

58964

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

anale de istorie

anul XXI 1 1975

1993

0 101 2005

J 8964

BIBLIOTECA "ASTRA"
SIBIU

-- ULL 2014

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE

DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

anale de istorie

Anul XXI

1

1975

SUMAR

Din partea comisiei de redactare a Programului Partidului Comunist Român 3

*

AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE SURPAT: Primul program unitar și de largă perspectivă istorică al Partidului Comunist Român

30 DE ANI DE LA INSTAURAREA PUTERII REVOLUȚIONAR-DEMOCRATE

ARON PETRIC: 6 martie 1945 în istoria contemporană a României . . . 22

Configurația vieții social-politice din România în perioada 23 August 1944—
6 martie 1945. *Masă rotundă* 33

STUDII

GHEORGHE ZAHARIA, MIRCEA MUȘAT: Lupta pentru independență și unitate statală — permanență a istoriei poporului român 58

TITU GEORGESCU: Contemporaneitatea noastră socialistă în istoria milenară a patriei 81

GHEORGHE I. IONIȚĂ: Rolul științei istorice în activitatea politico-ideologică și cultural-educativă a P.C.R. 92

N. G. MUNTEANU: 140 de ani de la prima rodire a ideilor socialismului pe pământul românesc 111

OLIMPIU MATICHESCU: Considerații asupra formelor folosite de P.C.R. pentru apărarea și sprijinirea militanților revoluționari întemnițați . 122

EVOCĂRI

Vasile Anagnoste 130

22841.

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiunea științifică anuală a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.	136
Adunarea populară de la Vaslui prilejuită de aniversarea a 500 de ani de la biruința lui Ștefan cel Mare de la Podul Înalt	144
Iași, Simpozion cu tema : „Ștefan cel Mare în conștiința poporului român“	146
Din activitatea pe plan internațional a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în anul 1974	147

*

Discursul de recepție al academicianului Ștefan Pascu rostit în ședința Academiei Române din ziua de 29 ianuarie 1975	150
---	-----

CONSFĂȚUIRI CU CITITORII

Întâlnirea redacției revistei „Anale de istorie“ cu cititorii din municipiul și județul Iași	163
--	-----

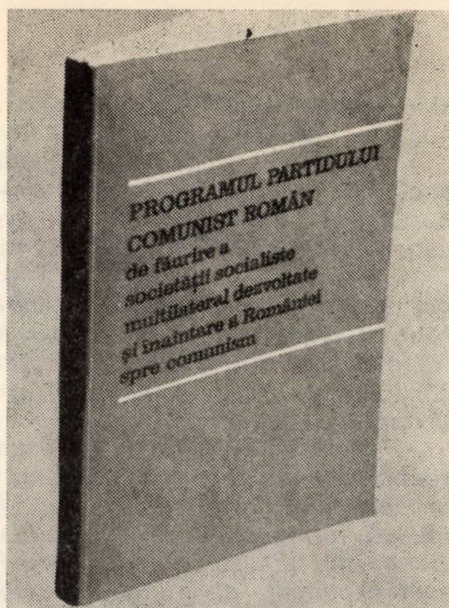
CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

Insurecția din August 1944 și semnificația ei istorică, Editura militară, București, 1974, 396 p. : <i>Al. Gh. Savu</i> ; GH. I. IONIȚĂ, A. SIMION, Clasa muncitoare — forța socială fundamentală a mișcării antifasciste din România, Editura politică, București, 1974, 182 p. : <i>Livia Dandara</i> ; N. Z. LUPU, Planul de la Geneva. Implicațiile lui politice în România. 1932—1933, București, Editura politică, 1973, 184 p. : <i>Ioan Scurtu</i> ; IVANOVICI, DUMITRU și GUȚAN, ALEXANDRU, Evadarea, București, Editura Eminescu, 1974, 196 p. (Mărturii) : <i>Nicolae Rauș</i>	174
Sumarul numerelor 1—6 din 1974	183

COLEGIUL DE REDACȚIE

GHEORGHE MATEI — redactor-șef, ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚĂ, N. G. MUNTEANU, MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, ARON PETRIC, VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMĂRCEA — secretar de redacție, GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE ZAHARIA.

Din partea comisiei de redactare a Programului Partidului Comunist Român

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintare a României spre comunism a fost elaborat pe baza Hotărârii Conferinței Naționale a Partidului din 19—21 iulie 1972 care a ales, în acest scop, o comisie de redactare sub președinția secretarului general al partidului.

În elaborarea Programului am avut permanent în vedere prezentarea, într-o formă încheiată, unitară, a gândirii teoretice, ideologice și politice a Partidului Comunist Român.

La baza analizei întregii dezvoltări istorice a poporului român stă concepția revoluționară despre lume și viață — materialismul dialectic și istoric. În spiritul acestei concepții, concluziile, obiectivele și previziunile Programului pornesc de la realitățile economico-sociale concrete ale societății socialiste românești, precum și de la marile procese și transformări care au loc în lumea contemporană, în dezvoltarea generală a societății umane.

Putem spune că partidul dispune de o carte care depășește caracterul unui program, de un document ideologic care, așa cum a apreciat Congresul a XI-lea, constituie expresia marxism-leninismului creator în România, pe baza căruia se va desfășura întreaga activitate politico-educativă, munca întregului partid și popor de făurire a societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintare spre comunism.

Programul face o retrospectivă sintetică a existenței de două milenii a poporului nostru, reliefînd — în spiritul socialismului științific — rolul maselor largi populare în lupta îndelungată și grea pentru progres social, împotriva exploatării și asupririi sociale și naționale, a dominației străine, pentru apărarea ființei sale, a libertății și neatinării, pentru o viață mai bună, mai demnă. Generalizînd teoretic experiența partidului și poporului nostru în lupta pentru transformarea revoluționară a societății, pentru edificarea orînduirii noi, socialiste și ridicarea nivelului de civilizație materială și spirituală a întregului popor, Programul ține seama, totodată, de experiența celorlalte țări socialiste, a tuturor popoarelor, apli-

cînd creator adevărurile generale, universal valabile la condițiile istorice, sociale și naționale concrete ale României.

Programul fundamentează științific principiile de bază ale societății socialiste multilateral dezvoltate — ca fază superioară a socialismului — precum și o serie de procese esențiale ale trecerii spre comunism și trășături ale fizionomiei orînduirii comuniste.

Elaborarea Programului a fost posibilă datorită mărețelor victorii obținute de poporul nostru în edificarea socialismului, profundelor transformări produse în structura societății românești, precum și dezvoltării tot mai puternice a partidului, maturizării sale teoretice și politice, ridicării nivelului său ideologic, creșterii rolului său istoric în conducerea generală a societății.

Proiectul Programului — examinat în mod aprofundat în comisia de redactare — a fost larg dezbătut în adunările de partid, în conferințele organizațiilor orășenești, municipale și județene, în adunări ale oamenilor muncii, în presă, în întreaga opinie publică din țara noastră, întrunind adeziunea întregului partid și popor. Prin aceasta Programul exprimă în mod real experiența și înțelepciunea colectivă a partidului, a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, voința și năzuințele întregii noastre națiuni socialiste.

Fără îndoială că Programul partidului, adoptat de Congresul al XI-lea, va exercita o înrîurire esențială asupra întregii dezvoltări viitoare a societății românești, asupra mersului ferm înainte al patriei noastre spre țelul măreț al edificării comunismului. Înarmînd cu o perspectivă revoluționară clară întregul partid și popor în măreața operă pe care o înfăptuiesc, Programul va asigura ridicarea nivelului politic și ideologic al partidului, al tuturor oamenilor muncii, va contribui la unirea și mai strînsă a întregului nostru popor în jurul Partidului Comunist Român în lupta pentru înfăptuirea mărețelor idealuri ale socialismului și comunismului.

Pornind de la unitatea dialectică dintre sarcinile naționale și cele internaționale ale partidului nostru, Programul stabilește — pe baza analizei materialist-dialectice a marilor schimbări care au loc în viața social-politică a omenirii, a tendințelor dezvoltării mondiale, a cursului evenimentelor internaționale — obiectivele și direcțiile fundamentale ale politicii și activității externe ale Partidului Comunist Român și Republicii Socialiste România, în concordanță cu cerințele mersului înainte al societății umane. Programul contribuie la elucidarea teoretică a contradicțiilor fundamentale care se manifestă în lumea contemporană între clasele sociale, între sistemele social-politice, demonstrînd convingător inevitabilitatea pieirii vechii orînduiri capitaliste și victoria istorică a societății noi, socialiste. Pe această bază, Programul oferă o largă perspectivă revoluționară în lupta pentru instaurarea pe plan mondial a noii ordini economice și politice internaționale, a unei lumi a dreptății naționale și sociale, a păcii și colaborării între popoare. El dă partidului și poporului nostru o orientare clară în eforturile pentru întărirea solidarității internaționale a forțelor progresiste, antiimperialiste, pentru o politică de pace, prietenie și colaborare între popoare. Totodată, prin contribuția adusă la definirea țărilor de luptă ale forțelor înaintate de pretutindeni, Programul Partidului Comunist Român are o puternică semnificație internațională, îmbogățind tezaurul gîndirii social-politice universale, al teoriei revoluționare contemporane.

Traducerea în viață a prevederilor și obiectivelor Programului necesită o vastă și intensă activitate politică și organizatorică a întregului nostru partid, a comuniștilor, a tuturor oamenilor muncii. Realizarea mărețelor obiective înscrise în Program impune, pentru o lungă perioadă istorică, ridicarea pe o treaptă superioară a rolului politic conducător al partidului în întreaga viață a societății noastre. Îndeplinindu-și misiunea revoluționară, istorică, partidul trebuie să conducă clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea și celelalte categorii sociale, să unească și să mobilizeze în munca și lupta pentru înfăptuirea Programului toate forțele și energiile creatoare ale națiunii noastre socialiste, ale întregului popor, să asigure întărirea statului și conducerea pe baza planului național unic a dezvoltării economico-sociale a țării, să se preocupe de perfecționarea continuă a întregii activități de conducere a societății, de lărgirea democrației socialiste, de crearea condițiilor pentru manifestarea plenară a superiorității orînduirii noastre socialiste.

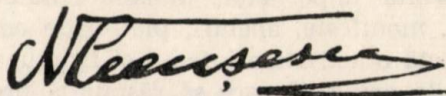
Programul corespunde pe deplin intereselor vitale, supreme ale tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, fiind pe drept cuvînt însuși programul întregului nostru popor de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism.

În activitatea sa viitoare, partidul va trebui să se conducă neabătut după concluziile și previziunile științifice cuprinse în Program. Totodată, va trebui să se țină permanent seama de transformările revoluționare ce se vor produce în societatea socialistă românească și în viața internațională, trăgîndu-se concluziile corespunzătoare din aceste schimbări pentru activitatea din fiecare etapă de dezvoltare. Nu trebuie să uităm nici un moment că Programul nu dă și nu poate da decît orientarea științifică generală; concluziile și prevederile sale nu sînt dogme date odată pentru totdeauna. Va trebui să avem permanent în vedere îmbogățirea Programului cu noi teze teoretice reieșite din activitatea de transformare revoluționară a societății.

Partidul, fiecare activist va trebui să țină seama de lupta continuă între vechi și nou și să promoveze cu îndrăzneală noul în toate domeniile de activitate. Numai acționînd în spiritul concepției revoluționare materialist-dialectice, partidul își va putea îndeplini cu cinste misiunea sa istorică de forță politică conducătoare a națiunii noastre socialiste.

Fără îndoială că întregul partid, întregul popor vor fi la înălțimea marilor răspunderi ce le revin și nu vor precupeți nimic pentru realizarea mărețelor obiective ale Programului, pentru libertatea și demnitatea, fericirea și prosperitatea patriei noastre socialiste, pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului în România.

PREȘEDINTELE COMISIEI DE REDACTARE

**SECRETAR GENERAL
AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN**

Primul program unitar și de largă perspectivă istorică al Partidului Comunist Român

AUGUSTIN DEAC
GHEORGHE SURPAT

Elaborat pe baza unei ample și profunde analize științifice, materialist-dialectice și istorice, a fenomenelor definitorii ale actualei etape pe care o parcurge țara noastră, a tendințelor evoluției obiective a întregii vieți economico-sociale și politice, a trăsăturilor care caracterizează lumea contemporană, Programul P.C.R., adoptat la Congresul al XI-lea, trasează linia strategică generală și orientările tactice pentru o întreagă perioadă istorică, deschizând perspectiva unei epoci noi în dezvoltarea României. Cartă fundamentală ideologică, teoretică și politică a partidului, Programul stabilește direcțiile de bază ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare pe calea comunismului în România, de participare activă a țării noastre la viața internațională, la lupta pentru transformarea pe baze noi a omenirii, pentru edificarea unei lumi mai drepte și mai bune, a unei lumi a păcii și colaborării între toate popoarele. El exprimă voința și înțelepciunea colectivă a partidului, a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregii națiuni. Așa cum se relevă în Raportul prezentat Congresului de tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Programul partidului poate fi denumit pe drept cuvânt *Programul poporului român de ridicare a patriei pe culmile luminoase ale civilizației comuniste*“¹.

După cum se știe, preocupările pentru cristalizarea unui program revoluționar au existat în România încă din perioada începuturilor mișcării muncitorești. Organizațiile socialiste, iar apoi partidul clasei muncitoare, ancorându-se în realitățile țării, au desprins pentru activitatea lor politică, ideologică și organizatorică obiective strategice și tactice de o deosebită importanță, înmănunchiate în programe, precum și în declarații, manifeste, apeluri, platforme conținând orientări programatice. Ele reflectă o activitate intensă și fructuoasă de analiză, de căutări și formulări de principii, care să răspundă problemelor fundamentale cu care se

¹ Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea și sarcinile de viitor ale partidului*, 25 noiembrie 1974, Editura politică, București, 1974, p. 99.

confruntau cei exploatați de la orașe și sate, întregul nostru popor. Orientările programatice ale primului partid al clasei muncitoare, iar apoi ale Partidului Comunist Român, în jurul cărora s-au polarizat clasa muncitoare, masele largi de oameni ai muncii, au asigurat desfășurarea luptelor revoluționare, înfăptuirea revoluției și construcției socialismului în țara noastră.

Înfățișarea, fie și succintă, a preocupărilor programatice ale mișcării noastre muncitorești este de natură să evidențieze că socialismul științific a constituit dintotdeauna temelia ideologică, politică și organizatorică a activității și luptei partidului clasei muncitoare din țara noastră, să pună în lumină antecedentele și însemnătatea epocală pe care o reprezintă în istoria partidului și a patriei noastre primul Program unitar, de perspectivă al P.C.R., care înmănușiază experiența trecutului, a luptelor pentru transformarea revoluționară a societății românești cu gândirea și cu acțiunea prezentului socialist, proiectând o lumină puternică, însuflețitoare spre idealul călăuzitor al întregii opere constructive a poporului nostru — comunismul.

În România, procesul de pătrundere a socialismului științific își are începuturile la scurt timp după plămădirea sa, în condițiile apariției pe scena istoriei a proletariatului și pe măsura intensificării organizării lui de clasă. Orientându-se după ideile socialismului științific, mișcarea socialistă, înjghebată în organizații răzlețe în întreaga țară încă în anul Comunei din Paris, s-a preocupat îndeaproape de conceperea unui program propriu, care să servească atât în acțiunea de unire pe scară națională a organizațiilor muncitorești socialiste, cât și la orientarea lor din punct de vedere strategic și tactic spre cunoașterea și înfăptuirea în practică a telurilor revoluționare socialiste.

Prima mențiune cu caracter programatic a mișcării socialiste din țara noastră este conținută în articolul *Din România*, scris la 1875 de Nicolae Codreanu, în care se apreciază că „Numai revoluția socială va putea să ne conducă și pe noi, românii, pe drumul luminos al fericirii și mulțumirii muncitorilor ; numai ea va smulge din rădăcini și va nimici și în rîndurile națiunii noastre clasa exploatatorilor privilegiați ai populației muncitoare...”² După unele jalonări programatice din anii 1877—1879 la începutul anului 1880 apare documentul intitulat : *Credo al socialiștilor*, elaborat în urma Conferinței cercurilor socialiste din România, reunită în toamna anului 1879, la Iași, care a stabilit principii de activitate unitară la scara întregii țări, în scopul dezvoltării propagandei revoluționare atât în rîndul tineretului studios, cât și al muncitorilor. *Credo-ul* cuprinde o platformă de revendicări economice și politice menite să asigure libertatea, egalitatea, fraternitatea și justiția între oameni și mijloacele cu caracter socialist pentru înfăptuirea lor. Între acestea, la loc de frunte se înscriau : „sechestrarea instrumentelor mari de producțiune” și trecerea lor „în proprietatea colectivă a societăților de muncitori...”^{*} În spiritul *Credo-ului*, lucrarea *Un studiu psihiatric urmat de cîteva comentarii asupra ideilor sănătoase*, a lui Nicolae Russel, apărută în același an, preconiza „Sechestrarea proprietăților private asupra instrumentelor mari

² 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România. Documente, Editura politică, București, 1974, p. 170.

^{*} *Ibidem*, p. 316—317.

de muncă (fie naturale, fie capitale) și trecerea lor în proprietate colectivă a grupurilor agricole și industriale a muncitorilor”³.

Un moment deosebit pe planul cristalizărilor programatice ale mișcării socialiste l-a reprezentat publicarea de către C. Dobrogeanu-Gherea, în 1886, a lucrării *Ce vor socialiștii români?*, primul program revoluționar marxist din țara noastră. Elaborarea sa a fost posibilă datorită dezvoltării mișcării muncitorești și socialiste și progreselor însemnate înregistrate pe calea analizei realităților din țara noastră în lumina marxismului. În lucrare, se stăruie asupra cauzelor care determină succesiunea progresivă a dezvoltării istorice, demonstrându-se că societatea, în mersul său, pregătește „toate condițiile materiale pentru realizarea unei forme noi, formă care pentru societatea actuală este socialismul”⁴. Relațiile de producție capitaliste, ajungând să stînjenească dezvoltarea noilor forțe de producție, va avea loc „trecerea instrumentelor de muncă în proprietatea națiunii întregi”⁵, proprietatea privată va fi înlocuită cu cea colectivistă, va dispărea astfel exploatarea, omul devenind cu adevărat liber.

Studiul lui Gherea definește, pentru întâia oară în literatura noastră socialistă, rolul istoric al proletariatului, de a înlătura pe cale revoluționară modul de producție capitalist și de a instaura societatea socialistă, eliberîndu-se pe sine și întreaga societate: „Proletariatul are chemarea istorică de a realiza forma viitoare socială, apropierea colectivă (socializarea mijloacelor de producție — *n.n.*)”⁶. Revenindu-i o misiune socială profund progresistă, determinată de întregul mers al istoriei, „lupta proletariatului pentru emancipare este totodată lupta pentru viitorul omenirii”⁷. În legătură cu aceasta, se formulează, de asemenea pentru prima dată în literatura socialistă română, teza potrivit căreia proletariatul, cucerind puterea, „va întreprinde dictatura de clasă ca mijloc pentru a-și întări domnia, pentru a organiza formele de viață ale societății socialiste”.

Este un merit deosebit al mișcării noastre socialiste, iar lucrarea lui Gherea o ilustrează cu putere, că a înțeles, de la început, sarcina istorică a socialiștilor, de a analiza realitățile concret-istorice, particularitățile sociale, economice, politice, culturale ale poporului român și de a-și elabora programul și tactica în funcție de aceste coordonate, pe baza socialismului științific.

Programul adoptat la Congresul din 1893 de constituire a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, creat pe baza principiilor socialismului științific, înscrisa ca țel fundamental al luptei proletariatului desființarea relațiilor de producție capitaliste și întemeierea societății socialiste. Asemenea programului marxist din 1886, pe care l-a dezvoltat, el stabilea, ținînd seama de realitățile economice-sociale concrete, de cerințele specifice ale dezvoltării istorice a României, o serie de obiective cu caracter imediat. Subliniind rolul istoric al clasei muncitoare,

³ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1879—1892*, Editura politică, București, 1973, p. 83.

⁴ *Ibidem*, p. 280.

⁵ *Ibidem*, p. 304.

⁶ *Ibidem*, p. 315.

⁷ *Ibid.*

programul definea drept sarcină centrală a partidului de a organiza proletariatul, poporul muncitor în lupta revoluționară.

Afirmându-și propriul program în confruntări politice și ideologice cu partidele claselor dominante, P.S.D.M.R. a demonstrat de pe pozițiile socialismului științific necesitatea soluționării unor probleme fundamentale care stăteau în fața poporului român — rezolvarea în mod democratic a problemei țărănești, dezvoltarea industriei, desăvârșirea statului național, democratizarea reală a țării, promovarea unei politici externe active, care să asigure independența și suveranitatea națională.

Noi și importante cristalizări programatice sînt cuprinse în programul adoptat de Conferința din 1908 a Uniunii socialiste din România, care era apreciat drept „steagul în jurul căruia se vor aduna toți cei nedreptățiți și asupriți din această țară..., simburile care va face să se nască marea mișcare de dezrobire a muncitorimii din România”⁸. În domeniul politic, programul sugera ideea, cu caracter plebiscitar, a legiferării directe a poporului „prin dreptul pe care trebuie să-l aibă de a propune legi și de a confirma sau respinge pe acelea votate de Cameră”, iar în domeniul agrar se preconiza, de asemenea pentru întâia dată, „exproprierea silită a tuturor proprietăților mari”⁹. Programul mai prevedea o serie de măsuri și legiferări „îndrumătoare spre socializarea mijloacelor de producție”¹⁰.

Un important pas înainte în domeniul programatic l-au constituit documentele Congresului P.S.D.R. din 1910. Programul adoptat de Congres a apreciat în mod just că România se afla în acea etapă de dezvoltare în care relațiile capitaliste se împleteau cu însemnate rămășițe feudale. Reliefind că scopul partidului este „desființarea exploatării muncii sub orice formă și înlocuirea ei prin socializarea mijloacelor de producție”, programul afirma, pentru prima dată în literatura revoluționară de la noi, într-un mod explicit, că „În acest scop, Partidul social-democrat vrea să cucerească puterea guvernamentală ca unul din mijloacele de prefacere socială”¹¹. Întrucît, spre deosebire de partidele burheze, partidul proletariatului luptă „pentru completa prefacere a societății”, conchidea programul, el „este un partid revoluționar”¹².

Această idee apare limpede formulată și în Statutul P.S.D.R. votat la Congresul din aprilie 1914, unde, stabilindu-se ca țel strategic nemijlocit acțiunile care mergeau pe linia desăvîrșirii revoluției burhezo-democratice, în vederea pregătirii proletariatului pentru victoria finală, se menționa că „Partidul Social-Democrat din România urmărește organizarea proletariatului român pe terenul luptei de clasă și înțelegerii internaționale a muncitorilor, pentru cucerirea puterii politice în vederea socializării mijloacelor de producție (fabrici, ateliere, pămînt, mijloace de transport și de schimb), adică transformarea societății capitaliste, bazată pe exploatarea muncii, într-o societate socialistă, întemeiată pe munca liberă și asociată”¹³.

⁸ „Calendarul muncii” pe anul 1909, p. 65.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, Editura politică, București, 1968, p. 11.

¹² *Ibidem*, p. 12.

¹³ *Ibidem*, p. 745.

Reține cu deosebire atenția și faptul că programul din 1910, relevând caracterul de clasă al P.S.D.R. ca partid al proletariatului român, a pus în lumină, în același timp, rolul său ca partid „național și democrat în înțelesul cel mai adânc al cuvîntului”¹⁴. În acest sens M. Gh. Bujor arăta : „Cînd cerem deci îmbunătățiri și reforme, lumină și bunăstare, noi luptăm nu numai pentru realizarea intereselor unei clase, ci luptăm pentru țara întreagă, pentru întărirea națională”¹⁵.

Vădind o înțelegere clară a sarcinilor naționale și internaționale ale partidului, documentele Congresului relevau că partidul muncitorilor așază internaționalismul la temelia activității sale, ceea ce nu numai că nu exclude, ci, dimpotrivă, impune apărarea intereselor naționale, a independenței patriei : „Noi voim să se păstreze independența fiecărei națiuni, căci altfel nici nu s-ar putea stabili adevăratele legături trainice între popoare, în care fiecare națiune să aducă tributul propriu de cultură în concertul civilizației omenеști”¹⁶.

În anii primului război mondial, mișcarea muncitorească din țara noastră, împletind lupta pentru revendicări imediate — economice și politice — cu lupta împotriva conflagrației puse la cale de marile puteri imperialiste, și-a dovedit maturitatea revoluționară, profundul său patriotism și internaționalism. Ea s-a situat în primele rînduri ale apărătorilor gliei strămoșești, împotriva cotropitorilor străini, acționînd pentru organizarea rezistenței în teritoriul vremelnice ocupat. Socialiștii au adus o contribuție istorică, alături de întregul popor român, la desăvîrșirea statului național. În rezoluția adoptată la Consfătuirea socialiștilor transilvăneni în chiar ziua de 1 decembrie 1918, se releva că „social-democrația română dorește, ba chiar pretinde din partea sa, ca întreg neamul românesc, de pretutindeni, să-și formeze și să se unească într-un stat independent, în care stat să-și asigure dezvoltarea și fericirea ca fii ai unei națiuni unitare prin concentrarea comună a tuturor puterilor românești, intelectuale și fizice”¹⁷. În declarația din 13 februarie 1919 a Partidului Socialist și a Uniunii Sindicale din România se sublinia în același sens : „Ca socialiști români internaționaliști, salutăm cu bucurie dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum și respectăm legămintele de unire hotărîte... România nouă de astăzi trebuie să devie România socialistă de mîine”¹⁸.

Documentele programatice ale socialiștilor români din perioada de după desăvîrșirea statului național, reflectînd un amplu proces de radicalizare a proletariatului român, au exercitat o tot mai puternică forță de atracție asupra proletariatului, a maselor largi, care vedeau în prevederile programatice socialiste calea redresării și dezvoltării României postbelice, ameliorării situației celor ce muncesc, a cuceririi unor largi drepturi și libertăți democratice, a pregătirii terenului pentru transformarea revoluționară a societății românești.

Unul dintre cele mai importante documente programatice ale mișcării noastre socialiste din acei ani este *Declarația de principii* din de-

¹⁴ *Ibidem*, p. 17.

¹⁵ *Ibidem*, p. 67.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ „Adevărul” (Sibiu) din 2/15 decembrie 1918.

¹⁸ „Socialismul” din 17 februarie/2 martie 1919.

cembrie 1918 a Partidului socialist. Pornind de la realitățile economice-sociale ale țării și ținând seama de experiența mișcării muncitorești internaționale, acest document sublinia că evoluția României spre progres este posibilă numai pe calea socialistă. În acest sens, Partidul socialist din România declara : „că lupta pentru cucerirea prin orice mijloc a puterii politice din mâinile burgheziei române și întronarea dictaturii proletare în vederea realizării idealului comunist formează unicul său scop”¹⁹. Se menționa, totodată, că Partidul socialist „va depune toate eforturile pentru trezirea, educarea și organizarea muncitorimii de la sate și din orașe, pentru ca, făcând-o conștientă asupra idealului comunist — idealul ei de clasă —, s-o pregătească pentru momentul decisiv al realizării societății socialiste”²⁰. Se înscria astfel, pentru prima dată într-un document cu caracter programatic al mișcării muncitorești din România, ca o cerință nemijlocită, instaurarea dictaturii proletariatului.

Documentele dezbătute la istoricul Congres din mai 1921, care a hotărât transformarea Partidului socialist în Partid comunist, marchează o etapă nouă sub raportul conținutului lor marxist-leninist, al clarității orientărilor strategice și tactice. Idealul socialist — se relevă în Raportul pentru Congres — „are ca scop trecerea puterii politice și economice în mâna muncitorilor de la sate și orașe...”. Dictatura proletariatului — se specifică în continuare — implică imediată expropriere a capitalului, suprimarea dreptului de proprietate privată, munca pentru toți. Pământul, industria, minele, mijloacele de transport vor fi puse sub directă conducere a oamenilor muncii. „Pentru atingerea acestui scop, masele proletare vor lupta, după cum va fi rezistența adversarilor, pînă la conflict înarmat cu puterea de stat capitalistă. Dictatura proletariatului fiind o stare de tranziție, ea va funcționa pînă la înfăptuirea organizației socialiste a societății și dispariția oricărui pericol de revenire a dictaturii burgheze”²¹.

În proiectul de Statut al Partidului, ținîndu-se seama de experiența acumulată, timp de aproape un secol, de mișcarea muncitorească și socialistă din România și de experiența mișcării muncitorești internaționale, se formula cu deosebită claritate misiunea istorică a proletariatului și a partidului său de avangardă de a organiza și a conduce lupta pentru cucerirea puterii politice „în vederea socializării mijloacelor de producție, adică transformarea societății capitaliste, bazată pe exploatarea muncii, într-o societate socialistă, în care munca este organizată după un plan general cu eforturile tuturor”²².

În același timp, materialele Congresului cuprind orientări programatice în numeroase domenii, care țineau seama de realitățile concrete ale țării, de etapa în care se afla aceasta. Arestarea delegaților la Congres au făcut, însă, imposibile definitivarea și adoptarea acestor documente.

După cum se știe, în anii activității ilegale, P.C.R., ca secție a Internaționalei a III-a, nu a avut un program sintetizat într-un document propriu-zis. Dar și în aceste condiții, fiind legat prin infinite fibre de clasa muncitoare, de masele populare, din mijlocul cărora s-a format,

¹⁹ „Socialismul” din 9 decembrie 1918. A se vedea și Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28, mapa 24.

²⁰ *Ibid.*

²¹ „Socialismul” din 12 iulie 1920.

²² „Socialismul” din 9 mai 1921.

ancorându-se tot mai adânc în realitățile țării, partidul comunist a dat răspuns și a indicat, etapă cu etapă, căile și metodele de soluționare a problemelor complexe și acute ridicate de evoluția societății românești, fiind apărătorul cel mai fidel și mai consecvent al intereselor oamenilor muncii, ale întregului popor, organizatorul și conducătorul luptei pentru orînduirea nouă, socialistă în România. Așa cum rezultă din unele mărturii ale epocii, P.C.R. a avut preocupări pentru elaborarea unui program propriu²³. Acestea n-au avut, însă, sorti de izbîndă din cauza situației de ilegalitate în care s-a aflat, care nu-i permitea să studieze în profunzime realitățile țării, la care se adăuga și faptul că orientările programatice ale Internaționalei Comuniste se considerau a constitui baza programului partidului nostru*.

În pofida unor teze și aprecieri eronate întîlnite în documentele de partid din acea perioadă, părăsite de altfel tot mai mult în anii următori, P.C.R., prin militanții săi revoluționari și patrioți, a căutat să analizeze îndeaproape realitățile țării, să stabilească etapa în care se găsea țara și, în funcție de aceasta, să-și elaboreze o strategie și o tactică corespunzătoare, deși nu ferite, uneori, de o serie de limite și erori. Astfel, Plenara C.C. al P.C.R. din iulie 1925 releva că prima condiție pentru rezolvarea problemelor care se ridicau în fața partidului „este studierea și cunoașterea pe degete a realității de la noi“. Din documentele plenarei se desprinde concluzia că România se afla în etapa desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, ceea ce avea să ușureze dezbaterile pentru clarificarea problemei forțelor motrice și a perspectivelor revoluției în țara noastră.

Congresul al V-lea al P.C.R., din anul 1931, cu toate unele limite și erori serioase din cuprinsul documentelor și hotărîrilor sale, a stabilit o tactică și strategie a partidului în general adecvate, ceea ce a contribuit la întărirea rîndurilor P.C.R., la intensificarea activității de organizare a luptelor de clasă, la dezvoltarea colaborării cu celelalte forțe muncitorești pe baza frontului unic, la creșterea influenței sale în viața social-politică a României.

Este un merit al P.C.R. că, în întreaga sa activitate din perioada pînă la 23 august 1944, înarmîndu-se continuu cu învățătura marxist-leninistă și studiînd realitățile țării în lumina acestei învățături, a reușit să aplice o tactică realistă și suplă de acțiune, care i-a permis să se situeze, în pofida condițiilor atît de grele, în avangarda luptei clasei muncitoare, a maselor populare, a întregului nostru popor împotriva reacțiunii, a organizațiilor teroriste legionare, fasciste, pentru apărarea intereselor celor ce muncesc, pentru democratizarea reală a vieții publice, împotriva monopolurilor străine și a amestecului puterilor imperialiste în politica externă a

²³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 7, mapa nr. 21, filele 142—143.

* Este edificatoare, din acest unghi, circulara din 1929 a Comitetului de elaborare a programului, în care se arăta că „Chestiunile programului trebuiesc dezbătute luînd ca bază programul I. C., adică fiecare celulă trebuie să pună chestiunea cum anumite probleme din program[ul I.C.] trebuie să fie rezolvate la noi în țară. De exemplu, în programul I.C. se vorbește de trei tipuri de revoluții sociale. Țările balcanice sînt referite grupului II. Trebuie dezbătut de ce România aparține grupului III și, totodată, trebuie analizate toate motivele acestei apartineri“ (*Loc. cit.*).

României, împotriva agresivității statelor fasciste și revizioniste, pentru pace. Eliminînd o seamă de etichetări și practici necorespunzătoare în raporturile cu organizațiile politice muncitorești și democratice din țară, P.C.R. a reușit să antreneze și să dinamizeze în această luptă cele mai diferite forțe politice interesate în propășirea democratică a României, în apărarea independenței și suveranității naționale. „Noi, comuniștii — se subliniază în manifestul C.C. al P.C.R. din octombrie 1935, intitulat : *Către poporul român* —, care iubim fierbinte poporul nostru, pentru a cărui pîine, pentru a cărui libertate, pentru a cărui cultură luptăm fără preget și pentru care știm să dăm jertfele cele mai grele, știm să înfruntăm temnița, știm să cădem sub gloanțele stăpînirii [...], noi, comuniștii, știm și stăm în fruntea mișcării pentru apărarea neatîrnării poporului nostru“²⁴.

În lupta împotriva fascismului, a pericolului agresivității hitleriste, pentru apărarea libertăților democratice, a independenței și suveranității României, partidul comunist a dat orientări programatice profund realiste, inițiind platforme de raliere a tuturor forțelor progresiste, patriotice și antifasciste, indiferent de orientarea politică, apartenență socială sau națională în lupta pentru salvagardarea intereselor majore ale țării.

Plenara C.C. al P.C.R. din iulie 1936 a adoptat importante orientări programatice privind poziția comuniștilor față de celelalte partide muncitorești, precum și față de cele democratice burgheze, stabilind tactica făuririi frontului unic al clasei muncitoare și a închegării frontului popular antifascist care să cuprindă toate forțele politice organizate sau neorganizate ce se declarau împotriva fascismului. Punînd în centrul atenției problema pericolului fascist, revizionist, care amenința integritatea teritorială a țării și însăși ființa națională a poporului român, plenara a trasat drept sarcină de bază a P.C.R. mobilizarea tuturor forțelor patriotice naționale pentru a se „organiza rezistența față de un atac posibil din partea fascismului german și ungar asupra României“²⁵. Expri-mînd poziția profund patriotică a comuniștilor, plenara arăta că ei „vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pămînt a țării“; vor intra „în primele rînduri ale luptătorilor pentru respingerea agresivității fasciste“²⁶. Într-un alt document al C.C. al P.C.R. din același an, după ce se arăta că „în caz de victorie blocul fascist imperialist va șterge țara noastră de pe harta Europei, va distruge bazele înseși ale existenței naționale a unui popor care a luptat 700 de ani pentru ființa, unitatea și libertatea sa“, se avertiza : „Poporul român își va mobiliza toate slăvitele sale tradiții de luptă pentru independență și libertate și, în frunte cu proletariatul său, va sări la arme pentru a respinge pe cotropitorii țării imperialiști... și își va apăra existența“²⁷.

La 17 martie 1939, Partidul Comunist a adresat întregului popor un apel la luptă pentru apărarea patriei, în care se sublinia : „P.C.R. declară : comuniștii vor lupta cu arma în mîini în primele rînduri. Uniți-vă cu

²⁴ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cota A XIX-13.

²⁵ *Loc. cit.*, cota Ab — XXI-1.

²⁶ *Loc. cit.*

²⁷ *Loc. cit.*, cota A XIX-23.

toții într-un singur front puternic contra lui Hitler și aliaților lui revizionști“²⁸.

Lupta desfășurată de Partidul Comunist Român, în fruntea clasei muncitoare, a forțelor progresiste și patriotice, sub steagul democrației și independenței țării, a stăvilit, pentru un timp, ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și aservirea României imperialismului fascist.

P.C.R. s-a ridicat la luptă hotărâtă împotriva regimului de dictatură militară-fascistă, a intrării trupelor naziste pe teritoriul României, definind cu claritate obiectivele rezistenței antifasciste. „Partidul Comunist Român — se arăta în Platforma-program din 6 septembrie 1941 — propune lupta comună a tuturor partidelor, grupărilor, personalităților politice și tuturor patrioților români pentru realizarea frontului unic național al poporului român contra ocupanților hitleriști și a slugilor lor trădătoare de țară, pentru cucerirea cerințelor din platformă, care sînt esențiale, cele mai arzătoare și comune ale poporului român“²⁹. Obiectivele de luptă cuprinse în Platforma-program vizau: răsturnarea dictaturii militare-fasciste, ieșirea României din războiul hitlerist, antisovietic și alăturarea sa la coaliția antifascistă, alungarea din țară a hitleriștilor, recucerirea libertății și independenței naționale, formarea unui guvern cu participarea tuturor forțelor patriotice, eliberarea părții de nord a Transilvaniei etc.

Realizarea, în iunie 1943, a Frontului Patriotic Antihitlerist, în aprilie 1944 a Frontului Unic Muncitoresc, iar apoi a Blocului Național-Democrat, ceea ce a însemnat concretizarea, pe baza orientărilor programatice ale P.C.R., a unor largi alianțe politice, au contribuit la ridicarea la luptă decisivă împotriva dictaturii militare-fasciste și a cotropitorilor naziști a tuturor păturilor sociale ale poporului român.

În aceste condiții interne și externe favorabile, P.C.R., care elaborează din timp planul insurecțional, a înfăptuit, în colaborare cu celelalte forțe democratice, patriotice, insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944, moment hotărîtor în dezvoltarea țării noastre pe un făgaș nou.

Mișcarea antifascistă și de eliberare națională s-a dezvoltat într-o puternică luptă revoluționară de masă pentru înfăptuirea unor profunde transformări în viața economică-socială și politică a României. Pornind de la cerințele legităților obiective ale dezvoltării sociale și ținînd seama de condițiile istorice concrete ale țării, Partidul Comunist Român a elaborat linia politică a respectivei etape, care prevedea întărirea unității de acțiune a clasei muncitoare, realizarea alianței muncitorești-țăărănești și coalizarea tuturor forțelor revoluționare, democratice și patriotice în cadrul Frontului Național Democratic, pe baza unei platforme de transformări economice-sociale și politice cu caracter general-democratic, izolarea de mase a reacțiunii. A fost posibilă astfel instaurarea, la 6 martie 1945, a guvernului revoluționar-democratic cu pronunțat caracter muncitoresc-țăărănesc — expresie a colaborării largi a forțelor care se pronuntau pentru adînci transformări revoluționare, sociale și politice.

Un rol important în orientarea activității Partidului Comunist Ro-

²⁸ Loc. cit.

²⁹ Loc. cit., cota Ab XXII-2.

mân și a forțelor democratice din România în acea perioadă a avut Conferința Națională a partidului din octombrie 1945. Punînd la ordinea zilei mobilizarea forțelor pentru redresarea și dezvoltarea economiei naționale, pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale populației, Conferința Națională a elaborat un ansamblu de măsuri programatice tinzînd la îndeplinirea transformărilor democratice care se impuneau în acea etapă și a indicat ca linie de perspectivă trecerea la industrializarea socialistă a țării — baza progresului general al societății românești. În același timp, Conferința Națională a trasat sarcina întăririi continue a partidului, a unității sale politice, ideologice și organizatorice, a desfășurării unei activități intense pentru realizarea unității clasei muncitoare.

O dată cu proclamarea Republicii, la 30 decembrie 1947, și cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărăimea muncitoare și cu celelalte categorii de oameni ai muncii, România a intrat într-o nouă etapă a dezvoltării sale. Partidul Comunist Român, devenind forța politică conducătoare în stat, și-a asumat misiunea istorică de a conduce poporul român în opera de edificare a socialismului și de a încununa astfel aspirațiile lui seculare spre dreptate socială și libertate națională.

Documentele Congresului al VI-lea al partidului, din februarie 1948, au formulat, în lumina învățăturii marxist-leniniste, a condițiilor concrete ale României, liniile directoare ale programului construcției socialiste, sarcinile economice-sociale și politice, imediate și de perspectivă: făurirea relațiilor de producție socialiste, industrializarea socialistă a țării, dezvoltarea planificată a economiei ș.a. Ele reliefa că P.C.R. este partidul revoluționar unic al clasei muncitoare din România, care își întemeiază întreaga activitate pe concepția materialismului dialectic și istoric, că partidul este *detașamentul de avangardă organizat al clasei muncitoare, al cărui scop final este construirea socialismului și comunismului în România*. Partidul, se arăta în Raportul politic general prezentat la Congres, „se încheagă ca un partid al luptei neîmpăcate împotriva exploataării, împotriva tuturor exploatatorilor muncitorimii și ai țărănimii muncitoare, pentru dezvoltarea mai departe a democrației populare, pe care noi o considerăm ca un drum spre realizarea marelui nostru scop final — societatea socialistă și societatea comunistă”³⁰.

Realizarea unității depline, politice, ideologice și organizatorice, a clasei muncitoare, consfințită ca realitate de fapt la acest Congres, făurirea partidului său unic, înarmat cu cunoașterea științifică a legilor dezvoltării sociale, au reprezentat o condiție necesară pentru îndeplinirea sarcinilor complexe cerute de transformarea societății românești pe calea socialismului.

În perioada edificării bazelor socialismului, activitatea P.C.R. a fost jalonată de liniile directoare, de orientările și tezele programatice, de programele de scurtă durată elaborate de congresele partidului — Congresul al VII-lea (1955) și Congresul al VIII-lea (1960) —, care stabileau sarcinile perioadei respective pînă la o nouă întrunire a forumului suprem al partidului, fiind expuse în rezoluții, directive, hotărîri și în alte docu-

³⁰ Congresul Partidului Muncitoresc Român, Editura P.M.R., București, 1948, p. 176.

mente ale partidului, în planurile cincinale de dezvoltare economică-socială și culturală a țării.

Cel de al IX-lea Congres al partidului a dat un puternic izvor de forță și vitalitate orînduirii noastre socialiste, inaugurînd o *perioadă nouă* în dezvoltarea țării, în activitatea partidului. Ca urmare directă a orientărilor celui de al IX-lea Congres al partidului, n-a existat sferă a vieții noastre social-economice care să fi rămas în afara înriurii sale dinamizatoare. Pe baza rezultatelor dobîndite în anii construcției socialiste, Congresul al X-lea a apreciat că s-au creat condițiile necesare pentru trecerea la o *etapă nouă a dezvoltării socialiste a țării* — etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate.

Analiza activității desfășurate de partid în această perioadă aduce imediat în atenție valoarea deosebită, determinantă a aportului personal al tovarășului Nicolae Ceaușescu la elaborarea, ca și la aplicarea strategiei și tacticii partidului, a orientărilor de principiu ale politicii sale interne și externe.

Eveniment de însemnătate epocală în istoria partidului și a patriei, Congresul al XI-lea al P.C.R. a adoptat, pentru prima dată, un *program unitar și de perspectivă, care dă o orientare generală științifică, marxist-leninistă, pentru întreaga activitate pe plan național și internațional a partidului și statului nostru*. Elaborarea sa a fost posibilă datorită, în primul rînd, victoriilor mărețe obținute de poporul nostru în făurirea noii orînduiri sociale, dezvoltării puternice a forțelor de producție, transformărilor petrecute în relațiile de producție și sociale, în întreaga structură a societății românești, dezvoltării puternice a partidului, ridicării nivelului său politic-ideologic, maturizării teoretice și politice a întregului partid. Acest document de epocală însemnătate este expresia necesității de a se da o orientare clară activității complexe de transformare revoluționară a societății în actuala etapă istorică de dezvoltare a României socialiste, de a se cristaliza linia strategică generală a P.C.R. și orientările tactice pentru întreaga perioadă a edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării spre comunism. Prin întregul său conținut, Programul reflectă trăsăturile proprii gândirii și modului de acțiune al secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care a avut rolul determinant în elaborarea, redactarea și definitivarea acestui document istoric.

Programul Partidului Comunist Român sintetizează experiența istorică multiseclară a poporului român, a luptelor revoluționare și a muncii de construcție socialistă în țara noastră, precum și a luptelor revoluționare și de construcție socialistă pe plan mondial, trasează direcțiile activității partidului pentru o perioadă de 20—25 ani. Elaborat într-o viziune unitară, Programul pornește de la concepția materialismului dialectic și istoric, de la legitățile universal valabile ale dezvoltării sociale, de la cerința aplicării acestora potrivit condițiilor României, ținînd seama de experiența națională și mondială în transformarea revoluționară a societății. „Materialismul dialectic și istoric — se subliniază în Program — înarmează partidul, cadrele de conducere, comuniștii cu metoda științifică de analiză a evenimentelor, a fenomenelor din natură și societate. Cu ajutorul acestei metode partidul comunist elaborează strategia și tactica revoluționară a transformării societății, în concordanță cu realitățile istorice, naționale și sociale

din fiecare țară, din fiecare etapă a dezvoltării societății omenești. Partidul nostru pornește permanent de la faptul că adevărurile generale se realizează în particular, iar particularul, practica, confirmă justetea adevărilor generale. Adevărul general și cel particular nu se exclud, ci se condiționează reciproc, în cadrul unei strînse unități dialectice³¹.

Expresie a marxismului creator în țara noastră, a cerințelor obiective ale dezvoltării societății, a intereselor și aspirațiilor fundamentale ale națiunii noastre socialiste, Programul întrunește condiția unei profunde generalizări teoretice întemeiate pe unitatea dialectică dintre general și particular ; el dă răspuns celor mai complexe probleme ale muncii și luptei poporului și partidului nostru, ale perspectivelor dezvoltării viitoare a României. *El îmbrățișează într-un tot unitar toate laturile vieții economice-sociale în dezvoltarea României pe calea edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, dă o orientare generală științifică întregii activități pe plan național și internațional a P.C.R. și statului nostru.* Programul definește țelurile generale ale Partidului Comunist Român — edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate, ca etapă necesară în dezvoltarea României spre comunism, strategia și tactica în actuala etapă istorică, stabilește locul și rolul partidului, statului și națiunii în societate, relevă necesitatea dezvoltării democrației socialiste, a activității ideologice și politice-educative a partidului. În același timp, avînd în vedere interdependența strînsă dintre sarcinile naționale și cele internaționale, necesitatea participării tot mai active a României la diviziunea internațională a muncii, a continuei adînciri a solidarității internaționaliste a P.C.R. cu partidele frățești etc., Programul sintetizează concepția și politica partidului și statului nostru în problemele relațiilor internaționale.

Programul abordează într-o corelare științifică intrinsecă numeroase teze teoretice și practice, de însemnătate nu numai internă, ci și internațională : conținutul și trăsăturile societății socialiste multilateral dezvoltate ; principiile fundamentale ale trecerii spre societatea comunistă ; procesul dialectic al creșterii rolului clasei muncitoare, al partidului și statului, înflorirea națiunii socialiste ; lărgirea și perfecționarea democrației în perioada edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și în perspectiva înaintării spre comunism ; trecerea în viitor a noi popoare pe calea socialismului ; democratizarea relațiilor internaționale, întărirea unității forțelor care militează pentru dezvoltarea progresistă a societății ș.a.

Programul definește principalele caracteristici ale epocii actuale de dezvoltare a societății omenești — epoca trecerii de la capitalism la socialism, argumentează, pe baza concluziilor socialismului științific și a practicii social-istorice, necesitatea obiectivă a edificării noii orînduiri, în care sînt lichidate exploatarea și asuprirea de orice fel. El arată că dispariția vechii orînduiri sociale este inevitabilă, că viitorul aparține societății în care fiecare națiune va fi stăpînă pe destinele sale, în care popoarele vor conlucra pașnic în scopul progresului social-economic al fiecăruia și al societății omenești în ansamblul său. Noua orînduire, relevă Programul, „deschide calea dezvoltării nestingherite a forțelor de producție, asigură concordanța între forțele de producție și caracterul relațiilor de producție,

³¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 153—154.

permite deplina înfăptuire a năzuințelor omenirii spre o lume a dreptății sociale și naționale, realizarea idealului repartiiției corespunzător nevoilor materiale și spirituale ale omului, edificarea unei lumi a colaborării și păcii”³². Programul reflectă concepția P.C.R. potrivit căreia înfăptuirea cu succes de către partidul comunist a rolului istoric de organizator și conducător al proletariatului, al maselor populare în lupta revoluționară face necesară studierea temeinică a realităților naționale și internaționale, elaborarea liniei strategice și tactice, pe baza aplicării creatoare a adevărilor general valabile la condițiile concrete date. Programul subliniază că fiecare partid revoluționar trebuie să pornească permanent de la principiul că revoluția și construirea noii orînduiri sociale nu pot fi decît rodul activității conștiente a maselor muncitoare, creația fiecărui popor care își făurește liber propria istorie.

În Programul P.C.R. își găsește locul, într-o sinteză profund științifică, legătura indisolubilă dintre trecut, prezent și viitor. El sintetizează istoria de peste două milenii a poporului român, luptele sale eroice desfășurate de-a lungul secolelor pentru progres social, pentru apărarea ființei sale, epoca nouă, superioară, pe care o reprezintă lupta clasei muncitoare, a partidului comunist pentru dreptate socială și libertate națională, pentru edificarea noii orînduiri sociale, socialiste. În acest cadru se subliniază că luptele revoluționare, sociale și naționale, au constituit forța motrice a progresului în decursul frămîntatei noastre istorii.

Programul generalizează experiența dobîndită de poporul nostru în epoca de profunde transformări inaugurate de insurecția națională antifascistă și antiimperialistă din august 1944, relevă etapele istorice pe care le-a parcurs acest proces, mărețele victorii obținute. Înfațișarea istoriei glorioase a poporului român, prețuirea tradițiilor sale revoluționare, a marilor înfăptuiri ale înaintașilor oferă un bogat tezaur de învățămînte cu caracter științific revoluționar, pun în valoare experiența trecutului spre a desprinde și a evidenția concluzii pentru activitatea prezentă și viitoare.

Pe baza concluziilor puse în lumină de experiența istorică a revoluției și a construcției socialiste în România, Programul expune unitar obiectivele strategice și orientările tactice ale partidului în noua etapă pe care o traversează țara noastră, de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, caracterizează trăsăturile și profilul acestei societăți. Sînt definite, sub multiplele lor aspecte, conținutul și particularitățile etapei actuale de dezvoltare a societății românești, sînt precizate direcțiile principale în care trebuie acționat în viitor. Stabilind obiectivele fundamentale ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, menite să situeze România printre țările avansate din punct de vedere economic ale lumii, Programul trasează liniile directoare ale dezvoltării accentuate a forțelor de producție, creării unei puternice baze tehnice materiale, ale perfecționării relațiilor de producție și sociale în strînsă legătură cu adîncirea democrației socialiste, cu înflorirea vieții spirituale, cu afirmarea plenară a personalității umane. Edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate este concepută ca un proces atotcuprinzător, care îmbrățișează, într-o strînsă interdependență și condiționare reciprocă, toate laturile vieții economice-sociale — dezvoltarea industriei, agriculturii, științei, culturii,

³² Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. p. 22.

consolidarea și perfecționarea democrației socialiste, perfecționarea relațiilor social-economice și a organizării societății, afirmarea nestingherită a personalității umane, activitatea ideologică și politică-educativă pentru formarea omului nou, în stare să înțeleagă schimbările care se produc în societate și să acționeze în mod conștient pentru transformarea lumii în concordanță cu năzuințele popoarelor de dreptate socială și libertate națională, de echitate și bunăstare.

Programul definește bazele ideologice ale partidului, care înarmează pe membrii săi, pe toți oamenii muncii cu concepția cea mai înaintată despre lume și viață — materialismul dialectic și istoric. Ca un fir roșu străbate în Program ideea că teoria marxist-leninistă nu reprezintă o colecție de formule intangibile, nu este și nu poate fi o concepție încheiată o dată pentru totdeauna. Ea nu este o dogmă și nu elaborează scheme valabile în orice condiții și pentru orice etapă, ci o știință revoluționară vie, care se îmbogățește neconținut pe baza noilor cuceriri ale cunoașterii științifice, a noilor concluzii ale practicii sociale de zi cu zi. „A fi revoluționar, a fi comunist — se arată în Program — înseamnă a fi explorator îndrăzneț al noului, a privi întotdeauna înainte către ceea ce se dezvoltă, a gândi cutezător pe baza experienței revoluționare a maselor, a acționa pentru unirea eforturilor acestora în vederea transformării revoluționare a societății”³³.

O caracteristică fundamentală a Programului este grija supremă față de destinul omului și de afirmarea forțelor sale creatoare. Programul situează la loc central preocuparea P.C.R. pentru ridicarea continuă a nivelului politic-ideologic al tuturor oamenilor muncii, pentru formarea și dezvoltarea conștiinței lor socialiste, pentru transpunerea în viață a principiilor eticii și echității socialiste. Activitatea ideologică și politică educativă a partidului de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste urmărește afirmarea unui nou umanism, care pune pe primul plan omul și, totodată, îmbină interesele particulare cu cele ale întregii societăți, presupune realizarea fericirii personale în contextul făuririi fericirii întregului popor. Ea are în vedere că teoria revoluționară a materialismului dialectic și istoric este menită să ajute nu numai la cunoașterea lumii, ci și la înarmarea întregului partid cu cunoștințele necesare desfășurării acțiunii conștiente de transformare a societății.

Pornind de la rolul P.C.R. de centru motor al întregului sistem social, Programul demonstrează necesitatea obiectivă a conducerii de către partid a întregii opere de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, relevă căile și modalitățile creșterii continue a rolului său conducător în toate domeniile de activitate, partidul fiind chemat să asigure atât elaborarea științifică a căilor de dezvoltare a României, cât și conducerea activității politice-organizatorice în vederea îndeplinirii acestei politici. Subliniind necesitatea întăririi și afirmării cu tot mai multă putere a rolului Partidului Comunist Român de forță politică conducătoare în societatea noastră, Programul fundamentează — pe baza bogatei experiențe acumulate de partidul nostru — principiul potrivit căruia procesul legic al creșterii și afirmării rolului conducător al partidului în toate mecanismele

³³ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, p. 153.

vieții sociale, al întăririi unității întregului popor în jurul său trebuie să se exprime în integrarea sa tot mai organică în activitatea și în viața întregii societăți, în identificarea continuă și crescândă a partidului cu năzuințele și cu preocupările maselor populare, a întregii societăți, în participarea tot mai activă a comuniștilor la soluționarea problemelor din toate domeniile. Această cerință logică decurge din faptul că P.C.R. constituie centrul coordonator al tuturor domeniilor vieții sociale, că el nu se află deasupra societății, nu conduce din afara ei, ci direct și nemijlocit, din interiorul organismelor economice, sociale și de stat, prin participarea concretă a comuniștilor la activitatea și la viața social-economică, la realizarea programului de dezvoltare a țării, în strinsă legătură cu masele. „În realizarea obiectivelor trecerii spre comunism — subliniază Programul P.C.R. — trebuie să pornim de la necesitatea întăririi partidului, a rolului său politic în conducerea societății; acesta este procesul logic, dialectic al evoluției istorice a partidului și de aceea trebuie să facem totul pentru ca partidul să-și îndeplinească în cele mai bune condiții misiunea ce-i revine”³⁴.

Programul P.C.R. concepe înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate în strinsă legătură cu evoluția vieții internaționale. De asemenea, dezvoltarea în ritm accelerat a economiei naționale este privită în contextul întăririi colaborării și cooperării internaționale. El dezvoltă concepția P.C.R. asupra problemelor fundamentale ale lumii contemporane, prezintă, într-o concepție unitară, schimbările pe plan mondial, tendințele contemporane, demonstrând că acțiunea legilor obiective deschide perspectiva măreață a trecerii a noi și noi popoare pe calea spre socialism. Programul reflectă liniile fundamentale cu privire la dezvoltarea pe mai departe a prieteniei, alianței și colaborării frățești cu toate țările socialiste, întăririi colaborării și solidarității militante cu partidele comuniste, cu partidele socialiste și democratice, cu forțele progresiste, revoluționare, antiimperialiste din întreaga lume, extinderea relațiilor cu statele care au pășit pe calea dezvoltării de sine stătătoare, cu mișcările de eliberare națională, dezvoltarea raporturilor cu toate celelalte state ale lumii. Experiența P.C.R., verificată de viață, demonstrează că strinsa colaborare între comuniști, socialiști, social-democrați, între toate organizațiile muncitorești, partidele progresiste, democratice, cu toate forțele antiimperialiste, constituie o necesitate imperioasă a zilelor noastre.

Programul — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvântul introductiv la Programul P.C.R. — „dă partidului și poporului nostru o orientare clară în eforturile pentru întărirea solidarității internaționale a forțelor progresiste, antiimperialiste, pentru o politică de pace, prietenie și colaborare între popoare. Totodată, prin contribuția adusă la definirea țărilor de luptă ale forțelor înaintate de pretutindeni, Programul Partidului Comunist Român are o puternică semnificație internațională, îmbogățind tezaurul gândirii social-politice universale, al teoriei revoluționare contemporane”.

În Program se reafirmă principiile noi, de egalitate, de respect al independenței și suveranității naționale, neamestec în treburile interne, renunțare la forță și la amenințarea cu forță, care trebuie să stea la baza

³⁴ Ibidem, p. 117.

relațiilor dintre toate statele. Evidențiind marele obiectiv al făuririi unei noi ordini politice și economice internaționale, perspectiva strategică a făuririi unui sistem de relații internaționale din care să fie exclus războiul, să fie înlăturate practicile imperialiste de forță, dominație și dictat. Programul subliniază necesitatea lichidării subdezvoltării, imperativul dezvoltării economice armonioase a tuturor statelor, a participării, indiferent de mărimea lor, la viața internațională, întrucît nici o problemă nu se poate rezolva corespunzător intereselor tuturor popoarelor lumii fără participarea activă la soluționarea ei a fiecărei națiuni, a fiecărui stat.

Programul Partidului Comunist Român oferă o orientare limpede pentru fiecare comunist, pentru fiecare cetățean al patriei noastre, întărește încrederea întregului popor în cauza socialismului, în victoria luptei pentru colaborare internațională și pentru pace.

„Putem spune — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntul introductiv la Program — că partidul dispune de o cartă care depășește caracterul unui program, de un document ideologic care, așa cum a apreciat Congresul al XI-lea, constituie expresia marxism-leninismului creator în România, pe baza căruia se va desfășura întreaga activitate politico-educativă, munca întregului partid și popor de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism“.

Programul partidului are un rol de importanță deosebită în ridicarea nivelului politic-ideologic al întregului popor, înarmîndu-l cu o concepție înaintată despre lume și viață și însușindu-l în marea operă constructivă care apropie patria noastră de trecerea la edificarea comunismului. Astfel, Programul partidului reprezintă, totodată, Programul poporului român de ridicare a țării pe culmile luminoase ale civilizației comuniste.

6 martie 1945 în istoria contemporană a României

ARON PETRIC

Împlinirea, în acest an, a trei decenii de la instaurarea primului guvern revoluționar-democratic, cu pronunțat caracter muncitoresc-tărănesc, din istoria României constituie un nimerit și necesar prilej de rememorare a tumultuoaselor lupte social-politice desfășurate în țara noastră după 23 August 1944, soldate cu victoria de la 6 martie 1945 a forțelor democratice. Așa cum se apreciază în Programul Partidului Comunist Român, epoca ce a urmat insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste a marcat începutul „împlinirii idealurilor de dreptate socială și națională, pentru care au luptat nenumărate generații de înaintași, a cuceririi depline a independenței și suveranității naționale a României, a dreptului sacru al poporului român de a fi stăpîn în propria sa țară”¹.

În adevăr, ideea conducerii „poporului prin popor” — cum avea să o definească Nicolae Bălcescu — are vechi tradiții pe pămîntul țării noastre, ea exprimînd, în esență, telurile luptei maselor largi populare împotriva exploatării și asupririi. Încă în timpul războiului țărănesc condus de Gh. Doja, răsculații, fără deosebire de naționalitate, au atacat cu curaj nedreapta orînduire socială, în care cei mulți care produceau toate bunurile erau împilați de o „nobilime blestemată” ce trebuia înlăturată, spre a se întrona dreptatea.

Într-un mod mai răspicat au apărut aceste idei în cursul revoluției din 1821 conduse de Tudor Vladimirescu; acesta, adresîndu-se locuitorilor „din orice treaptă” și chemîndu-i la luptă, le arăta că dușmanii lor sînt „oblăduitorii domni” care prin „oricîte chipuri de mijloace s-au în-delețnicit și v-au supt sîngele, aducîndu-vă într-această mare dărăpănare și proastă stare întru care vă aflați”². Sintetizînd concepția sa politică asupra noțiunii de patrie, conducătorul revoluției din 1821 arăta că aceasta „se cheamă norodul, iară nu tagma jefuitorilor”³.

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 52.

² Răscoala din 1821. Documente interne, vol. I, p. 386.

³ C. D. Aricescu, Acte justificative la istoria revoluției române de la 1821, Craiova, 1874, p. 71.

În condițiile puternicelor frământări sociale și politice care au premerse revoluției burghezo-democratice de la 1848 și în timpul desfășurării acesteia, năzuința maselor populare spre o conducere democratică s-a manifestat din plin, îmbrăcînd uneori chiar revendicarea unei forme de stat republicane. Astfel, încă în 1834 a fost organizată în Transilvania — dar avînd legături și în celelalte provincii românești — o mișcare ce urmărea unirea celor trei țări române în cadrul unei republici întemeiată pe egalitatea în drepturi și datorii a tuturor cetățenilor, vot universal, desființarea iobăgiei, libertatea muncii etc.⁴.

Idei asemănătoare au stat la baza și a altor mișcări, ca cea din 1840, condusă de Dimitrie Filipescu etc.

Revoluția din 1848 a pus, în toate cele trei țări române, într-o formă sau alta, problema unei alte alcătuiți sociale și politice, în care poporul să se poată bucura de toate drepturile, inclusiv de acelea ca din rîndurile sale să se aleagă domnitorul țării. Caracterizînd revoluția, Nicolae Bălcescu — cel ce fusese flacăra ei cea mai incandescentă și mintea cea mai luminată — arăta că ea a fost democratică și socială, că a urmărit „înălțarea plebeianismului la putere”⁵ și că revoluția viitoare va trebui să aducă „domnirea democrației, domnirea poporului prin popor”⁶.

Idealul urmărit de revoluționarii de la 1848 — nerealizat atunci, — a devenit principalul obiectiv de luptă al generațiilor următoare, a căror cea mai înaintată forță a constituit-o mișcarea muncitorească. Însușindu-și concepția marxistă și aplicînd-o la condițiile concrete ale țării noastre, militanții socialiști, îndeosebi după crearea partidului politic al clasei muncitoare, au arătat că lupta pentru o formă de stat democratică nu putea fi despărțită de lupta de emancipare socială, numai schimbarea structurii societății și a raporturilor de clasă făcînd posibilă o reală democrație. Expunînd aceste idei, C. Dobrogeanu-Gherea arăta în articolul său intitulat „Socialismul și republica”: „Dacă noi vom putea organiza pe muncitori și a-i face să capete stăpînirea politică, dacă prin această stăpînire politică vom putea ca mijloacele de producere, unelte și pămînt, să nu fie în mîna unei singure clase, ci în mîna națiunii întregi, dacă prin aceste mijloace am pus în neputință de a se exploata și jefui om pe om..., atunci domnia burgheziei va dispărea, domnia silniciei și jafului nu vor mai fi, alcătuirea societății de azi va pieri cu toate instituțiile ei, cu armată, regalitate, poliție etc.”⁷.

Programul Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România a cuprins obiectivele esențiale ce trebuiau atinse în lupta pentru transformarea democratică și apoi socialistă a țării, ceea ce a situat mișcarea muncitorească în avangarda forțelor social-politice de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Odată cu desăvîrșirea unității statului național român — victorie a maselor populare din întreaga țară și la realizarea căreia clasa muncitoare și-a adus o prețioasă contribuție — s-a deschis o nouă perspectivă, favorabilă, dezvoltării societății noastre, intensificării activității forțelor

⁴ C. Göllner, *Conspirația emigrantului polon Adolf David (1834)*, în „Revista istorică”, XXIII (1937), nr. 7—9, p. 236.

⁵ N. Bălcescu, *Opere*, tomul I, partea a II-a, București, 1940, p. 103.

⁶ *Ibidem*, p. 107.

⁷ „Munca”, nr. 12, din 10 mai 1892.

sociale progresiste, mișcării muncitorești revoluționare. În noile condiții create, transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român a ridicat pe o treaptă superioară activitatea detașamentului de avangardă al clasei muncitoare din țara noastră, ceea ce a marcat un moment de răscruce în însăși dezvoltarea României, în lupta pentru eliberarea socială și politică a maselor largi populare.

Silit de reacțiune să activeze în condițiile aspre ale ilegalității — ceea ce a îngreuiat procesul de dezbatere mai amplă în vederea clarificării unor importante probleme ideologice și politice — Partidul Comunist Român a depus eforturi constante în direcția cristalizării liniei politice generale, a strategiei și tacticii sale. În preocupările de acest ordin, un loc central l-a ocupat problema luptei pentru cucerirea puterii din mâinile claselor exploatare și instaurarea unei conduceri democratice a țării, chiar dacă în stabilirea formelor concrete pe care trebuia să le îmbrace noua putere nu exista deplină claritate și o formulă unică, preconizându-se fie o „republică muncitorească” sau „socialistă”, fie o „republică democratică”, fie o „republică populară”, aceasta din urmă fiind înțeleasă ca o „republică a muncitorilor și țăranilor, care să garanteze înăuntrul puterea în mâinile poporului prin măsuri economice și politice, iar în afară pacea și prietenia”⁸. În mod corespunzător, și Partidul Social-Democrat se pronunța pentru „statornicirea definitivă a regimului democratic, singura garanție pentru dezvoltarea normală a României”, preconizând instituirea unei republici democratice⁹.

Precizarea strategiei și tacticii care trebuiau urmate în vederea atingerii acestui țel era legată de analiza aprofundată a stadiului de dezvoltare a țării, a raportului forțelor sociale și politice în acea etapă — probleme la a căror clarificare o contribuție de o deosebită importanță a avut-o Congresul al V-lea al P.C.R. Acesta a stabilit că România se găsea „în fața desăvârșirii revoluției burghezo-democratice”, a cărei sarcină consta „în a doborî cu forța puterea de stat burghezo-moșierească” și „a stabili dictatura revoluționar-democratică a proletariatului și țăranimii”.

În acest scop, Congresul al V-lea a orientat partidul spre intensificarea eforturilor de realizare a frontului unic muncitoresc și de organizare a maselor largi populare în vederea apărării intereselor lor economice și politice.

Deși în problema alianțelor proletariatului au continuat, încă, să se mai mențină unele teze stângiste, necorespunzătoare realității, cerințele etapei istorice în care pericolul ascensiunii fascismului se contura tot mai clar — îndeosebi după instaurarea dictaturii hitleriste în Germania — au dus la unirea, pe scară tot mai largă, a forțelor democratice, avînd drept coloană vertebrală unitatea de acțiune a clasei muncitoare.

În perioada dictaturii regale și cu deosebire în anii dictaturii militar-fasciste, cînd cercurile cele mai reacționare, trădînd interesele naționale ale poporului, au împins țara în brațele Germaniei naziste și în războiul împotriva Uniunii Sovietice, Partidul Comunist Român a militat cu toată hotărîrea pentru unirea tuturor forțelor patriotice naționale într-un

⁸ „Lupta de clasă”, nr. 4—5 din iunie 1927.

⁹ „Socialismul” nr. 26 din 15 iunie 1930.

singur front, capabil să răstoarne dictatura fascistă antonesciană și să alăture România la coaliția antihitleristă.

În acele împrejurări de o deosebită gravitate pentru însăși soarta poporului nostru, s-a realizat înțelegerea de Front Unic Muncitoresc între P.C.R. și P.S.D. (aprilie 1944). Dînd dovadă de un deosebit simț al realității și manifestînd elasticitatea necesară, P.C.R. a stabilit contacte și a încheiat acorduri cu alte forțe politice — inclusiv cu partidele „istorice” și cu cercurile palatului — care, dintr-un motiv sau altul, se pronunțau pentru răsturnarea dictaturii fasciste și trecerea României de partea coaliției antihitleriste.

Pe acest temei s-a realizat, la 20 iunie 1944, Blocul Național Democratic, pe baza unei platforme-program cu caracter general-democratic și antifascist.

În împrejurările unei acute crize a regimului fascist antonescian, urît de întregul popor, și în condițiile externe favorabile create de succesele coaliției antihitleriste, îndeosebi de victoriile zdrobitoare ale armatei sovietice asupra trupelor naziste, Partidul Comunist Român, în colaborare cu celelalte forțe democratice și patriotice, a înfăptuit insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă.

În cadrul mișcării de rezistență antifascistă, ca și în timpul pregătirii și desfășurării luptei insurecționale, problema puterii în stat, a conținutului și a formelor sale de exercitare a constituit una din preocupările importante ale forțelor democratice. În această direcție, Partidul Comunist Român a pornit atît de la linia sa politică generală, care viza instaurarea puterii clasei muncitoare în cadrul unei republici socialiste, cît și de la realitățile etapei istorice, în care pe primul plan se situa eliberarea țării de sub dominația fascistă și smulgerea României din alianța nefastă cu Germania nazistă — acțiune care reclama coalizarea tuturor forțelor naționale, făcînd necesară adoptarea unei tactici adecvate, de natură să permită atingerea acestui obiectiv.

În mod corespunzător, documentele de partid cu caracter programatic elaborate în acea perioadă — ca Circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie și Platforma-program a Partidului Comunist Român din 6 septembrie 1941 — prevedeau instaurarea unui „*guvern al independenței naționale*”, format din reprezentanții *tuturor* forțelor patriotice“. În același mod, Manifestul Frontului Unic Muncitoresc din 1 mai 1944 chema poporul la luptă pentru răsturnarea dictaturii antonesciene și formarea „unui guvern național din reprezentanții *tuturor* forțelor antihitleriste“, iar o broșură editată de P.C.R. în august 1944, cu puțin timp înainte de începerea luptei insurecționale, după ce arăta că Partidul comunist are ca program „schimbarea pînă la temelie a alcătuirii sociale române“ — program de care nu se dezice, dar „a cărui realizare nu se înfățișează ca o sarcină imediată“ —, menționa că, în cadrul Blocului Național Democratic va acționa, împreună cu Partidul Social-Democrat, cu Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal, pentru „suprimarea legilor dictatoriale ; restaurarea libertăților cetățenești ; făurirea unei Români libere, democate și independente“.

Pe baza acestei platforme largi, cu caracter național și democratic, s-a realizat coalizarea tuturor forțelor antifasciste, asigurîndu-se victoria insurecției armate din august 1944, iar, apoi, colaborarea în cadrul pri-

mului guvern constituit după răsturnarea dictaturii antonesciene, guvern a cărui principală sarcină era aceea a angajării depline a țării, cu toate forțele sale economice și militare, în războiul drept antihitlerist.

Împrejurările istorice concrete în care s-a înfăptuit actul de la 23 august 1944 au făcut ca problema cuceririi puterii politice de către masele muncitoare să nu fie atunci rezolvată decât într-o restrînsă măsură; raportată la componența guvernului, ea se reducea la participarea a cîte unui reprezentant al celor două partide muncitorești.

Dar victoria insurecției armate imprimase istoriei un curs nou, ireversibil, a cărui evoluție era determinată într-o tot mai mare măsură de rolul conducător al clasei muncitoare, aliată cu țărănimea și intelectualitatea democratică. Așa cum se arată în Programul Partidului Comunist Român, insurecția „a deschis calea eliberării definitive a României de sub dominația imperialistă, a înfăptuirii năzuințelor poporului român de a fi liber și stăpîn pe bogățiile și munca sa, pe propriul său destin. Aceasta a inaugurat epoca unor profunde transformări revoluționare, democratice în societatea românească, a cuceririi puterii de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea și masele largi populare”¹⁰.

Reorganizîndu-și, pe baze noi, în condiții legale, activitatea, Partidul Comunist Român a desfășurat o intensă muncă politică pentru întărirea unității de acțiune a clasei muncitoare în cadrul Frontului Unic Muncitoresc și al sindicatelor unite, pentru stimularea activității în rîndurile țărănimii, intelectualității, tineretului, femeilor, a organizațiilor profesionale democratice. Astfel, referindu-se la însemnătatea realizării unității de acțiune a tineretului și la sarcinile ce reveneau acestuia, secretarul Comitetului Central al Uniunii Tineretului Comunist, tovarășul Nicolae Ceaușescu, scria în articolul „Frontul Unic al Tineretului”, publicat în „Scînteia” din 22 septembrie 1944: „Tineretul muncitoresc trebuie să fie forța motrice care să mobilizeze întreg tineretul din România în lupta alături de clasa muncitoare și de poporul român [...] Răsturnarea dictaturii ciliilor lui Antonescu înseamnă un pas hotărît pentru cîștigarea drepturilor și libertăților democratice. Dar lupta este abia la început. Tineretul trebuie să dea tot sprijinul său pentru zdrobirea bandelor hitleriste germane. Trebuie lovit fără milă în elementele legionare și prohitleriste, care din umbră se pregătesc să lovească în armata noastră și în cei mai buni luptători patrioți”.

Mobilizînd masele la realizarea unor obiective de importanță națională și care priveau totodată interesele lor vitale, ca eliberarea întregului teritoriu al țării de sub ocupația fascistă și continuarea războiului pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei naziste, înfăptuirea reformei agrare, refacerea economiei naționale, democratizarea aparatului de stat, Partidul Comunist Român și-a sporit continuu influența sa politică, iar clasa muncitoare s-a afirmat tot mai mult ca forța socială cea mai puternică și mai înaintată a societății noastre.

Conlucrînd cu celelalte partide politice participante la Blocul Național Democrat, pentru realizarea marilor obiective de interes național, Partidul Comunist Român a avut totodată în vedere adîncirea și lărgirea

¹⁰ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, p. 52.

procesului revoluționar, în pas cu cerințele evoluției istorice și cu năzuințele maselor largi populare. În această direcție, Partidul Comunist Român, acționând în strânsă unitate cu Partidul Social-Democrat în cadrul Frontului Unic Muncitoresc, cu Frontul Plugarilor, cu Uniunea Tineretului Comunist, cu Madosz-ul, cu Uniunea Patrioților și cu alte organizații democratice, a trebuit să lupte împotriva încercărilor partidelor burgheze și ale cercurilor palatului de a limita activitatea guvernului la sarcinile de ordin național pe care în cea mai mare parte le realizase insurecția și a împiedica înfăptuirea unor transformări mai adânci, îndeosebi de ordin social. În fapt, aceste din urmă forțe acționau împotriva unei democratizări reale a țării și împotriva prefacerilor cu caracter revoluționar spre care năzuiau masele, încercând să mențină dominația economică și politică a claselor exploatoare, folosind, în acest scop, majoritatea de care dispuneau în guvern și în celelalte verigi ale aparatului de stat.

În acele condiții, Partidul Comunist Român a lansat lozinca lărgirii Blocului Național Democrat, astfel încât el să exprime în mod fidel raportul real al forțelor social-politice din țară și să realizeze sarcinile stringente care stăteau în fața poporului nostru. În fața refuzului liderilor P.N.Ț. și P.N.L. de a da curs acestei propuneri legitime, Partidul Comunist Român a trecut la alcătuirea Frontului Național Democrat, pe baza platformei-program publicată la 24 septembrie 1944, în care erau înscrise obiectivele fundamentale ce trebuiau realizate în acea etapă: sprijinirea cu toate forțele a frontului antihitlerist, democratizarea reală și refacerea economică a țării, exproprierea moșierilor și improprietărirea țăranilor, promovarea unei politici de sinceră prietenie cu Uniunea Sovietică și cu celelalte state ale coaliției antihitleriste, îmbunătățirea condițiilor de trai ale oamenilor muncii etc. Pe baza acestei platforme s-a realizat o largă coaliție a forțelor democratice, alcătuită din P.C.R., P.S.D., Sindicatele unite, U.T.C., Frontul Plugarilor, Madosz, Uniunea Patrioților, Partidul Socialist-Țărănesc (Ralea), Societatea Scriitorilor din România.

Făurirea acestei coaliții de forțe democratice, care grupa clasa muncitoare, țăranimea, intelectualitatea, păturile mijlocii de la orașe, naționalitățile conlocuitoare a marcat un moment important în lupta pentru smulgerea puterii din mâinile reacțiunii. Puternicele demonstrații de masă care au cuprins întreaga țară, ca și acțiunile întreprinse de reprezentanții Frontului Unic Muncitoresc în cadrul guvernului, au determinat formarea, la 4 noiembrie 1944, a unui nou guvern, prezidat tot de generalul Sănătescu, dar în care forțele democratice erau mult mai larg reprezentate, ele deținând vicepreședinția Consiliului de Miniștri, prin dr. Petru Groza, 6 departamente și 3 subsecretariate de stat. Ca urmare a faptului că unele obiective de interes național nu fuseseră încă pe deplin realizate iar soluționarea lor cerea unirea eforturilor întregii națiuni, Partidul Comunist Român și celelalte forțe din cadrul F.N.D. au acceptat soluția continuării conlucrării cu Partidul Național-Țărănesc și cu Partidul Național-Liberal, în cadrul acestui guvern de coaliție¹¹ în care parti-

¹¹ Vezi și Nichita Paraschiva, *Considerații privind instaurarea puterii de stat muncitorești-țăărănești de tip socialist în România*, în „Anale de istorie”, nr. 6/1972, p. 15.

dele burgheze erau încă majoritare, dar în programul căruia fuseseră incluse o serie de obiective cuprinse în platforma Frontului Național Democrat. În perioada ce a urmat, Partidul Comunist Român și celelalte organizații din cadrul F.N.D. au desfășurat o susținută activitate atât în cadrul guvernului, cât și în afara lui, pentru refacerea economică și democratizarea țării, pentru ridicarea nivelului de trai al maselor muncitoare, concomitent cu sprijinirea, cu toate forțele, a războiului antihitlerist. În această acțiune au trebuit să fie învinse nu numai greutăți de ordin obiectiv, ca situația grea a economiei — moștenită din trecut și agravată de consecințele războiului —, cât și împotrivirea înverșunată a reacțiunii, ostilă oricăror prefaceri de ordin social și politic în favoarea maselor.

În acele condiții de aspră confruntare între democrație și reacțiune, în care lupta revoluționară a cunoscut o amploare deosebită, cel de al doilea guvern Sănătescu a fost înlăturat, constituindu-se, la 6 decembrie 1944, un nou cabinet, prezidat de generalul N. Rădescu, în care Frontul Național Democrat și-a menținut pozițiile dobândite anterior, atât ca reprezentare, cât și sub raportul obiectivelor înscrise în programul de guvernare; mai mult chiar, el a obținut înscrierea în program a prevederii privind înfăptuirea reformei agrare¹².

Dar echilibrul stabilit cu prilejul formării guvernului Rădescu s-a dovedit a fi precar și vremelnic. Într-adevăr, componența guvernului, în care partidele burgheze dețineau majoritatea departamentelor, venea tot mai mult în contradicție cu raportul real al forțelor sociale și politice, raport care se modifica neîncetat în favoarea forțelor democratice — ceea ce reclama și o reprezentare corespunzătoare în guvern și în celelalte verigi ale aparatului de stat.

Încercărilor reacțiunii de a menține dominația claselor exploatatoare și a împiedica înfăptuirea unor transformări mai adânci în viața economică și social-politică, forțele democratice, organizate și conduse de Partidul Comunist Român, le-au opus hotărîrea lor de a înfăptui cu orice preț obiectivele majore care stăteau în fața țării, sintetizate în platforma-program din septembrie 1944 și precizate apoi mai clar în programul de guvernare al Frontului Național Democrat, adoptat la 28 ianuarie 1945.

În acea perioadă s-au desfășurat ample acțiuni de masă, la orașe și la sate, în întreprinderi și instituții, astfel încît întreaga țară a fost cuprinsă de un puternic și nestăvilit suflu revoluționar, în iureșul căruia întreprinderile au trecut, în fapt, sub controlul comitetelor muncitorești — formă de manifestare a puterii proletariatului —, în numeroase localități au fost alungați prefectii și primarii reacționari, locul lor luîndu-l reprezentanții forțelor democratice, iar la sate țărani au trecut, în masă, cu sprijinul muncitorilor, la împărțirea pămînturilor moșierești și la înfăptuirea, pe cale revoluționară, a reformei agrare.

În țară se crease o situație nouă, în care majoritatea reacționară din guvern încerca, împreună cu monarhia, să stăvilească prin forță

¹² Vezi și: dr. Gheorghe Zaharia (coordonator), Ion Alexandrescu, dr. Mihai Fătu, Paraschiva Nichita, dr. Constantin Olteanu, Gheorghe Tuțui, Vladimir Zaharescu, *România în anii revoluției democrat-populare. 1944—1947*, Editura politică, București, 1971, p. 104.

avîntul revoluționar în plină desfășurare, în timp ce la orașe și sate, în întreprinderi și instituții, puterea trecuse, în fapt, în mâinile maselor populare.

Apreciind că se creaseră condițiile prielnice pentru instaurarea unui guvern democratic, Partidul Comunist Român a organizat în întreaga țară mari manifestații îndreptate împotriva reacțiunii, grupate în jurul lui Rădescu și a palatului, care făcea încercări disperate de a menține puterea, nedîndu-se în lături nici de la intenția de a dezlănțui un război civil și de a folosi, în scopurile sale, sprijinul unor cercuri imperia-liste din afară.

Pe măsura creșterii avîntului de luptă al maselor populare s-a accentuat procesul de dezagregare a vechilor partide reacționare. La 23 februarie 1945 a părăsit Partidul Național-Țărănesc și a aderat la Frontul Național Democrat gruparea condusă de Anton Alexandrescu. În același timp s-a ajuns la un acord de colaborare între F.N.D. și gruparea burgheziei liberale, condusă de Gheorghe Tătărescu, al cărui program se disocia de poziția exponenților moșierimii și ai marii finanțe și avea unele puncte comune cu platforma F.N.D.

Folosind starea de spirit a maselor, ostile uneltirilor reacțiunii și interesate în realizarea unor adînci prefaceri în viața economică și social-politică, Partidul Comunist Român a întreprins o serie de măsuri organizatorice și politice în vederea cuceririi puterii de către forțele democratice; printre aceste măsuri figura organizarea unor mari demonstrații populare, care a culminat cu uriașa demonstrație din 24 februarie 1945 de la București, pregătirea formațiunilor patriotice și a altor detașamente înarmate ale clasei muncitoare, pentru a face față eventualității unui război civil spre care împingeau forțele contrarevoluționare.

În acele împrejurări reacțiunea — izolată tot mai mult — a trebuit să cedeze. În fața uriașului val al forțelor populare și al cererii exprese a delegației trimise de Partidul Comunist Român, regele, care încercase să tergiverseze lucrurile și să împiedice formarea unui guvern democratic, s-a văzut nevoit să-l destituie pe Rădescu și să accepte formarea unui nou guvern, în formația propusă de Partidul Comunist Român și de celelalte partide și grupări din cadrul Frontului Național Democrat.

Prin aceasta, masele populare au obținut o victorie hotărîtoare împotriva reacțiunii, instaurîndu-se, la 6 martie 1945, primul guvern revoluționar-democratic cu pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc din istoria României. Ca prim-ministru a fost numit dr. Petru Groza, înflăcărat patriot și militant progresist, care și-a pus întreaga energie în slujba poporului și a progresului României. Din cei 18 miniștri, 4 reprezentau Partidul Comunist Român, 3 — Partidul Social-Democrat, 3 — Frontul Plugarilor, 1 — Uniunea Patrioților, 1 — Confederația Generală a Muncii, 1 — Uniunea preoților democrați, 1 — armata, 3 — gruparea liberală tătăresciană și 1 — gruparea național-țărănistă condusă de Anton Alexandrescu. Deși în noul guvern participau și unii reprezentanți ai burgheziei, aceasta n-a putut schimba nici caracterul și nici programul guvernului, așezate pe temelia Frontului Național Democrat. Principalele partide ale burgheziei — P.N.Ț. și P.N.L. — au fost înlăturate de la conducerea țării, ceea ce a grăbit procesul lor de disoluție început curînd

după 23 august 1944 și care se va încheia în cursul anului 1947 când vor dispărea de pe arena vieții politice.

Instaurarea guvernului revoluționar-democratic la 6 martie 1945 a marcat, prin însemnătatea și consecințele sale, nu doar o simplă schimbare de guvern, ci o schimbare a însuși regimului politic din România. Așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, „prin instaurarea acestui guvern, procesul revoluționar din România a intrat într-o nouă etapă“, al cărei obiectiv era „înfăptuirea unor transformări social-politice profunde în societatea românească“¹³.

Noua putere de stat, în condițiile în care nu exista parlament iar guvernul exercita, în cea mai mare parte, și atribuțiile legislative, a reprezentat principalul instrument în mâna clasei muncitoare și a țărănimii, a maselor largi populare pentru îndeplinirea programului de transformări social-politice cuprinse în programul Frontului Național Democrat, pentru consolidarea independenței și suveranității naționale.

Referindu-se la obiectivele urmărite de guvern, primul ministru dr. Petru Groza arăta: „...Vrem să dăm poporului român cheazășia unei dezvoltări bazate pe dreapta participare a maselor la bucuriile și îndatoririle vieții, vrem să stărim privilegiile provocatoare, vrem să deschidem uriașul rezervor al energiei naționale și să asigurăm libera circulație a valorilor reale, care stau strivite sub nedreptele așezări sociale“¹⁴.

În adevăr, în perioada ce a urmat, Partidul Comunist Român — devenit principala forță de guvernământ —, a acționat în strînsă unitate cu Partidul Social-Democrat, cu Frontul Plugarilor și cu celelalte organizații democratice, obținînd succese hotărîtoare în opera de consolidare a noului regim, de biruire a greutăților economice și de ridicare a condițiilor de trai ale maselor muncitoare. O importanță deosebită a avut-o, în acest sens, readucerea sub jurisdicția guvernului român a părții de nord a Transilvaniei, eliberată de sub jugul hitleristo-horthyst de către armatele română și sovietică. De asemenea, legiferarea, la 23 martie 1945, a reformei agrare — începută și îndeplinită în cea mai mare parte pe cale revoluționară — a dus la cimentarea alianței muncitorești-țărănești, temelia politică a regimului democrat-popular.

În orientarea activității Partidului Comunist Român și a celorlalte forțe progresiste, un rol important l-a avut Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945, care a pus la ordinea zilei și a arătat căile de îndeplinire a redresării și dezvoltării economiei naționale, pe baza industrializării și electrificării țării, valorificîndu-se, în acest scop, în mod intens, posibilitățile interne și resursele naționale proprii. Totodată, Conferința Națională a subliniat necesitatea consolidării regimului democrat, în primul rînd prin întărirea rolului conducător al clasei muncitoare, a alianței muncitorești-țărănești, prin stringerea legăturilor cu intelectualitatea și prin rezolvarea democratică a problemei naționale. În acest sens s-a relevat importanța dezvoltării colaborării cu Partidul Social-Democrat în

¹³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 637.

¹⁴ Dr. Petru Groza, *Reconstrucția României*, Tipografia „Viața literară“, București, 1946, p. 59—60.

cadrul Frontului Unic Muncitoresc și a făuririi unității depline a clasei muncitoare, pe plan ideologic, politic și organizatoric ¹⁵.

Hotărârile Conferinței Naționale a P.C.R. au avut o importanță deosebită în desfășurarea cu succes a profundelor transformări democratice și revoluționare îndeplinite în perioada ce a urmat. Demascând și combătând politica reacționară a claselor dominante și complicitatea cu cercurile imperialiste din afară, care încercau să împiedice consolidarea regimului democrat în România, clasa muncitoare și aliații săi au obținut o victorie hotărâtoare în alegerile parlamentare din noiembrie 1946, creînd condițiile favorabile pentru eliminarea din guvern a ultimilor reprezentanți ai partidelor burgheze, pentru înlăturarea monarhiei și proclamarea, la 30 decembrie 1947, a Republicii Populare Române. Obținerea acestor succese a fost posibilă datorită, în primul rând, creșterii rolului conducător al Partidului Comunist Român în desfășurarea procesului revoluționar, a adeziunii maselor largi populare la politica acestuia, care exprima năzuințele fundamentale ale poporului nostru. Totodată, evoluția situației din țara noastră a fost influențată în mod pozitiv de condițiile internaționale favorabile, de schimbarea profundă a raportului de forțe în epoca postbelică în favoarea democrației și socialismului.

Cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea și cu celelalte categorii de oameni ai muncii a făcut posibilă trecerea la îndeplinirea sarcinilor revoluției și construcției socialiste în țara noastră.

În perioada celor trei decenii care s-au scurs de la evenimentul memorabil de la 6 martie 1945 — și îndeosebi în anii construcției socialiste — Partidul Comunist Român s-a dovedit, ca de altfel în cursul întregii sale existențe, a fi la înălțimea misiunii istorice de forță conducătoare a clasei muncitoare și a întregului popor în opera de făurire a noii orînduirii.

Aplicînd neabătut politica de industrializare socialistă — așezată la baza dezvoltării întregii economii — a fost obținută o creștere a producției industriale de circa 30 de ori față de cea a anului 1938, ceea ce este de natură să asigure progresul general al țării și o reală independență națională. Importante succese au fost obținute și în domeniul agriculturii, în prezent producția agricolă depășind de aproape două ori pe cea din perioada antebelică, ceea ce demonstrează încă odată superioritatea agriculturii socialiste, capacitatea ei de a obține recolte tot mai bogate și a ridica viața satelor pe trepte superioare sub raport material și spiritual. În decurs de aproximativ 15 ani de revoluție și construcție a societății noi, s-a asigurat economia socialistă unitară, ceea ce a marcat victoria deplină a socialismului în toate sectoarele de activitate, înlăturarea pentru totdeauna a exploatării omului de către om. Totodată, Partidul Comunist Român a desfășurat o stăruitoare muncă de lichidare a analfabetismului, de dezvoltare a învățămîntului de toate gradele și de ridicare a nivelului cultural și de conștiință al întregului popor.

¹⁵ Rezoluția Conferinței Naționale a P.C.R., în „Scinteia” din 1 noiembrie 1945.

Cele mai importante succese în edificarea noii orînduiri, în dezvoltarea generală a societății noastre au fost obținute în ultimul deceniu, jalonat de treptele luminoase pe care le-au reprezentat Congresele al IX-lea, al X-lea și al XI-lea ale Partidului Comunist Român, asupra documentelor și hotărîrilor cărora s-a imprimat personalitatea puternică a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Apreciînd că realizările obținute de poporul nostru pe plan economic, social, politic și cultural au creat condițiile necesare pentru ridicarea țării pe o treaptă superioară de dezvoltare, Congresul al X-lea al P.C.R. a fundamentat conceptul de societate socialistă multilateral dezvoltată, ca o etapă nouă în care a intrat procesul de edificare a noii orînduiri în patria noastră.

Pentru definirea perspectivei și a direcțiilor de dezvoltare a României socialiste pentru următorii 20—25 de ani, a apărut necesitatea elaborării Programului Partidului Comunist Român, program dezbătut și adoptat de cel de al XI-lea Congres al P.C.R. din noiembrie 1974, în care sînt trasate obiectivele fundamentale și strategia partidului în etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării ei spre comunism. În cadrul acestui program se înscriu și Directivele adoptate de Congresul al XI-lea al P.C.R. privind dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul următor (1976—1980) și în perspectivă, pînă în 1990.

Așa cum a apreciat tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat la cel de al XI-lea Congres al P.C.R., documentele adoptate de Congres „dau poporului o perspectivă măreață, prefigurează dezvoltarea viitoare a țării, ridicarea bunăstării și fericirii întregii noastre națiuni socialiste”¹⁶.

Înfăptuirea acestor minunate obiective este asigurată de clarviziunea politică, marxist-leninistă creatoare, a Partidului Comunist Român, care mobilizează și conduce masele populare, ridicate la nivelul de forță socială conștientă în făurirea noii orînduiri. În realizarea acestor țeluri, o verigă de bază a constituit-o lupta pentru cucerirea puterii politice în stat, luptă dîrză în care instaurarea guvernului revoluționar-democratic a reprezentat un moment de o deosebită însemnătate.

¹⁶ Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea și sarcinile de viitor ale partidului*, Editura politică, București, 1974, p. 6.

Configurația vieții social-politice din România în perioada 23 august 1944 - 6 martie 1945

În luna decembrie 1974 a avut loc la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. o masă rotundă cu tema: Trăsături ale vieții social-politice din România în perioada 23 august 1944 — 6 martie 1945. La dezbateri au participat cercetători științifici de la Institutul de studii istorice și social-politice și cadre didactice de la Academia „Ștefan Gheorghiu“, Institutul de istorie „Nicolae Iorga“, Centrul de istorie și teorie militară, Editura militară.

În cuvîntul de deschidere, GHEORGHE SURPAT, șef de secție la Institutul de studii istorice și social-politice, a relevat că perioada care face obiectul dezbaterii îmbrățișează o problemă complexă; ea cuprinde, totodată, o bogată experiență a Partidului Comunist Român în conducerea luptei poporului pe calea transformărilor democratice, revoluționare, în soluționarea originală a multiplelor probleme privind: întărirea unității politice, ideologice și organizatorice a partidului, dezvoltarea colaborării dintre comuniști și socialiști, dintre comuniști și membri ai celorlalte organizații politice democratice, democratizarea și reorganizarea aparatului de stat și încadrarea acestuia cu elemente din rîndul clasei muncitoare, redresarea economiei naționale, înfăptuirea reformei agrare și a altor reforme cu caracter democratic-revoluționar, lupta pentru izolarea și înfrîngerea forțelor retrograde din partidele burgheze, rezolvarea în spirit democratic a problemei naționale și întărirea frăției oamenilor muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități etc. „Cu toate că această problemă a fost abordată, sub diferite unghiuri, în lucrări, studii — a spus vorbitorul — ea necesită încă, după părerea noastră, să fie aprofundată; există încă un cîmp larg de activitate științifică pentru sintetizarea și generalizarea din punct de vedere teoretic a vastei experiențe a partidului nostru în ceea ce privește unirea tuturor forțelor revoluționare democratice, progrese ale națiunii, conducerea luptei maselor populare pentru instaurarea puterii populare, reclădirea pe baze noi a României postbelice.

Ne exprimăm convingerea că discuțiile, care dorim să aibă un caracter de lucru, de schimb de păreri, vor constitui un aport de gîndire creatoare la adîncirea problematicei puse în dezbateri“.

GHEORGHE TUTUI, cercetător științific principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.: În cele ce urmează voi prezenta unele considerații privind caracterul unitar al luptei forțelor revoluționare și democratice din România în perioada care a precedat instaurarea guvernului de la 6 martie 1945.

Victoria insurecției naționale antifasciste armate din august 1944, eveniment care a marcat începutul unei noi etape în dezvoltarea istorică a țării noastre, a ridicat în fața forțelor sociale înaintate din România o mare complexitate de sarcini, le-a solicitat răspunsuri concrete la un șir de probleme, care cereau o rezolvare imediată sau de perspectivă, le-a angajat într-o amplă și dură luptă politică împotriva forțelor reacționare și a conservatorismului claselor exploataoare. Pe acest drum, care a fost în esență drumul făuririi unei societăți noi, instaurarea, la 6 martie 1945, a primului guvern revoluționar-democratic, cu un pronunțat caracter muncitoresc-tărănesc, a reprezentat un moment de mare însemnătate. Prin aceasta s-a încheiat cu succes una din cele mai importante faze ale luptei pentru putere și s-au creat premise pentru dezvoltarea ulterioară a țării noastre în direcția dorită de mase. Putem afirma, deci, că în procesul revoluționar neîntrerupt, care s-a desfășurat în România în perioada de după eliberare, 6 martie 1945 apare ca una din cele mai de seamă realizări, o expresie grăitoare a spiritului de luptă manifestat de masele muncitoare de pe teritoriul întregii țări, a capacității Partidului Comunist Român de a îngemăna într-o forță unică o mare diversitate de mișcări cu caracter social, de a le da claritatea țelului și a le conduce la victorie.

Analiza stadiului de dezvoltare economică și socială a țării noastre la începutul revoluției populare, pune în evidență existența, alături de clasele fundamentale — proletariatul și burghezia —, a numeroase categorii sociale intermediare și, drept urmare, a unei mari diversități de interese imediate, situație care se reflectă, pe plan politic, printr-o proliferare a partidelor și organizațiilor. Această situație a determinat, după cum era și firesc, o mare varietate de forme și metode de acțiune — atât din partea forțelor revoluționare, cât și a celor reacționare —, o anumită gradare în abordarea și soluționarea diferitelor probleme. Esențial însă pentru întreaga etapă la care ne referim, în ciuda existenței unor factori care favorizau fărâmițarea forțelor, a fost faptul că lupta revoluționară a avut o *desfășurare unitară și centralizată*, și a cuprins *întregul teritoriu național*. Ea a avut drept rezultat instaurarea unei puteri revoluționare unice, care de la început a exprimat voința și interesele maselor de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate, *din întreaga țară*.

Elementul fundamental care a făcut posibil acest lucru l-a constituit larga comunitate de interese — izvorită din necesitatea eliberării întregului teritoriu național de sub jugul fascist și restabilirea independenței țării, înfăptuirea transformărilor democratice, refacerea economică — care legau între ele masele populare de pe întreg cuprinsul țării și, într-o anumită fază și pe anumite probleme, chiar și părți însemnate ale burgheziei. Dar, în același timp, trebuie să avem în vedere și alți factori care au concurat la unirea tuturor forțelor democratice din țară, care au făcut ca posibilitatea revoluționară să se transforme în realitate. Între aceștia, după părerea noastră, pe prim plan se situează concepția P.C.R. cu privire la desfășurarea revoluției, la raportul dintre transfor-

mărite democratice și cele socialiste, la rolul și locul ce reveneau fiecărei clase sau categorii sociale în această operă.

Considerînd revoluția drept un fenomen social-politic a cărui necesitate izvora din realitățile românești, P.C.R. a elaborat în decursul anilor numeroase documente orientative de mare valoare teoretică și a acționat ferm pentru unirea tuturor forțelor patriotice într-un singur front. El a formulat totodată, încă în perioada dominației fasciste, obiectivele care urmau să fie avute în vedere de către proletariat după eliberare. Dat fiind că acestea au stat la baza activității politice a P.C.R. și a platformei elaborate în septembrie 1944, ne vom referi în cele ce urmează la unele aspecte care sînt strîns legate de tema abordată. Astfel, apreciind că după eliberare în fața proletariatului și a celorlalte forțe sociale grupate în jurul său se vor pune numeroase sarcini, Lucrețiu Pătrășcanu sublinia faptul că dezvoltarea viitoare a României va depinde nu de soluțiile care se vor da *„uneia sau alteia dintre problemele singulare ale prezentului, ci de totalitatea problemelor de bază ale întregii țări“*. În același timp, el remarca necesitatea de a se lua în considerare toate acele elemente care țin de lupta de eliberare socială și națională a poporului, care au precedat și pregătit marile transformări ce urmau a fi realizate.

După eliberare partidul comunist a elaborat un program clar de acțiune, care prevedea realizarea, în jurul și sub conducerea clasei muncitoare, a unor largi alianțe politice, izolarea și zdrobirea succesivă a forțelor reacționare. Referindu-ne la acest program, care s-a concretizat în proiectul de platformă din septembrie 1944, în raport cu tema noastră, cîteva prevederi ni se par deosebit de semnificative. Acestea se referă la necesitatea ca întregul popor să participe în modul cel mai activ la lupta pentru eliberarea întregii țări de sub dominație fascistă și la zdrobirea definitivă a hitlerismului, înfăptuirea egalității în drepturi a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, religie, sex, pentru înfăptuirea reformei agrare. Interesînd în modul cel mai direct majoritatea zdrobitoare a poporului, prevederile programatice sus-amintite au reprezentat o puternică bază de unire a forțelor democratice, au contribuit la atragerea în lupta revoluționară a maselor largi ale țărănimii, a păturilor mijlocii orășenești, majoritatea oamenilor muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare. Față de această categorie de cetățeni și, în general, față de optica de abordare a problemei naționale, credem că este important a sublinia faptul că P.C.R. a văzut în aceasta o parte a luptei pentru transformări democratice și, subordonată acesteia, o problemă internă a statului român unitar. Sub acest aspect este interesant de remarcat că Lucrețiu Pătrășcanu arătase deosebit de clar că *„politica națională a clasei muncitoare nu tinde la fărîmîțarea teritoriului țării și nici la desfacerea lui în provincii aparent sau real autonome“*, ci la înfăptuirea unui regim care *„să devină un punct de atracție pentru naționalitățile conlocuitoare și să nască dorința unei rămîneri mai departe cu poporul român, în cadrul unui a aceluiasi stat“*.

Un alt factor, cu un rol major în desfășurarea unitară a luptei forțelor democratice, îl reprezintă activitatea politico-organizatorică a Partidului Comunist Român. Promotor și organizator al rezistenței antifasciste și al insurecției naționale din august 1944, P.C.R. a influențat

prin întreaga sa activitate lupta unită a întregului popor, ceea ce și-a găsit expresia în faptul că cele mai largi categorii de cetățeni l-au recunoscut drept forța conducătoare a luptei lor. Partid unitar și centralizat, cu o structură organizatorică încheată, cu organizații care s-au extins în câteva luni în întreaga țară, P.C.R. a reprezentat armătura pe care s-a clădit unitatea tuturor forțelor politice democratice, a fost elementul centralizator și unificator al întregii mișcări revoluționare.

Refacerea mișcării sindicale și dezvoltarea ei rapidă, pe baze unitare, constituirea comitetelor Frontului Unic Muncitoresc pe întreaga rețea organizatorică a celor două partide și a Consiliilor F.N.D. au contribuit, de asemenea, la întărirea unității forțelor democratice, atât la nivel local, cât și pe întreaga țară, au permis o mai bună coordonare a acțiunilor acestora, fapt care a determinat o accentuare a rolului centralizator al clasei muncitoare și al partidului său revoluționar.

Acest lucru a reieșit deosebit de clar în perioada constituirii F.N.D. și, ulterior, în acțiunile desfășurate pentru îndeplinirea programului de transformări democratice. Remarcînd rolul P.C.R. în constituirea acestui organism politic, se impune a sublinia totodată faptul că toate organizațiile ce au aderat la platforma elaborată de partidul comunist și au intrat în F.N.D. și-au definit public poziția față de prevederile acesteia și s-au angajat să lupte pentru realizarea lor. În această ordine de idei ni se par semnificative aprecierile P.S.D., care arăta că *are același punct de vedere principial cu al P.C.R.*, precum și cele ale Frontului Plugarilor, care considera Platforma ca *expresie a cerințelor de bază ale poporului român* și se angaja să lupte pentru realizarea acesteia ca pentru propriul program. La rîndul său, Uniunea Populară Maghiară, în scrisoarea de aderare la platforma F.N.D., arăta : „*Noi, ungurii din România, nu putem despărți nici un moment soarta noastră de a fraților noștri români*“.

Apreciînd rolul unificator al programului F.N.D., care exprima concepția P.C.R. asupra căilor de înfăptuire a transformărilor democratice, credem că este important de subliniat că aceasta a influențat asupra formelor și metodelor de luptă, care la rîndul lor au contribuit în practica revoluționară la unificarea forțelor. Ne referim, îndeosebi, la conducerea centralizată a acțiunilor de masă, care cuprindea atât stabilirea lozincilor și a obiectivelor, cât și a momentului de acțiune. Din acest punct de vedere este interesant de urmărit cum în același moment apar în cele mai îndepărtate localități din țară aceleași lozinci, cum se generalizează aceleași forme și metode de luptă și, mai ales, cum toate acțiunile se susțin reciproc. Lupta revoluționară a maselor, care pînă în februarie 1945 a cuprins toate categoriile de oameni ai muncii, a *căpătat unitate pe ansamblul țării, a putut fi dirijată în funcție de necesități*. În acest ansamblu unitar al cărui pivot l-a reprezentat alianța muncitorească-țărănească, se încadrează strînsă legătură dintre acțiunile care se desfășurau în București — centrul politic și administrativ al României — și cele din țară, fapt care a avut ca rezultat atât creșterea mișcării în ansamblul său, sprijinirea de către populația bucureșteană, îndeosebi de către clasa muncitoare, a acțiunilor din celelalte localități, și invers, participarea, uneori masivă, a oamenilor muncii din provincie la marile frămîntări care au avut loc în București.

Ampla deplasare de oameni de la centru spre provincie și de aici spre Capitala țării a avut un rol important în generalizarea unor forme și metode de luptă, a contribuit la unificarea mișcării în ansamblul ei. În același timp, această interdependență și țesătură de legături și organisme a făcut ca toate cuceririle obținute, începînd de la primăria sătească pînă la guvern, să apară, așa cum era și în realitate, *ca rezultat al luptei generale*, desfășurate în întreaga țară.

Acest lucru a fost scos în evidență de tovarășul Nicolae Ceaușescu, care arăta, în cuvîntarea rostită la adunarea festivă organizată în Capitală cu prilejul celei de-a 25-a aniversări a instaurării guvernului de la 6 martie 1945, că noua putere era rodul luptei eroice a clasei noastre muncitoare, aliată cu țărănimea, cu intelectualitatea și celelalte categorii sociale, rezultatul luptei unite a oamenilor muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități, desfășurată sub conducerea Partidului Comunist Român.

ARON PETRIC, *decanul facultății de istorie a Universității din București*: Aș dori în intervenția mea să urmăresc evoluția concepțiilor programatice ale principalelor partide privind caracterul și perspectivele regimului politic în țara noastră. În lumina cerinței pe care ne-o formulează tema mesei rotunde aș vrea să subliniez mai întîi că o astfel de abordare se referă la analiza orientării și a poziției de clasă a grupărilor respective, ceea ce-și găsește corespondența în orînduirea socială și în regimul politic pe care le sprijină aceste partide și pe care le servesc. Sînt însă situații cînd unele partide politice acționează într-o anumită etapă și dincolo de anumite comandamente care își au rădăcina în poziția lor de clasă sau chiar în poziția lor politică fundamentală. În acest sens se pare că momentul insurecției și perioada ce i-a urmat a creat o astfel de situație, cînd unele partide politice (partide burgheze) au depășit poziția lor de clasă și au acționat în virtutea unor comandamente ce se impuneau cu stringență în etapa respectivă. De obicei această situație se ivește în anumite perioade istorice caracterizate prin puternice frămîntări sociale, în care acționează factori prielnici atît de ordin intern cît și de ordin extern. În acest context, acțiunile cu caracter antifascist și de ordin național au făcut posibilă conlucrarea unor partide burgheze cu forțe revoluționare și democratice, ceea ce și-a găsit expresia în Platforma-program a Blocului Național Democrat și în activitatea de guvernare care a urmat insurecției. Aceasta mi se pare că ar fi o trăsătură caracteristică sub raportul orientării politice a acestor partide.

O a doua trăsătură care mi se pare că merită a fi subliniată este aceea că, dacă am avut de a face cu o conlucrare pe obiective ale luptei antifasciste și cu caracter național larg, am avut, în același timp, și o confruntare intensă a forțelor social-politice. Este dialectica unui proces care a fost real și care, de fapt, definește fizionomia perioadei pe care o discutăm. Se poate constata că, pe măsura înaintării în timp și a adîncirii procesului revoluționar, „conlucrarea” a făcut tot mai mult loc confruntării. Dacă ar fi să situăm în timp această evoluție, se poate afirma că aproximativ o lună de zile a existat o colaborare între forțele realmente democratice și partidele burgheze, ceea ce a corespuns perioadei în care s-au făcut pași înainte pe linia încadrării României în rîndul Națiunilor Unite, reinstaurarea unei legislații burghezo-democratice etc., transformări asu-

pra cărora se căzuse de acord prin platforma B.N.D. și pe care partidele „istorice“ n-au putut să le ignore. Era și o anumită situație militară specifică legată de lupta pentru eliberarea întregului teritoriu al țării de sub jugul fascist, ca și de necesitatea aplicării prevederilor convenției de armistițiu, care obliga aceste forțe să acționeze în direcția defascizării și a democratizării aparatului de stat. Această perioadă poate fi situată în timp până la elaborarea Platformei-program a Frontului Național Democrat și constituirea acestui organism, când începe să se manifeste în mod public confruntarea între cele două grupări de forțe — democratice și reacționare — ceea ce a dus la criza guvernului Sănătescu și la constituirea, la 4 noiembrie 1944, a celui de al doilea guvern Sănătescu pe baza altui raport de forțe. Această confruntare a devenit și mai ascutită la sfârșitul lunii ianuarie și începutul lunii februarie 1945, legată îndeosebi de publicarea programului de guvernare al F.N.D. (28 ianuarie), de desfășurarea lucrărilor Congresului Sindicatelor Unite, de apelul publicat de Frontul Plugarilor la 10 februarie 1945, cuprinzând chemarea țărănimii la împărțirea pământurilor moșierești — adică de un ansamblu de acțiuni în care cele două tabere s-au confruntat puternic și uneori în mod violent, ca în cazul întrunirii de la sala ARO, al manifestației de la 24 februarie 1945, etc., adică momente în care revoluția a căpătat un caracter mai violent și care a culminat apoi cu doborârea majorității reacționare din guvernul Rădescu și instaurarea guvernului democratic de la 6 martie 1945.

Aici s-a vorbit de o unitate a procesului revoluționar ; la aceasta aș adăuga și ideea de dezvoltare a acestui proces, înțeleasă, desigur, nu în mod rectiliniu, ci ca rezultată. Totodată, însă, se constată și o unitate de acțiune a forțelor reacționare, care și ele și-au grupat rîndurile. Se produce, deci, o polarizare tot mai pronunțată a forțelor politice : pe de o parte a celor democrat-revoluționare care se grupează în F.N.D., pe de altă parte a reacțiunii, care se sprijinea și pe ajutorul primit din partea unor cercuri imperialiste occidentale, interesate în stăvilirea sau cel puțin în temporizarea procesului revoluționar.

Acest proces poate fi ușor surprins în declarațiile unor lideri ai partidelor burgheze și în programele acestor partide, îndeosebi în programul P.N.Ț. din 29 octombrie 1944, în care se încerca revitalizarea „statului țărănesc“, în cadrul unui regim monarhic constituțional, desigur cu rețușurile ce nu mai puteau fi evitate, cum era condamnarea colaborării cu regimurile dictatoriale, statornicirea „proprietății de muncă“ asupra pământului, redistribuirea marii proprietăți în favoarea proprietății mijlocii și mici — ceea ce favoriza întărirea pozițiilor burgheziei sătești — iar pe plan extern, stabilirea unor relații de prietenie cu U.R.S.S. și cu celelalte state ale Națiunilor Unite.

Procesul de polarizare — care însemna, în esență, departajare și delimitare — se producea și în interiorul fiecăruia dintre partidele burgheze, atât la nivel central (desprinderea grupărilor conduse de Gh. Tătărescu și Anton Alexandrescu), cât și pe plan local, fenomen care a contribuit la slăbirea și pierderea influenței acestora.

Aș adăuga la trăsăturile acestei perioade unele elemente de ordin internațional, adică factorul extern pe care nu trebuie să-l neglijăm. De altfel, în documentele partidului nostru și, recent, în Programul Parti-

dului Comunist Român se face din nou o punctare a ideii că istoria patriei nu trebuie s-o studiem în afara contextului istoriei generale. Să nu uităm că toate aceste transformări s-au petrecut într-un anumit context internațional care, în anumite momente, a avut chiar un rol deosebit de important. Mă refer la faptul că victoriile pe care le-a dobândit coaliția antihitleristă și, în cadrul acesteia, în primul rînd Armatele Sovietice, au produs un climat favorabil desfășurării procesului revoluționar, prevederilor convenției de armistițiu.

Încercînd să caracterizez regimul social-politic existent în țara noastră în perioada 23 august 1944 — 6 martie 1945 — ceea ce, în esență, reprezintă problema pe care o discutăm — am ajuns la concluzia că am avut un regim burghezo-democratic, în transformare rapidă spre un regim democrat-popular. Este o formulare desigur discutabilă și pe care o supun atenției dv.

AL. GH. SAVU, *șef de secție la Centrul de istorie și teorie militară* : Consider că tovarășul Petric Aron a expus, poate chiar pentru prima dată în istoriografia noastră, unele trăsături desprinse din analiza comparativă a programelor și a orientărilor partidelor politice burgheze. Este și aceasta una dintre problemele majore pentru care a sosit timpul să ne pronunțăm în cunoștință de cauză și fără reticență.

În ansamblu sînt de acord cu punctul de vedere al tovarășului A. Petric și aș vrea să mă refer la una dintre trăsăturile pentru care ea poate fi interpretată în mod diferit și supun și o altă alternativă. Practic, este vorba de prima trăsătură pe care tovarășul Petric a definit-o — partidele politice burgheze au fost silite să meargă mai departe decît le dictau interesele lor de clasă în noua etapă. Subscriu la această idee. Eu am însă unele rezerve — dacă acest „mers mai departe“ este sinonim cu ce a exprimat tovarășul A. Petric. În primul rînd, dacă eliminăm unele argumente favorabile pe care s-a lucrat cu ani înainte, deci păstrînd și acestea, ne întrebăm totuși de ce au venit în această grupare de forțe care practic a înfăptuit actul din august 1944.

După părerea mea, partidele burgheze au venit pentru că interesele lor de clasă le determinau să se afle în această grupare și să acționeze în acest fel alături de Partidul comunist. Aș spune chiar că Partidul comunist a înțeles cu mult înainte că ele au interese de clasă fundamentale care le vor face mai devreme sau mai tîrziu să vină alături de P.C.R. Altfel, întreaga activitate a Partidului comunist pentru atragerea acestor grupări burgheze nu ar fi avut rost. Oare Partidul comunist ar fi pierdut vreme să convingă aceste forțe sociale că au niște interese care de fapt nu existau ? Ar fi fost o politică. Sigur că ostilitatea față de fascism, capacitatea de a se putea ridica împotriva lui își avea izvorul în natura de clasă, dar există un liant care, indiferent de interesele de clasă, putea la un moment dat cu un grad de forțe combative mai mari sau mai mici să le facă să acționeze în această direcție : era elementul național. Deci interesele naționale au făcut posibilă, după părerea mea, reunirea de forțe din preajma lui 23 august și conlucrarea mai departe pe terenul luptei împotriva hitlerismului și a rămășițelor fasciste din interior.

ARON PETRIC : Dacă s-a înțeles altfel, înseamnă că exprimarea mea nu a fost destul de limpede. Am avut în vedere depășirea intereselor de clasă cînd am spus că partidele burgheze au intrat în alianță cu Partidul

comunist și Partidul Social-Democrat, ale căror concepții sociale și politice erau în contradicție cu ale lor. Deci fac rectificarea dacă așa s-a înțeles.

AL. GH. SAVU : Fiind de acord împreună, nu mai stărui asupra acestei probleme.

A. PETRIC : În legătură cu problema caracterului regimului social-politic dintre 23 august 1944 și 6 martie 1945 s-a ridicat problema dacă nu găsim și formule mai bune de a caracteriza conținutul puterii politice. Eu sînt de acord că trebuie să facem eforturi în această direcție. Personal am operat cu noțiuni care sînt consacrate și intrate în documentele de partid și în literatura de specialitate și cu ajutorul acestor noțiuni am încercat să caracterizez acest regim, pe care îl consider ca *un regim burghezo-democratic, în transformarea rapidă către un regim democrat-popular*.

În ce privește terminologia utilizată, sînt de acord că putem găsi formule mai potrivite acestei situații, dar în ceea ce privește conținutul puterii în perioada menționată, consider că definirea propusă corespunde realității. Sînt de acord cu cele spuse de tov. Gh. Țuțui că o anumită delimitare și confruntare a existat nu numai între forțele democratice și reacțiune, ci chiar în rîndul forțelor democratice care n-au avut, însă, cîtuși de puțin un caracter antagonic, ci s-au manifestat în cadrul unei conlucrări strînse. Astfel, cu prilejul constituirii Frontului Național Democrat și a elaborării Platformei-program care a stat la baza activității acestuia, față de propunerile făcute de Partidul Comunist Român, celelalte partide și grupări politice, ca P.S.D., Frontul Plugarilor, au venit cu unele propuneri de completări, ajungîndu-se astfel la o platformă unică.

ION ALEXANDRESCU, *cercetător științific la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.* : În cele ce urmează îmi voi permite să exprim unele opinii privind evoluția alianțelor politice în lupta pentru instaurarea guvernului de la 6 martie 1945.

Politica de largi alianțe, inițiată și realizată de P.C.R. în perioada anterioară declanșării insurecției, a angajat în lupta pentru interesele naționale fundamentale toate păturile poporului român. Larga coaliție antifascistă reprezenta toate clasele și păturile sociale ale țării. Este un lucru cîștigat pentru istoriografia română că în august 1944 întreg poporul român s-a pronunțat și a acționat hotărît pentru doborîrea dictaturii militare-fasciste, pentru scoaterea României din războiul hitlerist și alăturarea sa luptei Națiunilor Unite, pentru eliberarea întregului teritoriu al patriei.

Pentru rezolvarea tuturor acestor probleme, cît și a acelor care rezultau din noua orientare a României în politica externă, larga coaliție de forțe realizată în prima jumătate a anului 1944 și guvernul instaurat la 23 August 1944. s-au dovedit capabile și au acționat, în general, în mod unitar și relativ rapid. În această direcție s-a realizat ușor consensul general al membrilor guvernului. Pe măsură însă ce unele obiective de interes general — național și patriotic — ale programului guvernului, care au stat la baza alianțelor realizate anterior, se împliniseră (încheierea armistițiului) sau erau pe cale de a fi îndeplinite (participarea armatei române la eliberarea întregului teritoriu național și la înfrîngerea definitivă a

Germaniei naziste, crearea unui cadru corespunzător unei vieți politice democratice), în viața politică și în sinul coaliției guvernamentale încep să se delimiteze poziții diferite față de problemele politice interne la ordinea zilei, care necesitau o rezolvare urgentă, și, în special, a problemelor privind regimul social-politic din România. De o parte — partidele muncitorești care acționau în front unic, interesate în înfăptuirea unor profunde prefaceri în favoarea maselor populare; de cealaltă parte — partidele burgheze, național-țărănesc și național-liberal, al căror obiectiv consta în revenirea la rînduilele anterioare instaurării dictaturii regale și, de aici, evitarea oricăror reforme structurale sub pretext că erau neoportune în perioada ducerii războiului antihitlerist și a pregătirii păcii.

Modul de soluționare a problemelor vieții politice interne a dat naștere unor puncte de vedere divergente între partidele burgheze și cele muncitorești. Partidul comunist concepea, de exemplu, purificarea vieții politice și a aparatului de stat, precum și aplicarea practică a tuturor măsurilor care aveau ca scop democratizarea vieții politice ca acțiuni înfăptuite de autorități, centrale sau locale, în strînsă conlucrare cu populația, care putea să dea un ajutor masiv, de neînlocuit celor însărcinați cu aplicarea concretă a acestora. Partidele burgheze conservatoare se situau pe o poziție cu totul diferită în această chestiune. Deși s-au pronunțat în principiu pentru soluționarea în spirit democratic a problemelor interne, ele acționau în direcția eliminării de la înfăptuirea acestora, și în general din viața politică, a maselor populare, întreaga lor atitudine față de problemele sociale și politice interne fiind străbătută de teama față de acțiunea acestora.

Și în ce privește rolul Blocului Național Democrat și misiunea guvernului existau puncte de vedere deosebite. Partidele burgheze considerau guvernul Sănătescu ca o formație de tranziție, a cărei misiune se va termina odată cu sfîrșitul războiului și încheierea păcii, iar B.N.D. ca singura coaliție de forțe care poate susține guvernul în rezolvarea problemelor curente ale țării, înțelegînd însă prin aceasta doar chestiunile care decurgeau din protocolul încheiat la înființarea B.N.D., la 20 iunie 1944. Ele se pronunțau totodată împotriva oricăror altor formațiuni politice viitoare care nu ar fi respectat principiile cuprinse în protocolul iscălit de cele patru partide ale Blocului. În schimb, P.C.R. și celelalte forțe revoluționare apreciau utilă schimbarea guvernului atunci cînd evoluția vieții social-politice interne a țării ar fi cerut acest lucru. Or, de la constituirea sa și pînă în septembrie-octombrie 1944, multe dintre obiectivele cuprinse în Platforma B.N.D. și în programul guvernului instaurat de insurecție fuseseră realizate. În condițiile evoluției rapide a evenimentelor politice, a schimbării tot mai evidente a raportului de forțe între clase în favoarea maselor populare se puneau noi obiective atît guvernului, cît și partidelor politice, se deschideau noi perspective pentru lupta forțelor democrat-revoluționare. Viața demonstra tot mai limpede că B.N.D. rămăsese o coaliție politică prea strîmtă, incapabilă să facă față multitudinii de probleme pe care realitatea social-politică le scotea cu repeziciune la lumina zilei și le impunea cu insistență. Aceasta cu atît mai mult cu cît în cadrul acestei coaliții colaborarea devenea tot mai anevoioasă, prin opoziția manifestată de P.N.Ț. și P.N.L. față de orice transformări democratice radicale impuse de necesitățile dezvoltării pro-

gresiste a țării. Încercînd să-și apere pozițiile, cercurile burgheze reprezentate de P.N.Ț. și P.N.L. se opuneau lărgirii coaliției și pentru că aceasta le asigura majoritatea în guvern și, implicit, le dădea posibilitatea de a se opune, cu mai multă forță, transformărilor structurale în societatea românească.

Pe o poziție diametral opusă, P.C.R., susținut și de P.S.D., aprecia că pentru rezolvarea problemelor complexe ale vremii devenise necesară lărgirea coaliției forțelor politice, atragerea alături de cele patru partide politice ale B.N.D. a unor noi formațiuni. În manifestul F.U.M., al Sindicatelor Unice și Uniunii Patrioților de la începutul lunii octombrie 1944 se aprecia : „Guvernul actual și Blocul Național Democratic — care și-au încheiat rolul prin semnarea armistițiului nu mai sînt expresia voinței și intereselor maselor largi ale poporului și nu se bucură de încrederea țării... B.N.D. a rămas prea strîmt, el nu cuprinde forțele democratice ale țării. Fără participarea activă a întregului popor pentru realizarea Frontului Național Democratic, cu participarea tuturor partidelor și organizațiilor democratice, România nu se poate salva de la dezastru și nu-și poate asigura viitorul“.

Pentru unirea tuturor forțelor politice interesate în democratizarea reală a României și pentru îndeplinirea unor reforme economice și sociale devenite stringente, P.C.R. a pus în fața tuturor forțelor politice din țară un program clar — Platforma F.N.D. — și le-a chemat să acționeze în comun pentru îndeplinirea prevederilor acestuia. Platforma permitea antrenarea maselor largi și dirijarea luptei acestora pe direcțiile hotărîtoare ale unui progres rapid.

Conținutul și caracterul prevederilor sale au avut darul, pe de o parte, de a delimita tot mai net partidele de stînga muncitorești de partidele burgheze, iar, pe de altă parte, de a le apropia pînă la identificare în problemele politice, cu deosebire a celor de natură internă — celui al statului român. O activitate tot mai vie se desfășoară în sensul regrupării principalelor partide și organizații politice. Se realizează astfel două fronturi opuse : al forțelor democrat-revoluționare, polarizate, în toamna anului 1944, în jurul F.U.M., și al forțelor burgheze conservatoare, avînd în frunte P.N.Ț. și P.N.L.

Un moment important în realizarea coaliției largi de forțe revoluționare și democratice capabile să hotărască soarta bătăliei pentru putere l-a constituit publicarea, la 28 ianuarie 1945, a Programului de guvernare al F.N.D. Față de platforma din septembrie 1944, programul de guvernare conținea modificări importante, în sensul atragerii și cointerăsării efective la realizarea sa a unor pături și categorii sociale cît mai largi. Astfel, se preciza caracterul imperativ al îndeplinirii imediate a reformei agrare, prin confiscarea — și nu exproprierea — pămînturilor moșierești, stabilindu-se, totodată, categoriile de terenuri supuse confiscării. Noua formulare exprima mult mai clar interesele maselor, a căror atragere la luptă alături de clasa muncitoare era elementul esențial al politicii de alianțe preconizate de P.C.R.

AL. GH. SAVU : Problemele abordate de tovarășul I. Alexandrescu ne îndeamnă să gîndim la realizarea unei analize de ansamblu a evoluției sistemului de partide de după 23 august 1944. O concluzie esențială care se deduce din această analiză este aceea că întreaga viață politică și sistemul

de partide au înregistrat deplasări spectaculoase și profunde spre stînga. Aceste deplasări devin pregnante mai ales dacă le comparăm cu situația sistemului partidelor politice antebelice.

Un prim element caracteristic : din sistemul de partide, din viața politică postinsurecțională, extrema dreaptă fascistă lipsește cu desăvîrșire, pentru că ceea ce rămăsese din fascism se reducea, practic, la niște grupuri teroriste clandestine ; fascismul își încetase existența ca partid sau curent politic.

Al doilea element caracteristic : în conținutul programelor tuturor partidelor se acordă un spațiu foarte larg revendicărilor cu caracter social și politic de factură democratică. Sîntem în plină revoluție, și nici o grupare — oricît de conservativă ar fi — nu-și poate permite să ignore tumultul străzii sau frămîntările satului.

Dar, pătrunzînd ceva mai adînc în substanța armăturii programatice a partidelor, constatăm că, mai presus de individualizările și particularizările ce se pot face de la partid la partid, există două orientări fundamentale distincte : una are ca obiectiv general renovarea structurală a democrației românești, printr-un lanț de reforme și acte esențialmente *progresiste, revoluționare*, avînd drept perspectivă nemijlocită trecerea la o nouă orînduire socială, la socialism ; cealaltă vizează o simplă ajustare și adaptare a democrației antebelice, burgheze, la noile realități, refuzînd îndeobște orice deschideri progresive autentice și reprezentînd, ca atare, o direcție conservatoare și reacționară. Confruntarea dintre aceste orientări fundamentale a stat la baza acelei polarizări rapide a partidelor politice, a constituirii celor două tabere (grupări sau coaliții) de forțe — la care s-a referit tovarășul Aron Petric. Socot această polarizare un al treilea element caracteristic pentru evoluția sistemului partidelor, a vieții politice, după 23 august 1944.

Al patrulea element caracteristic a fost, cert, schimbarea raportului de forțe dintre cele două tabere, și anume, în favoarea partidelor care militau pentru reconstrucția democratică, revoluționară a țării.

Se pot descifra, desigur, și alte elemente caracteristice deplasării produse în sinul vieții politice spre stînga. Din această deplasare a rezultat o nouă configurație a structurii interne a sistemului multipartid post-insurecțional. Judecate în lumina programelor și a activității lor politice-practice, principalele partide (care au supraviețuit epocii regimurilor de dictatură) au ocupat în viața politică următoarele poziții :

Dreapta : Partidul Național Liberal, de sub conducerea lui Dinu Brătianu (echivalent cu aripa „bătrînilor liberali“ de odinioară) și Partidul Național-Țărănesc, prezidat de Iuliu Maniu — care în deceniile interbelice se situase, în general, la centrul vieții politice (cu pendulări repetate care îl aruncaseră cînd spre centru-dreapta, cînd spre centru-stînga). Aceste partide, exponente ale cercurilor retrograde ale burgheziei și moșierimii, au devenit port-drapelul tuturor forțelor ostile revoluției popular-democratice ; pe osatura lor s-a înjghebat acea „tabără reacționară“ ale cărei trăsături au fost fixate, atît de exact, în cuvîntul tovarășilor Gheorghe Țuțui și Aron Petric. În disputa cu forțele democratice, P.N.L. și P.N.Ț. au pierdut, în preajma evenimentelor de la 6 martie 1945,

mai întâi preponderența în ceea ce privește influența de masă, apoi (și ca o consecință inevitabilă) și primatul politic.

Centrul : gruparea liberală condusă de Gheorghe Tătărescu. După câteva luni de șovăială între dreapta și stînga, cînd părea destul de debusolată, această grupare s-a raliat, în preajma evenimentelor de la 6 martie 1945, forțelor de stînga, concentrate în F.N.D., cu care a conlucrat ulterior pînă în anul 1947. Antrenarea centrului burghez într-o alianță fundamentată pe platforma forțelor sociale și politice care acționau în direcția reconstrucției democratice a României a constituit un succes strălucit al politicii comuniștilor în problema aliaților clasei muncitoare în revoluție. Însemnătatea conlucrării cu centrul burghez nu a constatat, esențialmente, în aportul lui de influență — socotit în numărul aderenților, căci, așa cum se petrec îndeobște lucrurile în epocile revoluționare, centrul devenise foarte „subțire“ ; în schimb, prin gruparea condusă de Gheorghe Tătărescu s-a facilitat îndeplinirea acelor obiective care necesitau o participare burgheză (îndeosebi economice și în planul politicii externe) și s-a făcut un pas înainte pe calea izolării dreptei.

Stînga : Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor, Uniunea Populară Maghiară, Partidul Național-Țărănesc condus de Anton Alexandrescu. Ne oprim aici cu enumerarea, pentru a rămîne în sfera grupărilor care au avut *oficial* statut de partide politice. În realitate, Frontul Plugarilor și Uniunea Populară Maghiară erau mai degrabă organizații de masă cărora le erau proprii și trăsături de partid, similare Uniunii Patrioților și chiar Sindicatelor muncitorești. Apariția la organizațiile de masă a unor trăsături care, odinioară, făceau apanajul exclusiv al partidelor constituie unul dintre fenomenele cele mai interesante ale evoluției vieții politice contemporane ; așa cum arată experiența multor țări — inclusiv a României — acest fenomen se accentuează în perioadele de tensiune politică și socială. Aparent, structura stîngii postinsurecționale nu diferă fundamental de cea antebelică, fiind alcătuită, acum ca și atunci, din stînga muncitorească și stînga burgheză. În realitate, stînga vieții politice de după 23 August prezintă multe trăsături noi : a) dobîndește, în scurt timp, rolul de factor principal al vieții politice, mai întâi prin influența determinantă în mase și apoi și în conducerea statului ; b) acționează concertat și unitar, pe baza unei platforme-program comune ; c) are ca hegemon clasa muncitoare unită și ca bază indestructibilă alianța dintre clasa muncitoare, țărănime, păturile mijlocii de la orașe ; d) toate partidele și grupările care o alcătuiesc acționează, pentru prima oară în istoria țării, în legalitate ; e) liderul necontestat al stîngii este partidul revoluționar marxist-leninist al clasei muncitoare.

„Tabăra revoluționară și democrată“ — la care s-au făcut dese referiri și în cursul dezbaterilor noastre — cuprindea, așadar, stînga și centrul sistemului multipartid, al vieții politice considerate în ansamblul ei. Practic, ea se identifica cu majoritatea covârșitoare a națiunii, ceea ce conferă — așa cum just s-a arătat — evenimentelor istorice de la 6 martie 1945 greutatea unui *act de voință națională*.

O problemă foarte interesantă este aceea a definirii conținutului puterii între 23 august 1944 și 6 martie 1945. Sincer vorbind, nu sîntem în stare, cred, să dăm deocamdată un răspuns mai larg acceptabil acestei

probleme. Se apreciază încă cu niște concepte care, deși au circulație și se potrivesc aiurea, nu corespund stărilor de lucruri de la noi. După demisia lui Rădescu cui a aparținut puterea? Tentativele noastre riscă să se împotmolească atita timp cât nu vom găsi o haină potrivită fondului original de la noi. Poate să fi fost un regim de tranziție, cum a apreciat, cu argumente demne de luat în considerație, tovarășul profesor Aron Petric. S-ar impune, după opinia mea, necesitatea reluării dezbaterilor începute pe această temă.

ȘTEFAN LACHE, *conferențiar, dr., de la Academia „Ștefan Gheorghiu”*: Pornind de la problematica dezbaterii noastre, în cele ce urmează voi aborda unele probleme ale procesului complex de transformare democratică a aparatului de stat în perioada la care ne referim.

Primele schimbări operate în organizarea statală după 23 august 1944 au fost înfăptuite ca o continuare directă a insurecției și au reflectat trecerea la noua situație politică și militară, internă și internațională a României. Ele vizau lichidarea rămășițelor dictaturii militare-fasciste și instituirea unui regim constituțional democratic, reglementarea noilor raporturi ale statului român cu marile puteri ale coaliției antihitleriste și organizarea participării României, alături de acestea, la războiul împotriva Germaniei naziste.

Constituția din 1923, de fapt ceea ce s-a repus în vigoare la 31 august 1944 din această constituție, conținea, alături de principiile burghezo-democratice de organizare statală, de drepturi și libertăți democratice, îngrădiri și limitări ale acestora, tendințe conservatoare, reacționare, care se vor manifesta la scurt timp după 23 august 1944, influențând funcționarea mecanismului statal, îndeosebi a administrației de stat, a verigilor sale executive și represive. Așa-numita „restaurare constituțională” din 1944 a restabilit prerogativele regale, suprimate de dictatura militară-fascistă, și chiar le-a extins — deși și așa erau foarte largi —, în raport cu prevederile Constituției din 1923. Astfel, în afară de puterea executivă, încredințată regelui de legea fundamentală și exercitată în numele lui, de alte prerogative importante ce-i erau conferite de constituție (inclusiv numirea și revocarea guvernului) decretul constituțional din 31 august 1944 atribuia monarhului — pînă la reorganizarea reprezentanței naționale — și puterea legislativă, pe care urma să o exercite la propunerea Consiliului de Miniștri. Cadrul constituțional, creat după 23 August 1944, va deveni în scurt timp prea îngust în raport cu exigențele procesului revoluționar, cu cerințele îndreptățite ale maselor populare. De aceea, democratizarea aparatului de stat, integrată într-un fenomen mai larg, care cuprindea întreaga viață politică și de stat, a devenit o componentă principală și inseparabilă a luptei maselor populare pentru cucerirea puterii, avînd următoarele obiective și direcții de dezvoltare aflate într-o strînsă legătură, intercondiționate: a) orientarea întregului aparat de stat în direcția realizării marilor sarcini care țineau de participarea țării, cu întregul ei potențial, la războiul împotriva Germaniei hitleriste; b) curățirea de elementele profasciste a întregului aparat de stat, inclusiv a aparatului administrativ; c) cucerirea de către forțele revoluționare a unor importante poziții și puncte de sprijin în guvern și în întreaga administrație centrală și locală, în conducerea prefecturilor și a primăriilor, în armată, poliție, jandarmerie, justiție etc.; d) anularea tu-

turor legilor, decretelor și dispozițiilor reacționare, precum și a tuturor măsurilor excepționale ale guvernelor dictatoriale și antipopulare ; e) asigurarea libertății cuvântului, presei, întrunirilor și a dreptului de organizare ; f) înfăptuirea unei politici de egalitate a tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate, religie, sex ; g) reorganizarea armatei în spirit democratic, eliminând elementele reacționare și întronind o ierarhie militară întemeiată pe principiul autorității morale și al pregătirii profesionale a comandanților ; h) împiedicarea folosirii aparatului polițienesc, a jandarmeriei și a aparatului judecătoresc pentru stăvilirea acțiunilor revoluționare ale maselor populare ; i) arestarea și judecarea criminalilor de război și a vinovaților de dezastrul țării și crearea în acest scop a unor instituții și instanțe speciale ; lichidarea oricăror activități ale organizațiilor fasciste și profasciste și pedepsirea severă a tuturor celor care au desfășurat activitate fascistă ; j) organizarea pe țărîm politic și sindical a masei funcționarilor publici.

Procesul de democratizare a cuprins, treptat, într-o măsură mai mare sau mai mică, toate obiectivele și direcțiile de acțiune menționate, realizîndu-se concomitent, în principal prin lupta dîră a maselor populare și activitatea reprezentanților lor în guvern. Cucerirea și menținerea de către forțele revoluționare a unor importante poziții în verigile superioare ale aparatului de stat și îndeosebi în guvern, precum și înlocuirea conducătorilor vechilor organe locale ale administrației de stat cu reprezentanți ai forțelor politice democratice, au avut o covîrșitoare însemnătate politică ; ele au ocupat un rol primordial în ansamblul acțiunilor și prefacerilor democratice și revoluționare care au dus la 6 martie 1945.

Dintre toate compartimentele aparatului de stat, cel care a trecut de fapt în mîinile maselor populare înainte de 6 martie 1945 a fost cel al administrației locale, primăriile, preturile și prefecturile. Multe dintre acestea au fost cucerite și menținute prin forță. Asaltul asupra prefecturilor și primăriilor — unul din capitolele cele mai importante ale bătăliilor politice din acea perioadă — a asigurat controlul forțelor democratice asupra activității acestor instituții, marcînd transformarea lor din instrumente de exercitare a dominației claselor exploataatoare, în apărătoare ale intereselor maselor populare, în instrumente ale luptei revoluționare. În aceste condiții, deși aveau poziții preponderente în guvern, cercurile politice reacționare și monarhice nu mai puteau stăpîni situația politico-statală ; pe plan local puterea de stat fusese de fapt preluată de masele populare, de forțele democrat-revoluționare.

LUDOVIC VAJDA, *cercetător științific principal la sectorul din Cluj al Institutului de studii istorice și social-politice* : Aș dori să intervin în discuție pentru a arăta că în nordul Transilvaniei reorganizarea și democratizarea aparatului de stat care a urmat în general aceeași cale ca și în restul țării s-a făcut în condiții specifice, ele împletindu-se strîns cu lupta pentru eliberarea de sub jugul horthyst. În urma alungării trupelor fasciste de către armatele române și sovietice, aparatul de stat horthyst s-a descompus și, în aceste condiții, a devenit necesară formarea imediată a unui aparat de stat local. Instaurarea autorităților democratice, care acționează în sensul năzuințelor poporului, a fost un proces rapid, care, datorită luptei maselor mobilizate de comuniști, a cuprins majoritatea județelor, orașelor și comunelor.

În mai multe județe, cum a fost Cluj, Bihor, Maramureș, Satu Mare, Someș, Bistrița, forțele democratice au reușit să instaleze imediat după eliberare prefecți comuniști, democrați, să cucerească toate pozițiile cheie din aparatul de stat. În nordul Transilvaniei, sub îndrumarea partidului comunist, F.N.D. a exercitat un rol de conducere a organelor de stat.

Consiliul F.N.D. pentru nordul Transilvaniei, constituit la 21 octombrie 1944, a trecut, concomitent cu reorganizarea aparatului de stat din această parte a țării și în colaborare cu toate forțele democratice din întreaga Românie, la rezolvarea, în interesul maselor populare, fără deosebire de naționalitate, a problemelor economice și politice ce se ridicau. Documentul-program al Consiliului F.N.D. pentru nordul Transilvaniei, elaborat la ședința de constituire, prevedea, pe lângă prevederile platformei F.N.D., și diferite sarcini specifice nordului Transilvaniei, mai ales în privința lichidării rămășițelor și manifestărilor fasciste.

Printre primele măsuri luate de consiliile F.N.D. a figurat transpunerea în viață a abrogării legilor cu caracter fascisto-șovinist, a anulării tuturor dispozițiilor impuse de legislația regimului de ocupație horthyst; au fost anulate sentințele tribunalelor fasciste, prin care regimul horthyst a smuls din mîna țăranilor pămîntul pe care aceștia îl primiseră prin reforma agrară din 1921; au fost dizolvate toate organizațiile fasciste create în timpul ocupației horthyste; a fost reorganizată justiția, care a început să acționeze pe baza unor normative democratice; au fost înființate gărzi populare înarmate, poliția urbană și jandarmeria populară.

Rod al luptei hotărîte a maselor, al activității neobosite a P.C.R., al tendințelor general-democratice tot mai pronunțate în lume la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, încep să se facă simțite unele mutații și în conștiința unor cadre ale aparatului represiv. Este vorba, firește, de cadre necompromise printr-o activitate antimuncitorească și anticomunistă.

În aprecierea schimbărilor survenite în aparatul de stat — problemă la care s-a referit pe larg tovarășul Ștefan Lache — trebuie să analizăm și activitatea miniștrilor și subsecretarilor de stat democrați, în interesul maselor populare, al țării, contribuția lor la desfășurarea procesului revoluționar-democratic. Buzuindu-se pe majoritatea populară din afara guvernului, pe sprijinul larg al maselor muncitoare, miniștrii F.N.D. au inițiat și au determinat adoptarea de către guvern a unor legi și măsuri politice cu caracter democratic. Am în vedere, îndeosebi, legislația privind epurarea aparatului de stat, instituirea regimului tranzitoriu de organizare judecătorească și purificarea corpului avocaților, statutul naționalităților, legea asupra sindicatelor profesionale, o parte a legislației privitoare la sancționarea criminalilor de război, acțiunile de refacere economică și de susținere a efortului de război. Trebuie subliniat că datorită preponderenței reprezentanților claselor exploatatoare în guvern, măsurile cu caracter legislativ și de altă natură adoptate în aceste condiții aveau multe prevederi echivoce, incomplete; unele nu au putut exprima decît în mică măsură concepția și cerințele forțelor revoluționare, nu reflectau decît parțial ceea ce masele populare cuceriseră prin luptă.

Privit în ansamblu, procesul democratizării aparatului de stat în momentul instaurării guvernului de la 6 martie 1945, devenise atotcuprinzător, mai ales pe plan local, lovind pînă la destrămare unele instituții și verigi, afectînd sensibil întregul edificiu organizatoric și funcțional

al mașinii de stat burgheze. După 6 martie 1945, în condițiile existenței puterii revoluționar-democratice muncitorești-tărănești, transformarea aparatului de stat, a tuturor organelor și instituțiilor statale se va ridica la înălțimea cerințelor revoluției, a intereselor și năzuințelor maselor populare.

TRAIAN UDREA, *cercetător științific principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”*: Unul din aspectele de interes major pentru cheia întregii discuții este lupta pentru putere. Atunci când se vorbește de problematica luptei pentru putere trebuie avut în vedere întreaga situație existentă, condițiile istorice concrete care au dus la insurecția națională antifascistă și consecințele pe care le-a avut aceasta asupra raportului forțelor de clasă. Cred că probleme ca: democratizarea aparatului de stat și a vieții politice, înfăptuirea unor reforme, a transformărilor revoluționare, reclădirea pe baze noi a României postbelice trebuie privite într-un ansamblu general și corelate cu problema luptei fie pentru menținerea vechiului regim politic, cum doreau partidele reacționare, fie pentru folosirea tuturor transformărilor democratice în direcția obiectivului strategic principal al forțelor revoluționare, instaurarea puterii democrat-populare în România. Privite sub acest unghi, putem considera că încă de la 23 august au existat poziții diferite, antagonice între forțele revoluționar-democratice, pe de o parte, și forțele conservatoare, pe de altă parte. De aceea, uneori, istoricilor le vine greu să facă aprecieri și chiar să utilizeze o anumită terminologie, pentru că într-un fel înțelegeau noțiunea de democratizare partidele politice de stînga și altfel o înțelegeau partidele burgheze. Legat de însuși sensul conceptului de democratizare a aparatului de stat, democratizarea nu trebuie apreciată ca un scop în sine, ci legat de crearea condițiilor pentru instaurarea regimului democrat-popular. Pornind de la acest lucru cred că trebuie să facem diferențierea necesară între „coaliția de partide politice” și „conlucrarea vremelnică a unor partide politice pe baza unui acord de principiu, limitat la realizarea unor obiective comune, iar după realizarea acestuia își pierde rațiunea de a fi. De aceea, nu se poate vorbi despre coaliție de partide cînd vorbim de colaborarea care a existat și care a funcționat între partidele burgheze pe de o parte și partidele muncitorești pe de altă parte înainte și imediat după 23 August 1944. Numai astfel vom înțelege regroupările de forțe, constituirea unor noi coaliții în lupta pentru putere, care se ducea în condițiile în care necesitățile interne și internaționale solicitau existența unor guverne pluripartite. Chiar și în cadrul guvernelor Sănătescu și Rădescu au existat fapte distincte, au avut loc modificări în activitatea lor, toate acestea reflectînd schimbările continue ale raportului de forțe distinctiv și, mai ales, din afara guvernelor. Trebuie să renunțăm la formula generică de „guvern cu majoritate reacționară”, pentru toate cele trei guverne, dat fiind faptul că au existat diferențe privind caracterul și conținutul celor trei guverne: a) primul guvern cu caracter antifascist — în fond este guvernul insurecției, nu un guvern al B.N.D., dar care, pe de altă parte, era constituit în majoritate din tehnicieni (cei mai mulți generali), deci nu se poate vorbi de un guvern Sănătescu de „majoritate reacționară” într-un moment cînd întreg guvernul acționa în vederea realizării obiectivelor și sarcinilor curente ale participării României la războiul antihitlerist; b) al doilea guvern, în fapt

primul guvern cu participare efectivă și masivă a reprezentanților principalelor partide și organizații proletare și profesionale era în fond un guvern de coaliție cu majoritate burgheză conservatoare; *al treilea guvern* (Rădescu), deși aparent cu aceeași compoziție politică ca cel precedent, se transformă de la sfârșitul lunii ianuarie 1945, în focul luptei decisive pentru putere, într-un guvern cu majoritate reacționară, opus forțelor revoluționare din centrul și din afara guvernului.

O problemă principală care trebuie ridicată este, în această ordine de idei, necesitatea cercetării diferențiate a concepției care a stat la baza formării fiecărui guvern. În anii luptei împotriva pericolului fascist și apoi a dominației fasciste, P.C.R. a militat pentru formarea unor guverne de uniune națională, antifascistă. Acest lucru P.C.R. l-a formulat mai înainte de 1940 și imediat după dictatul de la Viena. Lupta P.C.R. pentru guvern de largă coaliție democratică antifascistă corespundea deci nu numai necesităților și condițiilor istorice în preajma și după 23 August 1944 ci reflectă o poziție principală mult mai veche. În ajunul actului istoric de la 23 August 1944, P.C.R. a militat consecvent — și aceasta a fost linia lui principală — pentru formarea unui guvern de unitate națională antifascist, antihitlerist. Formula guvernului girat doar de B.N.D. nu a reprezentat punctul de vedere al partidului comunist; el însă a acceptat-o ca o soluție de compromis ținând seamă de importanța capitală de a se asigura convergența tuturor forțelor nefasiste în lupta pentru răsturnarea dictaturii fasciste și a întoarcerii armelor contra Germaniei fasciste. Al doilea guvern Sănătescu s-a constituit pe baza unui nou program de colaborare. Cine urmărește conținutul acestui nou pact de colaborare își dă seama că este o diferență importantă față de acordul B.N.D. din iunie 1944. Era și natural, între timp o serie de obiective naționale și antifasiste erau de acum realizate, apar necesități noi ce impun obiective și sarcini schimbate.

Al 3-lea guvern, constituit sub președinția generalului Rădescu, deși avea o componentă similară cu cel precedent, se diferențiază de acesta prin faptul că la baza lui este un nou acord de colaborare „ameliorat” dintr-un anumit punct de vedere (se ajunge la unele noi soluții de compromis pentru continuarea guvernării), dar care „anunțau” imposibilitatea menținerii pentru mult timp a coaliției guvernamentale compusă în majoritate din reprezentanți ai burgheziei conservatoare și reacționare. Pe baza acestui acord s-a ajuns la constituirea comisiei de studiu a reformei agrare, lucru pe care inițial național-țărăniștii și cele două guverne precedente îl refuzaseră. Pe de altă parte observăm acordul sindicatelor de a suspenda pentru o lună lupta pentru înlocuirea de jos în sus a aparatului de stat, cu condiția ca guvernul să procedeze el la urgentarea democratizării aparatului de stat, partidul comunist considerând că, în acele condiții, esențial era participarea țării cu toate forțele la războiul antihitlerist.

În concluzie, aș dori să subliniez că în situația în care nu era încă constituit regimul parlamentar și în care viața politico-administrativă era înfăptuită exclusiv de puterea executivă, avea un rol deosebit cine deținea această putere. Din acest punct de vedere consider ca foarte important faptul că noua putere democratică se clădește în țara noastră treptat și la diferite niveluri încă înainte de 6 martie 1945.

AL. GH. SAVU : Ținând seama de faptele petrecute, anumite aprecieri făcute aici de tovarășul Traian Udrea referitoare la orientarea exponenților armatei din guvernul de la 23 august — și chiar la acest guvern, în întregul lui — m-au surprins. Cum este posibil să se afirme că guvernul respectiv nu a reprezentat „punctul de vedere al partidului comunist“, ci „al partidelor burgheze“? Indiferent de formulele de guvern preconizate de diverse partide înainte de 23 august ca succesor al guvernului antonescian (și, în treacăt fie spus, formula unui guvern cu predominanță numerică militară fusese luată în considerație ca una dintre soluțiile posibile), din primul moment al instituirii cabinetului Sănătescu — ca *emanatie a coaliției naționale patriotice* — s-a bucurat de încrederea și de sprijinul necondiționat al tuturor partidelor din Blocul Național Democrat, al *întregii* democrații românești, al armatei în totalitatea ei. Nu numai că nu a existat în epocă vreo manifestare de desolidarizare a partidului comunist de guvernul Sănătescu, dar, dimpotrivă, P.C.R. a lansat imediat un apel în care, definind acest guvern drept component al celor patru partide încadrate în B.N.D., a chemat poporul român să susțină cu toate forțele îndeplinirea obiectivelor incluse în programul lui. Măsurile de ordin militar adoptate de guvern — în care erau numeroși exponenți ai armatei — pe baza orientării date de P.C.R. de acord cu celelalte partide din bloc și cu cercurile Palatului, au fost în deplin consens cu interesele țării, ale poporului nostru, au ținut just seama de situația politică și militară existentă atât pe plan intern cât și internațional. Iată de ce, în septembrie 1944, când a elaborat proiectul de platformă a Frontului Național Democrat și a pus problema constituirii unui nou guvern, partidul comunist nu a adus acuzații vechiului guvern Sănătescu, ci, dimpotrivă, a arătat că acesta „își îndeplinise misiunea“, rezolvând asemenea probleme ca întoarcerea armelor, curățirea prin forțe proprii a unei mari părți a teritoriului național, stabilirea cooperării între armata română și sovietică împotriva dușmanului comun, trecerea la eliberarea părții de nord-vest a României, semnarea convenției de armistițiu, revenirea la cadrul constituțional democratic...

VALERIA POTOP, *cercetător științific la sectorul din Iași al Institutului de studii istorice și social-politice* : Consider că pe lângă abordarea unor aspecte cu caracter general, la nivelul întregii țări, merită atenția cuvenită evidențierea unor aspecte particulare, cum sînt cele ale desfășurării luptei revoluționare în diferite regiuni ale țării. În acest context mă voi referi la unele probleme ale luptei pentru transformări democratice desfășurată de masele populare, sub conducerea comuniștilor, în partea de nord și de centru a Moldovei.

Încadrat organic în desfășurarea evenimentelor revoluționare din perioada cuprinsă între 23 August 1944 și 6 martie 1945, Iașul a parcurs, într-un ritm concentrat, un drum de lupte, de prefaceri și de înnoiri în cursul căruia masele populare au înscris pagini de tumultuoasă istorie revoluționară, plină de frumusețe și inedit.

La sfîrșitul lunii august 1944 județul și orașul Iași prezentau un tablou de distrugeri și ruine. Stabilizarea frontului timp de 150 de zile pe aliniamentul Iași—Tîrgu-Frumos—Pașcani produsese mari distrugeri: sate și orașe sfîrtecate de bombe, șosele și străzi distruse, căi de comunicație și tuneluri dinamitate de germani.

La indicația expresă a conducerii partidului, încă din aprilie 1944 o parte a comuniștilor din Iași au primit cuvînt de ordine să mențină legătura atît cu masele rămase în oraș, cît și cu centrul. Așa se explică de ce în momentul eliberării sale, Iașul dispunea de organizații de partid și U.T.C. destul de puternice, încheigate, avînd un comitet regional care acționa energic pentru normalizarea vieții în orașele și satele regionale.

În acest colț de țară, masele au creat, în primele luni ale revoluției, forme inedite de conducere în administrație și economie : au apărut comitetele țărănești, cu largi atribuții, s-au creat obști satești, au fost preluate mori și brutării de către syndicate, moșii și păduri de către Comitetele țărănești. Jandarmeria a fost înlocuită cu poliția națională rurală, formată din muncitori și țărani săraci. Aceasta și Justiția nu s-au supus ordinelor miniștrilor reacționari din guvernele Sănătescu și Rădescu.

Între 24 august și 1 septembrie au luat naștere 27 syndicate profesionale cu un mare număr de membri ; la 24 septembrie s-a înființat Comisia Locală a Syndicatelor, în conducerea căreia îi întîlnim pe Ion Niculi, C. Surugiu, Ioveanu, N. Iordăchescu.

Una din cele mai importante preocupări ale Comitetului Regional P.C.R. Moldova a fost atragerea țărănimii la toate acțiunile revoluționare. Peste tot în sate, plăși s-au format comitete țărănești, din cadrul cărora se alegeau primarii și șefii unităților administrative și de pază ale comunei. Comitetele satești au fost reale instrumente de luptă politică revoluționară, avînd însă și sarcini economice. Pentru a-i feri pe țărani de speculă au fost întreprinse acțiuni în vederea înființării de cooperative în fiecare comună. Grijă pentru bunul mers al muncilor agricole a constituit preocuparea permanentă a comitetelor țărănești. Moșiile părăsite au fost împărțite țăranilor pentru a fi lucrate.

Comitetul Regionalei P.C.R. Moldova, celelalte partide și organizații democratice au desfășurat o intensă activitate politică în rîndurile intelectualilor. Numeroși oameni de știință, profesori și învățători, medici și juriști au participat activ la lupta maselor populare, apropiindu-se de partidul comunist și organizațiile democratice. Mulți dintre ei au activat în rîndurile P.C.R. și altor organizații revoluționare și democratice.

Un moment de mare importanță politică l-a reprezentat strîngerea într-un front comun a tuturor forțelor democratice din Iași. În ziua de 23 octombrie 1944 a avut loc constituirea Frontului Național Democratic Iași, la care au luat parte : Vasile Mârza și Simion Bughici din partea P.C.R., Virgil Ionescu din partea P.S.D., Ion Niculi și C. Iordăchescu din partea syndicatelor, T. Niculi și Gheorghiu V. din partea Frontului Plugarilor, Niță Dumitru și Petre Constantin, reprezentanții Uniunii Patriotice.

Masele populare din Moldova au participat la toate acțiunile inițiate de Partidul Comunist Român, aducîndu-și din plin contribuția la lupta întregului popor pentru instaurarea guvernului democratic, la înfăptuirea reformei agrare, la sprijinirea frontului antihitlerist. Începînd din august 1944, s-au desfășurat mari mitinguri și demonstrații, sute de adunări în orașele și satele județului. Aceste acțiuni s-au intensificat în perioada imediat premergătoare actului de la 6 martie 1945, astfel că în tot cursul lunii februarie asistăm la Iași la o fierbere deosebită, al cărui debut a fost marcat de uriașa demonstrație pentru guvern F.N.D. din ziua de 4 februarie 1945. Presiunea maselor a reușit să determine o schimbare

radicală și în poziția comandamentului Corpului IV de armată, care a făcut declarații de simpatie față de popor. Înregistrat imediat de toată presa centrală — „La Iași Corpul IV de armată este cu poporul“ — fenomenul a determinat schimbări și în pozițiile altor mari unități militare din țară în sensul sprijinirii procesului revoluționar.

Toate acestea, ca și multe alte fapte și evenimente, vorbesc despre participarea Moldovei și a Iașului la toate acțiunile îndreptate spre cucerirea puterii și instalării unui guvern democratic.

LUDOVIC VAJDA : Aș dori să adaug la cele arătate mai înainte unele aspecte concrete privind acțiunile oamenilor muncii din nordul Transilvaniei, români, maghiari și de alte naționalități, în vederea sprijinirii hotărâte a luptei duse de forțele progresiste pentru înfăptuirea marilor sarcini ce stăteau în fața societății românești, concretizate în Proiectul de platformă al Frontului Național Democrat.

Odată cu ieșirea din ilegalitate comitetele județene de partid au socotit ca primă sarcină a lor reluarea legăturilor cu C.C. al P.C.R. Pe baza structurii organizatorice anterioare a P.C.R., comitetul de partid din Cluj și-a asumat un rol de conducere regională. Comunicatul apărut în presa locală la 21 octombrie 1944, la nici zece zile după eliberarea orașului Cluj, când încă războiul continua în apropiere, anunța legătura organizatorică cu C.C. al P.C.R. întreruptă în 1940. Comitetele de partid din Tirgu Mureș și Oradea au restabilit, tot în cursul lunii octombrie, legăturile cu conducerea centrală a P.C.R. În felul acesta, lupta maselor populare de pe teritoriul recent eliberat a putut fi încadrată în mod organizat în lupta revoluționară a întregului popor din țara noastră.

Comuniștii din nordul Transilvaniei au reușit, într-un timp scurt, să închege rețeaua organizatorică a partidului, asigurând astfel încadrarea tot mai organică a forțelor revoluționare și progresiste în puternicul avânt revoluționar ce se desfășura pe tot cuprinsul țării. În Raportul prezentat de Vasile Vaida, prim-secretar al Comitetului regional Cluj al P.C.R., la conferința din august 1945, se sublinia că Partidul Comunist Român a reușit „într-un scurt timp“ să adune în jurul lui „atît la Cluj, cît și în celelalte județe, elementele cele mai hotărâte ale clasei muncitoare“, fapt care i-a asigurat un puternic și predominant suport proletar. Printr-un proces similar au trecut și organizațiile de partid de pe teritoriul regionalei P.C.R. Satu Mare. „Cu toate că am ieșit din anii de sălbatică teroare fascistă cu cadre slăbite, cu toate că am pierdut în cursul acestor ani mulți dintre cei mai buni și cei mai devotați activiști, organizațiile noastre de partid au îndeplinit cu cinste rolul de conducător și organizator al vieții pe toate țărimurile“, — raporta Leontin Sălăjan, prim-secretar al Comitetului regional Satu Mare al P.C.R., la conferința ținută în zilele de 19—20 august 1945.

Concomitent și-au reluat activitatea legală și organizațiile Partidului Social-Democrat.

În desfășurarea evenimentelor, pe linia extinderii și adîncirii procesului revoluționar, o deosebit de mare însemnătate a avut-o unirea tuturor forțelor politice muncitorești. Întărirea unității de acțiune a muncitorimii în cadrul Frontului Unic Muncitoresc a constituit o preocupare

centrală a organizațiilor de partid din teritoriile de nord ale Transilvaniei eliberate.

Un rol de seamă în întărirea unității de voință și acțiune a clasei muncitoare l-a avut și reorganizarea mișcării sindicale conform principiilor F.U.M. Organizarea muncitorilor în sindicate unice, revoluționare a dat rezultate rapide, contribuind la intensificarea colaborării între comuniști și social-democrați, între oamenii muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități pe baza tradițiilor puternice ale solidarității proletare. Organizațiile sindicale din nordul Transilvaniei au avut un rol însemnat în lupta pentru refacerea și reorganizarea vieții economice. Astfel, comisiile economice, create sub egida sindicatelor, au preluat conducerea întreprinderilor părăsite de patronii și tehnicienii compromiși prin colaborarea cu fasciștii și au organizat repunerea lor în funcție.

Frontul Unic Muncitoresc a fost inițiatorul și organizatorul vieții publice din partea de nord a Transilvaniei, în cel mai desăvârșit spirit democratic. „Partidele din Frontul Unic Muncitoresc, evidenția manifestul F.U.M. din 1 Mai 1945 din Cluj, au apărut cu cea mai mare energie drep-
turile tuturor cetățenilor, egalitatea lor în fața legilor...”

GHEORGHE BODEA, *cercetător științific la sectorul din Cluj al Institutului de studii istorice și social-politice*: Aș adăuga la cele prezentate de tovarășul Vajda unele aspecte esențiale ale unității de luptă a oamenilor muncii români, maghiari și de alte naționalități pentru triumful transformărilor democratice în partea de nord a Transilvaniei.

Frontul larg al luptei duse pentru eliberarea întregului teritoriu al României a cuprins nu numai muncitorimea, țărănimea, intelectualitatea și alte grupări democratice române, ci și oamenii muncii, elementele progresiste din rindul naționalităților conlocuitoare, care uniți au dus lupta grea alături de armatele română și sovietică împotriva armatelor hitleriste și horthyste. La mobilizarea lor la lupta pentru alungarea din țară a cotropitorilor au contribuit și organizațiile democratice ale naționalităților conlocuitoare.

Ca în întreaga țară, programul de guvernare F.N.D. a fost primit și în nordul Transilvaniei cu deplină adeziune de către oamenii muncii români, maghiari și de alte naționalități. În zilele lui februarie 1945 au avut loc mitinguri, demonstrații, manifestații pe străzile orașelor Cluj, Dej, Oradea, Tirgu Mureș, Zalău, Bistrița, Satu Mare etc., unde toți oamenii muncii au cerut răsturnarea guvernului Rădescu și instaurarea guvernului F.N.D.

L. VAJDA : Reluând ideea tovarășului Gh. Bodea cu privire la rolul F.N.D. în lupta pentru înfăptuirea unor transformări democrat-revoluționare în această parte a țării, în cele ce urmează doresc să subliniez importanța Conferinței F.N.D. pentru nordul Transilvaniei. Desfășurată la Cluj din inițiativa Comitetului regional P.C.R. Cluj în zilele de 12—14 februarie 1945, aceasta a reunit consiliile județene F.N.D., prefectii și subprefecții din cele 11 județe din nordul Transilvaniei.

Conferința s-a declarat pentru înfăptuirea obiectivelor principale cuprinse în programul de guvernare al F.N.D., a condamnat politica reacționară a lui Rădescu și a cerut instaurarea unui guvern democratic. S-a elaborat un plan concret de aplicare în practică a revendicărilor și

măsurilor cuprinse în programul de guvernare al F.N.D. care a fost dat publicității. La conferință s-a hotărât trecerea nemijlocită la realizarea reformei agrare într-un spirit larg democratic pentru ca pînă-n primăvară — așa cum sublinia hotărîrea adoptată — plugarii să înceapă munca pe pămîntul lor.

FLORIAN TUCĂ, *Editura militară*: Doresc să aduc în discuție o problemă care, după părerea mea, reprezintă un aspect deosebit de important al politicii P.C.R. în lupta pentru instaurarea și consolidarea regimului democratic. Este vorba de rolul activ jucat de armata română, și în special de formațiunile de luptă patriotice, în întreaga etapă ce a urmat eliberării României de sub dominația fascistă.

În perioada luptelor pentru cucerirea puterii de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea, cu masele populare, ca, de altfel, și în perioada insurecției și a războiului de eliberare a patriei de sub dominația fascistă, Partidul Comunist Român s-a bizuit din plin atît pe armată, cît și pe propriile sale detașamente înarmate, gărzile patriotice.

Un obiectiv central spre care P.C.R. și alte organizații democratice și-au îndreptat atenția și de care depindea în mod direct atitudinea armatei față de evenimentele revoluționare ce se precipitau, a fost lupta pentru înfăptuirea reformei agrare și pentru asigurarea priorității ostașilor de pe front la înproprietărire, prevederi materializate în platforma F.N.D.

Referitor la rolul formațiunilor de luptă patriotică trebuie subliniat faptul că acestea nu și-au încheiat misiunea, odată cu victoria insurecției și cu alungarea trupelor hitleriste de pe întregul teritoriu al patriei, ci, dimpotrivă, în raport cu noile sarcini, ele s-au dezvoltat, s-au întărit, s-au extins practic în întreaga țară. Existența gărzilor patriotice — care la începutul lunii martie 1945 cuprindeau în rîndurile lor peste 70 000 de oameni ai muncii înarmați — a permis forțelor democratice și revoluționare să dejoace o serie de acțiuni represive ale reacțiunii și să asigure dezvoltarea cu succes a luptei pentru un guvern democratic.

La începutul lui octombrie 1944 generalul Aldea a emis, în numele Ministerului de Interne, al cărui titular era, o ordonanță prin care s-a interzis populației să se constituie sau să acționeze în formațiuni populare înarmate. La o astfel de tentativă opoziția maselor mobilizate de P.C.R. și de celelalte partide și grupări încadrate în F.N.D. a fost evidentă.

Din cronica acelor zile, în care gărzile muncitorești înarmate se aflau pe baricadele luptei pentru un guvern democrat, țin să mai amintesc evenimentele istorice din ziua de 6 martie. În acea zi peste 11 000 de muncitori, înarmați, constituiți în 11 batalioane, se aflau masați pe stadionul Giulești și erau gata să intre în acțiune dacă situația ar fi impus-o. Alte cîteva mii de membri ai formațiunilor de luptă patriotice se îndreptau în marș spre același loc de adunare a elementelor muncitorești înarmate. Cursul evenimentelor a fost cel pe care-l știm. Ceea ce se mai cuvine să fie subliniat este faptul că activitatea politică a partidului comunist în rîndul maselor populare, solidarizarea armatei cu forțele democratice, întărirea formațiunilor de luptă patriotice și mobilizarea batalioanelor de muncitori înarmați, gata de luptă, au fost elemente esențiale, definitorii, ale acțiunilor inițiate de P.C.R. pentru a se bara drumul forțelor reacționare spre un război civil, în lupta pentru instaurarea guvernului democrat.

AL. GH. SAVU : Subscriu în totul la concluziile tovarășului Florian Tucă. De altfel, tovarășa Valeria Potop a adus, în acest sens, exemple interesante referitoare la poziția trupelor din Moldova. Situația în celelalte regiuni ale țării a fost asemănătoare. De aceea, socot — ca și ceilalți — că trebuie să includem, fără teama de a greși, armata română în rîndul forțelor progresiste care au înfăptuit cu succes sarcinile revoluției popular-democratice pe calea deschisă de insurecție. A fost unul din rezultatele strălucite ale politicii partidului comunist care a știut să soluționeze creator una dintre cele mai complicate și dificile probleme ale revoluției, să pună noi liante la temeliiile unității dintre popor și armată așezate în timpul pregătirii și desfășurării insurecției, să imprime un curs ascendent procesului de transformare lăuntrică progresistă a organismului militar.

ECATERINA CIMPONERIU, *cercetător științific principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”* : Procesul revoluționar unic și neîntrerupt, început în țara noastră la 23 August 1944, cu rezultanta sa — instaurarea la 6 martie 1945 a primului guvern democratic, cu un pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc, a avut loc în condițiile declanșării unor puternice transformări revoluționare în întreaga lume. Din lanțul imperialist s-au desprins țările din răsăritul, sud-estul și centrul Europei, a căror practică revoluționară a îmbogățit — și continuă să îmbogățească — experiența mișcării muncitorești internaționale cu noi concluzii și învățăminte despre revoluția democratică și socialistă.

Mă voi rezuma în cele ce urmează la a prezenta unele aspecte ale procesului luării puterii în țări din Europa centrală și de sud-est, relevînd caracterul și specificul noii puteri instalate, cu sublinierea formelor specifice pe care le-au luat revoluțiile democrat-populare.

Condițiile economice și social-politice din România, Bulgaria, Iugoslavia, Ungaria și Cehoslovacia prezentau atît unele trăsături similare, cît și unele diferite, specifice.

Mișcarea de rezistență antifascistă a avut un rol important în transformările revoluționare care au avut loc în aceste țări după victoria asupra Germaniei naziste. Ea a dus la călirea forțelor revoluționare, la schimbarea raportului de forțe între clase, la posibilitatea încheierii unor noi alianțe de către clasa muncitoare, motorul rezistenței și purtătoarea revoluției.

Condițiile interne și externe au determinat caracterul luptei și ritmul în care puterea a trecut în mina maselor muncitoare, au creat posibilitatea înfăptuirii obiectivelor strategice prevăzute de partidele comuniste, sufletul și creierul tuturor transformărilor revoluționare.

În Iugoslavia, luarea puterii coincide în esență cu eliberarea de sub jugul fascist. În primăvara anului 1945, în momentul eliberării totale a țării, practic vechiul aparat de stat nu mai exista. În guvernul provizoriu, condus de mareșalul Tito, la 7 martie 1945 au fost admiși, pe baza unor înțelegeri anterioare cu reprezentanții guvernului din emigrație și a hotărîrii Conferinței de la Ialta, și patru reprezentanți ai partidelor burgheze. Dar aceștia au fost de la început izolați și în octombrie același an au demisionat. Cîteva zile mai tîrziu, la alegerile pentru adunarea constituantă, 96% din totalul voturilor a fost acordat Frontului popular, format din reprezentanții muncitorilor și țăranilor care au eliberat țara de fasciști.

Puterea instaurată în 1943 și consfințită în 1945 a rezolvat în mers etapa burghezo-democratică și a trecut încă în decursul anului 1946 la rezolvarea sarcinilor revoluției socialiste.

În Bulgaria, în împrejurări diferite, Frontul Patriei, inițiat de Partidul Comunist Bulgar, la care au aderat Partidul Social-Democrat, Uniunea Agrară și gruparea antifascistă și antimonarhică Zveno, a trecut la insurecție la începutul lunii septembrie 1944, după victoria insurecției naționale antifasciste din România. La 9 septembrie 1944 forțele insurrecționale bulgare, la care au aderat și unități ale armatei, au arestat membrii guvernului și ai regenței : a fost constituit primul guvern revoluționar muncitoresc-țărănesc al Frontului Patriei, în frunte cu partidul comunist, la care au participat toate partidele și organizațiile care au luptat împreună ani de-a rândul în mișcarea de rezistență. Ceea ce a rămas din vechiul aparat de stat a fost curățat de elementele fasciste, colaboraționiste.

Rezolvînd din treacăt unele sarcini burghezo-democrate, forțele populare din Bulgaria au trecut într-un timp relativ scurt la rezolvarea sarcinilor revoluției socialiste. În anul 1946 a fost abolită monarhia ; tot atunci s-a trecut la desființarea gospodăriilor chibaturești și la naționalizarea principalelor mijloace de producție.

În Ungaria, în noiembrie 1944, în Seghedinul eliberat de armatele sovietice și române, a luat naștere Frontul Național de Eliberare și un guvern provizoriu format din reprezentanții partidului comunist, partidului social-democrat și ai partidelor burgheze, național-țărănesc și micilor agrarieni. Cîteva zile după eliberarea țării acest guvern s-a mutat la Budapesta și, în ciuda faptului că în compoziția lui predominau reprezentanții claselor exploatoare, a început să pună în aplicare programul de guvernare elaborat de comuniști și social-democrați, uniți în front comun, un program al revoluției populare.

Clasele exploatoare în defensivă au fost nevoite să aprobe adoptarea unor măsuri caracteristice etapei burghezo-democratice a revoluției și, începînd din 1946, și unele măsuri cu caracter anticapitalist. Pînă la urmă reprezentanții claselor exploatoare au fost înlăturați, guvernul instaurat în vara anului 1947 fiind un guvern al puterii clasei muncitoare în alianță cu țărănimea, care a trecut la construirea socialismului în Ungaria.

În Cehoslovacia, luarea puterii a avut loc relativ mai tîrziu ca în celelalte țări democrat-populare din această parte a Europei. După părerea noastră, cauza acestei situații rezidă în faptul că — spre deosebire de celelalte țări despre care am vorbit — în rezistența din Cehoslovacia burgheziei i-a revenit un rol destul de mare iar partidul comunist a vrut să realizeze transformările revoluționare folosind calea parlamentară, corespunzătoare tradițiilor democratice ale țării. Comuniștii și social-democrații au avut, de altfel, un rol foarte important în guvernul Frontului național, format la Kosice încă înainte de înfrîngerea totală a hitleriştilor. Programul acestui guvern a fost un program al revoluției democrat-populare. Reprezentanții claselor exploatoare au încercat în februarie 1948 să răstoarne regimul democrat-popular, dar acțiunea lor a fost zdrobită. Guvernul instaurat la 25 februarie 1948 a fost un guvern al dictaturii proletariatului.

O scurtă trecere în revistă a momentului luării puterii în unele țări din Europa Centrală și de sud-est arată marea varietate a formelor de luptă, a strategiei și tacticii partidelor comuniste, caracterul specific al desfășurării revoluției populare în fiecare țară. Toate acestea nu exclud însă existența unor asemănări în ceea ce privește metodele de luptă, folosirea de către mișcarea revoluționară dintr-o țară a experienței pozitive a altor țări, fiecare adăugînd, la rîndul său, elemente noi la dezvoltarea învățăturii marxiste despre lupta de clasă și revoluție.

Dintre numeroasele aspecte noi cu care țările de democrație populară au îmbogățit marxismul, aș vrea să amintesc numai cîteva : mobilizarea la luptă a maselor celor mai largi, inclusiv mica burghezie orășenească și sătească, transformarea lor în aliați în prima etapă a revoluției, cea antiimperialistă și democratică, și menținerea acestei alianțe și în etapa anticapitalistă ; zdrobirea treptată sau transformarea, schimbîndu-i caracterul de clasă, a vechiului aparat de stat ; folosirea pe un plan superior a formelor și instituțiilor democrației burgheze, ca, de pildă, parlamentul, pentru scopurile revoluției.

Complexitatea, caracterul contradictoriu și specific al căilor revoluției, precum și trăsăturile comune ale desfășurării ei în cele cinci țări menționate au fost înțelese de către partidele comuniste, care, aplicînd legile generale ale dezvoltării sociale la condițiile concrete ale țării lor și folosind tactici și metode de luptă adecvate, au asigurat victoria în toate etapele revoluției populare.

GHEORGHE SURPAT : Apreciez că discuțiile, schimbul de păreri au contribuit la explicarea și adîncirea unor aspecte, a unor laturi ale procesului revoluționar din perioada 23 august 1944 — 6 martie 1945, au subliniat *caracterul dialectic, procesual al instaurării regimului politic democrat-popular* — emanație a luptei revoluționare a maselor largi populare. În același timp, discuțiile au atras atenția asupra unor probleme importante ale desfășurării revoluției popular-democratice din țara noastră, care trebuie să stea în continuare în atenția activității de cercetare în domeniul istoriei patriei și a partidului nostru.

În cei 30 de ani de la evenimentul istoric de la 6 martie 1945, în societatea românească s-au înfăptuit profunde schimbări de ordin politic, economic și social. Victoriile istorice dobîndite în anii socialismului au demonstrat convingător profundul atașament al poporului român față de idealurile socialismului, voința sa nestăvilită de a asigura României socialiste libertatea, independența și progresul multilateral.

Lupta pentru independență și unitate statală — permanență a istoriei poporului român*

GHEORGHE ZAHARIA
MIRCEA MUȘAT

Sărbătorim anul acesta, la 9 mai, 98 de ani de la proclamarea independenței de stat depline a poporului român și 30 de ani de la victoria popoarelor asupra Germaniei hitleriste.

Cucerirea independenței depline a constituit un moment crucial în istoria milenară a poporului român, în lupta pentru libertate națională. Ea a fost rezultatul acumulării unor necesități obiective hotărâtoare pentru progresul țării, al unui proces complex și îndelungat de dezvoltare a societății românești.

Lupta împotriva oricărei dominații străine a reprezentat o permanență a manifestării poporului român pentru păstrarea ființei sale naționale și neatârnaire, pentru înfăptuirea unității statale și afirmarea lui suverană în viața internațională.

*

Avînd ca suport solid viteaza ramură daco-getică a marelui arbore tracic**, pe care s-a altoit civilizația romană, românii s-au plămădit ca popor unitar în vatra strămoșească a vechii Dacii, cuprinsă între Tisa, Dunăre, Marea Neagră și Nistru, teritoriu a cărui coloană de susținere a constituit-o arcul carpatic. Poporul român a moștenit cele două culturi puternice și a asimilat acele elemente pozitive din cultura popoarelor care au venit în contact cu el de-a lungul secolelor, și-a afirmat individualitatea în această parte a Europei încă din mileniul trecut, și-a păstrat neîntrerupt, în decursul timpului, comunitatea etnico-lingvistică și spirituală, în pofida tuturor vicisitudinilor cu care a fost confruntat.

Procesul istoric obiectiv de constituire a statului feudal român centralizat, ca rezultat al dezvoltării continue și al unificării formațiunilor politice românești de pe întreg teritoriul țării, a urmat — cu unele particularități — aceeași cale a Europei evului mediu. Fărîmițarea politică n-a putut submina unitatea de neam a poporului, unitate exprimată în continuitatea limbii și culturii, care a fost mereu trează. Trebuie subliniat, de asemenea, faptul că între toate țările românești feudale de sine-stătă-

* La întocmirea acestui studiu au contribuit prin documentații A. Deac, V. Moisuc, M. Stănescu, A. Simion, M. Fătu, Gh. Surpat.

** Traco-geții existau în acest spațiu al continentului european încă de la sfîrșitul mileniului al treilea înaintea erei noastre.

toare, Moldova, Muntenia și Transilvania (aceasta din urmă a intrat sub stăpînirea regilor unguri la sfîrșitul secolului al XIII-lea) a existat o strînsă și permanentă legătură economică și politică, precum și pe planul organizării interne, dregătoria, justiției, armatei și celorlalte instituții feudale.

Conștiința romînității își avea temeiul în realitățile vieții, s-a dezvoltat pe fondul etnic comun al tuturor teritoriilor locuite de români. Tocmai de aceea lupta pentru conservarea ființei naționale, pentru unitatea și independența țării a constituit o coordonată majoră a istoriei medievale și moderne a romînilor. Aceste idealuri de unitate și independență națională au împurpurat permanent steagurile de luptă ale maselor populare, le-au înzecit forțele, făcîndu-le să înscrie, sub conducerea unor iluștri voievozi și comandanți de oști, ca Mircea cel Bătrîn, Ioan de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Constantin Brîncoveanu, Ioan Vodă cel Viteaz și alții, pagini de adevărată epopee în lupta dusă împotriva opresiunii străine, pentru apărarea pămîntului străbun. Cu gîndul la aceste mărețe fapte scria, mai tîrziu, Nicolae Bălcescu minunatele cuvinte evocatoare: „Unitatea națională fu visarea iubită a voievozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari care intrupară în sine individualitatea și cugetarea poporului spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa ei trăiră, munciră, suferiră și muriră“.

Greul acestor bătălii l-a dus țărănimea, care, de-a lungul întregului ev mediu, a constituit forța socială principală în lupta pentru apărarea entității naționale, a integrității teritoriale, a dreptului sacru al poporului de a fi liber și stăpîn în propria sa țară. În același timp, ea s-a afirmat cu putere ca o clasă socială revoluționară în nenumărate răscoale împotriva dominației feudale. Răscoala condusă de Gheorghe Doja, la care au luat parte țărani români, maghiari, germani și de alte naționalități, marea răscoală țărănească din secolul al XVIII-lea, în fruntea căreia s-au aflat Horia, Cloșca și Crișan, constituie pilde nepieritoare ale hotărîrii cu care țărănimea s-a ridicat împotriva asupririi sociale și naționale, pentru o viață mai bună și mai dreaptă.

Închegarea primelor nuclee statale și apoi concentrarea lor în state feudale puternice — se subliniază în Programul partidului adoptat de Congresul al XI-lea al P.C.R. — au asigurat atît dezvoltarea continuă a forțelor de producție, cît și conservarea ființei poporului, apărarea autonomiei țărilor române.

După cum se știe, secole de-a rîndul poporul român a avut de dat bătălii grele împotriva unor mari imperii ale timpului, care-și disputau dominația asupra acestor regiuni. Astfel, la începutul secolului al XIV-lea, cu toate strălucitele victorii obținute de Mircea cel Bătrîn, cu tot eroismul legendar al maselor populare, Imperiul otoman smulge Dobrogea din trupul țării, la 1417, pe care a stăpînit-o pînă în 1878.

Rezistența împotriva pericolului otoman și răsunătoarele victorii militare repurtate, inteligența politică, au permis țărilor române să nu fie ocupate și transformate în pașalicuri, ci, dimpotrivă, să încheie înțelegeri cu Poarta, de regulă pe picior de egalitate. Prin aceste înțelegeri se recunoștea puterea suverană a domnitorilor, iar în schimbul unor sume

de bani, pe care aceștia se obligau să le plătească sultanului, precum și al altor avantaje materiale, Poarta se obliga să le asigure integritatea teritorială și organizarea de sine-stătătoare. Voievozii aveau dreptul de a declara război și a încheia pacea „fără a fi supus pentru aceste acte vreunei responsabilități față de sublima Poartă”. Pe baza *Capitulațiilor* (tratatelor) provinciile românești continuau să-și păstreze autonomia administrativă deplină, conducându-se după legile și obiceiurile lor, păstrându-și imunități și privilegii recunoscute în tratate și documente oficiale. În tratatul încheiat de Mircea cel Bătrîn cu Baiazid I la începutul secolului al XV-lea, se stipula ca Valahia „să se guverneze, ca și domnul ei, după propriile sale legi, și ca domnul Valahiei să aibă dreptul de a face război și pace cu vecinii săi și să încheie tratate de prietenie cu ei și să aibă dreptul de viață și de moarte asupra supușilor săi [...]”.

Noi am înscris această țară în lista celorlalte țări supuse protecției noastre [...]”.

La rîndul lui, tratatul încheiat de Vasile Lupu cu sultanul Mehmet al IV-lea, la începutul secolului al XVII-lea, glăsuia : „Poarta recunoaște Moldova ca țară liberă și necucerită prin sabie.

Poporul Moldovei se va bucura la fel ca în vechime, de toate libertățile, fără nici o vătămare și fără ca Poarta otomană să poată pune nici o piedică în această privință. Legile, datinile și obiceiurile, drepturile și prerogativele acestei țări vor fi în veci inviolabile [...]”.

Frontierele Moldovei vor fi păstrate intacte în întreaga lor întindere [...]”.

Moldovei i se păstrează titlul de țară independentă ; el va fi reprodus în toate actele scrise ce-i va adresa Poarta otomană domnitorului [...]”.

Domnitorii Moldovei vor fi aleși de către diferitele clase ale populației țării. Alegerea va fi cunoscută de către Poartă fără ca ea să se poată amesteca în aceasta, să numească pe domn, să ridice cea mai neînsemnată greutate sau cea mai mică piedică în această privință.

Țara va fi apărută de către Poarta otomană în orice împrejurare în care poporul Moldovei ar cere sprijinul sau ajutorul ei”.

Referindu-se la această situație a Moldovei și a Munteniei pe parcursul a patru secole, Karl Marx aprecia : „*Principatele dunărene sînt două state suverane, sub suzeranitatea Porții, căreia îi plătesc tribut, însă cu condiția ca Poarta să le apere de toți dușmanii din afară, oricare ar fi, și totodată să nu se amestece sub nici o formă în treburile lor interne. Turcii nu numai că nu au dreptul să pună Valahia sub o ocupație străină, dar n-au nici ei dreptul să treacă pe teritoriul Valahiei fără un motiv serios*”.

În ceea ce privește Transilvania, această provincie românească avea să devină, după transformarea Ungariei Centrale, cu capitala la Buda, în pašalic (1541), principat suveran, sub suzeranitatea Porții, cu excepția Banatului și a unei părți a Crișanei, care, ulterior (1552), au fost transformate în pašalic, cu capitala la Timișoara, pînă în anul 1718, cînd au trecut sub ocupația Imperiului habsburgic.

În anul 1600, Mihai Viteazul a înfăptuit cea dintîi unire politică a țărilor române, aducînd sub autoritatea sa aproape întregul teritoriu al vechii Dacii. La Iași el s-a intitulat „*Domn al Țării Românești, al Ardea-*

lului și a toată țara Moldovei". Actele ulterioare emise de Mihai Viteazul din Alba Iulia purtau această titulatură. Cu asentimentul preoțimii ortodoxe a creat o episcopie ortodoxă la Alba Iulia, pendinte de Mitropolia de la Tirgoviște și care a ființat peste un secol. Totodată, mitropolit al Moldovei a fost numit de marele domnitor un sfetnic al său, Dionisie Rally. Asemenea acțiuni reprezentau gândiri și practici care vizau înfăptuirea și întărirea unității politice a țărilor române. Dînd o înaltă apreciere acestui moment remarcabil din istoria poporului român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, sublinia că unirea vremelnică a Munteniei, Moldovei și Transilvaniei, într-un stat feudal centralizat, sub conducerea marelui voievod, „s-a înscris pentru totdeauna, cu litere de aur, în hronicul țării, acest act devenind un simbol strălucit, însuflețitor pentru toate generațiile care au aspirat spre constituirea statului unic național”.

Datorită unei conjuncturi internaționale nefavorabile, actul patriotic și eroic al lui Mihai Viteazul, pentru care și-a jertfit viața, a dăinuit un timp scurt. El a rămas însă constant în conștiința posterității ca un simbol al dreptului la unitatea și independența țărilor române, dominînd toate planurile politice, militare, culturale, diplomatice ale marilor voievozi ce i-au urmat. Testamentul politic iscălit de Mihai Viteazul cu jertfa singelui său a amplificat gândirea și fapta generațiilor următoare, stimulînd dezvoltarea conștiinței de neam, năzuința de unire și independență națională a poporului român.

Începînd din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea, odată cu declinul Imperiului otoman, se ridică imperiile austriac și rus, care își dispută preponderența în sud-estul Europei. În aceste împrejurări, cînd Turcia își intensifică actele de încălcare a suveranității Principatelor, soldate cu instaurarea domniei fanarioților, Moldova și Muntenia încep să-și îndrepte privirile spre alianțe politice cu Austria și Rusia, aceasta din urmă pretinzînd a fi protectoarea țărilor ortodoxiei. Tratatul încheiat de domnitorii Moldovei Gheorghe Ștefan (1656) și Dimitrie Cantemir (1711) cu țarii Alexei Mihailovici și, respectiv, Petru I reflectă concepția politică a acestor alianțe. Încheiate ca între state suverane, aceste tratate prevedeau obligația din partea Rusiei de a respecta independența Moldovei și să o apere împotriva otomanilor.

Astfel, în articolul 1 al Tratatului lui Gheorghe Ștefan încheiat cu țarul Rusiei la Moscova, la 17/27 mai 1656, se stipulează: „Rînduielele noastre și ale țării noastre să nu se strice, ci, precum au trăit și s-au condus în această lume ceilalți domni vechi ai țării noastre, acei care nu erau în închinarea și sub cîrmuirea împărăției turcilor, în felul acela și în aceeași rînduială să viețuim și să ne conducem și noi împreună cu toată țara noastră.

Că, deși domnii de mai tîrziu au fost sub cîrmuirea și în închinarea împărăției turcilor, precum sîntem și noi, și cu toate că turcii au luat chiar tribut de la aceia dinaintea noastră și de la noi și din țară, cînstea domniei însă și rînduiala țării cu nimic n-au stricat”.

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea, marile imperii vecine și-au încălcat angajamentele asumate prin amintitele tratate. Pentru a-și rezolva propriile interese, Poarta otomană a cedat

teritorii din trupul țărilor române (1775 și 1812); Imperiul habsburgic a reușit să-și întindă dominația asupra întregii Transilvanii.

Condamnând comportarea Turciei, Karl Marx aprecia că „Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea, pentru că Poarta otomană n-a fost niciodată suverană asupra țărilor române. Poarta însăși recunoscuse acest lucru, când la Carlovitz*, presată de poloni să le cedeze Moldo-Valahia, ea răspunse că nu are dreptul de a face vreo cesiune teritorială, deoarece Capitulațiile nu-i confereau decât un drept de suzeranitate“.

Imperiile străine erau profund interesate în menținerea orînduirii feudale în țările române, în împiedicarea oricăror schimbări cu caracter progresist și, în special, în înăbușirea aspirațiilor de unire și dezvoltare de-sine-stătătoare a poporului român. Dar împotriva tuturor opreliștilor, nimic și nimeni n-a putut opri procesul obiectiv de dezvoltare economică, socială și politică a poporului român, drumul său ascendent pe calea civilizației și progresului. Atunci cînd, în procesul dezvoltării relațiilor capitaliste, elementelor de unitate materială și spirituală, de limbă și cultură, de unitate etnică și a conștiinței de neam, aspirațiilor și idealurilor comune li s-au adăugat impulsul dinamic al progresului economic, nevoia asigurării unei piețe unitare, conștiința unității de neam s-a dezvoltat în conștiință națională, iar năzuința de unitate a devenit țel politic, țelul unirii tuturor românilor într-un stat național unitar și independent.

Istoria României demonstrează cu putere adevărul fundamental, pe care Programul partidului nostru îl subliniază, că dominația străină, stîrbirea suveranității și independenței pot frîna, pot întîrzia pentru un timp evoluția unui popor, dar nu pot împiedica realizarea aspirațiilor sale, cucerirea libertății și unității, asigurarea progresului, dacă el este hotărît să lupte pînă la capăt cu fermitate și eroism.

Năzuințele de unitate și independență națională deplină ale poporului român și-au găsit o viguroasă afirmare în condițiile epocii moderne, cînd comunitatea de viață economică și spirituală, de limbă și cultură, a favorizat dezvoltarea puternică a conștiinței naționale, a patriotismului popular.

Mișcarea Supplexului 1711 în Transilvania, revoluția din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu în Muntenia au marcat un moment de cotitură în lupta pentru libertate și dreptate socială, pentru scuturarea jugului dominației străine și afirmarea drepturilor naționale ale poporului român.

Răspunzînd cerințelor obiective ale dezvoltării economice-sociale în procesul trecerii de la feudalism la capitalism, revoluția burghezodemocratică de la 1848 a dat un puternic impuls creșterii conștiinței de sine a poporului român, a exprimat hotărîrea muntenilor, moldovenilor, transilvănenilor de a realiza unitatea în cadrul frontierelor unuia și aceluiași stat național, independent. Dînd expresie acestor înalte aspirații, Nicolae Bălcescu scria în revista „România viitoare“, din 1850, următoarele : „Vrem să fim o nație, una, puternică și liberă prin dreptul și datoria noastră și a celorlalte nații, căci voim fericirea noastră și avem o misie a împlini în omenire“.

* Tratatul de la Carlovitz între Poarta otomană și Imperiul habsburgic s-au încheiat prin semnarea, la 26 ianuarie 1699, a tratatului de pace, prin care Transilvania trecea sub ocupația Austriei.

Dar intervenția armată a imperiilor habsburgic, țarist și otoman, chemate de reacțiunea feudală din țările românești, și nematurizarea noilor forțe sociale au dus la înfrângerea vremelnică a revoluției. Ideile ei însă au continuat să se dezvolte, noile clase sociale, masele populare trăgând învățămintele necesare pentru lupta lor ulterioară. Dând o înaltă apreciere meritelor operelor cărturarilor din cele trei țări române de la 1848, din care unii erau simpatizanți ai ideilor socialiste, Programul partidului arată că ele erau inspirate „din tradițiile revoluționare, progresiste ale poporului român, precum și din ideile înaintate ale veacului“, că ele „reprezintă un valoros tezaur de gândire socială și politică“, că „au dat un puternic impuls dezvoltării luptelor de eliberare socială și națională din țările române“.

Înfăptuirea, în 1859, într-o primă etapă, a statului național român modern, prin unirea Moldovei cu Muntenia, a creat condiții favorabile atât pentru o nouă organizare economică-socială, cât și pentru desfășurarea luptei pentru independență și suveranitate națională. Reflectând necesitățile dezvoltării tînărului stat, ideea independenței și suveranității României a concentrat, în perioada următoare, aspirațiile întregului popor, a inspirat și călăuzit gândirea și activitatea personalităților sale emnente, a celor mai largi categorii sociale.

Unirea a marcat intrarea țării într-o nouă etapă a dezvoltării ei capitaliste, a ridicat pe o treaptă superioară lupta de eliberare națională a românilor aflați sub stăpînire străină, mișcarea revoluționară a maselor muncitoare pentru drepturi și libertăți politice și sociale. Ea a contribuit, prin crearea unei piețe interne mai largi, la accelerarea ritmului dezvoltării forțelor de producție.

Unul din procesele sociale cele mai importante, care marchează evoluția societății românești, este dezvoltarea și intrarea fermă în arena vieții politice a tinerei clase a proletariatului industrial — clasa cea mai înaintată a țării. Proletariatul devine tot mai mult purtătorul idealurilor celor mai revoluționare ale maselor populare, exponentul aspirațiilor vitale ale întregului popor muncitor spre dezvoltarea patriei pe calea progresului, spre o viață liberă și demnă, spre făurirea unității naționale și cucerirea deplinei independențe de stat.

După unirea din 1859 se evidențiază cu pregnanță faptul că progresele înregistrate de statul român, în toate domeniile de activitate, deveniseră incompatibile cu anacronismul suzeranității turcești și protectoratul puterilor europene, că se maturizaseră toate condițiile pentru obținerea neatîrnării țării.

Proclamarea deplinei independențe de stat a României, la 9 mai 1877, s-a produs pe fondul puternicei crize a sistemului dominației otomane în Balcani, determinată de intensificarea mișcării de eliberare a popoarelor, de izbucnirea războiului ruso-turc din 1877. Răscoalele din Bosnia, Hertegovina și Bulgaria, războiul contra Porții dus de Serbia și Muntenegru, amploarea mișcării populare din România pentru obținerea independenței au zdruncinat din temelii Imperiul otoman, acest „om bolnav al Europei“ — după cum releva cu justete Karl Marx —, încît disoluția lui devenea iminentă.

Imperiul țarist înțelegea să nu piardă ocazia pe care i-o oferea situația creată pentru a înlătura dominația otomană în Balcani și a-și întări

propriile poziții în această parte a Europei. În acest context, acțiunile guvernului țarist contra Porții serveau popoarelor balcanice, înlesneau lupta lor de eliberare.

Guvernul român, convingându-se că independența de stat putea fi dobândită doar pe calea armelor, s-a orientat spre o alianță cu Rusia, încheind convenția de la 4 aprilie 1877. În baza acestei convenții, guvernul rus a obținut dreptul de trecere a armatelor sale spre Balcani, obligându-se a „*respecta drepturile politice ale Statului român, astfel cum rezultă din legile interioare și tractatele existente, precum și a menține și a apăra integritatea actuală a României*“.

În acest context, la 9 mai 1877 Adunarea Deputaților a proclamat, la București, independența de stat a țării. Cu acest prilej, Mihail Kogălniceanu, ministrul de externe, declara : „Domnilor deputați, nu am nici cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața Reprezentanței Naționale că sintem o națiune liberă și independentă“. În același timp, el releva : „Trebuie să arătăm că sintem o națiune hotărâtă să ne ocupăm de noi, să ne ocupăm de națiunea noastră, să ne ocupăm de dezvoltarea ei, de dezvoltarea buneistării morale și materiale, iar niciodată ca să îngrijim, să neliniștim pe cineva“.

Adunarea Deputaților a votat apoi următoarea moțiune : „Camera, mulțumită de explicația guvernului asupra urmărilor ce a dat votului de la 29 aprilie anul curent (9 mai 1877 stil nou — *n.n.*), ia act că rezebelul între România și Turcia, că *ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit consacrarea lor oficială*“. Prin această moțiune Adunarea Deputaților a proclamat independența absolută a României, iar Senatul i-a urmat exemplul în aceeași zi. Proclamarea independenței de stat depline — arată mărturiile vremii — a fost primită cu mare entuziasm atât de deputați, cât și de mulțimea strînsă în jurul clădirii Adunării Naționale și pe străzile alăturate.

De la mărețul act al unirii Principatelor, capitala țării nu mai avu-sese prilejul să cunoască o asemenea manifestație populară. Mulțimea care asistase în curtea și pe dealul Mitropoliei — mase de studenți, împreună cu lucrători, meseriași și negustori bucureșteni — arborează drapele și manifestează cu torțe pe străzi, cîntînd „Deșteaptă-te române“. Manifestații asemănătoare au avut loc în orașele și satele țării. „De la o margine a țării la alta — nota în memoriile sale T. C. Văcărescu — toate inimile sînt cuprinse de un nespus entuziasm. Autoritățile și Corpurile constituite, orașele, satele, cătunele, toți într-un cuvînt, de la mic pînă la mare, se rostesc gata la orice jertfe pentru a susține cu toate bunurile națiunii, cu aurul și sîngele ei, libertatea și neatințarea patriei“.

După proclamarea independenței de către corpurile legiuitoare, Mihail Kogălniceanu, printr-o notă către agenții diplomati ai României în străinătate, le cerea să explice guvernelor europene, pe lîngă care erau acreditați, că mișcarea națională care a dus la înfăptuirea actului de la 9 mai 1877 era de nestăvilit și că poporul e ferm hotărît să-și apere cu armele drepturile sale. Guvernul român cerea, totodată, ca puterile garante să recunoască independența deplină a României.

Atitudinea guvernelor principalelor puteri europene față de proclamarea de către România a independenței de stat a fost, în general, rezer-

vată și rece, mergînd pînă la ostilitate din partea Imperiului otoman și a Angliei. Poarta a declarat că își păstrează „drepturile intacte” asupra României, și-și rezervă mijloacele de a le pune în aplicare. Guvernul britanic, sub pretextul că proclamarea independenței României e contrară tratatelor, cerea puterilor europene să ia măsuri energice de pedepsire. În același timp, presa otomană și cea engleză, susținînd că statul nostru este un „vasal răzvrătit” contra suzeranului său, sultanul, a dezlănțuit o campanie furibundă la adresa României.

Imperiul dualist austro-ungar a adoptat o atitudine de ostilitate, cerînd și celorlalte puteri europene să se pronunțe abia după război în privința neatîrnării României.

Rusia, care încheiase Convenția cu România, a evitat să se pronunțe imediat în privința hotărîrii corpurilor legiuitoare românești. Peste cîteva luni, însă, guvernul rus a declarat că privește independența ca un fapt împlinit, urmînd ca din punct de vedere al dreptului internațional să fie întărită mai tîrziu, printr-o hotărîre comună a marilor puteri europene.

În această conjunctură Italia, care abia își realizase unitatea națională, a privit cu simpatie politica de independență promovată de guvernul român, și a aprobat în mod tacit actul curajos al României, scuizîndu-se că pentru moment nu-l putea recunoaște oficial. La Paris și Berlin știrea a fost primită cu rezerve.

Așadar, în condițiile date, independența trebuia să fie consfințită și apărată pe cîmpul de bătaie, spre a putea fi impusă Imperiului otoman și recunoașterii din partea puterilor europene.

Mobilizată încă de la 6 aprilie 1877, armata română era pregătită să opună rezistență tentativelor de incursiune otomană la nord de Dunăre. Bombardamentele artileriei dușmane, începute la 8 mai 1877, au fost întîmpinate cu o nestăvilită hotărîre de a „respinge forța prin forță”.

La 22 iunie 1877, trupele ruse, sub comanda Marelui duce Nicolae, forțează Dunărea pe la Zimnicea și pătrund în Balcani. Domnitorul Carol a trimis, la 16 iulie 1877, două regimente din Divizia 4 română pentru a coopera cu trupele țariste la luptele din Bulgaria. În urma înfrîngerilor suferite de armatele rusești la Plevna, comandantul suprem al trupelor ruse, Marele duce Nicolae, a cerut domnitorului Carol al României, la 31 iulie 1877, printr-o telegramă, ajutor militar : „Turcii, adunînd cele mai mari mase de trupe la Plevna, ne zdrobesc. Rog să faci fuziune, demonstrațiune și, dacă se poate, să treci Dunărea cu armata, după cum dorești (adică sub comandament românesc — *n.n.*). Între Jiu și Corabia demonstrațiunea aceasta este neapărat necesară pentru înlesnirea mișcărilor mele”.

Ca urmare a altor telegrame insistente ale Marelui duce Nicolae, din 9 și 19 august 1877, au mai fost trimise încă două divizii românești, numărul soldaților români ridicîndu-se la 38 000, dintr-un efectiv de 58 700, cît avea armata română, în afară de serviciile de ordine, pază a frontierelor, miliție și garda civică.

Armatele româno-ruse din sectorul Plevna, aflate sub comanda domnitorului Carol I, asistat de generalul rus Zotov și de generalul român Alexandru Cernat. au dat principala și eroica bătălie de la 10 decembrie

1877. Generalul Osman Paşa, comandantul trupelor turceşti din zona Plevna, s-a predat unităţilor româneşti.

În asaltul redutelor de la Griviţa, în bătăliile de la Rahova, Smîrdan, Vidin şi din alte localităţi din Balcani, ostaşii români au dovedit un eroism demn de strămoşii lor, care au luptat la Rovine, Vaslui, Călugăreni. Poporul rosteşte şi astăzi cu emoţie numele unor eroi ai independenţei, ca ofiţerii George Şonţu, Valter Mărăcineanu sau ca ale ostaşilor Grigore Ican, Constantin Ţurcanu şi mulţi alţii, care, cu preţul vieţii lor, au contribuit la cucerirea libertăţii patriei.

La 31 ianuarie 1878, cînd Vidinul era pe cale de a capitula în faţa trupelor române, Rusia a încheiat armistiţiul cu Imperiul otoman.

Forţa socială hotărîtoare a luptei pentru independenţa naţională au constituit-o masele largi ale celor ce muncesc de la oraşe şi sate, animate de un fierbinte patriotism, nădăjduind că odată cu aceasta vor putea obţine o viaţă mai bună. Ca în toate momentele de răscruce din istoria patriei, ţărănimea s-a afirmat ca purtătoarea năzuinţelor de neamîrnare, a dat dovadă de un înalt spirit de sacrificiu, purtînd pe umerii ei principalele poveri ale războiului.

Deşi aflată la începuturile organizării sale, clasa noastră muncitoare s-a situat în primele rînduri ale luptei pentru independenţă, afirmîndu-se, de pe atunci, ca purtătoare hotărîtă a idealurilor de libertate şi progres ale poporului român. Tinerele cercuri socialiste au salutat lupta pentru independenţă ca un act just, progresist şi au participat direct şi activ la toate acţiunile pentru susţinerea războiului.

Continuînd tradiţiile luminoase ale cărturarilor patrioţi, intelectualitatea românească a susţinut nemijlocit cauza independenţei, atît prin înrolarea voluntară a mii de învăţători, profesori, medici şi alţi intelectuali în rîndurile armatei, cît şi prin creaţia literar-artistică, inspirată şi dedicată acestui mare şi permanent ideal.

Independenţa României a fost plătită şi de data aceasta cu sîngele a aproape 10 000 de morţi şi răniţi pe cîmpul de luptă. Se cuvine a sublinia, de asemenea, lărga participare a populaţiei la aprovizionarea armatei cu echipament, mijloace de transport, ca şi ofrandele de ordinul a zeci de milioane de lei strînse de la populaţia oraşelor şi satelor.

Independenţa naţională a României a constituit o cauză a întregului popor. Creînd un entuziasm naţional, războiul pentru independenţă a avut un puternic ecou şi în rîndurile populaţiei româneşti din provinciile aflate încă sub dominaţia străină. Participarea a numeroşi voluntari din aceste teritorii, înrolaţi sub drapelul românesc, la războiul pentru cucerirea independenţei depline „a constituit — sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu — o pagină impresionantă de solidaritate naţională în realizarea uneia din cele mai de seamă năzuinţi ale întregului nostru popor”.

Războiul de la 1877 — 1878 a reliefat cu putere conştiinţa poporului român, solidaritatea întregii populaţii româneşti, în pofida frontierelor impuse de vitregia vremurilor, aspiraţia comună spre desăvîrşirea statului naţional unitar şi independent. „Cauza ostaşului român — scria „Gazeta Transilvaniei“ la 2 iunie 1877 — este o cauză generală română, victoria lui e a întregii naţiuni, fie aceea risipită în oricare parte a lumii”. Încrezători în vitalitatea naţiunii şi a armatei române, ardelenii arătau că într-o zi „dorobanţii şi călăraşii români pot porni către Transil-

vania", că întregul popor român speră „să ajungă și acel moment în care să poată serba și marea sărbătoare a reconstituirii, a unității sale“.

În lupta pentru scuturarea dominației străine, poporul nostru a avut sprijinul celorlalte popoare oprite și le-a susținut, la rîndul său, în realizarea propriilor lor aspirații. Pe pămîntul românesc au găsit adăpost fruntași revoluționari bulgari ca Hristo Botev, Ivan Vazov, Liuben Karavelov, Vasil Levski, Sava Rakovski și mulți alți luptători pentru libertatea țării vecine și prietene. Tot aici s-au constituit și și-au putut desăvîrși pregătirea militară unitățile de voluntari bulgari (cca. 4 000 de oameni) care au luptat cot la cot cu ostașii ruși și români pentru zdrobirea forțelor armate dușmane. Faptele de arme ale oștirilor române, ruse și ale patrioților bulgari, tributul de sînge dat în comun în războiul din 1877—1878, care au adus nu numai independența de stat a României, dar și eliberarea Bulgariei, au cimentat prietenia frățească dintre aceste popoare.

Eroismul și sacrificiile tinerei armate române în războiul de independență au avut un larg ecou internațional. Contestînd legitimitatea suzeranității Porții asupra României și urmărind lupta ei de emancipare, Marx și Engels apreciau cu căldură vitejia ostașilor noștri. Reprezentanți de frunte ai opiniei publice democratice, progresiste, ziare și reviste din alte țări, ca : Rusia, Austria, Spania, Germania, Finlanda, Norvegia au dat o vie expresie înțelegerii și aprobării cauzei României, sprijinind recunoașterea pe plan internațional a actului istoric al neatinării.

Odată cu semnarea armistițiului dintre Rusia și Poarta otomană, războiul victorios purtat de Rusia, România și popoarele balcanice a luat sfîrșit. Independența popoarelor subjugate a putut fi impusă Imperiului otoman numai pe calea armelor. România adusese o contribuție militară foarte importantă, în anumite momente hotărîtoare ale desfășurării campaniei antiotomane, contribuție care a ușurat și a scurtat durata războiului. Cu toate acestea, delegatul guvernului român n-a fost admis să participe la negocierile de armistițiu și de pace.

La 19 februarie 1878 s-a încheiat, la San Stefano, lîngă Constantî-nopol, tratatul de pace ruso-turc, prin care România, Serbia și Muntenegru au fost recunoscute ca state independente, iar Bulgaria a devenit autonomă ; totodată, se hotăra autonomia administrativă a Bosniei și Hertegovinei.

Între timp, pe teritoriul românesc trupele țariste reîntoarse din Balcani au pus stăpînire pe importante poziții strategice ale țării, cîrmuitorii țariști urmărind realizarea unor planuri și tendințe diametral opuse năzuințelor popoarelor care luptaseră pentru libertatea lor. În situația dată, pentru a opune rezistență, Carol I și-a concentrat principalele unități militare în Oltenia, unde s-a refugiat și el și numai protestul celorlalte mari puteri a împiedicat țarismul să-și pună în aplicare planurile anexioniste.

Marile puteri europene — și, în primul rînd, Anglia, Austro-Un-garia și Prusia —, urmărind să obțină și ele anumite teritorii și sfere de influență și de interese în Imperiul otoman, au contestat valabilitatea tratatului de la San Stefano și au impus ținerea unui nou congres de pace la Berlin, ale cărui lucrări s-au desfășurat între 1 iunie și 1 iulie 1878. România (ca de altfel și Serbia) n-a fost admisă nici de data aceasta

să participe ca parte beligerantă, pe motiv că independența ei nu era recunoscută. Admisă numai pentru a-și expune punctul de vedere, delegația României la Berlin, în frunte cu primul ministru, I.C. Brătianu, și ministrul afacerilor străine, Mihail Kogălniceanu, au apărat cauza independenței și integrității teritoriului țării. Ei au subliniat că nu era vorba de a ni se dăruie independența națională de Europa, ci de a ni se recunoaște după „dreptul cel vechi” și potrivit cu jertfele făcute în război. Știrbirea integrității teritoriale — după ce țarul se angajase s-o respecte — ar zgudui „într-un popor întreg credința în tratate și în dreptul însuși”.

Prin tratatul de la Berlin s-a recunoscut independența României și restabilirea autorității statului român asupra Dobrogei — străvechi teritoriu românesc ce fusese copleșit de turci în 1417. Concomitent, cele trei județe din sudul Basarabiei (Cahul, Ismail și Bolgrad), care fuseseră restituite Moldovei în 1856, acum erau încorporate din nou la Rusia.

Neatîrnarea dobîndită cu grele jertfe prin lupta poporului, în 1877—1878, a deschis căi noi de dezvoltare României moderne spre desăvîrșirea unității statale, a creat condiții prielnice pentru valorificarea potențialului material și uman al țării, pentru afirmarea ei în mod suveran pe arena internațională. Lupta poporului român pentru eliberarea teritoriilor sale naționale de sub copleșire străină și desăvîrșirea statului național unitar s-a desfășurat în forme diverse, atît în teritoriile aflate încă sub dominație străină, cît și în Vechiul Regat, către care românii subjugăți își îndreptau toate speranțele.

Acest vital deziderat istoric s-a împlinit în anul 1918 pe principiul dreptului popoarelor la autodeterminare și constituirea lor în state naționale unitare, în urma prăbușirii imperiilor multinaționale țariste și habsburgice, datorită ascuțirii contradicțiilor sociale și naționale în timpul primului război mondial și a victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917.

Se împlinise astfel previziunea genială a lui F. Engels, care scria în 1888 socialistului Ioan Nădejde: „dacă mîine despotismul din Petersburg ar cădea, poimîine n-ar mai fi în Europa nici o Austro-Ungarie”.

Istoria demonstrează că formarea statului național unitar român nu a fost rezultatul unui eveniment întîmplător, de conjunctură, al înțelegerilor intervenite la masa tratativelor; tratatele de pace de la Paris n-au făcut decît să consfințească o situație de fapt, creată de lupta maselor populare. Unirea Transilvaniei cu România la 1 decembrie 1918 a constituit încheierea procesului de desăvîrșire a unității statului național român, năzuință seculară a poporului nostru, visul pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, împlinirea unei necesități obiective a însăși dezvoltării istorice.

Profundele mutații săvîrșite în configurația geografică, politică și socială a lumii după primul război mondial au determinat un nou și puternic avînt al dezvoltării forțelor de producție pe plan internațional, un mare pas înainte în cunoașterea științifică, în progresul tehnicii, în viața culturală a popoarelor, au ridicat pe o treaptă nouă întreaga civilizație a societății omenești. S-au produs puternice schimbări în structura societății, în raportul forțelor sociale, a început să se afirme cu tot mai

multă vigcare proletariatul — clasa cea mai revoluționară a societății —, s-a produs o amplă radicalizare a maselor largi populare.

În acest context general s-au produs și în țara noastră schimbări profunde. Realizarea unității statale a creat condiții pentru ridicarea nivelului de civilizație al țării; în deceniile care au urmat, economia și viața cultural-științifică au cunoscut o însemnată dezvoltare. Totuși, datorită faptului că la cîrma statului s-a aflat, în continuare, burghezia — care a folosit unirea pentru consolidarea pozițiilor sale de clasă —, marile probleme ale progresului societății noastre nu au putut fi rezolvate în întregime. România a continuat să rămînă o țară slab dezvoltată din punct de vedere economic, cu un nivel de viață scăzut al maselor muncitoare. Politica claselor exploatoare, persistența unor puternice poziții ale capitalului străin au avut drept consecință transformarea țării într-o sursă de materii prime ieftine și o piață de desfacere pentru marile monopoluri.

Cît privește politica externă, guvernele românești postbelice au acționat pentru menținerea și consolidarea statu-quo-ului teritorial consfințit prin tratatele de pace de la Paris, constituind un factor de stabilitate în această parte a Europei. Au fost realizate o seamă de alianțe, sub egida Societății Națiunilor, cu acele state care aveau interese similare sau apropiate (Cehoslovacia, Iugoslavia, Turcia, Grecia, Franța ș.a.); totodată, România a aderat la acele tratate internaționale care aveau drept scop apărarea păcii, crearea bazei politicii de securitate colectivă (în 1928, la Pactul Briand-Kellogg, care prohibea războiul ca instrument de politică națională, Protocolul de la Moscova, din 1929, care punea în aplicare pe plan regional prevederile pactului susmenționat). „Izvorînd din poruncile unității noastre naționale — arăta N. Titulescu — politica noastră externă are ca scop principal: păstrarea ei, iar ca metodă constantă de lucru, coordonarea progresivă a acțiunii noastre cu aceea a statelor cu interes comun, pînă la integrarea ei în grupuri internaționale din ce în ce mai mari. De la național, prin regional, la universal, iată lozinca României peste graniță“.

Lupta clasei muncitoare, a întregului popor român, pentru dezvoltarea de sine stătătoare s-a ridicat pe o treaptă calitativ superioară, prin transformarea, în 1921, a partidului politic al clasei muncitoare, făurit în 1893, în Partidul Comunist Român. Plămădit din trupul clasei muncitoare, al poporului român, preluînd și ducînd mai departe cele mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din România, animat de fierbinte patriotism și pornind de la adevărul socialismului științific că eliberarea națională formează cadrul eliberării sociale, Partidul Comunist Român — în pofida unor confuzii ideologice și aprecieri greșite îndeosebi din anii 1924—1931 — s-a situat în avangarda luptei pentru neatîrnare, pentru libertatea deplină a patriei și poporului.

În primul deceniu postbelic, organizațiile politice și profesionale muncitorești, în frunte cu P.C.R., au demască politica dusă de virfurile reacționare ale claselor exploatoare de facilitare a pătrunderii capitalului monopolist occidental în economia României, arătînd că prin aceasta se creau condiții pentru ca interesele politice și economice ale țării noastre să fie subordonate tot mai mult puterilor străine, ceea ce ducea la stîrbirea independenței și suveranității naționale.

Izbucnirea crizei economice capitaliste mondiale în 1929 a avut grave repercusiuni asupra dezvoltării României și a lovit greu în nivelul de viață al muncitorilor, țăranilor, funcționarilor și al altor categorii de oameni ai muncii. Eroicele bătălii de clasă pentru apărarea intereselor economice ale maselor largi populare, pentru libertăți democratice, care au culminat cu marea ridicare la luptă din ianuarie—februarie 1933, au avut, pe lângă puternicul lor caracter politic și economic intern, un important caracter antiimperialist, împotriva capitalului monopolist străin. Eroicele lupte revoluționare ale feroviarilor și petroliștilor români s-au înscris printre primele mari acțiuni ale clasei muncitoare internațională după venirea la putere a hitlerismului în Germania.

★

Victoria popoarelor iubitoare de libertate asupra fascismului a constituit unul din evenimentele cele mai remarcabile și mai pline de consecințe ale istoriei contemporane a omenirii. Obținută cu prețul unor eforturi titanice și al unor jertfe uriașe, victoria de la 9 mai 1945 a însemnat triumful libertății, al dreptului popoarelor la existența de sine stătătoare, împotriva tendințelor imperialiste de hegemonie mondială.

Apărut după primul război mondial, fascismul reprezenta expresia politicii antidemocratice, șovine, agresive și a dictaturii teroriste, fățîșe a virfurilor celor mai reacționare ale capitalului monopolist. Adus la putere în Germania, în ianuarie 1933, hitlerismul — forma cea mai sălbatică și mai sîngeroasă a fascismului — propovăduia înrobirea celorlalte țări și popoare, suprimarea totală a unor națiuni, distrugerea mișcării revoluționare și democratice de pretutindeni. Hitlerismul a însemnat o primejdie de moarte pentru valorile umanității, pentru existența liberă a statelor și, cu deosebire, a celor din Europa, pentru însăși ființa națională și fizică a multor popoare.

În pofida puternicelor mișcări antifasciste care aveau loc în toate țările Europei, în fruntea cărora s-au situat partidele comuniste și muncitorești, a glasului tot mai răspicat al forțelor înaintate, care avertizau asupra pericolului agresiunii fasciste, marile puteri imperialiste, cercurile guvernante dintr-o serie de state au adoptat o poziție de cedare și compromis față de pretențiile Germaniei naziste și ale acoliților ei, în loc să promoveze o politică de luptă unită și hotărîtă împotriva agresorului.

În condițiile ascensiunii fascismului pe plan internațional, ale transformării Germaniei într-un focar de revizuirii teritoriale, de încălcare a tratatelor internaționale și de agresiune, statele interesate în finalizarea politicii de securitate colectivă au înregistrat unele succese importante. Convenția de definire a agresorului și teritoriului, semnată la Londra la 3—4 iulie 1933, crearea Înțelegerii Balcanice, în februarie 1934, veneau să lărgească, alături de Mica Înțelegeră, constituită în 1921, aria regională de acțiune a politicii de securitate colectivă. Cele două organizații anti-revizioniste, defensive, aveau scopul de a apăra securitatea statelor membre în fața politicii de revizuire, de agresiune.

În anii 1934—1939, concomitent cu creșterea pericolului hitlerist pe plan european și intensificarea activității organizațiilor fasciste, a forțelor celor mai reacționare, pe plan intern sporeau eforturile Partidului Comu-

nist Român pentru coalizarea tuturor forțelor patriotice, democratice și antifasciste, pentru apărarea drepturilor și libertăților civice, pentru apărarea integrității teritoriale, independenței și suveranității naționale a României. În activitatea partidului își face tot mai mult loc o linie realistă, bazată pe studierea condițiilor social-politice interne, conjugate cu situația internațională. Plenara din iulie 1936 a pus în centrul atenției problema pericolului fascist, revizionist, care amenința integritatea teritorială a țării, însăși ființa națională a poporului român. Plenara aprecia că triumful hitlerismului ar duce la „dezmembrarea României în folosul țărilor vecine fasciste și la înrobirea poporului român, la acapararea bogățiilor țării de către imperialismul german“. Plenara a stabilit, ca o sarcină de bază, organizarea rezistenței „față de un atac posibil din partea fascismului german și ungar asupra României“ și că „România poate reveni numai *obiect* de reîmpărțire nouă, imperialistă a Europei, iar nu un *subiect*“. Exprimînd patriotismul comuniștilor, plenara arăta că ei consideră necesară „apărarea fiecărei palme de pămînt a țării“ și că vor „intra în primele rînduri ale luptătorilor pentru respingerea agresiunii fasciste“. În acest scop a fost elaborată o platformă de luptă patriotică, antifascistă, care să ralieze largi forțe social-politice, inclusiv partide și grupări burgheze. „Partidul Comunist din România — arătau documentele plenarei — este gata să trateze cu alte partide și organizații pentru lupta comună pe baza acestei platforme sau a unora din punctele ei“.

Acționînd în concordanță cu imperativele vremii, P.C.R. obține importante succese pe linia făuririi Frontului Unic Muncitoresc, pe baza căruia se duc importante acțiuni de clasă; încheie înțelegeri temporare pentru a participa la confruntările politice ale epocii. Forțele democratice antifasciste obțin o serie de succese în activitatea lor, reușind să realizeze înțelegeri, pe bază de Front Popular, și să dobîndească victorii în alegerile parțiale din 1936 și 1937, ceea ce a demonstrat capacitatea partidului de a uni masele populare, forțele antifasciste, în lupta pentru bararea drumului fascismului, pentru o politică de pace.

Ampla activitate desfășurată de Partidul Comunist Român împotriva fascismului, pentru apărarea intereselor majore ale poporului român, a integrității teritoriale, a independenței și suveranității, a fost dusă și prin intermediul a numeroase organizații de masă legale și semilegale, create, conduse ori influențate de partid — între care se remarcă Comitetul Național Antifascist, Liga muncii, Frontul plugarilor, Blocul democratic, Madosz-ul ș.a. — a celor aproape 100 de publicații ilegale și legale muncitorești și democratice în care cuvîntul partidului a fost permanent prezent, unde, alături de comuniști, socialiști și social-democrați, au colaborat oameni politici și de cultură proeminenți. Un rol deosebit de important au avut marile întruniri și demonstrații de stradă organizate pe întregul cuprins al țării, la care luau parte zeci de mii de oameni de diferite orientări politice, români, maghiari, germani și de alte naționalități.

Împletirea răspunderilor față de poporul român cu conștiința îndatoririlor internaționaliste și-a găsit expresie în nenumăratele manifestări de simpatie, sprijin și solidaritate cu acțiunile de luptă ale clasei muncitoare și popoarelor de pretutindeni. În acest context se înscriu numeroasele și variatele forme de manifestare a solidarității militante antifasciste cu Ernst Thälmann, Gheorghe Dimitrov, cu poporul etiopian, vic-

timă a fascismului italian, cu poporul chinez, cu Franța frontului popular etc. Peste 600 de voluntari români, comuniști și alți antifasciști, au luptat cu arma în mână în apărarea Spaniei republicane. Mișcarea antifascistă din România și-a trimis reprezentanții săi la toate congresele mondiale antifasciste.

Un moment de seamă în lupta antifascistă a maselor din România l-a constituit puternica demonstrație de la 1 Mai 1939, care a ilustrat pregnant hotărîrea poporului român de a lupta cu arma în mână împotriva Germaniei naziste. Într-un manifest al Comitetului Central al P.C.R. se afirma cu tărie că : „comuniștii vor lupta cu arma în mână în primele rînduri. Uniți-vă cu toții într-un front puternic contra lui Hitler și aliaților lui revizionisti”.

Eroica luptă dusă în acei ani de partidul comunist, în fruntea clasei muncitoare și a unor largi forțe progresiste, sub steagul democrației, independenței și integrității țării, amplexarea mișcărilor democratice, cît și atitudinea realistă a unor personalități și grupări politice burgheze au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și înrobirea țării Germaniei naziste.

Politica imperialistă de reîmpărțire a lumii și de dominație mondială, promovată de Germania nazistă și aliații ei, a dus la dezlănțuirea celui de-al doilea război mondial. Rînd pe rînd, au fost atacate și cîmpite Austria (martie 1938), Cehoslovacia (septembrie 1938 și martie 1939), Polonia (septembrie 1939), urmînd, în 1940, Danemarca, Norvegia, Belgia, Olanda, Luxemburg, Franța, iar în 1941, Iugoslavia și Grecia.

Încurajate de aceeași politică de cedare în fața agresiunii, Italia fascistă atacase și ocupase Etiopia și Albania, iar Japonia militaristă dezlănțuise agresiunea pentru cîmpirea Chinei și a celorlalte popoare din Extremul Orient.

Alte state, Ungaria, Bulgaria, Finlanda și România, au fost subordonate pe alte căi intereselor Reichului nazist.

Dominînd aproape toate țările continentului european, naziștii au instaurat un regim de jefuire a resurselor naționale ale popoarelor, au organizat exterminarea a milioane de oameni în lagăre ale morții, au instituit teroarea sălbatică, lichidarea oricăror drepturi și libertăți democratice.

În acea perioadă de grele încercări, lupta pe viață și pe moarte împotriva fascismului cîmpitor, pentru zdrobirea lui definitivă, a devenit problema fundamentală pentru toate forțele revoluționare, democratice, patriotice, naționale, pentru toate popoarele, condiția sine-qua-non a supraviețuirii lor și a salvărilor civilizației umane. Războiul dus de popoare și state contra agresorilor fasciști a fost, de la început, un război just, de salvare a omenirii de cel mai grav pericol cunoscut pînă atunci. Din această necesitate vitală s-a născut coaliția antihitleristă, care și-a lărgit an de an rîndurile, ajungînd să unească, în decursul desfășurării războiului, peste 50 de state.

În împrejurările anului 1940, izolată pe plan extern, lipsită de orice sprijin din afară, României i-au fost impuse importante cesiuni teritoriale.

La 26 iunie 1940, în urma unui ultimatum al guvernului sovietic, guvernul și Carol II au cedat teritoriul dintre Prut și Nistru, precum și

partea de Nord a Bucovinei, care au fost incluse în componența Uniunii Sovietice.

A urmat impunerea dictatului fascist de la Viena, din 30 august 1940, prin care s-a cedat Ungariei horthiste partea de nord-est a Transilvaniei. La începutul lunii septembrie 1940, partea de sud a Dobrogei (Cadrilaterul) a fost cedată Bulgariei.

Cele de mai sus erau rezultatul răsturnărilor politice externe și interne produse în intervalul august 1939 — august 1940. Aceste răsturnări explică de ce România, țară dominată de profunde sentimente potrivnice imperialismului german, s-a putut afla timp de patru ani alături de Germania hitleristă, deși aceste sentimente au continuat să persiste.

Poporul român s-a ridicat cu fermitate împotriva nedreptății istorice săvârșite asupra sa. El și-a manifestat hotărîrea de a lupta cu arma în mîină împotriva dictatului fascist de la Viena, pentru apărarea integrității României. Comuniștii, socialiștii, Frontul Plugarilor, mase importante ale partidelor burgheze au organizat puternice manifestații populare de protest, care au reprezentat o expresie a hotărîrii poporului român de a apăra independența patriei, de a lupta pentru unitatea statului național român.

În conjunctura dată, în septembrie 1940 a fost instaurată dictatura militară-fascistă; țara a fost subordonată intereselor Germaniei naziste, afectînd grav independența națională. Lupta antifascistă desfășurată de poporul român s-a transformat în mișcare de rezistență, cuprinzînd cercuri politice și pături sociale extrem de diverse. În fruntea acestei rezistențe s-a situat clasa muncitoare, condusă de partidul său de avangardă, Partidul Comunist Român.

Continuînd politica de cotropire imperialistă și încălcînd tratatul politic încheiat în 1939 între Uniunea Sovietică și Germania, armatele germane, alături de care se aflau și armate ale României, Finlandei, Ungariei și Slovaciei, au atacat, la 22 iunie 1941, Uniunea Sovietică.

Odată cu declanșarea agresiunii armate împotriva Uniunii Sovietice, cursul evenimentelor internaționale, desfășurarea războiului se schimbă în mod radical. Se dezvoltă coaliția antihitleristă, se intensifică lupta popoarelor împotriva fascismului. Lupta eroică a popoarelor sovietice, a forțelor coaliției antifasciste, intrarea în bătălie a unor largi forțe sociale de pretutindeni, a noi și noi popoare, s-a transformat într-o îndîrjită ofensivă a omenirii pentru înfrîngerea și lichidarea celui mare mare pericol ce amenințase vreodată civilizația umană.

Făurirea și dezvoltarea coaliției antifasciste a reprezentat o vie ilustrare a posibilităților reale de înțelegere și colaborare între țări cu orînduiri social-politice diferite, atunci cînd raporturile lor sînt guvernate de rațiune, respectul valorilor umane, al libertății și dreptății.

Intrată în luptă, Uniunea Sovietică, care a purtat pe umerii săi greul războiului, aducînd contribuția hotărîtoare la zdrobirea agresorilor și obținerea victoriei, a fost forța fundamentală a coaliției antihitleriste. Frontul sovieto-german a constituit, începînd de la 22 iunie 1941 și pînă în mai 1945, teatrul de luptă cel mai important. Pe acest front au fost nimicite peste 500 de divizii germane și circa 100 de divizii ale aliaților Reichului. Din cei 13 600 000 de oameni pierduți de Reichul hitlerist în cel de-al doilea război mondial, circa 10 000 000 au fost pierduți pe frontul de ră-

sărit. În crîncena înclăștare cu dușmanul, popoarele sovietice, Armata Roșie au dat cele mai mari jertfe — peste 20 000 000 de militari și civili.

În teritoriile ocupate sau dominate de agresori de la Oceanul Atlantic și pînă la Oceanul Pacific, de la Oceanul înghețat de Nord și pînă în inima Africii, a fost organizată mișcarea de rezistență antifascistă care a cuprins forțe sociale și grupări politice dintre cele mai diverse, unite prin obiectivul comun al înfringerii agresorilor. Luptătorii din rezistență, în frunte cu comuniștii, au dat puternice lovituri cotropitorilor, slăbindu-le continuu forțele și grăbind înfrîngerea acestora.

În marele front al luptătorilor antifasciști, o contribuție importantă a adus și poporul român.

Exponent fidel al intereselor naționale, Partidul Comunist Român s-a împotrivit de la început războiului declanșat de Reichul hitlerist împotriva Uniunii Sovietice, la care a fost angajată și țara noastră, împotriva voinței poporului român. El a organizat — în forme variate și cu participarea celor mai largi pături și categorii sociale — lupta pentru răsturnarea regimului militar-fascist și instaurarea unui guvern democratic constituțional, pentru eliberarea părții nord-estice a Transilvaniei, pentru alăturarea României la coaliția forțelor antihitleriste.

În vederea realizării acestor obiective, P.C.R. a militat pentru făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare în jurul căreia să se închege Frontul Național Antihitlerist al poporului român, cu participarea tuturor partidelor, grupărilor și cercurilor politice antihitleriste, care să adopte măsurile practice pentru transpunerea în viață a obiectivelor stabilite.

Frontul Național Antihitlerist, care cuprindea toate forțele politice nefasciste din țară, a fost făurit sub forma mai multor alianțe politice : *Frontul Patriotic Antihitlerist* (Partidul Comunist Român, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Partidul Socialist-țărănesc, Madosz și, temporar, Partidul Social-Democrat), constituit în toamna anului 1943 ; *Frontul Unic Muncitoresc* (P.C.R. și P.S.D.), făurit la jumătatea lunii aprilie 1944 ; *Coaliția Național Democratică* (Partidul Comunist Român, Partidul Social-democrat, Frontul plugarilor, Uniunea patrioților, Madosz, Partidul Socialist-țărănesc, Partidul Național-democrat și Gruparea liberală tătăresciană) în mai 1944 ; *Blocul Național Democratic* (P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L.) realizat în iunie 1944, și *înțelegerea cu Palatul regal*, cu care se stabiliseră contacte încă din vara anului 1943. O mare importanță a acordat P.C.R. legăturilor cu numeroși generali și ofițeri superiori, pentru atragerea armatei alături de forțele patriotice.

O puternică influență asupra creșterii voinței de luptă a poporului român, a hotărîrii sale de a răsturna regimul de dictatură militară-fascistă, de a ieși din războiul hitlerist, au avut amploarea tot mai mare pe care o căpăta lupta popoarelor cotropite de naziști pentru cucerirea libertății. Strălucitele victorii ale Uniunii Sovietice, izbînzile celorlalte forțe ale coaliției Națiunilor Unite au dat noi puteri și au încurajat mișcarea de rezistență antihitleristă.

Ca urmare, în primul rînd, a intensificării acțiunilor rezistenței, regimul de dictatură militară-fascistă a intrat într-o criză acută, țara fiind asemeni unui vulcan gata de erupție. În aceste împrejurări, folosind condițiile favorabile create prin spargerea frontului german din nord-estul României de către armata sovietică, partidul comunist, în colaborare cu

celelalte forțe democratice, antihitleriste, a declanșat — la 23 August 1944 — insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă.

În proclamația regelui către țară, se preciza : „Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd toate forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină“. La 24 august a fost emisă și declarația de război oficială contra Germaniei.

Dînd curs ordinelor primite, întreaga armată română a întors armele împotriva Reichului hitlerist. În perioada 23—31 august au luat parte la lupte împotriva trupelor germane un număr de 37 de divizii, centrele de instrucție, școlile militare, regimentele de grăniceri, unități de jandarmi, formațiuni de luptă patriotice, premilitari și altele, cu un efectiv de peste 465 000 de oameni. Aproximativ 8 500 de ostași, ofițeri și soldați au plătit tribut de sînge în înfruntarea cu dușmanul, căzînd morți sau răniți. Au fost provocate inamicului pierderi de 61 455 de oameni, între care peste 5 000 de morți.

Insurecția din august 1944, soldată cu răsturnarea dictaturii antonesciene, ieșirea României din războiul hitlerist și alăturarea ei, cu toate forțele, Națiunilor Unite a avut urmări importante pentru desfășurarea ulterioară a războiului în Europa sub raport militar-strategic, economic, politic și moral, apropiînd momentul înfringerii Reichului hitlerist.

Pericada ce a urmat victoriei insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste, a marcat începutul unei noi istorii a patriei noastre — istoria împlinirii idealurilor de dreptate socială și națională, pentru care au luptat nenumărate generații de înaintași, în apărarea independenței, unității statale și suveranității naționale, a dreptului sacru al poporului român de a fi stăpîn în propria sa țară.

Sub conducerea partidului comunist, poporul român a trecut la realizarea unor profunde transformări democratice revoluționare, menite să asigure progresul necontenit al societății românești în perspectiva trecerii la socialism. Aceste sarcini puteau fi îndeplinite numai cu condiția restabilirii deplinei independențe naționale, eliberării întregului teritoriu al patriei de sub ocupația nazistă și horthistă, zdrobirii Germaniei hitleriste, smulgerii țării din sistemul imperialist.

Luptînd pentru dezvoltarea României pe o cale independentă și suverană, forțele democratice raliat în Frontul Național Democratic arătau că drumul pe care trebuia să evolueze România nu putea fi altul „decît acela al popoarelor iubitoare de pace și libertate; prin colaborarea pașnică a popoarelor, respectîndu-se dreptul de existență independentă a tuturor popoarelor mici și mari“.

Pentru a asigura dezvoltarea necontenită a revoluției și înfăptuirea transformărilor cerute de procesul istoric obiectiv, Partidul Comunist Român, forța politică fundamentală a poporului, a luat un ansamblu de măsuri politice, organizatorice, a elaborat linia tactică menită să antreneze în lupta revoluționară cele mai largi mase ale poporului, toate forțele sale înaintate, progresiste. Lozincile : „Totul pentru front, totul pentru victorie !“, „Pămînt țăranilor !“, „Pentru guvern F.N.D. !“ au dinamizat milioane de oameni din cele mai diferite clase și straturi sociale, ridicînd la activitatea istorică conștientă covîrșitoarea majoritate a poporului. La

marile demonstrații populare luau parte sute de mii de oameni ; grupările reacționare au fost treptat izolate în toate compartimentele vieții social-politice, raportul de forțe schimbându-se necontenit în favoarea democrației, a revoluției. Masele populare au înlăturat din viața publică elementele fasciste și reacționare, au cucerit puterea locală și importante verigi ale aparatului de stat central, au înlăturat succesiv de la putere cele trei guverne în care reprezentanții vîrfurilor reacționare ale claselor exploatare aveau poziții precumpănitoare.

La 6 martie 1945 a fost instaurat guvernul revoluționar democratic prezidat de dr. Petru Groza. Aceasta nu a însemnat o simplă schimbare de guvern, ci o schimbare profundă în însuși conținutul regimului politic din România — instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor, în alianță cu alte categorii de oameni ai muncii. Participarea unor reprezentanți ai burgheziei liberale în acest guvern nu a fost de natură să altereze caracterul regimului. Partidul comunist devenise principala forță politică de guvernămînt. Prin instaurarea acestui guvern — cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — procesul revoluționar din România a intrat într-o etapă nouă al cărui obiectiv era „încheierea procesului de desăvîrșire a revoluției burghezo-democratice, înfăptuirea unor transformări social-politice profunde în societatea românească. Actul de la 6 martie a avut, totodată, prin consecințele și implicațiile sale, un profund caracter antiimperialist ; el a scos definitiv țara de sub orice dominație imperialistă, a pus bazele dezvoltării libere și independente a României, ale consolidării independenței naționale, ale manifestării suverane a patriei noastre, atît pe plan intern cît și internațional“.

Noul regim politic a adoptat măsuri pentru consolidarea cuceririlor revoluționare ; a fost înfăptuită legiferarea reformei agrare ; s-a intensificat procesul democratizării vieții publice ; au fost adoptate măsuri de îmbunătățire a situației materiale a maselor, au fost sporite eforturile pentru susținerea războiului antihitlerist.

Poporul român, care, la 23 August 1944, se alăturase cu întregul său potențial economic și militar Națiunilor Unite în războiul antihitlerist, a salutat cu însuflețire și legitimă mîndrie, victoria asupra fascismului, la care adusese o contribuție deosebită. Începînd cu după amiaza zilei de 23 august 1944 și pînă la 9 mai 1945, timp de 260 de zile, armata română a pătruns peste 1 000 km în dispozitivul inamic, de la țărmul Mării Negre pînă în apropiere de Praga ; a străbătut 17 masive muntoase, a forțat 12 cursuri mari de apă, a eliberat peste 3 800 de localități și alte așezări, dintre care 53 orașe, provocînd inamicului pierderi care s-au cifrat la 118 000 militari luați prizonieri și la peste 18 000 de morți. Efectivul total cu care armata română a participat la războiul împotriva Germaniei se cifrează la peste o jumătate de milion de oameni. Pentru eroismul dovedit pe cîmpurile de luptă, peste 300 000 de militari români au fost decorați cu ordine și medalii de război românești, sovietice, cehoslovace și ungare.

În cursul luptelor comune duse de armata română umăr la umăr cu armata sovietică pentru eliberarea deplină a patriei noastre, a Ungariei și Cehoslovaciei de sub ocupația nazistă, s-au pus bazele colaborării fră-

țești dintre ostașii români și sovietici, s-au cimentat relațiile de prietenie dintre poporul român și popoarele Uniunii Sovietice.

Eroismul în luptă al armatei române și-a găsit expresia și în citarea a numeroase unități și mari unități prin ordine de zi de către comandamentul român, ca și prin 7 ordine, 21 comunicate de război sovietice, 2 documente ale comandamentului Frontului 2 Ucrainean și alte numeroase ordine ale unor mari unități ale armatei sovietice cu care forțele române au cooperat în operații și lupte.

Pierderile armatei române s-au cifrat la cca. 167 000 de oameni (morți, răniți și dispăruți).

Efortul armatei române pentru zdrobirea Germaniei naziste a fost inseparabil legat de munca și lupta întregului popor. Economia românească a fost pusă, în întregime, în slujba acestei cauze nobile. Contribuția economică a țării noastre la înfrângerea celui de al treilea Reich s-a cifrat cu mult peste un miliard de dolari (valută 1938), ceea ce echivalează cu cel puțin de patru ori veniturile bugetare ale României în exercițiul bugetar 1937/1938.

Contribuția României la războiul antihitlerist a fost recunoscută și elogiată pe plan internațional de guverne ale țărilor din coaliția antihitleristă, de numeroase personalități politice și militare. În mesajul din 9 iunie 1945 al lui I.V. Stalin, președintele Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S., adresat președintelui S.U.A., H. Truman, se menționează că România a participat „activ la zdrobirea Germaniei hitleriste“. În comunicarea guvernului sovietic cu privire la restabilirea relațiilor diplomatice sovieto-române din august 1945, se apreciază „participarea activă a României, începînd de la 23 august 1944, în luptă de partea Aliaților, contra Germaniei hitleriste“. În discursul rostit în fața Conferinței de pace de la Paris, la 13 august 1946, reprezentantul U.R.S.S., A.I. Vișinski, remarcă faptul că „la 23 august 1944, cînd nu erau încă evidente perspectivele dezvoltării viitoare a evenimentelor militare și cînd soarta Germaniei era departe de a fi clară, politica externă a României a luat o întorsătură hotărîtoare. România a încetat complet operațiile militare împotriva Uniunii Sovietice pe toate teatrele de război, a ieșit din războiul împotriva Națiunilor Unite, a rupt legăturile cu Germania și sateliții ei, a intrat în război de partea Națiunilor Unite împotriva Germaniei și Ungariei... Prin aceasta România a acordat ajutor Națiunilor Unite și în primul rînd Uniunii Sovietice, care mai mult decît celelalte țări a suportat greutățile atacurilor militare din partea Germaniei și a sateliților ei“.

Ministrul de externe al Marii Britanii, în declarația făcută în Camera Comunelor la 29 septembrie 1944, arată că „România a dat ajutor substanțial cauzei Aliaților“, iar deputatul laburist Ivor Thomas argumentînd necesitatea acordării calității de cobeligeranță României, a declarat în Camera Comunelor, în ianuarie 1945, că „România este a patra țară, ca efective, pe front împotriva Germaniei“.

Un loc important în activitatea guvernului revoluționar-democratic l-a avut în anii 1945—1947 reglementarea situației internaționale a României. În pofida efortului de război al țării, României nu i-a fost recunoscută cobeligeranța, fiind tratată ca o țară învinsă, ceea ce a

provocat numeroase greutăți atît pe planul vieții politice interne, cît și în situația internațională a țării.

La 10 februarie 1947 România a semnat Tratatul de pace cu Națiunile Unite. Se pune astfel capăt situației de subordonare a activității statului român Comisiei aliate de control. Tratatul de pace, care dădea României un nou statut juridic internațional, a recunoscut caracterul nul și neavenit al dictatului fascist de la Viena din august 1940, privitor la partea de nord-est a Transilvaniei.

★

Amplificarea continuă a procesului revoluționar — confirmată și de structura noului Parlament rezultat din alegerile generale postbelice din 19 noiembrie 1946 — a dus la schimbarea radicală a raportului forțelor sociale în favoarea maselor celor ce muncesc, ceea ce a făcut posibilă, la 30 Decembrie 1947, *înlăturarea monarhiei și proclamarea Republicii* — veche și arzătoare aspirație a poporului nostru. Aceasta a constituit o strălucită victorie, marcînd cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare, care o exercită în alianță cu țărănimea muncitoare și cu celelalte categorii de oameni ai muncii. S-au creat astfel premisele pentru trecerea la îndeplinirea sarcinilor revoluției și construcției socialiste, la edificarea noii orînduiri în România.

Făurirea, în februarie 1948 a partidului revoluționar unic al clasei muncitoare, pe temelia marxism-leninismului — necesitate obiectivă a dezvoltării revoluției în țara noastră — a asigurat realizarea unității depline politice-organizatorice și ideologice a proletariatului, condiție a exercitării de către clasa muncitoare și partidul ei a rolului de forță conducătoare în societate.

O deosebită importanță în dezvoltarea țării pe calea socialismului a avut *naționalizarea, în iunie 1948, a principalelor mijloace de producție*. Actul smulgerii pe cale revoluționară din mîinile claselor exploatare a principalelor mijloace de producție și trecerea la făurirea societății socialiste au lichidat în industrie contradicția dintre caracterul social al producției și însușirea privat-capitalistă. Asigurînd crearea unui puternic sector socialist în economie, eliberat de exploatarea omului de către om, naționalizarea a deschis calea trecerii la conducerea planificată a economiei naționale, la folosirea conștientă a legităților economice, la dezvoltarea armonioasă a forțelor de producție, a consolidat independența națională. Cucerindu-și dubla calitate, de producătoare și, totodată, de proprietară a mijloacelor de producție, clasa muncitoare a asigurat suveranitatea inalienabilă a poporului asupra avuțiilor sale, folosirea lor potrivit propriilor interese pentru progresul și înflorirea patriei.

În strînsă alianță cu țărănimea, cu celelalte categorii sociale clasa muncitoare își îndeplinește cu cinste și abnegație rolul de forță conducătoare a societății.

O însemnătate esențială, hotărîtoare pentru asigurarea independenței naționale are faptul că la conducerea statului se află *Partidul Comunist Român*, exponentul consecvent al intereselor națiunii socialiste, a cărui politică internă și internațională este pusă în slujba propășirii patriei și fericirii poporului.

Politica de industrializare socialistă, promovată cu consecvență de partid, s-a dovedit veriga hotărîtoare a lichidării înapoierii economice, dezvoltării susținute a întregii economii, consolidării noilor relații sociale și edificării cu succes a socialismului, factorul determinant al întăririi independenței și suveranității naționale.

Un obiectiv central al partidului a fost, de asemenea, așezarea pe baze noi, socialiste, a agriculturii. Cooperativizarea agriculturii a însemnat o profundă revoluție în viața satului, țărănimea a fost eliberată de povara exploataării, devenind stăpînă pe propria soartă și pe roadele muncii ei.

Marile realizări obținute în dezvoltarea economiei au modificat radical locul României în sistemul diviziunii internaționale a muncii, amplificînd considerabil schimburile economice și cooperarea în producție cu alte țări, pe baza trainică a deplinei egalități în drepturi și avantajului reciproc.

Întărirea continuă a independenței naționale a constituit și constituie o premisă hotărîtoare a înfloririi națiunii noastre socialiste. Dispariția claselor exploatatoare și a antagonismelor sociale, coeziunea societății în jurul partidului, dezvoltarea continuă a proprietății socialiste și a avuției naționale, creșterea continuă a nivelului de trai al poporului pe baza înfloririi economiei și culturii naționale, adîncirea continuă a democrației socialiste, participarea efectivă a poporului la activitatea de conducere a vieții sociale și de stat asigură națiunii noastre o tărie de monolit, consolidînd și mai mult bazele independenței și suveranității naționale.

Una din cele mai importante realizări ale regimului nostru socialist o constituie rezolvarea justă, în spiritul principiilor marxist-leniniste, a problemei naționale. Fiii acestui pămînt, oamenii muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități, trăind și muncind alături timp de secole, au luptat împreună împotriva asupririi, pentru cauza libertății și progresului social. Socialismul a dus la lichidarea pentru totdeauna a asupririi și inegalității, realizînd deplina egalitate în drepturi a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate și consolidarea acestei egalități prin politica de dezvoltare armonioasă a tuturor județelor țării, a determinat întărirea continuă a unității și frăției între poporul român și naționalitățile conlocuitoare, dezvoltarea conlucrării lor în scopul înfloririi patriei socialiste comune, Republica Socialistă România.

Realizînd o deplină concordanță între politica internă și cea internațională, între îndatoririle patriotice și cele internaționaliste, România socialistă situează respectul independenței naționale printre principiile de bază ale întregii activități externe — atît în sensul asigurării independenței proprii, cît și al independenței celorlalte popoare și state.

Așa cum se subliniază în documentele Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român, *întreaga politică internațională a României este orientată spre promovarea fermă a principiilor noi de relații între state — respectarea independenței și suveranității naționale, deplina egalitate în drepturi, neamestecul în treburile interne, avantajul reciproc, nerecurgerea la forță sau amenințarea cu forță.*

Corespunzînd pe deplin cerințelor obiective ale dezvoltării sociale, sensului istoriei, care evidențiază voința tot mai puternică a popoarelor

de a trăi libere și suverane, de a se dezvolta independent, corespunzător intereselor lor, fără nici un amestec din afară, aceste principii sînt de natură să asigure cadrul dezvoltării libere a fiecărei națiuni și, totodată, creșterea încrederii și conlucrării între popoare, democratizarea relațiilor între state, instaurarea unei noi ordini internaționale.

În centrul politicii externe a României se situează statornic prietenia, alianța frățască și colaborarea multilaterală cu toate țările socialiste, factor de cea mai mare însemnătate atât pentru dezvoltarea operei de construcție socialistă, cît și pentru întărirea independenței și suveranității naționale.

Poporul român, care în decursul istoriei a cunoscut dominația străină și prețul greu al cuceririi libertății, este solidar cu cauza libertății tuturor popoarelor, întărește colaborarea cu țările care au pășit pe calea dezvoltării independente, a valorificării în interes propriu a bogățiilor lor naționale, a acordat și acordă un sprijin multilateral — pe plan material, moral, politic, diplomatic, economic — popoarelor care luptă pentru eliberarea națională, pentru lichidarea ultimelor vestigii ale colonialismului.

La dezvoltarea raporturilor internaționale ale României o contribuție hotărîtoare au adus vizitele tovarășului Nicolae Ceaușescu într-un mare număr de țări din Europa, Asia și Africa, de pe continentul american, precum și vizitele unor șefi de state și de partide, ale unor delegații străine, la toate nivelurile, în țara noastră.

Activitatea externă a partidului și statului de sprijinire a cauzei independenței tuturor popoarelor, lupta hotărîită împotriva oricăror practici și manifestări ale politicii imperialiste de subjugare și dominare a altor popoare, pentru statornicirea unor relații noi, întemeiate pe echitate și respect reciproc, — în conformitate cu orientările principale stabilite de Congresele al IX-lea, al X-lea și al XI-lea ale P.C.R. — au sporit considerabil prestigiul internațional al României, au făcut ca numeroase popoare să nutrească sentimente de vie recunoștință la adresa României socialiste, a Partidului Comunist Român, a secretarului general al partidului, președintele Republicii, promotor neobosit al acestei orientări.

*

Preocuparea de a cinsti marile momente din istoria patriei, tradițiile de luptă ale înaintașilor, ale tuturor acelor care și-au închinat viața slujirii nobilei cauze a emancipării sociale și naționale a poporului nostru, a luptei sale pentru unitate și independență națională, a devenit, în ultimii ani, parte integrantă a politicii Partidului Comunist Român.

Evocarea acestor evenimente în etapa de intensă activitate a întregului popor român angajat în procesul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării patriei spre comunism, direcționat de documentele programatice ale Congresului al XI-lea al partidului, evidențiază încă odată continuitatea marilor tradiții ale României contemporane, hotărîrea partidului nostru de a ridica pe noi trepte de cultură și civilizație tot ceea ce a fost valoros în trecutul de muncă și de luptă al țării, de la origini și pînă în zilele noastre.

Contemporaneitatea noastră socialistă

în istoria milenară a patriei

TITU GEORGESCU

Dintotdeauna istoria s-a raportat la universalitate. Prin esența sa istoria a cuprins și cuprinde întregul. Omul politic, de știință sau de arme își explică istoria țării sale cu atât mai complet cu cât o integrează în istoria zonelor, a continentului, iar în ultimul secol, a lumii întregi. Când Karl Marx a încoronat istoria ca regină a științelor, a recunoscut de fapt cadrul atotcuprinzător al evoluției, în timp, a cuceririlor politice, economice, sociale, militare, tehnice, culturale, precum și cadrul, în spațiu, care depășea închistările ducatelor, landurilor sau statelor medievale. Istoria, în accepția marxistă, este mult mai mult decât opisul faptelor de arme sau succesiunile la tronuri. Este summum-ul de procese ale devenirii omului pe diferite trepte de civilizație, în orînduiri deosebite. Omul este subiectul istoriei; dezvoltarea materială sau culturală au dobîndit virtuți istorice în măsura în care s-au raportat direct la om pentru a-l proiecta pe înălțimi noi. Aceste resorturi intime ale istoriei, deloc în afara legităților, Marx a cerut să fie încredințate, prin cunoașterea lor, oamenilor, maselor, adevăratele făuritoare de istorie, spre a da omenirii, în mod conștient, avînturi noi de creație. Istoria devenea astfel atribut conștient al ființei superioare, care, pas cu pas, în timp și spațiu, și-o explica determinînd revoluționarizarea lumii în toate componentele sale. Marxismul a adus conștientizarea istoriei pe prim planul civilizației omenirii prin conștientizarea maselor.

„Exproprierea expropriatorilor“ în viziunea marxistă era mai mult decât trecerea în miinile producătorilor de bunuri materiale a întreprinderilor care produceau aceste bunuri. Noua societate vizată de doctrina marxistă era expresia năzuinței omenirii spre o societate a plenitudinii afirmării capacității omului, care, după mai bine de cinci milenii de trepte ale civilizațiilor, era în stare să dea pe măsura valorilor sale. Între epoca palatelor chaldeene și chineze, piramidelor egiptene, Acropolei elene, Colisseumului roman și epoca intrării în secolul al XX-lea cînd se afirmă un mare avînt economic, tehnic, constructiv, cultural au trecut prea multe veacuri în care omul n-a mai dat pe măsura multiplerelor și marilor capacități cu care era înzestrat.

Societatea capitalistă se părea că reprezintă renașterea nu prin reluarea „antichității“, ci a avântului creativ uriaș al omului. Mașina cu aburi, apoi fabricile cu o sporită productivitate trezeau țări și popoare întregi la o nouă desfășurare a istoriei. Înfloreau orașe, porturi, se dezvoltă viața comercială, se trezeau la viață zone socotite uitate; mașinile pentru fabrici, dar și pentru transport pătrundeau și legau între ele energiile constructive pe spații largi.

Masele au fost scoase mai mult în arena istoriei, nu prin războaie, ci prin participarea la viața economică a națiunilor. Treptat ele au început să pătrundă acele resorturi, străine lor până atunci, ale alcătuirii social-politice și să înțeleagă ce forță reprezentau în societate.

Omul, această chintesență a planetei noastre, aspira să ia în stăpânire istoria. A o lua în stăpânire presupunea a folosi legile obiective ale istoriei pentru plenara afirmare a superiorității omului și a integra manifestările conștiente, subiective ale individului și ale colectivității acestui scop. Era concluzia marilor gânditori progresiști de la mijlocul secolului trecut. Utopie! — afirmau teoreticieni claustrați de realizările importante ale burgheziei în câteva țări ale lumii, care vedeau în capitalism limita de sus a civilizației. Viitorul popoarelor e predestinat! — sugerau majoritatea filozofilor sub aură idealistă.

La jumătatea veacului al XIX-lea se contura această predestinare, cînd nici a zecea parte din lume condamna restul la stagnare, înapoiere, închizînd căile de acces la ceea ce istoria începuse să înregistreze ca un mare pas al civilizației omenirii. Un grup de state „privilegiate“ își instala marea finanță la cirna destinului omenirii. Dominația de clasă a burgheziei în propria țară era însoțită de modalități exacerbate de exploatare prin dominația altor popoare sub forma coloniilor, dominioanelor, hinterlandurilor ș.a.

Deschiderea spre o civilizație la care istoria chema popoarele se îngusta în mod primejdios pentru cea mai mare parte a lumii. La un pol se concentra averea, la celălalt sărăcia. Este o aserțiune foarte bogată în sensuri.

Karl Marx, sintetizînd observația celor mai luminați oameni de gîndire, adăugînd studiul său profund asupra societății, a fost cel care, împreună cu Friedrich Engels, la jumătatea veacului trecut a arătat, într-un excepțional manifest către lume, că omul poate și trebuie să ia în stăpânire istoria, că nu e utopie năzuința sa spre o alcătuire nouă, în care toți, pretutindeni, în toate țările, să se unească și să contribuie la dezvoltarea civilizației pămîntului la scara energiilor creatoare și a bogățiilor de care dispunem.

Nu societatea capitalistă era finalitatea civilizatoare a lumii, nu condamnarea mării majorități a popoarelor la subdezvoltare era măsura capacității de gîndire și creație a omului; iar în țări capitaliste dezvoltate sau foarte dezvoltate, nu alcătuirea bazată pe talerele nedrepte balanțe — burghezi și proletari — era edenul omenirii. Karl Marx a dovedit aceasta în mod genial, cu măiestrie de chirurg, intrînd cu bisturiul în organismul societății capitaliste, disecînd meticulos și arătînd tuturor arterele capitalului, oxigenul plusvalorii, resursele exploatării de

clasă. El a previzionat noua așezare, comunistă, a lumii, trecînd legitim asupra maselor populare rolul determinant în făurirea istoriei, relevînd menirea clasei muncitoare, principala producătoare de bunuri materiale, de a fi hegemon, clasă de avangardă a acestei opere de înnoire a civilizației omenirii.

Se năștea o ideologie nouă, atotcuprinzătoare prin explicarea materialistă și dialectică a existenței și prin apelul său către toate popoarele spre a da conținut celui mai autentic umanism.

Fără a nega tot ceea ce s-a acumulat de milenii sau în veacurile din urmă, avînd multe a evidenția în trecuta istorie a țărilor, trebuie subliniat că ideologia marxistă a declanșat procesul revoluționar de conștientizare a maselor, a popoarelor.

În areopagul omenirii, popoarele s-au înscris, de cînd s-au constituit, cu valori diferite. Cauzele sînt multiple pentru aceste diversificări valorice, istoria înregistrîndu-le etapă cu etapă. Oamenilor le este în putință astăzi să judece la un nivel superior aceste cauze și efecte ale proceselor devenirii omenirii. Fiecare popor își formează o gîndire proprie asupra rolului în evoluția civilizației sale sau a terrei, a locului, pe scara veacurilor, rămas în urmă, dezvoltat firesc sau foarte rapid în funcție de mulți factori. Judecata istoriei dă verdicte mari. Imperios este verdictul, pe care îl trăim, de a lichida factorii care au frînat, în trecut sau mai recent, înaintarea multor țări, popoare unde le dă dreptul existența lor, trecutul și prezentul, bogățiile și aspirațiile lor.

Toate țările lumii au cunoscut într-o măsură mai mare sau mai mică contradicțiile care în veacul nouăsprezece au hrănit groparul orînduirii bazate pe exploatare capitalistă și care în secolul douăzeci au determinat uriașele ridicări revoluționare ale maselor și instaurarea socialismului pe o treime a globului sau eliberarea național-revoluționară a multor țări afro-asiatice. Ultima jumătate de veac, cu nașterea statelor socialiste, cu avîntul creării de noi state și cucerirea independenței de către tot mai multe națiuni, cu stringența unei noi ordini economice și politice mondiale, corespunzătoare realităților, de cu totul altă factură în ultimele decenii, sînt procese profunde, cu implicații decisive asupra omenirii.

Identificarea contemporaneității cu sensul istoriei obligă la o temeinică regîndire a raporturilor dintre state, a ordinii actuale economice și politice care guvernează aceste raporturi, a locului fiecărui stat în potențarea valorilor proprii materiale și spirituale, precum și a valorilor cu care se înscriu statele în ansamblul înaintării lumii.

Ne aflăm abia la începutul istoriei omenirii, în sensul înfăptuirii sale, în mod conștient, de către popoare. Pornind de aici foarte multe se cer așezate în matrice noi, de la locul clasei, la rolul națiunii, al raporturilor între națiuni, al viitorului planetei.

Națiunile sînt tinere, marea majoritate a națiunilor lumii nu au nici un veac, unele cîțiva ani. Acestea își afirmă aspirațiile de libertate; ele trebuie să se „așeze“, să se consolideze și apoi să se poată manifesta plenar. Istoria unor asemenea națiuni nu mai poate în nici un fel urma drumul îndelung, anevoios al națiunilor care au cunoscut în evul capitalist nu numai inegala tratare, dar și dominarea sălbatică a celei mai mari părți a lumii, în numele civilizației unui mănunchi de state.

A ține seama de aceste realități istorice este un imperativ al forțelor politice ale popoarelor chemate la făurirea istoriei și nimic din ce este important în procesul petrecut între hotarele unei țări nu este lipsit de importanță pentru progresul întregii lumi.

Popoarele vor veni în marea arenă a civilizației contemporane, sau imediat viitoare, cu tezaurele propriilor creații, cu forța de regenerare economică, științifică, politică, socială, culturală. Independența lor va fi unul din factorii decisivi la contribuția „inter pares“, de o mare diversitate, atât de prielnică avântului civilizației generale. Firesc, în aceste tezaure se află înmagazinate învățăminte și valori ale istoriei mai mult sau mai puțin îndelungate, dar care și ele aparțin istoriei ce începe a se ctitori altfel, la măsura conștiinței omului contemporan, capabil a depăși condiția planetei sale și a asalta universul.

★

Sub incidența acestor legități istorice și a aceleiași afirmări a rolului conștient al maselor în făurirea propriei istorii se înscrie PROGRAMUL dezvoltării României socialiste spre comunism, program care angajează trecutul, prezentul și viitorul poporului nostru.

Bilanțul luptelor și victoriilor trecute, experiența contemporană a revoluțiilor și construcției socialismului, precum și perspectivele atestă că poporul român a intrat pe acele porți ale istoriei începînd de unde poate fi el însuși cu libertatea sa, cu trăsăturile sale, cu independența și suveranitatea sa, cu aspirațiile cumpănite bine într-o lume cuprinsă de zbuciumul prefacerilor impuse de luarea în stăpînire a istoriei de către mase, de către popoare.

Partidul Comunist Român la acest moment al istoriei a apreciat că este timpul, că o cer condițiile realității contemporane, a da națiunii socialiste coordonatele evoluției sale într-un PROGRAM pe perspectiva aproape a unui sfert de secol.

Programul a fixat, într-o carte fundamentală a istoriei trecute, prezente și viitoare, valorile civilizatoare, profund umaniste ale poporului nostru, integrate în civilizația omenirii, cu rosturile viitoare ale națiunii socialiste pentru propriile destine și pentru contribuția la istoria vremurilor de acum două milenii, acum două veacuri sau două decenii sau peste două decenii și mult peste.

Un program care prefățează viitorul unei națiuni în ultimul pătrar de veac al acestui mileniu, cînd omenirea este confruntată cu cele mai complexe probleme ale dezvoltării, are în el conștiința de sine a acelei națiuni și cutezanța marilor ascensiuni.

Stejarul românesc și-a înălțat ramurile spre viitor, dintr-un trunchi puternic azi, și cu rădăcini adînc împlîntate în trecut. Luminile României contemporane, pe care le vrem mai strălucitoare mîine, s-au aprins din combustia cu care a ars nestins poporul nostru de multă vreme.

Programul ne exprimă în tot ceea ce sîntem. Generat de procesele înnoitoare din țară și din lume, Programul este oglindirea științifică a valorilor progresiste din trecut și a celor contemporane socialiste în viziunea revoluționară marxistă.

Tot ce a izbîndit această țară, spre recunoașterea îndreptățită a miltora din lume, și ceea ce *Programul* Partidului Comunist Român anunță,

concentrează valorile intrinsece ale unui popor cu un trecut îmbogățit și înnobilit de nenumărate jertfe și mari contribuții la civilizația omenirii.

Sîntem depozitarii unei experiențe de milenii și de aici răspunderea mult sporită a celor care știu despre nașterea, înflorirea și pieirea multor seminții și imperii. Noi am dăinuit. Și aceasta vrem pentru viitor, clădind trainic.

Mai trebuie oare să ne întrebăm de ce Programul își duce rădăcinile cu mii de ani în urmă ?

Între Deceneu, slujitor al lui Zamolxes și Eminescu, al nemuririi noastre — doi mari sacerdoți ai neamului — avem două momente ale aceleiași neidealiste cosmogonii. De la invocația arhaică și laică a prea omului din dreapta regelui dac, la preasimțitorul bard al Carpaților și Mării Negre, se întinde o lume a istoriei noastre, în care ne regăsim azi pe trepte noi.

Neîndoios, trăsături deosebite îi sînt proprii acestui popor. Să nu le căutăm pe uriașe piramide sau catedrale și nici în imperii sau cuceriri războinice pe seama altor popoare. Sînt trăsături cu izvoare în permanențele nașterii, prezenței, evoluției poporului român, pînă la treapta de unde azi își proiectează viitorul. Programul a acordat acestor trăsături locul uverturii și nu întîmplător ; predecesorii viitorului sînt veacurile cele multe trecute, în care s-a acumulat inestimabila experiență de creație și luptă pentru libertate, cultură, umanism. „Cu cele trecute să precepem cele viitoare“, spunea cronicarul, și zicerea sa a devenit un fel de deviză a devenirii noastre.

De dincolo mult de pragul primului mileniu, inscripții, tabule, amfore, marcînd trecerea vremii, mărturisesc vrerea acestui popor de a-și înscrie geniul său în pravila istoriei civilizației. Munca s-a împletit cu creația, sub vitregia timpurilor. Laolaltă au dat sens adînc și drept adevăratelor valori umane. Povara multor migrații peste meleagurile noastre n-a putut îngropa cu totul pecetea săpate de căutările minții omenești, ale aceluia care nu o dată au înlocuit plugul și pana cu arma, spre a nu fi șterse pentru vecie urmele fecunde ale vredniciei și talentului locuitorilor acestei părți de lume.

Adîncimile istoriei, de cînd sîntem prezenți aici, ne legitimează neclintit și legitimează tot ce vrem să facem în pragul mileniului trei.

„Noi sîntem rădăcina care nu se mută“ — cum spune poetul —, cu toate momentele sau epocile sau rănile, unele dureroase, necicatrizate prea multă vreme.

Vicisitudinile prin care a trecut poporul nostru, despre care grăiește Programul, au făcut și ele ca românii, mereu loviți, mereu să se ridice, să-și găsească între voievozii lor, domnitorii marilor cutezanțe și răspunderi pentru neam.

S-au trecut, în vremi, mulți bravi și mari conducători ai acestui popor. Îi stimăm și îi iubim. Amintirea lor în Program este drept omagiu. Conștiința și memoria popoarelor rețin nu orice purtător de spadă sau cîrmuitor de stat, ci pe aceia care, mistuiți de flăcări lăuntrice, aprind torțe-pildă de credință și sacrificiu în fața țelurilor poporului pe care îl slujesc și căruia își așează viața, chezaș.

Sînt mulți bărbați de seamă în trecutul nostru, a căror respirație o simțim și o vom simți multă vreme în zone profunde ale venerației noastre, dar și în niște adîncimi pe care le purtăm cu noi, în fibra existenței

noastre ca popor. Ni s-au transmis cu genele Voronețului și Tismanei și șoapta Mioriței, în dîrzenia oștenilor luați aproape direct de la plug.

Sub această zodie ne naștem români, iar prin confruntarea cu valorile culturii universale rămînem români, devenind mai mult noi, popor cu ale noastre prin valorile universale ce ne aparțin și prin care ne adăugăm lumii întregi.

Vitregiile istoriei poporului, atît de încercat, ne-au imprimat o anume trăsătură, aceea de a ne raporta mereu la viitor și mai puțin la prezentul atît de zbuciumat, după cum știm toți cei care cunoaștem trecutul neamului.

Leagănul și zestrea milenară capătă prețuirea cită vreme știm să discernem bine și să le integrăm în simțirea contemporană și viitoare. De aceea, știm să prezervăm tot ce a fost înaintat în trecut, decantînd cu maturitatea acestei epoci. Cei mai luminați reprezentanți ai neamului, cu privirile mereu îndreptate spre interesele țării, au selectat tot ce era mai potrivit nouă din teoriile, doctrinele înaintate ale lumii.

Creațiilor științifice, culturale, ideologice, politice de arie internațională, preluîndu-le le-am dat ceva din viața noastră cu specificitatea moștenirii și a scopurilor.

Umanismul românesc nu a fost cel claustrat, al turnului de fildeș, ci ancorat în trebuințele țării, de redescoperire a Daciei prin doctrina conștiinței naționale a unui popor cu calități funciar umaniste și nedezmințite, oricare au fost împrejurările.

Iluminismul românesc nu a fost un iluminism cosmopolit, pentru un cetățean al lumii în general, ci de cetățean al țărilor române. Școala Ardeleană este edificatoare și în acest sens.

Romantismul românesc nu a fost al sferelor selenare, ci foarte pămîntean. Pașoptiștii și „Cîntare României“ erau expresia romantismului unității de neam, a crezului de unire a țărilor române, cu funcție politică destul de precisă. Eminescu i-a dat aureolă prin viersul marilor nădejdi sugerate în „Scrisori“ și viziune prin „Împărat și proletar“.

Socialismul, doctrina viitorului, și-a ales făgașul marxist în România, subliniînd încă odată că tot ceea ce se petrece, în contemporaneitatea socialistă, este expresia organică a saltului calitativ rezultat din acumularea unor tradiții vii, mereu îmbogățite și care însumate leagă istoria trecută de istoria contemporană pe care o făurim cu conștiința telurilor.

Premergătorii evului socialist erau purtători ai celor mai profunde năzuinți de libertate, independență și umanism, prefigurînd rînduieli mai bune, mai drepte, pe măsura eroismului, a energiei creatoare, a talentului poporului nostru. Minți luminate, cutezătoare, „sînte firi vizionare“, cum îi numea Eminescu, ei au știut cumpăni și prezentul și trecutul spre a da viitorului uneltele cele mai bune și toată înțelepciunea.

Cînd, printre primii în lume după 1830, gînditorii utopiști români, concepeau împreună cu cei francezi, englezi, italieni, cetățile luminii, ale dreptății, ale comunismului, porneau și de la cunoașterea realităților românești, a trecutului poporului nostru, a capacităților sale și cărora le căutau tărîmul de manifestare deplină. Timp de peste un secol, acest popor va înainta, va avea realizări economice, politice, culturale, confruntări sociale, își va impune clasa sa muncitoare în avangarda poporului, democrației, creîndu-și propriul partid revoluționar.

La o anume scară au fost comune României trăsăturile și contradicțiile lumii capitaliste, cu amendamentul de fond că țara noastră gravita, ca și alte țări slab dezvoltate economic, în sfera de interese a puterilor imperialiste.

Dacă Marx și Engels dovediseră că societatea capitalistă nu reprezintă finalitatea civilizatoare în lume, demonstrând aceasta cu țările capitaliste cele mai avansate, apoi un stat ca România, obiect al dominației marilor puteri imperialiste, cu atât mai mult nu putea aspira la o asemenea finalitate. Au gândit, au scris, au propagat acest punct de vedere militanții democrați, progresiști, socialiști și comuniști, primii încă de la jumătatea veacului trecut, ceilalți în veacul nostru.

Altul trebuie să fie drumul evoluției istoriei României — era concluzia celor mai luminate și profunde minți ale acestui popor. Încă în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, flamurile unui program, radical diferit de toate programele politice, vine să afirme că salvarea țării, tăria sa, dezvoltarea sa pe toate planurile se va putea înfăptui, nu prin burghezie și capitalism, nu prin structura existentă a claselor cu alcătuirea lor economică, ci prin clasa direct producătoare, prin puterea muncitorimii și socialism.

Era viziunea cea mai înaintată din România sfârșitului de veac. Era una din viziunile cele mai înaintate în raport cu alte mișcări muncitorești din lume, deoarece programul socialist al anilor '80, devenit în 1893 program al întîiului partid muncitoresc din România, era expresia principiilor marxiste. Istoria a înregistrat, prin atestatul lui Friedrich Engels, că mișcarea muncitorească din România nu a cunoscut alterări ale conținutului ideologiei marxiste. Tot ce a avut mai bun și cutezător ca gândire, concepție acest popor, în sensul studierii căilor politice, economice și sociale de afirmare a țării, s-a concentrat în direcția deschiderii acelor porți de istorie spre valorificarea resurselor unui popor care a dat mult istoriei și avea mai mult de dat. Aceasta era esența programelor mișcării muncitorești și nu lista revendicărilor imediate, importante și ele de la o etapă la alta, dar pe plan secundar în raport cu misiunea nobilă, de a așeza omul contemporan în drepturile cele mai firești ale istoriei. Documentele programatice ale partidului comunist permit o descifrare a acestor țeluri superioare. După cucerirea puterii și în anii construcției socialiste programele, subsumate aceluiași scop general, au purtat pecetea unor faze și trepte de înaintare a revoluției și construirii socialismului.

Ideologia libertății, a demnității, a umanismului s-a transmis, cu valori îmbogățite, din epocile trecute, în era marilor împliniri ale zilelor noastre, de unde putem contura viitorul într-un Program a cărui armonie implică organic devenirea noastră istorică, de cînd ființăm pe acest pămînt, și pînă la hotarul mileniului trei, acolo unde începem să dăluim visurile supreme ale omului.

Ce poate fi mai frumos pentru generațiile noastre decît claritatea țelului, certitudinea viitorului, tăria responsabilității prin participarea directă la o capodoperă pentru a cărei durare știi că au trudit zeci și zeci de generații, ale părinților și străbunilor, în care pulsează seva continuității idealurilor de libertate, de dreptate, de făurire a bunurilor pentru oameni și armonioasa lor înțelegere !

Punțile de istorie prin care trecutul este legat de prezentul cetății socialiste devin arcade puternice peste veacuri, sprijinindu-se pe viitor. În istoria țării se află temelii care ne legitimează clar locul și rostul într-o lume aflată într-o impetuoasă afirmare a certelor valori civilizatoare. În felul acesta, istoria — „cea dintîi carte a unei nații“ — își are locul de cinstire și justificat temei științific în deschiderea Programului.

Reproduc două idei cardinale, concludente pentru două epoci cu totul diferite, dar cu filonul permanenței simțămintelor de respect pe care conducătorii poporului român l-au avut și îl au față de trecutul istoric și valorile acestuia pentru prezent și viitor :

„Deschid Sfînta Carte unde se află înscrisă gloria României ca să pun înaintea fiilor cîteva pagini din viața eroică a părinților lor... Moștenitori ai drepturilor pentru păstrarea cărora părinții voștri au luptat atîta în veacurile trecute, fie ca aducerea aminte a acelor timpuri eroice să deștepte în noi simțămîntul datorinței ce avem d-a păstra — spunea Nicolae Bălcescu — și d-a mări pentru viitor această moștenire“.

Moștenirea sacră va trece prin faze calitativ noi, ajungînd în epoca noastră istorică, în care președintele României, Nicolae Ceaușescu, subliniază : „Trebuie să tragem învățăminte din istoria patriei noastre și să facem totul spre a asigura dezvoltarea continuă a poporului, a națiunii noastre, a independenței și suveranității naționale, întrucît numai în acest fel poporul român va putea să-și aducă contribuția la progresul și civilizația omenirii“.

Sînt, astfel, mai bine înțelese permanențele istoriei care definesc personalitatea unui popor, ignorarea lor avînd grave implicații și pentru moștenirea înaintașilor și pentru viitorul urmașilor. Atașamentul neclintit al poporului la cauza apărării libertății, a unității naționale a izvorît din îndelungatele experiențe ale veacurilor, cînd pierderea libertății era totuna cu pieirea ca popor, iar lipsa unității țării era terenul cel mai primejdios pentru subjugarea poporului.

A fi stăpîn în casa proprie, a gospodări azi cu bune roade și mîine, mai bune, este un imperativ al prezentului și viitorului, dar este și un învățămînt al trecutului pe care îl includem în tot ce făurim și vom făuri ca țară ale cărei creații se adaugă tezaurului de civilizație a omenirii întregi.

Astăzi durăm puternicele arcade prin care ne legăm de viitorul gîndit, voit și clădit de noi, cei peste douăzeci de milioane, hotărîți să facem din România nu numai o țară care să conteze printre țările lumii dezvoltate economic, dar și o țară a luminilor, a umanismului, a unei civilizații rînduite după legile noi ale dreptății și adevărului. Viitorul îl privim ca o etapă calitativ nouă rezultată din bogate acumulări și nu ca o simplă extensie a prezentului. Pentru a recupera rămîinerile în urmă, determinate de condițiile istorice cunoscute, continuînd efortul ultimelor decenii, avem nevoie de o dezvoltare rapidă, fondată obiectiv, științific. Ceea ce România își propune prin Program pentru următoarele decenii reprezintă opțiunea conștientă a unei întregi națiuni, care știe la ce „visează“, știe ce vrea, știe ce face ! Începem astfel a ne scrie istoria viitorului. Evaluînd

posibilitățile, mijloacele, resursele, cuceririle de pînă azi, se prefigurează societatea în care socialismul își finalizează, prin multilaterală sa dezvoltare, o etapă și deschide o altă spre comunism. O asemenea prefigurare nu e rodul proiectării arbitrare a dorințelor, a idealurilor care ne animă, ci este întrepătrunderea determinării obiective și inițiativei istorice.

Sensul istoriei este dominantă Programului de evoluție a națiunii noastre care a dovedit că își cunoaște capacitățile, energia, valoarea și știe spre ce privește. Aleatorul, conjuncturismul nu pot fi așezate în locul unui program sigur, fie numai și fiindcă istoria ne-a dat prea multe lecții pentru ce a însemnat lăsarea țării sub imperiul mersului de la sine.

Acest sens al istoriei, relevat în raportul secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la al XI-lea Congres al P.C.R., privește concluziile istoriei și în timp și în spațiu, cuprinzînd problemele României ancorată în istoria lumii întregi și în contemporaneitatea raporturilor dintre țările Europei și ale tuturor continentelor.

Știm bine de la ce tribună dialogăm pentru a demonstra cu istoria proprie ce înseamnă condamnarea la subdezvoltare și tot atît de bine știm ce înseamnă pentru un popor independența și dreptul de a dispune de soarta sa, de bogățiile sale, de a-și croi drumul dezvoltării pe temeiul intereselor sale fundamentale.

Pe baza unei îndelungate experiențe istorice, a studierii concrete a realităților ultimelor decenii, pornind de la înțelegerea profundă a marxismului și aplicarea sa la contemporaneitate, documentele Congresului al XI-lea al P.C.R. dau un larg orizont ideologiei comuniste. Destinele poporului român sînt cuprinse în destinele umanității și nimic din ce este important pentru omenire nu poate fi străin națiunii noastre, după cum orice cucerire de progres și civilizație în patria noastră socialistă este un bun adăugat patrimoniului civilizației mondiale. Aceasta are valabilitate pentru toate popoarele, partidul nostru respingînd concepția despre popoare „paria“, subdezvoltate și despre altele predestinate a domina.

Viitorul omenirii este în concordanță cu lichidarea subdezvoltării a mai bine de jumătate din populația planetei noastre. Acesta este un imperativ contemporan pentru progresul general al omenirii, inclusiv pentru țările avansate.

Fenomenul subdezvoltării, al adîncirii decalajelor este prelungirea și amplificarea unor procese generate de capitalism. Contradicțiile dintre burghezie și proletariat, evidențiate în „Manifestul Comunist“, disecate în „Capitalul“ extrapolau bogățiile la un mănunchi de înavuțiți, iar sărăcia la mase mereu mai largi. Contradicțiile contemporane, ale fazelor noi prin care trece imperialismul și derivatele sale, realizează cei doi poli concentrînd bogăția la un mănunchi de state foarte dezvoltate, pe seama menținerii în înapoiere și a exploatării materiilor prime a majorității statelor lumii, care, la celălalt pol, au concentrat sărăcia sub forma subdezvoltării. Antinomia burghez-proletar rămîne în fiecare țară capitalistă, cerînd și acestora rejudecări raportate la uriașele contradicții pe planul planetei.

În cel mai înalt forum politic al României, secretarul general al P.C.R. a expus esența tezei marxiste potrivit căreia viitorul omenirii este legat nemijlocit de o nouă concepție privind democratizarea relațiilor internaționale și elaborarea de noi norme de drept internațional, rezultate

din prefacerile care caracterizează contemporaneitatea, menite să înlăture inechitatea și practicile anacronice în relațiile dintre state.

Acest apel la rațiune adresat lumii întregi se întemeiază pe concepția științifică, materialist-dialectică și istorică a partidului, pornind de la procesele istorice într-o impetuoasă afirmare în lume, cu care se află în flagrantă contradicție vechea și perimata ordine de condamnare la înapoiere a majorității țărilor și populației lumii.

O nouă ordine politică și economică rezumă la Congresul al XI-lea concepția partidului nostru despre schimbările radicale, calitativ superioare, a raporturilor dintre state. O ordine care să asigure dreptul și posibilitatea fiecărei națiuni, independent de întinderea și nivelul său economic, să se dezvolte suveran, în condiții de pace și securitate, de cooperare și sprijin reciproc, în scopul prosperării tuturor națiunilor lumii. O asemenea nouă ordine este organic legată de așezarea tuturor relațiilor interstatale pe baza trainică a principiilor deplinei egalități în drepturi, independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forță — toate în stare a clădi climatul încrederii, al înțelegerii și cooperării între state.

„Noua ordine economică și politică internațională presupune înlăturarea hotărîtă a vechilor relații de inechitate, a asupririi unor popoare de către altele, impune lichidarea politicii capitaliste, colonialiste și neo-colonialiste“¹ — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în primul dintre cele zece puncte ale platformei de mare semnificație istorică.

Substanța acestei platforme se identifică major cu concepția cea mai înnoitoare despre lume, cu ideologia marilor gânditori ai comunismului științific, a căror viziune clădea o lume a democrației depline, lipsită de exploatare, de inegalitate, o lume în care fiecare popor și fiecare om să-și poată aduce pe deplin contribuția la patrimoniul universal și să beneficieze, tot pe deplin, de ceea ce aparține tuturor locuitorilor acestei planete.

De la ideologia vizionară a mijlocului veacului trecut, la ideologia traducerii în viață, la finele secolului nostru, a trecut o întreagă epocă istorică plină de învățăminte, în care popoarele, națiunile au ieșit în scena internațională cu o impresionantă vigoare, cînd clasa muncitoare și-a dovedit rolul său în avangarda revoluționarizării societății, iar partidele sale au adus victoria socialismului pe o treime din globul terestru.

Îmbogățirea și dezvoltarea creatoare a ideologiei marxiste în raport cu uriașele transformări petrecute în veacul nostru și îndeosebi în ultimele decenii este cerută de realitatea stringentă a lumii contemporane.

Partidul Comunist Român, în plenul unui Congres, pe fundamente concrete, practice, a dat acele jaloane teoretice privind noua ordine economică și politică internațională, bazată pe deplină egalitate în drepturi între toate națiunile lumii, stăpîne și suverane pe bogățiile naționale, libere a-și alege orînduirea socială dorită, fără amestec extern. Apropierea

¹ Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea și sarcinile de viitor ale partidului*, Editura politică, București, 1974, p. 35.

nivelului de dezvoltare economică, socială a tuturor țărilor, ținând seama de specificul istoric, geografic, de necesitățile materiale, reprezintă în concepția partidului nostru calea de progres general al tuturor statelor, de așezare a lor pe coordonatele unei lumi care să înainteze cu toate capacitățile la nivelul cerut de evoluția istoriei.

Acest manifest de un profund umanism, adresat țărilor lumii, Organizației Națiunilor Unite, ca și altor organisme internaționale, cuprinde sinteza concepției de mare orizont istoric — „să concentreze eforturile statelor în vederea realizării unor obiective de importanță vitală pentru dezvoltarea civilizației umane“.

Unor asemenea țeluri de largă amplitudine pentru toate, absolut toate națiunile lumii urmează a-i fi subsumate tactica și strategia dezvoltării fiecărei țări, îngustînd astfel, pînă la dispariție, sursele prea numeroase de războaie, de conflicte catastrofice, cheltuielile uriașe pentru înarmare făcute pe seama avuției popoarelor.

O lume rînduită altfel, începînd din această contemporaneitate, va deschide istoriei porțile spre lumea comunismului, a bunăstării și fericirii omului pe pămînt. Sigur, aparține viitorului această lume, dar opera se durează acum și trebuie clădită prin efortul conștient al celor mai conștiente forțe ale omenirii, chemînd sau determinînd la rațiune superioară toate țările și conducerile lor.

Plămădit în retorta istoriei îndelungate a poporului, Partidul Comunist Român exprimă, prin viziunea sa marxistă, o adevărată ideologie radicală ancorată în contemporaneitate și menită a da orizonturi unui viitor strălucit.

Acesta este sensul istoriei în care se înscriu trecutele vremi cu experiența poporului român și a altor popoare, se înscrie prezentul făurit sub ochii noștri, cu mintea și brațele noastre, se înscrie viitorul României în viitorul tuturor țărilor lumii.

Sînt toate acestea teme mari pentru dezvoltarea ideologiei și teoriei marxist-leniniste despre istorie și societate, despre rolul partidelor comuniste, forțe sociale, politice, națiuni și raporturi internaționale, despre lume și viitorul său.

Gînditorii marxiști au un inestimabil tezaur de experiență umană pentru a ataca frontal zone socotite, pînă nu demult, inaccesibile sau inabordabile.

Evitarea realismului, a problematicii sociale majore, a fundamentelor ritmurilor vieții economice și politice ale lumii pauperizează nu numai teoria dar însăși valoarea umană și sensul istoriei. Extensia investigației, fără adîncimi și cu sinuozități, estompează orizonturile mari pe care teoria trebuie să le cuprindă spre a grăbi ieșirea din labirintul lumii.

Istoria, departe de a fi un computer, înregistrează prefacerile contemporane ale societății și în același timp pune cele mai complexe întrebări, mereu noi și capitale, ale căror soluții ies din anchiloza tiparelor de judecare ale etapelor precedente.

Răspunsurile la aceste probleme fundamentale trebuie date deoarece angajează civilizația omenirii și treptele sale superioare. Acesta este sensul istoriei în concepția partidului nostru și constanta de esență a Programului înaintării unui popor în devenirea generală a civilizației lumii.

Rolul științei istorice în activitatea politico-ideologică și cultural-educativă a P.C.R.

„La baza întregii activități teoretice, politice, cultural-educative vor trebui să stea Programul Partidului Comunist Român, documentele partidului nostru, care au un caracter marxist-leninist creator, exprimind concepția revoluționară a materialismului dialectic și istoric, legitățile generale, universal valabile aplicate la condițiile istorice, sociale, naționale concrete din țara noastră. În felul acesta se va asigura unirea eforturilor întregului popor în îndeplinirea Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism“.

NICOLAE CEAUȘESCU

„Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român“.

GHEORGHE I. IONIȚĂ

Nevoia de istorie a oricărui popor care se respectă — și noi ne-am numărat dintotdeauna printre acestea — nu este necesar să fie demonstrată, se află integrată organic în conștiința cetățenească, cu deosebire într-o societate socialistă cum este a noastră. Așa cum aprecia tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului nostru, istoria este una *„din disciplinele sociale de cea mai mare importanță pentru înțelegerea evoluției societății omenești în țara noastră, ca și pe plan mondial..., un factor esențial de educare patriotică a tinerelor generații, de dezvoltare a sentimentului de răspundere față de soarta națiunii noastre socialiste, a hotărârii ferme a tuturor tinerilor de a-și închina toată energia, elanul, puterea de muncă și chiar viața, dacă va fi necesar, înfloririi și apărării patriei, salvagădării libertății, suveranității și integrității teritoriale, a cuceririlor revoluționare, socialiste ale poporului“* (subl. ns.)¹.

Manifestînd o înțelegere statornică asupra a ceea ce reprezintă în evoluția poporului nostru și a oricărui alt popor ISTORIA — această regină a tuturor științelor, cum o denumea K. Marx — ne revine adeseori în memorie aprecierea magistrală a lui Nicolae Bălcescu, potrivit

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 7, Editura politică, București, 1973, p. 831—832.

căreia „Istoria este cea dintîi carte a unei nații. Într-însa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul. O nație fără istorie este un popor încă barbar, și vai de acel popor care și-a pierdut religia suvenirilor”². Și, în consens direct cu aceste cuvinte, pe firul logic al unor asemenea judecăți de valoare zămislite cu mai mult de un secol în urmă de una dintre cele mai luminate minți din cîte am avut, ajungem — mergînd pe puntea continuității și ascensiunii gîndirii românești — la strălucitoarele reflecții ale tovarășului Nicolae Ceaușescu care, în cadrul uneia dintre întîlnirile sale cu activul de partid din județul Argeș, rostea următoarele cuvinte pline de înțelepciune și semnificație: „Oare cum s-ar simți un popor care nu și-ar cunoaște trecutul, nu și-ar cunoaște istoria, nu ar prețui și nu ar cinsti această istorie? Nu ar fi ca un copil care nu-și cunoaște părinții și se simte străin în lume? Fără nici o îndoială că așa ar fi” (subl. ns.)³.

Grație activității octogenarului partid politic al clasei noastre muncitoare, grație preocupărilor Partidului Comunist Român — vlăstarul cel mai viguros al epocii moderne a țării —, făurit în mai '21 și devenit partid de guvernămînt în memorabilul August '44, grație eforturilor și sacrificiilor tuturor acelor iluștri înaintași care nu au ezitat a cheltui oricîte energii pentru atingerea cu un ceas mai devreme a idealului socialist și comunist în care au crezut cu sinceritate și dăruire, cu patos revoluționar, grație aceluiași partid comunist care, în frunte cu secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ne conduce astăzi cu pași siguri pe treptele cele mai înalte ale culturii și civilizației am ajuns să ne cunoaștem temeinic trecutul, să ne cunoaștem temeinic istoria, am ajuns să cinstim această istorie prin valorificarea învățămintelor ei și prin opera pe care o întreprindem, strîns uniți în jurul partidului, am ajuns să ne cunoaștem părinții, înaintașii, să fim noi înșine.

Toate acestea s-au datorat și se datorează clarviziunii politicii Partidului Comunist Român, singurul partid — dintre toate cele pe care le-a cunoscut istoria țării — care n-a uitat nici o clipă nici de unde a plecat, nici prin cîte a trecut și, mai ales, nici unde trebuie să ajungă. Acestui partid îi datorăm totul și pentru grija cu care a văzut permanent în istorie o forță generatoare a noului, o forță care ne-a dat, ne dă și ne va da oricînd tărie în acțiune și încredere în viitor.

Este un titlu de mare merit pentru partidul nostru că a considerat și consideră constant știința istorică drept un sector important al muncii politico-ideologice și cultural-educative, al luptei generale pentru socialism și comunism. Conform acestei înalte prețuiri, partidul nostru stimulează activitatea istoricilor și dă indicații sistematice pentru orientarea ideologică a cercetării și predării istoriei, a tuturor lucrătorilor care activează pe acest tărîm, după cum stau mărturie vie documentele

² Nicolae Bălcescu, *Prospect pentru Magazinul istoric în Opere*, vol. I (*Scrieri istorice, politice și economice 1844—1847*), Editura Academiei R. S. România, București, 1974, p. 89.

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 463.

congreselor, conferințelor naționale și plenarelor partidului, expunerile secretarului general al partidului.

De ce să nu spunem, fiind noi înșine și concepîndu-ne de pe o asemenea platformă și într-o atare perspectivă sigură studiul istoriei, difuzarea cunoștințelor de istorie în școala de toate gradele și în rîndul publicului larg, în general, receptăm cu satisfacție, de oriunde ar veni el, spiritul cald al aprecierii în termenii cei mai elogioși a semnificațiilor profunde ale studiului acestei discipline din ansamblul științelor social-politice. Pentru a nu lărgi mult aria exemplelor, ne-am mărgini doar la considerațiile de substanță ale UNESCO, care, în cadrul conferinței internaționale de la Helsingör, din 1965, a recomandat printre altele următoarele: 1. Învățămîntul istoriei să fie un învățămînt de sinteză, privind nu numai istoria politică și militară, dar și trecutul societății, sub toate aspectele (economic, artistic, cultural); 2. Învățămîntul istoriei să fie considerat ca bază a formării cetățeanului; 3. Istoria să fie predată într-o măsură substanțială în toate clasele și în toate tipurile de școală, inclusiv în școlile cu caracter tehnic, deoarece în formarea umanistă a tineretului istoria are o valoare pe care nu o are nici o altă disciplină⁴.

Trei decenii aproape împlinite de guvernare a țării de către Partidul Comunist Român nu reprezintă, firește, foarte mult la scara unei istorii milenare cum este a noastră. Cunoscîndu-i însă profundele realizări, sesizînd salturile imense realizate în toate domeniile de activitate, imaginea împlinirilor acestor trei decenii ne apare cu totul excepțională. Probăm această concluzie — între multe altele — și cu forța de convingere a ceea ce s-a realizat și se realizează în domeniul științei istorice din țara noastră. Bilanțuri s-au făcut adeseori și se vor mai face încă⁵. Nu este în intenția rîndurilor de față să facă un asemenea bilanț, ci de a ridica unele probleme care, urmărite cu mai multă insistență, ar putea duce, după părerea noastră — într-un interval scurt — la noi perfecționări, la împliniri cu totul deosebite, care să concorde organic cu celelalte succese obținute de România socialistă în toate sferele vieții politice, economico-sociale și științifice-culturale. Opiniile pe care le vom exprima pornesc din convingerea că avem în prezent și vom avea și-n viitor multă nevoie de istorie pentru ca pe temeliile și învățămintele ei să putem desfășura cu succes planurile noastre socialiste și comuniste.

Cel de al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român, adoptînd Programul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism — Carta fundamentală politică și ideologică, teoretică și practică a partidului — și prefațînd acest strălucitor document cu o amplă analiză a istoriei noastre naționale ne-a dat din nou măsura înaltă în care este apreciată istoria de gloriosul nostru partid comunist. Aceasta în timp ce în alte țări ale lumii se manifestă de mai mulți ani îndoieli cu privire la rolul istoriei și, în mod prac-

⁴ Roberto Berardi, *Didattica della Storia*, Torino, 1972, p. 219—220.

⁵ În acest sens se vedea articolul academicianului Ștefan Pascu: *Direcții ale cercetării istorice în lumina documentelor celui de-al XI-lea Congres al P.C.R.*, în „Anale de istorie”, nr. 6/1974, p. 17—24.

tic, se produc diminuări asupra ponderii ei în ansamblul planurilor de învățămînt. În acest context trebuie înțeleasă și rezoluția adoptată la cel de al XIII-lea Congres al științelor istorice care a avut loc acum patru ani, rezoluție care adresa un apel guvernelor din toate țările spre a păstra în programele de învățămînt locul care se cuvine istoriei⁶. În mod firesc, se avea în vedere o istorie pusă, prin întreaga-i gamă de mijloace educative, în slujba progresului social.

Partinitatea — obiectivul central al activității de cercetare și difuzare a cunoștințelor de istorie

Știința istorică marxist-leninistă este înarmată cu cea mai înaintată metodologie care-și descoperă permanent noi și noi sensuri și superiorități. Baza acestei metodologii o constituie materialismul dialectic și istoric, teoria socialismului științific, economia politică marxistă. Această bază foarte complexă și prețioasă oferă cercetătorilor istoriei o cheie de nădejde spre cunoașterea legităților procesului istoric. De aici au decurs și decurg și succesele remarcabile ale științei istorice marxist-leniniste din țara noastră, marea forță de influențare, proprie celor mai proeminente realizări istoriografice.

Marxism-leninismul, precum se știe, nu tolerează stagnarea, rutina, dogmatismul. Spiritul său creator impulsionează permanent noi căutări, ridicarea și rezolvarea unor probleme noi, îmbogățirea teoriei revoluționare. Mai ales în zilele noastre în care practica socială, revoluționară a devenit deosebit de dinamică și greu de cuprins în expresii teoretice imediate, necesitatea unor cercetări consistente în domeniul istoriei este cu atât mai mare. Așa se și explică salturile calitative și cantitative pe care le-am înregistrat în ultimul timp pe plan istoriografic.

În acest context, principiul partinității istoriei — principiu la care am ținut și vom ține permanent — își joacă pe deplin rolul de dinamizator al activității istoriografice și de difuzare a cunoștințelor de istorie. Urmînd calea sigură a partinității istoriei, noi opunem abordării pragmatice, utilitariste, conjuncturiste a istoriei nu o falsă neutralitate sau o

⁶ Am reținut cu mult interes în acest sens însemnările acad. Emil Condu-rachi publicate în „Contemporanul“, nr. 53 din 27 decembrie 1974, p. 1, 2, sub titlul *Permanențele istoriei*: „Într-adevăr — nota d-sa —, în multe țări din lume, istoricii se află de la un timp încoace în cumpănă: istoria, considerată multă vreme ca o disciplină de bază a formării intelectuale și politice, își găsește un loc din ce în ce mai îngust în programele de învățămînt, destinate să asigure noilor generații cunoștințele științifice necesare participării lor la progresele tehnicii contemporane și a adaptării lor la noile structuri social-economice și politice, determinate de aceste progrese, pe cît de rapide, pe atît de tulburătoare.

Rățiunea de a exista a istoriei, ca disciplină socială, nu constă însă în cantitatea de informații, fie ele cît de interesante în sine, pe care le adună, ci în calitatea ei de a dezvălui permanențele istorice ale fiecărui popor, ale acelor permanențe ce explică mersul înainte al societății omenești și capacitatea ei de a-și făuri viitorul, în funcție de propria sa experiență. Iată deci de ce acei istorici, care au reușit să înțeleagă, în lumina concepției materialismului dialectic și istoric, adevăratul și ireversibilul drum al dezvoltării societății omenești, nu pot și nu au dreptul să considere cercetarea pasionantă a trecutului mai apropiat sau mai îndepărtat ca un scop în sine. Satisfacției depline a eficacității muncii lor de cercetători i se adaugă în chip firesc aceea a utilității ei pe plan social“.

indiferență ipocrită, ci interesul sporit pentru cunoașterea adevărului științific și pentru slujirea progresului. Avem în vedere o abordare judicioasă de pe poziții de clasă a analizei și aprecierii evenimentelor istorice la care ne-a îndemnat și ne îndeamnă constant partidul nostru. Și acest lucru corespunde pe deplin vederilor lui V. I. Lenin, care s-a ocupat cu multă insistență, după cum se știe, de abordarea principiului partinității în domeniul istoriei și al științelor sociale în general. „Nici un om viu — scria el — nu poate să nu se situeze de partea unei clase sau alteia (dacă a înțeles relațiile dintre ele), nu poate să nu se bucure de succesele clasei respective, nu poate să nu se întristeze de eșecurile ei, nu poate să nu fie revoltat împotriva celor care sînt ostili acestei clase, împotriva celor care împiedică dezvoltarea ei prin răspîndirea unor concepții înapoiate”⁷. Iată pentru ce — am zice noi — poziția de clasă a istoricului și a celui care activează în domeniul științelor sociale, în general, este *nu numai necesară dar și hotărîtoare*. Negarea partinității duce în mod inevitabil la izolarea științei de viață.

Respectarea principiului partinității în istoriografia noastră a determinat și determină ca, pe plan metodologic, spre deosebire de trecutul în unele cazuri nu prea îndepărtat, astăzi cercetarea și predarea istoriei patriei să reușească să trateze de pe coordonatele obiectivității științifice marxist-leniniste raporturile fundamentale: obiectiv-subiectiv, spontan-conștient, general-particular, național-internațional, patriotism-internaționalism. În acest fel, explicația logică a proceselor și fenomenelor specifice trecutului patriei noastre apare ca o rezultantă firească a unui efort continuu al poporului, al maselor — adevăratele făuritoare ale istoriei de pe aceste meleaguri, ca și de pretutindeni în lume.

Departate de intenția de a fi absolutizanți în aprecieri, am dori să ne referim în cele ce urmează și la unele aspecte asupra cărora va trebui să mai medităm și să acționăm. Se știe, de pildă, că în anii puterii populare și mai ales în ultimul deceniu s-a desfășurat o acțiune binevenită de reconsiderare critică a semnificației unor evenimente și a contribuției unor personalități din trecut, inclusiv a unora legate prin multiple fire de cercurile dominante ale societății. Pe acest tărîm al cercetării s-au obținut evidente rezultate pozitive, alături de care, în mod cu totul oportun, s-au semnalat adeseori, în spirit critic, și unele scăderi sau erori datorate superficialității — poate și stîngăciei — unora din analizele întreprinse.

După cum este cunoscut, partinitatea istoricilor marxiști, atașamentul lor la cauza clasei muncitoare nu înseamnă nicidecum o atitudine nihilistă față de valorile trecutului, chiar față de acelea care au aparținut claselor exploatare. Cercetătorii științifici marxiști au însă datoria să țină seama de faptele și datele particulare concrete, folosindu-le în mod critic. În legătură cu acest aspect foarte important al problemei, orientările clare primite în repetate rînduri din partea partidului nostru, a conducerii sale ne-au deschis un larg orizont de acțiune.

⁷ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 2, E.S.P.L.P., București, 1955, p. 498—499.

Nu este, fără doar și poate, vorba în această activitate de valorificare a moștenirii istorice din trecut de pedanterie sau de comandamente politico-ideologice de conjunctură. Totul ține de însăși esența vieții noastre politice, a politicii marxist-leniniste consecutive pe care o promovează partidul nostru. Totul are drept scop o mai bună cunoaștere de sine a istoriei noastre, a poporului nostru și vizează îmbogățirea orizontului său spiritual, dezvoltarea patriotismului socialist de masă.

În această ordine de idei, ne-am permite să subliniem faptul că — față de sarcinile ce revin de fapt istoricilor —, citind și recitind multe din cărțile și materialele de istorie ce apar tot mai abundent în ultimii ani, încercăm sentimentul că, dacă sub raportul cercetării concrete, faptice, s-au făcut pînă acum pași uriași înainte, rămîne încă mult loc pentru dezvoltarea teoriei istoriei. Ai pe-alocuri impresia chiar că se supraestimează unele fapte istorice — unele ce-i drept, importante, altele mai puțin importante — în detrimentul generalizării teoretice, al înfățișării mobilurilor profunde în virtutea cărora s-a asigurat progresul istoric.

Documentele partidului nostru au asigurat de-a lungul anilor, la modul principal, o bună orientare metodologică a cercetării istoricilor marxiști din țara noastră și rezultatele n-au întârziat să se arate. Tocmai de aceea, astăzi este de neimaginat că poate exista un istoric marxist care ar nega sau ar putea să nege necesitatea cercetării profunde, frontale a problemelor de metodologie a științei istorice și tocmai de aceea credem că metodologiei cercetării ar trebui să-i acorde istoricii înșiși un plus de atenție⁸. Nu trebuie să insistăm prea mult asupra faptului că numai stăpînind bine această metodologie — cheia de nădejde spre cunoașterea proceselor istorice —, rezultatul oricărei cercetări va fi de factură superioară, la nivelul marilor realizări obținute de poporul nostru — astăzi și mâine — pe drumul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și al înaintării spre comunism. „Interpretarea științifică, obiectivă a evenimentelor social-politice în toată complexitatea lor — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — poate fi făcută numai în lumina materialismului dialectic și istoric, cea mai înaintată concepție despre lume și viață. Pe această bază putem aprecia în mod just drumul lung și greu străbătut de forțele revoluționare și progresiste ale poporului, evoluția clasei muncitoare de la naștere și pînă la transformarea ei în clasa conducătoare a societății, în principala forță socială a națiunii socialiste, glorioasa istorie a Partidului Comunist Român“⁹.

Cerințele tot mai mari ale vremurilor pe care le trăim, apariția unor probleme noi, practica socială deosebit de bogată a contemporaneității și de o dinamică fără precedent impun istoricului sarcini multiple și pline de răspundere. Față de magistrarele indicații metodologice date istoricilor în repetate rînduri de către conducerea partidului, de către

⁸ În acest sens considerăm revelator modul de a se pune și analiza o atare problemă în articolul lui Nicolae Copoiu: *Despre metodologia cercetării istorice a mișcării muncitorești*, în „Anale de istorie“, nr. 6/1974, p. 101—111.

⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, p. 336.

tovarășul Nicolae Ceaușescu personal, nu s-a răspuns pînă în prezent — după părerea noastră — în măsură mulțumitoare atît pe linia dezvoltării acestei metodologii cît și pe aceea a așezării ei pe terenul practicii în interesul rezolvării eficiente a problemelor celor mai stringente ale cercetării dictate de contemporaneitate, promovate cu stăruință de partid.

Într-un asemenea cadru am dori să subliniem, că, în mod firesc, un rol important în ridicarea pe o treaptă mai înaltă a cercetării științifice a istoriei, ca de altfel a oricărui domeniu al științelor, ar trebui să-i revină și criticii de specialitate care e datorare să stimuleze efectiv creația istorică. În repetate rînduri, în diferite publicații, îndeosebi în presă, s-au făcut auzite glasuri care au arătat că stabilirea unui climat științific și onest în cercetarea științifică a istoriei cere o mult mai pronunțată atitudine critică față de lucrările care apar, renunțarea la un anumit aer festiv și la unele formule incantatorii rostite la diverse apariții editoriale. Din păcate, se publică adesea apologii ale unor lucrări fără îndoială meritorii, dar, oricum, departe de culmile absolute pe care le situează recenziții. Și, de ce să nu o spunem, critică veritabilă și eficientă în revistele noastre de istorie se întâlnește rar. Ar putea fi pilduitoare în acest sens modalitățile prin care, în anii ilegalității partidului, publicațiile comuniste sau cele influențate de partid — ne-am gândi mai întîi de toate la „Scînteia“, „Lupta de clasă“, „Era nouă“, „Cuvîntul liber“, „Reporter“ etc. — găseau de fiecare dată unghiuri potrivite pentru a analiza critic fie publicații întregi, fie scrieri ce se abăteau de la principiile obiectivității științifice.

Congresul al XI-lea al partidului a cerut încă o dată criticii să joace un rol mai activ, militînd în promovarea unui spirit cu adevărat revoluționar, care să oglindească specificul istoric și tradițiile poporului nostru, uriașa operă socială pe care o înfăptuiește în prezent, ținînd totodată seama de ceea ce este nou în cunoașterea umană pe plan universal, de năzuințele de viitor ale omenirii¹⁰. Avem, deci, nevoie de o critică militantă, comunistă și nu de una de „mușamalizare“ — după cum se remarcă în magistralul Raport la Congres —, nu avem nevoie în nici un caz de prezentarea în culori trandafirii a aspectelor negative din istoriografie care nu servesc, ci, dimpotrivă, dăunează¹¹.

În acest context am dori să subliniem că istoricii noștri ar trebui să dezvăluie mai activ eșafodajul unor teze, concepții și idei întîlnite în lucrările de istorie provenite din școli și de la autori situați pe poziții nemarxiste. Se știe că, în ultima vreme, istoria constituie peste hotare terenul pentru promovarea unor falsificări, adesea grosolane, ce se fac prin specularea interesului mereu crescînd al cititorilor pentru genul istoric. Răspunsuri argumentate ar trebui, de asemenea, formulate și în legătură cu prezentarea deformată a unor probleme ale istoriei noastre naționale în creația chiar a unor istorici și cercetători marxști, insuficient documentați și informați asupra istoriei noastre.

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea și sarcinile de viitor ale partidului*, Editura politică, București, p. 95—96.

¹¹ *Ibid.*

Firește, răspunsul cel mai bun ce se poate da unor asemenea teze și concepții greșite îl constituie publicarea de către istoricii români a unor monografii și sinteze istorice în primul rând pe problemele care formează obiectul unor asemenea comentarii eronate sau insidioase prezente în istoriografia din alte țări. Acest lucru s-a făcut și se face — fără îndoială — din ce în ce mai sistematic și mai bine. Dar cu aceasta nu putem spune că s-a făcut totul. Tezelor greșite trebuie să li se dea răspunsuri argumentate, de pe pozițiile obiectivității, ale învățaturii marxist-leniniste.

Principiul partinității cere istoricilor o legătură continuă și strânsă cu viața, cu problemele arzătoare ale construirii societății socialiste multilateral dezvoltate și ale înaintării noastre spre comunism, cu problemele majore și complexe ale contemporaneității. Concepută ca o știință vie, în permanentă legătură cu viața, istoria are o deosebită însemnătate în educația politică a maselor și mai ales a tinerei generații. * Din acest punct de vedere istoricii marxiști — acționând cu fermitate în spiritul principiului partinității — trebuie să corespundă cerinței fondatorilor socialismului științific care au relevat că nu e destul să studiezi trecutul propriului tău popor și trecutul omenirii, ci trebuie să participi în mod activ la transformarea revoluționară a societății.

Fără îndoială, în etapa în care ne aflăm, este extrem de important să continuăm susținut elaborarea aprofundată și creatoare a multor probleme importante și actuale ale științei istorice. Viața pune în permanență pro-

* Ne-a surprins neîncrederea pe care a exprimat-o nu demult Nicolae Copoiu în posibilitățile istoriei de a ne reda atmosfera trecutului (vezi articolul „Literatura și simțul istoriei” în „România literară”, nr. 5 din 30 ianuarie 1975).

În ce ne privește, nu putem împărtăși punctul de vedere al autorului în legătură cu faptul că nu istoria ci numai marea literatură, filmul, arta în general, ar fi capabile să reproducă „atmosfera socială” a unei epoci sau alteia. N-am dori să ne pierdem în exemple pentru că fiecare dintre noi cunoaștem suficiente opere istorice care ne readuc atmosfera trecutului în maniere dintre cele mai convingătoare. Nu putem împărtăși nici convingerea exprimată în același articol potrivit căreia „o lecție despre criza generală din 1929—1933 care în manualele de istorie, prin datele macabre (*ne întrebăm și nu neșim să aflăm despre ce o fi vorba?* — n.n. Gh. I. I.), trezește îndoiele cititorului elev sau student, ar putea deveni convingătoare cu ajutorul filmului «Timpuri noi» al lui Chaplin”.

Nu putem accepta asemenea păreri despre istorie chiar în situația în care Nicolae Copoiu, alegându-și ceva „convenabil” din amintirile lui Chaplin, a ajuns să-și încheie articolul prin următoarele cuvinte citate: „Cînd îmi dau seama cît se deformează pînă și cele mai recente evenimente (subl. ns. Gh. I. I.), istoria ca atare nu face decît să-mi trezească scepticismul, pe cînd o interpretare poetică redă atmosfera generală a perioadei respective”.

Ce să mai spunem de satisfacția pe care o încearcă Nicolae Copoiu pentru faptul că „maestrul continuă cu o apreciere drastică la adresa istoricilor: «La urma urmelor, există mai multe fapte și detalii valabile în opera de artă decît în cărțile de istorie»”.

De unde o fi provenind la doctorul în istorie N. Copoiu, în articolul citat, atîta confuzionism și atîta aversiune față de posibilitățile (după noi *nelimitate*) ale istoriei nu cunoaștem și nici nu dorim să aflăm cu orice preț. Ca orice publicist, el poate încerca, chiar într-o rubrică intitulată „Opinii” (ca cea din „România literară”), să exprime ceea ce gîndește fără a exista însă pentru vreunul dintre cititori obligația de a-l crede pe... cuvînt.

Am fi însă doritori să aflăm detalii la asemenea puncte de vedere scrise de același autor în paginile publicisticii istorice, acolo unde am avea dreptul să-i pretindem argumente serioase pentru a se convinge pe sine și a ne convinge și pe noi.

Redacția își însușește sugestia din finalul notei lui Gh. I. Ioniță și așteaptă din partea lui N. Copoiu o explicație științifică a problemei abordate în articolul menționat.

bleme noi și ridică în fața istoricilor exigențe noi. A sesiza la timp noile fenomene și a ști să le aprofundăm, să înțelegem raportul dintre legile generale ale dezvoltării istorice și manifestările lor concrete — iată acea sarcină importantă care, în același timp, direcționează activitatea istoricilor marxști în spiritul înaltului principiu al partinității comuniste.

Din problematica extrem de complexă cuprinsă în Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la cel de-al XI-lea Congres ne-a reținut atenția în mod deosebit importanța conferită activității ideologice în general și am putea spune cercetării istorice în special. „Trebuie să lichidăm cu desăvârșire — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu — mentalitatea anarhică, mic-burgheză, că problemele istoriei, ale diferitelor științe sociale sînt doar probleme de strictă specialitate. Acestea sînt probleme ale teoriei și ideologiei comuniste, și de ele nu se pot ocupa decît acei care își însușesc și aplică ideologia și concepția comunistă despre lume”¹².

Acestea nu sînt niște probleme care să țină — după părerea mea — numai de asigurarea fondului corespunzător de cadre care să lucreze în cercetarea istorică și în predarea istoriei ; în lumina acestor sublinieri, înțrevedem necesitatea adoptării unor măsuri de pregătire continuă politico-ideologică a lucrătorilor de pe acest front și, de ce să nu o spunem, se cuvine să gîndim de acum mai bine și planurile de cercetare științifică, planurile de învățămînt și programele analitice ale cursurilor, lecțiilor, seminariilor, excluzînd din ele orice concesiile ce se fac în dauna abordării frontale a problemelor majore ale istoriei.

Din acest punct de vedere, consider că cu experiența pe care o avem, cu receptivitatea de care dăm dovadă, am ajuns să ne cunoaștem bine și realizările și insuficiențele, să ne cunoaștem cu exactitate petele albe în cîmpul istoriografic. Trebuie doar să acționăm !

Documentele Congresului al XI-lea ne-au deschis și mai larg orizontul gîndirii noastre istorice. Trebuie să acționăm imediat și eficient. Este marea datorie a istoricului în fața poporului și, dacă mi se poate permite expresia, în fața istoriei.

Istoria este prin excelență o știință socială

Iată un adevăr de mult timp demonstrat de realitate, de viață. Am auzit însă nu o singură dată și alte păreri, chiar contrarii acestei realități evidente. Am sesizat uneori chiar încercări de teoretizare a „tezelor” potrivit cărora istoria nu ar fi o știință socială, că ar fi știință socială numai istoria României nu și cea universală sau că istoria ar fi știință socială doar în parte — numai cea modernă și contemporană —, ca și cum ar exista criterii pentru împărțirea unei științe în două : una socială și alta nesocială.

Iată pentru ce dorim să stăruim puțin asupra unui asemenea subiect. Nu este pentru nimeni un secret că cercetarea, scrierea și predarea istoriei obligă istoricul să apeleze și să utilizeze arsenalul de idei, teze și chiar metodologii de cercetare ale filozofiei, economiei politice, sociologiei, fără să mai luăm în seamă implicațiile politice cotidiene ale istoriei, cărora cercetătorul este chemat să le facă față aidoma cercetătorilor care

¹² Nicolae Ceaușescu, *Ibidem*, p. 94.

se indeleptă cu celelalte științe sociale. De altfel, este o chestiune de notorietate, și istoricii sînt perfect convinși de ea, că a fi un adevărat marxist, capabil să cercetezi și să predai istoria la dimensiunile exigențelor contemporane, presupune a stăpîni metoda de cercetare materialist-dialectică, să fundamentezi concluziile în spiritul materialismului istoric marxist, ceea ce reclamă o solidă ancorare în toate disciplinele sociale. Numai așa istoria își poate aduce contribuția, alături și în concertul celorlalte științe sociale, la efortul general al partidului pentru educarea comunistă, patriotică, revoluționară a maselor, pentru formarea și prin mijlocirea istoriei, a unor solide convingeri politice cu privire la justetea, caracterul necesar, legic, reclamat istoricește, al programului partidului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și comuniste în România.

Fiind un fapt îndeobște cunoscut, considerăm inutil să mai încercăm a demonstra că, la rîndul lor, oricare alte științe sociale fac apel direct la istorie, la experiența istoriei, împrumută din ea elemente atît de necesare generalizărilor teoretice. Și atunci, poate oare fi pusă sub semnul întrebării apartenența istoriei la domeniul larg și complex al științelor sociale? Incontestabil, nu!

Atenție sporită

problemelor majore ale istoriei

Se discută de mai multă vreme cu insistență despre necesitatea concentrării atenției istoricilor către cercetarea și prezentarea problemelor fundamentale ale istoriei poporului român.

Nu *istoria măruntă*, datele și faptele nesemnificative sau mai puțin semnificative trebuie să ne preocupe în consecință, ci *istoria mare*, cercetarea și difuzarea cunoștințelor despre cele mai importante probleme. Formarea limbii și a poporului român, lupta pentru apărarea independenței și suveranității de-a lungul veacurilor trecute, formarea națiunii române și a statului național unitar, apariția și evoluția mișcării muncitorești, crearea și rolul istoric al partidului politic al clasei muncitoare, problematica complexă a istoriei interbelice a partidului comunist, insurrecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944, epoca revoluției și construcției socialiste în România sînt numai cîteva din temele care-și pot găsi și trebuie să-și găsească o amplă tratare în lucrări monografice, în studii și articole atît de necesare muncii de instruire și educare comunistă a oamenilor muncii, îndeosebi a tineretului.

La rîndu-i, învățămîntul istoriei trebuie, după părerea noastră, mai bine orientat spre aprofundarea unei asemenea problematice. Mi se pare în acest sens necesară depășirea tradiționalismului — îngust înțeles — în ceea ce privește metodică scrierii manualelor de istorie și mai ales predarea la clasă a lecției de istorie în maniera clasică. Ar fi poate potrivit să se regîndească aceste aspecte în interesul reținerii și prezentării, cu precădere în manuale și în activitatea de predare, a problemelor celor mai importante. La bogăția de informații existente azi în toate domeniile științei este mult prea mult — credem — a-i cere elevului să memoreze după vechile sisteme (spre a nu le zice canoane) sute și sute de date din istoria poporului român sau din istoria universală. Aceasta ar fi o cale pe care s-ar putea ajunge și la diferențierea cunoștințelor de istorie predate în școala generală, de cele din ciclul liceal. Este cert că reluarea — cum se face în prezent — a acelorași cunoștințe și prezentarea lor în ciclul

liceal ceva mai dezvoltat nu poate suscita nici interesul maxim al elevilor și nici nu contribuie — la parametrii exigențelor actuale — la formarea gândirii istorice, politice a tinerei generații.

Este drept că s-a vorbit mult în ultimii ani de reprofilarea disciplinelor liceale de istorie cu ajutorul unor manuale noi de „Istorie a civilizației“. Discuțiile au purtat însă — din păcate — amprenta sterilității, nefiind urmate de măsuri concrete pentru editarea unor atari manuale și programe, ceea ce face să reedităm de la an la an aceleași manuale — de mult timp criticate — doar cu unele mici modificări.

Punerea în discuție de către Ministerul Educației și Învățămîntului a problemei diferențierii volumului și nivelului cunoștințelor de istorie predate în școala generală de cele predate în liceu și discuțiile ample ce au avut și au loc — în marea lor majoritate în sens aprobativ — credem că trebuie să fie urmate de măsuri concrete care vor veni atât în sprijinul difuzării cunoștințelor de istorie printre elevi, cât și al îmbunătățirii neconținute a muncii de educație în mijlocul lor.

Împotriva excesului de factologie

Cele afirmate pînă acum pun în cauză și problema raportului mult discutat între latura factologică și cea de interpretare, raport ridicat

atît de conținutul manualelor de istorie, de predarea la clasă, cît și, în genere, de activitatea de cercetare istorică. Experiența a demonstrat de mult că nu acel elev care buchisește și învață mecanic sute și mii de date va reuși vreodată să cunoască și să înțeleagă istoria, ci, dimpotrivă, acela care, cunoscător al faptelor și datelor, se va ridica deasupra lor și se va strădui să gîndească el însuși, să formuleze judecăți de valoare, să sintetizeze experiența istorică, să-și facă reprezentări, să-și adauge noi convingeri.

Inutil să mai susținem că între o carte de istorie ce abundă în factologie (pînă la cele mai mici amănunte) și o carte pe aceeași temă care, pornind de la datele concrete, reflectă însă gîndirea matură a autorului ei, un sumum de concluzii și de idei valoroase, cititorul o alege întotdeauna pe cea de-a doua.

Aceste păreri au cîștigat de mult timp teren în lumea cunoscătorilor și iubitorilor de istorie dar, din păcate trebuie s-o spunem, nici pe planul cercetării, nici pe cel al învățămîntului, pînă acum nu s-au făcut toate eforturile pentru a se răspunde cum se cuvine unor asemenea cerințe stringente.

Acordînd un rol primordial dezvoltării conținutului proceselor istorice, înțelegerii lor de către elevi, învățămîntul trebuie să meargă — după părerea noastră — dincolo de această treaptă, vizînd formarea de convingeri, determinarea de stări afective în rîndurile elevilor. Și drumul nu se oprește aici; el urmărește, în final, a determina anumite atitudini și acțiuni din partea elevilor și studenților, în conformitate cu scopul propus prin temele tratate. Acest curent, care pornește de la cunoaștere, trece prin convingere și stări afective spre a ajunge la atitudini și acțiuni, conferă învățămîntului istoric finalitate și eficiență. El înscrie istoria printre disciplinele cu un pronunțat caracter *formativ* și *educativ*, situînd-o în rîndul principalelor mijloace ale activității ideologice și educativ-civice ale partidului și statului nostru.

Consider că în munca de pregătire a viitorilor profesori de istorie pentru școala de cultură generală și licee — pe umerii cărora vor apăsa în cea mai mare măsură sarcinile ce revin învățămîntului istoric — mai sînt încă unele carențe pe linia înarmării lor cu tot ceea ce este necesar în activitatea de profesor, de educator și, totodată, de activist pe tărîm politic și obștesc. Întrucît apare adeseori evidentă în munca unor studenți acea tendință — pe care cadrele didactice universitare nu reușesc să o combată îndeajuns — de a învăța și nu de a studia, ceea ce împinge adeseori la descriptivism și narațiune, și nu în suficientă măsură la interpretare și generalizare, reducîndu-se considerabil eficiența și, pînă la urmă, însuși sensul învățămîntului istoric, ar trebui ca unele măsuri speciale să fie adoptate începînd de aici.

În măsura în care nu va fi corijată, o asemenea orientare inadecvată va putea fi imprimată de acești viitori profesori și în munca cu elevii, cu deficiențe evidente pentru formarea gîndirii tineretului.

Istoria în contemporaneitate

și contemporaneitatea

În istorie

Atunci cînd vorbim despre rolul îndeplinit în zilele noastre de știința istorică, despre legăturile indivizibile ale acestora cu contemporaneitatea, noi reliefăm necesitatea studierii principalelor legități ale procesului istoric, legități care au determinat dintotdeauna dezvoltarea socială, legități care exprimă direcția principală a legăturii dintre trecut, prezent și viitor. A studia aceste legități, manifestările lor multiple și diverse, tendințele, perspectivele și modificările lor, toate acestea înseamnă a realiza legătura dintre istorie și contemporaneitate, dar mai înseamnă, în același timp, o posibilitate în plus pentru dezvoltarea gîndirii oamenilor, pentru crearea unui climat de dezbateră științifică.

Contemporaneitatea unei națiuni reprezintă sinteza majoră a trecutului său și, în același timp, temelia de granit în care se împlintă rădăcinile puternice ale viitorului. De aici apare pregnant necesitatea cunoașterii aprofundate a contemporaneității.

Pornind de la concepția istorică marxistă, care se constituie într-un sistem de principii teoretice ale istoriei — un sistem care a exprimat în mod strălucit legătura istoriei cu contemporaneitatea — și avînd tot timpul în atenție experiența propriei noastre istorii, Partidul Comunist Român a desfășurat și desfășoară o bogată activitate de generalizare a experienței istorice, de îmbogățire neconținută a metodologiei cercetării, scrierii și prezentării problemelor de istorie. Mărturie stau documentele fundamentale ale partidului nostru. „A fi cu adevărat marxist-leninist — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, în cadrul Plenarei C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971 — înseamnă a fi un explorator îndrăzneț și experimentat al drumului nou pe care îl deschide omenirii socialismul și comunismul, un cutezător vizionar al zilei de mîine pornind de la realitățile și cerințele arzătoare ale zilei de azi, precum și de la concluziile, generalizate pe plan teoretic, ale experienței de ieri și de azi”¹³.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 6, Editura politică, București, 1972, p. 644—645.

Aprecierea contemporaneității și a tendințelor dezvoltării ei în conformitate cu evoluția procesului revoluționar neîntrerupt au preocupat și trebuie să preocupe în continuare, pretutindeni în lume, pe oricare istoric marxist, pe oricare istoric angajat pe frontul larg al luptei pentru progres, democrație, pace, pentru socialism și comunism.

Documentele de o inestimabilă valoare științifică și metodologică ale Plenarei C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971 au ridicat în fața cercetătorilor istoriei întrebări ce nu reclamă răspunsuri imediate sau — cum am zice mai direct — răspunsuri pripite. Documentele amintite au chemat pe istorici la analiză aprofundată, la înzecirea eforturilor de investigare științifică, de scriere și transmitere în masele largi a rezultatelor obținute, o transmitere care să nu se abată în nici un chip de la fundamentele obiectivității științifice, partinice. Capătă, în acest context, noi valențe aprecierile potrivit cărora valoarea unei istorii cu adevărat științifice „...constă în înfățișarea obiectivă a faptelor, în interpretarea lor justă, constituind astfel o oglindă a conștiinței de sine a poporului, a claselor, înmănunchind experiența de viață și de luptă a maselor și a conducătorilor”¹⁴.

Asemenea aprecieri și indicații au fost, sînt și vor fi cu atît mai necesare frontului nostru istoric, slujitorilor săi cu cît în scrierea și predarea istoriei au trebuit și vor trebui încă înlăturate goluri și aduse corecturi erorilor și deformărilor conținute într-o serie de lucrări de istorie apărute în trecut sau care persistă în modul de prezentare a unor probleme din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat.

De nenumărate ori în ultimii ani partidul nostru a atras atenția asupra necesității unei orientări mai insistente a eforturilor istoriografiei spre aprofundarea cunoașterii problematicei complexe a contemporaneității.

La cel de-al XI-lea Congres al partidului o atenție deosebită s-a acordat — în însuși cuprinsul Programului partidului — faptului că „Epoca ce a urmat (memorabilului august 1944 — n.n.) a marcat *începutul unei noi istorii a patriei noastre* (subl. ns.) — istoria împlinirii idealurilor de dreptate socială și națională, pentru care au luptat nenumărate generații de înaintași, a cuceririi depline a independenței și suveranității naționale a României, a dreptului sacru al poporului român de a fi stăpîn în propria sa țară”¹⁵.

În abordarea unei asemenea problematice s-au obținut, e drept, pînă acum, multiple realizări, mai ales pe planul editării unor lucrări de istorie contemporană românească și universală. Cu toate acestea, am auzit și opinii potrivit cărora anii ce au urmat memorabilului august 1944 nu ar fi încă de domeniul istoriei, că ar mai trebui să treacă timp pînă să putem judeca această etapă din existența poporului nostru și că, în succesiunea lor, evenimentele și concluziile acestei etape ar face parte deocamdată din socialismul științific, din economia politică a epocii socialiste sau din alte discipline ale științelor sociale.

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1970, p. 338.

¹⁵ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*. Editura politică, București, 1975, p. 33.

Așa-zisa „lipsă de perspectivă“ asupra desfășurărilor istorice — datorată faptului că, aflat în plin torent al evenimentelor, istoricul nu ar ști, chipurile, cum se vor finaliza procesele urmărite și nu ar beneficia deci de așa-numita „regulă a epilogului“ — și pretinsa inutilitate a cercetării (de vreme ce evenimentele istorice contemporane se petrec sub ochii noștri, de ce ar mai fi nevoie ca cineva să devină istoricul lor?) sînt „temeiurile“ de bază ale celor care se grăbesc să facă din istorie o disciplină a trecutului îndepărtat.

Asemenea poziții derivă și din faptul că istoricii și cercetătorii noștri n-au depus pînă acum — după părerea noastră — suficiente strădanii pentru adîncirea problematicei acestei etape complexe din istoria poporului român. Chiar și manualele școlare și cursurile universitare nu înregistrează — în multe cazuri — decît tangențial, uneori chiar superficial și, prin aceasta, neconcludent marile transformări revoluționare ce s-au petrecut în istoria poporului român în cele trei decenii scurse de la Eliberare. Desigur, nu avem în vedere o tratare de genul celei specifice altor discipline (socialism științific, economia politică a socialismului ș.a.), ci, în mod necesar, o tratare istorică — cu mijloace adecvate domeniului — a acestei problematicei ¹⁶.

Nu cunoaștem mărturii potrivit cărora vreun mare domnitor sau viteaz conducător de oști din trecutul mai îndepărtat — Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazul, de pildă, — să-și fi considerat epoca și faptele în afara istoriei, nu cunoaștem cronicar care să nu fi însemnat în istorie evenimentele al căror contemporan a fost.

Nimic nu poate infirma realitatea că istorie cu adevărat este, de pildă, zbuciumata luptă purtată de masele largi populare cu trei decenii în urmă pentru instaurarea primului guvern muncitoresc-țărănesc al țării, pentru instaurarea republicii, că istorie glorioasă este, de asemenea, întreaga etapă a revoluției și construcției socialiste. Tumultul acestor ultime decenii, pe care l-am cunoscut cu toții *în mers*, va rămîne pentru totdeauna înscris în istoria patriei noastre, asemenea nenumăratelor pagini de glorie nepieritoare înscrise de-a lungul secolelor în cartea de aur a țării de forțele social-politice cele mai înaintate ale societății românești.

Mai întîi de toate am vedea necesar un efort imediat pentru intensificarea cercetării științifice a acestei problematicei. Apoi, în chip firesc, manualelor școlare ar trebui să li se schimbe înfățișarea în secțiunile consacrate prezentării istoriei contemporane, evitîndu-se caracterul anost, lipsit de concretizare și suflul capabil să răscolească conștiința elevilor, să le stimuleze prin imagini vii cunoașterea istoriei celei mai recente, cunoașterea istoriei anilor socialismului. Din păcate, într-o măsură sau alta, nici lucrările de sinteză asupra istoriei țării n-au reușit pînă acum să facă acest lucru la dimensiunea cuvenită.

¹⁶ În articolul *Istoria anilor noștri este ISTORIE*, pe care l-am publicat în revista „Era socialistă“ nr. 6(14)/1972, m-am referit pe larg la considerentele care ar trebui să determine o intensificare a cercetărilor pe acest tărîm.

Sîntem de părere că și problematicii contemporaneității universale ar trebui să i se acorde o mult mai mare atenție în cercetare și în învățămîntul de toate gradele. Intrarea în istorie a contemporaneității multor țări ale Asiei, Americii Latine, Africii și altor zone ale planetei trebuie, după părerea noastră, să se reflecte mai viu în planurile de cercetare și de învățămînt, ca și în programele analitice, începînd cu școala generală și terminînd cu facultățile de profil.

Conchizînd, la această discuție, am îndrăzni să spunem că realizările valoroase obținute de istoriografia noastră pe planul adîncirii cunoașterii problematicii complexe a istoriei contemporane, în general, a istoriei partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, în special, fac necesară și posibilă, după părerea noastră, extinderea predării în cit mai multe forme ale învățămîntului de stat a unor cursuri sau a unor suite de prelegeri privind istoria Partidului Comunist Român, a mișcării muncitorești din țara noastră, precum și a mișcării comuniste și muncitorești internaționale. Aceasta ar corespunde nu numai comandamentelor majore ale Congreselor al IX-lea, al X-lea și al XI-lea ale P.C.R., ale Plenarei C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971, spiritului general al documentelor partidului nostru, dar și unui interes crescînd afirmat în rîndurile tineretului studios față de problemele de reală actualitate și importanță pe care le-ar putea pune în atenția studenților și elevilor asemenea prelegeri, lecții etc. O dată și odată tot va trebui să ne hotărîm spre un asemenea pas — este sentimentul pe care autorul acestor rînduri îl încearcă de mai mulți ani de zile de cînd predă și seminarizează asemenea discipline în cadrul facultăților de istorie și filozofie din București, ai căror studenți au cuvinte de apreciere asupra importanței unor asemenea cursuri și dezbateri pentru pregătirea lor istorică, politică și de cultură generală, pentru educarea lor comunistă. Tocmai de aceea, cu cît ne vom mobiliza mai repede și vom crea condițiile pentru extinderea predării acestor discipline în școala noastră de toate gradele, cu atît mai lesnicioasă ne va fi activitatea pentru educarea comunistă a elevilor și studenților, căci ceea ce putem realiza prin asemenea lecții bine predate și însușite este mult mai mult — de fapt ceea ce trebuie — în comparație cu atîtea și atîtea forme ale muncii educative folosite de-a lungul anilor, fără a-și fi putut dovedi întotdeauna eficiența cuvenită și dorită de noi toți.

Spre modernizarea reală a predării istoriei

Se vorbește mult în ultimii ani despre modernizarea predării istoriei ca și a altor obiecte de studiu. S-au obținut și o serie de rezultate. Căutările

continuă și este normal să fie așa pentru că printr-o reală modernizare putem ajunge mai repede și mai eficient la apropierea istoriei de cerințele muncii educative.

Modernizarea cercetării istorice se impune cu necesitate, tocmai fiindcă imensul material de fapte, ce se îmbogățește pe zi ce trece, trebuie selectat și interpretat nu numai pentru a ilumina

mai bine trecutul, dar și pentru a înțelege mai clar prezentul și viitorul poporului nostru, a cărui luptă pentru dreptate socială și libertate îi străbate ca un fir roșu întreaga sa istorie.

Fără îndoială, modernizarea metodelor apropierei istoriei de cerințele activității ideologice, formative, vizează o multitudine de aspecte și factori interesați. În primul rînd învățămîntul. În această ordine de idei, credem că s-ar cuveni revăzută așezarea disciplinei istoriei în planurile de învățămînt*, în sensul acordării locului cuvenit în raport cu celelalte discipline. După cum este cunoscut, în mai multe rînduri în ultimii ani, în cadrul unor reuniuni ale cadrelor didactice sau în presă, au fost făcute numeroase propuneri de acest gen.

Totodată, s-ar cuveni mai atent revăzute programele școlare de istorie; criticile aduse în diferite ocazii de profesori programelor sînt, după părerea noastră, justificate, date fiind lipsurile serioase pe care le aveau și, în parte, le mai au.

Este de dorit să se procedeze, de asemenea, urgent la revizuirea manualelor de istorie sub aspectul proporțiilor diferitelor epoci și sub aspect metodic; să se depășească etapa în care se află organizarea cabinetelor de istorie create în școli de diferite grade, prin acordarea unei atenții sporite funcționalității lor.

Totodată, pentru documentarea celor care predau sau se interesează de istorie, ar fi bine să se editeze mai multe creștomații de texte istorice, diafilme, filme, planșe, albume de fotografii și documente, atlase și hărți istorice. Considerăm, în același timp, că trebuie folosită mai mult și mai rațional metoda lecțiilor în muzee și la locuri istorice.

Dezbaterea lucrărilor editate, a filmelor cu tematică istorică, a unor muzee și expoziții în presa cotidiană și de specialitate, cu participarea unui număr mare de persoane, inclusiv organizarea de mese rotunde publice, va avea ca efect, după părerea noastră, așezarea științei istoriei în primele rînduri ale factorilor educaționali, va determina o sporire a conștiinței sociale, politice a constructorilor societății socialiste multilateral dezvoltate.

Modernizarea predării istoriei ca și a oricărei alte discipline rămîne în ultimă instanță dependentă de priceperea și munca entuziastă a profesorului. El poate face în așa fel încît istoria să nu aibă în nici o împrejurare doar o valoare informativă, ci, în primul rînd, formativă, de natură să contribuie la promovarea gîndirii dialectice, creatoare, capabilă să ducă la înțelegerea evoluției proceselor sociale în resorturile lor interioare, a cauzalității și finalității fenomenelor istorice. Este necesară, sub acest raport, credem, o revedere a formelor tradiționale de muncă cu elevii și studenții, în sensul creșterii ponderii celor aplicative și active în

* Acest lucru este cu atît mai necesar, după părerea noastră, cu cît nu pot exista justificări reale pentru situația în care în unele forme ale învățămîntului de stat istoria nu figurează în planurile de învățămînt sau figurează în măsură cu totul infimă, cu un număr cu totul necorespunzător de ore afectate predării acestui obiect. De asemenea, considerăm că mai trebuie regîndită măsura întreruperii studierii istoriei antice și medievale universale în ciclul liceal.

raport cu cele narative și descriptive. Într-un astfel de context, însăși lecția de istorie, privită ca verigă de bază în procesul de învățămînt, trebuie să includă într-o mai mare măsură elemente de natură să îndepărteze pericolul șablonizării activităților.

Responsabilitatea profesorului de istorie

Disponem astăzi în învățămîntul liceal și de cultură generală de un corp de profesori de istorie care, în marea lor majoritate, onorează pe drept cu-

vînt munca didactico-științifică, munca de propagandiști activi ai partidului. Este o plăcere să constăți că cei mai mulți dintre ei, paralel cu munca prestigioasă depusă la catedră, participă activ la viața Societății de științe istorice, organizează și conduc cercuri de istorie ale elevilor, înființează muzee sătești de istorie, conferențiază cu înflăcărare la cluburi, în căminele culturale și-n alte locuri despre feluritele probleme din trecut istoric mai îndepărtat sau mai apropiat. Această muncă onestă merită toată stima, toată prețuirea noastră; ea îndeplinește pilduitor funcționalitatea educativ-civică, patriotică și internaționalistă a istoriei.

Am remarcat nu o singură dată, asistînd la lecțiile unor profesori înzestrați cu harul neprețuit al înflăcărării, copii și tineri fascinați de faptele oamenilor slujind triumful dreptății și al libertății, care participau efectiv la destinul eroilor îndrăgiți. Astfel de lecții lasă urme adînci în conștiința tineretului, reprezentînd un mijloc educațional de mare eficacitate.

Nu este însă, din păcate, doar de domeniul excepției faptul că, datorită unor cauze multiple — asupra cărora nu vom insista —, în unele școli istoria este predată de cadre didactice care nu corespund pe deplin exigențelor ce s-ar pune în mod normal în fața lor. Ca să ne referim la o singură cauză — după părerea noastră și cea mai importantă —, datorită unor defecțiuni de organizare a învățămîntului fără frecvență în domeniul universitar și mai ales pedagogic, au ajuns să capete diploma de profesor de istorie nu numai foarte multe persoane lipsite total de *chemare* pentru o asemenea profesie dar și foarte slab pregătite profesional. Un absolvent care pornește spre catedră cu o zestre materializată în carnetul de școlaritate cu serii întregi de nota 5 (și acestea obținute în multe cazuri prin forțarea exigenței examinatorului cu fel de fel de reexaminări obținute cu concursul preabinevoitor acordat uneori de decanate, rectorate și ministere) nu poate prezenta garanții nici pentru calitatea cunoștințelor predate elevilor și cu atît mai puțin pentru sădirea convingerilor comuniste în inimile acestora. Aș vrea să adaug că eu însumi am avut prilejul să asist la școli de diferite grade, din sate, comune și chiar din orașe la lecții care nu numai că nu dispuneau de încărcătura didactico-metodică necesară dar erau lipsite de cel mai elementar *har* al profesorului. În consecință, în aceste cazuri, sensurile adînci pentru care se predă istoria în școală nici pe departe nu puteau fi atinse. Iată pentru ce socotim că admiterea în facultăți a viitorilor profesori de istorie ar trebui să se facă

în mod necesar și pe baza unor teste de aptitudini, demne de a stabili pe cel care are sau nu chemare spre o asemenea profesie.

Legat de cele de mai sus se ridică și problema ocupării posturilor didactice de către unii oameni care nu dovedesc că posedă toate calitățile necesare pentru a fi profesori de istorie.

Rămîn, din acest punct de vedere, la o mai veche judecată a mea potrivit căreia a rebuta o șarjă de oțel e foarte grav, dar nu e catastrofal ; a rebuta însă o promoție de elevi, lipsindu-i de suflul cald, însuflețitor al lecțiilor de istorie este, în mod practic, un fapt ireparabil. Cu atît mai regretabilă este însă situația în care un profesor, instalat pe o catedră oarecare, rebutează promoții după promoții din acest punct de vedere.

Discutata și pînă în prezent nerezolvata problemă a perfecționării reale și a selecționării prin concurs a cadrelor didactice la intervale scurte cred că se impune cu necesitate. Societatea noastră nu-și poate, cred, permite să instaleze în posturi didactice oameni care nu manifestă dorința de a se autoperfecționa continuu și care nu dau rezultate bune în munca la catedră. În legătură cu aceasta, consider că actualul sistem de perfecționare și de acordare a gradelor didactice merită o atenție deosebită, o analiză obiectivă întreprinsă putînd ușor să ducă la concluzia că sîntem încă departe de ceea ce ar trebui să însemne eficacitatea sistemului. Rămîn la convingerea legată de necesitatea că atît Ministerul Educației și Învățămîntului, cît și inspectoratele județene școlare trebuie să caute și să aplice — în afara oricărui formalism — măsuri comune de ridicare neconținută și *reală* a gradului de pregătire profesională și politică a celor chemați să predea tinerei generații istoria. Ceea ce se întreprinde în prezent pentru perfecționarea, pe lîngă Academia „Ștefan Gheorghiu“, într-un sistem integrat, a profesorilor de istorie care predau și alte științe sociale constituie, socotim, un început bun care va trebui să cuprindă sistematic întreaga masă a profesorilor de istorie din țara noastră.

Spre o reală integrare

a cercetării istorice

cu învățămîntul — cheia de boltă

a succeselor viitoare

în acest domeniu

Este tot mai mult relevată în ultima vreme necesitatea integrării organice a activității de cercetare a istoriei cu învățămîntul și au și fost aplicate o serie de măsuri de materializare a acestei idei. Culegem deja primele rezultate ale situațiilor de aplicare judicioasă a sistemului.

Dar cu toate că nimeni nu se mai poate îndoi de utilitatea acestui pas hotărîtor pentru îmbunătățirea activității generale și în acest domeniu, urmează abia să capete viață măsurile care să pună capăt discuțiilor și să le concretizeze într-o așezare eficace, pe un teren roditor, atît pentru

cei ce activează în domeniul cercetării cît și pentru cei din învățămînt.

Substanța cuprinsă în precizările făcute la cel de-al XI-lea Congres al partidului va fertiliza, fără îndoială, într-un timp scurt, dezbaterile acestei probleme majore și sîntem siguri că nu peste mult timp ne vom afla racordați într-un sistem unitar, integrat din toate punctele de vedere superior celui în care cercetarea și învățămîntul au evoluat pînă acum.

Anii care vor veni vor fi, fără îndoială, anii afirmării și mai puternice a creației istorice în România socialistă. Însuflețiți de hotărîrile istorice ale celui de al XI-lea Congres al partidului nostru, de conținutul bogat în idei desprins din documentele P.C.R., în general, istoricii vor cerceta, scrie și preda noi pagini minunate din cartea de aur a patriei. Ei își vor circumscrie astfel eforturile didactico-științifice și rezultatele obținute pe frontul tot mai larg și mai înfloritor al activității ideologice din țara noastră și, prin aceasta, vor binemerita în fața generațiilor de azi și de mîine, în fața tuturor celor care iubesc istoria și acționează în conformitate cu învățămintele ei.

140 de ani de la prima rodire a ideilor socialismului pe pământul românesc

N. G. MUNTEANU

În sfertul de veac care a urmat revoluției de la 1821, societatea românească a cunoscut o tot mai sensibilă afirmare a germenilor viitoarei orînduiri sociale, un suflu puternic de renovare a structurilor și organizării sale. Fenomenele care brăzdau viața economică-socială, politică și culturală anunțau iminența asaltului revoluționar împotriva alcătuirii feudale în declin, reflectau hotărîrea nestăvilită de luptă pentru înlăturarea dominației străine, pentru unitate și independență națională.

Schimbările din viața economică au dat naștere unor mutații în domeniul vieții sociale. Clasa legată de noile relații de producție — burghezia — se afirma tot mai mult pe plan politic. Se dezvoltă un curent de ascutită critică socială la adresa regimului feudal și a practicilor lui retrograde. Învățămîntul — care promova cu ardoare limba română și istoria, studiul tehnicii și al matematicii —, ca și viața cultural-artistică și presa erau pătrunse de seva efervescentei revoluționare. Acum se forma generația de oameni care, indiferent dacă erau munteni, transilvăneni sau moldoveni, dacă, într-un moment ori altul, se aflau pe meleagurile românești sau la studii peste hotare, erau pătrunși de aceleași idealuri înnoitoare, de încredere în viitorul poporului român, în capacitatea sa de a înlătura cătușele feudalității, dependența față de imperiile asupritoare vecine, de a se dezvolta pe făgașul progresului modern.

Pe acest fundal istoric au rodit ideile socialismului, pentru întia oară, în primăvara anului 1835, pe pământul satului Scăieni din fostul județ Saac, sub forma unei comunități sociale originale, menite a demonstra cu anticipație istorică nu numai românilor, ci lumii întregi posibilitatea organizării sistemului economic-social socialist și superioritatea lui asupra celui capitalist.

Concepțiile celor trei mari socialiști utopici — Owen, Saint-Simon, Fourier —, mai ales ideile fourieriste, au cucerit tinerimea studioasă a generației premergătoare revoluțiilor de la 1848 și apariției *Manifestului Partidului Comunist* al lui Marx și Engels, generație tot mai profund dezamăgită de viciile capitalismului.

Mișcarea fourieristă s-a dezvoltat ca un curent înaintat în cadrul acțiunilor revoluționare din Franța anilor 1830—1833. În timpul vieții lui

Fourier, au existat două experiențe în organizarea falansterelor. Prima a fost concretizată în 1833, la Condé-sur-Vesgres, cu participarea românului Teodor Diamant, unul dintre cei mai înflăcărați și mai populari propagatori ai învățăturii maestrului și care, în aprilie același an, i-a dedicat vibrantul apel *Către prietenii libertății, dreptății și ordinii* din întreaga lume.

Falansterul de la Condé-sur-Vesgres a eșuat, însă, în 1835.

Ideile socialismului utopic au influențat gândirea multor tineri studioși de la noi. Între aceștia, cel care a dat măsura gândirii înaintate a generației sale a fost Teodor Diamant, fiul bucureșteanului Iamandache Mehtupciu, zis Diamandi, funcționar (vtori vistier), proprietarul unei minuscule moșii, la Pociovaliște, și al Anastasiei. Strălucit absolvent al Academiei de la Sf. Sava, Teodor Diamant a fost trimis la studii politehnice, ca bursier, în Germania (1828), de unde a plecat la Paris spre a studia științele sociale, în special doctrinele economice. Se întoarce la București cu diploma de inginer (a fost angajat ca inginer hotarnic și încadrat în Societatea de agricultură, alături de Ion Cîmpineanu, șeful partidei liberale și aspirant la domnie. De asemenea, face parte din Asociația inginerilor hotarnici), cu hotărîrea nestrămutată de a iniția și a realiza reforme sociale și culturale menite să scoată poporul român din mizerie și ignoranță. Programul reformelor sale fusese expus în apelul din aprilie 1833, publicat la Paris. Selectînd sîmburele rațional din opera teoretică a lui Fourier, Teodor Diamant pleda pentru transformarea lumii în sensul ideilor socialiste, în care munca, economia unitară și organizarea colectivă a producției să fie baza societății. El scria : „Nu poate fi libertate individuală, nici dreptate și nici ordine fără un minimum decent de existență asigurat poporului ; nu poate fi obținut nici un minimum de existență fără atracția în producție (...) ; muncile nu trebuie să rămînă penibile și respingătoare ; nu poate fi producția atrăgătoare în munca fărîmitată, solitară, cu un salariu insuficient ; libertatea, dreptatea și ordinea nu se vor putea naște decît în ziua în care se va ieși din fărîmîțarea care este baza societății actuale, care exclude unitatea, economia și care face respingătoare producția“.

În privința proprietății, Diamant recunoștea că una (începe cu enunțarea acesteia) din căile de soluționare a acestei probleme sociale este „împărțirea prin violență a bogățiilor celor ce au de către și între cei ce nu au“ și avertiza pe cei bogați că cei săraci vor recurge la această cale dacă nu vor înțelege că poporului trebuie să i se asigure un minimum de existență și să i se recunoască dreptatea și egalitatea în societate. Pentru a evita violența, fourierismul oferea soluția asocierii benevole a forțelor de producție : pămîntul, vitele, mărfurile, clădirile, uneltele agricole și industriale, mobilierul gospodăresc și valorile în numerar. Pe scurt, el cerea asocierea „capitalului, a muncii și a talentului“.

Îndată după întoarcerea în țară (1834), începe o înflăcărată propagandă spre a converti suflarea românească la ideea organizării producției agricole, industriale, a transporturilor și comerțului pe baze noi, menite ar fi „pildă altor neamuri ce se fălesc cu civilizația“¹.

¹ Citat după : I. Cojocaru, Z. Ornea, *Falansterul de la Scăieni*, Editura politică, București, 1966, p. 66.

În elaborarea programului său de reforme, Teodor Diamant pornea de la situația maselor populare, de la viața de împilare cruntă și de mizerie a țărânimii, de la exploatarea și revoltele proletare. El releva că societatea capitalistă „este împovărată de neputință” de a satisface necesitățile sociale ale poporului, ale celor săraci, de „a îmbunătăți soarta numeroșilor proletari”. Dacă proletariatul și masele populare sărace se răscoală, vinovați sînt cei avuți, vinovate sînt clasele stăpînitore. Pentru demonstrarea afirmațiilor făcute și a necesității reformelor, tînărul, dar maturul vizionar conturează lumea contemporană: „în toate părțile plăgile politice se înveninează, împrumuturile fiscale, marile armate, urile dintre partide, lipsa cumplită și deprimarea generală merg crescînd”.

Diamant nu s-a mulțumit, însă, a rămîne la faza de reflecții asupra lumii contemporane. El era hotărît să treacă la fapte și a pășit temerar la înfăptuiri care, atunci, erau obiectiv imposibile.

Socialistul Diamant, deși era atras și iubea lumea celor neavuți, deși era impresionat de frămîntările proletare și fără îndoială că dădea dreptate ciocănașilor din ocnele prahovene, care mereu se revoltau pentru o viață mai bună, totuși n-a ajuns la constatarea antagonismelor de clasă ce domneau în societatea existentă în anii săi. În entuziasmul lui, el credea că înșiși domnitorii principatelor românești îl vor sprijini în acțiunea sa de a înfăptui reforme în sfera producției, a repartiției și a organizării sociale și culturale. Domnitorii Munteniei și Moldovei se prezentau ca personalități culte și cu concepții liberaliste. Mari moșieri, ei vădeau un anumit interes pentru modernizarea producției pe moșiile lor, introducerea unor metode științifice, moderne, în agricultură și creșterea animalelor. În acest context dat se situează optimismul care străbate scrisoarea lui Diamant către Fourier, trimisă în iunie 1834: „am avut fericirea să obțin rezultate destul de bune în cele 20 de zile de cînd am sosit aici: trei terenuri cultivate, fiecare bun pentru o colonie... pentru un prim roi de coloniști, sînt oferite de proprietarii lor...”².

Nu e de mirare nici faptul că a vrut să-l convertească, mai întîi, pe domnitor, dînd astfel reformelor sale un caracter național, general. El scrie maestrului că ar fi putut întemeia imediat o societate, dar preferă să aștepte înapoierea de la Constantinopol a domnitorului proaspăt întărit, „spre a-l convinge să subscrie cel dintîi”.

Singurul proprietar de moșie pe care l-a convins să participe la organizarea „Societății agronomice” a fost Manolache Bălăceanu. Dintr-o scrisoare trimisă de la Paris, în martie 1833, reiese că acesta îi era prieten și că îi împărtășea ideile³.

Om cu vederi avansate, Manolache Bălăceanu a constatat, prin propria lui experiență, că relațiile feudale putreziseră, că ele generau pe ogoare bălării și ciulini, iar în sufletul clăcașului apatia și dorul de ducă, de fugă de pe glia care-l hrănise sute de ani. Claca și întreaga suită de servituți, pe care Regulamentul organic le înăsprișe și mai mult, germinau revolte. Țăranul folosea cu mai mare drag furca, sapa și coasa ca arme împotriva boierilor și a conacelor lor decît ca unelte de transformare a pămîntului în roade. Avea Bălăceanu patru moșii, care nu numai că

² Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România (1821—1878), Editura politică, București, 1971, p. 110—111.

³ I. Cojocaru, Z. Ornea, *Op. cit.*, p. 350.

nu-i umpleau hambarele, dar îl înglodau în datorii. Nici tatăl său, boier de rang mic, nu izbutise mare lucru, iar moștenitorii și mai puțin.

Animat el însuși de idei reformatoare, Manolache Bălăceanu a acceptat să participe la transformarea moșiei sale într-o societate agromonică și manufacturieră industrială cu un caracter nemaicunoscut. În acest fel, la începutul lunii martie 1835, odată cu înmugurirea naturii înconjurătoare, la Scăieni-Prahova a răsărit prima cooperativă de producție agricolă și industrială de tip comunard din istoria României și una dintre primele două din istoria universală. Această acțiune comunardă, care își devansa epoca, era opera unui gânditor român, ce se situa între primii în lume, alături de francezi, englezi, germani, care visau la o societate a dreptății, a socialismului.

Teodor Diamant s-a obligat, prin contract, să organizeze o fermă agromonică și manufacturieră industrială în care întreaga activitate să se desfășoare în comun, iar Manolache Bălăceanu, proprietarul moșiei Scăieni, a eliberat robii, a desființat claca și a arendat pământul, viile, livezile unui colectiv de arendași de diferite profesii manuale și intelectuale. „Arendașii” erau, în fapt, cotizanți ai societății cooperatist-manufacturieri.

Organizarea societății agromonice și manufacturiere a pășit, de la început, pe cărări originale, în funcție de posibilitățile de constituire. Fourier decretase că o falangă nu se poate alcătui decât cu minimum 1 600 de oameni. Diamant și prietenul său, Bălăceanu, numit director fondator, au pornit la treabă cu mai puțin de 100. Cooperativa aceasta, ai cărei membri se intitulau „soți”, cuprindea bărbați, femei și copii, meseriași și intelectuali, cu toții liberi și egali în drepturi. Ferma diamantistă avea două secții : agricolă și industrială, plus o instituție de învățământ. Activitatea productivă se desfășura pe bază de plan, care avea menirea să lichideze anarhia în producție și schimb. Sarcina de a asigura îndeplinirea planului a fost încredințată agronomului comunității societare din Scăieni, H. Crateros, un erudit al profesiei. Activitatea socială se baza pe un statut, care preciza că scopul societății agricole și manufacturiere este „împreunarea lucrului și talentului pentru lucrarea industriei și a cîmpului”. Producția și consumul erau în comun. „Soții” locuiau în cadrul falansterului.

Secția industrială cuprindea activitatea morii pentru cereale, pusă în funcțiune de forța hidraulică, a pivelor, a instalațiilor de vinificare și de conservare a fructelor, a atelierelor sericicole, a brutăriei etc.

Ferma diamantistă dispunea și de un serviciu de aprovizionare și de desfacere a surplusului de produse agricole. În fruntea acestei activități se afla „iconomul din lăuntru al societății”, adică al consumului, pe nume Sandu Nohaia, și un „iconom de afară”, al schimbului, în persoana „soțului” Costache Bulgărescu. Acesta a condus activitatea mai multor hanuri cu „prăvălii” care aparțineau fermei.

Un loc special în activitatea fermei diamantiste îl ocupau educația și procesul de instrucție. Un apel către doritori anunța că societatea agromonică și industrială deschide un „pension” unde să se învețe teoria și practica agriculturii, economia politică și socială, teoria și practica militară, matematica, muzica vocală și instrumentală, desenul și dansul. Pensionul asigura internatul. „La pension se vor primi toți aceia care vor

voi ca să fie tovarăși“ — adică membri ai colectivității, drept care înscrișul trebuia să plătească și prețul unei acțiuni.

În primul an de activitate, comunitatea societară din Scăieni n-a fost controlată de oficialități. În taină, însă, ele îi urmăreau activitatea, izbînzile ei fiind de natură să le neliniștească. Și cum să fie liniștitoare aceste succese cînd, în același județ, ciocănașii ocnelor de sare deveneau tot mai „răzvrătitori“ ? Experimentul de la Scăieni, unde țiganii foști robi erau „soți“ și „tovarăși liberi“, învățau meserii și carte, venea în flagrantă contradicție cu ceea ce Gr. Alexandrescu numea „civilizație de fațadă“, în care robii se vindeau ca obiecte prin reclamă la gazetă : „15 familii de țigani ai d. Hristache H. Parascheva sînt de vînzare, ori cu totul ori cu familia“. „O țigancă, anume Floarea, în vîrstă de 32 ani, dimpreună cu un fecior al ei ... sînt de vînzare“ etc. etc.⁴ (vezi colecția ziarului „Cantor de avis și comers“ din 1837—1848). Ce să mai vorbim despre desființarea clăcii, despre faptul că, în timp ce în țară regimul de muncă era excesiv de lung și de greu, atît în agricultură, cît și în industrie, la Scăieni se muncea liber doar 8 ore pe zi !

În decembrie 1836, considerînd că la Scăieni se desfășoară o periculoasă „viață comunistă“, autoritățile au intervenit cu forțe militare și au dizolvat prima întreprindere cu caracter socialist din istoria României. Nu se cunoaște dacă Diamant a fost sau nu arestat. Dispariția lui pentru un timp, în anii 1838—1840, din viața publică ar putea fi dovadă că a fost arestat, împreună cu elementele democratice care au urmărit răsturnarea lui Alexandru Ghica, și deținut la Snagov. Oricum, reprimarea falansterului nu l-a determinat să renunțe la acțiunea sa.

În memoriul predat de Teodor Diamant Consiliului Administrativ al Principatului Moldovei⁵, argumentele lui în favoarea organizării falansterelor în Moldova sînt și mai convingătoare, și mai patetice. În opera teoretică și practică diamantistă se distinge un adevărat program socialist premarxist de prefaceri sociale îndrăznețe, un imn închinat muncii și dreptății. El cerea ca „Toată lumea“ — bărbați, femei și copii — să fie atrasă în sfera producției materiale și culturale, fiecare să învețe mai multe meserii, pentru a-și putea schimba cu ușurință ocupația și „să-și întrebuițeze activitatea și inteligența la toate lucrările productive, potrivit caracterului lor“ ; forța de muncă să fie grupată în întreprinderi agricole și industriale colective, care să exploateze și să cultive pămîntul „după ultimele metode folosite în Europa înaintată ; să fie constituite colonii și ateliere manufacturiere care să transforme în țară materia primă agricolă (produsele agricole) în produse industriale“. Să nu se importe ceea ce se poate fabrica în țară, pentru ca astfel „aurul și argintul care intră prin portul Galați să rămînă în țară“ ; eliberarea robilor și abolirea clăcii și încadrarea acestora în activitatea coloniilor agricole —

⁴ Citat după : G. Călinescu, *Gr. Alexandrescu*, Editura pentru literatură, București, 1962, p. 33, nota 3.

⁵ I. Cojocaru, *Z. Ornea, Op. cit.*, p. 411—415.

industriale ; transformarea moșiilor în „centre de diferite munci agricole, industriale și comerciale“ menite să elimine antagonismul dintre proprietarii moșiilor și lucrători.

În programul diamantist era schițată și reforma învățămîntului, care trebuia să asigure cadre societății concepute de el. „Prin învățatură — scria Diamant — nu înțeleg cunoștințe ce nu sînt de nici un folos pentru acela ce le are, ci cunoștințe temeinice și practice care să se poată aplica la trebuințele vieții sau destoinice ce să facă pe cineva cinstit, norocit și folositor în profesia în care va fi orînduit“⁶.

Teodor Diamant a fost exponentul idealurilor socialiste premarxiste, care au influențat cugetarea multor gînditori și militanți ai generației revoluționare de la 1848.

Ion Ghica, dispunînd de cunoștințe socialiste, a scris cu multă căldură despre Diamant și despre activitatea sa. Într-o scrisoare trimisă lui Alecsandri, el spunea : „M-apuc să-ți vorbesc de un biet original, de un nebun, cum ziceau unii, de un entuziast, român cu inimă, despre care nu am văzut să se fi scris un rînd măcar. Un om uitat, deși poate a contribuit mai mult decît s-ar crede la starea de astăzi, cu toate că nu trăia la 1848“. Impresionante sînt cuvintele cu care Ghica încheie evocarea figurii „patriarhului“ socialismului român : „Mulți, foarte mulți din oamenii care au jucat un rol în țară îi datoresc lui Diamant ideile generoase și patriotice. El a format inima și spiritul multora dintre români“⁷. Din scrierile lui Ghica ne-au rămas informații privind activitatea socialistă a lui Diamant la Paris și despre locul fruntaș al socialistului român între ideologii și propagandiștii construirii societății ideale bazate pe muncă și pe armonie socială.

Heliade-Rădulescu a fost acela care i-a pus la dispoziție lui Diamant coloanele ziarului „Curierul românesc“, pentru a propaga ideile socialiste-fourieriste. La începutul activității sale, Heliade s-a declarat partizanul maestrului Charles Fourier și a înființat, la București, o bancă specială, care-și aștepta clienți amatori să depună capitaluri în vederea organizării falansterelor după modelul lui Fourier. Evident că așteptarea s-a dovedit zadarnică, așa cum s-au petrecut lucrurile și la Paris cu Fourier, care și el a așteptat toată viața un milionar amator să-și asocieze capitalul cu ideile sale și cu munca, prin înființarea falansterului. Mai tîrziu, în comisia agrară, dînd uitării colaborarea cu Diamant, Heliade îl acuza pe Ion Ionescu de la Brad că face propagandă ideilor subversive socialiste și că este, în fond, un „socialist inveterat“. Cunoscător al doctrinelor sociale ale timpului, partizan al radicalismului în politică, Ion Ionescu de la Brad, cu toate că, fără convingere, s-a disociat de soluțiile comuniste-fourieriste în problema agrară, referirile la socialiști din

⁶ Ibid.

⁷ Ion Ghica, *Opere*, vol. I, Editura pentru literatură, București, 1967, p. 286. și 294.

articolele sale sînt pătrunse de simpatie și admirație⁸. Deși se declara sprijinitor al dreptului sacru la proprietate, el recunoștea că atunci cînd masele populare o cer, exproprierea este necesară și firească.

Un prieten al socialiștilor și adept al ideilor proudhoniste și blanquiste a fost C. A. Rosetti. Într-un apel lansat prin revista „România viitoare“, acesta, împreună cu A. G. Golescu, N. Golescu, G. Magheru, V. Mălinescu, A. Paleologu, C. G. Florescu, D. Voinescu ș.a., se declara partizan al revoluției mondiale. Cunoscător al ideilor socialiste era și pictorul I. D. Negulici⁹, ocîrmuitorul județului Prahova în timpul revoluției de la 1848. La rîndul lor, poeții Grigore Alexandrescu și Cezar Bolliac simpatizau socialismul. Ideile socialiste străbat opera literară a lui Alecu Russo.

Idei înaintate, caracteristice epocii moderne în care pășise poporul român odată cu revoluția de la 1821, ale democrației sociale, egalității, dreptății, ale raționalismului și socialismului utopic, ideea abolirii iobăgiei, a modernizării agriculturii și împletirii ei cu industrializarea, ideea de cooperare în procesul producției materiale și al schimbului, ideea rolului primordial al muncii și asocierii în organizarea producției, ideea învățămîntului și practicii poliprofesionale, a egalității femeii, toate acestea au pătruns în cultura și în viața politică din țara noastră prin filtrul diamantist și au devenit puncte programatice în lupta forțelor politice democratice românești. „Secolul în care trăim — scria Ion Ghica — este realizarea *progresului social* condus de *progresul raționalismului*, progres la care au lucrat toți oamenii de valoare, filozofi și eroi. Acest progres își are sorgintea în muncă“¹⁰. Curentul radical ilustrat de Gh. Panu și alții avea și el unele aderențe cu ideile socialiste al căror exponent fusese Diamant.

Deplina încredere a lui Diamant în capacitatea maselor sărace, a clăcașilor și a robilor de a fi părtași la transformările sociale a constituit un indicator moral adoptat de contemporani și a lăsat urme adînci în conștiința generațiilor care au urmat.

Ideea cooperativelor de producție, de schimb și aprovizionare, care a rodit întîia oară la Scăieni, a preocupat pe mulți adepți ai progresului social. Autori de renume, specializați în problema cooperației și sociologiei, ca Gr. Mladenatz, I. Fiñescu, D. Gusti, A. G. Galan, I. Tatos și alții, subliniind că ideile reformatorilor sociali din prima jumătate a secolului al XIX-lea erau binecunoscute și acceptate de fruntașii culturii din cele două principate dunărene, îl consideră ca precursor al cooperației pe Teodor Diamant, „propagator și experimentator“, care a pus o amprentă puternică asupra epocii sale¹¹.

⁸ A se vedea „Pruncul român“, nr. 23, 24 și 25 din august 1848.

⁹ A se vedea în acest sens: Petre Constantinescu-Iași, *Trei pictori români în revoluția de la 1848*, Editura de stat, București, 1946, p. 9.

¹⁰ Ion Ghica, *Convorbiri economice*, ediția a III-a, Editura Söcec, București, 1879, p. 20.

¹¹ *Enciclopedia României*, vol. V, p. 633.

Practic, însă, ideea cooperăției, chiar și golită de conținut socialist, și-a făcut loc doar ca mijloc de propagandă electorală. Drumul capitalist al cooperăției a fost barat de concurența potențailor, care nu erau dispuși să-și vadă micșorate profiturile.

În 1867, Visarion Roman înființează cooperativa de credit „Banca Albina”; în 1881, I. C. Brătianu și P. S. Aurelian ctitoresc casele județene de credit agricol de tip cooperatist, iar în 1893 Spiru Haret militează pentru generalizarea în județe a cooperativelor populare. Prin legea din 1903, se înființează „Casa centrală a băncilor populare”, al cărei prim conducător a fost I. G. Duca. Cu toate că, în perioada interbelică, statistica cooperativelor și a cooperatorilor ar putea sugera existența unei mișcări cooperatiste însemnate, în realitate cifrele marchează un simulacru de cooperatie în România capitalistă. În tabelul următor, redăm statistica cooperativelor de producție existente, formal, în 1938.

COOPERATIVE DE PRODUCȚIE ÎN 1938 ¹²

Felul cooperativei	Numărul cooperativelor în funcțiune	Numărul membrilor	Mijloacele financiare proprii (în mil lei)
Total	1347	123 858	444 278
Forestiere	347	28 823	161 946
Lăptării	265	29 736	22 750
Viticole	39	3 746	10 569
Obști de cumpărare	256	20 191	45 692
Obști de arendare	89	5 686	8 565
Diverse	351	35 677	194 756

Cei mai mulți dintre autorii care au evocat viața și activitatea lui Teodor Diamant ¹³ au apreciat că creatorul falansterului de la Scăieni a fost între cei mai înfocați adepți ai concepțiilor fourieriste. Diamant însuși declara că aplică „sistema” lui Charles Fourier. Unii autori susțin că Diamant a fost mai întâi saint-simonist iar apoi, după destrămarea acestei școli, a devenit fourierist ¹⁴. Receptivitatea românilor la ideile înaintate din lume este un proces care va cunoaște, în fiecare etapă, noi

¹² *Enciclopedia României*, vol. IV, p. 659 (tabloul XLVIII).

¹³ Ion Ghica, *Teodor Diamant*, în *Opere*, vol. I, Editura pentru literatură. București, 1967, p. 281—294; Nicolae Deleanu, *Primii socialiști români*, în „Mișcarea socială”, nr. 1, octombrie 1929; Ștefan Voitec, *O comemorare: Fourier*, în „Lumea nouă”, din 10 septembrie 1939; C. Titel-Petrescu, *Socialismul în România. 1835—6 septembrie 1940*, Biblioteca socialistă, p. 27—48.

¹⁴ G. Zane, *Le saint-simonisme et le fourierisme en Roumanie*, în „*Économie et sociétés*” (Paris), Librairie Droz, Genève, tom. IV, nr. 10, octombrie 1970, p. 535—562.

potențari. G. Zane scria, în 1927, că Nicolae Bălcescu era purtător al ideologiei socialiste în studierea chestiunii economice în Principate, aprecia că revoluționarul român era influențat, deopotrivă, de ideile lui Marx și Saint-Simon¹⁵ și că ideile *Manifestului Partidului Comunist* au făcut din Bălcescu un teoretician al luptei de clasă. Demnă de relevat ni se pare modalitatea receptării influențelor ideologice. Gînditorii revoluționari români au preluat critic doctrinele înaintate, pe care le-au supus unui proces de adaptare și selecție, reținînd ceea ce se vedea adecvat atunci pentru realitățile românești. Acesta este și sensul activității lui Teodor Diamant¹⁶.

Locul lui Teodor Diamant în istoria vieții social-politice din România, în cultura românească a fost apreciat în multiplele lui semnificații de către mișcarea muncitorească și socialistă. Încă în perioada pregătirii Congresului socialist din 1893, chemat să dea ființă partidului politic al clasei noastre muncitoare — Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România — ziarul „Munca” amintea de idealurile precursorilor socialismului științific, „de a aduce pe pămînt mult căutată și dorită libertate, egalitate și, prin urmare, și armonia între oameni sau frăția”, iar acest ideal „nu este o utopie, ci idealul nostru”¹⁷.

Dr. L. Ghelerter, în articolul intitulat *De la Spartacus la Lenin*, definește „mișcarea socialiștilor utopici” ca manifestare a tendințelor de clasă proletare¹⁸. Același autor, în lucrarea sa *Istoria socialismului român*, scrie: „Ca toate mișcările socialiste din lume, și cea românească își are ca precursor al ei un utopist: Teodor Diamant”¹⁹.

Istoricul și scriitorul Nicolae Deleanu a relevat că istoria socialismului român începe cu acțiunea de la Scăieni și cu opera lui Teodor Diamant. „Istoricii oficiali — scria N. Deleanu — au neglijat aproape cu desăvîrșire influența unor anumite idei revoluționare. Anume, este vorba despre ideile premergătorilor socialiști, idei care răzbisera în țările românești (...). Istoria socialistă trebuie să îmbrățișeze, ca și în Apus, toate manifestările sociale și individuale, oricît de îndepărtate, care au grăbit mersul obișnuitei evoluții”²⁰. Autorul a situat, alături de Teodor Diamant — primul socialist român —, și pe Nicolae Bălcescu, „care cunoștea pe Marx și avea intime relații cu Louis Blanc, Ledru-Rollin și Mazzini”²¹.

Ștefan Voitec, subliniind că Fourier este revendicat, deopotrivă, ca precursor al cooperăției și al socialismului, scrie, într-un articol publicat în 1939, că „Cel mai însuflețit dintre românii adepți ai fourierismului era

¹⁵ G. Zane, *Marx și Bălcescu*, în „Viața românească” (Iași), vol. LXX, anul XIX, 1927.

¹⁶ Gh. Dobre, *Din istoria socialismului utopic în România*, în S. B. Kan, *Istoria ideilor socialiste*, Editura politică, București, 1964, p. 279 și urm.; I. Cojocaru, Z. Ornea, *Falansterul de la Scăieni*, Editura politică, București, 1966.

¹⁷ *Idealul și lupta noastră*, în „Munca” din 29 noiembrie 1892.

¹⁸ „Proletarul” din 2 decembrie 1928.

¹⁹ „Calendarul muncii”, 1925.

²⁰ Nicolae Deleanu, *Primii socialiști români*, în „Mișcarea socială”, nr. 1, octombrie 1929.

²¹ *Ibid.*

Diamant“²². Autorul îl considera, prin urmare, pe Diamant precursor atît al cooperației, cît și al socialismului în România.

Prin activitatea sa, Teodor Diamant se situează printre fondatorii socialismului utopic pe plan universal, în imediata apropiere de cei trei mari utopici din epoca modernă — Owen, Saint-Simon, Fourier —, apreciați de Karl Marx ca „patriarhi“ ai socialismului. Interpretînd creator opera lor teoretică și, cu deosebire, a celui mai mare dintre cei trei mari, Diamant a contribuit la îmbogățirea conceptului de socialism premarxist și, totodată, a trecut din domeniul contemplării în acela al practicii sociale. Inginerul Teodor Diamant a fost, deopotrivă, doctrinar și constructor, ideolog și practician. El a fost întîiul activist care și-a dedicat viața cauzei eliberării depline și dreptății maselor populare, muncitorimii care pășea pe drumul devenirii ei de clasă, a fost precursor al socialismului în România. Activitatea lui s-a încadrat în ceea ce Marx și Engels numesc „stafia comunismului“, împotriva căreia „s-au unit într-o sfîntă hăituială“²³ toate forțele reacționare ale Europei de la jumătatea veacului trecut.

Clasa muncitoare a preluat moștenirea diamantistă de pe pozițiile socialismului științific. Socialiștii utopici nu văzuseră rolul istoric al proletariatului, cu toate că Saint-Simon, ca și Diamant de altfel, amintesc de muncitorime și de rolul ei dominant în producerea bunurilor materiale. Descoperirea rolului istoric al proletariatului, acela că eliberîndu-se pe sine eliberează întreaga societate și pune capăt antagonismelor de clasă, este opera lui Marx și Engels. Socialiștii români și-au însușit ideile marxiste încă în timpul vieții marilor fondatori ai socialismului științific și au avut legături laborioase cu Friedrich Engels și cu alți conducători ai mișcării muncitorești internaționale.

Înțelegînd că pentru a-și putea cuceri revendicările menite a-i asigura condiții de viață și de muncă omenești și pentru înfăptuirea idealurilor revoluționare este necesar să se organizeze, clasa muncitoare și-a creat asociații de luptă împotriva exploatării capitaliste și de formare și educare politică-ideologică. Totodată, mișcarea muncitorească s-a pronunțat, de la început, pentru eliberarea națională, pentru independența țării. Militanții socialiști din a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-au format la școala socialismului științific și pe terenul practicii luptelor de clasă. În România, organizațiile politice ale clasei muncitoare și cele profesionale-sindicale s-au dezvoltat unitar, recunoscînd și afirmînd rolul partidului de conducător și organizator al luptei proletariatului, a tuturor celor ce muncesc.

Învățătura marxistă a fost călăuza socialiștilor români, luptele de clasă au constituit școala, iar profesori ai acestei școli au fost o întreagă

²² Ștefan Voitec, *O comemorare: Fourier*, în „Lumea nouă“ din 10 septembrie 1939.

²³ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 4, Editura politică, București, 1958, p. 465.

pleiadă de militanți socialiști din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru.

Referindu-se la activitatea cercurilor socialiste și a celor de studii sociale, Panait Mușoiu, primul traducător în limba română al *Manifestului Partidului Comunist*, scria: „Acestea au fost cursurile adevăratei Academii, care ne-au înlesnit să ajungem la conștiința stării aflătoare și a menirii noastre”²⁴.

Lupta pentru emanciparea maselor muncitoare, pentru socialism și comunism a fost ridicată pe o treaptă superioară de către Partidul Comunist Român, care, identificându-se cu idealurile clasei muncitoare, ale poporului român, din rindurile cărora a apărut, a condus masele la marile asalt împotriva orînduirii capitaliste, pentru triumful rînduieiilor noi, socialiste, pentru independența și propășirea României în epoca contemporană. De pe culmile socialiste cucerite de poporul român, acum cînd se împlinesc 140 de ani de la prima rodire a ideilor socialismului pe pămîntul românesc, ne mîndrim în lume cu roadele bogate ale muncii noastre entuziaste, creatoare și descătuseate. Construim fabrici și uzine, construim locuințe, construim lăcașuri de învățămînt, cultură și artă. Fapte după fapte socialiste, așa cum va fi visat nemuritorul precursor al socialismului în România, așa cum va fi fost prefigurată marea realitate a zilelor noastre de întia întreprindere socialistă-diamantistă de la Săcieni, din 1835.

²⁴ „Mișcarea socială”, 16 februarie 1897.

Considerații asupra formelor folosite de P.C.R. pentru apărarea și sprijinirea militanților revoluționari întemnițați

OLIMPIU MATICHESCU

A vîntul pe care l-a luat mișcarea muncitorească din România în perioada de după primul război mondial s-a caracterizat prin dezvoltarea fără precedent a luptelor de clasă, prin afirmarea tot mai puternică a proletariatului ca cea mai avansată forță socială a societății românești. În scopul perpetuării dominației sale economice și politice, burghezia a trecut la aspre măsuri de represiune împotriva clasei muncitoare, a forțelor progresiste și democratice. În lumina acestei situații, în anii respectivi problema apărării și sprijinirii luptătorilor revoluționari urmăriți, arestați, judecați sau întemnițați, a familiilor lor s-a pus în mod deosebit, pe măsura amplitudinii luptei de clasă. Ea și-a găsit expresia în mii de petiții și memorii de protest trimise diferitelor foruri ale aparatului de stat, în intervenții colective la procese, în greve și demonstrații pentru eliberarea militanților aflați în închisori¹.

Necesitatea asigurării unei asistențe sistematice, organizate în sprijinul victimelor terorii antimuncitorești s-a pus în România cu o mai mare acuitate în toamna anului 1920, în directă legătură cu mișcările greviste și cu actele represive la care au recurs cercurile guvernante, cît și ca măsură de prevedere pentru pasul hotărîtor pe care pregătirea grevei generale din octombrie 1920 îl constituia. În aceste condiții, cînd mișcarea muncitorească din România se preocupa de găsirea unor forme adecvate de luptă împotriva represiunii, care să depășească vechile metode și mijloace de activitate spontană și să aibă un caracter permanent, a fost înființată, în septembrie 1920, Crucea Roșie Socialistă, din inițiativa Partidului Socialist și a Comisiei Generale a Sindicatelor*.

Crearea Crucii Roșii Socialiste a constituit un pas înainte pe linia luptei organizate a proletariatului român pentru sprijinirea materială, apărarea morală și juridică a luptătorilor revoluționari deținuți în închisori. Înființată într-un moment important pentru mișcarea muncitorească din țara noastră, în ajunul uriașei confruntări de clasă care a fost greva generală din octombrie 1920, Crucea Roșie Socialistă a reprezentat începutul constituirii formelor organizate de ajutorare a militanților revoluționari întemnițați. Activitatea inaugurată de această organi-

¹ A se vedea ziarul „Socialismul” din decembrie 1918 — septembrie 1920.

* „Socialismul” din 20 septembrie 1920.

zație a continuat permanent, sub diferite alte denumiri — Comitetul central de ajutorare de pe lângă Comisia Generală a Sindicatelor, Comitetul central de ajutorare al partidului comunist, Ajutorul Roșu, Apărarea Patriotică —, pînă la eliberarea României de sub dominația fascistă.

Transformările organizatorice survenite în anii 1920—1944 în evoluția organizațiilor de ajutorare și de apărare reflectă preocuparea mișcării noastre muncitorești pentru adaptarea continuă a acestora la cerințele impuse de prigonirea luptătorilor revoluționari ai clasei muncitoare. Succesele obținute în perioada imediat următoare creării P.C.R. sînt concludente în acest sens. Atît Crucea Roșie Socialistă, cît și organizațiile constituite ulterior s-au aflat, în tot acest timp, în primele rînduri ale luptei împotriva terorii, sub orice formă s-ar fi manifestat ea, ale acțiunilor de sprijinire materială, apărare morală și juridică a militanților clasei muncitoare, a familiilor lor². Campaniile de sprijinire multilaterală a miilor de muncitori arestați cu prilejul grevei generale din octombrie 1920, de apărare a luptătorilor revoluționari arestați cu prilejul Congresului de transformare a Partidului socialist în Partidul comunist — implicați în procesul din Dealul Spirii —, ca și acțiunile de solidarizare cu victimele terorii albe din Bulgaria constituie momente semnificative în această privință³.

După crearea P.C.R., a luat ființă, în octombrie 1921, Comitetul central de ajutorare de pe lângă Comisia Generală a Sindicatelor din România, care a preluat din punctul de vedere organizatoric structura și formele de activitate ale Crucii Roșii Socialiste, avîndu-se în vedere că autoritățile interzisese orice fel de activitate desfășurată sub egida Crucii Roșii Socialiste pentru colectarea de ajutoare materiale destinate militanților clasei muncitoare deținuți în închisori. Divergențele din sinul mișcării muncitorești, cît și nevoile de centralizare a acțiunilor de ajutorare pentru victimele terorii au dus la crearea, în iunie 1922, a Comitetului central de ajutorare al partidului comunist. Noua organizație marca un pas înainte în special din punctul de vedere al caracterului său politic, al legării sale în măsură mai mare de campaniile de sprijinire materială și morală a militanților revoluționari aflați în închisori⁴.

În ansamblul lor, aceste organizații au avut filiale — comitete locale — în diverse localități din țară — cu precădere în centrele muncitorești —, care coordonau pe plan local toate acțiunile de ajutorare și de apărare a militanților arestați. Atît în structura organizatorică a Crucii Roșii Socialiste, cît și a celorlalte organizații cu caracter de apărare constituite în anii activității legale a P.C.R. nu au existat membri permanenți. Mijloacele materiale necesare acțiunilor de ajutorare proveneau din colectele efectuate periodic la nivelul întregii țări⁵.

² A se vedea mai pe larg în acest sens: Olimpiu Matichescu, *Lupta pentru apărarea și ajutorarea victimelor terorii antimuncitorești din România în anii 1920—1924*, în „Anale de istorie”, anul XIV, nr. 2/1969, p. 29—42.

³ *Ibid.* A se vedea și: Olimpiu Matichescu, *Ridicați glasul vostru de protest*, în „Magazin istoric”, nr. 2/1969, 43—46; *Solidaritatea mișcării muncitorești și democratice din România cu mișcarea muncitorească și democratică din Bulgaria*, Editura politică, București, 1974, p. 143—153.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

Succesele obținute în acei ani pe linia atragerii maselor la acțiunile de luptă contra terorii, pentru ajutorarea și apărarea celor înțemnițați, a familiilor lor trebuie apreciate, pe de o parte, prin prisma efectelor directe și pozitive pe care această activitate a avut-o asupra ansamblului mișcării muncitorești din respectiva perioadă, iar pe de altă parte a experienței bogate pe care partidul comunist a acumulat-o și pe această cale în lărgirea bazei de masă a activității sale. Învățămintele acelor ani au permis Partidului Comunist Român ca, în condițiile ilegalității, să perfecționeze și să adâncească formele organizate de antrenare a maselor în activitatea de sprijinire a militanților revoluționari aflați în închisori, de luptă împotriva terorii, prin înființarea organizației de masă Ajutorul Roșu. Această activitate s-a înscris ca o componentă organică a mișcării revoluționare de masă împotriva regimului burghez, contribuind, pe multiple planuri, la afirmarea țelurilor luptei revoluționare a clasei muncitoare, a maselor largi, organizate și conduse de partidul comunist.

Din punctul de vedere organizatoric, Ajutorul Roșu a avut o evoluție complexă. Creată în vara anului 1924, ca urmare a măsurilor adoptate în acest sens de Congresul al III-lea al P.C.R., organizația continua, de fapt, activitatea organizațiilor de ajutorare ale clasei muncitoare din anii 1920—1924. Ajutorul Roșu avea, deci, în România o tradiție proprie, forme specifice de activitate în momentul în care s-a hotărât afilierea sa la Ajutorul Roșu Internațional. În permanență, organizația a fost strâns legată de obiectivele luptei clasei noastre muncitoare și de cerințele acesteia, de succesele și limitele manifestate în activitatea partidului comunist, de care a fost condusă și îndrumată⁶.

Ajutorul Roșu a avut o structură organizatorică proprie: Comitet Central, comitete regionale și comitete locale, care mențineau o strânsă legătură între ele, precum și membri permanenți, cotizanți, cu drepturi și obligații ce decurgeau din prevederile statutare. Organizația de bază o constituia celula, iar din 1937 comitetele de patronaj, care funcționau în fabrici, întreprinderi și cartiere. În cursul anului 1935, Ajutorul Roșu avea 5000 de membri permanenți, care activau în ilegalitate⁷.

Activitatea Ajutorului Roșu, organizată pe resoarte (asistență materială, apărare morală și juridică), s-a desfășurat în condiții de conspirativitate, membrii săi fiind expuși măsurilor represive⁸. Avînd însă în vedere profilul și natura activității sale, care necesita, prin ea însăși, acțiuni cu caracter de masă, organizația a căutat să-și creeze în permanență posibilități de manifestare legală. De altfel, în diferite perioade au fost înfiin-

⁶ Privitor la activitatea Ajutorului Roșu, a se vedea detalii în: *Organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R. 1921—1944*, vol. I, Editura politică, București, 1970, p. 125—242.

⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, inv. 8, dosarul nr. 156, filele 27—33 (documentul intitulat: *Perspectivile Ajutorului Roșu din România*).

⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 4, dosarul nr. 701, fila 244; dosarul nr. 703, filele 67, 68; dosarul nr. 707, filele 96, 106, 216; dosarul nr. 710, fila 34; dosarul nr. 712, fila 311; fondul nr. 1, inv. 8, dosarul nr. 713, filele 133—134, 137; fondul nr. 1, inv. 8, dosarul nr. 45, filele 1—5; dosarul nr. 158, filele 168—203; fondul nr. 7, dosarul nr. 1289, filele 253—259; fondul nr. 95, dosarul nr. 75, fila 103.

țate de către Ajutorul Roșu, ca urmare a măsurilor adoptate de P.C.R. în acest sens, o serie de comitete de apărare cu caracter legal : Comitetele de ajutorare de pe lângă Sindicatele Unitare⁹, Comitetele de apărare a victimelor de la Lupeni, Comitetele pentru apărarea și ajutorarea muncitorilor ceferiști¹⁰, Patronajele populare¹¹, Comitetele pentru apărarea antifasciștilor.¹²

Ajutorul Roșu a avut, de asemenea, legături strânse cu alte organizații de masă care au activat în acea perioadă, în primul rînd cu cele al căror program de activitate prevedea acțiuni de luptă împotriva terorii, de apărare a victimelor luptei de clasă : Liga drepturilor omului¹³, Ajutorul Muncitoresc Român¹⁴, Grupul avocaților democrați.

Activitatea organizațiilor legale de ajutorare nu s-a desfășurat separat de cea a Ajutorului Roșu, care, în perioada anilor 1924—1940, a fost organizația centrală de ajutorare a militanților revoluționari deținuți în închisori. Toate celelalte organizații de masă legale care au activat în această direcție au depins organizatoric de Ajutorul Roșu, chiar dacă, din considerente tactice, în fața autorităților se declarau autonome. Organizațiile legale ale Ajutorului Roșu, cuprinzînd categorii diverse de oameni ai muncii, acționau pentru crearea unui front unic de luptă împotriva terorii, pentru apărarea și ajutorarea militanților clasei muncitoare și a familiilor lor. Această interdependență dintre Ajutorul Roșu, organizație ilegală, și comitetele legale de activitate, o găsim, de altfel, precizată în documentele organizației. Organizațiile legale — se arată într-o rezoluție a P.C.R. — „îndeplinesc sarcinile parțiale ale organizației, dar nu trebuie să devină niște organe independente, nici paralele“. Într-un cuvînt, era subliniată necesitatea conducerii lor permanente de către Ajutorul Roșu¹⁵, pe baza liniei politice a P.C.R., sub a cărei conducere și îndrumare permanentă se afla.

După lichidarea consecințelor dăunătoare ale luptelor fracționiste, care s-au manifestat și la nivelul organelor conducătoare ale Ajutorului Roșu, plenarele din octombrie 1934, mai 1935, aprilie 1937 și Conferința din martie 1940 constituie principalele momente organizatorice ale Ajutorului Roșu. Ele au contribuit la adoptarea unor importante măsuri menite să îmbunătățească activitatea sa de ansamblu, să-i imprime un cadru adecvat cerințelor ce decurgeau pe planul apărării multilaterale a

⁹ Nicolae Petrovici, *Comitetele de ajutorare de pe lângă Sindicatele unitare*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.“, anul XII, nr. 6/1966, p. 36—42.

¹⁰ Florea Dragne, *Comitetele pentru apărarea și ajutorarea ceferiștilor închiși*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.“, anul XII, nr. 6/1966, p. 43—49.

¹¹ Gh. I. Ioniță, *Patronajele populare*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.“, anul XII, nr. 6/1966, p. 50—58.

¹² Gh. I. Ioniță, I. Babici, *Comitetele pentru apărarea antifasciștilor*, în „Studii. Revistă de istorie“, nr. 3/1966, p. 495—512.

¹³ *Organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R. 1921—1944*, vol. I, p. 92—124.

¹⁴ *Ibidem*, p. 311—333.

¹⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, inv. 8, dosarul nr. 149, filele 215—216.

militanților întemnițați și a familiilor acestora¹⁶. Din ansamblul momentelor organizatorice amintite, se desprind sarcinile noi care s-au ridicat în fața Ajutorului Roșu după 1933, în cadrul măsurilor concrete adoptate de Partidul Comunist Român în vederea mobilizării tuturor forțelor revoluționare, progresiste și democratice împotriva organizațiilor teroriste din România, pentru crearea unui larg front de luptă menit să bareze drumul fascismului, să salvgardeze independența, suveranitatea națională și integritatea teritorială a țării. S-au depus în această direcție eforturi pentru lărgirea bazei de masă a Ajutorului Roșu, au fost adoptate măsuri concrete și specifice mișcării muncitorești din România pentru extinderea activității sale și sprijinirea unor categorii mereu mai largi de victime ale terorii, incluzând atât militanții comuniști, cât și social-democrați și socialiști¹⁷.

Mijloacele materiale necesare Ajutorului Roșu pentru acțiunile de ajutorare a celor întemnițați proveneau din cotizații, din sprijinul Ajutorului Roșu Internațional și, mai ales, din colecte publice, organizate în permanență în cele mai diverse localități din țară. Instituirea cotizației de membru a reprezentat un succes evident al Ajutorului Roșu în raport cu organizațiile precursore. Acest succes trebuie apreciat nu numai prin prisma asigurării unor fonduri materiale mai stabile, ci, mai ales, a legării membrilor de activitatea generală desfășurată de organizație, a integrării lor prin intermediul acțiunilor politice de sprijinire a militanților revoluționari în obiectivele de ansamblu ale mișcării muncitorești.

O anumită contribuție la formarea fondurilor Ajutorului Roșu au adus înșiși luptătorii întemnițați. O serie de obiecte confecționate de ei în închisori erau valorificate de către organizație prin punerea la licitație¹⁸.

Felul în care masele largi au răspuns acțiunilor întreprinse de organizațiile Ajutorului Roșu reflectă stima și prețuirea de care activitatea militanților revoluționari, idealurile de luptă ale partidului comunist se bucurau în rîndul oamenilor muncii, a opiniei publice și democratice din țară. Ajutoarele materiale trimise în permanență colectivelor de luptători aflați în închisori, sub formă de pachete cu alimente, îmbrăcăminte, medicamente sau bani, au constituit un important sprijin pentru însuși salvarea vieții celor întemnițați, avîndu-se în vedere condițiile de mizerie, teroare și subalimentație cronică în care aceștia erau ținuti în mod deliberat.

Se adaugă la aceasta prețiosul sprijin juridic acordat de organizație. Prin intermediul Biroului său juridic, Ajutorul Roșu s-a aflat neconținut în centrul nevoilor de organizare a apărării luptătorilor comuniști și antifasciști, a coordonat acțiunile celor inculpați cu cele ale apărării, s-a preocupat de martori și de alte probleme pe care această activitate le necesita¹⁹. Concludente în această direcție sînt acțiunile întreprinse de Biroul juridic al Ajutorului Roșu cu prilejul unor mari procese antimun-

¹⁶ *Organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R. 1921—1944*, vol. I, p. 125—242.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ *Ibidem*, p. 146—152, 211—215.

citorești judecate în perioada interbelică, cum au fost, de pildă, procesele intentate militanților P.C.R. și U.T.C., în anii 1925—1928, procesele Sindicatelor unitare, procesul conducătorilor muncitorilor ceferiști și petroliști, judecați în anii 1933—1934 la București și Craiova, procesele intentate conducătorilor organizațiilor antifasciste din anii următori, numeroase alte înscenări judiciare puse la cale de autorități în întreaga țară, ca urmare a încercărilor neconținute ale regimului burghez de a izola și de a înăbuși mișcarea muncitorească²⁰. Din Biroul juridic al Ajutorului Roșu au făcut parte o serie de avocați comuniști și simpatizanți ai P.C.R., ca : Lucrețiu Pătrășcanu, Ion Gh. Maurer, Mihail Cruceanu, C. Paraschivescu, Eliad-Românul, Marcu Vitzman, Stelian Nițulescu, Petre Grozdea, Paul Moscovici ș.a.²¹.

Activitatea organizațiilor de ajutorare și-a găsit reflectarea și în sprijinul moral acordat militanților întemnițați, materializat, între altele, printr-o intensă propagandă menită a releva rolul și semnificația luptei și suferinței lor. Această activitate s-a desfășurat prin organele centrale și locale de presă ale Ajutorului Roșu, prin manifeste, broșuri, organizarea de întruniri și demonstrații de protest. Organizațiile de ajutorare au reușit să mențină legături permanente cu luptătorii aflați în închisori, contribuind în mod direct la succesul activității P.C.R. de informare a celor închiși, de transmitere a unor instrucțiuni ș.a.m.d.²² Se mai desprind din analiza acțiunilor întreprinse de aceste organizații specifice clasei muncitoare din România preocupările lor de a sprijini activitatea P.C.R. în direcția organizării colectivelor de militanți aflați în închisori, a coordonării mișcărilor de masă protestatare pentru amnistie și regim politic cu cele întreprinse de luptătorii comuniști întemnițați împotriva sălbaticului regim de detențiune din închisorile Doftana, Mislea, Bucovăț, Aiud, Văcărești, Caransebeș etc., pentru îmbunătățirea hranei, respectarea demnității, a dreptului de a comunica cu rudele ș.a.m.d.²³ În mod deosebit se impun a fi menționate în această direcție marile campanii organizate de Ajutorul Roșu în vederea apărării vieții luptătorilor comuniști întemnițați la Doftana, închisoare unde deținuții politici comuniști și antifasciști erau supuși unui regim distrugător²⁴.

Acțiunilor de luptă pentru salvarea și eliberarea militanților deținuți în închisori, la care au participat, pe bază de front unic, sute de mii de oameni ai muncii — comuniști, socialiști, social-democrați sau fără de partid — de pe întreg cuprinsul țării, li s-au adăugat sprijinul mișcării muncitorești și antifasciste internaționale. Organizațiile de ajutorare din diferite țări (U.R.S.S., Franța, Anglia, Cehoslovacia, Bulgaria, Polonia, Germania, Austria, S.U.A.) au inițiat acțiuni variate de solidarizare cu mișcarea muncitorească din România : întruniri, mitinguri, moțiuni de protest, trimise pe adresa forurilor de conducere ale statului român. Muncitori, intelectuali, scriitori și savanți de renume, de diverse convingeri

²⁰ *Ibid.*

²¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, inv. 8, dosarul nr. 45, filele 1—5 ; fondul nr. 4, dosarul nr. 708, filele 94—96.

²² *Organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R. 1921—1944*, vol. I, p. 152—165, 215—225.

²³ *Ibid.*

²⁴ *Ibid.*

politice, și-au unit glasul într-o impresionantă solidaritate, cerînd încetarea măsurilor de opresiune și teroare împotriva mișcării muncitorești și democratice din România, eliberarea celor întemnițați ²⁵.

La rîndul său, Ajutorul Roșu, situîndu-se pe linia tradiționalelor legături de solidaritate internaționalistă cu luptătorii pentru libertate și progres, promovate cu consecvență de P.C.R., a organizat în țară campanii de ajutorare materială și morală a prizonierilor politici din alte țări, cum au fost, de pildă, campaniile de apărare a lui Sacco și Vanzetti, de solidarizare cu insurecția antifascistă a proletariatului austriac, din anul 1934, de sprijinire a luptei negrilor din S.U.A. pentru drepturi sociale, de solidarizare cu Imre Sallay și Sándor Fürst, conducători ai Partidului Comunist Ungar, împotriva măsurilor de exterminare a comuniștilor germani la care s-au dat nașiști după venirea lor la putere în Germania, de sprijinire a luptei eroice a poporului spaniol împotriva reacțiunii interne și a intervenției Germaniei naziste și Italiei mussoliniene ș.a.

În ansamblul său, lupta clasei muncitoare împotriva terorii, pentru apărarea militanților revoluționari a avut importante urmări pozitive. Guvernării s-au văzut siliți, în unele cazuri, să revină asupra măsurilor represive, completele de judecată au trebuit să ia în considerare miile de cereri, memorii și telegrame de protest împotriva proceselor înscenate, unii militanți au fost eliberați, termenele de detențiune au fost micșorate, s-a acordat de cîteva ori (1922, 1929) amnistierea unor categorii de deținuți politici, regimul din închisori s-a ameliorat pe moment. Ancorată organic în obiectivele de acțiune ale mișcării muncitorești din România, lupta împotriva terorii a înscris, la rîndul său, o contribuție evidentă, în cadrul unui ansamblu larg de factori, la întîrzierea evoluției regimului politic din România în direcția pe care urmăreau să o impună forțele cele mai reacționare. În contextul bătăliei desfășurate de forțele revoluționare și democratice, în primul rînd de clasa muncitoare, în frunte cu partidul comunist, acțiunile de luptă împotriva terorii au marcat un aport la barea, pentru un timp, a drumului fascismului spre cîrma țării.

În condițiile complexe ale anilor 1939—1940, ale instaurării, în septembrie 1940, a dictaturii militare-fasciste în țară, mai apoi ale împingerii României în războiul hitlerist, antisovietic, organizația Ajutorul Roșu, orientîndu-se în lumina politicii P.C.R. de făurire a frontului național antihitlerist, și-a modificat, corespunzător, profilul. Deși activitatea de apărare și de sprijinire a militanților întemnițați a continuat să aibă prioritate, obiectivele luptei împotriva terorii antimuncitorești aveau să capete o mare extensiune. În același timp, condițiile specifice ale anilor 1940—1944 evidențiau, mai mult ca oricînd, necesitatea ajutorării tuturor categoriilor de luptători antifasciști, indiferent de apartenența lor socială, criteriul esențial de apreciere fiind atitudinea potrivnică regimului de dictatură militară-fascistă și războiului hitlerist.

În aceste împrejurări, Partidul Comunist Român a luat măsuri concrete pentru transformarea Ajutorului Roșu în organizația de luptă împotriva terorii semnificativ intitulată *Apărarea Patriotică* ²⁶. Noua organizație de masă a preluat și a dus mai departe sarcinile Ajutorului Roșu,

²⁵ *Ibidem*, p. 166—173, 225—236.

²⁶ A se vedea detalii în: Olimpiu Matichescu, *Apărarea Patriotică*, Editura științifică, București, 1971.

incadrându-se, în perioada grea a anilor 1940—1944, în mișcarea de rezistență antifascistă a poporului român, a cărui cea mai activă și consecventă forță a fost partidul comunist.

În noile condiții de după eliberarea țării de sub dominația fascistă, Apărarea Patriotică a participat activ la toate marile campanii politice ale P.C.R. Ea a jucat un rol deosebit în cunoscuta acțiune „*Totul pentru front, totul pentru victorie!*”, în ajutorarea fostelor victime ale terorii fasciste, a văduvelor și orfanilor de război. La începutul anului 1948, când poporul român a pășit într-o nouă etapă a dezvoltării sale istorice — etapa revoluției socialiste, a edificării noii societății — sarcinile acestei organizații au fost preluate de o serie de instituții de stat. Ca urmare, Apărarea Patriotică și-a încetat activitatea odată cu dispariția condițiilor, a factorilor care au impus, cu decenii în urmă, crearea organizațiilor de apărare ale clasei muncitoare.

Izvorite din necesitățile activității politice specifice a proletariatului român în anii 1921—1944, organizațiile de luptă împotriva terorii, pentru sprijinirea militanților întemnițați marchează o treaptă superioară pe calea organizării unei apărări cât mai eficiente a clasei muncitoare din România împotriva măsurilor coercitive ale vechiului regim. Rolul acestor organizații, conduse nemijlocit de P.C.R., trebuie apreciat nu numai prin prisma sprijinirii efective, materiale și morale, a militanților revoluționari. Departele de a fi organisme de acțiune filantropică, ele aveau un caracter combativ, revoluționar. Acțiunile întreprinse în scopul ajutării militanților revoluționari și patrioți întemnițați constituiau, în același timp, mijloace de demascare a orînduirii burgheze, a dictaturii militare-fasciste și dominației străine hitleriste, de propagare în mase a ideologiei de clasă a proletariatului, a liniei politice de acțiune a P.C.R. pentru împlinirea nobilelor aspirații patriotice și umanitare ale poporului român. Ca și în cazul celorlalte organizații de masă, organizațiile de ajutorare au reprezentat importante rezerve de cadre ale partidului comunist, a căror activitate era verificată în cadrul diferitelor acțiuni întreprinse de P.C.R. prin intermediul acestor organizații. Totodată, organizațiile proletare de luptă împotriva terorii au adus o contribuție practică la procesul de educare revoluționară a maselor muncitoare, la cultivarea fermității și dinamismului în luptă, a bărbăției și curajului, a spiritului combatant.

Astfel, activitatea de apărare și de sprijinire a militanților întemnițați se leagă nemijlocit și pe multiple planuri de țelurile luptei Partidului Comunist Român, contribuind, etapă cu etapă și în forme de acțiune caracteristice organizațiilor de masă, la lupta revoluționară și antifascistă a clasei muncitoare, a poporului nostru, la promovarea idealurilor eliberării sociale și naționale.

VASILE ANAGNOSTE

(1875 — 1963)

Militant de seamă al mișcării revoluționare din România, Vasile Anagnoste s-a aflat timp îndelungat pe baricadele proletariatului în lupta pentru izbînda socialismului pe pămîntul României.

Născut la Galați în 1/12 ianuarie 1875, într-o familie de muncitori, cunoaște de timpuriu asprimea și vicisitudinile vieții celor nevoiași. După o peregrinare a familiei în căutare de lucru, în orașele București și Giurgiu, Vasile Anagnoste se stabilește în Capitală, unde intră ca ucenic la Fabrica de bazalt de la Cotroceni, iar apoi în diferite ateliere de cizmărie, meserie pe care o va practica. Era vremea grevelor feroviarilor și tipografilor din 1888, a campaniilor electorale și a activității primilor deputați socialiști, era epoca manifestării pe multiple planuri a mișcării muncitorești — organizatoric, politic, ideologic și propagandistic — pe drumul făuririi, în 1893, a partidului politic al clasei muncitoare din România. Toate acestea au avut o înrîurire profundă asupra formării personalității lui Vasile Anagnoste pe drumul gîndirii și acțiunii revoluționare. Era un pasionat al lecturilor cu caracter social, al broșurilor și a presei socialiste și muncitorești, biblioteca bogată a Clubului muncitorilor constituind pentru el un adevărat tezaur de luminare. Treptat, înțelege natura fenomenelor sociale, cauzele care generează antagonismele sociale și modalitatea soluționării lor însușindu-și ideile înscrise în programul partidului muncitorilor.

Pentru o scurtă perioadă, Vasile Anagnoste pleacă la Călărași, unde desfășoară o rodnică activitate în spiritul ideilor socialismului științific, punînd în 1896, împreună cu alți lucrători, bazele Clubului muncitorilor „Frăția“, eveniment politic important pentru oraș, pentru aria de cuprindere a partidului. Întors în Capitală, el activează ca membru al partidului și al sindicatului „Egalitatea“ a lucrătorilor cizmari.

În încercarea prin care a trecut mișcarea noastră muncitorească în 1899, Anagnoste s-a aflat alături de militanții consecvenți cauzei prole-

tariatului, afirmînd principiile marxiste de organizare și de luptă ale organizațiilor muncitorești, ale partidului clasei muncitoare din România, fiind convins de justetea principiului că „partidul muncitorilor trebuie să se mențină prin muncitori“.

Angajat pe drumul luptei pentru socialism, Anagnoste, împreună cu Frimu, de care l-a legat o profundă prietenie, cu Th. Neculuță, apropiat și ca branșă profesională, cu Al. Ionescu, Al. Constantinescu și alți militanți de la începutul veacului nostru, pun în vara anului 1901 bazele Cercului socialist „România muncitoare“. De la 1 ianuarie acest cerc avea să editeze ziarul cu același nume, care, în ambele sale serii, va reprezenta o puternică tribună de afirmare a principiilor de organizare și manifestare muncitorească, de propagare a ideilor socialismului științific în rîndurile proletariatului, de combatere a ideologiei burgheze.

Militanții socialiști, între care și Anagnoste, au ținut sus steagul dezrobirii sociale, au respins aserțiunile despre așa-zisa lipsă a terenului de dezvoltare a mișcării muncitorești în România, au polarizat tot mai mulți muncitori în jurul organizațiilor politice și profesionale existente, au creat altele noi, a căror componentă proletară se întărea necontenit. Vasile Anagnoste cutreieră atelierele de încălțăminte din Calea Dudești, tăbăcăriile de pe cheiul Dimboviței, atelierele din jurul Pieții Sf. Gheorghe, explicînd muncitorilor cauzele mizeriei în care trăiau și munceau, îndemnîndu-i, prin verva-i caracteristică, la organizare și luptă. Acțiunile contra corporațiilor, din anii 1904—1905, se îmbină cu organizarea tot mai temeinică a muncitorilor în sindicate, cu manifestările de solidaritate cu revoluția rusă. La adunările pe ateliere, la manifestările muncitorești ce aveau loc la sediul Cercului socialist „România muncitoare“ — aflat în sala Bogacer din strada Primăverii nr. 35 — în alte săli din străzile Lascăr Catargiu nr. 21, Vămii nr. 12, Militarilor nr. 22, la „Hotel de France“, în sălile mari „Dacia“ sau „Băile Eforiei“ — vocea vibrantă a militantului socialist răsuna cu putere în rîndurile auditoriului, pledînd pentru întărirea organizațiilor socialiste și a sindicatelor, căci „numai în acest mod — spunea el — clasa muncitoare va ajunge la realizarea scopurilor ei“.

O intensă activitate a desfășurat Anagnoste pentru susținerea presei socialiste și muncitorești. Îl întîlnim prezent aproape număr de număr în coloanele ziarului „România muncitoare“. Anchetele sale industriale și sociale, publicate la rubrica „Din cîmpul muncii“, care demascau starea fabricilor și a atelierelor de tăbăcărie și încălțăminte, condițiile mizere de muncă, soarta ucenicilor etc., se bucurau de un interes deosebit în rîndul muncitorilor. „Acțiunea noastră — arăta el în 1905 — cîștigă din ce în ce mai mult teren și avem bună speranță că în curînd lupta noastră pentru trezirea conștiinței de clasă a muncitorilor va fi încununată de deplină izbîndă“. În numeroase articole, cum sînt: *Necesitatea unei mișcări puternice în România*, *Ciocniri de interese*, *Mișcarea meseriașilor*, *Contra corporațiilor* — Vasile Anagnoste abordează problemele misiunii istorice a proletariatului, a raportului dintre formele luptei politice și economice a clasei muncitoare, criticînd tendințele economiciste,

de supraestimare a importanței acțiunilor greviste și de subestimare a organizării și luptei politice a proletariatului, care se manifestau în mișcarea muncitorească internațională. Pe bună dreptate, el sublinia că „rezolvarea chestiei sociale nu se poate face decît pe calea politică“, iar muncitorimea are nu numai dreptul „ci și datoria să lupte pentru o soartă mai bună, pentru a scutura definitiv jugul robiei“, căci ea „este destinată de istorie ca singura clasă care va aduce omenie și fericire pe pămînt“.

Una din preocupările de seamă ale mișcării muncitorești în acea vreme era și lupta contra corporațiilor, create prin legea meseriilor din 1902. Vasile Anagnoste și-a adus o contribuție însemnată în ampla campanie de demascare a caracterului reacționar al acestora, a abuzurilor ce se făceau de către membrii comitetelor Camerelor de meserii, în majoritate patroni.

Pornind de la analiza dezvoltării mai accentuate a industriei la începutul veacului, Anagnoste dezvoltă necesitatea obiectivă a întăririi organizării politice și profesionale a muncitorimii. Înțelegînd semnificația introducerii mașinilor în producție, Anagnoste arăta, în 1906, celor care vedeau în acest proces un rău, că „mașinile nu sînt de condamnat“, căci ele „nu sînt decît un rezultat al progresului pe care treptat omenirea îl realizează“ și de care proletariatul va beneficia plenar abia în condițiile socialismului. El pleda pentru o legislație muncitorească adecvată condițiilor acelor vremi, semnalînd necesitatea protejării muncii femeilor și copiilor, reglementării repausului duminical, a duratei muncii ș.a.

În cuvîntările și scrierile lui Anagnoste din această perioadă un loc apreciabil îl ocupă preocuparea pentru grevele muncitorești, pentru organizarea temeinică a acestora, a manifestărilor de solidaritate proletară în jurul greviștilor. Stau mărturie în această direcție greva generală a cizmarilor din București, grevele de la întreprinderile statului — R.M.S., Fabrica de Chibrituri, greva generală a tîmplarilor din 1906. El sesizează raportul direct dintre organizarea sindicală și grevă, condiționarea lor reciprocă, rolul partidului politic al muncitorilor în conducerea de ansamblu a mișcării greviste și a celei sindicale, a manifestărilor politice și profesionale ale proletariatului, precum și a celor cultural-educative.

Pentru activitatea desfășurată în slujba idealului socialist, Vasile Anagnoste a fost ales între anii 1896—1907 în organele de conducere locale și centrale ale mișcării noastre muncitorești. A făcut parte din comitetul societății „Munca“, a societăților „Egalitatea“ și „Înfrățirea“, a sindicatului lucrătorilor cizmari; mai mulți ani a fost secretar și casier al Cercului socialist „România muncitoare“, iar conferințele muncitorești pe țară din anii 1906 și 1907 l-au ales în Comisia generală a sindicatelor din România, alături de I. C. Frimu, Al. Constantinescu, Ioan Crețu și alți militanți socialiști.

În activitatea sa revoluționară, el a avut de înfruntat vicisitudinile regimului politic burghez, teroarea autorităților polițienești. Represiunea singeroasă a țăranilor în 1907 a fost însoțită de măsuri represive și împotriva mișcării muncitorești, soldate cu arestări și expulzări de muncitori socialiști, închiderea sediilor organizațiilor muncitorești, interzicerea întrunirilor acestora etc. În grupul de muncitori socialiști expulzați de guvernul liberal în 1907 s-a aflat și Vasile Anagnoste. Mișcarea muncitorească și-a exprimat protestul său energic împotriva actului samavolnic al guvernanților, organizînd în Gara de Nord, în ziua de 31 iulie, un ade-

vărat miting. Numeroși muncitori și conducători socialiști au venit să-l salute pe Anagnoste.

Departe de patrie, Anagnoste este ținut la curent cu realitățile din țară printr-o corespondență permanentă cu prietenii săi I. C. Frimu, D. Marinescu ș.a. El își continuă activitatea revoluționară în rîndurile organizațiilor social-democrate ale muncitorilor români aflați la Viena și la Budapesta. Acolo, împreună cu frații Hoppe, cu Spiridon Calu, Avram Florescu și alții, ține conferințe, îndeamnă la organizare și solidaritate, stabilește legături cu militanți socialiști din țările respective. În iunie 1909, obține permisiunea de întoarcere temporară în țară. Starea de incertitudine în care a fost ținut de către autorități, care nu i-au acordat viză definitivă de repatriere pînă în 1912, cît și atitudinea unor conducători ai mișcării față de Anagnoste, au făcut ca acesta să nu-și poată relua activitatea organizată decît în 1919, după redobîndirea cetățeniei române.

În anii avîntului revoluționar desfășoară o muncă activă în rîndurile Partidului Socialist, a Sindicatelor muncitorești, făcînd parte, împreună cu C. Popovici, din Comitetul Uniunii sindicatelor din industria pielăriei. De asemenea, continuă seria conferințelor la întrunirile muncitorești din București și provincie, participă la unele întruniri ale Consiliului General al Partidului, figurează ca raportor la Congresul sindicatelor fixat pentru august 1920, colaborează la gazetele „Socialismul“, „Tribuna socialistă“, „Lucrătorul croitor“, „Îmbrăcămintea“ etc. Multe din materialele scrise în acești ani abordează problema condițiilor de muncă ale femeilor și copiilor, militează pentru egalitatea în drepturi a acestora cu bărbații, pentru antrenarea femeilor în munca de organizare politică și profesională muncitorească. În preajma grevei generale, editează gazeta „Uniunea“, adresată muncitorilor din industria pielăriei, și se numără printre semnatarii *Ultimatumului* muncitorimii către guvern, care a precedat declanșarea mării bătălii de clasă din octombrie 1920.

După greva generală, procesul de clarificare politică și ideologică din Partidul socialist în vederea transformării sale în Partidul Comunist Român se intensifică. Vasile Anagnoste se alătură hotărîrilor congresului din mai 1921 de făurire a Partidului Comunist Român, exprimînd însă anumite rezerve cu privire la afilierea acestuia la Internaționala a III-a. După crearea P.C.R., Vasile Anagnoste se încadrează în Partidul Socialist, axîndu-și activitatea mai ales pe tărîm sindical, luînd parte la Congre-sele sindicale de la Brașov, Sibiu și Cluj.

În întreaga perioadă interbelică Vasile Anagnoste s-a manifestat ca un militant socialist de stînga, participînd la activitatea unor organizații de masă conduse sau aflate sub influența P.C.R. — Liga drepturilor omului, Comitetul pentru amnistie etc., la acțiuni de front unic inițiate de comuniști. În raportul prezentat la conferința regională a sindicatelor din 1926, intitulat „Problema unificării sindicale“, el vine în întîmpinarea propunerilor P.C.R. de colaborare și organizare temeinică a muncitorilor pe tărîm sindical, ia poziție împotriva invectivelor și etichetărilor care aduceau mult rău mișcării sindicale. „În loc ca ziarul — spunea Anagnoste plin de amărăciune — să fie ocupat cu atîtea articole veninoase și care au efectul dezastruos și pentru noi (socialiști — *n.n.*) și pentru ei

(comuniști — *n.n.*), mai bine credem că ar trebui să se scrie articole prin care să se arate calea muncitorului spre organizare și luptă“.

Preocupat de refacerea rîndurilor mișcării sindicale, el semnează, după dizolvarea de către guvern a sindicatelor unitare, cu prilejul zilei de 1 mai 1929, împreună cu C. Mănescu, Gh. Tănase, N. Marian, M. Moraru, I. Neagu-Negulescu, D-tru Popa, Gh. D. Petrescu și alți fruntași socialiști și comuniști, un *apel* către muncitorimea din toată țara pentru strîngerea rîndurilor sale în cadrul unei organizații sindicale unice de clasă. Această inițiativă se soldează însă cu formarea sindicatelor independente care, în mod obiectiv, ducea la accentuarea dispersării forțelor mișcării sindicale. Aflat o vreme în conducerea acestor sindicate, Vasile Anagnoste participă la acțiuni contra exploatării capitaliste, a consecințelor nefaste ale crizei economice pentru muncitorime. Este unul dintre susținătorii inițiativei comuniste de unificare a sindicatelor lucrătorilor din industria pielăriei, în 1933, și mai apoi participant activ la procesul de unificare a întregii mișcări sindicale în Confederația generală a muncii, idee lansată și susținută cu hotărîre de Partidul Comunist Român.

În anii luptei contra pericolului fascist, P.C.R. s-a dovedit a fi forța politică cea mai activă în mobilizarea forțelor muncitorești și democratice pentru formarea frontului popular antifascist, pentru apărarea libertăților democratice, a independenței și suveranității naționale a României. La apelurile P.C.R. de front unic, Partidul Socialist Unitar, din conducerea căruia făceau parte L. Ghelerter, C. Popovici, Șt. Voitec, I. Pascu, V. Anagnoste, a răspuns favorabil, încheind, în octombrie 1934, un acord de front comun cu Liga Muncii și Comitetul Național Antifascist. La tratativele purtate pentru realizarea acestui acord, cît și la unele manifestări organizate de Comitetul comun de coordonare a Frontului unic, Vasile Anagnoste a participat cu competență, dată fiind experiența și realismul său politic. De asemenea, cu prilejul manifestărilor de 1 Mai, al acțiunilor pentru alegerile de la Camerele de muncă, pentru atragerea mișcării meseriașilor la acțiunile generale antifasciste, Anagnoste s-a dovedit a fi un participant activ. Se alătură în această perioadă grupului de muncitori care formează, în 1935, Partidul Socialist, avînd în frunte pe Constantin Popovici. Din inițiativa P.C.R., Partidul Socialist, împreună cu Blocul Democratic, Frontul Plugarilor și Madosz a încheiat acordul de Front Popular de la Tebea, cu amplă rezonanță politică în opinia publică progresistă a țării. În februarie 1936, în cadrul campaniei electorale din județele Hunedoara și Mehedinți colaborarea s-a extins și cu Partidul Social-Democrat și Partidul Național-Țărănesc, asigurînd victoria candidaților frontului democratic.

Un ecou important în rîndurile maselor populare l-a avut ciclul de conferințe organizate în 1937 în sala din strada Smîrdan. Vasile Anagnoste, împreună cu M. Gh. Bujor, Al. Constantinescu, Barbu Eftimiu, C. Popovici, ținea săptămînal conferințe, abordînd probleme politice și sociale, aspecte ale politicii generale, privind necesitatea luptei contra Gărzii de Fier, agentura hitlerismului în România, pericolul ce-l reprezenta fascismul pentru soarta popoarelor, a națiunii române. Pe aceeași linie, militează în presă, publicînd articole antifasciste în gazetele „Proletarul“, „Umanitatea“, „Unificarea socialistă“, „Săptămîna socială“. În condițiile grele ale dictaturii militare-fasciste, deși avea o vîrstă înaintată, îl întîlnim pe Anagnoste încadrat în unele forme de rezistență patriotică,

antifascistă, colaborând cu comuniștii Tănase Borțoi, Gh. Velcescu, Costache Tiulescu, Tereza Amzoiu și alții, în acțiunea de sprijinire a deținuților politici comuniști și antifasciști.

După insurecția națională antifascistă din august 1944 se încadrează în acțiunea de importanță fundamentală pentru unificarea dintre P.C.R. și P.S.D., făcând parte ca delegat al P.S.D. la Congresul din februarie 1948, care realizează unitatea deplină muncitorească pe bazele marxism-leninismului. În cadrul Uniunii sindicatelor lucrătorilor din încălțăminte, al Uniunii Patrioților, în cadrul organizației meseriașilor, la cooperativa „Înainte”, Vasile Anagnoste și-a adus o contribuție prețioasă la rezolvarea sarcinilor complexe pentru refacerea economică a țării, pentru transformări revoluționare în societatea românească.

La 7 martie 1963, Vasile Anagnoste a încetat din viață. Timp de mai bine de 65 de ani, el a militat statornic pentru idealul socialismului, avînd fericirea să vadă și să trăiască din plin anii realizărilor victorioase pe drumul noii vieți.

ION IACOS

Sesiunea științifică anuală a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C. C. al P. C. R.

În ansamblul manifestărilor științifice organizate de Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C. C. al P. C. R. un loc important îl ocupă sesiunile de comunicări anuale, devenite tradiționale, prilej pentru cercetători de a face cunoscute rezultatele investigațiilor întreprinse, a mijloci un larg schimb de opinii cu privire la unele probleme și momente importante ale istoriei moderne și contemporane a patriei, ale istoriei mișcării revoluționare și democratice din România.

Sesiunea științifică din decembrie 1974 s-a desfășurat sub semnul exigențelor de mare valoare politică, ideologică și științifică care se desprind pentru frontul istoric din țara noastră din documentele Congresului al XI-lea al P. C. R., din Programul Partidului Comunist Român. Suflul înnoitor al acestor documente de o covârșitoare importanță pentru prezentul și viitorul României socialiste, aprecierile și indicațiile pe care le cuprind cu privire la studierea și evocarea istoriei glorioase a poporului român, a clasei muncitoare și a partidului său politic marxist-leninist s-a resimțit viu în cuprinsul comunicărilor prezentate la sesiunea științifică.

Cea mai mare parte a comunicărilor a fost axată pe probleme privind istoria mișcării muncitorești, revoluționare și democratice din România, fără însă a lipsi și unele teme de istorie generală a patriei. S-au enunțat cu acest prilej concluzii, puncte de vedere noi cu privire la unele probleme sau perioade istorice care, aprofundate, pot aduce o contribuție importantă la dezvoltarea istoriografiei din țara noastră.

Unele comunicări au abordat aspecte inedite sau mai puțin cunoscute din activitatea internă și internațională a partidului politic revoluționar al proletariatului român la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Astfel, comunicarea prezentată de dr. Vasile Niculae, intitulată: **Debutul socialiştilor în confruntările electorale din România**, demonstrează, pe bază de date și fapte, că deși alegerile parlamentare generale din 23—25 ianuarie 1888 au marcat primul succes parlamentar al socialiștilor, acest moment nu trebuie absolutizat, așa cum adesea se procedează în istoriografia noastră, deoarece „încercări de abordare, de către mișcarea noastră socialistă, a vieții electorale din România s-au făcut și în perioada anterioară”. Autorul consideră că cele dintâi opinii ale unora dintre socialiști în favoarea folosirii căii politice-parlamentare, înțeleasă ca o nouă modalitate practică de afirmare și susținere a idealurilor clasei muncitoare și țărănimii, s-au afirmat în perioada anilor 1883—1885, ani de intense căutări și importante împliniri pe linia definirii structurii organizatorice a mișcării muncitorești din țara noastră. Inițiativa abordării vieții electorale și parlamentare i-a aparținut, potrivit părerii lui V. Niculae, redactorului cotidianului socialist „Drepturile omului”, Alexandru Brăescu, care, folosind pentru prima dată campania electorală din 1883, a demascat exploatarea la care erau supuse clasa muncitoare și țărănimia din partea claselor dominante din România, a pledat pentru necesitatea lărgirii și respectării drepturilor și libertăților cetățenești, a liberei exprimări a convingerilor politice. De altfel,

ca urmare a opiniilor înaintate exprimate, el a și fost ales membru în Consiliul județean Putna, în pofida opoziției pe care i-au făcut-o autoritățile locale, iar în 1885 a candidat pentru alegerile parlamentare parțiale de la Vaslui. V. Niculae consideră că aceste prime încercări de abordare, de pe poziții socialiste, a vieții electorale a țării, deși izvorau dintr-o inițiativă personală, nu veneau în contradicție cu linia generală promovată de organizațiile socialiste în domeniul activității politice, ci, dimpotrivă, ele anticipau, într-o perioadă când asupra căii parlamentare de acțiune se purtau aprinse dezbateri în mișcarea socialistă, o formă de luptă ce numai după câțiva ani își va dovedi deplina eficiență și însemnătate.

Anii premergători izbucnirii primei conflagrații mondiale au evidențiat afirmarea partidului politic al clasei muncitoare în viața social-politică a României ca forță politică cea mai înaintată. Pornind de la constatarea că în lucrările de specialitate prezentarea și analiza acestei perioade din istoria mișcării muncitorești nu a fost încorporată în mod organic în istoria poporului român, dr. Ion Iacoș, în comunicarea: **Partidul clasei muncitoare în viața social-politică a României, 1910—1914** a făcut unele considerații cu privire la modul de manifestare a mișcării muncitorești în viața politică a țării, precum și la poziția partidelor politice burgheze față de mișcarea socialistă, față de problemele fundamentale ale dezvoltării societății românești ridicate de socialiști în fața națiunii. Rețin în mod special atenția două aspecte esențiale ale activității Partidului muncitoresc din acești ani, raportate nemijlocit la viața social-politică a țării: modul de reflectare a problemelor sociale ale muncitorimii române în programele și în scrierile politicienilor burghezi și acțiunile greviste ca fenomen social-politic. Susținându-și analiza cu un bogat material documentar, I. Iacoș ajunge la concluzia că reprezentanții partidelor burgheze, în special ai P.N.L., în fața aderenței tot mai largi a maselor muncitoare la ideile socialiste și a afirmării tot mai pregnante a partidului politic al proletariatului pe scena politică a țării, au recurs la metode mai rafinate de combatere a mișcării socialiste. Paralel cu formulele de calomniere și represiune, aceștia au preconizat o serie de reforme și legiuri care să contracareze influența tot mai mare a ideologiei socialiste în rîndul maselor și să asigure, astfel, men-

ținerea și consolidarea orînduirii burgheze. Chiar față de fenomenul grevist, aflat într-o continuă extindere, atitudinea guvernului și a unor ideologi ai claselor dominante a suferit unele schimbări față de perioadele anterioare. „Pentru prima dată, remarcă autorul comunicării, Consiliul de Miniștri discută în două ședințe de cabinet (20 și 22 iulie 1912) problema grevelor muncitorești, delegînd pe ministrul de industrie și comerț să participe, în calitate de arbitru, la tratativele dintre delegațiile muncitorilor și patronilor pentru aplanarea conflictelor. Pentru prima dată este invitat la masa tratativelor secretarul C.G.S.R., care era și membru în C.E. al P.S.D.R., ca reprezentant al muncitorimii organizate din țară. Și tot pentru prima dată angajamentele de muncă între patroni și lucrători erau încheiate ca acte **colective** și nu între indivizi separați”.

Paralel cu activitatea de organizare și conducere a luptei clasei muncitoare, socialiștii români au întreprins remarcabile analize teoretice, prin prisma tezelor marxiste, asupra diverselor aspecte ale realităților social-economice ale țării, precum și cu privire la coordonatele dezvoltării viitoare a societății românești. Una din dezbaterile ideologice și politice care a polarizat atenția socialiștilor români la începutul secolului al XX-lea a fost cea privitoare la **Desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice în România**, problemă pe care a abordat-o și comunicarea prezentată de Ștefania Mihăilescu. După ce arată că teoria elaborată de către socialiști despre desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice s-a cristalizat în luptă cu reprezentanții numeroaselor curente și orientări care s-au confruntat în viața ideologică și politică a României din acei ani, autoarea s-a rezumat la disputa cu poporaniștii, pentru că, după opinia sa, „îndeosebi în acest context s-a evidențiat mai limpede concepția înaintată, marxistă a socialiștilor despre etapa revoluționară și perspectivele sale, depășind astfel limitele inerente celor mai radicale orientări burgheze și mic-burgheze”. Delimitînd pozițiile celor două curente, Ștefania Mihăilescu observă că deși noțiunea de „desăvîrșire a revoluției burghezo-democratice” era prezentă în terminologia ambelor curente, exponenții acestora îi confereau sensuri deosebite, în funcție de interesele claselor și păturilor sociale pe care le reprezentau. Astfel, dacă pentru poporaniști ducerea pînă la capăt a operei generației pașoptiste presupunea înfăptuirea unor reforme radicale econo-

mice, politice și culturale (exproprierea latifundiilor, votul universal, desăvîrșirea statului național român etc.), ce urmau să constituie fundamentul aza-zisei „democrații rurale“, stat al micii burghezii orășenești și rurale, imposibil de realizat în epoca înaintării victorioase a marelui capital, pentru socialiști, dimpotrivă, ea însemna o parte intrinsecă a unui proces revoluționar care tindea în mod obiectiv spre lichidarea rămășițelor feudale și a altor piedici din calea dezvoltării capitaliste în vederea pregătirii condițiilor necesare victoriei socialismului în România.

În comunicarea „**Lupta maselor bucovinene împotriva dominației habsburgice și pentru unirea cu țara**“, dr. Augustin Deac, pe baza unor documente inedite, a prezentat tema respectivă, în contextul procesului de intensificare și amplificare a mișcării național-revoluționare care s-a desfășurat în toamna anului 1918 în toate ținuturile locuite de români, aflate sub asuprirea monarhiei habsburgice. S-a arătat că, după lansarea manifestului din octombrie 1918 al împăratului Carol, Clubul parlamentar român bucovinean din Viena s-a transformat în Consiliul Național Român. În ședința din 22 octombrie 1918 a parlamentului austriac, ei au declarat nesatisfăcător manifestul, cerînd pentru provinciile românești din Austria și Ungaria dreptul la autodeterminare. Criticînd asuprirea națională la care era supusă populația românească din Imperiul habsburgic, deputatul socialist G. Grigorovici declara în aceeași zi în parlamentul de la Viena: „Unirea românilor este un ideal și o țintă pe care o vor urmări românii totdeauna, în tot momentul și în toate împrejurările...“; în continuare susținea că „niciun socialist român nu va renunța la tendința de a uni întreg poporul român într-o singură țară, mare, liberă și independentă“. În numele germanilor din părțile bucovinene a vorbit deputatul Keschmann, care a declarat că ei vor să împărtășească soarta românilor. Ca și în celelalte provincii istorice aflate sub stăpînirea habsburgică și în părțile bucovinene s-au format consilii naționale românești și ale naționalităților conlocuitoare în rîndul cărora Consiliul Național Român a jucat rolul hotărîtor. Ca și în celelalte provincii, în componența consiliilor naționale au intrat și au jucat un rol important socialiștii, contribuind, prin activitatea lor, la radicalizarea programului de eliberare națională, incluzîndu-se astfel și însemnate reforme sociale.

O temă care a constituit adesea obiect de investigație pentru cercetătorii perioadei 1914—1918 din istoria mișcării muncitorești o constituie **Poziția socialiștilor români față de primul război mondial**, temă ce a fost abordată și în comunicarea, prezentată de dr. Georgeta Tudoran. Față de război — a arătat autorea — Partidul Social-Democrat din România a adoptat o poziție înaintată, situîndu-se în rîndurile partidelor și grupărilor de stînga din cadrul Internaționalei a II-a care s-au pronunțat cu hotărîre împotriva conflagrației dezlănțuite de marile puteri imperialiste. Noutatea acestei comunicări a constatat în evidențierea unor aspecte mai puțin cunoscute privind rolul socialiștilor români, în pregătirea Conferinței de la Zimmerwald. Au fost prezentate, astfel, interviul acordat de Cristian Racovski ziarului „L'Humanité“ (publicat la 17 martie 1915), și amplul răspuns dat de acesta, în numele P.S.D.R., la scrisoarea socialiștilor francezi, publicat în același an, sub formă de broșură, în limba franceză, documente din care se desprinde orientarea clară a socialiștilor români, determinată de criteriile revoluționare de abordare a evenimentelor. În scrisoare este exprimată poziția fermă a P.S.D.R. în ansamblul mișcării muncitorești din acești ani, care a apreciat că dezagregarea Internaționalei a II-a „nu este rezultatul unei erori trecătoare, a unui simplu incident parlamentar. Ea are drept cauză o alterare profundă a conștiinței socialiste din Europa“. Conținutul acestei comunicări vine să confirme încă odată adevărul că în împrejurările grele ale războiului, P.S.D.R. s-a afirmat ca unul dintre promotorii ideii grupării tuturor forțelor revoluționare din mișcarea muncitorească internațională, în vederea curmării marelui imperialist; totodată, clasa muncitoare, socialiștii români continuă să se pronunțe ferm pentru desăvîrșirea unității național-statale.

În activitatea desfășurată de clasa muncitoare din România o semnificație aparte are poziția sa față de evenimentele politice majore din viața internațională, cu adînci repercusiuni asupra evoluțiilor ulterioare. Marin Badea, în comunicarea prezentată, a făcut o seamă de considerații pe marginea **Poziției socialiștilor români față de Conferința de pace de la Paris (1919—1920)**, eveniment care a polarizat atenția tuturor forțelor social-politice din țara noastră, inclusiv a clasei muncitoare, a Partidului Socialist. Clasa muncitoare din România s-a înrolat activ în lupta pentru desăvîrșirea

unității statului național român, pe care a considerat-o ca o necesitate istorică. „Cu conștiința perfect împăcată, în plenitudinea dreptului nostru — arăta „Adevărul“, organul de presă al socialiștilor, din 20 ianuarie — 2 februarie 1919 — am formulat revendicările noastre, în virtutea dreptului imprescriptibil al unui popor de a trăi nesupărat și de sine stătător în marginile sale etnice“ În concepția socialiștilor români, pacea cu care urmau să se încheie cei patru ani de confruntare militară trebuia, în primul rând, să statueze respectarea dreptului fiecărui popor la libertate, independență și suveranitate. După ce a expus și alte principii care defineau poziția socialiștilor români față de acest important eveniment istoric, M. Badea a arătat că desfășurarea concretă a lucrărilor Conferinței de pace de la Paris, ca și conținutul unora dintre tratatele încheiate au nemulțumit forțele social-politice progresiste din întreaga lume, inclusiv din România. Și aceasta datorită faptului că la Conferință s-a statuat dominația marilor puteri imperiale învingătoare și numai parțial, — și aceasta sub presiunea luptei neînfricate a popoarelor — Conferința a rezolvat unele interese naționale concrete nutrite de o serie de popoare, între care și poporul român. Autorul a relevat caracterul nedrept al unora dintre prevederile tratatelor de pace, ceea ce i-a determinat pe socialiștii români să-și exprime dezacordul față de aceste prevederi, care erau de natură să ducă la aservirea economică a țării de către cercurile imperialiste din S.U.A., Anglia și Franța. Poziția mișcării socialiste față de Conferința de pace de la Paris — a arătat în concluzie autorul — pune în evidență patriotismul său în apărarea intereselor reale ale poporului, consecvența politică și ideologică ce a călăuzit-o în afirmarea unei atitudini naționale și de clasă.

Perioadei interbelice din istoria poporului român, a forțelor revoluționare și democratice din țara noastră i-au fost consacrate un mare număr de comunicări. Seria lor a fost deschisă de expunerea lui Marin Stănescu, intitulată: **Considerații asupra teoriei lui Boris Ștefanov, din anii 1926—1927, privind tactica partidului comunist față de alte forțe politice.** Concepția lui Boris Ștefanov despre tactica partidului comunist față de alte forțe politice — a arătat autorul — a fost expusă în două studii publicate în 1927: **Perspectivile politice din România și Rezolvarea revoluționară**

a problemei agrare în România. În cuprinsul lor Boris Ștefanov a analizat situația social-economică și politică a României, schimbările survenite în raportul forțelor de clasă, îndeosebi în anul 1926, diversele curente ce se manifestau în interiorul partidelor burgheze din opoziție, formulind obiectivele desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice din țara noastră. În concepția lui Boris Ștefanov, revoluția burghezo-democrată trebuia să aibă ca prim obiectiv înlăturarea de la putere a oligarhiei liberale, adică a marii burghezii. Această revoluție, ca și transformarea ei, printr-un proces neîntrerupt, în revoluție socialistă, trebuia s-o realizeze proletariatul, aliat cu țărănimea muncitoare, cu mase mic-burgheze și minoritățile naționale, sub conducerea Partidului Comunist Român. Pentru înfăptuirea primei etape, el considera că P.C.R. trebuia să meargă „împreună și paralel cu partidele burgheze“ aflate în opoziție. El avea în vedere, în primul rând, „Partidul național-țărănesc, coalizat, eventual, cu arpile Manoiilescu-Garoflid din Partidul poporului“. Această teză a fost criticată cu asprime de către militanții partidului comunist aflați în emigrație. Marin Stănescu a evidențiat în comunicare și unele elemente noi intervenite în gândirea lui Boris Ștefanov. Astfel, în problema națională, față de alte studii anterioare, în cele amintite mai sus el nu mai pune lozincă „autodeterminare pînă la despărțire“, ci numai „autodeterminare“.

În comunicarea: **Tradiții ale mișcării antifasciste la Universitatea din Iași**, Stelian Neagoe a adus unele date elocvente pentru spiritul de rezistență și de luptă manifestat de profesorii și studenții cinstiți, cu vederi democratice de la universitatea ieșeană împotriva manifestărilor huliganice și șovine ale unui grup de studenți, avînd în frunte pe profesorul antisemit A. C. Cuza și pe discipolul acestuia, C. Z. Codreanu. După ce a prezentat atmosfera politică din cadrul universității ieșene, atmosfera tulburată de actele teroriste ale studenților de orientare fascistă, S. Neagoe s-a oprit pe larg asupra activității asidue desfășurate de Comitetul cercului studenților democrați, în frunte cu studentul comunist Timotei Marin, și de majoritatea profesorilor universitari, cu vederi înaintate, grupați în jurul rectorului Traian Bratu.

În comunicarea: **Constituirea și activitatea Partidului Socialist din România (februarie—august 1933)**, Florian Tănăsescu a adus date și a formulat unele considerații interesante cu privire la im-

prejurărilor constituirii acestui partid, precum și la activitatea politică desfășurată în cursul anului 1933, până la fuziunea sa cu Partidul Socialist Independent. Autorul a apreciat că formațiunea politică creată la începutul anului 1933 și Partidul socialist (C. Popovici), înființat în a doua jumătate a anului 1935, reprezintă una și aceeași organizație în evoluția căreia pot fi descifrate mai multe etape (februarie—august 1933; august 1933—noiembrie 1935; noiembrie 1935—septembrie 1940). În sprijinul acestei afirmații autorul aduce o serie de argumente, între care: conținutul aproape identic al programelor politice, direcțiile similare de activitate, componența organelor de conducere etc. Unificarea Partidului Socialist (gruparea C. Popovici) cu Partidul Socialist Independent, în august 1933, a reprezentat, potrivit părerii autorului, un fapt important pe calea închegării frontului unic muncitoresc în România. Colaborarea dintre Partidul comunist, Partidul socialist unitar și Partidul socialist în acțiunile de clasă și antifasciste din anii următori, atragerea într-o măsură tot mai largă a Partidului social-democrat la aceste acțiuni, exprimau viabilitatea tacticii de front unic și predispoziția pentru unitate a întregii clase muncitoare din țara noastră.

În comunicarea: **Cu privire la unele aspecte ale problemei securității României în tratatele internaționale în perioada interbelică** dr. Viorica Moisuc, s-a oprit îndeosebi asupra semnificației tratatului de amicitie între Franța și România, semnat în iunie 1926, din punctul de vedere al preocupării pentru consolidarea securității statu-quo-ului teritorial al țării noastre. Autoarea a analizat prevederile acestui tratat în contextul general al rețelei de tratate și acorduri bi și multilaterale în care s-a integrat România după primul război mondial în scopul menținerii și consolidării statu-quo-ului teritorial, apărării păcii în zona sa geografică. Precizări interesante au fost făcute pe marginea „Protocolului” anexat la tratatul cu Franța, semnat de C. Diamandy și A. Briand prin care statul român și-a luat „un angajament permanent de neagresiune față de Rusia”. Acest angajament, care confirma declarațiile oficiale în acest sens făcute de I. Brătianu la Genova, în mai 1922, reflecta o concepție lucidă a oamenilor politici burghezi conform căreia existența unor raporturi normale, de bună vecinătate cu Uniunea Sovietică „derivă din necesitatea de a trăi în bună armonie cu un

vecin de 170 000 000 de oameni” — cum se exprima N. Titulescu.

Patru dintre comunicările expuse în cadrul sesiunii au abordat teme din istoria mișcării muncitorești și democratice internaționale și din istoria universală.

Una dintre acestea, susținută de Laszlo Gergely, a prezentat succint modul în care cotidianul comuniștilor cehoslovaci, „Rudé Právo”, a oglindit în paginile sale aspecte ale mișcării muncitorești din România din anii 1920—1932. În acest context autorul a semnalat prezența în coloanele acestui ziar a numeroase articole sau știri despre mișcarea comunistă și democratică din România. Printre evenimentele care au polarizat atenția redactorilor acestui cotidian un loc important l-a ocupat greva generală din octombrie 1920, crearea Partidului Comunist Român, luptele din 1929 ale minerilor de la Lupeni, succesele electorale ale B.M.Ț. și altele.

O tematică inedită a abordat dr. Milică Moldoveanu în comunicarea: **Legături între mișcarea de rezistență poloneză și România. 1939—1945.** Autorul a adus date noi cu privire la modul în care guvernul polonez constituit în emigrație a ținut, o bună perioadă de timp, prin teritoriul României, legătura cu primele organizații militare clandestine ale rezistenței poloneze, cum au fost, de pildă, Sluzbá Zwyczajestwa Polski (Serviciul Victoriei Poloniei — S.Z.P.) sau Zwejazek Walki Zbrojnej (Uniunea Luptei Armate — Z.W.Z.), transformată mai târziu în Armia Krajowa (Armata Țării — A.K.). Așa cum se degajă din conținutul comunicării, o formă a legăturilor dintre mișcarea de rezistență poloneză și România a constituit-o participarea nemijlocită a unor români în detașamentele de partizani de pe teritoriul Poloniei. M. Moldoveanu subliniază, de asemenea, atenția și spiritul de solidaritate cu care forțele antifasciste din țara noastră, în frunte cu comuniștii, au urmărit și apreciat aportul mișcării de rezistență poloneză la lupta împotriva hitleriștilor.

În comunicarea: **Ecoul internațional al dictatului fascist de la Viena (august 1940)** dr. Olimpiu Măteșescu a arătat că în mod greșit în unele studii și lucrări s-a încercat să se acrediteze teza potrivit căreia fascismul și revizionismul au constituit un pericol pentru România numai în deceniul patru, mai precis după acapararea puterii politice de către națiști în Germania. Autorul a relevat că pretențiile teritoriale ale horthyștilor s-au manifestat din primele zile ce au urmat tratatelor de pace postbelice. În acest

scop revizionist s-au străduit să inducă în eroare opinia publică internațională, denaturând cu bunăștiință faptele și realitatea istorică. Datorită inconsecvenței în afirmații și lipsei de argumente cu caracter științific, constată O. Matichescu, propaganda revizionistă n-a reușit să capteze atenția opiniei publice în general, și a celei democratice și antifasciste din străinătate, în special. Numărul mare de articole de presă, declarații oficiale, hărți demografice și teritoriale, diverse manifestări antirevizioniste de protest care au avut loc în numeroase țări constituie o dovadă că Dictatul de la Viena a fost apreciat drept un act fascist de brutală agresiune și samavolnicie, comis împotriva poporului român. Ampla mișcare de solidaritate și sprijin, care s-a afirmat pe plan internațional cu acest prilej, conchide autorul, este un indiciu dintre cele mai concludente al prețuirii de care întotdeauna s-a bucurat cauza dreptății a poporului român.

În expunerea: **Unele considerații istoriografice despre China**, A. Budura a arătat că acumularea peste hotare a informațiilor despre China a urmat un drum sinuos și complicat. La data proclamării Republicii Populare Chineze, în urmă cu un sfert de secol, puțini erau cei care puteau fi considerați într-adevăr buni cunoscători ai istoriei poporului chinez, familiarizați cu cultura și factura psihologică a acestuia, cu valorile definite de istoria sa milenară, cu specificul desfășurării luptei sale revoluționare. După ce marile puteri imperialiste au pătruns cu forța în China, transformând-o în semicolonie, lucrările informaționale despre poporul chinez s-au înmulțit. Multe dintre acestea, observă autoarea, nu fac însă o analiză multilaterală științifică a istoriei poporului chinez, mărginindu-se numai să relateze fenomene și situații, majoritatea lor fiind pline de prejudecățile cotropitorilor. În continuare A. Budura s-a referit la studiile despre China, despre modul de producție asiatic efectuate de clasiile marxismului, arătând că aceștia intuiesc cauzele deosebirilor esențiale ale societății chineze față de societățile europene, fără, însă, a se ocupa mai îndeaproape de istoria Chinei.

La începutul secolului al XX-lea încep să pătrundă în China, ideile revoluționare ale socialismului științific. Ideile marxism-leninismului, idealurile enunțate de Revoluția din Octombrie au găsit terenul cel mai fertil și au fost îmbrățișate de toți intelectualii de prestigiu din China, ele dând răspuns la marile

frământări sociale, oferind soluția problemelor vitale ale poporului Chinei — eliberarea națională și socială.

Pentru a defini **Caracterul guvernului instaurat la 14—15 septembrie 1940**, dr. Aurică Simion a analizat componența aparatului administrativ atât la nivelul central, al ministerelor (secretari, directori și inspectori generali), cât și pe plan județean și comunal, ajungând la constatarea că marea lor majoritate erau legionari sau — în câteva cazuri — specialiști impuși de Antonescu, șeful acestui guvern, în fruntea unor ministere. Pornind de la această constatare A. Simion crede că este necesară reconsiderarea aprecierilor cunoscute de guvern militaro-fascist sau guvern legionar-antonescian, considerând că termenul potrivit pentru definirea guvernului instaurat în septembrie 1940 este guvern de dictatură fascistă, deoarece baza politică a lui a asigurat-o organizația fascistă Garda de fier.

După ianuarie 1941, ca urmare a înfringerii rebeliunii legionare, Antonescu a instaurat în țară un regim de dictatură militară-fascistă.

Cele trei comunicări prezentate de colectivul de cercetători din cadrul arhivei institutului au pus în circulație materiale documentare inedite, unele deosebit de interesante, ce aruncă noi fascicule de lumină asupra unor aspecte din mișcarea muncitorească din țara noastră, din activitatea unor militanți de seamă ai clasei muncitoare și ai partidului comunist. Astfel, comunicarea **Locuri și sedii legate de activitatea P.C.R. între anii 1921—1924**, întocmită de Gheorghe Neacșu și Gheorghe Tudor, a făcut cunoscute principalele case conspirative din București și din alte localități din țară în care s-au întrunit conducători ai P.C.R., ai U.T.C. și ai sindicatelor, locuri unde s-au desfășurat întruniri de protest ale oamenilor muncii împotriva exploatarei, pentru drepturi și libertăți democratice.

Maria Tălăngescu și dr. Ion Toacă au făcut cunoscute documentele noi pe care le-au depistat referitoare la activitatea unor militanți revoluționari: Anton Bacalbașa, Panait Mușoiu, Iosif Nădejde, Max Vexler, Dumitru Grofu, Vasile Popovici și Elena Filipovici.

Este vorba de scrisori, notițe și manuscrise aparținând acestor militanți care pun în lumină aspecte mai puțin cunoscute din activitatea lor și pot fi de un real folos pentru cercetători.

În același cadru se înscrie și comunicarea prezentată de Maria Ofrim, care a adus o serie de date documentare noi

privind viața și activitatea militantei comuniste Elena Sirbu, de natură să-i contureze mai bine trăsăturile de caracter și profilul moral-politic.

Perioada construcției socialiste din istoria patriei noastre a fost amplu reliefată în cadrul sesiunii de un grup de comunicări care au dezbătut probleme de o deosebită însemnătate pentru frontul nostru ideologic-științific.

Pamfil Nichițelea, în comunicarea: **Forme și modalități noi de exercitare a rolului conducător al Partidului Comunist Român în etapa actuală** a demonstrat necesitatea perfecționării formelor de exercitare a acestui rol, condiție indispensabilă și pentru găsirea și promovarea modalităților celor mai adecvate cadrului politic și social pe care îl reprezintă națiunea, pentru organizarea și conducerea vieții ei. Fără îndeplinirea acestei condiții, subliniază P. Nichițelea, este de neconceput realizarea obiectivelor de mare amploare și complexitate pe care exigențele noii etape de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate o reclamă. Este semnificativă în această privință — arăta autorul — întreaga activitate a partidului de după Congresul al IX-lea, considerată, pe drept cuvânt, cea mai dinamică și mai fertilă perioadă din activitatea Partidului Comunist Român. În acest interval de timp P.C.R. a desfășurat o amplă activitate teoretică și practică, o intensă muncă organizatorică și politică, a inițiat și a aplicat forme și metode care au asigurat afirmarea tot mai puternică a rolului său conducător, bunul mers al construcției socialiste în țara noastră. Evidențind trăsăturile definitorii ale activității de perfecționare a formelor de exercitare a rolului conducător al partidului în etapa actuală P. Nichițelea relevă amplificarea caracterului științific, realist și atotcuprinzător al acestei activități, cunoașterea și urmărirea riguroasă a acțiunii și cerințelor legilor obiective. Experiența construcției socialiste din țara noastră atestă că factorul hotărâtor care a asigurat victoria revoluției și construcției socialiste a fost capacitatea partidului nostru de a explora realitatea, de a descifra continuu cerințele legice ale dezvoltării societății, de a stabili, în concordanță cu aceste cerințe, căile, formele și metodele propice realizării politicii sale, exercitării în condiții cât mai bune a rolului său conducător. Autorul aduce o serie de fapte și argumente edificatoare pentru căutările ce se fac în direcția îmbogățirii și diversificării formelor în care se înfăptuiește

conducerea generală a societății de către partid, a perfecționării tuturor laturilor vieții sociale. În această direcție sînt amintite măsurile inițiate de partid în vederea perfecționării raporturilor dintre partid și stat, a activității organelor de partid și de stat, a perfecționării raporturilor sale cu organizațiile obștești și masele oamenilor muncii și altele.

Imperativul reconcilierii istorice a comuniștilor cu socialiștii și social-democrații a constituit subiectul comunicării prezentate în cadrul sesiunii de Vladimir Zaharescu. Autorul a arătat că făurirea acestei unități este impusă, așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul la Congresul al XI-lea al P.C.R., de însăși dezvoltarea socială contemporană, necesitatea ei imperioasă este legată de profunda ascuțire a contradicțiilor economice, sociale și politice la scară mondială, de începutul unei noi faze a crizei sistemului capitalist și dezvoltarea unei situații care grăbește procesul revoluționar de schimbare a raportului de forțe pe plan internațional. Departate de a fi problema de conjunctură, reconcilierea istorică devine acum o chestiune de răspundere față de viitorul civilizației umane. Pe plan social, reconcilierea istorică a comuniștilor și socialiștilor este o condiție esențială a capacității clasei muncitoare de a asigura transformarea socialistă a lumii iar pe plan general-uman — pivotul colaborării tuturor forțelor capabile să asigure pacea, să împiedice distrugerea omenirii însăși. După ce s-a referit pe larg la manifestarea în decursul istoriei a dialecticii interne a mișcării muncitorești, la raportul dintre tendința fundamentală, spre unitate a clasei muncitoare și tendința contrară, prezentă, datorită unor factori obiectivi și subiectivi, în condițiile capitalismului, autorul a evidențiat că problema reconcilierii astăzi nu se pune în termenii cedării unui partid în fața altuia, a victoriei unora asupra celorlalți, a făuririi unității pe baza concepției unuia dintre partide. În interiorul ambelor curente din mișcarea muncitorească — comunist și socialist — se manifestă înțelegerea că vechile poziții teoretice și practic-politice nu dau posibilitatea găsirii răspunsurilor adecvate la problemele cu care este confruntată mișcarea muncitorească în țările capitaliste dezvoltate.

Mișcarea comunistă a fost terenul dezvoltării mai intense și mai timpurii a acestui proces. Clarificările intervenite în direcția renunțării la „modelul unic“, recunoașterea diversității căilor revoluției, reevaluarea raportului dintre re-

formă și revoluție în noile condiții, a posibilităților de folosire a instituțiilor democratice existente, reconsiderarea locului partidului în cadrul raportului clasă — avangardă, cu recunoașterea posibilității pluralității partidelor în procesul transformării socialiste etc., conferă partidelor comuniste și capacitatea sporită de a fi promotoarele unirii în luptă a forțelor mișcării muncitorești. De asemenea, procesele care se produc în rîndurile social-democrației, întărirea unor tendințe de stînga, căutările care au loc constituie și ele premise și contribuții la posibilitatea dezvoltării unui proces complex de reconciliere pe o bază nouă — aceea a soluțiilor noi, realiste și viabile, date problemelor actuale și de perspectivă. O condiție primordială pentru aceasta este aplicarea atît între partidele comuniste, cît și în relațiile lor cu forțele socialiste, a normelor pentru a căror promovare neabătută se pronunță cu consecvență P.C.R., ale egalității, independenței, neamestecului în treburile interne, colaborării și abordării într-un spirit obiectiv și tovărășesc a divergențelor.

Instaurarea unei noi ordini internaționale — imperativ al lumii contemporane — a constituit subiectul comunicării prezentate de Elisabeta Petreanu. În abordarea acestui subiect autoarea a pornit de la aprecierile conținute în Raportul prezentat la Congresul al XI-lea al P.C.R. de către tovarășul Nicolae Ceaușescu cu privire la caracterizarea situației existente în lume în epoca actuală. Legitățile obiective, se apreciază în Raport, necesitățile progresului societății reclamă sfărîmarea vechilor cătușe care pun în pericol însăși civilizația umană, cer făurirea unei lumi noi, a dreptății sociale și naționale, atît în cadrul fiecărui stat, cît și pe plan mondial, care să asigure un nou avînt al forțelor de producție, al științei și culturii, al progresului general.

După ce a prezentat mutațiile profunde care s-au produs în raportul de forțe pe plan mondial, E. Petreanu a evidențiat că instaurarea unei noi ordini politice și economice internaționale apare ca o posibilitate reală și ca o componentă a procesului istoric de transformare pe cale revoluționară a societății. Instaurarea unei noi ordini în relațiile internaționale se anunță astfel ca un proces amplu — conștient și militant — capabil să antreneze comunitatea internațională la scară planetară, constituindu-se ca o idee-forță a lumii contemporane. Autoarea a relevat inițiativele țării noastre, pe plan internațional, menite să instaureze o nouă ordine politică și economică

în raporturile dintre state. În această ordine de idei, programul de zece puncte conținut în Raportul prezentat la Congresul al XI-lea al P.C.R. de tovarășul Nicolae Ceaușescu conturează o structură a noii ordini economice și politice mondiale și aduce o remarcabilă contribuție la stabilirea coordonatelor pe baza cărora noua ordine să-și găsească o concretizare în practica vieții internaționale.

Dr. Gheorghe Surpat a prezentat comunicarea: **Considerații asupra dialogului și confruntării ideologice contemporane în condițiile schimbării raportului de forțe pe plan mondial în favoarea ideilor socialismului.**

Pornind de la ideea că progresului îi poate servi numai acea teorie, acea gîndire socială care este pe deplin receptivă la fenomenele vieții, ale realității contemporane, acea gîndire care abordează fără idei preconcepute legile dialogului, ale confruntărilor de păreri pe arena mondială, autorul apreciază că Programul Partidului Comunist Român prin conținutul de idei și tezele pe care le conține, contribuie, de pe pozițiile marxismului creator, la clarificarea multor probleme cărora omenirea încearcă să le găsească un răspuns, aduce o serie de soluții originale, cerute de mutațiile fără precedent care au loc pretutindeni în lume. El arată că dialogul, confruntările de păreri trebuie privite dintr-o optică nouă, deosebită de cea de pînă acum. În epoca în care trăim, mulți oameni de știință și cultură nemarxiști, sub impulsul ideilor marxiste și al necesității soluționării unor grave conflicte economice și sociale cu care se confruntă diferite țări capitaliste (inflația, criza de energie și materii prime, șomajul și altele) afirmă puncte de vedere democratice, progresiste, au aprecieri lucide față de aceste probleme, aflîndu-se în opoziție cu tendințele apologetice cu privire la imperialism. Personalități marcante ale științei și culturii, reprezentanți de seamă ai vieții publice se pronunță și acționează pentru relații normale între state, fără deosebire de orînduire socială, pentru apărarea independenței și suveranității naționale, împotriva colonialismului, neocolonialismului și neofascismului, fapt ce face nu numai posibil, dar și necesar dialogul, schimbul de păreri. Experiența a arătat că printr-un dialog fertil, ideologia marxistă poate să influențeze în mod pozitiv opera teoretică și acțiunea practică a unor categorii largi de oameni să stimuleze apropierea lor de cauza luptei pentru pace și socialism. Pe bună dreptate autorul consideră că acest dialog nu tre-

buie condiționat în prealabil, deoarece comandamentele păcii, securității, progresului cer cu stringență, deasupra deosebirilor ideologice, o largă unitate de acțiune. Autorul precizează că dialogul cu nemarxiștii, cu forțele progresiste și democratice constituie doar un aspect al confruntărilor de idei în epoca contemporană. Celălalt aspect, indisolubil legat de primul, îl constituie combaterea hotărâtă, cu argumente teoretice și practice, a ideologiei imperialiste, neofasciste ostilă progresului social. Așa cum subliniază documentele P.C.R., față de această ideologie trebuie să se manifeste în mod consecvent o atitudine militantă, combativă, fără compromisuri.

La sfârșitul sesiunii a luat cuvântul tovarășul Ion Popescu-Puțuri, membru al C.C. al P.C.R., directorul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., care a remarcat importanța comunicărilor prezentate, fiecare dintre ele căutând să sublinieze, să aprofundeze un eveniment, o problemă, să aducă o documentare sau un comentariu în plus la aceea ce se știa, să formuleze puncte de vedere noi cu privire la subiectele tratate. În cadrul celor mai multe comunicări s-a observat interesul sporit al cercetătorilor pentru descifrarea sensului și a semnificației istorice a evenimentelor supuse investigației, analiza lor făcându-se de cele mai

multe ori în funcție de factorii interni și externi care le-au cauzat. Relevant pentru sesiunea din acest an, a arătat în continuare tovarășul Ion Popescu-Puțuri, este tematica abordată de comunicări, multe dintre ele având ca puncte de plecare tezele de o excepțională însemnătate pentru istoria poporului român, a mișcării revoluționare și democratice din țara noastră, conținute în Programul Partidului Comunist Român, în ansamblul documentelor Congresului al XI-lea al partidului. Vorbitorul a subliniat că analiza magistrală a trecutului istoric al poporului român, a fenomenelor și perspectivelor de evoluție a societății românești contemporane, conținută în aceste documente, reprezintă pentru lucrătorii frontului istoric din țara noastră un sprijin direct și de o însemnătate capitală, constituie jaloane metodologice prețioase pentru analiza științifică, materialist-dialectică și istorică a marilor procese și evenimente din istoria patriei, a schimbărilor profunde care au loc în evoluția lumii contemporane. În continuare, vorbitorul s-a referit pe larg la sarcinile de mare răspundere ce revin cercetătorilor din Institutul nostru, pe linia ridicării activității lor științifice la un nivel tot mai înalt și, implicit, a sporirii aportului la formarea omului nou, făuritor al societății socialiste multilateral dezvoltate.

CONSTANTIN BOTORAN

Adunarea populară de la Vaslui prilejuită de aniversarea a 500 de ani de la biruința lui Ștefan cel Mare de la Podul Înalt

În ziua de 10 ianuarie 1975 a avut loc la Vaslui o mare Adunare populară cu ocazia împlinirii unei jumătăți de mileniu de la biruința repurtată la Podul Înalt de oștile conduse de Ștefan cel Mare, biruință care a intrat în istorie ca o pagină nepieritoare în lupta de veacuri a poporului român pentru neatințare, pentru libertate și apărarea ființei sale naționale.

La adunarea jubiliară închinată acestui eveniment au luat parte Gheorghe Tănase, prim-secretar al Comitetului județean Vaslui al P.C.R., președintele consiliului popular județean, general-colonel Ion Coman, prim-adjunct al ministrului apă-

rării naționale și șeful Marelui Stat Major, prof. dr. Ștefan Ștefănescu, directorul Institutului de istorie „Nicolae Iorga”, Constantin Potîngă, adjunct de șef de secție la C.C. al P.C.R., un mare număr de locuitori de pe meleagurile Vasluiului, reprezentanți ai oamenilor muncii din celelalte județe ale Moldovei și ai secuilor din județele Harghita și Covasna.

Subliniind semnificația evenimentelor de la 10 ianuarie 1475, tovarășul Gheorghe Tănase a reliefat condițiile social-politice ale Moldovei acelor vremuri, lupta neobosită a poporului român pentru libertate națională, evocând, totoda-

tă, personalitatea lui Ștefan cel Mare — remarcabil strateg și conducător de oști —, eroismul moldovenilor, cărora li s-au adăugat oșteni din Transilvania, în istorica bătălie de la Vaslui. După ce a evocat momente glorioase ale luptei poporului român, de-a lungul veacurilor, pentru libertatea patriei, pentru demnitate națională, vorbitorul a citat fapte și date din cronica nouă a acestor meleaguri, în care se înscriu pagini de abnegație și dăruire în munca de edificare a noii societăți, de dezvoltare economică, ceea ce a permis ca valoarea producției industriale a județului să fie în prezent de peste 40 de ori mai mare decât cea realizată în 1938. Oamenii muncii din această parte a țării, a arătat primul-secretar al comitetului județean de partid, sînt ferm hotărîți să contribuie cu toate forțele la îndeplinirea mărețelor obiective stabilite de Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român — continuatorul celor mai înalte aspirații de veacuri ale poporului nostru.

În cuvîntul său, Sándor Lestyán, președintele C.A.P. Plăieșii de Jos, județul Harghita, amintind participarea securilor la bătălia de la Vaslui, a subliniat că aceasta constituie o dovadă grăitoare că lupta pentru libertate și dreptate a fost o cauză sfîntă, comună tuturor oamenilor muncii din patria noastră, fără deosebire de naționalitate. Năzuințele de veacuri ale românilor, maghiarilor, germanilor și celorlalte naționalități din patria noastră, a arătat el, și-au găsit adevărata lor împlinire astăzi, în procesul de făurire a noii societăți sub conducerea înțeleaptă a partidului.

Cooperatorii din județul Harghita — a arătat vorbitorul — au înregistrat în ultimii ani succese de seamă în realizarea unor producții tot mai mari la hectar, îndeplinindu-și și depășindu-și angajamentele asumate. Ei sînt hotărîți să-și folosească întreaga pricepere și hărnicie pentru a obține în anul 1975 recolte record, utilizînd mijloacele și metodele moderne ce stau astăzi la dispoziția agriculturii socialiste. Astfel, la biruințele trecutului, în cartea de aur a prezentului vor fi înscrise noi victorii, de data aceasta în activitatea însoțită desfășurată de întregul popor pentru continua ridicare a țării pe noi culmi de progres și civilizație. Toți oamenii muncii din județul Harghita — a subliniat el — își vor îndeplini cu cînte angajamentul de a realiza cincinalul înainte de termen, de a milita neobosit pentru înfăptuirea exemplară a hotărîrilor Congresului al XI-lea, a Programului partidului de edi-

ficare a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism.

La rîndul său, Ene Tătăruș, Erou al Muncii Socialiste, președintele C.A.P. Berezeni, județul Vaslui, a relevat că acum cinci veacuri, la Podul Înalt, zeci de mii de țărani, plecați direct de la plug, au dovedit un puternic spirit de sacrificiu și dragostea lor nețărmurită față de pămîntul strămoșesc. Ei au făcut zid în fața cotropitorilor. Astăzi, urmașii luptătorilor de acum cinci veacuri sînt angajați în marea bătălie a dezvoltării agriculturii, a construirii unei vieți noi în satele patriei noastre, sub stindardul glorios al partidului. Abia după 30 de ani de adevărată libertate și independență, vechile sate din Moldova au cunoscut adevărata înflorire economică și culturală. Țăranii cooperatori, urmînd învățăturile și îndemnurile partidului, se află astăzi în rîndul celor ce luptă pentru continua creștere a avuției naționale, pentru permanenta modernizare a agriculturii. Însuflețiți de documentele celui de-al XI-lea Congres al partidului, de îndemnul tovarășului Nicolae Ceaușescu, cooperatorii din Berezeni vor depune noi eforturi pentru sporirea continuă a producției agricole. Totodată, a spus vorbitorul, ne angajăm ca, ducînd mai departe glorioasele tradiții de vitejie și eroism legendar ale străbunilor noștri, să facem totul pentru a apăra suveranitatea și independența țării, cuceririle revoluționare ale poporului nostru, prezentul și viitorul de aur al patriei.

În încheiere, participanții la adunarea jubiliară au adoptat cu însuflețire textul unei telegrame adresate Comitetului Central al partidului, tovarășului Nicolae Ceaușescu, în care se spune :

„Victoria repurtată la Vaslui a dobîndit valoare de simbol, ilustrînd în mod strălucit patriotismul fierbinte al poporului român, voința sa de a trăi liber, de a-și apăra cu orice sacrificiu independența și suveranitatea națională. Vasluiul, ca și Posada, Rovine, Călugăreni, Mărăști, Mărășești, Oradea, Careii Mari și multe alte localități de pe întinsul țării, a intrat în istorie ca pagini de glorie românească.

Folosim și acest moment solemn pentru a exprima, în numele tuturor cetățenilor din această parte a țării, adevăratea totală față de întreaga politică internă și externă a partidului și statului nostru, pusă în slujba intereselor majore ale poporului român, ale păcii și progresului în lume.

Sărbătorind, într-un context de imense prefaceri revoluționare, împlinirea a 500 de ani de la bătălia de la Vaslui, noi, urmașii apărătorilor acestei vetre stră-bune, ne angajăm ca, sub conducerea înțeleaptă a partidului, strîns uniți în jurul conducerii sale, al dumneavoastră, scumpe tovarășe secretar general, să nu preocupăm nici un efort pentru a înscris în marea cronică de azi a României noi pagini de abnegație și eroism în munca de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a țării spre comunism.

Însuflețiți de hotărârile Congresului al XI-lea al P.C.R., de măsurile adoptate la recenta ședință a Comitetului Politic Executiv, de cuvîntarea dumneavoastră rostită la posturile de radio și televiziune cu prilejul Anului Nou, vă încredințăm, mult iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, că oamenii muncii din județul Vaslui își vor intensifica și mai mult eforturile pentru îndeplinirea exemplară și depășirea planului pe 1975 și respectarea angajamentului asumat de a realiza cincinalul în 4 ani și jumătate. În acest scop au fost luate toate măsurile politice și organizatorice necesare pentru realizarea ritmică a sarcinilor de plan

încă din primele zile ale anului. Colectivele de oameni ai muncii sînt preocupate de valorificarea tuturor rezervelor de care dispun unitățile, de organizarea superioară a producției și a muncii.

Noi, urmașii plăeșilor lui Ștefan Voievod, nu vom uita niciodată că dezvoltarea multilaterală și dinamică a acestui ținut legendar este indisolubil legată de sprijinul deosebit de prețios ce ni-l acordăți, pentru care, și cu acest prilej, vă adresăm cele mai calde mulțumiri. Odată cu recunoștința profundă ce v-o purtăm, vă asigurăm, mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, că oamenii muncii din județul Vaslui, în frunte cu comuniștii, vor milita neobosit pentru transpunerea în mod exemplar în viață a tuturor hotărîrilor adoptate de Congresul al XI-lea al partidului, își vor spori și mai mult contribuția la înălțarea patriei pe noi culmi de civilizație și progres, de bunăstare și fericire, pe culmile socialismului și comunismului."

Cu prilejul manifestărilor jubiliare, în holul Casei de cultură din Vaslui a fost organizată o expoziție a realizărilor economice și social-culturale ale județului, precum și o expoziție omagială de carte politică și beletristică.

IAȘI. Simpozion cu tema: „Ștefan cel Mare în conștiința poporului român“

La 8 ianuarie 1975 a avut loc la Iași, în sala voievozilor din Palatul Culturii, simpozionul cu tema: „Ștefan cel Mare în conștiința poporului român“, organizată de Comitetul județean pentru cultură și educație socialistă, în colaborare cu Academia de științe sociale și politice, Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România, Institutul de istorie și arheologie „A.D. Xenopol“ și Complexul muzeistic Iași cu prilejul aniversării a 500 de ani de la victoria lui Ștefan cel Mare de la Vaslui.

Cuvîntul de deschidere a lucrărilor simpozionului a fost rostit de tovarășul Ion Iliescu, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim-secretar al Comitetului județean de partid, președintele Comitetului Executiv al Consiliului Popular Județean, care a subliniat că manifestările consacrate aniversării unei jumătăți de mileniu de la vestita bătălie de la Vaslui sînt o expresie a cinstirii pe care partidul și statul

nostru o acordă marilor momente care compun epopeea istoriei noastre naționale. Evocînd calitățile domnitorului Ștefan cel Mare, setea de libertate și spiritul de sacrificiu manifestate de răzeșii moldoveni, virtuțile afirmate de-a lungul istoriei de poporul român, vorbitorul a relevat că acestea își găsesc o nouă înfrumusețare — peste veacuri — în efortul creator al poporului nostru, animat de patriotismul fierbinte al comuniștilor români, consacrat înălțării patriei pe culmi mai înalte de civilizație și progres, înfăptuirii programului de edificare a orînduirii socialiste și comuniste pe pămîntul României.

În continuare au fost prezentate comunicările: „Ștefan cel Mare în conștiința poporului român“, de Ion Țăranu, președintele Comitetului județean pentru cultură și educație socialistă, „Contribuția cercetării istorice la cunoașterea epocii lui Ștefan cel Mare“, de prof. dr. Florian Georgescu, directorul Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România,

„Contribuția cercetării arheologice la cunoașterea epocii lui Ștefan cel Mare“, de prof. dr. docent Mircea Petrescu-Dîmbovița, directorul institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol“ din Iași, „Relațiile dintre Moldova și Imperiul otoman pînă la lupta de la Vaslui“, de dr. N. Grigoraș, cercetător științific principal, „Ecoul european al victoriei de la Vaslui“, de dr. Ștefan Olteanu, director adjunct la Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România, „Politica lui Ștefan cel Mare în cadrul internațional“, de prof. dr. D. Ciurea, „Lupta de la Vaslui“, de prof. univ. dr. C. Cihodaru, „Personalitatea lui Ște-

fan cel Mare“, de I. Simanschi, cercetător științific principal, „Cu privire la fortificațiile Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare“, de dr. Lucică Chițescu, de la Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România, „Premisele economice ale luptei antiotomane“ de conf. univ. dr. V. Neamțu, „Ștefan cel Mare în istoriografia otomană și turcă“ de cercetător științific T. Gemil, „Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Polonia oglindite în istoriografia polonă“, de V. Ciobanu, cercetător științific, „Portretul lui Ștefan cel Mare în pictura medievală“, de I. Soleanu, cercetător științific.

Din activitatea pe plan internațional a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C. C. al P. C. R. în anul 1974

În anul 1974, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a desfășurat o bogată gamă de activități științifice cu caracter internațional. La fel ca și activitatea științifică internă a Institutului, relațiile sale internaționale au fost marcate de marile evenimente istorice care au fost aniversarea a 30 de ani de la eliberarea țării noastre de sub dominația fascistă și Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român.

În cadrul manifestărilor prilejuite de aniversarea celor două evenimente, se cuvine a fi menționată sesiunea științifică cu participare internațională consacrată împlinirii a 30 de ani de la făurirea Frontului unic muncitoresc în România, organizată de Academia de științe sociale și politice, Institutul de studii istorice și social-politice, Academia „Ștefan Gheorghiu“. La sesiune, ale cărei lucrări s-au desfășurat în zilele de 25—27 aprilie 1974, la București, au participat, cu comunicări, oaspeți de peste hotare, reprezentanți ai institutelor de istorie a partidelor, ai școlilor superioare de partid, ai revistelor teoretice¹.

În vederea popularizării peste hotare a semnificației actului de la 23 August și a Congresului al XI-lea al P.C.R., oamenii de știință și cercetătorii români au

publicat articole în reviste străine aparținând unor institute cu care Institutul nostru are încheiate convenții de colaborare. Astfel, revista „Voprosi istorii K.P.S.S.“ (nr. 8/1974) a publicat articolul tovarășului Ion Popescu-Puțuri, intitulat: „Trei decenii de la eliberarea României de sub dominația fascistă“. Articole semnate de cercetători din Institut au mai apărut în R. P. Bulgară, R. P. Albania, ș.a.

Tot pe linia popularizării celor două mari evenimente din istoria poporului român, cercetători din cadrul Institutului au participat cu expuneri, în calitate de lectori ai Comitetului Central, în U.R.S.S., R. P. Ungară, Republica Democrată Germană.

În anul jubiliar 1974, Institutul de studii istorice și social-politice a avut onoarea de a fi vizitat de conducători de partide comuniste și muncitorești, dornici să cunoască mai îndeaproape activitatea Institutului, să se informeze asupra unor probleme din istoria Partidului Comunist Român. În ziua de 4 octombrie 1974, Institutul a primit vizita lui Gyoti Basu, membru al Biroului Politic al Partidului Comunist (marxist) din India. În zilele Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român, delegația Partidului Comunist din Martinica, condusă de Armand Nicolas, secretarul general al Partidului Comunist din Martinica, a vizitat Institutul.

¹ O amplă relatare despre lucrările sesiunii a fost publicată în „Anale de istorie“, nr. 3/1974, p. 147—155.

După încheierea Congresului a sosit în vizită la Institut, Carlos Machado, secretar cu probleme externe al Partidului Socialist din Uruguay.

Oaspeții au fost primiți de tovarășul Ion Popescu-Puțuri, directorul Institutului, care a prezentat o serie de date și aprecieri cu privire la probleme legate de activitatea Institutului, de istoria Partidului Comunist Român, a mișcării muncitorești din România.

La rîndul lor, cercetătorii ai Institutului de studii istorice și social-politice au luat parte, cu referate și comunicări, la sesiuni științifice jubiliare, cu participare internațională, organizată de institute similare din alte țări: „30 de ani de la insurecția națională slovacă” (Bratislava, 25—27 martie 1974); „100 de ani de la Primul Congres al Partidului Social-Democrat din Austria” (Neudörfl, 17—19 aprilie); „30 de ani de la revoluția socialistă din Bulgaria” (11—12 iunie).

O preocupare constantă a Institutului nostru o constituie dezvoltarea legăturilor de colaborare cu institutele similare din alte țări. În baza acordurilor de colaborare semnate cu institutele respective, Institutul de studii istorice și social-politice a desfășurat, în cursul anului 1974, o bogată activitate pe linia dezvoltării relațiilor de colaborare: organizarea de colocvii și simpozioane comune, participări la sesiuni științifice, efectuarea de schimb de experiență etc.

O deosebită eficiență s-au dovedit a avea simpozioanele bilaterale cu istorici de la institutele frățești, care au contribuit la îmbogățirea reciprocă a cunoștințelor în probleme legate de istoria mișcării muncitorești. Astfel, în zilele de 24—25 aprilie 1974, s-au desfășurat, la Ulan-Bator, lucrările simpozionului comun cu istorici de la Institutul de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.P.R.M., pe tema: „Probleme ale construirii socialismului în România și Mongolia”. Între 16—18 mai a avut loc la București simpozionul bilateral cu istorici ai Institutului de istorie a Partidului Comunist Bulgar, consacrat procesului de transformare a partidelor socialiste din România și Bulgaria în partide comuniste (1918—1921). Simpozionul științific cu istorici-colaboratori ai Institutului Maurice Thorez, ținut la București, între 21—22 iunie, a avut ca temă: „Lupta pentru crearea Frontului popular antifascist în România și Franța (1934—1939)”. La Varșovia s-a desfășurat, în zilele de 18—19 noiembrie, simpozionul

comun cu istorici de la Institutul de istorie a mișcării muncitorești poloneze, cu tema: „Drumul spre unitatea mișcării muncitorești în România și Polonia”.

Institutul de studii istorice și social-politice a răspuns la aproape toate invitațiile institutelor similare din străinătate pentru a prezenta comunicări științifice adecvate tematicii unor conferințe și a participat la schimburi de experiență. Printre acestea amintim participările noastre la reuniunile științifice organizate pe următoarele tematici: „Legitățile generale și varietatea formelor de dezvoltare a revoluției socialiste” (Moscova, 11—13 martie 1974); „Lupta mișcării muncitorești internaționale împotriva fascismului” (Berlin, 30 martie—2 aprilie); Consfătuirea conducerilor institutelor de marxism-leninism și de istorie a partidelor (Budapesta, 18—20 septembrie); „Coexistența pașnică și lupta ideologică în etapa actuală” (Moscova, 16—19 decembrie). Totodată, reprezentanți ai Institutului au făcut parte din delegații ale Academiei Republicii Socialiste România sau ale Academiei de științe sociale și politice, participînd la diferite reuniuni internaționale care au avut loc la Moscova, Budapesta, Linz, Ulan-Bator ș.a.

Privită în ansamblu, participarea noastră la reuniunile științifice internaționale în anul 1974 s-a materializat în circa 35 de comunicări, prezentate de cadre ale Institutului. Referatele și comunicările cercetătorilor de la Institut au conținut o serie de date și puncte de vedere noi, apreciate în cercurile specialiștilor străini.

Revista „Anale de istorie” a consemnat aceste manifestări prin ample informări. De asemenea, revistele similare din țările respective au relatat pe larg despre contribuția istoricilor români la aceste reuniuni științifice.

Bunele relații de colaborare statornice cu institutele similare au favorizat, și în anul 1974, schimbul de experiență. În luna august a fost oaspetele Institutului B. Baldo, director al Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.P.R.M., în luna august — generalul P. Jilin, directorul Institutului de istorie militară din Moscova, iar în aceeași lună, G. Heyden, director al Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G. În discuțiile avute cu conducătorii institutelor respective, au fost abordate probleme privind adîncirea colaborării științifice între institutele noastre.

În baza acordurilor de colaborare

existente între Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și institutele similare din alte țări, cercetători străini au efectuat, în cursul anului 1974, vizite de documentare și schimb de experiență în România: Raisa Sergeevna Emțova, cercetătoare științifică la Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S.; Günther Übel, șef de secție, și Margot Pikarski, șefă de sector la Arhiva centrală a Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G. În plus, numeroși specialiști străini, sosiți în țara noastră pe linia altor institute de cercetare și învățământ superior, au făcut vizite de documentare și schimb de experiență la Institut.

Vizite în schimb de experiență au avut loc și pe linia revistelor institutelor de istorie a partidului. În luna martie 1974 a sosit în acest scop la revista „Anale de istorie”, August Eckstein, secretar gene-

ral de redacție al revistei „Voprosi istorii K. P. S. S.”. Totodată, reprezentanți ai revistei „Anale de istorie” s-au deplasat în schimb de experiență la revistele similare din Varșovia, Moscova și Berlin.

În total, Institutul de studii istorice și social-politice a fost vizitat, în cursul anului 1974, de peste 70 de oaspeți străini, reprezentând instituții din țări socialiste, capitaliste și în curs de dezvoltare, cu care Institutul nostru întreține și dezvoltă relații de colaborare.

Experiența dobândită de Institutul de studii istorice și social-politice în activitatea științifică pe plan internațional atît în cursul anului 1974, cît și în anii precedenți, constituie o premisă pentru realizarea în bune condițiuni a obiectivelor cuprinse în planul de relații externe pe anul 1975. Aceasta cu atît mai mult cu cît și anul în curs se întrevește a fi bogat în manifestări științifice internaționale.

GHEORGHE UNC

Discursul de recepție al academicianului Ștefan Pascu rostit în ședința* Academiei Române din ziua de 29 ianuarie 1975

Pășesc la tribuna înaltei instituții de știință și cultură, Academia Română, cu acest prilej festiv și solemn, stăpinit de puternice și firești emoții. Emoții pe deplin de înțeles și cu totul firești, gândindu-mă la marii învățați și erudiți care au onorat-o și care, prin personalitatea uriașă a unora dintre ei, ne transmit și îmi transmit mesajul unei îndatoriri de mare responsabilitate față de memoria și strădanile lor, față de străduințele și silințele lor, față de știința pe care au cultivat-o cu pasiune, talent și conștiință deplină. Acestor mari bărbați le aduc, cu toată pioșenia și recunoștința, omagiul meu respectuos în aceste clipe solemne, pentru tot ce au gândit și creat, pentru bogata lor învățătură, pentru credința lor nestrămutată în progresul științei, înălțarea țării și fericirea poporului. Mai presus de toate și de toți omagiu de închinare, respect și recunoștință se cuvine poporului meu, pe care m-am străduit din toate puterile, din tot cugetul să-l slujesc cu statornică credință de când mi-am înțeles rosturile în lume și pînă în clipa de față, legindu-mă și cu acest prilej, să-l slujesc cu toate puterile și de aici înainte.

Stăpinit de asemenea sentimente și convingeri am făcut cunoștință cu Academia Română. Student în anul ultim, în lunile unei vacanțe de vară, la rugămintile și îndemnurile unuia dintre maeștrii mei, Silviu Dragomir, am ostenit, zi de zi, în sălile de manuscrite ale Bibliotecii Academiei, copiind cu sîrg documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anul 1848. Cu acel prilej am făcut o descoperire de mare însemnătate pentru istoriografia română și pentru devenirea mea ca istoric: manuscrisul vol. III al lucrării inedite a lui Papiu-Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*. Și tot cu acel prilej mi-a fost dat să cunosc instituția academică. Emoțiile se manifestau nestăvilite de cîte ori păseam pe poarta Academiei și treceam pe lângă clădirea, modestă ca înfățișare arhitectonică, prestigioasă prin activitatea sa științifică. Iar dorința de a-i cunoaște cît de cît tainele, m-a îndemnat să pătrund în aula ei și să ascult, dintr-un colț ascuns, la cele ce se petreceau în hemiciclu. Erau de față marii învățați ai neamului. Eu îi urmăream cu înfrigurare pe cei ce-i cunoșteam după nume, din scrisul lor și după înfățișare: Iorga, Lupaș, Lapedatu, Dragomir, Nistor, Sadoveanu etc. Am fost fericit. Puterile mi-au sporit, pasiunea mi-a crescut și de asemenea și dorința de a fi și eu cît mai folositor.

Am fost stăpinit fără conținere de sentimentul datoriei și îndatoririlor de mare răspundere ce se cer unui om care s-a dedicat studierii, cunoașterii și reconstituirii trecutului omenirii, a vieții poporului său și a țării sale. Dorința și năzuința s-au transformat în crez, de la care nu m-am îndepărtat niciodată și de la care nu mă voi îndepărta nici de acum înainte. Viața celor mulți și oropsiți, a maselor producătoare, de la sate și orașe, strădanile acestora, înfrîngerile și izbînzile lor, m-au preocupat de la cele dintîi începuturi. Am continuat să rămîn credincios principiului

* În ziua de 29 ianuarie a.c., în aula Academiei Române, a avut loc ședința consacrată discursului de recepție al academicianului Ștefan Pascu. După prezentarea expunerii cu tema „Gîndirea istorică în Academia Română. 1866—1918” a răspuns acad. Cristofor Simionescu.

pe care-l mărturisiseam încă în 1944, anume că „istoriografia se cuvine să dea mai multă atenție elementelor de jos ale societății, maselor populare.“ Motivarea invocată atunci nu și-a pierdut valoarea, deoarece, „aceste elemente, prin numărul și, deci, prin importanța lor economică și socială, constituie însăși baza vieții de stat.“ Preocupările și-au sporit domeniile, cu altele, care, înmănușate, pot alcătui ceea ce se înțelege astăzi prin conceptul în accepțiunea sa cuprinzătoare de istoria civilizației. Preocupări și strădanii închinată înaintării țării și fericirii poporului, răsplătite de instituția noastră academică prin primirea mea în sinul ei. Aceasta mă îndatorează față de Academie la recunoștința pe care o mărturisesc, cu deplină sinceritate, în fața preaștimăților mei colegi și mă îndatorează și mai mult față de poporul nostru, de Republica noastră socialistă, a-mi spori mereu năzuințele și străduințele, eforturile și silințele, cu întreaga știință și conștiință, pentru a fi cât mai de folos, spre înaintarea lor pe trepte mereu superioare, spre fericirea lor necontenită.

GÎNDIREA ISTORICĂ ÎN ACADEMIA ROMÂNĂ

(1866—1918)

S-a împlinit, de curînd, în toamna anului trecut, peste un secol de cînd, sub eupola Academiei Române, pe atunci „Societatea Academică“, se rostea cel dintîi discurs de recepție. Noul ales și fericitul deschizător de drum al unei prestigioase manifestări științifice, era Al. Papiu-Ilarian. Istoric și jurist, născut în părțile Clujului, romantic în concepție, revoluționar în fapte, colaborator de credință al lui Al. Ioan Cuza, noul ales înfățișa colegilor săi, la care s-au alăturat miniștri, personalități publice, profesori universitari și de liceu, membrii Curții de Casație și ai Curții de Apel — „Viața, opera și ideile lui Giorgiu Sincai“. O problemă de istorie, o problemă de cultură, o problemă națională în același timp. Emoția și convingerile celui ce-și rostea discursul s-au transmis ascultătorilor de toate vîrstele și profesunile. Cu asemenea putere, încît tovarășul său de idei și de fapte, de îndeletniciri și preocupări, colegul său mai vîrstnic și mai vechi membru al „Societății Academice“, George Barițiu, se simțea dator să proclame, ca una din problemele de cea mai mare însemnătate a prestigioasei instituții academice, de a recomanda națiunii studiul istoriei și mai ales a se strădui „din toate puterile sale, pentru cultivarea istoriei naționale. Și să-și mărturisească, în același timp, crezul că membrii Academiei vor pune umăr la umăr și se vor strădui cu devotamentul lăsat lor moștenire de venerabili lor antecesorii.

Academia și-a onorat îndatoririle formulate de Barițiu și istoricii, membri ai Academiei, de asemenea. Istoria poporului român, alături de limbă mai întîi, de științele economice, filozofice și ale naturii, de medicină după aceea, și-au găsit în „Societatea Academică“, apoi în Academie, lăcaș primitiv și generator de idei și simțăminte înalte, cercetări și descoperiri de însemnătate remarcabilă.

Dezvoltînd istoriografia epocii luminilor, ideile și cercetările corifeilor „Școlii ardelenene“, ale lui Micu și Șincai, Maior și Budai-Deleanu, mergînd pe drumul desțelenit de concepția romantică revoluționară a lui Bălcescu, istoricii membri ai Academiei au tras brazde adînci în ogorul științei istorice românești. Mai întîi cei din școala romantică de felurite nuanțe și mai mult încă cei ce le-au urmat, din școala pozitivistă.

★

După reșezarea Europei în fîgașuri supravegheate cu exigență de „Sfînta Alianță“, lumea a reacționat, așa cum era de așteptat, după Revoluția franceză și războaiele napoleoniene; lumea devine liberală și națională în același timp. Liberalism spre care o îndemneau idealurile umane, națională, din dorința de emancipare a popoarelor de sub dominații străine.

Romantismul în general și cu deosebire cel german cultiva specificul național: Herder, Armin, Brentano, Schlegel, Humboldt etc. Este epoca în care conștiința națională se conturează și se cristalizează. Temele patriotice, literatura populară, tradiția spirituală, năzuințele spre eliberare și unitate națională ocupă un loc însemnat.

Oamenii de cultură nu-și întorc privirile și preocupările de la clasicismul grec și roman. Iar oamenii de știință nu părăsesc raționalismul cu care-i învățară

lumiști, „Marelui Secol“. Cei ce se ocupă cu științele umane și sociale sînt înclinați, însă, să judece trecutul cu foarte multă înțelegere, în dorința și intenția de a-l compara și uni chiar cu prezentul. Burke, Bonald, Niebuhr și Schlegel sînt teoreticienii noii concepții.

În cîmpul istoriei, documentul e tot mai prețuit. Arheografia și arheologia sînt din ce în ce mai cultivate. Societăți se înființează în acest scop: *Verein für Deutsche Geschichte* (1819), *Ecole de Chartes* (1822). Istoria medievală renaște sub condeul lui Guizot, Thierry, Michelet. Hegel cu logica sa dinamică, adică dialectica mișcării și dezvoltării ideilor, propulsează cugetarea nouă.

Romantismul se acomodează stărilor de lucruri din diferite țări și a diferitelor popoare. Romantism retrospectiv, conservator în unele cazuri, romantism prospectiv și revoluționar în altele. Conservatori și chiar retrograzi, slujitorii noii ordini europene instaurată după 1815; liberali și revoluționari cei nemulțumiți cu această ordine. Aceștia din urmă sînt cei mai convinși și neînfricați propovăduitori ai libertății popoarelor și chiar revoluționari practici cînd evenimentele se maturează. În concepția lor eroul principal al dezvoltării, al progresului este poporul, cu strădaniile sale generoase, cu munca și aspirațiile sale, cu înfrîngerile și biruințele sale. După *Declarația drepturilor omului*, după *Manifestul Plebeienilor și Egalilor*, profesiunea de credință saint-simoniană, și *Manifestul furierist al Democrației pașnice*, *Manifestul Partidului Comunist* al lui Marx și Engels face lumină acolo unde utopiștii au semănat confuzii, lămurind teoretic și indicînd practic calea de urmat. Pentru eliberarea omului era nevoie de organizarea pe alte temeuri a societății.

★

Istoricii romantici din „Societatea Academică“ și apoi din „Academia Română“ au nutrit și propagat ideile vremii lor sau ideile unor vremi dinainte, care-și mai prelungeau viața, alături de cele noi. Papiu-Ilarian și Mihail Kogălniceanu, mai progresiști, mai radicali, apropiați de Bălcescu în gîndire și preocupări științifice, în fapte și acțiuni concrete, sînt apropiați de tendința romantic-revoluționară. George Barițiu, Alexandru Hasdeu, Iosif Hodoș, Eudoxiu Hurmuzachi, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Alexandru Odobescu, Alexandrescu-Urechia, Grigore Tocilescu ș. a. profesează tendințe liberale și democrat-burgeze.

De orice nuanță și tendințe ar fi fost, toți acești istorici sînt convinși și pătrunși de însemnătatea istoriei ca știință și ca mijloc de educație patriotică, fie că o mărturisesc în formulări ce mișcă sensibilă coardă a oamenilor vremii, fie că e prezentă în întreg scrisul lor. „O națiune ce nu-și cunoaște istoria se aseamănă ființelor lipsite de memoria celor trecute; ea nu cunoaște legătura logică și necesară între trecutul, prezentul și viitorul său; ea nu se cunoaște pe sine însăși; nu știe de unde și cum a rezultat starea de față în care se află, nici s-o poată îndrepta; nu-și poate înțelege nici cea viitoare, nici a o prepara, ci orbecă fără îndreptar și rătăcește în toate părțile pînă în urmă cade în cursa inamicului“. Exprimînd asemenea adevăruri, Al. Papiu-Ilarian releva, de fapt, o convingere exprimată de toți marii înaintași, slujitori ai muzei Clio, de la Polibiu și Cicero la Machiavelli, de la Miron Costin la Nicolae Bălcescu, de la Michelet la Karamzin. Exprima de asemenea convingerea colegilor săi, Alexandru și Petriceicu Hasdeu, care erau convinși că „fără de istorie nu este patrie și fără dragoste cătră istorie nu poate fi dragoste cătră patrie“, sau „istoria ar fi o jucărie dacă învățăturile ei n-ar dirija prezentul și n-ar prepara viitorul“. A lui George Barițiu care aseamăna istoria cu „ochiul lumii, învățătoarea omenimei“ și o considera „făclia conducătoare prin deșertul periculos al vieții omenști, nutremîntul cel mai sănătos al junimii, fîntînă de fapte mari pentru bărbați“. „Studiul istoriei patriei și a națiunii — sublinia altă dată cel mai de seamă istoric al Transilvaniei din sec. al XIX-lea —, constituie pentru națiunea română una din condițiile de viață esențiale. Dacă limba unei națiuni e numită, pe bună dreptate, sufletul său, istoria acestei națiuni este mijlocul admirabil prin care se manifestă viața sa națională, diploma de legitimare prin care un popor se prezintă în societate și în concertul altor popoare. „Din ziua în care vom dărua poporului istoria sa bine scrisă, el va începe să tragă învățăminte pentru salvarea sa și a patriei sale“. Cel ce a dăruit istoriografiei române cea mai cuprinzătoare analiză a însemnătății istoriei a fost Mihail Kogălniceanu, care credea și afirma, că după priveliștea asupra lumii, după minunile naturii, nimic nu este mai interesant, mai măreț, mai vrednic de luarea noastră aminte decît istoria. Pentru a fi

mai convingător față de studenții și numerosul public nestudentesc ce asista la lecția inaugurală a Cursului de istoria românilor de la Academia Mihăileană din Iași, sincerul patriot și vrednicul istoric susținea, cu îndreptățire deplină, că istoria trebuie să fie și a fost totdeauna, „cartea de căpetenie a popoarelor și a fieștecărui om îndeosebi; pentru că fieștecare stare, fieștecare profesie află în ea reguli de purtare, sfat la îndoielile sale, învățătură la neștiința sa, îndemn la slavă și la faptă bună“. Reluînd judecata lui Schiller, cuprinsă în expresia „Die Weltgeschichte ist das Weltgericht“, împrumutată de Michelet și formulată în judecata, potrivit căreia „l'histoire est le juge du monde“, Kogălniceanu socotea istoria un „strașnic tribunal“ al popoarelor și oamenilor.

Pentru ca să îndeplinească asemenea rosturi de cinst și de absolută trebuință, istoria trebuia să devină o știință întemeiată pe izvoare; cît mai multe și cît mai felurite izvoare, contemporane sau cît mai aproape de vremea la care se refereau. Erău istoricii români din această vreme și din acest punct de vedere pe drumul inițiat și, în parte, netezit de colegii lor europeni din școala romantică, francezi, germani, englezi, italieni, ruși etc. Sub imboldul lor Academia își asumă răspunderea și, ca urmare, organizează publicarea izvoarelor diplomatice și narative privitoare la istoria românilor. Colecția Hurmuzaki îngrijită de o comisie alcătuită din Kogălniceanu, Odobescu, Dimitrie Sturdza, Ion Slavici și Teodor Rosetti; Operele complete ale lui Dimitrie Cantemir, Acte și documente privitoare la istoria renașterii României etc., etc. Se gîdea Academia la publicarea, într-unul sau mai multe corpuri, a tuturor izvoarelor cu privire la istoria și geografia țării și poporului român. Cei ce urmau să-și asume asemenea îndatoriri științifice de însemnătate universală erău aceiași Kogălniceanu și Odobescu, cărora li se alăturau V. Alexandrescu-Urechia, August Treboniu Laurian și Ion Ghica. Alegerea era cît se poate de judicioasă, deoarece toți erău dăruii cu competența trebuitoare, toți erău pasionați de munca lor, toți erău devotați științelor; mulți se distinseseră pînă atunci prin publicarea de izvoare, documentare și narative, interne și externe. Și nu numai membrii comisiilor, ci și colegii lor deopotrivă, care nu erău străini, nici ei, de asemenea calități. Laurian și Bălcescu publicaseră numeroase izvoare de tot felul în cele 5 volume din *Magazin istoric pentru Dacia*, Kogălniceanu publicase, de asemenea, izvoare felurite în *Arhiva Românească*, publicase Corpus-ul de *Cronici ale României* și se gîdea chiar la un Corpus asemenea celui publicat în Germania — *Scriptores rerum germanicarum* —, de la care se inspiră și cînd formulează titlul colecției sale — *Scriptores rerum rumanisarum*. Papiu-Ilarian, la rîndul său, își câștigase un mare merit prin publicarea *Tezaurului de monumente istorice pentru România*, cea mai frumoasă revistă de istorie ce apăruse pînă atunci la noi, metodică, îngrijită, un adevărat model. Model și pentru Hasdeu care publică, în continuarea celei amintite, *Arhiva istorică a României*, introducînd, tot el, la noi termenul de arheografie. Barițiu publicase în revista *Transilvania* a „Astrei“ de la Sibiu și în alte reviste și lucrări vreo 2.000 de documente și se gîdea la o mare colecție de izvoare privitoare la Transilvania.

Pe temeiul unor asemenea temelii din ce în ce mai trainice, izvoarele, istoricii români din școala romantică construiesc numeroase monumente în care cercetează și lămuresc, potrivit concepției lor și posibilităților vremii. Fiecare dintre ei se poate mîndri cu un bogat palmares științific, cantitativ și calitativ: istorie politică și religioasă, istorie socială și istoria culturii. Toți sînt preocupați de problema socială din trecut și din vremea lor, socotînd cu totul nedrepte stările de lucruri, opresiunea nemiloasă a țărănimii de clasele dominante. Spre năzuințele poporului se cuvine îndreptată preocuparea istoricului, cerea Barițiu, spre năzuințele poporului căruia clasele dominante i-au refuzat totdeauna drepturile politice, considerîndu-l numai ca material brut, în unele țări curat sclav, căruia n-a lipsit mult să i se renege chiar și sufletul omenesc. Cauzele răscoalei de la Bobilna, ale răscoalei lui Horea, studiate de istoricul ardelean serveau drept exemple. De asemenea înțelegerea superioară față de masele producătoare, față de țărănime este pătrunsă și întreaga operă a lui Papiu-Ilarian, în deplin acord cu activitatea sa practică. Judecă aspru apăsările sociale și, ca urmare, justifică toate mijloacele folosite de țărănime pentru înlăturarea numeroaselor nedreptăți. „Revoluțiile nu se

nasc dintr-un incident, ci dintr-o necesitate. Grămada apăsărilor de secole, ce nu mai era de purtat, iată adevărata cauză a mișcărilor“. Ideile lui Bălcescu sînt cuprinse în judecățile lui Papiu, exprimate de acesta cu vorbele sale proprii.

Este bine cunoscută și tot atît de bine prețuită de istoriografia marxistă din țara noastră lupta lui Kogălniceanu, din tinerețe pînă în ultimele zile ale vieții, pentru emanciparea țărănimii de sub opresiunile de tot felul ale boierilor și ciocilor. După cum sînt știute tot atît de bine înfrîngerile și izbînzile sale politice în această problemă cardinală. Mai puțin cunoscută, dar nu mai puțin însemnată este activitatea academică a marelui bărbat de stat și prestigios istoric în aceeași problemă. În calitatea sa de președinte al Academiei, în ședința publică din luna aprilie a anului 1891, Kogălniceanu aducea un cald omagiu țărănimii, acea populație viguroasă, trăind în comunități libere la început, luptînd eroic pentru apărarea patriei, înrobită și legată de glie mai tîrziu, sub numele de rumâni și vecini, apăsată și strivită de clacă și șerbie, sperînd în îndreptarea situației sale cu fiecare urcare pe tron. Asemenea manifestare de simpatie și sprijin față de țărănime, la trei ani după răscoalele din 1888, a fost cea din urmă cuvîntare a marelui istoric și bărbat de stat în apărarea celor pe care i-a făcut proprietari și cetățeni. Aprecierea lui Odobescu față de muncitor în accepțiunea cuprinzătoare a noțiunii, a tuturor celor ce muncesc cu brațele, este de o etică remarcabilă. „Muncitorul este stilul României, de la el să învățăm să ne iubim patria“.

Romantismul liberal și progresist nu împărțase concepția cosmopolită. Dimpotrivă, libertatea omului, a popoarelor și națiunilor, emanciparea socială și națională a acestora era ridicată la rang de concepție superioară. Le cultivă cu deplină conștiință, cu sinceritate și convingere istoricii vremii, francezi și mai cu seamă germani și italieni, popoarele cărora nu erau încă nici libere și nici unite. Le cultivă la loc de cinste în opera și activitatea lor istoricii români din școala romantică, făcîndu-și din ele un crez în strădaniile și lupta lor. Un mare număr de oameni vedeau Papiu înaintînd din toate regiunile locuite odinioară de daci, animați de suflul epocii. Kogălniceanu asemăna unitatea națională cu cheia de boltă a întregului edificiu național. Animat de asemenea convingere nestrămutată, marele bărbat de stat și om de cultură este unul din arhitecții principali ai acestui edificiu vreme de o jumătate de secol. Bogata lui minte și cuprinzătoarea sa inimă au îmbrățișat și susținut tot ce a fost mai de seamă în vederea realizării marelui ideal. Pe același drum păseau și ceilalți academicieni ai vremii: Barițiu, patriotismul căruia îi iubirea neamului său răsăreau la fiecare pas; Hasdeu, care în mai multe rînduri demonstra nu numai unitatea limbii, ci și a teritoriului locuit de poporul român. Concluzia acestor meditații este o pledoarie convingătoare pentru unitatea națională. „Moldova, Transilvania, Țara Românească nu există, există o singură Românie; există un singur corp și o singură inimă, în care toți nervii și toate suspensele se transmit, vibrînd“. Nu e greu de intuit cum au vibrat, la asemenea rostiri scrise, inimile acelora care se străduiau din răspuțeri, foloseau toate mijloacele, fățișe și tainice, pentru realizarea unirii pămîntului strămoșesc și a națiunii ce îl locuia. Cu atît mai mult cu cît erau gînduri așternute cu slove mari de unul din cei mai prestigioși și mai temuți oameni de știință ai vremii, bine cunoscut în toate țările europene.

Prin multa știință acumulată, bogata cercetare realizată, neobosita activitate publică recunoscută, cei mai de seamă dintre reprezentanții istoriografiei romantice românești, iarăși după pilda colegilor lor din alte țări, dar nu mai puțin din imboldul propriilor porniri, alimentate de comandamentele superioare ale științei și slujirea patriei, înfăptuiesc sinteze de istoria propriului popor, din cele mai vechi timpuri cunoscute de ei și pînă în vremea lor. O mare îndrăzneală, susținută de o mare necesitate explică întreprinderea tinărului de 19 ani abia, student la universitățile germane, Mihail Kogălniceanu, de a scrie cea dintîi sinteză de istoria Românilor: *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens* (1837), cu titlul său inițial: *Histoire ancienne et moderne de la Moldavie, de la Valachie, des états independants de Transylvanie et des Valaques transdanubiens*. Structura, informația și concepția sînt mult superioare vîrstei, adevărînd nu numai inteligența tinărului autor, dar, totodată, talentul său de scriitor și istoric. La o vîrstă foarte tînră, la 23-25 de ani, realizează Papiu-Ilarian lucrarea sa, devenită clasică, *Istoria Românilor din Dacia Superioară*. Este cea dintîi sinteză, temeinică pentru vremea aceea, a istoriei românilor din Transilvania, de la daci și romani pînă la revoluția din 1848—1849. Talentul și informația se împletesc cu

judicata matură și patriotismul sincer de care a fost animat de altfel autorul lucrării în tot ce a gândit și în tot ce a realizat. Sinteza lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, e cu totul deosebită de tot ce s-a scris până atunci cu privire la istoria românilor (sinteză sau cercetare monografică). Proiectată într-un plan prea vast, ca de altfel toate lucrările fundamentale ale lui Hasdeu, autorul n-a reușit să-și dezvolte expunerea decât pînă la întemeierea Țării Românești. Impresionează bogăția de izvoare și de asemenea originalitatea concluziilor, chiar dacă unele din acestea nu au fost acceptate în vremea aceea și n-au fost confirmate de timp. Cum afirma Iorga, Hasdeu și-a desfășurat largile sale aripi, transformînd, în maniera sa, întreaga istoria românilor. Pentru a răspunde la întrebarea : cine au fost dacii ?, Hasdeu formulează teoria stratului și substratului. Orice ginte se compune, asemenea terenurilor geologice, dintr-un strat actual și din substraturi succesive anterioare, afirma și credea Hasdeu. În sfîrșit, din pleiada istoricilor români ai vremii, s-a realizat o altă sinteză, adevărat pe o perioadă mai scurtă, de 200 de ani, așa cum autorul ei, George Barițiu, precizează chiar în titlul lucrării : *Părți alese din istoria Transilvaniei*. Este mai mult o istorie programatică, expozitivă, între istorie și memorialistică două din cele trei volume, bine informată, obiectiv înfățișate evenimentele.

Concepția tuturor acestor istorici a fost dominată de școala romantică, în multe cazuri nelipsind elemente caracteristice școlii pozitivistice. La toți aceștia se înmănunchiază strîns preocupările cultural-istorice cu activitatea politică. Ceea ce conferă caracter militant accentuat operelor lor. Și Kogălniceanu și Barițiu și Papiu și Hasdeu și Odobescu și Tocilescu etc., în grade diferite : mai accentuate la cei dintîi, mai puțin accentuate la ceilalți.

Despre Kogălniceanu s-a spus pe bună dreptate că în opera și concepția sa se resimte influența concepției și operei istoricului german Leopold Ranke. Ceea ce corespunde realității, cuvenindu-se adăugat la numele lui Ranke și acela al altui mare învățat german al vremii, Humboldt. Lecția de deschidere a cursului de istoria românilor, rostită la Iași în 1843, este influențată de lecția de deschidere a lui Ranke, audiată de Kogălniceanu la 1836. Mai ales legătura, subliniată, între istorie și politică, precum și judecata, justă fără îndoială, că știința lucrurilor trecute rămîne imperfectă fără observarea celor prezente, iar înțelegerea prezentului e cu neputință fără cunoașterea timpurilor trecute. Kogălniceanu, scriitorul și omul politic, a știut înmănunchia într-o impresionantă interdependență cele două laturi ale activității sale. De cele mai multe ori activitatea istorică și culturală în general era o pregătire a celei politice, pentru ca apoi cele două activități să se desfășoare într-o legătură nedespărțită. În studierea și cunoașterea trecutului își găsea marele istoric și om de stat argumente pentru înfăptuirea numeroaselor reforme progresiste. Kogălniceanu în lunga și remarcabila sa carieră politică a lucrat spre progresul societății românești și binele poporului, pe care-l socotea, asemenea lui Bălcescu, izvorul tuturor mișcărilor și isprăvilor și „fără care stăpînitorii n-ar fi nimica”, iar în ogorul istoriografiei a aplicat o concepție largă despre starea socială și morală, obiceiurile, cultura, negoțul și literatura.

Concepția unora dintre istoricii romantici care au onorat Academia noastră în această perioadă nu este lipsită de anumite elemente dialectice. Asemenea elemente sînt prezente în gîndirea lui Barițiu, de exemplu, atunci cînd scria că evenimentele își au logica lor neînteruptă, curgînd unele din altele și ținîndu-se ca verigile lanțului. Datoria istoricului este de a urmări, pas cu pas, legătura dintre evenimente, deoarece acestea, deși uneori par diverse, eterogene, stau, totuși, în cea mai strînsă legătură, născîndu-se oarecum unele din altele. Gîndea Barițiu logic și dialectic, deoarece în desfășurarea istoriei, din epoca în care a pășit în sfera civilizației și pînă astăzi, omenirea a înregistrat o evoluție continuă, fără sincope totale sau cezuri grave, uneori mai lentă, alteori cu pași mai grăbiți.

Un om cu asemenea gîndire nu putea împărtăși nici pesimismul lui Schopenhauer și nici malthusianismul pe care le combate cu pasiune. Cerea valorosul istoric să se arunce în foc „doctrinile periculoase ale tuturor pesimiștilor” ; în locul acestora recomanda „junimei române, ajunsă la majorat, căsătorita ca adevăratul fundament al statului și al naționalității”. Luptătorul pentru libertate și dreptate pe seama celor mulți nu putea judeca altfel nici ca om de știință. Este, prin urmare, pe deplin explicabilă și cu totul de înțeles concepția lui Barițiu cu privire la rolul maselor în făurirea istoriei, „fără de care aristocrațiile și oligarhiile nici douăzeci și patru de ore n-ar fi fost în stare a susține ele singure statul”. De aceea istoria

se cuvine să se ocupe cu „studiul claselor în care s-au despărțit popoarele“ și nu cu domniile „după serii, ani și epoci“ și nici cu războaiele, intrigile de curte, fenomenele extraordinare din natură, boalele epidemice. Istoricul nu trebuie să înșire doar „fapte seci“, ci să le analizeze, să le judece, să „pătrundă cu agerime la pricinile ascunse ale evenimentelor și să se înalțe cu mintea sa la un punct de vedere de unde cu ajutorul filozofiei și al cunoștințelor sale de lume, de țări și de oameni să poată privi, cuprinde și prețui faptele și năzuințele oamenilor, caracterele, raporturile și interesele lor“. Concepția lui Bariț e progresistă, e dialectică și e științifică. Spre deosebire de cercetările sale concrete, în care concepția pragmatică e dominantă, în generalizările sale e superior, deasupra romanticilor, pășind cu îndrăzneală spre gânditorii pozitiviști ce-i vor continua opera și care, la rîndul lor, se vor inspira din opera sa.

Pe același drum și cu aceeași convingere pășește colegul său de breaslă și tovarășul său de idei și de luptă Al. Papiu-Ilarian. Istoria nu poate și nu trebuie să fie „un registru de regi și războaie, o grămăditură de nume și ani, ci o astfel de descriere filozofică a faptelor, cauzelor și urmărilor acelor fapte memorabile ale națiunii, care să servească de cheie pentru prezent, de oglindă pentru viitor“. Și Papiu nu avea decît 24 de ani cînd formula asemenea judecăți mature și cumînți.

Deasupra acestora se ridică Hasdeu. Prin știința sa impresionantă, prin gîndirea sa cu scilipiri neobișnuite, prin arhitectura măreață în care-și proiecta lucrările, a fost, potrivit aprecierii lui Iorga, „cel mai strălucit reprezentant al acestor tendințe romantice, al cărui spirit genial se formase în lumea rusească pe la 1830...“; bogat în cunoștințe neobișnuite în toate domeniile, spirit elastic, pătrunzător, ascuțit, îndrăzneț, cînd nu putea lumina, orbea prin scăpărarea scînteilor. Era înrudit în idei cu Hegel și Feuerbach, a fost înrîurit în gîndire de August Comte, dar și de revoluționarii Belinski și Herzen, de romanticii Carlyle și Emerson, de naturalismul lui Darwin. Se zbate între romantism și pozitivism, între gîndirea științifică și misticism. Filozofia lui Hasdeu nu se identifica nici cu teoria multilaterală a lui Vico, dar nici cu metafizica lui Kant. În profesiunea sa de credință se mărturisea părtașul metodei experimentale, admitînd ca bază de discuție realitatea. Dar în această realitate Hasdeu admitea, mai presus de lucrurile pipăibile, o forță conducătoare omniprezentă, neexperimentabilă, necunoscută omului dar pe care trebuie să o recunoască. Contradicții în gîndire, ca și în viață de altfel, mai cu seamă în ultimii ani. Limite în gîndire și nestatornicie în fapta începută. Cu asemenea limite și cu asemenea oscilații nu se poate contesta superioritatea lui Hasdeu față de contemporanii săi, căutarea îndrăzneată și îndrăzneala căutării în tot ce gîndea și întreprindea, deschizător de drumuri în numeroase probleme, generator de idei care vor rodi mai tîrziu, prin cercetarea urmașilor. Peste asemenea oscilații, uneori capricioase și contradictorii, generate de temperamentul său greu de domolit, Hasdeu este, în ansamblu judecat, progresist în gîndire și faptă. Consideră progresul ca o lege firească, iar pe cei ce lucrează împotriva progresului nu-i acceptă între oamenii secolului său, deoarece cel ce lucrează împotriva progresului se lapădă chiar și de firea sa de om.

*

Realizări epocale ce întrec visările optimiste ale îndrăzneților gînditori și creatori se înfăptuiesc spre sfîrșitul sec. al XIX-lea. Mașinile cu aburi, puterea și aplicațiile cărora într-un univers uman în continuă prefacere sînt mereu sporite, se perfecționează fără conținere prin noile cuceriri ale științei. Omul tinde și reușește să cunoască lumea cosmică din ce în ce mai bine și din ce în ce mai veridic. Experimentul care se generalizează mai ales în fizică, chimie, biologie, înlocuiește tot mai mult teoriile savante speculative. Omul nu mai dibuie neputincios în mediul înconjurător, ci se străduiește și reușește, într-o măsură tot mai însemnată, să-l stăpînească. Pe la '900 știința triumfă în multe domenii și laboratoarele sînt socotite tot mai mult celele principale în inervația structurilor sociale producătoare și în progresele științelor, evoluția cărora înregistrează un ritm foarte grăbit. Spiritele revoluționare caută, descoperă, inventează, perfecționează sub impulsul pasiunii nobile, al conștiinței valorii perene a strădaniilor lor și al valorii practice a căutărilor și realizărilor lor. Drumul de la Newton la Einstein se realizează. Limbajul științific universal se definește; o cucerire de cea mai mare însemnatate se înfăptuiește. Boole, căruia matematicienii îi datorează atît de mult, era și un mare gramatician. Se alătură, cu prestigiu, strădaniile psihologilor și biologilor, chimiștilor și medicilor, în care domenii n-au lipsit spiritele geniale. „Omul, această necunoscută“.

cum îl caracteriza eufemistic medicul-filozof Alexis Carrel, însă, e mai complexă și, prin urmare, mai greu de cunoscut în toată complexitatea sa. De la descriptivism la evoluționism, biochimie și microbiologie, de la Lamarck și Cuvier la Darwin și Pasteur drumul străbătut a fost într-adevăr revoluționar.

Cuceririle științei cuprind și domeniul vast al științelor umaniste și sociale: filozofia, sociologia, dreptul, economia, istoria și arheologia. Nu fără contradicții și în unele și în celelalte. Este meritul lui Hegel de a fi sesizat jocul contradictoriu al elementelor ce generează progresul și de a fi conferit dialecticii un sens nou, rezultat al dezvoltării creației umane. Într-o cuprindere mai largă, Marx și Engels fundamentează științific dialectica materialistă, ridicînd-o la rang de doctrină, explicînd contradicțiile sociale, precum și mărginirile cuceririlor științifice prin realitatea istorică obiectivă.

Școala istorică germană depășise într-o mai mare măsură faza romantică. Încetul cu încetul își fac apariția noi concepții, care prefigurează pozitivismul, prin folosirea, în mai mare măsură, a izvoarelor, prin critica acestora. Niebuhr, Mommsen, Savigny, Ranke sînt întemeietori de „școli“ ce domină mijlocul sec. XIX.

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea și, mai ales, în ultimul său pătrar, alte concepții le înlocuiesc pe cele dintîi. Nu dintr-o dată și nu în chip absolut. Dar între vechile și noile concepții, balanța înclină tot mai mult spre cele noi pentru a ieși, în cele din urmă, biruitoare. Între care concepția sociologică a lui Karl Lamprecht, care înlocuiește istoria personalităților cu istoria socială, a ideilor. O schimbare se petrece, în același timp, și în istoriografia franceză. „Școala practică de înalte studii“ și *Revue historique*, Gabriel Monod și Henri Berr, Fustel de Coulanges și Gustav Glotz pun la temeiul istoriei metoda științifică întemeiată pe izvoare; școlile istorice de la Oxford și Cambridge, William Stubbs și Lord Acton, întemeietorul cunoscutei sinteze *Cambridge modern History*.

Pozitivismul însemna un progres din toate punctele de vedere în raport cu concepția romantică dinaintea. Progresul se manifestă cu mai multă pregnanță îndeosebi în metodele și tehnicile de cercetare. O mai subliniată rigoare și o sporită erudiție în publicarea și critica izvoarelor.

Pozitivismul istoric și sociologic însă nu se înfățișează ca o concepție unitară. Alături de nuanța pregnant idealistă își face tot mai mult loc alta, apropiată de materialismul spontan în interpretarea fenomenelor sociale. Judecarea pozitivismului se cuvine raportată, apoi, la gradul de dezvoltare a societății burghezo-capitaliste din diferite țări europene. În țările unde capitalismul era mai dezvoltat și, prin urmare, contradicțiile antagonice dintre masele producătoare și clasele dominante se manifestă cu mai multă putere — Anglia, Franța, Germania —, istoriografia pozitivistă este mai accentuată potrivit concepției materialiste: C.T. Buckle, A. Comte, H. Spencer, K. Lamprecht etc. În țările în care capitalismul era mai puțin dezvoltat și contradicțiile capitaliste mai puțin accentuate — Rusia, Polonia —, pozitivismul se înfățișează într-o haină mai progresistă: T.M. Granowski, D.M. Petrușevski, A.M. Savin etc.

Dezvoltarea istoriografiei este nemijlocit legată de dezvoltarea societății. Crearea pieții mondiale impune realizarea de istorii universale. Cercetările arheologice, la rîndul lor, au descoperit vestigiile unor civilizații necunoscute înainte. Progresele lingvisticii au permis descifrarea unor noi alfabetice, iar ale antropologiei, odată cu triumful darvinismului, au îmbogățit istoria cu noi epoci. În ajutorul științei istorice se angajează științele auxiliare: arheografia, paleografia, epigrafia, numismatica, demografia. Temeiurile noii concepții, de istorie a civilizației, sînt asigurate.

Istoriografia pozitivistă, judecată în manifestările sale precumpănitoare, a încercat să înlăture barierele dintre științele naturii, cele sociale și umaniste. Ca și în cazul celor dintîi, tot astfel și în cazul celor din urmă, se folosesc metode mai exacte, analitice; se fac stăruințe din partea celor mai de seamă istorici și filozofi de a dovedi existența unor legități istorice particulare și posibilitatea cunoașterii acestora; istoricii pozitivisti nu se mai mulțumesc cu istoria factologică, acumulativă, insistînd, teoretic și practic, spre înlocuirea acesteia cu istoria generalizatoare: Morgan, Kowalewski, Rogers, Kareev etc. Strădaniile și stăruințele acestora și ale altora se îndreaptă spre noi metode de cercetare, statistica și istoria comparativă.

Istoriografia europeană de la sfîrșitul sec. al XIX-lea evoluează într-un climat în care istoriei i se conferă un sens nou și, de aceea, pretinde un alt loc în complexa și numeroasa familie a științelor vremii. Ea refuză locul secundar de pînă atunci, subordonată metafizicii. Noua concepție este de esență marxistă. Marx, apli-

cînd dialectica la istorie, a demonstrat dezvoltarea ascendentă a societății, iar *Capitalul* a dovedit însemnătatea vieții materiale în dezvoltarea umanității în toate timpurile, existența și însemnătatea formațiunilor sociale, rolul determinant al relațiilor de producție, în complexitatea relațiilor sociale, statornicirea raporturilor, tot atît de complexe, dintre baza și suprastructura societății. A stabilit noua concepție, materialist-istorică, legile obiective de dezvoltare a societății, bazele științei istorice.

Metodele s-au dovedit fructuoase. Orientarea cercetărilor este îndreptată în mai mare măsură spre studierea vieții materiale a societății, spre probleme economice și sociale, implicit spre viața maselor producătoare și tot mai puțin spre personalități și eroi, care ocupau în cea mai mare măsură scena istoriografiei romantice.

Istoriografia pozitivistă, cu toată superioritatea sa în metodele de cercetare, în integrarea particularului în general, este predominant idealistă, chiar dacă, în explicarea proceselor istorice, nu neglijează factorii vieții materiale și rolul maselor populare.

★

Istoriografia pozitivistă, de nuanțe diferite, a avut reprezentanți de seamă și în istoriografia română de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul veacului nostru. Și istoriografiei noastre îi sînt proprii calitățile și neajunsurile istoriografiei pozitivistice europene: între folosirea riguroasă a izvoarelor și în interpretarea idealistă a proceselor istorice, fără să lipsească tendințele materialiste, materialist-economiciste mai ales; între efortul de integrare a istoriei naționale în istoria generală și implicit, nelipsind, însă, nici tendințele de „exceptare” a istoriei poporului român față de liniile de dezvoltare a istoriei universale; între obiectivitatea cercetării izvoarelor și subiectivitatea, adesea nedeliberată, a interpretării proceselor istorice. O metodă mai riguroasă de investigare și cercetare se instaurează. Erudiția înlocuiește construcțiile empirice.

Toți marii istorici români de la sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX: Xenopol, Iorga, Părvan, în sintezele lor de istoria poporului român, au fost preocupați de integrarea istoriei naționale în istoria generală. Erau conștienți aceștia că numai astfel istoriei patriei i se conferă o altă semnificație, iar contribuția românească la istoria universală se reliefează în adevărata sa valoare. Erau conștienți, pe de altă parte, istoricii români că viața unui popor sau a unei națiuni se întrețese fără conținere cu viața altor popoare, a altor națiuni, exercitîndu-se o influență reciprocă. Nu uitau aceștia că istoria unui popor sau a unei națiuni aparține, prin ceea ce a realizat ea mai de valoare, universalității umane. Istoriografia pozitivistă românească, prin realizările sale mai de seamă, micșorează mereu distanța existentă pînă atunci, față de istoriografia europeană.

Începuturile sînt rodul strădaniilor lui Al. D. Xenopol. Pătruns de spiritul epocii și pătrunzînd spiritul epocii, învățatul istoric ieșean afirma, în lecția de deschidere a cursului de istoria Românilor, la 1883, că dezvoltarea științifică a vremii a pătruns și în istorie și a ridicat-o la „treapta lămurit științifică în care se află astăzi”.

Pentru a-și ocupa locul cuvenit între celelalte științe, istoria se cuvenea tot mai temeinic fundamentată pe izvoare. Pe tot mai numeroase și felurite izvoare. Istoricii membri ai Academiei stăruie mereu, cu tot mai multă insistență, continuarea publicării marilor colecții de documente și izvoare narative, începute în perioada precedentă. Sub imboldul și la stăruințele lor, Academia hotărăște, la 1884, publicarea unui „corp cît se poate mai complet al sorginților documentare ale istoriei naționale”, care să cuprindă întreaga documentare privitoare la istoria românilor. Exemplul propriei lor activități este impresionant și a impresionat pe contemporanii cunoscători ai valorii inteligenței omenеști păstrată prin mijlocirea scrisului. Iorga, Bogdan, Densușianu, Giurescu, Bunea, Lupaș, Lapedatu, Nistor, Dragomir ș.a. au îmbogățit patrimoniul documentar al istoriei patriei. Nu numai cantitativ, dar în aceeași măsură și calitativ, nu numai din arhivele și bibliotecile noastre, dar deopotrivă și din cele străine (Austria, Ungaria, Germania, Italia, Franța, Anglia, Polonia, Turcia etc.).

Se pot încumeta istoricii români ai acestei perioade, cu deplin temei, a realiza adevăratele și marile sinteze de istoria poporului român. Cel dintîi a fost Xenopol, care an de an, din 1888 pînă în 1893, a publicat cîte un volum din vasta sinteză cu titlul *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, „cartea neamului românesc”, cum îi plă-

cea autorului să o numească. Cel dintâi care a înmănunchiat într-un sistem zbuciumată, dar eroica istorie a poporului nostru și nu numai din Dacia Traiană, ci de pe întreg cuprinsul țării, din sec. VI î.e.n. până la domnia lui Cuza. În condiții grele, cu o documentare lacunară și o lipsă de monografii aproape totală, dar cu o statornicie „mai presus de orice laudă“, Xenopol a deschis drumul în chip fericit. Putea afirma, mulțumit, autorul, după două decenii de la publicarea ultimului volum, că marea bogăție de izvoare publicate în răstimp nu au schimbat decât foarte puțin „liniile fundamentale“ ale lucrării, lipsa de documentare fiind suplinită de intuiția istorică remarcabilă a autorului.

Originală era și cea de a doua mare sinteză de istoria poporului român, publicată în 1905, în colecția condusă de Karl Lamprecht, de N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes im Rahmen seiner Stadtbildung*. Este înlocuită prezentarea cronologică a evenimentelor cu analiza problemelor în conexiunea lor; autorul s-a ferit să alcătuiască un „repertoriu pentru cei ce doresc să se informeze asupra amănunțelor“, sau să înșire la rând, unul după altul, „frumoase portrete biografice“, ci a dorit să înfățișeze dezvoltarea națiunii române însăși, „ca ființă viețuitoare în evoluția sa lăuntrică“. De aceea prin structura și temeiurile sale informative era socotită o lucrare „așa cum o cerea știința istorică modernă“.

Și într-un caz și în altul este prezentă, în chip deliberat, ideea integrării istoriei poporului român în istoria generală, în marile curente ale fluxului umanității. Convinși toți marii noștri istorici că numai integrată, istoriei naționale i se conferă înțelesul său plenar. Că popoarele au primit, unele de la altele, ceea ce au realizat acestea mai de preț; că numai astfel se realizează adevărata sinteză a istoriei civilizației omenirii; că evoluția societății omenesti, integrată în dezvoltarea generală, urmărește să identifice, în fiecare etapă a dezvoltării, forțele sau factorii care o condiționează. Desprinderea generalului și aflarea liniilor caracteristice de dezvoltare se pot realiza numai prin prezentarea istoriei în totalitatea ei și cu legăturile ei infinite, care trec peste milenii, fără întrerupere. O asemenea istorie — sublinia Iorga — nu va mai fi o culegere de istorii naționale, grupate după situația geografică, ci complexitatea de legături în toate domeniile, adică istoria omenirii, cu problemele ei din trecut și de astăzi. Concepția istoricului se cuvine asemănată cu aceea a fiziologului, care și în cercetarea celui mai mic detaliu are în minte întregul corp omenesc, unitar. Această concepție cuprinzătoare urma să fie demonstrată în *Istoriologia umană*, încoronarea operei sale, o frescă gigantică, o prezentare dinamică, opusă prezentărilor statice, care informează, dar nu interesează și nu lămuresc. Societatea trebuie privită într-o permanentă mișcare și prefacere, faptele într-un singur șuvoi care înmănunchiază trecutul, prezentul și viitorul, într-o continuă devenire; în sensul că orice lucrare ce vine dintr-un trecut viu cuprinde virtual semințele, gata să izbucnească, ale viitorului. Coincidea concepția marelui istoric român cu aceea a istoricului spaniol José Ortega y Gasset care se gîndea, în 1928, la înființarea unei biblioteci de „istoriologie“. Înțelegeau acești vrednici înaintași rolul acelei „forțe în acțiune“, cum o definesc învățații contemporani, care sînt schimburile de valori civilizatoare între popoare, asemănate cu niște canale de irigație, prin care circulă, în toate sensurile, realizările de mare preț ale popoarelor.

Oameni cu concepții înaintate, progresiste în știința lor impresionantă, înțelegeau forțele propulsive ale societății și subliniau, de aceea, rolul maselor producătoare în mersul înainte al omenirii. Fără să fi găsit totdeauna și toți măsura justă în cumpănirea rolului personalității, exagerat, uneori, și sub influența romantismului care nu părăsise cu totul gîndirea istoricilor. Este, însă, dreaptă judecata lor atunci cînd, recunoscînd rolul personalităților, eroilor, subliniau necesitatea ca aceștia să fie integrați în mijlocul celor ce i-au înălțat și pe care i-au îndrumat, care i-au hrănit și pe care i-au luminat. Astfel înțelegea însemnătatea unora și altora, nu se va mai afla de o parte „gloata celor mulți“ și de alta „eroii în hlamidă și purpură“, ci „silința, munca, lupta, înaintarea tuturor“. Un om mare nu poate trăi fără simpatia caldă, fără acel credincios sprijin de fiecare clipă care vine din recunoașterea unui neam. Eroul este crescut, hrănit și înălțat de masă, masa reprezentînd pentru erou ambrozia zilnică, fără de care el n-ar putea exista. Oamenii mari trebuie să se recunoască în țară și țara într-însii. Masele populare au viața lor materială și spirituală și intră în istorie prin această viață proprie. Ele sînt înzestrate cu spirit activ, cu conștiință creatoare. Este adevărat că istoria poporului este mai greu de reconstituit și de scris, deoarece „sătenii nu fac letopiseși și nu sapă pisanii în lespezi de piatră“. Și cu toate acestea istoria maselor e bogată, tumul-

tuoașă. Faptele de toate zilele a acestora adunându-se la un loc, alcătuiesc o istorie de mai mare însemnătate și de interes mai puternic decât cronologiile domnitorilor.

Asemenea concepții înaintate, științifice, nu puteau lipsi celor mai exigenți din generația lor față de știința pe care o profesau, și n-au lipsit. V. Pârvan socotea, cu deplină îndreptățire, că oricât de strălucitoare ar fi existența individuală, ea nu devine interesantă decât prin contopirea cu marele organism social, prin care-și valorifică aptitudinile. Iar Ion Bogdan susținea că în locul istoriei care înfățișează schimbările superficiale ale domniilor, influențele străine considerate de unii drept criteriu de clasificare a epocilor istorice, în locul șirului cronologic al evenimentelor sau genealogic al dinastiilor, care nu poate fi nici el un criteriu științific de împărțire a perioadelor, se cuvin luați în considerație factorii interni, studiul claselor sociale, al ideilor, mult mai interesante decât cunoașterea războaielor, a intrigilor de curte, a rivalității de partide, a intervențiilor străine. Istoria trebuie să fie „sociologică”, adică să cerceteze vechile instituții social-politice.

Vechile instituții social-politice au constituit preocupări de căpetenie și pentru D. Onciul, C. Giurescu, A. Bunea, I. Lupaș, I. Nistor, S. Dragomir care au realizat, în aceste domenii, studii de valoare incontestabilă.

Bogdan, Onciul, Giurescu au inaugurat un nou curent, nou și fertil, în istoriografia română. Chiar și ca metodă ei sînt deschizători de drum. După cum și problematica studiată de ei este deosebit de însemnată: statul, domnia, voievozii, cnezii, rumânii, vecinii, boierii, moșnenii, razeșii.

Oameni cu asemenea concepții de principiu nu le puteau nega în scrisul lor istoric concret. Și nu le-au negat. Dimpotrivă, cei mai mulți au luat partea maselor producătoare în marile confruntări sociale ale vremii lor: Xenopol și Iorga, Bogdan și Pârvan, Bunea și Lupaș. Cel dintîi, urmaș al lui Kogălniceanu în hemicicluul Academiei, condamna cu toată îndrăzneala fapta neomenească a celor puternici de a hrăni țărănimia cu alimente stricate, socotind-o, fără teamă de urmări, adevărată crimă. O asemenea situație îl determina pe Xenopol să pledeze pentru o mai dreaptă împărțire a bunurilor produse de societate și să formuleze chiar un principiu socializant cu privire la repartitia acestora „proporțional cu munca și talentul depus”. Apropiindu-se de concepția materialist-istorică, Xenopol vedea în răscoale un pas gigantic al evoluției, urmarea căreia va naște o lume mai dreaptă, mai adevărată și mai frumoasă. Era în 1907, cînd originalul cugetător și marele istoric rostea, într-o comunicare la Academie, asemenea adevăruri ce puteau fi socotite îndemnuri la răscoala ce „agita” atunci „țara noastră dragă”. Și tot atunci publica la Iași broșura cu privire la *Mijloacele de îndreptare a stării țărănimii române*, în care sincerul patriot cerea să înceteze odată pentru totdeauna sistemul vechi care împarte societatea noastră în stăpîni și robi.

Și mai îndrăzneată, mai amenințătoare — așa cum îi era firea și temperamentul — era judecata lui Iorga, care, în repetate rînduri, critică „sălbaticile tocmele agricole”, pe care țăranul e nevoit să le accepte din lipsă de pămînt, insistînd „a da la cinci milioane de români o situație materială și morală la care au dreptul”, dacă „voim ca această țară să trăiască”. Era tot în 1907 și Iorga era socotit de guvernanții vremii drept instigator la răscoală a celor ce „mor de foame în brazdă străină”, a celor „exploatați fără limită și fără milă”.

Putea fi socotit și Bogdan între instigatori, deoarece nici judecățile lui nu erau mai puțin severe în legătură cu raporturile dintre stăpîinii de pămînt și țărănimia „deposedată și exploatată pînă la sînge, ținută în întuneric și crescută în fanatismul confesional”. Și a fost socotit instigator și I. Lupaș, judecat și condamnat la trei luni de temniță pentru articolul său *Toate plugurile umblă*, în care, analizînd starea mizeră a țărănimii din Transilvania, încheia că și aceasta, sub influența răscoalelor din România, „cu sufletul plin de chinuri și de amar” va transforma pașnicele unelte agricole „în arme careucid năprasnic” pentru a cîștiga „un drept la viață”.

Problema socială se îngemăna atunci ca și pînă atunci cu cea națională, ca două surori nedespărțite. Îngemănarea generată de însăși istoria poporului român, care de la nașterea sa a fost nevoit să lupte neconștient și simultan pentru libertate socială, eliberare și unitate națională. Să lupte și în cele din urmă să biruiască, realizîndu-și unitatea în 1918 și adevărata libertate socială după 23 august 1944. Academia, instituția cea mai prestigioasă de sinteză culturală națională, nu-și socotea îndeplinită misiunea decât prin întregirea unității culturale cu cea politică-

statală. Academia proclama, de aceea — prin glasul lui Barbu Ștefănescu Delavrancea, în momente hotărâtoare pentru destinele poporului român, în 1916 —, că nu are ca obiectiv fundamental doar unitatea morală și culturală a românilor. Academia, — primind în sinul ei reprezentanți din Transilvania —, n-a încetat să vadă sub aceeași cupolă, de o jumătate de veac, imaginea virtuală a României. Academia a reușit, prin activitatea sa culturală, științifică, națională, să întrețină flacăra unui patriotism integral, care nu recunoaște granițele artificiale ale României, ci trecind Carpații, a înfrățit în fapt pe cei care de drept erau frați.

Acest crez a fost slujit de toți marii noștri oameni de știință și a fost nutrit de asemenea de toți istoricii din acea vreme. *Istoria românilor*, marea sinteză a lui Xenopol, după cum mărturisește singur, e pătrunsă de la un capăt la celălalt de „jocul ascuns” al iubirii de țară și de neam, care străbate „cu scintele sau flăcările ei prin spuză gîndurilor”. Scintele și flăcările izbucneau cu putere prin spuză gîndurilor strălucind și luminînd calea ducătoare la marele scop: unirea spiritelor și inimilor, în vederea unirii politice a poporului român, asigurarea propășirii, independenței și fericirii lui.

Libertatea și unitatea națională erau demonstrate istoricește de N. Iorga prin numeroasele sale lucrări consacrate problemei, prin concluziile științifice ce se desprindeau din evoluția istorică. Înainte de a răsări în capul cărturarilor, temeiul unirii a existat în unitatea perfectă a vieții economice, așternută pe unitatea perfectă a vieții generale; un singur scop, un singur sistem prin care străbate același sînge viu. Gîndul cuprins în împrejurări deosebite, a fost întregit de fapta cutezătoare: prezența sa atunci și acolo unde se hotărau îndrăznețele acțiuni, în România și în provinciile subjugate, curajos și neînfricat, drept și neîncovoiat.

Iubirea sinceră de adevăr și entuziasmul cald pentru trecutul poporului nostru, pe care a învățat a-l iubi, a constituit călăuză nedespărțită a lui Ion Bogdan, potrivit cu propria-i mărturisire. Iar Pârvan, într-o caldă pledoarie, cerea ca școlarului să i se însufe dragoste de neam, de moșie; soldatului să i se lămurească datoria de a lupta pentru apărarea moșiei ce o păstrează de la părinți și pe care este dator să o lase neatinsă copiilor și nepoților săi. Marii noștri înaintași în momente de răsruce semnează memoriul prin care se cerea intrarea României în război pentru apărarea intereselor și drepturilor noastre naționale și eliberarea pămîntului românesc din monarhia austro-ungară. Iar după înfăptuirea visului, cea dintîi sesiune a Academiei a fost consacrată istoricului eveniment. D. Onciul și N. Iorga sînt mesagerii marei împliniri, încoronarea luptei pentru viață, pentru civilizație și progres a tuturor generațiilor trecute; pentru ștergerea frontierelor despărțitoare de neam, gropi însîngerate în carnea pămîntului românesc de o evidentă unitate.

*

O generație mare, ilustrată de personalități de aceeași mărime. Mari personalități științifice, care au onorat istoriografia noastră cu opere perene, întemeiate pe bogate și autentice izvoare, pătrunse de judecăți de incontestabilă valoare. În probleme generale și de asemenea în cele particulare. Concepțiile înaintate ale vremii lor, pozitivistice, cu unele influențe romantice uneori, idealiste, este adevărat, deseori influențate de materialismul istoric. Recunoscînd fățiș că desfășurarea vieții materiale a avut o înfrîurire din „cele mai rostite” asupra prefacerii ideilor, sau că starea materială stă în cea mai strînsă legătură cu dezvoltarea sa intelectuală, cum afirma Xenopol, cei mai mulți înfățișează faptele „în realitatea lor” și stabilesc „în-lănțuirea lor cauzală”. Se găsește în această concepție simburile gîndirii dialectice, capabil să dezvăluie dinamica progresului neînterupt, forțele care-l generează, legile după care omenirea se dezvoltă. Asemenea concepții se explică prin triumful științei în diferitele ei domenii și în viziunea materialistă asupra lumii, în vremea cînd era proclamat adevărul că transformările din univers sînt produsul unor legi neștrămutate, că nimic nu se datorește întîmplării, nici minunilor. Istorie științifică fără stabilirea nexului cauzal, care leagă faptele succesive, nu există, proclama filozoful istoriei ieșean. Stabilit nexul cauzal, se pot cunoaște și urmările unor procese istorice, iar trecutul poate sluji, pînă la un punct, drept călăuză în cele de față și viitoare. Astfel istoria poate deveni învățătoarea politicii care să conducă de la o îndeletnicire teoretică la rezultate practice, credea, cu convingere, același savant. Iar colegii săi mai tineri, dar nu mai puțin învățați, Iorga și Pârvan, afirmau că faptele istorice nu există numai pentru ele și numai prin ele. Ci se datoresc unei

acțiuni puternice, continui, adânci, care se vădește prin mijlocirea lor. Datoria istoricului este de a le grupa prin felul cum ele colaborează pentru a înfățișa viața omenească însăși. Raporturile cauzale se cuvin studiate și determinate pentru a stabili relațiile între fenomene. De esență materialistă este și gândirea valoroșilor istorici, anume prezentarea realității obiective, ca și cunoașterea cu ajutorul rațiunii a factorilor care pleacă din viața economică și din cea culturală, din substratul material și din atmosfera morală.

Nicolae Iorga declarându-se, în repetate rânduri, „reprezentant al unei epoci nouă de metodă și cugetare, de construcție și formă istorică“, afirma și demonstra, prin propriul exemplu, că studiul trecutului istoriei omenirii trebuie să fie de folos și prezentului și să dezvăluie viitorul. De aceea istoricul se cuvenea să cerceteze lucrurile de care societatea are nevoie și în sensul pe care societatea le pretinde. Orice subiect ar trata, istoricul e dator să-l interpreteze în sensul vremii sale, pentru folosul acesteia. „Să pornim de la societatea contemporană și să ne întoarcem la ea“. De aceea nu e suficient ca istoricul să fie un erudit, un pasionat pentru știința sa, ci și un luptător pentru cauza poporului, un luminător al maselor. Iar dacă nu-l întreabă alții, e dator să vorbească, punând la dispoziția contemporanilor învățături culese în vastul câmp al trecutului studiabil. Câmp vast care trebuie să îmbrățișeze, deopotrivă, factorii vieții materiale și ai vieții spirituale, viața economică și ideile, care, la rândul lor, reflectă realitatea social-politică. Erau idei influențate de ale lui H.T. Buckle și A. Comte, împrumutate direct sau prin mijlocirea lucrării lui A. Fouillé, *L'évolution des idées forces*.

Pozitivist în gândire și în cercetarea concretă, discipol al lui Edward Meyer și Theodor Mommsen, Vasile Pârvan, la rândul său, înțelegea istoria ca o corelare a factorilor care se înmănunchează pentru accelerarea ritmului vieții, factorii materiali-antropogenetici și culturali. Din acțiunile acestora rezultă fenomenele de viață cu caracter organic, de devenire în timp și spațiu. Fără întreruperi absolute și de durată, ci legați prin punți nevăzute, dar existente. Istoricul-gînditor aseamănă evoluțiile istorice cu riurile ce se pot urmări, fie și cu greutate, de la izvor pînă la confluență. Ritmul, în concepția lui Pârvan, asemănător cu seria istorică la Xenopol, constituie conceptul cheie pe care se sprijină ideea de evoluție.

★

Prin strădaniile și stăruințele lor, prin căutările și realizările lor, prin pasiunea și dăruirea lor, istoricii academicieni, de la întemeierea celui mai înalt for de gândire și știință din țara noastră și pînă la 1918, și-au cucerit locuri de cinste binemeritate în panteonul marilor gînditori și creatori. Fiecare după vrednicia sa și după rodnicia muncii sale. Barițiu și Papiu-Ilarian au fost cei mai de seamă istorici români din Transilvania secolului al XIX-lea. Kogălniceanu este unul din cei mai mari oameni de cultură și cugetători politici români. Hasdeu a fost una din cele mai de seamă inteligențe ale poporului român, care a îmbrățișat aproape toate domeniile gîndirii umaniste și sociale. Xenopol a reprezentat una din cele mai mari eforturi ale spiritului românesc aplicat la știință, introducînd metodă și gîndire în istorie. Iorga a fost și a rămas cel mai mare istoric al țării noastre și unul din cei mai mari ai lumii, care mărturisește că n-a devenit istoric din cărți, ci așa era de cînd și-aducea aminte. Bogdan, Onciul, Giurescu au fost oameni de mare exactitate în cercetare, adepți ai metodei critice. Pârvan a fost inegalabilul cunoscător al întregului său domeniu, original în concepție și formă. Densușianu, Bunea, Nistor, Lupaș, Lapedatu, Dragomir etc. au fost harnicii desțelenitori ai unor ogoare lăsate în paragină de alții. Fiecare dintre ei au ridicat munca la valoarea unui cult. Munca era ritmul vieții lor, cum spunea Pârvan; ca și libertatea, munca a conferit tărie, frumusețe și caracter ființei umane, de aceea marii învățați omagiați astăzi cu admirația și pioșenia cuvenită, au adus muncii imn de laudă, unindu-și indestructibil multa lor știință cu adîncă lor conștiință că săvîrșesc un lucru de mare și neapărată trebuință pentru prosperitatea țării și a poporului lor, a întregii omeniri. Erau asemenea plugarului „care și-a arat, de cu vreme și întreg, ogorul în care va culca spre rodire semănătura anului curgător“.

Sămînța semănată cu dragoste și conștiință a rodit mereu în anii curgători, de atunci și pînă azi, iar eforturile muncii lor se vădesc în zilele noastre, cînd știința nouă, marxistă, se reazămă cu temei pe cărămizile clădite cu mare trudă și mult folos de vrednicii și neîntrecuții maiestri, ai noștri și ai altora; ai tuturor celor ce se apropie cu înțelegere și dragoste de rodul bogat al strădaniilor și silințelor lor.

Întâlnirea redacției revistei „Anale de istorie” cu cititorii din municipiul și județul Iași

În luna decembrie 1974, redacția revistei „Anale de istorie”, în colaborare cu Comitetul județean P.C.R. Iași și sectorul Institutului de studii istorice și social-politice a organizat o întâlnire a redacției revistei cu cititorii din municipiul și județul Iași. Au participat cercetători științifici, cadre didactice din învățământul superior și liceal, propagandiști, cursanți ai învățământului ideologic.

Din partea redacției au fost prezenți tovarășii: Augustin Deac, membru în colegiul de redacție, și Virgil Smârcea, secretar de redacție.

În deschiderea consfăturii tovarășul Cristian Chelaru, secretar al Comitetului județean P.C.R. Iași, a arătat că aceasta, desfășurându-se la scurt timp după încheierea istoricului Congres al XI-lea, are menirea de a contribui la continuarea îmbunătățirii a activității revistei, pentru angajarea plenară în îndeplinirea sarcinilor ridicate de documentele Congresului frontului istoric din țara noastră.

AUREL KAREŢKI, șeful sectorului din Iași al Institutului de studii istorice și social-politice. Este apreciazabilă preocuparea revistei „Anale de istorie” de a organiza periodic întâlniri cu cititorii și colaboratorii săi din Capitală și din celelalte localități. „Anale de istorie”, publicată de Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., s-a impus în decursul celor două decenii de la apariție ca o revistă de prestigiu prin spiritul partinic pe care-l promovează, prin contribuția pe care și-o aduce la îndeplinirea politicii partidului nostru, prin intervențiile sale sub-

stanțiale în îmbogățirea patrimoniului științei istorice cu studii, articole, comunicări de sinteză sau de analiză apreciate de cercetători, propagandiști, cadre didactice, activiști de partid. Revista „Anale de istorie” este singura publicație de istorie modernă și contemporană care se adresează atât specialiștilor cât și celor care, într-o formă sau alta, studiază problemele mișcării revoluționare și democratice din țara noastră. Nu putem să nu reliefăm contribuția pe care și-o aduce revista în comunicarea rezultatelor istoriografiei românești cercetătorilor de peste hotare. Studiile și articolele apărute în această revistă sînt citate în diversele lucrări ce apar în alte țări; revista are legături strînse cu reviste similare din străinătate; ea și-a oferit paginile unor istorici străini care au comunicat cercetătorilor români rezultatele investigațiilor lor. Personalitatea unei publicații este determinată de profilul tematic, competența colaboratorilor, forma ei de prezentare, toate acestea conferindu-i nota de originalitate și probitate științifică. Din acest punct de vedere considerăm că revista își are personalitatea sa bine conturată, că ea se circumscrie revistelor de înaltă ținută științifică, răspunde marilor comandamente politice și ideologice ale societății noastre socialiste.

Tematica revistei va trebui — după părerea mea — să țină seama de cerințele actuale ale muncii pentru educarea oamenilor muncii în spiritul concepției revoluționare, materialist-dialectice și istorice. Aș sugera colegiului redacțional să abordeze noi teme, care nu au stat în suficientă măsură în atenția istoricilor. În coloanele revistei ar trebui inserate

studii și articole privind activitatea ideologică a partidului, lupta lui pentru educarea marxist-leninistă a oamenilor muncii în anii ilegalității, ai revoluției și ai construcției socialiste. Ar suscita interes pentru cititori teme referitoare la activitatea teoretică a partidului desfășurată constant, pe multiple planuri și cu mijloace variate, în diferite perioade istorice.

Revista își are meritul incontestabil că a inițiat în rubrica „Evocări” prezentarea unor militanți de frunte ai mișcării muncitorești și revoluționare, aducându-și o valoroasă contribuție în cunoașterea activității lor. Am dori însă lărgirea acestei rubrici; prezentarea militanților mișcării muncitorești democratice și revoluționare să fie făcută după un plan conceput de colegiul redacțional, cu consultarea unui cerc larg de cititori, specialiști, vechi activiști, cu consultarea Comitetelor județene de partid. Avem convingerea că această rubrică are un rol deosebit de important în educarea tineretului, a oamenilor muncii în spiritul cunoașterii trecutului de luptă a poporului nostru, și de aceea trebuie să i se acorde o mai mare atenție.

Revista a elucidat, prin articolele publicate, multe aspecte ale istoriei partidului nostru, ale luptei sale pentru eliberarea socială și națională, dar, este evident, că au rămas încă suficiente teme de analiză, pe care ni le sugerează documentele Congresului al XI-lea, Programul P.C.R. Asemenea teme, m-aș gândi, că ar trebui să se refere la poziția internaționalistă a partidului nostru, sprijinul direct acordat de poporul român popoarelor copleșite de Germania hitleristă; aș sugera totodată, o analiză mai profundă a presei comuniste și a celei aflate sub conducerea partidului și mai ales a celei apărute pe plan local. Acest lucru mi se pare cu atât mai necesar, cu cât volumele de istorie a presei pentru perioada luptei împotriva fascismului vor apare mai târziu.

Desigur, nu se poate cere publicației, o prezentare exhaustivă, dar adâncirea de pe poziția noilor rezultate ale cercetării a unor teme anterior abordate, apare necesară. Tot atât de necesară mi se pare inserarea unor studii și articole privitoare la istoria altor organizații muncitorești, democratice și mai ales din istoria social-democrației până în anul 1948, pentru a fi subliniată însemnătatea unității de luptă a clasei muncitoare, experiența noastră în făurirea partidului unic, experiență care a devenit un bun al întregii mișcări internaționale.

Problemele istoriei construcției socialiste capătă o pondere tot mai însemnată în coloanele revistei. Este meritorie străduința revistei de a prezenta studii referitoare la politica științifică a partidului nostru, modul creator în care au fost aplicate adevărurile marxism-leninismului la realitățile concret istorice ale țării noastre. Apare însă necesară abordarea de pe pozițiile istoricului a unor teme legate de organizațiile partidului, a activității lor în diverse domenii de activitate, a rolului lor crescând în opera de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate. Marile transformări ale societății noastre trebuie să constituie domeniul de cercetare al istoricilor pentru că istoria zilelor noastre este istorie.

Desigur mai pot fi sugerate încă multe teme pentru a fi tratate în revistă. Mă gândesc că revista ar trebui să facă loc în paginile ei unei rubrici permanente în genul „Dialog cu cititorii” care i-ar veni în sprijin pentru continua îmbunătățire a tematicii.

Prof. univ. dr. AUREL LOGHIN, profesor al Universității „Al. I. Cuza”. Răsfoind colecția revistei am constatat cu satisfacție succesele obținute în cei 20 de ani de la apariție. De atunci și până azi, revista a adus valoroase contribuții la cunoașterea trecutului de luptă al mișcării noastre muncitorești, a Partidului Comunist Român. Au fost publicate importante studii și articole care au abordat teme de însemnătate remarcabilă, privind istoria modernă și contemporană a României, urmărindu-se constant, printr-o cercetare aplicată, printr-o viziune adaptată celor mai noi interpretări, procesul istoric de continuitate și înnoire. Permanent se poate constata preocuparea pentru aducerea pentru prima oară în circuitul științific a numeroase documente de arhivă.

Interesat fiind de continua înnoire în spiritul cerințelor tot mai exigente ale cercetării istoriei, formulez câteva propuneri: 1. Pentru cunoașterea multiplă a istoriei locale, consider că revista ar trebui să publice mai multe materiale de acest gen; 2. Imperativele contemporane solicită, de asemenea, o mai amplă informare cu privire la istoria mișcării muncitorești internaționale; 3. Pe același plan, se impune publicarea unor materiale privind istoria partidelor politice din România și de peste hotare; 4. Pentru completarea informării istorice este necesară, cred, publicarea mai amplă a unor note, recenzii, comentarii asupra lucrărilor publicate în străinătate privind istoria miș-

cării muncitorești și a partidelor comuniste ; 5. Cerințele actuale privind alcătuirea unei istorii a României contemporane, după insurecția din august 1944, impun imperios unirea eforturilor istoricilor care se ocupă de această perioadă, în vederea elaborării materialelor necesare acestui scop. De aici și obligația revistei noastre de a activa toate forțele pentru eliminarea acestei lacune resimțită mai de mult.

Prof. VASILE POPOVICI, șeful catedrei de istorie a Cabinetului județean de partid Iași. De-a lungul întregii sale existențe revista a jucat, incontestabil, un rol însemnat în formarea opiniei publice în țara noastră în spiritul concepției materialist-istorice, în făurirea unei viziuni științifice asupra fenomenului istoric, precum și în educarea maselor de cititori în spiritul dragostei față de partid, patrie și popor.

Dacă privim retrospectiv coordonatele acestei activități vom vedea că perioada de transformări înnoitoare care s-a desfășurat sub semnul renașterii naționale pe multiple planuri, inaugurate de cel de-al IX-lea Congres al partidului, a reprezentat una din cele mai fecunde etape din activitatea revistei. Suflul nou pe care l-a dobândit acum școala istorică românească îl regăsim și în paginile „Analelor de istorie“.

Aș dori să remarc aportul revistei în sprijinirea lectorilor, propagandiștilor și cursanților din sistemul învățământului de partid și învățământului politico-ideologic U.T.C. care au predat și studiat istoria P.C.R. și a mișcării muncitorești din România. Lecțiile-conștății care au fost publicate s-au dovedit deosebit de utile. Experiența muncii depuse în acest domeniu îmi întărește convingerea că și în continuare revista își menține un rol de actualitate în activitatea Cabinetelor de partid. Consider că studierea aprofundată a tezelor și ideilor valoroase cuprinse în Programul P.C.R., în celelalte documente aprobate de Congresul al XI-lea ridică în fața frontului nostru ideologic sarcini complexe, la soluționarea cărora „Anale de istorie“ va trebui să-și aducă contribuția din plin.

Este plăcut atât pentru noi cititorii, cât și pentru redacție de a constata comunicarea la care se ajunge atunci când evidențiem eforturile întreprinse pentru sporirea eficienței întregii activități desfășurate de revistă, când apreciem modul în care ea își servește menirea. Dincolo de această satisfacție firească, se situează preocuparea colectivului de redacție, cât

și a noastră a cititorilor de a adăuga noi atribute acestei meniri.

Aș sugera redacției ca în viitor în paginile revistei să fie mai bine reprezentată colaboratorii și cititorii din provincie. Aș dori, de asemenea, ca să fie publicate mai multe materiale referitoare la problematica raporturilor politice internaționale în devenirea lor istorică, mai multe date despre mutațiile și noile tendințe istorice ce se desfășoară în viața internațională, în dinamica procesului revoluționar mondial contemporan.

Consider că sub forma care apare, revista este corespunzătoare. Ar trebui ca să fie inserate, poate, mai multe fotografii, medalioane pentru ca revista să devină mai atractivă și din acest punct de vedere.

Prof. emerit EUGEN VIRGOLICI, directorul Liceului nr. 3 „C. Negruzzi“. Revista „Anale de istorie“ a dat proba maturității sale intrind în al 20-lea an de existență. Capacitatea de a aborda și elucida probleme, promptitudinea cu care a răspuns solicitărilor fac din această revistă un instrument de lucru pentru toți cei care predăm științele sociale și desfășurăm activitatea pe linia învățământului ideologic.

Apreciez structura revistei care nu este rigidă. Apreciez tematica amplă mereu actuală precum și locul acordat dezbaterilor de istorie locală.

Există un viu interes pentru cunoașterea istoriei Partidului Comunist Român, îndeosebi pentru perioada interbelică. Consider necesar să se publice în continuare articole și studii despre momente nodale din activitatea P.C.R., Internaționala a III-a. Se impune totodată ca revista să publice în mai mare măsură studii despre partidele socialiste, social-democrației, despre atitudinea lor față de problemele vieții românești, despre specificul social-democrației, despre legăturile sale internaționale.

Cred că este necesar să relev că au trecut ani de la crearea filialelor din marile centre urbane ale țării și că ar fi normal să se reflecte mai mult colaborarea tuturor forțelor din domeniul cercetării.

Rămân îndatorat celor care la „Critică și bibliografie“ se străduiesc să ne informeze, și de ce să nu spunem, chiar să ne ofere exemple de sinteze folositoare. Prezentarea lucrării cu privire la rezistența în Europa — sau cea referitoare la ideea de republică la români vin să întărească cele spuse. S-ar cere însă o mai

atență distribuire a spațiului în cadrul acestei rubrici ținând seama de valoarea operelor recenzate, de problematica lor, de contribuția lor la elucidarea adevărului sau îmbogățirea informației noastre.

Revista rămîne încă insuficient ilustrată. Consider că nu este cazul să demonstrăm valoarea unor imagini în cadrul unui articol, al unui studiu.

GHEORGHE ȘOIMU, lector la școala Interjudețeană de partid Iași. Apreciez că revista „Anale de istorie” și-a îmbogățit an de an tematica, publicînd articole de o tot mai înaltă ținută științifică. Pornind însă de la experiența mea de cadru didactic, aș vrea să sugerez redacției cîteva probleme. 1. Unele teme se reiau, din timp în timp, prezentîndu-se cam același lucru. Aceasta se întîmplă în special cu unele studii aniversative. Cred că redacția ar fi bine să ceară autorilor care scriu astfel de studii să aducă ceva nou, să depășească prin adîncirea cercetării modul de abordare anterior. 2. Prin studiile de istorie locală se întregeste istoria generală. De aceea, cred că, rubrica aceasta trebuie menținută și dezvoltată. Pentru susținerea ei ar fi bine dacă revista ar forma colective de colaboratori din diferite centre din țară care să furnizeze redacției materiale de istorie locală. În același timp unele comunicări prezentate cu prilejul anumitor sesiuni științifice locale ar trebui să fie publicate în cadrul acestei rubrici, care după opinia mea contribuie foarte mult la educația patriotică a tinerei generații prin cunoașterea trecutului revoluționar al orașului sau regiunii în care trăiește. Așa de pildă cred că sînt puține recenzii care reușesc să reprezinte adevărate analize critice a lucrărilor respective.

Ing. IACOB SPIRIDON, propagandist la Combinatul de fibre și fire sintetice Iași. După cum au afirmat unii specialiști, revista la începuturi era publicația în care o serie de tineri istorici și-au făcut debutul publicistic, iar pe parcursul anilor ea a devenit o publicație cu un conținut bogat, materialele fiind realizate la un înalt nivel științific.

În general revista se adresează specialiștilor din domeniul istoric dar ea reprezintă în același timp și principalul mijloc de pregătire a propagandiștilor și a celor care studiază istoria mișcării muncitorești și a Partidului Comunist Român. Doresc să subliniez preocuparea revistei de a îmbina în mod armonios istoria modernă și contemporană a pa-

triei cu istoria mișcării muncitorești și a partidului nostru. Aș exemplifica prezentarea personalității lui Dimitrie Cantemir, Alexandru Ioan Cuza alături de cele ale eroilor clasei muncitoare, ai Partidului Comunist Român. Trebuie perseverat pe această linie. Tovarășul secretar general Nicolae Ceaușescu prin cuvîntările sale ne dă adevărate lecții de prezentare a legăturii organice dintre trecutul revoluționar și prezentul socialist.

Prof. MARIA COTEȚ, propagandistă în comuna Ruginoasa, județul Iași. Revista „Anale de istorie” este una din publicațiile de specialitate de o deosebită importanță și utilitate pentru profesorii de istorie.

Studiile și articolele apărute în revistă mi-au folosit la îmbogățirea culturii istorice, m-au ajutat să asigur orientarea ideologică, conținutul științific al lecțiilor, să integrez în mod organic în lecții noutățile științifice.

Pentru perfecționarea profesională a cadrelor didactice prin studiu individual sau pentru pregătirea și susținerea examenelor de grade, reparația rubricii „Întrebări și răspunsuri” ar fi de un deosebit ajutor. De asemenea e necesar să apară articole bine sistematizate privind situația politică a României între cele două războaie mondiale, teme din istoria mișcării revoluționare de tineret, din istoria social-democrației în perioada interbelică.

Revista ne ajută să înțelegem mai bine o serie de probleme cu privire la evoluția mișcării muncitorești, dar pentru satisfacerea cerințelor noastre de cunoaștere și chiar ale elevilor, ar fi necesare mai multe materiale în legătură cu lucrările Congreselor al II-lea, al III-lea, al IV-lea și al V-lea ale P.C.R. Să se publice fragmente din documentele acestor Congrese, să se abordeze mai pe larg problemele mișcării muncitorești, ilustrațiile să însoțească mai mult materialele.

Rubrica „Evocări” o apreciez în mod deosebit, e foarte utilă pentru profesori atît la lecții pentru realizarea conținutului educativ, dar mai ales la activitățile pionierești, U.T.C., la orele de dirigenție, la educația cetățenească. Rubrica susamintită sau articolele referitoare la eroi ai clasei muncitoare, la mișcarea revoluționară de tineret sînt foarte căutate atît de profesorii de istorie, cît și de alte specialități, de elevi, și ar fi foarte bine ca astfel de articole să apară cît mai des.

Pentru noi, profesorii de istorie, în special pentru cei din mediul rural, de un deosebit ajutor ar fi apariția unor articole, consultații sau dezbateri cu caracter metodic privind folosirea documentelor de partid în predarea istoriei moderne și contemporane.

Subliniez importanța ce o au pentru noi și celelalte rubrici cum sînt: „Mișcarea muncitorească internațională“, „Istoria locală“, „Viața științifică“, precum și dezbaterile, meselor rotunde apărute în ultimul timp.

Conf. univ. dr. MARCEL GH. MORĂRAȘU, catedra de socialism științific Universitatea „Al. I. Cuza“. Cunosco revista încă de la apariție, în urmă cu 20 de ani, și o apreciez ca pe una dintre cele mai utile și interesante publicații de acest gen din România, îndeosebi pentru studierea problemelor istoriei moderne și contemporane a României. Prin conținutul său valoros, revista slujește cu succes și necesităților muncii de propagandă. Astfel, revista „Anale de istorie“ este de un real folos unor cercuri largi de cititori.

Există, desigur, încă unele probleme ale istoriei moderne și contemporane ale României, care vor trebui să fie abordate în viitor, la nivelul exigențelor actuale ale cercetării istorice.

În paginile revistei „Anale de istorie“ sînt tratate, pe lîngă alte probleme, și problemele istoriei contemporane a României, mai ales ale perioadei de după 23 August 1944. Un exemplu edificator sînt numerele apărute în anul 1974 (1—5), care au rezervat un număr mare de pagini proceselor și fenomenelor care caracterizează înaintarea țării noastre pe drumul construirii socialismului multilateral dezvoltat.

Desigur, există multe și complexe probleme ale edificării socialismului în patria noastră, care se cer a fi tratate în mod aprofundat, în paginile revistei. Dintre acestea însă, locul hotărîtor, determinant în înțelegerea proceselor și fenomenelor îl ocupă *abordarea*, pe baze profund științifice, a rolului conducător al partidului comunist în revoluția și construcția socialistă, în făurirea socialismului multilateral dezvoltat, în înaintarea României spre comunism.

În acest context, un mare accent se cere a fi pus pe analiza creșterii rolului conducător al P.C.R. în desfășurarea complexului proces de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate de înaintare a României spre comunism.

Revista va trebui să se preocupe, mai mult decît în trecut, de multiplele și complexe probleme ale pregătirii și desfășurării cu succes, sub conducerea P.C.R., a revoluției socialiste în România. Sarcina revistei constă în aceea de a reflecta, în mod amănunțit, atît respectarea și aplicarea de către P.C.R. a legilor cu caracter general ale revoluției socialiste, cît și modul concret-istoric în care s-au manifestat aceste legi în desfășurarea procesului revoluției socialiste din România.

Un moment esențial în organizarea și perfecționarea activității redacției revistei „Anale de istorie“ îl constituie, după părerea noastră, păstrarea unui contact strîns cu cititorii, dar și cu colaboratorii, lucru, pe care, desigur, redacția l-a avut și-l are în vedere.

Consemnînd aceste păreri, credem că n-am greși dacă am mai nota încă o precizare. În general, articolele, studiile și materialele ce urmează să apară, pe viitor, în revistă, ar trebui, în unele cazuri, să fie mai scurte, ca număr de pagini.

Una dintre problemele cardinale ale activității revistei, cît și ale consfătuirii cu cititorii ei ieșeni, după părerea noastră, o constituie problema colaboratorilor. Sînt încă prea puțini colaboratori din provincie, lucru remarcat de altfel și de cititorii bucureșteni la consfătuirea organizată și publicată.

Prof. univ. dr. IONEL HAGIU, prorector al Universității „Al. I. Cuza“ din Iași. Consider că revista „Anale de istorie“ reprezintă o publicație de specialitate de înaltă ținută științifică, care aduce o contribuție prețioasă la cunoașterea, înțelegerea și însușirea de către cititori a problematicii complexe a istoriei moderne și contemporane a României, în special a celei referitoare la istoria mișcării muncitorești și a partidului comunist din țara noastră. Notabile sînt și contribuțiile referitoare la mișcarea muncitorească internațională, devenite o permanentă în ultimul timp.

Neapărat trebuie remarcat faptul că, în ultimii ani, revista și-a îmbunătățit și diversificat mult tematica, modul de abordare a problemelor, și-a sporit substanțial nivelul științific. Se observă o preocupare constantă a redacției în această direcție.

Pentru studenți, propagandiști, cadre didactice, revista este de un real folos. Se remarcă grija pentru informarea bibliografică prin rubricile finale, bibliografiile tematice etc.

Evident, aceasta nu înseamnă că nu mai este nimic de făcut pentru ca revista să răspundă cât mai bine exigențelor și cerințelor actuale ale frontului nostru ideologic. Mi-aș permite unele sugestii: 1. Cred că în revistă ar trebui să fie continuată și sporită publicarea de studii și materiale de sinteză, de direcție, care să reflecte stadiul actual al cercetărilor istorice într-o problemă sau alta. Asemenea materiale ajută mult la cunoașterea și înțelegerea istoriei noastre moderne și contemporane, ar fi extrem de utile pentru cei care lucrează pe frontul ideologic. 2. Este salutară inițiativa de a se publica fișiere bibliografice pe diverse teme care intră în profilul revistei. Acțiunea trebuie continuată. Bibliografiile ar trebui să cuprindă practic toate studiile, lucrările, volumele, comunicările care abordează tema respectivă, apărute nu numai în revistele și editurile centrale, ci și în cele de provincie. 3. Se simte în continuare nevoia unor materiale de sinteză privind desfășurarea procesului revoluționar în celelalte țări socialiste (conținut, etape, trăsături specifice, stadiul actual al construcției socialiste etc.). 4. Revista ar trebui să facă o informare mai promptă și substanțială a cititorilor asupra lucrărilor noi apărute în țară și în străinătate. Aceasta este cu atât mai necesar, cu cât unele lucrări, mă refer la cele străine, sosesc uneori cu întârziere. 5. O ultimă problemă care se cere încă studiată este aceea a rolului factorilor subiectivi în perioada revoluției popular-democratice. Am în vedere nu numai P.C.R. — ca principal factor subiectiv — ci și creșterea nivelului de organizare a clasei muncitoare, a celorlalte categorii de oameni ai muncii, a tuturor forțelor demo-

cratice, dar mai ales rolul jucat de conștiința patriotică, revoluționară a muncitorilor, a oamenilor muncii în mersul ascendent al revoluției.

Conf. univ. dr. VASILE CRISTIAN, șeful catedrei de istorie universală Universitatea „Al. I. Cuza”. În paginile revistei s-au reflectat și cele două decenii de la apariție, principalele probleme ale acesteia, mai ales cele referitoare la istoria modernă și contemporană. Materialele pe care le-a publicat, au contribuit la elucidarea a numeroase chestiuni și au dat impulsuri pentru cercetarea istorică. Firește, principala atenție a fost îndreptată spre istoria României; în același timp însă nu au fost neglijate problemele de istorie internațională. Tocmai în legătură cu acestea ne permitem câteva constatări.

Interesul pentru istoria universală din perioadele mai apropiate de noi este evident. Datorită profilului revistei, ei s-a concretizat prin abordarea îndeosebi a unor aspecte ale istoriei mișcării muncitorești, domeniu în cercetarea cărui tocmai în „Anale de istorie” găsim cea mai importantă contribuție a istoriografiei noastre. Ceea ce credem că se impune a fi subliniat în mod deosebit este faptul că materialele publicate nu s-au limitat la tratarea unor aspecte ale istoriei mișcării muncitorești, unele cu prilejul anumitor aniversări, ci s-a urmărit și interpretarea de ansamblu a unor perioade ale acesteia, ca și precizarea metodologiei cercetării în acest domeniu. Tocmai asupra acestui aspect considerăm că se impune a se stăruie în continuare; nu trebuie să uităm că revista nu este destinată doar unui cerc restrâns de cercetători, ci că ea reprezintă un interes larg pentru istoricii noștri. Ea are totodată posibilitatea să impună și mai mult istoriografia noastră pe plan internațional.

Contribuții interesante s-au adus și în alte domenii ale istoriei universale. Numărul lor este însă relativ redus, fapt care, de altfel, reflectă o situație mai generală. Necesitatea multiplicării eforturilor nu mai trebuie amintită și revista „Anale de istorie” dispune de importante posibilități în această privință. Ne gândim nu numai la materialele care să întreprindă o cercetare asupra unor aspecte ale istoriei universale, ci și la necesitatea unor reinterpretări, a căror utilitate a fost convingător demonstrată în unele materiale. La fel credem că sfera istoriei universale trebuie extinsă în mod

constant la dimensiunile pe care le impune lumea contemporană. Interesul pentru istoria Europei este firesc, dar el trebuie completat cu o mai mare atenție pentru spațiul extraeuropean.

Unul din importantele merite ale revistei este și acela al permanentei preocupări de a încadra istoria noastră în istoria universală, mai ales sub raportul mișcării muncitorești. Este de fapt aici una din principalele necesități ale cercetării istorice din țara noastră. Se poate spune că preocuparea în acest sens este aproape permanentă în paginile revistei, pentru că diferitele aspecte ale istoriei românești reflectă și contribuția noastră la dezvoltarea generală. În același timp, se impun atenției numeroasele materiale care vizează direct acest aspect. Considerăm însă că și aici este posibilă și utilă o extindere a sferei preocupărilor. Pe de o parte, există încă numeroase aspecte ale contribuției românești pe plan general care nu au fost îndeajuns subliniate. Pe de altă parte, este vorba de necesitatea unei mai pregnante reliefări a specificului evoluției noastre, specific atât de pregnant pus în lumină de Programul Partidului Comunist Român.

În sfârșit, subliniem importanța rubricilor „Viața științifică” și „Critică și bibliografie”. Ele oferă o bună posibilitate nu numai de cunoaștere a unor manifestări și realizări istoriografice românești, ci și a celor străine. În condițiile permanentei amplificări a acestora, considerăm că ponderea celor două rubrici ar trebui sporită prin cuprinderea și a evenimentelor științifice interne, care au loc în toată țara.

Locotenent colonel ILIE COȘERI. Revista constituie pentru noi, cadrele militare, un ajutor prețios pentru învățămîntul politico-ideologic cu cadrele și propagandistii de la învățămîntul politic, cu militarii în termen ce studiază „Momente din istoria patriei și a P.C.R.”.

De asemenea în selectarea bibliografiei principale la unele teme, folosim rubrica „Fișier bibliografic” pe diferite teme așa cum a fost „Însurecția din august” și „Creșterea rolului conducător al P.C.R. în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate”.

O contribuție importantă și-a adus revista în prezentarea la rubrica „Critică și bibliografie” a unor lucrări cu tematică de istorie militară. De exemplu : primul volum de studii „File din istoria militară a poporului român”, „Documente pri-

vind activitatea P.C.R. în armată. 1921—1944”, „Armata română pe frontul antihitlerist”.

Revista a publicat în acest an câteva studii documentate privind activitatea P.C.R. în rîndurile armatei în anii ilegalității, pentru transformarea revoluționară a acesteia după 23 august 1944.

În încheiere permiteți să fac câteva propuneri cu privire la problemele pe care dorim să fie cuprinse în tematica revistei noastre în viitor : 1. Pentru explicarea unor idei și teze teoretice din Programul P.C.R. solicităm să fie tratate sub formă de lecție, consultație sau răspuns la întrebări unele aspecte ca : periodizarea istoriei României ; principalele etape ale dezvoltării istorice a României cu obiectivul și conținutul lor ; formarea poporului muncitor unic. În domeniul istoriei militare dorim să-și găsească loc în coloanele revistei noastre cu pondere mai mare activitatea partidului în rîndurile armatei după 1944 ; formarea armatei populare ; conducerea armatei de către partid, izvorul tăriei forțelor armate ; concepția P.C.R. privind apărarea națională a Republicii Socialiste România.

LIVIU MOSCOVICI, *șef de serviciu, Biblioteca „Gheorghe Asachi”.* Rubrica „Critică și bibliografie” din revistă aduce un mare serviciu cititorilor. Eu lucrez în bibliotecă și urmăresc acest lucru. S-a observat că pentru 1974 redacția a căutat să acorde spațiu mare rubricii de bibliografie. Sugerez să fie permanentizată la fiecare număr dar să-și precizeze bine profilul. Această rubrică după opinia mea nu și-a găsit încă forma potrivită, profilul.

O altă propunere, poate mai îndrăzneată, ar fi asigurarea posibilităților largirii sferei de influență a revistei și prezența ei în toate bibliotecile. Poate redacția ar trebui să insiste în acest sens pe lângă forurile în drept.

ION AGRIGOROAIE, *lector Universitatea „Al. I. Cuza”.* Nu insist asupra utilității revistei pentru că se cunoaște importanța ei. Revista este citită de studenții noștri și îi ajută prin unele materiale la însușirea cunoștințelor și la educarea în spiritul nou.

Vreau să fac unele observații. Revista se intitulează „Anale de istorie”, dar sînt publicate în ea materiale care nu au legătură cu istoria în mod direct sau nu totdeauna pe profilul ei. Problema istoriei mișcării muncitorești să fie — cum și este — în mod curent în paginile acestei reviste.

Pornind de la Programul P.C.R., consider că revista trebuie să abordeze probleme fundamentale ca: periodizarea istoriei patriei în lumina Programului partidului; raportul dintre național și social în mișcarea muncitorească în lumina Programului etc.

La rubrica „Recenzii”, revista ar trebui să realizeze permanent o legătură critică cu tot ceea ce apare la noi sau peste hotare.

CONSTANTIN ROTARU, *secretar al Comitetului municipal U.T.C.* Am să trec direct la propuneri pe care le socot necesare pentru activitatea organizației de tineret, pentru întregul tineret al țării noastre.

Consider că în revistă ar trebui să-și găsească loc în mai mare măsură materiale privitoare la mișcarea revoluționară de tineret, la evoluția organizațiilor acestuia.

Organizațiile de tineret, conduse și îndrumate de P.C.R. sînt legate direct de mișcarea muncitorească. Nu poate fi vorba de nici un paralelism. Rolul tineretului în viața economică-socială, politică contemporană trebuia să fie mai pregnant scos în evidență, concomitent cu înfățișarea relațiilor internaționale ale organizației de tineret, a activității unor organizații de tineret din alte țări.

Se impune să se publice evocări despre eroii ai clasei muncitoare, ai organizațiilor de tineret.

Prof. univ. dr. GH. PLATON, *șeful catedrei de istoria României, Universitatea „Al. I. Cuza”.* Revista a reprezentat pentru noi cei din învățămîntul superior un instrument prețios. Eu aș lărgi sfera celor arătate de tovarășul Agrigoroaie. Problema profilului revistei se pune și sub aspect tematic și ideologic. Sîntem într-o epocă în care apelul la istorie trebuie să servească pentru prezent și pentru viitor.

Istoria este un instrument care trebuie pus la îndemîna maselor în general, pentru a le oferi toate potențele la nivelul cerințelor contemporane. Diverse compartimente ale propagandei cer să se reflecte în revistă unde se situează în această operă. „Anale de istorie” să rămînă o publicație științifică de prestigiu, dar știința istorică se adresează direct unui public foarte larg și servește într-o manieră clară educației acestui public. Să ridicăm publicul larg la nivelul înțelegerii științifice a procesului istoric.

De ce nu s-a scris și despre Burebista în „Anale de istorie”? Trebuie să-l facem pe cititor să înțeleagă procesul continuității istorice, să se vadă rădăcinile isto-

rice, să se justifice experiența partidului, a epocii contemporane. De aceea, sfera de cuprindere să fie mult mai largă, un profil de adîncire, de legare mai strînsă a trecutului cu prezentul nostru.

CONSTANTIN CLOȘCĂ, *muzeograf principal, Muzeul de istorie al Moldovei.* În ceea ce mă privește, n-am să mă mai opresc asupra meritelor și calităților incontestabile ale revistei și ale colectivului ce o conduce și voi încerca să-mi aduc modesta mea contribuție la îmbogățirea activității acesteia prin cîteva observații și mai ales propuneri.

Mai întîi găsesc că în paginile revistei va trebui să-și facă loc, fie și sporadic, materiale din muzeele de istorie.

Revista trebuie să acorde o mai mare atenție sumarului, respectiv rubricilor care compun revista. S-ar impune a fi stabilite niște rubrici permanente, nu în sensul de articole, studii, recenzii, ci pe probleme sau epoci. Să existe și rubrici ca: *documente inedite din mișcarea muncitorească, locuri, oameni, evocări.* Cît despre problemele, evenimentele la zi ce se cer a fi consemnate, este bine să se meargă pe editoriale.

Dr. IOAN SAIZU, *cercetător științific principal la Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”.* O intervenție prieluită de un asemenea cadru obligă cel dintîi la aprecieri; e o plăcută datorie de a afirma că revista „Anale de istorie” îndeplinește fără egal funcții propagandistice, de îmbogățire a culturii istorice, de cercetare științifică. Forurile care o îndrumă merită întreaga grațitudine. Cum un asemenea cadru nu e numai un moment de a prețui serviciile de valoare pe care revista le aduce istoriografiei românești, ci și de a judeca tematica, mai cu seamă legată de nevoi, îmi permit să fac cîteva observații. Cea dintîi se referă la necesitatea ca tematica revistei să fie pusă mai bine în concordanță cu profilul Institutului de studii istorice și social-politice. Din acest considerent, teme legate de istoria celorlalte partide ale clasei muncitoare. Este vorba de prezentarea și analiza comparată a programelor, a statutelor, a presei, a organizării și a repartizării lor teritoriale, pentru că numai astfel se vor putea sublinia cu temeinicie elementele comune și diferite din cadrul mișcării muncitorești. Și tot numai astfel se va înțelege mai clar problema raporturilor P.C.R. și ale celorlalte partide muncitorești în viața politică în strînsă legătură cu sarcinile fundamen-

tale ale României moderne și contemporane.

Trebuie, de asemenea, continuată practica de a se organiza „mese rotunde” cu tematică majoră, care jalonează direcțiile principale ale procesului istoric, dar în același timp pune în valoare experiența dobândită de cercetători pe parcursul unei îndelungi perioade de studiu și investigație. Asemenea „mese rotunde” ar trebui acceptate și pentru probleme de cultură, raportată mai cu seamă la locul ei în contextul culturii universale, la problemele istoriografiei moderne și contemporane, la organizarea instituțională a statului român. Cred că mai bine s-ar proceda și, în consecință, altele ar fi rezultatele, dacă problema trăsăturilor regimului politic, de pildă, am privi-o pe o perioadă mai lungă decât pentru un deceniu. Am în vedere aici faptul că într-un anumit fel apreciem relațiile dintre burghezie și moșierime pînă în 1918 și într-un alt fel în epoca interbelică, mai cu seamă după ce reforma agrară și votul universal au amputat substanțial pozițiile moșierimii, statul român îmbrăcînd tot mai mult caracterul burghez. Sînt adeptul tratării cît mai detaliate a vieții politice sub variațiile ei fațete, întrucît aceasta pune în evidență cît de mari au fost greutățile și sacrificiile la care au fost supuși comuniștii în activitatea lor.

Consider că este necesar ca studiile publicate în revistă să fie cît mai consecvent și cuprinzător însoțite de aparat critic, căci aceasta constituie o dovadă incontestabilă a rezistenței lor, ilustrată și prin aceea că s-ar demonstra că eforturile făcute de colegii de breaslă, indiferent de instituția unde lucrează și de zona geografică în care își desfășoară activitatea, au fost luate în cercetare.

GHEORGHE UNGUREANU, *Arhivele Statului Iași*. Aș propune următoarele :

1. Colegiul de redacție al revistei să cuprindă și un reprezentant al Iașului, pentru ca să avem cu cine discuta aici, cu cine dinamiza problemele. 2. Eu am văzut multe documente din țară sau de peste hotare. Ar trebui să se reflecte documentele în revistă în mod regulat. În afară de acest lucru foarte important pentru mine, revista nu prea a sprijinit arhivele. Mai ales acum avem noul decret cu privire la fondul arhivistic. Sînt unele arhive care nu sînt întreținute corespunzător, nu se inventariază. Revista să cuprindă și aspecte de acest fel. De ce să nu

organizăm și păstrăm documentele zilelor noastre ?

De asemenea, propun ca recenziile să fie mai bogate și nu așa cum se fac în unele cazuri.

LEON EȘANU, *cercetător științific principal, la sectorul din Iași al Institutului de studii istorice și social-politice*. „Anale de istorie” este singura revistă de istorie a mișcării muncitorești din România și a Partidului Comunist Român. Prezența ei a devenit o necesitate imperioasă pentru toți cei care luăm în domeniul istoriei și nu putem să nu relevăm prețiosul ajutor pe care revista îl acordă cititorilor săi prin ambele și documentatele materiale pe care le publică, prin varietatea tematică a articolelor și studiilor incluse, prin diversitatea rubricilor ce le cuprinde.

Dacă urmărim activitatea revistei în ultimii ani, cînd conținutul ei a crescut evident din punct de vedere calitativ, vom remarca că în fiecare dintre acești ani la care ne referim, au fost marcate date deosebit de importante din istoria țării, a mișcării noastre muncitorești, a P.C.R.

La toate aceste date memorabile, aniversări importante ale calendarului nostru intern, revista a venit cu materiale care prin ținuta lor științifică și publicistică au răspuns în mod adecvat exigențelor actuale ale istoriografiei noastre. Diversitatea izvoarelor documentare utilizate la elaborarea lor, soliditatea interpretării, au făcut ca ele să ne fie de un real ajutor în munca noastră și în îndeplinirea sarcinilor pe care le avem, pe linia propagandei de partid. Apariția la timp a revistei, rezultat al preocupărilor existente în această direcție, și pe cît este posibil, înaintea evenimentului aniversat, reprezintă o condiție nu lipsită de importanță pentru îndeplinirea în bune condițiuni a acestui deziderat.

Una din problemele care au făcut obiectul preocupărilor revistei în ultimii ani, și pe care vreau s-o abordez în intervenția mea, o constituie mult discutata chestiune a istoriei locale.

Este cazul să arătăm fără echivoc că-n ultima vreme am găsit în publicația periodică a Institutului de studii istorice și social-politice prezentate unele momente ale istoriei noastre muncitorești, așa cum ele s-au desfășurat în diverse centre sau regiuni ale țării. Problema constă însă în a lărgi acest cadru, a-i da mai multă viabilitate, pentru a putea obține o creștere calitativă și în această

direcție. Revista poate contribui și mai mult decât a făcut-o pînă acum pentru a înlătura nuanța subestimativă pe care unii în mod nejustificat o atribuie în judecățile ce le emit asupra cercetărilor de istorie locală.

Abordarea în paginile revistei la un nivel ridicat a istoriei locale se impune. Trebuie, după opinia mea, ca: a) să se mențină *rubrica aceasta* în cel puțin trei din cele șase numere care apar într-un an; b) în paginile revistei să-și găsească locul cele mai semnificative probleme de istorie regională cu specificul lor caracteristic așa cum rezultă ele din diversele zone, centre sau regiuni ale țării.

Rubrica de „Evocări“ o consider și eu ca una din cele mai interesante și mai folositoare pentru cititorii revistei. În cadrul acestei rubrici, au fost prezentate de-a lungul anilor numeroase figuri marcante ale istoriei noastre revoluționare, personalități care au adus o importantă contribuție la lupta condusă de Partidul Comunist Român împotriva orînduirii capitaliste, pentru instaurarea regimului democrat-popular, pentru victoria socialismului în România. Utilitatea unor asemenea portretizări, cred că nu mai este cazul să fie demonstrată, mai ales atunci cînd este vorba de educarea patriotică a tinerei generații.

Din Iași și din Moldova socotim că ar trebui să-și găsească loc în cadrul acestei rubrici — și asemenea personalități ca Gh. Tănase, Zoe Frunză, L. Gheller, Iancu Iliescu Severin, Octav Băncilă (pentru legăturile sale constante cu mișcarea muncitorească), Smaranda Florescu, Constantin Neniță și alții.

Este salutar efortul pe care îl face redacția revistei ca prin intermediul rubricilor de „Critică și bibliografie“ și „Viața științifică“ să-și informeze cititorii și colaboratorii asupra celor mai notabile apariții editoriale, ca și asupra numeroaselor manifestări științifice care au loc în țară și care bineînțeles sînt legate de profilul „Analelor de istorie“. Perseverarea în această direcție, cu sugestia pe care o facem ca să fie mai insistent urmărit fenomenul editorial pe planul întregii țări și ca lucrările recenzate să fie aduse sub ochii cititorilor cel mai tîrziu în anul apariției lor, va asigura în continuare interesul cu care înconjurăm revista și rubricile la care m-am referit.

Prof. DUMITRU CIUTĂ, director al Liceului nr. 1 „M. Sadoveanu“ — Iași.

Apreciez și eu revista în mod pozitiv pentru calitățile incontestabile pe care le are și dintre acestea, voi sublinia cîteva: conținutul științific al materialelor publicate — cuprind *noutăți* în specialitate de mare utilitate; aduce cele mai *noi puncte de vedere* în interpretarea materialist-dialectică a fenomenelor istorice; folosește o terminologie științifică, ceea ce permite familiarizarea cititorilor cu o modalitate de exprimare care exclude confuzia, sau echivocul, reprezintă o sursă de informare pentru propagandiști și cursanți în cadrul învățămîntului ideologic.

Ce așa propune totuși: Consider că este necesar să se acorde un spațiu mai larg mișcării muncitorești internaționale, care să fie prezentată sub aspectele ei teoretice.

Prof. CONSTANTIN POPOVICI, lector Școala interjudețeană de partid Iași. Consider ca deosebit de folositoare această consfătuire de lucru, pentru că ea se încadrează organic în cerințele izvorîte din documentele Congresului al XI-lea, de a realiza un permanent dialog, un schimb de experiență, de opinii cu beneficiarii acestei reviste. Deși lucrăm în domenii diferite, avem preocupări comune în studierea istoriei partidului, contribuim la activitatea de propagandă prin intermediul învățămîntului politico-ideologic și al altor forme de educație a maselor.

Mă număr printre cititorii vechi ai revistei, pentru că o urmăresc încă de la apariția primelor numere. Am găsit în paginile revistei un sprijin de nădejde pentru propria mea pregătire, în instruirea ca profesor de istorie și ca activist în sistemul muncii ideologice a partidului. Am folosit în permanență revista ca pe un instrument de lucru de care nu m-am putut despărți în activitatea desfășurată în predarea cunoștințelor de istoria mișcării muncitorești și a P.C.R.

Apreciez că aria tematică, cît și conținutul revistei au răspuns din plin exigențelor mereu sporite ale activității ideologice și științifice desfășurate de partid.

Pentru a răspunde și în continuare acestor cerințe, doresc să adaug și eu, la sugestiile exprimate de alți tovarăși, cîteva observații și propuneri, izvorîte din activitatea desfășurată în școală și pe teren; propun: 1. să se realizeze un număr de dezbateri cu specialiști în materie și în același timp să se dea răspuns la un număr de probleme rezultate din Programul P.C.R. pe teme ale istoriei

patriei și a P.C.R.; 2. în lecțiile și consultațiile publicate, pe teme ale istoriei P.C.R. să-și găsească locul cuvenit și aspecte ale vieții economice, sociale și politice ale statului, caracteristice fiecărei etape. Lecțiile să fie în final însoțite de recomandări metodice pentru lectori și propagandiști, privind ideile de bază ale temei și materialele ce ar putea fi folosite în expuneri și dezbateri; 3. să se deschidă în paginile revistei o rubrică pentru dezbateri și schimb de opinii între specialiști pe probleme ale modernizării predării istoriei patriei și a P.C.R.

ADRIAN PRICOP, *directorul Arhivelor Statului din Iași*. În cele ce urmează aș dori să fac unele propuneri: 1. să se realizeze o legătură mai strinsă cu unitățile de arhivă din rețeaua Ministerului de Interne în vederea inserării la rubrica „Documente” a unor materiale care să sprijine pe cercetătorii din domeniul istoriei cu indicarea fondurilor și colecțiilor arhivistice din țară care dețin documente din istoria mișcării muncito-

rești, istoria partidului etc.; 2. fiecare număr din „Anale de istorie” să cuprindă un set de documente inedite din istoria partidului, precum și referitoare la unele momente deosebite din istoria patriei; 3. îmbogățirea textelor cu material ilustrativ: — fotografii, xerografii, stampe, corespondențe ale unor cadre fruntașe din cadrul mișcării muncitorești; 4. editarea unor suplimente anuale ale revistei în cadrul sectoarelor din Iași și Cluj, cu prezentarea unor materiale de istoriografie locală.

Parte componentă a consultării pe care revista o întreprinde sub diverse aspecte cu cititorii din întreaga țară, întâlnirea a prilejuit un util și fructuos schimb de opinii.

Discuțiile s-au materializat în numeroase propuneri tematice care vin în întâmpinarea preocupării redacției revistei „Anale de istorie” de a-și diversifica și ancora tematica în cerințele calitativ mereu sporite ale frontului ideologic din țara noastră.

INSURECȚIA DIN AUGUST 1944 ȘI SEMNIFICAȚIA EI ISTORICĂ

Editura militară, București, 1974, 396 p.

Este posibil ca aceste note de lector să ajungă la cititori puțin cam tardiv. Căci lucrarea *Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică* s-a epuizat, practic, la scurt timp după apariție, iar cei care au avut șansa să și-o procure și-au format, desigur, propriile judecăți de valoare asupra ei. Este, într-adevăr, remarcabil acest simț colectiv grație căruia citorii reușesc adesea — eu și, uneori, împotriva criticii de specialitate — să depisteze în masa noilor apariții cărțile care reprezintă valori autentice!

În cazul de față, explicația interesului particular al cititorilor trebuie căutată, înainte de toate, în însăși problematica lucrării: insurecția a fost — și rămîne — un filon generos de investigație științifică, o temă majoră a istoriografiei românești, cu semnificații și sensuri ce capătă noi valențe pe măsura curgerii timpului. Cercetările în această direcție au fost puternic impulsionate de manifestările științifice care au marcat, anul trecut, împlinirea a trei decenii de la eliberare și, mai ales,

de documentele celui de al XI-lea Congres al partidului — excepțională sinteză a istoriei patriei și, totodată, lucid program al viitorului nostru. Beneficiind, plenar, de tezaurul de idei cuprins în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, în documentele de partid date publicității în preajma Congresului, autorii comunicărilor înmănunchiate în lucrarea *Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică* au reușit să depășească considerabil nivelul scrierilor anterioare; tabloul insurecției evocat de ei este mai complet, mai bogat, mai nuanțat și mai complex, cu alte cuvinte, mai fidel evenimentelor istorice petrecute cu trei decenii în urmă.

Majoritatea comunicărilor sînt contribuții valoroase la studiul unor aspecte generale sau parțiale ale insurecției, aduc în circuitul științific o marjă considerabilă de date și fapte noi, rezultate din investigațiile arhivistice ale ultimilor ani sau din cercetarea (mai întinsă decît în trecut) a istoriografiei de peste hotare, formulează apre-

cieri originale, care se integrează organic zestrei interpretative preexistente.

Astfel, comunicările semnate de Ion Popescu-Puțuri, dr. Gheorghe Zaharia, dr. Maria Covaci, dr. Mihai Fătu, colonel dr. Ilie Ceaușescu, colonel Leonida Loghin, general-maior (r) dr. Ion Cupșa, dr. Nicolae Copoiu, dr. Gheorghe Unc, colonel dr. Vasile Mocanu, colonel dr. Dumitru Tuțu, dr. Aurică Simion, colonel Petre Ilie și Vladimir Zaharescu reconstituie, în trăsăturile ei esențiale, dezvoltarea în largime și adîncime a mișcării antifasciste și de rezistență din România, pînă la maturizarea condițiilor necesare declanșării insurecției. Expresie a voinței poporului nostru de a fi liber, de a-și salva ființa națională, această mișcare a antrenat treptat, în jurul forțelor democratice celor mai consecvente, toate clasele și categoriile sociale, toate grupările politice care se situau, mai mult sau mai puțin ferm, pe poziții potrivnice Reichului nazist, participării la războiul hiterist și regimului dictatorial al mareșalului Ion Antonescu. Remarcăm, ca unul din meritele deosebite ale comunicărilor,

faptul că au analizat, cu obiectivitate și fără reticențe întâlnite în lucrări mai vechi, aportul concret al diverselor forțe sociale și politice la mișcarea de rezistență, evoluția pozițiilor lor în timp, natura relațiilor care s-au statornicit între ele în decursul conlucrării pe terenul luptei antifasciste. Și tocmai această analiză, însoțită la unii autori de reușite incursiuni în domeniul studiului comparativ, a creat o bază mai cuprinzătoare pentru a releva, multilateral și veridic, rolul decisiv al partidului comunist în dezvoltarea rezistenței antifasciste din România ca o mișcare de masă largă, care în preajma insurecției se identifica, în substanța ei, cu însăși națiunea română. Lupta forțelor patriotice a avut, ca obiectiv principal, scuturarea dominației fasciste și instituirea unui regim democratic care să favorizeze dezvoltarea de sine stătătoare și progresul general al poporului nostru; în același timp, prin loviturile puternice date fascismului, ea s-a înscris ca o contribuție prețioasă la lupta generală a popoarelor pentru înfrângerea Reichului nazist. La rîndul lor, forțele patriotice din România s-au folosit cu înțelepciune de contextul internațional tot mai favorabil creat ca rezultat al victoriilor repurtate de Uniunea Sovietică, care a dus greul războiului antihitlerist, de toate statele coaliției antifasciste și popoarele angajate în lupta împotriva cîmpitorilor.

Desfășurarea insurecției este analizată, sub multiple aspecte, în comunicările elaborate de general-maior Constantin Antip, general de armată Ion Tutoveanu, colonel

Gheorghe Tudor, general-maior (r) Costachi Mîndru, viceamiral (r) Florea Diaconu, colonel Gheorghe Romanescu, colonel Florian Tucă, colonel Constantin Nicolae, general-maior dr. Gheorghe Marin și general-locotenent Constantin Popa. În lumina ultimelor cercetări, coroborate cu cele întreprinse anterior, autorii zugrăvesc în culori vii fresca istoriceii bătălii din ultima decadă a lunii august 1944 cînd, la chemarea forțelor patriotice al căror nucleu era partidul comunist, întregul popor român, armata în totalitatea ei, au acționat unitar și ferm pentru eliberarea teritoriului patriei. Cu fructuoase rezultate s-au soldat eforturile autorilor de a descifra, în desfășurarea insurecției, atît elementele de tradiție preluate (conștient sau spontan) din experiența luptelor multiseculare ale poporului nostru pentru libertate și independență, cît și elementele originale, novatoare materializate în multitudinea de forme, metode și procedee de luptă prin care forțele insurecționale au reușit să soluționeze, în favoarea lor, grelele probleme cu care erau confruntate. În acest sens, relevantă este activitatea Marelui Stat Major și a diverselor comandamente militare care, într-o situație fără precedent, au dat dovadă de o înaltă măiestrie în angajarea trupelor și mijloacelor pe care le-au avut la dispoziție în operații esențialmente diferite de cele proprii „războiului clasic”. Un interes similar prezintă momentele de cooperare a armatei cu formațiunile patriotice înarmate, care, deși nu au avut întinderea atribuită cîndva de unii istorici, se înscrisu printre

cele mai valoroase experimente ale insurecției și constituie un capitol aparte în cartea tradițiilor militare înaintate ale poporului nostru.

Însemnătății insurecției și alăturării României la coaliția antihitleristă îi sînt consacrate comunicările semnate de general-maior Eugen Bantea, colonel Vasile Ghergescu și doctor Ioan Chiper. Îndeplinirea integrală a obiectivelor insurecției ca rezultat al luptei întregului popor român a determinat mutații radicale în situația politică și militară a țării noastre: în locul dictaturii antonesciene s-a instituit o guvernare democratică, a fost operat cu succes actul complicat și dificil al „întoarcerii armelor”, s-a obținut prin lupte eroice eliberarea teritoriului național aflat în vremea aceea sub autoritatea guvernului român și s-au inițiat primele acțiuni militare pentru izgonirea trupelor germano-ungare din partea de nord-vest a României aflată sub ocupație horthistă. Autorii supun unei analize minuțioase reper-cusiunile insurecției asupra desfășurării generale a celui de al doilea război mondial, demonstrînd că balanța de forțe între taberele beligerante a suferit o deplasare importantă în favoarea coaliției antifasciste — fapt atestat pregnant atît de documentele arhivistice și de analiza istorică retrospectivă, cît și de mărturiile contemporane ale unor personalități politice și militare proeminente din numeroase țări.

Insurecția a deschis în istoria poporului nostru o nouă epocă, de profunde prefaceri democratice și revoluționare, care au culminat cu instaurarea noii orînduiri, socialiste

pe pământul românesc. În comunicările lor, Paraschiva Nichita, Florian Balaure, dr. Petru Pânzaru și George Macovescu realizează substanțiale retrospectivă privind semnificația insurecției pentru schimbarea regimului politic din România, contribuția Partidului comunist la îmbogățirea gândirii revoluționare în procesul edificării socialismului și rolul țării noastre ca factor activ de pace și progres în lumea contemporană.

Referatul prezentat de general-colonel Ion Coman, alocuțiunile de deschidere și de închidere aparținând prof. univ. dr. docent Mihnea Gheorghiu și, respectiv, Leonte Răutu, completează, într-o ținută științifică elevată, evocarea insurecției naționale antifasciste și antiimperialiste din august 1944 — eveniment epocal cu adânci rădăcini în întregul trecut de luptă a poporului nostru pentru libertate și cu profunde consecințe pentru destinele lui în noua etapă când, sub conducerea în-

cerată a Partidului Comunist Român, s-au obținut succese de însemnată istorică pe calea ridicării patriei spre culmi tot mai înalte ale progresului și civilizației. În contextul acestor prefaceri s-a cimentat unitatea de monolit a națiunii socialiste române în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, s-au creat toate condițiile pentru ca poporul nostru să transforme în prezent acel „viitor de aur” întrevăzut prin secole de mințile cele mai luminate ale înaintașilor.

Dincolo de unele inegalități de tratare și de stil — inerente de altfel oricărei culegeri tematică — volumul *Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică* se impune atenției cititorilor ca o lucrare unitară și încheată, cu pronunțate trăsături de scriere monografică; problemele abordate în diverse comunicări se întregesc reciproc și se leagă, ca niște cărămizi în contextura aceluiași edificiu, dobân-

dind prin însăși punerea lor laolaltă un plus valoric substanțial. Ne aflăm, de fapt, în prezența unei cărți căreia îi lipsește foarte puțin pentru a fi — sau pentru a deveni — o monografie. Cu același colectiv de autori — distinși reprezentanți ai vieții științifice, social-politice, specialiști prestigioși în domeniul istoriei contemporane — s-ar putea realiza, credem, pornind de la textul actual și pe baza lui, acea primă monografie a insurecției pe care cititorii o așteaptă. Este de presupus că instituțiile științifice sub a căror egidă a apărut lucrarea — Academia de științe sociale și politice a Republicii Socialiste România, Academia „Ștefan Gheorghiu” de pe lângă C.C. al P.C.R., Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară al Ministerului Apărării Naționale și Academia militară s-au gândit, deja, la această eventualitate.

AL. GH. SAVU

Gh. I. Ioniță, A. Simion, CLASA MUNCITORE — FORȚA SOCIALĂ FUNDAMENTALĂ A MIȘCĂRII ANTIFASCISTE DIN ROMÂNIA

Editura politică, București, 1974, 182 p.

La elaborarea Programului Partidului Comunist Român — așa cum evidențiază tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat la Congresul al XI-lea al P.C.R. — s-a pornit „de la retrospectiva istoriei poporului nostru, a luptelor sale pentru progres social, împotriva asupririi naționale și sociale, împotriva dominației străine, pentru apărarea ființei naționale, a libertății, pentru o viață mai bună”. Dându-se o

înaltă apreciere proletariatului, în Raport s-a subliniat continuitatea tradițiilor revoluționare ale poporului nostru, preluarea lor de către partidul comunist, care s-a identificat întrutotul cu năzuințele întregii națiuni, fiind partidul politic din România care și-a făcut un titlu de onoare din lupta pentru dezvoltarea economico-socială a țării, pentru întărirea independenței și suveranității naționale, pen-

tru o viață mai bună și îmbelșugată a întregului popor.

În lumina acestor considerații privind rolul jucat de proletariatul român, de partidul său comunist, tema lucrării pe care o prezentăm — *Clasa muncitoare — forța socială fundamentală a mișcării antifasciste din România* — apare ca deosebit de actuală, capătă noi valențe și semnificații.

Coloana vertebrală a izbînzii din august '44 — cum, pe drept cuvînt, este apreciat detașamentul proletar din România — și-a găsit în paginile acestei cărți o amplă și documentată reconstituire a tot

ce a avut ea mai caracteristic. Autorii au reușit în mare măsură să prezinte, într-o sinteză elocventă, ceea ce istoriografia noastră abordase până acum dispersat într-o serie de articole, studii și lucrări monografice. Facem această remarcă încă de la început, deoarece în tratarea diverselor aspecte ale istoriei poporului nostru, în general, și a perioadei interbelice, în special, relevarea rolului clasei muncitoare, a acțiunilor sale politice, sociale, economice se impunea — și s-a impus cu necesitate — în atenția istoricilor, istoriografia românească obținând în această direcție rezultate de prestigiu. Dar — și aici este unul din meritele cărții — se simțea nevoia unei lucrări încheiate, în care să se oglindească și să se argumenteze că forța socială fundamentală a mișcării antifasciste din țara noastră a constituit-o clasa muncitoare.

Primul capitol al lucrării scoate în evidență antifascismul clasei muncitoare din țara noastră, lipsa oricărei aderențe ideologice a proletariatului față de o doctrină străină profilului spiritual al poporului nostru.

De pe terenul teoretic și ideologic de manifestare a muncitorimii române, autorii trec în următoarele capitole ale cărții la prezentarea acestei uriașe forțe sociale în luptă, în torentul acțiunilor care vor lua treptat forma unei mișcări antifasciste de rezistență. Apreciem faptul că autorii au dedicat un capitol special luptei pentru făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare, reușind să scoată în evidență ceea ce a caracterizat tendințele fun-

damentale ale mișcării muncitorești din România, în ciuda unor momente dificile, a unor greutăți și neînțelegeri care se manifestau, în epocă, în cadrul mișcării muncitorești internaționale și, implicit, în cea din România. În acest context, autorii surprind în mod corespunzător poziția realistă și suplă adoptată de P.C.R.

Dar antifascismul clasei muncitoare nu putea rămâne o simplă stare de spirit, nu putea să se rezume nici la acțiunea politică de făurire a unității de acțiune proletară ci trebuia să fie dezvoltat maselor, să devină forța mobilizatoare a întregului popor în fața pericolelor cu care amenința fascismul. Acest examen de maturitate politică muncitorimea l-a dat în marile și neconținutele ei acțiuni publice care sînt prezentate de autori în capitolul al III-lea al lucrării.

În spiritul celor mai înaintate tradiții de solidaritate manifestate dintotdeauna de clasa muncitoare din România, internaționalismul antifascist a constituit o trăsătură definitorie a mișcării muncitorești din perioada interbelică. Iată de ce considerăm utilă prezentarea sintetică, realizată de autori, în capitolul al IV-lea a unor aspecte care au făcut subiectul a numeroase articole, studii și volume în istoriografia noastră. Opinia noastră este că această parte a lucrării ar fi trebuit să oglindească și manifestările de solidaritate internaționalistă ale altor detașamente proletare cu lupta clasei muncitoare din România în această perioadă.

Primelor capitole, care, cronologic, acoperă deceniul al IV-lea al secolului nostru, le urmează, în structura lucrării, suita unor capitole care oglindesc perioada septembrie 1940 — august 1944, perioadă în care clasa muncitoare din România a fost direct confruntată cu dictatura militară-fascistă.

Cu privire la aceste capitole, semnalăm preocuparea autorilor de a prezenta situația de ansamblu din țară, integrând lupta maselor de pe teritoriul românesc vremelnic ocupat prin dictatul fascist de la Viena în lupta generală a poporului român împotriva terorii și dictaturii fasciste, pentru independență națională.

Această tratare unitară a mișcării de rezistență din România scoate în evidență continuitatea și consecvența cu care clasa muncitoare, partidele sale politice, avînd în frunte P.C.R., a știut să-și adapteze metodele de luptă în conjunctura complexă creată de evoluția evenimentelor internaționale și interne după anul 1940. De altfel, după cum bine remarcă autorii, în această capacitate de a găsi variate forme de luptă și manifestare a stat izvorul forței crescînde îndreptată spre făurirea Frontului Național Antifascist, care avea ca țel final înălțarea dictaturii fasciste și dominației Germaniei hitleriste.

Cum eliberarea țării de sub dominația fascistă nu putea fi decît opera întregului popor, apreciem eforturile autorilor de a prezenta nuanțat complexul sistem de alianțe care a constituit osatura politică a rezistenței antifasciste din România (cap. IX). În acest context,

aprecierea clasei muncitoare drept „coloana vertebrală” iar a P.C.R., drept creierul și inima izbînzii din august 1944, își găsește o argumentare științifică documentată în ultimul capitol al lucrării.

Nu a fost în intenția noastră realizarea unei analize detaliate a cărții lui Gh. I. Ioniță și A. Simion. Considerăm, totuși, că ar fi fost utilă și conformă cu exigențele științifice ale elaborării unei lucrări de sinteză, prezentarea, cît de succintă, a istoriografiei temei, a unor probleme controversate sau eronat tratate, a

lansării unor noi ipoteze de lucru, știut fiind că pe parcursul evoluției însăși a istoriografiei marxiste românești au fost puse în circulație unele teze pe care cercetarea și interpretarea științifică le-au infirmat. Această cu atît mai mult cu cît cei doi autori sînt bine cunoscuți și pentru studiile și articolele lor de critică istoriografică, publicate în diverse reviste de specialitate.

Evidențiind încă odată reușita certă a autorilor în abordarea sintetică a problematicii lucrării, considerăm că ea ar trebui să

reprezinte doar un început ce s-ar putea — și ar fi necesar — să fie continuat și îmbogățit și pe alte coordonate ale perioadei ce a premers insurrecției din august 1944, care să ducă, în final la elaborarea unei ample monografii privind *clasa muncitoare — forța socială fundamentală a societății românești*, în epoca dintre cele două conflagrații mondiale. O asemenea lucrare ar răspunde sarcinilor puse frontului istoric de Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român.

LIVIA DANDARA

N. Z. Lupu, PLANUL DE LA GENEVA. IMPLICAȚIILE LUI POLITICE ÎN ROMÂNIA. 1932—1933

București, Editura politică, 1973, 184 p.

Rod al unei munci stăruitoare de mai mulți ani, lucrarea lui N. Z. Lupu, anticipată de studiile pe care autorul le-a publicat în unele reviste de specialitate, se sprijină pe o informație bogată și variată, în bună parte inedită. După cum se arată în prefață autorul face o analiză a „împrejurărilor care au dus la încheierea acordului de la Geneva, caracterul acestui acord și mai ales *implicațiile ce le-a avut în politica internă a României*, cu deosebire aspectele legate de semnarea și încercările de aplicare a *Planului de la Geneva*, aspecte caracteristice politicii promovate de cercurile guvernante în anii crizei economice” (p. 6).

Lucrarea este structurată pe următoarele probleme (care constituie și capitolele ei): creșterea datoriei publice externe și a dependenței României față de cercurile imperiale străine după primul război mondial, semnarea acordului de colaborare tehnico-consultativă de la

Geneva — un nou pas pe calea întăririi controlului financiar străin în România, implicațiile politice interne, eșuarea Planului de la Geneva, cauzele și consecințele politice.

În primul capitol autorul face cîteva considerații asupra situației economice a României după prima conflagrație mondială, insistînd asupra măsurilor luate pentru redresarea și dezvoltarea economică a țării; în continuare se face o temeinică analiză a evoluției datoriei publice externe a României, reliefîndu-se caracterul tot mai apăsător al acesteia, efectele profund negative asupra situației maselor populare și a suveranității statului român.

Venirea național-tărăniștilor la putere, în noiembrie 1928, a însemnat trecerea la aplicarea politicii economice bazată pe doctrina „porților deschise”, adică a liberei penetrații a capitalului străin în economia țării, cu consecințe dintre cele mai grave pentru independen-

ța și suveranitatea României.

În scurtă vreme, național-tărăniștii au reușit să obțină împrumuturile dorite. Ele au constituit pîrghia de bază a capitaliștilor străini în tentativa lor de a pune mîna pe bogățiile României și de a influența politica statului român. Astfel, ei au obținut concesionarea exploatarei monopolurilor chibriturilor, a telefoanelor, a construcției și reconstrucției de drumuri. Mai mult, capitaliștii străini au reușit să obțină numirea unui „consilier tehnic” pe lângă Banca Națională a României, în persoana lui Charles Rist, vice-guvernatorul Băncii Franței, care — arată autorul — „nu era simplu «tehnician» cu «vot consultativ» ci reprezentantul financiar de peste hotare, trimis să vegheze asupra realizării programului de stabilizare, să asigure respectarea întocmai a obligațiilor asumate și, în primul rînd, rambursarea la timp a datoriei externe. Urmărind acest scop, consilierul tehnic exercita un adevărat control asupra finanțelor țării și asupra politicii financiare... Nu-

mirea consilierului tehnic pe lângă Banca Națională și a celorlalți experți a însemnat instituirea oficială a controlului străin asupra finanțelor și politicii financiare a României" (p. 21).

Pentru achitarea datoriei publice externe, guvernele național-tărăniste au recurs masiv la sporirea impozitelor și taxelor de consumație, la reducerea salariilor, la concedieri, lovind astfel în nivelul de trai al oamenilor muncii. Politica de cedare în fața presiunilor capitaliștilor străini a atras după sine o vie agitație politică, precum și o intensificare a mișcărilor sociale. Se semnalează tot mai dese acțiuni ale șomerilor, pensionarilor, funcționarilor, intelectualilor, ale țărănimii și, mai ales, ale clasei muncitoare. În această atmosferă, național-tărăniștii au fost nevoiți să părăsească guvernul; după o lungă criză politică, regele Carol al II-lea — care urmărea introducerea unei dictaturi personale — a chemat la conducere pe N. Iorga, secundat de finanțierul C. Argetoianu.

Cel de al doilea capitol al cărții începe cu o cuprinzătoare prezentare a situației financiare a României în anul 1932, anul de vîrf al crizei economice. Autorul arată că, deși finanțele publice se găseau într-o situație dezastruoasă, guvernul a continuat achitarea riguroasă a ratelor datoriei externe, cu prețul ruinării economiei naționale și a pauperizării maselor.

Pentru a obține un nou împrumut, C. Argetoianu a adresat, la 16 martie 1932, guvernului francez o scrisoare prin care solicita efectuarea unei inspecții financiare asupra gestiunii statului român.

Cel desemnat cu această misiune a fost Charles Rist. Dar raportul expertului francez s-a întors pînă la urmă împotriva guvernului, constituind un amplu și drastic rechizitoriu la adresa politicii sale financiare. În concluzie, el recomanda guvernului român să ceară concursul tehnic al Societății Națiunilor. Acest raport a avut un rol decisiv în demiterea cabinetului Iorga-Argetoianu.

Guvernul național-tărănist care i-a succedat, prezidat de Al. Vaida-Voevod, dînd curs recomandărilor lui Charles Rist, a adresat, la 18 iunie 1932, Secretariatului general al Societății Națiunilor o scrisoare prin care cerea asistența tehnică a Ligii.

În august 1932, Charles Rist a publicat cel de al doilea raport al său, a cărui idee directoare era „echilibrul bugetar cu orice preț și respectarea cu sfințenie a obligațiilor față de creditorii străini" (p. 67). Echipa de experți venită în toamnă la București a luat ca bază raportul lui Charles Rist, socotind că problema fundamentală era cea financiară, iar nu cea privind dezvoltarea economică. Ea recomanda, așa cum subliniază N. Z. Lupu, „din nou economii, plata salariilor să se facă numai proporțional cu încasările lunare, noi concedieri în rîndurile salariaților statului, încheierea acordului cu Societatea Națiunilor" (p. 69).

În septembrie 1932, Comitetul financiar al Societății Națiunilor a elaborat proiectul „Planului de la Geneva", care preconiza un adevărat control financiar străin asupra actelor guvernului român. Acest proiect a provocat o puternică revoltă în rîndul opiniei

publice din țara noastră, a stimulat frămîntările din rîndurile Partidului Național-Tărănesc (între care și plecarea lui Gr. Iunian, care preconiza o altă cale de rezolvare a problemelor financiare), a contribuit la căderea guvernului Vaida. Noul prim-ministru, Iuliu Maniu, a încercat să obțină o ameliorare a textului proiectului „Planului de la Geneva", fără a reuși însă. Acest fapt a oferit lui Carol al II-lea prilejul să intervină, numindu-l din nou în fruntea guvernului pe Al. Vaida-Voevod, amplificînd astfel divergențele din sînul P.N.T. Renunțînd la planul de refacere economică, guvernul a semnat, la 28 ianuarie 1933, „Planul de la Geneva".

Făcînd o apreciere de valoare asupra acestui act, N. Z. Lupu ajunge la concluzia justă că „acceptînd acest acord, guvernul condus de Vaida abandonase, de fapt, unele din atribuțiile esențiale ale suveranității statului român, punînd sub controlul experților străini orientarea și aplicarea politicii bugetare, fiscale și monetare" (p. 101).

În acest moment critic pentru independența și suveranitatea României, Partidul Comunist Român, urmărind cu consecvență apărarea intereselor clasei muncitoare, ale poporului român, a demascat cu energie „Planul de la Geneva" și a mobilizat masele la luptă împotriva aplicării lui.

Valul luptelor revoluționare din anii crizei economice, care a cuprins largi categorii de oameni ai muncii, a culminat cu eroicele lupte ale cefe-riștilor și petroliștilor din

ianuarie-februarie 1933. Deși înăbușite în sânge, aceste lupte — care au marcat un moment de seamă în istoria clasei muncitoare din țara noastră — au exercitat o puternică influență asupra vieții social-politice, „au constituit un obstacol în calea aplicării *Planului de la Geneva*” (p. 130).

Dacă la începutul anului 1933 guvernul își exprimase hotărârea de a aplica întocmai prevederile planului (între altele, introdusesse cea de a treia curbă de sacrificii), treptat — în fața dificultăților economice, a nemulțumirilor generale, a agitației partidelor din opoziție, a presiunii opiniei publice — a început să adopte tactica tergiversării; invocând diverse prețuri, guvernul nu și-a dat consimțământul asupra persoanei controlorului și a experților. Mai mult, la 15 august 1933, el a întrerupt în mod unilateral transferul cuponului extern. Chiar dacă în cursul tratativelor cu creditorii, din toamna anului 1933, guvernul a făcut unele concesii, Planul de la Geneva eșuase, iar cei care l-au semnat nu s-au mai putut menține la putere.

Guvernul liberal a înmormântat mult comentariul „acord de colaborare tehnico-consultativă de la Geneva”. La 18 mai 1934, reprezentantul României la Societatea Națiunilor declara că „guvernul român, supunând problema unui examen foarte atent, a constatat că condițiile existente în iunie 1932, în momentul în care a făcut cererea de colaborare, ca și celea de la începutul anului 1933, când a fost încheiat acordul, sînt astăzi cu totul schimbate. În aceste împrejurări, guvernul român «nu mai consideră posibilă acum

aplicarea programului prevăzut și se vede obligat, spre marea sa regret, să renunțe la efectele acordului din 28 ianuarie 1933»” (p. 178).

Cartea lui N. Z. Lupu se impune în primul rînd prin temeinicia documentării; cred că nu greșesc arătînd că fiecare afirmație își găsește temeiul în documentele (în bună parte inedite și, întotdeauna, de primă mînă) pe care autorul le-a cercetat. Dar *Planul de la Geneva* nu este doar o lucrare bogată în fapte: ea este și o carte în care aprecierile de valoare, tezele fundamentale sînt scoase cu pregnanță în relief. Autorul a folosit un bogat material documentar, reușind să prezinte cititorului o imagine cuprinzătoare asupra implicațiilor politice ale Planului de la Geneva, să elaboreze o lucrare bine organizată și cu un stil sobru, clar.

Mai remarc grija autorului de a prezenta evenimentele în întreaga lor complexitate, de a surprinde întregul avantaj al vieții politice, de a evidenția faptul că poziția partidelor și grupărilor politice burgheze față de Planul de la Geneva a cunoscut o anumită evoluție, semnificativă prin ea însăși.

În această ordine de idei, cred că era bine dacă autorul nuanța puțin afirmația de la p. 172 potrivit căreia „Carol II, îngrijorat de recrudescența activității legionarilor, care urmăreau să alăture România Germaniei hitleriste, nu putea privi cu ochi buni atitudinea tolerantă a lui Vaida față de legionari”. Ar fi de precizat aici că cercurile guvernante din Franța (implicit creditorii francezi) erau îngrijorate de activitatea Gărzii de Fier

și au cerut lui I. G. Duca dizolvarea acesteia.

Deși lucrarea este redactată cu multă chibzuință, s-au strecurat, totuși, câteva inexactități. Uneori se folosește expresia „țărăniști”, în loc de național-țărăniști (p. 58, 64); numele lui Leucutia era Aurel, iar nu H. (p. 166); la p. 72 se face trimitere la „Monitorul oficial”, în loc de „Dezbaterile Adunării Deputaților” și altele.

Dincolo de aceste mici inadvertențe, trebuie subliniat meritul autorului de a fi abordat cu curaj și competență o problemă dificilă, complexă. Din lucrare se degajă cu limpezime faptul că încercarea de „asanare” financiară a României, sprijinită pe un program de măsuri antipopulare și pe noi concesii făcute capitaliștilor străini, a provocat puternice frământări politice interne. În același timp, N. Z. Lupu arată că Planul de la Geneva a constituit „o expresie caracteristică a relațiilor de flagrantă inegalitate, de subordonare economică și politică a celui mai slab de către cel mai puternic, existente între statele lumii capitaliste” (p. 178—179). De asemenea, lucrarea demonstrează faptul că politica de cedare în fața presiunii monopolurilor străine a caracterizat toate guvernele burgheze, care s-au dovedit incapabile să asigure României o veritabilă independență economică și politică. Pe de altă parte, autorul arată cauza esențială a eșuării politicii bazată pe Planul de la Geneva: „marile mișcări sociale îndreptate împotriva politicii antipopulare și de subordonare față de monopolurile străine” (p. 179).

IOAN SCURTU

S-a remarcat, îndeobște, că modalitățile de scriere a istoriei mișcării noastre muncitorești s-au diversificat mereu mai vizibil în ultimii ani și s-au înscris sub semnul unei individualități distincte și viguroase. Este un reflex firesc al adâncimii unor cercetări științifice în plină maturitate, întregite și nuanțate într-un chip specific prin fertilitatea preocupării multor participanți direcți la momente și evenimente memorabile de a restitui — prin filtrul amintirilor proprii — autentice și, de fiecare dată, unice documente de viață și de acțiune revoluționară. Întreg acest eurs de valorificare a istoriei ilustrează, la rândul său, menirea ce revine astăzi domeniului istoric în evantaiul mijloacelor de educație revoluționară și patriotică și, deopotrivă, interesul apropiat al unor categorii numeroase de cititori pentru cunoașterea acestei glorioase istorii. Studiile de analiză și interpretare, eseurile, sintezele generalizatoare, narațiunile și biografiile istorice, ca și reconstituirile cu caracter autobiografic sau evocările de evenimente observate pe viu — care, nu o dată, fructifică și ele documente ale vremii — își au nota proprie de redare a istoriei, închegând, laolaltă, o imagine reală și unitară construită a dimensiunilor trecutului de luptă al clasei muncitoare, al tuturor celor ce muncesc, în frunte cu comuniștii.

Un registru din ce în ce mai divers de forme îi este specific și literaturii de evocare autobiografică, compartiment istoriografic ce surprinde și oferă,

prin pana subiectului viu, laturi și manifestări ale unor evenimente și episoade care, altfel, ar scăpa din cîmpul reflectării istorice. Fenomenul se datorează, mai cu seamă, varietății și densității faptelor — nu întotdeauna materializate documentar — trăite de militanții revoluționari în condițiile știute ale terorii și opresiunii burgheze, multitudinii sensurilor istorice, combatante pe care le comunică ele. Cartea scrisă de Dumitru Ivanovici și Alexandru Guțan, preponderent memorialistică, documentară și autobiografică, își alege un interesant procedeu de evocare, mai puțin frecventat în literatura genului, care mijlocește într-un mod mai mult decît reliefant recompunerea, altdoma, și observarea din interior a faptelor istorice, pentru a le retransmite cu tensiune emoțională, cu acel suflu revoluționar caracteristic luptei eroice și asprelor încercări prin care au trecut comuniștii români în condițiile de mari vicisitudini ale ilegalității.

Sub forma unei povestiri antrenante depănate nepotului cu prilejul primirii acestuia în rândurile Uniunii Tineretului Comunist, în cinstea zilei de 23 August, Dumitru Jenaru, militant comunist din ilegalitate, își evocă viața — o viață totdeauna împletită cu idealurile și cu lupta partidului comunist. Este un mesaj — cu valoare de simbol — al generațiilor de luptători comuniști și antifasciști, a căror faptă pilduitoare stă temelie de granit la edificiul socialist al României de astăzi, către

generațiile zilelor noastre, către generațiile de mîine, care n-au a cunoaște acele vremuri de eroice și îndrîjite înclătări de clasă decît din filele cărților.

Sub ochii cititorului se perindă momente și fapte dintr-o perioadă mai cuprinzătoare, începînd cu criza economică din 1929—1933, luptele muncitorilor de la Lupeni din anul 1929, marile bătălii de clasă din 1933 ale ceferiștilor din București, Cluj, Iași, ale petroliștilor de pe Valea Prahovei, pentru ca firul narațiunii să re-creeze, pînă la amănunt, evenimente petrecute în anii premergători și în cursul celui de-al doilea război mondial, pînă la eliberarea țării de sub dominația fascistă. Elev la școala de ucenici a Atelielor C.F.R. din Turnu-Severin, Dumitru Jenaru devine secretar al Comitetului județean al U.T.C., iar apoi, ca muncitor lăcătuș, membru al Partidului Comunist Român și, ulterior, secretar al Comitetului județean Mehedinți al P.C.R. Sub un nume conspirativ — Iancu —, el activează cu pasiune și cu pricepere, organizează acte de sabotaj, printre care deraierea și distrugerea unor trenuri hitleriste. Ia parte direct și la acțiuni comune cu partizani iugoslavi, cărora, prin grija P.C.R., li s-au asigurat alimente și arme, iar în anumite momente le-au fost create condiții de adăpostire în România.

Transferat la Depoul C.F.R. Piatra-Olt, Dumitru Jenaru continuă activitatea revoluționară cu acea constanță proprie luptătorului comunist. Arestat și internat în lagărul de la Tîrgu-Jiu, el se integrează de îndată în activitatea comuniști-

lor de aici. Din configurarea a numeroase personaje care intervin direct în acțiune sau care sînt menționate în discuțiile purtate de comuniștii aflați în detențiune, cititorul identifică, în aceste pagini, elemente de biografie revoluționară a unor cadre de bază ale P.C.R. Prin incursiunile în trecutul de viață al comuniștilor din lagăr, dintre care mulți fuseseră întemnițați, ani de-a rîndul, la Doftana, Văcărești, Jilava, Aiud, Ocnele Mari, Galata, Caransebeș, Mărgineni, ca și prin relatările a două personaje revenite din deportare despre soarta celor trimiși din lagărul de la Tîrgu-Jiu în închisorile și lagărele naziste din Transnistria, în cele de la Vapniarca, Rîbnița, Grosulovo, cartea reconstituie episoade din lupta comuniștilor și antifasciștilor, represiunile și sacrificiile pe care au avut a le îndura.

În condițiile iminentei prăbușiri a regimului de dictatură militară-fascistă, secretarul celei P.C.R. din lagăr, Ganea, care asigura legătura cu Comitetul Central al partidului, primește indicația să

organizeze evadarea unui grup de 17 comuniști, printre care figura și Dumitru Jenaru. Prin eforturile comunistului Manciu, se izbuteste scoaterea grupului la muncă pe un șantier de construcții din afara lagărului. Dar acțiunea de evadare este încredințată unui tînăr, Truță, lipsit de trăsăturile și calitățile necesare și, ca urmare, ajunge pe punctul să devină un act riscant, să eșueze. Evadarea reușește, în cele din urmă, datorită legăturilor partidului comunist din afara lagărului — utecistul Pătrașcu, țăranul Gheorghe, învățătorul Toma, preotul Săceanu —, precum și inițiativei comuniștilor din grupul respectiv.

Sosise momentul atît de mult visat și năzuit al libertății. Un moment cu adevărat istoric, căci libertatea comuniștilor aflați în detențiune prevestește și simbolizează libertatea clasei muncitoare, a poporului român, a patriei. Foarte curînd, de altfel, fiorul unei știri istorice îi cuprindea pe toți. Posturile de radio comunicau întregii țări, întregii lumi că regimul de dictatură militară-fascistă a fost răsturnat, că

armata română a întors armele împotriva Germaniei hitleriste. Insurecția națională antifascistă și antiimperialistă, pregătită cu atîta îndrăzneală, capacitate și înțelepciune, de care nu putea fi în stare decît Partidul comuniștilor, anunța hotărîtor un destin nou, un făgaș nou, de libertate și de propășire pentru poporul român. Era prima zi de libertate pentru fiecare, pentru toți.

Momentele acestea transmit o vibrație profundă. Cititorul face cunoștință cu o întreagă istorie de luptă revoluționară, socială și națională, și chiar dacă filele cărții evocă activitatea partidului comunist în Oltenia, imaginea ce ni se oferă încorporează, de fapt, lupta comuniștilor de pe toată cuprinderea țării. Într-un asemenea cadru i se reliefează cititorului direcțiile principale ale activității P.C.R. în perioada evocată, polarizarea în jurul său a celor mai largi forțe patriotice naționale, dornice să vadă țara liberă, a celor care militau pentru mersul socialist al României.

NICOLAE RAUȘ

SUMARUL NUMERELOR 1—6 DIN 1974

Alegerea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU, secretar general al Partidului Comunist Român, în înalta funcţie de preşedinte al Republicii Socialiste România	3/II *
Jurământul preşedintelui Republicii Socialiste România	4/II
Discursul solemn al preşedintelui Nicolae Ceauşescu	5/II
Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naţionale consacrată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării României de sub dominaţia fascistă	3/IV
Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la încheierea lucrărilor Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român	3/VI

★

CONGRESUL AL XI-LEA AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN — EVENIMENT DE ÎNSEMNĂTATE ISTORICĂ

Documente istorice, mobilizatoare, ale construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi ale înaintării României pe calea edificării comunismului	33/IV
Programul Partidului Comunist Român — sinteză profund ştiinţifică a drumului de luptă şi creaţie istorică a poporului nostru	3/V
GHEORGHE SURPAT : Dezbaterea Programului P.C.R. de către întregul partid şi popor, expresie a profundului democratism al orînduirii noastre	31/V
ION POPESCU-PUTURI : Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român — eveniment de însemnătate istorică epocală	8/VI
ŞTEFAN PASCU : Direcţii ale cercetării istorice în lumina documentelor celui de-al XI-lea Congres al P.C.R.	17/VI

TREI DECENII DE LA ELIBERAREA PATRIEI DE SUB DOMINAŢIA FASCISTĂ

GHEORGHE ZAHARIA : Premise istorice ale mişcării de rezistenţă antifascistă în România	3/I
AURICA SIMION : Contribuţii la istoriografia românească privind perioada 1940—1944 din istoria patriei	17/I
23 August 1944 — strălucită încununare a unui trecut glorios de luptă al poporului român	11/II
ARON PETRIC : Experienţa făuririi unităţii de acţiune a mişcării muncitoreşti din România	24/II
GHEORGHE TUTUI : Frontul Unic Muncitoresc — temelia alianţelor politice promovate de P.C.R. în anii 1944—1948	39/II
DUMITRU V. FIROIU : Transformările din perioada revoluţiei populare şi a edificării socialismului oglindite în evoluţia constituţională a statului român	51/II
Primul Congres al Frontului Unităţii Socialiste — moment istoric în dezvoltarea vieţii sociale şi politice a României	3/III
ION POPESCU-PUTURI : Insurecţia naţională antifascistă din august 1944 — început al revoluţiei populare în România	11/III
VASILE ARIMIA, MIRCEA T. MUŞAT : Aspecte din activitatea P.C.R. pentru educarea şi pregătirea maselor populare în vederea eliberării patriei de sub dominaţia fascistă	24/III
VASILE MOCANU : Noi contribuţii privind activitatea P.C.R. în rîndurile armatei în anii 1940—1944	35/III
PETRE ILIE, MIHAIL E. IONESCU : Naţional şi internaţional în mişcarea de rezistenţă şi în insurecţiile antifasciste din Europa	46/III
GHEORGHE SURPAT : Dinamica şi structura clasei muncitoare în anii edificării socialismului în România	59/III

★ Cifrele arabe indică pagina, iar cele romane numărul revistei.

HENRI H. STAHL : Procesul de industrializare în România în contextul problemelor demografice contemporane	70/III
ANETA BUSUIOC : Trăsături ale activității ideologice a Partidului Comunist Român în etapa actuală	78/III
ION CETERCHI, ELENA FLOREA : Considerații privind rolul națiunii socialiste în dezvoltarea societății românești contemporane	91/III
GEORGE G. POTRA : Politica externă a României — contribuție activă la cauza socialismului, păcii și colaborării între popoare	100/III

★

Insurecția națională antifascistă din August 1944 — rezultat al unui consens național, operă a întregului popor. Dezbateri	117/III
PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI : Partidul Comunist Român — catalizator și îndrumător al voinței întregului popor în rezistența și insurecția națională antifascistă	39/IV
ȘTEFAN VOITEC : Întărirea Frontului Unic Muncitoresc prin crearea sindicatelor unite — septembrie 1944	48/IV
ION MITRAN : Activitatea Partidului Comunist Român după cel de-al IX-lea Congres — perioada cea mai fertilă în realizări.	57/IV
Sesiunea științifică jubiliară consacrată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării patriei de sub dominația fascistă	65/IV
Contribuții de istorie locală privind desfășurarea insurecției din August 1944 în Ilfov, Valea Prahovei, zona de est a Munteniei, Alba, Vilcea, Arad, Drobeta Turnu-Severin, Brașov	108/IV

ARTICOLE — COMUNICĂRI

VASILE NICULAE : Partidul clasei muncitoare în viața politică a României la sfârșitul secolului al XIX-lea	37/I
MIRCEA T. MUȘAT : Partidele politice și alegerile parlamentare din 1919. Guvernarea Blocului parlamentar (noiembrie 1919—martie 1920)	51/I
MARIN BADEA : Istoria și practica socială	65/I
CONSTANTIN OLTEANU : Politica Partidului Comunist Român de lichidare a exploatarei capitaliste în România	64/II
GHEORGHE I. BODEA : Activitatea opoziției democratice din Partidul maghiar în anii premergători constituirii MADOSZ-ului	75/II
ION MAMINA : Clasa muncitoare din România în confruntările politice electorale de la începutul veacului al XX-lea	89/II
ELISABETA IONIȚĂ : Din tradițiile mișcării muncitorești și ale P.C.R. de educare și organizare a celor mai tinere vârstare	102/II
ION ARDELEANU : Marxism-leninismul creator, fundamentul politicii P.C.R. în lupta pentru formarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii din România.	40/V
PAMFIL NICHIȚEA : Coordonate ale politicii culturale a Partidului Comunist Român în perioada revoluției și construcției socialiste	46/V
CONSTANTIN OLTEANU, ILIE CEAUȘESCU : Partidul Comunist Român conducătorul luptei pentru transformarea revoluționară a armatei române, scut al apărării cuceririlor socialiste ale poporului nostru, al independenței și suveranității țării	58/V
GEORGETA TUDORAN : Activitatea deputaților socialiști în parlamentul României (1919—1921)	72/V
AUGUSTIN DEAC : Contribuții privind legăturile socialiștilor români cu Friedrich Engels și cu alți conducători ai mișcării muncitorești internaționale	82/V
PARASCHIVA NICHITA : Despre regimul politic din România în perioada 23 august 1944—6 martie 1945	25/VI
FLORIAN TĂNĂSESCU : Colaborarea dintre comuniști, socialiști și social-democrați în acțiunile de clasă și antifasciste din România în anii 1933—1938	38/VI
MARIN NEDELEA : Trăsături ale situației social-economice și ale vieții politice din România în anii 1922—1926	51/VI
GHEORGHE UNC : Unificarea organizatorică a mișcării socialiste din România în anii 1918—1921	63/VI
VASILE PETRIȘOR : Forme și trăsături ale mișcării greviste din România în perioada de început a secolului al XX-lea	75/VI
NICOLAE RAUȘ : Gîndirea generației pașoptiste române în contextul gîndirii înaintate europene	86/VI
NICOLAE COPOIU : Despre metodologia cercetării istorice a mișcării muncitorești.	101/VI

★

Mărturii istorice ale unui trecut de luptă glorios — 35 de ani de la manifestările antifasciste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939 : Olimpiu Matichescu	134/III
Sesiune științifică cu participare internațională consacrată aniversării a 30 de ani de la fărîrea Frontului Unic Muncitoresc din România : Gheorghe Unc	147/III
Rezistența și insurecția națională antifascistă din România. Bibliografie istorică selectivă (1964—1974) : Maria Senciuc, Marina Ion	156/III
40 de ani de la crearea de către P.C.R. a Asociației „Amicii U.R.S.S.” : Florea Dragne	98/IV
Cronologia luptei pentru eliberarea întregului teritoriu al țării noastre (23 august—25 octombrie 1944) : Constantin Nicolae, Leonida Loghin	91/V
Trei decenii de la constituirea Asociației române pentru legăturile de prietenie cu Uniunea Sovietică — A.R.L.U.S. : Elisabeta Petreanu, Nicolae Rauș	106/V
80 de ani de la apariția ziarului socialist „Lumea nouă“	112/VI

CONTRIBUȚII LA UNELE CLARIFICĂRI ISTORICE

Trăsături ale regimului politic din România în primul deceniu interbelic : Marin Nedelea	101/I
Legături economice și comunitatea de viață economică a poporului român în secolul al XIX-lea : Victor Axenciuc	112/II

IN AJUTORUL CELOR CE STUDIAZĂ ISTORIA P.C.R. ȘI A MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN ROMÂNIA

Procesul social-istoric al realizării statului național unitar român : Augustin Deac	140/I
Transformarea Partidului socialist în Partidul Comunist Român — triumf al marxism-leninismului în mișcarea muncitorească din țara noastră : Florea Dragne	149/I
Partidul Comunist Român, conducătorul luptelor revoluționare din anii 1929—1933 : Ilie Ceaușescu	121/II
Lupta forțelor progresiste, democratice și patriotice, în frunte cu P.C.R., împotriva pericolului fascist, pentru apărarea independenței și suveranității naționale (1934—1940) : Ion Iacoș	129/II
Rezistența antifascistă în România. P.C.R. — inițiatorul, organizatorul și princi- palul nucleu al insurecției naționale antifasciste armate din august 1944 : Aurică Simion	136/II

Un sprijin prețios pentru cei ce studiază istoria P.C.R. și a mișcării muncitorești din România	144/II
--	--------

ISTORIE LOCALĂ

Socialiștii craioveni și problema agrară în anul 1894 : Victor Chiriță	133/VI
Răscoala țăranilor din Mavrodin-Teleorman din anul 1927 : Gheorghe Popa	137/VI

MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ INTERNAȚIONALĂ

Aspecte ale colaborării dintre comuniști, socialiști, social-democrați și alte forțe politice din țările capitaliste europene în etapa actuală : Nicu Bujor	145/II
50 de ani de la apariția ziarului „L'Unită” : Maria Covaci	156/II

DOCUMENTARE

Semnificația istorică și social-politică a insurecției naționale antifasciste din august 1944 : Gheorghe Matei	109/I
Trei decenii de dezvoltare a României pe coordonatele socialismului : Gheorghe Surpat	121/I

DOCUMENTE

Mărturii despre activitatea revoluționară și antifascistă desfășurată de Zoe Frunză : Elena Georgescu	146/VI
--	--------

50 DE ANI DE LA ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A LUI V. I. LENIN

TUDOR BUGNARIU : V. I. Lenin și problemele transformării revoluționare a societății	77/I
MARIN C. STĂNESCU : Omagiul clasei muncitoare, al forțelor progresiste și de- mocratice din România la încetarea din viață a lui V. I. Lenin	94/I

ANIVERSĂRI

Mao Tzedun (cu prilejul aniversării a 80 de ani de la naștere)	158/I
30 de ani de la Renașterea Poloniei : Milică Moldoveanu	122/IV
Insurecția pariziană din august 1944 : Gheorghe Adorian	128/IV
Insurecția din Slovacia — august 1944 : Gheorghe Cazan	134/IV
30 de ani de la victoria insurecției bulgare din septembrie 1944 : Crișan Iliescu	117/V
Un sfert de veac de la proclamarea Republicii Populare Chineze : Ana Budura	122/V
25 de ani de la proclamarea Republicii Democratice Germane : Emilia Bălănică	127/V
Trei decenii de la eliberarea Albaniei de sub dominația fascistă și victoria revolu- ției populare : Gelcu Maksutovici	151/VI
Înfăptuirea de către Partidul Popular Revoluționar Mongol a sarcinilor căii neca- pitaliste de dezvoltare : A. Minis	156/VI

EVOCĂRI

MARIN FLOREA IONESCU : Virgil Smârcea	136/I
DR. C. I. PARHON : Ion Bulei	111/V
ION LATEȘ : Mihai Toartă	127/VI
JEAN BART : Ion Felea	130/VI

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Periodice de istorie din România în ultimii treizeci de ani : Robert Deutsch	165/I
Sesiunea științifică de comunicări a Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România	173/I

Aniversarea a 40 de ani de la unirea Ligii țăranilor din Moldova cu Frontul plugarilor : Leon Eșanu	173/I
Colocviu internațional pe tema : „Problema securității în istoria Europei între Locarno și München” : Viorica Moisuc	174/I
Expoziția jubiliară „30 de ani ai Iugoslaviei socialiste” : Elisabeta Ioniță	176/I
Expoziția documentară „50 de ani de la răscoala antifascistă bulgară”	178/I
Din activitatea pe linia relațiilor internaționale a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în anul 1973 : Gheorghe Unc	179/I
Simpozion româno-iugoslav	164/III
Sesiune științifică prilejuită de aniversarea a 100 de ani de la Congresul de constituire a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din Austria. Neudörfli 17—19 aprilie 1974	168/III
50 de ani de la apariția „Revistei arhivelor”	169/III
Sesiune științifică consacrată celei de-a XXX-a aniversări a memorabilului August 1944. București, 26—27 iunie a.c.	141/IV
Sesiunea științifică a Institutului de istorie „N. Iorga” și a Institutului de studii sud-est europene consacrată celei de-a XXX-a aniversări a insurecției naționale antifasciste armate : Șerban Rădulescu-Zoner	157/IV
Colocviul româno-bulgar pe tema : „Transformarea partidelor socialiste din România și Bulgaria în partide comuniste. 1918—1921” : Florian Tănăsescu	160/IV
Sesiuni jubiliare județene consacrate sărbătoririi a 30 de ani de la eliberarea patriei de sub dominația fascistă	133/V
Al treilea Congres Internațional de Studii Sud-Est Europene	169/V
Simpozion dedicat aniversării a 30 de ani de la refacerea mișcării sindicale unice, pe baze revoluționare	171/V
Simpozion consacrat aniversării a 50 de ani de la crearea organizației „Ajutorul Roșu” din România	172/V
Simpozion consacrat aniversării a 40 de ani de la crearea Uniunii oamenilor muncii maghiari din România (MADOSZ)	172/V
Sesiune științifică organizată în împlinirea Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român	162/VI
Sesiune științifică cu tema : Armata Republicii Socialiste România — tradiții și contemporaneitate	162/VI
Adunare populară consacrată aniversării a 40 de ani de la răscoala țăranilor români și maghiari de pe Valea Ghimeșului	163/VI
Simpozion omagial dedicat împlinirii a 30 de ani de la eliberarea ultimelor localități ale României de sub dominația fascistă : Kakucs Lajos	163/VI
Simpozion româno-francez : Ion Băbici	164/VI

CONSĂTURI CU CITITORII

Întâlnire a redacției revistei „Anale de istorie” cu cititori din municipiul București	161/II
--	--------

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

Dr. PETRU GROZA, Articole, cuvântări, interviuri, texte alese. Editura politică, București, 1974, 674 p. : Nicolae Petreanu ; PALMIRO TOGLIATI, Serieri alese. Editura politică, București, 1973, 360 p. : Andrei Jian ; ELIZA CAMPUS, Înțelegerea balcanică. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, 394 p. : Nicolae Fotino ; CONSTANTIN CORBU, Țărânimă din România în perioada 1848—1864. Editura științifică, București, 1973, 276 p. : Vasile Petrișor ; GYÖRGY MAROSAN, Amintiri, vol. I (Cuptor încins), vol. II (Drumul trebuie parcurs până la capăt). Editura Magvető, Budapesta, 1968, 1972 : Bitay Ödön	166/II
PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI, De la eliberare la socialism, 1944—1955. Editura politică, București, 1974, 324 p. : Gheorghe Matei ; File din istoria militară a poporului român. Studii. Vol. I. Editura militară, București, 1973, 312 p. : Constantin Petculescu ; Documente din istoria mișcării muncitorești din România (1879—1892). Editura politică, București, 1973, 950 p. : Vasile Petrișor ; Revoluția și puterea populară în țările europene (1944—1948). Varșovia, Editura Książka i Wiedza, 1972, 384 p. : Milică Moldoveanu ; MARIANNE CORNEVIN, Istoria Africii contemporane de la cel de-al doilea război mondial până în zilele noastre. Paris, 1972, 432 p. : Constantin Botoran	171/III
50 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România. Editura politică, București, 1974, 876 p. : Nicolae Copoiu ; Presa muncitorească și socialistă din România. Vol. III (1917—1921). Partea a II-a (Iulie 1919—mai 1921). Editura politică, București, 1973, 686 p. : Ion Mamina ; Rezistența europeană. 1938—1945. Vol. I. Editura militară, București, 1973, 454 p. : Ion Calafeteanu ; Documente privind activitatea P.C.R. în armată. 1921—1944. Editura militară, București, 1974, 240 p. : general maior Constantin Olteanu ; ANEȚA BUSUIOC, Politicul și conducerea societății. Editura științifică, București, 1973, 202 p. : Ion Florea ; Istoria ilustrată a revoluției germane. 1848—1849. Dietz Verlag, Berlin, 1973, 382 p. : Emilia Bălănică	163/IV
GHEORGHE ZAHARIA, Pages de la résistance antifasciste en Roumanie. Éditions Meridiene, Bucarest, 1974 : Gheorghe Matei ; I. SEFTIUC, I. CĂȚĂNA, România și problema strimtorilor, Editura științifică, București, 1974, 434 p. : Dinu C. Giurescu ; ION CUPȘA, Armata română pe frontul antihitlerist, Editura militară, București, 1973, 424 p. : Nicolae Ciachir ; ANDREU CASTELLS, Las Brigadas Internacionales de la guerra de España, Editorial Ariel, Barcelona, 1974, 688 p. : Mihaela Dan	173/V

TRAIAN CARACIUC, CONSTANTIN FLOREA, ION IUGA, CAROL NIRI , Clasa muncitoare contemporană (Considerații asupra locului și rolului clasei muncitoare în viața social-politică a lumii actuale), Editura politică, București, 1974, 486 p. : Gheorghe Cazan ; ION FLOREA , Dialectica democrației socialiste, Editura științifică, București, 1973, 254 p. : Ion Stoicu ; ION CONSTANTIN NESCU , Din însemnările unui fost reporter parlamentar. Camera deputaților 1919—1939. Note și memorii, Editura politică, București, 1973, 432 p. : Daniel Luca ; Vilcea. File de istorie contemporană, Rimnicu-Vilcea, 1971, 96 p. : Florian Craloveanu ; EUGENIUS WISLICZ-IWANCZYK , Vulește codrul, Editura militară, București, 1972, 284 p. : Gheorghe Neacșu ; Sătmărenii în lupta pentru socialism. 1944—1974, Oradea, 1974, 255 p. : Gheorghe Țuțui ; JEAN DELMARLE , Classes et la lutte de classes, Les Éditions ouvrières, Paris, 1973, 328 p. : Elena Mureșan		167/VI
FIȘIER BIBLIOGRAFIC		.181/II ; 184/IV ; 182/V
MIRON CONSTANTINESCU		184/IV
GHEORGHE VASILICHI : : : : : : : : : : : .		185/VI

СОДЕРЖАНИЕ

От редакционной комиссии Программы Румынской коммунистической партии..	3
--	---

*

АУГУСТИН ДЕАК, ГЕОРГЕ СУРПАТ: Первая всеобъемлющая программа широкой исторической перспективы Румынской коммунистической партии	6
---	---

30-ЛЕТИЕ УСТАНОВЛЕНИЯ РЕВОЛЮЦИОННО-ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ ВЛАСТИ

АРОН ПЕТРИК: 6 марта 1945 г. в современной истории Румынии.....	22
Конфигурация общественно-политической жизни Румынии в периоде от 23 Августа 1944 до 6 марта 1945 г. (Круглый стол).....	33

СТАТЬИ

ГЕОРГЕ ЗАХАРИЯ, МИРЧА МУШАТ: Непрерывная борьба румынского народа за независимость и государственное единство	58
ТИТУ ДЖОРДЖЕСКУ: Социалистическая современность в тысячелетней истории нашей родины	81
ГЕОРГЕ И. ИОНИЦЭ: Роль исторической науки в идейно-политической и культурно-воспитательной деятельности РКП.....	92
Н.Г. МУНТЯНУ: 140 лет от первого выступления идеи социализма на румынской земле.....	111
ОЛИМПИУ МАТИКЕСКУ: Соображения относительно методов борьбы РКП за защиту и поддержку революционных деятелей заключенных в тюрьмах ..	122

ВОСПОМИНАНИЯ

Василе Анагносте	130
------------------------	-----

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Ежегодная научная сессия Института исторических и общественно-политических исследований при ЦК РКП.....	136
Народное собрание в г. Васлуй, посвященное 500-летию от победы Штефана Великого в Подул Ыналт	144
Яссы. Симпозиум на тему: «Штефан Великий в сознание румынского народа»	146
О международной деятельности Института исторических и общественно-политических исследований при ЦК РКП	147

*

Речь при приеме академика Штефан Паску, на заседании Академии СРР	150
---	-----

СОВЕЩАНИЯ С ЧИТАТЕЛЯМИ

Встреча редакции журнала «Анале де историе» с читателями города и уезда Яссы	163
--	-----

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

CONTENTS

On Behalf of the Drafting Committee of the Programme of the Romanian Communist Party.	3
--	---

★

AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE SURPAT: The First Unitary Programme of Large Historic Prospect of the Romanian Communist Party.	6
--	---

30 YEARS SINCE THE ESTABLISHING THE DEMOCRATIC REVOLUTIONARY POWER

ARON PETRIC: 6 th of March 1945 in the Contemporary History of Romania....	22
Configuration of the Social-Political Life of Romania During the Period: 23rd of August 1944 — 6th of March 1945. Table Round.....	33

STUDIES

GHEORGHE ZAHARIA, MIRCEA MUŞAT: The Fight for Independence and State Unity — Permanence of the Romanian People.....	58
TITU GEORGESCU: Our Socialist Present Time in the Motherland's Millenary History.	81
GHEORGHE I. IONIŢA: The Role of the Historical Sciences in the Political-Ideological and Cultural-Educational Activity of the Romanian Communist Party.....	92
N.G. MUNTEANU: 140 since the First Fruit-Bearing of the Socialist Ideas on the Romanian soil.	111
OLIMPIU MATICHESCU: Considerations Concerning the Forms Used by the R.C.P. for Defending and supporting the Imprisoned Revolutionary Militants.	122

EVOCATIONS

Vasile Anagnoste.	130
------------------------	-----

SCIENTIFIC LIFE

Annual Scientific session of the Institute of Historical and Social-Political Studies by the C.C. of the R.C.P.	136
People's Rally at Vaslui on the Occasion of the 500 th Anniversary of Stephan the Great's Victory at Podul Inalt.....	144
Iasi. Symposium: „Stephan the Great in the Conscience of the Romanian People“.	146
International Activity During 1974 of the Institute of Historical and Social-Political Studies by the C.C. of the R.C.P.....	147

★

Academician Stefan Pascu's Speech Delivered at the Session of the Romanian Academy at the 29th january 1975.....	150
--	-----

MEETING THE READERS

Editorial staff of the Review „Analele de istorie“ Meeting the Readers from Iasi City and District.	163
--	-----

CRITIQUES AND BIBLIOGRAPHY

SOMMAIRE

De la part de la Commission de rédaction du Programme du Parti Communiste Roumain.	3
---	---

★

AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE SURPAT: Le premier programme unitaire et de large perspective historique du Parti Communiste Roumain.....	6
---	---

30 ANNÉES DEPUIS L'INSTAURATION DU POUVOIR REVOLUTIONNAIRE DEMOCRATIQUE

ARON PETRIC: Le 6 mars 1945 dans l'histoire de la Roumanie contemporaine....	22
La configuration de la vie sociale-politique de Roumanie à l'époque du 23 août 1944 — 6 mars 1945. Table ronde.	33

ÉTUDES

GHEORGHE ZAHARIA, MIRCEA MUŞAT: La lutte pour l'indépendance et l'unité d'État — une permanence du peuple roumain.....	58
TITU GEORGESCU: Notre contemporanéité socialiste dans l'histoire millénaire de la Patrie.	81
GHEORGHE I. IONIȚA: Le rôle des sciences historiques dans l'activité politique — idéologique et culturelle — éducative du P.C.R.....	92
N.G. MUNTEANU: 140 années depuis l'apparition des idées socialistes sur la terre roumaine.	111
OLIMPIU MATICHESCU: Considérations sur les formes utilisées par le P.C.R. pour la défense et l'aide aux militants révolutionnaires détenus.....	122

ÉVOCATIONS

Vasile Anagnoste.	130
------------------------	-----

LA VIE SCIENTIFIQUE

La session scientifique annuelle de l'Institut d'études historiques et sociales-politiques près du C.C. du P.C.R.	136
La manifestation populaire de Vaslui à l'occasion du 500 anniversaire de la victoire de Podul Înalt d'Etienne le Grand.....	144
Iassy — Symposium sur le thème: „Etienne le Grand dans la conscience du peuple roumain“.....	146
L'activité internationale de l'Institut d'études historiques et sociales-politiques près du C.C. du P.C.R. en 1974.	147

*

Le discours de réception à l'Académie Roumaine du professeur Stefan Pascu, prononcé le 29 janvier 1975.	150
--	-----

DISCUSSIONS AVEC LES LECTEURS

Rencontre de la rédaction de la revue „Anale de istorie“ avec ses lecteurs de la ville et du département de Iassy.....	163
--	-----

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

SUMARIO

De parte de la Comision de redacción del Programa del Partido Comunista Rumano.	3
*	
AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE SURPAT: El primer programa unitario y de amplia perspectiva historica del Partido Comunista Rumano	6

30 ANOS DE LA INSTAURACIÓN DEL PODER REVOLUCIONARIO-DEMOCRATICO

ARON PETRIC: 6 de marzo de 1945 en historia contemporánea de Rumania.....	22
Configuración de la vida social-politica de Rumania en el periodo 23 de Agosto de 1944 — 6 de marzo de 1945. Debatés.....	33

ESTUDIOS

GHEORGHE ZAHARIA, MIRCEA MUSAT: La lucha por la independencia y la unidad estatal — permanencia del pueblo rumano.....	58
TITU GEORGESCU: La contemporaneidad socialista en historia milenaria del país.	81
GHEORGHE I. IONIȚA: El papel de la ciencia historica en la actividad politica-ideologica y cultural-educativa del P.C.R.	92

N.G. MUNTEANU: 140 anos de la primera manifestación de las ideas socialistas en la tierra rumana.	111
OLIMPIU MATICHESCU: Consideraciones concerniente a las formas utilizadas del P.C.R. por la defensa y el apoyo de los militantes revolucionarios encarcelados	122

EVOCACIONES

Vasile Anagnoste.	130
------------------------	-----

LA VIDA CIENTIFICA

La sesion cientifica anual del Instituto de estudios historicos y social-politicos adscrito al C.C. del P.C.R.	136
La asamblea popular de Vaslui con motivo de la aniversación de 500 anos de la conquista de Esteban el Grande de la Podul Inalt.....	144
Iasi. Simposion con el tema: „Esteban el Grande en la conciencia del pueblo rumano“.	146
De la actividad sobre el plan internacional del Instituto de estudios historicos y social-politicos adscrito al C.C. del P.C.R. en el ano 1974.....	147

★

El discurso de recepcion del academico Stefan Pascu, pronunciado en la reunión de la Academia de la Republica Socialista de Rumania, — 29 de énero de 1975.	150
---	-----

CONSEJOS CON LECTORES

El encuentro con los redactóres de la revista „Anales de Historia“ con los lectores del municipio y el distrito Iasi.	163
--	-----

CRITICA Y BIBLIOGRAFIA

INHALT

Seitens der Verfassungskommission des Programms der Rumänischen Kommunistischen Partei	3
--	---

★

AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE SURPAT: Der erste einheitliche-und von breiter historischer Aussicht Programm der Rumänischen Kommunistischen Partei.	6
--	---

30 JAHRE SEIT DER EINFUHRUNG DER REVOLUTIONÄR-DEMOKRATISCHEN MACHT

ARON PETRIC: 6. März 1945 in der Zeitgenössischen Geschichte Rumäniens....	22
Die Gerstaltung des sozial-politischen Lebens Rumäniens in der Zeitspnnne 23 August 1944 — 6. März 1945. Rundtischgespräch.....	33

STUDIEN

GHEORGHE ZAHARIA, MIRCEA MUŞAT: Der Kampf für Unabhängigkeit und Staatseinheit — Ständigkeit des rumänischen Volkes	58
TITU GEORGESCU: Unsere sozialistische Aktualität in der tausendjährigen Geschichte des Vaterlandes.	81
GHEORGHE I. IONITĂ: Die Rolle der Geschichtswissenschaft in der politisch-ideologischen und kulturell-erziherischen Tätigkeit der RKP.....	82
M.G. MUNTEANU: 140 Jahre seit der ersten Offenbarung der sozialistischen Ideen auf rumänischem Boden.	111
OLIMPIU MATICHESCU: Wertschätzungen gegenüber den von der R K P angewendeten Formen für die Verteidigung und Unterstützung der eingekerkerten revolutionären Kämpfer	122

WACHRUFEN

Vasile Anagnoste	130
------------------------	-----

WISSENSCHAFTLICHES LEBEN

Jährliche wissenschaftliche Tagung des Institutes für historische und sozial-politische Studien beim ZK der R K P	136
Volkskundgebung in Vaslui anlässlich des 500. Feiertag des Sieges Stefan cel Mare bei Podul Inalt	144
Iasi. Symposion zum Thema: „Ștefan cel Mare im Gewissen des rumänischen Volkes“	146
Aus der internationalen Tätigkeit des Institutes für historische und sozial-politische Studien beim ZK der RKP im Jahre 1974	147

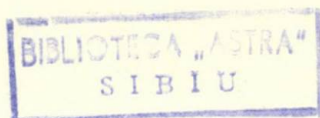
★

Übernahmerede des Akademikers Stefan Pascu in der Sitzung der Rumänischen Akademie vom 29. Januar 1975	150
--	-----

BERATUNGEN MIT DEN LESERN

Begegnung der Redaktion der Zeitschrift „Anale de istorie“ mit den Lesern der Stadt und des Kreises Iași.	163
--	-----

KRITIK UND BIBLIOGRAFIE

Redactori : Ion Calafeteanu, Elena Mureșean, Nicolae Raș

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17.01.60, interior 274 ; 442 ; 722.

Revista „Anale de istorie“ a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

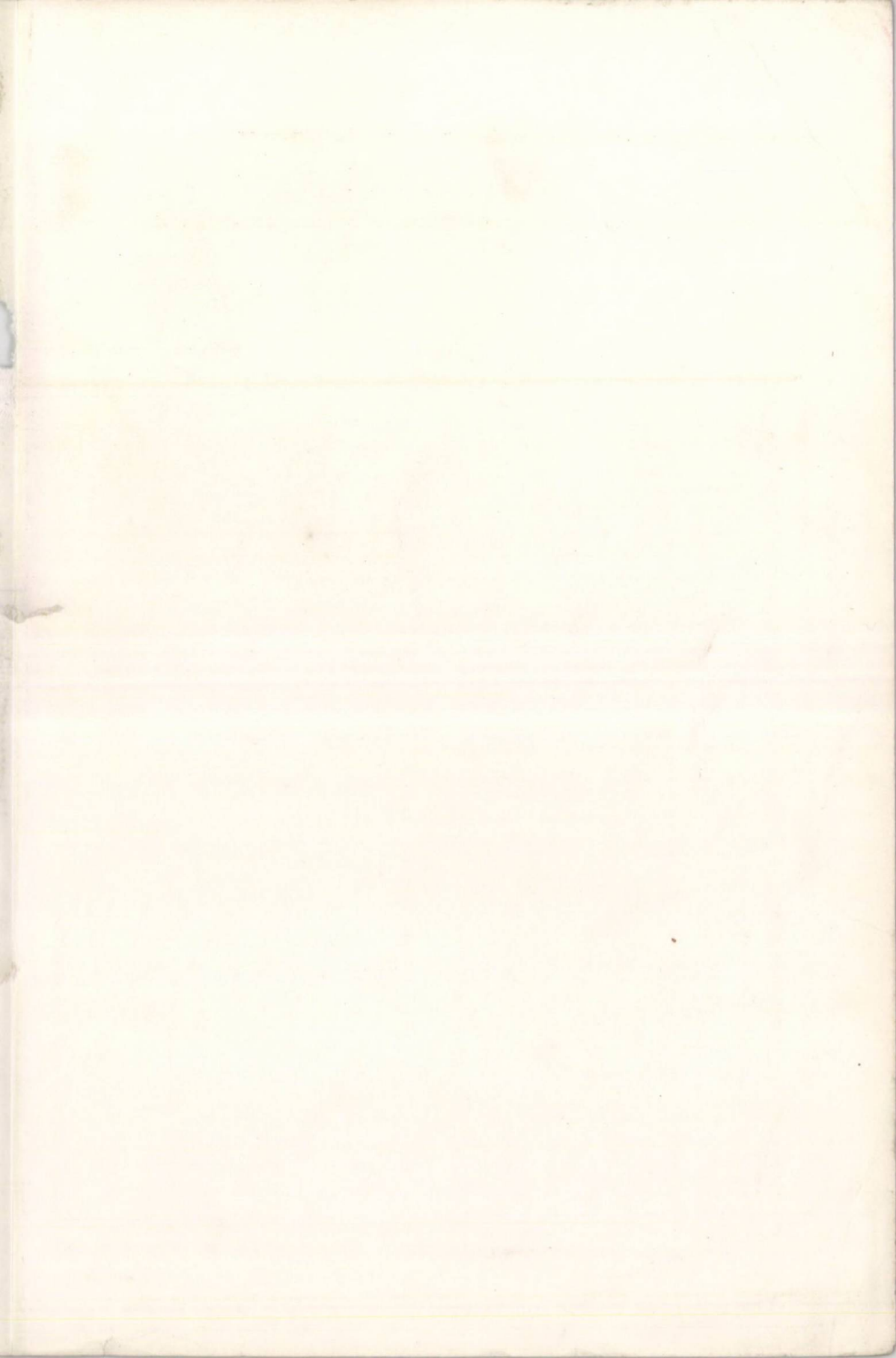
Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROM-PRESFILATELIA“ — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66. P.O.B. — 2001.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei”

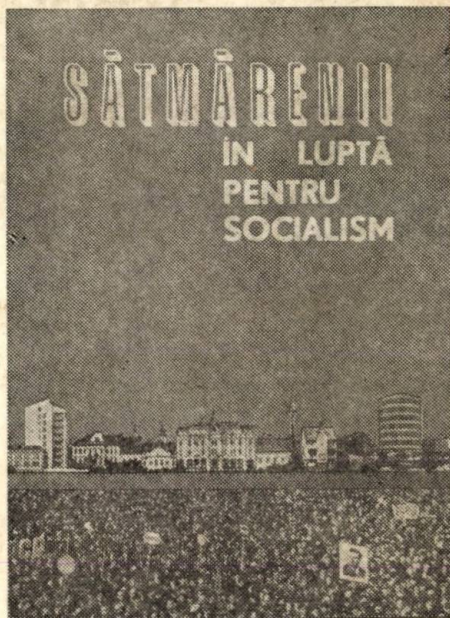

LUCRĂRI APĂRUTE SUB EGIDA
INSTITUTULUI DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.O. AL P.C.R.

**Documente
 din
 istoria
 mișcării
 muncitorești
 din România**

1900-1906

SĂTMĂRENI
ÎN LUTĂ
PENTRU
SOCIALISM

**THE HISTORY
 OF THE ROMANIAN
 PEOPLE**

Edited by
ANDREI OJETEA

TWAYNE PUBLISHERS, INC.

**CLASSE OPERAIA
 E MOVIMENTO
 CONTADINO IN
 ROMANIA**

EDITORI RIUNITI

78965

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

anale de istorie

anul XXI **2** 1975

1990

97

0 JUL. 2005

8965

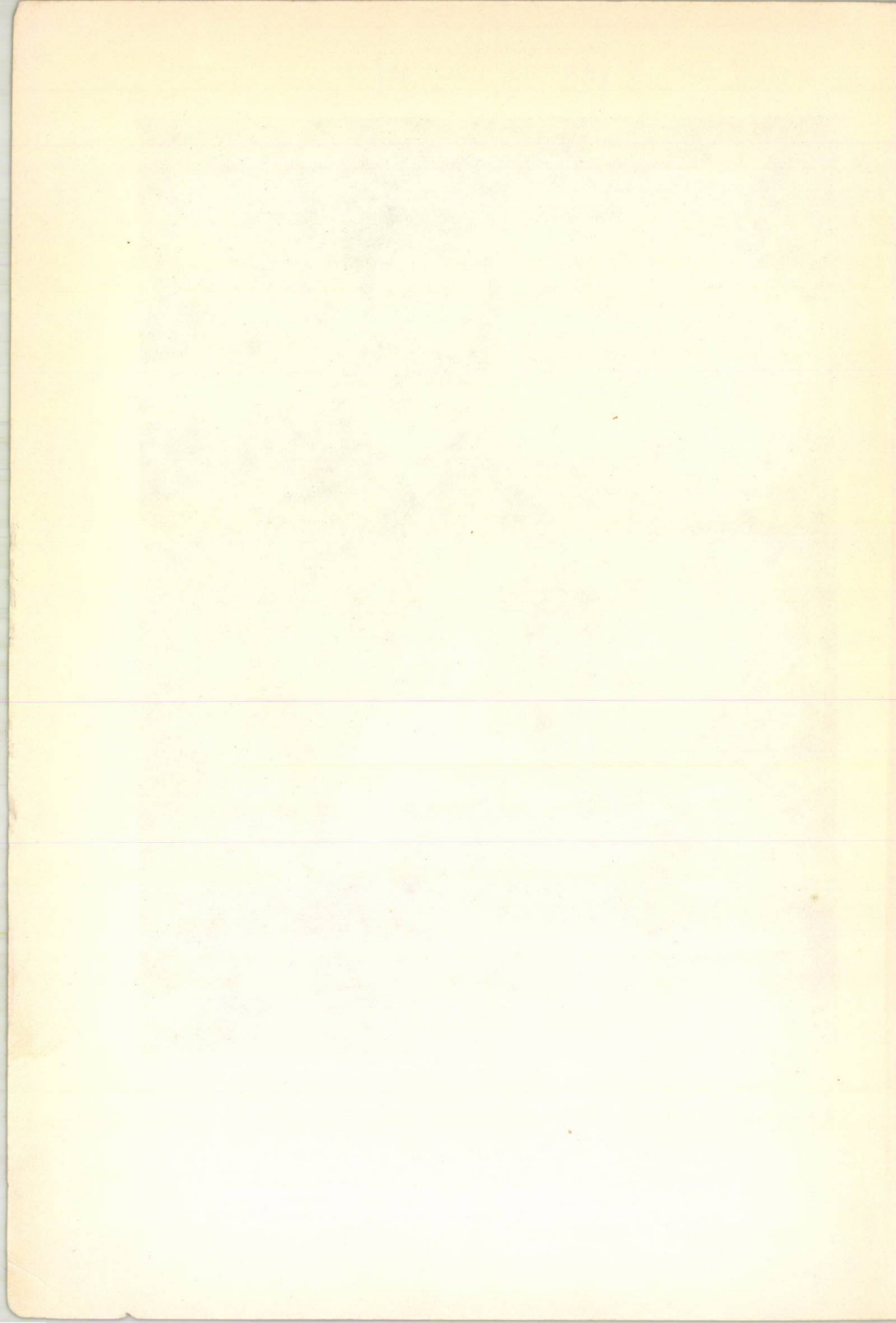
-- ULU. 2014

BIBLIOTECA „ASTRA”
SIBIU

ÎN NUMELE NAȚIUNII NOASTRE SOCIALISTE, EXPRIMÎND UNANIM VOINȚA FIERBINTE
A PARTIDULUI, A ÎNTREGULUI POPOR, MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ A REALES PE TOVARĂȘUL
NICOLAE CEAUȘESCU PREȘEDINTE AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

22842

Jurământul Președintelui Republicii

„Jur să slujesc cu credință patria, să acționez cu fermitate pentru apărarea independenței, suveranității și integrității țării, pentru bunăstarea și fericirea întregului popor, pentru edificarea socialismului și comunismului în Republica Socialistă România !

Jur să respect și să apăr Constituția și legile țării, să fac totul pentru aplicarea consecventă a principiilor democrației socialiste, pentru afirmarea în viața societății a normelor eticii și echității socialiste !

Jur să promovez neabătut politica externă de prietenie și alianță cu toate țările socialiste, de colaborare cu toate națiunile lumii, fără deosebire de orînduire socială, pe baza deplinei egalități în drepturi, de solidaritate cu forțele revoluționare, progresiste de pretutindeni, de pace și prietenie între popoare !

Jur că îmi voi face întotdeauna datoria cu cinste și devotament pentru strălucirea și măreția națiunii noastre socialiste, a Republicii Socialiste România !“

Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la a 30-a aniversare a Academiei „Ştefan Gheorghiu“

Stimaţi tovarăşi,

Este o deosebită plăcere pentru mine să particip, împreună cu alţi tovarăşi din conducerea partidului, la a 30-a aniversare a Academiei „Ştefan Gheorghiu“, de fapt a începutului organizării învăţămîntului de partid în condiţii legale.

Cu prilejul acestei aniversări, precum şi cu ocazia acordării Academiei „Ştefan Gheorghiu“ a înaltei distincţii a Republicii Socialiste România ordinul „Victoria Socialismului“, doresc ca, în numele Comitetului Central al partidului, precum şi al meu personal, să adresez cadrelor didactice, studenţilor şi cursanţilor cele mai calde felicitări şi urări de noi şi noi succese în activitatea viitoare. **(Aplauze puternice, urale).**

În decursul celor 30 de ani de existenţă, în această instituţie de învăţămînt s-au pregătit mii de activişti de partid şi de stat. Ca şi în alte domenii, şi în organizarea Academiei „Ştefan Gheorghiu“ s-au produs în această perioadă multe transformări şi îmbunătăţiri. Începînd din 1971 acestei instituţii i-au revenit sarcini de mare răspundere în formarea cadrelor de conducere pentru activitatea de partid şi de stat. Aceasta a corespuns cu intrarea României într-o nouă etapă de dezvoltare, cu preocuparea conducerii pentru pregătirea la un nivel mai înalt a cadrelor de partid şi de stat, pentru perfecţionarea continuă a cunoştinţelor lor în vederea realizării în condiţii optime a sarcinilor de mare răspundere ce le revin.

De altfel, conducerea partidului a acordat o atenţie deosebită conţinutului teoretic, ideologic şi politic al întregului învăţămînt, aşezînd la baza lui concepţia revoluţionară a clasei muncitoare, materialismul dialectic şi istoric, atotbiruitoarea învăţătură marxist-leninistă.

Se poate spune că aproape totalitatea cadrelor de partid şi de stat au urmat, într-o formă sau alta, diferite cursuri ale Academiei „Ştefan Gheorghiu“. Putem afirma că preocuparea constantă a conducerii partidului pentru ridicarea nivelului politic-ideologic al cadrelor, al activului, al tuturor comuniştilor a avut un rol primordial în desfăşurarea cu succes a întregii activităţi de făurire a socialismului, în creşterea rolului de forţă politică conducătoare a partidului în toate domeniile vieţii sociale. Co-

mitetul Central dă o înaltă apreciere rezultatelor obținute în întregul învățămînt de partid și, îndeosebi, în activitatea Academiei „Ștefan Gheorghiu” și își exprimă convingerea că și în viitor Academia, toate școlile de partid își vor îndeplini cu succes sarcinile de mare răspundere ce le revin în formarea cadrelor de conducere, în ridicarea nivelului lor teoretic, politic și ideologic, pentru a participa activ la înfăptuirea hotărîrilor Congresului al XI-lea. **(Aplauze puternice).**

Stimați tovarăși,

Aniversarea a 30 de ani de la organizarea învățămîntului de partid în condiții legale — subliniez aceasta pentru că și în condiții de ilegalitate partidul nostru a organizat în țară învățămîntul de partid — are loc la numai cîteva luni după Congresul al XI-lea, care a adoptat Programul partidului, carta teoretică, ideologică și politică fundamentală a partidului nostru, expresia marxism-leninismului creator în România, precum și Directivele privind dezvoltarea economico-socială a țării în următorul cincinal — 1976—1980 și, în perspectivă, pînă în 1990. Aceste documente istorice, toate hotărîrile Congresului al XI-lea, care a trasat linia politică generală, internă și externă, a partidului — luminează calea activității întregului nostru partid, a întregului popor în lupta pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea fermă a României spre comunism, pentru ridicarea continuă a bunăstării materiale și spirituale a întregii națiuni. **(Aplauze puternice, prelungite).**

Programul, Directivele, hotărîrile Congresului al XI-lea sintetizează în mod minunat experiența revoluționară a partidului nostru, a muncii eroice desfășurate de oamenii muncii din țara noastră, fără deosebire de naționalitate, de întregul popor pentru făurirea noii orînduiri sociale. Totodată, ele țin seama de experiența altor state în făurirea socialismului și comunismului, de concluziile activității revoluționare desfășurate de alte partide comuniste și muncitorești, de schimbările care au loc în viața internațională contemporană.

Întreaga activitate a Partidului Comunist Român pornește de la studierea temeinică a realităților economico-sociale din țara noastră, are în vedere aplicarea creatoare a adevărilor universale valabile la condițiile concrete din România. Tocmai datorită acestui fapt, partidul nostru a știut să-și elaboreze linia politică generală, strategia și tactica, corespunzător fiecărei etape de dezvoltare a țării noastre, să asigure mersul ferm înainte al poporului pe calea făuririi societății socialiste.

Marile realizări obținute în cei 30 de ani de la eliberare de către poporul român, sub conducerea partidului, în transformarea revoluționară a societății, în făurirea noii orînduiri sociale atestă cu putere justetea politicii marxist-leniniste a partidului nostru. **(Aplauze puternice).**

Atît cu prilejul aniversării a 30 de ani de la eliberare, cît și la Congresul al XI-lea am înfățișat pe larg drumul glorios de luptă al partidului și poporului nostru și de aceea nu mă voi referi acum la aceasta. Vă sînt cunoscute hotărîrile Congresului al XI-lea, documentele care stau la baza întregii activități a partidului și poporului nostru în perioada următoare. Aș dori să subliniez doar faptul că realizarea cu succes a hotărîrilor Congresului al XI-lea impune perfecționarea continuă a întregii noastre activități, unirea eforturilor întregului partid, a întregului popor în marea operă de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate.

tate. În această direcție, un rol de importanță hotărâtoare are ridicarea nivelului politico-ideologic al cadrelor, al activului, al întregului partid. Soluționarea cu succes a problemelor tot mai complexe ale construcției socialiste solicită cadre cu o temeinică pregătire teoretică, ideologică și politică, cu o bună pregătire profesională și practică, în stare să înțeleagă marile transformări revoluționare care au loc în țara noastră și pe plan internațional, să acționeze în mod conștient, în concordanță cu cerințele dezvoltării sociale.

Așa cum am subliniat la Congresul al XI-lea, în următorii 10—15 ani, în România se vor produce schimbări fundamentale în structura economică și socială. Va avea loc o importantă creștere a forțelor de producție, dezvoltarea și modernizarea bazei tehnico-materiale, ca urmare a continuării ferme a politicii de industrializare socialistă a țării. Se va realiza, de asemenea, dezvoltarea puternică a producției agricole, în condițiile largirii și modernizării continue a bazei ei materiale, ale mecanizării și chimizării, ale folosirii științei agrotehnice avansate. Vom promova cu consecvență dezvoltarea întregii activități de cercetare științifică, asigurând progresul tuturor domeniilor de activitate, al întregii societăți pe baza cuceririlor revoluției tehnico-științifice mondiale, a celor mai noi descoperiri ale cunoașterii umane din epoca noastră. Toate acestea vor produce schimbări revoluționare și în structura socială, în relațiile de producție și în raporturile sociale. Ca urmare a dezvoltării economiei naționale, a creșterii avuției și venitului național, se va ridica puternic nivelul de trai material și spiritual al întregului popor — țelul suprem al politicii partidului, esența însăși a făuririi noii orânduiri sociale, a societății socialiste multilateral dezvoltate în România. **(Vii aplauze).**

Toate aceste mutații și schimbări vor constitui parte integrantă a procesului revoluționar de transformare continuă a societății în noul stadiu de dezvoltare a socialismului, de trecere treptată spre comunism.

În acest context, vom asista la lărgirea continuă a democrației socialiste, la perfecționarea organizării și conducerii vieții economico-sociale prin asigurarea cadrului organizatoric cel mai corespunzător participării oamenilor muncii, a întregului popor la conducerea tuturor sectoarelor de activitate, a întregii societăți. Pornim constant de la faptul că socialismul, societatea socialistă multilateral dezvoltată și comunismul nu se pot realiza decât cu participarea activă și conștientă a întregului popor, că acesta se construiește pentru popor, și trebuie să facem totul ca poporul să fie făuritorul conștient al propriului său viitor. **(Aplauze puternice, îndelungate).**

În aceste condiții va avea loc creșterea și mai puternică a rolului politic conducător al partidului, care va trebui să asigure conducerea unitară și conștientă a tuturor proceselor revoluționare, să acționeze cu hotărâre împotriva vechiului ce nu mai corespunde cerințelor dezvoltării sociale, să sesizeze noul și să-l promoveze cu curaj și fermitate în toate domeniile de activitate. Pornind de la faptul că lupta între vechi și nou va continua să se manifeste în întreaga perioadă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului, că vor apărea continuu contradicții în diferite domenii de activitate, partidului îi revine rolul de a sesiza la timp apariția diferitelor contradicții și de a acționa pentru înlăturarea lor, de a da curs și asigura afirmarea cu putere a

noului, de a acționa pentru dezvoltarea continuă a forțelor de producție, pentru perfecționarea relațiilor de producție și sociale, a organizării întregii societăți socialiste și comuniste pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și cunoașterii umane. **(Aplauze puternice).**

În noua etapă de dezvoltare, partidul nostru va acționa, de asemenea, pentru creșterea rolului statului în conducerea unitară, pe baza planului național, a întregii activități economico-sociale. Așa cum se subliniază în Programul partidului, făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului nu se pot realiza la întimplare, la bunul plac; este necesară o temeinică planificare pentru dezvoltarea armonioasă a tuturor sectoarelor de activitate, a tuturor laturilor vieții economico-sociale. Întreaga activitate economico-socială trebuie să se desfășoare pe baza planului național unic, care să asigure unirea eforturilor materiale și umane într-o singură direcție, să asigure triumful — cu cât mai puține greutăți — a noii orînduiri sociale, a comunismului. **(Aplauze puternice).**

Avem pentru aceasta tot ceea ce este necesar. În primul rînd, după cum se știe, au triumfat noile relații de producție în toate domeniile de activitate, au fost lichidate cu desăvîrșire clasele exploatare; avem proprietatea socialistă, de stat și cooperatistă, care se îmbină în mod armonios și asigură îndeplinirea obiectivelor mărețe trasate de Congresul al XI-lea. Ne-am condus și ne conducem permanent după ideile afirmate cu mult timp în urmă de Lenin — dar care își păstrează valabilitatea și în condițiile noastre — că socialismul nu se poate construi decît prin organizarea unitară a tuturor sectoarelor de activitate, prin crearea și întărirea proprietății socialiste — de stat sau cooperatiste — în toate domeniile. În condițiile existenței și păstrării concomitente a proprietății socialiste și a micii proprietăți — care generează zi de zi capitalism — nu se poate construi socialismul și comunismul! **(Aplauze).** Îi rog pe prietenii noștri din țările în curs de dezvoltare să nu-mi ia în nume de rău, dar am subliniat această idee nu atît pentru România, care a depășit o asemenea etapă, ci pentru acele țări care, în număr tot mai mare, își afirmă dorința de a păși pe calea noii orînduiri sociale.

În perioada făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate un rol tot mai important are activitatea teoretică, ideologică și politică, munca educativă de formare a omului nou, constructor conștient al noii orînduiri sociale. Fără nici o îndoială că pentru realizarea acestei orînduiri sînt necesare nu numai mijloace materiale, ci, în primul rînd, transformarea omului. Pînă la urmă, omul este forța hotărîtoare a tuturor transformărilor revoluționare din societate, din lume. Omului trebuie să-i acordăm deci toată atenția, transformării lui. Trebuie să asigurăm crearea omului de tip nou, revoluționar, combativ, ferm, care să asigure făurirea noii orînduiri sociale! **(Aplauze puternice).** Trebuie să avem permanent în vedere că afirmarea revoluției tehnico-științifice în toate domeniile se poate realiza numai odată cu transformarea revoluționară a întregii societăți, cu afirmarea în viață a principiilor eticii și echității socialiste, cu formarea omului nou, făuritor conștient al propriei sale istorii. Iată de ce învățămîntul de partid, întregul nostru învățămînt, de altfel, trebuie să aibă un rol tot mai activ în formarea cadrelor de partid și de stat cu o înaltă pregătire ideologică, în stare să stăpînească temeinic concepția mate-

rialist-dialectică și istorică despre lume, să înțeleagă schimbările care au loc permanent în societatea noastră și pe plan mondial, să acționeze în concordanță cu legile dezvoltării sociale în vederea transformării revoluționare a societății și a lumii.

Am vizitat astăzi Academia dumneavoastră. Fără îndoială că, față de ce era cu cîțiva ani în urmă — să spun acum 5 ani, ținînd seama că tovarășul Răutu a făcut această comparație — s-au realizat multe. Într-adevăr, Academia „Ștefan Gheorghiu” a devenit un puternic centru de formare și pregătire a cadrelor pentru toate domeniile de activitate.

Vă rog să mă iertați că nu am avut cînd să mă pregătesc pentru o critică serioasă la adresa lipsurilor Academiei. **(Animație, aplauze)**. Mi-ar fi cerut timp mai mult să studiez, mai îndeaproape, activitatea Academiei și am avut multe probleme de rezolvat în ultima vreme. Totuși, neaborînd acum în acest mod activitatea dumneavoastră, cred că înșiși tovarășii din Academie vor înțelege că mai sînt încă multe lucruri de îmbunătățit. Sper că vor ține seama de necesitatea unei analize mai temeinice a ceea ce s-a făcut pînă acum, a ceea ce este bun, a ceea ce este negativ și vor lua măsuri — acolo unde depinde de ei — pentru a perfecționa activitatea, sau vor face propuneri — acolo unde trebuie să capete aprobare — pentru a aduce îmbunătățirile necesare.

Dorim ca Academia „Ștefan Gheorghiu” să joace un rol tot mai important în formarea cadrelor, să acorde mai multă atenție problemelor actuale ale dezvoltării societății noastre, imprimării unui spirit combativ, revoluționar în activitatea cadrelor noastre de partid. Trebuie să fie tuturor clar că nu a încetat procesul revoluționar în România, că el se dezvoltă pe o treaptă superioară. De aceea, comuniștii trebuie să rămînă permanent revoluționari, să devină și mai fermi, pe măsura mersului înainte spre comunism, dacă vor să-și îndeplinească rolul de avangardă în conducerea poporului în această măreață operă. **(Aplauze puternice)**.

Am elaborat un Program, un Cod al normelor de etică și echitate socialistă. Nu este însă suficient aceasta, nu este îndeajuns ca ele să fie studiate în Academie sau în alte forme de învățămînt. Este necesar să ne gîndim — și aș dori ca Academia să aibă un rol activ în aceasta — să începem să organizăm viața în concordanță cu Programul și cu normele de etică și echitate socialistă. Numai așa, învățămîntul nostru de partid își va îndeplini rolul important ce-i revine în viața noastră socială.

După cum vedeți, mă opresc mai mult la problemele de ordin teoretic și ideologic. Nu abordez problemele activității de conducere economică — deși sînt foarte importante — pentru că ele au fost pe larg abordate la Congresul partidului. Consider însă că am rămas ceva în urmă și trebuie să acordăm mai multă atenție problemelor teoretice, ideologice, ridicării nivelului politic al comuniștilor, al cadrelor, al tuturor oamenilor muncii. **(Aplauze puternice)**.

Avem în vedere ca activitatea Academiei „Ștefan Gheorghiu” să fie mai strîns împletită cu cea a Academiei de științe sociale și politice. Trebuie să se realizeze o integrare reală între Academia „Ștefan Gheorghiu” și Academia de științe sociale și politice, un rol mai mare revenind în activitatea de cercetare, în domeniul științelor sociale Academiei „Ștefan Gheorghiu”. De asemenea, dorim ca în viitor să realizăm o unitate deplină în predarea unor științe sociale — cum este, de exemplu, filo-

zofia prin realizarea unui for unic de îndrumare a predării acestor științe în întreaga țară. Și aici, Academia „Ștefan Gheorghiu” trebuie să joace un rol mai activ. Pornim de la considerentul că Academia „Ștefan Gheorghiu” își desfășoară activitatea sub conducerea nemijlocită a Comitetului Central al partidului, că predarea științelor sociale în întreaga țară, în toate formele de învățământ, trebuie să se desfășoare pe baza unei concepții unitare.

Este de înțeles că la baza întregului învățământ de partid și de stat, de altfel, trebuie să stea Programul partidului, hotărârile Congresului al XI-lea — care constituie expresia marxismului creator în România. Activitatea de formare a cadrelor, de înarmare ideologică a întregului partid trebuie să fie pătrunsă de un spirit militant, combativ, revoluționar. Se impune să fie desfășurată o luptă hotărâtă împotriva oricăror concepții și mentalități burgheze, retrograde. Trebuie să nu admitem sub nici o formă, în nici un sector al învățământului nostru — am în vedere și învățământul de stat — manifestarea concepțiilor și a filozofiei reacționare.

Poate ar fi bine să abordăm aici o anumită problemă. Fără îndoială că avem încă multe de făcut în acest domeniu, că trebuie să fim mult mai activi în lupta politică, ideologică, împotriva concepțiilor vechi. Nu trebuie să uităm nici un moment că în lume există încă imperialism, forțe reacționare, fascism — deci concepții reacționare, anticomuniste foarte active. Noi trebuie să participăm în mod ferm și consecvent la lupta împotriva tuturor acestor manifestări, sub orice formă ar apărea ele, nu numai pe plan național, ci și pe plan internațional. Consider însă că nu trebuie să punem sub emblema anticomunismului o serie de concepții progresiste, democratice sau pe aceia care emit anumite critici la adresa noastră. Anticomunismul se manifestă ca instrument în mâinile reacțiunii, ale fascismului, ale imperialismului, slujind politica de clasă a acestora, dominația și asuprirea altor popoare. Nu trebuie să cădem în greșeala de a vedea în manifestarea diferitelor păreri, în interpretarea diferită a unei probleme, în diversitatea formelor de trecere spre socialism — care există și vor exista întotdeauna, inclusiv în societatea comunistă cât timp va gândi omul — tendințe dușmănoase pe care să le etichetăm drept anticomunism. Aceasta nu ar face decât să dăuneze cauzei progresului, să întărească reacțiunea, să împiedice lupta împotriva adevăratului anticomunism cu caracter profund reacționar, imperialist. **(Vii aplauze).**

Academia „Ștefan Gheorghiu” trebuie să se afle în primele rânduri ale luptei pentru afirmarea cu putere, în toate domeniile de activitate, a concepției materialist-dialectice, a marxism-leninismului, a ideologiei revoluționare a partidului nostru. În următorii ani Academiei „Ștefan Gheorghiu”, învățământului de partid în general le revin sarcini de mare răspundere în formarea miilor de cadre de conducere necesare diferitelor sectoare de activitate. Se impune, de asemenea, un efort mai susținut pentru dezvoltarea științei conducerii economiei, a conducerii întregii vieți sociale, în concordanță cu cerințele transformării revoluționare a societății românești. Este necesar, totodată, ca, odată cu studierea temeinică a schimbărilor care au loc în țara noastră, să se acorde o mai mare atenție fenomenelor și transformărilor revoluționare care au loc în lumea contemporană. Trebuie să avem permanent în vedere că între politica internă și cea internațională a partidului nostru există o

strînsă unitate dialectică. Numai ținînd seama de tendințele care au loc în dezvoltarea societății omenești, în raportul de forțe pe arena mondială, vom putea asigura îndeplinirea cu succes a sarcinilor trasate de Congresul al XI-lea al partidului; în același timp mersul înainte al patriei noastre pe calea socialismului va spori contribuția României, a partidului nostru la întărirea forțelor socialismului și progresului, la cauza colaborării și păcii în lume.

În activitatea politico-ideologică va trebui să acordăm un loc corespunzător educării cadrelor, a întregului partid în spiritul solidarității internaționale cu țările socialiste, cu partidele comuniste și muncitorești, cu forțele progresiste, de eliberare națională, cu forțele revoluționare de pretutindeni, cu forțele antiimperialiste, democratice din întreaga lume. Trebuie să ținem permanent sus steagul solidarității și conlucrării cu forțele revoluționare și progresiste mondiale. Aceasta a caracterizat întotdeauna mișcarea democratică, progresistă, revoluționară din țara noastră, lupta P.C.R. Nemaivorbînd de perioada mai veche, de participarea la Comuna din Paris, la atîtea și atîtea lupte revoluționare, mișcarea noastră muncitorească s-a întrajutorat și a conlucrat activ în acest secol, precum și astăzi, cu forțele progresiste de pretutindeni, a acordat și a primit sprijin în lupta pentru construcția socialismului. Această întrajutorare între țări, între partide și organizații egale în drepturi, pe baza principiului respectului și stimei reciproce, constituie chezașia celui mai puternic internaționalism, garanția unității și forței de neînvins a mișcării revoluționare, a luptei de eliberare a popoarelor. **(Aplauze puternice).**

Se impune, de asemenea, să asigurăm abordarea într-un spirit revoluționar, creator, a schimbărilor internaționale ce demonstrează permanent că vechea orînduire, bazată pe asuprire și inegalitate socială și națională, este condamnată dispariției, trebuie să facă loc orînduirii noi, socialiste, întemeiate pe relații noi, de egalitate, respect și colaborare liberă între națiuni.

Analizînd temeinic schimbările în raportul de forțe pe plan mondial, tendințele dezvoltării societății, trebuie să tragem concluzii corespunzătoare cu privire la activitatea internațională a partidului și statului nostru de dezvoltare continuă a colaborării cu toate țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială. În acest spirit, este necesar să acționăm cu putere pentru afirmarea noii ordini economice și politice internaționale, a principiilor de deplină egalitate în drepturi, respect al independenței și suveranității naționale, neamestec în treburile interne, renunțarea la forță și la amenințarea cu forță în relațiile dintre state. Să acționăm cu fermitate pentru respectarea dreptului fiecărui popor de a fi deplin stăpîn pe destinele sale, pe bogățiile naționale, de a se dezvolta liber și independent, potrivit voinței și aspirațiilor proprii de bunăstare și fericire. **(Aplauze puternice).**

În legătură cu marile transformări economice, sociale și politice, cu schimbările în raportul de forțe ce se produc în lumea contemporană, aș dori să mă refer la problema, deosebit de importantă, a modului în care sînt interpretate uneori cauzele acestor schimbări ce continuă să se manifeste sub ochii noștri și care determină — într-o fază de început,

desigur — cursul spre destindere, colaborare și pace. Pentru a înțelege just factorii care stau la baza acestor schimbări, a întregii dezvoltări internaționale, este necesar să avem în vedere ansamblul contradicțiilor pe care le generează lumea contemporană, precum și factorii ce influențează ascuțirea lor tot mai evidentă. Înțelegerea proceselor istorice actuale cere să privim viața internațională, evenimentele nu ca rezultat al unor acte și acțiuni cu caracter întâmplător, nu ca expresie a manifestării voinței unor persoane — oricât de bine intenționate ar fi acestea. Analiza științifică, marxist-leninistă a realității reliefează în modul cel mai convingător că schimbările ce se produc în lume au la origine acțiunea legităților sociale obiective ce se manifestă cu putere independent de voința oamenilor. Teoria noastră revoluționară demonstrează în mod incontestabil că nu voința subiectivă a unor personalități este aceea care schimbă cursul dezvoltării omenirii, ci, dimpotrivă, intențiile și actele oamenilor sînt determinate de legile inexorabile ale progresului istoric. Numai în măsura în care personalitățile înțeleg tendințele obiective ale acestor legi, necesitățile imperioase ale mersului înainte al societății, ele pot aduce o contribuție pozitivă la transformarea lumii, la îndeplinirea aspirațiilor și idealurilor înaintate ale omenirii, ale fiecărei națiuni în parte.

În evoluția progresistă a societății omenirii contribuția decisivă o aduc masele largi populare, lupta lor conștientă pentru făurirea propriei istorii, în concordanță cu cerințele legităților obiective ale dezvoltării sociale. Iată de ce, înfățișînd țelurile majore ale vieții internaționale contemporane cum sînt: realizarea securității europene, dezarmarea generală și, în primul rînd, dezarmarea nucleară, lichidarea focarelor de încordare și război și generalizarea metodei soluționării problemelor pe cale politică, pașnică, instaurarea unor relații noi, democratice între state, partidul nostru atrage atenția că toate acestea nu se pot îndeplini doar prin actele unor personalități, datorită bunăvoinței unor guverne, ci, în primul rînd, prin lupta unită, energică și hotărîtă a maselor populare care pot și trebuie să influențeze cursul evenimentelor, să determine guvernele, conducătorii statelor să acționeze în concordanță cu năzuințele popoarelor, ale omenirii, de colaborare, pace și progres. **(Vii aplauze).** După părerea noastră, înțelegerea justă a rolului luptei maselor populare în lumea de azi are o importanță esențială pentru continuarea cursului destinderii, pentru dezvoltarea liberă și independentă a fiecărei națiuni, pentru asigurarea progresului social al fiecărui popor și instaurarea păcii și colaborării internaționale.

M-am referit la aceste probleme, pornind de la necesitatea ca Academia „Ștefan Gheorghiu”, toți cei care lucrează pe tărîmul ideologiei, al propagandei să dea o atenție deosebită studierii și interpretării cauzelor social-politice ale schimbărilor ce se produc în viața internațională, punînd în centrul preocupărilor analiza științifică a rolului maselor populare în dezvoltarea omenirii contemporane.

În această lumină se impune să fie intensificată participarea noastră la rezolvarea marilor probleme care frămîntă omenirea și de care depinde evoluția vieții internaționale, să sporească rolul nostru în acțiunea de unire a forțelor progresiste de pretutindeni, a tuturor popoarelor în scopul impunerii unei politici noi, bazate pe egalitate și echitate, creării

condițiilor pentru făurirea unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră.

Este de la sine înțeles că partidul nostru trebuie să aducă o contribuție activă și originală la analiza și interpretarea științifică, justă a tuturor problemelor care apar ca urmare a schimbărilor revoluționare ce au loc în lume. În această direcție trebuie să pornim de la faptul că dezvoltarea teoriei revoluționare marxist-leniniste nu se poate realiza decât pe baza activității desfășurate de către fiecare partid revoluționar. Marxism-leninismul nu este o dogmă elaborată o dată pentru totdeauna, el se înnoiește și se dezvoltă continuu, odată cu dezvoltarea economico-socială, cu transformările revoluționare ce se petrec în lume. De aceea, fiecare partid poate și trebuie să-și aducă contribuția activă la îmbogățirea concepției revoluționare despre lume și viață.

În această ordine de idei, reține atenția faptul că în abordarea unor probleme se încearcă, uneori, să se nesocotească realitățile, sensul dezvoltării istorice a societății. În acest sens m-aș referi la felul cum este tratat câteodată rolul națiunii, problema națională în general. Uneori se fac încercări de a se nega sau subaprecia rolul istoric al națiunii în actuala epocă de dezvoltare a societății, în făurirea socialismului și în trecerea spre comunism. Aceasta îi face pe unii ca, pornind de la negarea sau subaprecierea rolului națiunii, să pună sub semnul egalității preocuparea pentru dezvoltarea și afirmarea națiunii și naționalismul, etichetând apoi acest așa-zis naționalism drept anticomunism. Acest raționament este profund greșit și dăunător; el duce, de fapt, la slăbirea preocupării pentru afirmarea relațiilor de egalitate între națiuni, tocmai acum când, sub ochii noștri, are loc un uriaș proces de eliberare națională, de formare a zeci și zeci de națiuni, de state independente, naționale. Un asemenea raționament duce, în mod inevitabil, la cosmopolitism, la slăbirea colaborării și prieteniei între popoare.

După cum se știe, partidul nostru pornește în mod ferm de la concepția că în actuala etapă, cât și în întreaga epocă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de trecere spre comunism, inclusiv multă vreme în societatea comunistă însăși, națiunea va avea de jucat un rol important. De aceea facem totul pentru a asigura afirmarea cu putere a caracteristicilor noi ale națiunii socialiste, în cadrul căreia nu mai există clase exploatoare, din care dispar antagonismele de clasă și are loc un amplu și permanent proces de apropiere între clase și categorii sociale, între munca fizică și cea intelectuală, între oraș și sat, de omogenizare a societății. În acest mod se formează o națiune nouă, de oameni egali în drepturi, animați de aceleași interese și idealuri.

În același timp, partidul nostru înfăptuiește neabătut politica marxist-leninistă de deplină egalitate în drepturi între toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, considerînd că soluționarea problemelor legate de existența naționalităților conlocuitoare într-o țară sau alta constituie parte integrantă a politicii fiecărui stat, a luptei sale pentru transformarea revoluționară a societății, pentru unirea eforturilor tuturor oamenilor muncii într-o direcție unică. Noi considerăm că deplina egalitate în drepturi între toți cetățenii, fără deosebire de naționalitate, constituie o necesitate obiectivă pentru mersul ferm înainte pe calea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului în România. Așa cum deplina egalitate în drepturi între națiuni, între toate popoarele

constituie cheazăsia succesului luptei pentru o nouă ordine economică și politică, pentru progres social, pentru victoria socialismului și comunismului în lume. **(Vii aplauze).**

O importanță deosebită prezintă dezvoltarea gândirii și cercetării în domeniul științelor istorice. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în prezent, în lume se formulează tot felul de interpretări denaturate, falsificatoare ale unor procese și realități istorice, în scopul justificării unor stări de lucruri inechitabile atât din trecut, cât și din prezent. Astfel, pe plan mondial se fac frecvente încercări de a prezenta istoria dominației imperia-liste, colonialiste, politica de asupraire și jefuire a altor popoare, promovată timp de secole, drept manifestări progresiste care au venit în sprin-jinul dezvoltării popoarelor asuprite. Dezmembrarea unor state, divizarea arbitrară a unor popoare sînt prezentate, de asemenea, drept expresii ale unor necesități istorice, iar rezultatele unor asemenea situații artificial create sînt teoretizate și interpretate ca un proces firesc de formare a unor națiuni distincte. Se practică, de asemenea, elogierea și chiar preamărirea acțiunilor unor cercuri conducătoare reacționare din trecut, dîndu-li-se certificate care ar atesta așa-zisul lor caracter „progresist”, „eliberator”.

În aprecierea acestor denaturări, în întreaga analiză a dezvoltării istorice a popoarelor trebuie să pornim neabătut de la principiile fundamentale ale concepției materialismului dialectic și istoric, de la Programul partidului nostru, care, fără să negligeze însemnătatea personalităților progresiste în viața națiunilor, subliniază cu putere rolul hotărîtor al maselor populare în făurirea istoriei, în dezvoltarea ascendentă a societății omenești. Partidul nostru a condamnat și condamnă politica de subjugare și dominație a altor popoare, indiferent în ce condiții și sub ce formă s-a manifestat și se mai manifestă aceasta în lume. Experiența istorică ne învață că dezmembrarea unor țări, fărîmițarea unor națiuni au reprezentat totdeauna o frînă în calea dezvoltării sociale, au împiedicat popoarele să-și afirme cu putere energiile și capacitatea creatoare în lupta pentru progres social, pentru civilizație și bunăstare.

Iată de ce este necesar ca cercetătorii în domeniul științelor istorice, toți cei care lucrează pe frontul activității ideologice și de propagandă să acționeze pentru promovarea unei concepții istorice cu adevărat revoluționare, care să permită interpretarea justă, marxist-leninistă, a tuturor proceselor și evenimentelor internaționale. Totodată, studiul istoriei trebuie să ducă la desprinderea unor concluzii pentru activitatea practică în lupta împotriva politicii de dominație imperialistă, colonialistă și neocolonialistă, pentru apărarea și promovarea dreptului popoarelor la viață liberă, la afirmarea nestingherită a ființei lor naționale, la dezvoltarea lor progresistă, corespunzător voinței proprii, fără nici un amestec din afară. **(Aplauze puternice, prelungite).**

Nu doresc să mă opresc acum la alte probleme ale dezvoltării contemporane. Ele au fost, în linii generale, abordate la Congresul al XI-lea, sînt analizate în cadrul Programului elaborat de acest Congres. Doresc însă să subliniez încă o dată necesitatea de a acorda mai multă atenție muncii politico-ideologice, de a imprima un spirit combativ, ferm, în întreaga activitate teoretică-ideologică a partidului. În activitatea ideologică trebuie să avem permanent în vedere necesitatea imperioasă a înnoirii și dezvoltării continue a concepției materialismului dialectic și istoric,

a socialismului științific, a teoriei despre revoluție și construcția socialismului. După cum se știe, marii teoreticieni ai proletariatului — Marx, Engels, Lenin — au manifestat o atitudine deosebit de fermă și combativă împotriva oricăror încercări de prezentare a teoriei revoluționare ca o dogmă dată o dată pentru totdeauna, ridiculizînd pe cei ce făceau asemenea încercări. Ei au considerat întotdeauna teoria revoluționară ca o călăuză în acțiune, ca un instrument de luptă, cerînd îmbogățirea și dezvoltarea ei în raport cu schimbările neîntrerupte ale vieții, ale practicii luptei sociale. Cu atît mai mult astăzi — în epoca celei mai profunde revoluții tehnico-științifice, cînd cunoașterea umană a căpătat dimensiuni fără precedent, cînd științele aduc noi și noi date cu privire la materialitatea lumii, la dezvoltarea dialectică a societății — se impune un efort constant pentru înnoirea continuă a concepției revoluționare a proletariatului. Aceasta este o necesitate imperioasă a luptei pentru transformarea progresistă a societății, pentru înarmarea clasei muncitoare, a forțelor înaintate de pretutindeni în vederea făuririi unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră. Teoria revoluționară trebuie să ofere acestor forțe un răspuns clar la problemele dezvoltării sociale contemporane, o orientare limpede, care să lumineze calea popoarelor în lupta pentru libertate și dreptate socială, pentru trecerea spre socialism și comunism. **(Aplauze puternice).** Iată de ce dorim ca Academia „Ștefan Gheorghiu”, întregul învățămînt ideologic să acționeze permanent pentru a-și spori contribuția la dezvoltarea creatoare a concepției noastre despre lume, a gândirii social-politice a partidului nostru.

Doresc să atrag atenția cu acest prilej că în acest spirit trebuie studiate și documentele Congresului al XI-lea, Programul partidului nostru și alte documente. Acest studiu nu trebuie înțeles în nici un caz în sensul învățării pe de rost a unor teze, al însușirii lor mecanice. Studiarea documentelor Congresului al XI-lea trebuie să ducă la însușirea de către cadrele de conducere, de către toți comuniștii a spiritului creator, novator al partidului nostru. Aceștia trebuie să studieze și să cerceteze fenomenele și schimbările care au loc în lume, astfel încît studiul să-i înarmeze în munca practică, să-i ajute în dezvoltarea gândirii revoluționare, a capacității de înțelegere a realității, să le stimuleze pasiunea revoluționară pentru nou. Însușirea acestor documente istorice va contribui în felul acesta la victoria deplină a politicii partidului nostru de transformare revoluționară a societății, la creșterea rolului conducător al partidului în societate, la edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate și crearea condițiilor în vederea trecerii în viitor spre comunism în România. Era la un moment dat la noi obiceiul ca, atunci cînd apărea o problemă grea, unii tovarăși să se ducă la lucrările lui Marx, Engels, Lenin — pe atunci și ale lui Stalin — pentru a căuta răspuns — în gîndirea și practica de acum 100 sau 50 de ani — la ceea ce trebuia rezolvat în România. Fără îndoială că nici Marx și nici Lenin nu gîndiseră pentru ei, și deci nu puteau oferi soluții pentru problemele practice din țara noastră. De aceea, acești tovarăși au și adoptat uneori concluzii și măsuri dăunătoare pentru construcția socialistă din țara noastră. Atrag atenția asupra acestui lucru pentru că în studiarea clasicilor, ca și a documentelor partidului nostru, nu trebuie să căutăm răspuns de-a gata la problemele concrete ale activității de fiecare zi. Trebuie să învățăm cum să studiem, cum să abordăm problemele în spirit revoluționar, ma-

terialist-dialectic, marxist-leninist, spre a găsi continuu soluțiile pe care le impune viața. Numai așa vom fi cu adevărat marxiști-leniniști, numai așa vom fi cu adevărat și vom rămîne revoluționari tot timpul. **(Aplauze puternice)**. Nu trebuie să uităm nici un moment că marxism-leninismul este o teorie revoluționară, că numai acționînd permanent în spirit revoluționar, analizînd fenomenele pe baza concepției materialist-dialectice și istorice vom putea înțelege just atît necesitățile dezvoltării economico-sociale a patriei noastre, cît și tendințele și direcțiile de dezvoltare internațională. Numai astfel vom putea elabora în mod just linia politică generală, vom putea desfășura cu succes activitatea practică în concordanță cu această linie, cu cerințele dezvoltării sociale. Acționînd în acest fel, vom putea asigura realizarea în bune condiții a Programului adoptat de Congresul al XI-lea, vom spori contribuția partidului și poporului nostru la cauza generală a socialismului, progresului social și păcii în lume. Aș dori să exprim convingerea că Academia „Ștefan Gheorghiu”, cadrele didactice, studenții, cursanții, toate formele învățămîntului de partid se vor strădui să-și însușească în acest fel concepția despre lume și viață a partidului nostru, documentele elaborate de Congresul al XI-lea. Aceasta va duce la creșterea rolului Academiei în formarea cadrelor de conducere pe linie de partid și de stat, pentru toate sectoarele societății, în întreaga activitate teoretică și ideologică a partidului nostru. Aceasta se va resimți în faptul că studenții și cursanții de azi — activiștii pe tărîm practic de mîine, inclusiv în munca ideologică — vor aduce o contribuție sporită, vor avea un rol tot mai important în realizarea sarcinilor de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. **(Aplauze puternice)**.

Doresc să exprim convingerea că aprecierile date de Comitetul Central, înalta distincție acordată Academiei „Ștefan Gheorghiu” vor constitui un permanent imbold pentru perfecționarea în continuare a activității — ținînd loc și de critica pe care nu am făcut-o — pentru sporirea contribuției Academiei la întreaga viață politico-ideologică a partidului și statului nostru.

Cu această convingere, doresc să urez cadrelor didactice, studenților și cursanților Academiei succese tot mai mari în activitatea viitoare, multă sănătate și fericire ! **(Aplauze puternice, prelungite ; se scandează „Ceaușescu — P.C.R.” ; urale și ovații prelungite. Cei prezenți ovăționează îndelung pentru Partidul Comunist Român, pentru Comitetul Central al partidului, pentru secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu)**.

●

Actul de voință și de simțire al poporului român

Înțelepciunea coborâtă din milenii și îmbogățită prin experiența veacurilor a fost întotdeauna sursa capacității poporului român de a alege în fruntea sa pe cei mai buni și mai înțelepți dintre fiii săi. Și Țara a ales.

Istoria României a înscris în filele sale cu litere de aur la 17 martie 1975 realegerea în cea mai înaltă magistratură a țării a tovarășului Nicolae Ceaușescu, suflet din sufletul unui neam care și-a aflat trăirea eroică de milenii pe aceste meleaguri, conștiința și simțirea unui popor care și-a făcut din edificarea socialismului și comunismului pe pământul României țelul suprem al existenței.

Marele sfat al țării a reînvestit în funcția de președinte al Republicii Socialiste România pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, dînd astfel expresie voinței, stimei și prețuirii pe care întreaga națiune o nutrește față de primul bărbat al țării. În cronologia evenimentelor ce au traversat istoria țării, realegerea sa este actul de voință și de simțire al poporului român, girul de credință și devotament față de Partidul Comunist Român, forța politică conducătoare a societății, față de secretarul general al partidului.

Proclamarea președintelui Republicii Socialiste România are dimensiunea faptelor de istorie care consemnează o dată cu actul în sine de recunoaștere a celei mai înalte funcții de stat, garanția înfăptuirii neabătute, la cea mai înaltă cotă de conștiință comunistă, a obiectivelor istorice stabilite de Congresul al XI-lea al partidului, de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, de înaintare a României spre comunism. Realegerea președintelui — prin voința exprimată de poporul român la 9 martie 1975 — urmează într-o suită de momente memorabile celei de-a XXX-a aniversări a eliberării patriei de sub dominația fascistă, Congresului al XI-lea al partidului, dar mai ales unei date istorice, înscrisă în letopisețul devenirii noastre comuniste la locul de cinste al marilor evenimente ale vieții contemporane, alegerea întiiului președinte al Republicii în persoana celui ce întruchipează cea mai înaltă autoritate politică și morală — tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Alesul întregii națiuni, alesul poporului român independent, suveran, stăpîn deplin pe destinele sale, președintele Nicolae Ceaușescu simboli-

zează neclintita convingere în socialism și comunism, în orînduirea menită să dea istoriei sensul său cel mai generos, de eliberare deplină a omului, să deschidă larg căile spre împlinirea condiției umane, spre viitorul luminos de progres și civilizație.

Patriot înflăcărat, internaționalist consecvent, tovarășul Nicolae Ceaușescu reprezintă chintesența celor mai nobile virtuți ale neamului, celor mai înalte idealuri și țeluri cărora le-a închinat mai bine de patru decenii din viața sa. Președintele României s-a identificat prin întreaga sa luptă și viață cu simțirea și aspirațiile de libertate, cu demnitatea și mîndria poporului român. Istoria l-a așezat pe tovarășul Nicolae Ceaușescu printre marii ctitori de țară. Cutezanța sa revoluționară în abordarea celor mai complexe probleme, spiritul creator în definirea căilor de făurire a noii societăți plecînd de la legitățile marxism-leninismului, aplicate la particularitățile României, au substanțializat patrimoniul politic și spiritual național și universal.

Istoria a dat totdeauna țării omul de glorie la vreme de glorie. De-a lungul istoriei noastre zbuciumate și glorioase marile momente, de crucială importanță pentru existența și devenirea neamului românesc, s-au întrupat în personalitatea, voința, dîrzenia și înțelepciunea unor mari conducători, oameni de excepție, participanți de prim rang la făurirea istoriei.

Poporului român i-au fost hărăziți un Decebal, înțelept și drept, la vremuri de statornicie pe aceste meleaguri, un Ștefan cel Mare, la timp de glorie pentru apărarea independenței și ființei naționale, un Mihai Viteazul, domn al unirii celei dintîi a țărilor române, Moldova, Țara Românească, Transilvania, un Bălcescu, gînditor întru transformarea revoluționară a societății românești, un Alexandru Ioan Cuza, făuritor al Unirii din vrerea seculară a românilor într-o Românie mîndră de trecutul său, încrezătoare în viitorul său. Într-o asemenea continuitate, pe care istoria a validat-o și a înscris-o cu litere de aur în cartea vieții românești, se află numele celui mai vrednic fiu al patriei, comunist de omenie, făuritor de istorie, ziditor de țară, Nicolae Ceaușescu, omul a cărui viață se identifică întru totul cu istoria contemporană a țării, cu viața poporului, cu însuși viitorul patriei socialiste și comuniste. Poporul român l-a desemnat spre a fi reales în cea mai înaltă funcție de stat ca expresie a voinței unanime izvorîte din curatul simțămînt de dragoste și prețuire a întregii națiuni socialiste.

Înarmat cu cunoașterea istoriei țării, în permanent contact cu poporul al cărui glas știe să-l asculte și să-i interpreteze fidel gîndurile, președintele României socialiste este țării și neamului iscusit conducător, înțelept cîrmaci al destinului comunist al patriei, garanție vie a împlinirilor viitoare, a propășirii țării.

Ultimul deceniu din istoria României — cel mai fertil și mai bogat în realizări — poartă ca o pecete de aur, pusă pe marea cartă a socialismului, amprenta personalității tovarășului Nicolae Ceaușescu, a spiritului său novator, permanent deschis noului, pentru promovarea consecventă a progresului.

În acești zece ani, ce condensează o veritabilă etapă nouă în istoria edificării socialismului în România, poporul român s-a convins pe deplin, prin propria experiență, de rodnicia conducerii clarvăzătoare, expresie elocventă a dinamismului, spiritului științific, a puterii de muncă și dăruirii

rii revoluționare, trăsături proprii tovarășului Nicolae Ceaușescu — care au definit și definesc cea mai impetuoasă dezvoltare a patriei din întreaga ei istorie.

Conducător revoluționar, cu o bogată experiență în activitatea de conducere a celor mai diverse domenii de activitate, stimat și prețuit de popor pentru marea înțelegere a spiritului contemporan al dezvoltării, receptiv la tot ceea ce este nou și servește progresului patriei și omnirii, tovarășul Nicolae Ceaușescu a adus și aduce o contribuție hotărâtoare la marile victorii ale socialismului pe pământul României.

Congresele al IX-lea, al X-lea și al XI-lea, Conferințele naționale ale partidului, care au imprimat țării un ritm fără precedent de dezvoltare pe toate planurile, reprezintă, în același timp, un adaos de substanță la modernizarea peisajului politic, economic și social al României, la ridicarea țării la cotele celei mai înalte deveniri.

Rod al gândirii creatoare, efervescente, dinamizatoare a secretarului general al partidului, au avut loc îmbunătățirea generală a organizării și activității statului, modernizarea structurilor social-economice în raport cu exigențele dezvoltării contemporane, perfecționarea democrației socialiste, a normelor eticii și echității socialiste. Sînt și rămîn legate indisolubil de numele tovarășului Nicolae Ceaușescu modul de a gândi creator, revoluționar, în ceea ce privește organizarea industriei după legile moderne ale revoluției tehnice-științifice, planificarea economiei, sistemul financiar, legislația muncii, organizarea controlului muncitoresc economico-social, participarea largă și efectivă a maselor la conducerea economiei și a vieții sociale, încorporîndu-se astfel înțelepciunea poporului în tot ceea ce întreprinde și înfăptuiește. Prin întreaga sa activitate practică, de permanent și nemijlocit contact cu realitățile dezvoltării societății românești, cu organizațiile de partid din cele mai diverse domenii de activitate, tovarășul Nicolae Ceaușescu a acordat o deosebită atenție afirmării puternice a rolului conducător al partidului în conducerea întregii vieți politice, economice și sociale.

Gîndirea sa politică, permanenta receptivitate la nou, inteligența penetrantă se regăsesc în chip magistral în tezele fundamentale ale Programului Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, adoptat de Congresul al XI-lea al partidului.

Pentru întîia oară în istoria sa, partidul are un program de o mare clarviziune, care pornește de la transformările revoluționare ce se petrec și, în mod firesc, dialectic, se vor petrece în societatea socialistă românească și în viața internațională. Este marele merit al tovarășului Nicolae Ceaușescu de a fi conceput un asemenea Program, o asemenea carte fundamentală politică și ideologică, dînd partidului și țării măsura unei inteligențe robuste, care prefigurează viitorul comunist al României în termeni siguri, la parametri precisi.

Cunoscător al istoriei pe care a înnobilat-o cu lucrarea sa iscusită, pentru înfăptuirea socialismului și comunismului în România, tovarășul Nicolae Ceaușescu face în Programul partidului o retrospectivă sintetică a existenței de două milenii a poporului nostru, reliefind, în spiritul socialismului științific, rolul maselor largi populare în lupta grea și îndelungată pentru progres social, împotriva exploatării și asupririi sociale și

naționale, a dominației străine, pentru apărarea ființei sale, a libertății și neatîrnării, pentru o viață mai bună, mai demnă.

Pentru istoricul de azi și de mâine, pentru istoria României cuvintele emoționante rostite de tovarășul Nicolae Ceaușescu în discursul de investitură: „Doresc să asigur, și de la această înaltă tribună, Marea Adunare Națională, partidul, întregul popor, că voi face totul pentru a-mi îndeplini în cele mai bune condițiuni misiunea încredințată, pentru a uni eforturile întregului partid și popor, ale întregii noastre națiuni, în vederea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea fermă a României spre comunism”, rămîn înscrise pentru totdeauna ca un înalt angajament izvorît din conștiința comunistă a omului care s-a identificat cu însăși istoria acestui neam.

Eminentă personalitate a lumii contemporane, tovarășul Nicolae Ceaușescu a conferit politicii externe românești cele mai valoroase trăsături ale poporului român, demnitatea, mîndria de a fi liber și independent, dorința de a trăi în pace cu toate țările lumii, virtuți care vin din vechimea și înțelepciunea unui neam care a trebuit să-și păstreze ființa și neatîrnarea cu prețul unor sacrificii care au intrat pe poarta cea mai înaltă a istoriei în conștiința țării și a umanității.

Împlinirile ultimului deceniu, care au plasat România pe o poziție de prestigiu fără precedent în întreaga sa istorie, sînt nemijlocit legate de activitatea și contribuția personală pe plan teoretic și practic a secretarului general al partidului, președintele țării — Nicolae Ceaușescu.

Concepînd înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate în strînsă legătură cu evoluția vieții internaționale, dezvoltarea în ritm accelerat prin întărirea colaborării și cooperării cu toate țările socialiste, cu celelalte țări ale lumii, România a desfășurat în toți acești ani o activitate internațională bogată și deosebit de rodnică. Prestigiul de promotor al cauzei păcii, socialismului, libertății și independenței popoarelor de care se bucură astăzi România pe toate meridianele globului a fost cîștigat de țara noastră ca urmare a acțiunii dinamice, a inițiativei permanente, pentru crearea unui climat favorabil colaborării constructive între popoare, la soluționarea problemelor majore ale omenirii.

Documentele programatice adoptate de cel de-al XI-lea Congres al partidului încorporează organic ideile clare, științifice fundamentate ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, viziunea proprie, cu ample rezonanțe, asupra făuririi unui sistem de relații internaționale întemeiate pe justiție și echitate, din care să fie excluse războiul, agresiunea, violența, să fie eradicate pentru totdeauna practicile imperialiste de forță și dictat, să dispară instrumentele materiale care viciază pacea, armele și în mod deosebit armele nucleare.

Contribuția teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu la făurirea unei noi ordini economice și politice internaționale, bazată pe înlăturarea vechilor raporturi imperialiste de forță și dictat, pentru lichidarea decalajelor economice existente între țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, pornind de la respectarea egalității depline în drepturi a tuturor statelor, indiferent de mărime, forță, nivel de dezvoltare sau sistem social-politic, se adaugă gîndirii și acțiunii concertate a popoarelor, care tind să transforme conceptul de nouă ordine mondială într-o axiomă a lumii contemporane.

Contactele și convorbirile pe care șeful statului român le-a avut cu șefi de state din numeroase țări ale Europei, Asiei, Africii, Americii de Nord, Americii Latine, precum și cu personalități de seamă de pe toate continentele s-au înscris în patrimoniul politic universal ca o contribuție de seamă în vederea generalizării principiilor-cheie pentru instituirea unor raporturi noi între toate națiunile lumii, principii așezate trainic la temelia propriei politici — respectul independenței și suveranității naționale, egalitatea în drepturi, neamestecul în treburile interne, nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forță, soluționarea pe cale pașnică a tuturor problemelor internaționale indiferent de coeficientul lor de gravitate.

Vizitarea a numeroase țări de către tovarășul Nicolae Ceaușescu în cursul ultimilor zece ani este un fapt deosebit de elocvent pentru energia nesecată, dinamismul și înalta responsabilitate pentru destinul patriei, al păcii și cooperării între popoare. Efectele concrete ale vizitelor tovarășului Nicolae Ceaușescu s-au oglindit pe planul colaborării economice, politice, științifice și culturale.

Întîlnirile șefului statului român pe continentul nostru au fost îndreptate spre inițierea și reușita tratativelor pentru asigurarea securității europene, spre întărirea și colaborarea între toate țările Europei.

„Aș dori, de la această înaltă tribună — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu în discursul solemn de învestitură — să adresez tuturor guvernelor, parlamentelor, națiunilor europene, chemarea de a face totul pentru inaugurarea unei noi ere în viața continentului european, pentru promovarea fermă a unei politici de colaborare și de pace între toate națiunile, împlinind astfel o necesitate vitală nu numai pentru Europa, ci pentru lumea întreagă”.

Chemarea generoasă a președintelui României vizează interesele vitale ale popoarelor, definind încă odată marea sa forță de a intui și pătrunde sensul istoriei contemporane, comandamentele ei. Omagiul pe care poporul român, personalități de frunte ale vieții politice internaționale contemporane l-au adus și îl aduc permanent celui pe care națiunea noastră socialistă l-a așezat la cîrma destinelor sale este cea mai elocventă dovadă de prețuire a operei pe care o înfăptuiește spre binele țării și al progresului general.

Învățămintele istorice ale victoriei popoarelor asupra fascismului

General-colonel ION COMAN

Prim-adjunct al Ministrului Apărării Naționale
și șef al Marelui Stat Major

General-maior dr. CONSTANTIN OLTEANU

În marea carte a istoriei universale a fost înscrisă de popoare, ca una din datele ei memorabile, acea zi din mai 1945 cînd, după aproape șase ani de crîncene încleștări, reprezentanții celui de-al treilea Reich au fost nevoiți să semneze capitularea fără condiții. Patru luni mai tîrziu, în condiții asemănătoare, depuneau armele militariștii japonezi. Așa s-a sfîrșit epopeea celei mai mari confruntări armate din cîte a cunoscut omenirea.

Despre cel de-al doilea război mondial s-au scris istorii în zeci de volume, s-au formulat opinii diferite, s-au cercetat, analizat și reanalizat documente ale vremii, faptele, premisele și urmările lor, ceea ce arată, indiscutabil, marele interes pe care l-a stîrnit și continuă să-l stîrnească și azi, după trei decenii, ceea ce a căpătat denumirea de Marea Conflagrație a secolului nostru. Nu-i mai puțin adevărat, însă, că în versiunea unor politicieni, istorici militari sau civili, filozofi, sociologi ș.a. evenimentele petrecute atunci fac obiectul unor răstălmăciri, interpretări prin care se încearcă escamotarea adevărului, reflectarea inexactă a istoriei reale. Contrar intereselor imensei majorități a omenirii, acești pseudo-cercetători vor să acrediteze orientări, practici și ideologii falimentare, condamnate de istorie, să reabiliteze pe inspiratorii acelei politici odioase care au împins lumea în vîlvătaile incendiului mondial sau i-au încurajat pe agresori, pe cei ce în anii războiului au săvîrșit crime și nelegiuiri fără seamăn, să ascundă natura agresivă a imperialismului, caracterul perimat al politicii bazate pe forță sau amenințarea cu forța, pe acei iresponsabili care astăzi încearcă să împingă din nou omenirea într-o catastrofă.

La înțelegerea corectă a evenimentelor ce au avut loc atunci de un real folos ne sînt statisticile întocmite pe bază de fapte, care redau, în stilul lor lapidar, dimensiunile uriașei confruntări militare, ca și prețul pe care popoarele au fost nevoite să-l plătească. În războiul mondial au fost antrenate 72 de țări de pe toate continentele lumii. Operațiunile militare s-au desfășurat pe teritoriul a 40 de state din Europa, Asia și Africa, însumînd 22 de milioane de kilometri pătrați din suprafața globului. Efectivele armatelor beligerante s-au ridicat la 110 milioane

de militari *, din care 32 de milioane au fost uciși, iar 35 de milioane răniți sau trecuți în categoria „dispăruților“.

Dar cifrele la care am recurs, oricât ar fi ele de impresionante, nu spun totul. Și aceasta pentru că execuțiile, genocidul de masă, marile mutații de populație survenite în anii celui de-al doilea război mondial îngreunează considerabil calculul exact al tributului de sânge plătit de o țară sau alta. În afară de pierderile din rindul efectivelor militare, alte milioane de oameni și-au pierdut viața în lagărele de exterminare naziste sau sub molozul orașelor distruse de bombardamente. Peste jumătate din victime a constituit-o populația civilă, printre care un număr mare de copii și femei. De asemenea, milioane de prizonieri au pierit aruncați în lagăre improvizate și insalubre, expuși epidemiilor și foametei.

Jertfele umane au fost însoțite de pagube materiale enorme. Țări întregi au fost pustiite, mii de orașe ruinate, sute de mii de localități devastate sau chiar rase de pe fața pământului, edificii de cultură și artă pe care omenirea le-a păstrat mii de ani au dispărut pentru totdeauna. În anii războiului, multe popoare au trăit tragedia pierderii libertății și independenței naționale, a terorii și barbariei fasciste. Nici o conflagrație din trecutul milenar al omenirii nu a provocat atâtea drame morale, nici un conflict anterior nu s-a soldat cu un bilanț atât de sinistru.

În acei ani de grele încercări, când cel mai reacționar și mai odios imperialism punea în primejdie ființa națională a multor popoare, uriașe forțe din lumea întreagă și-au unit eforturile pentru a-i nimici pe agresori. Civilizația umană a putut fi salvată de la pieire tocmai datorită imenselor sacrificii ale popoarelor care au format coaliția antihitleristă și mișcarea de rezistență de pe toate continentele. Marea victorie din mai 1945 are la temelie ei eforturile conjugate ale popoarelor, lupta lor comună împotriva cotropitorilor.

În cadrul coaliției antihitleriste, Uniunea Sovietică a purtat greul războiului, a adus cea mai mare contribuție la înfrângerea forțelor fascismului, a dat jertfele principale în oameni. Frontul sovieto-german, cel mai întins în comparație cu toate celelalte linii de contact terestre, însumind o lungă perioadă mii de kilometri, de la Marea Barents la Marea Neagră, a avut importanță militară primordială. Pe frontul de răsărit și-a masat conducerea hitleristă grosul forței sale militare terestre; aici s-au dat majoritatea principalelor bătălii și tot aici au suferit cotropitorii fasciști cea mai mare parte a pierderilor umane — peste 500 de divizii germane și circa 100 de divizii ale aliaților lor. Pe frontul sovieto-german au avut loc cele mai mari operații militare, ca bătălia din fața Moscovei, epopeea Leningradului, năpraznica lovitură dată dușmanului la Stalingrad, vastele operații desfășurate de la Kursk și Orel pînă la Berlin ¹. În timpul grelelor încercări din anii agresiunii fasciste, s-a văzut încă o dată trăinicia orînduirii sociale și de stat sovietice. Animate de un fierbinte patriotism, de devotament fără margini față de

* La primul război mondial au participat 33 de state, iar armatele beligerante au totalizat 70 de milioane de militari.

¹ Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1974, p. 544.

cauza socialismului, sub conducerea gloriosului lor partid comunist, popoarele sovietice s-au ridicat ca un singur om în apărarea mărețelor lor cuceriri revoluționare. Tributul de sânge al Uniunii Sovietice a fost de 20 de milioane de oameni, iar pagubele suferite de U.R.S.S., împreună cu cheltuielile de război și cu pierderea temporară a veniturilor din industrie și agricultură în regiunile vremelnice cucerite, s-au ridicat la două trilioane șase sute de miliarde ruble². Cu bărbăție și eroism au luptat împotriva puterilor fasciste din Europa și a Japoniei militariste armatele Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii. În operațiile militare ale S.U.A. și Marii Britanii purtate în nordul Africii, în Italia și Europa occidentală au fost nimicite 176 de divizii ale blocului fascist. Toate acestea, ca și războiul dus de Națiunile Unite în Oceanul Pacific împotriva Japoniei militariste (și masivele bombardamente de aviație aliate au slăbit în mare măsură blocul țărilor fasciste, contribuind substanțial la zdrobirea Germaniei naziste și a aliaților săi.

De o deosebită însemnătate este aportul poporului chinez la victoria Națiunilor Unite. Începând din 1931, el a hărțuit continuu militarismul japonez. Jertfele poporului chinez sînt estimate la 8 milioane de oameni. Jefuirea sălbatică a teritoriilor chineze cucerite de imperialismul japonez a fost însoțită de condamnarea maselor la mizerie cruntă, la epidemii și foamete. Încă înainte de izbucnirea celui de-al doilea război mondial, poporul chinez a știut să dea un caracter de masă luptei sale armate și rezistenței active opuse cuceritorilor străini, îndeosebi în vastele zone unde acest efort a fost înfăptuit sub conducerea eroicului Partid Comunist Chinez. Celelalte țări din Asia ocupate de imperialismul japonez — Indochina, Indonezia, Filipine, Birmania ș.a. —, care au suferit și ele pierderi umane însemnate, au dat la rîndul lor o ripostă crescîndă agresorului³.

Înrolați în cadrul trupelor engleze și franceze, africanii au participat la numeroase bătălii. Africa neagră, țările coloniale și semicoloniale din Asia și America Latină au furnizat Angliei, S.U.A. și Franței cantități imense de materie primă, alimente și materiale de război⁴.

Un rol de seamă în înfrîngerea agresorilor hitleriști l-au avut mișcările de rezistență organizate în toate țările ocupate: Albania, Belgia, Cehoslovacia, Danemarca, Franța, Grecia, Iugoslavia, Norvegia, Olanda, Polonia; mișcarea de rezistență împotriva regimului fascist s-a dezvoltat, de asemenea, în Bulgaria, Finlanda, Germania, Italia, România, Ungaria. Lupta antifascistă a îmbrăcat, în raport de etape și de realitățile politice-militare, forme diferite: împotrivirea la mobilizare, sabotarea producției de război, ample acțiuni de partizani — din care în unele țări, în mod deosebit Iugoslavia, s-a încheat eroica armată populară de eliberare —, insurecții naționale.

Examen sever pentru toate clasele și păturile sociale, mișcarea de rezistență din fiecare țară a avut în clasa muncitoare principalul nucleu social; ea și-a manifestat și în aceste împrejurări patriotismul consecvent și intransigența. În ciuda terorii și a represiunii, clasa muncitoare

² *Ibid.*

³ *Ibidem*, p. 548.

⁴ *Ibid.*

și-a strâns rîndurile și a lovit fără cruțare pe ocupanți și colaboraționiști. Alături de muncitori, țărănimea a constituit o forță dinamică în mișcarea de rezistență. Împreună cu muncitorii și țăranii au acționat și păături însemnate ale burgheziei, iar acolo unde au existat regimuri fasciste păături însemnate ale ei mai puțin legate prin interesele lor economice de tabăra fascistă. Esențial este faptul că în toate cazurile rezistența a întrunit masele populare, majoritatea populației din țările respective, înscriind un aport notabil la obținerea victoriei de către coaliția anti-hitleristă. „Dacă s-ar socoti numai diviziile care au fost imobilizate, iar în unele cazuri chiar distruse sau reduse ca urmare a războaielor de partizani, s-ar putea trage concluzia că, alături de marile fronturi ale războiului, a mai existat unul — *frontul civililor, frontul Rezistenței*”⁵.

În încheierea conlucrării, dintre clasele și grupările antihitleriste din diferite țări în anii războiului, în unirea celor mai diferite clase și păături sociale, comuniștii au avut un rol și o participare decisive. Reprezentînd interesele clasei celei mai avansate, fiind înarmate cu învățătura marxist-leninistă și experiența luptei revoluționare, legale și ilegale, partidele comuniste, cu mult timp înainte de declanșarea războiului, au demască caracterul reacționar al fascismului, pericolul pe care el îl constituia pentru însăși ființa popoarelor. Comuniștii au înțeles ce însemnătate urma să aibă unitatea politică a mișcării de rezistență, a forțelor antifasciste. În cursul procesului de unire a forțelor politice antifasciste a trebuit să fie învinse o serie de concepții sectare potrivit cărora sarcina principală și imediată ar fi constat în lupta pentru dictatura proletariatului. Depășind asemenea orientări, care izvorau din neînțelegerea momentului istoric, partidele comuniste s-au angajat pe direcția unirii, indiferent de apartenența de clasă, de concepțiile ideologice și politice, a forțelor naționale, care erau interesate în apărarea independenței și suveranității naționale.

Eforturile comuniștilor pe linia creării fronturilor naționale anti-hitleriste au dus, în prima fază a rezistenței, la apropierea dintre muncitorii comuniști și social-democrați, la acțiuni comune împotriva ocupantului, la elaborarea unor măsuri organizatorice și ideologice în vederea amplificării luptelor. Ulterior, după intrarea Uniunii Sovietice în război, după eșecul strategic al „războiului fulger”, mișcările de eliberare națională au început să se transforme în mișcări de masă, să genereze fronturile naționale antifasciste, cu o largă bază de masă. Începînd cu anul 1944, în condițiile înaintării vertiginoase a armatelor sovietice, americane, engleze și franceze, larga mișcare de eliberare națională a început să se transforme, în unele țări, în insurecții armate. În timpul acestor lupte, partidele comuniste s-au maturizat considerabil; ele și-au perfecționat metodele luptei politice pentru atragerea maselor în largi fronturi populare, prestigiul și autoritatea lor au crescut considerabil. Datorită poziției lor în mișcarea de eliberare, la sfîrșitul războiului partidele comuniste au ieșit în general considerabil întărite, cu toate dife-

⁵ Nicolae Copoiu, *Caracterul, trăsăturile și formele de manifestare ale mișcării de rezistență împotriva fascismului*, în volumul 1945 — 9 Mai 1970, Editura militară, București, 1970, p. 37.

rențele dintre situațiile din fiecare țară, au început să joace un rol tot mai însemnat în viața social-politică.

Poporul român s-a aflat printre făuritorii istoricei victorii din mai 1945. Din bătăliile antifasciste ale anilor '30, în țara noastră s-a dezvoltat, în timpul dominației fasciste și al războiului hitlerist, puternica mișcare de rezistență, care a reunit în jurul clasei muncitoare și sub conducerea Partidului Comunist Român toate forțele patriotice dornice să contribuie la eliberarea țării : țărănimea, puternic lovită de regimul rechizițiilor forțate, de jaful și teroarea hitleriștilor ; intelectualitatea înaintată, care protesta împotriva războiului și a ocupației germane ; armata, în rindurile căreia s-a dezvoltat o puternică stare de spirit anti-hitleristă. Creștea împotrivirea față de războiul din est. Mișcarea de rezistență urmărea doborârea dictaturii militare-fasciste, ieșirea din războiul hitlerist, în care țara fusese ținută împotriva voinței poporului, și alăturarea ei coaliției antihitleriste. Pe baza programului elaborat de partid, în întreaga țară s-a desfășurat o intensă activitate politică și organizatorică. Ca urmare, în anul 1943 a fost creat Frontul Patriotic Antihitlerist, care reunea forțe politice ce reprezentau clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, păturile mijlocii de la orașe, oamenii muncii de naționalitate maghiară. În aprilie 1944, s-a făcut Frontul Unic Muncitoresc ; această înțelegere dintre Partidul Comunist și Partidul Social-Democrat a constituit un eveniment de însemnătate deosebită, cu puternice consecințe asupra unirii forțelor patriotice. La scurt timp după aceea, s-a realizat o colaborare cu partidele liberal și național-țărănesc ; încă anterior, partidul comunist stabilise legături cu monarhia și cu cercurile grupate în jurul palatului. P.C.R. a avut legături cu cadre de comandă ale armatei, cu generali și ofițeri patrioți care au colaborat activ la pregătirea insurecției. În acest fel, înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944 a constituit rezultatul voinței întregului popor, al coalizării celor mai largi forțe sociale, politice și militare, în care clasa muncitoare și partidul comunist aveau rolul conducător.

În condițiile favorabile create ca urmare a victoriilor strălucite obținute de Uniunea Sovietică în lupta împotriva Germaniei fasciste, a loviturilor puternice pe care le dădeau agresorilor hitleriști armatele coaliției antifasciste, americane, engleze, franceze, iugoslave și ale altor țări și popoare, din această coaliție, Partidul Comunist Român în colaborare cu celelalte forțe patriotice a trecut la înfăptuirea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste. Victoria insurecției din august 1944, intrarea armatei române în războiul antihitlerist au deschis calea înaintării rapide a trupelor sovietice spre Bulgaria, Iugoslavia și Ungaria, au accelerat zdrobirea dispozitivului militar al Germaniei în această parte a Europei.

Intrând în război alături de Uniunea Sovietică, de Națiunile Unite, împotriva Germaniei naziste și a Ungariei fasciste, România a luptat cu întreaga ei forță pentru eliberarea întregului teritoriu al țării și mai departe pînă la înfringerea definitivă a armatei și statului nazist. De la țărmul Mării Negre pînă în podișul Boemiei, cei peste 540 000 de militari români au străbătut prin lupte peste 1 700 de kilometri. Poporul nostru a făcut astfel, ca de atîtea ori în trecut, dovada voinței sale de libertate, a spiritului său internaționalist, rezultat dintr-o experiență istorică mi-

lenară. Numărul militarilor români căzuți la datorie, al răniților și al dispăruților s-a ridicat la aproape 170 000 de soldați, subofițeri și ofițeri. Mărturii elocvente ale eroismului și abnegației dovedite de trupele române în războiul antihitlerist sînt și cele peste 190 000 de ordine și medalii sovietice cu care au fost distinși ofițerii și soldații români, importantul număr de distincții militare cehoslovace acordate militarilor noștri, precum și numeroasele citări ale unităților române în ordine de zi și în comunicate de război ale Comandamentului suprem sovietic. Ca recunoaștere a vitejiei de care a dat dovadă în luptele grele ce s-au purtat pentru eliberarea orașului Debrețin din Ungaria, diviziei românești „Tudor Vladimirescu” i s-a adăugat pe steagul de luptă numele orașului eliberat. „În luptele comune desfășurate de armata română și armata sovietică pentru eliberarea definitivă a României, Ungariei și Cehoslovaciei s-au pus bazele colaborării frățești între ostașii români și sovietici, relațiile de prietenie dintre poporul român și popoarele Uniunii Sovietice au fost ridicate pe o treaptă nouă”⁶.

La acest glorios jubileu, poporul român cinstește așa cum se cuvine memoria bravilor săi fii, care, prin lupta și jertfa lor, au contribuit la eliberarea patriei, la victoria generală asupra fascismului. El își exprimă recunoștința față de popoarele sovietice și vitezele lor forțe armate, care, înfrîngînd greutăți fără seamăn, au avut rolul hotărîtor în nimicirea Germaniei hitleriste, în salvarea omenirii de cel mai groaznic dușman; totodată, aduce omagiul său ostașilor celorlalte state din coaliția antihitleristă, luptătorilor din rezistență, tuturor militanților antifasciști, care au contribuit, prin lupta lor, la înfrîngerea agresorului.

Participarea României la războiul antihitlerist a necesitat un efort economic susținut și continuu din partea întregului popor român. Expresată în cifre, contribuția economică a țării noastre s-a ridicat la peste un miliard de dolari valută 1938, echivalînd cu de peste 4 ori totalul cheltuielilor bugetare ale statului român efectuate în anul financiar 1937—1938⁷. Adăugată la efortul militar, contribuția economică a situat țara și poporul român în rîndurile participanților activi la lupta pentru obținerea victoriei asupra Germaniei naziste.

Organizator și conducător al luptei tuturor forțelor progresiste ale țării în noile condiții istorice, Partidul Comunist Român a făcut din participarea activă a țării la înfrîngerea hitlerismului o componentă a procesului revoluționar unic, început la 23 August, o latură inseparabilă a luptei pentru prefaceri social-politice radicale, pentru instaurarea unui regim democratic. Astfel, într-un context istoric deosebit de complex și de original, partidul comunist a făcut dovada înaltei sale clarviziuni, a înțelegerii legăturii dialectice ce există între sarcinile naționale și cele internaționale, între prezent și viitor; el a făcut dovada capacității sale de a uni într-un singur șuvoi toate energiile naționale, pe baza unei linii strategice și a unei tactici adecvate scopului urmărit și raporturilor forțelor de clasă, de a le subordona cauzei comune a victoriei; a făcut dovada

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 10, Editura politică, București, 1974, p. 625—626.

⁷ Vasile Anescu, *Efortul economic al poporului român în războiul antihitlerist*, Editura militară, București, 1974, p. 113.

devotamentului său nemărginit față de clasa muncitoare, cea mai înaintată forță a societății, de întregul popor, a spiritului internaționalist profund care l-a caracterizat de-a lungul întregii sale existențe.

Victoria în cel de-al doilea război mondial ne apare ca o operă care are la bază, așa cum am arătat, eforturile unite ale majorității statelor de pe glob. Mari, mijlocii sau mici, puternic industrializate sau aflate pe trepte mai de început ale evoluției lor economice-sociale, diferite ca regimuri politice, ideologii, tradiții și mentalități, popoarele au știut să găsească același limbaj și să decidă prin sîngele vărsat în comun deznodămîntul final al războiului. Ele au făcut imense sacrificii pentru înfrîngerea celui mai brutal regim cunoscut în istorie, pentru triumful principiilor democratice în relațiile interstatuale, pentru respectul suveranității și independenței naționale ale fiecărui popor, pentru egalitate în drepturi și neamestec în treburile interne, pentru triumful rațiunii și al dreptului asupra iraționalității, arbitrarului și dictatului, asupra rasismului feroce și a acelei ideologii care exalta crima și a născut monștri.

Într-o asemenea optică, înfrîngerea fascismului dobîndește semnificații bogate. Ea a fost, desigur, în primul rînd, o înfrîngere militară, cu toate consecințele care decurg dintr-o atare situație. Dar ea a fost, totodată, o înfrîngere politică, morală, ideologică, psihologică. Popoarele au repudiat fascismul ca exponent al unor concepții și practici abominabile, contrare naturii umane, contrare aspirațiilor puternice spre progres, aspirații proprii procesului ireversibil al devenirii istorice. Așa cum sublinia secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Victoria epocală asupra fascismului în cel de-al doilea război mondial a demonstrat încă o dată, la scara celei mai ample înclăștări din cîte a cunoscut istoria, forța cu care popoarele se ridică în apărarea unei cauze drepte, adevărul incontestabil că rolul hotărîtor în făurirea istoriei, în apărarea libertății și independenței naționale îl au masele populare, milioanele și milioanele de oameni ai muncii de pretutindeni. Războiul antifascist a relevat că oricît de mare ar fi potențialul aruncat în luptă de forțele reacțiunii, oricît de puternice ar fi armatele imperialiste invadatoare, ele nu pot înfrînge voința de libertate a popoarelor, dorința acestora de a-și hotări singure soarta”⁸. Victoria coaliției antihitleriste a demonstrat încă o dată că națiunile sînt realități viabile ale lumii contemporane, că ele dispun de resurse însemnate pentru a depăși obstacole din cele mai grele, pentru a se afirma ca entități de sinestătătoare.

★

Intrată în conștiința popoarelor ca un triumf al aspirațiilor de libertate, victoria obținută în cel de-al doilea război mondial evidențiază cu putere ce importanță au vigilența popoarelor, demascarea oportună de către forțele progresiste a oricăror tentative de a tîri omenirea în conflagrații, denunțarea forțelor ostile păcii și colaborării, a politicii imperialiste, coloniale și neocolonialiste, a propagandei reacționare.

Privind retrospectiv, vedem cum, timp de peste un deceniu, Germania nazistă a promovat în raporturile internaționale metode bazate pe dema-

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 377.

gogie și ipocrizie, pe șantaj, amenințarea cu forța și agresiune directă sau indirectă. Aceste metode nici inventate și nici utilizate pentru prima dată de fascism au dobândit în mâinile hitleriștilor o forță distructivă fără precedent, folosirea lor s-a făcut fără limită, cu brutalitatea și cinismul proprii fasciștilor ; ele au fost ridicate la rangul de politică oficială și de unic mijloc pentru tranșarea diferendelor cu adversarii. A fost o politică nefastă cu repercusiuni tragice asupra poporului german însuși ; ea a provocat omenirii răni adânci, greu de vindecat, a lăsat pentru generația actuală și pentru cele ce vor veni probleme greu de soluționat, periculoase nu numai prin ceea ce reprezintă ele „în sine“, ci și prin faptul că, la rîndul lor, pot constitui în orice moment surse ale unor complicații și mai grave.

Dar dacă, ani de-a rîndul, statele agresoare fasciste au reușit să-și realizeze obiectivele politicii lor expansioniste, de împingere a omenirii în pragul războiului mondial, această situație a fost posibilă nu pentru că ele ar fi fost mai puternice decît adversarii lor, ci pentru că primejdia a găsit puterile democratice neunite. După cum se știe, în pofida glasului tot mai răspicat al forțelor înaintate, antifasciste, care avertizau asupra pericolului agresiunii, cercurile guvernante dintr-o serie de țări au adoptat o poziție de cedare față de pretențiile Germaniei naziste, n-au înțeles necesitatea luptei unite împotriva hitlerismului. Rînd pe rînd, politica de securitate colectivă a fost înlocuită de marile puteri printr-un șir de compromisuri și acorduri cu agresorii, pe seama independenței și libertății altor popoare, considerate — în virtutea binecunoscutelor practici imperialiste — simple obiecte de schimb în tranzacțiile pentru reîmpărțirea sferelor de influență și dominație. Această cedare a influențat negativ desfășurarea evenimentelor, a încurajat acțiunile agresive și a demobilizat forțele democratice. În asemenea condiții, Liga Națiunilor nu a mai oferit un cadru eficient pentru organizarea securității colective, a fost neputincioasă față de actele agresive ale Axei din deceniul al patrulea ; statele mici și mijlocii, lăsate la discreția agresorilor ca urmare a faptului că au fost abandonate de aliații occidentali, au încercat fără succes să se salveze, fie prin masive cedări economice și politice în fața amenințării cu forța, fie prin rezistența armată individuală.

Viața a arătat că tranzacțiile cu agresorii n-au putut salva pacea omenirii și nu i-au scutit pe cei ce au făcut concesii de flagelul războiului. Grava primejdie abătută asupra lor a determinat forțele potrivnice hitlerismului și militarismului să se ralieze, mai devreme sau mai tîrziu, coaliției internaționale largi, care, prin lovituri tot mai zdrobitoare date mașinii de război fasciste, a pregătit și a obținut victoria.

Lupta popoarelor, jertfele supraomenești pe care nu o dată au fost nevoite să le facă în anii războiului arată, în același timp, marea importanță pe care o au continua ridicare a conștiinței politice a maselor, cultivarea idealurilor patriotice și internaționaliste, demascarea ideilor retrograde. Așa cum arată faptele, dezvoltarea conștiinței naționale însuflă omului un anumit mod de a fi, de a gîndi și acționa în propria națiune și în relațiile cu alte națiuni, în universalitate. Conștiința națională conferă acele constante spirituale și moral-politice, etnice-istorice care desemnează determinările națiunii, cultivă mîndria națională, respectul față de trecutul și de tradițiile luptei populare pentru apărarea țării, demnitatea și mîndria de a fi fiu al unui popor. „Nu trebuie uitat

— relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — că felul de a trăi și gândi al poporului a constituit și va constitui întotdeauna temelia dezvoltării culturii cu adevărat înaintate⁹, că propovăduirea ideilor umanismului, ale păcii și colaborării între națiuni libere, deplin egale în drepturi, constituie o condiție a luptei cu succes împotriva ideilor retrograde, a demascării ideologiilor imperialismului, oricât de rafinate ar fi formele pe care le îmbracă, oricât de atrăgătoare ar părea ele.

Lupta ideologică nu cunoaște și nu trebuie să cunoască momente de repaus, dat fiind faptul că acolo unde slăbește forța influenței ideologiei revoluționare se creează teren pentru concepțiile reacționare. Nu poate fi omis nici un moment faptul că în zilele noastre presa, radioul, televiziunea, cinematografia din țările occidentale își perfecționează continuu modalitățile lor de a înrui masele. Posibilitățile cercurilor imperialiste agresive de a propovădui pe cele mai diferite căi ideile lor nu trebuie nici într-un caz subapreciate. Experiența celui de-al doilea război mondial a arătat, printre altele, și faptul că ideile false, propagate cu abilitate, prin cele mai diferite mijloace, combinate cu anumite interese de natură materială, pot pătrunde în conștiința oamenilor, pot înșela, mai ales atunci când nu primesc riposta cuvenită din partea ideologiei înaintate. Desigur, forța lor este șubredă, iar contactul oamenilor cu adevărul pune în evidență falsitatea unei asemenea propagande, ceea ce duce la desolidarizarea celor induși în eroare de politica claselor sau grupurilor sociale reacționare. Dar nici acest fapt nu ar justifica în nici un fel diminuarea însemnătății unor trăsături cum sint combativitatea și fermitatea revoluționară în demascarea oricăror idei retrograde.

Adevărata forță a ideologiei în viața popoarelor depinde de măsura în care acestea reflectă veridic realitatea obiectivă și nevoile de schimbare, de influență ce o exercită asupra conștiinței sociale înaintate. Ideologia care răspunde acestor comandamente și care exercită astăzi o uriașă înruiere asupra conștiinței maselor de oameni ai muncii de pe toate continentele este ideologia marxist-leninistă, concepția materialist-dialectică despre lume și viață.

★

Războiul mondial declanșat de fascism a reprezentat alternativa opusă de forțele celei mai negre reacțiuni față de deplasarea istorică impetuoasă a omenirii spre culmi superioare de civilizație și progres. Nu întâmplător, forța distructivă a fascismului fusese îndreptată împotriva mișcărilor revoluționare, progresiste, a statului sovietic și a țărilor democratice. Din încrîncenarea războiului au ieșit, însă, învingătoare forțele care au acționat în concordanță cu cerințele legilor obiective ale dezvoltării sociale. Victoria a adâncit procese economice, sociale și politice favorabile afirmării forțelor revoluționare, înaintate ale umanității, a intensificat procese logice de transformare ireversibilă a societății pe direcții definitorii pentru mutațiile calitative care au loc în epoca contemporană.

⁹ Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea și sarcinile de viitor ale partidului*. 25 noiembrie 1974, Editura politică, București, 1974, p. 93.

Deceniile postbelice au fost marcate de problemele complexe și dificile implicate de necesitatea reasezării comunității umane pe temelii și principii conforme intereselor vitale ale popoarelor. După război, popoarele au sperat într-o eră de pace durabilă, au crezut că factorii responsabili de politica statelor vor trage concluziile cuvenite și vor acționa pentru eliminarea cauzelor de discordie, a acelor surse care ar putea duce la o nouă incendiere, și mai ucigătoare, a globului. Și nu numai că au sperat, dar ele au înțeles mai bine ca oricând că pacea se obține prin luptă organizată, prin vigilență permanentă pentru demascarea oricăror uneltiri ale cercurilor agresive ale imperialismului, prin acțiuni concrete, constructive în direcția intensificării colaborării dintre națiuni pe toate țărimurile, prin eforturi conjugate ale tuturor popoarelor pentru soluționarea problemelor aflate în suspensie.

La bilanțul activ al forțelor păcii se înscrie, ca un remarcabil succes al acestor decenii, faptul că, în pofida tuturor tensiunilor, a acumulării de material inflamabil, planeta noastră nu a mai fost zguduită de o conflagrație mondială. Douăzeci de ani au separat primul de cel de-al doilea război mondial; astăzi, aniversăm 30 de ani de la victoria din mai 1945 sub semnul speranțelor că istoria nu va consemna niciodată o a treia conflagrație mondială, iar perioada în curs nu va purta și ea, denumirea de interbelică.

Dar, așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat la cel de-al XI-lea Congres al partidului, „În multe privințe, viața internațională contemporană se poate asemui cu situația din anii premergători primului și celui de-al doilea război mondial”¹⁰. Popoarele au cunoscut agravarea relațiilor internaționale din anii „războiului rece”, șirul — nici astăzi curmat — al războaielor „calde” locale, divizarea în blocuri opuse, cursa accelerată a înarmărilor, care sustrage anual peste 200 de miliarde de dolari, momentele de maximă tensiune când omenirea a fost împinsă în pragul unei noi conflagrații mondiale. Asemenea fenomene negative au apărut și au fost alimentate de existența imperialismului, de menținerea în practica relațiilor internaționale a politicii hegemoniste, de forță și dictat, a colonialismului și neocolonialismului.

În contextul acelorasi realități ale vieții contemporane, s-au manifestat, însă, din ce în ce mai viguroși, factorii cu acțiune contrarie, care imprimă dinamicii sociale și politice din zilele noastre trăsături esențialmente diferite de cele caracteristice perioadelor anterioare primului și celui de-al doilea război mondial. „În lume există acum 14 țări socialiste, care cuprind o treime din populația globului și dețin un loc tot mai important în producția mondială, în dezvoltarea științei și tehnicii contemporane. Sistemul socialist reprezintă o realitate puternică a lumii de azi, exercitând o înfrîurire din ce în ce mai mare asupra întregii dezvoltări social-politice mondiale”¹¹. Tinerele state apărute pe ruinele vechiului sistem colonial, forțe sociale cu o putere fără precedent, care acționează pe toate continentele globului — clasa muncitoare, țăranimea, intelectua-

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea și sarcinile de viitor ale partidului*, 25 noiembrie 1974, Editura politică, București, 1974, p. 15.

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, Editura politică, București, 1974, p. 658.

litatea, păturile mijlocii, masele largi de femei, tineretul, diverse alte categorii sociale — determină, prin luptele lor și prin activitatea lor constructivă, mutații cu profunde urmări pentru întreaga desfășurare a vieții internaționale contemporane.

Speranțele omenirii în consolidarea păcii și reînnoirea democratică a relațiilor interstatale își au, așadar, un temel în noile raporturi de forțe pe plan mondial care definesc transformările profunde caracteristice deceniilor postbelice. „În lume — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — sînt în curs mari schimbări și transformări în raportul de forțe. S-a amplificat voința popoarelor de a fi deplin stăpîne pe soarta lor, pe bogățiile lor naționale, de a folosi aceste bogății în conformitate cu interesele proprii. Totodată, a crescut hotărîrea lor de a acționa pentru instaurarea unor relații internaționale noi, bazate pe egalitate, respect al independenței și suveranității naționale, neamestec în treburile interne, pentru crearea unei ordini economice și politice mondiale noi, a unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră”¹².

România socialistă contribuie consecvent la apărarea păcii, la promovarea noilor principii și practici în relațiile dintre state și națiuni, indiferent dacă sînt ele mari sau mici. Izvorul acestei politici rezidă, primordial, în înseși realitățile prezentului nostru, caracterizat prin eforturile creatoare ale întregului popor român pentru edificarea societății socialiste multilaterale dezvoltate, pentru ridicarea României pe noi trepte de progres și civilizație. „Viața — se arată în *Programul Partidului Comunist Român* — demonstrează că socialismul și pacea sînt indisolubil legate într-o unitate dialectică. Concentrarea tuturor eforturilor și resurselor societății pentru edificarea socialismului și comunismului impune în mod obiectiv asigurarea unor condiții de pace. Prin însăși natura orînduirii sale, prin concepția sa generală, ideologică și politică, socialismul aspiră în mod vital spre pace și colaborare între națiuni”¹³. Totodată, pentru promovarea acestei politici pledează întreaga experiență istorică a poporului român, trecutul său milenar de luptă pentru a-și apăra dreptul la existență, independența și unitatea împotriva marilor imperii agresoare.

Nu există problemă majoră a contemporaneității la a cărei abordare România socialistă să nu fi contribuit prin inițiative și propuneri constructive, întru totul conforme intereselor consolidării păcii în lume, respectării nealterate a drepturilor legitime ale popoarelor. De la tribuna Organizației Națiunilor Unite, în cadrul diverselor organisme și conferințe internaționale, reprezentanții țării noastre acționează pentru consolidarea cursului favorabil destinderii, pentru soluționarea pașnică a problemelor litigioase, pentru întărirea încrederii și colaborării dintre state. România socialistă s-a pronunțat constant în favoarea înfăptuirii unei securități reale a Europei, a dezarmării generale — în primul rînd nucleare —, a stingerii tuturor focarelor de război care aduc nesiguranță pentru întreaga lume și suferințe popoarelor angajate în ele și, totodată, conștin grava primejdie de a degenera într-o conflagrație mondială.

¹² Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la marea adunare populară, cetățenească din Capitală*. 6 martie 1975, Editura politică, București, 1975, p. 33.

¹³ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 200—201.

În conformitate cu linia generală stabilită de Congresul al XI-lea al partidului, țara noastră dezvoltă consecvent colaborarea sa cu toate țările socialiste, militează pentru lărgirea relațiilor economice în cadrul C.A.E.R., în scopul apropierii nivelurilor de dezvoltare ale țărilor membre, pentru progresul fiecărei economii naționale. Se extind continuu relații de colaborare ale României cu țările în curs de dezvoltare, în scopul propășirii economice-sociale a fiecărei țări, al întăririi solidarității în lupta comună împotriva politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, pentru raporturi noi, de egalitate între toate popoarele. Totodată, țara noastră acționează pentru a extinde colaborarea sa cu țările capitaliste dezvoltate în spiritul principiilor coexistenței pașnice. La baza întregii activități internaționale a României stau principiile de neclintit ale deplinei egalități în drepturi, respectării independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, ale nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forța în relațiile interstatuale, ale respectării dreptului fiecărui popor de a fi deplin stăpîn pe destinele sale, de a-și organiza viața potrivit voinței și aspirațiilor proprii de bunăstare, independență și libertate ¹⁴.

În elaborarea și promovarea de către România pe plan extern a unei politici constructive, lucide, curajoase și înțelepte, în imprimarea unui dinamism deosebit activității internaționale a statului nostru o contribuție hotărîtoare aduce secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Personalitatea sa proeminentă se bucură de înaltă stimă și aleasă prețuire pe toate meridianele lumii, ceea ce se răsfrînge plenar asupra poziției internaționale a patriei noastre. Numeroasele contacte directe pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu le-a avut cu alți președinți sau conducători de state, documentele istorice încheiate cu prilejul vizitelor oficiale la cel mai înalt nivel joacă un rol de cea mai mare însemnătate în strîngerea legăturilor economice, politice, tehnice-științifice, culturale ale României cu celelalte țări de pe glob, în promovarea multilaterală a relațiilor de colaborare și cooperare, în afirmarea principiilor suveranității și independenței naționale, ale respectului reciproc, ale înțelegerii și încrederii între popoare.

Aportul României la soluționarea problemelor complexe ale contemporaneității demonstrează convingător că țările mijlocii și mici pot și trebuie să constituie o prezență tot mai activă la promovarea noilor principii de relații între state, la instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale, la triumful unei noi concepții despre raporturile interstatuale, care să situeze în centrul ei recunoașterea dreptului sacru al fiecărui popor la o existență neatîrnată, respectul și stima reciprocă, considerarea ca inacceptabile în relațiile interstatuale a metodelor bazate pe folosirea forței sau amenințării cu forța. În lume există astăzi mai mult ca oricînd forțe capabile să prevină declanșarea unui nou război mondial și să asigure dezvoltarea de sine stătătoare a tuturor națiunilor sub soarele păcii universale. Experiența celor două mari conflagrații pledează pentru unirea acestor forțe, pentru realism și înțelepciune, pentru efor-

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la marea adunare populară, cetățenească din Capitală. 6 martie 1975*, Editura politică, București, 1975, p. 34—35.

turi susținute, continue. Căci, în timp ce războaiele „se dezlanțuie“, pacea „se făurește“ și „se apără“ prin acțiunea coordonată a forțelor progresiste, socialiste și democratice de pretutindeni.

*

Cel de-al XXX-lea jubileu al zilei victoriei asupra fascismului coincide, în mod fericit, cu sărbătorirea de către poporul nostru a unui alt eveniment memorabil din istoria patriei : cea de-a 98-a aniversare a proclamării, la 9 mai 1877, a independenței de stat a României.

Această coincidență are înțelesuri adânci, care îndeamnă la meditație. În orice parte a ei, istoria poporului nostru poartă amprente de lupte temerare, eroice pentru apărarea gliei, a libertății și a independenței naționale. Cotropitorii au venit și au fost nevoiți să plece ; poporul român s-a zămislit aici și a rămas pe aceste meleaguri pe care s-a născut. Apărarea patrimoniului străbun și hotărîrea de a-l transmite întregit urmașilor au animat luptele purtate neîntrerupt de toate generațiile succedate pe scara timpului : de la Decebal, Basarab Întemeietorul și Bogdan pînă la eminentul bărbat de stat care conduce astăzi cu clarviziune științifică și fermitate revoluționară destinele poporului nostru spre culmile civilizației comuniste. Luptele conduse de Mircea, Iancu și Ștefan au fost purtate sub steagul apărării independenței ; sub Mihai Viteazul s-a realizat prima unire a țărilor române — act istoric ce a anticipat unirea înfăptuită două veacuri și jumătate mai tîrziu sub Alexandru Ioan Cuza ; în condiții complexe și grele, poporul nostru și-a cucerit independența la 1877, iar la sfîrșitul primului război mondial a realizat desăvîrșirea statului național unitar. Raportată la dimensiunile istoriei patriei, participarea României la războiul antihitlerist, aportul ei la victoria coaliției antifasciste se înscriu ca un capitol dens, glorios, al aceleiași lupte seculare neîntrerupte închinată salvării ființei naționale, apărării patrimoniului strămoșesc, afirmării de sine stătătoare în concertul popoarelor libere.

Pe aceste temelii istorice dezvoltate și îmbogățite în anii revoluției și construcției societății socialiste se reazemă doctrina militară a partidului și statului nostru potrivit căreia apărarea patriei reprezintă cauza și opera întregului popor român. Problemele apărării patriei constituie parte inseparabilă a construcției socialismului. În Raportul la cel de-al XI-lea Congres al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia din nou „că apărarea patriei, a cuceririlor noastre socialiste este o datorie sfîntă a tuturor cetățenilor și că orice război de apărare face necesară participarea la luptă, într-o formă sau alta, a întregului popor“¹⁵. În lumina acestei orientări fundamentale, partidul și statul nostru iau măsurile cuvenite pentru ca în caz de necesitate să poată fi angrenate, într-o concepție unitară și un efort coordonat la nivel central, toate resursele materiale și spirituale ale țării. Conducînd opera de edificare socialistă, Partidul Comunist Român a acordat și acordă toată atenția întăririi capacității de apărare, întăririi continue a armatei, dotării ei cu mijloacele

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea și sarcinile de viitor ale partidului*, 25 noiembrie 1974, Editura politică, București, 1974, p. 78.

de luptă necesare pentru a-și putea îndeplini în orice moment datoria față de patrie. Educată în spiritul concepției marxist-leniniste, al colaborării cu armatele Tratatului de la Varșovia, ale tuturor țărilor socialiste, cu oamenii muncii de pretutindeni, armata noastră nu este îndreptată împotriva cuiva, ci are numai menirea de a sluji cauza libertății patriei noastre socialiste, a relațiilor de echitate și egalitate între state și popoare.

În cazul agresiunii unui stat străin, a oricărei situații care ar aduce vreo atingere suveranității și integrității Republicii Socialiste România, apărarea națională s-ar manifesta fără încetare, în orice condiții, în forme adecvate împrejurărilor, inclusiv sub forma rezistenței populare armate, pînă la izgonirea cotropitorului. Prin urmare, războiul pe care țara noastră ar fi nevoită să-l ducă în cazul unei eventuale agresiuni, l-ar pune pe cotropitor din primul moment în fața întregului popor care-și apără în mod organizat propriul său pămînt, propriul său avut, propriile sale destine. El ar însemna o ripostă totală — militară, politică, ideologică, diplomatică — desfășurată pe teritoriul național în care vor fi angajate într-un efort unitar nu numai forțele armate, ci întregul popor ridicat la luptă împotriva armatei invadatoare.

Concepția despre războiul întregului popor face să crească rolul factorilor naționali de conducere în soluționarea problemelor cardinale privind apărarea. Stabilirea nivelului forțelor armate, a modalităților de înzestrare, a structurii lor organizatorice, a coordonării tuturor componentelor sistemului național de apărare, a formelor de cooperare militară cu armatele țărilor participante la Tratatul de la Varșovia, ale celorlalte țări socialiste, de îndeplinire a tuturor obligațiilor asumate pe linie militară ș.a. definesc aria problematică de însemnătate capitală care reclamă creșterea continuă a rolului partidului, a conducerii de stat supreme, chemată să dea soluționări mereu îmbunătățite problemelor apărării în deplină consonanță cu interesele națiunii noastre, ale cauzei socialismului și păcii în lume. „Responsabilitatea integrală a organelor de partid și de stat din fiecare țară pentru organizarea forțelor armate, pentru înzestrarea, instruirea și educarea lor reprezintă cheazăia întăririi capacității de apărare a fiecărei țări socialiste și prin aceasta a puterii întregii comunități a țărilor socialiste, creează premisele pentru dezvoltarea rodnică a colaborării lor militare”¹⁶. Hotărârile congreselor Partidului Comunist Român, ale plenarelor Comitetului Central, indicațiile comandantului suprem privind activitatea forțelor armate, gărzilor patriotice, detașamentelor de pregătire a tineretului pentru apărare, formațiunilor de apărare locală antiaeriană etc. călăuzesc munca comandanților, organelor și organizațiilor de partid din forțele armate, membrilor tuturor formațiunilor populare de apărare, imprimă tuturor compartimentelor vieții ostășești spiritul novator și dinamismul caracteristic activității partidului nostru, însuflețesc eforturile care se depun pentru autodepășire și în domeniul puterii armate a țării.

Concepută ca un instrument principal în sistemul de apărare a integrității și independenței patriei socialiste, armata reflectă într-un mod specific schimbările care au loc în viața socială, economică și poli-

¹⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 365—366.

tică a țării. Victoria deplină a socialismului, realizarea unității întregii societăți în jurul partidului și guvernului, coeziunea dintre muncitori, țărani, intelectuali, dintre oamenii muncii români și cei aparținând naționalităților conlocuitoare, continua adîncire a democratismului societății noastre, conștiința politică și cetățenească tot mai înaltă a celor chemați sub arme sînt izvoare în care armata își află nesecate țării.

Caracterul monolit al societății noastre, ilustrat în chip strălucit de alegerile de la 9 martie, se întruchipează și în unitatea rîndurilor armatei, constituie un factor de cea mai mare importanță în sporirea capacității combative a unităților și marilor unități. Întreaga armată, de la soldat la general, este unită prin interese și aspirații comune, identice. Grijă permanentă a poporului, a conducerii de partid și de stat, a comandantului suprem față de nevoile armatei are puternice efecte în plan moral, generează printre militari entuziasm, spirit de răspundere, hotărîre de a îndeplini integral obligațiile față de patrie.

Unitatea dintre armată și popor se oglindește în activitatea pasionantă a personalului militar pentru îndeplinirea cu rezultate superioare a planului pregătirii de luptă și politice a unităților și marilor unități, în raport cu nivelul actual de înzestrare tehnică a armatei, cu cerințele care decurg din realitățile cîmpului de luptă modern, din concepția partidului nostru privind apărarea, în măsuri eficiente pentru întărirea ordinii și a disciplinei, pentru eliminarea oricăror tendințe de mulțumire cu rezultatele obținute, a oricăror manifestări de rutină și conservatorism. Cadrele armatei noastre — comandanți, activiști de partid, ofițeri de stat-major, ingineri militari — înțeleg să întîmpine marea aniversare a victoriei asupra fascismului așa cum întîmpină toată suflarea românească evenimintele memorabile din viața poporului: prin muncă susținută pentru perfecționarea instrucției și educației, a tuturor laturilor vieții ostășești. Trup din trupul poporului, devotată fără margini partidului și patriei, armata, educată în spiritul patriotismului socialist, al solidarității cu forțele progresiste, antiimperialiste, democratice de pretutindeni, este hotărîtă să facă și de acum înainte totul pentru a îndeplini misiunea sacră ce i-a fost încredințată — apărarea cuceririlor revoluționare ale poporului, a independenței și suveranității naționale a Republicii Socialiste România.

Războiul antihitlerist purtat de România — război al întregului popor

CONSTANTIN NICOLAE

A vînd un caracter drept, eliberator, războiul dus de România împotriva Germaniei naziste și aliaților ei a întrunit adeviziunea întregului popor român. Această atitudine unanimă, națională, a fost demonstrată de faptul că România a intrat în războiul respectiv din proprie inițiativă, fără o prealabilă convenție sau alianță externă, de masivele forțe militare folosite în luptă și de vitejia și rezultatele obținute de ele, de maximul efort economic făcut de întreaga națiune română pentru cauza victoriei.

Războiul dus de România împotriva Germaniei naziste a început prin insurecția națională antifascistă și antiimperialistă, organizată și condusă de P.C.R. în colaborare cu celelalte forțe politice antihitleriste ale țării. Caracterul insurecției a fost dat, în primul rînd, de obiectivele pe care ea le-a avut de îndeplinit și, îndeosebi, de participarea la înfăptuirea ei a întregului popor.

Această trăsătură de susținere plenară a luptei armate s-a manifestat pe tot timpul războiului, pregnanța și multilateralitatea ei vădindu-se mai ales în perioada acțiunilor pentru eliberarea patriei. Cerința ca întreg poporul să lupte sub toate formele împotriva ocupanților a fost inserată imediat după începerea insurecției atît în documentele și apelurile P.C.R., cît și ale guvernului. Ea a fost preluată și difuzată, în acele zile, de presa oficială și particulară, de posturile de radio.

„Lupta cu arma în mînă împotriva cotropitorilor naziști a început — sublinia în zilele insurecției partidul comunist în apelurile sale către popor. — Din această clipă fiecare român este un soldat al României libere“. „Cetățeni patrioți! Sprijiniți guvernul patriotic național și lupta [...] contra nemților!“ „Ajutați și colaborați cu armata română. Dați tot concursul iubiților și eroicilor noștri ofițeri și soldați“. „Constituiți gărzi de luptă patriotice, înrolați-vă în detașamentele patriotice. Dezarmați bandele hitleriste [...]“¹.

Elementul fundamental destinat luptei cu arma în mînă a fost însă armata, dealtminteri și ea formată, în majoritate, din țărani, muncitori și intelectuali, deci din fii ai maselor populare.

¹ „România liberă“ din 26 august 1944.

În noaptea de 23 spre 24 august 1944, armata română — ca urmare a stării de spirit antihitleriste de care era animată, activității P.C.R. în rîndurile militarilor, existenței coaliției de forțe politice antihitleriste inițiate de comuniști, măsurilor care au fost luate anterior pentru atragerea comandanților și soldaților de partea acțiunii insurecționale — a trecut în totalitatea ei de partea insurecției și a întors armele împotriva Germaniei naziste. Această totalitate a fost absolută în timpul insurecției și într-o perioadă scurtă după ea, în sensul că la lupte au participat nu numai unitățile operative, cum se practică într-un război clasic, cu front continuu, ci și cele socotite necombatante: școli militare, companii de lucru, militarii de la cercurile de recrutare, depozite, construcții, de la amenajarea aerodromurilor, jandarmii etc. Acest fenomen fără precedent a reliefat un aspect din ceea ce numim noi astăzi război al întregului popor.

Imediat după ce la 23 august 1944 au fost arestați principalii membri ai guvernului antonescian, trupele române din București, dinainte pregătite, au trecut la acțiune încercuind principalele obiective militare germane din oraș, iar în zorii zilei de 24 august au început atacul general.

Pînă la 26 august trupele germane din București au fost înfrînte și făcute prizoniere, iar pînă la 28 august au fost nimicite și cele din împrejurimile orașului, trupele române făcînd prizonieri 7 000 de militari germani, între care 7 generali și 536 de ofițeri. Concomitent cu acțiunile de la București s-au desfășurat lupte singeroase în zona petrolieră din județele Prahova și Dîmbovița. După 8 zile de grele înfruntări, forțele române au eliberat ambele județe, au provocat inamicului pierderi cifrate la 1 500 morți și 2 300 răniți și au luat în prizonierat 9 076 de militari germani. De asemenea, au capturat 260 de tunuri, cîteva trenuri cu tancuri și alt armament etc. La București și în cele două județe amintite, din rîndurile ostașilor români au căzut în lupte 2 200 ofițeri, subofițeri și soldați (morți și răniți) ².

Au fost zdrobite, dezarmate sau alungate forțele militare germane din orașele de pe litoralul românesc al Mării Negre — Constanța, Mangalia, Mamaia, Eforie —, precum și flota maritimă și fluvială germană, încît, pînă la 29 august, întreaga regiune a Dobrogei a fost complet eliberată, forțele române făcînd aici peste 10 000 de prizonieri germani.

Lupte și acțiuni de dezarmare a trupelor hitleriste s-au desfășurat, totodată, în orașele și zonele: Călărași (unde au fost făcuți prizonieri 5 425 hitleriști), Slobozia (400 prizonieri), Alexandria și Roșiorii de Vede (1 100 prizonieri), Fetești (375 prizonieri), Turnu Măgurele (900 prizonieri), Urziceni (1 000 prizonieri), Brașov (500 prizonieri), Arad (150 prizonieri), Alba Iulia și Sebeș Alba (1 300 prizonieri) etc. ³.

S-au desfășurat unele acțiuni și în Moldova: în zona Mălini-Valea Seacă și la sud de Vaslui și Tecuci ⁴. În total, pe întreaga arie a insurecției au avut loc lupte și acțiuni de dezarmare în peste 130 de localități și zone.

Odată cu acțiunile de zdrobire a forțelor hitleriste din interior, armata română a menținut în miinile sale trecătorile și întregul lanț al

² *România în războiul antihitlerist*, București, Editura militară, 1966, p. 86, 101.

³ *Ibidem*, p. 102—129.

⁴ *Ibidem*, p. 131—138.

Carpaților Meridionali și Apuseni și a interzis pătrunderea trupelor hitleriste și horthiste din partea de nord a Transilvaniei și de peste frontiera de vest și de sud a țării, acoperind un front lung de peste 1 400 kilometri.

Și-au făcut datoria și trupele române care pînă la 23 august 1944 fuseseră pe frontul german. În noaptea acelei zile, primind ordine precise, ele s-au desprins din dispozitivul german și s-au retras spre interiorul țării, în calea lor ducînd acțiuni de luptă împotriva trupelor germane, îndeosebi în cîmpia Bărăganului ⁵.

Pretutindeni ostașii români au fost sprijiniți de populație, în frunte cu comuniștii. În localitățile București, Ploiești, Turnu Severin, Tândărei, Slobozia, Scăieni, Gemelele, Pogoanele și altele formațiuni patriotice sau cetățeni înarmați ad-hoc au acționat împotriva trupelor germane. La uzina Rogifer-Tohan, 57 de muncitori și funcționari s-au constituit voluntar într-o baterie de artilerie și au sprijinit în lupte ostașii români timp de două săptămîni. Voluntarii bateriei au fost citați prin ordin de zi pe întreaga armată ⁶. De asemenea, la uzinele Mărgineanca militari și muncitori au luptat împotriva unei coloane germane căreia i-au produs mari pierderi. Aici, din rîndurile personalului uzinei a căzut la datorie proiectantul Barbu Dumitru în timp ce trăgea asupra dușmanului cu o pușcă mitralieră ⁷. A sprijinit cu arma în mînă armata și populația din Moreni. Într-un raport din acele zile al primăriei orașului, se spunea: „Autoritatea administrativă, jandarmii, premilitarii, membrii societății de vînătoare și parte din bărbații populației civile au fost la datorie, conlucrînd la reușita rapidă a acțiunii în interiorul comunei” ⁸. Un concurs prețios au dat jandarmii din orașe și sate, ei făcînd prizonieri 7 274 militari germani ⁹. Au luptat voluntar premilitari și membri ai echipelor de apărare pasivă, conduși de învățători sau șefii posturilor de jandarmi. Unii premilitari au căzut în timpul acțiunilor. Pînă în prezent se cunosc circa 200 de subcentre premilitare care au participat la luptele insurecționale. Și-a făcut datoria cu prisosință personalul din rețeaua de radio și transmisiuni a țării, care, în unele cazuri, a lucrat chiar sub bombardamentele aviației sau artileriei germane, dînd dovadă de dîrzenie, curaj și patriotism. Animați de aceleași înalte sentimente muncitorii și funcționarii de la căile ferate au transportat zi și noapte militari și muniție și au paralizat încercările germanilor de a folosi transporturile feroviare.

Prin lupta întregii armate române și sprijinul populației, trupele germane au fost înfrînte pe întreaga arie de desfășurare a insurecției: Muntenia, Dobrogea, Oltenia, Banat și sudul Transilvaniei. Peste 56 000 de militari germani, între care 14 generali și mai mult de 1 400 de ofițeri, au fost luați prizonieri, număr ce echivala cu efectivele a circa 6 divizii. Totodată, forțele române au capturat 222 de avioane, 438 de nave fluviale și maritime, mii de tunuri, mitraliere, puști, autovehicule militare,

⁵ Colonel (r) Mîndru Costache, *Flăcări în Bărăgan*, Editura militară, București, 1974, p. 16—106.

⁶ Arhiva Ministerului Apărării Naționale (în continuare Arh. M.Ap.N.), fondul nr. 307, dosarul nr. 90, fila 119.

⁷ *România în războiul antihitlerist*, p. 100.

⁸ Arhivele statului Ploiești, dosarul Prefectura jud. Prahova, inv. nr. 318/1944, adresa nr. 2482 a primăriei comunei Moreni.

⁹ *Pentru eliberarea patriei*, Editura militară, București, 1972, p. 467—468.

depozite etc. De asemenea, au doborât circa 60 de avioane și au scufundat și determinat pe inamic să savordeze peste 60 de nave. Pentru eliberarea patriei au căzut eroic în acele zile 8 000 de ofițeri și soldați români (morți și răniți) din cei 465 000 militari participanți la insurecție¹⁰.

Prin insurecție au fost salvate de la distrugere căile ferate, porturile, întreprinderile, instalațiile bazinului petrolier și celelalte componente ale economiei, fiind puse toate, imediat, în slujba războiului antihitlerist. Germania a fost lipsită de cei peste 500 000 de ostași români — care i-au devenit adversari —, crescând astfel, în aceeași proporție, potențialul militar al Națiunilor Unite. Insurecția a distrus în-tregul spate al frontului german din toată jumătatea sudică a României, a contribuit substanțial la prăbușirea sistemului de apărare german din Balcani, la scurtarea duratei războiului în Europa.

Istoricile evenimente din România au avut loc concomitent cu desfășurarea ofensivei sovietice pe frontul Iași-Chișinău. După 23 august 1944, grosul forțelor sovietice au încercuit în zona respectivă cea mai mare parte a Grupului de armate german „Ucraina de sud”, pe care, la 29 august 1944, după grele lupte, a determinat-o să capituleze, trupele sovietice luând în prizonierat militarii a 18 divizii germane. Ca urmare a loviturii primite, comandamentul german nu a putut să trimită împotriva insurecției rezerve operative de pe acest front și a fost pus într-o situație precară în ce privește refacerea grupului de armate respectiv. Armata sovietică a eliberat o parte însemnată a teritoriului estic românesc. În acest timp forțele sovietice, care nu au acționat la încercuire, au continuat înaintarea și, ajungând în zonele eliberate de forțele insurecționale, s-au îndreptat spre București, Ploiești și Constanța. Pe acest parcurs, vîrfuri înaintate ale unor unități sovietice au zdrobit la 28 august o coloană germană în retragere la nord de Buzău, iar în după-amiaza de 29 august, cînd au ajuns la Ploiești, împreună cu forțe române, au nimicit cîteva rezistențe germane de la marginea de vest și de sud a orașului Ploiești, care era în stăpînirea trupelor române.

În zilele de 30 și 31 august trupele sovietice au ajuns la București unde au fost primite de populație cu drapele, aplauze și urale.

După insurecție, armata română a stăvilit, între 5 și 18 septembrie, o puternică ofensivă dată de mari unități germane și ungare în centrul podișului transilvănean și în Banat și Crișana. Prin succesul obținut trupele române au zădărnicit planul comandamentului german de a ajunge cu forțele sale pe Carpații Meridionali.

În acest răstimp, marile unități sovietice trecînd nestingherite prin trecătorile Carpaților Meridionali și Occidentali eliberate și deținute de trupele române încă din perioada insurecției au ajuns succesiv pe frontul din Transilvania și Banat: la 6 septembrie la sud de Sfîntu Gheorghe, în zilele de 11 și 12 septembrie în centrul podișului transilvănean, iar între 16—18 în Banat. Venirea trupelor sovietice a schimbat radical raportul de forțe în favoarea frontului român și a dat prilejul să se treacă la o ofensivă comună generală împotriva trupelor germano-ungare.

În cuvîntarea la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de a XXX-a aniversări a eliberării României de sub dominația fascistă, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază că „prin întoar-

¹⁰ *România în războiul antihitlerist*, p. 140

cerea armelor și angajarea României, cu întregul ei potențial, alături de Uniunea Sovietică și aliați, în războiul antifascist, s-a dat o puternică lovitură planurilor strategice ale Germaniei hitleriste. Aceasta a dus la prăbușirea întregului front din sud, a deschis calea înaintării rapide a trupelor sovietice, a accelerat zdrobirea dispozitivului militar al Germaniei în această parte a Europei¹¹.

Pînă la 5 octombrie, trupele române și sovietice au doborât și alungat inamicul din zona cuprinsă între Sf. Gheorghe, Ghimeș-Făget și Tîrgu Mureș, iar în Banat l-au respins pînă la graniță. Au fost eliberate orașele Sf. Gheorghe, Odorhei, Miercurea Ciuc, Gheorghieni, Tîrgu Mureș, Beiuș, Arad și altele.

La 6 octombrie 1944, comandamentul sovietic a început operația Debrețin care s-a desfășurat atît pe teritoriul românesc cît și în Ungaria. Forțele sovietice și române au luptat eroic pentru fiecare sat, pentru fiecare munte și deal. La 11 octombrie două divizii române (18 infanterie și 2 munte) și două sovietice au eliberat orașul Cluj, iar a doua zi alte două divizii române („Tudor Vladimirescu“ și 3 munte) și două mari unități sovietice, după ce acționaseră eroic timp de 16 zile, au eliberat orașul Oradea. Ostașii români și sovietici au luptat apoi în munții Mezeșului și Făget, au străbătut pas cu pas partea nordică a Carpaților Răsăriteni și au ieșit în cîmpia Someșului. La 25 octombrie 1944 au fost eliberate orașele Carei și Satu Mare, iar inamicul a fost aruncat dincolo de graniță, încheindu-se astfel victorios eliberarea României de sub dominația fascistă.

În luptele din Transilvania și Banat, forțele române și sovietice au fost sprijinite multilateral atît de populația din spatele frontului lor, cît și de cea dinapoia liniilor inamice. Locuitorii români și de altă naționalitate, aflați în zona de ocupație inamică, au luptat cu arma în mînă împotriva cotropitorilor fasciști. Așa au acționat țărani din satul Salva, care au făcut prizonieri peste 200 de soldați și ofițeri inamici, grupe de patrioți din localitățile Valea Chioarului, Coșbuc, Cluj, Oradea și altele. În regiunea Maramureșului au activat grupe de partizani, iar cîteva mii de țărani de aici și din alte părți au dezertat din armata ungară sau au părăsit satele, adăpostindu-se în munți, unde și-au dus și vitele pentru a nu fi luate de inamic. De asemenea, a dezertat o bună parte din ostașii Corpului de secuî. Numai în lunile septembrie și octombrie din acest corp organizat de comandamentul maghiar au fugit 700 de secuî transilvăneni.

Numeroși cetățeni au acționat împreună cu ostașii români: la Toboliu, Damiș, Valiuc, Reșița, Anina, Jucul de jos, Urmeniș, Sălciua, Ciacova etc. Pentru acțiunile lor, un grup de muncitori de la minele din Anina au fost citați prin ordin de zi pe armată¹².

Un fenomen semnificativ din timpul luptelor pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei l-a constituit înscrierile masive de voluntari în armată. Din București și din alte localități s-au înscris cîteva mii, iar în trei batalioane fixe, aflate pe front în Transilvania, s-au înrolat

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, Editura politică, București, 1974, p. 623.

¹² „Studii“, nr. 3, tomul 18, 1965, p. 526; Arh. M.Ap.N., fondul nr. 757, dosarul nr. 387, fila 74.

650 voluntari ardeleni. În avântul de voluntariat un loc de frunte l-au ocupat cei 10 000 de militari români din Divizia „Tudor Vladimirescu“, care au luptat vitejește pentru eliberarea patriei. Numeroși cetățeni români au însoțit trupele în incursiuni, au dat ajutor răniților, au transportat cu carele lor muniții pînă în pozițiile de luptă, au ținut în ascuns și au hrănit sau călăuzit pînă în liniile noastre subunități române care rămăseseră încercuite în spatele frontului inamic¹³.

Eroismul ostașilor români și sprijinul entuziast și multilateral ce l-au primit din partea populației au demonstrat dorința vie, nestrămutată a poporului român de a se elibera de sub ocupanții fasciști, unitatea de nezdruncat a fiilor săi pentru refacerea și păstrarea integrității teritoriale a țării.

În perioada cît au durat luptele pentru eliberarea părții de nord-vest a României, au acționat 28 de divizii române, un corp aerian, o divizie de artilerie antiaeriană, două detașamente blindate și numeroase unități neindivizionate, totalizînd circa 270 000 de militari¹⁴. Ei au eliberat 872 de localități, între care 8 orașe, au provocat inamicului pierderi cifrate la zeci de mii de morți și răniți și au luat în prizonierat aproximativ 10 000 de militari. Din rîndurile unităților române au căzut la datorie morți și răniți și au fost dați dispăruți circa 50 000 de ostași¹⁵. Zeci de mii de militari au căzut în lupte din rîndurile unităților sovietice.

După 25 octombrie, toată armata română a acționat pe teritoriul Ungariei (9 divizii luptau în Ungaria încă de la 8 octombrie 1944). Într-o primă etapă, armata română, împreună cu marile unități sovietice, a străbătut pămîntul Ungariei prin lupte de la granița română și pînă la rîul Tisa. Pe acest parcurs forțele române au dus bătălii deosebit de grele pe Tisa mijlocie și pentru eliberarea orașelor Debrețin și Nyiregyháza.

La 29 octombrie 1944 armata română a participat la marea operație sovietică Budapesta.

Forțele române au acționat în partea de nord-vest a Ungariei și pe direcția Budapestei. Ele au forțat Tisa și apoi Bodrogul cu zonele sale mlăștinoase, au contribuit substanțial la eliberarea orașului Miskolc și au cucerit, pas cu pas, în fișiile lor de ofensivă, Munții Hegyalja, Búkk și Matra, înaintînd pînă la granița ungaro-ceslovacă.

Un corp de armată român (Corpul 7 cu 4 divizii) a forțat de asemenea Tisa și a trecut la ofensivă de la sud de Solnok în direcția Budapesta, acționînd în fișia de ofensivă a Armatei 7 de gardă sovietice. El a dat peste cap numeroase poziții germane, a sfărîmat în sectorul său cele trei centuri fortificate ale Budapestei și a pătruns în interiorul ei. Acționînd pe direcția loviturii principale a Armatei 7, corpul român s-a bătut crîncen pentru fiecare casă și stradă, a cucerit peste 1 000 de blocuri transformate în centre de rezistență — între care poșta centrală, gara de est și cazarma Franz Ioseph — și, în a 15-a zi de lupte duse în interiorul orașului, a ajuns în apropiere de Dunăre. Pe parcursul celor 153 km de ofensivă, ostașii români au eliberat peste 50 de localități și au luat în

¹³ *România și tradițiile luptei armate a întregului popor*, Editura militară, 1972, p. 178—179.

¹⁴ *România în războiul antihitlerist*, p. 629, 634 și 647.

¹⁵ *Ibidem*, p. 271.

prizonierat mai mult de 6 500 de militari inamici. La 15 ianuarie 1945, corpul român a fost scos din front și trimis în Cehoslovacia unde acționau celelalte mari unități ale armatei române ¹⁶.

În operațiile de pe teritoriul Ungariei, România a pus în front un total de peste 210 000 de militari, constituiți în două armate cu 17 divizii de infanterie și cavalerie, într-un corp aerian, într-o divizie de artilerie antiaeriană, o brigadă de căi ferate și diferite unități. Forțele române au străbătut teritoriul ungar de la o graniță la alta pe un front larg de peste 120 km, au provocat inamicului pierderi care s-au ridicat la 21 000 de prizonieri și circa 10 000 de morți, au eliberat 1 223 de comune și 14 orașe. Pe pământul Ungariei, din rândul ostașilor români au căzut 42 000 de oameni ¹⁷, morți, răniți, dispăruți sau prizonieri.

La 18 decembrie 1944, armata română a început să pătrundă pe teritoriul Cehoslovaciei.

Acțiunile trupelor române în această țară cuprind mai multe etape legate de marile operații strategice la care a fost angajată și aripa dreaptă a Frontului 2 ucrainean. Prima etapă, care s-a întins pînă la 12 ianuarie 1945, s-a caracterizat prin grele lupte duse în regiunea de graniță cehoslovacă-ungară. Aici forțele române au străpuns o puternică zonă fortificată a inamicului pe o adîncime de 10 km, au respins o contraofensivă dată de forțele blindate dușmane și s-au consolidat la teren, împreună cu trupele sovietice vecine, în vederea trecerii la o nouă ofensivă.

A doua etapă de luptă se întinde pe intervalul de timp 12 ianuarie—25 martie 1945 și se înscrie în marea ofensivă sovietică din iarna anului respectiv. În această etapă, marile unități române au cucerit lanțul munților Metalici, Javorina și parte din Tatra Mică, au eliberat numeroase localități între care orașele Rožnava, Tisovec, Telgar, Brezno și altele. O mare contribuție și-au adus ostașii români la eliberarea centrelor industriale Lucenec, Zvolen și Banská-Bystrica. Pentru eliberarea zonei și orașului Banská-Bystrica, unde au luptat 8 divizii române, Armata 4 română a fost citată prin ordin de zi de Comandamentul suprem sovietic ¹⁸.

În etapa a treia a luptelor din Cehoslovacia, armata română și-a adus contribuția la bătăliile din faza finală a războiului, care s-au înscris în operațiile strategice Viena și Praga. De la 25 martie 1945, fără nici un răgaz, trupele române au continuat ofensiva spre apus. În timpul acesta, ele au forțat riurile Hron, Nitra, Vah și Morava, au străbătut prin focul aprig al dușmanului lanțurile munților Nitra, Fatra Mare, Fatra Mică, Inovec, Carpații Albi și Beschizii de vest, au eliberat o mare suprafață din teritoriul Cehoslovaciei, cu zone industriale și orașe deosebit de importante, ca de exemplu Kremnica, Dubnica, Novo-Mesto, Kojetin, Kromeriz, Banovce și altele. Pentru eliberarea zonei industriale și a orașului Banovce, Comandamentul suprem sovietic a citat prin ordin Armata 1 română ¹⁹.

La 9 mai 1945, armata română se afla în lupte la circa 80 km de Praga. Întrucît în Cehoslovacia forțele inamice n-au vrut să capituleze la

¹⁶ *România în războiul antihitlerist*, p. 327.

¹⁷ *Ibidem*, p. 347.

¹⁸ „Graiul Nou”, din 29 martie 1945.

¹⁹ „Graiul Nou”, din 9 aprilie 1945.

această dată, trupele sovietice și române de aici au trebuit să continue luptele pînă la 12 mai.

În Cehoslovacia armata română a luptat timp de 5 luni. Ca și forțele sovietice, ea a întâmpinat o aprigă rezistență a inamicului, la care s-au mai adăugat greutățile impuse de terenul muntos din această țară, precum și vitregia unei ierni cu zăpezi deosebit de abundente. Cu toate acestea, ostașii români au dat peste cap pozițiile dușmane pe o adîncime de peste 400 km și o lărgime de circa 120 km, au eliberat 1 722 de localități, între care 31 de orașe, au luat prizonieri mai mult de 20 000 de ofițeri și soldați germani și maghiari. La operațiile din Cehoslovacia au participat 248 000 de militari români, din care au căzut în lupte — morți, răniți și dispăruți — 66 000 ²⁰.

Ca și în Ungaria, pe teritoriul Cehoslovaciei au participat la lupte, în afară de cele două armate române (1 și 4), Corpul aerian, Divizia de artilerie antiaeriană, Brigada de căi ferate și diferite unități. De asemenea, a participat Regimentul 2 pontonieri care, de la începutul războiului, a întins numai peste Dunăre 9 poduri de vase. În Cehoslovacia a luptat și un regiment de tancuri român (Reg. 2 tancuri). Pentru vitejia aviatorilor și tanchiștilor români comandamentul român a citat Corpul aerian și Regimentul de tancuri de mai multe ori, iar Comandamentul suprem sovietic prin două ordine de zi și respectiv prin patru ordine.

Armata română, de la soldat la general, a dat dovadă de un înalt eroism în luptele purtate. Curajul, spiritul de jertfă, dîrzenia, rezistența fizică, stăpînirea de sine, iscusința în lupte, camaraderia ostășească, umanismul au fost virtuți care au caracterizat în mod deosebit pe ostașul și ofițerul român. Comandanții de toate gradele au dovedit pricepere în organizarea și conducerea luptelor, bărbăție și demnitate ostășească, ducînd pe subordonații lor la cucerirea a numeroase victorii.

Ofițerii și soldații români au avut o atitudine umană, de stimă și ajutor față de populația ungară și cehoslovacă. Ambulanțele și spitalele române au acordat consultații și asistență medicală răniților civili și unor cetățeni bolnavi, unitățile au contribuit substanțial la refacerea drumurilor, la construirea și repararea podurilor distruse, a căilor ferate și a rețelei de transmisiuni, la deminarea terenurilor de cultură etc. De asemenea, populația din aceste țări a sprijinit armata română cu ce i-a stat în putință. Ostașii români au colaborat prietenește în Cehoslovacia cu unele grupe de partizani, precum și cu Corpul de armată cehoslovac.

Pe tot timpul războiului antihitlerist, armata română a cooperat strîns cu armata sovietică. După cum se relevă în Programul partidului, poporul român „și-a probat prin fapte de arme prietenia cu Armata Roșie, dorința de colaborare cu Uniunea Sovietică, aspirația de a dezvolta relații cu toate popoarele lumii” ²¹. Această cooperare a contribuit considerabil la înfrîngerea dușmanului în sectoarele respective, a generat și dezvoltat sentimente de prietenie și bună înțelegere între ambele părți aliate. Între numeroși comandanți români și sovietici, care s-au stimat, respec-

²⁰ Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fondul nr. 732, dosarul nr. 1, vol. II, filele 47 și 72.

²¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 50.

tat și prețuit reciproc, s-au creat puternice relații de amicitie și de camaraderie ostășească.

Pe lângă efortul militar și jertfele de sînge date, poporul român a adus pentru cauza victoriei și o mare contribuție economică. Aceasta a îmbrăcat diferite aspecte, iar importanța ei se impune nu numai prin masivitate, ci și prin condițiile în care s-a efectuat și implicațiile pe care le-a avut pe plan intern și internațional. Mai întîi, întoarcerea armelor de către România contra Germaniei a dat o lovitură economică dintre cele mai grave Reichului german. Acesta a fost lipsit brusc de bază economică considerabilă și îndeosebi de petrolul și cerealele românești, fapt care a pus într-o situație critică „războiul motoarelor” în care comandamentul german își punea încă multe speranțe. Potențialul frontului german a fost însă diminuat dublu la cîtimea forței economice a României întrucît aceasta s-a adăugat activ la potențialul economic al Națiunilor Unite.

La 23 august 1944 România dispunea de numeroase resurse economice : petrol, gaz metan, cărbuni, cereale, lemn etc. Rețeaua de căi ferate, de transmisiuni și comunicații, porturile, majoritatea întreprinderilor și alte compartimente funcționau, unele chiar la un nivel mai ridicat față de cel dinainte de război. În legătură cu aceasta, în ședințele Consiliului de Miniștri din timpul insurecției, persoanele cele mai cunoscătoare din rîndurile guvernului afirmau: „...avem cărbuni, lemne, cereale...”²²; „...avem 2 150 de locomotive bune și vagoane suficiente”²³; „...drumurile noastre de fier funcționează”²⁴.

Porturile, docurile și șantierelor maritime și fluviale erau intacte. România dispunea de o flotă comercială și militară considerabilă, constînd din 608 nave comerciale fluviale și 5 unități la mare²⁵, precum și din 71 de nave militare și auxiliare (la mare și la Dunăre)²⁶, la care s-au adăugat 438 nave, în majoritate comerciale, capturate de la germani în timpul insurecției²⁷. În industria petrolului toate sondele funcționau, existau mari depozite de produse petroliere destinate consumului armatei și populației, numeroase stocuri se aflau în diferite porturi, în trenuri cisterne și pe conducte; rafinăriile, deși suferiseră distrugerii în timpul bombardamentelor anglo-americane, aveau totuși capacități apreciable de producție. „Am intrat la Astra română — raporta directorul general al minelor în ședința Consiliului de Miniștri din 31 august 1944 — și am constatat că rafinăria este în bună stare. Va fi pusă în funcțiune în 2—3 zile. Deocamdată o punem în funcțiune cu 150 vagoane, iar după 8—10 zile, capacitatea ei va fi sporită pînă la 450—480 vagoane de produse. Cum consumul nostru intern este în jurul a 300—350 vagoane, însemnează că numai cu producția Astei române sintem asigurați”²⁸.

²² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 524, filele 50—52.

²³ *Ibidem*, fila 66.

²⁴ *Ibidem*, fila 57.

²⁵ General-maior Vasile Anescu, *Efortul economic al poporului român la războiul antihitlerist*, Editura militară, București, 1974, p. 84.

²⁶ Arhiva Ministerului Apărării Naționale (în continuare, Arh. M.Ap.N.), fondul nr. 943, dosarul nr. 1404, anexa D, fila 192.

²⁷ *Ibidem*, fondul nr. 1055, dosarul nr. 111, fila 17. După încheierea convenției de armistițiu cu U.R.S.S., navele capturate au trecut în posesia acesteia.

²⁸ *Pentru eliberarea patriei*, p. 57.

Aprecieri asemănătoare făcea raportorul și asupra altor rafinării pe care le-a vizitat.

În anul 1944 recolta de grâu (și ulterior de porumb), pe care germanii n-au mai apucat să o acapareze, a fost cea mai bună față de anii 1942, 1943. S-au recoltat, după datele Institutului de statistică de atunci, 26 361 115 vagoane grâu, orz și secară²⁹. Recolta de porumb a fost de 27 948 991 vagoane.

România dispunea de o industrie de armament și tehnică de luptă care producea : avioane, autotunuri, tunuri și aruncătoare de mine, mitraliere, puști mitraliere, pistoale automate și puști, precum și muniție de tot felul. Deși nu aveau o mare capacitate de producție, întreprinderile respective asigurau nevoile noastre în armament de infanterie și muniție și, în bună măsură, în domeniul celorlalte categorii de armament și tehnică de luptă amintite. Existau, de asemenea, întreprinderile necesare pentru reparatul armamentului și tehnicii de luptă.

Dar, pe lângă aceste aspecte pozitive, economia românească avea de făcut față unor mari greutăți și neajunsuri. Războiul hitlerist și dominația germană provocaseră numeroase daune economiei. La multiplele extorcări din timpul dominației se adăuga și aceea că Reichul, la 23 august 1944, mai avea să plătească, în cadrul cliringului, 94 miliarde lei pentru contingentele de mărfuri pe care statul român i le livrase. Unele întreprinderi suferiseră distrugeri din cauza bombardamentelor, altele, din necesități de război, își dispersaseră instalațiile și erau în curs de regrupare ; existau zeci de mii de locuințe distruse (numai în Moldova erau 17 000)³⁰, mari întinderi de teren arabil nefolosibile din cauză că erau minate, se resimțea lipsa de brațe de muncă și atelaje.

În domeniul financiar se manifesta inflația. Bugetul statului era absorbit de cheltuielile de război. Statul asigura existența zecilor de mii de sinistrați, de invalizi și orfani de război, a răniților care umpleau pînă la refuz spitalele. De asemenea, comportau mari cheltuieli sutele de mii de refugiați din fostele zone de operații și din partea de nord a Transilvaniei, aflată sub ocupația horthistă.

Începînd campania antihitleristă, pentru poporul român se puneau trei sarcini de capetenie, deosebit de grele : asigurarea umană și materială a frontului cu toate cele necesare desfășurării luptelor ; achitarea în mărfuri a ratelor scadente impuse ca daune de război prin armistițiul dintre România și Națiunile Unite (care a fost încheiat la 12 septembrie 1944), precum și a altor obligații ce decurgeau din aceasta ; refacerea din mers a unor compartimente economice care suferiseră din cauza războiului.

Încă din timpul insurecției reprezentanții P.C.R. și ceilalți membri ai guvernului, pe lângă grija de a obține victoria în luptele insurecționale, au acordat o mare atenție problemelor de ordin economic la zi și celor de viitor pentru ducerea războiului. În ședințele de consiliu, în afară de situația combustibilului, căilor ferate și a cerealelor, s-a analizat pro-

²⁹ Institutul central de statistică, „Comunicări statistice“, nr. 10 din 15 august 1945, Imprimeria Institutului statistic, p. 7, 11.

³⁰ Conferința organizației Regionale Moldova a P.C.R. din 12—21 august 1945, Editura „Lupta Moldovei“, Iași, 1945, p. 11.

blema asigurării în continuare cu medicamente a armatei, cu autoca-mioane, situația financiară a țării etc. S-au făcut, totodată, propuneri pentru introducerea unui regim de economii prin restrângerea cheltuieli-lor în unele domenii de activitate, reducerea unor funcții, desconcen-trarea ofițerilor de rezervă care dețineau diferite posturi inutile, rațio-nalizarea unor produse alimentare.

Pe parcursul campaniei asemenea ședințe pentru luarea de măsuri impuse de cerințele războiului, de nevoile și obligațiile de stat, au fost frecvente.

Pe fundalul luptelor pentru eliberarea părții de nord-vest a Româ-niei, care se afla sub ocupația horthistă, Partidul Comunist Român a fost promotorul acțiunii de lungă durată pentru sprijinirea frontului. Într-un apel al său din septembrie 1944 se sublinia că forțele naționale trebuie „să sprijine prin toate mijloacele eforturile războiului nostru de elibe-rare și de consolidare a independenței țării”³¹. Apelul menționa că mun-citorii trebuie să fie tot timpul în fruntea luptei de susținere a frontului ; țăranii erau chemați să muncească ogoarele, să asigure cu produsele lor o bună aprovizionare a trupelor de pe front și a populației orășenești³², iar intelectualilor li se cerea să-și pună cunoștințele și capacitățile în slujba intereselor națiunii³³.

Partidul comunist a lansat lozinca „Totul pentru front, totul pentru victorie”, trasind ca sarcină ca toți comuniștii, toate organizațiile de masă de sub îndrumarea sau influența sa — sindicatele, U.T.C., Frontul plu-garilor, Apărarea patriotică, Uniunea populară maghiară, organizațiile micilor meseriași etc.³⁴ să militeze pentru îndeplinirea ei. În sprijinul acestei dezinze, acțiunea de susținere a frontului pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei, pentru înfrângerea Germaniei naziste a cuprins toate clasele și păturile sociale ale țării.

Greul muncii și al luptei l-au dus însă țăranii și muncitorii. Masa largă a ostașilor care au luptat pe front o constituia țărănimea și munci-torimea. În cele 9 luni de război, guvernul român a trimis pe front, nu-mai pentru completarea pierderilor suferite de cei din linia întâia, peste 165 000 de oameni, în majoritate țărani³⁵.

În medie, pentru asigurarea materială a doi ostași de pe front au muncit în spatele frontului, numai din rindurile celor mobilizați pentru lucru în întreprinderi, agricultură și instituții, 5 oameni. În acest scop, în timpul războiului antihitlerist Marele stat-major a emis ordine de mo-bilizare pe loc la 481 360 de cetățeni³⁶. La asigurarea materială a frontu-lui se adaugă, desigur, o mare cîtime din munca prestată de ceilalți locui-tori ai țării.

La o solicitare extremă au fost supuse în timpul războiului trans-porturile, în special cele feroviare. Prin România trecea traseul princi-pal de aprovizionare a fronturilor 2 și 3 ucrainene. Ca urmare, întreaga

³¹ „Scînteia” din 2 septembrie 1944.

³² „Scînteia” din 21 septembrie 1944.

³³ *Ibid.*

³⁴ General-maior Vasile Anescu, *Op. cit.*, p. 44.

³⁵ *România în războiul antihitlerist.*

³⁶ Calculul s-a făcut luînd ca medie, începînd de la 1 septembrie 1944, prezența permanentă pe front a peste 180 000 ostași români (Arh. M.Ap.N., dosarul nr. 2876, secția a III-a, fila 52).

rețea de căi ferate a țării, cu o lungime de 7 986 km și cu un parc rulant existent în septembrie 1944 de 52 614 vagoane și 2 371 locomotive³⁷, și aproape întreaga capacitate de transport a flotei fluviale și maritime au deservit frontul sovietic și român.

Din totalul vagoanelor și locomotivelor românești amintite 23 000 și respectiv 322 au fost utilizate în afara granițelor țării, pe teritoriile Ungariei și Cehoslovaciei³⁸. La dispoziția frontului au fost puse, de asemenea, rețeaua de transmisiuni a țării, de circa 20 000 km, aerodromurile și porturile.

Pe tot timpul războiului personalul de stație de la căile ferate și îndeosebi cel de la garniturile militare (mecanici, fochiști etc.) a transportat continuu, zi și noapte, trupe sovietice și române, tancuri, avioane, muniție, alimente și combustibil, înfruntând adesea cu mult curaj bombardamentele aeriene sau focul artileriei inamice. Au fost în primele rînduri și muncitorii de la întreprinderile căilor ferate, precum și cei de la construcții, refaceri și întrețineri feroviare. Printr-o muncă asiduă au fost refăcute atelierele C.F.R. și triajele care suferiseră avarii din cauza bombardamentelor, a fost mărită producția în domeniul construcțiilor și reparațiilor de vagoane, cisterne etc. Numai Atelierele C.F.R. din București, Brașov, Timișoara și Cluj au reparat sau amenajat, în decurs de circa 8 luni, pentru trenuri sanitare sau de călători, 16 814 vagoane, locomotive și automotoare, redîndu-le în timp record transporturilor militare. În partea de nord a Transilvaniei, refacerea liniilor principale de cale ferată, a tunelurilor, stațiilor și podurilor, în majoritatea lor distruse de inamic în retragere, s-a efectuat în ritmul înaintării frontului, încît trenurile care circulau pe întreaga rețea feroviară din restul țării puteau ajunge pînă în apropierea pozițiilor de luptă.

Este de remarcă contribuția unităților militare feroviare române (3 regimente) și a celor 28 de detașamente de lucru și pază, care au realizat pe timpul războiului în România, Ungaria, Cehoslovacia și Austria 681 141 zile-om exploatare cale ferată³⁹, au refăcut și întreținut peste 2 400 km linii feroviare, au reconstruit, reparat și consolidat 135 poduri feroviare⁴⁰, au construit la ecartament sovietic 148 651 km de cale ferată⁴¹, au realizat 193 519 m³ terasamente⁴² și au restabilit traseele de telecomunicații pe o lungime de 14 300 km⁴³.

La acestea se adaugă contribuția batalioanelor de drumuri și poduri și a geniștilor marilor unități române care au refăcut și întreținut căile rutiere ce duceau spre front. Numai batalioanele amintite și geniștii au consolidat și reparat peste 1 500 km șosea, au construit 354 poduri-drumuri importante, dintre care 21 în cooperare cu trupele sovietice, au reparat și consolidat 188 poduri și au deminat 485 porțiuni de drumuri⁴⁴.

³⁷ *România în războiul antihitlerist*, p. 558. Din totalul vagoanelor rulate pentru front mai mult de 81% au deservit frontul sovietic.

³⁸ *Ibidem*, p. 558.

³⁹ General-maior V. Anescu, *Op. cit.*, p. 69.

⁴⁰ *România în războiul antihitlerist*, p. 524.

⁴¹ Arh. M.Ap.N., fondul nr. 948, dosarul nr. 1 404, fila 241.

⁴² General-maior V. Anescu, *Op. cit.*, p. 69.

⁴³ *România în războiul antihitlerist*, p. 524.

⁴⁴ *România în războiul antihitlerist*, p. 526; Arh. M.Ap.N. fondul nr. 948, dosarul nr. 1404, fila 153.

S-au remarcat și muncitorii de la celelalte categorii de transporturi. Marinari și muncitori au asigurat transporturile pe Dunăre și pe mare. 92% din flota comercială de stat și particulară românească a lucrat pentru frontul sovietic⁴⁵. Șantierele și atelierele navale de asemenea au produs pentru front. Numai la șantierele navale din Constanța și Giurgiu au fost reparate peste 640 de nave militare, vase comerciale și diferite mașini de luptă sovietice și românești. Pe Dunăre ca și pe mare, marinarii de la bordul vaselor comerciale au făcut numeroase transporturi în folosul frontului. Concomitent, marinarii militari români, împreună cu cei sovietici, au efectuat deminări pe fluviu și pe mare.

Eforturi grele au depus muncitorii, inginerii și funcționarii din industria de armament și muniții. Metalul incandescent a căpătat tot timpul formele dictate de om. În ianuarie 1945, de la tribuna Congresului general al Sindicatelor Unite, metalurgiștii din principalele întreprinderi ca și alți muncitori erau în măsură să anunțe că, față de 23 august 1944, producția lor pentru front s-a dublat. În afară de stocurile aflate asupra unităților militare, ei au trimis ostașilor peste 33 300 tone de muniție. Au sosit, de asemenea, în tranșee 32 500 de mitraliere, puști mitraliere, pistoale automate și puști, 600 de autocamioane, 460 de tunuri antitanc și aruncătoare, numeroase obuziere și avioane⁴⁶. Întreprinderile I.A.R.-Brașov, de pildă, au construit 46 avioane și au reparat 98⁴⁷. Este semnificativ pentru eforturile depuse și faptul că în martie 1945 potențialul întreprinderilor noastre angajate în producția de tunuri și aruncătoare ajunsese să fie de 301 piese lunar, iar cele de muniție pentru artilerie de 403 000 lovituri⁴⁸. Merită să fie subliniat faptul că în februarie 1945, în afară de muniția stocată la unități și în zona etapelor, în țară existau depozite cu mari cantități de muniție în măsură să asigure frontul cu cartușe de mitralieră pe timp de 44,5 luni, cu proiectile de aruncătoare pe o durată de 6 luni, iar cu proiectile de tun antitanc și de obuzier pentru 10 și respectiv 12 luni⁴⁹.

Pentru ca industria și transporturile să primească tot mai mult cărbune și combustibil lichid, pentru ca unitățile de pe front să aibă zilnic produsele petroliere indispensabile avioanelor, tunurilor, mașinilor de tot felul, personalul din întreprinderile miniere și petroliere de stat sau particulare a mărit din ce în ce mai mult producția, ajungând în martie 1945 să livreze de două ori mai mult cărbune față de septembrie 1944, iar cantitatea de țiței extrasă și prelucrată să fie de trei ori mai mare în mai 1945, în comparație cu situația din vara anului 1944. În anul 1945, s-au extras în total 4 680 000 tone de țiței. Zi și noapte, în acea perioadă, trenuri cu cisterne, precum și conductele petroliere ale țării, în lungime de 939 km, au transportat neîntrerupt petrol și derivatele lui, pentru front și în contul armistițiului⁵⁰.

Au răspuns cu aceeași căldură și patriotism chemărilor P.C.R., ale patriei, muncitorii, inginerii și funcționarii din industria ușoară. Produ-

⁴⁵ General-maior V. Anescu, *Op. cit.*, p. 84.

⁴⁶ *România în războiul antihitlerist*, p. 586.

⁴⁷ General-maior V. Anescu, *Op. cit.*, p. 38.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 63.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 60.

⁵⁰ *România în războiul antihitlerist*, p. 565.

sele livrate de această ramură au ajutat ostașii să înfrunte mai ușor izbeliștea ploilor de toamnă în pusta ungară sau vifornița iernii pe vîrfurile munților Cehoslovaciei, au alinat sau vindecat rănilor miilor și miilor de viteji. În afară de multe alte genuri de produse au fost livrate frontului 690 000 de perechi de încălțăminte, mari cantități de mantale, cojoace și alt echipament. Numărul total al obiectelor de echipament expediate pe front de serviciile de resort ale armatei a fost de circa 2 200 000 ⁵¹.

Demn de remarcat este faptul că, deși condițiile de trai erau extrem de grele datorită întregii conjuncturi de război ⁵², muncitorii, pe lângă munca lor zilnică, au făcut în folosul frontului sute de mii de ore suplimentare gratuite, au donat din puținul lor, pentru sprijinirea răniților și a familiilor celor de pe front, salariul pe cîteva zile, au efectuat în afara orelor de program numeroase acțiuni patriotice, de interes obștesc.

Și-a făcut cu prisosință datoria față de patrie — țărănimea. Constituind partea cea mai mare a populației țării, ea a adus și contribuția cea mai masivă la susținerea războiului, precum și la îndeplinirea obligațiilor decurgînd din Convenția de armistițiu. P.C.R. mobiliza permanent masele de la sate pentru rezolvarea acestor deziderate, în colaborare cu soluționarea cerințelor revoluționare ce stăteau atunci în fața țării.

Țărănimea nu a precupețit nimic pentru cultivarea la maximum a pămîntului și obținerea recoltelor necesare.

De la sate au plecat spre orașe materii prime necesare industriei, produsele pentru hrana populației și animalelor și, tot de aici, au luat drumul frontului pentru îndeplinirea obligațiilor externe ale țării cereale, carne, vite de tot felul, cai, fructe, legume, băuturi etc.

După date incomplete, numai pentru front au fost predate peste 400 000 de tone de produse agro-alimentare, grăunțe și furaje ⁵³. La acestea s-au adăugat masivele cantități pe care unitățile române și sovietice le-au achiziționat de pe teritoriul țării, pe bază de exploatare locală. Mii și mii de țărani au ajutat la transportul muniției spre liniile de bătaie, la refacerea și amenajarea aerodromurilor, drumurilor, podurilor și rețelilor de transmisiuni în zonele din apropierea frontului.

Un impuls deosebit pentru muncă și creșterea producției agro-alimentare l-a constituit pentru țărănime reforma agrară efectuată în timpul războiului. Între 23 august 1944 — decembrie 1945, geniștii militari români au deplantat sau strîns de pe cîmp 824 690 mine antitanc și anti-infanterie, peste 456 000 proiectile de artilerie, 1058 bombe de avion, 25 594 grenade etc., redînd agriculturii mari suprafețe de pămînt. Numai în Moldova, din cauza minelor nu fuseseră utilizate pînă atunci circa 70 000 ha. În lupta cu minele au murit 54 de ofițeri și soldați și au fost răniți 105 ⁵⁴.

⁵¹ *Ibidem*, p. 544 și 569.

⁵² Între 23 august 1944 și ianuarie 1945, prețurile la principalele produse de consum crescuseră cu 600%, în vreme ce salariile numai cu 250%.

⁵³ *România în războiul antihitlerist*, p. 572.

⁵⁴ Locotenent-colonel C. Toderașcu, *Cîteva date referitoare la contribuția armatei române la reconstrucția economică din anii 1945—1947*. Comunicare ținută la sesiunea științifică a Academiei Militare în 1973. Vezi și *Conferința organizației Regionale Moldova a P.C.R. din 12—21 august 1945*, Editura „Lupta Moldovei”, Iași, 1945, p. 11.

În campania de sprijinire a frontului merită a fi relevate, totodată, contribuția intelectualității. Mii de medici, învățători, profesori etc. au îmbrăcat haina militară și au plecat pe front luptând cu vitejie și eroism. E de ajuns să amintim în acest sens că medicii militari (activi și de rezervă) și civili, precum și personalul ajutător au îngrijit și în cea mai mare parte au redat societății 90 000 de militari răniți pe front (în afară de cei cu răni ușoare care nu au fost evacuați la spitale). În același timp, intelectualii rămași la vetre și-au manifestat sprijinul lor pentru front prin activitatea desfășurată în industrie, în administrația de stat, în învățământ, știință și cultură, prin contribuția lor la acțiunea de susținere politică, culturală și propagandistică a războiului.

Un aport substanțial au marcat la susținerea frontului și alte categorii de cetățeni ai țării.

În jurul acestei mari acțiuni, P.C.R. și organizațiile de masă de sub înfrîurirea sa au reprezentat motorul unei intense emulații la scara întregii națiuni, a întregului popor. Organizațiile de partid și, sub îndrumarea lor, sindicatele, U.T.C. au organizat adunări cu muncitorii vîrstnici și tineri, cu inginerii, tehnicienii și funcționarii din întreprinderi, în care, discutînd problema sporirii producției, au stabilit și măsurile concrete de rezolvare. Ele au inițiat întreceri patriotice, au descoperit cu concursul muncitorilor numeroase resurse interne, au stimulat și sprijinit inițiativele acelor patroni și conducători de întreprinderi de stat care erau interesați în mărirea producției, au combătut elementele speculante, risipa etc. Concomitent, cu concursul Frontului plugarilor, țăranii au fost stimulați și ajutați cu unelte pentru efectuarea muncilor agricole la timp, pentru împărțirea pămînturilor moșierilor și lucrarea lor cu rezultate cît mai bune.

În acest climat, deși pe măsură ce războiul continua, condițiile de viață se înrăutățeau tot mai mult din cauza marilor sacrificii materiale ce se făceau, oamenii muncii au lucrat cu elan, ridicînd aproape lună de lună graficul producției.

O deosebită activitate în participarea voluntară a tuturor cetățenilor la susținerea războiului a desfășurat-o organizația de masă „Apărarea patriotică”. În acest scop, ea a colaborat cu sindicatele, U.T.C., Uniunea populară maghiară, cu Crucea Roșie, Liga operelor sociale și alte organizații, apelînd la contribuția tuturor cetățenilor, fără deosebire de clasă și apartenență politică. În acest sens, „Apărarea patriotică” a organizat diverse activități culturale și obștești pentru stringerea de fonduri și a primit donații diverse de la muncitori, țărani, intelectuali, meseriași, funcționari, burghezi.

Din contribuția realizată, această organizație a trimis din București pentru ostașii de pe front 4 caravane cu sute de mii de pachete cu alimente, îmbrăcăminte, medicamente, cărți și alte lucruri necesare luptătorilor. Au fost trimise caravane și din orașele Craiova, Constanța, Timișoara, Galați, Beiuș și altele. Pentru ajutorarea răniților din spitale, a ze-cilor de mii de orfani, a familiilor celor din tranșee, „Apărarea patriotică” a colectat și cheltuit suma de peste două miliarde și jumătate de lei, dintre care aproape un miliard o sută patruzeci de milioane pentru sinistra-

ții din Moldova și din Transilvania⁵⁵. „Apărarea patriotică” a înființat numeroase cămine pentru copii orfani (numai în 3 regionale ale sale erau 95 de cămine), 178 cantine pentru orfani, invalizi ș.a. ; întreținea sau dispunea de 81 spitale și dispensare, 45 de biblioteci și case culturale etc.⁵⁶.

Din țară plecau spre front nu numai daruri, dar și idei, imbolduri permanente pentru ostașii din primele linii. La acestea contribuiau, pe lângă aprovizionarea materială, prefacerile înnoitoare din țară efectuate în folosul maselor populare, activitatea politică desfășurată de clasa muncitoare, care acționa în Front Unic Muncitoresc, de celelalte forțe sociale progresiste și patriotice. Li s-au explicat permanent ostașilor scopurile nobile ale războiului antihitlerist, calea de evoluție a patriei, în numele căreia ei luptau și se jertfeau. De la mii de comuniști, social-democrați, alți militanți democrați, ce aveau fii pe front, de la numeroase colective din întreprinderi și organizații de masă, de la sutele de mii de familii, soseau la ostași scrisori de îmbărbătare, care influențau în mod pozitiv moralul de luptă ostășesc. Numărul scrisorilor era extraordinar de mare. De pildă, militarii Diviziei 18 infanterie au primit în cele aproape 9 luni de război 1 648 000 de scrisori și au trimis în țară 875 000⁵⁷.

Se ducea și pe linie de stat o activitate de influențare patriotică, de stimulare a virtuților ostășești, folosindu-se în acest scop radioul, diferite organe de presă, corespondenții de război. În acest cadru, Serviciul cultural al Marelui stat-major s-a preocupat să cultive și să dezvolte în rândurile ostașilor sentimentul dragostei de patrie, al urii față de dușman, încrederea în obținerea victoriei. Acest serviciu a editat un ziar central al ostașilor de pe front care apărea săptămânal — „Gazeta luptătorului”, cite o gazetă de front pentru fiecare armată „Avintul” și „Buletinul informativ”, a trimis la mari unități corespondenți de ziare, o echipă de reporteri cinematografici și foto, un ansamblu artistic și caravane cinematografice, iar săptămânal a difuzat prin radio o emisiune pentru militari. Totodată, el a editat numeroase manifeste pentru populația din spatele frontului inamic în perioada eliberării părții de nord-vest a țării.

În aprilie 1945, o delegație guvernamentală a plecat pe front, unde a inspectat modul cum unitățile sînt aprovizionate, a decorat numeroși luptători, a explicat ostașilor realizările guvernului și sarcinile care stăteau în fața acestuia. Ostașii români au primit cu bucurie delegația, darurile și veștile din țară. Tot timpul militarii din liniile de luptă au simțit sprijinul multilateral al poporului, între front și spatele frontului fiind o strînsă legătură și o stimulare reciprocă pentru cauza victoriei.

La 9 mai 1945 cînd războiul s-a sfîrșit cu biruința Națiunilor Unite — biruință la care Uniunea Sovietică a avut contribuția primordială și a dat cel mai mare tribut de sînge — ostașii români se găseau în apropiere de Praga. România se prezenta cu un bilanț bogat de luptă. Armata sa străbătuse peste 1 700 km, de la Marea Neagră pînă în Boemia, provocase inamicului pierderi ce s-au cifrat la peste 136 000 de

⁵⁵ Olimpiu Matichescu, *Apărarea patriotică*, Editura științifică, București, 1971, p. 168 ; „Buletinul Apărării patriotice” din 15 august 1945, p. 3.

⁵⁶ „Buletinul Apărării patriotice” din 15 august 1945, p. 3 și din 23 august 1945, p. 6 și 7.

⁵⁷ Arh. M.Ap.N., fondul nr. 304, dosarul nr. 10, fila 88.

prizonieri și morți — echivalând cu 14 divizii — eliberase, în afară de orașele și comunele din timpul insurecției, peste 3 800 de localități, între care 53 orașe, contribuisese la alungarea ocupanților din alte câteva mii, a avut pe front în tot timpul războiului un total de circa 540 000 de ostași și ofițeri, din care a pierdut în lupte grele aproape 170 000 — morți, răniți și dispăruți⁵⁸.

În același timp, România, în afară de plățile efectuate în mărfuri în contul armistițiului — deși în fapt se afla în situația de țară cobeligerantă —, a contribuit economic la susținerea războiului cu toate cele necesare, numai valoarea contribuției contabilizate ridicându-se la peste 1 miliard de dolari valută 1938. Această sumă este enormă, raportat la mărimea României și condițiile în care s-a realizat.

Contribuția poporului român la victoria împotriva Germaniei naziste a fost relevată de personalități politice și militare, de radioul și presa străină.

Precizându-se importanța momentului trecerii României de partea Națiunilor Unite, în decretul Sovietului Suprem al U.R.S.S. pentru decorarea șefului statului român, la 6 iulie 1945, cu ordinul „Victoria“, cea mai mare distincție de război sovietică, se afirma: „Pentru actul curajos al cotiturii hotărâte a politicii României spre ruptura cu Germania și alierea cu Națiunile Unite, în clipa când încă nu se precisase clar înfrângerea Germaniei“⁵⁹.

Referindu-se la consecințele ofensivei sovietice Iași-Chișinău și ale întoarcerii armelor de către România, ziarul sovietic „Pravda“, din 28 august 1944, menționa: „Ieșirea României din axa fascistă este importantă nu numai pentru poporul român. Presa străină afirmă în mod just că s-a năruit întregul sistem de apărare german în Balcani“. Iar „Voina i rabocii class“, din 1 septembrie 1944, afirma: „Înfrîngerile suferite de nemți pe flancul de sud și trecerea României de partea aliaților sînt evenimente de o mare importanță pentru tot mersul războiului“. În același sens, ziarul american „New York Times“, din 25 august 1944, scria că victoria va consemna actul de la 23 august 1944 „ca unul din cele mai hotărîtoare evenimente ale întregului război“⁶⁰. De asemenea, în ziarul englez „Sunday Times“, din 26 august 1944, se sublinia: „Prin trecerea României alături de aliați se dă cea mai mare lovitură militară și economică Germaniei în Balcani. Ultima sursă de petrol de unde se alimenta Germania a fost smulsă din mina hitlerismului, grînele și rezervele economice ale României stau acum de partea aliaților. Liniile de comunicații cu Bulgaria și Grecia au fost tăiate... Gestul României a avut o mare rezonanță politică. Bulgaria a hotărît imediat, sub impresia hotărîrii române, ieșirea definitivă din război... Un efect similar este de așteptat să se producă foarte curînd în Finlanda. Prăbușirea Germaniei în Balcani este astăzi un fapt sigur...“⁶¹.

Documente oficiale sovietice au făcut aprecieri la contribuția generală a României și la vitejia ostașilor ei. De pildă, I. V. Stalin, într-o telegramă de răspuns adresată la 5 aprilie 1945 doctorului Petru Groza,

⁵⁸ *România în războiul antihitlerist*, p. 538 și 703.

⁵⁹ Arh. M.Ap.N., fondul nr. 732, dosarul nr. 1, p. 7.

⁶⁰ Citat în ziarul „Viitorul“, din 28 august 1944.

⁶¹ Arh. M.Ap.N., fondul nr. 732, dosarul nr. 1, fila 12.

președintele Consiliului de Miniștri al României, releva : „...pe frontul de luptă împotriva armatelor germano-fasciste s-au distins nu numai trupele Armatei 4 române ale generalului Dăscălescu, ci și trupele Armatei 1 ale generalului Atanasiu. Permiteți-mi să vă felicit pentru succesele armatelor române și să le urez continuarea acestor succese în luptele duse împreună cu Armata Roșie“⁶². Tot în aprilie 1945, mareșalul Rodion Malinovski, într-o convorbire avută pe front cu ministrul de război român, spunea : „Țin să amintesc din nou bravura și destoinicia cu care se bat forțele române de sub comanda generalilor Atanasiu și Dăscălescu“⁶³.

Ministrul de externe al U.R.S.S. remarca la Conferința de pace de la Paris din 1946 recunoașterea contribuției României la război de către toți aliații : „împreună cu noi, împreună cu trupele aliate, noua Românie democratică a început lupta pentru înfrângerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă și noi toți recunoaștem serviciile aduse de poporul român acestei cauze“⁶⁴. Au făcut aprecieri pozitive și reprezentanți ai celorlalte puteri aliate. De exemplu, în septembrie 1944, A. Eden, pe atunci ministru de externe al Angliei, a declarat în Camera Comunelor : „România a dat deja un ajutor substanțial cauzei aliaților, menținând 14 divizii în luptă“⁶⁵ (erau 28 la acea dată — *n.n.*), iar în ianuarie 1945, în același for, deputatul laburist J. Tomas declara : „de vreme ce România este a patra țară ca efective pe frontul împotriva Germaniei, ar fi cazul a se propune să i se acorde un statut de cobeligerant“⁶⁶.

Doi autori francezi, generalul Cochet și locotenent-colonelul Paquier, într-un semnificativ articol intitulat *România alături de Națiunile Unite*, au evidențiat urmarea întoarcerii armelor de către România împotriva Germaniei hitleriste : „La vest și la sud a rămas deschis un front ce se întindea pe o lungime de 1400 km... Consecințele au fost importante, hotărâtoare. Armatele sovietice au putut să străbată țara în marș, cu arma pe umăr, îndreptându-se spre Ungaria și Bulgaria și ca să se concentreze în centrul și vestul Transilvaniei“. În concluzie se relevă că România „a dat tot ce a avut mai bun pentru cauza aliaților“⁶⁷.

Participarea militară și economică a României la războiul antihițlerist alături de U.R.S.S. și celelalte țări ale Națiunilor Unite rămâne un capitol încrustat cu litere de aur în istoria patriei noastre. Prin această luptă patria noastră a fost eliberată de sub dominația nazistă, s-a contribuit la restabilirea și consolidarea independenței țării, la eforturile de eliberare a altor popoare, la înfrângerea Germaniei naziste și obținerea epocii victorii în cel de-al doilea război mondial.

⁶² Loc. cit., fila 32.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ „Scinteia“ din 14 octombrie 1945.

⁶⁵ „Viitorul“ din 27 ianuarie 1945.

⁶⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 49, dosarul nr. 9271, fila 20 (Deși România a fost în practică cobeligerantă, la Conferința păcii din 1946—1947, cu toate că reprezentanții unor țări au susținut să i se recunoască și de jure această calitate, nu a întrunit adeziunea corespunzătoare a comisiei în drept).

⁶⁷ „Cahiers France-Roumanie“ (Paris), nr. 5, septembrie-octombrie 1946, p. 40—45.

ALBA IULIA pe treptele unei istorii milenare

GEORGE HOMOSTEAN

prim-secretar
al Comitetului județean Alba al P.C.R.

S trăveche vatră de cultură și civilizație, al cărui nume evocă istoria îndepărtată a plămădirii poporului român, municipiul Alba Iulia aniversează în această primăvară 2 000 de ani de la prima mențiune documentară și 375 de ani de la cea dintâi unire politică a românilor, înfăptuită de Mihai Viteazul.

Așezat în centrul Daciei, orașul Alba Iulia a avut de-a lungul veacurilor o prezență viguroasă în lupta purtată de poporul român pentru unitate, independență națională și progres social. Fiind la început o importantă așezare a unui vechi trib dacic el se va transforma în timpul stăpînirii romane într-un puternic castru purtînd numele de *Apulum*.

Mai tîrziu datorită dezvoltării sale, ajunge unul din centrele cele mai puternice ale Daciei. Aici era capitala uneia din cele trei diviziuni administrative ale mării colonii romane : Dacia *Apulensis*.

După părăsirea Daciei de către trupele și administrația Imperiului roman orașul, ca de altfel întreaga Dacie, va trece prin furtunile provocate de migrația popoarelor. Dar locuitorii săi vor reuși să supraviețuiască ; tenacitatea lor de lucrători ai pămîntului și de crescători de vite le-a permis să-și păstreze activ pecetea etnică românească rezultată din simbioza daco-romană.

La mijlocul secolului al XVI-lea, după înfrîngerea Ungariei și transformarea ei în pașalic turcesc în 1541, Alba Iulia va deveni capitala principatului Transilvaniei, apărînd consemnată în documentele vremii ca „orașul nostru regal Alba Iulia”¹.

În această perioadă, orașul Alba Iulia, alături de celelalte centre din Transilvania — Brașov, Bistrița, Cluj, Sibiu, cunoaște o tot mai puternică dezvoltare a meșteșugurilor, o lărgire a legăturilor comerciale cu alte orașe din provinciile românești de peste Carpați — Țara Românească și Moldova. Neîntreruptele și variatele legături de natură economică exis-

¹ Grigore Tocilescu, A. I. Odobescu, *Documente privind istoria României*, vol. 1, București, 1866, p. 5 ; N. Densușianu, *Documente privind istoria României*, vol. VI, partea a 4-a, București, 1892, p. 559.

tente între centrele din cele trei state românești au fost consolidate și lărgite de raporturile politice stabilite și dezvoltate pe fundalul unor permanențe istorice, al continuității teritoriale, de civilizație materială și spirituală a poporului român din interiorul arcului Carpatic pînă la Dunăre și Marea Neagră. În secolele XV—XVI relațiile politice au fost intensificate și activizate mai ales în condițiile existenței unor primejdii externe aproape continue care amenințau în egală măsură întreg teritoriul locuit de români.

În cadrul acestor relații, domni ai Țării Românești și Moldovei, căutînd să-și asigure un loc de refugiu în cazul în care ar fi fost siliți să-și părăsească tronurile sub presiunea pericolului otoman în special, stăpînesc, aproape în decursul întregului ev mediu, importante domenii în Transilvania. Aceste stăpîniri nu fac decît să continue o stare de fapt existentă, desigur, cu mult înainte de formarea statelor feudale de sine stătătoare, cînd voievozii români posedau teritorii pe ambele versante ale Carpaților. Stăpînirea acestor teritorii a contribuit la stringerea legăturilor multilaterale și neîntrerupte dintre români, constituind încă o verigă de apropiere între cele trei state române, Țara Românească, Moldova și Transilvania.

Datorită intereselor comune de luptă împotriva cotropitorilor străini în conștiința multor conducători politici ai vremii s-a înfiripat de timpuriu ideea că românii nu se pot apăra cu eficacitate decît uniți. Deosebit de pregnant s-a manifestat ideea de solidaritate și de unitate a țărilor române la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, cînd presiunile Imperiului Otoman devin foarte puternice, amenințînd existența de sine stătătoare a celor trei țări române, drepturile lor păstrate cu multe jertfe, drepturi consemnate în *Capitulații* și întărite apoi prin diverse alte tratate².

Cel care va transpune ideea unirii tuturor românilor pentru prima oară în practică a fost Mihai Viteazul. Urmele acestui mare act din istoria poporului nostru sînt prezente în istoria vie a municipiului Alba Iulia. Aceasta a devenit *prima capitală oficială a celor trei țări române unite*. Marele voievod a reușit să înmănuncheze pentru o scurtă perioadă de timp toate forțele de care dispunea poporul nostru pentru a realiza eliberarea de sub dominația străină și crearea unui cadru politic de dezvoltare viitoare a românilor.

„Unirea de la Alba Iulia din 1600 — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — s-a înscris pentru totdeauna cu litere de aur în hronicul țării, acest act devenind un simbol strălucit, însuflețitor pentru generațiile care au aspirat spre construirea statului unic național”³.

Sosirea lui Mihai Viteazul în cetatea Alba Iulia, ca domn al statului român unificat, a reprezentat momentul culminant al măreței acțiuni întreprinse de acesta. Orașul l-a întîmpinat cu toată cîntea și admirația. Intrarea s-a făcut —, după cum scrie Nicolae Bălcescu, prin poarta Sfîntului George. Mii de oameni reprezentînd toate clasele și păturile sociale

² Gheorghe Zaharia, Mircea Mușat, *Lupta pentru independență și unitate statală — permanență a istoriei poporului român*, „Anale de istorie”, nr. 1/1975, p. 58; Nicolae Copoiu, „*Capitulațiile*” — *tratate fundamentale privind istoria suveranității de stat a țărilor române*, „Magazin istoric”, nr. 3/1975, p. 33.

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 708.

i-au ieșit în întâmpinare exprimând entuziasmul pentru împlinirea acestui deziderat fierbinte al poporului nostru ⁴.

Om politic luminat și perspicace, Mihai Viteazul a inițiat o serie de măsuri în vederea consolidării unității statale a românilor. În acest context s-a situat organizarea centralizată a bisericii ca factor spiritual-unificator. El întemeiază în orașul Alba Iulia prima *Mitropolie românească* pentru toată Transilvania, pendinte de mitropolia din Tirgoviște. Mitropolia de la Alba Iulia a ființat peste un secol, fiind, după cum o numește Nicolae Iorga „cel mai trainic și de folos așezămînt al neamului nostru de peste Carpați”. Crearea acestei mitropolii era corelată cu numirea ca mitropolit al Moldovei a sfetnicului său Dionisie Răly.

Mihai Viteazul reușește în cei opt ani ai domniei sale să elibereze Țara Românească de sub dominația Imperiului Otoman, să-i asigure un rol demn: de prim ordin în sud-estul Europei și să închege în jurul ei unirea politică a celor trei țări române. Unirea într-un singur stat a românilor ieșise din desfășurarea luptei comune pentru apărarea și consolidarea independenței. Dar, dincolo de circumstanțele imediate, ea era rezultatul unei solidarități istorice crescute în cursul veacurilor și de aceea va înflăcăra gîndirea și fapta celor care i-au urmat.

Refacerea statului vechii Dacii, realizată de Mihai Viteazul — care a întruchipat în chip minunat năzuințele poporului român spre unitate statală, pentru a face față năvălitorilor străini simbol al voinței poporului român de a-și păstra ființa națională, de a-și apăra independența și suveranitatea — a frămîntat și răscolit mințile multor voievozi destoinici, ca Matei Basarab, Vasile Lupu, Constantin Brîncoveanu, sau a unor principii cum au fost Gabriel Bethlen și cei doi Rákóczi.

Infruntînd vitregiile istoriei, poporul român a dat nenumărate jertfe pentru a trăi în libertate și neatîrnare. Legile împotriva iobagilor români, începînd cu odioasa coalitie „Unio Trium Nationum” și continuînd cu tripartitul lui Werböczy, Aprobatele și Compilatele, n-au putut clinti hotărîrea de luptă a acestui popor pentru libertate și dreptate socială, pentru propriul său pămînt strămoșesc, pentru neatîrnare și independență.

Teritoriul județului Alba și orașul Alba Iulia au cunoscut în timpul marii răscoale țărănești din 1784 — socotită pe drept cuvînt uvertura unor mari frămîntări europene — zile de sumbre și cumplite războaie ale nobilimii maghiare. Roata călăului a curmat viața conducătorilor răscoalei — Horia și Cloșca. Execuția lor la 28 februarie 1785, pe Dealul Furcilor din Alba Iulia nu a avut darul, cum sperau asupritorii să înspăimînte poporul, ci dimpotrivă l-a îndîrjit și mai mult ⁵.

În timpul desfășurării revoluției române din 1848—1849, revendicarea programatică a unirii național-statale și lupta maselor pentru împlinirea acestui deziderat, sub formele dîrze pe care le-a îmbrăcat, au constituit un aspect major, strîns împletit cu lupta împotriva vechii orînduirii, pentru drepturi sociale, pentru făurirea cadrului nou al societății moderne.

După înăbușirea revoluției, la Alba Iulia și în alte localități apropiate, Avram Iancu și alți luptători revoluționari au fost supuși unui

⁴ Nicolae Bălcescu, *Opere alese*, vol. II, E.S.P.L.A., București, 1960, p. 266—263.

⁵ N. Densușeanu, *Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria*, București, 1884.

tratament nedemn din partea autorităților habsburgice, vremelnic biruitoare cu sprijinul decisiv al armatelor țariste. Dar regimul absolutist instaurat după 1849 nu a reușit să pună stavilă luptei necurmăte pentru drepturi și libertăți sociale și naționale pe meleagurile Albei⁶. Această luptă va continua și în anii așa zisului „regim liberal” din perioada 1860—1867.

Victorie remarcabilă a maselor de țărani, meșteșugari, lucrători și țirgoveți, a cărturarilor progresiști și patrioți, Unirea principatelor la 1859 a reprezentat actul care a pus bazele statului român modern. Idealul independenței statale depline a fost realizat în cursul războiului din 1877—1878 la care au participat și numeroși voluntari transilvăneni, ceea ce a constituit o pagină impresionantă de solidaritate națională în realizarea uneia din cele mai de seamă năzuinți ale întregului nostru popor. Relevînd sprijinul și solidaritatea transilvănenilor cu cei ce luptau pe front, „Gazeta Transilvaniei” scria la 2/14 iunie 1877: „Dar oare, în locul supremei glorii a armatei române, cetățenii români să fi rămas oare amorțiți la dorința lor umanitară și frățească? Nu... Nu, pentru că am de a vă împărtăși că la Alba Iulia încă se va constitui zilele acestea un comitet pentru răniții români...”

În aceste condiții, vechile tradiții de luptă ale românilor au căpătat noi valențe, specifice împrejurărilor concrete ale timpului. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, masele populare — avînd de acum, ca cea mai activă forță de avangardă, clasa muncitoare — au desfășurat o lungă serie de acțiuni revendicative. La Alba Iulia, Blaj și Abrud s-au ținut importante întruniri politice ale românilor din Transilvania, precum și o serie de adunări ale „Astrei” și ale altor societăți cultural-naționale cu un puternic răsunset în opinia publică românească.

Pe linia luptelor pentru emancipare și unitate națională se înscriu puternicele frămîntări din anii mișcării memorandistice (1892—1895), acțiunile politice din perioada anilor 1905—1914 etc.

Dar, fără îndoială, cel mai grandios eveniment din istoria orașului Alba Iulia și a acestor meleaguri îl constituie marea Adunare națională de la 1 decembrie 1918, care venea să încununeze veacuri de-a rîndul de năzuințe și lupte neîncetate pentru împlinirea idealului unității de stat a românilor.

În aceste zile de o efervescență patriotică și revoluționară extraordinară, numele orașului Alba Iulia era în toate inimile. Printr-un consens unanim, orașul în care Mihai Viteazul înfăptuise prima unire, vremelnică, a tuturor teritoriilor românești trebuia să devină orașul unirii definitive, orașul jertfelor și al biruinței poporului român, trebuia să încununeze o necontenită luptă. „Sus inimile! La Alba Iulia! La Alba Iulia cu toții”⁷. Acesta era îndemnul care răsuna pretutindeni în Transilvania.

Prezența celor peste 130 000 de oameni, care au aclamat cu entuziasm voința de unire și întregul program democratic cuprins în hotărîrea Adunării, miile de documente purtînd fiecare zeci și sute de semnături

⁶ *Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918*, sub redacția lui Ion Popescu-Puțuri, dr. Augustin Deac, București, Editura politică, 1970, p. 118, 128—129.

⁷ V. Netea, *O zi de istorie a Transilvaniei. 1 decembrie 1918*, Editura Albatros, f. a., p. 128—155.

ale celor care n-au putut fi prezenți — păstrate în muzeul Unirii, alături de credeționalele delegaților — conferă actului de la Alba Iulia un caracter plebiscitar ⁸.

După desăvîrșirea statului național unitar, România intră într-o nouă etapă a dezvoltării sale istorice. În fața poporului român se pun sarcini noi, legate de transformarea democratică și revoluționară a societății. Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a dat un puternic imbold luptelor revoluționare de pretutindeni. În aceste condiții, pe fondul unei puternice radicalizări a maselor muncitoare din țara noastră, au loc schimbări însemnate în dezvoltarea economică și socială a României, se naște o vie efervescentă politică, în cadrul căreia rolul determinant îl joacă clasa muncitoare.

Greva generală din octombrie 1920 a prilejuit o largă participare și în județul Alba Iulia.

Alături de lupta proletariatului pentru obținerea de drepturi social-politice se situează și lupta țăranimii din acest județ pentru pământ. Situația grea de după război, lipsa inventarului viu și neviu, mult rîvnita reformă agrară, care întîrzie să fie pusă în practică, fuga unor mari proprietari au făcut ca țăranii să intre cu forța în pămînturile proprietarilor.

Crearea Partidului Comunist Român pe baza ideologiei marxist-leniniste a marcat o etapă nouă, superioară, atît pe plan politic și ideologic, cît și organizatoric în mișcarea revoluționară din România, a dat un nou și puternic avînt luptelor politice și sociale desfășurate de masele largi populare din țara noastră.

În această perioadă și în județul Alba activitatea revoluționară ia amploare, ceea ce face ca autoritățile și organele de represiune să ia măsuri de prigonire a comuniștilor. Au loc numeroase percheziții, confiscări de cărți și materiale cu caracter revoluționar.

După instaurarea dictaturii militare-fasciste, subordonarea țării Reichului nazist și aruncarea ei în războiul hitlerist Partidul Comunist Român s-a ridicat cu hotărîre împotriva dominației fasciste și a războiului antisovietic, militînd cu fermitate pentru alăturarea României forțelor coaliției antihitleriste. În conformitate cu această linie politică generală, partidul a trecut la organizarea a numeroase acțiuni — greve, demonstrații, sabotarea mașinii de război fasciste. În județul Alba sînt lansate chemări, manifeste, se lucrează de la om la om, se organizează sabotaje și diversiuni. Încă din 11 aprilie 1941, Inspectoratul de Poliție Alba Iulia ordona organelor în subordine să aresteze pe cei care răspîndesc manifeste, prin care se cerea poporului să alunge pe hitleriști din țară.

În perioada lunilor aprilie-august 1944, pînă în preziua insurecției naționale antifasciste și antiimperialiste, acțiunile patriotice s-au intensificat. După declanșarea insurecției din august 1944, forțele insurecționale, sprijinite de populație, au început să acționeze pe teritoriul județului Alba, urmărind în primul rînd dezarmarea și capturarea trupelor hitleriste de pe teritoriu, precum și a celor aflate în retragere.

Urmînd chemarea conducerii P.C.R. de a trece la organizarea activității în noile condiții de legalitate și la Alba Iulia a avut loc, în 25 august 1944, constituirea legală a organizației locale a partidului comunist.

⁸ *Unirea Transilvaniei cu România*, p. 517—518.

La inițiativa și sub îndrumarea organizației P.C.R., în perioada care a urmat s-a trecut la crearea organizațiilor democrat-revoluționare de tineret, femei, etc., la consolidarea Frontului Unic Muncitoresc și înființarea pe această bază a sindicatelor unice, la încheierea și organizarea unei largi coaliții a forțelor democratice. În același timp și-a reluat activitatea legală și Partidul Social-Democrat, care, alături de Partidul Comunist Român, s-a afirmat ca luptător pentru drepturi și libertăți democratice, pronunțându-se pentru organizarea clasei muncitoare și asigurarea rolului ei conducător.

Lupta pentru un guvern democratic ia o amploare tot mai mare la începutul anului 1945. Mulțimile cereau prin mitinguri instaurarea unui guvern real democratic. Asemenea mitinguri și demonstrații au avut loc în orașul Alba Iulia, precum și în cuprinsul județului: la Zlatna⁹, Cugir¹⁰, Teiuș-Coșlar, Sebeș¹¹, Roșia Montană¹², Blaj¹³, Ocna-Mureș unde, sub presiunea maselor, prefectul județului a fost nevoit să-l revoce din post pe fostul primar și să numească provizoriu un înlocuitor „pentru a evita gravele tulburări ce se preconizau din partea mulțimii”¹⁴.

Munții Apuseni trăiau în acea perioadă adevărate zile revoluționare. Moșii din Roșia Montană, Abrud și împrejurimi alungaseră, înainte de 6 martie, elementele reacționare din posturile pe care acestea le ocupau. „Zilnic, moșii, conduși de comuniști, veneau la Alba Iulia, unde luau parte la mitinguri cerind guvern F.N.D.”¹⁵.

Actul de la 6 martie 1945, rod al voinței și luptei poporului român, semnifică nu doar simpla înlocuire a unui guvern cu altul, ci schimbarea radicală a însăși regimului politic în România. Așa cum se subliniază în Programul partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, acesta era un guvern cu pronunțat caracter muncitoresc-tărănesc — expresie a colaborării largi a forțelor patriotice care se pronunțau pentru adânci transformări revoluționare, sociale și politice.

Principala măsură înfăptuită de guvernul democratic imediat după instaurare a fost legiferarea reformei agrare, realizându-se astfel un vis de veacuri al țărănimii române. Prin aceasta moșierimea a fost lichidată ca clasă.

În lupta pentru instaurarea pe cale revoluționară a regimului democrat-popular s-a cimentat alianța dintre români și naționalitățile conlocuitoare din județul Alba, care, cot la cot, au luptat veacuri de-a rândul pentru libertate socială și națională. Semnificativă din acest punct de vedere este afirmația locuitorilor comunei Remetea cu prilejul înființării Uniunii Populare Maghiare, care subliniau necesitatea luptei comune a românilor și maghiarilor, pentru a făuri o Românie democratică, în care oamenii, fără deosebire de naționalitate, să-și făurească un trai mai bun¹⁶.

⁹ „Zori noi”, nr. 24 din 11 martie 1945.

¹⁰ „Zori noi”, nr. 21 din 1 martie 1945.

¹¹ Filiala Arhivelor Statului Alba, fondul Prefectura județului Alba.

¹² „Ardealul luptător”, anul II, nr. 21 din martie 1945.

¹³ Filiala Arhivelor Statului Alba, fondul Prefectura județului Tîrnava Mică.

¹⁴ Filiala Arhivelor Statului Alba, fondul Prefectura județului Alba, dosarul nr. 29/1945, fila 83.

¹⁵ „Ardealul luptător”, anul II, nr. 4 din 18 februarie 1945.

¹⁶ Filiala Arhivelor Statului Alba, fondul Prefectura județului Alba, dosarul nr. 29/1945, fila 62.

Problemele majore ale reconstrucției și dezvoltării județului au fost discutate într-un mare număr de adunări publice organizate în orașe și conferințe județene ale P.C.R., P.S.D. și F.U.M., sindicatelor, ale Frontului plugarilor, Tineretului progresist, Uniunii Femeilor Antifasciste, Uniunii Populare Maghiare ¹⁷.

Conferința Națională a P.C.R. ținută în luna octombrie 1945 la București a stabilit un program complex de refacere și dezvoltare economică a țării, pentru întărirea regimului democratic, desăvârșirea revoluției burghezo-democratice și pregătirea condițiilor pentru trecerea la revoluția socialistă.

În etapa următoare cresc și se intensifică acțiunile maselor largi populare pentru realizarea obiectivelor sus amintite.

Anii 1946—1947 au marcat pași însemnați pe drumul desăvârșirii transformărilor burghezo-democratice și pregătirii tuturor condițiilor trecerii la revoluția socialistă din țara noastră. La toate acestea a adus o activă contribuție și județul Alba.

Abolirea monarhiei și proclamarea Republicii Populare Române au fost primite cu entuziasm de masele din județul nostru. Acțiunea pentru evidențierea semnificației proclamării Republicii s-a făcut prin numeroase întruniri publice, la care au participat aproape 20 000 cetățeni ¹⁸. Cu această ocazie din județ s-au trimis telegrame de solidaritate cu actul de proclamare a Republicii ¹⁹.

Către finele anului 1947, în perioada noiembrie-decembrie, avuseseră loc ședințe comune ale comuniștilor și social-democraților în care s-a prelucrat Platforma Partidului Unic Muncitoresc. Unificarea Partidului Comunist și a Partidului Social-Democrat a fost primită cu vie satisfacție de muncitorii celor două partide ²⁰.

În perioada următoare — perioada edificării societății socialiste —, sub conducerea organelor și organizațiilor de partid, locuitorii de pe aceste meleaguri — români, maghiari, germani, — au construit fabrici și uzine, noi cartiere de locuințe, numeroase obiective social-culturale, urmînd cu hotărîre politica partidului nostru de dezvoltare și modernizare a României. Producția industrială a județului a înregistrat creșteri neconținute, de la an la an. Producția anului 1938 se realizează în prezent în mai puțin de două săptămîni.

Perioada de după cel de-al IX-lea Congres al partidului a fost deosebit de bogată în realizări. Astfel, în această ultimă decadă s-au construit în județ obiective industriale de mare capacitate, dotate cu utilaje moderne — cum sînt întreprinderile de produse refractare, de utilaje și de porțelan-menaj, toate din Alba Iulia, Combinatul de prelucrare a lemnului din Sebeș, Întreprinderea de prelucrare a lemnului din Cîmpeni, Întreprinderea de accesorii pentru mașini-unelte din Blaj ș.a. De asemenea, s-au dezvoltat și modernizat unitățile existente: Întreprinderea „Ardeleana” din Alba Iulia, Întreprinderea mecanică din Cugir, Combinatul de produse sodice și „Salina” din Ocna Mureș, Întreprinderea metalurgică Aiud, Întreprinderea metalurgică de metale neferoase Zlatna

¹⁷ „Zori noi”, nr. 76 din 26 iulie 1945.

¹⁸ „Zori noi”, nr. 275 din 24 noiembrie 1946.

¹⁹ Arhiva Comitetului județean P.C.R. Alba, fondul nr. 9/1947, dosarul nr. 1 357, fila 58.

²⁰ Loc. cit., fondul nr. 6, fila 171.

și altele. Nu există capacitate de producție care să nu fi cunoscut în acești ani puternice transformări innoitoare. Se poate afirma cu deplin temei că județul Alba are o industrie tină în continuă dezvoltare. În prezent el ocupă primul loc pe țară în producția de mașini de spălat rufe, mașini de cusut, placaj, antidăunători. O pondere substanțială în economia națională o deține și producția de sodă calcinată și sodă caustică, plăci fibrolemnoase. Este o mândrie pentru noi faptul că produsele întreprinderii mecanice din Cugir se exportă în 40 de țări, iar cele ale Combinatului de produse sodice din Ocna Mureș în 13 țări.

Importante realizări s-au obținut și în domeniul agriculturii, ramură de bază în economia județului. Prin introducerea pe scară largă a mecanizării și chimizării, în unitățile agricole socialiste au sporit considerabil producțiile realizate. La sfârșitul acestui an, agricultura județului va dispune de 1 781 tractoare, 666 combine pentru recoltatul cerealelor păioase și un număr însemnat de alte mașini agricole. Numai în anul 1974 s-au primit în dotare 169 tractoare, ceea ce reprezintă de 8 ori mai mult decât întregul parc de tractoare existent în 1938.

În ceea ce privește suprafața amenajată pentru irigații, ea reprezintă 6 376 hectare, cu peste 42 la sută mai mare decât în anul 1968. În zootehnie, ocupație cu tradiție în această zonă a țării, efectivele de animale au crescut de la un an la altul.

În mod firesc, în ritmul dezvoltării economiei a crescut și nivelul de trai al oamenilor muncii.

Orașele și comunele județului Alba, ca de altfel ale întregii țări, au o înfățișare nouă, prosperă, cu un ridicat grad de urbanizare și civilizație; în municipiul Alba Iulia, oraș bimilenar, s-a ridicat pe Platoul Romanilor un modern cartier de blocuri cu 5 000 apartamente și spații comerciale. Noi cartiere de locuințe s-au construit și în Aiud, Cugir, Sebeș și celelalte orașe. În ultimii șapte ani, pe ansamblul județului, s-au construit aproape 8 000 apartamente din fondurile statului și aproximativ 6 000 de case noi, construite de cetățeni. Dacă în anul 1960 existau doar 82 de sate electrificate, în anul 1968 numărul acestora s-a ridicat la 249, pentru ca anul trecut creșterea să fie de aproape două ori mai mare față de anul 1968. Începând cu anul 1968, s-au dat în folosință 243 săli de clasă, 41 laboratoare, 544 locuri în internate, 645 locuri în grădinițe și cămine. Pentru ocrotirea sănătății oamenilor muncii, la Alba Iulia s-a construit un modern spital județean cu 700 de paturi și policlinică, o stație județeană de salvare, iar în comune un mare număr de dispensare medicale. A crescut și s-a modernizat rețeaua unităților comerciale și prestatoare de servicii.

În actualul cincinal, județului Alba îi sînt alocate fonduri de investiții în valoare de aproape 6 miliarde lei, ceea ce reprezintă o cifră aproape dublă față de perioada 1966—1970. Dintre acestea peste 60 la sută sînt alocate dezvoltării bazei tehnice materiale în stare să asigure valorificarea cît mai deplină a resurselor de materii prime.

Anul 1975 constituie în cadrul acestui cincinal pentru județul Alba anul de vîrf al producției, sarcinile sale în acest domeniu fiind cu circa 18 la sută mai mari decât în anul precedent. Producția acestui an — de 33 de ori mai mare decât în 1938 și de 53 de ori mai mare comparativ cu anul 1948 — este semnificativă pentru saltul parcurs de județ pe calea industrializării.

Programul Partidului Comunist Român consfințește victoriile istorice obținute de poporul român, sub conducerea partidului, în făurirea socialismului pe pământul patriei noastre. Totodată, pornind de la analiza materialist-dialectică și istorică a realităților românești, Programul definește cu claritate strategia generală a Partidului Comunist Român, al cărui principal scop este făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și crearea condițiilor pentru edificarea comunismului în România, ceea ce va ridica societatea noastră pe noi culmi de progres și civilizație, va spori bunăstarea materială și spirituală a întregului nostru popor, va asigura națiunii noastre un loc demn în lumea contemporană.

Mărturie elocventă a strategiei dezvoltării armonioase a forțelor de producție pe întreg teritoriul țării, județul Alba, implicit bimilenarul municipiu Alba Iulia, vor cunoaște — prin împlinirea prevederilor programului adoptat de Congresul al XI-lea — noi dimensiuni, dintre cele mai înalte din îndelungata, zbuciumata și glorioasa sa istorie.

Congresul al XI-lea al P.C.R. a pus în fața întregii țări sarcini de însemnătate istorică pentru progresul multilateral al României socialiste în noua etapă de dezvoltare, „Corespunzător Programului și Directivelor — se subliniază în Raportul la cel de-al XI-lea Congres al partidului —, obiectivul fundamental al cincinalului 1976—1980 va fi continuarea dezvoltării rapide a bazei tehnico-materiale a economiei naționale, a întregii societăți. În acest scop se vor urmări creșterea în ritm înalt a forțelor de producție, precum și amplasarea lor rațională pe întregul teritoriu al țării“.

Sarcinile ce revin județului Alba pentru îndeplinirea obiectivului fundamental al viitorului cincinal sînt mari, realizarea lor cerînd valorificarea, la nivel superior, a tuturor resurselor de care dispune județul, precum și a întregului potențial uman și material. În perioada 1976—1980 județul Alba va trebui să realizeze un volum de investiții de peste 14 miliarde lei, respectiv de două ori mai mult decît în actualul cincinal, ceea ce va semnifica ridicarea sa pe noi trepte ale civilizației socialiste.

Și în cincinalul viitor industria județului va continua să se dezvolte dinamic, cu un ritm mediu anual de 13 la sută, făcînd posibilă realizarea în 1980 a unei producții globale pe ansamblul județului de peste 14 miliarde lei, față de aproape 8 miliarde lei în acest an. În prezent, la Alba Iulia, care are tot mai mult atributele unui puternic centru industrial, se află în construcție o turnătorie de piese din fontă pentru mașini-unelte, o fabrică de lapte praf, un modern abator și o fabrică de preparate din carne. Tot în orașul reședință de județ va începe construcția unei întreprinderi de unelte și scule. Vor continua și în viitorul cincinal lucrările de execuție la Complexul hidroenergetic de pe Valea Sebeșului, investiție amplă, care va pune în valoare una dintre sursele de energie ale județului. Se vor intensifica lucrările de punere în valoare a resurselor de materii prime din zona Munților Apuseni. Fonduri importante vor fi alocate pentru crearea unor noi obiective industriale și dezvoltarea celor existente. Agricultură va cunoaște un proces intens de modernizare, de punere în valoare cu randamente sporite a fondului funciar. În domeniul social-cultural, se prevede construirea unui număr de aproape 15 000 apartamente, a unei case de cultură în municipiul Alba Iulia — a

cărei execuție a și început — și tot aici a unui hotel turistic, școli, laboratoare, creșe, grădinițe și altele.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism, adoptat de către Congresul al XI-lea, constituie un program de progres conștient, sistematic al tuturor județelor țării, realizat în mod științific de toți oamenii muncii din patria noastră. Conducerea de către partid a operei de înfăptuire a acestui program, care unește eforturile întregului popor, oferă garanția îndeplinirii sale cu succes, a ridicării națiunii noastre pe treptele înalte ale civilizației comuniste. În acest context, dezvoltarea municipiului Alba Iulia va căpăta noi dimensiuni, devenind, din orașul-cetate menționat cu două mii de ani în urmă, un centru urban care poartă și va purta mereu mai viu însemnele transformărilor înnoitoare petrecute în anii construirii socialismului și înaintării patriei spre comunism.

Unirea înfăptuită sub Mihai Viteazul în contextul internațional al vremii

EUGEN STĂNESCU

De ce unirea țărilor române din 1599—1600 a durat numai un an și a putut fi zădărnicită? Este limpede azi că unirea țărilor române din 1599—1600 a folosit o conjunctură internațională specifică, dar nu ar fi fost posibilă decât îndelung pregătită de acumularea unor premise (economice, politice, spirituale), conturate, dar, atunci, încă nu destul de solide ca să-i asigure o mai mare durabilitate. Forțele centrifugale, care nu puteau accepta formarea unei autorități centrale puternice în fiecare din aceste țări și cu atât mai mult în cele trei țări unite, trebuiau să se manifeste, contribuind la destrămarea unirii, dar dată fiind scurta ei durată ele nu s-au putut mobiliza la scara puterii lor reale. Nu aci, deci, trebuie căutată explicația principală a limitării unirii la anii 1599—1600. Un rol determinant l-a avut astfel factorul extern, care, însă, nu poate fi înțeles dacă nu se pătrunde în ceea ce era specific situației interne și externe a statelor care înconjurau teritoriul locuit de poporul român. Unirea țărilor române de la sfârșitul veacului al XVI-lea s-a realizat într-o conjunctură internațională caracterizată de situația complicată în care se aflau cele trei mari puteri din această parte a Europei: Casa de Austria, Polonia, Imperiul Otoman. Acestea au căutat să împiedice crearea în coastele lor a unui bloc militar și politic care, chiar desfășurând o politică externă strict defensivă, puneă în primejdie ceea ce considerau a fi interesele lor vitale. Unirea țărilor române sub Mihai Viteazul nu putea să dureze, deci, nu numai din cauza unor condiții interne insuficient de maturizate, ci, mai ales, din cauza unei situații externe pe care nu avea cum s-o depășească.

★

Situația generală a spațiului central și sud-est european pune în lumină, la sfârșitul veacului al XVI-lea, existența unor planuri menite să schimbe raportul de forțe în favoarea uneia sau alteia dintre marile puteri vecine. Analiza acestor planuri poate să clarifice, într-o anumită măsură, direcția și sensul evoluției politicii lor externe în raport cu țărilor române. Sintem, astfel, în fața unui mare capitol de istorie națională, nu numai condiționat de ceea ce se petrecea în afara spațiului românesc, dar

care, date fiind dimensiunile sale istorice, a condiționat, la rîndul său, ansamblul relațiilor internaționale din această regiune. O viziune mai clară a evenimentelor trebuie să ia în considerație faptul confruntării, adesea violente, a planurilor marilor puteri cu planul românesc de creare a unei situații absolut noi în spațiul carpato-dunărean. *

Planul Casei de Austria. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea în țările stăpînite de Habsburgi se dezvoltă o situație deosebit de complexă, o puternică criză socială, politică și religioasă, determinante fiind dezvoltarea relațiilor precapitaliste, răspîndirea Reformei și dispariția coroanei Sfîntului Ștefan ca formație de sine stătătoare în centrul Europei.

Intensificarea exploatării țărănimii și încercarea de infeudare a orașelor așa-numite „industriale“ au dus la izbucnirea unor mișcări țărănești sprijinite de orașeni, ca cele din Austria de Sus și Tirol, cu greu înăbușite. O autoritate centrală trainică nu exista. Hofrat-ul înființat de Ferdinand, fratele lui Carol Quintul, nu a putut dobîndi funcțiile unui guvern central. Puterea efectivă aparținea adunărilor de stări provinciale, dominate de facțiuni aristocratice centrifugale. Dezbinarea din însăși familia imperială — opoziția arhiducilor Ernst, Matthias, Maximilian și Albert la politica fratelui lor Rudolf al II-lea era netă — nu făcea decît să complice situația. Stiria și Tirolul, aproape independente, desfășurau o politică externă proprie, care nu concorda cu cea habsburgică. Rudolf al II-lea, crezînd că poate ieși în acest fel din impas, a favorizat contra-reforma, numărul protestanților din rîndul țărănimii, orașenimii și chiar al nobilimii austriece fiind destul de mare. Represiunea religioasă a avut însă ca rezultat ascuțirea și mai pronunțată a contradicțiilor. Se adaugă și consecințele unei diversități etnice, care îngreua orice acțiune de centralizare, la care se opuneau cu înverșunare stările cehe și cele maghiare. Mai de perspectivă a fost politica curții imperiale determinată de necesități militare, de a lărgi drepturile croaților prin crearea unor regimente de frontieră, înzestrate cu privilegii, fără continuitate însă. Din toate punctele de vedere, deci, situația posesiunilor habsburgice, dată fiind neputința Casei de Austria de a le constitui într-un stat unitar și coerent, era critică.

Pentru ieșirea din situația internă grea se încercau, din această cauză, soluții de politică externă cu caracter expansionist. Habsburgii au încercat astfel să obțină coroana polonă, pentru a-și întări pozițiile prin

* Situația internă și externă a marilor puteri (Bibliografie sumară). Karl și Mathilde Uhlirz, *Handbuch der Geschichte Österreichs und seiner Nachbarländer Böhmen und Ungarn*, I—IV, Graz-Leipzig. Wien, 1927—1944; Eva Priester, *Kurze Geschichte Österreichs*. I, Wien, 1946; G. v. Schwarzenfeld, *Rudolf II*, München, 1961; Erich Zöllner, *Geschichte Österreichs Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, München, 1966; S. Kutrzeba, *Grundriss der polnischen Verfassungsgeschichte*, Berlin, 1912; *Historija państwa i prawa Polski do g. 1795*, Warszawa, 1957; K. Lepszy, *Zentralisation und Souveränität Polens im 16. Jahrhundert in La Renaissance et la Réformation en Pologne et en Hongrie*, Budapest, 1963; A. Giesztor și colab. *Histoire de Pologne*, Warszawa, 1972; N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt*. III, 1910; F. Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Paris, 1949; W. E. D. Allen, *Problems of Turkish Power in the Sixteenth Century*, London, 1963; Halil İnalcık, *The Ottoman Empire. The classical Age (1300—1600)*, New York — Washington, 1973.

extindere teritorială spre miazănoapte și răsărit. (În 1572, arhiducele Ernst candidează fără succes contra lui Henri de Anjou, fratele lui Carol al IX-lea, regele Franței ; Ștefan Báthory, principele Transilvaniei, obține tronul Poloniei în 1574 împotriva candidaturii împăratului Maximilian al II-lea ; în 1586, cu prilejul unei noi vacanțe a coroanei polone, arhiducele Maximilian este ales rege de o fracțiune a nobilimii, majoritatea însă decidându-se pentru Sigismund al Suediei, la acest eșec habsburgic contribuind în cea mai mare măsură hatmanul Jan Zamoisky, al cărui rol în zădărnicierea unirii țărilor române va fi atât de nefast). Obținerea coroanei polone făcea probabil parte dintr-un „mare plan“, schițat de pe acum, despre care se vorbește cu oarecare insistență în anii de la începutul veacului al XVII-lea, conform căruia Rudolf al II-lea intenționa să alcătuiască un mare bloc ofensiv de încercuire împotriva Imperiului Otoman, alcătuit din Spania, statele italiene, Polonia, Rusia, Suedia, Anglia și Persia. Negocierile prelungite cu reprezentanții ruși, englezi și persani par să confirme existența unui asemenea „mare plan“. În acest sens, o gravă greșală a Casei de Austria a fost lipsa unei politici clare și ferme față de Polonia, ceea ce explică respingerea propunerilor de alianță făcute de țarul Boris și repetate în tratativele din anii 1588—1595 și 1597—1599. „Liga sfântă“ care se formează — la imboldul Casei de Austria și sub patronajul Scaunului Papal — la începutul ultimului deceniu al veacului al XVI-lea era o modestă înfăptuire a acestui „mare plan“, bucurându-se doar de adeziunea Spaniei și a câtorva principate italiene : Ferrara, Toscana, Mantova și, parțial, de sprijin din partea Veneției. De altfel, războiul, în ale cărui rezultate se puneau atâtea speranțe, începea printr-o serie de grave înfringeri militare de-a lungul frontierei ce mergea de la fluviul Drava pînă la Buda. (În anul 1594 armatele austriece au pierdut în această regiune importante fortărețe de la Essek, Vespem, Palota, Papa și, în Ungaria superioară, Raabul). Desfășurarea inițială a războiului cerea curții imperiale o reconsiderare a situației în vederea includerii unor factori noi, care pînă atunci fuseseră neglijați.

Dieta imperială de la Regensburg (mai—august 1594), neacordînd mijloacele necesare unor pregătiri militare corespunzătoare, făcea necesară lărgirea frontului alianțelor. Emisari, papali și imperiali, au fost trimiși din această cauză să ia contact cu cercurile conducătoare din țările române în vederea aderării la „Liga sfântă“. (În cadrul acțiunii de influențare se refereau la glorioasa origine latină a poporului român, la trecutul de mare vitejie personificată de Ștefan cel Mare „...slava vitejească și numele căruia trăește și acum și pînă va fi această lume atîta vreme slava și numele lui nu se va șterge“¹, la perspectivele deschise luptei pentru independență). În tot cursul veacului al XVI-lea Imperiul a căutat să-și extindă sfera de influență în regiunea carpato-dunăreană și, mai ales, asupra Transilvaniei, deoarece împăratul, în același timp rege al Ungariei, nu voia să aibă un rege concurent, cum pretindeau a fi principii Transilvaniei. Cu toate acestea, strălucitoarele victorii românești din 1595—1596 au detașat atenția principală de la Transilvania, dată fiind atracția exercitată de Țara Românească. Se constată că Sigismund Báthory, din-

¹ A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. IV, București, p. 49, 54.

du-și seama de evoluția situației, a căutat mereu să împiedice contactele directe dintre emisarii lui Mihai Viteazul și Rudolf al II-lea. Dar curtea imperială de la Praga era tot mai incredințată că principala forță militară și politică din această parte a Europei era Țara Românească, condusă de Mihai Viteazul, contribuția acesteia putînd influența favorabil mersul operațiilor militare. Negocierile desfășurate în anii 1597—1598 — misiunile Mihalcea-Schonkebonken la Praga în 1597, solia lui Erich Lassota, în iunie 1597, la Tîrgoviște, Schonkebonken, în octombrie același an, la Praga și din nou Erich Lassota la Tîrgoviște, în 1598 — învederau ponderea crescîndă a Țării Românești pe eșichierul strategiei diplomatice și militare a Casei de Austria. Cristalizarea deplină a acestei reconsiderări treptate se găsește în Tratatul încheiat la Tîrgoviște, la 9 iunie 1598 — care era de alianță și nu de vasalitate, suzeranitatea împăratului fiind strict formală —, negociat de o ambasadă imperială, condusă de episcopul Suhay și consilierul Pezzen, care recunoștea independența și suveranitatea Țării Românești prin înlăturarea oricărui amestec din afară în politica ei internă și externă, precum și domnia ereditară a familiei lui Mihai Viteazul. Poziția Casei de Austria față de Țara Românească nu se datora atît inconstanței lui Sigismund Báthory (care în 1597 a renunțat la tron în favoarea împăratului, revenind ulterior asupra acestei hotărîri), ci locului politico-militar de prim ordin ocupat de Țara Românească sub cîrmuirea lui Mihai Viteazul. Situația nouă era ilustrată în acest sens de împrejurările din a doua jumătate a anului 1598, cînd Sigismund Báthory, revenit în Transilvania după prima renunțare la tron, se găsea sub protecția lui Mihai Viteazul, mediator între împărat și principele Transilvaniei, care i-a acordat ajutor efectiv cu prilejul luptei pentru Oradea, prin cele mai puternice operații militare desfășurate dincolo de Dunăre din cîte au avut loc în timpul războiului pentru independență din ultimul deceniu al veacului al XVI-lea. Calculele imperialilor erau corecte și nu aveau să le dezamăgească așteptările. (În anii 1597—1598 are loc o întorsătură în mersul războiului, după înfrîngerile grave din 1596 la Eger și Kerestesz armata imperială reușind în martie 1598 prima ei importantă victorie prin recucerirea Raabului).

Se observă, astfel, cum planul Casei de Austria, influențat de evoluția participării Țării Românești la desfășurarea războiului, s-a modificat treptat pînă la încheierea unei alianțe care marca noile raporturi dintre Imperiu și cel mai important factor politico-militar din spațiul carpato-dunărean.

Planul Rzeczpospolitei. Și în Rzeczpospolita (denumire oficială a Poloniei, însemnînd „Republica“, dar nu în sensul formei de guvernămînt, ci în acela de „comunitate statală“) se dezvoltă în a doua jumătate a veacului al XVI-lea o criză care va avea repercusiuni serioase asupra situației interne și externe a vecinului de miazănoapte al teritoriului românesc.

Înrăutățirea situației producătorilor direcți se înregistra mai ales în agricultură, datorită deposedării țăranilor de pămînt și chiar de libertate, prin alcătuirea unor mari latifundii, unele familii devenind astfel deosebit de bogate (un exemplu sugestiv în acest sens este ansamblul domenal al lui Jan Zamoisky, care însuma o suprafață de cca 6400 km²). De asemenea, situația meșteșugarilor din orașe — cînd nu se aflau sub protecția directă

a coroanei sau bisericii — era critică, datorită fiscalității excesive, care lovea toate categoriile de producători. Complicată era situația politică internă din cauza contradicțiilor crescînde din rîndul clasei conducătoare. Sistemul bicameral instituit la sfîrșitul veacului al XV-lea, prin care Dieta („Seimul“) era împărțită în Camera deputaților (alcătuită din reprezentanți ai nobilimii mijlocii, așa-numita șleahță) și Senatul (format din magnați), ale căror interese divergente se opuneau tot mai violent, este un exemplu în acest sens. Șleahta se împotriva supremației politice a magnaților și, cu toate că preconiza o întărire a statului prin îmbunătățirea funcționării instituțiilor executive, se temea în asemenea măsură de instaurarea absolutismului, încît șovăiala și lipsa de continuitate a politicii ei nu puteau decît să dăuneze consolidării interne a Poloniei. Uniunea încheiată la Lublin, în iulie 1569, între Regatul Poloniei și Marele Ducat al Lituaniei dădea o formă constituțională deplină Rzeczpospolitei, codificînd drepturile și libertățile nobilimii. O mare victorie a acesteia, odată cu stingerea dinastiei Piaștilor, a fost trecerea de la monarhia ereditară la cea electivă (și în această privință rolul nefast al lui Jan Zamoisky a fost hotărîtor). Dieta ajungea astfel să controleze politica externă a statului și să aibă drept de decizie ultimă în ceea ce privește instituirea de impozite și mobilizarea generală a forțelor armate. Puternice, de asemenea, erau contradicțiile religioase, 20% din nobilime fiind alcătuită din protestanți. Contrareforma, încurajată de Coroană, nu a înregistrat succese deosebite în perioada de sfîrșit a veacului al XVI-lea, dar a reușit să consolideze această parte a nobilimii ca bloc opoziționist față de magnați și rege. O mare parte a țărănimii și nobilimii din provinciile estice (Podolia, Volhinia, Galiția, Rusia mică) era alcătuită din ortodocși, dintre care numai o mică parte au aderat la Uniunea cu Roma hotărîită de sinodul de la Brzesc (1595). De altfel, contradicțiile religioase marcau, de fapt, contradicțiile etnice (calvinii și ortodocșii erau mai ales lituanieni și ucrainieni). Ca atare, se poate considera că situația internă a Poloniei în a doua jumătate a veacului al XVI-lea era mai degrabă critică. Rzeczpospolita nu se simțea amenințată deosebit dinspre sud de puterea militară otomană, ci mai ales de faptul că era strînsă ca într-un clește între Imperiul habsburgic, cu veleitățile sale față de coroana polonă, și Rusia, care mai ales în timpul domniei lui Ivan al IV-lea și chiar după moartea acestuia se înfățișa ca o mare putere, năzuind în primul rînd să iasă la Marea Baltică.

Condiționată de aceste împrejurări, diplomația polonă a elaborat o strategie urmărind crearea a ceea ce se va numi în veacul al XVIII-lea „bariera orientală“, conform căreia trebuia alcătuit un front comun cu Suedia și Imperiul otoman între Habsburgi și Moscova. În acest sens trebuie înțeleasă lupta regelui polon pentru coroana suedeză, încheiată însă fără succes. Un eșec al politicii externe polone poate fi considerat și slăbirea legăturilor cu Gdanskul și Prusia ducală. Vocația maritimă a Poloniei era exprimată frecvent în acea vreme, ca, de pildă, în următoarea mărturie contemporană : „Fără stăpînire liberă la mare, cele mai mari țări sînt slabe iar cele mai mici se ridică avînd porturi“². Ca atare, pentru consolidarea pozițiilor la litoralul baltic, ca și la cel pontic

² Vezi : P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 129.

trebuia căutată o reglementare nouă a raporturilor atât cu Suedia, cât și cu Imperiul otoman. Astfel se explică perseverența cu care Polonia în ultimul deceniu al veacului al XVI-lea caută să-și stabilească hotarul la gurile Dunării, condiție sine-qua-non formulată în cadrul negocierilor pentru aderarea la „Liga sfântă”. Se pare că acest interes își afla cauza în rolul crescut al teritoriului polonez în tranzitarea mărfurilor occidentale, mai ales engleze. De fapt, campania polonă din toamna anului 1595, care a scos Moldova din alianța antiotomană punând-o sub protecția Rzeczpospolitei, avea mai ales acest obiectiv.

Perspectiva politică atât de largă a lui Mihai Viteazul se constata și în această privință, voievodul intuind de la început importanța factorului polon și în tot timpul acțiunii sale căutând, într-un fel sau altul, să-l neutralizeze. Încă în anul 1595 solii săi erau prezenți la Dieta de la Cracovia, împreună cu cei ai lui Aron Vodă și Sigismund Báthory, pentru a propune un plan comun de luptă împotriva Imperiului otoman. Tot în acel an, acordînd audiență trimisului polonez Lubienecki, el oferea regelui alianța Țării Românești. Dar tot atât de clar se observă cum guvernul de la Varșovia înregistra ce se întîmpla în spațiul carpato-dunărean ca apariție și consolidare a unui obstacol în calea politicii polone de ieșire la Marea Neagră. Din această cauză au fost urmărite cu atenție toate mișcările lui Mihai Viteazul, politica externă a statului polon înfățișîndu-se în acea vreme ca un șir de reacții mai mult sau mai puțin elaborate față de tot ce întreprindea domnul român. Acțiunea din toamna anului 1595, care a avut ca urmare instalarea lui Ieremia Movilă pe tronul Moldovei — aceasta trecînd astfel sub un fel de condominiu polono-otoman —, era în mare măsură un răspuns la alianța militară a țărilor române, în cadrul căreia Mihai Viteazul începea să joace un rol dominant. Se poate considera în acest sens că planul inițial polon prevedea probabil o unire a Poloniei cu Moldova după modelul celei de la Lublin cu Lituania, ceea ce însă nu s-a putut realiza. Adversitatea autorităților de la Varșovia față de lupta pentru independență a Țării Românești era învederată și de împiedicarea continuă a recrutării de soldați și ofițeri din rîndurile cazacilor și a șleahtei polone. Totuși aceste elemente erau numeroase în armata Țării Românești. (Contactele diplomatice din 1597 și 1598 în vederea încheierii unei alianțe cu Rzeczpospolita au fost respinse de coroana polonă). În corespondența din perioada 1594—1599 dintre Varșovia și Poartă tonul actelor diplomatice este mult mai dușmănos din partea autorităților polone decît a celor otomane, neexistînd nici un scrupul care să oprească utilizarea tuturor mijloacelor de dezinformare pentru a zădărnici încheierea păcii la Dunărea de jos. Se poate considera că în acești ani relațiile apropiate dintre Polonia și Imperiul otoman au fost în mare măsură determinate de necesitatea contracarării planurilor lui Mihai Viteazul, cum erau acestea judecate de către conducerea statului polon.

Astfel, și în acest caz desfășurarea evenimentelor de la Dunărea de jos influența cursul politicii externe a unei mari puteri, care, însă, nu căuta să cîștige de partea ei un presupus dușman, ci își îndrepta întreaga strategie militară și diplomatică în direcția înlăturării acestuia.

Proiectul Imperiului otoman. Pe cîmpul de luptă Imperiul otoman, împreună cu aliatul său, Hanatul Crimeii, a fost în anii războiului pentru independență adversarul cu care s-a confruntat puterea militară a Țării

Românești. Se desprinde oare un sens istoric din succesiunea de evenimente militare și diplomatice, campanii și armistiții care marchează raporturile româno-otomane din această vreme? O gravă criză internă măcina treptat structurile tradiționale ale Imperiului otoman. Mai „militar“ decît Imperiul habsburgic și Rzeczpospolita, Imperiul otoman nu putea face față marilor cheltuieli impuse de purtarea războaielor cu mijloacele pe care le putea furniza economia sa. Lipsa de interes pentru dezvoltarea producției din partea popoarelor subjugate, cît și a populației turcești, a dus la situația nemaiîntîlnită pînă atunci ca provinciile europene să nu-și mai poată asigura subzistența cu cerealele produse de agricultura proprie. Semnificativ pentru criza prin care trecea societatea otomană la sfîrșitul veacului al XVI-lea era slăbirea sistemului de proprietate funciară, condiționată de prestarea obligațiilor militare, a timarelor, care încep să se transforme în proprietate privată, fără obligații față de autoritatea centrală. De aci destrămarea a ceea ce a fost multă vreme principalul element al puterii militare otomane — instituția spahiilor (cavaleria otomană). La toate acestea se adaugă o gravă criză monetară, caracterizată prin pierderea considerabilă de valoare a unității principale, căreia în 1576 îi corespundeau 50 de subunități, ca în 1600 să ajungă la 250. Crescînd acest fel de dificultăți ale imperiului era cu neputință asigurarea unei finanțări corespunzătoare a corpului ieniceresc (pedestrima otomană). Forța militară a Porții nu mai putea fi cea de altă dată, cu atît mai mult cu cît criza demografică din Anatolia împiedica colonizarea cu populație turcă a provinciilor cucerite. Stări de anarhie încep să se constate la granițele Imperiului. Așa a fost în 1598 puternica mișcare populară a lui Cara Iazici. Pe drept cuvînt o mărturie contemporană putea să spună : „Nu mai există respect pentru autorități care sînt atacate nu cu vorbe, ci cu lovituri, fiecare făcea ce voia“³. Un mare rol în înrăutățirea situației interne l-au avut popoarele înrobite din Peninsula Balcanică, care în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea, mai ales sub influența victoriilor românești, au început să dea lovituri puternice stăpînirii otomane. În Croația o oștire țărănească a cucerit în 1596 cetatea Klis. O puternică răscoală are loc în Hertegovina în anul 1597 iar în Serbia adevărate regimente de haiduci au ridicat armele împotriva stăpînirii străine încă din 1595. Tot în această vreme se constată mișcări serioase în Macedonia și Albania. Se poate vorbi între 1594 și 1597 chiar de o alianță sirbo-românească, date fiind nu numai prezența masivă de ostași sirbi în armata lui Mihai Viteazul, dar și conlucrarea militară cu forțele sirbești de la Dunăre. Continuă în acești ani a fost și mișcarea de eliberare din Bulgaria, ajungîndu-se chiar la proclamarea unui țar presupus descendent al ultimei dinastii. O stare de efervescență se resimțea, de asemenea, în rîndurile populației din ținuturile grecești.

Eșecurile militare ale Imperiului otoman din al treilea sfert al veacului al XVI-lea (atacul nereușit împotriva Maltei, în 1564, și marea înfrîngere navală de la Lepanto, în 1571) se datorau în acest sens crizei interne, a cărei principală consecință era slăbirea aparatului militar. Se vor mai înregistra unele victorii pe cîmpul de luptă, ca în ultimul deceniu al

³ Istoricul Selânikî, vezi : Halil Inalcik, *The Ottoman Empire*, New York-Washington, 1973, p. 46.

veacului al XVI-lea în războiul cu Casa de Austria, însă de o valoare marginală, reprezentând rezultate ale unui efort militar încheiat cu păstrarea situației de statu-quo și nu a extinderii teritoriului stăpinit de sultani. Încheind în 1590 pacea cu Persia după un război îndelungat, Poarta arăta că strategia sa principală se concentra în primul rînd asupra situației din Europa. În primul rînd se căuta consolidarea liniei de front dintre cele două imperii : habsburgic și otoman. Poarta considera că războiul început în 1566 nu era încheiat, și că suspendarea ostilităților în 1568, 1574 și 1584 avea mai mult un caracter de armistițiu. Încă din 1592 era evident faptul că Imperiul otoman voia nemijlocit, pentru că situația internă o impunea, reluarea războiului, sperînd acapararea unor noi provincii, a căror exploatare să-i furnizeze mijloacele de care avea nevoie. Astfel se explică marea concentrare de forțe și victoriile de la începutul războiului, în anii 1593—1594, dar cu repeziciune s-a putut vedea că succesele inițiale nu puteau fi dezvoltate și transformate într-un marș asupra Vienei. În al doilea rînd se urmărea consolidarea stăpînirii turcești în spațiul carpato-dunărean, dar mai ales asupra Moldovei și Țării Românești. Sporirea considerabilă a obligațiilor economice și încălcarea continuă a autonomiei politice păreau să indice un plan de transformare radicală a statutului acestor țări. Încercarea nereușită din toamna lui 1595 de a introduce organizarea sub formă de pašalic între Carpați și Dunăre părea să confirme o asemenea tendință. În al treilea rînd, cu același caracter de păstrare a situației de statu-quo se încerca menținerea caracterului de lac turcesc al Mării Negre, care, dată fiind slăbiciunea flotei turcești, era tot mai mult controlată pe porțiuni întinse ale ei de flotilele căzăcești. Astfel situația generală a Imperiului otoman impunea ca acesta să nu-și împrăștiе forțele pe prea multe fronturi.

Putem găsi în acest sens o explicație faptului că după încercarea nereușită din 1595 a lui Sinan Pașa de a-l înfrînge pe Mihai Viteazul și de a transforma Țara Românească în pašalic, ulterior întreaga politică a Porții față de acțiunea domnului român se caracterizează printr-o expectativă prudentă. Se poate spune chiar că acțiunile de ripostă față de loviturile primite din partea forțelor militare românești (campaniile de peste Dunăre din 1596 și 1598) au fost organizate la o scară destul de modestă. Acceptarea situației de la Dunărea de jos pare să marcheze strategia diplomatică și militară a Imperiului otoman. Semnificația armistițiului încheiat la sfîrșitul anului 1596 era o recunoaștere a independenței românești și a hotărului pe Dunăre, acordîndu-se chiar lui Mihai Viteazul satisfacția mazilirii hanului tătăresc ca pedeapsă pentru incursiunile sale în Țara Românească. Știri ale vremii se referă la discuțiile aprinse din divanul de la Constantinopol, unde o facțiune puternică, care, de altfel, a impus pînă la urmă decizia, era de părere că Mihai fiind atît de puternic, trebuia negreșit încheiată pacea cu el. Nici campania din 1598, care a produs atîtea pagube provinciilor de la sudul Dunării, n-a oprit sultanul să încheie cu domnul Țării Românești un armistițiu nou, cu caracter de pace. Opinia turcă părea să fie următoarea : „Mihai Vodă ne duce și ne ține cu vorbe dulci ; dar, de ne va veni la mîină o să lămurim noi prietenia dintre noi“⁴.

⁴ Hurmuzachi-Iorga, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. XII, no. CCCCXXXV, p. 292.

Înțelegem astfel de ce Poarta n-a încercat să recupereze Țara Românească decît atunci cînd l-a știut pe Mihai Viteazul sau căzut de la putere sau ucis.

Sub presiunea crizei sale interne Imperiul otoman, deci, și-a stabilit după 1595 o politică externă europeană destul de elastică, în raport direct cu poziția Țării Românești, care, ca și în cazul Casei de Austria și a Rzeczpospolitei, era în măsură, mai ales în preajma cuceririi Transilvaniei, să condiționeze marile puteri în elaborarea și aplicarea strategiei lor diplomatice și militare.

★

Unirea țărilor române din 1599—1600 nu putea să fie pentru marile puteri — dată fiind situația lor internă și externă, determinînd alcătuirea unor planuri adeseori puțin realiste — decît un șoc puternic prin intervenția unei situații noi, neașteptate, menită să strice prea multe socoteli. Aceasta a fost cu puțință deoarece Unirea nu s-a făcut prin simpla alăturare a trei state diferite, ci era purtătoarea unui sens, care, de altfel, nu a scăpat contemporanilor ★.

Consolidarea Țării Românești. Unirea din 1599—1600 este considerată, îndeobște, a se fi realizat în două etape: unirea Transilvaniei cu Țara Românească, apoi a Moldovei cu Transilvania și Țara Românească unite. De aceea trebuie subliniat faptul că domnia lui Mihai Viteazul a pregătit din punct de vedere obiectiv unirea în întreaga perioadă de pînă în toamna anului 1599. Țara Românească din 1599 cu care s-a unit Transilvania și Moldova nu era cea din 1593, cînd s-a înscăunat domn Mihai Viteazul. Evenimentele din 1599—1600 n-ar fi fost posibile dacă Țara Românească nu s-ar fi transformat într-un puternic bastion politic și militar, capabil să modeleze politica externă a marilor puteri. Întreprinderea aceasta s-a desfășurat în mai multe etape:

1594—1595. Cea mai mare realizare a acestor ani a fost apărarea și întărirea independenței Țării Românești în urma respingerii invaziei otomane, condusă de vizirul Sinan Pașa. Nu se poate îndeajuns sublinia faptul că ceea ce s-a obținut nu a fost numai redobîndirea independenței, ci salvarea ființei statale și, probabil, a ființei proprii a poporului, căci planul otoman prevedea introducerea pašalicului cu formele obișnuite de organizare: islamizarea în masă a populației autohtone și colonizarea masivă de populație turcească. (Formele de război popular constatate în

★ Istoria internă și externă a domniei lui Mihai Viteazul (Bibliografie sumară) — N. Bălcescu, *Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul* în *Opere*, București, 1954; I. Sirbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, domnul Țării Românești*, I—II, București, 1904—1907; N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, I—II, București, 1935; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936; I. Donat, *Satele lui Mihai Viteazul*, în „Studii și materiale de istorie medie”, IV (1960), p. 465—507; St. Pascu, *Miscări țărănești prilejuite de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania*, în „Studii și materiale de istorie medie”, I (1956), p. 123—154; Eugen Stănescu, *Războiul de eliberare de sub dominația otomană și unirea Țărilor Române sub Mihai Viteazul* în *Istoria României*, II, București, 1962, p. 949—1018; Idem, *Les problemes de l'etat féodal sous le règne de Michel le Brave*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, I (1962), 1, p. 61—75; St. Ștefănescu, *Un document recent descoperit privitor la recrutarea oastei de mercenari de către Mihai Viteazul* în „Romano-Slavica”, V (1961), p. 157—162; Idem, *Știri noi cu privire la Mihai Viteazul*, în „Studii și materiale de istorie medie”, V (1962), p. 175—194; Idem, *De la Basarab Intemeietorul la Mihai Viteazul*, București, 1971.

aceste împrejurări — ca, de pildă, distrugerea unui corp de oaste turcesc de câteva sute de țărani buzoieni — arată că masele țărănești intuiau această mare primejdie). Încă de atunci se observă la Mihai Viteazul închegarea unei doctrine politice, conform căreia independența nu putea fi păstrată și consolidată fără un stat puternic. Observațiile amare pe care le face în prezența trimisului polon Lubieniecki în vara anului 1595, în ce privește încheierea, la 20 mai a aceluiași an, a tratatului de la Alba Iulia dintre boierii munteni și Sigismund Báthory, împotriva indicațiilor sale, prin care se scădeau considerabil prerogativele sale de domn suveran și independent în raport cu principele transilvan și cu marii boieri, reprezintă începutul de cristalizare a unor idei pe care le va aplica ulterior. Schimbarea radicală a divanului domnesc în ajunul răscoalei împotriva jugului turcesc indica de pe atunci lipsa de încredere a domnului față de marea boierime, în care simțea un adversar deosebit de periculos. Încheierea unei înțelegeri cu căpeteniile sîrbești și vizitarea taberei acestora în 1594 sugera, de asemenea, dorința de deschidere și largire la alte popoare a luptei împotriva Imperiului otoman. Ca atare, chiar în acești ani, ceea ce s-a dezvoltat amplu și impetuos era deja schițat și pregătit mental.

1596—1597. În această perioadă independența a fost nu numai menținută, ci și consolidată. Un fapt deosebit de important, după luarea Giurguiului, la sfîrșitul lui 1595, a fost recucerirea, în cadrul campaniei dunărene din 1596, a Brăilei. În felul acesta se restabiea vechiul hotar românesc de-a lungul marelui fluviu, fiind eliminate raialele turcești de pe malul stîng. Asemenea succese pe plan extern n-ar fi fost posibile dacă între timp n-ar fi avut loc o consolidare substanțială a statului, prin întărirea autorității domnești și a capacității acesteia de a se face ascultată. Constatăm, în acest sens, activitatea febrilă a divanului domnesc, care, spre deosebire de domniile anterioare, era preocupat nu numai de alcătuirea și confirmarea diverselor acte de proprietate, ci tot mai mult de soluționarea unor probleme de interes general, de unde apariția din ce în ce mai numeroasă, alături de hrisoavele de proprietate, a hrisoavelor așa numite „legislative“. Dregătorii domnului — „oamenii domnești“ — pătrundeau mereu mai des în domeniile marilor boieri, altă dată fortărețe inexpugnabile apărate de imunitatea feudală, pentru a impune respectarea deciziilor autorității centrale. Printr-o politică abilă de cumpărări se extindea considerabil suprafața domeniului domnesc, donații de natură politică dînd domnului posibilitatea de a crea o clasă politică de „oameni noi“, dependenți de puterea domnească. Aparatul administrativ se întărea atît prin creșterea în importanță a băniei de Craiova, cît și prin crearea unei băanii noi, a Buzăului și Brăilei (care însă nu va supraviețui domniei lui Mihai Viteazul). Se adaugă la acestea reglementarea vieții mănăstirești prin garantarea autonomiei și interzicerea imixtiunilor boierești. De aceea comploturile boierești din acești ani erau, firește, îndreptate împotriva persoanei domnului, dar mai ales împotriva regimului politic pe care îl personifica.

1598—1599. Consolidarea accentuată a independenței e caracteristica acestui răstimp. Noile dimensiuni ale locului ocupat din punct de vedere militar și politic de Țara Românească în conjunctura internațio-

nală de atunci sînt date de marea campanie de peste Dunăre întreprinsă în a doua jumătate a anului 1598, nu numai ca răspuns prompt și violent la incursiunile turcești și tătărești din primăvara aceluiași an, ci mai ales pentru dezangajarea forțelor turcești care asediau Oradea, a cărei cădere ar fi putut fi fatală independenței transilvane. Țara Românească sub conducerea lui Mihai Viteazul se arăta capabilă, prin lovituri militare îndreptate într-o anumită direcție, să influențeze situația militară din regiuni mai îndepărtate. Încă în această vreme, fără să fie vorba de manifestarea categoric de limpede a unor gânduri, care se vor manifesta cu vigoare ceva mai târziu, domnul român se prezintă autor al unor planuri care puteau să pară atunci himerice, dar pe care, chiar dacă numai pentru o clipă, le va realiza totuși. După revenirea lui Sigismund Báthory în Transilvania, în corespondența cu arhiducele Maximilian, care ar fi trebuit să fie, în numele împăratului, guvernatorul acestei țări, îi sugerează posibilitatea de a obține coroana polonă pe care o pierduse cu un deceniu înainte. Un sfetnic al domnului era convins de existența unor gânduri ca : „Dacă Transilvania, Țara Românească și Moldova ar fi împreună, el avînd mulți prieteni în Polonia... cine poate ști ce ar putea trimite dumnezeu. Mai ales că regele nu e în țară”⁵. În această vreme au fost puse în aplicare măsurile care urmăreau reorganizarea aparatului militar al țării accentul principal căzînd pe armata domnească și mai puțin pe steagurile boierești — un loc important fiind cel al elementului pămîntean, reprezentat de slujitori, lefegii din țările românești, mica boierime militară a „roșiilor” de țară, pe baza introducerii unui început de sistem de recrutare.

În preajma evenimentelor ce trebuiau să marcheze ultimele luni ale anului 1599, evoluția situației interne și externe a Țării Românești ajunsesese la un stadiu care făcea evidentă deosebirea dintre ponderea neînsemnată a Țării Românești în cadrul relațiilor internaționale ale vremii la începutul ultimului deceniu al veacului al XVI-lea și factorul internațional de importanță hotărîtoare care devenise la sfîrșitul aceluiași răs-timp. Unirea Transilvaniei și, apoi, a Moldovei nu ar fi fost realizate dacă motorul principal al acțiunii, Țara Românească, n-ar fi dobîndit puterea politică și militară corespunzătoare. Era, în fapt, prima etapă a unui „mare plan” românesc.

Unirea Transilvaniei. Victoria armatei românești la Șelimbăr, la 28 octombrie 1599, și intrarea lui Mihai Viteazul, la 1 noiembrie, în Alba Iulia, cu proclamarea stăpînirii sale asupra întregii Transilvanii trebuia să marcheze o schimbare a raportului de forțe în regiunea carpato-dună-reană, cu atît mai mult cu cît succesiunea de evenimente nu se înfățișează ca o simplă cucerire militară, ci avînd sensul și direcția unei înnoiri a stăpînirii politice.

Datele pe care le avem în legătură cu aceste evenimente ne arată că inițiativa a aparținut lui Mihai Viteazul, care și-a pus în aplicare planul trecînd peste ostilitatea polonă, tăcerea turcească și rezerva austriacă. La 22 iulie 1599, pentru a masca pregătirile care trebuiau să răstoarne situația din Transilvania, domnul și boierii jurau credință lui Andrei

⁵ Hurmuzachi-Iorga, vol. XII, nr. DCVII, p. 397.

Báthory, ca și cum Tratatul din mai 1595 nu ar fi fost de multă vreme caduc. Puțin după aceasta o solie a domnului obținea la Praga aprobarea împăratului pentru operația militară, urmînd ca generalul imperial Basta să lovească dinspre nord în același timp cu Mihai Viteazul. Aceste angajamente însă nu erau sincere, căci în același timp Casa de Austria începea negocieri de pace cu Poarta, nutrind speranța iluzorie că aceasta ar putea să-i cedeze drepturile asupra Țării Românești și Transilvaniei iar trupele lui Basta continuau — și au continuat — să rămînă nemîșcate, cu toate apelurile domnului. O nouă misiune diplomatică trimisă la Praga nu reușea să obțină o hotărîre fermă din partea curții imperiale. Iată de ce acțiunea din toamna lui 1599 a fost de inițiativă strict românească, neputîndu-se tăgădui marele curaj al domnului, care a socotit că nu mai poate aștepta, și, bazat pe raportul de forțe cunoscut, era încredințat că trebuia folosită conjunctura care putea să nu se mai repete. Încă o dată desfășurarea acestei campanii arăta însingurarea politică a lui Mihai Viteazul, fără sprijin din afară, amenințat chiar de posibilitatea unor atitudini ostile.

Preluînd stăpînirea, Mihai Viteazul s-a intitulat, pentru români, în hrisoavele sale și în corespondența diplomatică, „Domn din mila lui Dumnezeu al Țării Românești și al Ardealului“, dar față de nobilimea maghiară „Voievod al Țării Românești, consilier și locțiitor al împăratului pentru Ardeal, căpitan general al oștirilor imperiale pentru părțile din afara Ardealului supuse lui“, ceea ce era un program întreg. În activitatea de organizare a Transilvaniei Mihai Viteazul s-a sprijinit pe clasa politică tradițională, fapt normal, deoarece o schimbare radicală ar fi adus perturbări interne și externe pe care nu le dorea. Cu atît mai mult, din această cauză, apare izbitor de nou, deși de dimensiuni modeste, măsurile luate în favoarea atît a țăranilor români (căpătau dreptul de pășunat liber și erau apărați juridicește de violența nobiliară), cît și a preoților români (cărora se încearcă acordarea unui statut de oameni liberi). E semnificativă, de asemenea, și încercarea de folosire a limbii române în actele administrative și judiciare, nu fără puternică rezistență din partea nobilimii. Complexul de măsuri întreprinse de Mihai Viteazul în favoarea bisericii ortodoxe din Transilvania, văzută ca biserică românească (înființarea de noi scaune episcopale, întărirea legăturilor cu mitropolia Ungro-Vlahiei, aducerea de prelați din Țara Românească), nu putea decît să neliniștească conducerea celorlalte confesiuni. Poziția unei părți a boierilor lui Mihai Viteazul, care voiau să achiziționeze moșii în Transilvania, sugerează un început de formare al unei clase politice românești în această țară. Să fi fost toate acestea influențate de puternicele mișcări ale țăranilor români cu care a fost întîmpinată sosirea oștirii lui Mihai Viteazul în Transilvania? Un martor contemporan scrie: „La vestea luptei nenorocite (de la Șelimbăr) care s-a răspîndit cu cea mai mare iuțea, neamul românilor care locuiește în satele și cătunele Transilvaniei, răsculîndu-se peste tot, s-au unit cu poporul venit (de peste munți) și atît uniți, cît și deosebit, au prădat în lungul și latul țării“⁶. Este greu de dat un răspuns categoric, fapt este însă că nobilimea maghiară înregistra o tendință de schimbare

⁶ Cronicarul Szamoszközi, vezi St. Pascu, *Mișcări țărănești prilejuite de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania*, în „Studii și materiale de istorie medie“, vol. I (1956), p. 132.

a statutului ei politic, precum spune „Cronica Bălenilor“ : „De toate părțile munea în tot chipul, ca doar s-ar mîntui, să nu le fie craiu un rumîn, precum le era“⁷.

Împrejurările instaurării administrației lui Mihai Viteazul în Transilvania pun în lumină direcția planurilor sale de viitor. Este neîndoios că domnul Țării Românești nu considera vremelnică stăpînirea sa în Transilvania, dorind s-o consolideze sub forma unei uniri permanente cu Țara Românească. Putem observa că o asemenea unire trebuia să se completeze cu Moldova, pentru a asigura spațiului carpato-dunărean unitatea politico-militară de care avea nevoie în confruntarea inevitabilă cu marile puteri vecine. Efortul diplomatic al lui Mihai Viteazul a fost deosebit de intens în această direcție. În instrucțiunile dictate de el — și păstrate în românește — solilor însărcinați să negocieze cu Curtea imperială de la Praga, se arăta clar în ce privește Transilvania : „Pentru această slujbă și nevointă ce s-a nevoit, să-i lase Țara Românească și țara Ardealului să-i fie de moșie lui, și cine se va ținea den ficiorii lui să le fie moșie“⁸, iar despre Moldova : „Alta, pohteaste țara Moldovei, să fie de moșie pre fiul lui și pre ficiori și pre fiate ca și Țara Românească“⁹. În îndelungatele negocieri cu Pezzen, consilierul lui Rudolf al II-lea, Mihai Viteazul a cerut mai întîi domnia ereditară asupra Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei, ceea ce nu i-a fost acceptat, obținînd-o totuși pînă la urmă pentru Țara Românească și Moldova, în Transilvania urmînd să fie guvernator cu puteri deosebit de mari. Că acestea erau intențiile domnului se vede mai ales din faptul că ceea ce simțea că nu poate să obțină de la austrieci, încerca să dobîndească de la poloni. În proiectul de tratat cu Rzeczpospolita, schițat la Brașov (5 martie 1600) între Mihai Viteazul și trimisul Andrei Taranovski, se insistă asupra necesității domniei ereditare a Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei — în familia lui Mihai Viteazul — care, unite, urmau să fie aliate cu Polonia.

Iată de ce se poate susține că în perioada de după victoria de la Șelimbăr se contura cea de-a doua etapă a unui „mare plan“ al lui Mihai Viteazul, și anume unirea celor trei țări românești într-o singură stăpînire ereditară, avînd forma unei monarhii dinastice și, cum rezultă din numeroase documente ale vremii, absolutiste.

Unirea Moldovei. Evenimentele ce se succed în vara anului 1600, și care adaugă la unirea înfăptuită cu Transilvania și pe cea cu Moldova, aveau un sens limpede în ce privește intențiile lui Mihai Viteazul. Intrate la începutul lunii mai în Moldova, trupele domnului au ocupat cu repeziciune Bacăul, Iașii, Suceava, repurtînd o însemnată victorie sub zidurile Hotinului. În urma unei campanii fulgerătoare Moldova era în întregime ocupată.

⁷ *Istoria domnilor Țării Românești* (ed. critică de Constant Grecescu, cu un studiu introductiv de Eugen Stănescu), București, 1972, p. 79—80.

⁸ N. Iorga, *Documente nouă, în mare parte românești, relative la Petru Șchiopul și Mihai Viteazul*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secției Istorie“, Seria II, XX (1899), p. 477.

⁹ *Ibidem*, p. 483.

Și în ce privește Moldova este evidentă inițiativa românească, domnul Țării Românești căutînd să obțină o anumită acoperire din partea Curții imperiale de la Praga, pe care, ca și în împrejurările ce au precedat cucerirea Transilvaniei, n-a izbutit s-o capete. Unul din apropiații săi, vorbind în numele său, spunea: „Domnul său, voievodul, a luat Ardealul cu sabia și nu se gîndește deloc a fi gonit de acolo, ci-și va căuta norocul în Moldova cu încuviințarea majestății voastre imperiale sau fără”¹⁰. Această voie a încercat s-o capete, dar creșterea puterii lui Mihai Viteazul nu era de natură să favorizeze planurile Casei de Austria. Planul pe care-l înfățișează comisarilor imperiali în aprilie 1600, în care arăta de ce este necesară cucerirea Moldovei pentru reîntrirea acestei țări în confederația militară antiotomană, a căpătat ulterior un răspuns negativ. Deci întreprinderea militară a lui Mihai Viteazul în Moldova a avut loc împotriva voinței Curții imperiale de la Praga, spre deosebire de cea din Transilvania, care s-a realizat numai fără voia acesteia. Că Mihai Viteazul era îndreptățit și din punct de vedere defensiv să pornească această acțiune rezultă din documentele vremii, care învederează un adevărat complot țesut și organizat de domnul moldovean, Eremia Movilă, în toate direcțiile — Varșovia, Constantinopol, Praga — pentru scoaterea lui Mihai Viteazul nu numai din Transilvania, ci și din scaunul domnesc al Țării Românești.

Caracterul cîrmuirii lui Mihai Viteazul în Moldova nu prezintă aceleași aspecte ca în Transilvania. Era firesc să fie așa, dat fiind că în Moldova, spre deosebire de Transilvania, clasa conducătoare era românească. În acest sens direcția principală a politicii sale s-a îndreptat spre cîștigarea de partea sa a întregii boierimi moldovene, dar și a poporului (numeroase scutiri fiscale erau acordate populației în schimbul împlinirii unor obligații de apărare a țării, iar în ce privește boierimea nu trebuie să se uite că domnul se sprijinea în primul rînd pe boierimea mijlocie și mică, deoarece cea mai mare parte a marilor boieri erau fugari în Polonia). Măsurile menite să consolideze legăturile dintre Mitropolia Moldovei și cea a Țării Românești prefigurau, poate, o unire efectivă a celor două biserici. Cu toate că înscăunase ca domn pe fiul lui Petru Cercel, Marcu Vodă, este evident că nu-l considera pe acesta decît ca un locțiitor vremelnic, căci titlul pe care și-l asumă la 9 iunie 1600 și pe care îl menține în tot timpul stăpînirii sale moldovenești era: „Domn al Țării Românești, Ardealului și al Moldovei”, ceea ce, de altfel, corespundea într-un total realizării celei de-a doua etape a marelui său plan, formulat lapidar și păstrat autograf în limba română: „...și hotarul Ardealului; pohta ce am pohtit: Moldova, Țara Românească”¹¹. Ca și pentru Țara Românească se înregistrează și pentru Moldova aceeași năzuință de a restabili vechile hotare ale țării, anterioare instaurării suzeranității turcești. Să nu uităm în legătură cu aceasta că în negocierile sale cu imperialii pentru precizarea naturii stăpînirii românești în Transilvania el a revendicat întotdeauna și ținuturile corespunzînd relativ Crișanei de astăzi.

În vara anului 1600, cînd Mihai Viteazul realizase o stăpînire românească unică asupra Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei,

¹⁰ Hurmuzachi-Iorga, vol. XII, nr. CMLXVII, p. 610.

¹¹ N. Iorga, *Studii și Documente*, București, 1903, IV, p. 4.

apar noi elemente care marchează perspectiva largă a planurilor sale. Domnul vorbește, de pildă, mai frecvent de posibilitatea eliberării întregii Peninsule Balcanice de sub stăpânirea turcească pentru a ajunge până la Constantinopol. Semnificative sînt, de asemenea, temerile exprimate de cercurile conducătoare ale Rzeczpospolitei în legătură cu posibilitatea alcătuirii, sub înfrurirea lui Mihai Viteazul, a unei „bariere orientale“, ostilă în același timp Poloniei și Imperiului otoman. Hatmanul Jan Zamoyiski declara, în august 1600, că : „Mihai împrăștie scrisori tuturor dușmanilor noștri ascunși și cunoscuți...”¹². Din corespondența lui Eremia Movilă cu regele Poloniei se degajă aceleași temeri. Fapt este că o alianță între Mihai Viteazul și Boris Godunov al Rusiei a fost negociată atît în 1597, prin misiunea episcopului Luca al Buzăului la Moscova, cît și prin contactele lui Petre Armeanul cu solul rus Wlasew, la Pilsen, în 1599.

Se poate considera în acest sens, atît cît ne permit datele furnizate de izvoarele contemporane, că în elaborarea strategiei sale generale Mihai Viteazul avea de ales între alianța cu o Polonie capabilă să adopte o atitudine realistă și să accepte unitatea spațiului carpato-dunărean ca nefiind îndreptată împotriva intereselor sale sau să impulsioneze alcătuirea unui bloc împotriva Rzeczpospolitei, prin care s-o neutralizeze. Politica externă polonă era, de fapt, un izvor de adînci neliniști pentru domnul celor trei țări românești. Iată cum se înfățișează, probabil, conturul celei de a treia etape a „marelui plan“ al lui Mihai Viteazul, prevăzînd pentru consolidarea independenței și unității o mare deschidere spre miazănoapte, răsărit și miazăzi.

★

Evenimentele ce se succed în toamna anului 1599 și vara lui 1600 și care au ca urmare unirea dintre Țara Românească, Transilvania și Moldova nu lăsau nici o umbră de îndoială în ce privește orizontul vast al planurilor lui Mihai Viteazul și care aveau ca scop o schimbare radicală, din toate punctele de vedere, a conjuncturii politice și militare, cu perspectiva scoaterii spațiului carpato-dunărean din sfera de influență a celor trei mari puteri, ale căror interese expansioniste puteau fi în acest fel zădărnicate. De aci creșterea agresivității acestora, mai ales în perioada 1599—1600, împotriva luptei românești pentru independență și unitate *.

Reacția austriacă. Atitudinea curții imperiale de la Praga față de realizarea planurilor lui Mihai Viteazul era determinată, în ceea ce privește fondul ei, de scopurile evidente ale acestora, dar în ceea ce privește forma,

¹² Istoricul Heidenstein, la Ilie Corfus, *Mihai Viteazul și Polonia*, București, 1938, p. 219.

* Reacția marilor puteri (Bibliografie sumară). J. V. Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, II, 1834 ; J. W. Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, III, Gotha, 1855 ; *Historia polityczna Polski*, II, Krakow, 1923 ; J. Macurek, *Zapasy Polska a Habsburku o prístup k Cernemu Moru na sklonku 16 století*, Praha, 1931 ; N. Iorga, *La place des Roumains dans l'Histoire universelle*, II, Bucarest, 1935 ; I. Corfus, *Mihai Viteazul și Polonia*, București, 1938 ; B. Porsnev, *Relațiile politice dintre Europa de Apus și de Răsărit în perioada războiului de treizeci de ani în „Analele Româno-Sovietice, Istorie“, 1961 — 1, p. 72—94 (după „Voprosi Istorii“, 1960—10 ; Alexander Randa, *Pro republica christiana*, München, 1964.*

de natura specială a relațiilor stabilite cu domnul Țării Românești prin Tratatul de la 9 iunie 1598 și negocierile consacrate problemei Transilvaniei. Din această cauză ipocrizia și duplicitatea caracterizează ansamblul manevrelor, mai mult sau mai puțin fățișe, care au marcat evoluția acestei atitudini.

Desfășurarea acestor negocieri pune în lumină oscilațiile diplomației austriece, dispusă la început să facă concesii, apoi, dată fiind apariția unei situații ce i se părea periculoasă, din ce în ce mai reticentă; în toate se observă însă înrîurirea considerabilă asupra politicii externe austriece a noilor stări de lucruri instaurate de Mihai Viteazul. Negocierile întreprinse de trimisul imperial Carlo Magno la sfîrșitul lui 1599 păreau să ducă la o încheiere favorabilă cauzei românești. Cele întreprinse ulterior de comisarii Mihai Szekely și David Ungnad nu au putut ajunge la o încheiere, deoarece primul era pentru, iar al doilea împotriva propunerilor lui Mihai Viteazul. Acesta începe să-și dea seama deplin de ce se putea aștepta de la imperiali, cînd, în februarie 1600, trimisul său Stoica se întoarce cu un răspuns negativ. Reacția domnului este semnificativă: „...Pentru împăratul romanilor însă... mi-am pus în primejdie țara, viața mea, a soției și a fiului meu și a boierilor și-mi trimite... trei foi de hîrtie pline de otravă, rușine și batjocură!”¹³. Abia tratativele prelungite cu comisarul imperial Pezzen, sub semnul acțiunii militare reușite din Moldova, au putut să ajungă, pe baza unor concesii reciproce (Mihai fiind recunoscut nu ca principe ereditar, ci ca guvernator al Transilvaniei), la un rezultat. Diploma imperială din 22 iulie 1600, ce confirma o asemenea încheiere, n-a mai putut fi aplicată datorită răsturnării situației, desigur nu fără voia și influența curții de la Praga, astfel că ne putem întreba dacă nu era și aceasta o stratagemă. Menționăm aci că autoritatea politică și militară a lui Mihai Viteazul era atît de mare, încît diversitatea de opinii din familia imperială se manifesta și în ce-l privește, arhiducele Matthias, care-i va succede lui Rudolf al II-lea în 1612, fiindu-i îndeobște favorabil.

Casa de Austria a refuzat, de asemenea, să încuviințeze acțiunea militară din Moldova, deoarece concepea rolul lui Mihai Viteazul ca simplu auxiliar al intereselor sale și nu renunța nici la planul unei alianțe cu Polonia, nici la cel al încheierii păcii cu Imperiul otoman. Adevăratele sentimente față de Mihai Viteazul au fost puse în lumină de împrejurările dramatice ale toamnei anului 1600, cînd generalul imperial Basta, care trebuia să conlucreze cu Mihai Viteazul, s-a dovedit a fi cel mai înverșunat dușman al acestuia. Atitudinea sa a convins nobilimea maghiară că poate să se răscoale împotriva domnului Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei, fără să se aștepte la intervenția militară a imperialilor. Ceea ce s-a întîmplat la 18 septembrie 1600 pe cîmpul de bătăie de la Mirăslău, unde trupele lui Gheorghe Basta, în loc să lupte alături de cele ale lui Mihai, le-au lovit prin surprindere, nu poate să fie actul unei hotărîri luate spontan, conform cu împrejurările momentului. Chiar dacă comandantul armatei imperiale nu a primit instrucțiuni precise în acest sens, el n-ar fi întreprins o asemenea acțiune dacă nu ar fi fost convins că va fi aprobată de Curtea imperială, fiind, de fapt, în vederile acesteia. Cucerirea Moldovei a făcut să crească temerile austrieilor în ce privește

¹³ Hurmuzachi-Iorga, vol. XII, nr. CCCC, p. 703.

independența de mișcare a lui Mihai Viteazul și posibilitatea ca acesta să se desprindă de politica austriacă. Guvernul de la Praga prefera, în chip paradoxal, ca Moldova să rămână sub dominație poloneză și suzeranitate turcă decât să întregască statul românesc unitar în formație. Astfel, înregistrăm un an mai târziu, după victoria de la Gorăslău, repetarea aceleiași atitudini și anume invitația adresată lui Mihai Viteazul de a nu recupera Moldova.

Plin de învățătură, în acest sens, este tristul capitol de viață pe care l-a trăit domnul român după ce, înfrînt de armatele polone, a pierdut și Țara Românească. Drumul său de umilință la Viena și la Praga învederează cinismul politic al Casei de Austria față de orice întreprindere menită să asigure unui popor subjugat independența, unitatea de care avea nevoie pentru o dezvoltare istorică firească. Memoriile autobiografice pe care Mihai Viteazul le adresează în aceste împrejurări atît împăratului romano-german, cît și marelui duce de Toscana exprimă puternice accente de revoltă împotriva unei diplomații perfide, care nu a avut niciodată, în ce-l privește, atitudinea pe care o aștepta. În împrejurările anului 1601, cînd după alungarea trupelor conduse de Gheorghe Basta de către nobilimea maghiară, poziția Curții imperiale față de Mihai Viteazul s-a schimbat radical, domnul a devenit dintr-o dată un personaj de utilitate majoră. De altfel, nu s-au înșelat în această privință, și victoria de la Gorăslău, din 3 august 1601, a dovedit-o. Din nou realitatea a ieșit la lumină odată cu asasinarea marelui domn de către un detașament de mercenari valoni trimiși cu acest scop de către generalul Gheorghe Basta, la 9 august 1601, pe Cîmpia Turzii. Că un asemenea act nu se putea îndeplini fără o așa-zisă justificare se constată din faptul punerii în circulație a unei preținse „scrisori de trădare” — fals evident —, conform căreia Mihai Viteazul intenționa să se înțeleagă cu Poarta și să-și îndrepte armele împotriva forțelor imperiale.

Toate acestea indică o atitudine constantă de adversitate, uneori mascată, altelei pe față, prin care planul expansionist al Casei de Austria trebuia să se confrunte cu planul românesc, împiedicîndu-l, cu orice preț, să se realizeze sub forma unei realități istorice încheiate.

Reacția polonă. Aceasta nu stă sub semnul duplicității unui presupus aliat, ci a consecvenței unui constant adversar, care a văzut în Mihai Viteazul încă în perioada 1594—1599 o mare primejdie. Cu atît mai mult trebuia să fie resimțită ca deosebit de gravă după ce, în 1599, fusese realizată unirea cu Transilvania și, apoi, în 1600, cu Moldova. Nu trebuie să ne surprindă astfel că în acești ultimi ani ai domniei lui Mihai Viteazul starea de spirit a cercurilor guvernamentale a fost mai întîi de panică, apoi, după căderea domnului, de mare ușurare.

Încă înainte de înstaurarea stăpînirii lui Mihai Viteazul în Transilvania ostilitatea Poloniei se precizează prin diversele încercări de a închide granițele, în scopul opririi trecerii, care devenise masivă, de ostași în rîndurile armatei sale. Chiar și regele trebuia să recunoască: „....Acum nu numai din Ucraina dar și din mijlocul ținuturilor și țărilor noastre, se strîng laolaltă oamenii nobili făcînd împrumuturi mari pentru a pleca la război fără permisiunea noastră și a Republicii”¹⁴. Cît despre

¹⁴ Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 43, anexa LXXVI, p. 300.

atmosfera politică creată de evenimentele din toamna lui 1599 vorbește de la sine manifestul adresat de regele Poloniei nobilimii din provinciile vecine cu Moldova, în care le spune : „...Credem că nu vă este necunoscut faptul că de curînd țara Ardealului îndeaproape vecină cu această coroană a noastră a fost cucerită și luată în stăpînire de Mihai Voievodul Țării Românești... Socotim că vă veți ridica cu mare entuziasm pentru un ajutor așa de necesar, nu veți neglija a arăta zelul și dragostea către patrie în această împrejurare, ca niște virtuoși cavaleri, adunîndu-vă cît mai repede pentru luptă și unindu-vă cu oastea noastră, vă veți arăta acolo unde o va indica nevoia și împrejurările înșiși ca să vă împotriviți dușmanului“¹⁵. Respingerea de către coroana polonă a propunerilor formulate de Mihai Viteazul în cadrul tratativelor cu Andrei Taranovski din februarie-martie 1600 dădeau pe față împotrivirea la acțiunile lui Mihai Viteazul. Ceva mai înainte pretinsa misiune diplomatică a lui Skrzniecki nu era decît o încercare de a spiona mișcările și intențiile domnului român. De aceea în perioada care urmează unirii Transilvaniei atitudinea guvernului polon față de problemele românești nu se schimbă, ci, dimpotrivă, -se întărește.

Firește că acest aspect al politicii externe polone trebuia să se accentueze și mai mult după intrarea trupelor lui Mihai Viteazul în Moldova și unirea acesteia cu Țara Românească și Transilvania. În aceste împrejurări se împrăstie tot mai mult în opinia publică polonă știrile despre sprijinul pe care îl avea Mihai Viteazul din partea unor grupuri politice opuse politicii oficiale. Corespundeau, de altfel, realității, legăturile puternice de prietenie și ajutor reciproc ale domnului român cu lumea ortodoxă din Polonia. Unul dintre principalii săi susținători era Constantin, voievod de Ostrog, un fel de conducător spiritual și politic al ortodocșilor din Podolia, Volinia și Rusia Mică, adversar al unirii forțate cu Roma hotărîtă de sinodul de la Brześć (1596). De altfel, uciderea în închisoare a exarhului patriarhal Nichifor Dascălul, propagandist energic împotriva acestei uniri, se datorează și faptului că era bănuît a avea legături cu Mihai Viteazul. Nu puțini erau însă și partizanii săi din rîndurile nobilimii mici și mijlocii, dar și a senatorilor și voievozilor și chiar a unor înalți prelați ai bisericii, care alcătuiau așa numitul „partid antiturcesc“, care cerea alianța cu Casa de Austria și participarea la războiul împotriva Porții. Unul din fruntașii acestei grupări afirma : „Poporul nostru aprobă pe Mihai (pentru cucerirea Ardealului) pentru creșterea puterii imperiale“¹⁶. Mărturii de acest fel sînt numeroase în acea vreme. Este de menționat în acest sens poziția reticentă a Dietei din Varșovia în ce privește mobilizarea generală, cum indică, de pildă, sesiunea din februarie-martie 1600, cînd, deși era iminent atacul asupra Moldovei, cu toate intervențiile inflăcărâte ale lui Jan Zamoisky nu s-a putut lua o hotărîre. S-au arătat refractare și Dietele provinciale, convocate în această vreme pentru votarea subsidiilor necesare recrutării unei armate puternice împotriva domnului român, ceea ce se explică și prin ostilitatea șleahței față de orice întărire militară a coroanei. Pentru ieșirea din impas se avea în vedere chiar amanetarea tezaurului regal. Avea Mihai Viteazul intenția de a ataca Polonia și de a

¹⁵ P. P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1936, nr. 39, p. 98—100.

¹⁶ Vezi P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 91 ; I. Macurek, *Op. cit.*, p. 135.

se proclama regele acestei țări, fie de a patrona împărțirea ei între vecini ? Sau era aceasta mai degrabă o expresie a propagandei ostile prin care se justificau pregătirile militare împotriva lui ? Într-un manifest polon al vremii se spune, printre altele : „Căci alta este acum fața lucrurilor și alt dușman, care nu se gîndește, numai la țara Moldovei, ci vrea să fie rege al Poloniei“¹⁷, afirmație pe care o întîlnim în acel timp de numeroase ori. Credem că Mihai Viteazul nu avea asemenea veleități și că deschiderea pe care o lua în considerare spre miazănoapte privea mai ales un sistem de alianță, cu sau fără Polonia, care să-l asigure din această parte în lupta purtată cu dușmanul principal, care era Imperiul otoman.

Campania polonă din toamna anului 1600 a dat o lovitură de grație luptei românești pentru independență și unire sub conducerea lui Mihai Viteazul. Sensul pe care îl îmbracă aceste împrejurări reiese din confruntarea cronologică. Armata polonă pătrundea la 4 septembrie 1600 în Moldova, sub conducerea lui Jan Zamoisky, numai după ce se acumulasera știri limpezi privind răscoala nobilimii maghiare, în bună măsură ațîțată de emisarii hatmanului polon. Operațiile se desfășoară larg pentru ocuparea întregii Moldove abia după ce trupele lui Mihai Viteazul au fost învinse la 18 septembrie 1600, în lupta de la Mirăslău. Campania din Țara Românească a fost întreprinsă numai după ce la 1 octombrie același an Mihai Viteazul suferea o nouă înfrîngere în lupta de la Brașov. Astfel că luptele de la Bucov pe Teleajen (20 octombrie) și de la Argeș (25 noiembrie), în care armata polonă — cu concursul militar al tătarilor și turcilor, care, trecînd Dunărea, invadau Oltenia, încercînd să taie drumul de retragere a domnului român — a învins cu multă greutate un adversar care nu mai dispunea decît de o forță militară redusă. Întreprinderea militară a lui Jan Zamoisky a fost considerată de mulți în Polonia ca o faptă rușinoasă (hatmanul a trebuit chiar să se justifice în Dieta de la Varșovia, convocată la începutul anului 1600). Pentru clasa conducătoare însă prăbușirea unirii țărilor române în 1600 și, ulterior, dispariția prin asasinat a lui Mihai Viteazul a reprezentat un prilej de mare ușurare, ca și cum era îndepărtat un coșmar îngrozitor. Un înalt prelat, episcopul de Cracovia, nu se sfia să-i scrie regelui : „Tare-mi pare rău că acest om nu a murit în biserica romană... dorind totuși patriei liniștea, dorind majestății voastre domnie norocoasă în toate privințele... trebuie să mă bucur de această veste... ne bucurăm deci de acest lucru, de nu s-ar schimba vestea despre moartea lui“¹⁸. În această atmosferă a vremii se încadrează lunga predică a iezuitului Petre Skarga, ținută la Cracovia, în octombrie 1601, unde face rechizitoriul celor care în Polonia l-au sprijinit pe Mihai Viteazul : „Sînt unii care convinși de vorbele celor fățarnici își puneau nădejdea în Mihai... O ! cît de mult rău au făcut aceia ce socoteau că Mihai dușmanul cel prea puternic și îngrozitor nu ne-ar voi răul, ci mai degrabă îl socoteau prieten“¹⁹. Și apoi descrie cu detalii pretinsa primejdie mortală în care se afla Rzeczpospolita amenințată ca de un flagel îngrozitor, a cărei înlăturare trebuia considerată ca unul din cele mai fericite evenimente din istoria coroanei polone.

¹⁷ Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 104, anexa LXXVI, p. 300.

¹⁸ Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 179—180, anexa CXX, p. 383.

¹⁹ P. P. Panaiteșcu, *Documente...*, nr. 63, p. 146.

Adesea această primejdie era zugrăvită nu numai ca una militară și politică, ci și socială, domnul român fiind considerat „țăran“ și ostirea sa „țărănească“. Ținând seamă de exagerările inerente propagandei polone din acea vreme era evidentă totuși existența unei spaime puternice față de permanentizarea unei schimbări radicale a raportului de forțe din spațiul carpato-dunărean. Planul polon de consolidare a ieșirii la cele două mări nu putea îngădui realizarea planului românesc opus interesele sale.

Reacția otomană. Poate să pară paradoxală, dacă nu ținem seamă de dimensiunile reale ale întreprinderii lui Mihai Viteazul, constatarea că între cele trei mari puteri vecine (una fals aliată — Casa de Austria — și alta fățiș adversară — Rzeczpospolita), Imperiul otoman, amenințat grav în statu-quo-ul stăpînirilor sale, spre deosebire de celelalte mari puteri s-a păstrat într-o expectativă prudentă atîta vreme cît norocul a surîs domnului român.

Se pare că lecția marilor înfrîngeri din 1595—1596 a fost bine învățată. Cu greu se puteau uita acele momente cînd armata română, restabilind hotarul pe Dunăre și controlînd traficul de la gurile marelui fluviu, putea să influențeze direct situația economică a capitalei imperiale, a cărei populație suferea din ce în ce mai mult de foame. Atunci a fost organizată la Sf. Sofia rugăciunea publică la care au participat zeci de mii de musulmani și a fost invocată mila lui Alah pentru salvarea imperiului de marile primejdii ce veneau dinspre Dunăre. Fără îndoială că Poarta a fost obligată să accepte condițiile armistițiilor din 1596 și 1598 și pentru că numai în acest fel se putea asigura aprovizionarea normală cu produse de strictă necesitate a Constantinopolului. Cît despre planul lui Mihai Viteazul, denumit impropriu „bizantin“, pus în circulație de propaganda cercurilor grecești care îi erau favorabile, se poate crede, ca și în cazul Poloniei, că deschiderea spre miazăzi privea mai degrabă eventualitatea unei alianțe cu popoarele eliberate de jugul turcesc decît întemeierea unui mare imperiu sud-est european. Poate însă că cercurile de la Constantinopol au luat în considerație un asemenea plan și astfel s-au abținut, în afară de organizarea unor incursiuni de pradă, de la orice intervenție militară fățișă împotriva Țării Românești în anii 1596—1599. Corespondența diplomatică dintre sultan și regele Poloniei pune în lumină însă neliniștea continuă înregistrată față de întreprinderile lui Mihai Viteazul și acțiunea sistematică de ațîțare a cercurilor de la Varșovia împotriva domnului român, pretextul cel mai frecvent fiind trecerea masivă a cazacilor în armata lui Mihai Viteazul. De aceea, poate, în împrejurările instaurării stăpînirii lui Mihai Viteazul în Transilvania, diplomația otomană s-a prefăcut convinsă de explicațiile domnului — care afirma că intrase în această țară pentru a o lua în stăpînire în numele sultanului —, prezența ceașilor turci la Alba Iulia putînd să aibă o atare semnificație. Puterea militară a lui Mihai Viteazul era prea mare pentru ca Poarta otomană să-și asume în această direcție un risc.

În noiembrie 1599, prevăzînd posibilitatea încheierii unei păci separate între Imperiali și Poartă, domnul român formula astfel una din numeroasele sale idei politice izvorîte dintr-o îndelungată experiență: „Nu pe altă cale împăratul turcesc a luat toată lumea decît că a făcut tratate cu unul din dușmanii săi și a bătut pe altul, pentru ca, după biruință

să-și întoarcă arma la cei dintii²⁰. Se poate spune că și în privința lui Mihai Viteazul Poarta a încercat să aplice această politică tradițională, dar și lui însuși i se potrivește o asemenea metodă de rezolvare a dificultăților externe, căci după eliberarea țării, în 1595, atât prin campaniile de peste Dunăre, cât și prin negocieri diplomatice încheiate cu armistiții nu a făcut decât să caute acoperirea dinspre sud pentru a putea pune în aplicare planul de unire a țărilor românești. Extinderea stăpînirii domnului român nu a pus capăt atitudinii de așteptare. Constatăm, astfel, că la începutul anului 1600 sultanul scria oficial regelui polon, cerîndu-i să-i dea pace domnului român, considerat a fi intrat din nou în bune legături cu Poarta, dar, pe de altă parte, un trimis special în misiune secretă considera necesară intervenția imediată a armatei polone împotriva lui Mihai Viteazul. Ca și Rzeczpospolita, și Imperiul otoman nu a îndrăznit să atace decât în momentul prăbușirii domnului român, trecînd Dunărea și invadînd Țara Românească în toamna lui 1600 numai după ce înfrîngerile suferite din partea armatelor polone, conduse de Jan Zamoisky, au marcat căderea de neînlăturat a lui Mihai Viteazul.

Poate că nu numai în ceea ce privește Imperiul otoman, ci și Rzeczpospolita și Casa de Austria, în ceea ce privește timiditatea care a precedat reacția lor violentă împotriva lui Mihai Viteazul, a jucat un anumit rol propaganda organizată cu multă abilitate de partizanii din diverse țări ai domnului român, care, influențați de creșterea continuă a prestigiului său militar și politic, îl asemuiau tot mai mult cu figura lui Alexandru cel Mare. Făcîndu-se ecoul unui asemenea climat, solii trimiși de domn la Curtea imperială îi făceau cunoscut la întoarcere, printre altele : „...Împăratul au trimis la Franța, Spanea, la Papa și la toți mai mari de vorbă, de bărbăția și de vitejia ce ești al doilea Alexandru ca să te ajute...”²¹. Un dușman înverșunat al lui Mihai, ca hatmanul Stanislav Zolkiewski, într-o scrisoare adresată vicesecretarului Coroanei arăta : „Acerut sfat domnului Taranovski în ce chip ar ajunge ca regele să-i cedeze regatul, căci dacă ar ajunge la aceasta să fie rege în Polonia, atunci s-ar război cu turcii și ar ajunge mai slăvit ca Alexandru”²². Un important istoric polonez de la începutul veacului al XVII-lea scria, de asemenea : „Poporul îl socotea deopotrivă cu Alexandru cel Mare”²³. Un asemenea „Alexandru” trebuia să pună în primejdie planul Imperiului otoman de menținere a situației de „statu-quo”. De aceea nu putea decât să fie înlăturat.

Vremea lui Mihai Viteazul nu se încheie cu domnia acestuia. Întreg deceniul cu care începe veacul al XVII-lea este dominat de direcția pe care marele domn a imprimat-o cursului evenimentelor în vremea sa

²⁰ Vezi N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, II, p. 28.

²¹ N. Iorga, *Documente nouă...*, p. 457.

²² Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 404, anexa LXXVI, p. 302.

²³ *Istoricul Heidenstein*, vezi P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 21.

Mihai Viteazul și Unirea din anul 1600

în conștiința și tradițiile poporului român

CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU

Mare în șirul marilor domni și conducători de oști, genial în gând și acțiune, Mihai Viteazul, în-
tiul făuritor în anul 1600 al unirii sub același sceptru a Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei, a devenit în curgerea vremurilor — prin semnificația faptei sale de excepție — una din cele mai fascinante personalități ale trecutului românesc. Oferind pilda convingătoare a posibilității împlinirii concomitente a unității și neatârării, obiective vitale pentru conservarea existenței noastre, actul său s-a transformat într-un permanent îndemn și a căpătat treptat valoare de simbol în lupta de eliberare națională. Cu bun temei s-a putut spune că amintirea domniei lui Mihai a „luminat ca un stîlp de foc căile destinului românesc”¹, în-suflețind generațiile ce i-au succedat în strădaniile lor repetate, încununate în cele din urmă de laurii izbînzii, de a-i reedita fapta. Prin permanența ei, prin forța sa de atracție și prin îndelungata ei viețuire în gîndirea politică românească opera din 1600 a lui Mihai Viteazul s-a încorporat ca unul din cei mai de seamă factori ai conștiinței naționale a poporului român.

Prezență vie în cugetarea și simțirea urmașilor, memoria unirii din 1600 și a ziditorului ei s-au transmis de la o epocă la alta pe multiple căi, determinate de natura orînduirii, de mijloacele de răspîndire, de sensul ce se atribuia actului, de conjunctura internațională existentă la un moment dat. Aceleași cauze au generat și creșterea în timp a intensității rememorării acestor evenimente, ca și amplitudinea semnificației lor. Cu cît se conturau mai clar germenii formării națiunii române și ai trezirii naționale, cu atît încercarea lui Mihai Viteazul înriurea acțiunea politică românească de emancipare națională, de închezare într-un singur stat a tuturor provinciilor românești, iar personalitatea lui era tot mai des invocată ca stimul sau ca model de urmat.

Pentru întreaga perioadă a evului mediu influența benefică a acestei cutezătoare înfăptuiri s-a exercitat cu precădere asupra cîtorva domenii.

¹ I. Lupaș, *Istoria unirii românilor*, ediția a II-a, București, 1938, p. 152.

Mai întâi s-a resimțit pe planul domniei, căreia i-a oferit soluția politică pentru ieșirea de sub apăsătoarea dominație otomană. Au fost destui, dintre cei ridicați în scaunul de domnie al celor trei țări românești, animați de gândul reluării programului politic al lui Mihai și conștienți, ca și unii dintre înaintașii lui, precum un Iancu de Hunedoara sau Vlad Țepeș, chiar dacă soluțiile alese de aceștia nu fuseseră aceleași, că numai prin efortul comun întruchipat într-un bloc al Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei se putea pune stavilă invadatorului străin. De aceea unificarea țărilor române din anul 1600 a fost nu numai încununarea unor aspirații vechi de veacuri, a unei politici urmărită de aproape un secol și jumătate, dar și punctul de pornire — cu valoare de simbol — al unei ample și îndelungi acțiuni, care avea să-și găsească fericita împlinire pe cîmpia de la Alba Iulia. În secolul XVII — în alte condiții, la alte dimensiuni și pe alte coordonate — amintirea Viteazului avea să fie prezentă — explicit sau implicit — în multe din faptele unor domnitori² cum au fost: Matei Basarab, Mihnea al III-lea și Șerban Cantacuzino în Țara Românească, Vasile Lupu și Gheorghe Duca în Moldova, ori principii transilvani Gabriel Bethlen, Gheorghe Rákóczi I și II³. Unul dintre aceștia, Mihnea al III-lea, ajuns el însuși — după înscăunare — unul dintre luptătorii pentru dobîndirea independenței țării, a luat chiar numele marelui său înaintaș. Nici unul nu a izbutit în intențiile sale, pentru că împrejurările le-au fost îndeobște potrivnice și poate pentru că nici unul nu avea calitățile rare ce se cereau conducătorului unei asemenea întreprinderi, dar fiecare dintre ei, după putință, n-a pregetat, riscîndu-și deseori viața, să încerce atragerea sau cuprinderea în cadrul stăpînirilor lor, pe cale economică, culturală, diplomatică, militară sau prin legături dinastice, a unor cît mai întinse teritorii românești.

Dincolo de acțiunea politică sau militară a acestor continuatori ai Viteazului, moștenirea lui Mihai — amintirea marilor sale biruințe asupra oștilor otomane — a fost pavăza cea mai puternică a statutului de autonomie politică a țărilor române față de Poartă. De-a lungul întregului veac al XVII-lea, ori de cîte ori la Constantinopol s-a întocmit proiectul regimului de pașalic în spațiul carpato-dunărean, amintirea ridicării la arme a „ghiaurului“, de a cărui teamă mulți se refugiaseră în Anatolia, a făcut ca intenția să nu devină faptă. Teamă de o nouă răscoală — ca cea a lui Mihai sau a urmașului său Mihnea — a determinat Poarta să abandoneze în cele din urmă proiectele de lichidare a autonomiei românești. Călugărenii au fost o lecție pe care Istambulul nu a putut-o uita.

Un alt plan care dă în chip mai direct măsura în care personalitatea lui Mihai și prețuirea de care s-a bucurat și-au găsit reflectarea în conștiința contemporanilor și a urmașilor este cel istoriografic, în opera cronicarilor. Aceștia elogiază dibăcia politicii sale, curajul sfi-

² Vezi volumul consacrat secolului al XVII-lea din ultima sinteză de istorie a românilor redactată de Nicolae Iorga.

³ Vezi *Desăvîrșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, p. 14—17 ; I. Lupaș, *Op. cit.*, p. 167—189.

dător de moarte, îndrăzneala obiectivelor lui. Așa se explică de ce asupra figurii lui Mihai au zăbovit mult și multe dintre conștiințele vremii, de ce personalitatea lui capătă o statură mult mai dramatică decât a altor voievozi ai românilor. Îl întâlnim evocat de cronicari moldoveni: Grigore Ureche îl consemnează în *Letopisețul Țării Moldovei*⁴, Miron Costin îi rezervă un spațiu mai întins în al său *Letopisețul al Țării Moldovei de la Aron vodă încoace*⁵. Ambele relatări sînt reluate și amplificate în opera lui Nicolae Costin⁶. Apare frecvent pomenit de cronicile transilvănene, ilustrare peremptorie a pătrunderii foarte adînci în conștiința românilor de pretutindeni a semnificației actului de la 1600. Este menționat în *Cronica protopopului Vasilie din Brașov* (cca. 1590—1659)⁷, care consacră un capitol intrării lui în Alba Iulia⁸ în *Istoria sfintei biserici a Șcheilor Brașovului* a lui Radu Tempea (1691?—1742)⁹, în *Cronica românească* a lui Gheorghe Brancovici (1645—1711), evocare a vremurilor lui Mihai și Ștefan cel Mare¹⁰, în *Plîngerea sfintei mănăstiri a Silvașului din eparhia Hațagului din Prislop* (1762—1764)¹¹, în *Cronica Banatului*, a lui Nicolae Stoica de Hațeg¹², în *Cronica atribuită lui Dimitrie Eustatievici*¹³, într-o *Cronică anonimă* a Brașovului, tratînd istoria românilor din Schei (între 1392—1790)¹⁴. Corifei ai Școlii ardeleni îl amintesc și, fie că îl explică, fie că îi înșiruie biruințele, îl privesc de ficare dată cu o nețărmurită admirație și o evidentă nostalgie pentru marea sa înfăptuire. Îl înfățișează amănunțit Samuil Micu, în *Scurtă cunoștință a istoriei românilor* (scrisă între 1792—1796)¹⁵ și *Istoria bisericii românilor* (1805); de asemenea, îl tratează pe larg în *Istoria și lucrurile și întîmplările românilor* (scrisă între 1801—1805). Gheorghe Șincai se oprește îndelung asupra sa, în *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, scrisă între 1804—1811¹⁶. Impresionat de dimensiunile operei politice a domnului român, el se apropie de Mihai cu respectul ce se cuvine acordat martirilor poporului, de unde căldura cu care-l înconjoară.

⁴ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția P. P. Panaitescu, E.S.P.L.A., București, 1955, p. 210.

⁵ Miron Costin, *Opere*, ediția P. P. Panaitescu, E.S.P.L.A., București, 1958, p. 56, 58.

⁶ Vezi Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*, București, 1942, p. 571—603.

⁷ N. Sulică, *Cronica protopopului Vasile din Brașov*, în „Anuarul Institutului de istorie națională”, Sibiu IX (1943—1944), p. 331—342.

⁸ I. Lupaș, *Cronicari și istorici români din Transilvania*, ediția a II-a, Craiova, 1941, p. 16—22.

⁹ Radu Tempea, *Istoria sfintei biserici a Scheilor Brașovului*, editori O. Schiau și L. Bot, București, 1969, p. 59—60.

¹⁰ I. Lupaș, *Op. cit.*, p. 23—28.

¹¹ *Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVI—XVIII)*, ediția Dan Simonescu, București, 1967, p. 75—76.

¹² Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, editată de Damaschin Mioc, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1969, p. 137—141.

¹³ N. Iorga, *Insemnări de cronică ale clericilor din Șcheii Brașovului*, în „Buletinul Comisiei istorice a României”, XII (1933), p. 67.

¹⁴ I. Crăciun, *Cronicile românești ale Transilvaniei și Banatului*, în „Analele Institutului de istorie Cluj”, I—II, 1958—1959, p. 134—136.

¹⁵ S. Micu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, București, 1963, p. 45, 102, 112.

¹⁶ Gh. Șincai, *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, vol. II, București, 1969, p. 370 și următoarele.

Evenimentele de la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi începutul celui de al XVII-lea au beneficiat de o atenţie excepţională în scrierile istorice ale cronicarilor munteni. Isprăvile de arme ale domnului muntean şi consecinţele lor politice — unirea din 1600 —, care a apărut contemporanilor ca şi urmaşilor ca o „premieră“, au făcut obiectul preocupărilor acestor scriitori; ei caută să le redea în amănunt, apelînd la surse interne şi externe, menite să le îmbogăţească şi să le dezvăluie temeiurile. Mihai apare ca un erou de epopee, bătăliile sale sînt glorificate, i se închină innuri de preamărire, tot atîtea omagii aduse poporului român în marele său efort de afirmare a voinţei şi dorinţei de unitate şi independenţă. Aşa ni-l înfăţişează, cu nuanţe şi modalităţi proprii, *Cronica lui Teodosie Rudeanu* sau Baltasar Walther¹⁷, *Istoria Ţării Româneşti de cînd au descălecat pravoslavnicii creştini* sau *Letopiseşul cantacuzinesc* şi *Istoria domnilor Ţării Româneşti* atribuită lui Radu Popescu¹⁸. Pentru Radu Popescu se profila ca unul care luînd domnia „onore vrednicu au făcut, mai vîrtos cu vitejiile, de au supus turcii, ungurii... de era şi iaste mirare, precum istoria mai nainte va arăta“¹⁹. Iar pentru autorul *Letopiseşului cantacuzinesc*: „...Căci era ajutor creştinilor şi sta tare ca un viteaz bun pentru ei, cît făcuse pe turci de tremura de frica lui... şi rămăseseră creştinii şi mai vîrtos Ţara Românească, săraci de dînsul...“²⁰.

Aşadar, dincolo de graniţele vremelnice ce-i despărteau, figura domnului unirii trece în patrimoniul tuturor românilor, simbol permanent şi continuu al luptei lor de eliberare de sub orice dominaţie străină, pentru deplină neatîrnare şi reîntregire în vatra lor de baştină. Tocmai de aceea, paralel cu intensificarea luptei poporului român pentru realizarea aspiraţiilor naţionale, Mihai a devenit o figură populară, fapta sa fiind invocată sau asociată tuturor actelor importante în întreg secolul al XIX-lea. Acţiunile sale s-au transformat, deci, într-un puternic instrument de acţiune politică în mina forţelor progresiste ale societăţii româneşti. Revoluţia de la 1848, Unirea de la 1859, războiul pentru independenţa de stat din 1877—1878, desăvîrşirea statului naţional unitar în 1918, eliberarea întregului teritoriu naţional de sub dominaţia fascistă în războiul antihitlerist l-au avut — în proporţii diferite — drept port-drapel.

Cu un an înaintea izbucnirii furtunii revoluţionare din anul 1848, Nicolae Bălcescu, pentru care Mihai Viteazul a reprezentat făptura cea mai luminoasă a istoriei româneşti, referindu-se la unirea din 1600, socotea că, în condiţiile de atunci, această efemeră izbîndă trebuia să devină obiectivul principal capabil să antreneze la luptă poporul român. El scria: unirea „idee măreaţă şi singură mîntuitoare pentru noi, pe care din orbirea acelor veacuri părinţii noştri n-o putură realiza stator-

¹⁷ Dan Simonescu, *Cronica lui Baltasar Walther despre Mihai Viteazul în raport cu cronicile interne contemporane*, în „Studii şi materiale de istorie medie“, vol. III/1959, p. 7—96.

¹⁸ *Cronicari munteni. Stolnicul Constantin Cantacuzino. Anonimul cantacuzinesc, Radu Popescu*, ediţia Mihai Gregorian, vol. I şi II, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1961.

¹⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 314.

²⁰ *Ibidem*, p. 139.

nic și care singură trebuie să fie ținta noastră, a românilor de astăzi“²¹. Rolul lui Bălcescu în transformarea memoriei lui Mihai într-un factor activ de luptă a fost strălucit sesizat și subliniat la sfârșitul secolului trecut de mișcarea socialistă din România. Ziarul „Lumea nouă“, făcînd un portret al lui Nicolae Bălcescu, remarca magistral: „Cult, erudit, a dezgropat din noianul vremurilor și al legendelor icoana măreață a lui Mihai Viteazul și a dat-o generațiilor moderne ca pe o pildă de acțiune și energie“²².

În timpul desfășurărilor revoluționare din anii 1848—1849, în presă, în programe, în declarațiile unor fruntași ai mișcării, domnul primei uniri românești este prezent. „Poporul suveran“ sublinia în articolul *Unirea Moldovei cu Țara Românească*, din 19 iulie 1848, importanța unirii pentru propășirea poporului român, așa cum o demonstrează fapta lui Mihai Viteazul²³. În programul din august 1848 adoptat de revoluționarii moldoveni refugiați la Cernăuți, cunoscut sub numele de *Dorințele partidei naționale în Moldova*, se scrie: „unirea dorită de veacuri de toți românii cei mai însemnați“, proclamată drept principal element al regenerării naționale, își avea obârșia în unirea pe care „după spiritul timpurilor cu armele în mînă au voit să o săvîrșească Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, carele și ajunsese a se intitula... domn al Țării Românești, al Moldovei și al Ardealului“²⁴. După înăbușirea revoluției, către figura lui Mihai se îndreaptă nădejdiile celor siliți să-și părăsească țara în pribegie din pricina invaziei trupelor străine contrarevoluționare. Costache Negri, revoluționarul moldovean, spunea în toastul ținut la Paris în ziua de 27 decembrie 1848 înaintea studenților și românilor emigrați, evocînd umbrele înaintașilor: „Mihai Viteazul, frunte între viteji, biruitorul a sute de mii de dușmani c-o mînă de fruntași, cît și el nepăsător de moarte“²⁵. Dealtfel, emigrația română îl va invoca cu insistență, întrucît unirea rămăsese dorința cea mai fierbinte a întregului nostru popor. Într-un apel al Comitetului revoluționar român din emigrație, intitulat *Către românii din Principate*, se vorbea de înrolarea „sub steagul unei singure armate“ a tuturor pentru triumful țării „mare ca România lui Traian, vitează ca România lui Mihai, ... sublimă ca România poporului din Cîmpul libertății“²⁶. Ștefan Golescu se îngrijea îndeaproape, în 1852, în numele Asociației literare a României, al cărei secretar era, de procurarea banilor necesari pentru tipărirea peste hotare a *Istoriei lui Mihai Viteazul*, scrisă de Nicolae Bălcescu²⁷. „Unirea Principatelor — releva la 1 octombrie 1855 istoricul, revoluționarul și viitorul om de stat Mihail Kogălniceanu — a fost visul de aur, țelul isprăvilor marilor bărbați ai României... al lui Mihai Viteazul...“²⁸.

²¹ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1953, p. 215.

²² „Lumea nouă“, anul IV, nr. 1 164 din 6 iunie 1898, p. 1.

²³ *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. II, București, p. 628—629.

²⁴ *Gîndirea social-politică despre unire*, Editura politică, București, 1968, p. 44.

²⁵ *Ibidem*, p. 46.

²⁶ Al. Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, vol. 1, București, 1933, p. 289—301.

²⁷ Cornelia Bodea, *Lupta pentru unire a revoluționarilor exilați de la 1848*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1960, p. 160.

²⁸ *Ibidem*, p. 68—69.

Doi ani mai târziu, unirea devine un subiect de stringentă actualitate. Ziarul „Concordia“, care milita pentru realizarea ei, într-un articol intitulat sugestiv *Despărțire-unire*²⁹, considera „principiul unirii“ drept temelia pe care se înălțase zidirea politică a lui Mihai Viteazul și pe care își rezemase puterea. Actele oficiale ale Adunărilor ad-hoc din țările române invocă opera Viteazului ca precedent și argument istoric în favoarea revendicărilor lor³⁰. El este socotit unul dintre acei „principi“ care au izbutit să realizeze pentru un scurt interval de timp „marea cugetare națională“, și în virtutea acestui antecedent se cerea să li se dea românilor puțința să se unească iarăși.

Alexandru Cuza însuși se simte copleșit de aureola marelui înaintaș și nu poate să nu o amintească în momentele solemne ale investiturii sale. Sosirea domnitorului Principatelor Unite la București, în ziua de 8 februarie 1859, a declanșat o impunătoare manifestație de simpatie. În proclamația adresată cu acea ocazie țării, Cuza considera că unanimitatea voturilor date de Adunările legislative pentru alegerea lui, pecetluind unirea dintre Moldova și Țara Românească, confirmă totodată unirea lui „Ștefan cel Mare și a lui Mihai Viteazul“³¹. Era probabil și un răspuns pe care Cuza îl dădea delegației Țării Românești — formată din C. A. Rosetti, N. Golescu, Al. Florescu, Scarlat Cretzulescu, Barbu Slăbănteanu și Climent, episcopul Argeșului —, care se prezentase înaintea domnului la Iași pentru a-i comunica rezultatul votului de la 24 ianuarie 1859 și a-l pofti să preia scaunul domnesc al lui Mihai Viteazul. La 29 ianuarie, data cînd delegația fusese primită în sala tronului Moldovei, C. A. Rosetti a rostit o înflăcărată alocuțiune în care a spus, printre altele : „Măria ta, sîntem fericiți că Adunarea electivă din București ne-a onorat cu marea și frumoasa misiune de a depune coroana lui Mihai în miinile măriei tale, căreia frații noștri de aici au încredințat-o lui Ștefan“³². O urare similară îi vor face și transilvănenii. Exponentul lor, Al. Papiu-Ilarian, se adresa domnului cu îndemnul de a fi „executantul fericit al planului celui mai mare domn și român, ce a avut vreodată Dacia lui Traian“³³.

Deseori Cuza a fost comparat cu Mihai Viteazul pentru demnitatea comportării în relațiile externe, pentru politica de autonomie și suveranitate a țării. Pentru răspunsul dat Porții în legătură cu tulburările de la 3/15 august 1865 locuitorii județului și orașului Bacău îi trimiteau următoarea telegramă : „de la Ștefan cel Mare, Mircea și Mihai Bravul, pînă la măria ta, nici un domn al României nu a mai susținut cu atîta căldură demnitatea națională“³⁴.

După unirea din 1859 exemplul lui Mihai este folosit în continuare în acțiunea propagandistică, culturală, protestatară dusă cu intensitate sporită pentru dobîndirea neatîrnării și desăvîrșirea unității statale. Într-un chip sau altul, personalitatea voievodului unirii din 1600 este

²⁹ *Ibidem*, p. 113.

³⁰ *Ibidem*, p. 177.

³¹ *Ibidem*, p. 266.

³² „Românul“, nr. 10, din 5/17 februarie 1859.

³³ I. Lupaș, *Op. cit.*, p. 282.

³⁴ Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura științifică, București, 1970, p. 359.

invocată în împrejurările cele mai neașteptate și în modalități multiple. La una din cele mai însemnate adunări generale ale „Astrei“, din anul 1862, la care erau prezenți peste 800 de delegați și fruntași ai literelor românești, inclusiv din Principatele Unite, a fost organizată o expoziție de produse românești. Printre exponate s-au aflat și lucrări plastice. Dintre ele, tabloul care a impresionat cel mai puternic, după cum relatează Alexandru Odobescu, prezent la aceste festivități, a fost „un portret gigantic al lui Mihai Viteazul cusut de mână la gherghef“ de către o artistă din Cluj, portret care semnifica evident aspirația spre unire a românilor într-un singur stat³⁵. După un an, într-o altă adunare a asociației, la Blaj, în „disertația“ istorică pe care a prezentat-o, Ion Pușcariu, răsfoind filele trecutului țării, de la primele cnezate și voievodate pînă atunci, se oprea la epocile de răscruce ale lui Mircea, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul³⁶. Printre proiectele care au preocupat Congresul studentesc din 1871, inițiatorul fastuoasei sărbătoriri de la mormîntul lui Ștefan cel Mare de la Putna, a fost ridicarea unui monument la Turda, pe locul unde fusese ucis Mihai Viteazul în 1601³⁷.

Între cărțile predilecte ale lui Badea Cîrțan, se aflau cele privitoare la Mihai Viteazul, prohibite de autoritățile imperiale să intre în Transilvania. În vizita pe care a făcut-o la București, țăranul luptător pentru unitatea neamului și-a găsit loc de odihnă lîngă soclul statuii lui Mihai Viteazul, unde va dormi nopți de-a rîndul³⁸. De acum, statuia lui Mihai Viteazul va deveni loc de pelerinaj³⁹, de adunare, aproape de fiecare dată cînd va fi vorba de eliberarea sau apărarea țării.

Încă din prima zi a proclamării independenței de stat depline a avut loc o entuziastă manifestație la statuia lui Mihai Viteazul, la care au participat vreo mie de studenți, precum și muncitori, negustori etc., urmată de o reprezentație la ciroul din București, unde, după intonarea imnului țării, într-o apoteoză „Mihai Viteazul apare pe scenă“⁴⁰.

Manifestația populară care a avut loc a doua zi s-a desfășurat în același loc, după cum relatează revista „Familia“ din Oradea. Populația capitalei, cuprinsă de o mare bucurie, s-a revărsat pe străzile orașului și s-a îndreptat cu „torțe aprinse la statuia lui Mihai Viteazul“⁴¹. Tot acolo au fost așezate și două din tunurile capturate de ostașii români la Plevna⁴². Cuvinte calde la adresa ostașilor avea în acele zile și Mihai Eminescu, îmbărbătindu-i prin ziarul „Timpul“ și urîndu-le să aibă parte de proteguirea luptătorilor de la Călugăreni⁴³. Victoriile repurtate în sudul Dunării de trupele române au trezit amintirea campaniilor lui Mihai Viteazul din 1594, care făcuseră să renască pentru popoarele

³⁵ Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848—1881)*, Editura științifică, București, 1974, p. 270.

³⁶ V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, Editura științifică, București, 1968, p. 97.

³⁷ Vasile Netea, *Op. cit.*, p. 291 ; V. Curticăpeanu, *Op. cit.*, p. 158.

³⁸ V. Curticăpeanu, *Op. cit.*, p. 171, 182 și 186.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ N. Iorga, *Războiul pentru independența României*, București, 1927, p. 98—99.

⁴¹ Ștefan Pascu, *Marea adunare națională de la Alba Iulia încununare a ideii, a tendințelor și a luptei de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, p. 140.

⁴² *Istoria orașului București*, vol. I, Muzeul de istorie al orașului București, 1965, p. 325.

⁴³ N. Iorga, *Op. cit.*, p. 132.

balcanice speranțele unei apropiate eliberări. Tot „Familia“ scrie că pentru a doua oară după Mihai Viteazul steagul românesc flutura deasupra Rahovei ⁴⁴.

Deși contextul internațional al proclamării independenței nu îngăduia rostirea în mod oficial a numelui marelui viteaz, deoarece imperiile vecine care stăpîneau teritorii românești ar fi văzut în aceasta voința de a restaura vechile hotare ale domniei lui Mihai, figura voievodului era prezentă în inimile tuturor românilor. Trecînd peste considerentele de ordin diplomatic, Nicolae Flea — întotdeauna receptiv la sensibilitatea populară — avertiza pe opresori că, „românii de astăzi sînt mai aproape de Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, decît turcii de astăzi de eroii lor“ ⁴⁵.

O puternică reafirmare a prețuirii domnului unirii a prilejuit-o Adunarea națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. Pînă atunci, în perioada 1878—1918, numeroase alte acțiuni politice, inclusiv și deosebit de viu ale românilor transilvăneni, se purtasera sub egida aceluiași simbol. Între ele, în întiiul rînd, procesul memorandiștilor. Solidarizarea tuturor românilor cu fruntașii luptei pentru independență și unitate din Transilvania s-a concretizat în mari mitinguri de protest care au avut loc în majoritatea orașelor țării. „Liga culturală“ editează un ziar purtînd titlul localității unde fusese asasinat Mihai — „Turda“. Articolul de fond făcea o paralelă între înscenarea judiciară din 1892 a stăpînitorilor habsburgici și atentatul odios din 1601 ⁴⁶. Manifestația de simpatie a celor 30 000 de bucureșteni, prilejuită de vizita lui Vasile Lucaciu, în iulie 1892, a pornit de la statuia lui Mihai Viteazul ⁴⁷. În timpul călătoriei de studii a lui Nicolae Iorga la Budapesta, în 1901, se desfășoară o însuflețită adunare patriotică a studenților români cărora cărturarul de dincoace de Carpați le vorbește despre rolul unificator al voievodului Mihai ⁴⁸. Transilvănenii și bucovinenii veniți la expoziția din 1906 de la București au fost duși să vadă orașele Tîrgoviște și Curtea de Argeș — foste curți de scaun —, unde profesorul Grigore Tocilescu le-a evocat domniile lui Țepeș și Mihai ⁴⁹, pilduitoare pentru dîrzenia și dăruirea în scopul unor idealuri sacre ale poporului român : libertatea, neatîrnarea, unitatea, suveranitatea.

Mișcarea muncitorească a dat o nouă substanță, noi dimensiuni și perspective luptei de eliberare națională și socială a poporului nostru.

Apelul socialiștilor la personalitatea Viteazului avea să înaripeze mișcarea de eliberare a românilor din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea. De la tribuna parlamentului, V. G. Morțun reamintea exemplul lui Mihai Viteazul, acel conducător de țară, care, „însuflețit de dorința de a lega Ardealul, pămînt românesc de dincolo de munți, cu vatra neamului românesc, cu Țara Românească și Moldova“ ⁵⁰, a izbutit în cele din urmă să închege

⁴⁴ *Unirea Transilvaniei cu România*, ediția a II-a, București, 1972, p. 182.

⁴⁵ *Actele privitoare la proclamarea independenței și a regatului*, București, 1882, p. 3.

⁴⁶ V. Netea, *Istoria Memorandumului*, București, 1947, p. 335—336.

⁴⁷ *Desăvîrșirea unificării statului național român*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, p. 59.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 329 ; V. Curticăpeanu, *Op. cit.*, p. 145—146.

⁴⁹ *Unirea Transilvaniei cu România*, ediția a II-a, București, 1972, p. 382.

⁵⁰ „Lumea nouă“, anul II, nr. 446 din 25 februarie 1896, supliment

pentru scurtă vreme „acel mare ideal politic care și astăzi este crezul intim al neamului nostru, întrunirea românilor într-un singur stat, unirea Ardealului și a Moldovei cu Muntenia“⁵¹.

Declanșarea primului război mondial face mai intensă lupta maselor populare din vechea Românie și din celelalte teritorii românești aflate sub dominație străină, pentru făurirea statului național român unitar. Când în consiliul de coroană din 14/27 august 1916, președintele Consiliului de Miniștri propunea ca România să intre în război împotriva puterilor centrale, indiferent ce s-ar întâmpla, aducea în susținerea punctului său de vedere și cutezanța fără rezerve a domnului muntean în atingerea țelului propus : „...cazul cel mai caracteristic este cazul lui Mihai Viteazul. Și el a fost învins, și el a fost omorât, dar a știut pentru o clipă să întrupeze visul secular al neamului, unirea tuturor românilor. Și a fost destul nu numai ca el să rămână de-a lungul veacurilor eroul legendar și slăvit, dar pentru ca și noi astăzi să întemeiem pe faptele lui revendicările acestui neam“⁵². „Astăzi ne este dat nouă să întregim opera lor, închegînd pentru totdeauna ceea ce Mihai Viteazul a înfăptuit numai pentru o clipă : unirea românilor de pe cele două părți ale Carpaților“, glăsuia apelul către țară. În chemarea către ostași, gloria trecutului crea obligația morală a datoriei prezentului : „Umbrele marilor voievozi, Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare, ale căror rămășițe zac în pămîntul ce veți dezrobi, vă îndeamnă la biruință, ca vrednici urmași ai ostașilor care au învins la Războieni, la Călugăreni și la Plevna“⁵³.

Marele sfat al țării, reunit în cetatea care-l primise pe Mihai Viteazul domn al celor trei țări românești cu 300 de ani mai înainte, a decis unirea Transilvaniei cu România într-o atmosferă încărcată de prezența întiiului ei făptaș. S-a intrat în cetate cu pioșenie pe aceeași poartă pe care pătrunsese și domnul muntean. Sala cazinoului militar unde s-au ținut lucrările era dominată de portretul impunător al marelui domn⁵⁴. În raportul principal prezentat de Vasile Goldiș, în numele Consiliului național român, după ce se amintea acțiunea lui Mihai din anul 1600 cînd s-a „putut face pentru o clipă unirea lui (a neamului românesc — *n.n.*) în cetatea aceasta prin brațul puternic și geniul scînteietor al viteazului Mihai...“⁵⁵ se conchidea : „Azi cînd vedem... săvîrșită clădirea măreață, ce Mihai Viteazul începuse ...aduc prinosul meu de recunoștință tuturor acelor, cari în toate colțurile unde sună dulciul grai românesc au pus sufletul și puterile lor în slujba idealului național“⁵⁶. Numele lui Mihai era prezent și în telegrama de solidaritate trimisă de Reuniunea femeilor din Brașov adunării de la Alba Iulia : „Dragostea de surori către frați ne îndeamnă să zicem celor întruniți în locul preamărit al neuitatului Mihai Viteazul... într-un ceas bun consolidarea neamului“⁵⁷. După încheierea festivităților de la Alba Iulia o delegație transilvăneană a sosit la București pentru a prezenta guvernului

⁵¹ *Dezbaterile Adunării Deputaților. Sesiunea ordinară, 1896—1897*, p. 204.

⁵² I. Lupaș, *Op. cit.*, p. 348.

⁵³ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916—1919*, ediția a II-a, vol. I, București, 1925, p. 183—184.

⁵⁴ Tiron Albani, *Memorii*, Editura științifică, 1969, p. 84.

⁵⁵ *Din mărețele zile ale neamului — „Unirea“ în Ardeal*, București, 1919, p. 34.

⁵⁶ I. Lupaș, *Op. cit.*, p. 372.

⁵⁷ *Unirea Transilvaniei cu România*, ediția a II-a, București, 1972, p. 688.

rezoluția care pecetluia actul Unirii din 1 decembrie 1918. La mitingul de sărbătorire a evenimentului, organizat cu acest prilej, la care au participat și oaspeții ardeleni, statuia și memoria lui Mihai Viteazul au fost în centrul manifestării. La statuie s-au depus coroane de flori în prezența Regimentului 3 ardelean Aurel Vlaicu, în jurul ei s-a jucat o imensă horă a unirii⁵⁸, simbolizînd continuitatea în timp a luptei pentru unitatea statală a poporului român. Adresîndu-se reprezentanților transilvăneni, I. G. Duca a spus, printre altele : „Înapoiati-vă acasă și spuneți bucuria ce ne copleșește la auzul vestii ce ne-ați adus“, căci „ceea ce a făptuit Mihai Viteazul pentru o clipă se înfăptuiește azi pentru vecie“⁵⁹.

În condițiile răpirii părții de nord a Transilvaniei prin dictatul imperialist de la Viena, lupta pentru refacerea unității patriei capătă aspecte noi. Mihai Viteazul revine cu forță în conștiința națională a poporului român. La sărbătorirea a 25 de ani de la actul istoric de la 1 decembrie 1918 au loc adunări, mitinguri, ziarele publică articole despre semnificația actului, biografiile unora dintre fruntașii luptei pentru unitate⁶⁰. La monumentul lui Mihai Viteazul a avut loc o manifestație.

În toamna aceluiași an, publicația „Buletin“ a Uniunii patriotice — organizație creată din inițiativa și cu sprijinul Partidului Comunist Român — lansa o chemare însuflețită de numele prestigioșilor luptători din istoria patriei pentru eliberare națională și socială : „Numele lui Horia, Cloșca și Crișan, al lui Avram Iancu, al lui Tudor Vladimirescu și Mihai Viteazul să însuflețească pe eroii patrioți care luptă... pentru ieșirea țării din războiul nemțesc pierdut, pentru curățirea pămîntului patriei“...⁶¹.

Victoria insurecției din august 1944 și alăturarea României Națiunilor Unite au creat un puternic elan patriotic în întreaga țară. Numeroși cetățeni se înscriu voluntar în rîndul unităților combatante. Au loc mitinguri de adeziune ale populației civile cu luptătorii de pe front. Unul din cele mai mari s-a desfășurat în ziua de 7 septembrie 1944 la statuia lui Mihai Viteazul. În manifestul publicat cu o zi înainte, se spunea, printre altele : „Veniți cu toți la statuia lui Mihai Viteazul pentru a protesta împotriva barbariilor din Ardeal și pentru a face ca întreaga națiune să ia armele... veniți la statuia lui Mihai Viteazul simbolul eliberării Transilvaniei“⁶².

Așadar, aproape trei secole și jumătate, în toate momentele mari ale istoriei neamului românesc — la izbîndă și în restrînte — Mihai Viteazul a fost prezent în tradițiile și în simțirea poporului, care a văzut în el un mare erou național, o pildă mereu trează. Forța exemplului său dădea tăria de a birui vicisitudinile vremurilor și de a împlini testamen-

⁵⁸ Eufrosina Popescu, *Ecoul unirii Transilvaniei cu vechea Românie în presa de dincoace de Carpați*, în *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, p. 419.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 423, 425—426.

⁶⁰ „Universul“, anul VI, nr. 247 din 8 septembrie 1943, p. 5.

⁶¹ Vezi Vasile Niculae, *1848 în tradițiile luptei revoluționare a Partidului Comunist Român*, în *Revoluția de la 1848 în țările române*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, p. 273.

⁶² „Voința Transilvaniei“, anul I, nr. 1 din 10 septembrie 1944 ; „Ardealul“, anul IV, nr. 37 din 6 septembrie 1944.

tul nescris al celui căzut pe Cîmpia Turzii. Formele pe care le-a îmbrăcat evocarea voievodului, cinstirea lui au fost și au rămas pînă astăzi dintre cele mai felurite. Diverse sărbătoriri și aniversări, ale Unirii din 1600, ale înscăunării, sau instituțiilor care l-au adoptat, ocazionează serbări, conferințe, adunări.

Profesori de liceu, învățători, profesori universitari și academicieni s-au simțit întotdeauna onorați să-l reamintească prin vorbă sau scris pe cel care a stăruit ca o permanență în istoria neamului.

În anii 1900 și 1901 — cu prilejul sărbătoririi a 300 de ani de la Unirea lui Mihai și a 300 de ani de la moartea ctitorului ei — au loc mari festivități, afirmări ale hotărîrii de a duce la îndeplinire opera inițiată de Mihai Viteazul. Desfășurate sub egida diferitelor societăți culturale, în frunte cu „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor“, ele au cunoscut o mare varietate de forme, de la articole în presă și publicații, la întruniri publice, de la șezători și serbări populare și pelerinaje la locurile bătăliilor sau la Mănăstirea Dealul, la conferințe și simpozioane în străinătate. S-au tipărit lucrări de popularizare și de contribuție științifică. În 1900, N. Iorga publică studiul *O scurtă istorie a lui Mihai Viteazul în amintirea celor săvîrșite acum 300 de ani*, iar în 1901 broșura *Istoria lui Mihai Viteazul pentru poporul românesc*. Tot cu această ocazie, Dimitrie Onciul a vorbit la Ateneul Român. După ce a făcut o succintă dar substanțială prezentare a celor opt ani de domnie ai lui Mihai Viteazul, eruditul istoric ținea să sublinieze în încheiere că „el a căzut jertfă pentru ideea întrupată prin dînsul, el a căzut, pentru ca să se dovedească cuvîntul : nici-o idee mare nu va învinge fără de jertfă“⁶³. S-a luat inițiativa de către „Liga culturală“ de a se forma un fond pentru ridicarea unui monument funerar la Mănăstirea Dealul⁶⁴. Un atare proiect mai fusese făcut în 1864 și se datora lui Dimitrie Bolintineanu, pe atunci ministru al instrucțiunii publice și unul din cei mai entuziaști admiratori ai lui Mihai Viteazul.

În noiembrie 1918, cînd România copleșită de forțele superioare ale adversarilor ei fusese silită să semneze tratatul de la București, iar Muntenia și Oltenia sufereau sub dominația ocupantului străin, are loc la Iași una din cele mai impunătoare sărbătoriri a lui Mihai Viteazul. În afara campaniei susținută de presă, s-au ținut două adunări festive ; prima la sediul teatrului, unde a vorbit despre Mihai Viteazul istoricul transilvănean Alexandru Lapedatu, generalul Petala și un reprezentant al transilvănenilor. Această comemorare s-a făcut sub auspiciile Academiei Române⁶⁵. După-amiază, în aula Universității din Iași, a conferențiat Nicolae Iorga înaintea conducătorilor statului român și a membrilor corpului diplomatic⁶⁶. Și, în acele vremuri atît de grele pentru țara noastră, Nicolae Iorga încheia cu cuvintele : „...numai cine în sprijinul unei energii superioare aduce mărturisirea dreaptă a scopurilor ce urmărește, numai acela e capabil de lucrurile care se impun și ră-

⁶³ Dimitrie Onciul, *Studii de istorie*, Editura Albatros, București, 1971, p. 222.

⁶⁴ Dimitrie Onciul, *Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul*, București, 1904, p. IV.

⁶⁵ „Neamul românesc“, Iași, 9 noiembrie 1918, p. 3.

⁶⁶ Vezi Nicolae Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. II, București, 1935, p. 143 și următoarele.

min“⁶⁷. Aducerea capului lui Mihai Viteazul în anul 1926 de la Iași, unde fusese dus în zilele războiului, înapoi la Mănăstirea Dealul a fost omagiată printr-o adunare solemnă la care au luat cuvîntul regele, patriarhul Miron Cristea, Nicolae Iorga, din partea Academiei Române, generalul Răscanu, ministru de război, profesorul Ion Lupaș, din partea Universității din Cluj, profesorul Tarnovski, de la Universitatea din Cernăuți, profesorul Ion Petrovici, profesorul V. V. Haneș, de la liceul militar de la Alba Iulia ș.a. În cuvîntul său, Ion Lupaș remarcă : „Ea (personalitatea lui Mihai — *n.n.*) se revarsă acum ca o rouă a deșteptării... asupra neamului românesc, după cum ideile, pentru a căror înfăptuire a luptat și s-a jertfit Mihai au pătruns în cursul acestor trei veacuri în simțirea, cugetarea și voința tuturor românilor în stare să înțeleagă menirea istorică a poporului nostru pe aceste meleaguri“⁶⁸. Emoția asistenței a atins punctul culminant la decorarea post-mortem a eroului cu ordinul care-i purta numele — „Mihai Viteazul“, clasa I, cea mai înaltă distincție românească de război. De altminteri în toți acești ani, dintre marile bătălii ale românilor Călugărenii sînt cei mai des sărbătoriți⁶⁹.

O contribuție de prim ordin la păstrarea mereu vie a memoriei lui Mihai Viteazul în conștiința românilor a avut-o istoriografia modernă. În perioada premergătoare revoluției de la 1848 cercetările istorice închinat făuritorului primei uniri, celui care a întrupat idealul de independență și unitate, au fost numeroase. Este epoca romantismului istoric, a preamăririi trecutului, a glorificării eroismului și a purtătorilor lui, pentru a mobiliza masele, a le pregăti de luptă în vederea unui ideal rămas viu peste toate vitregiile născute de timp și de loc.

Cei care se ocupă primii de Mihai Viteazul, după cronicari, sînt transilvănenii. Sub influența Școlii ardelenne, Ion Monora, îl menționează în a sa *Brevis Notitia Rerum Dacicarum* (1820). Damaschin Bojincă îi dedică un articol special : *Vestitele fapte și perirea lui Mihai Viteazul* în „Biblioteca Românească“, cea dintîi revistă românească tipărită de Zaharia Carcalechi la Buda, din 1829—1830 (retipărită după patru ani)⁷⁰. El preconiza folosirea istoriei, a marilor exemple oferite de ea, ca un îndreptar pentru aducerea poporului pe „calea virtuții, dreptății și vitejiei strămoșești“⁷¹. Aaron Florian, tot transilvănean, profesor de istorie, ținea în 1837—1838 un curs de istorie românească la colegiul Sf. Sava, în care domnia lui Mihai și unirea înfăptuită de el alcătuiau de fapt miezul expunerii în cuprinsul unui întreg volum. Pentru Florian, Mihai era „eroul“, era „idolul“ sub a cărui conducere românii dezvoltaseră o „putere destoinică, stîrnind admirarea și lauda

⁶⁷ *Ibidem*, p. 167. Despre această sărbătorire Nicolae Iorga nota în memoriile sale : „Strălucită și adînc impresionantă comemorare a lui Mihai Viteazul“ (N. Iorga, *Memorii*, vol. I, București, f.a., p. 114).

⁶⁸ *Solemnitatea aducerii capului lui Mihai Viteazul la Mănăstirea Dealul*, București, 1920, p. 3.

⁶⁹ Vezi N. Iorga, *Sfaturi și învățături pentru ostașii României*, București, 1916, p. 88—91.

⁷⁰ Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională. 1834—1849*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967, p. 6.

⁷¹ *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania*, Editura politică, București, 1968, p. 169.

celorlalte nații⁷². Mihai Viteazul, „unind pe toți românii într-un tot, făcu o nație mare, vrednică de recunoașterea altor nații, destoinică de a se apăra și în stare de a se civiliza”⁷².

În sfârșit, un alt transilvănean stabilit dincoace de Carpați, August Treboniu Laurian, îl caracteriza pe Mihai Viteazul, în *Discursul introductiv la istoria românilor*, publicat în „Magazinul istoric pentru Dacia” din 1845, drept un „bărbat cu un suflet nespus de mare”, decis să restabilească poporul român în „libertatea sa”⁷³.

Mihail Kogălniceanu, tribunul moldovean al unității și independenței, îi acordă, de asemenea, locul cuvenit în *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*. În al său *Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie națională în Academia Mihăileană*, rostit la 24 noiembrie 1843, el făcea un vibrant elogiu vitejiei românești, întruchipate în marile noastre personalități militare și în izbînzile lor pe cîmpul de luptă, între care Călugărenii ocupă un loc aparte în conștiința poporului român. Cu prilejul reeditării *Cronicilor României*, în 1872, Mihail Kogălniceanu releva tabloul progreselor înregistrate de societatea românească în toate sectoarele de activitate, rezultat firesc după ce visul lui Mihai se făurise, fie și doar parțial. „Marele scop național al lui Ștefan și al lui Mihai s-a realizat, astăzi avem o Românie”⁷⁴.

Dintre toți istoricii de la jumătatea veacului trecut, cel care s-a apropiat cu cea mai profundă venerație de Mihai Viteazul și care i-a înțeles cel mai adînc mesajul politic lăsat posterității a fost, cum bine se știe, Nicolae Bălcescu. Lucrarea sa *Istoria românilor supt Mihai-Vodă Viteazul*, pătrunsă în fiecare rînd de nețărmurită admirație pentru Mihai și biruințele lui, este un imn de slavă închinat eroismului poporului român în lupta sa pentru unitate și independență. Referindu-se la lupta de la Călugăreni dintre Mihai și turci și la evenimentele care s-au succedat după 13/23 august 1595, Nicolae Bălcescu afirma: „Viteazul prinț primi pacea care-i era trebuincioasă, căci acum planurile sale se măriră și el lucra la crearea naționalității (națiunii — *n.n.*) românești, la unirea tuturor românilor, într-un stat politic”⁷⁵.

După 1848, domnia lui Mihai se plasează tot mai mult în centrul istoriografiei românești, dar — cum era și firesc — tonului romantic de pînă atunci i se substituie analiza axată pe reconstituirea fidelă a faptelor revelate de izvoare. Epoca primei uniri și domnul ei sînt amplu tratate în toate istoriile românești, indiferent de destinația lor — manuale de școală, cursuri universitare sau tratate. Fără excepție, domnul român interesează pe toți istoricii de vază, generează discuții, incită la reflecții, ce sînt așternute în volume, articole, note etc. Apar studii, monografii de înaltă erudiție, prin care se încerca încadrarea evenimentului și a importanței lui la scara istoriei naționale și europene.

⁷² Pompiliu Teodor, *Evoluția gândirii istorice românești*, Editura Dacia, Cluj, 1970, p. 98—99.

⁷³ *Ibidem*, p. 112.

⁷⁴ *Cronicile României sau Letopiseșele Moldovei și Valahiei*, ediția a II-a; M. Kogălniceanu, vol. I, București, 1972, p. XV.

⁷⁵ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, partea a II-a, *Scrieri istorice, politice și economice*, ediție adnotată cu o introducere de G. Zane, Pucurești, 1940, p. 106.

Perioada interbelică înregistrează câteva realizări majore în studierea epocii lui Mihai Viteazul. Înaintea tuturor se așează cele două monografii daterate lui N. Iorga⁷⁶ și P. P. Panaitescu, care, scrise din unghiuri diferite, se întregesc reciproc.

Memoria lui Mihai a fost întotdeauna vie în armată. Așa cum s-a mai spus, cea mai înaltă distincție militară românească, purtând numele lui Mihai Viteazul, a fost instituită la 21 decembrie 1916⁷⁷, într-un moment de grea încercare pentru poporul român.

O serie de unități i-au purtat numele, onorindu-și această cinste prin isprăvi de arme memorabile: Regimentul 6 „Mihai Viteazul“, creat în 1873⁷⁸ și 40 Călugăreni, înființat în anul 1909⁷⁹, din Divizia 9 infanterie. Prima unitate a fost prezentă la Rahova și Grivița, la Mărășești și în luptele pentru eliberarea teritoriului românesc de sub dominația fascistă. Cealaltă a participat la primul și al doilea război mondial⁸⁰.

Poligonul artileriei române se numea „Mihai Bravul“, ca și școala de subofițeri de artilerie de acolo⁸¹. Un detașament de voluntari români din primul război mondial și-a luat numele „Turda“, locul mormintului marelui voievod.

Bătăliile lui Mihai Viteazul au devenit obiect de studiu în liceele și școlile militare; la cursurile de specialitate se analiza tactica și strategia, arta sa militară. Pilda domnitorului constituia un bun mijloc în educarea patriotică a militarilor⁸².

O instituție care s-a preocupat în mod deosebit de cinstirea memoriei Viteazului a fost Academia Română. În anul 1877, anul proclamării independenței, din inițiativa și din fondurile ei s-a publicat pentru întâia oară *Istoria românilor supt Mihai Vodă Viteazul*, prin îngrijirea lui Alexandru Odobescu. Fusesse scoasă — declarau editorii — în „onoarea națiunii și oștilor românești“ și în amintirea visului de „mărire românească“ al lui Mihai⁸³. Sub titlul *Bălcescu și urmașii lui*, acestei ediții îi va face și Mihai Eminescu o recenzie în ziarul „Timpul“, din 24 noiembrie 1877⁸⁴. Dealtminteri, potrivit raportului delegației Academiei, cartea a fost „primită cu deosebită simpatie de public“⁸⁵. Mai târziu, volumul I al cărții lui Ion Sirbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul dom-*

⁷⁶ N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. I, București, 1935, p. 8.

⁷⁷ „Monitorul oficial“, nr. 223 din 25 decembrie 1916/7 ianuarie 1917, p. 7 517.

⁷⁸ *Istoricul Regimentului Mihai Viteazul nr. 6*, București, 1914, p. 3.

⁷⁹ Lt. col. V. Nădejde, *Centenarul renașterii armatei române (1830—1930)*, Iași, 1930, p. 200.

⁸⁰ Pentru comportarea acestui regiment, purtător al numelui celei mai cunoscute bătălii a lui Mihai Viteazul, vezi Ion Gh. Pană, *În coloana eroilor dobrogeni*, Editura militară, București, 1974.

⁸¹ Colonel Leonida Loghin, colonel Alexandru Petricean, *Gărzile patriotice din România*, Editura militară, București, 1974, p. 31.

⁸² Vezi general Candiano-Popescu, *Cuvântări ostășești*, București, 1901, în *Pagini din gândirea militară românească. 1821—1916*, Editura militară, București, 1969, p. 217.

⁸³ *Istoria românilor supt Mihai Vodă Viteazul*, ediția Academiei Române, București, 1878.

⁸⁴ Horia Nestorescu-Bălcești, Nicolae Bălcescu. *Contribuții bibliografice*, București, 1971, p. 224.

⁸⁵ Dan Berindei, *Societatea Academică Română (1867—1878)*, în „Studii“, tom 19, nr. 16/1966, p. 1084.

nul *Țării Românești*, a fost premiat de Academia Română cu „Marele premiu Năsturel”⁸⁶.

În 1908 Academia Română a propus drept temă pentru „Premiul Adamachi” *Istoria lui Mihai Viteazul*⁸⁷.

Mihai Viteazul a inspirat rapsozii populari⁸⁸, poeții și prozatorii artiștii plastici și dramatici. Ceea ce se impune observației este că și în aceste domenii reactualizarea memoriei lui s-a făcut cu precădere în clipele grave ale istoriei naționale.

Literatura premergătoare revoluției de la 1848 îl preia în multe din genurile cunoscute în epocă. Iancu Văcărescu îi dedică *Glasul lui Mihai Viteazul*⁸⁹, poezie pe temă patriotică. În 1837 Mihail Kogălniceanu nota în *Römänische oder Wallachische Sprache und Literatur* că Eliade Rădulescu lucrează la o mare epopee națională al cărei erou este Mihai Viteazul. Era ceea ce a devenit nu după mult timp *Mihaida*, publicată inițial în *Isachar sau laboratorul*, epopee eroică neterminată⁹⁰. Dintre generația de scriitori revoluționari, cel care-l cântă foarte mult este Dimitrie Bolintineanu. Îi dedică o serie de legende, balade și poezii istorice, străbătute de un mare elan patriotic și dragoste față de domn. *Cea din urmă noapte a lui Mihai Viteazul*, *Mihai scăpînd stîndardul*, *Mihai și Călăul*, *Mama lui Mihai*, *Mihai la pădurar*⁹¹ sînt printre cele mai cunoscute. I-au mai închinat poezii Panait Cerna, Corneliu Moldovan, Victor Eftimiu, Nicolae Iorga etc. Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Mihai și căpitanii lui încep să devină eroi de roman. În 1858, în epoca de început a romanului românesc, Ioan Dumitrescu publica volumul *Radu Buzescu*⁹². Fără a i se fi scris încă romanul care îi merită, el sau epoca lui, sînt de notat, din aparițiile ulterioare pe această temă, portretul lui Alexandru Vlahuță — *Mihai Viteazul din volumul Din trecutul nostru* —, evocare ce se situează la hotarul dintre istorie și literatură.

Fapta și personalitatea domnului au oferit teme și literaturii dramatice. Se pare că prima noastră dramă istorică a fost *Mihai domnul și eroul românilor*, a lui Gheorghe Asachi, mistuită însă în manuscris de flăcările care au cuprins Iași în 1837, după cum a mărturisit autorul. Au apărut apoi alte drame istorice avîndu-l ca subiect pe Mihai sau pe colaboratorii săi apropiați. Alexandru Pelimon a publicat trei lucrări: *Vestita bătălie de la Călugăreni* (1848), *Bătălia de la Călugăreni* (1857) și *Epoca glorioasă a lui Mihai Viteazul* (1867)⁹³. În 1854, Constan-

⁸⁶ Dr. Ion Sirbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul domnul Țării Românești*, vol. II, partea I, București, 1907.

⁸⁷ A. D. Xenopol, *Bibliografie*, București, 1973, p. 308.

⁸⁸ Vezi Vasile Alecsandri, *Poesii populare ale românilor*, București, 1860, p. 144—147 și *Legende*, București, 1901, p. 17—19, 23—27; C. Rădulescu-Codin, *Legende, tradiții și amintiri istorice*, București, 1910, p. 76—79.

⁸⁹ D. Popovici, *Romantismul românesc*, Editura tineretului, București, 1957, p. 150.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 191.

⁹¹ D. Bolintineanu, *Legende istorice*, București, f.a., Colecția „Biblioteca pentru toți”, p. 17—86.

⁹² Teodor Vîrgolici, *Dimitrie Bolintineanu și opera sa*, Editura Minerva, București, 1971, p. 295.

⁹³ George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, Editura pentru literatură, București, 1969, p. 487.

tin Z. Halepliu a publicat *Moartea lui Mihai Viteazul la Turda*. Dimitrie Bolintineanu îl immortalizează și el în acest gen, publicînd în 1867 *Mihai Viteazul condamnat la moarte* și în 1868 *După bătălia de la Călugăreni*, singura dintre piesele lui jucată parțial. Piesa lui Vasile Maniu, *Monumentul de la Călugăreni*, este publicată în 1871, deși fusese jucată pentru prima dată în 1859, iar legătura dintre piesă și evenimentul anului este evidentă. Nicolae Iorga a scris și el o dramă, avînd drept erou pe domnul român.

Este interesant de remarcat faptul că aceste piese, dat fiind vibranțul lor mesaj patriotic și politic, au fost jucate nu numai de trupele profesioniste ci au figurat și în repertoriul trupelor artistice de masă din toate provinciile istorice. Astfel, stagiunea din 1852 a teatrului din Craiova a fost deschisă cu scenetele *Mihai Viteazul*, *Radu Calomfirescu*, *Stroe Buzescu*, care s-au jucat „de mai multe ori în mijlocul bucuriei și admirației tuturor”⁹⁴. În luna mai 1862, trupa lui Mihail Pascaly a jucat la Brașov piesa lui Dimitrie Bolintineanu, *După bătălia de la Călugăreni*⁹⁵, iar după o lună, la 27 iunie 1868, aceeași trupă prezintă actul al doilea al piesei la Sibiu. În 1869, trupa lui Mihail Pascaly susținea în sala teatrului orașenesc de la Timișoara primele spectacole în limba română. Succesul „cel mare” l-a deținut și aici actul Mihai-eroul⁹⁶. Trupa lui George Petculescu din Lugoj juca, în 1879, piesa lui Ion Dumitrescu, intitulată *Radu Calomfirescu*, cu titlul schimbat *Mihai eroul* sau *Reîntoarcerea în triumf*. Cu prilejul inaugurării statuii lui Mihai Viteazul, ea a dat un spectacol închinat viteazului domn, realizat după piesele lui Dimitrie Bolintineanu⁹⁷, repetat la Sibiu și Timișoara⁹⁸. Ziarul „Albina”, din 14/26 august, nota despre aceasta: „Bineînțeles că marele succes l-a prilejuit *Mihai eroul după bătălia de la Călugăreni*... impresiunea ce astă reprezentare dură în public fusă extraordinară”⁹⁹.

Nu au lipsit nici cîteva piese muzicale, între care trei mici scene dramatice datorate lui Eliade Rădulescu, intitulate *Michaiu*, *fragment d-opera*, în giurul bătăliei de la Călugăreni¹⁰⁰.

Artiștii plastici l-au immortalizat și ei în compoziții istorice intrate de mult în patrimoniul artistic al poporului român. O parte au ilustrat și continuă să ilustreze cărțile școlare, lucrările de popularizare a luptei de eliberare națională a poporului român etc. În pictură cele dintîi sînt compozițiile lui Carol Wallenstein, *Bătălia de la Călugăreni*, păstrată numai într-o copie de C. Lecca, *Visul lui Mihai Viteazul* și *Jurămîntul lui Mihai înconjurat de boieri*. Imagineate fără o bază documentară, ele sînt, desigur, tributare fanteziei autorului. Meritul lor incontestabil stă însă în rolul educativ jucat, în perpetuarea pe această cale a ideii unității naționale, la care după el își vor aduce contribuția și alți artiști, precum

⁹⁴ Ioan Massoff, *Teatrul românesc, privire istorică*, vol. I, Editura pentru literatură, București, 1961, p. 140.

⁹⁵ Mihai Florea, *Matei Millo*, Editura meridiane, București, 1966, p. 120.

⁹⁶ Din „Familia”, nr. 22 din 5 iulie 1868, în Teodor Virgoșci, *Op. cit.*, p. 299.

⁹⁷ Ioan Massoff, *Op. cit.*, vol. II, p. 512.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 513.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 332 și 511.

¹⁰⁰ Vezi Octavian L. Cosma, *Opera românească*, Editura muzicală, București, 1962, p. 37 și George Breazu, *Pagini din istoria muzicii românești*, Editura muzicală, București, 1966, p. 98—99.

Constantin Lecca, Theodor Aman, Mihail Lapaty, Nicolae Grigorescu, Constantin Mirea, Brăduț Covaliu etc.¹⁰¹. Constantin Lecca pictează în 1845 *Moartea lui Mihai Viteazul*, după care a executat cunoscuta pinză *Mihai Viteazul intrînd în Alba Iulia*. Mihail Lapaty ne-a lăsat un portret ecvestru al domnului, *Mihai înaintea Tîrgoviștei*.

Viața și faptele eroului au străbătut o singulară metamorfoză istorică — uimirea contemporanilor, admirația inflăcărată a urmașilor — înainte de a deveni un puternic factor al conștiinței politice românești. Întruchipînd năzuințele acestui neam spre unitate, spre suveranitate și independență, realizînd pentru prima dată o formațiune de stat unică românească pe întinsul vetrei strămoșești dacice, Mihai Viteazul a devenit un simbol. Tradiția faptei sale mărețe a fost preluată și ridicată pe cele mai înalte trepte de către Partidul Comunist Român, stegarul luptei poporului nostru pentru împlinirea celei mai nobile și înalte aspirații ale sale. În anii transformărilor revoluționar-democratice, ai edificării noii societăți în țara noastră amintirea personalității marelui voievod a fost mereu vie în conștiința poporului nostru, care, pășind pe calea socialismului victorios, a dat înaltă împlinire idealurilor pentru care s-au jertfit înaintașii săi. Subliniind semnificația operei Viteazului, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că el „a întruchipat în chip minunat năzuințele celor trei țări românești spre unitate statală, pentru a putea face față năvăliților străini, oprîmării otomane, pentru a-și putea păstra ființa națională, pentru a putea deschide calea progresului și bunăstării”¹⁰².

Unirea lui Mihai se înfăptuise în condițiile societății medievale — o lume a particularismelor locale, a manifestării forțelor centrifuge de fărîmîtare. Dar peste ceea ce timpul nu îngăduia să fie durabil, voievodul impusese potrivit formelor și ideilor vremii sale o unire căreia lipsindu-i baza economică, el o sprijinise pe comunitatea de limbă, de neam și de teritoriu a tuturor românilor. Fusesse o intuiție politică izvorită dintr-o conștiință colectivă. Cînd, mai tîrziu, evoluția societății românești a creat premisele obiective ale unirii în cadrul unui stat național, Mihai a apărut precursorul celei mai puternice aspirații a poporului: unitatea și neatîrnarea. Distanța de secole care îl despărțea de luptătorii pentru emancipare și unire s-a spulberat și, pașoptiștii, unioniștii, luptătorii din 1877 și din 1916—1918 au văzut în Mihai contemporanul lor. L-au simțit lingă ei, la bine și la rău, pentru că ieșit din plămada acestui neam, știuse a-i întruchipa cel mai bine gîndurile și năzuințele. Și astăzi, la aproape patru veacuri de la prima unire, Mihai rămîne un mare simbol al voinței poporului nostru de a trăi unit și liber într-o țară suverană și independentă.

¹⁰¹ Vezi Vasile Drăguț, Vasile Florea, Dan Grigorescu, Marin Mihalache, *Pictura românească în imagini*, Editura meridiane, București, 1970.

¹⁰² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 697.

Lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare și coalizarea tuturor forțelor de stînga, democratice împotriva fascismului, pentru preluarea puterii și construirea socialismului*

ION POPESCU-PUȚURI,
MIRCEA MUȘAT

I. Una din trăsăturile fundamentale ale mișcării muncitorești și socialiste din România, definită încă din a doua jumătate a secolului trecut de la primele sale începuturi, a fost efortul stăruitor și permanent de concentrare a proletariatului în organizații politice și profesionale unice, al căror țel final era dezrobirea clasei muncitoare, a tuturor celor ce muncesc, de exploatarea capitalistă și edificarea societății socialiste.

O scurtă incursiune în trecutul mișcării muncitorești din România ne arată că, pînă în 1921, aceasta s-a dezvoltat unitar, pe toate planurile. Încă din 1893, cînd s-a creat, în urma congresului de la București, partidul politic al clasei muncitoare din România, făuritorii lui au manifestat o preocupare deosebită pentru crearea unui partid *unic* și puternic, prin reunirea *tuturor* organizațiilor muncitorești și a cercurilor socialiste existente în țară la data aceea.

Caracterul unitar al organizațiilor muncitorești reflecta dinamica dezvoltării mișcării muncitorești, a societății în ansamblu, iar unitatea era apărută în chip efectiv, fiind rezultatul unor neîncetate confruntări de idei și de poziții. Așa s-a întîmplat și în perioada 1918—1921, anii de pregătire a transformării partidului socialist din România în Partid Comunist.

Însuși modul cum s-a constituit Partidul Comunist din România a reflectat aceeași fermitate a mișcării muncitorești de a apăra unitatea sa organizatorică. Faptul că rămăseseră în afara partidului o serie de elemente depășite de sarcinile care reveneau clasei muncitoare în noile condiții istorice, era semnificativ pentru caracterul unitar al Partidului

* Referat prezentat în cadrul simpozionului internațional organizat de revista „Probleme ale păcii și socialismului” la Praga în zilele de 8—10 aprilie a.c. cu ocazia aniversării a 40 de ani de la cel de-al VII-lea Congres al Internaționalei Comuniste.

Comunist Român creat în mai 1921 prin transformarea partidului socialist pe principii marxist-leniniste. El era singurul partid unitar în viața politică a României, la acea dată, cu organizații în întreaga țară, întemeiat pe baze ideologice și politice revoluționare, după desăvârșirea unității naționale a poporului român în 1918.

Oricât de multe și de noi erau problemele care se puneau în fața mișcării muncitorești după primul război mondial, care cereau deci și soluții noi, fără precedent în trecutul mișcării muncitorești, nu este mai puțin adevărat că moștenirea ideologică, organizatorică și tactică, într-un cuvânt *tradiția* mișcării muncitorești din fiecare țară a influențat pozițiile acesteia în perioada interbelică. Mișcarea muncitorească, deși călăuzită de aceleași principii de luptă, proprii proletariatului internațional, — pe care atât Cominternul cât și Internaționala muncitorească socialistă se străduiau să le uniformizeze și mai mult, — a păstrat, peste aceste influențe exterioare, substanța sa națională, vitalitatea și forța pe care le extrăgea din condițiile concrete ale țării în care se afla, din propriul său trecut.

În perioada interbelică, una din principalele probleme care au frământat mișcarea muncitorească pe scară internațională a fost înlăturarea sciziunii și refacerea unității de luptă a clasei muncitoare. Aceeași problemă a fost caracteristică și clasei muncitoare din România, pentru care lipsa de unitate se dovedea aproape insuportabilă, datorită îndelungatelor tradiții de unitate a partidului, a sindicatelor, a mișcării muncitorești.

Prima sciziune în partidul clasei muncitoare din România s-a produs prin înlăturarea din partid, datorită exigențelor Cominternului, a celor care votaseră la Congresul din mai 1921 afilierea la Internaționala Comunistă cu rezerve. La puțin timp după Congresul din mai 1921, grupurile și elementele rămase în afara partidului au început să desfășoare o activitate separată de partid, nu atât în concordanță cu realitățile mișcării muncitorești din România, cât în spiritul sciziunii din mișcarea muncitorească internațională.

Scindarea organizațiilor politice și profesionale ale proletariatului român, la începutul deceniului al 3-lea, nu avea o bază social-economică reală, ci a fost consecința unor împrejurări specifice dezvoltării mișcării muncitorești pe plan internațional, care au influențat inevitabil și situația din mișcarea muncitorească din România. Pentru acest motiv, deși această scindare se va menține pe plan sindical până în 1935, iar pe plan politic până în aprilie 1944, când se va realiza Frontul Unic Muncitoresc, și până în februarie 1948 când s-a reconstituit partidul unic al clasei muncitoare, în întreaga perioadă interbelică, cu excepția unor cazuri izolate, toate organizațiile muncitorești au militat pentru refacerea unității. Chiar în momentele de cea mai îndrjită polemică, atât comuniștii cât și social-democrații considerau că proletariatul din România nu-și va putea atinge obiectivele sale decât având o organizație unică și puternică.

Activitatea Partidului Comunist din România în perioada 1924—1944, când a fost interzis prin lege, datorită unor circumstanțe interne și internaționale, poate fi cunoscută și apreciată în mod corespunzător prin cercetarea și cunoașterea unor elemente caracteristice folosite de comuniștii români în condițiile ilegalității. Principala caracteristică a activității P.C.R. în perioada interbelică a constatat în folosirea celor mai variate mijloace și posibilități legale de a-și afirma poziția în viața social-poli-

tică a țării, de a menține legături strinse cu masele muncitorești, de a influența opinia publică. Numeroase organizații legale create, conduse și influențate de partidul comunist, sutele de publicații legale tipărite de comuniști, alte publicații de nuanță democratică, exprimau ampla activitate a comuniștilor de antrenare a maselor muncitorești la acțiuni politice, revendicative, la crearea unui curent antifascist deosebit de puternic în opinia publică din România.

Izbucnirea crizei economice capitaliste mondiale în 1929 a avut grave repercusiuni și asupra dezvoltării României, asupra nivelului de trai al maselor populare. Consecințele crizei au afectat puternic clasa muncitoare, țărănimea, o serie de categorii sociale mijlocii și părți însemnate ale intelectualității. În aceste împrejurări a luat avânt lupta revoluționară pentru apărarea intereselor economice ale maselor largi populare, împotriva pericolului fascist, pentru libertăți democratice și o politică de pace. În anii 1931—1933, Partidul Comunist a reușit să-și lărgască rindurile și să-și întărească legăturile cu clasa muncitoare și alte categorii sociale.

Partidul comunist reprezenta principala organizație politică a clasei muncitoare. Existența social-democrației române în perioada interbelică a fost destul de zbuciumată, fapt datorat în primul rînd, absenței unei baze social-economice care să genereze reformismul, ideologie specifică social-democrației, după crearea partidelor comuniste.

Abia în mai 1927 s-a constituit un „partid social-democrat” în România, prin unirea tuturor grupărilor politice muncitorești din afara partidului comunist. Din această grupare neomogenă s-au desprins fracțiuni cum au fost „partidul socialist al muncitorilor din România”, „partidul socialist independent” și „partidul socialist unitar”. Principala platformă a acestor grupări a fost susținerea necesității refacerii unității de luptă a proletariatului, mai ales pentru a combate fascismul.

Partidul socialist *unitar* se considera el însuși o formațiune provizorie, care își propunea să contribuie a grupa masele și militanții mișcării muncitorești în vederea închegării partidului unic al clasei muncitoare¹.

Activitatea practică, tradițiile de unitate ale muncitorimii noastre au ușurat realizarea unor pași importanți pe linia frontului unic muncitoresc încă din acea perioadă. După cum raporta delegatul P.C.R. la congresul din 1935 al Cominternului, datorită acțiunilor pe linia restabilirii unității de luptă a clasei muncitoare „noi am reușit să ducem luptele eroice ale ceferiștilor din 1933”².

Clasa muncitoare din România se mîndrește pe bună dreptate cu pagina glorioasă de luptă înscrisă în ianuarie-februarie 1933 de detașamentele feroviarilor și petroliștilor români, socotită pe drept cuvînt ca o primă ridicare în apărarea independenței țării împotriva ingerințelor monopolurilor occidentale în viața internă a țării, ca prima mare ridicare a proletariatului pe plan european după venirea la putere a hitlerismului în Germania. Pentru dezvoltarea mișcării muncitorești din România, bătăliile proletare din ianuarie-februarie 1933 prezintă o mare însem-

¹ „Proletarul”, nr. 59, 20 august 1933.

² „La Correspondance internationale”, nr. 115, 4 decembrie 1935, p. 1716.

nătate, prin aceea că, în pregătirea și desfășurarea lor, a fost realizată unitatea de acțiune a muncitorilor, indiferent de apartenența lor politică (comuniști, social-democrați, socialiști unitari, sindicaliști, ș.a.) încheindu-se un larg front muncitoresc. Aceasta a dat impuls spre realizarea de noi pași în direcția făuririi frontului unic muncitoresc pe plan național.

II. În ce privește problema luptei antifasciste în România ea ne oferă posibilitatea să evocăm una dintre paginile cele mai încărcate de învățăminte din istoria mișcării noastre muncitorești. Fără să minimalizăm prin aceasta interesul științific pentru cunoașterea corectă a problemei pusă în discuție, noi considerăm că interpretarea datelor și faptelor la care ne vom referi va avea inevitabil și o valoare politică actuală.

Desigur, întreaga istorie a mișcării muncitorești internaționale este plină de învățăminte pentru mișcarea muncitorească internațională din zilele noastre, dar modul cum aceasta a acționat în deceniul al 4-lea împotriva pericolului fascismului, care avea să dezlănțuie ultima și cea mai mare conflagrație mondială, cunoscută pînă acum în istorie, ne obligă astăzi să apreciem cu luciditate atît meritele mișcării muncitorești în lupta sa antifascistă cît și factorii care au diminuat eficiența acestei lupte.

Confruntarea dintre mișcarea muncitorească și fascism în perioada interbelică, între forța social-politică a societății moderne, purtătoare a tuturor factorilor de progres, pe de o parte, și fascism, expresia cea mai completă a spiritului retrograd-conservator, antiuman și irațional din epoca modernă, pe de altă parte, a avut un caracter legic, inevitabil. Această necesitate legică, inevitabilă, a respingerii fascismului de către mișcarea muncitorească s-a afirmat în toate țările. Modul însă cum s-a realizat lupta antifascistă, premisele declanșării ei, trăsăturile și forța luptei antifasciste și eficiența cu care a acționat mișcarea muncitorească împotriva fascismului, a diferit de la țară la țară. Nu a existat o rețetă unică, cu valoare universală de combatere a fascismului, ci clasa muncitoare din fiecare țară, partidul sau partidele ei au trebuit să găsească mijloacele cele mai adecvate și, evident, cele mai eficace de desfășurare a acestei lupte. Modul cum a fost organizată și dusă lupta antifascistă în perioada dinainte și din timpul celui de-al doilea război mondial a constituit unul dintre principalele examene, dacă nu chiar principalul, pe care le-a susținut proletariatul internațional, iar rezultatul acestui examen a influențat în mare măsură configurația social-politică din multe țări ale lumii din epoca contemporană. Iată pentru ce este necesar ca istoricii mișcării muncitorești să analizeze cu cea mai mare atenție trăsăturile proprii mișcării muncitorești din fiecare țară, trăsături care s-au reflectat și în modul cum s-a organizat, s-a desfășurat și s-a încheiat lupta împotriva fascismului.

Apariția fascismului în unele țări europene, ca expresie a politicii celor mai reacționare cercuri ale burgheziei monopoliste, în condițiile victoriei socialismului în Rusia, una din țările mari ale lumii, și în condițiile creșterii mișcării revoluționare a proletariatului după primul război mondial, nu a avut consecințe numai pentru clasa muncitoare și mișcarea muncitorească. Ideologia fascistă care pune sub semnul întrebării marile cuceriri ale culturii și civilizației umane a provocat o reacție puternică și în rindurile altor categorii sociale, în afara clasei muncitoare, îndeosebi printre intelectuali. Prin manifestările sale fătîșe în țările în care se afla la putere, fascismul se afirma ca dușman al mișcării munci-

torești, al democrației burgheze tradiționale, al națiunilor care își desăvîșiseră unitatea națională după primul război mondial, al gândirii raționaliste, al forțelor și principiilor progresite, afirmate în societate în ultimul secol. În aceste împrejurări una din particularitățile luptei antifasciste pe care a dus-o clasa muncitoare din România, a fost antrenarea și a altor categorii sociale, a altor forțe politice în această mare bătălie.

Partidele clasei muncitoare din România au adoptat o atitudine clară antifascistă și antihitleristă. Prin organele de presă și adunări publice, erau demascate și înfierate atrocitățile hitleriste. Ziarul „Scinteia“, organul central al P.C.R., scria la 15 aprilie 1933 că „trebuie organizate întruniri de protest și demonstrații în fața ambasadei și a consulatelor germane, împotriva terorii fasciste și a prigoanei antisemite din Germania“³.

Partidul Social-Democrat din România a luat, de asemenea, poziție atît împotriva hitlerismului în Germania, cît și a unor mișcări „anarho-hitleriste“ din România, cum le numea ziarul „Lumea nouă“, organul său central de presă, în 1933. La Congresul Partidului social-democrat, din mai 1933 se arăta că „victoria hitlerismului în Germania creează în lumea întreagă o stare de lucruri ce va duce în cele din urmă la un nou măcel“, precizîndu-se că „în atari împrejurări, obiectivul principal imediat de luptă al social-democrației trebuie să fie lupta contra acestei tendințe de ură șovină și de reacțiune și obscurantism“.

În România, opinia publică progresistă a înfierat de la început înscenarea hitleristă a incendierii parlamentului german și a procesului lui Gh. Dimitrov. P.C.R. a fost organizatorul și conducătorul mișcării antifasciste de solidaritate a maselor populare din România în tot timpul pregătirii și desfășurării procesului de la Leipzig. La această mișcare au luat parte, de asemenea, partidul socialist unitar, partidul social-democrat, Uniunea Tineretului Comunist și alte organizații democratice. Arestarea lui Ernst Thälmann, președintele Partidului comunist german, la 3 martie 1933, a stîrnit un val de indignare în rîndurile maselor populare din România⁴.

Venirea partidului național-socialist la putere în Germania, la începutul anului 1933, pe al cărui steag era obiectivul lichidării tratatului de la Versailles și promovarea politicii de revizuire teritoriale, de încălcare a tratatelor internaționale și implicit, de desființare a statelor noi create în Europa după primul război mondial ca rezultat al prăbușirii imperiului austro-ungar și țarismului, a victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, a provocat neliniște și în rîndurile cercurilor conducătoare din România, care sesizau în orientarea politicii externe a Germaniei un pericol direct pentru pacea, securitatea și integritatea teritorială a României. Datorită acestui fapt unele organizații de dreapta, de tip fascist, cum a fost Garda de fier, care a devenit după 1933 o agentură deschisă a hitlerismului în România, a fost împiedicată, chiar prin mijloace guvernamentale, să-și desfășoare activitatea îndreptată împotriva intereselor fundamentale ale poporului român.

³ „Scinteia“, nr. 7 din 15 aprilie 1933.

⁴ Ion Babici, *Solidaritate militantă antifascistă*, Editura politică, București, 1972, p. 61, 80.

Astfel primul ministru I. Gh. Duca, șeful partidului național-liberal, autorul decretului, semnat la 10 decembrie 1933, de desființare a Gărzii de fier, a fost asasinat în seara zilei de 29 decembrie de către membrii acestei organizații. Deși în anii următori unele partide politice guvernamentale (regale, P.N.Ț.-Maniu, P.N.L.-Tătărescu ș.a.) au încercat să se folosească de Garda de fier ca de o forță de manevră, după 1933, aceasta din urmă scăpând tot mai mult de sub controlul partidelor burgheze și al camarilei regale, a devenit treptat o agentură deschisă teroristă a Germaniei hitleriste; în aceste condiții prezența Gărzii de fier în viața politică a țării a neliniștit cercurile conducătoare ale țării și pe regele Carol însuși.

În marea bătălie antifascistă varietatea și diversitatea metodelor folosite de partidul comunist în această perioadă, priceperea cu care a îmbinat formele muncii ilegale cu cele legale și semilegale și-au găsit o vie ilustrare prin activitatea desfășurată de *Comitetul Național Antifascist*, în iunie 1933, care a continuat pe un plan mai larg — ca urmare directă a venirii hitlerismului la putere în Germania — activitatea Comitetului Național Antirăzboinic, constituit în 1932. Reunind în rândurile sale reprezentanți ai celor mai diverse clase și păături sociale, Comitetul Național Antifascist avea în conducerea sa personalități marcante, figuri din cele mai proeminente ale vieții publice și culturale. Din comitet a făcut parte și tânărul muncitor Nicolae Ceaușescu, pe atunci în vîrstă de 16 ani

Țelurile urmărite de Comitetul Național Antifascist au fost expuse în *Apelul* publicat în iulie 1933. „Stringînd în jurul acțiunii antifasciste pe toți cei care lucrează cu brațul sau cu mintea la orașe și sate — se spunea, între altele, în *Apel* — vom putea stăvili în România triumful unui curent care poartă în el germeul de distrugere a tot ce este izvor de muncă și gîndire. Cu acest țel chemăm la organizare temeinică și luptă neșovăitoare“. Ecoul acestui apel s-a materializat în avalanșe de adeziuni din lunile următoare, precum și în crearea de comitete regionale și locale antifasciste, într-un mare număr de orașe ale țării⁵. Practic, întreaga țară fusese împinșită de rețeaua acestor comitete, ceea ce dovedea puternica stare de spirit antifascistă a întregului popor român⁶.

În cadrul activității Comitetului, problema tineretului a ocupat un rol deosebit — tocmai pentru că fascismul, mișcarea legionară mizau pe lipsa de experiență politică, specifică vîrstei, spre a transforma masele tinerilor în forță de manevră. Or, tocmai în lupta pentru dejucarea acestor planuri își găsește o vie expresie activitatea rodnică desfășurată de comitetul național pe linia atragerii la lupta antifascistă a tineretului din fabrici, universități, școli și de la sate. După ce au fost organizate grupe, asociații și ligi antifasciste, s-a constituit Comitetul Antifascist al tineretului din România. Comitetul antifascist al tineretului a creat numeroase comitete locale în rîndul tinerilor muncitori, al studenților. S-a constituit, totodată, Comitetul antifascist al femeilor,

⁵ București, Iași, Chișinău, Cluj, Galați, Pitești, Craiova, Cernăuți, Botoșani, Brăila, Rîmnicu-Sărat, Ploiești, Bacău, Timișoara, Brașov, Deva, Caracal, Huși, Constanța, Buzău ș.a.

⁶ I. Popescu-Pușuri, *Bogatele tradiții ale mișcării antifasciste din România*, în „Scînteia“, nr. 9531 din 6 iunie 1973.

avînd ca președintă pe profesoara Zoe Frunză, personalitate de seamă a mișcării muncitorești din România.

În cursul anului 1934, Comitetul Național Antifascist a organizat o suită de acțiuni cu o puternică rezonanță politică. El și-a făcut viu simțită prezența în valul acțiunilor de protest desfășurate în întreaga țară împotriva procesului intentat conducătorilor luptelor ceferiștilor și petroliștilor, acțiuni ce s-au transformat într-o viguroasă manifestare a solidarității, expresie a atitudinii antifasciste a maselor largi.

P.C.R. a îndrumat Comitetul Național Antifascist să atragă în sfera activității sale o serie de organizații muncitorești și democratice. Pe această linie se înscriu conlucrarea Comitetului Național Antifascist cu Frontul Plugarilor, cu opoziția democratică din Partidul maghiar din România, formarea Comitetului de coordonare a frontului unic de luptă comun contra fascismului și a războiului, alcătuit din reprezentanții Comitetului Național Antifascist, Partidului Socialist Unitar și Ligii Muncii (organizație politică), care a pregătit edificarea programului frontului unic, a organizat numeroase întruniri de protest contra stării de asediu, a cenzurii. De asemenea P.C.R. și celelalte organizații democratice au participat la congresele și manifestările organizate pe plan mondial împotriva fascismului și războiului.

Un puternic mijloc de stimulare a luptei antifasciste l-a constituit editarea, în tiraje de masă, a unui mare număr de publicații, cărți, broșuri, manifeste, care dezvăluiau opiniei publice întreaga gravitate a pericolului fascist.

Situația social-politică internă și experiența celor petrecute în Germania, unde lipsa de unitate între comuniști și social-democrați contribuise la instaurarea dictaturii hitleriste, demonstau necesitatea urgentă și vitală a făuririi frontului unic de luptă al clasei muncitoare, ca temelie a frontului comun al tuturor forțelor potrivnice fascismului și războiului. În acest scop Partidul Comunist Român și-a multiplicat inițiativele în vederea realizării unui larg front antihitlerist.

O măsură importantă în această direcție a constituit-o lichidarea sciziunii în rîndurile sindicatelor. Astfel, în februarie 1935 Partidul Comunist, de acord cu partidul social-democrat, a acționat în direcția unificării celor două centrale sindicale, în Confederația Generală a Muncii, aceasta devenind unica centrală sindicală pe scară națională.

Asemenea activități și manifestări ce au avut loc și în alte țări ale Europei, demonstau hotărîrea clasei muncitoare, a partidelor comuniste și muncitorești de a face totul pentru a bara drumul fascismului și războiului.

Într-o astfel de efervescență a luptei antifasciste care cuprinsese masele muncitorești și intelectualitatea progresistă are loc în lunile iulie-august 1935, Congresul al VII-lea al Internaționalei Comuniste. Pe ordinea de zi a Congresului figura problema privind „ofensiva fascismului și sarcinile partidelor comuniste în lupta pentru unitatea clasei muncitoare contra fascismului“.

Congresul Internaționalei Comuniste a ținut seama, în general, de experiența mai multor partide comuniste din Europa care, acționînd în conformitate cu interesele clasei muncitoare, a maselor populare din țările respective, militau pentru unitatea clasei muncitoare, pentru

colaborare cu alte forțe politice în lupta împotriva fascismului. Nu ne propunem să analizăm acum toate tezele și ideile cuprinse în documentele Congresului din 1935 al Internaționalei dar trebuie să subliniem orientarea generală justă cu privire la necesitatea unității clasei muncitoare în lupta antifascistă, a alianței acesteia cu alte forțe politice nemuncitorești în realizarea unor obiective comune și în aprecierea exactă a scopurilor revizioniste, cotropitoare a Germaniei hitleriste. „Fascismul german, se spunea în rezoluția Congresului, este principalul instigator al unui nou război imperialist”⁷. Referindu-se la primejdia uriașă ce o constituia fascismul pentru clasa muncitoare, pentru pacea și libertatea popoarelor, documentele Congresului din 1935 arătau că „înfăptuirea frontului unic de luptă al clasei muncitoare reprezintă, în etapa istorică actuală, sarcina cea mai însemnată și cea mai apropiată a mișcării muncitorești internaționale”.

Ideea frontului popular, care fusese deja experimentată în țări ca Franța și Spania, străbătea și în documentele Internaționalei Comuniste. După cum se arăta în rezoluția Congresului, „Lupta cu succes... împotriva fascismului — cel mai rău dușman al tuturor maselor poporului muncitor, cărora el le răpește toate drepturile și libertățile, *oricare ar fi convingerile lor politice* (subl. n. — n.a.) cere neapărat stabilirea unității de acțiune între părțile clasei muncitoare, *oricare ar fi organizația căreia aparțin* (subl. n. — n.a.), încă înainte ca majoritatea clasei muncitoare să se fi unit pe platforma comună de luptă pentru doborârea capitalismului și pentru izbînda revoluției proletare”. O apreciere deosebit de exactă se făcea pericolului hitlerist pentru pacea și securitatea popoarelor. „Fasciștii germani, care sînt principalii ațîțători ai războiului... pun chestia modificării granițelor europene pe cale de război și pe socoteala vecinilor lor. Planurile aventuriere ale fasciștilor germani... țintesc la revanșa militară împotriva Franței, la împărțirea Cehoslovaciei, la anexarea Austriei...”⁸.

Asemenea aprecieri au găsit un ecou puternic în rîndul maselor populare din toate țările, în special în cele amenințate direct de Germania hitleristă. În România, clasa muncitoare, partidul comunist și partidul social-democrat au făcut noi pași pe linia unității de acțiune a realizării Frontului Unic Muncitoresc. În același timp, în împrejurările concrete ale vieții politice din România, a configurației partidelor politice s-au putut iniția alianțe politice semnificative încă din acei ani care prefigurau larga coaliție a forțelor politice realizată în cadrul pregătirii insurjecției naționale din august 1944.

La 6 decembrie 1935 s-a realizat Acordul de la Tebea, între mai multe formațiuni politice (Blocul pentru apărarea libertăților democratice, — organizație de masă legală îndrumată de P.C.R. —, Frontul plugarilor, condus de dr. Petru Groza, Partidul socialist și Uniunea oamenilor muncii maghiari. Localitatea Tebea a fost aleasă în mod simbolic, aici aflîndu-se mormîntul luptătorului revoluționar de la 1848, Avram Iancu, precum și arborele secular — gorunul lui Horea, care amintea pe conducătorul răscoalei țărănimii române din Transilvania din 1784.

⁷ Al VII-lea Congres mondial al Internaționalei Comuniste, Rezoluții și hotărîri, ediția în limba română, Moscova, 1935, p. 12.

⁸ *Ibidem*, p. 14—15, 32.

Activitatea partidului comunist în direcția organizării unui larg front antifascist a fost remarcabilă. Un moment semnificativ pe linia aplicării tacticii frontului popular antifascist l-au constituit alegerile parțiale din județele Mehedinți și Hunedoara din 1935, unde partidul comunist, partidul social-democrat, syndicatele și alte organizații politice au sprijinit o candidatură unică, din partea partidului național-țărănesc, reușind să învingă pe candidatul prohitlerist.

Documentele emanate de la conducerea Partidului comunist apreciau în spiritul hotărîrilor Congresului Internațional din 1935 evoluția evenimentelor politice în direcția luptei antifasciste. Astfel, în manifestul C.C. al P.C.R. din noiembrie 1937 se propunea forțelor democratice din țară să lupte pentru „izgonirea din țară a tuturor agenților lui Hitler și Mussolini“, pentru „apărarea păcii, susținerea politicii de securitate colectivă, alături de Uniunea Sovietică, Franța democratică, Liga Națiunilor, Mica Antantă și Înțelegerea Balcanică“⁹.

La începutul anului 1938 ascuțirea contradicțiilor dintre diferitele formațiuni politice, ca și agravarea contradicțiilor dintre regele Carol al II-lea și partidele politice, inclusiv Garda de fier, au favorizat instaurarea unui regim monarhic dictatorial. Constituția țării a fost desființată, toate partidele politice și syndicatele au fost interzise.

În timpul dictaturii regale, lupta antifascistă a continuat în forme noi. Ca urmare a creșterii agresivității Germaniei hitleriste, au crescut și amenințările agenturii hitleriste din România la adresa celor care îi stăteau în cale. Regele Carol a trecut la măsuri mai energice împotriva Gărzii de fier, ordonînd, în toamna anului 1938 lichidarea unei părți dintre conducătorii ei. Evenimentele petrecute pe plan internațional — anexarea Austriei, acordul de la München și ocuparea Cehoslovaciei de către armatele hitleriste au dat naștere în România unor puternice manifestări antifasciste, dintre care cea mai importantă a fost marea demonstrație de la 1 Mai 1939, în timpul căreia zeci de mii de muncitori au scandat prin fața palatului regal lozinci antifasciste, de apărare a integrității teritoriale a țării, în fața pericolului fascist.

În pofida dictaturii regale care frîna avîntul de organizare și de luptă politică a maselor, clasa muncitoare din România reprezenta, în preajma declanșării celui de-al doilea război mondial, principala forță politică antifascistă, care polariza și alte categorii sociale și grupări politice pe aceeași baricadă de luptă împotriva fascismului, poziție corespunzătoare aprecierilor și documentelor Congresului al VII-lea al Internaționalii Comuniste din 1935.

În septembrie 1939, legionarii au asasinat pe primul ministru în funcție, Armand Călinescu. Agresiunile Germaniei în occidentul Europei și prăbușirea militară a Franței au spulberat ultima speranță a României în 1940 de a se apăra împotriva pericolului hitlerist. Datorită politicii de slăbire a frontului antihitlerist prin interzicerea activității tuturor partidelor politice care îngusta baza de masă a luptei antifasciste, puterea de rezistență a României împotriva pericolului fascist a scăzut mult.

În astfel de condiții și supus unei presiuni crescînde externe, regele Carol a inclus în guvern elemente prohitleriste și legionare începînd din luna mai 1940. În acest timp, la 30 august 1940 are loc odiosul dictat de

⁹ Arhiva I.S.I.S.P., Cota A XXI-7, nr. inv. 982.

la Viena, în urma căruia României i se amputa o parte importantă din teritoriul național. Cercul conducător burghez caută o soluție de salvare a entității naționale a statului și acceptă formula unui dictator militar în persoana generalului Ion Antonescu, care se sprijinea pe Garda de fier. În timpul guvernării legionare de numai câteva luni (septembrie 1940 — ianuarie 1941) a fost scrisă cea mai întunecată pagină din istoria politică a României. În aceste luni legionarii au asasinat circa 70 de oameni politici din fruntea partidelor burghezo-democrate, foști miniștri și miniștri, generali, savanți de renume mondial, muncitori, țărani. În ianuarie 1941, generalul Ion Antonescu, avînd sprijinul tacit al partidelor național-țărănesc și național-liberal și concursul direct al armatei, a reprimat mișcarea fascistă-legionară, agentură a hitlerismului în România, care voia să acapareze singură puterea în stat, în timp ce armatele germane se aflau în țară.

Atacarea Uniunii Sovietice de către Germania hitleristă în vara anului 1941, a reactualizat aprecierile Congresului al VII-lea al Cominternului cu privire la caracterul agresiv, războinic al hitlerismului. În același timp a dus la sporirea încrederii popoarelor în victoria asupra fascismului, la care U.R.S.S. avea să-și aducă principala contribuție. Mișcarea antifascistă din mai multe țări europene a căpătat o amploare deosebită după angajarea Uniunii Sovietice în războiul antihitlerist.

III. Partidul Comunist Român a realizat în cursul celui de-al doilea război mondial o experiență istorică cu consecințe deosebite pentru evoluția situației politice din România. Avînd în vedere sarcinile fundamentale ale acestei perioade — răsturnarea dictaturii militare-fasciste, instaurarea unui guvern democratic constituțional, alungarea trupelor naziste din țară, eliberarea părții de nord a Transilvaniei și alăturarea României la coaliția forțelor antihitleriste, Partidul Comunist Român a înțeles că ele puteau fi îndeplinite numai printr-o alianță largă de forțe politice și sociale. În acest sens, încă din toamna anului 1940 și, în special prin Platforma-program din 6 septembrie 1941, el a formulat cerința realizării frontului unic național al poporului român, care să cuprindă toate clasele și păturile sociale din România, toate partidele, organizațiile și personalitățile nefasciste, care să militeze pentru eliberarea națională a poporului român. În centrul acestei alianțe era situată clasa muncitoare, forța socială cea mai înaintată a societății românești, care, acționînd unită în Frontul unic muncitoresc, avea să constituie nucleul și motorul luptei întregului popor. „Fără unitatea clasei muncitoare — se preciza în circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941 — nu se poate organiza cu succes nici unitatea de luptă pentru dezrobirea națională a poporului român“.

Partidul Comunist Român a continuat cu perseverență, în toată perioada războiului, politica sa de unire a forțelor patriotice antihitleriste. Această linie era facilitată de existența coaliției antihitleriste, de victoriile acesteia împotriva Germaniei hitleriste, de amploarea tot mai mare pe care o căpăta lupta popoarelor cîmpionate de fascism. În această luptă un rol hotărîtor a revenit Uniunii Sovietice, care a purtat pe umerii săi greul războiului antihitlerist.

Un prim succes al P.C.R. pe linia coalizării forțelor politice antihitleriste l-a constituit crearea în toamna anului 1943 a Frontului Patrio-

tic Antihitlerist, care reunea, pe baza Platformei P.C.R. din iunie 1943, Partidul Comunist Român și alte organizații antifasciste.

Eforturile Partidului Comunist Român și ale partidului social-democrat pentru realizarea frontului unic au fost încununate de succes prin încheierea la mijlocul lunii aprilie 1944 a acordului de colaborare dintre cele două partide în cadrul Frontului Unic Muncitoresc. Dînd expresie acestei mari realizări, manifestul Frontului Unic Muncitoresc, lansat cu prilejul zilei de 1 Mai 1944, expunea totodată programul de acțiune: „În ziua de 1 Mai, ziua de luptă și de speranțe, muncitorimea organizată, unită, de la comuniști la social-democrați, cheamă întreaga clasă muncitoare, pe toți muncitorii organizați și neorganizați, întreg poporul român, toate partidele și organizațiile politice, indiferent de culoarea politică, credință religioasă și apartenență socială, la lupta hotărîtă pentru: Pace imediată! Răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste; izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane!...”

La scurt timp după făurirea unității de acțiune a proletariatului și-au găsit finalizarea și celelalte alianțe politice preconizate de comuniști. Astfel la 26 mai 1944, a fost constituită *coaliția național-democrată* în care erau reprezentate: Partidul Comunist Român, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Madoszul, Partidul Social-Democrat, Partidul Socialist Țărănesc, gruparea național liberală condusă de Gheorghe Tătărescu. Coaliția național-democrată s-a constituit pe platforma luptei antifasciste, pentru eliberarea națională a poporului român.

În condițiile cînd starea de spirit antifascistă a maselor se manifesta cu tot mai multă vigoare în țară, cînd Frontul Unic al clasei muncitoare era înfăptuit, cînd prin constituirea Frontului patriotic antihitlerist și a Coaliției național-democratice se realizase deja coalizarea unora din forțe, tratativele cu cercurile Palatului regal începute încă în toamna anului 1943 de conducerea P.C.R. precum și tratativele cu celelalte partide burgheze înaintau spre încheierea unor înțelegeri. La jumătatea lunii iunie regele a acceptat colaborarea cu P.C.R., înțelegînd să înscrie acțiunile cercurilor palatului în cadrul planului elaborat de comuniști. Sub influența acestui fapt, partidele burgheze național-țărănesc — Maniu și național-liberal — Brătianu acceptau alianța cu P.C.R. și P.S.D. Denumirea noii coaliții de partide era *Blocul național democratic*.

Documentul oficial de constituire a Blocului național democratic îl reprezintă Declarația celor patru partide datată 20 iunie 1944, care era o platformă cu caracter antifascist și general-democratic. Prevederile principale erau: încheierea armistițiului cu Națiunile Unite, ieșirea României din Axă, eliberarea de sub ocupația germană, restabilirea independenței și suveranității naționale ș. a.

În declarația comună se arăta că formațiunile politice care alcătuiesc Blocul Național Democratic își păstrau întreaga independență ideologică și politică, acordul intervenit neprivind problemele neprevăzute în document.

În lumina rezultatelor istorice obținute, ca urmare a promovării unei astfel de linii politice realiste, apărea cu evidență necesitatea obiectivă a creării acestei largi coaliții, de la comuniști și pînă la cercurile

palatului regal. Înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944 marchează un moment hotărîtor în dezvoltarea țării noastre pe un drum nou, deschizînd calea eliberării de sub dominația Germaniei naziste și trecerii la realizarea unor profunde transformări sociale revoluționare în România. Totodată, victoria insurecției și intrarea armatei române în războiul antihitlerist au fost apreciate pe plan internațional ca acte cu profunde implicații asupra cursului celui de-al doilea război mondial. Aceasta a accelerat prăbușirea frontului fascist în această zonă a Europei, a dejucat încercările lui Hitler și Antonescu de a organiza pe teritoriul României o nouă linie de rezistență militară, a deschis calea înaintărilor rapide a trupelor sovietice în Balcani și spre centrul continentului. Reunite pe baza obiectivului comun al scoaterii țării din războiul hitle-rist — deși opuse ca interese și concepții asupra dezvoltării ulterioare a vieții social-politice a țării — forțele politice interne coalizate au constituit factorul hotărîtor în organizarea și înfăptuirea doborîrii dictaturii militare-fasciste și alăturării României la coaliția antihitleristă.

În acel moment de răscruce al istoriei noastre, clasa muncitoare în frunte cu Partidul Comunist Român s-a situat la înălțimea misiunii sale, și-a îndeplinit cu cinste rolul de conducător al luptei maselor împotriva dictaturii antonesciene și a dominației, pentru dreptate socială și propășirea țării.

După 23 august 1944, cînd Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat au trecut la reorganizarea activității lor pe baze legale, la elaborarea și la aplicarea unei linii politice care să ducă la soluționarea sarcinilor fundamentale ce stăteau în fața țării, în condițiile creșterii avîntului revoluționar al maselor, și ca o parte a acestuia, unitatea clasei muncitoare s-a dezvoltat pe multiple planuri.

Ca rezultat al înțelegerii survenite între conducerile partidelor comunist și social-democrat din România, la 2 octombrie 1944, Frontul unic muncitoresc a căpătat o structură organizatorică proprie, creîndu-și organe proprii. În același timp are loc realizarea unității depline a mișcării sindicale care a avut un rol deosebit de important în dezvoltarea ulterioară a vieții social-politice în țară.

Continuînd aceeași politică de unitate a clasei muncitoare, de alianță cu alte partide politice, după victoria insurecției, P.C.R. a acționat perseverent pe linia menținerii și lărgirii coaliției forțelor politice antifasciste și antiimperialiste care luptau pentru apărarea intereselor naționale ale poporului și statului român. Frontul Național Democrat, constituit în a doua jumătate a lunii septembrie 1944, pe baza platformei propuse de P.C.R., a fost forma concretă de traducere în viață a principiului unității de acțiune a tuturor forțelor progresiste. Prin intermediul F.N.D., politica partidului comunist a fost urmată și sprijinită de largi mase populare, din F.N.D. făcînd parte sindicatele, Frontul Plugarilor, Uniunea Patriotică, Apărarea Patriotică, Madoszul (organizația oamenilor muncii maghiari), precum și mai multe asociații profesionale. Programul de guvernare al F.N.D. publicat la 28 ianuarie 1945 cuprindea obiective în realizarea cărora erau vital interesate masele largi ale poporului, cum era, de pildă, participarea cu maximum de efort la război alături de Națiunile Unite, pentru distrugerea cît mai grabnică a hitlerismului.

Participarea României la războiul antihitlerist era o necesitate morală a poporului român de a se afla și de această dată, ca de atâtea ori în trecutul său istoric, pe poziția apărării libertății și independenței sale naționale. Iată pentru ce poporul, deși istovit de cei patru ani de asuprire fascistă, și-a regăsit la îndemnul comunistilor, a Frontului Național Democrat, vigoarea sa tradițională și a putut să-și câștige, prin eroismul și jertfele fiilor săi, locul de cinste în istoria zdrobirii hitlerismului.

Una dintre principalele prevederi ale programului de guvernare al Frontului Național Democrat care interesa o mare parte a țărănimii noastre era înfăptuirea imediată a reformei agrare. Prin aceasta țărani cu pământ puțin și cei care luptau pe frontul antihitlerist aveau să fie improprietăți cu pământul moșierilor colaboraționiști.

Elaborat și publicat în zilele efervescenței revoluționare care cuprinsese masele populare, dornice să ducă mai departe marea victorie din august 1944, Programul de guvernare al F.N.D. a devenit însuși programul de luptă al maselor. În vederea înfăptuirii lui masele muncitorești au desfășurat o activitate revoluționară fără precedent în istoria țării noastre.

În timp ce în principalele orașe ale țării, masele muncitorești schimbau prefectii și primarii și cereau cu energie instaurarea unui guvern F.N.D. la conducerea țării, în lumea satelor, țărani au trecut, îndrumați de organizațiile democrate, la împărțirea pământurilor moșierești.

La 24 februarie 1945, oamenii muncii din Capitală, în număr de câteva sute de mii, chemați de Frontul Național Democrat, au organizat o mare demonstrație în Piața Palatului regal pentru a impune instaurarea unui guvern care să reprezinte în mod real noul raport de forțe creat în țară. Ca rezultat al acțiunii maselor, în fruntea căreia se aflau forțele revoluționare ale clasei muncitoare, la 6 martie 1945 s-a constituit guvernul în frunte cu dr. Petru Groza, în componența căruia intrau reprezentanții tuturor organizațiilor din F.N.D., consecință nemijlocită a afirmării cerințelor maselor populare, antrenate într-o luptă unită, în cadrul Frontului Național Democrat. După cum se arată în Programul Partidului Comunist Român adoptat la Congresul al XI-lea în noiembrie 1974, guvernul instaurat la 6 martie 1945 era „primul guvern democratic — guvern revoluționar-democratic cu pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc — expresie a colaborării largi a forțelor ce se pronunțau pentru adânci transformări revoluționare, sociale și politice“.

După 6 martie 1945, într-adevăr, viața social-politică și economică a României a înregistrat, prin reforme și măsuri succesive, un proces de transformare revoluționară, intrat în istoria țării noastre sub numele de revoluția democrat-populară.

Pe baza progreselor înregistrate în procesul apropierii dintre cele două partide muncitorești, realizat în cadrul muncii concrete și răbdătoare dusă zi de zi, C.C. al F.U.M. a hotărât, la sfârșitul lunii septembrie 1947, să se constituie două comisii din reprezentanți ai conducerii P.C.R. și P.S.D., care au fost însărcinate cu elaborarea platformei și a statutului, precum și a măsurilor politice și organizatorice necesare acțiunii de unificare.

Expresie a generalizării experienței celor două partide muncitorești și a preocupărilor acestora de a elabora o linie politică corespunzătoare realităților social-economice și politice a țării, platforma partidului unic a constituit fundamentul pe care s-a realizat unitatea clasei muncitoare din România în cadrul unui singur partid marxist-leninist. Prevederile programatice cuprinse în acest document demonstau că cele două partide muncitorești aveau un punct de vedere unitar în ceea ce privește dezvoltarea ulterioară a țării pe calea socialismului. În felul acesta se restabilea pe baze noi, superioare, partidul unic revoluționar al clasei muncitoare, creat în 1893, dorință arzătoare și permanentă a clasei noastre muncitoare.

Congresul de unificare din 21 februarie 1948 a proclamat în mod public și solemn unificarea celor două partide într-un partid unic, revoluționar : Partidul Muncitoresc Român, pe baza concepției revoluționare materialist-dialectice despre lume și viață, creîndu-se astfel partidul unic al clasei muncitoare, căruia i-a revenit sarcina conducerii luptei poporului român de transformare socialistă a țării. Aceasta a constituit o măreață victorie politică a proletariatului, a maselor muncitoare din România. Clasa noastră muncitoare avea din nou un partid unic. Înarmat cu ideologia marxist-leninistă, cu cunoașterea legilor dezvoltării sociale, Partidul Muncitoresc Român și-a dovedit capacitatea de a uni și organiza întreaga clasă muncitoare, întregul popor în opera de o uriașă complexitate a transformării revoluționare a societății românești pe calea socialismului.

Făurirea partidului revoluționar unic al clasei muncitoare din România a reprezentat un eveniment important în mișcarea muncitorească internațională. România a fost una din primele țări în care s-a realizat unitatea organizatorică și politică a clasei muncitoare ca rezultat al unui proces istoric, obiectiv. Avînd profunde implicații asupra desfășurării luptei revoluționare din România și reprezentînd o condiție esențială în procesul de unire a întregului popor în lupta pentru democrație și progres social, rezultatele obținute de clasa muncitoare din țara noastră în acțiunea de lichidare a sciziunii și de făurire a unității depline, căile și metodele folosite în acest scop reprezintă o experiență valoroasă adusă tezaurului teoretic și practic al mișcării comuniste și muncitorești mondiale, o contribuție internaționalistă la dezvoltarea unității celor ce muncesc.

Programul Partidului Comunist Român, adoptat la Congresul al XI-lea, dă o înaltă apreciere politicii de unitate a clasei muncitoare și de alianțe din perioada istorică la care ne-am referit. „Marele merit al partidului nostru comunist constă în faptul că a știut să-și organizeze propriile rînduri, să întărească colaborarea cu celelalte forțe, inclusiv cu forțele armate și să treacă la atacul decisiv, dovedindu-se la înălțimea misiunii sale istorice de apărare a intereselor naționale ale întregului popor”¹⁰.

După cucerirea puterii de către clasa muncitoare și aliații săi, schimbare care a determinat întregul proces de dezvoltare a României,

¹⁰ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 49.

societatea noastră a cunoscut transformări radicale atât în structura sa de clasă, în viața economică, cât și în organizarea socială și de stat. Poporul român a parcurs o întreagă epocă istorică: de la orînduirea bazată pe exploatare și asuprire din trecut la orînduirea nouă, socialistă, în care, liber și stăpîn pe soarta sa, își făurește în mod conștient propria-i istorie; de la vechea Românie, cu o economie preponderent agrară, dependentă de marile monopoluri internaționale, la România de azi, cu o economie dinamică, o industrie și o agricultură în plin proces de dezvoltare și modernizare, cu un nivel de viață și de civilizație materială și spirituală tot mai ridicat.

Călăuzindu-se în întreaga sa activitate de marele adevăr exprimat de creatorii socialismului științific, potrivit căruia teoria revoluționară a proletariatului nu este o dogmă, ci o călăuză în acțiune, îmbogățită continuu de experiența mișcării revoluționare a partidelor comuniste și muncitorești, în confruntarea cu activitatea socială, P.C.R., posesor al unei bogate experiențe de peste 80 de ani, și-a stabilit linia strategică și tactică în funcție de interesele clasei noastre muncitoare, ale poporului român, și-a spus cuvîntul lucid și autoritar în toate problemele ce au frământat societatea românească.

În același timp, înțelegînd în mod just unitatea dialectică dintre patriotism și internaționalism, împletind răspunderile față de poporul român cu conștiința îndatoririlor internaționaliste, inspirîndu-se din experiența proprie și din experiența mișcării muncitorești internaționale, P.C.R. își aduce contribuția la rezolvarea marilor probleme care frământă lumea contemporană.

Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român, care a avut loc în noiembrie 1974, a apreciat că situația internațională actuală se caracterizează printr-o profundă ascuțire a contradicțiilor economice, sociale, naționale și politice la scară mondială, printr-un proces complex de re-așezare a relațiilor dintre state și grupări de state, proces care generează instabilitatea și insecuritatea în lume. Problemele internaționale au devenit și mai complexe datorită amplificării fără precedent a crizei sistemului capitalist, accentuată de fenomenele de penurie și criză în domeniile energiei, materiilor prime și alimentare, ca și pe plan financiar-valutar. Toate acestea creează, după părerea Partidului Comunist Român, grave pericole la adresa păcii și securității popoarelor. Totodată, Partidul Comunist Român apreciază că marile schimbări produse în dezvoltarea lumii contemporane, modificarea raportului de forțe în favoarea socialismului, păcii și democrației, acțiunea fără precedent a unor forțe sociale puternice — și, în primul rînd, a clasei muncitoare — care se pronunță în favoarea unei politici noi, pentru soluționarea pe cale pașnică și democratică a problemelor, rolul din ce în ce mai pregnant al popoarelor, ca adevăratele făuritoare ale istoriei, toți acești factori noi pot asigura transformarea în realitate a marilor posibilități ale omenirii, pot asigura realizarea unor noi relații internaționale, întemeiate pe deplina egalitate în drepturi a tuturor popoarelor, pe dreptul lor de a se dezvolta corespunzător propriei voințe, pe o conlucrare democratică în lume la rezolvarea problemelor de interes general ale comunității internaționale. „Se poate spune — afirma Raportul Comitetului Central al

partidului prezentat de secretarul său general tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al XI-lea — *că mai mult ca oricând vreodată în istoria omenirii, stă acum în puterea popoarelor să-și făurească propriul viitor, să deschidă o nouă eră de înflorire a civilizației umane*“. Tocmai de aceea, în condițiile actuale este necesară intensificarea luptei popoarelor, unitatea de acțiune a tuturor forțelor revoluționare, progresiste, democratice, patriotice și antiimperialiste din fiecare țară, pentru instaurarea unei noi ordini politice și economice internaționale, din care să fie excluse războiul și agresiunea, să fie eradicate practicile politicii imperialiste de forță, de dominație asupra altor popoare, să se realizeze măsuri efective de dezarmare, în primul rând de dezarmare nucleară, de retragere a forțelor armate de pe teritoriile altor state, între frontierele naționale, să fie depășit fenomenul subdezvoltării, să se asigure colaborarea neîngrădită, rodnică, între popoare.

Toate aceste mari probleme care preocupă omenirea vor putea fi soluționate numai pe calea înțelegerii între toate forțele democratice și progresiste, a unității lor de acțiune liber consimțită.

Detasament activ al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, Partidul Comunist Român acționează neabătut pentru întărirea unității țărilor socialiste, a partidelor comuniste, socialiste, radical-democratice, a mișcărilor de eliberare națională, a tuturor forțelor antiimperialiste, a popoarelor care se pronunță pentru o politică de destindere și pace.

Ca rezultat al desfășurării unei largi activități internaționale de colaborare multilaterală cu toate partidele frățești, cu toate țările și organizațiile politice care militează pentru dezvoltarea progresistă a societății, Partidul Comunist Român întreține relații de colaborare cu 89 de partide comuniste și muncitorești, cu 27 de partide socialiste, cu 68 de partide de guvernământ și alte partide democratice din țările în curs de dezvoltare, cu 11 mișcări de eliberare națională, cu alte partide revoluționare și democratice. El se afirmă ca un promotor neobosit al intensificării schimbului de păreri și experiență cu toate partidele frățești, în folosul luptei comune, al unității mișcării comuniste și muncitorești și al cauzei revoluționare în întreaga lume. În ultimii cinci ani, Partidul Comunist Român a avut aproape 600 de întâlniri bilaterale pentru schimb de păreri și experiență, la diferite niveluri, dintre care peste 200 de asemenea acțiuni cu partidele frățești din țările socialiste.

Prezența la cel de al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român a 139 de delegații și reprezentanți ai unor partide și organizații politice din 104 țări, unele prezente pentru prima oară la lucrările Congresului unui partid comunist, precum și mesajele trimise de alte numeroase partide care nu au putut participa direct, ilustrează străduința P.C.R. în vederea promovării țelurilor unității. Partidul consideră amplificarea continuă a legăturilor internaționale ca o contribuție concretă la cauza generală a unității de acțiune a detasamentelor înaintate ale clasei muncitoare, a tuturor forțelor democratice și progresiste, a întregului front antiimperialist al popoarelor.

Partidul Comunist Român acționează neabătut pentru dezvoltarea colaborării și solidarității cu *toate partidele comuniste și muncitorești*, al căror rol crește tot mai mult în organizarea și conducerea luptelor re-

voluționare de transformare a societății omenești, considerînd că aceasta constituie o necesitate pentru desfășurarea cu succes a noii politici mondiale, a cursului de colaborare și pace. El se preocupă constant pentru dezvoltarea prieteniei frățești, a colaborării trainice și multilaterale cu partidele comuniste și muncitorești din toate țările socialiste.

Acțiunea neabătută a Partidului Comunist Român pentru întărirea unității tuturor țărilor socialiste își găsește elocvent expresie în preocuparea manifestată pentru extinderea continuă, pe toate planurile, a legăturilor prietenești cu aceste țări, pentru ridicarea permanentă a conlucrării lor pe o treaptă superioară, în scopul afirmării tot mai puternice, între țările socialiste, a raporturilor noi, menite să ofere lumii un exemplu de colaborare rodnică între națiuni, care să ducă la sporirea prestigiului și influenței socialismului pe arena mondială.

Potrivit concepției P.C.R., interesele fundamentale ale clasei muncitoare, ale poporului din fiecare țară socialistă, pe de o parte, și solidaritatea, colaborarea dintre țările socialiste, internaționalismul proletar, pe de altă parte, sînt strîns legate între ele, se condiționează și se completează reciproc. Dezvoltarea fiecărui stat socialist, înflorirea fiecărei națiuni constituie o premisă majoră a întăririi colaborării și solidarității dintre statele socialiste, căci numai țări socialiste independente, egale în drepturi și prospere pot participa în mod eficient la diviziunea internațională socialistă a muncii, pot realiza o cooperare rodnică; în același timp, sensul colaborării între țările socialiste nu poate fi decît acela de a favoriza dezvoltarea și propășirea fiecărui stat socialist și, prin aceasta, întărirea forțelor și pozițiilor mondiale ale socialismului.

Cu aceeași consecvență înfăptuiește P.C.R. linia dezvoltării legăturilor de colaborare și solidaritate cu *partidele comuniste și muncitorești din celelalte țări ale lumii*. Partidul Comunist Român și-a manifestat și își manifestă activ solidaritatea cu lupta partidelor frățești din țările capitaliste pentru drepturi și libertăți democratice, împotriva dominației monopolurilor, prin mobilizarea largă a tuturor forțelor sociale interesate în înfăptuirea unor adînci prefaceri democratice de natură să deschidă calea spre socialism.

Dezvoltînd ample relații de colaborare cu toate partidele comuniste, Partidul Comunist Român acționează consecvent pentru realizarea unei unități noi a mișcării comuniste și muncitorești, calitativ superioare, liber consimțită, care, pornind de la concepția marxist-leninistă, de la diversitatea condițiilor în care acționează partidele, de la varietatea formelor de trecere la socialism, să se bazeze pe principiile independenței și autonomiei fiecărui partid, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne, pe respectarea dreptului fiecărui partid de a-și elabora linia politică generală, tactica și strategia, metodele și formele de activitate potrivit condițiilor concrete, pe principiile solidarității și întrajutorării tovarășești, ale internaționalismului proletar. P.C.R. acționează consecvent pentru abordarea oricăror probleme divergente prin discuții tovarășești, de la partid la partid, în spirit de receptivitate și stimă reciprocă, cu grija de a face să prevaleze ceea ce este comun — ideologia marxist-leninistă, aspirațiile și țelurile comune.

Este cunoscută stăruința neabătută cu care Partidul Comunist Român se pronunță și militează pentru eliminarea definitivă a practicilor de natură să dăuneze unității — atît etichetarea, blamarea sau con-

damnarea altor partide, cât și ingerințele în treburile interne. Întărirea unității întregii mișcări comuniste și muncitorești mondiale constituie obiectivul central al activității internaționale a P.C.R.

În același timp, pornind de la realitățile lumii contemporane, care atestă creșterea și diversificarea uriașă a forțelor ce se pronunță pentru transformarea vechii societăți, împotriva politicii imperialiste de agresiune, dominație și dictat, pentru democrație, progres și pace, de la convingerea că adâncirea proceselor noi pozitive de pe arena internațională reclamă acțiunea comună a acestor forțe, conlucrarea dintre diferitele detașamente și organizații ale clasei muncitoare, Partidul Comunist Român acționează neabătut pentru conlucrarea și întărirea unității între toate detașamentele clasei muncitoare — forța fundamentală a procesului revoluționar — a diferitelor organizații politice și sociale muncitorești, ca și ale tineretului, femeilor, țăranimii, intelectualității.

În acest context, P.C.R. acordă o atenție deosebită relațiilor cu partidele socialiste și social-democrate. Experiența partidului nostru în lupta pentru eliberarea de sub dominația fascismului, în lupta pentru cucerirea puterii politice și trecerea la revoluția și construcția socialistă demonstrează că unitatea de acțiune, colaborarea dintre comuniști, socialiști și social-democrați, dintre toate organizațiile muncitorești este o cerință obiectivă a creșterii rolului clasei muncitoare, al forțelor progresiste din fiecare țară, a desfășurării cu succes a luptei de transformare revoluționară a societății. „Dezvoltarea socială contemporană, evenimentele internaționale — subliniază Programul Partidului Comunist Român — impun mai mult ca oricând întărirea pe baze noi a unității clasei muncitoare, a tuturor forțelor revoluționare, progresiste. O importanță primordială are, în această direcție, dezvoltarea continuă a colaborării și unității dintre comuniști și socialiști. În vederea realizării acestui țel este necesar să se pornească de la ceea ce unește, de la experiența pozitivă de pînă acum și să se acționeze din ambele părți pentru depășirea oricăror greutăți, spre a se ajunge la o adevărată reconciliere istorică între partidele comuniste și socialiste, la întărirea colaborării lor“. Unitatea de acțiune dintre comuniști și socialiști trebuie să constituie coloana vertebrală a unității tuturor forțelor care se opun politicii imperialiste de forță și amenințarea cu forța, luptă pentru dezarmare și securitate, pentru progres economic și social.

O însemnătate capitală pentru lichidarea definitivă a politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, pentru afirmarea drepturilor tuturor popoarelor de a fi stăpîne pe destinele lor are solidaritatea internaționalistă a țărilor socialiste, a partidelor comuniste cu mișcările de eliberare națională, cu statele care au pășit pe calea dezvoltării independente, cu partidele lor de guvernămînt. Partidul Comunist Român dezvoltă relațiile cu organizațiile politice din statele care au pășit pe calea dezvoltării de sine stătătoare din Africa, Asia, America Latină, cu mișcările de eliberare din țările care se mai află sub dominația colonială. Legăturile dintre P.C.R. și aceste partide și mișcări sînt animate de spiritul de solidaritate internaționalistă, care își găsește expresia în sprijinul consecvent și multilateral față de eforturile noilor state pentru consolidarea bazelor economice ale independenței, pentru preluarea controlului asupra bogățiilor naționale și folosirea lor în vederea lichidării subdezvoltării, moștenire a trecutului de împilare, precum și în situarea

neclintită de partea popoarelor care, cu arma în mână, se ridică pentru sfărîmarea ultimelor redute ale colonialismului, împotriva tendințelor neocolonialiste, pentru lichidarea politicii rasismului și apartheidului.

În ultimii ani Partidul Comunist Român a stabilit raporturi de conlucrare activă cu 68 de formațiuni politice din țările în curs de dezvoltare, iar România a fost vizitată de 28 de delegații ale mișcărilor de eliberare națională, cu care au fost încheiate documente de mare importanță, marcînd primele recunoașteri internaționale ale acestor mișcări, ca reprezentante legitime ale popoarelor respective. Și în viitor, așa cum prevede Programul Partidului Comunist Român, această linie de sprijin și solidaritate activă va fi urmată cu consecvență, pînă la lichidarea definitivă a colonialismului, neocolonialismului și rasismului și, în continuare, în construirea vieții noi, independente a popoarelor eliberate, pe calea progresului economic și social.

Partidul Comunist Român se pronunță în principiu pentru o *unitate largă* cu toate forțele progresiste, democratice ale lumii, cu toate detașamentele frontului antiimperialist și acționează consecvent, în mod practic, în această direcție. Această linie neabătută a partidului își găsește reflectare în tot ceea ce întreprinde pe plan extern statul nostru, în politica sa orientată spre întărirea neîntreruptă a prieteniei cu țările socialiste, spre promovarea colaborării cu toate statele, fără deosebire de orînduire socială, spre întronarea unor raporturi de deplină egalitate, stimă și respect reciproc între toate națiunile lumii, spre dezvoltarea unui larg circuit mondial al schimburilor de valori materiale și spirituale, fără nici un fel de impedimente sau obstacole, spre crearea condițiilor de afirmare plenară, liberă și nestîngherită a tuturor popoarelor, spre triumful păcii și securității generale. România socialistă întreține raporturi diplomatice cu 120 de țări ale lumii și are legături economice cu peste 130 de state.

Pornind de la răspunderea istorică față de viitorul civilizației omenеști, Partidul Comunist Român consideră că trebuie găsite căile pentru întărirea colaborării tuturor forțelor revoluționare, progresiste în lupta pentru progres social, pentru pace, pentru dezvoltarea liberă și independentă a fiecărei națiuni pe calea civilizației și bunăstării. Concentrîndu-și eforturile pentru ridicarea pe o treaptă superioară a societății socialiste românești, Partidul Comunist Român participă activ la lupta generală a forțelor înaintate pentru inaugurarea unei ere noi în viața internațională, pentru ca sfîrșitul acestui secol să marcheze excluderea războaielor din viața internațională, eliberarea popoarelor de sub povara cheltuielilor militare și de spectrul pericolului nuclear, înfăptuirea aspirațiilor vitale de libertate și bunăstare ale tuturor națiunilor, de transformare a naturii și societății spre binele și fericirea omului.

Integrarea tot mai organică în viața societății – tendință fundamentală a creșterii rolului conducător al P.C.R.

OVIDIU TRĂSNEA

Congresul al XI-lea al partidului se înscrie în istoria milenară a patriei noastre prin adoptarea unor documente de o excepțională importanță politică și teoretică și în primul rând a *Programului Partidului Comunist Român* — Carta fundamentală ideologică, teoretică și politică a partidului, care deschide perspectiva unei epoci noi în dezvoltarea economico-socială a României, trasează linia strategică generală și orientările tactice pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea țării spre comunism. Întruchipînd voința și înțelepciunea colectivă a partidului, a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii, el exprimă, totodată, voința și năzuințele întregii națiuni, putînd fi denumit, pe drept cuvînt, cum releva tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat la Congres, „*Programul poporului român de ridicare a patriei pe culmile luminoase ale civilizației comuniste*”. Adeziunea entuziastă a comuniștilor, a tuturor celor ce muncesc, fără deosebire de naționalitate, la Program s-a vădit în puternicul avînt politic care a caracterizat ampla dezbatere publică ce a precedat Congresul al XI-lea.

Evenimentul electoral de la 9 martie a scos, de asemenea, în evidență aprobarea deplină, unanimă de către cetățenii țării a programului cu care Frontul Unității Socialiste s-a prezentat în alegeri, program în întregime inspirat din politica Partidului Comunist Român și întemeiat pe hotărîrile Congresului al XI-lea, pe Programul partidului. Votul de la 9 martie a ilustrat cu strălucită forță caracteristica fundamentală a vieții noastre sociale și a sistemului nostru politic: unitatea și coeziunea de nezdruccinat dintre partid și popor, faptul că partidul și poporul formează un tot unic, că cetățenii patriei văd în politica partidului propria lor politică, în Programul partidului, propriul lor program.

Toate acestea vin să confirme odată mai mult că concepția teoretică și programatică a marxiștilor români n-a fost o „plantă exotică” sădită din afară în solul social-politic al realităților românești, că locul central pe care-l ocupă partidul în sistemul social și politic al țării, rolul său de forță politică conducătoare a societății nu constituie un fenomen întîmplător sau rodul vreunei dorințe subiective; dimpotrivă, afirmarea partidului ca forță politică conducătoare a societății a fost și este rezultatul

unui proces obiectiv cu caracter legic al dezvoltării noastre istorice, al întregii activități a partidului în conducerea luptei clasei muncitoare, a oamenilor muncii din România pentru eliberarea socială și națională, pentru răsturnarea regimului capitalist și cucerirea puterii politice, pentru edificarea societății socialiste în patria noastră. Din primul moment al existenței sale partidul s-a dovedit puternic implantat în istoria socială și politică a patriei. Istoria poporului nostru, a mișcării revoluționare a proletariatului — sintetizată în Program — demonstrează cu putere că făurirea partidului politic al clasei noastre muncitoare, în 1893, apoi crearea Partidului Comunist Român, pe baza ideologiei marxist-leniniste, în mai 1921, prin transformarea Partidului socialist în partid comunist, au ridicat pe o treaptă superioară tradițiile de luptă ale maselor populare, ale forțelor progresiste, au marcat, totodată, pe plan politic, ideologic și organizatoric, noi etape în mișcarea revoluționară din țara noastră. Continuând aceste luminoase tradiții, partidul comunistilor s-a identificat întru totul cu năzuințele întregii națiuni, fiind primul și singurul partid politic din România care și-a făurit un titlu de onoare din lupta pentru dezvoltarea economico-socială a țării, pentru întărirea independenței și suveranității naționale, pentru o viață mai bună și îmbelșugată a întregului popor.

Factorul politic fundamental care a asigurat construcția victorioasă a socialismului în România a fost tocmai vasta muncă politică, organizatorică și ideologică desfășurată de partid în toate domeniile de activitate, iar marile realizări obținute demonstrează justetea politicii marxist-leniniste a partidului, faptul că el a pornit de la realitățile concrete — istorice, sociale și naționale ale țării noastre, găsind căile cele mai potrivite pentru înaintarea cu deplin succes pe calea făuririi noii orânduiri sociale. „Prin întreaga sa activitate — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat la cel de-al XI-lea Congres al P.C.R. — partidul nostru a demonstrat și demonstrează că nu are alt țel decât slujirea intereselor poporului, făurirea socialismului și comunismului în patria noastră, garantarea independenței și suveranității țării, victoria ideilor socialismului în țara noastră și în lume, dezvoltarea colaborării internaționale și instaurarea păcii pe planeta noastră”¹. Poporul s-a convins astfel prin propria sa experiență că partidul nostru comunist este exponentul fidel al intereselor sale vitale, călăuza sa înțeleaptă și încercată și de aceea îl înconjoară cu dragoste și devotament nețărmurit, considerându-l drept unic conducător al națiunii socialiste.

Și, într-adevăr, partidul reprezintă astăzi nucleul în jurul căruia gravitează întreaga societate și de la care iradiază energia și lumina ce pun în mișcare și asigură funcționarea întregului angrenaj al orânduiri noastre socialiste; el îndeplinește rolul de *centru vital al întregului nostru sistem social*. Partidul constituie astăzi o uriașă forță politică organizată care reunește mai mult de o cincime din populația activă a țării; din punct de vedere numeric, al compoziției sociale și naționale, partidul reflectă stadiul actual al dezvoltării societății noastre, schimbările produse în structura societății. Cuprinzând în rândurile sale pe cei mai înaintați oameni ai muncii, având organizații puternice în toate comparti-

¹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român*, București, Editura politică, 1974, p. 102.

mentele — ceea ce asigură cuprinderea nemijlocită a tuturor sectoarelor activității economico-sociale —, partidul este integrat puternic în societate, desfășoară o intensă și eficientă muncă politică, ideologică, organizatorică, de conducere directă și control, unind astfel forțele națiunii spre atingerea țelului fixat.

Așa cum sublinia secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvântarea la marea adunare populară de la 6 martie a.c., victoria socialismului nu înseamnă încheierea procesului revoluționar, dimpotrivă, activitatea de transformare revoluționară a societății se ridică pe o treaptă nouă, superioară. Trecerea la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate presupune amplificarea procesului revoluționar, care trebuie să cuprindă toate laturile vieții economico-sociale. Aceasta impune o luptă hotărâtă împotriva vechiului, a concepțiilor și mentalității retrograde, promovarea cu curaj a noului, afirmarea spiritului revoluționar, materialist-dialectic în întreaga viață socială.

Înaintarea ascendentă a procesului revoluționar dincolo de punctul deja atins și orientarea lui fermă spre cucerirea culmilor comunismului necesita o analiză profundă a drumului parcurs, o confruntare rodnică cu experiența realizată pe plan mondial, o analiză marxistă multilaterală a structurii actuale a sistemului nostru social, descifrarea clarvăzătoare a tendințelor dinamicii sale viitoare în lumina îmbinării dialectice a cerințelor legilor generale cu particularitățile naționale concrete, elaborarea obiectivelor și căilor, a strategiei și tacticii transformării revoluționare a României pe drumul făuririi celei mai drepte orînduiri, comunismul. Acestei necesități obiective i-a răspuns elaborarea Programului partidului.

Izvorînd dintr-o asemenea cerință obiectivă, Programul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism confirmă, în același timp, maturitatea deplină a principalului factor subiectiv, a partidului comunistilor români de a satisface această necesitate la un nivel științific și cu o forță prospectivă care-l situează în primele rînduri ale mișcării comuniste mondiale. Acest lucru n-ar fi fost posibil fără climatul înnoitor inaugurat în istoria socialistă a patriei de Congresul al IX-lea, care a deschis o nouă perioadă în activitatea partidului, în dezvoltarea socialistă a țării.

Potențarea spiritului creator în domeniul teoriei și practicii revoluționare constituie trăsătura fundamentală a acestei perioade, care-și găsește momentul de vîrf tocmai în elaborarea Programului partidului. În acest sens este evidentă și pilduitoare unitatea de concepție și continuitatea în conținutul tezelor formulate și măsurilor preconizate în documentele partidului din ultimul deceniu și substanța teoretică și practic-normativă a Programului, care le confirmă și le dezvoltă. Programul cuprinde o serie de teze de mare importanță teoretică și practică, atît pentru partidul și poporul nostru, cît și pentru cauza socialismului în general, pentru reconfigurarea structurii și relațiilor sistemului internațional, ele reprezentînd o substanțială îmbogățire a categoriilor filozofiei și științelor sociale marxiste, un aport de mare însemnătate al partidului nostru, care poartă amprenta personalității strălucite a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la dezvoltarea creatoare a teoriei și practicii revoluționare.

Între acestea, pe un loc de primordială importanță se situează cele privind rolul și funcțiile partidului comunist în procesul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și al înaintării României spre comunism.

Pornind de la învățătura marxist-leninistă și sintetizând propria experiență acumulată, Partidul Comunist Român a elaborat un ansamblu de idei și teze referitoare la locul și funcțiile partidului revoluționar al clasei muncitoare în procesul construirii și dezvoltării societății socialiste. În ultimul deceniu, caracterizat printr-o efervescentă activitate creatoare, aceste idei și teze au fost încheiate într-o concepție coerentă, armonioasă privind sensul, modalitățile și căile de îndeplinire a rolului conducător al partidului, rol care, pe măsura avansării construcției socialiste, crește necontenit, dobândind noi valențe calitative. Ea și-a găsit o strălucită și concentrată formulare în Program.

De altfel, un element esențial al profunde sale semnificații *politico-ideologice* rezidă în faptul că Programul este o pregnantă confirmare a modului în care partidul își înțelege și realizează rolul său de forță politică conducătoare a societății. Relevând responsabilitățile tot mai mari ce revin acestuia în noile condiții istorice, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că partidul are datoria de a uni eforturile întregului popor în vederea realizării programului de dezvoltare economico-socială a țării, dar, totodată, și de a elabora și cristaliza concepția științifică despre evoluția societății noastre. „Partidul trebuie să fie nu numai — și nu în primul rând — conducătorul problemelor curente, conducătorul administrativ, ci conducătorul politic-ideologic al societății. În acest spirit lui îi revine datoria de a se preocupa de dezvoltarea concepției științifice materialist-dialectice și istorice despre lume și viață, pe baza noilor cuceriri ale științei, inclusiv ale științei conducerii sociale”². Or, elaborarea Programului răspunde integral acestor înalte exigențe, fiind o dovadă impresionantă a forței politice și teoretice a partidului, a capacității sale de a aborda creator și multilateral ansamblul problemelor naționale și internaționale care jalonează mersul ascendent al României socialiste, pe baza dezvoltării concepției marxist-leniniste în aplicarea sa concretă la condițiile specifice ale României, ale trăsăturilor fundamentale ale epocii contemporane. Spiritul ce îl caracterizează este cel pe care el însuși îl definește ca fiind esențialmente propriu unui partid consecvent marxist-leninist: „A fi revoluționar, a fi comunist înseamnă a fi explorator îndrăzneț al noului, a privi întotdeauna înainte către ceea ce se dezvoltă, a gândi cutezător pe baza experienței revoluționare a maselor, a acționa pentru unirea eforturilor acestora în vederea transformării revoluționare a societății”³. Acest spirit călăuzește consecvent și abordarea sensului și modalităților creșterii rolului conducător al partidului, ca centru vital al națiunii noastre socialiste, al întregului nostru sistem social.

În stabilirea rolului și răspunderilor ce-i revin în etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și trecerii spre comunism, partidul

² Nicolae Ceaușescu, *Expunere la deschiderea colocviului privind problemele științei conducerii societății*. 6 martie 1972, București, Editura politică, 1972, p. 21—22.

³ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Editura politică, 1975, p. 153.

pornește de la concepția materialist-istorică privind originea și rolul istoric al partidelor politice în general, al partidului revoluționar al clasei muncitoare în special. „Partidul Comunist — se subliniază în Program — s-a născut odată cu dezvoltarea proletariatului ca clasă, cu asumarea conștiință de către acesta a rolului istoric ce-i revine în realizarea progresului social“⁴.

Se știe că apariția și afirmarea clasei muncitoare pe arena socială și politică au însemnat ridicarea pe o treaptă superioară a rolului maselor în făurirea istoriei și, în același timp, constituirea unui nou tip de mișcare politică, întemeiată pe existența unui partid de mase, al cărui program — minimal și maximal — este fundamentat de o concepție științifică globală despre societate și istorie, în care liniile esențiale ale acțiunii politice, strategia și tactica mișcării sînt fondate pe o analiză științifică a istoriei în genere, a epocii moderne în particular, pe descifrarea tendințelor obiective, legice ale acesteia.

În acest context, rolul partidului este considerat în legătura sa intimă cu misiunea istorică a proletariatului de a propăria al capitalismului și de constructor conștient al unei noi orînduirii sociale. Proletariatul este singura clasă din istorie care, prin revoluția profundă pe care o realizează, nu numai că nu tinde să-și permanentizeze dominația sau să se limiteze la propria sa emancipare social-economică și politică, ci urmărește eliberarea de exploatare și asuprire a tuturor oamenilor muncii, desființarea claselor, adevărata *emancipare umană*, cum spunea Marx, adică emanciparea reală și totală a omului și societății, a omului în și prin societate, prin făurirea celei mai drepte orînduirii, comunismul. Partidul său marxist-leninist reprezintă factorul politic conștient căruia îi revine misiunea de covîrșitoare însemnătate istorică de a conduce acest proces revoluționar, de a ridica pe trepte tot mai înalte de conștientizare acțiunea transformatoare a clasei muncitoare și a celorlalte categorii de oameni ai muncii pentru realizarea cerințelor obiective ale progresului istoric. Tocmai de aceea partidul se consideră o formațiune politică cu caracter istoricește determinat, a cărui existență și al cărui rol decurg din legitatea obiectivă a dezvoltării sociale. „Partidul — subliniază Programul — va exista atîta timp cît își va exercita misiunea de a conduce transformarea revoluționară a societății, edificarea socialismului și comunismului. Partidul va dispărea treptat, odată cu dispariția claselor, cu omogenizarea deplină a societății comuniste. Procesul de dispariție a partidului se va realiza, în mod evolutiv, prin integrarea sa în viața societății, prin participarea tot mai organică a membrilor de partid la întreaga viață socială în strînsă legătură cu masele populare. Acest proces, care se va încheia în societatea comunistă deplină, trece în mod obligatoriu prin întărirea și dezvoltarea la cel mai înalt nivel a rolului conducător al partidului în societate“⁵.

Aceste teze au o însemnătate științifică și practic-politică primordială. Concepția pe care o conțin este expresia înaltei conștiințe de sine teoretice a partidului nostru comunist și, totodată, a exemplării sale responsabilități, ca forță politică conducătoare, față de îndeplinirea misiunii

⁴ *Ibidem*, p. 111.

⁵ *Ibidem*, p. 111—112.

istorice a clasei muncitoare și față de destinele poporului român. Această concepție prospectivă dezvăluie cu claritate dialectica istorică a evoluției partidului însuși și a rolului său în contextul sistemului social global, privit în dinamica sa revoluționară. Apărut și dezvoltându-se ca o formațiune politică generată de înseși interesele și năzuințele poporului, implantat puternic, prin rădăcini adânci, în viața și istoria poporului, a societății noastre, partidul își definește rolul și sensul devenirii sale *în cadrul și în perspectiva* dezvoltării societății, a poporului însuși, angajat ireversibil, sub conducerea sa, în procesul construirii comunismului. Nefiind o „parte” suprapusă societății, ci avangarda ei conștientă, factorul politic coordonator, unificator și dinamizator al poporului, catalizatorul creației istorice conștiente a maselor, partidul concepe și realizează creșterea rolului său conducător în societate printr-o *integrare* tot mai accentuată, mai firească, mai organică în viața acestuia în scopul ridicării întregii societăți, în perspectiva istorică, la nivelul de conștiință și capacitatea de acțiune a avangardei. Este, firește, o operă istorică, de durată care va transforma *radical* natura relațiilor sociale, prin schimbările produse în existența socială ca și prin modelarea și remodelarea continuă, în spiritul principiilor și valorilor socialismului și comunismului, a purtătorilor — individuali și colectivi — ai acestor relații.

Fundamentarea științifică a concepției privind rolul conducător al partidului în procesul revoluționar al construcției societății comuniste, necesitatea întăririi și dezvoltării sale — ca generalizare teoretică a experienței istorice și a tendințelor devenirii sale — reprezintă, totodată, un răspuns dat acelor opinii care, desconsiderând particularitățile determinismului social, afirmă că pe măsura avansării edificării socialismului rolul partidului, ca factor politic, ar descrește, după cum demonstrează caracterul eronat, subiectivist al acelor teze care pretind că rolul conducător al partidului n-ar mai fi necesar, întrucât ar prejudicia dezvoltarea socială, împiedicând acțiunea „liberă” a legilor obiective.

O importanță teoretică și practic-normativă uriașă, de vădită semnificație internațională, au în această privință și tezele care prefigurează sensul, modalitatea și finalitatea creșterii rolului conducător al partidului, relevînd cu deosebită forță faptul că integrarea tot mai organică a partidului în viața societății nu reprezintă o modalitate între altele, ci tocmai tendința fundamentală a creșterii rolului său conducător. „Existența partidului — precizează Programul — se va împleti tot mai strîns, mai organic, cu viața întregului popor. Ridicarea treptată a conștiinței maselor largi populare la nivelul conștiinței și responsabilității sociale a membrilor partidului, contopirea pînă la urmă, din punct de vedere al conștiinței, a celor fără de partid cu membrii partidului vor duce la contopirea partidului cu masele. Aceasta va însemna un salt calitativ uriaș în dezvoltarea societății. În vederea realizării acestei perspective își stabilește partidul rolul și răspunderile sale actuale și de viitor”⁶. Găsim aici exemplul magistral al unei concepții dialectice în virtutea căreia sarcinile prezente sînt stabilite nu numai pe baza generalizării experienței parcurse, a analizei multilaterale a realităților, ci și în lumina exigențelor viitorului, care sintetizează finalitatea exercitării și creșterii rolului conducător al partidului.

• *Ibidem*, p. 112.

Elaborînd strategia făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării României spre comunism, fundamentînd obiectivele acesteia și stabilind căile de înfăptuire a acestor obiective, Congresul al XI-lea a subliniat responsabilitățile sporite care revin partidului în noua etapă istorică, necesitatea creșterii rolului său conducător în cadrul sistemului nostru politic și în ansamblul societății. Amplificarea procesului revoluționar, proprie noii etape, se manifestă atît prin caracterul său *atotcuprinzător* cît și prin *profunzimea* sa. Cunoscuta teză a lui Marx, după care „odată cu profunzimea acțiunii istorice va crește amploarea masei care o înfăptuiește” reprezintă pentru actuala etapă un principiu de acțiune politică și o condiție a eficienței ei revoluționare. De aceea, realizarea marelui program elaborat de partid cere o activitate intensă, multilaterală atît din partea comunistilor cît și din partea întregului popor, ridicarea nivelului *calitativ* al muncii în toate domeniile, fundamentarea pe baza cuceririlor cunoașterii moderne a întregii opere de edificare a socialismului. Totodată, progresul neîntrerupt al societății noastre impune întronarea în *întreaga* viață socială a unui puternic spirit revoluționar, a exigenței și combativității comuniste, a dinamismului și concepției creatoare, novatoare a partidului nostru. Tocmai aceste cerințe evidențiază necesitatea integrării tot mai profunde, mai organice, a partidului, a organelor și organizațiilor sale, a tuturor membrilor săi în viața societății ca modalitate fundamentală a creșterii rolului său conducător.

Accentuîndu-se funcția sa de centru vital al întregului sistem social, funcționarea normală a partidului reprezintă condiția *sine qua non* a conducerii unitare a tuturor domeniilor vieții economice și sociale, a dezvoltării continue a societății socialiste. De aci preocuparea sa constantă, crescîndă pentru a-și perfecționa neîncetat propria structură și activitate politică, ideologică și organizatorică, formele și organismele prin care își exercită rolul conducător în societate.

Privit el însuși ca sistem, partidul și-a definit cu deplină claritate liniile de dezvoltare care să asigure creșterea continuă a rolului său conducător, în spiritul integrării sale organice în viața societății. În acest sens se subliniază necesitatea creșterii în continuare a rîndurilor partidului — factor primordial al sistemului nostru politic — cu cei mai înaintați oameni ai muncii din toate domeniile de activitate, concomitent cu înarmarea politico-ideologică tot mai terneinică a cadrelor, a tuturor comunistilor, a maselor de oameni ai muncii. În această direcție un rol uriaș îl are Programul partidului, care constituie o călăuză sigură pentru toți comunistii, pentru întregul popor, în munca și lupta pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și edificarea comunismului în România. Ridicarea calitativă a conștiinței și activității comunistilor reprezintă o condiție esențială pentru integrarea lor efectivă în viața economico-socială, în participarea lor nemijlocită, substanțială, în colectivul în care lucrează, la soluționarea concretă a problemelor construcției socialiste, cu atît mai mult cu cît, după cum subliniază Programul, toți comunistii trebuie să-și aducă contribuția la conducerea diferitelor sectoare de activitate în spiritul politicii partidului, la unirea eforturilor generale ale oamenilor muncii.

În același sens al inserțiunii organice a partidului în viața societății trebuie considerat rolul important al activității cadrelor revoluționare, a militanților și conducătorilor politici, cărora, în noile condiții, li se cere

o înaltă pregătire politică și de specialitate. În spiritul unității dintre caracterul științific și cel democratic al conducerii proprii partidului nostru, Programul subliniază că contribuția cadrelor de conducere, a personalităților politice la organizarea și conducerea activității revoluționare, la progresul societății este condiționată de măsura în care ele se identifică cu idealurile maselor, cu interesele națiunii, se ridică la nivelul înțelegerii cerințelor obiective ale dezvoltării sociale, al cunoașterii științifice a legităților care guvernează procesul edificării societății socialiste și comuniste. Criteriile stabilite, în perioada premergătoare Congresului al XI-lea, pentru a putea fi ales în organele de partid la diferitele eşaloane, hotărîrea specială adoptată după Congres privind îndatoririle membrilor Comitetului Central al partidului sînt manifestări ale grijii conducerii de partid pentru ca activitatea tuturor organelor alese să se desfășoare consecvent în spiritul întăririi rolului conducător al partidului prin participarea și încadrarea nemijlocită a cadrelor la conducerea efectivă a vieții sociale. Întărirea organizatorică a partidului, aplicarea fermă și consecventă a principiului centralismului democratic, dezvoltarea democrației interne și stimularea inițiativei organizațiilor de partid în înfăptuirea neabătută a rolului lor politico-ideologic, întărirea unității politice și organizatorice a partidului și respectarea strictă a disciplinei de partid, promovarea spiritului critic și autocritic și cultivarea spiritului de exigență, inițiativă și responsabilitate în îndeplinirea sarcinilor, promovarea și efectivizarea principiului conducerii și muncii colective — toate acestea sînt direcții de acțiune care potențează rolul conducător și coordonator al partidului în întreaga viață socială.

În condițiile perfecționării continue a relațiilor de producție, a organizării, conducerii și planificării științifice a activității sociale, creșterea rolului conducător al partidului prin integrarea organică a comuniștilor în viața economico-socială are implicații deosebit de importante și nemijlocite asupra stilului conducerii, a metodelor de muncă ce trebuie să se bazeze pe *convingere* și nu pe metode de comandă sau pe transferul unor practici administrative în munca de partid. Aceasta pune în lumină însemnătatea covîrșitoare a muncii politico-educative, a realizării depline a programului politico-ideologic al partidului. Un rol uriaș în această direcție revine Codului principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste, aprobat de Congresul al XI-lea, ale cărui prevederi trebuie să devină îndrumar de conduită în societate al comuniștilor, al tineretului revoluționar, al tuturor oamenilor muncii din patria noastră. Elaborarea unui asemenea cod pune în lumină importanța politică primordială a așezării tuturor relațiilor sociale, a comportamentului individual pe baza sănătoasă și stimulatorie a principiilor sale. Tocmai pentru că socialismul presupune, odată cu dezvoltarea puternică a forțelor de producție, cu afirmarea largă a cuceririlor revoluției științifice-tehnice în producția materială și în viața socială, cu înfăptuirea unei conduceri științifice a societății, cu dezvoltarea democrației socialiste, crearea unor raporturi noi între oameni, de solidaritate și ajutor reciproc, dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor, creșterea responsabilității fiecărui cetățean față de interesele generale ale colectivității, ale patriei, aplicarea fermă și consecventă în viață a eticii și echității socialiste. Noua societate este de neconceput fără plămădirea unui om nou, înaintat, cu o

înaltă conștiință umanistă, cu o gândire cutezătoare, revoluționară, capabil să înțeleagă legile dezvoltării sociale, comandamentele istoriei, să acționeze în spiritul cerințelor obiective ale progresului, pentru înfăptuirea mărețelor idealuri ale comunismului.

Creșterea rolului conducător al partidului, perfecționarea organizării și conducerii sociale prin ridicarea nivelului activității membrilor și organizațiilor de partid în toate compartimentele și la toate nivelurile vieții economico-sociale se leagă, astfel, organic de dezvoltarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii, de lărgirea orizontului lor de cultură și al cunoștințelor lor profesional-științifice și de dezvoltarea conștiinței lor politice, etice, civice. Ele apar drept componente inseparabile ale transformărilor revoluționare pe drumul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și condiții esențiale ale înfăptuirii acestor transformări.

În felul acesta, integrarea tot mai organică a partidului în viața societății se realizează ca un factor de accelerare a transformărilor sociale structurale, obiective în direcția omogenizării crescînde a societății și totodată ca o premisă subiectivă necesară pentru potențarea rolului integrator și omogenizator al partidului însuși, în întărirea unității socialiste a poporului, pe linia transformării sale, în perspectivă, în poporul muncitor unic al societății comuniste.

În același timp, această modalitate de integrare a partidului în viața societății, prin asigurarea conducerii de către comuniști a organismelor sociale dinlăuntrul lor, într-o manieră operativă și efectivă, prin cunoașterea nemijlocită a problemelor este de natură să stimuleze perfecționarea funcționării întregului organism social în conformitate cu valorile socialismului și comunismului, prevenind și combătînd orice alterare sau denaturare a lor, manifestările reale sau posibile de formalism și birocratism, de rutină și șablonism, de inerție și conservatorism, dar și de anarhie și indisciplină în viața socială, contribuind la potențarea rolului inovației sociale, a promovării consecvente a noului, a spiritului revoluționar nu numai în elaborarea liniei politice generale ci și în înfăptuirea concretă a acesteia, în activitatea curentă, cotidiană, colectivă și individuală, la scară macro și microsocială.

Stăruind asupra însemnătății principiale a realizării necesare a creșterii rolului conducător al partidului prin integrarea tot mai organică a activității membrilor, organizațiilor și organelor sale în viața societății, Programul precizează : „Conducerea de către partid trebuie să se exercite nu din afară, ci dinăuntrul organismelor sociale, de stat și economice. Acesta constituie procesul firesc, legic al creșterii continue a rolului conducător al partidului, al întăririi unității întregului popor în jurul său, al ridicării conștiinței generale a maselor populare, al participării tot mai active a poporului la conducerea societății”⁷. Această precizare pune în lumină legătura indisolubilă dintre creșterea rolului conducător al partidului și adîncirea și perfecționarea continuă a democrației socialiste, prin valorificarea superiorității sale ca nou tip istoric de democrație, care se realizează ca suveranitate efectivă a poporului, ca putere a poporului, prin popor și pentru popor.

⁷ *Ibidem*, p. 116.

În Raportul prezentat la Congresul al XI-lea tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că numai asigurând realizarea democrației socialiste reale putem înfăptui cu succes Programul partidului, politica sa internă și externă. „Pornim neabătut de la principiul marxist-leninist că dezvoltarea democrației socialiste, făurirea conștientă de către popor a propriei sale istorii constituie o necesitate obiectivă a edificării noii orânduiri. Numai împreună cu întregul popor vom asigura victoria societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului pe pământul României”⁸.

Deschizînd o largă viziune prospectivă, Programul relevă totodată că pe această cale se va ajunge în societatea comunistă, în mod obiectiv, la dispariția funcțiilor partidului, la încheierea misiunii sale istorice de formațiune politică cu caracter istoricește determinat, la dispariția partidului însuși ca structură politică distinctă. În perspectiva dezvoltării comuniste, societatea își va crea propria ei organizare în scopul dirijării proceselor economico-sociale și al educației maselor populare, întrucît comunismul nu se va caracteriza prin dispariția funcțiilor sociale de organizare și educație, ci prin exercitarea acestora în mod democratic de către poporul însuși.

Totodată Programul subliniază că în realizarea obiectivelor trecerii spre comunism, trebuie să pornim de la necesitatea întăririi partidului, a rolului său politic, tocmai pentru că acesta este procesul legic, dialectic al evoluției sale istorice.

Expresie a caracterului consecvent marxist-leninist și profund creator al activității teoretice și practice a întregului partid, a secretarului său general, concepția armonios încheată privind rolul conducător al partidului în procesul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și al construcției comuniste reprezintă o contribuție de seamă la tezaurul gîndirii și experienței marxist-leniniste mondiale. Ea are o importanță hotărîtoare pentru avansarea continuu ascendentă a procesului revoluționar pe pământul României, proiectînd, totodată, o revelatoare lumină asupra dinamicii întregului nostru sistem politic, care poartă amprenta rolului și evoluției factorului său primordial, partidul comunist.

⁸ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român*, p. 81.

General și particular în revoluția democrat-populară din România

MIHAI FĂTU

După cum este cunoscut, generalul și particularul nu există în forme pure, detașate una de cealaltă, ci se regăsesc îngemănați în unul și același obiect sau proces, inclusiv în cele cu caracter social-istoric. Definind sensul pe care dialectica marxistă îl dă raportului dintre general și particular, în cunoscuta sa lucrare *În jurul problemelor dialecticii*, V. I. Lenin spunea că „Generalul nu există decît în particular. Orice particular este (într-un fel sau altul) general. Orice general este (o părțică sau o latură sau esență) a particularului. Orice general înglobează doar cu aproximație toate obiectele particulare. Orice particular nu intră decît incomplet în general etc., etc.”¹. Rezultă deci că în realitatea obiectivă — materială sau socială — generalul este cuprins în universul infinit al elementelor particulare, care îi conferă varietatea, îi determină contururile, îi asigură consistența, că cele două laturi nu coexistă una alături de cealaltă, ci se întrepătrund dialectic în conținutul și forma aceluiasi fenomen, obiect sau proces social-istoric, determinîndu-se și condiționîndu-se reciproc². Raportînd cele două categorii ale dialecticii la specificul temei noastre, subliniem că prin general avem în vedere trăsăturile fundamentale ale revoluțiilor democrat-populare desfășurate după ce-l de-al doilea război mondial și care se regăsesc, într-un mod sau altul, materializate în procesele revoluționare desfășurate în fiecare sau aproape în fiecare caz, iar prin particular înțelegem modul concret pe care l-a îmbrăcat acest proces revoluționar în România. Referindu-ne la procesul istoric extrem de complex desfășurat în România după cel de-al doilea război mondial, vom selecta din vastul arsenal procesual și faptic numai cîteva laturi — care evidențiază pregnant că revoluția democrat-populară din România, ca de altfel din fiecare țară care a cunoscut un astfel de fenomen istoric, a fost produsul acestei întrepă-

¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 29, Editura politică, București, 1966, p. 298.

² Vezi Petru Pănzaru, *General și particular în revoluția și construcția socialistă*, în *Marxismul și contemporaneitatea*, Editura politică, București, 1968, p. 120—131.

trunderi dialectice, între cele două laturi ale unuia și aceluiași proces istoric revoluționar, diferit însă din multe puncte de vedere.

În acest sens remarcăm ca o primă trăsătură fundamentală a revoluțiilor democrat-populare, în genere, că ele au rezultat din ascuțirea extremă a contradicțiilor sociale și politice, existente anterior izbucnirii celui de-al doilea război mondial, precum și din apariția unor noi contradicții, ca urmare a dezlănțuirii și desfășurării marii conflagrații mondiale³. Acest „ghem” original de contradicții a pus cu acuitate pe prim plan, în fața popoarelor respective, sarcina soluționării lor prin înfăptuirea unor transformări revoluționare radicale în structura economică și social-politică a societății. În cursul acestui proces revoluționar urmau, deci, să fie înfăptuite o seamă de prefaceri profunde reclamate de întregul flux istoric specific pe care a evoluat fiecare țară și popor pînă la dezlănțuirea războiului, precum și alte transformări ce decurgeau nemijlocit din consecințele ocupației și aservirii străine, ale războiului. Aceasta a determinat, ca o trăsătură generală, ca procesul de prefacere revoluționară a societății, desfășurat după cel de-al doilea război mondial într-o seamă de țări din Europa și Asia, să fie o continuare firească, iar pe multe planuri și un anumit timp chiar o contopire, a luptei de rezistență antihitleristă și de eliberare națională a popoarelor respective. Astfel, într-un anumit sens, revoluția democrat-populară a fost produsul nemijlocit al acestei adînci răscoliri ce a avut loc în cadrul lăuntric al fiecărei țări, precum și pe plan mondial, în timpul și ca urmare a războiului. A rezultat de aici faptul că sarcinile ce trebuiau rezolvate în cursul revoluțiilor democrat-populare nu s-au rezumat la cele reclamate istoricește de lupta pentru progres general, ci a cuprins o gamă mult mai largă de transformări cu caracter social-politic, economic, național izvorite direct din efectele războiului și care s-au inter-pătruns organic cu cele anterioare, vechi. Ca urmare, revoluțiile democrat-populare au căpătat un conținut mult mai bogat, mai variat sub aspectul ariei de probleme ce trebuiau rezolvate, concomitent cu amplificarea laturilor contradictorii ale acestora. În acest sens edificator este și exemplul României.

În ceea ce privește factorii obiectivi și subiectivi care au generat revoluția democrat-populară în țara noastră trebuie remarcat că ei s-au creat pe parcursul unui secol de frământări și lupte sociale. În acest răstimp, România se găsea în cursul desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice. În concepția Partidului Comunist Român, procesul de desăvîrșire a revoluției burghezo-democratice nu avea sarcina să netezească căile pentru dezvoltarea capitalismului, ci, dimpotrivă, să acumuleze factorii obiectivi și subiectivi necesari trecerii la revoluția și construcția socialismului. Faptul că la noi această revoluție s-a dezvoltat nemijlocit din lupta antifascistă și de eliberare națională a poporului român, că ea a fost, din multe puncte de vedere, o continuare și o amplificare a acestei lupte, a determinat în mare măsură gama sarcinilor specifice, precum și fizionomia revoluției democrat-populare.

³ Vezi Vladimir Zaharescu, *Cu privire la dialectica generalului și particularului în revoluția și construcția socialistă*, în „Anale de istorie”, nr. 2/1973, p. 117—118.

În România, revoluția democrat-populară a început odată cu insurecția națională antifascistă și antiimperialistă din august 1944, care a avut ca principale rezultate: răsturnarea regimului de dictatură militară-fascistă, scoaterea României din coaliția „Axei” și din războiul hitlerist contra U.R.S.S. și participarea ei cu întregul potențial economic, uman și militar, alături de U.R.S.S. și celelalte țări din coaliția Națiunilor Unite, începînd din 23 August 1944, la războiul antihitlerist, pînă la victoria de la 9 mai 1945. În același timp, insurecția „a deschis calea eliberării definitive a României de sub dominația imperialistă, a înfăptuirii năzuințelor poporului român de a fi liber și stăpîn pe bogățiile și munca sa, pe propriul său destin. Aceasta a inaugurat epoca unor profunde transformări revoluționare, democratice în societatea românească, a cuceririi puterii de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea și masele largi populare”⁴. Această particularitate s-a repercutat pe foarte multe planuri în procesul dezvoltării ulterioare a revoluției democrat-populare din România. În primul rînd, de aici a rezultat faptul că punînd pe prim plan sarcinile reclamate de necesitatea istorică obiectivă a desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, în contextul căreia problema agrară a continuat să ocupe locul central, poporul român a trebuit să rezolve, în același timp, și alte sarcini izvorîte din situația concret-istorică a României, printre care: participarea efectivă și pînă la capăt la războiul antihitlerist, pentru deplina eliberare a patriei de sub dominația fascistă și consolidarea independenței și suveranității naționale; defascizarea și democratizarea vieții publice interne și crearea în țară a unui regim de largi libertăți democratice care să permită poporului român să-și afirme și înfăptuiască opțiunile sale cu privire la conținutul și natura orînduirii sociale; redresarea economiei naționale greu afectată de dominația nazistă și de război; instaurarea unui guvern care, prin alcătuirea sa social-politică, să contribuie nemijlocit la înfăptuirea acestor transformări ș.a.m.d.

Acestor sarcini care vizau transformări esențiale în fizionomia lăuntrică a societății românești li s-au adăugat altele rezultate din situația internațională a României de după cel de-al doilea război mondial. Din acest punct de vedere trebuie subliniat că rolul hotărîtor jucat de Uniunea Sovietică în zdrobirea Germaniei naziste, schimbarea hotărîită a raportului de forțe pe plan mondial în favoarea democrației și socialismului, colaborarea și intrajutorarea reciproc avantajoasă dintre România și Uniunea Sovietică au constituit factori care au influențat pozitiv procesul revoluționar intern. În același timp, după cum bine se știe, deși a fost una din țările care a adus o contribuție importantă la înfrîngerea Germaniei naziste, totuși României nu i-a fost conferită calitatea de cobeligerantă la acest război în cadrul Națiunilor Unite, fiind considerată, din punct de vedere juridic, o țară învinsă. Această situație particulară a țării noastre a influențat sensibil viața politică internă, cursul și particularitățile revoluției noastre democrat-populare. În procesul revoluționar au trebuit rezolvate, așadar, o sumă de sarcini

⁴ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 52.

care vizau crearea climatului intern și internațional necesar deplinei normalizări a raporturilor dintre România și Națiunile Unite, afirmării ei în planul relațiilor internaționale ca o forță activă a colaborării în folosul păcii, progresului, democrației și socialismului.

Toate aceste coordonate pe care a evoluat România în anii revoluției democrat-populare au determinat un anumit dispozitiv al forțelor de clasă și politice, a raporturilor dintre diferite clase și grupuri sociale, partide și organizații politice. Principalul element în acest domeniu l-a constituit faptul că în perioada ce a urmat insurecției din august 1944 în scena vieții politice au fost prezente, cu revendicări proprii, toate acele clase și grupuri sociale, partide și organizații politice care au participat la lupta de rezistență antihitleristă și la înfăptuirea insurecției: clasa muncitoare, forța socială hotărâtoare, conducătoare; țărănimea; păturile sociale mijlocii ale populației; intelectualitatea; importante cercuri ale burgheziei. Acest mozaic de forțe sociale era reprezentat politicește de: Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Frontul plugarilor — organizație democratică a țăranimii; Uniunea oamenilor muncii maghiari — organizație democratică a maselor muncitoare maghiare din România; Uniunea patriotică — organizație democratică a intelectualității; Sindicatele unice revoluționare; organizații democratice revoluționare de tineret, femei, care toate reprezentau masele muncitoare, forțele revoluționare progresiste și democratice, pe de o parte, iar de cealaltă parte se aflau Partidul Național-Țărănesc — Maniu, Partidul Național-Liberal — Brătianu, cercurile palatului regal, care reprezentau forțele reacționare.

Covârșitoarea majoritate a națiunii române, masele largi ale celor ce muncesc, forțele democratice revoluționare au imprimat procesului de renaștere democratică din România un curs mereu ascendent, în timp ce virfurile reacționare ale claselor exploatare raliat în jurul monarhiei și al principalelor partide politice burgheze au încercat să stăvilească acest proces, să readucă România pe coordonatele politice și social-economice ale sistemului capitalist. Pe acest fond, în societatea românească contradicțiile cu caracter social — îndeosebi dintre clasa muncitoare și burghezie, dintre țăranime și moșierime, ca și alte contradicții cu caracter social-economic, amplificate în timpul dictaturii militare-fasciste și al dominației Germaniei naziste — au început să-și recapete actualitatea în plenitudinea lor, reprezentând factori motrici de dinamizare a procesului istoric. Este un mare merit istoric al Partidului Comunist Român că în acest complex și contradictoriu peisaj politic și social, folosind și aplicând în mod creator marxism-leninismul la condițiile concret istorice ale țării noastre, a reușit să descifreze și să înțeleagă sensurile obiective ale procesului istoric, să definească sarcinile de ordin strategic și tactic, să organizeze și să conducă forțele sociale și politice, angajate în lupta împotriva reacțiunii.

O dominantă a revoluțiilor democrat-populare în ansamblu, inclusiv din România, a constituit-o *lupta pentru cucerirea puterii*.

În concepția politică, tactică, în activitatea de organizare și conducere a maselor desfășurate de partidul nostru a fost limpede de la început faptul că problema fundamentală a revoluției, inaugurată de insurecție, era problema cuceririi puterii politice în stat, punerea de

acord a acesteia cu sarcinile istorice obiective care se ridicau în fața poporului, transformarea puterii într-un instrument eficace în mîna forțelor revoluționare înaintate, pentru asigurarea progresului social-politic în favoarea celor ce muncesc.

În cazul țării noastre, lupta pentru putere dintre forțele democrat-revoluționare și reacțiune a început imediat după victoria insurecției din august, fiind determinată, în mare măsură, și de modul în care această problemă și-a găsit soluționarea după răsturnarea regimului de dictatură militară-fascistă. În acest sens, de remarcat este faptul că guvernul instaurat la 23 August 1944, alcătuit din reprezentanții principalelor forțe sociale și politice participante la acțiunile de răsturnare a dictaturii militare-fasciste, scoaterea țării de sub dominația Germaniei naziste și alăturarea ei coaliției antihitleriste — de la comuniști la partidele burgheze și cercurile palatului regal —, a avut ca principal obiectiv înfăptuirea pînă la capăt a sarcinilor cu caracter național antihitlerist ale poporului român, îndeplinindu-și în acest sens mandatul⁵. Raportat însă la perspectiva dezvoltării țării pe calea înfăptuirii unor transformări structurale, care, prin urmările lor, afectau interesele și pozițiile claselor exploatatoare, îndeosebi ale moșierimii, el nu putea să se înscrie la nivelul cerințelor pe care le ridica în chip obiectiv istoria, nu putea să joace în această perspectivă un rol înaintat, progresist. În afară de aceasta, trebuie luat în seamă faptul că unii membri ai acestui cabinet au început, prin intermediul departamentelor pe care le conduceau, să ia măsuri directe pentru stăvilirea mișcării revoluționare. S-a impus, astfel, necesitatea imperioasă a instaurării unui guvern care să reprezinte interesele fundamentale ale poporului român, în stare să înfăptuiască acele transformări menite să asigure progresul multilateral al țării pe coordonatele reclamate de procesul istoric obiectiv în care se găsea țara.

Înțelegînd această necesitate, Partidul Comunist Român a elaborat în a doua jumătate a lunii septembrie 1944 soluțiile tactice ca și programul menit să ducă la unirea tuturor acelor forțe ale națiunii care erau interesate în renașterea democratică a țării, în înfăptuirea unor transformări de structură în conținutul și esența orînduirii social-politice existente pe calea desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, în realizarea celorlalte sarcini istorice care se impuneau. În proiectul de Platformă a Frontului Național Democrat, elaborat de Comitetul Central al Partidului Comunist Român și publicat la 26 septembrie 1944, însoțit apoi de toate forțele revoluționare, progresiste și democratice, a fost definit un amplu program revoluționar care viza reorganizarea pe baze noi, democratice a societății, la realizarea căruia era chemată covîrșitoarea majoritate a poporului român, fiind, în același timp, imperios necesară instaurarea unui guvern real democratic, preluarea puterii de către forțele înaintate ale societății.

Noul organism politic preconizat — Frontul Național Democrat — a fost conceput de partidul comunist ca o largă coaliție de forțe sociale, politice, naționale, capabile și interesate să contribuie, într-un mod sau

⁵ Vezi Paraschiva Nichita, *Despre regimul politic din România în perioada 23 August 1944 — 6 martie 1945*, în „Anale de istorie”, nr. 6/1974, p. 26.

altul, dintr-un motiv sau altul, la procesul general de renaștere democratică a țării: clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, păturile sociale mic-burgheze, precum și importante cercuri ale burgheziei — rolul conducător revenindu-i clasei muncitoare⁶. Această politică de alianță, caracterizată prin suplețe și elasticitate, ca și vasta activitate politică și organizatorică desfășurată de partidul comunist, a condus la crearea în țară a unui front democratic larg, care se opunea reacțiunii și milita pentru dezvoltarea țării pe calea revoluției populare. În cadrul Frontului Național Democrat, partidul comunist a fost motorul acțiunii de atragere rapidă a maselor la lupta revoluționară, pentru înfăptuirea de jos, peste capul cercurilor reacționare din guvern și din organele locale ale puterii, a unor transformări revoluționare; F.N.D. a fost folosit, așadar, nu numai ca organism politic de opoziție față de cercurile reacționare, ci și ca instrument de participare a maselor la exercitarea puterii de stat. Forța socială fundamentală, conducătoare a luptei poporului a fost clasa muncitoare, element care, ca și în celelalte țări, a hotărât întregul curs ascendent al revoluției.

În situația în care cercurile reacționare aflate la putere se opuneau unor măsuri radicale pe linia înlăturării tuturor elementelor provenite de la vechiul regim, fascist, încercînd să se prevaleze de prezența acestora în diferite verigi ale aparatului de stat în vederea conservării rînduielilor social-politice existente, partidul comunist a organizat largi acțiuni de masă pentru preluarea diferitelor organe ale administrației de stat și transformarea acestora în bastioane ale revoluției. Pînă în februarie 1945, covîrșitoarea majoritate a primăriilor, preturilor și prefecturilor au fost preluate de către forțele democratice. S-a creat, astfel, din punctul de vedere al modului de exercitare a puterii de stat, o situație originală, și anume: cercurile reacționare, care aveau poziții precumpănitoare în cele trei guverne ce s-au succedat la cîrma țării după 23 August 1944, nu puteau exercita puterea în stat după bunul lor plac prin intermediul organelor locale ale puterii. Acest fenomen, alături de creșterea vertiginoasă a luptei revoluționare a maselor, a condus la continua izolare a reacțiunii în viața politică și de stat, la îngustarea posibilităților ei de a influența hotărîtor mersul evenimentelor, la schimbarea neconținută a raportului de forțe sociale și politice în favoarea democrației, a revoluției, creîndu-se, astfel, premisele instaurării puterii democrat-revoluționare la 6 martie 1945.

Problema formelor și metodelor luptei revoluționare a ocupat un loc central în întreaga activitate politică și organizatorică a partidului nostru în acest timp. Pornind de la condițiile interne și internaționale favorabile, *partidul comunist a făcut totul pentru asigurarea dezvoltării pașnice a revoluției, pentru evitarea ciocnirilor violente, sîngeroase. În același timp însă el a luat toate măsurile pentru eventualitatea în care reacțiunea ar fi încercat să se cramponeze de pozițiile deținute în viața politică și de stat și să împiedice preluarea puterii de către forțele revoluționare, muncitorești-țărănești, recurgînd la lupta armată. Și tre-*

⁶ Dr. Gheorghe Zaharia, Ion Alexandrescu, dr. Mihai Fătu, Paraschiva Ni-chita, dr. Constantin Olteanu, Gheorghe Țuțui, Vladimir Zaharescu, *România în anii revoluției democrat-populare. 1944—1947*, Editura politică, București, 1971, p. 87—91.

buie remarcat că în încheștarea dintre forțele revoluționare și reacțiune care a avut loc în acest timp reacțiunea nu de puține ori a recurs la argumentul armelor. În preajma zilei de 6 martie 1945 au fost pregătiți peste 70 000 luptători din Formațiunile de luptă patriotică pentru a interveni în cazul în care reacțiunea ar fi încercat să împingă lupta politică din interior pe panta războiului civil⁷. Evenimentul de la 6 martie 1945 — instaurarea guvernului revoluționar-democratic condus de eminentul om politic și de stat, patriot înflăcărat, Dr. Petru Groza a însemnat o schimbare profundă în însăși conținutul social-politic al regimului politic din țara noastră: instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor. Caracterizând împrejurările istorice care au condus la această hotărâtoare prefacere revoluționară în puterea de stat din România, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază faptul că istoria „a consemnat că instaurarea guvernului de la 6 martie nu a fost un act politic întâmplător sau efectul unei simple conjuncturi, ci rezultatul unor crâncene bătălii de clasă, revoluționare, în care victorioasă a ieșit clasa muncitoare, forțele revoluționare, democratice, care, în strânsă unitate, au reușit să lichideze împotrivirea acerbă a reacțiunii și să cucerească pe cale revoluționară puterea politică în stat⁸. Deși în acest guvern au participat și reprezentanți ai unor cercuri ale burgheziei care se declaraseră de acord cu o serie de transformări preconizate de F.N.D., totuși nu a fost diminuat caracterul profund revoluționar al puterii, întrucât rolul precumpănitor în guvern l-au avut reprezentanții clasei muncitoare și ai țăranimii. Partidul comunist a devenit principalul partid de guvernământ, cel care a inspirat și determinat întreaga activitate a guvernului. Participarea la guvern a reprezentanților burgheziei prin gruparea liberală condusă de Gh. Tătărescu a contribuit la continua izolare a principalelor forțe burghezo-moșierești, la pregătirea condițiilor necesare înlăturării definitive a acestora din viața politică a țării. Instaurarea guvernului revoluționar-democrat a creat premisele rezolvării depline a problemei puterii în favoarea forțelor revoluționare muncitorești-țăranesti care militau pentru socialism. Acest tip de putere era corespunzător revoluției democrat-populare, din punct de vedere social, al relațiilor de producție, al esenței de clasă a transformărilor ce urmau a se înfăptui în baza economică a societății, constituind, în același timp, un important factor în amplificarea și radicalizarea procesului revoluționar, consolidarea rolului maselor muncitoare și al partidului comunist în întreaga viață economică și social-politică a țării. Alegerile parlamentare din noiembrie 1946, care au dat țării un parlament cu o covârșitoare majoritate democrat-revoluționară, au jucat un rol deosebit de important în acest sens.

Anul 1947 a consemnat noi elemente de ordin calitativ și cantitativ pe linia încheierii procesului de desăvârșire a revoluției burghezo-democratice, a înfăptuirii sarcinilor revoluției democrat-populare. A sporit sensibil rolul statului în controlul și dirijarea proceselor economice, partidul comunist, care deținea pîrghii hotărâtoare în aparatul de

⁷ *România în anii revoluției democrat-populare. 1944—1947*, p. 122.

⁸ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la marea adunare populară, cetățenească din Capitală. 6 martie 1975*, Editura politică, București, 1975, p. 9—10.

stat, inclusiv în cel cu caracter economic, a devenit tot mai hotărît forţa politică de guvernămînt — cu rol precumpănitor în determinarea dimensiunilor şi conţinutului politicii economice statale, în ciuda faptului că burghezia continua să deţină principalele mijloace de producţie⁹. A crescut, de asemenea, rolul clasei muncitoare şi al maselor de bază ale ţăranimii în întreaga viaţă politică şi social-economică a ţării, alianţa muncitorească-ţărănească reprezentînd tot mai evident forţa socială care a hotărît cursul istoriei noastre spre socialism. Ca urmare a acestor acumulări se apropia de sfîrşit şi etapa colaborării în cadrul guvernului între reprezentanţii maselor muncitoare şi cei ai burgheziei; în prima decadă a lunii noiembrie 1947 a avut loc înlăturarea din guvern a grupării burgheze liberale. *Aceasta a constituit o nouă etapă, calitativ superioară, în lupta pentru preluarea puterii politice de către forţele revoluţionare ce militau pentru trecerea mai departe a ţării spre socialism. Prin conţinutul său social-politic, de clasă, guvernul reprezenta, după înlăturarea elementelor burgheze, tipul puterii de stat necesar trecerii la edificarea socialismului.* Existenţa monarhiei constituia însă, deşi ultimul, totuşi un important stîlp în structura statului nostru pentru forţele ce se împotriveau evoluţiei ţării spre socialism. Se puneau, aşadar, sarcina înlăturării imediate a monarhiei, curăţirii şi din acest punct de vedere a drumului necesar înaintării ţării spre socialism. Sîntem, astfel, în faţa unui inedit în ceea ce priveşte momentul înlăturării monarhiei sub aspectul priorităţii îndeplinirii sarcinilor revoluţiei burghezo-democratice. Dealtminteri, în această privinţă revoluţia noastră populară ocupă un loc aparte faţă de alte ţări în care s-a desfăşurat o astfel de revoluţie şi unde s-au ridicat sarcini legate de necesitatea înlăturării monarhiilor. În întreaga desfăşurare a revoluţiei populare, partidul nostru a pregătit constant condiţiile înlăturării monarhiei fără a formula anterior lozinci îndreptate nemijlocit împotriva instituţiei monarhice şi a reprezentantului acesteia. Această tactică a partidului nostru comunist a izvorît din unele particularităţi concrete privitoare la modul în care monarhul şi cercurile palatului regal s-au raportat la anumite sarcini cu caracter naţional antifascist ce s-au ridicat în faţa poporului român în perioada luptei pentru răsturnarea regimului de dictatură militară-fascistă şi a participării ţării la războiul antihitlerist. Pornind de la faptul că cercurile din jurul regelui, ca şi monarhul personal au făcut parte dintre forţele care au participat la acţiunea de arestare a guvernului generalului Antonescu, că au fost favorabile ieşirii României din coaliţia Axei, precum şi participării ţării la războiul împotriva Germaniei naziste etc., partidul comunist nu a ridicat — în lozincile tactice ale epocii — sarcina înlăturării monarhiei decît numai în acea fază a revoluţiei democrat-populare în care monarhia devenise principala frînă în calea trecerii ţării la o nouă etapă a dezvoltării sale — revoluţia socialistă, iar principalele forţe ale reacţiunii care se împotriveau acestui curs fuseseră deja învinse. În felul acesta monarhia a fost ultimul compartiment al vechiului sistem politico-social şi statal care a fost eliminat atunci cînd toţi ceilalţi factori favorizanţi, absolut

⁹ Vezi Constantin Olteanu, 1947. *Un an de transformări revoluţionare în România*, Editura politică, Bucureşti, 1972.

necesari, au fost pregătiți și în măsură să asigure succesul în această confruntare cu forțele retrograde ale trecutului. *Înlăturarea monarhiei și proclamarea României ca Republică populară, la 30 decembrie 1947, marchează, în dezvoltarea revoluției noastre populare, încheierea procesului de desăvîrșire a revoluției burghezo-democratice și trecerii nemijlocite la revoluția socialistă.* Așadar, lupta pentru instaurarea puterii politice muncitorești-țărănești în perioada revoluției democrat-populare a îmbrăcat în România caracterul unui proces care s-a dezvoltat și cristalizat pe parcurs, pregătind condițiile trecerii la socialism.

Ca și în toate celelalte țări unde a fost prezent fenomenul revoluționar la care ne referim și în România lupta pentru puterea politică în stat s-a interpenetrat și interferat organic cu înlăturarea unor transformări profunde în fizionomia socială și politică a societății, în structura de clasă și în baza economică, corespunzător conținutului și sarcinilor acestei revoluții. Știut este că în unele țări, conținutul de clasă, social-economic al acestor transformări a îmbrăcat, încă în această perioadă, un caracter dominant socialist, iar în altele, inclusiv România, un caracter general-democratic, cu unele elemente socialiste, dar care, *în linii fundamentale*, nu a afectat baza economică a societății burgheze, relațiile de producție capitaliste, ci numai pe cele rezultate din menținerea unor resturi feudale. Cea mai importantă dintre aceste transformări a fost reforma agrară care a dus la lichidarea marii proprietăți funciare moșierești în agricultură, prin exproprierea tuturor moșierilor care posedau o suprafață mai mare de 50 ha, inclusiv a inventarului agricol aferent terenului expropriat, împrumutându-se cu pământul expropriat aproape un milion de țărani. În același timp, în urma reformei agrare au fost lichidate ultimele resturi ale relațiilor de producție feudale din raporturile sociale de la sate, curățindu-se terenul pentru progresul forțelor de producție, al vieții materiale și spirituale în societatea românească. În situația în care cercurile reacționare din guvern se opuneau rezolvării acestei sarcini, Partidul Comunist Român a chemat și organizat țărănimea să treacă cu de la sine putere peste capul reacțiunii din guvern și din aparatul de stat la exproprierea, pe cale revoluționară, a moșierimii. Încă înainte de instaurarea guvernului de la 6 martie 1945, din inițiativa partidului comunist au fost organizate și trimise la sate mii de echipe muncitorești care au ajutat țărănimea în lupta ei pentru înlăturarea pe cale revoluționară a reformei agrare. Ca urmare, în momentul instaurării guvernului revoluționar democratic exproprierea moșierimii a fost, în linii mari, terminată, guvernului revenindu-i sarcina de a legifera acest act revoluționar și de a reglementa procesul de împrumutare. În această adevărată revoluție agrară s-a cimentat alianța dintre clasa muncitoare și țărănime, fenomen care va juca un rol hotărîtor în întregul proces revoluționar ulterior. Îmbinarea luptei pentru putere cu lupta pentru înlăturarea pe cale revoluționară a reformei agrare, precum și a altor transformări cu caracter social-economic, a constituit o importantă trăsătură a revoluției noastre democrat-populare, a tacticii partidului comunist în această revoluție. Prin aceasta, pozițiile cercurilor reacționare ale claselor exploatatoare au fost asaltate treptat și pe toate planurile, ceea ce a condus la îngrădirea

și izolarea lor continuă în sferele fundamentale ale vieții politice și social-economice, în final fiind înlăturate de la putere deplin și definitiv, prin cucerirea puterii politice de către oamenii muncii.

Factorul politic hotărîtor care a organizat, condus și asigurat mer-sul ascendent al revoluției noastre populare și trecerea la edificarea noii orînduiri — socialismul — a fost Partidul Comunist Român, care a știut să folosească cu înțelepciune condițiile interne și internaționale, pentru înfăptuirea cu succes a transformărilor revoluționare cerute de procesul istoric obiectiv din interior. Referindu-se la experiența partidului nostru în organizarea luptei revoluționare din acești ani, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că Partidul Comunist Român a putut să-și îndeplinească rolul istoric datorită faptului că în întreaga sa activitate s-a călăuzit după concepția marxist-leninistă, știind să aplice în mod creator adevărurile general-valabile ale teoriei revoluționare a proletariatului, legitățile obiective ale dezvoltării sociale la condițiile concrete din țara noastră. „Numai datorită capacității de a îmbina în mod armonios legitățile generale cu condițiile concret istorice, economice, sociale, naționale — arată secretarul general al P.C.R. — a fost posibil ca partidul nostru să elaboreze o linie politică justă și să acționeze în mod corespunzător pentru realizarea ei în practică“, precum și pentru faptul că el „și-a identificat întreaga sa ființă cu interesul maselor muncitoare, cu năzuințele poporului spre dreptate și libertate națională și socială“¹⁰.

Experiența țării noastre în înfăptuirea revoluției democrat-populare relevă, totodată, în mod pregnant că rolul hotărîtor în acest proces a revenit forțelor interne, luptei maselor populare pentru transformarea revoluționară a societății.

Aceste cîteva trăsături ale revoluției democrat-populare din țara noastră converg cu prisosință spre concluzia că în acest fenomen istoric își găsesc o armonioasă și originală întruchipare particularul și generalul, naționalul și internaționalul în revoluție, că cele două laturi, a căror determinare obiectivă a fost evocată prin cele de mai sus, au constituit cadrul care a dat formă și conținut revoluției populare din România. Indiferent de formele pe care le-au îmbrăcat, de conținutul de clasă al transformărilor concrete, revoluțiile democrat-populare ce au avut loc după al doilea război mondial, cea din România inclusiv, au dus popoarele dintr-o serie întreagă de țări spre socialism, au inaugurat o eră cu totul nouă în istoria acestor popoare și a lumii.

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 640.

Din legăturile internaționaliste dintre mișcarea muncitorească din România și Ungaria

GHEORGHE UNC, LADISLAU GERGELY

Încă de la apariția sa, cu peste un secol în urmă, mișcarea muncitorească din România a împletit neobosit slujirea plină de abnegație a intereselor poporului român cu fidelitatea neclintită față de internaționalismul proletar.

Detășament activ al mișcării muncitorești internaționale, Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, creat în 1893, avea înscris în programul său principiul solidarității de clasă a muncitorilor din toată lumea. „Adînc pătrunsă de solidaritatea internațională a tuturor popoarelor muncitoare, — se arăta în programul P.S.D.M.R. — social-democrația română va îndeplini toate îndatoririle ce urmează din această solidaritate”¹. În acest spirit, mișcarea muncitorească din România a întreținut legături cu prima Internațională, făurită de Marx și Engels, a dat tribut de sînge pe baricadele Comunei din Paris, s-a numărat printre fondatorii Internaționalei a II-a, în cadrul căreia reprezentanții clasei muncitoare din România s-au situat pe poziții înaintate, consecvent marxiste, a organizat în fiecare an manifestări cu prilejul zilei de 1 mai, ziua solidarității internaționale a celor ce muncesc, a avut legături strînse cu Fr. Engels, V. I. Lenin și cu alți conducători ai unor partide și organizații socialiste din diferite țări etc. Pe linia internaționalismului proletar, organizațiile muncitorești din România întrețineau contacte largi cu organizațiile similare din alte țări, se intrajutorau cu acestea în timpul acțiunilor revendicative.

Legături strînse de solidaritate s-au statornicit de timpuriu între mișcarea muncitorească din România și Ungaria. Clasa muncitoare din cele două țări a ridicat pe noi trepte, superioare vechile și bogatele tradiții de luptă comună împotriva asupririi și nedreptăților sociale, a militat pentru statornicirea unor relații de prietenie între cele două popoare. Relevînd acest fapt, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta : „În mod deosebit, mișcările revoluționare, clasa muncitoare, în frunte cu comuniștii, au afirmat cu tărie necesitatea prieteniei româno-ungare, ca o condiție a victoriei în lupta co-

¹ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900, Editura politică, București, 1969, p. 56.

mună pentru dreptate și libertate socială și națională, au militat fără preget pentru apropiere și solidaritate între cele două popoare”².

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, legăturile dintre mișcarea muncitorească din România și Ungaria s-au exprimat prin participări reciproce la congresele celor două partide muncitorești, mesaje de salut, contacte între militanți ai partidelor respective, prin desfășurarea unor acțiuni de solidaritate etc.

Astfel, la Congresul al II-lea al P.S.D.M.R. (aprilie 1894) conducerea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din Ungaria a trimis un mesaj de salut „tînărului și vigurosului Partid socialist democrat român, care ocupă deja, grație devotamentului și energiei voastre, un loc însemnat printre partidele socialiste ale continentului”³. Socialiștii unguri au trimis mesaje de salut și la congresele al III-lea (aprilie 1895), al IV-lea (aprilie 1897) și al VI-lea (aprilie 1899) ale Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România. La rîndul lor, socialiștii români au trimis telegrame de salut congreselor Partidului Social-Democrat Muncitoresc din Ungaria.

La începutul secolului nostru I. C. Frimu a avut un schimb de scrisori cu militantul socialist ungar Szabó Ervin cu privire la tranzitul spre Rusia, prin România și Ungaria, a literaturii revoluționare ruse, editată în occident⁴.

Legături cu mișcarea muncitorească din România a avut și militantul socialist ungar Manó Buchinger, care a participat la Congresul Partidului Socialist din România din iunie 1912. Aducînd salutul social-democrației ungare socialiștilor români, Manó Buchinger declara că a citit cu interes „admirabila lucrare a lui Gherea, «Neoioabăgia»”⁵.

Pe lîngă aceste manifestări ale legăturilor internaționaliste dintre socialiștii români și unguri, un aspect important al solidarității dintre mișcările muncitorești din cele două țări vecine l-a reprezentat solidaritatea, sprijinul lor reciproc în lupta împotriva exploatării și asupririi. Răspunzînd unui apel al conducerii Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România de a lua atitudine împotriva asupririi românilor din Transilvania de către clasele dominante austro-ungare, Partidul Social-Democrat Muncitoresc din Ungaria, printr-o scrisoare trimisă Congresului al II-lea al P.S.D.M.R. (aprilie 1894), asigura : „Puteți conta pe noi că vom face tot ce ne stă în putere pentru a pune capăt acestor mașinațiuni ale burgheziei, care n-au alt scop decît să excite pe proletari de limbi diferite unii în contra altora, pentru a ușura subjugarea lor de apăsătorul comun”⁶.

Presă socialistă și muncitorească din România de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor a relatat pe larg despre lupta

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 6, Editura politică, București, 1972, p. 953

³ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, p. 244.

⁴ A. Porțeanu, *Legături între Szabó Ervin și I. C. Frimu*, în „Magazin istoric”, anul V, nr. 9 (54), septembrie 1971, p. 58—59 ; L. Gergely, *Date noi în legătură cu transportul literaturii revoluționare ruse prin România (1900—1904)*, în *Comunicările sesiunii științifice anuale a cercetătorilor de la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.*, București, 1970, p. 107—119.

⁵ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, Editura politică, București, 1968, p. 388.

⁶ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, p. 243—244.

de clasă a proletariatului ungar, despre succesele obținute pe linia organizării sale politice și profesionale ⁷.

În luptele purtate de muncitorii și țăranii unguri în această perioadă, alături de sprijinul internaționalist al mișcării muncitorești din alte țări, s-a evidențiat și cel al proletariatului român. La Congresul al V-lea al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, din aprilie 1898, s-a propus o moțiune de protest — votată în unanimitate de delegați — împotriva actelor de violență cu care guvernul burghezo-moșieresc ungar a înăbușit mișcările țărănești din Ungaria ⁸.

Ample mișcări de solidarizare cu lupta muncitorilor unguri pentru vot universal, pentru drepturi și libertăți democratice au avut loc în România în 1912. Congresul Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România din iunie 1912 a adoptat o moțiune, prin care, salutind „memoria tovarășilor căzuți pe baricadele Budapestei pentru cucerirea votului universal“, urau proletariatului ungar „izbindă deplină“ în lupta sa dreaptă ⁹.

La rîndul ei, mișcarea muncitorească din Ungaria s-a solidarizat cu lupta proletariatului român. Au fost cazuri, de exemplu, în timpul grevelor tipografilor din Ploiești (1890), grevei generale a tăbăcarilor din Craiova (1912) ș.a., cînd patronii, pentru a înlocui pe muncitorii greviști, au încercat să aducă lucrători din Budapesta, care, din solidaritate de clasă, au refuzat să facă jocul exploatatorilor. Mai mult, muncitorii unguri au expediat ajutoare materiale în sprijinul greviștilor.

Marea răscoală a țăranilor din 1907 a avut un ecou deosebit de puternic în Ungaria. Presa muncitorească și socialistă ungară a prezentat pe larg desfășurarea evenimentelor din România anului 1907, publicînd ample articole de analiză a cauzelor răscoalei, făcînd numeroase analogii cu situația din Ungaria, a evidențiat învățămintele ce se puteau trage din această ridicare la luptă a țăranimii române. Relatînd cu simpatie despre lupta țăranilor din România, organul central al socialiștilor unguri, „Népszava“, evidențiază faptul că în unele centre — ca, de exemplu, la Brăila, Ploiești —, țăranii au fost sprijiniți și de muncitori ¹⁰.

Bogatele tradiții de solidaritate frățească dintre mișcarea muncitorească din România și Ungaria s-au ridicat pe o treaptă mai înaltă după primul război mondial și, mai ales, după crearea partidelor comuniste în cele două țări.

Prima conflagrație mondială, cu tot cortegiul său de suferințe și privațiuni, a agravat în numeroase țări, dar mai ales în cele beligerante, contradicțiile sociale. În condițiile creșterii nemulțumirilor și a radicalizării maselor pe plan internațional, victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a stimulat lupta clasei muncitoare de pretutindeni împotriva exploatării și asupririi. În faza finală a războiului și în primii ani postbelici, mișcările revoluționare din numeroase țări europene s-au transformat în răscoale, în revoluții burghezo-democratice sau în revoluții proletare. În

⁷ Mișcarea muncitorească din România. 1893—1900, Editura politică, București, 1965, p. 400.

⁸ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915, p. 372.

⁹ Ibidem, p. 572.

¹⁰ A. Deac, 1907 văzut peste hotare, Editura științifică, București, 1967, p. 104—131.

toamna anului 1918, ca urmare a luptelor de eliberare socială și națională a popoarelor din monarhia austro-ungară, precum și în urma înfringerilor militare suferite de Puterile centrale, Imperiul habsburgic s-a destrămat, pe ruinele sale apărînd noi state naționale, iar altele, cum a fost și România, și-au desăvîrșit unitatea statală.

Sub imperiul luptei clasei muncitoare și a maselor populare, la 16 noiembrie 1918 Ungaria s-a proclamat republică independentă. Actul abolirii monarhiei a fost primit cu satisfacție de mișcarea muncitorească din România. La adunarea populară din fața parlamentului din Budpesta, care a avut loc cu acest prilej, a fost auzit și salutul muncitorimii din România. „Am venit aici — a spus în cuvîntul său Ioan Petringenaru — ca socialiști români, să dăm dovadă că ne bucurăm că între frații noștri maghiari s-a născut Ungaria republică” ; el a arătat că și muncitorii români, care luptă „pentru idealul republican”, vor răsturna și vor prefăce în țandări tronul, proclamînd „România republică”¹¹.

La 21 martie 1919, proletariatul ungar a instaurat Republica Ungară a Sfaturilor, moment important în istoria mișcării revoluționare internaționale.

Partidul Socialist din România și, împreună cu el, Comisia Generală a Sindicatelor au salutat cu căldură cucerirea puterii de către proletariatul ungar. În instrucțiunile date de conducerea Partidului Socialist se recomanda organizațiilor sale, membrilor de partid să-și exprime solidaritatea și să sprijine revoluția socialistă din Ungaria¹². La 9 mai 1919, o delegație a socialiștilor români s-a prezentat la ministrul de interne căruia i-a făcut cunoscută opoziția Partidului Socialist față de acțiunea trupelor române, aflate atunci pe teritoriul Ungariei, împotriva Republicii Ungare a Sfaturilor¹³.

În pofida greutăților provocate de starea de asediu și de cenzură, organul central al partidului, „Socialismul”, a publicat, la 24 martie 1919, apelul guvernului revoluționar ungar prin care anunța că „proletariatul Ungariei a luat în mînă, începînd de astăzi, întreaga putere”. Unele dintre evenimentele cele mai însemnate din cele 133 de zile glorioase ale proletariatului ungar — cum au fost, de exemplu, Congresul Partidului Socialist-Comunist, adoptarea Constituției Republicii Ungare a Sfaturilor, promulgarea decretelor de către puterea muncitorească-țăărănească și altele — au fost prezentate și comentate pe larg în presa muncitorească centrală și locală din România¹⁴.

Exprimarea publică a acestei poziții a contribuit într-o mare măsură la afirmarea în opinia publică progresistă din România a unui sentiment de simpatie față de revoluția proletară din Ungaria. O strălucită manifestare a solidarității proletariatului român cu lupta proletariatului din Ungaria a reprezentat-o greva generală din 21 iulie 1919. Cu toate piedicile puse de autorități, greva generală la București, Ploiești, Galați, Brăila,

¹¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 57, dosarul nr. 7751, fila 7.

¹² Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (Citat în continuare A.I.S.I.S.P.), cota A-III, documentul nr. 14.

¹³ „Socialismul”, din 10 mai 1919.

¹⁴ Vezi pe larg : *În sprijinul Republicii Ungare a Sfaturilor. 1919. Documente și amintiri*, Editura politică, București, 1969 ; Gh. Unc, *Solidaritatea oamenilor muncii din România cu Revoluția proletară din Ungaria* (ediție în limba germană), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970.

Buzău, Cimpina, Iași, Cluj, Reșița și în alte localități a avut reușită deplină. „La simpla chemare de solidaritate, muncitorimea Capitalei, muncitorimea română... a răspuns ca un singur om !“ — arăta ziarul „Socialismul“ din 23 iulie 1919.

Un sprijin direct la apărarea Republicii Ungare a Sfaturilor l-au dat revoluționarii români aflați în acel moment în Ungaria, precum și cei care au plecat din România să lupte cu arma în mână pentru apărarea cuceririlor revoluționare. În rîndul unităților internaționale aflate în cadrul Armatei revoluționare ungare s-au aflat și batalioane roșii românești.

După înfrîngerea republicii proletare, pentru Ungaria, pentru clasa muncitoare din această țară a început o perioadă grea. Mișcarea muncitorească din România și-a ridicat glasul, alături de proletariatul internațional, împotriva terorii dezlănțuite de forțele contrarevoluționare, de regimul horthyst. În adunări și mitinguri, prin articole de presă și manifeste, muncitorimea română s-a pronunțat pentru oprirea terorii albe din Ungaria. „Gemetele Ungariei proletare îngenuchiate — se arăta într-un articol din „Socialismul“ — sînt înăbușite de pumnul reacțiunii horthyste... Ridicați-vă alături de proletariatul de pretutindeni..., boicotați Ungaria lui Horthy și înfierați regimul său de crimă“¹⁵. Evocînd lupta comună dusă pînă în 1918 împotriva asupririi din Austro-Ungaria, socialiștii români vedeau în aceste tradiții o datorie în plus pentru sprijinirea tovarășilor lor din Ungaria. Noi — se spune într-un apel al socialiștilor din Transilvania — care pînă ieri-alaltăieri luptam cu ei împreună împotriva regimului reacționar unguresc, „n-am fi demni de numirea ce-o purtăm ca muncitori organizați, dacă azi ne-am uita de solidaritatea cu care am luptat în trecut și nu le-am veni într-ajutor“¹⁶.

Sprijinul dat proletariatului maghiar nu s-a limitat numai la campanii de presă și întruniri, ci a cunoscut forme diverse. Astfel, de exemplu, muncitorii din fabrici erau chemați să refuze lucrul la produsele ce urmau a fi livrate Ungariei, muncitorii ceferiști să împiedice transportul mărfurilor, al corespondenței poștale destinate Ungariei etc. Semnificativă în acest sens este și conferința muncitorilor din porturi, care a inclus pe ordinea de zi punctul cu privire la „boicotarea Ungariei teroarei albe“. „Delegații muncitorimii din porturile românești — se arată în moțiunea votată — luînd în discuție adresa Consiliului General al Sindicatelor din România în chestia teroarei albe din Ungaria își ia obligațiunea să pregătească muncitorimea din porturi pentru a înceta în momentul oportun orice încărcătură pentru Ungaria lui Horthy“ ; participanții la Conferință au trimis „salutul de îmbărbătare proletariatului ungar și-l asigură de tot concursul în lupta ce o duce împotriva celui mai ticălos despotism“¹⁷.

Sprijinul pe care mișcarea muncitorească din România l-a acordat, sub diferite forme, clasei muncitoare din țara vecină în timpul terorii horthyste au întărit și mai mult legăturile tradiționale de prietenie dintre cele două popoare. Pe pămîntul ospitalier al țării noastre și-au găsit găs-

¹⁵ „Socialismul“, din 25 iulie 1920.

¹⁶ „Tribuna socialistă“, din 4 iulie 1920.

¹⁷ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 418.

duire numeroși comuniști și democrați unguri, urmăriți de autoritățile horthyste. Organizațiile muncitorești din România i-au protejat pe revoluționarii unguri refugiați, i-au sprijinit, s-au îngrijit de încadrarea lor în muncă. Documentele vremii atestă că la București, Galați, Brașov, Constanța, Cluj, Iași, Arad, Sibiu și în alte localități, muncitorii, intelectualii progresiști unguri refugiați au fost înconjurați cu căldură de mișcarea muncitorească din România. Organizațiile muncitorești au tipărit și difuzat un mare număr de timbre cu inscripția „Jos cu teroarea albă din Ungaria“, care reprezentau nu numai un mijloc de propagandă împotriva terorii horthyste, ci și un mijloc de a sprijini material pe revoluționarii unguri și familiile lor. Stabilindu-se în România și luînd contact cu mișcarea muncitorească și democratică din țara noastră, refugiații revoluționari unguri s-au încadrat în lupta revoluționară a muncitorilor români*.

Numeroși revoluționari unguri au activat în România pe linia presei muncitorești și democratice. Jász Dezső, de pildă, sosit în România pe la mijlocul anului 1922, a lucrat ca activist al P.C.R. la redactarea unor publicații comuniste de limbă maghiară, ca : „Előre“, „Fáklya“, „Munkás“ și altele. La publicațiile menționate, care au înfierat regimul horthyst, au colaborat și alți revoluționari refugiați din Ungaria (de exemplu, la revista „Korunk“ au colaborat Dienes László și Gaál Gábor).

După anul 1919, alături de alte evenimente din istoria mișcării muncitorești internaționale sărbătorite an de an de către clasa noastră muncitoare, în calendarul aniversărilor sale s-a înscris și ziua de 21 martie, data instaurării dictaturii proletariatului în Ungaria. Cu acest prilej, gazetele muncitorești din România evocau momentul proclamării Republicii Sfa-turilor Ungare, analizau factorii care au concurat la victoria și înfrângerea revoluției, publicau articole despre situația și lupta clasei muncitoare din Ungaria.

Transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român a ridicat pe o treaptă mai înaltă tradițiile internaționaliste ale mișcării muncitorești și socialiste din România. P.C.R. a întreținut strînse legături cu partide comuniste din Europa și din alte continente, a sprijinit și popularizat realizările tînărului stat sovietic, a inițiat și condus campaniile de solidaritate cu bătăliile proletariatului de pretutindeni, cu lupta popoarelor coloniale și dependente pentru eliberarea socială și națională, a participat, prin reprezentanții săi, la diverse reuniuni internaționale muncitorești, democratice, antirăzboinice, antifasciste etc. La multe manifestări de solidaritate cu lupta proletariatului din alte țări, care au avut loc în România, împreună cu comuniștii au participat, în front unic, socialiști și social-democrați.

P.C.R., continuînd tradițiile mișcării socialiste, a militat permanent pentru dezvoltarea legăturilor dintre mișcarea muncitorească din România și cea din Ungaria, pentru prietenia dintre cele două popoare vecine. Partidul comunist, organizațiile sale de masă, celelalte forțe revoluționare și democratice din țara noastră au salutat cu satisfacție refacerea organizațiilor politice și profesionale, intensificarea luptei de clasă a proletariatu-

* În rîndurile acestora s-au aflat comuniștii (Jász Dezső, Márk Antal, Dienes László, Götz Irén, Bölöni György, iar mai tîrziu Gaál Gábor și alții), social-democrați (Farkas Antal, Ormos Ede, Wojtczky Gyula, Salamon László și alții) și radical-burghezi (Kádár Imre, Darvas Simion și alții).

lui ungar după loviturile primite în urma contrarevoluției. Astfel, gazeta „Socialismul“, organul central al P.C.R., evidenția la 1 martie 1923, că acțiunile clasei muncitoare din Ungaria împotriva „regimului de dictatură și reacțiune horthystă“ sînt din ce în ce mai consistente. Mișcarea muncitorească din România își exprima speranța că nu este departe vremea cînd comuniștii, muncitorii din Ungaria vor putea instaura din nou dictatura proletariatului. „Comuna din Ungaria a fost înăbușită — se arăta în „Munca zilnică“ din 29 martie 1929 —, dar ea trăiește viu în mintea clasei muncitoare de la sate și de la orașe din Ungaria, care, călîtă de focul revoluționar, va lupta fără șovăire pentru înfăptuirea dictaturii proletariatului, pentru guvern muncitoresc și țărănesc, guvernul sfaturilor de muncitori, țărani și soldați“.

Clasa muncitoare din România a folosit orice prilej pentru a denunța ororile regimului lui Horthy, pentru sprijinirea luptelor proletariatului ungar. Astfel, în septembrie 1922, la știrea că Horthy ar intenționa să vină neoficial la Arad, muncitorii din localitate au trimis o delegație la prefectura județului, arătînd că lucrătorii din România „nu ar sta impasibili în cazul cînd s-ar permite intrarea în țară a călăului, care a ucis zeci de mii de muncitori în Ungaria“¹⁸.

După 1924, în condiții de ilegalitate, Partidul Comunist Român, pentru mobilizarea unor pături cît mai largi ale celor ce muncesc la acțiunile de solidaritate cu proletariatul ungar s-a folosit de organizațiile de masă legale, precum și de organele de presă editate de acestea. Oamenii muncii din țara noastră, fără deosebire de naționalitate, au condamnat în numeroase rînduri teroarea horthystă din Ungaria, s-au ridicat în apărarea militanților comuniști unguri întemnițați, cum s-a întîmplat în 1925, cînd printre cei arestați s-au găsit Mátyás Rákosi, Károly Öry, Kató Hámán și Ignác Gógös, precum și secretarul C.C. al U.T.C. din Ungaria, Zoltán Vas, sau în 1927, cînd printre cei 72 de comuniști arestați s-au găsit Zoltán Szántó, membru al Secretariatului P.C.U., Sándor Löwy, secretarul C.C. al U.T.C., și István Vázi, din conducerea P.M.S.U. (MSZMP).

Solidaritatea revoluționară româno-ungară a avut și alte aspecte. Așa, de exemplu, cînd proprietarii de tipografii din Oradea au încercat să aducă lucrători tipografi din Budapesta, care erau șomeri, scria ziarul Typograph-ul din 18 martie 1922 — deși se zbăteau „între suprimările economice și politice, n-au fost dispuși să-i trădeze pe frații lor (din România — n.n.)“. Anul următor, Sindicatul metalurgiștilor din România a trimis 25 000 lei pentru ajutorarea șomerilor și a familiilor metalurgiștilor din Ungaria, care de mai mult timp nu aveau de lucru¹⁹. La fel au sprijinit muncitorii tipografi din România și pe cei 5 000 de greviști unguri în aprilie 1924.

În perioada crizei economice mondiale din 1929—1933 printre acțiunile proletariatului ungar care au avut un viu ecou în România s-a evidențiat demonstrația din 1 septembrie 1930. Din România s-au trimis numeroase telegrame de îmbărbătare, printre care și din partea Partidului Social-Democrat Român. „Social-democrația urmărește cu cel mai

¹⁸ „Socialismul“, din 10 septembrie 1922.

¹⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., Colecția 50, dosarul nr. 523, fila 151.

viu interes eroica luptă pentru libertate și pîine a proletariatului maghiar — se arată în telegramă — și speră că cauza dreaptă va izbîndi în curînd“²⁰.

Inspăimîntate de amploarea acțiunilor muncitorești din anii următori, autoritățile horthyste au recurs la noi mijloace pentru a lovi în partidul comunist. Guvernul ungar a introdus starea excepțională pe tot teritoriul țării iar la 15 iulie 1932 au fost arestați o serie de activiști de seamă ai P.C.U., printre care Imre Sallai, Sándor Fürst, Frigyes Karikás, membri ai Comitetului Central, precum și György Kilian, secretarul U.T.C. din Ungaria. Guvernanții unguri au încercat să acopere cu vîlul tăcerii arestările făcute, pentru a pregăti „un mare proces“ împotriva conducătorilor comuniști, înainte ca opinia publică muncitoare și democratică să afle de această provocare. În mare grabă, după o sumară judecată, Imre Sallai și Sándor Fürst au fost condamnați și executați la 29 iulie 1932.

Oamenii muncii din numeroase țări ale lumii, printre care și cei din România, și-au manifestat activ solidaritatea lor cu proletariatul ungar²¹. Reflectînd poziția P.C.R., „Scînteia“ din iulie 1932 a demascat și înfierat mașinațiunile horthyste, inscenările făcute cu scopul de a „introduce starea de asediu și să poată trimite la spînzurătoare pe luptătorii cei mai buni și curajoși ai clasei muncitoare“. Într-un manifest editat de C.C. al P.C.R. se arăta că sentința pronunțată împotriva conducătorilor proletariatului din Ungaria „nu lovește numai proletariatul ungar, ci constituie un avertisment pentru proletariatul întregii lumi“. Uniunea Tineretului Comunist din România, într-o chemare din 30 iulie 1932, arăta necesitatea solidarității internaționaliste cu proletariatul ungar: „Nu putem să stăm nepăsători față de asasinatele din Budapesta. Nu putem și nu vom sta!“²².

Partidul Comunist Român, pentru antrenarea opiniei publice din țara noastră la manifestările de solidaritate cu proletariatul din Ungaria, a acordat o atenție deosebită posibilităților de acțiune legale, folosind în acest scop și presa îndrumată de partid, precum și o serie de organe de presă cu caracter progresist, democratic.

În afară de luări de atitudine demascatoare prin presă, P.C.R., înfruntînd o serie de greutăți, a dat indicații cu privire la organizarea unor demonstrații de protest, prin care oamenii muncii, reprezentanți ai forțelor democratice și progresiste să poată să-și spună deschis cuvîntul de solidaritate cu proletariatul din Ungaria. Astfel, de plidă, la 1 august 1932, în fața legației ungare s-a desfășurat o impresionantă demonstrație muncitorească de protest împotriva asasinării lui Sallai și Fürst și pentru salvarea celorlalți revoluționari unguri arestați²³. Peste zece zile a fost organizată o acțiune asemănătoare și la Cluj, în fața consulatului ungar²⁴; la Tg. Mureș, la inițiativa comuniștilor, un număr însemnat de intelec-

²⁰ „Socialismul“, din 7 septembrie 1930.

²¹ Mai pe larg despre această problemă vezi: „Acțiuni de solidaritate din anul 1932 ale oamenilor muncii din România cu Imre Sallai și Sándor Fürst, conducători de seamă ai Partidului Comunist din Ungaria, de Gh. Adorian și V. Marinescu, în „Anale de istorie“, nr. 5/1963, p. 115—124.

²² A.I.S.I.S.P., Cota B XVI—1.

²³ „Nagyváradi Napló“, din 2 august 1932

²⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., Colecția 50, dosarul nr. 522, fila 106.

tuali au semnat un protest care a fost înaintat legației Ungariei din București.

Executarea comuniștilor la Budapesta a produs o adâncă impresie în toate centrele muncitorești din România. „Comuniștii din Oradea — semnalau organele Siguranței române —, în semn de protest, au tipărit afișe mici, pe care le-au răspândit în oraș și prin care cer boicotarea Ungariei”²⁵.

În anii care au urmat, manifestările de solidaritate ale proletariatului din România cu mișcarea muncitorească din Ungaria au îmbrăcat un caracter mai larg, au cunoscut aspecte noi. Delegații români prezenți la întrunirile internaționale antifasciste și antirăzboinice de la Paris, Geneva sau Bruxelles au reafirmat poziția proletariatului român de adâncă solidaritate cu lupta poporului ungar împotriva terorii horthyste. În vara anului 1933, de exemplu, cu ocazia întrunirii antifasciste de la Saint-Devis (Paris), profesorul Petre Constantinescu-Iași a înfierat în cuvântul său regimul fascist-horthyst din Ungaria, proclamând deplina solidaritate cu victimele acestei dictaturi.

Tot în acei ani au fost organizate campanii pentru eliberarea lui Frigyes Karikás și Sándor Poll, precum și a celor implicați în alte procese, s-au strâns bani pentru a sprijini din punct de vedere material apărarea celor implicați în procese, s-au trimis telegrame de protest.

În același timp, Partidul Comunist Român, mișcarea muncitorească din țara noastră s-au bucurat de simpatia și sprijinul internaționalist al clasei muncitoare din Ungaria, în frunte cu Partidul Comunist din Ungaria. În pofida unei crunte terori, știrile despre acțiunile revoluționare ale proletariatului român ajungeau în Ungaria. Presa muncitorească ungară a relatat despre greva generală din octombrie 1920 din România, a publicat știri privind lupta minerilor din Valea Jiului din 1929 etc. La fel ca și în întreaga lume, eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie-februarie 1933 au avut un amplu ecou și s-au bucurat de o înaltă apreciere în Ungaria. Consemnând aceste lupte, ziarul „Sarló és kalapács” sublinia că organizatorul lor a fost Partidul Comunist Român, ale cărui lozinci „erau urmate de masa muncitorilor”. Într-un manifest adresat maselor muncitoare, Partidul Comunist din Ungaria dădea ca exemplu „lupta hotărâtă, eroică” a proletariatului român din 1933, care a trecut la contraofensivă împotriva claselor exploatare. Aceste lupte — evidenția manifestul — au rămas „întipărite pe veci în memoria proletariatului mondial, ca o pildă demnă de urmat”. Aprecieri și cuvinte de simpatie pentru luptele proletariatului din România anilor 1933 le întâlnim și în presa social-democrată din Ungaria. Zile în șir au fost publicate în coloanele ziarului „Népszava” știri despre luptele ceferiștilor de la „Grivița”, care au cuprins „mase uriașe de muncitori”, inclusiv membrii familiilor acestora. Gazeta social-democrată ungară evidenția justetea ridicării la luptă a muncitorilor români, pentru revendicările lor economice și politice²⁶.

Pe linia vechilor tradiții ale mișcării muncitorești din cele două țări, P.C.R. a invitat reprezentanți ai P.C.U. ca să ia parte la unele re-

²⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., Colecția 50, dosarul nr. 525, fila 2.

²⁶ A. Deac, Gh. Matei, *Februarie 1933, Ecoul internațional al eroicelor lupte ale ceferiștilor și petroliștilor*, Editura științifică, București, 1967, p. 135—140.

uniuni și congrese. Astfel, la Congresul al V-lea al P.C.R. a fost invitat și un reprezentant al Partidului Comunist din Ungaria, care, după ce a transmis Congresului salutul proletariatului revoluționar ungar și a făcut o informare despre situația mișcării muncitorești din Ungaria, a evidențiat că „partidele noastre duc lupte și au interese comune...”. Referindu-se la alegerile parlamentare din iunie 1931, care au prilejuit o manifestare grăitoare a influenței P.C.R. în viața politică a României, delegatul ungar remarcă faptul că „succesele partidului român în alegeri ne-au dat nouă curaj, îndemnându-ne să ne punem pe lucru și să folosim toate posibilitățile legale”²⁷.

În anii ce au precedat declanșarea celei de a doua conflagrații mondiale, problema rezistenței în fața ofensivei fascismului, a expansiunii economice și politice a Germaniei hitleriste a devenit deosebit de complexă. Încă din momentul instaurării dictaturii naziste în Germania comunistii au înțeles limpede primejdia la adresa libertății popoarelor pe care o reprezenta politica acestui regim, care prin planurile sale agresive amenința pacea generală. După cotelopirea Austriei, în martie 1938, această imagine a căpătat noi contururi. În această perioadă în presa muncitorească din România au apărut numeroase articole care condamneau „creșterea curentelor revizioniste” în Ungaria, subliniind că „muncitorimea maghiară reclamă înțelegerea statelor dunărene”, fiindcă „o apropiere economică și politică între statele din bazinul dunărean... le poate aduce mai curînd prosperitatea tuturor și salvarea independenței lor”²⁸.

Comuniștii români s-au ridicat cu putere împotriva revizionismului, pentru apărarea independenței naționale și integrității teritoriale a țării. „Sarcina partidelor democratice și mai ales a Partidului Comunist — arăta ziarul „Scînteia” din 25 septembrie 1938 — constă în clarificarea sistematică a pericolului revizionismului fascist în masele largi”. La rîndul său, Partidul Comunist din Ungaria a dezvăluit rolul propagandei și acțiunii revizioniste în dezbinarea popoarelor din sud-estul Europei. „Interesele poporului ungar pe planul politicii externe — arăta „Dolgozók Lapja”, organul ilegal al P.C.U. —, cer ca Ungaria să încheie pact de neagresiune cu țările vecine... Înțelegerea cu țările vecine este cu atît mai ușoară cu cît ele toate sînt amenințate de pericolul nazist”²⁹.

Comuniștii din ambele țări, legați de interesele și năzuințele vitale ale poporului, au militat pentru prietenia dintre cele două popoare pentru o reală independență și suveranitate, pentru libertate și democrație. Spre sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, după eliberarea întregului teritoriu al patriei noastre de sub ocupația fascistă, armata română, acționînd alături de armata sovietică, a trecut, în octombrie 1944, pe teritoriul Ungariei. Exprimînd punctul de vedere al forțelor revoluționare din România, în frunte cu comuniștii, „Scînteia” preciza la 27 octombrie 1944: „...Războiul nu s-a terminat. Trebuie să luptăm mai departe, să nimicim în birlogul său fiara hitleristă, să nimicim din rădăcini imperialismul german și uneltele sale criminale de felul lui Szálasi”. În ansamblul contribuției României la obținerea victoriei asupra fascismului, acțiunile militare duse de trupele române pe teritoriul Ungariei și efortul

²⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., Fondul nr. 1, mapa 333, partea I, fila 36.

²⁸ „Lumea nouă”, din 26 iunie 1938.

²⁹ Kállai Gyula, *A magyar függetlenség mozgalom*, Budapesta, 1948, p. 21.

material pentru susținerea acestora arăta hotărîrea poporului român de a-și mobiliza toate forțele pentru zdrobirea fascismului, de a ajuta poporul ungar să-și elibereze țara. Pretutindeni în Ungaria unitățile românești au dat sprijin autorităților locale pentru începerea activității lor pașnice. La rîndul lor, cetățenii unguri au furnizat ostașilor români informații despre inamic, s-au oferit călăuze, au participat la lucrări genistice, au acordat adăpost luptătorilor și răniților. Sentimentele de recunoștință ale poporului ungar se oglindesc și în numeroase scrisori primite din partea autorităților și cetățenilor din localitățile eliberate. Numai unitățile Armatei 1 române au primit peste 340 scrisori de mulțumire. Într-o astfel de scrisoare, primită din Abony, se arată: „În comuna Abony, ofițerii și trupa armatei române au manifestat față de populație cea mai mare bunăvoință. Populația a ajuns să iubească pe ostașii români și să-i cunoască ca prieteni... Conduita ostașilor români a fost demnă de fiii unui popor de cultură”³⁰.

După victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944, Partidul Comunist Român a continuat să înscrie noi file în bogatul tezaur al tradițiilor sale internaționaliste. Conducînd cu succes opera de construire a socialismului în România, îndeplinindu-și cu perseverență obligațiile față de propriul popor, Partidul Comunist Român s-a manifestat și se manifestă ca un detașament activ al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, aducîndu-și contribuția la creșterea forțelor socialismului, la sporirea influenței și prestigiului lui în lume, la întărirea frontului antiimperialist.

În ansamblul politicii externe a partidului și statului nostru, dezvoltarea și intensificarea relațiilor de prietenie, a colaborării multilaterale cu toate țările socialiste ocupă un loc central. În acest context, legăturile de prietenie dintre Partidul Comunist Român și Partidul Muncitoresc Socialist Ungar, dintre Republica Socialistă România și Republica Populară Ungară, dintre poporul român și poporul ungar au căpătat noi valențe.

Noua epocă a relațiilor româno-ungare și-a aflat reflectarea în Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală dintre România și Ungaria, încheiat la 24 ianuarie 1948. În anii care au urmat prietenia și colaborarea româno-ungară s-a dezvoltat continuu, avînd la bază orînduirea socialistă comună, ideologia marxist-leninistă, țelurile comune ale construirii socialismului și comunismului, ale apărării păcii în lume. O contribuție de mare însemnătate în această direcție au adus și aduc vizitele, întîlnirile și convorbirile purtate de conducătorii de partid și de stat din cele două țări vecine și prietene.

Un eveniment major în evoluția ascendentă a relațiilor de prietenie frățească și solidaritate internaționalistă româno-ungară l-a constituit semnarea la București, la 25 februarie 1972, a noului Tratat de prietenie, colaborare și asistență mutuală dintre Republica Socialistă România și Republica Populară Ungară. Definind însemnătatea acestui tratat în adîncirea relațiilor dintre cele două țări vecine, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvîntarea rostită la mitingul prieteniei româno-ungare

³⁰ În numele libertății și prieteniei. Documente, extrase din presă și amintiri despre participarea României la eliberarea Ungariei de sub jugul fascist (octombrie 1944 — ianuarie 1945), Editura militară, București, 1970, p. 400.

din 25 februarie 1972, arăta : „Semnarea noului tratat de prietenie, colaborare și asistență mutuală între Republica Socialistă România și Republica Populară Ungară deschide perspective tot mai ample pentru evoluția ascendentă a relațiilor frățești multilaterale între statele și partidele noastre“³¹. Cu același prilej, tovarășul János Kádár, vorbind despre prietenia și colaborarea dintre Republica Populară Ungară și Republica Socialistă România, sublinia că acestea „corespund intereselor popoarelor ambelor țări, favorizează activitatea de construcție din cele două țări și corespund, de asemenea, intereselor generale ale socialismului“³².

Paralel cu adâncirea colaborării pe planul politic, se dezvoltă an de an colaborarea în domeniul relațiilor economice, tehnico-științifice, culturale etc.

În prezent, relațiile româno-ungare cunosc un curs mereu ascendent pe toate planurile, în deplină concordanță cu interesele fundamentale ale popoarelor român și ungar, ale tuturor statelor socialiste.

O contribuție hotărâtoare la dezvoltarea relațiilor româno-ungare pe toate planurile au legăturile de solidaritate și colaborare tovarășească dintre Partidul Comunist Român și Partidul Muncitoresc Socialist Ungar. Colaborarea rodnică dintre cele două partide, întărirea și diversificarea legăturilor reciproce, pe baza principiilor independenței, al respectului reciproc și egalității între partide, al internaționalismului socialist se dovedesc a fi un factor esențial al întăririi prieteniei și colaborării în ansamblu dintre popoarele român și ungar, dintre Republica Socialistă România și Republica Populară Ungară.

³¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 6, Editura politică, București, 1972, p. 955.

³² „Scinteia“, din 26 februarie 1972.

Considerațiuni asupra formării organismului capitalist al economiei naționale în România

VICTOR AXENCIUC

PREMISE

Raporturile capitaliste pe teritoriul patriei noastre se semnalează mult mai devreme de mijlocul secolului al XIX-lea. Revolu-

ția burghezo-democrată de la 1848 a fost consecința procesului de transformare în direcție capitalistă, ajuns la un anumit stadiu, a antagonismelor erozive ale societății feudale în descompunere.

Cu toate impedimentele interne și externe, capitalismul răzbate tenace, în expansiunea sa, prin plasa deasă a raporturilor și îngrădirilor medievale. Aproape un secol a fost nevoie pentru ca pe fondul dominant al economiei naturale și a raporturilor feudale să se dezvolte economia bănească cu o producție de mărfuri sesizabilă; capitalul comercial și cel cămătăresc deveniseră o forță economică și socială proeminentă; în atelierul mai mare sau mai mic al meșteșugarului, în manufactura întreprinzătorului forțele de producție noi formează componente directe de progres economic-social, fermentează conflictul esențial cu stările iobăgiste sociale și statale.

Purtătorii noilor forțe de producție și schimb și cei interesați în transformări radicale — negustori și întreprinzători, boernași, meșteșugari, muncitori, țărânimea dependentă — constituiau frontul eterogen de atac asupra rânduieilor vechi.

Era vorba însă nu numai de a înlătura o întreagă organizare socială și statală — societatea feudală, ci și de a crea o societate nouă, întemeiată pe o bază tehnico-materială mecanizată, pe raporturi sociale și juridice burgheze, pe o organizare statală modernă, al cărui chip ființa în Europa occidentală.

Nașterea primelor societăți burgheze în occidentul european, în Anglia, Țările de Jos, Italia, produsă din necesitățile obiective ale progresului istoric și pornită din interesele economice ale burgheziei, a avut un caracter nu numai anarhic dar și neprevizibil în modalitatea evoluției ulterioare. Întregul organism social de producție, ca și suprastructura lui, mecanismul său de funcționare s-au constituit treptat. Aceasta a fost în perioada secolelor XVI-XVIII. La mijlocul secolului al XIX-lea, Karl Marx analizează organismul constituit integral și matur al unei societăți capitaliste, acționind în cadrul unui stat național, descoperindu-i legitățile apariției, funcționării și dispariției sale.

Exista deci un model constituit și verificat, prin practica a câteva secole, al societății capitaliste, întemeiat pe legități și contradicții care îl propulsau automat înainte, ridicind, până la o limită, pe o treaptă superioară progresul omenirii. Când Marx descoperise legitățile obiective implacabile care hotărau rolul istoric al capitalismului, precum și forțele sociale care aveau să-i fie groparii lui și creatorii unei noi societăți, modul de producție capitalist cuprindea abia 10—15% din populația și din teritoriul globului. Încă șapte decenii după apariția Manifestului Comunist, până la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie în 1917, pe diferite continente ale lumii și în primul rind în Europa va continua marșul capitalismului, noi popoare invigind înapoierea feudală.

Firește că primul model al procesului de evoluție a capitalismului, cel englez, denumit clasic, nu s-a repetat. Dar capitalismul englez sau cel francez și german au întrunit o structură economică, organizatorică, un sistem social și suprastructural în care elementele esențiale componente sînt comune pentru orice mod de producție capitalist, mai ales european. Așezarea, structura, ponderea lor, era diferită în diferite țări, dar organismul din care făceau parte avea peste tot aceeași funcționalitate, același scop și aceleași consecințe, generate de legile și contradicțiile modului de producție burghez.

Organismul social de producție capitalist din occident reprezenta, incontestabil, o mare superioritate față de organismul social feudal. De aceea noile forțe sociale din acele țări unde domină încă iobăgia îl iau ca model de referință în lupta lor revoluționară. Această referință atrăgea nu prin modalitățile și structurile concrete, nu prin contradicțiile și imperfecțiunile sale, ci prin gradul mai înalt de dezvoltare economică, de civilizație și democrație prin construcția social istorică modernă, națională, pe care-l reprezentau atunci principalele țări capitaliste ale Europei față de starea popoarelor din răsăritul și sud-estul Europei.

Revoluționarii români de la 1848, buni cunoscători atât ai stadiului și condițiilor social-politice din țară, cit și ai societății capitaliste europene, au avut viziunea realistă și marele merit în a concepe transformările revoluționare — și aici ne referim în primul rînd la Nicolae Bălcescu — într-un mod original, care să rezolve mai multe etape ale evoluției burgheze a societății, pentru a grăbi înaintarea economico-socială a țării.

Obiectivele revoluției de la 1848 izvorau din nevoia descătușării forțelor și relațiilor noi de producție, a claselor producătoare din sistemul social-statal închis, reacționar al dominației și asupririi boierimii feudale și a puterilor străine. Ele s-au concretizat, astfel, într-o paletă deosebit de cuprinzătoare de cerințe și revendicări, de la desființarea servituților feudale pînă la unitatea națională. Evident că aceasta a și constituit o trăsătură a revoluției române.

Analiza, descifrarea ei din acest punct de vedere, al caracterului cumulativ al dezideratelor mai multor etape istorice pune în valoare nu numai originalitatea teoriei revoluționare a pașoptiștilor, dar și specificul însăși al mișcării, în comparație cu cele din Occident, care i-a conferit „un caracter deosebit în ansamblul mișcărilor revoluționare ale timpului, a făcut ca această luptă să antreneze cele mai largi mase populare — meseriași, meșteșugari și țîrgoveți, țăranimea și intelectualii animați de ideile progresiste ale epocii —, să joace un rol hotărîtor în destinele poporului român, în evoluția ulterioară a societății românești”¹.

Prin revoluția de la 1848 se urmărea să se creeze națiunii române așezăminte politice moderne și, în primul rînd, o organizare economico-socială bazată pe proprietate privată, pe legile economiei de mărfuri, mobiluri care, la timpul acela, asigurau o dezvoltare mai rapidă a forțelor de producție și o ridicare a țării la o treaptă mai înaltă de civilizație.

Că terenul economic genera numeroase deziderate ale celor mai largi pături, începînd cu burghezia în dezvoltare, este un fapt ce nu mai trebuie dovedit. Descifrate, necesitățile dezvoltării economice priveau: libertatea comerțului și a întreprinderilor, respectiv înlăturarea sistemului de vămi cu taxe, șicane și arbitrar din partea administrației, lichidarea practicii de a se acorda prin hrisov drept de monopol primei manufacturi sau fabrici create pentru anumite produse — hîrtie, postav, sticlă etc. —, înlăturarea privilegiilor de comerț și producție rezervate anumitor categorii sociale, accesul liber al negustorilor în centrele economice, în porturi, înființarea de bănci și reglementarea raporturilor de credit, construirea de mijloace și căi de comunicație etc.

Dezvoltarea economică nu generase încă o burghezie industrială și un capital industrial capabile să imprime un caracter mai radical revendicărilor, să dispună de o forță socială mai puternică cu care să se impună în desfășurarea revoluției. Din această cauză prefacerile în direcție capitalistă, în perioada care a urmat după înfrîngerea revoluției, în cea mai mare parte au fost sincronizate cu interesele majorității moșierimii, a marilor proprietari funciari și au înaintat pe măsura evoluției acestor interese către economia marfară industrială capitalistă.

În tumultul evenimentelor sociale și politice ale primei jumătăți a secolului al XIX-lea, sub semnul lor, dezvoltarea economică burgheză capătă semnificație

¹ Nicolae Ceaușescu, 120 ani de la revoluția din 1848, Editura politică, București, 1968, p. 7.

de majorat. Cel mai important act înfăptuit după revoluția de la 1848, în spiritul cerințelor ei, a fost Unirea, în prima etapă, a românilor în primul stat național modern. Sensul, semnificația și urmările sale pentru dezvoltarea economică sînt profunde.

Unirea Principatelor, în anul 1859, și constituirea în anii următori a instituțiilor burgheze și a aparatului statal modern sînt manifestarea necesităților obiective de instituționalizare, la un nivel superior, a comunității de viață economică a poporului român. Faptul este înțeles numai dacă descifrăm în conținutul fenomenului statului național român alături de funcția politică-administrativă și funcția economică, de importanță majoră pentru capitalismul în dezvoltare. Acțiunea economico-socială a statului român în a doua jumătate a secolului al XIX-lea nu a fost examinată și conexată la valoarea ei, ca forță activă de mari dimensiuni, în procesul istoric general de acumulare primitivă, de constituire a societății moderne românești. Amintim aici că prin puterea executivă cu care era investit, aparatul tînărului stat a instituționalizat proprietatea burgheză, i-a creat cadrul legal de existență, circulație și dezvoltare, a format cadrul juridic și instituțiile de apărare a capitalismului, a legiferat în diferite forme raporturile de exploatare a maselor de către capitaliști și moșieri, a facilitat realizarea și a contribuit la extinderea acumulării primitive, a creat condiții de dezvoltare capitalului industrial etc. etc. Numai privind statul prin actele și măsurile pe care le-a înfăptuit în sprijinul dezvoltării economice putem să justificăm pe un teren real și să apreciem cît de necesar obiectiv a fost pentru poporul român și din acest punct de vedere realizarea unui stat național.

Rolul și funcțiile statului român modern erau mai acute, decît într-o serie de țări din Europa occidentală, unde burghezia a preluat puterea politică, și-a creat un aparat de stat adecvat după ce și-a format în prealabil o bază industrială și financiară. În România însă această bază abia urma să fie înfăptuită.

De aceea, constituirea statului burghez național răspundea nu numai intereselor maselor producătoare, negustorilor și pușinilor întreprinzători, dar și majorității moșierilor interesați într-o valorificare mai bună a produselor agricole, în crearea condițiilor de siguranță pentru circulația produselor, în construirea cu mijloacele statului a căilor de transport, a instituțiilor de credit necesare lor etc.

Cerințele obiective ale constituirii statului național, exprimate în dorințele diferitelor categorii și pături ale națiunii, aveau rădăcini adînci în viața economico-socială seculară a poporului român. Procesul istoric al dezvoltării forțelor de producție în toată perioada anterioară, indiferent de vicisitudinile vremii, a conturat și încheiat, la scară mereu mai largă și mai cuprinzătoare, organismul social de producție integrat într-o comunitate de viață economică. Legăturile economice strînse dintre munteni, moldoveni și transilvăneni, consolidate pe baza comunității de teritoriu, originii și limbii, s-au amplificat și complexat pe măsura dezvoltării producției materiale, a populației, a extinderii economiei marfare și a schimbului dintre țările românești.

Comunitatea de viață economică încheiată la început la nivel local și extinsă treptat la nivelul zonal a creat puncte gravitaționale, centre de producție și de schimb puternice. Urmînd evoluția obiectivă, adîncită de legăturile și drumurile comerciale, comunitatea la nivel zonal urmează într-o etapă nouă un proces treptat de integrare națională, cuprinzînd în acțiunea sa întreaga arie a teritoriului românesc.

Interdependența obiectivă seculară, în dezvoltarea lor istorico-socială și economică, impunea cu necesitate celor trei țări românești, la un anumit stadiu de dezvoltare, constituirea lor într-un stat unitar modern și unificarea organismelor sociale de producție într-unul singur, național. Justificarea materialist-istorică a acestui proces nou al epocii moderne rezidă în primul rînd în necesitățile dezvoltării noulor forțe de producție, generate de capitalism. Ele aveau nevoie de o piață națională cuprinzătoare și instituționalizată.

Realizarea unirii național-statale a două din cele trei țări românești a dat un avînt deosebit transformărilor sociale și economice. Este incontestabil, după cum se va vedea, că constituirea statal națională a Moldovei, Munteniei, Olteniei și apoi a Dobrogei în statul României a asigurat o accelerare a creșterii forțelor de producție; reformele sociale, administrative, culturale au fost mai radicale, procesul de democratizare mai larg, deși cu numeroase carențe, situînd viața socială și națională a românilor din cadrul statului național pe o treaptă istorică superioară de dezvoltare față de situația maselor românești rămase sub ocupație străină.

Complementaritatea creată în decursul secolelor între țările românești, pe baza îndelungatelor raporturi de interdependență economică, s-ar fi transformat dintr-un factor motor în unul de frână dacă nu i s-ar fi deschis căi libere de manifestare.

Evenimentul următor, cu implicații în cimpul economic și social, a fost cucerirea, în războiul din 1877, a independenței statale. Astfel, România intra în drepturile sale suverane de a-și organiza, conform cu interesele forțelor dominante, viața economico-socială și politică internă și externă. O bază tehnică materială inapoiată, un potențial industrial scăzut și o clasă burgheză slabă și inconsecventă, rod al însăși temeliei sale economico-sociale, ca și menținerea unei însemnate puteri economice și politice a moșierimii în stat, au fost principalii factori interni care au diminuat considerabil transformarea plenară în realitate, în limitele regimului burghez, a independenței și suveranității poporului român.

INSTITUȚIONALIZAREA ORGANISMULUI ECONOMIEI CAPITALISTE

O coordonată fundamentală a perioadei pe care o studiem este instituționalizarea în țara noastră a societății capitaliste în general, a modului de producție și reproducție burghez în special, ca o necesitate

a constituirii organismului economiei naționale capitaliste, cu sisteme și mecanisme autonome de funcționare.

În societățile burgheze din occidentul european instituționalizarea organismului social de producție s-a realizat după închegarea și verificarea lui în procesul reproducției sociale, dobîndind deci ulterior consacrarea prin instituții și legislație. În România, ca și în alte țări aflate în acest stadiu de evoluție particular pe cale capitalistă, instituționalizarea acestuia a avut loc nu atît în virtutea presiunii unor realități constituite, cît mai mult a unor necesități obiective, ale accelerării evoluției spre capitalism, la baza cărora fenomenele ce trebuiau legitimate și statuate erau încă slabe și incapabile pentru autoemancipare de regimul feudal. Era nevoie de o forță extraeconomică a statului care să contribuie activ la nivelarea terenului pentru prefacerile capitaliste.

Începerea constituirii statului național — în 1859 — înaintea înlăturării bazei economice feudale — în 1864 — vădește rolul covîrșitor pe care trebuia să-l aibă statul ca reprezentant al putere activă a noilor forțe sociale ale progresului.

O serie de elemente de organizare economico-socială, grefate pe menținerea și codificarea iobăgiei, aduseseră Regulamentul Organic în deceniile patru și cinci — înlăturarea vămilor interne, a vămilor dintre Principate, crearea unor instituții cu caracter economic etc.

Perioada dintre revoluția de la 1848 și Unirea Principatelor în 1859 a marcat, în cadrul unei ascutite lupte de clasă, și unele măsuri de modernizare a instituțiilor statale vechi, unele reforme care se înscriu, palid desigur, în spiritul dezideratelor revoluției. Astfel, „așezămintele agrare“ din 1851 mențin proprietatea feudală dar introduc o interpretare burgheză asupra proprietății moșiei și a țărânului clăcaș declarat „chiriaș“. Reorganizarea în spirit modern a oștirii, a învățămîntului, îmbunătățiri edilitare și urbane, organizarea poștelor, desființarea antreprizei de monopol feudal de vînzare a unor produse pe piețele orășenești, aplicarea parțială a unei legislații burgheze, deocamdată împrumutată din țări capitaliste mai dezvoltate, relativă la proprietate, producție și circulație de mărfuri — codul civil și comercial — sînt măsuri anticipative, prefigurative ale instituționalizării burgheze a organismului economiei naționale.

Transformările radicale pe care le suferă puterea în stat și aparatul de stat au loc după realizarea unirii Principatelor.

Crearea instituțiilor necesare și a reglementărilor juridice a organismului social de producție a viitoarei societăți capitaliste în România a avut loc în condiții grele: economia țării secătuită de ocupațiile și războaiele purtate de puterile străine, criza acută a regimului feudal și refuzul boierimii de a participa la masivele cheltuieli pe care le implica construcția noului aparat de stat, înăsprirea, de către boieri și arendași, a exploatarei feudale a țărănimii etc.

Regimul social-politic feudal, cu toate reformele, mai mult formale, care interveniseră pînă la Unire, se sprijinea pe un sistem de instituții deteriorate, dar capabile încă să frîneze puternic progresul.

Între acestea menționăm: proprietatea funciară feudală și exploatarea prin constrîngere extraeconomică a producătorilor țărani; monopolurile de comerț și pro-

ducție pe domeniul feudal; corporațiile meșteșugarilor și negustorilor ca sistem de reglementare a procesului de producție industrială și a circulației mărfurilor; sistemul monetar feudal, bazat pe o unitate monetară etalon fictivă, alimentat de zeci de monede străine; capitalul cămătăresc și cămătăria guvernante asupra pieței de bani și dobînda de 12—40—100% orientau din această cauză sumele acumulate în sfera circulației și schimbului; finanțele publice de tip feudal, scutind minoritatea avută și impunind majoritatea săracă, nu puteau răspunde nevoilor de fonduri, în continuă creștere, ale noului stat etc.

Toate acestea se întemeiau pe o producție precară a industriei și pe o exploatare anacronică în agricultură; ramurile materiale nu puteau furniza o masă suficientă de venit național pentru acumularea de capital și pentru organizarea modernă a statului. În plus, între $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ din venitul agriculturii era consumat în mod parazitar de către boierime în afara țării.

În cele ce urmează vom încerca să schițăm principalele direcții și domenii ale instituționalizării organismului capitalist al economiei naționale, a mecanismelor sale de funcționare.

1. Transformarea proprietății funciare și a celorlalte forme de proprietate de tip feudal în proprietate de tip privat absolut și, pe această bază, dezvoltarea proprietății capitaliste, extinderea și generalizarea relațiilor de producție burgheze în economia națională, formarea bazei economice a noii societăți. Actele economice și juridice care au înfăptuit aceste transformări au fost, în ordinea importanței: înlăturarea servitutiilor și obligațiilor feudale ale țăranimii clăcașe prin legea rurală din 1864 și improprietărirea unei părți a țăranimii cu pământ arabil, statuarea prin Constituția din 1866 a proprietății ca „sacră și inviolabilă”².

Prin codul civil burghez, aplicat în decembrie 1865, se stipulau modalitățile de constituire și stingere a dreptului de proprietate, dreptul de moștenire etc. O serie de legi reglementează dreptul de proprietate asupra invențiilor, patentelor etc. Prevederile economice și de drept privind instituția proprietății exprimau sancțiunea juridică a condițiilor economico-sociale pentru acțiunea liberă a legii valorii, a legii exploatării, a legii acumulării și însușirii capitaliste. Pînă la sfîrșitul deceniului al șaptelea, proprietatea privată este investită cu toate atributele necesare pentru circulație, pentru vânzare-cumpărare, gajare, ipotecare, atît în domeniul rural cît și în cel urban, și este apărută de lege. Avînd aceste atribute, avuția prezentată sub formă de bunuri și valori și utilizată pentru obținerea de profit devine, astfel, capital în sensul modern al noțiunii. Sfera de exploatare se extinde treptat în toate ramurile și domeniile economiei naționale, chiar dacă în prima perioadă nu le subordonează decît parțial. Un regim special revine proprietății de stat și altor instituții cu caracter public. Deși proprietatea țărănească creată prin reforma agrară din 1864 este declarată netransmisibilă pentru o anumită perioadă, aceasta nu a împiedicat manifestarea funcțiilor sale, diferențierea sa puternică. Procesul de acumulare capitalistă ia amploare pe calea larg deschisă de instituționalizarea proprietății privat burgheze.

2. În legătură directă cu proprietatea se realizează instituționalizarea libertății muncii, prin suprimarea obligațiilor feudale și a diferitelor forme de constrîngere extraeconomică a muncii; obligațiile țăranilor clăcași — clacă, dijmă, corvezi, prestații către stat etc. au fost desființate prin decretul privind legea rurală din 1864. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1873, s-au desființat organizațiile corporatiste și de breaslă. Constituția din 1866 și codul civil au înscris — expres — libertatea persoanei, a dreptului de contractare și vînzare a forței de muncă etc.

Libertatea juridică a muncii a devenit o realitate la orașe; la sate însă datorită legilor de tocmeli agricole, aplicate imediat după detronarea lui Cuza în 1866, s-au menținut ca vestigii feudale forme de constrîngere extraeconomică.

Consacrarea libertății muncii, de vînzare și cumpărare, de exploatare a forței de muncă, a dus la formarea pieței muncii, deschizînd cîmp deplin rîspîndirii muncii salariate. Mai tîrziu vor interveni o serie de reglementări asupra muncii salariate a capitalismului. Astfel, majoritatea producătorilor bunurilor materiale intrau potențial în sfera de acțiune a legilor economiei capitaliste, cu consecințele sociale cunoscute.

3. Instituirea libertății operațiunilor comerciale și a întreprinderilor de producție pornește de la dreptul privat absolut de proprietate asupra bunurilor materiale sau asupra creanțelor acelor care le posedă și se manifestă în dreptul de

² Enciclopedia României, vol. I, p. 180 (Articolul 19 al Constituției din 1866).

a le înstrăina altor persoane în virtutea legilor schimbului de mărfuri. Prin legislația codului civil și a celui comercial dreptul de întreprindere și libertatea operațiunilor comerciale sînt apărute și garantate de stat; în această fază istorică capitalul străin are aceleași drepturi ca și cel autohton. Se introduc și se legalizează funcția unor instrumente de circulație indispensabile economiei moderne capitaliste: cambia, cecul, varantele; se reglementează falimentul și drepturile creditorilor; se introduce sistemul modern zecimal de măsuri și greutate în locul unităților locale și regionale neuniforme; piața, circulația produselor capătă astfel o organizare burgheză; se înființează bursele de mărfuri și efecte; se reglementează funcționarea tirgurilor, piețelor.

4. În domeniul schimbului și circulației monetare, prin aceleași instrumente legislative amintite se reglementează dobinzile, se garantează depunerile și se apără drepturile creditorilor, se pune frînă cămătăriei; se creează sistemul monetar modern național pe bază de leu, în 1867, și se pun, treptat, bazele sistemului de credit capitalist, încununat cu crearea, în anul 1880, a Băncii Naționale a României, bancă unică de emisiune a țării. Pînă la sfîrșitul deceniului al noulea, sistemele monetar și al finanțelor private sînt deplin instituționalizate la nivelul cerințelor economiei capitaliste.

5. Finanțele publice, respectiv cele centrale și locale, sînt așezate pe baze capitaliste. Se desființează privilegiile la plata impozitelor, se introduce principiul universalității impozabilității, întregul sistem adoptă instrumentele consacrate în economia capitalistă — bugete de stat și locale, fiscalitate, administrație financiară etc.

În vederea supravegherii, controlului și verificării funcționării acestor mecanisme economice la dimensiunile organismului economiei naționale se creează organe legislative, judecătorești și executive cu competențe economice; la judecătătorii și tribunale se înființează secții speciale comerciale. Legislația burgheză interzice practicarea oricăror privilegii și pune toate persoanele în poziție de egalitate în fața obligațiilor și drepturilor legii. Ierarhia socială se stabilește acum nu după descendență, ca în feudalism, ci după avere, după capital; în locul privilegiului legiuit se instituie privilegiul puterii economice, de clasă al proprietarilor mijloacelor de producție, capitaliști și moșieri — asupra producătorilor — țărani, muncitori și alte categorii neavute ale populației.

Prin întregul sistem de legi, reglementări și instituții economice statul nu îndeplinește numai o funcție legislativă. Fiind chemat să vegheze la desfășurarea mecanismului economiei capitaliste, intervenind nu de puține ori în acesta, începe să aibă și o funcție economică. El deține un însemnat patrimoniu economic, realizează o politică economică în direcția promovării intereselor claselor dominante, a burgheziei și moșierimii, în domeniul fiscal, al circulației interne și externe de mărfuri, în domeniul vamal, industrial etc.

Disponind de un aparat de informare și studiu, folosind puterea legislativă și executivă, instituții speciale, ministere economice, statul modern român a contribuit la procesul de accelerare a dezvoltării capitalismului în România.

Sub acțiunea dezvoltării ascendente a capitalismului în toate domeniile, cu excepția agriculturii, și prin instituționalizarea sistemelor și relațiilor economiei capitaliste, aceasta se constituie într-un organism social de producție modern, de natură burgheză, care va funcționa în virtutea cerințelor legilor economice și a mecanismului economiei burgheze.

FORMAREA

ORGANISMULUI CAPITALIST AL ECONOMIEI NAȚIONALE *

cu procesul de formare al organismului social de producție al societății burgheze. În acest sens, constituirea și statornicirea noului mod de producție, a ansamblului economico-social al societății burgheze în România o concepem prin prisma formării organismului social de producție capitalist.

Considerăm că acest concept prezintă o serie de avantaje metodologice pentru cercetarea istorico-economică. Fiește că atunci cînd obiectul studiului îl consti-

A doua jumătate a secolului al XIX-lea reprezintă o perioadă de trecere în care componentele vechiului organism social de producție, al societății feudale, sînt înlăturate sau transformate, concomitent

* Problema supusă dezbaterii nu reprezintă un elaborat în formă definitivă, consti-tuind în continuare obiectul cercetării și îmbunătățirii.

tuie economia capitalistă într-un stadiu mai evoluat, respectiv cînd organismul social de producție este deja format, aceasta poate fi abordată și printr-o examinare segmentară pe ramuri și domenii. În practica cercetării de pînă acum a diferitelor aspecte și componente ale istoriei economice a României, cea mai mare parte a autorilor a recurs la această modalitate, călăuzindu-se după cunoscuta schemă a secțiunilor și ramurilor procesului de producție și schimb.

Organismul social de producție este o categorie a economiei politice marxiste, mai puțin utilizată³, dar care îmbogățește metodologia de cercetare economico-socială istorică. Karl Marx a folosit-o pentru determinarea unei colectivități istorico-sociale constituite ca organism, cu funcționalitate autonomă în baza unui mod de producție, comun însă unei zone întregi de asemenea colectivități sociale dintr-o epocă dată. Evoluția societății omenești, într-o anumită epocă și într-un anumit cadru concret, particular de existență și organizare, Marx a privit-o și prin viziunea organismului social de producție. Noțiunea este folosită în expunerea Capitalului și în alte lucrări. Referindu-se la modalitatea repartiției produsului social, Marx constată: „Felul acestei repartiții va varia în funcție de specificul organismului social de producție însuși și de gradul de dezvoltare istoric corespunzător”⁴. Din raționamentul care urmează reiese că autorul Capitalului stabilește o relație organică între modul de producție și organismul social de producție, ceea ce evidențiază că acesta nu este un termen întimplător în expunerea marxistă, ci o determinare conceptuală precisă, cu conținut propriu. Marx afirmă, astfel, că în „modurile de producție din vechea Asie, din antichitate etc. transformarea produsului în marfă joacă un rol subordonat, care devine însă tot mai important pe măsură ce obstiile intră în faza de declin... Aceste vechi organisme sociale de producție (obstiile — n.n.) sînt incomparabil mai simple și mai clare decît cel burghez”⁵.

V. I. Lenin vorbește în același sens și de același conținut al organismului social de producție, atunci cînd se referă la „unități economice” specifice diferitelor forme de economie. Astfel, el arată că în cadrul economiei naturale, societatea este compusă dintr-o mulțime de „unități economice omogene”, dintre care obști sătești, moșii feudale etc. „fiecare unitate de acest fel avînd o activitate economică care cuprinde toate felurile de muncă începînd cu extracția diferitelor feluri de materii prime și terminînd cu pregătirea lor definitivă pentru consum”⁶. În afară de faptul că aici este implicat și rolul economic, funcționalitatea internă a acestor unități, formularea leninistă degajă și trăsătura lor esențială: realizarea integrată a reproducerii produsului social, în toate fazele sale, și deci calitatea de organisme sociale cu capacitate autonomă de reproducție.

Modalitatea examinării vieții economico-sociale prin acest concept sugerat de marxism-leninism permite pentru istoria economică o deschidere mai largă de interpretare, o înfățișare unitară, globală și funcțională a economiei naționale (prezentată prin elementele și sistemele sale), a mecanismului economic. Oprindu-ne la conținutul acestui concept, menționăm că organismul social de producție reprezintă unitatea logică a forțelor și relațiilor de producție, respectiv modul de producție, care este esența, conținutul, unitatea sa, forța sa motrice de dezvoltare și generatorul legilor și contradicțiilor sale interne. Organismul social de producție este, astfel, o categorie economico-socială generală, care reproduce în conștiința noastră întreg ansamblul economic de funcționare a unei colectivități umane, mai întinse sau mai restrinse, aflată pe o treaptă determinată de dezvoltare a societății omenești. Fiecare formațiune socială își are tipul său de organism social de producție.

Reprezentînd colectivitatea umană, cu specificul ei istoric, deci, o unitate socială dată, organismul social de producție exprimă și cumulează, pe lîngă elementele fundamentale — forțele de producție și relațiile de producție în unitatea modului de producție — și alte elemente de natură structurală și unele de natură suprastructurală. Aceste elemente ale vieții economico-sociale se integrează în organismul social de producție, contribuind la funcționalitatea colectivității istorice date. Între aceste elemente includem populația, sub raport nu numai de forță de

³ Categoriea a fost pusă în evidență de Miron Constantinescu, în *Introducere în sociologie*, București, 1972, p. 201.

⁴ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 23, Editura politică, București, 1961, p. 93.

⁵ *Ibid.*

⁶ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 3, Editura politică, București, 1966, p. 21—22.

muncă sau de purtătoare a relațiilor de producție, dar și sub aspectul demografic al evoluției, structurii densității sale și a influenței asupra evoluției societății.

Factorul demografic contribuie la constituirea și la influențarea evoluției organismului social de producție⁷. În același sens, acest concept surprinde, de asemenea, rolul și funcția teritoriului ca relație între modul de producție și terenul natural, material al desfășurării sale. Teritoriul, sub raportul pozițiilor sale geografice, a compoziției, bogățiilor și resurselor sale naturale, a reliefului determină, de asemenea, trăsături și caractere specifice organismelor sociale de producție, deosebindu-le unele de altele în cadrul aceluiași mod de producție. Istoria contemporană pune în evidență creșterea importanței și influenței factorilor demografici și geografici asupra dezvoltării societății. Această influență este materializată și relevată de organismul social de producție care acționează în condiții concrete, în colectivități determinate istoricește și spațial.

Pentru ilustrare ne referim la faptul că societatea antică avea la bază un mod de producție, cel sclavagist; evul mediu era determinat de modul de producție feudal, acționind pe marile întinderi ale Europei și a altor continente. Însă în diferite comunități istorico-sociale (triburi, neamuri, popoare), în diferite zone ale lumii, în diferite state, modalitățile istorice date de existență, de reproducere a modurilor de producție erau diferite. Acestea se datorau influenței populației, teritoriului, organizării statale, măsurilor administrative întreprinse asupra vieții economice-sociale etc. Deci colectivitățile sociale, oricare ar fi fost ele, întemeindu-se pe același mod de producție, cumulau o serie de elemente particulare specifice, care sînt evidențiate în caracterele și trăsăturile organismelor sociale de producție.

În toate societățile precapitaliste, în care predomina caracterul natural al economiei, fărimțarea și automatizarea colectivităților sociale, determinate de natura și conținutul modurilor respective de producție, se exprima într-o multitudine de organisme sociale de producție care corespundeau mai mult sau mai puțin dimensiunilor și ariei comunităților istorico-sociale date.

Orînduirea capitalistă, pe baza marii industrii, coagulează și transformă pentru prima oară organismele sociale de producție mici, autonome, într-un singur organism capitalist de producție al unei mari comunități etnico-sociale, a națiunii.

Organismul social de producție cuprinde, de asemenea, elemente de organizare statală, de politică economică, de legislație economică etc. Importanța și efectele acestor elemente sînt determinate de stadiul economico-social de dezvoltare a societății și, deci, de complexitatea organismului social de producție.

O altă particularitate istorică a organismului social de producție, mai ales în formațiunii sociale mai evolute ale omenirii — feudalism, capitalism — este aceea că el mai poate cuprinde pe lîngă modul de producție dominant și determinat și alte moduri de producție — al micii producții de mărfuri etc. Acest fenomen se întîlnește îndeosebi în perioadele de tranziție a societăților, cînd organismele lor de producție includ atît modul de producție vechi, în faza de deteriorare, cît și modul de producție nou, în proces de constituire.

Istoria contemporană a transformărilor din unele țări slab dezvoltate și în curs de dezvoltare este oglinda celor mai variate raporturi între moduri de producție, denumite sectoare economice sociale, integrate și autonomizate în organisme sociale de producție ale colectivităților sociale și statale din aceste țări. Dar însăși nașterea socialismului, în funcție, desigur, de stadiul de dezvoltare a societății capitaliste ca punct de plecare, prezintă o structură eterogenă în organismele sociale de producție. În Rusia, de pildă, în etapa imediat următoare după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, V. I. Lenin sublinia existența a nu mai puțin de cinci sectoare, din care patru erau moduri de producție: patriarhal, al micii producții de mărfuri, capitalist și socialist. Acestea se găseau în raporturi diferite din unghiul extinderii, ponderii și mai ales al perspectivelor. Dar ele erau racordate și subordonate printr-un sistem de legături și mecanisme unui mod de producție, capitalist dominant, care pe cale revoluționară a fost transformat ulterior într-unul socialist atotcuprinzător omogen, unitar.

⁷ Friedrich Engels a acordat o atenție deosebită factorului demografic. În prefața lucrării *Originea familiei, a proprietății private și a statului* el precizează: „După concepția materialistă, factorul care determină în ultima instanță istoria este producerea și reproducerea vieții nemijlocite... Pe de o parte, producerea mijloacelor de trai: alimente, îmbrăcăminte, locuințe și a uneltelor necesare în acest scop; pe de altă parte, producerea omului în-suși, perpetuarea speciei“. Marx-Engels, *Opere*, vol. 21, p. 27.

Pentru istoria economică a unei țări categoria organismului social de producție are o dublă înfățișare: una de concept teoretic metodologic, și alta concret istorică; aceasta din urmă trebuie descifrată și îmbogățită cu elemente care să cuprindă în totalitate unitatea economico-socială.

Cercetarea și determinarea conținutului și funcționalității organismului social de producție al societății capitaliste în proces de formare în România pornește de la o serie de considerente:

1. Transformarea organismului social de producție din feudal în burghez s-a produs prin modificări radicale în conținutul și trăsăturile sale, prin schimbarea însăși a modului de producție, într-o perioadă de tranziție care durează până când noul mod de producție capitalist devine dominant și determinant în destinele societății;

2. Formarea organismului social de producție capitalist în România necesită studierea transformărilor în natura și conținutul modului de producție, în legitățile, contradicțiile și mecanismul acestuia în câteva direcții principale:

— în domeniul forțelor de producție — crearea unei noi baze tehnico-materiale moderne, mecanizate în ramurile producției și circulației sociale;

— în domeniul relațiilor de producție — transformarea raporturilor sociale precapitaliste, în primul rînd feudale, din industrie, agricultură și alte ramuri în relații capitaliste;

— odată cu acestea, introducerea formelor organizatorice, economico-sociale ale economiei private, instituționalizarea mecanismului modern, burghez de funcționare a procesului reproducției sociale.

Acestea erau necesități imanente pentru crearea organismului social de producție. Transformarea lor în realitate s-a făcut pe calea reformelor, menținându-se în noul organism social de producție, încă vreme îndelungată, forțe și relații de producție perimate.

3. Perioada de constituire și definitivare a organismului social de producție capitalist cuprinde intervalul dintre deceniul al șaselea al secolului al XIX-lea — când apar primele elemente economico-sociale instituționalizate într-un cadru național statal — și deceniul al treilea al secolului al XX-lea, marcat prin desăvîrșirea cadrului său național statal și ajungerea modului de producție capitalist în stadiul matur al existenței sale.

4. Procesul de formare, de închegare a organismului social de producție capitalist se produce în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Convențional, este perioada deceniilor șase-nouă când în cîmpul vieții economico-sociale, acoperite cu mai multe moduri și forme de producție, cu arie mai întinsă sau mai restrînsă (patriarhal, producția simplă de mărfuri, forme semif feudale sau mixturi, alte forme precapitaliste și capitaliste), modul de producție capitalist se impune definitiv. Atunci se instituționalizează, cum s-a demonstrat mai sus, la dimensiunile statului național român, organismul social de producție burghez, orientîndu-se evoluția ulterioară, prin legile obiective și interesele burgheziei, spre consolidarea capitalismului în România. Întreaga activitate economico-socială din sferele producției materiale, ale circulației și schimbului este supusă procesului de transformare capitalistă.

5. Organismul social de producție, în mecanismul și funcționalitatea sa, la dimensiunile și în cadrul forme moderne de organizare și comunitate social-istorică a popoarelor, aceea a națiunii și a statului național cu orînduire burgheză, îl denumim organismul capitalist al economiei naționale*.

O trăsătură și o cerință primordială a organismului capitalist al economiei naționale, care derivă nemijlocit din forma statal-națională a existenței sale, este necesitatea obiectivă a independenței sale economice în raport cu alte organisme naționale, cu economia mondială. De asemenea, spre deosebire de epoca anterioară, feudală, organismul social de producție, constituit la nivel național burghez, ma-

* Pentru desemnarea totalității activității economice în unitatea sa organică, în mod curent se folosește categoria de economie națională. Uneori acest ansamblu al economiei naționale este denumit sistemul economiei naționale, sau complexul economiei naționale, subliniindu-se prin aceasta caracterul lui de mecanism unitar. Noi optăm pentru categoria de organism capitalist al economiei naționale din mai multe considerente, în primul rînd pentru a evidenția nemijlocit caracterul unitar, dar și funcțional, economic și social al acestuia, caracterul său de sistem. Preferăm categoria enunțată termenului de sistem al economiei naționale întrucît considerăm că noțiunea de organism cuprinde implicit și pe cea de sistem și în plus ea desemnează atributele de unitate și funcționalitate autonomă, independentă, cu forțe motrice interne.

nifestă cerința caracterului unitar al economiei întregii națiuni. Dar această unitate, întemeiată pe clase sociale antagoniste, pe exploatarea și asuprirea socială a maselor muncitoare de către burghezie și moșierime, este antagonică, fiind marcată de un ansamblu de contradicții cu repercusiuni profunde în viața economico-socială.

Din interdependența existentă între organismul capitalist al economiei naționale și factorii constitutivi ai națiunii, a căror acțiune și influență puternică o include, rezultă observația metodologică că dacă modurile de producție pot să apară, să funcționeze fără un cadru statal determinat (alături de alte moduri de producție sau de cel dominant în cadrul politic respectiv), organismele sociale de producție se constituie și funcționează într-un cadru statal-politic, în cadrul național în epoca modernă și contemporană. Modul de producție este universal, același mod regăsindu-se în mai multe țări și zone, în timp ce organismul social de producție al fiecărei formațiuni social-economice are un caracter particular, singular pentru fiecare stat, țară sau națiune.

6. Organismul social de producție, în contextul concret istoric al formațiunii sociale burgheze în formare s-a îmbogățit cu elemente noi, prin lărgirea ariei sale nu numai în privința componentelor interne — forțe de producție, relații de producție, forme de organizare etc., dar și prin atragerea și integrarea în sine a unor elemente din alte domenii ale formațiunii social-economice.

În privința compoziției sale, organismul capitalist al economiei naționale ar cuprinde, după opinia noastră, elemente fundamentale ca: forțele de producție și relațiile de producție, respectiv modul de producție, reproducția socială cu toate sferile ei, instituțiile, formele și instrumentele de conducere și organizare economico-socială privată, unele forme de suprastructură raliată și integrate în organismul social de producție, ca instituții economico-sociale statale, instituții economico-juridice și de drept economic, legislația economică și instrumentele de politică economică; de asemenea, capitalismul antrenează ca componente cu influență economică deosebit de mare cercetarea, știința și învățămîntul. Mediul natural, exprimat în primul rînd în bogățiile naturale potențiale, ca și factorul demografic — populația — reprezintă nu numai condiții generale de desfășurare a activității economice, dar ele sînt depistate, cercetate, asimilate și integrate în însăși mecanismul producției sociale.

Modul de producție are în vedere oamenii sub două aspecte — ca forță de muncă și ca subiecți ai raporturilor sociale de producție, iar bogățiile naturale numai în măsura în care sînt obiecte ale muncii. Organismul economiei naționale cuprinde și alte zone și aspecte ale acestora, cum sînt mișcarea și reproducerea populației, ca potențială și viitoare forță de muncă și sferă de consum, prospec-tarea și evaluarea bogățiilor naturale, ca elemente potențiale ale unor dimensiuni materiale ale dezvoltării în perspectivă a producției sociale, avuția socială în întregime sa.

7. Sub aspectul său direct social, organismul social de producție exprimă o structură mult mai bogată și mai diversificată ca cea a modului de producție, reflectînd adeseori nu numai structura socială a unui mod de producție, nu numai clasele de bază legate de producția socială, ci și categorii sociale, pături și chiar unele clase aparținînd altor moduri sau forme de producție decît cel fundamental.

Întreprinderea tratării procesului de formare a organismului social de producție capitalist al României necesită și clarificarea relației economiei vechii României cu economia Transilvaniei, ambele raportate la organismul economiei naționale.

Destrămarea feudalismului și apariția modului de producție capitalist pe teritoriul patriei, în cele trei țări românești, a avut loc, în esență, aproximativ în aceeași perioadă istorică, cu unele diferențieri de intensitate și particularități, generate cu deosebire de dominația străină. Modul de producție care se năștea, în esență și trăsăturile lui fundamentale, era același, cel capitalist. El penetra și se dezvoltă în cadrul unei comunități de viață economică, încheată la nivelul zonelor și provinciilor românești, cu puternice legături de interdependență și condiționare între ele, pe care producția capitalistă, organismul capitalist al economiei naționale urmau să le reunească într-o unitate națională de tip burghez. Această comunitate de viață economică a poporului român, sub impulsul cerințelor economice obiective, constituia, alături de alte elemente — comunitatea de limbă, de teritoriu, de origine —, cheagul care va coagula comunitățile sociale și politice ale provinciilor

istorice în comunitatea națională a poporului român, cu o singură organizare stat-națională.

Dacă factorii externi — puterile străine dominante — nu ar fi frinat construcția națională a poporului român, aceasta s-ar fi realizat într-o singură etapă; unirea ar fi fost deplină și națiunea română în întregimea ei s-ar fi constituit în stat unitar național. Datorită evenimentelor cunoscute, acest proces s-a desfășurat în două etape: prima, în care s-a realizat unirea principatelor în 1859, și s-a constituit statul modern român; a doua, în care provinciile aflate sub jug străin s-au unit cu România și s-a înfăptuit unificarea națiunii române și statul național unitar.

După constituirea statului modern român în prima etapă, organismul social de producție se instituționalizează în organism al economiei naționale la nivelul unei părți a națiunii și a teritoriului național.

Economia celorlalte provincii românești rămase sub stăpânire străină era reprezentată prin organisme sociale de producție autonome cu ramificații și gravitație spre organismul economiei naționale constituit. Organismul social de producție din Transilvania în procesul transformării modului său de producție în direcție capitalistă tinde, din necesitate obiectivă, spre o contopire în organismul economiei naționale a întregii națiuni române. Dominația imperiului habsburgic a impus însă un sistem de organizare economică, administrativă și politică, a instituționalizat economia capitalistă — prin legislație, instituții economice publice și private, prin politica economică — cu precădere la dimensiunile imperiului, ignorând și frinând tendințele obiective de închegare a organismelor naționale a popoarelor asuprite.

Astfel, instituționalizarea modului de producție capitalist și formarea unui sistem economic supranațional intrau în conflict cu necesitățile obiective ale construcției naționale, ale intereselor economice ale popoarelor subjugate. Această organizare și instituționalizare slujea interesele politice de dominație și exploatare imperialistă. Ea urmărea centralizarea economico-socială a organismelor sociale de producție autonome ale națiunilor, constituite în perioada anterioară pînă la scara provinciilor locuite de ele, anihilarea atracției gravitaționale către centrele economice naționale în formare, integrarea lor într-o diviziune impusă a muncii, într-o piață comună a imperiului și încadrarea lor într-un proces de reproducție socială la dimensiunile sistemului politic al dominației imperiale. Se urmărea, deci, prin instituții comune supranaționale, burgheze, prin tarife vamale comune — ca cel al teritoriului vamal comun din 1850 — să se adapteze și să se subordoneze economiile organismelor sociale de producție ale diferitelor provincii naționale intereselor claselor stăpînitoare din imperiu.

După introducerea dualismului, în anul 1867, raporturile dintre organismul social de producție al Transilvaniei și sistemul economic al imperiului austro-ungar capătă unele caracteristici generate de eforturile claselor stăpînitoare și a capitalurilor străine de a o atașa mai strîns la interesele acestuia. Eforturile făcute pe cale administrativă, economică și legislativă de clasele dominante și aparatul de stat stăpînitor asupra Transilvaniei nu au condus cu succes la integrarea organismului său social de producție în economia multinațională a imperiului. Organismul social de producție al Transilvaniei, deși supus presiunii de racordare (prin mijloace de transport, prin canalele creditului bancar, al capitalurilor alogene, prin sistemul de organizare economică), la piața și la sistemul economic al imperiului, el nu-și desface legăturile de zonele sale gravitaționale spre România cu care se găsea în interdependență prin seculara diviziune geografică naturală și socială a muncii, printr-o comunitate de viață economică, prin comunitatea națională care se închea la nivelul întregului teritoriu român.

În practica istorică, reproducția socială, prin diviziunea socială a muncii, a dat naștere unor compartimentări specifice, în sisteme și ramuri economice, care se încadrează, într-o anumită funcționalitate, în organismul economiei naționale*.

* Ca propunere pentru reflectare am notat prezenta schiță în cercetarea istoriei formării și dezvoltării structurii organismului capitalist al economiei naționale (O.C.E.N.). Principalele sisteme economice ale Organismului, deși se localizează în sferele producției, circulației și schimbului bunurilor materiale, antrenează, însă, cum s-a menționat, și elemente din domeniile condițiilor naturale și din suprastructură. Principalele sale sisteme economice ar fi: sistemul economiei industriale, sistemul economiei agrare, sistemul construcțiilor, sistemul de transporturi și comunicații, sistemul monetar și al circulației monetare, sistemul bancar și de schimb, sistemul finanțelor publice, sistemul circulației și realizării mărfurilor, sistemul asigurărilor etc. De asemenea, prin caracter și natură pot forma sisteme: serviciile de întreținere și reparație, cercetarea științifică a producției sociale, cercetarea in-

Referindu-ne la formarea organismului capitalist al economiei naționale în primele țări capitaliste, remarcăm că procesele sale au fost îndelungate și lente. Închegarea sa a avut loc în mod anarhic, după numeroase încercări și variante de organizare micro și macro economică, care s-au soldat cu o anumită matrice, cu un anumit mecanism capabil de autofuncționare, propulsat de legile și contradicțiile economice-sociale interne.

Structura, proporționalitatea obișnute și funcționalitatea mecanismului noului organism social de producție n-au fost opera conștientă a capitalului, ci consecința luptei pentru profit, a dezvoltării forțelor de producție și a diviziunii sociale a muncii, a instituționalizării ei post factum de către statul burghez. Imaginea, profilul viitoarei societăți capitaliste nu a fost proiectat sau prevăzut niciodată în cadrul feudalismului. Ulterior, după dezvoltarea primelor țări capitaliste, experiența și mecanismul capitalismului au putut fi cunoscute.

În secolul al XX-lea, trecerea la orinduirea burgheză a unor noi țări beneficia, astfel, și de elemente conștiente, de perspectivă în privința constituirii organismului capitalist al economiei naționale. Pentru istoria economică aceasta are o importanță deosebită. Experiența și modelul elaborat al organismului capitalist al economiei naționale a constituit un avantaj pentru noile țări care treceau la capitalism. Împrejurarea este valabilă în întregime și pentru România. În lucrările economiștilor și oamenilor politici ai burgheziei se găsesc elemente, schițe ale organismului capitalist al economiei exprimate sub forma unor cerințe și programe de dezvoltare și progres social. Programul economic al lui Al. I. Cuza, din decembrie 1859, este unul din exemplele cele mai evidente.

Două au fost căile principale prin care organismul capitalist al economiei naționale a avut, în țara noastră, o „proiectare” anticipată, sub diferitele sale aspecte; elementele modelului occidental, cerute de factorii economici și politici interesați din România, în spiritul necesităților obiective ale dezvoltării capitalismului, și penetrația capitalului străin întreprinzător, în industrie, transporturi, bănci etc. Acesta a aplicat formele de organizare a întreprinderii capitaliste, practicate în țara de origine, în unitățile economice construite în România.

Condițiile economico-sociale concrete fiind diferite în România față de occidentul capitalist și organismul economiei naționale s-a ordonat și structurat potrivit acestor condiții, căpătînd o fizionomie proprie.

formațională a vieții economico-sociale etc. Este de la sine înțeles că ordinea, poziția, dimensiunile sistemelor economice în cadrul O.C.E.N. vor fi diferite în fiecare țară în raport de stadiul dezvoltării forțelor de producție și a capitalismului, precum și cu condițiile geografice și demografice, cu resursele subsolului și solului etc. (Nu în toate țările existau resurse pentru o industrie extractivă dezvoltată și nici terenuri fertile pentru agricultură; țările maritime și fluviale puteau dispune de un sistem de transport naval puternic; o situație inversă era pentru cele fără acces la aceste căi naturale de transport.) Asigurarea proporționalității, necesare pentru funcționarea O.C.E.N. —, între sistemele economice se face cu mari pierderi de muncă pentru societate. Sistemele economice la rîndul lor dezvoltă treptat o structură internă pe subsisteme, ramuri, subramuri. În procesul evoluției, O.C.E.N. înregistrează modificări continue în structura internă a sistemelor economice a ramurilor; unele se dezvoltă, se amplifică, își schimbă locul și funcția, altele diminuează, își pierd importanța; apar noi sisteme, ramuri și subramuri; unele sisteme și ramuri își modifică conținutul tehnico-economic și social. (Modificări importante au loc în sistemul economiei agrare, în meșteșuguri etc.) În general, modificările tehnico-economice atrag schimbări organizatorice-sociale. (De la proprietatea capitalistă industrială se ajunge la proprietatea monopolistă de stat.) Procesul acestei complexe dezvoltări antagonice produce o continuă adîncire a diviziunii sociale a muncii, a socializării producției, ce vine în conflict tot mai acut cu formele sociale, cu proprietatea și raporturile capitaliste de exploatare. Sistemele economice au trăsături comune care le conferă caracterul lor social capitalist și apartenența la domeniul economic. Ele au însă caractere și trăsături particulare, care le definesc specificul și funcționalitatea proprie. Sistemele din domeniul producției materiale ale economiei industriale, al economiei agrare, al transporturilor și comunicațiilor etc. au o bază proprie tehnico-materială și un specific al activității economice. Fiecare sistem economic, în raport de specificul, locul și rolul său în cadrul O.C.E.N., funcționează pe baza unui mecanism ce caracterizează unitățile sale de la cea mai simplă pînă la ansamblu. De asemenea, îl caracterizează un mod adecvat de politică și legislație economică, norme proprii de organizare și funcționare. Practica istorică burgheză a elaborat și utilizat regimuri de politică și legislație economică pentru diferitele sisteme și ramuri economice. Toate aceste elemente și caractere care particularizează sistemul economic îi conferă un anumit grad de autonomie în cadrul raporturilor multiple de interdependență cu celelalte sisteme ale O.C.E.N. Necesitățile, dezideratele programului social au fost îmbrățișate de forțele progresiste ale timpului ca probleme specifice de natură economică și socială, de dezvoltare sau transformare a O.C.E.N. La nivelul sistemelor, ele s-au polarizat în jurul problemei industrializării, a problemei agrare, a problemei căilor și mijloacelor de transport etc.

Adoptarea în România a unor forme occidentale de organizare, legislative, instituționale s-a efectuat ca cerință obiectivă a realizării eficienței activității economice capitaliste și nu ca urmare a aplicării unui concept teoretic elaborat. În acest sens, în procesul său de formare, organismul economiei naționale românești a răspuns intereselor celor două clase dominante: burgheziei în dezvoltare (în structura inițială — negustorească — meșteșugărească) și moșierimii. Tocmai aceste interese au dictat menținerea unor forme de producție precapitalistă în unele ramuri, în special în agricultură.

Se poate constata că chiar din faza de formare a organismului capitalist al economiei naționale el purta nu numai vicii de structură, datorate nivelului scăzut al forțelor de producție, dar și contradicții economice, specifice împrejurărilor concret istorice în care s-a născut.

O altă observație privește natura, caracterul organismului economiei naționale în faza formării sale. Deși se creează ansamblul politic-statal național burghez, legislație și instituții adecvate —, iar modul de producție capitalist se lărgeste și cuprinde zone întinse în industrie, transporturi, credit, comerț, acesta nu devine dominant în economia națională. Până la sfârșitul secolului al XIX-lea, ființează, cu o pondere însemnată, zone precapitaliste în producția industrială (meșteșugurile și meseriile), în comerț și credit (capitalul negustoresc și cămătăresc ca forme mergătoare ale capitalului industrial) și mai ales în domeniul complicat al agriculturii — care deținea 70—75% din producția materială și cuprindea 85% din populația țării —, dominat de raporturi economice eterogene precapitaliste și capitaliste.

Formarea organismului economiei naționale, care implică transformări revoluționare în conținutul său, de la esența feudală la esența burgheză, nu se termină, astfel, până la sfârșitul secolului. El nu poate fi desemnat deci ca un organism deplin capitalist. Din această cauză el nu are nici o unitate funcțională determinată de un mod de producție dominant și hotărîtor, care să declanșeze toate forțele motrice interne de progres în limite burgheze. Unitatea lui se bazează, în adevăr, pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție în toate domeniile, ca element comun. Dar capacitățile și forțele economico-sociale sînt diferite, generate de diferite forme ale acestei proprietăți — industrial-burgheză, comercial-cămătărească, moșierească, țărănească etc. —, care provoacă contradicții și antagonisme și frînează demararea rapidă a economiei industriale.

Zonele necapitaliste sau semicapitaliste din agricultură, din domeniul circulației și schimbului sînt atrase în mecanismul economiei și exploatării capitaliste, supuse influenței transformatoare a acestuia. Modul lor de dezvoltare încă relativ autonom, pe baza unor legități generate de condiția lor, nu avea același ritm, aceleași capacități, aceeași putere de acumulare. Procesul de reproducție se desfășura prioritar la scară încă simplă, ceea ce producea conflicte ale căror consecințe aveau repercusiuni economico-sociale negative asupra întregului organism, asupra societății în ansamblul său.

Imperativele obiective ale progresului societății românești, generate de structura și stadiul producției materiale, vizau înlăturarea frinelor sociale și politice. Aceste prelungiri deteriorate ale feudalismului în masa organismului de producție capitalist în proces de constituire — proprietatea moșierească parazită asupra a jumătate din pămîntul arabil, relații semicapitaliste de muncă și repartiție, exploatarea cămătărească a țărănimii, norme legislative, ca legea învoielilor agricole, de natură semicapitalistă, peste care se impuneau samavolnicia, arbitrarul etc. — urmau să fie eradicat în procesul desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice.

Al doilea moment al acestor imperative era reprezentat de împlinirea unității național-statale a poporului român și, deci, de întregirea organismului economiei naționale.

În sfîrșit, un imperativ de care depindea eficiența muncii sociale și temelia progresului țării viza accelerarea industrializării.

Făurirea statului național român, coroborată cu unele reforme burghezo-democratice, ușura calea, dar nu ducea automat la înlăturarea relativei înapoieri a țării. Gînditorii români, patrioți animați de idealuri progresiste „s-au preocupat să găsească soluțiile care să schimbe situația social-economică deosebit de grea a României din vremea lor. Ei au atras atenția că aceasta nu se poate înlătui fără dezvoltarea puternică a industriei”⁸. Industrializarea se impunea cu acuitate. Într-un sens, ca elementul propulsor al forțelor de producție, înlăturarea industrializării să găsea ca importanță cel puțin la același nivel ca și înlăturarea rămășițelor feudale. De aceea, considerăm că problema obiectivelor progresului României la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru trebuie reconsiderată de către teoreticienii problemei, între altele fiind necesară și includerea, în aceeași ordine de importanță, a chestiunii dezvoltării forțelor de producție, a industrializării țării.

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 21.

GHEORGHE TĂNASE

(1894-1941)

În anii avântului revoluționar care cuprinsese mișcarea muncitorească din România după primul război mondial se impunea în activitatea socialistă din Iași un nume nou, devenit curînd foarte familiar muncitorilor bătrînului oraș : Gheorghe Tănase.

S-a născut în satul Totoești, lingă Iași, la 6 februarie 1895. Ca mulți alți copii lipsiți de posibilități materiale, a intrat ucenic în Iași și a învățat meseria de tipograf. Au fost ani în care a început să cunoască viața grea a muncitorilor, să cugete asupra raporturilor inechitabile care existau între muncitori și patroni. Activitatea socialistă vie care se desfășura la Iași în anii de început ai secolului al XX-lea, conferințele de la Cercul de studii sociale, adunările secțiunii locale a P.S.D. sau a sindicatelor, care aveau loc în sediile de pe strada Ghica Vodă sau colonel Langa, cuvîntările de adîncă rezonanță ale lui Max Vexler sau L. Ghelerter, l-au fascinat și l-au atras cu putere spre mișcarea muncitorească.

Perioada stagiului său militar a coincis cu anii neutralității României. În urma unei răni căpătate pe front, în anul 1917 s-a reîntors în Iași. Impresionat de situația grea ce domnea în oraș, de mizeria și foamea care se răsfrîngeau cu precădere asupra maselor largi muncitoare, Gheorghe Tănase se înregistrează activ în lupta pentru restructurarea pe baze revoluționare a României întregite. A colaborat la publicația „Unirea grafică” a muncitorilor tipografi din Iași, îndemnînd la activitate, la organizare profesională. Curînd a început să se remarce printre muncitorii care se simțeau angajați în primele rînduri și cu toate forțele în lupta pentru marea cauză a maselor populare din țara noastră. La numai un an de la refacerea organizației locale a Partidului socialist, dispersată de război, adunarea generală a membrilor din mai 1919 l-a ales secretar al noului comitet. În același timp, la ședința de reorganizare a sindicatului muncitorilor tipografi, din 14 mai 1919, a fost ales și în comitetul provizoriu al acestuia.

Întreaga sa viață avea să se desfășoare, începînd din acești ani, în strînsă legătură cu lupta muncitorilor din Iași, cu activitatea organizațiilor politice și profesionale ale acestora. Fire energică, era permanent prezent la adunările muncitorești, la întrunirile de protest împotriva stării de asediu, a cenzurii și a lipsei de drepturi, sau în fruntea grevelor

muncitorești. Și-a adus din plin contribuția la intensificarea activității de organizare a muncitorilor în partid și în sindicate. El sublinia în repetate rânduri importanța organizării unei munci propagandistice eficiente printre muncitori, pentru a-i lumina asupra țelului final al luptei lor, în împlinirea căruia credea cu toată convingerea. „Ideea socialistă“, care trebuia să cuprindă masele, „ca un suflu dătător de viață spre orizonturile cerului — afirma Gh. Tănase — străbate în lung și în lat spațiile și cheamă la luptă neconținut și cu nestrămutate hotăriri, clasa celor obijduiți și robiți de milenii“.

O importanță deosebită acorda Gheorghe Tănase participării muncitorilor, prin partidul lor de clasă, la lupta politică ce se desfășura în țară. A candidat în alegerile parlamentare din anii 1919 și 1920, pe listele socialiste, avîntîndu-se cu elanul său caracteristic în campaniile electorale. A participat la întruniri în toată Moldova, a prezentat programul electoral al partidului, a ținut cuvîntări entuziaste, a protestat împotriva terorii, a stării de asediu, a cerut drepturi și libertăți pentru muncitori, a scris articole mobilizatoare, dovedind o putere de muncă uriașă și o voință dirză. În timpul campaniei electorale din anul 1919, el s-a prezentat la o întrunire publică, susținînd o discuție contradictorie cu G. Mîrzescu, reprezentantul local al Partidului liberal. Replicile sale, energice și convingătoare, au provocat ovațiile muncitorilor participanți. În aceeași seară însă a fost arestat și numai după protestele hotărîte ale tovarășilor de muncă și luptă a fost eliberat.

În anul 1920, la alegerile din mai, Gheorghe Tănase a fost ales deputat pe lista Partidului socialist pentru Iași. A fost un succes care marca prestigiul pe care și-l cîștigase în rîndurile muncitorilor acest luptător socialist care nu avea atunci decît 25 de ani și care pășea în Parlamentul țării printre cei 20 de deputați socialiști.

Prezența sa în acest for avea o semnificație deosebită, căci făcea parte dintre primii muncitori care intrau în Parlament. Ca deputat socialist s-a manifestat activ, susținînd în ședințele Camerei interesele oamenilor muncii care l-au ales. Intervențiile sale în cele mai felurite probleme erau pline de vervă scînteietoare. La discutarea legii pentru reglementarea conflictelor de muncă, din vara anului 1920, el a demonstrat în ce măsură această lege nu rezolva problemele care frămîntau clasa muncitoare și întreba dacă legea a fost elaborată pentru justificarea înființării unui minister al muncii sau ministerul muncii a fost creat pentru elaborarea acestei legi. Un gest dintre cele mai semnificative pentru firea sa de revoluționar este incidentul, descris și de N. Iorga în memoriile sale. În urma tragerii la sorți, la începutul sesiunii, răspunsul la mesajul tronului trebuia să fie dus de Boris Ștefanov și Gheorghe Tănase. Acesta din urmă a adăugat însă cu propria-i mîină pe convocare: „Trăiască Revoluția! Trăiască Republica!“

În paginile publicațiilor socialiste din acești ani se întîlnesc numeroase articole în care Gh. Tănase a abordat multiple și stringente probleme. A fost un colaborator asiduu al gazetelor „Socialismul“, „Moldova socialistă“, „Iașul socialist“, „Puterea sindicală“ și altele, în paginile cărora își exprima încrederea în idealul clasei muncitoare, în izbînda proletariatului din țara noastră, ferm angajat în lupta pentru o viață mai

bună, pentru progresul general al țării. „Se înșeală amarnic însă — sublinia el — politicienii când cred că vor putea să prostească acest popor, mai ales acum când deasupra oricăror interese personale stă interesul suprem și vital al României mari : reorganizarea economică, reorganizarea politică și suveranitatea poporului în total și în toate“. În anul 1920, în octombrie, a publicat un articol energic împotriva regimului instaurat în timpul guvernării lui Averescu : *Scrisoare deschisă domnului general Alexandru Averescu, de profesiune momentană prim-ministru*, pe care l-a semnat „Gheorghe Tănase, muncitor tipograf, alesul țăranilor și muncitorilor din jud. Iași“.

Activitatea sa publicistică nu s-a redus numai la presă, a scris și unele broșuri în care, dovedind profunzime de gândire și un dezvoltat spirit de clasă, făcea un aspru rechizitoriu mișcării profasciste, chemînd cu hotărîre masele la lupta împotriva acestui pericol.

Despre convingerile sale antimonarhice stau mărturie numeroase materiale și documente. A stîrnit ecou deosebit un articol al său din anul 1919, conceput ca o replică dată ordonanței generalului Văitoianu ce declara că asigură libertatea scrisului cu condiția ca în articolele publicate să nu fie atacate formele și instituțiile de guvernămînt. Gh. Tănase arăta în încheierea articolului respectiv că valul luptelor proletarietului nu poate fi oprit de nici o măsură, „căci o poruncă istorică spune clasei muncitoare că a venit vremea emancipării sale“. Ca urmare a publicării articolului, gazeta „Moldova socialistă“ a fost suprimată, iar autorul arestat, judecat și condamnat la 2 ani închisoare și 2000 de lei amendă. În perioada în care a stat la închisoarea centrală din Iași, în însemnările sale se află o „Scrisoare deschisă“, cu un ascuțit caracter antimonarhic, adresată „domnului Ferdinand de Hohenzollern, de profesiune I-iul rege al României mari“, în încheierea căreia scria : „Primiți salutări cetățenești, Gh. Tănase-Iași, cetățean al României Mari, fost rănit pentru înfăptuirea acestui ideal, secretar al tuturor sindicatelor din Iași, actualmente, prin grația lui D-zeu și voința regelui Ferdinand I-iu, unul din cei mai disciplinați pușcăriași ai închisorii centrale din Iași“.

Un capitol important al activității acestui neobosit luptător l-a constituit participarea la pregătirea și conducerea grevelor muncitorești din Iași, care în acești ani au cunoscut o desfășurare furtunoasă. A fost mereu prezent în comitetele de grevă, susținînd revendicările muncitorilor, fie că erau de la atelierele C.F.R. Nicolina, din atelierele de textile sau de la R.M.S., fie că era vorba de greve politice. Autoritățile polițiste semnalau la începutul anului 1920 activitatea desfășurată de el și de soția sa Marioara Tănase care, prin conferințele organizate zilnic la club, mobilizau la greve și la organizare. Numeroasele sale arestări și condamnări, care au provocat protestele vehemente nu numai ale muncitorilor din Iași, ci și din întreaga țară, stau mărturie a luptei sale din această frământată perioadă.

Prin activitatea desfășurată atît pe plan local, în calitate de secretar al secțiunii Partidului socialist, iar din septembrie 1919 ca secretar și al Comisiei locale a sindicatelor, cît și în întreaga țară, el a contribuit la grăbirea procesului de clarificare ideologică, plasîndu-se printre fruntașii conducerii mișcării socialiste din România care au militat activ pentru transformarea Partidului socialist în partid comunist.

Arestat în timpul grevei generale din 1920 nu a putut participa la congresul din mai 1921. Din închisoarea centrală din Iași, unde se afla deținut, el a trimis însă o scrisoare congresului prin care își exprima adeziunea la lucrările sale. „Trăiască Partidul Comunist Român!“ — erau cuvintele vibrante cu care se încheia scrisoarea.

Ieșit din închisoare, la 15 decembrie 1921, Gheorghe Tănase s-a reîntors în mișcarea comunistă, angajat cu toate forțele. La 20 decembrie era semnalată prezența sa în București, pentru a participa la procesul ce se pregătea comuniștilor arestați. În această perioadă el a prezentat în Cameră, la 17 ianuarie 1922, moțiunea de neîncredere în guvernul Take Ionescu, în numele grupului de deputați socialiști-comuniști: „Încrederea noastră merge la un singur guvern, sublinia el — la guvernul izvorât din conștiința maselor muncitoare socialiste, la guvernul republicii socialiste“.

Tot în luna ianuarie 1922 a luat parte la acțiunea de reorganizare a secțiunii din Iași a partidului. În februarie 1922, a fost ales în comitetul regional Moldova, reînființat. Neobosit și plin de energie, stătea la sediul partidului ore în șir, după terminarea programului de muncă (se angajase lucrător la tipografia H. Goldner), pentru a da lămuriri în privința organizării secției locale a sindicatelor și a altor organizații de masă revoluționare, printre care și organizația de tineret.

Aprecierea și încrederea de care se bucura, ca urmare a activității sale revoluționare, au determinat cooptarea sa în Comitetul Executiv al partidului comunist.

La alegerile parlamentare din martie 1922, numele său a figurat pe lista candidaților Partidului Comunist Român. În această calitate a participat la campania electorală, demascând teroarea dezlănțuită de cercurile guvernante împotriva clasei muncitoare, cerind drepturi și libertăți pentru cei asupriți. Concomitent s-a avîntat cu toată puterea de muncă în activitatea de refacere a sindicatelor. Participa la întruniri, cutreiera întreprinderile orașului și rezultatul nu a întârziat să se vadă. În martie 1922 erau deja refăcute opt sindicate, printre care și cel al ceferiștilor. Se înfăptuia visul său — ridicarea la luptă a muncitorilor, „înălțarea conștiinței lor de clasă pînă la jucarea rolului istoric ce-i este hărăzit proletariatului ca clasă revoluționară“.

Adept convins al păstrării unității mișcării sindicale, Gheorghe Tănase a luat parte la Congresul sindical de la Sibiu, din iunie 1922. El a făcut parte din Consiliul general provizoriu al sindicatelor unitare, care acționa sub conducerea partidului comunist, pentru unitate sindicală, împotriva afilierii la Internaționala de la Amsterdam.

Prestigiul său de comunist îl impune în rîndurile tovarășilor săi. În octombrie 1922 a fost ales în comitetul secțiunii comuniste locale și, în același timp, desemnat ca delegat la Congresul al II-lea al partidului. La congres, a fost ales membru în Consiliul general al partidului.

Pentru activitatea sa neobosită și prodigioasă de militant al partidului comunist și al sindicatelor, Gheorghe Tănase a fost adesea arestat, maltratată, condamnat la ani grei de temniță. Dar a rămas neclintit în convingerile sale, așa precum o mărturisea în anul 1922: „Nu voi lăcrima cînd voi simți acul roșu sub unghie! Nu voi regreta cînd voi fi gîtuît ca dr. Aroneanu și împușcat ca Max Vexler, ca fiu de țaran și muncitor!“

Mi-am făcut datoria și îmi voi face-o pînă în ultima clipă, față de clasa din care am ieșit“. La începutul anului 1923 a fost reales în comitetul secțiunii comuniste și se afla puternic antrenat în lupta pentru înfăptuirea frontului unic muncitoresc.

Traectoria activității sale revoluționare a fost strălucitoare, dar scurtă. După aprilie 1924, cînd P.C.R. a fost scos în afara legilor, în condițiile nespuse de grele și complexe în care s-a aflat mișcarea muncitoarească, Gh. Tănase a rămas fidel acesteia, idealurilor cărora și-a consacrat cei mai rodnici ani ai vieții lui. Agenții de siguranță, care continuau să-l supravegheze, se refereau la activitatea pe care o ducea în mișcarea revoluționară, cu deosebire în sindicatele locale.

Ultima parte a vieții sale s-a scurs sub semnul unei maladii care se accentua. A părăsit pentru o vreme Iașul pentru ca spre sfîrșitul vieții să se reîntoarcă. A murit în anul 1941. Pentru anii pe care i-a închinat mișcării socialiste și comuniste din România, pentru întreaga sa capacitate pusă în slujba acestui țel măreț, clasa muncitoare, toți oamenii muncii din țara noastră îi cinstesc cum se cuvine memoria.

GEORGETA TUDORAN

LUIGI LONGO

(Cu prilejul aniversării a 75 de ani de la naștere)

La 15 martie a.c. s-au împlinit 75 de ani de la nașterea tovarășului Luigi Longo, președintele Partidului Comunist Italian, vechi luptător revoluționar, personalitate proeminentă a vieții politice italiene, militant de seamă al mișcării comuniste și muncitorești internaționale.

Născut în satul Fubine-Monferrato (provincia Alessandria), într-o familie copleșită de nevoi și greutate, Luigi Longo a plecat din fragedă tinerețe la Torino, mare centru industrial, luînd cunoștință și integrînduse mediului și mișcării muncitorești.

Tovarăș de luptă apropiat al lui Antonio Gramsci și Palmiro Togliatti, Luigi Longo și-a împletit întreaga sa viață cu istoria Partidului Comunist Italian. Încadrîndu-se în 1920 în Partidul Socialist, se alătură aripii de stînga a acestuia, condusă de Gramsci și, ca delegat al secțiunii din Torino, participă la Congresul de la Livorno, unde lua ființă Partidul Comunist din Italia, ca partid de tip nou, marxist-leninist. În pofida condițiilor deosebit de vitrege determinate de instaurarea fascismului și, îndeosebi, după scoaterea în afara legii a P.C. Italian de către regimul mussolinian Luigi Longo desfășoară, cu pasiune revoluționară, o intensă activitate politică în calitate de conducător al Uniunii Tineretului Comunist și, apoi, ca membru al Comitetului Central al P.C.I., iar din 1931 ca membru al Biroului Politic al C.C. În aceeași perioadă activează ca reprezentant al P.C.I. în organisme de conducere ale Internaționalei Comuniste.

Ampla mișcare de solidaritate internaționalistă cu cauza Spaniei republicane, susținută neșovăitor în Italia de partidul comunist, are în tovarășul Luigi Longo unul din exponenții săi de seamă; „Comandantul Gallo“, nume sub care își desfășoară pe pămîntul spaniol activitatea de organizare a brigăzilor internaționale, s-a bucurat de stima și prețuirea voluntarilor din diferite țări, a tuturor antifasciștilor.

După înlăturarea de la putere a lui Mussolini, în septembrie 1943, partidul comunist, sufletul mișcării de rezistență antifascistă din Italia, îl delegă pe tovarășul Longo ca reprezentant în Comitetul de Eliberare Na-

țională al Italiei de Nord, în cadrul căruia este ales președinte al comisiei militare. Brigăzile „Garibaldi“, al căror comandant a fost tovarășul Longo, au înscris, prin lupta lor pentru eliberarea unor vaste zone din Nord, nepieritoare pagini de eroism în marea epopee a victoriei popoarelor asupra fascismului în cel de-al doilea război mondial.

Demonstrându-și strălucit abnegația față de interesele supreme ale națiunii italiene, atît în rezistența antifascistă, cît și în așezarea bazelor unei vieți democratice, Partidul Comunist Italian și-a dobîndit un bine-meritat prestigiu, și-a sporit considerabil influența, devenind în anii post-belici un puternic partid de masă, o forță politică fundamentală a societății italiene. Alături de eminentul conducător revoluționar, secretarul general de atunci al P.C.I., — Palmiro Togliatti, tovarășul Luigi Longo a desfășurat o activitate susținută în conducerea partidului, deținînd între 1946 și 1964 funcția de vicesecretar general al partidului. După încetarea din viață a lui Togliatti, a fost ales în funcția de secretar general al partidului. Congresul al XIII-lea, din martie 1972, l-a desemnat pe tovarășul Luigi Longo ca președinte al P.C.I., iar pe tovarășul Enrico Berlinguer ca secretar general al partidului.

Congresul al XIV-lea, din martie a.c., a reales pe tovarășul Luigi Longo ca președinte al P.C.I. și pe tovarășul Enrico Berlinguer ca secretar general al partidului.

În toți acești ani, P.C.I., organic legat de realitățile naționale, animat de un profund spirit creator, a fost prezent în permanență în fruntea bătăliilor muncitorimii, țărănimii, intelectualității, tineretului, a tuturor forțelor înaintate ale societății italiene pentru apărarea și promovarea intereselor vitale ale oamenilor muncii, pentru o Italie democratică, independentă și prosperă. Ducînd în mod ferm și perseverent o politică de largă deschidere socială, P.C.I. și-a concentrat eforturile spre realizarea unui front amplu, care să reunească, alături de comuniști, pe socialiști și celelalte detașamente muncitorești, pe catolici, forțele democratice de toate orientările — apreciind că tocmai făurirea unei asemenea unități va chezașui menținerea și adîncirea cuceririlor obținute, întărirea pozițiilor democrației atît pe plan național, cît și în cadrul administrației locale, bararea tentativelor neofasciste, soluționarea problemelor acute economice și politice care confruntă țara în prezent, înfăptuirea unor transformări sociale structurale, innoitoare. „*Noi comuniștii*“, a subliniat tovarășul Luigi Longo, *ne mîndrim că am fost și sîntem o puternică forță motrice a impresionantei mișcări de luptă și de reformă ce s-a desfășurat în Italia în ultimii ani. Ne angajăm să ducem mai departe această bătălie în spirit unitar și democratic, printr-o puternică acțiune organizată, de masă și de largă perspectivă*“.

De la tribuna Congresului al XIV-lea al P.C.I., tovarășul Luigi Longo a reliefat : „*Realizările partidului sînt rezultatul muncii noastre, al politicii noastre, al soluțiilor pe care le-am propus și le propunem pentru rezolvarea importantelor probleme care privesc viitorul nostru. Totodată, aceste succese constituie și dovada justeței luptei pe care o ducem de ani de zile pentru unitatea tuturor forțelor populare și democratice*“.

Impletind strîns răspunderile naționale cu cele internaționale, patriotismul cu internaționalismul, P.C.I. desfășoară o vastă activitate pe plan internațional, consacrată unirii celor mai largi și mai diverse forțe anti-imperialiste în lupta pentru înlăptuirea aspirațiilor de eliberare națională și socială ale tuturor popoarelor. Comuniștii români dau o înaltă prețuire acțiunii desfășurate de P.C.I., de Comitetul său Central, în frunte cu tovarășii Longo și Berlinguer, pentru dezvoltarea solidarității între partidele comuniste și muncitorești și realizarea în mișcarea comunistă a unei unități de tip nou, superior, care să pornească de la diversitatea condițiilor în care acționează fiecare partid și să se întemeieze pe singurele norme trainice ale coeziunii : egalitate, autonomie, neamestec, respectarea dreptului fiecărui partid de a-și stabili de sine stătător linia politică, strategia și tactica. *„Pentru o unitate a mișcării muncitorești și comuniste, pentru relații noi între diversele componente ale unui curent unic și mare de emancipare este necesară — a reliefat tovarășul Luigi Longo — recunoașterea autotomie și suveranității fiecărui partid comunist, unitatea forțelor socialismului, a tuturor forțelor antiimperialiste putînd lua naștere numai dintr-o dialectică, dintr-o contribuție proprie a fiecărui partid“.*

Comuniștii, întregul popor român îl cunosc și îl stimează pe tovarășul Luigi Longo ca pe un bun și sincer prieten al României socialiste, ca pe un militant activ pentru întărirea legăturilor de solidaritate dintre P.C.R. și P.C.I., care, spre satisfacția reciprocă, se adîncesc continuu, pe temelia trainică a internaționalismului, a respectului și încrederii reciproce. Întîlnirile și convorbirile care au avut loc, în ultimii ani, atît în România, cît și în Italia între tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășii Luigi Longo și Enrico Berlinguer au prilejuit fructuoase schimburi de vederi și de experiență, au evidențiat identitatea de vederi a celor două partide în probleme esențiale ale dezvoltării sociale contemporane, contribuind la dezvoltarea raporturilor frățești dintre ele, în deplină concordantă cu interesele bilaterale, cît și cu cele generale ale mișcării comuniste și muncitorești. *„Comuniștii italieni, pătrunși de un profund spirit internaționalist — a relevat tovarășul Luigi Longo — salută succesele obținute de comuniști, de poporul român pe calea edificării socialismului, în lupta pentru pace și pentru prietenia dintre partidele comuniste și muncitorești din întreaga lume“.*

În telegrama pe care secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a adresat-o președintelui Partidului Comunist Italian, tovarășul Luigi Longo, cu prilejul celei de a 75-a aniversări a zilei de naștere, se arată că, de-a lungul deceniilor, comuniștii din țara noastră, poporul român au urmărit cu sentimente de profundă stimă și înaltă prețuire prestigioasa sa activitate revoluționară consacrată slujirii cu devotament a clasei muncitoare, a poporului italian, a cauzei socialismului și păcii.

„Întreaga dumneavoastră viață — se spune în telegramă — este organic legată de activitatea remarcabilă a Partidului Comunist Italian, de lupta eroică, plină de sacrificii, a comuniștilor italieni, a celorlalte forțe

muncitorești, democratice, patriotice împotriva fascismului și reacțiunii, pentru libertatea și independența patriei, pentru triumful idealurilor democrației, păcii și socialismului. Totodată, în persoana dumneavoastră salutăm un luptător încercat pentru apărarea drepturilor fiecărei națiuni de a-și hotărî liber și independent destinele, un partizan statornic pentru pace și înțelegere între popoare, un militant neobosit pentru întărirea, pe o bază nouă, a unității și solidarității partidelor comuniste și muncitorești, a tuturor forțelor antiimperialiste.

La aniversarea zilei dumneavoastră de naștere dorim să evidențiem contribuția deosebită pe care ați adus-o la evoluția ascendentă a relațiilor de prietenie, solidaritate și colaborare tovarășească ce unesc trainic Partidul Comunist Român și Partidul Comunist Italian, clasa muncitoare și popoarele din țările noastre. Avem convingerea fermă că, în spiritul dialogului și întâlnirilor avute împreună, raporturile frățesti dintre partidele noastre vor cunoaște o continuă amplificare și diversificare în viitor, în interesul ambelor partide, al dezvoltării tradiționalei prietenii dintre popoarele și țările noastre, în folosul cauzei unității partidelor comuniste, a tuturor forțelor antiimperialiste, al păcii și securității în Europa și în întreaga lume“.

Sesiunea științifică de comunicări a Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România

Contribuind la valorificarea cercetării muzeografice, la realizarea unui valoros schimb de opinii cu specialiștii din institute de cercetare și din învățământul superior, sesiunea a constituit, totodată, o veritabilă tribună de dezbateri a problemelor fundamentale care preocupă muzeele de istorie (îmbogățirea patrimoniului muzeal, activitatea cultural-educativă, evidența și păstrarea, conservarea și restaurarea valorilor de muzeu etc.) și, în mod deosebit, relevarea locului și rolului muzeografului în societatea socialistă.

Cuvîntul de deschidere a sesiunii a fost rostit de prof. dr. doc. MIHNEA GHEORGHIU, președintele Academiei de științe sociale și politice. În continuare, au prezentat comunicări prof. dr. FLORIAN GEORGESCU, directorul Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România (*Muzeul de istorie în lumina documentelor Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român*), acad. CONSTANTIN C. GIURESCU, profesor la Universitatea din București (*„Retragerea la pădure”, nu „retragerea la munte”*), prof. dr. doc. MIRCEA PETRESCU-DÎMBOVIȚA, directorul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” din Iași (*Date noi arheologice de pe teritoriul Moldovei privitoare la formarea poporului român*), general maior dr. EUGEN BANTEA, directorul Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară (*Conceptiile militare ale lui N. Bălcescu, corolar al acțiunii sale pentru unitatea și independența națiunii române*), prof. IULIAN ANTONESCU, director adjunct în Consiliul Culturii și Educației Socialiste (*Orizonturi și perspective tematice în muzeele de istorie din Republica So-*

cialistă România), conf. dr. HADRIAN DAICOVICIU, directorul Muzeului de istorie al Transilvaniei (*Considerații asupra problemei continuității*).

Lucrările sesiunii au continuat prin dezbateri în secții a comunicărilor anunțate, înscrise în program și tipărite într-un frumos volum de rezumate.

Prezența specialiștilor din numeroase muzee din țară (Muzeul județean Satu Mare, Muzeul județean Brașov, Muzeul județean Hunedoara, Muzeul marinei române din Constanța, Muzeul Țării Crișurilor din Oradea, Muzeul de istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca, Muzeul etnografic al Transilvaniei din Cluj-Napoca, Muzeul regiunii Porților de Fier din Drobeta-Turnu Severin, Muzeul Banatului din Timișoara, Muzeul de istorie din Galați, Muzeul Bruckenthal din Sibiu, Muzeul județean Bacău, Muzeul de istorie din Giurgiu, Complexul muzeistic Iași, Muzeul de arheologie din Oltenița, Muzeul de istorie al județului Prahova, Muzeul județean Maramureș din Baia Mare, Muzeul județean Dîmbovița, Muzeul județean Teleorman, precum și de la Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, Muzeul Arhivelor, Institutul de arheologie, Direcția Așezămintelor Culturale din C.C.E.S., Departamentul Cultelor, Institutul de istorie „N. Iorga”, Institutul de Fizică Atomică, Institutul de științe pedagogice, Facultatea de istorie a Universității din București, Institutul de etnografie și folclor, Institutul de istoria artei, Direcția patrimoniului cultural național, Liceul „Matei Basarab” (toate din București), de la Liceul din Urziceni și C.C.E.S. din județul

Prahova au asigurat o înaltă ținută dezbaterilor.

Comunicările au fost prezentate pe trei secții :

SECȚIA I, *Investigația istorico-arheologică, sursă fundamentală de îmbogățire a patrimoniului muzeal* a concentrat un număr important de participanți la dezbaterile problemei privind premisele procesului formării poporului român. Comunicările prezentate au cuprins studiarea valorilor de muzeu descoperite : cupele getice de la Popești (Alexandru Vulpe, Marieta Gheorghiță), tezaurul monetar de la Turulung, jud. Satu Mare (Tiberiu Bader), așezarea dacică de la Ardeu, jud. Hunedoara (Larissa Nemoianu, Ion Andrițoiu), cimitirul de la Roma (Liviu Petculescu, Valeriu Leahu), ceramica termelor de la Micia (Liviu Mărghită), cuptoarele dacilor liberi de la Lazuri, jud. Satu Mare (Gheorghe Lazin), tezaurul de la Birgăuani, jud. Neamț (Carmen Maria Petolescu), un perete de ediculă de la Sarmizegetusa (Constantin Pop, Adriana Rusu), cetatea romană tîrzie de la Puținei, jud. Mehedinți (Mișu Davidescu, Doina Benea), amfora cu ulei de măsline din sec. II-III de la Schela, jud. Galați (Mihai Brudiu), necropola daco-carpatică de la Săucești, jud. Bacău (Viorel Căpitanu), necropola prefeudală din sec. al IV-lea de la Sultana, jud. Ilfov (Constantin Isăcescu, Barbu Ionescu), tezaurul de la Viespești, jud. Olt (Constantza Știrbu), o groapă de provizii din sec. IV-V de la Sat Chinez, jud. Timiș (Adrian Bejan), săpăturile de la Brătești-Bungetu (Ion Chicideanu), morminte ocromane (Ion T. Dragomir), carul solar antic de la Bujoru, jud. Teleorman (Corneliu Beda), ceramica din peștera de la Merești (D. Negulici, Mariana Marcu).

Fructuoase s-au dovedit și opiniile exprimate pe marginea unor probleme care confruntă informațiile publicate, arheologice și documentare, cu stadiul actual al cunoașterii, ca, de exemplu : căile navigabile în interiorul vechiului teritoriu geto-dac din Dobrogea (Constantin Scarlat), relațiile dintre sarmați și dacii liberi (Gheorghe Bichir), îmbrăcăminte populației din provincia Dacia (Lucia Marinescu), religiile din Oltenia romană (Constantin C. Petolescu), cultul lui Dionysos în Dobrogea (Alexandra Ștefan), elementul dacic pe Columna Traiană (Elena Ionescu, Ruxandra Atanasiu, Persida Birsan, Maria Trache), dacii liberi din vestul și nord-vestul României

(Sever Dumitrașcu), două localități romane puțin cunoscute din Banat (Marius Moga, Florin Medeț), mausoleul sincretist de la Sarmizegetusa (Dorin Alicu, Emil Nemeș), romanitatea carpato-dunăreană în sec. V-VII (Victor Teodorescu), raporturile socio-economice dintre autohtoni și migratori la Dunărea de Jos în sec. V-VI (Suzana Dolinescu-Ferche), descoperiri arheologice din mileniul I în Maramureș (Carol Kacso), schimbul în epoca neolitică (Eugen Comșa), topografia Histriei (Alexandru Simion Ștefan), pelenii — un trib geto-dac (Ion Ionescu), gândirea antică și profilul spiritual al românilor (Eugen Fruchter, Gabriel Mihăiescu), un tratat antic de arhitectura lemnului (Andrei Păunoiu).

Tot în cadrul primei secții au fost grupate dezbaterile privind cristalizarea etnogenezei române și evul mediu românesc. Au produs un deosebit interes noile descoperiri : un tezaur de monede bizantine din sec. XI de la Păciul lui Soare (Petre Diaconu), un monument feudal dobrogean din sec. XII-XIII (Cristian Moisescu), obiecte de podoabă de la Cetățeni, jud. Argeș (Anca Păunescu). Au fost formulate noi puncte de vedere asupra unor probleme privind perioada de trecere la feudalism pe teritoriul județului Brașov (Mariana Marcu), perioada prefeudală (Liviu Ștefănescu), semnificația semnelor de pe cărămizile și blocurile de piatră de la Slon (Maria Comșa), așezări din perioada prefeudală și din feudalismul timpuriu pe Valea Mostiștei (Done Șerbănescu, George Trohani), realitățile demografice din Transilvania în sec. VIII-X (Ștefan Olteanu), arheologia rotundelor din Transilvania și Panonia (Radu Heitler), formația politică românească la nord și sud de munții Făgăraș în sec. al XIII-lea (Lucică Chițescu), știri despre români într-o cronică franceză din sec. al XIII-lea (Radu-Ștefan Ciobanu), districtele bănățene în sec. XIV-XV (Alexandru Toma Nemoianu), genealogia Dragoșizilor (Mircea Gherman), un tip singular de arhitectură feudală românească (Eugenia Greceanu), Dunărea factor de unitate (Sergiu Columbeanu), etnogeneza română în concepția Școlii Ardelene (Marcel Hodirău), relații artistice româno-bulgare (Vasile Drăguț), circulație monetară (Paraschiva Stancu), documente din secolul al XVIII-lea (Homer Gr. Radu), despre pictura medievală (Bogdan Irimie).

În problema etnogenezei și continuității poporului român au adus argumente puternice și comunicările privind etnonimistica (Ion I. Drăgoescu), mește-

șugurile ca formă de reflectare a continuității (Radu Maier, Lia Stoica Vasilescu), obiceiurile populare tradiționale — izvoare ale etnogenezei (Lia Stoica Vasilescu, Germina Comănici), jaloane etnografice și lingvistice privind arta militară la români (Pompei Mureșan), contribuția școlii etnografice clujene la cunoașterea etnogenezei (Ioan Toșa, Delia Bratu), funcția etnoculturală românească a zonelor Valea Jiului, Țara Bîrsei și Bistrița Năsăud (Nicolae Dunăre).

În cadrul primei secțiuni au fost tratate și probleme de istorie modernă și contemporană, ca, de exemplu, formarea națiunii române oglindită în patrimoniul muzeal din Galați (Margareta Guziec), contribuția învățămîntului la formarea conștiinței naționale în prima jumătate a sec. al XIX-lea (Maria Ioniță), noi exponate privind revoluția de la 1848 (Lucia Biełtz), propaganda revoluționară prin comisari la 1848 (Paraschiv Marcu), Alexandrina Magheru Haralamb și activitatea sa pentru unitate și independență (Elena Pălănceanu), noi date privind activitatea lui Al. I. Cuza (Dan Rîpă-Buicliu, Nicolae Vasilescu-Capsali), informații inedite despre unioniștii gălățeni (Paul Păltănea), legislația elaborată de Comisia Centrală de la Focșani (Radu Coroamă), decorații străine conferite domnitorului Al. I. Cuza (Cornelia Apostol), fundamentarea teoretică a unității (Constantin Florea), activitatea lui Ioan Axente Sever între 1860—1866 (Adrian Pascu), creații inedite ale picturii Oscar Obedeianu (Mircea Dumitriu), corespondența diplomatică belgiană și situația politică a României în perioada 1892—1894 (Nicolae Bărbuță), aportul cărturarilor sătmăreni din a doua jumătate a sec. al XIX-lea (Viorica Ursu), activitatea Consiliului Național cercual din Baia Mare în perioada noiembrie 1918 — februarie 1919 (Mihac Blaga), procesul imnului revoluționar „Internațională” din septembrie 1922 (Alexandru Bădulescu), metode de iluminat în sec. al XIX-lea (Tereza Sinigalia, Liviu Rotman).

SECȚIA a II-a a reunit un mare număr de comunicări în cadrul temei *Muzeele și omul societății socialiste multilaterale dezvoltate*. Comunicările au relevat în-deosebi diferite activități concrete desfășurate de muzee: importanța și semnificația lor, rolul acestor activități muzeistice în educația patriotică. Au fost relevate în acest sens: importanța ogîndirii în muzeu a luptelor sociale din evul mediu, factor important în formarea conștiinței socialiste (Venera Rădulescu), concepția muzeografică a expoziției ju-

biliare „30 de ani de la eliberarea României de sub dominația fascistă” (Iordana Lungu, Elisabeta Simion), tematica expoziției împlinirii a 375 de ani de la Unirea țărilor române sub Mihai Viteazul (Alexandru Lîgor), educarea patriotică prin exponate (Maria Stan), perioada construcției socialiste în muzeele de istorie (Doina Leahu), dezvoltarea și înflorirea națiunii socialiste ogîndită prin exponate (Elena Istrătescu), manifestări internaționaliste ale P.C.R. reflectate în Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România (Tatiana Bădescu), educarea civică și patriotică a vizitatorilor (Virgiliu Z. Teodorescu), muzeul de istorie, factor activ în formarea omului nou (Ion Aldea), observația directă, metodă de investigație a relației muzeu-public (Liviu Ștefănescu), filmul — un muzeu viu al istoriei contemporane (Ion Cantacuzino), cinematograful — revelator al semnificațiilor istoriei (Manuela Gheorghiu), modalitate de lucru și rezultate obținute cu preșcolarii în vizită la muzeu (Paula Pavlides), mijloace muzeistice în predarea istoriei (Nicolae Birdeanu), educația prin monumente și muzee (Victoria Popovici), educarea publicului — finalitate a activității muzeale (Janeta Ciocan), expoziția itinerantă și valențele ei educative (Mioara Georgescu), procedee de arhitectură în acțiunea de popularizare (Dumitru Stănescu).

În cea de a treia secție au fost reunite comunicările și referatele care au avut ca temă *Evidența, conservarea și restaurarea valorilor muzeale*. Dezbateri fructuoase au prilejuit comunicările privind criteriile de intitulare a operelor de artă (Radu Bogdan), criteriile de evidență a patrimoniului muzeal (Șerban Constantinescu, Gheorghe Tomescu), patrimoniul muzical și problema identității muzicale a poporului (Mircea Voicana), evidența primară și științifică a patrimoniului muzeal (Cleopatra Ionescu), restaurări de metal (Dan Ioanovici, Victoria Stănescu), restaurarea pieselor paleofaunistice (Edith Ionescu, Ion Ioniță), determinări structurale (Dan Ciomîrtan, Doina Seclăman, Voichița Popa), evidența muzeografică (Florin Medeleț, Ortansa Radu), restaurarea unor piese vestimentare (Florica Virjoghie, Edith Ionescu), radiografierea pieselor din lemn (Anton Coroianu, Nicolae Slav), restaurări de cărți (Aurel Pandele), analizele fizico-chimice nedistructive ale unor obiecte de muzeu (Dan Ciomîrtan, Doina Seclăman, Voichița Popa), organizarea colec-

ției de medalii și plachete (Constantin Iliescu), metode radiografice în munca din muzee (Dan Ciomîrtan, Doina Seclăman, Voichița Popa).

Sesiunea a dezbătut în plen tema: *Locul și rolul muzeografului în societatea socialistă* (Liviu Ștefănescu, Ștefan Olteanu), reliefând poziții și puncte de vedere ale reprezentanților muzeelor în sprijinul transpunerii cu noi modalități și cu mai multă eficiență a indicațiilor

politico-ideologice și cultural-educative date de al XI-lea Congres al P.C.R.

Cuvîntul de închidere a fost rostit de prof. dr. Florian Georgescu, directorul Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România, care a înmînat, cu acest prilej, unor personalități și instituții Medalia jubiliară „Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România”.

LIVIU ȘTEFĂNESCU

Simpozion româno-polon

(Varșovia, 18—21 noiembrie 1974)

În noiembrie 1974 a avut loc la Varșovia simpozionul cu tema: *Lupta pentru unificarea mișcării muncitorești din România și Polonia*, organizat pe baza convenției existente între Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutul de mișcare muncitorească din Polonia din cadrul Școlii superioare de științe politice de pe lângă C.C. al P.M.U.P.

Axat pe o tematică majoră a dezvoltării mișcării muncitorești din cele două țări, referatele prezentate au evidențiat trăsăturile generale ale luptei pentru unitatea rîndurilor clasei muncitoare de-a lungul anilor, cît și particularitățile acestea, determinate de condițiile concret istorice din România și Polonia.

Referatele delegației române, cît și răspunsurile la întrebările puse de colegii polonezi au redat trăsăturile dezvoltării partidului politic al clasei muncitoare din țara noastră, principalele momente din lupta acestuia pentru unitate în rîndurile proletariatului, contra exploatării capitaliste, pentru libertate și independență națională, pentru socialism pe pămîntul românesc. În referatul: *Partidul Comunist Român, continuator al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România. 1893—1921*, de dr. Ion Iacoș, s-au reliefat caracterul marxist al partidului făurît în 1893, trăsăturile caracteristice ale maturizării sale politice și ideologice, dezvoltarea mișcării muncitorești din România, pe baze unitare, colaborarea trainică între partid și sindicatele muncitorești, legăturile sale internaționaliste, ca și contribuția activă a Partidului Muncitoresc Român în lupta pentru orientarea mișcării muncitorești internaționale pe baze revoluționare. S-a evidențiat poziția

înaîntată a partidului față de problemele fundamentale ale dezvoltării țării pe calea progresului social, față de primul război mondial, participarea activă, nemijlocită la desăvîrșirea statului național unitar român în 1918. Puternicul avînt revoluționar care a cuprins toată țara se încheie prin procesul de transformare a Partidului Socialist, la congresul din mai 1921, în Partidul Comunist Român și afilierea sa la Internaționala Comunistă.

În cel de al doilea referat: *Partidele muncitorești din România și lupta lor pentru înfăptuirea frontului unic muncitoresc 1922—1944*, de dr. Nicolae Popescu, s-a relevat rolul P.C.R., ca și al P.S.D., în cadrul mișcării noastre muncitorești și al vieții politice din România, colaborarea și alianțele politice încheiate de P.C.R. de-a lungul anilor cu celelalte partide muncitorești, sau cu partide și grupări politice burghezo-democratice. În marile probleme ale societății românești, în timpul luptelor sociale partidele muncitorești, la nivel local și central, au găsit posibilități de manifestare comună, inițiativa revenind Partidului Comunist Român. În anii dictaturii militare-fasciste colaborarea dintre comuniști și socialiști s-a intensificat, ducînd, în aprilie 1944, la încheierea Frontului Unic Muncitoresc dintre P.C.R. și P.S.D. Pe această bază s-a ajuns la făurirea unor alianțe largi cu partide, organizații și personalități politice, patriotice, antihitleriste, inclusiv cu regele, în vederea înfăptuirii insurecției naționale antifasciste din august 1944, eveniment care a deschis calea transformărilor revoluționare socialiste în România.

În referatul: *Procesul de realizare a unității mișcării muncitorești și crearea partidului unic al clasei muncitoare din*

România. 1944—1948, de Paraschiva Nichita, au fost analizate momentele principale de apropiere strategică și tactică dintre P.C.R. și P.S.D. în procesul desăvârșirii revoluției burghezo-democratice și al trecerii la socialism. S-au evidențiat conținutul și formele de colaborare dintre partidul comunist și social-democrat, obiectivele luptei politice și economice, pentru înfăptuirea unor transformări democratice, antifasciste, antimoșierești și anticapitaliste, în vederea trecerii la socialism. Succese însemnate pe linia unității s-au realizat în mișcarea sindicală, de tineret și de femei. De o semnificație majoră este și faptul că cele două partide muncitorești au constituit nucleul principal în toate coalițiile politice existente în anii 1944—1947, în organizarea acțiunilor de masă, în guvern și în parlament, determinând cursul evenimentelor. Au fost relevate rolul Conferinței naționale a P.C.R. și al Congresului P.S.D. în cristalizarea liniei politice comune, semnificația politică internă și internațională a Congresului din 21—23 februarie 1948, care a desăvârșit și consfințit unificarea P.S.D. cu P.C.R. într-un singur partid, bazat pe ideologia marxist-leninistă.

Referatele cercetătorilor polonezi au înfățișat aspecte ale bazei sociale și programatice a partidelor muncitorești din Polonia, strategia și tactica lor, evoluția celor două orientări, revoluționară și reformistă, în mișcarea muncitorească poloneză în perioada interbelică, obiectivele comune identice sau apropiate de luptă ale comuniștilor și socialiștilor polonezi în anii celui de al doilea război mondial, principalele momente ale procesului de unificare deplină a clasei muncitoare poloneze în anii 1944—1948.

Referatul: *Problemele luptei pentru unitatea clasei muncitoare și a partidelor muncitorești în Polonia în anii 1918—1939*, de Jan Tomicki, a abordat o gamă largă de probleme subsumate ideii de unitate muncitorească începând încă de la sfârșitul secolului trecut. După ce a prezentat câteva considerații asupra procesului de formare a clasei muncitoare în Polonia, autorul a arătat greutatea întâmpinate de mișcarea muncitorească ca urmare a ocupației străine, a pierderii independenței statului polon. „Unui popor dacă îi lipsește independența nu are condiții pentru a examina în mod serios vreo problemă internă. Fiecare țaran și muncitor polonez care se trezește la luptă, — scria F. Engels în 1892 — găsește înaintea de toate în fața sa o barieră și anume faptul subjugării naționale.

Înlăturarea acestei bariere reprezintă o condiție fundamentală a oricărei dezvoltări sănătoase și libere. Pentru a lupta trebuie să ai terenul necesar, — aer, lumină și spațiu. În caz contrar, totul va rămâne o simplă presupunere“. În lumina acestei aprecieri apare și mai clar faptul că mișcarea muncitorească, partidele socialiste, dacă doreau să se manifeste ca hegemon al poporului polonez în lupta pentru reconstituirea statului național unitar trebuiau să unească într-un tot armonios lozincile luptei naționale cu cele ale eliberării sociale. Tocmai poziția față de o astfel de problemă centrală a determinat conturarea în mișcarea muncitorească poloneză a două puncte de vedere. Pe de o parte, Partidul Social-Democrat din Regatul Poloniei și Lituaniei (P.S.D.R.P. și L.) stabilea drept obiectiv fundamental mobilizarea maselor muncitoare la revoluția socială, și, de pe această bază, concepea acțiunea de reconstituire a statului polonez.

Pe de altă parte, Partidul Socialist Polonez a pus pe primul plan lozinca înfăptuirii Republicii democratice unitare poloneze, și apoi acțiunea pentru mobilizarea maselor populare la lupta pentru socialism. Cu toate deosebirile de vederi în această problemă, ca și în altele, în condițiile divizării statului polon, au existat numeroase manifestări în anii 1905—1907, în perioada războiului etc. care s-au înscris pe linia unității de acțiune muncitorești, a colaborării dintre cele două partide.

Dobîndirea independenței de stat a Poloniei în 1918 a avut o influență fundamentală asupra istoriei poporului polonez, precum și asupra dezvoltării clasei muncitoare, a adîncirii proceselor revoluționare în rîndurile maselor populare. În noile împrejurări istorice în fața mișcării muncitorești se ridicau noi probleme în domeniul organizatoric, politic, ideologic. În aceste condiții, unificarea și centralizarea partidelor socialiste pe baze revoluționare a devenit un imperativ al timpurilor. În lumina acestor cerințe, relevă autorul, se făurește în decembrie 1918 Partidul Comunist Muncitoresc Polonez (din 1925 ia denumirea de P.C.P.), prin fuziunea dintre P.S.D.R.P. și L. și P.S.P. de stînga. La rîndul său, Partidul Social-Democrat Polonez, la conferința din aprilie 1919, s-a unit cu vechiul Partid Socialist, formînd Partidul Socialist Polonez. Și pe tărîm sindical se realizează o regroupare a forțelor muncitorești. În felul acesta, subliniază autorul, independența Poloniei a constituit un fenomen hotărîtor, pozitiv

nu numai pentru clasa dominantă, ci și pentru clasa muncitoare, pentru întregul popor. Ea a accelerat procesul de formare a conștiinței de clasă a proletariatului, a dus la accentuarea tendințelor spre unitatea de acțiune în mișcarea muncitorească și a răspunderii pentru destinele viitoare ale poporului.

În referat au fost punctate formele de colaborare dintre comuniști și socialiști în anii 1918—1919 în cadrul Sovietelor de delegați ai muncitorilor, în campaniile electorale, în guvernele de coaliție, în acțiunile pentru apărarea intereselor de clasă ale proletariatului. Desprinzând unele concluzii din experiența de până atunci, Congresul al II-lea al P.C.M.P. din octombrie 1923 a avut un rol important în stabilirea liniei strategice a partidului, de transformare a revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă, a liniei tactice de front unic muncitoresc. Dar, arată autorul, aceste hotărâri juste, datorită „indicațiilor Cominternului, în rîndul căruia după moartea lui V. I. Lenin s-au intensificat tendințele sectarist-dogmatice, s-a tîns spre crearea frontului unic «de jos», ocolind conducerea Partidului Socialist și a Centralei sindicatelor muncitorești”. Cu toate acestea, în toamna anului 1923, muncitorii, la chemarea P.C.M.P. și a P.S.P., s-au ridicat în mod unitar la luptă, și-au apărat cu dirzenie drepturile.

După lovitura de stat din mai 1926, a lui Pilsudski cînd s-a instaurat un sistem al conducerii autoritare, cunoscută în istoria poloneză sub numele de „sanație”, Partidul Comunist Polonez, ca și Partidul Socialist Polonez, au luat atitudine deschisă, mobilizînd masele la luptă. Era un nou episod al luptei unite a muncitorilor într-o problemă majoră.

În același timp autorul a prezentat drumul sinuos al luptei pentru unitatea muncitorească, frămîntările interne prin care au trecut partidele muncitorești din Polonia, caracteristică mai tuturor partidelor comuniste și muncitorești din acea vreme. Depășind aceste greutăți, P.C.P., și, în parte, și P.S.P., organizează în anii crizei economice din 1929—1933 acțiuni revendicative muncitorești. Totodată se organizează Blocul organizațiilor de centru-stînga în vederea răsturnării sanației, acțiune care, chiar dacă n-a dus la reușită, a avut o semnificație politică deosebită pentru îmbogățirea tezaurului de luptă revoluționară poloneză.

Trăgînd concluziile necesare din experiența tragică a muncitorimii germane și austriece, precum și din succesele frontului comun de luptă din Franța și

Spania, „comuniștii și socialiștii polonezi au început să-și revizuiască concepțiile de pînă atunci în ceea ce privește frontul unic”. O expresie a apropierii dintre P.C.P. și P.S.P. în lumina acestei noi concepții a reprezentat-o Reuniunea de la Varșovia, din februarie 1935, a delegaților celor două partide, care au debătut principalele probleme ale luptei contra primejdiei hitleriste, pentru apărarea independenței și suveranității țării. Programul acestor manifestări a fost concretizat în toamna aceluiași an într-o înțelegere cunoscută sub numele de „Pactul de neagresiune între P.C.P. și P.S.P.”. Pe baza acestei platforme s-au organizat, în anii 1935—1937, mari manifestări muncitorești, îndeosebi la Varșovia, Cracovia și Lwow, care au avut o semnificație politică deosebită pentru experiența frontului unic muncitoresc, a frontului popular antifascist, bucurîndu-se de un larg sprijin în rîndurile opiniei publice progresiste. Sub semnul unității muncitorești a fost editat, în 1937, ziarul „Dziennik Popularny” („Ziarul popular”), o adevărată tribună a frontului popular. Și mișcarea radicală țărănească se alătură tot mai activ manifestărilor antihitleriste. Dar tocmai într-o astfel de împrejurare, cînd frontul de luptă se lărgea neconștient, P.C.P. a primit o grea lovitură. „În timpul acestei lupte — a arătat autorul —, P.C.P. a fost lichidat. La începutul anului 1938, printr-o decizie a Internaționalei Comuniste, P.C.P. a fost dizolvat. Majoritatea activului central al partidului a fost lichidat în U.R.S.S. sub acuzația de activitate provocatoare”. Dizolvarea P.C.P. a slăbit lupta revoluționară a clasei muncitoare, a frontului popular contra agresiunii hitleriste. Dar experiența comuniștilor, manifestările de pînă atunci în lupta pentru frontul unic și pentru frontul popular antifascist a avut o influență hotărîtoare asupra direcției de acțiune a partidelor muncitorești în anii următori.

Referatul dr. doc. Marian Malinowski, *Lupta pentru unitatea de acțiune a comuniștilor și socialiștilor din Polonia în perioada celui de-al doilea război mondial*, a analizat principalele momente ale luptei eroice a poporului polonez împotriva ocupantului hitlerist. Autorul surprinde complexitatea problemelor din timpul rezistenței poloneze, trăsăturile sale caracteristice, greutățile enorme căroră a trebuit să li se facă față.

Lupta pentru apărarea Varșoviei, în 1939, a reprezentat prima mare înclștare cu dușmanul, mișcarea muncitorească în totalitatea ei aducînd o contri-

buție deosebită la eroica luptă de apărare a Capitalei, înscrind una din cele mai frumoase pagini în tradiția activității comune a comuniștilor și socialiștilor. Organismul politic al acestei colaborări l-a constituit Comitetul muncitoresc de ajutor social din Varșovia, căruia îi era subordonată și formația militară muncitorească — Brigada muncitorească de apărare a Varșoviei. După ocuparea țării de către Germania hitleristă, lupta s-a desfășurat în condiții deosebit de grele. Organismul politic care reunea pe comuniști și socialiști în 1939 s-a dezorganizat, datorită arestărilor masive. Sub influența unor lideri socialiști se creează, în 1940, Conducerea centrală a mișcării maselor muncitoare de la orașe și sate, organism care își propunea să colaboreze cu guvernul aflat în emigrație la Londra, manifestând însă rezerve față de colaborarea cu comuniștii. În aceste împrejurări, din inițiativa unui grup de socialiști de stînga se organizează la Varșovia, în jurul revistei „Barrykada Wolności” („Baricada libertății”) un cerc care reunea atît pe socialiștii de stînga, cît și pe unii muncitori ai organizației „Cercetașii roșii” și ai organizației de tineret „TUR”, care își propunea organizarea rezistenței antihitleriste interne. Dar lipsa unui partid comunist crea serioase dificultăți în coalizarea forțelor antihitleriste, în stabilirea planului de acțiune. Chiar și în aceste împrejurări grele, organizația de factură comunistă „Consiliile revoluționare muncitorești-țărănești” a elaborat, în 1941, un program de acțiune imediată, considerînd că trebuie mobilizate toate forțele interne împotriva ocupantului hitlerist, adoptînd o poziție rezervată față de guvernul din emigrație și de organizațiile din țară legate de acest guvern. Mobilizînd masele populare la luptă contra hitlerismului, comuniștii considerau că proletariatul și țărănimea reprezentau forțele sociale de bază pe care se putea conta în alcătuirea frontului popular, nucleul în jurul căruia se puteau polariza și alte forțe ale națiunii. Ei considerau, de asemenea, că înfrîngerea hitlerismului va duce în mod nemijlocit la schimbări sociale profunde în Polonia, stabilind, în lumina acestei viziuni, alianții principali și vremelnici în revoluție.

Războiul sovieto-german și formarea coaliției antihitleriste au avut o influență însemnată asupra evoluției luptei de eliberare a poporului polonez. Din inițiativa comuniștilor se crează în țară noi organizații — „Uniunea Luptei de Eliberare”, „Organizația de luptă munci-

torească-țărănească”, „Frontul Luptei pentru Libertatea Voastră și a Noastră” etc., a căror sferă de cuprindere în mase se extinde mereu. Noile organizații clandestine, în care nucleul principal îl formau comuniștii și socialiștii, deci clasa muncitoare, se pronunțau pentru mobilizarea întregii societăți poloneze la lupta hotărîtă împotriva ocupantului hitlerist, la formarea frontului general de luptă pentru o Polonie independentă și democratică.

În urma acestei activități organizatorice și politice, socialiștii de stînga, mai ales cei din jurul revistei „Baricada libertății”, au convocat, la 1 septembrie 1941, la Varșovia, un congres care a pus bazele organizației „Socialiștii polonezi”, și a adoptat un program de acțiune. Crearea organizației „Socialiștii polonezi” a avut un rol important în coalizarea tuturor forțelor socialiste de stînga, fărmîitate pînă atunci, și, odată cu aceasta, s-a deschis drumul colaborării mai eficiente cu organizațiile comuniste.

Un eveniment hotărîtor în istoria mișcării muncitorești poloneze și în lupta de eliberare a întregului popor l-a constituit crearea, în ianuarie 1942, a Partidului Muncitoresc Polonez, care, nu fără dificultăți, a reunit într-un timp relativ scurt în rîndurile sale organizațiile comuniste. De la început, P.M.P. a formulat concepția frontului național general de luptă împotriva ocupantului, alianței cu U.R.S.S., acordînd o mare atenție organizării Gărzii populare și luptei de partizani. Totodată, P.M.P. a inițiat convorbiri cu organizația „Socialiștii polonezi” în vederea întăririi rolului clasei muncitoare în lupta de eliberare. Cu toate greutățile întîmpinate, mai ales ca urmare a arestărilor masive din vara anului 1942, legăturile dintre comuniști și socialiști s-au dezvoltat pe o linie mereu ascendentă și, odată cu aceasta, și mișcarea generală de rezistență a poporului polonez împotriva ocupantului hitlerist.

Un rol deosebit de important în cristalizarea liniei politice de colaborare dintre comuniști și socialiști, de mobilizare a maselor la lupta pentru eliberarea țării l-a avut declarația-program a P.M.P. din noiembrie 1943, intitulată „Pentru ce luptăm?” Pentru prima oară se expune un program cuprinzător al obiectivelor luptei de eliberare națională și socială a Poloniei, se schițează în linii generale viitorul stat democratic-polonez, respingînd pretenția guvernului din emigrație de a prelua și exercita puterea în Polonia eliberată.

Acest program a fertilizat cîmpul manifestărilor comune dintre P.M.P. și P.M.S.P. (Partidul Muncitoresc al Socialiștilor Polonezi), extinzîndu-se și asupra altor categorii sociale, ceea ce a avut o semnificație politică deosebită pentru lupta de eliberare națională.

Din inițiativa P.M.P., la 31 decembrie 1943 s-a constituit Consiliul Național al Țării, reprezentanță democratică, antihitleristă din care au făcut parte comuniști, membri ai P.M.S.P., adepți ai frontului unic, activiști radicali din cadrul partidului populist, Uniunea Luptei Tinerilor, reprezentanți ai grupării democratice etc. În același timp se desfășura un proces de delimitare ideologică și politică în P.M.S.P. Congresul din mai 1944 al acestui partid a supus unei analize critice poziția de pînă atunci a partidului, a aprobat politica de front unic, de colaborare cu P.M.P. în cadrul Consiliului Național al Țării și în consiliile locale. După formarea, în iulie 1944, a Comitetului Polonez de Eliberare Națională, organism reprezentativ al puterii populare în Polonia, un adevărat guvern popular, activitatea P.M.P. se intensifică în rîndul maselor populare. În condițiile desfășurării insurecției din Varșovia, colaborarea dintre comuniști și socialiști se dezvoltă, ceea ce a dus la lărgirea sferei de atragere a maselor în frontul de luptă antihitlerist, pentru eliberare națională.

În felul acesta, concluzionează autorul, unitatea de acțiune a comuniștilor și socialiștilor în lupta împotriva ocupantului hitlerist a reprezentat premiza esențială a dezvoltării frontului unic muncitoresc, a procesului de unificare organizatorică, politică și ideologică a mișcării muncitorești din Polonia pe platforma marxist-leninistă.

Referatul: *Calea spre unitatea mișcării muncitorești poloneze în anii 1944—1948*, întocmit de R. Halaba și T. Siemrocki, a prezentat în linii generale rolul Partidului Muncitoresc Polonez și al Partidului Socialist Polonez în realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare în lupta pentru orînduirea democrat-populară în Polonia. Crearea, în iulie 1944, a Comitetului Polonez de Eliberare Națională (C.P.E.N.) a reprezentat o etapă nouă, calitativ superioară, în lupta clasei muncitoare, a poporului polonez pentru eliberare națională și dreptate socială. Guvernul muncitoresc-țărănesc, format din inițiativa P.M.P., a socialiștilor de stînga și a aripilor radicale a partidului țărănesc a inițiat unele măsuri pe

linie socială, care au contribuit la întărirea relațiilor dintre partidele muncitorești.

Forța motrice a transformărilor sociale a constituit-o P.M.P., care în numeroase din acțiunile sale era sprijinit de P.S.P. — renăscut. Membrii ambelor partide formau organele puterii populare, consiliile naționale, înfăptuiau reforma agrară și naționalizarea industriei, organizau eforturile militare ale poporului polonez în lupta pentru eliberarea definitivă a țării de sub ocupația hitleristă. P.M.P. a relevat încă odată faptul că noua orînduire socială se va putea întemeia numai pe fundalul unității de acțiune a clasei muncitoare, prin colaborarea tuturor forțelor democratice. Avînd în vedere că unitatea clasei muncitoare reprezenta elementul esențial al succesului luptei poporului polonez, P.M.P. a inițiat, în noiembrie 1944, formarea Comisiei Centrale de conciliere a partidelor muncitorești și democratice, care avea organe corespunzătoare și în voievodate.

Luînd în considerare legitățile general-valabile ale procesului revoluționar, P.M.P. a analizat totodată premisele interne și externe ale momentului istoric dat, a situației concrete din Polonia, și, în funcție de acestea, a adoptat măsuri de mobilizare la luptă a tuturor forțelor progresiste. Întrucît aparatul de stat burghez fusese sfărîmat în septembrie 1939 și înlocuit cu administrația hitleristă, P.M.P. a creat un nou aparat de stat, al puterii populare, cu un pronunțat caracter de clasă, muncitoresc. Un sprijin direct în crearea noului aparat de stat l-a dat C.P.E.N., care administrase mai bine de șase luni teritoriile eliberate pînă în decembrie 1944, acumulînd o prețioasă experiență pentru desfășurarea revoluției democrat-populare în Polonia. În definirea noilor obiective de luptă un rol important l-a avut plenara lărgită a C.C. al P.M.P. din februarie 1945, care a elaborat teza dezvoltării pașnice a revoluției. Plenara a hotărît continuarea luptei pentru întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea și cu intelectualitatea, pentru consolidarea puterii populare, aplicarea unor reforme — radicale în domeniul social și economic, reconstrucția țării etc.

Greutățile economice prin care trecea țara, distrugerile mari de război au dat naștere unei crize politice acute în primăvara anului 1945. După întoarcerea în țară a unor reprezentanți ai guvernului de la Londra cercurile reacționare au urmărit înfrîngerea puterii populare,

dobindirea de concesi în favoarea forțelor profundoneze și aducerea procesului istoric pe vechiul făgaș social-burghez. Greutățile interne generau totodată tendințe sectariste în activitatea aparatului de stat și de partid, iar lipsa cunoașterii amănunțite a stării de spirit a maselor a facilitat creșterea conflictelor politice și adâncirea contradicțiilor sociale. În vederea înlăturării unor asemenea manifestări, Plenara C.C. al P.M.P. și Conferința națională a activului P.M.P. din mai 1945 au adoptat hotărâri importante pentru întărirea rîndurilor partidului, garantarea libertății de manifestare a cetățenilor, ca și luarea de măsuri severe împotriva acțiunilor diversioniste și de sabotaj al elementelor reacționare. În acest scop, din inițiativa P.M.P., în colaborare cu P.S.P.-renăscut, s-a creat Comisia centrală politică de luptă împotriva actelor teroriste ale reacțiunii și a grupărilor înarmate ale acesteia. Guvernul provizoriu a adoptat și el unele măsuri contra actelor diversioniste, creînd organele securității de stat și miliției cetățenești. De asemenea, P.M.P., împreună cu P.S.P.-renăscut și Partidul Țărănesc au adresat poporului un apel comun pentru sporirea eforturilor de reconstrucție a țării.

În felul acesta colaborarea dintre P.M.P. și P.S.P.-renăscut în cadrul C.P.E.N. și în guvernul provizoriu în perioada iulie 1944—iunie 1945 a reliefat și confirmat tendințe tot mai evidente spre unitatea clasei muncitoare, spre luptă unită pentru edificarea unei noi orînduirii sociale. Congresul P.S.P. din iunie 1945 a clarificat sarcinile de viitor ale partidului, hotărînd participarea activă la realizarea tuturor reformelor sociale și naționale-structurale, la apărarea statului popular de atacul forțelor reacționare, contrarevoluționare. În felul acesta se încheia prima perioadă a manifestărilor pentru unitatea rîndurilor clasei muncitoare în condițiile desfășurării revoluției democrat-populare.

A doua etapă, iulie 1945—noiembrie 1946, a fost deosebit de grea și complicată pentru istoria Poloniei populare, inclusiv pentru evoluția procesului de unificare a rîndurilor mișcării muncitorești poloneze.

Prin crearea Guvernului provizoriu al unității naționale și organizarea Partidului Țărănesc Polonez al lui Mikolajczyk ca partid de opoziție a avut loc polarizarea forțelor politice din țară, cristalizîndu-se două blocuri politice opuse: cel democratic, în frunte cu P.M.P., și cel reacționar, strîns în jurul P.Ț.P.

Lupta politică se accentuează, pe alocuri luînd caracterul unui război civil.

În aceste împrejurări se cerea întărirea unitatea de acțiune a clasei muncitoare. În P.S.P. cîștigă teren elementele revoluționare care se pronunțau consecvent pentru frontul unic cu P.M.P. Pe linia întăririi unității de acțiune dintre cele două partide un rol important l-a jucat mișcarea sindicală. Congresul sindicatelor muncitorești din noiembrie 1945 a stabilit sarcinile de viitor ale sindicatelor, adoptînd lozinca unității și consolidării rîndurilor clasei muncitoare, fiind elementul definitoriu al forumului sindical polonez. Reunind peste 800 000 de membri, syndicatele au reprezentat instrumente puternice ale clasei muncitoare în lupta pentru apărarea intereselor maselor muncitoare, în acțiunile pentru întărirea puterii populare.

Un eveniment de o deosebită importanță în mișcarea muncitorească poloneză, în acțiunea frontului unic l-a constituit Congresul I al P.M.P. din februarie 1945. Congresul a adoptat măsuri importante în domeniul vieții economice, sociale, politice și culturale, a schițat proiectul planului trienal de refacere și reconstrucție economică, integrarea economică a teritoriilor vestice, întărirea aparatului de stat, consolidarea sectorului socialist din economie, dezvoltarea continuă a cooperației, a meșteșugurilor și inițiativei particulare. Precizînd strategia și tactica partidului în luptă cu opoziția și reacțiunea, Congresul a considerat că frontul unic al muncitorilor reprezintă elementul de bază al coalițării tuturor forțelor împotriva reacțiunii și a hotărît extinderea sferei de colaborare cu partidele muncitorești și democratice — P.S.P., Partidul Țărănesc, Partidul Democrat — pînă la colaborarea, pe baza programului Consiliului Național al Țării, cu Partidul Țărănesc Polonez și Partidul Muncii. În felul acesta se urmărea izolarea elementelor reacționare, a dușmanilor Poloniei populare.

Succese remarcabile pe linia unității clasei muncitoare s-au obținut și în cadrul referendumului popular din iunie 1946 care urma să se pronunțe asupra următoarelor probleme: dizolvarea senatului, justețea înfăptuirii reformei agrare și a naționalizării industriei și

aprobarea granițelor de vest ale Poloniei. Referendum-ul a confirmat faptul că majoritatea poporului acceptă direcția transformărilor din țară în spiritul concepției politice a stângii, în frunte cu P.M.P. Plenara C.C. al P.M.P. din septembrie 1946 a făcut o amplă analiză a activității de până atunci a partidului și a bazelor de colaborare cu P.S.P., relevând pericolul ce-l reprezenta ascensiunea elementelor reacționare în societate. S-a hotărât ca punctul de greutate al colaborării cu P.S.P. să fie în organizațiile de jos, fără a slăbi înțelegerile realizate la nivel central.

În preajma alegerilor pentru Seim din ianuarie 1947 între P.M.P. și P.S.P. s-a încheiat un acord de colaborare, cuprinzând punctele de vedere comune ale celor două partide în marile probleme economice, sociale și politice din Polonia, exprimând hotărârea lor de a continua colaborarea și acțiunea contra influenței reacțiunii subterane, a întări alianța dintre muncitori și țărani, a acționa cu fermitate pentru depășirea greutăților politice și economice. Succesul în alegerile pentru Seim a creat noi condiții transformărilor sociale și politice din țară, a colaborării mai trainice dintre P.M.P. și P.S.P., a făuririi unității muncitorești. Acest proces s-a intensificat la începutul anului 1948, s-a realizat o concurență temeinică între cele două partide; concomitent s-a produs clarificarea problemelor strategice și tactice, s-a intensificat munca de educație politică a membrilor de partid, de înlăturare a elementelor pasive sau intrate înțimplător în cele două partide. Congresul de unificare, din decembrie 1948, de fău-

rare a Partidului Muncitoresc Unit din Polonia a reprezentat un mare succes politic al celor două partide; el a încheiat procesul îndelungat de maturizare ideologică a mișcării muncitorești poloneze. Prin aceasta, s-a deschis o nouă etapă în dezvoltarea Poloniei populare, iar P.M.U.P. a devenit forța conducătoare a luptei pentru făurirea societății socialiste.

Simpozionul științific româno-polon, prin maniera de desfășurare, prin conținutul dezbaterii, prin nivelul științific al materialelor prezentate a reprezentat o contribuție prețioasă la întărirea relațiilor științifice dintre cele două țări și popoare prietene. Schimbul fructuos de opinii realizat cu acest prilej a evidențiat dorința delegaților de a cunoaște reciproc nu numai evoluția și dezvoltarea mișcării muncitorești, ci și metodologia abordării uneia sau alteia din temele de cercetare, a istoriografiei problemei propriu-zise. Simpozionul a evidențiat eficiența studiului comparat al problemelor de istoria mișcării muncitorești din cele două țări, trăsăturile generale de dezvoltare și afirmare a acestora în societate, cât și ceea ce reprezintă fiecare mișcare ca entitate individuală, cu particularitățile și specificul său național, determinate de condițiile concret istorice din fiecare țară. Cei prezenți la masa dezbaterii au apreciat eficiența simpoziunilor bilaterale, schimbul de opinii la obiect, cu puțință de clarificare a problemelor sau tezelor expuse în referate prin discuții directe.

ION IACOȘ

SUMAR

REALEGEREA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU IN ÎNALTA FUNCȚIE DE PREȘEDINTE AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Jurământul Președintelui Republicii	3
---	---

Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la a 30-a aniversare a Academiei „Ștefan Gheorghiu”.	4
Actul de voință și de simțire al poporului român.	16

30 DE ANI DE LA VICTORIA ASUPRA FASCISMULUI

General-colonel ION COMAN, General-maior CONTSANTIN OLTEANU : Învățămintele istorice ale victoriei popoarelor asupra fascismului.	21
CONSTANTIN NICOLAE : Războiul antihitlerist purtat de România — război al întregului popor.	36

PRIMA UNIRE POLITICĂ A ROMÂNILOR SUB MIHAI VITEAZUL

GEORGE HOMOȘTEAN : Alba Iulia pe treptele unei istorii milenare	54
EUGEN STĂNESCU : Unirea înfăptuită sub Mihai Viteazul în contextul in- ternațional al vremii.	64
CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU : Mihai Viteazul și Unirea din anul 1600 în conștiința și tradițiile poporului român	85

STUDII

ION POPESCU-PUȚURI, MIRCEA MUȘAT : Lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare și coalizarea tuturor forțelor de stînga, democratice îm- potriva fascismului, pentru preluarea puterii și construirea socialismului.	102
OVIDIU TRĂSNEA : Integrarea tot mai organică în viața societății — ten- dință fundamentală a creșterii rolului conducător al P.C.R.	121
MIHAI FĂTU : General și particular în revoluția democrat-populară din România	131

GHEORGHE UNC, LADISLAU GERGELY: Din legăturile internaționaliste dintre mișcarea muncitorească din România și Ungaria	144
--	-----

DEZBATERE

Considerațiuni asupra formării organismului capitalist al economiei naționale în România: <i>Victor Axenciuc</i>	153
---	-----

EVOCĂRI

Gheorghe Tănase	167
---------------------------	-----

ANIVERSĂRI

Luigi Longo (Cu prilejul aniversării a 75 de ani de la naștere).	172
--	-----

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiunea științifică de comunicări a Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România: <i>Liviu Ștefănescu</i>	176
Simpozion româno-polon: <i>Ion Iacoș</i>	179

COLEGIUL DE REDACȚIE

GHEORGHE MATEI — redactor-șef, ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚĂ, N. G. MUNTEANU, MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, ARON PETRIC, VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMÂRCEA — secretar de redacție, GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE ZAHARIA.

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕРЕИЗБРАНИЕ ТОВАРИЩА НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ НА ВЫСОКИЙ ПОСТ ПРЕЗИДЕНТА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ РУМЫНИИ

Присяга президента Республики.	3
-------------------------------------	---

Речь товарища НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ на собрание посвященное 30-летию Академии им. Штефана Георгиу	4
Переизбрание товарища Николае Чаушеску на пост президента СРР— проявление воли и чувств румынского народа	16

30-АЯ ГОДОВЩИНА ПОБЕДЫ НАД ФАШИЗМОМ

ИОН КОМАН, генерал-полковник и КОНСТАНТИН ОЛТЯНУ, генерал — майор: Исторические уроки победы народов над фашизмом.	21
КОНСТАНТИН НИКОЛАЕ: Антигитлеровская война Румынии — война всего народа	36

ПЕРВОЕ ПОЛИТИЧЕСКОЕ ОБЪЕДИНЕНИЕ РУМЫН ПОД РУКОВОДСТВОМ МИХАИЛА ХРАБРОГО

ДЖОРДЖЕ ХОМОШТЯН: 2000 лет от основания г. Алба Юлия	54
ЕУДЖЕН СТЭНЕСКУ: Объединение осуществленное Михаилом Храбрым на фоне международной жизни тех времен	64
КОНСТАНТИН КЭЗЭНИШТЯНУ: Михаил Храбрый и Объединение 1600 г. в сознание и традиции румынского народа	85

СТАТЬИ — СООБЩЕНИЯ

ИОН ПОПЕСКУ-ПУЦУРИ и МИРЧА МУШАТ: Борьба за единство рабочего класса и объединение всех левых, демократических сил против фашизма, за завоевание власти и строительство социализма	102
ОВИДИУ ТРЭСНЯ: Глубокое проникновение в общественной жизни — главное направление развития руководящей роли РКП	121
МИХАЙ ФЭТУ: Общее и частное в народно-демократической революции ..	131
ГЕОРГЕ УНК; ЛАСЛО ГЕРГЕЙ: Международные связи между рабочими движениями Румынии и Венгрии.	141

ОБСУЖДЕНИЯ

Относительно формирования капиталистического организма народного хозяйства в Румынии: Виктор Аксенчук.	153
---	-----

БИОГРАФИЧЕСКИЕ СПРАВКИ

Георге Тэнасе.	167
---------------------	-----

ЮБИЛЕЙНЫЕ ДАТЫ

ЛУИДЖИ ЛОНГО — 75 лет от дня рождения	172
---	-----

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Научная сессия Музея Истории Социалистической Республики Румынии: <i>Ливия Штефанеску</i>	176
Румынско-польский симпозиум: <i>Ион Якош</i>	179

SOMMAIRE

LA RÉÉLECTION DU CAMARADE NICOLAE CEAUȘESCU À LA HAUTE DIGNITÉ DE PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE ROUMANIE

Le serment du Président de la République	3
--	---

Le discours du Camarade Nicolae Ceașescu au 30-ème Anniversaire de l'Academie „Ștefan Gheorghiu“	4
L'acte de volonté et de sentiment du peuple roumain.....	16

30 ANNÉES DEPUIS LA VICTOIRE SUR LE FASCISME

Général-colonel ION COMAN, Général-major CONSTANTIN OLTEANU: Les ensei- gnements historiques de la victoire des peuples sur le fascisme.	21
CONSTANTIN NICOLAE: La guerre antihitleriste menée par la Roumanie — une guerre du peuple entier.	36

LA PREMIÈRE UNION POLITIQUE DES ROUMAINS SOUS MICHEL LE BRAVE

GEORGE HOMOȘTEAN: Alba Iulia sur les marches d'une histoire milenaire....	54
EUGEN STĂNESCU: L'Unité nationale accomplie par Michel le Brave dans le contexte international de son époque.	64
CONSTANTIN CAZĂNIȘTEANU Michel le Brave et l'Unification de 1600 dans la conscience et la tradition du peuple roumain.	85

ÉTUDES

ION POPESCU-PUȚURI, MIRCEA MUȘAT: La lutte pour l'unité de la classe ouvrière et la coalition de toutes les forces de gauche, démocratiques contre le fascisme, pour l'avenement au pouvoir et l'édification du socialisme.....	102
OVIDIU TRĂSNEA: L'Intégration de plus en plus organique dans la vie de la société — tendance fondamentale de l'accroissement du rôle conducteur du P.C.R.....	121
MIHAI FĂTU: Universel et particulier dans la révolution démocrate-populaire de la Roumanie.	131
GHEORGHE UNC, GERGELY LÁSZLO: Les liaisons internationalistes entre les mouvements ouvriers de la Roumanie et de la Hongrie.....	141

DISCUSSIONS

Considérations sur la formation de l'organisme capitaliste de l'économie nationale de Roumanie: <i>Victor Axenciuc</i>	153
--	-----

ÉVOCATIONS

Gheorghe Tănase.....	167
----------------------	-----

ANNIVERSAIRES

LUIGI LONGO (à l'occasion de son 75-ème anniversaire).....	172
--	-----

LA VIE SCIENTIFIQUE

La session scientifique de communications au Musée d'histoire de la République Socialiste Roumanie: <i>Liviu Ștefănescu</i>	176
Symposium roumain-polonais: <i>Ion Iacoș</i>	179

SUMMARY

THE REELECTION OF COMRADE NICOLAE CEAUȘESCU AS PRESIDENT OF THE SOCIALIST REPUBLIC OF ROMANIA.

The oath of the President of the Republic.....	3
--	---

★

Comrade NICOLAE CEAUȘESCU's Speech Delivered at the 30-th Anniversary of the „Ștefan Gheorghiu“ Academy.....	4
The Act of Will and Feeling of the Romanian People.....	16

30 YEARS SINCE THE VICTORY OVER FASCISM

Colonel General ION COMAN, Major General CONSTANTIN OLTEANU: Historical Lessons of the Peoples' Victory Over Fascism.....	21
CONSTANTIN NICOLAE: The Anti-Hitlerite War Waged by Romania — the of the Entire People.	36

THE FIRST POLITICAL UNITY OF THE ROMANIANS UNDER THE RULE OF MIHAI VITEAZUL

GEORGE HOMOSTEAN: Alba Iulia on the Steps of a Millenial History.	54
EUGEN STĂNESCU: The Unity Carried Out by Mihai Viteazul in the International Context of His Time.	64
CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU: Mihai Viteazul and the Unity Achieved in 1600 in the Romanian People's Conscience and Traditions.	85

STUDIES

ION POPESCU-PUȚURI, MIRCEA MUȘAT: The Struggle for the Unity of the Working Class and the Union of all the Leftist and Democratic Forces Against Fascism, for Taking Over the Political Power and Constructing Socialism...	102
OVIDIU TRĂSNEA: The Integration More and More Organic in the Life of the Society — Fundamental Tendency. of the Increasing Living Role of the Romanian Communist Party	121
MIHAI FĂTU: General and Particular in the People's Democratic Revolution in Romania.	131

GHEORGHE UNC, GERGELY LASZLO: Some Aspects of the Internationalist Connections Between the Workers' Movement in Romania and Hungary.....	141
---	-----

DISCUSSIONS

Considerations Concerning the Formation of the Capitalist Organismus of the National Economy of Romania: <i>Victor Axenciuc</i>	153
---	-----

EVOCATIONS

Gheorghe Tănase	167
-----------------------	-----

ANNIVERSARIES

LUIGI LONGO (on the Occasion of the 75-th Anniversary).....	172
---	-----

SCIENTIFIC LIFE

Scientific Session at the Museum of History of the Socialist Republic of Romania: <i>Liviu Ștefănescu</i>	172
Romanian-Polish Symposium: <i>Ion Iacoș</i>	179

INHALT

DIE WIEDERWAHL DES GENOSSEN NICOLAE CEAUȘESCU IN DAS HOHE AMT ALS PRÄSIDENT DER SOZIALISTISCHEN REPUBLIK RUMÄNIEN.

Der Eid des Präsidenten der Republik.....	3
★	
Rede des Genossen NICOLAE CEAUȘESCU zum 30. Gründungstag der Akade- mie „Ștefan Gheorghiu“.	4
Willens- und Gefühlsurkunde des rumänischen Volkes.....	16

30 JAHRE SEIT DEM SIEG GEGEN DEN FASCHISMUS

General-Oberst ION COMAN, General-Major CONSTANTIN OLTEANU: Die his- torische Lehre des Sieges der Völker gegen den Faschismus.	21
CONSTANTIN NICOLAE: Der von Rumänien geführte Antihitlerkrieg — Krieg des ganzen Volkes.	36

DIE ERSTE POLITISCHE VEREINIGUNG DER RUMÄNEN DURCH MIHAI VITEAZUL

GEORGE HOMOȘTEAN: Alba Iulia zum zweitausendjährigen Gründungstag... ..	54
EUGEN STĂNESCU: Die Vereinigung unter Mihai Viteazul im internationalen Weltkontext.....	64
CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU: Mihai Viteazul und die Vereinigung von 1600 im Gewissen und in der Tradition des rumänischen Volkes.....	85

STUDIEN

ION POPESCU-PUȚURI, MIRCEA MUȘAT: Der Kampf für die Einheit der Arbeiterklasse und die Koalisierung aller links- und demokratischen Kräfte	
---	--

gegen den Faschismus, für die Übernahme der Macht und für den Aufbau des Sozialismus.	102
OVIDIU TRĂSNEA: Die organische Einverleibung im Leben der Gesellschaft — Haupttendenz des Wachstums der führenden Rolle der RKP.	121
MIHAI FĂTU: Allgemeines und Besonderes in der volksdemokratischen Revolution Rumäniens.	131
GHEORGHE UNC, GERGELY LÁSZLO: Aus den internationalistischen Verbindungen der Arbeiterbewegungen Rumäniens und Ungarns.	141

DEBATTEN

Wertschätzungen über die Bildung des kapitalistischen Organismus der Nationalwirtschaft in Rumänien: <i>Victor Axenciuc</i>	153
--	-----

WACHRUFEN

Gheorghe Tănase.	167
-----------------------	-----

GEBURTSTAGE

LUIGI LONGO. (Anlässlich des 75. Geburtstages).	172
--	-----

DAS WISSENSCHAFTLICHE LEBEN

Die wissenschaftliche Tagung des Geschichtsmuseums der Sozialistischen Republik Rumänien: <i>Liviu Ștefănescu</i>	176
Das rumänisch-polnische Symposium: <i>Ion Iacoș</i>	179

Redactori : Ion Calafeteanu, Elena Mureșan, Nicolae Rașu

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17.01.60, interior 274 ; 442 ; 722.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROM-PRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66. P.O.B. — 2001.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Științei”

1990

97

0 JUL. 2005

78966

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

anale de istorie

anul XXI 3 1975

1990

0 JUL. 2005

97

8966

BIBLIOTECA „ASTRA”
SIBIU

-- UCL 2014

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

anale de istorie

Anul XXI

3

1975

SUMAR

Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la grandioasa adunare populară, consacrată împlinirii a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române și sărbătoririi orașului bimilenar 3

*

Contribuția creatoare a Partidului Comunist Român, a secretarului său general, la dezvoltarea gândirii social-politice contemporane. 10

ION POPESCU-PUȚURI : Lupta multiseclară a poporului român pentru apărarea dreptului de libertate socială și națională. P.C.R., continuatorul tradițiilor de luptă pentru suveranitatea și independența poporului român 23

DAN BERINDEI : Unirea Principatelor — preludiu al independenței de stat depline a României 45

MIHAI FĂTU : Privire critică asupra unor concepții social-politice fascizante promovate de revista „Gîndirea” 57

GEORGETA TUDORAN : Noi contribuții privind activitatea internaționalistă a socialiștilor români în preajma conferinței de la Zimmerwald 69

ȘTEFANIA MIHĂILESCU : Originile și evoluția României moderne în disputa dintre poporaniiști și socialiști 79

COMUNICĂRI

Locuri și sedii legate de activitatea P.C.R. între anii 1921—1924 : Gheorghe Neacșu, Gheorghe Tudor 98

Din tradițiile de luptă ale muncitorimii feroviare — societatea „Cultura” : Mircea Crăciun 107

22843

DIN TRADIȚIILE MIȘCĂRII REVOLUȚIONAR-DEMOCRATE A STUDENȚILOR DIN ROMÂNIA

Frontul Studentesc Democrat — moment politic însemnat în istoria mișcării revoluționare și democratice a studențimii din România: <i>Simion I. Pop</i>	118
Uniunea studenților independenți: <i>M. C. Stănescu</i>	127

ANIVERSĂRI

Ho Și Min (85 de ani de la nașterea marelui fiu al poporului vietnamez)	138
---	-----

ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI

CONSFĂTUIRI CU CITITORII

Întâlnirea redacției cu cititorii din municipiul și județul Cluj-Napoca	152
---	-----

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiune științifică internațională prilejuită de aniversarea a 30 de ani de la victoria popoarelor asupra fascismului	158
Muzeul de istorie a Moldovei — vibrantă evocare a luptei poporului român pentru progres social, libertate și independență națională	164
Revista „Revue Roumaine d'Histoire” nr. 5—6/1974	170

ÎNSEMNĂRI

COLEGIUL DE REDACȚIE

GHEORGHE MATEI — redactor-șef, **ION ARDELEANU**, **AUGUSTIN DEAC**, **GHEORGHE I. IONIȚĂ**, **N. G. MUNTEANU**, **MIRCEA T. MUȘAT**, **PARASCHIVA NICHITA**, **NICOLAE PETREANU**, **ARON PETRIC**, **VASILE PETRIȘOR**, **VALTER ROMAN**, **VIRGIL SMĂRCEA** — secretar de redacție, **GHEORGHE SURPAT**, **ȘTEFAN VOICU**, **VLADIMIR ZAHARESCU**, **GHEORGHE ZAHARIA**.

Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la grandioasa adunare populară, consacrată împlinirii a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române și sărbătoririi orașului bimilenar

Dragi tovarăși și prieteni,

Participăm cu deosebită bucurie, împreună cu alți tovarăși din conducerea partidului și statului, cu dumneavoastră, la această mare adunare populară consacrată împlinirii a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române sub Mihai Viteazul și a două milenii de la atestarea documentară a orașului Alba Iulia. Doresc să vă adresez, cu acest prilej, dumneavoastră, tuturor locuitorilor municipiului Alba Iulia și județului Alba un salut călduros și cele mai bune urări din partea Comitetului Central al partidului, a Consiliului de Stat și a Guvernului Republicii So-

cialiste România, precum și din partea mea personal. (Aplauze puternice ; urale ; se scandează : „Ceașescu — P.C.R.“).

Evocarea acestor momente, cu profunde semnificații în istoria noastră națională, are loc în condițiile cînd întregul popor, construind victorios noua orînduire socialistă, acționează cu toată fermitatea pentru înfăptuirea neabătută a politicii interne și externe a partidului și statului, pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate în România. (Aplauze puternice ; urale).

Amintirea acestor mărețe evenimente constituie un prilej de înaltă cinstire a faptelor de arme și a luptelor desfășurate de-a lungul secolelor de cei mai buni — ca să spun așa — dintre cei buni din rîndul națiunii noastre, care și-au vărsat sîngele, și-au dat viața pentru cauza libertății naționale și sociale, pentru făurirea unei Româнії puternice, libere și independente ! (Aplauze puternice ; urale prelungite).

Dragi tovarăși,

Municipiul Alba Iulia este unul din simbolurile existenței milenare a poporului român, care evocă zbuciumata istorie a poporului nostru, ce se caracterizează prin dorința continuă de a fi în pas cu dezvoltarea civilizației, de a contribui atît la făurirea pe pămîntul patriei a unei vieți tot mai bune și mai demne, cît și la dezvoltarea civilizației și progresului întregii omeniri. (Aplauze ; se scandează : „Ceașescu și poporul“).

Vechea cetate dacică, ce a existat pe aceste meleaguri cu mai bine de 2000 de ani și care a devenit municipiu roman, confirmă cu putere, ca și alte multe localități și vestigii ale trecutului, puternica civilizație care a înflorit în Dacia, apoi în Dacia romană, și care s-a perpetuat și dezvoltat de-a lungul secolelor în strînsă legătură cu progresul general al întregii civilizații de pe continentul nostru european. (Aplauze puternice).

Este adevărat că de-a lungul secolelor, pe aceste meleaguri — ca, dealtfel, și pe teritoriul altor state europene — s-au perindat multe popoare migratoare, care, de regulă, erau purtătoarele unei civilizații mai puțin dezvoltate. Aceasta a făcut ca, pentru o anumită perioadă, dezvoltarea forțelor de producție să fie frînată. Dar toate acestea nu au putut să ștergă rădăcinile adînci ale civilizației create în trecut, nu au putut să abată pe locuitorii acestor meleaguri de a-și uni rîndurile pentru a-și făuri un destin propriu liber, în strînsă conlucrare cu alte popoare — un destin propriu care vorbește de tradițiile, de tot ceea ce a caracterizat încă cu 2000 de ani în urmă pe locuitorii acestor meleaguri, de hărnicia și de omenia lor. Tocmai prin aceasta se caracterizează și socialismul pe care îl edificăm noi, și care este închinat omului, fericirii și bunăstării sale. El se bazează pe tot ceea ce a avut și a creat mai bun poporul nostru, fiind o continuare a tradițiilor păstrate în însuși sîngele poporului nostru. (Aplauze puternice ; urale ; se scandează : „Ceașescu și poporul“).

Tocmai de aceea în Transilvania, ca în întreaga țară, s-au dezvoltat, de-a lungul timpului, în condiții istorice grele, state și voievodate, în care se uneau diferite teritorii de pe pămîntul de azi al patriei noastre în formațiuni ce au deschis calea unirii tuturor într-un stat unitar. Sînt cunoscute voievodatul lui Menumorut în nordul Carpaților, voievodatele lui Glad și Gelu în podișul Transilvaniei, ale lui Seneslau, Litovoi, Ioan.

Farcaș, Dobrotici pe teritoriul Olteniei, Munteniei și Dobrogei, precum și formațiunile statale ale Bolohovenilor în nordul Moldovei, ale Bărlădenilor și altele. Pe această bază au fost create statele feudale mari, centralizate, care au deschis calea spre dezvoltarea forțelor de producție, au asigurat conservarea obiceiurilor, a tradițiilor, a limbii proprii și — pornind de la interesele economice comune, cât și de la comunitatea de teritoriu — au format poporul român, iar mai târziu, națiunea română, statul național unitar.

Este adevărat că tot acest drum de-a lungul secolelor nu a fost ușor. Au trebuit duse multe lupte grele, s-au dat multe jertfe; dar ceea ce a caracterizat întotdeauna — de-a lungul acestei îndelungate perioade — viața și luptele românilor au fost legăturile strânse, permanente între voievodatele de pe acest teritoriu, apoi dintre Țara Românească, Moldova, Transilvania și Dobrogea.

Trebuie să spunem cu tărie că păstrarea acestor legături și comunități nu ar fi fost posibilă dacă între toate aceste teritorii, între populația care a locuit de milenii aici nu ar fi existat o strinsă unitate din toate punctele de vedere. E bine să spunem aceasta acum, pentru a lua aminte și anumiți istorici care preamăresc dominația imperialistă, cotoșirea popoarelor și care încearcă să jignească națiunea română. În ciuda realităților istorice și naționale evidente, asemenea istorici afirmă că, prin unirea celor trei țări române — a Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei — Mihai Viteazul ar fi dus o politică de cucerire. Oare realizarea unirii pentru prima dată a tuturor țărilor române într-un singur stat — necesitate logică, obiectivă a istoriei — sau, dimpotrivă, dominația diferitelor imperii asupra teritoriilor românești a reprezentat o politică expansionistă, de cucerire? Istoria însăși a confirmat justetea și necesitatea obiectivă a actului săvârșit de Mihai Viteazul, prin realizarea ulterioară a idealului său — ideal al tuturor românilor — prin înfăptuirea în epoca modernă a statului național român unitar. Iată de ce Mihai Viteazul rămâne o figură luminoasă, progresistă în cartea de aur a poporului român. (Aplauze puternice, prelungite; se scandează: „Ceașescu și poporul“).

Tot pentru a respecta adevărul istoric și realitățile sociale și naționale de pe aceste meleaguri, trebuie să spunem că, începând din secolele al IX-lea și al X-lea, precum și mai târziu, în Transilvania s-au așezat și populații de altă naționalitate: maghiari, secui, germani, sași, șvabi, iar mai târziu și alții. Ceea ce trebuie spus, de asemenea, cu tărie, ca un adevăr istoric care nu poate fi în nici un fel contestat, este faptul că aceste populații au luptat împreună cu populația băștinașă românească pentru a-și apăra libertățile, împotriva asupririi feudale, a cotoșitorilor străini, pentru independență, pentru o viață liberă. (Aplauze puternice).

Nu doresc să mă refer la luptele lui Mihai Viteazul. Aceste lupte, ca de altfel și alte momente ale vieții de pe aceste meleaguri, sînt redată în mod minunat în muzeul pe care l-am vizitat cu puțin înainte. Ceea ce aș dori însă să menționez este că în toate aceste bătălii purtate de Mihai Viteazul împotriva cotoșitorilor străini, pentru unirea țărilor românești — unire pe care a reușit să o realizeze pentru o scurtă perioadă — cu luptat, umăr la umăr cu românii, și naționalitățile conlocuitoare. Este cunoscut faptul că secuii au participat activ la multe bătălii purtate de Mihai Viteazul, inclusiv la bătălia de la Neajlov, precum și la cea de la

Șelimbăr ; așa cum au mers cu Mihai Viteazul și în lupta pentru unirea tuturor țărilor românești — a Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei. Dealtfel, este bine cunoscut adevărul istoric că secuii au luptat alături de Ștefan cel Mare, de Petru Rareș, de alți domnitori din Transilvania, ai Țării Românești și ai Moldovei, așa cum dealtfel au luptat alături de români și sași și alți locuitori de altă naționalitate. De ce, oare, s-a întâmplat aceasta ? Nu demonstrează oare acest fapt adevărul că lupta împotriva cotropitorilor străini, pentru unitatea țărilor românești și formarea unui stat centralizat puternic, care să asigure condiții de viață, de dezvoltare a forțelor de producție, de bunăstare și fericire a fost o realitate istorică ? Aceasta era într-adevăr o cerință logică, o năzuință a tuturor locuitorilor acestor meleaguri fără deosebire de naționalitate. (Aplauze puternice ; se scandează : „Ceașescu—P.C.R.“).

Această solidaritate și luptă comună s-au manifestat cu putere și în răscoalele țărănești de la Bobîlna, în războiul țărănesc din 1514 condus de Gheorghe Doja, precum și mai târziu în marea răscoală condusă de Horea, Cloșca și Crișan și altele.

Sărbătorim un moment de importanță crucială în istoria patriei noastre. E drept, împrejurările istorice — mai cu seamă poziția imperiilor străine de atunci, care nu vedeau deloc cu ochi buni formarea statelor naționale — au dus la dispariția statului unitar centralizat prin asasinarea mișelească a lui Mihai Viteazul. Dar ideea unirii țărilor românești, idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei nu au putut fi ucise niciodată, pentru că ele sînt adînc împlîntate în înseși sîngele, în conștiința și spiritul întregului nostru popor ! (Aplauze ; urale. Se scandează : „Ceașescu și poporul“).

Au trecut secole, s-au produs profunde transformări în viața locuitorilor țării noastre. Astăzi, sub conducerea Partidului Comunist Român — exponentul cel mai fidel al intereselor întregii națiuni, al dorinței de bunăstare, fericire, libertate și independență a poporului nostru, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate — pe pămîntul României înflorește o viață nouă, socialistă. Aceasta asigură națiunii noastre condiții de viață tot mai îmbelșugată, asigură adevărata libertate, independență și suveranitate a patriei ! (Aplauze ; urale. Se scandează : „Ceașescu—P.C.R.“).

Cum am putea cinsti mai bine pe acei care și-au dat viața și și-au vărsat sîngele pentru unitatea națiunii noastre, pentru libertatea și progresul social, atît pe cei care au luptat cu sute de ani în urmă, printre care și Mihai Viteazul, cît și pe cei din rîndurile țăranilor revoluționari, apoi ale muncitorilor, ale intelectualilor și ale tuturor forțelor progresiste, pe toți aceia care și-au unit rîndurile — români, maghiari, germani, de alte naționalități — pentru a asigura lichidarea cu desăvîrșire a vechilor orînduiri de exploatare și asupra și pentru a constitui o orînduire nouă, în care poporul a devenit pe deplin stăpîn pe destinele sale, făuritorul conștient al propriei sale istorii ? Putem să cinstim aceasta angajîndu-ne solemn — în memoria acelor care s-au jertfit — că vom face totul pentru triumful socialismului și comunismului în România, pentru unitatea întregului popor, a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, în jurul partidului, pentru independența și suveranitatea patriei noastre socialiste ! (Aplauze puternice, urale prelungite)

Stimați tovarăși și prieteni,

Am vizitat cu acest prilej unele unități economice din județul dumneavoastră. Am avut bucuria să constat, la unele dintre ele, că măsurile discutate cu câțiva ani în urmă se înfăptuiesc cu succes. Dealtfel, județul dumneavoastră, ca și toate județele patriei noastre, a cunoscut în acest cincinal o dezvoltare foarte puternică, valoarea producției industriale ajungând la aproape 8 miliarde lei. Dar, să fiu deschis — deși simțem la o sărbătoare — trebuie să spun că am constatat și unele lucruri care nu m-au bucurat. Am făcut critici acolo, așa că nu le vom mai face și aici. Mai cu seamă că prin televiziune ele ar fi cunoscute de întreaga țară. (Animație ; aplauze). Dar fiind vorba de o parte din munca celor ce înfăptuiesc cincinalul, trebuie să discutăm deschis atât despre ceea ce s-a făcut bun, cât și despre lipsuri. Sper că aceste neajunsuri vor fi lichidate, că se vor depune eforturi pentru a folosi mai bine, mai economic mijloacele materiale și financiare, pentru a se obține un randament superior al investițiilor, o creștere a eficienței economice — aceasta fiind singura cale pentru a spori avuția națională și a asigura, pe această bază, bunăstarea și fericirea întregului nostru popor. Și ca nu cumva cei care urmăresc această manifestare la televizor să se întrebe în ce constau aceste lipsuri, vreau să spun că multe din cele constatate în aceste unități din Alba Iulia se manifestă și în alte județe ; așa că județele respective nu trebuie să fie geloase pe cei din Alba Iulia. (Animație ; aplauze).

Pe total însă, am constatat cu bucurie că, sub conducerea comuniștilor, oamenii muncii din municipiul Alba Iulia și din județul Alba își îndeplinesc în bune condiții sarcinile de plan, au un avans de 70 de zile față de cincinal. Deci veți realiza și dumneavoastră planul cincinal înainte de termen.

Pentru toate aceste realizări care, pe total, sînt o contribuție puternică la înfăptuirea planului cincinal 1971—1975, adresez comuniștilor, tuturor oamenilor muncii din județul Alba și din municipiul Alba Iulia felicitări și urări de noi și noi succese. (Aplauze puternice ; urale ; se scandează : „Ceașescu—P.C.R.“).

Mi-a făcut plăcere să văd că pe ogoarele cooperativelor agricole de producție și întreprinderilor de stat culturile se prezintă bine, să constat că sînt perspective să se obțină o recoltă bună în acest an. De aceea, aș dori să adresez și țărănimii cooperatiste, tuturor lucrătorilor din agricultură felicitări pentru rezultatele dobîndite în activitatea lor, precum și urarea de a obține recolte cât mai bune în acest an și în anii următori. (Aplauze puternice ; urale ; se scandează : „Ceașescu și poporul“).

Am vizitat — este adevărat, destul de în treacăt — și Liceul „Horea, Cloșca și Crișan“. M-a bucurat să constat că hotărârile Comitetului nostru Central privind legarea mai strînsă a învățămîntului cu producția se înfăptuiesc aici în bune condiții. Aș dori să adresez felicitări tuturor celor care au realizat aceasta — începînd cu direcția școlii, cu toate cadrele din județ — și să le urez lor și tuturor elevilor noi succese în întreaga activitate pentru ridicarea învățămîntului nostru la un nivel tot mai înalt, ținînd seama de cerințele științei și culturii, de cerințele făuririi socialismului și comunismului în România. (Aplauze puternice, urale).

Cunoașteți, dragi tovarăși, sarcinile trasate de Congresul al XI-lea, Programul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și al înaintării spre comunism, Directivele dezvoltării economico-sociale în cincinalul următor și pînă în anii 1990. Pentru realizarea tuturor acestor obiective de importanță istorică, menite să ridice patria noastră socialistă pe o treaptă superioară de dezvoltare, să asigure națiunii noastre un nivel de trai material și spiritual tot mai înalt, întregul popor a trecut cu toată hotărîrea la muncă. Am constatat cu bucurie că și organizația județeană de partid, precum și oamenii muncii din județul Alba se preocupă temeinic de a asigura îndeplinirea acestor obiective. Dumneavoastră, cei din județul Alba, veți ajunge în acest cincinal la o producție industrială de 8 miliarde lei; mai aveți deci puțin pentru a atinge o producție de minimum 10 miliarde lei. Avem însă — după cum știți — multe județe care trebuie să realizeze o sporire de 3 și chiar de 4 ori a producției pentru a putea realiza, în cincinalul următor, o producție industrială de cel puțin 10 miliarde lei. Județul Alba urmează să ajungă, în viitorul cincinal, la 14 miliarde lei; deci el se numără printre județele care vor depăși substanțial producția de 10 miliarde. Creșterea producției industriale de la 8 miliarde lei la 14 miliarde — deși față de alte județe este o creștere mai mică — cere eforturi serioase. Avînd în vedere ceea ce am constatat astăzi la una din întreprinderi, doresc să atrag atenția că această creștere necesită o preocupare mai serioasă din partea comitetului județean de partid, a specialiștilor, a tuturor oamenilor muncii în vederea amplasării raționale a obiectivelor și realizării lor în condiții cît mai economice, cu cheltuieli minime, creîndu-se astfel condiții pentru îndeplinirea cu succes a sarcinilor ce vă revin în cincinalul următor. Cunosce bine organizația de partid din județul Alba; cunosce, de asemenea, bine oamenii muncii din acest județ — pe muncitori, ingineri, tehnicieni, țărănimea. Sînt convins că toți veți depune eforturi susținute pentru a îndeplini în cele mai bune condiții marile sarcini de răspundere care vă revin, că vă veți prezenta, în 1980, cu realizări importante în îndeplinirea prevederilor cincinalului pentru județul dumneavoastră. (Aplauze, urale; se scandează: „Ceașescu—P.C.R.“).

Dragi tovarăși și prieteni,

Această dublă aniversare de astăzi are loc în condiții internaționale deosebite, cînd pe plan mondial se produc transformări profunde în raportul de forțe, se intensifică lupta de eliberare națională și socială în vederea lichidării vechii politici de asuprire și inegalitate, pentru o politică nouă de egalitate, de colaborare și pace între toate națiunile lumii. Se afirmă cu tot mai multă putere voința popoarelor de a fi deplin stăpîne pe destinele lor, de a-și organiza viața așa cum doresc, fără nici un amestec din afară.

România a participat și participă activ la întreaga viață internațională. Pornim de la faptul că între sarcinile naționale și cele internaționale există o strînsă unitate, că făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră constituie o contribuție la cauza socialismului, a progresului, colaborării și păcii în lume — așa cum dezvoltarea socialismului în alte țări, a forțelor progresiste, succesele obți-

nute de popoare în cucerirea independenței naționale și în asigurarea păcii constituie și un sprijin pentru făurirea socialismului în România.

Sintem ferm hotărâți să ne aducem contribuția tot mai activă la înfăptuirea securității în Europa, la realizarea unei colaborări trainice în Balcani, la lichidarea conflictelor și zonelor de încordare din lume, pornind de la necesitatea soluționării pe cale pașnică a tuturor problemelor litigioase dintre state, în folosul reciproc al celor interesați, al cauzei colaborării și păcii în întreaga lume. (Aplauze puternice).

Sintem, de asemenea, ferm hotărâți să participăm activ la soluționarea complexelor probleme economice internaționale, inclusiv la lichidarea subdezvoltării, prin realizarea, împreună cu toate statele lumii, a unor măsuri de sprijinire a țărilor respective, la înfăptuirea unei noi ordini economice și politice internaționale care să deschidă calea făuririi unei lumi mai drepte și mai bune pe planeta noastră. (Aplauze puternice).

Totodată, sintem ferm hotărâți să întărim neconținut colaborarea cu țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială, pornind de la faptul că soluționarea problemelor complexe ale vieții contemporane nu este posibilă decît cu participarea activă a tuturor statelor și popoarelor, indiferent de mărime sau de orînduire socială. Cu atît mai mult considerăm necesară o participare mai activă la viața internațională a statelor mici și mijlocii, a țărilor în curs de dezvoltare, a țărilor nealiniat — acestea fiind direct interesate într-o politică nouă, de egalitate, de respect al independenței și suveranității, de renunțare la forță și la amenințarea cu forța, de neamestec în treburile interne, de democratizare a relațiilor internaționale. (Aplauze puternice).

Dragi tovarăși și prieteni,

În încheiere aș dori să exprim încă o dată convingerea mea, a conducerii partidului și statului că oamenii muncii din județul Alba, ca de altfel întregul nostru popor, vor face totul pentru a aduce o contribuție tot mai activă la înfăptuirea Programului și hotărîrilor Congresului al XI-lea. Sînt încredințat că plecînd de la această mare manifestare populară, de la această mare aniversare se vor strădui cu și mai multă însuflețire și hotărîre să muncească și mai bine, să întărească unitatea și colaborarea, să ridice nivelul activității de partid, a tuturor colectivelor de oameni ai muncii, atît în întreprinderi și instituții cît și de la sate. Într-o deplină unitate, toți, fără deosebire de naționalitate, să aduceți, sub conducerea partidului, o contribuție tot mai sporită la înflorirea scumpei noastre patrii, România socialistă! (Aplauze puternice, îndelungate; urale). Vă urez noi și mari succese în activitatea dumneavoastră, multă fericire și multă sănătate. (Aplauze puternice, prelungite; urale și ovații; toți cei prezenți în marea piață a municipiului aclamă minute în șir pentru Partidul Comunist Român, pentru Comitetul Central, pentru secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu).

Contribuția creatoare a Partidului Comunist Român, a secretarului său general, la dezvoltarea gândirii social-politice contemporane

În procesul dezvoltării României pe calea edificării noii orînduirii sociale se reliefează prin conținutul ei profund înnoitor, prin dinamismul și realizările istorice dobîndite, perioada de deosebită importanță marcată de Congresele IX, X și XI ale Partidului Comunist Român.

Congresul al IX-lea, de la ale cărui lucrări a trecut un deceniu, a deschis o perioadă nouă în activitatea partidului, fertilizînd și activizînd toate sferele activității sociale, accelerînd ritmul general de dezvoltare social-politică, economică și culturală a țării. Bilanțul drumului parcurs în acest deceniu, marile realizări din toate sferele vieții economice și sociale îndreptătesc pe deplin aprecierea acestei perioade drept cea mai rodnică din istoria poporului român. Niciînd, într-un interval de timp similar, nu au fost obținute înfăptuiri de asemenea amploare și atît de numeroase ca în acest răstimp.

Adîncile transformări petrecute în economia națională, în structura societății, în condițiile de muncă și de viață ale oamenilor muncii, succesele dobîndite în domeniile științei, tehnicii și culturii, în lărgirea continuă a democrației socialiste în întreaga perioadă de edificare a noii orînduirii sociale și îndeosebi în ultimul deceniu, ca și prestigiul de care se bucură în prezent România în lume confirmă justetea politicii interne și externe a P.C.R. și statului nostru, reflectă aplicarea creatoare a legiților obiective ale făuririi și dezvoltării societății socialiste la realitățile și condițiile social-istorice concrete ale României, capacitatea partidului nostru comunist de a uni eforturile întregului popor în vederea progresului multilateral al țării.

Studierea și cunoașterea adevărurilor generale ale socialismului sînt o condiție necesară pentru elaborarea unei politici principiale, juste. Dar generalul, exprimînd legile sociale obiective, nu poate reflecta multitudinea și diversitatea particularităților fenomenelor. De aceea, subliniază secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, „succesul liniei politice generale a partidului comunist depinde într-o măsură importantă de înțelegerea particularului, de luarea în considerație a împrejurărilor concrete, în care se aplică linia politică generală”¹. Prin aplicarea creatoare a legilor generale ale socia-

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 2, București, Editura politică, 1968, p. 255.

lismului, prin soluțiile originale date diferitelor probleme, Partidul Comunist Român aduce o contribuție proprie la îmbogățirea tezaurului gândirii social-politice universale, al teoriei revoluționare contemporane, la creșterea prestigiului și a forței de atracție a socialismului în lume, la cauza colaborării între popoare și națiuni în interesul progresului și al păcii.

Politica fermă de dezvoltare susținută și de modernizare a tuturor ramurilor producției materiale, de promovare intensă a progresului tehnico-științific, orientarea spre o largă colaborare internațională, activitatea perseverentă pentru așezarea conducerii vieții sociale pe temeiurile științei reprezintă trăsături definitorii ale activității partidului nostru în perioada care a urmat Congresului al IX-lea al partidului. Ceea ce a caracterizat și caracterizează cu deosebire în acești ani activitatea Partidului Comunist Român, a secretarului său general sînt spiritul creator, original, gîndirea vie, dinamismul în abordarea și soluționarea curajoasă a problemelor edificării societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră.

Perioada inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului se distinge ca o etapă în care procesul de perfecționare și de modernizare a tuturor laturilor vieții sociale, a structurilor organizatorice, a formelor și metodelor de planificare a economiei naționale, potrivit condițiilor concrete și cerințelor etapei de dezvoltare a României, a raporturilor sociale de producție și a relațiilor între oameni, a cadrului legislativ și a celui instituțional, în sensul lărgirii democrației, a participării tot mai active a celor ce muncesc la conducerea treburilor țării etc. a cunoscut o amploare fără precedent. Au fost supuse analizei critice, în spirit științific, toate domeniile de activitate, au fost relevate succesele și au fost dezvăluite deficiențele, rămîinerile în urmă ; au fost combătute manifestările subiectiviste, tendințele conservatoare și elaborate măsuri constructive, înnoitoare menite să asigure progresul general al societății, mersul ascendent și rapid al economiei, științei și culturii românești.

Partidul Comunist Român, în frunte cu secretarul său general, a desfășurat o bogată activitate de fundamentare a liniei sale politice generale, a tacticii și strategiei în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, de elaborare teoretică, creativă, în lumina concepției materialist-dialectice și istorice, pe baza studierii atente a realităților naționale și internaționale, a unor probleme principale, de majoră însemnătate, cum sînt : conținutul și trăsăturile societății socialiste multilateral dezvoltate și căile înfăptuirii ei ; principiile fundamentale ale trecerii în viitor spre societatea comunistă ; procesul dialectic al creșterii rolului clasei muncitoare și al partidului ; lărgirea și perfecționarea democrației socialiste în perioada edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și în perspectiva înaintării spre comunism ; căile de soluționare a contradicțiilor în socialism ; rolul națiunii și evoluția funcțiilor statului în socialism ; dialectica raportului național-internațional în construcția noii societăți ; principiile relațiilor dintre state, dintre partidele comuniste și muncitorești ; democratizarea relațiilor internaționale ș.a.

Desfășurarea unei bogate activități teoretice, stimularea unui climat ideologic fecund, de dezbattere temeinică a problemelor edificării societății socialiste în țara noastră, a celor privind evoluția lumii contem-

porane, îmbinarea spiritului științific cutezător cu studierea aprofundată a realității, a cerințelor obiective, a noilor fenomene sociale, contactul permanent cu problemele ridicate de viață, cu oamenii, confruntarea continuă a teoriei cu practica sînt laturi indisolubil legate de personalitatea secretarului general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, care contribuie în mod hotărîtor, exemplar la elaborarea politicii interne și internaționale a partidului și statului nostru. Gîndirea sa social-politică, întreaga sa operă revoluționară constituie un exemplu de spirit creator, un remarcabil aport la îmbogățirea de către P.C.R. a tezaurului teoretic marxist-leninist cu experiența revoluției și construcției socialiste în România. Prin întreaga sa viață secretarul general al P.C.R., președintele Republicii Socialiste România dă dovadă de nețărmurită dragoste și devotament înălțător față de popor, slujind cu credință idealurile sale de progres și prosperitate, idealurile socialismului, ale păcii și înțelegerii între toate popoarele lumii.

Efortul și preocuparea neobosită a Partidului Comunist Român, a secretarului său general de a cunoaște temeinic realitățile, de a studia procesul revoluționar contemporan în continuă devenire, de a asigura permanent concordanța dintre linia politică generală și cerințele dezvoltării sociale izvorăște din considerentul că viabilitatea și justetea politicii stabilite constau în realismul inițiativelor și măsurilor adoptate, în capacitatea de a acționa creator, de a răspunde cerințelor situațiilor concrete. Partidul nostru pornește, în aceasta, de la constatarea că teoria marxist-leninistă nu este o colecție rigidă de teze imuabile, ci o știință revoluționară, mereu vie, în permanentă îmbogățire prin raportarea la realitate, la tot ceea ce apare nou în știință. O asemenea concepție și orientare practică dobîndește o importanță excepțională în zilele noastre, cînd imensa varietate a condițiilor specifice în care activează partidele comuniste, diversitatea căilor trecerii spre socialism, schimbările profunde și rapide pe care le cunoaște lumea contemporană impun cu stringență abordarea în spirit creator a teoriei revoluționare; aceste schimbări ridică acut în fața partidelor comuniste și muncitorești noi probleme și sarcini complexe, care nu pot fi rezolvate prin aplicarea uniformă a unor principii generale, ci necesită imperios cercetarea aprofundată a noilor realități. „A fi revoluționar, a fi comunist — se arată în Programul P.C.R. — înseamnă a fi explorator îndrăzneț al noului, a privi întotdeauna înainte, către ceea ce se dezvoltă, a gîndi cutezător pe baza experienței revoluționare a maselor, a acționa pentru unirea eforturilor acestora în vederea transformării revoluționare a societății”². Tocmai în acest sens atrăgea atenția tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvîntarea rostită la Academia „Ștefan Gheorghiu”, arătînd că „în studierea clasicilor, ca și a documentelor partidului nostru, nu trebuie să căutăm răspuns de-a gata la problemele concrete ale activității de fiecare zi. Trebuie să învățăm cum să abordăm problemele în spirit revoluționar, materialist, dialectic, marxist-leninist, spre a găsi continuu soluțiile pe care le impune viața”³.

² Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, București, Editura politică, 1975, p. 153.

³ Nicolae Ceaușescu, Cuvîntare la adunarea consacrată aniversării Academiei „Ștefan Gheorghiu”, 28 martie 1975, p. 27.

Pentru dezvoltarea gândirii creatoare, a spiritului novator în teorie Partidul Comunist Român intensifică și extinde dezbaterile ideologice, confruntarea de opinii, schimbul de idei. Larga deschidere și receptivitate față de noile aspecte sociale, stimularea dialogului și confruntării de păreri sînt însoțite de cultivarea intransigenței și spiritului ofensiv împotriva oricăror concepții retrograde, neștiințifice.

O strălucită materializare a acestui spirit o constituie documentele Congresului al XI-lea al partidului, elaborate pe temeiul unei analize profund științifice, realiste, în spiritul materialismului dialectic și istoric. Rod al bogatei activități teoretice a Partidului Comunist Român, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, documentele celui de-al XI-lea Congres al partidului — Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea P.C.R., prezentat la congres de tovarășul Nicolae Ceaușescu, Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste, elaborat la inițiativa nemijlocită a tovarășului Nicolae Ceaușescu, precum și celelalte documente — abordează probleme teoretice de mare importanță ale etapei actuale a construcției socialiste în România și dau soluții originale, rezultate din aplicarea principiilor generale ale marxism-leninismului la condițiile concrete ale țării noastre.

Expresie a activității teoretice și practice laborioase desfășurată de partidul nostru, de secretarul său general, sintetizînd cerințele obiective ale dezvoltării societății, Programul — cartă de bază ideologică, teoretică și politică a P.C.R. — stabilește într-o perspectivă cuprinzătoare și unitară strategia generală și orientările tactice ale partidului și statului nostru pentru o perioadă de 20 pînă la 25 de ani. El fundamentează științific principiile de bază ale societății socialiste multilateral dezvoltate — ca etapă superioară a socialismului — obiectivele și direcțiile de bază ale politicii și activității externe ale partidului și statului nostru. Programul dă partidului și poporului nostru o orientare clară în eforturile pentru întărirea solidarității internaționale a forțelor revoluționare, progresiste, antiimperialiste, pentru o politică de prietenie și colaborare între popoarele lumii.

Congresul al XI-lea al P.C.R. a dat o înaltă apreciere contribuției nemijlocite, de inestimabilă valoare, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, la fundamentarea teoretică și la elaborarea Programului, la stabilirea liniei generale și a direcțiilor principale de acțiune în vederea edificării cu succes a societății socialiste multilateral dezvoltate și trecerii la construcția comunismului în țara noastră.

Spiritul creator al concepției P.C.R. de construire a socialismului și-a găsit o vie expresie în definirea conținutului, particularităților, trăsăturilor și sarcinilor etapei edificării societății socialiste multilateral dezvoltate — etapă obiectiv necesară în procesul trecerii spre comunism.

Înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate presupune mutații calitative în toate procesele și laturile caracteristice acestei societăți: creșterea puternică a forțelor de producție pe baza cuceririlor revoluției tehnico-științifice și amplasarea lor rațională pe întreg teritoriul țării; îmbunătățirea continuă a structurii economiei naționale în pas cu exigențele revoluției tehnico-științifice și corespunzător cerințelor divi-

ziunii internaționale a muncii ; valorificarea la un nivel superior a resurselor materiale și umane ale țării, în vederea creșterii venitului național și a bunăstării poporului ; egalizarea nivelului de dezvoltare a României cu țările socialiste avansate din punct de vedere economic, apropierea țării noastre de statele industriale dezvoltate ale lumii ; perfecționarea continuă a relațiilor de producție, a conducerii și organizării activității economice și sociale, dezvoltarea acțiunii conștiente pentru soluționarea contradicțiilor, înlăturarea vechiului și promovarea noului în toate sectoarele de activitate ; dezvoltarea învățămîntului, în strînsă legătură cu cerințele producției de bunuri materiale și ale activității spirituale, a științei și culturii, în conformitate cu necesitățile generale ale progresului material și social ; intensificarea și perfecționarea activității politice, ideologice și educative de formare a omului nou, de afirmare în viață a principiilor eticii și echității socialiste, de înarmare a oamenilor muncii cu concepția materialist-dialectică, de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste a întregului popor ; promovarea și mai puternică a principiilor socialiste de muncă și repartitie, ridicarea continuă a nivelului de trai material și spiritual al întregului popor ; adîncirea democrației socialiste, prin lărgirea și perfecționarea cadrului organizatoric de participare activă și efectivă a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii la conducerea societății, la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a partidului ; creșterea și mai accentuată a rolului clasei muncitoare și al partidului ei de avangardă în întreaga viață socială, o și mai mare apropiere între clasele și categoriile sociale, întărirea continuă a unității socialiste a întregului popor ; lărgirea continuă și diversificarea coope-rării economice cu toate țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare, cu toate statele lumii.

Obiectivele stabilite relevă caracterul unitar, armonios al concepției P.C.R. despre societatea socialistă multilateral dezvoltată și crearea premiselor înaintării treptate a României spre comunism, concepție care înmănușează într-un tot organic toate laturile vieții sociale și stabilește direcțiile și sarcinile concrete pentru dezvoltarea lor.

Această viziune atotcuprinzătoare asupra sarcinilor edificării societății socialiste multilateral dezvoltate concepute în sensul satisfacerii cît mai depline a trebuințelor materiale și spirituale ale oamenilor muncii constituie o contribuție originală a partidului nostru la îmbogățirea tezaurului universal al gîndirii marxiste contemporane în domeniul social-politic.

O expresie elocventă a spiritului creator și profund uman care caracterizează activitatea teoretică-ideologică și practică a partidului nostru o constituie modul în care abordează problemele democrației socialiste, ale perfecționării ei, problemele creșterii rolului conducător al partidului în procesul edificării socialismului și comunismului.

Călăuzindu-se după tezele fundamentale ale marxism-leninismului, Partidul Communist Român își întemeiază întreaga politică de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate pe *unitatea organică și indisolubilă dintre socialism și democrație, pe legătura strînsă dintre partid și popor*. Realizarea tot mai deplină a democrației reprezintă o necesitate obiectivă pentru făurirea cu succes a noii orînduiri. „Partidul nostru — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — pornește de la concepția că

socialismul trebuie să fie societatea totalei împliniri a personalității umane, în care fiecare cetățean să se simtă stăpîn pe destinul său, să poată gândi și acționa nestîngherit în folosul progresului societății⁴. Ca forță politică conducătoare, Partidul Comunist Român urmărește cu consecvență organizarea și funcționarea unui sistem democratic de desfășurare a întregii vieți economice și social-politice. În lumina acestui obiectiv fundamental, congresele al IX-lea, al X-lea și al XI-lea ale partidului, ca și conferințele naționale din decembrie 1967 și iulie 1972 au adoptat hotărîri a căror aplicare au creat condițiile lărgirii și perfecționării democrației socialiste, participării tot mai active și eficiente a maselor largi la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și statului.

Asigurînd creșterea rolului maselor largi în făurirea conștientă a destinului lor, partidul nostru înfăptuiește unul din principiile esențiale ale socialismului, care este realizat de popor, pentru popor și care se poate construi în condiții bune numai în măsura în care întregul popor ia parte activă la elaborarea efectivă a soluțiilor în toate domeniile de activitate, la transpunerea lor în viață.

În această viziune, au fost adoptate în anii care au trecut de la Congresul al IX-lea al partidului multiple măsuri pe linia creării unor structuri noi de conducere politică și economică, tot mai largi și mai diversificate, creșterii rolului și atribuțiilor organelor centrale și locale ale puterii de stat. O atenție deosebită a fost acordată constituirii organismelor colective de conducere din întreprinderi și instituții, pînă la ministere și guvern, în care oamenii muncii participă direct la adoptarea planurilor și hotărîrilor, precum și la stabilirea măsurilor de înfăptuire a acestora. Astfel, instituționalizarea adunărilor generale ale oamenilor muncii ca for suprem de conducere în unitățile economice, crearea comitetelor și consiliilor oamenilor muncii ca organe colective de conducere, perfecționarea sistemului legislativ, a activității Marii Adunări Naționale, ca și a altor organisme de stat și economice, au fundamentat cadrul corespunzător dezvoltării democrației socialiste, participării maselor, a întregului popor la procesul conducerii sociale.

Originalitatea concepției promovate de Partidul Comunist Român în lărgirea — pe multiple planuri — a democrației socialiste este ilustrată grăitor și de prevederile referitoare la creșterea rolului Frontului Unității Socialiste — organism politic permanent, revoluționar, democratic —, al organizațiilor de masă și obștești în viața socială a țării.

Pornind de la caracterul dialectic, procesual, al edificării noii orînduiri sociale, Partidul Comunist Român nu consideră democratismul societății noastre ca pe un fenomen încheiat, ci ca un proces în plină evoluție, de confruntare continuă între vechi și nou, în cursul căruia se cristalizează formele și metodele adecvate stadiului de dezvoltare a societății și necesităților fiecărei etape. „Crearea tuturor condițiilor ca oamenii muncii, masele populare să ia parte activă la conducerea treburilor obștești, să-și poată spune cuvîntul asupra tuturor problemelor dezvoltării societății — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — este o lege obiectivă a progresului nostru, un postulat de prim ordin al construcției socia-

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, București, Editura politică, 1970, p. 309.

liste și comuniste. Partidul Comunist Român consideră drept una din marile sale îndatoriri, în îndeplinirea misiunii istorice ce îi revine în societatea noastră, organizarea și conducerea nemijlocită a procesului de adâncire și perfecționare multilaterală a noii orînduirii sociale, de promovare a tot ceea ce este nou și avansat în gândirea și creația socială, de dezvoltare continuă a democrației socialiste. Pe această cale, partidul nostru își întărește continuu legăturile cu masele, se afirmă tot mai puternic ca o forță politică conducătoare a întregii societăți socialiste”⁵.

Adâncirea democrației socialiste se desfășoară în corelație indisolubilă cu creșterea rolului conducător al Partidului Comunist Român în societatea noastră, cu creșterea rolului statului ca principal instrument în organizarea activității economico-sociale, în apărarea cuceririlor revoluționare ale poporului, a independenței și suveranității patriei. Exercițarea rolului conducător al partidului și realizarea democrației reprezintă, în concepția Partidului Comunist Român, elemente legate organic între ele în dezvoltarea unitară a societății noastre pe calea edificării societății socialiste multilateral dezvoltate. De aceea Partidul Comunist Român acționează consecvent pentru asigurarea conducerii societății pe baze științifice, la un nivel calitativ superior, supune sistematic formele organizatorice și metodele unei examinări critice, promovează soluții și metodologii novatoare, viabile. În adoptarea unor acțiuni sau inițiative, partidul nostru se ghidează nu de faptul dacă ele se potrivesc unor teze clasice, unor idei ori procese valabile altădată și în alte împrejurări, ci de concordanța acestora cu procesul concret al dezvoltării sociale.

Cerința legică a integrării organice a partidului, precum și a fiecărui membru de partid în viața și activitatea economico-socială — subliniată în documentele partidului ca o condiție indispensabilă a creșterii rolului său de forță politică conducătoare în actuala etapă de dezvoltare a țării noastre — decurge din faptul că Partidul Comunist Român constituie centrul coordonator al tuturor domeniilor vieții sociale, că el nu se află deasupra societății, nu conduce din afara ei, ci direct și nemijlocit, din interiorul organismelor economice, sociale și de stat, prin participarea directă a comuniștilor la realizarea programului de dezvoltare a țării, în strînsă legătură cu masele. Așa cum apreciază Rezoluția Congresului al XI-lea al P.C.R., „Partidul nostru își va exercita rolul conducător asumîndu-și răspunderea nemijlocită și acționînd direct pentru realizarea programului de edificare socialistă și comunistă a României”.

Activitatea amplă, teoretică și practică, desfășurată de Partidul Comunist Român, cu deosebire în perioada care a trecut de la Congresul al IX-lea, pentru înfăptuirea la un nivel superior a rolului său conducător în societate, pentru perfecționarea orînduirii noastre sociale și de stat, în scopul afirmării tuturor dimensiunilor democrației socialiste, pentru perfecționarea formelor de retribuție astfel încît ele să reflecte principiul repartiției după cantitatea și calitatea muncii, pentru întărirea continuă a unității frățești dintre oamenii muncii români și cei aparținînd naționalităților conlocuitoare — unitate încheagată ca rezultat al soluționării marxist-leniniste de către partidul nostru a problemei naționale —, pen-

⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 3, București, Editura politică, 1969, p. 873.

tru ridicarea nivelului de trai al poporului, a nivelului de instruire și cultură al populației, pentru formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor, asigurarea echității sociale etc., precum și atenția statornică a partidului nostru acordată proceselor calitative din cadrul fiecărei clase și categorii sociale ce compun structura orînduirii noastre noi contribuie la continua omogenizare a societății socialiste românești.

Printr-o abordare realistă a vieții sociale Partidul Comunist Român a analizat problemele contradicțiilor în socialism, a evidențiat faptul că societatea socialistă nu este aprioric ferită de contradicții sarcina partidului comunist constînd în a depista și a sesiza contradicțiile cu caracter neantagonist care apar în mod obiectiv, legic în procesul evoluției sociale, de a urmări soluționarea sau depășirea lor, precum și de a lua din timp măsuri pentru a preveni transformarea unor contradicții neantagoniste în factori generatori de frămîntări sociale.

Edificarea societății socialiste cunoaște contradicții inerente oricărui proces dialectic, aceasta reprezentînd o legitate a dezvoltării sociale. Partidul Comunist Român consideră necesară tratarea cu cea mai mare atenție a modului de acțiune a contradicțiilor în socialism, în scopul soluționării lor științifice, în sensul cerințelor progresului social. „Atitudinea pragmatică față de realitate, tendința de a releva numai ceea ce este convenabil unor interese de moment, — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — fac imposibilă elaborarea unei politici științifice. Viața trebuie cunoscută în toată complexitatea ei, uneori contradictorie, pentru a avea o imagine științifică exactă asupra fenomenelor și tendințelor ce caracterizează stadiul în care se găsește la un moment dat dezvoltarea societății... Trebuie să ținem seama de faptul că unele contradicții care apar în procesul dezvoltării sociale în orînduirea socialistă, dacă nu sînt rezolvate la timp, pot căpăta un caracter antagonist, pot determina frămîntări și convulsii în cadrul societății”⁶.

În acțiunea tuturor contradicțiilor, atît a celor inerente dezvoltării progresive a socialismului cît și a celor reziduale, se manifestă lupta dintre vechi și nou, care continuă să exercite și în condițiile socialismului, în forme proprii, radical deosebite față de capitalism, funcția de forță motrice fundamentală a dezvoltării.

Originalitatea contribuției teoretice a P.C.R. în abordarea problemei contradicțiilor în socialism constă nu numai în postularea existenței contradicțiilor și a posibilității transformării unora dintre ele în antagonisme — în cazul în care nu se iau măsuri corespunzătoare pentru rezolvarea lor —, ci și în analiza științifică a esenței și cauzelor acestora, în formularea căilor și metodelor care creează condițiile politice, economice și organizatorice necesare promovării noului.

Ultimul deceniu este elocvent pentru consecvența cu care partidul nostru se călăuzește și acționează potrivit concepției că factorul primordial al întregii activități de transformare revoluționară a societății îl constituie formarea omului nou, caracterizat printr-o înaltă conștiință socialistă, larg orizont cultural, competență profesională, atitudine înaintată în muncă, familie și societate. Plămădirea omului nou al noii so-

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 2, București, Editura politică, 1968, p. 273, 275.

cietăți reprezintă cea mai dificilă și mai complexă sarcină a revoluției socialiste. Ea se realizează numai prin desfășurarea de către partid a unei munci ideologice și educative perseverente, multilaterale. Așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu „...fără nici o exagerare trebuie spus că însuși viitorul comunist al patriei noastre depinde de rezolvarea cu succes a acestei munci”⁷.

O importanță deosebită pentru întreaga viață ideologică și culturală a țării, pentru formarea și educarea oamenilor în spiritul filozofiei materialist-dialectice și istorice, al idealurilor înaintate ale socialismului și comunismului au *Tezele din iulie 1971* și *Programul P.C.R. pentru îmbunătățirea activității ideologice, ridicarea nivelului general al cunoașterii și educației socialiste a maselor, pentru așezarea relațiilor din societatea noastră pe baza principiilor eticii și echității socialiste și comuniste*, adoptat de plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971 și de Conferința Națională a P.C.R. din iulie 1972. Programul ideologic și-a găsit o completare și dezvoltare în *Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste*, adoptat de Congresul al XI-lea al partidului, care a stabilit ca prevederile sale să fie considerate componente ale Programului P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. După cum este cunoscut, rolul hotărîtor în inițierea și elaborarea Programului ideologic, și a Codului l-a avut tovarășul Nicolae Ceaușescu, reliefindu-se și cu acest prilej înalta sa principialitate comunistă, capacitatea sa de a descifra cerințele majore ale dezvoltării societății românești pe calea progresului multilateral, consecvența și fermitatea în promovarea spiritului revoluționar, a principiilor moralei socialiste, ale umanismului socialist.

Activitatea ideologică și politico-educativă a partidului are în vedere că teoria revoluționară a materialismului dialectic și istoric este menită să ajute nu numai la cunoașterea lumii, ci și la înarmarea întregului partid, a militanților săi, a tuturor oamenilor muncii cu cunoștințele necesare desfășurării acțiunii conștiente de transformare a societății⁸. Partidul Comunist Român concepe educația socialistă ca o activitate ce implică o temeinică pregătire politico-ideologică, bazată pe însușirea concepției despre natură și societate, lărgirea orizontului general de cunoaștere prin însușirea a tot ce este valoros în domeniul culturii, științei și tehnicii contemporane, creșterea spiritului de responsabilitate socială, generalizarea în întreaga societate a atitudinii noi, înaintate față de muncă, față de proprietatea socialistă, dezvoltarea continuă a devotamentului față de cauza socialismului, a făuririi comunismului în țara noastră și în întreaga lume.

În activitatea politico-educativă, partidul nostru acordă o deosebită importanță educării oamenilor muncii, a întregului popor în spiritul patriotismului socialist și al internaționalismului proletar, al solidarității și unității cu toate țările socialiste, cu toate partidele comuniste și muncito-

⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, București, Editura politică, 1972, p. 631.

⁸ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Editura politică, 1975, p. 157.

rești, cu popoarele care luptă pentru dezvoltarea lor independentă, cu forțele progresiste, antiimperialiste de pretutindeni, pentru colaborare cu toate statele lumii.

Întreaga activitate de educație socialistă a maselor este orientată de către partid spre o strinsă legătură cu activitatea productivă, cu practica social-politică, ca principal teren de formare a conștiinței socialiste.

În lumina acestei concepții, desfășurarea unei permanente activități politico-ideologice și de educație socialistă reprezintă un atribut esențial al exercitării rolului conducător al partidului, o necesitate obiectivă în întreaga perioadă de edificare a socialismului și comunismului.

Pornind de la datele realității sociale, de la spiritul creator al teoriei socialismului științific, secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, a formulat ideea de mare semnificație teoretică și practică potrivit căreia în condițiile societății socialiste rămânerea în urmă a conștiinței sociale față de existența socială nu are un caracter fatal, că partidul dispune de toate condițiile pentru ca, pe baza unei vaste activități politico-educative, să ridice conștiința socială a oamenilor la nivelul noii lor existențe obiective. Subliniind necesitatea combaterii concepției de natură să conducă la pasivitate, la atitudini de toleranță față de deprinderi și manifestări retrograde, tovarășul Nicolae Ceaușescu relevă că „este necesar să nu ne mai închinăm în mod fatalist în fața tezei că conștiința rămâne în urma dezvoltării bazei materiale, ci să înțelegem că, dezvoltând baza materială, avem posibilitatea — și trebuie să facem — ca conștiința să se ridice la nivelul bazei materiale și chiar să devină ea însăși o forță materială mobilizatoare, în stare să călăuzească întreaga noastră activitate, să lumineze calea poporului nostru spre societatea socialistă multilateral dezvoltată, spre comunism”⁹. Această teză constituie, de asemenea, o contribuție a partidului nostru la dezvoltarea crea- toare a teoriei marxist-leniniste.

Rezultatele activității ideologice și de educare socialistă își găsesc expresia în participarea entuziastă a întregului popor la transpunerea în viață a programului partidului, în atitudinea înaintată manifestată în munca pentru slujirea intereselor generale ale societății, în spiritul și atitudinea hotărâtă cu care oamenii muncii acționează pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Contribuții teoretice valoroase a înscris partidul nostru și în ceea ce privește analiza științifică a rolului activ, dinamic al națiunii în epoca contemporană, a căilor înfloririi națiunii socialiste. Potrivit concepției Partidului Comunist Român, națiunea este o realitate care, departe de a fi istoricește depășită, reprezintă, încă pentru o lungă perioadă de timp, în condițiile dezvoltării sale suverane și independente, un puternic factor al progresului social, al evoluției în sens ascendent a întregii umanități.

Rolul progresist al națiunii se amplifică considerabil în condițiile socialismului, care asigură deplina afirmare a tuturor valențelor crea- toare ale națiunii.

În același timp, P.C.R. consideră că între sarcinile naționale și internaționale există o strinsă unitate dialectică, că îndeplinindu-și obli-

⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi- lateral dezvoltate*, vol. 6, București, Editura politică, 1972, p. 442—443.

gațiile naționale, asigurînd edificarea cu succes a noii orînduiri sociale, răspunde atît îndatoririlor față de propriul popor, cit și intereselor generale ale socialismului. Această teză afirmată cu consecvență de Partidul Comunist Român exprimă o realitate, și anume aceea că forța socialismului, prestigiul și influența sa în lume depind în mod hotărîtor de dezvoltarea fiecărei țări socialiste în parte.

Așa cum subliniază Programul Partidului Comunist Român, întărirea națiunii și a statului național independent, dezvoltarea fiecărui stat socialist duc la întărirea solidarității internaționale, a internaționalismului proletar, la făurirea cu succes a raporturilor noi, bazate pe principiile marxist-leniniste, de egalitate între statele socialiste, la afirmarea forței socialismului pe plan internațional. La rîndul ei, întărirea solidarității și colaborării active între țările socialiste, a internaționalismului proletar duce la dezvoltarea fiecărei națiuni, a fiecărui stat național, confirmînd superioritatea socialismului, ce deschide cîmp liber de manifestare forței creatoare a fiecărui popor ¹⁰.

Pornind de la necesitatea legică a întăririi națiunii în actuala etapă istorică de dezvoltare a societății omenești, partidul nostru acționează pentru dezvoltarea și înflorirea continuă a națiunii noastre socialiste, pentru afirmarea deplină a tuturor potențelor sale creatoare, pentru accentuarea trăsăturilor și caracteristicilor ei noi, determinate de unitatea de interese și de idealuri ale întregului popor, de ideologia revoluționară a clasei muncitoare care călăuzește lupta și munca întregii societăți.

O contribuție de o deosebită valoare la dezvoltarea gîndirii social-politice contemporane reprezintă abordarea și analiza științifică de către P.C.R., de către secretarul său general a fenomenelor și tendințelor de pe arena mondială, a schimbărilor ce se petrec în lume și a perspectivelor ce se deschid și întrevăd, și conturarea, pe această bază, a concepției privind politica externă a României socialiste. Un rol esențial în fundamentarea activității internaționale a partidului și statului nostru au avut congresele al IX-lea, al X-lea și al XI-lea ale partidului.

Partidul și statul nostru și-au cîștigat prestigiul de promotor al cauzei păcii, socialismului, libertății și independenței popoarelor, ca urmare a acțiunii lor dinamice, a inițiativei permanente pentru crearea unui climat favorabil conlucrării între popoare, pentru instaurarea unei noi ordini economice și politice mondiale, democratizarea relațiilor internaționale, făurirea unei lumi mai bune și mai drepte. „Putem spune fără greș — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — că activitatea noastră din ultimii 10 ani este strîns legată de tot ceea ce se înfăptuiește pe planeta noastră în interesul păcii și colaborării. Nu au fost și nu sînt evenimente internaționale mai importante la care partidul nostru, România să nu fi fost prezentă, să nu-și fi adus modesta lor contribuție la cauza eliberării, păcii și a solidarității internaționale“ ¹¹.

Definitorie pentru activitatea internațională a P.C.R. și României socialiste este abordarea în spirit revoluționar și științific a raportu-

¹⁰ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, București, Editura politică, 1975, p. 146.

¹¹ Nicolae Ceaușescu, Cuvînt rostit la masa tovarășească oferită de C.C. al P.C.R., cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 Mai, în „Scînteia“ din 2 mai 1975.

rilor internaționale, a problemelor nodale care confruntă contemporaneitatea. P.C.R. concepe înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate în indisolubilă relație cu preocuparea pentru întărirea coeziunii și unității țărilor socialiste, a mișcării comuniste și muncitorești, a tuturor forțelor antiimperialiste, cu dezvoltarea colaborării fructuoase cu toate statele lumii, cu afirmarea cursului spre destindere, securitate, colaborare și pace.

Partidul Comunist Român acordă o atenție de prim ordin dezvoltării relațiilor de solidaritate cu toate partidele comuniste și muncitorești. În același timp, partidul și guvernul țării noastre dezvoltă relații largi de colaborare cu toate organizațiile politice ale clasei muncitoare, cu partidele socialiste și social-democrate, cu mișcările revoluționare de eliberare națională, cu partidele de guvernământ ale tinerelor state independente, cu toate forțele sociale avansate, democratice, în lupta pentru progres și pace în lume. Pronunțându-se pentru o cât mai largă colaborare între partide, pe plan bilateral și multilateral, Partidul Comunist Român acționează cu consecvență pentru multiplicarea și diversificarea schimburilor de opinii, de informații și de experiență, pentru dezbaterea oricăror probleme ce pot apărea în etapa actuală a dezvoltării omenirii, în spiritul înțelegerii reciproce, al respectului deplin față de părerile fiecărui partid.

Un element de cea mai mare importanță a contribuției P.C.R., a secretarului său general la îmbogățirea gândirii și practicii revoluționare contemporane îl constituie tezele privind necesitatea și posibilitatea afirmării unor raporturi internaționale de tip nou. Partidul și statul român promovează ferm în viața internațională raporturile bazate pe principiile egalității depline în drepturi, respectului suveranității și independenței naționale, neamestecului în treburile interne și a avantajului reciproc, nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forța în relațiile inter-statale, a respectului dreptului sacru al fiecărui popor de a-și alege de sine stătător calea dezvoltării economico-sociale și politice — principii care trebuie să constituie temelia de neclintit a relațiilor dintre toate statele lumii. Valoarea deosebită a acestor principii constă în faptul că ele favorizează și impulsionează afirmarea potențialului de creație materială și spirituală a fiecărei națiuni.

Legat de aceasta, o contribuție directă și hotărâtoare a adus tovarășul Nicolae Ceaușescu la definirea conceptului noii ordini economice și politice internaționale, la stabilirea obiectivelor, principiilor și coordonatelor acestei ordini. În viziunea statului nostru instaurarea unei noi ordini economice și politice mondiale presupune : făurirea unui sistem de relații internaționale din care să fie excluse războiul și agresiunea, să fie eradicate practicile politicii imperialiste de forță, dominație și dictat ; realizarea unor măsuri reale și efective de dezarmare, de lichidare a blocurilor militare ; depășirea fenomenului subdezvoltării și lichidarea decalajelor economice existente între țările dezvoltate și țările în curs de dezvoltare ; rezolvarea problemelor litigioase între state prin mijloace pașnice pe calea tratativelor ; respectarea dreptului fiecărui popor de a-și alege orînduirea socială pe care o dorește, fără nici un amestec din afară ; respectarea egalității depline în drepturi a tuturor statelor, indiferent de mărime, forță, nivel de dezvoltare sau sistem social-politic ;

stabilirea unor raporturi echitabile între prețurile materiilor prime și ale produselor industriale ; asigurarea accesului tuturor țărilor la materiile prime, la sursele de energie și la cuceririle științei și tehnicii moderne ; soluționarea problemei alimentației pe plan mondial etc. Această concepție asupra noii ordini, fundamentată în documentele Congresului al XI-lea al partidului și, în special, în raportul prezentat la congres de tovarășul Nicolae Ceaușescu, precum și acțiunea practică a partidului și statului nostru se adaugă acțiunii și gândirii concertate a tuturor forțelor progresiste democratice și antiimperialiste din lume care tind să transforme conceptul de nouă ordine mondială într-o axiomă a lumii contemporane.

Eminentă personalitate a lumii contemporane, tovarășul Nicolae Ceaușescu a conferit politicii internaționale a partidului și statului nostru cele mai valoroase trăsături ale poporului român, demnitatea, mândria de a fi liber și independent, dorința de a trăi în pace cu toate țările lumii, virtuți care vin din vechimea și înțelepciunea poporului nostru care a trebuit să-și păstreze ființa națională și neatîrnarea cu prețul luptei neconținute purtate de masele populare. Numeroasele contacte directe pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu le-a avut cu alți președinți sau conducători de state, documentele istorice încheiate atât în România cât și cu prilejul vizitelor oficiale în numeroase țări se înscriu în patrimoniul universal ca o contribuție de seamă la strângerea legăturilor economice, politice, tehnico-științifice, culturale ale României cu celelalte țări de pe glob, la afirmarea principiilor suveranității și independenței naționale, ale respectului reciproc, ale înțelegerii și încrederii între popoare, principii așezate trainic la temelia politicii externe românești.

Militînd pentru soluționarea pe cale pașnică, politică a tuturor problemelor internaționale, indiferent de coeficientul lor de gravitate, pentru instaurarea unui climat de pace și securitate în lume, partidul și statul nostru promovează în mod consecvent dialogul în relațiile internaționale. „Pe noi — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu ne jenează în nici un fel existența părerilor diferite. Pînă la urmă, dacă am avea toți același fel de a gândi, poate nici n-ar mai fi nevoie să ne întîlnim. Ne-ar fi ușor să ne punem de acord, printr-o circulară sau mai știu eu cum, și toată lumea să ridice mîinile că e de acord și ne-am vedea de treabă. Or, atunci cînd există țări cu orînduiri diferite, cînd există concepții filozofice și concepții religioase diferite, cînd sînt diferite moduri de a aborda organizarea lumii și a relațiilor dintre oameni este normal să apară și să existe păreri diferite“¹². În acest spirit deschis, eliberat de păreri preconcepuate, sînt abordate marile probleme care confruntă omenirea, în scopul consolidării și dezvoltării cursului spre destindere și colaborare, a unor relații noi între state.

Pornind de la răspunderea istorică față de viitorul patriei și al civilizației omenesti, Partidul Comunist Român și Republica Socialistă România acționează constant și deosebit de activ pentru întărirea colaborării tuturor forțelor ce se pronunță pentru progres social, pentru pace, dezvoltarea liberă și independentă a fiecărei națiuni, pentru inaugurarea unei ere noi în viața internațională.

¹² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 9, Editura politică, București, 1974, p. 787.

Lupta multiseclară a poporului român pentru apărarea dreptului de libertate socială și națională.

P.C.R., continuatorul tradițiilor de luptă pentru suveranitatea și independența poporului român

ION POPESCU-PUȚURI

Zbuciumata, dar glorioasă noastră istorie stă mărturie grăitoare unui adevăr incontestabil, acela că, în pofida tuturor greutăților pe care poporul român le-a avut de întâmpinat din partea marilor puteri cotropitoare, lupta pentru apărarea dreptului de libertate, unitate și neatințare a reprezentat o permanență a existenței sale. Istoria noastră demonstrează că asuprirea străină poate întârzia pentru o vreme dezvoltarea unui popor, dar nu-i poate stinge voința fermă de libertate națională și de dreptate socială, aspirațiile spre progres și civilizație. Poporul român a dat, de-a lungul veacurilor, strălucite dovezi ale hotărârii sale nestrămutate de a-și croi, în pofida tuturor vicisitudinilor, o viață liberă și demnă, într-o țară liberă și independentă.

Născut din contopirea între viguroasa ramură geto-dacă a străvechilor traci și romani, poporul român s-a format și s-a dezvoltat în spațiul carpato-dunărean, în străbuna vatră a Daciei lui Burebista și Decebal, unde a locuit neîntrerupt, a făurit și a permanentizat pe aceste meleaguri o trainică civilizație, cu o distinctă personalitate.

Constituirea voievodatelor românești în secolele al IX-lea și al X-lea, pe teritoriul Moldovei, Munteniei, Transilvaniei, Dobrogei, Olteniei și Banatului, a marcat o epocă nouă în istoria poporului nostru, în dezvoltarea sa economică, socială și politică. Așa cum se arată în Programul Partidului Comunist Român, „închegarea primelor nuclee statale — a voievodatelor — și apoi concentrarea acestora în state feudale puternice au asigurat atât dezvoltarea continuă a forțelor de producție, cât și conservarea ființei poporului, apărarea autonomiei țărilor române în fața marilor imperii ale vremii”¹.

În acest cadru istoric, viața de stat a cîștigat în coeziune și stabilitate, țărilor române pășind într-o perioadă de prosperitate și progres, de puternică înflorire a civilizației materiale și spirituale. Între statele feudale românești de sine stătătoare au continuat să existe și să se dezvolte

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 28.

permanente, trainice și multiple legături economice și politice, ilustrate de similitudinea organizării interne, a justiției, a armatei, a instituțiilor statale.

Împrejurările istorice au silit, însă, poporul român să înfrunte cu bărbăție nenumărate atacuri ale cotropitorilor, pentru a-și asigura ființa pe pământul pe care s-a format și s-a dezvoltat. Stau mărturie eroica rezistență opusă de renumiți voievozi, ca Gelu, Glad, Menumurut, Ioan, Farcaș, Litovoi, împotriva tendințelor expansioniste ale regalității maghiare, polone și ale hanilor mongoli. Victoria lui Basarab I — la Posada, în 1330 — și mărețele bătălii conduse de Bogdan I contra dominației străine au consfințit independența Țării Românești și Moldovei. În același timp, luptele românilor au avut ca rezultat constituirea voievodatului autonom al Transilvaniei.

Numai rezistența activă, neîntreruptă în fața pericolului străin, numai o inteligentă acțiune politică-diplomatică au permis țărilor române să-și păstreze, în pofida unor declarații omagiale, care nu lezau cu nimic atributele lor suverane, ființa de sine stătătoare, asigurându-și dezvoltarea liberă și neatinată. Concludente sînt relațiile cu regatele feudale ungar și polon, cristalizate în tratate de alianțe politice, comerciale și legături culturale. Prin tratatul din 1393, de pildă, Roman I Mușat, „domn al întregii Țări a Moldovei, din munte pînă în țărmul mării“, și Wladislaw al II-lea Jagello, regele Poloniei, se angajau să lupte „împreună contra dușmanilor lor, neexceptînd pe nici unul“²; iar în tratatul de alianță din 1395, încheiat între Mircea cel Bătrîn și Sigismund, regele Ungariei, se stipula că, în caz de război contra turcilor, să-și acorde sprijin reciproc „cu toată oștirea, cu oamenii și cu toată puterea“. Caracterul de egalitate deplină între părți rezultă cu claritate din prevederea potrivit căreia „dacă domnul, regele, nu ar merge el însuși, ci ar trimite numai oștirea sa, atunci și noi să fim ținuți și datori de asemenea să trimitem numai oștirea și pe oamenii noștri împotriva aceloră, dimpreună cu oștirea domnului rege“³. Aceste tratate jalonează o dimensiune esențială a politicii externe românești, în direcția promovării în relațiile internaționale a principiilor egalității și suveranității fiecărui stat, ceea ce a conferit țărilor române un loc important în concertul popoarelor Europei.

La sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea, invazia otomană, ajunsă la Dunăre, amenința grav integritatea și independența țărilor române, care au trebuit să se opună cotropitorilor prin forța armelor. Cu toate strălucitele victorii ale lui Mircea cel Bătrîn, Dobrogea este smulsă din trupul țării și încorporată Imperiului otoman la 1417; aceasta impune încheierea de tratate bazate pe raporturi de suzeranitate.

Puternica împotrivire ridicată în fața invadatorilor, forța economică și politică a statelor românești, precum și prestigiul consacrat în glorioase lupte ale voievozilor români au făcut ca Țara Românească, Transilvania și Moldova să nu poată fi transformate în provincii turcești (pașalicuri), ci, dimpotrivă, ca Poarta să recunoască puterea suverană

² M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932, p. 608—609.

³ *Relațiile internaționale ale României în documente. 1368—1900*, Editura politică, București, 1971, p. 90.

a domnitorilor, dreptul țărilor române de a se cirmui liber, după legi și întocmiri proprii, iar în schimbul unor sume de bani pe care se obligau să le plătească sultanului și al altor avantaje, Turcia se angaja să le apere integritatea teritorială. În înțelesul acestor tratate, denumite „capitulații“, nici Moldova, nici Țara Românească nu au fost încorporate Imperiului otoman, ci și-au păstrat independența în accepția raporturilor de tip feudal. Astfel, în tratatul încheiat în 1417 de Mircea cel Bătrîn cu sultanul Baiazid I se prevedea că Țara Românească „să se cirmuiască după propriile sale legi..., să aibă deplină putere de a face răzbel cu vecinii săi și de a încheia legături de amicitie cu dinșii orișicând va voi“⁴.

Tratatele cu Poarta, reînnoite și completate în secolele următoare de Vlad Țepeș (1462), Bogdan al III-lea (1511), Petru Rareș (1529), Vasile Lupu (1634) au reconfirmat statutul politic și juridic al țărilor române, adăugînd, ca urmare a luptei hotărîte a poporului nostru, noi elemente menite să întărească poziția suverană a statelor române. Prin tratatul din 1634 dintre Vasile Lupu și Murad al IV-lea, de exemplu, erau reconfirmate aceste drepturi fundamentale, proclamîndu-se că „Poarta recunoaște pe Moldova ca țară liberă și nesupusă. Poporul Moldovei se va bucura, ca și în trecut, de toate libertățile sale și fără ca Poarta otomană să poată pune vreo piedică. Legile, obiceiurile și prerogativele țării acesteia vor fi pururea neviolabile... Marginile Moldovei se vor păstra neatînse în toată întinderea lor... Moldova va păstra titlul de țară independentă“⁵. De un regim similar s-a bucurat și Transilvania, devenită din 1541 principat suveran, sub suzeranitatea Imperiului otoman. Trebuie spus că, în general, raporturile dintre țările române cu Poarta s-au înăsprit, s-au atenuat ori au înregistrat perioade de relativă stabilitate în funcție de capacitatea de rezistență a poporului român, de situația internă din Imperiul otoman și de conjunctura internațională.

Raporturile dintre țările române și Imperiul otoman, reglementate prin tratatele amintite, n-au fost de natură să împiedice încheierea de acte diplomatice, politice, economice, culturale cu alte state, pe principiile egalității și suveranității. Nenumăratele solii (trimiși diplomatici) la Varșovia, Buda, Viena, Praga, Veneția, Moscova, Londra, Paris, Pekin pe care domnitorii români le-au trimis altor state suverane ori le-au primit confirmă din plin acest lucru.

Astfel de alianțe politice au încheiat țările române cu Imperiul habsburgic, cum a fost cea semnată între Mihai Viteazul și împăratul Rudolf al II-lea în 1598, cu Imperiul țarist, cum au fost cele încheiate de Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei, în 1656 și voievodul Dimitrie Cantemir în 1711 cu țarii Rusiei Alexei Mihailovici și, respectiv, Petru I.

Lui Mihai Viteazul, de pildă, i se recunoștea prin tratatul men-

⁴ În decursul timpului mărturii autorizate au confirmat existența „Capitulațiilor“, iar realitatea istorică a dezvoltării țărilor române reflectă conținutul lor. Capitulațiile au fost citate în mai multe lucrări istoriografice străine sau tipărite în limbi străine, cum au fost: D. Fotino, *Istoria Daciei* (în limba greacă modernă), Gebhard, *Geschichte der Walachei und Moldau*, 1792; M. A. Ubicini, *La question des Principautés devant l'Europe*, Paris, 1858. Citatul nostru este după: G. Petrescu, D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, *Acte și documente privitoare la istoria renașterii României*, vol. 1, București, 1888, p. 1.

⁵ *Ibidem*, p. 2—3.

ționat stăpînirea suverană a Țării Românești, „fără să fim datori să plătim vreun tribut sau vreo dare, cu toate acele libertăți și privilegii cu care am stăpînit-o și pînă acum“⁶. În tratatul din 1711 dintre D. Cantemir și Petru I, vechile drepturi ale Moldovei erau, de asemenea, confirmate: „Potrivit cu vechiul obicei moldovenesc, toată puterea cîrmuirii va fi în mîna domnului Moldovei... Domnul să-și exercite (puterea domnească) asupra tuturor și fiecăruia dintre boierii moldoveni, după obiceiul cel vechi, fără o schimbare a legilor lor... Pămînturile principatului Moldovei vor fi sub stăpînirea domnului potrivit cu vechea hotărînicie a Moldovei“⁷.

Sesizînd însemnătatea politică deosebită a tratatelor încheiate cu Poarta, Nicolae Bălcescu scria că, potrivit acestor tratate („Capitulații“), „țara își păstrează dreptul d-a se guverna cu legile sale, dreptul d-a face război sau pace, dreptul de a-și alege pe capul nației, îndatorîndu-se numai la un ușor tribut... Acestea sînt drepturile noastre. Părinții noștri au vărsat prețiosul lor sînge pentru a ni le lăsa de moștenire și datoria noastră este a le păstra cu aceeași putere pentru fiii noștri“⁸.

Karl Marx, bun cunoscător al istoriei și tradițiilor de luptă ale poporului român, referindu-se la aceste tratate, remarcă: „Principatele dunărene sînt două state suverane, sub suzeranitatea Porții, căreia îi plătesc tribut, însă cu condiția ca Poarta să le apere de toți dușmanii din afară, oricare ar fi ei, și totodată să nu se amestece sub nici o formă în treburile lor interne“⁹.

Toate acestea cristalizează trăsăturile diplomației românești, definită prin înțelepciune, demnitate, sprijin acordat prietenilor, fidelitate față de angajamentele asumate, hotărîre în acțiune atunci cînd lupta i-a fost impusă. Sintetizînd această concepție politică, domnitorul român Neagoe Basarab scria în Învățăturile către fiul său Teodosie „dacă însă vedeți că prin blîndețea voastră nu puteți să izbutiți să îmblîziți pe domnul celor care vă vor fi vrăjmași... cîntea voastră să nu le-o dați lor ci... să ieșiți vitejește împotriva lui, pentru că ei au început“¹⁰ (calificare a agresorului, specifică epocii).

Într-adevăr, așezat la interferența intereselor expansioniste ale unor mari imperii, poporul român s-a ridicat împotriva tuturor acelor care căutau să-i atingă integritatea teritorială, să-i știrbească suveranitatea. Așa cum ne-o demonstrează întreaga sa istorie, poporul nostru a fost nevoit să ducă lupta atît împotriva exploatării feudale, pentru progres social, cît și împotriva tendințelor de cîmpire ale marilor imperii vecine, pentru libertate, pentru apărarea ființei sale naționale, pentru neatîrnare. Această particularitate specifică și-a pus amprenta asupra întregii evoluții sociale a României, asupra felului de a fi și de a gîndi al poporului român, asupra însuși destinului său istoric, caracterizat prin

⁶ St. Pascu, Vl. Hanga, *Crestomație pentru studiul istoriei și dreptului R.P.R.*, vol. II, Editura științifică, București, 1958, p. 415.

⁷ „Studii“, tom. 26, nr. 5/1973, p. 1076—1077.

⁸ Nicolae Bălcescu, *Drepturile românilor către Înalta Poartă*, în *Opere*, ediția G. Zane, tomul 1, partea I, București, 1940, p. 263—264.

⁹ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 10, Editura politică, București, 1961, p. 329.

¹⁰ I. Bogdan, *Cronicele slavo-române din sec. XV—XVI*, Editura Academiei R.P.R., București, 1959, p. 290.

luptă hotărâtă, plină de sacrificii pentru libertate și unitate, pentru dreptul de a fi stăpîn în propria țară.

Avînd în frunte domnitori patrioți, precum Mircea cel Bătrîn, Dan al II-lea, Vlad Țepeș, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Radu de la Afumați, Petru Rareș, Ioan Vodă cel Viteaz, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Constantin Brîncoveanu ș.a., masele populare au înscris pagini de epopee în lupta eroică de apărare a pămîntului străbun, pentru respectarea tratatelor încheiate de domnitorii români și pe care Imperiul otoman nu o dată le încălcase. Greul acestor bătălii l-a dus țărănimea, aceea care în momentele de restriște, animată de profunde sentimente patriotice, a alcătuit „oastea cea mare“ a țării. Probîndu-și virtuțile revoluționare în mari răscoale cu caracter social și național — la Bobilna (1437), sub conducerea lui Gheorghe Doja (1514) sau Horia (1784) —, masele țărănimii au reprezentat factorul decisiv al strălucitelor victorii, cum au fost cele de la Posada (1330), Rovine (1393), Vaslui (1475), Jiliștea (1574), Călugăreni (1595) repurtate asupra cotorpitorilor străini.

În vederea menținerii și consolidării independenței, recunoscute prin tratate, dar tot mai grav amenințate de Imperiul otoman, unii domnitori, animați de un profund patriotism, au înțeles că o rezistență eficientă în calea tendințelor expansioniste era posibilă numai prin făurirea frontului comun al țărilor române — orientare politică constantă, care reliefează cu putere legăturile organice între toate teritoriile românești —, precum și prin realizarea unei concentrări de forțe a statelor amenințate, menite să stăvilească invazia otomană, să salvgardeze cuceririle civilizației europene.

Concludente sînt și numeroasele alianțe încheiate între domnitorii țărilor române, ca cea dintre domnul Moldovei Bogdan al II-lea și Iancu de Hunedoara la 1450, care prevedea acordarea reciprocă de ajutor militar în momentele cînd amenințarea cotorpitorilor viza ființa Moldovei, a Țării Românești sau a Transilvaniei. Astfel, în tratatul de alianță dintre Bogdan al II-lea al Moldovei și Iancu de Hunedoara, pe atunci guvernator al Transilvaniei, încheiat în 1450, se arăta că, în fața pericolului comun, „țara domniei mele și cu țara domniei sale să fie în una“¹¹.

În focul luptelor comune pentru libertate se conturează tot mai clar necesitatea imperioasă a înfăptuirii unității politice a țărilor române, obiectiv fundamental determinat de însăși evoluția istorică a poporului nostru. Ideea unității poporului român a fost susținută de către marii cărturari ai neamului — Ion Neculce, Miron Costin, Constantin Cantacuzino, Simion Ștefan, Dimitrie Cantemir — pe baza aceleiași origini etnice, a comunității de limbă, de teritoriu și de viață spirituală. De asemenea acest imperativ politic a izvorît din amenințarea crescîndă venită din partea marilor imperii, care urmăreau să ne cotopească pămîntul strămoșesc.

În vederea împlinirii idealurilor de independență și suveranitate ale poporului său, grav amenințate de necontenitele invazii ale oștirilor otomane, Mihai Viteazul va declanșa epopeea militară care-i va cuceri pentru totdeauna admirația și recunoștința românilor și care-l va face un erou al luptelor pentru unitate statală și pentru apărarea indepen-

¹¹ *Relațiile internaționale ale României în documente. 1368—1900*, p. 110.

denței naționale. El a înfăptuit cea dintîi unire politică a țărilor române, aducînd sub autoritatea sa aproape întregul teritoriu al vechii Dacii. La Iași, în anul 1600, Mihai Viteazul se intitula „domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei”¹².

Dînd o înaltă apreciere acestui moment remarcabil din istoria poporului român, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că unirea de sub conducerea marelui voievod „s-a înscris pentru totdeauna, cu litere de aur, în hronicul țării, acest act devenind un simbol strălucit, însuflețitor pentru toate generațiile care au aspirat spre constituirea statului unic național”¹³.

Odată cu declinul Imperiului otoman la începutul secolului al XVIII-lea, se ridică imperiile reacționare austriac și rus, care își dispută preponderența în sud-estul Europei. În aceste împrejurări, marile imperii vecine își încalcă propriile angajamente asumate. Imperiul otoman își intensifică actele de încălcare a suveranității țărilor române, soldate cu instaurarea domniilor fanariote, cu urmări dintre cele mai grave în domeniul vieții social-economice și politice. Numeroasele războaie pustiitoare purtate adeseori pe teritoriul românesc de către aceste imperii au dus la jefuirea bogățiilor naționale, la distrugerea sau la înstrăinarea a numeroase valori materiale și spirituale, la frînarea dezvoltării economice și politice a societății românești în epoca respectivă.

În acea vreme, poporul român, mai mult ca oricînd, a trebuit să lupte mai îndrîjit pentru apărarea ființei sale și pentru dobîndirea neatîrării complete a patriei. Dar Imperiul otoman, pentru a-și realiza propriile interese, a cedat teritorii din trupul țărilor române. În 1699 Transilvania, în 1718 Oltenia și Banatul, în 1775 Bucovina sînt ocupate de habsburgi, iar în 1812 Rusia țaristă încorporează Basarabia.

Condamnînd aceste acțiuni expansioniste ale marilor puteri, Karl Marx aprecia că „Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea, pentru că Poarta otomană n-a fost niciodată suverană asupra țărilor române. Poarta însăși recunoscuse acest lucru, cînd la Carlovitz, presată de poloni să cedeze Moldo-Valahia, ea răspunse că nu are dreptul de a face vreo cesiune teritorială, deoarece Capitulațiile nu-i confereau decît un drept de suzeranitate”¹⁴.

Deși imperiile străine erau interesate în împiedicarea oricăror schimbări cu caracter progresist și, în special, în înăbușirea aspirațiilor de unire și dezvoltare de sine stătătoare a poporului român, nimeni și nimic n-a putut opri procesul obiectiv de dezvoltare economică, socială și politică a poporului nostru, drumul său ascendent pe calea civilizației și progresului. Mișcarea în legătură cu Supplexul din 1791, revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, revoluția burghezo-democratică de la 1848, Unirea Principatelor din 1859 reprezintă mari momente ale istoriei patriei în lupta pentru libertate și dreptate socială, pentru afirmarea drepturilor naționale ale poporului român. Ele au exprimat hotărîrea muntenilor, moldovenilor, transilvănenilor de a realiza

¹² Documente privind istoria României. Veacul al XVI-lea, B. Țara Românească, vol. VI, Editura Academiei R.P.R., București, 1953, p. 385.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 708.

¹⁴ Karl Marx, *Însemnări despre români. Manuscrise inedite*, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 106.

unirea lor în cadrul frontierelor unui și aceluiași stat național, independent.

Programele adoptate la 1848, în mari adunări populare, la Iași, Blaj, Izlaz, Lugoj, proclamau, pe baza principiului libertății și frățietății, dreptul la unire și la independență al națiunii române¹⁵.

Ca o înțelegere adâncă a procesului istoric ireversibil, care se va împlini, treptat, prin acțiunea conștiință și neobosită a maselor largi, lupta pentru unire va încorpora intim și idealul independenței depline a statului național. La 1857, de pildă, reprezentanții poporului aleși în Adunările ad-hoc s-au pronunțat cu tărie pentru unire, pentru o viață liberă și independentă a națiunii române. „Noi cerem unirea Principatelor — declara C. Hurmuzachi în fața Adunării ad-hoc din Iași — pentru că ea este un mijloc de întărire națională, politică, morală și materială... Unirea Principatelor este dorința tuturor claselor”¹⁶. Dezbaterile și hotărârile adunărilor ad-hoc au formulat, totodată, dezideratele românilor în fața opiniei publice internaționale, fondate pe statutul politic al țărilor române, pe care vechi tratate îl consfințiseră. Însuși contele Walewski, ministrul de externe al Franței, în cadrul Conferinței de la Paris din 1856 a susținut cu căldură principiul „unirii celor două Principate ale Moldovei și Valahiei într-un singur stat”¹⁷.

Tratatele încheiate la Paris în 1856, și, mai ales, cel din 1858 recunoșteau, prin reprezentanții celor șapte puteri — Franța, Anglia, Rusia, Turcia, Prusia, Austria, Sardinia — inclusiv al Turciei, valabilitatea juridică a tratatelor (capitulațiilor) încheiate de Mircea cel Bătrîn, Vlad Țepeș, Bogdan al III-lea și Vasile Lupu cu sultanii turci. Această recunoaștere a constituit un fundament puternic pe plan internațional pentru afirmarea dreptului poporului român la independență și la unitate de stat.

Peste împotrivirea Porții și a unor mari puteri, ca Austria, Anglia și Turcia, care își asumaseră și rolul de garante ale țărilor române, la 1859 a triumfat voința de unire a poporului nostru. Dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al Moldovei și Țării Românești în ianuarie 1859 — expresie a înțelegerii profunde a căilor de realizare a unei aspirații vitale a poporului — într-o conjunctură internațională nefavorabilă a fost susținută cu entuziasm și bucurie de masele populare. Ea a consacrat unirea Moldovei cu Țara Românească, ca o primă etapă pe drumul făuririi statului român modern, și a marcat, în același timp, o cucerire majoră pe calea dobândirii independenței naționale depline.

Unirea Principatelor, înfăptuirea unor reforme structurale cerute de modernizarea societății românești, ca și politica demnă dusă de Cuza în raporturile cu Turcia, Rusia țaristă și celelalte puteri europene au ridicat prestigiul țării noastre și i-au netezit drumul spre o neatârtnare completă. Dar înaintarea țării pe calea progresului social se putea realiza numai în condițiile obținerii independenței depline de stat, prin înlăturarea suzeranității turcești și a protectoratului puterilor europene. Guvernele române

¹⁵ *Anul 1848 în Principatele române. Acte și documente*, vol. I, București, 1902, p. 491; G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 120.

¹⁶ *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. VI, partea I, București, 1896, p. 71.

¹⁷ „Archives diplomatiques”, Paris, 1866, vol. II, p. 115.

de atunci au acționat pe multiple planuri pentru înfăptuirea acestui obiectiv fundamental, invocând și de această dată tradiția de suveranitate a românilor din trecutul istoric (ab antiquo). Este semnificativ în această privință energicul protest din 1876 al guvernului român, ratificat de Parlament, împotriva acelei prevederi din Constituția otomană prin care România se includea în mod abuziv între „provinciile privilegiate“ ale imperiului turc. „Astfel, domnilor, declara N. Ionescu în parlament, atît capitulațiunile noastre cele vechi, cît și actele internaționale europene, asigură României o existență liberă și independentă...“¹⁸.

Fiind convins că România nu-și va putea cuceri neahtîrnarea decît pe calea armelor, în lupta necruțătoare împotriva putredului Imperiu otoman — puternic lovit de mișcările de eliberare a popoarelor din Balcani, pe care acesta le subjugase transformîndu-le în „pașalicuri“ —, poporul român a dezvoltat o puternică mișcare populară pentru libertate și independență națională. În același timp, guvernul român a desfășurat ample acțiuni diplomatice care să pregătească marea bătălie a neahtîrnării depline, îndreptîndu-se spre o alianță cu Rusia, ale cărei interese expansioniste, de „moștenitoare“ a imperiului turc urmăreau slăbirea acestuia. Deși războiul dezlănțuit de cele două mari imperii a avut un caracter nedrept, el a fost folosit în mod obiectiv în lupta de eliberare a acestor popoare de sub dominația otomană, așa cum se va întîmpla în alte condiții istorice și în primul război mondial.

În baza convenției militare din 4 aprilie 1877, încheiată între guvernul român și cel rus, acesta obținea încuviințarea de a-și trece armatele prin teritoriul românesc, în Balcani, obligîndu-se de a „respecta drepturile politice ale Statului român, astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente, precum și a menține și a apăra integritatea actuală a României“¹⁹. Tratatul încheiat de pe poziții de egalitate, între state suverane, prin care integritatea României era oficial recunoscută de imperiul rus a reprezentat un important succes al diplomației românești. În aceste împrejurări Adunarea deputaților, întrunită la 9 mai 1877 în ședință solemnă, proclamă independența de stat a României. În această istorică zi, Mihail Kogălniceanu, ministrul de externe al României, declara : „Sîntem independenți, sîntem națiune de sine stătătoare... Nu am nici cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața Reprezentațiunii Naționale că sîntem o națiune liberă și independentă... Trebuie să arătăm că sîntem o națiune hotărîtă să ne ocupăm de noi, să ne ocupăm de națiunea noastră, să ne ocupăm de dezvoltarea bunei stări morale și materiale, niciodată ca să îngrijim, să nelineștim pe cineva“²⁰.

Deputații au votat apoi moțiunea prin care Adunarea lua „act că războiul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența *absolută* a României au primit consacrarea lor oficială“²¹. În aceeași zi Senatul adoptă o moțiune similară²². Clădirea parla-

¹⁸ Monitorul oficial al României 6(18) ianuarie 1877.

¹⁹ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. II, Editura Academiei R.P.R., București, 1952, p. 111.

²⁰ Mihail Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, Editura politică, București, 1967, p. 315.

²¹ Monitorul oficial, nr. 118 din 27 mai 1877.

²² Monitorul oficial, nr. 132 din 12 iunie 1877.

mentului era înconjurată de mii de locuitori ai Capitalei, veniți să afirme, prin puternice urale, unanima aprobare a țării față de istoricul act al neațîrnării. El a fost întâmpinat cu vibrantă aprobare în întreaga țară, hotărîtă să nu dea înapoi în fața vreunei greutăți, să nu se dea în lături de la nici o jertfă pentru cucerirea independenței depline a patriei.

După proclamarea independenței de către corpurile legiuitoare Mihail Kogălniceanu, printr-o notă către agenții diplomatici ai României în străinătate, le cerea să explice guvernelor europene, pe lângă care erau acreditați, că mișcarea națională care a dus la înfăptuirea actului de la 9 mai 1877 era de nestăvilit și că poporul e ferm hotărît să-și apere cu armele drepturile sale. Guvernul român cerea, totodată, ca puterile garante să recunoască independența deplină a României.

Atitudinea guvernelor principalelor puteri europene față de proclamarea de către România a independenței depline de stat a fost, însă, rezervată și rece, mergînd pînă la ostilitate din partea Imperiului otoman și a Angliei.

În aceste condiții, cînd pe cale diplomatică independența deplină de stat a României nu a fost recunoscută, iar Turcia începuse ostilitățile împotriva țării noastre, bombardînd orașele de pe malul stîng al Dunării, se dovedea că numai prin război împotriva Imperiului otoman se putea cuceri independența. Și armata română, cot la cot cu cea rusă și cu voluntarii bulgari, s-a acoperit de glorie pe cîmpul de luptă, fiind un factor militar de importanță recunoscută la înfrîngerea Turciei.

La 16 iulie 1877, două regimente din Divizia 4 română au trecut Dunărea pentru a coopera cu trupele rusești la luptele din Bulgaria. În urma înfrîngerilor suferite de armatele rusești la Plevna, comandantul suprem al trupelor ruse, Marele duce Nicolae, a cerut domnitorului Carol al României, la 31 iulie 1877, printr-o telegramă, ajutor militar: „Turcii, adunînd cele mai mari mase de trupe la Plevna, ne zdrobesc. Rog să faci fuziune, demonstrațiune și, dacă se poate, să treci Dunărea cu armata, după cum dorești (adică sub comandament românesc — *n.n.* *). Între Jiu și Corabia demonstrațiunea aceasta este neapărat necesară pentru înlesnirea mișcărilor mele”²³.

Ca urmare a altor telegrame insistente ale Marelui duce Nicolae, din 9 și 19 august 1877, au fost trimise încă două divizii românești, numărul soldaților români ridicîndu-se la 38 000, dintr-un efectiv de 58 700, cît avea armata română, în afară de serviciile de ordine, pază a frontierelor, miliție și gardă civică.

Trupele române au luptat cu eroism la Plevna și Grivița, la Rahova, Smîrdan și Vidin, pecetluind cu sîngele lor legămîntul de independență deplină de la 9 mai 1877.

Eroismul legendar al ostașilor noștri, al acelor „români de viță veche”, cum îi numea Alecsandri, a fost recunoscut și omagiat nu numai în țară, ci și de personalități politice și militare străine, de presa timpului, de toți acei care au fost martori oculari ai bătăliilor în care armata română a dat un greu tribut de sînge — 10 000 bravi români căzînd la

* Era încă un act oficial de recunoaștere a independenței depline a statului român.

²³ Pagini din lupta poporului român pentru independența națională, Editura politică, București, 1967, p. 175.

datorie sau fiind greu răniți — aducînd țării recunoașterea de jure a independenței României.

În timp ce pe front ostașii români înscriau cu sîngele lor adevărate pagini de epopee, în țară întregul popor s-a mobilizat pentru susținerea materială a armatei. Independența, cauză nobilă a tuturor românilor, a fost susținută cu căldură de toate clasele societății, cuprinse de avînt și elan patriotic. Ca în toate momentele de răscruce din istoria patriei, țărănimea s-a afirmat ca purtătoarea năzuințelor de neatîrnare, a dat dovadă de un înalt spirit de sacrificiu, ducînd pe umerii săi principalele poveri ale războiului.

Aflată la începuturile organizării sale, clasa noastră muncitoare s-a situat în primele rînduri ale luptei pentru independență, afirmîndu-se ca purtătoare hotărîtă a idealurilor de libertate și progres ale poporului român. Tinerele cercuri socialiste au salutat lupta pentru independență ca un act just, progresist și au participat direct și activ la toate acțiunile pentru susținerea războiului.

Continuînd tradițiile luminoase ale cărturarilor patrioți, intelectualitatea românească s-a dedicat cu trup și suflet cauzei independenței, atît prin înrolarea voluntară a mii de învățători, profesori, medici și alți intelectuali în rîndurile armatei, cit și prin creația literar-artistică, inspi-rată și dedicată acestui mare și permanent ideal.

Creînd un entuziasm național, războiul pentru deplina independență a avut un puternic ecou în rîndurile maselor populare din provinciile românești aflate încă sub dominație străină. Participarea a numeroși voluntari din aceste teritorii, înrolați sub drapelul românesc, a constituit o pagină impresionantă de solidaritate națională în realizarea uneia din cele mai de seamă năzuințe ale întregului nostru popor.

Datorită eforturilor materiale ale țării, frontul a putut fi asigurat, pe întreaga desfășurare a războiului cu necesarul de armament, echipament militar, medicamente, alimente. Și astfel, prin perfecta conjugare a doi însemnați factori — lupta eroică, plină de sacrificii a armatei și sprijinul total al maselor largi populare ale țării —, s-a făurit România ca stat pe deplin neatîrnat și suveran.

Cu toate că România a adus o contribuție importantă la desfășurarea războiului, la scurtarea acestuia, iar în anumite momente intervenția armatei române a fost hotărîtoare, marile puteri europene, în virtutea practicilor lor, de nesocotire a dreptului țărilor mici de a participa la soluționarea problemelor internaționale, n-au admis prezența delegației țării noastre la negocierile pentru semnarea armistițiului și a păcii, fenomene cu care România se va mai întîlni în cursul frămîntatei sale istorii. Recunoscută prin tratatul de la San Stefano, semnat la 19 februarie 1878, independența României era grav lezată de prezența trupelor țariste, care, contrar prevederilor Convenției din 4 aprilie 1877 și telegramei țarului Alexandru II către Carol ²⁴, au pus stăpînire pe importante poziții strategice

²⁴ „Prințul Carol primește, de față cu primul-ministru și cu ministrul de externe, pe consulul general rus baronul de Stuart, care s-a întors de la Chișinău, și-i cere explicații asupra intrării fără de veste a rușilor în țară. Baronul Stuart e însărcinat să declare că înaintarea armatei rusești era cu neputință de aminat mai mult, după ce se făcuse la Constantinopol declarația de război și după ce se dăduse în același timp ordin pentru începerea ostilităților în Asia. Se înțelege de

ale țării, expresie a politicii expansioniste pe care guvernul de la Petersburg o urmărea împotriva chiar a aliatului său din timpul războiului. Numai hotărîrea armatei române, concentrată în Oltenia, de a opune rezistență unei eventuale agresiuni, ca și protestul celorlalte puteri europene, au împiedicat țarismul să treacă la aplicarea planurilor sale expansioniste *.

Contestat de Anglia, Austro-Ungaria și Prusia, ce urmăreau și ele să participe la împărțirea moștenirii Imperiului otoman, tratatul de la San Stefano avea să fie înlocuit cu hotărîrile Congresului de pace de la Berlin, ținut între 1 iunie și 1 iulie 1878, la care, de asemenea, România n-a fost admisă ca parte beligerantă, delegații săi fiind doar ascultați spre a transmite punctul de vedere al țării.

La acest congres, delegația română, condusă de primul ministru I. C. Brătianu și de ministrul de externe Mihail Kogălniceanu, a apărut cu demnitate interesele naționale ale României, arătînd că independența noastră n-a fost un dar al Europei, ci a fost cucerită pe cîmpul de luptă, în conformitate cu drepturile cele vechi ale țării, și că problema care se punea era aceea a recunoașterii României ca stat neatîrnat și a respectării integrității sale teritoriale. Congresul a recunoscut independența României, a restabilit autoritatea sa asupra Dobrogei, lezîndu-i însă integritatea teritorială în alte părți ale frontierei.

În sine că Rusia va respecta în toate punctele convențiunea încheiată cu România și marele duce a anunțat solemn pe poporul român că armata rusească vine ca prietenă în țară amică.

Prințul Carol răspunde la acestea :

„Sper că împăratul, înainte de apropiata sa întoarcere la Petersburg, precum și marele duce îmi vor repeta în scris explicațiile pe care le ascultai de la d-ta, căci guvernul meu are trebuință de aceste acte spre a-și lămuri înaintea Camerelor atitudinea și a reduce la tăcere opoziția contra tractatului, opoziție care desigur o să se producă.

În ceea ce privește proclamația marelui duce către poporul român, ea m-a ofensat, căci numai eu singur am dreptul d-a vorbi poporului meu“.

Baronul Stuart scuză această proclamațiune cu necesitatea de a se da de veste în chip public românilor că armata rusească nu vine cu intenții dușmănoase. Deoarece convențiunea încheiată cu guvernul nu fusese adusă la cunoștința publică, ar fi fost greu de găsit altă cale. Toate acestea marele duce le va declara bucuross și în scris prințului...

„...Adjutantul imperial, prințul Dolgoruki, sosește în București aducînd prințului o scrisoare cu următorul cuprins din partea țarului :

Kișinău, 13 aprilie 1877.

„Generalul prinț Ghica mi-a adus scrisoarea A. V. Sunt atins de sentimentele ce Ea îmi exprimă. Ale mele nu s-au schimbat nici către persoana Sa, nici către România.

Poarta respingînd toate oferirile de împăcare ce i-am făcut, i-am declarat război. Însărcinez pe adjutantul meu, prințul Dolgoruki, să aducă această scrisoare Alteței Voastre. El îi va explica motivele cari nu mi-au permis să amîn mai mult intrarea trupelor mele în România. Ele au trecut fruntaria ca amice sincere și se îndreaptă spre Dunăre ca să apere o țară pentru care și-au vărsat de multe ori sîngele.

Sunt ferm încredințat că concursul Alteței Voastre și al guvernului său nu le va lipsi pe teritoriul românesc. Chemînd asupra trupelor noastre binecuvîntarea

* A se vedea ordinele comandantului șef al trupelor ruse din România date în mai 1878, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.”, anul XIV, nr. 4/1968, p. 55—58.

Cucerirea neatîrnării depline a României a deschis noi orizonturi dezvoltării țării și a creat cadrul favorabil intensificării luptei pentru desăvîrșirea statului național unitar român. Referindu-se la semnificația istorică a acestui măreț eveniment, Programul Partidului Comunist Român subliniază : „Rezultat al luptei eroice a armatei române împotriva imperiului otoman, al voinței ferme de libertate și neatîrnare a poporului nostru, care și-a dovedit încă o dată marea capacitate de luptă — dobîndirea independenței naționale a dat un nou și puternic imbold dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înriurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare”²⁵.

Lupta românilor pentru consolidarea independenței, pentru desăvîrșirea statului național unitar a reprezentat un comandament major al anilor care au urmat. Ea a fost ridicată pe noi trepte de clasa muncitoare, în frunte cu partidul său revoluționar, făurit în anul 1893, care a preluat

Providenței, cred de prisos să Vă asigur că România poate conta pe interesul tradițional ce-i poartă Rusia și pe sprijinul ei constant.

Vă rog să amintiți de mine Doamnei Principese și să primiți în același timp asigurarea sincerei mele simpatii și a neschimbatei mele atențiuni.

Alexandru“

„...Mai tîrziu prințul dă audiență căpitanului Popow, adjutantul marelui duce Nicolae, care îi aduce o scrisoare din partea marelui duce, datată din Chișinău și în următoarea cuprindere :

Monsenior,

Dacă trupele puse sub comanda mea au intrat în România în cea mai mare pripă și dacă a fost cu neputință să se amîne această intrare, cauza a fost o necesitate strategică a cărei valoare A. V. o va aprecia desigur.

M. S. Împăratul, augustinul meu frate și stăpîn fiind silit de împrejurări să declare război Turciei la 12 aprilie, a dat ordin amîndorur armatelor sale, cea din Caucas și aceea pe care o comand, ca să treacă în același timp fruntaria. Pe de altă parte, avînd în vedere pericolele la cari era expusă România și primind informațiuni neliniștitoare cari făceau să se prevadă o lovitură neașteptată din partea dușmanului, M. S. mi-a ordonat să ocup cît mai repede punctele prea expuse, ca podul de la Barboși și gura Siretului.

Dînd ordin trupelor mele să treacă fruntaria statelor A. V., le-am prevăzut cu o proclamație către locuitori pe cari îi vesteam că intrăm în țară ca prieteni și că intrarea trupelor noastre pe teritoriul român se face în virtutea unei înțelegeri stabilite între cele două guverne ale noastre.

Azi, cînd trupele mele sunt la posturile lor și gata să poată da un ajutor eficace armatei A. V. contra oricărui atac din partea dușmanului, mă grăbesc a relua cu D-voastră, Monsenior, acea corespondență intimă pe care am avut plăcerea s-o încep cu D-voastră, sunt d-atunci tocmai trei luni, prin scrisoarea mea de la 12 ianuarie, corespondență care, activîndu-se azi, cum îmi place a spera, ne va da posibilitatea d-a ne înțelege asupra operațiunilor armatelor noastre. Aș fi foarte recunoscător A.V. de toate comunicațiunile ce ar binevoi să-mi facă și eu din parte-mi nu voi lipsi de a Vă ținea în curent cu mișcările noastre militare“.

Căpitanul Popow, din însărcinarea marelui duce, discută verbal ideea unei cooperațiuni a armatei române; prințul refuză însă deocamdată d-a se ocupa de asta.

Camera a admis, într-o ședință de noapte, cu 69 voturi contra 25, convențiunea ruso-română. Au fost, ce-i drept, dezbateri pasionate, însă aliniatul art. II al convențiunei : „Deosebit de aceasta, guvernul Majestății Sale Împăratul Rusiei se îndatorează să mențină și să apere integritatea actuală a României“ a servit să liniștească întru cîtva spiritele...” („Memoriile regelui Carol I al României, vol. IX, Editura tipografiei ziarului „Universul“, București, f. a., p. 56—57, 61—62, 63.)

²⁵ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, p. 34.

steagul marilor idealuri ale poporului muncitor, ale luptei de eliberare socială și națională de pe ambele versante ale Carpaților. „Voim Dacia așa cum ea fu — scria în 1883 revista socialistă semnificativ intitulată „Dacia viitoare“ —, fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și plebiscitul, trecutul și prezentul ne dau dreptul de a aspira la o Dacie Română“²⁶.

Problema luptei de eliberare națională și-a găsit o temeinică fundamentare marxistă în programele mișcării socialiste, în scrierile unor militanți de frunte ai partidului politic proletar, care s-au ridicat cu tărie împotriva dominației străine și au proclamat solemn dreptul imprescriptibil și inviolabil al națiunii noastre, ca, de altfel, al tuturor națiunilor, la o viață liberă și independentă. C. Dobrogeanu-Gherea scria în 1911 că : „O țară, ca un organism social, trebuie să se dezvolte ca un organism întreg în marginile sale etnice“²⁷, iar M. Gh. Bujor sublinia în 1915 că pentru socialiști „patriile sînt cadre naturale și istorice de dezvoltare a popoarelor“, că ei „se ridică împotriva ciuntirii țărilor constituite, împotriva frîngerii popoarelor în bucăți, împotriva suprimării vieții naționale a popoarelor“²⁸.

La începutul secolului al XX-lea, dezvoltarea social-economică și politică a României, ca și creșterea conștiinței naționale a poporului român de pe ambele versante ale Carpaților au ridicat în fața națiunii necesitatea inexorabilă a desăvîrșirii unității statale, a eliberării provinciilor românești aflate sub dominație străină și unirea lor cu Țara. Participarea României la prima conflagrație mondială, alături de Puterile Antantei, s-a făcut cu acest unic scop. În luptele pentru apărarea pămîntului patriei împotriva ocupanților militariști germani din timpul primului război mondial, pentru salvagardarea unității și integrității teritoriale, oștile române, masele populare din întreaga țară au înscris la Mărăști, Mărășești, Oituz și în multe alte locuri pagini nepieritoare de eroism și abnegație, de spirit de jertfă și patriotism fierbinte.

Imperativul istoric obiectiv al înmănunchierii tuturor românilor într-un singur stat național unitar și independent, rod al luptei maselor largi populare, a muncitorimii, țăranimii, intelectualității, a cercurilor înaintate ale burgheziei, operă a întregului popor, s-a realizat în 1918, pe baza principiului dreptului popoarelor la autodeterminare, în urma prăbușirii imperiului țarist și habsburgic, ca urmare a ascuțirii contradicțiilor sociale și naționale din timpul războiului și a victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Își afla astfel împlinire geniala previziune a lui Friedrich Engels care scria în 1888 socialistului român Ioan Nădejde : „dacă mîine despotismul din Petersburg ar cădea, poimîine n-ar mai fi în Europa nici o Austro-Ungarie“²⁹.

Desăvîrșirea unității național-statale a României demonstrează, cu tăria argumentului istoric, că acest eveniment a fost rezultatul firesc al unui proces pentru împlinirea căruia poporul român a dus o multiseculară luptă, iar nu o consecință a conjuncturii externe sau a unor înțelegeri

²⁶ „Dacia viitoare“, anul I, nr. 1 din 16 februarie 1883.

²⁷ C. Dobrogeanu-Gherea, *Asupra socialismului în țările înapoiate*, postfață la Karl Kautski, *Bazele social-democratice*, București, 1911, p. 264.

²⁸ *Calendarul muncii pe anul 1916*, București, 1915, p. 54.

²⁹ *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Editura politică, București, 1964, p. 164.

intervenite la masa tratativilor. Tratatetele de pace de la Saint Germain (1919) și Trianon (1920) au consfințit pe plan internațional o situație de fapt creată de lupta maselor populare. Unirea, al cărui proces s-a desăvârșit la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, a contribuit la înfăptuirea firească a năzuinței seculare a poporului nostru, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, împlinirea unei necesități obiective a însăși dezvoltării istorice ³⁰.

În contextul general al profundelor mutații politice și sociale petrecute în lume după primul război mondial, au avut loc și în România întreagă mari schimbări, care au deschis perspective dezvoltării mai rapide a forțelor de producție ale țării și, totodată, s-au creat condiții favorabile pentru intensificarea activității forțelor sociale progresiste, a mișcării muncitorești revoluționare.

Un moment de cea mai mare importanță în istoria dezvoltării mișcării muncitorești și a celorlalte forțe democratice și progresiste din țara noastră, în lupta pentru apărarea independenței și suveranității naționale l-a constituit transformarea Partidului socialist în Partidul Comunist Român, în mai 1921, devenind în acel timp primul partid politic organizat la scară națională. Continuator direct al partidului politic marxist creat în 1893, a celor mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din România, partidul comunist este, în noile condiții istorice, exponentul fidel al intereselor clasei muncitoare, ale întregului popor român.

În această ordine de idei, problemele apărării independenței și suveranității naționale, în pofida numeroaselor obstacole pe care le-a întâmpinat, au constituit un comandament de bază al întregii activități a P.C.R. Această concepție decurge, în mod firesc, din natura partidului revoluționar al clasei muncitoare, din sarcinile sale fundamentale. Orînduirea socialistă nu se construiește în mod abstract, ci practic. Pentru aceasta trebuie să existe patrie, să existe granițe sigure, în cadrul cărora să se poată făuri noua societate. De asemenea, pentru ca lupta partidului marxist-leninist în vederea transformării societății să fie încununată de succes, se impune cu necesitate independența și suveranitatea patriei în care acționează partidul respectiv ; altfel, doctrina despre construirea socialismului rămîne fără conținut, fără suport material.

Iată de ce, în mod obiectiv, P.C.R. a continuat să pună, pe un plan prioritar, problema apărării independenței și suveranității naționale, a granițelor în interiorul cărora să se desfășoare activitatea concretă pentru sfărîmarea vechii orînduiri și edificarea societății socialiste.

Ancorat adînc în realitățile din țara noastră, atașat profund poporului, de soarta căruia și-a legat propria sa soartă, Partidul Comunist Român n-a putut fi abătut de la preocuparea sa firească de a conduce masele largi populare la lupta pentru apărarea independenței și suveranității țării, împotriva pericolului unei noi conflagrații mondiale. El a accentuat necesitatea cunoașterii profunde de către comuniști și masele largi populare a trecutului glorios de luptă comună a poporului român și naționalităților conlocuitoare pentru dreptate socială și națională și folosirea acestor tradiții în acțiunea de apărare a independenței și suveranității națio-

³⁰ A se vedea în această privință și : Gheorghe Zaharia, Mircea Mușat, *Lupta pentru independență și unitate statală — permanență a istoriei poporului român*, în „Anale de istorie“, nr. 1/1975.

nale. Partidul comunist și organizațiile de masă conduse sau influențate de el au demascăat cu vigoare politica virfurilor reacționare ale claselor exploatatoare de facilitare a pătrunderii capitalului monopolist occidental în economia României, arătând că prin aceasta se creau condiții pentru ca interesele politice și economice ale țării noastre să fie subordonate tot mai mult puterilor străine, ceea ce ducea la știrbirea independenței și suveranității naționale.

Totodată, trebuie spus că apărarea independenței naționale și a integrității teritoriale, fiind o problemă vitală a României interbelice, a preocupat majoritatea covârșitoare a poporului român; Constituția adoptată în 1923 proclama România stat independent, suveran și unitar. Politica externă interbelică a guvernelor României a avut ca preocupare centrală menținerea și consolidarea statu-quo-ului teritorial consfințit prin tratatele de pace de la Paris, constituind un factor de stabilitate în această parte a Europei. Pornind de aci, au fost realizate o seamă de alianțe, sub egida Societății Națiunilor, cu acele state care aveau interese similare sau apropiate (Cehoslovacia, Iugoslavia, Turcia, Grecia, Franța ș.a.). România a aderat, de asemenea, la acele tratate internaționale care aveau drept scop apărarea păcii, crearea bazei politicii de securitate colectivă (în 1928, la Pactul Briand-Kellog, care condamna războiul ca instrument de politică națională, la Protocolul de la Moscova din 1929, care punea în aplicare, pe plan regional, prevederile pactului la care ne-am referit).

Stegar al intereselor naționale fundamentale ale poporului român, partidul comunist s-a ridicat ferm în apărarea independenței și suveranității țării, a militat pentru o politică externă de pace și colaborare cu celelalte popoare, împotriva dominației străine, pentru prietenie și alianță între România și Uniunea Sovietică. Luptele sociale din perioada crizei economice, care au culminat cu marile bătălii de clasă ale petroliștilor și ceferiștilor din ianuarie-februarie 1933, s-au împletit cu lupta împotriva monopolurilor străine care impuseseră guvernului român aplicarea „curebelor de sacrificiu”. Această eroică ridicare la luptă a muncitorimii române a dus la eșuarea planului de la Geneva, la suspendarea „curebelor de sacrificiu” și la retragerea din țară a consilierilor și experților străini, ceea ce a conferit acestei lupte pentru drepturi economice și politice, pentru democrație, independență și suveranitate națională o puternică semnificație internațională, ea înscriindu-se printre primele mari acțiuni ale proletariatului după înscăunarea la putere a nazismului în Germania ³¹.

În deceniul al patrulea, când fascismul devenise un pericol real, P.C.R. s-a adresat forțelor democratice și progresiste, arătând gravele primejdii care planau asupra țării, atât din interior, din partea agenturii hitleriste — Garda de fier —, cât și din afară, unde Reichul nazist zăngănea deja armele pentru revizuirea granițelor.

Partidul Comunist Român, înfruntând cu eroism condițiile grele ale ilegalității, inițiază acțiuni practice în care se afirmă ca principală forță organizatoare și conducătoare a mișcării antifasciste din țara noastră. Valorificând experiența luptelor muncitorești din 1933, desfășurate pe fundamentul Frontului Unic Muncitoresc, și adversitatea poporului român

³¹ 1933. *Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști*, Editura politică, București, 1971, p. 575—578.

față de Germania hitleristă și de fascismul generator de război, P.C.R. ia hotărârea înființării a numeroase organizații de masă legale, democratice, antifasciste, care să angajeze mase cât mai largi de cetățeni în acțiunile antifasciste și antirăzboinice. Prima dintre acestea — Comitetul Național Antifascist — a luat ființă încă în iunie 1933, prin transformarea Comitetului antirăzboinic, care fusese creat de P.C.R. în 1932. Platforma Comitetului Național Antifascist, pătrunsă de ideile apărării democrației, integrității teritoriale, independenței și suveranității naționale, a reunit reprezentanți ai celor mai diverse clase și păături sociale. Faptul că la acțiunile antifasciste, alături de comuniști, socialiști, social-democrați, colaborau și oameni politici și de cultură proeminenți avea un mare rol în lărgirea rîndurilor celor care participau activ la lupta împotriva tendințelor revizioniste, care puneau în pericol securitatea Europei. În acest context, România semnează convenția pentru definirea agresorului (iulie 1933), stabilește relații diplomatice cu Uniunea Sovietică (1934), întreprinde măsuri pentru întărirea colaborării cu țările din cadrul Micii Înțelegeri și al Înțelegerii Balcanice. S-a ajuns pînă la elaborarea unui proiect de tratat româno-sovietic, care urma să reglementeze, pe baza respectării reciproce a independenței și suveranității, asistența mutuală și ajutorul reciproc între cele două state în cazul agresiunii împotriva unuia dintre ele.

Numeroase documente ale P.C.R. publicate în acești ani, concomitent cu apelul la întărirea unității de acțiune și a combativității clasei muncitoare, a tuturor forțelor progresiste, atrăgeau atenția asupra pericolului iminent care plana asupra poporului român din partea statelor fasciste. „Pericole grave amenință națiunea — avertiza partidul comunist... — Independența poporului este amenințată de statele din blocul fascist central european, zis bloc revizionist, format sub hegemonia imperialismului german, care se înarmează în goana nemaivăzută pentru cîmpirea în primul rînd a orientului european. Încercuirea României este un fapt“. Același document al C.C. al P.C.R. preciza că dacă „banda hitleristo-horthystă crede că prin agenții săi, fasciștii români, va slăbi rezistența poporului față de planurile imperialiste, se înșeală amarnic. Poporul român își va mobiliza toate slăvitele sale tradiții de luptă pentru independență și libertate și, în frunte cu proletariatul său, va sări la arme pentru a respinge pe cîmpitorii imperialiști de sub semnul crucii încîrligite hitleriste și al coroanei habsburgice horthyste și a-și apăra existența. Forțele poporului vor lovi fără milă pe acei trădători de neam care s-au făcut uneltele dușmanilor națiunii“³².

Hotărîrea fermă de a apăra prin orice sacrificiu și prin orice mijloace independența națională și integritatea teritorială și linia politică realistă a partidului comunist, de mobilizare în jurul acestui obiectiv fundamental a forțelor revoluționare, progresiste, antifasciste, au fost probate de acordul de Front popular democratic între Blocul pentru apărarea libertăților democratice, Partidul Socialist, Frontul Plugarilor și Madosz, din decembrie 1935, de înfrîngerea cercurilor reacționare în alegerile parlamentare parțiale din 1936 din județele Mehedinți și Hune-

³² Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cota Ab XX-5, inv. nr. 958.

doara și în alegerile din 1937 pentru consiliile județene la Ploiești, Iași, Bihor și în alte localități.

Toate acestea duc la concluzia că, în ajunul izbucnirii celui de-al doilea război mondial, în România au existat puternice forțe sociale care au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și subordonarea țării intereselor Germaniei naziste. Politica concesivă în fața pretențiilor agresive ale hitleriștilor, adoptată de marile puteri, a influențat, însă, negativ și evoluția evenimentelor din România, ca și din alte țări europene.

În aceste împrejurări, cu sprijinul burgheziei industriale românești și al unor cercuri influente din Franța și din Anglia, în februarie 1938 în țara noastră s-a instaurat regimul de dictatură regală, care a trecut la dizolvarea partidelor politice și a organizațiilor muncitorești și la crearea Frontului Renașterii Naționale, ca singurul partid legal, transformat, în iunie 1940, în Partidul națiunii. În locul sindicatelor muncitorești au fost înființate breslele, organizații profesionale prin care se urmărea realizarea „armoniei sociale” menite să slujească interesele noului regim de dictatură regală.

Partidul comunist s-a ridicat, de la început, împotriva metodelor reacționare de guvernare ale acestui regim, a arătat urmările lui nefaste asupra țării noastre. „Masele populare din România — se releva într-un document al P.C.R. — nu vor dictatura regelui, ci un regim democratic parlamentar și constituțional, care să întărească alianța cu Franța democratică, Uniunea Sovietică, Mica Antantă, Înțelegerea Balcanică, să susțină cu toată tăria politica de pace și de securitate colectivă, să îmbunătățească cât mai neîntârziat situația lor materială, culturală și morală”³³.

Totodată, aprecierile P.C.R. la adresa regimului porneau de la o viziune mai largă, care avea în vedere interesele vitale ale poporului român în ceea ce privește apărarea independenței naționale și a integrității teritoriale în contextul situației interne și internaționale. P.C.R. a ținut seama de faptul că noul guvern, deși anticomunist, grupa, totuși, oameni politici și militari, burghezi cu orientare nefascistă și antihitleristă, interesați în salvarea independenței naționale și a integrității teritoriale. Pornind de la această constatare reală, partidul comunist a apreciat că „ar fi o mare greșală să confundăm regimul actual, reacționar și antipopular, cu fascismul, și Frontul Renașterii Naționale, cu o unealtă directă a acestuia”. Totodată, se preciza că „dușmanul principal este și rămîne Garda de fier. Împotriva Gărzii de fier — a acestei agenturi teroriste de spionaj hitlerist — trebuie, în primul rînd, îndreptat focul principal”³⁴.

Atașați ideii apărării independenței naționale și integrității teritoriale, grav periclitate de acțiunile agresive ale Germaniei naziste și Ungariei horthyste, comuniștii, reacționînd prompt împotriva acordului de la München, din septembrie 1936, prin care se lăsa mină liberă hitleriștilor asupra Europei, au răspuns din primul moment mobilizării din primăvara anului 1939. Înrolîndu-se în armată, comuniștii, socialiștii, celelalte forțe progresiste exprimau hotărîrea maselor populare de a lupta cu

³³ Loc. cit., cota Ab XXII-9, inv. nr. 1011.

³⁴ „Scînteia” din 24 ianuarie 1939.

arma în mână împotriva Germaniei naziste, pentru apărarea granițelor țării.

După cum se știe, în anii 1939—1940, ca urmare a politicii agresive a Germaniei naziste și a aliaților ei, configurația politică a Europei s-a schimbat mult, mai ales după izbucnirea celui de-al doilea război mondial : în acest context, trei dintre aliatele României (Cehoslovacia, Polonia și Franța) au fost invadate de armatele Reichului german, evenimente care au înrăuit mult politica externă oficială a regimului carlist.

În aceste împrejurări, cercurile reacționare fasciste din România au subordonat țara intereselor politice ale Germaniei naziste. Rămasă fără aliați și sprijin din afară, României i-au fost impuse importante amputări teritoriale. Dictatul imperialist de la Viena (30 august 1940) și apoi intrarea trupelor germane în țara noastră demonstrau raportul de dependență față de Germania hitleristă, în care fusese adusă România de dictatura militară-fascistă, în care Garda de fier avea rolul dominant.

Odată cu dezlănțuirea războiului fascist împotriva Uniunii Sovietice și angajarea României alături de Germania nazistă, Partidul Comunist Român, consecvent politicii de apărare a statului sovietic socialist, inaugurată odată cu participarea revoluționarilor români la lupta pentru apărarea cu arma în mână a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și a tinărului stat socialist sovietic, s-a ridicat cu hotărâre contra acestei agresiuni, pronunțându-se cu fermitate pentru ieșirea din război și alăturarea României forțelor coaliției antihitleriste. Mișcarea de rezistență, care începuse imediat după instaurarea dictaturii militare-fasciste și intrarea trupelor hitleriste în țară, a fost extinsă, cuprinzând, treptat, cele mai diferite păături și categorii sociale.

La baza concentrării tuturor forțelor patriotice în Frontul Patriotic Antihitlerist, constituit în septembrie 1943, a stat lupta pentru răsturnarea dictaturii militare-fasciste, scoaterea României din războiul antisovietic, alăturarea ei Națiunilor Unite, izgonirea trupelor naziste din țară, restabilirea deplinei independențe și suveranități naționale, instaurarea unui regim democratic.

Ridicarea la luptă a întregului popor, larga participare a tuturor forțelor politice la insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă, demonstrează că August 1944 a reprezentat un energic și determinant act de voință al întregii noastre națiuni, o strălucită afirmare a hotărârii poporului român de a zdrobi orice dominație străină, de a fi liber și deplin stăpîn în țara sa, de a-și hotărî singur destinele.

În perioada care a urmat victoriei insurecției, poporul român, sub conducerea partidului comunist, a trecut la realizarea unui amplu program de transformări democratice, revoluționare menit să asigure progresul neconținut material, spiritual și național al țării și pregătirea premiselor trecerii la socialism. Instaurarea, la 6 martie 1945, a primului guvern revoluționar-democratic, în care precumpăneau reprezentanții clasei muncitoare și ai țărănimii, a creat condițiile pentru reafirmarea României ca stat suveran independent, atât pe plan intern, cât și în politica internațională.

O contribuție deosebită a luptei pentru libertate și independența României a constituit-o mobilizarea de către Partidul Comunist Român a întregului potențial militar și economic al poporului român în sprijinul frontului antifascist. P.C.R. a făcut din participarea activă a României la înfrângerea hitlerismului o componentă a procesului revoluționar unic, început la 23 August, o latură inseparabilă a luptei pentru prefaceri social-politice radicale. Întorcînd armele împotriva Germaniei hitleriste la 23 August 1944, prin propria sa voință, poporul român, luptînd pentru cauza sa și pentru cauza altor popoare cötropite de fascism, s-a angajat în modul cel mai activ, cu întreaga sa armată, cu toate forțele sale materiale și umane pentru zdrobirea Germaniei hitleriste. Poporul român a făcut și de această dată, ca de atîtea ori în trecut, dovada voinței sale de libertate, a spiritului său internaționalist, rezultat dintr-o experiență istorică milenară.

Consemnînd acest efort material și uman, Tratatul de Pace, semnat în februarie 1947, apreciază că România „a participat activ la războiul împotriva Germaniei“. În același timp însă, ca de atîtea alte ori în decursul istoriei cînd marile puteri nu au acordat drepturi egale României de a-și spune cuvîntul, și la Conferința de pace de la Paris României nu i s-a recunoscut calitatea de țară cobeligerantă.

În șirul marilor prefaceri revoluționare ale epocii, proclamarea Republicii Populare Române, la 30 decembrie 1947, a constituit un act de cea mai mare însemnătate pe linia progresului general al patriei noastre și a trecerii la socialism. Cucerirea întregii puteri politice și economice de către clasa muncitoare și aliații ei, dezvoltarea în ritm rapid a economiei naționale pe baza industrializării țării au creat condițiile consolidării continue a independenței și suveranității naționale. Mărețele realizări obținute de poporul român în opera de edificare a socialismului, în mod deosebit în ultimul deceniu, adoptarea de către cel de-al XI-lea Congres al partidului a Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism atestă cu tărie aplicarea creatoare de către Partidul Comunist Român a legităților generale la condițiile concrete ale societății românești și unirea — pe baza politicii sale marxist-leniniste — a eforturilor întregului popor în lupta pentru construirea noii orînduiri sociale.

Orînduirea noastră socialistă, caracterizată prin noua ei structură economică și socială unitară, bazată pe proprietatea socialistă, prin dezvoltarea susținută a forțelor de producție și repartizarea lor rațională pe teritoriul țării, prin participarea activă a întregului popor la conducerea vieții politice și social-economice, prin egalitatea în drepturi și frăția oamenilor muncii de toate naționalitățile, prin cimentarea unității poporului român și a naționalităților conlocuitoare, se dovedește a fi cea mai puternică forță de sudare și de înflorire a națiunii.

Ținînd seama de însemnătatea creșterii rolului națiunii, a întăririi statului național în opera de făurire a socialismului și comunismului, în dezvoltarea relațiilor internaționale, Partidul Comunist Român asigură condiții pentru dezvoltarea pe o treaptă superioară a națiunii, pentru întărirea continuă a statului național, a independenței și suveranității sale. Partidul nostru apreciază că lupta pentru întărirea națiunii, recunoașterea rolului ei progresist, afirmarea procesului de constituire a noi-

lor națiuni ca factor al progresului economic-social constituie o parte integrantă a luptei împotriva politicii imperialiste, pentru transformarea revoluționară a societății și făurirea noii orînduiri sociale. „Partidul Comunist Român consideră că preocuparea pentru înflorirea națiunii socialiste și a statului național independent nu poate fi opusă în nici un fel preocupării de a dezvolta colaborarea, solidaritatea și întrajutorarea între țările socialiste, că grija pentru întărirea statului național nu poate fi opusă internaționalismului proletar. În același timp, solidaritatea și colaborarea dintre țările socialiste, internaționalismul proletar nu pot fi opuse dezvoltării națiunii și statelor naționale independente”³⁵.

Este bine cunoscut că Partidul Comunist Român situează cu consecvență în centrul politicii sale internaționale întărirea relațiilor de prietenie, alianță și colaborare cu toate țările socialiste — state libere, independente și suverane —, militează pentru lărgirea relațiilor economice în cadrul C.A.E.R., în scopul apropierii nivelurilor de dezvoltare ale țărilor membre, pentru progresul fiecărei economii naționale. În concordanță cu alianțele pe care le are, România dezvoltă colaborarea cu armatele țărilor participante la Tratatul de la Varșovia, organizație defensivă a unor state socialiste europene, suverane și egale în drepturi, creată în 1955, în urma înființării N.A.T.O., pentru timpul cît va exista acesta, ca instrument de apărare a statelor membre împotriva unui atac imperialist în Europa. Participînd la acest tratat și îndeplinindu-și obligațiile ce-i revin, România se preocupă de întărirea capacității sale de apărare, dezvoltă colaborarea frățească cu armatele tuturor țărilor socialiste.

Ca țară socialistă în curs de dezvoltare, România desfășoară o intensă activitate pentru extinderea colaborării multilaterale cu țările în curs de dezvoltare, cu toate statele care se pronunță pentru afirmarea independenței lor economice și politice, sprijină eforturile acestor țări pentru restabilirea suveranității asupra bogățiilor naționale, pentru folosirea și valorificarea acestora în interesul propriu, pentru accelerarea progresului economic și social. Amplificarea relațiilor P.C.R. și ale României socialiste cu statele care au pășit pe calea dezvoltării de sine stătătoare din Africa, Asia, America Latină, cu organizațiile politice de acolo, convorbirile la nivel înalt, tratatele încheiate, declarațiile solemne, comunicatele și celelalte documente semnate reprezintă contribuții de seamă la cauza unității forțelor mondiale antiimperialiste, a afirmării independenței și suveranității naționale.

În același timp, potrivit principiilor coexistenței pașnice, România acționează pentru amplificarea raporturilor reciproc avantajoase cu toate țările lumii, fără deosebire de orînduire socială, pentru accentuarea cursului nou spre destindere și largă colaborare.

România militează pentru respectarea independenței tuturor națiunilor. Întreaga activitate internațională a Partidului Comunist Român și a Republicii Socialiste România este orientată spre promovarea fermă în viața internațională a principiilor respectării suveranității și independenței naționale, egalității depline în drepturi, neimixtiunii în treburile interne și avantajului reciproc, ale nerecurgerii la forță sau la amenințarea

³⁵ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, p. 145—146.

cu forța în relațiile interstatale — principii de natură să asigure cadrul dezvoltării libere a fiecărei națiuni.

În spiritul bogatelor sale tradiții, Partidul Comunist Român intensifică colaborarea cu toate partidele comuniste și muncitorești, dezvoltă contacte largi cu partidele socialiste și social-democrate, cu alte partide și mișcări democratice, cu mișcările de eliberare națională, cu forțele progresiste din întreaga lume în lupta împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului. Aceasta constituie — așa cum subliniază Programul P.C.R., adoptat de cel de al XI-lea Congres al partidului — o cerință obiectivă a creșterii rolului clasei muncitoare, al forțelor progresiste din fiecare țară, a desfășurării cu succes a luptei pentru transformarea revoluționară a societății.

În același timp, România, ca stat socialist, contribuie consecvent la apărarea păcii. În cadrul Organizației Națiunilor Unite și în toate instituțiile specializate ale acesteia, precum și în sutele de organizații guvernamentale și neguvernamentale România se manifestă ca un factor activ al cooperării între state. Alături de țările socialiste și de alte state, țara noastră militează pentru creșterea rolului Organizației Națiunilor Unite, a participat în calitate de autor la cele mai multe dintre declarațiile și rezoluțiile adoptate de O.N.U. asupra problemelor cruciale ale contemporaneității: întărirea păcii și securității internaționale, afirmarea și codificarea principiilor relațiilor dintre state, lichidarea colonialismului și neocolonialismului, adoptarea unor măsuri eficiente de dezarmare, sprijinirea eforturilor depuse de popoare pe calea dezvoltării economice și sociale independente, amplificarea colaborării economice și tehnice-științifice, a schimburilor de valori culturale și umane. În cadrul Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, România a fost inițiatoarea unui amplu program de măsuri, menit să asigure înfăptuirea unei securități reale a Europei, a dezarmării generale, să facă efectivă, prin măsuri concrete, abolirea forței în relațiile intereuropene. România consideră, totodată, că trebuie să se acționeze cu mai multă hotărîre pentru reducerea cheltuielilor militare, desființarea bazelor militare străine, retragerea trupelor de pe teritoriile altor state, desființarea blocurilor militare, pentru înfăptuirea unei relații noi, care să dea garanția fiecărei națiuni, indiferent de mărimea și de forța sa, că se află la adăpost de orice agresiune militară. În întreaga lor activitate internațională, România, Partidul Comunist Român au militat și militează pentru stingerea tuturor focarelor de încordare și conflict care se mai mențin în lume, pentru soluționarea pe cale politică, pașnică a tuturor litigiilor dintre state.

Pornind de la concepția marxistă cu privire la rolul hotărîtor al maselor largi populare în dezvoltarea istoriei, Partidul Comunist Român consideră că rezolvarea problemelor majore ale vieții internaționale contemporane depinde, în primul rînd, de intervenția energetică și fermă a maselor populare, de creșterea rolului acestora în desfășurarea evenimentelor.

În lume, există astăzi, mai mult ca oricînd, forțe capabile să asigure organizarea vieții sociale pe baze noi, instaurarea egalității, colaborării și respectului între națiuni, a unei păci trainice în lume. Statele socialiste exercită o înfrîurire din ce în ce mai mare asupra întregii dezvoltări social-politice mondiale. Forțele sociale care acționează pe toate conti-

nentele globului — clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, păturile mijlocii, masele largi de femei, tineretul, diverse alte categorii sociale — reprezintă o forță uriașă care determină mutații cu profunde urmări pentru întreaga desfășurare a vieții internaționale. Ca urmare a voinței și luptei acestor forțe, s-a conturat un curs spre destindere, dar acesta se află încă la început și are un caracter destul de fragil, ce necesită a fi consolidat. Tocmai de aceea, în condițiile actuale este necesară intensificarea luptei popoarelor, unitatea de acțiune a tuturor forțelor revoluționare, progresiste, democratice, patriotice și antiimperialiste din fiecare țară pentru instaurarea unei noi ordini politice și economice internaționale, în cadrul căreia fiecare națiune să poată prospera cât mai rapid. „Mai mult ca oricând — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu —, considerăm că asigurarea unor relații noi în lume impune fiecărui stat, fie el mare sau mic, să ia parte activă la soluționarea tuturor problemelor internaționale. Avem ferma convingere că marile probleme ale organizării relațiilor de mâine, ale creării unei lumi mai bune și mai drepte nu se pot soluționa decât cu participarea fiecărui popor”³⁶.

În elaborarea și promovarea de către România pe plan extern a unei politici constructive, în imprimarea unui dinamism deosebit activității internaționale a statului nostru, o contribuție hotărâtoare aduce secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Personalitatea sa proeminentă se bucură de înaltă stimă și aleasă prețuire pe toate meridianele lumii, ceea ce se răsfringe plenar asupra poziției internaționale a patriei noastre. Numeroasele contacte directe pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu le-a avut cu alți președinți sau conducători de state, atât în România cât și cu prilejul vizitelor oficiale la cel mai înalt nivel, documentele istorice încheiate, joacă un rol de cea mai mare însemnătate în strângerea legăturilor politice, economice, tehnice-științifice, culturale ale României cu celelalte țări de pe glob, în promovarea multilaterală a relațiilor de colaborare și cooperare, în afirmarea principiilor suveranității și independenței depline naționale, ale respectului reciproc, ale înțelegerii și încrederii între popoare.

Pornind de la răspunderea istorică față de viitorul civilizației omenеști, Partidul Comunist Român consideră că trebuie găsite căile pentru întărirea colaborării tuturor forțelor revoluționare, progresiste în lupta pentru pace, dezvoltarea liberă și independentă a fiecărei națiuni pe calea civilizației și bunăstării. România, Partidul Comunist Român aduc o contribuție activă la lupta generală a forțelor înaintate pentru inaugurarea unei ere noi în viața internațională, pentru excluderea războaielor, eliberarea popoarelor de povara cheltuielilor militare și de spectrul pericolului nuclear, pentru făurirea unei lumi mai bune și mai drepte.

³⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 403.

Unirea Principatelor — preludiu al independenței de stat depline a României

DAN BERINDEI

Întreaga istorie a poporului român, încă de la formarea sa, se caracterizează prin continua năzuință spre neatîrnare și conține numeroase pagini de glorie ale luptei eroice pentru independență. Cele mai de seamă figuri ale Evului mediu românesc sînt, neîndoielnic, tocmai acele personalități care, înțelegînd această profundă aspirație a poporului, s-au situat în fruntea sa, căutînd a-i păstra o existență liberă de imixtiunile străine. Și chiar atunci cînd, copleșiți de numărul năvălitorilor, românii au trebuit să accepte temporar dominația acestora, au reușit să păstreze ființa statelor ce și le întemeiaseră, beneficiind de un regim de autonomie — reflectat pregnant în capitulațiile încheiate cu Poarta otomană.

O dată cu zorii epocii moderne, în perioada de destrămare a orînduirii feudale și de ascensiune a capitalismului, de formare a națiunii moderne și de apariție a conștiinței naționale, năzuința spre independență deplină a căpătat noi dimensiuni, ea afirmîndu-se alături de puternica tendință a românilor spre unitate și de aceea — rezultată din înseși procesele istorice în curs de desfășurare — de înlăturare a rînduielilor feudale și de înlocuire a lor prin structuri moderne. *Independența, unitatea și modernizarea* — iată trei obiective strîns corelate și care, de fapt, reprezintă înseși ideile de bază, axele programului de eliberare socială și națională a poporului român.

Pandurii lui Tudor Vladimirescu au deschis drum larg în 1821 înfăptuitorilor României moderne, ei exprimînd, între altele, năzuința de independență a națiunii. Prin legămîntul pe care Tudor Vladimirescu l-a încheiat cu unii conducători ai Eteriei, cele două părți s-au angajat să-și elibereze popoarele, acționînd pentru aceasta „prin puterea armelor” și jertfindu-și viața „pînă la ultima picătură de sînge”¹. Pandurilor, condu-

¹ Documente privind istoria României. Răscoala din 1821, vol. I, București, 1959, p. 193—194.

cătorul lor le-a anunțat la Slatina, înainte ca „adunarea norodului“ să pornească spre București, unul din obiectivele sale majore : „Noi vom înlesni doar trecerea prințului Ipsilanti spre Dunăre, ca să meargă pentru liberarea patriei sale ; nouă ne vor ajuta rușii ca să luăm cetățile de pe pământul țării noastre și apoi ne vor lăsa *liberi și cu legile noastre*“ (subl. ns.)². Instaurarea domniilor pămîntene, ca și prevederile tratatului de la Adrianopol (1829) au evidențiat cursul Principatelor spre o nouă afirmare, dreptul lor la suveranitate, imixtiunile otomane văzîndu-se limitate, monopolul exercitat de Poartă asupra principalelor lor produse fiind înlăturat, iar teritoriile raialelor de pe malul stîng al Dunării fiind evacuate de turci. Perioada Regulamentului Organic a reflectat, din acest punct de vedere, un pas înainte pe calea libertății naționale, dar, totodată, accentuarea imixtiunii puterii protectoare, Rusia țaristă, a reprezentat o trăsătură negativă a aceleiași perioade.

Revoluția burghezo-democratică din 1848 — după ce încă cu un deceniu mai înainte mișcarea condusă de colonelul Cîmpineanu urmărea „a mîntui suveranitatea română“ și „a întoarce o patrie slobodă și independentă către toate mădularele răspîndite ale neamului“³ — a avut în vedere în mod firesc asigurarea independenței, deși conjunctura internațională a silit pe revoluționari să nu afirme totdeauna fățiș această năzuință. În „Prințiipiile noastre pentru reformarea patriei“ se cerea — în așteptarea realizării unității integrale a națiunii — „Unirea Moldovei și Țării Românești într-un singur stat *neatîrnat românesc*“ (subl. ns.)⁴, iar diplomația țaristă, urmărind cu îngrijorare evoluția evenimentelor revoluționare din patria noastră, „denunța“ pe fruntașii revoluției române că urmăreau „răsturnarea ordinei stabilite și unirea celor două principate într-un singur stat fără vreo legătură cu Rusia sau Poarta otomană“⁵. „Cum ? — se punea întrebarea într-un articol din foaia revoluționară munteană „Pruncul Român“ — Credeți că românul nu este gata să se bată cînd ranele robiei sîngeră încă ?“⁶. Cel mai pregnant a sintetizat poziția conducătorilor revoluționari față de problema independenței Nicolae Bălcescu în articolul său „Drepturile românilor către Înalta Poartă“. „Să nu uităm — scria el — că sîntem datori de a apăra naționalitatea și drepturile noastre, de vom fi nevoiți, chiar vîrsînd sîngele nostru. De vom cădea în această luptă sfîntă, să cădem însă bărbătește, astfel cum au trăit părinții noștri“⁷.

Înăbușirea revoluției n-a determinat decît o amînare a înfăptuirii programului de eliberare. Acest program a rămas în conștiința poporului

² Ilie Fotino, *Tudor Vladimirescu și Alexandru Ipsilanti în revoluția din 1821, supranumită Zavera*, București, 1874, p. 57.

³ Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională. 1834—1849*, București, 1967, p. 216.

⁴ *Gîndirea social-politică despre Unire (1859)*. București, 1966, p. 39.

⁵ *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. II, București, 1902, p. 610.

⁶ *Ibidem*, vol. III, p. 50.

⁷ N. Bălcescu, *Opere*, ediția G. Zane, vol. I, partea I, București, 1940, p. 267.

ca o flacăra vie, ca un țel ce trebuia neapărat atins și neîndoielnic că năzuința spre independență a continuat a se afirma printre obiectivele dominante ale națiunii. Exprimiînd-o, Bălcescu, care scria în 1850 în numele întregului popor român, arăta că într-o viitoare revoluție românii trebuiau să beneficieze de „libertatea de sub domnirea străină“, de „libertatea națională“⁸. De pe poziții înaintate, foaia „Junimea Română“ — publicată la Paris, în 1851, de un grup de tineri intelectuali români — cerea „independența și unirea tuturor românilor“, iar „o patrie independentă și liberă“ era țelul proclamat în același an de revista exilaților revoluționari „Republica Română“⁹. La rîndul său, Cezar Bolliac definea viitorul stat român independent și unitar drept „o singură republică democratică, solidară de toate republicile națiilor Europei“¹⁰.

Războiul Crimeii a făcut din „problema românească“ o problemă europeană. Viitoarea organizare a Principatelor a fost îndelung dezbătută de cercurile politice și diplomatice ale continentului, revoluționarii exilați folosind acest prilej pentru a exprima răspicat năzuințele poporului. Cu toate că realizarea statului unitar, dotat cu structuri moderne, prin Unirea Principatelor — pînă ce împrejurări aveau să creeze condițiile favorizante înfăptuirii unității statale desăvîrșite a națiunii — a reprezentat în epocă obiectivul principal, obținerea independenței depline era de asemenea un țel al patrioților români. Expunînd dorințele poporului său, Dimitrie Brătianu propunea, în aprilie 1855, bărbatului de stat englez Robert Peel „crearea unui stat independent la Dunărea de jos“ și tot el cerea lui Clarendon, ministrul de externe al Angliei, în ianuarie 1856, să se redea poporului român locul ce i se cuvenea „ca națiune independentă în marea familie a națiunilor civilizate“¹¹.

Tratatul de la Paris din 1856 n-a recunoscut formal independența Principatelor — menite a reprezenta viitorul nucleu al statului național desăvîrșit — dar a afirmat dreptul lor la „o administrație independentă și națională“, ferindu-le, totodată, de o „protecție exclusivă“ și împiedicînd în mod practic imixtiunile unilaterale ale unor puteri europene¹². Adunările ad-hoc au reprezentat, apoi, în 1857, un nou prilej pentru afirmarea suveranității Principatelor. În Adunarea ad-hoc a Moldovei, Mihail Kogălniceanu a declarat că „suveranitatea Principatelor este scrisă cu litere mari“. El a invocat capitulațiile încheiate între cele două principate și Poarta otomană pentru a sublinia faptul că ele garantau „în special dreptul de guvernămînt neatîrnat, dreptul de legislație, adică o întreagă

⁸ *Ibidem*, vol. I, partea a II-a, p. 107.

⁹ „Junimea română“, Paris, nr. 1, din mai 1851, p. 1—2; Dan Simonescu, *Din istoria presei românești: Republica română, Paris, 1851—Bruxelles 1853*, București, 1931, p. 18.

¹⁰ *Ibidem*, p. 34.

¹¹ Al. Cretzianu, *Din arhiva lui Dimitrie Brătianu*, vol. II, București, 1933, p. 5—7, 55—56.

¹² D. A. Sturdza și alții, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. III, București, 1889, p. 1082.

și deplină autonomie“¹³. Aceeași poziție de fermă apărare a autonomiei, ceea ce evident pregătea cucerirea viitoarei independențe, a fost manifestată și în Adunarea ad-hoc de la București. Într-un document elaborat de o comisie a acesteia, însoțit prin vot de membrii Adunării, se evidențiază faptul că izvorul „nenumăratelor calamități“ care loviseră țările românești trebuia căutat în „călcarea drepturilor noastre ca nație“¹⁴. Convenția de la Paris din august 1858¹⁵, prin care puterile au încercat, printr-o soluție de compromis, ținând seama și de lucrările Adunărilor ad-hoc, să reorganizeze cele două țări a reafirmat dreptul de suveranitate al Principatelor și a lăsat deschis prin aceasta drumul spre independență absolută.

Formarea statului național român prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, soluție curajoasă și destoinică a românilor, prin care ei, cu forțe proprii, au înfăptuit practic prima etapă a procesului de unificare statală a națiunii, a deschis largi perspective desăvîrșirii întregului program de eliberare socială și națională. „Domnul Unirii“, domnul „cel nou“ pe care-l saluta Kogălniceanu¹⁶ nu avea numai să personifice ștergerea hotarului de la Milcov, ci domnia lui trebuia să reprezinte prilej de concretizare a reformelor menite a asigura într-un ritm mai accelerat modernizarea statului, alinierea sa cît mai grabnică în ceea ce privea statutul său politico-administrativ celor ale statelor avansate ale vremii și, totodată, ea urma să însemne o etapă de pregătire a desăvîrșirii unității naționale și a asigurării independenței. Între Unirea Principatelor din 1859 și Independența României din 1877 există o legătură directă, o succesiune logică, implacabilă. O dată cu constituirea statului român în prima sa etapă, dobîndirea deplinei independențe de stat nu mai prezenta decît o problemă de timp, o chestiune de însemnătate majoră ce se cerea rezolvată într-un viitor ce nu mai putea întîrzia. Independența apărea ca o condiție neapărată pentru a se putea asigura propășirea statului modern ale cărui baze fuseseră puse în ianuarie 1859. De altfel, din primele luni următoare realizării Unirii, cînd încă se acționa pentru obținerea recunoașterii de către puterile europene a faptului istoric petrecut la București, Independența s-a impus la ordinea zilei organic legată de Unire. Chiar în vara anului 1859, cînd, la un moment dat, s-a ivit ipoteza unei participări a tînărului stat național român la războiul în care se găseau antrenate Piemontul și Sardinia, pe de o parte, și Austria habsburgică, pe de alta, Alexandru Ioan Cuza plănuia asigurarea neatîrnării țării. „Ca domnitor — scrisese el lui Vasile Alecsandri, ministrul său de externe —, sînt convins de necesitatea de a acționa cu energie și de a scoate toate avantajele posibile din eveni-

¹³ Ibidem, vol. VI, partea I, p. 63—68.

¹⁴ Ibidem, vol. VI, partea a II-a, p. 32.

¹⁵ Ibidem, vol. VII, p. 306—316.

¹⁶ În discursul său din Adunarea Electivă a Moldovei din 5/17 ian. 1859 — Ibidem, vol. VIII, p. 345.

mentele care se pregătesc pentru fericirea și independența poporului meu”¹⁷. Încă cu câteva luni mai înainte, Costache Negri, conducătorul delegației Principatelor la Constantinopol, sugerase cu îndrăzneală ambasadorului englez Bulwer o schimbare a poziției puterilor față de Principate, „deoarece pentru rațiuni de stat privind pe terți, nu pot fi condamnate șase milioane de ființe să suporte hotărâri luate fără consimțământul lor și la care n-au avut vreo participare”¹⁸.

Faptul că Independența statală reală era aproape a fi concretizată nu era sesizat numai de români, ci și de străini, prieteni sau adversari ai poporului român. Diplomatul sard filoromân Benzi, când a aflat vestea dublei alegeri a domnitorului Cuza, și-a exprimat urările „pentru fericirea și independența întregii României” (subl. ns.), în timp ce Hübner, ambasadorul habsburgic la Paris, declara, cam în aceeași vreme, că guvernul său „nu dorea independența Principatelor și că în consecință el se opunea unirii lor”¹⁹, remarcă ce indica strânsa legătură pe care contemporanii o făceau între Unirea și Independența Principatelor. Aceeași legătură era indirect relevată și de foaia poetului patriot Dimitrie Bolintineanu, „Dimbovița”, care semnala la 15 august 1859 că „refuzul de a recunoaște votul din 24 ianuarie ar fi dezlănțuit o luptă și această luptă ar fi dus la independența celor două țări”²⁰. Este, de altfel, foarte probabil că teama ca prelungirea unui refuz să nu provoace o evoluție mai rapidă a procesului de eliberare a națiunii române — implicînd, desigur, atît independența tînărului stat național român, cît și dezrobirea de sub dominația habsburgică a românilor ce erau supuși ei — a determinat curtea de la Viena la mai multă maleabilitate spre sfîrșitul verii anului 1859, cînd, după pierderea războiului din Italia, Austria habsburgică se văzuse constrînsă să recunoască actul istoric de la 24 ianuarie. Însăși atitudinea Principatelor Unite, dîrzenia domnitorului lor, indicaseră oamenilor politici și diplomaților străini că tînărul stat național român era decis să-și apere drepturile. Concentrarea taberei de la Florești, în preajma Ploieștilor, unde fuseseră reunite armatele celor două țări, arătase Europei că Principatele române refuzau a lăsa să se întoarcă înapoi roata istoriei și că ele erau dispuse a apăra cu prețul singelui fapta ce o împliniseră și, eventual, într-o conjunctură favorabilă, să-și cucerească independența deplină.

Recunoașterea dublei alegeri de către toate puterile garante — Imperiul otoman și cel habsburgic alăturîndu-se, astfel, hotărîrii ante-

¹⁷ Scrisoarea din <13>/25 aprilie 1859, în R. V. Bossy, *Agencia diplomatică a României în Paris și legăturile politice franco-române sub Cuza Vodă*, București, 1931, p. 165—167.

¹⁸ Cornelia Bodea, *Correspondență politică (1855—1859)*, București, 1963 (vol. III din *Documente privind Unirea Principatelor*), p. 521—522.

¹⁹ Al. Cretzianu, *Op. cit.*, vol. II, p. 230 ; R. V. Bossy, *L'Autriche et les Principautés Unies*, București, 1938, p. 208.

²⁰ „Dimbovița”, nr. 87 din 15 august 1859, p. 351.

rioare adoptată încă din luna aprilie de celelalte cinci puteri — la Paris, în cea de-a treia şedinţă a conferinţei lor consacrată problemei Principatelor, a evidenţiat victoria poporului român²¹. Diplomaţia europeană în ansamblul ei cedase, recunoscând justetea soluţiei ingenioase a românilor. Când, peste câteva săptămîni, a sosit firmanul de investitură, autorităţile române au dat ceremoniei o însemnătate redusă, voind prin aceasta să sublinieze faptul că tînărul stat naţional era un stat cvasi-independent. „Totul era făcut astfel — scria un martor al evenimentului — ca să nu se facă ostentaţie, nici să se dea vreo strălucire lucrului. Sala de ceremonie era aproape goală, iar domnitorul nu a sărutat firmanul. Totul s-a terminat într-un sfert de oră”²².

În anii următori, independenţa a continuat să rămînă un obiectiv permanent al tinerei diplomaţii româneşti. Victor Place, consul al Franţei la Iaşi, dar, totodată, sfătuitor şi prieten al domnitorului Cuza, considera în 1860 că problema românească se rezuma în „autonomia şi independenţa” ţării²³. Domnitorul însuşi semnală de cîte ori avea prilejul, îndeosebi Franţei, pe sprijinul căreia se întemeia în primul rînd în acţiunile sale externe, „starea de decrepitudine” a Imperiului otoman²⁴, punînd astfel indirect în perspectivă *necesitatea* asigurării independenţei tînărului stat român. Cuza nu era singurul care se situa pe această poziţie, întrucît se constată numeroase alte manifestări similare ale bărbatilor de stat români din epocă. Un ministru de externe muntean scria lui Costache Negri, în noiembrie 1860, despre politica sa de „consacrare” a „independenţei politice” a ţării, iar Anastase Panu vorbea şi el, în vara anului 1861, despre „completa emancipare” a Principatelor²⁵. Independenţa era un obiectiv permanent, pentru înfăptuirea căruia actul istoric de la 24 ianuarie 1859 reprezenta o bază solidă.

Eventualitatea cuceririi deplinei independenţe a tînărului stat român îngrijora în mod deosebit Imperiul otoman, care mai menţinea încă sub suzeranitatea sa anacronică Principatele române, dar ai cărui dregători erau conştienţi de inevitabila şi nu prea îndepărtata ieşire a statului naţional român de sub dominaţia otomană — exercitată fie chiar şi în forma slăbită în care ea se înfăţişa în noua conjunctură. Pentru Austria habsburgică, de asemenea, independenţa statului român ar fi însemnat constituirea la graniţele imperiului a unui stat neatîrnat, eveniment istoric care urma să atragă pierderea părţii răsăritene a stăpînirilor ei locuite majoritar de români şi, implicit, o stavilă în calea expansiunii habsburgice.

²¹ Dan Berindei, *Lupta diplomatică a Principatelor Unite pentru desăvîrşirea Unirii (24 ianuarie 1859—24 ianuarie 1862)*, în „Studii privind Unirea Principatelor”, Bucureşti, 1960, p. 426—427.

²² Cornelia Bodea, *Op. cit.*, p. 657; T. W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaţionale, 1856—1866*, <Bucureşti, 1944>, p. 317.

²³ Victor Slăvescu, *Domnitorul Cuza şi Victor Place*, Bucureşti, 1942, p. 221—222.

²⁴ R. V. Bossy, *Agenţia diplomatică a României în Paris şi legăturile politice franco-române sub Cuza Vodă*, p. 198—199.

²⁵ Dan Berindei, *Quelques aspects de la politique étrangère des Principautés Unies; le problème de l'indépendance et de l'unité pleine et entière du peuple roumain (1859—1861)*, în „Nouvelles Études d'Histoire”, vol. II, Bucureşti, 1960, p. 395.

„Este evident — scria alarmat în 1861 cancelarul Imperiului habsburgic — că unirea nu face decît să deschidă drumul spre o completă independență a Daco-României“²⁶. Un an mai tîrziu, un ambasador al aceleiași puteri avea să vorbească îngrijorat despre „veleitățile de independență absolută“ ale Principatelor²⁷. Din primele momente ale constituirii sale, tînărul stat a arătat, prin politica sa de dîrză afirmare a drepturilor națiunii, că îngrijorările Imperiului habsburgic erau justificate, deoarece activitatea sa diplomatică era pusă atît în slujba independenței, cît și în aceea a desăvîșirii unificării naționale. În luna mai 1859, un diplomat austriac semnala cu vădită îngrijorare intențiile lui Alexandru Ioan Cuza „de a da sprijin românilor din Transilvania, Bucovina și Banat“²⁸, iar la începutul anului 1860, consulul general Eder raporta la Viena apariția la București a unei hărți a Daciei cu frontierele depășind limitele dorite de Austria habsburgică²⁹. În același an, Eder va vorbi de intenția noului stat român de a „smulge“ Imperiului habsburgic provinciile locuite de români³⁰. Nici Imperiul țarist, deși susținuse realizarea Unirii Principatelor, nu privea cu ochi buni politica de afirmare a tînărului stat românesc, relațiile dintre curtea de la Petersburg și noul regim de la București marcînd în anumite momente o stare tensională, lucru relevat, între altele, de răspunsul evident distant adresat de țar domnitorului în vara anului 1861³¹.

Din primele luni ale anului 1859, chiar și în perioada în care dubla alegere nu fusese încă recunoscută de concertul puterilor europene, politica de reforme desfășurată în Principatele Unite a contribuit nu numai la modernizarea lor, ci și la pregătirea dobîndirii independenței de stat depline. Opera de reformă multilaterală a avut în vedere și domeniul militar. Încă din primăvara anului 1859, unități muntene au fost trimise în Moldova și altele moldovene au fost aduse la sud de Milcov. La Focșani a fost convocată o comisie însărcinată să înlăture deosebiriile existente între uniforme muntene și moldovene. Un rol important în opera de sudură a armatei Principatelor Unite l-a avut, de asemenea, în vara anului 1859, strîngerea ei în tabăra de la Florești, unde s-a făcut de fapt o repetiție a unor viitoare operații militare destinate eliberării statului național. În toamna aceluiași an, comanda armatelor a fost preluată de domnitor, apoi s-a creat un stat major unificat. În 1860, instrucția a fost uniformizată, s-au organizat la București detașamente model, s-au unificat intendențele și administrațiile militare și apoi a fost numit un singur ministru de război pentru cele două țări, încă ne-

²⁶ R. V. Bossy, *L'Autriche et les Principautés Unies*, p. 317.

²⁷ *Ibidem*, p. 334.

²⁸ *Ibidem*, p. 237—238.

²⁹ *Ibidem*, p. 164.

³⁰ *Ibidem*, p. 288—289.

³¹ Dan Berindei, *Lupta diplomatică a Principatelor Unite pentru desăvîșirea Unirii* (24 ianuarie 1859—24 ianuarie 1862), loc cit., p. 439, nota 5.

unificate în domeniul guvernamental³². Măsurile menite a unifica forța militară a noului stat și a pregăti armata română pentru un război de cucerire a independenței de stat absolute au continuat în anii următori, intensificându-se îndeosebi în 1864. Este neîndoielnic că eforturile depuse în domeniul militar în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza au contribuit la înzestrarea statului național român cu forța militară capabilă de a-i asigura la momentul oportun neatârnrarea sa.

Ferma apărare și consolidare a drepturilor țării a reprezentat unul din țelurile principale ale tinerei diplomații românești. Convenția de la Paris consfințise încă o dată în vara anului 1858 deplina autonomie a Principatelor Unite. „În temeiul capitulațiilor date de sultanii Baiazid I, Mahomed II, Selim I și Soliman II — se prevedea în articolul 2 al Convenției —, care constituie autonomia lor reglementînd raporturile lor cu Sublima Poartă și pe care mai multe hatiserifuri, îndeosebi acela din 1834, le-au consacrat; de asemenea, în conformitate cu art. 22 și 23 ale tratatului încheiat la Paris, la 30 martie 1856, Principatele vor continua să se bucure, sub garanția colectivă a puterilor contractante, de privilegiile și imunitățile de care dispun. Prin urmare, Principatele se vor administra în libertate și în afară de orice amestec al Sublimei Porți, în limitele stipulate prin înțelegerea puterilor garante cu curtea suzerană”³³.

Noii conducători ai Principatelor Unite au făcut totul pentru a afirma dreptul de suveranitate al țării și prin aceasta pentru a pregăti o nu prea îndepărtată afirmare a independenței statale. Neținîndu-se seama de prevederile Regulamentului Organic, care stipula ca domnul să preia puterea numai după investirea sa de către Poartă, căimăcămia Moldovei a remis numaidecît puterea noului domnitor. De asemenea, după alegerea de la București, puterea a fost preluată de Cuza fără a se aștepta investitura Porții³⁴. Poziția autonomă a țării a mai fost afirmată prin intermediul ceremonialului diplomatic. Noul domnitor a marcat de la început pe această cale poziția de sine stătătoare a țării. A fost îndeosebi semnificativ felul în care Alexandru Ioan Cuza a înțeles să primească investitura, iar, după aceea, în 1860, condițiile pe care le-a pus pentru a face vizita sa la Constantinopol, în ceea ce privea protocolul³⁵. Este cert că prin intermediul ceremonialului Principatele Unite și-au afirmat dreptul la deplină autonomie și, în perspectivă, la asigurarea independenței.

Același fapt a fost relevat de procedura de numire a consulilor statelor europene în Principate, aplicată după dubla alegere a lui Al. I. Cuza

³² *Istoria României*, vol. IV, București, 1964, p. 318—319.

³³ D. A. Sturdza și alții, *Acte și documente...*, vol. VII, p. 307.

³⁴ G. G. Florescu, *Unele aspecte ale poziției internaționale a Țărilor Române în perioada Unirii*, în „Studii și cercetări juridice”, 1959, p. 167—168.

³⁵ Dan Berindei, *Quelques aspects de la politique étrangère des Principautés Unies; le problème de l'indépendance et de l'unité pleine et entière du peuple roumain (1859—1861)*, loc. cit., p. 399—400; vezi și D. Bolintineanu, *Călătoria domnului Principatelor Unite în Constantinople, București, 1860*, și G. G. Florescu, *La procédure de l'investiture et le cérémonial de la réception du prince régnant Cuza à Constantinople*, în „Studia et acta orientalia”, II (1960), p. 71—78.

ca domnitor al Principatelor Unite. Statul național român a refuzat să recunoască agenții consulare străini numiți fără asentimentul său și doar cu asentimentul Porții. În relațiile cu reprezentanții consulari ai puterilor străine s-a marcat, totodată, noua poziție a Principatelor Unite³⁶. Neconținut s-au depus eforturi, în același timp, pentru înlăturarea regimului jurisdicției consulare pe care reprezentanții puterilor o exercitau în virtutea unor tratate încheiate cu Poarta. De asemenea, a dispărut orice urmă de slugărnicie pe care o manifestaseră față de consuli slujbașii regimului regulamentar. Când consulatul general al Prusiei a transmis o notă Ministerului Justiției, aceasta a fost respinsă, deoarece nu a fost însoțită de o traducere în limba română³⁷.

Încă din 1859 n-a mai fost acceptată asistența dragomanilor consulatelor în camera de chibzuire a instanțelor judiciare, iar în Țara Românească s-a interzis căprarilor consulatului austriac să intre armați în pretoriul tribunalului³⁸. Totodată, au fost luate măsuri pentru a se impune meseriașii și comercianții supuși străini la plata patentei la care erau obligați meseriașii și comercianții români³⁹. Principatele Unite Române nu au putut să înlăture în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza regimul jurisdicției consulare, dar a fost realizată o substanțială limitare a acestui regim și o evidentă înlăturare a abuzurilor legate de existența sa.

Nu numai apărarea autonomiei a reprezentat o permanentă preocupare a statului național român după constituirea sa, ci, totodată, s-a acționat în așa fel încât problema independenței s-a impus cu acuitate ca o problemă ce *urma a fi radical rezolvată într-un viitor apropiat*. Relațiile cu Imperiul otoman au reflectat încă de la începutul domniei lui Alexandru Ioan Cuza noua situație ce se crease. Demnitatea a luat locul servilismului și raporturile concrete indicau limpede apropiatul sfârșit al dominației otomane asupra Principatelor. Când turcii au concentrat trupe în taberele militare de la Șumla și Varna, tergiversând totodată recunoașterea dublei alegeri, Principatele au strâns armatele celor două țări în tabăra de la Florești. Violările de frontieră de pe linia Dunării n-au mai fost tolerate și un număr de supuși turci au fost expulzați din Moldova când le-a expirat valabilitatea pașapoartelor⁴⁰. În afară de aceasta, Principatele Unite au cerut să li se respecte dreptul de stăpânire asupra brațului Chilia pînă la talveg și Comisia europeană a Dunării, în urma demersului românesc, a luat hotărîrea de a considera talvegul acestui braț al Dunării drept frontieră între Principate și Imperiul otoman. Tot-

³⁶ Dan Berindei, *Din începuturile diplomației românești moderne*, București, 1965, p. 167.

³⁷ *Ibidem*, p. 168.

³⁸ *Ibidem*, p. 168—169; A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. I, Iași, 1903, p. 124—125.

³⁹ Dan Berindei și I. Vlasiu, *Documente privind politica externă a Principatelor în anii Unirii (1859—1861)*, în „Studii”, XII (1959), nr. 1, p. 282.

⁴⁰ Dan Berindei, *Quelques aspects de la politique étrangère des Principautés Unies; le problème de l'indépendance et de l'unité pleine et entière du peuple roumain (1859—1861)*, loc. cit., p. 398—399.

odată, deși pînă în preajma dobîndirii independenței problema nu fusese rezolvată, Principatele au revendicat de la Poartă stăpinirea asupra unui număr de insule dunărene situate între Rusciuk și Vidin ⁴¹.

Vizitele pe care domnitorul Cuza le-a făcut la Constantinopol au evidențiat și ele stadiul noilor relații româno-otomane; cea dintîi a fost amînată timp de un an de la investitură, iar cea de-a doua, din 1864, a avut loc după ce un plebiscit intern confirmase actul de la 2/14 mai 1864, în intenția domnitorului fiind de a arăta limpede că astfel de vizite nu mai aveau *decît un caracter formal*. Reîntorcîndu-se în 1860 în țară, domnitorul ținuse să arate că nu săvîrșise decît „o simplă vizită de curtoazie” ⁴².

Noua poziție a Principatelor — îndeosebi față de Imperiul otoman — și-a găsit reflex și în faptul că Principatele au dus o acțiune fermă pentru apărarea drepturilor lor de a emite pașapoarte purtînd titulatura „Principatele Unite”. Protestînd contra abuzurilor unor autorități otomane care nu recunoșteau valabilitatea acestor pașapoarte ori le preschimbau cu altele otomane, lucru considerat de Ministerul de Externe de la București drept „illegalitate și necuviință”, Principatele Unite au obținut ca Poarta să recunoască dreptul lor de a emite pașapoarte și prin aceasta să condamne implicit preschimbarea lor prin altele otomane ⁴³.

Încheierea de convenții directe cu alte state, evitîndu-se intermediul Porții, a reprezentat o altă cale menită a afirma noua poziție a statului român și situația sa cvasiindependentă. S-au încheiat un număr de convenții de natură administrativă privind comunicațiile telegrafice și poștale, extrădările, desfășurarea acțiunilor judiciare etc. Era folosit orice prilej pentru a se negocia *direct*, ceea ce corespundea liniei politice dezvoltate de I. I. Filipescu, în calitatea sa de ministru de externe muntean, lui Costache Negri, agentul Principatelor pe lângă Poartă, la 15/27 noiembrie 1860: „După cum vedeți, raporturile internaționale cu statele vecine tind să consacre într-un fel independența noastră politică, căci în afara convențiilor telegrafice în chestiune, sîntem pe punctul de a încheia cu aceleași puteri «convenții» pentru extrădarea reciprocă a criminalilor, dezertorilor și vagabonzilor, pentru a contribui fiecare din partea sa la siguranța și la liniștea teritoriilor respective” ⁴⁴. Cu toată opoziția Porții, după negocieri inițiate în 1860, s-a încheiat în 1862 o convenție telegrafică între Principate și Austria. O convenție telegrafică între Principate și Rusia a fost semnată la 3/15 decembrie 1860, dar ea a intrat în vigoare în 1862, după ce fusese completată prin noi negocieri în 1861. A mai fost încheiat un aranjament poștal chiar cu Imperiul otoman și convenții de extrădare cu Serbia și Austria. Importantă a fost și aderarea Principatelor Unite la convenția telegrafică încheiată la Paris în primăvara anului 1865, aderare prin care statul național român se afirma ca subiect de drept

⁴¹ *Ibidem*, p. 400—401.

⁴² Vezi nota 36.

⁴³ Dan Berindei, *Din începuturile diplomației românești moderne*, p. 163—164.

⁴⁴ Dan Berindei și I. Vlasie, *Op. cit.*, p. 298.

internațional, alături de statele suverane⁴⁵. Această aderare a provocat un protest al Porții, ea apreciind că era vorba de o convenție „încheiată între guverne independente“⁴⁶ (subl. ns.). Era evident că tânărul stat național român folosea înțelegerile internaționale ca o cale de afirmare a năzuințelor sale spre independența deplină.

Un alt mijloc de afirmare a unei poziții politice neatîrnate și de pregătire a revendicării independenței depline l-au reprezentat pentru Principatele Unite încercările de a bate monedă și de a emite o decorație națională. Chestiunea monedei, care răspundea și unei neapărate necesități de natură economică, s-a pus chiar de la începutul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, ea intrînd între subiectele discutate de Vasile Alecsandri cu prilejul primei sale întrevederi cu Napoleon al III-lea, în februarie 1859. Deși problema emiterii unei monede naționale a fost pusă în vara anului 1860 de Vasile Boerescu în Adunarea de la București, deși peste un an Comisia Centrală de la Focșani a adoptat proiectul monedei naționale — al *Romanatului* — (unul dintre membrii acestui for legislativ apreciind hotărîrea luată „drept un act de mare suveranitate națională“) și deși la sfîrșitul anului 1861 o nouă lege căuta să traducă în viață problema baterii unei monede naționale, în fapt emiterea de monede n-a fost posibilă în cursul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, problema găsindu-și rezolvarea în perioada imediat următoare⁴⁷.

Nici problema instituirii unei decorații naționale, cu toate că ea apare ca o neconținută preocupare la conducătorii tînărului stat român, nu și-a găsit o rezolvare în cursul perioadei de organizare a statului național. Vasile Alecsandri a cerut lui Napoleon al III-lea încă de la începutul anului 1859 să îngăduie francezilor „să poată primi și purta decorațiile ordinului ce prințul Cuza are de gînd a institui“⁴⁸, pentru ca, cîteva luni mai tîrziu, tot el să propună înființarea unei decorații naționale purtînd numele de „Ordinul jerbei de aur“. Nici acest proiect, nici o nouă tentativă din 1861 și nici proiectul instituirii ordinului Unirii din ultima parte a domniei lui Alexandru Ioan Cuza nu au fost traduse efectiv în viață⁴⁹. Problema instituirii unei decorații naționale nu a putut fi rezolvată decît după dobîndirea independenței de stat depline a României. Dar important este — ca și în problema emiterii unei monede naționale — că și această problemă a fost pusă cu insistență în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, ea înscriindu-se evident ca o componentă a prologului însăși al Independenței.

Zilele de 5 și 24 ianuarie 1859 au constituit temeiul primei etape a unității statale a națiunii, dar ele au fost totodată *preludiile* Independenței

⁴⁵ Dan Berindei, *Din începuturile diplomației românești moderne*, p. 164—165.

⁴⁶ G. G. Florescu, *Unele aspecte ale poziției internaționale a Țărilor Române în perioada Unirii*, p. 170—171.

⁴⁷ Vezi Emil Vîrtosu, *Romanatul. Moneta lui Cuza Vodă, 1859—1864*, București, 1941.

⁴⁸ V. Alecsandri, *Trei convorbiri cu Napoleon III*, Ploiești, 1908, p. 31—32.

⁴⁹ Emil Vîrtosu, *Ordinul jerbei de aur. Un proiect inedit al lui V. Alecsandri*, în „Cercetări istorice“, Iași, XIII—XVI, 1940, nr. 1—2, p. 702—706; Dan Berindei, *Cuza Vodă și ordinul Unirii. O încercare de instituire a unei decorații naționale*, în „Revista istorică română“, XVII (1947), p. 98—106.

din 1877. În perspectiva istorică, cei șapte ani ai domniei lui Cuza reflectă pregătirea de pe pozițiile Unirii dobândite a înfăptuirii unei noi etape în istoria poporului român, *aceea a Independenței* de stat depline, căci Unirea și reformele indisolubil legate de ea au dat baza temeinică neatârării țării. Nu întâmplător, în 1866, într-o broșură potrivnică lui Cuza, se recunoștea de fapt însăși una din semnificațiile profunde în istoria României ale momentului pe care el îl reprezentase. „...Independența României — se arăta în broșură — este acum o chestiune înscrisă în dreptul public european și Europa trebuie să se pronunțe în această privință”⁵⁰. Era indirect un elogiu adus celui ce n-a simbolizat numai Unirea, ci și ideea de independență. Un deceniu mai târziu și la mai puțin de două decenii de la Unire, prin elanul patriotic al întregii națiuni și jertfa oștirii, *Independența de stat a României a devenit o ireversibilă realitate*.

⁵⁰ *Le Panславisme, le prince Couza, la Roumanie, le Rusie*, Paris, 1866, p. 45

Privire critică asupra unor concepții social-politice fascizante promovate de revista „Gîndirea“

MIHAI FĂTU

În bogatul context al concepțiilor filozofice și social-politice din perioada interbelică, care purtau, în ansamblul lor, amprenta tradițiilor de gîndire progresistă, raționalistă, specifice poporului nostru, și-au croit drum și unele curente și tendințe filozofice, estetice, sociologice de extremă dreaptă, fascizante, care au apărut ca o expresie ideologică a cercurilor politice ultrareacționare. Aceste curente și tendințe constituiau, în esență, o expresie, o manifestare a antagonismului dintre ideologia revoluționară a clasei muncitoare — marxism-leninismul — și cea reacționară, o formă a conflictului ireconciliabil dintre mișcarea revoluționară a maselor muncitoare și clasele exploataatoare, în-deosebi cercurile lor ultrareacționare.

În ansamblul acestor manifestări de extremă dreaptă revista „Gîndirea“ * a jucat un rol nefast.

Bine cunoscut este că gîndirismul ** s-a înfiripat și a evoluat în jurul revistei „Gîndirea“ (mai 1921 — iulie 1944). Întemeiată în mai 1921, la Cluj, sub redacția lui Cezar Petrescu și D. Cucu, „Gîndirea“ se dorea, inițial, o continuatoare a revistei Luceafărul ***. În „Cuvinte pentru drum“, cu care începe primul număr, fondatorii revistei anunțau că întrucît „țara are nevoie de lumina gîndirii cum a avut nevoie odinioară de gîndul consolator al Luceafărului“, prin această tribună se deschide o cale nouă „pentru cei scirbiți de politica vană, pentru cei dezamăgiți de făgăduieli și teorii căzute de la primul zbor ca păsările cu aripile tăiate“. Ca atare,

* Vezi în acest sens recenta exegeză a lui D. Micu, „Gîndirea“ și gîndirismul. Momente și sinteze, Editura Minerva, București, 1975.

** Acest curent, ce s-a manifestat în literatură, filozofie, estetică, ideologie, nu a avut un caracter omogen și a îmbrățișat o tematică foarte diversă, din care nu vom desprinde însă decît aspectul enunțat.

*** Revista „Luceafărul“ a apărut la Budapesta în iulie 1902, ca tribună de promovare a culturii, artei și literaturii românești, a intereselor naționale ale românilor din Transilvania, fiind editată aici pînă în septembrie 1906. Din octombrie 1906 și pînă în august 1914 apare la Sibiu, iar între ianuarie 1919 — mai 1920 la București. Condusă de Al. Ciurea, O. Goga și Oct. Tăzlăuanu, revista a avut printre colaboratori nume de prestigiu, cum au fost: I. Agârbiceanu, E. Lovinescu, L. Rebreanu, M. Sadoveanu.

potrivit acestei declarații-program, „Gîndirea“ tindea să reunească oameni de cele mai diverse orientări politice și culturale ; ea nu-și propunea să promoveze ferm anumite principii sau tendințe literar-artistice, sociale, să se constituie în purtătorul de cuvînt al unei anumite școli existente în cîmpul vieții spirituale românești. În virtutea concepției că „Pe drumul gîndirii, fatal, fiecare e răzleț și izolat“, acest drum fiind „deschis altul pentru fiecare“, se trăgea concluzia, cu valoare orientativă, că ineluctabil fiecare călător „va ajunge acolo unde puterile sale sînt în stare să-l aducă“¹.

Acceptarea eclectismului ca bază de pornire a reprezentat slăbiciunea fundamentală a noii publicații, terenul care a facilitat germinarea de idei politice, filozofice, sociologice, estetice de extremă dreaptă, dominante și caracteristice pentru fizionomia revistei în anii următori. În acest mod a fost posibilă afirmarea în coloanele revistei, alături de creații de autentică valoare spirituală, aparținînd unor personalități de prim rang ale culturii românești, și a unor concepții retrograde, surse de inspirație și alimentare pentru arsenalul ideologic al fascismului, al legionarismului. Ca atare, fenomenul gîndirist nu poate fi surprins și reconsiderat dintr-un singur unghi de vedere și raportat numai la anumite domenii ce au constituit obiect de preocupări pentru revistă.

Analiza diferențiată și de adîncime a fenomenului gîndirist este reclamată și de faptul că în evoluția ei, pînă în iulie 1944, revista „Gîndirea“ a cunoscut o continuă metamorfoză lăuntrică, care a deplasat-o, treptat dar evident, spre manifestări social-politice și filozofice de extremă dreaptă, condeiilor de mare forță creatoare în planul artistic fiindu-le tot mai mult preferate cele ale promotorilor unor concepții mistico-religioase, obscurantiste, anticomuniste, fascizante. Ca urmare, și mai cu seamă după ce Nichifor Crainic devine doctrinarul, conducătorul spiritual al „Gîndirii“ (1926), gîndirismul se transformă într-un curent ce promovează în mod fățiș ideologia fascistă, antidemocratică, anticomunistă, punîndu-se implicit în slujba cercurilor politice ultrareacționare, interesate în antrenarea României în planurile economice, militare și politice ale Germaniei naziste și Italiei fasciste. Și întrucît aceasta a fost dominantă conduitei „Gîndirii“ într-o perioadă de gravă încercare pentru poporul român, cînd i-au fost puse în grea cumpănă independența și suveranitatea națională, inclusiv ființa statală, vom încerca detașarea și caracterizarea cîtorva coordonate, de ordin politic și ideologic, pe care a evoluat această revistă.

Comandamentul suprem al „Gîndirii“, pe plan ideologic-politic, l-a constituit anticomunismul, combaterea marxismului, atît ca știință transformatoare, menită să contribuie la revoluționarea societății umane în favoarea celor mulți și obidiți, cît mai ales ca practică social-politică concretă a proletariatului. În combaterea marxismului, spre deosebire de reprezentanții altor curente social-politice și filozofice idealiste, burgheze. „gîndiriști“ * nu s-au situat pe poziții cît de cît raționale, însoțite de o

¹ „Gîndirea“, anul I, nr. 1, 1 mai 1921.

* Avem în vedere, în această accepțiune, numai pe acei colaboratori ai „Gîndirii“ care au fost promotorii și adepții orientării fasciste legionare : Nichifor Crainic, Mihail Polihroniade, Emil Cioran, Nicolae Roșu, Vasile Băncilă, Al. Busuioceanu, Radu Gyr etc.

argumentație de o minimă decență științifică, ci au recurs la falsificarea vizibilă, sfidătoare a tezelor marxiste, la un verbaj specific ideologiei fasciste, denigrator, subiectiv, cu invective, exprimând fățiș interesele cercurilor politice ultrareacționare *. Abordînd probleme social-politice de fond privitoare la geneza și menirea istorică a ideologiei revoluționare a proletariatului, mentorul „Gîndirii” încerca, în articolul *Titanii ateismului*, în 1934, să susțină că marxismul nu ar fi apărut ca un răspuns și o necesitate a luptei de clasă a proletariatului împotriva burghezei, împotriva nedreptelor rînduiri social-politice, bazate pe exploatarea capitalistă, ci doar ca o reacție împotriva creștinismului **. Adept și promotor al filozofiei idealiste, mistico-obscurantiste, Nichifor Crainic reproșa deopotrivă marxismului faptul că demonstrează primatul materiei asupra conștiinței, a ideii, că afirmă unitatea materială a lumii, că susține existența unei prăpastii între exploatați și exploataitori. Premeditat, de pe pozițiile unui anticomunism exacerbat, el denatura atitudinea marxismului față de valorile spirituale ale umanității. Vulgarizînd concepția marxistă cu privire la raporturile dintre materie și conștiință, dintre material și spiritual, Crainic afirmă tendențios că potrivit materialismului istoric în societate „nu există nici un îmbold creator în afară de interesele materiale” ale omului și că toate „valorile idealiste pe care le-a creat geniul omenesc — artele, filozofia, credințele — sînt declarate simple excrescențe parazitare pe trupul materialismului istoric”. Ceea ce-l neliniștea cel mai mult pe fostul Ion Dobre era materializarea teoriei marxiste a revoluției proletare — instaurarea puterii clasei muncitoare, faptul inevitabilității „victoriei exploataților prin dictatura proletariatului”. Pe aceeași linie, de prezentare falsă și calomnioasă a marxismului, N. Crainic afirmă ideea aberantă că prin revoluția proletară „se înțelege masacru în masă a tot ce nu e proletar” ². Evident, el nu se rezumă la a combate marxismul doar în sfera teoriei, ci avansează și soluții politice menite a evita deznodămîntul confruntărilor sociale, previzionat de marxism. În acest sens Crainic manifestă deosebită admirație pentru creația lui Mussolini — statul fascist italian —, stat care „prin organizarea corporatistă a societății naționale, organizare la baza căreia stă sociologia creștină... dă o lovitură de moarte (sic!) marxismului proletar...”, grăbindu-se să proclame că acesta însemna, în fond, sfîrșitul experienței istorice a puterii celor ce muncesc. Gîndirismul — prin reprezentanții la care ne referim — s-a ridicat nu numai împotriva ideologiei și practicii revoluționare a proletariatului, ci și împotriva democrației burgheze ca mod de organizare și conducere a societății, caracterizînd-o drept „o trădare a intereselor permanente ale românismului”, calificare ce decurgea din faptul că principiile democrației burgheze contraveneau etnocrației corporatiste ³. Pentru a fundamenta teoretic necesitatea reorganizării statului român potrivit princi-

* Socotim nejustificată calificarea pe care o face D. Micu atunci cînd privește anticomunismul lui N. Crainic prin prisma limbajului de „discurs electoral pentru ciomăgași”, cînd, în fapt, acesta a atacat marxismul în aspectele sale fundamentale, exprimînd în mod limpede concepții antimarxiste (*Op. cit.*, p. 195).

** Prin marxism, perora N. Crainic, „armata de ieniceri (sic!) ai proletariatului mondial... dă în zilele noastre ultimul și cel mai singeros asalt, din cîte cunoaște istoria, împotriva bisericii creștine”.

² „Gîndirea”, anul XIII, nr. 7, noiembrie 1934.

³ „Gîndirea”, anul XVII, nr. 4, aprilie 1938.

piilor ordinii fasciste, Crainic a încercat să acrediteze ideea, din nou fără argumente, că teoria marxistă a claselor sociale din societatea burgheză, bazată pe existența unui profund și fundamental antagonism social, ar fi doar o „născocire“ menită să declanșeze „un război social“, să ducă la „izbucnirea catastrofelor revoluționare prin care se prăbușesc statele naționale“⁴.

Respingerea teoriei marxiste în acest plan, ca nevalidă, nu l-a împiedicat pe Crainic, pe de altă parte, ca luînd în serios realitatea conflictului permanent din societatea burgheză să ajungă la concluzia, evident tot deformantă, că clasele sociale constituie cel mai grav pericol pentru existența națiunii, întrucît confruntările sociale dintre acestea ar distruge, în optica sa, națiunea însăși. Singura soluție de salvare era, nu înlăturarea bazei antagonismului social, ci cea oferită de sociologia corporatistă, fascistă — organizarea statului potrivit principiului după care națiunea burgheză este un tot organic, fără clase și antagonisme de clasă, fără luptă lăuntrică, izvorită din cerințele legice ale dezvoltării sociale, fără conflicte politice, o națiune diferențiată doar prin profesii și în-deletniciri. Care era, așadar, antidotul oferit de Crainic, menit să împiedice transformările structurale în domeniile social-politic, spiritual, ce urmau a se înlăptui potrivit teoriei marxiste a revoluției sociale? Acesta nu era altul decît fascismul, cu întreg cortegiul de reorganizări statale economice, sociale, politice, religioase, în sensul cel mai reacționar. Dacă în concepția lui Crainic „statul proletar apare ca o ultimă consecință a falsei teorii (marxiste — *n.n.*) a claselor (...), statul totalitar e o inovație“. Aceasta întrucît el „are la temelie o nouă viziune sociologică, opusă teoriei claselor: viziunea corporatistă“. Și, din nou grăbit în a formula decizii istorice sentențioase, Crainic conchide că „prin această fundamentală deosebire de structură socială (dintre statul proletar și cel fascist — *n.n.*) statul proletar apare ca un final de epocă, finalul democrației, iar statul fascist ca un început de epocă“⁵.

Într-un asemenea eșafodaj de idei este firesc ca existența partidelor politice în cadrul societății românești, cu formă de organizare democratică, să fi fost socotită a fi, în fond, „o simplă fază pregătitoare a revoluției marxiste“ și, pentru a stăvili o astfel de evoluție, „gîndiriștii“ preconizau ca unic remediu instaurarea dictaturii fasciste.

Atacul împotriva rînduielilor democratice a început să-și facă loc în revista „Gîndirea“ în martie 1933, adică imediat după venirea nazismului la putere în Germania. În *Note asupra crizei tehnice a parlamentarismului aiurea și la noi*, Mihail Polihroniade formula drept avertisment ideea că eșichierul politic difuz din România acelor ani ar fi constiuit un pericol pentru orînduirea socială existentă, întrucît nu putea asigura guverne de „autoritate“ care să exercite puterea în stat. De aceea, scria el, „dacă viața noastră politică va evolua în viitor tot pe teren parlamentar, și dacă nici un curent puternic — cazul hitlerismului în Germania — nu va veni să tulbure evoluția electorală normală, atunci vom avea de suferit tot cortegiul de dificultăți inerente crizei tehnice a parlamentarismului“. Dar, afirma același autor, de data aceasta cu optimism, în societatea românească se acumulasera deja factorii necesari pentru „o reformă

⁴ Ibid.

⁵ Creștinismul și fascismul, în „Gîndirea“, anul XVI, nr. 3, martie 1937.

radicală a statului“, în sensul înlăturării parlamentarismului⁶. De altfel, între repudierea parlamentarismului burghez, de către colaboratorii fasciști ai „Gîndirii“ și teza lui Corneliu Zelea Codreanu, căpetenia legionarismului, „admit orice sistem în afara democrației“⁷, exista, după cum se vede, o deplină concordanță.

În slujba țelului lor politic — instaurarea unui regim de dictatură fascistă, conceput ca un instrument sigur de menținere și apărare a ordinii capitaliste — „gîndiriștii“ au exploatat misticismul unei părți a populației, cu o conștiință mai înapoiată, datorită condițiilor de incultură, pentru cîștigarea de adepți. Astfel, ca teolog, Nichifor Crainic și-a concentrat atenția asupra fundamentării doctrinei fasciste pe baze mistico-religioase, încercînd să acrediteze o legătură causală între creștinism și fascism, între creștinism și statul totalitar fascist. În acest spirit, pentru a demonstra că organizarea societății umane nu are nici un temei de ordin obiectiv, material, Crainic pune relațiile dintre oameni în statul fascist în legătură exclusivă cu religiozitatea omului; acest stat ar realiza, chipurile, „o formă de așezămint al vieții integrale în care toate tendințele contrarii (contradicțiile de clasă — *n.n.*) apar armonizate și ierarhizate sub autoritatea spiritului“. Și pentru a nu se menține doar în sfera unor constatări „teoretice“ Crainic își definește limpede și fără echivoc mesajul propagandistic al unor atare puncte de vedere. Astfel, afirmă el, în contextul noii organizări statale fasciste, ale cărei baze de organizare „izvorăsc din tainele duhului“, „Lucrătorul, în sfîrșit, abrutizat de sîngeroasa viziune orizontală a marxismului, poate deschide ochii și privi o soartă ce se îmbunează altfel decît prin tăierea (sic!) capetelor burgheze“⁸.

Angajat plenar în postura de „ctitor“ al fizionomiei „omului nou“, omul statului fascist, deposedat de orice fărîmă de conștiință a locului său de asuprit și exploatat în angrenajul realităților capitaliste, Crainic, sintetizînd chintesența ideilor sale social-politice, susține cu fireasca candoare a celui ce se voia îndrumătorul spiritual al națiunii, că în statul fascist „suprema libertate a unui ascet, a unui mistic, a unui erou duhovnicesc, este aceea de a ajunge organ pasiv al voinței dumnezeiești“. Aducînd elogii lui Mussolini, care, cu „brațul de oțel“, a suprimat toate partidele — liberale, socialiste, comuniste, precum și liber cugetarea —, Crainic își exprimă admirația față de gestul acestuia de a fi „reinstaurat“, prin ideologia și organizarea de stat fascistă, pe Isus Hristos în inima poporului italian⁹.

În finalul reflecțiilor sale Crainic era de părere că „mai mult decît oricare altă țară, România are nevoie de o asemenea transformare morală în adîncul ei sufletească“. O Românie fascistă — acesta era țelul nedisimulat al ideologiei promovate de mentorul „Gîndirii“. De pe această platformă „teoretică“ el calomnia socialismul, susținînd că întrucît statul proletar este ateu, iar propaganda sa oficială se întemeiază pe principiile

⁶ „Gîndirea“, nr. 3, martie 1933.

⁷ M. Fătu, I. Spălățelu, *Garda de fier — organizație teroristă de tip fascist*, Editura politică, București, 1971, p. 80.

⁸ „Gîndirea“, anul XIV, 4 aprilie 1935.

⁹ *Ibid.*

materialismului istoric, „religia este alungată din stat, din societate și extirpată cu cleștele din sufletul omului... Nimicirea altarelor, masacrarea credincioșilor — afirmă Crainic — fac parte din propaganda ateizantă. Dacă nu poți distruge credința, mijlocul cel mai sigur e să distrugi pe credincioși“¹⁰.

Tiradele la adresa rolului religiei și al fascismului în reorganizarea socială aveau ca scop transformarea omului dintr-o ființă liber-cugetătoare într-una îndobitocită, executor docil, irațional, mecanic al ordinelor dictatorului suprem. Educat în cultul sfinților, al fricii de puterea supremă dumnezeiască, omul trebuia să devină în final o ființă care să fie gata „de a renunța la propria libertate“ și a se contopi cu voința lui Dumnezeu și a statului totalitar. „Nici ordinele monahale și nici disciplina militară nu vor altceva“¹¹ — recunoaște Crainic, referindu-se la simbioza dintre creștinism și fascism. În această privință el formulează rezerve față de fascismul german pentru faptul că, deși religios, nu acorda religiei locul cuvenit în organizarea statului, nu-și integra în mod absolut religia, ca cel italian¹².

Pledoaria pentru transformarea omului, prin religie, într-o unealtă docilă, incultă și insensibilă la realitățile vieții a găsit unul dintre cei mai fervenți susținători în Nae Ionescu. Intemeietor al trăirismului, concepție irațională, idealistă, mistică, Nae Ionescu pornea de la premisa că omul este neputincios în a cunoaște „absolutul“, deoarece absolutul era însuși Dumnezeu, de care se ocupă religia și care, spre deosebire de știință, nu demonstrează, ci pretinde credință. În articolul *Juxta Crucem*, Nae Ionescu argumenta necesitatea ingenuncherii neputincioase a omului în fața lui Dumnezeu, în fața tuturor fenomenelor, la care el se raportează, fără a încerca să le explice și să le înțeleagă. Aceasta întrucât „Ceea ce există nu are nevoie de justificare, nici de fundare teoretică“.

Plecînd de la această premisă falsă, Nae Ionescu construiește un raționament, care ajunge, în final, să exalte moartea. Astfel, după opinia sa, omul s-a născut cu păcatul originar, care există, deci, „ontologic“¹³. Primul om a păcătuit atunci cînd a încercat să cunoască „absolutul“, pe Dumnezeu. Spre deosebire de dogmele religiei, ideologul fascist considera că răul a fost comis în virtutea unei slăbiciuni intrinsece omului, și nu printr-o intervenție din afară a vreunui factor al răului — diavolul. Ca urmare, posibilitatea păcatului preexistă în om și orice ar face acesta nu se poate desprinde de păcat, al cărui prizonier rămîne toată viața, purtînd în sine durerea dată de puterea divină. După Nae Ionescu, existența omului este sinonimă cu durerea, cu suferința, iar „evasiunea din suferință“ este echivalentă cu smulgerea din realitate. Pentru a putea rămîne în matca acestei realități, omul trebuie să admită faptul că „durerea însăși poate deveni un izvor de nesfîrșită bucurie“, cu alte cuvinte, el trebuie să găsească în durere un „tovarăș iubit și fericitor“, durerea fiind în ultimă instanță „drumul mîntuirii“.

În acest mod cultul morții, una dintre cele mai barbare laturi ale ideologiei fasciste de pretutindeni, a fost fundamentat „teoretic“ în pagi-

¹⁰ „Gîndirea“, anul XVI, nr. 3, martie 1937.

¹¹ *Ibid.*

¹² „Gîndirea“, anul XIV, nr. 2, februarie 1935.

¹³ „Gîndirea“, nr. 4, aprilie 1927.

nile „Gîndirii“. Deosebit de elocvent este în această privință articolul lui Emil Cioran, *Insemnări despre moarte*. Autorul cheamă în mod deschis oamenii să renunțe la „preocupările superficiale și inteligente“ și să conștientizeze faptul „că este infinit mai importantă problema suferinței decît a silogismului“. La moarte — subiectul preferat — trebuie să se gîndească într-un mod viu, prin parcurgerea unei experiențe a agoniei. Pentru a avea această experiență, spunea Cioran, oamenii trebuie să sufere, să fie copleșiți de durere. De aici urmează, firesc, concluzia dezumanizantă, potrivit căreia „oamenii sănătoși, normali... nu au o experiență a agoniei și nici senzația morții“, deci ei trăiesc o existență împotriva propriei firi umane. Este nevoie, în virtutea acestei concepții morbide, ca omul să se pătrundă de faptul că spectrul morții trebuie să-l însoțească de-a lungul întregii vieți, pentru a-și pregăti treptat și conștient — nu naiv — intrarea în moarte. Experiența agoniei îl ajută pe om să trăiască sentimentul că fiecare pas în viață este un pas în moarte ¹⁴.

Tezele fundamentale ale cultului morții, dezvoltate pe parcurs, vor fi limpede și clar formulate în revista „Gîndirea“ în octombrie 1939, adică atunci cînd omenirea, aruncată în vîltoarea războiului, trebuia convinsă de către ideologii fasciști să sfideze viața, să accepte fără voință de împotrivire moartea. Astfel, în editorialul din nr. 8 al revistei, din octombrie 1939, la care ne vom referi, după ce se proslăvește apariția și formarea „omului nou“, al așa-zisei revoluții fasciste, revoluție „spirituală“, se afirmă cu claritate: „Pentru omul spiritualității noi (fasciste — *n.n.*) suferința nu mai este ca pentru ceilalți oameni, un scandal. Dimpotrivă, suferința este o stîncă ce îi apasă sufletul, o stîncă care îl leagă profund de izvoarele ființei. Este o linie de ghiață care dă omului nou conștiința vie, sensul mai clar al vieții, adică de a nega suferința, de a accepta sacrificiul suprem“. Și aceasta, pentru că „De această etică a sacrificiului se leagă sensul morții“ ¹⁵. De la aceste postulate aberante la cunoscutele precepte legionare potrivit cărora „fascismul nu crede în posibilitatea fericirii pe pămînt“, iar „cel mai frumos aspect al vieții legionare este moartea“, care „rămîne supremă țintă...“ ¹⁶ nu există nici o distanță. Dimpotrivă, gîndirismul ne apare ca o punte spre legionarism.

Aceste idei, promovate de „Gîndirea“, aveau să o înscrie definitiv în rîndul instrumentelor ideologice ale fascismului. În noiembrie 1938, cînd Germania nazistă își zăngănea armele în văzul întregii lumi, „Gîndirea“ publică un amplu articol, semnat de Vasile Băncilă, intitulat *Omul și războiul*, în care se încearcă fundamentarea, din punctul de vedere psihologic, a ideii iminenței războiului, a caracterului său fatal. Reluînd tezele ideologiei naziste, Băncilă susține că războiul rezidă în însăși particularitățile psihologice ale ființei umane. „Existența eului... adică eu ca centru subiectiv de orgoliu sau cel puțin atitudine... care face din persoana proprie o realitate unică în existență, menită oarecum ca totul să i se închine“ ¹⁷, stă la originea unei trăsături specifice structurii umane, manifestată prin setea de putere, prin tendința de despotism. Ca atare, inițiativa trebuie cedată „marilor dictatori (Hitler și Mussolini — *n.n.*)

¹⁴ „Gîndirea“, nr. 4, aprilie 1933.

¹⁵ „Gîndirea“, anul XVIII, nr. 8, octombrie 1939.

¹⁶ M. Fătu, I. Spălățelu, *Op. cit.*, p. 86.

¹⁷ „Gîndirea“, anul XVII, nr. 9, noiembrie 1938.

pentru ca aceștia să aplice forța oamenilor care doresc forța“. Și, astfel, războiul devine nu numai inevitabil, dar și salvator pentru omenire. Într-o atare concepție forța nu este condamnată pentru faptul că generează conflicte armate; dimpotrivă, este considerată creatoare de istorie. Băncilă susținea că forța, destinată de om satisfacerii aspirațiilor naturale de putere, rezultă din surplusul de energie pe care acesta o are peste cea necesară existenței lui. Acest surplus este investit în conflicte militare, în război. Pornind de la această premisă, articolul în discuție formula concluzia finală, profund fatalistă, potrivit căreia „lupta e eternă, războiul se va transforma dar nu va dispărea niciodată decât doar cu omul“, pentru că „ființa umană e și ea o expresie a forței universale care curge și în om și caută efecte cât mai sigure“.

Apologia războiului, conceperea lui ca formă și mijloc de rezolvare a problemelor litigioase între state și popoare este reluată de „Gîndirea“ în octombrie 1939, adică în luna imediat următoare declanșării de către Germania nazistă a celui de al II-lea război mondial, în editorialul intitulat *În fața războiului*¹⁸. Înscriindu-se pe coordonatele de fond formulate de Vasile Băncilă, noua luare de poziție a „Gîndirii“ în problema cea mai gravă cu care se confrunta atunci omenirea — războiul — face un pas înainte, în sens negativ, evident și categoric. De data aceasta războiul este considerat ca „supremul refugiu al rațiunii omenеști (*subl. ns.*) în momentul cînd argumentele nu mai au nici o putere pentru părțile în litigiu“¹⁹. El nu mai este, deci, numai un act fatal, predestinat, ci unul pretins rațional.

Formulînd aceste raționamente, „Gîndirea“ evită să califice într-un anume mod războiul declanșat de Germania nazistă. În schimb, îl justifică prin aceea că Societatea Națiunilor nu a reușit „să instituie deasupra tuturor o rațiune universală valabilă și o justiție egală pentru toți“. Și aceasta dintr-un motiv esențial — pentru că este întemeiată pe rațiunea umană. Or, „A clădi o pace pe asemenea temelie — se remarcă în editorial — e tot una cu a zidi un palat în aer, rezimat pe spatele avioanelor de bombardament“²⁰. Principial Societatea Națiunilor ar fi putut reuși numai dacă s-ar fi bazat pe „o comunitate religioasă... căci singură religia poate da temeiul de transcendent, adică temeiul suprarățional“. În concluzie, rațiunea este declarată neputincioasă în fața unor astfel de sarcini, cum este triumful păcii, mijloacele oferite de religie fiind socotite superioare acesteia. Lăsînd la o parte iraționalismul pe care-l incumbă o atare aserțiune, remarcăm că ea nu reprezintă altceva decât o apărare *de facto* a poziției Germaniei naziste, o încercare de a abate atenția de la cauzele reale ale conflagrației, prin subterfugii teoretice obscurantiste.

După cum se știe, împingerea României în brațele Germaniei naziste și în războiul hitlerist împotriva U.R.S.S. a adus daune grave țării noastre, a pus în primejdie existența României ca stat național de sine stătător. Referindu-se la politica expansionistă a celui de al treilea Reich, căreia i-a căzut victimă și România, tovarășul Nicolae Ceaușescu remarca, în cuvîntarea rostită la adunarea festivă din Capitală consacrată împlinirii a 30 de ani de la victoria asupra fascismului și a 98 de ani de la cu-

¹⁸ „Gîndirea“, anul XVIII, nr. 8, octombrie 1939.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*

cerirea independenței de stat a României, că politica imperialistă de dominație mondială și asupra a altor popoare, de reîmpărțire a lumii în sfere de influență, care a dus la cel de-al doilea război mondial, „s-a reflectat în mod pregnant în aspirațiile Germaniei hitleriste la dominație mondială. Dacă fascismul — subliniază secretarul general al partidului nostru — a reprezentat dictatura celor mai reacționare forțe ale claselor exploatare, hitlerismul a reprezentat totodată cea mai brutală formă de subjugare, dominare și asupra a altor popoare“. Datorită politicii de trădare a intereselor naționale promovată de cercurile cele mai reacționare ale burgheziei și moșierimii, a Gărzii de fier, în condițiile izolării României pe plan mondial și a ciuntirii sale teritoriale, țara noastră a fost ocupată de trupele germane, începând cu octombrie 1940, ea fiind transformată într-o bază de aprovizionare a Germaniei hitleriste și atrasă în războiul dus de aceasta împotriva U.R.S.S. În concepția strategică a nazismului, care preconiza realizarea, după război, a așa-numitului „spațiu vital“, ceea ce însemna transformarea întregii Europe într-un singur sistem economico-politic dominat de imperialismul german, România urma să fie printre primele și cele mai afectate victime. Aceste planuri morbide au fost slujite cu fidelitate și de revista „Gîndirea“, prin mentorul ei spiritual, Nichifor Crainic și discipolii săi.

Folosind prilejul apariției lucrării „teoreticianului“ nazist Walter Hofman, *Rumänien von heute (România de azi)*, „specialist“ în problemele „spațiului dunărean“, Nichifor Crainic își etalează propriul său punct de vedere cu privire la așa-numitul „determinism geografic în relațiile economice și politice“, ce pleda în modul cel mai direct pentru intrarea României în „spațiul vital“ preconizat de nazism. După Crainic, „spațiul vital“ era „o unitate geografică internațională, înlăuntrul căreia statele conlocuitoare se întregesc reciproc prin ceea ce le prisosește și ceea ce le lipsește, sub acțiunea organizată și condusă unitar“²¹. Un exemplu de „spațiu vital“ îl constituia — după Hofman și Crainic — zona sud-est europeană a Dunării, care urma să fie organizată potrivit planurilor celui de al treilea Reich. Orice încercare a vreunui stat din această zonă de a-și organiza viața economică, socială și politică internă pe baza altor principii și „în combinații depărtate“, după exemplul oferit de Mica Înțelegere, este declarată de Crainic ca fiind sortită eșecului, deoarece ar reprezenta experiențe și încercări „artificiale“, „împotriva naturii“, ce pot fi primejduite în fiecare moment²².

Rolul de factor dominant în acest „spațiu vital“ trebuia să revină, evident, Germaniei naziste, „cel mai mare și mai puternic stat dunărean“, întrucît „un spațiu economic sud-est european nu se poate concepe în afară de ea și cu atît mai puțin împotriva ei“. Mai mult, spune Crainic, acest rol rezulta cu necesitate chiar „din datele imediate ale naturii“. După ce postulează, deci, această așa-zisă ordine naturală, logică, în numele ei

²¹ „Gîndirea“, anul XX, nr. 10, decembrie 1941, p. 573.

²² *Ibid.*

trece la amenințări lipsite de orice echivoc. „Statele care s-au sfărîmat în jurul nostru în ultimul timp — afirmă el — au păcătuit contra naturii creîndu-și o poziție artificială intentabilă. Statele care s-au salvat au făcut-o fiindcă au intrat în ordinea naturii care este spațiul vital călăuzit de Germania“²³. Așadar, ori „salvate“ în „spațiul vital“ condus de Germania nazistă, ori „sfărîmate“ pentru refuzul de a se supune acestei noi ordini geopolitice — o altă alternativă nu exista pentru statele din zona Dunării, inclusiv pentru România. Această „perspectivă iminentă“ este formulată limpede de către Nichifor Crainic: „În cadrul larg al acestei concepții despre spațiul vital dunărean e considerată România. Aderarea ei la pactul tripartit înseamnă totodată că România, ieșind din era construcțiilor internaționale hibride (aluzie falsă la politica externă promovată de țara noastră în perioada interbelică — *n.n.*), se recunoaște pe sine (cercurile reacționare și ultrareacționare o recunoșteau — *n.n.*) ca făcînd parte integrantă din organismul geopolitic al spațiului economic german“²⁴. Mentorul „Gîndirii“ observă cu un evident sentiment de satisfacție faptul că în lucrarea citată Hofman demonstrează, „Începînd cu agricultura, la fiecare ramură de bogăție naturală și industrială... ce poate cîștiga (România — *n.n.*) din colaborarea cu Germania“²⁵, că sînt relevate, de asemenea, „avantajele“ deosebite care, chipurile, ar fi rezultat „din schimburile firești regulate de sistemul economic al spațiului vital“²⁶.

Prin aceste reflecții Crainic saluta cartea ca pe un „stimulent în spiritul constructiv și nou al vremii“, acceptînd și îmbrățișînd chiar rolul rezervat României, de a fi o colonie nazistă, sursă de materii prime și piață de desfacere pentru Germania nazistă. Renunțarea la independența și suveranitatea națională, iată „mesajul“ real, pe care „Gîndirea“ și Crainic îl lansau într-unul din momentele cele mai dramatice prin care a trecut poporul nostru. Acest „mesaj“ era, de altminteri, o parte integrantă a unei concepții consecvent vehiculate de doctrinarii „Gîndirii“, admiratori ai fascismului. După aruncarea țării în războiul hitlerist în coloanele „Gîndirii“ sînt promovate, sub semnătura lui Crainic și a discipolilor săi, idei aflate în cea mai flagrantă contradicție cu realitățile istoriei noastre, de tipul afirmației: „Führerul german s-a înscris în istorie printre ctitorii României“²⁷. Luîndu-și dorințele drept fapte, Crainic se grăbea să afirme că România intrase „definitiv“ în Europa nouă „așa cum o gîndește cuceritorul continentului, Adolf Hitler“²⁸, mulțumit că poate spune despre sine și despre acoliții săi că se numără printre cei ce și-au închinat „cei mai grei ani din viața noastră de scriitori“ pentru o astfel de orientare în politica României.

²³ *Ibid.*

²⁴ *Ibidem*, p. 574.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *Ibidem*, p. 575.

²⁷ „Gîndirea“, anul XX, septembrie 1941, p. 337.

²⁸ *Ibidem*, p. 340.

Aria problematicei abordată de „Gîndirea” — care a slujit nemijlocit la zămisirea ideologiei legionare în România — este, evident, mult mai largă decît cea pe care am evocat-o aici. Noi ne-am oprit însă numai asupra acelor coordonate din ideologia gîndiristă care au intrat, aproape aidoma, în arsenalul ideologic al legionarismului, ceea ce atestă rolul nociv, nefast, jucat de această publicație în istoria națională a României. Prin aceste concepții revista „Gîndirea” și conducătorul ei spiritual Nichifor Crainic, ceilalți doctrinari profasciști au pregătit, sub aspectul psihologic și cultural, terenul ascensiunii forțelor de extremă dreaptă, legionare în viața politică, instaurării regimului de dictatură militară-fascistă, antrenării țării în planurile agresive ale celui de al treilea Reich, în războiul hitlerist, cu întregul cortegiu de suferințe la care a fost supus poporul român. Și chiar dacă Nichifor Crainic „s-a desolidarizat de legionari, le-a înfierat crimele cu indignare” — după cum constată D. Micu în recenta sa lucrare ²⁹ — „Gîndirea” și principalul ei doctrinar rămîn *fără echivoc* responsabili morali inclusiv pentru crimele comise de legionari, întrucît ideologia și politica ce au creat climatul intern al terorii legionare au fost produsul nemijlocit și al paginilor „Gîndirii”, a condeielor lui Crainic, Nae Ionescu, Emil Cioran, celorlalți ideologi fascizanți deveniți frecvenții publicației.

Necesitatea demascării unor atari concepții este reclamată de rolul profund reacționar, de caracterul antiuman, de tendința de a opri cursul progresului social-politic, al legităților obiective ale dezvoltării societății. De aceea lupta ideologică nu trebuie să înceteze nici o clipă, întrucît atunci cînd nu se exercită înfrîurirea ideologiei revoluționare, progresiste, apar și cuceresc teren concepțiile retrograde. „Nu trebuie să uităm nici un moment — remarcă în această privință secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu — că dacă fascismul anilor 1930—1940 a putut să cucerească puterea într-un șir de țări, aceasta s-a datorat tocmai faptului că s-a dat dovadă de îngăduință, cîteodată chiar de nepăsare față de asemenea concepții retrograde, reac-

²⁹ D. Micu, *Op. cit.*, p. 245. Sîntem evident de acord cu ideea, afirmată de autor, potrivit căreia doctrinarul „Gîndirii” a exprimat „oroare față de bestialitatea în expresie frustă, materială”. Numai că luarea publică de poziție împotriva atrocităților Gărzii de fier avea loc după ce, ani în șir, îndemnase și justificase prin toată publicistica sa tocmai asemenea fapte. De aceea nu putem împărtăși opinia lui D. Micu că repulsia lui Crainic împotriva crimelor legionare era „reală și organică”. De altfel, o atare justificare este în profund dezacord cu tot ceea ce însuși autorul demonstrează pe parcursul lucrării. Citarea la subsol a unei scrisori a lui Crainic către Gh. Cunescu, din septembrie 1968, prin care acesta mimează rolul de victimă a „barbariei legionare”, nu justifică deloc aprecierea lui D. Micu, potrivit căreia scrisoarea, ce „evocă un moment și o formă a luptei studențești antilegionare... atestă că (Crainic — *n.n.*) simpatizase cu această luptă” (p. 246). Și aceasta nu numai din simplul motiv că scrisoarea a fost redactată după aproape trei decenii în care istoria condamnase fascismul și pe susținătorii lui, ci pentru că Crainic rămîne, fără putință de tăgadă, după cum atestă faptele și nu vorbele spuse de acesta ulterior, unul din părinții spirituali ai celei mai teroriste mișcări fasciste din țara noastră — Garda de fier.

ționare, barbare“³⁰. De aceea, analiza științifică, obiectivă a moștenirii noastre culturale cere, concomitent cu relevarea a tot ceea ce a fost prețios și rămîne în patrimoniul valorilor naționale și universale, și demascarea severă a acelor manifestări care s-au înscris ca retrograde și periculoase, contrare intereselor progresului. Această analiză decantată și de adîncime se impune și în cazul unui fenomen complex, cum este curentul gîndirist, care, sub aspect politic, filozofic și ideologic — deci doctrinar — a reprezentat o variantă a fascismului, străin ca esență spiritului culturii noastre naționale.

Investigarea și pătrunderea în esență a acestor concepții oferă, în același timp, posibilitatea înțelegerii mai aprofundate a gravității unor fenomene ideologice și sociale ce se manifestă azi în lumea capitalistă contemporană, cel mai nociv dintre acestea fiind neofascismul.

³⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 7, Editura politică, București, 1973, p. 360.

Noi contribuții privind activitatea internaționalistă a socialiștilor români în preajma Conferinței de la Zimmerwald

GEORGETA TUDORAN

Poziția socialiștilor din România față de primul război mondial a fost adesea analizată în literatura de specialitate. Ea are o importanță deosebită pentru înțelegerea evoluției ulterioare a Partidului Socialist din țara noastră către transformarea sa în partid comunist.

Socialiștii români au apreciat războiul declanșat de marile puteri capitaliste, încă de la izbucnirea sa, ca fiind „fructul imperialismului capitalist, al regimului anarhic și prădalnic în ființă... Conflagrația de astăzi — scria „România muncitoare“ — este explozia acestei politici de încordare și concurență, este opera nimicitoare și neînălăturabilă a exploatării capitaliste”¹. Atît în manifestul publicat în presa socialistă sub titlul *Partidul social-democrat și războiul*, cît și la congresul extraordinar al partidului, din 10 august 1914, P.S.D.R. a susținut lozincă luptei împotriva războiului, pentru păstrarea neutralității României. În acest sens a fost organizată, în anii 1914—1916, și activitatea partidului în întreaga țară.

În mișcarea muncitorească internațională, Partidul Social-Democrat din România a adoptat o poziție înaintată, revoluționară, afirmîndu-se ca unul dintre promotorii ideii grupării tuturor forțelor revoluționare credincioase principiului luptei împotriva războiului dus pentru țeluri imperialiste. Așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită cu prilejul celei de-a 80-a aniversări a creării partidului politic al clasei muncitoare din țara noastră, „P.S.D.R. s-a situat în rîndurile partidelor și grupărilor de stînga din Internaționala a II-a, pronunțîndu-se cu hotărîre împotriva războiului imperialist, jucînd un rol important în inițierea și organizarea Conferinței de la Zimmerwald”.

Poziția fermă a socialiștilor români de condamnare a războiului imperialist s-a afirmat cu pregnanță în relațiile cu celelalte partide socialiste din Europa. După votarea creditelor de război de către deputații socialiști ai unor mari puteri beligerante, situația Internaționalei a II-a a devenit incertă. Această organizație internațională a proletariatului s-a dovedit incapabilă să facă față noii situații generate de izbucnirea războiului, dizolvîndu-se.

¹ „România muncitoare” din 27 iulie 1914.

Este cu atât mai mare meritul socialiștilor români că în aceste împrejurări au reușit să imprime activității lor o linie justă, plasându-se pe poziții de stînga în cadrul mișcării muncitorești internaționale. Încă în ianuarie 1915 socialiștii români au început să-și facă cunoscută poziția, pe plan internațional. Astfel, „Lupta zilnică” a publicat articolul *Socialiștii români și războiul*² în care era expusă poziția Partidului social-democrat din România de condamnare a războiului imperialist și de dezavuare a atitudinii adoptate de deputații socialiști din acele țări europene imperialiste, care votaseră creditele de război. Articolul a fost publicat și în „Golos”, apoi preluat de „Avanti”, „Arbeiter Zeitung”, „Narod” și „Rabotniceski Vestnik”.

Presa socialistă din România a publicat materiale care salutau acele orientări juste, revoluționare, conturate în unele partide ale Internaționalei a II-a. În ziarul „Lupta zilnică” erau prezente știri privind atitudinea lui Karl Liebknecht de împotrivire față de război. A fost publicat în întregime manifestul minorității socialiste germane³, precum și scrisoarea în care Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Franz Mehring și Clara Zetkin își precizau poziția față de război⁴. Ca o adeziune la această poziție s-a tradus în întregime discursul rostit de Karl Liebknecht în Landtagul prusac, la 2 martie 1915, în care militantul socialist sublinia că eliberarea proletariatului va fi posibilă numai ca rezultat al luptei de clasă⁵.

Cu deosebită căldură a fost salutată opoziția deputaților socialiști ruși din Dumă care nu au votat creditele de război, gest care semnifica refuzul lor de a da un vot de încredere țarismului⁶. Organul central de presă al P.S.D.R. semna cu vie satisfacție vestea formării unei grupări socialiste franceze antirăzboinice. „Plini de entuziasm și speranță — nota ziarul — proletariatul român strigă : *Trăiască minoritatea socialistă franceză antirăzboinică !*” ; peste câteva numere, în ziar apărea și rezoluția minorității socialiste franceze.

Pe planul acțiunilor concrete se remarcă în această perioadă o preocupare permanentă a socialiștilor români pentru mobilizarea partidelor proletare din țările neutre în vederea unirii tuturor forțelor care nu s-au abătut de la principiile luptei revoluționare.

Este foarte semnificativă activitatea desfășurată pe această linie de P.S.D.R., în perioada premergătoare Conferinței de la Zimmerwald. Se știe că încă din ianuarie 1915 Comitetul Executiv al partidului a trimis o scrisoare Biroului Socialist propunându-i convocarea unei conferințe a partidelor socialiste menită a „întreprinde o acțiune energetică în favoarea încheierii păcii”⁷.

Ca o primă etapă în acest proces de regrupare a mișcării muncitorești pe baze internaționalist-revoluționare, P.S.D.R. a urmărit atragerea partidelor socialiste din Balcani în vederea organizării unor acțiuni comune îndreptate împotriva războiului imperialist. Într-o conferință rostită la 25 aprilie 1915, C. Racovski sublinia că o acțiune comună „între noi și socialiștii din Balcani, mai ales cu socialiștii bulgari este de mare

² „Lupta zilnică” din 22 ianuarie 1915.

³ „Lupta zilnică” din 18 aprilie 1915.

⁴ „Lupta zilnică” din 7 noiembrie 1914.

⁵ „Lupta zilnică” din 11 martie 1915.

⁶ „Lupta zilnică” din 8 februarie 1915.

⁷ „Lupta zilnică” din 9 aprilie 1915.

necesitate, atât pentru a înfrina curentele războiului din țările respective, cât și pentru a încerca o acțiune în vederea unei lupte alături de socialiștii din celelalte țări neutre pentru a grăbi încheierea păcii“. Considerând că cele două fracțiuni existente în Partidul Social Democrat din Bulgaria sînt pe poziții ireconciliabile, Comitetul Executiv al P.S.D.R. a hotărît să păstreze relații numai cu Partidul social-democrat strîmt, care „atît prin programul lui cît și prin tactica și metodele lui de acțiune corespunde de aproape cu programul, tactica și metodele de acțiune ale Partidului social-democrat din România și deci, o conlucrare cu el, realizează această unitate de vederi“⁸. Acțiunile comune organizate de socialiștii români și bulgari urmăreau coordonarea eforturilor lor în vederea menținerii neutralității și a luptei împotriva războiului imperialist. Astfel, atît la mitingul de la Sofia, de la 1 martie 1915, la care a participat dr. Eca-terina Arbore, cît și la sărbătorirea zilei de 1 Mai 1915 la București, unde a participat un delegat socialist bulgar, a fost evidențiată necesitatea luptei comune pentru apărarea principiilor marxiste. În această acțiune inițiativă a aparținut socialiștilor români, iar D. Blagoev, delegatul socialiștilor bulgari menționa în mai 1915, la sărbătorirea a patru decenii de activitate socialistă a lui Dobrogeanu-Gherea, admirația pe care socialiștii bulgari o purtau socialismului român, care a avut „o mare influență asupra socialismului din Balcani“⁹.

Printre aceste acțiuni, deosebit de importante în împrejurările în care în mișcarea muncitorească internațională se produsese ruptura între partidele Internaționalei a II-a, a avut loc la București, în luna iulie 1915, cea de-a II-a Conferință socialistă interbalcanică. Într-un document al partidului, adoptat în perioada pregătirii acestei conferințe, erau explicate comandamentele majore care impuseseră convocarea sa: „Comitetul Executiv al Partidului Social Democrat din România și Comisiunea Generală a Sindicatelor, examinînd în trei ședințe consecutive situația creată în urma războiului, mișcării socialiste internaționale și mișcării socialiste în Balcani, și-au dat încă o dată seama de necesitatea și însemnătatea unei acțiuni comune, organizată și coordonată a partidelor socialiste din Balcani“, avînd ca principal obiectiv de a face demersuri comune pentru restabilirea legăturilor în cadrul mișcării socialiste internaționale „pe baza principiilor luptei de clasă și internaționalismului...“¹⁰. În documentele celei de-a II-a Conferințe socialiste interbalcanice, în declarația de principii, în rezoluție și în moțiunile adoptate, străbate ca un fir roșu ideea necesității respectării principiului luptei de clasă, a condamnării oricărei colaborări de clasă.

Delegații la Conferință au luat în dezbatere pe lingă alte chestiuni și problema situației ce se crease în Internaționala a II-a după votarea creditelor de război de către deputații socialiști din Franța și Germania. Dimitrie Marinescu, secretarul P.S.D.R. sublinia cu acest prilej necesitatea discutării acestei chestiuni pentru ca partidele reprezentate să cadă „de acord asupra atitudinii pe care va trebui s-o avem la un viitor congres internațional“¹¹. De asemenea, în moțiunile de solidaritate interna-

⁸ „Lupta zilnică“ din 9 iunie 1915.

⁹ „Lupta zilnică“ din 13 mai 1915.

¹⁰ „Lupta zilnică“ din 9 iunie 1915.

¹¹ „Lupta zilnică“ din 9 iulie 1915.

țională adoptate în ultima zi a Conferinței erau salutați reprezentanții grupărilor socialiste care condamnau războiul și care erau, de fapt, purtătorii punctului de vedere cu „adevărat socialist și internaționalist”¹². A II-a Conferință socialistă interbalcanică, convocată în condițiile desfășurării războiului și a falimentului Internaționalei a II-a, a avut o importanță deosebită atât prin discutarea problemei luptei împotriva războiului imperialist cât și pentru dezbaterile și măsurile luate în vederea organizării unor acțiuni în scopul strîngerii forțelor revoluționare din mișcarea muncitorească internațională — chestiuni majore care confruntau mișcarea socialistă din întreaga Europă. Referindu-se la meritul socialiștilor români în organizarea Conferinței, Gh. Dimitrov arăta, la un miting al muncitorilor bulgari din Sofia că, „astăzi trebuie să mulțumim în primul rînd partidului frate român pentru ținerea celei de-a doua conferințe social-democrate balcanice la București, deoarece partidul român nu a luat numai inițiativa convocării acestei conferințe, ci a depus eforturi mari pentru asigurarea succesului ei deplin”¹³.

Activitatea socialiștilor români s-a desfășurat în continuare cu hotărîre și energie, contribuind nu numai la pregătirea organizatorică a Conferinței de la Zimmerwald, ci și la lămurirea unor probleme teoretice, la clarificarea pozițiilor ideologice ale partidelor socialiste. După schimbul de scrisori pe care conducerea partidului l-a susținut cu Biroul Socialist Internațional, C. Racovski a fost delegat să întreprindă o călătorie în Italia și Elveția, avînd mandat să facă demersuri în vederea convocării unei conferințe socialiste internaționale. Racovski, care în acea vreme era delegatul P.S.D.R. în Biroul Socialist Internațional, a sosit la Roma în jurul datei de 22 sau 23 februarie 1915. Organul de presă al socialiștilor italieni — „Avanti”, a publicat, la 25 februarie și 2 martie 1915, un interviu al său, *România, Italia și războiul*, în care acesta expunea poziția țării noastre față de război, făcînd precizări și în privința luptei pe care socialiștii români o desfășurau pentru menținerea neutralității¹⁴. Tot în acest răstimp, Racovski a trimis lui H. Greulich, lider al Partidului socialist din Elveția, o scrisoare în care exprima dorința P.S.D.R. de a realiza o înțelegere în vederea convocării unei conferințe socialiste internaționale¹⁵.

În timp ce se afla în Elveția, lui C. Racovski i-a fost solicitat un interviu de către corespondentul ziarului „L'Humanité”, publicat în acest ziar, la 17 martie 1915, deosebit de semnificativ pentru poziția socialiștilor români față de război. „Socialiștii români sînt neutri în mod absolut — sublinia Racovski. Afară de motive de ordin socialist, care rămîn hotărîtoare pentru socialiștii din țările neutre, socialiștii din Balcani au și motive de ordin local pentru a se opune unei intrări în război. *Războiul pune în joc existența proprie a țărilor lor ! Ei nu pot uita, pe de altă parte, că antagonismele austro-ruse au alternat cu înțelegerile austro-ruse...*”

¹² „Lupta zilnică” din 10 iulie 1915.

¹³ P. Constantinescu Iași, *Studii istorice româno-bulgare*, București, Editura Academiei R.S.R., 1956, p. 191.

¹⁴ *Die Zimmerwalder Bewegung. Protokolle und Korrespondenz*, vol. II, publicat de H. Lademacher, Editura Monton, Haga-Paris, 1967, p. 33.

¹⁵ Vezi reproduc integral textul tradus al scrisorii în : Gh. Matei, *Date privind contribuția socialiștilor români la păstrarea și dezvoltarea legăturilor de solidaritate internațională a clasei muncitoare în anii 1914—1916*, în „Anale de istorie” nr. 2/1970.

(subl. ns.). Reprezentantul socialiștilor români sublinia că aceste precizări sînt necesare pentru a face cunoscută opiniei publice în mod corect poziția P.S.D.R., împotriva interpretărilor eronate pe care socialiștii germani le dădeau „pentru ca să se spună că avem simpatii germane”¹⁶. Argumentînd falsitatea acestor afirmații, el menționa că socialiștii români se opuneau, deopotrivă, implicării României în război atît cu Rusia cît și cu Austria.

Deosebit de semnificativ pentru ecoul pe care l-a avut cunoașterea de către socialiștii din Europa a poziției ferme a P.S.D.R. este scrisoarea trimisă de Charles Dumas, fost deputat, șeful cabinetului lui J. Guesde, expediată din Paris pe numele lui Racovski. Conținutul ei este edificator pentru atitudinea grupului parlamentar francez care a votat creditele de război și care încerca, prin aceasta, să influențeze orientarea P.S.D.R. Ea a fost scrisă după publicarea în „L'Humanité” a interviului lui Racovski, deci după 17 martie 1915. „Dragul meu tovarăș și prieten — scria Charles Dumas — tocmai am citit interviul pe care l-ați dat lui Homo în L'Humanité. El mi-a adus satisfacția de a vedea că nu erați germanofili cum se pretindea că sînteți...”. Autorul scrisorii recunoștea că între concepția socialiștilor români și a celor francezi existau deosebiri esențiale „și cu atît mai grave cu cît voi vă întemeiați neutralitatea pe principiile socialiste, iar noi, socialiștii francezi... avem pretenția de a fi bazat poziția noastră tocmai pe aceste principii și pe interesul socialist”. Problema responsabilității marilor puteri capitaliste în declanșarea războiului nu i se părea a fi decît „de un interes secundar”, căci „războiul este un fapt și în fața acestui fapt trebuie să te plasezi cum îți convine pentru a examina atitudinea pe care partidele socialiste trebuie să o adopte”. După părerea sa, problema cea mai importantă era aceea de a gîndi asupra consecințelor războiului în cazul victoriei unuia sau celuilalt grup de state imperialiste. În argumentarea poziției socialiștilor francezi, Dumas, în consens cu atitudinea guvernului, demonstra că victoria Puterilor Centrale ar însemna de fapt o victorie a imperialismului austro-german care, pe baza regimului lor militarist vor încerca să impună lumii dominația și cultura lor.

Cît privește condițiile concrete ale României, la idealul său de eliberare națională, Dumas releva că o eventuală victorie a Puterilor Centrale nu numai că nu ar rezolva problema naționalităților oprite ci ar agrava-o și mai mult.

„În ce mă privește — conclusea socialistul francez — vă declar că refuz să concep o Europă asupra căreia ar apăsa mîine dominația corbilor de pradă ai Prusiei învingătoare, pentru că victoria germană va fi victoria lor. Atîta forță, brutalitate și ură vor fi dezlănțuite încît, fără îndoială că pentru cel puțin o jumătate de secol orice dezvoltare a democrației și libertății ar fi oprită în Europa”.

Analizînd posibilitatea victoriei Franței, autorul vorbea de pe poziții similare celor ale guvernului: „Noi nu urmărim, după cum știți, nici un scop de cucerire... cît despre naționalitățile oprite, noi le vom elibera, iar militarismul îl vom răsturna. În ceea ce privește imperialismul precum și dreptul pe care și-l poate lua un popor prin pretinsa superioritate

¹⁶ „Lupta zilnică” din 16 aprilie 1915.

a culturii sale de a domina celelalte popoare, aceasta este o idee pe care o vom șterge din gândirea europeană“.

În încheierea scrisorii, el făcea apel la datoria socialiștilor români, pe care o înțelegea nu în sensul păstrării neutralității, ci a opțiunii directe pentru sprijinirea Franței.

C. Racovski i-a răspuns amplu, cu o motivație temeinică și fermă. Scrisoarea sa reprezintă o expunere clară a poziției P.S.D.R. față de război, relevând capacitatea acestuia de a-și stabili linia tactică indiferent de influențele străine, în conformitate cu gândirea marxistă și cu condițiile concrete în care își desfășura activitatea. Ea a fost publicată împreună cu scrisoarea socialistului francez, în limba franceză sub titlul generic — *Socialiștii și războiul*¹⁷. Broșura îi era dedicată lui C. Dobrogeanu-Gherea, drept omagiu al mișcării socialiste din România la aniversarea a patruzeci de ani de activitate socialistă¹⁸. În scurta prefață care însoțea textul scrisorii, C. Racovski mărturisea intenția de a contribui la lămurirea problemelor ce frământau mișcarea muncitorească internațională, căci, scria el, „noi nu avem dreptul să neglijăm nici cel mai mic fapt, nici să ignorăm opiniile care ar putea fi utile în clarificarea problemei“.

În acest răspuns, împărțit pe capitole, Racovski face o cuprinzătoare analiză a evoluției gândirii socialiste internaționale în problema războiului, a tacticii socialiste în general și a principalelor momente care au marcat alunecarea spre reformism. La început, el se referă la deosebirile teoretice și tactice care existau între socialiștii reformiști francezi și socialiștii români : „Stimatul meu tovarăș și prieten... În interviul meu publicat în *L'Humanité* din 17 martie (1915) unde afirm că «rațiunile de ordin socialist rămân determinante pentru atitudinea socialiștilor din țările neutre» dv. ați văzut pe bună dreptate un reproș adresat socialiștilor din țările beligerante — deci și vouă, socialiștilor francezi — de a nu se mai supune acelorasi principii ca noi.

Sesizând această critică în toată gravitatea sa, dv. încercați chiar la începutul scrisorii să o respingeți... Observ aici și nu fără o anumită neliniște, apărind de sub pana dv. acest termen nou în limbajul discuțiilor noastre : *interesul socialist*.

Până acum, interesul socialist se confunda cu aplicarea principiilor socialiste și nu era necesar să i se facă onorurile unei citațiuni speciale. Numai în ziua când socialiștii din țările beligerante au descoperit că principiile singure nu constituie un ghid sigur ci sînt mai curînd un ghid stînjitor, au chemat în ajutor *interesul socialist*, deosebit de principiile socialiste și chiar în contradicție cu aceste principii“¹⁹.

În continuare, el dezaproba linia socialiștilor francezi care au renunțat la lupta împotriva imperialiștilor francezi în momentul în care aceștia au intrat în război cu imperialiștii germani, întrebîndu-se în ce măsură această tactică putea sluji luptei revoluționare a proletariatului

¹⁷ *Les socialistes et la guerre (Discussion entre socialistes français et socialistes roumains)*. Charles Dumas, ancien député, chef du cabinet de M. Jules Guesde, C. Racovski, délégué du Parti Social-Démocrate de Roumanie au Bureau Socialiste International, București, Cercul de Editură socialistă, 1915.

¹⁸ Damian Hurezeanu, *C. Dobrogeanu-Gherea*, Editura politică, București, 1973, p. 346.

¹⁹ *Les socialistes et la guerre*, p. 12.

francez. După părerea sa, războiul era un eveniment prea grav pentru ca să poată fi socotit un simplu incident, față de care socialismul poate să rămână pasiv, renunțând „la datoria noastră de a organiza lupta clasei muncitoare”²⁰.

Expunând, în succesiunea lor, programele și rezoluțiile adoptate în congresele Internaționalei a II-a privind atitudinea partidelor social-democrate în cazul dezlănțuirii războiului imperialist, Racovski face remarca, deosebit de interesantă, că Internaționala a II-a prin aceste rezoluții nu a încercat să impună o anumită linie tactică tuturor partidelor, „nici greva generală, nici dezertarea, nici unul din mijloacele de sabotaj ale apărării naționale” și nu a recomandat socialiștilor nici non violența „în fața inamicului amenințând pământul țării”. În acest sens, el amintea cuvintele lui F. Engels, care scria în anul 1891 că socialiștii reau obligați în caz de război să apere tot ce au cucerit, fără a se pleca în fața dușmanului nici din afară, nici din interior²¹. Nu era deci exclusă din gândirea socialiștilor români, în numele cărora scria C. Racovski, ideea apărării patriei în cazul unui război de agresiune; el menționa chiar, în această privință: „noi și pregătisem proletariatul pentru o tactică asemănătoare: a fi împotriva războiului, dar și împotriva sabotajului apărării naționale”²².

Cu luciditate și de pe pozițiile ferme ale teoriei marxiste, Partidul Social-Democrat din România își afirma atitudinea în privința responsabilității celor două grupări de puteri imperialiste în declanșarea războiului, neacceptând punctul de vedere al socialiștilor francezi care socoteau că răspunderea revenea exclusiv Germaniei. „Ceea ce noi credem a fi contrar cauzei proletariatului francez și socialismului internațional este dorința de a *diminua* sau chiar de a masca responsabilitatea guvernului francez, scoțînd în relief, chiar exagerînd, pe aceea a guvernului german — se arăta în documentul menționat. Acesta este un punct de vedere care nu este socialist”²³.

Referitor la posibilitatea pe care o avea burghezia în această situație de a plasa proletariatul „între două focuri” — fie de a se apropia de dușmanul intern pentru a lupta împotriva celui din afară sau de a refuza să sprijine războiul, devenind complicele dușmanului extern — Racovski observa că la congresele Internaționalei a II-a s-a lăsat „la aprecierea partidului socialist din fiecare țară alegerea celei mai bune tactici, pentru a ține proletariatul la aceeași distanță de cele două capcane, de cele două pericole; o tactică ce va constitui *dozajul* cel mai just între cele două necesități: apărarea socialismului împotriva inamicului extern și apărarea sa împotriva inamicului intern”²⁴. Pus în situația de a se pronunța deschis față de aceste probleme grave, care frământau mișcarea muncitorească internațională, partidul clasei muncitoare din România a avut tăria să dezvăluie cauzele care au determinat destrămarea Internaționalei a II-a: „Biroul nostru socialist — se arăta în scrisoare — nu a putut să se întrunească nici o singură dată de la începutul războiului, în

²⁰ *Ibidem*, p. 14.

²¹ *Ibidem*, p. 18.

²² *Ibidem*, p. 29.

²³ *Ibidem*, p. 19.

²⁴ *Ibidem*, p. 26.

pofta tuturor demersurilor și tuturor insistențelor depuse de socialiștii din țările neutre. Această dezagregare a Internaționalei... nu este rezultatul unei erori trecătoare, a unui simplu incident parlamentar. Ea are drept cauză o alterare profundă a conștiinței socialiste din Europa, otrăvită de revizionismul și oportunismul socialist²⁵.

În același timp, el se declara împotriva exercitării influențelor din afară în viața oricărui partid, socotind nejustă atitudinea socialiștilor francezi care, în numele tradiției sale socialiste, își permitea să ceară partidelor socialiste mai mici să-și modeleze tactica după a sa. „Socialiștii francezi înțeleg foarte bine că dacă celelalte țări ar fi în război sau amenințate cu invazia, nimic nu le-ar obliga să ceară intervenția armată a Franței. Ar fi o absurditate. Dacă însă Franța este în război, lucrurile se schimbă; ei ne cer, ei pretind chiar, de a ne face propovăduitorii războiului și de a trimite proletariatul țărilor noastre la masacru“²⁶.

De asemenea, socialiștii români nu admiteau aprecierea existentă în scrisoarea lui Charles Dumas potrivit căreia războiul declanșat de puterile imperialiste ar constitui, în cazul victoriei Franței, un salt spre progres și civilizație. „Dacă războiul dus de capitaliști împotriva capitaliștilor poate aduce libertatea umanității întregi — arăta Racovski — ar trebui să se strige nu: jos războiul! ci: trăiască războiul! În loc să combatem războiul, ar trebui să ne proclamăm cei mai zeloși campioni ai lui. Dar — se întrebau socialiștii români — cum veți interveni pentru a realiza această reabilitare a războiului? Care sînt rațiunile voastre pentru a-i face apologia?“²⁷. Pentru că — argumentau ei — cine le va garanta socialiștilor francezi că la viitoarea conferință de pace ei vor avea rolul hotărîtor, încît propunerile lor să fie acceptate nu numai de burghezia franceză, ci și de celelalte state imperialiste participante. De asemenea, respingeau și opinia acelor socialiști germani care legau victoria Germaniei de înfrîngerea țarismului și de triumful democrației, arătînd lipsa de temei a aprecierilor făcute de o parte din socialiștii țărilor beligerante care prezentau „drept eliberator și democratic cel mai capitalist și cel mai imperialist dintre războaie“, proclamîndu-se „propovăduitorii alianțelor ale căror singure mobiluri sînt aviditatea de teritorii și bogății și ale căror procedee de realizare sînt tocmeala cu independența națiunilor mici și a «raselor inferioare», perfidia, viclenia și violența“²⁸.

În privința atitudinii socialiștilor din țările balcanice, Racovski releva că aceștia aveau motive serioase, care țineau de însăși existența statelor lor, de a se pronunța pentru neutralitate. Franța sau Italia, învinse, vor continua să existe ca state. „Situația este cu totul alta pentru țările balcanice. Ele riscă, în caz de înfrîngere, propria lor existență. Cîteodată, chiar după ce au fost victorioase, ele pierd din teritoriile proprii, așa cum a fost cazul cu România, care a contribuit la victoria rusă de la Plevna și la sfîrșitul războiului, s-a văzut depusată de Basarabia. Noi am fi putut deci să vă cerem să interveniți în favoarea noastră cu mai mult drept decît ați avut voi cînd ne-ați cerut aceasta. Presupunem că nu ne veți obiecta că popoarele noastre sînt mici și că ele trebuie să se

²⁵ *Ibidem*, p. 28.

²⁶ *Ibidem*, p. 30.

²⁷ *Ibidem*, p. 31.

²⁸ *Ibidem*, p. 34.

sacrifice pentru cele mari”²⁹. Atitudinea socialiștilor români, de apărare a neutralității, izvora, după cum se arată în scrisoare, nu din simpatii sau antipatii, ci numai din interesele clasei muncitoare și poporului român. După părerea socialiștilor din România, concesiile față de clasele dominante în acest domeniu nu puteau fi făcute fără a compromite viitorul socialismului pentru a cărui realizare luptau. În concluzie, Racovski arăta că nu există nici o deosebire de tactică între socialiștii revizionişti francezi și cei germani, în timp ce ea se manifestă între socialiștii francezi și cei ruși, deși aparțin la două țări beligerante aliate. Deci, observa el, „noi nu ne aflăm în prezența a două tactici, ci în prezența a două feluri de socialism”. Iar socialiștii români, luptând împotriva războiului imperialist și a oportunismului, își exprimau prin aceasta dorința de a rămâne „cu socialismul revoluționar, care ieri a fost izvorul forței noastre, și vrem să continuăm în viitor lupta împotriva războiului și a oportunismului”³⁰.

Am expus pe larg conținutul acestei scrisori, redactată de Cristian Racovski din împuternicirea Partidului Social-Democrat din România și exprimând punctul de vedere al acestuia, pornind de la faptul că este un document mai puțin cunoscut. Publicată sub forma unei suite de articole, sub semnătura lui Racovski, în „Lupta zilnică” de la sfârșitul lunii septembrie și începutul lunii octombrie, nu a intrat în atenția cercetării istorice integral, nefiind, deci, valorificată sub multitudinea aspectelor problematice pe care le conține. Scrisă înainte de desfășurarea conferinței de la Zimmerwald, ea a făcut parte dintre materialele orientativ-teoretice ale organizatorilor acestei conferințe, bucurându-se de mare popularitate în mișcarea muncitorească internațională. Dimitri I. Manuilski, scriindu-i lui Robert Grimm, se referea la acest lucru în modul următor : „Dacă în ceața tenebrelor au putut să pătrundă câteva lumini, aceasta s-a întâmplat cu ajutorul unor mijloace improvizate în grabă și datorită devotamentului citorva”, menționând printre lucrările răspândite și broșura lui Racovski *Les socialistes et la guerre*³¹.

Analiza acestui important document aduce o lumină nouă asupra contribuției socialiștilor români la organizarea conferinței de la Zimmerwald. Se cuvine subliniată în acest sens, ca o trăsătură specifică a P.S.D.R. în acele împrejurări deosebit de complexe pentru mișcarea socialistă internațională, faptul că el a acționat *unitar*, fără ca în cadrul său să se manifeste disensiuni. În jurul conducerii partidului s-au grupat o serie de tineri socialiști care au activat cu multă însuflețire pentru materializarea liniei teoretice și de acțiune a partidului. Printre aceștia menționăm pe Valeriu Marcu, o figură luminoasă, mai puțin cunoscut în istoriografia noastră. Tânăr corespondent al gazetei oficiale a partidului „Lupta zilnică”, Valeriu Marcu s-a remarcat printr-o atitudine energică, de condamnare a războiului, a reformismului din mișcarea muncitorească internațională. Astfel, încă în august 1914, în articolul *Pacifismul și social-pacifismul*, el semnală curente reformiste ale socialismului internațional, chemând la întărirea forței revoluționare a muncitorilor. „Să ne dezrobim, să ne emancipăm, să ne lepădăm de tot ce este oportunist,

²⁹ *Ibidem*, p. 38.

³⁰ *Ibidem*, p. 48.

³¹ *Die Zimmerwalder Bewegung*, vol. II, p. 379.

ca forța noastră revoluționară să devie mai puternică”³². Acest tânăr student socialist a plecat apoi în Elveția, participând la mișcarea socialistă zimmerwaldiană, surprinzându-și tovarășii „prin vioiciunea și prin rapiditatea cu care sesiza și soluționa problemele”³³. Având recomandarea lui Racovski, Valeriu Marcu s-a aflat printre românii care l-au întâlnit pe V. I. Lenin, bucurându-se de încrederea acestuia. Întors în țară, el a participat la activitatea socialistă ilegală din București, din timpul ocupației germane, pentru care a fost închis de autoritățile militare de ocupație”³⁴.

La conferința socialistă internațională de la Zimmerwald, care și-a deschis lucrările la 5 septembrie 1915, C. Racovski a reprezentat P.S.D.R. participând activ la lucrările acesteia³⁵. Ca o recunoaștere a meritelor sale în lupta împotriva războiului, precum și a eforturilor depuse de el, în numele partidului pe care îl reprezenta, pentru convocarea conferinței, socialistul român a fost ales în Biroul permanent al acesteia³⁶. În ziua a treia lucrările conferinței au fost conduse de Racovski. Depunându-și semnătura pe manifestul adoptat la Zimmerwald, el nu făcea decît să încununeze lupta intransigentă a socialiștilor români, să exprime adeziunea acestora la curentul revoluționar din mișcarea socialistă internațională.

În perioada următoare, activitatea P.S.D.R. s-a desfășurat în conformitate cu linia trasată la Zimmerwald. Ziarul „Lupta zilnică” a publicat manifestul adoptat de Conferință precum și raportul oficial tradus din „Buletinul”, organ al noii Comisii socialiste Internaționale aleasă la Zimmerwald. De asemenea, la congresul al IV-lea al partidului, din octombrie 1915, se reafirma poziția internaționalistă a P.S.D.R. În documentele adoptate se sublinia că delegații la congres își însușeau hotărârile conferinței de la Zimmerwald și își continuau activitatea revoluționară. În acest sens a fost prezentat raportul *Social democrația și războiul*, de către Ottoi Călin, o amplă expunere a situației creată în Internaționala a II-a după izbucnirea războiului și a activității socialiștilor din România de unire a tuturor forțelor internaționale revoluționare, pentru triumful socialismului. De asemenea a fost redactată, sub semnătura secretarului P.S.D.R., D. Marinescu, o rezoluție către Comisia socialistă din Berna, prin care era declarată încă odată adeziunea partidului, în totalitatea lui, la hotărârile adoptate la Conferința de la Zimmerwald.

Activitatea Partidului Social-Democrat din România în perioada premergătoare Conferinței de la Zimmerwald s-a caracterizat prin luciditate, prin posibilitatea de a stabili o linie tactică care corespundea cel mai bine împrejurărilor concrete ale țării noastre, prin adoptarea unor soluții creatoare atât în organizarea acțiunilor sale, cît și prin aportul la promovarea în cadrul mișcării muncitorești internaționale a unei orientări consecvent revoluționare, activitate ce va fi preluată și ridicată pe noi trepte de către Partidul Comunist Român.

³² „România muncitoare” din 26 august 1914.

³³ *Die Zimmerwalder Bewegung*, vol. II, p. 607.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Gh. Matei, *op. cit.*

³⁶ *Die Zimmerwald Bewegung*, vol. I, p. 115.

Originile și evoluția României moderne în disputa dintre poporaniști și socialiști

ȘTEFANIA MIHĂILESCU

Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru constituie pentru România o perioadă de importante transformări economice și social-politice și, totodată, de vii frământări ideologice în jurul unor probleme fundamentale privitoare la structura și esența societății românești, la evoluția ei viitoare și la forțele sociale chemate să asigure progresul acesteia pe drumul civilizației moderne.

Deși trecuse mai mult de o jumătate de veac de la revoluția burghezo-democratică din 1848, cele mai de seamă obiective ale acesteia rămăseseră, într-o măsură mai mare sau mai mică, nerezolvate. Pe primul plan al preocupărilor sociale se inscria, după cum se știe, problema agrară-tărănească, agricultura resimțindu-se de pe urma menținerii în cadrul ei a unor puternice rămășițe feudale și, implicit, a insuficienței dezvoltării a noilor relații, capitaliste, de producție. De soluționarea radicală a acestor probleme depindea, într-un înalt grad, și accelerarea industrializării țării și modernizarea pe această cale a întregii economii. Îmbunătățirea situației maselor populare mai presupuneau, în mod necesar, democratizarea întregii vieți politice prin înlăturarea sistemului electoral cenzitar, a centralismului excesiv al aparatului de stat și acordarea unei largi autonomii organelor puterii locale.

În centrul dezbaterilor politice se impunea — de asemenea cu o acuitate deosebită — necesitatea inexorabilă a eliberării provinciilor românești aflate sub dominația străină și a desăvârșirii unității statale, pentru a se realiza astfel cadrul istoric cel mai propice progresului general al țării.

Acestea erau, în esență, problemele vitale în raport cu care s-au delimitat toate curentele ideologice și politice ale epocii moderne, de la cele mai radicale și mai progresiste pînă la cele conservatoare.

Soluțiile oferite de către exponenții marii moșierimi nu erau decît paleative, menite a conserva cît mai mult posibil dominația latifundiilor, baza puterii economice și politice a celei mai reacționare clase a societății. Nici P.N.L., a cărui direcție politică era dictată de interesele marii burghezii, interese ce se împleteau cu cele ale moșierimii, nu a propus măsuri eficiente pentru lichidarea fără rezerve a rămășițelor feudale, iar în locul votului universal prefera restrîngerea numărului de colegii în

scopul consolidării propriilor poziții de clasă. Sub presiunea dezvoltării mai accentuate a capitalismului, în special a industriei, în primul deceniu al secolului nostru s-a întărit din ce în ce mai mult în cadrul P.N.L. tendința burghezo-liberală, promovată de personalități politice și științifice grupate în jurul lui Ionel Brătianu și interesate în înfăptuirea anumitor reforme general-democratice *. Această orientare a așa-zisei „stingi liberale” nu a reușit, până la urmă, să schimbe caracterul moderat al politicii P.N.L., datorită, mai cu seamă, faptului că până la primul război mondial în România nu s-a putut forma o burghezie industrială puternică, cu o atitudine hotărât antimoșierească ¹.

Soluțiile elaborate de curentele ce exprimau interesele unor păături ale burgheziei mici și mijlocii (țărăniștii, în frunte cu C. Dobrescu-Argeș, mișcarea intelectualității satelor, larg sprijinită de Spiru Haret, ministrul liberal al Instrucțiunii, mișcarea lui Vasile Kogălniceanu și Al. Văleanu) nu vizau, în ultimă instanță, înlăturarea în mod radical a marii proprietăți latifundiare.

Curentul sămănătorist, expresie și el a profunde nemulțumiri a unor intelectuali de mare prestigiu față de politicianismul cercurilor guvernante, se pronunța pentru soluționarea problemelor sociale pe calea ridicării nivelului cultural al poporului, considerînd însă, din perspectivă tradiționalistă, drept ineficientă și necorespunzătoare spiritului național lupta forțelor progresiste pentru modernizarea țării.

Spre deosebire de aceste curente ideologice și politice, poporanismul, orientarea micii burghezii orășenești și rurale, propovăduită de cercul revistei ieșene „Viața românească” **, a exprimat mai realist interesele și năzuințele acestor categorii exploatate, văzînd soluția problemelor sociale în primul rînd în înfăptuirea unor însemnate reforme economice — urmate de altele cu caracter politic și cultural —, printre care cele mai importante erau exproprierea latifundiilor, împrăștierea largă a țăranilor și dobîndirea votului universal ². Gruparea poporaniștilor în „stînga” partidului liberal avea drept scop — realizat numai în parte — înfăptuirea acestor reforme corespunzătoare etapei de desăvîrșire a revoluției burghezo-democratice, etapă în care se găsea România la începutul secolului nostru.

În același timp, combătînd capitalismul de pe pozițiile statice ale păturilor sociale pe care le reprezenta, poporanismul a elaborat teze privind structura României moderne, precum și soluții pentru dezvoltarea ei viitoare care distonau cu direcția generală a progresului social.

Totuși, prin radicalismul său, poporanismul s-a situat pe poziții de stînga în viața politică românească de la începutul acestui veac, în imediata apropiere a mișcării socialiste, care, ca expresie ideologică și poli-

* Legiferarea Casei rurale, protejarea industriei, colegiul unic, lărgirea rețelei de școli la sate, extinderea mișcării cooperatiste etc.

¹ A se vedea în această privință : Lucrețiu Pătrășcanu, *Un veac de frămîntări sociale. 1821—1907*, Editura politică, București, 1969, p. 339.

** În fruntea grupării se aflau C. Stere și G. Ibrăileanu, susținuți de personalități științifice și literare, ca dr. I. Cantacuzino, Al. Philippide, M. Sadoveanu, C. Hogăș, D. D. Pătrășcanu, Jean Bart, Spiridon Popescu, Octav Botez, M. Carp, G. Kernbach, N. Chinezu și alții.

² Pentru detalii, a se vedea : N. Tertulian, C. Stere, *doctrinarul*, în *Eseuri*, Editura pentru literatură, București, 1968 ; Z. Ornea, *Poporanismul*, Editura „Minerva”, București, 1972.

tică a celei mai avansate forțe sociale — proletariatul — a preconizat soluțiile revoluționare ale marilor probleme ale contemporaneității, asigurând astfel ducerea pînă la capăt a idealurilor pașoptiste și deschizînd perspectiva înfăptuirii socialismului pe pămîntul României. Așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu, „socialiștii români s-au situat de la început pe poziții marxiste clare, și-au propus ca obiective fundamentale soluționarea problemelor arzătoare izvorîte din realitățile concrete ale țării, din necesitățile dezvoltării României pe calea progresului material și social”³.

Datorită, însă, deosebirilor ideologice existente între socialiști și poporaniști, punctele de vedere formulate de către reprezentanții acestora erau, de multe ori, diametral opuse*.

În cele ce urmează, ne propunem să înfățișăm încercările de analiză făcute de pe pozițiile poporaniste societății românești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru și superioritatea analizei realizate din perspectiva materialismului istoric de către mișcarea socialistă, ceea ce va contribui, credem, la înțelegerea mai profundă a soluțiilor pe care socialiștii și poporaniștii le-au preconizat, în cadrul confruntării ideologice din anii 1907—1916, cu privire la dezvoltarea viitoare a României.

Este o realitate evidentă că problema genezei României moderne se confundă, de fapt, cu problema nașterii și afirmării relațiilor capitaliste în toate compartimentele vieții social-economice și politice a societății. Apariția modului de producție capitalist în cadrul vechilor rînduiri, deși cu întîrziere față de Apusul Europei, a tulburat profund raporturile feudale și a provocat reacții dintre cele mai contradictorii din partea unor forțe sociale ale vremii. Exponenții ideologici și politici ai vechilor structuri în descompunere s-au ridicat vehement împotriva noii orînduiri, burgheze, care se impunea cu forță obiectivă. Alta a fost, firește, atitudinea claselor sociale noi — burghezia și proletariatul —, al căror viitor era legat de dezvoltarea capitalismului.

Reprezentînd pozițiile și interesele micilor producători, poporanismul exprima o atitudine ostilă față de apariția și de extinderea relațiilor de producție ale noii orînduiri, care periclita situația acestei păтури sociale și-i prevesteau, inevitabil, pauperizarea.

Din analiza procesului de formare a României moderne, poporanismul a tras concluzia că, în condițiile țării noastre, nu s-a putut naște un capitalism propriu-zis, ci numai o alcătuire artificială, neadekvată specificului agrar al țării. În formularea acestei teze, firește eronate, ei au pornit, totuși, de la constatarea realistă că societatea românească rămăsese în urma dezvoltării generale în raport cu Occidentul Europei, în primul rînd datorită jugului străin și fărîmîțării statale⁴.

Poporaniștii au subliniat, pe bună dreptate, că cei care au resimțit în primul rînd înapoierea economică și culturală, precum și jugul străin

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 267.

* Principalele aspecte ale polemicii dintre aceștia sînt cuprinse în publicațiile socialiste „Viitorul social”, „România muncitoare”, „Viața socială”, „Facla”, precum și în cea mai importantă revistă poporanistă, „Viața românească”.

⁴ G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*, Editura „Junimea”, Iași, 1970, p. 25.

au fost țărani, care, în pofida stării lor materiale precare, trebuiau să îndestuleze atât pe exploatorii lor proprii, cât și nevoile armatelor străine care se perindau pe teritoriul țării. Folosindu-se de studiile lui Radu Rosetti privind procesul de formare a latifundiilor, poporanistii au relevat că tendința dominantă a clasei feudale de aserve continuă a țărănilor s-a accentuat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea⁵ și, în special, după pacea de la Adrianopol (1829), ca urmare a intrării Principatelor în sfera economică a țărilor occidentale⁶. Datorită concepției lor evoluționist-tradiționaliste asupra istoriei, poporanistii nu au înțeles, însă, adevăratul sens al schimbărilor survenite în raporturile dintre boierime și masa țăranimii exploatare. Ei au omis tocmai esențialul, subliniat de către Karl Marx și verificat și prin dezvoltarea capitalismului în România, că, în condițiile unei economii de schimb, capitalul comercial, deși nu creează forme noi de producție, are un rol activ și progresist în dezagregarea vechiului regim feudal.

Nesesiizind esența capitalistă a mutațiilor petrecute în viața social-economică, poporanistii nu au putut dezvălui nici cauzele reale ale revoluției române de la 1848. Deși, ca exponenți ai micii burghezii orășenești și rurale, poporanistii respingeau teza mult vehiculată în epocă după care acest eveniment de mare însemnătate în formarea României moderne s-ar fi datorat exclusiv influenței ideilor din Apusul Europei și susțineau cu justețe că principalele cauze „trebuie căutate în interesele reale ale unor clase sociale“, ei nu au înțeles adevăratul rol jucat de aceste clase în procesul revoluționar. După opinia lor, forța conducătoare a revoluției de la 1848 o constituise mica boierime, care urmărea, de fapt, nu înlăturarea relațiilor de producție feudale, ci numai a marii boierimi, pentru a-i lua locul și a câștiga astfel monopolul puterii în limitele acelor relații feudale.

Nesocotind direcția dominantă, capitalistă, a dezvoltării economice și sociale, adepții poporanismului considerau că împrumutarea și adaptarea, la 1866, a ideilor celor mai liberale, după modelul constituției belgiene, s-ar datora numai intrării României în orbita țărilor apusene dezvoltate. În consecință, poporanistii au tras concluzia greșită că între instituțiile burghezo-liberale importate și structura „pur feudală“ a societății românești ar exista o ruptură firească⁷. Teza conflictului între „formă și fond“, elaborată pentru prima dată de către junimiști, a căpătat, însă, în accepția poporanistă, o semnificație particulară. Spre deosebire de reprezentanții junimismului și ai sămănătorismului — ideologii exprimând și ele interesele unor categorii sociale precapitaliste —, poporanistii nu s-au ridicat împotriva principiilor înaintate ale revoluției burgheze din Franța, principii înscrise și în Constituția României de la 1866. Aceste cuceriri ale lumii occidentale au fost apreciate drept indispensabile pentru înfăptuirea unui progres real al României și, în primul rând, pentru soluționarea în favoarea țăranimii a problemei agrare. În concepția poporanistă, „formele“ introduse urmau să joace un rol activ

⁵ A se vedea: C. S. [C. Stere], *Formarea latifundiilor (Cronica internă)*, în „Viața românească“, anul II, nr. 2/1907, p. 358.

⁶ *Ibid.*

⁷ P. Nicanor et. Co., *Perioada de tranziție*, în „Viața românească“, anul XII, nr. 4/1920, p. 128—129.

în realizarea unicei formule de progres socotit a fi posibil în condițiile societății românești, instaurarea unei așa-zise „democrații rurale“. *Viziunea poporanistă reprezenta elocvent tendințele contradictorii ale micului producător, care, pe de o parte, fiind om al muncii, era interesat în democratizarea vieții politice, în înlăturarea privilegiilor feudale etc., iar pe de altă parte, în calitatea lui de mic proprietar, se declara împotriva dezvoltării capitaliste a economiei, care îi periclita existența.*

De pe alte poziții de clasă, și anume acelea ale proletariatului, socialiștii au dat în epocă, din perspectiva oferită de concepția materialistă a istoriei, o ripostă științific fundamentată punctelor de vedere ale ideologiei poporaniste. Analizînd procesul de formare a României moderne, socialiștii au demonstrat că marile evenimente istorice din secolul al XIX-lea — revoluția de la 1848, Unirea Principatelor, reforma agrară din 1864, promulgarea Constituției din 1866 — nu sînt decît consecințe politice firești ale afirmării noilor relații capitaliste de producție, care se impuneau inevitabil și în condițiile specifice ale României agrare.

Ei au subliniat rolul deosebit de important pe care l-a avut în descompunerea orînduirii feudale transformarea gospodăriei naturale într-o gospodărie producătoare de mărfuri. În vreme ce poporanistii nu vedeau în acest proces mai mult decît o schimbare de natură feudală, cu urmări grave asupra situației țărănimii, socialiștii au atras atenția asupra semnificațiilor și consecințelor sale profunde asupra întregului organism social. „Această transformare — scria C. Dobrogeanu-Gherea — revoluționează toate raporturile de producere și distribuie a bogățiilor, toate raporturile dintre oameni, și nu numai pe cele economice, dar și pe cele culturale, intelectuale, morale. Pe baza acestei forme de gospodărire [...], se poate dezvolta civilizația capitalistă, organizarea capitalistă a societății“⁸.

Socialiștii au subliniat că, în pofida deosebirilor existente între condițiile istorice din Occident și cele din România, noua orînduire, capitalistă, se impunea în mod obiectiv, neținînd seama de protestele reprezentanților ideologici ai micilor producători. „Dezvoltarea României în direcția capitalismului — se arată în *Expunerea de motive a Programului Partidului Social-Democrat din România* din 1910 — e, deci, o necesitate politică, economică și socială, pe care nimic nu mai e în stare să o înlăture“⁹.

În opoziție cu viziunea mic-burgheză a poporanistilor, socialiștii au susținut că afirmarea capitalismului în condițiile specifice României, cu toate piedicile care îi stăteau în cale (puternicele rămășițe ale vechii orînduiri, lipsa deplinei unități statale etc.), a reprezentat un progres indiscutabil față de feudalism. Totodată, ei au văzut în această evoluție și premisele necesare creării bazelor economice ale viitoarei orînduiri sociale, orînduirea socialistă.

Pe de altă parte, însă, în viziunea mișcării socialiste, schimbările de natură capitalistă petrecute în structurile societății românești din secolul al XIX-lea ar fi fost consecințe ale intrării României în sfera de

⁸ C. Dobrogeanu-Gherea, *Socialismul în țările înapoiate*, în *Scrieri social-politice*, Editura politică, București, 1968, p. 261.

⁹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, Editura politică, București, 1968, p. 15.

influență a Occidentului european. De aici s-a tras concluzia că țările înapoiate nu mai parcurg întreg ciclul de evoluție prin care au trecut, la vremea lor, țările industriale dezvoltate. În concepția socialiștilor, influențată evident de teoria lui Gherea despre legea dezvoltării specifice a țărilor înapoiate, în asemenea împrejurări istorice deosebite „formele politice și juridice” burgheze ar fi apărut mai înainte de a se fi constituit pe deplin „fondul social-economic”, adică relațiile capitaliste de producție.

Socialiștii au surprins o seamă de particularități reale ale genezei capitalismului în România, în care, într-adevăr, formele suprastructurale au jucat un rol mult mai important decât în Occidentul Europei în accelerarea dezvoltării modului de producție capitalist. Rolul acesta, însă, nu poate fi considerat nici pe departe drept unul decisiv, întrucât, în realitate, a fost vorba de preluarea acelor „forme” care corespundeau cerințelor structurale ale dezvoltării interne a societății românești. Ele au fost adaptate acestora într-un proces complex, nu ferit de anumite antagonisme, dar deosebit de activ, care a transformat respectivele „forme” în veritabile creații originale ale structurii economice și sociale din țara noastră. Factori externi, ca legăturile economice cu țările dezvoltate, cuceririle științei și tehnicii mondiale, instituțiile politice și juridice burgheze occidentale, au făcut posibilă o evoluție mai rapidă a României pe drumul civilizației moderne. Dar faptul că societatea românească a trebuit să condenseze în câteva decenii o evoluție de secole a popoarelor din Apusul Europei nu a modificat, în esență, ordinea firească, de la bază către suprastructură, a dezvoltării sale economice, sociale și politice. Pe temeiul unei analize mai atente a particularităților genezei capitalismului românesc, se poate observa că nu a fost vorba în nici un caz de o lege specifică de dezvoltare¹⁰ și că orientările care susțineau teoria „formelor fără fond” s-au născut din nesesizarea elementelor capitaliste apărute în economia românească încă la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

De altfel, în concepția socialistă, această teorie are un sens total deosebit de cel conferit de către poporaniști. Dacă pentru exponenții ideologici ai micilor producători, „formele burghezo-liberale” ar fi trebuit să constituie suprastructura unei baze în esență medievale și anarhice, de unde și contradicția principală a ideologiei poporaniste, în viziunea socialiștilor acestea urmau să joace un rol deosebit de important în dezvoltarea bazei economice a capitalismului. Deși au supraapreciat rolul factorului extern în geneza capitalismului românesc, *socialiștii au demonstrat în spirit marxist inevitabilitatea afirmării noii orînduiri sociale și, în consecință, a evoluției societății românești pe aceeași cale pe care au mers și popoarele din Occidentul Europei. În aceasta constă, de fapt, superioritatea punctului de vedere socialist în problema genezei României moderne.*

În analiza structurii economice, atenția reprezentanților celor două orientări s-a îndreptat, cu predilecție, spre problemele economiei agrare, a căror înțelegere și dezlegare aveau, într-adevăr, consecințe dintre cele mai profunde pentru destinele poporului român. Rapoartele privind relațiile agrare prezentate la Congresele P.S.D.R., numeroasele studii și arti-

¹⁰ A se vedea : Lucrețiu Pătrășcanu, *Op. cit.*, p. 9.

cole apărute în paginile publicațiilor socialiste *, precum și cele din revista „Viața românească” **, alocuțiunile rostite în parlament de deputații poporaniști, în care erau analizate cele mai diverse aspecte ale acestei probleme vitale, prezintă o importanță excepțională prin aprecierile și sublinierile noi, dar, înainte de toate, prin dezvăluirea contradicției fundamentale a economiei agrare de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea — contradicția dintre proprietatea latifundiară și cea țărănească.

Punerea în lumină de către socialiști și poporaniști a caracterului anacronic al proprietății latifundiare, care îngloba cea mai mare parte a suprafețelor arabile, a faptului că ea constituia principala piedică a progresului social-economic, a avut un larg ecou în epocă. Ea a dat o lovitură puternică încercărilor cercurilor reacționare de a eluda esența problemei agrare, de a pune pe seama defectuoasei administrații sau a „lenei și imoralității” săteanului român adâncirea mizeriei maselor țărănești.

Cu toată contribuția prețioasă pe care au adus-o la cunoașterea realităților sociale de la sate, poporaniștii nu au reușit, datorită viziunii lor mic-burgheze, să înțeleagă în întreaga lor complexitate raporturile de exploatare dintre marii moșieri și arendași, pe de o parte, și țărănime, pe de altă parte. Nesocotind efectele legii rurale din 1864 asupra dezvoltării relațiilor capitaliste în agricultură, ei au considerat în mod eronat că drept urmare a acesteia iobăgia ar fi fost „reînființată în formele ei cele mai odioase” ¹¹ și că întregul sistem al învoielilor agricole n-ar fi fost decît expresia exploatării de tip feudal.

Dincolo de asemenea limite, socialiștii au apreciat contribuția pozitivă a poporaniștilor la dezvăluirea esenței problemei agrare. Analizînd în *Neoiobăgia* atitudinea diverselor curente și orientări burgheze și mic-burgheze față de această problemă, C. Dobrogeanu-Gherea a remarcat, pe bună dreptate, radicalismul punctului de vedere poporanist. Spre deosebire de așa-zisii „prieteni ai poporului”, care încercau să interpreteze anomaliiile regimului agrar din România — după cum observa teoreticianul socialist — „prin însușirile sufletești ale proprietarilor și arendașilor, de unde ar rezulta, bineînțeles, că rezolvarea problemei constă în selecționarea și educarea unor proprietari și arendași mai buni”, poporaniștii, „cei sinceri și devotați”, au găsit o explicație mult mai profundă. Ei au sesizat, așa cum remarcă Gherea, „reaua împărțire a pro-

* E. S. Vania, *Chestia țărănească* (I—IX), în „România muncitoare”, anul I, seria a II-a, nr. 18, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 29, 31 din 1905; Cr. Racovski, *Chestia agrară (probleme și soluții)*, în „Viitorul social”, anul I, nr. 1, august 1907, p. 27—43 și nr. 2, septembrie 1907, p. 147—162; *În chestia agrară*, în „Viitorul social”, anul I, nr. 5, decembrie 1907, p. 414—420; C. Dobrogeanu-Gherea, *Neoiobăgia. Studiu economico-sociologic al problemei agrare*, Editura Librăriei Socec et Co., București, 1910, 494 p. ș.a.

** A se vedea cronicile interne semnate de C. Stere în „Viața românească” între anii 1906 și 1916, adevărate capodopere ale publicisticii sociologice românești, ca de exemplu: *Foametea constantă și chestia agrară*, anul I, nr. 1, 1906, p. 152—158; „Fischerland”, anul I, nr. 6/1906, p. 487—491; *Țară de latifundii*, anul I, nr. 10, 1906, p. 620—633; *Mizeria țărănimii și repartizarea proprietății*, anul III, nr. 1, 1908, p. 99—108.

¹¹ C. S., *Pentru ce s-au răsculat țăranii (Cronica internă)*, în „Viața românească”, anul III, nr. 8/1908, p. 274.

prietății noastre rurale, prea marea ei concentrare în câteva mîini, luînd astfel forma de proprietate funciară latifundiară”¹².

În viziunea socialiștilor, ca urmare a legii rurale din 1864 a luat naștere în agricultură un regim de tranziție, în care rămășițele feudale se îmbinau cu elemente noi, capitaliste. Agravarea mizeriei maselor își găsea astfel explicația nu unilateral în intensificarea exploatații feudale, ci în adîncirea contradicțiilor unei epoci în care resturile vechii orînduiri manifestau încă o puternică rezistență, constituind cea mai serioasă piedică în calea afirmării relațiilor capitaliste. *Este meritul socialiștilor de a fi înțeles just faptul că înrăutățirea situației țăranilor se datora tocmai insuficienței dezvoltării a noului mod de producție capitalist în agricultură și prezenței masive a unor forme semif feudale de exploatare a muncii.* Chiar dacă teoreticienii mișcării socialiste nu au reușit să determine ponderea exactă a celor două tipuri de relații în agricultură, punctul de vedere exprimat de ei a fost cel mai avansat în epocă.

Avînd o concepție înaintată asupra relațiilor agrare, socialiștii au dat o explicație mult mai complexă, în raport cu poporaniștii, cauzelor și sensului procesului de fărîmîtare a micii proprietăți rurale și, în consecință, pauperizării țăranimii. Fenomenul a fost atribuit nu în mod exclusivist dominației latifundiilor, ci, în primul rînd, tendinței obiective a capitalului de ruinare a micii producții de mărfuri, tendință adîncită de rămășițele feudale, a căror pondere însemnată a avut, însă, și un efect contrar: pauperizarea, adică proletarizarea incompletă a țăranimii¹³.

Confruntarea ideologică și politică dintre punctele de vedere mic-burgeze, susținute de către poporaniști, și cele marxiste, exprimate de către reprezentanții mișcării socialiste, a vizat și alte sfere ale economiei naționale. În analiza diverselor compartimente ale structurii economice, poporaniștii au pornit de la constatarea eronată potrivit căreia în condițiile în care agricultura reprezenta ramura dominantă a producției materiale, iar populația rurală constituia marea majoritate a locuitorilor țării, problema agrară se impunea drept „singura problemă proprie... pentru a fi rezolvată de către societate”, ea nemaiputînd fi subordonată nici unei alte probleme sociale, nici măcar — după modelul occidental — celei industriale¹⁴. În consecință, toate celelalte ramuri ale economiei, industria, comerțul, sistemul de credit și bancar, transporturile etc., au fost considerate ca fiind complementare agriculturii.

Reprezentanții mișcării socialiste au remarcat, pe bună dreptate, că izvorul erorii poporaniștilor în aprecierea structurii economice a României moderne provine, în primul rînd, din neînțelegerea adevăratului rol jucat de capitalul industrial în dezvoltarea forțelor productive ale țării. Într-adevăr, poporaniștii au negat nașterea și dezvoltarea industriei în condițiile specifice României ca urmare firească a afirmării noului mod de producție capitalist în întreaga economie. În studiul său *Social-democratism sau poporanism?* *, C. Stere a încercat să fundamenteze teoretic

¹² C. Dobrogeanu-Gherea, *Neoioabăgia*, p. 239—240.

¹³ *Ibidem*, p. 95—102.

¹⁴ C. Stere, *Social-democratism sau poporanism?*, în „Viața românească”, anul II, nr. 9/1907, p. 323.

* A se vedea capitolele special consacrate problemei: *Industrializare? Termenul evoluțiunii sociale. Capitalul vagabond*, în „Viața românească”, anul II, nr.

teza privind caracterul parazitar și antiprogresist al industriei românești. În viziunea mic-burgheză a lui C. Stere și a partizanilor săi ideologici, industria ar fi apărut în România nu pe baza unei evoluții interne, ci ca urmare a pătrunderii capitalului străin, a așa-zisului „capital vagabond”. În consecință — constatau ei —, în condițiile țării noastre nu s-ar fi ajuns la crearea unui adevărat capital industrial în stare să revoluționeze producția, să determine o dezvoltare impetuoasă a societății asemenea celei din Occidentul Europei. Dimpotrivă, îmbrăcînd forma capitalului cămătăresc, capitalul străin pătruns în România agrară a avut consecințe dintre cele mai grave asupra economiei în ansamblu. În agricultură, prin sistemul dearendășie („formă deghizată a cămătăriei”), el a „stors toată vloga din pămînt” și a accentuat pauperizarea țăranimii, iar la orașe a dus la ruina meseriilor și a dat naștere unei industrii artificiale, menținută numai datorită unei politici protecționiste excesive, practică pe seama contribuabililor, în primul rînd a țăranimii, apreciată drept singura clasă realmente producătoare de valori materiale. În elaborarea concepției lor neștiințifice, frunțașii poporaniști s-au dovedit incapabili să înțeleagă rolul complex al capitalului cămătăresc în apariția formelor de producție capitaliste. Totodată, ei au împins pînă la extrem critica la adresa politicii protecționiste a guvernelor burghezo-moșierești, susținînd că o asemenea orientare ar veni în flagrantă contradicție cu interesele reale ale maselor populare și că ea ar fi pusă în exclusivitate în slujba capitaliștilor străini, precum și a „așa-zisilor mari fabricanți” autohtoni¹⁵.

Totuși, poporaniștii au fost nevoiți să recunoască o realitate obiectivă de necontestat, și anume că în România existau condiții cu totul excepționale pentru dezvoltarea unor ramuri industriale, ca industria extractivă, petrolieră, forestieră. Desigur, exponenții micii burghezii nu uitau să adauge că nici aceste ramuri nu contribuiau, de fapt, la creșterea venitului național, din cauza acaparării lor de către marile monopoluri străine.

În sprijinul concepției lor greșite, minimalizatoare față de economia industrială în România, poporaniștii au venit și cu un alt „argument”, tot atît de lipsit de temei ca și celelalte. Ei susțineau astfel că întreaga activitate industrială și comercială s-ar afla în miinile unor elemente alo-gene, puse în slujba „capitalului vagabond”, trăgînd de aici concluzia că industria românească ar fi nu numai inefficientă și antiprogresistă, dar că ar avea și un pronunțat caracter antinațional¹⁶. De pe asemenea poziții romantic-anticapitaliste, reprezentanții poporanismului au atacat cu vehemență mișcarea socialistă, întrucît afirma în mod hotărît necesitatea industrializării țării.

Respingînd acuzațiile neîntemeiate ale preopinienților lor, socialiștii români observau cu îndreptățire că doctrinarii poporanismului încercau să susțină caracterul neviabil și chiar reacționar al noilor forțe și relații capitaliste de producție în primul rînd din dorința subiectivă de a dovedi

10/1907 ; *Problema națională și social-democratismul*, în „Viața românească”, anul II, nr. 11/1907 ; *Formula progresului nostru industrial*, în „Viața românească”, anul III, nr. 4/1908.

¹⁵ C. Stere, *Industrializare ? Termenul evoluțiunii sociale. Capitalul „vagabond”*, în „Viața românească”, anul II, nr. 10/1907, p. 35.

¹⁶ C. Stere, *Formula progresului nostru industrial*, în „Viața românească”, anul III, nr. 4/1908.

că socialismul nu ar avea o bază economică și socială reală în România. Or, după cum releva Cr. Racovski, capitalismul în România era „în creștere permanentă, neîncetată”, cu toate condițiile sociale și politice nefavorabile dezvoltării lui ¹⁷.

În dezacord cu punctul de vedere după care capitalul în România s-ar fi manifestat numai sub forma capitalului comercial și cămătăresc, considerat de poporaniști drept „agent al capitalului vagabond”, fruntașul socialist scria: „Capitalul de bancă, capitalul industrial, capitalul de comerț, capitalul sub toate formele lui se înmulțește și se întărește, introducându-se în toate ramurile activității economice românești, aducând după sine schimbarea condițiilor de viață pentru întregul popor român” ¹⁸.

Pe baza interpretării realiste a datelor statistice oferite de ancheta industrială din 1901—1902, socialiștii au infirmat concluzia eronată a poporaniștilor, după care majoritatea celor 625 de stabilimente industriale nu ar fi îndeplinit condițiile necesare categorisirii lor drept mari întreprinderi mecanizate ¹⁹. Cr. Racovski, răspunzând la obiecțiile lui C. Stere, releva că dintr-o corectă repartizare a capitalului fix și a numărului de lucrători asupra cifrei totale a stabilimentelor „marii industrie”, rezultă că media capitalului angajat în fiecare întreprindere industrială era de 832 522 lei (din care 472 527 lei capital fix), iar a lucrătorilor și personalului conducător de 80 ²⁰. Socialiștii au atras atenția, în același timp, asupra faptului că în primul deceniu al secolului al XX-lea a crescut simțitor numărul întreprinderilor încurajate de stat, adică al celor care aveau mai mult de 25 de lucrători și un capital fix de peste 50 000 lei *. *Socialiștii au demonstrat astfel cu prisosință că deși industria, în ansamblul său, deținea o pondere relativ mai mică în raport cu agricultura, încă de pe atunci ea dovedea o productivitate superioară a muncii, datorită gradului mai înalt al înzestrării tehnice, precum și o tendință pronunțată de creștere și întărire continuă.* Ei au arătat, de asemenea, că necunoașterea de către poporaniști a caracterului capitalist al numeroaselor manufacturi și ateliere de cooperatie simplă, reducerea noțiunii de „industrie” la aceea de mare întreprindere mecanizată explică o dată mai mult cum au ajuns reprezentanții ideologici ai micilor producători la minimalizarea rolului acestei ramuri hotărâtoare în economia națională. Socialiștii au argumentat, în același timp, netemeinicia criticii exagerate pe care poporaniștii o formulaseră la adresa politicii protecționiste promovate de statul român și au dezvăluit astfel eroarea tezei mic-burgeze privind caracterul artificial al industriei existente în România. *Reprezentanții mișcării socialiste au considerat aplicarea principiului protecționismului drept o necesitate imperioasă pentru dezvoltarea multilate-*

¹⁷ Cr. Racovski, *Mersul triumfal al capitalismului român*, în „România muncitoare”, anul VII, seria a II-a, nr. 5, din 20 martie 1905.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ A se vedea: Cr. Racovski, *Poporanism, socialism și realitate*, în „Viitorul social”, anul I, nr. 11—12/1908, p. 329—367.

²⁰ *Ibidem*, p. 345.

* În acea perioadă relativ scurtă au luat ființă, de pildă, filaturile de bumbac din București și Iași, uzinele metalurgice din București, Ploiești, Galați, Craiova. „Numai în șase ani, 1902—1908 — se subliniază în *Manifestul-program al Partidului Social-Democrat* din 1911 — s-au deschis mai multe stabilimente (323) decât erau pînă atunci în statul român”.

rală a forțelor de producție ale țării²¹. Potrivit concepției socialistilor, nu atât pătrunderea capitalului străin reprezenta un pericol economic, așa cum acreditau poporanistii, cât „puterea discreționară“ de care se bucurau de cele mai multe ori atât capitaliștii străini, cât și cei români, ca urmare a luării unor măsuri protecționiste excesive, care loveau, în primul rând, în masa consumatorilor, și adeseori provocau pagube serioase însăși industriei²².

Socialiștilor le aparține meritul de a fi dezvăluit, în spiritul concepției marxiste a istoriei, caracterul subiectivist și mic-burghez al viziunii poporaniste asupra structurii economice, a cărei esență evident capitalistă nu mai putea fi contestată din punct de vedere obiectiv și științific.

Deosebirea de concepție asupra caracterului economiei românești au determinat pe socialiști și pe poporanști să elaboreze puncte de vedere opuse asupra structurii sociale.

Eludarea caracterului capitalist al economiei i-a făcut pe ideologii poporanismului să formuleze teza evident necorespunzătoare după care, în urma modificărilor survenite, în epoca modernă, societatea românească ar fi ajuns la o structură socială anormală, ea împărțindu-se în două tabere distincte : pe de o parte „clasele de sus“, exploatare (sau „suprapuse“), iar pe de altă parte „poporul de jos“, exploatat și lipsit de condițiile elementare de trai. Între „clasele de sus“ și „poporul de jos“ s-a ajuns la o ruptură totală, la o adevărată „prăpastie adâncă, care desparte aproape două nații“²³.

În capitolul final al studiului său polemic *Social-democratism sau poporanism*?, C. Stere definea sensul noțiunii de „popor“, firește din perspectiva ideologiei sale mic-burgeze. El conferea noțiunii trei înțelesuri deosebite, dar concordante : în primul rând, „poporul“ privit drept o grupare etnică, națională distinctă, apoi ca suma elementelor sociale pozitive purtătoare ale progresului social și, în sfârșit, „poporul“ ca expresie a „maselor concrete muncitoare“. Această a treia accepțiune a cuvântului avea o însemnătate deosebită, „masele muncitoare“, majoritare în structura socială, reprezentând în viziunea poporanistă singura forță creatoare de valori materiale și spirituale.

Pe motiv că în condițiile României agrare țărănimea formează „imensa majoritate a populației“, C. Stere, ca de altfel și ceilalți poporanști, înțelegea prin „popor“ în primul rând această categorie socială, care în viziunea lor întruchipa cel mai perfect cele trei trăsături descrise mai sus, în sensul că era considerată drept ipostaza desăvârșită a „maselor concrete muncitoare“ și, ca atare, și cea mai avansată forță socială, păstrătoare, în același timp, a tradițiilor etnice și vital interesată în înfăptuirea idealului național.

Datorită rușiei arbitrare a țărănimii din contextul general al relațiilor capitaliste, doctrinarii poporanismului considerau că exploatarea

²¹ A se vedea : Programul P.S.D.M.R. din 1893, în *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1893—1900*, Editura politică, București, 1969, p. 58.

²² Cr. Racovski, *Poporanism, socialism și realitate*, p. 358—359.

²³ *Către cititori*, în „Viața românească“, anul I, nr. 1/1906, p. 5.

țăranului provine, de fapt, din „împrejurări străine de procesul producției în gospodăria lui“²⁴.

De la asemenea considerații teoretice nefundamentate științific C. Stere a ajuns la concluzia că „în complexul raporturilor economice moderne, el [țăranul — *n.n.*] poate fi silit să cedeze cea mai mare parte a produsului muncii sale altor clase grație aparatului de credit și circulațiune pe care nu este stăpîn“²⁵ și, în consecință, nu este nevoie de „revoluționarea producției înseși pentru ca țăranul să poată avea produsul integral al muncii sale, ca pentru proletariatul industrial“²⁶. Opunînd în mod artificial proletariatul țărănimii, poporanistii respingeau în felul acesta caracterizarea ei de către socialiști drept o categorie socială precapitalistă, supusă în mod inevitabil diferențierii în pături cu interese contrarii. În viziunea lor mic-burgheză, „frunțașii satelor“ nu reprezentau o pătură socială capitalistă, ci acea grupare a țărănimii care urma să joace rolul de educator social și politic al întregii populații rurale. Poporanistii au eludat astfel natura capitalistă a acestei categorii sociale în formare, deși au recunoscut și ei că proprietățile între 10 și 100 ha nu puteau fi cultivate decît prin angajarea muncii salariate. De altfel, atribuind procesul de fărîmîtare a țărănimii exclusiv dominației latifundiilor, ei insistau unilateral asupra contradicției între întreaga țărănire și moșierimea latifundiară, trecînd cu vederea nașterea unor contradicții sociale noi, izvorîte din pătrunderea relațiilor capitaliste la sate.

Alături de țărănire, în tabăra „poporului de jos“, poporanistii mai includeau mica burghezie orășenească, proletariatul și intelectualitatea, conferindu-le acestora semnificații deformate prin optica lor romantic-anticapitalistă. Insistînd asupra comunității de interese și năzuințe între țărănire și mica burghezie orășenească, ei supraapreciau importanța acestor categorii sociale, care, în majoritatea lor, erau condamnate la pauperizare în epoca marelui capital. În schimb, proletariatului, deși redus numeric, dar aflat în plin proces de afirmare, i se rezerva un loc economic și politic cu totul neînsemnat²⁷. În sfîrșit, intelectualitatea progresistă, parte componentă „a maselor concrete muncitoare“, considerată de poporanisti drept avangardă a progresului social, ar avea, în condițiile României agrare, unica menire să se pună în slujba țărănimii și să lupte pentru „înălțarea ei economică și politică“, cu atît mai mult cu cît majoritatea ei covîrșitoare s-a ridicat din mediul rural și are, prin origine, legături strînse cu ea²⁸.

În concepția poporanistă, la celălalt pol al societății românești s-ar situa „clasele suprapuse“, compuse în exclusivitate din moșierimea latifundiară și marii arendași. Reacționarismul acestor „clase“ — susțineau în mod argumentat poporanistii — consta în apărarea vehementă a princi-

²⁴ C. Stere, *Social-democratismul și țările agricole. Caracterul social al țărănimii*, în „Viața românească“, anul II, nr. 9/1907, p. 334.

²⁵ C. Stere, *Ce este țărănimea?*, în „Zărilor“ din 27 martie 1932.

²⁶ C. Stere, *Social-democratismul și țările agricole. Caracterul social al țărănimii*, în „Viața românească“, anul II, nr. 3/1907, p. 334.

²⁷ C. Stere, *Social-democratismul și țările agricole. Caracterul social al țărănimii*, în „Viața românească“, anul II, nr. 9/1907.

²⁸ C. Stere, *Situația politică și problema democratismului în România*, în „Viața românească“, anul III, nr. 1/1908, p. 60—71.

piului intangibilității latifundiilor, formă de proprietate anacronică, avînd efecte dezastruoase asupra economiei naționale ²⁹.

Între cele două tabere cu interese contrarii, ei au interpus o clasă burgheză artificială, compusă din elemente etnice străine, care, neputînd îndeplini rolul unei adevărate „clase mijlocii“, a rupt echilibrul social, accentuînd astfel caracterul anormal al întregii structuri sociale.

De pe poziții consecvent marxiste, reprezentanții mișcării socialiste au demonstrat că înțelegerea justă a structurii de clasă a societății românești în epoca modernă este indisolubil legată de studierea efectelor pătrunderii relațiilor capitaliste în toate compartimentele vieții economice. Ei au relevat că inconsistența tezelor poporaniste se datorește, în primul rînd, neînțelegerii procesului complex de descompunere a vechilor clase caracteristice epocii feudale, paralel cu apariția unor forțe sociale noi. Socialiștii au pornit de la punctul de vedere realist, după care transformarea României într-o țară capitalistă a produs efecte sociale similare cu cele din Occident, printre care cele mai importante au fost: schimbările structurale din cadrul vechii boierimi, diferențierea țărănimii, ruinarea masei micilor meseriași de la orașe, apariția și dezvoltarea burgheziei și a proletariatului. Particularitățile procesului de descompunere a vechii structuri sociale și ale nașterii celei noi nu anulează — subliniau ei cu îndreptățire — natura capitalistă a acestor transformări ³⁰.

De pe aceste poziții, socialiștii au respins caracterizarea moșierimii drept o clasă în esență feudală și au afirmat că în rîndurile ei se manifestă tendința de a se transforma într-o clasă capitalistă agrariană, tendință mult frînată, însă, de întregul sistem social existent ³¹, care, după cum observa Gherea, cumula avantajele a două tipuri de exploatare (feudal și capitalist), prefăcîndu-se „într-un adevărat eden pentru exploatarea și într-un adevărat infern pentru cei exploatați“ ³². În ceea ce privește țărăimea, mișcarea socialistă a combătut aprecierea ei ca „bază socială nediferențiată“, neafectată de afirmarea relațiilor capitaliste în agricultură. Rezultatul pătrunderii acestor relații de producție în economia agrară — se releva în *Expunerea de motive a programului P.S.D.R.* din 1910 — este „diferențierea categoriilor sociale în sînul populației rurale, formarea unei burghezii sătești și ștergerea tot mai mult a caracterului feudal al relațiilor dintre proprietari și țărani, relațiuni de servaj destul de vii încă și care cu încetul fac loc unor relațiuni de salariat, analoage celor ale lucrătorilor industriali“.

Prin avantajele deosebite pe care le reprezenta pentru moșierime împletirea formelor de exploatare capitalistă cu cele ale rămășițelor feudale explicau socialiștii și ponderea relativ redusă a noilor categorii sociale: chiaburimea și proletariatul sătesc.

Contrar viziunii poporaniste ei afirmau că cel mai important rezultat al dezvoltării relațiilor capitaliste de producție a fost apariția burghe-

²⁹ A se vedea: C. Stere, *Latifundiile și fărîmîțarea proprietății țărănești*, în „Viața românească“, anul III, nr. 5/1908, p. 298; *Cauzele mișcărilor agrare*, în „Viața românească“, anul II, nr. 3/1907, p. 539; *Foametea constantă și chestia agrară*, în „Viața românească“, anul I, nr. 1/1906, p. 156.

³⁰ A se vedea: *Proiectul de program al P.S.D.M.R.*, în *Documente privind istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, p. 15—17.

³¹ A se vedea: Cr. Racovski, *Poporanism, socialism și realitate*, p. 339.

³² C. Dobrogeanu-Ghera, *Neoiobăgia*, p. 98, 102.

zei și a proletariatului. Dezvăluind netemeinicia tezelor poporaniste despre caracterul artificial al celor două clase sociale noi, socialiștii remarcau că definirea acestora prezintă dificultăți reale datorită insuficienței maturizării a relațiilor capitaliste de producție în condițiile subdezvoltării economice și ale gradului scăzut al înzestrării tehnice a industriei.

În documentele programatice ale mișcării socialiste se relevă deosebiri existente în privința nivelului de dezvoltare și a gradului de maturitate al celor două clase sociale în raport cu Occidentul Europei și se subliniază, totodată, că în pofida acestor particularități, ele reprezintă noile forțe sociale ce corespund progresului istoric ³³.

Deși în privința compoziției burgheziei române și a rolului jucat de diferitele ei categorii au fost formulate puncte de vedere contradictorii sau insuficient de limpezi *, socialiștii au susținut, în spirit marxist, caracterul legic, obiectiv al afirmării ei odată cu dezvoltarea și consolidarea economiei capitaliste. Ei au scos, totodată, în evidență că una din trăsăturile fundamentale ale burgheziei române este predominarea în structura ei a elementelor agrariene, comercial-cărmătărești, dispuse prin natura lor la compromisuri cu marea moșierime latifundiară ³⁴.

În ceea ce privește proletariatul, socialiștii arătau că, într-adevăr, în condițiile începuturilor dezvoltării capitaliste și ale regresului tehnic, proletariatul român este redus numeric și cuprinde încă multe alte elemente relativ recent venite din masa micilor producători pauperizați, cu o conștiință de clasă insuficient dezvoltată ³⁵. Aceste trăsături, inerente fazei de început a dezvoltării capitaliste — afirmau socialiștii — nu legitimează, însă, concluzia că proletariatul poate fi considerat drept o anexă a țărănimii și a micii burghezii orășenești. Ei au atras atenția asupra greșelii poporanistilor de a exclude din categoria proletariatului pe lucrătorii manufacturilor și atelierelor de cooperatie capitalistă simplă, precum și acea pătură numeroasă a micilor meseriași de la orașe, care ajunsese în dependență completă de capital, ducând „o viață și mai nenorocită ca proletarii propriu-ziși”. ³⁶

Luînd în considerație toate aceste elemente componente, socialiștii apreciau că, la sfîrșitul primului deceniu al secolului al XX-lea, numărul

³³ A se vedea: *Proiectul de program al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România*, în *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, p. 17—18; *Programul Partidului Social-Democrat din România*, în *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, p. 14—17; C. Dobrogeanu-Gherea, *Scrisori social-politice*, p. 208.

* De exemplu, I. Sion opunea în mod artificial burghezia claselor dominante, compuse, după opinia sa, din marii moșieri și din așa-zisa „birocratie”. Desigur, „birocratia” nu poate fi considerată drept o clasă conducătoare. I. Sion nu ținea seama de faptul că întregul aparat de stat administrativ, militar, politic etc. era creat și subordonat de către burghezie și moșierime și, în consecință, servea fidel interesele celor două clase dominante.

³⁴ Lucrețiu Pătrășcanu, *Problemele de bază ale României*, Editura Socec, București, 1944, p. 265. A se vedea și: N. Copoiu, *Refacerea P.S.D. din România. 1900—1910*, Editura științifică, București, 1966, p. 198—199.

³⁵ *Are socialismul un rol practic în România?*, în „România muncitoare”, anul I, seria a II-a, nr. 10, din 8 mai 1905.

³⁶ C. Dobrogeanu-Gherea, *Scrisori social-politice*, p. 267

total al proletariatului din industria mare, mijlocie și mică se cifra la cel puțin 200 000 de persoane *. Cercetările mai recente confirmă că, la acea dată, numărul muncitorilor se ridica la aproximativ 263 600, ceea ce reprezenta mai mult de 10% din populația activă a țării ³⁷. *Susținând în spiritul concepției marxiste că rolul unei clase sociale este determinat nu de ponderea sa numerică în structura de clasă, ci de locul ocupat în ansamblul relațiilor de producție, ei argumentau că întreaga dezvoltare economică și socială de la sfârșitul secolului al XIX-lea și, îndeosebi, din primul deceniu al secolului al XX-lea dovedește cu prisosință că acea clasă care se dezvoltă și se întărește continuu, atât cantitativ, cât și calitativ, este proletariatul, cea mai înaintată forță socială, purtătoare a progresului social* ³⁸. În legătură cu menirea istorică a proletariatului din România, în articolul-program al „Viitorului social” din 1907 se arăta că, în raport cu celelalte clase populare, clasa micilor meseriași, micilor negustori — ceea ce se cheamă mica burghezie — aflate în „decădere și descreștere” în epoca modernă, clasa muncitoare, legată de cele mai înaintate forțe de producție, se întărește continuu. „Pe de o parte, ea reprezintă din ce în ce mai mult națiunea întreagă, iar pe de alta revendicările sale, idealul său de transformare socială este în spiritul vremii, în sensul evoluției economice” ³⁹.

Analiza raporturilor dintre clase din această perspectivă istorică presupunea — afirmau socialiștii — și reexaminarea critică a tezelor poporaniste despre locul și rolul intelectualității în societatea românească. În concepția lor, intelectualitatea, avînd o importanță deosebită atât prin cultura, cât și prin ponderea ei numerică, nu constituia o categorie socială omogenă, ci se stratifica după structura contradictorie a societății românești ⁴⁰. Rolul intelectualității progresiste era, desigur, slujirea intereselor poporului — așa cum subliniau și poporanistii. Dar socialiștii relevau că ea poate îndeplini cel mai eficient această misiune punîndu-se în slujba cauzei proletare, care era și cauza întregului popor român.

De aceea, socialiștii cereau intelectualității înaintate să sprijine cu toate capacitățile sale creatoare mișcarea politică a proletariatului român, care constituia cadrul cel mai favorabil luptei pentru progresul social ⁴¹.

În ceea ce privește structura politică a României moderne, punctele de vedere poporaniste concordau, în bună parte, cu cele exprimate de către socialiști. *Reprezentanții ambelor curente se situau pe o poziție critică față de sistemul politic existent, demascînd caracterul preponderent formal al regimului constituțional, bazat pe votul cenșitar, în care domnea arbitrarul guvernamental și administrativ, iar drepturile și libertățile cetățenești erau puse în serviciul unei minorități privilegiate.*

* Socialiștii au avut în vedere pe lucrătorii din industria extractivă, prelucrătoare, din transporturi și construcții.

³⁷ N. N. Constantinescu, *Din istoricul formării clasei muncitoare din România pînă la primul război mondial*, Editura politică, București, 1959, p. 345.

³⁸ „Viitorul social”, anul I, nr. 1/1907.

³⁹ *Ibidem*, p. 38—40.

⁴⁰ A se vedea: C. Dobrogeanu-Gherea, *Scrieri social-politice*, p. 267; *Neoibăgia*, p. 218—229.

⁴¹ Cr. Racovski, *Învățătorii*, în „România muncitoare”, seria a II-a, nr. 2, din 12—19 martie 1906; N. D. Cocea, *Socialismul și intelectualii noștri*, în „România muncitoare”, anul III, nr. 2, din 11—18 martie 1907; *Uniunea Socialistă din România. Către învățători și învățătoare*, în „România muncitoare”, seria a II-a, nr. 35, din 2 iulie 1909 etc.

Analizînd natura regimului politic, socialiştii au definit în mod ştiinţific conţinutul de clasă al aşa-zisei „oligarhii”. În timp ce poporaniştii înţelegeau în mod unilateral prin conceptul de „regim oligarhic” dominaţia marilor moşieri şi arendaşi, şi nu recunoşteau existenţa unei adevărate burghezii capitaliste ⁴², socialiştii au afirmat că acest regim este de fapt expresia împletirii de interese dintre virfurile burgheziei industriale şi bancare, în majoritate proprietare de întinse terenuri agricole, şi marea moşierime *. Ei considerau că cea mai directă expresie politică a împletirii de interese ale celor două clase dominante era legea electorală censitară. Imposibilitatea manifestării suveranităţii poporului nu era pusă astfel exclusiv pe seama latifundiarilor, la care poporaniştii reduceau, de fapt, compoziţia Colegiului I, ci şi pe seama marii burghezii industriale şi bancare, a cărei prezenţă, alături de exponenţii marilor proprietari rurali, socialiştii o semnalau în rândul celor peste 15 000 de alegători ai acestui colegiu ⁴³.

Potrivit concepţiei socialiştilor, în condiţiile în care majoritatea covârşitoare a celor două camere legislative se compunea din reprezentanţii claselor exploatoare, nu putea fi vorba de un parlamentarism autentic, ci numai de o „parodie de parlamentarism” ⁴⁴.

Poporaniştii subliniau şi ei că sistemul electoral este cea mai serioasă piedică în calea înfăptuirii unui adevărat regim democratic. În acelaşi timp, ei susţineau — nu fără temei — că în mecanismul vieţii politice româneşti existau şi unele manifestări de parlamentarism real **, printre care chiar sistemul rotativei guvernamentale, bazat pe succesiunea la putere a partidelor conservator şi liberal. Deşi exponenţii ideologici ai micii burghezii aveau suficiente rezerve faţă de cele două partide ***, ei recunoşteau că acestea au jucat, totuşi, un anumit rol pozitiv în dezvoltarea României. Poporaniştii evidenţiau, în special, meritul partidului liberal de a fi fost „iniţiatorul” războiului de independenţă, precum şi organizatorul întregului aparat de stat modern ⁴⁵. Absolutizînd, însă, deosebirile exis-

⁴² A se vedea : C. Stere, *Social-democratism sau poporanism ?* (V), în „Viaţa românească”, anul III, nr. 1/1908, p. 71.

* „Două puteri deopotrivă de duşmănoase claselor muncitoare îşi împart azi guvernarea ţării româneşti — se sublinia în *Manifestul-program al Partidului Social-Democrat* din 1911 —, resturile clasei boereşti şi burghezimea. Unite prin interese asemănătoare [...] în creditele funciare, în bănci, în consiliile de administraţie ale diferitelor întreprinderi industriale, ele constituie la noi plutocraţia, guvernarea boşagilor, în mîna cărora stă astăzi toată viaţa noastră economică şi politică”.

⁴³ A se vedea : *Manifestul-program al Partidului Social-Democrat* din 1911, în *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România, 1910—1915*, p. 206.

⁴⁴ *Ibid.*

** În *Curs de drept constituţional* (1905), C. Stere releva în acest sens că, deşi, la noi, punctul de plecare al întregului sistem parlamentar îl reprezenta regele, care hotăra succesiunea partidelor la putere, după cum guvernul, la rîndul său, determina compoziţia camerelor legislative, totuşi guvernul nu putea nesocoti opinia publică în desemnarea partidului de guvernămînt, iar în ceea ce priveşte compoziţia guvernului, mai în toate cazurile el trebuia să ţină seama de lista portofoliilor, întocmită de primul ministru sau de şeful de partid, sugerînd doar unele modificări.

*** În acest sens, C. Stere remarca faptul că „deseori ideea de partid se confundă cu ideea de asociaţie de exploatare a avantajelor puterii. Şi atunci guvernul de partid se zgrăveşte în culori foarte negre, ca neglijînd interesele superioare ale naţiunii şi sacrificîndu-le intereselor personale ale unei mîini de oameni” (*Curs de drept constituţional*, text şapirografiat, 1905, p. 993. A se vedea şi : *Din notiţele unui observator ipocondric*, în „Adevărul”, anul VI, nr. 1724, din 13 decembrie 1883).

⁴⁵ A se vedea : C. Stere, *Curs de drept constituţional*, p. 1 065.

tente între liberalismul de tip apusean și cel românesc, ei susțineau că tendințele progresiste ale partidului liberal, desigur timide încă în condițiile predominării în sinul lui a puternicului curent moșieresc, ar fi fost, de fapt, expresii ale colaborării politice a așa-ziselor „elemente pozitive“, înțelegând prin ele în primul rând țărănimea aliată cu mica burghezie, cu intelectualitatea progresistă și cu proletariatul (considerat din nou ca un factor cu rol secundar), ale căror interese coincideau — în viziunea poporaniștilor — cu însăși direcția progresului social. Exponenții ideologici ai micii burghezii au nesocotit astfel tocmai ceea ce era esențial pentru înțelegerea adevăratului rol jucat de partidul liberal în viața politică, natura preponderent burgheză a acestuia.

Pe de altă parte, poziția hotărât antimosierească a poporaniștilor le-a permis acestora să definească mai precis caracterul celui alt partid de guvernământ, al partidului conservator. Pe bună dreptate, ei vedeau în acest partid un adevărat bastion politic al moșierimii reacționare și afirmau, în consecință, că orientarea conservatoare promovată de această clasă constituia o piedică serioasă în calea modernizării și a progresului țării.

Dintr-o perspectivă ideologică net superioară, socialiștii porneau de la punctul de vedere just după care atât partidul conservator cât și cel liberal exprimau împletirea intereselor de clasă ale burgheziei și moșierimii, fiind, de fapt, două grupări hrăpărețe ale aceleiași „oligarhii“ însetate de putere⁴⁶. Ei arătau, în consens cu poporaniștii, că partidul conservator, exponentul intereselor retrograde și anacronice ale latifundiarilor, era cea mai reacționară forță politică a țării, apărătorul puternicelor rămășițe feudale în economia românească. În schimb, în viziunea socialiștilor, celălalt partid, partidul liberal, exprima îndeosebi interesele burgheziei, dornică să se întărească pe seama celeilalte clase dominante. Tendințele moderate și chiar reacționare ale partidului liberal se datorau — după părerea judicioasă a socialiștilor — predominării în componența sa a elementelor agrariene, conciliatoare cu vechile stări semifeudale.

Pe de altă parte, socialiștii tindeau a subaprecia cealaltă tendință, realmente progresistă, promovată — este drept nu fără numeroase inconsecvențe și compromisuri — de stînga partidului liberal, alcătuită din reprezentanții burgheziei industriale în plină ascensiune și din exponenții micii burghezii orășenești și rurale.

În comparație cu poporaniștii, care nu recunoșteau esența burgheză a partidului liberal, punctele de vedere socialiste, cu toate limitele semnalate, erau mai avansate. *Definirea justă a compoziției de clasă a celor două partide istorice a permis socialiștilor înțelegerea mult mai profundă a sensului rotativei guvernamentale, sistem politic care îmbina interesele vîrfurilor burgheziei cu cele ale marii moșierimi.* Ei relevau că, venind la putere, atât liberalii, cât și conservatorii, prin măsurile lor guvernamentale, nu puteau să nu țină seama de interesele de clasă reciproce. Premisa celor din urmă era : „Lăsați-ne în pace la sate, și noi, în schimb, vă lăsăm în pace la orașe, dîndu-vă tot felul de concesiuni pe seama bugetului țării“⁴⁷. Re-

⁴⁶ G. Alexe, *Atitudinea noastră față de liberali*, în „România muncitoare“, anul VIII, nr. 1, din 1 ianuarie 1912.

⁴⁷ *Manifestul-program al Partidului Social-Democrat*, în *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, p. 223.

gele veghea asupra menținerii echilibrului necesar asigurării dominației minorității privilegiate.

Astfel, prin evidențierea consecințelor grave ale unei asemenea situații asupra vieții parlamentare, socialiștii au semnalat trăsăturile definitorii ale regimului politic al României la epoca dată ⁴⁸.

Ei exagerau, însă, negînd prezența unor elemente democratice în funcționarea mecanismului parlamentar, elemente care, așa cum observau poporaniștii, erau insuficiente pentru a schimba esența regimului politic, dar mulțumită lor a existat posibilitatea, limitată desigur, a unei lupte organizate a forțelor sociale radicale împotriva monopolizării puterii de către o minoritate exploatoare și pentru crearea condițiilor favorabile ridicării maselor la viața politică.

Din întreaga analiză întreprinsă asupra structurii economice, sociale și politice a României la sfîrșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, socialiștii și poporaniștii au ajuns la concluzii în unele privințe asemănătoare și chiar concordante (ca, de exemplu, în critica proprietății latifundiare, a îndepărtării maselor de la viața politică), dar în ansamblul și în esența lor de clasă, diametral opuse.

În descifrarea semnificației structurilor României moderne se confruntau, de fapt, două concepții, exprimînd poziția și atitudinea unor categorii sociale diferite: pe de o parte concepția poporanistă, reprezentînd viziunea romantic-anticapitalistă a micii burghezii orășenești și rurale, iar pe de altă parte cea socialistă, avînd la bază concepția materialismului dialectic și istoric, expresie a intereselor de clasă ale proletariatului.

Dublul caracter al micului burghez, de proprietar și, în același timp, de om al muncii, este izvorul atitudinilor de multe ori contradictorii ale acestei categorii sociale, care deținea ponderea numerică cea mai mare în structura societății românești moderne de la începutul acestui secol. Poporaniștii au formulat puncte de vedere întemeiate referitor la realitățile social-istorice românești în măsura în care ele exprimau fidel tendințele general-democratice ale micii burghezii. Situatrea reprezentanților orientării poporaniste pe o poziție hotărît ostilă resturilor feudale le-a permis evidențierea contradicției fundamentale a relațiilor agrare, a celei dintre întreaga țărănime, pe de o parte, și marea moșierime, pe de altă parte. Dezvăluirea consecințelor tragice ale dominației latifundiilor asupra situației țărănimii poate fi considerată drept o prețioasă contribuție științifică la cunoașterea realităților satului românesc. De asemenea, critica reacționarismului regimului politic, a îndepărtării maselor largi populare de la conducerea vieții politice îi așază pe adepții poporanismului în tabăra orientărilor de stînga, radical-burgheze ⁴⁹. În măsura în care încercau să ridice, însă, la rang de teorie cealaltă tendință, retrogradă, a grupurilor sociale ai căror reprezentanți erau, aceea izvorită din dorința de conservare a proprietății mici și mijlocii în epoca expansiunii și triumfului marelui capital, poporaniștii au elaborat și o seamă de teze

⁴⁸ A se vedea: D. Hurezeanu, *Mișcarea muncitorească și problemele fundamentale ale dezvoltării României moderne*, în „Anale de istorie”, anul XVII, nr. 5/1971.

⁴⁹ A se vedea: Z. Ornea, *Poporanismul*, p. 197.

greșite, lipsite de suport științific real, ca, de pildă, cele privitoare la caracterul parazitar și antiprogresist al industriei românești și, în consecință, și al burgheziei și proletariatului.

Cu prilejul disputei, fără să nege contribuția pozitivă a poporaniștilor la cunoașterea unor aspecte semnificative ale vieții social-politice, socialiștii, aplicînd în mod creator metoda dialecticii marxiste, au dezvoltat principala cauză a erorilor acestora, și anume eludarea esenței tuturor transformărilor profunde în structurile României moderne: dezvoltarea înceată și mult îngreunată de rămășițele vechii orînduiri, a capitalismului. Meritul lor incontestabil este afirmarea ideii că numeroasele particularități ale acestui proces istoric complex, pe care nici ei nu au reușit să-l definească întotdeauna cu exactitate (ca, de exemplu, supraaprecierea factorului extern în geneza capitalismului etc.), nu erau de natură să anuleze sensul general al evoluției capitaliste, sens similar cu cel urmat de civilizațiile occidentale.

Însemnătatea confruntării dintre socialiști și poporaniști în evoluția gîndirii noastre social-politice rămîne astfel evidentă. Niciodată, pînă la începutul acestui secol, nu s-a desfășurat o dezbatere de idei mai plină de implicații și repercusiuni asupra dezvoltării societății românești. Mai presus de toate, ea a orientat atenția contemporanilor către principalele probleme și conflicte ale epocii din perspectiva unor atitudini democratice și radicale, care reprezentau, în fond, aspirațiile unor clase și păături sociale exploatate și interesate în cel mai înalt grad în progresul României pe drumul civilizației moderne.

Locuri și sedii legate de activitatea P.C.R. între anii 1921-1924

GHEORGHE NEACȘU
GHEORGHE TUDOR

În cercetarea trecutului glorios de luptă revoluționară a Partidului Comunist Român și a organizațiilor sale de masă un loc important îl ocupă depistarea și cunoașterea locurilor, sediilor și caselor legate de activitatea forțelor revoluționare și democratice din țara noastră, în frunte cu comuniștii, în perioada interbelică. Răspindite pe întreg cuprinsul țării, aceste prețioase mărturii au constituit, în ultimii ani, obiectul mai multor lucrări și articole*.

În articolul de față, pe baza unor ample investigații în arhive și biblioteci, ca și în rîndurile unor vechi militanți ai mișcării comuniste și muncitorești, ne propunem să prezentăm unele locuri și sedii legate de lupta revoluționară a Partidului Comunist Român în perioada 1921—1924.

*

În lunile septembrie-octombrie 1921, la redacția ziarului „Tineretul socialist“, din str. Academiei nr. 37, precum și într-o baracă de scînduri (astăzi nu mai există), din str. Brezoianu, închiriată de organizația de tineret a Capitalei în această perioadă, au avut loc numeroase consfătuiri ale militanților comuniști, la care au participat : Constantin Ivănuș, Leonte Filipescu, Nicolae Simulescu-Militaru, Marcel Pauker, cărora ulterior li s-au mai adăugat Lucrețiu Pătrășcanu, Nicolae Popescu-Doreanu, Ștefan Teodorescu ș.a. În cadrul acestor consfătuiri au fost adoptate o serie de măsuri în vederea creării organizațiilor P.C.R., care să acționeze în București și în alte centre ale țării¹.

În decembrie 1921, au fost întreprinse o serie de măsuri organizatorice pentru consolidarea Partidului Comunist Român și afirmarea sa

* Dintre acestea cităm : I. Lupescu, H. Rabinovici, I. Don, *Pe urmele istoriei contemporane*, Editura pentru turism, 1973 ; Alexandru Cebuc, *Tradiții revoluționare bucureștene*, 1973 ; Gh. I. Bodea, L. Fodor, dr. L. Vajda, *Cluj. Pagini de istorie revoluționară, 1848—1971*, Cluj, 1971 ; A. Karețchi, L. Eșanu, G. Tudoran, *Iași. Mărturii ale luptei revoluționare*, Iași, 1969 ; *Mărturii ale unui trecut glorios de luptă revoluționară. Locuri istorice legate de lupta P.C.R. și a organizațiilor sale de masă*, în „Anale de istorie“, anul XVII, nr. 3, 1971.

¹ *Documente din istoria partidului comunist și a mișcării muncitorești revoluționare din România. 1921—1924*, Editura politică, București, 1970, p. 305—306 ; Vezi și M. C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească din România în anii 1921—1924*, Editura politică, București, 1971, p. 52 ; C. Bărbulescu, Fl. Dragne, C. Mocanu, C. Petculescu, Al. Șiperco, N. Tue, *File din istoria U.T.C.*, Editura politică, București, 1971, p. 76

în viața politică a țării. În ziua de 4 decembrie s-a constituit Comitetul Provizoriu al Secțiunii București a partidului, alcătuit din Constantin Ivănuș, Marcel Pauker și Nicolae Simulescu-Militaru. După cum își amintesc Elena Ivănuș, militanță a P.C.R., ședința de constituire s-a desfășurat în casa comunistului Constantin Ivănuș, de pe strada Viorele nr. 46 din București. Pentru a asigura condiții cât mai bune de conspirativitate, Elena Ivănuș, copiii săi și unii dintre ucenicii de la atelierul de tâmplărie al soțului au făcut de pază în jurul locuinței, pe tot timpul cât au durat discuțiile. În lunile imediat următoare sediul Comitetului Provizoriu al Secțiunii București, care de fapt îndruma întreaga activitate din țară, a funcționat la această adresă ².

La 8 decembrie 1921 au fost eliberați mai mulți militanți arestați cu prilejul grevei generale și a Congresului din mai, printre care și comunistul Mihail Macavei. Abia ieșit din închisoare, acesta a convocat mai multe întruniri în București la care au fost discutate diverse probleme privind activitatea viitoare a P.C.R. Unele din aceste întruniri s-au desfășurat la sediul sindicatelor din str. Cîmpineanu nr. 17. Tot aici, începînd cu ziua de 14 decembrie 1921, a funcționat redacția ziarului „Socialismul”, care a reapărut legal ³.

Multe ședințe ale cadrelor de conducere a partidului comunist rămase în libertate au fost organizate în primele luni ale anului 1922 în casele de pe str. Ziduri între vii, colț cu șoseaua Pantelimon ⁴, în cea de pe intrarea Popa Tatu nr. 18 ⁵, precum și în locuința lui Marcel Pauker de pe str. Bradului nr. 21 ⁶.

O puternică manifestare a mișcării revoluționare a constituit-o adunarea de reorganizare a Secțiunii partidului comunist din Capitală, care s-a desfășurat la 12 februarie 1922, în cunoscuta sală Tomis de pe Calea Călărașilor. În prezența a sute de muncitori din cele mai importante întreprinderi ale Bucureștiului, Constantin Ivănuș, președintele prezidiului, vorbind în numele conducerii P.C.R. aflată în închisoare, a declarat că Secțiunea partidului comunist a Capitalei își reia activitatea în mod public și a făcut apel ca și secțiile sectoarelor să se organizeze într-un timp cât mai scurt. La această întrunire au participat și reprezentanți ai secțiunilor partidului comunist din Galați și Ploiești și ai Comisiei Centrale de femei, care s-au angajat să-și reia activitatea publică cât mai curînd. Totodată, cu acest prilej s-a votat o moțiune de protest adresată guvernului, prin care se cerea eliberarea celor arestați cu prilejul grevei generale și a Congresului din mai 1921.

Cu privire la dorința de acțiune a maselor de muncitori și a solidarității lor cu cei arestați, organul central al P.C.R., ziarul „Socialismul”, consemna: „Entuziasmul se transformă în emoție cînd se anunță că bătrînul tată al tovarășului Cristescu este în sală. Tovarășul, o figură admirabilă de țaran, alb ca zăpada, îmbrăcat în sumanul lui se suie încet la tribună. Sala este în delir — liniște respectuoasă se face însă cînd tova-

² Arhiva C.C. al P.C.R., Colecția 50, dosarul nr. 1, fila 251 ; dosarul nr. 33, fila 61. Vezi și „Socialismul”, din 12 februarie 1922.

³ M. C. Stănescu, *Op. cit.*, p. 52.

⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., Colecția 50, dosarul nr. 39, fila 60.

⁵ Loc. cit., dosarul nr. 33, fila 501.

⁶ Loc. cit., fila 37.

rășul Cristescu tatăl, ia cuvîntul. Mulțumiri și urări de sănătate pentru ovațiile aduse sînt tot ce poate rosti bătrînul. Emoția îl îneacă. Toată sala e în picioare. Femeile plîng iar tovarășilor li se lăcrimează ochii. Sute de mîini se întind spre a strînge pe ale bătrînului țăran. Cu toate promit să-l scoată pe fiul său din mîinile călăilor. De la tribună se exprimă mulțumirile sălii adresate acestui om care a știut să-l crească pe Cristescu al nostru⁷.

Traducînd în viață apelul lansat în cadrul adunării de la sala Tomis, s-au constituit și au început să activeze în Capitală mai multe sedii ale partidului, în special în cartierele muncitorești. În cartierul Grivița — sediul se afla pe str. Crîngași nr. 2⁸; pentru Obor au fost organizate sediile din str. Birjarii Vechi nr. 17, unde se afla sala Ovidiu⁹, precum și pe str. Zidurilor nr. 46, în sala Bărăscu¹⁰; pentru cartierul Dealul Spirii — funcționa sediul de pe str. 13 septembrie nr. 246¹¹; sediul pentru cartierul Belu funcționa în str. Nae Ionescu nr. 27¹²; pentru cartierul Filaret funcționa sediul din str. Măgurele nr. 78 bis¹³ ș.a.

În cadrul acestor sedii se organizau zilnic numeroase ședințe și întruniri ale secțiunilor partidului comunist, tineretului socialist și ale organizațiilor sindicale din sectoarele respective. De asemenea, tot aici s-a organizat o serie de cursuri și conferințe în care se tratau probleme legate de materialismul dialectic și istoric, istoria mișcării muncitorești revoluționare din România, economie politică, sociologie etc.

Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie inaugurarea, la 7 aprilie 1922, a școlii socialiste, organizată de către Comitetul local al Secțiunii P.C.R. cu sprijinul Sindicatului C.F.R. în sala Grivița. La această școală se țineau săptămînal pentru muncitorii din cartier cursuri de economie politică, istoria socialismului, sociologie, limbă și literatură română, care se desfășurau sub îndrumarea și conducerea lui Mihail Cruceanu, Marcel Pauker, Barbu Lăzăreanu, Marcel Leonin ș.a.¹⁴.

Un moment important în activitatea P.C.R. din acei ani l-a constituit conferința ilegală din zilele de 9-12 aprilie 1922, ale cărei lucrări s-au desfășurat în casa unei rude a lui Mihail Macavei, situată pe str. Grădina cu Cai nr. 3 din București. La dezbateri au participat militanți din diferite centre ale țării, printre care Mihail Macavei, Marcel Pauker, Gh. M. Petrescu-Ghempet, Ioan Elena, Gheorghe Tănase, Petre Constantinescu-Iași ș.a.¹⁵.

După eliberarea din închisoare a unui însemnat număr de militanți comuniști, în iunie 1922, P.C.R. și-a intensificat activitatea politică. La scurt timp a avut loc în casa lui Gheorghe Cristescu de pe str. Herescu Năsturel nr. 9, din București, o consfătuire, la care au participat cadre

⁷ „Socialismul“, din 15 februarie 1922.

⁸ „Socialismul“, din 12 februarie 1922.

⁹ „Socialismul“, din 5 martie 1922.

¹⁰ „Socialismul“, din 16 februarie 1922.

¹¹ „Socialismul“, din 13 februarie 1922.

¹² „Socialismul“, din 18 februarie 1922.

¹³ Arhiva C.C. al P.C.R., Colecția 50, dosarul nr. 1, fila 242.

¹⁴ „Socialismul“, din 12 mai 1922; vezi și: C. Bărbulescu, Fl. Drane, C. Moicanu, C. Petculescu, Al. Șiperco, N. Tue, *Op. cit.*, p. 92.

¹⁵ *Amintiri despre primul Congres al partidului*, Editura tineretului, București, 1956, p. 119—120.

de bază din conducerea P.C.R. printre care Gheorghe Cristescu, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Mihail Macavei, Andrei Ionescu, Ioan Elena, Mihail Cruceanu ș.a., unii dintre ei abia eliberați. Aceștia au luat cunoștință despre activitatea de până atunci a conducerii provizorii a partidului și de participarea P.C.R. la alegerile parlamentare din martie 1922¹⁶.

Ședințe ale conducerii mișcării revoluționare au mai avut loc în vara anului 1922 și în casa lui Alexandru Dobrogeanu-Gherea, din București, str. Spătarului nr. 28. Descrierea acestei modeste locuințe o face un reporter de la ziarul „Adevărul” în numărul din 11 iunie 1922: o singură cămaruță, la mansardă, unde Alexandru Dobrogeanu-Gherea își avea „biroul și dormitorul și bucătăria”.

În toamna anului 1922 conducerea partidului comunist și-a stabilit primul sediu legal în Bd. Nicolae Titulescu nr. 35 din București. În același local au funcționat pentru a perioadă de timp și redacțiile ziarelor „Socialismul” și „Tineretul socialist”. Sediul era situat în apropierea unor

București. Sediul conducerii P.C.R. din Bd. Nicolae Titulescu nr. 35.

¹⁶ Mihail Cruceanu, Florian Tănăsescu, *Alexandru Dobrogeanu-Gherea*, Editura politică, București, 1971, p. 75.

cartiere muncitorești (Grivița, Filantropia, Regie ș.a.). Aici veneau muncitori pentru a se adresa conducerii partidului cu diverse probleme legate de viața și activitatea lor, mulți dintre ei poposind și în cămăruța în care se aflau redacțiile ziarelor amintite, unde lucrau Mihail Cruceanu, Gheorghe M. Vasilescu și Lucrețiu Pătrășcanu. Așa cum relatează Gheorghe Cristescu, secretar general al partidului comunist din acea perioadă, la sediul din Bd. Nicolae Titulescu au venit în toamna anului 1923, în urma înfringerii de către reacțiunea bulgară a eroicei lupte armate a poporului bulgar, organizată de P.C.B., numeroși revoluționari din țara vecină nevoiți din cauza prigoanei să-și părăsească patria. De aici ei erau repartizați pentru cazare pe la diferiți comuniști și simpatizanți ai mișcării revoluționare din Capitală și alte orașe din țară, care, credincioși datoriei lor internaționaliste, le-au oferit pentru un timp ospitalitate frățească și sprijin ¹⁷.

În vara și toamna anului 1922, P.C.R. a acordat o atenție deosebită extinderii sferei de cuprindere a organizațiilor sale în întreaga țară. Conducători și activiști ai partidului, printre care Constantin Ivănuș, Eugen Rozvan, David Fabian, Elek Köblös, Mihail Cruceanu, Marcel Pauker ș.a., au desfășurat o intensă activitate organizatorică și propagandistică, explicând muncitorilor programul de activitate al partidului comunist.

La 21 mai 1922, într-un comunicat publicat în „Iașul socialist”, muncitorimea locală era anunțată de transformarea Secțiunii din Iași a partidului socialist în Secțiune a partidului comunist al cărui sediu se afla pe str. Ghica Vodă nr. 32 ¹⁸.

La Craiova, în ziua de 9 iulie 1922 a avut loc în sala din str. Coptari nr. 9 (azi str. 6 Martie nr. 3), o consfătuire a membrilor secțiunii P.C.R., în cadrul căreia s-a ales un comitet provizoriu de conducere ¹⁹.

În iulie 1922, la Tîrgu Mureș, în prezența a peste 1 500 de membri adunați în sala teatrului din localitate, Secțiunea socialistă din oraș a luat public denumirea de Secțiune a P.C.R. Sediul secțiunii locale și județene a P.C.R. Tîrgu Mureș a funcționat, pînă în anul 1924, în casa de pe str. Cuza Vodă nr. 22 ²⁰.

Într-o însuflețită adunare publică, la 30 iulie 1922, organizația de partid din Brașov, care număra 900 de membri, s-a declarat Secțiune a partidului comunist și a ales un nou comitet de conducere. Intrunirea a avut loc în sala teatrului „Apolo”, de pe strada Lungă nr. 1 ²¹. Ca sediu al Secțiunii locale și județene P.C.R. Brașov a fost folosit, pînă în anul 1924, localul Căminului Muncitoresc, situat pe str. Vămii nr. 9. Tot aici a funcționat în anul 1921, timp de cîteva luni, și redacția săptămînalului „Dreptatea”, ce apărea sub îngrijirea lui Tiron Albani ²².

Comuniștii din Cluj, în cadrul unei ședințe conspirative, desfășurată într-o casă de pe str. Mărginașă nr. 1, au reorganizat, în toamna

¹⁷ Gh. Adorian, I. Babici, Natalia Vilcu, *Gh. Dimitrov și tradițiile revoluționare româno-bulgare*, București, 1972, p. 66—67.

¹⁸ „Iașul socialist”, din 21 mai 1922.

¹⁹ „Socialismul”, din 16 iulie 1922.

²⁰ Muzeul județean Tg. Mureș, dosarul cu amintiri referitoare la crearea P.C.R. (nenumărat).

²¹ „Socialismul”, din 3 august 1922.

²² Titu Georgescu, Mircea Ioanid, *Presa P.C.R. și a organizațiilor sale de masă. 1921—1944*, Editura științifică, București, 1963, p. 29.

Tg. Mureș. Sediul secțiunii locale și județene al P.C.R. din str. Cuza Vodă nr. 22.

anului 1922, activitatea Secțiunii locale a P.C.R. Privăți de posibilitatea unei activități deplin legale, comuniștii clujeni și-au intensificat munca de mobilizare și de educare a maselor în cadrul sindicatelor cu orientare revoluționară, printre care sindicatul muncitorilor lemnari. Sediul acestui sindicat, aflat în Piața Muzeului nr. 3, constituia unul din cele mai importante locuri de întâlnire ale comuniștilor din oraș²³.

Organizarea secțiunii locale și județene P.C.R. Galați s-a făcut în cadrul unei întruniri publice, ce s-a desfășurat la sfârșitul anului 1922 în localul Casei Poporului, situat pe str. Grivița nr. 69²⁴, iar sediul organizației a funcționat, în perioada 1923—1924, pe strada Chihan Vodă nr. 12²⁵.

La Sibiu, constituirea Comitetelor local și județean ale P.C.R. s-a realizat la 22 iulie 1922, în urma întrunirii muncitorești din Parcul Alexandrov (actuala str. Cristian nr. 28). Sediul acestei organizații a funcționat, pînă la ilegalizarea partidului comunist, pe str. Moș Ion Roată nr. 3²⁶.

²³ Gh. I. Bodea, L. Fodor, dr. L. Vajda, *Cluj. Pagini de istorie revoluționară. 1848—1971*, Cluj, 1971, p. 215.

²⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 86, dosarul nr. 227, fila 4.

²⁵ „Socialismul“, din 13 martie 1922.

²⁶ Arhiva I.S.I.S.P., fondul de fotografii, Mapa IV/101.

Bazele Secțiunii locale P.C.R. din Arad au fost puse în cadrul unei întruniri publice din 1922, desfășurată în localul de pe str. Paris nr. 2, iar al organizației P.C.R. din Reghin în urma adunării muncitorești care a avut loc într-o clădire din Parcul Promenada (pe acest loc astăzi este construit Căminul sindicatelor muncitorești)²⁷.

Alte sedii legale ale organizațiilor locale și județene ale P.C.R., în perioada 1922—1924, au fost: la Constanța, cel situat pe str. Ștefan Mihăileanu nr 23²⁸, la Pitești pe str. Brădet nr. 1²⁹, la Focșani pe strada Mihai Viteazul nr. 5, la Deva pe str. Aurel Vlaicu nr. 9³⁰, la Gheorghieni pe str. Școlii nr. 9³¹, la Tg. Frumos pe str. Cuza Vodă nr. 37, la Ploiești pe str. Ștefan Gheorghiu nr. 51³², la Corabia în sala Eduard³³, la Birlad pe str. Ghenciu nr. 1³⁴, la Brăila în sala Hagi Sima³⁵ etc.

Comitetul județean P.C.R. Tr. Severin a organizat multe din ședințele sale în locuința lui Mihail Macavei din comuna Vlădaia. Tot aici

Constanța. Sediul secțiunii locale și județene a P.C.R. din str. Ștefan Mihăileanu nr. 38.

²⁷ Muzeul județean Tg. Mureș, dosarul cu amintiri referitoare la crearea P.C.R. (nenumărat).

²⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 96, dosarul nr. 227, fila 4.

²⁹ Loc. cit., fila 12.

³⁰ Arhiva I.S.I.S.P., fondul de fotografii, Mapa IV/57.

³¹ Muzeul județean Tg. Mureș, dosarul cu amintiri referitoare la crearea P.C.R. (nenumărat).

³² Arhiva I.S.I.S.P., fondul de fotografii, Mapa IV/58.

³³ „Socialismul“, din 13 martie 1922

³⁴ „Socialismul“, din 5 mai 1922. Vezi și „Tineretul socialist“, din 22 ianuarie 1922.

³⁵ „Tineretul socialist“, din 11 martie 1923.

au fost găzduiți, pentru a fi ascunși de prigoana autorităților, numeroase cadre din conducerea partidului comunist³⁶.

Un rol însemnat în activitatea P.C.R. l-a avut Congresul al II-lea care s-a ținut la Ploiești în zilele de 3—4 noiembrie 1922, în atelierul pictorului Alexandru Vodă, situat în podul unei clădiri din Piața Legumelor nr. 4³⁷. În prezent această casă nu mai există, dar au rămas măturii ale participanților care descriu condițiile oferite de locuință pentru ținerea congresului. În acest sens, Mihail Macavei, participant la eveniment, consemnează: „Aici, într-un atelier de pictură al tov. Vodă, membru de partid, în două camere cu ferestrele lipite cu hîrtie și pînză, ca să nu se vadă și să nu se audă nimic din afară, ne-am adunat peste 70 de tovarăși. Discuțiile au început cam la 9 dimineața, și pînă s-au examinat rapoartele și s-au luat în discuție toate problemele a trecut de miezul nopții. Cu cîteva lămpi de petrol ce abia ne luminau, dar într-o atmosferă de bună dispoziție, am izbutit să alegem un comitet, și să ținem, pînă la 4 dimineața, chiar o ședință de comitet“³⁸.

În anul 1922—1924 ca locuri de întîlnire ale comuniștilor ieșeni au fost folosite unele instituții, cu precădere medicale. În această perioadă, așa cum își amintește dr. Ipolit Derevici, la spitalul „Socola“ — unde lucra savantul român dr. C.I. Parhon — au avut loc în repe-

Iași. Sediul secțiunii locale și județene a P.C.R. din str. Ghica Vodă nr. 32.

³⁶ Elena M. Macavei, *Amintiri din viața soțului meu Mihail Macavei*, Editura politică, București, 1969, p. 45.

³⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., Colecția 50, dosarul nr. 33, fila 381.

³⁸ *Amintiri despre primul Congres al partidului*, Editura tineretului, București, 1956, p. 121.

tate rînduri şedinţe ale Secţiunii locale P.C.R. Iaşi şi ale organizaţiei locale U.T.C. De obicei şedinţele se desfăşurau în sala de lectură a bibliotecii spitalului. Nu de puţine ori, securitatea acestor acţiuni a fost asigurată de către sora marelui om de ştiinţă, doctor în biologie, Maria Parhon. Printre cei care au participat în decursul anilor la aceste intruniri au fost Timotei Marin, fraţii dr. Derevici, dr. Vasile Mîrza, Teodor Văscăuţeanu, Emilia Cernăuţeanu ş.a.

Un alt loc folosit de comuniştii organizaţiei ieşene a fost şi Sanatoriul T.B.C. Birnova. În rîndul personalului medical de aici s-a constituit o celulă comunistă, din care a făcut parte şi directorul sanatoriului, dr. C. Gancevici. Acest fapt a dat posibilitatea ca, pe lângă desfăşurarea unei intense activităţi propagandistice, să se permită şi internarea pentru îngrijire medicală a comuniştilor urmăriţi de poliţie³⁹.

La Satu Mare, ca urmare a muncii desfăşurate de militantul comunist Ion Fonaghi, s-a creat o celulă de cartier în str. Drăganilor nr. 69, în care activau muncitori, mici meseriaşi, funcţionari, casnice. Sub îndrumarea lui C. Ivănuş, în anii 1922—1923 s-a constituit o puternică celulă de partid în incinta fabricii de cherestea din comuna Frasin, judeţul Suceava⁴⁰.

Date fiind măsurile represive anticomuniste luate de regimul burghez la sfîrşitul anului 1923 şi la începutul anului 1924, pentru a feri cadrele de bază, partidul comunist a pus accent sporit pe desfăşurarea activităţii în condiţii de conspirativitate. În această situaţie o parte din şedinţele conducerii centrale de partid s-au desfăşurat în noul sediu al redacţiei ziarului „Socialismul“, de pe str. Săgeţii nr. 1 din Capitală. Tot aici, în aprilie 1924, va fi pregătit primul şi ultimul număr al ziarului „Lupta Comunistă“, editat după suprimarea ziarului „Socialismul“⁴¹. După scoaterea în afara legii a P.C.R., toate sediile locale judeţene ale partidului şi ale unora din organizaţiile revoluţionare de masă, ziarele, gazetele centrale şi locale comuniste au fost interzise.

Pentru Partidul Comunist Român începeau ani grei, de adîncă ilegalitate, de luptă dîră şi neabătută pentru înfruntarea prigoanei adversarului de clasă şi împlinirea nobilelor aspiraţii ale clasei muncitoare şi poporului nostru.

³⁹ A. Kareşchi, L. Eşanu, G. Tudoran, *Iaşi. Mărturii ale luptei revoluţionare*, Iaşi, 1969, p. 19.

⁴⁰ Arhiva I.S.I.S.P., fondul de fotografii, Mapa IV/59.

⁴¹ Titu Georgescu, Mircea Ioanid, *Op. cit.*, p. 46—47.

Din tradițiile de luptă ale muncitorimii feroviare – societatea „Cultura“

MIRCEA CRĂCIUN

Administrația Căilor Ferate Române devenise spre sfârșitul secolului al XIX-lea, cea mai mare întreprindere din România, atât prin investițiile de capital fix pe care îl necesita, cât și prin personalul angajat, ce depășea douăzeci de mii de oameni¹.

Începând din anul 1880 statul român a răscumpărat de la societățile particulare cu capital străin, căile ferate construite înainte de cucerirea deplină a independenței de stat a țării noastre. Administrația și exploatarea rețelei feroviare ce aparținea statului, se făcea în numele sau de către Ministerul Lucrărilor Publice, cu ajutorul unei Direcțiuni Generale și a unui Consiliu de administrație. Cei angajați în administrația și exploatarea Căilor Ferate Române au fost declarați funcționari de stat, cu drepturile și îndatoririle prescrise de legea votată la 19 martie 1883².

Despre condițiile grele de muncă și salarizare, despre starea igienico-sanitară și condițiile de locuit ale funcționarilor inferiori din Administrația C.F.R., ne vorbesc documentele de arhivă, datele statistice oficiale și mai ales presa vremii.

Lipsa unui regulament propriu și bine chibzuit îi lăsa pe acești „robi ai muncii“³, cum îi numea „Lumea Nouă“, la cele mai revoltătoare persecuții din partea superiorilor. Aplicarea amenzilor ca și celelalte pedepse disciplinare ca : permutări, licențieri, destituiri etc. se făceau în mod arbitrar. Direcțiunea Generală a C.F.R.-ului printr-un „voluminos raport“⁴ din 1893 a recunoscut existența unor stări de lucruri precare pentru funcționarii inferiori, dar nu a întreprins nimic pentru îmbunătățirea acestei situații.

★

Organizarea funcționarilor inferiori în asociații profesionale care să le apere interesele a devenit o necesitate.

¹ Eduard Sava, *Istoricul Căilor Ferate Române*, vol. 1, București, 1904, p. 392 și 420.

² „Monitorul Oficial“ nr. 285 din 19 martie 1883.

³ „Lumea nouă“ din 15 decembrie 1896.

⁴ Ion Posescu, *Chestiunea Funcționarilor Căilor Ferate ale Statului*, București, 1898, p. 28.

În anul 1890, la București, cîțiva funcționari inferiori de la C.F.R., în frunte cu Volcu și Economu, au pus bazele societății de ajutor „Sprijinul”⁵. Prin statutul societății se prevedea, printre altele, că atunci cînd „un membru al ei era destituit din serviciu, primea un ajutor în valoare de 150 lei”⁶.

Sub presiunea Direcțiunii C.F.R. această prevedere de ajutorare a acelor destituiți a trebuit să fie anulată, societatea pierzîndu-și importanța, devenind cu timpul „societatea morților”⁷, deoarece oferea ajutor numai în caz de deces sau boală.

Constituirea în anul 1893 a partidului politic al clasei muncitoare — P.S.D.M.R., a reprezentat un moment de însemnătate istorică în viața clasei muncitoare din țara noastră, marcînd afirmarea sa pregnantă în principalele probleme ce frămîntau societatea românească.

La Congresul de constituire a P.S.D.M.R. s-a aprobat printre altele și o rezoluție ce prevedea: „în acele orașe și în acele profesii în care încă nu erau create organizații profesionale, cluburi muncitorești, să se stăruie din toate puterile pentru întemeierea de asemenea organizații.”⁸ În acest context de împrejurări funcționarii inferiori din mai multe centre feroviare din țară au încercat simultan să se organizeze în asociații care să le apere interesele.

Direcțiunea Generală a C.F.R. a zdrobit încă din fașă aceste încercări, sub pretextul că funcționarii publici nu ar avea dreptul la asociere.

Spre sfîrșitul anului 1895 cîțiva funcționari inferiori din serviciul C.F.R. au luat inițiativa de a redacta un memoriu ce urma să fie adresat corpurilor legiuitoare, prin care solicitau o serie de îmbunătățiri a soartei lor. Proiectul de memoriu a fost semnat de cîteva sute de impiegati, apoi înapoiat „Comitetului de inițiativă”, care a convocat o adunare generală la Ploiești.

Cu toate amenințările Direcțiunii Generale, că participanții vor fi sancționați, adunarea a avut loc cu participarea unui deputat — Dobrescu-Prahova, care urma să facă cunoscut în parlamentul țării revendicările funcționarilor inferiori. Cum memoriul inițial se referea numai la personalul serviciului de mișcare, neglijînd celelalte servicii, s-a luat hotărîrea de a fi refăcut, revendicîndu-se îmbunătățirea soartei tuturor funcționarilor inferiori din Administrația C.F.R.

Represaliile nu au întîrziat; toți membrii „Comitetului de inițiativă” au fost transferați în localități depărtate după ce în prealabil au fost aspru admonestați de șeful serviciului de mișcare.

O nouă încercare de organizare a funcționarilor inferiori a avut loc în București, la începutul anului 1896, unde cîțiva reprezentanți ai funcțio-

⁵ „Calea Ferată” din 24 aprilie 1897, p. 50.

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, Editura politică, București, 1969, p. 63—64.

narilor inferiori din serviciul central concep înființarea „Cercului impiegaților C.F.R.“, al cărui sediu să fie orașul București.

Adunarea de constituire a „Cercului“ din București a avut loc la 22 martie 1896, când s-a ales ca președinte Al. Rădulescu, și s-a votat proiectul de statut. Direcțiunea Generală a C.F.R., aflând că impiegații sînt pe cale de a întemeia o asociație puternică, a trecut la represalii. Subdirectorul general al C.F.R. a chemat pe președintele „Cercului“, reușind ca prin amenințări să-l determine a consimți la desființarea asociației. Președintele „Cercului“, fără a convoca adunarea generală, a hotărît să restituie banii încasați, ce reprezentau cotizațiile membrilor, declarînd „Cercul impiegaților“ desființat. Cea mai mare parte a membrilor cercului au rămas pe poziție, manifestîndu-și indignarea față de lașitatea de care a dat dovadă cel care îi reprezenta. S-a convocat o nouă adunare, în cadrul căreia s-a condamnat atitudinea președintelui — Al. Rădulescu — și s-a protestat împotriva samavolniciei subdirectorului general E. Miclescu. S-a ales un nou comitet de conducere al „Cercului“ în frunte cu Ion Posescu, funcționar inferior la C.F.R., unul dintre fruntașii mișcării ceferiste.

Direcțiunea C.F.R. nu s-a lăsat învinsă și a amenințat cu destituirea pe toți membrii „Cercului“ din București, dacă nu-și vor înceta activitatea ; Ion Posescu a fost mutat disciplinar la Pitești, după ce a fost aspru admonestat de șeful serviciului de mișcare. O delegație a funcționarilor inferiori a înmînat o plîngere lui Stoicescu, personalitate politică liberală, ministru al lucrărilor publice, în timp ce presa progresistă a protestat cu vehemență împotriva samavolniciei la care erau supuși membrii „Cercului“ din București. Cu toate protestele, Emil Miclescu a refuzat să revină asupra deciziilor luate.

Ideea înființării unei societăți culturale avea mai mulți sorți de izbîndă, constituind o posibilitate de asociere, fără a risca represalii imediate din partea Direcțiunii Generale a C.F.R.-ului, „aflată sub blamul presei“⁹.

În aceste condiții s-a trecut la crearea societății funcționarilor inferiori de la C.F.R. „Cultura“, cu sediul la Pitești *, ce urma să îndeplinească un rol coordonator pentru întreaga mișcare ceferistă din România.

Referindu-se la constituirea societății, Ion Posescu făcea precizarea : „Cine nu știe că societatea «Cultura» s-a clădit pe sfărîmăturile «Cercului» din București... în care eu am rămas la post chiar după ce șeful serviciului de mișcare m-a amenințat personal cu destituirea și după ce însuși subdirectorul d. Miclescu m-a admonestat tot personal pentru același fapt“¹⁰.

Piteștiul era la sfîrșitul secolului al XIX-lea un oraș de însemnătate secundară. Progrese însemnate înregistrase însă din punctul de vedere al transportului feroviar, unde numărul de slujbași era într-o continuă creștere, datorită dării în folosință a noii căii ferate, construirii

⁹ „Calea Ferată“ din 28 august 1897, p. 194.

* În lucrarea *Mișcarea muncitorească din România. 1890—1895*, apărută în Editura politică, București, 1965, p. 103, localitatea în care a ființat Societatea „Cultura“ este menționată a fi Bucureștiul și nu Piteștiul.

¹⁰ „Calea Ferată“ din 1 februarie 1899, p. 25.

depoului, cît și stabilirii la Pitești a Inspecțiunii a II-a de exploatare, ceea ce plasa orașul Pitești în rîndul primelor șase noduri feroviare ale țării.

Situat la întretăierea de drumuri comerciale, Piteștiul figurează printre primele localități ce au avut legături feroviare cu capitala țării.

În acest context de împrejurări, la 5 aprilie 1896 s-a constituit la Pitești „SOCIETATEA FUNCȚIONARILOR C.F.R. «CULTURA»“, cînd în sala „Secărescu“ delegații ceferiștilor din întreaga țară au votat proiectul de statut al societății, alegînd și organele de conducere după cum urmează : Mihail Zamfirescu, președinte-activ ; Constantin Theodoru, vice-președinte ; Ion Posescu, președinte al comisiei de redactare a revistei „Calea Ferată“ care urma să apară la București, constituind prima publicație a feroviarilor din România, și buletinul societății.

Pentru a bara eventualele represalii ale Direcțiunii C.F.R. s-a apelat la Nicolae I. Micescu, intelectual piteștean, membru al Partidului Liberal și senator, pentru a primi președinția de onoare a societății.

Înțelegerea dintre Nicolae Micescu și funcționarii inferiori a fost însă de scurtă durată. Ion Posescu a demascat duplicitatea lui N. Micescu care a primit președinția de onoare în scop propagandistic, de a-și face popularitate în rîndul alegătorilor argeșeni.

După alegerea sa ca președinte de onoare al societății „Cultura“, N. Micescu a prezentat ministrului lucrărilor publice un exemplar al „statutelor societății“, primind asigurări că societatea va fi tolerată, prezența lui N. Micescu fiind o garanție pentru guvern.

Înțelegerea cu un reprezentant al burgheziei locale a fost o chestiune de tactică, funcționarii inferiori de la C.F.R. reușesc pentru prima oară ca societatea lor să nu aibă soarta celorlalte asociații ale feroviarilor ce se infiripase în diverse localități din țară.

Societatea „Cultura“, fără a fi afiliată la P.S.D.M.R., a menținut o strînsă legătură cu acesta. Dealtfel, constituirea societății feroviarilor la Pitești a fost salutăată de organul de presă al P.S.D.M.R.-ului, „Lumea Nouă“, care într-un articol făcea aprecieri elogioase asupra statutului societății, ce începea cu o expunere de motive și ilustra, în puține cuvinte, situația de atunci a funcționarilor-inferiori de la C.F.R. : „muncă excesivă, abrutizare, simbrie mizerabilă, răspundere mare, amenzi cu ghiotura, abuzuri de tot felul“¹¹.

Pentru a defini caracterul societății, merită a fi citat art. 1 din statut: „Între funcționarii Căilor Ferate Române fără deosebire de grad sau naționalitate se constituie o societate culturală, sub denumirea Societatea Funcționarilor C.F.R. Cultura. Sub cuvîntul funcționar în sensul statutelor prezente se înțeleg toți impegatii, agenții, lucrătorii și servitorii, cu un cuvînt toți slujbașii ce lucrează la C.F.R., fie provizoriu sau definitiv, fie plătiți lunar sau zilnic.“¹²

¹¹ „Lumea Nouă“ din 28 august 1896.

¹² „Calea Ferată“ din 17 iulie 1897, p. 146.

Dreptul de a deveni membru al societății era acordat în exclusivitate funcționarilor din serviciul C.F.R., cu singura deosebire că cei care aveau un salariu pînă la 450 lei lunar erau primiți în societate pe baza unei simple petițiuni adresată președintelui, pe cînd cei cu un salariu ce întrecea suma de 450 lei lunar erau primiți în societate numai cu votul adunării generale a societărilor ¹³.

Această măsură de precauție era pe deplin justificată și absolut necesară pentru a evita pătrunderea funcționarilor superiori în societate și prin aceasta, alterarea caracterului său muncitoresc.

Fondurile societății „Cultura” se compuneau din : „cotizațiile membrilor, stabilite în funcție de mărimea salariului, circa 1% din salariul fiecărui membru ; din veniturile provenite de la baluri, serbări și celelalte petreceri organizate de societate ; din fructificarea capitalului societății, ca și a ofrandelor făcute de membrii societății și de alte persoane, dacă aceste ofrande erau făcute fără condiții prealabile.” ¹⁴

Printre obiectivele pe care societatea și le propune a le realiza se numără și unele deosebit de semnificative, dintre care amintim : „înființarea la București și Iași a cîte un internat în care copiii membrilor societății, care studiau la școli române, să poată avea gratis, locuință, masă și cărți” ¹⁵, înființarea unei reviste proprii care să le apere interesele, fondarea unui internat pentru invalizii C.F.R., traducerea și tipărirea de broșuri și scrisori ce tratau probleme de interes profesional etc. ¹⁶

Alegerea tuturor organelor de conducere ale societății se făcea în mod democratic în adunarea generală a societărilor.

La scurt timp după constituirea societății „Cultura”, la Pitești, în mai multe orașe din țară s-au format secțiuni afiliate ajungînd ca „numărul membrilor societății să depășească o mie, la numai cîteva luni de la înființare” ¹⁷.

În iunie 1896, Comitetul de conducere al Societății „Cultura”, în componența căruia intrau ceferiștii Constantin Theodoru, Ion Posescu și Mihail Zamfirescu, a trecut la redactarea unui memoriu adresat ministrului lucrărilor publice și care cuprindea toate revendicările funcționarilor inferiori de la C.F.R. Vicepreședintele societății, Constantin Theodoru, face aceste precizări. „Prima noastră lucrare a fost redactarea unei petițiuni sub formă de memoriu în care, expunînd nevoile noastre, să cerem o îmbunătățire” ¹⁸.

Redactarea memoriului sub forma sa finală poartă data de 1 (13) noiembrie 1896, după care, timp de aproape două luni, un delegat al societății „Cultura” s-a deplasat prin toate centrele feroviare din țară, obținînd adeziunea a 3 557 ceferiști, care au semnat memoriul ¹⁹.

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ „Calea Ferată” din 31 iulie 1897, p. 162.

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ „Calea Ferată” din 28 decembrie 1897, p. 334.

În luna decembrie 1896, în ajunul deschiderii sesiunii parlamentare, tuturor membrilor parlamentului român li s-a înmînat în mod oficial din partea societății „Cultura“ cite un exemplar al memoriului, care fusese tipărit sub formă de broșură, în cîteva mii de exemplare, în București, la Tipografia Nouă din str. Cîmpineanu 13.

După ce memoriul a primit adeziunea unanimă a funcționarilor inferiori din serviciul C.F.R., la Pitești s-a convocat Comitetul de conducere, cit și reprezentanții secțiunilor afiliate, spre a decide modul cum memoriul v-a fi prezentat ministrului.

Aici s-au ivit unele neînțelegeri, unii propunînd ca din delegația ce urma să prezinte memoriul să facă parte și funcționari superiori, ce urmau să fie solicitați în acest scop. Pînă la urmă s-a ajuns la adoptarea unei rezoluții de compromis, hotărîndu-se ca să se convoace la București „un număr de funcționari din toate serviciile și de toate gradele²⁰ și aceștia să hotărască componența delegației ce urma ca în ziua de 16 decembrie 1896 să prezinte memoriul la Ministerul Lucrărilor Publice“

Îndată ce șeful serviciului de mișcare Cotescu a aflat de numele persoanelor desemnate a decide modul cum se va proceda la predarea memoriului, l-a chemat telegrafic la București pe Mihail Zamfirescu, ordonîndu-i ca să nu se prezinte nici un memoriu, iar societatea „Cultura“ să fie desființată.

Cum Mihail Zamfirescu a refuzat categoric să execute ordinele, Cotescu a dat ordin printr-o telegramă expediată la Pitești să nu se permită nici unuia din membrii societății „Cultura“ să se deplaseze la București.

În timp ce toți funcționarii superiori au dat ascultare ordinelor lui Cotescu, absentînd de la întrunirea de la București, reprezentanții funcționarilor inferiori au venit și au stabilit componența delegației ce urma să ceară audiență ministrului.

Emil Porumbaru, care între timp devenise ministru al lucrărilor publice, aflînd de intenția delegației ceferiste, refuză primirea în audiență, fapt ce a provocat o mare tensiune în rîndul feroviarilor din întreaga țară.

Încercînd să reprime mișcarea, Direcțiunea Generală a C.F.R. a trecut la represalii împotriva reprezentanților societății „Cultura“, socotiți inițiatorii întregii mișcări.

Prima măsură în acest sens a fost transferarea disciplinară a lui Mihail Zamfirescu la Brăila, iar a lui Constantin Theodoru la Murgeni²¹.

Efectul represaliilor s-a dovedit a fi contrar așteptărilor scontate, mișcarea de la C.F.R. ia mari proporții, declanșarea unei greve generale pare inevitabilă. Speriat de amploarea mișcării, Emil Porumbaru acceptă să i se prezinte memoriul pe cale ierarhică, adică prin intermediul Direcțiunii Generale a C.F.R., ceea ce s-a dovedit un simplu joc pentru a cîștiga

²⁰ *Ibidem*

²¹ „Lumea nouă“ din 12 ianuarie 1897.

timp și a reprimă mișcarea. Printr-o chemare adresată tuturor ceferiștilor N. I. Micescu cerea : „ca ei să aștepte în liniște rezolvarea memoriului”²².

În ciuda recomandărilor făcute de N.I. Micescu, unii dintre membrii societății „Cultura” în frunte cu Ion Posescu s-au pronunțat pentru declanșarea imediată a grevei generale spre a forța Ministerul Lucrărilor Publice și Direcțiunea Generală a C.F.R. să accepte revendicările înscrise în memoriu.

Președintele activ al societății „Cultura”, Mihail Zamfirescu, ezită să ceară încetarea lucrului, amânând declararea grevei pînă la primirea răspunsului la memoriu și numai dacă acesta va fi negativ urma să ceară acest lucru.

În acest timp presa reacționară și în special cea conservatoare atacă violent societatea „Cultura”, acuzînd-o de „instigare la grevă și anarhie”²³. Este edificator în acest sens un articol apărut în ziarul conservator „Timpul”, care referindu-se la societatea din Pitești scria : „O mulțime de funcționari inferiori s-au constituit într-un fel de ligă, ... și voiesc să dicteze condițiuni Direcțiunii Generale, Ministerului Lucrărilor Publice și guvernului. De săptămîni de zile dăinuiește agitațiunea, care pe fiecare zi ia proporții tot mai mari ; o parte din funcționari, avînd în capul lor șefi care conduc bătălia organizați ca o armată insurecționară, dau lupta contra Direcțiunii Generale”²⁴.

Presa progresistă și în special organul de presă al P.S.D.M.R., „Lumea nouă”, dădea un avertisment guvernului cerînd rezolvarea favorabilă a revendicărilor înscrise în memoriu : „aflăm că întregul personal de pe liniile Severin și Moldova așteaptă rezultatul Direcțiunii în chestia memoriului și în caz că cerințele lor vor fi nesocotite, la cel dintîi semn sînt hotărîți să declare grevă”²⁵.

Evoluția precipitată a evenimentelor, ca și perspectivele ce se întrezăreau, l-au hotărît pe Carol I să intervină personal. „Cu toate asigurările ministrului, că lucrările vor fi aplanate în scurt timp, M.S. Regele, văzînd caracterul grav al acestei mișcări a chemat ieri pe D. Porumbaru, ministru al lucrărilor publice și l-a rugat să dea explicații categorice. Suveranul a terminat rugînd pe D. Porumbaru, să facă să înceteze agitația cît mai curînd, dînd a înțelege, în același timp că în cazul contrariu, va fi nevoit să recurgă la alte persoane destoinice a opri mișcări de felul acesta. Imediat după ieșirea D. Porumbaru de la palat, miniștri s-au întrunit în consiliu la Ministerul de Interne, unde au discutat mijloacele pentru aplanarea mișcării”²⁶.

Represaliile nu au întîrziat ; la 12 ianuarie 1897 a apărut decretul regal de destituire a capilor mișcării funcționarilor inferiori de la C.F.R.

²² „Lumea nouă” din 5 ianuarie 1897

²³ „Românul” din 15 ianuarie 1897.

²⁴ „Timpul” din 12 ianuarie 1897.

²⁵ „Lumea nouă” din 25 decembrie 1896.

²⁶ „Dreptatea” din 12 ianuarie 1897.

Conducătorii societății „Cultura“ Mihail Zamfirescu, Constantin Theodoru și Ion Posescu au fost destituiți prin decrete semnate de rege, la propunerea ministrului lucrărilor publice, Emil Porumbaru.

Concomitent cu destituirea, Direcțiunea Generală a C.F.R. adresează o circulară ce cuprinde o serie de amenințări la adresa funcționarilor inferiori. Referindu-se la aceasta ziarul „Lumea nouă“ scria: „Această circulară este cea mai nerușinată amenințare la adresa funcționarilor, care și-au pretins drepturile lor. Departe însă ca ea să fi intimidat pe funcționari, aceștia sînt dimpotrivă și mai îndrjși și nu așteaptă decît deschiderea parlamentului, pentru a întreprinde o acțiune decisivă.“²⁷

Din ordinul guvernului sînt trimiși soldați de geniu în toate gările mai importante, care au preluat serviciul de telegraf și secundau pe funcționarii inferiori din alte servicii.

S-au organizat anchete trecîndu-se la represalii împotriva semnatarilor memoriului. Toată presa timpului dădea numeroase detalii asupra evoluției situației de la C.F.R. Ziarul „Evenimentul“ ce apărea la Iași a reprodus telegramele sosite în capitala Moldovei*.

Alexandru Beldiman, ziarist progresist, în articolul „Agitație la Căile Ferate“ face comentarii edificatoare asupra circularelor și măsurilor luate de Direcțiunea Generală a C.F.R., Ministerul Lucrărilor Publice și guvern. „Circularile ministeriale și directoriale au unul și același scop, acela de a înăbuși glasul de legitimă revoltă a maselor de muncitori, de a ucide în ei scînteia de om și de a-i face mai rău ca robii de altădată la roțile drumului de fier, strivind pe toți aceia care nu se mulțumesc cu piine însoțită de bici, ce li se aruncă ca la cîini“.²⁸ În același număr al ziarului sînt demascate samavolniciile autorităților din diverse localități din țară împotriva funcționarilor inferiori de la C.F.R.: „În gara Constanța prefectul Ghintescu împreună cu polițaiu Georgescu, amenințau pe funcționarii gării că vor fi închiși dacă fac grevă și îi va înlocui cu soldați“²⁹.

Prefectul județului Muscel, Nicolau, a trimis următoarea notă adresată tuturor stațiunilor de cale ferată din județul Muscel. „Domnilor șefi, vă rugăm răspundeți dacă se află vreunul dintre străinii, care provoacă nemulțumiri și agitație printre funcționarii gării. Rog răspundeți imediat“³⁰.

²⁷ *Ibidem.*

* Iată conținutul unei telegrame sosite la Iași, din partea ministrului lucrărilor publice, însoțită de o anexă a directorului general al C.F.R. „Pe lîngă măsurile ce s-au luat de către guvern (trimiterea unui batalion de geniu) pentru ca nici un moment comunicațiile pe căile ferate să nu fie întrerupte, vă rugăm a pune în vedere a nu permite ca asemenea uneltiri culpabile să pătrundă în personalul stațiilor și a-i face direct responsabili pe șefii stațiunilor de orice act de dezordine ce s-ar întîmpla la personalul de sub ordinele lor.

Vă rugăm a pune asemenea în vederea întregului personal că guvernul este decis a reprimă cu severitate orice mișcare de natură a tulbura liniștea administrației CFR sau a împiedica mersul regulat al serviciului“.

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ „Evenimentul“ din 16 ianuarie 1897.

³⁰ *Ibidem.*

Prefectul din Tecuci Al. Pătirlăgeanu împreună cu polițaiul Iancu Atanasiu „amenințau pe funcționarii din gară, că vor fi duși la poliție și bătuți, dacă vor murmura contra Direcțiunii Generale sau dacă vor citi ziare”³¹. Într-o știre de ultimă oră se anunța : „stațiile București, Ploiești, Buzău, Brăila, Galați, Pașcani și alte stații principale au fost umplute cu soldați de geniu. Toți telegrafiștii au fost suspendați, iar parte înlocuiți. Chiar și șefii de tren și frânarii au fost înlocuiți cu soldați.”³² Nota prefectului din Buzău adresată șefilor de gară din localitățile : Buzău, Tătărești, Rîmnicul Sărat, Monteorul, Ulmeni, Vintileanca și Mizil are următorul conținut : „Din ordinul ministrului de interne, vă facem cunoscut că personalul serviciului de geniu este gata să înlocuiască funcționarii căilor ferate care vor refuza serviciul. Cei ce agită mișcarea și cei ce vor refuza serviciul vor fi aspru pedepsiți și dați judecății. Fac apel la dumneavoastră, ca să convingeți pe toți funcționarii, că le este răuvoitori, cei ce îi ademenesc pentru a-și călca datoria”³³.

Un număr de 300 funcționari inferiori de la C.F.R. dintr-una din gările Moldovei au trimis o scrisoare ziarului „Dreptatea” prin care făceau cunoscut abuzurile prefectului din Focșani contra muncitorilor. Același ziar demască abuzurile la care se dedau funcționarii superiori din administrația C.F.R. contra funcționarilor-inferiori. Astfel de articole referitor la represaliile inițiate de „oculta” din capul Administrației C.F.R. abundă în presa vremii, care face comentarii diferite, în funcție de orientarea politică a publicațiilor respective. Toate sînt unanime însă în aprecierea amplorii luate de mișcare, socotită ca una din cele mai mari mișcări muncitorești de pînă atunci, atît prin caracterul său general cît și prin solidaritatea manifestată.

Constituirea în unele localități a unor „comitete de inițiativă”³⁴ ca cel de la Galați, ce reunea și muncitorii din alte sectoare de activitate, a fost un succes incontestabil.

Societatea „Cultura” se conturează ca un embrion al sindicatului feroviarilor din România și despre care socialistul Ion Nădejde scria că a reușit să organizeze o mișcare ce poate fi pusă „pe același plan cu cele mai mari mișcări inițiate de lucrătorii feroviari din Europa pînă la acea vreme”³⁵.

Societatea „Cultura” a avut și evidente limite în activitatea sa, decurgînd în primul rînd din faptul că unii conducători au sperat că revendicările se pot obține pe cale pașnică în mod legal, prin petiții adresate guvernului sau parlamentului țării, ceea ce s-a dovedit o simplă himeră.

E drept că senatori ca Nicolae Fleva, Paul Scortescu, Vintilă Rosetti, G. Esarcu-Bacău și alții au manifestat oarecare simpatie față de funcționarii inferiori de la C.F.R., interpellînd guvernul în privința situa-

³¹ *Ibidem*.

³² „Evenimentul” din 17 ianuarie 1897.

³³ „Evenimentul” din 18 ianuarie 1897.

³⁴ „Evenimentul” din 15 ianuarie 1897.

³⁵ „Lumea nouă” din 18 decembrie 1896.

ției acestora *, acțiune ce s-a dovedit lipsită de eficiență, ce s-a pierdut prin discuții sterile.

Desființarea societății „Cultura” s-a făcut sub presiunea autorităților, care au ținut sub strinsă observație pe membrii de conducere ai societății, care au fost supravegheați și de agenții siguranței ³⁶.

În ciuda represaliilor, unii dintre membrii societății „Cultura” se re-grupează în cadrul primului club social-democrat al muncitorilor din Pitești. Ziarul „Lumea Nouă” comunica cititorilor : „După o agitație de mai multe luni de zile, agitație condusă de muncitorii luminați din localitate pentru organizarea întregii muncitorimi piteștene, la 1 ianuarie 1897 Clubul social-democrat al muncitorilor din Pitești s-a declarat înființat” ³⁷. Unii dintre conducătorii societății „Cultura”, ca fostul vicepreședinte Constantin Theodoru, se numără printre fruntașii noului club social-democrat de la Pitești. „Lumea Nouă” făcea o importantă relatare cititorilor : „Ieri a avut loc la Pitești în sala „Secărescu” la orele 2, întrunirea în favoarea votului universal. A prezidat d. Theodoru fostul șef de gară sacrificat în urma mișcării de la căile ferate” ³⁸. Printre invitații la această adunare se numărau : Constantin Dobrescu-Argeș, Vintilă C.A. Rosetti, Achil Ioanidi și alții. Într-o corespondență specială din Pitești, „Lumea Nouă” trece în revistă greutățile întâmpinate din partea autorităților locale, care urmăreau cu orice chip să zădărnicească adunarea. Constantin Dobrescu-Argeș făcea la această întrunire următoarea remarcă : „Frumoasa întrunire se datorește numai muncitorilor, care deși de curînd organizați, se arată demni de chemarea lor” ³⁹. Seara, în sala „Secărescu”, frumos pavoazătă, a avut loc un bal al muncitorilor și muncitoarelor din Pitești. Invitații sînt primiți cu imnul „Marseiezei” cîntat de corul muncitorilor. Printre participanții prezenți la întrunire, „Lumea Nouă” semnalează o serie de intelectuali din oraș.

La 13 (25) martie 1897 a apărut la București sub redacția lui Ion Posescu și Constantin Theodoru primul număr al publicației progresiste „Calea Ferată”, prima publicație a feroviarilor din România. În articolul introductiv „Programul nostru” sînt expuse motivele ce au dus la apariția

* În parlamentul țării ministrul lucrărilor publice, Emil Porumbaru, fiind întrebat de senatorul G. Esarcu-Bacău : Ce v-a alarmat din mișcarea funcționarilor C.F.R. ?, a dat următorul răspuns : „Ne-a alarmat mai cu seamă acel spirit care caută să se introducă în corpul funcționarilor căilor ferate și care tinde a-i face să creadă că ei nu pot să-și găsească îmbunătățirea soartei lor în organele legale, ci trebuie să se constituie în societăți și comitete locale.” Nicolae Flea, cunoscutul om politic și orator al vremii, în discursul său în cameră arăta : „Funcționarii au încercat să reclame individual dar văzînd că plîngerile lor rămîneau neascultate s-a hotărît să se organizeze, pentru ca acțiunea lor să fie mai puternică. Așa s-a înființat societatea «Cultura». La care, Emil Porumbaru justifică acțiunea de represalii împotriva conducătorilor societății «Cultura», deoarece au provocat pe funcționarii CFR să-și strîngă rîndurile și să contribuie la scoaterea unei reviste a lor”. („Monitorul Oficial”. Interpelarea d-lui senator G. Esarcu dezvoltată în ședința din 16 ianuarie 1897.)

³⁶ „Lumea Nouă” din 18 ianuarie 1897.

³⁷ „Lumea Nouă” din 2 februarie 1897

³⁸ „Lumea Nouă” din 4 martie 1897

³⁹ „Lumea Nouă” din 5 martie 1897.

publicației : „Mișcarea funcționarilor căilor ferate pentru îmbunătățirea situației lor pe de o parte, iar pe de alta, lipsa unui organ de publicitate relativ la căile ferate, ne-au decis la înființarea acestei reviste“⁴⁰. Revista își propune : „să divulge și să combată toate abuzurile ivite la C.F.R., ori de unde ar veni ele.“⁴¹ Atitudinea combativă a publicației „Calea Ferată“ a atras minia mai marilor vremii, care la scurt timp după apariție, „au interzis salariaților C.F.R. de a o citi“⁴².

Se înscenează mai multe procese împotriva publicației, reușindu-se ca după o rezistență de mai bine de doi ani, timp în care au apărut un număr de șaptezeci și șase de numere, la 11 (23) aprilie 1899 publicația „Calea Ferată“ și-a încetat apariția. În toată perioada existenței sale „Calea Ferată“ s-a remarcat prin campania dusă pentru apărarea intereselor funcționarilor inferiori de la C.F.R., ridicându-se în apărarea demnității omenești adeseori încălcată. Scrisorile și plîngerile primite erau publicate în revistă în cuvinte simple dar mișcătoare, ele evocau momente din viața micilor slujbași ceferiști, din care nu lipseau amenzile, samavolniciile, suspendările nemotivate din serviciu, bruscările și lovirile, accidentele frecvente etc.

Revendicările muncitorești ce erau la ordinea zilei ca : repauzul duminical, concedii de boală și odihnă plătite, ziua de lucru de opt ore, igiena muncii și altele, figurează printre problemele susținute de această publicație.

Ceferiștii erau ținuți la curent cu mișcarea revendicativă a muncitorilor feroviari din alte țări, cu atitudinea organizațiilor acestora.

Trei sferturi de veac mai târziu, la 30 septembrie 1972, cu ocazia sărbătoririi a 100 de ani de la intrarea orașului Pitești în circuitul feroviar, ceferiști argeșeni au reconstituit societatea „Cultura“ sub un profil tehnico-științific și cultural sportiv.

⁴⁰ „Calea Ferată“ din 13 martie 1897, p. 1.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² „Calea Ferată“ din 27 martie 1897, p. 21.

Frontul Studențesc Democrat – moment politic însemnat în istoria mișcării revoluționare și democratice a studențimii din România

SIMION I. POP

Crearea în primăvara anului 1935 a Frontului Studențesc Democrat reprezintă un moment politic însemnat în istoria mișcării revoluționare și democratice a studențimii din țara noastră. Închegat din inițiativa și sub îndrumarea Partidului Comunist Român și a Uniunii Tineretului Comunist în viltarea luptelor dirse duse de studenții comuniști, socialiști democrați — antifasciști, de diferite orientări politice împotriva organizațiilor fasciste, Frontul Studențesc Democrat a reprezentat răspunsul hotărât al masei de studenți patrioți față de activitatea curentelor legionare și cuziste ce-și făcuseră prezența în institutele universitare din România.

De-a lungul activității sale Frontul Studențesc Democrat a inițiat și organizat multiple acțiuni pentru îmbunătățirea condițiilor de învățatură și viață, ale studențimii, împotriva primejdiei fasciste, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice ale maselor, pentru salvarea independenței și suveranității patriei, pentru apărarea integrității sale teritoriale.

Cadrul social-politic în care a apărut Frontul Studențesc Democrat se circumscrie activității consecutive desfășurate de Partidul Comunist Român pe linia închegării unui larg front al tuturor forțelor potrivnice Germaniei naziste și agenților acesteia în România, „Garda de fier”.

Activitatea desfășurată de P.C.R. în rândurile studențimii a găsit un puternic și răsunător ecou. Elementele cele mai înaintate ale studențimii s-au încadrat în mișcarea revoluționară antifascistă, desfășurând o vastă și rodnică activitate.

În numeroase note informative și rapoarte ale organelor de represiune se semnalează organizarea de celule comuniste și uteciste pe facultăți, de seminarii marxiste pentru studenți, comitete antifasciste pe facultăți, răspindirea de manifeste comuniste, acțiuni protestatare, demonstrații, greve¹.

Infruntind prigoana și represiunile regimului burghez și teroarea organizațiilor fasciste, studenții comuniști, cărora li s-au alăturat numeroși studenți socialiști, radical-tărăniști, național-tărăniști și liberali etc., în cadrul adunărilor societăților și congreselor studențești, în presa legală și ilegală comunistă, în cea democratică și antifascistă, prin organizațiile de masă studențești îndrumate și conduse de comuniști, prin „Uniunea studenților săraci”, „Gruparea studenților independenți”, unele cercuri și societăți studențești — organizate pe județe, provincii și ținuturi istorice etc., au demascat lipsa de preocupare pentru rezolvarea problemelor stringente ale studențimii de către guvernul timpului, trădarea

¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 33, dosarul nr. 4609, filele 6—27; fond 3, dosarul nr. 623, filele 27 și 38—39; fond 33, dosarul nr. 4605 special, vol. 12, filele 241—242 și 266; fond 33, dosarul nr. 4604, fila 330; fond 33, dosarul nr. 4611, fila 47; fond 33, dosarul nr. 4612, filele 24, 42, 49, 56—370.

luptei pentru apărarea și satisfacerea intereselor vitale ale studențimii din partea grupărilor fasciste.

În perioada 1932—1935, ca urmare a înrăutățirii condițiilor de învățămînt și de viață ale studențimii, în toate centrele universitare din țară a avut loc un puternic val de acțiuni revendicative, proteste, manifestații și demonstrații de stradă, de greve generale ale studențimii, însoțite uneori de ciocniri și lupte de stradă între studenți și forțele poliției și jandarmeriei, trimise să înăbușe acțiunile revendicative ale studențimii.

Aceste acțiuni, care au cuprins mase largi de studenți, au fost organizate și conduse de comitete de acțiune studențești pe facultăți, constituite din reprezentanți ai Grupului de studenți români independenți forma sub care activau studenții comuniști, din reprezentanți ai studențimii democratice, de diferite orientări politice. Ele s-au desfășurat împotriva vederilor și atitudinii acelor comitete de conducere ale societăților studențești ce fuseseră acaparate prin teroare și falsificarea alegerilor de către organizațiile fasciste care, trădînd interesele studențimii, au sprijinit conducerile universităților pentru înăbușirea acțiunilor revendicative ale studențimii².

În șuvoiul de acțiuni greviste din această perioadă se înscriu: greva generală a studenților de la toate facultățile de drept din țară, din martie-aprilie 1932, contra legii avocaților, însoțită în București de mari demonstrații de stradă pentru a cărei stăviliră a intervenit și Carol al II-lea, care a suspendat pe timp de doi ani discutarea legii avocaților în parlament³; greva generală a studențimii clujene din octombrie-decembrie 1932 împotriva taxelor universitare înrobitoare — care a coincis cu vizita regelui în Cluj-Napoca și care avînd o întrevedere cu reprezentanții studențimii, le-a cerut din nou „liniște”⁴; greva studenților de la facultatea de drept din București din februarie 1933 împotriva taxei de construcții și a sistemului de blocare a examenelor; greva studenților de la facultățile de medicină și farmacie din București și Cluj-Napoca din februarie 1933 împotriva taxelor și a proiectului de concentrare a învățămîntului farmaceutic; greva generală a studenților de la toate facultățile de drept din țară din ianuarie—martie 1935, împotriva legii avocaților — repusă în discuția parlamentului, pentru anihilarea căreia s-a hotărît închiderea facultății de drept din București, și altele⁵.

Grevele studențești din această perioadă n-au izbutit pe de o parte, din cauza conducerilor societăților studențești ce erau ocupate prin fals și teroare de comitete formate din cuziști și legionari, care trădînd interesele studențimii îndeplineau rolul de spărgători de greve, iar pe de altă parte cum se desprinde și din presa ilegală comunistă și din numeroase documente de partid, „din lipsa de maturitate politică și orientare ideologică”⁶ a studențimii democratice și antifasciste, care n-a reușit să treacă la greve active, care trebuiau generalizate la toate facultățile și centrele universitare din țară. Ziarul „Studentul revoluționar” — organ al celei de comunisme a Universității din Cluj-Napoca, într-un articol referitor la grevele studențești din 1932 și începutul anului 1933, nota: „Grevă de la Cluj a fost pierdută pentru că: 1) A fost condusă de vechile comitete care aveau tot interesul s-o trădeze. Deci, trebuiau alese noi comitete de acțiune de către masă și din ea; 2) Nu s-au extins la toate facultățile și comitetul de acțiune al facultății în grevă trebuia să ceară solidarizarea tuturor facultăților pe baza revendicărilor proprii; 3) Din grevă pasivă, care n-a dat rezultate satisfăcătoare trebuia să se treacă imediat la grevă activă, nelăsîndu-se amăgiți de promisiuni mieroase; 4) N-au fost împiedicați spărgătorii grevei”⁷.

Ca urmare a creșterii activității și influenței studenților revoluționari și democrați-antifasciști, în primăvara anului 1934, la alegerile pentru conducerea

² T. Caranfil, *Din luptele studențimii democratice*, Editura tineretului, București, 1956, p. 62—86; I. Babici, *Aspecte din lupta antifascistă a studențimii din Cluj-Napoca, în perioada 1933—1937*, „Analele Institutului de istorie a Partidului Comunist Român”, nr. 3/1956.

³ „Dimineața” nr. 9068 din 24 martie și nr. 9069 din 25 martie 1932; „Adevărul” nr. 14 974 din 24 martie și 14 975 din 25 martie 1932.

⁴ Grevă la Universitatea din Cluj, „Patria” nr. 216 din 21 octombrie 1932.

⁵ *Anuarul Universității din București pe anul 1934—1935*; Alexandru Voitinovici, *Însemnările unui ucenic politic de odinioară, în culegerea Timp erotic*, Editura „Junimea” Iași—1971, p. 42—45; „Patria” — Cluj-Napoca nr. 15 din 18 ianuarie, nr. 17 din 20 ianuarie și nr. 19 din 23 ianuarie 1935.

⁶ „Scîntela” nr. 5, aprilie 1932.

⁷ „Studentul revoluționar” — anul I, nr. 1 din februarie 1933 — Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., nr. inv. 177, p. 4.

societăților studențești, studenții comuniști și antifasciști au depus liste proprii la numeroase facultăți. În pofida acțiunilor dezlănțuite în timpul alegerilor de către studenții legionari și cuziști, masa mare de studenți a votat pentru listele studenților democrați. La unele facultăți au fost alese comitete constituite din studenți comuniști și democrați: la facultățile de drept, de litere și filozofie din Iași, de științe din Cluj. La alte facultăți, listele studenților democrați au întrunit un mare număr de voturi, — facultățile de litere și filozofie, de drept din București, la drept, la litere și filozofie din Cluj, medicină din Iași ș.a.⁸ Președinte al societății studenților în științe fizico-matematice din Cluj-Napoca a fost ales Teofil Vesca — comunist. Pe lista studenților democrați de la Facultatea de litere și filozofie din București erau candidați studenții comuniști Grigore Preoteasa, Constanța Crăciun, Mihail Dragomirescu, Gelu Naum și alții.

Întregul suvoi de lupte și succese obținute de studenții comuniști în perioada 1932—1935, cărora li s-au alăturat numeroși studenți democrați aparținând altor partide politice, au creat posibilitatea și determinat necesitatea stringentă de unire a tuturor forțelor democrat-antifasciste ale studențimii într-o organizație unică de luptă, împotriva primejdiei organizațiilor fasciste — în primul rînd a Gărzii de fier — cea mai reacționară și teroristă organizație fascistă — care, după instalarea dictaturii fasciste în Germania, și-a intensificat activitatea terorist-pogromistă și diversionistă.

Pe baza directivelor și sarcinilor trasate de conducerea partidului comunist, Comitetul Central al Uniunii Tineretului Comunist a militat pentru făurirea Frontului Unic al Tineretului Muncitoresc — prin realizarea unității de acțiune dintre Uniunea Tineretului Comunist, Uniunea Tineretului Social-Democrat și Uniunea Tineretului Socialist — independent și, pe această bază, formarea frontului unic al tineretului⁹.

Astfel, într-un manifest al C.C. al U.T.C. din primăvara anului 1935 adresat studenților din România — după ce relevă înrăutățirea condițiilor de învățătură și de viață ale studențimii, limitarea numărului studenților — este demascată recrudescența fasciștilor în rindurile studențimii, care, prin campania de agitații fasciste și antisemite, vizau învrăjbirea studenților, transformarea luptei economice în luptă rasistă și diversiune șovinistă. Pentru a se înlătura această stare manifestul chema la închegarea frontului unic de luptă al studențimii sărace, la formarea unor comitete largi de acțiune în front unic.

În lunile martie—iunie 1935, din inițiativa și sub îndrumarea directă a Partidului Comunist Român și a Uniunii Tineretului Comunist, studenții comuniști care activau în cadrul Grupării studenților români independenți din centrele universitare din țară, au desfășurat o intensă activitate pentru înființarea unui larg front studențesc democratic menit să unească în luptă întreaga studențime. În acest scop s-au organizat comitete de acțiune — formate din studenți comuniști și uteciști, denumite Comitete de inițiativă ale studențimii independente, care aveau sarcina să cunoască frământările și nemulțumirile studenților, să-i atragă și organizeze într-un front unic de luptă, în acțiuni concrete pentru satisfacerea revendicărilor profesionale — materiale și culturale ale studențimii, pentru combaterea organizațiilor fasciste¹⁰.

Aceste comitete au lansat apeluri, manifeste, adresate întregii studențime conștiente, chemată să-și dea adeziunea la întemeierea Frontului Studențesc Democrat pentru apărarea intereselor profesionale studențești, promovarea unei vieți democratice universitare, condiția esențială pentru pregătirea profesională științifică a tineretului.

Totodată, aceste comitete au luat legătura cu conducerea organizațiilor tineretului universitar ale partidelor socialiste și ale unor partide burgheze care manifestau atitudini antifasciste.

⁸ Alexandru Voitinovici, *Op. cit.*, p. 35—50; „Patria” — Cluj-Napoca nr. 266 din 20 noiembrie 1934.

⁹ Sarcinile cele mai apropiate ale U.T.C.R. Pentru realizarea frontului unic de luptă al tuturor tinerilor exploatați și asupriți. Aprilie 1935. Arhiva I.S.I.S.P., de pe lingă C.C. al P.C.R. Cota A b XIX-2, inv. 871, p. 5—6.

¹⁰ *Studențimea din România începe a-și strînge forțele în front unic contra fascismului în facultăți.* „Scinteia” nr. 15 din 24 mai 1935.

Pentru conducerea și coordonarea acțiunii de încheiere a Frontului Studențesc Democrat, la începutul lunii aprilie 1935 s-a constituit un comitet central de acțiune, format din studenții comuniști: Gheorghe Rădulescu — pe atunci student la Academia Comercială, Mihail Dragomirescu — student la litere și filozofie, Ilie Konstantinovski — student la drept, Emanoil Florescu — student la Școala Politehnică din București. Funcția de președinte a fost îndeplinită de Gheorghe Rădulescu, cea de secretar general de Mihail Dragomirescu, iar o perioadă de Alexandru Predescu — student la drept, membru al Partidului Radical-Țărănesc, condus de Grigore Iunian.

După tratative timp de o lună de zile duse de Comitetul central de acțiune cu conducerea organizațiilor de tineret ale partidelor național-țărănesc și radical-țărănesc, care au aderat la încheierea Frontului Studențesc Democrat, în luna mai 1935 s-a format un comitet central de coordonare din care au făcut parte și reprezentanți ai celor două grupări politice. El era format din: Gheorghe Rădulescu — președinte, Mihail Dragomirescu — secretar general, Ilie Konstantinovski, și Emanoil Florescu din partea Studenților Independenți; Roman Moldovan și Constantin Arămescu — studenți la Academia Comercială din partea tineretului universitar național-țărănesc; Dinu Mihail — student la drept și Gheorghe Orzea — student la litere și filozofie, din partea tineretului universitar radical-țărănesc¹¹. Începând din luna decembrie 1935, prin aderarea la Frontul Studențesc Democrat a organizației tineretului universitar socialist-independent, din acest comitet a făcut parte și Petre Vulpescu — student la drept.

În afară de studenții aparținând organizațiilor politice susmenționate și-au dat adeziunea și au activat în cadrul Frontului Studențesc Democrat, grupuri de studenți social-democrați, liberali georgiști, democrați — neincadrați în partide politice*.

După constituirea Comitetului central de acțiune al Frontului Studențesc Democrat, concomitent cu activitatea dusă de comitet pentru încheierea în centrul universitar București a acestei organizații, președintele comitetului, Gheorghe Rădulescu, s-a deplasat în lunile aprilie și mai 1935 în centrele universitare Cluj-Napoca, Iași, Chișinău etc. pentru înființarea organizației în toate centrele universitare din țară. În urma discuțiilor purtate cu organele conducătoare locale ale Partidului Comunist Român, ale Uniunii Tineretului Comunist și ale organizațiilor comuniste studențești s-au constituit Comitete de acțiune ale studențimii independente, pentru înființarea Frontului Studențesc Democrat și în aceste centre universitare.

În centrul universitar din Cluj, în luna mai 1935, s-a constituit un Comitet de acțiune al grupului studenților independenți, pentru înființarea Frontului Studențesc Democrat — format din studenții comuniști: Traian Dinculescu, președinte. Ștefan Cleja — secretar, Eduard Mezincescu, Constantin A. Zaharia — toți studenți la medicină, Simion I. Pop-Chișiu — doctorand la drept, Ionel Valea — student la științe, Gheorghe Timariu — student la Academia Agricolă.

La începutul lunii iunie, Comitetul de acțiune a lansat un apel adresat către întreaga studențime clujană — publicat — după ce a fost forfecat de cenzură în presa democratică centrală și locală. În apel, după ce se relevă condițiile grele de învățătură și de viață ale studențimii și se demască trădarea intereselor ei de către acele comitete ale societăților studențești ce fuseseră acaparate de legionari și cuziști, se face apel pentru aderarea studențimii la constituirea Frontului Studențesc Democrat, pentru luptă „împotriva mișcării reacționare din universități; instaurarea unei vieți studențești democratice; cucerirea revendicărilor profesionale”, subliniindu-se că „în universități numai o singură politică se poate face:

¹¹ Organizația Frontului Studențesc Democrat, „Zorile” nr. 48 din 21 iunie 1935, p. 5.

* Frontul Studențesc Democrat a avut un prim sediu în Calea Victoriei, Pasajul Villagros, la clubul Partidului Radical-Țărănesc — pus la dispoziție de liderul acestui partid — Grigore Iunian, iar un al doilea în strada Batistei, la clubul Partidului Național-Țărănesc — pus la dispoziție de prof. Virgil Madgearu — liderul acestui partid. (Gheorghe Rădulescu, *Frontul Studențesc Democrat*, „Magazin istoric” nr. 9 din septembrie 1974, p. 4-5; Mihail Dragomirescu, *O demonstrație nocturnă*, „Magazin istoric”, nr. 5 din mai 1969, p. 53-56).

politica apărării intereselor, politica promovării unei vieți democratice universitare”^{*}.

După tratative duse de Comitetul de acțiune al studenților independenți cu conducerile organizațiilor de tineret ale partidelor politice social-democrat, național-tărănesc, radical-tărănesc, național-liberal, cu organizația studențească de dreapta „Noi” — ce acționa împotriva Gărzii de fier, au aderat la înființarea Frontului Studențesc Democrat, organizațiile tineretului universitar național-tărănesc și radical-tărănesc, precum și grupuri de studenți din partidul social-democrat, din organizația „Noi” și numeroși studenți neincadrați în partide politice^{**}.

Îndrumarea activității Frontului Studențesc Democrat din partea organelor de conducere locale ale P.C.R. și U.T.C. s-a făcut, prin Vasile Pogăceanu — pe atunci student la Academia Comercială, membru în comitetul teritorial al P.C.R. și secretar al U.T.C. din Ardeal, care răspundea de munca politică din organizațiile comuniste studențești, iar din partea biroului celei centrale comuniste a centrului universitar Cluj, prin secretarii acesteia — Gheorghe Adorian — în anii 1935—1936 și Dumitru Cernica în anii 1937—1938, ambii studenți la Institutul de subingineri electro-mecanici.

În centrul universitar Iași, în iunie 1935 s-a constituit un comitet de acțiune al studenților independenți pentru încheierea frontului democratic studențesc, format din următorii studenți comuniști: Alexandru Birlădeanu — ce îndeplinea funcția de președinte, Alexandru Voitinovici — secretar, Alexandru Antohi — toți studenți la drept¹².

Comitetul de acțiune a dus tratative cu conducerile organizațiilor tinere-tului universitar național-tărănesc și liberal-georgist. A aderat de principiu la ideea încheierii unui front democrat de luptă al studențimii democratice numai organizația național-tărănistă, dar numai în anumite limite, în anumite momente — atunci cînd se va simți nevoie și sub conducerea unui comitet ad-hoc. Nu s-a reușit să se constituie un comitet de acțiune comun. Cu toate acestea unii studenți național-tărăniști antifasciști, în pofida rezoluției comitetului executiv de a refuza propunerea de front studențesc de luptă permanentă contra fascismului, au sprijinit acțiunile Frontului Studențesc Democrat¹³.

La apelul lansat de Comitetul Central al Frontului Studențesc Democrat, în vara anului 1935 s-au constituit organizații județene ale F.S.D. în județul Teleorman — la Turnu Măgurele, în Dimbovița — la Tîrgoviște, în Fălciu — la Huși, în Mehedinți — la Turnu Severin, în Arad, în Botoșani, în Tulcea — la Silistra ș.a.¹⁴.

Formarea Frontului Studențesc Democrat a însemnat ridicarea pe o treaptă superioară a luptei studențimii române revoluționare și democratice împotriva fascismului. Astfel, prin F.S.D. s-a asigurat orientarea luptei studențimii pe făgașul apărării adevăratelor ei interese, profesionale, economice, culturale și naționale, împotriva primejdiei fasciste. Prin închegarea Frontului Studențesc Democrat, ca organizație de luptă a întregii studențimi, s-a dat o lovitură puternică mișcărilor fasciste studențești.

Totodată, prin realizarea unității de acțiune între studenții comuniști și democrați pe baza unui program concret de activitate s-au creat condiții pentru

^{*} V. Munteanu. *Mișcarea studențească la Cluj — Un Apel pentru constituirea Frontului studențesc democrat*, „Adevărul” nr. 15.772 din 20 iunie 1935; *Frontul Studențesc Democrat la Cluj*, „Patria”, nr. 123 din 2 iunie 1935; Arhiva I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R., fondul 33, dosarul nr. 4212, mapa 77, filele 17—18.

^{**} Sediul Frontului Studențesc Democrat a fost la clubul Partidului Național-Tărănesc din str. Regina Maria, azi Bulevardul Dr. Petru Groza — pus la dispoziție de prof. univ. Victor Jinga de la Academia Comercială, care era secretarul general al Tineretului național-tărănesc din Ardeal.

¹² Arhiva I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R., fondul nr. 33, dosarul nr. 4604, filele 314, 323 și 356; *Un front democratic studențesc la Iași*, „Adevărul” nr. 15764 din 11 iunie 1935; „Opinia” nr. 8591 din 27 noiembrie 1935.

¹³ *Viața studențească la Iași*, „Cuvîntul liber” nr. 34 din 27 iunie 1936. La început Frontul Studențesc Democrat a avut sediul la clubul Partidului Național-Tărănesc — palatul Brauntein, apoi într-o sală de la Facultatea de litere și filozofie.

¹⁴ Arhiva I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R., fondul 33, dosarul nr. 4612, filele 7, 37, 43, 93 și 117; dosar 4604, fila 291; Arhiva Universității București, dosar personal nr. 60 din 1937; „Zorile” nr. 11 din 3 august 1935.

satisfacerea revendicărilor profesionale ale studențimii, mereu încălcate, împotriva politicii antidemocratice și anticulturale, a politicii de fascizare a universităților, pentru izolarea și izgonirea fasciștilor din rindurile studențimii.

Semnificația făuririi Frontului Studențesc Democrat a fost relevată de presa democratică a timpului. Astfel, ziarul „Dimineața” scria: „Demnitate, democrație. Incepe să bată un vânt de trezire. În cadrul Universităților din întreaga țară, se semnalează o tot mai dirză mișcare împotriva studenților care cultivă, de predilecție, gălăgia și bita. Frontul studențesc democratic, are ca parolă stăvilirea valului retrograd al colegilor lor și luptă pentru cucerirea unui trai mai bun”¹⁵.

Comitetul Central de coordonare a activității Frontului Studențesc Democrat, ținând strinsă legătură cu comitetele organizației din toate centrele universitare din țară s-a preocupat de: întocmirea unui proiect de program și a unui proiect de statut al organizației; editarea unui organ de presă — în care să fie dezbătute problemele studențești și relatată activitatea organizației; organizarea unor adunări generale de constituire și alegere a comitetelor de conducere a organizației pe centre universitare și județene, în care să se dezbată programul și desfășurarea unor acțiuni concrete; organizarea și ținerea unui Congres al Frontului Studențesc Democrat pentru alegerea Comitetului central, votarea programului și a statutului.

La 27 iunie 1935 a apărut primul număr din revista „Studentul român” — organ al Frontului Studențesc Democrat. În articolul consacrat înființării Frontului Studențesc Democrat sînt arătate obiectivele programatice ale organizației care își propunea să militeze: „1. pentru democratizarea vieții studențești și demascarea tuturor divisiunilor rasiste (numerus clausus, nullus sau valahicus); 2. pentru reducerea taxelor universitare, desființarea taxelor de rectorat și de examene; 3. pentru mărirea burselor și distribuirea lor prin comitete studențești; 4. pentru ajutoarea efectivă a studențimii, mărirea numărului căminelor și cantinelor și pentru autonomia și conducerea lor; 5. pentru abrogarea legii avocaților, a legii de concentrare a învățămîntului tehnic superior și contra tuturor măsurilor care tind să elimine și să oprească accesul în Universitate; 6. pentru unificarea tuturor organizațiilor studențești, pentru realizarea revendicărilor studențești”¹⁶.

După constituirea Frontului Studențesc Democrat, comitetele de conducere din centrele universitare au trimis delegații de studenți la profesorii universitari cu vederi progresiste și democrat-antifasciste, făcînd apel să sprijine organizația. La apelul făcut și-au dat adeziunea numeroase cadre didactice universitare, între care renumiți profesori și savanți: în centrul universitar București — Constantin I. Parhon, Iosif Reiner, Nicolae Bagdazar, Vasilescu Carpen, Dragomir Hurmuzescu, Gheorghe Nicolau, Constantin Nenițescu, Virgil Madgearu, Ion Răducanu, Gromoslav Mladenatz, Eugen Heroveanu ș.a.; în centrul universitar Cluj-Napoca — Emil Racoviță, Iosif Kernbach, Valer Moldovan, Victor Jinga, Ilie Murgulescu, Coriolan Drăgulescu, Valer Novacu, Alexandru Roșca, Mihail Beniuc ș.a.; în centrul universitar Iași — Petre Constantinescu-Iași, Traian Bratu, Radu Cernătescu, Iorgu Iordan, Mihail Ralea, Petre Andrei, Andrei Oțetea, Octav Botez, Alexandru Claudiu, Vasile Mirza, Grigore Tr. Pop ș.a. Academicianul prof. dr. Constantin I. Parhon — într-un interviu asupra problemelor studențești din această perioadă, la întrebarea dacă studenții trebuie să facă politică arăta că ei aveau dreptul și obligația de a face politică, însă nu fascistă, politicianistă, ci democratică. „Dar a face politică, nu e tot una cu a face politicianism. A face politică, înseamnă a te interesa de bunul mers al statului, cu alte cuvinte al marelui mase a locuitorilor țării. Aceasta este datoria morală pentru fiecare cetățean”. Ridicîndu-se împotriva antisemitismului și șovinismului, ilustrul savant spunea: „Tinerii mai mult ca oricine trebuie să se ferească de a fi inspirați în acțiunile lor de sentimentul urii. Sentimentul iubirii este singurul care inspiră acțiunile mari... Pentru mine politica tinerimii trebuie să fie întotdeauna o politică de largă și generoasă democrație”¹⁷.

În anul universitar 1935/1936 au avut loc adunări de constituire a Frontului Studențesc Democrat în centrele universitare: în București la 29 noiembrie 1935; în Cluj-Napoca la 14 decembrie 1935; în Iași la 7 martie 1936. În aceste

¹⁵ O nouă orientare a tineretului nostru universitar, „Dimineața”, nr. 10.411 din 18 decembrie 1935.

¹⁶ Frontul Studențesc Democrat, „Studentul român” nr. 1 din 27 iunie 1935.

¹⁷ Anchetă în lumea universitară, „Adevărul” nr. 16.334 din 24 decembrie 1936, p. 11.

adunări s-au ales Comitete de conducere cu reprezentanți din fiecare facultate, s-au dezbătut problemele și revendicările cele mai stringente ce preocupau studențimea, s-a analizat programul de activitate și s-au adoptat moțiuni ce prevedeau sarcini concrete de acțiune.

Față de acțiunile de teroare, violențe, maltratări și agresiuni la care recurgeau studenții bătauși fasciști împotriva studenților revoluționari și democrați, comitetele de conducere ale Frontului Studențesc Democrat pentru asigurarea libertății de exprimare și de acțiune au organizat gărzi democratice studențești de autoapărare. Ele au intrat în acțiune cu multă promptitudine, cu ocazia întrunirilor, manifestațiilor, demonstrațiilor și grevelor organizate de studențimea democratică, împotriva cărora huliganii fasciști s-au dedat la provocări și acțiuni agresive.

Frontul Studențesc Democrat a cunoscut o puternică adeziune în rândurile studențimii din țara noastră, în cadrul lui activând curajos numeroși și cei mai buni studenți.

El reprezintă un acord de front popular și patriotic antifascist în țara noastră, încheiat de tineretul universitar comunist, socialist și democrat, de diferite orientări politice sub îndrumarea Partidului Comunist Român. Frontul Studențesc Democrat a militat pentru unirea întregii studențimii — fără deosebire de naționalitate și convingeri politice — într-un front larg de luptă pentru apărarea pe calea democrației a intereselor profesionale, economice și culturale ale studențimii, a drepturilor și libertăților democratice cetățenești, a culturii, integrității, independenței și suveranității naționale, împotriva primejdiei fasciste.

Folosind o diversitate de forme de luptă — lansarea de apeluri, manifeste, proteste, organizarea de adunări, demonstrații de stradă și greve, în confruntările de idei și în luptele politice directe cu organizațiile terorist-fasciste — Frontul Studențesc Democrat a desfășurat o luptă aprigă pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice și pentru cucerirea unor importante revendicări profesional-studențești. Dintre acestea relevăm: modificarea legii avocaților — prin desființarea examenului de admitere pentru înscriere în corpul avocaților, a cerinței obligativității titlului de doctor, reducerea stagiului de la 3 la 2 ani etc.; deblocarea sistemului de examene și recunoașterea examenelor luate; reducerea taxelor și desființarea măsurilor vexatorii — a amenzilor pentru neachitarea la timp a taxelor, de eliminare a studenților ce nu plăteau taxele anticipat, a condiționării înscrierii la examene de plata taxelor etc. etc.

Frontul Studențesc Democrat a demascat conceptul reacționar și retrograd al grupărilor fasciste, care pretindeau a fi, chipurile, adevărații și unicii reprezentanți ai națiunii, ai „naționalismului integral”, contrapunându-i viziunea sa în această privință, în sensul că reprezentanții autentici ai națiunii sînt aceia care manifestă dragoste față de propriul popor, față de interesele sale vitale — progresul social, libertatea, independența și integritatea patriei.

Într-un articol publicat de președintele F.S.D. în „Studentul român” se arată: „Naționalismul nu înseamnă rasism, numerus nullus, imperialism, război, obscurantism, decît în momentul în care se cheamă fascism, adică instrument de dominare economică și implicit socială și politică. Pe noi istoria și tradiția românească ne hrănește spiritualicește, însă nu ne șovinizează, nu ne face intoleranți”¹⁸.

Cu prilejul manifestației din 21 mai 1936 la Mormîntul Eroului Necunoscut, făcută de studenți democrați și tineri muncitori, ei au depus următorul jurămint: „Jurăm că vom fi în primele rînduri în cazul unei invazii dușmane; vom pune un zid nestrămutat tuturor încercărilor de a împinge România în combinații fasciste-războinice”¹⁹.

Frontul Studențesc Democrat s-a ridicat cu hotărîre împotriva așa zisului Congres Studențesc de la Tirgu Mureș din aprilie 1936, organizat de un grup de legionari cu sprijin din partea guvernului liberal, care era menit să întrețină agitații fasciste-antisemite și anticomuniste în țară, după înfringerile suferite de liberali și grupările fasciste în alegerile parlamentare parțiale din județele Hunedoara și Mehedinți din februarie 1936, unde au fost aleși reprezentanții Frontului Popular Antifascist — și să întrețină agitații și dezbinări în rândurile tineretului universitar, împotriva cărora luptau studenții comuniști și democrați.

¹⁸ „Studentul român” nr. 6 din 17 martie 1936.

¹⁹ „Studentul român” nr. 8 din 31 mai 1936.

Înainte de începerea Congresului, Comitetul Central al Frontului Studențesc Democrat a adresat o scrisoare deschisă Comitetului Uniunii Naționale a Studenților Creștini din România în care s-a propus organizarea unui Congres al întregii studențimii și nu al unui grup politic, la care să participe toate organizațiile studențești și să discute numai problemele profesionale, economice și culturale ce preocupau studențimea.

Propunerea nu a fost acceptată, iar Congresul a fost un congres al Gărzii de fier, care s-a încheiat cu un fiasco lamentabil, provocând un adevărat scandal național. În drum spre congres, huliganii legionari au profanat mormântul lui I. Gh. Duca din gara Sinaia, iar la congres legionarii au înființat așa-numite tribunale ale „moralității publice”, „echipe ale morții” care au anunțat condamnarea la moarte a unor fruntași ai vieții politice, între care Virgil Madgearu, Ion Mihalache și alții.

Sub presiunea demascării caracterului provocator, antinațional al congresului de către studenții democrați care au lansat manifeste, au făcut apeluri și proteste în adunări ale studențimii în toate centrele universitare din țară și au cerut convocarea unui congres al Studențimii democratice, congresul a fost întrerupt, iar câteva căpetenii legionare care au organizat congresul au fost arestate și condamnate.

Studenții democrați din toate centrele universitare din țară au demascat și s-au ridicat împotriva încercării studenților legionari și cuziști de a organiza o grevă generală a studențimii de solidarizare cu studenții legionari arestați, prin neparticipare la cursuri. Ridicându-se împotriva acestei hotărâri nesăbuite, în toate centrele universitare din țară Frontul Studențesc Democrat a reușit să mobilizeze masele largi ale studențimii care în frunte cu studenții comuniști, înfruntând actele de teroare și violență ale bandelor de legionari, s-au prezentat în proporție de masă la cursuri. Prin aceasta a fost spartă și zădărnicită încercarea Gărzii de fier de a declara în numele studențimii greva de solidarizare cu bandele de profanatori, bătași și asasini.

Studenții comuniști și democrați antifasciști au desfășurat o largă acțiune protestatară, de solidaritate și apărare a luptătorilor antifasciști întemnițați, care erau judecați în anii 1935—1936: procesele antifasciștilor de la Chișinău în frunte cu Petre Constantinescu-Iași; al lui Tudor Bugnariu de la Cluj-Napoca; al studenților și tinerilor muncitori în frunte cu studentul Grigore Preoteasa de la București. Numeroși studenți din toate centrele universitare au înaintat proteste, au făcut apeluri și s-au prezentat ca martori la procese, unde au relevat lupta lor dreaptă împotriva primejdiei fascismului. Comitetele societăților studențești — acaparate de legionari — au pus la cale excluderea din societăți și din facultăți a studenților antifasciști, care au semnat proteste și au depus ca martori. Acțiunea au început-o legionarii din Cluj-Napoca, unde au fost excluși din societățile studențești — cinci studenți de la Facultatea de Medicină și nouă studenți de la Academia de Agricultură, cărora li s-au ridicat bursele, au fost eliminați din cămin și de la cantină și li s-a ridicat dreptul la o sesiune de examene.

Frontul Studențesc Democrat și-a desfășurat activitatea oficial până în luna mai 1937, când, în urma atentatului săvârșit de studenți legionari împotriva rectorului Traian Bratu de la Universitatea din Iași, printr-o hotărâre a Senatului interuniversitar, a fost interzisă nu numai activitatea societăților fasciste-legionare și cuziste — ci și a societăților și organizațiilor studențești democratice.

În pofida acestei interdicții, Frontul Studențesc Democrat a continuat să-și desfășoare activitatea sub diferite forme și în cadrul unor noi organizații. Unitatea de acțiune dintre studenții comuniști, socialiști și democrați a continuat și după hotărârea Comitetului executiv al Partidului Național Țărănesc din toamna anului 1936, prin care s-a interzis activarea tineretului universitar național-țărănesc în cadrul Frontului Studențesc Democrat, prevăzându-se excluderea din partid a celor care nu se conformau. Frontul Studențesc Democrat a continuat să activeze în cadrul „Frontului Tineretului Patriotic” și al „Frontului Tinerei Generații”*. Studenții comuniști, socialiști și democrați antifasciști și-au desfășurat de asemenea activitatea în cadrul unor societăți culturale studențești ca „Societatea Vasile Conta” la facultatea de filosofie din București, Societatea „Anatole France” din

* Aceasta își avea sediul în localul „Cooperativei C. Dobrescu-Argeș” din București, unde era un cămin și o cantină a studenților național-țărăniști.

Iași ; a unor publicații ca „Dacia Nouă“, „Momentul“, „Reporter“, „Preocupări economice și financiare“ editată de studenții comuniști și democrați de la Academia Comercială din București — ce se aflau sub îndrumarea Partidului Comunist Român ; în centrul universitar Cluj-Napoca a revistei „Poporul“ — editată de studenții comuniști — a revistelor „Țara de miine“ și „Țara nouă“ de sub redacția prof. univ. Victor Jinga ; în centrul universitar Iași a revistelor „Jurnalul literar“ și „Însemnări ieșene“ ș.a.

Frontul Studențesc Democrat a desfășurat o amplă activitate pentru apărarea intereselor profesionale — economice și culturale ale studențimii, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, a culturii, independenței și suveranității naționale, a zădărnicit numeroase acte huliganice ale fasciștilor împotriva unor organizații și personalități progresiste.

Activitatea desfășurată de Frontul Studențesc Democrat reprezintă o glorioasă tradiție democratică, umană și socialistă a studențimii revoluționare din România. Relevînd lupta studențimii române de acum 40 de ani, secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, arată : „Îmi amintesc de studențimea de acum 40 de ani, cînd eu am intrat în rîndurile U.T.C.-ului și în partid, de spiritul revoluționar al studenților comuniști de atunci“.

Continuînd cu fidelitate tradițiile glorioase de luptă ale înaintașilor, beneficiind de condițiile sociale — de învățătură și de viață materială și spirituală — create de orînduirea socialistă, studențimea română alături de întregul popor, de întregul tineret al țării, sub conducerea gloriosului Partid Comunist Român, participă cu entuziasm la înlăptuirea Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism.

Uniunea studenților independenți

M. C. STĂNESCU

In istoria modernă a României, actele politice și social-culturale ale studențimii revoluționare și democratice ocupă un loc marcant. Aceasta s-a aflat în primele rinduri ale luptei poporului român pentru eliberarea socială și națională, pentru progres și civilizație, pentru independență și suveranitate națională.

În atmosfera de rapide prefaceri ce s-au produs după revoluția de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, tineretul studios răspindește ideile socialiștilor utopici — concretizate în primul rind prin înființarea, în martie 1835, de către Teodor Diamant — a falansterului de la Scăieni-Prahova. Studenți și tineri intelectuali, proveniți din diferite clase și straturi sociale, au fost aceia care au pregătit din punct de vedere ideologic și politic și apoi au condus nemijlocit revoluția burghezo-democratică de la 1848, act de înaltă ținută social-politică a maselor populare din țara noastră. Este epoca de afirmare a patriotismului fierbinte manifestat de N. Bălcescu, Avram Iancu, M. Kogălniceanu, C. A. Rosetti, Cezar Bolliac, Ion Ghica, Ion Ionescu de la Brad ș.a.

Cei mai mulți dintre revoluționarii aceluia an involburat aveau să înscrie alte pagini luminoase la realizarea istoricului act al unirii Principatelor din ianuarie 1859. În perioada următoare, alte generații ale tineretului studios, în țară și străinătate, au ținut nestinsă făclia luptei pentru cîștigarea independenței depline de stat a României, mulți dintre ei luptînd pe redutele Plevnei, Griviței etc.

Stabilind contacte nemijlocite cu fondatorii marxismului, K. Marx și Fr. Engels, studenții revoluționari români s-au aplecat cu stăruință asupra operei acestora și, totodată, au răspindit în țara noastră, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, prin cele mai diferite căi și mijloace, ideile socialismului științific în rîndul clasei muncitoare, al altor pături și categorii sociale. Este perioada în care își desfășoară activitatea tinerii intelectuali și studenți cum au fost C. Dobrogeanu-Gherea, frații Nădejde, Eugen Lupu, Nicolae Codreanu, Raicu Ionescu-Rion, Șt. Stîncă, C. I. Parhon, Emil Racoviță, C. Mille, Constantin Stăucanu, Vasile Conta, C. Istrati, Al. A. Bădăraș și mulți alții, care au acționat pentru înființarea, în 1893, a partidului politic al clasei muncitoare din România — P.S.D.M.R., sau au intrat în rîndurile sale la scurt timp după crearea lui, unii dintre ei devenind militanți de seamă ai acestuia.

La începutul secolului al XX-lea alți studenți și tineri intelectuali de vază vor păși cu entuziasm în organizațiile proletare, în partidul muncitoresc, printre care M. Gh. Bujor, Ecaterina Arbore, P. Constantinescu-Iași, dr. Ottoi Călin, Toma Dragu, I. Cantacuzino, D. Voinov, Al. Nicolau, N.D. Cocea și mulți alții.

În cadrul organizațiilor proletare, ca și în paginile presei muncitorești, studenții și tinerii intelectuali au contribuit din plin la ridicarea conștiinței de clasă a tînărului și vigurosului proletariat român, au căutat să popularizeze tezele generale ale marxismului în concordanță cu realitățile social-economice și politice ale României. Această laborioasă și ascendentă activitate a creat o tradiție ce a deve-

nit permanență și ulterior a cunoscut noi valențe, corespunzător diferitelor etape istorice.

După primul război mondial, în condițiile avântului revoluționar, o parte importantă a tineretului studios din universități, îndeosebi cel provenit din rindul claselor și păturilor nevoiașе, s-a atașat cu trup și suflet luptei proletariatului din România pentru o viață mai bună, pentru o lume nouă. Nu puțini au fost studenții care, în acea perioadă de profundă efervescență, au desfășurat o vie activitate propagandistică în instituții de învățămînt superior, în organizațiile muncitorești, în paginile presei proletare, aducînd, pe cele mai diferite căi, o însemnată contribuție la desfășurarea procesului de clarificare ideologică, la opera, de însemnată istorică, de transformare a partidului socialist în Partidul Comunist Român, în mai 1921. Într-un manifest întocmit de studenții revoluționari de la Iași la sfîrșitul anului 1920, în preajma creării P.C.R., adresat tineretului studios, se arăta că el trebuie să lupte pentru traducerea deplină și neîntîrziată în fapt a idealurilor naționale, să fie alături de proletariat „în lupta lui mare pentru doborîrea burgheziei și reclădirea societății”¹. Unii dintre acești studenți aveau să fie implicați în procesul din Dealul Spirii, iar alții, rămași nearestați, aveau să acționeze nemijlocit pentru organizarea partidului și a organizației revoluționare de tineret pe baze marxist-leniniste, pentru editarea presei comuniste.

Prin ei, Partidul Comunist Român a luat atitudine fermă și organizată împotriva curentului retrograd, reacționar și xenofob ivit mai întîi la Iași, la scurt timp după terminarea războiului, al cărui mentor principal a fost profesorul A. C. Cuza, iar conducător nemijlocit Corneliu Z. Codreanu. Sute de studenți revoluționari și democrați s-au ridicat împotriva diversiei pe care clasele dominante o făceau prin încurajarea, într-un mod direct sau indirect, a acestei mișcări, cu scopul de a abate atenția maselor de la marile probleme ce frămîntau societatea românească. Rămîne ca un exemplu pilduitor activitatea dusă împotriva curentului extremist de dreapta de studenții revoluționari, sprijiniți de ilustre personalități ale vieții științifice și culturale ieșene, în anii 1921—1924, lupta deschisă și doctrinară demascatoare desfășurată de comuniștii din acest centru universitar. O minunată pagină a acestei activități o constituie editarea, în decursul anului 1923, la Iași, a gazetei „Scînteia”, organ pentru apărarea intereselor intelectualilor, publicație de atitudine împotriva curentului amintit, precum și de apărare curajoasă a intereselor generale, profesionale și materiale studențești. Editată, din însărcinarea partidului, de Timotei Marin, student în litere al Universității din Iași, în paginile „Scînteii” vor apare numeroase articole semnate de acesta, de alți studenți ieșeni, ca Ipolit Derevici, Dumitru Filipescu, Sandu Liebllich, Vasile Mirza, de studentul comunist din București Alexandru Mihăileanu, de socialiștii Ștefan Voitec, N. Deleanu, C. Deleanu, T. Ion, de profesorii universitari C. I. Parhon, Traian Bratu, N. Leon, Al. Slătineanu etc. Între nucleul conducător al acestei publicații, și îndeosebi Timotei Marin, și cel al publicației studențești ieșene de nuanță democratică, ce apărea simultan, „Îndrumarea”, condusă de doctorandul Gheorghe Zane, exista o strînsă colaborare. Împreună, au luat atitudine fermă contra curentului retrograd amintit, a tulburării cursurilor de către reprezentanții acestuia, pentru apărarea intereselor studențești, pentru ordine și disciplină. Comuniștii și democrații de la Universitate se bucurau de stima, respectul și adeziunea mării majorități a studențimii ieșene, a cadrelor didactice universitare.

Uciderea de către C. Z. Codreanu, la 24 octombrie 1924, a prefectului poliției din Iași, C. Manciu, nepedepsirea criminalului, ilustrau cu pregnanță încurajarea de care acest curent se bucura din partea guvernului liberal.

Sesizînd încă din fașă pericolul pe care mișcarea reacționară și xenofobă o reprezenta nu numai pentru buna desfășurare a învățămîntului superior, dar mai ales pentru evoluția vieții politice, la scurt timp după săvîrșirea acestui act fără precedent, Comitetul Central al Partidului Comunist Român a întocmit și difuzat manifestul intitulat semnificativ: Încotro? Către studențimea din toată țara! În acest document, C.C. al P.C.R. încerca să definească originile unor asemenea acte inumane și complicitatea claselor exploatatoare, atrăgînd atenția, cu toată gravitatea ce se impunea în acel moment, că este absolut necesar ca forțele sănătoase ale studențimii, funcționarilor și intelectualilor să se unească cu cele ale clasei muncitoare și țărănimii pentru ca „să deschidă drumuri noi României, să rein-

¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 96, dosarul nr. 183, filele 86—89.

noiiască formele de viață ale poporului român și să-l ridice cu adevărat spre civilizație și progres". În continuare, P.C.R. sublinia cu tărie că „Muncitorii și țăranii așteaptă ca studențimea setoasă de ideal și progres să vină și să-și îndeplinească rolul nobil de luminare a rindurilor revoluționare. Numai alături de poporul muncitor și luptind în rindurile avangărzii sale organizate veți putea cuceri o viață omenească, căminuri și cantine, mijloace de existență demnă și posibilități reale de cultură și de studii”².

Dacă în anii 1920—1924 Iașul s-a remarcat prin lupta dusă pe multiple planuri contra curentului retrograd, xenofob, organizat în București, studenți și tineri intelectuali comuniști ca L. D. Pătrășcanu, N. Popescu-Doreanu, Al. Mihăileanu, I. Zaharescu — au acționat direct în cadrul organizațiilor revoluționare de tineret, inclusiv a Uniunii Tineretului Comunist. Ei au activat în legătură cu mijlocul de tinerii proletari contribuind activ la educația lor marxist-leninistă.

În contextul promovării politicii de îmbinare a activității ilegale cu cea legală, de apărare, în acest mod, a intereselor celor mai diferite categorii de cetățeni, în vara anului 1925, studenții comuniști Timotei Marin, Alexandru Mihăileanu și Mihail Ciobanu au primit din partea Partidului Comunist Român prin Pavel Antip-Tcacenco, membru al secretariatului P.C.R., sarcina înființării unei organizații studențești, menită să reunească tineri universitari comuniști, socialiști, țăranști, de alte orientări politice, sau neorganizați, dornici să apere interesele generale studențești, să ia atitudine față de organizațiile extremiste de dreapta, să lupte legal și hotărât pentru apărarea patrimoniului culturii și științei românești.

Constituirea organizației a fost grăbită și de ciocnirea produsă, la 22 iunie 1925, între grupurile de studenți democrați și adepții cuzismului și codrenismului, atunci când cei din urmă au împiedicat pe Henry Guernut, secretar general al Ligii drepturilor omului din Franța, să conferențieze în sala Sindicatului ziaristilor din București, unde venise însoțit de C. G. Costa-Foru, dr. N. Lupu, C. Mille, Zamfir Arbore, V. Stroescu, Dem. Dobrescu și alți fruntași ai vieții politice.

Conștienți că asemenea manifestări lezau prestigiul țării și al poporului român, imediat după ce oaspetele francez a plecat la Paris, 61 de studenți, de diferite orientări politice, printre care se remarcă Timotei Marin, Alexandru Mihăileanu, Mihail Ciobanu, Dumitru Filipescu, Sandu Liebllich, Vasile Mirza, Ipolit Derevici — comuniști, Ștefan Voitec, Nicolae Deleanu — socialiști, Șerban Cioculescu, Tudor Ionescu, Octav Livezeanu — țăranști ș.a., i-au trimis acestuia o telegramă de solidaritate cu persoana sa, cu ideile de dreptate și umanitarism promovate de organizația pe care acesta o reprezenta. Cei 61 de studenți precizau că „unirea studenților democrați va fi cea mai desăvârșită izbândă a tineretului intelectual din România”, împotriva atacurilor săvârșite cu „stiletele și revolverele ascunse în fundul buzunarelor”³.

Ideea creării unei organizații studențești democratice, afirmată deja în telegrama amintită, se va materializa la jumătatea lunii iulie 1925. Astfel, pentru a pregăti terenul politic al înființării Uniunii studenților independenți, în „Facla” din 15 iunie, cotidian legal editat de P.C.R., se publica integral manifestul încotro? al C.C. al Partidului Comunist Român difuzat în toamna anului 1924. Afișarea publică a organizației, cu această titulatură, s-a făcut la 20 iulie 1925, cind, în „Facla” a apărut manifestul programatic intitulat: Către STUDENȚIMEA UNIVERSITARĂ! Către opinia publică!, document semnat de Comitetul de inițiativă al U.S.I. Acest organism era alcătuit, în ordinea semnăturilor, din: Șerban Cioculescu, Mihail Ciobanu, T. Ionescu, Timotei Marin, G. Dumitrescu, Alexandru Mihăileanu. În fapt, fondatorii ei au fost cei 61 de semnatari ai telegramii amintite. Ulterior, comitetul propriu-zis suferă unele modificări; din componența sa a fost exclus G. Dumitrescu și cooptați Ștefan Voitec și E. Mihăileanu⁴, secretar al acestei organizații studențești fiind desemnat Alexandru Mihăileanu. Manifestul program al U.S.I. a fost reprodus în zilele următoare și de o serie de ziare democratice ca: „Adevărul”, „Aurora”, „Dimineața” ș.a.

² Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cota A VIII-6.

³ „Facla”, nr. 52 din 27 iunie 1925.

⁴ „Facla”, nr. 167 din 11 noiembrie 1925.

Intrucit curentul reacționar și xenofob tindea să transforme mișcarea studențească, din profesională, inițial, într-una politică, de dreapta, noua organizație a luat numele de Uniunea studenților independenți. Fondatorii săi au vrut să sublinieze astfel că organizația își va concentra atenția asupra problemelor specifice care frământau studențimea; pe de altă parte, deoarece printre semnatarii și membrii comitetului se aflau tineri comuniști, socialiști și țărăniști cunoscuți, iar manifestul se adresa întregii studențimi din România, titulatura încerca să prevină eventuala interpretare că U.S.I. s-ar afla sub influența directă a vreunui din partidele amintite și mai ales să evite luarea ei în atenție din partea autorităților.

De altfel, manifestul programatic a fost și el întocmit într-o formă de largă respirație, deși aborda problemele de pe poziții revoluționare. Procedind de la început la o succintă analiză a evoluției social-economice și politice a României postbelice, el releva înaintarea țării pe drumul capitalismului, consolidarea, în aceste împrejurări, a puterii economice și politice a marii burghezii, ca și intensificarea măsurilor represive și a exploatării maselor. Burgezia, arăta manifestul, se folosește de toate mijloacele posibile, inclusiv diversiunea, spre a-și asigura dominația de clasă și a abate masele de la lupta de apărare a intereselor lor. Documentul reflecta sufletul nostru și atitudinea înaintată a aderenților U.S.I., în frunte cu comuniștii, față de viitorul poporului român, de apărarea culturii sale.

„Sintem naționaliști prin străduința noastră de a promova TOT CE A CREAT CULTURA ROMÂNEASCĂ și de a transplanta la noi cuceririle universale în ceea ce are adaptabil sufletul nostru — afirmam răspicat semnatarii.

Sintem internaționaliști PRIN SENTIMENTUL DE SOLIDARITATE CE LEAGA CULTURA NOĂSTRĂ DE CULTURA OCCIDENTALĂ, cit și pe muncitorii intelectuali și manuali din toate țările; prin dorința ca poporul român să aducă aportul său de creațiune civilizației universale“.

Demascind, în continuare, politica claselor dominante de incurajare și sprijinire a celui „naționalism integral“, propovăduit de minoritatea studențească culturentă, documentul cheamă tineretul universitar să intre în U.S.I. și, totodată, avertizează întreaga opinie publică asupra pericolului, în perspectivă, al amplificării manifestărilor acestei mișcări retrograde. „...Considerăm că e o datorie pentru intelectuali conștiință să se opună, în preția unui eventual deznodământ incalculabil, primejdiosului curent, care urmărește chiar de acum instaurarea sa legală și aducerea la îndeplinire a programului său“⁵.

La scurt timp după publicarea documentului, în sala de la sediul Partidului socialist, din str. Brezoianu nr. 37, a avut loc o adunare publică de constituire la care erau prezenți Alexandru Mihăileanu, Timotei Marin, Mihail Ciobanu, Dumitru Filipescu, Ștefan Voitec, Tudor Ionescu, N. Deleanu, Șerban Cioculescu, D. Pipidi, Octav Livezeanu, Valentina Mihăileanu, Xenia Costa-Foru, V.V. Stanciu, ș.a. semnatari, de fapt, ai manifestului. La această entuziastă reuniune a luat cuvântul și Elena Filipovici, membră a conducerii Uniunii Tineretului Comunist⁶.

Manifestul programatic a fost apoi reprodus și sub formă de foaie volantă, precum și în primul număr al publicației „Viața universitară“, organ săptăminal al Uniunii studenților independenți, apărută la 23 august 1925. De fapt, odată cu apariția acestui organ de presă își începe U.S.I. activitatea propriu-zisă. „Viața universitară“ a fost principalul mijloc prin care U.S.I. și-a desfășurat activitatea, deoarece, în acele împrejurări grele, ea a reprezentat în primul rînd o organizație de atitudine și numai în subsidiar și de acțiune. Girantul responsabil al publicației a fost tinărul comunist Mihail Ciobanu.

În editorialul Cuvînt înainte, din primul număr al „Vieții universitare“, semnat U.S.I., se menționa, cu privire la scopurile organizației și ale organului său de presă, că studențimea trebuie să participe la combaterea tuturor tulburărilor xenofobe și obscurantiste, a fenomenelor negative ce se manifestau în societatea românească⁷.

Iniființarea, din inițiativa comuniștilor, a primei organizații studențești din perioada postbelică ce-și propunea să reunească în rîndurile sale tineretului studios din toată țara, ca și editarea publicației „Viața universitară“ au stîrnit o vie reacție în opinia publică românească. În vreme ce personalitățile progresiste, de orientare

⁵ „Facla“, nr. 72 din 20 iulie 1925.

⁶ „Tinărul leninist“, nr. 11 din noiembrie 1970, p. 18.

⁷ „Viața universitară“, nr. 1 din 23 august 1925.

democrată au întâmpinat cu vie satisfacție aceste evenimente, salutând demnitatea și curajul studențimii democratice, reprezentanții cercurilor politice reacționare și presa subordonată lor au reacționat violent, demonstrându-și și pe această cale culpabilitatea în încurajarea acțiunilor retrograd-reacționare din rindurile studențimii.

Printre zările democratice de largă audiență care au întâmpinat de la început pozitiv fondarea Uniunii studenților independenți s-a aflat „Adevărul”, la tipografia căruia s-a tipărit „Viața universitară”.

Astfel, la 22 iulie 1925, „Adevărul” publica articolul intitulat U.S.I. în care saluta călduros inițiativa creării organizației. Comparind cele două curente ce se înfruntau în universități, „Adevărul” scria: „De o parte, cultură, logică, gândire, eforturi de lămurire a proceselor sociale; de alta, frazeologia goală de sens, fără de nici o încercare de a analiza și înțelege fenomenele sociale, străbătută de ură și de amenințări cu forța brutală”. În același sens, numeroși oameni de cultură au salutat cu entuziasm și speranță înființarea Uniunii studenților independenți. „Glasul celor 60 a sunat ca o trompetă de reînnoire, de chemare la datorie, de apel la cele mai sublimе sentimente de înălțare națională”⁸ — nota în „Adevărul” Emil Socor. Publicistul democrat ieșean Mihail Sevastos — martor al apariției curentului studențesc cuzist, după ce demasca complicitatea guvernului liberal față de aceste manifestări, concepute ca o diversivune în scopul abaterii masei studențești de la preocupările profesionale și sociale, scria că „Pentru prima dată de la începerea tulburărilor studențești — auzim un glas civilizat care se ridică din mediul universitar. E un protest împotriva intoleranței și împotriva violenței”⁹.

Elogiind inițiativa creării U.S.I., cunoscutul scriitor și publicist Dem. Teodorescu făcea observația că aceasta reprezintă „un mare act de reabilitare a tineretului și de reintegrare în noblețea universitară...”¹⁰.

Un alt cotidian democrat, care a relevat semnificația creării U.S.I. și a gazetei sale, a fost „Aurora”, al cărui director era dr. N. Lupu, personalitate a vieții politice românești cu vederi democratice, membru în această perioadă al Partidului țărănesc. Între altele, „Aurora” sublinia că manifestul program al U.S.I. „constituie o minunată pagină de înaltă cugetare socială”¹¹, „...un document salvator al prestigiului actual al studențimii române”. De asemenea, referindu-se la „Viața universitară”, scria că aceasta „marchează începutul existenței presei studențești românești și poate sta cu cinste alături de publicațiile similare străine”¹².

Prin pana lui Mihail Sevastos, revista „Cuvîntul liber” remarcă tonul civilizat și doct al articolelor apărute în paginile „Vieții universitare”, faptul că membrii U.S.I. nu cer bite și nu propagă metodele huliganice, ci respectul și iubirea dintre oameni, cer bibliotecii, cursuri tipărite și laboratoare pentru ca studenții să se poată instrui cât mai bine spre a deveni folositori țării¹³.

O scrisoare de salut a adresat U.S.I. și profesorul Petre Constantinescu-Iași, care împărtășea, cu acest prilej, din experiența sa de student. El amintea cum, în 1913, s-a constituit, de asemenea, o grupare de studenți socialiști, liberali și conservatori care au acționat cu succes pentru apărarea intereselor tineretului studios¹⁴.

Oglindind însăși atmosfera de unire în front unic contra dușmanului comun — mișcarea diversionistă, retrogradă și xenofobă — „Socialismul”, organul Partidului socialist, scria că „noua grupare studențească cată să arate că nu întregul tineret universitar se bălăcește în mocirla morală a cuzismului; că în fața bandelor inconștiente de huligani înțeleg să se ridice hotărîte cohortele intelectualilor ridicați din popor și neînstrăinați de el”¹⁵.

Ca și „Aurora” din 27 august, ziarul muncitoresc menționat demasca vehement invectivele publicate de „Viitorul”, oficiosul P.N.L. și al guvernului, la adresa U.S.I. și a „Vieții universitare”. „Deplingem prostia «Viitorului» — se spunea în articol — și îndemnăm pe tinerii studenți democrați să nu se intimideze, ci să continue lupta, pe căi legale, pentru înfringerea mișcării studențești antisemite”¹⁶.

⁸ „Adevărul”, nr. 12.765 din 24 iulie 1925.

⁹ „Adevărul”, nr. 12.802 din 8 septembrie 1925.

¹⁰ „Dimineața”, nr. 6.707 din 23 iulie 1925.

¹¹ „Aurora”, nr. 1110 din 22 iulie 1925.

¹² „Aurora”, nr. 1140 din 27 august 1925.

¹³ „Cuvîntul liber”, nr. 29 din 1 septembrie 1925, p. 15.

¹⁴ „Viața universitară”, nr. 2 din 30 august 1925.

¹⁵ „Socialismul”, nr. 26 din 26 iulie 1925.

¹⁶ „Socialismul”, nr. 28 din 30 august 1925.

În opoziție cu aceste atitudini, presa oficială, de dreapta s-a situat la început pe poziții potrivnice creării U.S.I., editării organului său de presă — „Viața universitară” și activității pe care aderenții U.S.I. o desfășurau în viața politică. Astfel, „Universul” din 1 iulie se grăbea să publice protestul unui grup de studenți de la Politehnică față de primirea favorabilă făcută de „Adevărul” înființării U.S.I. Contestind titulatura de „independenți”, ei aduceau ca argument faptul că printre semnatarii manifestului de constituire se aflau și colegii lor Ștefan Voitec — socialist și Manole Manole — comunist, ceea ce însemna, deci, susțineau ei, că nu ar fi vorba de o organizație independentă.

Imediat după editarea „Viții universitare”, „Viitorul” a publicat o suită de articole vehemente la adresa gazetei studentești. Într-un astfel de material, intitulat semnificativ Publicație dăunătoare țării¹⁷, se releva de la început că unii dintre redactorii ei erau comuniști cunoscuți și se încerca a se formula o așa-zisă poziție de imparțialitate. „Viitorul” pune însă arbitrar și intenționat pe același plan comunismul cu cuzismul, ca fiind curente și concepții dăunătoare. În același context, presa democratică care sprijinea activitatea U.S.I. era acuzată că urmărește „anarhizarea țării”. Articolul se încheia sentențios: „Sintem în drept a cere, în numele ordinii, ca să fie urmărite la fel de aspru toate publicațiile care nu fac decât să întrețină în țară dezordinea și slăbirea statului”.

Atacuri de aceeași factură s-au publicat și în ziarul de dreapta, „Cuvîntul”, îndeosebi prin condeiul lui Pamfil Șeicaru¹⁸.

„Viața universitară” a oglindit în paginile sale principalele direcții în care U.S.I. și-a desfășurat activitatea în cele patru luni de existență. Ea a publicat numeroase articole de doctrină și atitudine politică, științifică și culturală, de informații privind situația morală și materială a studențimii din România și din alte țări ale lumii, precum și regulamente de funcționare ale diferitelor facultăți, interviuri cu proeminente personalități ale culturii românești, ce activau în învățămîntul superior etc. Numeroase articole sînt semnate de comuniștii Timotei Marin (multe cu pseudonimele Tima, Ar. Tioma, T. M., M.), Al. Mihăileanu (unele cu pseudonimul I. Coraliu), Mihail Ciobanu; de socialiștii Ștefan Voitec (cu pseudonimul V. Ștefan), N. Deleanu, de țărăniștii Șerban Cioculescu, Tudor Ionescu, Octav Livezeanu, de studenți și doctoranzi ce nu aparțineau vreunei grupări politice, ca Gr. T. Popa, D. M. Pippidi, Mircea Vornicu ș.a. De asemenea, un apreciabil număr de articole au fost scrise de profesorii universitari C. I. Parhon, Traian Bratu, Al. Slătineanu, Gh. Marinescu etc. O parte a articolelor de poziție au fost semnate: U.S.I. sau V.U. Lunga listă a colaboratorilor publicației, oameni de diverse concepții politice, de la studenți, la savanți de renume mondial, vădește pregnant nu numai adeziunea de care s-a bucurat U.S.I. și organul său de presă, ci în același timp, și caracterul larg și elastic din punctul de vedere politic al acestora.

Una din preocupările principale ale U.S.I. și ale gazetei sale a fost aceea de a explica masei de studenți scopurile organizației, de a atrage în rîndurile sale cît mai mulți aderenți. În acest sens a fost desfășurată o vie activitate propagandistică de demascare a curentului reacționar, xenofob, a daunelor grave pe care manifestările acestuia le aducea nu numai studențimii, ci și prestigiului țării. Răspunzînd invectivelor formulate de „Viitorul”, Comitetul U.S.I. sublinia cu fermitate că „scopul uniunii noastre este ca să grăbească reîntoarcerea studențimii la respectul libertăților de exprimare și al celor cetățenești, în afară și înăuntrul Universității și a uni eforturile noastre comune pentru îmbunătățirea mijloacelor de trai și studiu, tinzînd prin aceasta la normalizarea deplină a vieții universitare”¹⁹.

Pentru a combate naționalismul exacerbat al mișcării cuzisto-codreniste, și a-i releva esența sa reacționară, revista a publicat o suită de articole scrise de membri ai U.S.I., privind raportul dintre categoriile de național și naționalism și multiplele laturi pe care acestea le incumbă. Timotei Marin, Mihail Ciobanu, Șerban Cioculescu, D. M. Pippidi ș.a. au luat în discuție în materialele lor, pentru explicarea acestor probleme, aspecte ale evoluției istoriei poporului nostru, precum și teorii ale unor gînditori ai culturii universale de diferite orientări politice, citîndu-l inclusiv pe Karl Marx²⁰.

¹⁷ „Viitorul”, nr. 5242 din 25 august 1925; vezi și numerele din 26 și 27 august 1925.

¹⁸ Vezi „Cuvîntul”, nr. 246, din 2 septembrie 1925.

¹⁹ „Viața universitară”, nr. 2 din 30 august; vezi și numerele din 6 septembrie și 11 octombrie 1925.

²⁰ „Viața universitară”, numerele din 30 august, 6, 13, 20, 27 septembrie 1925.

O formă inedită a dialogului ideologic dintre membrii U.S.I. și adversarii lor a constituit-o inaugurarea, începând cu numărul 3 al „Vieții universitare“, din 6 septembrie, a rubricii Tribuna liberă. În acest colț al publicației au fost invitați să-și expună opiniile studenți cuști sau dintre cei needificați asupra rostului organizației. Nou era faptul că sub un asemenea articol se publica și răspunsul detaliat, argumentat al unui membru al U.S.I., care exprima punctul de vedere al U.S.I., asupra problemei luate în dezbatere. Articolele de la această rubrică tratau despre Patriotism și naționalism, Clase sociale, națiune, antisemitism, Studenții la sate etc.*, adică chestiuni teoretice cu nemijlocite implicații politice și sociale, pe tărîmul cărora se confruntau cele două mișcări.

O atenție deosebită a acordat-o Uniunea studenților independenți problemei condițiilor de învățatură și de trai ale studențimii în general, a celei provenite din rîndurile păturilor nevoiașе în special.

Respingînd ca înjositoare pentru statutul de student practica acelor vremuri de a se face apel la filantropia particulară, într-un articol scris de Timotei Marin se spunea răsplat și cu demnitate că statul „are datoria să ne crească, după cum, formați definitiv, noi avem datoria să ne punem în serviciul întregului popor. Primim bucuros această datorie, dar statul nu și-a făcut-o“²¹.

În același sens, studentul socialist Ștefan Voitec demasca mecanismul politic care încerca să facă din învățămîntul superior apanajul exclusiv al celor ce aparțineau categoriilor sociale avute. El arăta că dacă tineretul universitar provenit din rîndul maselor muncitoare „nu va avea ajutorul efectiv necesar al desăvîririi lui, zadarnic vom trimbița democrația... sfîrșind fraze menite doar să înșele mulțimile; tot protipendada îmbibată de bizantinism și perversitate, tot nepoțеii și licheluțele vor da marele procent al conducătorilor țării acesteia de țărani și muncitori“²².

Sub titluri semnificative, ca Lipsurile universităților noastre; Datorii; Tudor Ionescu și Octav Livezeanu înfățișau alte aspecte defectuoase ale modului în care se desfășura învățămîntul universitar. Ei subliniau necesitatea de a se reutiliza laboratoarele, de a se litografia cursurile universitare, de a se iniția un sistem de specializare a studenților prin atașarea lor pe lîngă profesorii universitari²³.

Pe aceeași linie, numeroase articole dezbăteau problema unui minimum de asigurări sociale, pe care statul trebuia să-l ofere gratuit studenților, a necesității ca Ministerul Instrucțiunii să trimită cu burse în străinătate cu precădere studenți proveniți din rîndul fiilor de muncitori și țărani etc.²⁴.

Uniunea studenților independenți, ca și organul său de presă, preconizau, prin publicarea unei atari problematice, după cum se relevă într-un articol redacțional din 27 septembrie, ca „prin sfîrșările proprii, să stringă material necesar pentru o acțiune susținută în vederea prezentării unor revendicări integrale“, cu intenția de a întocmi „un program amplu de reformă universitară în chestiile de ordin material“.

În contrast cu propagarea urii, dezordinei și indisciplinei, coordonate de căpătii ale mișcării studențești reacționare de sub influența cuzisto-codrenistă, Uniunea studenților independenți și „Viața universitară“, stabilind contacte cu marcante personalități universitare cum au fost: C. I. Parhon, Gh. Marinescu, Traian Bratu, Al. Slătineanu, au publicat, datorită colaborării lor prestigioase, materiale de educație civică, de dezaprobare a faptelor reprobabile ale mișcării studențești reacționare, adevărate lecții de înțelepciune, de invitație la studiu temeinic, la atitudine civilizată.

Număr de număr, membri ai U.S.I. făceau să apară în „Viața universitară“ articole referitoare la viața, activitatea și locul în cultura și știința românească a unor personalități ca Ion Slavici, C. Rădulescu-Motru, Matei Cantacuzino, Constantin Simionescu, Ion Ursu ș.a., prezentau portretul unor oameni politici, de știință și de cultură universală printre care Maxim Gorki, Jean Jaurès, Mahatma Gandhi, Aleksandr Blok etc., cultivîndu-se astfel atașamentul față de tradițiile naționale înaintate, față de idealurile luminoase ale omenirii.

* Vezi numerele din 6, 13 și 20 septembrie 1925.

²¹ „Viața universitară“, nr. 5 din 20 septembrie 1925; vezi și nr. din 30 august 1925.

²² „Viața universitară“, nr. 2 din 30 august 1925.

²³ „Viața universitară“, numerele din 23 august, 11 octombrie și 1 noiembrie 1925.

²⁴ „Viața universitară“, nr. 4 din 13 septembrie; nr. 9 din 18 octombrie 1925.

Deși era perioadă de vacanță, U.S.I. s-a străduit să soluționeze probleme ce priveau mai buna desfășurare a învățămîntului superior, între care revederea regulamentelor facultăților și a altor norme studențești. În unele cazuri s-au declanșat campanii ale tineretului studios, cum s-a întimplat la facultățile de medicină și de drept din București. Acestea s-au bucurat de toată atenția U.S.I. și a publicației sale. Astfel, „Viața universitară“ din 27 septembrie reproducea întîmpinarea unui grup de studenți în medicină care cereau instituirea a două sesiuni de examene pe an, astfel încît examenele la o disciplină să coincidă în timp cu terminarea cursului și să nu fie mult ulterioare acestuia (din februarie în octombrie); ei solicitau, de asemenea, reducerea taxelor pentru examene. Susținînd această campanie, „Viața universitară“ din 25 octombrie 1925 nota, cu justificată satisfacție, succesul parțial obținut în această direcție prin adoptarea noului regulament, deși el nu satisfăcea integral cererile formulate. Consecventă preocupărilor enunțate încă la apariția sa, publicația declara că „ia asupra-și doleanțele studențimii mediciniste și nu va dezarma pînă cînd nu vor fi satisfăcute în întregime“²⁵.

O altă acțiune similară a fost organizată, de astă dată din inițiativa U.S.I., de peste 1.500 de studenți de la Facultatea de drept a Universității din București care, printr-un memoriu, cereau deblocarea examenelor, reducerea taxelor, admiterea corijențelor etc. Admise parțial la începutul anului universitar, revendicările studențești aveau să fie pe deplin satisfăcute de corpul profesoral și conducerea facultății și înscrise în regulamentul modificat adoptat în martie 1926²⁶.

Deși atacată permanent de presa de dreapta, U.S.I. a avut curajul să protesteze vehement contra arestării, la Galați, în august 1925, a unui grup de militanți ai Uniunii Tineretului Comunist din România și a tratamentului aspru la care aceștia erau supuși. „Ridicăm protestul nostru hotărît și cerem tuturor colegilor, tuturor intelectualilor, tuturor oamenilor pentru care legalitatea e mai presus de orice — raliere și luptă pentru curmarea acestui sistem atît de dăunător prestigiului țării“²⁷.

O coordonată de acțiune a U.S.I. în această perioadă a constituit-o și activitatea desfășurată pentru lărgirea cadrului său organizatoric. Astfel, la sfîrșitul lunii octombrie, cînd studenții se reîntorceau la cursuri, tinerii comuniști Timotei Marin și Alexandru Mihăileanu, membri ai Comitetului U.S.I., au mers la Iași spre a pune bazele secției din acest frămintat centru universitar.

Rezultatul a fost crearea secțiunii din Iași a U.S.I., la 25 octombrie 1925. În procesul verbal de constituire, semnat de 300 de studenți, se arăta printre altele că „...examinînd situația universitară creată în ultimii ani — situație caracterizată printr-o paralizare completă a vieții studențești — am ajuns la convingerea că numai printr-o luptă conștientă, dusă de acum înainte în cadrul cu adevărat universitar, vom putea restabili și canaliza un curent sănătos printre elementele tineretului intelectual“²⁸. Comitetul ales al secțiunii din Iași al U.S.I. se compunea din 11 membri, printre care și studenții uteciști Vasile Mirza și Pavel Chirtoacă.

Imediat a fost redactat, iar apoi difuzat ca foaie volantă și în presă, un manifest semnat de comitetul secțiunii din Iași a U.S.I., adresat studențimii ieșene. Acesta, după ce făcea o amplă trecere în revistă a condițiilor materiale grele de studiu, după ce repudia curentul retrograd care împiedicase desfășurarea normală a cursurilor universitare, menționa că secțiunea se angajează să ducă „O luptă conștientă în cadrul pur universitar pentru rezolvarea chestiunilor studențești de ordin material și moral, prin mijloace demne de civilizație. Sintem pentru libertatea gîndirii și cuvîntului. Sintem pentru o colaborare cu toate elementele doritoare de cultură și de bine pentru popor și țară, indiferent de rasă și confesiune. Sintem împotriva agitațiilor care duc la paralizarea vieții intelectuale“²⁹.

Subliniind semnificația deosebită a creării secțiunii din Iași, într-un salut adresat de membrii Comitetului U.S.I. studențimii ieșene, se aprecia aceasta ca o dovadă a spiritului sănătos al poporului român. „Nu ne mină în acțiunea noastră nici excesul vîrstei primăvăratice, nici dorul de căpătuire din fondurile Băncii Naționale, ci conștiința datoriei față de interesele vitale amenințate ale poporului —

²⁵ „Viața muncitoare“, nr. 10 din 25 octombrie 1925.

²⁶ „Viața universitară“, nr. 8 din 11 octombrie și nr. 10 din 25 octombrie 1925; vezi și „Ideea universitară“, organ studențesc independent, nr. 4 din 8 martie și nr. 5 din 25 martie 1925.

²⁷ „Viața universitară“, nr. 6 din 27 septembrie 1925.

²⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 33, mapa 6.

²⁹ Loc. cit., mapa 7.

se spunea în acest document. Luptăm pe linia cea mai înaintată, în momentul actual, a frontului social și cultural. Tocmai de aceea, lupta noastră este dirză, pasionată, implacabilă. Ea se dă în fiecare caz concret, cu fiecare adversar în parte și cu toți la un loc”³⁰.

Un însemnat număr de studenți și profesori din Cluj, trimit adeziunea lor la programul formulat de Uniunea studenților independenți. Delegații U.S.I. se deplasau permanent în centrele universitare unde luau contact cu cercuri largi de studenți, cu profesori universitari, cu presa locală muncitorească și democratică, făcând popularizare organizației lor³¹.

În condițiile în care creștea influența U.S.I., iar publicația se bucura de o tot mai largă răspândire, imediat după începerea anului universitar, care atunci a avut loc la 1 noiembrie, guvernul hotărăște dizolvarea Uniunii studenților independenți și interzicerea gazetei „Viața universitară”.

La sfârșitul primei decade a lunii noiembrie, „Viața universitară” a fost suspendată printr-un ordin al Consiliului de război al Corpului II Armată, semnat de comisarul regal R. Hotineanu³². În ziua de 11 noiembrie, studentul comunist Mihail Ciobanu, membru al Comitetului U.S.I. și fost responsabil girant al publicației, la locuința căruia erau găzduite secretariatele organizației și gazetei, a fost invitat la Consiliul de război al Corpului II Armată și i s-a adus la cunoștință ordinul de dizolvare a Uniunii studenților independenți. În comunicatul dat publicității de autorități se arăta: „Autoritățile militare superioare au primit ordin să exercite pe viitor — de acord cu poliția — un control sever în rindurile studențimii, din cauza unor indicațiuni sigure a amestecului multor studenți în mișcările comuniste.

Toate organizațiile în care se vor găsi și studenți comuniști vor fi dizolvate, iar publicațiile în care vor apare articole ale studenților comuniști vor fi suspendate”³³.

Anticomunismul fervent al liberalilor a acționat, deci, și de această dată fără ca ei să se străduiască de a formula vreo învinuire, în afara faptului că în U.S.I., ca și în paginile gazetei, erau mereu prezenți comuniști și uteciști, deși acest fapt nu putea fi considerat, potrivit constituției, un delict politic.

În schimb, aceleași autorități n-au luat nici o măsură împotriva curentului reacționar, xenofob, care încălca ordinea publică prin manifestări huliganice de veritabil vandalism. Era și în aceasta o ilustrare a complicității liberalilor cu mișcarea studențească reacționară.

Numeroși studenți din București și Iași au protestat cu vehemență contra măsurilor guvernului, chemind opinia publică să se solidarizeze cu ei. „Studențimea universitară din București și Iași protestează cu indignare împotriva suspendării ziarului «Viața Universitară», organul Uniunii studenților independenți și a dizolvării Uniunii însăși.

Constatănd ilegalitatea brutală în cazul de față, studențimea, în puterea dreptului de liberă exprimare și organizare, garantat de pactul fundamental, cere imediată revenire asupra actului suspendării și a dizolvării. Studențimea invită asociațiile presei, ca și întreaga intelectualitate, să se solidarizeze cu acest protest, intervenind efectiv pentru încetarea samavolniciei”³⁴.

Actul represiv și nejustificat săvârșit de autoritățile de stat împotriva Uniunii studenților independenți și a „Vieții universitare” a provocat un val de protest în opinia publică democratică. Publicații, organizații și personalități de diverse orientări politice au infierat această măsură care încălca prevederile constituționale și libertatea presei.

Astfel, sub titlul O samavolnicie semnificativă, ziarul „Aurora” din 11 noiembrie protesta „cu toată indignarea contra acestui act”. Același cotidian democrat a publicat, în zilele de 13, 14, 15, 16 și 22 noiembrie o suită de articole proprii sau proteste ale unor grupuri de studenți împotriva actului represiv, subliniindu-se că prin aceasta se încălcau prevederile constituției țării, ceea ce a provocat atacuri violente din partea ziarului „Viitorul”.

³⁰ „Facla”, nr. 167 din 11 noiembrie 1925.

³¹ „Viața studențească”, nr. 9 din 1 martie 1925.

³² „Dimineata”, nr. 6814 din 9 noiembrie 1925; „Aurora” nr. 1204 din 11 noiembrie 1925; „Facla”, nr. 168 din 12 noiembrie 1925.

³³ „Facla”, nr. 170 din 14 noiembrie 1925; „Dimineata”, nr. 6816 din 11 noiembrie 1925.

³⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 33, mapa 8.

În numărul său din 11 noiembrie, ziarul democrat de largă audiență în opinia publică românească, „Adevărul”, observa, cu indignare, că autoritățile au dizolvat Uniunea studenților independenți și au interzis „Viața universitară” pentru singura „vină” că „sînt adversari ai mișcărilor de dezordine”. De asemenea, în numerele din 12 și 14 noiembrie, alte articole din același cotidian condamnau ilegalitatea acțiunii guvernului relevînd contribuția studențimii independente la afirmarea și apărarea idealurilor politice și profesionale ale studențimii din România.

Cunoscutul om politic și de cultură C. G. Costa-Foru, secretar general al Ligii drepturilor omului din România, a scris, cu același prilej, două răsunătoare articole contra guvernului liberal, acuzîndu-l de încălcarea flagrantă a constituției țării.

„Cu un comunist, om cinstit, eu stau bucuros de vorbă și la masă, pe cînd pe unii din anumiții mei «confrați» nici nu-i miluiesc cu salutul pălăriei mele”³⁵, — scria el între altele în primul articol.

Pe aceeași linie, de protest împotriva măsurilor ilegale ale guvernului, s-au situat Liga drepturilor omului, prin comitetul său (V. Stroescu — președinte, Dem. Dobrescu — vicepreședinte, C. G. Costa-Foru — secretar general și C. Mille)³⁶, Comitetul Asociației generale a presei române³⁷, Comitetul Uniunii Ziariștilor profesioniști din România³⁸ ș.a., precum și numeroși oameni de cultură progresiști.

Într-un articol publicat în „Socialismul”, cu pseudonimul I. Răsmeriță, C. Titel Petrescu condamnă în mod hotărît măsura guvernului de a interzice „Viața studențească”. El îndemna tineretul studios să se alăture luptei de dezrobire dusă de clasa muncitoare, deoarece numai astfel „studențimea va putea exercita cu energii unite o efectivă acțiune socială de săpare a actualului regim, bazat pe privilegiul și exploatarea muncii”³⁹.

La rîndul său, ziarul „Viața muncitoare”, organul Consiliului general sindical unitar, publicație legală comunistă, demascînd cu vehemență actul represiv al guvernului liberal, sublinia că „cea mai recentă samavolnicie o constituie suspendarea ziarului «Viața universitară» și desființarea Uniunii studenților independenți, care edita acest ziar. Motivul invocat de comisarul regal este prevenirea și evitarea agitațiilor în rîndul studențimii. El vine în sprijinul studenților huligani, care nu se vor mai izbi astfel de opoziția «Vieții universitare» împotriva fascismului și antisemitismului.

Proletariatul fiind dușmanul tuturor mișcărilor obscurantiste menite să servească scopurile capitalismului, protestăm contra suprimării Uniunii și ziarului studenților independenți care aduceau un serios aport în viața culturală a țării și vedeau o deosebită simpatie pentru cauzele drepte”⁴⁰.

Cotidianul „Facla”, care a urmărit consecvent activitatea U.S.I., de la apariție, aprecia suspendarea „Vieții universitare” drept o ilegalitate flagrantă, ce concorda pe deplin cu sistemul guvernării liberale. „Sugrumarea presei — această armă anticonstituțională foarte comodă — e procedeul clasic liberal” — scria „Facla” din 11 noiembrie.

Comentînd comunicatul dat publicității de autorități privitor la măsurile luate, scriitorul Ion Vinea, prim redactor la „Facla”, după ce releva prestigiul și influența U.S.I. și a „Vieții universitare”, scria: „Ca de obicei, comunistul student e studentul care nu convine guvernului. Studentul care nu coboară în uliță. Studentul care își vede de carte și nu poartă crucea — secure la butonieră. Altă definiție, mai precisă, nu găsim. E, de altfel, în interesul guvernului ca denumirea de comunist să fie cît mai nelămurită. O învinuire cu granițe vagi și elastice, în care să poată intra întreaga țară antiliberală”⁴¹.

La 16 noiembrie 1925, Comitetul U.S.I. pe țară și cel al secțiunii din Iași au publicat — în „Dimineța”, „Aurora” și „Facla” — un înflăcărat apel Către asociațiile de presă, către asociațiile de intelectuali în care, după ce se evoca activitatea organizației, contribuția ei și a publicației sale la lupta hotărîtă pentru îmbunătățirea situației materiale, morale și profesionale a studenților, pentru

³⁵ „Adevărul”, nr. 12865 din 21 noiembrie 1925; vezi și nr. 12870 din 27 noiembrie 1925.

³⁶ „Dimineța”, nr. 6819 din 14 noiembrie 1925.

³⁷ „Facla”, nr. 175 din 20 noiembrie 1925.

³⁸ „Facla”, nr. 179 din 25 noiembrie 1925.

³⁹ „Socialismul”, nr. 38 din 15 noiembrie 1925.

⁴⁰ „Viața muncitoare”, nr. 7 din 15 noiembrie 1925.

⁴¹ „Facla”, nr. 170 din 14 noiembrie 1925.

răspîndirea culturii naționale și universale, pentru democratizarea învățămîntului, pentru răspîndirea, în universități, a ideilor umaniste, semnatarii chemau opinia democratică și progresistă din țară să ia poziție hotărîtă contra acestor măsuri represive, cu nimic justificate, ale autorităților.

Tot acum, conducerile organizației și publicației dizolvate au înaintat primul ministru și ministrului de interne un memoriu în care erau înfățișate aceleași aspecte ale activității U.S.I. „Sintem hotărîți să apărăm drepturile noastre — se spunea în memoriu. De aceea, domnule prim ministru, venim respectuos și vă rugăm să binevoiți a dispune ridicarea neîntîrziată a suspendării ziarului «Viața universitară» și a dizolvării Uniunii studenților independenți”⁴².

Cu toate acestea, în pofida lipsei de motive legale, a ecoului defavorabil pe care l-au produs în opinia publică măsurile samavolnice ale organelor represive, hotărîrea guvernului a rămas neschimbată. Uniunea studenților independenți și publicația sa „Viața universitară” și-au încetat activitatea. Și aceasta tocmai într-un moment în care învățămîntul superior românesc trecea printr-o perioadă de grave dificultăți.

Trecînd în revistă unele aspecte și momente ale luptei revoluționare a tinerețului din țara noastră în perioada de care ne ocupăm, într-o informare din 1931 privind activitatea comuniștilor în rîndurile studențimii se arăta referitor la acest episod remarcabil din istoria organizației de tineret :

„În anul 1925, P.C.R. reușește să canalizeze nemulțumirile create de situația grea a studențimii și de excesele antisemite spre o mobilizare a forțelor de rezistență contra valului reacționar și spre o închegare a lor într-o organizație de stînga. Este epoca de mare răsunset, nu numai în studențime, ci în întreaga opinie publică din România a Uniunii studenților independenți, reușită formațiune de front unic și a ziarului acesteia «Viața universitară». Această organizație capătă repede sute de aderenți în toate universitățile și duce numeroase lupte contra fascismului și pentru revendicări... Succesul ei, numai în trei luni, este atît de mare, încît guvernul trece imediat la dizolvarea Uniunii și la suspendarea ziarului ei, demascîndu-se astfel în ochii studențimii sărace și demascînd organizațiile antisemite pe care le susține”⁴³.

Activitatea scurtă desfășurată de Uniunea studenților independenți, care a depășit, de fapt, cadrul universitar, reprezintă una din paginile luminoase ale istoriei P.C.R. și U.T.C. din primii lor ani de existență. În condiții deosebit de grele, comuniștii români, activînd în adîncă ilegalitate, mereu prigonîți, au reușit să realizeze într-un front unic de luptă, alături de ei, studenți socialiști, țărăniști, independenți, au știut să atragă de partea cauzei drepte a majorității studențimii iluștri profesori universitari și intelectuali democrați.

Cu toate măsurile brutale ale autorităților, experiența celor patru luni de existență a U.S.I. și a publicației sale n-a putut fi și ea suprimată. La numai o lună după dizolvarea U.S.I., la 10 decembrie 1925, aceiași studenți, de diverse nuanțe politice, vor edita o nouă publicație : „Ideea universitară” — organ studentesc independent. Ea avea un conținut similar cu cel al „Vieții universitare”, punînd aceleași probleme, în articole semnate, în marea lor majoritate, de aceiași autori. „Ideea universitară” a apărut pînă în aprilie 1926. Studenții independenți — cum continuau ei să se autointituleze — au fost prezenți la organizarea unor greve studentești în București și la Iași.

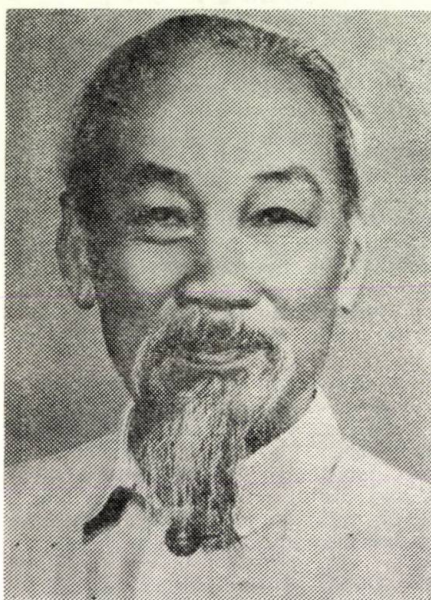
Experiența acumulată de Partidul Comunist Român și de Uniunea Tineretului Comunist prin crearea și activitatea Uniunii studenților independenți și a celor două publicații a constituit prologul organizării luptei antifasciste studentești din deceniul următor.

⁴² „Facla”, nr. 170 din 14 noiembrie 1925.

⁴³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 3, mapa 370.

HO ȘI MIN

(85 de ani de la nașterea marelui fiu
al poporului vietnamez)

În aceste zile, cînd întreaga națiune vietnameză sărbătorește, într-o atmosferă de entuziasm, marea victorie a eliberării depline a Vietnamului, ea aduce, în același timp, un călduros omagiu memoriei strălucitului ei fiu, Ho Și Min, care și-a închinat întreaga viață înfăptuirii idealului scump al libertății și independenței poporului său.

Acum, cînd se împlinesc 85 de ani de nașterea lui Ho Și Min, visul său suprem, izvorit din aspirațiile profunde ale poporului, a devenit realitate, profilînd astfel, și mai puternic, în întreaga lor măreție, meritele sale în fața întregii națiuni, a cărei luptă, în frunte cu partidul revoluționar, a știut s-o călăuzească pe făgașul tendințelor fundamentale ale istoriei contemporane. Cristalizînd cele mai bune tradiții și virtuți

ale poporului din rîndul căruia s-a ridicat, el a îmbinat armonios știința revoluționară cu forța creatoare a maselor, a aplicat în mod creator marxism-leninismul la condițiile Vietnamului, a creat partidul clasei muncitoare, inaugurînd epoca cea mai glorioasă din istoria țării, epoca scuturării jugului colonial și dobîndirii independenței, epoca progresului social. Mișcarea comunistă și muncitorească internațională, mișcarea de eliberare națională au stimat și prețuit în personalitatea lui pe unul din cei mai de seamă militanți revoluționari, pe luptătorul dîrz împotriva imperialismului și colonialismului, pentru dreptul popoarelor de a-și hotărî de sine stătător calea dezvoltării.

Născut la 19 mai 1890, într-o localitate din provincia Nghe An, la nord de Annam, Ho Și Min a participat încă din tinerețe la mișcarea de eliberare națională și socială a poporului vietnamez. Nevoit să plece în 1911 din țară, el se stabilește mai întâi la Londra, apoi la Paris, unde editează un ziar anticolonialist intitulat „Le paria”. Reîntors în patrie la sfârșitul deceniului al patrulea, după ce acționase în mișcarea comunistă din mai multe țări din Europa și Asia, Ho Și Min devine conducătorul luptei de eliberare națională împotriva colonialiștilor francezi și, apoi, a ocupanților japonezi, fiind ales în 1941 președinte al Frontului democratic de luptă pentru independența Vietnamului (Viet-Min). Numele lui a devenit simbolul luptei de eliberare a poporului vietnamez, fiind indisolubil legat de organizarea rezistenței forțelor patriotice împotriva militarismului japonez în anii celui de-al doilea război mondial, de organizarea insurecției generale și de victoria asupra intervenției colonialiste franceze, de făurirea primului stat socialist din Asia de sud-est — Republica Democrată Vietnam. Din înaltele posturi încredințate, ca președinte al Partidului celor ce Muncesc din Vietnam și președinte al republicii, Ho Și Min a călăuzit poporul pe calea unor profunde transformări economico-sociale, pe calea făuririi noii orânduiri.

În condițiile noii intervenții imperialiste, americane, ale instaurării în Vietnamul de sud a unui regim de teroare, opus năzuințelor de unitate, Ho Și Min și-a exprimat credința de nezdruccinat în victoria cauzei reunificării naționale, a eliberării întregii națiuni. „Vietnamul este unul, națiunea vietnameză este una”, „nimic nu este mai prețios decât independența și libertatea” — aceste cuvinte ale lui întruchipau sentimentele și năzuințele fierbinți ale întregului popor.

După dispariția marelui său fiu, în 1969, în plin război împotriva intervenției străine, poporul vietnamez și-a transformat durerea în noi fapte de eroism revoluționar, pentru a aduce la îndeplinire marea sarcină-testament pe care președintele Ho Și Min a definit-o în cuvintele istorice: „întregul nostru partid, întregul nostru popor, strâns uniți în luptă, să construiască un Vietnam pașnic, unificat, independent, democratic și prosper”.

Astăzi, poporul vietnamez are marea satisfacție de a sărbători împlinirea a 85 de ani de la nașterea lui Ho Și Min în condițiile strălucitei victorii — eliberarea Vietnamului de sud. Printr-o luptă dirză, înfruntând cu bărbăție și tenacitate de neînfrînt superioritatea tehnică a forțelor inamice și represiiunile sălbatice ale administrației saigoneze, poporul vietnamez a înscris o pagină de eroism legendar în istoria sa de patru ori milenară, punînd capăt, pentru totdeauna, pe întregul teritoriu al Vietnamului, ocupației străine. Prin ofensiva victorioasă a forțelor armate ale Frontului Național de Eliberare și răscoala generalizată a populației sud-vietnameze, prin lupta tuturor forțelor patriotice, intervenționistii au fost siliți să se retragă, armata mercenarilor de la Saigon a fost nimicită, regimul marionetă neocolonialist, impus și susținut din afară, a fost spulberat. Steagul independenței și suveranității s-a putut ridica astfel

deasupra întregii țări — și are o înaltă semnificație simbolică faptul că Saigonul, ultimul bastion al marionetelor imperialiste, a căpătat, după eliberare, denumirea de „Orașul Ho Și Min“.

S-a deschis astfel în viața poporului Vietnamez o nouă etapă istorică — a refacerii rănilor provocate de război, a reconstrucției pașnice, a dezvoltării economico-sociale, a transformărilor democratice, progresiste și lichidării vestigiilor dominației străine în Sud, a reunificării întregii națiuni vietnameze, de 45 de milioane de oameni.

Istorică victorie a poporului vietnamez demonstrează, în mod strălucit, că nu există în lume forță în stare să oprească lupta victorioasă pentru eliberarea națională și socială a popoarelor care se ridică cu hotărâre, fără a precupeți nici un sacrificiu pentru dreptul lor la libertate și progres social și care se bucură de sprijinul și solidaritatea forțelor revoluționare și progresiste de pretutindeni.

Așa cum este bine cunoscut, poporul român și-a manifestat din primul moment solidaritatea militantă fierbinte cu cauza Vietnamului luptător, acordându-i întregul său sprijin internaționalist, sub toate formele și pe toate planurile — material, moral, politico-diplomatic. Cu neabătută consecvență, Partidul Comunist Român, guvernul României socialiste, întregul popor, situându-se în mod ferm alături de poporul Vietnamului eroic, au militat neabătut pentru încetarea intervenției străine, pentru recunoașterea dreptului sacru al poporului vietnamez, a tuturor popoarelor Indochinei de a fi lăsate să se dezvolte în libertate și independență, potrivit propriei voințe. Cu nesecată energie a acționat secretarul general al partidului nostru, președintele republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, pentru o rezolvare justă a situației din această parte a lumii, în conformitate cu interesele și aspirațiile fundamentale ale popoarelor respective, cu interesele generale ale păcii și legalității internaționale, cu imperativul lichidării politicii imperialiste de forță și dominație — în repetate rânduri liderii vietnamezi exprimându-și înalta prețuire pentru acest sprijin.

Această poziție de trainică prietenie frățească a fost cu claritate reafirmată de tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvântul rostit la recepția oferită de ambasadorii Republicii Democratice Vietnam și Republicii Vietnamului de Sud, cu ocazia sărbătoririi marii victorii a poporului vietnamez : „Doresc și de data aceasta să asigur Guvernul Republicii Democratice Vietnam, Guvernul Revoluționar Provizoriu al Republicii Vietnamului de Sud, să asigure Comitetul Central al Partidului celor ce Muncesc din Vietnam și Frontul de Eliberare Națională, pe conducătorii din cele două republici de întreaga solidaritate și întregul sprijin pe care poporul român este hotărât să li-l dea în continuare, de dorința noastră de a întări solidaritatea și conlucrarea în noile condiții, când în fața poporului vietnamez se pune sarcina dezvoltării economico-sociale“.

Alături de poporul vietnamez, de forțele înaintate din întreaga lume, poporul nostru aduce, în aceste zile, omagiul său marelui revoluționar și

patriot care a fost Ho Și Min. Poporul român, care își amintește cu sentimente de emoție de vizita făcută în România de Ho Și Min în august 1957, împărtășește pe deplin marea bucurie a poporului vietnamez, pentru triumful cauzei căreia strălucitul său fiu și-a consacrat întreaga viață.

Pentru poporul român constituie motiv de profundă satisfacție faptul că relațiile de strînsă prietenie și colaborare dintre țările noastre, dintre Partidul Comunist Român și Partidul celor ce Muncesc din Vietnam și Frontul Național de Eliberare din Republica Vietnamului de Sud se dezvoltă neconținut, pe temeliile de nezdruccinat ale principiilor marxism-leninismului și internaționalismului. Nu încapе îndoială că și în noua etapă, colaborarea frățască dintre partidele, țările și popoarele noastre se va extinde și adînci și mai puternic, în folosul reciproc, al măreței cauze a libertății și neațîrnării, păcii și socialismului, pentru care a luptat cu atîta dîrzenie și înflăcărare Ho Și Min.

Întrebări și răspunsuri

Rubrica de față vine în întâmpinarea cerințelor manifestate de cititori ai revistei noastre de a cunoaște și de a-și clarifica, prin explicitări sintetice, probleme, aspecte, fapte istorice în lumina celor mai recente cercetări. În cadrul ei, vom insera răspunsuri la întrebările adresate redacției pe teme din istoria mișcării muncitorești și democratice, a Partidului Comunist Român, a istoriei moderne și contemporane a patriei.

Realizată în colaborare cu specialiști din Institutul nostru sau din alte instituții similare, rubrica va căuta să formuleze răspunsuri la nivelul ultimelor cuceriri ale istoriografiei noastre, al istoricelor idei cuprinse în Programul Partidului Comunist Român.

REDACȚIA

De ce momentul 1821 este considerat revoluție și începutul istoriei moderne a patriei ?

În istoria poporului român, revoluția din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, reprezintă un eveniment cu adânci semnificații. Prin programul său, prin forțele sociale angrenate în lupta pentru înlăturarea rînduielilor feudale și a asupririi străine, prin amploarea și prin modul de organizare și de desfășurare, ea a marcat un moment crucial în acțiunea de emancipare socială și națională a românilor.

Revoluția a fost generată de cauze interne profunde, economice-sociale și politice. Intensificarea, la începutul secolului trecut, a exploataării maselor populare, ce se manifesta prin agravarea sarcinilor feudale, a sistemului fiscal, asuprirea otomană și persistența regimului fanariot, care apăsa de peste un veac asupra Țării Românești și Moldovei, au reprezentat tot atâtea cauze ale marii ridicări la luptă din 1821.

Ea a început și s-a desfășurat în condițiile amplificării mișcărilor de eliberare a popoarelor din zona Balcanilor pentru înlăturarea asupririi otomane. Revoluția română din 1821 n-a fost, însă, în primul rînd consecința frământărilor politice din sud-estul european, cu deosebire a mișcă-

rii eteriste, ci rezultanta nemijlocită a înseși condițiilor concrete din țările române, afirmându-și cu vigoare țelurile fundamentale, sociale și naționale.

Programul Partidului Comunist Român, adoptat la cel de-al XI-lea Congres, definește cu claritate adevăratul caracter al momentului istoric 1821: „Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu — se subliniază în Program — marchează începutul istoriei moderne a României, un moment de cotitură în lupta pentru libertate și dreptate socială, pentru scuturarea jugului dominației străine și afirmarea drepturilor naționale ale poporului român“. Această apreciere, izvorită dintr-o analiză profundă a realităților care au generat revoluția, surprinde în mod științific caracterul evenimentelor din 1821, definite în mod diferit până în prezent în istoriografia noastră (revoluție, mișcare revoluționară, răscoală).

Într-adevăr, condițiile în care s-a desfășurat, programul elaborat, forțele motrice care au impulsionat-o — țărănimea, burghezia în proces de formare, boierimea liberală și, îndeosebi, urmările pe care le-a avut asupra evenimentelor ulterioare demonstrează că, la 1821, a avut loc o revoluție cu conținut social și național. Ea nu a fost o ridicare spontană, ci o acțiune pregătită, al cărei semnal a fost dat în noaptea de 18/19 ianuarie 1821, când Tudor, în fruntea unei cete de arnăuți, pleacă din București și, sub deviza „Dreptate și slobozenie“, răscoală județele Olteniei. La Padeș, în plaiul Cloșanilor, în mijlocul pandurilor și al țărănilor convocați special prin oamenii de încredere, Tudor dă cunoscuta proclamație-program *Către tot norodul omenesc din București și din celelalte orașe și sate ale Țării Românești*, prin care cerea poporului să se ridice cu hotărîre la luptă împotriva asupritorilor, pentru desființarea privilegiilor feudale, pentru libertate socială și națională. „Veniți dar, fraților, cu toții — se spunea în proclamație — cu rău să pierdem pe cei răi..., care veți avea arme, cu arme, iar care nu veți avea arme, cu furci de fier și cu lănci; să vă faceți în grabă și să veniți unde veți auzi că se află Adunarea cea orînduită pentru binele și folosul a toată țara și ceea ce vă va povățui mai marii Adunării aceea să urmați, și unde vă vor chema ei, acolo să mergeți“.

Proclamația avertizează că nimeni nu are dreptul să se atingă „de binele sau de casa vreunui neguțător, orășan sau țăran sau de al vreunui locuitor; decît numai binele și averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri să se jărtfească“, fapt ce configura atît baza socială a revoluției, cît și direcția principală a atacului forțelor revoluționare.

Sub puternica înfrîurire a chemării „Domnului Tudor“, țăranii au alergat cu miile sub steagul revoluției, care a cuprins, în scurt timp, Oltenia, de unde s-a extins pe întreg teritoriul Țării Românești. Frămîntări revoluționare s-au semnalat, concomitent, și în Moldova, mai ales în timpul prezenței pe teritoriul său a eteriștilor lui Al. Ipsilanti.

În Transilvania, unde amintirea răscoalei lui Horia era încă vie, revoluția lui Tudor a stîrnit un puternic ecou. Pe tot parcursul revoluției, masele populare de aici s-au aflat într-o permanentă stare de revoltă, refuzau să mai presteze robotele, fapt pentru care autoritățile au recurs la concentrarea de forțe militare. Țăranii transilvăneni și-au pus speranțele în izbînda acțiunii lui Tudor, „Tudoraș“ cum îl numeau ei, așteptînd

ca acesta să treacă munții și, împreună, să lupte pentru eliberarea de dubla asuprire, socială și națională, la care erau supuși.

Se poate afirma, deci, că în 1821 suflul revoluționar a cuprins toate țările române, centrul lor plasându-se în Oltenia și Muntenia.

Marșul lui Tudor spre București, prilej de neconținută sporire a oștii sale, reprezintă o dovadă strălucită a atașamentului maselor populare la cauza revoluției, după cum intrarea triumfală a acestuia, la 21 martie 1821, în „capitala sa” a fost însoțită de o entuziastă primire din partea locuitorilor orașului, chemați, printr-o proclamație, să se alăture de eliberare.

Extinderea revoluției, aflată în apogeul ei în lunile martie-mai 1821, atunci când Tudor a instaurat în țară o adevărată guvernare revoluționară, este marcată de o serie de încercări de aplicare a programului de la Padeș, precum și de măsuri pe care Tudor le ia în favoarea păturilor largi ale poporului. El proclamă desființarea birurilor, numește în funcții oficiale oameni atașați revoluției, întărește oștirea printr-un larg sistem de recrutare, spre a face față iminentei intervenții externe. De asemenea, Tudor dă asigurări că, după izbînda revoluției, averile boieresti, acumulate printr-o exploatare de veacuri, vor fi împărțite țăranilor. Karl Marx, scriind, mai târziu, despre „revoluția țărănească” de sub conducerea „Domnului Tudor”, sublinia: „Vladimirescu era patriot român. El s-a adresat nu boierilor, ci țăranilor”.

Prin țelurile sociale urmărite, revoluția condusă de Tudor Vladimirescu a intrat într-un acut conflict cu marea boierime și cu imperiul otoman. Trădarea boierimii, care fie că a fugit peste graniță, fie că au pactizat cu eteriștii, neînțelegerile dintre conducătorul revoluției române și Al. Ipsilanti, ca și intervenția armată brutală a Porții otomane, au fost factorii care au conlucrat la înfrîngerea revoluției.

Deși înfrîntă, revoluția română din 1821, așa cum se subliniază în Programul P.C.R., „a zdruncinat puternic vechea orînduire, vestind transformările revoluționare viitoare”. Ca o consecință directă a revoluției, s-a spulberat ideea Imperiului otoman de a transforma țările române în pașalicuri, s-a pus capăt regimului fanariot și au fost reînstate domniile pămîntene. Prin ecoul pe care l-a avut în Moldova și în Transilvania, revoluția din 1821 a reprezentat o viguroasă manifestare a aspirațiilor comune, sociale și naționale, ale românilor de pe ambele versante ale Carpaților.

Mai presus de toate aceste transformări, revoluția de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu a pregătit viitoarele mari evenimente, constituind o primă etapă din lungul șir de lupte sociale și naționale care au jalonat epoca modernă a istoriei patriei, deschisă atunci — revoluția burghezodemocratică de la 1848, Unirea Moldovei și Țării Românești, în 1859, cucerirea independenței de stat depline a României, în 1877—1878, desăvîrșirea statului național unitar român, în 1918.

Semnificația revoluției din 1821 a fost relevată cu pregnanță de reprezentanții generației pașoptiste, care s-au aplecat cu multă stăruință asupra acestui măreț eveniment. Pentru Nicolae Bălcescu, luptele românilor din anul 1821 au fost pe deplin justificate de „nevoia unei revoluții democratice și sociale”, iar Tudor Vladimirescu era considerat drept „personificarea deșteptării noastre naționale”. Mihail Kogălniceanu, elogiind revoluția condusă de Tudor, arăta că aceasta a avut un dublu caracter —

social și național. „Tudor Vladimirescu — sublinia Kogălniceanu — revendică drepturile nu numai ale țării, dar și ale claselor desmoștenite. El ia arma nu numai în contra fanarioților, dar și a boierilor sau a despuieitorilor norodului“.

Între revoluțiile din 1821 și 1848 există o strînsă legătură, o continuitate dialectică de acțiune în direcția înnoirilor de structură în societatea românească. Ceea ce a proclamat Tudor la 1821 și a încercat să realizeze în numele acelei „patrii a norodului“, opusă „tagmei jefuitoarelor“, se regăsește, la dimensiuni amplificate, în luptele de la 1848.

În marile bătălii care au urmat, revoluția română din 1821, încorporată organic în glorioasele tradiții revoluționare ale poporului nostru, a reprezentat un puternic factor de înrîurire și de stimulare pentru toate forțele sociale și politice care au luptat în numele idealurilor de libertate, unitate, independență și propășire a patriei.

Cum s-a reflectat poziția profund patriotică a P.C.R. în perioada premergătoare izbucnirii celui de-al II-lea război mondial ?

O literatură istorică amplă bazată pe un documentar de o nesecătuită varietate, bogăție și profunzime patriotică — a oglindit și continuă să releve noi și noi pagini din hotărîrea cu care poporul român a dorit, a știut și a luptat pentru apărarea independenței, suveranității și integrității hotarelor sale, în anii dramatici care au precedat și culminat prin izbucnirea celui de-al doilea război mondial.

Continuînd tradițiile milenare ale oamenilor acestui pămînt, într-o conjunctură internațională diferită, pe căi și prin mijloace corespunzătoare momentului istoric dat, deceniul 4 al secolului nostru și-a cucerit, pe drept cuvînt, dreptul de a constitui o parte din capitalul de preț al tezaurului experienței poporului român.

În această lumină trebuie înțelese și descifrate referirile și aprecierile care figurează în *Programul Partidului Comunist Român* adoptat de Congresul al XI-lea, despre lupta împotriva pericolului fascist și rezistența antifascistă, antihitleristă din țara noastră.

Începînd din 1938—1939, se relevă în Program, se intensifică penetrația economică, politică și militară a Germaniei hitleriste în România. Aceasta a făcut ca partidul să pună pe primul plan mobilizarea forțelor naționale împotriva politicii de dominație și subordonare promovată de Germania nazistă — în pofida unor teze greșite din acea perioadă, care afirmau că principalul pericol îl reprezintă imperialismul anglo-francez și nu hitlerismul — politică ce prezenta un pericol grav, atît pentru independența națională, cît și pentru pacea internațională.

Spre deosebire de perioadele anterioare din epoca interbelică, cînd problemele economico-sociale erau, în general, pe primul plan al dezbaterei și acțiunii practice a P.C.R., în etapa de care ne ocupăm se remarcă o ascendență deplasare subordonată mobilizării și organizării luptei poporului pentru salvagardarea intereselor sale naționale majore de strîngentă actualitate.

Numeroase izvoare — rezoluții și hotărîri ale forurilor centrale și locale ale P.C.R. ; manifeste, broșuri, articole de presă ; scrisori deschise

adresate altor partide sau forțe politice ; relații ale unor acțiuni deschise, de stradă, demonstrații ș.a.m.d. — stau mărturie străduințelor partidului comunist în mobilizarea forțelor patriotice împotriva pericolelor generate de Germania hitleristă și statele revizionist-revanșarde. Politica expansionistă promovată de Reichul hitlerist, în diversele ei manifestări și tendințe, era demascată necruțător : „După ocuparea militară a Austriei, Germania hitleristă se pregătește de noi atacuri, de noi cuceriri. Mijloacele și căile întrebuintate vor fi diferite. Scopul același : subjugarea economică și politică a tuturor țărilor și popoarelor, care trebuie să fie înhămate la carul marelui capital și al marii finanțe germane [...]“, se sublinia în broșură.

Intențiile hitleriștilor de a cucerii succesiv noi teritorii și bogății pe seama altor popoare, au fost semnalate din vreme : „Nu poate exista nici o îndoială în privința faptului că reacțiunea fascistă internațională în frunte cu Mussolini, Horthy, Franco și Germania hitleristă aliată cu militarismul japonez vrea să incendieze din nou lumea. [...] Miine ? Miine noi venim la rînd, România, poarta României, Ardealul, cu pămîntul său sfințit de singele răscoalelor țărănești și al luptelor de eliberare națională“, se menționa în hotărîrea Comitetului regional din Ardeal al P.C.R. cu privire la apărarea Republicii Cehoslovace din 19 septembrie 1938.

Amenințarea directă a României găsea poporul ei, clasa muncitoare și Partidul comunistilor la datorie : „Muncitorimea română și avangarda ei comunistă, stă însă de veghe neclintită în dragostea ei de țară și cu curajul ei de luptă [...] Nori grei se strîng deasupra țării noastre. Existența ei liberă este amenințată. Partidul nostru nu va cruța nici o efortare, nici o jertfă pentru a strînge laolaltă muncitorimea și a porni în fruntea ei la unirea tuturor forțelor dornice să apere pacea și independența României scria ziarul „Scînteia“ din 28 noiembrie 1938. Iar pentru realizarea acestui deziderat, P.C.R. considera că : „Frontul Popular Antifascist trebuie să cuprindă toate partidele care resping dictatura fascistă și orientarea spre Germania fascistă și către Italia (inclusiv elementele democratice din partidul liberal) Frontul Popular va fi construit în comun mai cu seamă cu part[idul] Social-Democrat, N[ațional], Ț[ărănesc], Rad[ical], Țărănesc...“ („Lupta de clasă“, nr. 5 din decembrie 1938). Iată cît de realist erau prezentate atmosfera încordată internațională și pericolele ce planau asupra României la începutul anului 1939, într-un articol din Scînteia (24 ianuarie 1939), sugestiv intitulat *Asaltul lui Hitler împotriva României* : „După cum a prevăzut partidul nostru, asaltul economic și politic al Germaniei împotriva României ia forme tot mai ascuțite.

[...] pînă astăzi n-a fost publicat textul înțelegerii comerciale româno-germane deoarece Germania a pus noi condiții care împiedică perfectarea înțelegerii. Germania cere să poată importa din România petrol în cantitate nelimitată. Ea mai cere mîini libere la gurile Dunării. Ea cere dreptul de a construi în România o autostradă de felul celei din Cehoslovacia. Și, în sfîrșit, ajunge atît de departe cu neobrăzarea, încît se amestecă fățiș în treburile interne ale țării cerînd înlăturarea din guvern a lui A[rmand] Călinescu, autorul măsurilor împotriva agenturii gardiste a lui Hitler și M[itică] Constantinescu și dreptul pentru sașii hitleriști din Ardeal să-și aibă propriul lor partid pol[itic].

Încheierea acordului economic germano-român din 23 martie 1939 a stîrnit legitima indignare și îngrijorare a maselor populare. Este marele merit al comuniștilor că au apreciat momentul cu luciditate și spirit de responsabil patriotism.

Comitetul Regional din Transilvania și Banat al P.C.R. răspindea următorul manifest : „Cu toată capitularea economică, guvernul a hotărît apărarea neatîrnării și a hotarelor țării contra oricărui atac. În scopul acesta guvernul a mobilizat [...] Tovarăși ! Muncitori ! Cetățeni ! Comitetul teritorial din Ardeal și Banat al Partidului Comunist din România vă cheamă pe toți fără excepție să vă faceți cu toții datoria în armata română. Comuniști ! Frați muncitori ! Puneți-vă în fruntea apărării, dați pildă de disciplină, conștiință și jertfă !”.

Comitetul regional Moldova al P.C.R., tot într-un manifest (20 martie 1939), lansa apelul mobilizator : „Bestia hitleristă și Ungaria hortystă au invadat Cehoslovacia. Invazia hitleristă se îndreaptă spre România. Grațiile noastre sînt amenințate [...]”

Partidul Comunist din România vă cheamă înainte de e prea tîrziu la lupta pentru salvarea vieții noastre și a copiilor voștri !”

Glasul comuniștilor a trezit un puternic ecou în masele populare, lucru confirmat cu pregnanță și la sărbătorirea zilei de 1 mai în acea primăvară grea pentru destinele României. Cităm din reportajul apărut în „Scinteia” : „Masele continuau să strige cu entuziasm : «Vrem România liberă și independentă ! Jos fascismul ! Jos agresorul hitlerist»”.

Dar fără îndoială, în această perioadă, cele mai elocvente documente care atestă poziția înalt patriotică a comuniștilor, dorința de a apăra țara în fața amenințării cu forță și agresiunea din partea statelor fasciste și revizioniste, sînt hotărârile Plenarei a VI-a a C.C. al P.C.R. din iunie 1939, hotărîri care stabileau tactica partidului în conjunctura internațională și internă pe fondul căreia, numai după două luni, va izbucni cea de-a doua conflagrație mondială.

Reprezentînd ultima întrunire colectivă la nivelul conducerii centrale a partidului, pentru o relativ îndelungată perioadă de timp, hotărârile acestei *Plenare* stau la baza aprecierii tacticii pe care și-a propus-o P.C.R. în etapa care a precedat izbucnirea celui de-al doilea război mondial. Documentele Plenarei C.C. al P.C.R. apreciau că în momentul respectiv țara noastră era „unul din cele mai apropiate obiective ale agresiunii germane”, în *Raportul* prezentat la Plenară, sub genericul „Germania hitleristă în lupta împotriva independenței și integrității României”, se făcea o amplă analiză demascatoare a căilor și mijloacelor practicate de Germania nazistă în vederea subordonării economice, politice și militare a României.

Aflăm din acest document că C.C. al P.C.R. a hotărît, în legătură cu apărarea țării : „1 alarmarea țării asupra pericolului unei imediate agresiuni fasciste.

2 Participarea activă a membrilor de partid la concentrările de trupe, unde să lupte pentru întărirea forței politice și morale a armatei, contra Germaniei hitleriste și a statelor revizioniste...” etc.

Analizei riguroase cuprinse în *Raport* i-a urmat adoptarea unei *Rezoluții* care „aprobă linia politică urmată de partid” stabilind că „primejdia desmembrării și ocupării României de către Germania fascistă și statele revizioniste a crescut enorm în urma ocupării Cehoslovaciei, Albaniei,

Memelului, în urma aderării Ungariei la pactul anticomintern și a creșterii influenței fascismului german în Bulgaria și Iugoslavia“ iar sarcina centrală a P.C.R. consta în mobilizarea poporului „pentru împiedicarea trădării independenței și integrității țării“ concentrînd „toate eforturile pentru înfăptuirea grabnică a frontului unic, a frontului popular antifascist și a unui larg front al forțelor patriotice care să lupte contra agresiunii fasciste, pentru stîrpirea agenturilor hitleriste și pentru doborîrea dictaturii regale“ și instaurarea unui „guvern de salvare națională“.

**În ce constă necesitatea integrării organice a Partidului
Comunist Român în viața economico-socială**

Partidul Comunist Român constituie forța politică conducătoare a întregii activități economico-sociale, centrul vital al națiunii noastre socialiste. El asigură atât elaborarea științifică a căilor de dezvoltare a țării, cît și conducerea întregii activități politice, ideologice și organizatorice în vederea înfăptuirii liniei generale. Metoda fundamentală de realizare a rolului conducător al partidului o constituie activitatea politică și organizatorică în rîndul maselor, asigurarea unei strînse legături cu poporul, situarea fiecărui membru de partid pe o poziție înaintată, astfel încît să constituie un exemplu demn de urmat pentru toți oamenii muncii.

În actuala etapă, de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră, sporirea complexității sarcinilor și obiectivelor dezvoltării României, procesul neînterupt de dezvoltare a democrației socialiste, formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a tuturor membrilor societății noastre, schimbările cantitative și calitative permanente din structura socială, din întreaga suprastructură a societății etc. determină în mod obiectiv creșterea rolului conducător al Partidului Comunist Român, asigurarea de către partid a unei conduceri științifice, la un nivel superior, perfecționarea continuă a stilului și metodelor sale de muncă, corespunzător noilor cerințe ce apar în procesul de organizare a societății. Documentele Congresului al XI-lea al P.C.R., subliniind necesitatea întăririi și afirmării cu tot mai multă putere a rolului Partidului Comunist Român de forță politică conducătoare în societatea noastră, fundamentează — pe baza bogatei experiențe acumulate de partidul nostru — principiul potrivit căruia procesul legic al creșterii și afirmării rolului conducător al partidului în toate mecanismele vieții sociale, al întăririi unității întregului popor în jurul său, trebuie să se exprime în *integrarea sa tot mai organică în activitatea și viața întregii societăți, în identificarea partidului tot mai mult cu năzuințele și preocupările maselor populare, a întregii națiuni, în participarea tot mai activă a comuniștilor la soluționarea problemelor din toate domeniile*. Cerința legică a integrării partidului, precum și a fiecărui membru de partid în viața și activitatea economico-socială decurge din faptul că Partidul Comunist Român constituie centrul coordonator al tuturor domeniilor vieții sociale, că el nu se află deasupra societății, nu conduce din afara ei, ci direct și nemijlocit, din interiorul organismelor economice, sociale și de stat, prin participarea concretă a comuniștilor la activitatea și viața social-economică, la realizarea programului de dezvoltare a țării, în strînsă legătură cu masele. Prin integrarea sa tot mai puternică în viața societății, Partidul Comunist Român are posibilitatea să cunoască mai temeinic realitățile din toate sectoarele de acti-

tivate — economic, învățămînt, cultură, știință, artă, sănătate etc. — și să organizeze și mobilizeze masele la traducerea în viață a programului partidului. Așa cum precizează Rezoluția Congresului al XI-lea al P.C.R., „*partidul nostru își va exercita rolul conducător asumîndu-și răspunderea nemijlocită și acționînd direct pentru realizarea programului de edificare socialistă și comunistă a României*“. Partidul Comunist Român acționează continuu pentru perfecționarea activității organelor și organizațiilor de partid, amplificarea muncii lor politico-organizatorice, creșterea competenței cadrelor, sporirea contribuției fiecărui comunist la progresul economic și social al țării.

Rolul conducător al partidului nu este o noțiune abstractă, generală, ci o realitate vie, care se exprimă efectiv, concret, în modul în care organele și organizațiile sale, fiecare comunist acționează pentru unirea eforturilor oamenilor muncii în vederea realizării în viață a hotărîrilor adoptate de Congresul al XI-lea al partidului. În condițiile edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, ale omogenizării sociale tot mai accentuate, ale adîncirii democrației socialiste, formării și dezvoltării conștiinței socialiste a maselor, ale perfecționării conducerii și planificării științifice a activității sociale „fiecare comunist, fiecare activist de partid — se arată în Programul Partidului Comunist Român — trebuie să se integreze organic în viața economico-socială, să participe nemijlocit, în colectivul în care lucrează, la soluționarea concretă a problemelor construcției socialiste. Toți comuniștii trebuie să-și aducă contribuția la conducerea diferitelor sectoare de activitate în spiritul politicii partidului, la unirea eforturilor generale ale oamenilor muncii“. În același timp, în Statutul Partidului Comunist Român, aprobat de Congresul al XI-lea al partidului, s-a introdus o nouă prevedere, potrivit căreia la primirea în rîndurile partidului fiecare membru de partid semnează un angajament solemn prin care se obligă să militeze cu întreaga capacitate și putere de muncă pentru înfăptuirea politicii partidului, să îndeplinească fără șovăire însărcinările date de partid, să respecte în toate împrejurările Programul și Statutul P.C.R., linia sa politică generală. Obligațiile și răspunderile sporite ale tuturor membrilor de partid în actuala etapă pe care o traversează țara noastră le impun să se afle mereu în mijlocul maselor, antrenîndu-le la îndeplinirea hotărîrilor partidului, să se situeze în toate împrejurările pe o poziție înaintată, să manifeste un înalt simț de răspundere în îndeplinirea sarcinilor și o grijă deosebită pentru apărarea și întărirea proprietății obștești, să-și perfecționeze neconținut pregătirea profesională și politică, să fie model de corectitudine, principialitate și conduită morală în activitatea profesională și obștească, să ducă o viață familială și socială exemplară, să lupte cu hotărîre pentru înlăturarea lipsurilor, pentru afirmarea deplină în viața socială a principiilor eticii și echității. În acest sens, Programul P.C.R. statuează că „principiile eticii și echității socialiste vor trebui să devină codul muncii și vieții comuniștilor, al tineretului revoluționar, al întregului popor“. Tuturor comuniștilor le revine ca o sarcină de prim ordin să militeze cu perseverență pentru înrădăcinarea trainică și generalizarea normelor de conduită comuniste, să acționeze cu vigoare și combativitate împotriva a tot ceea ce vine în contradicție cu aceste norme și principii.

Experiența demonstrează că membrii partidului nostru — în număr de circa două milioane și jumătate — prin integrarea lor organică în socie-

tate, prin munca politică, organizatorică desfășurată în rîndul maselor, prin exemplul lor personal de participare activă la viața organizațiilor de partid din care fac parte, de ridicare continuă a nivelului lor de pregătire politico-ideologică, de dezvoltare a spiritului critic și autocritic în toate direcțiile, prin contribuția lor la conducerea diferitelor sectoare de activitate în spiritul politicii partidului etc. se afirmă drept factorul dinamizator al energiilor întregului nostru popor pentru înfăptuirea programului edificării societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră.

Care sînt principalele trăsături ale evoluției țărilor care au pășit pe calea dezvoltării independente ?

În anii care au urmat celui de-al doilea război mondial, istoria a consemnat unul dintre cele mai pregnante fenomene, de o mare însemnătate pentru prezentul și viitorul omenirii — prăbușirea imperiilor coloniale și apariția pe ruinele lor a zeci de state tinere, independente, care au reconstituit esențial harta politică a lumii, determinînd deplasări importante în raportul de forțe pe arena internațională în favoarea frontului antiimperialist. „În viața internațională — relevă Programul Partidului Comunist Român — se accentuează tot mai mult rolul țărilor care se pronunță pentru o politică de dezvoltare economico-socială independentă, care înfăptuiesc măsuri de trecere a bogățiilor naționale în propriile mîini, acționează împotriva politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, pentru relații internaționale noi, bazate pe dreptate și echitate“.

Lupta dusă sub diferite forme de popoarele din Asia, Africa și America Latină pentru cucerirea, apărarea și consolidarea independenței, pentru formarea statelor naționale, pentru realizarea unității naționale, pentru a-și croi un viitor de bunăstare și prosperitate constituie coordonata specifică a evoluției lor postbelice. Ea atestă rolul important pe care îl are națiunea în evoluția societății contemporane și exprimă o legitate obiectivă a vremurilor noastre — afirmarea unui larg front care militează pentru pacea, libertatea și bunăstarea popoarelor.

Statele naționale din aceste țări, prin funcțiile lor interne și externe, contribuie într-o măsură hotărîtoare la accelerarea și la desăvîrșirea procesului de încheiere și de consolidare a națiunilor. Ele acționează în direcția depășirii dificultăților moștenite de la colonialism — dificultăți rezultate, pe de o parte, din înapoierea economică și socială, iar pe de altă parte, din diversitatea etnică, lingvistică și culturală —, în înfăptuirea unor schimbări structurale de ordin economic-social, politic și cultural, menite să le asigure o independență reală. După cum se știe, pentru cele mai multe dintre aceste țări, înlăturarea dominației directe a monopolurilor străine, a pîrghiilor politice și militare ale acestora nu a însemnat nicidecum că popoarele respective au obținut victoria finală, deoarece independența politică, premisă de bază a independenței depline, capătă, așa cum experiența a dovedit-o, un caracter iluzoriu dacă nu este urmată de schimbări profunde în viața economică și socială. De aceea, marea majoritate a statelor naționale au inițiat o serie de măsuri în direcția instituirii controlului asupra principalelor bogății naturale și punerii acestora în folosul exclusiv al popoarelor și țărilor respective, au înfăptuit naționalizarea unor importante ramuri de producție, act care a lovit puternic pozițiile monopolurilor stră-

ine, au elaborat programe de dezvoltare a unei economii proprii, de formare a cadrelor naționale, au înfăptuit reforme agrare menite să pună capăt proprietății feudale și semifeudale — toate aceste acțiuni fiind menite să mobilizeze întregul potențial uman și material de care dispun în vederea consolidării independenței politice și a obținerii deplinei independențe economice.

În înfăptuirea acestui țel fundamental sînt în mod obiectiv interesate toate clasele și păturile sociale din țările respective care nu sînt legate de imperialism. Contradicția fundamentală în aceste țări — cea dintre popoarele respective, pe de o parte, și cercurilor imperialiste, colonialiste și neo-colonialiste, aliate cu forțele reacționare interne, pe de altă parte — necesită menținerea, în continuare, a unității tuturor forțelor și păturilor sociale care au participat la lupta de eliberare : clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea democratică, păturile mijlocii de la orașe, cercuri ale burgheziei naționale, cadre ofițerești și, în unele cazuri, chiar reprezentanți ai aristocrației feudale, șefi de triburi, prinți etc.

Tendința spre unitate se concretizează în existența, în multe din aceste țări, a fronturilor naționale sau a partidelor unice de guvernămînt, care reprezintă interesele tuturor sau ale majorității forțelor progresiste ale națiunii. Am putea aminti în acest context Frontul național progresist din Siria, Frontul unic de stînga din Sri Lanka, Frontul național din R. D. P. a Yemenului, Frontul de Eliberare Națională din Algeria, Uniunea Socialistă Arabă din Egipt, Partidul Congolez al Muncii, Uniunea Socialistă Sudaneză și multe altele. Fronturile naționale și partidele unice de guvernămînt vin să confirme importanța pe care o are unitatea națională a tuturor forțelor sociale și politice pentru înaintarea acestor țări pe calea dezvoltării independente.

Privite prin prisma profundelor transformări care au loc în toate domeniile vieții economice-sociale, politice și culturale, fiecare dintre popoarele care au pășit pe calea dezvoltării de sine stătătoare, se află într-o continuă efervescență, căutînd în condiții specifice, metodele și mijloacele pentru a înlătura cît mai grabnic vestigiile unui trecut de servitudine în vederea dezvoltării libere și independente într-un cadru național bine delimitat.

Întâlnirea redacției cu cititorii din municipiul și județul Cluj-Napoca

Continuând consfăturile pe care „Anale de istorie” le întreprinde sub diferite aspecte cu cititorii din țară, în luna martie a.c. a avut la Cluj-Napoca o întâlnire cu colaboratorii și cititorii revistei noastre.

Din partea redacției au fost prezenți Augustin Deac, membru în colegiul de redacție, și Virgil Smârcea, secretar de redacție.

Consfătuirea a fost deschisă de tovarășul Negucioiu Ion, secretar al Comitetului județean P.C.R. Cluj-Napoca.

Lector univ. ADRIAN STOICA, Institutul Central de Perfecționare a personalului didactic, filiala Cluj-Napoca.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. constituie o prestigioasă prezență în frontul istoric din patria noastră. Ea aduce o valoroasă contribuție la cunoașterea multiplelor și totodată complexelor aspecte ale mișcării muncitorești din România de la începuturile sale și pînă azi. De asemenea, tratează o serie de probleme privind istoria mișcării muncitorești internaționale, precum și legăturile acesteia cu mișcarea muncitorească de la noi în diferite perioade. De un real folos pentru cadrele didactice din învățămîntul de cultură generală, liceal și universitar, sînt documentele publicate în diferite numere ale revistei, precum și activitatea diferiților militanți ai mișcării socialiste și muncitorești din țara noastră, materiale ce pot fi utilizate cu mult succes atît în lecții, cit mai ales în cadrul dezbaterilor sau seminariilor.

Constituie un fapt cert și indiscutabil că revista a contribuit în cea mai mare

măsură, îndeosebi începînd cu anul 1965, la clarificarea a numeroase probleme, în lumina indicațiilor date de către secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, privind rolul și locul proletariatului și apoi al P.C.R. în glorioasa istorie a neamului nostru. Valoarea revistei se remarcă și prin faptul că, pe lângă numeroasele teme și probleme dezbătute și clarificate în lumina marxism-leninismului, ține seama și subliniază cu pregnanță aplicarea în mod creator a marxismului la realitățile concrete din România. Utile ni se par și recenziile prezente în revistă, precum și semnalarea unor lucrări istorice apărute în țară sau străinătate.

Fără a diminua cu nimic incontestabila valoare de înaltă ținută științifică a revistei, considerăm că s-au publicat prea puține articole privind mișcarea muncitorească din Transilvania. În acest sens, propunem ca atenția colegiului de redacție al revistei „Anale de istorie” să se orienteze spre tratarea mai largă și a mișcării muncitorești din această parte a țării. Considerăm necesar să se discute în paginile revistei, într-o măsură mai mare decît pînă acum, despre activitatea secției române a Partidului social-democrat din Ungaria, precum și despre tematica organului de presă al acestei secții.

Ne exprimăm această dorință, deoarece se știe că educația socialistă a muncitorilor români transilvăneni în perioada dualismului austro-ungar a fost făcută în cea mai mare parte de către militanții socialiști din vechea Românie. Legăturile între muncitorii transilvăneni, din industrie sau agricul-

tură, și cei din vechea Românie au fost o permanență vie, care nu poate fi neglijată și nici contestată.

De asemenea, considerăm că este necesar să se insiste mai mult și asupra legăturilor frățești, internaționaliste între muncitorii români din Transilvania și muncitorii unguri, tot în perioada mai sus amintită, deoarece nu rare au fost cazurile când ei s-au sprijinit reciproc, și-au întins o mână frățească în lupta împotriva cruntei asupririi sociale și naționale.

Este necesar apoi ca revista „Anale de istorie” să fie mai intens popularizată, să organizeze consfătuiri nu numai cu un număr redus de cadre didactice ci cu mase mai largi de profesori în diferite centre și localități din țară. Sugerez acest lucru, deoarece revista merită cu prisosință să fie mai mult cunoscută, studiată și aprofundată de către toți cei ce se ocupă cu această disciplină, prin excelență patriotică și internaționalistă, care este istoria. Și încă un cuvânt: ne bucură nespus de mult interesul manifestat de redacția revistei „Anale de istorie” pentru a o îmbunătăți în mod permanent, pentru a dezbate teme interesante și cu un bogat conținut științific, mai ales că putem să afirmăm cu toată tăria, cunoscând bine profesorii de istorie din aproximativ 10—12 județe din țară, că această revistă se bucură de unanimitate lor apreciere și apariția numerelor ei este așteptată întotdeauna cu un justificat interes din partea tuturor.

Conf. dr. DUMITRU V. FIROIU, Facultatea de drept din Cluj-Napoca. Indiscutabil că o consfătuire a redacției revistei „Anale de istorie” în centrul universitar Cluj își are importanța și semnificația ei.

Eu studiez revista de la primele numere. Ocupându-se de o serie de probleme ale istoriei moderne și contemporane a României — cu precădere, firesc, spre probleme privind mișcarea muncitorească din țara noastră —, revista s-a prezentat în decursul apariției ei la un înalt nivel științific și prin materialele publicate a contribuit la elucidarea multor aspecte ale acestor epoci ale istoriei noastre, și nu cred că greșesc dacă spun că a trasat chiar o linie proprie în analiza problemelor tratate, ajutând mult nu numai pe cei care o citesc pentru a cunoaște atari probleme, ci și pe cei care pătrundem mai adânc în problemele istoriei moderne și contemporane a României. În ceea ce mă

privește, studiile și articole publicate în revistă mi-au fost de un real folos în cercetarea aspectelor social-politice ale problemelor istoriei statului și dreptului României, care este specialitatea activității mele didactice și științifice.

Sigur că în cadrul unei atari consfătuiri discuțiile nu trebuie să se limiteze numai la ceea ce este pozitiv, și care este dominantă activității redacției și a conținutului revistei „Anale de istorie”, ci se impun și unele sublinieri, unele propuneri, pentru activitatea de viitor, precum și reliefaarea unor lipsuri, toate cu buna intenție spre folosul celor ce redactează revista.

Trebuie acordată o mai mare atenție regimului politic al României în perioada 1859—1944, în toată complexitatea lui, materialele publicate pînă acum lăsînd impresia că se reduce prea mult problema la partidele politice burgheze (și numai la unele din ele) și la plat-formele lor electorale, din diferite campanii de alegeri parlamentare. Or, cînd se analizează regimul politic din România acestei perioade istorice, trebuie privite în profunzime toate mijloacele și procedeele utilizate de clasele dominante pentru a-și asigura dominația, pentru a o consolida, pentru a face ca interesele lor să prospere, și, sigur, trebuie privit și reversul: ce consecințe a avut acest regim pentru masele populare, pentru interesele și năzuințele lor.

Cred că acordarea unei atenții mai mari problemelor dreptului burghez din România ar ajuta foarte mult la înțelegerea multor aspecte ale regimului politic din trecutul României, și mă gîndesc cît de mult ar ușura înțelegerea dinamicii raportului de forțe dintre clasele societății capitaliste de la noi.

Tot la acest prim aspect al intervenției mele, cred că revistei noastre nu ar trebui să-i scape probleme legate de gîndirea politico-juridică din România perioadei la care mă refer, pentru că această gîndire reflecta o realitate concretă. În primul rînd, ar trebui supuse unei analize foarte atente toate programele tuturor partidelor politice burgheze, și, în al doilea rînd, ce ne-a rămas scris de la diferiți politicieni, acestea coroborate cu activitatea lor politică practică.

Și acum o sugestie de natură organizatorică: nu ar fi bine să existe la Cluj, și în alte mari centre, o subredacție (formată din voluntari) cu care să se țină o legătură mai permanentă și în special în ceea ce privește tematica

numerele și alte probleme legate de activitatea revistei ?

GEORGE PROTOPODESCU, *director adjunct al Muzeului de istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca*. Este îndeobște recunoscută, de către noi toți, utilitatea revistei „Anale de istorie” atît ca material de sinteză cît și ca informare. Eu voi face cîteva sublinieri, cîteva propuneri.

În primul rînd, aș propune ca materialele privind Transilvania, respectiv, mișcarea muncitorească din Transilvania să aibă o pondere mai mare în revistă, avînd în vedere atît trăsăturile comune cît și unele particularități ale istoriei acestei părți a țării noastre. În legătură cu aceasta, apare și necesitatea lărgirii sferei colaboratorilor. Legat de aceste două propuneri s-ar impune ca, la Cluj, să existe un „correspondent” al revistei, de la sectorul Institutului de studii istorice și social-politice sau de la o altă instituție de profil.

Aș mai face o propunere, legată de actualitatea publicării unor materiale privind problemele artei militare, bine înțeles în cadrul profilului revistei „Anale de istorie”.

Mi-aș permite, de asemenea, să sugerez și publicarea unor materiale de o orientare muzeistică referitoare la istoria modernă și contemporană a patriei noastre. În final doresc să mă refer la o problemă care nu privește conținutul revistei dar care se impune a fi analizată de factorii cărora li se adresează. Este problema difuzării revistei, a abonamentelor. După opinia mea, revista trebuie să pătrundă mai mult în județul nostru. Sînt instituții de învățămînt superior, de profil care nu au nici un abonament.

VASILE VESE, *de la catedra de istorie a României de la Universitatea din Cluj-Napoca*. O problemă care aș dori să fie abordată mai pe larg în revistă se referă la relația general-particular în revoluția și construcția socialismului. Este adevărat că în ultimele numere au apărut unele articole în legătură cu etapele în care se găsesc diferite țări socialiste. Astfel au apărut articole privind o serie de asemenea țări : ele trebuie continuate și extinse la toate țările de care ne leagă comunitatea de orînduire socială.

A doua problemă se referă la prezența în mai mare măsură a mișcării revoluționare din această parte a țării în paginile revistei.

În al treilea rînd, mă gîndesc că în revistă ar putea să apară articole privind probleme teoretice actuale, de exemplu, un articol care ar analiza clasele sociale în socialism.

Aș remarca și eu, ca și tovarășul Protopopescu, că provincia este mai slab reprezentată în paginile revistei. Pornind de la aceasta, aș face o propunere : planul tematic al revistei să fie făcut cunoscut în liniile sale generale cercetătorilor și cadrelor didactice din învățămîntul superior din principalele centre ale țării. În acest fel cei din provincie ar fi mult stimulați în activitatea de cercetare.

Prof. dr. TROFIN HĂGAN. Și pentru noi revista constituie, fără îndoială, un instrument documentar, didactic, de prim rang. Ea are o tematică bine conturată, în prim plan situîndu-se istoria mișcării muncitorești și a Partidului Comunist Român.

Aș remarca apoi faptul că această revistă este bine legată de problematica istoriei mișcării muncitorești internaționale. Dar în afară de necesitățile general istorice există o largă necesitate pentru acei care predau politica actuală a partidului, pentru cei care se ocupă de știința politică, pentru cei care lucrează în domeniul propagandei etc. De aceea cîteva remarci și propuneri. În primul rînd, în revistă ponderea studiilor social-politice care să fie elaborate într-un dialog cu știința politică burgheză se cere sporită. Să încercăm să ne ridicăm deasupra lor. Apoi, ar trebui concentrate eforturile spre elaborarea unei teorii generale a politicii. Publicarea unor materiale despre insurecția națională antifascistă, sistemul alianțelor în prima etapă a revoluției democrat-populare, proclamarea republicii etc. trebuie să nu rămînă la nivelul evocării faptelor ci trebuie subliniată valoarea lor politică, semnificația lor. N-avem la ora actuală un tablou al valorilor. În fond aceste valori alimentează și brăzdează conștiința oamenilor. Avem nevoie de ele, de semnificația lor, pe plan intern și internațional.

Politica actuală, experiența și practica partidului nostru trebuie mai amplu oglindite în paginile revistei.

Dr. ION GRECU, *catedra de socialism științific a Universității „Babeș-Bolyai”*. De doi ani de zile predau un curs de istorie a mișcării muncitorești internaționale, de aceea revista mi-a fost și îmi este de un real folos. Îmi

exprim și eu acordul la propunerea ca în paginile revistei să apară mai multe materiale privind problemele construcției socialiste, pentru că realmente studenții se interesează de aceste probleme tocmai pentru a încerca oarecum o istorie comparată. Ei cunosc bine fenomenul de la noi din țară, dar îl cunosc mai puțin pe cel din celelalte țări socialiste.

În același timp consider că mișcarea muncitorească de la noi din țară poate fi mai mult și mai organic integrată în cadrul mișcării muncitorești internaționale. Am în vedere experiența mișcării noastre muncitorești — frontul unic în perioada interbelică, făurirea partidului unic al clasei muncitoare ș.a.

Aș considera că este necesară publicarea unor materiale privind metodologia cercetării fenomenului mișcării muncitorești internaționale, atât în epocile anterioare dar mai ales în epoca contemporană. În același timp n-ar fi lipsit de importanță un fișier al unor personalități din mișcarea muncitorească internațională. Pe lângă rubricile care sînt acum prezente în revistă, consider că este necesar să deschidem o rubrică de *discuții* pe anumite probleme ale mișcării muncitorești internaționale, ale construcției socialiste, ale socialismului științific la care să participe specialiști din întreaga țară.

Prof. AUREL STOICA, directorul Cabinetului de partid județean. Aș dori să remarc de la început că revista „Anale de istorie” a constituit și constituie pentru anumite probleme și perioade unica sursă de informare, pentru cursanții din învățămîntul politico-ideologic și economic de masă care studiază istoria mișcării muncitorești și a Partidului Comunist Român.

Doresc să fac cîteva propuneri de îmbunătățire a conținutului și a modalităților de abordare în ce privește realizarea și a altei funcții a revistei și anume: informarea nespecialistului cu probleme de istorie, educarea partinică și patriotică. În primul rînd, după părerea mea cred că sînt necesare mai multe materiale de sinteză, cu deosebire pe probleme ale mișcării muncitorești din țara noastră. Eu cred că nu ar fi lipsit de temei și de însemnătate, de exemplu, elaborarea și publicarea unui ciclu de materiale sub genericul *Valorile mișcării muncitorești din țara noastră*.

În al doilea rînd cred că revista trebuie să facă mai mult pentru a publi-

ca memorialistică istorică. Sînt oameni care au fost contemporani cu evenimente cruciale din istoria patriei și care pot contribui prin cunoștințele lor la studierea și elucidarea acestor evenimente.

Se impune, de asemenea, după opinia mea, publicarea unor articole și studii bine documentate care să analizeze subiectul propus sub toate aspectele. Sînt anumite materiale care fac un fel de sociografie a faptului istoric sigur care au valoare foarte însemnată pentru specialist dar nu și pentru nespecialist.

Și eu cred că revista trebuie să asigure o distribuție mai echitabilă a faptului istoric pe teritoriul țării, adică o prezență mai echitabilă a zonelor geografice ale României în paginile revistei, și la fapte și la personalități.

Cred că ar merita mai multă atenție din partea redacției reuniunile cu caracter științific care au loc în orașele reședință de județ, reuniuni care prin conținutul lor intră în profilul revistei. Se impune, fapt subliniat în cadrul consfătuirii noastre, publicarea unor materiale în care să fie analizate curente și tendințele din cadrul istoriografiei pe plan mondial.

Lt. col. NICOLAE VAIDA. S-a vorbit foarte mult despre importanța revistei și nu mai trebuie să revin asupra acestui lucru; aș vrea în schimb să fac unele propuneri.

Revista publică o serie de materiale legate de date comemorative și aș propune ca aceste materiale să nu se publice în numărul care coincide cu evenimentul, ci să se publice mai repede, în alte numere, pentru ca profesorii de istorie să-și pregătească mai bine documentarea necesară pentru a o prezenta în fața elevilor și a studenților.

Revin cu privire la abonamentele revistei, unde se manifestă unele neajunsuri. S-a vorbit aici despre neajunsul care este la Cluj, însă după cîte știu eu este un neajuns în toată țara. Dau un exemplu: Muzele județene și alte instituții care se ocupă cu cercetarea nu intră prin abonament în posesia revistei în urma unei reglementări făcute anul trecut.

Cred că este mare nevoie de prezența acestei reviste și la instituții care se ocupă de cercetare. Am citit numerele de anul trecut și am căutat să văd în ce măsură este prezentată istoria locală. Este prezentată, dar există loc pentru mai mult. Aș da niște sugestii în legătură cu aceasta. Societatea de științe istorice are filiale în toate județele, se

țin sesiuni de referate și comunicări. În toată țara se adună o mulțime de materiale valoroase din istoria poporului nostru și istoria mișcării muncitorești revoluționare care rămân acolo nevalorificate. Societatea de științe istorice are o revistă la București, o revistă de studii și articole istorice, însă nu poate să valorifice acest material bogat. Pe alt plan și eu consider că revista trebuie să se ocupe mai mult de aspectele militare, nu ridic problema pentru faptul că sînt militar; ci dintr-o necesitate. Am aceeași părere că cercul de colaboratori ai revistei trebuie să fie mult mai larg, să cuprindă în mai mare măsură și provincia.

ALEXANDRU MATEI, *directorul Arhivelor statului din Cluj-Napoca*. Revista „Anale de istorie” reprezintă și pentru lucrătorii din cadrul Arhivelor statului un important instrument de lucru pentru înțelegerea problemelor istoriei mișcării muncitorești și a P.C.R.

Cîteva sugestii, cîteva gânduri pe marginea materialelor existente în revistă. Avînd în vedere specificul revistei „Anale de istorie”, după opinia mea, aceasta ar trebui să facă mai mult pentru publicarea de studii în care istoria mișcării muncitorești și a Partidului Comunist Român să fie analizate în contextul istoriei generale a patriei noastre.

O direcție viitoare în care revista va trebui să acționeze în mai mare măsură, decît pînă în prezent, va trebui să o reprezinte publicarea de materiale documentare.

PETRU BUNTA, *dr., cercetător principal la Muzeul de istorie al Transilvaniei*. Revista „Anale de istorie”, singura revistă din țară cu un astfel de profil, reprezintă pentru noi toți — cercetătorii în domeniul istoriei și propagandiști ai istoriei mișcării muncitorești și ai Partidului Comunist Român — un instrument de lucru de neînlocuit.

Revista în decursul anilor a publicat o gamă foarte variată de materiale. Remarc cu acest prilej studiile de sinteză pentru clarificarea unor probleme ale istoriei patriei și ale mișcării muncitorești, mesele rotunde și dezbaterile pe diferite teme precum și lecțiile-consultații în sprijinul celor ce studiază istoria mișcării muncitorești și a Partidului Comunist Român.

De asemenea, consider foarte interesante materialele care ne informează despre manifestările științifice din alte țări.

În ultimul timp am observat o grijă mai mare pentru materialele pe care revista le publică în cadrul unor rubrici aniversative. Cred că este loc de mai bine. Unele materiale din cadrul acestor rubrici ne aduc totdeauna în circuit fapte și concluzii noi. Subscriu și eu la propunerile privind: lărgirea cercului de colaboratori și cunoașterea pe plan mai larg a planului tematic al revistei „Anale de istorie”.

Consider că problematica construcției socialiste din țara noastră trebuie să aibă o pondere mai mare în paginile revistei „Anale de istorie”.

NICOLAE CONSTANTINESCU, *asistent la catedra de socialism științific a Universității „Babeș-Bolyai”*. Am absolvit de curînd cursurile universitare și trebuie să subliniez că în pregătirea mea revista „Anale de istorie” se situează în prim plan alături de celelalte publicații social-politice. Consider că propunerile care s-au făcut cu privire la publicarea de documente în cadrul unor rubrici permanente, a unor fișiere tematice privind lucrările apărute în țară și străinătate se impun a fi avute în atenție de colectivul de conducere al redacției.

Cred că prezentarea grafică ar trebui să devină mai vioale, mai atrăgătoare. Revista ar fi mai ușor studiată dacă ar fi și într-o anumită măsură ilustrată. O ultimă propunere se referă la publicarea unor informații bibliografice alcătuite pe baza sumarelor unor reviste similare care apar în alte țări.

Prof. VALER BOTTA. Revista „Anale de istorie” este de un real folos profesorului de liceu și profesorului de istorie în general, mai ales prin unele rubrici ca: *Contribuții la unele clarificări istorice, Dezbateri* etc., unde găsești răspunsul la o serie de probleme pe care predarea istoriei le ridică. În cadrul discuției noastre mă voi referi la modul în care revista „Anale de istorie” ar putea veni în sprijinul modernizării predării istoriei în învățămîntul mediu. Noi renunțăm treptat la metoda expozitivă. De aceea revista ar putea veni în sprijinul ideii sus-amintite prin înființarea unei rubrici permanente în cadrul căreia să fie publicate documente și alte materiale prin care ideile unei lecții din manualele de istorie să fie ilustrate. Elevii ar urma să studieze aceste documente și materiale și, pe baza lor, în cadrul unui dialog cu profesorul de istorie, să evi-

dențieze principalele probleme ale temei (lecției) aflate în dezbatere.

Cred că legătura dintre tematica revistei „Anale de istorie” și cea a manualelor de istorie pentru cursul mediu poate fi încă mult îmbunătățită.

Prof. MIHAI BETEA, activist al Comitetului municipal U.T.C. Publicația Institutului de studii istorice și social-politice — „Anale de istorie” reprezintă pentru cursanții din cadrul învățământului ideologic organizat de U.T.C. principalul mijloc de informare. Revista este de un real sprijin în organizarea în școli a unor acțiuni cu caracter educativ, pentru cunoașterea trecutului mișcării muncitorești și a istoriei Partidului Comunist Român. Rubrica „Evocări” de exemplu este foarte mult folosită în cadrul orelor de dirigiență, în cadrul unor acțiuni cultural-educative cu elevii.

CONSTANTIN DUMITRESCU, redactor la radio Cluj-Napoca. Cîteva considerațiuni privind revista „Anale de istorie” din punctul de vedere al unui ziarist. Revista este lăudabilă și, dincolo de unele neajunsuri inerente oricărei publicații, ea constituie pentru mulți iubitori ai istoriei aproape unica sursă de cunoaștere a istoriei mișcării muncitorești și a P.C.R. în contextul istoriei moderne și contemporane a patriei.

Foarte mult ne ajută în munca pe care o desfășurăm pentru educarea patriotică a tineretului materialele privind momente cruciale din istoria poporului român. Așa au fost materialele referitoare la caracterul unitar al revoluției de la 1848 în țările române, cele

referitoare la personalitatea lui Dimitrie Cantemir, Alexandru Ioan Cuza ș.a. Fiind un cititor constant al revistei, am putut observa creșterile vizibile pe care le-a realizat în ultimii ani.

Publicarea de materiale privind perioada construcției socialiste este mult așteptată de tinerii cititori. Prin lecturarea lor, aceștia înțeleg mai profund sensurile politicii Partidului Comunist Român, faptul că și ei contribuie la îndeplinirea mărețelor sarcini ale construcției socialiste în țara noastră.

După opinia mea unele studii care sînt publicate în revistă ar putea fi mai mult comprimate. Este adevărat că în ultima perioadă revista a publicat numeroase articole de sinteză și cred că și în viitor este bine a se continua în acest sens.

Și eu sînt de părere că unele materiale publicate în cadrul unor rubrici aniversative uneori nu aduc în circuit date sau concluzii noi. În ceea ce privește paginarea revistei, aș sugera ilustrarea într-o mai mare măsură și în modalități mai diversificate. Institutul dispune de o fototecă foarte bună, care ar trebui mult mai mult folosită.

★

Concluziile și propunerile degajate din discuții au subliniat importanța unui astfel de dialog între redacție și cititori, în vederea continuei extinderi a ariei de probleme tratate în revistă, a aprofundării acestora, a publicării unor teme de mare interes și actualitate pentru cercetători și cadrele didactice din domeniul istoriei.

Sesiune științifică internațională prilejuită de aniversarea a 30 de ani de la victoria popoarelor asupra fascismului

În zilele de 5—6 mai a.c. la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România s-au desfășurat lucrările sesiunii științifice internaționale cu tema „Lupta poporului român pentru independență națională și contribuția României la victoria asupra fascismului”, organizată de Academia Republicii Socialiste România, Academia „Ștefan Gheorghiu”, Academia de științe sociale și politice, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Academia Militară și Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară.

La sesiune au participat tovarășii: LEONTE RĂUTU, *membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., președinte al Consiliului de conducere, rector al Academiei „Ștefan Gheorghiu”, general de armată ION IONIȚĂ, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., ministrul Apărării Naționale*, oameni de știință, cadre didactice, cercetători, membri de partid cu stagiul în ilegalitate, generali și ofițeri superiori, reprezentanți ai oamenilor muncii din Capitală, activiști de partid și de stat.

Au participat, de asemenea, ca invitați, oameni de știință străini, din U.R.S.S., Bulgaria, Cehoslovacia, R. D. Germană, Polonia, Ungaria precum și atașați militari acreditați în țara noastră.

În cuvântul de deschidere al ședinței plenare, *prof. dr. docent MIHNEA GHEORGHIU, membru al C.C. al P.C.R., președintele Academiei de științe sociale și politice*, a subliniat importanța dublei aniversări, cu valoare de simbol, a zilei de 9 mai: 98 de ani de la cuce-

rirea independenței de stat a României, încununare a unei lungi epoei a luptei pentru neatințare și 30 de ani de la încheierea celui de al doilea război mondial, uriașă încăleștare în apărarea civilizației, din care forțele coaliției antihitleriste au ieșit biruitoare, izbîndă la care armata și poporul român și-au adus o importantă contribuție.

Marcînd diferite etape din istoria zburcîmă a unui popor dornic să trăiască în libertate și independentă, vorbitorul s-a oprit asupra momentului 1 decembrie 1918, care a consemnat desăvîrșirea unității naționale-statale, reunirea tuturor românilor într-un stat unitar și suveran. O importanță deosebită în șirul acestor lupte a constituit-o insurecția armată victorioasă din august 1944 cînd poporul român a luat în propriile-i mîini soarta istoriei sale, creînd astfel condițiile pentru a participa cu toate forțele la realizarea victoriei epocale asupra fascismului.

Încheierea războiului antihitlerist a găsit poporul român antrenat într-o uriașă luptă și muncă de reconstrucție, pentru realizarea unei vieți noi, democratice, de afirmare a tuturor resurselor sale materiale și spirituale, pe calea construirii societății noi socialiste.

În continuare, tovarășul ION POPESCU-PUȚURI, *membru al C.C. al P.C.R., directorul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*, a prezentat referatul „Lupta multiseclară a poporului român pentru libertatea socială și națională. P.C.R., continuatorul celor mai bune tradiții de luptă pentru suveranitate și independență ale poporului român”, în care a făcut o amplă incursiune în istoria luptei mile-

nare a poporului român pentru apărarea libertății și independenței sale.

A urmat comunicarea *generalului de armată ION TUTOVEANU, comandantul Academiei Militare*, cu tema: „Coaliția antihitleristă; rolul hotărîtor al Uniunii Sovietice în zdrobirea Germaniei naziste. Contribuția României la victoria asupra fascismului“, în care autorul a subliniat că victoria asupra fascismului a fost rezultatul luptei popoarelor, a coaliției antihitleriste care a desfășurat mari operațiuni pe fronturi, a mișcării de rezistență din țările ocupate sau dominate de puterile fasciste.

Vorbitorul a înfățișat forțele uriașe care s-au înfruntat în marea conflagrație mondială, imensele pierderi umane și materiale suferite de omenire. El a reliefat marile eforturi făcute de țările coaliției antihitleriste, bătăliile de anvergură ce le-au purtat, succesele ce le-au obținut.

Analizînd condițiile în care s-a încheiat coaliția antihitleristă, tovarășul Ion Tutoveanu a arătat: „Premisele și, pînă la un punct, începuturile coaliției antihitleriste s-au conturat încă în perioada premergătoare celui de-al doilea război mondial, în ample confruntare dintre democrație și fascism, în lupta dîră a maselor populare pentru stăvilirea agresiunii, precum și în încercările de creare a unui front comun pentru apărarea păcii și securității internaționale.

Acțiunile agresive ale blocului fascist desfășurate în toamna anului 1939, în anul 1940 și în prima parte a anului următor, ororile și crimele săvîrșite de hitleriști pe teritoriile cotoprite, au stîrnit ura și revolta maselor largi populare, au sporit hotărîrea lor de a se ridica la luptă armată într-un front comun și unitar. Popoarele au acumulat în acei ani o bogată experiență de luptă care a favorizat crearea coaliției antihitleriste“.

În a doua jumătate a anului 1941, odată cu declanșarea agresiunii armate împotriva Uniunii Sovietice, cursul evenimentelor internaționale, desfășurarea războiului s-au schimbat în mod radical, s-a dezvoltat coaliția antihitleristă, s-a intensificat lupta popoarelor împotriva hitlerismului.

În ansamblul coaliției antifasciste Uniunea Sovietică a reprezentat forța cea mai puternică și cea mai greu încercată. „Poporul sovietic și forțele sale armate conduse de partidul comunist, relevă referatul, au ripostat eroic atacului perfid al dușmanului, au zădărnicit planurile hitleriste ale «războiului fulger», spulberînd totodată mitul invincibilității arma-

telor germane fasciste. Pe frontul sovieto-german au fost zdrobite 607 divizii ale coaliției fasciste, hitleriștii pierzînd aici 10 milioane de oameni“.

Toate încercările fascismului de a îngenunchea poporul sovietic, armata sa, s-au soldat cu un eșec total. Conștiința că luptau pentru o cauză dreaptă, ostașii sovietici au dovedit în lupta împotriva Germaniei hitleriste un eroism de masă. Comuniștii, care întotdeauna s-au aflat în cele mai primejdioase sectoare ale luptei, au constituit un exemplu pilduitor de bărbăție și eroism.

Referindu-se la primele acțiuni militare conjugate ale statelor coaliției antihitleriste, vorbitorul a subliniat semnificația și rolul debarcării trupelor anglo-americane în Sicilia și acțiunile ofensive în Italia care au dus la ieșirea acestora din război, ceea ce a marcat începutul destrămării blocului statelor fasciste.

O contribuție substanțială la victorie a adus mișcarea de rezistență a popoarelor subjugate de fascism. În referat se arată că această mișcare s-a extins și amplificat continuu în anii războiului, devenind o forță recunoscută de guvernele coaliției antihitleriste, pe care au sprijinit-o și cu care au cooperat. Factorul cel mai activ și mai consecvent al mișcărilor de rezistență a fost pretutindeni clasa muncitoare în frunte cu partidele comuniste și muncitorești. Mișcarea de rezistență a înregimentat în rîndurile ei pe cei mai buni fii ai popoarelor, patrioți înflăcărați, îmbrăcînd cele mai diverse forme, de la acțiuni restrînse și locale de sabotare a mașinii de război naziste pînă la răscoală și insurecție. În analele rezistenței antifasciste au înscris nepieritoare fapte de eroism și jertfe popoarele din țările ocupate: Albania, Austria, Belgia, Cehoslovacia, Danemarca, Franța, Grecia, Iugoslavia — unde armata națională de eliberare a curățat de trupele fasciste cea mai mare parte a teritoriului țării — Norvegia, Olanda, Polonia; lupta de rezistență s-a dezvoltat, de asemenea, în Bulgaria, Finlanda, Germania, Italia, Ungaria. O contribuție de preț la marea victorie a popoarelor în cel de-al doilea război mondial a adus poporul chinez; forțele populare de eliberare chineze, în frunte cu comuniștii, s-au ridicat cu hotărîre la rezistență împotriva agresorilor japonezi, au eliberat de sub ocupație un teritoriu întins și au dat un tribut de sînge care totalizează 8 milioane de oameni. Pentru aceeași cauză au luptat popoarele vietnameze, coreean, birmanez, filipinez și altele.

Vorbitorul a arătat că în țara noastră forma cea mai înaltă de manifestare a rezistenței a constituit-o insurecția națională antifascistă din august 1944, organizată și condusă de Partidul Comunist Român în colaborare cu celelalte forțe antihitleriste ale țării —, insurecție care a avut un rol însemnat în mersul războiului și pentru destinele poporului român. Pentru înfringerea Reich-ului german România a contribuit cu toate forțele sale armate și economice de la 23 August 1944 pînă la terminarea victorioasă a războiului. Armata română a luptat împreună cu armata sovietică, pentru eliberarea României, Ungariei și Cehoslovaciei.

Relevîndu-se învățămintele victoriei popoarelor asupra fascismului în comunicare s-a subliniat că evoluția și sfîrșitul celui de al doilea război mondial au demonstrat că voința de libertate și independență a popoarelor este invincibilă, că o condiție hotărîtoare pentru menținerea păcii o constituie unitatea de acțiune a statelor și popoarelor împotriva oricăror încercări de agresiune, de dominație și dictat în lume.

În continuare sesiunea și-a desfășurat lucrările pe secții.

În cadrul secției I au fost aprofundate probleme legate de tema supusă dezbaterii: „Lupta poporului român pentru independență națională” fiind prezentate următoarele comunicări: „Principalele momente ale luptei poporului român pentru libertate, unitate și independență națională”, de conf. univ. EUGEN STĂNESCU, *șef de secție la Institutul de studii sud-est europene*; „Forme de manifestare a libertății și independenței reflectate în tratatele încheiate de țările române cu alte țări pînă la mijlocul sec. al XIX-lea”, de dr. SERGIU COLUMBEANU, *cercetător principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”*; „Condițiile interne și internaționale în care s-a desfășurat lupta poporului român pentru unitate și independență națională la mijlocul secolului al XIX-lea”, de dr. DAN BERINDEI, *cercetător principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”*; „Problema independenței naționale în Revoluția română de la 1848”, de prof. univ. VASILE MACIU, *membru corespondent al Academiei Române*; „Unirea Principatelor, moment important în procesul desăvîrșirii unității statale a poporului român”, de dr. APOSTOL STAN, *cercetător principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”*; „Efortul poporului român și al armatei sale în războiul din 1877—1878 pentru cucerirea

independenței de stat a României”, de col. GEORGE MARIN, *profesor la Academia Militară*; „Cucerirea independenței de stat în conștiința poporului român”, de lt. col. CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU, *șef de secție la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară*; „Participarea populației române din teritoriile aflate sub stăpînire străină la lupta pentru cucerirea independenței naționale”, de prof. univ. dr. CAMIL MUREȘAN, *decanul Facultății de filozofie-istorie de la Universitatea Cluj-Napoca*; „Ecoul cuceririi independenței depline de stat în opinia publică internațională”, de col. VASILE ALEXANDRESCU, *cercetător principal la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară*; „Statul modern român, factor de coeziune a populației românești din provinciile aflate sub dominația străină (1859—1918)”, de Acad. ȘTEFAN PASCU, *rectorul Universității Cluj-Napoca*; „Unitatea și libertatea națională a poporului român, obiective majore în activitatea partidului clasei muncitoare din România (1893—1921)”, de prof. univ. dr. DAMIAN HUREZEANU, *Academia „Ștefan Gheorghiu”*; „Procesul de desăvîrșire a unității naționale a poporului român”, de dr. ION IACOȘ, *șef de secție la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*; „Lupta forțelor progresiste din România, conduse de P.C.R., pentru pace, apărarea independenței și suveranității naționale, între cele două războaie mondiale”, de dr. FLOREA DRAGNE, *șef de secție la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*; „Politica externă a României între cele două războaie mondiale”, de dr. VIORICA MOISUC, *cercetător principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*; „Lupta forțelor patriotice, în frunte cu Partidul Comunist Român, împotriva dictaturii militare fasciste, a dominației Germaniei hitleriste, pentru restabilirea independenței depline a țării”, de dr. AURICĂ SIMION, *cercetător principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*; „Făurirea și consolidarea continuă a economiei naționale socialiste — baza trainică a independenței țării”, de prof. univ. dr. CONSTANTIN MOISUC, *Academia „Ștefan Gheorghiu”*.

Concluzionînd asupra desfășurării lucrărilor secției I, tovarășul prof. univ. VASILE MACIU, a arătat că acestea au relevat vechimea vieții de stat a poporului nostru, eforturile și jertfele date de

masele populare, de conducătorii lor patrioți pentru apărarea dreptului românilor de a fi liberi, înfruntând în decursul secolelor încercările unor puteri străine de a cotropi teritoriul țării, de a distruge ființa națională a poporului nostru.

A fost subliniată importanța și semnificația tratatelor încheiate de domnitorii români cu Poarta în secolele XIV—XVII care au constituit un instrument politic de apărare a independenței și suveranității țărilor române în tot cursul evului mediu, spre deosebire de alte popoare din această parte a Europei căzute sub stăpânirea totală a Imperiului otoman.

O deosebită importanță pentru afirmarea dreptului la independență a poporului nostru au avut-o evenimentele de la mijlocul veacului trecut, revoluția de la 1848 și Unirea Țării Românești cu Moldova, evenimente care au pus în valoare în fața opiniei publice europene trecutul de luptă al poporului român pentru păstrarea și afirmarea independenței lui de stat.

Cucerirea independenței depline în anul 1877 a fost o consecință logică a unui îndelungat proces istoric, încununat cu o victorie militară strălucită a poporului român, în condiții internaționale dintre cele mai complexe.

Concomitent au fost înfățișate elementele definitorii ale luptei partidului clasei muncitoare, creat în 1893, forța cea mai înaintată în societatea modernă, pentru drepturile poporului român la unitate, libertate socială și națională. Partidul Comunist Român, purtătorul celor mai bune tradiții de luptă pentru suveranitatea și independența poporului român, s-a afirmat în perioada interbelică drept principala forță politică antifascistă din România, apărătorul consecvent al independenței și integrității teritoriale a țării.

Victoria revoluției socialiste în țara noastră a deschis o epocă nouă de înflorire a națiunii socialiste și consolidarea independenței naționale, care asigură construirea cu succes în patria noastră a societății socialiste multilateral dezvoltate.

În secția a II-a comunicările și discuțiile au relevat noi valențe ale temei aflate în dezbateri: „Însemnătatea istorică mondială a victoriei popoarelor lumii asupra Germaniei fasciste. Contribuția României la victoria asupra fascismului“. Au fost prezentate comunicările: „Coaliția antihitleristă — factor important în salvarea omenirii de pericolul fascismului“, de conf. dr. GHEORGHE CAZAN de la Universitatea Bucu-

rești; „Însemnătatea politico-militară și rolul hotărîtor al victoriilor Uniunii Sovietice în zdrobirea Germaniei hitleriste“, de general-maior (r) dr. ION CUPȘA; „Misiunea internațională a poporului sovietic și a forțelor sale armate în cel de-al doilea război mondial“ de col. A. V. ANTONSEAK, *candidat în științe istorice, Institutul de istorie militară, Moscova*; „Rezistența antifascistă a popoarelor din sud-estul Europei“ de dr. NICOLAE COPOIU, *secretar științific al Institutului de studii istorice și social-politice, de pe lângă C. C. al P.C.R.*; „Partidul Comunist Român — organizatorul și conducătorul mișcării de rezistență antifascistă și antihitleristă din țară“, de dr. MARIA COVACI, *cercetător principal, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*; „Condițiile interne și împrejurările internaționale în care a fost pregătită insurecția națională antifascistă“, de conf. dr. GHEORGHE ZAHARIA, *director adjunct al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*; „Insurecția națională din august 1944, factor hotărîtor al angajării poporului român, cu toate forțele, în războiul antihitlerist“, de col. ILIE PETRE, *șef de sector la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară*; „Lupta poporului bulgar împotriva fascismului în timpul celui de al doilea război mondial“, de prof. NEDIU NEDEV, *Sofia*; „Lupta armatei române, împreună cu armata sovietică, pentru desăvîrșirea eliberării teritoriului României de sub ocupația fascistă“, de col. NICOLAE CONSTANTIN, *director adjunct la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară*; „Eliberarea Europei de sud-est și constituirea Ungariei populare“, de HABUDA MIKOS, *șef de sector la Institutul de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.S.U., Budapesta*; „Participarea armatei române la eliberarea Ungariei“, de col. dr. VASILE MOCANU, *profesor la Academia Militară*; „Participarea armatei române la eliberarea Cehoslovaciei“, de col. dr. DUMITRU TUȚU, *șef de sector la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară*; „Unități române în luptele din Austria“, de lt. maj. MIHAI IONESCU, *cercetător la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară*; „Rolul hotărîtor al Uniunii Sovietice în victoria asupra fascismului german“, de N. I. MAKAROV, *șef de sector la Institutul de marxism-leninism de pe lângă C. C. al P.C.U.S., Moscova*; „Cooperarea de arme româno-sovietică în războiul antihitlerist“, de

col. GHEORGHE STÂNCIULESCU, *șef de sector la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară*; „Războiul antihitlerist purtat de România, război al întregului popor“, de PARASCHIVA NICHITA, *cercetător principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*; „Aportul poporului polonez la victoria asupra fascismului“, de Z. KOZIK, *director adj. al Institutului mișcării muncitorești, Varșovia*; „Însemnătatea istorică mondială a victoriei Uniunii Sovietice asupra Germaniei fasciste, în Marele Război de Apărare a Patriei“, de Docent HRISTO MASCOV, *Academia de științe sociale și conducere socială de pe lângă C.C. al P. C. Bulgar — Sofia*; „Rezistența antifascistă a popoarelor din vestul și nordul Europei“, de dr. GHEORGHE UNC, *șef de secție la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*; „Câteva probleme ale luptei de rezistență antifascistă germană“, de KARLHEINZ PECH, *de la Institutul de marxism-leninism din R.D.G. — Berlin*; „Caracteristicile artei militare a armatei române în războiul antihitlerist“, de general dr. MARIN GHEORGHE, *șef de catedră la Academia Militară*; „Ecoul internațional al participării României la războiul antihitlerist“, de conf. dr. TRAIAN CARACIUC, *Academia „Ștefan Gheorghiu“*; „P.C.U.S. — inspiratorul și organizatorul victoriei poporului sovietic asupra fascismului“, de P. T. MESEREAKOV, *conf. la Școala superioară de partid de pe lângă C.C. al P.C.U.S., Moscova*; „Activitatea guvernului democratic pentru consolidarea pozițiilor României pe plan internațional (9 mai 1945 — 10 februarie 1947)“, de prof. univ. dr. ARON PETRIC, *decanul Facultății de istorie a Universității București*, dr. GHEORGHE ȚUȚUI, *cercetător principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*; „Premisele de bază ale victoriei revoluției naționale și democratice în Cehoslovacia“, de LADISLAV GREŠIK, *Institutul de marxism-leninism din Bratislava*; „Consecințele și învățămintele celui de al doilea război mondial“, de conf. dr. NATHAN LUPU *de la Universitatea București*; „Solidaritatea internațională a României cu lupta popoarelor eliberate de sub dominația colonialismului“, de conf. dr. ILIE SEFTIUC *de la Academia „Ștefan Gheorghiu“*; „Victoria asupra fascismului și unele probleme ale noului tip de relații între state“, de EMIL BORZY *de la Școala superioară de partid de pe lângă C.C. al*

P.M.S.U., *Budapesta*; „Suveranitatea și independența națională a statelor, coordonate fundamentale ale dezvoltării națiunilor în lumea contemporană“, de prof. univ. MIRCEA NICOLAESCU, *de la Academia „Ștefan Gheorghiu“*.

Comunicările, a concluzionat tovarășul conf. dr. GHEORGHE ZAHARIA, *director adjunct al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*, au tratat tema victoriei dobândite asupra fascismului, atît în complexitatea ei, inclusiv cauzele care au dus la declanșarea celui de-al doilea război mondial, semnificațiile de perspectivă ale deznodămîntului conflictului cît și aspectele de detaliu, adîncind cercetarea diverselor elemente componente ale înfruntării militare, politice, economice și ideologice încheiate acum trei decenii.

Autorii mai multor comunicări au conchis că în virtutea trăsăturilor și țărilor fascismului, războiul purtat împotriva Reichului nazist de diverse țări, separat sau în coaliție, a avut de la început un caracter drept, eliberator. S-a scos în evidență, în mod argumentat, că lichidarea primejdiei de moarte pe care o reprezenta pentru civilizația umană imperialismul fascist a fost posibilă numai prin unirea a numeroase țări și popoare iubitoare de libertate, care au știut să-și alăture forțele în pofida unor considerabile deosebiri de orînduire social-economică, sisteme politice și ideologice.

Unele comunicări, atît ale oaspeților cît și ale cercetătorilor din țara noastră au pus în evidență uriașele eforturi depuse pentru zdrobirea agresorilor de marile puteri ale coaliției mondiale antihitleriste. În acest cadru s-a arătat că, după ce Germania hitleristă a atacat U.R.S.S. în 1941, Uniunea Sovietică a angajat pe frontul ce opunea invadatorului majoritatea forțelor de uscat și aeriene naziste, a provocat Wehrmachtului pierderi uriașe, a dat cele mai multe jertfe pentru înfrîngerea Reichului fascist. De asemenea, s-a reliefat aportul important al S.U.A., Marii Britanii, Franței și al altor state.

S-a subliniat marea contribuție adusă la dezagregarea mașinii de război a Germaniei naziste și a Japoniei militariste, de mișcările de rezistență din diverse țări din Europa și Asia, dintre care unele, ca Iugoslavia și China, și-au încheiat, sub propriul comandament național, armate proprii de eliberare, cu care au început să smulgă de sub controlul ocupanților teritoriile importante încă în perioada succesorilor vremelnice

ale Wehrmachtului și ale armatei imperiale nipone. În acest context ne-au fost prezentate date interesante despre abnegația și jertfele aduse în lupta împotriva regimului nazist de patrioții din Germania, de la comuniști și social-democrați, până la cei de inspirație creștină.

Vorbitorul a relevat că majoritatea comunicărilor autorilor români, în consonanță cu aprecierile fundamentale din Programul Partidului Comunist Român și alte documente ale partidului nostru, au analizat multilateral ampla contribuție adusă la înfrângerea Germaniei fasciste de poporul român și armata sa. S-au prezentat date și fapte care au relevat caracterul nepopular al ideologiei fasciste în România, opunerea crescândă împotriva implicării țării în războiul hitlerist, rolul conducător al Partidului Comunist Român în mișcarea de rezistență antifascistă, larga coaliție a forțelor naționale care a făcut posibilă victoria deplină a insurecției antifasciste din august 1944, corelația dialectică dintre condițiile interne și externe care au dus la eliberarea României de sub dominația nazistă.

În cadrul unor comunicări au fost prezentate documentat eforturile armatei române pentru eliberarea completă de sub ocupația fascistă a propriei țări, precum și contribuția forțelor armate române la luptele din Ungaria, Cehoslovacia și Austria, în strînsă cooperare de arme cu trupele sovietice.

S-a arătat că în comunicările unor oaspeți, cum au fost acelea ale tovarășilor Nediu Nedev din Bulgaria, colonel A. Antoseak din Uniunea Sovietică, au fost făcute remarci veridice asupra însemnătății alăturării României la coaliția antifascistă, pentru accelerarea prăbușirii ocupației naziste în sud-estul european. În același timp, unele comunicări au fost consacrate mutațiilor politico-sociale inițiate de insurecție ca început al revoluției populare, care avea să ducă, sub conducerea Partidului Comunist Român, la organizarea socialistă a societății românești.

Discuțiile au relevat că unul din rezultatele cele mai importante ale celui de al doilea război mondial îl constituie larga mișcare de eliberare națională, destrămarea imperiilor coloniale, slăbirea pozițiilor acelor cercuri care se cramponează de politica de forță și dictat, faptul că sînt sortite eșecului orice încercări apologetice ale unor istorici, politologi de a prezenta istoria dominației imperialiste, politica de aspirare și jefuire a altor popoare, promovată timp de secole, drept manifestări progresiste,

așa-zise „realizări ale maselor de soldați“, pentru a justifica unele stări de lucruri inechitabile din trecut ca și din prezent. În fond toate războaiele au fost duse de mase de soldați. Dar caracterul lor se află în politica oficială; țelurile reale ale politicii imperialiste de dominație, jaf și dictat, contrare însăși intereselor maselor care au participat sau participă la astfel de războaie, nu poate fi și nu trebuie să fie escamotate de participarea maselor de soldați și nici nu trebuie îndulcite prin expresii ca acelea de „subiectivism al politicii cercurilor guvernante reacționare“.

În pofida unor astfel de încercări, popoarele s-au convins prin propria lor experiență de viață asupra falsității unor astfel de certificate denaturate prin care se încearcă elogierea și chiar preamărirea cercurilor imperialiste, reacționare din trecut, iar dezmembrarea unor state, divizarea arbitrară a unor popoare drept acțiuni „progresiste“, „eliberatoare“.

Considerăm în ansamblu că atît recompunerea evenimentelor istorice ale acestei perioade atît de decisive în istoria omenirii, cît și aprecierile asupra unor laturi ale desfășurării evenimentelor politice și militare din timpul celui de al doilea război mondial, schimbul de date, informații științifice și opinii, făcut în spirit de conlucrare tovarășească între noi și colegii din cele șase țări frățești prezenți la sesiunea noastră, au fost utile pentru cercetarea științifică în domeniul istoriei contemporane.

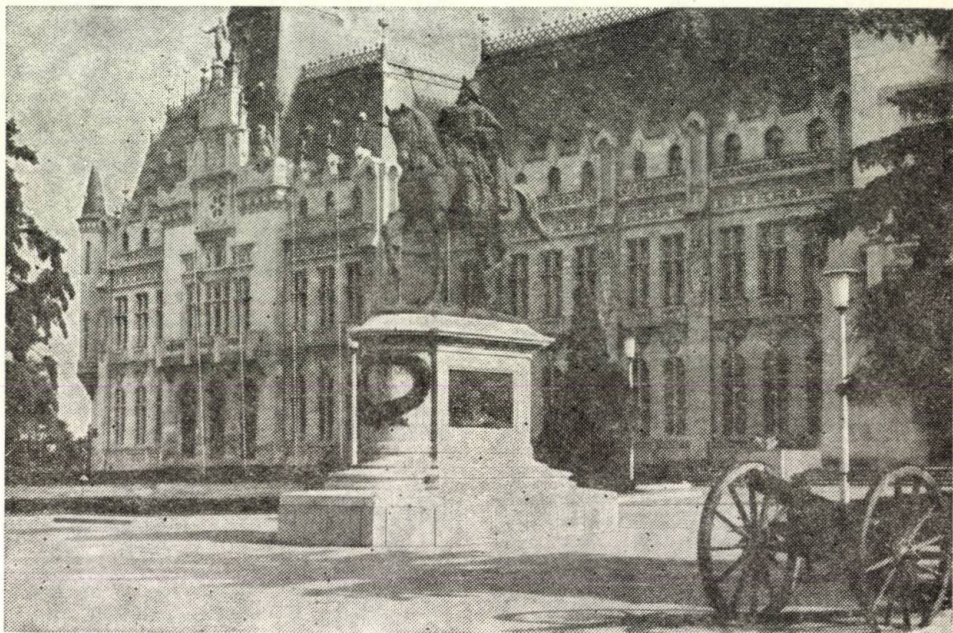
În încheierea lucrărilor sesiunii, în ședința plenară din ziua de 6 mai a.c., a luat cuvîntul tovarășul LEONTE RĂUTU, *membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., președinte al Consiliului de conducere și rector al Academiei „Ștefan Gheorghiu“,* care a relevat semnificația istorică a celor două evenimente aniversate — 30 de ani de la victoria poporului asupra fascismului și 98 de ani de la cucerirea independenței depline de stat a României.

Referindu-se la învățămintele celui de-al doilea război mondial, la modificările radicale intervenite în lume în aceste trei decenii, vorbitorul a subliniat importanța deosebită a activității internaționale pe care o desfășoară partidul și statul nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, perseverența cu care militază pentru unitatea țărilor socialiste, a mișcării comuniste, a tuturor forțelor socialiste, democratice, progresiste, anti-imperialiste, pentru dezvoltarea relațiilor

de colaborare pașnică cu toate statele. Poporul român, a spus în încheiere vorbitorul, sărbătorește împlinirea a 30 de ani de la victoria asupra fascismului angajat cu toate forțele în munca pentru dezvoltarea multilaterală a societății so-

cialiste, pe drumul trasat de cel de-al XI-lea Congres al partidului. Aceasta constituie, totodată, o contribuție valoroasă în demonstrarea superiorității orînduirii socialiste, la creșterea forțelor progresului și păcii în lume.

Muzeul de istorie a Moldovei — vibrantă evocare a luptei poporului român pentru progres social, libertate și independență națională

Prestigioasă instituție de educație politică, patriotică și internaționalistă, Muzeul de istorie a Moldovei din orașul Iași se înscrie în efortul național de valorificare științifică și de promovare a bogatului nostru patrimoniu istoric. Organizarea Muzeului a constituit un moment de majoră importanță în viața spirituală a Iașului, în amplificarea activității de cercetare istorică, în scopul evidențierii minunatelor tradiții revoluționare de luptă a poporului nostru pentru dreptate socială și libertate națională, luptă ridicată pe un plan superior de

clasa muncitoare, în frunte cu Partidul Comunist Român. Cuvintele tovarășului Nicolae Ceaușescu, înscrise în cartea de onoare a Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România cu prilejul inaugurării, sînt îndemn și călăuză în creșterea rolului și misiunii activității muzeistice românești. „Sîntem convinși — arăta secretarul general al partidului — că, prin aceste minunate mărturii ale glorioasei istorii a poporului nostru, muzeul va constitui un mijloc eficient de educare patriotică, internaționalistă a tinerei gene-

rații, a tuturor oamenilor muncii din patria noastră“.

Școala muzeistică ieșeană are un trecut remarcabil. Ea a adus o contribuție substanțială la sporirea tezaurului muzeistic al țării, la conservarea și la punerea în valoare a exponatelor. Dar condiții optime pentru organizarea și desfășurarea activității muzeelor, cu posibilități materiale corespunzătoare și cadre de specialitate, au fost create abia în anii socialismului. Reorganizarea, în 1971, a secției de istorie veche a Muzeului de istorie a Moldovei și deschiderea, în 1974, a celorlalte secții — feudală, modernă și contemporană —, înzestrate cu mobilier nou, sînt o dovadă grăitoare în acest sens. Astăzi, Muzeul expune, pe o suprafață de 2 000 mp, aproximativ 3 000 de obiecte de o netăgăduită însemnatate. Tematica sa este axată pe ideea că dezvoltarea societății omenеști pe teritoriul patriei noastre, din cele mai îndepărtate vremuri, a cunoscut o ascendență unitară și trainică. Această dezvoltare a îmbrăcat forme și particularități specifice, ca expresie a legilor obiective generale ale evoluției sociale.

Secția de istorie veche reflectă evoluția societății omenеști în această parte a țării noastre pînă la încheierea procesului de formare a poporului și a limbii române. Exponatele, unele scoase la iveală prin săpăturile arheologice efectuate pe teritoriul României în ultimii 20 de ani, sugerează, în succesiune, diferite epoci și etape istorice: paleoliticul, neoliticul, epocile bronzului și fierului. Pentru epoca paleoliticului, sînt expuse silexuri, resturi de faună, elemente de in-situ etc. Unele de piatră prelucrată, ceramică, rîșnițe, fusaiole, cereale și altele cunoscute epoca neolitică. În cadrul acesteia, un loc aparte i-a fost rezervat renumitei culturi „Cucuteni“. Vasele de provizii, ca și alte forme ceramice aparținînd acestei culturi, se evidențiază în mod deosebit prin precizia execuției, a ornamentației tricrome, a armoniei desenului și culorilor dispuse în spirală. Totodată, figurinele cu chip zoomorf sau antropomorf, ca și altarele de cult expuse, atestă existența unei civilizații spirituale. Cultura materială din epoca bronzului cunoaște o evoluție superioară. Acest fapt este oglindit în sălile Muzeului printr-o bogată colecție de unelte și obiecte de podoabă confecționate din bronz sau din alte materiale. În această perioadă, se diferențiază popoarele amintite de izvoarele antice ca locuind în partea

sud-estică a continentului european: ilirii, tracii, daco-geții, în care trebuie să recunoaștem creatorii și purtătorii culturii bronzului și, totodată, pe cei mai îndepărtați strămoși direcți ai poporului nostru. În același context muzeistic, este prezentată cultura materială din epoca fierului, epocă în care se conturează zona carpato-dunăreană, locuită de geto-daci, „cei mai viteji și mai drepi dintre tracii“, cum îi socotește Herodot. Civilizația materială și spirituală a acestora nu a fost egalată de nici o altă ramură a tracilor.

Străvechea civilizație traco-getică a cunoscut o mare înflorire în timpul regelui Burebista, despre care istoricul antic Strabo spunea că „a făcut un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine“. Această mărturie scrisă este însoțită în Muzeu de altele, ca: armament, macheta cetății geto-dacice de la Cotnari, mărturii rezultate din așezările dacice de la Poiana (Tecuci) și Bîtca-Doamnei (Neamț), precum și de elemente de grafică (hărți) care dovedesc dezvoltarea puternică și unitară a culturii materiale și spirituale, a artei militare la geto-daci. Este subliniat faptul că, în secolul I î.e.n., Moldova făcea parte din statul sclavagist începător al lui Burebista.

Cucerirea Daciei de către romani și transformarea ei în provincie a Imperiului roman au constituit o nouă etapă în dezvoltarea societății de pe teritoriul carpato-dunărean; se plămădește acum poporul român. Deși Moldova s-a aflat în afara hotarelor provinciei romane (Dacia), unitatea elementului băștinaș de pe întreg teritoriul dacic preroman s-a păstrat și s-a consolidat în condițiile luptei pentru existență și libertate. Această idee este reliefată de piese valoroase rezultate din săpăturile de la Barboși (Galați), centrul militar și civil al Moesiei inferioare din secolele II—III e.n. Cetatea dacică și castrul roman de la Barboși demonstrează că procesul de romanizare a fost prezent și pe teritoriul Moldovei. Săpăturile arheologice pentru secolul al V-lea au scos la iveală că și în Moldova populația autohtonă și-a păstrat continuitatea în pofida vicisitudinilor pricinuite de valurile popoarelor migratoare. Cultura „Dridu“, reprezentată prin obiecte de ceramică și metal, este ea însăși o dovadă relevantă a continuității pe aceste meleaguri a culturii și civilizației elemen-

tului băstinaș, Carpo-dacic, superioare popoarelor migratoare, care au fost asimilate.

Evoluția poporului român, trăsăturile unitare ale culturii materiale și spirituale de pe întreg spațiul carpato-dunărean sînt înfățișate, în continuare, în sălile consacrate epocii feudale. Bogate colecții de unelte, ceramică, pandantive, arme, monede etc. atestă o intensă viață economică. Diapozitivele tezaurelor descoperite la Oțeleni, Voinești, Cotnari, precum și imaginile foto ale cetăților de la Bîlca-Doamnei și Fundul Herței creează o imagine concludentă a vieții și preocupărilor înaintașilor noștri. În Muzeu, sînt reproduse impresii elocvente ale străinilor care au vizitat Moldova la acea epocă. Bunăoară, o hartă a Moldovei, concepută de G. Reicherstorfer, este însoțită de un text-citat aparținînd aceluiași autor, care scria: „În acea țară, nimic nu lipsește din cele ce ar putea folosi oamenilor și, pe lângă aceasta, este bogată în mine de aur, argint și sare..., în locuri de arătură, vii și vite, precum și în lacuri și eleștee...; într-un cuvînt, e plină de belșug, de toate bogățiile”.

Exponatele prezintă, în același timp, vizitatorului viața politică de pe aceste meleaguri, încadrată în istoria generală a patriei. Cu o mare forță de redare sînt evocate momentele apariției primelor formațiuni statale, ale luptelor poporului nostru împotriva cotropitorilor, pentru apărarea ființei sale de neam. Cronica lui A. Bonfinius, cronica Dubnicensă și multe alte documente sînt mărturii vii ale unui trecut glorios.

Organizarea statelor feudale române a creat condițiile pentru ridicarea întregii vieți economice-sociale pe o treaptă superioară. În Muzeu, se demonstrează, apelîndu-se la mijloace grafice edificatoare, că organizarea de stat în Moldova era identică cu cea din Țara Românească. Sînt larg înfățișate perioada primilor Mușatini și, de asemenea, înflorirea Moldovei în timpul lui Alexandru cel Bun.

Un loc important se acordă în Muzeu configurației economice-sociale, politice și culturale a Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare. Exponatele tridimensionale, graficele, diapozitivele etc. creează un cadru impresionant. O hartă, alcătuită cu mult simț artistic, înfățișează construcțiile din Moldova în acea epocă. Au fost realizate și expuse, de asemenea, machetele cetăților Neamț și Suceava, precum și macheta mănăstirii Dragomirna. Marilor bătălii purtate de moldoveni împotriva cotropitorilor străini,

pentru apărarea pămîntului strămoșesc, pentru neatîrnare și libertate le este consacrat un loc important. Alături de planurile luptelor de la Baia, Vaslui, Valea Albă, Codrîi Cosminului, sînt expuse steaguri de luptă, armament, documente etc., toate la un loc evocînd imaginea unui iscusit domn și strateg de geniaitate, care și-a închinat viața păstrării ființei neamului, a libertății lui. Mărturiile străinilor întregesc imaginea despre Ștefan cel Mare, care a înscris în cartea de aur a poporului nostru file de înălțătoare epopee. Este prezentată, în original, cronica polonezului Jan Długosz, deschisă la pagina unde acesta scria: „O, bărbat admirabil! Cu nimic inferior ducilor eroi ai vechimii pe care noi îi admirăm atît de mult. După judecata mea, dînsul este cel mai demn căruia să i se dea domnia și imperiul militar peste toată lumea, și lui să i se încredințeze, prin sfatul, prin înțelegerea și hotărîrea comună a tuturor creștinilor, demnitatea de comandant suprem și duce contra turcilor”. Mărturie a setei de libertate a poporului nostru, a hotărîrii lui nestrămutate de a apăra cu arma în mînă libertatea și independența pămîntului strămoșesc, în Muzeu sînt reproduse următoarele cuvinte rostite de Ștefan cel Mare: „Am luat sabia în mînă și am purces asupra vrăjmașilor creștinătății, i-am biruit și i-am călcat în picioare și pre toți i-am trecut prin ascușul săbiei noastre”.

În Muzeu, este pe larg prezentată perioada luminoasă a luptelor pentru libertatea și independența Moldovei duse în timpul lui Ion Vodă cel Viteaz. Sînt expuse planul luptei victorioase de la Jiliștea (1574), armament de epocă, precum și documente revelatoare pentru vitejia de care a dat dovadă poporul român în bătăliile împotriva cotropitorilor.

Un moment memorabil al luptelor pentru înlăturarea opresiunii străine și pentru unirea tuturor teritoriilor locuite de români îl constituie domnia lui Mihai Viteazul. Împlinirea unui ideal scump tuturor românilor, a dreptului de a trăi liber și independent în aceeași vatră străbună capătă dimensiuni și rezonanțe emoționante în Muzeul de istorie a Moldovei. Sînt expuse o hartă decorativă care reconstituie marșul victorios al temerarului domnitor, bătăliile purtate, precum și pictura lui Gh. Labin *Intrarea lui Mihai Viteazul în Suceava*. Diapozitivul cu chipul domnitorului, stema țărilor române unite, precum și documentele emise la Iași și Hotin în care, cu

îndreptătită mândrie și demnitate, Mihai se numea „domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei“, creează un cadru deosebit de evocator al istoricului act din anul 1600.

Luptelor îndelungate pentru libertate îi sînt consacrate și alte momente, dintre care se detașează cele din timpul domniei lui Dimitrie Cantemir. Armamentul de epocă, copia tratatului de la Luțk, planul bătăliei de la Stănilești, harta Moldovei întocmită de Dimitrie Cantemir, lucrări ale acestui vestit domn și cărțuri etc. exprimă sugestiv ideea permanenței luptei poporului român contra cîmpitorilor, setea lui nestăvilită pentru neatinerea gîlie strămoșești.

Săliile Muzeului sînt o impresiionantă mărturie a culturii spirituale din Moldova feudală, parte componentă a spiritualității poporului nostru, a unității de neam și de limbă a tuturor românilor. Construcțiile, arhitectura lor, creațiile murale și literare, pătrunse de o mare forță artistică și îmbrăcînd un stil specific românesc, adevăresc cu putere gradul de civilizație atins de românii de pe aceste meleaguri, asemenea tuturor celorlalți români, inteligența, optimismul și înclinațiile lor artistice.

Istoria modernă a României este reflectată în Muzeu ca epocă a unor momente cruciale în lupta pentru dreptate socială, pentru înlăturarea dominației străine și afirmarea drepturilor naționale ale poporului român. Cuvintele lui Tudor Vladimirescu: „Patria este norodul, iar nu tagma jefuitorilor“, care prefăteză exponatele noii perioade istorice, au o valoare de simbol pentru evocarea marilor bătălii purtate de masele populare, dar și de previziune pentru vremurile noi care se anunțau.

Prin mijloace muzeistice de efect, este ilustrată dezvoltarea economică-socială, politică și culturală a Moldovei din prima jumătate a secolului al XIX-lea, în cadrul procesului unitar de dezvoltare a tuturor meleagurilor românești, care stă la baza formării României moderne.

Revoluția de la 1848 apare, în Muzeu, ca o continuare a luptelor sociale și naționale duse de poporul român de-a lungul zdruncinatei sale istorii. Cuvintele marelui patriot și revoluționar Nicolae Bălcescu, care marchează genericul revoluției, capătă, astfel, pentru vizitator o valoare științifică și educativă deosebită: „Revoluția română n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără altă cauză decît voința împlătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană. Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza

revoluției române. Cauza ei se pierde în zilele veacurilor. Uneltitorii ei sînt optsprezece veacuri de trude, suferințe și lucrare a poporului român asupra lui însuși“. Caracterul unitar al revoluției de la 1848 este sugerat muzeistic prin portretele lui Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu și Avram Iancu, precum și ale altor 24 de luptători pașoptiști, prin harta care prezintă centrele revoluționare din Moldova, Țara Românească și Transilvania și prin valoroase documente care evocă pregătirea ideologică și unitatea revoluției de la 1848.

Momentul unirii Moldovei și Țării Românești, în 1859, este înfățișat ca o continuare directă a luptelor duse de poporul român, ca împlinire a unui deziderat fundamental al său — realizarea statului național. Cuvintele lui Kogălniceanu: „Unirea este actul energic al întregii națiuni române“ subliniază rolul hotărîtor al maselor largi populare în făurirea statului național român modern. Portretele unioniștilor, din care se detașează figura primului domnitor, Alexandru Ioan Cuza, obiecte personale de o incontestabilă valoare muzeistică, documente originale, facsimile creează o atmosferă emoționantă, de o adîncă venerație pentru istoria poporului nostru. Alte exponate, selectate cu mult discernămint, vin să completeze imaginea anilor de domnie a lui Cuza, cu întreaga suită de reforme care au stat la temelia României moderne.

Dezvoltarea economică a Moldovei după Unire este larg reflectată muzeistic prin prezentarea stabilimentelor industriale, a căilor ferate, a portului Galați, toate acestea demonstrînd intensificarea relațiilor de producție capitaliste. Concomitent, sînt reliefate apariția și prima fază a dezvoltării proletariatului, a celor dintîi forme ale sale de organizare, a asociațiilor muncitorești. La începutul deceniului al VIII-lea, la Iași au apărut primele cercuri socialiste. Portretele unor participanți la aceste cercuri, expuse alături de alte mărturii, evocă rolul Iașului în activitatea prodigioasă de răspîndire a ideilor socialiste.

Cucerirea independenței de stat depline a României, rezultat al voinței ferme de libertate și neatinere a poporului nostru, este evocată printr-o mare varietate de exponate: convenția româno-rusă din 4 aprilie 1877, documente care oglindesc contribuția maselor populare din Moldova și din celelalte părți ale țării la înzestrarea armatei, tablouri și fotografii care reconstituie eroicele bătălii purtate de armata română în

1877, precum și numeroase obiecte tridimensionale: arme, decorații, uniforme etc. Vitejia soldatului român, după cum se știe, a fost slăvită în întreaga Europă. Sint citate, în acest sens, declarațiile oficiosului francez „Mémorial diplomatique”: „În numeroasele lupte care au inundat cu sânge vecinătățile Plevnei, românii s-au condus cu un eroism căruia Europa îi aduce omagii“.

Cucerirea independenței a creat premisele unei mai puternice dezvoltări a forțelor de producție. În Muzeu, este demonstrată, prin cifre și grafice edificatoare, dezvoltarea economică-socială a Moldovei. Un loc important îl ocupă prezentarea dezvoltării proletariului, clasa cea mai revoluționară a societății românești, purtătorul celor mai înalte idealuri de libertate și progres, a ascendenței continue a mișcării socialiste. Sint expuse publicații muncitorești și socialiste („Lucrătorul român“, „Socialistul“, „Critica socială“, „Contemporanul“, „Munca“ ș.a.), opere ale fondatorilor comunismului științific care au circulat printre socialiștii ieșeni, lucrarea lui C. Dobrogeanu-Gherea, *Ce vor socialiștii români?* (1866), primul program revoluționar marxist din țara noastră, statute ale diferitelor asociații și organizații muncitorești. Un loc central ocupă relevarea importanței creării, în 1893, a P.S.D.M.R., primul partid politic marxist al clasei muncitoare din România, la al cărui congres de constituire au participat 27 de reprezentanți ai socialiștilor din Moldova.

Cu variate mijloace muzeistice sint reconstituite luptele de clasă ale muncitorimii, ale maselor largi, mișcările sociale ale țărănimii de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, cu cele două momente de o deosebită incandescență: răscoalele din 1888 și marea răscoală din 1907. O hartă a țării care marchează zonele cuprinse de flăcările acestei răscoale, precum și numeroase documente ilustrează sugestiv acest moment deosebit de însemnat în istoria poporului nostru.

Prezentarea istoriei poporului român în secolul nostru reflectă imbinarea organică a dezvoltării economice-sociale cu istoria politică, subliniindu-se într-un larg cadru muzeistic evoluția mișcării muncitorești. Exponatele referitoare la primul război mondial (documente de arhivă, fotografii din epocă, decorații) dau o imagine de ansamblu asupra evoluției evenimentelor pe cimpul de luptă, punând în evidență cu deosebită pregnanță eroismul legendar al ostașilor români la Mărăști, Mărășești și Oituz. „Pe

aici nu se trece — Nici pe aici nu se trece!“ capătă, în zilele noastre, valoare de simbol al unui popor care nu a precupețit nimic și a dat mari jertfe pentru apărarea demnității și independenței sale.

Desăvârșirea, la 1 decembrie 1918, a statului național unitar român, deziderat istoric vital al poporului român, este relevată în întreaga sa rezonanță istorică. Imaginea sosirii voluntarilor transilvăneni la Iași este completată de numeroase documente ale vremii din care rezultă cu putere că acest moment de covârșitoare însemnătate, ca și toate împlinirile poporului nostru, a fost actul energic al națiunii române, al maselor populare.

Viguroasa afirmare a proletariului după primul război mondial este surprinsă în multiplele ei manifestări. Pe fondul unor date statistice privind situația economiei, distruse de război, sint urmărite ascuțirea contradicțiilor de clasă, procesul de radicalizare a maselor, lupta pentru clarificarea ideologică în vederea transformării Partidului socialist în Partid comunist. Într-o elocventă prezentare, sint puse la dispoziția vizitatorilor documente și exponate valoroase care relevă rolul clasei muncitoare din această parte a țării. Este pe larg înfățișată lupta diferitelor categorii de muncitori (ceferiști, tipografi etc.), care a culminat cu participarea la greva generală din octombrie 1920.

Crearea Partidului Comunist Român, bogat prezentată, sugerează vizitatorului importanța acestui moment istoric, atât pe plan politic și ideologic, cât și organizatoric, pentru mișcarea revoluționară din România, pentru dezvoltarea detașamentului de avangardă al clasei muncitoare, pentru puternica impulsie a luptelor politice și sociale desfășurate de masele largi populare.

Viața politică a țării își găsește reflectarea prin diverse exponate de certă valoare muzeistică (Constituția din 1923, purtând semnăturile autografe ale miniștrilor, fotografii privind diferite manifestări politice și aspecte sociale de epocă, obiecte ale unor personalități politice ale țării originare de pe meleagurile Moldovei).

Cu o mare forță sugestivă, în Muzeu sint reliefate principalele momente ale luptei clasei muncitoare, ale Partidului Comunist Român din acei ani. În perioadele de răscruce pentru poporul român, comuniștii s-au aflat totdeauna în frunte, ținând sus stindardul luptei pen-

tru eliberare și dreptate socială, independență și suveranitate națională.

Eroicele lupte ale proletariatului din anul 1933 sînt oglindite într-o manieră semnificativă. Textele explicative sînt îmbinate cu imagini, documente și fotografii care, împreună, conturează însemnătatea internă și internațională a acestor mari bătălii de clasă, conduse de P.C.R.

Lupta împotriva primejdiei fascismului, care amenința însăși ființa națională a poporului român, a scos în evidență profundul patriotism al comuniștilor, hotărîrea și dîrzenia lor de luptă pentru salvarea patriei amenințate. În Muzeu, sînt prezentate ample manifestări cu caracter antifascist, presa ilegală a P.C.R., ziarele și revistele antifasciste conduse sau aflate sub influența partidului comunist, înrolarea în larga mișcare antifascistă a unor proeminente personalități științifice și culturale ale țării, care au răspuns chemării partidului. Un loc de seamă îl ocupă în Muzeu prezentarea activității Comitetului Național Antifascist, din rîndurile căruia făceau parte Tudor Bugnariu, Scarlat Callimachi, Nicolae Ceaușescu, Radu Cernătescu, Petre Constantinescu-Iași, Iorgu Iordan, Barbu Lăzăreanu, Matei Socor. Marea manifestație de la 1 Mai 1939, cu profunde semnificații în lupta antifascistă a poporului român, este reliefată prin imagini de epocă și prin portretele organizatorilor ei.

Lupta împotriva ocupanților germani, a războiului hitlerist, pentru răsturnarea regimului de dictatură militară-fascistă, luptă organizată și condusă de P.C.R., este amplu reflectată printr-o mare bogăție de exponate. Sînt prezentate documente care descriu acțiuni de sabotare a mașinii de război naziste, macheta tipografiei ilegale și mașina la care a fost tipărită publicația ilegală „Moldova Roșie”, organul Comitetului Regional din Moldova al P.C.R., manifeste, precum și memoriul intelectualilor adresat lui Antonescu în vara anului 1944, prin care se cerea încetarea participării la războiul hitlerist. Se relevă astfel vizitatorului că în această parte a țării, ca pe întreg cuprinsul României, a fost organizată o puternică mișcare de rezistență, în fruntea căreia s-au situat comuniștii.

Insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, care a deschis poporului român calea eliberării sale sociale și naționale, este înfățișată ca una din cele mai eroice pagini din istoria milenară a poporului român. Imagini, documente, hărți, texte

evocă vizitatorului lupta plină de jertfe a poporului, în frunte cu comuniștii. Partidul Comunist Român și-a dovedit tăria și capacitatea de organizare și unire a tuturor forțelor democratice și patriotice în lupta pentru răsturnarea dictaturii militare-fasciste și asigurarea dezvoltării libere, independente și democratice a țării.

Lupta maselor largi, conduse de partid, pentru înfăptuirea sarcinilor revoluției este pe larg prezentată în contextul social-politic al țării. Momentele principale (organizarea politică a maselor, lupta pentru pămînt, pentru instaurarea guvernului revoluționar-democratic, pentru consolidarea și lărgirea transformărilor democratice, victoria în alegerile parlamentare din noiembrie 1946 etc.) sînt prezentate pe panouri mari, cu o grafică bogată, sugerînd o atmosferă de profunde mutații revoluționare petrecute în întreaga țară și la înfăptuirea căreia Moldova a adus întreaga sa contribuție.

Procesul revoluționar neîntrerupt din România este redat, în continuare, prin succesiunea importantelor momente politice ca proclamarea Republicii, crearea, pe baza concepției marxist-leniniste, a partidului unic al clasei muncitoare din România, naționalizarea principalelor mijloace de producție, precum și alte obiective ale revoluției și construcției socialiste.

Pe baza unui bogat material ilustrativ, în ultima parte a Muzeului sînt înfățișate roadele politicii științifice a partidului de edificare a socialismului în România. Vizitatorul are în față o sinteză reușită, în care se reflectă viu ampla operă economică și socială înfăptuită de oamenii muncii din această parte a țării, conduși cu înțelepciune de Partidul Comunist Român. Fotografiile ale noilor unități industriale construite în Moldova în acești ani redau elocvent pulsul uzinelor, al șantierei, al ogoarelor, dinamismul muncii constructive.

Aspecte din timpul vizitelor de lucru ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, ale celorlalți conducători de partid și de stat în orașele și satele Moldovei pun în evidență strînsa legătură dintre partid și popor, în numele propășirii patriei, al idealurilor socialismului și comunismului, rolul acestor vizite în direcționarea și perfecționarea activității constructive în toate domeniile.

Cu ajutorul unui variat material ilustrativ, sînt reliefate dezvoltarea învățămîntului de toate gradele, a științei și culturii, lărgirea continuă a bazei materiale și a cercetării științifice.

Grija față de om și nevoile sale, manifestată permanent de conducerea de partid și de stat, este oglindită printr-o multitudine de exponate, care înfățișează realizările remarcabile obținute în cele mai diferite domenii ale activității social-culturale.

Expoziția organizată în ultima sală a Muzeului cuprinde un bogat material complementar — texte, grafice, machete ale unor instalații industriale, distincții obținute de tînăra industrie moldoveană, cît și de unități ale agriculturii socialiste —, care întregesc imaginea vie a unei Moldove în plin avînt economic, social și cultural.

Creșterea permanentă a prestigiului internațional al României socialiste ca urmare a succeselor economice și politice obținute, a politicii sale active de pace

și colaborare cu toate țările și popoarele lumii, în spiritul deplinei egalități în drepturi, respectării independenței și suveranității naționale, este redată în mod sugestiv de un mapamond pe care sînt marcate țările cu care România întreține relații diplomatice și economice. De asemenea, sînt marcate țările vizitate de tovarășul Nicolae Ceaușescu, și de alți conducători de partid și de stat în perioada 1965 pînă în prezent.

Muzeul de istorie a Moldovei se prezintă astfel ca o carte deschisă, în paginile căreia se oferă vizitatorului imagini de nepieritoare glorie ale luptei poporului pentru unitate, neatrînire, libertate și progres.

A. KARETCHI, C. CLOȘCĂ

Revista „Revue Roumaine d'Histoire“ nr. 5 — 6 / 1974

„Revue Roumaine d'Histoire“, editată sub egida Academiei de științe sociale și politice, este o publicație ce înfățișează o paletă tematică diversă, interesînd prin aceasta un cerc larg de lectori de peste hotare, specialiști sau pasionați de cunoașterea istoriei României. Numărul 5—6/1974 al revistei, pe care ne-am propus să-l prezentăm, abordează și el un registru variat, de la probleme de istorie antică a țării noastre, la preocupări de cercetare și metodologie modernă.

Astfel, în articolul *Matematica în studiul istoriei, istoriometrie și cliomatematică* (p. 713—721), de Mircea Malița, sînt tratate aspecte ce privesc prelucrarea automată a datelor și uzul modelelor în știința istorică, autorul încercînd să definească caracteristicile noii etape de aplicare a matematicii în istorie, precum și perspectivele de evoluție ale acesteia.

Apariția calculatorului și rezultatele lui spectaculoase în mînuirea unei cantități uriașe de informație a îndemnat lumea istoricilor să întreprindă acțiuni de înregistrare a datelor istorice, de introducere a lor în memoriile calculatoarelor și implicit de prelucrare statistică a acestora. Istoria a intrat în acest mod în etapa prelucrării automate a datelor fără să treacă în prealabil prin cea mecanică. Reducerea masei de docu-

mente — scrie Mircea Malița —, folosirea metodelor mecanice sau automate de evidență, scriere și selecție nu reprezintă obligatoriu folosirea matematicii. Ele constituie însă primul pas necesar al transformării informației în date prelucrabile. Cu această operație, care urmărește eficiența cercetării istorice, se inițiază ceea ce se definește prin noțiunea de *istoriometrie*, adică totalitatea studiilor istorice construite pe baza folosirii de date cuantificabile și de metode statistice. Punctul de plecare al istoriometriei este recunoașterea relevanței și a aplicabilității conceptului de măsură în studiile istorice. Autorul menționează cercetările și rezultatele dobîndite peste hotare (S.U.A., Franța, U.R.S.S. etc.) și în țara noastră în acest domeniu. Istoricii români, observă autorul, cu aceeași clasă de metode folosite de istoriometria altor țări, au întreprins cercetări privind corelația între nupțialitate și producția de cereale, variația arenzii plătite de țărani proprietarilor la începutul secolului XX, alegerile dintre cele două războaie mondiale etc. Metodele de bază ale studiilor istoriometrice sînt cele ale statisticii clasice: repartiția (distribuția) unidimensională, mediile, variația, repartiția multidimensională, corelația ca măsură a gradului de asociere etc. Istoriometria nu se mărginește însă la simpla aplicare a metodelor consacrate ale

statisticii matematice, cu ușoara dezvoltare a unor procedee specifice. Faptul este plenar relevant de succesele obținute de arheologie și antropologie prin folosirea metodelor matematice și generarea de noi procedee eficiente în toate științele sociale.

Comparativ cu istoriometria, etapa următoare aduce un plus în utilizarea *limbajului matematic* ca mijloc de descriere a fenomenelor istorice (mărimi, numere, simboluri, relații). Pentru a ilustra utilizarea metodelor matematice în istorie, pe care Mircea Malița le definește prin conceptul de *cliomatematică*, se prezintă schema cursului cu același titlu ținut de autor la Universitatea din București. Deosebit de interesant este capitolul în care se construiește un model al deciziei lui Mihai Viteazul, domnitorul Țării Românești, de a ataca pe turci, în anul 1595, prin aplicarea în cazul *conflictului* a metodei jocurilor de sumă nulă, iar pentru *negociere* a jocurilor de cooperare.

În încheiere, Mircea Malița face câteva considerații asupra *perspectivelor* ce se deschid utilizării matematicii în studiile istorice. Orice am studia, spune autorul, menținerea păcii, răspîndirea unei unelte sau a unui procedeu tehnologic, însușirea unui mod de transport sau a culturii unei plante, colaborarea, acordurile economice și noile instituții, totul poate fi enunțat ca o problemă de *învățare* unde subiectul este un popor, o societate sau chiar omenirea. Aceasta este noțiunea pentru care datele evoluției unui fenomen istoric pot fi citite prin intermediul unui algoritm de învățare, singurul capabil să explice discontinuitățile și ezităările faptelor istorice, în care motivează privirea încrezătoare în viitorul *cliomatematicii*.

Studiul lui Vasile Netea, *Acțiuni și scrieri împotriva dictatului de la Viena* (p. 765—788), pune în circuitul științific noi date și fapte, privind poziția hotărâtă a poporului român împotriva odioșului dictat de la Viena din 30 august 1940, prin care partea de nord a Transilvaniei era răpită din trupul țării și cedată Ungariei horthyste.

Autorul analizează mai întâi împrejurările internaționale în care s-a ajuns la dictatul imperialist de la Viena, arătînd că Partidul Comunist Român, Frontul Plugarilor, Madosz-ul și alte organizații democratice și patriotice, inclusiv grupuri ale armatei și numeroase cercuri politice, întregul popor s-au ridicat împotriva dictatului, pentru anularea lui și

a consecințelor sale; în diferite centre ale țării au avut loc puternice demonstrații populare: la București, Cluj — la care au luat parte și țărani din satele învecinate: Feleacul, Florești, Baciul, Chinteni, Apahida și altele —, Oradea, Baia Mare, Sighetul Marmăției, Năsăud, Bistrița, Brașov, Sebeș, Deva, Alba Iulia, Sighișoara, Turda, Blaj, Arad, Timișoara etc.

Pe baza unor mărturii documentare, bogate și variate, în studiu se relevă faptul că dictatul de la Viena a fost respins și combătut și de o parte și de alta a frontierei de la Feleac, că la demascarea caracterului său reacționar și tiranic au contribuit toate forțele naționale, atît cele politice democratice și patriotice, cît și cele științifice, culturale și literare. Vasile Netea analizează pe larg activitatea desfășurată în partea de nord a Transilvaniei de către intelectualitatea patriotică, subliniind că fără a avea, din motive ușor de înțeles, accentele combative ale scrierilor apărute concomitent în țară, contribuțiile literare și culturale aduse de aceasta în anii 1940—1944 au relevat în mod concludent vitalitatea poporului român de pe aceste meleaguri, inepuizabilele sale resurse de rezistență și afirmare culturală. În această ordine de idei este menționat rolul Comitetului național revoluționar al românilor din partea de nord a Transilvaniei, înființat la Cluj după intrarea trupelor horthyste, care cuprindea elemente progresiste din cele mai largi pături ale populației românești. Printre conducătorii organizației se menționează luptătorii democrați Vasile Pogăceanu, Pavel Bojan, Teofil Vescan (Junior) și alții. În vara anului 1943 s-a organizat Comitetul democrat al românilor ceea ce a conferit mișcării de rezistență un caracter și mai larg; printre exponenții Comitetului, care au mobilizat la luptă patrioți de toate nuanțele politice, se aflau Tudor Bugnariu, Raoul Șerban, Gheorghe Giurgiu, Aurel Socol și alții.

La 7 octombrie 1940, s-au pus la București bazele asociației „Pro Transilvania”, care își propunea în mod deschis să lupte pentru „dezrobirea fraților ajunși sub stăpînirea străină”. Printre întemeietorii organizației s-au numărat Nicolae Iorga, Ion Simionescu, N. Bănescu, Al. Lapedatu, C. Stoicescu, Ștefan Pop, Ioan Clinciu, George Fotino și alții. La intervenția ministrului Germaniei hitleriste în România, guvernul Nănescu a interzis însă activitatea asociației.

Universitatea din București, se arată în studiu, a constituit și ea un nucleu al luptei pe linia demascării dictatului

de la Viena prin monografiile publicate de profesorii Simion Mehedinți (*Qu'est-ce que la Transylvanie ?*, București, 1941), Gheorghe Vilsan (*La Transylvania nel quadro unitario del territorio e della stato romena*, București, 1941), Constantin C. Giurescu (*La Transylvania*, București, 1943) și alte lucrări publicate de personalități diferite ale culturii noastre.

Capitolul cel mai amplu și, totodată, cel mai dinamic și mai variat consacrat luptei de înfierare a dictatului de la Viena îl reprezintă scrierile ziariștilor, publiciștilor și scriitorilor asupra manifestațiilor populare de protest desfășurate în diferite localități, voința de luptă a maselor fiind înregistrată cu promptitudine și satisfacție patriotică. Autorul arată că, alături de oamenii de cultură români, s-au ridicat împotriva dictatului fascist și unii publiciști maghiari, ca G. I. Ferenczy, redactor al revistei „Kimonodon” din Satu Mare. Bun cunoscător al situației demografice din Transilvania ocupată, Ferenczy a publicat în toamna anului 1940 o broșură bilingvă „*Golgota în Ardeal, Cluj, Oradea, Satu-Mare*, cu semnificativul subtitlu *La vedere* în care denunța odiosul dictat. Începînd cu 1 mai 1941, ziaristul maghiar a editat la București, într-o serie nouă, revista „Transilvania”, la care au

colaborat Zoltan Franyo, Emil Isac, Simion Mehedinți, Corneliu Albu, Vlaicu Birna și alții.

În încheiere, Vasile Netea subliniază că în toate sectoarele de viață intelectuală s-a desfășurat, datorită luptătorilor patrioți, oamenilor de știință, ziariștilor, scriitorilor și artiștilor, atât de o parte cît și de alta a Feleacului, o intensă activitate, care, unită cu acțiunea politică a forțelor democratice, a izbutit să mobilizeze întregul popor român pentru anularea dictatului de la Viena și înălțurarea frontierei însîngerate de la Feleac, pentru regim democratic.

Sumarul revistei prezentate include, de asemenea, studiile și articolele: *Votum nuncupativ de Sarmizegetusa*, de Ion Piso, *Călători francezi în prezența realităților românești din perioada fanariotă*, de Paul Cernovodeanu; *Eudoxiu Hurmuzaki în istoriografia română*, de Dan Berindei.

Revista, care acordă o grijă deosebită informării specialiștilor cu noile apariții editoriale din istoria patriei și din istoria universală, mai înserează la rubrica „viața științifică” succinte note despre prezența istoricilor români la diferite manifestări științifice, precum și tematica celui de-al XIV-lea Congres internațional de științe istorice, care va avea loc în august 1975 la San Francisco (S.U.A.).

ION BABICI

August, arc de triumf. Antologie alcătuită de **GEORGE SORIN MANOILEANU** și **ALEXANDRU CHIRIA-CESCU**, București, Editura militară, 1974, 284 p.

Prima parte a antologiei, intitulată: **Anotimpul împlinirilor**, grupează, în ordinea cronologică a apariției, articole ale unor cunoscuți minuiitori ai condeului, al căror fond îl constituie sentimentul de mândrie al autorilor de a aparține acestui timp al împlinirilor, de a putea reflecta, prin scrisul lor, înfăptuirile prezentului și impresionantele dimensiuni ale viitorului.

Increderea în triumful cauzei noastre, de N. D. Cocea, **23 August 1944**, de Mihail Sadoveanu, **Cu fruntea sus**, de Cezar Petrescu, **23 August: Lumină**, de Tudor Arghezi, **În lumina lui August**, de Zaharia Stancu — sînt numai cîteva dintre valoroasele materiale din cuprinsul acestei părți a antologiei, alcătuint o imagine expresivă a istoricelor evenimente din august 1944.

Partea a II-a, **Cintec de slavă**, reunește versuri patriotice purtînd semnătura unor reputați poeți: Mihai Beniuc, Eugen Jebeleanu, Demostene Botez, Geo Dumitrescu, Maria Banuș, Veronica Porumbacu, Eugen Frunză, Victor Tulbure și mulți alții. Poezii ca: **Partidului, Cîntăm în August**, **Basorelief de 23 August**, **Insurecție, Coloana măreției, Luminile lui August** reprezintă imnuri de slavă închinat mărețului eveniment, celor care au stat în primele rînduri ale luptei partidului.

Ultima parte a antologiei, intitulată: **File din epopeea insurecției**, cuprinde

fragmente de romane, nuvele și povestiri semnate de Eugen Barbu, Marin Preda, Titus Popovici, Haralamb Zincă, Petru Vintilă, Francisc Munteanu și alții. Ele conturează o imagine expresivă a evenimentelor din acel August fierbinte, surprinse în ordinea desfășurării lor, începînd cu acțiunile prin care partidul comunist a pregătît declanșarea insurecției și încheind cu luptele duse pentru eliberarea întregului teritoriu al patriei de sub dominația fascistă.

ROMEO PALI

Arhiva someșană.
Studii și comunicări (1973—1974).
Vol. II. Muzeul năsăudean, Năsăud, 1974, 527 p.

Recentul volum al „Arhivei someșene” cuprinde un sumar dens, care se impune printr-o bogăție documentară remarcabilă. O coordonată a sa vizează evidențierea unor momente ale mișcării de eliberare națională, care, de-a lungul istoriei noastre, s-a manifestat la amplitudini înalte pe aceste plaiuri. În articolul: **Ecouri ale iluminismului în Ținutul Năsăudului**, de Grigore Găzdac, se reliefează dimensiunile orizontului național al gîndirii și acțiunii năsăudenilor. Sînt desprinse, în context, aspectele diverse pe care le-a îmbrăcat mișcarea de afirmare a drepturilor istorice ale națiunii române în ansamblul ei. „Promovat de intelectuali de factură populară, iluminismul românesc — scrie autorul — are puternice legături cu poporul și se prezintă nu numai ca o mișcare cărturărească și filozofică, cum a fost, în general, iluminismul occidental, ci ca una cu preponderențe sociale avînd un puternic carac-

ter social-politic și întemeind o amplă luptă pentru drepturi sociale și naționale" (p. 266).

Impresionează tezaurul documentar pe care publicația îl consacră momentului desăvârșirii statului național unitar român. În **Documente despre Marea Unire: „Glasul vremii“**, de Alexandru Matei, sînt înfățișate materiale inedite, cuprinzînd informații privitoare la măsurile generale luate pentru organizarea românilor din Transilvania, date importante reflectînd poziția fruntașilor politici români din comitat, organizarea Consiliului național județean din Bistrița-Năsăud și a celor locale, înființarea și organizarea gărzilor naționale etc. Un număr de 41 de mărturii istorice, reunite sub titlul: **Documente privind lupta revoluționară a maselor populare din județul Bistrița-Năsăud pentru unirea Transilvaniei cu România (din arhivele Consiliului Național Român. 1918)**, de Alexandru Porțeanu, oglindesc intensitatea luptei pentru unire în această parte a țării; pregătirile nemijlocite ale năsăudenilor și bistrițenilor în vederea participării la marele sfat de la Alba Iulia, rolul hotărîtor al maselor în desfășurarea evenimentelor.

Rețin atenția, de asemenea, studiile: **Aspecte din lupta pentru pămînt a țărănimii de pe Someșul mijlociu în perioada 1 decembrie 1918—1919**, de Andrei Moldovan, și **Aspecte din lupta maselor populare din județul Bistrița-Năsăud pentru sprijinirea războiului antihitlerist și refacerea economiei distruse de război**, de Septimiu Pop, care reușesc să contureze modul specific de desfășurare a unor fenomene și momente istorice complexe la scara județului. Cel de-al doilea studiu prezintă, în anexă, un document extrem de interesant, referitor la acțiunea unui grup de 13 români care au luptat alături de partizanii slovaci, dovădindu-se a fi, așa cum remarcă însuși comandantul detașamentului, „disciplinați, curajoși și neînfricați“ (p. 281).

Analizele istoriografice, numeroasele exemplificări documentare, memorialistice, studiile folclorice, socio-culturale, muzeistice completează o tematică amplă, valoroasă în conținut, care, neîndoios, va fi continuu adîncită, avîndu-se în vedere disponibilitățile pe planul cercetării istorice existente în județ.

MIRALENA MAMINA

BLAGA, ION. Repartizarea teritorială a forțelor de producție în România. Problema și soluțiile ei, București, Editura științifică, 1974. 216 p.

Studiul abordează aspecte de actualitate teoretică și practică ale problemei, care au constituit obiectul cercetărilor autorului în ultimii ani: esența optimului teritorial, conținutul și amploarea problemei repartizării teritoriale în România, căile soluționării ei și locul industriei în politica partidului și statului român de amplasare rațională a forțelor de producție, posibilitățile și limitele dezvoltării industriei în zonele neindustrializate, căile creării și dezvoltării infrastructurii industriale, rolul serviciilor și al deplasărilor interzonale de populație în rezolvarea problemei ș.a.

Materialul lucrării este sistematizat în cinci capitole: **Chestiuni generale; Esența problemei; Factorii amplasării industriei. Transporturile și concentrarea producției; Factorii amplasării industriei. Infrastructura industrială și urbanizarea; Soluțiile problemei.**

Volumul este prevăzut cu o bibliografie a lucrărilor consultate și cu rezumate în limbile engleză, franceză, rusă.

EMILIA CARABA

CEAUȘESCU, ILIE. U.T.C. și tineretul din armată. 1922—1944. București, Editura militară, 1974. 248 p. + 12 f. ilustr. (Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară).

Aspecte ale istoriei mișcării revoluționare a tineretului din țara noastră au fost abordate mai pe larg în literatura de specialitate din ultimii ani. Au apărut, de asemenea, studii și lucrări privind contribuția armatei române în diferitele etape ale istoriei patriei. Lucrarea elaborată de colonel dr. Ilie Ceaușescu își propune să realizeze o sinteză a activității desfășurate în rîndurile armatei de către U.T.C. de la crearea sa și pînă la eliberarea țării de sub dominația fascistă în vederea educării ostașilor în spiritul revoluționar, a mobilizării lor la acțiune în cadrul frontului de luptă al clasei muncitoare, al maselor largi, în frunte cu partidul comunist.

Înainte de a intra în tema propriuzisă, autorul prezintă geneza mișcării socialiste de tineret din țara noastră. Parte componentă a mișcării socialiste, sub conducerea și îndrumarea căreia

s-a aflat în permanență, mișcarea revoluționară de tineret din România a contribuit la înfăptuirea marilor evenimente ale istoriei patriei din veacul al XIX-lea. Ea cunoaște primele forme organizatorice încă în 1908, odată cu crearea „Cercului ucenicilor”, devenit apoi cercul „Tineretul muncitor” (1909).

Autorul surprinde, într-un cadru analitic, activitatea desfășurată de organizațiile socialiste de tineret în rândurile armatei încă la începutul secolului nostru. Pe baza unui vast material documentar, dr. Ilie Ceașescu înfățișează, pas cu pas, munca asiduă de propagandă și educație comunistă desfășurată de Uniunea Tineretului Comunist, sub conducerea și îndrumarea P.C.R., în rândurile armatei și rezultatele acestei munci, care avea să se concretizeze în participarea crescândă a ostașilor români la lupta revoluționară a maselor muncitoare, la marea bătălie pentru eliberarea României de sub dominația fascistă.

Activitatea uteciștilor, strâns împletită cu activitatea P.C.R. în cadrul armatei și desfășurată sub conducerea permanentă a comuniștilor, a contribuit la formarea în rândul militarilor a unei conștiințe politice noi — element de o deosebită importanță, care a favorizat participarea armatei la istoricele evenimente din August 1944, la lupta pentru eliberarea întregului teritoriu al țării, pînă la zdrobirea definitivă a fascismului. „Faptele demonstrează — scrie I. Ceașescu — că dintr-o forță pe care regimul antonescian intenționa să se bazeze la început, armata română s-a transformat treptat, sub influența a numeroși factori, într-o componentă importantă a mișcării de rezistență din România, la acest proces activitatea revoluționară a comuniștilor în rândul militarilor avînd un rol de importanță majoră” (p. 203).

Întregită cu rezumate în limbile rusă, franceză, engleză și germană, lucrarea se face accesibilă și cititorilor străini, care pot surprinde principalele teze expuse de autor.

VALENTINA POPOVICI

Clasa muncitoare — forța socială conducătoare în România socialistă. Sub redacția dr. Gheorghe Surpat. Autori: Gheorghe Surpat, Nicolae Ionel, Vasile Coltofeanu, Dumitru Mazilu, Maria Po-

pescu, Gheorghe Berescu, Vasile Popescu. București, Editura politică, 1974. 244 p. (Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.).

Rod al conlucrării unui colectiv de specialiști în științele social-politice, monografia abordează probleme care, luate separat, au mai fost dezbătute. Noutatea pe care o aduce constă tocmai în corelarea acestor probleme, în analiza lor în lumina interacțiunilor și a interdependențelor ce le sînt proprii.

După o succintă conturare a momentelor esențiale ale procesului apariției și dezvoltării clasei muncitoare din România, autorii întreprind o prezentare analitică a transformărilor revoluționare structurale care s-au produs în societatea românească. Aceste transformări au determinat noua poziție în societate a clasei muncitoare, avînd în frunte partidul comunist, au dat un nou conținut rolului conducător al acesteia. Un loc de seamă este consacrat dinamicii clasei muncitoare, determinate de procesul complex, cu implicații majore în întreaga viață economică — socială și politică a țării, al industrializării socialiste. În etapa construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, se arată în lucrare, rolul conducător al clasei muncitoare, al Partidului Comunist Român, capătă dimensiuni noi, iar modalitățile de exercitare a acestui rol se diversifică în conținut și formă, în funcție de factorii obiectivi și subiectivi caracteristici acestei perioade.

Lucrarea cuprinde informații, date privind modificările intervenite în structura socială a țării, implicit în structura clasei muncitoare, determinate de întregul complex de transformări social-politice și economice definitorii pentru acești ani. Autorii combat teoriile burgheze care susțin și exaltă rolul intelectualității științifice și tehnice în condițiile avîntului deosebit al revoluției tehnico-științifice. În lumina tezelor marxist-leniniste, ei demonstrează că „atîta timp cît industria, unde sînt concentrate detașamentele principale ale clasei muncitoare, va continua să fie sectorul economic principal, clasa muncitoare va fi și ea forța socială centrală a societății” (p. 230). În socialism, clasa muncitoare are o poziție nouă, ea cumulează dubla calitate de proprietar și de producător al mijloacelor de producție. În această calitate, în condițiile înaintării pe calea socialismului multilateral dezvoltat, clasa muncitoare, exercitîndu-și ro-

lul său conducător în societate, va determina omogenizarea socială a întregului popor, va consolida unitatea lui social-politică.

Prin problematica sa deosebit de actuală, cartea se adresează, în egală măsură, specialiștilor în domeniul social-politic și publicului larg.

VALENTINA POPOVICI

Din gândirea politico-juridică din România. Figuri reprezentative. Prefață de prof. dr. docent Ioan Ceterchi. București, Editura științifică, 1974. 394 p.

Volumul însumează studii consacrate unor mari personalități din istoria culturii românești, ca: Miron Costin, D. Cantemir, N. Bălcescu, I. Ghica, S. Bărnăuțiu, V. Conta, A.D. Xenopol ș.a., ale căror scrieri politice-juridice reprezintă momente de seamă în dezvoltarea și în afirmarea dreptului românesc.

Natura și conținutul gândirii politice-juridice românești — se arată în **Cuvînt înainte** — au evoluat în funcție de condițiile istorice concrete, de formele de guvernămînt și de regimurile politice în concordanță cu care s-au dezvoltat. Concepții politice-juridice proprii găsim încă la primii mari cronicari: Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce. Miron Costin, de exemplu, cu a cărui prezentare se deschide volumul, se remarcă prin idei avansate pentru epoca sa, demonstrînd originea comună și unitatea românilor din toate provinciile.

Marele umanist Dimitrie Cantemir — se relevă în lucrare — a fost primul istoric al dreptului românesc, iar opera sa a contribuit din plin la cunoașterea dreptului și a organizării statului din vremea sa. Totodată, conceptele juridice și politice cantemiriene au intrat în istoria vie a poporului nostru, fiind dezvoltate în gândirea politică-juridică ulterioară.

Iluminismul, care militează juridic sub semnul dreptului natural, continuă în mod firesc gândirea cantemiriană. Desigur, urmași ca: M. Fotino, A. Donici, D. Bojincă, C. Flechtenmacher ș.a. au fost oamenii vremii lor, preconizînd măsuri de modernizare a instituțiilor politice-juridice, care, în parte, s-au și concretizat în principalele legiuri ale domnitor fanarioți.

Un moment remarcabil pentru dezvoltarea gândirii politice-juridice românești îl reprezintă ideologiile revoluției burghezo-democratice de la 1848: N. Băl-

cescu, S. Bărnăuțiu, E. Murgu, M. Kogălniceanu ș.a., ei afirmîndu-se ca teoreticieni ai puterii constituționale, ai sistemului reprezentativ al participării maselor populare la viața politică, pentru respectarea suveranității de stat.

Îndeosebi Nicolae Bălcescu, democrat-revoluționar consecvent, se detașează prin punerea radicală a ideilor de dreptate, de suveranitate, de libertate socială și națională. Studiile aprofundate pe care le-a elaborat, dimpreună cu activitatea creatoare și cu lupta sa neobosită, reprezintă o valoroasă moștenire în fondul gândirii juridice progresiste din țara noastră.

O contribuție însemnată la îmbogățirea istoriei politice-juridice aduce Mihail Kogălniceanu, care, cu toate limitele sale filozofice și politice generate de poziția sa de clasă și de stadiul de dezvoltare a epocii sale, ocupă un loc important în făurirea istoriei României moderne, în realizarea năzuințelor de dreptate și justiție pe plan social. De asemenea, în epoca făuririi României moderne mai este remarcată gândirea politică-juridică a lui V. Boerescu, A. D. Xenopol, B. P. Hasdeu, V. Conta, St. Laday, care au formulat în domeniul social și politic puncte de vedere progresiste.

Lucrarea, în ansamblul ei, se distinge printr-o bogată documentație și prin spirit sintetic, reușind să ofere o imagine fidelă asupra personalităților celor mai remarcabile care au contribuit pînă în pragul secolului nostru la construirea edificiului politic-juridic al României moderne.

ELENA VLĂDUȚESCU

File de istorie, vol. III. Muzeul de istorie Bistrița, Bistrița, 1974. 473 p.

Elaborat cu sprijinul unui larg cerc de colaboratori, volumul abordează o tematică destinată reflectării, cu precădere, a trecutului județului Bistrița-Năsăud. În cuprinsul său, sînt inserate comunicări referitoare la descoperiri arheologice valoroase privind epoci străvechi de civilizație, studii sociologice și demografice de geografie istorică și folclor, aducînd, astfel, noi și interesante contribuții la cunoașterea milenarei istorii a patriei noastre.

Remarcăm articolele însoțite de documente edificatoare: **Frămîntări sociale în Monor după desființarea graniței militare**, de Ioan Pop și Liviu Moldovan (p. 249—260) și **Un memoriu inedit al**

districtului Năsăud din 1865, de Simion Retegan. Ele aduc o serie de informații până acum necunoscute despre lupta națională a românilor din această zonă, despre acțiunile pentru apărarea autonomiei districtului Năsăud — care, împreună cu cel al Făgărașului, erau singurele jurisdicții cu administrație exclusiv românească — în anii premergători încheierii pactului dualist austro-ungar.

Date interesante furnizează dosarul procesului intentat conducătorului Sindicatului muncitorilor forestieri de la Fabrica de cherestea din Dornișoara a Societății „Regna”, prezentate în articolul **Momente din istoria mișcării muncitorești și democratice. Un proces politic din anul 1933 la Bistrița**, de Valentin Raus. Sînt înfățișate măsurile represive abuzive ale autorităților împotriva organizării muncitorimii din acest județ și atitudinea înaintată a lucrătorilor forestieri în împrejurările date.

Articolul: **Aspecte privind contribuția maselor populare din județul Bistrița-Năsăud la lupta pentru alungarea trupelor fasciste și sprijinirea războiului antihitlerist**, de Simion Lupșan și Ion Rusu-Sărățeanu, conține date interesante, semnificative pentru sprijinul concret acordat de populație luptei de eliberare a pămîntului țării. Astfel, țărani din unele comune au dezarmat subunități horthyste, au împiedecat distrugerea unor obiective de către trupele hitleriste, au solicitat arme și s-au alăturat unităților românești care luptau aici. Răspunzînd cu elan patriotic la chemarea partidului comunist și a celorlalte forțe patriotice pentru sprijinirea frontului, locuitorii din acest județ, privindu-se de bunuri de cea mai strictă necesitate, au trimis pe front cantități importante de diferite produse. Ei au înțeles că „numai după distrugerea definitivă a hitlerismului, dușman al popoarelor pașnice, se va naște o lume nouă, democratică, în care poporul și nu mai poporul își va avea cuvîntul” (p. 368).

MIRALENA MAMINA

FLOREA, ELENA. Națiunea română și socialismul. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974. 261 p.

Lucrarea analizează, în lumina gândirii marxiste, principalele probleme privitoare la rolul social și la perspectivele națiunii în contextul societății contemporane, analiză impusă și de necesitatea de a răspunde critic unor teorii

care contestă legitimitatea și viitorul națiunii.

Structurată în trei capitole, lucrarea începe printr-o privire istorică asupra evoluției gândirii marxiste despre conceptul de națiune. Pornind de la prezența conceptului în opera clasicilor marxism-leninismului, autoarea are în vedere și dezbaterile marxiștilor contemporani, pentru a ajunge la o definire a națiunii din punctul de vedere al sociologiei marxiste.

În capitolul al II-lea, sînt prezentate principalele încercări de stabilire a unei tipologii a națiunii, pentru că — se arată în lucrare — „există puncte de vedere numeroase, se exprimă poziții apologetice, dilematice și chiar opuse, persistă semne de întrebare, ceea ce denotă că efortul sociologiei teoretice pentru tipologia națiunilor existente astăzi în lume mai este necesar, problematica respectivă nefiind elucidată” (p. 125).

Ultimul capitol analizează trăsăturile națiunii socialiste române din unghiul de vedere al raportului continuitate — discontinuitate. „Ceea ce definește națiunea noastră socialistă — scrie autoarea — este un teritoriu propriu cu funcții specifice mecanismului economic și politic pe care se întemeiază viața noastră socială, o limbă națională în plin proces de dezvoltare, o viață economică așezată pe baze socialiste și moderne, o cultură națională înfloritoare, o conștiință socialistă avansată și un stat socialist, exponent al intereselor întregii națiuni” (p. 234). La toate aceste niveluri, există o îmbinare permanentă și constantă între continuitate și discontinuitate, între ceea ce caracterizează națiunea burgheză și ceea ce definește națiunea socialistă, între permanență și temporalitate, între tradiție și inovație, între vechi, învechit și nou. Aspectele diferite ale continuității și discontinuității se îmbină într-un mod anumit la nivelul fiecărui element ce definește națiunea, dînd un specific propriu evoluției acestor caracteristici.

Un alt aspect cercetat este raportul stat-națiune. Multiple laturi ale acestui raport în socialism evidențiază faptul că noua orînduire, pentru prima oară în istorie, înlătură antinomia stat-națiune și creează o sinteză între existența socială și cea politică a națiunii.

Un rol deosebit de important în întărirea unității poporului — conchide Elena Florea — a avut rezolvarea în spirit marxist-leninist a problemei naționale. Numai în aceste condiții s-a putut solu-

ționa cu adevărat această problemă. Politica P.C.R. în problema națională, consecvent și creator marxist-leninist, este astfel confirmată de viață, de istorie.

ELENA VLĂDUȚESCU

KOGĂLNICEANU, MIHAIL. Opere. Vol. I. **Beletristică, studii literare, culturale și sociale.** Text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Dan Simonescu. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974. 625 p.

Primul volum din noua ediție a operei lui Mihail Kogălniceanu include scrieri mai puțin cunoscute cititorului sau cercetătorului, datînd din anii 1837—1855. În proza literară originală, ca și în prelucrări și localizări, autorul pleacă de la observația critică a societății în care trăia. Tînărul Kogălniceanu face operă militantă în tot ceea ce scrie, vizînd carențe ale alcătuirii sociale contemporană lui.

Vocația de critic, de istoric literar și cultural este ilustrată în volum prin trei categorii de texte: programele de orientare și de doctrină literară ale revistelor conduse de el; articole scrise între 1837 și 1883; notele de critică, istorie literară, culturală și artistică publicate în „Arhiva românească” și „Propășirea”.

Activitatea de îndrumător al literaturii naționale se împletește și se completează, simultan, cu activitatea de îndrumare a culturii pe făgașul specificului național. Mai multe studii și note informative critice publicate acum pentru prima oară (*Limba și literatura românească sau valahă; Introducere la jurnalul călătoriei lui Demidoff în țările române* ș.a.) dezvăluie în Kogălniceanu un susținător al modernizării vieții publice.

Una din sursele de inspirație ale tînărului autor care au îmbrăcat haina expresiei literare este istoria. Dintre cele șase narațiuni istorice cuprinse în volum, patru au ca temă istoria faptelor vitejești ale lui Ștefan cel Mare.

Scrierile sociale, ultimele din sumarul volumului, sînt, unele, originale, altele traduceri prelucrate. Nota originală a literaturii sociale a lui Mihail Kogălniceanu o constituie lupta pentru propagarea progresului social, împotriva feudalismului, deschiderea către masele populare.

În articolele: **Despre civilizație; Despre pauperizare; răspunsul unui pam-**

fletist către un moralist, Kogălniceanu își expune crezul politic democratic într-un adevărat „sistem sociologic”, cum consideră Dan Simonescu în studiul introductiv.

În scrierile reunite în acest prim volum al ediției găsim germenii generator al întregii lui activități ulterioare, care, pe măsura acumulării cunoștințelor teoretice și a aplicării lor practice, avea să se amplifice și să-și cristalizeze direcțiile specifice.

ELENA VLĂDUȚESCU

MATICESCU, OLIMPIU. 1 Mai 1939, moment semnificativ în lupta poporului român împotriva primejdiei fasciste, pentru apărarea independenței și suveranității naționale. București, Editura politică, 1974. 78 p. cu portr. și facs. (Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. Colecția „File de istorie”).

Prima parte a lucrării, intitulată: **1 Mai — o zi care va rămîne în istoria poporului român,** evocă istoria sărbătoririi zilei de 1 Mai în mișcarea muncitorească internațională și din România, începînd cu anul 1890, manifestările prilejuite de ziua solidarității internaționale a celor ce muncesc în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea și în primele două decenii ale secolului nostru, manifestările și campaniile politice prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 Mai în anii avîntului revoluționar (1918—1921) și în perioada de după crearea P.C.R.

Partea a doua a lucrării: **1 Mai 1939 — sub semnul împotrîvirii poporului român fascismului și războiului** constituie o cercetare istorică a evenimentelor revoluționare de la 1 Mai 1939, pe fondul general al situației economice și politice complexe pe plan intern și extern. Autorul subliniază meritul deosebit al P.C.R. de a fi găsit, în acele condiții, cele mai adecvate forme și mijloace de acțiune pentru a mobiliza toate forțele patriotice naționale în cadrul unui front larg de luptă menit să stăvilească ascensiunea fascismului spre putere în România, să salveze independența și suveranitatea țării, de a fi adoptat linia tactică cea mai adecvată, reușind, pe baza colaborării cu socialiștii și social-democrații, să deoaze intențiile autorităților și să transforme întrunirile și demonstrațiile din ziua de 1 Mai 1939 în puternice acțiuni de protest împotriva regimului de dictatură regală, împotriva primejdiei directe a fascismului și a răz-

boiului, pentru apărarea independenței, suveranității naționale și integrității teritoriale a patriei.

Lucrarea înfățișează activitatea politică-organizatorică desfășurată în această direcție de P.C.R.: constituirea și activitatea pregătitoare a comisiei (comitetului) conspirative de organizare, tratativele cu Partidul social-democrat și realizarea înțelegerii între cele două partide muncitorești în vederea întrunirilor și manifestațiilor de masă de la 1 Mai 1939 ș.a. Se menționează că în comisia de organizare activa, alături de Ilie Pintilie și de alți militanți, tânărul comunist Nicolae Ceaușescu.

Autorul conchide că evenimentele revoluționare de la 1 Mai 1939 au fost, din punctul de vedere organizatoric și al desfășurării, expresia realizării în practică a Frontului Unic Muncitoresc, a unității de acțiune a clasei muncitoare, P.C.R. constituind forța politică cea mai clarvăzătoare, revoluționară și patriotică a societății românești.

EMILIA CARABA

Metode și tehnici de propagandă. Sesiune de comunicări științifice dedicată celui de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român. Sibiu, [f.e.], 1974. 112 p.+2 f. ilustr. (Partidul Comunist Român. Comitetul județean Sibiu, Academia „Ștefan Gheorghiu”, Școala interjudețeană de partid Brașov. Secția de perfecționare a cadrelor de conducere a activității de partid, social-politice, economice și administrației de stat).

Sesiunea, avînd ca temă **Fundamentarea științifică a activității de propagandă**, a reunit cadre de partid din județele Sibiu, Brașov, Covasna, Dîmbovița, Harghita și Prahova. Participanții și-au propus să sintetizeze rezultatele teoretice și practice ale cercetării științifice în domeniul propagandei, să pună în lumină noi modalități de aplicare a lor în activitatea curentă, noi direcții concrete de acțiune pentru asigurarea cunoașterii și înțelegerii de către oamenii muncii a conținutului și semnificațiilor documentelor Congresului al XI-lea, să releve experiența înaintată a organelor și organizațiilor de partid în domeniul propagandei.

Comunicările prezentate la sesiune (21 la număr), fundamentate pe studiul teoretic și pe experiența practică, sînt grupate în culegere pe trei teme: I — **Sistemul acțiunii de propagandă** (conțin-

tul și rolul propagandei, forme și metode de determinare a obiectivelor muncii de propagandă, rolul și funcțiile cabinetelor de științe sociale); II — **Științele social-politice în serviciul propagandei** (psihologia acțiunii de propagandă, anchetele psihosociologice, utilizarea metodelor microsociologice în selectarea și instruirea agitatorilor); III — **Metode de optimizare a activității de propagandă** (metode moderne de educație ateistă, mijloace de îmbunătățire a funcției educative a adunărilor generale, integrarea învățămîntului politic-ideologic cu educația permanentă).

Culegerea de comunicări reține interesul tuturor celor care, într-o formă sau alta, contribuie la activitatea de formare a omului nou al societății noastre socialiste.

VALENTINA POPOVICI

Revoluția de la 1848 în țările române. Culegere de studii. Redactori coordonatori: Nichita Adăniloae și Dan Berindei. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974. 327 p.+1 f. pl. (Academia de științe sociale și politice).

Prin tematica abordată, studiile din prezenta culegere constituie o multilaterală cuprindere a problematicei generate de acest eveniment istoric. Primul studiu: **Revoluția europeană și revoluția română. De la „Tinăra Europă” pînă la anul revoluționar 1848** (Matei Ionescu) privește revoluția română în contextul revoluționar european, accentuînd ideea lui Nicolae Bălcescu că „Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției române”. Cîteva dintre studii abordează probleme legate de desfășurarea procesului revoluționar de la 1848 în țara noastră: **Programul intern al revoluției române din 1848—1849** (Dan Berindei); **Revoluția de la 1848 și problemele unității naționale** (Nichita Adăniloae); **Masele în revoluția română de la 1848** (Gheorghe Platon); **Probleme militare în revoluția română de la 1848** (Constantin Căzănișteanu); **Presa română în timpul revoluției de la 1848** (Vasile Netea).

Ultimul grup de studii prezintă ecoul european al evenimentelor de la 1848 din țările române, revoluția română în tradițiile mișcării noastre muncitorești: **Ecoul revoluției române de la 1848 în presa europeană a vremii** (Constantin Șerban); **Revoluția pașoptistă reflectată în conștiința politică a României mo-**

derne. 1859—1877 (Apostol Stan); **Tradițiile revoluției pașoptiste în mișcarea muncitorească și socialistă din România** (Alexandru Porțeanu); **1848 în tradițiile luptei revoluționare a Partidului Comunist Român** (Vasile Niculae); **Revoluția de la 1848 — 1849 din Transilvania în gândirea forțelor progresiste maghiare din România interbelică** (Ștefan Csușuja).

Volumul se încheie cu un studiu despre **Istoriografia revoluției române de la 1848—1849**, aparținând lui Vasile Curticăpeanu.

ROMEO PALI

România în sistemul Națiunilor Unite. Culegere alcătuită de un colectiv coordonat de dr. Nicolae Ecobescu, dr. Ion Voicu, Florin Roșu. București, Editura politică, 1974. 519 p.

Volumul reunește principalele documente, acte și date privind participarea Republicii Socialiste România în organizațiile internaționale din sistemul Națiunilor Unite, în perioada 1956—1974. Capitolele sînt precedate de un studiu care își propune să înfățișeze aportul României la înfăptuirea obiectivelor O.N.U., poziția constructivă a țării noastre față de problemele majore ale epocii contemporane — pacea și securitatea popoarelor, dezvoltarea și propășirea națiunilor, instaurarea principiilor noi în raporturile interstatale, triumful spiritului de dreptate și echitate în viața internațională. Așa cum se subliniază în studiu, criteriul principal care a determinat alegerea elementelor edificatoare pentru ilustrarea pe viu a modului în care țara noastră și-a exercitat drepturile și obligațiile ce decurg din calitatea sa de membră a organizațiilor internaționale a fost reliefaarea spiritului de inițiativă dovedit de România în activitățile pe care i le-a prilejuit participarea sa la lucrările instituțiilor din sistemul Națiunilor Unite.

Primul capitol al lucrării cuprinde cuvîntări și mesaje adresate de președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, unor importante reuniuni internaționale, documente ce reprezintă o magistrală afirmare a adevărului deplin al țării noastre la finalul idealurilor ale păcii, justiției și progresului social, poziției sale active, militante în problemele fundamentale ale politicii mondiale.

În capitolele următoare sînt cuprinse, după criteriul cronologic, actele norma-

tive privind intrarea României în O.N.U., participarea sa la instituțiile specializate, A.I.E.A. și G.A.T.T., după care sînt inserate răspunsurile și declarațiile transmise de guvernul român unor organizații internaționale, inițiativele românești în aceste instituții, activitatea României în domeniul asistenței tehnice, precum și documentele referitoare la prezența permanentă a unor instituții ale O.N.U. în România. Volumul se încheie cu un număr de anexe, care au menirea de a înlesni cititorilor orientarea generală asupra sistemului O.N.U.

Înscriindu-se în contextul preocupărilor generale pentru cunoașterea politicii externe a țării noastre, culegerea reprezintă un instrument de referință de o reală utilitate, venind în sprijinul tuturor celor interesați să cunoască în cea mai apropiată activitate desfășurată de țara noastră în cadrul O.N.U. Ea răspunde cerințelor de cunoaștere și de studiere aprofundată a poziției României față de problemele internaționale.

ROMEO PALI

Solidaritatea mișcării muncitorești și democratice din România cu mișcarea muncitorească și democratică din Bulgaria. Antologie de texte. Volumul a fost pregătit pentru tipar de: dr. Ion Babici (responsabil), Simion Cutișteanu, dr. Augustin Deac, Crișan Iliescu, Natalia Vilcu. București, Editura politică, 1974. 248 p. cu ilustr. și facs. (Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.).

Documentele și materialele care alcătuiesc antologia oglindesc o perioadă cuprinsă între sfîrșitul secolului al XIX-lea și momentul eliberării celor două țări de sub dominația fascistă. Primul document reprezintă un fragment din procesul-verbal al Congresului socialist internațional de la Paris din iulie 1889, din care reiese că delegatul socialist român D. Mani a reprezentat la acest congres și mișcarea socialistă bulgară, iar în încheierea volumului este reprodus un articol consacrat semnificației evenimentelor de la 9 septembrie 1944 din Bulgaria, apărut la București, în ziarul „Victoria” din 22 octombrie 1944.

Textele oferite cititorilor subliniază diversitatea formelor de manifestare și de exprimare a solidarității mișcării muncitorești și democratice din România cu mișcarea muncitorească și democratică din Bulgaria: popularizarea

succeselor proletariatului bulgar pe linia organizării și a luptei sale, sprijinul moral și material acordat muncitorilor bulgari în timpul grevelor, organizarea unor acțiuni comune în lupta împotriva războiului și a fascismului, schimbul de experiență efectuat în timpul congreselor celor două partide muncitorești, adăpostirea revoluționarilor bulgari refugiați în România, acordarea ajutorului necesar pentru transportul prin teritoriul țării noastre și chiar pentru editarea în România a literaturii revoluționare, care era difuzată apoi în Bulgaria.

Documentele și materialele cuprinse în volum pun în evidență faptul că relațiile dintre mișcarea muncitorească din România și mișcarea muncitorească din Bulgaria s-au desfășurat nu numai între partide, ci și între alte organizații — sindicale, de tineret și de femei —, că militanții de frunte ai mișcării muncitorești din cele două țări au purtat o largă corespondență, expresie a legăturilor de strînsă colaborare existente între revoluționarii români și bulgari. O serie de documente demonstrează că, încă de la crearea lor, P.C.R. și P.C.B. au dezvoltat tradițiile de solidaritate internaționalistă, au acționat pentru întărirea relațiilor de prietenie între cele două popoare.

O serie de documente oglindesc ecoul și poziția opiniei publice progresiste din România de susținere a luptei clasei muncitoare din Bulgaria, sub conducerea P.C.B., împotriva exploatarei capitaliste, împotriva fascismului, pentru libertate, democrație, independență națională și pace.

Cele 167 de materiale reunite în antologie sînt culese, în mare parte, din presa muncitorească și democratică centrală și locală, a organizațiilor de tineret și sindicale din România, iar unele sînt reproduse din presa muncitorească bulgară. Ele reprezintă o mare varietate de genuri publicistice: articole, relatări, corespondențe, informații, comentarii, știri, anunțuri ș.a. Materialele apărute în presa timpului sînt completate cu diverse documente de partid — rapoarte, cuvîntări, salutuluri, telegrame, manifeste și apeluri etc.

În general, documentele sînt reproduse integral, ordonate după criteriul cronologic și însoțite de adnotări, fotografii și facsimile.

EMILIA CARABA

SPĂLĂȚELU, ION. Printre foarfecile cenzurii... București, Editura politică, 1974. 196 p. + 8 f. facs.

În istoriografia românească, lucrarea semnată de dr. Ion Spălățelu se înscrie ca o cercetare originală despre activitatea desfășurată de P.C.R. în anii 1930—1940 prin intermediul publicisticii revoluționare și democratice. Amploarea evenimentelor istorice din deceniul al patrulea, pe de o parte, și existența a numeroase publicații antifasciste, pe de altă parte, au necesitat mari eforturi de investigare. Au fost cercetate principalele arhive de partid și de stat din țara noastră, arhive locale și departamentale. A fost studiată cu minuțiozitate presa revoluționară și democratică (publicațiile comuniste ilegale, centrale și locale, publicațiile legale tipărite de organizațiile de masă conduse sau îndrumate de către P.C.R., presa socialistă și social-democratică, precum și publicațiile democrat-burgeze) care au avut o poziție antifascistă. Atenția autorului s-a oprit și asupra unor broșuri, manifeste și alte materiale de propagandă antihitleristă, asupra amintirilor și memoriilor unor personalități. Toate aceste izvoare au fost completate cu informații de la vechi activiști și simpatizanți ai P.C.R., participanți și creatori ai frontului publicistic antifascist din acei ani.

Pe baza acestui amplu material, autorul și-a propus să evidențieze modul în care presa revoluționară și democratică, în pofida tuturor obstacolelor, a luat atitudine fermă față de fascism, de concepțiile retrograde, obscurantiste, naționalist-șovine, care constituiau arsenalul propagandistic al acestuia, a demască sprijinul material și politic acordat organizațiilor fasciste din România de către Germania hitleristă și celelalte state fasciste, de virfurile cele mai reacționare ale burgheziei și moșierimii românești, s-a ridicat în apărarea drepturilor și libertăților democratice, pentru salvarea luptătorilor comuniști și antifasciști.

Sînt analizate aportul publicațiilor comuniste, socialiste și social-democrate la acțiunile întreprinse de P.C.R. pe linia înfăptuirii Frontului Unic Muncitoresc, a unității de acțiune a clasei muncitoare, inițierea și desfășurarea unor largi campanii de presă în vederea creării frontului popular antifascist, modul cum a reflectat presa revoluționară și progresistă lupta P.C.R.,

a forțelor progresiste și democratice pentru apărarea independenței și suveranității de stat a României, amenințate de agresivitatea Germaniei hitleriste și a țărilor care gravitau în jurul acesteia.

În lucrare, se relevă contribuția deosebită a presei revoluționare și democratice în crearea unei largi opinii antifasciste în România, în creșterea activizării politice a maselor populare, a combativității lor antifasciste, în lărgirea colaborării P.C.R. cu partide și grupări politice cu stare de spirit antifascistă. În același timp, presa revoluționară și democratică, aflată direct sau indirect sub conducerea și îndrumarea partidului comunist, a constituit școala la care s-au format cadre de luptători și publiciști comuniști și antifasciști din rîndurile muncitorimii, țărănimii și ale intelectualității.

EMILIA CARABA

300 de ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir. Sesiune științifică Dimitrie Cantemir. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 140 p.

Lucrarea grupează comunicările expuse la sesiunea științifică organizată de Academia Republicii Socialiste România și Academia de științe sociale și politice cu prilejul aniversării a 300 de ani de la nașterea marelui cărturar Dimitrie Cantemir. Autorii comunicărilor — Miron Nicolescu, Mihnea Gheorghiu, Mihai Berza, C. Ionescu-Gulian, Iorgu Iordan, Ștefan Ștefănescu, Virgil Căndea, Adolf Armbruster, Vintilă Mihailescu, Ion Coman, Gheorghe Ivănescu — evocă, prin analize de remarcabilă valoare, personalitatea lui Dimitrie Cantemir, activitatea istoriografică, umanismul și raționalismul său, contribuția adusă la îmbogățirea limbii, opera geografică, gândirea politică și militară, orizontul cultural și locul lui în cultura românească.

Volumul ne oferă un Cantemir în marile și esențialele sale virtuți, ca „întruchipare strălucită a tuturor calităților poporului român, calități pe care, cu neobosită râvnă, a cercat să le prezinte lumii” (p. 15).

Istoric de excepție, filozof întemeietor în cultura românească, autor al

primului roman al literaturii noastre, om de acțiune, dăruit cu toată ființa neamului său, Dimitrie Cantemir nu este doar un moment în istoria noastră. Prin opera sa monumentală, a cărei profunzime și întindere amintesc enciclopedia renascentist, prin ceea ce a creat pe meleagurile românești, în care s-a dezvoltat, Dimitrie Cantemir este o permanență valorică în conștiința noastră.

ELENA VLĂDUȚESCU

Lucrări românești de istorie apărute în Italia.

În 1971, librăriile din Roma ofereau publicului italian o importantă noutate editorială: traducerea în limba italiană a unei cuprinzătoare sinteze a istoriei poporului nostru. Cu **Storia del popolo romeno (Istoria poporului român)**, apărută sub îngrijirea acad. Andrei Oțetea, și-a deschis **Editori Riuniti** seria de traduceri din literatura istorică română contemporană. Aici au văzut lumina tiparului, în limba lui Dante, monografiile care și-au propus să analizeze, să detalieze momente importante din istoria românilor.

În 1972, apare **Romania 1918. L'Unione della Transilvania con la Romania (România 1918. Unirea Transilvaniei cu România)**, sub îngrijirea lui Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac, lucrare de amplă investigare și interpretare a istoriei desăvârșirii statului național unitar român, încununată prin actul plebiscitar de la 1 decembrie 1918. În același an, editorul a ales spre publicare o altă monografie istorică românească: **Romania gli anni della rivoluzione democratico-popolare. 1944—1947 (România în anii revoluției democrat-populare. 1944—1947)**. Această lucrare, apărută sub îngrijirea dr. Gheorghe Zaharia, oferă cititorului italian imaginea concludentă a procesului de venirii României contemporane, în ascensiunea sa spre civilizația socialistă.

Ni se pare că această conjugare de teme definește interesul editurii italiene pentru momente și etape de o particulară semnificație în istoria poporului nostru. Mai ales dacă avem în

vedere că, la numai câteva luni după apariția acestor lucrări, **Editori Riuniti** alegea spre publicare lucrarea **Le origini del Partito Comunista Romano** (maggio 1921) — Crearea Partidului Comunist Român (mai 1921) — îngrijită de Ion Popescu-Pufuri și Augustin Deac. Lucrarea îmbină o mare varietate de fapte și mărturii relevante cu concluzii de o deosebită însemnătate privind făurirea partidului marxist-leninist al proletariatului român, prin transformarea Partidului socialist în Partid comunist.

Anul 1974 a marcat un record al editurii italiene în ceea ce privește publicarea, în traducere, de lucrări istoriografice românești. A fost publicată lucrarea: **Romania 1933. Le lotte rivoluzionarie dei ferrovieri e degli operai del petrolio (România 1933. Luptele revoluționare ale ceferiștilor și petroliștilor)**. După această monografie, a apărut, în limba italiană, lucrarea îngrijită de dr. Gheorghe Zaharia, intitulată: **La Romania nella guerra antihitleriana. 23 agosto 1944—12 maggio 1945 (România în războiul antihitlerist. 23 august 1944 — 12 mai 1945)**.

Cu numai câteva zile înainte de Congresul al XI-lea al P.C.R., și ca un omagiu adus acestuia, **Editori Riuniti** a oferit publicului italian lucrarea **80° anniversario della fondazione del partito politico della classe operaia in Romania**, traducere prescurtată a volumului **80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România**. Volumul cuprinde cuvântarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la a 80-a aniversare a creării partidului politic al proletariatului român, cât și documente cu caracter programatic elaborate de mișcarea muncitorească din România de la începuturile sale pînă la făurirea Partidului Comunist Român.

Este elocvent pentru interesul pe care-l manifestă publicul italian față de istoria revoluționară a poporului nostru, dar și pentru nivelul istoriografiei noastre contemporane, faptul că **Editori Riuniti** intenționează să ofere publicului italian și alte lucrări de istorie românească. Anul 1975 va aduce, desigur, alte traduceri, pe care le vom menționa la timpul cuvenit.

VALENTINA POPOVICI

KI-ZERBO, JOSEPH, Histoire de L'Afrique noire d'hier à demain [Istoria Africii negre din trecut spre viitor]. Paris, Librairie A. Hatier, 1972, 690 p.

Lucrarea este rezultatul investigărilor întreprinse de autor în arhivele și în bibliotecile dintr-un șir de țări africane, precum și în cele din Paris, Bruxelles, Copenhaga, Londra.

În **Introducere**, se fac interesante considerații cu privire la menirea științei istorice în cadrul societăților africane și, legat de aceasta, la responsabilitatea celor care sînt chemați să scrie istoria popoarelor de pe acest continent. Cunoașterea de către popoarele africane a propriului lor trecut are, în viziunea lui Joseph Ki-Zerbo, nu numai o valoare educativă incontestabilă, ci „trebuie să fie considerată ca o parte integrantă a dezvoltării lor chiar economice” (p. 29). În perioada actuală, cînd în politica culturală a tinerelor state din această parte a Africii obiectivul fundamental îl constituie dezvoltarea conștiinței naționale a membrilor colectivității, cunoașterea și valorificarea istoriei urmărește să redea africanului, al cărui trecut a fost, în mod disprețuitor, contestat în perioada dominației coloniale, încrederea în capacitățile sale, „să-l decolonizeze spiritual”, permițîndu-i astfel să participe tot mai activ la progresul țării. Elaborînd istoria Africii, arată Joseph Ki-Zerbo, istoricul creează un capitol spiritual care va constitui o sursă multiformă și permanentă de gîndire pentru generațiile viitoare. Reușita realizării unui asemenea deziderat impune ca istoricul să nu fie un simplu ordonator neutru de fapte. El trebuie să interpreteze datele istorice și să demaște racilele comerțului de sclavi, ale exploatării imperialiste, explicînd consecințele acestor fenomene în istoria popoarelor africane.

Prin această prismă sînt analizate preistoria Africii, Africa neagră antică, regatele africane din epoca medie, primele contacte cu europenii și comerțul cu sclavi din secolele XV—XIX, cucerirea Africii de către puterile imperialiste la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru, lupta pentru independență, problemele cu care sînt confruntate popoarele africane în anii de după cucerirea independenței politice.

Scrisă de un istoric african cu vederi progresiste, monografia de față reprezintă o analiză de profunzime, cu sensibile valențe interpretative, despre istoria Africii negre.

CONSTANTIN BOTORAN

MAMMACH, KLUS. *Die deutsche antifaschistische Widerstandsbewegung. 1933—1939*. [Mișcarea de rezistență antifascistă din Germania. 1933—1939], Berlin, Dietz Verlag, 1974, 304 p.

Apărută sub egida Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G., lucrarea lui Klaus Mammach reprezintă primul volum dintr-o lucrare în două volume privind mișcarea de rezistență antifascistă din Germania (volumul al doilea va cuprinde perioada 1939—1945). Pornind de la rezultatele cercetărilor de pînă acum, pe baza unor noi și bogate materiale documentare aflate în Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G., autorul a reușit să redea aria și gradul de intensitate a luptei antifasciste din Germania, să prezinte poziția diferitelor forțe antihitleriste față de instaurarea regimului nazist. În acest cadru, sînt evidențiate poziția și rolul Partidului Comunist din Germania și altor forțe social-politice aliate cu el, atitudinea conducerii Partidului Social-Democrat din Germania și a Uniunii Generale a Sindicatelor Germane, poziția forțelor burghezo-democratice față de regimul hitlerist. În continuare sînt prezentate acțiunile mișcării de rezistență antifascistă împotriva pregătirilor de război ale imperialismului german și pentru doborîrea dictaturii fasciste în perioada februarie 1933 — sfîrșitul anului 1935. Autorul înfățișează în acest capitol condițiile grele în care au trebuit să acționeze în această perioadă forțele social-politice antihitleriste, acțiunile de luptă împotriva hitlerismului duse de Partidul Comunist din Germania, precum și forțele social-democrate, sindicale și mic-burgheze, care i s-au aliat; elaborarea de către P.C.G. a politicii de Front Unit și de Front Popular și rezultatele obținute, importanța Congresului al VII-lea al Internaționalei Comuniste și a Conferinței de la Bruxelles a P.C.G. Este prezentată, de asemenea, solidaritatea mișcării comuniste internaționale și a mișcărilor democra-

tice și progresiste cu lupta antifasciștilor germani împotriva regimului hitlerist. În capitolul consacrat luptei antifasciste în perioada 1936 — toamna 1939 K. Mammach prezintă pe larg acțiunile desfășurate de Partidul Comunist German și celelalte forțe antihitleriste aliate cu el, cărora li s-au alăturat în această perioadă și unele forțe burgheze, eforturile P.C.G. pentru crearea unui Front Unit Antifascist. Totodată, sînt înfățișate acțiunile grupelor de rezistență social-democrate și sindicale, atitudinea și acțiunea forțelor politice ostile lui Hitler din rîndurile micii burghezii, burgheziei etc. În ultima parte a lucrării autorul, analizînd caracterul și rolul mișcării de rezistență antifascistă germane, conchide că aceasta a fost, în esență și în perspectiva sa, o luptă de clasă între clasa muncitoare și alți oameni ai muncii și capitalul monopolist; sub conducerea P.C.G., partea conștientă a clasei muncitoare germane a acționat ca inițiator, organizator și dinamizator al mișcării de rezistență, pentru înlăturarea dominației capitalului monopolist, pentru o Germanie anti-imperialistă și democratică.

ION CALAFETEANU

RIHS, CHARLES. *La Commune de Paris. 1871. La structure et ses doctrines. [Comuna din Paris. 1871. Structura și doctrinele sale]*. Paris, Éditions du Seuil, 1973. 383 p. (L'Univers historique).

Noua ediție „revăzută și adăugită” a lucrării istoricului elvețian Charles Rihs privitoare la Comuna din Paris readuce în actualitatea istoriografică a acestui grandios eveniment din mișcarea muncitorească unele probleme fundamentale legate de ideologia Comunei. Autorul, pornind de la premisa că „orice revoluție poartă în ea însăși o rațiune teoretică, un ansamblu de concepții, mai mult sau mai puțin definite clar...”, combate ideea reducerii Comunei numai la istoria eveniment-țială, „ceea ce ar lipsi-o de inima sa și de creierul său”. Semnalînd această necesitate, de a cerceta cu atenție nu numai faptele, ci și ideile care au însoțit faptele în timpul unei revoluții, cum a fost Comuna din Paris, Charles Rihs realizează o analiză profundă și documentată a elementelor de ideologie care s-au afirmat în timpul Comu-

nei. Pe acest teren, socotim lucrarea istoricului din Geneva a fi una dintre cele mai bogate în referințe concrete.

Lucrarea lui Rihs, în ansamblul ei, ne conduce, inevitabil, la o problemă cu ecouri puternice în moștenirea lăsată de Comună mișcării muncitorești internaționale, chiar pînă în zilele noastre. A avut această mișcare de cîștigat, în decursul istoriei sale de un veac, de pe urma evidențierii diferențelor ideologice, „doctrinare” între participanții la **aceeași** luptă? Răspunsul la o asemenea întrebare, după părerea noastră, este negativ. Comunarzii au dat o lecție istorică fundamentală mișcării revoluționare a clasei muncitoare. Nu prin deosebirile lor de ordin ideologic, ci prin **unitatea** lor de voință afirmată în lupta pentru apărarea Comunei, prin sacrificiul lor. Tocmai de aceea, în decursul timpului, problemele ideologice au fost estompate în istoriografie, ele pîrînd, totuși, neesențiale, în raport cu devotamentul neclintit cu care și-au dat viața zeci de mii de comunarzi, printre care s-au aflat și mai mulți conducători (Varlin, Rigault, Delescluze ș.a.), în lupta pentru o nouă societate.

Autorul însuși ajunge la o concluzie asemănătoare atunci cînd, în ultimele rînduri ale lucrării, subliniază „permanențele” istoriei insurecției comunarde: „nevoia de solidaritate, elanul unei conștiințe colective care-și caută drepturile sale”.

NICOLAE COPOIU

SANTARELLI, ENZO. Fascismo e neofascismo [Fascism și neofascism]. Roma, Editori Riuniti, 1974. 326 p. (Biblioteca di storia 45).

Printre istoricii Italiani, Enzo Santarelli ocupă un loc important, datorită, pe de o parte, problemelor deosebite de care se ocupă în cercetările sale privind mișcarea și regimul fascist italian, iar pe de altă parte modului în care izbutește să facă o strînsă conexiune între problematica istorică a preocupărilor sale și aspectele politice cele mai actuale. Prin lucrările sale și, îndeosebi, prin prezenta, Enzo Santarelli a reușit să depășească ruptura dintre istorie și actualitate, să realizeze o îmbinare armonioasă între cele două momente.

Prezentul volum este o culegere de scrieri pe care le-a publicat autorul în ultimii ani, scrieri care s-au oprit asu-

pra unor probleme nodale ale fascismului: antecedentele mișcării mussoliniene, ale imperialismului fascist, ale politicii economice a fascismului. Volumul este completat cu studiile: **A. Gramsci și fascismul; Problema neofascismului.**

În ansamblul ei, lucrarea lui Enzo Santarelli este cu ațit mai utilă și mai necesară cu cît, după cum se știe, în ultimii ani au apărut manifestări și tendințe de a „reexplica” fascismul prin aspecte minore sau de a-l lega, în totalitate, de biografia lui Mussolini, ceea ce, de fapt, înseamnă eludarea problemei de fond a fascismului ca „mișcare politică și ca formă de manifestare a organizării societății și economiei”. Exponentul principal al tentativei de a prezenta fascismul doar istoric este De Felice, care urmărește detașarea fascismului de orice legătură cu imperialismul. Santarelli subliniază cu tărie că fascismul nu este o formă oarecare de tiranie și că nu toate formele de tiranie sînt fascism. „Istoricizește, mișcările fasciste și regimurile fasciste, în toate variantele lor — scrie el —, au încercat și încearcă, dincolo de contingențele lor politice și economice cu marea burghezie, să dea un răspuns dictatorial activității intelectuale și instituțiilor democrației burgheze și, în general, lumii moderne”.

Pornind de la caracterul imperialist al fascismului, Enzo Santarelli arată că cele mai reacționare virfuri ale burgheziei au căutat să prezinte fascismul ca avînd, chipurile, un caracter „popular” pentru a putea astfel să denigreze partidele comuniste și muncitorești. Această tendință de a goli fascismul de esența lui imperialistă nu este altceva, după cum arată Santarelli, decît încercarea celor mai reacționare cercuri burgheze, prin exponenții lor ideologici, de a găsi un paravan pentru mascarea acțiunii pe care o duc de încurajare a neofascismului. Sub anumite aspecte, scrie autorul, fascismul de azi nu a pierdut din caracteristicile pe care le-a avut la origine.

Lucrarea lui Enzo Santarelli reprezintă nu numai o contribuție efectivă în cadrul dezbaterilor istoriografice pe o temă foarte arzătoare, ci, în același timp, o armă eficientă în lupta pe care forțele progresiste o duc împotriva recrudescențelor și amenințărilor fascismului.

Studiile cuprinse în volum, deși scrise în momente diferite, formează,

totuși, o unitate sub raportul abordării și al interpretării istorice. Autorul își propune, așa cum arată în introducere, să se preocupe, în viitor, de clarificarea unor probleme sau teme care, desigur, nu sînt noi, dar care, pînă în prezent, nu au fost suficient dezbătute și aprofundate, cum ar fi raportul dintre dezvoltarea capitalismului și criza acestuia, precum și problemele manifestării și instituționalizării fascismului printre intelectuali, mișcarea și regimul fascist, raportul dintre fascism și capitalismul de stat etc.

MARIA COVACI

SILBERSTEIN, GERARD E. THE TROUBLED ALLIANCE. GERMAN-AUSTRIAN RELATIONS. 1914 to 1917. [Alianță dificilă. Relațiile germano-austriece între 1914 și 1917]. Kentucky, The University Press of Kentucky, 1970. XIII + 366 p. 4 f. foto și portr.

Autorul valorifică, în această lucrare, rezultatele cercetărilor sale întreprinse timp de 10 ani în arhivele germane și austriece. Fără a avea pretenția de a formula concluzii de o nouă tate aparte în problemele tratate, el arată că a intenționat să aducă la lumină documente care să ilustreze elementele relațiilor dintre Germania și Austro-Ungaria în timpul primei conflagrații mondiale și să prezinte „politica urmărită de cei doi aliați, măsura în care aceasta a coincis sau s-a contrapus, cauzele și gradul în care politica lor a izbutit sau a fost condamnată eșecului“.

G. E. Silberstein consideră că relațiile dintre Germania și Austro-Ungaria între anii 1914 și 1917 nu constituie un subiect ușor de analizat, deoarece alianța acestor două imperii, recunoscută de ele ca o necesitate vitală, în condițiile războiului, a impus o cooperare care purta amprenta necesității

lor imediate și nu se baza pe o convingere reală și nici pe concepții raționale de lungă durată. Din această cauză, „alianța dintre cele două țări a fost dificilă și, uneori, chiar chinuitoare“. Ea datează din perioada imediat premergătoare primului război mondial, elaborarea unei linii comune a acțiunilor lor diplomatice născându-se din recunoașterea necesității încheierii unui șir de alianțe care să le asigure resurse umane pentru ducerea războiului. Autorul urmărește, pas cu pas, modul în care diplomațiile germană și austriacă au urmărit atragerea Turciei, Bulgariei și României în orbita acțiunilor lor militare, acordînd atenție relevării divergențelor izvorite din punctele de vedere diferite ale Germaniei și Austriei în ceea ce privește cele trei state balcanice.

În lucrare, se înfățișează, de asemenea, situația și poziția României, subliniindu-se că, în condițiile date, poporul român urmărirea cu consecvență dezideratele desăvîrșirii statului național, ale realizării integrității teritoriale a țării. În capitolul **România, țară neutră nesigură**, se analizează starea de spirit „antiteutonică“ a maselor largi populare și poziția proantantistă a partidului liberal, condus de Brătianu, care „a îngreunat și mai mult sarcina reprezentanților Germaniei și Austriei“ în privința cîștigării României de partea lor, în ciuda faptului că regele nutrea un spirit progerman. Autorul relevă că intrarea României în război de partea Antantei a marcat eșecul definitiv al diplomației austro-germane în România, care, la rîndul său, a condus la deteriorarea relațiilor dintre cei doi aliați.

Într-un amplu capitol, se analizează desfășurarea operațiilor militare și modul în care acestea au influențat asupra acțiunilor diplomatice ale celor două imperii.

ANA BUDURBA

СОДЕРЖАНИЕ

Речь товарища НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ на грандиозном народном собрании, посвященное 375-летию от первого политического объединения румын и празднованию 2000-летия города Алба Иулия.	3
---	---

★

Творческий вклад Румынской коммунистической партии и её генерального секретаря в развитии современной общественно-политической мысли.	10
ИОН ПОПЕСКУ-ПУЦУРИ: Многовековая борьба румынского народа за защиту прав социальной и национальной свободы. РКП — продолжатель традиций борьбы за суверенитет и независимость румынского народа.	23
ДАН БЕРИНДЕЙ: Объединение княжеств-предварительный этап в достижении полной государственной независимости.	45
МИХАИ ФЭТУ: Критический обзор некоторых общественно-политических фашистских концепций выдвинутые журналом «Гындирия» («Мысль»).	57
ДЖОРДЖЕТА ТУДОРАН: Новые данные относительно международной деятельности румынских социалистов накануне Циммервальдской Конференции.	69
ШТЕФАНИЯ МИХЭИЛЕСКУ: Происхождение и эволюция современной Румынии в споре между народниками и социалистами.	79

СООБЩЕНИЯ

Места и помещения связанные с деятельностью РКП 1921 — 1924 гг.: <i>Георге Неакшу; Георге Тудор</i>	98
Из боевых традиций железнодорожных рабочих — Общество «Культура»: <i>Мирча Крэчун</i>	107

ИЗ ТРАДИЦИЙ РЕВОЛЮЦИОННО-ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО СТУДЕНЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ В РУМЫНИИ

Демократический студенческий фронт — важный политический момент в истории демократического и революционного студенческого движения в Румынии: <i>Симион И. Поп</i>	118
---	-----

Союз независимых студентов: М.К. Стănescу.	127
---	-----

★

ЮБИЛЕЙНЫЕ ДАТЫ

ХО ШИ МИН (85 лет от дня рождения великого сына вьетнамского народа). ...	183
---	-----

ВОПРОСЫ И ОТВЕТЫ

СОВЕЩАНИЯ С ЧИТАТЕЛЯМИ

Встреча редакции с читателями города и уезда Клуж-Напока.	152
--	-----

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

ЗАПИСКИ

SUMARY

Speech Delivered by Comrade NICOLAE CEAUȘESCU at the Grand Meeting Organized on the Occasion of the 375 th Anniversary of the Political Unifica- tion of the Romanian principalities and on the Occasion of the 2000 th Anniver- sary of Alba Iulia Town.....	3
--	---

★

The Creative Contribution of the Romanian Communist Party, of its Secretary General to the Development of the Contemporary Social-Political Thinking.	10
ION POPESCU-PUȚURI: The Century-Old Struggle of the Romanian People for their Rights to Social and National Freedom. R.C.P. — Successor of the Traditions of Struggle for Sovereignty and Independence of the Romanian People.	23
DAN BERINDEI: Unification of the Principalities — Prelude to the Thorough State Independence of Romania	45
M. FĂTU: Critical Considerations Concerning Some Fascist Trends in the Social-Poli- tical Conceptions Promoted by the Journal „Gindirea“.	57
GEORGETA TUDORAN New Contributions Concerning the Internazionale Activity of the Romanian Socialists on the Eve of the Zimmerwald Conference....	152
ȘTEFANIA MIHĂILESCU: The Origins and Development of Modern Romania Reflected in the Disputes between Populists and Socialists.	79

PAPERS

Places and Premises Linked with the Activity of the R.C.P. in 1921 — 1924. <i>Gheorghe Neacșu, Gheorghe Tudor</i>	98
Traditions of Struggle of the Railway Workers — The „Cultura“ Society. <i>Mircea Crăciun</i>	107

REVOLUTIONARY AND DEMOCRATIC TRADITIONS OF THE ROMANIAN STUDENTS

The Democratic Students Front — an Important Political Moment in the History of the Revolutionary and Democratic Movement of the Students in Rumania. <i>Simion I. Pop</i>	118
The Independent Students Union. <i>M. C. Stănescu</i>	127

ANNIVERSARY

HO SI MIN (85 th Anniversary of the Great Son of the Vietnamese People).....	138
---	-----

QUESTIONS AND ANSWERS

MEETING WITH THE READERS

Meeting of the Editorial Board With the Readers of Cluj-Napoca City and District	152
--	-----

SCIENTIFIC LIFE

NOTES

SOMMAIRE

Le discours du camarade NICOLAE CEAUȘESCU à la grandiose assemblée populaire consacrée au 375-ème anniversaire de l'union politique des pays roumains et à la fête de la ville bimillénaire d'Alba Iulia.	3
--	---

★

La contribution créatrice du Parti Communiste Roumain, de son secrétaire général, au développement de la pensée social-politique contemporaine.....	10
ION POPESCU-PUȚURI: La lutte multiséculaire du peuple roumain pour la défense du droit à la liberté sociale et nationale. Le P.C.R. continuateur des traditions de lutte pour la souveraineté et l'indépendance du peuple roumain.....	23
DAN BERINDEI: L'Union des Principautés — prélude à l'entière indépendance d'Etat de la Roumanie.....	45
MIHAI FĂȚU: Aperçu critique de certaines conceptions social-politiques fascisantes promues par la revue „Gîndirea“.....	57
GEORGETA TUDORAN: Nouvelles contributions relatives à l'activité internationale des socialistes roumains à l'approche de la Conférence de Zimmerwald	62
ȘTEFANIA MIHĂILESCU: L'origine et l'évolution de la Roumanie moderne dans la dispute entre poporanistes et socialistes.....	79

COMMUNICATIONS

Lieux et résidences liées à l'activité du P.C.R. dans les années de 1921—1924: <i>Gheorghe Neacșu, Gheorghe Tudor</i>	98
Les traditions de lutte des ouvriers ferroviaires — la Société „Cultura“: <i>Mircea Crăciun</i>	107

Le Front Estudiantin Démocratique — moment politique important dans l'histoire du mouvement révolutionnaire et démocratique des étudiants de Roumanie: <i>Simion I. Pop</i>	117
L'Union des étudiants indépendants: <i>M.C. Stănescu</i>	128

ANNIVERSAIRES

HO CHI MINH (85 années depuis la naissance du grand fils du peuple vietnamien).	138
---	-----

DEMANDES ET RÉPONSES

CONSULTATIONS AVEC LES LECTEURS

La rencontre de la rédaction avec les lecteurs de la municipalité et du district Cluj-Napoca.....	152
---	-----

LA VIE SCIENTIFIQUE

NOTICES

INHALT

Rede des Genossen NICOLAE CEAUȘESCU zur grandiosen Volksversammlung anlässlich des 375. Jahrestages der ersten politischen Vereinigung der rumänischen Länder und des Feiertages der zweitausendjährigen Stadt Alba Iulia.	3
★	
Der schöpferische Beitrag der Rumänischen Kommunistischen Partei, seines Generalsekreters bei der Entwicklung des zeitgenössischen sozial-politischen Denkens.	10
ION POPESCU-PUȚURI: Der hundertjährige Kampf des rumänischen Volkes für die Verteidigung des sozialen und nationalen Freiheitsrechtes.....	23
DAN BERINDEI: Die Vereinigung der Fürstentümer — Präludium der vollständigen Staatsunabhängigkeit Rumäniens.	45
MIHAI FĂTU: Kritische Ansicht gegenüber einiger faschistischen sozial-politischen Konzeptionen der Zeitschrift „Gîndirea“.....	57
GEORGETA TUDORAN: Neue Beiträge zur internationalen Tätigkeit der rumänischen Sozialisten vor der Zimmerwalder Konferenz.	62
ȘTEFANIA MIHĂILESCU: Der Ursprung und die Entwicklung des modernen Rumäniens in der Auseinandersetzung der Poporanisten und Sozialisten.	79

MITTEILUNGEN

Orte und Sitze im Zusammenhang mit der Tätigkeit der RKP zwischen den Jahren 1921—1924; <i>Gheorghe Neacșu, Gheorghe Tudor</i>	98
---	----

Aus den Kampftraditionen der Bahnarbeitern — die Gesellschaft „Cultura“ <i>Mircea Crăciun</i>	107
---	-----

AUS DER TRADITIONEN DER REVOLUTIONÄR-DEMOKRATISCHEN BEWEGUNG DER STUDENTEN RUMÄNIENS

Die Demokratische Studentenfront — wichtiger politischer Augenblick in der Geschichte der revolutionären und demokratischen Bewegung der Studenten Rumäniens: <i>Simion I. Pop</i>	118
Der Bund der Studenten der Unabhängigkeit: <i>M.C. Stănescu</i>	127

GEBURTSTAGE

HO SI MIN (85 Jahre seit dem Geburtstag des grossen Sohns des Vietnamesischen Volkes.	138
---	-----

FRAGEN UND ANTWORTEN

BERATUNGEN MIT DEN LESERN

DAS WISSENSCHAFTLICHE LEBEN

NOTEN

SUMARIO

El discurso del camarada NICOLAE CEAUȘESCU a la grandiosa asamblea popular consagrada al cumplimiento de 375 años desde la primera unidad política de los países rumanos y del festejo de la ciudad bimilenaria	8
---	---

*

La contribución creadora del Partido Comunista Rumano, de su secretario general al desarrollo del pensamiento social-político contemporáneo.	10
ION POPESCU-PUȚURI: La lucha multiseclulara del pueblo rumano para la defensa del derecho de libertad social y nacional. P.C.R. el continuador de las tradiciones de lucha para la soberanía y independencia del pueblo rumano.	23
DAN BERINDEI: La unidad de los Principados — preludio de la independencia completa de estado de Rumania.	45
MIHAI FĂȚU: Una mirada crítica sobre algunas concepciones social-políticas fascistas promovidas de revista „Gîndirea“ („El pensamiento“).	57
GEORGETA TUDORAN: Nuevas contribuciones con respecto a la actividad internacional de los socialistas rumanos en vísperas de la conferencia de Zimmerwald.	69
ȘTEFANIA MIHĂILESCU: Las orígenes y la evolución de Rumania moderna en la disputa entre los populistas y socialistas.	79

COMUNICACIONES

Lugares y sedes con respecto a la actividad entre los años 1921—1924: <i>Gheorghe Neacșu, Gheorghe Tudor</i>	98
--	----

De las tradiciones de lucha de los obreros ferroviarios — la sociedad „Cultura“ („La cultura“): <i>Mircea Crăciun</i> .	107
---	-----

DE LAS TRADICIONES DEL MOVIMIENTO REVOLUCIONARIO-DEMOCRATA DE LOS ESTUDIANTES DE RUMANIA

El frente Estudiantil Democrata — momento político importante en la historia del movimiento revolucionario y democrático del estudiantado de Rumania: <i>Simion I. Pop</i> .	118
La unión de los estudiantes de la independencia: <i>M.C. Stănescu</i> .	127

ANIVERSARIOS

HO CHI MIN (85 años del nacimiento del grande hijo del pueblo vietnamita)...	138
--	-----

PREGUNTAS Y RESPUESTAS

CONSEJOS CON LECTORES

El encuentro de los redactores de la revista „Anale de historia“ con los lectores del municipio y el distrito Cluj-Napoca.	152
--	-----

VIDA CIENTÍFICA

NOTAS

Redactores : Ion Calafeteanu, Elena Mureșean, Nicolae Rauș

Colaboradores y lectores de la revista pueden dirigirse a la redacción en cada día entre las horas 10—12.

La dirección de la redacción es : Bucarest, calle del Ministerio n.º 4, teléfono : 17.01.60, interior 274 ; 442 ; 722.

La revista „Anale de istorie“ del Instituto de estudios históricos y social-políticos de la lengua C.C. al P.C.R. aparece cada dos meses. Las suscripciones se hacen en las oficinas postales, por medio de los factores de distribución, instituciones y de las sates.

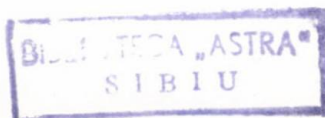
La revista se encuentra en venta en las quioscos de distribución de la prensa.

El precio de un número — 6 lei ; la suscripción por 6 meses — 18 lei, por un año — 36 lei.

Los lectores del extranjero pueden hacer suscripciones dirigiéndose a la imprenta „ROM-PRESFILATELIA“ — Servicio de Import-Export prensa — Bucarest — Calle Griviței n.º 64—66. P.O.B. — 2001.

Tipografía ejecutada en el Combinat poligráfico „Casa Scintei“

I 8964

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

anale de istorie

anul XXI 4 1975

4890

0 JUL 2005

97

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.anale de
istorie

Anul XXI

4

1975

SUMAR

Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Conferința pentru securitate și cooperare în Europa	3
Umberto Terracini, despre opera tovarășului Nicolae Ceaușescu în Italia . .	10
IULIAN PLOȘTINARU : Pagini din istoria unui municipiu milenar — Drobeta Turnu-Severin	17
GHEORGHE ZAHARIA, MARIN VOICULESCU : Dezvoltarea continuă a democrației — obiectiv major al activității teoretice și practice a Partidului Comunist Român	30
GHEORGHE PRODEA : Partidul Comunist Român și imperativul actual al reconcilierii istorice dintre comuniști și socialiști.	42
GHEORGHE I. IONIȚĂ : Activitatea teoretică desfășurată de P.C.R. în perioada interbelică pentru apărarea unității naționale, a independenței și suveranității țării.	53

*

35 de ani de la marile manifestații populare îndreptate împotriva Dictatului de la Viena : Mircea Mușat, Ion Ardeleanu	74
--	----

MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ ȘI DEMOCRATICĂ
A FEMEILOR DIN ROMÂNIA

Evoluția mișcării revoluționare și democratice a femeilor din România : Elena Georgescu.	84
Cronologia mișcării organizate a femeilor din țara noastră : Elisabeta Ioniță.	94

ISTORIA MIȘCĂRII COMUNISTE REVOLUȚIONARE ȘI DEMOCRATICE INTERNAȚIONALE

Probleme fundamentale ale mișcării muncitorești din Polonia în anii 1918— 1939 : <i>Jan Tomicki</i> (R. P. Polonă).	108
Valoroase contribuții istoriografice privind rezistența antifascistă din Italia : <i>Ion Șerbănescu</i>	125

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

Muzeul Unirii din Alba Iulia — carte vie a milenarei istorii a poporului român, a luptei sale pentru libertate, unire și independență națională : <i>Stelian Popescu</i>	137
Sesiune științifică prilejuită de aniversarea a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române sub Mihai Viteazul și a 2000 de ani de atestare documentară a orașului Alba Iulia.	146
Sesiune științifică consacrată împlinirii a 120 de ani de la nașterea lui Constan- tin Dobrogeanu-Gherea : <i>Ion Mamina</i>	149

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

COLEGIUL DE REDACȚIE

GHEORGHE MATEI — redactor-șef, ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE
I. IONIȚĂ, N. G. MUNTEANU, MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE
PETREANU, ARON PETRIC, VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL
SMARCEA — secretar de redacție, GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR
ZĂHARESCU, GHEORGHE ZAHARIA.

Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la Conferinţa pentru securitate şi cooperare în Europa

*Domnule preşedinte,
Înalţi reprezentanţi ai statelor participante la conferinţă,
Doamnelor şi domnilor,*

Conferinţa pentru securitate şi cooperare europeană, care reuneşte reprezentanţii cei mai autorizaţi ai 33 de state europene, precum şi ai Statelor Unite ale Americii şi ai Canadei, este urmărită cu cel mai viu interes şi cu îndreptăţită speranţă de către toate popoarele europene şi, s-ar putea spune, de către aproape toate popoarele lumii. Este pentru prima oară cînd statele continentului european se întrunesc într-o asemenea reuniune pentru a conveni împreună asupra viitorului lor, a colaborării, securităţii şi păcii în Europa.

După cum se ştie, Europa a avut şi continuă să aibă un rol de seamă în dezvoltarea forţelor de producţie, a ştiinţei, tehnologiei şi culturii, a civilizaţiei umane în general. În acelaşi timp, numai în secolul al XX-lea, de pe acest continent au pornit două războaie mondiale care au pricinuit uriaşe pierderi umane şi materiale, frînînd puternic procesul progresului întregii omeniri. Avînd în vedere toate acestea, succesul conferinţei, înfăptuirea unei reale securităţi pentru toate popoarele continentului, asigurarea dezvoltării libere a fiecărei naţiuni la adăpost de orice agresiune sau imixtiuni în treburile sale interne vor reprezenta o cucerire de importanţă istorică ce va putea deschide o eră nouă, o eră de pace trainică în Europa şi în întreaga lume.

Desfăşurarea cu rezultate pozitive a Conferinţei general-europene a fost posibilă datorită marilor schimbări petrecute în viaţa internaţională contemporană. Impetuoasa revoluţie tehnico-ştiinţifică, profundele transformări revoluţionare naţionale şi sociale au dat un puternic impuls luptei împotriva vechii politici de inegalitate, de forţă şi dictat, a politicii imperialiste, colonialiste şi neocolonialiste, afirmării voinţei popoarelor de a fi deplin stăpîne pe destinele lor, de a-şi făuri viitorul aşa cum doresc, fără nici un amestec din afară. Toate acestea au schimbat în mod radical raportul de forţe pe plan internaţional, au deschis minunate perspective pentru înfăptuirea unei politici noi — bazată pe egalitate şi respect reciproc între naţiuni — pentru soluţionarea problemelor corespunzător intereselor de pace şi bunăstare ale tuturor popoarelor.

Drept urmare, a avut loc trecerea de la perioada războiului rece, de la politica de încordare și confruntare, la o politică de colaborare care a inaugurat cursul destinderii în viața internațională.

Trebuie menționat însă că nu sîntem decît la începutul perioadei de colaborare și destindere, că în lume există încă multe conflicte și zone de încordare, că acționează în continuare puternice forțe care pot pune în pericol destinderea și agrava din nou situația internațională, periclitînd pacea și securitatea popoarelor. Pornind de la aceste considerente, România apreciază că trebuie intensificate eforturile tuturor statelor, ale tuturor popoarelor pentru consolidarea și accentuarea cursului destinderii, pentru promovarea unei politici internaționale noi, în care toate națiunile să-și poată consacra forțele materiale și umane dezvoltării economico-sociale independente, bunăstării și fericirii.

Animată de hotărîrea de a asigura poporului român posibilitatea construirii pașnice a noii orînduiri sociale, precum și de nobilele idealuri ale prieteniei, colaborării și păcii internaționale, Republica Socialistă România a participat activ, împreună cu celelalte state, la eforturile pentru convocarea și pregătirea Conferinței general-europene, la lucrările pentru elaborarea documentelor, aducîndu-și contribuția activă la succesul conferinței. Dăm o înaltă apreciere lucrărilor fazei întîii de la Helsinki și ale fazei a doua de la Geneva — care au stabilit principiul consensului, norme democratice, de egalitate pentru Conferința general-europeană și au elaborat documentele ce urmează a fi adoptate în mod unanim de actuala reuniune la nivelul cel mai înalt. Reprezentanții României participă la actuala reuniune avînd convingerea că semnarea documentelor cu privire la securitatea și cooperarea europeană corespunde pe deplin intereselor propriului popor, ale celorlalte popoare participante, cauzei securității, cooperării și păcii în Europa și în întreaga lume. Documentele ce vor fi semnate astăzi afirmă voința statelor participante de a așeza la baza relațiilor lor principiile deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, renunțării la orice formă de agresiune sau înmîxtiune în treburile interne ale altora, abolirea forței și amenințării cu forța în raporturile dintre ele sau cu alte state. Aceste principii, afirmate, de altfel, cu putere în ultimii ani în viața internațională, constituie singura bază trainică pentru asigurarea păcii, colaborării și progresului economico-social al fiecărei națiuni. În același timp, statele semnatare își iau angajamentul solemn de a acționa în spiritul Cartei Națiunilor Unite pentru soluționarea tuturor problemelor litigioase dintre ele pe calea tratativelor.

O importanță deosebită reprezintă, după părerea României, faptul că s-au adoptat, de comun acord, o serie de măsuri menite să ducă la sporirea încrederii, să deschidă calea unor noi pași în direcția soluționării problemelor dezarmării în Europa. Deși insuficientă, măsura — consemnată în document — de a se anunța în prealabil manevrele și mișcările de trupe este menită să joace un rol important în întărirea securității europene.

Apreciem, de asemenea, înțelegerile la care s-a ajuns cu privire la dezvoltarea relațiilor economice, în domeniul științei și tehnologiei, care trebuie să asigure înlăturarea tuturor barierelor și restricțiilor de orice fel în realizarea unor schimburi economice reciproc avantajoase.

Intensificarea schimburilor culturale și realizarea unei mai bune informări prin presă și prin alte mijloace trebuie să servească apropierii și prieteniei între popoare, să nu admită propagarea rasismului, a propagandei războiului, a tot ceea ce poate învrăjbi popoarele. Dimpotrivă, această activitate trebuie să ducă la întărirea respectului pentru tradițiile și cultura fiecărui popor, să contribuie, totodată, la răspîndirea a tot ceea ce a creat mai bun omenirea în toate domeniile de activitate și ale cunoașterii umane. Avem, deci, nevoie de o informare corectă a popoarelor. Este necesar să pornim de la faptul că trebuie să fie pus capăt diferitelor activități de dezinformare, care dăunează colaborării și securității. M-aș referi, printre altele, la activitatea unor posturi de radio de pe teritoriile unor state participante la actuala conferință, care nu servesc cu nimic nobilelor scopuri pe care le consemnăm în documentele ce le vom adopta astăzi.

În ce privește problemele umanitare, fără nici o îndoială că sînt importante toate cele ce s-au convenit, cele legate de asigurarea călătoriilor și căsătoriilor, precum și cele care sînt legate de condițiile de muncă și de viață ale milioane de oameni care sînt nevoiți să-și părăsească familia, patria, în căutare de lucru. Este greu să nu subliniem că, poate, acestor probleme va trebui în viitor să le acordăm mai multă atenție.

S-au făcut aici multe referiri cu privire la principiile ideologice. Eu sînt comunist și nu pot să nu menționez cu satisfacție că, tocmai datorită pășirii pe calea nouă, socialistă a eliberării sociale, România, sub conducerea comuniștilor, și-a cîștigat cu adevărat independența și își făurește o viață nouă, care asigură poporului bunăstarea și fericirea. Fără nici o îndoială că sînt concepții deosebite în organizarea societății, în problemele democrației și asupra altor probleme filozofice. Dar, oare, nu trebuie să pornim în discutarea acestor probleme de la necesitatea respectului dreptului fiecărui popor de a-și alege calea dezvoltării așa cum o dorește? Sînt pentru o discuție liberă asupra oricăror probleme ideologice; sînt pentru schimburi libere de păreri, de delegații — și cred că politica României demonstrează cu prisosință aceasta. Dar în legătură cu ceea ce au expus unii iluștri vorbitori mai înainte, mi-aș permite să remarc că există, într-adevăr, democrație și democrație. Cum se poate, oare, vorbi de egalitate, de libertate și democrație între țările bogate și între țările care nu au nici o sută de dolari venit național pe cap de locuitor? A realiza în fapt egalitatea înseamnă a realiza și condițiile materiale necesare. Cum se poate vorbi, în general, de o absolutizare a unor așa-zise norme democratice? Îmi permit să afirm că democrația pe care o realizăm în România este cu mult superioară celei la care s-au referit unii antevorbitori aici. Dar despre acestea sînt gata să discutăm în orice condiții, însă pe principiul egalității și respectului părerilor, al dreptului fiecăruia de a-și exprima aceste păreri. Dar, vorbind de problemele umanitare, ar fi fost poate bine să ne gîndim că, pe lângă afirmarea multor drepturi și preocupări — cu care sînt complet de acord — privind condițiile de muncă ale presei, ar fi trebuit să ne preocupăm mult mai mult și de condițiile de muncă ale muncitorimii, tărînimii, intelectualității, ale păturilor mijlocii. De ce oare să ne preocupăm numai de o anumită categorie socială, considerînd că numai aceasta intră în domeniile problemelor umanitare? Oare zeci și sute de milioane de oameni, care muncesc

din greu în uzine, în mine, pe ogoare, nu merită atenția noastră pentru a duce o viață liberă, demnă și de bunăstare? Poate că în problemele umanitare ar fi fost bine să acordăm mai multă atenție unor aspecte legate de lupta împotriva drogurilor, a stupefiantelor, a criminalității și altor fenomene care afectează grav zeci de milioane de tineri din numeroase țări și constituie un mare pericol pentru înseși civilizația și progresul omenirii.

Sperăm că toate acestea își vor găsi în viitor o soluționare corespunzătoare, că se vor bucura de o mai mare atenție din partea următoarelor reuniuni, astfel ca, într-adevăr, să creăm toate premisele — așa cum au spus mulți din iluștrii antevorbitori — ca popoarele să trăiască mai bine, mai libere, să se bucure din plin de binefacerile civilizației și progresului.

În același timp, documentele ce vor fi semnate prevăd organizarea în viitor a unor noi reuniuni, avînd scopul de a face bilanțul aplicării angajamentelor asumate și, totodată, de a găsi căile soluționării problemelor grave ale vieții politice europene. Deși aceste prevederi nu corespund întru totul așteptărilor Republicii Socialiste România, nevoii resimțite de popoarele europene de a-și coordona și în viitor eforturile pentru securitate, apreciem că ele deschid totuși perspectiva continuității activității în acest domeniu.

După părerea mea, țelul activității noastre trebuie să fie crearea unei Europe unite, bazată pe națiuni independente, pe colaborarea pașnică și egală în drepturi între toate statele, fără deosebire de orînduire socială sau de mărime. Pornind de la acest deziderat suprem, România consideră necesară crearea unui organism permanent care să asigure continuarea consultărilor în problemele majore ale relațiilor statelor europene, intensificarea conlucrării pentru înfăptuirea deplină a securității și păcii pe continent. Viața impune, de asemenea, sporirea rolului Organizației Națiunilor Unite și al celorlalte organisme internaționale, în scopul democratizării largi a vieții politice mondiale, asigurării cadrului pentru participarea activă la soluționarea problemelor complexe ce confruntă omenirea a tuturor statelor, indiferent de mărimea lor, creîndu-se condițiile necesare ca țările mici și mijlocii să participe tot mai activ la viața internațională.

În cursul primei și celei de-a II-a faze a conferinței europene, și chiar la actuala reuniune, s-a vorbit de multe ori despre destinderea între Vest și Est, lăsînd impresia că securitatea europeană ar însemna o rezolvare a problemelor între diferite zone geografice sau diferite blocuri. În Europa — după cum se știe — trăiesc state cu orînduiri sociale diferite, state mari și mici; dar înfăptuirea securității și cooperării trebuie să se refere deopotrivă la așezarea pe baze noi a relațiilor dintre acestea, indiferent că trăiesc în Vest, Est, Nord sau Sud. Consider că participarea la diferite blocuri sau deosebirile de orînduiri sociale nu trebuie să împiedice în nici un fel aplicarea și realizarea tuturor principiilor consemnate în documentele ce le vom adopta. Este necesar să înfăptuim asemenea relații în Europa, în care fiecare națiune, indiferent de orînduire socială sau de mărime, să poată participa cu drepturi egale la soluționarea tuturor problemelor, să aibă asigurate independența și suveranitatea, să se

bucure din plin de binefacerile dezvoltării economico-sociale, ale progresului și civilizației.

Se poate spune că prin semnarea acestor documente se încheie cu succes prima conferință general-europeană. Totodată, trebuie spus că aceasta nu este decât cea dintâi etapă, importantă desigur, a luptei pentru securitate și pace. Nu trebuie să se creeze iluzia că putem sta liniștiți și în siguranță; dimpotrivă, trebuie să fim conștienți că urmează o etapă nouă, hotărâtoare pentru viața popoarelor europene, aceea a realizării în fapt a păcii, bunăstării și libertății.

Popoarele europene, întreaga omenire așteaptă să se treacă de îndată la aplicarea fermă în viață a principiilor și normelor consemnate în documentele ce le vom semna, demonstrându-se astfel în fapt că toate statele participante sînt animate de dorința de a asigura triumful noii politici în Europa. Pornind de la interesele tuturor popoarelor continentului nostru și ale cauzei păcii, este necesar ca orice încălcare a principiilor și normelor adoptate în comun să fie considerată drept lipsă de bunăvoință, drept acțiune menită să pună în pericol securitatea, colaborarea și pacea în Europa.

În ce o privește, România este ferm hotărîită să facă totul pentru realizarea acestor principii. Ea va dezvolta cu toate statele participante la conferință, cu toate țările lumii relații multilaterale de prietenie și colaborare, va face totul pentru triumful păcii pe planeta noastră.

Nu putem uita nici un moment că — deși au trecut 30 de ani de la terminarea celui de-al doilea război mondial — în Europa rămîn încă multe probleme de soluționat. Va trebui să acționăm și în viitor, pe baza principiilor și normelor care au guvernat lucrările Conferinței pentru securitate europeană, pentru a găsi împreună căile de lichidare definitivă a surselor de încordare, pentru soluționarea problemelor majore în interesul fiecărei națiuni. Este necesar să pornim constant de la principiul suprem că nici un popor, indiferent de mărime sau orînduire socială, nu poate fi cu adevărat liber, nu-și poate asigura bunăstarea și fericirea proprie dacă nu respectă independența, dreptul la bunăstare și fericire al celorlalte țări și popoare.

Trebuie să privim în față realitatea și să spunem deschis popoarelor că în Europa se află concentrate cele mai puternice forțe militare și armamente din cîte a cunoscut istoria, inclusiv armament nuclear, ceea ce reprezintă un grav pericol pentru viața popoarelor europene și pentru întreaga lume. De aceea, consolidarea destinderii, realizarea unei reale securități și păci pe continentul european nu pot fi concepute fără adoptarea unor măsuri hotărîte de dezarmare și, în primul rînd, de dezarmare nucleară. Dezvoltarea încrederii și colaborării trebuie să ducă la lichidarea blocurilor militare opuse, la desființarea concomitentă a Pactului Nord-Atlantic și a Tratatului de la Varșovia. Totodată, trebuie acționat cu hotărîre pentru desființarea bazelor militare și retragerea trupelor străine de pe teritoriile altor state în granițele naționale. Se impun eforturi susținute din partea tuturor statelor pentru trecerea la reducerea armatelor naționale, a armamentelor, a cheltuielilor militare. În mod deosebit sînt necesare măsuri energice pentru retragerea armamentului nuclear de pe teritoriul statelor europene neposesoare de asemenea arma-

ment, pentru transformarea Europei într-un continent al colaborării pașnice.

Este necesar, totodată, să se asigure accesul tuturor statelor la folosirea energiei atomo-nucleare în scopuri pașnice. Pericolul proliferării armelor nucleare nu poate fi înlăturat decât odată cu oprirea producerii acestui armament și cu trecerea la lichidarea lui. Trebuie să fie clar pentru oricine că, atît timp cît va continua înarmarea atomică, și alte țări vor trece — și nu vor putea fi oprite — să producă armament nuclear. Există un grav pericol — și tocmai de aceea să spunem deschis popoarelor că trebuie să scoatem armamentul atomic în afara legii. Atunci vom servi popoarele, cauza umanității și păcii !

Uriășele mijloace materiale și umane folosite în scopuri militare trebuie consacrate dezvoltării economico-sociale a popoarelor europene, sprijinirii țărilor slab dezvoltate pentru un progres mai rapid, făuririi unei lumi mai drepte și mai bune. Să facem totul ca minunatele cuceriri ale științei și tehnicii, ale cunoașterii umane să nu mai fie puse în serviciul înarmării și distrugerii, ci în slujba progresului, bunăstării, libertății și fericirii tuturor popoarelor.

România se pronunță consecvent pentru realizarea unor zone de înțelegere și bună vecinătate în Europa și, în acest cadru, pentru transformarea Balcanilor într-o zonă a colaborării și păcii — parte integrantă a întăririi securității pe continent.

Sîntem vital interesați în soluționarea grabnică a problemei cipriote, care să asigure independența și integritatea Ciprului, conclucrarea pașnică, democratică între comunitatea greacă și turcă.

Înfăptuirea securității europene trebuie strîns legată de soluționarea problemelor de pe toate continentele. O importanță deosebită are continuarea eforturilor pentru crearea unui climat de destindere, înțelegere și colaborare în bazinul mediteranean. De asemenea, trebuie depuse eforturi pentru realizarea unei păci drepte și trainice în Orientul Mijlociu. În acest sens, se impun eforturi susținute din partea tuturor statelor, și în primul rînd a celor europene. Nu putem să nu vedem că toți cei din Europa sînt nemijlocit legați de Orientul Mijlociu, că securitatea și pacea în Europa sînt strîns legate de pacea și asigurarea dezvoltării independente a tuturor statelor din Orientul Mijlociu.

Conlucrînd strîns între ele, popoarele europene pot și trebuie să acționeze cu mai multă hotărîre pentru extinderea colaborării cu țările în curs de dezvoltare, pentru lichidarea vechii politici de inechitate care a dus la împărțirea lumii în țări bogate și țări sărace, pentru realizarea noii ordini economice internaționale, care să asigure progresul armonios al fiecărei națiuni, egalizarea relativă a nivelurilor de dezvoltare, stabilitatea economică internațională, bunăstarea și pacea fiecărui popor.

De la această înaltă tribună, sînt împuternicit să afirm solemn că Republica Socialistă România este ferm hotărîtă să acționeze cu toate forțele pentru a-și aduce contribuția la înfăptuirea securității, cooperării și păcii în Europa, la crearea noii ordini economice internaționale, la instaurarea unei păci trainice între toate popoarele planetei.

Prin coincidență, conferința europeană se încheie în anul cînd s-au aniversat 30 de ani de la terminarea celui de-al doilea război mondial.

Fie ca această coincidență să determine toate guvernele, toate popoarele de a face totul pentru ca în Europa să nu se mai repete un nou război, pentru ca în lume să nu mai apară noi războaie.

Avem cu toții răspunderea în fața propriilor popoare, dar și a întregii umanități. Am ascultat cu multă satisfacție declarațiile ce s-au făcut aici. Trebuie să spunem însă că istoria va judeca nu numai documentele ce le vom semna și declarațiile făcute, ci și felul în care fiecare stat, fiecare guvern și conducător de stat sau guvern va acționa pentru realizarea acestor documente, pentru ca speranțele contemporanilor noștri să fie împlinite, pentru ca acțiunile guvernelor noastre să răspundă năzuințelor de bunăstare, libertate și pace ale tuturor națiunilor.

De la această înaltă tribună, în numele poporului român, exprim calde mulțumiri guvernelor, parlamentelor, oamenilor politici, partidelor, organizațiilor politice și obștești, presei și celorlalte mijloace de informare din țările participante la conferință, care au militat și au contribuit la încheierea cu succes a Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa.

În mod deosebit, doresc să menționez rolul important pe care l-au avut opinia publică, toate popoarele din aceste țări, cărora se cuvine, în primul rând, să le adresăm cele mai vii mulțumiri și să le asigurăm că vom acționa și în viitor, în spiritul răspunderii și în cel în care s-au desfășurat lucrările conferinței, pentru îndeplinirea în viață a normelor și principiilor din documentele ce le vom semna astăzi. În acest scop se impune, după părerea mea, întărirea colaborării și unității tuturor forțelor iubitoare de pace, fără deosebire de convingeri politice, filozofice sau religioase, a tuturor popoarelor, care, pînă la urmă, au rolul hotărîtor — ele trebuind să asigure realizarea în viață a securității și păcii în Europa și în întreaga lume. Îmi exprim convingerea că popoarele vor ști să facă să triumfe pacea și colaborarea pe planeta noastră.

Punînd semnătura pe documentele consacrate securității și cooperării în Europa, consider că ar fi deosebit de util să ne luăm angajamentul solemn de a asigura continuarea fermă a cursului destinderii, excluderea definitivă a războiului din viața Europei și a planetei noastre, din viața tuturor popoarelor. Să nu precupețim nimic pentru ca pacea, prietenia și colaborarea între popoare să triumfe pe întregul glob pămîntesc !

În încheiere, doresc să exprim vii mulțumiri gazdelor noastre, președintelui Kekkonen, guvernului și poporului finlandez pentru ospitalitatea de care ne-am bucurat, pentru găzduirea acestei reuniuni, precum și guvernului și poporului elvețian, care au găzduit și au asigurat condiții bune de lucru pentru faza a II-a a conferinței.

Adresez, de asemenea, tuturor participanților la conferință cele mai bune urări, rugîndu-i să transmită popoarelor lor sentimentele de prietenie și urările cordiale de bunăstare, fericire și pace ale poporului român !

Vă mulțumesc pentru atenție. (Aplauze puternice).

Umberto Terracini, despre opera tovarăşului Nicolae Ceauşescu în Italia

Apariţia, în „Edizioni del Calendario“ din Milano, a celui de-al 5-lea volum din seria Scrieri alese (Scritti scelti) ale tovarăşului Nicolae Ceauşescu a suscitat un larg interes în opinia publică italiană. Deosebit de elocvent este faptul că, la conferinţa de presă organizată în capitala Italiei, la începutul lunii iulie 1975, cu prilejul apariţiei acestui volum, personalităţi marcante ale vieţii politice italiene au dat o înaltă apreciere conţinutului şi semnificaţiei acestei lucrări.

În cadrul conferinţei de presă, volumul a fost prezentat de tovarăşul Umberto Terracini*, membru al Direcţiunii Partidului Comunist Italian, unul din fondatorii P.C.I. Expunerea sa este reprodusă integral în paginile care urmează.

Pe marginea volumului a luat cuvîntul şi Giuseppe Spataro, vicepreşedinte al Senatului italian. „Apariţia acestui volum din Scrieri alese ale preşedintelui Nicolae Ceauşescu — a declarat Giuseppe Spataro — reprezintă o nouă contribuţie la cunoaşterea mai aprofundată în Italia a realităţilor româneşti, pe care noi le urmărim cu interes crescînd“.

La rîndul său, Luciano de Pascalis, membru al Direcţiunii Partidului Socialist Italian, a subliniat: „Publicarea celui de-al 5-lea volum din Scrieri alese ale tovarăşului Nicolae Ceauşescu constituie un eveniment editorial şi aş putea spune şi politic extrem de interesant şi important pentru oamenii politici italieni, pentru cititorii din ţara noastră“.

* Umberto Terracini, militant de frunte al Partidului Comunist Italian, s-a născut în anul 1895. A aderat din fragedă tinerete la mişcarea socialistă. În timpul primului război mondial, a desfăşurat o vie activitate revoluţionară, fapt pentru care a fost supus persecuţiilor şi arestat. În 1919, a făcut parte din grupul fondatorilor ziarului „Ordine nuovo“, alături de Antonio Gramsci şi Palmiro Togliatti, şi a deţinut un important rol în conducerea P.S.I. La Congresul de la Livorno, din ianuarie 1921, a fost ales în conducerea Partidului Comunist Italian, în cadrul căreia i s-au încredinţat sarcini de mare răspundere. În anii 1923—1924, a fost membru al Prezidiului Executiv al Internaţionalei a III-a. Revenit în Italia, în cursul anului 1924, s-a alăturat poziţiilor lui Gramsci, care se deosebeau de cele ale Cominternului în problemele fundamentale de tactică şi strategie privind P.C.I. În 1926, ca urmare a activităţii revoluţionare şi antimussoliniene pe care a desfăşurat-o, Umberto Terracini a fost arestat şi condamnat la 22 de ani de detenţie. Eliberarea din închisoare, în 1943, şi antrenarea sa în Rezistenţa antifascistă îl vor aduce alături de marcantele personalităţi ale mişcării comuniste din Italia: Palmiro Togliatti, Luigi Longo, Pietro Secchia, Giorgio Amendola şi alţii, precum şi alături de socialiştii şi democraţi-creştini în abordarea problemelor de tactică şi strategie corespunzător situaţiei concret-istorice a Italiei. După eliberarea Italiei de sub dominaţia hitleristă-fascistă, Umberto Terracini a ocupat funcţii de cel mai înalt nivel şi responsabilitate în conducerea P.C.I., devenind membru al Direcţiunii Partidului Comunist Italian, cît şi în cadrul organismelor superioare de stat ale Republicii Italiene, fiind ales senator pe viaţă. Umberto Terracini este un susţinător fervent al orientării P.C.I. în direcţia „reconcilierii istorice“ dintre comunişti şi toate forţele progresiste şi democratice italiene, iar în ceea ce priveşte mişcarea comunistă şi muncitorească internaţională promovează activ principiul „unităţii în diversitate“ preconizat de Palmiro Togliatti, al colaborării strînse dintre partidele comuniste şi socialiste, dintre toate ţările socialiste, dintre popoarele lumii, în slujba idealurilor socialismului, democraţiei şi păcii.

Un popor — un partid — un om : acesta este, după opinia mea, titlul ce s-ar potrivi mai bine cărții pe care am deosebita onoare să v-o prezint și care constituie al 5-lea volum din seria pe care „Edizioni del Calendario“ a dedicat-o scrierilor și cuvântărilor lui Nicolae Ceaușescu, secretarul general al P.C.R. și președintele Republicii Socialiste România.

Nicolae Ceaușescu este, în viziunea pe care o propune titlul meu, tocmai omul care s-a ridicat la rolul de reprezentant suprem al poporului său și de conducător al partidului său — de care, conceptual, nu ar putea fi despărțit ca realitate vie, activă, și ca gândire creatoare —, desigur nu printr-o desfășurare întâmplătoare a evenimentelor, ci prin înțelegerea deplină a procesului istoric în cursul căruia a condus poporul român la completa sa eliberare națională și socială, proces în care partidul comunist, al cărui militant este, s-a afirmat și rămâne cel mai conștient și mai experimentat garant. În această lumină, însăși viața lui Ceaușescu este cel mai bun comentariu al scrierilor sale, căci ea le inspiră și din ea își trag seva țelurile urmărite. Acesta este motivul care-mi sugerează să prezint aici, mai întâi, datele esențiale ale biografiei sale, cu toate că este bine cunoscută afirmarea largă și crescândă pe țărîm internațional a personalității sale marcante, adăugînd numelui său — binecunoscut în Italia — o aureolă de mare popularitate.

Nicolae Ceaușescu s-a născut în 1918, într-o familie de țărani săraci, fiind al treilea din cei zece copii. Era perioada în care, odată cu încheierea primului război mondial, cu prăbușirea Imperiului habsburgic, România își vedea, în sfîrșit, înfăptuită unitatea proprie după secole de războaie și de revolte purtate în cele mai diverse forme, dar toate pătrunse de suflul popular, de dorința arzătoare a înfăptuirii unității statale depline. După terminarea școlii elementare, în satul natal, a plecat, cu consimțămîntul familiei, cînd avea abia 11 ani, la București, în căutare de lucru ; s-a angajat ucenic într-un atelier de cizmărie. La scurt timp, orașul a fost cuprins și răscolit de mari mișcări sociale și politice, ai căror protagoniști principali erau ceferiștii și petroliștii, care, ocupînd sondele și rafinăriile din orașul apropiat, Ploiești, au fost atacați și sîngeros reprimați de către forțele polițienești, cărora li se adăugaseră formațiuni înarmate ale Gărzii de fier, organizație creată în România după modelul și cu sprijinul fascismului italian și al nazismului hitlerist. Nicolae Ceaușescu, pe atunci un băiețandru, impresionat și indignat, participă la manifestațiile de protest ale mulțimii și se alătură maselor, coloanelor de demonstranți, care purtau steaguri roșii fluturînde.

În această perioadă de mari frământări sociale, el devine membru al organizației Uniunea Tineretului Comunist din România și unul din membrii activi ai Comitetului Național Antifascist. Astfel începe activitatea sa de revoluționar de profesie, în care se angajează cu întreaga-i ființă, desfășurînd, la început, activitate de răspîndire a presei partidului, care apărea clandestin, și de recrutare de noi aderenți în mișcarea revoluționară. Toate acestea au făcut ca asupra lui să se îndrepte în mod deosebit ochii poliției, care îl arestează pentru prima dată și îl supune metodelor de intimidare proprii regimurilor opresoare. Urmează numeroase alte arestări, iar în 1936 este judecat și condamnat la aproape trei ani de detenție, pe care-i va executa în năprasnica închisoare

Doftana. Cred că nu mai trebuie adăugat că timpul petrecut de Nicolae Ceaușescu în închisoare — așa cum se întâmplă întotdeauna cu militanții revoluționari — a însemnat pentru el o perioadă de studiu, folosită cu multă ardoare. În pofida regimului de detenție, a piedicilor puse de supraveghetori, el se pregătea metodic și perseverent, nu numai pentru a remedia lacunele determinate de scurta sa frecvență școlară (consecința nevoii în care s-a aflat, de a lucra încă fiind copil), dar și pentru a aprofunda acele ramuri ale științelor sociale și economice care, pe atunci, erau ignorate de învățământul public, dar pe care el le simțea ca fiind necesare pentru mai buna înțelegere a evenimentelor.

Eliberat din închisoare în decembrie 1938, Nicolae Ceaușescu reia imediat activitatea în organizația tineretului comunist, care-și desfășura activitatea în adâncă ilegalitate, în condițiile în care monarhia abrogase Constituția și dăduse o lovitură grea libertăților elementare. A fost cooptat în Comitetul Central al U.T.C., cu sarcina de a conduce munca organizatorică. Dar agresiunea hitleristă împotriva Poloniei, Franței și Angliei aprinde flăcările celui de-al doilea război mondial, provocând în toate statele Europei centrale și meridionale și, mai cu seamă, în cele balcanice, în care Italia fascistă și Germania nazistă creaseră în serviciul lor partide și grupări autoritare, profunde mișcări, care se dezvoltă pînă la limitele unor adevărate războaie civile.

În România, Garda de fier, cu ajutorul direct al lui Hitler, a dus pînă la capăt politica de ascensiune spre putere, împingînd țara pînă în pragul de protectorat al Reich-ului, care a dezmembrat teritoriul României în favoarea Ungariei lui Horthy. În condițiile represiei pe care regimul dictatorial le-a dezlănțuit pentru a îngenunchea sentimentul național rănit al poporului român, Nicolae Ceaușescu, care se afirmase ca remarcabil purtător de cuvînt al acestor sentimente, era din nou arestat și condamnat, fiind deținut în teribila fortăreață-inchisoare Jilava. De aici, a fost transferat în închisoarea de la Caransebeș, iar apoi în lagărul de concentrare de la Tîrgu-Jiu. Aici, generalul Antonescu închisese, împreună cu mulți dintre cei mai cunoscuți militanți comuniști, printre care Gheorghe Gheorghiu-Dej, și lideri ai altor grupări politice de diferite orientări ideologice, dar care își manifestaseră deschis aversiunea față de fascism și militau pentru recucerirea unității și independenței naționale, cum erau cei din Partidul Național-Tărănesc, Madosz, Uniunea Patrioților. Lagărul din Tîrgu-Jiu a devenit astfel creuzetul în care s-a întărit alianța de luptă a unor forțe eterogene din punctul de vedere ideologic, dar pătrunse de unica dorință de a conduce poporul român la bătălia împotriva nazismului, pentru renașterea democratică a țării.

Nicolae Ceaușescu, care datorită îndelungatei și zbuciumatei experiențe dobîndite în închisoare, a devenit cu mult mai matur în gîndire și conștiință decît o îngăduia vîrsta lui, a fost foarte activ, perseverent și ponderat în această operă de înțelegere între oameni cu concepții diferite, care, în trecut, cu intransigențele lor apriorice de principiu, înlesniseră, de fapt, victoria forțelor reacționare. El s-a convins din ce în ce mai mult, iar această convingere și-a întărit-o pe măsură ce i s-au încredințat răspunderi tot mai mari pe linia conducerii acțiunilor de masă, de importanța și valoarea hotărîtoare pe care o avea acțiunea unită

pentru succesul oricărei opțiuni în tactica și strategia revoluționară. De acest lucru este important să ne amintim întotdeauna — spunea el —, căci nimic nu este definitiv și imuabil, ci, dimpotrivă, trebuie reexamineate neconținut datele concrete ale realității pentru a schimba metodele și obiectivele în funcție de mutațiile care, datorită și acțiunii noastre, au avut loc. Se poate spune, fără ezitare, că premisele acțiunii politice ale largii alianțe a poporului, care, în august 1944, a dus România la însurecția antifascistă și la răsturnarea dictaturii generalului Antonescu au fost puse și perfecționate la Tîrgu-Jiu, de unde, o dată cu precipitarea evoluției războiului, cu înaintarea pe teritoriul român a armatelor sovietice și cu relativa slăbire a supravegherii poliției, legăturile cu grupurile politice din țară s-au multiplicat.

Victoria însurecției a deschis porțile închisorilor pentru toți prizonierii politici. Nicolae Ceaușescu, numit secretar general al Uniunii Tineretului Comunist, se afirmă cu rapiditate și îndeplinește un rol de primă importanță în evenimentele care vor face, în scurt timp, din România-regat o Republică, creîndu-se astfel condițiile pentru înfăptuirea a o serie de reforme care, prin conținutul lor democrat-burghez, cereau deschiderea, în deplină legalitate, a drumului spre socialism. Într-adevăr, după reforma agrară, Adunarea Națională a aprobat naționalizarea marilor întreprinderi industriale, miniere, bancare, de asigurări și de transport, punînd bazele noului sistem social-economic, care va lichida și va pedepsi orice exploatare a omului de către om.

Dar noua societate, noul stat aveau nevoie de cadre noi, de conducători noi, care să îmbine convingerile lor neștrămutate cu o bună pregătire, potrivit marilor sarcini ale reînnoirii, și prin ale cărei realizări cetățenii să poată judeca pe viu, în termeni de dreptate socială, de egalitate, de progres economic, de civilizație mai înaltă, valoarea cuceririlor revoluționare înfăptuite și în curs de înfăptuire. În acest cadru, Nicolae Ceaușescu manifestă capacități într-adevăr extraordinare de a acționa în domenii care pînă atunci fuseseră mai îndepărtate de activitatea sa specifică, dar spre care se îndreptaseră studiile și reflecțiile sale din anii de detenție. El răspunde și corespunde în modul cel mai înalt așteptărilor partidului în diferitele sarcini pe care i le-a încredințat atît în organele sale interne de conducere, cît și în atribuțiile guvernamentale. Pe de o parte, el este, succesiv, ministru adjunct al agriculturii, ministru adjunct al forțelor armate, șeful Direcției politice superioare a armatei, pe de altă parte, după ce a fost ales membru al Comitetului Central al partidului, al cărui secretar devine, face parte din înaltul for de partid Biroul Politic, se afirmă cu prestigiu în fața militanților și a țării, iar în 1965, la încetarea din viață a lui Gheorghiu-Dej, îi urmează acestuia în prestigioasa funcție de prim-secretar al partidului.

Nicolae Ceaușescu nu avea atunci decît 47 de ani și, desigur, nu putea considera încheiat arcul luminos al vieții sale de luptător. Dimpotrivă, se deschidea un altul nou; pregătirea sa teoretică și practică, cunoașterea lumii și a patriei române, sensibilitatea sa politică și morală, încrederea în oameni au demonstrat că este potrivit pentru misiunea măreață care-l aștepta acum. Vechile generații de revoluționari deșteptaseră, în anii mai îndepărtați, conștiința maselor muncitoare, organizîndu-le și conducîndu-le în îndelungate și succesive lupte, care au culminat victorios cu cuce-

rirea puterii ca premisă incontestabilă pentru transformarea în sens socialist a fiecărui individ și a societății în general. Aceasta dădea posibilitate celei de-a doua generații să preia moștenirea, mai ales sub aspectul inițiativei politice, pe care o propunea și o impunea continuatorilor săi istoria unei jumătăți de secol a socialismului. Și trebuie să spunem că Nicolae Ceaușescu a răspuns prompt la această cerință deopotrivă a realității și a rațiunii, printr-o continuă inițiativă, ceea ce-i conferă o poziție de prim ordin, aș spune de avangardă, printre conducătorii din lumea socialistă. Nu mă refer numai la linia elaborată de el și transpusă în politica externă a țării sale, care și-a găsit o manifestare deosebită și de răsunet în special cu prilejul celor două crize internaționale grave, respectiv intervenția armată a unor țări socialiste în Cehoslovacia și ruperea de către acestea a relațiilor diplomatice cu Israelul. Este bine cunoscut că România a refuzat să participe atât la prima, cât și la a doua acțiune, deși este în afară de orice discuție că pentru Nicolae Ceaușescu apare clar necesitatea și datoria de a se păstra și de a se perfecționa tot mai mult un sistem de solidaritate și de colaborare înainte de toate între statele socialiste. Dar între toate statele socialiste, fără excepție.

„Socialismul se construiește în 14 țări“. Nicolae Ceaușescu a scris, de nenumărate ori, că „fiecare dintre ele, pornind de la principiile generale, universal valabile, înfăptuiește socialismul ținând seama de propriile condiții istorice naționale și sociale concrete“. De aceea, Nicolae Ceaușescu pune în mod hotărât, aș spune intransigent, problema egalității lor în drepturi, a respectării reciproce a independenței și a suveranității lor naționale, a neamestecului în treburile interne, toate acestea fiind cuceriri ale civilizației pe care omenirea le-a atins istoricește în jaza revoluției burgheze, care a fost marcată, pe plan internațional, tocmai de obținerea libertății de către națiunile oprite, cucerire inalienabilă al cărei păstrător și apărător dirz trebuie să fie socialismul, pentru toate statele, socialiste sau nesocialiste. Afirmând fără echivoc, chiar și pentru țările socialiste, dreptul la o independență reciprocă deplină, el declară, în același timp, că interesele popoarelor lor și ale revoluției situează în prim plan dezvoltarea între aceste țări a unor relații deosebite de cooperare, de asistență și chiar de alianță militară, dacă situația internațională o cere, așa cum se întâmplă azi. Dar totdeauna el afirmă cu grijă necesitatea de a se ajunge la un sistem universal de securitate colectivă, care să facă, prin el însuși, inutile tratatele și blocurile de acest gen. Dacă, deci, România participă azi la C.A.E.R. și la Tratatul de la Varșovia, nu le consideră — mai ales pe acesta din urmă — modele ideale menite să dureze la infinit. Mai mult chiar, Nicolae Ceaușescu întrevede că, în condițiile când se va trece de la politica de coexistență pașnică la o politică de colaborare deplină între țările cu sisteme economice și sociale diferite, tratatele parțiale și pactele vor fi inutile. România se pregătește metodic pentru aceasta, desfășurând o intensă activitate internațională, al cărei exponent și promotor este însuși Ceaușescu. Astfel se explică, și nu numai prin inepuizabila lui vitalitate, vizitele frecvente peste hotare, precum și interviurile pe care le acordă agențiilor de presă, posturilor de radio și de televiziune din numeroase țări, conform textelor originale reproduse în acest volum în capitolele intitulate: Raportul de forțe pe arena internațională (p. 273); Raporturile cu celelalte țări

socialiste (p. 269); Coexistența pașnică și normele de conviețuire între state (p. 291); România și țările în curs de dezvoltare (p. 471) etc.

Așadar, nu este întâmplător că Bucureștiul a devenit, în ultimii ani, locul a numeroase congrese, conferințe, întâlniri internaționale preconizate de asociații și instituții dintre cele mai diverse (științifice, artistice, literare, sportive etc.). Nicolae Ceaușescu le aduce, de fiecare dată, prin propriul său mesaj, o contribuție competentă prin considerațiuni și propuneri în care se traduc pasiionatele sale aspirații de edificare a unei lumi a colaborării globale, cu toate deosebirile sub aspectul dezvoltării economice, al tipului de civilizație, al principiilor etico-religioase etc.

De altfel, cu aceeași viziune politică-filozofică pe care o are în legătură cu organizarea omenirii într-o societate a colaborării internaționale, Nicolae Ceaușescu privește și problema organizării poporului său, a națiunii române, în cadrul hotarelor în care aceasta s-a unit în cursul unei îndelungi perioade istorice cu îndreptățite valori de independență și suveranitate intangibile, după ce, în urma abolirii, prin revoluții, a diferențelor sociale incompatibile cu natura umană, s-a afirmat aici legea egalității, care este principiul de bază al socialismului.

După cum eliberarea națională și socială a României a fost fructul matur al unității poporului său în fiecare componentă a sa, tot astfel — gîndește și scrie el — potențarea lor cere ca această unitate să fie cu strășnicie păstrată. La această sarcină veghează partidul comunist, care, prin configurația sa structurală, cuprinde toate colțurile țării și este legat de toate straturile populației. Dar partidul, pentru a corespunde acestei misiuni esențiale, trebuie să știe să se reînnoiască pe sine însuși în condițiile unei realități în permanentă transformare tocmai ca urmare a operei novatoare pe care o conduce. De altfel, tragicele dificultăți care au pătat cu sînge istoria deceniului dintre 1950 și 1960, ca și cele similare petrecute din nefericire și în alte țări socialiste, au arătat ce consecințe distructive comportă lipsa de concordanță, de corespondență a partidului cu procesul evolutiv al țării. Chiar atunci cînd Nicolae Ceaușescu a fost chemat și investit cu misiunea de supremă răspundere, el a sesizat urgența luării de măsuri și s-a referit la aceste probleme. S-a indicat de îndată partidului necesitatea reînnoirii cadrelor sale, a unei mai largi deschideri spre tînăra generație, a reactivizării muncii colective, a unei reevaluări a valorilor morale, atît în viața particulară, cît și în exercitarea atribuțiilor publice și, în sfîrșit, a trecerii de la o disciplină concretizată ca piedică în dezvoltarea personalității umane la o disciplină care să coordoneze și să orienteze în modul cel mai folositor colectivității aptitudinile fiecăruia, liber exprimate și practicate.

Surprindem aici momentul cel mai original al gîndirii lui Nicolae Ceaușescu, potrivit căruia, dacă în societatea socialistă trebuie să fie exprimat la maximum sensul capacității creatoare a colectivului, omul trebuie să constituie în această societate termenul de comparație al fiecărui fapt, să fie privit nu numai ca factor de producție — homo economicus —, ci, și mai ales, ca izvor al gîndirii, care este, în același timp, știință — adică progres tehnic, artă — adică creație de frumos, filozofie — adică cercetarea adevărului, istorie — adică cunoașterea trecutului pentru pregătirea viitorului. În acest sens, sub conducerea lui Nicolae Ceaușescu, democrația se manifestă și instituțional în statul socialist România, printr-o serie de organisme în care sînt reprezentate toate categoriile active ale

țării, ca, de pildă, Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României, Consiliul Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie etc. În același timp, în întreprinderi a sporit numărul instanțelor reprezentative ale oamenilor muncii. Diversificarea structurilor democratice ale țării se continuă fructuos, dând o lovitură decisivă birocratismului și închistării. „Viața — se arată în Raportul expus de Nicolae Ceaușescu la cel de al X-lea Congres al P.C.R. — a demonstrat că conducerea unipersonală nu mai corespunde actualei etape a sistemului nostru socialist de producție. În condițiile proprietății comune asupra mijloacelor de producție, se impune ca o necesitate obiectivă realizarea conducerii colective, participarea nemijlocită a oamenilor muncii la conducerea activității economice“. Și aceasta nu numai în sistemul productiv, ci în toate domeniile vieții naționale. Dar — subliniază Nicolae Ceaușescu — dezvoltarea societății românești în epoca socialismului presupune nu numai îmbogățirea ei materială, ci și spirituală. În esență, în nici un regim social, și cu atât mai puțin în regimul socialist, procesul de dezvoltare a unei țări nu se poate reduce la o diagramă în care să se înregistreze comparativ datele de producție, orele de muncă, numărul angajaților de la un an la altul, pentru a se declara, în fața procentelor de creștere, că, deci, și de data aceasta s-a făcut un pas înainte. Din toate acestea derivă expresia semnificativă și nouă în limbajul curent al scrierilor și cuvântărilor lui Nicolae Ceaușescu, expresie menită să indice obiectivul care trebuie atins: „O societate socialistă multilateral dezvoltată“. Multilateral! Da, se va spune că orice societate este, prin ea însăși, multilaterală, pentru simplul motiv că procesul ei organic se desfășoară în diferite direcții corespunzător intereselor generale ale membrilor săi. Dar în timp ce în societatea capitalistă acel proces organic — în cadrul căruia opțiunile libere ale individului sînt abandonate — se desfășoară anarhic, este dezechilibrat în părțile lui componente și, deci, distorsionat, de unde și deformarea sistemului, devierile și ruina lui, în societatea socialistă deformările și dezechilibrul pot fi provocate de greșelile făcute în raporturile de creștere stabilite în programele și planurile de dezvoltare, în viziunea asupra obiectivelor care trebuie îndeplinite. Adesea, aceasta se întâmplă din cauza ponderii aproape exclusive date dezvoltării economiei. De aici, probabil, crizele care au amenințat periculos, în diferite rînduri, stabilitatea anumitor țări socialiste. Nicolae Ceaușescu, atent la fiecare simptom, nu a ezitat să se oprească asupra fenomenului și, prin expresia: „societate socialistă multilateral dezvoltată“ pe care o folosește, a vrut să atragă atenția asupra necesității unei îndrumări continue și permanente a sarcinilor de către noile guverne ale statelor și națiunilor socialiste.

Acestea și multe alte probleme se găsesc în volumul al 5-lea și, chiar mai mult, în toate volumele culegerii de scrieri și cuvîntări aparținînd lui Nicolae Ceaușescu. Ele constituie o frescă grandioasă a realității românești de ieri și de astăzi. Din ele am extras, ca dintr-un izvor bogat, însemnările pe baza cărora am prezentat acest modest tablou. Chiar dacă tabloul nu a fost complet, aș dori să sper că cuvîntul meu a reușit, totuși, să suscite interesul dumneavoastră, îndemnîndu-vă să căutați și să găsiți, în paginile celor cinci volume, o informație deplină, completă, asupra vieții, asupra realizărilor și obiectivelor poporului român, condus de cel mai de seamă și mai strălucit lider al său, cel care este Nicolae Ceaușescu.

Pagini din istoria unui municipiu milenar — Drobeta Turnu-Severin

IULIAN PLOȘTINARU
prim-secretar
al Comitetului județean Mehedinți
al P.C.R.

În prezența secretarului general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, populația municipiului Drobeta Turnu-Severin, a întregului județ Mehedinți, a sărbătorit, într-o atmosferă de puternic entuziasm, împlinirea a 1 850 de ani de existență atestată documentar a localității Turnu-Severin. A fost un prilej de înălțătoare mândrie a locuitorilor acestei vetre străbune, care a constituit, în permanență, un simbol al dezvoltării poporului român, de evocare a unui drum lung, strălucitor și zbuciumat — drumul statorniciei și continuității ascendente de viață și de luptă, de creație materială și spirituală a poporului nostru. Oamenii acestor locuri s-au angajat cu demnitate și bărbăție în lupta întregului nostru popor pentru dreptate socială și neafermare, în eroicele bătălii revoluționare ale clasei muncitoare, în frunte cu comuniștii, împotriva claselor exploatare, a dominației străine, pentru izbînda rînduieiilor noi, socialiste, în România. Municipiul Turnu-Severin și județul Mehedinți — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu la Adunarea jubiliară prilejuită de împlinirea a 1 850 de ani de existență atestată documentar a orașului și a 90 de ani de activitate a uzinei de vagoane — „întruchipează și înmănușează în mod minunat tradițiile poporului nostru de luptă împotriva asupririi străine, pentru eliberare națională și socială, de luptă împotriva claselor asupritoare burghezo-moșierești, pentru cucerirea puterii, pentru făurirea socialismului”¹.

Vechimea municipiului nostru este cu mult mai mare decît cea pe care o consemnează mărturiile scrise. Așezarea geto-dacă ce evocă numele-i de Drobeta² se detașează cu deosebire în succesiunea civilizațiilor de pe meleagurile severinene, ea dăinuind apoi vreme îndelungată și contribuind la menținerea și la afirmarea ființei poporului român. Dacii de aici, ca și cei din milenara vatră a Orșovei, făceau schimburi comer-

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 7, Editura politică, București, 1973, p. 302.

² *Izvoare privind istoria României*, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964, p. 547; V. Pârvan, *Getica*, Editura „Cultura națională”, București, 1926, p. 265, 268.

cială cu negustorii greci, care ajungeau cu corăbiile lor pînă la Porțile de Fier³.

La venirea lor, romanii nu au schimbat numele localității. Drobeta, ca toponimic, s-a păstrat pînă în secolul al V-lea e.n., cînd pîrjolul invaziilor hunice a distrus așezarea. Printre monumentele arhitectonice importante rămase din timpul stăpînirii romane în Dacia se numără și cele de la Drobeta Turnu-Severin —, în primul rînd podul construit de Apollodor din Damasc. Aici, la Drobeta, a ales Traian locul pentru a lega noua provincie, Dacia, cu Imperiul⁴. Alegerea a fost făcută, neîndoielnic, în ideea deservirii economice și strategice a întregului teritoriu.

Alături de vestitul pod, Apollodor din Damasc a construit, tot din ordinul împăratului Traian, un castru din piatră pentru garnizoana romană⁵. În decursul timpului, castrul a fost ocupat de diferite trupe auxiliare și detașamente ale unor legiuni⁶.

Paralel cu castrul, s-a dezvoltat orașul Drobeta, una dintre cele mai vechi așezări urbane din Dacia romană. Fiind situat într-un important nod de drumuri, care duceau spre diferite puncte ale Imperiului, orașul a avut o populație numeroasă, formată din romani și autohtoni. Procesul contopirii organice a acestei populații s-a manifestat din plin. Săpăturile arheologice efectuate pe ruinele fostului castru Drobeta au scos la iveală existența, în secolele X—XI, a unei culturi noi, bine conturate și individualizate, expresie a sintezei daco-romane. Sînt elemente de cultură propriu-zis românească⁷.

La începutul veacului al XIII-lea, această așezare românească era concentrată în jurul unei fortificații de formă poligonală, cu un turn circular la mijloc, construit pe ruinele fostului castru, în colțul de sud-vest al acestuia. Fortificația, tipică feudalismului, ne oferă primele indicii despre organizarea politică și militară a locuitorilor din acest colț de țară.

Denumirea de Severin o găsim pentru întia oară consemnată într-un document din 1233, care îl menționează pe Luca, primul ban de Severin⁸. Formațiunea administrativ-teritorială condusă de acesta este, însă, mai veche. Constituit pe locul unor vechi formațiuni politice băștinașe, Banatul de Severin a cunoscut o dezvoltare permanentă ca o componentă românească.

A urmat o perioadă de mari vicisitudini, de dispute între cotropitorii străini care tindeau să-și instaureze dominația asupra acestei părți a țării noastre, de atacuri și neconținute pericole din partea unor forțe

³ V. Boroneanț, M. Davidescu, *Două bordeie dacice la Schela Cladovei, Turnu-Severin*, în „Apulum“, nr. VII/1968, p. 253—259.

⁴ A se vedea pe larg : Dumitru Tudor, *Podurile romane de la Dunărea de Jos*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971.

⁵ Al. Bărcăcilă, *Drobeta, azi Turnu-Severin*, Craiova, 1932, p. 13.

⁶ Dumitru Tudor, *Oltenia romană*, ediția a III-a, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, p. 348.

⁷ A se vedea : Radu Florescu, Mișu Davidescu, *Nouvelles découvertes du haut moyen âge a Drobeta. Actes du VII-e Congres International des Sciences Préhistorique et Prothohistoriques*, Praga, 1966, p. 1 129—1 131.

⁸ Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I (1190—1345), București, 1887, p. 126 ; Ștefan Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, Editura științifică, București, 1965, p. 19.

agresive externe. În pofida asprimilor istoriei, acest ținut a continuat să viețuiască și să evolueze în pas cu dezvoltarea tuturor meleagurilor românești, locuitorii de aici apărându-se cu îndrăzneală în cadrul luptei generale a poporului nostru pentru libertate națională și socială. Moșnenii severineni, oameni liberi, au luat parte activă la viața politică, militară și culturală a acestei părți de țară, au asigurat permanența și continuitatea românească a acestei vechi și istorice vetre de țară, și, sub căpitanii lor, au apărut-o împotriva dușmanilor externi⁹.

În zorii secolului al XIX-lea, locuitorii acestor meleaguri au plănuit să clădească aici un oraș nou și modern, cerință determinată, în primul rând, de considerente de ordin economic, căci, pe măsura dezvoltării forțelor de producție capitaliste, activitatea comercială se extindea. În aceste condiții, Dunărea, ca principala cale fluvială europeană de transport și comerț, începea să capete o importanță mereu mai mare. Poziția geografică favorabilă, verificată de-a lungul mileniilor prin continuitatea neîntreruptă a oamenilor pe aceste meleaguri, impunea ca noul oraș să fie clădit aici, ca un pilon al dezvoltării comerțului românesc¹⁰.

Reclădirea orașului, în primăvara anului 1833, a ridicat, de la început, o suită de probleme de ordin arhitectonic, edilitar-gospodăresc, economic și social-cultural. În pofida dificultăților, severinenii au construit, prin eforturile și munca lor, o așezare urbană modernă, concepută în concordanță cu ideile novatoare ale vremii în domeniu.

O etapă nouă în dezvoltarea municipiului a început o dată cu trecerea, în 1851, la construirea portului și a primului șantier naval din țară, intrat în funcțiune în primăvara lui 1858¹¹. La rîndul lor, dezvoltarea activităților portuare și a Șantierului naval au determinat creșterea schimburilor comerciale cu alte țări, orașul beneficiind din plin, în acest sens, de poziția sa la Dunăre.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ca urmare a dezvoltării Șantierului naval, a construirii căii ferate, a înființării Atelierelor și a Depoului C.F.R., a extinderii activităților industriale și comerciale locale, Turnu-Severin a devenit un important centru economic-comercial al țării.

La începutul secolului nostru, viața economică a municipiului a înregistrat activități notabile în sectorul bancar și de credit, ca și în industria alimentară. Cu toate că, în primele trei decenii, ponderea industriei a crescut, caracterul economiei orașului continua să fie predominant comercial și meșteșugăresc. Lipsa de credit făcea ca investițiile edilitare și economice-sociale să fie destul de restrinse, din care cauză dotările edilitare existente erau extinse numai la noul cartier din partea de nord a orașului, unde 2 000 de noi plățuri erau date celor îndreptățiți a fi împrietăriți¹².

⁹ „Contribuții istorice“ (Craiova), anul I, 1972, p. 130—131.

¹⁰ Arhivele statului Mehedinți, fondul primăria Turnu-Severin, dosarul nr. 1/1833, filele 1—2 (*Afișul de înființare a orașului de negoț Turnu-Severin*).

¹¹ Arhivele statului Mehedinți, colecția de documente 1/9, 1/10 și 1/11; *Șantierul de construcții navale Turnu-Severin*, în „Revista arhivelor“, nr. 2/1969, p. 215—228.

¹² Arhivele statului Mehedinți, fondul primăria Turnu-Severin, dosarul nr. 10/1922, filele 396 și urm.; dosarul nr. 15/1923, fila 473.

Municipiul Drobeta Turnu-Severin și județul Mehedinți se înscriu în istoria noastră nu numai prin vechimea lor milenară, ci și printr-o îndelungată și bogată tradiție de luptă împotriva asupririi străine, pentru eliberare națională și socială. La Strehaia, și-a avut reședința, ca ban de Mehedinți, voievodul primei uniri politice a țărilor române — Mihai Viteazul. Pe aceste meleaguri, la 1821, Tudor Vladimirescu a străbătut, în fruntea pandurilor săi, drumul dintre Padeș și Cerneți, pentru a se îndrepta spre București. Alexandru Ioan Cuza, domnitorul Unirii de la 1859, a avut la Turnu-Severin sprijinitori apropiați și devotați, în frunte cu Gr. Miculescu¹³. În anul 1870, de la Turnu-Severin poporul a adresat un viguros avertisment monarhiei și reacțiunii; o mișcare revoluționar-republicană asemănătoare celei de la Ploiești urma să cuprindă și pe severineni¹⁴. Deși se afla în exil, alungat de reacțiunea burghezo-moșierească, Alexandru Ioan Cuza a fost ales, în mai multe rinduri, deputat de Turnu-Severin.

În anii 1877—1878, populația orașului și-a încordat toate puterile, alături de întregul popor, în lupta pentru pecetluirea independenței de stat depline a României. Severinenii au luptat cu arma în mână la Grivița, Plevna, Vidin¹⁵, iar cei rămași acasă au depus susținute eforturi economice pentru sprijinirea frontului. Situat la granița vremelnică a țării dinspre Banat, Turnu-Severin a jucat un important rol în lupta pentru desăvârșirea statului național unitar. Viața sa cultural-artistică a fost în întregime subordonată acestui mare ideal național¹⁶.

În anii primului război mondial, Cîmpia Severinului a fost stropită cu sîngele a sute de ostași mehedințeni, căzuți eroic în lupta cu armatele cotropitoare¹⁷. Tot aici a luat naștere o viguroasă mișcare de partizani, expresie a puternicei adversități față de ocupanții străini. În vara anului 1917, un număr de 10 partizani au fost împușcați de trupele germane la marginea orașului¹⁸.

Orașul Drobeta Turnu-Severin, ca și județul Mehedinți, este purtătorul unor vechi tradiții revoluționare de luptă ale clasei muncitoare împotriva asupririi capitaliste, pentru libertate și o viață mai bună. Încă în perioada de la sfîrșitul veacului trecut, au fost create în oraș o serie de organizații profesionale muncitorești, între care amintim: „Mina și pădurea” (1888), „Fulgerul”, „Furnica”, „Scînteia” (1900), „Munca” (1908). În 1896, a luat ființă Clubul muncitorilor, iar la începutul secolului nostru au fost puse bazele Cercului socialist „România muncitoare”. Mișcarea sindicală a cunoscut o extindere tot mai mare, ea încadrîndu-se în avîntul general de dezvoltare a mișcării noastre muncitoare pe direcții ferme, revoluționare. În 1910, o dată cu refacerea partidului clasei muncitoare, la Turnu-Severin s-a constituit Secția P.S.D., iar ulterior,

¹³ „Magazin istoric”, anul I, nr. 2/1968, p. 63—64.

¹⁴ Arhivele statului Mehedinți, fondul primăria Turnu-Severin, dosarul nr. 5/1870, fila 32.

¹⁵ Loc. cit., dosarele nr. 3/1877 și 9/1878.

¹⁶ Date și mărturii despre Societatea muzicală „Doina” din Turnu-Severin, în „Revista arhivelor”, nr. 2/1968, p. 121—126.

¹⁷ Arhivele statului Mehedinți, fondul primăria Turnu-Severin, dosarul nr. 12/1917, filele 16—17.

¹⁸ Pagini din lupta maselor populare mehedințene sub conducerea Partidului Comunist Român, Turnu-Severin, 1971, p. 49.

în 1913, a fost inaugurată „Casa Poporului“, focar de activitate revoluționară.

Acțiunile muncitorimii severinene au cunoscut un puternic avânt în perioada de după primul război mondial. Secțiunea locală a partidului se reorganizează și se dezvoltă pe o nouă treaptă. Ea desfășoară o intensă activitate pentru adincirea orientării revoluționare și mobilizarea la luptă a muncitorilor, pentru pregătirea convocării Congresului de transformare a Partidului Socialist în Partid Comunist Român. Radicalizarea muncitorilor severineni și-a găsit o vie expresie în participarea ceferiștilor și a lucrătorilor de la Șantierul naval la greva generală din octombrie 1920. Valul de teroare de după această uriașă bătălie de clasă a proletariatului român s-a abătut și asupra muncitorilor din Turnu-Severin, unde au fost arestați mai mulți participanți la greva generală, între care și frunțașii socialiști Ioan Elena, Mihail Macavei, Gheorghe Luca, Aldea Petre ¹⁹.

Este un titlu de deosebită mândrie pentru mișcarea muncitorească severineană faptul că reprezentanți ai organizației revoluționare de aici — Mihail Macavei, Gheorghe Luca — au luat parte ca delegați la istoricul Congres din mai 1921 de constituire a Partidului Comunist Român. Secțiunea Partidului Socialist din Turnu-Severin a desemnat, de asemenea, la Congres, pe militantul Ioan Elena, care, însă, în timpul deplasării la București, pentru a participa la Congres, a fost arestat ²⁰.

Ca expresie a hotărârii masei de muncitori, în iunie 1922, în cadrul unei adunări extraordinare, Secțiunea locală a partidului s-a reorganizat pe baze comuniste, fiind o puternică organizație revoluționară, care s-a situat permanent în fruntea luptei muncitorilor severineni.

Luptele purtate în anii interbelici de masele muncitoare severinene, în frunte cu comuniștii, constituie o pagină remarcabilă în marea Carte a istoriei glorioase a patriei, a mișcării noastre muncitorești, a Partidului Comunist Român ²¹. Puternicele greve din anul 1926 și cele din timpul mării crize economice (1930—1932), demonstrațiile și manifestațiile de stradă ale muncitorilor din Turnu-Severin, victoriile repurtate de forțele democratice în alegerile locale din 1926, 1928, 1930 și, mai cu seamă, în alegerile din 1936, când mehedințenii au provocat înfrângerea forțelor reacționare, înscriind o primă victorie a forțelor unite democratice din România, reprezintă mărturii grăitoare ale eroismului și abnegației de care au dat dovadă masele populare din această parte a țării ²². Succesul forțelor democratice în aceste alegeri a fost urmarea firească a eforturilor permanente depuse în acest sens de P.C.R., prin intermediul organizațiilor sale legale și ilegale. Alegerile din februarie 1936 au pus în evidență cu o deosebită tărie justetea și eficacitatea liniei politice a P.C.R. de raliere în jurul unei platforme comune de Front Popular a unor largi forțe sociale.

¹⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 5, dosarul nr. 751, filele 257—258.

²⁰ Florian Tănăsescu, *Crearea P.C.R., obiectiv central al luptei secțiunilor Partidului Socialist din Oltenia în anii 1918—1921*, în „Anale de istorie“, anul XVII, nr. 2/1971, p. 119.

²¹ A se vedea pe larg: *Pagini din lupta maselor populare mehedințene sub conducerea Partidului Comunist Român*, Turnu-Severin, 1971.

²² *Ibidem*, p. 11—23, 39—47.

În anii întunecați ai dictaturii militare-fasciste, aservirii țării Germaniei naziste și ai războiului hitlerist, masele de oameni ai muncii din județul Mehedinți, în frunte cu comuniștii, s-au ridicat la luptă hotărâtă, alături de întreaga țară, pentru salvagardarea independenței naționale, pentru doborârea dictaturii militare-fasciste și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste. În acest cadru, un loc de frunte a revenit muncitorilor de la Navigația fluvială din Turnu-Severin și Orșova.

În epopeea luptelor insurecționale din acel fierbinte August 1944, orașul Turnu-Severin a ocupat un loc specific. Păstrarea de către trupele germane a zonei circumscrise de Turnu Severin-Virciorova-Orșova, punct central de comunicație între Oltenia și Banat, ar fi facilitat realizarea planului Comandamentului hitlerist de a organiza o nouă apărare pe aliniamentul Carpaților. Unitățile militare române — cu sprijinul populației — au împiedicat, însă, joncțiunea celor două grupări hitleriste, care au fost nimicite pe rând. Imediat după 23 August 1944, prevăzându-se un atac iminent al trupelor hitleriste care urmau să se retragă prin Turnu-Severin, s-a hotărât, în cadrul unei întâlniri a Comitetului județean al P.C.R. cu garnizoana militară, ca dezarmarea trupelor hitleriste să aibă loc în afara orașului, pentru a se evita luptele de stradă, cu pierderi de vieți omenești și distrugerii. În consecință, s-au luat măsuri pentru ca unitățile militare românești să ocupe pozițiile de luptă cele mai adecvate și pentru preîntâmpinarea unui eventual atac al hitleriștilor asupra orașului. În dimineața zilei de 26 august, când trupele hitleriste, postate la est de localitate, care aveau un efectiv de 2 000 de soldați și ofițeri și dispuneau de un mare număr de autocamioane și tunuri, au refuzat să se predea și au încercat să ocupe orașul, au primit o ripostă hotărâtă.

În acele momente grele, organizația județeană de partid a trecut la mobilizarea în ajutorul armatei a muncitorilor, a populației orașului și a țăranilor din satele apropiate. În timp ce în perimetrul de sud-est al orașului lupta se întetă, la chemarea comuniștilor grupuri de cetățeni — în frunte cu muncitorii de la Șantierul naval și de la Atelierele C.F.R. — au început să se îndrepte spre liniile de luptă. Ei s-au înrolat în rândurile ostașilor și au luptat alături de aceștia cu armele primite de la unitățile militare și cu armele celor căzuți în luptă. În fața tenacității și eroismului de care au dat dovadă vitejii apărători ai Severinului, atacul dezlănțuit de hitleriști asupra mai multor puncte ale orașului a eșuat. În cele din urmă, după o luptă îndârjită, trupele române și populația civilă, care a luptat alături de ele, au reușit să forțeze pe hitleriști să se retragă, dându-le, în continuare, lovituri nimicitoare²³.

Evenimentele care au avut loc în August 1944 pe teritoriul orașului Turnu-Severin, al județului Mehedinți și în regiunea Porților de Fier sînt o dovadă concludentă că munca politică desfășurată de comuniști a avut o puternică rezonanță în rîndul maselor largi, că forțele patriotice din această parte a țării au răspuns cu elan chemării P.C.R., contribuind la asigurarea și la consolidarea succesului insurecției naționale antifasciste și antiimperialiste.

²³ A se vedea mai pe larg: *Contribuții de istorie locală privind desfășurarea insurecției din August 1944*, în „Anale de istorie”, anul XX, nr. 4/1974, p. 118—119.

Odată cu victoria insurecției, în dezvoltarea partidului și a patriei a început o etapă nouă. Ca pe întreg cuprinsul țării, activitatea comunistilor severineni s-a reorganizat pe baze noi, s-a ridicat pe o treaptă superioară. În noile condiții de legalitate, organizația județeană Mehedinți a P.C.R. și-a lărgit rindurile, și-a întărit influența în mase. În întreprinderile și instituțiile severinene s-au creat noi organizații de partid. La rindul lor, syndicatele din marile întreprinderi severinene au trecut la o puternică activitate de masă. S-au constituit organizații sindicale noi. A avut loc, în această perioadă, organizarea sindicatelor unite; s-au refăcut organizațiile de tineret și de femei.

Lupta pentru consolidarea, în continuare, a Frontului Unic Muncitoresc, constituirea, din inițiativa P.C.R., a Frontului Național Democrat au exercitat o puternică înrîurire asupra procesului de democratizare reală a țării, de înfăptuire a reformelor economice și sociale cerute de nevoile dezvoltării societății românești. Venind în întâmpinarea Platformei-program a F.N.D., lansate la 24 septembrie 1944, muncitorimea severineană, în frunte cu comuniștii, s-a întrunit într-un mare miting, la 22 octombrie 1944, manifestînd cu entuziasm pentru aplicarea obiectivelor acestui important document programatic. În efervescența revoluționară de luptă ascutită împotriva reacțiunii, pentru transformări democratice, la 23 noiembrie 1944 a fost alungat primarul antonescian, fiind instalat în locul acestuia un reprezentant al forțelor democratice.

Dejucînd uneltirile elementelor reacționare, masele de muncitori severineni, mobilizate de comuniști, au trecut la refacerea întreprinderilor industriale ale orașului afectate de război, pentru a putea furniza bunurile materiale atît de necesare populației și susținerii frontului anti-hitlerist.

Paralel cu lupta pentru redresarea economică a orașului, severinenii au acționat cu hotărîre, alături de masele populare din întreaga țară, pentru dezvoltarea procesului de democratizare a aparatului de stat, pentru instaurarea la cîrma țării a unui guvern de largă concentrare democratică. În acest context, sub conducerea Comitetului județean al P.C.R., oamenii muncii severineni au reușit să impună, la 3 martie 1945, un nou prefect, exponent al F.N.D. Cu această ocazie, în fața primăriei a avut loc un mare miting de masă, la care cei peste 8 000 de participanți și-au manifestat profunda bucurie pentru această victorie și au cerut instaurarea, în fruntea țării, a unui guvern care să reprezinte interesele marii majorități a poporului.

O pagină glorioasă au înscris muncitorii severineni prin acțiunile nemijlocite de sprijinire a luptei revoluționare desfășurate de masele țărănești pentru înfăptuirea reformei agrare. Dînd dovadă de un înalt spirit de solidaritate cu țărănimea, ei au participat la smulgerea moșiilor din mîinile exploatatorilor și la redarea lor celor ce le reveneau de fapt și de drept. În anii 1945—1946, în județul Mehedinți au fost expropriate 247 de moșii, totalizînd o suprafață de 22 086 ha, fiind împroprietăriți 14 192 de țărani muncitori ²⁴.

²⁴ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., dosarul nr. 16, filele 6, 75.

Au rămas memorabile acele zile cînd muncitorii din Turnu-Severin confecționau unelte agricole pe care le dăruiau țăranilor muncitoare din județ. În același timp, muncitorii, în frunte cu comuniștii și acționînd în front unic, s-au constituit în echipe, care, cu ateliere mobile, se deplasau în fiecare duminică prin sate pentru repararea uneltelor agricole.

Realizarea în fapt a reformei agrare, încă în condițiile războiului antihitlerist, a condus, la rîndul său, la creșterea efervescenței revoluționare a maselor muncitoare din județ, care și-au manifestat cu putere dragostea și atașamentul față de P.C.R. și de guvernul dr. Petru Groza, instaurat la 6 Martie 1945. La sfîrșitul lunii martie, la Turnu-Severin a avut loc o mare manifestație, la care au participat delegați ai țăranilor împroprietăriți din satele județului și muncitori din întreprinderile severinene, care sprijiniseră această acțiune ²⁵.

Victoria finală a coaliției antihitleriste asupra Germaniei naziste și încheierea celui de-al doilea război mondial au stîrnit un profund entuziasm în rîndul populației severinene. În cadrul unor mari mitinguri, masele largi și-au manifestat satisfacția pentru acest istoric triumf al luptei popoarelor, la care poporul român și-a adus întreaga contribuție, exprimîndu-și ferm hotărîrea de a desăvîrși opera revoluționară inaugurată de victoria insurecției din August 1944.

Un rol important în orientarea activității comuniștilor, a tuturor forțelor democratice din țară, în antrenarea întregului popor la opera de redresare și dezvoltare a economiei naționale distruse și dezorganizate de război, pentru îmbunătățirea condițiilor de trai ale populației a avut Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945. Comitetul județean Mehedinți al P.C.R. a mobilizat oamenii muncii pentru a întîmpina acest eveniment cu noi succese pe linia refacerii întreprinderilor, a măririi producției, a executării unor complexe lucrări edilitare. Orașul, grav lovit de bombardamente, trebuia refăcut. Din cele peste 4 500 de imobile distruse sau avariate, numai pînă în 1947 au fost refăcute peste 4 000. Din inițiativa organizației județene de partid, s-a trecut la o vastă acțiune pentru asigurarea alimentării orașului cu energie electrică și apă. Prin munca patriotică a locuitorilor, la 20 noiembrie 1945 a fost pusă în stare de funcționare Uzina electrică.

Pentru combaterea și stîrpirea speculei, pentru înlăturarea urmărilor secetei din 1945—1946 și îmbunătățirea condițiilor de trai ale populației, syndicatele muncitorești au înființat economatele, în care produsele alimentare și de îmbrăcăminte erau cumpărate de oamenii muncii la prețuri oficiale.

Lansarea Platformei Blocului Partidelor Democratice din iunie 1946 a stimulat o puternică intensificare a eforturilor și acțiunilor revoluționare ale oamenilor muncii severineni. Muncitorii din municipiu, masele populare au făcut zid în jurul forțelor democratice, în frunte cu P.C.R., pentru cîștigarea bătăliei în alegerile generale din 1946, pentru zdrobirea reacțiunii. Ziua de 19 noiembrie 1946 a însemnat pentru oamenii muncii din orașul Turnu-Severin, ca și pentru cei din întreaga țară, un prilej de mari satisfacții. Rezultatele alegerilor au marcat un adevărat

²⁵ „Severinul liber“, anul II, nr. 16 din 10 aprilie 1945.

triumf al forțelor democratice, toți candidații B.P.D. fiind aleși cu o imensă majoritate ²⁶.

Dând o înaltă apreciere istoriei de luptă a proletariatului severinean, organizației de partid, ce a organizat și a însuflețit permanent masele muncitoare atât în lupta împotriva exploatarei, cât și în activitatea pentru construcția socialismului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care, în 1946, a fost secretarul regionalei de partid Oltenia, arăta : „Ne-am bizuit pe muncitorii din Turnu Severin în anii ilegalității, în anii cuceririi puterii și instaurării regimului socialist în România, în tot ceea ce am înfăptuit în această perioadă ; ei constituie forța principală atât în Turnu Severin, cât și în județul Mehedinți, așa cum clasa muncitoare constituie forța principală a construcției socialiste în România” ²⁷.

O dată cu trecerea la înfăptuirea revoluției socialiste și la edificarea noii orînduiri sociale, meleagurile severinene, alături de întreaga țară, au intrat într-o nouă etapă de dezvoltare. Întreprinderile industriale din orașul Turnu-Severin și, în general, viața sa economică au cunoscut o puternică învioreare. Prin actul naționalizării de la 11 iunie 1948, au devenit proprietate de stat, bun al întregului popor, o serie de fabrici importante din Turnu-Severin, ca : Șantierul „Dinamica“, Întreprinderea „Cloșani“, inclusiv linia ferată forestieră, Abatorul frigorific, Fabrica de placaj, fabricile de bere, de bomboane, de pîine, de pălării, de talpă, ca și o serie de ateliere mecanice ²⁸. S-a creat astfel, în municipiul nostru, o puternică industrie socialistă, în fruntea căreia se situau Șantierul naval și Atelierele C.F.R.

O primă ilustrare a noului avînt economic o constituie rezultatele celor două planuri anuale de stat, din 1949 și 1950, cînd orașul Turnu-Severin și, în general, județul Mehedinți au cunoscut o permanentă dezvoltare. Șantierele navale au primit comenzi numeroase, care au cerut introducerea de noi mașini și utilaje moderne ; la „Dinamica“, s-a construit o centrală electrică, iar numărul muncitorilor a crescut cu peste 300% față de anul 1945 ²⁹. În anul 1950, cele două șantiere navale se unesc, formînd o singură întreprindere, mult mai puternică și mai eficientă sub raportul producției și al coordonării ³⁰. Producția a luat avînt și în celelalte întreprinderi din Turnu-Severin. Este de relevat că, în 1949, Atelierele C.F.R. au obținut steagul de frunză în producție pe ramură ³¹.

Elanul constructiv care a cuprins masele de muncitori severineni s-a oglindit, între altele, și în dirzenia cu care, în 1948, echipele de ni-tuitori de la Șantierul naval au pornit întrecerea cu cele de la Șantierul naval din Galați. Această acțiune, care a cunoscut o vie popularizare în întreaga țară, a stimulat pe toți muncitorii din oraș, contribuind la realizarea sarcinilor de producție înainte de termen ³².

²⁶ „Severinul liber“, anul III, nr. 92 și 96 din 10 octombrie și 7 noiembrie 1946.

²⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 6, Editura politică, București, 1972, p. 436.

²⁸ „Severinul liber“, anul IV, nr. 187 din 12 iunie 1948.

²⁹ *Municipiul Drobeta Turnu-Severin*, 1972, p. 146.

³⁰ *Ibid.*

³¹ Arhivele Ateliereleor C.F.R. Drobeta Turnu-Severin, dosarul nr. 22/1949.

³² *Loc. cit.*

Procesul aşezării pe baze noi, socialiste, a agriculturii a început în judeţul Mehedinţi la scurt timp după Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 martie 1949. Ne amintim cu emoţie cum, în vara aceluşi an, ţăranii cu gospodării mici şi mijlocii din comuna Vinjuleţ au pus bazele primei cooperative agricole de producţie din judeţ şi cum muncitorii de la Atelierele C.F.R. din Turnu-Severin au fost, în permanenţă, alături de ei, le-au dat un ajutor efectiv, i-au luat sub patronajul lor. Exemplul ţăranilor cooperatori din Vinjuleţ a fost urmat cu entuziasm de cei din comunele Prisăceaua, Flămînda, Salcia şi altele, care, cu ajutorul muncitorilor comunişti din întreprinderile severinene, au pornit cu încredere la o viaţă nouă.

În anii 1960—1965, municipiul Drobeta Turnu-Severin s-a dezvoltat într-un ritm susţinut, prin începerea construcţiei unor importante obiective de interes republican, cum sînt Combinatul de prelucrare a lemnului şi Sistemul hidroenergetic şi de navigaţie „Porţile de Fier“.

Congresul al IX-lea al P.C.R., eveniment de însemnătate istorică excepţională în viaţa partidului şi a ţării, a instaurat un climat de efervescenţă creatoare, propice activităţii rodnice în toate domeniile, direcţionînd continuarea pe o treaptă superioară a procesului de construcţie socialistă. Hotărîrile Congresului au fost primite cu un entuziasm însufleţitor de către toţi oamenii muncii de la oraşe şi sate. În acest cadru de luminoasă perspectivă, Mehedinţiul a cunoscut, în anii care au urmat, o dezvoltare fără precedent, fapt ce confirmă, încă odată, justetea şi rodnicia politicii partidului de dezvoltare economică echilibrată a tuturor judeţelor, de ridicare a nivelului de trai material şi cultural al oamenilor muncii.

La 17 februarie 1968, în cadrul măsurilor de reorganizare administrativ-teritorială a ţării, Turnu-Severin a devenit capitala judeţului Mehedinţi. Vechiul nostru municipiu a primit astfel o nouă pondere, fiind capabil să polarizeze şi, în acelaşi timp, să iradiază energii constructive în această parte a ţării, să devină o pirghie importantă în accelerarea progresului economic, social şi cultural al României socialiste. În cincinalul 1966—1970, Mehedinţiul a înregistrat o sporire a producţiei globale industriale de 1,8 ori faţă de cincinalul precedent, cu un ritm mediu anual de creştere de 12,8%. Au fost date în exploatare primele două grupuri de 175 MW la Hidrocentrala „Porţile de Fier“, obiectiv care se situează printre cele mai reprezentative unităţi de acest fel din lume, atît în ceea ce priveşte puterea unitară a hidroagregatelor, cît şi capacitatea hidroenergetică totală. Grăitor este faptul că puterea instalată a Hidrocentralei depăşeşte întreaga putere instalată a României anului 1938.

Totodată, au fost puse în funcţiune importante capacităţi de producţie, ca : hala nouă de vagoane la Întreprinderea de vagoane, Fabrica de plăci fibrolemnoase de la Combinatul de prelucrare a lemnului, Fabrica de piine, Fabrica de produse lactate, Fabrica de ambalaje metalice de la Întreprinderea de industrializare a cărnii etc. S-au dezvoltat şi sistematizat Şantierul naval, Întreprinderea pentru industrializarea cărnii. Industria locală de stat şi cea cooperatistă au cunoscut, în continuare, ritmuri susţinute de producţie, aducînd o contribuţie importantă la rea-

lizarea unor produse pentru piața internă și externă. Este un motiv de mândrie pentru municipiul Drobeta Turnu-Severin că volumul producției globale realizate în anul 1970 reprezintă 79,3% din întreaga producție industrială a județului.

În actualul plan cincinal, județul Mehedinți, ca de altfel întreaga țară, își propune ca obiective dezvoltarea în ritm susținut a industriei, îndeosebi a ramurilor vitale pentru economie: energia electrică, construcția de mașini, industrializarea lemnului, industria ușoară, industria alimentară. În acest scop, județului nostru i-au fost alocate fonduri de investiții în valoare de peste 7 miliarde lei. Volumul de investiții realizat în cei patru ani ai actualului cincinal a fost de peste 5,7 miliarde lei.

În perioada 1971—1975, s-au pus în funcțiune Sistemul hidroenergetic și de navigație „Porțile de Fier“ la întreaga lui capacitate, fabricile de confecții din carton ondulat, de hirtie capace, carton duplex, celuloză, semiceluloză și carton velin din cadrul Combinatului de celuloză și hirtie, Fabrica de confecții Drobeta Turnu-Severin, Fabrica de cărămizi Hinova, Fabrica de brânzeturi Vinju Mare etc. S-au dezvoltat capacitățile de producție de la întreprinderea de vagoane, șantierelor navale Drobeta Turnu-Severin și Orșova, întreprinderea minieră Orșova, întreprinderea de industrializare a cărnilor și altele.

Ca urmare a intrării în funcțiune a noi obiective în acest cincinal, s-a reușit ca, în anul 1974, județul Mehedinți să realizeze circa 10% din producția de energie electrică a țării, peste 20% din cea de vagoane, circa 9% la plăci fibrolemnoase, 7% la placaj, 12% la celuloză și semiceluloză, 7,5% la hirtie, 4,8% la carne și peste 5% la conserve de carne.

În perioada care a trecut de la începutul cincinalului actual, productivitatea muncii în industrie a înregistrat un ritm mediu anual de creștere de 14,6%, obținându-se, pe seama acestui indicator, peste două treimi din sporul producției globale industriale.

Importante realizări s-au înregistrat și în domeniul agriculturii, ramură de bază în economia județului. Prin introducerea pe scară largă a mecanizării și chimizării, în unitățile agricole socialiste au sporit considerabil producțiile realizate. În prezent, agricultura județului dispune de peste 2 300 de tractoare, peste 800 de combine pentru cereale păioase, precum și de alte mașini și unelte agricole. Amploarea procesului de chimizare a agriculturii este ilustrată de faptul că numai în anul agricol 1974—1975 s-au aplicat 13 705 tone de îngrășăminte chimice substanță activă, revenind, în medie, 70,8 kg la hectar, cu 15% mai mult decât în anul 1973. Ca urmare, în 1974 s-a obținut cea mai mare producție de grâu din istoria județului, depășindu-se producția planificată la hectar cu 240 kg grâu, iar un număr de 18 cooperative agricole de producție, care dețin 24% din suprafața cultivată cu grâu, au realizat producții medii între 3 000 și 4 000 kg de grâu la hectar. Cele mai mari producții s-au realizat la cooperativa agricolă de producție Gîrla Mare — peste 5 000 kg grâu la hectar —, iar cooperativele agricole din Pristol, Vrata și Salcia au obținut producții între 4 000 și 4 700 kg la hectar. Aceste realizări au permis sporirea contribuției județului la constituirea fondului de stat de la 2,1% în anul 1970 la 3,1% în anul 1974, creîndu-se condițiile pentru livrarea peste prevederile de plan a 14 000 tone

de grâu. Rezultate bune s-au obținut și la alte culturi, la struguri, fructe, legume, lapte, carne etc.

Succesele obținute în dezvoltarea economică și social-culturală a județului s-au reflectat nemijlocit în ridicarea bunăstării materiale și spirituale a oamenilor muncii, țelul suprem al întregii politici a partidului nostru. Astfel, în perioada 1971—1974 au fost construite aproape 3 000 de apartamente din fondurile statului și peste 1 600 de apartamente de către populație, cu sprijinul statului; s-au dat în folosință 124 de săli de clasă, 1 471 de locuri în internate școlare, 1 120 locuri în grădinițe, 600 de locuri la creșe și 216 locuri în casele de copii. Pentru ocrotirea sănătății oamenilor muncii există în județ 7 spitale, un preventoriu, 6 policlinici, 17 dispensare medicale de întreprindere, 12 case de naștere și 74 de circumscripții sanitare. A crescut și s-a modernizat rețeaua unităților comerciale și prestatoare de servicii.

În ceea ce privește procesul de învățămînt, în anul școlar 1974—1975 acesta s-a desfășurat în 319 școli generale, 7 licee de cultură generală, 8 licee de specialitate, un liceu de arte plastice, 6 școli profesionale, o școală de specializare postliceală și 280 de grădinițe de copii. În acest an școlar numărul preșcolarilor și elevilor se ridică la peste 70 000.

În cadrul actualului cincinal, anul 1975 constituie și pentru județul Mehedinți anul de vîrf al producției. Au intrat astfel în funcțiune: Fabrica de carton velin din cadrul Combinatului de celuloză și hîrtie, cu o capacitate de 30 000 tone pe an, Fabrica de drojdie furajeră de la Combinatul pentru prelucrarea lemnului, va continua extinderea capacităților la Șantierul naval Drobeta Turnu-Severin, Întreprinderea de produse zaharoase, Întreprinderea viei și vinului, Întreprinderea de industrializare a cărnii. Au început lucrările la centrala telefonică automată interurbană Drobeta Turnu-Severin, magazinul „Universal“, spitalul cu 700 de paturi, cuplat cu policlinica, hotelul cu 368 de locuri din Drobeta Turnu-Severin; se vor înființa 14 unități prestatoare de servicii din cadrul Uniunii județene a cooperativei de consum și Uniunii județene a cooperativei meșteșugărești. De asemenea vor fi date în folosință 1 750 de apartamente, din care 550 din fondurile populației, cu sprijinul statului în credite și execuție, 560 de locuri în cămine de nefamiliști, 960 de locuri la creșe și grădinițe, noi săli de clasă și ateliere-școală etc.

Pînă în prezent un număr de 32 unități industriale, de construcții, agricole și altele au realizat, în devans, prevederile cincinalului, numai cele 15 unități industriale care și-au îndeplinit sarcinile cincinalului obținînd un spor de producție de peste 1,4 miliarde lei. La 12 iulie a.c. operatorii din județul nostru au raportat realizarea prevederilor la producția globală de grâu pe întregul cincinal, urmînd ca aceste prevederi să fie depășite cu 75 000 tone. Au fost achitate, în întregime, obligațiile contractuale cu statul pe întregul cincinal și se vor livra suplimentar, peste sarcinile cincinalului, 50 000 tone grâu. De asemenea, toate unitățile pentru mecanizarea agriculturii din județ și-au îndeplinit sarcinile pe întregul cincinal, urmînd ca pînă la finele anului să execute un volum suplimentar de lucrări în valoare de peste 81 milioane lei.

Răspunzînd chemării partidului, a secretarului său general de a-și spori eforturile pentru diminuarea pagubelor provocate economiei naționale de inundații, oamenii muncii din Mehedinți, în frunte cu comuniștii, și-au reevaluat posibilitățile, au descoperit noi și importante rezerve ma-

teriale, majorându-și simțitor angajamentele inițiale asumate pe acest an în întrecerea socialistă. Astfel, la nivelul județului, angajamentul a fost suplimentat cu 60 milioane kWh energie electrică, 800 tone ulei energetic, 135 000 mp furnire estetice, 500 000 bucăți cărămizi, mobilă în valoare de 100 000 lei, iar la export se vor livra suplimentar produse în valoare de 40,5 milioane lei valută. De asemenea, se vor livra suplimentar, peste angajamentul inițial, 4 000 tone porumb, 750 tone legume, 1 000 tone floarea soarelui, 5 000 tone sfeclă de zahăr, 100 tone piersici, 500 tone carne porcine și alte însemnate cantități de produse necesare economiei naționale și la export.

Pe baza succeselor obținute, a ritmurilor tot mai accelerate în toate sectoarele, calculele estimative ne dovedesc, cel puțin pînă acum, că Mehedințiul va realiza actualul cincinal cu un avans de 110 zile.

Congresul al XI-lea al partidului a pus în fața întregii țări sarcini de însemnătate istorică pentru progresul multilateral al României socialiste, în noua etapă de dezvoltare. În acest context, județul Mehedinți va înregistra în cincinalul următor ritmuri înalte de dezvoltare în toate domeniile de activitate, ajungînd, în 1980, la o producție industrială de peste 10 miliarde de lei.

Așa cum s-a stabilit la recenta plenară comună a C.C. al P.C.R. și a Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României, pe teritoriul județului nostru urmează ca în anii 1976—1980 să fie puse în funcțiune 64 de capacități industriale de deservire și agrozootehnice. Principalele eforturi de investiții vor fi îndreptate spre dezvoltarea ramurilor producției materiale ; 65,6 la sută din investiții vor fi alocate industriei, 18,4 la sută agriculturii, 7,4 la sută acțiunilor social-culturale și 8,6 la sută altor ramuri.

Printre noile obiective ale județului Mehedinți menționăm : Hidrocentrala Porțile de Fier II, dezvoltarea Întreprinderii de vagoane, a Șantierului naval, a Combinatului pentru prelucrarea lemnului etc. O dezvoltare tot mai pronunțată vor cunoaște localitățile Orșova, Strehaia, Baia de Aramă, Vinju Mare și altele.

Cît privește agricultura, ea va cunoaște, de asemenea, în viitorii ani, o mare dezvoltare. Se vor realiza sistemele de irigații Crivina-Vinju Mare și Izvoarele-Cujmir (peste 80 000 de ha), se vor desfășura ample lucrări de combatere a eroziunii solului și de desecări, se vor crea noi obiective agrozootehnice, plantații pomicole și viticole. În cincinalul următor, agricultura mehedinteană va înregistra un ritm de creștere de 32,4 la sută la producția agricolă animală, 30,1 la sută la producția agricolă vegetală, iar la producția agricolă globală o creștere de 31 la sută.

Realizările obținute pînă în prezent, perspectivele luminoase ce-i sînt deschise au conferit și vor conferi milenarului municipiu Drobeta Turnu-Severin însemnele unui oraș mereu mai modern, cu o economie dinamică și o viață cultural-artistică subliniată de veritabile sărbători ale spiritului. Severinul parcurge azi momentul unei armonioase evoluții, la scara amplelor dimensiuni ale contemporaneității, ale bunăstării și progresului social, care definesc această vîrstă de aur a patriei noastre socialiste.

Dezvoltarea continuă a democrației — obiectiv major al activității teoretice și practice a Partidului Comunist Român

GHEORGHE ZAHARIA,
MARIN VOICULESCU

Pornind de la adevărul axiomatic că democrația constituie un factor esențial în dezvoltarea societății omenеști, Partidul Comunist Român a înscris la loc de frunte în Programul adoptat de cel de al XI-lea Congres al său necesitatea obiectivă a adîncirii continue a democrației socialiste pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate. Programul subliniază superioritatea incontestabilă — confirmată istoricește — a democrației socialiste asupra celei burgheze, care, deși proclamă anumite drepturi democratice, nu asigură condițiile materiale și cadrul social necesar exercitării lor. „Condiția indispensabilă a democrației reale — se spune în Programul P.C.R. — este lichidarea inegalităților economice și sociale de clasă, înlăturarea exploatareilor, cucerirea puterii de către cei ce muncesc, instaurarea proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție și realizarea repartiției după principiul socialist. Numai pe această cale se creează condiții pentru ca oamenii muncii să poată beneficia cu adevărat de roadele muncii lor, de cuceririle progresului și civilizației și, totodată, să se poată manifesta liber în sfera vieții sociale, să-și valorifice energia și forța creatoare în interesul lor și al societății, să se bucure de libertăți și drepturi garantate material. Democrația socialistă asigură în fapt posibilitățile poporului de a participa la conducerea societății, de a-și hotări în mod suveran destinele, de a-și făuri viitorul așa cum dorește”¹.

Analiza drumului străbătut de P.C.R. în perioada de după Eliberare demonstrează fidelitatea sa față de învățătura marxist-leninistă referitoare la obligația partidelor comuniste de a ține seama de situația concretă din țara respectivă, de fiecare fază a dezvoltării procesului istoric. Urmărind realizarea obiectivului strategic fundamental: doborîrea puterii de stat burgheze și instaurarea dictaturii revoluționar-democratice a proletariatului și a țărănimii, cu scopul de a asigura forțelor revoluționare dezvoltarea ulterioară a luptei pe făgașul revoluției proletare

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 131.

socialiste, cum just apreciasse Congresul al V-lea al partidului din decembrie 1931, în perioada care a urmat insurecției naționale antifasciste P.C.R. și-a elaborat tactica revoluționară ținând seama de raportul de forțe intern și internațional. Pregătindu-se pentru conducerea marilor bătălii care aveau să urmeze, Partidul Comunist Român s-a orientat în lumina indicațiilor leniniste potrivit cărora „Socialismul nu este posibil fără democrație sub două aspecte : 1) proletariatul nu poate săvârși revoluția socialistă dacă nu se pregătește în vederea ei luptând pentru democrație ; 2) socialismul victorios nu-și poate consolida victoria și nu poate duce omenirea spre dispariția treptată a statului fără a înfăptui o democrație deplină”².

Una din problemele de cea mai mare importanță în acel moment a fost aceea a asigurării rolului conducător al clasei muncitoare, unitatea ei de acțiune. Consolidarea politică și organizatorică a P.C.R. într-un timp scurt, colaborarea statornică cu Partidul Social-Democrat, discuțiile principale de la conducere la conducere au avut o însemnătate deosebită în evoluția evenimentelor revoluționare pentru înfăptuirea celor mai urgente sarcini. Realizarea unității sindicale pe baze revoluționare în ultimele luni ale anului 1944 a marcat un pas important pe calea colaborării strânse dintre comuniști și social-democrați, a contribuit la creșterea forței și capacității de luptă a clasei muncitoare.

O preocupare fundamentală a Partidului Comunist Român a constituit-o atragerea țărănimii alături de clasa muncitoare în opera de reînnoire democratică a societății românești. Într-o țară în care țărăimea alcătua majoritatea populației, problema făuririi alianței muncitorești-țărănești reprezenta cheia de boltă a luptei pentru instaurarea unui regim revoluționar-democratic.

Astfel, într-o primă perioadă, în care sarcinile principale imediate erau desăvârșirea eliberării întregului teritoriu al țării de sub ocupația Germaniei și Ungariei, participarea la războiul antihitlerist pînă la victoria finală, lichidarea rămășițelor dictaturii militare-fasciste și reglementarea noilor raporturi dintre România și statele coaliției antihitleriste, efervescența revoluționară a maselor a îmbinat lupta antihitleristă cu lupta pentru înfăptuirea țelului strategic, determinînd instaurarea, la 6 Martie 1945, a puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țărănilor. Forța maselor muncitoare, care dețineau controlul politic în centrele industriale, în orașe și sate, preponderența în guvern a elementului muncitoresc-țărănesc au asigurat stabilitatea și consolidarea regimului revoluționar-democratic.

Mersul impetuos al revoluției, trecerea la înfăptuirea sarcinilor imediate, preconizate de Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945, victoria în alegerile generale din noiembrie 1946 a Blocului Partidelor Democratice, care a confirmat regimul instaurat la 6 Martie 1945, au creat baza legislativă pentru trecerea la măsuri cu caracter anticapitalist. Succesele economice și politice obținute în anii 1946—1947, schimbarea hotărîtă a raportului de forțe în favoarea proletariatului și a aliaților săi, creșterea conștiinței politice a maselor, au determinat abolirea monarhiei și proclamarea, la 30 Decembrie 1947, a Republicii, act

² V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 30, Editura politică, București, 1964, p. 130.

de covârșitoare însemnătate, care a marcat instaurarea deplină a puterii clasei muncitoare, în alianță cu țărănimea muncitoare și cu celelalte categorii de oameni ai muncii.

În această perioadă, a fost adoptată o lege electorală care a asigurat universalitatea reală a dreptului de vot tuturor cetățenilor țării de la vârsta de 21 de ani (Constituția din 1948 a devansat vârsta majoratului la 18 ani), indiferent de sex, naționalitate, profesiune, grad de cultură, credință religioasă etc. În interesul consolidării regimului revoluționar-democratic, au fost excluși de la dreptul de a alege sau de a fi aleși numai criminalii de război, vinovații de dezastrul țării, vîrfurile fostului aparat de stat fascist (în 1956, au fost înlăturate nedemnitățile electorale).

Situată în fruntea luptei pentru cucerirea puterii și înfăptuirea unor prefaceri innoitoare profunde, clasa muncitoare se impusese definitiv ca hegemonul revoluției. La aceasta, un rol hotărîtor a avut procesul de clarificare și de apropiere dintre comuniști și social-democrați, fuziunea lor în organizații unice de jos în sus, culminînd cu Congresul unificării politice, ideologice și organizatorice a clasei muncitoare, în februarie 1948.

Din acest moment, partidul și-a concentrat eforturile în lupta pentru înfăptuirea unui nou obiectiv strategic, corespunzător perioadei de trecere de la capitalism la socialism, și anume înlăturarea relațiilor de producție capitaliste și făurirea bazei societății socialiste. Pentru atingerrea obiectivelor propuse, P.C.R. a desfășurat o muncă politică și organizatorică intensă, a adoptat cele mai potrivite forme și metode, ceea ce a determinat unirea strînsă în jurul său a maselor celor mai largi, care l-au urmat în lupta revoluționară.

Asupra desfășurării revoluției în țara noastră o influență pozitivă a avut și climatul internațional favorabil în care poporul român și-a putut exprima propria sa voință. Este vorba de sprijinul diplomatic al U.R.S.S., de colaborarea și întrajutorarea cu aceasta și cu celelalte țări care păseau pe calea democrației populare, precum și de faptul că, într-o serie de alte țări, aveau loc puternice lupte revoluționare și că pe plan mondial se produsese o deplasare spre stînga a opiniei publice. Toate aceste împrejurări externe au fost folosite în mod judicios de Partidul Comunist Român, care a organizat și a condus lupta maselor pentru cucerirea puterii și trecerea la revoluția socialistă.

Se instaurase, așadar, dominația politică a claselor exploatate pînă atunci, necesară — cum spunea V.I. Lenin — „în vederea desființării totale a oricărei exploatări, cu alte cuvinte în interesul majorității covîrșitoare a poporului, împotriva minorității infime...”³.

Cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare și aliații ei firești, acțiunea de preluare a puterii economice, prin actul revoluționar al naționalizării mijloacelor de producție, început în iunie 1948, trecerea la cooperativizarea agriculturii, începînd din primăvara anului 1949, lichidarea treptată și definitivă a posibilităților de exploatare a omului de către om au permis concentrarea în mîinile statului oamenilor muncii a tuturor pirghiilor de care depinde dezvoltarea democratică a țării.

³ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 33, Editura politică, București, 1964, p. 24.

În anii revoluției și edificării societății socialiste, partidul nostru a acordat și acordă atenția cuvenită problemei democrației, privită ca proces complex, care a impus găsirea unor forme cât mai diverse și mai largi de afirmare și împlinire. Aceasta a determinat numeroase măsuri pe linia organizării și activității organelor puterii și ale administrației de stat de sus și pînă jos.

Se cuvine a fi relevată însemnătatea excepțională a Congresului al IX-lea al partidului, care a deschis curs larg afirmării unui puternic suflu înnoitor în toate laturile și domeniile vieții social-politice a țării, inclusiv pe planul abordării teoretice și practice a problemelor democrației. Acest spirit și-a găsit continuă amplificare, punindu-și o puternică amprentă asupra hotărîrilor Congreselor al X-lea și al XI-lea ale partidului. Într-o formulare de sinteză, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului nostru, preciza în Raportul Comitetului Central la cel de-al XI-lea Congres : „Partidul va milita în mod consecvent pentru adîncirea democrației socialiste, asigurînd cadrul organizatoric cel mai propice participării maselor populare la conducerea întregii activități economico-sociale, la făurirea în mod conștient, de către popor, a propriului său viitor“⁴. Și tot cu acel prilej se prezintă direcțiile perfecționării democrației noastre. „Vom supune în continuare legile și hotărîrile importante dezbaterii publice, astfel încît, înainte de a fi adoptate de Marea Adunare Națională, să existe garanția că ele corespund necesităților reale ale societății, dorințelor și intereselor întregului nostru popor. Sîntem convinși că numai asigurînd realizarea democrației socialiste reale putem înfăptui cu succes Programul partidului, politica sa internă și externă. Pornim neabătut de la principiul marxist-leninist că dezvoltarea democrației socialiste, făurirea conștientă de către popor a propriei sale istorii constituie o necesitate obiectivă a edificării noii orînduiri. Numai împreună cu întregul popor vom asigura victoria societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului pe pămîntul României“⁵.

Un rol de seamă în întregul sistem democratic al țării revine statului socialist, ca principal instrument de edificare și de consolidare a societății socialiste. Înfăptuirea funcțiilor statului socialist a presupus și presupune antrenarea întregului mecanism al organelor și instituțiilor de stat, ca și a celor din sistemul organizațiilor politice, obștești și de masă, în funcție de sarcinile fundamentale ale etapelor parcurse.

Experiența dobîndită în procesul revoluționar din România confirmă întru totul geniala previziune a lui Karl Marx potrivit căreia : „În democrație, orînduirea de stat, legea, statul însuși, în măsura în care el reprezintă orînduirea politică, nu constituie decît o autodeterminare a poporului, un conținut determinat al acestuia.“⁶

Pe baza liniei generale a partidului comunist, statul român și-a orientat activitatea în funcție de specificul perioadei, de nevoile și de posibili-

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea și sarcinile de viitor ale partidului*. 25 noiembrie 1974, Editura politică, București, 1974, p. 48.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *Op. cit.*, p. 81.

⁶ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 1, Editura de stat pentru literatură politică, București, 1957, p. 257.

tățile poporului nostru. Așa, de pildă, în anii de început ai puterii populare, statul socialist a urmărit, cu precădere, respingerea dușmanilor revoluției socialiste, în esență a burgheziei răsturnate de la putere, dar care nu putea dispărea peste noapte ; lichidarea structurilor și a relațiilor capitaliste în economie și crearea unei economii noi, socialiste, îndeplinirea treptată a funcției economice-organizatorice ; educarea maselor într-un chip nou ; ridicarea nivelului material și cultural al celor ce muncesc ; apărarea cuceririlor socialiste ale poporului.

Pe plan extern, statul socialist a luptat consecvent pentru apărarea păcii, pentru colaborarea frățească cu toate statele socialiste, pentru conlucrare cu celelalte state în temeiul principiului coexistenței pașnice, împotriva agresiunii imperialiste și neocolonialiste.

În condițiile construirii societății socialiste multilateral dezvoltate — proces conștient, condus de partidul nostru —, statul socialist, așa cum s-a precizat și în recente documente elaborate de cel de-al XI-lea Congres, își concentrează atenția, în continuare, asupra funcției economice-organizatorice, social-culturale și educative, asupra aceleia de apărare a ordinii sociale, a cuceririlor revoluționare ale poporului, a drepturilor și libertăților cetățenești. Toate aceste sarcini sau direcții interne sînt determinate de exigențele și eforturile de ordin economic pe care poporul nostru este hotărît să le facă în vederea transpunerii în fapt a obiectivelor stabilite în Programul partidului, de hotărîrea noastră de consolidare a bazei tehnice-materiale, de ridicare neîntreruptă a nivelului de viață, de civilizație. *

Realizarea politicii noastre economice trebuie să țină seama, pe de o parte, de avantajele pe care le oferă actuala revoluție tehnică-științifică, iar pe de altă parte de eforturile pe care trebuie să le facă statul pentru a crea un cîmp cît mai larg de dezvoltare a acestei revoluții.

De asemenea, nu trebuie uitat sau neglijat faptul că revoluția științifică-tehnică transformă, influențează nu numai forțele de producție, mijloacele de producție, creînd — cum au prevăzut clasicii marxismului — baza tehnică-materială a orînduirii socialiste, ci se extinde în toate compartimentele vieții. Ea contribuie direct la modificarea statutului economic, social, politic al omului, la ridicarea gradului de confort, de instruire, de informare. Aceasta impune ca societatea, omul, să-i cunoască secretele, specificul, să-i creeze cadrul organizat, instituțional de acțiune.

Pe plan extern, statul socialist român militează pentru extinderea și întărirea relațiilor multilaterale, a cooperării frățești și a solidarității internaționale cu toate statele socialiste, de colaborare și cooperare cu toate statele eliberate de sub dominația colonială, precum și cu celelalte state, indiferent de orînduirea lor social-economică, pe baza principiilor independenței, respectului și avantajului reciproc ; pe această bază, partidul comunist și guvernul român acționează consecvent pentru apărarea păcii,

* Privitor la aceste aspecte, la lărgirea cadrului democratic al întregii activități social-politice, economice, administrative, la procesul și modalitatea de conducere politică a se vedea lucrările : Ioan Ceterchi, *Democrația socialistă. Principii și acțiune politică*, Editura politică, București, 1974 ; Ion Deleanu, Gheorghe Boboș, *Organele statului socialist român în sistemul democrației socialiste*, Editura didactică și pedagogică, București, 1973.

înfăptuirea securității europene și mondiale, dezarmarea generală, apărarea țării, a integrității teritoriului patriei.

În realizarea funcțiilor sale externe, statul socialist român ține seama de schimbările intervenite pe plan internațional, de necesitatea contactului multilateral dintre state cu sau fără identitate între regimurile social-politice existente, de necesitatea ca în cooperarea — dorită și necesară pentru toate statele — să fie întronată și respectată o nouă ordine economică și politică internațională, o ordine care să excludă raporturile inechitabile, discriminatorii, practicile imperialiste, neocolonialiste, recurgerea la folosirea forței sau amenințarea cu forța.

Dar, așa cum apreciază Raportul C.C. al P.C.R. prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al XI-lea, în acest domeniu pînă acum s-a vorbit mult și s-a făcut puțin. S-a făcut multă propagandă pentru micșorarea decalajului dintre lumea bogată și cea săracă; în fond, decalajele s-au adîncit, discrepanțele s-au extins îngrijorător.

Noua orînduire deschide un cîmp larg de manifestate a democrației, de consolidare a conștiinței politice și moral-juridice a maselor. În acest sens, în Constituția Republicii Socialiste România se stipulează expres că statul nostru garantează oamenilor muncii deplină exercitare a drepturilor electorale, alegerea deputaților în Marea Adunare Națională și în consiliile populare prin vot universal, direct și secret, în temeiul deplinei egalități, fără deosebire de rasă, naționalitate, sex sau religie. Democratismul socialist presupune și face posibilă consacrarea principiului universalității dreptului de vot pentru toți cetățenii care au împlinit vîrsta de 18 ani.

Dar socialismul presupune un sistem de exigențe practice, juridice, etice, disciplinare care nu se contrapun democrației socialiste, afirmării personalității umane, ci, dimpotrivă, contribuie la lărgirea participării competente și cu răspundere a tuturor categoriilor de oameni ai muncii la înfăptuirea politicii interne și externe, în prezent și în perspectivă, urmărită de partidul comunist și statul socialist. „Nimeni — subliniază secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu are dreptul să se prevaleze, indiferent în ce formă, de funcțiile deținute în partid sau în stat, pentru a nesocoti legile statului, a încălca normele democrației socialiste. Nici o indicație sau dispoziție dată de vreo persoană, indiferent de funcția pe care o deține, nu poate să înlocuiască legea. Fiecare membru de partid, fiecare cetățean poartă răspunderea pentru faptele sale și are obligația să acționeze numai și numai în conformitate cu legile țării“.

Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român s-a preocupat în lucrările sale într-o măsură deosebită de procesul adîncirii continue a democrației socialiste în întreaga activitate de partid, de stat și obștească din țara noastră. Partidul nostru consideră că înfăptuirea marilor sarcini ale etapei făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism atrage după sine, cu necesitate, prezența activă și tot mai largă a maselor la elaborarea și la înfăptuirea politicii generale a statului, participarea lor activă la conducerea treburilor obștești.

Partidul — se arată în Program — va acționa pentru crearea cadrului organizatoric celui mai potrivit participării întregului popor la con-

ducerea vieții economice-sociale, ținând seama de faptul că dezvoltarea democrației socialiste este un factor esențial și o necesitate obiectivă a făuririi depline, multilaterale a socialismului și înaintării spre comunism. În concepția partidului nostru, dezvoltarea democrației formează o componentă organică a procesului de împlinire multilaterală a socialismului, societate caracterizată nu numai printr-o puternică dezvoltare a forțelor de producție și un nivel de trai material și spiritual tot mai înalt al întregului popor, ci și printr-o democrație superioară, profundă și atotcuprinzătoare, de natură să asigure cadrul cel mai propice participării maselor la viața politică, la întreaga activitate economică-socială.

În desfășurarea acestui proces se acționează cu toată hotărîrea pentru perfecționarea continuă a activității Marii Adunări Naționale, pentru creșterea răspunderii deputaților în fața alegătorilor, aceasta fiind o latură deosebit de importantă a lărgirii democrației noastre socialiste.

În această perspectivă, dată de Congresul al XI-lea, se înscriu hotărîrile Plenarei C.C. al P.C.R. și legile adoptate de Marea Adunare Națională în decembrie 1974. Pentru exemplificare, ne vom referi la legea electorală, adoptată la 20 decembrie 1974, cuprinzînd unele modificări față de reglementarea de pînă atunci. Ea stabilește posibilitatea depunerii mai multor candidaturi, simplificarea procedurii de revocare a deputaților ș.a., fiind o expresie juridică a concepției P.C.R. despre democrația socialistă și crearea cadrului instituțional pentru exercitarea ei.

Între principiile după care partidul își desfășoară activitatea, la loc de frunte se situează centralismul democratic, care asigură conducerea unitară și deplina unitate politică-organizatorică a rîndurilor partidului, unind într-un tot intrinsec democrația, disciplina, ordinea și responsabilitatea.

Referindu-ne concret la conducerea unitară, la centralismul democratic în activitatea partidului, constatăm că el constituie o necesitate obiectivă pentru întreaga sa organizare. Rațiunea obiectivă a acestei realități decurge, pe scurt, din faptul că partidul este detașamentul de avangardă al clasei muncitoare, din necesitatea imperioasă de a fi o organizație puternic încheagată, disciplinată, care să se bazeze pe îmbinarea conducerii centralizate cu larga democrație, din misiunea sa istorică de a conduce cu succes lupta pentru transformarea revoluționară a societății.

În condițiile complexității sarcinilor edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, democrația, responsabilitatea, disciplina, spiritul întreprinzător și novator sînt exigențe sporite pentru toate compartimentele de activitate. Acestea pot fi asigurate numai prin întărirea unității politice și organizatorice a partidului, prin îmbinarea tot mai strînsă a conducerii centrale cu experiența organelor și organizațiilor de partid de la toate nivelurile, prin întărirea rolului conducător al partidului, cerință obligatorie și expresie a unei legi obiective.

Această cerință impune necesitatea dezvoltării activității ideologice, activizarea conștiinței maselor prin participarea lor la viața economică, politică și socială, creșterea rolului clasei muncitoare în societate, sporirea atribuțiilor organizațiilor de masă și obștești, perfecționarea muncii organizatorice, a stilului și metodelor de muncă, a activității desfășurate de organele și organizațiile de partid.

Principiul centralismului democratic presupune, atât pe linie de partid, cât și, mai larg, în viața social-statală, eligibilitatea organelor de conducere la toate nivelurile, statornicirea unui sistem de principii și norme, de forme și metode de organizare și activitate, călăuzirea după un singur program de activitate. Între atributele principale ale centralismului democratic, cu o sferă de aplicabilitate din ce în ce mai largă, putem menționa asigurarea unității organizatorice a întregii activități, imprimarea unui caracter organizat și planificat întregii munci politice și organizatorice, respectarea principiului muncii colective. Extinderea principiului muncii colective la toate verigile și nivelurile conducerii economice, politice, statale etc. sporește spiritul răspunderii, al dăruirii, al competențelor și exigențelor. Munca colectivă a devenit o constantă reală în toate organele de partid și de stat, a stimulat și stimulează interesul pentru continua perfecționare a metodelor de conducere operativă, eficientă.

Împietirea organică a disciplinei ce decurge din principiul centralismului cu democrația sporită ce trebuie să caracterizeze activitatea de partid și de stat, a tuturor organizațiilor și organismelor sistemului social-politic al țării, constituie una din sarcinile centrale ale organelor și organizațiilor Partidului Comunist Român.

Contrar teoriilor apologetice burgheze contemporane de genul așa-zisei „convergențe a celor două sisteme sociale opuse“, care susțin, între altele, că statele socialiste ar renunța în fapt la conducerea centralizată a economiei *, experiența acestora dovedește, dimpotrivă, că centralismul este o constantă a statului socialist, care nu numai că nu exclude autonomia administrativă, ci, mai mult, implică lărgirea ei, acordând departamentelor și aparatului administrativ local competențe și răspunderi sporite. „Dirijarea unitară, pe baza planului național al dezvoltării economico-sociale a țării — precizează secretarul general al P.C.R. — cere reglementarea precisă, pe bază de legi și norme clare a atribuțiilor și răspunderilor tuturor unităților economice, a raporturilor dintre ele și, totodată, asigurarea cadrului corespunzător pentru dezvoltarea largă a inițiativei și spiritului gospodăresc al maselor de oameni ai muncii, participarea nemijlocită, în calitate de proprietari ai mijloacelor de producție și de producători ai bunurilor materiale, la conducerea întregii activități economico-sociale. Astfel, vor fi tot mai eficient mobilizate eforturile oamenilor muncii, ale întregii națiuni, într-o direcție unică — aceea a înlăptuirii programului partidului de dezvoltare economică și socială a țării, de făurire a bunăstării și fericirii întregului nostru popor“.

Datorită ansamblului de măsuri pe linia întăririi democrației economice, se poate vorbi astăzi de un adevărat dialog cu masele largi ale făuritorilor bunurilor materiale și spirituale. Cum, pe bună dreptate, se constată într-un studiu recent, „Participarea directă a oamenilor muncii, în frunte cu comuniștii, la pregătirea, elaborarea și înlăptuirea deciziilor privind viața economică, social-culturală și ideologică-educativă a socie-

* Pentru critica teoriei convergenței sistemelor sociale opuse, a se vedea: Ion Bulborea, *Teoria convergenței sistemelor social-economice și viitorul societății umane*, în „Forum“, seria Științe sociale, nr. 4/1972; Silviu Brucan, *De la revoluția tehnocratică la convergența sistemelor*, în „Lumea“, nr. 27/1972.

tății reprezintă în fapt materializarea concepției științifice a partidului nostru asupra dezvoltării sociale ca rezultat al unității de acțiune a întregului popor. Astfel, dialectica raportului dintre elaborarea și înfăptuirea politicii arată că în socialism funcția de conducere și activitatea oamenilor muncii se află în raporturi de identitate, tind spre unitate deplină⁷. Au loc frecvente întâlniri de lucru în județe, întreprinderi, comune, conferințe pe domenii de activitate. În democrația economică, dezvoltată pe temeiul proprietății socialiste, rezidă forța orînduirii sociale și de stat, superioritatea ei față de orînduirea capitalistă, în care, de fapt, nu poate fi vorba de o adevărată democrație politică, economică, socială, întrucît există proprietatea capitalistă, relațiile de producție bazate pe principiul exploatării omului de către om.

O atenție deosebită se acordă în țara noastră formelor organizatorice corespunzătoare participării active a maselor la conducerea activității economice-sociale. Așa, de pildă, au fost create consiliile oamenilor muncii, ca organe deliberative, în care participă cei mai buni specialiști, reprezentanți ai oamenilor muncii, ai sindicatelor, ai organizațiilor de partid și de tineret; au fost instituționalizate adunările generale ale oamenilor muncii; s-a introdus principiul muncii colective la toate eşaloanele, dezbaterile de către oamenii muncii a celor mai importante proiecte de legi și hotărîri.

Pentru eliminarea unor paralelisme și creșterea responsabilității organelor de partid și de stat, în ultimii ani au fost create organisme cu o dublă natură, de partid și de stat, atît la nivel național, cît și pe plan local, care în practică au dovedit că răspund actualului stadiu de dezvoltare a țării în drumul ei spre comunism, cum sînt: Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale, Consiliul Organizării Economico-Sociale, Consiliul Apărării, Consiliul Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale, Comitetul pentru problemele Consiliilor Populare, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie. Au fost unificate funcțiile de secretar general al partidului cu aceea de președinte al Republicii, a funcțiilor de primi-secretari și secretari de la județe, orașe și comune cu aceea de președinți ai consiliilor populare.

Un rol de seamă în dezvoltarea democrației socialiste îl au organizațiile de masă și obștești, chemate a acționa pentru unirea eforturilor tuturor oamenilor muncii în vederea realizării politicii partidului, pentru sporirea activității educative, în scopul ridicării conștiinței socialiste și comuniste a maselor. „Organizațiile de masă și obștești — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — sînt chemate să desfășoare o largă muncă politică și organizatorică în rîndul maselor largi populare, pentru participarea activă a acestora la înfăptuirea sarcinilor construcției socialiste, să se preocupe de soluționarea, în concordanță cu prevederile Programului partidului, a problemelor privind condițiile de viață, de muncă, de învățămînt ale întregului popor“⁸. În același sens, sarcini sporite revin uniunilor cooperatiste, uniunilor de creație, asociațiilor științifice și profesio-

⁷ Ion Mitran, *Partid, stat, democrație*, Editura politică, București, 1974.

⁸ Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea și sarcinile de viitor ale partidului*, 25 noiembrie 1974, p. 87—88.

nale, consiliilor oamenilor muncii aparținând naționalităților conlocuitoare. Unite în Frontul Unității Socialiste — organ politic permanent, larg reprezentativ —, ele asigură participarea tuturor categoriilor sociale la activitatea politică-socială a țării, exprimînd, totodată, unitatea oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregului nostru popor în jurul Partidului Comunist Român, în lupta pentru continua dezvoltare a țării, pentru situarea ei în rîndul țărilor cu cea mai înaintată civilizație materială și spirituală.

Este greu de găsit astăzi în literatura nemarxistă un subiect atît de controversat, de răstălmăcit ca acela al democrației, al caracteristicilor și sensului ei în secolul al XX-lea. Prezentată și teoretizată, mai ales după cel de-al doilea război mondial, de către reprezentanții ideologiei burgheze ca o trăsătură distinctă a țărilor capitaliste puternic dezvoltate, ca o membrană despărțitoare între lumea „liberală” și lumea „nedemocratică” — chipurile — din țările socialiste și țările în curs de dezvoltare, problematica privitoare la democrație și democratizare cunoaște aspecte și nuanțe noi în ultimii ani. Am putea spune că — pe fondul crizei de sistem * ce macină societatea capitalistă în zilele noastre — se constată astăzi o strădanie a politologilor, sociologilor, juriștilor nemarxiști din țările capitaliste occidentale și nord-americane de a formula, de a teoretiza și acredita noi teorii, concepții, doctrine care să ofere „soluții inedite” de largă afirmare a democrației. Am menționa aici doar teoria cu privire la așa-zisele „modele” referitoare la democrație; teoria „democrației pluraliste”; teoria mobocrației etc. Cum se știe, în cadrul teoriei modelelor se susține că, în prezent, s-au concretizat trei tipuri, trei sisteme, trei tipare sau modele mai importante: „liberal”, „autoritar”, „totalitar”. Modelul „liberal”, cum este lesne de înțeles, ar fi caracteristic țărilor „civilizate”, puternic dezvoltate din lumea capitalistă, cel „autoritar” ar fi specific țărilor din așa-zisa lume a treia, iar modelul „totalitar” sau „totalitarian” regimurilor fasciste, dar și țărilor socialiste.

Confundîndu-se pretinsele dorințe cu realitățile contemporane din societatea capitalistă, monopolistă, doctrina amintită atribuie modelului „liberal” asigurarea libertății totale a individului în toate sferele vieții: socială, politică, economică, familială, religioasă etc. Or, cît de largi sînt libertățile individului în sfera economică, de pildă, din țările capitaliste astăzi, cît de asigurată este condiția lor democratică, libertatea lor de acțiune ne-o dovedesc seriile de demonstrații, greve de dimensiuni inedite la care recurg tot mai mult diversele categorii de oameni ai muncii. „Mareea” revoluționară a categoriilor de muncitori, țărani, intelectuali, funcționari din așa-zisele țări ultraavansate, ultracivilizate este o consecință a crizei erodante ce străbate structurile economice, sociale, politice capitaliste. Existența unui număr mare de partide politice, de organizații și instituții politice — care ar caracteriza, de asemenea, modelul liberal nu constituie prin ea însăși un argument al largii sau deplinei democrații. Este important să ne întrebăm nu cîte partide, cîte organizații, cîte asociații există, ci să analizăm natura proprietății, a relațiilor de producție,

* Un interesant studiu asupra acestor aspecte semnează prof. dr. Nicolae Văleanu în „Era socialistă”, nr. 6/1975, sub titlul: *Noua etapă a crizei sistemului capitalist și economia politică burgheză*.

a repartiției, caracterul puterii, esența regimului politic, gradul de participare reală a individului la viața economică, socială, politică, juridică.

Realitățile țărilor socialiste, succesele materiale și spirituale, posibilitățile largi de afirmare a individului-personalitate în toate compartimentele activității, în întregul proces de gândire și aplicare a deciziei la nivel micro și macro social — în care consistă esența democrației socialiste — arată cât de nereală și de tendențioasă este includerea acestor țări în aceeași categorie cu țările fasciste.

Contrar insinuărilor acestor politologi nemarxiști că în țările socialiste au fost desființate și înlăturate din viața politică toate celelalte partide și organizații politice, realitatea dovedește că tocmai partidele comuniste, partidele muncitorești, care și-au asumat răspunderea edificării societății socialiste, sînt acelea care au dezvoltat o largă rețea a unor organizații politice, obștești, profesionale, artistice, cu competențe și răspunderi însemnate în sistemul politic al acestor țări. Pe de altă parte, cum știm, pornindu-se de la condițiile istorice concrete, de la tradițiile existente, în unele țări socialiste, alături de partidul de guvernămînt, continuă să-și desfășoare activitatea și alte partide. Ce trebuie însă să observăm, fie și pe scurt, este că toate aceste partide exprimă interesele unor anumite categorii ale oamenilor muncii, că ele slujesc cauzei construirii și consolidării socialismului în țările respective. În acele țări, între partidul hegemon și celelalte partide nu există raporturi de opoziție, fiindcă programul, strategia acestor partide nu sînt contrare construirii noii societăți. În aceste situații nefiind vorba de succesiunea la putere a mai multor partide, ci de o cooperare între toate partidele, nu poate fi vorba de nici o analogie sau similitudine cu sistemele mono, bi sau multi partidiste existente în lumea capitalistă.

Privitor la așa-zisa democrație pluralistă, prin care reprezentanții ei consideră că au găsit matricea democratică salvatoare pentru societatea capitalistă, constatăm că ea se bazează pe existența așa-numitelor grupuri de presiune sau grupuri de interese. Concepute ca asocieri sau comuniuni în care intră laolaltă, temporar și numai conform voinței proprii, atît muncitori, cît și patroni, acționari, funcționari, în temeiul unor sentimente comune, unor acțiuni religioase, culturale etc., grupurile de presiune s-ar deosebi, după acești doctrinari, și ar fi superioare partidelor politice, datorită faptului că ele nu încorsetează individul prin statute disciplinare, prin strategii asupra unor interese mai îndelungate, nu se creează pe principii de clasă sau categorii sociale bine distincte etc. De aceea, consideră ei, ele oferă o busolă în echilibrul politic, un barometru de corectare a exceselor unui sau unor partide. Atît în varianta etatistă — care propune un „divorț“ între grupurile de presiune și stat —, cît și în mai recenta variantă neoliberală, care vede posibilă și necesară o dezvoltare a lor și a democrației pluraliste în general — printr-o cooperare cu statul — teoria grupurilor de presiune eludează sau ignoră criteriile de clasă, propunînd o soluție în aparență nouă pentru a apăra realitățile vechi. Așa-zisa forță, trăinicie și prospețime a acestor teorii nu au fost și nu sînt capabile să frîneze sau să stopeze puternica răbufnire a crizei ideologice și politice din „lumea liberală“, nu au putut să prevină sau să bareze recrudescența teoriilor și practicilor fasciste și neofasciste adeseori

recunoscute chiar de doctrinarii notorii ai ideologiei burgheze. Criza structurilor economice capitaliste, criza de sistem determină, în forme din ce în ce mai directe, o criză a democratizării raporturilor individ — stat ; individ — viață politică. Or, acesta este un semn al șubrezeniei, al caducității, al invalidității tuturor teoriilor care încearcă a preamări o societate și un sistem, condamnate de dialectică, de legile progresului social.

Dezvoltându-se pe măsura ridicării gradului de pregătire și de competență a oamenilor muncii, lărgirii orizontului de cunoaștere și nivelului lor ideologic și politic, democrația socialistă este incompatibilă cu orice manifestare anarhică, cu liberalismul mic-burghez, cu concepțiile despre așa-zisa „libertate absolută“, fără limite, cu atitudini individualiste, care nu țin seama de interesele generale ale societății. Situat pe concepția filozofică marxist-leninistă potrivit căreia libertatea este înțelegerea necesității de a acționa în spiritul legilor dezvoltării istorice, în serviciul progresului neîntrerupt al societății, Partidul Comunist Român conduce procesul adâncirii democrației socialiste, asigurând astfel stimularea și punerea în valoare mai deplin a energiilor și elanului creator al maselor, climatul necesar afirmării plenare a personalității umane, accelerarea progresului întregii societăți.

Partidul Comunist Român

și imperativul actual al reconcilierii istorice dintre comuniști și socialiști

GHEORGHE PRODEA

Analiza fenomenelor lumii contemporane oferă imaginea unor schimbări esențiale în fizionomia socială și politică a țărilor capitaliste, relevă rolul primordial în societate al clasei muncitoare, care se afirmă drept cea mai înaintată forță a progresului, polarizând în jurul ei toate grupurile interesate în transformări înnoitoare. Puternicele mutații intervenite în dezvoltarea forțelor de producție, introducerea tot mai masivă a cuceririlor revoluției tehnico-științifice, lărgirea ariei de cuprindere a clasei muncitoare atât prin includerea unui număr mare de tehnicieni, cât și prin antrenarea în câmpul industrial a unor noi și importante mase de oameni generează profunde prefaceri, nu numai cantitative, ci, în primul rînd, calitative.

Creșterea rolului clasei muncitoare în rezolvarea pozitivă a marilor probleme care confruntă lumea capitalistă are o determinare obiectivă, găsindu-se într-o conexiune directă cu dezvoltarea combativității ei revoluționare, cu creșterea gradului de organizare pe plan politic și profesional. Totodată, creșterea acestui rol, așa cum o dovedește întreaga istorie și experiența a mișcării muncitorești, a luptei poporului muncitor împotriva burgheziei, în trecut ca și în zilele noastre, pentru traducerea în viață a sarcinilor imediate, pentru realizarea țelurilor finale, pentru apărarea intereselor vitale ale oamenilor muncii, pentru lărgirea drepturilor și libertăților democratice, demonstrează necesitatea făuririi și întăririi coeziunii tuturor detașamentelor clasei muncitoare. Eficacitatea luptei desfășurate de clasa muncitoare este direct condiționată de realizarea unității rîndurilor sale, de solidaritatea tuturor organizațiilor ei politice și profesionale. Unitatea de acțiune asigură clasei muncitoare vigoarea și forța necesară pentru a concentra sub conducerea ei sau a contribui la coalizarea într-un front larg a maselor largi de oameni ai muncii, a tuturor forțelor sociale interesate în triumful idealurilor păcii, democrației și progresului. Importanța făuririi unității clasei muncitoare, și în primul rînd a detașamentelor ei politice — partidele comuniste, muncitorești, socialiste și social-democrate — se accentuează pe măsura maturizării procesului revoluționar din fiecare țară.

Realizarea unității clasei muncitoare în țările capitaliste constituie un imperativ primordial pentru înfăptuirea misiunii sale revoluționare,

a rolului istoric ce-i revine în societate. Unitatea, scrie V. I. Lenin, „este infinit de scumpă clasei muncitoare și extrem de importantă pentru ea. Dezbinăți, muncitorii nu înseamnă nimic. Uniți, ei sînt totul”¹.

Divizarea forțelor muncitorești, menținerea și perpetuarea acestei divizări nu pot folosi decît adversarilor clasei muncitoare, burgheziei monopoliste, reacțiunii și imperialismului, forțelor retrograde ostile libertății și independenței, păcii și progresului popoarelor.

Problema unității de acțiune între comuniști și socialiști nu este nouă; ea s-a pus cu mult timp în urmă, în perioada interbelică, imediat după despărțirea partidelor comuniste de cele socialiste (1920—1922), fără a fi însă definitiv rezolvată. Exceptînd anumite perioade și momente — fronturile populare (1924—1936) din Franța, Spania, Italia, acțiunile comune împotriva hitlerismului în timpul celui de-al doilea război mondial și perioada imediat postbelică — relațiile dintre comuniști și socialiști sau social-democrați au rămas în general încordate. Contextul politic actual, de o deosebită complexitate, pune însă cu acuitate problema colaborării acestor reale forțe ale contemporaneității. Și aceasta, întrucît, pe de o parte, etapa actuală, de reasezare a relațiilor între state și grupări de state, accentuează instabilitatea internațională, iar, pe de altă parte, schimbările intervenite pe plan internațional deschid noi perspective de transformare revoluționară a societății. În acest cadru, de intensificare a luptei maselor populare pentru apărarea intereselor lor economice, sociale și naționale, a democrației, de amplificare a luptei împotriva politicii imperialiste de forță și dictat, a colonialismului și neo-colonialismului, pentru eliberarea națională și socială, pentru pace, sînt create toate condițiile pentru înfăptuirea unității și colaborării între comuniști și socialiști.

Deosebirile de poziții, unele fundamentale, între partidele socialiste și comuniste, nu trebuie exagerate sau transformate în obstacole insurmontabile. Ele s-au acumulat în decursul unei perioade îndelungate, ca urmare a condițiilor specifice în care acționează diferitele detașamente ale clasei muncitoare, uneori fiind alimentate superficial atît din interiorul cît și din exteriorul mișcării muncitorești din țara respectivă. Comuniștii înțeleg că neîncrederea și suspiciunea reciprocă i-au îndepărtat de socialiști și social-democrați, că povara trecutului apasă încă asupra relațiilor actuale.

O poziție politică și ideologică rațională, realistă impune însă analiza obiectivă, lucidă, științifică a fenomenelor care au loc în cadrul mișcării muncitorești, înțelegerea apariției unor diferențieri în rîndurile social-democrației, criticarea pozițiilor ideologice și politice ale forțelor de dreapta, dezvăluirea esenței de clasă și a influențelor dăunătoare, nocive, ale oportunismului, dezvoltarea și adîncirea contactelor între partidele socialiste și comuniste.

Dialogul presupune confruntarea de idei; aceasta nu înseamnă însă concesii față de ideologia oportunistă, apologetică, de dreapta, care justifică perpetuarea rînduielilor capitaliste, sau față de ideile retrograde, ostile comunismului. Un dialog fertil, rodnic este menit să caute căile pentru realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare, a unui program

¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 24, Editura politică, București, 1964, p. 203.

de luptă unită în vederea apărării drepturilor vitale ale oamenilor muncii, pentru înfrângerea politicii antipopulare a monopolurilor. Avansarea procesului de apropiere necesită ca în abordarea problemelor unității, fără a fi escamotate evoluțiile și involuțiile parcurse, condițiile actuale, prezentul și nu trecutul să stea la baza oricărei discuții.

„Desigur că între partidele comuniste și social-democrate există adinci deosebiri de concepție într-o serie de probleme fundamentale ale vieții social-politice, că politica unor conducători social-democrați care refuză să colaboreze cu partidele comuniste împiedică înfăptuirea acțiunilor comune. Cu toate acestea, după cum arată experiența unor țări, comuniștii și socialiștii pot acționa unitar, obținând succese în satisfacerea intereselor clasei muncitoare, ale păturilor largi ale populației”², spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu la Consfătuirea partidelor comuniste și muncitorești din iunie 1969.

Este meritul partidului nostru că în documentele sale din ultimii ani a subliniat permanent necesitatea și posibilitatea acestei colaborări. „Considerăm că realizarea colaborării pe plan internațional între aceste forțe trebuie să aibă la bază o strinsă colaborare și pe plan național între comuniști și socialiști, între toate forțele progresiste și democratice. Numai astfel poate spori forța lor în lupta pentru transformări înnoitoare în societate, pentru destindere și colaborare pe plan mondial”³. În același sens, la Conferința Națională a P.C.R. din iulie 1972 tovarășul Nicolae Ceaușescu releva în raportul său : „Mai mult ca oricând este necesară colaborarea strinsă între comuniști și socialiști, cu toate deosebirile de păreri care există asupra unor probleme fundamentale. Experiența partidului nostru stă mărturie în această privință... De aceea considerăm necesar să se depună noi și noi eforturi în direcția dezvoltării colaborării”⁴. Ca un corolar al acestei poziții este aprecierea, de o deosebită semnificație politică teoretică, principială și practică, făcută de secretarul general al Partidului Comunist Român de la tribuna celui de-al XI-lea Congres referitoare la posibilitatea și necesitatea reconcilierii istorice între partidele comuniste și socialiste. „Dezvoltarea socială contemporană, evenimentele internaționale impun mai mult ca oricând întărirea pe baze noi a unității clasei muncitoare, a tuturor forțelor revoluționare, progresiste. O importanță primordială are, în această direcție, colaborarea și unitatea dintre comuniști și socialiști. În vederea realizării acestui țel este necesar să se pornească de la ceea ce unește, de la experiența pozitivă de până acum și să se acționeze din ambele părți pentru depășirea oricăror greutăți, spre a se ajunge la o adevărată reconciliere istorică între partidele comuniste și socialiste, la întărirea colaborării lor”⁵.

Această orientare principială este rodul unei îndelungate experiențe istorice a partidului nostru. Făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare în țara noastră a contribuit la creșterea combativității ei revoluțio-

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 84.

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 9, Editura politică, București, 1974, p. 667.

⁴ *Conferința Națională a Partidului Comunist Român. 19—21 iulie 1972*, Editura politică, București, 1972, p. 102.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1974, p. 45.

nare și a capacității de a strânge în jurul și sub conducerea sa toate forțele patriotice, antifasciste, a asigurat ridicarea pe culmi tot mai înalte a luptei poporului nostru pentru o nouă viață. Existența unității de acțiune a proletariatului, consolidarea ei în focul luptelor au constituit una din premisele politice esențiale ale stabilirii în țara noastră a unui raport al forțelor de clasă favorabil desfășurării și dezvoltării revoluției populare. Militând pentru întărirea colaborării dintre comuniști și social-democrați, pentru asigurarea unei trainice unități muncitorești, Partidul Comunist Român a pornit de la concepția că nu există rețete universale valabile care să ducă la împlinirea acestui deziderat. Diversitatea, practic nelimitată, a condițiilor concrete, naționale și sociale, dintr-o țară sau alta, atrage după sine folosirea unor căi și mijloace diferite, proprii fiecărei țări.

Unitatea de acțiune a clasei muncitoare din România, realizată prin acordul de Front unic muncitoresc încheiat în aprilie 1944 între conducerea P.C.R. și P.S.D. s-a dezvoltat pe multiple planuri în lupta pentru înfăptuirea transformărilor revoluționare din anii 1944—1947 și, prin făurirea unui singur partid marxist-leninist, s-a ridicat pe o treaptă superioară. Această cucerire istorică, care a avut o importanță excepțională în asigurarea rolului conducător al clasei noastre muncitoare în opera de transformare socialistă a țării, a fost rezultatul unei îndelungate și susținute activități desfășurate de cele două partide muncitorești pe linia dezvoltării continue a bazelor de colaborare, a perfecționării formelor de organizare și a metodelor de muncă, a biruirii cu forțe unite a greutăților survenite.

În acest sens, experiența dobândită de clasa muncitoare din România are nu numai o valoare istorică în sine. Evident, condițiile actuale diferă mult, de la țară la țară, față de cele existente în timpul și la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. Dar, în pofida acestor deosebiri, concepția partidului nostru, supusă examenului practicii revoluționare, oferă elemente de certă actualitate.

Consecvent acestei concepții și politici, care i-a caracterizat întreaga sa istorie, Partidul Comunist Român dezvoltă și diversifică permanent relațiile sale cu toate partidele muncitorești, comuniste, socialiste, cu alte organizații politice progresiste din întreaga lume.

În spiritul internaționalismului tradițional, comuniștii români militează cu perseverență pentru o nouă unitate, pentru dezvoltarea în primul rând a colaborării cu toate partidele comuniste, pentru refacerea și întărirea coeziunii mișcării comuniste mondiale, pentru întărirea solidarității de luptă a tuturor forțelor antiimperialiste, în slujba cauzei păcii, democrației, independenței naționale și progresului social.

De la tribuna Congresului al XI-lea, tovarășul Nicolae Ceaușescu a propus să fie împuternicit Comitetul Central al partidului să desfășoare în continuare o largă activitate internațională de dezvoltare a colaborării cu toate partidele comuniste și muncitorești, partidului nostru revenindu-i înalta îndatorire de a participa în continuare în mod activ la întărirea solidarității internaționale, a unității de tip nou a partidelor comuniste și muncitorești. În același context de idei, secretarul general al partidului nostru preciza că P.C.R. va intensifica colaborarea cu partidele socialiste și social-democrate în lupta pentru o lume mai dreaptă și pentru pace.

Eforturile spre conlucrare în problemele care pot constitui platforma unor puncte de vedere comune nu trebuie să se limiteze doar la cadrul

intern, ci să se extindă și la planul internațional. În acest sens, o importanță deosebită prezintă intensificarea contactelor, a schimburilor de vederi, a dialogului între partidele socialiste, social-democrate și partidele comuniste din țările socialiste, în diferite probleme majore ale vieții internaționale, cum sînt asigurarea păcii, securității, promovarea unei largi cooperări între popoare.

„Știm că rezolvarea marilor probleme ale omenirii de azi — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — cere unitate, unitate și iar unitate. Cere unitatea forțelor naționale, progresiste din fiecare țară, cere unitatea pe plan mondial, unitatea țărilor socialiste, a mișcării internaționale revoluționare, dezvoltarea colaborării cu partidele socialiste și social-democrate, cu mișcările de eliberare națională, cu alte partide și forțe democratice din toate țările, cu toate forțele antiimperialiste. Însăși destinarea, însuși viitorul omenirii depind de lupta popoarelor. Considerăm că, dacă popoarele vor acționa unite, vor putea asigura triumful noii politici de colaborare, de pace, progresul general al omenirii“⁶.

✓ Exceptînd unele aspecte și atitudini particulare, se poate aprecia că în problemele cardinale, care confruntă omenirea, în problemele păcii și războiului, securității și colaborării internaționale, dezarmării și destinderii, solidarității cu popoarele asuprite, precum și în alte probleme majore, partidele socialiste și social-democrate s-au situat, de regulă, în ultimii ani, pe poziții avansate, progresiste. Creșterea fără precedent a luptei maselor largi populare pentru libertate, independență națională, pentru apărarea păcii, împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului, pentru împiedicarea izbucnirii unui nou război mondial, pentru dezvoltarea de sine stătătoare, pentru dreptul fiecărui popor de a-și alege singur calea dezvoltării sale, nu puteau să nu găsească rezonanță și în rîndurile maselor social-democrate, ale conducerii lor.

Se impune a fi subliniat, în acest cadru, că partidele socialiste și social-democrate din țările capitaliste europene, forțe politice de masă, în ciuda unor manifestări contradictorii ori distonante, s-au pronunțat și se pronunță pentru promovarea coexistenței pașnice între state cu sisteme sociale diferite, pentru normalizarea relațiilor cu țările socialiste, pentru amplificarea și extinderea raporturilor de colaborare cu acestea.

„Occidentul — apreciază unul din liderii laburiști britanici — trebuie să facă comerț cu Europa răsăriteană într-un volum mult mai mare decît pînă în prezent. Occidentul trebuie să abordeze în discuții subiecte de interes comun. Occidentul trebuie să inițieze și să mențină cît mai multe contacte posibile în Europa răsăriteană, cu scopul de a se instaura o încredere esențială între Est și Vest. Deși recunoaște în întregime dificultățile inerente oricărei încercări de a negocia astfel de probleme complexe, în care sînt angajate interesele vitale ale atîtor țări, Partidul Laburist consideră că trebuie folosite mai deplin posibilitățile ivite pentru a duce negocieri încununate de succes“⁷.

Judecînd după declarațiile, pozițiile și acțiunile întreprinse în ultimii ani de Internaționala Socialistă apare neîndoielnic concluzia că în

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 618.

⁷ Denis Healey, *European Security-Challenge and opportunity*, Londra, S.W. 1, 1972, p. 30.

problemele internaționale precumpănesc în rindurile social-democrației tendințe și curente politice realiste, deși nu lipsesc, desigur, și unele nuanțări oscilante ale concepțiilor și teoriilor social-democrate, rămase, uneori, ca urme palide dar perceptibile încă ale perioadei apuse a „războiului rece“.

Cunoașterea profundă și aprecierea realistă a poziției partidelor socialiste, social-democrate în problemele internaționale actuale, a contribuției lor la avansarea cauzei păcii și securității internaționale, la un climat de destindere este deosebit de importantă, dată fiind ponderea acestor partide în viața social-politică a țărilor capitaliste, faptul că unele din ele sînt chemate să înfăptuiască politica guvernamentală. În acest sens se impune și depistarea acelor domenii în care comuniștii și social-democrații au poziții comune, putînd colabora și acționa împreună pentru împlinirea aspirațiilor înaintate ale omenirii.

În ultimii ani, partidele socialiste și social-democrate au fost deosebit de active pe plan internațional. Dovadă — numeroasele întîlniri, discuții între liderii social-democrați, precum și rezoluțiile Internaționalei Socialiste, ale congreselor naționale și ale membrilor organelor de conducere, consacrate acestor probleme.

„Social-democrații — se arată în Declarația de la Frankfurt, din 1951, a Internaționalei Socialiste — recunosc menținerea păcii mondiale drept sarcina supremă din timpurile noastre. Pacea poate fi asigurată numai printr-un sistem de securitate colectivă. Acest fapt va crea condițiile pentru dezarmare în întreaga lume“⁸. „Sîntem hotărîți să construim pacea, nu prin cuceriri ci prin înțelegere“⁹ — se relevă în Declarația de la Oslo.

Apărarea, menținerea și consolidarea păcii apare ca un obiectiv primordial în programele, documentele, rezoluțiile, declarațiile programatice ale partidelor socialiste. „Menținerea păcii, atît la eșalon mondial cît și național... condamnarea războiului reprezintă o sarcină centrală a mișcării socialiste ; aceasta este problema numărul unu, care condiționează destinul omenirii. Realizarea acestui obiectiv este strîns legată de eliminarea mizeriei fizice și spirituale, de foame, de ignoranță și boli pe planeta noastră“¹⁰ — proclamă solemn Congresul Partidului Socialist Elvețian de la Interlaken ; în același spirit, Programul Partidului Social-Democrat din Suedia prevede : „Scopul politicii externe este menținerea păcii și a independenței țării printr-o politică fermă de neutralitate“¹¹.

Partidul Socialist Francez „va lupta pentru stabilirea și menținerea păcii amenințate de capitalism, imperialism și colonialism“¹² — este angajamentul pe care și l-a luat Congresul P.S.F., care a adoptat statutul partidului, din iunie 1971. „O politică externă laburistă în anii '70 va reflecta încrederea în posibilitatea Marii Britanii de a juca un rol distinc-

⁸ *Declarations of the Socialist International, Frankfurt — 1951, and Oslo — 1962* (§ IV, pct. 9).

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Document du travail à l'intention du Congrès du P.S.S. de 30 septembre 1972 à Interlaken*.

¹¹ *The Programme of the Swedish Social-Democratic Labour Party, Stockholm, iunie 1960*.

¹² *Déclaration de principes. Statutes adoptés le 12 juin 1971*.

tiv și semnificativ în căutarea păcii și progresului”¹³ — menționează programul Partidului Laburist.

Diferitele aspecte ale situației internaționale, ale vieții politice actuale — destinderea, securitatea europeană, întărirea rolului O.N.U., dezarmarea, problemele țărilor în curs de dezvoltare etc. — au stat în centrul dezbaterilor la majoritatea reuniunilor la nivel înalt ale liderilor social-democrați.

Intervenind în cadrul dezbaterilor asupra situației internaționale la Congresul de la Viena (26—29 iunie 1972), Willy Brandt, referindu-se la schimbările intervenite pe plan mondial, a tras concluzia că „trecerea de la confruntare la cooperare poate fi considerată ca *principala tendință* a politicii internaționale. Aceasta rezultă nu numai dintr-o evidentă reducere a încordării la noi, în Europa, ci și din raporturile dintre marile puteri. Ea s-a manifestat în Est și Vest prin voința sa — în ciuda diferențelor care se mențin încă — de a se trece la reglementarea unora din conflictele de pînă acum. Astfel, în momentul de față se deschide perspectiva ca problemele în suspensie să fie reglementate sau în orice caz să fie eliberate de primejdia de a fi rezolvate prin folosirea forței”¹⁴.

Reprezentanții partidelor socialiste și social-democrate, întruniți în cel de-al XII-lea Congres de la Viena, au adoptat — în urma unui amplu schimb de păreri privind situația internațională — o rezoluție semnificativă prin conținutul ei pentru angajamentul politic al social-democrației în momentul actual.

De asemenea, problemele dezarmării au stat tot timpul în atenția înfrîngerilor internaționale ale social-democrațiilor. Consiliul General de la Helsinki (24—26 mai 1971), de pildă, a adoptat o rezoluție specială în care se arată că „Internaționala Socialistă afirmă îngrijorarea sa față de amenințarea cauzată omenirii de creșterea producției de arme ucigătoare. Ea cere tuturor națiunilor care dețin arme nucleare sau convenționale — să militeze pentru realizarea unei situații de dezarmare generală și totală cu un sistem eficace de control, pentru crearea de zone libere de arme nucleare oriunde există condiții corespunzătoare”¹⁵.

La reuniunea Biroului Internaționaliei Socialiste din februarie 1973 a fost reînnoită poziția Congresului de la Viena potrivit căreia social-democrații se pronunță „împotriva continuării tuturor experiențelor nucleare și pentru extinderea înțelegerilor internaționale privind interzicerea experiențelor nucleare... care s-au înmulțit în mod periculos în ultimii ani”¹⁶.

Problema conflictului din Orientul Apropiat a stat, de asemenea, în atenția partidelor social-democrate. Rezoluția adoptată de Consiliul General de la Helsinki din 1971 „cheamă statele arabe implicate, precum și Israelul, să respecte cu scrupulozitate încetarea focului, în conformitate cu Rezoluția Consiliului de Securitate din iunie 1967 pînă la încheierea unui tratat de pace și subliniază importanța asigurării unei soluționări

¹³ *Labour's programme for Britain*, p. 72.

¹⁴ „Socialist Affairs”, nr. 6/1972 (iunie-august), p. 114.

¹⁵ „The Socialist International 1969—1972. Resolutions and Statements”, nr. 13/1972, p. 5.

¹⁶ Rezoluția *Nuclear Tests in Pacific*, în „Socialist Affairs”, nr. 2/1973 (martie-aprilie).

pașnice a conflictului și necesitatea ca aceasta să fie bazată pe negocieri și pe acordul dintre părți și să nu fie impus din afară¹⁷.

Atare puncte de vedere s-au conturat în poziția social-democrației europene și în decursul întâlnirilor recente, precum și cu ocazia diferitelor vizite în zonă ale unor delegații ale Internaționalei socialiste.

Evoluția lumii contemporane a determinat social-democrația europeană să reflecteze asupra propriei strategii, atât pe plan intern (imposibilitatea de a câștiga adeziunea maselor muncitoare pe baza ideologiei neocapitalismului și a propovăduirii societății de consum), cât și pe plan internațional.

Este ceea ce se poate defini drept un proces cert de diferențieri în cadrul social-democrației. „Nimic nu ar fi mai dăunător decât a ignora și a subevalua procesele de diferențiere apărute în social-democrația europeană, care se reflectă pînă la conducere. Aceasta mai ales în acele țări europene în care social-democrația aliniază în spatele ei o mare parte din clasa muncitoare¹⁸” remarcă E. Berlinguer, secretarul general al P.C. Italian.

Revelatoare pentru noile tendințe și orientări, pentru acest proces de diferențiere ce se conturează în rindurile social-democrației, sînt afirmațiile revistei vest-germane „Die Zeit”, într-un studiu consacrat problemei relațiilor dintre comuniști și social-democrați. Deși nu renunță la unele poziții vechi, rutiniere, autorul studiului conchide că „divergențele ideologice și politice dintre comuniști și social-democrați nu exclud posibilitatea ca social-democrații și comuniștii, fie chiar și din motive parțial diferite, să coopereze în promovarea unei politici de pace, de dezarmare și de colaborare cu țările în curs de dezvoltare, de adîncire a cooperării economice între țările occidentale și țările socialiste¹⁹”.

Desigur, pentru ca întîlnirea între marile componente muncitorești și democrate să se poată realiza sînt necesare unele condiții, între care inițierea unei discuții și avansarea unei inițiative comune pentru depășirea întîrzierilor și rezistențelor conservatoare, în vederea soluționării pozitive a marilor probleme care confruntă lumea contemporană.

Formele pe care le promovează P.C.R. în realizarea raporturilor de colaborare cu partidele socialiste și social-democrate, ca de altfel și cu alte partide și forțe progresiste, sînt diverse, un loc important ocupînd vizitele reciproce ale delegațiilor sau reprezentanților autorizați, convorbirile care au loc cu acest prilej, participarea la congrese sau schimburile de mesaje. Astfel, în perioada dintre congresele al X-lea și al XI-lea ale P.C.R., au fost inițiate și organizate întîlniri și schimburi de păreri între reprezentanți ai partidului nostru și reprezentanți ai Partidului Socialist Belgian, Partidului Socialist Francez, Partidului Laburist din Marea Britanie, Partidului Socialist Italian, Partidului Social-Democrat din R.F. Germania, Partidului Social-Democrat din Suedia, Partidului Social-Democrat din Finlanda, Partidului Socialist Austriac, Partidului Muncii din Olanda, Partidului Socialist din Japonia, Partidului Socialist Elvețian, Partidului Socialist din Chile, Partidului Socialist din Uruguay, Partidu-

¹⁷ „The Socialist International 1969—1972. Resolutions and Statements”, nr. 13/1972, p. 13.

¹⁸ „L'Unità” din 15 iunie 1969.

¹⁹ Ulrich Lehman, *Social-democrație și comunism*, în „Die Zeit”, nr. 16/1972.

lui Socialist din Portugalia ș.a. Delegații ale P.C.R. au participat la congrese ale partidelor socialiste din Franța, Italia, Elveția, Danemarca, Norvegia, Portugalia. În același timp, C.C. al P.C.R. a trimis mesaje de salut congreselor Partidului Socialist din Japonia, Partidului Socialist din Uruguay ș.a.

Personalități de seamă ale mișcării socialiste și social-democrate, ca Willy Brandt (R.F. Germania), Harold Wilson (Marea Britanie), François Mitterrand (Franța), Francesco de Martino (Italia), Bruno Pittermann (Austria), Edmond Leburton și Jos Van Eynde (Belgia), Arthur Schmid (Elveția), Trygve Bratteli (Norvegia), Kalevi Sorsa (Finlanda), Sten Andersson (Suedia), Sigurd Omann (Danemarca), Finn Gustavssen (Norvegia) și alții, au făcut vizite în țara noastră, cu care prilej au avut întâlniri și convorbiri cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu alți membri ai conducerii P.C.R.

Aceste întâlniri și convorbiri prilejuiesc schimburi de vederi și experiență, informări reciproce privind preocupările și activitatea în domeniul intern și al vieții internaționale, pentru asigurarea păcii și securității popoarelor, pentru întărirea forțelor progresiste, muncitorești și populare.

Este demn de subliniat faptul că discuțiile, ce abordează o largă arie de subiecte, purtându-se în spiritul unui profund respect față de opiniile interlocutorilor, chiar dacă viziunea și interpretarea problemelor diferă, întrunesc, în cele mai multe cazuri, un consens în ce privește analiza realităților și perspectivelor.

La baza oricărui dialog P.C.R. pune afirmarea și respectarea în practică a principiilor independenței și suveranității, egalității, neamestecului în treburile interne, dreptului fiecăruia de a-și exprima liber, într-o manieră deschisă și loială, punctele de vedere, chiar dacă ele nu sînt convergente. Această poziție a partidului nostru se bucură de stima și adeviziunea interlocutorilor.

Oaspeții țării noastre, între care numeroși reprezentanți ai partidelor muncitorești, formulează cuvinte de apreciere pentru politica noastră externă, dovedind prestigiul de care se bucură România și P.C.R. pe plan internațional: „Socialiștii italieni apreciază contribuția pe care Republica Socialistă România o aduce la crearea condițiilor favorabile realizării securității europene, la lichidarea împărțirii Europei în blocuri opuse, la instaurarea unui sistem european de raporturi bazate pe principiile renunțării la folosirea forței, ale coexistenței și cooperării la toate nivelurile“, sublinia Francesco de Martino ²⁰.

Un element foarte important, în special în relațiile cu partidele socialiste, este recunoașterea necesității acțiunilor comune ale tuturor forțelor interesate în realizarea înaltelor deziderate ale întregii omeniri progresiste. Contactele și convorbirile avute de reprezentanții P.C.R. cu reprezentanții partidelor socialiste și social-democrate au reliefat rolul pe care îl are în această privință, și în genere pentru cauza păcii și progresului, colaborarea tuturor forțelor socialiste, democratice și progresiste, indiferent de convingerile lor politice, filozofice sau religioase.

Recunoscînd existența unor deosebiri de ordin ideologic, comunicatele comune adoptate consemnează importanța discuțiilor directe, a

²⁰ „Scînteia“ din 11 mai 1971.

dialogului și colaborării între partidele comuniste și social-democrate, între partidele muncitorești, ca fiind cea mai bună cale pentru înțelegerea pozițiilor fiecărui partid și apropierea punctelor de vedere, pentru întreprinderea unor acțiuni unitare.

Un moment important al vieții politice l-a constituit stabilirea relațiilor diplomatice între R. S. România și R. F. Germania în 1967 — act care a avut o semnificație profundă și o rezonanță considerabilă în Europa. Evocînd momentul stabilirii relațiilor diplomatice româno-vest germane și vizita în România, în vara anului 1967, a lui Willy Brandt (atunci vicecancelar și ministru al Afacerilor Externe), tovarășul Nicolae Ceaușescu remarcă cu ocazia vizitei sale în R.F.G.: „Am putea spune că, de fapt, unii abia începeau să se gîndească că este posibil să se treacă de la perioada de îngheț la o perioadă de colaborare și de căldură. Am putea spune deci că colaborarea dintre statele noastre a grăbit creșterea temperaturii, a grăbit topirea gheții și a apropiat perioada de colaborare care se dezvoltă astăzi în Europa”²¹. La rîndul său, cu același prilej, Willy Brandt constata: „...„Permiteți-mi să evoc încă o dată discuția noastră din vara anului 1967. Atunci, cred eu, nu numai că ne-am îndreptat privirile spre ceea ce alții nu realizaseră încă, ci am găsit temeliile pentru o înțelegere reciprocă între noi... Evoluția favorabilă a relațiilor dintre țările noastre a prezentat avantaje nu numai pentru noi, ci și pentru întreaga Europă”²².

Declarații de acest gen privitoare la marea semnificație a unor asemenea contacte, întâlniri, discuții sînt numeroase și elocvente pentru politica consecventă a țării noastre, a P.C.R., de consolidare a cursului destinderii, de revoluționare pe calea tratativelor a problemelor complexe ale vieții contemporane, de colaborare cu toate popoarele pentru asigurarea păcii mondiale. În spiritul aceleiași poziții principiale, P.C.R. militează pentru dezvoltarea colaborării cu partidele comuniste și muncitorești, cu alte forțe socialiste, progresiste, democratice, interesate în transformarea revoluționară a societății. Astfel, în mesajul de salut adresat de C.C. al P.C.R. Congresului P.S.F. ce s-a ținut anul acesta la Pau, se subliniază:

„După părerea partidului nostru, dezvoltarea socială contemporană, cursul vieții internaționale impun cu toată forța întărirea pe baze noi a unității clasei muncitoare, a tuturor forțelor revoluționare, progresiste, în acest sens o importanță deosebită avînd colaborarea și unitatea dintre comuniști și socialiști. Recentul congres al partidului nostru a subliniat că atingerea acestui țel reclamă să se pornească de la ceea ce unește, de la experiența pozitivă de pînă acum și să se acționeze de ambele părți pentru depășirea oricăror greutăți și neînțelegeri, spre a se ajunge la o adevărată reconciliere istorică între partidele comuniste și socialiste, la întărirea colaborării lor. Partidul Comunist Român a salutat cu satisfacție conjugarea unitară a eforturilor forțelor muncitorești, democratice din Franța și, în primul rînd, dintre comuniști și socialiști, pe baza unui program comun, și dorește ca acest proces unitar

²¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 678—679.

²² Toastul cancelarului Willy Brandt la dejunul oferit în cinstea oaspeților români, „Scînteia” nr. 9553 din 28 iunie 1973.

să se consolideze în folosul luptei clasei muncitoare franceze pentru apărarea intereselor sale vitale, ale întregului popor francez, pentru prosperitate, progres social și pace”²³.

Aceeași idee este formulată și în mesajul adresat celui de-al II-lea Congres al Mișcării Radicalilor de Stinga.

În mesajul adresat de C.C. al P.C.R. celui de-al 39-lea Congres al P.S.I. se arată, în același spirit: „Întilnirile, schimburile de vederi și de experiență ce au avut loc în ultimii ani între partidele noastre, între conducerile lor au contribuit la aprofundarea cunoașterii reciproce, la reliefarea convergențelor de poziții și interese, au constituit o elocventă expresie a voinței comune de a extinde și diversifica relațiile reciproce”²⁴.

Comunicatul publicat în urma vizitei în România a delegației P.S.I. evidențiază consecvența acestei concepții ideologice și politice:

„Cele două partide au subliniat necesitatea și importanța dezvoltării între partidele comuniste și partidele socialiste a tuturor raporturilor și formelor de colaborare care — cu toate deosebirile de ordin ideologic existente între ele — izvorăsc din acțiunile comune și sarcinile luptei împotriva imperialismului și reacțiunii, pentru împlinirea aspirațiilor oamenilor muncii, pentru colaborare și securitate internațională”²⁵.

Aceste câteva exemple oglindesc în mod semnificativ dorința fermă a Partidului Comunist Român de a-și aduce întreaga contribuție la traducerea în viață a dezideratului colaborării între partidele comuniste și cele socialiste și social-democrate, imperativ major al epocii actuale, formulat și susținut cu neabătută consecvență și fermitate comunistă de secretarul general al partidului nostru.

Referindu-se la aceasta, tovarășul Ștefan Voitec sublinia că expunerile secretarului general al partidului nostru în care relevă „importanța reconcilierii istorice, în Europa și în restul lumii, dintre comuniști și socialiști, pentru a se zădărnici uneltirile imperialismului, pentru a se consolida destinderea și întări colaborarea trainică dintre toate popoarele, a se salvagarda pacea în lume”, sînt adevărate chemări, „de o înaltă responsabilitate, ale unui eminent conducător al mișcării muncitorești, profund cunoscător al realităților social-politice, ale unui strălucit bărbat de stat, cu o largă viziune și adîncă înțelepciune, cu o justă apreciere a stărilor de azi și a celor de mâine”²⁶. Ele răspund unui comandament stringent al zilelor noastre — colaborarea între toate forțele revoluționare, progresiste și democratice, în vederea edificării unei lumi de dreptate socială și libertate națională. În acest sens, încheierea cu succes a Conferinței de la Helsinki pentru securitate și cooperare în Europa, reuniune cu un caracter istoric în viața continentului, a confirmat plenar, prin semnificația Actului final, și importanța majoră pe care o are întîlnirea și colaborarea dintre reprezentanții partidelor comuniste de guvernămînt și a numeroaselor partide socialiste, ai căror lideri au reprezentat țările lor la lucrările Conferinței. Consolidarea destinderii, realizarea unei reale securități și păci pe continentul european și în lume sînt țeluri supreme care stau în fața tuturor națiunilor și popoarelor, la împlinirea cărora trebuie să-și aducă contribuția toate forțele politice și sociale iubitoare de pace și progres.

²³ „Scînteia” din 1 februarie 1975.

²⁴ „Scînteia” din 10 noiembrie 1972.

²⁵ „Scînteia” din 16 mai 1971.

²⁶ „Scînteia” din 22 iunie 1975.

Activitatea teoretică desfășurată de P.C.R. în perioada interbelică pentru apărarea unității naționale, a independenței și suveranității țării

GHEORGHE I. IONIȚĂ

Scris cu litere încărcate de istorie, Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism degajă, printre marile sale idei, pe acelea ale luptei necurmăte a poporului pentru unitate, independență și suveranitatea patriei noastre.

Așa cum arată în cuvîntul înainte al strălucitorului document tovarășul Nicolae Ceaușescu — în numele comisiei de redactare a Programului Partidului Comunist Român, — „Programul face o retrospectivă sintetică a existenței de două milenii a poporului nostru, reliefînd — în spiritul socialismului științific — rolul maselor largi populare în lupta îndelungată și grea pentru progres social, împotriva exploatării și asupririi sociale și naționale, a dominației străine, pentru apărarea ființei sale, a libertății și neatrîrnării, pentru o viață mai bună, mai demnă”¹.

În chip firesc, Programul urmărește aceste idei pe firul istoriei începînd cu momentul semnării actului de naștere al poporului român. Timp de secole — citim în acest document —, poporul român a trebuit să ducă o luptă îndîrjită și necurmată pentru a-și păstra ființa, pentru a-și asigura independența pe teritoriul în care s-a născut și s-a dezvoltat, în ciuda tuturor vicisitudinilor istorice.

Se cunoaște că năvălirile popoarelor migratoare, distrugerile provocate de acestea, luptele îndelungate de apărare au determinat evidente rămîineri în urmă în dezvoltarea forțelor de producție pe aceste meleaguri. Toate acestea, însă, nu au putut distruge ființa poporului nostru, nu l-au putut abate din drumul său istoric obiectiv. Este una din concluziile puternic subliniate în Program.

Poporul român și-a conservat ființa sa, a apărât secole la rînd autonomia statelor feudale, pe care și le-a făurit în lupta de rezistență împotriva marilor imperii ale vremii.

Programul așază la loc de mare cinste faptul că în întregul ev mediu țărănimea a avut un rol deosebit în viața țărilor românești, reprezentînd

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 8.

nu numai forța socială principală a dezvoltării economice-sociale, ci și factorul militar hotărîtor în bătăliile pe care poporul a trebuit să le ducă pentru apărarea entității naționale, a integrității patriei, a dreptului său sacru de a trăi liber.

Pe drept cuvînt, se poate spune că *întreaga istorie a poporului român se înfățișează ca istoria unor neconținute lupte de clasă, a bătăliilor purtate de masele populare pentru libertate și dreptate socială, pentru apărarea ființei naționale și neatîrnare, pentru progres și civilizație*. De altfel, încă de la apariția primelor formațiuni statale românești, luptele maselor populare împotriva exploatării feudale au fost strîns împletite cu luptele împotriva dominației străine. Această particularitate specifică și-a pus amprenta asupra întregii evoluții sociale a României, asupra felului de a fi și de a gîndi al poporului nostru, asupra însuși destinului său istoric, caracterizat prin luptă hotărîită, plină de sacrificii pentru libertate și unitate, pentru dreptul de a fi stăpîn în propria țară.

Exploatarea feudală a fost agravată de dominația marilor imperii vecine, care, prin războaie, prăzi și biruri, au secătuit, veacuri la rînd, averea țărilor românești. Dominația străină a dus, totodată, la prelungirea în timp a orînduirii feudale, la întîrzierea procesului dezvoltării societății românești, care a rămas în urmă față de țările din centrul și din apusul continentului, unde destrămarea orînduirii feudale, trecerea la capitalism și închegarea statelor naționale s-au putut realiza mai devreme.

Programul partidului nostru reține în acest sens ideea că *istoria României confirmă concluzia științifică marxist-leninistă după care dominația străină, știrbirea sau pierderea suveranității, a independenței afectează grav dezvoltarea economică-socială a popoarelor, evoluția generală a societății pe trepte superioare*. Totodată, istoria luptelor poporului român demonstrează cu puterea de convingere a faptelor adevărul fundamental că *asuprirea străină poate frîna sau întîrzia pentru un timp evoluția unui popor, dar nu poate împiedica realizarea aspirațiilor sale legitime — cucerirea libertății și unității, asigurarea progresului social, dacă el este hotărît să lupte pînă la capăt cu fermitate și eroism*.

Programul partidului evocă în termeni cu totul elocvenți fapte eroice și figuri legendare ale luptei împotriva dominației străine, pentru independență și suveranitate. I-am avut pe Mircea cel Bătrîn și pe Ștefan cel Mare, pe Mihai Viteazul și pe alți mulți domnitori iubitori de țară și de neam, care s-au acoperit de glorie nepieritoare în luptele purtate împotriva cîmpărilor străine, pentru apărarea și cucerirea independenței de stat depline, pentru închegarea și desăvîrșirea formării statului național unitar român. În cursul verii fierbinți a acestui an, întregul popor român și-a făcut datoria de mare onoare de a evoca figura istorică a lui Mihai Viteazul și a faptelor sale remarcabile înscrise pentru eternitate în istoria noastră națională. A 375-a aniversare a unirii românilor sub steagul lui Mihai Viteazul — este locul să o afirmăm aici și acum — a constituit încă o expresie a griii cu care Partidul Comunist Român și statul nostru socialist glorifică trecutul eroic și pe marii lui făuritori.

Chiar dacă — după cum se știe — fapta legendară de acum 375 de ani a lui Mihai Viteazul nu a putut rezista pentru mai mult timp, datorită manevrelor, intrigilor și potrivnicilor imperiilor străine de atunci, „ideea unirii țărilor românești, idealurile formării unui stat puternic pe meleagu-

rile Daciei nu au putut fi ucise niciodată, pentru că ele sînt adînc împlinite în inşei singele, în conştiinţa şi spiritul întregului nostru popor!².

Abordînd, în continuare, pe firul istoriei, pagini strălucite din evoluţia poporului nostru, Programul subliniază în mod deosebit că ceea ce a reprezentat ţărănimea pentru istoria evului mediu avea să reprezinte — începînd din zorii epocii moderne şi permanent după aceea pînă în contemporaneitatea socialistă de azi — clasa muncitoare. Asupra caracterului activ, dinamic al participării ei la lupta pentru unitatea naţional-statală, pentru independenţa şi suveranitatea patriei, Programul insistă în mod deosebit.

Evenimente memorabile ale istoriei, precum revoluţiile române de la 1821 şi 1848, Unirea din 1859, semnificînd înfăptuirea statului naţional român modern, şi războiul de independenţă din 1877—1878 — ca să ne referim la cîteva dintre ele — au oferit cadrul necesar cuceririi şi consolidării independenţei de stat depline a României. Programul partidului le aşază, în chip justificat, pe treptele de aur ale istoriei ţării, după cum acelaşi lucru îl face cu nepieritorul an 1918, încheiat cu strălucitorul 1 decembrie, parte integrantă şi moment culminant al luptei pentru desăvîrşirea formării statului naţional unitar român.

A fost, fără îndoială, o luptă grea, care a cerut multe sacrificii, o luptă în care s-au înregistrat contribuţii diferite, merite deosebite, dar şi destule scăderi şi momente care s-au cerut reluate în vederea desăvîrşirii lor. Programul P.C.R. le are în vedere în contextul lor real.

Este un titlu de mare mîndrie că în mod consecvent, din 1893, cînd s-a constituit — şi de mai mult timp înainte mişcarea muncitorească şi socialistă —, partidul politic al clasei noastre muncitoare a ținut mereu sus steagul roşu al luptei pentru unitatea naţional-statală, pentru independenţa şi suveranitatea patriei, a mobilizat forţe social-politice largi, antrenîndu-le pe făgaşul unor bătălii hotărîtoare ce şi-au găsit nu numai justificarea în faţa istoriei, dar şi finalitatea cuvenită. 1 decembrie 1918 este nu numai un exemplu firesc, dar şi cel mai strălucitor dintre ele la care privim şi azi şi vom privi şi mîine cu adîncă emoţie, cu demnitate şi recunoştinţă, cu hotărîre fermă de a-i urma mesajul.

Au urmat anii eroici ai luptei Partidului Comunist Român pentru apărarea şi consolidarea unităţii, independenţei şi suveranităţii, o luptă grea, purtată timp de două decenii în adîncă ilegalitate, din 1924 pînă în răsunătorul 23 August 1944. Cîte pagini minunate de patriotism robust s-au scris în acei ani grei, cîte încercări şi sacrificii i-au fost impuse poporului român în încheierea pe care a trebuit s-o trăiască cu forţele înfierbîntate din exteriorul României care n-au încetat să atenteze la ceea ce iubeam şi apărăm cu atîta îndîrjire !

Comuniştii au jucat efectiv rolul de catalizatori ai coalizării tuturor forţelor social-politice ale timpului în lupta împotriva fascismului intern şi extern, a propagandei şi acţiunii deschise revanşarde şi revizioniste atentînd din exterior la independenţa şi suveranitatea ţării, la integritatea ei teritorială, la unitatea poporului român. Au fost anii unor îndelungi şi

² Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la grandioasa adunare populară, consacrată împlinirii a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române şi sărbătoririi oraşului bimilenar*, Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 10.

grele încercări, pe care Programul P.C.R. îi caracterizează cu profundă obiectivitate, atât sub raportul împlinirilor, cât și al neîmplinirilor lor.

Despre lupta dusă de forțele patriotice din România în acei ani pentru apărarea unității național-statale, a independenței și suveranității naționale au fost publicate până acum, în literatura de specialitate din țara noastră, numeroase contribuții³. Mai puțin, însă, au fost abordate sub raport teoretic preocupările Partidului Comunist Român pentru orientarea pe acest tărîm a forțelor revoluționare și democratice din țara noastră. Asupra acestor preocupări ne propunem să insistăm în acest studiu, convinși că, fără cunoașterea lor aprofundată, nu este posibilă înțelegerea resorturilor intime care au condus, în mod necesar și legitim, spre victoria finală. Am simțit și simțim nevoia urmăririi pe firul istoriei a acestei problematice — pînă a ajunge în momentul mai 1921 —, deoarece, ca în oricare problemă a istoriei, legătura între trecut, prezent și viitor se impune cu necesitate⁴. Sintem de părere că o analiză, oricît de temeinică, întreprinsă doar în legătură cu un anumit moment sau eveniment al istoriei nu este de natură să poată detașa toate concluziile care, altfel, devin evidente cînd se au în vedere elementele de continuitate pe firul logic al istoriei, acele punți interioare de legătură în procesualitatea istorică.

Sprijinindu-se pe tradițiile mișcării muncitorești și socialiste — care de la jumătatea veacului trecut se angajează și se menține constant pe pozițiile luptei pentru unitate național-statală, pentru independența și suveranitatea patriei —, Partidul Comunist Român, încă din momentul creării sale, s-a preocupat cu dăruire de împlinirea, în interesul celor mulți, în interesul major al țării, a unor asemenea deziderate.

Nenumăratele documente elaborate de partid în acei ani ai grelelor încercări, dezbaterile care au avut loc în congrese, plenare, conferințe, în alte manifestări oficiale ale mișcării noastre comuniste, după cum întreaga viață ideologică a partidului, au înscris pe răbojul timpului mărturie de autentică și activă participare a comuniștilor la dezvoltarea gîndirii întregului nostru popor asupra problemelor unității, independenței și suveranității patriei.

Întîlnim, adeseori, în unele lucrări de istorie apărute peste hotare aprecieri făcute fără discernămint — pentru că sînt reflexul modului deformat în care unele documente din anii ilegalității partidului nostru se refereau la caracterul unitar al statului român. Se cunoaște că, datorită unor împrejurări istorice complexe, aceste documente — chiar dacă erau difuzate în numele P.C.R. — nu reprezentau punctul său de vedere, ci al Internaționalei Comuniste, care a comis serioase erori în interpretarea problemei naționale din România și din alte țări.

³ A se vedea, printre acestea: *Din lupta antifascistă pentru independența și suveranitatea României*, Editura militară, București, 1969; *Impotriva fascismului*, Editura politică, București, 1971; Constantin Olteanu, Ilie Ceaușescu, Vasile Moicanu, *Activitatea P.C.R. în armată (1921—1944)*, Editura militară, București, 1974; Ilie Ceaușescu, *U.T.C. și tineretul din armată (1922—1944)*, Editura militară, București, 1974.

⁴ Pentru aceste idei pledează cu succes recentul volum antologic intitulat: *Apărarea patriei, a independenței și suveranității naționale*, Editura politică, București, 1975.

Se cunosc suficiente dovezi de neacceptare, de către comuniștii din România, a tezei „autodeterminării” * cultivată în mod artificial prin anii deceniului al III-lea de către Comintern, se cunosc destule critici ale Cominternului aduse C.C. al P.C.R., privitoare la indiferența cu care în interiorul țării noastre se tratau atare directive venite din afară**. La asemenea aspecte ne propunem să ne referim mai pe larg într-unul din numerele viitoare ale revistei, pentru că este bine să se cunoască astfel de realități și de către aceia care nu-și pot încă explica faptul că dacă totuși în unele documente ale P.C.R., mai ales de la congresele al III-lea (1924 — Viena), al IV-lea (1928 — Harkov) și al V-lea (1931 — Moscova) se pot întâlni abundent aprecieri necorespunzătoare de această natură este pentru că amestecul din afară a atins atunci cote foarte înalte, din toate punctele de vedere regretabile.

Celor care, peste hotare, fac referiri deformante la istoria noastră din acei ani pentru că s-au îndoit vreodată sau, poate, se mai îndoiesc și azi asupra profilului politic viguros — patriotic și internaționalist, în esența sa — avut de P.C.R. în acei ani ai grelelor încercări, asupra dîrzeniei cu care comuniștii din România, de pe fundamentele cunoașterii reale a situației interne a țării, au apărut ideile înalte ale unității statale, făurite în 1918, articolul de față se va strădui să le ofere — pe bază de documente autentice ale timpului — exemple de poziții clarvăzătoare pe care s-au situat comuniștii din România în problemele fundamentale legate de necesitatea apărării unității, independenței și suveranității patriei.

Și — în legătură directă cu aceasta — n-am putea să nu amintim că, încă la vremea respectivă, împotriva mistificatorilor și a altor elemente de rea credință, partidul comunist însuși a simțit nevoia să ia poziție, așa cum „Lupta de clasă” o făcea într-un articol în care arăta că „Ori cine atacă P.C.R., ca partid nedemocratic, ca partid a cărui activitate este vătămătoare poporului român, conștient sau inconștient împiedică înfăptuirea unității clasei muncitoare, împiedică unirea poporului român și popoarelor conlocuitoare *** cu el, împiedică lupta acestora pentru pîine, pace, libertate și pămînt”⁵.

* Însăși publicația teoretică a C.C. al P.C.R. „Lupta de clasă”, în numărul său din august 1939, preciza: „Comuniștii se pronunță împotriva oricărei știrbiri a integrității României, conștienți fiind că aceasta nu ar servi decît la întărirea fascismului internațional. *Comuniștii n-au fost niciodată pentru înfăptuirea dreptului de autodeterminare cu orice preț și în orice condiții* (subl. ns.)”.

** Injustețea impunerii acestei teze decurgea de acolo de unde, spre deosebire de V. I. Lenin, care o preconiza în anii primului război mondial în sensul pregătirii terenului pentru dezagregarea imperiilor vremii și al constituirii pe ruinele lor a unor state naționale istoricește justificate, de această dată, ignorîndu-se că devenise fapt împlinit faurirea acestor state — inclusiv a României — se făcea apel nu la întărirea unității, ci la dezagregarea acestor state pe baza aceleiași lozinci a *autodeterminării* pe care V. I. Lenin o gîndise într-o altă etapă, într-o altă perspectivă, cu valabilitate pentru cu totul alte condiții decît cele de la sfîrșitul primului război mondial și de după încheierea tratatelor de pace.

*** În sensul de naționalități conlocuitoare.

⁵ „Lupta de clasă”, nr. 2 din mai 1938.

Demonstrația pe care ne-o propunem în acest studiu am vrea s-o începem cu însuși primul Congres al P.C.R. desfășurat la București, în mai 1921, care s-a plasat pe o poziție realistă în problema națională, apreciind că „așteaptă rezolvarea definitivă a problemelor naționale de la transformarea sistemului social“, „de la mișcarea de masă a elementelor proletare fără desmembrare pe națiuni“⁶.

În chip asemănător, problema a fost abordată și la cel de-al II-lea Congres al P.C.R. (Ploiești, 3—4 octombrie 1922). Aici analiza a pornit de la aprecierea de mai largă generalizare că, treptat, „burghezia devine trădătoare chiar a rolului ei istoric de creatoare a statelor naționale independente, devine incapabilă de a păstra neatârnrarea întregului popor. Numai proletariatul, moștenitor al sarcinilor istorice ale burgheziei și constructor al transformărilor sociale, va putea, în alianță cu proletariatul internațional, prin înfăptuirea revoluției sociale, să elibereze popoarele mici de sub orice asuprire“⁷.

Pentru stabilirea unei tactici cât mai realiste în problema națională, Congresul al II-lea al P.C.R. a apreciat, în cuprinsul unei rezoluții adoptate în mod special, că „Studierea amănunțită a chestiunii așa cum se prezintă în România, precum și elaborarea unei platforme concrete pentru propaganda și acțiunea partidului comunist, Conferința * o lasă în sarcinile Comitetului Central ce se va alege“⁸.

În cadrul aceluiași Congres, rezoluția asupra situației din țară aprecia că „Lupta burgheziei românești împotriva capitalului străin nu este decât o formă goală, sub care se ascunde o politică de alianță cu capitalul antantist pentru exploatarea țării. Băncile anglo-franceze pătrund cu repereziciune în țară cu capitalul lor, agravează tot mai mult exploatarea și prin cererea de achitare a datoriilor statului sug direct, sub formă de taxe și impozite, plusvaloarea creată prin munca populației“. Rezoluția denunța orice concesiune care s-ar putea face celor ce atentau din exterior la independența națională a României.

Și în anii următori, așa după cum sublinia „Lupta de clasă“ în iunie 1926, în articolul : *Executiva Internaționalăi Comuniste și P.C.R.*, partidul nostru comunist a considerat printre sarcinile sale de prim ordin „lupta pentru independența României față de capitalul european occidental, ca și față de cel american, ca o garanție reală a păcii“⁹.

La începutul anului 1927, în manifestul intitulat : „*P.C.R. către toți muncitorii și plugarii, către toți micii meseriași, micii funcționari și intelectuali cinstiți !*“, partidul comunist aprecia că poporul muncitor din România nu are nici un interes ca oamenii muncii de alte naționalități să fie asupriți. „Dimpotrivă, oprimarea care apasă asupra minorităților naționale este un imbold în plus pentru burghezia română dominantă ca să

⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 96, dosarul nr. 196, filele 135—152 (*Programul Partidului Socialist-Comunist din România în chestia naționalităților*).

⁷ „Socialismul“, anul XVI, nr. 195 și 196 din 19 și 22 octombrie 1922.

* Este vorba de Congresul al II-lea al P.C.R.

⁸ „Socialismul“, anul XVI, nr. 142 din 8 octombrie 1922.

⁹ „Lupta de clasă“, nr. 1 din iunie 1926.

asuprească și pe oamenii muncii români. Poporul român are tot interesul să lupte alături de celelalte naționalități subjugate din țara noastră pentru eliberarea întregului popor muncitor de sub jugul bancherilor, capitaliștilor și ciocoilor de toate naționalitățile. Numai această luptă comună va putea aduce eliberarea poporului muncitor român¹⁰.

O expresie înaltă a luptei pentru independența țării a cunoscut în anii crizei economice lupta împotriva planului de la Geneva, pe care comuniștii l-au dezavuat și l-au considerat, de la bun început, un atentat la ceea ce masele muncitoare prețuiau mai mult — libertatea socială și națională, independența și suveranitatea patriei¹¹.

„Clasele stăpînitoare din România — se aprecia într-un document al P.C.R. — au trecut la o nouă ofensivă turbată contra drepturilor elementare politice și economice și contra cuceririlor maselor muncitoare. Așazisul «plan de asanare a României», elaborat la Geneva, nu-i altceva decît un complot al unui pumn de exploatare români și francezi contra majorității covârșitoare a poporului muncitor din România¹².

Se știe că marile bătălii proletare din anii crizei economice, care au culminat cu luptele ceferiștilor și petroliștilor din 1933, au purtat amprenta ofensivei hotărîte a poporului român împotriva planului de la Geneva, împotriva oricărui amestec din afară în treburile interne ale României¹³. Asemenea ascuțiri ale luptelor au și conturat, de altfel, fondul lor politic precumpănitor.

Ajunși aici, am vrea să subliniem că este bine cunoscut faptul că, imediat după istorica unire din 1918 și ani în șir după aceea, neexistînd o primejdie iminentă a încălcării fruntariilor noastre naționale, nu au fost puse în mod presant în documentele P.C.R., cum era și normal, problemele luptei pentru apărarea integrității, independenței și suveranității decît la modul general.

Viața politică a României a făcut eforturi în acea etapă pentru consolidarea Unirii prin măsuri dintre cele mai diverse, care au și avut efecte imediate pe toate planurile.

În mod practic, România a acționat în acei ani în context internațional ca un stat independent. Țelul fundamental al politicii sale externe a fost apărarea statu-quo-ului său teritorial, fapt pentru care a și încheiat o serie de tratate politice cu aliații din primul război mondial, ca și cu o parte a vecinilor săi¹⁴. Este adevărat că raporturile politice, dar,

¹⁰ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare — A.I.S.I.S.P.), cota Ab XI—1.

¹¹ N. Z. Lupu dezvoltă această problematică în lucrarea: *Planul de la Geneva. Implicațiile lui politice în România (1932—1933)*, Editura politică, București, 1973.

¹² A.I.S.I.S.P., cota A XVII—59.

¹³ A se vedea detalii în ampla monografie: *1933. Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști din România*, Editura politică, București, 1971.

¹⁴ A se vedea în acest sens cea mai recentă lucrare ce analizează politica externă a României interbelice: Eliza Campus, *Politica externă a României în perioada interbelică (1919—1939)*, Editura politică, București, 1975. Pentru detalii a se vedea: *Probleme de politică externă a României (1919—1939)*, Editura militară, București, 1971; Viorica Moisuc, *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938 — mai 1940*, Editura Academiei R.S.R., București, 1971; Gh. Matei, *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale și atitudinea României (1919—1934)*, Editura Academiei R.S.R., București, 1971;

mai ales, economice cu puterile occidentale au fost, de multe ori, defavorabile României, fără însă a duce la pierderea independenței sale naționale.

Abia atunci când, o dată cu instalarea hitlerismului la putere în Germania, grave primejdii au început să apese și asupra unității statale a României, a independenței și suveranității sale naționale, problemele apărării în fața unor asemenea pericole au devenit permanente în preocupările politice zilnice ale diverselor partide și grupări democratice și, în primul rând, ale Partidului Comunist Român.

Printre documentele de bază ce dovedesc preocupările avute de P.C.R. în acei ani pe acest tărîm se numără și apelul adresat la 1 noiembrie 1935 Comitetului Executiv al P.S.D., în care se exprima un solemn angajament, reluat ulterior în atîtea alte documente: „Noi, comuniștii, sîntem gata să apărăm cu arma în mînă independența României dacă țara noastră ar fi silită să ducă un război național de apărare contra imperialismului fascist”¹⁵.

La scurt timp după aceea, atent la evoluția evenimentelor internaționale, la creșterea primejdiei revizioniste, războinice, P.C.R. adresa maselor documentul intitulat: *Sarcinile P.C.R. față de pericolul unui război imperialist*. Prin acest document, partidul comunist stabilea sarcinile pentru „atrăgerea întregului popor muncitor la lupta largă și efectivă, la lupta revoluționară contra acestor planuri imperialiste”¹⁶.

Cu deosebită forță de convingere, organul central de presă al P.C.R. aprecia în articolul: *Jos trădătorii din țară*: „Existența neamului românesc ca națiune, existența României ca țară independentă sînt în joc. Poporul român trebuie să se decidă dacă înțelege să-și apere existența și independența. Iar poporul român nu poate da decît un singur răspuns. Cu toată energia, la nevoie cu arma în mînă, poporul român își va apăra existența contra bandiților hitleriști care vor să ne răpească independența națională”¹⁷. Și, fixînd în acest cadru locul și rolul clasei muncitoare, „Scînteia” nota în continuare: „Proletariatul român este în fruntea poporului întreg în această luptă. El, viitorul conducător al țării, el care va duce la înflorire țara noastră dragă, sătulă pînă azi de atîtea suferințe sub domnia diversilor exploataatori, el care va duce la cultură și nemai-văzută bunăstare poporul român iubit, atunci cînd oamenii trecători care-l guvernează azi de mult vor fi șterși din paginile istoriei, el are răspunderea pentru existența, libertatea și independența poporului”¹⁸.

Referindu-se la calea sigură pentru dobîndirea victoriei, ziarul conchidea: „Frontul popular antifascist, în care să-și dea mîna tot ce e cîstit, tot ce e muncitor, tot ce e cultură în România, are un mare rol național. De închegarea rapidă și de lupta energică a acestui front al poporului va depinde nu numai salvarea libertăților lăuntrice ale poporului, ci și existența sa ca națiune.

Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică*, Editura politică, București, 1971; Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, Editura Academiei R.S.R., București, 1972; Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, Editura științifică, București, 1968; Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, Editura științifică, București, 1966.

¹⁵ A.I.S.I.S.P., cota XIX-23.

¹⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, inv. nr. 8, dosarul nr. 127, filele 1—2.

¹⁷ „Scînteia”, anul V, nr. 27—28 din decembrie 1935.

¹⁸ *Ibid.*

Națiunea este în pericol. Poporul muncitor, apărându-se pe sine de ghearele fascismului, trebuie să apere națiunea de pieire, trebuie să apere țara de groaza războiului și de pieirea independenței. Timp de pierdut nu este”¹⁹.

Încă în primele zile ale anului 1936, într-unul din documentele sale adresate unuia dintre partidele burgheze cu mai largă influență în masă — P.N.Ț. —, partidul comunist a demascat amplu și argumentat marile primejdii ce planau asupra poporului român²⁰. „Independența poporului român — se arăta în acest document — este amenințată de statele din blocul fascist central european, zis bloc revizionist, format sub hegemonia imperialismului german, care se înarmează în grabă nemaivăzută pentru coteropirea în primul rând a orientului european. În caz de victorie, blocul fascist va șterge țara noastră de pe harta Europei, va distruge bazele înseși ale existenței naționale a unui popor care a luptat 700 de ani pentru ființa, unitatea și libertatea sa”. Documentul avertiza apoi: „Națiunea e în pericol. Orice ezitare mărește pericolul și reprezintă o răspundere de care istoria va ține seama, pedepsind amarnic pe cei care au tremurat în fața pericolului, lăsând liber drumul dușmanilor poporului în loc să-și găsească bărbătește locul în linia de bătaie a frontului”. O energică înfierare se făcea în document grupărilor fasciste, în frunte cu Garda de fier, care acționau pentru „cucerirea României de banda hitleristo-horthystă și desmembrarea României”. Aceste grupări, antinaționale și antipopulare, preciza documentul, „fac jocul hitleriștilor”.

În încheiere, documentul dădea expresie unei nețărmurite încrederi în capacitatea de luptă și în justetea cauzei poporului nostru: „Poporul român își va mobiliza toate slăvitele sale tradiții de luptă pentru independență și libertate și, în frunte cu proletariatul său, va sări la arme pentru a respinge pe coteropitorii imperialiști de sub semnul crucii încîrligate hitleriste și al coroanei habsburgice horthyste și a-și apăra existența. Forțele poporului vor lovi fără milă pe acei care s-au făcut uneltele dușmanilor națiunii”.

În întreaga sa activitate, P.C.R. a primit cu simpatie orice acțiune menită să ducă la mobilizarea energiilor maselor populare din România pentru apărarea fruntariilor țării. De o largă apreciere s-a bucurat în rândurile comuniștilor activitatea desfășurată de Nicolae Titulescu. „Lupta de clasă”, organul teoretic al C.C. al P.C.R., de pildă, după ce sublinia într-unul dintre numerele sale că „Partidul Comunist va fi în fruntea celor ce vor apăra cu armele în mîini independența țării față de un eventual atac al imperialismului”, preciza: „Credem că nu este cetățean din România de azi, care se gîndește la binele poporului român, care să nu fie de acord cu dl. Titulescu cînd el declară: «Am considerat ca o poruncă internă românească, că unul din cele mai bune mijloace de a păstra unitatea noastră națională este pacea»”²¹.

¹⁹ Ibid.

²⁰ *Domniei sale d-lui Ion Mihalache, președintele P.N.Ț. și delegației permanente a P.N.Ț.*, Editura P.C.R., 1936 (A.I.S.I.S.P., cota Ab XX-5, inv. nr. 952). Documentul este semnat, în numele P.C.R., de Boris Ștefanov și Maria Ciobanu.

²¹ „Lupta de clasă”, nr. 1/1936.

Cu multă claritate Plenara a V-a lărgită a C.C. al P.C.R., desfășurată în iulie 1936, la Praga, după o amplă și realistă analiză a problematicii ce ne stă în atenție, conchidea: „În caz dacă Germania hitleristă, dezlănțuind războiul în Europa și în contra U.R.S.S., va ataca România cu ajutorul Ungariei horthyste, comuniștii vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pământ al țării noastre pentru fericirea poporului român și a popoarelor din România *, pentru ferirea lor de subjugarea de către fascismul german. Continuînd lupta pentru asigurarea pozițiilor economice și politice ale muncitorimii, țărănimii și naționalităților asuprite, noi, comuniștii, vom intra în primele rînduri ale luptătorilor pentru respingerea agresiunii fasciste și vom duce războiul pînă la capăt; neîngăduind burghezimii române să facă compromisuri cu țările atacante fasciste...

P.C.R. luptă pentru o politică externă și internă care să asigure o adevărată apărare a țării împotriva atacului militar din partea fascismului german. El cere o politică de strînsă legătură cu Uniunea Sovietică și de încheiere a unui pact de asistență mutuală cu ea. Toate măsurile care sînt în stare să asigure pacea și securitatea țărilor și să oprească pe agresori, ca întărirea Ligii Națiunilor, tratatele de neagresiune și de asistență mutuală și așa mai departe, trebuie să fie consecvent realizate, înțreținute și apărate“²².

În ansamblul ei, această plenară a reprezentat un vibrant apel la „întărirea capacității de apărare a țării și a armatei române“²³.

Consecvent politiciii sale profund patriotice, P.C.R. a urmărit îndeaproape planurile revizioniste ale statelor fasciste și a luat atitudine publică împotriva lor. Cînd, la 1 noiembrie 1936, la Milano, Mussolini a făcut o declarație provocatoare cu privire la revizuirea granițelor țărilor dunărene, C.C. al P.C.R. a lansat un manifest în care își exprima încă o dată hotărîrea de a lupta contra oricărei revizuii a tratatelor de pace. Totodată, partidul comunist considera orice acțiune care „duce la întărirea relațiilor dintre statele Micii Antante, Înțelegerii Balcanice, cu Franța, U.R.S.S., la întărirea Ligii Națiunilor și a legăturilor cu toate țările pacifice, ca acte pozitive în lupta pentru împiedicarea războiului pe care-l pregătește imperialismul fascist“²⁴.

Consecvent credo-ului său a acționat partidul comunist și în continuare. Printr-o declarație din 18 noiembrie 1937, C.C. al P.C.R. chema „toată democrația română la unitatea de acțiune pentru mobilizarea imediată a muncitorilor, țăranilor și a tuturor celorlalte mase muncitoare ale poporului român și naționalităților conlocuitoare din România, pentru împiedicarea Germaniei hitleriste de a se amesteca în treburile interne ale României, pentru dizolvarea agenturilor lui Hitler în România...“²⁵.

Documentele vremii vorbesc cu puternica lor forță de convingere despre preocupările consecvente ale comuniștilor din România în problemele apărării independenței țării. Cu multă căldură apela P.C.R. de fiecare dată la membrii și simpatizanții săi ca ei să se plaseze în primele

* În sensul de naționalități conlocuitoare.

²² A.I.S.I.S.P., cota Ab XX-3, inv. nr. 956.

²³ Loc. cit.

²⁴ Loc. cit., cota A XX-22, inv. nr. 947 (Manifestul P.C.R. și discursul lui Mussolini ținut la Milano pe ziua de 1 noiembrie).

²⁵ Loc. cit., cota A XXII-2.

rînduri ale luptei pentru apărarea hotarelor țării. „Ne cheamă la luptă singele lui Doja, Horia și Tudor Vladimirescu — glăsuia vibrantul apel elaborat de C.C. al P.C.R. în ianuarie 1938 —. Ne cheamă la luptă dragostea de țară, pe care nu vrem s-o vedem sfîșiată și cotropită, dragostea de acest popor, pe care nu-l vrem îngenuncheat și robit“. P.C.R. exprima, totodată, părerea că „rezistența înarmată a poporului în caz de agresiune e legitimă și ea (muncitorimea — n.n.) va merge în primele rînduri ale bătăliei“²⁶.

Intervenită la scurt timp după instalarea dictaturii regale în România, ocuparea Austriei de către Germania hitleristă, în martie 1938, a stîrnit indignarea și revolta maselor din țara noastră. Un puternic ecou a avut în opinia publică românească manifestul C.C. al P.C.R. din aprilie 1938 în care se menționa : „După cotropirea Austriei de către armatele lui Hitler, independența țării noastre este grav amenințată, împreună cu existența țărilor mici vecine“²⁷.

„Lupta de clasă“ din mai 1938, într-un cuprinzător articol semnat de Boris Ștefanov, după ce arăta felul în care poporul român a știut „să lupte contra stăpînirii seculare a turcilor, contra atotputerniciei boierilor români, contra monarhiilor absolute din Austro-Ungaria și Rusia“, lupte în cursul cărora „au ieșit eroii legendari ca Horia, Cloșca, Crișan, Avram Iancu, Doja, Ștefan Gheorghiu și alte mii de eroi necunoscuți“, își exprima convingerea că nici în condițiile grele de atunci nu se va lăsa sacrificat intereselor forțelor vrăjmașe. „Astăzi cînd planurile de cucerire ale Germaniei hitleriste sînt clare și cunoscute“ — releva articolul —, nu trebuie să fie nici un patriot „care să nu vadă acest mare pericol ce amenință poporul român“²⁸. Dar numai în a vedea și înțelege acest pericol „nu este suficient. Acest pericol trebuie adus la cunoștința maselor largi populare și aceste mase trebuie organizate și conduse la luptă pentru înfrîngerea acestui pericol“²⁹.

Extrem de convingătoare sînt și documentele provenite de la organizațiile teritoriale ale P.C.R. Comitetul teritorial din Ardeal și Banat al P.C.R., de pildă, adoptînd *Hotărîrea cu privire la apărarea Republicii Cehoslovace*, la 19 septembrie 1938, se angaja să facă „tot posibilul pentru a ajuta la apărarea democrației, independenței și libertății popoarelor acestei republici pașnice și prietene... Atunci cînd noi apărăm independența și libertatea Cehoslovaciei, ne apărăm pe noi înșine, apărăm pacea Europei împotriva dușmanului nostru comun, a fascismului hitlerist“³⁰.

Aceeași hotărîre o desprindem și din manifestul elaborat și difuzat în mase de C.C. al P.C.R. în noiembrie 1938. „De la un capăt la altul al țării ne pîndește o mare primejdie — se arată în manifest —. Ghearele hitlerismului cotropitor, după ce au sfîșiat Cehoslovacia, se pregătesc să se înfigă în trupul României. Păsările de pradă care stăpînesc astăzi Germania, încurajate de vînzarea rușinoasă de la Munchen, se rotesc tot mai îndrăzneț deasupra pămîntului țării noastre...“

²⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 95, dosarul nr. 5283, fila 216.

²⁷ A.I.S.I.S.P., cota A XXII—5, inv. nr. 990.

²⁸ „Lupta de clasă“, nr. 2 din mai 1938.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ A.I.S.I.S.P., cota A XXII-11, inv. nr. 996.

În împrejurările grele de la sfârșitul anului 1938, „Scînteia“, într-un articol intitulat : *Nori grei deasupra României*, își făcea încă o dată mișuire de onoare de a atrage atenția asupra gravelor primejdii ce se îndreptau asupra-ne. „România după Munchen e, mai mult ca oricînd — după fericita expresie a lui Iorga —, «o țară pîndită» — nota ziarul. Și pîndită nu numai de corbii de pradă ai revizionismului maghiar, ci și de sălbateca fiară, îmbătută de sîngele jertfelor sfișiate, care este fascismul german... Partidul nostru nu va cruța nici o sfortare, nici o jertfă pentru a strînge laolaltă muncitorimea și a porni în fruntea ei la unirea tuturor forțelor dornice să apere pacea și independența României“³¹.

Organul partidului comunist exprima, în încheierea acestui articol, părerea că întreg poporul român „trebuie mobilizat la o puternică, largă și hotărîtă mișcare pentru apărarea independenței țării și a libertății ei interne și externe“³².

Încă în primele zile ale anului 1939, P.C.R. a adoptat o serie de măsuri în vederea intensificării activității antifasciste, pentru pace. În cadrul unor ședințe conspirative, la care au participat activiști de seamă ai partidului comunist, s-au discutat pe larg căile prin care să se aducă la cunoștința „maselor pericolul în care se găsește independența țării noastre din cauza agresivității din ce în ce mai accentuată a fascismului extern și intern“³³. S-a propus cu aceste prilejuri să se folosească din plin în scopul propus „sărbătorirea zilei de 24 ianuarie, a cărei semnificație va fi pe larg dezbătută în coloanele ziarelor simpatizante“³⁴.

Pe această linie, în ziarul „Scînteia“ a fost publicat articolul : *24 ianuarie 1859—1939*, în care, după ce se arăta importanța unirii săvîrșite cu 80 de ani în urmă, se sublinia : „Astăzi, cînd independența națională a poporului român și unitatea României sînt din nou primejduite, amintirea luptelor duse prin unire trebuie să îndemne la o luptă dîrză și hotărîtă contra dușmanilor din afară și a agenților lor dinăuntru“³⁵.

În împrejurările critice ale acelui an, cînd primejdia hitleristă creștea iminent și pentru țara noastră, organizațiile regionale și locale ale P.C.R. au acordat o atenție deosebită activității de mobilizare a membrilor de partid, a tuturor patrioților la lupta cu arma în mînă contra cotorpitorilor fasciști. În materialele lor de propagandă, unele comitete de partid, ca, de pildă, Comitetul teritorial din Ardeal și Banat al P.C.R., combătînd compromisul făcut de dictatura regală prin încheierea acordului economic cu Germania *, arăta, totodată, necesitatea apărării „neatîrnării și a hotarelor țării contra oricărui atac“. De asemenea, se sublinia cerința ca toți cetățenii țării, fără excepție, muncitori și țărani, români, maghiari sau de alte naționalități, să-și facă „datoria în armata română“,

³¹ „Scînteia“, anul VIII, nr. 14 din 25 noiembrie 1938.

³² *Ibid.*

³³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 219, fila 303.

³⁴ *Loc. cit.*

³⁵ „Scînteia“ din 8 februarie 1939.

* În condițiile efectelor politicii mûncheneze asupra țărilor din sud-estul european, cînd România era lăsată mereu mai mult în sfera de interese a Germaniei hitleriste, guvernul român a încheiat, la 23 martie 1939, tratatul economic româno-german. Poporul român, clasa muncitoare, în frunte cu P.C.R., au privit acest tratat cu ostilitate, considerîndu-l un pas deschis pe calea înrobirii României de către Germania hitleristă.

să lupte „cot la cot în contra pericolului hitlerist“. Comitetul teritorial făcea apoi acest vibrant apel: „Comuniști! Frați muncitori! Puneți-vă în fruntea apărării, dați pildă de disciplină, conștiință și jertfă“³⁶.

În broșura *Nu capitulare! Rezistență!*, publicată în martie 1939, în 10 000 de exemplare, sub semnătura lui Al. Sencovici, se spunea, între altele: „Problema la ordinea zilei este următoarea: Să capitulăm sau să ne împotrivim fascismului cotropitor? Convingerile noastre de muncitori cinstiți, patriotismul nostru nu pot da decît un singur răspuns: să ne împotrivim și să ne alăturăm forțelor rezistenței. Să întărim aceste forțe în credința și tenacitatea lor, dar să ne și ridicăm împotriva lor în momentul cînd în acțiunile lor ar apare spiritul sau tendința capitulării... Granițele actuale, independența României sînt grav periclitate de puterile Axei. Noi spunem deschis că libertatea, bunăstarea, dezvoltarea națională, economică și culturală a națiunii (naționalității — *n.n.*) maghiare din Ardeal sînt de asemenea periclitate în urma aspirațiilor de cotropire ale «Axei». Sîntem, de aceea, în mod categoric împotriva revizionismului... Înțelegem să tragem toate consecințele acestei atitudini și sîntem gata de a lupta cu arma în mînă, dacă va fi nevoie, disciplinat, curajos și organizat, împotriva aspirațiilor de cotropire ale «Axei» și sate-liților ei. Vom apăra, dacă va fi nevoie, cu prețul vieții noastre frontierele actuale ale României și vom demasca cu toată puterea și capacitatea noastră pe agenții interni ai Axei și-i vom combate...“³⁷.

După invadarea Cehoslovaciei de către trupele hitleriste, C. C. al P.C.R. adresa un apel întregului popor român, la 17 martie 1939, subliniind: „Trupele de asalt ale lui Hitler au invadat Cehoslovacia și se găsesc la granița țării noastre. Întreg poporul să se pună în stare de alarmă... Să fie pregătit la luptă întreg poporul român pentru apărarea țării, împotriva cotropitorilor fasciști!“³⁸.

Și încă odată din adîncurile ilegalității răsuna în acele momente angajamentul solemn al comuniștilor: „P.C.R. declară: Comuniștii vor lupta cu arma în mînă în primele rînduri. Uniți-vă cu toții într-un singur front puternic contra lui Hitler și a aliaților săi revizionști“³⁹.

La 20 martie 1939, într-un manifest al Comitetului regional Moldova al P.C.R., condamnîndu-se invadarea Cehoslovaciei de către trupele fasciste, se adresau maselor vibrante chemări la vigilență: „P.C.R. vă cheamă înainte de a fi prea tîrziu la lupta pentru salvarea vieții voastre și a copiilor voștri. Ridicați energic glasul vostru împotriva dictaturii regale și a Gărzii de fier, agentul hitlerismului în România, pentru apărarea granițelor și independenței României... Trăiască armata poporului României, dușmană a invaziei fascisto-hitleriste“⁴⁰.

Este bine cunoscut faptul că, atunci cînd trupele hitleriste care cotropiseră Cehoslovacia ajunseseră la granițele României, masele largi populare au răspuns cu însuflețire patriotică decretării mobilizării parțiale de către guvernul prezidat de Armand Călinescu, măsurilor lui de

³⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 222, fila 208.

³⁷ A se vedea detalii în volumul: *Din lupta antifascistă pentru independența și suveranitatea României*, Editura militară, București, 1969, p. 88 și urm.

³⁸ Arhiva M.A.N., fondul 299, dosarul 61, fila 138.

³⁹ *Loc. cit.*

⁴⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 221, fila 87.

a opune rezistența armată împotriva unei eventuale agresiuni asupra țării noastre. În acele zile, partidul comunist a dat cuvânt de ordine membrilor și simpatizanților săi să se prezinte la unitățile militare și să lupte „pentru întărirea forței politice și morale a armatei contra Germaniei hitleriste și a statelor revizioniste”⁴¹, subliniind că „războiul poporului român pentru apărarea independenței și granițelor țării, contra agresiunii fasciste este un război drept”⁴².

În filele de aur ale istoriei patriei noastre rămân încrustate imaginile de un răscolitor patriotism ale celui remarcabil 1 Mai 1939 în care a avut loc impunătoarea manifestație antifascistă și antirăzboinică din București și din alte centre ale țării pentru apărarea independenței naționale⁴³.

Patriotismul fierbinte al comuniștilor, conștiința înaltei răspunderi pentru soarta și viitorul României, hotărîrea de a apăra cu orice sacrificii independența națională și integritatea teritorială a statului — grav amenințate de Germania hitleristă și aliații acesteia — și-au găsit o minunată expresie în lozincile care erau scandate în chiar Piața palatului regal de miile de manifestanți : „Vrem România liberă și independentă !” ; „Vrem respectarea granițelor !” ; „Să ținem piept agresorului !”

La 16 mai 1939, cînd s-a desfășurat o consfătuire a unor reprezentanți a o serie de organizații politice — P.N.L., P.N.Ț., P.S.D., vaidiști etc. —, P.C.R. a trimis acesteia o scrisoare în care arăta printre altele : „În fața primejdiilor din afară și a atacului pe care statele agresoare, sub conducerea Germaniei hitleriste, îl pregătesc împotriva granițelor țării și a independenței ei, credem că se cere o unitară acțiune a tuturor partidelor hotărîte să apere această independență, indiferent de ideologia căreia fiecare grupare în parte rămîne credincioasă”. La baza unirii se propunea o platformă care prevedea, între altele :

1. Apărarea hotarelor României și a independenței ei ;
2. Încadrarea României în sistemul de alianțe intervenite între Franța, Anglia și Uniunea Sovietică, cu respingerea oricărui compromis față de Germania hitleristă, precum și a pactului germano-român încheiat”⁴⁴.

Extrem de sensibil la tot ceea ce se petrecea pe plan intern și internațional, P.C.R. atrăgea atenția în „Scînteia” din 1 iunie 1939 asupra necesității instaurării unui „guvern de patrioți, expresia unui larg Front Patriotic, care, prin alianță cu Uniunea Sovietică și cu marile puteri apusene, prin întărirea Înțelegerii Balcanice, prin adeziunea sa la sistemul de securitate colectivă și printr-o democratică mobilizare a conștiinței poporului împotriva agresorilor fasciști și o consecventă pregătire militară, să prevină agresiunea hitleristă și, dacă totuși va avea loc, s-o respingă victorios”.

O cuprinzătoare analiză a întreprins Plenara a VI-a a C.C. al P.C.R. din iunie 1939 asupra problemelor apărării integrității țării, a indepen-

⁴¹ „Lupta de clasă”, nr. 6/1939.

⁴² *Ibid.*

⁴³ A se vedea detalii în : Olimpiu Matichescu, *1 Mai 1939, moment semnificativ în lupta poporului român împotriva primejdiei fasciste, pentru apărarea independenței și suveranității naționale*, Editura politică, București, 1974.

⁴⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 160, filele 62—63.

dentei și suveranității României. Aprobând linia politică urmată de partid în acele împrejurări, plenara a apreciat că „primejdia desmembrării și ocupării României de către Germania hitleristă și statele revizioniste a crescut enorm în urma ocupării Cehoslovaciei, Albaniei, Memelului, în urma aderării Ungariei la pactul anticomintern și a creșterii influenței fascismului german în Bulgaria și Iugoslavia”⁴⁵.

La capătul analizei întreprinse, „Ședința plenară a C.C. al P.C.R. considera că, în situația actuală, sarcina centrală a P.C.R. este să mobilizeze poporul român pentru împiedicarea trădării independenței și a integrității țării de către agenții fasciști ai lui Hitler...”⁴⁶.

Pe marginea problemelor ce au fost dezbătute în plenară — în care, într-o manieră realistă, au fost analizate aspectele luptei „pentru apărarea independenței țării, contra agresiunii fasciste” — a fost adoptată o amplă rezoluție, trasind sarcinile de bază ale P.C.R. în acea etapă⁴⁷.

Istoria păstrează în filele ei un document elaborat de către P.C.R. în chiar ziua de tristă amintire — 1 septembrie 1939 — în care a izbucnit cel de-al doilea război mondial. „Al doilea război imperialist a ajuns la hotarele României” — citim în acest document. Sfortările pacifiste ale popoarelor „n-au putut împiedica măcelul care a început azi între Germania lui Hitler și Polonia lui Beck... Comuniștii din România înfierează agresiunea ucigătoare a lui Hitler contra poporului polonez și vor lupta contra Germaniei fasciste și imperialiste”.

Printr-un paragraf aparte, intitulat : *Pentru apărarea independenței țării*, documentul stabilea, în continuare, măsurile ce trebuiau adoptate de comuniști⁴⁸.

*

În întreaga perioadă evocată de noi în acest studiu, alături de P.C.R. s-au situat pe problematica analizată și celelalte partide politice muncitorești — Partidul Social-Democrat, Partidul Socialist Independent (L. Ghelerter) și Partidul Socialist (C. Popovici)*. Doar cu titlu de exemplu redăm, în continuare, câteva aprecieri ale oficiosului social-democrației, „Lumea nouă”, în legătură cu felul în care, în 1938, a fost omagiată împlinirea a două decenii de la istorica unire din 1918 : „În toată țara au avut loc la 1 decembrie întruniri ale organizațiilor muncitorești pentru comemorarea actului istoric al Unirii tuturor românilor în cadrul statului român”. Cu acest prilej, se arată în continuare, a fost pretutindeni adoptat textul unei moțiuni în care participanții subliniau că : „această Unire, la a cărei înfăptuire a contribuit și clasa mun-

⁴⁵ „Lupta de clasă”, anul XX, nr. 6 din 7 iunie 1939 ; „Scînteia”, nr. 21 din 26 iulie 1939.

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ „Scînteia”, anul XX, nr. 21 din 26 iunie 1939.

⁴⁸ „Scînteia”, anul XX, nr. 23 din 8 septembrie 1939.

* Contribuției aduse pe acest tărîm de fiecare dintre partidele socialiste i se cuvin studii speciale. Totodată, menționăm că, întrucît în spiritul unității de acțiune muncitorească, P.C.R. s-a întîlnit în acei ani, sistematic, cu aceste partide pe platforma comună a luptei pentru salvagardarea independenței și suveranității, a unității național-statale a României, s-ar cuveni întreprinsă o cercetare temeinică în acest sens.

citoare, este definitivă și veșnică. Orice încercare, de oriunde ar veni, de a amenința unitatea națională a poporului român ar constitui nu numai o amenințare a drepturilor firești ale acestui popor, dar și un atac asupra principiilor fundamentale de dreptate care trebuie să domine viața statelor și a națiunilor“.

Adunările din acea zi, „în deplin acord cu întreaga muncitorime din țară“, se declarau ferm hotărâte de „a apăra unitatea și integritatea statului român cu toate mijloacele“⁴⁹.

Alături și în strinsă legătură cu P.C.R. au acționat în acei ani, în mod consecvent și organizațiile de masă, legale, inițiate, conduse sau influențate de partid⁵⁰. Cuvîntul de ordine al comuniștilor a însemnat propriul cuvînt de ordine al acestor organizații, acțiunea comuniștilor a cunoscut de fiecare dată un viu ecou și o largă participare din partea membrilor lor. Iată pentru ce socotim util s-o mai spunem încă odată — chiar dacă în istoriografia noastră marxistă s-a mai spus de multe ori — că numai ținînd seama de faptul că alături de partidul comunist s-au aflat — într-o unitate de gîndire și de acțiune —, în mod permanent cele cca 60 de organizații de masă, putem înțelege exact că, de fapt, în mod conștient rîndurile rărîte de ilegalitate ale comuniștilor au fost mărite de participarea de masă a membrilor acestor organizații la acțiunile inițiate și îndrumate de P.C.R. Cu aceasta dorim să spunem de asemenea încă odată că cifrelor care s-au dat în literatura de specialitate ca fiind reprezentative pentru potențialul numeric al partidului comunist într-o etapă sau alta trebuie adăugate, în mod necesar, cele care exprimă forța numerică a organizațiilor de masă legale conduse sau influențate de comuniști*.

Și pentru că ne aflăm în preajma aniversării a patru decenii de la semnarea la Tebea, la mormîntul lui Avram Iancu și la gorunul lui Horea, a memorabilului acord de Front popular antifascist — la 6 decembrie 1935 — de către reprezentanții Blocului democratic, Frontului plugarilor, M.A.D.O.S.Z.-ului și Partidului Socialist (C. Popovici), reuniți acolo la apelul Partidului Comunist Român, considerăm util să amintim că organizațiile semnatare se angajau, între altele, să lupte „împotriva războiului, pentru pace, pentru menținerea și întărirea pactelor de alianță și prietenie cu statele care luptau pentru pace“⁵¹.

În legătură directă cu întreaga evoluție a luptei revoluționare pentru salvagardarea independenței țării și puternic ancorată în această luptă s-a dezvoltat în România presa democratică, comunistă sau ne-

⁴⁹ „Lumea nouă“, anul XXXI, nr. 27 din 4 decembrie 1938.

⁵⁰ A se vedea detalii în lucrările: *Organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R.*, Editura politică, București, 1970; Petre Constanținescu-Iași, *Organizații de masă legale conduse de P.C.R. (1932—1938)*, Editura Academiei R.P.R., București, 1952; Titu Georgescu, *Organizații de masă legale conduse de P.C.R. (1932—1934)*, Editura politică, București, 1967; Gh. I. Ioniță, *Pentru front popular antifascist în România*, Editura politică, București, 1971; Gh. I. Ioniță, Gh. Țuțui, *Frontul plugarilor*, București, 1970 ș.a.

* Aceasta este, de altfel, și rațiunea pentru care, după Congresul al IX-lea al P.C.R. din 1965, unor vechi membri ai acestor organizații de masă li s-a acordat vechime de partid din momentul intrării într-una din organizațiile de masă conduse sau influențate de comuniști.

⁵¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 20, dosarul nr. 4076, fila 52.

comunistă, oricum pe multiple planuri influențată de P.C.R. S-a scris mult⁵² și se va mai scrie încă despre rolul presei revoluționare, democratice, antifasciste în acei ani. Încercăm, deseori, sentimentul unei vii satisfacții pentru tot ceea ce se face în prezent pentru cultivarea spiritului militant al presei de atunci⁵³. Și nu putem să nu subliniem în mod deosebit că istoriografiei noastre îi revin încă sarcini mari și deosebite în prezentarea rolului jucat în acei ani de mari încercări, de presa comunistă, democratică, antifascistă. Atita timp cît „Gîndirii” și gîndirismului, una din editurile noastre a considerat potrivit a-i rezerva recent un tom de 1042 de pagini * nu considerăm plauzibilă oricare explicație care ar încerca să justifice întîrzierea editării unor lucrări de sine stătătoare consacrate unor publicații comuniste, antifasciste — de prim rang în epocă —, precum „Scînteia”, „Reporter”, „Era nouă”, „Cuvîntul liber” etc.

În ce ne privește, în limitele subiectului pe care-l abordăm, considerăm util a aduce, în continuare, doar cîteva exemple de publicații comuniste și de publiciști comuniști care au făcut din tratarea problematicii luptei pentru unitate, independență și suveranitate o misiune de onoare a lor și a partidului comunist al cărui membri erau.

Mereu prezent în publicistica democratică, antifascistă a timpului, Lucrețiu Pătrășcanu exprima, în mod curent, îngrijorarea sa față de primejdiile ce apăsau asupra independenței și suveranității țării. „În momentele acestea de atac sălbatic al forțelor fasciste, în momentele acestea de atmosferă războinică și zăngănit de arme, cînd pacea este greu amenințată — citim într-unul dintre aceste articole — orice întîrziere, orice șovăire atrage după sine trădarea unui popor întreg care vrea pacea și libertatea lui națională ca popor independent”⁵⁴. Se afla în aceste cuvinte o vibrantă chemare a luptătorului comunist pentru unitatea rîndurilor celor mulți în vederea apărării fruntariilor primejduite.

⁵² A se vedea, de pildă: Titu Georgescu, Mircea Ioanid, *Presa P.C.R. și a organizațiilor sale de masă (1921—1944)*, Editura științifică, București, 1963; Titu Georgescu, *Intelectuali antifasciști în publicistica românească*, Editura științifică, București, 1967; Ion Spălățelu, *Printre foarfecele cenzurii*, Editura politică, București, 1974; Petre Constantinescu-Iași, *Pagini de luptă din trecut*, Editura politică, București, 1972; Grigore Preoteasa, *Texte social-politice*, Editura politică, București, 1974; George Macovescu, *Vîrstele timpului*, Editura „Cartea românească”, București, 1971; Ștefan Voicu, *Pagini de istorie socială*, Editura politică, București, 1971; George Ivașcu, *Jurnal ieșean*, Editura „Cartea românească”, București, 1971; Valter Roman, *File din trecut*, Editura militară, 1971; A. Karețchi, C. Cloșcă, *Publicații antifasciste ieșene*, Iași, 1969; Olimpiu Matichescu, *O tribună de luptă*, București, 1972.

⁵³ În acest cadru n-am dori să exemplificăm decît cu omagiul pe care Ronda 13 l-a adus într-o reuniune specială tradițiilor militante ale presei românești interbelice („Manuscriptum”, an IV, nr. 4 (17), p. 6—28). Cu acest prilej în fața unui numeros public și-au depănat din amintirile lor, vechi slujitori ai acestei presei — Mihnea Gheorghiu, George Ivașcu, Octav Livezeanu, George Macovescu, Radu Popescu, Ștefan Voicu. Stenograma discuției, publicată de revista „Manuscriptum”, îndeamnă — prin consistența pozițiilor exprimate — la reflecții și, oricum, la continuarea experiențelor atît de valoroase ale înaintașilor.

* D. Micu, „Gîndirea” și gîndirismul, Editura „Minerva”, București, 1975. Nu ne propunem în acest cadru să ne referim la slăbiciunile acestei lucrări, care, din păcate, nu lipsesc și, prin urmare, nu pot trece neobservate cititorului. Subscriem însă în totul opiniile formulate în numărul trecut al acestei reviste de către dr. Mihael Fătu în articolul său consacrat analizării respectivului curent.

⁵⁴ „Arena” nr. 2 din 12 aprilie 1936.

Denunțînd cu energie ca „o crimă față de interesele poporului, față de independența noastră națională“ orice încurajare dată grupărilor fasciste din România de către o serie de oameni politici burghezi, Ion Popescu-Puțuri ridică, în articolul : *Front contra Gărzii de fier*, o seamă de probleme menite a mobiliza întreaga națiune la luptă pentru apărarea unității statului, a independenței și suveranității sale. „Contra partidului «Totul pentru țară», pentru scoaterea lui din viața politică, e drumul dorit de mase, d-le Maniu! * — avertiza articolul. Numai pe el se poate merge pentru apărarea cu succes a regimului democratic, a libertăților publice și a independenței noastre politice și naționale“⁵⁵.

Politica externă pe care trebuia s-o urmeze România — aprecia Ștefan Voicu în articolul : *Alianțele noastre firești* — „în interesul integrității sale teritoriale amenințate de puterile revizioniste și în interesul independenței sale naționale amenințate de agresivitatea imperialismului german“ se concretiza în „necesitatea încadrării României în sistemul de organizare a păcii reprezentat prin alianța cu Franța, Mica Înțelegere, Înțelegerea Balcanică, U.R.S.S. și consolidarea acestui sistem prin aplicarea principiului securității colective și asistență reciprocă contra oricărei agresiuni nemotivate“⁵⁶. Aceasta este calea pe care România poate evita gravele pericole ce planează asupra ei — încheia autorul amintitului articol.

Pentru Athanase Joja, în fața poporului român, în cel de-al patrulea deceniu, se punea mai mult decît oricînd pînă atunci problema rezolvării în interesul său a dilemei „independența națională pe baza democrației sau fascism și subjugarea socială și națională“⁵⁷.

Așa gîndeau și scriau comuniștii care activau eroic în cuprinsul patriei, așa gîndeau și scriau și cei aflați departe de fruntariile patriei, fie în emigrație politică, fie în colective de participanți activi la mișcarea de rezistență antifascistă internațională. Alegînd din multiplele exemple ale istoriei doar unul singur — pe cel al comunistului român Nicolae Cristea — participant de frunte la acțiunea brigăzilor internaționale antifasciste din Spania, vom reproduce cîteva rînduri dintr-o scrisoare pe care o adresa, la 22 martie 1939, ambasadorului României de la Paris, cerîndu-i să înlesnească întoarcerea în țară a lui și a tuturor voluntarilor antifasciști dornici să apere independența propriei lor patrii : „Noi sîntem convinși că, luptînd pentru independența Spaniei, am luptat în același timp pentru independența țării noastre — se arăta în scrisoare —. Văzînd pericolul iminent în care se află mult iubită, frumoasă și bogata noastră țară de a fi cîmpărită de către fascismul german, la fel ca vecina și prietena sa Cehoslovacia, ardem de dorința de a ne găsi iarăși în mijlocul fraților noștri, pentru a ajuta cu experiența cîștigată în Spania la apărarea independenței și integrității

* Aluzie la pactul de „neagresiune“ încheiat de Iuliu Maniu cu Corneliu Zelea Codreanu la 25 noiembrie 1937.

⁵⁵ „Reporter“, anul VI, nr. 4 din 23 ianuarie 1938.

⁵⁶ „Reporter“ din 1 august 1937.

⁵⁷ „Blocul“ din 8 februarie 1936.

României, pentru binele și prosperitatea tuturor locuitorilor țării... Sîntem gata să luptăm pentru o Românie liberă, democrată, independentă și fericită”⁵⁸.

*

Am încercat să înfățișăm, în paginile de mai sus, preocupările teoretice ale Partidului Comunist Român în anii 1921—1939 privind apărarea independenței, unității naționale și integrității României. Studiul atent al documentelor vremii oferă infinit mai multe exemple.

Tuturor aprecierilor, indicațiilor și apelurilor partidului le-au răspuns consecvent forțele revoluționare, patriotice, democratice, antifasciste ale țării care au militat cu clarviziune pentru salvagardarea intereselor majore ale patriei. Așa cum am afirmat deja, noi nu ne-am propus în acest articol să ne referim la lupta de masă, ci doar la aspectul teoretic al problemei.

Izbucnirea celui de-al doilea război mondial — la 1 septembrie 1939 — a complicat mult lucrurile în Europa și în lume, în general, inclusiv în România, țară care s-a găsit izolată pe plan extern, lipsită de orice sprijin din afară. În acest context, ne-au fost impuse importante cesiuni teritoriale.

La 26 iunie 1940, după cum este cunoscut, în urma unui ultimatum al guvernului sovietic, guvernul și Carol al II-lea au cedat teritoriul dintre Prut și Nistru, precum și partea de nord a Bucovinei, care au fost anexate Uniunii Sovietice.

La 30 august 1940, prin impunerea Dictatului fascist de la Viena a fost smulsă din trupul patriei și predată Ungariei horthyste partea de nord-vest a țării.

Cele de mai sus constituiau un rezultat al răsturnărilor politice externe și interne produse în intervalul cuprins între începutul celui de-al doilea război mondial și august 1940. Aceste răsturnări explică de ce România, țară cu profunde sentimente potrivnice imperialismului german, s-a putut afla timp de patru ani alături de Germania hitleristă, deși aceste sentimente au continuat să persiste.

Dacă am ajuns în această situație dramatică, vina aparține — în măsură importantă — și cercurilor guvernante românești, virfurilor celor mai reacționare ale burgheziei și moșierimii, care — după debarcarea lui Nicolae Titulescu de la conducerea treburilor externe ale țării — au dovedit fie nechibzuință, fie lipsă de fermitate și unitate a tuturor forțelor naționale în stabilirea căii de ieșire din situația grea către care evenimentele complexe ale deceniului al IV-lea au îndreptat România.

Pornind de aici, dorim să subliniem că oricît am încerca să explicăm evenimentele acelei perioade de tristă amintire doar prin acțiunea unor factori externi, nu trebuie să scăpăm din atenție nici un moment poziția factorilor politici din interior — cercurile guvernante și toți aceia care au avut responsabilități în acest sens — care ar fi trebuit să vegheze cu toată luciditatea la viitorul țării și al poporului român.

Puternic lezat în interesele sale naționale, cu integritatea teritorială știrbită, independența și suveranitatea națională nesocotite, poporul român

⁵⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 101, U.P. 2, fila 67.

rămînea să lupte cu întreaga-i însuflețire pentru a se salva pe sine și a contribui și la salvarea altor țări și popoare năpăstuite deopotrivă cu el în acele momente de răscruce ale istoriei umanității.

Cel de-al doilea război mondial, cu întregul său cortegiu de suferințe și privațiuni, nu a însemnat, așadar, pentru poporul român, în vreun fel, renunțarea la luptă, ci sporirea intensității ei. Aniversarea în acest an a împlinirii celor trei decenii de la victoria asupra fascismului a pus în evidență cum nu se putea mai bine împrejurările istorice în care am ieșit biruitori, ne-am eliberat pe noi și am contribuit și la eliberarea altor țări și popoare de sub dominația fascistă. Triumful insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste, din august 1944 a dovedit — așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, — că „actul de la 23 August nu a venit din cer, ci a fost rezultatul luptelor îndelungate ale poporului român, al faptului că partidul comunist, în alianță cu partidul socialist, cu celelalte forțe revoluționare și patriotice, s-a aflat tot timpul în fruntea luptei de apărare a intereselor vitale ale întregii națiuni”⁵⁹.

Victoria insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste, și lupta hotărîtoare pentru zdrobirea definitivă a Germaniei naziste au avut și au pentru istoria noastră națională rezonanțe multiple și de înaltă valoare.

Programul partidului sintetizează magistral totul, în cîteva cuvinte, afirmînd că ceea ce s-a petrecut atunci *a deschis calea eliberării definitive a României de sub dominația imperialistă, a năzuințelor poporului român de a fi liber și stăpîn pe bogățiile și munca sa, pe propriul său destin.*

Ceea ce a urmat, într-o nouă epocă de dezvoltare a țării — se arată în Program — *a marcat începutul unei noi istorii a patriei noastre — istoria împlinirii idealurilor de dreptate socială și națională, pentru care au luptat nenumărate generații de înaintași, a cuceririi depline a independenței și suveranității naționale a României, a dreptului sacru al poporului român de a fi stăpîn în propria țară.* Într-adevăr, 31 de ani cîți s-au scurs de la Eliberare înseamnă tot atîția ani de luptă pentru consolidarea unității noastre, a independenței și suveranității țării. Este o realizare excepțională a acestor ani că am ajuns cu toții la conștiința faptului că *apărarea patriei — în orice împrejurări, cît de grele ar fi ele — este și trebuie să fie opera întregului popor.* Se află în această apreciere majoră, un element de gîndire fundamentală a partidului și întregului nostru popor, o indicație manifestă pe care ne-a dat-o, în atîtea rînduri, cel mai distins și iubit fiu al țării, secretarul general al partidului nostru, președintele Republicii Socialiste România — tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Înscriindu-se pentru totdeauna ca momente de o covîrșitoare însemnătate în istoria patriei noastre, *Congresele al IX-lea, al X-lea și al XI-lea ale P.C.R. au reprezentat, prin hotărîrile adoptate, și prilejuri remarcabile de consolidare a independenței și suveranității, de dimensionare a viitorului nostru și în funcție de necesitatea ca acești parametri să rămîină constanți în realitatea românească.*

⁵⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, Editura politică, București, 1974, p. 183.

Astfel am ajuns în situația în care „Astăzi, sub conducerea Partidului Comunist Român — exponentul cel mai fidel al intereselor întregii națiuni, al dorinței de bunăstare, fericire, libertate și independență a poporului nostru, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate — pe pământul României înfloarește o viață nouă, socialistă. Aceasta asigură națiunii noastre condiții de viață tot mai îmbelșugată, asigură adevărata libertate, independență și suveranitate a patriei“⁶⁰.

Îngemănându-se într-o strînsă unitate dialectică cu situația construcției socialiste a țării, poziția sa internațională, relațiile externe ale României constituie, prin rezultatele obținute, încă o dovadă a justetei politicii partidului comunist în anii marilor noastre împliniri. Rezultă acest lucru cu prisosință din Programul partidului, în care se subliniază în mod cu totul deosebit că „La baza relațiilor internaționale ale României vom așeza neabătut principiile egalității în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc“⁶¹.

Rezultatul firesc și edificator al traducerii în viață a acestor principii îl constituie faptul că *România întreține în prezent relații diplomatice cu 124 de state, față de 37 în 1938, iar relații economice cu 130 state, față de 29 în 1938*. După cum e lesne de înțeles, au apus de mult vremurile în care, cu vădită amărăciune, Nicolae Titulescu, pe cînd era ministru de externe al României, în urmă cu patru decenii, afirma la tribuna Societății Națiunilor : „Despre țara mea, domnilor, se știe prea puțin și e păcat!“

În anii socialismului, România și-a cîștigat locul demn pe care și-l merită — de fapt și de drept — în viața internațională. Și toate acestea le datorăm Partidului Comunist Român, clarviziunii și perspectivei largi în care a abordat, pe coordonatele contemporaneității, toate problemele vieții interne și externe care au ținut spre întronarea realității noastre socialiste de azi și a celei comuniste de mâine.

⁶⁰ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la grandioasa adunare populară, consacrată împlinirii a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române și sărbătoririi orașului bimilenar*, Editura politică, București, 1975, p. 10.

⁶¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 199.

35 de ani de la marile manifestații populare îndreptate împotriva Dictatului de la Viena

În șirul necurmatelor bătălii purtate de poporul român pentru apărarea unității, independenței și integrității patriei, împotriva dominației străine, a politicii de subjugare, de forță și dictat, de amestec brutal în viața statului român se înscriu și marile demonstrații desfășurate acum 35 de ani contra Dictatului imperialist de la Viena impus României de statele fasciste și revizioniste din Europa.

★

Plămădit ca popor unitar, afirmându-și individualitatea în această parte a Europei încă din mileniul trecut, poporul român și-a păstrat neîntrerupt în decursul veacurilor cultura materială și spirituală, entitatea de neam și limbă pe întreg teritoriul vechii Dacii, în pofida tuturor vitregiilor cu care a fost confruntat de-a lungul secolelor. Numeroasele vestigii arheologice și mărturii scrise ale marilor gânditori ai antichității amintesc despre civilizația și eroismul daco-geților, despre statul lor, care în vremea regelui Burebista (secolul I î.e.n.) se întindea spre nord-vest pînă la munții Slovaci și Dunărea mijlocie, spre sud pînă la Balcani, iar spre sud-est pînă la Marea Neagră.

Împrejurările istorice nefavorabile, presiunile statelor vecine, ca și unele particularități ale orînduirii feudale — caracterizată prin fărîmîțarea politică — au făcut ca procesul de constituire a statului centralizat să nu cuprindă dintr-o dată întregul teritoriu locuit de români, formîndu-se la început state feudale de sine stătătoare — Țara Românească, Transilvania și Moldova. Existența statelor feudale românești, de sine stătătoare, nu a putut submina unitatea de neam a poporului, exprimată în omogenitatea structurii economice, politice și sociale, în comunitatea limbii și culturii. Conștiința românității își avea temeiul în realitățile vieții; ea s-a dezvoltat pe fondul etnic comun al tuturor provinciilor locuite de români, al permanentelor legături economice, politice, militare și culturale, fapt ce a favorizat coeziunea, le-a sporit forța de rezistență

în fața dușmanilor din afară. Poporul și-a păstrat, în același timp, numele generic și străvechi pentru toți locuitorii patriei, acela de români, chiar dacă, pe lângă acest nume, s-au menținut și altele ca munteni, moldoveni, transilvăneni, bucovineni, dobrogeni, olteni, bănățeni luate după zonele geografice, denumirile riurilor, munților etc.

Idealurile de unitate și independență au înzecit în vremuri de restriște forțele maselor populare, făcându-le să înscrie, sub conducerea unor iluștri conducători de țară și de oști, pagini de adevărată epopee în lupta împotriva presiunii străine, pentru apărarea pământului străbun. În același timp, scrierile în limba română, fie că se tipăreau în Moldova, Țara Românească sau Transilvania, au adus noi și noi temeuri ale unității poporului român, însuflându-i lupta pentru împlinirea unui deziderat tot atât de vechi ca și existența lui.

La sfîrșitul secolului al XVI-lea, ca un simbol al dreptului istoric de a trăi liber și independent în patria sa, poporul român a realizat, sub domnia lui Mihai Viteazul, unirea țărilor române — Țara Românească, Transilvania, Moldova — în hotarele ce cuprindeau cea mai mare parte a teritoriului vechii Dacii.

Năzuințele de unitate și neatîrnare și-au găsit o viguroasă afirmare în condițiile epocii moderne, cînd comunitatea de viață economică și spirituală a favorizat puternic dezvoltarea conștiinței naționale, a patriotismului maselor populare.

Revoluția de la 1821, ca și revoluția română de la 1848 au marcat momente de cotitură în lupta pentru libertate și dreptate socială, pentru scuturarea jugului dominației străine și afirmarea drepturilor naționale ale poporului român. Ideea unității naționale a devenit „cheia boltii” și „cununa tuturor reformelor” — așa cum apreciasse în 1848 M. Kogălniceanu în „Dorințele partidei naționale în Moldova”. Astfel, în deceniul care a urmat revoluției s-a realizat — „prin actul energic al întregii națiuni române” — unul din dezideratele fundamentale ale poporului român: făurirea statului național prin unirea celor două principate, sub domnia luminoasă a lui Alexandru Ioan Cuza.

Unirea Moldovei cu Țara Românească și crearea statului modern România a constituit punctul de plecare și pîrghia de susținere a tuturor eforturilor depuse pentru desăvîrșirea unității naționale și statale. După unirea din 1859 se evidențiază cu pregnanță caracterul anacronic al suzeranității turcești și protectoratul puterilor europene, se maturizează condițiile pentru obținerea neatîrnării țării. Proclamarea deplinei independențe de stat a României la 9 mai 1877, urmare firească a evoluției societății, consfințită și plătită cu sîngele a zeci de mii de ostași români, a impulsionat și mai mult efortul pentru unirea tuturor românilor în granițele statului lor.

Idealurile de unitate și neatîrnare ale înaintașilor au găsit în clasa noastră muncitoare, în partidul ei politic, făurit în urmă cu peste opt decenii, cel mai demn, consecvent și lucid apărător și promotor. Fiecare

pagină a istoriei partidului nostru, a clasei noastre muncitoare, este gravată de flacăra aspirației și luptei pentru aceste idealuri.

Legitățile dezvoltării istorice au impus cu stringență la începutul secolului al XX-lea încheierea procesului de desăvârșire a statului național unitar român. Această necesitate obiectivă se ridică nu numai în fața poporului român, dar și în fața altor popoare din centrul și sud-estul Europei, care, aflate sub dominație străină, nu reușiseră pînă atunci să-și realizeze state naționale.

Unirea Transilvaniei cu România la 1 decembrie 1918 a constituit încheierea procesului de formare a statului național unitar român, năzuință seculară a poporului nostru, visul pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, împlinirea unei necesități obiective. Istoria demonstrează că formarea statului național unitar român nu a fost rezultatul unui eveniment întâmplător, de conjunctură, al înțelegerilor intervenite la masa tratatelor; tratatul de pace n-a făcut decît să consfințească o situație de fapt, creată de lupta maselor populare. Totodată, istoria luptelor poporului român dovedește cu putere adevărul fundamental că jugul asupririi străine poate frîna sau întîrzia pentru un timp evoluția unui popor, dar nu poate împiedica realizarea aspirațiilor sale legitime — cucerirea libertății și unității, asigurarea progresului social.

Înfăptuirea unității statului a realizat cadrul național și social-economic pentru dezvoltarea României moderne, a avut o înrîurire pozitivă asupra întregii evoluții economice, politice, sociale și culturale a țării. Politica externă a României în anii ce au urmat a fost fundamentată pe principiul apărării statu-quo-ului teritorial consfințit prin tratatele de pace.

În condițiile apariției și ascensiunii fascismului pe plan internațional, ale transformării Germaniei, după instaurarea hitlerismului la putere, într-un focar de agresiune, de revizuirii teritoriale, de încălcare a tratatelor și normelor de drept internațional, statele interesate în finalizarea politicii de securitate colectivă au înregistrat unele succese importante. Începînd cu Pactul Briand-Kellogg din 1928, care prohibea războiul ca instrument de politică națională, convenția de definire a agresorului, semnată la Londra în iulie 1933, crearea Înțelegerii Balcanice, în februarie 1934, veneau să lărgească, alături de Mica Înțelegerere, constituită în 1921, aria regională de acțiune a politicii de securitate colectivă.

Apreciind lupta împotriva pericolului fascist și de revizuire a frontierelor, considerînd lupta pentru apărarea independenței și integrității țării ca cea mai importantă și urgentă cerință a acelei etape istorice, înfruntînd cu eroism condițiile grele ale ilegalității, Partidul Comunist Român s-a afirmat, începînd cu deceniul al patrulea al secolului nostru, ca forța organizatoare și conducătoare a mișcării antifasciste, a apărării intereselor vitale ale României. Partidul Comunist Român și-a intensificat eforturile pentru unirea forțelor democratice, antifasciste, pentru activizarea clasei muncitoare, a maselor țărănimii, intelectualității progresiste, meseriașilor și altor pături și categorii sociale; partidul și-a lărgit

contactele cu grupările și organizațiile democratice, a stabilit legături cu diferite fracțiuni ale forțelor politice burgheze și cu un mare număr de personalități progresiste.

Pe baza experienței proprii și a experienței mișcării muncitorești internaționale în lupta împotriva fascismului, Plenara C.C. al P.C.R. din iulie 1936 aprecia că „triumful hitlerismului duce la dezmembrarea României în folosul țărilor fasciste și la înrobirea poporului, la acapărarea bogățiilor țării de către imperialismul german” și proclama ca o datorie a comuniștilor să „apere fiecare palmă de pământ a țării” să „în- tre în primele rînduri ale luptătorilor pentru respingerea agresiunii fas- ciste”¹.

Eroica luptă dusă în acei ani de partidul comunist, în fruntea cla- sei muncitoare și a unor largi forțe progresiste, sub steagul democrației, independenței și integrității țării, amploarea mișcărilor democratice, cît și atitudinea realistă a unor personalități și grupări politice burgheze au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și înrobirea țării Germaniei naziste.

Politica imperialistă de reîmpărțire a lumii și de dominație mon- dială, promovată de Germania nazistă și aliații ei, a dus la dezlănțuirea celui de-al doilea război mondial. Rînd pe rînd, au fost atacate și cotro- pite Austria (martie 1938), Cehoslovacia (septembrie 1938 și martie 1939), Polonia (septembrie 1939), urmînd, în 1940, Danemarca, Norvegia, Bel- gia, Olanda, Luxemburg, Franța, iar în 1941, Iugoslavia și Grecia. Italia fascistă atacase și ocupase Etiopia și Albania, iar Japonia militaristă dez- lănțuise agresiunea pentru cîmpirea Chinei și a celorlalte popoare din Extremul Orient. Alte state, ca Ungaria, Bulgaria, Finlanda și România, au fost subordonate pe diferite căi intereselor Reichului nazist.

În cadrul politicii lor agresive, de expansiune spre estul și sud- estul Europei, un loc important l-au ocupat în politica statelor fasciste dezbinarea și învrăjbirea popoarelor, stimularea în mod artificial a ne- înțelegerilor și înveninarea relațiilor dintre statele mici și mijlocii, șanta- jarea, pe chestiuni de importanță vitală, care vizau însăși independența națională și integritatea teritorială.

Poporul român a condamnat cu fermitate anexarea Austriei, dicta- tul de la München și cîmpirea Cehoslovaciei de către Germania nazistă. El a fost gata să dea ajutorul său poporului cehoslovac și să se opună cu forța armelor expansiunii agresorilor naziști. Cînd guvernul a decretat mobilizarea parțială, partidul comunist a dat cuvînt de ordine membrilor și simpatizanților săi să se prezinte la unitățile militare și să lupte „pen- tru întărirea forței politice și morale a armatei contra Germaniei hitle- riste și a statelor revizioniste”, subliniind că „războiul poporului român pentru apărarea independenței și granițelor țării este un război drept”.

Spiritul combativ în care s-au desfășurat demonstrațiile antifas- ciste din România, îndeosebi la 1 Mai 1939, cînd zeci de mii de oameni,

¹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., cota Ab XX—3.

români, maghiari, germani și de alte naționalități, au ieșit în stradă la București, Cluj, Iași, Timișoara, Bacău, Alba Iulia și în alte localități, manifestînd sub lozincile „Vrem România liberă și independentă!“, „Jos fascismul!“, „Jos agresorul hitlerist!“, demonstra voința poporului român de a se împotrivi dușmanilor externi și „Gărzii de fier“ — agentură a hitlerismului în România. La Cluj, demonstrații de naționalitate maghiară purtau lozincă „Apărînd hotarele României, apărăm pămînturile noastre!“².

Creșterea avîntului mișcării antifasciste din România, de solidaritate cu popoarele cîmpionate de hitleriști s-a oglindit în valul acțiunilor de luptă purtate sub semnul împotrivirii poporului român față de expansiunea nazismului, pentru apărarea libertăților democratice, a independenței și integrității țării, contrar unor teze greșite din acea perioadă, care afirmău că principalul pericol îl prezenta imperialismul anglo-francez și nu hitlerismul.

În pofida puternicelor mișcări antifasciste și împotriva revizuirii frontierelor, mișcări care aveau loc în întreaga țară, ca și în alte țări ale Europei, a glasului tot mai răspicat al forțelor înaintate care avertizau asupra pericolului agresiunii hitleriste, marile puteri imperialiste, cercurile guvernante de atunci dintr-o serie de state au adoptat o poziție de cedare și capitulare în fața pretențiilor Germaniei naziste, nu au înțeles necesitatea luptei unite împotriva agresorilor. Această politică de concesiuni față de hitlerism a stimulat activitatea cercurilor celor mai reacționare din România — ca și din alte state europene — care au pășit deschis pe calea trădării naționale, au aruncat țara în brațele Germaniei hitleriste.

Viața a demonstrat că tratatele și acordurile încheiate cu Germania hitleristă nu numai că nu au frînat politica de agresiune a nazismului, ci, dimpotrivă, au constituit o încurajare în realizarea țelurilor acestuia de cîmpoire și dominație a altor popoare.

Aflată singură în fața agresiunii fascismului german, lipsită de orice sprijin din afară, România a devenit victima politicii imperialiste de forță și dictat, de subjugare și asupra, de acaparare și uzurpare a unității naționale. În această conjunctură, în anul 1940 României i-au fost impuse importante cesiuni teritoriale.

Evenimentele internaționale produse între august 1939 — august 1940 au influențat profund situația României, aducînd pe primul plan al scenei politice grupările progermane și profasciste. Atentatul naziștilor și horthyștilor la integritatea și suveranitatea României a devenit din ce în ce mai brutal. Sub presiunile și amenințările directe ale Berlinului, guvernul român și Carol al II-lea au acceptat convorbiri cu reprezentanții guvernului ungar la Turnu Severin în zilele de 16—24 august 1940. Eșecul tratatelor a determinat Reichul german ca în problema reglementării pretențiilor teritoriale ale horthyștilor să dea o asemenea rezolvare

² Olimpiu Matichescu, *1 Mai 1939*, Editura politică, București, 1974.

încît să deschidă trupelor germane drumul spre Budapesta și București și să creeze posibilitatea ca ambele țări să servească interesele nazismului. Fixînd încă de la 27 august 1940 noua frontieră ungaro-română, Hitler a avut grijă ca aceasta să pătrundă ca un pumnal pînă în inima României și pînă la cîțiva zeci de kilometri de zona petroliferă din Valea Prahovei³.

Prin dictatul fascist de la Viena, impus de Germania hitleristă și Italia fascistă, la 30 august 1940, România a fost constrînsă să cedeze Ungariei horthyste o importantă parte a teritoriului său național cu o suprafață de 43.500 km² și o populație de peste 2.500.000 de locuitori, dintre care majoritatea erau români. Miniștrii de externe ai Germaniei naziste și Italiei fasciste — Joachim von Ribbentrop și contele Galeazzo Ciano — au impus prin forță odiosul dictat. Referindu-se la situația în care s-a aflat delegația guvernului român la Viena, ministrul de externe Mihail Manoilescu telegrafia la București : „Totul apare ca o piesă scrisă dinainte în care nici o singură vorbă, nici un singur gest nu se poate schimba... Alternativa pe care mi-au pus-o a fost următoarea : sau primim arbitrajul astăzi cel mai tîrziu la miezul nopții, încît mîine să se poată da hotărîrea... sau dacă nu primim, vom fi mîine atacați și va fi sfîrșitul României“⁴. Pentru aceasta, Hitler încă din luna iulie 1940 întocmise planurile de atacare a României și ordonase concentrarea a 15 divizii de infanterie, 6 divizii de blindate și 3 divizii motorizate.

În situația creată, Carol al II-lea a convocat în noaptea de 29 spre 30 august Consiliul de coroană, la care au participat membrii guvernului și unii reprezentanți ai partidelor politice. În timpul dezbaterilor s-au conturat două curențe : primul, care pînă la urmă avea să se dovedească majoritar, considera că în conjunctura dată nu era recomandabilă rezistența armată, deoarece aceasta ar duce la dispariția statului român, apreciind cedarea teritorială ca fiind un provizorat ; cel de-al doilea curent se pronunța împotriva acceptării necondiționate a arbitrajului puterilor Axei și recomanda să se reziste prin forța armelor. În situația dramatică în care se găsea România, Consiliul de coroană a acceptat la 30 august, cu 21 de voturi pentru, 10 voturi contra și o abținere, dictatul fascist de la Viena⁵.

Dictatul imperialist de la Viena a rămas în istoria relațiilor internaționale ca expresie a unei nelegiuite intervenții, una din cele mai nelegitime încălcări de suveranitate teritorială a unui stat. Istoria dovedea încă o dată că marile puteri, învrăjbind statele mici și mijlocii, nu urmăreau altceva decît satisfacerea propriilor lor interese de dominație, în timp ce statele mici, în pofida momelilor și a unor cîștiguri efemere, aveau numai de suferit.

Sentința de la Viena răscolise conștiința unui popor care timp de secole făcuse totul pentru unitate, pentru cîștigarea independenței și

³ Vezi A. Simion. *Dictatul de la Viena*, Editura „Dacia“, Cluj, 1972.

⁴ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 / Transilvania 1920—1944, vol. 42.

⁵ *Loc. cit.*

păstrarea integrității teritoriale. Ea ajunsese la conștiința opiniei publice românești, scria ziarul „Tribuna“, „ca un ecou funerar care răzvrătește și ridică în tumult tot ceea ce este viață, împotriva spectrului sinistru al morții“.

Vestea celor petrecute la Viena a străbătut ca un fulger întreaga țară. „Primirea de către dictatura regală a dictatului imperialist de la Viena — se arăta într-un raport al Secretariatului C.C. al P.C.R. — a dus la dezlănțuirea unei mișcări puternice de mase, în toate straturile sociale“.

Dacă în conjunctura internațională existentă, cercurile guvernante din România au ajuns la concluzia că trebuie să accepte condițiile nedrepte ale Dictatului de la Viena, poporul român a refuzat actul arbitrar al puterilor axei. Respingerea dictatului s-a concretizat în mari demonstrații de protest antifasciste. În scrisoarea C.C. al P.C.R. din 31 august 1940 adresată comuniștilor din Transilvania se arăta, printre altele, că „sentința de la Viena dată de imperialiștii germano-italieni nu putea fi decât o sentință imperialistă“. În același timp, manifestele editate de C.C. al P.C.R., cit și de organizațiile sale locale, subliniau faptul că, prin Dictatul de la Viena, cele două țări, respectiv România și Ungaria, și-au pierdut independența. Partidul comunist, numeroase cercuri politice, Frontul Plugarilor, Madoszul și alte organizații democratice și patriotice, inclusiv grupuri ale armatei, s-au ridicat împotriva dictatului, au organizat în diferite centre ale țării puternice manifestații populare, au cerut să se treacă la lupta armată pentru apărarea integrității și suveranității patriei. Frontul Plugarilor — arăta dr. Petru Groza — avea pregătiți numai în județul Bihor peste 10 000 de oameni gata „să intre în acțiune împotriva cedării“. Vigoarea și forța protestului maselor populare în manifestațiile organizate la Cluj, Oradea, Timișoara, Alba Iulia, Sibiu, Brașov, Arad, București, Iași, Reșița, Bistrița-Năsăud, Satu Mare și alte centre ale țării au căpătat un profund caracter patriotic. La aceste uriașe acțiuni de protest au participat cele mai largi pături ale poporului. Semnalind poziția patriotică a populației, buletinul Casei regale din 1 septembrie 1940 informa că „în Moldova și Bucovina ultimele știri în legătură cu Transilvania au produs o adevărată revoltă“. La rîndul său, Legația germană din București raporta Berlinului la 2 septembrie 1940: „Ieri au avut loc în toată țara mari demonstrații antigermane. În toată Transilvania au loc demonstrații la care se strigă: „Jos cu Hitler!“, „Jos cu Mussolini!“, „Nu dăm Transilvania!“.

La Cluj, scria ziarul „Universul“, „zeci de mii de români din Capitala Ardealului au ieșit sub cerul liber înstelat, pentru a-și striga profunda lor revoltă împotriva unei judecăți care tinde să îi ducă în robie“. Ei se pronunțau pentru o politică de rezistență națională, manifestînd sub lozincile: „Nici un petec de pămînt...“, „Vrem să murim apărîndu-ne fruntariile, onoarea și demnitatea națională...“, „Vrem dreptate, jos Dictatul de la Viena!“ Marile manifestații populare împotriva Dictatului de la Viena, a hitlerismului și horthysmului — expresie a puternicului cu-

rent spre rezistență armată ce caracteriza toate straturile și păturile sociale ale poporului român — demonstrau în fața istoriei caracterul odios al arbitrarului.

Prin amplexarea și caracterul lor antifascist, prin vibrantele apeluri și lozinci sub care s-au defășurat, prin larga participare a maselor populare reunind clase și pături sociale din cele mai diferite, demonstrațiile împotriva Dictatului de la Viena au evidențiat setea de adevăr și dreptate a poporului nostru, au demonstrat că lui îi sînt scumpe independența și integritatea teritorială a țării. În moțiunea de protest adoptată la Arad se spunea : „...Unirea Ardealului cu România s-a făcut în ziua de 1 decembrie 1918 la Alba Iulia prin voința unanim și liber exprimată a tuturor românilor din Ardeal. Poporul român din Ardeal stă cu neclintită voință și astăzi pe acest temelie juridic, moral și istoric al așezării sale în cadrul statului național român și socotește de a sa datorie să apere cu prețul oricăror sacrificii hotărîrea adusă atunci“. În Buletinul informativ al sectorului de pază din Alba Iulia se scria : „Toți românii din județul Alba sînt copleșiți de durere din cauza hotărîrii arbitrare de la Viena. Populația este nedumerită și incapabilă să înțeleagă că împrejurări vitrege pot sili țara a ceda o parte a teritoriului național, dobîndit cu atîtea jertfe, fără a schița cel mai mic gest de apărare, fără a face uz de o armată pentru înzestrarea căreia nu a fost precupețit nici un sacrificiu și abandonînd inamicului un brîu de fortificații pe care îl credeam menit să ne apere...“. Explozia de minie cu care poporul român ieșise în stradă era îndreptată deopotrivă și contra dictaturii regale, pentru că se dovedise incapabilă să apere teritoriul țării și acceptase nedreapta hotărîre impusă la Viena.

Aceleași sentimente patriotice erau caracteristice și armatei române. În multe unități protestul armatei a luat forma unor hotărîri ferme, de rezistență cu arma în mînă. Serviciul de spionaj hitlerist raporta la Berlin : „Armatele din vest... nu vor să părăsească pozițiile și cer insistent să lupte. Ofițerii români — se relata în raport — se considerau ofensați de această cedare, nevoind să conceapă rațiunea politică a sentinței de la Viena și dorind să lupte. Această stare de spirit se transmisese și soldaților care manifestau pe zonă și în cazărmi“.

Majoritatea ziarelor și revistelor, indiferent de culoarea lor politică, au dedicat pagini numeroase consemnării protestului poporului român. Proeminente personalități ale vieții cultural-științifice și politice, diferite societăți, asociații progresiste s-au ridicat împotriva odioasei sentințe de la Viena⁶. Opinia publică progresistă, numeroase personalități ale vieții politice internaționale nu și-au ascuns sentimentele de uimire și adevărată consternare față de actul arbitrar de la Viena⁷.

Presiunile puterilor fasciste au continuat. La 6 septembrie 1940 a fost instaurată dictatura militaro-fascistă. La 23 noiembrie 1940, Anto-

⁶ Traian Bunesco, *Lupta poporului român contra Dictatului de la Viena (august 1940)*, București, 1971.

⁷ Olimpiu Matichescu, *Opinia publică internațională despre Dictatul de la Viena*, Editura „Dacia“, Cluj-Napoca, 1975.

nescu a semnat documentele de aderare a României la Pactul tripartit, fapt ce semnifica înglobarea ei în blocul politic-militar al statelor aflate sub hegemonia Germaniei naziste. În octombrie au intrat în țară trupele celui de-al treilea Reich. Economia României a fost subordonată intereselor Germaniei hitleriste. A început cea mai neagră perioadă din istoria modernă a României.

Poporul român nu s-a împăcat niciodată cu ciuntirea teritoriului național, cu regimul dictaturii militare-fasciste. Mișcarea de rezistență, care a început imediat după instaurarea regimului de dictatură, a cuprins treptat cele mai diferite pături și categorii sociale, dezvoltându-se neîntrerupt. În teritoriul cotoptit lupta a căpătat forme și aspecte dintre cele mai dîrze și variate. Sînt mărturie cei peste 300 000 de români care au fost nevoiți să-și părăsească căminele și localitățile luînd drumul pribegiei, numeroasele tabere de muncă forțată, cei peste 170 000 de deportați din care peste 100 000 au fost uciși în anii 1941—1944 în timpul terorii horthyste ⁸.

Exponent al aspirațiilor naționale și sociale ale poporului român, partidul comunist s-a situat de la început în fruntea luptei împotriva dictaturii militare-fasciste, împotriva războiului antisovietic, pentru anularea dictatului odios de la Viena, dovedindu-se și de această dată la înălțimea misiunii sale istorice, revoluționare, de apărare a intereselor vitale ale întregului popor, la înălțimea răspunderilor sale internaționaliste.

Idealul eliberării teritoriului patriei cotoptite a animat lupta maseilor, chiar și în cele mai grele condiții ale terorii dictaturii militare fasciste și horthyste. Zorile eliberării au luminat calea dezrobirii întregului teritoriu prin victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste. Atunci, în seara zilei de 23 August, în Proclamația către țară se arăta : „Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd toate forțele națiunii vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină” ⁹.

La chemarea Partidului Comunist Român : „Totul pentru front. totul pentru victorie“, România a pus în slujba războiului antihitlerist întregul său potențial economic și militar, transformînd războiul într-o cauză a întregului popor român.

Armata română, cot la cot cu armata sovietică, a luptat cu eroism legendar pentru eliberarea teritoriului cotoptit. La 25 octombrie 1944 întregul teritoriu al patriei era eliberat ; practic odiosul dictat de la Viena a fost anulat. Aceasta s-a făcut prin jertfa a aproape 50 000 de luptători din rîndul celor peste 265 000 de militari români care au participat la luptele pentru eliberarea țării. Mai tîrziu, la 10 februarie 1947, Conferința de pace de la Paris a recunoscut caracterul nul și neavenit al dictatului fascist de la Viena.

⁸ Gh. Zaharia, L. Vajda, G. I. Bodea, P. Bunta, M. Covaci, L. Fodor, A. Simion, Gh. Țuțui, *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei*, Editura „Dacia“, Cluj-Napoca, 1974.

⁹ „România liberă“, anul II, nr. 11 din 24 august 1944.

Istoria demonstrează că relațiile de forță și dictat, amenințarea cu forța, încălcarea integrității teritoriale, amestecul în treburile interne ale unui stat sînt sortite eșecului. Popoarele, prin lupta lor, pot respinge sau anula orice dictat impus de marile puteri împotriva voinței lor. „Să nu uităm nici un moment că independența și suveranitatea unui popor — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — bunăstarea și fericirea sa nu se pot realiza în detrimentul altui popor, al altei națiuni ; numai respectînd pe deplin independența și suveranitatea celorlalte popoare se poate asigura dezvoltarea pe o cale nouă, independentă și fericirea fiecărei națiuni“. Politica de învrăjbire națională între state și naționalitățile conlocuitoare a marilor puteri imperialiste a fost de mult condamnată de istorie, de lupta popoarelor pentru construirea unei vieți noi.

Victoria socialismului în patria noastră, profundele schimbări petrecute în structura economică, în viața socială și spirituală, lichidarea claselor exploatatoare, rezolvarea marxist-leninistă a problemei naționale constituie o mare cucerire politică a partidului nostru.

Împreună cu alte momente ale luptei pentru apărarea pămîntului strămoșesc, evenimentele petrecute acum 35 de ani se integrează eroicei epopei a poporului român. Marile manifestații de protest împotriva odiosului Dictat de la Viena ilustrează pregnant patriotismul și dăruirea poporului român, hotărîrea sa nestrămutată de a-și menține neștirbită integritatea teritoriului național, atributele suveranității sale statale.

Realizînd o deplină concordanță între politica internă și cea internațională, între îndatoririle patriotice și cele internaționaliste, România socialistă, țară care în decursul istoriei a cunoscut dominația străină și prețul libertății și independenței naționale, situează respectul independenței naționale, al integrității teritoriale printre principiile de bază ale activității sale externe. Întreaga politică internaționalistă a României este orientată spre promovarea între state a unor relații bazate pe respectarea independenței și suveranității naționale, deplina egalitate în drepturi, neamestecul în treburile interne, avantajul reciproc, nerecurgerea la forță sau amenințarea cu forța.

MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU

MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ ȘI DEMOCRATICĂ A FEMEILOR DIN ROMÂNIA

Evoluția mișcării revoluționare și democratice a femeilor din România

Inceputurile mișcării de emancipare a femeii — parte integrantă a luptei generale pentru progres — se situează în timp în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Conținutul noțiunilor de emancipare și de mișcare feministă au evoluat de la etapă la etapă, în funcție de condițiile istorice, care le-au determinat contururi și trăsături specifice.

De la primele manifestări, de esență filantropică burgheză, până la ceea ce avea să însemne lupta pentru emanciparea femeii în concepția socialistă s-a parcurs un drum îndelungat, de la soluții utopice și democrat burgheze până la cele socialiste, cu mijloace de acțiune diferite de la perioadă la perioadă, de la clasă la clasă, cu succese și limite firești, unele dovedite atunci, altele evidențiate ulterior, în practica social-istorică.

Primele asociații de femei din România s-au numit „Reuniuni” și au fost create imediat după 1848, la Brașov, Iași, Hunedoara; altele, apărute în preajma Unirii, aveau îndeosebi rol caritabil, de sprijinire prin donații a tinerelor sărace, orfane și grupau femei intelectuale. Era etapa căutărilor făgașului de organizare și afirmare. În anii 1863—1864 s-au întocmit și programe de emancipare a femeilor, în limitele ariei libertăților burghezo-democratice.

Ultimul pătrar al veacului nouăsprezece aduce în mișcarea de emancipare a femeilor suflul nou al ideilor socialiste, cu optica cea mai înaintată în raport cu toate celelalte concepții, curente, viziuni de până atunci privind antrenarea femeilor în lupta pentru obținerea drepturilor lor.

Presa socialistă, în una din primele gazete — „Besarabia”, a publicat, în 1879 în nouă numere, o suită de articole sub titlul Momente din istoria femeii, care argumentau științific egalitatea de drepturi a femeii cu bărbatul. Un alt document important — Credo, de la finele deceniului opt, apreciat ca fiind printre cele dinții programe ale socialiștilor, include în cuprinsul său referiri directe la problema emancipării femeii în societate¹.

„Numai egalitatea economică — se spunea în document — va emancipa pe femei de sub jugul bărbatului”, „va da familiei acea bază, care trebuie să fie unica bază a familiei omenești; simpatiile și iubirea reciprocă între bărbat și femeie”.

Studierea de către socialiști și publicarea în traducere românească a operei lui Fr. Engels, Originea familiei, a proprietății private și a statului, va fi un prilej deosebit de a cunoaște și dezbate probleme ale locului femeii în societate.

Odată cu pătrunderea socialismului științific în mișcarea muncitorească, cu înarmarea clasei noastre muncitoare cu programul marxist Ce vor socialiștii români a urmat etapa organizării mai temeinice prin partidul muncitoresc. Femeia își va însuși repede și ideile și armele de luptă specifice mișcării muncitorești, va dovedi

¹ Documente privind istoria României. Războiul pentru independență, vol. I, partea I, Editura Academiei R.P.R., 1954, p. 679—681. Vezi și Elena Georgescu, Tezaur din veacul trecut, colecția Biblioteca de istorie, București, 1971, p. 59.

merite incontestabile în istoria luptelor pentru transformarea radicală a rânduiei-
lor sociale ca singura soluție în stare să rezolve plenar problemele maselor
muncitoare.

Încep, de acum să fie abordate tot mai des teme de fond, remarcându-se
amprenta marxistă a analizei. Femeia și căsătoria, femeia și familia, femeia-mamă,
femeia și societatea, femeia și munca socială, femeia și instrucția, femeia și drep-
turile politice, femeia și legislația — erau probleme dezbătute frecvent în coloa-
nele presei socialiste, trezind un viu interes în opinia publică.

Creșterea numărului de femei care lucrau în fabrică determină o anume
conștiință a colectivității și cutezanța unor acțiuni comune, la început protesta-
tare sau de ajutor reciproc.

După constituirea P.S.D.M.R. apar din ce în ce mai frecvent apeluri întoc-
mite de femei, semnate de acestea, mereu mai convingătoare, mai directe. Era o
reflectare a procesului de maturizare a conștiinței proletare a femeilor, fie ele
lucrătoare ori intelectuale, vădit și prin constituirea unui număr mai mare de
organizații proprii ale femeilor.

Astfel, la sfârșitul veacului și-au desfășurat activitatea o serie de asociații de
femei, care se înscriau programatic în sfera general-democratică și socialistă, delimi-
tările, deși incipiente, nefiind totuși categorice.

Documentele vremii amintesc, între altele, Liga femeilor române (1894), So-
cietatea pentru cultura profesională a femeii (1895), Societatea de industrie cas-
nică și economică Țărâna-Română în Muscel (1897) ș.a. Este de menționat prin
activitatea sa Liga femeilor române, ale cărei începuturi se găsesc la Iași, sub în-
drumarea prețioasă a militantei Cornelia Emilian. În cadrul acțiunilor sale, Liga
înaintează Camerei deputaților, în anul 1895, o petiție cu 500 de semnături, prin
care se cereau drepturi politice pentru femei și modificarea legii existente².

Un rol deosebit, prin orientarea democratică și activitatea permanentă, l-a
avut societatea femeilor din București — „Ajutorul“, creată în vara anului 1893,
asociație afiliată la P.S.D.M.R. și reprezentată prin delegate la congresele parti-
dului³. La Congresul al II-lea al P.S.D.M.R. din 1894, în jurul punctului progra-
matic „emanciparea femeii“ s-au purtat vii discuții, privind mai ales problema le-
gislației de apărare a femeii lucrătoare. Între rezoluțiile și moțiunile elaborate la
congres a fost propusă și moțiunea privind egalitatea în drepturi a femeii cu
bărbatul :

„Congresul, declară că va lupta :

1. pentru absoluta egalitate între bărbat și femeie, în ceea ce privește exer-
citarea tuturor profesiunilor fie liberale, fie manuale, precum și în privința in-
strucțiunii ;

2. pentru egalitatea drepturilor politice și civile dintre femeie și bărbat ;

3. pentru principiul «la muncă egală, salariu egal» ;

4. pentru alcătuirea de legi protectoare a muncii femeii în ateliere și fabrici“⁴.

La congresele al III-lea și al IV-lea ale P.S.D.M.R. femeile au fost reprezen-
tate din nou, prin societățile „Egalitatea“, „Înfrățirea“, „Ajutorul“, precum și prin
câteva membre ale cluburilor muncitorești din diferite centre ale țării. Dezhate-
rile au evidențiat procesul ascendent de maturizare a conștiinței de clasă a mase-
lor de femei, propaganda activă în rindurile lucrătoarelor, precum și dificultățile
care se cereau depășite.

Femeia muncitoare va fi tot mai des întâlnită în acțiunile proletare, la luptele
greviste, în manifestațiile de protest, demonstrațiile de 1 Mai, venind cu reven-
dicări specifice ; ea învață să-și apere drepturile, să-și afirme dezideratele.

Începutul secolului al XX-lea a fost marcat, pentru mișcarea muncitorească
din țara noastră, de noi momente de luptă hotărâtă. Femeile se încadrează activ
în dezbaterile acutelor probleme sociale și politice, valul marilor frământări pur-
tându-le uneori în primele linii ale confruntărilor politice, revoluționare. Și-au în-
scris prestigios numele în fruntea femeilor care au participat la mișcarea munci-
torească de la finele secolului trecut și începutul secolului XX — Sofia Nădejde,
Ecaterina Arbore, Rozalia Frimu, Paraschiva Cornea, Ana Comănescu, la care se

² „Asociația pentru emanciparea civilă și politică a femeii române“, anul I, nr. 1, ia-
nuarie 1919, p. 1.

³ *Dare de seamă despre dezbaterile Congresului al II-lea al social-democrației române*
(20—21 și 22 aprilie 1894), București, p. 91 ; vezi și „Munca“ din 24 aprilie 1894.

⁴ *Ibidem*, p. 36—37.

adăugau noi și noi femei comuniste ca Maria Aricescu, Eufrosina Cotor, Janeta Malthus, Elena Filipovici și altele.

Din rindurile femeilor cu orientare general-democratică au desfășurat o intensă activitate — Eleonora Stratilescu, Eugenia Ianculescu Reus, Maria Butureanu, Cornelia Botez, Maria Baiulescu, Isabela Sadoveanu, Ana Conta Kernbach, Ella Negruzzi, Ortensia Szatmary, Laura Zaharia, Maria Mișu Pop ș.a.

În seria acțiunilor revoluționare ale femeilor muncitoare din România se înscriu, ca fapte meritorii, prezența lor la acțiunile greviste desfășurate în primii ani ai acestui secol. Este vorba de greva factorilor poștali din București, a lucrătorilor de la Regie, ca și de acțiunea soțiilor de muncitori din Galați, cu ocazia grevei de la docuri (1906).

În vara anului 1906, Capitala a cunoscut o acțiune de clasă mai puțin obișnuită — greva celor 1.500 femei de la Regie. Cu grevistele de la Regie s-au solidarizat muncitoarele din celelalte fabrici de tutun din țară, precum și lucrătoarele aparținând altor ramuri⁵.

Cu permanență peste generații avea să se audă, dur și neiertător, glasul femeilor din satele României, care în 1907 și-au pierdut fiii și soții, al celor care au luptat, alături de bărbați, împotriva împilării de neîndurat, cum au fost Dina Mirea Pipera, Maria Tănăsioiu ș.a. În anii 1907—1908 se conturează tot mai mult ideea necesității constituirii de organizații socialiste, muncitorești proprii femeilor.

Presă socialistă, documentele mișcării muncitorești, apelurile organizațiilor revoluționare evidențiau, la începutul secolului XX, depășirea fazei de început în abordarea problemei emancipării femeii. Maturitatea modului în care se subliniază progresul pe care-l reprezintă pentru societate emanciparea femeii este o mărturie a însăși maturității mișcării muncitorești din România. „Începem să înțelegem — scria „România muncitoare” — că e vorba de o mișcare care poate să aibă o importanță considerabilă nu numai pentru imediatele interese, aceasta se înțelege de la sine, ci din punctul de vedere mult mai general al unei renovări sociale”⁶.

Anul 1910 aduce, odată cu reorganizarea Partidului socialist din România, și înscrierea în calendarul clasei muncitoare de pretutindeni a unei noi zile de luptă comună — 8 Martie. Aceasta a fost declarată zi internațională a femeilor pentru propaganda socialistă, pentru afirmarea revendicărilor lor și cîștigarea drepturilor refuzate de către orînduirea capitalistă. Hotărîrea a fost luată la cea de a doua Conferință internațională a femeilor socialiste de la Copenhaga⁷.

În cursul anului 1912 se va constitui, la București, pe lângă P.S.D., Cercul feminin, cu filiale și în alte centre. În ianuarie 1914, s-a organizat Cercul feminin de la Ploiești. Totodată, s-a luat inițiativa elaborării unui proiect de statut al Uniunii femeilor socialiste din România, afiliată la P.S.D., proiect care a fost discutat de femeile membre ale cercurilor feminine și supus aprobării Comitetului Executiv al partidului. Uniunea a fost creată atît pentru mai buna organizare și coordonare a tuturor cercurilor socialiste de femei din diferitele părți ale țării, cît și pentru reprezentarea în forum-uri internaționale a femeilor din România, printr-o asociație centralizată.

Scrierile, conferințele, articolele apărute în acești ani ne dezvăluie problematica majoră dezbătută de mișcarea femeilor socialiste. Încep, acum, să fie răspîndite apeluri în care femeile sînt chemate să acționeze prin toate mijloacele împotriva războiului urzit de puterile imperialiste. „Femei muncitoare, a sunat ora cînd nu mai puteți sta nepăsătoare — avertiza apelul din august 1914 al Uniunii femeilor socialiste —, surori și mame, soții și fiice pregătiți-vă pentru timpuri nespuse de grele... Nu mai stați să așteptați în căminele voastre care miine vor fi pustiite, veniți să vă organizați de pe acum”⁸.

O serie de întruniri, conferințe, articole în presă, manifeste vin să confirme însușirea de către mișcarea femeilor a punctelor de vedere înaintate ale luptei împotriva războiului imperialist.

Anul 1916 va înscrie mărturii ale tenacității și energiei femeilor în lupta lor pentru apărarea destinului poporului român.

⁵ Maria Marian, *Greva lucrătoarelor de la Regie din august 1906*, în „Studii. Revistă de istorie”, anul XVIII, nr. 1, 1965, p. 75—88.

⁶ „România muncitoare”, anul IV, seria II, nr. 62 din 22 decembrie 1908.

⁷ Victor Michaut, *Sur les origines de la journée internationale des femmes*, în : „Cahiers du Communisme”, nr. 3, martie 1950, p. 79—81.

⁸ „România muncitoare”, anul X, nr. 89 din 5 august 1914.

În iarna anului 1916—1917, cînd mare parte din teritoriul României se afla sub ocupația Puterilor Centrale, femeile au fost acelea care au apărut, nu odată cu jertfe, bunurile rămase în satele și orașele noastre. Cotropitorii, care luaseră pînă și clopotele bisericilor spre a le topi pentru tunuri, jefuiau fără milă gospodăriile. La sărăcia cumplită se adăuga teroarea ocupanților. În martie 1917, 3.000 de femei au manifestat pe Calea Victoriei și pe străzile din centrul Bucureștiului împotriva administrației militare care lăsa populația pradă foametei. Femeile hotărîseră a „umbla astfel 8 zile la rînd pînă cînd va fi pîine și pace”. Relatînd desfășurarea manifestației, ziarul „Socialismul” arăta că aceasta „a avut darul a înspăimînta într-atît autoritățile militare germane, precum și autoritățile românești, încît peste două zile Capitala a fost pusă în stare de asediu cu patrulile de soldați înarmate în toate străzile. Capitala luase un aspect de oraș în război, cum n-a fost niciodată, nici înainte, nici după acest incident”⁹, iar primăria a fost nevoită să ia măsuri grabnice pentru aprovizionarea orașului cu pîine și mălai. O viziune de mai adîncă maturitate a mișcării progresiste și revoluționare a femeilor se va contura în etapa avîntului revoluționar (1918—1921), cînd se cereau și au fost realizate unele însemnate reforme democratice.

La începutul lunii decembrie 1918, 5.000 de muncitoare de la Regie au intrat în grevă, care a durat mai mult de zece zile și a încetat numai odată cu satisfacerea tuturor revendicărilor.

Era ajunul unor mari confruntări de clasă, cînd muncitoarele au înțeles mai bine necesitatea riposteii revoluționare hotărîte la atacurile claselor exploatare. În contextul dat, femeile muncitoare au cerut răsplată să fie înscrise și votate în parlament și legi care să stipuleze drepturile lor civile și politice.

Momentul care a evidențiat, o dată în plus, energia, capacitatea femeilor muncitoare din România de a se găsi în prima linie a mișcării pentru transformarea revoluționară a societății, a fost greva generală din octombrie 1920. În tot cursul aceluși an, de mari bătălii greviste, femeile au participat, alături de bărbați, la intrunirile și demonstrațiile împotriva stării de asediu, pentru amnistie, pentru pace. La sărbătorirea zilei de 1 Mai 1920, în Capitală, în coloana celor optzeci de mii de demonstranți au fost peste zece mii de femei, multe dintre ele venite cu copii în brațe.

Odată cu transformarea Partidului Socialist în partid comunist lupta de eliberare a femeii, pentru egalitate economică, socială și politică, va cunoaște o treaptă superioară de dezvoltare.

La ordinea de zi a primului congres al partidului comunist a figurat ca punct separat și mișcarea feminină¹⁰.

Pentru a asigura baze temeinice mișcării femeilor, proiectul de statut al partidului prevedea posibilitatea organizării de cercuri feminine în cadrul secțiunilor partidului, cu organe de conducere și activitate autonomă, care se puteau constitui în uniuni, avînd organe de conducere centrală, congrese etc. Conducerea activității organizațiilor de femei urma să intre în sarcina organizațiilor partidului comunist. Întreruperea lucrărilor congresului, datorită intervenției abuzive a autorităților, a făcut ca aceste prevederi să nu poată fi dezbătute.

În ianuarie 1922, în ajunul procesului din „Dealul Spirii”, se aflau arestați la Jilava — 196 bărbați și 21 femei, militanți ai mișcării revoluționare din România¹¹.

Apreciîndu-se poziția pe care s-au situat femeile revoluționare în timpul procesului, în raportul la Congresul al II-lea al P.C.R. — care a reluat problema organizării femeilor muncitoare — se arăta că ele „sînt pînă azi unele din cele mai bune elemente ale mișcării noastre. E vie în mintea tuturor atitudinea splendidă pe care au avut-o aceste tovarășe în procesul nostru...”¹².

Arestații au cunoscut sprijinul unor organizații, cum a fost „Crucea roșie socialistă”, înființată în septembrie 1920 și susținută îndeosebi de către femei, „Comitetul Central de ajutorare” de pe lîngă Comisia generală a sindicatelor din România, înființat la începutul anului 1922, avînd în conducerea sa numeroase femei.

⁹ „Socialismul”, anul XIII, nr. 9 din 26 noiembrie 1918.

¹⁰ „Socialismul”, din 7 mai 1921.

¹¹ N. Popescu, *Lupta P.C.R. împotriva terorii dezlănțuite de burghezie și moșierime asupra maselor muncitoare. Procesul din Dealul Spirei (1921—1922)*, în „Analele Institutului de istorie al partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.”, nr. 1—2/1961, p. 162.

¹² „Socialismul”, din 8 octombrie 1922.

În august 1922, Comitetul Central al P.C.R. a înființat în București, special pentru propaganda revoluționară printre femei, o Grupă provizorie a femeilor comuniste.

Ca urmare a hotărârilor Congresului al II-lea al P.C.R., la nivelul C.C. al partidului s-a format Comisia centrală de propagandă printre femei, întilnită în documente și sub denumiri ca : Secretariatul central al propagandei printre femei, Comitetul central al mișcării femeilor comuniste ș.a. Această comisie a dus o susținută activitate pentru organizarea unor comisii similare la nivelul organizațiilor locale ale partidului ; de asemenea, ea a menținut legături cu mișcarea feminină comunistă internațională, reprezentată de Secretariatul feminin comunist internațional, pendinte de Internaționala a III-a¹³.

Este elocvent pentru creșterea acțiunilor întreprinse de femeile comuniste faptul că în august 1923 Siguranța statului semna : „În ultimul timp s-a observat o propagandă intensă și sistematică făcută în toată țara în vederea organizării femeilor în sindicatele comuniste“¹⁴.

În ceea ce privește reprezentarea pe plan internațional a femeilor din țara noastră, în anul 1922 s-a creat Consiliul național al femeilor române, afiliat forumului internațional al femeilor. Consiliul își propunea să strângă „în jurul lui pe femeile intelectuale și muncitoare pentru a le pregăti ca să fie și ele în stare să apere drepturile României la toate congresele internaționale feminine, care încep astăzi să aibe o așa covârșitoare înfriurire în conducerea opiniei publice mondiale“¹⁵.

Tot acum a activat Asociațiunea Micii Înțelegeri Feminine, a cărui scop era „de a face printre femei o propagandă sănătoasă în folosul țării și păcii, de care avem atita nevoie pentru a întări granițele noastre“¹⁶.

Prima întrunire a asociației a avut loc cu prilejul Conferinței de la București, din noiembrie 1923, la care au luat parte, alături de reprezentantele femeilor din România, delegate din Cehoslovacia, Polonia, Grecia și Iugoslavia.

De altfel, ideea acțiunii solidare a femeilor din această parte a Europei se făcea tot mai mult simțită în această perioadă.

În primii ani ai activității sale, P.C.R. a avut legături cu unele asociații de acest gen, fie prin organizațiile revoluționare de femei, fie prin militante de stînga prezente în societățile feministe de orientare democrat-burgheză.

După ilegalizarea sa, constatîndu-se că activitatea P.C.R. printre femei se desfășura cu mari dificultăți, s-a decis organizarea femeilor muncitoare pe întreprinderi sau localități, în cercuri sau grupe care urmau să funcționeze pe lîngă sindicatele unitare legale. Astfel, în anii 1927 și 1928 în cadrul mișcării sindicale a fost consacrată o întreagă lună, 8 martie — 8 aprilie, pentru activități în slujba organizării, mobilizării, pregătirii femeilor în vederea acțiunilor revendicative, în front unic.

Mișcarea revoluționară și democratică a femeilor cunoaște după primul război mondial o intensificare, contribuind la crearea climatului în care guvernele vor fi nevoite să accepte elaborarea unor legi care satisfăceau unele revendicări ale oamenilor muncii, privind ocrotirea muncii minorilor și femeilor, durata și protecția muncii etc.

Anii de grele încercări ai crizei economice au amplificat poverile care apăsau asupra clasei noastre muncitoare, determinînd o reacție mai vie, o combativitate sporită și din partea lucrătoarelor din fabrici. Situația obiectivă de crîncenă exploatare crea terenul prielnic pentru antrenarea lor la o mai directă activitate revoluționară. Alături de revendicări privind 8 ore de muncă, repaus duminical, sporirea salariilor, apar frecvent între anii 1929 și 1933 lozincile : amnistie generală, cererea de a se ridica starea de asediu, cenzura, de a se recunoaște consiliile muncitorești, pentru care militau și femeile.

Datele statistice consemnează că în acești ani mîna de lucru feminină reprezenta un procent însemnat în cadrul personalului din fabrici și ateliere. Astfel, după datele recensămîntului din anul 1930, în fabrici și ateliere munciau 10.336 de lucrătoare calificate, 53.228 de lucrătoare necalificate și 9.590 ucenice ; femeile, po-

¹³ Olimpiu Matichescu, Lya Benjamin, *Cercurile femeilor muncitoare*, în *Organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R.*, vol. I, Editura politică, București, 1970, p. 55.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Alexandrina Gr. Cantacuzino, *Cîncisprezece ani de muncă socială și culturală. Discursiuni, conferințe, articole, scrisori*, Tipografia românească, București, 1928, p. 83—85.

¹⁶ Ibidem, p. 98.

trivită aceleiași surse, formau circa 35% din totalul muncitorilor, dar salariul lor reprezenta sub 40% din salariul unui muncitor bărbat¹⁷.

După cum erau nevoite să recunoască chiar autoritățile, „oricare ar fi felul muncii sale, femeia este mai puțin plătită decât bărbatul cu 20—40 și chiar 50%, aceasta deși execută aceeași muncă, în aceleași condiții și cu aceeași capacitate și pricepere”¹⁸.

Un moment deosebit în seria bătăliilor de clasă din anii crizei a fost înscris cu litere de sânge în istoria mișcării muncitorești din țara noastră de muncitorii mineri, în august 1929. Femeile au dat dovadă atunci de un înalt spirit de combativitate, ieșind în fața forțelor represive, blocând înaintarea lor. Când au fost copleșite de unitățile de represalii, o parte din ele — mame, soții, fiice ale minerilor baricadați — s-au urcat pe dealul din fața uzinei, de unde și-au exprimat deschis protestul față de autorități¹⁹. Aceași solidaritate au manifestat femeile în timpul grevelor care au avut loc în același an la „Lemaitre”, „Astra” — Arad, la Reșița, I.A.R. — Brașov, Buhuși, Cluj ș.a.

Femeia muncitoare, înregimentată activ în frontul de luptă revoluționară va înscris în acești ani luminoase pagini de eroism, de curaj, devotament pentru cauza libertății celor ce muncesc, pentru cauza propriei emancipări.

Prezența femeilor în cadrul asociației „Ajutorul muncitoresc român” a dat acestei organizații un puternic suport. Femeile au adus o contribuție substanțială în organizarea cantinelor pentru șomeri și greviști, în colectarea de îmbrăcăminte, în susținerea familiilor în care bărbații erau arestați sau în grevă etc.

La fel, „Ajutorul roșu”, a cărui activitate s-a desfășurat între anii 1924—1940, având ca scop principal ajutorarea morală și materială a luptătorilor revoluționari, în primul rând a celor intermițați, a fost una din organizațiile P.C.R. care s-a biziuit îndeosebi pe femei. Muncitoare, funcționare, intelectuale comuniste sau simpatizante s-au găsit laolaltă în această acțiune de ajutorare a victimelor represiunilor regimului capitalist.

Aportul femeilor s-a făcut simțit și în cadrul organizației „Prietenii presei proletare” — Pri-pre-pro, care activa în vederea susținerii presei comuniste.

Pentru a răspunde necesităților propagandistice, femeile muncitoare au editat și o gazetă — „Femeia muncitoare”, organ oficial al Cercului feminin de pe lângă Sindicatele unitare din București (1929—1930).

La Conferința P.S.D. din 19 mai 1930 avea să fie înființată o nouă organizație — Uniunea femeilor muncitoare din România. În cursul anului 1930 și mai ales în 1931 s-au constituit organizații de femei în orașele București, Reșița, Anina, Petroșani, Satu Mare, Iași, Bacău, Suceava, Lupeni, Mediaș, Sibiu etc., care numărau aproximativ 1.000 de membre²⁰.

Treptat va cîștiga teren orientarea dată de P.C.R. pentru unirea într-un singur front a tuturor organizațiilor muncitorești spre a apăra cu forțe sporite interesele maselor. În această direcție s-a remarcat U.T.C., care prin organizațiile sale locale a știut în multe cazuri să găsească un limbaj comun cu organizațiile de tineret socialist și social-democrat. În acești ani U.T.C. a dat cadre valoroase de femei participante active în mișcarea de tineret, în sindicate, în desfășurarea activității ilegale a P.C.R., în organizațiile sale legale, în manifestările tineretului social-democrat etc.

Congresul al V-lea al P.C.R. din decembrie 1931 a pus un accent deosebit pe necesitatea intensificării activității în rândul femeilor, a creșterii rolului U.T.C. și a importanței frontului unic²¹. Partidul — se arăta la Congres — „trebuie să facă o cotitură hotărîită către masele largi ale femeilor muncitoare, ridicînd această muncă la nivelul cuvenit... Considerînd această muncă ca o sarcină a partidului întreg, partidul trebuie să creeze de sus în jos organele corespunzătoare pentru desfășurarea acestei munci”.

Anul 1933 va însemna, în mișcarea generală a femeilor, acțiuni de solidaritate strînsă cu cele mai mari lupte greviste din România interbelică.

¹⁷ *Recensămîntul general al populației României din 29 decembrie 1930*, vol. X, București, 1938, p. XXXII.

¹⁸ „Arhiva pentru știință și reforma socială”, nr. 1—2/1937, p. 158.

¹⁹ N. G. Munteanu, Gh. I. Ioniță, *Un veac de istorie a minerilor de pe Jiu*, Biblioteca de istorie, București, 1971, p. 100.

²⁰ Ilie Ceaușescu, P.C.R. — *stegarul luptelor revoluționare din anii 1929—1933*, Editura științifică, București, 1971, p. 104.

²¹ *Congresul al V-lea al P.C.R. — 1931* (broșură editată în 1932), p. 54.

Șirul grevelor a fost deschis în ianuarie 1933 de către muncitorii și muncitoarele de la fabrica „Saturn”; la 28 ianuarie 5 000 de muncitori ceferiști au încetat lucrul; la 31 ianuarie în fața Atelierele Grivița s-au adunat circa 5—6 000 de muncitori de la alte întreprinderi. La porțile uzinelor, în demonstrațiile de stradă, în incinta fabricilor chiar femeile au fost un factor de efervescentă al puternicelor manifestații de solidaritate, îmbărbătându-și soții, frații, feciorii angajați în marile înclătări revoluționare din ianuarie-februarie 1933.

Înainte de a asalta Atelierele Grivița, forțele jandarmeriei și poliției au fost nevoite să dea adevărate bătălii de stradă cu cei veniți să se solidarizeze cu greviștii. În timpul nopții de 15 spre 16 februarie, podul Grand, care fusese ocupat în cea mai mare parte de soțiile ceferiștilor, a fost cucerit de către jandarmi prin ciocniri deschise, violente.

Aflind de grevă, muncitoarele de la Regie au încetat lucrul, îndreptându-se în corpore spre ateliere. Apoi, la numai câteva ore după înăbușirea luptei ceferiștilor, aceleași muncitoare au organizat o demonstrație de protest pe Calea Victoriei, cerind eliberarea greviștilor arestați. În zilele următoare, la demonstrațiile, adunările muncitorilor și ale familiilor ceferiștilor, la Prefectură, Ministerul de interne sau la închisori au fost nelipsite.

La procesele de la București, Craiova și din alte centre ale țării, unde au fost judecați conducătorii luptelor din 1933, au venit sute de martori, printre care și numeroase femei²².

Evenimentele revoluționare din 1933 au pus pregnant în evidență ce forță reprezintă femeile, ce spirit de sacrificiu le animă, ce idealuri înalte le aduce în marele front al luptei pentru progresul țării.

Rezoluția C.C. al P.C.R. din aprilie 1934, referindu-se la aportul femeilor în mișcarea revoluționară, consemna faptul că în lupta de clasă din România, femeile muncitoare au dovedit adesea un deosebit eroism și o înaltă conștiință proletară. Exemple în acest sens sint lupta cu jandarmii a nevestelor muncitorilor forestieri din Valea Mureșului, apărarea eroică a ceferiștilor greviști baricadați în ateliere în februarie 1933, luptele de solidaritate cu ceferiștii și petroliștii, ale textilistelor, lucrătoarelor de la Regie, grevele duse cu un înalt spirit de luptă la „Saturn”, „Industria linei” — Buhuși ș.a.

În același timp, rezoluția sublinia necesitatea intensificării muncii în cadrul organizațiilor social-democrate de femei, în scopul de a se trece la crearea organizației de masă cu caracter de clasă a femeilor muncitoare.

Un rol important în mobilizarea femeilor în această perioadă l-au avut organizațiile de masă legale, create, conduse sau influențate de Partidul comunist. Aceste organizații reuneau oameni cu aspirații comune antifasciste, antirăzboinice, democratice, progresiste.

Se întâlneau aici, alături de muncitori, țărani, intelectuali, tineri și vîrstnici, numeroase femei muncitoare, intelectuale, funcționare. Comitetul Național Antifascist, Liga Muncii, Frontul Plugarilor, Amicii U.R.S.S., Madosz, Liga contra prejudiciilor sint câteva din cele mai importante organizații de masă în care femeile au marcat un aport însemnat. În iulie 1934, dat fiind afluența femeilor și importanța activității lor în C.N.A., s-a constituit o secție aparte — Comitetul Antifascist al Femeilor, avînd ca președintă pe Zoe Frunză.

În acești ani femeile au fost semnatare a numeroase proteste împotriva regimului abuziv al autorităților, au iscălit adeziuni la mișcarea antifascistă, antirăzboinică, au participat la întruniri și demonstrații, au publicat articole în presa democratică și antifascistă.

Chemările Comitetului Național Antifascist au ajuns și în comunele din județele Olt, Timiș, Brăila, Alba. În 1934 s-au constituit într-o serie de sate comitete antifasciste ale femeilor²³.

Între acțiunile de amploare desfășurate în satele României în perioada interbelică un loc important îl ocupă răscoala țăranilor români și maghiari din Valea Ghimeșului, la care femeile au avut o importantă contribuție, creîndu-se și un comitet de acțiune al acestora²⁴.

²² *Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști*, Editura politică, București, 1971, p. 321—345, 469, 473.

²³ Vezi: Titu Georgescu, *Organizații legale de masă, 1933—1934*, Editura politică, București, 1969, p. 111.

²⁴ Titu Georgescu, Ladislau Fodor, *Răscoala țăranilor din Valea Ghimeșului. 1934*, Editura politică, București, 1960, p. 71, 74, 77—78.

Plenara C.C. al P.C.R. din februarie 1935 a dat indicații concrete pentru intensificarea activității de atragere și mobilizare a femeilor muncitoare, concomitent cu desfășurarea unei munci susținute în rindul organizațiilor feminine de factură burghezo-democratică.

În ianuarie 1935 au fost puse bazele unei noi organizații — Societatea pentru protecția mamei și a copilului, care a antrenat în acțiuni specifice — pentru „ocrotirea materială și socială a femeilor și a copiilor“, contribuind la educarea și dezvoltarea lor socială, culturală și fizică, numeroase femei, de diverse profesii. Organizația a editat și un ziar propriu — „Drumul femeii“, în 1935²⁵.

Activitatea femeilor revoluționare și antifasciste a fost cuprinsă și în acțiunile întreprinse de o serie de alte organizații de masă, din anii 1935—1937: comitetele pentru apărarea antifasciștilor, Liga contra prejudecăților, Liga contra brutalității, Patronajele populare, Blocul Democratic, care a avut și o secție feminină, ș.a. Prezențe remarcabile în aceste organizații au fost avocata Ella Negruzzi, Zoe Bugnariu, Maria Țiulescu ș.a. Apelurile pentru apărarea deținuților antifasciști publicate în presă de Ella Negruzzi au avut un larg ecou, primind adeziuni din diverse regiuni ale țării.

Pe baza acestor organizații de masă și a comitetelor cetățenești, larg cuprinzătoare, în Capitală s-a constituit, în anul 1936, Frontul feminin, conceput de P.C.R. ca o reuniune a tuturor organizațiilor democratice de femei.

Frontul feminin își propunea să concentreze „toate forțele feminine spre a câștiga drepturi în toate domeniile vieții sociale, culturale și politice și emanciparea femeii“²⁶.

La „Apelul“ lansat au răspuns femei muncitoare, intelectuale, funcționare, gospodine, din fabrici și ateliere, din școli și laboratoare, din spitale și instituții de cultură. Curind aveau să se constituie primele secții ale Frontului feminin la Drobeta Turnu-Severin, Brașov, Cluj-Napoca, Iași, Chișinău, Ploiești, Rădăuți etc.; în Capitală s-au creat secții și pe sectoare²⁷.

La consfătuirea din 19 martie 1936 a Frontului feminin s-au luat o serie de măsuri organizatorice pentru dezvoltarea activității. A fost constituit comitetul de conducere, alcătuit din 30 de femei, a fost ales Biroul comitetului, ca președintă de onoare fiind desemnată Sofia Nădejde²⁸.

Frontul feminin a stabilit legături cu o serie de organizații feminine radical-burgheze, de binefacere, de Cruce roșie, filantropice, ca Institutul cultural feminin, Consiliul național al femeilor române, Asociația pentru emanciparea civilă și politică a femeii, precum și cu secția feminină a P.S.D. — Uniunea femeilor muncitoare din România. De asemenea, Frontul feminin a întreținut relații cu mișcări de femei din alte țări, delegatele sale fiind prezente la manifestări internaționale, cum a fost Congresul pentru pace de la Bruxelles²⁹.

În anii 1938—1940 — anii accentuării agresiunilor hitleriste și ai declanșării războiului mondial — femeile s-au afirmat în acțiuni pentru apărarea libertăților democratice, împotriva dictaturii regale, pentru independența și integritatea României, contra primejdiei războiului care se afla la hotarele țării.

Activizarea femeilor muncitoare, comuniste și necomuniste, s-a resimțit în multe dintre grevele din această perioadă, un rol deosebit având participarea la marile demonstrații antifasciste de la 1 mai 1939. Cu acest prilej, femeile comuniste și uteciste au contribuit la pregătirea materialelor de propagandă, manifeste, șabloane de lozinci, au participat la acțiunile desfășurate în cadrul breslelor muncitorești, menite să apleze interesele clasei muncitoare, să mențină și să dezvolte spiritul revoluționar al acesteia, în pofida încercărilor claselor dominante de a-l înăbuși. Documentele vremii relevă ca evidențiindu-se în această perioadă pe tînăra comunistă Elena Petrescu-Ceaușescu, de la fabrica „Jaquard“, Adela Petrescu, Jana Cristea, Ofelia Manole ș.a.

Femeile au fost prezente în acțiunile de înfruntare a bandelor fasciste, în manifestațiile de protest contra armatelor hitleriste ce invadaseră țara în toamna

²⁵ B. Duțescu, *Societatea pentru protecția femeii și copilului, organizație de masă creată și îndrumată de P.C.R. 1935—1936*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.“, nr. 3/1964.

²⁶ „Dimineața“ din 17 februarie 1936.

²⁷ Gh. I. Ioniță, *Pentru front popular antifascist în România*, Editura politică, București, 1971, p. 256.

²⁸ „Dimineața“, din 22 martie 1936.

²⁹ Ion Babici, *Solidaritate militantă antifascistă*, Editura politică, București, 1972, p. 250, 253.

anului 1940. Cu un deosebit curaj, numeroase tinere au manifestat, alături de bărbați, în piața Obor, la 3 noiembrie 1940, împotriva războiului hitlerist, a pătrunderii în țară a trupelor germane, a teroarei legionare.

În anii 1941—1943, zeci de femei au demonstrat la Doman-Secul, județul Caraș, la Craiova și Satu Mare împotriva dictaturii militare-fasciste, de foamete și scumpete; la I.T.A. — Arad acțiunea de protest a tinerelor muncitoare s-a soldat cu un deznodământ tragic.

Tinăra comunistă Ocsko Tereza, muncitoare la fabrica „Standard” din Timișoara, membră a comitetului județean P.C.R., a fost arestată de călăii legionari de la Siguranța din Arad, supusă la cumplite schingiuri și ucisă.

În noiembrie 1941, prin sentința Curții Marțiale au fost condamnate la moarte și executate două brave luptătoare antifasciste — Ada Marinescu și Lili Paneth, care pregăteau explozibilul necesar acțiunilor de sabotare a mașinii de război hitleriste. La 1 august 1943, a murit arsă în închisoarea din Ploiești Elena Pavel, condamnată la 25 de ani muncă silnică.

Multe femei au suportat ani grei de temniță pentru activitatea lor revoluționară, între acestea numărându-se Constanța Crăciun, Ivanca Rudenco, Ecaterina Lazăr, Elisabeta Boța, Anca Magheru, Elisabeta Sencovici ș.a.

Ajutorarea miilor de deținuți comuniști și antifasciști din închisori și lagăre, a familiilor lor a fost încredințată de către partid indeosebi activistelor „Apărării patriotice”, unde s-au distins Maria Iliescu, Victoria Sirbu, Măndița Florescu, Maria Popescu, Ana Toma ș.a.

Fapte deosebite au săvârșit în acest timp numeroase femei aflate dincolo de hotarele țării, în Franța, Cehoslovacia, U.R.S.S. Astfel, Asociația femeilor române din Franța, formată din inițiativa Frontului Național Român, grupa românce care activau în diverse formații ale Rezistenței, cum au fost Elena Văcărescu, Elena Vaschide, Maria Banu, Charlotte Gruia, Cristina Luca ș.a.³⁰; Olga Bancic, cunoscută sub numele de tovarășa Pierette, a plătit cu viața pentru participarea la mișcarea de rezistență antifascistă pe pământul Franței.

În primăvara și vara anului 1944, acțiunile Partidului Comunist Român, de grupare a tuturor forțelor muncitorești, democratice, patriotice și antifasciste, convergeau în direcția pregătirii actului decisiv de salvare a țării și alăturarea ei la coaliția antihitleristă.

În zilele fierbinți ale lui august '44, cu arma în mână, cu banderola Crucii roșii sau a formațiunilor de luptă patriotică pe braț, multe femei au ajutat la salvarea răniților, la împărțirea armelor, la buna funcționare a posturilor de radio și a centralelor telefonice, asigurind hrana celor care au transformat nopțile în zile și toate la un loc în clocot de luptă pentru triumful mării cauze a Eliberării.

Adresându-se femeilor, într-un manifest lansat de P.C.R. se spunea: „Partidul nostru vă cheamă la luptă. În aceste momente aveți de îndeplinit o mare sarcină istorică, să sprijiniți armata, să îngroșați rindurile gărzilor înarmate și să zdrobim definitiv armatele hitleriste și pe sprijinatorii lor”³¹.

Femeile au înscris minunate pagini în istoria patriei prin participarea, în unitățile militare, la luptele pentru zdrobirea cotropitorilor hitleriști, atît în zilele insurecției, cît și pe frontul antihitlerist.

Numeroase femei au răspuns apelului P.C.R. „Totul pentru front, totul pentru victorie”, contribuind la lupta dusă împotriva dușmanului hitlerist și semnind alături de întregul popor decizia ireversibilă a victoriei asupra fascismului³².

Concomitent cu aportul dat la susținerea frontului antihitlerist, femeile au știut să lupte pe frontul intern al democratizării țării. Multe femei s-au înregimentat în organizații ca: „Apărarea patriotică”, „Uniunea patriotică”, colectind obiecte de îmbrăcăminte și alimente care luau drumul frontului, desfășurind o intensă activitate pentru democratizarea țării.

Femeile, muncitoare, funcționare, intelectuale, vîrstnice și tinere, au avut un rol activ în anii revoluției populare, participînd la adunări și mitinguri, la reorganizarea sindicatelor, la realizarea pe calea revoluționară a reformei agrare, la acțiunile menite să asigure curățirea aparatului de stat de elementele antidemocratice, la cucerirea prefecurilor, primăriilor și instalarea reprezentanților poporului muncitor, la acțiunile de demascare a sabotajului și speculei reacțiunii ș.a.

³⁰ Vezi: *Români în rezistența franceză. Amintiri*, Editura politică, București, 1969.

³¹ *Ibid.*

³² Eugen Bantea, Constantin Nicolae, Gheorghe Zaharia, *August 1944—mai 1945*, Editura militară, București, 1969, p. 79—80, 97.

Pentru a apăra și a reprezenta mai bine interesele femeii, în octombrie 1944 Comisia Centrală a sindicatelor unite a constituit o Comisie centrală de femei, cu indicația ca fiecare sindicat să aibă comisii de femei, formate din cele mai bune și destoinice muncitoare sau funcționare. Curînd după aceea Platforma Frontului Național Democrat realiza integrarea dezideratelor specifice femeilor în programul general de democratizare a României.

Începutul anului 1945 a fost marcat de numeroase adunări populare ale femeilor, care au însemnat tot atîtea adeziuni deschise la programul F.N.D. și tot atîtea angajamente.

Pe linia activizării femeilor în opera de democratizare a țării se înscrie, la 30 ianuarie 1945, prima Conferință a femeilor muncitoare din România, care a dezbătut probleme vitale ale femeii — mamă, muncitoare, luptătoare antifascistă, cetățeană.

Pentru a răspunde necesității unei largi activități democratice antifasciste, partidul comunist a inițiat crearea, la 9 aprilie 1945, a Uniunii Femeilor Antifasciste din România.

Se poate afirma că mare parte din entuziasmul revoluționar al anilor reconstrucției s-a datorat participării femeilor la ansamblul acțiunilor din acea perioadă. În fruntea multor acțiuni s-au găsit Elena Ceaușescu, Alexandra Sidorovici, Eugenia Rădăceanu, Florica Bagdazar, Elena Livezeanu, Elena Stoia, Maria Popescu-Puțuri, Dida Callimachi, Ileana Răceanu, Maria Sirbu, Constanța Crăciun, Maria Burcă, Maria Constantinescu-Iași, Maria Rosetti, Elena Pătrășcanu, Aurelia Iordăchescu ș.a.

În 1948 s-a constituit Federația Democrată a Femeilor din România, afiliată Federației Democratice Internaționale a Femeilor. Începînd din acest an, mișcarea femeilor a cunoscut, sub direcția conducere a Partidului Comunist Român, o evoluție a formelor organizatorice, menită să antreneze la acțiune cele mai largi mase de femei din țară, indiferent de naționalitate. Reorganizarea Uniunii Femeilor Democratice din România — U.F.D.R., în Consiliul Național al Femeilor, a creat cadrul cel mai potrivit desfășurării unei plene activități politice.

Rînduielele noi, socialiste, specifice unei societăți fără exploatare și exploatare, a permis încadrarea milioanele de femei din patria noastră în rîndurile largi ale constructorilor noii civilizații, ca partașe cu drepturi și îndatoriri egale — consfințite de Constituția țării — în marea operă de făurire a celei mai drepte orînduiri.

Pe măsura înaintării țării pe scara victoriilor socialismului, femeile și-au văzut realizate năzuințele pentru care au luptat îndelung înaintașele lor, adăugînd cerinței emancipării femeii în general garanții materială și socială a acestei emancipări, pe toate planurile. Politica partidului nostru a susținut întotdeauna ridicarea statutului social al femeii deasupra mentalităților retrograde, dar niciodată nu s-a preocupat mai concret și, mai cu seamă, mai eficient de soarta femeii — ca cetățeană și ca mamă — ca în acești ultimi ani. Rolul secretarului general al partidului în această privință a fost capital. Referindu-se la necesitatea participării femeilor în toate organismele vieții societății noastre, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază: „Femeia trebuie să-și găsească locul, așa cum îl are în producție, în toate funcțiile de conducere, în raport cu capacitatea, cu posibilitățile sale reale... Femeile nu au făcut cu nimic mai puțin decît au făcut bărbații în diferite împrejurări grele ale luptei revoluționare. Tot astfel în știință, în producție. Femeile nu numai că nu fac mai puțin, dar în multe domenii fac chiar mai mult și cu mai multă pricepere. Pornind de aici, trebuie să asigurăm ca femeia să ocupe locul corespunzător în raport, dacă vreți, pînă la urmă, cu procentul de 51% care îl deține în societatea noastră”³³.

Documentele Congresului al XI-lea al partidului nostru pun pregnant în lumină faptul că afirmarea și promovarea femeii pe toate treptele ierarhiei sociale și în toate sferele existenței noastre constituie o trăsătură definitorie și constantă a politicii partidului și statului.

Întregul nostru popor, într-o coeziune de monolit, acționează cu neabătută hotărîre pentru a transpune în viață hotărîrile Congresului al XI-lea, Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare spre comunism, pentru continua sporire a potențialului economic și patrimonialului spiritual al patriei.

ELENA GEORGESCU

³³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 652—653.

Cronologia mișcării organizate a femeilor din țara noastră

1848—1849 — În revoluția română de la mijlocul veacului trecut, întâlnim femeia luând parte la lupta generală a poporului nostru pentru eliberare socială și națională. „În afară de conducătorii oficiali ai mișcării, care căutau să ridice cât mai sus acțiunile poporului — scrie A.D. Xenopol —, vedem femei care adăuga caldele lor chemări către bărbăteștile îndrumări ale celor mai mari”¹. **Ana Ipătescu**, înaltă și demnă, cu o eșarfă tricolor pe piept și înarmată, a reușit să elibereze pe membrii Guvernului provizoriu, arestați în urma complotului pus la cale de elementele contrarevoluționare. **Maria Rosetti**, soția lui C.A. Rosetti, a fost, tot timpul, alături de soțul ei, în activitatea revoluționară, în zilele fierbinți ale luptei, dar și în greaua perioadă a exilului. Departate de pământul țării, în atmosfera frământărilor pe care le trăiau revoluționarii români, ea a adus o contribuție nemijlocită la menținerea legăturilor cu cei rămași în patrie. **Elena Negri**, sora lui Costache Negri, s-a aflat printre participanții la pregătirea revoluției. **Catinca Caracaș** s-a împotrivit acțiunilor contrarevoluționare ale soțului ei, colonelul Odobescu, educându-și fiul, pe Alexandru Odobescu, scriitorul de mai târziu, în spiritul dragostei față de idealurile novatoare. Pentru cauza revoluției au acționat, de asemenea, **Maria Eliade Rădulescu**, **Zinca Bălcescu**, **Elena Cuza**, **Efimia Pleșoianu** ș.a. În Transilvania, un ecou deosebit au avut acțiunile revoluționare ale femeilor din Munții Apuseni. La chemarea lui Avram Iancu, femeile de la Mărișel, în frunte cu comandanta lor, **Pelaghia Roșu**, au luptat, alături de bărbați, pentru apărarea căminelor lor, dînd dovadă de același curaj și spirit de jertfă.

24 MARTIE 1850 — A luat ființă, la Brașov, prima organizație de femei din țara noastră, sub numele de **Reuniunea femeilor române spre ajutorul creșterii fetițelor orfane sărace și, mai ales, a acelor ai căror părinți au căzut în revoluțiunea din anii 1848 și 1849**. Întemeiată de soțiile unor cunoscuți fruntași politici români de dincolo de Carpați — **Maria Nicolau**, prima președintă, **Maria Barițiu**, **Sevastița Mureșianu**, **Elena Aaron** ș.a. —, organizația nu s-a limitat la mobiluri filantropice, acționînd pentru emanciparea social-politică a femeii și, totodată, pentru manifestarea atașamentului femeilor la idealurile luptei pentru eliberarea socială și națională a românilor transilvăneni, a întregului nostru popor. Bogata activitate a Reuniunii femeilor române de la Brașov, desfășurată timp de mai multe decenii, a influențat și a stimulat mișcarea de emancipare a femeilor din țara noastră, determinînd constituirea unor noi reuniuni cultural-sociale de femei.

¹ A. D. Xenopol, *Partidele politice în revoluția din 1848 în Principatele Române*, București, 1910, p. 20.

1859 — În efervescența acțiunii politice generale a poporului nostru pentru Unirea Țării Românești și Moldovei și făurirea statului național s-a făcut remarcată și activitatea **Sofiei Coce**, cea mai marcantă figură feminină din epoca Unirii. Prin articolele sale, apărute în „Steaua Dunării“, „Dacia“, „Reforma“, „Românul“ ș.a., ea a militat cu înflăcărare pentru Unire, pentru progres social, pentru emanciparea femeii, îndemnând pe femei să acționeze pentru cauza unirii prin crearea de școli și alte instituții de educație.

1863 — Apare revista „Mama și copilul“, prima publicație cu acest profil din țara noastră, editată de **Maria Rosetti**.

1867 — După modelul Reuniunii femeilor române de la Brașov, a luat ființă **Reuniunea femeilor române din Iași** — condusă de **Cornelia Emilian** —, care a întemeiat și prima școală profesională de fete în Moldova. Scopul urmărit era „îndrumarea fetelor pe calea meseriilor, spre a-și câștiga existența“.

1868 — La Roman, apare prima revistă pentru femei din țara noastră, intitulată „Femeia“.

1877—1878 — În timpul războiului pentru pecetluirea independenței de stat depline a României, femeile au sprijinit în diverse forme armata română și, mai ales, prin acțiuni de asistență medico-socială. Rapoartele militare menționează numele unor femei care, chiar în vârtejul luptelor, au asigurat asistența medicală și salvarea vieții ostașilor răniți: infirmierele **Elisa Codreanu**, **Elisabeta Gheorghiu**, surorile de caritate **Maria Fălcoianu**, **Ana Ghica**, **Elena Budișteanu** și altele. **Maria Rosetti** a întemeiat și a condus un spital la Turnu-Măgurele; **Cornelia Emilian** a lucrat ca soră de caritate; la București, a fost constituit un comitet al soților de medici „pentru ajutorarea infirmilor de război și a orfanilor rămași de la ostașii noștri“². Așa cum remarcă publicația „Femeia română“ în ianuarie 1878, „De la începutul războiului și pînă acum toate femeile din toate părțile s-au îndeletnicit cu ocupațiuni și inițiative patriotice“³.

IANUARIE 1878 — Apare primul număr al revistei „Femeia română“, editată de **Maria Flechtenmacher**, cu sprijinul financiar dat de soția lui B.P. Hașdeu. Revista a militat pentru emanciparea femeii, pentru consolidarea familiei și, în mod deosebit, pentru asigurarea unor posibilități mai largi de învățatură femeilor. Într-un editorial cu conținut revendicativ, intitulat: **Studii asupra femeii**, se scria: „Dați-ne ocupațiuni serioase printr-o serioasă instrucțiune..., faceți învățămînt obligatoriu. Nu lăsați femeia numai cu 4 clase primare“⁴. În rîndul colaboratoarelor revistei s-a aflat și **Sofia Nădejde**, una dintre cele mai de seamă promotoare ale mișcării pentru emanciparea femeii. În legătură cu rolul acestei publicații, cunoscuta militantă socialistă spunea: „La noi, ideea de emancipare s-a născut, mai cu seamă, dacă nu mă înșel, din jurnalul **Femeia română**...“⁵.

1879 — În calitate de ministru al cultelor și instrucțiunii publice, Vasile Conta a întemeiat la Iași prima școală secundară de fete.

16 Iunie 1890 — Pentru prima oară în lume, o femeie — româncă **Sarmiza Bilcescu** — a obținut titlul de doctor în Drept, susținîndu-și teza de doctorat la Universitatea din Paris. Revista „L'Illustration“ scria cu acest prilej: „O tinăra venită din România a reușit să dobîndească pentru prima dată în analele universitare cea mai înaltă distincție a Facultății de Drept din Paris“.

1891 — În București, a luat ființă Secția feminină a **Ligii culturale pentru unitatea culturală a tuturor românilor**, care reunea aproape 600 de membri. Ea avea ca

² „Femeia română“, anul I, nr. 88 din 24 decembrie 1878.

³ „Femeia română“, anul I, nr. 2 din 5 ianuarie 1878.

⁴ „Femeia română“, anul I, nr. 46 din 25 iunie 1878.

⁵ *Sofia Nădejde*, de Victor Vișinescu, Editura politică, București, 1972, p. 147—148.

scop „să întrețină vie conștiința solidarității pe baze naționale a întregului neam românesc“.

1892 — Elena Văcărescu a publicat la Paris culegerea : **Rapsodul Dimboviței**, prin intermediul căreia publicul francez a luat cunoștință de bogățiile folclorului românesc.

31 MARTIE—3 APRILIE 1893 — Problema feminină a constituit una dintre problemele importante ale societății românești, căreia mișcarea noastră muncitorească i-a acordat atenție încă din veacul trecut. În programul adoptat la Congresul de constituire a partidului politic marxist al clasei muncitoare din România, au fost incluse și o serie de revendicări privitoare la drepturile femeilor : „Vot universal, egal și direct pentru toți cetățenii ce au trecut vîrsta de 20 de ani, fără deosebire de sex“ ; „Egalizarea condițiilor juridice și politice ale femeilor cu ale bărbaților“ ; „Regulamentarea muncii femeilor“ ⁶.

20—22 APRILIE 1894 — La cel de-al doilea congres al P.S.D.M.R., Constantin Mille, referindu-se, în cuvîntul său, la situația grea a femeilor în condițiile regimului exploatator, la menținerea lor într-o stare de inegalitate, arăta că „Soluția nu poate fi decît intrarea femeilor în mișcarea socialistă, așa ca, solidare cu lucrătorii, să poată opune rezistență exploatării capitaliste“ ⁷. Constantin Mille a dat apoi citire unei moțiuni, în care socialiștii declarau că vor lupta „1. pentru absoluta egalitate între bărbat și femeie în ceea ce privește exercitarea tuturor profesiunilor, fie libere, fie manuale, precum și în privința instrucțiunii ; 2. pentru egalitatea drepturilor politice și civile dintre femeie și bărbat ; 3. pentru principiul «la muncă egală salariu egal» ; 4. pentru alcătuirea de legi protectoare a muncii femeii în ateliere și fabrici“ ⁸. Dovadă că începuse deja procesul de organizare a femeilor în cadrul mișcării muncitorești o constituie și faptul că Raportul Consiliului General al partidului la acest Congres releva că, în cursul aceluiași an, „s-a început o energică agitație între femei și, în curînd, s-a și întemeiat o societate de ajutor mutual de femei, care poartă numele «Ajutorul». Această societate numără acum 191 membre, e afiliată la partid și e reprezentată la Congres“ ⁹.

1895 — Adela Xenopol, sora lui A. D. Xenopol, a fost prima femeie care, în 1895, s-a preocupat îndeaproape de înființarea primului liceu de fete din România. În același timp, ea a condus o serie de reviste, ca : „Dochia“, „Românca“, „Viitorul româncelor“, prin intermediul cărora a promovat ideea emancipării femeii. „Feminismul — arăta Adela Xenopol într-o conferință ținută în fața studenților și a cadrelor didactice de la Universitatea din Iași —, cum a apucat să se numească emanciparea femeii, nu e decît dobîndirea independenței ei economice prin muncă“.

1907 — În timpul mării răscoale țărănești, a cărei puternică flacără a cuprins aproape întreaga țară, femeile din mai multe locuri au luptat alături de bărbații lor, cum au fost **Maria Tănăsioiu, Dina Mirea Pipera** ș.a.

31 IANUARIE—2 FEBRUARIE 1910 — La Congresul P.S.D.R. a participat ca reprezentantă a Cercului socialist „România muncitoare“ din București cunoscuta militantă revoluționară **Ecaterina Arbore-Ralli**, iar din partea Sindicatului mixt din Botoșani — **Janeta Malthus**.

11 NOIEMBRIE 1911 — La București, a fost constituită **Liga pentru drepturile și datoriile femeilor**, a cărei fondatoare și președintă a fost **Eugenia Reuss Ianculescu**.

1912 — S-a înființat la București **Cercul feminin**, avînd ca scop propaganda socialistă în rîndul femeilor și cucerirea unor revendicări în folosul lor. Inițiatoarele

⁶ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, Editura politică, București, 1969, p. 20—21.

⁷ *Ibidem*, p. 239.

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibidem*, p. 219.

acestui cerc — între care un rol deosebit a avut **Ecaterina Arbore-Ralli** — erau membre ale P.S.D.R. În perioada următoare, au fost constituite asemenea cercuri feminine și în alte orașe ale țării: Ploiești, Iași, Turnu-Severin, Galați etc.

1913 — La Brașov, a avut loc congresul de unificare a tuturor Reuniunilor de femei din Transilvania, constituindu-se **Uniunea femeilor române din Transilvania**. Președintă a fost aleasă **Maria Baulescu**.

5—7 IANUARIE 1914 — La Congresul al V-lea al sindicatelor din România, **Ecaterina Arbore-Ralli**, militantă de seamă a mișcării muncitorești din țara noastră, a prezentat raportul asupra legislației ocrotitoare a muncii femeilor și copiilor, formulând și un program de revendicări imediate în vederea ameliorării condițiilor de muncă și de viață ale femeilor și copiilor.

1 MAI 1914 — În rîndurile manifestațiilor din București care au demonstrat pe străzi cu prilejul Zilei internaționale a celor ce muncesc se aflau și grupuri de femei, muncitoare la diferite fabrici și ateliere din București. Ele purtau pancarde pe care erau scrise revendicări privind acordarea de drepturi pentru femei.

1916—1917 — În lupta pentru apărarea pămîntului țării împotriva ocupanților străini, cu via dorință a înfăptuirii năzuințelor legitime ale poporului nostru spre desăvîrșirea statului național român, au luat parte, organizat sau spontan, și femei. Între acestea se detașează eroina națională **Ecaterina Teodorescu**, prima femeie sublocotenent în armata română, care a luptat cu mult curaj și ardoare, jertfindu-și viața în bătălia de la Muncelu din august 1917.

12 NOIEMBRIE 1918 — În efervescența pregătirilor pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, femeile din Sibiu adresează Consiliului Național Român Central o scrisoare cu următorul conținut: „Azi, cînd în virtutea suveranității sale naționale, neamului românesc i se deschide un viitor strălucit și fericit, femeia română, cu viu entuziasm, sprijină acțiunea menită să arate lumii că neamul nostru e vrednic de cea mai desăvîrșită libertate și e în stare să se conducă însuși pe sine”¹⁰.

Într-un apel adresat în acele zile tuturor femeilor din țară, **Elena Pop** spune: „Pînă unde străbate graiul nostru dulce, românii din patru unghieri vor veni cu toții, invocînd cerul și pămîntul ca mărturie să le fie jurinței lor solemne”¹¹.

1 DECEMBRIE 1918 — În rîndul participanților la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, s-au aflat și numeroase femei, îmbrăcate în costume naționale. În cadrul Adunării, a luat cuvîntul dr. **Eleonora Lemeni Rozvan**, nepoata secretarului Marii Adunări de la Blaj din 3/15 mai 1848, membră a P.S.D., prima româncă doctor în litere, căreia Consiliul Național Român Central i-a încredințat sarcina de a asigura mobilizarea femeilor în vederea marelui eveniment. În cuvîntul său, **Eleonora Lemeni Rozvan** s-a pronunțat pentru includerea în Rezoluția Marii Adunări Naționale a unor revendicări privind emanciparea femeii.

1920 — **Elena Văcărescu** a devenit delegată permanentă a României la Liga Națiunilor Unite, în cadrul căreia a susținut interesele națiunii române, alături de Nicolae Titulescu, și a militat pentru pace. Reputata scriitoare, membră de onoare a Academiei Române, și-a făcut o preocupare permanentă din promovarea valorilor culturii noastre naționale în lume.

1920 — Femeile obțin, prin lege, dreptul de a practica avocatura. O aprigă luptă pentru dobîndirea de către femei a acestui drept a fost **Ella Negruzzi**, prima femeie care a profesat avocatura în România.

¹⁰ „Românul”, anul VII, nr. 15 din 11/24 noiembrie 1918.

¹¹ „Românul”, anul VII, nr. 17 din 16/29 noiembrie 1918.

MARTIE 1920 — A avut loc, la Ploiești, primul congres al văduvelor de război, la organizarea căruia femeile socialiste și-au adus contribuția. Congresul a avut ca scop promovarea dezideratelor economice-sociale ale văduvelor de război, între care achitarea de către stat a pensiilor cuvenite.

8—12 MAI 1921 — Istoricul congres care a hotărât transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român a cuprins la ordinea sa de zi și punctul: **Mișcarea feminină**, expresie a faptului că, încă de la început, P.C.R. a acordat o deosebită atenție emancipării social-politice și antrenării în lupta revoluționară a femeilor muncitoare din țara noastră. În documentele programatice ale Congresului au fost incluse și prevederi privind organizarea femeilor. Astfel, în **Proiectul de Statut** se arăta că în cadrul secțiunilor partidului se pot constitui cercuri feminine, formate din membrele secțiunilor. „Pentru propagandă în rîndul femeilor — se precizează în continuare —, cercurile își vor avea organizația autonomă, cu un comitet ales. Cercurile se pot constitui în uniuni, alegîndu-și comitetele centrale și organizîndu-se congrese, avînd administrația și conducerea sub controlul Comitetului Executiv, Cercurile feminine pot întreprinde tot felul de acțiuni, precum și acțiuni politice, dar numai în înțelegere cu secțiunea locală”¹².

3—4 OCTOMBRIE 1922 — Congresul al II-lea al P.C.R., într-o rezoluție specială, a preconizat „luarea unui contact strîns cu masele muncitoarelor și ale soțiilor de muncitori și realizarea măsurilor de ordin organizatoric, ca instituirea de comisii de propagandă printre femei, pe lîngă toate comitetele și reprezentarea femeilor în comitetul partidului”¹³, în scopul intensificării activității de educare revoluționară a femeilor, al antrenării lor în mișcarea muncitorească. Ca urmare a hotărîrilor acestui Congres, s-a format **Comisia Centrală de propagandă printre femei de pe lîngă C.C. al P.C.R.**, care, în diferite documente, figurează și sub denumirea de **Cercul femeilor comuniste**. În această comisie au activat cunoscute militante ale partidului: **Elena Filipovici, Ecaterina Arbore-Ralli, Elena Ivănuș, Jeni Popescu Doreanu, Jeana Șerbănescu** și altele¹⁴.

APRILIE 1924 — Odată cu măsurile represive luate de autoritățile burgheze împotriva Partidului Comunist Român, a fost scos în afara legilor și Cercul femeilor comuniste. În urma indicațiilor date de Congresul al III-lea al P.C.R. din august 1924 cu privire la necesitatea desfășurării activității în rîndul femeilor și în condițiile ilegalității, Cercul femeilor comuniste și-a continuat activitatea în forme legale în cadrul **Cercului femeilor de pe lîngă Sindicatele unitare**.

SEPTEMBRIE 1925 — La Timișoara, a avut loc Congresul femeilor din România, la care au participat reprezentante din întreaga țară. În cadrul Congresului, s-a realizat unirea organizațiilor de femei și s-a constituit **Uniunea femeilor române**. Președintă a Uniunii a fost aleasă **Maria Baiulescu**, veche militantă a mișcării de femei. Printre participante la Congres s-a aflat și **Elena Filipovici**, care, în numele miilor de muncitoare din fabrici, ateliere, birouri, a cerut „ca Uniunea femeilor române să îmbrățișeze și mai mult cauza lor”¹⁵.

APRILIE 1929 — La Timișoara, concomitent cu congresul Sindicatelor unitare din 2—5 aprilie 1929, s-au desfășurat lucrările Conferinței femeilor muncitoare. Au luat parte 85 de delegate reprezentînd cercurile femeilor muncitoare din principalele centre industriale ale țării. Conferința a subliniat necesitatea intensificării activității politice-educative și organizatorice în rîndul femeilor și a adoptat o rezo-

¹² *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 633.

¹³ *Documente din istoria partidului comunist și a mișcării muncitorești revoluționare din România (mai 1921 — august 1924)*, Editura politică, București, 1970, p. 353.

¹⁴ *Organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R.*, Editura politică, București, 1970, p. 55, 68.

¹⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 95, dosarul nr. 54, fila 125.

luție în care se releva rolul important al femeilor muncitoare în viața economică, socială și politică.

29 Iunie 1929 — Prin noua lege administrativă, s-a modificat articolul din Constituție referitor la consiliile județene și comunale, femeile putînd să aleagă și să fie alese în aceste consilii la fel ca bărbații. Acest drept acordat femeii a fost un început de drepturi integrale politice revendicate de femeia română.

8 Iulie 1929 — La București, a luat ființă o nouă organizație, denumită **Cercul feminin pentru încurajarea muncii**, al cărei scop era de a „încuraja munca femeii sub orice formă și pentru organizarea femeii muncitoare”¹⁶.

1929 — Apare ziarul legal „Femeia muncitoare”, organ oficial al Cercului femeilor muncitoare de pe lângă Sindicatele unitare, publicație care a militat pentru organizarea în sindicate a muncitoarelor, pentru apărarea drepturilor lor, împotriva exploatarei patronale.

MAI 1930 — Congresul P.S.D. a hotărît constituirea **Uniunii Femeilor Muncitoare din România** (U.F.M.R.), care a avut secții în toată țara¹⁷. Așa cum scria revista „Femeia muncitoare” în mai 1931, „În toate localitățile [U.F.M.R.] s-a manifestat contra șomajului, pentru pace, pentru drepturi politice, pentru aplicarea legilor de protecție a muncii femeilor și copilului, pentru eliberarea femeii de sub jugul exploatarei”.

MAI 1931 — Uniunea Femeilor Muncitoare din România a editat revista „Femeia muncitoare”, tribună de luptă în vederea cuceririi de drepturi pentru femei.

IULIE 1931 — La Congresul internațional al femeilor socialiste de la Viena, a participat și o delegație din România, condusă de **Eugenia Rădăceanu**¹⁸.

1932 — În anii crizei economice, femeile muncitoare din țara noastră s-au ridicat cu hotărîre la luptă, alături de ceilalți oameni ai muncii. În anul de vîrf al crizei, 1932, la Întreprinderea A.D.E.S.G.O. din București, la fabricile textile din Iași și Timișoara, ca și în alte locuri din țară, muncitoarele au participat în număr mare la greve. În fața Ministerului de Finanțe, văduvele de război, care luni de-a rîndul nu primiseră pensiile, au făcut o puternică demonstrație.

15—16 februarie 1933 — În timpul dîrzei greve a muncitorilor ceferiști de la Atelierele „Grivița” din București, femeile — soții și mame sau lucrătoare din diferite întreprinderi — și-au exprimat viguros solidaritatea cu cei aflați în luptă. Lucrătoarele de la R.M.S. au trimis greviștilor ajutoare materiale. Femeile muncitorilor au făcut colete cu alimente, dîndu-le peste gard celor aflați în curtea atelierelor¹⁹. În zi geroasă de iarnă, femeile s-au postat pe Calea Griviței, făcînd, alături de ceilalți oameni ai muncii, o adevărată barcadă pentru a opri înaintarea trupelor trimise de guvern cu ordin de a reprimă greva. La numai cîteva ore după înăbușirea luptei ceferiștilor, muncitoarele de la R.M.S. au organizat o demonstrație de protest pe Calea Victoriei, cerînd eliberarea celor arestați.

8 MARTIE 1933 — Dintotdeauna, ziua de 8 Martie a fost marcată de mișcarea muncitorească din România prin acțiuni îndreptate spre dobîndirea unor importante revendicări economice și politice pentru femei. În 1933, Ziua internațională a femeilor a fost sărbătorită în București printr-o mare întrunire, în cadrul căreia **Eugenia Deleanu**, cunoscută militantă a mișcării socialiste, a prezentat o moțiune

¹⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 30, mapa 3.

¹⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 30, mapa 4.

¹⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 30, mapa 6.

¹⁹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cota Ab, XVIII-2, inv nr. 731.

conținând chemări la luptă pentru unitatea clasei muncitoare, legiferarea de drepturi politice pentru toate femeile.

1 MAI 1933 — Sub titlul: **Dreptul femeilor la muncă. După ani de luptă pentru a-și asigura dreptul la muncă, femeile sînt amenințate să piardă terenul cîștigat**, ziarul „Cuvîntul femeilor“ publica un articol-protest împotriva celor ce preconizau ieșirea din situația grea determinată de criză prin scoaterea femeilor din locurile lor de muncă.

5 Iunie 1933 — La întrebarea pusă de ziarul „Cuvîntul femeilor“: „Pot femeile, în condițiile economice de azi, să-și limiteze munca numai în cămin?“, dr. N. Lupu a răspuns: „În condițiile de azi, femeia este obligată să-și însușească cunoștințe ca și bărbatul și, de multe ori, dacă însușirile naturale o ajută, să-l și întrecă. Civilizația și progresul n-au decît să cîștige din faptul că și cealaltă jumătate a omenirii, femeile, ia parte comună pentru desăvîrșirea lor“²⁰.

23 Iunie 1933 — În rîndul tuturor categoriilor și păturilor sociale din țara noastră, al tinerilor și vîrstnicilor, al bărbaților și femeilor, instaurarea hitlerismului la putere în Germania a provocat profunde sentimente de neliniște și împotrivire. „Gazeta femeii“ din 23 iunie 1933 scria că „Femeile române nu s-au manifestat sub nici o formă pentru politica hitlerismului. Ele au luat parte la întrunirile antirevizioniste în număr impresionant de mare, făcînd acolo declarații care numai pe placul lui Hitler și revizionistilor nu pot fi“.

1934 — Sub îndrumarea P.C.R., prin organizația sa legală **Comitetul Național Antifascist**, și-a început activitatea **Comitetul Antifascist al Femeilor**. Un apel semnat de **Zoe Frunză, Rozalia Frimu, Constanța Crăciun, Zoe Bugnariu, Măndica Florescu, Maria Țiulescu, Dida Callimachi** etc. chema femeile din România să formeze comitete antifasciste. În același timp, presa democratică publica adevăratele multe femei la această organizație.

MAI 1934 — La „Industria lînei“ din Timișoara, 800 de muncitoare au declarat grevă, condusă de un comitet de acțiune. Hotărîte să lupte pentru apărarea intereselor lor, țesătoarele au ocupat atelierele. La chemarea P.C.R., muncitorii din întreaga țară și-au exprimat solidaritatea cu grevistele. Prin lupta lor unită, țesătoarele, dejucînd manevrele direcției, au impus menținerea fără modificări în contractul colectiv a prevederilor privind condițiile de muncă.

AUGUST 1934 — La Congresul mondial antifascist de la Paris, **Zoe Bugnariu** a fost aleasă ca reprezentantă a femeilor din țara noastră în **Comitetul Mondial Antifascist al Femeilor**.

29 IANUARIE 1935 — Și-a început activitatea organizația legală a P.C.R.: **Societatea pentru protecția mamei și a copilului**, cu sedii în toate sectoarele din Capitală și în țară. Comitetul de conducere al organizației cuprindea 20 de membre, printre care: **Constantin Elena, Jana Cristea, Paulina Iliescu, Eliza Müller, Petra Niculescu**²¹. Societatea pentru protecția mamei și a copilului a activat pînă în anul 1936, cînd a fost interzisă de autorități. Preocupările ei au fost continuate de noua organizație creată de P.C.R., **Frontul feminin**.

3 MARTIE 1935 — Ziarul „Scînteia“, organ central de presă al P.C.R., scria: „Ofensiva capitalistă pentru scăderea salariilor și înrăutățirea tuturor condițiilor de muncă s-a izbit puternic de rezistența femeilor muncitoare. La Buhuși, grevele parțiale pe secții au izbucnit săptămîină după săptămîină, dezvoltîndu-se pînă la greva generală a fabricii. La «Mioara», «Dîmbovița», «Saturn», «Venus» și cele-

²⁰ „Cuvîntul femeilor“ din 5 iunie 1933.

²¹ Arhivele C.C. al P.C.R., fondul nr. 30, dosarul nr. 4539, fila 3.

alte fabrici din București, rezistența și contraatacul femeilor muncitoare față de mărirea exploataării au fost înverșunate și viguroase... Partidul nostru trebuie să iasă întărit prin cîștigarea în rîndurile sale a celor mai bune luptătoare femei“.

25 MARTIE 1935 — A apărut primul număr al publicației „Drumul femeii“, la început săptămînală, apoi bilunară. Scopul gazetei, afirmat încă în editorialul primului număr, era lupta pentru recunoașterea drepturilor depline ale femeii pe toate tărîmurile. În articolul **Pentru pace**, de **Vergi Palade**, se spunea: „Demenței războinice, meschinelor interese personale ale furnizorilor de moarte trebuie să le răspundem: Nu!... Nu vrem să vă dăm părinții noștri, frații noștri! Nu vrem să ne fie distrusă familia, să ne fie răpiți soții, uciși fiii! Noi, femeile, vrem pace!“.

FEBRUARIE 1936 — A luat ființă organizația **Frontul feminin**, care milita pentru solidarizarea tuturor organizațiilor de femei în cadrul unui front unic, fiecare păstrîndu-și principiile și programul, dar unindu-se în luptă pentru apărarea drepturilor lor economice, politice, sociale, culturale, deoarece „femeia nu are acces la toate ramurile de ocupație, la muncă egală nu este salariată la fel cu bărbatul, nu are aceleași posibilități de avansare în grad, nu sînt respectate prevederile de protecție ale funcționării și muncitorimei mame“²². **Frontul feminin** a redactat un apel intitulat: **Către femei**, semnat de personalități cu vederi democratice, antifasciste, între care **Sofia Nădejde**, **Lucia Sturdza-Bulandra**, **Isabela Sadoveanu**, **Claudia Milian Minulescu**, **Vanda Mihail**, **Milița Petrașcu**, **Eugenia Zaharia**, **Sorina Casvan** etc. Apelul protesta împotriva îngrădirii dreptului la muncă al femeii, a desconsiderării ei în cadrul ierarhiei sociale, chemînd masele de femei la luptă. Activitatea bogată și variată pe care o desfășoară această organizație a făcut ca, la puțin timp după înființare, să devină larg cunoscută²³. Organizația **Frontul feminin** a continuat activitatea **Societății pentru protecția mamei și copilului**, avînd același organ de presă, „Drumul femeii“. Președintă de onoare a organizației a fost desemnată **Sofia Nădejde**²⁴.

1936 — La Constanța, a avut loc un congres al asociațiilor de femei din România, organizat de Uniunea femeilor române, Asociația pentru emanciparea politică și socială a femeilor române și Asociația femeilor universitare.

1936—1938 — Presa semnală numeroase acțiuni desfășurate de femeile române pentru ajutorarea copiilor orfani și a femeilor din Spania. Această solidaritate morală și materială a oglindit, la rîndul său, caracterul internaționalist al mișcării revoluționare de femei din România. Astfel, **Frontul feminin** a organizat campanii de colectare de fonduri pentru popoarele etiopian și spaniol, prin intermediul comitetelor de ajutorare a Etiopiei și al comitetelor pro-Spania²⁵.

1938—1940 — În acțiunile inițiate și conduse de P.C.R. în anii dictaturii regale, în activitatea cercurilor culturale organizate în cadrul diverselor bresle muncitorești din Capitală — care, datorită eforturilor P.C.R., au căpătat un pronunțat conținut revoluționar, de educație partinică și patriotică — s-au remarcat luptătoarele revoluționare **Elena Ceaușescu (Petrescu)**, **Jana Cristea**, **Aurelia Tudor**, **Ofelia Manole**.

1 MAI 1939 — În București și în multe alte centre din țară, au avut loc mari întruniri și demonstrații de masă cu un pronunțat caracter antifascist și antirevizionist, organizate de comuniști, în strînsă colaborare cu socialiștii și social-democrații. În rîndul manifestațiilor s-au aflat numeroase femei. La întrunirea din sala „Aro“, cît și în coloanele demonstrațiilor care au trecut pe Calea Victoriei prin fața pala-

²² „Gazeta femeii“ din 1 decembrie 1937.

²³ „Drumul femeii“ din 4 mai 1935.

²⁴ „Dimineata“ din 22 martie 1936.

²⁵ Gh. I. Ioniță, *Pentru front popular antifascist în România*, Editura politică, București, 1971, p. 259.

tului regal, femeile au scandat lozinci de luptă împotriva pericolului fascist, pentru apărarea independenței și suveranității naționale, pentru libertăți democratice.

30 AUGUST 1940 — Dictatul imperialist de la Viena, prin care partea de nord-est a Transilvaniei a fost smulsă din trupul țării, a provocat o puternică indignare în întreaga țară. La manifestațiile de protest ale populației au participat în număr mare și femeile, exprimându-și, alături de întregul popor, hotărârea nestrămutată de a se împotrivi ciuntirii teritoriului național²⁶.

1941 — În anii dictaturii militare-fasciste și ai războiului hitlerist, P.C.R. a arătat că singura cale pentru salvarea țării este lupta unită a întregului popor și, în acest context, s-a acordat, de asemenea, o atenție deosebită femeilor. În platforma-program a P.C.R. din 6 septembrie 1941, intitulată: **Lupta poporului român pentru libertate și independență națională**, se releva: „Femeile române trebuie să aibă și vor avea un rol de frunte în organizația Frontului Unic Național al poporului român“.

IANUARIE 1942 — Rezoluția C.C. al P.C.R. subliniază contribuția adusă de femei în mișcarea de rezistență a poporului român împotriva dictaturii militare-fasciste, a dominației prădalnice a Germaniei hitleriste: „Prin delegații de masă, prin demonstrații în fața primăriilor, prefecturilor de județ, în magazine și piețe, în fața spitalelor și în gări, femeile demonstrează pentru pâinea și hrana copiilor și a familiei răpitate de lăcustele hitleriste“.

1943 — În diverse forme de activitate, Apărarea Patriotică, organizație de masă aflată sub conducerea P.C.R., a cuprins și un mare număr de militante. Printre activiștii de bază ai organizației s-au aflat: **Ana Toma, Victoria Sirbu, Maria Iliescu, Elena Pavel, Maria Constantinescu-Iași, Margareta David, Elena Georgescu (Samoilă), Suzana Pirvulescu, Olga Podoleanu, Maria Popescu-Puțuri (Triboianu), Elisabeta Sencovici, Irina Turcu** ș.a.²⁷

1944 — În lunile fierbinți ale primăverii și verii anului 1944, în condițiile pregătirii de către partidul comunist, în colaborare cu forțele patriotice naționale, a insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste aportul femeilor s-a făcut și mai mult simțit. „Femei, ridicați-vă la luptă! Organizați-vă în grupuri patriotice pe întreprinderi, străzi, cartiere!... Femei, noi trebuie să fim în fruntea poporului pentru salvarea lui și a noastră“ — se scria în ziarul „România liberă“.

AUGUST 1944 — În timpul insurecției, în multe locuri din țară femeile au dat un ajutor prețios armatei române și formațiunilor patriotice de luptă în zdrobirea unităților hitleriste. În București, în timpul luptelor de la podul Băneasa, a căzut la datorie infirmiera **Maria Zamfiropol**. În jurnalul de operații al Diviziei 10 infanterie, sînt consemnate numele telefonistelor **Ioana Zamfir Bazac** și **Elena Ionescu** din Slobozia, care, neclintite la postul lor, au asigurat legăturile telefonice ale armatei române. La Arad, **Maria Ardeleanu** a dat informații ostașilor români, care au însemnat un ajutor practic în lupta cu trupele hitleriste.

În lunile care au urmat, femeile au luat parte activă la lupta dîră a maseilor largi populare, în frunte cu comuniștii, pentru democratizarea țării. La orașe și sate, în diferite locuri de muncă, femeile muncitoare impuneau recunoașterea drepturilor lor. „În urma tratatelor duse între Comitetul de fabrică susținut de sindicatul de la «Tricotajul Românesc» — scria ziarul „Scînteia“ —, s-a luat în cercetare memoriul depus de muncitorii fabricii — numai femei — și memoriul a fost aprobat“²⁸.

²⁶ Tr. Bunescu, *Lupta poporului român împotriva dictatului fascist de la Viena (august)*. p. 136.

²⁷ Olimpiu Matichescu, *Apărarea Patriotică*, Editura științifică, București, 1971, p. 35.

²⁸ „Scînteia“ din 18 decembrie 1944.

1944—1945 — Din unitățile armatei române care au luptat pe frontul antihitlerist au făcut parte numeroase femei, îndeosebi la posturile de comandă și la serviciile medicale. Multora numele le-a intrat în istorie, datorită faptelor de vitejie de care au dat dovadă. Una dintre ele a fost și sora medicală sergent **Elena Chiriță**. Punându-și viața în pericol, a cerut să plece în linia I pentru a acorda primul ajutor răniților. Este bine cunoscut numele **Vioricăi Dunca**, prima femeie ofițer de artilerie din armata română, care a plecat voluntar pe frontul antihitlerist, participând, în cadrul Diviziei „Tudor Vladimirescu”, în grele lupte, până în ultima zi a războiului.

24 FEBRUARIE 1945 — În principalele orașe ale țării, au avut loc uriașe mitinguri și demonstrații împotriva reacțiunii, la care au participat și numeroase femei. Subunități de poliție și jandarmerie, dinainte pregătite, au deschis foc asupra maselor de demonstranți. În București, s-a tras din clădirea Ministerului de Interne și din clădirile învecinate. Printre cei răniți de focul armelor s-au aflat mai multe femei: **Luiza Nicoș, Marioara Georgescu, Sanda Dumitrescu, Angela Dima, Maria Stoica**.

MARTIE 1945 — „Prima femeie aleasă primar” — este titlul sub care „Scnteia” din 14 martie 1945 făcea cunoscut că, la Fălticeni, în cadrul unei mari adunări populare, o femeie a fost aleasă primar al orașului de reședință a județului.

1945 — La Congresul Mondial Feminin de la Paris a participat și o delegație a femeilor din România, compusă din **Ana Pauker, Eugenia Rădăceanu, Alexandra Predescu, Ada Mihalcea, Floarea Gh. Pandelea, Elena Livezeanu, Medeea Niculescu, Elena Stoia**.

APRILIE 1946 — A avut loc Congresul de constituire al **Federației Democratice a Femeilor din România**, al cărei Statut prevedea că „toate organizațiile și grupările feminine care o compun își păstrează metodele lor de muncă, independența în acțiune, avînd ca platformă comună sprijinirea democrației, a operei de reconstrucție a țării și a păcii între popoare”²⁹. Președintă a Federației a fost aleasă **Maria Rosetti**.

19 NOIEMBRIE 1946 — Pentru întâia oară în istoria României, femeile au luat parte la alegerile parlamentare cu drepturi electorale egale, ceea ce a constituit un puternic stimulent pentru participarea lor la viața politică. În cuvîntul primei femei care a vorbit de la tribuna parlamentului, ingineră **Alexandra Sidorovici**, se dădea expresie poziției noi, militantismului politic al femeilor din România: „Nu este vorba de a ne achita de o simplă obligație electorală dînd o satisfacție formală milioanei de alegătoare ale noastre. Este vorba de a exprima preocuparea noastră reală față de viitorul națiunii”³⁰.

În urma alegerilor, au devenit deputate **Ana Pauker, Maria Rosetti, dr. Florica Bagdazar, Eugenia Rădăceanu, Constanța Crăciun, Olga Țenescu, Maria Sevastru, Elena Livezeanu, Elena Stoia** și altele.

1946 — Din delegația română la Conferința de Pace de la Paris au făcut parte și două femei: **Elena Văcărescu** și dr. **Florica Bagdazar**.

1948 — Se constituie **Uniunea Femeilor Democratice din România**, a cărei președintă a fost aleasă **Maria Rosetti**. U.F.D.R., și-a înscris printre obiectivele de bază ridicarea nivelului cultural și politic al femeilor.

1951—1955 — Încă în anii primului cincinal, femeile muncitoare au răspuns cu fapte deosebite la chemările partidului, angajîndu-se cu entuziasm și tenacitate în opera de construire a socialismului, de înflorire a patriei. Sînt cunoscute numele unor

²⁹ „Drumul femeii” din aprilie 1946.

³⁰ „Scnteia” din 16 decembrie 1946.

femei care s-au afirmat în diverse domenii ale vieții economice-sociale și politice. Menționăm, din multe exemple, pe **Maria Zidaru**, președinta cooperativei agricole de producție „Steagul lui Lenin”, din Păulești (jud. Satu-Mare), **Maria Cincă**, țesătoare la Industria Bumbacului București, care lucra la 34 de războaie, prof. univ. dr. **Raluca Ripan**, prima femeie aleasă membru activ al Academiei R.P.R. În condițiile noi ale societății socialiste, femeile muncitoare, valorificându-și din plin întreaga capacitate și energie creatoare, au făcut să strălucească numele lor la loc de cinste. Bunăoară, la Uzinele „23 August” și „Republica” din Capitală, așa cum remarcă un reportaj realizat de revista „Femeia” în martie 1950, „printre cele aproape 1000 de femei sînt multe decorate, multe fruntașe și evidențiate”.

NOIEMBRIE 1951 — Prezidiul Marii Adunări Naționale a adoptat decretul cu privire la decorarea mamelor cu mai mulți copii, dovadă grăitoare a grijii partidului pentru femei și tînăra generație.

1952 — La București, a avut loc a 13-a sesiune a Comitetului Executiv al Federației Democratice Internaționale a Femeilor, la care au participat delegate din 32 de țări.

30—31 MAI 1953 — A avut loc Congresul femeilor democratice din România, care a ales **Comitetul Femeilor Democratice din Republica Populară Română**. Raportul prezentat de **Ileana Răceanu**, intitulat: **Femeile din R.P.R. în lupta pentru pace și prietenie între popoare**, a relevat că, în 1952—1953, în cadrul legăturilor de prietenie cu femeile din toate țările, România a fost vizitată de 12 delegații de femei de peste hotare.

28 Iunie—3 Iulie 1957 — Plenara C.C. al P.C.R. a adoptat o rezoluție care aprecia că „formele actuale de organizare a muncii în rîndul femeilor nu mai corespund și este necesar ca ele să fie îmbunătățite în așa fel ca să se asigure cuprinderea și activizarea maselor celor mai largi de femei”. Pe această bază, plenara a adoptat **Hotărîrea cu privire la îmbunătățirea activității în rîndurile femeilor**, care prevedea înființarea **Consiliului Național al Femeilor** ca organ de conducere al mișcării de femei.

MARTIE 1958 — S-au desfășurat lucrările Conferinței Naționale a Femeilor din România, în cadrul căreia a fost prezentat raportul: **Participarea femeilor din R.P.R. la opera de construire a societății socialiste și apărarea păcii**. Din Comitetul Executiv al Consiliului Național al Femeilor din România, ales cu acest prilej, au făcut parte: **Lucia Demetrius, Maria Groza, Suzana Gîdea, Ileana Răceanu, Raluca Ripan** ș.a. Președintă a Consiliului Național al Femeilor a fost aleasă **Maria Rosetti**.

19 Iunie — 3 Iulie 1961 — La București, s-au desfășurat lucrările Seminarului internațional cu tema: **Statutul femeii în dreptul familiei**, organizat de O.N.U. în colaborare cu guvernul român. A fost primul seminar cu privire la situația femeii organizat în Europa.

19—24 Iulie 1965 — S-au desfășurat lucrările Congresului al IX-lea al P.C.R., eveniment de importanță istorică deosebită, care a deschis curs larg afirmării unui puternic suflu înnoitor în întreaga viață social-politică a țării, impulsînd deplina afirmare a tuturor valențelor creatoare ale națiunii. Documentele și dezbaterile Congresului au acordat o atenție deosebită femeii, contribuției sale în activitatea creatoare a poporului nostru de înălțare a edificiului socialismului. Raportul Comitetului Central, prezentat Congresului de tovarășul Nicolae Ceaușescu, a relevat că „Femeile, reprezentînd peste jumătate din populația țării, constituie un factor de seamă în viața economică, politică și culturală a societății noastre. Organele și organizațiile de partid sînt datorate să se preocupe în mai mare măsură de promo-

varea femeilor în munci de răspundere de partid, de stat, în toate domeniile de activitate, să îmbunătățească îndrumarea comitetelor și comisiilor de femei pentru a asigura participarea tot mai activă a femeilor la munca educativă, culturală și social-gospodărească, la munca întregului popor pentru înfăptuirea politicii partidului³¹

AUGUST 1965 — Constituția Republicii Socialiste România a consfințit din nou egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul, ocrotind căsătoria și familia, interesele mamei și copilului.

23—25 Iunie 1966 — A avut loc Conferința Națională a Femeilor din România, care a dezbătut sarcinile ce revin mișcării de femei în lumina hotărârilor Congresului al IX-lea al P.C.R. Conferința a constituit o vibrantă expresie a afirmării atașamentului femeilor la politica Partidului Comunist Român, a creșterii conștiinței lor socialiste, a simțului de răspundere față de societate, a competenței în toate domeniile activității economice-sociale.

1969 — Plenara Consiliului Național al Femeilor a dezbătut documentele care aveau să fie supuse dezbaterii și aprobării Congresului al X-lea al P.C.R., exprimând adeziunea unanimă a femeilor din țara noastră la importante documente. În scrisoarea adresată C.C. al P.C.R., tovarășului Nicolae Ceaușescu de către participantele la plenară se arăta: „Femeile din țara noastră — românce, maghiare, germane și de alte naționalități —, însușite de perspectivele luminoase înfățișate în documentele programatice pentru Congresul al X-lea al partidului, care exprimă interesele și năzuințele profunde ale întregului popor, ale națiunii noastre socialiste, sint hotărâte să-și aducă întreaga contribuție la înfăptuirea cu succes a măreței opere de construire a socialismului, de ridicare a României socialiste pe noi trepte ale progresului și civilizației“.

18—19 Iunie 1973 — Plenara C.C. al P.C.R. a analizat modul în care sint transpuse în viață hotărârile partidului și statului nostru cu privire la rolul femeii în viața politică, economică și socială a țării și a dat o înaltă apreciere contribuției aduse de milioane de femei la progresul patriei, la înflorirea României socialiste, la formarea unui tineret sănătos, animat de nobilele idealuri ale socialismului și comunismului. În cuvântarea ținută cu acest prilej, tovarășul Nicolae Ceaușescu a dat o înaltă apreciere muncii femeilor, a subliniat contribuția considerabilă pe care o aduc în toate sectoarele de activitate, rolul și importanța participării active a femeilor în întreaga viață socială, în toate forurile de conducere, de partid și de stat, în toate organismele unde se elaborează și se adoptă măsurile și hotărârile privind dezvoltarea societății noastre.

În spiritul hotărârii plenarei C.C. al P.C.R. din 18—19 iulie 1973, care a dezbătut problemele privind creșterea rolului femeilor în viața politică, economică și socială a țării, promovarea lor în activitatea de conducere, Comitetul Central a aprobat în unanimitate alegerea ca membri ai Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. a tovarășelor **Elena Ceaușescu**, director general al Institutului Central de Cercetări Chimice, și **Lina Ciobanu**, prim-secretar al Comitetului de partid al Sectorului 2 București.

1973 — Aportul femeii în cursul acestui an în diferite sectoare de activitate este ilustrat în mod elocvent de următoarele procente: 32,4% în industrie; 59,7% în agricultură; 46,4% în telecomunicații; 62% în învățământ, artă și cultură; 71,6% în domeniul ocrotirii sănătății și asistenței sociale. Femeile reprezentau 44,7% din populația ocupată în economia națională. Un număr de 66 de femei erau deputate în Marea Adunare Națională și peste 50 000 deputate în consiliile populare. Din

³¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste* vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 79.

rîndurile P.C.R. făceau parte la acea dată 557 000 de femei, din care 106 688 activau în organele locale de partid, iar 7700 îndeplineau funcția de secretari ai organizațiilor de bază și ai comitetelor de partid din întreprinderi, instituții și unități agricole.

FEBRUARIE 1974 — Un moment important în istoria mișcării de femei din patria noastră, moment ce relevă rolul deosebit pe care e chemată să-l îndeplinească astăzi femeia în toate sectoarele de activitate, îl constituie prezența ei în Academia Republicii Socialiste România. Cel mai înalt for științific al țării a ales ca membri ai săi pe dr. inginer **Elena Ceaușescu**, **Ecaterina Ciorănescu-Nenișescu**, **Ana Aslan**, iar ca membri corespondenți pe **Suzana Gîdea** și **Zoe Dumitrescu-Buşulenga**.

26—27 APRILIE 1974 — A avut loc plenara Consiliului Național al Femeilor din Republica Socialistă România, la care a participat tovarăsa **Elena Ceaușescu**, membră a Comitetului Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român. Plenara a analizat munca desfășurată de Consiliul Național pe anul 1973 și sarcinile care îi revin în mobilizarea maselor de femei la realizarea planului național unic de dezvoltare economică-socială a României pe 1974. Plenara a ales ca președintă a Consiliului Național al Femeilor pe tovarăsa **Lina Ciobanu**, membru al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R.. Totodată, plenara a adoptat unele măsuri organizatorice în vederea unei îndrumări mai operative a activității în rîndul femeilor.

25—28 NOIEMBRIE 1974 — S-au desfășurat lucrările Congresului al XI-lea al P.C.R., eveniment de însemnătate excepțională în istoria României, în asigurarea edificării ferme a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării spre noi culmi de progres și civilizație, spre comunism. Congresul a relevat rolul important pe care-l au femeile în societatea noastră, prezența lor în toate sectoarele de activitate, răspunderea de care dau dovadă în muncile încredințate, contribuția de cea mai mare însemnătate pe care o aduc la înfăptuirea politicii partidului. Raportul Comitetului Central al partidului, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, a arătat că din numărul total al membrilor de partid aproape 25% îl reprezintă femeile, fapt care dovedește adevăratele lor, alături de întregul popor, la politica partidului nostru de ridicare a României pe cele mai înalte trepte ale progresului și civilizației. „Considerăm că femeile pot și trebuie să participe și mai intens la activitatea organizațiilor și organismelor economico-sociale și de stat — a subliniat secretarul general al partidului. Aș dori să exprim și de la tribuna Congresului — odată cu înalta apreciere pe care partidul o dă rolului și contribuției femeilor la toate realizările obținute în făurirea noii orînduiri sociale — convingerea că și în viitor masele de femei, consiliile și comisiile femeilor își vor face datoria cu spirit de răspundere, își vor îndeplini cu tot mai mult succes marile îndatoriri ce le revin în toate domeniile în societatea noastră socialistă”³².

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, adoptat de Congresul al XI-lea, subliniază că Partidul Comunist Român acordă o deosebită prețuire capacității femeilor, se preocupă de creșterea rolului lor în întreaga viață economică-socială. „Femeile — se arată în Program — au o contribuție esențială în producția materială și spirituală a societății noastre, în întărirea familiei, în dezvoltarea națiunii, în menținerea tinereții poporului, în creșterea și educarea tinerei generații. Și în perioada următoare femeile — care reprezintă peste jumătate din populația țării — vor continua să se afirme ca o forță remarcabilă a construcției socialiste și comuniste, aducîndu-și contribuția tot mai însemnată la dezvoltarea producției materiale și spirituale, la formarea și educarea tinerețelor generații, la

³² Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1974, p. 88—89.

progresul social multilateral al țării³³. Preocupându-se îndeaproape de afirmarea în toate domeniile de activitate ale societății a energiei și potențialului creator al femeilor, „Partidul va acorda toată atenția punerii cât mai largi în valoare a capacității de muncă și spiritului gospodăresc al maselor de femei, promovării lor în funcții de răspundere potrivit aptitudinilor, posibilităților și calităților umane și profesionale. Partidul va acționa cu și mai multă perseverență pentru a asigura cele mai bune condiții de participare activă și efectivă a femeilor la conducerea întregii vieți economico-sociale”³⁴.

1974 — Din totalul populației active a țării noastre, femeile reprezintă 45%. Pe domenii de activitate, proporțiile sînt următoarele: 33,3% în industrie, 59,4% în agricultură, 46,5% în telecomunicații, 61,7% în învățămînt și cultură, 71,9% în domeniul sănătății și asistenței sociale.

MARTIE 1975 — În urma alegerilor de deputați pentru Marea Adunare Națională și consiliile populare, 53 de femei au fost alese deputate în forul legislativ suprem, peste 50 000 de femei deputate în consiliile populare, dintre care 185 sînt președinte sau vicepreședinte ale comitetelor executive ale consiliilor populare.

9—11 APRILIE 1975 — La București, a avut loc Simpozionul internațional sindical cu tema: **Participarea femeilor la viața economică și socială**, organizat de Uniunea Generală a Sindicatelor din România, Consiliul Național al Femeilor în colaborare cu Federația Sindicală Mondială și cu sprijinul Biroului Internațional al Muncii, la care au participat reprezentanți din aproximativ 70 de țări.

19 Iunie — 2 Iulie 1975 — Sub egida Organizației Națiunilor Unite, s-au desfășurat, la Ciudad de Mexico, lucrările Conferinței Mondiale a Anului Internațional al Femeii, manifestare de amploare, care a reunit circa 10 000 de delegate, menită a dezbată una dintre problemele fundamentale ale vieții contemporane: afirmarea pleneră a femeii în viața societății, participarea sa activă la lupta generală a omenirii pentru progres și civilizație, pentru colaborare și pace.

În Mesajul adresat Conferinței de tovarășul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, se relevă că „în zilele noastre femeile — care reprezintă mai mult de jumătate din populația globului — se impun tot mai evident ca o puternică forță socială, joacă un rol esențial, alături de bărbați, în viața economică, politică și socială, în accelerarea progresului material și spiritual al popoarelor, a întregului proces de înnoire progresistă a societății. Experiența dezvoltării istorice a României — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — demonstrează că „premise fundamentale a libertății și egalității depline a femeii, a afirmării ei neîngrădite în toate compartimentele vieții sociale, a participării ei conștiente la făurirea noului destin al poporului, o constituie lichidarea relațiilor bazate pe exploatare și asuprire socială și națională, a inegalităților și discriminărilor economice și politice, instaurarea unor raporturi echitabile între toți membrii societății, dezvoltarea unei largi democrații care să permită antrenarea întregului popor la conducerea societății. Pe baza acestor profunde schimbări revoluționare, femeile joacă astăzi în România un rol hotărîtor în întreaga viață economică și socială, în conducerea statului, reprezintă o forță remarcabilă a progresului, a asigurării prosperității patriei”³⁵.

Din România a participat la Conferință o delegație condusă de tovarășa **Lina Ciobanu**, membră a Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., președinta Consiliului Național al Femeilor.

ELISABETA IONIȚĂ

³³ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 137.

³⁴ Ibid.

³⁵ „Scînteia”, anul XLIV, nr. 10 210 din 19 iunie 1975.

Probleme fundamentale ale mișcării muncitorești din Polonia în anii 1918 - 1939

JAN TOMICKI
(R. P. Polonă)

În articolul de față, dorim să reținem atenția numai asupra unor chestiuni generale, fără a încerca să le prezentăm exhaustiv. Căci abordarea tuturor problemelor mai importante referitoare la lupta pentru unitatea clasei muncitoare și a partidelor muncitorești din Polonia în anii 1918—1939 depășește cadrul unei publicații periodice.

La începutul studiului nostru, trebuie amintit că, de fapt, problematica înfățișată se află, încă din zorii nașterii Poloniei populare, în centrul atenției cercetătorilor care se ocupă de istoria politică contemporană a țării și de istoria mișcărilor sociale. Este un fapt că mișcarea muncitorească și partidul marxist-leninist, plămădit din rîndurile ei, au devenit un factor hotărîtor al transformărilor socialiste, determinîndu-i pe istorici să întreprindă ample cercetări asupra procesului maturizării clasei muncitoare, al evoluției sale pînă la rolul de hegemon al națiunii, precum și asupra procesului de însușire de către mișcarea muncitorească din Polonia a ideilor marxism-leninismului. De aceea, realizările istoriografiei poloneze în acest sector sînt importante. Există, așadar, monografii și studii consacrate problematicii clasei muncitoare *. Putem să-l trimitem pe cititor la multe lucrări care abordează istoria diferitelor partide muncitorești **.

* Din 1970 apare, sub redacția lui S. Kalabinski, ediția serială intitulată: *Clasa muncitoare poloneză. Studii istorice*. Pînă în prezent, au apărut șase volume din această serie. Vezi, de asemenea: M. M. Drozdowski, *Klasa robotnicza Warszawy 1918—1939. Składi i struktura Społeczna* [Clasa muncitoare din Varșovia. 1918—1939. Compoziție și structură socială], Warszawa, 1968; Z. Landau, J. Tomaszewski, *Robotnicy przemysłowi w Polsce 1918—1939. Materialne warunki bytu* [Muncitorii industriali în Polonia. 1918—1939. Condițiile materiale de trai], precum și lucrările altor autori (Nota autorului).

** Vezi o trecere în revistă a situației cercetărilor asupra istoriei mișcării muncitorești din Polonia, în: *Historiografia ruchu robotniczego w Polsce. Najlepsze potrzeby badawcze* [Istoriografia mișcării muncitorești în Polonia. Cele mai urgente necesități de cercetare], în „Z pola walki”, nr. 2/1968, p. 73—152; H. Malinowski, *Problematyka historiografii K.P.P.* [Problematica istoriografiei Partidului Comunist Polonez], în „Z pola walki”, nr. 1/1969, p. 85—110; A. Tymieniecka, *Stan badan nad*

În prezent, principalul centru care inspiră și îndrumă cercetările asupra istoriei mișcării muncitorești din Polonia, inclusiv asupra perioadei 1918—1939, este Institutul mișcării muncitorești al Școlii superioare de științe sociale de pe lângă C.C. al P.M.U.P. În principal, cu forțele acestui institut se pregătește volumul al III-lea din *Istoria mișcării muncitorești poloneze în mai multe volume*, care reflectă perioada anilor 1918—1939. Lucrarea va constitui o sinteză a cercetărilor de până acum asupra mișcării muncitorești din Polonia în perioada interbelică.

Trecînd la studiul nostru, trebuie să caracterizăm, fie și pe scurt, situația din mișcarea muncitorească poloneză înaintea redobîndirii independenței, în anul 1918, pentru a se înțelege astfel un anumit specific al mișcării muncitorești din Polonia, care a fost evident și în perioada celei de a doua Republici Polone. Mișcarea muncitorească din Polonia s-a dezvoltat în condițiile împărțirii pămînturilor poloneze între Rusia, Prusia și Austria. În fiecare din statele acaparatoare era în vigoare o altă legislație și altele au fost metodele de luptă împotriva mișcării revoluționare. Legat de aceasta, unele au fost posibilitățile de acțiune în Regatul Polonez (parte anexată de Rusia) și altele în ținuturile Poznań, Pomorze (Pomernia) și Śląsk (Silezia) — parte anexată de Prusia — sau în Galiția (parte anexată de Austria).

O însemnată influență asupra istoriei mișcării muncitorești poloneze a avut faptul că ea s-a dezvoltat în condițiile subjugării naționale. Lipsa statului propriu a complicat multe probleme în fața cărora s-a aflat clasa muncitoare în perioada trecerii de la capitalismul liberei concurențe la imperialism și a dezvoltării proceselor revoluționare în lume. Merită, poate, să constatăm, în acest cadru, că în fața clasei muncitoare și a mișcării muncitorești din țări ca Rusia, Germania, Franța, Marea Britanie și multe altele nu se punea atunci problema luptei pentru independență statală, ci numai pentru transformarea orînduirii social-politice, corespunzător cu aspirațiile proletariatului. În Polonia, în schimb, clasa muncitoare și mișcarea muncitorească, dacă voiau să-și asume rolul de hegemon al națiunii și să fie moștenitorul celor mai bune tradiții progresiste făurite în decursul veacurilor, trebuiau să se situeze în fruntea luptei pentru eliberare națională și socială. Lozinca eliberării naționale și sociale trebuia să constituie un tot armonios. Această necesitate obiectivă a dat naștere în mișcarea muncitorească poloneză la multe complicații, deoarece anumite poziții din cadrul ei fie că au pus un prea mare accent pe lozinca luptei de clasă și nu au apreciat postulatul eliberării naționale, fie pe problemele refacerii statului polonez, ceea ce trebuia să conducă la căutarea de aliați în rîndul grupărilor burgheziei liberale și al păturilor mijlocii.

Karl Marx și Friedrich Engels s-au referit, deseori, la necesitatea refacerii statului polonez. În acest cadru, ei au atras atenția asupra aspec-

dziejami polskiego ruchu robotniczego w l. 1918—1939 [Situația cercetărilor asupra istoriei mișcării muncitorești poloneze din anii 1918—1939], în Welki Proletariat i jego dziedzinstwo [Marele Proletariat și moștenirea sa]. Culegere de materiale, Warszawa, 1974 (Nota autorului).

O prezentare a dezbaterilor privind cercetarea istoriei mișcării muncitorești din Polonia a fost făcută de Milică Moldoveanu în „Anale de istorie”, anul XV, nr. 2/1969, p. 132—135. (Nota redacției).

tului intern, polonez, și internațional al problemei. Ei au legat integral problema refacerii statului polonez de revoluția europeană. Unul dintre scopurile acestei revoluții urma să fie lichidarea Sfintei Alianțe — jandarmul tuturor mișcărilor progresiste și de eliberare. În scrisoarea adresată lui Karl Kautsky, la 7 februarie 1882, Friedrich Engels arăta : „Un mare popor căruia îi lipsește suveranitatea nu are condiții pentru a discuta serios orice altă problemă internă. Fiecare țaran și muncitor polonez care se trezește din starea de abrutizare întâmpină, înainte de toate, în calea sa obstacolul subjugării naționale. Înlăturarea acestui obstacol este condiția fundamentală a oricărei dezvoltări sănatoase și libere... pentru a lupta trebuie să ai pământ sub picioare — aer, lumină și spațiu. Altfel, totul rămîne o vorbărie goală”¹.

Împletirea unui șir de factori a făcut ca, multă vreme, considerațiile profunde ale lui Friedrich Engels să nu fie pe deplin acceptate de către o parte a militanților mișcării muncitorești poloneze.

După cum am menționat mai sus, înaintea izbucnirii primului război mondial mișcarea muncitorească s-a dezvoltat în cadrul celor trei părți anexate. Cel mai puternic s-a dezvoltat, însă, în partea anexată de Rusia. Aici a avut loc o concentrare relativ mare a clasei muncitoare, mai cu seamă în regiunile Varșovia, Łódź și Bazinul Dąbrowski. În mișcarea muncitorească poloneză, nu au existat tradiții anarhosindicaliste, ca cele din mișcarea muncitorească franceză, italiană sau spaniolă. În schimb, o influență importantă asupra istoriei mișcării muncitorești poloneze au avut tradițiile șlehtice (nobiliare) — insurgenționale și aspirațiile revoluționar-democratice din secolul al XIX-lea. Printre activiștii și liderii acestei mișcări s-au aflat mulți intelectuali de origine șlehtică sau care proveneau din păturile mic-burgheze. Această stare de lucruri a fost condiționată de relațiile social-politice existente în vremea cînd Polonia era anexată. Neavînd condiții corespunzătoare de dezvoltare în perioada acestei anexări, tineretul de origine șlehtică și intelectuală s-a revoltat împotriva regimului existent. El a căutat sprijin în clasa muncitoare și în mișcarea muncitorească. A participat activ la această mișcare și și-a lăsat amprenta asupra ei.

Înainte de obținerea independenței, în mișcarea muncitorească poloneză s-au conturat cîteva orientări : internaționalistă de clasă, reformistă și solidaristă. Ultima a avut cea mai puternică influență — și nu întîmplător — în partea anexată de Prusia. Germanizarea promovată sistematic de Reich a obligat pe activiștii mișcării muncitorești să creeze împreună cu clasele privilegiate poloneze un front comun de apărare. Acest lucru a fost cu atît mai necesar cu cît, în perioada Internaționalei a II-a, social-democrația germană a renunțat în practică la lozincile lui Marx și Engels în problema refacerii statului polonez, în componența căruia urmau să intre și pămînturile poloneze anexate de Prusia. Frontul comun de apărare împotriva germanizării, la care ne-am referit mai sus, a dus la solidarismul de clasă.

Orientarea internaționalistă de clasă în mișcarea muncitorească poloneză a fost reprezentată de Social-Democrația Regatului Polonez și

¹ Marks i Engels o Polsce. Zbiór dokumentów w dwóch tomach [Marx și Engels despre Polonia. Culegere de documente în două volume], vol. II, Warszawa, 1960, p. 118—121.

Lituanei (S.D.K.P.i.L.), iar orientarea reformistă de Partidul Socialist Polonez (P.P.S.). Ambele orientări se sprijineau, în principiu, pe aceeași bază socială, înainte de toate pe proletariatul din marea industrie și pe intelectualitate. Influența respectivelor partide în rîndul țărănimii a fost infimă. Anumite încercări în direcția stabilirii de contacte cu masele țărănești au întreprins cele două partide în timpul revoluției din 1905—1907. Această revoluție a exercitat o influență uriașă asupra istoriei poporului polonez, stimulînd în masele populare conștiința națională și socială². Revoluția a determinat, de asemenea, însemnate regroupări în inși rîndurile mișcării muncitorești.

Problema fundamentală în fața căreia s-au aflat cele două mari partide muncitorești din Polonia — P.P.S. și S.D.K.P.i.L. — a fost poziția față de refacerea statului și de revoluție. Pe acest fond, în mișcarea muncitorească poloneză a avut loc, mai devreme decît în multe alte țări din Europa apuseană și centrală, scindarea în două curențe. În spiritul concepțiilor Rosei Luxemburg și ale altor teoreticieni ai partidului, S.D.K.P.i.L. nega posibilitatea și utilitatea refacerii statului polonez în condițiile capitalismului. El a chemat masele la revoluția socialistă, nevăzînd în problema națională un factor revoluționar. Lenin a polemizat în repetate rînduri cu Rosa Luxemburg³. El a arătat că lozincă drep-tului popoarelor la autodeterminare trebuie să-și găsească reflectarea în programul fiecărui partid cu adevărat revoluționar, marxist. Această lo-zincă nu a fost luată în considerare de Rosa Luxemburg și de condu-cerea S.D.K.P.i.L. legată de ea. De asemenea, concepțiile luxemburgiste în problema națională și în problema țărănească au frînat într-o măsură considerabilă dezvoltarea luptei revoluționare a maselor populare.

Cu totul alt punct de vedere a promovat în problema națională Partidul Socialist Polonez. În primul său program, elaborat în 1892, acest partid a formulat la loc de frunte postulatul creării republicii po-loneze democratice. Abia în cadrul acestei republici urmau să fie înfăp-tuite o serie de prefaceri cu caracter socialist. În fața Partidului Socia-list Polonez se ridica, însă, problema alegerii mijloacelor și a metodelor de luptă pentru realizarea acestui program. Pe acest fond s-a ajuns în partid la numeroase controverse. Ele au scos în evidență faptul că Partidul Socialist Polonez nu a avut, de la început, un caracter unitar. Aripa de dreapta, reprezentată de Pilsudski, Jodko-Narkiewicz și de alți lideri ai partidului, urmărea să atragă de partea programului elemente neproletare. De aceea, în propaganda și în activitatea practică a pus accent pe lozincile general-naționale, căutînd să propage în mase tendințe naționaliste. Ascuțișul propagandei aripei de dreapta era dirijat, în prin-cipal, împotriva Rusiei țariste. În schimb, aripa de stînga, în frunte cu Horwitz-Walecki și Maria Koszutska-Kostrzewa, a pus un accent mai mare pe interesele deosebite, de clasă, ale proletariatului, iar în lupta împotriva țarismului a căutat aliați în rîndul revoluționarilor polonezi și ruși. Pe acest fond, în timpul revoluției din 1905—1907 în cadrul Parti-

² S. Kalabiński, F. Tych, *Czwarte powstanie czy pierwsza rewolucja. Lata 1905—1907 na ziemiach polskich* [A patra insurecție sau prima revoluție. Anii 1905—1907 pe pămînturile poloneze], Warszawa, 1960.

³ Lenin o Polsce i polskim ruchu robotniczym [Lenin despre Polonia și miș-carea muncitorească poloneză], Warszawa, 1954.

dului Socialist Polonez s-a ajuns la scindare⁴. Luptînd pentru abolirea țarismului și pentru făurirea Republicii socialiste ruse, precum și pentru autonomia Regatului, aripa de stînga a evoluat spre pozițiile S.D.K.P.i.L. În schimb, aripa de dreapta s-a angajat tot mai mult, încă înaintea izbucnirii primului război mondial, în acțiuni cu caracter paramilitar, urmărind să rezolve problema poloneză cu sprijinul blocului Statelor Centrale, în principal al Austro-Ungariei, care se afla în stare de război cu Rusia țaristă⁵.

O influență esențială asupra destinelor Poloniei și a istoriei mișcării muncitorești poloneze au exercitat evenimentele revoluționare din Rusia. După abolirea țarismului, îndeosebi după victoria Revoluției din Octombrie, refacerea statului polonez a devenit deja nu numai un element de dispută între marile puteri, ci o problemă a cărei perspectivă de împlinire se apropia. Sub influența revoluției din februarie și a celei din Octombrie, la care au participat mii de polonezi și care, alături de Lenin, s-au angajat activ la edificarea statului sovietic⁶, clocotul revoluționar a cuprins Germania, Austro-Ungaria și alte țări⁷. Sub înfrîurirea ideilor Revoluției din Octombrie, lupta de clasă și de eliberare națională a început să capete, pe pămînturile poloneze, un caracter de masă. În fruntea ei se aflau muncitorii și țărani. Această luptă era îndreptată, în primul rînd, împotriva autorităților de ocupație germane și austriece. Totodată, ea era o expresie a solidarității clasei muncitoare și a maselor populare poloneze cu Rusia sovietică, din al cărei teritoriu germanii ocupaseră părți întinse.

O mare amploare au luat grevele și demonstrațiile în ianuarie 1918 la Varșovia, Łódź, Bazinul Dąbrowski și în alte centre. Organizatorii acestor greve au fost Partidul Socialist Polonez — Stînga și S.D.K.P.i.L. Activiștii S.D.K.P.i.L. și ai Partidului Socialist Polonez — Stînga au chemat la instaurarea dictaturii proletariatului și la revoluția mondială. În schimb, liderii Partidului Socialist Polonez au lansat lozinca luptei împotriva ocupantului și au indicat ca cea mai apropiată perspectivă crearea unei Polonii democratice independente. Luptele de masă au căpătat un caracter și mai viguros în toamna anului 1918, la vestea izbucnirii revoluțiilor în Germania și în Austro-Ungaria. Declanșarea acestor revoluții a grăbit înfrîngerea militară a Statelor Centrale și sfîrșitul războiului.

Pe ruinele celor trei state anexioniste s-a născut, în noiembrie 1918, statul polonez independent. Acesta a fost un eveniment de mare însemnătate. Refacerea statului propriu a avut o influență esențială asupra istoriei viitoare a poporului polonez, a dezvoltării numerice a clasei

⁴ A. Żarnawska, *Geneza roztamu w Polskiej Partii Socjalistycznej 1904—1906* [Geneza scindării în Partidul Socialist Polonez 1904—1906], Warszawa, 1965.

⁵ H. Jabłoński, *Polityka Polskiej Partii Socjalistycznej w czasie wojny 1914—1918* [Politica Partidului Socialist Polonez în timpul războiului 1914—1918], Warszawa, 1958.

⁶ Vezi: *Księga polaków uczestników Rewolucji Październikowej* [Cartea polonezilor participanți la Revoluția din Octombrie]. Sub redacția lui A. Kochański, Warszawa, 1967. Lucrarea conține 7 mii de nume.

⁷ A. Czubinski, *Rewolucja 1918—1919 w Niemczech* [Revoluția din 1918—1919 în Germania], Poznań, 1967; H. Balcerak, *Powstanie państw narodowych w Europie Środkowej* [Crearea statelor naționale în Europa Centrală], Warszawa, 1974.

muncitoare și a adîncirii proceselor revoluționare în rîndul maselor populare.

Polonia s-a format în anii 1918—1921 ca stat capitalist. Datorită naturii regimului social-politic existent, în cea de a doua Republică Polonă (pînă în 1926 — democrație parlamentară, iar de la lovitura de stat pusă la cale de Pilsudski — dictatură sanaristă) nu au existat condiții pentru înfăptuirea programului formulat de stînga socială, privind reforma agrară radicală și naționalizarea mării industriei. Egoismul de clasă al burgheziei și moșierimii, precum și legăturile economiei poloneze cu economia lumii capitaliste au făcut ca dezvoltarea Poloniei pe plan economic să fie inegală. Economia poloneză din anii 1918—1939 a trecut prin multe crize și depresiuni⁸, fapt care s-a repercutat negativ asupra situației materiale a clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, liber-profesioniștilor și micilor producători. Cu toate acestea, în anii interbelici, în Polonia s-a înregistrat o ameliorare a structurii industriei, au început să se creeze noi ramuri, iar muncitorii, ridicîndu-și calificarea profesională și gradul de organizare, au putut participa tot mai activ la procesele de producție; oricum, poziția lor socială a crescut. După refacerea statului, în fața clasei muncitoare au apărut noi perspective de progres social și cultural. Desigur, aceasta viza într-o măsură mai mică pe muncitorii care proveneau din rîndul minorităților naționale (cu excepția minorității germane, care, ca urmare a bunei organizări, se afla într-o situație privilegiată).

Un alt fapt important, legat de redobîndirea independenței, l-a constituit întreruperea procesului de desnaționalizare în teritoriile limitrofe, îndeosebi în Silezia și Pomerania. Concomitent, au fost accelerate procesele de integrare, fapt care a determinat dezvoltarea conștiinței naționale. Aceste procese au evoluat cel mai rapid în domeniul învățămîntului și al culturii. Sistemul unitar al învățămîntului polonez a creat premise pentru progresul cultural general al clasei muncitoare și a deschis noi posibilități pentru consolidarea conștiinței naționale și de clasă. Dar, ca urmare a taxelor mari, accesul tineretului muncitoresc și țărănesc la învățămîntul mediu și superior a fost mult îngrădit. Școala medie și superioară în cea de a doua Republică Polonă a avut un caracter elitar, fapt în care se reflecta, de asemenea, caracterul de clasă al acestui stat.

Obținerea independenței a ridicat în fața clasei muncitoare și a mișcării muncitorești o serie de noi probleme organizatorice și politice-ideologice. Ca urmare a dobîndirii independenței, clasa muncitoare poloneză și partidele ei politice s-au aflat în postura de clasă muncitoare a națiunii dominante (Polonia era un stat multinațional, în care 30% din populație îl reprezentau minoritățile naționale). Toate partidele muncitorești erau puse în situația de a-și manifesta atitudinea față de statul refăcut. Ele trebuiau să răspundă la întrebarea dacă se situează pe poziția acceptării sau a negării acestui stat. Aceasta era o grea dilemă.

O dată cu dobîndirea independenței, în mișcarea muncitorească s-au manifestat puternice tendințe unificatoare. În decembrie 1918, s-au unificat două partide internaționaliste de clasă: S.D.K.P.i.L. și Partidul

⁸ L. Landau, J. Tomaszewski, *Zarys historii gospodarczej Polski 1918—1939* [Schîță a istoriei economice a Poloniei. 1918—1939], Warszawa, 1962.

Socialist Polonez — Stinga. Ele au creat Partidul Comunist Muncitoresc Polonez (K.P.R.P.), care, în 1925, a adoptat denumirea de Partidul Comunist Polonez (K.P.P.). Partidul Comunist Muncitoresc Polonez a fost cofondator al Internaționalei Comuniste și a constituit o secțiune a ei. În anii 1918—1920, comuniștii polonezi au pus în fața clasei muncitoare perspectiva revoluției mondiale și a Republicii sovietelor. Ei s-au plasat pe poziția negării statului polonez burghezo-democratic existent și au chemat la lichidarea lui. Acest program, care apela la teoriile luxemburgiste, a găsit sprijin în special în cercurile muncitorești care din punctul de vedere al poziției de clasă și internaționalist se situau pe o platformă înaintată. Pe de altă parte, socialiștii, acționând conform programului lor, elaborat în timpul Poloniei anexate, au participat activ la crearea organelor puterii de stat.

Fruntașul socialist Ignacy Daszynski s-a aflat, în noiembrie 1918, în fruntea primului guvern din țara eliberată. Următorul premier, Jędrzej Moraczewski, a fost și el tot socialist. Participarea socialiștilor în primele guverne ale celei de a doua Republici Polone a contribuit la consolidarea tendințelor burghezo-democratice în stat. Socialiștii s-au situat pe platforma apărării suveranității și integrității teritoriale a statului renăscut. În același timp, însă, lansând programul unor reforme progresiste (convocarea Seimului Legislativ, reforma învățământului, legislația muncii etc.), ei au slăbit în mare măsură spiritul revoluționar al maselor, atrăgându-le de partea lozincilor lor democratice. Ca partid al celor trei zone anexate, Partidul Socialist Polonez s-a transformat într-un partid unitar pe întreaga Polonie⁹. Congresul de unificare a Partidului Socialist Polonez din fostul Regat cu Partidul Social-Democrat Polonez (P.P.S.D.), precum și cu Partidul Socialist Polonez din partea anexată de Prusia a avut loc în aprilie 1919. Partidul Socialist Polonez unificat, partid de tip reformist, care din anul 1923 a intrat în componența Internaționalei Muncitorești Socialiste, a jucat un mare rol în viața politică a țării.

După obținerea independenței, au avut loc, de asemenea, procese de unificare în mișcarea sindicală de clasă. În anul 1919, a fost creată Comisia Centrală a Uniunilor Sindicale de Clasă (K.C.K.Z.Z.) ca centrală națională a uniunilor sindicale aflate sub influența comuniștilor și socialiștilor. K.C.K.Z.Z. (mai târziu Comisia Centrală a Uniunilor Sindicale — K.C.Z.Z.) reunea peste 200 de mii de membri. Sub raport numeric, însă, cea mai mare era Uniunea Sindicală Poloneză (Z.Z.P.), organizație care cuprindea, în principal, pe muncitorii din teritoriul ce fusese anexat de Prusia. Membrii Z.Z.P. nu recunoșteau lupta de clasă, iar din punctul de vedere politic erau legați de Partidul Național Muncitoresc (N.P.R.), care reprezenta în mișcarea muncitorească poloneză orientarea solidaristă.

În pofida proceselor de unificare, mișcarea muncitorească din Polonia, în ansamblu, a rămas în întreaga perioadă interbelică scindată în câteva orientări.

Așa cum am mai amintit, după obținerea independenței în Polonia s-a desfășurat o ascutită luptă de clasă în jurul formei regimului sta-

⁹ J. Holzer, *Polska Partia Socjalistyczna w latach 1917—1919* [Partidul Socialist Polonez în anii 1917—1919], Warszawa, 1962.

tal¹⁰. Stînga revoluționară, în frunte cu Partidul Comunist Muncitoresc Polonez, a organizat Consiliile de delegați ai muncitorilor și a căutat legături politice cu Rusia sovietică. Partidul Socialist Polonez urmărea să imprime statului renăscut forma unei republici democratice.

În ianuarie 1919, au avut loc alegeri pentru primul Seim al Poloniei independente. Nu au fost alegeri obișnuite, ci un gen de referendum general național, în cadrul căruia cetățenii se pronunțau, într-un stat de acum suveran, pentru programul consolidării democrației burgheze. Partidul Comunist Muncitoresc Polonez a lansat lozincă boicotării alegerilor *. Majoritatea covârșitoare a clasei muncitoare și celelalte partide ale sale s-au pronunțat, însă, în favoarea Seimului legislativ, pentru sistemul democrației parlamentare. Consiliile de delegați ai muncitorilor nu au înregistrat în Polonia o recunoaștere atît de mare ca în Rusia, Ungaria sau chiar în Germania. Seimul, în schimb, atît în accepțiunea claselor dominante, cit și a maselor largi, urma să fie simbolul viu al tradițiilor istorice și organul suprem al puterii de stat, în care, potrivit așteptărilor, trebuiau să fie reprezentate toate clasele și păturile sociale.

Deși Consiliile de delegați ai muncitorilor nu au devenit o organizație muncitorească general-națională și un instrument al puterii revoluționare în Polonia, ele au constituit, totuși, o anumită platformă pentru conlucrarea socialiștilor și comuniștilor în vederea apărării intereselor de clasă ale proletariatului. Ele nu au fost un organism omogen. Între reprezentanții Partidului Comunist Muncitoresc Polonez, ai Partidului Socialist Polonez și cei ai Bundului din cadrul Consiliilor au existat mari deosebiri de păreri în problema atitudinii față de stat și de revoluție. De aceea, conlucrarea reprezentanților acestor partide în Consilii pentru o perioadă mai îndelungată s-a dovedit a fi imposibilă. În a doua jumătate a anului 1919, Consiliile din Polonia au fost lichidate de organele guvernamentale.

După războiul polono-sovietic din anii 1919—1920, mișcarea muncitorească a pășit într-o nouă fază a dezvoltării sale. Într-o situație deosebit de dificilă s-au găsit comuniștii polonezi care au mizat pe victoria Armatei roșii și au tins spre lichidarea statului burghez polonez. Ca atare, după respingerea Armatei sovietice, asupra comuniștilor s-au abătut represiunile. Partidul Comunist Muncitoresc Polonez a fost nevoit să treacă în ilegalitate. Publicațiile lui au fost confiscate. Cu toate acestea, folosind legislația liberă existentă pe atunci, activiștii partidului au legalizat organizația numită Uniunea proletariatului de la orașe și sate (Z.P.M.I.W.) și, în numele ei, au prezentat liste de candidați pentru Seim. În timpul alegerilor din 1922, comuniștii au obținut două mandate de deputați. De acum, Partidul Comunist Muncitoresc Polonez avea în Seim fracțiunea sa, al cărei număr de membri a crescut la cîteva zeci în anii următori.

¹⁰ H. Jabłoński, *Naradziny Drugiej Rzeczypospolitej 1918—1919* [Nașterea celei de a doua Republici Polone. 1918—1919], Warszawa, 1962.

* A făcut aceasta din următoarele cauze: 1 Comuniștii au dorit în mod limpede să opună Seimului burghez idăea Consiliilor de delegați ai muncitorilor și a dictaturii proletariatului; 2 Ei contau pe faptul că evoluția evenimentelor revoluționare în Europa Centrală va decide și caracterul puterii în Polonia, ceea ce va atrage după sine necesitatea lichidării Seimului; 3 Nu au fost pregătiți să participe la alegeri. Unificarea celor două partide — S.D.K.P.i.L. și Partidul Socialist Polonez-Stînga — a avut loc cu o lună înaintea alegerilor (Nota autorului).

Faptul în sine al participării comuniștilor polonezi la alegerile pentru Seim atestă evoluția importantă care s-a produs în atitudinea lor față de statul polonez. Această evoluție a avut loc sub influența schimbărilor care începuseră să aibă loc în mișcarea comunistă internațională, mai ales după cel de-al III-lea Congres al Internaționalei Comuniste (iulie 1921), la care a fost lansată lozincă „În mijlocul maselor“. După congres, în mișcarea muncitorească internațională și în cea poloneză s-a manifestat tendința de refacere a unității de acțiune a clasei muncitoare. Aceasta era legată de noua ofensivă a claselor dominante împotriva cuceririlor sociale și politice ale maselor populare câștigate în anii 1918—1920. O expresie a tendințelor de front unic a fost încercarea de punere de acord a platformei de acțiune la Conferința reprezentanților executivelor celor trei Internaționale (Cominternul, Internaționala a II-a și Internaționala a II-a și jumătate), care a avut loc la Berlin, în aprilie 1922. Conferința nu a dus la punerea de acord a pozițiilor în problema organizării luptei comune împotriva ofensivei capitalului, împotriva militarismului și a pericolului unei noi intervenții armate contra Rusiei sovietice. Cu toate acestea, climatul creat în mișcarea muncitorească internațională din acea vreme a avut o influență puternică asupra comuniștilor polonezi.

La Conferința a II-a, din aprilie 1922, și mai cu seamă la Congresul al II-lea, din septembrie-octombrie 1923, ale Partidului Comunist Muncitoresc Polonez, liderii acestui partid, în pofida rezistenței grupului sectar, au revizuit concepțiile luxemburgiste în problema națională și în cea țărănească. Urmărind realizarea liniei stabilite de Conferință, Congresul al II-lea s-a pronunțat pentru continuarea acțiunii în vederea întăririi frontului unic al maselor muncitoare. Datorită, însă, indicațiilor de atunci ale Cominternului — în cadrul căruia, după moartea lui Lenin, au luat amploare tendințele sectar-dogmatice —, s-a tins spre crearea frontului unic „de jos“, adică prin evitarea conducerilor și celulelor organizatorice ale partidelor socialiste, ale uniunilor sindicatelor reformiste.

În această perioadă, Partidul Socialist Polonez lupta încă pentru democratizarea statului polonez existent. După asasinarea, în decembrie 1922, a primului președinte al Republicii Polone, Gabriel Narutowicz, la inspirația grupurilor drepte sociale naționaliste, acest partid a pășit pe calea coaliției cu grupurile de stînga și de centru, pentru ca, împreună cu ele, să contracareze ofensiva reacțiunii. În această perioadă, în cadrul Partidului Socialist Polonez s-au adîncit tendințele reformiste. S-a recunoscut ca posibilă participarea socialiștilor în guvernele burgheze, dacă această participare era cerută de necesitatea apărării intereselor vitale ale muncitorilor și țăranilor.

În anii 1922—1923, situația materială a clasei muncitoare s-a înrăutățit simțitor. Inflația s-a transformat în hiperinflație. Capitaliștii au redus salariile muncitorilor și au prelungit durata zilei de muncă. Muncitorii și-au apărat cu dirzenie drepturile, îmbărbătați în luptă de comuniști. În anul 1923, la mișcarea grevistă au luat parte 849 de mii de muncitori, cel mai mare număr de greviști din Polonia în perioada interbelică. În toamna anului 1923, s-a ajuns la puternice ciocniri de stradă la Cracovia și în alte orașe. Datorită intervenției armatei și poliției, în timpul luptelor mulți muncitori au fost uciși sau răniți. Acțiunile mun-

citorești de la Cracovia erau o mărturie a amploarei conflictelor de clasă existente în acea perioadă în Polonia.

În semn de protest împotriva intervenției armatei și poliției în timpul evenimentelor din Cracovia, liderii Partidului Socialist Polonez și ai Comisiei Centrale a Uniunilor Sindicale au proclamat greva generală. Curînd, însă, ei au revocat această grevă, deoarece guvernul de atunci al lui Wincenty Witos s-a angajat să ia în considerare revendicările muncitorești. În esență, socialiștii nu erau interesați în adîncirea conflictelor de clasă. Ei s-au temut că aceste conflicte ar putea duce la slăbirea statului și la subminarea pozițiilor lui internaționale. Comuniștii, în schimb, tinzînd spre lichidarea statului burghezo-moșieresc polonez, au interpretat renunțarea liderilor Partidului Socialist Polonez la continuarea luptei drept o expresie a capitulării reformiștilor în fața claselor dominante.

Evenimentul care a provocat numeroase consecințe în viața social-politică a țării, influențînd, de asemenea, istoria clasei muncitoare și a mișcării muncitorești, a fost lovitură de stat a lui Pilsudski din mai 1926. În urma acesteia, la putere a ajuns un grup de militari și politicieni strîns legați de persoana fostului fruntaș al dreptei Partidului Socialist Polonez, apoi comandant al Legiunilor poloneze din timpul primului război mondial și șef al statului în primii ani ai Poloniei independente — Jozef Pilsudski. Acestui grup i s-a alăturat o parte a moșierimii conservatoare, precum și a marii burghezii.

După lovitură de stat din mai, în Polonia s-a instaurat un sistem de guvernare dictatorial¹¹. Persoana dominantă în stat era mareșalul Pilsudski, deși, formal, acesta nu exercita autoritatea supremă. El a hotărît, însă, linia politicii interne și externe a statului. Cabinetele formate de el, în care, în majoritate, s-au aflat ofițerii superiori delegați de armată, au fost denumite guverne sanaliste. Sanația a tîns, de la început, spre limitarea competențelor Seimului, a lichidat, treptat, libertățile democratice. Această linie politică s-a consolidat îndeosebi în deceniul al patrulea.

Lovitura de stat din mai a accelerat polarizările din cadrul mișcării muncitorești. Atît Partidul Comunist Polonez, cît și Partidul Socialist Polonez au acordat sprijin, în zilele loviturii de stat, lui Pilsudski. Ca urmare a legăturilor acestuia cu mișcarea muncitorească în timpul Poloniei anexate și a repulsiei pe care el o manifesta, în primii ani ai independenței, față de grupările naționaliste de dreapta, îndeosebi față de endee, ambele partide l-au considerat pe Pilsudski drept exponent al intereselor taberei liberal-democrate. Ca urmare a liniei politice urmate de sanație și de comandantul ei după lovitură de stat din mai, Partidul Comunist Polonez mai întii, iar apoi și Partidul Socialist Polonez au început lupta împotriva mareșalului. Ambele partide au fost nevoite să-și revizuiască poziția de pînă atunci. Aceasta a produs, însă, în rîndurile lor puternice conflicte în legătură cu aprecierea loviturii de stat, cu atitudinea față de tabăra sanalistă și de alte probleme, care priveau clasa muncitoare și mișcarea muncitorească.

¹¹ *Dyktatury w Europie Skodkowo-wschodnej 1918—1939* [Dictaturile în Europa central-răsăriteană. 1918—1939], Wrocław, 1975.

În cadrul Partidului Comunist Polonez s-au conturat în acest timp două fracțiuni : „minoritatea“ și „majoritatea“. Grupul „majoritatea“, în frunte cu Adolf Warski și Maria Koszutska-Kostrzewa, a reprezentat linia Congresului al II-lea al Partidului Comunist Muncitoresc Polonez și a tins spre unirea întregii clase muncitoare și a țărănimii în lupta pentru o Polonie socialistă. El s-a situat pe platforma alianței muncitorești-țărănești și a recunoscut posibilitatea conlucrării cu Partidul Socialist Polonez și cu alte partide muncitorești în lupta împotriva dreptei. În schimb, „minoritatea“, în frunte cu Julian Leński, care a găsit aprobarea organelor conducătoare de atunci ale Internaționalei Comuniste, reprezenta linia ultrastângistă. Ea a calificat sprijinirea de către conducerea Partidului Comunist Polonez a loviturii de stat a lui Pilsudski și orientarea spre conlucrarea cu forțele liberal-democratice drept deviere de dreapta în partid. Exponenții acestei devieri erau, chipurile, Warski, Kostrzewa și alții. J. Leński, G. Henrykowski ș.a. au preconizat o luptă ascuțită împotriva Partidului Socialist Polonez, îndeosebi împotriva stângii acestuia, care, chipurile, reprezenta sprijinul social și politic camuflat al „fascismului sanativist“. În cele din urmă, în anul 1929, grupul „minoritatea“ și-a impus punctul de vedere în întregul partid, iar reprezentanții așa-numitei „majorități“ au fost eliminați din conducerea Partidului Comunist Polonez.

După lovitura de stat din mai, s-au ascuțit, de asemenea, conflictele în rîndurile Partidului Socialist Polonez. În anul 1926, elemente de stînga, care condamnau politica reformistă, au părăsit partidul și au creat Partidul Socialist Polonez — Stînga. În 1931, autoritățile sanativiste au ilegalizat acest partid. Majoritatea membrilor lui au intrat, apoi, în Partidul Comunist Polonez. Cea mai mare ruptură în rîndurile Partidului Socialist Polonez au provocat adepții lui Pilsudski. Numărul acestora era relativ mare. Unii, ca, de pildă, președintele Comitetului regional Varșovia al acestui partid, Rajmund Jaworowski, precum și fostul premier al guvernului popular, Jędrzej Moraczewski, făceau parte din cercul oame-nilor legați îndeaproape de Pilsudski. Ca atare, ei nu au fost de acord cu atitudinea opoziționistă față de Pilsudski și de regimul său, atitudine pe care o afixau membrii de frunte ai Partidului Socialist Polonez — Norbert Barlicki, Mieczysław Niedziatkowski, Kazimierz Pużak, Tomasz Arciszewski, Herman Liberman și alții. În fața atitudinii ferme a activiștilor amintiți, R. Jaworowski a provocat, în toamna anului 1928, o scindare în partid, creînd Partidul Socialist Polonez — Frațiunea Revoluționară¹². Noul partid a devenit o agentură a sanației în cadrul mișcării muncitorești. El a intrat în componența coaliției Blocul fără de partid de colaborare cu guvernul, care a constituit rezerva politică a sanației.

Ca răspuns la ofensiva sanației împotriva partidelor și a instituțiilor cu caracter democratic și datorită apariției primelor tensiuni generate de adîncirea mării crize economice (1929—1933), Partidul Socialist Polonez, în alianță cu alte grupări din Seim (Partidul Național Muncitoresc, Partidul Țărănesc Polonez „Eliberarea“, Partidul Țărănesc Polonez „Piast“, Democrația Creștină), au încercat să creeze un bloc al organiza-

¹² A. Tymienicaka, *Polityka Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1924—1928* [*Politica Partidului Socialist Polonez în anii 1924—1928*], Warszawa, 1969.

țiilor așa-numite de centru-stînga (în limba poloneză Centrolew)¹³. Partidul Socialist Polonez dorea să înlăture sanația de la putere pe cale parlamentară. Conducerea Partidului Comunist Polonez, în frunte cu J. Leński, nu a sprijinit concepția Centrolewului. Ea a considerat că lupta dintre Centrolew și Pilsudski este un joc în tabăra „fascismului polonez”. Partidul Comunist Polonez, la fel ca alte partide comuniste din țările capitaliste, își propunea ca țel luarea pe cale revoluționară a puterii.

Se conta pe faptul că, odată cu izbucnirea crizei economice mondiale, criză care în Polonia a luat o mare amploare, va avea loc o ascuțire nemaiîntîlnită pînă atunci a conflictelor de clasă și se va ajunge la o confruntare decisivă între clasele dominante și masele populare, din care victorios va ieși proletariatul. De aceea, pornind de la premisele de mai sus, comuniștii nu au dorit o reformă a sistemului puterii în Polonia, ci înlăturarea acestuia și crearea statului de dictatură a proletariatului. Trebuie menționat, de asemenea, că și partidele Centrolewului, manifestînd ostilitate față de ideologia comunistă, de prevederile strategice menționate, au evitat contactele cu Partidul Comunist Polonez, de altfel slab din punctul de vedere numeric.

În 1930, Centrolewul a fost suprimat de către autoritățile sanaliste. Din ordinul lui Pilsudski, majoritatea liderilor lui a fost aruncată în închisori, sub acuzația de activitate antiguvernamentală. Încercarea de înlăturare a sanației pe cale parlamentară nu a avut succes. Din 1930, aceasta a intensificat represiunile împotriva grupărilor stîngii sociale, care continua să tindă spre schimbarea ordinii existente. Concomitent, partidele de stînga au început să se preocupe de alegerea unor forme de luptă mai eficiente împotriva regimului sanalist.

În deceniul al patrulea, în cadrul clasei muncitoare, al mișcării țărănești și al altor categorii sociale s-au adîncit procesele de radicalizare. Acest fenomen a fost influențat de o serie de factori. Unul din ei a fost criza, care, în Polonia, s-a prelungit considerabil. În timpul crizei, s-a înrăutățit serios situația maselor muncitoare. Concomitent, regimul sanalist, după lichidarea opoziției democratice (Centrolew), a întărit și mai mult aparatul de represiune. A avut loc un proces de îngrădire, în continuare, a libertăților democratice, au fost lichidate autoconducerile, în cadrul cărora reprezentanții clasei muncitoare au avut, din momentul creării celei de a doua Republici Polone, un rol important. În 1935, a fost promulgată o nouă Constituție, care legaliza sistemul existent al dictaturii sanaliste. Constituția sanalistă din aprilie a redus la minimum rolul instituțiilor reprezentative. În 1934, a fost creat „lagărul de izolare” de la Bereza Kartuska. Aici au fost trimiși adversarii regimului sanalist — comuniști, socialiști, populiști radicali, dar și fruntași ai organizațiilor de tineret endete cu caracter fascist. În anii următori, printre cei internați la Bereza Kartuska majoritatea o formau comuniștii, care au fost cei mai activi și au dat cele mai mari sacrificii în lupta împotriva sanației.

Un alt factor care a contribuit la schimbarea stării de spirit a maselor populare au fost evenimentele din Germania, legate de preluarea

¹³ A. Czubinski, *Centrolew [Centrul-stînga]*, Poznań, 1964 ; S. P. Steborowski, *Geneza Centrolewu [Geneza Centrului-stînga]*, Warszawa, 1969.

puterii de către Hitler, în ianuarie 1933. Planul hitlerist de expansiune spre răsărit a produs neliniște justificată în rândurile clasei muncitoare, ale întregului popor polonez, care își redobândise independența de puțină vreme.

În fața primejdiei fascismului german, care a activizat elementele fasciste din întreaga Europă, precum și datorită politicii taberei sanaliste, în rândul maselor muncitorești și țărănești s-a întărit convingerea că pe umerii lor apasă răspunderea pentru destinele statului și națiunii. În cadrul societății poloneze tot mai mulți au fost aceia care au recunoscut că orientarea politicii interne și externe a cercurilor conducătoare de atunci din Polonia va împinge țara la catastrofă și și-au dat seama de necesitatea stringentă a efectuării unor schimbări fundamentale, social-economice și politice, în țară. Era vorba de schimbări pe linia restabilirii principiilor democratice și de înlăturarea de la putere a claselor dominante. Conștiința necesității unor profunde reforme social-politice, precum și convingerea că politica taberei guvernamentale nu va asigura țării securitatea în cazul unei invazii armate a Germaniei hitleriste împotriva Poloniei au determinat restrângerea bazei sociale a sanatiei. Acest fapt a devenit foarte evident după moartea lui J. Pilsudski, în anul 1935, când în tabăra sanalistă a început rivalitatea dintre diferitele grupuri în jurul preluării puterii. Concomitent, a luat amploare orientarea revoluționară și de clasă.

La mijlocul deceniului al patrulea, în mișcarea muncitorească internațională și în cea poloneză s-au înviorat tendințele de front unic. Trăgînd concluziile necesare din insuccesele mișcării muncitorești germane, din insurecția muncitorilor austriei împotriva dictaturii lui Dollfuss, din februarie 1934, precum și din luptele proletariatului francez împotriva încercării de organizare a unei lovituri de stat fasciste, tot în februarie 1934, comuniștii și socialiștii polonezi au început să-și revadă concepțiile de pînă atunci în ceea ce privește frontul unic. Din 1934, Partidul Comunist Polonez a renunțat, treptat, la teoria „social-fascismului”, văzînd necesitatea înțelegerii cu Partidul Socialist Polonez pe planul organizării unor acțiuni comune de luptă ale clasei muncitoare împotriva sanatiei. Totodată, în rândul Partidului Socialist Polonez s-a manifestat tendința spre conlucrare cu toate partidele din cadrul mișcării muncitorești. Îndeosebi după cel de al XXIII-lea Congres al Partidului Socialist Polonez, din 1934, sub presiunea grupului de stînga, care urmărea să includă în programul partidului lozincă dictaturii proletariatului, s-a ajuns la apropierea dintre Partidul Socialist Polonez și Partidul Comunist Polonez.

O expresie a acestei apropieri pe platforma luptei împotriva sanatiei a constituit-o convocarea, în februarie 1935, a consfătuirii de la Varșovia a delegaților muncitorilor, la care au fost reprezentate Partidul Socialist Polonez, Bundul și Partidul Comunist Polonez¹⁴. Consfătuirea a contribuit la adîncirea acțiunii de front unic nu numai la Varșovia, ci și în alte regiuni ale țării — la Łódź, Cracovia, Bazinul Dąbrowski. Cu toate că atitudinea unei părți a conducerii Partidului Socialist Polonez față

¹⁴ S. Szczygielski, *Walka o jednolity front w Warszawie 1933—1935 [Lupta pentru frontul unic în Varșovia]*, Warszawa, 1972.

de colaborarea cu comuniștii a continuat să fie rezervată, în iulie 1935, sub presiunea membrilor de rînd, acest partid a încheiat cu Partidul Comunist Polonez așa-numitul pact de neagresiune. Pactul obliga ambele partide să organizeze acțiuni comune ale clasei muncitoare împotriva dictaturii sanaliste, pentru apărarea deținuților politici, împotriva pericolului pe care Germania hitleristă îl reprezenta pentru Polonia¹⁵. Pactul de neagresiune a fost un eveniment important în istoria mișcării muncitorești poloneze. Două dintre cele mai mari partide ale clasei muncitoare au înțeles necesitatea unității de acțiune în noile condiții istorice în care se afla atunci țara.

Problema ofensivei fascismului și a sarcinilor mișcării comuniste internaționale în lupta pentru front unic și popular a constituit punctul central al lucrărilor Congresului al VII-lea al Internaționalei Comuniste, din 1935, la care au participat și reprezentanții Partidului Comunist Polonez. Hotărârile adoptate la acest congres au confirmat justetea orientării activității în primul rînd a comuniștilor francezi și spanioli, precum și a comuniștilor din Polonia și din alte țări, care au trecut la transpunerea în fapt a ideii frontului unic al clasei muncitoare.

De concepția frontului unic era legată și concepția frontului popular antifascist. Comuniștii au apreciat că, pe baza unității de acțiune a clasei muncitoare, se va ajunge la crearea unei alianțe a partidelor și grupărilor muncitorești cu partidele și grupările democratice, liberale și progresiste, interesate în apărarea libertăților burghezo-democratice. În spiritul hotărîrilor Congresului al VII-lea, partidele comuniste și-au pus ca cel mai apropiat scop mobilizarea maselor pentru apărarea democrației burgheze, a cărei existență era amenințată de fascism. S-a renunțat definitiv la teza despre „social-fascism“, căutîndu-se aliați printre social-democrați în lupta împotriva fascismului și a militarismului. Comuniștii polonezi și din alte țări au acceptat lozincile general-democratice.

În condițiile Poloniei, această schimbare de poziție a avut o importanță uriașă. Rezultatul a fost că Partidul Comunist Polonez, pronunțîndu-se pentru apărarea libertăților democratice și organizînd frontul de luptă împotriva sanației și fascismului, și-a cîștigat tot mai mulți aderenți. La plenara a IV-a a Comitetului Central, din februarie 1936, Partidul Comunist Polonez a formulat postulatul realizării în Polonia a sarcinilor revoluției burghezo-democratice, respectiv înfăptuirea unei reforme agrare radicale, și postulatul apărării independenței. În realizarea acestor obiective erau vital interesate clasa muncitoare și țărăniimea. Astfel se explică de ce masele largi populare au sprijinit programul frontului unic și popular.

În anii 1935—1937, luptele de clasă din Polonia s-au intensificat. În septembrie 1935, Partidul Comunist Polonez, Partidul Socialist Polonez, Partidul Țărănesc (populist) și alte grupări au boicotat alegerile pentru Senat și Seim organizate de sanație. În primăvara anului 1936, muncitorii au manifestat sub lozincile frontului unic, revendicînd îmbunătățirea condițiilor de trai și democratizarea relațiilor politice din țară. Un rol deosebit de activ în timpul acestor manifestații au avut comuniștii și acti-

¹⁵ J. Żarnowski, *Polska Partia Socjalistyczna w latach 1935—1939* [Partidul Socialist Polonez în anii 1935—1939], Warszawa, 1965.

viștii stângii socialiste. Uneori, manifestațiile s-au transformat în confruntări cu poliția. Ciocniri extrem de violente au avut loc la Cracovia și la Lwów. Evenimentele de la Cracovia și Lwów au primit denumirea de „primăvara sângeroasă” din 1936¹⁶. Ele au avut un larg ecou în întreaga țară. În același timp, a luat amploare mișcarea de solidarizare cu cei aflați în luptă și s-au consolidat rîndurile stîngii sociale, care cerea schimbarea sistemului de guvernare.

Imediat după evenimentele de la Cracovia și Lwów, conducerea Partidului Socialist Polonez a apreciat continuarea colaborării cu Partidul Comunist Polonez în cadrul frontului unic ca imposibilă. Aripa de dreapta a Partidului Socialist Polonez a renunțat la pactul de neagresiune cu Partidul Comunist Polonez. La baza acestei hotărîri s-a aflat, între altele, teama de o posibilă pierdere a controlului asupra maselor revoltate, care începuseră să urmeze lozincile partidului comunist. În același timp, Partidul Socialist Polonez, tînzînd spre schimbarea guvernului în Polonia, nu dorea transformări de regim atît de radicale ca cele preconizate de comuniști. El urmărea numai restabilirea sistemului democratic parlamentar.

În rîndurile Partidului Socialist Polonez existau, însă, numeroși adepți ai frontului unic și popular. Împreună cu comuniștii, aceștia au acționat în cadrul Ligii apărării drepturilor omului și cetățeanului, desfășurînd o largă campanie în apărarea păcii. În legătură cu pregătirea Congresului internațional al păcii de la Bruxelles, din anul 1936, socialiștii de stînga și comuniștii au organizat, în primăvara anului 1936, Congresul lucrătorilor din domeniul culturii. La Congres au participat scriitori progresiști, ca Maria Dabrowska, Leon Kruczkowski, Wanda Wasilewska, precum și artiști, oameni de știință, care și-au manifestat atitudinea potrivnică față de guvernele sanaliste și au atras atenția asupra pericolului fascismului german.

În anii 1935—1937, în Polonia au apărut o serie de publicații legale de stînga, care au propagat ideea frontului unic și popular. Dintre acestea, cel mai important rol l-a jucat „Dziennik Popularny” („Ziarul Popular”), redactat de socialiști de stînga, comuniști și populiști radicali. El a apărut din octombrie 1936 pînă în martie 1937. În paginile acestei publicații, al cărei redactor-șef a devenit socialistul de stînga Norbert Barlicki, au fost abordate cele mai stringente obiective la care aspirau stînga poloneză și democrația poloneză. Ziarul a popularizat experiența frontului popular din Franța și a făcut apel la apărarea Republicii Spaniole în fața forțelor fascismului. El a atras atenția asupra pericolului care amenința Polonia din partea Germaniei hitleriste și a arătat cititorilor săi că numai un guvern al frontului popular va fi în stare să înfăptuiască reformele social-politice cele mai urgente și să salveze țara în fața dușmanului extern — Germania hitleristă.

La începutul lunii martie 1937, autoritățile sanaliste au suspendat apariția ziarului, sub învinuirea de propagandă comunistă și de incitare a societății la lichidarea sistemului de guvernare existent în Polonia O

¹⁶ Z. Koźik, *Jednolity front K.P.P. i P.P.S. w Krakowskim 1933—1937 [Frontul unic al Partidului Comunist Polonez și Partidului Socialist Polonez în regiunea Cracovia. 1933—1937]*, Krakow, 1971.

parte din redactorii săi au fost arestați. În același timp, autoritățile au dizolvat Consiliul municipal din Łódź, în care, în urma alegerilor din 1936, majoritatea mandatelor le-au obținut socialiștii și comuniștii. Autoritățile sanitiste nu s-au împăcat cu faptul că Consiliul a desemnat în funcția de președinte al orașului Łódź pe socialistul de stînga Norbert Barlicki ¹⁷.

În pofida represiunilor, comuniștii și activiștii stîngii socialiste nu au renunțat la lupta pentru crearea frontului popular în Polonia. Ei și-au pus mari speranțe în mișcarea țărănească, mai cu seamă că țărănimea se angajase activ în lupta împotriva sanației, cerînd înfăptuirea unei reforme agrare radicale și lichidarea proprietăților moșierești. În anul 1937, a izbucnit greva țărănească, care a cuprins regiunile de sud-est ale Poloniei. La grevă au participat peste 300 de mii de țărani. Socialiștii și comuniștii au sprijinit pe țărani care luptau pentru pămînt. Greva a fost înăbușită de autoritățile sanitiste.

În cursul acestei lupte, au crescut rîndurile Partidului Comunist Polonez cu noi muncitori, țărani, intelectuali. Programul partidului comunist exprima aspirațiile tuturor forțelor progresiste și revoluționare din Polonia.

În timp ce deasupra țării începea să planeze tot mai vizibil pericolul agresiunii Germaniei hitleriste, Partidul Comunist Polonez a fost lichidat. Prin hotărîrea Internaționalei Comuniste, el a fost dizolvat la începutul anului 1938. Majoritatea activului central de partid a fost învinuit de activitate provocatoare în cadrul mișcării muncitorești și executat în U.R.S.S. Aceasta a fost o hotărîre nefondată și, totodată, o tragedie pentru mișcarea muncitorească revoluționară din Polonia. În 1956, activiștii comuniști supuși represiunilor au fost reabilitați.

Dizolvarea Partidului Comunist Polonez a slăbit lupta revoluționară a clasei muncitoare. În ajunul invaziei hitleriste asupra Poloniei a lipsit partidul care își cucerise mari merite în domeniul popularizării ideilor marxism-leninismului și a ideii alianței maselor muncitoare poloneze cu popoarele U.R.S.S.

Cu toate că partidul comunist a fost lichidat, linia de acțiune din mișcarea comunistă poloneză fusese trasată. Experiența comuniștilor și a stîngii socialiste în lupta pentru frontul unic al clasei muncitoare, precum și pentru frontul popular antifascist, experiență legată de transpunerea în practică a concepției unității forțelor patriotice ale națiunii sub hegemonia clasei muncitoare, a exercitat o influență esențială asupra direcției de acțiune a partidelor muncitorești în perioada următoare.

După dizolvarea Partidului Comunist Polonez, mulți membri ai săi au intrat în Partidul Socialist Polonez și în Uniunile sindicale de clasă. Datorită acestui fapt, comuniștii au putut menține legăturile cu masele și au avut posibilitatea de a acționa politic. Era perioada în care se apropia momentul confruntării armate dintre Polonia înapoiată din punctul de vedere economic și cel de-al treilea Reich, care dispunea de cel mai modern echipament militar. Superioritatea militară a lui Hitler a fost evidentă. De aceea, germanii au contat pe un succes ușor. S-au în-

¹⁷ J. Tomicki, Norbert Barlicki. 1880—1941. *Działności polityczna* [Norbert Barlicki. 1880—1941. Activitatea politică], Warszawa, 1968.

șelat însă. Cu toate conflictele sociale existente, în fața pericolului global întreaga națiune s-a ridicat în apărarea țării. Neprecupețind jertfele, polonezii au încercat să-l oprească pe Hitler de la expansiunea politică și militară. În septembrie 1939, pe baricadele Varșoviei și ale altor orașe au luptat eroic comuniștii și socialiștii. În Varșovia, s-au creat batalioane muncitorești de apărare a orașului. Ele au arătat locuitorilor Capitalei că în primele rinduri ale apărătorilor ei se află militanții mișcării muncitorești.

După semnarea capitulării, la 27 septembrie 1939, a început o nouă și grea perioadă în viața națiunii. Din primele zile ale ocupației, naziștii au declanșat o teroare nemaîntilnită. Concomitent, însă, întregul popor a început lupta împotriva ocupanților. În această luptă, un rol uriaș a jucat mișcarea muncitorească, care, încă din primele săptămâni ale ocupației, a trecut prin însemnate prefaceri ideologice și organizatorice. Istoria mișcării muncitorești în perioada ocupației hitleriste constituie, însă, o temă aparte¹⁸.

¹⁸ Vezi pe larg : M. Malinowski, J. Powlowicz, W. Poterański, A. Przygónski, M. Wilusz, *Polski ruch robotniczy w okresie wojny i okupacji hitlerowskiej* [Mișcarea muncitorească în timpul războiului și al ocupației hitleriste], Warszawa, 1964.

Valoroase contribuții istoriografice privind rezistența antifascistă din Italia

Lupta pentru lichidarea fascismului intern, pentru alungarea și înfringerea hitleriștilor, care, în 1943, ocupaseră Italia, pînă atunci supusă dictaturii mussoliniene, a marcat un moment crucial în istoria contemporană a poporului italian. Caracterul larg popular al mișcării de eliberare de sub fascism, la care au luat parte clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, păături sociale mijlocii, numeroși slujitori ai bisericii catolice, ofițeri, oameni de afaceri, industriași etc., a făcut ca această mișcare să cuprindă cele mai diverse orientări și poziții, reflectînd interese dintre cele mai variate în lupta armată pentru înlăturarea regimului mussolinian și a ocupației naziste.

Cu toată această diversitate, există un consens asupra mișcării de Rezistență, în sensul că, prin această mare bătălie națională, s-au deschis noi căi pentru poporul italian, s-au pus bazele unei democrații sociale și politice. Tocmai de aceea, Rezistența și însemnătatea ei pentru destinele Italiei au fost celebrate în acest an cu o amploare și o intensitate deosebite, cu ocazia împlinirii a trei decenii de la desfășurarea, în primăvara anului 1945, a celor mai puternice și vaste operațiuni militare din Italia împotriva hitlerismului. La aceste eroice și decisive bătălii pentru redobîndirea independenței au participat formațiunile înarmate denumite „brigăzile garibaldine“, detașamentele de partizani, Comitetele de Eliberare Națională din diferite regiuni.

Avîntul luptei de eliberare națională a poporului italian, încununată de izbînda insurecției naționale din întreaga Italie de nord, în aprilie 1945, a dus la victoria asupra fascismului, la participarea însufletită a maselor populare în bătălia pentru reconstrucția democratică a țării.

Pentru punerea în valoare a acestor bogate și eroice tradiții, în Italia se desfășoară o largă acțiune de studiere a mișcării antifasciste. Existența de institute de cercetare specializate în această problemă, publicarea de documente reprezentative, editarea a numeroase volume, reviste și alte materiale atestă locul pe care cercetarea Rezistenței italiene îl ocupă în istoriografia contemporană a acestei țări. Centre de cercetare cum sînt „Institutul Gramsci“, Fundația Giangiacomo Feltrinelli și altele, depun o muncă stăruitoare și fructuoasă în această direcție. O activitate remarcă-

bilă desfășoară *Istituto nazionale per la storia del movimento di liberazione in Italia* (Institutul național pentru istoria mișcării de eliberare în Italia), din Milano, care editează și revista trimestrială „Italia contemporanea”. * Studiile elaborate și publicate de acest centru științific, care are în conducerea sa comuniști, socialiști, catolici, oameni de știință neînregimentăți în vreo grupare politică, abordează nu numai problemele luptei armate, ci și implicațiile economice-sociale și politice ale antifascismului militant după încheierea luptei armate.

Mișcarea antifascistă a pus în evidență, în primul rînd, posibilitatea colaborării unui larg evantai de forțe sociale și politice, element politic de mare rezonanță pentru evoluția Italiei de astăzi. Aici își are, de altfel, originea strategia „compromisului istoric” propus în prezent de comuniștii italieni pentru scoaterea țării din grava criză în care a adus-o politica democrat-creștină și care a găsit o strălucită confirmare în marele cîștig obținut de Partidul Comunist Italian la alegerile locale și regionale din iunie 1975. În lupta pentru apărarea intereselor vitale ale poporului italian se creează, începînd din anii 1942—1943, organisme comune, care cuprind pe comuniști, socialiști, liberali, democrat-creștini, alte formațiuni politice, precum și oameni fără apartenență de partid. A fost o demonstrație clară a faptului că, în momente de răscruce ale istoriei naționale, cerințele vitale ale unui popor capătă preponderență și devin cauză generală. Colaborarea și-a găsit expresia în activitatea Comitetelor de Eliberare Națională, a formațiunilor de partizani, în organisme ale puterii create în diferite zone ale Italiei eliberate prin acțiunea armată a maselor.

Una dintre regiunile cele mai active în lupta împotriva dictaturii fasciste și a ocupanților hitleriști a fost nordul Italiei, puternic industrializat, unde clasa muncitoare era numeroasă, bine organizată, partidele muncitorești, îndeosebi partidul comunist, avînd organizații cu puternice ramificații în mase. Aici activa Comitetul de Eliberare Națională din Italia de Nord (C.L.N.A.I.) **.

Ca și în celelalte țări, *clasa muncitoare* a fost în Italia forța cea mai combativă a luptei împotriva fascismului. Această realitate formează obiectul unor ample studii ale istoricilor italieni. Un moment de mare semnificație l-au constituit grevele din iarna lui 1943—1944 ale muncitorilor din așa-numitul „triunghi industrial” din nordul Italiei (Milano-Torino-Genova). Era o perioadă de mare tensiune politică internă și internațională. Pe de o parte, ieșirea Italiei din războiul dus alături de hitleriști nu a însemnat dispariția fascismului în țară. O parte a acesteia a fost ocupată de către armata nazistă, iar partidele care acționau împotriva fascismului s-au văzut nevoite să reîntre în ilegalitate. Pe de altă parte, pe plan internațional, începuse faza decisivă a luptei împotriva mașinii de război hitleriste, se contura coticura spre victoria finală a coaliției antifasciste a popoarelor.

Studiul: *Partid și clase la Milano în grevele din 1943—1944*, de Elvira Gencarelli, apărut în revista „Italia contemporanea” (nr. 114 din

* Materialul de față a fost realizat pe baza unor studii publicate în ultimele numere ale acestei prestigioase reviste.

** În limba italiană *Comitato di Liberazione Nazionale Alta Italia* (C.L.N.A.I.).

ianuarie-martie 1974), analizează pe larg caracterul complex al acestor bătălii sociale și naționale. Ele erau continuarea mișcării greviste din martie 1943, cu profund ecou în viața politică și socială a Italiei și demonstau cu putere că muncitorimea se situează în avangarda luptei pentru apărarea intereselor naționale fundamentale ale poporului italian. Studiul pune în evidență faptul că, în procesul luptei antifasciste, s-a cristalizat puternic organizarea politică revoluționară a clasei muncitoare după îndelungata perioadă de teroare fascistă, s-a înfăptuit unitatea de acțiune a tuturor forțelor proletariatului italian. Astfel au luat naștere *comisiile interne* la Torino, *comitetele de agitație* la Milano, *comitetele de fabrică* la Genova. În unele fabrici, au apărut și *comisii muncitorești*. „Noile organisme — scrie autoarea —, fie la nivel provincial, fie în fabrici, erau, în esență, concepute pe o platformă, în genere unitară, a tuturor forțelor politice antifasciste; în special «comitetele sindicale de fabrică» trebuiau să fie larg reprezentative, cuprinzând toate categoriile de salariați existente în interiorul fabricii. Alături de aceste organisme, care aveau atât caracter politic, cât și sindical, organizația de partid era reprezentată de celulele de fabrică în interiorul fabricii și în lupta sindicală” (p. 38).

Autoarea analizează cursul mereu ascendent al creșterii influenței Partidului Comunist Italian în rindurile clasei muncitoare din nordul țării. Desigur, anii dictaturii fasciste, duritatea condițiilor ilegaliității, represiunile au restrâns, într-o măsură, capacitatea de acțiune a partidului, dar el și-a păstrat ființa și a continuat să militeze cu tenacitate, înfrângând mari pericole și greutăți. În anii luptei împotriva fascismului și, mai ales, în mișcările greviste din 1943—1944 de la Milano, rolul partidului comunist devine tot mai puternic. Dacă în manifestațiile și grevele imediat următoare lui 25 iulie [1943 — data când este înlăturat Mussolini — *n.n.*] se poate observa o linie dublă, cea a maselor populare și cea a partidului — fără îndoială nu în antiteză, dar mișcându-se încă într-o perspectivă confuză și indistinctă —, în decursul grevelor din iarna lui 1943 se vedește intervenția tot mai eficientă a partidului în agitațiile muncitorești, care au culminat cu grevele de la Milano din decembrie” (p. 41).

Partidul Comunist Italian s-a orientat, în primul rînd, spre definirea platformei de acțiune a mișcării muncitorești. Astfel, din documentele P.C.I. rezultă preocuparea pentru definirea naturii războiului care se desfășura între 25 iulie și 8 septembrie 1943, în vederea organizării și desfășurării unei acțiuni politice concrete. P.C.I. a caracterizat războiul dus de Badoglio, după înlăturarea lui Mussolini, atât pe plan intern, cât și pe plan internațional, ca o continuare a războiului fascist și, în același timp, ca încercare de menținere a sistemului economic și politic din care își trăgea originea, a alianței cu Germania hitleristă. Acestui război îi era opus obiectivul obținerii păcii și armistițiului, realizat la 8 septembrie 1943.

După cum se apreciază în studiu, în această foarte scurtă și specială fază de acțiune și teoretizare, în timp ce era condamnat în mod expres războiul nejust dus de fasciștii italieni alături de Germania hitleristă, nu era încă acceptată, chiar în rindurile P.C.I., poziția care considera că războiul purtat de aliați pe teritoriul Italiei avea un caracter just (p. 43). Însușirea poziției corespunzătoare s-a produs ulterior, așa cum rezultă

din documentele analizate. După ce Badoglio a declarat război Germaniei hitleriste, întreaga perspectivă politică a luptei antifasciste și antinaziste s-a sprijinit pe aprecieri și orientări noi în legătură cu războiul pe care trebuia să-l poarte italienii — război de eliberare națională. „Războiul lui Mussolini — se arată în studiul citat — era războiul imperialismului fascist ; cel care începe acum este împotriva nazismului și a fascismului, pentru independență și libertate“ (p. 43). Într-un apel al P.C.I., publicat în ziarul „La Nostra Lotta“ („Lupta noastră“) din octombrie 1943, se scria: „Acesta este războiul poporului. Război necesar, pentru că este o revoltă împotriva tiraniei naziste și fasciste, război just pentru că ne salvează de la subjugarea și mizeria în care ne-a adus dominația germană“.

Studiul semnat de Elvira Gencarelli se oprește mai pe larg asupra aprecierilor pe care le-a făcut partidul comunist cu privire la caracterul războiului. Autoarea susține că atunci, pentru prima oară, perspectiva internațională, al cărei factor determinant era în acele condiții alianța dintre U.R.S.S., Anglia și S.U.A. în lupta împotriva nazismului, a fost corelată cu realitatea italiană (p. 44). Este pe larg înfățișată poziția P.C.I. cu privire la necesitatea luptei armate împotriva fascismului ca o condiție a însăși renașterii economice și politice a Italiei. Studiul subliniază rolul de frunte al clasei muncitoare ca protagonist al întregii acțiuni pentru salvarea națională a țării. Astfel, într-un document al P.C.I., se relevă că muncitorii, patrioți înflăcărați, luptând pentru salvarea țării, reprezintă avangarda poporului italian pe calea cuceririi libertății și independenței.

Grevele muncitorești, conduse de partidul comunist, au căpătat un caracter politic nemijlocit, s-au transformat din acțiuni revendicative economice în acte de sabotare a mașinii de război germane și a aparatului de producție fascist, o armă necesară în războiul de eliberare dus alături de coaliția antihitleristă a popoarelor.

Valoarea politică și istorică cea mai evidentă a grevelor de la Milano și a celor din întreaga Italie ocupată de hitleriști a constatat în vasta mobilizare de masă, în faptul că mișcarea grevistă din Nord a avut ecou și a stimulat la acțiune clasa muncitoare din multe alte centre ale Italiei.

În perioada de care se ocupă studiul, legăturile dintre partidul comunist și clasa muncitoare au fost complexe. Concomitent cu afirmarea mereu crescândă a rolului P.C.I., se manifesta, totodată, inițiativa autonomă a muncitorimii, pe care partidul comunist a sprijinit-o. Această autonomie nu însemna o depolitizare a luptei muncitorilor ; dimpotrivă, s-a produs o transformare a mișcărilor revendicative în luptă politică, manifestându-se o perspectivă de acțiune mai amplă și mai radicală, concretizată în greva politică, greva insurecțională, care însemna alungarea definitivă a invadatorului german și zdrobirea fascismului intern, sfârșitul războiului, deci sfârșitul mizeriei și al foamei.

Analiza evoluției luptelor greviste din decembrie 1943 — martie 1944 nu evită aspectele contradictorii complexe ale activității revoluționare ; dimpotrivă, sînt puse în evidență și sinuozitățile acestei acțiuni de masă, dificultățile realizării unui raport clar și permanent între linia P.C.I. și masele muncitorești, anumite echivocuri, inevitabile în acea perioadă de relansare amplă a unor bătălii cu caracter social și național, în condițiile complexe ale Italiei anilor 1943—1944.

Rolul de frunte al Partidului Comunist Italian apare deosebit de clar, ca rezultat al maturizării condițiilor politice și al acumulării unei fructuoase experiențe în decursul bătăliilor anterioare, în grevele din primăvara anului 1944. Astfel, greva din martie 1944 de la Milano, ca și din întreaga Italie septentrională, a însemnat „o mare mobilizare muncitorească, hotărâtă, organizată și dusă până la capăt nu atât de organismele oficiale ale luptei antifasciste și antigermane (Comitetul secret de acțiune și Comitetul sindical al provinciei) cu sprijinul «extern» al C.L.N.A.I., cit în mod prevalent de către partidul comunist“ (p. 61).

Sînt înfățișate apoi caracteristicile deosebite ale acestei acțiuni în raport cu cele de la sfîrșitul anului 1943. După opinia autoarei, marea amploare a grevei, rolul și mai pronunțat al P.C.I., aria de cuprindere a acesteia se explică și printr-o mai puternică incidență a evoluției situației internaționale cu evenimentele interne. Desfășurarea pe plan mondial a evenimentelor militare și politice, legătura dintre înaintarea armatelor aliate și dezvoltarea războiului de eliberare, a mișcării de partizani, ca și a grevelor au exercitat o influență considerabilă asupra tuturor forțelor care au concurat la declanșarea acestor greve, asupra adeziunii socialiștilor și creștin-democraților la ideea mobilizării clasei muncitoare.

Concluzionînd asupra grevei din martie 1944, Elvira Gencarelli apreciază ca trăsături definitorii ale acesteia unitatea și participarea populară, caracterul revendicativ, demonstrație de forță a proletariatului în fața nazismului (p. 68).

Dar clasa muncitoare s-a aflat într-un front comun cu cele mai diverse categorii sociale și tendințe politice și, în primul rînd, datorită specificului Italiei, cu mișcările sociale și politice ale catolicilor. În mișcarea de rezistență italiană, acestea au ocupat o poziție importantă, fie în cadrul unui partid propriu (democrat-creștin), fie în organizațiile politice muncitorești sau ale altor clase și păături sociale.

Din această optică este interesantă analiza participării unei mișcări a catolicilor-comuniști la această mare bătălie națională, analiză care face obiectul studiului semnat de Carlo Felice Casala și intitulat: *Mișcarea catolicilor comuniști și Rezistența la Roma*, apărut în „Movimento di liberazione in Italia“ *, nr. 113 din octombrie-decembrie 1973.

Pornind de la teza că în istoriografia Rezistenței participarea catolicilor la lupta de eliberare antifascistă este în mod greșit identificată cu cea a democrației-creștine, autorul apreciază că o asemenea abordare tinde să reducă aria participării forțelor politice și sociale la mișcarea de Rezistență numai la grupările reprezentate oficial în Comitetul de Eliberare Națională, fără a avea în vedere numeroasele grupări locale care țineau legătura cu acest organism central. Sînt menționate cel puțin două formațiuni catolice care nu numai că nu se considerau legate de democrația-creștină, ci dispuneau chiar de o organizare proprie, autonomă și distinctă. Mai mult, ele aveau o altă optică asupra fascismului și promovau o linie de acțiune diferită de linia acestui partid în lupta antifascistă. Este vorba de Partidul Creștin-Social, creat de Gerardo Bruni în 1940—1941, cu o activitate mai susținută în Lazio, Umbria, Toscana și zona Veneto, care urmărea să creeze un partid catolic de stînga,

* Începînd cu primul număr din 1974, revista se intitulează „Italia contemporană“.

avînd, însă unele accente anticomuniste, și de „Mișcarea catolicilor comuniști“, cunoscută și sub denumirea de stînga creștină. Aceasta din urmă nu făcea parte din partidul comunist; ea a luat parte activă la lupta antigermană și antifascistă în zona capitalei Italiei, aducînd, după opinia autorului, „o originală contribuție teoretică“ la definirea căilor de dezvoltare a țării (p. 38). Grupul „Catolicii antifasciști“ se creează încă în anii 1936—1938, iar la sfîrșitul anului 1939 se contopește cu un alt grup de studenți marxiști. Aceștia nu aveau legături cu masele, limitîndu-se doar la o activitate teoretică. Numeroase dezbateri au condus, pînă la urmă, acești tineri la concluzia că biserica catolică trebuie să se însezeze în cursul istoriei moderne, că este imediat necesară o luptă revoluționară deschisă pentru înlăturarea fascismului. Pe măsură ce ajungeau la asemenea poziții se producea și o apropiere a lor de Partidul Comunist Italian, menținîndu-se, însă, tot timpul o separare organizatorică.

Ideologia acestui grup s-a cristalizat pe baza înțelegerii maturizate a propriei conștiințe și a necesității istorice de a fi comuniști, acționînd ca un grup politic, alături de P.C.I., pentru unitatea clasei muncitoare. Poziția catolico-comunistă era definită astfel: acceptarea orientării și a practicii politice comuniste ca cele mai adecvate instrumente pentru rezolvarea contradicțiilor societății moderne și, în același scop, adeziunea la concepția catolică cu privire la persoana umană (p. 52). Punctele centrale ale poziției catolice-comuniste constau în distincția pe care o făceau între religie și politică; totodată, adepții acestei orientări considerau concepția materialismului istoric ca teorie științifică a revoluției. Se relevă astfel că grupări filozofice sau politice de diverse orientări acționau în direcția atingerii aceluiași obiectiv esențial în acel moment istoric — lupta împotriva fascismului. Desigur, asemenea orientări eclectice pot suscita, în mod îndreptățit, obiecții. Dar ele sînt caracteristice pentru diversitatea pozițiilor antifasciste și le prezentăm ca atare.

Delimitarea pe care grupul catolic-comunist o făcea între religie și politică comporta, înainte de toate, respingerea tuturor pozițiilor politice și sociale catolice care deduceau un program și o linie de acțiune dintr-o concepție specific religioasă despre lume și om. Altfel spus, acest grup considera că religia nu poate inspira o strategie politică. De aici decurgeau critica oricăror experiențe politice catolice anterioare și ruptura cu democrația creștină. Distincția între religie și politică însemna, totodată, refuzul acelei atitudini liberale care reduce religia la practicile religioase sau la o chestiune particulară. Deosebirea între acești doi poli trebuia să ducă, în fapt, la o politică istoricește științifică și eficace, care pentru catolicii-comuniști coincidea cu aceea rezultînd din materialismul istoric, pe care îl apreciau ca adevărata mare descoperire a lui Marx și Engels; separîndu-l, însă, net de materialismul dialectic, pe care nu-l considerau necesar pentru definirea politicii revoluționare.

Mișcarea comunistă-catolică a jucat un rol important în Rezistența antifascistă din Roma, organizînd acțiuni militare, demonstrații publice ale studențimii, mobilizînd categorii de intelectuali la care nu puteau ajunge alte forțe antifasciste. Studiul prezintă numeroase fapte care pun în evidență activitatea patriotică a cestei grupări. Dat fiind eclectismul său ideologic, gruparea comunistă-catolică nu s-a putut menține după

război, unii dintre membrii ei aderind la partidul comunist, alții îndreptându-se spre grupări politice nemarxiste.

Rezistența antifascistă a reunit și numeroși oameni politici liberali, membri ai Partidului Acțiunii, personalități fără apartenență la vreo formațiune politică, care au adus o contribuție remarcabilă la realizarea obiectivului național — recucerirea independenței Italiei, ca bază a unui regim politic democratic.

Mișcarea de rezistență și lupta împotriva fascismului au exercitat influență asupra multor probleme vitale ale Italiei, țară frământată de numeroase contradicții, pe care regimul mussolinian le-a adâncit, dându-le uneori chiar forme dramatice. Printre acestea, *problema țărănească* a constituit una dintre componentele esențiale ale confruntărilor sociale și economice din Italia interbelică. În pofida dezvoltării industriei și a altor ramuri neagricole, Italia, mai ales în zonele sale sudice și centrale, avea o populație țărănească destul de numeroasă, fie mic proprietară de pământ, fie lucrători agricoli („braccianti“). În structura socială a Italiei, țărănimea ocupa circa 17%, fiind, însă, în descreștere. În perioada imediat următoare primului război mondial și, mai ales, în timpul dictaturii fasciste, țărănul italian ducea o existență extrem de precară, dând cel mai mare procent de emigrați și de șomeri. Problema sudului, „Il Mezzogiorno“, noțiune care s-a încetățenit în vocabularul politic-social al țării, a constituit o permanentă confruntare pe eșichierul vieții italiene.

Numeroase lucrări de economie politică, de sociologie, istorie și politologie sînt consacrate analizei factorilor care au generat și au menținut permanent această problemă ca generatoare de contradicții și de bătălii sociale. Institutul național pentru istoria mișcării de eliberare în Italia a organizat, în anii 1973—1974, un grup interregional pentru cercetarea luptelor țărănești din perioada Rezistenței și după război, grup care a lucrat pe lângă institutele sale regionale din Toscana, Emilia Romagna și Marche. O parte a rezultatelor a fost publicată în revista „Italia contemporană“, nr. 117 din octombrie-decembrie 1974, care este consacrat în mare măsură acestei teme. Astfel, studiul: *Aspecte ale problemei agrare și ale luptelor țărănești după cel de-al doilea război mondial în Italia. 1944—1948*, semnat de Gianfranco Bertolo, Roberto Curti, Libertario Guerrini, pleacă de la premisa că exista o legătură de continuitate între problema agrară și luptele țărănești de după războiul mondial încheiat acum 30 de ani și luptele rezistenței antifasciste. Mai mult, istoria mișcării țărănești face parte integrantă din mișcarea muncitorească, iar implicațiile politice și teoretice-economice ale structurilor agrare trebuie neapărat cunoscute pentru a se înțelege întreaga structură capitalistă a țării.

Maturizarea politică a țărănimii în cursul mișcării de rezistență a evidențiat necesitatea reformei agrare ca unul dintre momentele esențiale ale perspectivei de reconstrucție a țării. În anii imediat postbelici, se observă în zonele centrale ale țării o mișcare țărănească îndreptată spre o nouă reglementare a raporturilor dintre muncitorii agricoli și proprietarii funciari, în timp ce în Sud se dezvoltă acțiunea pentru ocuparea pământurilor latifundiare. Autorii subliniază influența pe care au avut-o asupra acestor acțiuni luptele ce se desfășurau la sate în țările în care se desfășurau în acei ani revoluții populare: Iugoslavia, Bulgaria,

Polonia, România, Ungaria și unde se înfăptuia cea mai radicală reformă agrară (p. 16).

Sînt analizate pozițiile de principiu ale diferitelor partide politice din Italia în problema agrară, programele Partidului Comunist Italian, al Partidului Acțiunii, al Democrației Creștine, subliniindu-se că soluțiile cele mai adecvate erau cele propuse de P.C.I. Comuniștii italieni au analizat în profunzime mișcările țărănești din anii imediat postbelici, considerînd, cum apreciază Emilio Sereni, teoretician și conducător al Partidului Comunist Italian, că luptele pentru contracte agricole noi în Nord și pentru pămînt în Sud au făcut să se piardă din vedere un proiect general de reformă agrară, care să aibă unic obiectiv luarea în stăpînire a pămîntului de către țărani (p. 31). Asupra obiectivelor luptelor țărănești din diferite zone ale țării își puneau amprenta condițiile specifice, tradițiile confruntărilor sociale, psihologia maselor țărănești. Dacă muncitorul agricol din Valea Padului a găsit mereu în tradiția de organizare și de luptă socialistă momentul propriei lui emancipări — se arată în studiu —, cel din Sud rămîne, în esență, un țăran fără pămînt și, deci, un fost țăran care aspiră să redevină ceea ce a fost, a cărui formație psihologică și comportament social sînt dominate de regretul față de „petecul de pămînt sub soare“ pe care vrea să-l dobîndească pentru a nu mai fi constrîns să-și vîndă forța de muncă proprie (p. 32).

Presiunea de masă a dat rezultate, influențînd politica guvernelor de coaliție de după război. Astfel, un decret din noiembrie 1944 a reglementat ocuparea de către țărani individuali sau asociați a pămînturilor necultivate sau nejudicios utilizate. Această reglementare a fost îmbunătățită în septembrie 1946, ceea ce a dezlănțuit opoziția cercurilor agrare reacționare față de aplicarea lor, care au recurs chiar la represiuni cu ajutorul aparatului de stat. De asemenea, au fost obținute reglementări favorabile maselor și în ceea ce privește relațiile de muncă în agricultură. Toate acestea au permis forțelor de stînga să avanseze, în 1948, două proiecte de lege pentru contractele funciare și reforma proprietății, care puneau cu fermitate necesitatea înfăptuirii urgente a unei reforme agrare. „Nu trebuie să se uite — observă autorii — că și sub impulsul luptelor țărănești a fost posibil să se ajungă la elaborarea unei Constituții democratice, care a sancționat ca unul dintre scopurile generale ale statului restructurarea regimului proprietății private, care a fost subordonată criteriului funcției sociale ; de aceea, a fost prevăzută o reformă a proprietății agrare capabilă să asigure o exploatare rațională a pămîntului și raporturi sociale echitabile, stabilind posibilitatea de a fixa limite la extinderea proprietății asupra pămîntului“ (p. 34). Prezența în guvern a unor forțe politice și sociale foarte diverse a limitat, însă, aplicarea prevederilor progresiste ale Constituției și chiar a denaturat sensul lor inițial.

În studiu, sînt prezentate diferite structuri organizatorice apărute în decursul luptelor țărănești, care urmăreau participarea maselor la controlul producției agricole, conducerea de către însăși țărănime a unităților economice de la sate, apărarea intereselor lucrătorilor agricoli și ale țăranilor mici proprietari. În același timp, autorii se referă la o serie de erori și forme de acțiune inadecvate condițiilor din acei ani, la lipsa, uneori, a perspectivei de ansamblu clare, de largă orientare.

Un alt studiu : *Luptele în satele bologneze. 1946—1949*, de Annamaria Bozza („Italia contemporană“, nr. 117 din octombrie—decembrie 1974), este consacrat luptelor țărănești în zona Bolognei, centru de puternică influență a stângii italiene. Limitele cronologice pe care și le fixează autoarea derivă din faptul că acești ani comportă, în ceea ce privește satul, un cadru special de experiențe, cel puțin în regiunea Emilia și în Cîmpia Padului, care cuprind toate categoriile de lucrători agricoli, în frunte cu salariații și zilerii, prezintă o configurație omogenă și specifică pentru organizarea luptei, pentru masiva participare a maselor la acțiunea pentru satisfacerea revendicărilor și obiectivelor puse în dificultatea moment al reconstrucției sindicatelor agricole.

Printre momentele importante ale luptei țăranilor din centrul Italiei se situează greva din regiunea Emilia Romagna declanșată în august 1947. Mișcarea a avut ca punct de pornire Bologna, s-a extins apoi în toată Valea Padului, desfășurându-se pe o platformă elaborată în comun de comuniști, socialiști și democrat-creștini. Este semnificativ faptul că, pentru prima oară, greva era îndreptată numai împotriva marilor proprietari și întreprinzători capitaliști din agricultură, în timp ce pentru micii cultivatori se asigura mîna de lucru necesară. Grevă a fost victorioasă, obținându-se satisfacerea unor revendicări ale muncitorilor agricoli și garanții guvernamentale în acest sens.

În condițiile creșterii spiritului combativ al maselor țăranimii, la Bologna a avut loc, în ziua de 21 decembrie 1947, „Adunarea constituantă a pămîntului“, care își propunea să găsească mijloacele de înfăptuire a reformei agrare, pe baza principiilor noii Constituții, ce urma să intre în vigoare la 1 ianuarie 1948. A fost propus un ansamblu de măsuri care urmăreau : limitarea extinderii proprietății agricole și exproprierea suprafeței de pămînt excedentare ; asistență economică și tehnică din partea statului pentru proprietățile țărănești mici și mijlocii și pentru cooperativele agricole ; reforma și reglementarea pe plan național a contractelor agricole ; participarea muncitorilor agricoli la conducerea întreprinderilor (p. 87). Comitetele pentru pămînt trebuiau să devină organe executive și instrumente de luptă și de îndrumare a reformei agrare. Aceste organisme populare exprimau năzuința unor largi categorii sociale de a schimba structura satului și a agriculturii italiene. Dar acțiunea acestora a fost îngreunată și chiar redusă odată cu ruperea colaborării între forțele antifasciste care alcătuiau guvernul central, în anul 1948.

Alegerile din aprilie 1948, care au consfințit o netă victorie a tendințelor de centru promovate de democrat-creștini, schimbînd situația parlamentară, ruptura sindicală intervenită în același an după atentatul împotriva lui Togliatti și, în sfîrșit, situația internațională, caracterizată prin intrarea în plin „război rece“, au condiționat puternic desfășurarea luptelor sociale și au însemnat un reflux în raport cu perspectivele pe care le deschisese lupta de eliberare. Pe acest fond au izbucnit, totuși, grevele pâlmașilor din mai—iunie 1948 împotriva patronatului agricol, care prinsese curaj și nu mai voia să satisfacă revendicările salariaților agricoli din Valea Padului. Un moment important a marcat greva generală de sprijin declanșată de populația orașului Bologna, ca semn al solidarității între oraș și sat, al protestului împotriva folosirii forței publice în scopul apărării proprietarilor.

Deși situația nu era favorabilă maselor, luptele sociale țărănești s-au extins, culminând cu greva națională a lucrătorilor agricoli din mai—iunie 1949, care a luat o amploare fără precedent, cuprinzând circa două milioane de pălmași. În cele 40 de zile de luptă, ciocnirile au fost deosebit de puternice. Din rândurile muncitorilor agricoli au căzut victime. „Greva — scrie Annamaria Bozza — s-a impus opiniei publice mai mult decât un fapt specific de luptă sindicală, desemnând un moment al situației politice generale a Italiei și readucând în discuția țării multe probleme, printre care cea a libertăților democratice“ (p. 95). Greva din 1949 a reprezentat momentul de concentrare a luptelor agrare desfășurate după eliberare, care au reușit să dea o primă lovitură condiției istorice de inferioritate a lucrătorilor agricoli — conchide autoarea studiului.

Desigur că Democrația Creștină, ca principal partid politic și de guvernământ al Italiei postbelice, își avea propria poziție în problemele țărănești, fapt relevat de studiul: *Dezbatere teoretică și orientări guvernamentale în politica agrară a Democrației Creștine (1944—1951)*, de Rosalba Piazza, publicat în același număr al revistei „Italia contemporană“. Sînt analizate diferitele tendințe din cadrul acestei formațiuni politice, preocupările de modernizare a unor orientări, încercarea de a include problema agrară în evoluția capitalistă a Italiei promovată de partidul democrat-creștin. Sînt analizate diferențierile din interiorul acestui partid, care și-au pus amprenta și asupra modului de abordare și de soluționare a problemei agrare.

Implicațiile luptei antifasciste s-au vădit și pe planul *formării noilor organe ale puterii politice și administrative* în Italia la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial și în perioada următoare. Sub presiunea mișcării de Rezistență, prin afirmarea clasei muncitoare și a partidelor de stînga s-au prăbușit structurile politice ale fascismului, au apărut forme și modalități de organizare care purtau pecetea rolului crescînd al maselor, iar pe de altă parte a tendințelor conservatoare ale marii burghezii italiene, a ierarhiei catolice etc. Investigarea acestui fenomen oferă posibilitatea cristalizării unor concluzii care să îmbogățească știința politică contemporană și, de aceea, se bucură de o anumită atenție în Italia, ca și în alte țări. O dezbatere largă a avut loc în octombrie 1973 în cadrul colocviului *Statul și regiunile de la Rezistență la Adunarea Constituantă*, organizat de Institutul național pentru istoria mișcării de eliberare în Italia. O parte din intervenții sînt publicate în revista „Italia contemporană“, nr. 115 din aprilie—iunie 1974.

Unul dintre acestea analizează *Guvernarea Comitetelor de Eliberare Națională*. Autorii — Gaetano Grassi și Massimo Legnani — pun în evidență diversitatea formelor de organizare a puterii și administrației apărute ca rezultat al luptei antifasciste, zonele de acțiune ale Comitetelor de Eliberare Națională ca mandatare ale puterii, slăbiciunile și limitele lor.

Între formele de organizare politică create în regiunile eliberate au fost republicile partizanilor (republiche partigiane), care au constituit „o anticipare cu totul specifică a unor noi forme de viață democratică. Republicile partizanilor — scriu autorii — nu au fost o creație a centrului; ele s-au născut ca urmare a unor operații militare încununate de succes și pentru un scop care, înainte de toate, era militar“ (p. 44). Dominate de

conducători militari, ele au generat raporturi de subordonare a întregii populații față de comandamentele de partizani și au avut o experiență de autoguvernare relativ limitată. Totuși, ele au manifestat tendința de mobilizare a maselor la activitate politică și socială democratică. Aceste noi forme de organizare a puterii, foarte variate de la zonă la zonă, mai centralizate (ca, de pildă, republica de la Ossola) sau mai larg autonome (cum a fost la Carnia), inițiind acțiuni pentru schimbarea stării de lucruri moștenite de la fasciști, au avut, totuși, o serie de realizări. Așa au fost : alegerea, adesea prin vot direct, a noilor consilii comunale, anularea unor măsuri administrative fasciste, afirmarea unui criteriu de reprezentare care să limiteze puterea notabililor locali, foști demnitari fasciști.

După eliberarea nordului țării, dobîndește o putere de guvernare mai largă Comitetul de Eliberare Națională din Italia de Nord (C.L.N.A.I.), care adoptă decizii cu privire la instituirea organelor administrative, de conducere a întreprinderilor. Pus în fața unei situații de fapt, guvernul central, cu sediul la Roma, a recunoscut Comitetului o autoritate limitată. Armatele aliate, care nu priveau prea favorabil organisme politice de masă născute din lupta de Rezistență, au impus unele îngrădiri acțiunii acestor organe. „Limitele în care Comitetul de Eliberare Națională [pe întreaga Italie] era destinat să acționeze — arată autorii studiului — sînt, în realitate, destul de restrînse, determinate fiind de centralismul de la Roma și de autoritatea anglo-americanilor. Asemenea limite puteau fi, însă, depășite de către Comitetul de Eliberare Națională din Italia de Nord printr-o activitate orientată spre îndeplinirea propriilor decrete, punînd astfel pe aliați și guvernul în fața unei situații de fapt, deja dificil de schimbat“ (p. 47).

Comitetele de Eliberare Națională, chiar înainte de eliberarea totală a țării, au desfășurat acțiuni în trei domenii : justiție, epurarea elementelor fasciste și activitatea fabricilor. Astfel, au fost elaborate normele cu privire la constituirea și funcționarea noilor organe jurisdicționale (comisiile de justiție, curțile de judecată, tribunalele de război), stabilindu-se și criteriile de natură nu atît juridică, cît de oportunitate politică ce trebuiau aplicate după eliberare în judecarea celor vinovați de delictе comise în perioada fascismului.

În studiu, sînt prezentate unele fenomene care au limitat eficiența acestor măsuri, încetineala cu care au fost constituite organele judiciare, disputele între partide care au împiedicat activitatea acestor organisme, intervenția autorităților militare aliate. Concluzia autorilor, după ce evocă numeroasele dificultăți de care s-au lovit aceste noi organe ale puterii, este că „în cursul luptei armate și în lunile care au urmat eliberării, instanțele autonome nu au reușit să-și creeze un teren propriu de dezvoltare, ci au dat viață — și din cauze obiective — la experiențe limitate de autoguvernare, care au constituit una dintre primele ținte ale ofensivei conservatoare“ (p. 52).

Dacă în alte regiuni Comitetele de Eliberare Națională nu au devenit organe efective ale puterii, altfel s-au petrecut lucrurile în perimetrul teritorial al Ravennei, unde, datorită unor condiții specifice, a fost posibil ca aceste organe ale luptei de masă să preia conducerea treburilor publice. Acest fenomen este abordat în studiul : *Consiliile populare în zona Ravennei de la eliberare pînă la criza unității antifasciste (1944—*

1946), de Luciano Casali, apărut în nr. 114 din ianuarie—martie 1974 al revistei „Italia contemporană”. Printre aceste condiții specifice autorul evidențiază respectul pe care și l-a câștigat în fața forțelor aliate Brigada garibaldină „Mario Gordini”, care a reușit să elibereze Ravenna printr-o mare bătălie, condusă cu o concepție tactică originală, ca și amploarea mișcării de partizani în această zonă. Așa cum scria Benigno Zaccagnini, democrat-creștin, președintele Comitetului regional de eliberare națională, comitetele populare ajunseseră să fie, până la un punct, „unicele organe pe care populația localităților din această zonă, din raioane, din orașe le recunoșteau ca reprezentanții lor”, bucurându-se de un asemenea prestigiu încît „autoritățile aliate, deși nu le recunoșteau de drept, le cereau colaborarea în fapt, executînd toate hotărîrile acestor organe” (p. 71).

Analiza conținutului celor patru numere ale revistei editate de Institutul național pentru istoria mișcării de eliberare în Italia, ca parte a unei ample și laborioase cercetări a istoriei ultimilor 30 de ani ai țării care a dat omenirii un mare patrimoniu cultural, arată că lupta pentru un ideal național și social înaintat este generatoare de imense energii în mase. Se creează astfel premise pentru transformări profunde, forțele progresiste și democratice înrădăcinîndu-se puternic în viața poporului și dobîndind pe această cale o autoritate care le situează ca protagoniste ale apărării intereselor naționale vitale.

ION ȘERBĂNEȘCU

Muzeul Unirii din Alba Iulia — carte vie a milenarei istorii a poporului român, a luptei sale pentru libertate, unire și independență națională

Alba Iulia, leagăn de istorie, unul din centrele ce au trăit intens procesul împletirii celor două mari civilizații, a dacilor și a romanilor, din care s-a plămădit și s-a dezvoltat poporul român, se înscrie în trecutul nostru ca un simbol al luptei biruitoare pentru unitate, independență și progres social. De pe aceste meleaguri au pornit, în fruntea luptei iobagilor, Horea, Cloșca și Crișan, aici a fost prima capitală a țărilor române unite sub Mihai Viteazul și tot aici s-a pecetluit, în 1918, idealul de veacuri al poporului român — desăvîrșirea statului național unitar.

Străvechea așezare românească, al cărei mesaj de istorie vibrează în inima întregului nostru popor, adăpostește acum, în ambianța monumentelor sale durate de veacuri, a înfăptuirilor socialiste de azi, o instituție de o remarcabilă valoare istorică și educativă — *Muzeul Unirii* — grandioasă carte a statorniciei noastre pe meleagurile de baștină, a originii daco-romane a poporului nostru, a unității sale etnice și de cultură, a continuității sale neîntrerupte de viață și de luptă pe meleagurile locuite astăzi de români.

Muzeul a fost inaugurat în ziua de 28 mai 1975, în prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, a tovarăsei Elena Ceaușescu, a altor conducători de partid și de stat, cu prilejul festivităților consacrate împlinirii a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române și a două milenii de atestare documentară a orașului Alba Iulia.

Muzeul Unirii reprezintă una dintre cele mai expresive și mai impresionante cronici de adevăr riguros și dovadă

științifică fără putință de contestat a ceea ce am fost, a ceea ce sintem, a ceea ce voim să fim. Acest tezaur unitar de mărturii românești și străine, multe puse în circulație pentru întâia oară, transmis cu o mare forță expresivă sentimente de înălțător patriotism, lărgind și întărind învățămintele asupra trecutului, spre înzecirea puterilor pentru prezent și viitor. El prilejuiește omului societății noastre socialiste o îmbogățire a resorturilor sale spirituale, îl face să se simtă și mai ferm angajat în marile efort colectiv pentru a păstra și a spori prețioasa moștenire a trecutului, a face mereu mai puternică și mai înfloritoare patria noastră socialistă. Într-un dialog al generațiilor, fiecare document, fiecare exponat comunică, în graiul lor specific, despre idealurile celor care au făurit istoria noastră milenară, despre creația materială și spirituală a poporului român, despre lupta sa pentru dreptate socială și națională, reliefînd, într-un spirit de profundă obiectivitate științifică, locul său demn și prestigios în istoria universală.

Dînd o înaltă apreciere celui mai nou complex muzeistic al țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu au înscris în cartea de onoare :

„Vizitînd «Muzeul Unirii», care oglindește lupta de milenii a poporului nostru pentru apărarea ființei naționale, pentru realizarea unității țărilor române într-un stat național unitar, pentru salvarea suveranității și independenței patriei, aducem un vibrant omagiu tuturor acelor care, de-a lungul secolelor, au militat și s-au jertfit pentru

idealurile legitime ale națiunii noastre, maselor largi populare — adevăratele făuritoare ale istoriei — personalităților proeminente care au înțeles cerințele dezvoltării noastre istorice și au acționat în sensul lor pentru împlinirea înaltelor aspirații de libertate și progres ale poporului român.

Cinstirea memoriei înaintașilor să constituie astăzi, pentru toți oamenii muncii din patria noastră, un permanent îndemn de a munci și lupta pentru dezvoltarea cuceririlor revoluționare ale poporului, pentru înfăptuirea mărețului Program al Partidului Comunist Român de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, pentru independență, libertatea, prosperitatea și fericirea națiunii noastre socialiste“.

Amenajat în incinta cetății din Alba Iulia, pe o suprafață de 3 000 mp, Muzeul condensează o tematică complexă, oferind, pe parcursul celor aproape 50 de săli, piese și documente de excepțional interes, unicate muzeistice.

Descoperirile arheologice de pe teritoriul țării noastre scot la iveală urme materiale și spirituale din paleolitic, neolitic, epoca bronzului, epoca fierului, perioada daco-romană și prefeudală care evocă o civilizație milenară pe aceste meleaguri, fiind mărturie indubitabilă a existenței noastre dintotdeauna pe aceste pământuri, a permanenței și continuității. Uneltele de silex descoperite pe Valea Dirjovului și Valea Oltului ne oferă probe despre faptul că spațiul carpatodunărean a constituit una din primele zone de apariție și dezvoltare a societății omenești, fiind cel mai vechi centru antropogenetic din Europa.

Copii după exponate unice în lume — statuetele de la Hamangia (Cernavodă) și masca antropomorfă de la Liubcova —, selecționate din tezaurul culturii neolitice, se impun ca virfuri ale creației artistice universale și trimit la marile civilizații ale epocii respective. Piese arheologice de mare valoare științifică demonstrează că neoliticul în spațiul carpatodunărean a realizat o sinteză culturală uniformă, reprezentând permanente identități tipologice și ornamentale, atât pe teritoriul Transilvaniei, cât și al celorlalte provincii românești (de pildă, vasele din culturile Turdaș, Criș). Este elocvent, bunăoară, că exponate aparținând culturii neolitice transilvănene de tip Petrești prezintă trăsături comune cu cultura Cucuteni din Moldova. Procesul de interferență și uni-

tate este, de asemenea, viu ilustrat prin vestigiile ale culturilor Ariușd, Gumelnița, Sălcuța.

Epoca bronzului și a fierului, bogat ilustrată prin diverse tipuri de obiecte, evocă dezvoltarea forțelor de producție, perioada în care s-a format populația traco-getică (2000—400 î.e.n.). O imagine panoramică reconstituie contururile cetății traco-getice de la Teleac din secolele VII—VI î.e.n. Hărți și alte expozate amintesc de condițiile însușirii metalurgiei fierului în spațiul carpatodunărean. Ceramica, de o mare diversitate, obiectele din metal și bronz caracteristice unor tradiționale ocupații (agricultură, meșteșuguri), podoabele de argint, monede de diferite tipuri sînt mărturii despre așezări civile al căror nivel economic a atins apogeul dezvoltării în perioada clasică a civilizației autohtone, respectiv în secolele I î.e.n. — I e.n.

Numeroase izvoare scrise aduc date prețioase despre viața și lupta getodacilor. Extrase din istorici, geografi și scriitori de prestigiu ai antichității — Herodot, Strabo, Suetonius, Horațiu — vorbesc despre organizarea dacilor sub Dromichetes și apoi în timpul lui Burebista. Vizitatorul remarcă aici o hartă a Daciei după Ptolemeu. Referindu-se la Burebista, Strabo sublinia: „Burebista, bărbat get, ajungînd în fruntea neamului său, a început să-i instruiască pe oamenii săi și atât de mult i-a ridicat prin exerciții, prin cumpătare și prin ascultare de porunci, încît, în cîțiva ani, a creat un mare stat și a supus geților pe cei mai mulți dintre vecinii lor și chiar de romani era temut, căci trecea Dunărea fără frică în Tracia, pînă în Macedonia și Iliria...”

Ceramică și alte obiecte expuse aici atestă că civilizația dacică și-a cristallizat instituții și forme proprii de manifestare în toate domeniile de activitate, în agricultură, meșteșuguri, arhitectură și creație spirituală în genere. Locuind pe întreg teritoriul patriei noastre, dacii au făurit o civilizație care, alături de cea celtică, a oferit elemente de civilizație proprie dezvoltării popoarelor antice, angajate într-un susținut dialog cu lumea mediteraneană.

Un spațiu larg se acordă în Muzeu luptelor dintre daci și romani și transformării Daciei în provincie romană. Scene de pe Columna lui Traian, piese muzeistice de mare valoare, aprecieri străine despre vitejia dacilor în luptele cu romanii sînt tot atîtea dovezi despre asprimea încleștărilor pentru cucerirea Daciei. „Cel mai însemnat război de

atunci al romanilor — avea să scrie Dio Casius — a fost cel împotriva dacilor, asupra cărora în vremea aceea domnea Decebal, foarte priceput în planurile de război și iscusit în înfăptuirea lor. Era un bun luptător și se pricepea să folosească izbînda, dar să și iasă cu bine dintr-o înfrîngere. Din această pricină a fost, multă vreme, un dușman, de temut pentru romani“.

O hartă a țării împinzită de simbolurile castelor romane, una din celebrele tăblițe cerate de la Alburnus Major (Roșia Montană), țigle și cărămizi cu ștampilele unităților militare, obiecte de paviment, piese aparținînd celei mai bogate colecții de opaițe romane din țară, tezaure monetare, splendide statui și capitelluri stau mărturie intensului proces de romanizare a întregului teritoriu al patriei și, deopotrivă, înfloritoarei vieți economice, sociale și culturale ce s-a dezvoltat pe aceste meleaguri.

După părăsirea Daciei de către romani, la începutul domniei împăratului Aurelian, a urmat o lungă perioadă, de aproape opt secole, în care, valuri după valuri, popoarele migratoare, goți, huni, gepizi, slavi, unguri, tătari etc., distrugau totul în calea lor, de la marile centre urbane pînă la cele mai neînsemnate așezări rurale. Cu toate că perindarea popoarelor migratoare a stînjinit vreme îndelungată evoluția forțelor de producție, populația autohtonă, rămasă pe loc în imensa ei majoritate după retragerea aureliană, și-a continuat existența pe aceste meleaguri. Urme arheologice — vase de lut, monede, opaițe, fibule de bronz, brățări, pahare de sticlă și vase de provizii provenite din așezări sau necropole și datate în secolele IV—X — atestă continuitatea permanentă a poporului român. În pofida vitregiei vremurilor, acesta a continuat să mențină legături cu sudul roman și, mai apoi, bizantin.

Păstrarea ființei latine a poporului nostru este larg ilustrată prin tradiții, tipurile de locuință, structura limbii. Toponomia și hidronimia unitară cu caracter predominant daco-roman sînt o altă dovadă concludentă a originii neamului nostru. Popoarele migratoare care au trecut pe aceste meleaguri nu au influențat decît într-o mică măsură etnogeneza poporului nostru, unele elemente etnice și culturale lăsate de aceste popoare fiind pe deplin asimilate de către autohtoni.

O suită de exponate, printre care o hartă realizată în piatră, marchează pri-

mele formațiuni statale românești, din secolele X—XIII. Extrase din scrieri ale personalităților timpului relevă existența stabilă a populației băstinașe pe aceste meleaguri. „Dincolo de bulgari, tot creștini fiind, se întind valahii cei numeroși, ce ajung în megieșie cu ungurii și rușii, ba chiar și cu neamurile păgîne fără rosturi stabile. De cînd lumea-i, se țin pe aceste meleaguri, precum arborele cel bun ce nu-l poate smulge furtuna, nici alte vîntoase“ — scria în însemnările sale Otto de Fressingen, în veacul al XII-lea. Iar Cronica rusească „Voskresenski“, din veacul al XIII-lea, consemna: „La Dunăre, urmărind oștirea risipită creștinească, tătarii au avut război pe viață și pe moarte cu valahii“. În Muzeu, sînt înfățișate și alte asemenea dovezi în legătură cu statornicia locuitorilor pe aceste meleaguri.

Cu multă pregnanță sînt evocate legăturile strîns, pe multiple planuri, dintre toate țările române. O hartă indică centrele economice și drumurile comerciale pe teritoriul patriei în secolele XIV—XVI. Documente deosebit de semnificative, între care privilegiile domnitorilor Alexandru cel Bun, Neagoe Basarab, Vlad Țepeș, Mircea cel Bătrîn, Vlaicu Vodă, date negustorilor bistrițeni sau brașoveni, hrisoave emise de cancelariile domnitorilor Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Constantin Brîncoveanu, expuse în Muzeu, aduc interesante informații despre conținutul și permanența legăturilor economice și comerciale între țările române. Piese bi și tridimensionale, obiecte variate, între care fiare de plug, seceri, monezi, elemente decorative pentru sobe de teracotă, sfredele utilizate de meșterii lemnari de la Piatra Craivii, chiei și lacăte ornamentale descoperite în cetățile de la Tăuți, Piatra Craivii și Vurpăr vorbesc despre o puternică viață economică, despre intense schimburi și legături între populația românească de pe ambele versante ale Carpaților.

Sînt ogîndite, în continuare, prin interesante modalități muzeistice, momente din istoria statelor feudale românești, care au reprezentat un factor activ în viața Europei, rolul lui Basarab I, Bogdan I și Mircea cel Bătrîn în apărarea ființei noastre de neam. Pe un panou, sînt reproduse istoricele cuvinte ale lui Mircea cel Bătrîn: „Io, Mircea Voievod, domn a toată țara Ungro-Vlahiei și a părților de peste munți, încă și spre părțile tătărăști și herțeg (duce) al Amalașului și Făgărașului și domn al Bana-

tului, Severinului și de amîndouă părțile peste toată Padunaria, încă pînă la Marea cea mare și singur stăpînitor al cetății Dristor“.

Un alt moment istoric reflectat în Muzeu este intitulat: *Iancu de Hunedoara, hegemon al bastionului românesc anti-otoman*. În acest context, sînt prezentate schițe ale campaniilor sale antiotomane, aprecieri despre personalitatea voievodului transilvănean, între care reținem pe aceea a lui Papa Pius al II-lea: „Ioan Huniade, adică Iancu de Hunedoara, al cărui nume întunecă pe celelalte, a mărit gloria nu atît a ungarilor, cît a românilor din mijlocul cărora era născut“. Asemenea aprecieri întîlnim și la scriitorul Enea Silviu Piccolomini, în a sa *Historia Bohemica*. Arme de epocă — săbii și securi de luptă, cămăși de zale, vîrfuri de sulii, lănci, ghioage de metal, arbalete, coifuri — amintesc vremurile de aspre lupte eroice pentru apărarea gliei strămoșești, luptele purtate umăr la umăr, această strînsă colaborare prefigurînd și pregătind practic terenul pentru gloriosul act al primei uniri politice a țărilor române sub Mihai Viteazul.

Cu deosebită forță de redare este evocată perioada domniei lui Ștefan cel Mare, strălucit exponent al luptei pentru neatințarea poporului român. O hartă din piele marchează legăturile economice, politice și spirituale ale meleașurilor românești în timpul marelui voievod. Vorbind despre strălucita biruință a lui Ștefan împotriva armatelor turcești la Vaslui, Mara, văduva sultanului Murad, spunea: „Nici odată o oaste turcească n-a suferit o astfel de înfrîngere“. Sînt reliefate cu putere dominantele politicii lui Ștefan cel Mare pe plan intern și extern, legăturile sale cu Transilvania și acțiunea lui pentru realizarea unui sistem de alianțe european.

Un grup de exponate pun în valoare personalitatea lui Petru Rareș ca precursor al unirii românilor, pe care polonezul Ian Tarnowski îl caracteriza astfel, la 30 noiembrie 1530, în Dieta Polonă: „Acest Vlah prea îndrăzneț ce nu trește gîndul marelui al înfăptuirii unui regat al tuturor vlahilor pînă la Dunăre“.

În Muzeu, sînt larg înfățișate marile lupte sociale din secolele XV—XVI, răscoala de la Bobilna și războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja. Se subliniază, în acest cadru, ideea că răscoalele țărănești din Transilvania împotriva nobililor și a statului feudal, la care au participat înfrățiți țărani români, maghiari,

sași, au dat puternice lovituri orînduirii feudale.

Bustul lui Mihai Viteazul și Stema reunită a țărilor române introduc pe vizitator în atmosfera perioadei în care s-a realizat prima unire politică a țărilor române, cu 375 de ani în urmă. Acest moment apoteotic pentru istoria noastră este reliefat în Muzeu în toată complexitatea sa istorică, de la elementele de viață economică, lingvistică și culturală și pînă la răsunătoarele acte politice și militare ale lui Mihai Viteazul.

Sala primei uniri politice a țărilor române prilejuiește o reconstituire istorică vibrantă. Sînt expuse aici hărți, documente scrise, arme, trofee ale lui Mihai Viteazul. O copie după cunoscuta frescă a lui C. Petrescu de la Ateneul Român îl prezintă pe marele voievod intrînd în cetatea de scaun a Transilvaniei, devenită pentru scurt timp capitală a întregului pămînt românesc. Asumîndu-și cu eroism și strălucită clarviziune politică sarcina istorică a împlinirii idealului multiseclar al poporului român — unirea în străvechile granițe moștenite de la Dacia burebistană —, Mihai Viteazul s-a făcut exponentul maselor largi populare în lupta pentru independență și libertate. Alături de iscălitura lui Mihai, produce un profund fior devisa voievodului unirii: „Io, Mihail Voievod, domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată țara Moldovei“.

Un amplu material istoric redă ecoul răscolitor ce l-a stîrnit în fața lumii personalitatea sa, care a dat expresie unui ideal scump poporului nostru. „Cred că Mihai mai trăiește încă, povățuindu-i pe români cum să lupte cu folos“ — spunea Mahomed Pașa din Giurgiu către polonezul Andrei Potoski. Un raport al lui Zamoysky către regele Poloniei, glăsuia: „În oastea lui s-au aflat deopotrivă, alături de români din toate țările locuite de aceștia, unguri, sirbi și chiar poloni și cazaci. Cît despre dînsul, adevărul și onoarea îmi cer să mărturisesc că este un om cu totul neasemuit, asemănător dar eroilor celor mari ai Greciei și Romei din vremurile străvechi“. Iar Lope de Vega, dramaturg spaniol de reputație universală, își exprima admirația față de Mihai cu patos de odă: „Fii salutat din mii de piepturi, erou arhanghel al creștinei lumi, prin îndrăzneală mult mai sus decît toți regii“.

Este evocată apoi rezistența țărilor române împotriva pericolului otoman,

ceea ce le-a permis să nu fie ocupate și transformate în pașalicuri, ci, dimpotrivă, să încheie înțelegeri cu Poarta, cel mai adesea pe picior de egalitate. După cum se știe, pe baza tratatelor, denumite și capitulații, provinciile românești continuau să-și păstreze autonomia deplină, conducându-se după legile și obiceiurile lor, păstrându-și imunități și privilegii recunoscute în tratate și documente oficiale. Sint relevate, în continuare, acțiunile de alianțe ale țărilor române în scopul constituirii unui regat al Daciei pe care au năzuit să-l realizeze voievozii: Mihnea al III-lea, Matei Basarab, Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu, Gabriel Bethlen, Gheorghe Rakoczi I, Gheorghe Rakoczi II.

O grăitoare ilustrare își află în Muzeu împletirea strînsă a luptelor din această parte a țării pentru apărarea ființei naționale cu bătăliile împotriva exploatarei, purtate în comun de masele largi populare — români, maghiari, sași, secui — împotriva acelorași asupritori comuni, a acelorași cotropitori străini. Reține interesul, în acest context, faptul că răscoala țăranilor de la 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, este prezentată atât sub raportul rolului și semnificației sale pe plan intern, cât și al contribuției pe plan european la lupta antiobăgăstă și antiabsolutistă. Referindu-se la însemnătatea acestei mari ridicări a țăranimii, Nicolae Bălcescu scria că „Horea a scris programa politică și socială a revoluției viitoare”, iar istoricul francez L'Marlin constata la 1848: „Și totuși se înălțase o idee grandioasă în acele îndepărtate și uitate părți ale Transilvaniei când cetele lui Horea asaltau puterea nedreaptă a nobilimii... înainte de a striga în Franța război palatelor, pace colibelor, răsună în văile Transilvaniei lozina război palatelor, pace colibelor”. Documente originale, arme, cunoscuta roată cu care au fost executați conducătorii răscoalei din 1784 reconstituie momente de acerbă luptă a maselor pentru dreptate socială și eliberare națională, de jertfă eroică în numele acestei mărețe cauze.

Una dintre săli este dedicată momentului de redeșteptare națională care l-a constituit Școala Ardeleană, legăturilor cărțurilor transilvăneni cu cei din Țara Românească și Moldova. „Cine nu cunoaște numele glorioase ale lui G. Șincai, P. Maior, S. Micu Clain, Paul Iorgovici, Gh. Lazăr, care, prin cultivarea limbii și a istoriei, puseseră stîlpii de

temelie ai naționalității române și propagă ideea unității sale” — spunea Nicolae Bălcescu sintetizînd activitatea Școlii Ardelene. Se remarcă aici figura iluministului Inocențiu Micu Clain, luptător neobosit pentru drepturile politice ale românilor transilvăneni, acela care, în memorii adresate Dietei Transilvaniei și împărătesei Maria Tereza, declara: „Națiunea română nu este mai prejos nici uneia din celelalte națiuni ale Transilvaniei”. Sub portretele lui Gheorghe Șincai și Petru Maior sînt expuse opere elaborate de corifeii Școlii Ardelene: *Istoria pentru începutul romanilor în Dacia*; *Elementa linguae Daco-Romaniae*; *Istoria lucrurilor și întimplărilor românilor*; *Istoria românilor și a mai multor neamuri etc.*

Mai multe documente oglindesc mișcarea de emancipare națională a românilor din Transilvania de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, cu actul său fundamental denumit *Supplex Libellus Valachorum*.

Revoluția de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, care marchează începutul istoriei moderne a României, este reflectată sub raportul semnificațiilor sale pe ansamblul țării, al aderării la idealurile ei a întregului popor român, această revoluție fiind, în fapt, o expresie obiectivă a năzuințelor de eliberare socială și națională a tuturor meștegurilor patriei.

Un grup de expozate prezintă dezvoltarea economică-socială și politică, legăturile dintre țările române în prima jumătate a secolului al XIX-lea, anputările teritoriului românesc săvîrșite de imperiile habsburgic și țarist în urma tratatelor de la Kuciuk-Kainargi (1774) și București (1812).

Sînt expuse, în continuare, documente referitoare la premisele ideologice și la acțiunile politice premergătoare revoluției române de la 1848. Vizitatorul are în față primele ziare și reviste românești, ca „Albina românească”, „Curierul românesc”, „Gazeta de Transilvania”, „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, „România”, „Dacia literară”, „Propășirea”, „Magazin istoric pentru Dacia”, alături de portretele celor care le-au întemeiat, documente ale societăților cultural-politice premergătoare anului revoluționar 1848, societăți la care au participat împreună munteni, moldoveni, transilvăneni.

Se remarcă, printre alte expozate, foaia de titlu a lucrării lui Stephan Ludwig Roth: *Lupta pentru limbă în Transilvania*, în care el sublinia: „În zadar

se căznesc domnii de la Dieta din Cluj să dea Transilvaniei o limbă oficială. Transilvania nu are nevoie de o asemenea limbă... Ea are o limbă a sa, care nu este nici limba germană, nici cea maghiară, este limba română, pe care o știu toți fără să o fi învățat“.

Revoluția de la 1848 este înfățișată în întreaga sa manifestare ca un proces unitar, atât sub raportul mișcării de idei, al programelor, cât și al desfășurării practice, subliniindu-se rolul ei de însemnătate istorică pentru dezvoltarea ulterioară a României pe făgașul progresului modern. Sînt expuse în acest cadru documentele cu caracter programatic, care converg în ideea, sintetizată de Mihail Kogălniceanu, că unirea națională este „cheia de boltă fără de care tot edificiul național s-ar prăbuși“.

După conturarea evenimentelor revoluționare din Moldova, este redată amplu și sugestiv evoluția stării de spirit revoluționare din Transilvania pînă în preajma Adunării de la Blaj. Alături de numeroase exponate, este reprodus un pasaj din gazeta de la Pesta, intitulată „Cinsprezece Martie“ care, la 26 mai 1848, referindu-se la intenția dietei feudale de a hotărî unirea Transilvaniei cu Ungaria, scria: „Dieta nu reprezintă decît cîteva sute de oameni, românimea reprezintă Ardealul întreg“. O fotografie color de mari dimensiuni redă imaginea de o măreție copleșitoare a Adunării de la Blaj din 3/15 mai 1848, în al cărei document-programatic — Petiția națională — se spune răspicat: „națiunea română se declară și se proclamă națiune de sine stătătoare“.

Alte documente redau evenimentele din timpul desfășurării revoluției în Țara Românească, azeziunea prin vot a maselor la Proclamația de la Islaz, imaginea însuflețitei adunări de pe Cîmpia Libertății, revoluția victorioasă din Țara Românească ca centru polarizator spre care-și îndrepta privirile întregul popor român.

Continuarea revoluției în Transilvania în anul 1849 este pe larg prezentată. Sînt relevante acțiunile de la Lugoj și Lutița, manifestele: *Către frații unguri, secui și sași* și *Propunerile românilor pentru întemeierea unei adevărate frățietăți cu sașii*, care exprimă elocvent dorința revoluționarilor români pentru o acțiune revoluționară unită. Rămîn memorabile cuvintele din testamentul de la 1850 al craiului munților: „Ultima mea voință, unicul dor al vieții mele este să-mi văd națiunea mea fericită“.

Documente relevante reconstituie continuarea revoluției în Munții Apuseni, unde, prin lupta iobagilor, în frunte cu Avram Iancu, ia naștere o Țară Românească liberă, cu administrație proprie și fără cortegiul de împilări la care s-au datat exploataorii feudali ai țărănimii. Vizitatorul privește cu venerație obiecte originale care au aparținut marelui luptător: tunica și fluierul, cămașa și șerparul, arme folosite de tribunii Axente Sever, Ion Buteanu, Petre Dobra, Simion Balint, Nicolae Solomon, scrisori originale. Tot aici se află o scrisoare adresată de Avram Iancu revoluționarului ungar Simonfy, în care preconiza acțiuni comune de luptă ale revoluționarilor români și unguri, răspunsul acestuia, documente care reflectă strădaniile lui Nicolae Bălcescu, Cezar Bolliac ș.a. pentru realizarea colaborării revoluționare româno-ungare. Cu multă forță este subliniată ideea că deși revoluția de la 1848 a fost înfrîntă datorită intervenției brutale a trupelor otomane, habsburgice și țariste, ea a avut consecințe profunde asupra evoluției ulterioare a țării, pe multiple și fundamentale planuri.

Pregătirea Unirii de la 1859 și formarea statului național modern România pus în evidență lupta generală a poporului nostru pentru o dezvoltare de sine stătătoare în cadrul acelorași frunțării de stat. Importanța acestui act istoric este marcată în mod deosebit, reliefîndu-se caracterul său necesar, obiectiv pentru dezvoltarea țării, pentru desăvîrșirea statului național unitar, ecoul pe care l-a produs asupra românilor care se mai aflau încă sub dominația străină. În acele zile, Alexandru Papiu Ilarian, unul din colaboratorii lui Alexandru Ioan Cuza, scria: „Românii din Transilvania, în împrejurările de față numai în Principate privesc...“. Iar gazeta maghiară „*Kolozsvári Közlöny*“ din 27 februarie 1859 declara: „Unirea reprezintă o victorie rar înfrîntă în istorie“.

Este înfățișată, apoi, istoria acestei părți a țării noastre în anii 1860—1867, cunoscutul program politic de la 1868, cunoscut sub numele de *Pronunciamentul de la Blaj*, elaborat la scurt timp după ce se formase dualismul austro-ungar, document în care se cerea autonomia Transilvaniei și redeschiderea Dietei Transilvaniei pe baza unei adevărate „reprezentățiuni populare“. „Noi nu ne vom crede fericiti pînă cînd trîmbița Carpaților nu se va netezi dinaintea noastră, pînă cînd virfurile lor

cele mărețe nu vor subzista decît ca să ne rechemе faptele nemuritoare ale strămoșilor noștri" — scria ziarul ieșean „Dacia” la 9 martie 1861.

Puternic relevat este procesul dezvoltării și intrării ferme în arena vieții politice a tinerei clase a proletariatului, clasa cea mai înaintată a țării, care devine tot mai mult purtătorul idealurilor celor mai revoluționare ale maselor populare, exponentul aspirațiilor vitale ale întregului popor muncitor spre dezvoltarea patriei pe calea progresului, spre o viață liberă și demnă, spre făurirea unității naționale și a independenței de stat. Dînd dovadă de un înalt spirit patriotic, mișcarea muncitorească din România s-a situat neîncetat în fruntea luptei pentru eliberarea națională și neatrînare pe fondul și în strînsă corolare cu lupta pentru dreptate socială, fiind cea mai viguroasă și mai avansată forță a națiunii, care a militat de pe cele mai înalte poziții în interesul patriei unite. „Voim Dacia așa cum ea fu — scria publicația socialistă „Dacia viitoare” în 1883 —, fiindcă istoria și dreptul, trecutul și prezentul ne dau dreptul a aspira la o Dacie română. Acest pămînt, udat cu sîngele și sudoarea străbunilor noștri, înmulțit cu țărîna lor de douăzeci de ori seculară, e al nostru”. Iar revista socialistă „Contemporanul”, în numărul său din 10 martie 1891, arăta cu profundă îndreptățire istorică: „Să nu se uite că peste munți sînt o mulțime de români care vorbesc aceeași limbă ca noi, au aceleași obiceiuri, că avem o mulțime de frați care ar putea trăi liberi împreună cu noi, că am putea forma cu toții un singur stat mare și puternic”.

Exponate caracteristice reconstituie aspecte ale evoluției vieții economice, mișcările țărănești din Transilvania, puternica mișcare culturală din a doua jumătate a veacului al XIX-lea și rolul său în lupta pentru desăvîrșirea unității național-statale. Într-un cadru muzeistic adecvat sînt marcate întemeierea, în 1861, și activitatea *Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român* (Astra) de la Sibiu. Nicolae Iorga scria că Astra „s-a născut din iubirea adevărată către popor”, iar George Barițiu aprecia că „Existența și activitatea Asociațiunii transilvane a vibrat în tot corpul națiunii din toate țările locuite de români”.

Acte constitutive și o bogată literatură ne vorbesc despre alte societăți și asociații, ca: „Petru Maior”, „Transilvania”, „România Jună”, „Asociația na-

țională arădeană” ș.a., despre rolul revistelor „Familia” și „Tribuna”. Este subliniată, în continuare, crearea, în 1867, a *Societății Academice Române*, la inaugurarea căreia Timotei Cipariu spunea: „Națiunea română de aici înainte va fi solidară pentru corpul întreg”.

În cadrul mișcării culturale puse în slujba unității naționale, este reliefată personalitatea lui Mihail Eminescu, poet al întregului neam românesc. În Muzeu, sînt reproduse pasaje din poezia *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* și alte scrieri de înaltă vibrație spirituală și patriotică ale nemuritorului nostru poet.

Un spațiu amplu este rezervat războiului pentru dobîndirea independenței de stat depline a României din 1877—1878. Arme și steaguri, stampe evocînd momente ale luptelor, documente originale, portrete ale marilor comandanți ai armatei, medalii recompun fapte de arme de un eroism cu adevărat legendar ale ostașilor români, care luptau pentru o cauză dreaptă.

Ideea că războiul pentru pecetluirea independenței de stat a țării a fost un război al întregului popor, care, în cele mai diverse forme și prin cele mai diverse mijloace a contribuit la succesul celor ce luptau pe front, este pusă în valoare printr-un complex de mărturie. Portrete ale voluntarilor transilvăneni, ziare și reviste apărute în această parte a țării relatînd despre eroicele lupte de la Grivița, Plevna, Smîrdan, acțiunile pentru sprijinirea materială a frontului, mișcarea de sprijinire a războiului drept purtat de România, care s-a manifestat cu vigoare în toate teritoriile românești aflate sub dominația străină, demonstrează că, în ciuda terorii, a opreliștilor de tot felul, transilvănenii, bucovinenii, bănățenii au îmbrățișat acest război ca pe o cauză proprie.

Lupta vitejească a ostașilor români a pecetluit cu sînge un act de covîrșitoare însemnătate istorică pentru ființa de stat a României, făcînd să se vorbească cu respect și prețuire despre poporul nostru în lume. Așa cum declara un deputat în parlamentul de la Budapesta după terminarea războiului, „Românii s-au reîntors întîmpinați în calea lor de triumf, de admirarea și stîmă Europei, pentru că au dovedit că acolo jos, la Dunăre, există un popor brav și tînar care-și recunoaște chemarea sa europeană”.

Una dintre sălile Muzeului este dedicată mișcării memorandiste, cea mai viguroasă ridicare pentru revendicări naționale, dar și sociale a românilor tran-

silvăneni în intervalul 1849—1918. a cărei esență a fost remarcabil definită prin cuvintele rostite de Ioan Rațiu în fața nedreptei instanțe ce a judecat la Cluj procesul participanților la această mișcare: „Existența unui popor nu se discută, se afirmă“. Sînt viu ilustrate prin documente ecoul și sprijinul acordat de către românii din toate colțurile țării, ca și cei de peste hotare mișcării memorandiste.

În dezvoltarea mișcării de eliberare națională un important rol au jucat școlile, asociațiile și societățile cultural-artistice. În acest context, documente originale, portrete și alte exponate prezintă activitatea „Ligii culturale“ în sprijinul luptei românilor aflați sub dominația străină.

Un alt mare moment din Muzeu reflectă lupta poporului român în anii 1916—1918 pentru apărarea pămîntului țării împotriva ocupanților militariști germani, pentru realizarea unității și integrității teritoriale, eroismul, abnegația și patriotismul fierbinte al ostașilor români, al maselor populare. Mari fotografii, documente scrise, arme, steaguri cu însemnele Mărăști, Mărășești, Oituz, Răzoare sînt mărturii emoționante ale jertfelor de sînge pentru cauza libertății naționale. Se reconstituie aici momente ale participării voluntarilor ardeleni, care fuseseră înrolați în armata austro-ungară și deveniseră prizonieri în Rusia, Italia, ca și cei din alte țări la mișcarea de întregire națională. Sînt expuse *Declarația de la Darnița*, prin care prizonierii români ardeleni din Rusia exprimau dorința lor fierbinte „de unire cu România“, documente despre sosirea voluntarilor români ardeleni la Iași și depunerea jurămîntului, în iunie 1917, despre garda marinarilor români din orașul iugoslav Pola, participantă la acțiunile revoluționare ale flotei din Marea Adriatică, fotografii ale ofițerilor Legiunii române din Italia și alte mărturii care pun în lumină eforturile tuturor românilor, atît din țară, cît și de peste hotare, pentru împlinirea dezideratului desăvîrșirii statului național unitar.

În contextul schimbărilor profunde, radicale care au avut loc în perioada de sfîrșit a primului război mondial, în Muzeu sînt marcate prăbușirea imperi-

ilor otoman, habsburgic și țarist, intensificarea în lume a luptelor de clasă, revoluționare, împotriva dominației imperialiste și coloniale. Panouri și exponate evocă importanța istorică mondială a victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a deschis o nouă epocă în dezvoltarea societății omenеști — epoca trecerii de la capitalism la socialism —, dînd un puternic imbold bătăliilor revoluționare pe plan internațional, întregii lupte de eliberare națională și socială.

O puternică impresie produce sala consacrată marelui act istoric marcat de încheierea procesului de formare a statului național unitar român — împlinire a unei necesități obiective a însăși dezvoltării istorice. Prin modul de prezentare, prin bogăția de exponate sînt surprinse, potrivit adevărului istoric, momentele care pregătesc nemijlocit Marea Unire: hotărîrea din 27 martie 1918 a Sfatului țării din Basarabia, care exprima opinia populației de aici, privind unirea Basarabiei cu România; actul din 28 noiembrie 1918, cînd, prin votul unanim al membrilor Congresului general al Bucovinei, și acest teritoriu s-a unit cu țara; revoluția burgheză-democratică din Transilvania din toamna anului 1918, la care au participat forțe sociale largi, constituirea consiliilor naționale și a gărzilor naționale. Sînt expuse apoi zeci de publicații, manifeste-apeluri conținînd asemenea îndemnuri: „Veniți cu toții la Marea Adunare Națională care se va ține la 1 decembrie la Bălgradul lui Mihai Viteazul, Veniți cu miile și cu zecile de mii... Veniți și jurați că nedespărțiți vom fi și uniți rămînem de aici înainte cu frații noștri de pe tot cuprinsul pămîntului românesc..“

Un impresionant tablou imortalizează marea adunare de la Alba Iulia care a proclamat unirea Transilvaniei cu România „pentru toate veacurile“. Manifeste cu chemări înflăcărate, fotografii ale gărzilor naționale, documente originale ale sfatului țării de la Alba Iulia, textul cuvîntării lui Vasile Goldiș recreează atmosfera fierbinte a acelor zile, în care se desfășura unul din cele mai memorabile evenimente ale istoriei românești. Totul ilustrează legitimitatea desăvîrșirii statului național unitar român, legitimitate pe care nimeni

și nimic nu ar putea-o contesta fără să denatureze adevărul istoric.

Într-o firească continuitate, Muzeul subliniază ridicarea pe o treaptă superioară a luptei clasei muncitoare, a întregului popor român pentru dezvoltarea de sine stătătoare odată cu transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român. Plămădit din trupul clasei muncitoare, al poporului român, preluând și ducând mai departe cele mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din România, animat de fierbinte patriotism și pornind de la adevărul socialismului științific că eliberarea națională formează cadrul eliberării sociale, P.C.R. s-a situat în avangarda luptei pentru neatințare, pentru libertatea deplină a patriei și a poporului. Alături de marile momente ale luptei sociale desfășurate în anii interbelici de masele muncitorești, sub conducerea partidului comunist, în Muzeu sînt larg reprezentate acțiunile P.C.R. de apărare a intereselor naționale ale poporului român, de polarizare a celor mai largi forțe sociale patriotice într-un front comun de luptă pentru salvagardarea suveranității și integrității patriei, împotriva dominației străine. Pe un spațiu larg este înfățișată lupta P.C.R. împotriva pericolului fascist, a politicii imperialiste de amputare a teritoriului altor țări. Rămîne profund pilduitoare, cu valoare de mesaj, poziția partidului comunist în problema apărării patriei, sintetizată în Rezoluția C.C. al P.C.R. din noiembrie 1935, expusă în Muzeu: „Noi, comuniștii, sîntem gata să apărăm cu arma în mînă independența României, dacă țara noastră ar fi silită să ducă un război național de apărare, contra imperialismului“. Puternic evidențiate sînt împotrivirea generală a poporului nostru față de dictatul imperialist de la Viena, de amputările teritoriale din 1940, lupta maselor largi, în frunte cu comuniștii, împotriva dictaturii militare-fasciste, a dominației Germaniei hitleriste în România, a războiului antisovietic, pentru ieșirea României din război și alăturarea ei coaliției antifasciste.

Cu multă forță evocatoare este construită imaginea amplă a pregătirii și înfăptuirii insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste, din Au-

gust 1944, care a deschis calea unor profunde transformări revoluționare, naționale și sociale, în țara noastră, calea asigurării independenței și suveranității naționale, relevîndu-se justetea politicii P.C.R. pe deplin corespunzătoare năzuințelor și intereselor vitale ale întregului popor român.

Este, de asemenea, larg înfățișată participarea României cu întreaga armată, cu toate forțele materiale și umane la lupta pentru eliberarea deplină a teritoriului țării, pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei hitleriste. Se subliniază, în acest cadru, ideea că contribuția activă a poporului român, alături de armatele sovietice și de celelalte forțe ale coaliției antifasciste, la marea victorie asupra fascismului i-a creat posibilitatea de a-și făuri o viață nouă, independentă.

În succesiunea istorică, Muzeul reliefează momentele cele mai definitorii ale revoluției populare din România, marile realizări din anii socialismului, victoriile istorice din ultimul deceniu, definind în mod convingător această perioadă drept cea mai rodnică din întreaga istorie a țării. De la înălțimea acestor împliniri, poporul român, sub conducerea partidului, abordează cu încredere viitorul, așa cum îl proiectează, în impresionante contururi, Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Remarcăm, în încheiere, modalitățile la fel de izbutite în care este configurat trecutul orașului Alba Iulia în acest Muzeu, de la dacicul Apulon la municipiul și apoi colonia romană Apulum, recunoscută prin înflorirea sa economică și culturală, de la Bălgradul care l-a primit triumfal pe voievodul Unirii — Mihai Viteazul — și care a văzut apoi jertfa eroică a lui Horea și Cloșca, de la Alba Iulia unirii din 1918 la municipiul socialist din zilele noastre, plenar angajat în marea operă constructivă a întregului nostru popor, luminat de perspective sigure, de o viață liberă și prosperă.

STELIAN POPESCU

Sesiune științifică prilejuită de aniversarea a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române sub Mihai Viteazul și a 2000 de ani de atestare documentară a orașului Alba Iulia

Împlinirea a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române a fost sărbătorită în întreaga țară prin ample manifestări și festivități jubiliare, care au avut drept moment culminant grandioasa adunare populară de la Alba Iulia consacrată istoricului eveniment al unirii, precum și sărbătoririi orașului bimilenar.

După cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită cu acest prilej, la 28 mai a.c., „Unirea de la Alba Iulia din 1600 s-a înscris pentru totdeauna, cu litere de aur, în hronicul țării, acest act devenind un simbol strălucit, însuflețitor pentru toate generațiile care au aspirat spre constituirea statului unic național“. În condițiile socialismului, cînd unitatea statală realizată prin lupta și jertfele a nenumărate generații s-a întregit prin unitatea politică a poporului, întemeiată pe comunitatea de interese și țeluri a tuturor claselor și categoriilor sociale, pe devotamentul lor nemărginit față de noua orînduire socială și față de partidul comunist, forța politică conducătoare a societății noastre, Mihai Viteazul este viu în conștiința poporului român, ca un simbol al voinței sale de a trăi unit și liber într-o țară suverană și independentă.

Tot cu ocazia acestei duble aniversări, în municipiul Alba Iulia a avut loc, în ziua de 23 mai a.c., o sesiune de referate și comunicări științifice, organizată de Academia Republicii Socialiste România, Academia de Științe Sociale și Politice, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Universitatea București, Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca, Universitatea „Al. I. Cuza“ din Iași și Comitetul Ju-

dețean Alba al P.C.R. La sesiune au participat oameni de știință, cadre didactice, cercetători, muzeografi, arhiviști, conducători de instituții și întreprinderi și muncitori fruntași din unitățile industriale ale județului, activiști de partid și de stat.

Lucrările sesiunii au fost conduse de prof. dr. docent MIHNEA GHEORGHIU, membru al C.C. al P.C.R., membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de tovarășul GEORGE HOMOSEAN, membru al C.C. al P.C.R., prim-secretar al Comitetului Județean Alba al P.C.R., președintele Comitetului Executiv al Consiliului Popular Județean.

În ședința plenară a sesiunii au fost expuse următoarele referate științifice: „Două milenii de viață neîntreruptă — Apulum — Alba Iulia“, de acad. ȘTEFAN PASCU, rectorul Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca; „Lupta dusă de Mihai Viteazul împotriva dominației otomane și pentru unirea celor trei țări române“, de prof. univ. MIHAI BERZA, membru corespondent al Academiei R.S.R., directorul Institutului de studii sud-est europene din București; „Desăvîrșirea unității naționale, eveniment de însemnătate istorică în evoluția societății noastre“, de prof. univ. ARON PETRIC, membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice; „Ideile de unitate și independență națională în programele mișcării muncitorești din România la sfîrșitul secolului XIX și începutul secolului XX“, de dr. DAMIAN HUREZEANU, profesor la Academia „Ștefan Gheorghiu“, membru

corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice; „Partidul Comunist Român, continuatorul celor mai bune tradiții de luptă pentru suveranitatea, unitatea și independența poporului român“, de dr. GHEORGHE ZAHARIA, director adjunct la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice; „Ideile unității, independenței și suveranității patriei reflectate în Programul Partidului Comunist Român“, de dr. GHEORGHE IONIȚĂ, conferențiar la Universitatea București, activist la C.C. al P.C.R.; „Principiile politicii externe a României socialiste“, de Vasile Gliga, adjunct al ministrului afacerilor externe.

Lucrările sesiunii au continuat apoi în ședințe pe secții.

În secția I au fost prezentate următoarele comunicări: „Apulum 2000“, de dr. HORĂȚIU CRIȘAN, șef de secție la Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca; „Apulum în comerțul greco-roman și începuturile așezării“, de ION GLODARIU, cercetător științific principal la Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca; „Alba Iulia, cele mai vechi urme de locuire“, de IOAN AL. ALDEA, muzeograf principal la Muzeul de istorie din Alba Iulia; „Apulum — Apulum, evoluția celor două așezări cu caracter urban“, de ALEXANDRU POPA, șef de secție la Muzeul de istorie din Alba Iulia și prof. ION BERCIU; „Lumea getică de la sud de Carpați, contemporană cu dacii de la Apulum“, de prof. dr. docent DUMITRU BERCIU, de la Universitatea București, membru al Academiei de Științe Sociale și Politice; „Continuitatea vieții materiale și spirituale pe teritoriul patriei noastre în secolele I—X“, de DAN TEODORU, cercetător principal la Institutul de istorie și arheologie din Iași și dr. GHEORGHE BICHIR, cercetător principal la Institutul de arheologie din București; „Noi dovezi de continuitate la Alba-Iulia, secolele II—X“, de RADU HEITEL, cercetător științific la Direcția patrimoniului cultural național București; „Formarea poporului și limbii române pe întreg teritoriul vechii Dacii“, de dr. PETRE DIACONU, cercetător principal la Institutul de arheologie din București; „Constituirea statelor feudale românești și legăturile economice, politice, culturale și militare premergătoare epocii lui Mihai Viteazul“, de dr. ȘERBAN PAPACOSTEA, șef de sector la Institutul de istorie „N. Iorga“ și dr. NICOLAE CONSTANTIN-

NESCU, cercetător principal la Institutul de arheologie din București.

În cadrul secției a II-a au fost susținute comunicările: „Lupta maselor populare sub conducerea unor iluștri voievozi și comandanți de oști pentru păstrarea ființei naționale, pentru unitate și neatințare“, de dr. SERGIU COLUMBEANU, cercetător principal la Institutul de istorie „N. Iorga“ din București; „Concepția militară a lui Mihai Viteazul în realizarea unirii“, de col. VICTOR ATANASIU, de la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară din București; „Unirea țărilor române în cadrul relațiilor internaționale ale vremii“, de EUGEN STĂNESCU, șef de secție la Institutul de studii sud-est europene din București, membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice; „Unirea Moldovei cu Țara Românească și Transilvania (mai 1600)“, de dr. NICOLAE GRIGORAȘ, șef de sector la Institutul de istorie și arheologie „Al. D. Xenopol“ din Iași; „Dobrogea în planurile lui Mihai Viteazul de creare a unui stat unitar românesc“, de TUDOR MATEESCU, arhivist principal la Direcția Generală a Arhivelor Statului București; „Contribuții la cunoașterea actelor emise de Mihai Viteazul la Alba Iulia“, de LIVIU PALINEVICI, arhivist la Arhivele Statului Alba; „Regiunea Aradului din timpul domniei lui Mihai Viteazul în Transilvania“, de prof. EUGEN GLÜCK — Arad; „Mihai Viteazul și secuții“, de LUDOVIC DEMENY, șef de sector la Institutul de istorie „N. Iorga“ din București, membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice; „Publicațiile contemporane despre luptele lui Mihai Viteazul cu turcii“, de prof. dr. docent CAROL GÖLLNER, directorul Centrului de științe sociale din Sibiu, membru al Academiei de Științe Sociale și Politice; „Mihai Viteazul în conștiința posterității“, de dr. ȘTEFAN OLTEANU, director adjunct la Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România; „Noi știri despre Mihai Viteazul în arhivele italiene și de la Vatican“, de DUMITRU ZAHARIA, directorul Arhivelor Statului Bacău.

În secția a III-a au fost prezentate comunicările: „Ideea unității țărilor române în operele cronicarilor“, de dr. AL. DUȚU, redactor șef adjunct la „Revista de studii sud-est europene“, membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice; „Unitatea de neam a românilor în gândirea social-politică a reprezentanților Școlii Ardele-

ne", de dr. POMPILIU TEODOR, *conferențiar la Universitatea din Cluj-Napoca*; „Ținutul Alba Iuliei, o răscruce etno-culturală tradițională între cele trei țări vechi românești", de dr. NICOLAE DUNARE, *șef de sector la Institutul de istoria artei din București*; „Despre tipăriturile românești de la Bălgrad în secolul XVIII", de IACOB MÎRZA, *bibliotecar principal la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia*; „Circulația cărții vechi românești în secolul XVIII din zona Albei", de DOINA LUPAN și LUCIA IATEGAN, *muzeografe la Muzeul de istorie din Alba Iulia*; „Cetățile medievale de la Alba Iulia", de GHEORGHE ANGHEL, *directorul Muzeului de istorie din Alba Iulia*; „Alba Iulia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea", de AUREL BĂRUȚĂ, *arhivist la Arhivele Statului Alba*; „Revoluțiile de la 1821 și 1848, momente importante în dezvoltarea luptei pentru unitate și independență națională", de LIVIU ȘTEFĂNESCU, *șef de secție la Muzeul de istorie a Republicii Socialiste România*; „Alba Iulia în revoluția din 1848—1849", de IOAN PLEȘA, *directorul Arhivelor Statului Alba*.

În secția a IV-a au fost expuse comunicările: „Proclamarea la 9 mai 1877 a independenței de stat a României, rezultat al eforturilor întregului popor român, moment important spre desăvîrșirea unității naționale", de dr. NICHITA ADĂNILOAIE, *șef de sector la Institutul de istorie „N. Iorga” din București*; „Alba Iulia pe coordonatele luptei pentru emancipare națională, pentru desăvîrșirea unității naționale în a doua jumătate a secolului al XIX-lea", de NICOLAE JOSAN, *muzeograf principal la Muzeul de istorie din Alba Iulia*; „Aspecte ale luptei maselor românești pentru drepturi naționale pe meleagurile Albei, în perioada 1900—1918", de IOAN I. ȘERBAN, *muzeograf la Muzeul de istorie din Alba Iulia*; „Rolul maselor populare în procesul desăvîrșirii unității de stat a românilor" de conf. dr. AUGUSTIN DEAC, *cercetător principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice*; „1 Decembrie 1918, moment final al luptei maselor populare pentru desăvîrșirea unității naționale", de ALEXANDRU PORȚEANU,

cercetător principal la Institutul de istorie „N. Iorga” din București; „Unirea din 1918 și uniformizarea instituțiilor de stat", de GHEORGHE IANCU, *cercetător științific la Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca*; „Lupta clasei muncitoare și a partidului său pentru apărarea independenței și integrității țării în anii 1934—1940", de dr. FLOREA DRAGNE, *șef de sector la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*; „Marile aniversări consacrate făuririi unității statului român", de ELISABETA IONIȚĂ, *cercetător științific la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România*; „P.C.R. în fruntea luptei pentru realizarea unității forțelor naționale antihitleriste în vederea eliberării țării de sub dominația fascistă (1940—1944)", de conf. dr. MIHAI FĂTU, *cercetător principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*; „Lupta maselor populare sub conducerea P.C.R. împotriva dictatului de la Viena", de ION ARDELEANU, *director adjunct la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice*; „Insurecția din august 1944, moment important pentru cucerirea independenței depline a statului nostru", de TRAIAN UDREA, *cercetător principal la Institutul de istorie „N. Iorga” din București*; „România și principiile noului ordin economic și politic", de dr. CONSTANTIN MOISUC, *profesor la Academia „Ștefan Gheorghiu”*; „România socialistă, factor activ în promovarea unor noi relații între state, bazate pe respectarea independenței, suveranității și neamestecului în treburile interne", de MIRCEA NICOLAESCU, *profesor la Academia „Ștefan Gheorghiu”*.

Luînd cuvîntul în încheierea lucrărilor sesiunii științifice, *prof. dr. docent MIHNEA GHEORGHIU* a relevat că această manifestare prestigioasă, ce se înscrie la loc de frunte în șirul acțiunilor consacrate aniversării a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române sub Mihai Viteazul și a 2000 de ani de atestare documentară a localității Alba Iulia, reprezintă un omagiu adus luptei necurmăte a înaintașilor pentru

afirmarea ființei naționale și făurirea unității de stat politice, pentru dreptate socială și independență națională. Sesiunea a reliefat prezența permanentă a orașului Alba Iulia, localitate bimilenară, în istoria patriei, ca martoră și participantă ilustră la evenimentele de culme din istoria poporului și națiunii,

a evidențiat rolul și contribuția Partidului Comunist Român, continuatorul celor mai bune tradiții de luptă pentru suveranitate, unitate și independență a poporului român, pentru făurirea unei noi istorii pe pământul glorios al scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România.

Sesiune științifică consacrată împlinirii a 120 de ani de la nașterea lui Constantin Dobrogeanu-Gherea

În memoria celui care a fost una din cele mai proeminente figuri de ginditori socialiști ai țării noastre, la 29 mai a.c. a avut loc sesiunea științifică consacrată comemorării a 120 de ani de la nașterea lui Constantin Dobrogeanu-Gherea.

Organizată de Academia de Științe Sociale și Politice, Academia „Ștefan Gheorghiu” și Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., sesiunea științifică, care a beneficiat de participarea unor reputați specialiști, a pus în lumină aspecte notabile prin conținut și semnificație ale activității teoretice și practice desfășurate de Gherea, personalitate de prim plan a mișcării muncitorești din România, a criticii literare moderne întemeiate pe concepția materialist-istorică, promotor al unei literaturi social-politice marxiste, izvorite din realitățile românești, făuritor al unei opere cu ecou în epocă și peste ani, atât în țară cit și peste hotare.

În acest spirit, *prof. dr. docent MIHNEA GHEORGHIU*, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice, a remarcat, în cuvîntul de deschidere, că însăși opera sa inovatoare și îndrăzneată, animată de un profund umanism îi conferă o tot mai înaltă prețuire pe măsura scurgerii timpului. Oprindu-se la cîteva aspecte definitorii ale personalității socialistului român, vorbitorul a spus: „Adept înflăcărat al ideilor marxiste, el avea să se dedice, pînă la sfîrșitul vieții, activității de propagare a acestor idei și de aplicare a lor la realitățile românești.

Pe acest teren, activitatea lui Gherea s-a materializat în importante lucrări teoretice”. Mai mult, el, „ca și alți socialiști români, a demonstrat teoretic și a tradus în viață principiul legitimității și viabilității ideilor socialismului științific în condițiile României”, pentru că „a avut o percepție vie asupra spiritului creator al marxismului, care definește însăși esența acestuia”. După ce a arătat că, „la meritele lui Gherea ca teoretician și militant socialist se adaugă cele ale omului de cultură, care a jucat un rol important în crearea esteticii și criticii literare materialiste în România, lupta sa teoretică împotriva criticii literare bazate pe judecăți idealiste contribuind la dezvoltarea literaturii române pe drumul realismului, ca și al angajării și responsabilității sociale a scriitorului, a artistului”, *prof. dr. docent Mihnea Gheorghiu* a conchis: „putem spune că Gherea a dat perspectiva teoretică socialismului român și în aceasta constă sensul major al activității și operei sale”.

Dr. DAMIAN HUREZEANU, profesor la Academia „Ștefan Gheorghiu”, membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice, și-a consacrat comunicarea unui domeniu prioritar al activității teoretice a lui Gherea: *Analiza genezei și structurii României moderne întreprinsă de C. Dobrogeanu-Gherea*, problematică deosebit de importantă, aflată în atenția sociologiei și politologiei românești. „Pentru el — spunea *prof. dr. D. Hurezeanu* —, înțelegerea transformărilor economice și social-politice din România în secolul al XIX-lea era condiționată de plasarea țării noas-

tre în contextul proceselor petrecute pe plan mondial, sub impulsul dezvoltării capitalismului. Afirmarea noii orînduirii social-economice și progresele pe care le înregistra în unele țări ale Europei apusene presupuneau, după Gherea, mutații profunde în conceperea întregii dezvoltări a procesului istoric. El a sesizat în mod just că, odată cu capitalismul, acest proces se universalizează. Factorul care imprimă un conținut și un înțeles nou rezidă în însuși caracterul social al producției capitaliste. Dar în dorința de a reliefa schimbările pe care capitalismul le-a adus în desfășurarea procesului istoric mondial, în sensul creării unui sistem de relații care au antrenat vaste zone ale globului, Gherea a subestimat capacitatea de autodezvoltare internă a țărilor rămase în urmă. Așa s-a născut teoria dezvoltării țărilor înapoiate în orbita celor dezvoltate, evolute din punct de vedere economic, teorie care ocupă un loc important în sistemul gândirii lui Gherea“.

Dintre evenimentele revoluționare care au jalonat istoria modernă a României, s-a menționat în comunicare, revoluția de la 1848 a reținut în mod special atenția lui Gherea; el i-a subliniat semnificația istorică și, mai ales, a căutat să desprindă legătura istorică dintre sarcinile ridicate de anul revoluționar 1848 și cele ce reveneau spre rezolvare, în noile condiții, social-democrației. „Analiza genezei României moderne în opera lui Dobrogeanu-Gherea este, așadar, de tip sociologic; pe el îl interesează marile linii ale procesului pe care caută să-l explice în chip unitar în lumina unor principii generale. Chiar atunci cînd recurge la materialul istoric, el îl topește în concepția sa de ansamblu. Este, de altfel, interesant că dincolo de formarea României moderne socialistii români, și printre ei Dobrogeanu-Gherea, nu și-au întins investigațiile. Ceea ce urmăreau, în primul rînd, în activitatea lor de explicare a realității românești era modul în care se articula problema acesteia cu tactica și strategia politică formulată de socialiști.

Concepția lui Dobrogeanu-Gherea despre dezvoltarea și structura României moderne în perioada de după 1848 prezintă, în mare, două puncte centrale de reper: pe de o parte, el arată că sub raportul formelor economico-sociale țara s-a înscris pe făgașul evoluției burgheze moderne, iar, pe de altă parte, subliniază ideea înapoierii bazei productive a

economiei... În epocă, problema socială, cu care societatea românească era în primul rînd confruntată era cea agrară; cerințele evoluției țării ridicau în mod imperios înlăturarea structurii agrare existente, caracterizată prin puternica persistență a formelor de producție semifeudale, prin dominația moșierimii în regimul proprietății funciare, printr-un nivel tehnic-productiv scăzut al agriculturii și printr-o ascuțire fără precedent a crizei sociale la sate, pusă în evidență cu atîta putere de marile războaie țărănești culminate cu cea din 1907. Analiza fenomenului românesc, întreprinsă de Gherea, este străbătută și chiar dominată de imaginea relațiilor economice și sociale din domeniul agrar. Punctul central îl constituie, evident, *Neoiobăgia*“.

Prof. dr. D. HUREZEANU a subliniat că pentru a înțelege viziunea de ansamblu a lui Gherea asupra realității românești trebuie să avem în vedere atît *Neoiobăgia* cît și studiul *Asupra socialismului în țările înapoiate*, conchizînd că, „dacă am filtra esența concepției lui Gherea despre structura și evoluția societății românești, considerăm că ea s-ar putea formula astfel: ciocnirea și confruntarea dintre vechile și noile relații, însoțite de procesul concomitent al asimilării și întrepătrunderii acestora într-o nouă sinteză, avînd o direcție capitalistă, dar cu o foarte mare încărcătură de elemente semifeudale“.

Conf. ION ARDELEANU, director adj. la Muzeul de istorie a partidului, a mișcării revoluționare și democratice din România, membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice, a abordat în comunicarea sa *Problema unității și independenței naționale, în opera lui C. Dobrogeanu-Gherea*, relevînd contribuția acestuia la înțelegerea și afirmarea ideii de unitate și independență a poporului român, în corelație cu conceptele de național-internațional și general-particular. În comunicare s-a arătat că marile transformări sociale și politice din societatea românească de la mijlocul veacului al XIX-lea, împrejurările istorice concrete, au impus cu deosebită acuitate înțelegerea justă a necesității unității politice-statale a României. Tocmai de aceea, „definind termenii «țară», «neam», Gherea oferea pentru activitatea practică a mișcării muncitorești, concepte de o deosebită valoare în lupta politică“. C.D.-Gherea, a spus în încheiere conf. I. Ardeleanu, a afirmat ideea unirii teritoriilor româ-

nești „în numele patriotismului mișcării socialiste, a luptei poporului. Odată cu înfăptuirea acestui proces, el întreprindea posibilitatea realizării unor transformări în structura societății, a unor prefaceri în favoarea maselor muncitoare“. Această concepție generoasă răspundea „aspirațiilor seculare ale poporului român, dezvoltării țării pe calea progresului social. Totodată, el înțelegea realizarea unității naționale, afirmarea plenară a independenței și suveranității României în spiritul principiilor internaționaliste promovate consecvent de mișcarea socialistă din țara noastră“; afirmând drepturile naționale legitime ale poporului nostru, el a promovat în același timp principiile „prieteniei și înțelegerii cu statele vecine, cu toate popoarele lumii“.

Dr. AUGUSTIN DEAC, cercetător principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C. C. al P.C.R., membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice, a prezentat comunicarea: *Constantin Dobrogeanu-Gherea, figură proeminentă a mișcării muncitorești internaționale*. După ce a relevat faptul că, în genere, contemporanii săi, nu numai socialiștii, au apreciat personalitatea și opera lui la justa valoare, în comunicare s-a subliniat că, ulterior, „pentru a se «justifica» diverse aprecieri eronate, făcute în afara țării privind o seamă de probleme fundamentale ale istoriei mișcării muncitorești, ale istoriei poporului român, o serie de studii și lucrări ale lui Gherea, neținându-se seama de valoarea lor teoretică, politică și științifică, ci doar de unele minusuri, vreme îndelungată au fost etichetate în ansamblul lor ca «oportuniste», «reformiste», iar autorul lor a fost stigmatizat ca unul dintre «menșevicii» din mișcarea muncitorească română. I se aduceau lui C. Dobrogeanu-Gherea «învinuiri» și aspre «critici», nu numai pentru ceea ce afirmase în lucrările sale, dar și pentru ceea ce nu scrisese, sub pretextul că a făcut aceasta conștient, în mod deliberat“. De aici teza existenței unor „grave erori“ în concepția lui social-politică.

Dar opera lui Constantin Dobrogeanu-Gherea are, însă, a relevat dr. Augustin Deac, o valoare intrinsecă nu numai națională ci și internațională. „Prin răspindirea marxismului în laturile lui esențiale, prin analiza societăților bazate pe exploatare, prin combaterea unor teze idealiste, poporaniste, burghezo-liberale cu privire la căile și metodele de

dezvoltare a României, prin demascarea anarhismului și revizionismului în mișcarea muncitorească internațională, prin aportul deosebit la inițierea și rezolvarea unor probleme cu care se confrunta Internaționala a II-a, Gherea a adus o contribuție valoroasă patrimoniului ideologic al mișcării socialiste din România cît și al celei internaționale. În această privință, numele său poate fi trecut alături de cei mai proeminenți socialiști din mișcarea muncitorească internațională“.

El a dezbătut și a clarificat o serie de probleme de importanță fundamentală, care se ridicau, mai mult sau mai puțin, în fața socialiștilor de pretutindeni, sprijinindu-se pe învățătura marxistă. Iar atunci cînd, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul veacului nostru, revizionismul încerca „să golească marxismul de conținutul său revoluționar, Gherea a respins aceste încercări, susținînd cu mai multă hotărîre necesitatea înțelegerii profunde a marxismului, singura teorie științifică care permitea analiza obiectivă a fenomenelor din natură și din societate“.

În comunicare s-a remarcat că opera lui Gherea a fost larg cunoscută nu numai în țară dar și peste hotare, dovadă și faptul că scrierile sale au fost traduse în limbi străine, ca franceză, bulgară, sîrbă, rusă, germană, maghiară etc. „Militanți de frunte ai mișcării muncitorești internaționale au relevat atît rolul important al lucrărilor lui Constantin Dobrogeanu-Gherea în domeniul propagandei socialismului științific cît și eminența sa personalitate. «Socialismul din Serbia — remarcă D. Tușovici în 1912 — dăorește în mare parte succesul său de astăzi și ajutorului pe care l-a avut de la socialismul român. Una din primele broșuri pe care am citit-o a fost studiul *marelui tovarăș al dv.* — Gherea — asupra concepției materialiste a istoriei». Subliniind marile merite ale lui C. Dobrogeanu-Gherea, D. Blagoev, în cuvîntarea ținută la București cu ocazia jubileului acestuia, declara: «Socialismul român a avut o mare influență asupra socialismului din Balcani și pentru aceasta socialiștii bulgari poartă tovarășilor din România o caldă recunoștință». Auto-
rul a prezentat, în continuare, contribuția majoră adusă de Gherea la congrese și conferințe socialiste internaționale, strînsese sale legături cu personalități de frunte ale mișcării muncitorești internaționale: Fr. Engels, V. I. Lenin, G. Ple-

hanov, Clara Zetkin, K. Kautsky, Rosa Luxemburg, G. Dimitrov, D. Blagoev și mulți alții.

Dr. RADU PANTAZI, *director adj. la Institutul de filozofie, membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice*, a tratat *Contribuția lui C. Dobrogeanu-Gherea la răspindirea filozofiei marxiste în România*. Aportul său de substanță în acest domeniu, a observat autorul, „s-a înfăptuit pe mai multe direcții: 1) evidențierea valorii marxismului; 2) critica modului de gândire metafizic; 3) interpretarea realităților societății românești și analiza perspectivelor ei de dezvoltare; 4) întemeierea unei estetici materialiste. Expunând marxismul — și lui Gherea fi datorăm unele dintre primele și izbutitele prezentări în limba română a economiei politice marxiste și a materialismului istoric —, socialistul român a insistat, de altfel ca și toți socialiștii din țara noastră în acel timp, asupra marii realizări a marxismului care a reușit să dea o interpretare consecvent unitară nu numai fenomenelor naturii, ci și celor ale societății. Dobrogeanu-Gherea arăta că, pentru prima oară în istoria gândirii umane, marxismul a izbutit ca, din noianul fenomenelor istorice, să indice cauza determinantă a dezvoltării sociale — modul de producție, precum și motorul acestei dezvoltări — lupta de clasă“.

Gherea accentua, în același timp, că „marxismul, care oferă explicația «cea mai adâncă și cea mai vastă» a dezvoltării istorice-sociale, nu neagă factorul ideal și anticipa rolul extrem de important al acestuia în perioada socialistă a societății. Marxismul, arăta teoreticianul nostru, pune în lumină greutatea specifică a fiecăruia din cei doi termeni ai raportului material-spiritual, respingând interpretarea metafizică a procesului istorico-social. De notat că, începând cu Gherea, metafizica este înțeleasă în accepția marxistă a termenului ca fiind opusă dialecticii. Criticând metafizica, Gherea a scos în evidență valoarea marxismului înțeles ca o învățătură vie, ca un instrument de cercetare a realității“.

În comunicare s-a menționat că, bazându-se pe metoda dialectică, Gherea a căutat să interpreteze realitățile româ-

nești și perspectivele de dezvoltare ale țării noastre. Deși în analiza realităților noastre sociale a supraapreciat până la un punct rolul relațiilor feudale, el are însă marele merit de a fi subliniat cu tărie și consecvență ideea că socialismul, sub aspectele sale de teorie, mișcare și apoi ca orînduire, este pe deplin posibil și chiar necesar în țara noastră. Dînd dovadă de o deosebită capacitate de înțelegere a raportului general-particular, socialistul român a arătat că împrejurările din România sînt diferite de cele din țările capitaliste înaintate, au un caracter specific, ceea ce impunea aici rezolvarea unor probleme vitale, ca cea agrară, integrată de Gherea în contextul mai larg al perspectivei de dezvoltare a țării pe calea industrializării, pe calea socialismului. În pofida celor care căutau să acrediteze ideea că pentru solul românesc socialismul ar fi o plantă exotică, și al căror principal argument era: țara noastră, nefiind industrială, neavînd proletariat, nu are nevoie nici de socialism, teoreticianul marxist a evidențiat dezvoltarea industriei, a proletariatului și, ca atare, a demonstrat că însăși evoluția socială indica în mod obiectiv drumul spre socialism. În același timp, el a observat importanța laturii subiective, conștiința a acestui proces, latură pe care o reprezintă socialismul științific, capabil să lumineze lupta proletariatului, clasă căreia îi aparține viitorul. „Încrederea în progres, în viitorul țării, indicarea drumului industrializării ca drum sigur al înscrierii României pe orbita civilizației, bunăstării și culturii, relevarea rolului proletariatului în acest sens al direcției generale de dezvoltare, constituie idei de mare preț, care conferă lui Gherea merite incontestabile“.

În încheiere, dr. Radu Pantazi a înfățișat argumentele care-l prezintă pe Gherea ca primul marxist român ce s-a ocupat de problemele de estetică, fiind, alături de Fr. Mehring, unul din primii esteticieni marxiști europeni.

GEORGE MUNTEAN, *cercetător principal la Institutul de istorie și teorie literară „G. Călinescu“*, a prezentat comunicarea: *Constantin Dobrogeanu-Gherea în conștiința criticii românești*, descifrînd contribuția socialistului român în acest plan de activitate, mărtu-

riile în acest sens ale unor personalități ale culturii românești, cum au fost N. Iorga, E. Lovinescu, G. Ibrăileanu. În comunicare s-a subliniat că Gherea a introdus în critica literară românească un număr de concepte, procedee, idei, atitudini și opinii a căror trăinicie a fost validată de timpul scurs de la producerea lor. Ideile și sugestiile lui Gherea, a remarcat autorul, au fost preluate nu numai de discipolii și continuatorii săi, ci și de cei care s-au depărtat de ideologia lui. „Însă traiectoria criticii explicative, sociologice, psihologice etc., analitice, într-un cuvânt, este atât de viguroasă de la Gherea

încoace încît ea i-a marcat aproape fără excepție pe toți reprezentanții domeniului..., uneori cu ricoșeuri la celebrități ale altor domenii“. Rezultatul activității lui C. Dobrogeanu-Gherea, se spune în încheierea comunicării, pulsează încă puternic în actualitate.

Conținutul ideatic bogat al comunicărilor a determinat caracterul izbutit al sesiunii științifice, care a configurat momente și direcții esențiale ale unei opere proeminente, înscrisă cu valoare de referință în gîndirea teoretică marxistă și practica social-politică din România.

ION MAMINA

CRITICA ȘI BIBLIOGRAFIE

General-maior **Eugen Bantea**, **INSURECTIA ROMÂNĂ ÎN JURNALUL DE RĂZBOI AL GRUPULUI DE ARMATE GERMAN „UCRAINA DE SUD”**.

Editura militară, București, 1974, 204 p.

Apărută în anul celei de-a XXX-a aniversări a eliberării patriei noastre de sub dominația fascistă, lucrarea *Insurecția română în jurnalul de război al grupului de armate german „Ucraina de sud”* se înscrie în eforturile oamenilor de știință de a clarifica, adînci și explica multiplele aspecte ale insurecției naționale din august 1944, eveniment cu ample implicații interne și internaționale.

Bazată pe o largă documentare, din arhive și publicații românești și străine, lucrarea reprezintă o notabilă contribuție la îmbogățirea istoriografiei marxiste românești. Autorul aduce în discuție izvoare semnificative din punct de vedere politico-strategic și analizează distinct problematica laturii militare a insurecției naționale antifasciste, acțiunile desfășurate de întreaga armată română între 23 și 31 august 1944, precum și — mai succint, este drept — contribuția formațiunilor de luptă pa-

triotice la obținerea victoriei. El pune în acest mod la îndemîna specialiștilor și a cadrelor militare o prețioasă lucrare, înlesnindu-le descifrarea multiplelor sensuri ale mării cotituri istorice înfăptuite de poporul nostru. Din acest punct de vedere, apreciem că analiza jurnalului de război al grupului de armate germane „Ucraina de sud” întregeste imaginea politico-militară pe care a conturat-o pînă acum istoriografia românească asupra insurecției, deschide calea efectuării unor considerații și corective în literatura de specialitate asupra acestui domeniu.

Pe baza prezentării exhaustive a consemnărilor făcute în documentul militar german menționat mai sus, cît și a comentariilor interesante la acest document, autorul reușește să dezvăluie mai plenar consecințele ridicării la luptă a poporului nostru împotriva Germaniei hitleriste. Pe de altă parte, importanța sursei

rezidă, o dată în plus, și în faptul că grupul de armate „Ucraina de sud”, grupare strategică a Wehrmachtului, reunea cea mai mare parte a trupelor germane amplasate în România în timpul evenimentului din august 1944, forurile supreme germane subordonînd acestui grup de armate toate disponibilitățile naziste din România.

Prin punerea în circuitul științific a unor date noi, consemnate într-un document german de primă mînă, referitoare la înfruntarea dintre poporul român și trupele naziste, la amploarea și aria de desfășurare a insurecției, la combativitatea forțelor insurecționale din țara noastră, la contribuția de o deosebită însemnătate a insurecției în evoluția celui de-al doilea război mondial, în favoarea coaliției antihitleriste, autorul a reușit să dea răspunsuri clare, argumentate, să lămurească multe probleme mai puțin aprofundate. El folosește creator și critic sursa, pe care o completează cu concluziile politico-militare rezultate din confruntarea ei cu alte izvoare, precum și cu opiniile proprii. Sub acest

aspect, se impune, în primul rând, sublinierea rolului Partidului Comunist Român în organizarea și conducerea insurecției, tactica lui de coalizare a tuturor forțelor democratice naționale. Precizările și reflecțiile autorului pe temeiul sursei germane în legătură cu momentul întoarcerii armelor împotriva fasciștilor, prezintă un interes deosebit; ele pun în lumină strădaniiile deperate ale forurilor militare germane de a păstra armata română, o parte din ea sau de a o dezarma, strădanii care, așa cum se cunoaște, s-au încheiat cu un eșec. După ce menționează că armata română în întregimea ei, soldații și ofițerii, pretutindeni unde se aflau, au dat curs chemării coaliției forțelor politice dinamizate de Partidul Comunist Român, care pregătiseră și au condus insurecția, autorul citează din documentul menționat însemnări pline de semnificație din noaptea de 23 spre 24 august: „Nici un general român nu este dispus să continue lupta de partea Germaniei, nici măcar comandantul diviziei blindate România Mare, generalul Cornea, în care se puseseră nădejdi în acest sens” (p. 58). Mai departe, documentul consemnează că același răspuns negativ l-au dat lui Frissner și generali Petre Dumitrescu și Ilie Șteflea, comandanții celor două armate (3 și 4), care pînă atunci fuseseră încadrate în grupul de armate „Ucraina de sud”.

Stăruind în analiza acestui încordat moment, autorul relevă ce a însemnat retragerea organizată a unităților ro-

mâne, cu păstrarea de către acestea a armamentului și tehnicii. Executarea ordinului dat de Marele stat major român în noaptea de 23 spre 24 august armatelor 3 și 4, potrivit căruia „trupele se vor retrage cu tot armamentul de care dispun în acel moment asupra lor, opunîndu-se oricăror încercări de dezarmare”, a avut o importanță aparte. Această măsură, care decurgea dintr-un principiu fundamental al strategiei politice a insurecției — acela că numai păstrîndu-se organizate și înarmate forțele noastre armate puteau participa efectiv la războiul antihitlerist, insurecția putea fi realmente un act de autodețerninare românească, iar țara noastră putea constitui un factor distinct și real în coaliția statelor și popoarelor care luptau împotriva agresorilor fasciști — a fost esențială pentru întregul curs ulterior al faptelor. Pe fondul evenimentelor care au avut loc atunci, situația trupelor române apare dramatică. Aceasta, deoarece deși intrase efectiv în acțiune împotriva Germaniei și Ungariei, România era tratată ca inamică și de statele coaliției anifasciste, astfel încît formal ea se afla în stare de război cu toate statele, din ambele coaliții, fenomen rar întîlnit în istorie.

Investigarea actului insurecțional în lumina principiilor artei militare dobîndește relief și prin analiza minuțioasă, clarificarea și determinarea cronologică și geografică a unor momente importante ale înfăptuirii sale: întoarcerea armelor; luptele desfășurate la București și pe Valea Prah-

vei; angajarea celorlalte forțe ale armatei române împotriva trupelor fasciste din zona Brașovului, Întorsura Buzăului, în Carpații Meridionali și porțiunile sudice ale Carpaților Occidentali ș.a. Se amintește că porțiunile continentale ale întoarcerii armelor de către România sînt evidențiate și de spațiul pe care ea l-a degajat brusc de prezența nazistă. Acest indicator spațial este comparat cu cel rezultat din operații strategice ale unor mari puteri, operații socotite ca avînd semnificații continentale. De asemenea, în afara unor considerații privind zona Văii Prahovei, a culoului fortificat Focșani-Brăila, litoralul românesc, se reia analiza evoluției desfășurărilor de la Porțile de Fier-Cazane, unde insurecția română a făcut să eșueze planul german de realizare a unei joncțiuni între OKW și OKH.

Apelînd la metodele calculului și ale comparației, folosind în mod selectiv date și cifre, autorul prezintă, cu forță evocatoare, amploarea și rolul acțiunilor militare din țara noastră, faptul că ele au îmbrăcat aspectul clar al războiului întregului popor, importanța lor strategică. Astfel, în lucrare se subliniază că insurecția a permis trupelor sovietice să străbată, în circa 9 zile, 700-800 kilometri în dispozitivul german, fenomen fără precedent în istoria războaielor. Ea a zădărnicit ocuparea și consolidarea armatei fasciste pe aliniamentul fortificat Focșani, Galați, Nămolosa. Mai mult, orientarea frontului s-a schimbat; a avut loc anihilarea unor importante forțe umane și tehnice

germane (efective echivalente cu circa 6 divizii, aproape o treime — 222 — a totalului avioanelor de care dispunea Luftwaffe în spațiul danubiano-ponctic); ocupînd trecătorile carpatine și menținînd marele cap de pod din Transilvania, armata română a împiedicat trupele naziste să organizeze o apărare strategică pe Carpați, ceea ce ar fi dus la o rezistență prelungită.

În același timp, lucrarea reliefează că insurecția din România a impulsionat vizibil lupta mișcării de rezistență din țările ce se aflau sub ocupație nazistă, curajul și eroismul poporului român, care a înfruntat un dușman superior ca dotare tehnică și deosebit de periculos, fiindu-le o pildă.

Un loc important ocupă în lucrare corelația dintre factorii interni și externi în pregătirea și desfășurarea insurecției, scoțîndu-se în prim plan rolul hotărîtor al factorilor interni, în conformitate cu adevărul istoric.

Pe temeiul unui bogat material documentar, lucrarea dezvăluie și caracterul lacunar sau contradictoriu al istoriografiei externe, care încearcă să estompeze implicațiile imediate și ulterioare ale răsturnării din august 1944, să reducă adevăratele dimensiuni ale actului ridicării la arme a întregului nostru popor, cît și contribuția României la confruntarea militară cu fascismul. De asemenea, este meritorie analiza ralierii operate de armata română la insurecție — act diminuat de unele afirmații istoriografice care tind să diformeze momentul întoarcerii armelor și amploarea acțiunilor armatei române în primele zile ale insu-

recției. În același cadru, sînt abordate critice aprecierile obiectiviste ale unor istorici occidentali, care, deși ignorează în mare parte cauzele social-politice, prezintă de o manieră realistă latura militară insurecțională din România, amploarea și semnificațiile acțiunilor militare contra Germaniei hitleriste. Analiza minuțioasă a unor surse prestigioase din literatura occidentală — articole, memorii, jurnale, studii, îndeosebi a unor scriitori vest-germani — dezvăluie imagini inedite asupra reacției forurilor politice și militare naziste față de schimbarea din România.

Anvergura incontestabilă de ordin politic și militar a cotiturii făcute de România prin desprinderea de sub dominația Germaniei hitleriste este substanțial argumentată în ultimul capitol al lucrării; în el se întreprinde analiza corelată a importanței strategice a spațiului desfășurării insurecționale române pe plan continental, a forțelor umane și tehnice pe care le-a anihilat, precum și a efectului politic și psihologic asupra mersului războiului și situației internaționale în timpul marii conflagrații mondiale.

Întrînd referiri documentare care au fost amintite pînă acum în genere separat și utilizînd documente germane sau române, lucrarea conchide că, în fond, comandamentul Wehrmachtului nu a izbutit să închidă trecătorile în Carpații Meridionali și porțiunea sudică a celor Occidentali — adică în aria insurecției române trecătorile au rămas mult în spatele noului front creat de români o dată cu insurecția, ceea

ce i-a conferit un plus de valoare strategică continentală și a permis ca asaltul asupra Ungariei sau sudului Germaniei să înceapă direct din marele șes al Europei centrale. Această comparație este întregită de faptele înscrise de sursa germană, potrivit cărora rezistența trupelor fasciste în Carpații Orientali nu a putut fi înfrîntă prin atacuri frontale, ci numai prin întoarcerea cotului Carpaților și pătrunderea în Transilvania pe la sud, prin trecătorile ținute de armata română.

Sînt multe alte părți ale lucrării ce s-ar impune a fi relevate. Dorim totuși să supunem atenției unele opinii pentru a fi avute în vedere la o eventuală ediție. Recomandăm, în acest sens, autorului să adîncească studiul trăsăturilor politico-militare ale insurecției, a contribuției poporului român la dezvoltarea gîndirii militare referitoare la războiul popular.

Considerăm că lucrarea ar fi dobîndit un plus de comprehensivitate și accesibilitate dacă s-ar fi restrîns acele părți care redau pasaje întregi din materialul documentar utilizat, îngreunînd, astfel, pe alocuri, cursivitatea și omogenitatea expunerii, detașarea proceselor pe care autorul vrea să le reliefeze. Sîntem de părere că este mai indicat procedeul de a reda într-o formulare proprie acele aspecte pe care documentele primare le expun în texte prea lungi, întrucît parafrazările, prevăzute cu trimiterile de rigoare, nu pot pune la îndoială acuratețea științifică a autorului. Totodată, în alte părți ale lucrării autorul pare a fi resimțit o nemotivată criză de spa-

țiu, mărginindu-se doar să puncteze procese și fenomene, care ar fi meritat o tratare mai substanțială.

Cu observațiile menționate, se poate conchide că lucrarea reprezintă o contribuție certă în elucidarea fenomenului analizat prin elementele noi pe care le aduce în tra-

tarea intrinsecă a actului insurecțional, cât și prin argumentarea științifică a înfrurii strategico-militare și politice pe plan internațional, aria istoriografică a evenimentului săvârșit de poporul român în august 1944 dobîndind, astfel, un moment de acumulare important. Se im-

pun subliniate, de asemenea, stilul clar al lucrării, faptul că ea este însoțită de scheme menite să faciliteze înțelegerea fenomenelor militare, de rezumate în limbile engleză, franceză și rusă.

**General-maior dr.
OLTEANU CONSTANTIN**

Dr. Gh. Zaharia, dr. L. Vajda, Gh. I. Bodea, dr. P. Bunta, dr. M. Covaci, L. Fodor, dr. A. Simion, dr. Gh. Țuțui, REZISTENȚA ANTIFASCISTĂ ÎN PARTEA DE NORD A TRANSILVANIEI (septembrie 1940 — octombrie 1944)

Editura „Dacia”, Cluj-Napoca, 1974, 254 p.

Lupta poporului român împotriva pericolului fascist și a dominației fasciste, pentru eliberarea patriei constituie una dintre temele abordate cu precădere de istoricii din țara noastră. O ilustrează și apariția, la sfîrșitul anului 1974, în Editura „Dacia” din Cluj-Napoca, a lucrării *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei (septembrie 1940-octombrie 1944)*. Elaborată de un colectiv de autori, coordonat de dr. Gh. Zaharia și dr. L. Vajda, lucrarea oferă, după opinia noastră, un exemplu de conjugare a eforturilor creatoare ale mai multor cercetători în vederea realizării unor opere menite să răspundă exigențelor științifico-ideologice puse de partidul nostru în fața frontului istoric.

Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei este, în primul rînd, un cuprinzător studiu de istorie, clădit pe o temeinică bază documentară. Autorii au avut la dispoziție materiale inedite din Arhiva C.C. al P.C.R., arhivele comitetelor județene de partid Bihor, Maramureș și Mu-

reș, Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, Ministerului de Interne și Ministerului Apărării Naționale, Arhivele Statului din Cluj, Miercurea Ciuc, Oradea, Zalău, Arhivele Statului și Arhiva Institutului de istorie a partidului din Budapesta. Au fost folosite, de asemenea, culegeri de documente și publicații oficiale din România, Ungaria, Marea Britanie, R. F. Germania, discursuri și articole politice, memorii, periodice, precum și lucrări, studii, articole de specialitate românești și străine.

Lucrarea de față este, în al doilea rînd, o frescă a situației din partea de nord a Transilvaniei, a rezistenței și luptei eroice a maselor populare, fără deosebire de naționalitate, împotriva dominației și asupririi horthysto-naziste.

Primul capitol al lucrării intitulat: *Instaurarea ocupației horthysto-naziste în partea de nord a Transilvaniei* conține o analiză a politicii statelor revanșarde, de ciun-

tire teritorială și de încălcare brutală a independenței României, care a culminat cu Dictatul de la Viena din 30 august 1940. Autorii subliniază de la început legitimitatea și importanța desăvîrșirii unității de stat a poporului român, unitele făurite prin lupta maselor populare și a cărei desăvîrșire a fost conștințită de hotărîrea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, și recunoscută apoi, pe plan internațional, prin Tratatul de pace dintre Puterile Aliate și Ungaria, semnat la Trianon, la 4 iunie 1920. Dar, așa cum se demonstrează în lucrare, reacțiunea ungară n-a renunțat nici un moment la intenția de a recupera „pierderile” datorate destrămării Imperiului austro-ungar. În pretențiile lor revizioniste și anexioniste, cercurile reacționare din Ungaria horthystă s-au bizuit pe sprijinul guvernelor Italiei fasciste și Germaniei hitleriste. În acest context, autorii înfățișează metodele folosite de naziști în înfăptuirea politicii lor agresive, de expansiune spre estul și sud-estul Europei (învînarea relațiilor dintre statele și popoarele din această parte a lumii, crearea de agenturi politice, cumpărarea unor organe de presă, șantajul, coruperea unor oameni

politici, asasinarea adversarilor, presiuni economice și amenințări cu agresiunea și ocupația militară). Un merit evident al autorilor constă în preocuparea de a înfățișa în mod veridic situația internațională și internă complexă în care a fost posibilă, în august 1940, smulgerea din teritoriul național al României a părții de nord a Transilvaniei.

Referindu-se la indignarea generală a poporului român, determinată de sentința odioasă de la Viena, la hotărîrea muncitorilor, țăranilor și intelectualiilor, a armatei de a apăra independența și integritatea patriei, autorii arată că lipsa unui front unic al tuturor forțelor politice naționale a avut consecință negativă asupra acțiunilor maselor populare, lipsindu-le de o conducere capabilă să strîngă într-un singur suvoi de luptă, să dea țeluri precise manifestațiilor patriotice din august-septembrie 1940.

Ocuparea de către Ungaria horthystă a părții de nord a Transilvaniei a amputat un sistem economic unitar, statornic printr-o evoluție istorică de secole, întrerupînd temporar dezvoltarea fi-rească a vieții economice și social-politice unitare a României. Sub raport economic, dificultățile s-au manifestat acut în zona locuită de secuii, ruptă forțat de regiunea Brașovului și de teritoriile de peste Carpați. O serie de orașe și centre industriale situate de o parte și de alta a liniei de demarcație au rămas izolate de resursele naturale, de materii prime și piețe de desfacere.

Regimul instaurat în partea de nord a Transilvaniei după Dictatul

de la Viena este definit ca „un regim de ocupație imperialistă de tip fascist, care s-a manifestat ca atare în viața economică, politică, socială și națională a acestor străvechi ținuturi românești” (p. 38).

Lucrarea cuprinde suficiente date și fapte care îndreptățesc această caracterizare. Populația românească majoritară, ajunsă sub ocupația horthystă, a fost supusă unui regim discriminatoriu insuportabil, prin care se urmărea reducerea ei numerică și deznaționalizarea. Același regim a fost aplicat celorlalte naționalități conlocuitoare nemaghiare și negermane. Trupele horthyste, împreună cu organizațiile naționaliste și paramilitare, au comis tot felul de atrocități și samavolnicii, crime, devastări și sechestrări de avere, maltratări fizice, arestări și expulzări peste linia de demarcație impusă la Viena.

Ocupanții au trecut la concedierea masivă a muncitorilor, salariaților și funcționarilor români, lipsindu-i de posibilități de existență. Șomajul și nesiguranța zilei de mâine s-au extins și în rîndurile micilor meseriași și micilor negustori români.

Consecințe extrem de grave a avut această politică asupra țăranimii române: la cererea marilor proprietari de pămînt maghiari, guvernul horthystă a trecut la revizuirea reformei agrare din 1921, acțiune al cărei caracter de clasă a fost dublat de cel naționalist, deoarece ea a fost îndreptată în primul rînd împotriva țăranilor români. Exproprierile sîlute au fost însoțite de un sistem draconic de măsuri economice și extraecono-

mice, menite să ruineze țăranii români: politica fiscală discriminatorie, sistemul cotelor obligatorii și al rechizițiilor, munca forțată sub amenințarea cu trimiterea pe front, retragerea alimentelor etc. Populația românească, precum și naționalitățile nemaghiare și negermane au fost excluse de la viața politică și administrativă

În pofida condițiilor extrem de grele în care se aflau, masele populare nu s-au împăcat niciodată cu ideea acceptării Dictatului de la Viena. Crimele cărora le-au căzut victime numeroase persoane, suferințele de tot felul nu au reușit să stăvilească acțiunile de împotrivire față de regimul horthyst. Flacăra conștiinței naționale și a dreptului sacru asupra pămîntului pe care s-au născut a rămas mereu vie, întărind credința românilor că, printr-o rezistență și luptă dîrză, dusă prin toate mijloacele, în strînsă legătură cu naționalitățile exploatate și asuprite, vor reuși să înlăture regimul de ocupație impus prin dictatul fascist de la Viena.

Capitolele al II-lea și al III-lea ale lucrării sînt consacrate rezistenței antifasciste a maselor din partea de nord a Transilvaniei, eliberării și reintegrării ei în frontierele naționale firești ale României.

În această parte a lucrării sînt analizate următoarele probleme: atitudinea forțelor sociale și naționale, a organizațiilor și grupărilor politice față de regimul horthyst, întărirea activității național-revoluționare a românilor și rolul politic și organizatoric al comuniș-

tilor, consecințele războiului hitlerist, antisovietic asupra mișcării de rezistență antifascistă în partea de nord a Transilvaniei, lupta forțelor naționale, revoluționare, democratice și patriotice pentru eliberarea de sub ocupația fascistă, insurrecția din August 1944 și influența ei în rîndurile populației nord-transilvănene, luptele din podișul Transilvaniei și din Banat purtate de armatele românești și sovietice, cu sprijinul întregului popor, desfășurarea concretă a ultimei etape a luptei împotriva forțelor germano-ungare pentru eliberarea întregului teritoriu al patriei.

Mișcarea de rezistență antihorthystă și antihitleristă din partea de nord a Transilvaniei este definită și, în consecință, prezentată de autori ca un element component important al rezistenței antifasciste a întregului popor român, avînd drept țel final răsturnarea regimului fascist horthyst, alungarea ocupanților de pe pămîntul românesc și restabilirea independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale a țării.

Autorii evidențiază rolul hotărîtor al comuniștilor în mișcarea de rezistență, capacitatea lor de a folosi toate posibilitățile, în măsură să contribuie la înlăturarea dominației străine. Militanții comuniști și antifasciști, care primiseră o temeinică educație internaționalistă în rîndurile Partidului Comunist Român și ale organizațiilor de masă create, îndrumate sau influențate de el, au acționat consecvent pentru mobilizarea la rezistență antifascistă a oamenilor muncii români, maghiari și de alte naționalități, în

pofida eforturilor autorităților horthyste de a debina unitatea forțelor antifasciste.

Inițiată și organizată de partidul comunist, rezistența antifascistă pe teritoriul ocupat a cuprins mase din ce în ce mai largi, cercuri politice diferite, personalități cu diverse concepții filozofice. Marea majoritate a muncitorilor, fără deosebire de naționalitate, comuniști, social-democrați și fără de partid au participat la rezistență sub cele mai diferite forme, de la sabotarea producției de război pînă la lupta cu arma în mînă.

O dîrză împotrivire față de dictatura horthystă și războiul hitlerist a manifestat țărănimea română, ale cărei interese naționale, economice, sociale și culturale au fost grav afectate de ocupanți. Situîndu-se la început pe o poziție de expectativă, țărani unguri și secui au participat ulterior la rezistență, ca urmare a tragediilor suferite de pe urma războiului, a rechizițiilor și prestațiilor obligatorii, a răpirii de către baroni și grofi a pămînturilor primite prin reforma agrară din 1921.

Intellectualitatea progresistă românească, maghiară, germană, evreiască s-a situat, de la început, alături de celelalte forțe de rezistență, militînd pentru apărarea intereselor maselor, împotriva șovinismului. Numeroși intelectuali comuniști, social-democrați, radicali, național-țăraniști, național-liberali sau fără de partid, de diverse profesii — profesori, juriști, publiciști, medici, oameni de știință, de literă și artă, ingineri, clerici, funcționari de stat, ofițeri activi etc., au plătit cu viața

curajul de a se fi împotrivit regimului horthyst.

În lucrare sînt prezentate numele multor militanți comuniști, revoluționari, antifasciști, ceea ce constituie unul dintre meritele lucrării, ce se cuvine a fi menționat. După părerea noastră, cartea poate sluji și din acest punct de vedere drept un exemplu bun de urmat.

Faptele, argumentele și concluziile cuprinse în această parte a lucrării relevă justetea aprecierii din Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, pe care autorii au pus-o drept motto al lucrării: „Istoria luptelor poporului român demonstrează cu putere adevărul fundamental că jugul asupririi străine poate frîna sau întîrzia pentru un timp evoluția unui popor, dar nu poate împiedica realizarea aspirațiilor sale legitime — cucerirea libertății și unității, asigurarea progresului social — dacă el este hotărît să lupte pînă la capăt cu fermitate și eroism“.

În încheiere, este redat un tablou succint al transformărilor economice și social-politice înfăptuite după eliberarea teritoriului național de sub ocupația fascistă, al luptei maselor populare din Transilvania, încadrată în marele torent revoluționar ce se desfășura în mod unitar în întreaga țară, sub conducerea Partidului Comunist Român. Lucrarea subliniază însemnătatea instaurării puterii revoluționar-democratice, la 6 Martie 1945, pentru rezolvarea problemelor specifice județelor care s-au aflat

sub ocupația horthystă-hitleristă. Evoluția ulterioară a evenimentelor, prezentată în lucrare, confirmă justetea politicii Partidului Comunist Român și a regimului democrat-popular de mobilizare a tuturor forțelor active ale națiunii în procesul consolidării și dezvoltării cuceririlor democratice și de realizare, în acest cadru, a deplinei egalități în drepturi a naționalităților conlocuitoare cu poporul român.

Privită în ansamblu, lucrarea despre rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei, a cărei necesitate devenise mai de mult resimțită, se impune ca o realizare

marcantă a istoriografiei din țara noastră.

Desigur, lucrarea nu epuizează multitudinea problemelor și aspectelor legate de situația dramatică a părții de nord a Transilvaniei în cei patru ani de ocupație străină. Astfel, după părerea mea, sînt mai puțin prezente și demonstrate: situația organizațiilor Partidului Comunist Român și a altor organizații revoluționare în întreaga zonă ocupată și în întreaga perioadă cit a durat ocupația horthystă, legăturile cu mișcarea de rezistență din România, complexitatea relațiilor naționale și a problemei naționale, precum și poziția forțelor revoluționare în această

problemă, cadrul specific, politic și militar al desfășurării acțiunilor maselor populare în perioada de la eliberare pînă în martie 1945, cînd s-a reintrodus administrația românească în partea de nord a Transilvaniei. De asemenea, cred că se impune o confruntare mai evidentă și explicită cu punctele de vedere exprimate în literatura istorică străină, marxistă și nemarxistă de diferite nuanțe. De altfel, autorii înșiși sînt convinși de necesitatea continuării și extinderii investigației începute și menționează acest fapt ca atare în introducerea lucrării.

ȘTEFAN LACHE

ISTORIA CLUJULUI, sub redacția acad. prof. Ștefan Pascu

*Editura „Dacia”, Cluj-Napoca, 1974, 576 p.**

Cu prilejul aniversării a 1850 de ani de la ridicarea la rang de municipiu a așezării Napoca, a apărut lucrarea *Istoria Clujului* **. După cum relevă acad. prof. Ștefan Pascu în *Cuvînt înainte*,

„Un asemenea oraș, de o asemenea însemnătate în trecut și cu deosebire astăzi se cuvenea să se învrednicească de osteneala celor ce se îndeletnesc cu cercetarea trecutului și înfățișarea prezentului spre știința viitorimii. Aceștia și-au înțeles îndatoririle față de orașul lor, de cei ce s-au străduit în trecut pentru a-l ridica la rang de cîste și față de cei ce se străduiesc astăzi a-l înălța și mai mult, pe treptele istoriei socialiste” (p. 5—6).

Volumul — avînd o bogată bază documentară — reprezintă în literatura de specialitate prima sinteză a istoriei acestei localități din epoca străveche și pînă astăzi.

În partea I (împărțită în patru capitole) — *Așezarea străveche și veche*,

se subliniază faptul că „există astăzi suficiente indicii care permit să se plaseze măcar în paleoliticul mijlociu (circa 120.000—80.000), dacă nu mai devreme, cele dintîi urme de locuire în hotarul Clujului” (p. 7.) Descoperirile arheologice atestă că urmele culturii neolitice de la Cluj-Napoca sînt cele mai vechi cunoscute pînă acum în țara noastră, conferind un conținut nou și delimitînd mai bine complexul Starčevo I — Criș I. În capitolul următor — *Napoca dacică*, sînt prezentate descoperirile din epoca dacică de pe teritoriul orașului, pe temeiul cărora se poate conchide că avem aici de-a face cu o așezare dacică ce începe în secolul III (sau poate numai în secolul II) î.e.n. și care continuă pînă în secolul I e.n., găsindu-și probabil sfîrșitul odată cu cucerirea romană (p. 23).

Prima atestare scrisă despre — *Napoca romană*

* Autori: Nicolae Vlăssă, Hadrian Daicoviciu, Ștefan Pascu, Viorica Marica, Mircea Toca, Nicolae Edroiu, Ladislau Gyémánt, Magdalena Bunta, Avram Andea, Pompiliu Teodor, Ioan Gabor, Liviu Maior, Maria Roșca, Aurelia Bunea, Iosif Kecskés, Petre Danciu, Aurel Giurgiu, Aurelia Păis, Ludovic Vajda, Ladislau Fodor, Bujor Surdu, Adriana Morar, Gheorghe I. Bodea, D. Lászlóffy, Ion Rîmniceanu.

** Cu același prilej a fost editat și volumul 1850. *Clujul istorico-artistic* — sub redacția acad. prof. Ștefan Pascu —, care prezintă evoluția artei în acest oraș, din epoca străveche și pînă în zilele noastre. Ilustrațiile care însoțesc volumul sînt comentate în șase limbi.

datează din vremea imediat următoare războaielor traiane de cucerire a Daciei. În anii 107—108 Napoca era un simplu sat (vicus). Ea devine oraș în vremea împăratului Hadrian, numele oficial devenind cel de *Municipium Aelium Hadrianum Napocense*; cam peste o jumătate de secol, împăratul Marcus Aurelius acordă așezării, care cunoscuse o importantă dezvoltare, rangul de *colonie* (p. 25.) În timpul stăpînirii romane, Napoca este un oraș ce aparține „sferei romanității occidentale, după cum Dacia întreagă era o provincie a lumii latine și nu a celei elene sau orientale” (p. 46). Despre această romanitate vorbesc inscripțiile, redactate în majoritatea lor în latinește, organizarea orașului (instituții, magistraturi), numele romane, adorarea cu precădere a divinităților panteonului roman, faptul că se bucura de *ius Italicum* etc.

Ultimul capitol se ocupă de *Teritoriul napocens în epoca migrațiilor* (sec. V—IX).

Partea a II-a a lucrării este consacrată *Clujului medieval* (șase capitale). Evoluția localității în această lungă perioadă a cunoscut mai multe stadii: *așezarea întărită și cea satească* (pînă la sfîrșitul secolului al XII-lea); *castrul și satul Cluj* (la sfîrșitul secolului al XII-lea — prima jumătate a secolului al XIII-lea); *cetatea și satul Cluj* (în a doua jumătate a secolului al XIII-lea și la începutul secolului al XIV-lea); *orașul Cluj* (începînd cu anul 1316, prin privilegiul emis la 19 august 1316 de Carol Robert celor două așezări de pe malul drept al Someșului Mic, cetatea și satul

Cluj, contopite de acum într-un *civitas*).

În ceea ce privește denumirea așezării, în lucrare se relevă că „Populația daco-romană locuitoare neîntreruptă în aceste locuri, continuînd, odată cu continuitatea de viațuire, și vorbirea în limba latină populară, a numit așezarea de pe Someșul Mic cu un cuvînt din această limbă: *Clus*, potrivit cu configurația locului [loc închis — n.n.j.]. A continuat să o numească *Clusa* — *Cluj* și în vremea venirii maghiarilor, iar oficialitatea i-a recunoscut numele, pe care l-a înscris apoi în documente. De la numele latino-român medieval *Clus* au numit așezarea întărită și cea satească și populațiile conlocuitoare, așezate aici: *Clus-Clus-vâr*, *Culus-Culus-Vâr*, *Kolos-vâr*, maghiarii, *Cluse-Cluse-burg*, *Klausen-burg* — germanii” (p. 69). Printre alte probleme tratate în cadrul părții a II-a menționăm: urbanistica, dezvoltarea social-economică și meșteșugurile artistice în Clujul secolului al XV-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea, dezvoltarea culturii și Reforma, renașterea artistică, stagnarea lui în secolul al XVII-lea (după ce, în primul deceniu al acestui secol Clujul a fost, în realitate și oficial, capitala Transilvaniei).

Începînd cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea autonomia orașului e știrbită foarte mult, prin situația sa de „cetate de margine”, intervenită în urma înființării, la 1600, a pașalicului Orăzii. Potrivit hotărîrii dietei din Făgăraș din 1666, Clujul își pierde statutul de oraș liber regesc, devenind oraș nobiliar; abia în 1709, în

timpul stăpînirii habsburgice, odată cu numeroase mutații din viața socială a principatului Transilvaniei, orașul își recapătă vechiul statut (p. 184).

Perioada de trecere de la evul mediu la epoca modernă, printre cele mai grele și mai puțin elucidate de istoriografie, face obiectul părții a III-a (șase capitole). Aflăm aici interesante date despre dezvoltarea economică și socială a orașului, despre conflictele dintre calfe și meșteri, dintre calfe și conducătorii breslelor. Izvoarele din această perioadă — se remarcă în lucrare — relatează despre *mișcări organizate* ale calfelor din breslele clujene. Aceste mișcări, exprimînd interesele tuturor calfelor dintr-o ramură meșteșugărească, îmbrăcau adesea forma *refuzului colectiv* de a lucra (p. 207).

Evenimentele anilor 1848—1849 sînt tratate în partea a IV-a — *Clujul în timpul revoluției de la 1848—1849 și a regimului neabsolutist și liberal*. Autorii relevă, cu spirit analitic, că orașul de pe Someș a oferit în acest răstimp, paralel cu ideile și acțiunile revoluționare, și concepții potrivnice progresului. Aceste atitudini contradictorii „reflectă poziția unui oraș prin excelență investit cu un rol oficial [capitală a Guberniului — n.n.j.]; pe de altă parte, deși aflat sub controlul oficialității, orașul a fost în măsură să fie la un moment dat, chiar de la început, de la primele manifestări revoluționare, cadrul acțiunilor unui tineret dornic să rupă zăgăzurile feudalității” (p. 265). Acum s-a redactat o petiție-manifest în care au fost formulate, în

opt puncte, „cererile națiunii române din Transilvania”. Manifestul românilor, respins de cercurile conducătoare, susținut de unii revoluționari maghiari, va cunoaște, datorită lui Ioan Buteanu, o largă răspândire în Munții Apuseni (p. 266, 267). „Clujul — se afirmă în volum —, în aceste împrejurări, cristalizează la nivelul tineretului un program revoluționar general democratic, căruia românii îi asociază revendicările naționale proprii” (p. 267).

Partea a V-a — *Clujul între 1867 și 1918* (cinci capitole) este consacrată unei perioade cu consecințe deosebite pentru istoria Transilvaniei. În faptuirea dualismului, în 1867, va avea urmări foarte grele pentru români. Desființarea autonomiei provinciei și în-deosebi convenția vamală din 1876 a lovit comerțul tradițional cu România, scăzând mult numărul negustorilor români din sudul Transilvaniei. Odată cu procesul de industrializare apar primele organizații muncitorești, ce se vor angaja pe calea luptei pentru drepturi sociale și politice.

Deși industria de fabrică cunoaște o evoluție destul de importantă pînă la izbucnirea primului război mondial, totuși ponderea ei în raport cu micile ateliere era redusă. Orașul va cunoaște o dezvoltare mai impetuoasă din acest punct de vedere după unire și, pe un plan superior, în zilele noastre. Sporirea proletariatului industrial a progresat într-un ritm relativ mai rapid decît creșterea generală a populației orașului. Astfel, în 1869 Clujul avea o populație de 26.638 de lo-

cuitori, iar în 1910 de 60.808, ceea ce înseamnă un spor de 128,2%. În această perioadă sporul proletariatului industrial indică procentul de 200% (p. 306—308). În 1900, din 5.097 de muncitori, 2.454, respectiv 48,1%, erau concentrați în marea industrie. În 1910, din 7.230 de muncitori, 3.292 lucrau în întreprinderile mari. Este de menționat, în același timp, că majoritatea muncitorimii industriale, respectiv 58,1% din numărul muncitorilor cuprinși în marea industrie, lucra în întreprinderi cu peste 100 de muncitori (p. 309).

În capitolele următoare în centrul atenției autorilor au stat trei coordonate tematice — lupta proletariatului, mișcarea de eliberare națională a românilor și problema colaborării, pe diferite planuri, a populației române cu locuitorii de naționalitate maghiară și germană din Cluj.

Se subliniază că prima organizație muncitorească — Asociația generală a muncitorilor din Cluj — ia ființă în 1868. În deceniul al 8-lea iau ființă asociații profesionale și de autoeducare, avînd ca țel principal „ridicarea profesională și spirituală și apărarea intereselor materiale” ale muncitorilor (p. 328). Pentru ridicarea nivelului cultural al muncitorilor se înființează un cenaclu, care va contribui atît la îmbogățirea cunoștințelor generale ale membrilor asociațiilor, cît și la răspîndirea ideilor marxiste. În 1891 s-a creat organizația locală a P.S.D.

Muncitorimea clujeană s-a ridicat în repetate rînduri împotriva exploatarei și a discriminării naționale, organizînd gre-

ve și manifestații puternice, cum au fost cele din anii 1905—1906. Autorii relevă legăturile multiple ale mișcării muncitorești din Cluj cu mișcarea muncitorească din alte orașe transilvănene, cu mișcarea muncitorească din România.

În ceea ce privește mișcarea națională, sînt dezbătute principalele probleme ale luptei de eliberare națională din Transilvania și rolul orașului în această luptă. Un loc aparte ocupă procesul memorandiștilor din 1894. „În ziua de 8 mai, aproape 40.000 de români intraseră în oraș — se arată în lucrare —, stîrnind îngrijorarea autorităților”, care au luat măsuri pentru a împrăștia mulțimea, aducînd unități militare; locuitorii maghiari și-au manifestat solidaritatea cu cauza dreaptă a memorandiștilor (p. 319).

La fel de interesant și bogat în date este și capitolul referitor la tradițiile colaborării româno-maghiare pe tărîm cultural, științific. Se subliniază aici că mulți intelectuali maghiari au înțeles revendicările juste ale românilor din Transilvania. De asemenea, se relevă că sediul partidului social-democrat și sediile organizațiilor sindicale din Cluj au constituit mijloace de ridicare a nivelului ideologic-politic al membrilor, indiferent de naționalitate, de cultură la lor, de la cursuri de alfabetizare pînă la expunerea unor conferințe pe teme sociale, economice sau politice, realizate cu colaborarea unor intelectuali progresiști: András Forrai, Iuliu Hațieganu, Tibor Péterfi, Iuliu Pordea, Bodog Samu și alții (p. 355).

Ultimul capitol, consacrat drumului spre înfăptuirea unirii (1914—1918), înfățișează mișcările revoluționare ale clasei muncitoare împotriva războiului, a exploatării și asupririi naționale. În această perioadă orașul devine un teatru al luptelor de clasă, parte integrantă a mișcării revoluționare de pe întreg teritoriul imperiului austro-ungar, care va duce la slăbirea puterii dualiste, destrămarea puterii burghezo-mosierești maghiare și austriece, la formarea statelor naționale și, în acest context, la unirea Transilvaniei cu România. În timpul evenimentelor din toamna anului 1918 Clujul a avut un rol important. Pe lângă o serie de intelectuali aleși să reprezinte orașul la Adunarea de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, au participat la ea și mii de muncitori, precum și numeroși alți intelectuali clujeni.

Partea a VI-a are ca temă *Clujul între 1919—1944*. Sînt analizate aici dezvoltarea economică și urbanistică, viața politică și dezvoltarea culturii. Un

accent aparte se conferă mișcării muncitorești clujene, participării delegaților clujeni la Congresul de constituire a Partidului Comunist Român. Pagini întregi sînt consacrate analizei activității mișcării sindicale, sub conducerea P.C.R., acțiunilor din perioada crizei economice, activității Madosz-ului, luptei eroice a clasei muncitoare împotriva intensificării exploatării, împotriva fascismului, a revizionismului horthyst.

Anii 1940—1944 au fost marcați de lupta consecventă dusă împotriva forțelor fasciste, pentru eliberarea orașului și a părții de nord a Transilvaniei de sub ocupația horthystă-hitleristă.

Ultima parte a volumului, a VII-a — *Clujul în anii revoluției populare*, analizează impetuoasa dezvoltare a orașului după eliberarea sa în toamna anului 1944. Cele aproape 60 de pagini cuprind bogate informații despre refacerea economiei distruse de război, primii pași spre trecerea la economia socialistă, crearea noilor întreprin-

deri moderne, dintre care multe sînt cunoscute în toată țara și în străinătate prin produsele lor de bună calitate. În egală măsură sînt tratate mutațiile sociale intervenite în cele trei decenii, problemele dezvoltării științei și a transformării culturii într-un bun accesibil maselor largi populare. Toate aceste realități ale noii vieți îndreptătesc concluzia autorilor: „Clujul, cu trecutul său milenar, rămîne veșnic tînăr, și cetățenii de azi ai bătrînei și mereu întineritei cetăți iesc și muncesc, încrezători în viitorul ce și-l făuresc cu mintea și mîinile proprii, împreună cu întreaga națiune a României socialiste“ (p. 505).

Beneficiind de o valoroasă documentare abordînd o arie problematică largă, *Istoria Clujului* se impune ca o lucrare remarcabilă, științifică. Volumul este întregit de rezumate în limbile maghiară și germană, o listă de abrevieri și un indice general, întocmite, de asemenea, cu competență.

I. KOVÁCS

DUMITRU TURCUȘ, PAGINI DIN LUPTA PENTRU INSTAURAREA PUTERII POPULARE ÎN ROMÂNIA. CONTRIBUȚII LA STUDIUL DEMOCRATIZĂRII APARATULUI DE STAT,

Editura științifică, București, 1974, 264 p.

Amplele confruntări sociale și politice care au caracterizat perioada de după insurecția națională antifascistă armată din August 1944 au beneficiat, mai cu seamă în ultimii ani, de studii și lucrări cuprinzătoare, fondate pe investigații mereu mai complexe și mai profilate.

Au fost puse astfel în valoare idei, concluzii și interpretări de un mare interes pentru configurarea evoluției istorice a României contemporane, a conținutului, specificului și semnificațiilor acestui proces. Cartea lui Dumitru Turcuș se înscrie în acest curs de reflectare

profundă și realistă a acestei perioade, atît prin multitudinea datelor și faptelor aduse în circuitul științific, cît și prin spiritul pătrunzător al aprecierilor care le însoțesc. Au contribuit la aceasta cercetarea multor surse documentare, îndeosebi arhive și presa vremii, valorificarea cuceririlor istoriografiei noastre în domeniu, analiza principială pe care autorul o face problemelor abordate, ca și maniera vigu-

roasă, reliefantă de evocare a faptelor, din care se degajă cu putere suflul revoluționar de luptă al maselor largi, în frunte cu comuniștii.

Lucrarea tratează perioada cuprinsă între două momente cu rezonanță istorică — August 1944, cînd masele populare descătuse întră năvalnic în istorie și determină cursul acesteia în favoarea lor, și 6 Martie 1945, cînd se instaurează guvernul revoluționar-democratic, care reprezenta, în esență, puterea democrat-populară a muncitorilor și țăranilor. Pe drept cuvînt, această perioadă, așa cum o apreciază, la rîndul său, autorul, „este una dintre cele mai ardente și pline de clocot revoluționar, una dintre cele mai complexe și mărețe din istoria contemporană a românilor” (p. 5). Caracterul ei este determinat de faptul că în centrul întregii activități se afla clasa muncitoare, condusă de partidul comunist, organizatorul și conducătorul luptei pentru eliberare socială și națională.

Corespunzător tematicii anunțate, autorul urmărește, de-a lungul acestei perioade, cîteva probleme fundamentale: masele populare ca făuritoare conștiente ale propriei lor istorii, Partidul Comunist Român ca forță mobilizatoare și conducătoare a întregului proces revoluționar și, în strînsă legătură cu aceasta, lupta pentru democratizarea aparatului de stat ca parte componentă a bătăliei pentru putere. În acest cadru, sînt evidențiate o

serie de momente de mare importanță pentru activitatea practică revoluționară, care au fost soluționate cu măiestrie și tact de către Partidul Comunist Român.

Oglîndind pe larg activitatea revoluționară de masă, autorul insistă, îndeosebi, asupra luptei clasei muncitoare și țăranimii, pe care le urmărește pe multiple planuri. Ni se înfățișează astfel, în substanța sa, întreaga dinamică a mișcărilor de masă, începînd de la acțiunile de clasă care au avut loc încă în zilele insurecției și pînă la marile mitinguri și demonstrații ce au cuprins țara în acel tumultuos februarie al anului 1945, de la îndepărtarea elementelor antonesciene din conducerea întreprinderilor și instituțiilor și pînă la asigurarea controlului muncitoresc asupra producției, de la primele acțiuni antimosieresti pînă la uriașa bătălie a maselor țărănești pentru înfăptuirea reformei agrare pe cale revoluționară. Este semnificativ, credem noi, pentru conturarea ariei de manifestare a luptei de masă faptul că în paginile lucrării sînt cuprinse peste 200 de localități, întreprinderi și instituții în care au avut loc astfel de acțiuni revoluționare de anvergură. Pe acest bogat fond de date și fapte și surprinzînd, în același timp, marea varietate a formelor și metodelor luptei de masă, dîrzenia cu care au fost înfrînte uneltirile și manevrele reacțiunii, autorul

subliniază raportul dintre această luptă și creșterea gradului de conștiință și de organizare a maselor, rolul deosebit în această operă al clasei muncitoare ca forță socială cea mai avansată, ca și importanța pe care a avut-o încheierea alianței dintre muncitori și țărani asupra celorlalte categorii de oameni ai muncii, precum și a armatei.

Considerăm, totuși, că lucrarea ar fi avut de câștigat dacă ar fi accentuat și mai mult analiza schimbărilor și deplasărilor care s-au produs în rîndurile altor pături sociale, ale micilor meșteșugari și negustorilor, ale diferitelor categorii de intelectuali, nu numai în cele ale profesorilor secundari și universitari, cuprinse în carte, ca și în rîndurile burgheziei.

Problema centrală a lucrării — democratizarea aparatului de stat — este amplu analizată. Autorul subliniază că acest proces a cunoscut o mare diversitate de forme și s-a realizat prin metode și mijloace variate, avînd ca trăsătură dominantă faptul că, asemenea tuturor transformărilor din perioadă, el a fost rezultatul nemijlocit al inițiativei revoluționare a maselor (p. 58). Cartea ne înfățișează pe larg acțiunile concrete desfășurate în această direcție la toate nivelurile aparatului de stat, de la primărie pînă la guvern, inclusiv în rîndurile armatei, particularitățile pe care le-a îmbrăcat acest proces în diferitele zone ale țării, cît

și caracterul său unitar, relevă rolul ocupării prefecturilor în lupta pentru putere, subliniind, prin aprecieri de fond, specificul și semnificația acestor procese. „Curățirea și democratizarea treptată a aparatului de stat existent — scrie autorul —, epurarea elementelor antipopulare și introducerea masivă în toate verigile sale a cadrelor provenite din rîndul maselor muncitoare de la orașe și sate, a reprezentanților forțelor democratice, punerea aparatului de stat în slujba intereselor largi populare și sub controlul acestora — într-o primă etapă în slujba înfăptuirii integrale a sarcinilor politice și militare antifasciste — a constituit o trăsătură caracteristică a luptei pentru putere în perioada de după victoria insurecției naționale armate din august 1944” (p. 55).

Evidențiind preocuparea autorului pentru analiza acestor probleme majore ale revoluției democrat-populare, ca și faptul că prezentarea procesului de democratizare a aparatului de stat nu se oprește la momentul 6 Martie 1945, ci este conținută prin aprecieri definitorii și pentru anii următori, credem, totuși, că această problemă ar fi reclamat o analiză mai complexă, cu atât mai mult cu cît lucrarea este bogat ilustrată cu date, fapte și acțiuni.

În contextul general al problematicii cărții, în prim plan se impune analiza activității desfășurate de Partidul Comunist Român, a rolului și locului său de forță conducă-

toare a luptei revoluționare. „Într-o aprigă confruntare de clasă cu reacțiunea burghezo-moșierească — subliniază autorul —, Partidul Comunist Român, sprijinindu-se puternic pe forța maselor muncitoare — împreună cu celelalte forțe democratice — își impune concepția și punctul de vedere în problemele privind viitorul țării. Este perioada în care comuniștii — animați de profunde sentimente de dragoste față de popor și răspundere pentru viitorul patriei, de spirit internaționalist — dovedind suplețe și fermitate tactică, reușesc să atragă de partea lor și să unească toate forțele progresiste ale națiunii și, prin voința lor, să dea țării — pentru prima oară în istoria ei — un guvern de largă concentrare democratică care să reprezinte interesele maselor largi populare, să asigure dezvoltarea viitoare a țării pe calea transformărilor revoluționare” (p. 5—6).

În această lumină, autorul urmărește, de-a lungul întregii cărți, activitatea complexă, politică, ideologică și organizatorică a P.C.R., o raportează la practica revoluționară, relevă procesul de întărire a partidului și a legăturilor sale cu masele, pune în evidență politica comuniștilor în raport cu aceea a partidelor burgheze, îi reliefează superioritatea. Un loc aparte se acordă analizei documentelor programatice elaborate de P.C.R. în respectiva perioadă. Autorul face o seamă de referiri la aprecierile formulate de partid în anii

ilegalității și reliefează spiritul creator în care P.C.R. a abordat problemele revoluției. De altfel, asupra acestei problematice în carte sînt cuprinse numeroase alte aprecieri, care se subsumează ideii că, în elaborarea liniei sale politice, Partidul Comunist Român „a ținut permanent seama de evoluția situației interne și internaționale, de dezvoltarea luptei de clasă și de mutațiile care se produceau neconținut în dispoziția raportului de forțe pe arena politică a țării, de progresele realizate în organizarea, activizarea și radicalizarea maselor, astfel încît obiectivele revoluționare și lozincile tactice formulate să corespundă deplin realităților și să poată fi înțelese și însușite de masele largi” (p. 51—52).

Apreciam că, în ansamblu, lucrarea lui Dumitru Turcuș marchează o contribuție la aprofundarea unor probleme importante ale luptei P.C.R. pentru instaurarea puterii democrat-populare și un util instrument de lucru pentru cei care studiază istoria patriei și a Partidului Comunist Român, reprezentînd un nou pas în investigarea istoriei noastre contemporane. Menționăm, de asemenea, că, în cuprinsul cărții, sînt reproduse integral numeroase documente de partid, listele guvernelor, părți din stenograme ale Consiliului de Miniștri, declarații și alte materiale, care, împreună cu ilustrațiile, completează imaginea procesului revoluționar al acelei perioade.

GHEORGHE ȚUȚUI

Elena Florea, **NAȚIUNEA ROMÂNĂ ȘI SOCIALISMUL**

Editura Academiei Republicii Socialiste România,
București, 1974, 261 p.

Este cunoscută importanța pe care o acordă Partidul Comunist Român și conducerea sa problemei rolului națiunii, a căilor înfloririi națiunii socialiste și a relațiilor dintre națiuni în condițiile epocii contemporane. *Programul Partidului Comunist Român* consacră un întreg capitol problematicei națiunii, care, sintetizând experiența și bogata activitate teoretică creatoare a partidului, concepția sa revoluționară, relevă contribuția originală, de valoare recunoscută a partidului nostru la îmbogățirea teoriei marxiste a națiunii. În viziunea înnoitoare a Partidului Comunist Român, națiunea și statul național vor reprezenta, atât în perioada construcției socialiste, cât și a societății comuniste, pentru multă vreme, un factor primordial al edificării noi orânduiri, al progresului social. Partidul nostru consideră că grija pentru înflorirea națiunii socialiste și a statului național independent nu poate fi opusă preocupării de dezvoltarea colaborării, solidarității și întrajutorării dintre țările socialiste, internaționalismului. Aceste procese, se arată în Programul partidului, sînt două laturi ale construcției socialismului care nu numai că nu se exclud, ci, dimpotrivă, se află într-o strînsă unitate dialectică.

Într-o astfel de orientare principală temeinică, literatura social-politică din țara noastră consacrată complexei problemei a națiunii s-a îmbogățit în ultimul deceniu

cu noi studii și lucrări, deși, poate, nu încă pe măsura însemnătății temei. De aceea, orice efort mînat de pasiune și rigoare științifică, îndreptat spre analiza atentă și sistematică a datelor și aspectelor inedite pe care evoluția istorică le introduce în planul vieții naționale este binevenit. O nouă lucrare care îmbrățișează un asemenea subiect este cartea intitulată *Națiunea română și socialismul* de Elena Florea, apărută în Editura Academiei Republicii Socialiste România.

Punînd în valoare rezultatele unor preocupări constante, mai îndelungate ale autoarei, lucrarea de față reprezintă o interesantă și utilă cercetare, cu caracter monografic, a factorilor și trăsăturilor națiunii socialiste ca moment calitativ superior în afirmarea vieții naționale a popoarelor, a particularităților constituirii națiunii socialiste în țara noastră, precum și a funcțiilor sociale și a viitorului către care tinde națiunea română în evoluția sa spre comunism. Se poate spune, de la bun început, că structura tematică a cărții și conținutul său de idei oferă cititorului o imagine sintetică și sugestivă asupra diversității aspectelor pe care le ridică abordarea problemelor națiunii și a relațiilor dintre națiuni în condițiile epocii noastre și în mișcarea de idei contemporană. Sub acest raport, cartea la care ne referim aduce realmente contribuții meritorii, anunță idei noi, propune nuanțări și clarificări, discută de o

manieră critică și precizează accepția unor concepte, valorifică cu grijă ultimele concluzii ale documentelor partidului nostru, înscriindu-și aportul propriu în eforturile colective ale cercetătorilor care se ocupă de aceste probleme.

În ansamblul ideilor care se vehiculează în prezent în legătură cu națiunea ca fenomen social, Elena Florea distinge două direcții principale: a) justificarea istorică și contemporană a națiunii, a viabilității ei ca formă de comunitate umană (poziția marxistă); b) postularea tezei că națiunile sînt o categorie socială perimată, depășită istoricește, care nu mai poate juca în epoca contemporană un rol de seamă în dezvoltarea societății (poziția nemarxistă). Trezind la analiza în spirit critic a diferitelor concepții nemarxiste este de remarcă faptul că autoarea se oprește numai asupra acelor teorii care pornesc de la unele constatări, juste în principiu, asupra trăsăturilor societății actuale, dar care sînt, însă, vulnerabile prin aserțiunile pe care le implică și prin concluziile la care ajung în ultimă instanță. Teoreticieni ca Rupert Emerson, Karl W. Deutsch, Stanley Hoffmann, Jean Dieckstein, François Perroux și alții susțin că societatea contemporană, caracterizîndu-se prin accentuarea interdependențelor economice-culturale și dezvoltarea colaborării internaționale, înseși tendințele sale de evoluție sînt incompatibile cu fragmentarea umanității în nenumărate unități naționale care „revendică fiecare independența sa”. Afirmarea fiecărei națiuni în sistemul internațional

de coexistență și colaborare ar duce, după opinia acestor teoreticieni, la „perimarea” și la depășirea comunității naționale, la trecerea de la „primatul acordat națiunii ca unitate politică individuală, cu independența, puterea și libertatea sa de acțiune, la primatul acordat comunității ex-sau transnaționale, relațiilor supra sau infraetnice” (p. 13). Mai mult, existența statelor naționale independente — care, după acești teoreticieni, ar trebui să fie „primul rege detronat” —, și a comunităților naționale ar fi „dăunătoare păcii și ilogică din punctul de vedere al bunăstării”, întrucât „înghesuiala aceasta sufocantă pe scena îngustă a lumii” nu poate să nu ducă, inevitabil, la încomodări reciproce și lezări, la tendințe dominante și la subordonări, făcând iminente accelerarea curselor înarmării și izbucnirea războaielor.

Demonstrând argumentat inconsistența unor asemenea teorii, autoarea arată că, chiar atunci când pornesc de la anumite premise reale, ele nu reușesc să depășească o înțelegere unilaterală a fenomenului național, ocolesc complexitatea proceselor din societatea contemporană, pentru a trage concluzii deformate care să servească interesele lor ideologice și de clasă și să justifice tendințele de asuprire socială și națională și de dominare a altor popoare.

Apariția națiunilor socialiste și creșterea influenței lor în lume, desfășurarea cu vigoare a mișcării de eliberare națională și formarea de noi state naționale reflectă tocmai rolul tot mai im-

portant al națiunii în viața popoarelor, în progresul social, precum și cerința unor noi relații între națiuni fondate pe principiile egalității, echității, respectului reciproc. Analiza profundă a realității zilelor noastre demonstrează că nu menținerea națiunii, a statului național independent și suveran, ci, dimpotrivă, nesocotirea năzuințelor popoarelor și națiunilor, încălcarea drepturilor lor legitime afectează realizarea unei rodnice colaborări internaționale, pun în pericol pacea lumii și generează conflicte, inclusiv armate. În acest context, lucrarea scoate în evidență semnificația științifică deosebită a concepției partidului nostru potrivit căreia „Tendința de a forța desființarea statelor naționale și a trece la formarea unor organisme supranaționale constituie, în esență, o formă nouă de aspirație la dominație asupra altor popoare, o încercare de a masca asuprirea de clasă, de a abate masele populare de la lupta pentru transformarea revoluționară a societății”. De aceea, partidul nostru consideră că respingerea ideii „perimării” națiunii, a organismelor supranaționale și lupta pentru consolidarea națiunilor sînt o datorie de mare importanță a comuniștilor, a tuturor forțelor progresiste, antiimperialiste și iubitoare de pace.

Mutațiile survenite în epoca noastră în viața națională a popoarelor și anumite cerințe de ordin ideologic au determinat creșterea interesului cercetării marxiste pentru clarificarea elementelor ce caracterizează națiunea ca atare, cît și pentru alte realități și concepte core-

late categoriei de națiune. Rămîne unul din meritele autoarei faptul că nu se mărginește doar la o simplă expunere a dezbaterilor în jurul acestor probleme, ci, dedicînd un întreg capitol evoluției conceptului marxist de națiune, își afirmă argumentul propriu său punct de vedere. Cititorul găsește în lucrare considerații prețioase asupra conținutului concret-istoric al unor noțiuni sau cupluri de noțiuni, cum sînt cele de etnic, popor, naționalitate, prenațiune, independentă și suveranitate, națiune și stat național. De asemenea, se acordă atenție analizei comparative a trăsăturilor comune (limba, teritoriul, viața economică, viața culturală și conștiința de sine) națiunii și poporului ca cea mai evoluată comunitate prenațională, urmărindu-se relevarea conținutului specific și a elementelor distinctiv care diferențiază aceste comunități umane în tipuri deosebite. Modul cum se desfășoară această analiză dă la iveală una din principalele preocupări metodologice ale autoarei, și anume de a îmbogăți conceptul marxist de națiune cu noi precizări și determinări. Elena Florea propune, în cartea sa, nu atît o definiție cu pretenții de universalitate, ci o caracterizare generală a națiunii potrivit căreia „*Națiunea este o comunitate social-etnică de oameni care s-a constituit istoric și care se caracterizează prin: limbă literară evoluată, exercitînd toate sau majoritatea funcțiilor sociale ale comunicării pe calea limbajului; teritoriu stabil, unitar și constituit istoric; viață economică bazată pe o economie industrială, piață*

unitară, producție de mărfuri și pe experiența muncitorului salariat ca tip nou de producător al societății; conștiința națională cuprinzând atît latura sa ideologică, cît și factura psihică, manifestată în nota dominantă a psihologiei unui popor, în tradiții, obiceiuri și particularități ale modului de trai și ale culturii naționale; cultura națională ca modalitate spirituală a personalității națiunii" (p. 106).

O asemenea definire, care chiar sub titlul de caracterizare este discutabilă și susceptibilă de îmbunătățiri, autoarea însăși considerînd că printre determinările categoriei de națiune pot figura și alte două elemente, ca populația și statul național, apare, totuși, ca un instrument util în investigarea științifică a fenomenului național. Ea ajută la surprinderea a ceea ce este esențial națiunii pe toate treptele dezvoltării ei, atît în orînduirea capitalistă, cît și în orînduirea socialistă, precum și la delimitarea mai clară a trăsăturilor ei specifice în raport cu formele de comunitate care au precedat-o. Pentru a evita o înțelegere simplistă a națiunii, Elena Florea întregeste această caracterizare generală cu o definiție a națiunii din punctul de vedere sociologic. Din această perspectivă națiunea poate fi definită ca cea mai cuprinzătoare entitate macrosocială alcătuită din sisteme sociale interdependente (p. 120). Abordarea sociologică a națiunii pune în evidență caracterul sistemic al națiunii, faptul că ea nu reprezintă o însumare mecanică, ci sinteza trăsăturilor și elementelor sale

constitutive. În și prin această viziune dialectică a unității organice a tuturor elementelor și determinărilor sale, se poate cerceta și înțelege mai profund specificul și originalitatea națiunii, ca forma cea mai înaltă de comunitate umană, ca și pulsația sa interioară, proprie, și resorturile intime lăuntrice care-i dau viabilitate și forță.

O idee interesantă pe care Elena Florea o propune spre dezbatere este cea referitoare la criteriile de tipologizare a națiunilor. Examinînd multitudinea criteriilor folosite în această privință, cum sînt gradul de evoluție socio-culturală, structura socială, orînduirea social-economică, structura politică și altele, autoarea constată insuficiența lor rigurozitate și menționează nevoia îmbunătățirii și completării lor. Elena Florea avansează un nou criteriu, întemeiat pe distincția dintre conceptul de „relații social-etnice” și acela de „relații economice”. Între aceste două concepte există un raport ca de la tip la gen în sensul că „relațiile social-etnice” includ „relațiile economice”, dar nu numai pe acestea. Autoarea observă în mod just că, în decursul evoluției istorice, societatea omenească a cunoscut cinci feluri de relații economice (tribalo-gentilice, sclavagiste, feudale, capitaliste și socialiste), în timp ce din punctul de vedere al relațiilor social-etnice, așa cum preciza V.I. Lenin, numai trei tipuri (de sînge, teritoriale, teritorial-economice), cărora le corespund și tipurile istorice de comunități umane: tribalo-gentilice, poporul, națiunea. „Ca urmare — scrie Elena Florea —, tipurile

istorice de comunitate umană pot fi desprinse luîndu-se drept criteriu nu baza economică, ci *tipurile istorice de relații social-etnice care le-au generat*” (p. 129).

În acest fel se explică și faptul că unele comunități umane au o singură bază economică, iar altele două baze economice diferite. Tocmai aici intervine rolul relațiilor social-economice a căror natură diferită delimitează același tip istoric de comunitate în genuri sau moduri diferite de existență și evoluție progresivă. Elena Florea se raliază acelor autori care împart națiunile în „națiuni burgheze” și „națiuni socialiste”, arătînd că ele au trăsături generale comune, dar cu conținuturi economice și social-politice calitativ diferite, generate de specificul orînduirilor sociale pe care acestea se structurează.

Considerațiile cu caracter teoretic și metodologic întreprinse de autoare nu numai că aduc un plus de claritate asupra unor probleme mult discutate și controversate în literatura de specialitate, ci își găsesc în cuprinsul cărții o aplicare detaliată în analiza procesului concret-istoric al formării națiunii române și transformării ei în națiune socialistă.

Aplicînd concepția materialist-dialectică și istorică despre națiune și fenomenul național la realitățile din țara noastră, lucrarea reușește să înfățișeze dialectica continuității și discontinuității în evoluția socialistă a națiunii române, prefacerile pe care noua orînduire le determină în conținutul, funcționalitatea și finali-

tatea socială a trăsăturilor națiunii, atât a celor obiective, cât și a celor subiective, spirituale. Este relevantă ideea că orînduirea socialistă duce mai departe procesul de dezvoltare a națiunii, început în epoca burgheză, deschide noi posibilități afirmării depline a vieții naționale a poporului. Socialismul preia și îmbogățește tot ceea ce este progresist și înaintat în trecutul istoric al poporului, valorile lui materiale și spirituale, ridică pe un plan nou, superior, unele trăsături ale națiunii formate timp de secole, schimbă din temelii bazele existenței sale materiale și culturale, profilul său moral-politic. Desfășurarea revoluției și construcției socialiste în România, însoțită de adînci transformări în toate domeniile existenței materiale și spirituale ale societății, a însemnat, de fapt, restructurarea și așezarea națiunii noastre pe baze noi, socialiste, crearea națiunii române socialiste. Prefacerile calitative survenite în principalele componente definitorii ale națiunii, ca tip de comunitate umană, ca și apariția unor trăsături noi, proprii numai națiunii socialiste, evidențiază pregnant faptul că socialismul asigură dezvoltarea și înflorirea multilaterală a națiunii, atribuie națiunii un rol de căpătîi în edificarea noii orînduiri și în progresul social. Este, de aceea, pe deplin justificat a afirma că „națiunea română, așa cum se înfățișează ea astăzi, este o creație a

socialismului, este unul dintre produsele sale specifice și de preț“ (p. 258).

Analiza condițiilor și a procesului cristalizării națiunii noastre socialiste prilejuiește referiri ample asupra conținutului științific și a caracterului creator al politicii Partidului Comunist Român. Autoarea pune în lumină rezolvarea marxist-leninistă a problemei naționale în țara noastră, precum și preocuparea continuă a partidului pentru avîntul multilateral al națiunii noastre socialiste. Complexul de măsuri elaborat de Congresul al XI-lea al partidului în vederea industrializării în ritm susținut a țării, dezvoltării și repartizării armonioase a forțelor de producție pe întreg teritoriul patriei, perfecționării relațiilor de producție și a întăririi coeziunii moral-politice a poporului, ca și înfăptuirea în ansamblu a programului partidului vor contribui la înălțarea națiunii noastre pe noi trepte de progres și civilizație.

Pe baza transformărilor petrecute în toate articulațiile vieții naționale a poporului nostru și în strînsă legătură cu ele, au avut loc și schimbări corespunzătoare în planul spiritualității naționale, în psihologia, conștiința și cultura națională.

Ceea ce reține atenția în analiza fenomenului viu al dezvoltării conștiinței de sine a națiunii noastre socialiste este efortul de a pune în lu-

mină frumusețea și valoarea noului ei conținut, noile idei și reprezentări, noile concepții și stări de spirit ce caracterizează în măsură tot mai mare conștiința oamenilor muncii.

Aprecierile formulate în lucrare privind conținutul socialist al dimensiunilor conștiinței naționale se sprijină pe valorificarea rezultatelor unor cercetări sociologice concrete efectuate de autoare în unele județe ale țării. Datele acestor cercetări dovedesc că în universul de idei și opinii al oamenilor din țara noastră este prezentă conștiința comunității de origine și neam, ca și conștiința unității și coeziunii națiunii, se afirmă voința de conviețuire prietenească și frățască între poporul român și naționalitățile conlocuitoare. Aceleași cercetări relevă sentimentul de mîndrie și demnitate națională, conștiința adînc patriotică a poporului român, precum și conștiința internaționalistă, a prieteniei și colaborării cu națiunile socialiste și cu toate popoarele iubitoare de pace și progres social. Concluziile cercetărilor efectuate de autoare demonstrează viabilitatea și superioritatea idealului socialist privind națiunea ca pe o conștientizare și trăire a milioanei de cetățeni ai României contemporane, fără deosebire de naționalitate.

Un spațiu larg în economia lucrării acordă autoarea problemei rolului statului în dezvoltarea multilaterală a națiunii noastre socialiste. Consti-

tuind principalul instrument politic în edificarea noii orînduiri, statul socialist acţionează în direcţia progresului multilateral al societăţii, al naţiunii socialiste. El înfăptuieşte conducerea unitară a economiei naţionale şi a culturii, dezvoltarea şi modernizarea forţelor de producţie, perfecţionarea relaţiilor sociale, înflorirea spirituală a naţiunii noastre socialiste ş.a.m.d. Autoarea menţionează ca pe cea mai semnificativă schimbare calitativă sur-

venită în natura şi funcţiile statului socialist faptul că a devenit exponentul intereselor întregii noastre naţiuni. Prin înţelegerea sa activitate statul nostru socialist se înscrie în rîndul celorlalte trăsături ale naţiunii, care amplifică valenţele acesteia ca forţă motrice importantă a evoluţiei societăţii noastre pe calea socialismului şi comunismului.

Cartea pe care am supus-o acestei succinte analize, pe lângă calităţile ştiinţifice, dispune şi de un stil clar şi convingă-

tor, lipsit de frazele şablon sau de clişeele pe care le mai găsim în unele dintre lucrările de ştiinţe sociale. Lucrarea *Naţiunea română şi socialismul*, de Elena Florea, se înscrie ca o contribuţie la înţelegerea proceselor fundamentale ale dezvoltării naţiunii socialiste în ţara noastră şi la elucidarea unor importante aspecte teoretice şi practice ale rolului şi locului naţiunii în lumea contemporană.

PAMFIL NICHÎTELEA

**Constantin Botoran, RELĂȚIILE
ROMÂN-EGIPTENE ÎN EPOCA MODERNĂ
ȘI CONTEMPORANĂ**

Editura științifică, București, 1974, 303 p.

Într-un moment în care România socialistă desfășoară o vastă și intensă activitate internațională îndreptată spre promovarea unei mai bune cunoașteri reciproce și spre cooperarea multilaterală cu popoarele de pe toate meridianele globului, aducînd astfel o contribuție activă la cauza păcii și progresului omenirii, cunoașterea tradițiilor diplomației românești, a istoricului relațiilor dintre poporul român și alte popoare capătă o importanță deosebită.

O coordonată majoră a politicii externe și activității internaționale a țării noastre o constituie adîncirea și extinderea relațiilor cu țările arabe, țări cu care s-au stabilit punți de legătură din cele mai vechi timpuri. Actualele relații de prietenie

dintre poporul român și popoarele arabe, largă și fructuoasă colaborare multilaterală dintre ele, întemeiată pe principiile egalității depline și respectului reciproc sînt o continuare firească a unor vechi și permanente contacte, care, de-a lungul secolelor, au cunoscut o ascendență continuă. În contextul acestor relații promovate de țara noastră, un loc important ocupă Egiptul, țară care a început să fie cunoscută de locuitorii meleagurilor noastre încă din mileniul al doilea î.e.n. Într-una din cuvîntările rostite cu prilejul vizitei în Egipt, în aprilie 1972, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că actuala prietenie și colaborare româno-egipteană este continuarea pe plan superior a raporturilor existente între po-

porul român și poporul egiptean în epocile anterioare, relevînd, totodată, și factorii care au contribuit la statornicirea și la permanentizarea acestor raporturi: „Între țările noastre există vechi relații de prietenie. Istoria vorbește de legături străvechi între popoarele român și egiptean. De-a lungul secolelor, poporul român ca și poporul egiptean au cunoscut jugul asupririi străine și au dus lupte grele pentru eliberarea națională și socială”.

Cercetările privind relațiile româno-egiptene și relațiile româno-arabe în general au deja o tradiție în știința românească. În ultimele decenii, au văzut lumina tiparului în țara noastră o serie de studii privind istoria Egiptului modern și contemporan în raporturile ei cu istoria românească. Pe linia acestor preocupări se înscrie și lucrarea cu titlul de mai sus, apărută în Editura științifică, la sfîrșitul anului trecut, sub

semnătura lui Constantin Botoran. Este prima monografie amplă care prezintă cititorului român evoluția relațiilor pe multiple planuri dintre poporul român și poporul egiptean de-a lungul unei perioade de aproape un secol (sfârșitul secolului trecut — primii ani ai deceniului al 8-lea al secolului nostru).

Autorul analizează relațiile României cu Egiptul din unghiuri multiple, reușind să redea un tablou cuprinzător al acestora și să evidențieze un important moment din ansamblul relațiilor externe al țării noastre. Pentru atingerea obiectivului propus, autorul, în mod judicios, a ordonat analiza pe trei perioade distincte — până la primul război mondial, anii interbelici și după cel de-al doilea război mondial —, fapt care i-a permis ca, prin folosirea termenilor de comparație, să reliefeze dezvoltarea și diversificarea continuă a relațiilor româno-egiptene pe măsură ce ne apropiem de zilele noastre. Această metodologie a facilitat, totodată, încadrarea relațiilor româno-egiptene în politica de ansamblu a celor două țări, conferind lucrării un caracter unitar cu o înlănțuire organică a datelor și faptelor prezentate.

Documentația substanțială, rigoarea cercetării, limpezimea expunerii — calități care sînt relevante și în prefața — semnată de dr. Virgil Cândea — conferă lucrării lui Constantin Botoran un loc important în studierea relațiilor internaționale ale celor două popoare prietene.

Avînd în vedere că abia după cel de-al doilea război mondial Egiptul a reușit să înlăture definitiv

tutela economică și politică străină, în mod justificat lucrarea începe cu un capitol în care sînt prezentate, în mod succint, trăsăturile esențiale ale vieții politice egiptene, forțele sociale și politice ce se înfruntau pe scena politică egipteană, scoțînd în evidență lupta poporului egiptean pentru a impune marilor puteri care se amestecau în treburile sale interne și, în primul rînd, Marii Britanii recunoașterea și respectarea sa ca popor suveran și independent. Analiza unor documente de bază, cum sînt Declarația Marii Britanii din 28 februarie 1922, care recunoștea în mod formal Egiptul ca stat suveran, și Tratatul de alianță anglo-egiptean semnat la 26 august 1936, prin care erau îndepărtate o serie de îngrădiri ale independenței Egiptului (conținute în Declarația din 1922) i-au permis autorului să definească astfel statutul internațional al țării de pe malul Nilului: „La sfîrșitul perioadei interbelice, Egiptul prezenta aspectul unei țări dezvoltate în comparație cu celelalte țări africane, cu tradiții proprii de modernizare în viața economică și de stat, cu o relativă independență ce i-a permis să stabilească și să întrețină relații multilaterale cu o serie de țări, printre care și cu țara noastră” (p. 215-216). În același timp, suveranitatea Egiptului era grav lezată de menținerea trupelor britanice în țară, fapt care a necesitat din partea poporului egiptean, în anii postbelici, puternice bătălii pentru eliberarea definitivă de sub dominația străină. În același capitol, autorul prezintă ecoul produs în țara noastră de mișcarea na-

țională a poporului egiptean, evidențiind principalele acțiuni de solidaritate ale poporului român cu lupta sa eliberatoare.

Considerăm că acest aspect ar fi meritat o tratare mai amplă, cu referiri și la perioada de dinaintea primului război mondial. Documentele atestă că, încă de la sfîrșitul secolului trecut, cînd Egiptul făcea mari eforturi pentru a rezista în fața imperialiștilor englezi și francezi, mișcarea socialistă din România, o serie de personalități cu vederi progresiste și-au ridicat glasul în sprijinul cauzei drepte pentru care lupta poporul egiptean.

Partea a doua a lucrării este consacrată multiplelor relații dintre România și Egipt, începînd cu sfîrșitul secolului trecut pînă în ajunul celui de-al doilea război mondial. Un loc important în cuprinsul acesteia îl ocupă explicarea cauzelor care au determinat cuceririle conducătoare din România să promoveze o politică activă față de țările din Orientul Apropiat în general și față de Egipt în special. Avantajele pe care le avea România, practicînd comerțul cu țările din această zonă geografică, parteneri excelenți pentru produsele românești dat fiind și drumul pe mare fără cheltuieli însemnate, se arată în lucrare, au făcut ca Egiptul „să constituie, în planurile cercurilor conducătoare române, pivotul comerțului României spre răsărit, o poartă a extinderii legăturilor cu alte țări situate în această parte a lumii” (p. 73). Prin prisma acestei coordonate a politicii externe a statului român, în lucrare sînt analizate relațiile diplomatice, eco-

nomice și culturale româno-egiptene de-a lungul întregii perioade amintite. Un loc de seamă îl ocupă prezentarea primelor contacte diplomatice și înființarea primei reprezentanțe diplomatice în Egipt, la 1 aprilie 1906, crearea consulatelor și a tribunelor consulare (România bucurându-se de drepturi capitulare în această țară) și activitatea acestora, încheierea acordurilor economice și altele, toate acestea ridicând autorului probleme delicate dacă se are în vedere că pînă la 1914 Egiptul se afla, formal, sub dominația Marii Britanii.

Capitolul cel mai consistent din cuprinsul acestei părți este cel care se referă la relațiile economice româno-egiptene, autorul dispunând aici de date multiple, care i-au permis să întreprindă o analiză convingătoare, argumentată. Sînt redată pe larg structura și volumul comerțului româno-egiptean, ponderea pe care acesta o deținea în economia celor două țări, factorii care au favorizat extinderea și diversificarea relațiilor comerciale, precum și avantajele reciproce ce decurgeau din promovarea acestora pentru ambele state și popoare. Merită subliniată concluzia autorului potrivit căreia „Aceste schimburi au fost bazate pe o înțelegere liber consimțită de către conducătorii celor două state și ele reflectă și concretizează în

același timp atmosfera de prietenie existentă între poporul român și poporul egiptean în toată această perioadă” (p. 216).

Ultima parte a lucrării se referă la relațiile României cu Egiptul în anii postbelici, perioadă în care cooperarea reciprocă a fost ridicată pe noi trepte, îmbogățită și amplificată. În cadrul relațiilor politice româno-egiptene din acești ani, un loc important îl ocupă contactele directe la cel mai înalt nivel dintre conducătorii celor două țări, avînd o importanță majoră în dezvoltarea raporturilor bilaterale și în explorarea de noi posibilități de extindere a acestora, precum și colaborarea politică tot mai eficientă în cadrul Organizației Națiunilor Unite. Vizitele președintelui Nicolae Ceaușescu în Egipt și ale președintelui Anwar El Sadat în România, dialogul permanent dintre Partidul Comunist Român și Uniunea Socialistă Arabă, multiplele contacte dintre alți factori de răspundere din cele două țări, colaborarea strînsă dintre România și Egipt în rezolvarea crizei din Orientul Apropiat, jată principalele aspecte ale relațiilor politice relevate de autor în cuprinsul acestui capitol. Cooperarea economică, tehnică-științifică și culturală continuă, în condiții noi și la proporții superioare, tradiția seculară a contactelor dintre cele două popoare, climatul de

încredere și respect reciproc ce animă cele două țări și cele două popoare constituie un suport durabil pentru dezvoltarea viitoare a bunelor relații existente între ele, relații care, așa cum se degajă din cuprinsul lucrării semnate de Constantin Botoran, cunosc o veche și bogată tradiție ce le conferă continuitate și constanță.

Am vrea să observăm, totuși, că în cuprinsul celor două părți ale lucrării există unele inegalități în ceea ce privește tratarea problemelor, o disproporție între capitole. Astfel, referindu-ne la prima parte, este evidentă atenția pe care autorul o acordă prezentării relațiilor din perioada interbelică, în timp ce anilor anteriori acestei perioade li se acordă un spațiu relativ restrîns, prezentarea fiind oarecum deficitară în fapte și evenimente. Aceași remarcă o facem și pentru perioada ce a urmat celei de-a doua conflagrații mondiale care, deși constituie perioada de vîrf în relațiile româno-egiptene, autorul i-a conferit în economia lucrării doar semnificația unui capitol de încheiere.

În ansamblu, însă, considerăm că lucrarea *Relațiile româno-egiptene în epoca modernă și contemporană* contribuie la elucidarea unor aspecte importante ale politicii externe românești.

GHEORGHE UNC

Philip Gabriel Eidelberg, THE GREAT RUMANIAN PEASANT REVOLT OF 1907. ORIGINS OF A MODERN JACQUERIE

Leiden, E. J. Brill, 1974, 260 p.

Ecoul internațional al răscoalei din 1907 se prelungește de-a lungul de-

zeniilor prin lucrările consacrate de către cercetătorii străini marelui ri-

dicări a țărănimii române. Istoricul american Philip G. Eidelberg, care a studiat timp de patru ani în arhivele și bibliotecile țării noastre, a publicat anul trecut, în limba engleză, monogra-

fia Marea răscoală țărănească. *Originile unei jacquerii moderne.* În opoziție cu autorii care tind să acrediteze factografia, reproducerea brută a faptelor drept ultim cuvânt al științei istorice, obiectivul declarat și urmărit în lucrare este cercetarea *cauzelor* sociale, economice, politice și ideologice ale răscoalei și a interacțiunii acestor patru categorii de antecedente (p. 2—3). Fără a împărtăși teoria materialismului istoric — fapt care se resimte asupra lucrării — autorul acordă un rol important condițiilor social-economice și în special intereselor diferitelor clase în desfășurarea fenomenelor istorice.

Cartea pe care o recenzăm este o *carte de idei* — în sprijinul căreia se aduc de cele mai multe ori fapte istorice, iar uneori doar raționamente ipotetice. Ne vom referi, din cauza spațiului restrâns, doar la unele din ideile dezvoltate în monografia cercetătorului american.

Autorul începe prin analiza cauzelor cu acțiune îndelungată ale răscoalei. Capitolul prim expune în mod corect evoluția proprietății funciare după reforma agrară din 1864. Sînt puse în lumină preponderența proprietății moșierești și diferențierea țărănimii. Este subliniat un fapt mai puțin relevant în studiile de pînă acum, și anume că situația grea a țărănimii se datora nu numai lipsei de pămînt arabil și de pășune, dar și fărîmîțării proprietății țărănești deja existente. Ni se pare, de asemenea, interesantă analiza cauzelor economice ale culturii extensive, ale preferinței țăranilor pentru

cultura porumbului, în opoziție cu interesul moșierilor de a cultiva grîu. Autorul acordă o mare importanță învoielor agricole, arendării pămîntului moșieresc către țărani în loturi mici, cultivate cu inventarul și munca gospodăriei țărănești. Pe bună dreptate el consideră drept principală cauză cu acțiune îndelungată a răscoalei creșterea continuă, în deceniile precedente, a arendei plătite de către țărani marii proprietăți. Spre deosebire de istoricii care văd originea răscoalei din 1907 în evenimintele anului 1864, respectiv în menținerea atunci a marii proprietăți funciare, Eidelberg plasează în anul 1875 începutul cotiturii istorice care a dus la răscoală. După opinia sa, marea proprietate nu era interesată, imediat după reforma agrară din 1864, să mărească arenda prelevată de la țărani pînă la punctul în care ar fi ruinat gospodăria țărănească cu al cărei inventar se lucrau moșiile. Autorul socotește că marii arendași de moși și concurența dintre ei au avut un rol important în creșterea arendei țărănești, iar *principală* cauză a creșterii arendei plătite de țărani o vede în *scăderea prețurilor cerealelor pe piața internațională începînd din anul 1875*. Pentru a compensa reducerea continuă a prețurilor produselor lor, moșierii și arendașii au procedat la continua mărire a arenzilor țărănești.

Chiar dacă reducerea prețurilor la cereale pe piața internațională a contribuit într-o măsură la creșterea arendei țărănești în anii 1880—

1895, *acest fenomen extern nu a putut fi factorul principal* al mării arendei țărănești în toate cele patru decenii care au precedat răscoala din 1907. Prețurile de export din portul Brăila — și pentru problema noastră acestea sînt mai semnificative decît cele din Londra, singurele citate în lucrare — au marcat o tendință constantă de scădere abia din 1881. Pe de altă parte, cartea consemnează stabilitatea prețului grîului pe piața internațională în perioada 1895—1906 și creșterea lui în 1907 (p. 45). Or, arenda plătită de țărani a crescut și în anii 1870—1880 (inclusiv, deci, în anii 1870—1875) și în anii 1895—1906 (deosebit de accentuat tocmai în anii 1900—1906). Credem că folosirea cercetărilor recente întreprinse în țara noastră cu mijloacele statisticii matematice și ale calculatorului în problema factorilor determinanți ai variației arendei țărănești ar fi permis autorului o explicație mai corectă a creșterii arendei plătite de țărani, ținînd seama de *factorii interni* ai sistemului muncii în dijmă și, în primul rînd, de repartiția proprietății asupra pămîntului și a inventarului agricol¹.

Dincolo de cauzele creșterii arendei țărănești, lucrarea consideră cu justețe această creștere drept principală cauză cu *acțiune îndelungată* a răscoalei din 1907. Pentru a descoperi cauzele *imEDIATE* ale răscoalei, autorul își concentrează

¹ V. Liveanu, L. Asănașescu, V. Medeleanu, E. Moței, *Factorii determinanți ai variației arenzii țărănești la începutul secolului al XX-lea în România*, în „Studii” XXIV (1971), nr. 2, p. 307—331.

atenția asupra curentelor politice ale vremii, fără a le examina însă pe toate și fără a acorda vreun loc mișcării socialiste. În fapt, cauza *imediată* a izbucnirii răscoalei el o vede în contradicțiile din sinul moșierimii în problema industrializării, contradicții care ar fi împins diverse grupări politice să facă apel la țărani și să-i pună, astfel, în mișcare.

Scăderea prețurilor de export ale produselor agricole românești — arată Eidelberg — a împins, după 1880, o parte a moșierimii să se orienteze spre o nouă sursă de venituri — și anume spre investiții în întreprinderi industriale și spre o politică de dezvoltare a industriei. Au apărut contradicții între liberali, exponenți ai micii moșierimii — susținători ai industrializării, și conservatori, adversari ai ei. Timp de aproape trei decenii, programul de industrializare al liberalilor s-a limitat la protecționism vamal și la subvenții pentru industriași, dar în 1903 liberalii au adoptat o politică de adaptare a relațiilor agrare la necesitățile industriei românești. Prin legea din 1903 a băncilor populare și prin legea din 1904 a obștiilor sâsești de arendare a moșiilor, scrie cercetătorul american, liberalii se gîdeau să înlocuiască economia latifundiară printr-un sistem de agricultură bazat pe mari gospodării țărănești organizate în obștii de arendare a pămîntului direct de la moșieri, banii pentru această arendare urmînd a fi procurați cu ajutorul băncilor populare. Tărâniimea bogată, întărită astfel, ar fi constituit piața internă necesară pentru

dezvoltarea industriei românești (p. 3, 66), iar țărani săraci, care din lipsă de bani n-ar fi putut intra în obștiile de arendare, ar fi fost obligați să plece în orașe, furnizînd industriei brațe de muncă. Evident, o legătură între cele două legi elaborate de liberali și politica lor de industrializare (mai corect — de dezvoltare a industriei) a existat și sublinierea ei este un element pozitiv al lucrării. Nu este însă justificată reducerea obiectivelor urmărite de legile băncilor populare și obștiilor de arendare a moșiilor la încurajarea industriei. Principala preocupare — neluată în seamă în lucrare — a promotorilor celor două legi a fost canalizarea mișcării țărănești pe o cale menită să evite lichidarea proprietății moșierești.

Această preocupare aparținea atît conservatorilor cît și liberalilor. Aceștia din urmă nu reprezentau, cum se afirmă în lucrare, numai „micii moșieri cu 10—100 de hectare” (proprietarii a 10—50 de hectare erau în fond țărani bogați), ci o parte a latifundiarilor și, mai cu seamă, burghezia, dintre care o parte deținea și moșii. Grijă lor pentru menținerea, fie și parțială, a proprietății moșierești transpare cu claritate din declarația fruntașului liberal Vintilă Brătianu, care afirma că prin băncile populare „vom scăpa de cererile de pămînt” (*Dezbaterile Adunării Deputaților*. 1902—1903, p. 830).

Marea răscoală din 1907 a fost continuarea și ridicarea pe o treaptă mai înaltă a mișcărilor și răscoalelor țărănești din 1888—1904 și nu poate fi înțeleasă decît în legătura

ră cu aceste mișcări premergătoare, cărora lucrarea recenzată, inclusiv capitolul consacrat perioadei 1864—1907, nu le-a acordat nici un loc. (Doar într-o succintă notă de subsol, la concluziile finale se amintește răscoala din 1888 pentru a se spune că a fost „foarte mică” și nu a fost factorul decisiv al adopțării legii din 1889 de vînzare a pămînturilor statului!). Dacă nu se ține seama de lupta pentru pămînt a țărănimii anterioară anului 1907 nu se poate înțelege nici politica agrară promovată înainte de răscoală de **clasele dominante**, nici politica elaborată pe fondul **acestei lupte**, care tindea la potolirea sau la canalizarea ei pe un fâgâș compatibil cu orînduirea socială a vremii.

Trebuie însă relevat că în problema conținutului concret și a aplicării practice a legilor băncilor populare și obștiilor de arendare lucrarea prezintă aspecte foarte interesante. Se arată că între cele două sisteme de bănci populare existente atunci în Europa Centrală — sistemul Reinffelsen de cooperative care nu urmăreau profitul și care erau concepute pentru a folosi atît țăranilor bogați cît și celor săraci, și sistemul Schulze-Delitsch de bănci urmărind profitul și concepute pentru a folosi țărănimii bogate — autorii legii din 1903 au optat pentru al doilea sistem, pe care l-au adoptat. Băncile populare ca și obștiile de arendare au reunit mai ales țăranii avuți. Primarii, arendași și o bună parte a moșierilor s-a opus însă obștiilor de arendare. Mișcarea băncilor populare a

devenit în 1904—1906 o puternică mișcare politică (s-a înființat o bancă la 2—3 comune), dar obștiile de arendare nu s-au putut dezvolta, numărul lor fiind de numai 68 la sfârșitul anului 1906. Neputința băncilor populare de a crea obștii de arendare și de a schimba viața satelor a dus la sfârșitul anului 1906 la orientarea mișcării băncilor populare și a intelectualității satești legate de ea spre revendicarea unei modificări a legii învoielilor agricole în sensul stabilirii unui maximum de arendă. Capitolele (două din totalul de șase) și paragrafele consacrate băncilor populare și obștiilor de arendare — probleme insuficient studiate pînă acum — reprezintă, credem, partea cea mai bogată în date noi a monografiei.

Noul curent dezvoltat la sfârșitul anului 1906 în sinul mișcării băncilor populare — scrie Eidelberg — s-a înființat cu mișcarea inițiată de Vasile Kogălniceanu. Acesta a propus în scrierile sale din 1906 reforma legii învoielilor agricole, înființarea unei bănci care să ajute țăranii să cumpere în loturi mici moșiile statului, ale instituțiilor și moșiilor particulare puse benevol în vânzare de către proprietarii lor. Declarîndu-se formal de acord cu băncile populare și cu obștiile de arendare, Vasile Kogălniceanu le-a trecut în programul său pe un plan secundar, criticînd dominarea acestora de către țăranii bogați. El a cîștigat de partea sa publicațiile „Gazeta țăranilor” și „Șezătoarea Săteanu-lui” și a înființat un embrion de partid țăranesc.

Scrierile sale au cunoscut o largă răspîndire la sate. Aspirațiile grupării lui Vasile Kogălniceanu de a modifica învoielile agricole, apreciază autorul, au devenit în mare măsură aspirațiile răscoalei din 1907 (p. 145). Pentru a susține această idee, Eidelberg prezintă răscoalele „împotriva taxei de cinci lei”, în special cele din Botoșani, care au marcat decăderea autorității organelor comunale ale administrației de stat, inclusiv a intelectualității satului și în special izbucnirea răscoalei din 1907 la Botoșani și în Flămînzii și, în general, în plasa Hîrlău a județului Botoșani. Cauza imediată a izbucnirii răscoalei la Flămînzii n-a fost un nivel al arendei țăranesti mai ridicat decît în alte părți spune autorul ci mărirea arendei cerute țăranilor.

Impulsul la răscoală l-a dat, deci, potrivit opiniei istoricului american, răspîndirea ideilor lui Vasile Kogălniceanu. Acesta împreună cu gruparea sa erau, de fapt, împotriva răscoalei. Dar ideile sale, răspîndite în județul Botoșani atît prin lucrările pe care le-a publicat, cît și indirect, prin canale pe care autorul le-a căutat forțînd uneori lucrurile (ca în cazul gazetei „Moldova de Sus” și a prefectului Vănescu), au fost interpretate în felul lor de către țăranii, care au încercat să le dea viață prin răscoală.

Credem că acțiunea de organizare a „reuniunilor țăranesti” inițiată de Vasile Kogălniceanu și largă difuzare la sate a scrierilor sale au avut un rezultat opus celui dorit de fiul reformatorului din 1864, fiind privite de țăranii ca o justificare a

propriilor lor năzuințe și a dreptului de a-și impune aceste năzuințe prin forță. Urmărirea dezvoltării concrete a ideilor grupării lui Vasile Kogălniceanu constituie, de aceea, o contribuție interesantă, pozitivă a lucrării recenzate. Ar mai fi fost necesare, după opinia noastră, o comparare amănunțită între revendicările răsculaților și propunerile lui Vasile Kogălniceanu și o analiză a influenței exercitate în diverse regiuni rurale de alte curente politice, printre care și cel socialist.

Se pune, de asemenea, problema lămuririi semnificației sociale, de clasă a ideologiei lui Vasile Kogălniceanu, considerată de Eidelberg ca fiind în mare măsură ideologia răscoalei din 1907. Autorul consacră acestei probleme o mare parte a monografiei. El exprimă opinia că Vasile Kogălniceanu era exponentul *adversarilor industrializării*, pentru că reprezenta pe micii moșieri cu 10 000 ha, din nordul Moldovei, interesați în exportul de carne, și care, pentru a obține accesul pe piața Austro-Ungară, se opuneau protecționismului vamal.

Intrucît lucrarea include în categoria miciei moșierimi pe proprietarii ce dețineau 10—100 ha, deci și clasa care în mod adecvat ar fi trebuit caracterizată ca burghezie agrară cu proprietăți între 10—50 ha, ar reieși că Vasile Kogălniceanu exprima în 1906 tendințele *burgheziei satești* și a miciei moșierimi, cu 50—100 ha, ceea ce, în linii generale, corespunde realității. Nu se aduc însă argumente factice convingătoare care să demonstreze că Vasile Ko-

gălniceanu, cunoscut susținător al drepturilor dobrogenilor (tatăl său cumpărase o proprietate în Dobrogea) reprezenta proprietarii a 10—100 ha numai din Moldova. Sprijinul acordat de Vasile Kogălniceanu exportului de vite — sesizat de autor — nu este un argument suficient pentru a dovedi specializarea agriculturii moșierești, existența în acel an a unei întregi categorii de mici moșieri interesați în primul rând în creșterea vitelor și al cărei exponent era inițiatorul „reuniunilor țărănești”.

Eidelberg pune în lumină două fapte: în 1901—1905, când era redactor la un organ al marilor moșieri — „Agricultura”, Vasile Kogălniceanu s-a pronunțat împotriva industrializării României. Unele din scrierile cuprinzând programul lui agrar au fost publicate în 1906, în foileton, de organul conservator (mai corect: junimist) — „Epoca”. Autorul lucrării recenzate merge însă și mai departe, susținând că *Programul agrar* al lui Vasile Kogălniceanu izvora din opoziția lui față de industrializare. În viziunea istoricului american, răscoala din 1907, desfășurată în mare măsură sub semnul ideologiei lui Vasile Kogălniceanu, a fost, pe de o parte, radicală, prin aceea că a tins la înlăturarea arendașilor, dar și conservatoare, pentru că, prin revendicările privind modificarea învoielilor agricole și împărțirea moșiilor, s-ar fi opus reorganizării agriculturii în forme convenabile industrializării, preconizate de liberali (p. 155).

Această din urmă surprinzătoare concluzie are la bază raționamentul

potrivit căruia sprijinirea băncilor populare și a obștiilor de arendare era echivalentă cu *sprijinirea industrializării*, prin încurajarea dezvoltării pieței interne, iar susținerea modificării învoielilor agricole și a vânzării unei părți a moșiilor la țărani, în loturi mici, așa cum preconiza V. Kogălniceanu, era echivalentă cu *frinarea industrializării*. Aceasta întrucât cele două măsuri nu ar fi creat o piață internă suficient de puternică pentru industria autohtonă, ar fi împiedicat dezvoltarea unei țărâni bogate — singura aptă să constituie o piață internă adecvată industrializării. Schema autorului nu corespunde însă mozaicului realității social-politice românești.

În ce privește mișcarea băncilor populare și a obștiilor de arendare a moșiilor — aceasta era sprijinită atât de liberalii promotori ai dezvoltării industriei, cât și de adversarii industrializării. Chiar în lucrare se arată că *împotriva* industrializării s-a pronunțat și grupul poporanist-liberal al lui I. Stere, adept al obștiilor de arendare. Apoi, însuși guvernul conservator pregătea, în ajunul răscoalei din 1907, o lege de sprijinire a obștiilor de arendare („Epoca” din 15 noiembrie 1906). Pe de altă parte, revendicările formulate de V. Kogălniceanu privind modificarea învoielilor agricole și trecerea unei părți a moșiilor în proprietatea țăranilor, prin vânzarea operată cu ajutorul unei bănci speciale, aveau aderenți și în rândul partizanilor dezvoltării industriei; aceste două măsuri erau prevăzute în programul din 1892 al Partidului națio-

nal-liberal și susținute de fruntași ai acestui partid, inclusiv de Vintilă Brătianu, în ajunul răscoalei din 1907. După răscoala din 1907 și sub presiunea ei liberalii au modificat legea învoielilor agricole, iar în 1913, invocând, printre altele, și cerințele dezvoltării industriei, au inițiat un proiect de reformă agrară care, menținând marea proprietate funciară, ar fi expropriat o parte a moșiilor. Programul agrar expus în 1906 de Vasile Kogălniceanu își are originea în programul din 1892 al Partidului național-liberal și în manifestul său, intitulat „Către săteni”, apărut în „Românul” din 23 (11) ianuarie 1896, când era apropiat de gruparea radical-liberală, disidentă, a lui Vintilă Rosetti. Publicarea scrierilor din 1906 ale lui Vasile Kogălniceanu în ziarul junimist „Epoca” nu demonstrează adoptarea de către conservatori a punctelor lui de vedere, căci junimiștii erau atunci, ca și liberalii, în opoziție față de guvernul conservator, iar ziarul „Epoca” publica diverse proiecte de soluționare a „chestiei agrare”, fără a și le însuși. În scrierile din 1906, apărute după plecarea sa de la ziarul „Agricultura”, Vasile Kogălniceanu preciza că nu este împotriva dezvoltării industriei, că reformele pe care le propunea aveau să dezvolte piața pentru industrie. Influența programului său se explică prin aceea că gruparea lui V. Kogălniceanu se adresa *direct* maseilor țărănești, răspîndindu-și publicațiile la sate, încercînd să creeze un partid țărănesc. Influența acestei grupări asupra revendicărilor răscoalei din 1907, în măsura în

care a existat, nu justifică aprecierea ei ca fiind îndreptată împotriva industrializării. Revendicările răscoalei tindeau, în fond, la ridicarea nivelului de trai al țăranimii și această ridicare nu putea decît să favorizeze dezvoltarea pieței interne pentru industrie. Dar burghezia română, deși în mod firesc interesată în dezvoltarea industriei, stăpînea o parte a moșilor și punea mai presus de orice apărarea sancțiunii proprietății private. Ca atare, nu admitea lichidarea radicală a proprietății moșierești, se temea de lupta revoluționară a țăranimii, iar exponenții săi — liberalii — au fost, precum se știe, cei care au înfăptuit înăbușirea răscoalei din 1907.

Diversele programe de reformă a relațiilor agrare elaborate de grupările politice ale burgheziei și moșierimii, divergențele

de politică agrară dintre fracțiunile claselor dominante priveau, în primul rînd, nu problema industrializării, ci problema amplexării, caracterului și metodelor de obținere a concesiilor pe care moșierii și arendașii trebuiau să le cedeze țăranimii *sub presiunea frămîntărilor țăărănești*. Mișcările țăărănești tindeau, în fond, la împărțirea moșilor, ceea ce ar fi pus repartitia proprietății funciare în acord cu faptul că $\frac{2}{3}$ din suprafața moșilor era lucrată cu inventarul țăranilor, ar fi ridicat nivelul de trai al majorității populației țării, ar fi facilitat dezvoltarea capitalismului în agricultură și prin toate acestea ar fi înlesnit dezvoltarea pieței pentru industrie. Divergențele de politică agrară din sinul claselor dominante aveau, firește, și implicații în problema industrializării, dar în aprecierea

acestor implicații trebuie avut în vedere tocmai faptul că dezvoltarea industriei ar fi fost cu alit mai favorizată cu cît exproprierea moșilor și improprietărea țăranilor ar fi fost mai largă.

Considerațiile noastre nu afectează aprecierea pozitivă a efortului vizibil în lucrarea recenzată de a se urmări legătura dintre problema agrară și problema dezvoltării industriei, autorul socotind pe bună dreptate adaptarea regimului agrar la cerințele industrializării ca problemă fundamentală a societății românești din prima jumătate a secolului XX. În concluziile monografiei sale, el subliniază că în România socialismul a asigurat industriei o piață internă viabilă, contribuind, totodată, la schimbarea nivelului de viață al țăranimii.

VASILE LIVEANU

V.I. Ciuikov, SFÎRȘITUL REICHULUI HITLERIST.

Editura politică, București, 1975, 350 p.

Cu prilejul jubileului împlinirii a treizeci de ani de la victoria asupra Germaniei fasciste, Editura politică a pus la îndemîna cititorilor, în traducere românească, volumul de memorii al mareșalului Uniunii Sovietice V.I. Ciuikov intitulat sugestiv „Sfîrșitul Reichului hitlerist“.

Acest volum se ocupă de acțiunile Armatei a 8-a de gardă sovietice pe teritoriul Poloniei și în sud-estul Germaniei din a doua parte a anului 1944 și pînă la epilogul memorabil de la 9 mai 1945. V.I. Ciuikov nu se mărginește strict la operațiunile acestei armate ci

cuprinde observații, aprecieri și concluzii asupra ansamblului mării conflagrații a secolului XX. Inestimabile au fost eforturile umane și materiale, sacrificiile și jertfele de sînge ale popoarelor ridicate la lupta generală pentru apărarea libertăților și independenței împotriva primejdiei pe care a reprezentat-o fascismul pentru destinele colectivităților naționale, luate în parte, și pentru omenire, în întregul ei. Dar inițiatorii cumplutului și inegalabilului dezastru la dimensiuni planctare n-au putut înăbuși speranța și încrederea în triumful nobilelor idea-

luri care constituie însăși rațiunea de a fi a umanității, n-au putut bara sensul optimist al istoriei. Așa cum subliniază secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Victoria epocală asupra fascismului în cel de-al doilea război mondial a demonstrat încă o dată, la scara celei mai mari înclătări din cîte a cunoscut istoria, forța cu care popoarele se ridică în apărarea unei cauze drepte, adevărul incontestabil că rolul hotărîtor în făurirea istoriei, în apărarea libertății și independenței naționale îl au masele populare, miliioanele și milioanele de oameni ai muncii de pretutindeni. Războiul antifascist a relevat că oricît

de mare ar fi potențialul aruncat în luptă de forțele reacțiunii, oricât de puternice ar fi armatele imperialiste invadatoare, ele nu pot infringe voința de libertate a popoarelor, dorința acestora de a-și hotărî singure soarta”¹.

Adevărul că victoria a fost rezultatul acțiunii unite a forțelor progresiste, a popoarelor este pregnant accentuat și în volumul pe care îl prezentăm. Referindu-se la drumul parcurs pînă la momentul încheierii războiului în Europa, autorul scrie: „A fost un drum lung și anevoios. Dacă ar fi să așezăm cap la cap toate tranșeele, locașurile de tragere și șanțurile de comunicație săpate în anii războiului, dacă ar fi să unim toate itinerarele care au servit la executarea marșurilor impetuoase sau a manevrelor de întoarcere, am putea înconjura pămîntul pe la ecuator... Văpaia sinistră a războiului a izbucnit din centrul Europei, din Germania hitleristă. Cîtă strădanie, cîte sacrificii au făcut popoarele pentru a o stinge! Zeci de milioane de morți și mutilați, multe mii de orașe și sate distruse și arse... Prin eforturile comune ale popoarelor din țările coaliției ant’hitleriste, flacăra războiului a fost stinsă acolo unde ea s-a înălțat”².

Volumul „Sfîrșitul Reichului hitlerist” înmănușează tocmai amintirile, frămîntările și reflecțiile asupra unei

porțiuni din acest uriaș drum străbătut de un eminent comandant, al cărui nume s-a fixat la loc de onoare în istoria militară sovietică și mondială, în fruntea unei vieteze armate aflate în vară și toamna anului 1944 și iarna anului 1945 pe direcția principală a confruntării sovieto-germane — direcția spre Berlin.

În rindurile de față nu ne propunem să operăm o descriere a etapelor și evenimentelor de război la care a luat parte armata a 8-a de gardă sovietică, ci vom evidenția cîteva idei de bază ale acestei interesante lucrări memorialistice.

După cele arătate mai înainte referitor la una din ideile globale pe care o subliniază mareșalul Ciuikov privind gravitatea înfruntării și deznădămintul ei, ni se pare important de relevat că din numeroasele și variatele episoade înfățișate și din considerațiile emise de autor pe întinderea celor peste 300 de pagini ale volumului de care ne ocupăm se degajă ca un aspect major faptul că războiul a apăsător cu greutatea lui cea mai mare pe umerii Uniunii Sovietice — forța principală a coaliției antifasciste a popoarelor. Poporul sovietic și armata sa, răspunzînd unanim chemării partidului lui Lenin, au constituit forța redutabilă de care s-a lovit monstruoasa mașină de război hitleristă, care, îmbătătită de succesele obținute pînă atunci pe fronturile de luptă în centrul, vestul și sud-estul Europei, considera că printr-un război fulger va învingea și nimici primul stat socialist din lume. După cum se știe, frontul principal al celui de-al doilea război mon-

dial a fost cel din est, unde au fost masate aproximativ 65—70 la sută din efectivele armatei hitleriste; aici, în răsărit, au fost nimiciți zece milioane de soldați și ofițeri germani, din totalul de 13,5 milioane căzuți pe toate teatrele de operații. La 20 de milioane se cifrează jertfele umane ale popoarelor sovietice, la care se adaugă imensele pierderi materiale, ceea ce pune în mod pregnant în evidență aportul hotărîtor al U.R.S.S. la zdrobirea Germaniei naziste.

Abordînd succint și problematica teatrelor de operații pe care luptau pentru aceeași victorie militarii armatelor Statelor Unite ale Americii, Angliei, Franței și celorlalte state din coaliția antihitleristă, volumul de memorii al mareșalului Ciuikov ne furnizează date semnificative privind cooperarea dintre frontul de est și frontul de vest. În acest sens sînt de menționat paragrafele referitoare la momentul ofensivei furibunde a germanilor din Ardeni și Alsacia de la sfîrșitul lunii decembrie 1944 și începutul anului 1945. Este cunoscut că în urma schimbului de scrisori între șefii guvernelor americane și engleze, pe de o parte, și guvernului sovietic, pe de altă parte, s-a convenit ca frontul de est să vină în sprijinul celui din vest prin declanșarea mult mai devreme a operației cunoscute sub denumirea Vistula-Oder. Datorită cooperării între aliați, această ofensivă germană, aventuristă, dar, „din punct de vedere militar... ireproșabil organizată” (p. 103), a suferit un eșec, spulberînd visul hitleriștilor ca prin realizarea unei victorii de

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 4, București, Editura politică, 1970, p. 377.

² V. I. Ciuikov, *Sfîrșitul Reichului hitlerist*, București, Editura politică, 1975, p. 320—321. În continuare trimiterea la acest volum se vor da în text.

prestigiu să redreseze moralul armatei și să obțină unele poziții avantajoase în raport cu situația critică în care se aflau prin apropierea războiului de hotarele Germaniei.

Cu stimă și recunoștință vorbește mareșalul Ciuikov despre lupta ostașilor polonezi alături de ostașii sovietici, despre eroismul și vitejia cu care aceștia au acționat în operația Vistula-Oder pentru eliberarea patriei lor, prima victimă a războiului dezlănțuit de naziști în 1939.

Rememorînd bilanțul victoriilor anului 1944, mareșalul Ciuikov se oprește sumar și asupra stărilor de lucruri din Europa de est și sud-est. „În România, în Bulgaria, în Iugoslavia, în Albania, pe pământurile eliberate ale Poloniei și Ungariei — menționează el — aveau loc transformări revoluționare, care trebuiau să hotărască soarta popoarelor acestor țări. Se conturau înfăptuiri care aveau să ducă la o nouă ruptură în frontul imperialist, la victoria socialismului într-o serie de țări europene“ (p. 96). În acest moment, începutul anului 1945, la ofensiva dintre Vistula și Oder, dusă de Fronturile 1 și 2 Bielor și Frontul 1 Ucrainean, se asociase și aripa dreaptă a Frontului 2 Ucrainean, împreună cu forțele căruia, în Cehoslovacia, lupta și armata română. Continuînd epopeea începută o dată cu insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944, al cărei arhitect a fost Partidul Comunist Român, marcată de biruințele obținute apoi, alături de armata sovietică, în luptele purtate pentru eliberarea

completă a României, și pe pământul Ungariei vecine, armata română înscrisă, pe pământul Cehoslovaciei prietene, noi fapte de glorie și eroism în jurnalele ei de front. În această luptă pe viață și pe moarte ea a avut de partea ei întreaga națiune, care, răspunzînd chemării patriotice „Totul pentru front, totul pentru victorie“ lansate de partidul comunistilor, într-un aspru efort și nobil elan subordona toate potențele umane și materiale ale țării cauzei înfrîngerii dușmanului. Expresia revelatorie a acestei totale angajări o constituie cei peste o jumătate de milion de oameni care s-au confruntat cu armatele hitleriste de la 23 August 1944 la 12 mai 1945, jertfa celor aproape 170 000 de soldați, subofițeri și ofițeri români, căzuți în Bărăgan sau Podișul Transilvaniei, în cîmpia ungară sau munții Cehoslovaciei, ori în Austria. Singele vîrșat în comun de ostașii bravei armate române și ai glorioasei armate sovietice au pecetluit frăția de arme româno-sovietică, au cimentat prietenia dintre popoarele noastre, care a fost înălțată pe o treaptă superioară în noile condiții din perioada postbelică.

Așa cum se arată și în prefața ediției române, considerațiile militaro-politice de ansamblu formează cadrul în care mareșalul Ciuikov dezvoltă elementele care constituie substanța volumului „Sfîrșitul Reichului hitlerist“. Locul prioritar este deținut de acțiunile militare în operația dintre Vistula și Oder și bătălia Berlinului. Întîlnim înfățișate concepția și directivele Comandamentului suprem sovietic, con-

cretizarea lor în ordinea Frontului 1 Bielor din care făcea parte armata a 8-a de gardă pe care o comanda, materializarea acestora în acțiunile marilor unități și unități, ale comandanților cadrelor și trupei de toate categoriile. Din felul în care sînt relatate și comentate situațiile se detașează bogata experiență acumulată de autor de-a lungul unei vaste cariere militare, începînd cu calitatea de voluntar în Armata Roșie în timpul războiului civil și pînă la aceea de comandant de armată în Marele Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei (p. 8).

Pe baza realităților trăite, mareșalul Ciuikov abordează marile probleme puse de războiul modern în privința organizării și desfășurării ofensivei, a pregătirii și executării apărării, a locului și rolului fiecărei arme și a cooperării dintre ele, importanța primordială a ritmului, vitezei, manevrei, particularitățile luptei în diverse situații ca forțarea unor cursuri mari de apă sau acțiunile în localități puternic fortificate, dependența succesului în operații de buna funcționare a serviciilor. Semnificativă mi se pare, din acest punct de vedere, relatarea celor aproape 30 de zile de luptă înversunată pentru eliberarea orașului polonez Poznan, oraș care împreună cu Schneidemühl și Breslau reprezentau în concepția lui Hitler cele trei mari puncte strategice care acopereau direcțiile de

operații în adâncimea Germaniei. Schimbarea direcției armatei, care pînă atunci era îndreptată spre alt obiectiv, organizarea cercetării, coordonarea acțiunii diferitelor categorii de arme pentru asaltul cetății Poznanului și străpungerea apărării extrem de puternice organizate de trupele germane, care aveau ordin să reziste pînă la ultimul soldat, crîncenele lupte de stradă care au trebuit să fie purtate atîtea săptămîni au pus în fața armatei a 8-a de gardă sovietice probleme noi, de un grad de complexitate mult mai mare față de cele cu care se întîlnise pînă atunci, pe care însă le-a rezolvat cu deplin succes.

În masiva concentrare de mari unități și unități, de armament și tehnică, în multitudinea actelor de planificare, organizare și decizie, autorul reliefează în chip deosebit omul, competența comandanților și a celorlalte cadre, iscusința ostașilor. El arată că un bun comandant trebuie să dea dovadă de înțelepciune, hotărîre și spirit de prevedere, de inițiativă creatoare în concretizarea ordinelor superioare, de personalitate în susținerea planurilor și procedurilor propuse eșaloanelor superioare, inclusiv comandamentului suprem, de fermitate în conducerea trupelor, să constituie în toate privințele o pildă, pentru subordonați. Numeroase exemple sînt folosite pentru a ilustra măiestria de luptă, inițiativa și inventivitatea gradaților și soldaților. Astfel, în carte, generali vestiți sau ostași simpli sînt zugrăviți fi-

resc, omenesc, descifrind resorturile intime care i-au făcut să învingă greutăți imense, să depășească situații ce păreau fără ieșire, să facă supremul sacrificiu în slujba cauzei drepte care-i însuflețea.

„Am considerat întotdeauna — notează V. I. Ciuikov — că moralul trupelor joacă rolul principal în orice bătălie” (p. 46). De aceea el rezervă un spațiu mare relevării activității factorilor de care depindea menținerea și ridicarea permanentă a moralului armatei de sub comandă, muncii politice, cultural-educative, schimburilor de experiență, organizate și desfășurate de organele politice, organizațiile de partid și cele de comsomol pentru pregătirea multilaterală a personalului în vederea executării misiunilor încredințate, pentru dezvoltarea calităților morale și de luptă, a simțului răspunderii, fermității, curajului în înfruntarea cu dușmanul. Lucrătorul politic, scrie autorul, era dator să se gîndească înainte de toate la om, la soldat, la pregătirea sa morală și politică pentru noile lupte. (p. 23). Și această muncă perseverentă, de zi cu zi, își arăta roadele în avîntul cu care se aruncau în luptă ostașii.

Și soldații germani — sub raport profesional — sînt surprinși în mod realist, obiectiv. „Am avut prilejul să-i văd în ofensivă doar pentru puțin timp, numai la Stalingrad, dar la Stalingrad luptele aveau un caracter specific — spune mareșalul sovietic. În schimb, am avut posibilitatea să

le cunosc meritele în apărare. Aveam de-a face cu un inamic puternic, iscusit, dîrz. Autoritatea lui Hitler și a partidului fascist slăbise mult în armata germană. Dar rămînea credința în jurămînt, precum și sentimentul că deasupra Germaniei plana acum un pericol de moarte” (p. 17). De aceea, notează autorul, înaintarea spre Berlin nu a fost o călătorie de plăcere. Ultimele capitole ale cărții, care descriu războiul dus pe pămîntul german, în cadrul epocalei bătălii a Berlinului, scot în prim plan tocmai marile eforturi solicitate de înfrîngerea unui inamic care opunea rezistență pe fiecare metru de pămînt, se bătea cu disperare, pentru fiecare casă, deși vedea că pentru el războiul era irevocabil pierdut.

În aceste clipe de agonie, pentru cel de al treilea Reich factorul militar nu mai avea cuvîntul. De aceea, pînă în ultimul moment căpeteniile hitleriste au căutat o salvare pe plan politic, nerenunțînd la speranța absurdă în posibilitatea unei sciziuni în cadrul coaliției antifasciste, speranță anulată de respingerea tentativelor de a trata separat uniți cu forțele sovietice, alții cu cele americane și engleze. Așa cum se stabilise de comun acord în privința încheierii războiului, răspunsul a fost identic și în est și în vest: capitularea necondiționată a Germaniei în fața tuturor aliaților.

Încheindu-și cartea, mareșalul Uniunii Sovietice V. I. Ciuikov arată: „Ca unul care m-am avîn-

tat în vîltoarea multor bătălii, știu ce înseamnă povara războiului și nu vreau ca această amenințare să întunece iarăși viitorul popoarelor" (p. 321). Este o reflecție în

consens cu aspirația unanimă a națiunilor, cu comandamentul suprem al vremii noastre de a face totul pentru ca generațiile prezente și viitoare să fie apărute de o

nouă și catastrofală conflagrație mondială pentru o lume mai dreaptă și mai bună.

CONSTANTIN ANTIP
General-maior

Dwight D. Eisenhower, CRUCIADA ÎN EUROPA.

*Editura politică, București, 1975, 590 p. **

În vara anului 1959 în vitrina unei librării din Geneva atrăgea atenția banderola unei proaspete apariții în limba franceză: *Scrisă cu stiloul meu*. Dedesubt, semnătura-autograf: Montgomery.

Originalul apăruse, la Londra, în anul anterior¹. Pentru publicul neanglo-saxon ca și pentru ne-specialiști, reclama editorială părea să reliefeze, doar, că Montgomery și-a redactat singur memoriile. Era însă una dintre acele lovituri „elegante” pe care și le-au administrat după război, pe cîmpul de bătălie al memorialisticii, foștii camarazi de arme, mai ales principalii protagoniști britanici și americani de pe scenele de operațiuni din Africa de nord, bazinul Mediteranei și Europa occidentală². Evident, săgeata, vibrînd din

cele cîteva cuvinte ale banderolei, îl ținea pe Eisenhower³. Aceasta, n-a împiedicat ca, pînă astăzi, dintre toate lucrările foștilor comandanți de pe ambele țărmuri ale Atlanticului, tocmai memoriile lui Eisenhower să se bucure de cea mai largă circulație. Care să fie explicația?

Cînd ecourile marii conflagrații s-au stins, problema înțelegerii realităților războiului și a atitudinii față de aceste realități se pune cu atît mai mult, reluînd o expresie a lui Eisenhower, pentru „țările aflate la mari depărtări de teatrul de operații”. De fapt, după fiecare război, piața cititorilor este asaltată de memoriile conducătorilor politici și militari. Primul război mondial a lăsat în disponibilitate, la scurt timp după terminare, cea mai mare parte a principalilor comandanți militari care, așa cum avea să scrie Churchill despre unul dintre ei, n-au avut altceva de

ce privește războiul, încît am încetat chiar să mai comunic cu el. Nu eram interesat în comunicări cu un om care pur și simplu nu poate să spună adevărul” („International Herald Tribune”, nr. 5/1974).

³ În versiunea originală a primei ediții a memoriilor de război ale lui Eisenhower autorul muțumea unui grup de persoane care l-au „asistat” în activitatea de redactare.

făcut „decît să se ducă acasă să stea în fața focului din cîmin și să-și lupte încă odată bătăliile”⁴. Imediat după ultimul război mondial a început, de asemenea, avalanșa memoriilor, mai întîi în paginile revistelor. Apariția memoriilor lui Eisenhower în 1948 a constituit, într-un sens, o premieră. Dintre foștii săi colaboratori sau subalterni, care n-au rezistat tentației de a-și „retrăi bătăliile” și ale căror nume ne sînt familiare din *Cruciada în Europa*, au fost publicate anterior doar memoriile generalilor Brereton (1946), Patton și Gavin (1947). Celelalte volume de Memorii ale generalilor americani au apărut astfel: W. Bedell Smith și Mark W. Clark (1950), Omar Bradley (1951), L. K. Truscott jr. (1954), M. Ridgway (1956). În cursa de viteză pentru afirmarea punctului de vedere propriu comandanții militari britanici au fost ceva mai puțin grăbiți. Cu două excepții: generalul M. Wilson, care și-a publicat memoriile în 1948, și Montgomery, care, cu mult înaintea ediției din 1958, a prezentat luptele la care a participat — de la El Alamein la riul Sangro, deci din Africa pînă în Ita-

* Traducere din limba engleză și note de Nicolae Minei.

¹ Montgomery of Alamein, Field Marshall Lord, *Memoirs*, Collins, London, 1958.

² Au existat și nenumărate „lovituri sub centură”. De pildă, într-un interviu acordat lui Cornelyus Ryan, cu condiția ca opiniile sale să nu fie publicate cît timp va fi în viață, D. D. Eisenhower spunea: „Britanicii n-au înțeles nicodată sistemul american de comandă... (Montgomery în timpul acțiunilor din Europa occidentală) a ajuns să blesteme că americanii și eu, în special, nu avem nici un credit și sîntem nepricepuți în

⁴ W. Churchill, *Great Contemporaries*, Collins Fontana, London, 1972.

lia (1949)⁵ — și versiunea proprie a campaniei din Normandia pînă la Baltică (1948). Memoriile Amiralului Cunningham au apărut în 1951, ale Mareșalului Alexander în 1962, ale Mareșalului aerului Tedder în 1966. Luate la un loc, toate aceste volume, care-i definesc pe autori, dau, bineînțeles, și o imagine de ansamblu asupra scenei unde au fost prezenți. Dar interesul față de ele este limitat doar la cercul specialiștilor militari sau al istoricilor. Totodată, avînd în vedere perioada în care au apărut nu se poate omite constatarea, mai generală dar aplicabilă și la cele mai multe dintre volumele de memorii menționate, a unui autor american, potrivit căreia „în mod inevitabil «războiul rece» și-a aruncat umbra peste istoriografia celui de-al doilea război mondial”⁶. Acest lucru este valabil mai ales pentru acei generali care, acționînd pe frontul din Italia, s-au considerat frustrați că au rămas pînă la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial pe un teatru de operațiuni secundar și au desfășurat în memoriile lor „lupte” de ariergardă împotriva deciziilor strategice adoptate de aliații occidentali, cu toate controversele care au existat între americani și britanici, decizii cărora le impută, fără a ține seama de realități, că n-au prevenit mutațiile postbelice din Europa și, în special, transformările revo-

luționare din răsăritul continentului.

Apariția memoriilor de război ale generalului D. D. Eisenhower în limba română a constituit, indiscutabil, un eveniment editorial și un succes de librărie, care reflectă marele interes al cititorului român față de desfășurarea și învățăminte ale celui de-al doilea război mondial. Fără a încerca o ierarhizare, ne permitem totuși să constatăm că întotdeauna volumele din literatura beletristică, științifică, memorialistică privind ultimul război mondial, ale autorilor români sau străini, apărute în editurile noastre, s-au bucurat de o largă audiență. Este reflexul matur față de marea epopee a omenirii la al cărei deznodămînt poporul nostru și-a adus, cu toate forțele de care dispunea, întreaga contribuție. Credem că Editura politică a făcut o judicioasă alegere și publicarea cărții lui Eisenhower contribuie, totodată, la lărgirea informației privind această problematică. Condițiile grafice, hărțile și fotografiile reproducute, activitatea atentă a celor care s-au îngrijit direct de apariția volumului merită a fi relevate. Ar fi de adăugat calitatea traducerii, care a avut de înfruntat destule dificultăți pentru a nu trăda originalul, cu atît mai mult cu cît, după cum observa Bernard Shaw, englezii și americanii sînt două națiuni despărțite prin... aceeași limbă.

Masivul studiu introductiv, întocmit de dr. Cristian Popișteanu, oferă o largă panoramare asupra destinului autorului și cărții sale, le situează în contextul raportului dintre memorialistică și

istorie, al parametrilor reali și învățămintelor celui de-al doilea război mondial, evidențiază ce a fost inedit și își păstrează valoarea în această carte, supune observației critice principalele ei lacune și distorsiuni, confruntă o serie de afirmații cu realitatea tactică și strategică prezentată în alte lucrări consacrate aceluiași eveniment. Așa cum remarcă autorul studiului, „limitele și minusurile ei nu-i răpesc incontestabila valoare documentară în legătură cu unele dintre cele mai dificile, mai complexe și mai spectaculoase faze ale conflagrației de la încheierea căreia s-au împlinit trei decenii” (p. 32).

Perenitatea memoriilor de război ale lui Eisenhower considerăm că se datorește atît viziunii și prestigiului celui care a deținut funcțiile de Comandant șef al forțelor anglo-americane în Africa de Nord (1942—1943), Italia (1943) și de comandant suprem al forțelor expediționare în nord-vestul Europei (1944—1945), cît și faptului că în momentul redactării lor, la avizul prietenilor politici, deși „războiul rece” declanșat de cele mai reacționare forțe imperialiste făcea de acum ravagii, „Ike” a rezistat ispitei de a intra în tranșeele acestei noi confruntări globale prin cartea apărută în 1948. Este mai puțin important că încercarea sa de detașare de atunci, de spiritul de cruciadă anticomunist al „războiului rece” a fost atribuită unor considerente legate de crearea unei platforme politice ulterioare. Cert este, așa cum nota unul dintre primii cronicari ai volumului: „Cînd autorul înfățișează acțiunile militare el nu scrie pentru

⁵ Pentru prima oară aceste însemnări au apărut în 1946 în limba germană în zona britanică de ocupație din Germania.

⁶ Robert A. Divine, *Causes and Consequences of World War II*, Quadrangle, Chicago, 1969, p. 3.

arhivele de la West-Point, ci pentru a fi înțelese de americanii care și-au trimis fiii la luptă”⁷.

Lucrarea, apărută cu 27 de ani în urmă, și familiară specialiștilor noștri⁸, beneficiind, de asemenea, de un amplu studiu introductiv, vom încerca a face nu o recenzie, în sensul propriu al noțiunii, ci a determina valoarea ei actuală pentru istoriografia celui de-al doilea război mondial și validitatea concluziilor trase de autor.

Evident șocul ineditului s-a atenuat de mult. Primul val masiv de memorii de război a apărut în occident în deceniul care a urmat încheierii marii conflagrații. În condițiile în care documentele de arhivă continuau să fie păstrate sub șapte lacăte, aceste memorii au devenit, împreună cu actele făcute publice în cursul lucrărilor Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, o sursă de bază a istoriografiei occidentale. Din acest punct de vedere, *Cruciada în Europa* a jucat un rol proeminent. Era firesc, ceea ce este valabil și pentru celelalte volume de memorii pe care le-am menționat, deși impactul asupra pieței editoriale n-a fost direct proporțional și în unele cazuri chiar invers proporțional, ca acest rol să scadă pentru istoriografie pe măsură ce accesul la documentele originale ale celui de-al doilea război mondial a fost permis.

Un exemplu, dintre cele mai concludente, îl oferă chiar cazul lui Eisenhower. Istoricul de azi ar păcătuși dacă în analiza situațiilor descrise în memorii ar omite documentele militare, care, potrivit dorinței fostului președinte, au fost date publicității numai la un an de la moartea sa⁹. Miile de rapoarte militare cuprinse în cele cinci volume redau, la temperatura și tensiunea proprie evenimentelor în desfășurare, un tablou adeseori diferit decât cel reținut din lectura memoriilor. Nu se poate trece cu vederea nici faptul că deși a deținut o funcție extrem de importantă, „Eisenhower a avut puțin de spus în stabilirea marii strategii sau a strategiei inter-teatre de operațiuni după debarcarea în Africa de Nord. El a făcut numai o scurtă vizită la Casablanca (ianuarie 1943—n.n.), unde superiorii lui au căzut de acord ca victoriei în Tunisia să-i urmeze invazia Siciliei. De asemenea, el n-a avut un loc la Conferința Trident de la Washington (mai 1943), care a stabilit Italia ca următorul obiectiv... Eisenhower n-a fost implicat în formularea marii strategii după vara anului 1942 mai ales fiindcă britanicii își aveau propria lor cale”⁹ în sta-

bilirea acesteia (ea era de resortul direct al președintelui Roosevelt, a premierului Churchill și al consilierilor lor militari și politici). O dată stabilită strategia, Eisenhower o aplica și, desigur, prin această cit și prin opiniile pe care le transmitea șefilor săi ierarhici — direct răspundea în fața generalului Marshall — influența asupra hotărârilor ce urmau a fi luate.

O parte a vâului secretului care înconjură documentele de arhivă a fost ridicată din primii ani ai deceniului al șaselea, când în Statele Unite au început să apară sub auspiciile șefului biroului de istorie militară o serie de volume de sinteză privind al doilea război mondial. Ele au introdus în circuitul cercetării noi informații și numeroase fragmente de documente pe o bază selectivă. Din această serie de 72 de volume ale istoriei oficiale a armatei americane prezintă un interes special în vederea cunoașterii operațiunilor din Africa, bazinul Mediteranei și Europa occidentală cele consacrate planificării strategice, campaniei din nord-vestul continentului negru, campaniei din Italia, atacului peste Canalul Minecii, activității Cartierului General al Forțelor Expediționare Aliate din Europa¹⁰. O re-

⁸ *The Papers of Dwight David Eisenhower: The War Years*. Volumes 1-5. The John Hopkins Press, Baltimore and London, 1970. O altă lucrare, mai nuanțată în ce privește relațiile cu W. Churchill și care proiectează unele jocuri de lumină noi asupra controverselor strategice americano-britanice, a apărut tot postum: *General Eisenhower on the Military Churchill. A Conversation with Alistair Cooke*. Norton & Co. New York, 1970.

⁹ Cf. introducerea lui A. D. Chandler Jr. la documentele militare. Vol. 1, p. XXXI.

¹⁰ *U. S. Army in World War II. The War Department. Office of the Chief of Military History, Department of the Army, Washington: Strategic Planning For Coalition Warfare — 1941-1942*, by Maurice Matloff and Edwin M. Snell (1953); *Strategic Planning For Coalition Warfare — 1943-1944*, by Maurice Matloff (1959); *The Mediterranean Theater, Northwest Africa: Seizing the Initiative in the West* (1957); *Sicily and the Surrender of Italy*, by A. N. Garland and H. M. Smyth

⁷ Cf. „Magazin istoric”, nr. 6 (87), iunie 1974, p. 58.

* Tipărirea ei în limba română a fost precedată de publicarea, în revista „Magazin istoric” a unor fragmente cheie, însoțite de prezentări și note (vezi nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6/1974).

interpretare a unor concluzii privind principalele hotărâri strategice anglo-americane în timpul războiului, apreciată ca un „extra dividend“ la întreaga serie de istorie oficială a armatei americane a fost publicată sub forma unui volum de studii ai cărui autori pot fi întâlniți pe copertile diferitelor lucrări menționate și pot fi considerate, într-un fel, drept postfețe ale lor¹¹. O amplă lucrare de sinteză asupra participării armatei americane la operațiunile din Europa a elaborat și locțiitorul șefului biroului de istorie militară, dar ea nu poartă gir oficial¹². Numeroase documente militare americane și britanice sînt reproduse integral în seria *Relațiile externe ale Statelor Unite. Documente diplomatice*, ale cărei volume privind al doilea război mondial, cu excepția unuia singur apărut în 1955, au început să fie publicate începînd din anul 1960. Din bogata literatură britanică editată sub forma de istorii oficiale o tratare paralelă și de natură să facă cunoscute din alt unghi aceleași probleme se găsește mai ales în volumele consacrate *Marii Strategii*¹³.

(1965); *Cross Chanel Attack*, by G. Harrison (1951); *The European Theater of Operations. The Supreme Command*, by F. C. Pogue (1954).

¹¹ *Command Decision*, edited by K. R. Greenfield, 1960.
¹² Charles B. MacDonald, *The Mighty Endeavor. American Armed Forces in the European Theater in World War II*, Oxford University Press, New York, 1969.

¹³ *History of the Second World War. U. K. Military Series. Her Majesty's Stationery Office, London; Grand Strategy: Volume II, September 1939—June 1941*, by J.R.M. Butler (1957); *Volume III, June 1941—August 1942, Part I*, by J.M.A. Gwyer (1964); *Volume IV, August 1942—September 1943*,

Imensitatea materialului acumulat complică desigur activitatea de cercetare, dar faptul e cu totul compensat de suportul pe care îl capătă. Și chiar dacă istoriile oficiale și documentele publicate sau care acum pot fi cercetate au detronat pentru cercetător memoriile, cine s-ar putea lipsi de ele, de țesătura vie, animată, care reprezintă partea lor cea mai trainică?

Poate părea paradoxal dar cel mai scurt capitol din memoriile de război ale lui D.D. Eisenhower, are doar 10 pagini (p. 563—573), rămîne cel mai de actualitate. Intitulat *Operația „Studiu“* el este consacrat prezentării concluziilor asupra campaniilor la care a participat în cursul celui de-al doilea război mondial. Aceste concluzii, mai ales de natură militară, sînt redactate sumar și destul de incomplet. Ele nu prezintă însă numai un interes istoric. Mai mult, valabilitatea unora dintre concluziile formulate se menține nealterată. „Studiind influența asupra modului de a duce războiul pe care au exercitat-o noile vehicule, noile arme, noile sisteme de transport și transmisiuni, am reexaminat, concomitent, rolul factorului fundamental în repurtarea succesului militar — soldatul individual“ (p. 568-569). Autorul constată în mod îndreptățit că „în orice fel de război, moralul trupeii este totdeauna un factor hotărîtor“ (p. 570)... În război timpul are o importanță vitală, căci sînt multe de făcut. Dovezile vizibile de competență, care se ma-

by Michael Howard (1972); *Volume V, August 1943—September 1944*, by John Ehrman (1956); *Volume VI, October 1944—August 1945*, by John Ehrman (1956).

nifestă printr-o comportare și o execuție tehnică fără cusur, sînt atît de ușor de remarcat, încît o serie de ofițeri de toate gradele nu pot sau nu vor să-și mai bată destul capul cu *indivîdul*. Dar atenția față de individ este cheia succesului, îndeosebi pentru că resursele umane sînt nu numai bunul nostru cel mai de preț ci și un bun a cărui lipsă se resimte în orice război cu adevărat mondial (571). Așa cum a arătat experiența celui de-al doilea război mondial ca și a unor conflicte militare desfășurate ulterior, unele dintre concluziile trase au aplicabilitate nu mai cu condiția de a se ține seama de *caracterul* războiului. Eisenhower atrage atenția că un comandant militar „dacă neglijează să dea tututor soldaților săi o imagine elementară despre interesele superioare ale poporului și despre raporturile dintre individ și colectivitate, o armată va plăti scump orice victorie, ba chiar își va vedea victoria periclitată“ (p. 570). În condițiile marilor mutații produse în lume, a noii conștiințe de sine a popoarelor s-a vădit că, oricît de mare ar fi forța militară a unui stat, folosirea ei pentru purtarea de războaie nedrepte, de agresiune, pentru intervenții împotriva afirmării dreptului popoarelor la dezvoltare liberă și independentă nu poate da rezultate și că nici un comandant militar al unei astfel de puteri nu este în stare să recurgă la această forță reală care este convingerea ostașilor săi că servesc interesele superioare ale poporului căruia îi aparțin. Însăși ex-

periența americană în cursul luptelor din Vietnam este cea mai recentă expresie a acestei axiome. După cum victoria cucerită de poporul vietnamez a confirmat, încă o dată, marele adevăr al timpurilor noastre — că atunci când un popor este hotărât să-și apere cu fermitate, până la capăt, dreptul sacru la libertate și independență, la afirmarea ființei naționale, nici o forță din lume nu îl poate împiedica să repurteze victoria deplină.

Enunțurile lui Eisenhower cu privire la noul rol al aviației în purtarea războiului, la conjugarea forței aeriene cu marea mobilitate realizată prin motorizarea armatei de uscat, la aportul savanților și inventatorilor în schimbarea chipului războiului, la noile metode de comandament strategic sînt prea lapidare pentru a înțelege din aceste memorii bilanțul *Operațiunii „Studiu”*. S-ar putea ca explicația să nu decurgă din considerente de protejare a „secretului militar”, deoarece alte lucrări ulterioare au tratat pe larg aceste aspecte, ci mai curînd din faptul, consemnat tot de Eisenhower: „Toate perfecționările aduse

metodelor, tehnicii de luptă și puterii distructive, pe care le studiasem în decursul anilor, au devenit niște inovații de mîna a doua în comparație cu efectele fără precedent ale armei atomice” (p. 571). Și această constatare prilejuită de lansarea bombei atomice asupra Hiroșimei servește drept premisă la ceea ce ni se pare adevărata concluzie a volumului: „Am crezut și am sperat că adăugîndu-se tuturor învățămîntelor pe care le-au servit lumii cei șase ani de război necurmat, această ultimă lecție va convinge pe toți oamenii de pretutindeni că *renunțarea la folosirea forței în arena internațională a devenit o necesitate stringentă*” (subl. ns., p. 572). Este un imperativ care își menține întru totul actualitatea.

Învățămintele celui de-al doilea război mondial continuă, în mod îndreptățit, să preocupe omenirea. Descifrarea și înțelegerea corectă a cauzelor lui, degajarea concluziilor reale din cea mai grea și crîncenă încheștare militară constituie o latură a luptei de împiedicare a unui nou război, de asigurare a colaborării între popoa-

re și a păcii. „Mai mult ca oricînd se impune să facem totul pentru a determina o cotitură istorică în viața internațională, pentru a impune renunțarea cu desăvîrșire la politica de forță sau amenințare cu forța, la amestecul în treburile interne ale altor state — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu la Adunarea festivă din Capitală cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la victoria asupra fascismului și a 98 de ani de la cucerirea independenței de stat a României. Trebuie să realizăm relații noi, bazate pe deplină egalitate în drepturi, pe respectul independenței și suveranității, pe neamestecul în treburile interne și avantajul reciproc, să creăm un climat internațional în care fiecare stat și națiune să fie la adăpost de orice agresiune, să-și poată concentra resursele materiale și umane în scopul dezvoltării economico-sociale, al bunăstării și fericirii propriului popor”. În fond, tocmai pe această cale se va putea realiza în viața internațională principiul: „trăiește și lasă și pe altul să trăiască”.

EUGEN PEDA

СОДЕРЖАНИЕ

Речь товарища Николая Чаушеску на обще европейском совещании в Хельсинки Умберто Террачини, о сочинениях товарища Николая Чаушеску, изданных в Италии.	3 10
ЮЛИАН ПЛОШТИНАРУ: Страницы истории тысячелетнего города Дробета Турну-Северин	17
ГЕОРГЕ ЗАХАРИЯ, МАРИН ВОЙКУЛЕСКУ: Постоянное развитие демократии — важное направление теоретической и практической деятельности Румынской Коммунистической Партии	30
ГЕОРГЕ ПРОДЯ: Румынская Коммунистическая Партия и современный импе- ратив исторической реконциляции между коммунистами и социалистами	42
ГЕОРГЕ И. ИОНИЦЭ: Теоретическая деятельность Р.К.П. в период между двумя мировыми войнами по вопросу защиты национального единства, независимости и суверенитета страны.	53
35 лет со дня крупных народных демонстраций против Венского диктата. <i>Мирча Мушат, Ион Арделяну</i>	74

РЕВОЛЮЦИОННОЕ И ДЕМОКРАТИЧЕСКОЕ ДВИЖЕНИЕ ЖЕНЩИН В РУМЫНИИ

Эволюция революционного и демократического движения женщин в Румынии: <i>Елена Джеорджеску</i>	83
Хронология организованного движения женщин в нашей стране: <i>Елисабета Ионицэ</i>	94

ИСТОРИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО КОММУНИСТИЧЕСКОГО РЕВОЛЮЦИОН- НОГО И ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ

Фундаментальные вопросы рабочего движения Польши в период от 1918 по 1939 гг. <i>Ян Томицки</i> (Польская Народная Республика)	106
Ценный вклад в историографию антифашистского сопротивления в Италии: <i>Ион Шербэнеску</i>	123

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Музей Воссоединения в городе Алба-Юлия—живая книга истории тысячелетий румынского народа, его борьбы за свободу, национальное единство и неза- висимость: <i>Смелиан Попеску</i>	113
--	-----

Научная сессия по поводу 375 — летия первого политического объединения румынских княжеств под руководством Михая Храброго и 2000—летия документально — освидетельствованного существования города Алба Юлия.....	141
Научная сессия посвященная 120—летию рождения Константина Доброджану-Геря. <i>Ион Мамина</i>	147

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

SOMMAIRE

Le discours du camarade Nicolae Ceaușescu à la Conférence pour la sécurité et la coopération dans l'Europe.	3
Umberto Terracini sur l'oeuvre du camarade Nicolae Ceaușescu dans l'Italie..	10
IULIAN PLOȘTINARU: Pages d'histoire d'un municipe millénaire — Drobeta Turnu-Severin.....	17
GHEORGHE ZAHARIA, MARIN VOICULESCU: Le développement continue de la démocratie — objectif majeur de l'activité théorique et pratique du Parti Communiste Roumaine	30
GHEORGHE PRODEA: Le Parti Communiste Roumain et l'impératif actuel de réconciliation entre les communistes et les socialistes	42
GHEORGHE I. IONIȚĂ: L'activité théorique développée par le P.C.R. pendant la période interbelique pour la défense de l'unité nationale, de l'indépendance et de la souveraineté du pays.....	53
35 années depuis les grandes manifestations populaires déployées contre le Dictate de Vienne: <i>Mircea Mușat, Ion Ardeleanu</i>	74

LE MOUVEMENT RÉVOLUTIONNAIRE ET DÉMOCRATIQUE DES FEMMES DE ROUMANIE

L'évolution du mouvement révolutionnaire et démocratique des femmes de Roumanie: <i>Elena Georgescu</i>	83
Cronologie du mouvement organisé des femmes de notre pays: <i>Elisabeta Ioniță</i> ..	94

L'HISTOIRE DU MOUVEMENT COMMUNISTE RÉVOLUTIONNAIRE ET DÉMOCRATIQUE INTERNATIONAL

Problèmes fondamentaux du mouvement ouvrier de Pologne dans les années 1918—1939: <i>Jan Tomicki</i> (R.P. Polonaise).....	106
Valeureuses contributions historiographiques sur la résistance antifasciste de l'Italie <i>Ion Șerbănescu</i>	123

LA VIE SCIENTIFIQUE

Le musée de l'Alba Iulia — livre vivante du millénaire histoire du peuple roumaine, de sa lutte pour la liberté, l'unité et l'indépendance nationale: <i>Stelian Popescu</i>	135
Séssion scientifique à l'occasion de l'anniversaire de 375 années depuis la première unification politique des pays roumaines par Michel le Brave et de 2 000 années d'attestation documentaire de la ville d'Alba Iulia.....	141
Session scientifique consacré à l'accomplissement de 120 années de la naissance de Constantin Dobrogeanu Gherea: <i>Ion Mamina</i>	147

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

SUMMARY

Speech Delivered by Comrade Nicolae Ceaușescu at the Conference for Security and Co-operation in Europe.	3
Umberto Terracini Concerning Comrade Nicolae Ceaușescu's Works Published in Italy.	10
IULIAN PLOȘTINARU: Pages from the History of a Millennium Old Town — Drobeta Turnu Severin	17
GHEORGHE ZAHARIA MARIN VOICULESCU Further Development of Democracy — Major Objective of the Theoretical and Practical Activity of the Romanian Communist Party.....	30
GHEORGHE PRODEA: Romanian Communist Party and the Present Necessity of Historical Reconciliation Between the Communists and Socialists.....	42
GHEORGHE I. IONIȚĂ: The Theoretic Activity of the Romanian Communist Party in the Inter War Period for Defending the National Unity, Independence and Sovereignty of the Country.	53
35 Years Since the Great People's Demonstration Against the Vienna Dictate. <i>Mircea Mușat, Ion Ardeleanu</i>	74

REVOLUTIONARY AND DEMOCRATIC MOVEMENT OF THE ROMANIAN WOMEN.

The Development of the Revolutionary and Democratic Movement of the Romanian Women. — <i>Elena Georgescu</i>	83
Chronology of the Organized Women Movement of Our Country. — <i>Elisabeta Ioniță</i>	94

THE HISTORY OF THE INTERNATIONAL REVOLUTIONARY COMMUNIST AND DEMOCRATIC MOVEMENT.

Fundamental Problems of the Workers' Movement in Poland During the Years 1918—1939: <i>Jan Tomichi</i> (Polish People's Republic).....	106
Valuable Historiographic Contribution Concerning the Anti-Fascist Resistance in Italy: <i>Ion Șerbănescu</i>	123

SCIENTIFIC LIFE

Unification Muzeum in Alba Iulia — Living Book of the Millenial History of the Romanian People. — <i>Stelian Popescu</i>	135
Scientific Symposium on the Occasion of the 375 th Anniversary of the First Political Unification of the Romanian Stats Under Michael the Brave and 2000 Years of Documentary Attestation of the Town Alba Iulia.....	141
Scientific Symposium. Comemorating the 120 th Anniversary of Constantin Dobrogeanu-Gherea's Birthday. <i>Ion Mamina</i>	147

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY

SUMARIO

Discurso del camarada Nicolae Ceaușescu a la Conferencia por seguridad y cooperación en Europa.	3
Umberto Terracini con respecto a la obra del camarada Nicolae Ceaușescu en Italia.	10

IULIAN PLOȘTINARU: Paginás de la historia de un municipio milenar Drobeta Turnu-Severin.	17
GHEORGHE ZAHARIA, MARIN VOICULESCU: El desarrollo continuo de la democracia — objetivo mayor de la actividad teorica y practica del Partido Comunista Rumano	30
GHEORGHE PRODEA: El Partido Comunista Rumano y el imperativo actual de la reconciliacion historica entre los comunistas y socialistas.....	42
GHEORGHE I. IONIȚĂ: La actividad teorica desarrollada por el P.C.R. en el periodo entre las dos guerras mundiales por la defensa de la unidad nacional de la independendencia y de la soberanidad del pais.	53
35 anos de las grandes manifestaciones populares dirigidas en contra del Dictado de Viena: <i>Mircea Mușat, Ion Ardeleanu</i>	74

EL MOVIMIENTO REVOLUCIONARIO Y DEMOCRATICO DE LAS MUJERES DE RUMANIA.

La evolucion del movimiento revolucionario y democratico de las mujeres de Rumania: <i>Elena Georgescu</i>	83
La cronologia del movimiento organizado de las mujeres de nuestro pais: <i>Elisabeta Ioniță</i>	94

LA HISTORIA DEL MOVIMIENTO COMUNISTA REVOLUCIONARIO Y DEMOCRATICO INTERNACIONAL.

Problemas fundamentales del movimiento obrero de Polaca en los anos 1918—1939. <i>Jan Tomicki</i> (Republica Popular Polaca).	106
Importantes contribuciones historiograficos con respecto a la rezistencia antifascista de Italia. <i>Ion Șerbănescu</i>	123

VIDA CIENTIFICA

El museo de la Unión de Alba-Iulia — un libro vivo de la milenaria historia del pueblo rumano, de su lucha por la libertad, unidady de la independendencia nacional: <i>Stelian Popescu</i>	135
Sesion cientifica ocasionada de la aniversacion de 375 anos de la primera unidad politica de los paises rumanos sobre el Miquel el Valiente y de 2000 anos de la atestación documental de la ciudad Alba-Iulia.....	141
Sesion cientifica consagrada al cumplimiento de 120 anos del nacimiento de Constantin Dobrogeanu-Gherea: <i>Ion Mamina</i>	147

CRITICA Y BIBLIOGRAFIA

INHALT

Rede des Präsidenten Nicolae Ceaușescu auf der Konferenz für Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa	3
UMBERTO TERRACINI, Über das Werk Genossen Nicolae Ceaușescu in Italien.	10
IULIAN PLOȘTINARU: Seiten aus der Geschichte einer tausendjährigen Stadt-Drobeta Turnu Severin.	17
GHEORGHE ZAHARIA, MARIN VOICULESCU: Die fortsetzende Entwicklung der Demokratie — Hauptziel der teoretischen und praktischen Tätigkeit der Rumänischen Kommunistischen Partei.....	30

GHEORGHE PRODEA: Die Rumänische Kommunistische Partei und der aktuelle Imperativ der historischen Versöhnung zwischen Kommunisten und Sozialisten.	42
GHEORGHE I. IONIȚĂ: Die theoretische Tätigkeit der RKP in der Zwischenkriegszeit für die Verteidigung der nationalen Einheit, der Unabhängigkeit und Souveränität des Laudes.	53
35 Jahre seit den gegen das Wiener Diktat gerichteten großen Volksdemonstrationen: <i>Mircea Mușat, Ion Ardeleanu</i>	74

DIE REVOLUTIONÄRE UND DEMOKRATISCHE BEWEGUNG DER FRAUEN RUMANIENS

Die Entwicklung der revolutionären und demokratischen Bewegung der Frauen Rumäniens: <i>Elena Georgescu</i>	83
Die Zeitfolge der organisierten Bewegung der Frauen aus unserem Lande: <i>Elisabeta Ioniță</i>	94

DIE GESCHICHTE DER KOMMUNISTISCHEN REVOLUTIONÄREN UND DEMOKRATISCHEN INTERNATIONALEN BEWEGUNG.

Hauptprobleme der Arbeiterbewegung Polen in den Jahren 1918—1939: <i>Jan Tomicki</i> (R.P. Polonia)	106
Wertvolle historische Beiträge zum antifaschistischen Widerstand in Italien: <i>Ion Serbănescu</i>	123

DAS WISSENSCHAFTLICHE LEBEN

Das Museum der Vereinigung von Alba Iulia — lebendiges Bild der tausendjährigen Geschichte des rumänischen Volkes, seines Kampfes für Freiheit, Einheit und nationale Unabhängigkeit: <i>Stelian Popescu</i>	135
Wissenschaftliche Konferenz anlässlich des 375. Jahrestages der ersten politischen Vereinigung der rumänischen Länder unter Mihai Viteazul und der 2000 — jährigen dokumentarischen Bestätigung der Stadt Alba-Iulia.....	141
Wissenschaftliche Konferenz anlässlich des 120. Geburtstages Constantin Dobrogeanu Gherea. — <i>Ion Mamina</i>	147

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

BIBLIOTECA „ASTRA“
SIBIU

Redactori : Ion Calafeteanu, Elena Mureșan, Nicolae Raș

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17.01.60, interior 274 ; 442 ; 722.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

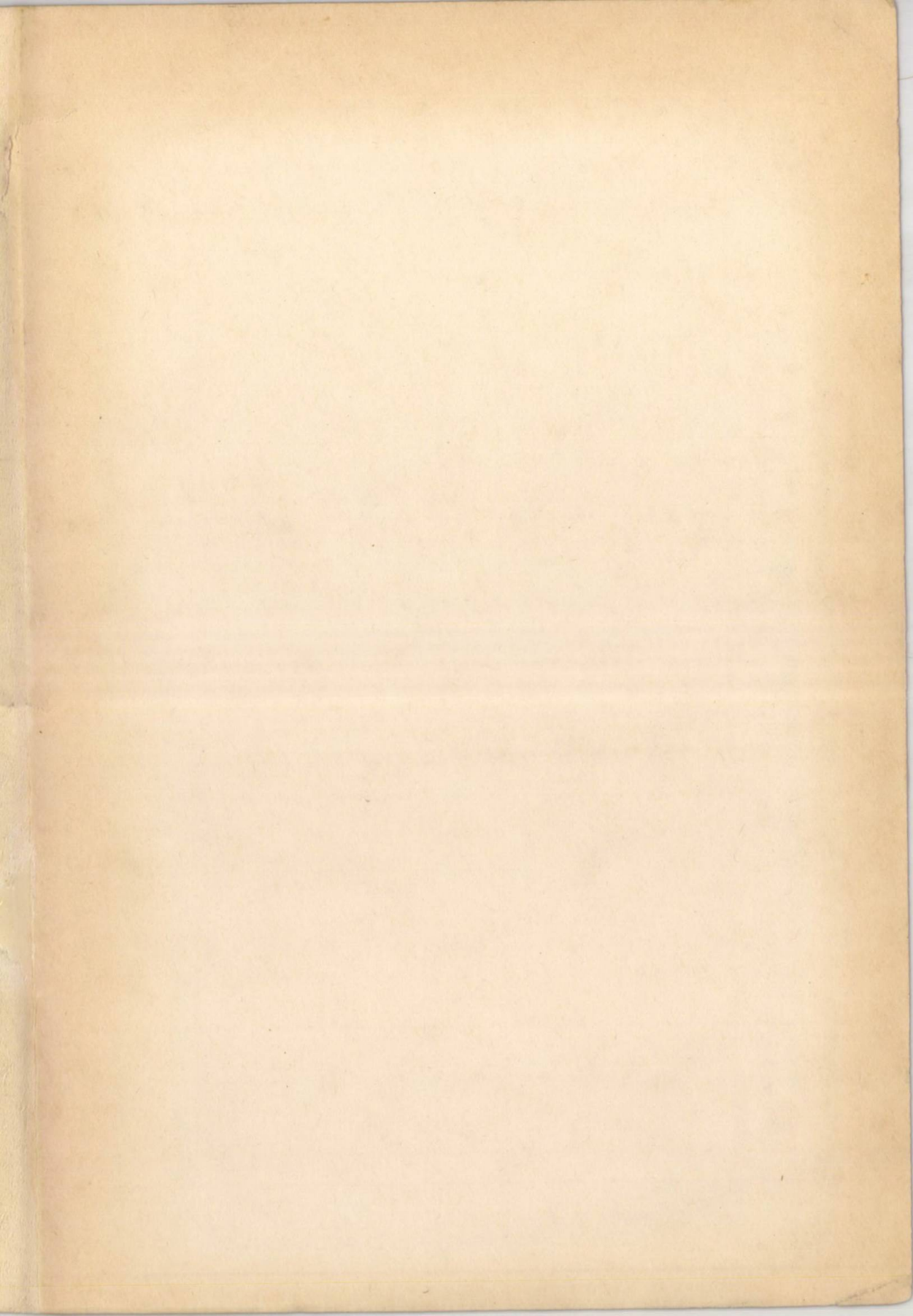
Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROM-PRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66. P.O.B. — 2001.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei”

I 8968

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

anale de istorie

anul XXI **5** 1975

1900

0 JUL 2005

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.anale de
istorie

Anul XXI

5

1975

SUMAR

STUDII

- ANETA NUȚU-BUSUIOC: Procesul istoric neîntrerupt de perfecționare a organizării și conducerii social-politice a României socialiste oglindit în documentele Congresului al XI-lea al P.C.R. 3
- GHEORGHE SURPAT: Transformările revoluționare de după 23 August 1944, în lumina documentelor Conferinței Naționale a P.C.R. din octombrie 1945 13
- GHEORGHE MATEI: Partidul Comunist Român și gândirea social-politică din România (1929—1933) 25
- M. C. STĂNESCU, N. POPESCU: Partidul Comunist Român și congresele Internaționalei a III-a 48
- ION MAMINA, VASILE NICULAE: Mișcarea muncitorească — factor activ al luptei poporului român pentru independență, unitate și libertate națională (1877—1918) 69
- AUGUSTIN DEAC: Constantin Dobrogeanu-Gherea, personalitate marcantă a mișcării muncitorești internaționale. 89

★

- Moștenirea documentară — monument elocvent al vechimii și forței mișcării muncitorești și socialiste din România: *Nicolae Copoiu* 101

ISTORIE LOCALĂ

- Din activitatea comunistilor din Oltenia în rîndurile organizațiilor de masă legale și ilegale, în perioada interbelică: *Romus Dima*. 110

Contribuții privind cunoașterea muncii organizațiilor de partid din județele Baia, Botoșani, Cîmpulung, Dorohoi, Rădăuți, Suceava în anii 1944—1947: <i>Vasile Ionescu.</i>	121
---	-----

DOCUMENTAR

Federația partidelor socialiste din România (1921—1927): <i>Florian Tănăsescu.</i>	128
--	-----

ÎN AJUTORUL CELOR CE STUDIAZĂ ÎN CADRUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI POLITICO-IDEOLOGIC DE PARTID

Programul Partidului Comunist Român despre procesul istoric de formare a poporului român și a evoluției lui pînă la crearea primelor sale for- mațiuni feudal-statale: <i>Petre Diaconu, Nicolae Constantinescu.</i> . . .	144
Programul Partidului Comunist Român cu privire la procesul trecerii României de la feudalism la capitalism: <i>Dan Berindei</i>	158

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

COLEGIUL DE REDACȚIE

GHEORGHE MATEI — redactor-șef, ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE
I. IONIȚA, N. G. MUNTEANU, MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE
PETREANU, ARON PETRIC, VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL
SMARCEA — secretar de redacție, GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR
ZAHARESCU, GHEORGHE ZAHARIA.

Procesul istoric neîntrerupt de perfecționare a organizării și conducerii social-politice a României socialiste oglindit în documentele Congresului al XI-lea al P.C.R.

ANETA NUȚU-BUSUIOC

Conceptul de istorie al marxismului creator nu vede în trecut o colecție muzeală de fapte consumate, ci un cîmp de energii ce se revarsă în *prezent*, proiectînd în același timp spre *viitor* potențialitățile pe care le cuprinde. Prin fapta oamenilor muncii, conduși de Partidul Comunist Român, generațiile de astăzi schițează, de fapt, și istoria viitorului. Această strînsă împletire într-un singur proces unic și ascendent al trecutului, prezentului și viitorului constituie caracteristica viziunii istorice a marxismului creator și își găsește expresia strălucită în documentele programatice ale Congresului al XI-lea al P.C.R., la a căror elaborare contribuția tovarășului Nicolae Ceaușescu a fost hotărîtoare.

La adunarea populară consacrată împlinirii a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române și sărbătoririi orașului bimilenar Alba Iulia, tovarășul secretar general al partidului nostru a pus problema modalității în care prezentul își poate exprima cinstirea cuvenită faptelor și personalităților eminente din trecut. Răspunsul dat la această întrebare este semnificativ: putem să-i cinstim, arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, „angajîndu-ne solemn — în memoria acelor care s-au jertfit — că vom face totul pentru triumful socialismului și comunismului în România, pentru unitatea întregului popor, a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, în jurul partidului, pentru independența și suveranitatea patriei noastre socialiste”¹.

În aceste indicații se exprimă sintetic *concepția partidului nostru despre istorie* ca *retrospectivă* și *prospectivă*. Dealtfel, evaluarea judicioasă a momentului trecut necesită o viziune clară asupra viitorului, căci, așa cum observa Marx, semnificația etapelor anterioare se dezvăluie prin prisma evoluției ulterioare. Iată de ce studiul *Programului Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism* — ca *proiecție de viitor* — constituie unul din criteriile de bază pentru justa apreciere a trecutului și pre-

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la grandioasa adunare populară, consacrată împlinirii a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române și sărbătoririi orașului bimilenar Alba Iulia*. 28 mai 1975, Editura politică, București, 1975, p. 11.

zentului. În această perspectivă, strategia dezvoltării ulterioare a României socialiste reprezintă un instrument de valoare și pentru scrierea istoriei trecutului.

Programul Partidului Comunist Român implică un proces neîntrerupt de perfecționare a structurilor, relațiilor, proceselor sociale, atât pe planul organizării instituționale, cât și pe cel al activității desfășurate de colectivitate și de individ *.

După cum se apreciază și în literatura de specialitate², sistemul organizării și conducerii social-politice din țara noastră cuprinde trei componente principale : partidul, statul și organizațiile de masă și obștești.

În vederea realizării societății socialiste multilateral dezvoltate ca premisă a trecerii la comunism, Programul partidului fixează și pe plan organizațional obiective maxime. În acest sens se precizează că — în perioada avută în vedere — conducerea științifică de către partid a societății românești trebuie să obțină „organizarea corespunzătoare și asigurarea funcționării ireproșabile a tuturor sectoarelor de activitate“ (subl. ns.).³

Această indicație se cuvine a fi examinată în profunzime.

Se afirmă, deci, *ad-litteram*, necesitatea funcționării ireproșabile a tuturor organizațiilor, respectiv componentelor sistemului social. Cu alte cuvinte, partidul condiționează în mod judicios trecerea la comunism de funcționarea perfectă a sistemului social sub raport instituțional. Desigur, acest obiectiv implică o mare exigență dar, în același timp, el este logic și extrem de realist. Căci, în mod evident, nu putem vorbi de societatea comunistă fără existența unei structuri instituționale care să facă posibilă desfășurarea activității sociale globale, a practicii sociale în condiții de maximă eficiență și funcționalitate.

Privit sub aspect instituțional, și sistemul social este o organizație.

Se știe din teoria organizării că perfecționarea unei organizații trebuie să satisfacă condiții bine determinate. Anume, pentru funcționarea corespunzătoare a unei organizații trebuie îndeplinite anumite *cerințe funcționale*, precum și de alocare a resurselor⁴. *Cerințele funcționale* se referă la acomodarea sistemului, considerat ca organizație, la îndeplinirea optimă a scopurilor și a funcțiunilor sale prin stabilirea formelor de organizare corespunzătoare, a nivelelor de activitate și de competență etc. *Cerințele de alocare a resurselor* privesc capacitatea organizației de a folosi maximal sau cel puțin optimal posibilitățile de acțiune ale oamenilor, mijloacele materiale atât instrumentale, cât și de altă natură, informaționale etc.

* Ne propunem în acest studiu numai analiza semnificației politice teoretice a unor măsuri cuprinse în documentele programatice ale Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român cu privire la optimizarea funcționării sistemului instituțiilor social-politice din România.

² Vezi, de pildă, volumul *Organizațiile obștești în sistemul organizării politice din Republica Socialistă România*, coordonator Ioan Ceterchi, Editura Academiei R.S.R., București, 1973.

³ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 108.

⁴ Vezi, în acest sens, Cătălin Zamfir, *Psihosociologia organizării și a conducerii*, Editura politică, București, 1974.

Privit în această perspectivă, obiectivul fixat în *Program* — de funcționare *îreproșabilă* a sistemului social, a tuturor subsistemelor sale — înseamnă, de fapt : a) adecvarea întregii organizări social-politice la scopurile și obiectivele societății socialiste multilateral dezvoltate, la cele, în perspectivă, ale comunismului, b) adaptarea continuă a sistemului social-politic din țara noastră la cerințele teoriei organizării și conducerii științifice și c) perfecționarea sistemului nostru social ca *sistem*, adică optimizarea caracterului său sistemic, transformarea potențialităților *implicite* de sistemicitate ale societății într-o organizare sistemică *explicită*, conștient realizată și planificată.

După cum se știe, societatea în ansamblul ei se comportă ca un sistem, dar, la nivelul actual al progresului și al cercetării, relațiile de interdependență dintre indivizi și dintre subsistemele sistemului social global numai în foarte puține cazuri se pot formula în termeni exacți. Datorită acestei împrejurări, în interacțiunile dintre diverse sectoare pot apărea fenomene stihinice, deci necontrolate și, uneori, din lipsă de informație, necontrolabile. Atare situații, în cazul producerii lor, duc la îngreunarea comportării sistemice a societății, la tulburări, disparități, dereglări, disfuncții etc., ceea ce înseamnă diminuarea eficienței activității diverselor subsisteme și a societății în ansamblu.

Tocmai aceste eventuale dereglări ale comportamentului sistemic urmează a fi înlăturate prin ansamblul de măsuri preconizate de *Program*, pentru „funcționarea *îreproșabilă*“ a tuturor sectoarelor de activitate.

Se înțelege de la sine că o asemenea mutație în structura organizațională a societății este indisolubil legată de sporirea caracterului științific al conducerii sociale și este condiționată de calitatea pregătirii, a competenței și a spiritului revoluționar al cadrelor.

Acest aspect esențial marchează pregnant semnificația măsurilor privitoare la perfecționarea sistemului instituțiilor social-politice în toate cele trei compartimente amintite.

E necesară, totodată, luarea în considerare și a aspectelor umane ale problemei perfecționării organizării și conducerii social-politice. Evident, un sistem social organizat corespunzător sub raport instituțional funcționează bine ; în principiu el poate funcționa chiar aproape perfect. În concepția P.C.R. perfecționarea, optimizarea organizațională nu reprezintă însă un scop în sine, ci expresia preocupării fundamentale de a făuri un asemenea sistem social — cel comunist — care prin funcționarea sa și climatul creat să asigure dezvoltarea și afirmarea plenară a personalității umane.

Aici apare o problemă extrem de importantă, căci perfecționarea funcționării sistemului social, ca sistem, adică eliminarea rămănelor în urmă a unor sectoare față de altele, înlăturarea lipsei de funcționalitate, a rigidității unor forme de organizare neadecvate etc. constituie condiția *sine qua non* a dezvoltării și afirmării personalității umane ; un cadru organizatoric, o structură organizatorică deficitară generează probleme sociale complexe, creează astfel de situații, de dificultăți a căror soluționare necesită un consum inutil de energie fizică și intelectuală. Aceasta privează individul de posibilitatea folosirii depline a capacităților și aptitudinilor sale. Afirmarea multilaterală a personalității poate apare numai într-un sistem social care nu generează în mod stihinic piedici și opreliști prin simpla sa funcționare defectuoasă.

Așadar, perfecționarea organizării și conducerii sistemului de instituții social-politice nu reprezintă doar o cerință a funcționării ireproșabile ca scop în sine, ci a unei funcționări ireproșabile *impuse* de scopul dezvoltării omnilaterale nestingherite a personalității umane. Este vorba, ca atare, de o perfecționare a organizării și conducerii științifice puse în slujba realizării obiectivelor *umane* ale comunismului. Traducerea în viață a principiilor de etică și echitate socialiste — subliniază în acest sens Programul partidului — „va exercita, fără îndoială, o influență puternică asupra tuturor membrilor societății, asupra întregii dezvoltări a patriei noastre. În felul acesta înaltele principii ale socialismului și comunismului vor pătrunde tot mai adânc în toate sferele vieții sociale, ale relațiilor dintre oameni, contribuind la omogenizarea orînduirii noi, la înaintarea fermă pe drumul comunismului”⁵.

Factorul decisiv al procesului de perfecționare a sistemului de instituții social-politice este, evident, centrul politic conducător al întregii activități a comunității națiunii socialiste — *Partidul Comunist Român*.

În această privință *Programul* precizează că, dacă într-o perspectivă îndelungată, în societatea comunistă deplină se poate întrezări dispariția treptată a partidului, în perioada prevăzută și previzibilă, exercitarea funcțiilor ce-i revin cer „întărirea și dezvoltarea la cel mai înalt nivel a rolului conducător al partidului în societate” (*subl. ns.*)⁶.

Nucleul întregului proces de perfecționare al sistemului instituțiilor social-politice îl constituie : a) perfecționarea *structurii* organizatorice a partidului și a activității sale de conducere și b) perfecționarea *modului* de realizare a rolului său conducător în condițiile optimizării continue a activității întregului sistem social.

În legătură cu primul aspect — acela al perfecționării structurii interne a partidului — *Programul* prevede : — creșterea rîndurilor partidului prin integrarea celor mai înaintați oameni ai muncii din toate domeniile de activitate ; — întărirea permanentă a structurii organizatorice ; — pregătirea politico-ideologică tot mai temeinică a cadrelor, a comuniștilor, a tuturor oamenilor muncii ; — adîncirea și dezvoltarea democrației interne de partid, a disciplinei și stilului de muncă.

Un element important ce se înscrie pe linia atragerii tuturor organizațiilor de partid în *exercitarea efectivă a funcției de conducere politică* rezidă în faptul că se preconizează ridicarea *fiecărei* unități a partidului din întreprinderi și instituții la nivelul capacității „de a uni eforturile oamenilor muncii în înfăptuirea politicii generale a partidului”, ceea ce înseamnă perfecționarea activității organizațiilor de partid în vederea realizării la nivel de *bază* a funcțiilor ce revin întregului partid în cadrul sistemului social. Acest efort se situează pe linia pregătirii partidului și a maselor pentru perspectiva ce va deveni realizabilă în condițiile comunismului, cînd funcțiile partidului urmează să fie exercitate „în mod democratic de către poporul însuși”⁷.

⁵ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, p. 160.

⁶ *Ibidem*, p. 112.

⁷ *Ibidem*, p. 117.

Firește, în înfăptuirea acestui proces de dezvoltare calitativă a activității partidului se menține integral însemnătatea activității cadrelor revoluționare de militanți și conducători politici ⁸.

Programul prevede, în același timp, continuarea pe o treaptă superioară a principiilor de promovare a cadrelor în activitatea de partid, în care „se va ține permanent seama de capacitatea profesională, de pregătirea politică, ideologică, de profilul moral și de experiența practică a fiecăruia, de fermitatea în lupta pentru realizarea liniei generale a partidului” ⁹, asigurînd în același timp, menținerea unui raport judicios între cadrele experimentate, mai în vîrstă, și cele tinere, apte să asigure fluxul continuu de idei noi.

Programul prevede perfecționarea continuă a centralismului democratic, a unității de acțiune a partidului, întărirea disciplinei în strînsă legătură cu democrația internă de partid. Promovarea spiritului critic și autocritic, a principiului muncii și conducerii colective reprezintă pîrgihii esențiale în perfecționarea structurii și funcționării interne a partidului. Numai pe această bază partidul își poate îndeplini în condiții optime funcția de forță politică conducătoare a întregii societăți, de „centru coordonator al tuturor domeniilor vieții sociale”, întrucît, „în procesul de organizare și conducere a vieții economice, sociale și politice, a tuturor domeniilor de activitate, partidul... [ocupă] locul central, îndeplinindu-și misiunea de forță politică conducătoare a întregii națiuni” ¹⁰.

Un alt component al sistemului instituțiilor politice îl constituie *statul*, în legătură cu care *Programul* aduce interpretări creatoare.

În etapa *prezentă* și a *viitorului* previzibil — de edificare multilaterală a socialismului și înaintare spre comunism — și pînă la realizarea deplină a societății fără clase, omogene, a poporului unic muncitor va crește rolul statului în „organizarea științifică a activității economico-sociale” ¹¹.

Și, în această privință, *Programul* condiționează optimizarea exercitării rolului statului în făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării spre comunism de *perfecționarea funcționalității* și a *structurii* sale interne, de creșterea răspunderii în muncă și aplicarea consecventă a legilor statului în toate domeniile de activitate, de „instaurarea unei *ordini desăvîrșite* în toate unitățile economico-sociale” (*subl. ns.*) ¹², de „exercitarea *integrală* și în cît mai bune condiții a competențelor și atribuțiilor acestora...” (*subl. ns.*) ¹³.

În acest context se cere semnalată sublinierea ideii că principiul centralismului democratic este fundamentul structurii și funcționării statului nostru, întrucît reprezintă soluția teoretică, și bineînțeles practică, *optimală* a îmbinării centralizării cu descentralizarea, a disciplinei și eficacității cu democrația și omenia. Aceasta este valabil și în privința muncii și a conducerii în cadrul statului nostru, în care principiul muncii și con-

⁸ *Ibidem*, p. 113.

⁹ *Ibidem*, p. 114.

¹⁰ *Ibidem*, p. 110.

¹¹ *Ibidem*, p. 118.

¹² *Ibidem*, p. 121.

¹³ *Ibidem*, p. 122.

ducerii colective, corelat cu lărgirea tot mai mare a colectivului atras în activitate de conducere, asigură echilibrul între răspunderea comună și personală.

Realizarea acestui principiu necesită o simplificare și raționalizare continuă a structurilor, menite să asigure înlăturarea paralelismelor, a verigilor intermediare inutile și a birocrăției.

În vederea atingerii acestui tip de structuri și de funcționare, *Programul* insistă asupra *metodei* de conducere, practică de pe acum, anume metoda rezolvării la fața locului a diverselor probleme. Aceasta asigură, pe de o parte, operativitatea soluțiilor și deciziilor, pe de altă parte, caracterul lor democratic, întrucât hotărârile sînt luate în prezența și cu participarea maselor direct interesate.

În aceste obiective se încadrează măsurile concrete prevăzute în *Program* pentru perfecționarea activității Consiliului de Miniștri, creșterea rolului consiliilor populare, al comitetelor și consiliilor oamenilor muncii, al adunărilor generale din unitățile economico-sociale, al lărgirii și perfecționării controlului de stat și obștesc, precum și cele referitoare la întărirea capacității de apărare a patriei, perfecționarea activității organelor Ministerelor de Interne și Justiție etc.

În această ordine de idei, menționăm — pe lângă alte multiple aspecte privind activitatea administrației de stat asupra cărora se oprește *Programul* — îndeosebi creșterea *ponderii controlului obștesc instituționalizat* sub forma Consiliului Central și a consiliilor locale de Control Muncitoresc.

După cum se știe, un element hotărîtor în realizarea și adîncirea democrației socialiste îl constituie introducerea formelor de control asupra activității de stat, control exercitat de mase prin diverse modalități de îndeplinire voluntară a funcțiilor respective.

Fără îndoială, ponderea acestor activități crește în raport direct proporțional cu ridicarea nivelului politic, cu dezvoltarea conștiinței socialiste în general și a competenței maselor în problemele social-politice.

În același timp, trebuie remarcat — iar acest lucru este hotărîtor pentru evoluția ulterioară a democrației socialiste — că activitatea de control realizată prin atragerea unor categorii tot mai extinse de cetățeni reprezintă și o școală practică de inițiere a maselor în probleme de conducere economico-socială și politică. Căci, pentru asumarea unei răspunderi în luarea deciziilor este necesară informarea asupra domeniului de referință. Or, *activitatea de control este tocmai una din modalitățile cele mai eficace de a familiariza masele cu diversele probleme de conducere social-economică sau politică.*

Credem că se poate afirma că atragerea maselor la exercitarea controlului este premisa atragerii lor efective la luarea deciziilor. Din acest punct de vedere, instituționalizarea controlului obștesc constituie un moment deosebit în dezvoltarea democrației socialiste care, cum precizează *Programul*, „asigură în fapt posibilitățile poporului de a participa la conducerea societății, de a-și hotărî în mod suveran destinele, de a-și făuri viitorul așa cum dorește”¹⁴. Bineînțeles, democrația socialistă, sub raportul conținutului politic al activității de stat și obștești nu se reali-

¹⁴ *Ibidem*, p. 131.

zează doar prin atragerea maselor la control, oricît de importantă ar fi această modalitate de înfăptuire efectivă. *Programul* pune accentul pe întărirea aspectului *participativ* al democrației socialiste, atît pe linia organelor supreme ale puterii de stat (Marea Adunare Națională și Consiliul de Stat), cît și prin crearea unui sistem de organisme specifice democrației noastre socialiste, cum sînt Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României, sistemul organizării de conferințe și consfătuiri la nivel național și local, pe ramuri de activitate ș.a.

Procesul de extindere și adîncire a participării maselor la activitatea social-politică se reflectă și se realizează în cadrul sistemului democrației socialiste și prin sporirea funcționalității *organizațiilor de masă și obștești*. Acestea îndeplinesc trei funcții clar definite : a) să asigure *unirea* eforturilor tuturor oamenilor muncii în vederea înfăptuirii programului partidului ; b) să exercite o activitate de *educație socialistă și comunistă* a categoriilor respective ; c) să *participe nemijlocit* la rezolvarea problemelor individului și ale colectivității.

Expresia unirii instituționalizate a tuturor organizațiilor obștești și de masă, a tuturor forțelor și categoriilor sociale în jurul politicii partidului și sub conducerea acestuia o constituie Frontul Unității Socialiste, care reprezintă o *modalitate de participare* a maselor la conducerea activității economice, sociale, politice. De aceea, Frontul Unității Socialiste reprezintă, pe de o parte, expresia coeziunii societății noastre, pe de altă parte, un *instrument de perfecționare* a acestei coeziuni. În această dublă perspectivă, *Programul* prevede o creștere a rolului F.U.S. în perioada examinată.

Ansamblul măsurilor preconizate de *Program* vizează extinderea și adîncirea democrației socialiste, ca *modalitate de structurare și de funcționare* — îndeosebi sub raport politic — a sistemului nostru social în prezent și în viitorul previzibil.

Generalizînd experiența internă și externă a transformărilor structurale ale societății, pe baza *studierii* temeinice a realității sociale, ca și a tendințelor obiective pe care le cuprinde, și plecînd de la principiile fundamentale ale teoriei marxist-leniniste, *Programul* abordează — într-un exemplar spirit creator științific — și problema mult controversată a evoluției sistemului social sub aspectul său politic și dincolo de orizontul de timp care se are în vedere : este vorba de problema viitorului, a perspectivelor de evoluție ale componentelor sistemului instituțiilor social-politice în comunism.

În discuțiile de specialitate de peste hotare privitoare la această problemă adeseori dispariția statului și, în general, a instituțiilor politice este văzută într-un spirit apropiat cu teoria anarhistă, ca o simplă abolire administrativă a acestora.

Gîndirea marxistă din țara noastră a luat, de-a lungul anilor, atitudine împotriva unei astfel de interpretări simpliste.

În *Program* se arată că în procesul edificării comunismului, statul, „înțeles ca *instrument de dominație* a unei clase asupra alteia“ (*subl. ns.*), își va înceta existența și se va transforma „tot mai mult într-un organism

de organizare și conducere a întregii activități economico-sociale și de reglementare a relațiilor sociale“¹⁵.

Rezultă de aici că dispariția statului, a instituțiilor politice nu poate fi înțeleasă decât ca o eliminare treptată — în cadrul progresului acțiunii sociale transformatoare — a *acelor structuri și modalități de realizare a funcțiilor acestor instituții, organizații, care reflectă nemijlocit rolul lor ca instrument de clasă*, rol care în condițiile societății fără clase ar fi lipsit de sens. Pe lângă funcția de clasă, instituțiile, organismele de conducere politică a societății ca sistem global îndeplinesc și anumite *funcții* care sînt *sistemice*, comune deci pentru orice sistem social ; ca atare, acestea nu pot înceta nici în cadrul formațiunii sociale comuniste.

În această problemă controversată *Programul* aduce precizări de o deosebită însemnătate teoretică și practică. Producția modernă, și ca atare întreaga viață socială condiționată de modul de producție, „nu poate fi concepută fără o conducere și organizare științifică a societății“ ; subliniem a societății, nu numai a producției. De asemenea, implică „o administrare eficientă și suplă, simplă dar atotcuprinzătoare“¹⁶. Aceasta înseamnă realizarea formei celei mai avansate a democrației socialiste¹⁷. Căci, „Comunismul nu se va caracteriza prin dispariția funcțiilor sociale de organizare și educație, ci prin exercitarea acestora *în mod democratic* de către poporul însuși“ (subl. ns.)¹⁸.

Așadar, *dispar funcțiile de clasă*, iar *funcțiile sistemice se pot manifesta, tocmai de aceea, pe deplin* ; limitîndu-se diferențierile în pregătirea cultural-politică a membrilor societății, relația dintre conducători și mase își va manifesta pe deplin conținutul ei autentic uman și deci comunist, fiindu-i străină orice urmă din pecetea raportului „dominație-supunere“ cu care a fost impregnată de-a lungul istoriei omenesci, începînd cu destrămarea comunei primitive ; vor funcționa efectiv și real principiile atît de mult invocate de Marx și Lenin ale eligibilității, responsabilității și revocabilității în realizarea funcției de conducere a sistemului social global ca „îndatorire socială generală“ a tuturor membrilor societății, „asigurîndu-se rotația periodică în funcțiile de conducere a oamenilor muncii în raport cu aptitudinile și calitățile lor“. Astfel, organele de conducere și organizare fiind alese democratic și tot mai mult supuse controlului maselor populare, a „poporului unic“ ca deținător, purtător al suveranității, va dispărea necesitatea unei formațiuni politice cu caracter istoricește determinat cum este partidul, acesta încheindu-și misiunea sa istorică, ca organizație de avangardă constituită prin aderare, produs al împărțirii societății în clase antagoniste¹⁹.

În acea etapă a formațiunii comuniste pe deplin edificate, democrația nu va fi doar un mod de organizare a vieții politice și obștești, ci va deveni *conținutul nemijlocit* al acesteia — prin participarea *efectivă* a *tuturora* și a *fiecăruia*, atît la elaborarea și luarea deciziilor, cît și la înfăptuirea și controlul executării lor. Cu alte cuvinte, în comunism, democrația va de-

¹⁵ *Ibidem*, p. 171—172.

¹⁶ *Ibidem*, p. 171.

¹⁷ *Ibidem*, p. 172.

¹⁸ *Ibidem*, p. 116—117

¹⁹ *Ibidem*, p. 172, 116.

veni efectiv una a *poporului unic muncitor*. Prin urmare, Programul partidului nostru pune în evidență faptul că, în comunism, democrația fiind a poporului aflat de acum într-o fază de profundă omogenizare socială, nu mai este un fenomen politic cu caracter de clasă; prin natura și prin modalitatea de funcționare a democrației, funcția sistemică de conducere politică a societății ca sistem social global își manifestă din plin esența sa. În faza comunismului maturizat, toate organele de conducere centrală, alese democratic de către popor, îndeplinesc, în tot cursul activității lor, mandatul explicit delegat de către acesta pentru exercitarea funcției de conducere politică centrală în *totală dependență față de societate, de colectivitatea națională, deținătoare suverană a puterii*. Din analiza Programului P.C.R. se impune în această problemă concluzia: în comunism dispar treptat — în cadrul unui proces dialectic, complex — toate aspectele activității politice care sînt legate de existența claselor.

Apelul repetat insistent, în diferite forme, în documentele partidului nostru către organizațiile sale de a nu se acționa prin metode administrative, *prin metode de comandă*, ca un *organism situat deasupra societății*, indicația de a se exercita conducerea de către partid *nu din afară, ci dinăuntrul* organismelor sociale, de stat și economice, chemarea de „participare tot mai organică a membrilor de partid la întreaga viață socială” (subl. ns.)²⁰, de *integrare tot mai efectivă* a partidului în viața societății, precizarea tovarășului Nicolae Ceaușescu că „Rolul conducător al partidului nu înseamnă... a fi deasupra colectivelor de oameni, ci a te integra activ în viață, în muncă...”²¹ etc. se constituie într-un ansamblu de aprecieri normative care toate converg în direcția modelării omului nou în sensul viitorului comunist.

De asemenea, sublinierile din *Raportul la Congresul al XI-lea al P.C.R.*²² — incluse, tocmai datorită semnificațiilor lor profunde, și în Programul partidului — privind statutul și rolul social-politic al comuniștilor — „Comuniștii nu se deosebesc de ceilalți oameni ai muncii decît prin faptul că *înțeleg mai bine* problemele dezvoltării economico-sociale, *se bazează pe cunoașterea științifică* a legităților generale ale evoluției societății omenești”, că „ei nu doresc — nu trebuie să dorească — nici un fel de alt privilegiu decît acela de a-și servi patria, de a servi poporul, socialismul și comunismul” (subl. ns.)²³ —, introducerea principiului rotației cadrelor — imbinarea experienței cadrelor mai în vîrstă cu elanul tineretului²⁴ —, îndeplinirea simultană a unor funcții de partid și de stat — toate aceste orientări, realități și măsuri din cadrul activității politice

²⁰ Ibidem, p. 111, 112, 115, 116.

²¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 79.

²² Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1974, p. 91.

²³ Programul Partidului Comunist Român de *făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, p. 116.

²⁴ Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Plenara comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român și Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României din 21—22 iulie 1975, în „Scînteia”, anul XLIV, nr. 10240 din 24 iulie 1975, p. 4.

românești se înscriu pe linia înfăptuirii treptate a acelor condiții ale viitorului, întrezărite cu un autentic spirit de previziune științifică de către partidul nostru comunist.

În acest moment al raționamentelor, de obicei, se ridică întrebarea : cum vor arăta organele de conducere a societății ca sistem, cum va fi „statul comunist“ despre care vorbește și Marx în *Critica programului de la Gotha*, cum va fi democrația în societatea comunistă ?

La fel cum Marx și Engels s-au ferit să dea o *descriere exactă, detaliată* a societății comuniste și *Programul* partidului evită să o facă ; căci, a încerca astăzi să dai o listă cu instituțiile și mecanismele *concrete* din perioada comunismului deplin ar însemna pretenția doctrinară și dogmatică, profund străină spiritului marxismului, de a prescrie viitorului întreaga sa desfășurare considerînd că oamenii de acum ar avea dreptul și competența de a decide asupra intențiilor, dorințelor, năzuințelor și aspirațiilor generațiilor ce vor trăi mult după noi, privindu-le, prin aceasta, de posibilitatea de a-și hotărî, în mod liber, în conformitate cu realitățile concrete de atunci, structurile adecvate pentru desfășurarea unei vieți demne de om.

Transformările revoluționare de după 23 August 1944, în lumina documentelor Conferinței Naționale a P.C.R. din octombrie 1945

GHEORGHE SURPAT

În istoria Partidului Comunist Român, în viața politică a țării noastre, Conferința Națională din 16—21 octombrie 1945 — prima mare reuniune a partidului ținută în condiții libere, după 20 de ani de activitate ilegală — a reprezentat un moment de o mare însemnătate. Dar semnificația ei pentru întreaga evoluție ulterioară a partidului și a țării apare și mai limpede în lumina pe care o proiectează experiența istorică și marile împliniri ale poporului român în perioada celor trei decenii scurse de la Conferință.

Desfășurată într-o perioadă revoluționară când se hotăra viitorul României, Conferința Națională a demonstrat capacitatea Partidului Comunist Român de a se orienta în situația atât de complexă din acei ani și de a elabora, cu forțe proprii, linia sa politică marxist-leninistă, pornind de la realitățile țării, de la analiza raportului de forțe pe plan național și internațional, privit în perspectivă. „Conferința Națională a partidului din octombrie 1945 — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu —, făcând bilanțul succeselor realizate în organizarea insurecției și a revoluției populare, a trasat sarcinile noii perioade istorice în care intra țara noastră. Conferința Națională a stabilit măsurile ce trebuiau luate pentru creșterea rolului partidului, pentru întărirea sa organizatorică și politică, pentru consolidarea unității clasei muncitoare în vederea conducerii cu succes a procesului de democratizare a țării, a pus la ordinea zilei reconstrucția națională, realizarea reformelor revoluționare ce se impuneau, a indicat ca linie de perspectivă dezvoltarea industriei naționale — ca bază a progresului economic general al societății românești, a întăririi independenței țării“¹.

Raportul politic al Comitetului Central al partidului, prezentat la Conferință de Gheorghe Gheorghiu-Dej, a sintetizat principalele învățăminte din experiența partidului acumulată atât în anii ilegalității cât și după 23 August 1944 și a indicat sarcinile imediate și obiectivele de largă perspectivă în vederea asigurării progresului economic și social al României. „Partidul Comunist Român — se sublinia în Raportul politic —,

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, Editura politică, București, 1974, p. 630.

călăuzit în activitatea sa de teoria marxist-leninistă, și-a luat asupra sa sarcina să îndrume clasa muncitoare și întregul popor pe calea înfăptuirii unei societăți în care să dispară exploatarea omului de către om”².

Conferința Națională s-a pronunțat pentru o politică de prietenie și de bună înțelegere între state, pentru lichidarea rămășițelor fascismului și lupta împotriva cercurilor reacționare pe plan mondial, pentru asigurarea unei democrații reale, respectarea voinței fiecărui popor de a-și făuri singur regimul său social-politic. De asemenea, ea a subliniat, ca principii și imperative indispensabile, respectarea independenței și suveranității naționale, neingerința în treburile interne ale altor popoare și state.

Scrutind departe în viitor, Conferința Națională a arătat, în documentele adoptate, că „scopul final al Partidului Comunist Român este înfăptuirea socialismului și comunismului”. Definirea de către Partidul Comunist Român a problemelor complexe pe care dezvoltarea României le ridică în etapa respectivă, claritatea orientării asupra evoluției țării în perspectivă au evidențiat rolul P.C.R. ca cea mai avansată forță politică a societății românești.

Un loc important în documentele Conferinței Naționale a P.C.R. îl ocupă problemele politice privind creșterea rolului conducător al partidului, întărirea unității de acțiune a clasei muncitoare, a forțelor democratice, consolidarea puterii populare, a alianței muncitorești-țărănești, a frăției dintre oamenii muncii români și cei aparținând naționalităților conlocuitoare. „Victoria democrației în țara noastră — sublinia Rezoluția Conferinței Naționale a partidului din 1945 — a fost o urmare a unirii forțelor democratice. Consolidarea ei nu poate fi asigurată decât prin întărirea unității acestor forțe”³. Pornind de la analiza conținutului și obiectivelor etapei revoluționare pe care o traversa țara, a deplasărilor de forțe pe arena vieții politice, a noilor polarizări, Partidul Comunist Român și-a reafirmat orientarea spre concentrarea, în jurul clasei muncitoare, a celor mai largi forțe sociale și politice, a covârșitoarei majorități a poporului, spre dezvoltarea colaborării pe multiple planuri dintre P.C.R. și P.S.D., a consolidării Frontului Unic Muncitoresc, a Frontului Național Democrat. „Față de sarcinile importante care stau în fața poporului — se arăta în Rezoluția Conferinței Naționale —, muncitorimea, a cărei unitate în acțiune a constituit punctul de plecare al unirii tuturor forțelor democratice, are datoria de a întări și mai departe această unitate de acțiune și a o desăvârși prin înfăptuirea unității sale politice”⁴. Elementele componente fundamentale ale strategiei și tacticii P.C.R. în noua perioadă de după instaurarea regimului democrat-popular le-au reprezentat întărirea unității de acțiune a clasei muncitoare în cadrul Frontului Unic Muncitoresc, încheierea și consolidarea alianței muncitorești-țărănești — principala forță motrice care a asigurat mersul victorios al revoluției populare, dezvoltarea unui amplu sistem de alianțe cu forțele politice progresiste, atragerea maselor largi ale po-

² „Scinteia”, nr. 357 din 20 octombrie 1945.

³ *Conferința Națională a Partidului Comunist Român. Rezoluție*, Editura Partidului Comunist Român, 1946, p. 10.

⁴ *Ibidem*, p. 12—13.

porului la lupta revoluționară ș.a. Se impune menționată în acest cadru atenția deosebită acordată de partidul comunist țărănimii muncitoare, care, atît sub raportul numeric, cît și al potențialului de energie revoluționară, constituia aliatul principal al clasei muncitoare. În acest sens, partidul comunist a amplificat legăturile sale cu Frontul Plugarilor — organizație democratică a țărănimii — și a sprijinit dezvoltarea și extinderea acestei organizații în întreaga țară. Prin politica promovată, care răspundea nevoilor vitale ale țărănimii în momentul istoric dat, partidul comunist a pus bazele economice și politice ale alianței, corespunzător etapei respective, asigurînd, astfel, trăinicia și creșterea puterii muncitorești-țărănești. Totodată, P.C.R. a acționat consecvent pentru întărirea legăturilor sale cu intelectualitatea, pentru asigurarea practică a egalității în drepturi a tuturor oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate, pentru strîngerea legăturilor sale cu masele largi populare. În această perioadă, Partidul Comunist Român și-a intensificat activitatea ideologică, de clarificare a multiplelor probleme ce se ridicau la ordinea zilei, de răspîndire în mase a ideologiei marxist-leniniste. Sub influența directă a comuniștilor ideile socialismului științific încep să pătrundă tot mai mult în școală, în literatură și artă, înrîurind mase tot mai largi de oameni ai muncii.

Transformarea revoluționară a aparatului de stat, reorganizarea și întărirea forțelor armate, educarea ostașilor în spiritul slujirii devotate a intereselor poporului, făurirea și dezvoltarea armatei noi, populare — care, deși nu reprezintă o categorie socială aparte, totuși, așa cum arată experiența istorică, prin rolul pe care îl joacă în stat, prin caracterul său organizat constituie o forță de cea mai mare importanță — au fost alte preocupări majore ale P.C.R. în acești ani. Partidul Comunist Român a continuat, deci, politica de coalizare a tuturor forțelor națiunii, care se pronunțaseră pentru adinci prefaceri revoluționare, sociale și politice, politică ce făcuse posibilă instaurarea, la 6 martie 1945, a unui guvern revoluționar-democratic cu pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc. Coalizarea principalelor forțe sociale, a majorității covîrșitoare a poporului, îmbinată cu pregătirea partidului comunist pentru folosirea, în funcție de împrejurări, a tuturor formelor de luptă — pașnice sau nepașnice — au asigurat succesul deplin al luptei pentru cucerirea puterii.

Promovînd o tactică suplă, adecvată condițiilor concrete din România în etapa respectivă, Partidul Comunist Român a acționat în vederea statornicirii unei atmosfere de încredere și respect reciproc în raporturile sale cu Partidul Social-Democrat. În activitatea sa de întărire continuă a colaborării dintre comuniști și socialiști, de asigurare a unității clasei muncitoare, P.C.R. a pornit de la premisa că nu există rețete universal valabile care să ducă la îndeplinirea acestui deziderat, că diversitatea condițiilor concrete, naționale și sociale, dintr-o țară sau alta, atrage după sine folosirea unor căi și mijloace diferite, proprii fiecărei țări. Subliniind necesitatea și importanța realizării unității politico-organizatorice a clasei muncitoare pentru desfășurarea victorioasă a procesului revoluționar și edificarea socialismului în România, Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945 concepea realizarea unității depline „nu ca o contopire mecanică între cele două partide existente, ci ca o unificare politică și organizatorică, pe baze principiale“, în urma unei acțiuni de lămurire

ideologică și a înfăptuirii unei depline unități de acțiune. „Această unitate — se sublinia în Rezoluția adoptată la Conferința Națională — va da muncitorimii din România o forță, o capacitate de acțiune și de mobilizare mai mare. Realizarea Partidului Unic Muncitoresc va spori în mod considerabil influența politică a muncitorimii și va întări și mai mult unitatea forțelor democratice. Ea va deveni și mai mult un factor esențial și o cheazășie a unității noastre naționale”⁵. Faptul că ambele partide muncitorești — P.C.R. și P.S.D. —, acționând în comun pe diferite planuri și având o unitate de vederi în problemele fundamentale ale dezvoltării țării pe calea progresului social, s-au menținut ca unități distincte, în structuri de sine stătătoare, — a reprezentat o caracteristică a procesului de făurire a unității politico-organizatorice a clasei muncitoare din România.

Conlucrarea strânsă dintre P.C.R. și P.S.D. în pregătirea și desfășurarea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste, în reorganizarea mișcării sindicale pe baza unității de clasă și a internaționalismului proletar, extinderea colaborării în lupta pentru instaurarea și consolidarea puterii democrat-populare, în guvern, parlament și în celelalte domenii ale vieții sociale și politice au reprezentat trepte importante în procesul închegării unității clasei muncitoare și a realizării partidului unic muncitoresc. Această conlucrare dintre partidele comunist și social-democrat, dintre reprezentanții acestora, biruirea cu forțe unite a greutăților survenite, trecerea la constituirea unor organizații unice ale clasei muncitoare s-au concretizat în cele din urmă în elaborarea unei platforme comune, care a fost dezbătută și adoptată în cadrul organizațiilor partidelor respective și în procesul făuririi, jos, a organizațiilor unice. Prevederile programatice cuprinse în platformă demonstau unitatea de vederi a celor două partide muncitorești în ce privește dezvoltarea ulterioară a țării pe calea socialismului. În aceste condiții a avut loc, la 21 februarie 1948, congresul de unificare, care a consfințit o realitate deja existentă, proclamând în mod public și solemn unificarea Partidului Comunist Român și a Partidului Social-Democrat într-un partid unic, pe baza concepției revoluționare materialist-dialectice despre lume și viață. Aceasta a reprezentat, de fapt, restabilirea pe baze noi, superioare, a partidului unic revoluționar al clasei muncitoare din România, creat în 1893 și transformat în partid comunist în 1921, deziderat arzător și permanent al clasei noastre muncitoare. Strâns legat de aceasta trebuie arătat că politica de alianțe a partidului, stabilită la Conferința Națională — care a căpătat o puternică bază prin făurirea partidului revoluționar unic al clasei noastre muncitoare —, a cunoscut un drum mereu ascendent, deși nu lipsit de sinuozități și greutăți. P.C.R. a continuat însă această luptă de cimentare a alianțelor, de făurire a unității moral-politice a întregului popor, care în ultimul deceniu a intrat într-o etapă nouă.

Astfel, în procesul edificării socialismului, politica Partidului Comunist Român, bazată pe îmbinarea armonioasă a legităților generale ale construcției noii societăți cu particularitățile și condițiile concrete ale țării, pe unitate de acțiune și voință, a strâns într-un singur șuvoi revoluționar eforturile întregii națiuni în vederea propășirii economice și sociale a țării, a rezolvat, de pe pozițiile clasei muncitoare, ale intereselor funda-

⁵ *Ibidem*, p. 13.

mentale ale poporului, problemele complexe economice, sociale și politice de construire și dezvoltare multilaterală a orînduirii socialiste în țara noastră. Ca urmare a acestei politici, unitatea democrat-revoluționară și națională — fundată pe comunitatea de țeluri și acțiune a forțelor sociale și patriotice, democratice, revoluționare ale poporului român, în frunte cu clasa muncitoare —, afirmată cu tărie la Conferința Națională a partidului din 1945, a fost ridicată în condițiile victoriei socialismului, ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră pe o treaptă superioară, transformîndu-se în unitatea socialistă a întregului popor. Întemeiată pe unitatea economică, socială, politico-ideologică și națională a poporului nostru, aceasta exercită o înrîurire pozitivă tot mai accentuată asupra evoluției întregii vieți sociale.

O expresie politico-organizatorică a procesului de continuă întărire a unității socialiste a poporului în jurul și sub conducerea Partidului Comunist Român o reprezintă, în actuala etapă de dezvoltare a țării noastre, Frontul Unității Socialiste — organism politic permanent, revoluționar, democratic. Reunind toate forțele politico-sociale — Partidul Comunist Român și toate organizațiile de masă, obștești, profesionale, culturale, consiliile oamenilor muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare, precum și cultele — Frontul Unității Socialiste constituie cel mai larg organism politic democratic al României socialiste, care asigură participarea tuturor oamenilor muncii la viața social-politică a țării, la întreaga operă de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate.

Pornind de la bogata sa experiență privind făurirea unității clasei muncitoare, coalizarea forțelor social-politice democratice, progresiste, patriotice în desfășurarea procesului revoluționar în țara noastră, realizarea unității social-politice a întregului popor, Partidul Comunist Român consideră că în condițiile actuale internaționale, caracterizate prin fundamentale transformări sociale și naționale, unitatea de acțiune a clasei muncitoare și, în primul rînd, a detașamentelor ei politice — partidele comuniste, muncitorești, socialiste și social-democrate —, ca și coalizarea tuturor forțelor progresiste, democratice, antiimperialiste din fiecare țară, strînsa lor colaborare pe plan internațional, sînt condiții de o mare importanță pentru asigurarea păcii și colaborării între popoare, pentru instaurarea unei noi ordini economice și politice mondiale, făurirea unei lumi mai bune și mai drepte. „Dezvoltarea socială contemporană, evenimintele internaționale — subliniază Programul Partidului Comunist Român adoptat de cel de-al XI-lea Congres — impun mai mult ca oricînd întărirea pe baze noi a unității clasei muncitoare, a tuturor forțelor revoluționare, progresiste. O importanță primordială are, în această direcție, dezvoltarea continuă a colaborării și unității dintre comuniști și socialiști. În vederea realizării acestui țel este necesar să se pornească de la ceea ce unește, de la experiența pozitivă de pînă acum și să se acționeze din ambele părți pentru depășirea oricăror greutăți, spre a se ajunge la o ade-vărată reconciliere istorică între partidele comuniste și socialiste, la întărirea colaborării lor“⁶ (subl. ns.). Programul P.C.R., care conferă o înaltă

⁶ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 212.

apreciere politicii de unitate a clasei muncitoare și de alianțe promovată de partidul nostru în decursul istoriei, înscrie ca obiectiv cu caracter programatic, ca orientare stabilă și permanentă pentru deceniile ce urmează continuarea perseverentă a eforturilor pentru promovarea cauzei unității, adîncirea relațiilor de solidaritate cu toate partidele comuniste și muncitorești, cu celelalte forțe progresiste ale societății contemporane.

Consecvent acestor principii, Partidul Comunist Român dezvoltă și diversifică relațiile sale cu toate partidele comuniste, muncitorești, socialiste, social-democrate, militează activ pentru întărirea continuă a unității și colaborării, pe baze noi, între partidele comuniste și celelalte partide și forțe revoluționare, considerînd că aceasta constituie factorul hotărîtor al desfășurării cu succes a luptei revoluționare, progresiste pe plan internațional, al dobîndirii victoriei în lupta pentru o politică de colaborare și pace între popoare. Această linie politică a P.C.R. își găsește reflectarea în tot ceea ce întreprinde pe plan extern statul român, în politica sa orientată spre întărirea neînteruptă a prieteniei cu toate țările socialiste, a unității lor, spre promovarea colaborării cu toate statele, fără deosebire de orînduire socială, spre întronarea unor raporturi de deplină egalitate, stimă și respect reciproc între toate națiunile lumii.

Un loc central în lucrările Conferinței Naționale a partidului din 1945 l-au ocupat problemele economice. În noile condiții create după instaurarea, în martie 1945, a regimului democrat-popular, sarcinile de ordin economic și politic au impus Partidului Comunist Român, în calitate sa de forță politică principală a societății românești, o temeinică și multilaterală analiză a problemelor complexe politice și social-economice, determinată de cursul neînterupt al procesului unic revoluționar. Ținînd seama de situația României, țară cu o economie slab dezvoltată, de condițiile concrete din momentul respectiv și pornind de la concepția că reconstrucția și dezvoltarea ulterioară a țării pot fi îndeplinite numai prin maxima valorificare a resurselor și posibilităților interne, conjugată cu avantajele decurgînd din cooperarea economică internațională, Conferința Națională a arătat necesitatea concentrării eforturilor poporului spre îndeplinirea industrializării țării. „*Progresul țării noastre* — se sublinia în Raportul politic al Comitetului Central prezentat la Conferința Națională — *este în directă și nemijlocită legătură cu progresul industrializării țării*“, „de tăria industrială a țării depinde în mare măsură însăși independența statului nostru“⁷. Atribuind politicii de industrializare a țării, de dezvoltare cu precădere a ramurilor hotărîtoare ale industriei rolul de „pivotal în jurul căruia întreaga economie a țării se va dezvolta în condiții noi“, Conferința a argumentat științific importanța industrializării pentru progresul multilateral al țării, pentru asigurarea și consolidarea independenței naționale. Numai pe baza dezvoltării industriei — se arăta la Conferința Națională — „toate bogățiile pămîntului țării noastre, bogății exploatate astăzi doar într-o măsură redusă“, vor putea fi valorificate la parametri superiori; de asemenea, se vor „crea mari posibilități pentru utilizarea întregii forțe de muncă a poporului nostru, pentru

⁷ „Scînteia“, nr. 358 din 21 octombrie 1945.

crearea acelor bogății care sînt necesare refacerii țării, ridicării ei și a condițiilor de viață de la orașe și sate, precum și a împlinirii aceluși rol economic important pe care țara noastră poate și trebuie să-l joace în această parte a Europei”⁸.

În ansamblul măsurilor economice stabilite de Conferința Națională pentru dezvoltarea economică, o atenție deosebită a fost acordată electrificării țării, arătîndu-se semnificația nodală a acesteia pentru dezvoltarea întregii economii. Totodată, precizînd locul important pe care-l ocupă agricultura, una din ramurile de bază a economiei românești, Conferința Națională a indicat sarcini concrete pentru înzestrarea agriculturii cu noi utilaje produse de industria națională, începerea de lucrări de îmbunătățiri funciare (îndiguiri, drenaje, irigații), modernizarea metodelor agrotehnice etc. Conferința Națională a apreciat că în etapa respectivă a procesului revoluționar puteau fi atrase în opera de refacere și dezvoltare a economiei naționale — datorită intereselor lor obiective în înfăptuirea transformărilor democratice — alături de muncitori și țărani, cea mai mare parte a intelectualității, masele largi ale micii burghezii și chiar o parte a burgheziei naționale. „Tot ce este activ, energic și competent în țara noastră — se arăta în Raportul politic al Comitetului Central prezentat la Conferința Națională — trebuie să contribuie la realizarea acestui plan de refacere și de ridicare a țării noastre”⁹.

Justețea orientării politicii Partidului Comunist Român spre industrializarea țării — necesitate obiectivă pentru progresul ei — a fost plener confirmată în deceniile parcurse de poporul nostru pe drumul edificării noii orînduirii.

Fundamentarea politicii Partidului Comunist Român în domeniul dezvoltării industriale a țării a fost făcută la Conferința Națională în strînsă legătură cu demascarea teoriei „România țară eminentemente agricolă”, concepție care încerca să justifice păstrarea marii proprietăți moșierești, menținerea României într-o stare de dependență față de marile state industriale din Occident. Partidul Comunist Român a văzut în înfăptuirea cu succes a industrializării singura cale de reducere a decalajului față de țările dezvoltate din punct de vedere industrial, îmbunătățirea locului României în economia mondială și sporirea contribuției ei la circuitul internațional de valori materiale și spirituale. Punînd problema industrializării țării, partidul comunist a demonstrat nu numai caracterul său de imperativ de stringentă acuitate și semnificație pentru țara noastră, ci și posibilitățile concrete de înfăptuire a acestei opere constructive de mare amploare. În spiritul materialismului dialectic și istoric, Conferința Națională a subliniat faptul că edificarea societății socialiste în țara noastră trebuie să fie opera istorică a poporului român, rodul activității sale creatoare.

Propria noastră experiență reliefează elocvent că industrializarea țării, abordată într-o concepție unitară și de largă perspectivă, reprezintă factorul hotărîtor pentru dezvoltarea susținută a întregii economii naționale, în stare să pună în valoare toate posibilitățile interne, resursele materiale și umane; ea a constituit baza trainică a progresului

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

științei și culturii, a tehnicii și tehnologiei, a ridicării nivelului de trai al poporului, garanția independenței naționale. Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, precum și celelalte documente adoptate de cel de-al XI-lea Congres al partidului exprimă pregnant consecvența politicii de dezvoltare în continuare, cu prioritate, a industriei socialiste, de consolidare a poziției ei cheie în economia națională, concomitent cu realizarea unei agriculturi moderne, intensive, de înaltă productivitate. În acest sens, ceea ce caracterizează în cel mai înalt grad orientarea dată de Congresul al XI-lea al partidului în domeniul dezvoltării industriei este efortul de a ridica industrializarea la un nivel superior pe baza încorporării în producție a cuceririlor revoluției tehnico-științifice contemporane.

Stabilind direcțiile principale ale reconstrucției și renașterii României moderne, Conferința Națională din 1945 a elaborat liniile de bază ale orientării politicii externe, pătrunse de o înaltă responsabilitate pentru interesele națiunii noastre, pentru cauza libertății și păcii în lume. Conferința Națională s-a pronunțat, în documentele adoptate, pentru o politică de prietenie și bună înțelegere între state, pentru întărirea prieteniei cu popoarele vecine, cu toate popoarele iubitoare de libertate. O condiție principală pentru asigurarea păcii trainice — se arăta în Raportul politic al C.C. prezentat la Conferința Națională — este „spiritul de colaborare și voința de a rezolva toate problemele prin buna înțelegere“, și „nu o politică de «echilibru al forțelor», nu o politică de împărțire a lumii în «blocuri», ci una de înțelegere și colaborare între popoare și între state”¹⁰. Referindu-se la caracterul și natura relațiilor între state, Conferința Națională a subliniat că este necesară „respectarea voinței fiecărui popor de a-și făuri singur regimul său social, respectarea independenței naționale și neamestecul în afacerile interne ale altor popoare”¹¹. În același spirit, Conferința Națională arăta necesitatea lichidării rămășițelor fascismului, a rezolvării tuturor problemelor prin bună înțelegere și mobilizarea în acest scop a tuturor forțelor progresiste ale lumii, a asigurării unei democrații reale și active etc. Experiența istorică a demonstrat justetea aprecierilor Conferinței Naționale în aceste probleme.

În etapa actuală, Partidul Comunist Român, a cărui politică internă și externă se află într-o concordanță și unitate dialectică, împletește în mod strâns și armonios sarcinile naționale de edificare a noii orînduiri sociale cu îndeplinirea consecventă a îndatoririlor internaționale. Consecvent politicii sale de întărire a prieteniei și unității țărilor socialiste, a cooperării cu toate statele lumii, în interesul păcii și progresului social, Partidul Comunist Român și Republica Socialistă România au militat și militează pentru întărirea colaborării cu toate țările socialiste — element central al politicii sale internaționale. În același timp, România acordă atenție dezvoltării legăturilor de prietenie și cooperare cu noile state independente, cu țările în curs de dezvoltare, care constituie un factor esențial al transformărilor progresiste în lumea contemporană. În spiritul principiilor coexistenței pașnice partidul și statul nostru dez-

¹⁰ „Scinteia“, nr. 357 din 20 octombrie 1945.

¹¹ *Ibid.*

voltă relații de colaborare cu toate țările lumii, indiferent de orînduirea socială. Întreaga activitate internațională a Partidului Comunist Român și a R.S. România este orientată spre promovarea în viața internațională a principiilor deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, renunțării la forță și la amenințarea cu forță, respectării dreptului fiecărui popor de a-și hotări de sine stătător calea dezvoltării economice și sociale, corespunzător voinței lor.

România militează pentru asigurarea participării active a tuturor statelor, indiferent de mărime, putere economică, situație geografică sau sistem social-economic, la dezbaterea și rezolvarea problemelor care confruntă omenirea, pentru creșterea rolului statelor mici și mijlocii, al statelor în curs de dezvoltare, nealiniat, pentru recunoașterea dreptului fiecărui popor de a-și orîndui viața așa cum o dorește, pentru reducerea și lichidarea marilor decalaje existente între nivelul de dezvoltare al diferitelor state etc. Țara noastră acționează pentru instaurarea unei noi ordini economice și politice mondiale, menită să asigure prosperitatea fiecărei națiuni cît și cooperarea internațională fructuoasă, bazată pe norme și principii echitabile în relațiile dintre state. Contribuția activă a României socialiste la stabilirea unui climat de pace și progres social a fost afirmată cu tărie și la Conferința pentru securitate și cooperare în Europa. „Republica Socialistă România — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită la Conferință — este ferm hotărîtă să acționeze cu toate forțele pentru a-și aduce contribuția la înfăptuirea securității, cooperării și păcii în Europa, la crearea noii ordini economice internaționale, la instaurarea unei păci trainice între toate popoarele planetei”¹². Apreciind încheierea cu succes a lucrărilor Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa ca un moment de însemnătate istorică în viața politică pe continentul european și aprobînd semnarea de către președintele Republicii Socialiste România a Actului final adoptat, Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R., Consiliul de Stat și Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România în ședința lor comună din 9 august a.c. au subliniat că „pentru traducerea în viață a celor convenite în documentele conferinței este necesară întărirea colaborării și unității tuturor popoarelor, a tuturor forțelor progresiste iubitoare de pace, fără deosebire de convingeri politice, filozofice sau religioase, întărirea unității lor, atît pe scară națională, cît și pe plan european, pentru a se asigura astfel consolidarea procesului destinderii, lărgirea cooperării, adîncirea și întărirea securității pe continent și în întreaga lume”¹³.

În conformitate cu orientările stabilite de Congresul al XI-lea al partidului, România participă activ la soluționarea marilor probleme care confruntă omenirea, militează pentru o politică de colaborare, securitate și pace în lume.

În perspectiva pe care o conturează trecerea timpului apare și mai mult în evidență justetea liniei politice a Partidului Comunist Român, capacitatea sa de a organiza și orienta energiile creatoare ale poporului

¹² „Scînteia”, nr. 10248 din 2 august 1975.

¹³ „Scînteia”, nr. 10255 din 10 august 1975.

spre înfăptuirea idealurilor socialismului. Călăuzindu-se după adevărul fundamental al socialismului științific cu privire la rolul conducător al partidului de avangardă al clasei muncitoare în lupta maselor pentru progres și socialism, Partidul Comunist Român s-a preocupat constant de întărirea rîndurilor sale, de elaborarea liniei politice în concordanță cu cerințele obiective ale dezvoltării societății românești, de asigurarea conducerii societății pe baze științifice, condiții de cea mai mare importanță în unirea întregului popor în jurul său.

Ieșind din ilegalitate în plin proces revoluționar și cu o mare influență politică în mase, Partidul Comunist Român a acordat de la început o atenție primordială întăririi forței sale organizatorice. „În întreg intervalul de la 23 August 1944 încoace — se arăta în Raportul politic al C.C. prezentat la Conferința Națională — partidul nostru a trebuit nu numai să stea în primele rînduri ale luptei pentru realizarea diferitelor obiective, dar și să ducă această luptă în condiții de plină reorganizare a cadrelor sale, ...să crească repede cadre noi și să se transforme într-un partid puternic. Sarcinile acestea, ca și sarcinile politice generale ale partidului, au fost rezolvate, cu toate lipsurile inevitabile trecerii de la ilegalitate la legalitate”¹⁴. În momentul Conferinței Naționale, Partidul Comunist Român cuprindea peste 250 000 de membri, dar, după cum se releva în Raport, „influența sa politică întrece cu mult creșterea sa organizatorică”. De aceea Conferința Națională a trasat sarcina lichidării „nepotrivirii dintre influența politică și situația organizatorică a partidului în vederea ridicării sarcinilor organizatorice la nivelul rolului pe care partidul trebuie să-l aibă în aceste împrejurări”¹⁵.

Pornind de la necesitatea creșterii continue a rolului partidului în societate, a întăririi unității sale politice, ideologice și organizatorice, Conferința Națională a stabilit un șir de măsuri privind respectarea normelor marxist-leniniste ale vieții interne de partid, întărirea partidului prin primirea în rîndurile sale a celor mai buni, mai devotați muncitori, țărani muncitori și intelectuali, aplicarea consecventă a centralismului democratic și lupta împotriva abaterilor de la linia politică și normele partidului, aplicarea principiului muncii colective, utilizarea metodei convingerii ca metodă de bază a muncii de partid, dezvoltarea criticii și autocriticii, întărirea legăturii partidului cu masele ș.a. La Conferința Națională a fost adoptat statutul partidului, care stabilea structura sa organizatorică, metodele conducerii de către partid, sarcinile organizațiilor și membrilor de partid etc. Totodată, statutul adoptat preciza caracterul de clasă al partidului, scopul său final — înfăptuirea orînduirii comuniste —, ca și sarcinile imediate. Măsurile stabilite de Conferința Națională în domeniul vieții interne de partid și al activității de propagandă au dus la creșterea rolului partidului de forță politică conducătoare în transformarea revoluționară a societății românești.

În anii care au urmat Conferinței Naționale, rolul conducător în societate al P.C.R. s-a întărit neconținut. Un moment de o însemnătate fundamentală în acest sens l-a reprezentat Congresul al IX-lea al partidului, care, prin hotărârile sale, a creat cadrul politic și organizatoric pen-

¹⁴ „Scînteia”, nr. 357 din 20 octombrie 1945.

¹⁵ *Ibidem*.

tru îndeplinirea misiunii partidului în noile condiții ale victoriei depline a socialismului în patria noastră, ale trecerii la edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate în România. De asemenea, o serie de măsuri luate de congres pentru perfecționarea exercitării funcției conducătoare a partidului, întărirea conducerii colective în toate verigile vieții de partid, ca și în aparatul de stat, au dus la înlăturarea unor metode și practici negative, folosite în trecut în activitatea partidului, care deschideau cîmp de acțiune subiectivismului în adoptarea unor hotărîri.

Se cuvine să arătăm că Congresul al IX-lea al P.C.R., prin abordarea într-un spirit profund creator și dinamic a problemelor rolului conducător al partidului, ale celor privind dezvoltarea economică și socială a țării, a marcat începutul unei perioade noi, de excepțională însemnătate în viața partidului și a poporului nostru, în dezvoltarea socialistă a României. Deceniul jalonat de congresele al IX-lea, al X-lea și al XI-lea ale partidului se înscrie — prin transformările înnoitoare petrecute în toate domeniile vieții sociale, prin amploarea progreselor cantitative și calitative — ca perioada cea mai fertilă în împliniri din întreaga istorie a țării noastre. Acum a fost pusă concludent în lumină înalta responsabilitate a partidului nostru pentru destinele națiunii române, spiritul novator însoțit de exigența rigurozității științifice. Activitatea desfășurată de P.C.R. în acest deceniu de mari înfăptuiri este indisolubil legată de contribuția decisivă a tovarășului Nicolae Ceaușescu la elaborarea ca și la aplicarea strategiei și tacticii edificării socialismului, a orientărilor de principiu ale politicii interne și externe. Această activitate laborioasă a P.C.R., desfășurată în spirit revoluționar, pe baza concepției materialist-dialectice și istorice, și-a găsit o strălucită expresie în hotărîrile Congresului al XI-lea, în Programul adoptat de congres, care cristalizează linia strategică generală a partidului, orientările tactice pentru întreaga perioadă a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării spre comunism.

La 30 de ani de la Conferința Națională din 1945, Partidul Comunist Român se prezintă ca o uriașă forță politică organizată, care cuprinde în rîndurile sale peste 2 500 000 de membri, într-o compoziție socială și națională corespunzătoare stadiului de dezvoltare a țării, structurii societății românești. Din totalul efectivului partidului 50 la sută sînt muncitori, peste 20 la sută țărani și 22 la sută intelectuali și funcționari. Aceasta asigură creșterea continuă a influenței politico-ideologice a partidului în rîndurile clasei muncitoare, ale tuturor categoriilor de oameni ai muncii, exercitarea de către partid cu deplin succes a misiunii încredințate de popor de a-l conduce spre țelurile socialismului și comunismului.

Pe baza bogatei experiențe acumulate de partidul nostru, Congresul al XI-lea a adoptat un ansamblu de măsuri a căror aplicare a ridicat pe un plan superior întreaga activitate a Partidului Comunist Român. Partidul nostru își exercită rolul de forță politică conducătoare în actuala etapă a edificării societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră printr-o integrare tot mai accentuată, mai organică, în viața societății, în scopul ridicării întregii societăți, în perspectiva istorică, la nivelul de conștiință și capacitate de acțiune a avangardei. Cerința logică a integrării partidului, precum și a fiecărui membru de partid în viața și activitatea economico-socială decurge din faptul că Partidul Comunist Român constituie centrul coordonator al tuturor domeniilor vieții sociale, că el nu se află deasupra

societății, nu conduce din afara ei, ci direct și nemijlocit, din interiorul organismelor economice, sociale și de stat, prin participarea concretă a comuniștilor la activitatea și viața social-economică, la realizarea programului de dezvoltare a țării, în strânsă legătură cu masele. „În realizarea obiectivelor trecerii spre comunism — arată Programul P.C.R. — trebuie să pornim de la necesitatea întăririi partidului, a rolului său politic în conducerea societății ; acesta este procesul legic, dialectic al evoluției istorice a partidului și de aceea trebuie să facem totul pentru ca partidul să-și îndeplinească în cele mai bune condiții misiunea ce-i revine“¹⁶.

La 30 de ani de la Conferința Națională din octombrie 1945 poporul român se prezintă cu victorii istorice în toate sectoarele vieții economice și sociale. Datorită politicii științifice a Partidului Comunist Român, care, ținând seama de legile sociale obiective și studiind realitățile concrete ale țării, în continuă schimbare, a adoptat liniile generale, obiectivele mari corespunzător condițiilor specifice fiecărui moment istoric dat, poporul român a străbătut mai multe etape, găsindu-se în prezent angajat într-un imens efort creator pentru înălțarea patriei pe culmi tot mai înalte de progres și civilizație, pentru îndeplinirea nobilei sale meniri în lume.

¹⁶ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, p. 117.

Partidul Comunist Român

și gândirea social-politică din România (1929-1933)

GHEORGHE MATEI

Perioada și tema la care ne referim poartă, în mod evident, amprenta puternică a fenomenului istoric de un mare dramatism pe care l-a reprezentat criza economică mondială a capitalismului din anii 1929-1933. După cum este cunoscut, criza s-a resimțit cu deosebită amploare și intensitate în România, datorită unor factori specifici: predominarea în economia țării noastre a unei agriculturi cu pregnante reminiscențe semif feudale, deținerea de către capitalul străin a unor importante poziții în industrie și bănci, cuantumul ridicat al datoriei publice externe etc. Ea a determinat amplificarea și ascuțirea contradicțiilor sociale. S-au dezvoltat contradicțiile dintre proletariat și burghezie, dintre țărănime și moșierime, dintre diferitele fracțiuni și cercuri ale claselor exploatare. Pe fondul crizei economice și al stării de spirit a maselor, au avut loc regrupări și deplasări în raporturile forțelor de clasă, au apărut fenomene care, accentuându-se treptat, au dat o nouă culoare peisajului social-politic al țării. În contextul dat, elementul cel mai caracteristic l-a constituit transformarea nemulțumirilor provocate de politica antipopulară a cercurilor conducătoare, constând în aruncarea greutăților crizei pe seama maselor largi, într-un val de acțiuni revoluționare care au cuprins, alături și în frunte cu clasa muncitoare, cele mai diverse categorii de oameni ai muncii, concomitent cu extinderea și adâncirea efervescenței, frământărilor și convulsiunilor în toate straturile societății.

Studiul temeinic al realităților interne, în contextul internațional al unei perioade de adevărată răscruce istorică, se impunea cu acuitate marxistilor români, pentru a discerne caracteristicile crizei în țara noastră, dispozitivul forțelor sociale aflate în luptă, orientarea în actualitate și în perspectivă a mișcării muncitorești. Spiritul creator al marxismului a trecut cu acest prilej un serios examen, limitele și greutățile existente nepunându-l împiedica să se afirme cu vigoare. La comemorarea a 50 de ani de la moartea lui Karl Marx, ziarul „Scnteia“, organul central de presă al Partidului Comunist Român, conchidea că marxismul este „teoria practicii, expresiunea în termeni generali a condițiunilor reale ale unei lupte de clasă existente, ale mișcării istorice, ce evoluează sub ochii noștri“¹.

¹ „Scnteia“, anul II, nr. 5, martie 1933, p. 1-2.

Cu același prilej, publicația „Frontul evenimentelor culturale și sociale“, editată legal de P.C.R., se referea și ea la modul realist-creator în care trebuie receptat marxismul, ale cărui teze se cer aplicate în funcție de epocă și de condițiile concrete din fiecare țară. Se atrăgea atenția că „marxismul este, în primul rînd, o metodă de cercetare și deci faptul că Marx nu s-a ocupat de anumite fenomene ale vieții sociale nu constituie un argument pentru acei ce vor să excludă marxismul de la cercetarea acelor fenomene“².

În același sens, publicația „Stînga“, editată în colaborare de socialiști și comuniști, scria : „Marx ne dă un corp de principii călăuzitoare și metodă de cercetare superioară tuturor celor existente. Fără a-l tălmăci simplist și folosindu-l cu onestitate și largă înțelegere, materialismul istoric ca știință proletariană ne permite cunoașterea în linii mari a evoluției viitoare“³.

Vorbind la Congresul al V-lea al P.C.R., care a avut loc în decembrie 1931, Elena Filipovici, remarcabilă luptătoare revoluționară, ținea să precizeze : „În fața partidului se pune în mod serios sarcina studierii și cunoașterii structurii economice și sociale din România. Tovarășii știu ce se întîmplă în situația internațională, dar puțini știu ce se întîmplă în țară“⁴. Făcînd această din urmă remarcă, ea se referea, desigur, la unele atitudini și aprecieri ale organelor Internaționalei Comuniste, precum și ale unor militanți ai P.C.R. aflați în emigrație în U.R.S.S. și în alte țări, neconforme cu realitățile din România.

În această accepțiune, degrevată mereu mai mult de închistări și deformări dogmatice, s-a desfășurat, în perioada de care ne ocupăm, acțiunea de propagare a marxismului în țara noastră.

O dovadă a orizontului larg și a spiritului deschis al comuniștilor români față de mișcarea de idei a vremii a constituit-o editarea, în 1932, în momentul de apogeu al crizei economice pe plan mondial și național, a săptămînalului „Tot ce publică presa universală“. În editorialul intitulat *Către cititori*, publicația releva : „Toți savanții, toți cugetătorii, toți economiștii, toți oamenii politici sînt de acord că trăim o epocă de adînci prefaceri sociale. Nimeni nu mai crede în stabilitatea rigidă a formelor de viață în care trăim astăzi (...)

Dar dacă nimeni nu neagă lipsa de stabilitate a stărilor actuale, toți însă se despart cînd este vorba de formele noi de viață pe care le va îmbrăca omenirea, de drumurile noi ce trebuie străbătute către progres, către idealurile ce frămîntă lumea întreagă“⁵.

Au fost redade, în paginile acestui periodic, cele mai diferite concepții și orientări social-politice din lume, în convingerea că prin cunoașterea, liantele și confruntările cu acestea P.C.R. căpăta reale posibilități de orientare și acțiune. Expresie a interesului și adeziunii intelectualității oneste din țară, mergînd pînă la ilustre figuri ale științei și culturii naționale la opera întreprinsă de săptămînalul susamintit, acesta a primit o scrisoare din partea profesorului C. Rădulescu-Motru, care venea, însă, cu

² *Marx și țărînimea*, de Florian Geyer, în : „Frontul evenimentelor culturale și sociale“ din 12 martie 1933.

³ *Lupta împotriva marxismului*, de P. Boteanu, în „Stînga“ din 19 martie 1933.

⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, inv. 8, dosarul nr. 7920, partea I, fila 356.

⁵ „Tot ce publică presa universală“ (București), nr. 1 din 4—11 aprilie 1932. Din acest săptămînal n-au putut, însă, apare decît trei numere.

o propunere ca el să se ocupe doar de țările învecinate. În *Răspuns d-lui prof. Rădulescu-Motru* se arată : „Vă mulțumim foarte mult pentru atenția și grija ce purtați publicației noastre. Apreciem sfaturile ce ați binevoit să ne dați și vă asigurăm că am și început să luăm măsuri pentru punerea lor în practică“. Se menționa, însă, că se va rămîne la sfera largă, mondială de preocupări, deoarece „interesele existente azi în țara noastră, perspectivele viitorului ei mai apropiat sau mai îndepărtat trec dincolo de hotarele strîmte ale Europei învecinate“⁶.

În preocupările teoretice și practice ale marxiștilor din țara noastră, un loc primordial a ocupat dezvoltarea resorturilor adînci, a particularităților și implicațiilor pe multiple planuri ale crizei economice. „Criza economică actuală — se reliefa la Congresul al V-lea al P.C.R. — se împletește cu criza agrară, influențează asupra ei și ea însăși este supusă influenței acesteia ; criza economică se desfășoară în condițiile crizei generale a capitalismului“⁷. Acuitatea deosebită a crizei era explicată printr-un concurs întreg de împrejurări legate de stadiul în care se afla capitalismul. Referitor la poziția economiștilor burghezi, se releva că aceștia „au inventat diferite teorii asupra cauzelor și a rezolvării crizei economice actuale, dar contrar acestor teorii și rețete pentru lecuirea crizei economice, criza economică mondială devine din ce în ce mai catastrofală“⁸. Era, totodată, demascată tendința economiștilor burghezi de a disocia criza de esența sistemului capitalist, prezentînd-o ca o criză de încredere care frîna investițiile și stopa acordarea de credite, ca o criză de desfacere sau de consumație etc.

Cît privește criza economică din România, s-a precizat că ea se dezvoltă în condițiile crizei mondiale a capitalismului și ale slabei dezvoltări economice a țării, caracterizată prin existența unor importante rămășițe semifeudale. Din această cauză, se aprecia că împletirea crizei industriale cu cea agrară conferea crizei economice o amploare și o ascutime deosebite⁹.

Analizînd desfășurarea crizei economice în țara noastră, marxiștii români au acordat atenție influenței factorilor exogeni, în primul rînd politicii economice a cercurilor conducătoare. Într-o serie de studii și articole, ei au reliefat că natura crizelor este întîm legată de natura orînduirii capitaliste, explicînd ineficacitatea intervenționalismului de stat în viața economică, în condițiile păstrării proprietății private. Sub semnătura prof. Ilie Cristea, revista „Societatea de mîine“ evidenția că orînduirea capitalistă „se zbate lamentabil în captivitatea unei contradicții. Producătorii și comerțul țipă mereu că scade consumația în proporții catastrofale, iar drept măsuri de îndreptare aceiași producători coboară salariile muncitorilor, reducîndu-le astfel puterea de cumpărare. Statul răspunde numai-decît coborînd și el standardul de viață al funcționarilor. Lumea, firește, nu mai consumă : nu fiindcă n-ar vrea sau n-ar putea — probabil nici nu are o dorință mai fierbinte —, ci fiindcă organizarea socială nu-i îngăduie.

⁶ „Tot ce publică presa universală“, nr. 1 din 4—11 aprilie 1932.

⁷ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (în continuare — A.I.S.I.S.P.), cota Ab—XVI—3, inv. 474, p. 8.

⁸ *Loc. cit.*, p. 17.

⁹ *Criza economică din 1929—1933 în publicistica marxistă din țara noastră*, de Ivanciu Nicolae-Văleanu, în „Lupta de clasă“, nr. 5, mai 1971, p. 106.

Poate niciodată societatea omenească n-a oferit un exemplu de mai funestă și perseverență autosabotare¹⁰.

În fața evidenței faptelor, gânditori de diferite alte orientări s-au apropiat, într-o măsură sau alta, de o înțelegere în spirit științific, marxist a cauzelor și consecințelor crizelor. Astfel, Mihail Ralea remarca, într-un studiu intitulat *Criza mondială*, că concluziile formulate de Marx și Engels asupra crizelor societății capitaliste sînt „netede și limpezi”. Aceste crize sînt „o consecință directă a legii concentrării. Capitalul mare expropriează pe cel mic”. Odată cu concentrarea capitalului crește proletarizarea și, concomitent, descrește puterea de consumație. Pornind de la anarhia producției capitaliste și obsesia halucinantă a cîștigului tot mai mare, remarcabilul gânditor conchidea cu următoarele cuvinte sugestive : „Numai astfel e posibil ca la noi în țară grînele să putrezească nevîndute... ; numai așa e posibil ca la noi cafeaua să aibă prețuri colosale și în Brazilia să fie aruncată în mare spre a diminua oferta cu milioane de tone de cafea. Oricine va admite că o organizație economică, în care docurile gem de stocuri imense de mărfuri nevîndute și care are totuși peste 15 milioane de șomeri, nu e o organizație sănătoasă”¹¹.

Dumitru P. Mazilu, secretar general al Partidului Țărănesc prezidat de dr. N. Lupu, declara ziarului „Adevărul” : „Deși situația se prezintă cu mult mai complex, ni se pare totuși justă și astăzi caracterizarea lapidară ce dădea Marx situației de pe la 1870 : «Suferim de dezvoltarea excesivă, și insuficientă în același timp a producțiunii capitaliste».

Alături de o desfășurare de proporții nebănuite a forțelor de producțiune capitalistă, avem pe chiar întinsul vechiului continent o enormă masă de producători (...) cu o putere de consumație mult redusă”. Referitor la criza economică din România, el arăta că prezentarea acesteia ca un efect exclusiv al crizei economice mondiale era „inexactă și ipocrită”. Criza mondială cel mult a grăbit și a potențat apariția crizei în țara noastră, a cărei sorginte trebuia căutată în „elementele specifice ale organizării noastre economice și de stat”¹².

Economistul Virgil Madgearu, unul din liderii Partidului Național-Țărănesc, ținea să mărturisească : „Avem defecte înlăuntrul organizației noastre de stat : să le recunoaștem”¹³.

Marxiștii români au analizat politica economică premergătoare crizei, promovată de național-liberalii, descifrînd măsura în care aceasta a accentuat premisele și bazele generatoare ale crizei economice ; ei au urmărit îndeaproape, de asemenea, mecanismul politicii economice din perioada crizei, dusă de național-țărăniști.

Într-un studiu publicat în organul teoretic al P.C.R. „Lupta de clasă”, la scurt timp după declanșarea crizei, D. Fabian dădea în vileag conținutul și sensul politicii economico-sociale a liberalilor : acapararea a cît mai multe bogății ale țării, subordonarea agriculturii politicii de industrializare dusă în interesul mării burghezii pe care o reprezentau, exploatarea

¹⁰ „Societatea de mîine” din 15 februarie—1 martie 1931.

¹¹ Mihail D. Ralea, *Atitudini*, Editura Casei Școalelor, București, 1931, p. 120—122.

¹² *Ancheta noastră. Criza actuală este rezultatul erorilor din trecut. Răspunsul d-lui D. P. Mazilu*, în „Adevărul” din 30 noiembrie 1930.

¹³ Virgil Madgearu, *Politica noastră financiară în cursul depresiunii economice*, Imprimeria națională, București, 1933, p. 64.

și oprimarea maselor muncitoare de la orașe și sate. „Acest regim politic și de gospodărire a dus în ultimii ani România capitalistă pe marginea prăpastiei”¹⁴. Criticînd cadrul și modalitățile de industrializare în concepția liberalilor, marxiștii din țara noastră nu negau, însă, necesitatea obiectivă a acesteia.¹⁵

Dezicîndu-se de o serie de promisiuni și prevederi programatice din perioada în care s-au aflat în opoziție, țărăniștii, care au guvernat în cea mai mare parte a perioadei de care ne ocupăm, au dus o politică ce, în esență, consta în tentative de ieșire din criză prin aruncarea greutăților provocate de aceasta pe seama maselor producătoare și de salvare a regimului social-politic existent. Enumerînd o serie de măsuri adoptate de P.N.Ț. după venirea la guvern, un alt studiu apărut în „Lupta de clasă” releva că ele „reprezintă o încercare de stabilizare a capitalismului zdruncinat din temelii în România...”¹⁶.

Situația dramatică și tumultuoasă a anilor 1929—1933 a readus cu acuitate în avanscena gîndirii social-politice ideea prefacerii pe baze progresiste și democratice a societății românești. Din literatura socio-economică și politică marxistă transpare ideea că soluția radicală a situației în care fusese adusă țara era restructurarea revoluționară a acesteia. Publicația „Frontul evenimentelor culturale și sociale” conchidea: „Am intrat în perioada acută a unor prefaceri uriașe de mare viteză, în vârtejul cărora elementele care au provocat sfîrșitul stabilizării unui sistem învechit clocotesc în cazanul istoriei pentru a slobozi unul nou, plin de avînt și viață”¹⁷. Revista intitulată semnificativ „Veac nou” arăta, în editorialul primului ei număr, că înțelegea să se adreseze „largilor mase populare. și nu minorităților omnipotente”, în hotărîrea de a le apăra interesele și a le exprima năzuințele¹⁸. În paginile revistei literare „Floare de foc”, la care colaborau comuniști, s-a dat expresie ideii că istoria omenirii se afla la o răscruce și că epoca proprietății private s-a vădit odată în plus și cu maximă tărie perimată.¹⁹

În contextul vieții social-politice a anilor 1929—1933, cu ritmul ei trepidant, asistăm la o efuziune de idei care se axau pe o linie de orientare general-progresistă. Nu este întîmplător faptul că lucrarea sa de doctorat editată în 1923 la Paris *, M. Ralea a considerat nimerit s-o publice în limba română în anul 1930, în plină criză economică și în efervescența ideologică generată de aceasta. Este vorba de o lucrare amplă, intitulată: *Ideea de revoluție în doctrinele socialiste (Studiu asupra tacticii revoluționare)* ** la alcătuirea căreia au contribuit și discuțiile cu Marcel Cachin

¹⁴ *Guvernul național țărănesc și sarcinile partidului nostru*, de David Fabian, în „Lupta de clasă”, nr. 10—11 din 1929, p. 15.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Situația politică și sarcinile noastre*, de S. Petrulescu, în „Lupta de clasă”, nr. 12—13 din 1929, p. 13.

¹⁷ *Sfîrșit de epocă*, de Sorin Darvale, în „Frontul evenimentelor culturale și sociale”, nr. 8 din 1933, p. 13.

¹⁸ „Veac nou”, anul I, nr. 1 din 3 aprilie 1932, p. 1.

¹⁹ „Floare de foc”, nr. 4 din 15 februarie 1933, p. 2.

* *L'idée de révolution dans les doctrines socialistes. Étude sur l'évolution de la tactique révolutionnaire*, Librairie des sciences politiques et sociales, Marcel Riviere, 1923.

** Lucrarea a apărut în Editura Casei Școalelor, București, 1930.

și Clara Zetkin, aceasta din urmă furnizându-i autorului o traducere din lucrarea lui V. I. Lenin *Statul și revoluția*²⁰.

Urmărind istoricește ideea de revoluție, M. Ralea, după ce amintea că G. Richard definea acest fenomen „un transfert de autoritate“, comenta: „Cuvîntul autoritate e vag. Acela de «putere politică» ni se pare preferabil.

Îl găsim folosit de Marx în «Manifestul Comunist», care, spre deosebire de utopiști, indică proletariatului acțiunea precisă de cucerire a forței guvernamentale²¹. Odată cu Karl Marx, remarcă autorul, ideea de revoluție „devine științifică“²². În pofida unor limite și inadvertențe, concluzia gânditorului apare elocventă: „Totul tinde, așadar, să favorizeze mentalitatea revoluționară. Revoluția devine ca un fel de categorie a conștiinței prin care judecăm o mare parte din actele sociale (...) Poate că tendința revoluționară, care caracterizează epoca noastră, nu este nici ea altceva decît simptomul acestei aspirații obscure, dar profunde, a umanității în mersul său neîntrerupt către progres“²³.

Au apărut studii privitoare la marile probleme filozofice — teoria existenței, a cunoașterii, metoda de gîndire, teoria culturii și umanismului. S-a pus chestiunea raporturilor filozofiei marxiste cu cea hegeliană. Filozofia burgheză încerca insistent să acrediteze ideea că Marx ar fi preluat pur și simplu dialectica hegeliană în forma ei idealistă. În legătură cu aceasta, Tudor Vianu sublinia că opera lui Hegel a putut alimenta cu argumente atît orientarea spiritualistă reacționară și conservatoare din istoria filozofiei, cît și orientarea materialistă, științifică, progresistă și recomanda cititorilor lucrarea lui F. Engels *Anti-Dühring*, în care se explica evoluția gîndirii lui Hegel îndată după moartea acestuia²⁴.

Un gînditor de seamă, care, de asemenea, s-a apropiat de marxism a fost Petre Andrei. El a încercat și a reușit, în bună măsură, să deslușească și să înțeleagă teoria marxistă, publicînd, în perioada la care ne referim, ca redactor al revistei ieșene „Minerva“, o serie de recenzii privind opera lui Karl Marx²⁵.

Simptomatică pentru complexitatea gîndirii social-politice de un caracter înaintat din perioada respectivă este publicarea, la Paris, în 1933, a lucrării lui Grigore Geamănu *La Résistance à l'oppression et le droit à l'insurrection*. Autorul relevă că după multe secole, de cînd face obiect de discuții filozofice, această chestiune n-a pierdut nimic din importanța și originalitatea sa. Dimpotrivă, confruntările politice „care zguduie epoca noastră“ au făcut-o „mai prezentă ca niciodată în spirite“. Din dispute scolastice „azi a devenit obiect de studii și preocupări serioase, atît pentru juristconsulți, cît și pentru oamenii de Stat, care-i acordă o importanță specială“²⁶.

²⁰ Mihail Ralea — un mare umanist militant, de Paul Popescu-Neveanu, în „Scînteia“ din 11 mai 1971.

²¹ Mihail D. Ralea, *Op. cit.*, p. 29.

²² *Ibidem*, p. 392.

²³ *Ibidem*, p. 398.

²⁴ Tudor Vianu, *Influența lui Hegel în cultura românească*, București, 1933, p. 57.

²⁵ „Contemporanul“, nr. 24 (1283) din 11 iunie 1971, p. 8.

²⁶ Grigore Geamănu, *La Résistance à l'oppression et le droit à l'insurrection*, Les Éditions Domat-Montchrestien, Paris, 1933, p. 17.

Ocupîndu-se de evoluția istorică a ideii dreptului la insurecție, de doctrinele juridice în materie, Gr. Geamănu conchide că insurecția este forma supremă a manifestării sociale, „avînd ca scop răsturnarea prin forță a unui guvern opresor...”²⁷.

La întrebarea dacă insurecția nu reprezintă, de asemenea, apelul la aceeași „forță materială de care se servesc guvernanții opresori”, se dă următorul răspuns : „Da, desigur, dar există forță legitimă și forță nelegitimă, ca urmare a faptului dacă ea este folosită sau nu în scopul dreptului. Astfel, forța de constrîngere a unui guvern tiranic încetînd de a fi o sancțiune a dreptului, pierde orice caracter de legitimitate și devine forța goală și brutală căreia oricine trebuie să-i facă față.

Nu-i același lucru cu forța insurecțională care este pusă în mișcare în vederea dreptului”²⁸. De aici, constatarea că insurecția este „sancțiunea ultimă a regulei dreptului”²⁹.

Frământările din perioada 1929—1933 au generat, cum este lesne de înțeles, dezbateri sociologice cuprinzînd o arie tematică extrem de largă. Aceasta s-a polarizat în jurul problemelor privind semnificația realităților din România, stadiul de dezvoltare a țării, forțele sociale cărora le revenea menirea de a asigura progresul³⁰. Și pe acest plan, marxismul a cîștigat poziții importante, direct sau indirect. „În sociologie — remarca Petre Andrei —, concepția marxistă s-a impus din ce în ce mai mult și nici un sociolog adevărat nu a putut ocoli Capitalul lui Marx. Lăudat sau hulit, Marx a fost însă mult și bine studiat”³¹.

În a sa lucrare *Introducere în sociologie*, M. Ralea reliefa stringenta actualitate și caracterul larg cuprinzător al acestei discipline. El mergea pînă la a aprecia că „astăzi, după ce ultimele evenimente au creat infinite probleme sociale, se tinde către un fel de «pansociologism»... Întrucît această concepție e exagerată, se va vedea mai tîrziu. Pentru moment nu putem ignora o disciplină cu așa universale proporții”³². Vădînd un anumit eclectism filosofic, autorul are, însă, meritul de a aduce în discuție teze și idei marxiste despre clase, lupta de clasă, stat etc., trăgînd următoarea concluzie : „Prin intermediul socialismului K. Marx înfriurește co-vîrșitor crearea punctului de vedere sociologic : societatea e o realitate sui-generis superioară și anterioară indivizilor care o compun”³³.

În răstimpul la care ne referim, cunoaște o vie dezvoltare și afirmare sociologia gustiană, idealistă în esență, dar raționalistă. Dimitrie Gusti, prin a sa sociologie monografică, combate tendințele abstracționiste și speculative din domeniul respectiv, promovînd cu perseverență cercetarea multilaterală a realității sociale³⁴.

²⁷ *Ibidem*, p. 239.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibidem*, p. 240. În lista bibliografică a volumului, semnalăm lucrările lui V. I. Lenin : *Sur la route de l'insurrection* (Paris, 1924) și *L'Etat et la révolution* (Paris, 1925).

³⁰ Mircea Mîciu, *Sociologia lui Petre Andrei*, Editura politică, București, 1969, p. 52.

³¹ Marx și Durkheim, în „Minerva” (Iași), nr. 2 din 1928, p. 139.

³² Mihai D. Ralea, *Introducere în sociologie*, Imprimeria Fundației culturale principele Carol, București, 1930, p. 4—5.

³³ *Ibidem*, p. 14.

³⁴ Ovidiu Trăsnea, *Însemnări despre D. Gusti și școala sociologică de la București*, în „Sociologia militans”, IV, Editura științifică, București, 1971, p. 13—15.

În împrejurările date, direcționarea justă a tuturor energiilor revoluționare, progresiste și democratice ale țării capătă o însemnătate decisivă. Această cerință și-a găsit o relevantă soluționare la Congresul al V-lea al P.C.R., care „a marcat o etapă nouă în viața partidului, sporind rolul său în viața politică a țării, în conducerea luptelor de clasă și a mișcării antifasciste din România”³⁵. Pe baza unei analize mai aprofundate a situației economice, sociale și politice din țară, acest Congres a conturat etapa revoluționară în fața căreia se afla România. Congresul a tras concluzia că România, avînd un nivel redus de dezvoltare a industriei, o economie care păstra însemnate rămășițe feudale, se afla în fața desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice. Această concluzie, corespunzătoare realității, a avut o importanță deosebită, dînd posibilitate partidului să stabilească o linie strategică și tactică justă, potrivit căreia obiectivele etapei istorice date constau în înlăturarea dominației burgheziei și moșierimii și instaurarea puterii muncitorești-țărănești, eliminarea rămășițelor feudale; în această revoluție rolul de hegemon îi revenea proletariatului, care, realizînd propria-i unitate de acțiune, era chemat să făurească alianța muncitorească-țărănească, să unească în jurul său mase largi, asigurînd condițiile pentru trecerea rapidă, neîntreruptă de la rezolvarea sarcinilor revoluției burghezo-democratice la revoluția socialistă³⁶.

În aprecierea perspectivelor revoluției în România, Congresul al V-lea al P.C.R. ținea, totodată, seama de situația internațională, de faptul că pe plan mondial începuse din 1917, prin victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și crearea statului sovietic socialist, epoca trecerii de la capitalism la socialism. El releva, însă, că înfăptuirea revoluției în țara noastră depindea, înainte de toate, de pregătirea și forța proletariatului român și de capacitatea sa de a reuni în juru-i aliații firești.

Această clarificare petrecută în cadrul P.C.R. a avut darul să strălumineze, asemenea unui far, gîndirea și acțiunea social-politică, să impulsioneze ansamblul factorilor interesați și antrenați în lupta pentru progresul țării. P.C.R. a privit tot mai mult problemele ridicate de viață în relația lor istorică, dependent de o anumită situație concretă.

Punctul de pornire și condiția fundamentală a succeselor repurtate de P.C.R. în organizarea unor ample și viguroase lupte sociale a constituit-o activitatea depusă în direcția transpunerii în viață a indicațiilor Congresului al V-lea privind făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare. În practica luptei, organizațiile de partid au dezvoltat și în unele privințe au corectat aceste indicații, degrevîndu-se de reminiscențele sectare, ceea ce a avut ca rezultat legarea lor din ce în ce mai strîns de mase, în mod deosebit de detașamentele principale ale proletariatului.

Concomitent, ideea frontului unic muncitoresc își crea drum tot mai larg în rîndurile celorlalte partide muncitorești. Referindu-se la țelurile urmărite de Partidul Socialist Independent, Ștefan Voitec releva că acesta își propunea să contribuie la „o largă raliere a muncitorilor”, pentru ca mișcarea proletară să-și poată îndeplini misiunea „în aceste vremuri”³⁷.

³⁵ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 41.

³⁶ A.I.S.I.S.P., Ab. XVI-3, inv. 474, p. 16—20.

³⁷ „Informatorul proletar”, nr. 5 din 26 noiembrie 1932, p. 1.

Congresul din mai 1933 al P.S.D. reflecta o tendință de radicalizare în rîndurile acestui partid, ceea ce, implicit, facilita unitatea de acțiune cu celelalte partide muncitorești ³⁸.

Bătăliile de clasă din anii 1929—1933, care au culminat cu eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933 — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — „au exprimat în modul cel mai grăitor spiritul combativ al clasei noastre muncitoare, afirmarea rolului partidului comunist, a capacității sale de a organiza și conduce lupta oamenilor muncii” ³⁹.

Este un titlu de mîndrie pentru clasa muncitoare din România pagina glorioasă înscrisă în analele istoriei patriei la începutul anului 1933, care a consemnat o viguroasă ridicare în apărarea independenței naționale, împotriva ingerințelor monopolurilor occidentale în viața internă a țării, precum și prima mare ridicare a proletariatului pe plan european după venirea la putere a hitlerismului în Germania ⁴⁰.

O expresie vie a acțiunii clasei muncitoare, în frunte cu P.C.R., pusă în slujba intereselor majore ale României, a constituit-o lupta sa împotriva planului de „asistență” de la Geneva, pentru „asanarea” finanțelor și economiei românești, plan care, prin prevederile și caracterul său, reprezenta un atentat la independența, suveranitatea și demnitatea patriei ⁴¹. Comuniștii apreciau planul susamintit drept „un complot” al unui pumn de exploatare străini și autohtoni „contra majorității covârșitoare a poporului muncitor din România” ⁴². Ofensiva hotărîtă, încununată pînă la urmă de succes, a maselor populare împotriva tentativelor de știrbire a independenței și suveranității țării a conferit marilor lupte din 1933 fondul lor dominant politic.

Această poziție profund patriotică a P.C.R. a avut aderențe în rîndurile unor largi forțe naționale. Ziarul „Neamul românesc”, de sub direcția marelui nostru istoric Nicolae Iorga, consemna că în timp ce reprezentanții români respingeau la conferința dezarmării de la Geneva ideea ca soarta micilor state să depindă de marile puteri și susțineau „egala îndreptățire a tuturor statelor”, guvernul României semna un pact prejudiciabil suveranității țării ⁴³.

În același timp, este meritul P.C.R., al mișcării noastre muncitorești de a fi sesizat pericolul deosebit de grav, potențial pînă la finele lunii ianuarie 1933 și real de aici înainte, pe care-l reprezenta pentru destinele poporului român și ale omenirii în genere hitlerismul și de a fi luat poziție și a fi acționat din primul moment și cu vigoare împotriva acestuia, fapt apreciat ca atare pe cele mai diverse meridiane ale globului.

³⁸ „Lumea nouă”, nr. 20 din 14 mai 1933.

³⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5, Editura politică, București, 1971, p. 865.

⁴⁰ Ion Popescu-Puțuri, Mircea Mușat, *Lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare și coalizarea tuturor forțelor de stînga, democratice împotriva fascismului, pentru preluarea puterii și construirea socialismului*, în „Anale de istorie”, nr. 2/1975, p. 104—105.

⁴¹ Ideea este dezvoltată în: N. Z. Lupu, *Planul de la Geneva. Implicațiile lui politice în România (1932—1933)*, Editura politică, București, 1973.

⁴² A.I.S.I.S.P., cota A XVII-59.

⁴³ *Opoziția împotriva ratificării acordului de la Geneva*, în „Neamul românesc”, nr. 75 din 5 aprilie 1933.

Pentru dezvoltarea mișcării muncitorești din România, bătăliile proletare din 1933 prezintă o mare însemnătate prin aceea că, în pregătirea și desfășurarea lor, a fost realizată unitatea de acțiune a muncitorilor, indiferent de apartenența lor politică (comuniști, socialiști, social-democrați), precum și fără de partid, închegându-se un larg front unic muncitoresc. „Frontul unic realizat în aceste lupte — arăta ziarul îndrumat de P.C.R. „Descătușarea“ — a ținut pînă la moarte“⁴⁴.

Trăgînd învățăminte din împrejurările dramatice din Germania, unde sciziunea clasei muncitoare a reprezentat factorul esențial care a favorizat ascensiunea la putere a naziștilor, M. Gh. Bujor amintea că „experiența singeroasei înfrîngerii a proletariatului german îi dă o actualitate mai mare decît oricînd“. El adăuga nu fără o notă de ironie amară : „Proletariatul de pretutindeni e sătul de sciziune și de luptă fratricidă. El nu mai vrea să vadă o unificare ca aceea din Germania unde fracțiunile învrăjbite au fost unite de Hitler, în aceeași vărsare de sînge, în aceeași teroare, în aceeași umilință“⁴⁵.

Mergînd pe o cale deosebită, just orientată, clasa muncitoare din România, în frunte cu P.C.R., a reușit să ridice stavilă în calea reacțiunii, a recrudescenței grupărilor fasciste și a planurilor de înfeudare a țării monopolurilor străine.

În pofida însă a evidenței faptelor, a recunoașterii amplitudinii și semnificației istorice a luptelor muncitorești din România din ianuarie-februarie 1933 de către forțele revoluționare și democratice din toate părțile lumii, forurile Internaționalei Comuniste căutau să minimalizeze și să ignoreze chiar rolul P.C.R. în aceste lupte, justețea liniei sale de făurire a frontului unic muncitoresc. O asemenea poziție a adoptat Secretariatul Balcanic al Internaționalei Comuniste. Aceasta a făcut ca secretarul general al P.C.R., Alexander Stefanski (Gorn) * să remarce, într-o scrisoare adresată acestui for, că a „fost literalmente frapat de această atitudine“, de susținerea unor lucruri „în contradicție izbitoră“ cu situația reală. Afirmăția despre „lipsa legăturilor C.C. cu organizațiile de partid și lipsa în țară a unui partid centralizat — se arăta în scrisoare — se ridica, oricît ar fi aceasta de surprinzător, tocmai în momentul cînd partidul nostru a fost în stare, cu toate arestările care au cuprins peste 2 000 de muncitori revoluționari, să participe la campania electorală pentru parlament..., cînd C.C. de acțiune al ceferiștilor, condus de partid, a devenit adevăratul conducător al mișcării ceferiștilor, a început să scoată un organ legal etc., — într-un cuvînt, în momentul cînd în față erau fapte considerabile politice și organizatorice ale activității Partidului Comunist din România pe scară națională.“ Scrisoarea mai arăta că la Secretariatul Balcanic al Internaționalei Comuniste „există o părere negativă despre linia partidului în domeniul sindical și în domeniul tacticii grevele la C.F.R. (acelei tactici care după 2 luni a dus partidul la mari succese)“.

Același document precizează că atunci cînd reprezentantul Biroului Politic al C.C. al P.C.R. a fost la conducerea Internaționalei Comuniste și

⁴⁴ „Descătușarea“ din 17 iulie 1933.

⁴⁵ *Apelul lui Bujor*, în „Lumea nouă“ din 16 iulie 1933.

* Membru al Partidului Comunist Polonez, numit de Internaționala Comunistă în funcția susamintită, conform unor practici necorespunzătoare în domeniul politicii de cadre.

a expus activitatea P.C.R. în vederea organizării și conducerii luptelor din februarie 1933, „tovarășii care au stat înainte pe punctul de vedere că în România nu este partid — nu și-au schimbat atitudinea față de rolul partidului în aceste lupte... (Pentru a termina cu această chestiune eu trebuie să pomenesc că dintr-o întâmplare ciudată, în cronica evenimentelor revoluționare publicată la aniversarea a 15 ani a Cominternului, în «Pravda» nu se amintesc luptele de baricade din februarie din România)“⁴⁶.

Adresându-se în scris Internaționalei Comuniste, Elena Filipovici, membră a Biroului Politic al P.C.R., releva : „După cum veți fi remarcat, d-l Vaida neagă existența, în general, a unui partid comunist în România, ca organizație legată organic de clasa muncitoare română, și care să fi crescut din această clasă“. Guvernării, precum și unii lideri de dreapta ai P.S.D. — se menționa în scrisoare —, căutau să denigreze activitatea Partidului Comunist, prezentînd-o ca aparținînd unor „agenți provocatori“, „agenți străini“ etc. „Această tactică — nu îndeajuns de șmecheră — se explică prin un fapt simplu : și anume că autoritatea Partidului nostru, tocmai ca rezultat al rolului pe care Partidul l-a avut în această mișcare a crescut în mod colosal... Dușmanii Partidului vor să treacă sub tăcere, să micșoreze această realitate la extrem, să încerce a o murdări. Dar aceasta este ceva obișnuit.

Dar noi nu putem să fim deloc de acord ca Partidul nostru să fie trecut sub tăcere de către autorul articolului din Pravda. Cea mai mare prudență politică în ce privește aprecierea muncii Partidului și abilitatea cea mai mare cerută de conspirație nu poate justifica aceasta“⁴⁷.

O asemenea atitudine a Internaționalei Comuniste față de memorabilele evenimente revoluționare din 1933 din România și rolul îndeplinit de P.C.R. în pregătirea și desfășurarea acestora derivă din discrepanța dintre orientarea și directivele sectar-dogmatice ale forului internațional susamintit, care s-au afirmat după moartea lui V. I. Lenin, cunoscînd în perioada de care ne ocupăm o puternică intensitate — pe de o parte și linia politică justă, confirmată de viață, urmată de P.C.R. — pe de altă parte.

Luînd cuvîntul la Congresul al V-lea al P.C.R., un reprezentant al Internaționalei Comuniste, referindu-se la relațiile dintre comuniști și social-democrați, mergea pînă la o asemenea afirmație : „Dictatura burgheziei se sprijină pe doi gemeni — fascismul și social-fascismul — între care nu există deosebire principială“. Mai mult, el declara că „principala piedică în calea revoluției nu este fascismul, ci social-fascismul“⁴⁸.

Rezultatul unei asemenea linii politice s-a vădit în evenimentele tragice legate de instaurarea la putere a naziștilor în Germania.

Or, urmînd linia făuririi unității de acțiune între comuniști, socialiști și social-democrați, pornind de la bază pînă la cadre importante și influente ale organizațiilor muncitorești cu care a conlucrat, P.C.R. s-a distanțat evident de tezele și indicațiile sectar-stîngiste emanînd de la organele Internaționalei Comuniste.

⁴⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, inv. 8, dosarul nr. 136, filele 23—32.

⁴⁷ Loc. cit., fondul nr. 1, dosarul nr. 86, filele 1—4.

⁴⁸ Loc. cit., fondul nr. 1, dosarul nr. 7920, filele 14, 16.

Într-o altă problemă, cea națională, Internaționala Comunistă, contravenind realității prin negarea legitimității istorice a statului național unitar român și prin aprecierea României ca „un stat tipic cu mai multe națiuni“, creat pe baza „ocupării de teritorii străine“, care ducea o politică de „colonizare“, de „românizare“ chipurile a moldovenilor etc., trasa P.C.R. sarcina de a desfășura o „susținută activitate“ în vederea așa-zisei „eliberări de sub imperialismul român a popoarelor ocupate“, pe baza principiului dreptului națiunilor la autodeterminare pînă la despărțirea de stat. Introducerea în documentele P.C.R., cu deosebire la cel de al V-lea Congres al său, a lozincii susamintite, directivele date partidului nostru de a acționa pentru ruperea de România a unor străvechi teritorii românești, locuite în covârșitoare majoritate de români, mergeau pe linia dezmembrării statului național unitar român și a destrămării poporului nostru.

Lozinka autodeterminării pînă la despărțirea de stat, impusă P.C.R., constituia o aplicare mecanică a acesteia, valabilă în concepția clasicilor marxism-leninismului în condițiile imperiilor multinaționale opresoare. „Învățătura marxist-leninistă — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — proclamă dreptul popoarelor la autodeterminare nu în scopul destrămării statelor naționale constituite, ci, dimpotrivă, în vederea eliberării popoarelor asuprite și constituirii lor în state naționale suverane, în conformitate cu voința și hotărîrea maselor largi populare“⁴⁹.

Aprecierilor, tezelor și directiveilor îndreptate împotriva unității național-statale a poporului român, a însăși ființei sale, P.C.R. nu le-a dat și n-ar fi putut să le dea curs în activitatea sa de masă, fapt pentru care mulți militanți de seamă ai săi și partidul ca atare și-au atras critici aspre și presiuni puternice din partea Internaționalei Comuniste, nu puțin dintre acești militanți trebuind, în anii următori, să plătească cu viața*.

În opoziție cu orientarea greșită a forurilor Internaționalei Comuniste în problema respectivă, P.C.R. — care încă de la crearea sa a fost un partid centralizat la scara României întregite, primul de acest fel dintre toate formațiunile politice din țară —, a reprezentat liantul și catalizatorul forțelor revoluționare, progresiste și democratice din întreaga țară, privită ca un organism politic unitar. În luptele sociale din anii 1929—1933, clasa muncitoare, în frunte cu P.C.R., s-a afirmat cu putere pe arena istoriei ca cea mai înaintată forță a societății românești, avangarda luptei întregului nostru popor pentru democrație, independență și suveranitate națională.

Gîndirea social-politică marxistă din România și-a extins aria de influență și mobilizare la luptă a maselor într-o confruntare tot mai ascuțită cu curențele de gîndire adverse, de diferite orientări și nuanțe. În legătură cu aceasta, o preocupare deosebită a constituit-o în perioada dată combaterea teoriei „statului țărănesc“. Bucurîndu-se în momentul venirii

⁴⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 360.

* Plenara C.C. al P.C.R. din aprilie 1968 a hotărît reabilitarea post-mortem a unui important număr de militanți de seamă ai P.C.R., judecați și condamnați în perioada 1936—1938 în U.R.S.S. Printre aceștia figurează asemenea conducători marcanți ai partidului nostru cu o prodigioasă activitate în perioada de care ne ocupăm, ca Elena Filipovici, Al. Dobrogeanu-Gherea, Dumitru Grofu, Eugen Rozvan, David Fabian ș.a.

sale la guvern de o largă adeziune în masele populare, cu deosebire rurale, P.N.Ț. n-a încetat să propovăduiască această teorie ademenitoare pentru neinițiați. „Cred în viitorul țărilor agricole, cu toate dificultățile ceasului de față, cu toată situațiunea tragică în care se zbat“ — declara în parlament V. Madgearu⁵⁰. Ceea ce a întreprins, însă, acest partid pe plan practic s-a redus la simple paleative sau a contrazis de-a dreptul promisiunile trimbițate. El a purces la crearea „creditului agricol“, pentru a contrabalansa influența exercitată de liberali la sate prin „creditul rural“ și băncile populare și a capta burghezia sătească. Pe de altă parte, P.N.Ț. a recurs la actul antițărănesc al desființării inalienabilității pământurilor obținute prin reforma agrară din 1921⁵¹. Referindu-se la acest act, Lucrețiu Pătrășcanu constata că, din punct de vedere al dezvoltării capitalismului la sate, el „reprezenta un pas înainte față de stările din trecut. Dar cine plătea acest progres? Pământul păturilor celor mai sărace și mai slabe economicește ale țărânimii a devenit curînd obiectul principal, prada asupra căreia s-au aruncat deopotrivă capitalul bancar și burghezia satelor...

Aceasta a fost prima și grava contrazicere care a lichidat, în mare parte, popularitatea în lumea satelor a partidului național-țărănesc după 1918“⁵².

Alți militanți de seamă ai P.C.R., ca Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Eugen Rozvan ș.a., au analizat, de asemenea, involuția P.N.Ț. de la un partid popular în perioada anterioară venirii la guvern, la unul antipopular.⁵³

Pe teren politic, guvernării național-țărăniști au corespuns tot atît de puțin așteptărilor maselor. Cu ocazia grevei minerilor de la Lupeni din august 1929 și mai ales a marilor greve și ridicări muncitorești din ianuarie-februarie 1933, acești guvernanți s-au acoperit de oprobiul muncitorimii și al maselor largi populare prin măsurile de teroare sîngeroasă, aplicate sub pavăza stării de asediu și a consiliilor de război.

La împlinirea a trei decenii de la moartea lui C. Dobrescu-Argeș — consemna Nicolae Deleanu —, „țărănismul guvernamental“ a ridicat un bust acestui exponent al țărânimii animat de țeluri nobile. Istoricul socialist demasca, însă, paralela ce se făcea între fondatorul țărănismului și Ion Mihalache, acesta din urmă „fiind, într-adevăr, înainte de război și în primii ani după, un continuator al politicii lui Dobrescu. Atît numai. Căci imediat ce țărănismul reprezentat de d-l Mihalache s-a instalat în fotolii ministeriale, s-a putut constata că triumful era numai de suprafață, o minciună pentru gloată, cea mai mare deziluzie populară din cuprinsul ultimilor 15 ani de viață sub vot universal, mai mare — pentru că speranțele erau mai consistente — decît dezamăgirea provocată de iureșul averescan iscat în tranșee și demolit în brațele brătienismului“⁵⁴.

⁵⁰ Virgil Madgearu, *Politica Partidului Național-Țărănesc*, 1932, p. 61.

⁵¹ „Lupta de clasă“ nr. 1 (20), ianuarie 1931.

⁵² Lucrețiu Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, Editura politică, București, 1970, p. 88—89.

⁵³ Mihail Cruceanu, Florian Tănăsescu, *Alexandru Dobrogeanu-Gherea*, Editura politică, București, 1971, p. 106; Iuliu Szikszay, Marin Popa, Ion Bulei, *Eugen Rozvan*, Editura politică, București, 1971, p. 190—194 (colecția „Evocări“).

⁵⁴ Nicolae Deleanu, *Un premegător învins: Dobrescu de la Mușetești*, în „Șantier“, anul I, nr. 5 din 15 noiembrie 1933, p. 3.

În perioada de care ne ocupăm, asistăm, în continuare, la un dialog conținând elemente de convergență și, mai ales, de divergență, între marxiști și țărăniști. Astfel, într-un amplu articol apărut în revista „Stînga” și apoi într-o lucrare aparte, Sterian Dumbravă, pornind de la constatarea că marxismul este o teorie științifică, oferea în spiritul acesteia o imagine plauzibilă a sistemului capitalist, „sistem care, în dosul unor formule perimate și ipocrite și-n disprețul celor mai elementare și mai adînci adevăruri sociale, se caracterizează în ce privește viața economică printr-o adevărată anarhie, iar în ceea ce privește viața socială în sine printr-un jaf — aruncînd astfel omenirea în două tabere opuse: una, infimă, care stăpînește și stoarce : burghezimea, cealaltă, imensă, care muncește și rabdă : muncitorimea”. Afirmînd, însă, în mod nejustificat că Marx ar fi „neglijat” problema agrară, autorul respectiv pretinde că țărănismul ar reprezenta o „extindere”, o „completare și adaptare” a marxismului la realitățile din țările agricole ⁵⁵.

Unui asemenea punct de vedere marxistii i-au răspuns în paginile aceleiași reviste, ca și în paginile altor publicații. „Marxismul — scria Al. Teodoru —, așa cum s-a format din cugetarea lui Marx și a lui Engels, cu contribuțiile ulterioare ale discipolilor și comentatorilor lor, este o doctrină economică-socială care se încheagă în concepțiune filosofică atotcuprinzătoare și unitară. Este, cum spun nemții «eine Weltanschauung» pe care cercetătorul ei o poate admite sau respinge în întregime, dar numai în întregime”. Urmează o judicioasă expunere a concepției materialiste a istoriei, care infirmă aserțiunile necorespunzătoare ale ideologului țărănist, demonstrația sprijinindu-se pe procesul istoric de dezvoltare a societății omenesti ⁵⁶.

Față de comportamentul virfurilor conducătoare ale P.N.Ț., un revelator proces de trezire de conștiință s-a produs în rîndurile multor militanți de la bază și cadre de la eşaloane medii și chiar mai înalte ale acestui partid, proces ce se va dezvolta continuu. Edificator în acest sens este următorul fapt : înfruntînd și sfidînd chiar conducerea P.N.Ț., a organizației sale județene Vilcea în mod direct, apare la 25 octombrie 1932 la Rîmnicu Vilcea ziarul „Țărănismul vilcean” ⁵⁷. Expunerea de principii și programatică a acestuia este elocventă pentru starea de spirit a inițiatorilor și susținătorilor lui, a maselor largi care-și puseseră mari speranțe în P.N.Ț. Amintind declarațiile lui I. Mihalache cum că statul român trebuia să devină fără întîrziere un „stat țărănesc”, precum și declarațiile lui I. Maniu potrivit cărora programul de guvernare al național-țărăniștilor va fi în primul rînd „contactul permanent cu masele populare”, ziarul susamintit chema la unitate pentru impunerea respectării acestor promisiuni. Se cerea în mod răspicat : democratizarea puterii legiuitoare, în sensul ca înaintea adoptării unor legiuri de mare importanță, cum era la mo-

⁵⁵ „Stînga”, anul I, nr. 4 din 4 decembrie 1932.

⁵⁶ „Stînga”, anul II, nr. 14 din 12 februarie 1933.

⁵⁷ Un singur număr al ziarului a putut însă apare. Director al ziarului era Carp Greceanu, redactor I. Pătrășcoiu și administrator T. Vasilescu. Inițiatori și sprijinitori activi ai acestei acțiuni au fost : M. Roșianu, I. Marina, D. Cumpănașu, I. Simionescu, I. Roșianu, Al. Godeanu, Gh. Lică, C. Săraru, Dem. OGREZEANU, D. Moagă ș.a. Dintre aceștia, unii erau simpatizanți sau se aflau sub influența P.C.R. ; ulterior, majoritatea celor menționați au devenit militanți ori simpatizanți ai P.C.R.

mentul dat legea conversiunii datoriilor agricole, guvernul să consulte masele populare ; democratizarea administrației statului, județelor și comunelor ; democratizarea justiției, atât de mult așteptată de „toți cei ce au visat o justiție populară, la dispoziția cetățenilor“ ; democratizarea școlii și bisericii, pentru libera dezvoltare spirituală a poporului ; democratizarea instituțiilor economice prin organizarea mult trimbițată a cooperăției, care a rămas în starea din trecut, „în vreme ce se sprijinește readucerea instituțiilor capitaliste de credit la vechea putere de exploatare și de sărăcire a maselor producătoare“. Se preconizau asemenea măsuri care să faciliteze realizarea cooperăției de muncă.

Concomitent, această mișcare a luat forma organizării de ample demonstrații sub lozincă : „Afară cu ciocoi din P.N.Ț.“

La Jibelea-Argeș apărea publicația lunară „Gazeta sateanului“ *. În *Cuvînt înainte*, aceasta vorbea de o „democrație sinceră și integrală“, de slujirea reală a intereselor țăranilor, a „celor în mijlocul cărora trăim permanent“ ⁵⁸.

Disociindu-se de conducerea P.N.Ț., care a dat uitării programul afișat pe cînd se afla în opoziție, publicația respectivă vădea unele accente de interpretare marxistă a situației social-politice din țară.**

Chiar la nivel național, mai ales în forul de tineret, în interiorul P.N.Ț. au apărut și s-au accentuat, treptat, poziții de stînga ***.

Prin orientările și activitatea lor, dizidențele țăraniste conduse de dr. N. Lupu, C. Stere, Gr. Iunian, marchează accentuarea tendințelor de stînga în rîndurile țăranismului ca doctrină și practică. Un manifest redactat de Octav Livezeanu, candidat din partea Partidului Țărănesc prezidat de dr. N. Lupu în alegerile parlamentare din decembrie 1933 în județul Brașov, releva că „paraziții capitaliști“ promovau o politică antimuncitorească, de scădere a salariilor, concedieri, scumpire a vieții, impozite grele. Pornindu-se de la aceasta, se formula un program care, între altele, prevedea libertatea sindicatelor și a presei muncitorești, controlul muncitorilor în asigurările sociale, dezvoltarea cooperăției, pedepsirea detractorilor banului public, desființarea organizațiilor fasciste, pace și colaborare cu popoarele vecine etc. Manifeste similare au fost editate și difuzate de același partid în județele Botoșani — unde președintele organizației județene era atunci Scarlat Callimachi —, Cluj, Bihor etc. ⁵⁹

Explicația de bază a fenomenelor și manifestărilor mai sus amintite consta în starea de spirit care domnea în masele țăărănești. Profesorul Petre Constantinescu-Iași releva în acest sens : „Țărănimea s-a deșteptat sufi-

* Ea a fost editată prin grija maiorului în retragere I. Ștefanovici și a unui grup de țăărăniști de stînga.

⁵⁸ „Gazeta sateanului“, anul I, nr. 1 din 31 august 1933, p. 1.

** În acest sens se arată : „Munca va avea interese contrarii cu capitalul, prima căutînd a scoate pe cel de al doilea din dreptul la beneficiu, deci din mijloacele de producție și cel de al doilea speculînd munca lucrătorilor, cărora nu înțelege a le da decît salarii de mizerie, atît ca să nu moară“ („Gazeta sateanului“, anul I, nr. 2 din 30 septembrie 1933).

*** Acest aspect, semnificativ la momentul dat și cu implicații ulterioare demne de luat în seamă, merită o cercetare aparte.

⁵⁹ Octav Livezeanu, *Atitudinea Partidului țăărănesc și a dr. N. Lupu față de fascism și război* (Conferință rostită la 24 octombrie 1968 la Muzeul de istorie a partidului, a mișcării revoluționare și democratice din România — în manuscris).

cient, ca să nu-și dea seama, și fără puțină școală ce i-a hărăzit-o clasa conducătoare, unde este răul și unde salvarea sa”^{*}.

Examenul politic prilejuit de împrejurările anilor 1929—1933, soldat cu accentuarea tendințelor și orientărilor de stînga din cadrul țărănis-mului, a dus la o sporire considerabilă, atunci și în perioada următoare, a numărului simpatizanților și aderenților la P.C.R. proveniți din cadrul acestui curent social-politic. Acest fenomen pozitiv și-a croit, însă, drum nu fără mari dificultăți, provocate, pe de o parte, de presiunile și obstrucțiunile conducătorilor reacționari ai P.N.Ț., iar pe de altă parte de anumite poziții sectare manifestate în rîndurile P.C.R., derivate din unele teze și directive ale Internaționalei Comuniste ⁶⁰.

Din dezbaterile ample și aprinse purtate în perioada dată pe problema regimului social-politic din România, s-a desprins cu deosebită claritate inconsistența teoriei „statului țărănesc”. Marxștii n-au încetat să combată afirmațiile teoreticienilor țărăniști cum că țara noastră era o țară exclusiv agrară, fără o structură proprie capitalistă, avînd doar unele forme „străine”, „de început” ale acestei orînduiri ⁶¹.

Pregnante deosebiri de vederi în chestiunea perspectivelor luptei revoluționare în România și a rolului proletariatului în contextul acesteia s-au manifestat între P.C.R. și liderii de dreapta social-democrați. Astfel, afirmații cum că clasa muncitoare din țara noastră era „lipsită de puterea socială și politică necesară pentru ca să poată conduce lupta pentru democrație” și că, datorită acestui fapt, ea trebuia „să participe” la această luptă ⁶², cu alte cuvinte să se subordoneze în acest sens burgheziei „democratice”, nu corespundeau unei stări reale de lucruri și tindeau a circumscrie activitatea mișcării muncitorești într-un cadru reformist, de a-i diminua elanul și încrederea în îndeplinirea misiunii sale istorice.

În locul imaginarului „stat țărănesc pur”, gînditorii marxști pro-filau conturul unui stat muncitoresc-țărănesc. Congresul al V-lea al P.C.R., clarificînd etapa revoluționară în fața căreia se afla România, preciza că sarcina strategică decurgînd din aceasta consta în doborîrea puterii politice a claselor exploatare și instaurarea puterii revoluționare-democratice a muncitorimii și țărănimii, „adică a guvernului revoluționar muncitoresc-țărănesc” ⁶³.

În același sens, distonînd cu unele aprecieri și teze reformiste din sînul conducerii P.S.D., mai înainte arătate, Lothar Rădăceanu remarcă,

* Petre Constantinescu-Iași, *Pagini de luptă din trecut. 1914—1936*, Editura politică, București, 1972, p. 212.

⁶⁰ În acest sens, în documentele Congresului al V-lea al P.C.R. figurează, printre altele, indicația potrivit căreia atacul principal al partidului trebuia îndreptat împotriva P.N.Ț., „și în special contra așa-zisei sale aripi de stînga” (A.I.S.I.S.P., Ab XVI-3, inv. 474, p. 23). Pe aceeași linie, în pofida faptului că protestase în parlament contra represiunii sîngeroase împotriva ceferiștilor bucureșteni, se făceau auzite în presa P.C.R. unele afirmații referitoare la „justificarea represiunilor de la Grivița” de către dr. N. Lupu etc. (*Rolul partidului țărănesc dr. Lupu*), de C. Oprea, în „Frontul evenimentelor culturale și sociale”, nr. 13 din 5 martie 1933, p. 11.

⁶¹ *Marxism și țărănism*, de Florian Geyer, în „Frontul evenimentelor culturale și sociale” din 25 decembrie 1932.

⁶² „Socialismul”, nr. 20 din 4 mai 1930 (Raportul Comitetului Executiv către Congresul general din 18, 19 și 20 mai 1930).

⁶³ A.I.S.I.S.P., Ab XVI-3, inv. 474, p. 18—19.

în Adunarea deputaţilor în septembrie 1932, că un stat ţărănesc prin predominarea ţărănimii în viaţa politică a ţării nu putea să existe atîta vreme cît exista capitalism, cît exista dominaţia clasei burgheze. „Nu aceasta este formula — conclusea el —, ci formula este : dacă din România, care azi este a capitaliştilor şi boierilor, vom şti să facem o Românie a muncitorilor şi ţăranilor. Noi, domnilor deputaţi, pentru această Românie vom lupta“⁶⁴.

Cît priveşte Partidul Naţional-Liberal, „reprezentanţa politică prin excelenţă“ a marii burghezii⁶⁵, acesta a putut fi mai uşor combătut de către marxişti, de progresişti în genere. Nu se putea însă pierde din vedere că, datorită unor convergenţe de interese şi elemente de ordin demagogic-diversionist prezente în programul partidului respectiv, el reuşea, cu fluctuaţii determinate de împrejurări, să ţină sub influenţa sa şi să se sprijine pe o parte din păturile mijlocii orăşeneşti, liber-profesionişti, burghezia satelor etc.⁶⁶

Vorbînd în faţa ideologilor neoliberalismului, I. G. Duca, satisfăcut de compromiterea ţărănismului aflat la guvern, chema la studierea „problemelor la ordinea zilei“, la cercetarea „nevoilor agriculturii, găsirea de formule de adaptare la prefacerile inerente timpului“ etc. El nu ezita, însă, a declara că, în faţa „haosului“ şi „impreciziunii“ doctrinelor celorlalte partide burgheze, „se ridică doctrina liberală, făţişă şi clară în conţinutul ei burghez“. Contrar realităţii, a faptului că revoluţia burghezo-democratică era nedeşăvîrşită în ţara noastră, preşedintele P.N.L. afirma că „am mers pînă la limita progreselor burghezo-sociale“ şi asigura prezumţios că ordinea existentă „o apărăm cu hotărîre“⁶⁷.

Preluînd guvernarea în noiembrie 1933, P.N.L. n-a făcut decît să dea curs orientării susamintite. Aceasta au relevat-o cu pregnanţă marxişti. Arătînd că revenirea la guvern a liberalilor „a produs o înviorare în tabăra posedanţilor“, Ştefan Voitec adăuga : „Cel mai conştient partid de clasă al burgheziei băstinaşe, partidul liberal îşi va desfăşura guvernarea în cadrul asupririi, intoleranţei, sîngeroasei exploatări pe care le-a practicat întotdeauna“⁶⁸. Prevenind împotriva iluziilor nutrite de creduli şi neiniţiaţi cum că liberalii vor elimina cauzele crizei, liderul socialist ţinea să precizeze : „Criza de *regim* (subliniat în text — *n.n.*) a capitalismului nu va lua sfîrşit decît odată cu sistemul economic însuşi care a plămădit-o...“⁶⁹.

O atenţie prioritară au acordat gînditorii şi militanţii marxişti demascării şi combaterii fascismului. Şi aceasta, deoarece în perioada crizei economice grupările fasciste au cunoscut o treptată recrudescenţă, nu atît sub aspectul ponderal, cît al implicaţiilor decurgînd din rolul şi

⁶⁴ Lothar Rădăceanu, *Stat ţărănesc sau stat muncitoresc-ţărănesc*, Bucureşti, Tipografia „România nouă“, 1932, p. 4 şi 7.

⁶⁵ Lucreţiu Pătrăşcanu, *Op. cit.*, p. 84.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ *Misiunea istorică a generaţiei actuale*, de I. G. Duca, în „Democraţia“ (revistă a Cercului de studii al Partidului Naţional-Liberal), Bucureşti, anul XX, nr. 5 din 15 mai 1932, p. 5—7.

⁶⁸ *Liberalii la putere*, în „Proletarul“, anul VII, nr. 65 din 19 noiembrie 1933, p. 1.

⁶⁹ *Ibid.*

activitatea lor nefastă pentru destinele naționale ale României. Dintre aceste grupări s-a detașat Garda de fier, creată în 1930 cu sprijinul ministrului de interne Al. Vaida-Voevod, precum și al altor politicieni și cercuri reacționare. După preluarea puterii de către naziști, această grupare s-a transformat în principala agentură a Germaniei hitleriste în țara noastră.

Analizînd trăsăturile Gărzii de fier, Lucrețiu Pătrășcanu conclusea că ea „reprezenta, din punct de vedere ideologic, programatic și structural-organizatoric, tipul partidului fascist”⁷⁰.

Ideologia legionarismului reprezenta un amestec de primitivism și obscurantism, de idei iraționale, mistico-morbide și criminale. Nu lipseau din acest arsenal eclectic reziduuri ale ideologiei feudale, nostalgia atemporală și aistorică după un trecut arhaic, mistificat. Un rol central îl ocupa, în acest context, propagarea spiritului rasist și xenofob.

Punîndu-și întrebarea dacă, de fapt, exista o doctrină legionară, L. Pătrășcanu ajungea la concluzia că nu se putea vorbi de aceasta. Ca toate mișcările în care demagogia și diversiunea joacă un rol propagandistic precumpănitor, gardismul s-a ferit de fixări doctrinare și programatice. Au avut preferință frazele goale de conținut sau imprecise, menite să deruteze⁷¹.

Pe plan social-politic, Garda de fier a fost dușmanul declarat al modernizării, al urbanizării, al industrializării țării. În ciuda unei frazeologie demagogice, ea se opunea la tot ce condiționa lichidarea rămîinerii în urmă economice și sociale a țării, înaintarea ei pe calea civilizației și progresului⁷².

Transformîndu-se într-un curent ce promova ideologia fascistă, după ce Nichifor Crainic a devenit, în 1926, îndrumătorul spiritual al revistei „Gîndirea”, gîndirismul s-a pus implicit în slujba cercurilor politice ultrareacționare interesate în menținerea României într-un „ruralism închistat”⁷³ și în antrenarea ei în planurile economice, politice și militare ale Germaniei hitleriste.

Ascuțișul organizațiilor fasciste, al Gărzii de fier în primul rînd, era îndreptat împotriva comunismului, a mișcării muncitorești în general. Codreanu mărturisea că, discutînd cu colaboratorii săi apropiați ce denuimire să dea grupării sale, s-a avut în vedere și cea de „Falanga anticomunistă”⁷⁴.

În mod firesc, gînditorii marxiști din țara noastră au înțeles cel mai bine, dintru început și tot mai mult odată cu scurgerea anilor, caracterul de extremă gravitate al pericolului fascist. Combaterii și preîntîmpinării acestui pericol îi erau subordonate, în ultimă instanță, marile inițiative

⁷⁰ Lucrețiu Pătrășcanu, *Op. cit.*, p. 49.

⁷¹ Lucrețiu Pătrășcanu, *Problemele de bază ale României*, Editura „Socec” et Co., SAR, București, 1944, p. 240.

⁷² Valter Roman, *Condițiile apariției fascismului pe plan mondial și lupta poporului român împotriva fascismului internațional, în Impotriva fascismului. Sesizarea științifică privind analiza critică și demascarea fascismului în România*. București, 4—5 martie 1971, Editura politică, București, 1971, p. 13.

⁷³ Z. Ornea, *Țărănismul*. Studiu sociologic, Editura politică, București, 1969, p. 110—111.

⁷⁴ Mihai Fătu, Ion Spălățelu, *Garda de fier, organizație teroristă de tip fascist*, Editura politică, București, 1971, p. 64.

și acțiuni politice întreprinse de comuniști, cu deosebire după cele petrecute în Germania la finele lui ianuarie 1933. Pe această linie se axează apelul adresat de C.C. al P.C.R., la 3 aprilie 1933, organizațiilor P.S.D. și Partidului Socialist Independent, în care se releva că desfășurarea evenimentelor interne și externe impunea, ca o sarcină ce nu suferea amânare, făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare, a tuturor forțelor dispuse și capabile să se opună primejdiilor ce planau asupra țării⁷⁵. În întâmpinarea atingerii acestui deziderat venea și constatarea Congresului P.S.D. din mai 1933 cu privire la recrudescența organizațiilor de extremă dreaptă și la iminența unei aspre confruntări cu acestea*.

În „Buletinul mișcării antifasciste“, prof. Petre Constantinescu-Iași explica interdependența dintre criza generală a capitalismului și apariția fascismului, precum și dintre fascism și război. Atrăgându-se atenția asupra realității crude a intensificării pregătirilor de război, al cărui focar principal devenise Germania hitleristă, se conclusea: „Oricum privim fascismul, el este generator de războaie. El gesticulează cel mai groaznic război...“⁷⁶.

În revista „Șantier“, Lothar Rădăceanu nota că, în condițiile de exaltare provocată de fascism, „cel mai paradoxal fenomen e, desigur, că tocmai mișcarea care proclamă emfatic primatul națiunii e, prin fondul social și scopurile ei, cea mai vădit antinațională“. El profila o imagine reală a fenomenului fascist, reliefând în acest sens că fascismul este „un dușman al națiunii, o abjectă înșelăciune, o diversiune de cea mai proastă și detestabilă calitate... Dacă există un dușman al națiunii, el e pretutindeni, ca și la noi, fascismul“⁷⁷.

Continuând tradițiile spiritualității românești, cvasiunanimitatea reprezentanților marcanți ai gândirii social-politice din țara noastră a luat atitudine potrivnică concepțiilor și practicilor obscurantist-retrograde și terorist-pogromiste ale Gărzii de fier și ale patronilor ei de la Berlin. Pe un plan mai larg, ei au repudiat gândirea speculativă, ruptă de realitate, au combătut iraționalismul, situându-se, totodată, în problemele sociale, pe poziții general-democratice.

Viața poporului român, ca și a altor popoare, cunoaște, pe lângă nenumărate fapte și fenomene mai mult sau mai puțin curente și obișnuite, etape și evenimente care, prin caracterul, semnificația și urmările lor, joacă un rol aparte, de adevărate piese turnante ale istoriei. Astfel stau lucrurile cu etapa și evenimentele la care ne-am referit mai înainte. Realitatea atestă că în acestea își află sorgintea, atât pe planul gândirii, cât și al practicii social-politice, procese și fenomene care, dezvoltându-se în funcție de noile împrejurări internaționale și interne, vor jalona întregul deceniu următor, pînă la momentul epocal al insurecției naționale

⁷⁵ A.I.S.I.S.P., cota A XVII-59.

* „Noi întrevădem — se arată într-un editorial consacrat Congresului — probabilitatea că într-un viitor nu prea îndepărtat mișcarea noastră socialistă va fi nevoită să porcească, provocată, la lupte grele contra grupărilor fasciste. În atmosfera internațională atât de apăsătoare azi, luptele acestea vor fi pline de sacrificii. Congresul nostru va trebui să dezbată pe larg, cu profundă seriozitate, această problemă...“ („Lumea nouă“, nr. 20 din 14 mai 1933).

⁷⁶ „Buletinul mișcării antifasciste“, anul I, nr. 2 din 12 noiembrie 1933.

⁷⁷ „Șantier“ din 1 noiembrie 1933.

antifasciste din august 1944 și începutul revoluției populare în țara noastră.

În situația tot mai complexă de după marea criză economică din 1929—1933, P.C.R. a avut meritul de a fi înțeles de la început și cel mai clar în ce direcție se îndrepta cursul evenimentelor și de a fi indicat soluțiile adecvate. Partidul comunistilor și-a lărgit viziunea și și-a sporit eficiența în contextul general al activității politice, ideologice și educative, de influențare a maselor. Direle luminoase născute din convulsunile anilor de care ne-am ocupat s-au concentrat, în dependență de desfășurarea evenimentelor ulterioare, într-un focar reprezentat de imperativul major al *Unității*.

Unitate a clasei muncitoare mai întâi, pentru satisfacerea drepturilor și năzuințelor sale legitime și îndeplinirea rolului ei de avangardă în lupta pentru salvarea intereselor vitale ale întregului nostru popor. Experiența muncii de masă desfășurată de P.C.R., în colaborare cu muncitorii și cadre de diferite trepte ale celorlalte partide muncitorești, în vederea organizării marilor lupte sociale din anii 1929—1933, a dovedit odată mai mult că atunci când această muncă este just orientată, când se discută cu răbdare și înțelegere, ținând seama de ceea ce unește masa muncitorimii și felurile ei organizații, problemele pot fi soluționate în spiritul unității. Desfășurate în condițiile înscăunării dictaturii hitleriste în Germania, pline de dureroase învățăminte pentru proletariatul german scindat, viguroasele și eroicele lupte muncitorești din ianuarie-februarie 1933 din România au dovedit cu tărie ce este capabilă să realizeze clasa muncitoare atunci când acționează hotărît și în front unic. În vreme ce lideri de dreapta ai social-democrației din diferite țări continuau linia lor scizionistă, unii din ei cultivînd resemnarea în fața ofensivei fasciste, iar în orientarea Internaționalei Comuniste persistau concepții și practici sectarist-dogmatice referitor la problemele frontului unic muncitoresc, luptele proletariatului român au apărut ca un semnal și ca un exemplu de realizare a unității de acțiune muncitorești, ca o dovadă a capacității clasei muncitoare de a se opune cu succes fascismului și reacțiunii.

Împrejurările istorice care au urmat au acreditat cu mare forță conceptul de unitate de acțiune a clasei muncitoare, inițiată și urmărită cu consecvență de P.C.R. și sprijinită de mulți socialiști, social-democrați, de numeroase elemente convinse de imperativul unității. Frontul unic muncitoresc — reliefa Ilie Pintilie — reprezintă o lozincă a „întregii clase muncitoare care simte primejdia fascismului și războiului, a creșterii mizeriei și a tuturor atacurilor ce statul și patronii le îndreaptă asupra ei (...). De realizarea frontului unic depinde în mare măsură cîștigarea drepturilor și revendicărilor clasei muncitoare, înfrîngerea fascismului și îndepărtarea pericolului de război“⁷⁸.

În același sens, Gh. Cristescu demonstra că frontul unic, unirea în luptă a comunistilor, socialiștilor și social-democraților „e singura salvare a muncitorilor“⁷⁹.

⁷⁸ „Ecoul“ (Iasi) din 2 septembrie 1934.

⁷⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28, dosarul nr. 4435, fila 19.

Realizarea unității de acțiune proletare în bătăliile de clasă din 1933 a dat un viu impuls spre noi succese în anii care au urmat în direcția creării frontului unic muncitoresc pe plan național.⁸⁰

Unitatea între clasa muncitoare și țărănime, adică alianța muncitorească-țărănească, iată o altă axă a evoluției ideatice și practice impulsionată de evenimente din perioada 1929—1933.

Deși manifestările de solidaritate a maselor țărănești cu luptele muncitorești din perioada respectivă n-au luat o deosebită amploare, datorită manevrelor întreprinse de cercurile politice conducătoare, în primul rînd prin conversiunea datoriilor agricole, precum și limitelor activității mișcării muncitorești în rîndurile țărănimii, s-a înregistrat pe acest plan un fapt deosebit. În condițiile accentuării radicalizării maselor, s-a petrecut, concomitent cu amintitele diferențieri și nuanțări din cadrul țărănismului, faptul simptomatic al creării organizației țărănești democratice Frontul Plugarilor, prezidată de dr. Petru Groza.

Primul program al Frontului Plugarilor, datat 14 februarie 1933, menționa că, pornind de la interesele lumii satelor, plugarii din Hunedoara au adoptat o linie de orientare și acțiune care avea ca obiectiv esențial „repartiția dreaptă a bunurilor, a mijloacelor de producție și de viață”. O importanță de prim ordin avea înscrierea în program a ideii comunității de interese și alianței de luptă muncitorești-țărănești. „Programul Frontului Plugarilor — se specifica în documentul respectiv — cuvîntează că interesele de viață, economice și sociale, ale țărănimii se identifică cu ale muncitorimii, că țărănimea nu poate găsi un aliat și un conducător sincer în lupta sa de eliberare decît în acea clasă care are, în regulă generală, același nivel al suferințelor ca și ea. Pe scurt, acest program cere înfrățirea reală a țărănimii și muncitorimii manuale și intelectuale, formarea unui front comun care să ia asupra sa soluționarea problemelor fundamentale, structurale, ale societății românești”.⁸¹

Istoriograful Frontului Plugarilor, Gheorghe Micle, observă, în remarcabila-i lucrare intitulată *Răscoala pămîntului*, că organizația sus-amintită a apărut ca un „fenomen tipic” al procesului de radicalizare și de emancipare social-politică a țărănimii române.⁸²

Relevînd corelația dintre eroicele lupte muncitorești de la începutul anului 1933, purtate în vederea satisfacerii intereselor și aspirațiilor vitale ale largilor mase populare, pe de o parte, și nașterea Frontului Plugarilor, pe de altă parte, autorul concludе sugestiv : „Nu este limpede de ce țărani de la Tebea au înțeles de la primele lor manifestări că ei trebuie să lupte mină în mină cu muncitorimea de la orașe, că ei trebuie să stea alături de toate forțele populare și că ei trebuie să se opună fascismului ?” El arată că în timp ce conducerea P.N.Ț. a ordonat să se tragă cu mitralierele în pieptul muncitorilor de la Atelierele Grivița „plugarii

⁸⁰ 1933. *Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști* (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.), Editura politică, București, 1971, p. 576.

⁸¹ Gheorghe Micle, *Răscoala pămîntului*, Imprimeria Institutului Central de Statistică, București, 1945, p. 330—331.

⁸² *Ibidem*, p. 8.

din Hunedoara au avut perspectiva și clarviziunea a ceea ce sociologii numesc «procesul devenirii istorice» sau «dialectica progresului social»⁸³.

Ideea și acțiunea de făurire a alianței dintre clasa muncitoare și țărănime nu mai veneau de acum numai de la clasa muncitoare, ci se întâlneau cu o mișcare organizată și conștientă a țărănimii.

Colaborarea constantă care s-a statornicit în etapele următoare între Partidul Comunist Român și Frontul Plugarilor s-a înscris ca o contribuție semnificativă, prețioasă la lupta pentru realizarea alianței muncitorești-țăărănești, ca factor de bază al progresului social, al democrației, independenței și suveranității naționale.⁸⁴

*Sub semnul unității forțelor progresiste și democratice s-au dezvoltat și s-au diversificat legăturile P.C.R. cu intelectualitatea. În sprijinul mărețelor lupte proletare din 1933 s-au pronunțat, prin intermediul presei, intelectuali de seamă ca Alexandru Sahia, Mihail Ralea, Geo Bogza, Demostene Botez ș.a.*⁸⁵

După 1933 au apărut limanuri noi pentru intelectuali. Purtătoare a mesajelor patriotice și umaniste ale ilustrațiilor cărțurari din trecut, cvasi-unanimitatea intelectualității românești s-a apropiat continuu și în ritm accelerat de clasa muncitoare și partidul ei comunist. Sentimentul alinării unei lumi vechi, înțelegerea necesității părăsirii „turnului de fildeș” și a impactului cu adâncile frământări sociale ale timpului, cu cerințele maselor populare, ale patriei — acestea erau trăsături ale diverselor generații reprezentate de periodice ca „Viața românească”, „Veac nou”, „Șantier”, „Floarea de foc” etc.

În sfârșit, expresia conceptual-organizatorică cea mai amplă a ideii de unitate și-a găsit în epocă concretizarea în crearea, din inițiativa și sub îndrumarea P.C.R., a Comitetului Național Antifascist. Reunind în cadrul său reprezentanți ai celor mai diverse clase și păături sociale, acest organism, înființat în iunie 1933, avea în conducerea lui personalități marcante, figuri dintre cele mai proeminente ale vieții politice și culturale a țării. Din Comitet a făcut parte tinărul muncitor comunist Nicolae Ceaușescu, pe atunci în vîrstă de 16 ani.

Apelul constitutiv al Consiliului Național Antifascist chema la ralierea tuturor forțelor care doreau și erau hotărîte să lupte pentru a pune stavilă „unui curent care poartă în el germenul de distrugere a tot ce este izvor de muncă și gîndire”. El exprima angajamentul de a se acționa viguros pentru salvagardarea drepturilor și intereselor majore ale României⁸⁶.

Corespunzător realităților țării noastre, situației sale pe plan intern și internațional, Partidul Comunist Român a conferit Comitetului Național Antifascist un caracter deosebit de larg, în care se îmbinau strîns sarcinile de ordin social și național, cu un puternic accent pe acestea din urmă ; în acest sens, au fost proiectate într-o vie lumină cerințele acute care decurgeau din necesitatea luptei împotriva pericolului fascismului

⁸³ *Ibidem*, p. 10.

⁸⁴ *Alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în România* (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.), Editura politică, București, 1969, p. 186.

⁸⁵ 1933. *Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști*, p. 482.

⁸⁶ „Buletinul de acțiune împotriva fascismului” din 23 octombrie 1933.

extern și intern, a planurilor revizionist-revanșarde îndreptate împotriva poporului nostru, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a României.

Se poate aprecia că între viziunea din care a derivat crearea Comitetului Național Antifascist, în 1933, și cea care a stat la baza alianțelor politice largi avînd ca obiectiv făurirea Frontului Unic Național al poporului român, care a cheșăuit victoria epocală a insurecției din august 1944, există o legătură de continuitate și de împlinire istorică.

Astfel, gîndirea și activitatea P.C.R. în perioada 1929—1933, progresele esențiale înregistrate în direcția întăririi și maturizării sale au ridicat pe o treaptă superioară procesul de conștientizare a clasei muncitoare, de înțelegere a misiunii sale istorice. Politica promovată de P.C.R. de aici înainte va purta amprenta unei redimensionări a sensului și semnificației sociale și naționale a luptei sale, în dependență de desfășurarea evenimentelor. Caracteristica de bază a activității sale pe toate planurile va fi înrădăcinarea adîncă și trainică a mișcării muncitorești în patrimoniul spiritual-democratic al națiunii. Se va realiza în acest chip o racordare, la parametri superiori, între mișcarea muncitorească și patria străbună, fapt căruia i s-a datorat extinderea mereu mai mult a influenței și autorității Partidului Comunist Român pe plan național.

Partidul Comunist Român și congresele Internaționalei a III-a

M. C. STĂNESCU, N. POPESCU

Problemele complexe cu care a fost confruntată mișcarea muncitorească internațională în ajunul și în timpul primului război mondial, părăsirea de către o serie de partide socialiste și lideri ai Internaționalei a II-a a principiilor generale marxiste ale strategiei și tacticii și mai ales poziția lor dăunătoare în problemele războiului și păcii au dus la falimentul acestei organizații internaționale.

În perioada de sfârșit a primului război mondial, pe fundalul creșterii și adâncirii contradicțiilor social-economice și politice, al ascuțirii crizei sistemului capitalist, pe toate meridianele lumii s-a desfășurat un uriaș avânt al luptelor revoluționare, de eliberare socială și națională. Acest proces revoluționar a fost puternic influențat și stimulat de victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a deschis era revoluțiilor proletare și a trecerii omenirii de la capitalism la socialism. În acest context cu largi perspective, mișcarea muncitorească avea nevoie de partide revoluționare, combative, care să fie în măsură să organizeze și să conducă proletariatul din țările respective în lupta pentru îndeplinirea misiunii sale istorice. Referindu-se la această necesitate vitală, V. I. Lenin scria : „Avem nevoie de partide noi, de altfel de partide. Avem nevoie de partide care să se afle în permanență într-o legătură reală cu masele și care să știe să conducă aceste mase”¹.

Soluționarea rapidă a unei asemenea probleme se impunea cu atât mai mult cu cât liderii reformiști din mișcarea muncitorească internațională acționau în direcția refacerii Internaționalei a II-a.

În împrejurările nou create, V. I. Lenin, împreună cu alți militanți ai mișcării muncitorești internaționale, a luat inițiativa convocării unui congres în vederea creării unei organizații revoluționare bazate pe principiile organizatorice, tactice și strategice marxist-leniniste.

Fenomenele social-politice care aveau loc pe plan internațional au fost proprii și României, maselor populare și îndeosebi proletariatului din țara noastră. Situându-se atât înaintea, cât și în timpul primului război

¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 41, Editura politică, București, 1966, p. 237.

mondial în rindurile partidelor și grupărilor de stînga din cadrul Internaționalei a II-a, partidul clasei muncitoare din România s-a aflat și în anii avîntului revoluționar postbelic printre detașamentele proletare cele mai active, angajat în direcția transformării Partidului socialist în partid comunist, care să organizeze lupta revoluționară „pentru răsturnarea claselor exploatoare de la putere, pentru înfăptuirea victorioasă a revoluției proletare și trecerea la făurirea societății socialiste”².

Creșterea avîntului de luptă, a maturității politice a clasei muncitoare din fiecare țară în parte, influența uriașă a ideilor Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care au impulsionat procesul de clarificare ideologică și de reorganizare politică a mișcării muncitorești, generînd o aderență crescîndă la ideile comuniste — toate acestea au dus la constituirea unei noi organizații muncitorești internaționale.

La 24 ianuarie 1919, reprezentanții a opt partide și organizații marxiste din Rusia Sovietică, Polonia, Ungaria, Austria, Germania, Letonia, Finlanda, Federația Socialistă Balcanică — din care făcea parte și Partidul Socialist din România — și S.U.A.³, întruniți la Moscova, au întocmit și trimis unui număr de 39 de partide, syndicate și alte grupări de stînga din mișcarea muncitorească internațională un apel prin care erau invitate să participe la un congres mondial, în vederea înființării Internaționalei a III-a.

Printre cele 39 de partide, grupări și curenți invitate la congresul de constituire a Internaționalei a III-a se afla și Partidul Socialist din România⁴, care însă, din cauza terorii, precum și datorită faptului că procesul de unificare politică într-o singură organizație pe plan național, impus de desăvîrșirea unității statale, se afla abia la început, n-a putut să trimită o delegație din țară. De altfel, însuși V. I. Lenin, adresîndu-se participanților la congres, arăta : „Noi n-am reușit să adunăm la primul Congres al Internaționalei Comuniste reprezentanți din toate țările unde această organizație are prieteni devotați, unde există muncitori a căror simpatie se îndreaptă în întregime spre noi”⁵.

Congresul de constituire a Internaționalei Comuniste s-a ținut la Moscova între 2 și 6 martie 1919. La lucrările sale au fost reprezentate 19 partide și grupări, cu drept de vot deliberativ, iar 16 au participat cu vot consultativ⁶. Ordinea de zi a congresului cuprindea următoarele probleme : 1. Prezentarea rapoartelor ; 2. Programul Internaționalei Comuniste ; 3. Democrația burgheză și dictatura proletariatului ; 4. Atitudinea

² Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România, 30 martie 1973*, Editura politică, București, 1973, p. 27.

³ *Materiali i dokumenti po istorii Kominterna*, ediția I, Moscova, 1931, p. 83—84. (Apel privind convocarea primului Congres al Internaționalei Comuniste.)

În lucrarea *Istoria celor trei Internaționale* (Editura politică, București, 1958, p. 341), William Z. Foster enumeră separat partidele din Germania și Austria, iar despre reprezentantul Partidului Muncitoresc Socialist American arată că a participat ca delegat neoficial.

⁴ *Materiali i dokumenti po istorii Kominterna*, p. 81. În document este menționat cu titlatura de Partidul Social-Democrat din România.

⁵ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 37, Editura politică, București, 1965, p. 535.

⁶ *Pervii Kongress Kommunisticeskovo Internaționala*, Partiinoe izdatelstvo, Moskva, 1919, p. 49 ; „Kommunisticeskii Internațional”, nr. 1, martie 1919, p. 23.

față de partidele socialiste și față de conferința de la Berna * ; 5. Situația internațională și politica aliaților ; 6. Alegerea comitetelor și probleme organizatorice. Congresul a fost deschis și și-a desfășurat lucrările sub conducerea lui V. I. Lenin.

Partidele și grupările de stînga reprezentate la congres au fost împărțite în trei categorii : mari, mijlocii și mici, ele avînd dreptul la 5, la 3 și respectiv la 1 vot de reprezentare. Aceasta vădește că, de la începutul existenței sale, Cominternul nu a aplicat principiul egalității în drepturi pentru toate partidele componente. Ilustrativ în acest sens este și faptul că Federația Socialistă Balcanică, alcătuită din patru partide **, a fost încadrată în categoria mijlocie și a beneficiat de dreptul de a avea doar 3 voturi deliberative. Acest for balcanic a fost reprezentat de Cristian Racovski. În timpul lucrărilor congresului însă, observatorii sîrb și grec au contestat dreptul lui Cristian Racovski de a reprezenta partidele din aceste țări, astfel că în procesul-verbal al comisiei de validare s-a consemnat că el reprezenta „tesneacii bulgari și Partidul Comunist Român, care, în întregime, împărtășesc fără rezerve punctul său de vedere”⁷.

Cristian Racovski a sosit la congres în ziua a doua a lucrărilor, cînd a și luat cuvîntul în numele Federației Socialiste Balcanice. Referindu-se la situația mișcării muncitorești din România, el a arătat, printre altele, că „partidul român s-a dezvoltat, treptat, în comunist și în concordanță cu aceasta s-a intitulat comunist”. Probabil că Cristian Racovski se referea la grupurile comuniste din România, deoarece partidul clasei muncitoare din țara noastră, între anii 1918 și 1921, s-a intitulat Partidul socialist. Aceasta, ca și alte afirmații din cuvîntare, dovedeau că el nu cunoștea îndeajuns realitățile din țară.

Cristian Racovski s-a aflat, de asemenea, printre autorii propunerii de înființare imediată, la congresul în curs de desfășurare, a Internaționalei a III-a, Comuniste⁸, propunere ce a reprezentat documentul pe baza căruia s-au purtat discuțiile privitoare la constituirea Cominternului. În final, această propunere a întrunit marea majoritate a voturilor celor pre-

* În februarie 1919, la Berna, s-a ținut o conferință socialistă, cu participarea a 106 delegați din 26 de țări, care a hotărît refacerea Internaționalei a II-a.

** Federația Socialistă Balcanică, compusă la acea dată din partidele muncitorești din Bulgaria (tesneaci), Iugoslavia, Grecia și România, a fost reprezentată de Cristian Racovski, care, pînă în mai 1917, a activat în mișcarea muncitorească din România. La data ținerii congresului, el se afla în Rusia sovietică, unde îndeplinea sarcini în cadrul organelor de stat sovietice, continuînd în același timp să figureze printre membrii C.E. al Partidului Socialist din România și ai conducerii Federației Socialiste Balcanice. La 15 ianuarie 1920 s-a întrunit la Sofia cea de-a treia conferință a Federației Socialiste Balcanice. La lucrările sale au luat parte „Partidul Comunist Bulgar („socialiștii strîmți”), Partidul Muncitoresc Socialist (comuniștii) din Iugoslavia, Partidul Muncitoresc-Socialist din Grecia și Partidul Socialist din România”. Conferința a hotărît, între altele, transformarea Federației Socialiste Balcanice în Federația Comunistă Balcanică și afilierea ei la Internaționala a III-a, ca secție balcanică a acesteia, care recunoștea principiile și metodele luptei revoluționare de clasă și dictatura proletariatului. Această afiliere apare fictivă din punctul de vedere al Partidului Socialist din România, întrucît afilierea propriu-zisă a partidului clasei muncitoare din România, exprimînd voința proletariatului din țara noastră, se va face abia în mai 1921 (vezi *Rezoluția Conferinței Socialiste [Balcanice]*, în „*Kommunisticeskii Internațional*”, nr. 12 din 1920, p. 2 217—2 218).

⁷ *Pervii Kongress Kommunisticeskovo Internaționala*, p. 249.

⁸ *Ibidem*, p. 118.

zenți, cu excepția abținerii reprezentantului Partidului Comunist din Germania (5 voturi), care s-a pronunțat pentru amânare⁹. În felul acesta a luat ființă Internaționala a III-a, Comunistă. În hotărîrea adoptată de congres se spunea : „Conferința comunistă internațională hotărăște să se constituie în Internaționala a III-a și să ia denumirea de Internaționala Comunistă. Raportul voturilor rămîne neschimbat. Toate partidele, organizațiile, precum și grupările își păstrează dreptul ca în termen de opt luni să comunice, în forma definitivă, intrarea lor în Internaționala a III-a”¹⁰.

Structura organizatorică a noii Internaționale a avut un caracter provizoriu, iar elaborarea statutului a fost amînată pentru congresul următor. Totuși, s-a ales un Comitet Executiv, alcătuit din cîte un reprezentant al fiecărui partid component, iar acesta a ales un Birou compus din cinci membri : V. I. Lenin, C. Racovski, L. Troțki, G. Zinoviev, F. Platten¹¹. De asemenea, Congresul I al Internaționalei Comuniste a adoptat platforma politică a acestui organism revoluționar, precum și *Manifestul* prin care proletariatul era chemat să se unească sub steagul comunismului.

Crearea Internaționalei a III-a a jucat în acea perioadă un rol important în procesul de clarificare ideologică din rîndurile mișcării muncitorești și socialiste, în întărirea partidelor revoluționare ale clasei muncitoare din diferite țări ale lumii.

Al II-lea congres al Internaționalei Comuniste a avut loc la Moscova între 19 iulie și 7 august 1920. La acest congres au participat delegați ai 42 de secții ale Cominternului din 37 de țări, precum și invitați ai unor organizații sindicale din America, Anglia și Germania ; se aflau prezenți, cu drept de vot consultativ, reprezentanți ai Partidului Socialist Independent din Germania și ai Partidului Socialist Francez¹². La acest congres a luat parte, ca invitată, și grupa comunistă română de la Moscova, care însă n-a avut mandat de reprezentare din partea Partidului Socialist din România¹³.

Congresul al II-lea al Internaționalei a III-a a adoptat cele două documente fundamentale : *Statutul* și *Condițiile de primire în Internaționala Comunistă*. Cele 21 de condiții formulate de V. I. Lenin și acceptate de congres indicau ca sarcină pentru fiecare partid înlăturarea elementelor reformiste din conducerea acestora, necesitatea menținerii aparatului de partid în orice împrejurări, demascarea imperialismului și reacțiunii din propria țară, respectarea centralismului democratic, apărarea Rusiei Sovietice împotriva atacului imperialist, elaborarea unui program comunist, care să prevadă acceptarea și aplicarea tuturor rezoluțiilor și hotărîrilor Internaționalei Comuniste etc. De asemenea, se sublinia că în toate împrejurările, partidele comuniste, devenite secții ale Internaționalei a III-a, trebuiau să țină seama, în acțiunile lor, de cele 21 de condiții, organele de conducere urmînd să fie alcătuite pe această nouă bază, iar conducătorii care refuzau să accepte cele 21 de condiții să fie

⁹ *Ibidem*, p. 131.

¹⁰ *Materiali i dokumenti po istorii Kominterna*, p. 218.

¹¹ William Z. Foster, *Op. cit.*, p. 347.

¹² *Protokolii Kongressov Kommunisticeskovo Internaționala — Vtoroi Kongress Kominterna, iulie-august 1920*, Partiinoe izdatelstvo, Moskva, 1934, p. IV.

¹³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa nr. 238/1929, fila 70.

înlăturați. La punctul 17 al condițiilor de afiliere se prevedea expres ca organele conducătoare ale Cominternului să țină seama de diversitatea condițiilor în care erau nevoite să activeze și să lupte diferitele partide și să nu adopte hotărâri obligatorii pentru toți decât atunci cînd astfel de hotărâri erau posibile¹⁴. Însuși V. I. Lenin arăta că „principiile revoluționare fundamentale trebuie să fie adaptate la particularitățile diferitelor țări”¹⁵.

În pofida indicațiilor juste date de V. I. Lenin, în decursul existenței sale, cu toate meritele incontestabile în crearea, îndrumarea și sprijinirea dezvoltării și maturizării partidelor comuniste, în activitatea Cominternului s-au manifestat o serie de trăsături negative: impunerea de rețete considerate universal valabile, imixtiuni în activitatea partidelor, practici și metode cu efecte dăunătoare pentru mișcarea comunistă internațională.

Asemenea practici ale Cominternului au avut urmări negative asupra muncii și activității Partidului Comunist Român provocînd disensiuni și manifestări fracționiste, poziții stîngiste față de alte forțe politice din România. În *Programul Partidului Comunist Român* se apreciază că: „Activitatea partidului a fost mult îngreunată de lipsa unității, de neînțelegerea și necunoașterea aprofundată a realităților și proceselor social-politice ce aveau loc în România. Aceasta s-a reflectat îndeosebi în adoptarea unor poziții greșite în legătură cu problema națională și colaborarea cu alte forțe muncitorești și democratice, ceea ce a avut o influență negativă asupra înfăptuirii rolului organizator al partidului în lupta clasei muncitoare, a maselor largi populare. La toate acestea a contribuit și faptul că uneori în conducerea partidului s-au aflat oameni ce nu cunoșteau realitățile țării, inclusiv cetățeni ai altor state”¹⁶.

În toată această perioadă, socialiștii români au întreținut legături strînse cu Internaționala a III-a. În vara anului 1920, de pildă, cînd transformarea Partidului Socialist din România în partid comunist devenise iminentă, o delegație oficială a acestuia, compusă din Gheorghe Cristescu, Al. Dobrogeanu-Gherea, David Fabian, Eugen Rozvan, Constantin Popovici și Ion Flueraș, a plecat la Moscova pentru a discuta cu conducerea Cominternului situația din mișcarea muncitorească din țara noastră, problema afilierei și, de asemenea, pentru a participa la lucrările Congresului al II-lea al Internaționalei Comuniste. Deoarece delegația nu a putut ajunge decât toamna la Moscova, ea nu a mai avut posibilitatea să ia parte la lucrările Congresului al II-lea. În timpul cît a stat la Moscova, delegația română a purtat discuții cu reprezentanți din conducerea Cominternului asupra condițiilor în care urma să aibă loc afilierea, iar unii dintre membrii ei au fost primiți de însuși V. I. Lenin.

Merită a fi menționat faptul că delegații socialiștilor români, cu excepția lui I. Flueraș, și-au exprimat, de la bun început, adeziunea la principiile leniniste ale partidului de tip nou. Totodată, ei au formulat „o serie de obiecții cu privire la amestecul Cominternului în stabilirea componenței organelor de conducere ale partidului — considerînd, pe bună

¹⁴ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 41, p. 209—210.

¹⁵ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 44, Editura politică, București, 1967, p. 19.

¹⁶ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 42—41.

dreptate, că acesta este un drept legitim al propriului partid —, precum și cu privire la o serie de analize și aprecieri eronate făcute de Comintern la adresa situației din România. Justețea acestor puncte de vedere ale socialiștilor români se relevă cu claritate în lumina experienței istorice din ultima jumătate de veac¹⁷.

La scurt timp după aceasta, ca urmare a permanentei maturizări politice și ideologice a mișcării noastre muncitorești, la Congresul din mai 1921 Partidul socialist s-a transformat în Partidul Comunist Român.

Între 22 iunie și 12 iulie 1921 s-au desfășurat la Moscova lucrările celui de-al III-lea Congres al Cominternului, la care au luat parte 603 delegați reprezentând 98 de partide și organizații din 58 de țări. Printre partidele invitate la congres a fost și Partidul Comunist Român¹⁸.

După cum este cunoscut, în ziua de 11 mai 1921, Congresul I al P.C.R., în unanimitate, a votat transformarea Partidului socialist în Partidul Comunist Român și afilierea la Internaționala a III-a. În perioada următoare, această hotărîre a fost adusă la cunoștința Cominternului, dar din cauza arestării delegaților, printre care se aflau aproape toți conducătorii partidului comunist, el n-a mai avut posibilitatea de a fi reprezentat oficial la Congresul al III-lea al acestuia.

În atare condiții, după cum reiese din raportul comisiei de validare, prezentat de K. Radek, din partea P.C.R. au participat reprezentanți ai unor secții din țară și ai fostelor grupuri comuniste ilegale, care, în acel timp, se aflau în emigrație în Rusia sovietică și erau organizați în grupele românești de la Moscova și Harkov. Delegația română era alcătuită din 14 persoane, care reprezentau partidul comunist și mișcarea revoluționară de tineret¹⁹. Printre aceștia s-au aflat : Gelbert Moscovici (Al. Bădulescu), Ana Bădulescu, Al. Constantinescu, Al. Buican, Saul Ozias, L. Lichtblau, Constantin Palade, Milu Gloter, Ida Iaruga, S. Dobroceaev, Mikloș Oros, N. Gornițchi²⁰. În timpul desfășurării congresului, reprezentanților P.C.R. li s-au recunoscut 6 mandate cu drept de vot deliberativ și 4 cu drept de vot consultativ *, iar la cererea delegației române, din motive conspirative, numele participanților nu au fost date publicității²¹.

În raportul său, referitor la P.C.R., K. Radek a spus : „Cu puțin timp înainte de congres, partidul român s-a pronunțat pentru aderarea sa la Comintern. Dar aproape imediat după aceea liderii partidului și câteva sute de conducători au fost condamnați de către guvernul român. Noi am primit raportul unui tovarăș bulgar, care a sosit la București imediat după această condamnare. Tovarășii au spus că partidul nu are posibilitatea să trimită reprezentanți oficiali la congres. Cu toate acestea, ei nădăjduiesc că vreun tovarăș, individual, va sosi la Moscova. În realitate, reprezentanți ai

¹⁷ Nicolae Ceaușescu, *Op. cit.*, p. 27—28.

¹⁸ *III vsemirniĭ Kongress Kommunističeskovo Internaționala, stenograficeskii otčet*, Gosudarstvennoe izdatelstvo, Petersburg, 1922, p. 8, 495—498.

¹⁹ *Ibidem*, p. 497.

²⁰ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare Arhiva I.S.I.S.P.), fondul nr. X, dosarul nr. 1449, vol. 1 și 2 ; Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa nr. 238/1929, fila 71.

* Delegației române i s-a recunoscut acest număr de mandate întrucît congresul a ținut seama că P.C.R. avea în momentul respectiv peste 45 000 de membri (vezi *5 let Komintern v rešeniah i tīfrah*, Moskva, 1924, p. 27).

²¹ *III vsemirniĭ Kongress Kommunističeskovo Internaționala*, p. 497.

organizațiilor ilegale au sosit și toți sînt membri ai partidului. Pentru noi, în comisie, s-a ridicat problema dacă recunoașterea unor mici grupe de tovarăși români ca reprezentanți ai partidului nu va fi interpretată ca o depășire a drepturilor noastre; nu se va ridica oare obiecția că noi nu acordăm reprezentanța partidului, ci unei grupări separate? Tovarășii din Balcani ne-au declarat că în situația dată, nu. Noi am recunoscut reprezentanța partidului român ca provizorie, ceea ce nu înseamnă nici pe departe pierderea acestui drept al său. Noi am făcut aceasta din solidaritate cu tovarășii români chinuiți în închisori”²².

Congresul al III-lea al Cominternului a schițat perspectivele revoluționare, sesizînd slăbirea avîntului revoluționar postbelic, slăbire ilustrată de înfrîngerile suferite de proletariatul din Germania, Austria, Franța, Cehoslovacia, Anglia, Ungaria, Italia, de contraofensiva pornită în Europa de către reacțiune împotriva clasei muncitoare, a maselor populare. Concluzia generală a congresului a fost necesitatea strîngerii rîndurilor pe toate fronturile și a pregătirii proletariatului pentru luptele ce se anunțau. Sub lozinca: „În mijlocul maselor!”, congresul a acordat o deosebită atenție problemei activității comuniștilor în rîndul oamenilor muncii, în syndicate, în organizațiile de femei și de tineret, îmbinării revendicărilor economice cu cele politice și, îndeosebi, structurii și activității partidelor comuniste în noua etapă. În legătură cu tactica partidelor comuniste, V. I. Lenin, recunoscînd o serie de greșeli și minusuri reieșite din activitatea comuniștilor, a subliniat cu tărie, într-una din intervențiile sale din cadrul congresului, că „dacă în cursul luptei vom avea de partea noastră majoritatea oamenilor muncii — nu numai majoritatea muncitorilor, ci majoritatea tuturor celor exploatați și asupriți — vom învinge cu adevărat”²³. În fapt, acesta era un veritabil program de acțiune pentru tinerele partide comuniste.

Din documentele publicate de Comintern reiese că delegatul român Gelbert Moscovici (Al. Bădulescu) a fost ales membru al Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste din partea Partidului Comunist Român²⁴.

În timpul șederii în Rusia sovietică, delegația română a informat Comitetul Executiv al Cominternului asupra situației în care se găsea P.C.R., despre măsurile antimuncitorești din România și totodată a discutat unele probleme privind organizarea luptei pentru eliberarea celor arestați, pentru legalizarea partidului, pentru intensificarea propagandei comuniste în rîndurile maselor muncitorești și mai ales în syndicate²⁵.

Evoluția organizatorică și lupta mișcării comuniste mondiale, modul în care se aplicau hotărîrile congreselor anterioare ale Internaționalei a III-a, ca și problemele noi care se conturau, ca urmare a slăbirii avîntului revoluționar într-o serie de țări și a apariției fenomenelor de stabilitate vremelnică a capitalismului, au făcut obiectul analizei Congresului al

²² *Ibidem*, p. 70—71.

²³ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 44, p. 33.

²⁴ „Buletin communiste”, organ du comité de la troisième Internationale, anul II, nr. 33, din 11 august 1921, p. 549—550; „Moscou”, organe du 3 Congrès de l'Internationale Communiste, nr. 30, din 1 iulie 1921.

²⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa nr. 238/1929, fila 71.

IV-lea al Internaționaliei Comuniste, care și-a desfășurat lucrările între 5 noiembrie și 5 decembrie 1922, la Petrograd și la Moscova. Au participat 408 delegați din 58 de țări, reprezentând 66 de partide și organizații²⁶.

La acest congres, Partidul Comunist Român a fost reprezentat de o delegație alcătuită din cinci persoane : Lucrețiu Pătrășcanu, Elek Köblös și Marcel Pauker cu drept de vot deliberativ, iar Ana Pauker și I. Krebs cu drept de vot consultativ²⁷.

Congresul al IV-lea al Cominternului a avut înscrise pe ordinea de zi 23 de puncte, care au cuprins o mare varietate de probleme. Dată fiind intensificarea exploatării maselor muncitoare din țările capitaliste și adâncirea sciziunii din mișcarea muncitorească internațională, care se manifesta și în fiecare țară în parte, Congresul al IV-lea a pus un mare accent pe necesitatea realizării frontului unic ca principal instrument prin intermediul căruia proletariatul își putea asigura forța de a se opune cu succes și a înfrînge ofensiva patronală în creștere. O altă problemă care s-a situat în atenția congresului și care a interesat într-o măsură însemnată unele delegații, printre care și cea din România, a fost problema agrară.

Pe marginea raportului privind problema agrară, prezentat de E. Varga și a programului de acțiune întocmit de comisia agrară a congresului *, a luat cuvîntul și Marcel Pauker. El și-a exprimat unele rezerve față de aprecierile cuprinse în aceste documente și a formulat o serie de completări privind situația din România și activitatea desfășurată de P.C.R. în această direcție. Astfel, el a arătat că delegația română nu este în măsură să pună la dispoziția congresului un material documentat despre stadiul reformei agrare și consecințele ei, deoarece aceasta se afla abia la începutul aplicării și nici asupra situației țărănimii din țara noastră. Delegatul român a făcut obiecții la unele concluzii critice cuprinse în raportul prezentat de E. Varga, subliniind că Partidul Comunist Român era la începutul activității sale și că a făcut eforturi în stabilirea unor contacte mai largi la sate, ceea ce nu înseamnă că n-a acordat atenția cuvenită problemei țărănești. „Din aceste motive și nu din altele, după cum sună concluzia falsă a tovarășului Varga — că nu s-a acordat destulă importanță problemei țărănești — s-a ajuns la situația că noi să răspundem «nu știm»“²⁸, arăta delegatul român.

După părerea delegației române, o problemă teoretică importantă care trebuia clarificată în programul de acțiune era aceea privitoare la atitudinea diferențiată pe care urmau să o adopte partidele comuniste față de diversele păături ale țărănimii în ajunul și în timpul revoluției²⁹.

Revenind la problema agrară din România, în cuvîntul său, M. Pauker a relevat că, întrucît însemnate suprafețe de pămînt arabil — cu mult peste jumătatea celui expropriat prin reforma agrară din 1921 — au rămas, în continuare, în posesia marilor proprietari, „parola exproprierii totale

²⁶ 10 let Komintern v rešeniah i tŭfrah, sostovil A. Tiveli i M. Heimo, Gosudarstvennoe izdatelstvo, Moskva—Leningrad, 1929, p. 91.

²⁷ Arhiva I.S.I.S.P., fondul nr. X, dosarul nr. 1 449, vol. 1 și 2 ; Ion Biberi, *Lumea de mîine*, Editura Forum, p. 77—78.

* Din dezbaterile congresului reiese că din comisia agrară a făcut parte și Marcel Pauker.

²⁸ *Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale*, Verlag der Kommunistischen Internationale, Hamburg, 1923, p. 663.

²⁹ *Ibidem*, p. 665.

este încă o lozincă ce are un caracter de profundă eficiență revoluționară asupra maselor³⁰.

Unele probleme importante privind activitatea partidelor comuniste din Balcani au început, în această perioadă, să fie prezentate în bloc forurilor conducătoare ale Cominternului de către Federația Comunistă Balcanică. Adesea, la congrese și la unele din cele 13 plenare ale Cominternului, în numele partidelor comuniste din Balcani lua cuvîntul un membru din conducerea Federației Comuniste Balcanice. Deși cunoștea, în primul rînd, situația din propria țară, el căuta pe această bază să generalizeze analiza social-economică și politică la întreaga regiune, să schițeze, într-un tot, sarcinile partidelor comuniste, în ciuda existenței unor deosebiri vizibile de la o țară la alta. Ca urmare, în asemenea situații, au fost formulate o serie de aprecieri care nu corespundeau uneia sau alteia dintre țări, ceea ce ducea, chiar în ședințele reuniunilor respective, la unele discuții contradictorii între militanții diferitelor partide și reprezentantul Federației Comuniste Balcanice. Pe de altă parte, practica de a desemna un vorbitor pentru un număr de partide grupate într-o secție supraregională a avut ca urmare privarea reprezentanților partidelor respective de posibilitatea de a mai lua cuvîntul și de a exprima puncte de vedere corespunzătoare realităților cu care acestea erau confruntate în țările respective. Experiența istorică a dovedit că acest organism supraregional mai mult a îngreuiat cunoașterea de către Comintern a situației din țările respective, raporturile dintre aceste partide și Internaționala a III-a*. De altfel, referindu-se la rezoluția *Cu privire la structura organizatorică a partidelor comuniste și la metodele și conținutul muncii lor*, adoptată de Congresul al III-lea al Internaționalei Comuniste din 1921, V. I. Lenin atrăgea, în modul cel mai serios, atenția asupra deficiențelor pe care le constatase, ca urmare a aplicării documentului respectiv, asupra metodelor folosite de Comintern, ca și a structurii organizatorice impuse secțiilor sale. În cuvîntul rostit la Congresul al IV-lea, V. I. Lenin, oprindu-se la problemele amintite, declara: „Această rezoluție este minunată, dar ea este aproape complet rusească, adică se bazează în întregime pe condițiile existente în Rusia. Aceasta este partea ei bună, dar în același timp și partea ei proastă. Proastă pentru că sînt convins, aproape nici un străin

³⁰ Ibid.

* Ilustrativă în acest sens este intervenția lui Vasil Colarov, făcută în numele Federației Comuniste Balcanice și a partidelor componente, la Congresul al IV-lea al Cominternului, în legătură cu unele practici și metode ale acestui for internațional în ce privește amestecul în treburile interne ale unor secții ale sale. Cu acest prilej, V. Colarov a declarat: „Avînd în vedere marea importanță pe care o au anumite măsuri ale Executiviei, și anume amestecul ei în afacerile interne ale partidelor comuniste francez, italian, cehoslovac, norvegian etc., nu mă pot opri să nu explic că partidele comuniste ale țărilor balcanice aprobă în totalitate punctul de vedere pe care Comitetul Executiv l-a luat cu ocazia intervenției sale“ (*Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale...*, p. 169).

Această declarație a reprezentantului Federației Comuniste Balcanice venea în contradicție atît cu experiența acumulată de partidele comuniste, cît și de Comintern în ceea ce privește diversitatea condițiilor istorice în care ele activau, problemele concrete cu care erau confruntate în fiecare țară în parte.

nu va putea s-o citească — am parcurs încă o dată această rezoluție înainte de a face asemenea afirmație. În primul rînd, ea este prea lungă — conține 50 de paragrafe sau chiar mai multe. Străinii nu pot să citească așa ceva. În al doilea rînd, chiar dacă o s-o citească, nici unul dintre ei n-are s-o înțeleagă, tocmai pentru că este prea specific rusească. Și asta nu pentru că este scrisă în limba rusă — ea este excelent tradusă în toate limbile —, ci pentru că este în întregime pătrunsă de spiritul rusesc. Și în al treilea rînd, chiar dacă în mod excepțional o s-o înțeleagă vreun străin, tot n-are s-o poată pune în practică. Aceasta este a treia lipsă a ei³¹. Atrăgînd atenția, în continuare, ca nu cumva, din cauza acestei rezoluții, să se închidă calea spre noi succese în dezvoltarea și consolidarea mișcării comuniste, V. I. Lenin ținea să precizeze din nou : „Rezoluția este prea rusească ; se oglindește experiența rusă, de aceea nu este cituși de puțin înțeleasă de tovarășii din străinătate, și ei nu se pot mulțumi s-o atîrne într-un colț ca pe o icoană și să i se închine. În felul acesta, nu se poate ajunge la nici un rezultat. Ei trebuie să-și însușească o parte din experiența rusă”³¹.

Observațiile critice și indicațiile lui V. I. Lenin aruncau o lumină clară asupra activității Cominternului și a raporturilor sale cu partidele comuniste naționale, îndeosebi în probleme organizatorice și programatice.

În ziua de 5 decembrie 1922, Congresul al IV-lea a ales noul Comitet Executiv al Internaționalei Comuniste, alcătuit din 25 de membri și 10 supleanți. Din partea partidelor comuniste din Balcani au fost aleși V. Colarov ca membru plin și Mihail Macavei ca membru supleant³².

În perioada care a urmat, Partidul Comunist Român a cunoscut o simțitoare consolidare a rîndurilor sale. El s-a afirmat ca cel mai înaintat și mai consecvent apărător al intereselor maselor muncitoare, conducătorul și organizatorul luptei acestora împotriva exploatarei capitaliste, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice. Îngrijorate de creșterea rolului și influenței P.C.R. în viața social-politică a țării, în anul 1924, clasele dominante au dezlănțuit împotriva sa o cruntă prigoană, care a culminat cu scoaterea lui în afara legilor.

În general, pe plan internațional, împotriva mișcării muncitorești revoluționare s-au intensificat măsurile represive. Lupta proletariatului intrase într-o perioadă de reflux vremelnice.

Acestea erau condițiile în care, între 17 iunie și 8 iulie 1924, s-a ținut la Moscova Congresul al V-lea al Internaționalei Comuniste. A fost primul congres al Cominternului ale cărui lucrări s-au desfășurat fără participarea lui V. I. Lenin, decedat în urmă cu șase luni.

La lucrările sale au luat parte 510 delegați reprezentînd 60 de partide comuniste, precum și alte partide și diferite organizații muncitorești din 49 de țări³³.

Partidul Comunist Român a fost reprezentat la acest congres de șase delegați oficiali, dintre care patru cu drept de vot deliberativ : Boris Ștefanov (cu numele conspirativ Popescu), G. Moscovici (Al. Bădulescu), Al. Crișan (Georgescu), D. Fabian (Emil Posch, Al. Buțureanu), iar doi cu

³¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 45, Editura politică, București, 1967, p. 314—315.

³² *Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale*.

³³ *10 let Kominterna v rešeniah i tîfrah*, p. 111.

drept de vot consultativ : Ecaterina Arbore și H. Gherștein ³⁴. Cei șase delegați au făcut parte din diferite comisii de lucru ale congresului. Astfel, D. Fabian a lucrat în comisiile politică și sindicală ; B. Ștefanov — în comisiile agrară, națională și bulgară ; Al. Crișan — în comisiile organizatorică, națională și italiană ; G. Moscovici — în comisiile pentru tineret, poloneză și engleză ³⁵.

Problematica ordinii de zi a congresului a fost orientată spre analiza situației economice și politice, căreia muncitorimea din întreaga lume trebuia să-i facă față, spre necesitatea realizării în practică a frontului unic. Congresul s-a oprit pe larg asupra problemelor aprofundării de către partidele comuniste a studierii învățături marxist-leniniste, stabilirii celor mai adecvate forme, metode și mijloace de luptă pentru a deveni partide de masă, stringerii legăturilor cu cele mai diferite categorii de oameni ai muncii, reorganizării lor pe baza celulelor de fabrică, întăririi disciplinei de partid etc.

Un punct de pe ordinea de zi a congresului, asupra căruia și-au concentrat atenția participanții, a fost problema națională și a coloniilor. În intervenția sa, delegatul P.C.R., Al. Crișan, care a luat cuvîntul la raportul general prezentat de D.Z. Manuiski pe această temă, s-a făcut purtătorul de cuvînt al hotărîrilor eronate, pe care Conferința a VI-a a Federației Balcanice, din decembrie 1923, de la Berlin *, le-a adoptat în legătură cu activitatea P.C.R. în problema națională, subliniind că, chipurile, atunci, partidul nostru ar fi primit în această problemă un program clar **. Al. Crișan, care fusese membru al Secretariatului partidului și „specialistul“ său în problema națională, nu și-a fundamentat punctul său de vedere în conformitate cu structura națională reală a poporului român, nu a luat în seamă statisticile oficiale românești, ci și-a demonstrat tezele „conform statisticii Partidului maghiar din Transilvania, care pentru noi este mult mai competentă decît statistica oficială a statului“ — afirma el senten-

³⁴ *Protokoll fünfter Kongress der Kommunistischen Internationale*, Band I, Verlag Carl Hoym Nachf., p. 1 054—1 062 ; A.I.S.I.S.P., fondul nr. X, dosarul nr. 1 449, vol. 1 și 2. La congres, din delegația română au mai făcut parte, neoficial, I. Dicescu, Al. Nicolau, Timotei Marin, Ana Bădulescu, Ida Georgescu ș.a. (Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapele 164 și 165/1924).

³⁵ *Protokoll fünfter Kongress der Kommunistischen Internationale*, Band I, p. 1 055—1 062.

* În toamna anului 1923, o delegație a P.C.R., alcătuită din Gh. Cristescu, Al. Crișan, Al. Dobrogeanu-Gherea, M. Pauker, H. Sternberg ș.a., cărora li s-a adăugat Ecaterina Arbore, a mers la Comintern spre a discuta unele probleme privind activitatea partidului. De fapt, principala problemă abordată a fost cea națională. După îndelungate discuții, delegației române i-a fost impusă sarcina de a include în documentele partidului și de a populariza lozincă privind autodeterminarea pînă la despărțire de statul național unitar român existent a unor provincii istorice. De la Moscova, delegația P.C.R. a plecat la Berlin, unde, în decembrie 1923, s-au desfășurat lucrările celei de-a VI-a Conferințe a Federației Comuniste Balcanice. Printre rezoluțiile privind țara noastră, votate la această conferință, a fost și cea în problema națională, în care, pentru prima dată, era inserată cunoscuta lozincă, profund greșită, în chestiunea națională din România („Socialismul“, anul XIX, nr. 23, din 29 februarie 1924).

** „În acest program — susținea el — a fost recunoscut cuvîntul de ordine al dreptului la autodeterminare a tuturor naționalităților pînă la deplina soluționare a separării și partidul s-a servit cu adevărat de această soluție“ (*Protokoll fünfter Kongress der Kommunistischen Internationale*, Band I, p. 696).

țios³⁶. În felul acesta, el venea în sprijinul teoriei potrivit căreia România ar fi fost „un stat tipic cu multe națiuni“, creat pe baza „ocupării unor teritorii străine“, susținând ca Partidul Comunist Român să lupte pentru „autodeterminarea pînă la despărțirea de statul român“ a unor teritorii locuite, în covârșitoarea lor majoritate, de români. Asemenea puncte de vedere profund greșite îndemnau, de fapt, la dezmembrarea statului național unitar, la destrămarea poporului român. „Tezele și lozincile eronate întilnite în documentele partidului în această perioadă — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — s-au datorat lipsei unei analize aprofundate a istoriei poporului român, a dezvoltării economice-sociale și a raportului de forțe din țara noastră, cit și însușirii mecanice a unor teze elaborate în afară, ca urmare a practicilor Cominternului, care stabilea directive ce nu țineau seama de realitățile concrete din țara noastră, dădea orientări tactice și indicații ce nu corespundeau condițiilor economice, social-politice, naționale din România“³⁷.

Un alt reprezentant al P.C.R., Boris Ștefanov, a luat cuvîntul, în cadrul dezbaterilor congresului, pe marginea raportului lui V. Colarov privind problema agrară. El a schițat un istoric al problemei agrare din România de la 1864 și pînă în momentul respectiv, oprindu-se, în mod deosebit, la perioada postbelică. B. Ștefanov — care era și președintele Comisiei agrare a P.C.R. — a arătat, printre altele, că „la noi, în România, țăranul este asemenea unui neoiobag, așa cum l-a numit Dobrogeanu-Gherea, ceea ce înseamnă că este pe jumătate rob“ și că „așa-numita marea reformă nu numai că nu a înlăturat semiobăgia, dar a întărit-o“³⁸. Punctul de vedere exprimat de Boris Ștefanov, vădit necorespunzător realităților social-economice din România, dovedea că el mai era tributar concepției despre situația țăranimii din România formulată de C. Dobrogeanu-Gherea într-o altă epocă istorică. El nu ținea seama de schimbările care surveniseră în situația social-economică a țăranimii ca urmare a reformei agrare, a mutațiilor ce au avut loc în lumea satelor în perioada postbelică. În continuare, el s-a referit la situația țăranimii, la sarcinile partidului comunist în vederea lărgirii influenței sale la sate.

În general, trebuie spus că unii delegați ai P.C.R. la congresele și la plenarele Cominternului, prin modul în care au prezentat situația generală din România, au contribuit și ei la formarea în cadrul diferitelor organisme ale Internaționalei Comuniste, a unei imagini denaturate asupra realităților din țară.

De altfel, trebuie spus că asemenea teze eronate, ca și altele, și-au găsit locul în rezoluțiile și hotărîrile Congresului al V-lea al Cominternului. Semnificativ, din acest punct de vedere, este documentul intitulat *Despre chestiunile naționale în Europa Centrală și în Balcani*. Preambulul acestuia aprecia într-o manieră ce venea în totală discordanță cu realitățile istorice, că după pacea de la Versailles ar fi apărut „... noi state mici imperialiste : Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia, România, Grecia,

³⁶ Protokoll fünfter Kongress der Kommunistischen Internationale, Band I, p. 696.

³⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 361.

³⁸ Protokoll fünfter Kongress der Kommunistischen Internationale, Band I, p. 696.

intemeiate pe anexarea de teritorii considerabile, populate cu alte naționalități și constituind focare de oprimare națională și reacțiune socială". Problema aceasta a fost exacerbată de congres într-o asemenea măsură, încît și Germania era considerată ca o victimă care, nu numai că a pierdut teritorii, dar ar fi fost chiar primejduită de a fi dezmembrată.

Apreciind chestiunea națională din Europa Centrală și Balcani ca una din chestiunile politice cele mai esențiale, se cerea „Separare națională a popoarelor oprimate din Polonia, România, Cehoslovacia, Iugoslavia, Grecia“.

În cuprinsul paragrafului II — intitulat *Chestiunea ucraineană* — se formula un șir de „obligații“, „sarcini“ și „indicații“ pentru partidele comuniste din Polonia, România și Cehoslovacia, care vizau constituirea unei Republici sovietice muncitorești și țărănești, în cuprinsul căreia urmau să fie incluse părți ale teritoriilor de atunci ale țărilor respective.

Iar la paragraful VIII — *Chestiunea maghiară* — se spunea : „Congresul apreciază că este indispensabil să se întărească activitatea comunistă printre ungurii din regiunile anexate de România, Cehoslovacia și Iugoslavia ; partidele comuniste din aceste țări trebuie să revendice pentru ei dreptul de a dispune de ei înșiși pînă la, și inclusiv, separarea lor de statele care i-au anexat“*.

În perioada desfășurării lucrărilor congresului, delegații oficiali ai P.C.R., împreună cu cadre de partid din emigrație, au ținut unele consfătuiri, în cadrul cărora și-au exprimat nemulțumirea față de subaprecierea activității Partidului Comunist Român, de metoda de a îngloba într-un tot activitatea partidelor componente ale Federației Comuniste Balcanice — aspecte întîlnite în rapoartele prezentate de G. Zinoviev și V. Colarov, precum și în intervențiile lui Boșcovici, reprezentantul Iugoslaviei³⁹.

Ținînd seama de refluxul revoluționar vremelnic în care se găsea mișcarea muncitorească internațională în această perioadă, precum și de intensificarea ofensivei claselor dominante împotriva maselor muncitoare. Congresul al V-lea al Cominternului a indicat, ca una din sarcinile principale ale secțiilor sale, să se treacă neîntîrziat la realizarea, pe baze principiale, a frontului unic, în vederea respingerii ofensivei capitaliste.

O atenție deosebită a acordat congresul problemei strîngerii legăturii partidelor comuniste cu masele și consolidării lor politico-organizatorice. Aceasta însemna dezvoltarea lor în spiritul principiilor partidului leninist, de tip nou, prin reorganizarea pe baza celulelor de fabrică, a locului de muncă, înlăturarea hotărîtă a manifestărilor de stînga și de dreapta, ridicarea permanentă a nivelului politic-ideologic al membrilor de partid etc.

În încheierea lucrărilor congresului, s-a ales noul Comitet Executiv al Internaționalei Comuniste, alcătuit din 44 de membri plini și 28 de

* Pe de altă parte, același document, la paragraful IX, intitulat *Problema Transilvaniei și Dobrogei*, se spunea : „Congresul aprobă punerea de către Partidul Comunist din România a lozincilor separării statale a Transilvaniei și Dobrogei din componența României în regiuni independente“ (*V Congres communiste mondial*. Rezolutions, Librairie de l'Humanité, Paris, 1924, p. 69—75).

³⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapele nr. 146 și 165/1924.

supleanți. Din partea Partidului Comunist Român, în Comitetul Executiv al Internaționalei a fost ales, ca membru plin, Gheorghe Cristescu ⁴⁰.

Complexitatea situației în care partidele comuniste afiliate își desfășurau activitatea în țările respective, ca și unele frământări și confruntări de poziții manifestate în conducerea Cominternului au făcut ca, în perioada următoare, congresele să se țină tot mai rar. Munca operativă, curentă sau ținerea doar a unor plenare sau conferințe ale Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste devin tot mai pregnant mijlocul principal de lucru între conducerea Cominternului și organele conducătoare ale secțiilor acestuia.

După un interval de patru ani, între 17 iulie și 1 septembrie 1928, la Moscova s-a întrunit al VI-lea Congres al Internaționalei a III-a, care și-a concentrat atenția îndeosebi asupra a două probleme: pericolul de război și programul Internaționalei Comuniste. La lucrările sale au participat 532 de delegați, reprezentând 65 de partide și organizații din 57 de țări ⁴¹.

Partidul Comunist Român a fost reprezentat la acest congres de o delegație alcătuită din patru persoane: V. Holostenco-Barbu (cu numele conspirativ Petrulescu), E. Köblös (Balthazar), Imre Aladar (Barcăgiu) și Ion Heigel (Stancu), toți cu drept de vot deliberativ ⁴². Unii dintre delegați au făcut parte din diferite comisii, iar I. Heigel a fost ales și în prezidiul congresului.

În cadrul discuțiilor purtate pe marginea raportului general al Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste, prezentat de Buharin, în care erau cuprinse și o serie de referiri la situația din România, îndeosebi la problema țărănească și la activitatea P.C.R. în rîndul maselor de la sate, a luat cuvîntul și V. Holostenco*.

Plecat din țară de șase ani și necunoscînd astfel dezvoltarea stărilor de lucruri din România și din mișcarea noastră muncitorească, Vitali Holostenco a făcut o serie de critici nerealiste fostei conduceri P.C.R. — aceasta fusese înlocuită în bloc la Congresul al IV-lea al partidului din 28 iunie — 7 iulie 1928 — pentru unele inițiative în general realist-pozitive pe care le luase în anii 1925—1927, în legătură cu problema sindicală, cu stringerea legăturilor cu masele de țărani, precum și în legătură cu înțelegerile temporare stabilite cu alte forțe și organizații politice opoziționiste în timpul unor campanii electorale. În aceeași manieră, el s-a referit și la problema națională, apreciind că România era un stat „multi-național”.

În altă ordine de idei, referindu-se la „situația internă grea” a P.C.R., V. Holostenco arăta că „o parte din răspundere pentru aceea că

⁴⁰ *10 let Kominterna v rešeniah i tŭfrah*, p. 110—111.

⁴¹ *Ibidem*, p. 146.

⁴² *Stenograficeskii otchet VI Kongressa Kominterna*, vol. V, Gosudarstvennoe izdatelstvo, 1929, p. 155. Din unele documente de partid reiese că la acest congres din partea P.C.R. a mai participat și Elena Filipovici (vezi Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa nr. 91/1931, filele 60—61).

* Vitali Holostenco a activat în mișcarea muncitorească din România în anii 1920—1922, fiind implicat în procesul din Dealul Spirei. După amnistia din 1922, el a părăsit definitiv România. În 1928 era membru al C.C. al P.C. (b) din Ucraina și activist al Cominternului; la Congresul al IV-lea al P.C.R. a fost numit secretar general al partidului nostru. În această calitate a participat și la Congresul al VI-lea al Internaționalei Comuniste.

partidul nostru a trecut prin momente extraordinar de grele în dezvoltarea sa trebuie spus că o poartă și Federația Balcanică, care nu a fost suficient de elastică, nu a știut să se apropie suficient de diferitele partide din Balcani...⁴³.

În intervenția sa, Vitali Holostenco a evidențiat faptul că, în pofida terorii exercitate de organele represive, s-a intensificat lupta clasei muncitoare din România pentru impunerea unor revendicări politice și economice — începutul unui nou avânt de luptă al proletariatului — s-au înmulțit acțiunile protestatare ale țăranimii, precum și ale altor categorii de oameni ai muncii. „În ultima vreme — sublinia el —, în România... se înregistrează un avânt al mișcării muncitorești. Noi vedem creșterea grevelor, creșterea mișcării organizate a șomerilor într-un șir întreg de provincii ale României. Trebuie subliniat în mod deosebit creșterea mișcării țăranesti din România”⁴⁴.

Congresul al VI-lea al Internaționalei Comuniste a ales un nou Comitet Executiv, alcătuit din 59 de membri și 43 de membri supleanți. Din partea P.C.R., în Comitetul Executiv a fost ales ca membru Popescu (nume conspirativ neidentificat), iar în Comisia Internațională de Control — Ștefănescu (nume conspirativ neidentificat)⁴⁵.

În anii care au urmat Congresului al VI-lea al Internaționalei Comuniste, problemele cu care erau confruntate popoarele din întreaga lume au devenit tot mai complexe. S-au accentuat și mai mult contradicțiile sistemului capitalist, mai ales în timpul crizei economice din 1929—1933; fascismul a cunoscut o rapidă ascensiune într-o serie de state; în Germania s-a instaurat hitlerismul; s-au intensificat tendințele revizioniste-revanșarde ale unor țări. Toate acestea au pus în fața mișcării comuniste mondiale sarcini noi, printre care elaborarea unor programe de acțiune în vederea stăvilirii gravei amenințări fasciste, pentru apărarea libertăților democratice, crearea unor largi coaliții naționale de luptă împotriva fascismului și războiului. Partidele comuniste, folosind noi mijloace și metode de luptă pe bază de front unic, au stat neclintite în fruntea proletariatului și maselor largi populare din propria țară în lupta contra exploataării, a fascismului și războiului. Manifestările de solidaritate internaționalistă au luat o amploare nemaicunoscută până atunci.

Evoluția rapidă a evenimentelor în această perioadă făcea tot mai dificilă conducerea mișcării comuniste dintr-un singur centru. O dovadă în acest sens o constituie și faptul că, timp de șapte ani, nu s-a mai ținut un alt congres al Internaționalei Comuniste, ceea ce a determinat abordarea mai mult din mers a marilor probleme ce se ridicau în fața mișcării muncitorești internaționale, fără a se cunoaște suficient specificul sarcinilor din fiecare țară. Din această cauză s-au dat unele indicații nediferențiate, creîndu-se astfel posibilitatea amestecului și mai direct al conducerii Cominternului în treburile interne ale partidelor comuniste. Acest amestec a fost resimțit și de Partidul Comunist Român, care, pe lângă unele indicații juste și ajutorul primit într-o serie de probleme, a avut de suferit de pe urma unor directive tactice și organizatorice ce nu țineau seama de realitățile concrete din țara noastră.

⁴³ *Stenograficeskii otčet VI Kongressa Kominterna*, vol. I, p. 295.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 296.

⁴⁵ *Ibidem*, vol. V, p. 139—140.

Ultima și, de altfel, una dintre cele mai importante reuniuni ale Internaționalei Comuniste a constituit-o Congresul al VII-lea, care s-a ținut între 25 iulie și 20 august 1935, cu participarea a 510 delegați reprezentând 65 de partide comuniste. El și-a ținut lucrările într-un moment de efervescentă internațională a luptei antifasciste, avînd la bază proletariatul, condus de partidele comuniste, din zeci și zeci de țări, înregimentînd țărănimea, intelectualitatea progresistă și o diversitate de cercuri și pături sociale interesate în menținerea păcii și apărarea democrației.

La acest congres, din partea Partidului Comunist Român a fost prezentă o delegație alcătuită din : Boris Ștefanov (cu numele conspirativ Draganov sau Dragu), Nicolae Goldberger (Ardeleanu), Vanda Nicolschi (Elena Feodorovna Nikolskaia), Marcel Pauker (Marin Stepan Semionovici) cu drept de vot deliberativ și M. Dubinski (M. Gorețki) și Manea Erlich (Elena Feodorovna Maikovskaia) cu drept de vot consultativ⁴⁶.

Dintre delegații români, la dezbateri au luat cuvîntul B. Ștefanov — secretarul general al P.C.R. — la raportul lui W. Pieck despre activitatea Comitetului Executiv al Cominternului între congresele al VI-lea și al VII-lea, și N. Goldberger la raportul lui G. Dimitrov, intitulat : *Ofensiva fascismului și sarcinile Internaționalei Comuniste în lupta pentru unitatea clasei muncitoare împotriva fascismului*.

În cuvîntul său, Boris Ștefanov a analizat activitatea P.C.R. dintre congresele al VI-lea și al VII-lea ale Cominternului, experiența acumulată de partidul nostru în acea perioadă, menționînd, în același timp, momentele grele prin care acesta a trecut, mai ales în timpul luptelor fracționiste din anii 1929—1930. Totodată el a subliniat că după Congresul al V-lea al P.C.R. din decembrie 1931 Partidul Comunist Român a făcut pași importanți în direcția transformării sale „într-un partid de influență și cu autoritate de masă, care joacă un rol din ce în ce mai însemnat în conducerea luptei de clasă a proletariatului”⁴⁷. În aceeași ordine de idei, B. Ștefanov a subliniat importanța luptelor ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933, desfășurate pe baza frontului unic, evidențiînd faptul că „ceferiștii și petroliștii au apărut interesele lor și pe cele ale întregului popor, care i-a simpatizat, organizînd acțiuni în semn de solidaritate cu ei” și că aceștia „au luptat ca avangardă a proletariatului român”⁴⁸. Făcînd o paralelă între experiența de luptă a proletariatului din România și cea a detașamentelor muncitorești din alte țări, reprezentantul P.C.R. a relevat că și în țara noastră existau condiții prielnice în vederea coalizării, pe baza frontului unic, a unor pături largi ale poporului în lupta împotriva pericolului fascist. În acest sens, el a subliniat că la noi „mișcarea antifascistă și mișcarea antirăzboinică se adîncesc în masă”⁴⁹. Pentru realizarea frontului popular antifascist — a arătat Boris Ștefanov —, în fața P.C.R. stăteau ca sarcini urgente atragerea în luptă, sub steagul partidului, a maselor largi, a diferitelor organizații politice și profesionale muncitorești și a altor categorii de oameni ai muncii interesate în această luptă și, legat de aceasta, înlăturarea sectarismului

⁴⁶ Arhiva I.S.I.S.P., fondul nr. X, dosarul nr. 1 449, vol. 1 și 2.

⁴⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa nr. 357/1935, fila 1.

⁴⁸ *Ibidem*, filele 2—3.

⁴⁹ *Ibidem*, fila 5.

și schematismului din activitatea partidului, împotriva cărora trebuia deschis un foc viu ⁵⁰.

La rîndul său, Nicolae Goldberger a reliefat situația politică din România, raporturile dintre diferitele forțe politice, precum și posibilitățile concrete existente în țara noastră în vederea realizării frontului popular antifascist. De la început, vorbitorul a făcut precizarea, de importanță majoră, că în România nu era instaurată în acea perioadă o dictatură fascistă, ceea ce corecta aprecierile referitoare la regimul politic din România făcute în documente ale P.C.R., începînd cu cele ale Congresului al V-lea ⁵¹.

Oprindu-se asupra diferitelor grupări politice ale claselor dominante din țara noastră, el a scos în evidență frămîntările și disensiunile din rîndurile acestora și a subliniat sarcina ce revenea P.C.R. de a organiza lupta antifascistă și de a acționa diferențiat față de forțele politice existente în România. În acest sens, delegatul român declara : „Partidului nostru îi lipsea flexibilitatea necesară față de aceste organizații ; prea ușor li se atribuie organizațiilor acestora etichete de organizații fasciste sau organizații care se fascizează... Dacă este vorba de a face o diferențiere a lagărelor ce se dușmănesc, avînd în vedere poziția lor nu față de chestiunile revoluției, ci față de chestiunile victoriei sau înfrîngerii fascismului, atunci trebuie să găsim în noi puterea de a fixa o poziție nouă față de grupările politice existente. Pe lîngă aceasta, noi trebuie să punem într-o nouă lumină o serie de chestiuni ale tacticii noastre de front unic și față de social-democrație.

Noi trebuie să avem aci în vedere nu numai forțele antifasciste, care sînt astăzi în acțiune, dar și cele potențiale care pot deveni [ca] atare numai ca rezultat al unei poziții juste a partidului nostru și a întregii mișcări muncitorești față de ele ; în caz contrar sîntem supuși pericolului de a deveni jertfe ale burgheziei fasciste“ ⁵².

În continuare, reprezentantul P.C.R. arăta că trebuiau atrase în frontul antifascist „toate organizațiile clasei muncitoare din România“, inclusiv „organizațiile social-democrate și sindicatele reformiste, de asemenea majoritatea sindicatelor naționale sau galbene. Apoi o mare parte a organizațiilor cu ramificații largi ale funcționarilor particulari și publici, ale meseriașilor și ale micii burghezii ; de asemenea, un mare număr de organizații politice și economice țărănești. La aceasta trebuie să adăugăm un șir întreg de grupe, organizații și partide ale naționalităților asuprite, precum și organizațiile național-revoluționare“ ⁵³.

O atenție deosebită a acordat Nicolae Goldberger în cuvîntarea sa raportului dintre P.C.R. și Partidul național-țărănesc, posibilității colaborării, în lupta împotriva pericolului fascist, cu masa membrilor acestui partid, cu unele cadre mijlocii și chiar din conducerea sa. „Poziția pe care noi am ocupat-o pînă acum față de acest partid — a spus el — a

⁵⁰ *Ibidem*, fila 9.

⁵¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa nr. 208/1935, fila 2. Citatele sînt reproduse după forma integrală a cuvîntării lui Nicolae Goldberger și nu după cea prescurtată publicată în revistele Cominternului.

⁵² *Ibidem*, fila 4.

⁵³ *Ibidem*, filele 4—5

fost nejustă“, deoarece „partea covârșitoare a acestui partid va putea deveni o parte *componentă* însemnată a frontului popular antifascist“⁵⁴.

În încheierea cuvântării sale, delegatul P.C.R. a arătat că, pentru a împiedica instaurarea fascismului în țara noastră, Partidul Comunist Român era gata să acționeze în direcția alcătuirii unui guvern muncitoresc-tărănesc, care să aibă un program democratic, de apărare a intereselor generale ale poporului român. „Fără să ascundem în fața maselor că partidul comunist vede numai într-un astfel de guvern garanția deplină împotriva oricărei tentative fasciste din partea burgheziei și marilor proprietari agricoli — a declarat delegatul român —, partidul trebuie să dovedească maselor că chiar în marginile ordinii sociale existente se poate obține, printr-o luptă reușită, formarea unui guvern de stînga, a unui guvern al frontului popular antifascist. Un astfel de guvern, care ar apăra și ar lărgi drepturile democratice ale poporului, ca, de pildă, libertatea de organizare, de adunare și de presă pentru toată populația țării, indiferent de naționalitatea căreia aparține, adică și pentru naționalitățile asuprite, un guvern care ar dizolva organizațiile fasciste și ar aresta pe șefii fasciști, ar anula datoriile externe, ar scuti masele de greutățile impozitelor, punindu-le pe spinarea bogaților, și ar rezolva chestiunea datoriilor țăranilor prin anularea datoriilor țăranimii nevoiașe..., un astfel de guvern partidul nostru e gata să-l susțină“⁵⁵.

Congresul al VII-lea al Internaționalei Comuniste, generalizînd experiența partidelor comuniste dobîndită în cursul luptei duse împreună cu alte forțe democrate, a dat o interpretare nouă, mai realistă, fenomenelor ce se succedau cu rapiditate în procesul luptei revoluționare, a eliminat unele aprecieri eronate asupra social-democrației, a indicat o orientare de perspectivă acțiunilor duse în vederea înfăptuirii frontului unic muncitoresc, precum și în alte domenii ale participării partidelor comuniste la viața politică din țările lor și pe plan internațional. Obiectivul de maximă importanță pentru epoca istorică respectivă, stabilit de congres, a fost necesitatea ca partidele comuniste să-și concentreze toate forțele și să acționeze energic în direcția creării unui larg front popular antifascist.

La sfîrșitul lucrărilor, Congresul al VII-lea al Cominternului a ales noul Comitet Executiv, alcătuit din 46 de membri plini și 33 de supleanți. Din partea P.C.R., B. Ștefanov a fost ales membru al acestui organ conducător al Internaționalei a III-a⁵⁶.

Spiritul nou de abordare și de înfăptuire a frontului unic muncitoresc, a frontului popular antifascist, indicat de Congresul al VII-lea al Internaționalei Comuniste, o mai mare libertate de acțiune acordată partidelor comuniste, în conformitate cu realitățile interne din țările respective, au fost factorii care au dus, în perioada următoare, la înregistrarea unor însemnate succese de către proletariatul internațional, în frunte cu comuniștii, în lupta împotriva fascismului și a pericolului de război, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, a independenței și suveranității naționale.

⁵⁴ *Ibidem*, filele 5—6.

⁵⁵ *Ibidem*, fila 16.

⁵⁶ *Kommunistisches Internationales* nr. 23—24, din 20 august 1935, p. 159.

Această atmosferă înnoitoare s-a reflectat în mod pozitiv și în activitatea P.C.R. din anii ce au urmat Congresului al VII-lea al Cominternului.

Ținând în tot mai mare măsură seama de realitățile social-economice și politice interne, Partidul Comunist Român s-a manifestat cu vigoare sporită în viața politică a țării, și-a afirmat cu hotărîre punctul de vedere cel mai înaintat în legătură cu problemele majore cu care era confruntat poporul român. El și-a lărgit și și-a consolidat tot mai mult legăturile cu masele largi muncitoare de la orașe și sate, cu alte categorii sociale interesate în lupta împotriva fascismului și a războiului. Rezultatul acestei ample activități desfășurate de comuniști a fost făurirea unui larg front democratic, care reunea Partidul Comunist Român, Partidul socialist, Frontul plugarilor, Uniunea oamenilor muncii maghiari din România, unele organizații locale ale Partidului social-democrat, ale Partidului național-tărănesc și Partidului radical-tărănesc.

Forțele democratice coalizate au reușit să obțină o seamă de succese însemnate în viața politică a țării. Ele au înfrînt cercurile fasciste și reacționare în alegerile parțiale din 1936 din județele Mehedinți și Hunedoara și, în 1937, în alegerile pentru consiliile comunale și județene la Ploiești, Cluj, Iași, Bihor și într-o serie de alte localități. Acestea au demonstrat cu claritate că poporul român se pronunța hotărît împotriva fascismului, pentru apărarea democrației, a independenței și suveranității naționale.

Întreaga activitate desfășurată de Partidul Comunist Român, succesele importante obținute în condiții deosebit de grele reprezintă, în același timp, o contribuție remarcabilă la îmbogățirea experienței mișcării comuniste internaționale.

Lupta dîră dusă în acei ani de partidul comunist, în fruntea clasei muncitoare și a unor largi forțe democratice și progresiste, sub steagul democrației și independenței, a stăvilit pentru o vreme ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și înrobirea țării Germaniei naziste. Dar politica de cedare în fața pretențiilor agresive ale hitleriștilor, dusă de marile puteri, a influențat negativ mersul evenimentelor din țara noastră, ca și din alte țări europene.

Dîndu-și seama că dominația imperialismului german reprezenta o primejdie de moarte pentru poporul nostru, proletariatul român, în frunte cu partidul comunist, s-a ridicat cu hotărîre la luptă împotriva politicii Germaniei hitleriste de a subordona economia țării noastre, planurilor naziste de a ocupa România. În acele momente grele pentru soarta poporului român, comuniștii au chemat poporul la rezistența armată, declarîndu-se gata să apere cu arma în mînă independența României dacă țara noastră va fi silită să ducă un război național de apărare contra imperialismului fascist ⁵⁷.

În anii 1939—1940, în întreaga țară a avut loc un șir întreg de manifestații, întruniri și alte acțiuni de masă, conduse de partidul comunist, sub semnul împotrivirii poporului nostru Germaniei naziste, pentru libertăți democratice, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității țării.

⁵⁷ Arhiva I.S.I.S.P., cota A. XXIII—9

În condițiile acestui avânt de luptă antifascistă a maselor din țara noastră, precum și din alte țări, când fascismul german atacase și subjugase numeroase țări din Europa, în activitatea Cominternului au reapărut și s-au manifestat vechile practici de amestec în treburile interne ale partidelor comuniste din diferite țări. În acest context se înscriu și Directivele Internaționalei Comuniste date în 1940 Partidului Comunist Român. în care, în loc să se aprecieze lupta dusă contra pericolului hitlerist și să se facă apel la intensificarea acesteia, s-au adus critici comuniștilor români pentru activitatea desfășurată contra agresiunii naziste și pentru poziția de apărare a independenței naționale a patriei⁵⁸. „Aceste directive — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — care veneau în contradicție cu linia politică a partidului, cu necesitățile luptei împotriva fascismului și a agresiunii hitleriste, au provocat o adâncă confuzie și dezorientare în partid, au frînat pentru un timp activitatea sa, au creat pericolul îndepărtării de partid a unor largi categorii sociale, a numeroase grupări politice. Ele au avut repercusiuni grave asupra întregii activități desfășurate în România pentru unirea poporului împotriva fascismului și a agresiunii Germaniei“⁵⁹.

În timpul celui de-al doilea război mondial, situația din diferite țări s-a modificat și diversificat și mai mult; partidele comuniste din numeroase țări au dovedit capacitatea și maturitatea lor politică și organizatorică în lupta împotriva agresiunii fasciste. Perspectivele noi ce se deschideau mișcării comuniste demonstau cu tot mai multă claritate anacronismul conducerii mișcării comuniste internaționale dintr-un centru.

Pornind de la această realitate istorică și ținându-se seama și de faptul că în timpul războiului mai multe partide au ridicat problema dizolvării Cominternului, la 15 mai 1943, Prezidiul Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste, neavînd posibilitatea convocării unui congres, a adoptat hotărîrea prin care se propunea autodizolvarea acestui for conducător al mișcării comuniste internaționale. Această hotărîre a fost suspusă aprobării tuturor partidelor comuniste, secții ale Cominternului. La ultima ședință, din 8 iunie 1943, Comitetul Executiv, avînd acordul tuturor secțiilor, a hotărît ca, începînd de la 10 iunie 1943, Internaționala Comunistă să se considere autodizolvată. Din partea Partidului Comunist Român o hotărîre prealabilă privind autodizolvarea Internaționalei a III-a Comuniste a fost semnată de Ana Pauker.

La scurt timp după acest eveniment, în iunie 1943, Comitetul Central al Partidului Comunist Român a adoptat o hotărîre de aprobare, în care, printre altele, se spunea: „Dizolvarea Internaționalei Comuniste ușurează munca partidului în momentul decisiv, cînd călăul Antonescu vrea să sacrifice ultimele forțe ale țării pentru războiul pierdut al lui Hitler, aruncînd țara în catastrofa națională și cînd ridicarea la luptă a poporului nostru pentru salvarea sa nu mai poate întîrzia“⁶⁰. În continuare, documentul sublinia că, prin aceasta, erau înlăturate ultimele greutăți din calea unirii tuturor forțelor democratice ale țării în frontul unic național al poporului român împotriva cîmpitorilor hitleriști și a regimului antonescian.

⁵⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 211, fila 169.

⁵⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, p. 374.

⁶⁰ Arhiva I.S.I.S.P., cota Ab. XXVII—1.

Aceste deziderate vitale ale poporului român au fost îndeplinite de Partidul Comunist Român care a reușit să strângă în jurul său toate forțele democratice și antifasciste ale țării, să organizeze și să conducă insurjecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944, deschizând perspective largi pentru democratizarea țării și trecerea la edificarea societății socialiste pe pământul României.

Experiența acumulată de partidul nostru în timpul când a fost secție a Cominternului, din care participarea la congresele acestui for comunist internațional reprezintă numai o parte a acesteia — demonstrează cu pregnanță concluzia că, în opera de transformare revoluționară a societății, partidele comuniste și muncitorești, plecând de la tradițiile istorice și condițiile specifice social-politice ale propriului popor, sînt cele mai în măsură să stabilească tactica și strategia, mijloacele și metodele cele mai corespunzătoare pentru îndeplinirea prin luptă a țelului suprem, eliberarea oamenilor muncii de exploatare și îndeplinirea socialismului și comunismului, visul de aur al omenirii. Referitor la aceasta, în Raportul la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, sublinia: „Este necesar să se țină seama de faptul că partidele își desfășoară activitatea în condiții istorice, sociale, naționale specifice, acționează în etape diferite ale dezvoltării societății și luptei revoluționare — și de aceea, în elaborarea strategiei și tacticii revoluționare, a liniei politice, ele trebuie să pornească de la realitățile date, să aplice creator adevărurile generale la condițiile concrete. Aceasta cere în mod imperios să se realizeze o unitate de tip nou, bazată pe independența și dreptul fiecărui partid de a-și elabora de sine stătător linia politică proprie. În același timp, noua unitate trebuie să ducă la dezvoltarea și mai puternică a colaborării și solidarității internaționale între partidele și forțele revoluționare, antiimperialiste, de pretutindeni”⁶¹.

Pornind de la realitățile social-economice ale României, de la uriașele prefaceri din toate domeniile existenței umane din zilele noastre, Partidul Comunist Român desfășoară azi o amplă și neobosită activitate internă și internațională care servește în aceeași măsură intereselor majore ale poporului român, cît și promovării idealurilor de pace și democrație, de respect mutual între toate statele lumii. Politica sa științifică, clarvăzătoare i-a adus nu numai adeziunea nelimitată a întregului nostru popor, ci și stima și admirația mișcării revoluționare și progresiste a popoarelor de pe toate meridianele lumii.

⁶¹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1974, p. 43.

Mișcarea muncitorească – factor activ al luptei poporului român pentru independență, unitate și libertate națională (1877-1918)

ION MAMINA, VASILE NICULAE

Continuatoare, pe o treaptă superioară, a glorioaselor tradiții de luptă ale poporului român pentru apărarea dreptului său legitim la o viață liberă și independentă, într-o patrie unitară și suverană, mișcarea muncitorească din țara noastră de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a afirmat cu tărie, în peisajul vieții politice românești, o concepție înaintată, fidelă învățăturii marxiste și izvorită dintr-o temeinică analiză a realităților timpului, concepție pe care a promovat-o și a susținut-o cu consecvență, fapt care a determinat plasarea clasei muncitoare și a partidului său politic în centrul luptei întregului nostru popor pentru împlinirea acestor deziderate fundamentale.

Pentru proletariatul român, idealul independenței și al unității de stat s-a constituit într-o adevărată permanență, el ilustrând toate acțiunile pe care mișcarea noastră socialistă le-a întreprins pe multiple planuri. Proletariatul, se subliniază în Programul Partidului Comunist Român, s-a afirmat ca „purătorul idealurilor celor mai revoluționare ale maselor populare, exponentul aspirațiilor vitale ale întregului popor muncitor spre dezvoltarea patriei pe calea progresului, spre o viață liberă și demnă, spre făurirea unității naționale și cucerirea independenței de stat”¹. În concepția mișcării noastre muncitorești, independența și unitatea au fost socotite, pe drept cuvânt, ca imperios necesare atât pentru propășirea, în ansamblu, a țării, pentru rezolvarea problemelor esențiale cu care se confrunta România, cât și pentru întărirea și dezvoltarea luptei clasei muncitoare împotriva exploatării, pentru făurirea unei noi societăți.

Mișcarea socialistă din țara noastră a dat strălucite dovezi ale patriotismului său, ale dăruirii și devotamentului pentru cauza poporului și a patriei. Ea a militat pentru cucerirea independenței de stat depline, în războiul din 1877—1878, apoi, după ce acest deziderat vital al tuturor românilor a fost realizat, clasa muncitoare și partidul său politic și-au dovedit în mod plenar atașamentul sincer la ideea apărării independen-

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 32.

ței atât de greu cucerite și, ca o condiție de prim ordin în vederea împlinirii acestui obiectiv, au luptat pentru făurirea unității de stat.²

În 1877, atunci când întreaga viață politică se concentra în jurul marelui eveniment pe care-l reprezenta proclamarea, la 9 mai, a independenței de stat a României, cele dintâi cercuri socialiste s-au manifestat și ca susținătoare active ale luptei pentru cucerirea neatârării țării, ca purtătoare ale idealurilor patriotice ale poporului muncitor³. Această atitudine izvoră din convingerea fermă că independența de stat a țării constituie o condiție esențială a propășirii naționale a poporului român și o bază necesară pentru continua dezvoltare a mișcării socialiste. Sintetizând poziția socialiștilor față de războiul de independență, atașamentul fierbinte la acest ideal secular al românilor, gazeta „Socialistul“, organul de presă al Cercului socialist din București, scria în numărul său din 26 mai 1877: „Azi însă e timpul când românii, în avântul și entuziasmul suvenirilor trecute, iau arma pentru a-și apăra independența“⁴. Membri ai cercurilor socialiste, tineri medici, studenți s-au înrolat ca voluntari, punându-și viața, cunoștințele și elanul patriotic în slujba nobilei cauze a libertății țării. „Țara noastră — scria Nicolae Codreanu, exprimând poziția de principiu în această problemă a mișcării socialiste — este în rezel cu unul din mulții săi inamici, cu Turcia, aceasta este ideea care stă neclintită în capetele tuturor, chiar și pe aicea, prin Puiești, aceasta este ideea care pune pe gânduri despre datorii către țară ce trebuiesc acuma îndeplinite... M-am gândit și eu neapărat despre ceea ce trebuie eu să fac în împrejurările de față ale țării noastre, prin ce chip să mă arăt că sînt un vrednic fiu al națiunii române, și m-am hotărît ca, în împrejurările de față, să părăsesc pentru cîtva timp serviciul de medic de plasă, să mă duc acolo unde arma inamicului României zdrobește vieți tinere și forte ale conaționalilor mei, unde se varsă pentru o cauză sfîntă sîngele românesc: m-am hotărît a intra în armată ca medic“⁵.

După cum se știe, principala povară a războiului au purtat-o pe umerii lor masele țărănești și orășenești⁶. În afara jertfei de sînge de pe cîmpul de luptă, muncitorii și țărani, ca și intelectualitatea patriotică, au susținut prin toate mijloacele uriașul efort material cerut de pregătirea și desfășurarea operațiunilor militare.

Muncitorimea, animată de înălțătoare sentimente patriotice și convinsă că prin cucerirea independenței de stat se vor crea condiții prielnice

² Ion Popescu-Puțuri, *Lupta multiseclară a poporului român pentru apărarea dreptului de libertate socială și națională. P.C.R., continuatorul tradițiilor de luptă pentru suveranitatea și independența poporului român*, în „Anale de istorie“, anul XXI, nr. 3/1975, p. 34—35.

³ Gheorghe Zaharia, Mircea Mușat, *Lupta pentru independență și unitate statală — permanență a istoriei poporului român*, în „Anale de istorie“, anul XXI, nr. 1/1975, p. 66.

⁴ *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Editura politică, București, 1964, p. 42.

⁵ *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România. 1821—1878*, Editura politică, București, 1971, p. 807—808.

⁶ Nichita Adăniloiaie, *Contribuția maselor populare la susținerea războiului de independență*, în „Studii. Revistă de istorie“, tom. 20, nr. 3/1967, p. 439—458.

pentru realizarea aspirațiilor sale arzătoare pe plan social, și-a adus din plin contribuția. Importante donații au oferit Societatea constructorilor români din București, lucrătorii de la stația C.F.R. Turnu-Severin, cizmarii din Capitală, lucrătorii tipografi de la „Laboratoarele române” și de la alte unități grafice, lucrătorii de la gara Filaret și cei de la șantierele de construcții ale căilor ferate⁷ etc.

Relevând semnificația acestui eveniment pentru poporul nostru, militanții revoluționari au subliniat că, „proclamarea neatîrnării României a fost, fără îndoială, un fapt de cea mai mare însemnătate, întrucît el constituie o linie de despărțire între veacurile de asuprire, sub stăpînirea Turciei, și independența de care ne bucurăm astăzi. Poporul român a știut, prin jertfe și abnegații și cu prețul sîngelui său, să se elibereze de sub turci într-un război glorios, asigurîndu-și astfel o neatîrnare care să-i permită să se dezvolte în pace și să pășească pe calea civilizației”⁸. Cucerirea independenței de stat a fost, aprecia pe bună dreptate și „România muncitoare”, o necesitate istorică, un rezultat al eforturilor eroice și al manifestării demnității unui întreg popor, ce trebuia, însă, apărată și consolidată⁹.

Relațiile externe ale țării — condiție indispensabilă rezolvării problemelor fundamentale cu care se confrunta societatea românească, a apărării și consolidării independenței patriei — au stat permanent în atenția partidului politic al proletariatului din România. Preocuparea pentru această vastă și dificilă problemă a fost un reflex firesc al înțelegerii tot mai plene — în sensul opțiunilor și al soluțiilor — a sarcinilor majore aflate în fața României pe linia desăvîrșirii statului național unitar, a apărării independenței, suveranității și integrității sale teritoriale, în împrejurările complexe ale vieții internaționale dominată de politica forței și a intervenției brutale a marilor puteri imperialiste.

Analiza întreprinsă de militanții clasei noastre muncitoare asupra politicii externe a statului român a purtat girul realismului, ea ținînd seama de condițiile și posibilitățile interne ale țării, de situația specifică geografică și strategică a României, de jocul alianțelor marilor puteri, de evoluția și dinamica relațiilor internaționale.

Desprinzînd coordonatele de permanență ale politicii externe românești, care au exprimat poziția tuturor claselor și păturilor sociale, promovată de „oameni ca Mihail Kogălniceanu, I. Brătianu, C. Rosetti, Ion Ghica”, și pronunțîndu-se pentru menținerea lor, socialiștii au relevat că aceasta s-a definit prin „continuitate, logică, consecvență... în direcția intereselor țării”¹⁰. În același timp, partidul socialist, luminat de învățătura revoluționară marxistă, și-a conturat o concepție proprie în ceea ce privește politica externă a țării, asupra modalităților și soluțiilor ei de înfăptuire, îmbogățită la începutul secolului nostru cu clarificări notabile.

Un merit al mișcării noastre muncitorești este și acela de a fi descifrat mecanismul extrem de complex al politicii externe imperialiste promovată de marile puteri, politică bazată pe forță, pe expansiunea economică și cuceriri teritoriale, făcute cel mai adesea pe seama statelor mici.

⁷ Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România. 1821—1878, p. 809, 814, 818—824.

⁸ „Lumea nouă”, anul VI, nr. 43 din 7 mai 1900.

⁹ „România muncitoare”, anul IV, seria a II-a, nr. 11 din 11—18 mai 1908.

¹⁰ C. Dobrogeanu-Gherea, *Război sau neutralitate*, București, 1914, p. 67—68.

„Adevărul, tristul adevăr — scria Const. C. Bacalbașa în 1885 — este că puternicii stăpînitori ai lumii se joacă de-a minge cu micile popoare, că harta Europei se modelează, se prefăce, se reformează după cum le convine celor cîțiva arbitri ai omenirii“¹¹.

De asemenea, socialiștii români au dezvoltat cu claritate că, în spațiile politicii de dominație stăteau țelurile marilor monopoluri, aflate în concurență aprigă și goană febrilă după „noi debușouri“, pentru a-și plasa în condiții înrobitoare produsele finite în schimbul materiilor prime ieftine, care urmăreau „nu numai o vînzare cît mai bogată dar și realizarea unui preț de vînzare cît mai ridicat“ ; rezultatul, subjugarea economică și politică a acestor țări¹². „Politica de cucerire, sub diferitele ei forme — se remarcă în mișcarea adoptată la întrunirea publică convocată în București, la 16 mai 1912, de Partidul social-democrat în semn de protest împotriva politicii expansioniste țariste pe seama unor teritorii românești —, este strîns legată de existența regimurilor absolutiste și de dezvoltare a capitalismului, ea sugrumă drepturile imprescriptibile ale popoarelor“¹³.

V. I. Lenin sublinia în această direcție că „de-a lungul deceniilor, de aproape o jumătate de veac, guvernele și clasele dominante și din Anglia, și din Franța, și din Germania, și din Italia, și din Austria, și din Rusia au dus o politică de jefuire a coloniilor, de asuprire a unor națiuni străine și de înăbușire a mișcării muncitorești“¹⁴. Acesta a fost, de altfel, unul din factorii, care, alături de dominația și ocupația străină, a contribuit mult la starea de înapoiere a țării. „România — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu numai că nu exporta capital și nu participa la împărțirea pieței mondiale, dar se afla ea însăși în sfera de influență a marilor puteri imperialiste, făcea obiectul acestei împărțiri“¹⁵.

Statul român se găsea așezat la interferența unor puternice interese — ce vizau această zonă a Europei în genere — ale unor coloși imperialiști ca Rusia țaristă și Austro-Ungaria. „Răsăritul european cu populația lui — scria dr. Cr. Racovski — a devenit demult obiectul politicii cuceritoare a statelor mari. O parte din aceste popoare au căzut demult sub jugul străin. Românii din Transilvania, Bucovina și Basarabia“, ca și sîrbii, bulgarii și grecii. „Dar pericolul nu s-a oprit aici. El înaintază. Din nord-est și sud-vest două state mari și cuceritoare înaintază către Marea Mediterană și Marea Albă : Rusia de o parte și Austria de alta“¹⁶.

În ultimele decenii ale veacului trecut, România, aflată în imposibilitatea să adopte, datorită conjuncturii internaționale, o politică externă de neutralitate, s-a orientat către alianța cu Puterile Centrale — Germania, Austro-Ungaria și Italia, de care a fost legată prin tratatele încheiate în 1883 și reînnoite în 1892, 1896, 1902, 1913. Tratatul semnat la Viena și avînd

¹¹ „Drepturile omului“, anul I, nr. 175 din 11 septembrie 1885.

¹² „România muncitoare“, anul VII, seria a II-a, nr. 67 din 30 octombrie 1911.

¹³ „România muncitoare“, anul VIII, nr. 39 din 20 mai 1912.

¹⁴ V. I. Lenin, *Socialismul și războiul*, în *Opere complete*, vol. 26, Editura politică, București, 1964, p. 318.

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 343—344.

¹⁶ *Calendarul muncii pe anul 1911*, Cercul de editură socialistă, București, 1910, p. 22.

un caracter defensiv, prevedea, pe parcursul a șapte articole, angajamentul reciproc al părților de a se ajuta în caz de atac neprovocat, de a lua împreună măsuri în caz de amenințare cu agresiune, de a nu încheia pace separată ¹⁷.

Prin încheierea acestui tratat, regele și guvernul român aveau în vedere necesitățile momentului istoric, care impuneau această linie de conduită în politica externă a țării de după războiul de independență, ca o condiție pentru contracararea tendințelor vădit expansioniste ale Rusiei țariste ¹⁸. Apreciat în ansamblu, tratatul de alianță din 1883 poate fi socotit o realizare obiectiv necesară a politicii externe românești de atunci. Faptul că prin acest document România a avut posibilitatea să iasă din izolarea politică în care se afla după 1877, că i s-au acordat unele garanții de securitate, că încheierea alianței n-a însemnat întreruperea relațiilor politice și economice cu celelalte țări europene, relații ce vor cunoaște o continuă dezvoltare în deceniile următoare, îndreptățesc concluzia că orientarea politică a guvernului român, raportată, firește, la etapa când a fost concepută și realizată, se impune ca realistă și utilă intereselor generale ale țării.

În definirea poziției față de acest act politic, mișcarea muncitorească a avut în vedere analiza realităților complexe ale timpului, a raportului de forțe dintre marile puteri și, cu precădere, interesul fundamental al țării noastre de a-și menține independența, atât de greu cucerită, în împrejurările dificile pe care le crea permanenta confruntare pentru supremație între grupările de state ce formau Tripla Alianță, pe de o parte, Rusia și Franța, pe de altă parte. Scrisoarea lui Fr. Engels către I. Nădejde, din ianuarie 1888, în care marele gânditor analiza situația internațională și releva pericolul pe care-l reprezenta pentru micile state europene, între care și România, politica desfășurată de marile imperii ¹⁹, a constituit un aport semnificativ în clarificarea atitudinii socialiștilor români în această problemă. Cu o înțelegere genială a situației ce se prefigura, Engels a demonstrat încă de atunci că, pentru eliberarea completă și desăvârșirea unității statelor mici din centrul și răsăritul Europei trebuia să cadă atât Imperiul țarist cât și cel habsburgic. „Dacă mâine despotismul din Petersburg va cădea, poimîine n-ar mai fi în Europa nici o Austro-Ungarie” ²⁰ — scria Engels —, previziune pe deplin confirmată de cursul istoriei.

Bazați pe propria experiență și atenți la dezbaterile de politică externă purtate în interiorul țării, militanții clasei muncitoare, deși potrivnici politicii marilor puteri de împărțire a Europei în tabere militare, au văzut în alianța României cu Puterile Centrale singura soluție acceptabilă în împrejurările date. „Nevoia de a ne apăra nația și neatîrnarea — scria „Lumea nouă” — ...acestea au făcut pe România să se alipească de Tripla Alianță. Nu va îndrăzni de acuma Rusia să provoace un război european, călcînd

¹⁷ Gheorghe Cazan, *Tratatul secret de alianță între România și Austro-Ungaria (1883)*, în „Revista română de studii internaționale”, anul VII, nr. 1 (19)/1973, p. 189.

¹⁸ Vezi: Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866—1900)*, București, 1925, p. 206; C. Gane, P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării, vol. I. Editura „Universul”, București, 1936, p. 297—298.

¹⁹ „Contemporanul”, anul VI, nr. 6, ianuarie 1888, p. 572.

²⁰ *Ibidem*, p. 573.

drepturile noastre²¹. Alternativa aleasă, de alianță cu Austro-Ungaria și Germania, a fost socotită o pavază împotriva acestor tendințe : „Așadar, în starea actuală (subl. ns.), alianța României cu Austria... deci intrarea României în Tripla Alianță se impune“²².

În acest spirit, Congresul din 1893 de constituire a partidului politic al clasei muncitoare din România a prevăzut în programul adoptat că : „În ceea ce privește politica externă, social-democrația română este potrivnică politicii țariste și solidară cu tactica social-democrației internaționale“²³.

Consacrată, în acest fel, de congres, atitudinea partidului de clasă al proletariatului față de politica externă a statului român a fost urmată cu consecvență de conducerea acestuia, de organul său de presă, de membrii de rînd ai partidului. Ea a fost reafirmată în repetate rînduri în perioada următoare, mai ales atunci cînd evenimente marcante ale relațiilor externe ale României o repuneau la ordinea zilei. Astfel, în septembrie 1896, cu prilejul vizitei în România a lui Francisc Iosif, împăratul Austro-Ungariei, socialiștii au remarcat încă o dată că, date fiind împrejurările istorice concrete, se impunea continuarea liniei politice externe de pînă atunci²⁴. În același sens, un an mai tîrziu, cînd regele Carol I a făcut o vizită la Budapesta, socialiștii s-au pronunțat pentru strîngerea legăturilor României, inclusiv pe calea vizitelor reciproce, cu aliații săi, apreciind că „vizita lui Carol e binevenită“²⁵.

Este de menționat faptul că, socialiștii nu preconizau însă izolarea față de Rusia și chiar dacă relevau cu insistență pericolele pe care le implica pentru țara noastră politica expansionistă țaristă, ei subliniau importanța relațiilor de bună vecinătate. De aceea, atunci cînd regele Carol I a vizitat, în iulie 1898, Petersburgul, de unde s-a întors cu asigurări de pace din partea țarului, socialiștii au apreciat că „bunele relații diplomatice ...sînt totdeauna de dorit“²⁶.

În lumina sarcinilor vitale ale poporului român, partidul clasei muncitoare a militat pentru o politică externă activă, îndreptată împotriva „politicii imperialismului“ cîmpitor, afirmînd „drepturile popoarelor la independență și egalitate“²⁷, în sensul instaurării unor norme și relații în viața internațională menite să elimine forța și să proclame dreptul. „Reprezentanții de frunte ai partidului — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — se ridicau cu putere împotriva dominației străine, proclamînd solemn dreptul imprescriptibil și inviolabil al națiunii noastre, ca, de altfel, al tuturor națiunilor, la o viață liberă și independentă“²⁸.

Statele mici — remarcă „Viitorul social“ — sînt direct interesate și trebuie să acționeze „cît se poate mai mult (pentru) înlăturarea din rapor-

²¹ „Lumea nouă“, anul I, nr. 254 din 1 august 1895.

²² I. Vasiliu [C. Dobrogeanu-Gherea], *Politica externă*, în „Critica socială“, anul I, nr. 1, decembrie 1891, p. 38.

²³ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, Editura politică, București, 1969, p. 60.

²⁴ „Lumea nouă“, anul II, nr. 647 din 24 septembrie 1896.

²⁵ „Lumea nouă“, anul III, nr. 950 din 14 septembrie 1897.

²⁶ „Lumea nouă“, anul IV, nr. 1206 din 28 iulie 1898.

²⁷ „Viitorul social“, anul II, nr. 5—7, iulie-septembrie 1913, p. 322.

²⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 267.

turile internaționale a forței brutale“²⁹. Deoarece „niciodată socialiștii n-au tăgăduit o națiune, care este un fapt..., căci nu se pot tăgădui anume factori care de veacuri și-au afirmat existența“, reprezentanții mișcării muncitorești române au apărat cu tărie „dreptul la existență și la afirmarea fiecărei națiuni“³⁰, principiile respectării independenței, ale dobândirii și consfințirii egalității în drepturi a tuturor țărilor. „Social-democrația din România, ca și social-democrația internațională — scria ziarul „Lumea nouă“ la 27 martie 1897 — simpatizează cu popoarele asuprite, care vor să-și scuture, în sfârșit, lanțurile de robie“. La Congresul socialist din 1910, în cuvinte vibrante, socialiștii români au declarat: „Noi voim să se păstreze independența fiecărei națiuni, căci altfel nici nu s-ar putea stabili adevăratele legături trainice între popoare, în care fiecare națiune să aducă tributul propriu de cultură în concertul civilizației omenesti“³¹. În 1908, de pildă, cînd Bulgaria și-a proclamat independența, mișcarea socialistă din țara noastră a salutat acest act, condamnînd, în același timp, anexarea Bosniei și Herțegovinei de către Imperiul austro-ungar³². „Egalitatea și libertatea fiecărei națiuni“³³, înscrise ca deziderate de o gândire revoluționară novatoare, își vădesc și azi valoarea prin caracterul de simbol și reverberația lor în contemporaneitate.

Trăsătură a acțiunii politice socialiste în domeniul extern, colaborarea pașnică cu toate țările, și, în primul rînd, cu țările vecine, pe fundamentul tradițiilor luptei comune a popoarelor, a derivat în mod logic din principiile diriguitoare menționate. Evocarea de către socialiști a unor momente istorice importante, ilustrative pentru atitudinea guvernelor României în favoarea independenței țărilor mici din sud-estul Europei, a făuririi unui climat de pace, înțelegere și colaborare în această zonă, a slujit demonstrării necesității imperioase a continuării unei atare politici, specifică istoriei naționale a poporului român. „România — declara organul central de presă al P.S.D.M.R. — nu poate avea decît un singur interes — să lege cît mai strîns relațiuni cu celelalte state din Peninsula Balcanică“³⁴.

Partidul socialist s-a declarat, în acest sens, pentru raporturi strînse cu țările balcanice, pentru eliminarea surselor de încordare dintre ele atunci cînd s-au ivit, întrucît „interesele mari, adînci, ale poporului român cer ca noi să trăim în cea mai bună armonie cu vecinii noștri, cu care nu avem nimic de împărțit,... împotriva statelor mari hrăpărețe, care ne subjugă și ne exploatează“³⁵, atitudine a mișcării noastre revoluționare evidențiată și în cadrul forumurilor proletariatului internațional. Astfel, cînd la Congresul socialist de la Copenhaga (1910) s-a pus în discuție situația din Balcani, delegația română a susținut cu vigoare adoptarea unei rezoluții, avînd ca punct special „înțelegerea pașnică a popoarelor din Balcani“³⁶,

²⁹ „Viitorul social“, anul I, nr. 10, mai 1908, p. 318.

³⁰ „Glasul poporului“, anul III, nr. 12 din 4 decembrie 1909.

³¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, Editura politică, București, 1968, p. 67.

³² *Presă muncitorească și socialistă din România*, vol. II (1900—1921), partea I (1900—1907), Editura politică, București, 1966, p. 343—344.

³³ „România muncitoare“, anul VIII, nr. 39 din 20 mai 1912.

³⁴ „Lumea nouă“, anul IV, nr. 180 din 25 iunie 1898.

³⁵ „România muncitoare“, anul IX, nr. 7 din 27 ianuarie 1913.

³⁶ „România muncitoare“, anul VI, seria a II-a, nr. 65 din 21 octombrie 1910.

care, odată votată, s-a înscris ca obiectiv esențial în programele socialiștilor respectivelor țări.

Atît la Copenhaga, cît și la Congresul socialist anterior de la Stuttgart, la întîlnirile dintre socialiștii țărilor balcanice, la conferințele și congresele internaționale ulterioare, reprezentanții P.S.D.R. s-au pronunțat pentru principiul confederației balcanice. Descifrarea conținutului acestui concept al gîndirii socialiste nu este posibilă fără raportarea lui la poziția de fermă împotrivire a partidului clasei muncitoare față de politica promovată de marile puteri, de intervenție și subjugare. Cu alte cuvinte, în viziunea socialistă asupra acțiunii externe, țările sud-estului Europei, expuse tendințelor de expansiune economică imperialistă și „direct amenințate de politica cuceritoare a Rusiei și Austriei”³⁷, își puteau salvagarda interesele numai prin alianța lor politică. Ideea nu era nouă. Ea a fost preluată de la revoluționarii burghezo-democrați și dezbătută în cadrul mișcării noastre muncitorești de la sfîrșitul veacului trecut. De asemenea, ea a fost împărtășită de unii oameni politici, ca Gh. Panu, P. Zosin, C. Mille, C. G. Costa-Foru, C. Bacalbașa, C. Banu, fiind prezentă în publicații democratice, ca „Lupta”, „Adevărul” sau în organe oficiale ale partidelor. Societăți și asociații studențești, ca „Lumina”, „Avîntul”, „Uniunea” s-au pronunțat în același sens³⁸. Indiferent de formulări sau modalități de abordare, în condițiile presiunilor și amestecului exercitat de marile puteri în Balcani, se viza, în principal, realizarea unei alianțe politice și militare, astfel încît „națiunile interesate la aceasta nu numai că să nu piardă nimic din individualitatea lor integrală, ci neapărat să cîștige printr-însa simțitor”³⁹.

Nu se poate omite însă faptul că socialiștii români, îndeosebi în anii neutralității României, au conferit tezei republicii federative balcanice — care presupunea mutații structurale de esență democratică în viața social-politică a fiecărei țări —, accețiunea unei uniuni integratoare a statelor din această zonă⁴⁰. Un principiu rămas însă la formularea sa abstractă, fără a se înscrie ca o direcție de acțiune practică, ceea ce ar fi însemnat implicit opțiunea pentru o soluție utopică, ignorarea procesului legitim de uriașă semnificație, al construcției statelor naționale, proces ce se afla în curs de impetuoasă desfășurare⁴¹.

Bătăliile neîncetate, pline de jertfe și sacrificii, duse de poporul român împotriva cotropitorilor și asupritorilor străini s-au constituit într-o experiență care, deși dureroasă, a demonstrat, în concertul internațional, dorința țării noastre de pace, de conviețuire și colaborare între popoare, dar, în același timp, hotărîrea ei de a-și apăra cu arma în mînă drepturile, deoarece „țara românească a fost victima banditismului cuceritor al vecinilor

³⁷ „România muncitoare”, anul VI, seria a II-a, nr. 65 din 21 octombrie 1910.

³⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., col. 50, dosar nr. 4 581.

³⁹ P. Zosin, *Confederația balcanică*, în „Îndrumarea” (Iași), anul I, nr. 10, ianuarie 1909, p. 465; vezi și C. Mille, *Confederațiunea balcanică*, în „Adevărul”, anul XXV, nr. 8 279 din 28 septembrie 1912; C. G. Costa-Foru, *Militarismul*, în „Părerile unor spectatori”, anul I, nr. 2 din 22 noiembrie 1912; C. Banu, *Alianța balcanică*, în „Flacăra”, anul I, nr. 50 din 29 septembrie 1912, p. 398—399; Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, mapa 2/1913.

⁴⁰ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, p. 851.

⁴¹ Damian Hurezeanu, *Constantin Dobrogeanu-Gherea. Studiu social-istoric* Editura politică, București, 1973, p. 305—306.

noștri, care ne-au răpit și ne stăpînesc un teritoriu și un număr de locuitori români aproape egal cu acela al României libere“⁴².

Partidul clasei muncitoare a oferit și soluții proprii, socialiste, destinate să potențeze capacitatea de apărare a țării, să-i consolideze independența, ele fiind rezumate de concepția despre înarmarea întregului popor, despre transformarea armatei permanente în națiune înarmată⁴³. Această concepție deriva, în mod logic, dintr-o cerință obiectivă adînc resimțită de România, ca țară mică, aflată la confluența unor interese care convergeau în ultimă instanță, la aceleași scopuri cîmpitoare. Este cît se poate de semnificativă aprecierea gazetei „Besarabia“, care remarcă cu justete: „Orice armată, cît de puternică, ar deveni fără putere cînd ar avea să lupte cu întregul popor care cunoaște, simte interesele lui și ține bine de ele. În asemenea cazuri, unei bătălii regulate poporul ar opune rezbelul partizan, în contra căruia nu poate să ție mult timp nici o armată regulată... Poporul e puterea“⁴⁴.

Trebuie însă specificat că această concepție, exprimată cu limpezime în documentele programatice ale partidului muncitorilor, în lucrări teoretice, în publicistica muncitorească, în manifestele electorale socialiste⁴⁵, nu a rămas cantonată în formulări rigide; dimpotrivă, s-a îmbogățit continuu, militanții socialiști depunînd eforturi în vederea adaptării cerințelor programatice la realitățile fiecărei epoci istorice. În acest fel, dacă în programul socialist din 1886, ca și în unele manifeste din anii 1888—1892, era înscrisă cerința expresă privind „desființarea armatei permanente și înarmarea poporului“, în programul partidului din 1893 exista o formulare mai nuanțată, ce includea în sine atît tactica de moment, cît și cea de perspectivă. La punctul 3, documentul preconiza: „Prefacerea armatei permanente în națiunea înarmată. Desființarea tribunalelor militare. Pînă la realizarea prefacerii armatei, reducerea serviciului militar, egal pentru toți, la un an și trecerea în rezervă după acest an“⁴⁶.

În acest fel, s-a ajuns la înțelegerea superioară a necesității adoptării unui sistem de apărare menit să angreneze întregul popor în sistemul defensiv național. „Nu sîntem dușmani ai armatei permanente — scria „Lumea nouă“ — deși dorim națiunea înarmată, sîntem pentru o armată permanentă cît mai puternică și cît mai bună. Prin urmare, greșiți sînt acei militari care ne socot pe noi, social-democrații, dușmanii de moarte ai armatei de astăzi. Dimpotrivă, noi știm că pe armată se reazimă existența noastră de stat neatîrnat“⁴⁷.

Mișcarea muncitorească nu a contestat, deci, necesitatea existenței unei forțe armate capabile să asigure integritatea teritorială, preconizînd, în plus, măsuri îndreptate spre educarea morală și intelectuală a soldaților

⁴² „Viitorul social“, anul II, nr. 1—2, martie-aprilie 1913, p. 21.

⁴³ Ion Popescu-Puțuri, *Concepția mișcării socialiste din România despre înarmarea întregului popor și apărarea patriei*, în „Anale de istorie“, anul XVIII, nr. 4/1972, p. 94—98.

⁴⁴ „Besarabia“, anul I, nr. 8 din 21 octombrie 1879.

⁴⁵ Într-un manifest electoral al Clubului muncitorilor din București, lansat în 1891, revendicarea înarmării poporului era însoțită de prevederea conform căreia „fiecare cetățean să învețe mînuirea armelor în satul ori în orașul său, așa cum va învăța și cartea în satul său“ („Munca“, anul II, nr. 3 din 10 martie 1891).

⁴⁶ „Munca“, anul IV, nr. 7 din 11 aprilie 1893.

⁴⁷ „Lumea nouă“, anul IV, nr. 1 013 din 2 aprilie 1898.

în spiritul dragostei față de popor, al intereselor reale ale maselor. Armata. s-a declarat la întrunirea publică din 10 ianuarie 1910, „nu trebuie să dispară cît timp sîntem amenințați de monarhiile vecine“⁴⁸. Se dorea formarea unei armate „de cetățeni conștienți de drepturile și datoriile lor, gata să se apere în contra celor ce i-ar ataca, dar gata în același timp să se puie în slujba dreptății și dezrobirii, contra apăsătorilor și nedreptății“⁴⁹. De asemenea, prin ideea desființării piedicilor în calea progresului economic și social intern, a industrializării țării, a acordării de largi libertăți și drepturi democratice maselor⁵⁰, partidul proletar contura cadrul măsurilor ce se impuneau adoptate pentru apărarea independenței României. „O țară trebuie să fie puternic dezvoltată industrial — remarcă socialisții români —, dacă vrea să poată ieși biruitoare în război“⁵¹.

Concepția socialistă cu privire la apărarea independenței țării a fost exprimată și de la înalta tribună a parlamentului de către I. Nădejde și V. G. Morțun. Astfel, în aprilie 1889, atunci cînd a fost dezbătut un proiect de lege prin care urma să se acorde guvernului un credit de 15 milioane de lei pentru continuarea sistemului de fortificații din jurul Capitalei și de la Focșani-Nămoloasa-Galați, Ioan Nădejde, pe atunci unic deputat socialist în parlamentul român, a votat *pentru*⁵², atitudine care a primit deplina aprobare a lui Friedrich Engels⁵³. Socialistul român a mai avut intervenții în cadrul dezbaterilor parlamentare din 1889 și 1890, cu care ocazie a reafirmat punctul de vedere socialist cu privire la căile și metodele de asigurare a suveranității României: „Eu socotesc că sîntem datori să avem și noi armată; nu putem cere acum ca noi să fim cei dinții care să dezarmăm, pentru că nimeni din Europa pînă azi nu a început să dezarmeze; dar, ceea ce putem cere noi, este să căutăm un sistem de armare care să fie și mai bun și mai ieftin și mai democratic. Eu, d-lor, nu voi fi acela care voi vota contra înarmării națiunii“⁵⁴.

La rîndul său, V. G. Morțun a dezbătut în Adunarea deputaților chestiunea vitală a apărării independenței patriei în strînsă legătură cu realizarea în interiorul țării a unui ansamblu de măsuri cu conținut democratic, în favoarea maselor de muncitori și țărani, condiție esențială a trăinicieii statului în eventualitatea unei agresiuni externe. Măsurile necesare apărării independenței țării, sublinia Morțun, „nu trebuie să le căutăm, în prima linie, în Tripla Alianță; trebuie să le căutăm, trebuie să le găsim în noi, în neamul nostru care a știut, după vremuri, să se arate în stare de a păstra și a apăra cu vrednicie acest pămînt împotriva tuturor încălcărilor și a năvălirilor“⁵⁵. Pentru aceasta, pentru a face din România „o stîncă solidă care să stea mîndră și semeață înaintea amenințătoarelor valuri“,

⁴⁸ „Universul“, anul XXVIII, nr. 10 din 12 ianuarie 1910.

⁴⁹ „România muncitoare“, anul IX, nr. 86 din 31 octombrie 1913.

⁵⁰ „Viitorul social“, anul II, nr. 1—2, martie-aprilie 1913, p. 31.

⁵¹ „Lumea nouă“, anul III, nr. 845 din 4 mai 1897.

⁵² Dezbaterile Adunării deputaților (în continuare D.A.D.), nr. 75 din 18 aprilie 1889, p. 1349.

⁵³ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 239, dosar nr. 5/1889, fila 47; „Lumea nouă“, anul I, nr. 225 din 2 august 1895.

⁵⁴ D.A.D., nr. 88 din 3 iunie 1889, p. 1581—1582; vezi și: nr. 62 din 25 martie 1890, p. 1251.

⁵⁵ V. G. Morțun, *Al V-lea răspuns la mesagiu*, Cuvîntare rostită în ședințele Camerei de la 13 și 14 decembrie 1896, București, 1897, p. 9.

remarca el în continuare, „trebuie să deșteptăm masele populare, să deșteptăm la viață politică pe fiii, pe urmașii acelor viteji care în atâtea rînduri și în scurgerea atîtor veacuri ne-au apărat țara și neamul“⁵⁶. Căci, arăta deputatul socialist, „ce am fi noi astăzi ca stat, ca națiune, fără pandurii lui Tudor, fără țărani de la Islaz, fără eroii din Dealul Spirii“⁵⁷.

Necesitate istorică inexorabilă, reclamată de legile obiective ale evoluției societății românești, desăvîrșirea statului național unitar, care a angrenat toate clasele sociale și forțele politice atît din vechea Românie cît și din provinciile istorice cوتropite, s-a înscris ca o coordonată de prim rang a luptei poporului, a politicii externe a statului român, legată nemijlocit de apărarea și consolidarea independenței. Cu convingere nezdruccinată, reprezentanții clasei muncitoare afirmău că, în soluționarea acestei probleme fundamentale „avem fericitul prilej de a fi cu toții de aceleași vederi, ca toate clasele societății să propună aceeași dezlegare : dezrobirea românilor de sub jugul străin“⁵⁸. Ziarele muncitorești au relevat în repetate rînduri că „asupra unirii toți românii sînt de o părere“⁵⁹, că „întregirea țării e dorința comună tuturor cetățenilor“⁶⁰. Tocmai de aceea, militanții socialiști și-au îndreptat atenția asupra epocii lui Al. I. Cuza, socotit un simbol pentru „toate actele săvîrșite în timpul domniei lui — și mai ales (pentru) actul unirii fostelor principate“⁶¹. Evocarea evenimentului istoric al unirii țărilor române căpăta astfel, în perspectiva desăvîrșirii idealului național, forță mobilizatoare, chema la acțiune.

Partidul clasei muncitoare, angajîndu-se programatic să acționeze „contra oricărei subjugări naționale“⁶², a condamnat menținerea în stare de dependență a unor popoare, oprimarea exercitată de statele cوتropitoare. îmbrățișînd idealurile de libertate ale polonezilor, cehilor, slovacilor, sîrbiilor, bulgarilor, dezvăluind însemnătatea luptelor naționale și rolul lor în accelerarea procesului de emancipare socială. Socialiștii, scria gazeta „Munca“, se pronunță pentru „dezrobirea popoarelor, mai ales pentru dezrobirea tuturor românilor“⁶³, iar „Evenimentul literar“ preciza : „Din punct de vedere politic e evident că socialiștii nu pot să nu recunoască fiecărui popor dreptul de a se stăpîni și a se cîrmui pe sine însuși. Aicea nici nu poate fi altă măsură decît conștiința și voința poporului însuși. Dacă vreun popor reclamă dreptul său și luptă pentru el, nu socialiștii vor fi aceia care să-i refuze simpatia lor“⁶⁴. Afirmînd „dreptul fiecărui popor la o existență proprie“⁶⁵, socialiștii români au vădit capacitatea de discernere judicioasă a trăsăturilor unui proces semnificativ care cuprinsese multe țări și popoare. „Nimeni mai mult decît socialiștii nu se ridică împotriva asupririi, sub orice formă, deci și sub forma de jug străin. Tot așa recu-

⁵⁶ *Ibidem*, p. 10.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 12.

⁵⁸ „Contemporanul“, anul VII, nr. 11, ianuarie 1891, p. 441.

⁵⁹ „România muncitoare“, anul VI, seria a II-a, nr. 65 din 21 octombrie 1910.

⁶⁰ C. Dobrogeanu-Gherea, *Război sau neutralitate*, p. 8.

⁶¹ „România muncitoare“, anul IV, seria a II-a, nr. 73 din 1 februarie 1909.

⁶² *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, p. 17.

⁶³ „Munca“, anul V, nr. 14 din 29 mai 1894.

⁶⁴ „Evenimentul literar“, anul I, nr. 21 din 9 mai 1894.

⁶⁵ „România muncitoare“, anul IV, seria a II-a, nr. 63 din 21 decembrie, 1908.

noaştem că unirea tuturor oamenilor, care grăiesc aceeaşi limbă, este un drept şi o necesitate istorică“⁶⁶.

În abordarea acestei chestiuni de importanţă vitală pentru destinele poporului român, militanţii revoluţionari au avut permanent în vedere toate teritoriile româneşti cotate. Ei au demascat crunta exploatare naţională la care erau supuşi românii de autorităţile habsburgice şi ţariste, descifrînd, totodată, atît sarcinile mişcării de eliberare naţională, derivate din situaţia specifică a fiecărei provincii, cît şi direcţiile esenţiale de acţiune ale partidului politic al proletariatului din România în problema naţională. „Cînd vorbim de unitate naţională, de ajutarea românilor de a se putea liber dezvolta — declarau socialiştii —, fără îndoială că ne gîndim la toţi românii, din orice parte şi sub orice stăpînire ar fi. Acesta e un punct asupra căruia nu mai încap nici o discuţie“⁶⁷.

Presa muncitorească şi socialistă, broşuri şi materiale de propagandă au demascat politica de cucerire dusă de marile puteri, precum şi măsurile şi acţiunile de deznaţionalizare desfăşurate de Austro-Ungaria şi Rusia ţaristă împotriva românilor din teritoriile subjugate. Astfel, la Congresul socialist din 1893, delegaţii au relevat faptul că „în Transilvania trei milioane de români sînt de fapt privaţi de orice drept politic“, că ei „sînt supuşi la necontenite vexaţiuni din partea unei administraţiuni fără scrupule“. Faţă de această stare de lucruri, care „a avut ca consecinţă de a ridica în România o mişcare de protestare“, congresul „s-a pronunţat clar, protestînd contra purtării nedrepte a guvernelor maghiare“⁶⁸; stări de lucruri pe care socialiştii români le-au făcut cunoscute şi în congrese internaţionale, cum a fost cel de la Zürich din august 1893.⁶⁹

În acest cadru larg au avut loc în organizaţiile muncitoreşti dezbateri teoretice vizînd îndeosebi metodele, formele şi căile, împrejurările — mai ales cele de natură externă —, ca şi posibilităţile realizării unităţii de stat a poporului român.⁷⁰ Date fiind politica expansionistă a marilor puteri, dificultăţile datorate faptului că teritoriile româneşti subjugate se aflau sub stăpînirea unor uriaşe şi puternice imperii, ceea ce a impus şi guvernelor României o mare circumspecţie în alegerea mijloacelor de susţinere a mişcării naţionale, militanţii partidului proletariatului au considerat că desăvîrşirea statului unitar era posibilă numai prin lupta de eliberare socială şi naţională a tuturor românilor⁷¹.

⁶⁶ Cr. Racovski, *Războaiele. Cauze-consecinţe-sfîrşit*, Cercul de editură socialistă, Bucureşti, 1914, p. 25.

⁶⁷ „Contemporanul“, anul VII, nr. 12, aprilie 1891, p. 541.

⁶⁸ *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România. 1893—1900*, p. 140.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 139—140.

⁷⁰ Vezi, de pildă, *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România 1900—1909*, Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 836—837.

⁷¹ Vezi, pe larg : C. Căzănişteanu, M. Florescu, *Promovarea ideii unirii naţionale în mişcarea socialistă din România (sfîrşitul secolului al XIX-lea)*, în „Analele Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.“, anul XIV, nr. 4/1968, p. 3—18 ; Florian Tănăsescu, *Mişcarea muncitorească din România şi unirea naţională (1900—1916)*, în „Analele Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.“, anul XIV, nr. 5/1968, p. 21—32 ; Augustin Deac, *Mişcarea muncitorească şi socialistă — factor important al luptei pentru formarea*

Mișcarea muncitorească a cultivat în permanență contactele tradiționale firești cu românii din provinciile cotate. Prin felurite modalități s-a dezvăluit opiniei publice suferințele românilor subjugăți, oprimarea națională exercitată în viața economică, socială și politică, rezistența lor dirză și jertfele aduse în slujba mișcării de eliberare națională. „Stăpînirea oligarhică ungurească — relata „România muncitoare“ —, temîndu-se să nu-i scape din mînă privilegiile, se opune cu cea mai mare energie deșteptării popoarelor supuse”⁷². Socialiștii au dezavuat legile de deznaționalizare emise de Imperiul austro-ungar, de dizolvare a organizațiilor muncitorești, de înăbușire a oricărei tendințe de libertate și unitate⁷³, de confiscare a presei românești, „legi foarte draconice în ce privește libertatea întrunirilor, asociațiilor, precum și asupra întregii vieți cetățenești”⁷⁴.

Anul 1892 a marcat un moment notabil în dezvoltarea luptei de eliberare a românilor din Transilvania, prin declanșarea mișcării memorandiste⁷⁵. Represiunile guvernului maghiar împotriva memorandiștilor au determinat în România largi acțiuni de protest, de solidaritate unanimă cu luptătorii pentru apărarea drepturilor românilor subjugăți. „Proteste din toate unghiurile țării, acoperite de mulțime de semnături, curg ca ploaia — scria „Munca“ —, întruniri peste întruniri se țin mai în toate orașele țării și în toate păturile populației noastre nu se aud decît strigăte de indignare” împotriva purtării autorităților burghezo-moșierești ungare⁷⁶. Cu acest prilej, declarau socialiștii, „protestarea noastră o unim cu a tuturor românilor”, cerînd intensificarea luptei pentru împlinirea „acelui ideal frumos, spre a cărui realizare trebuie să tindem și la care fatalmente vom ajunge”, idealul de a făuri „o Românie mare, care să grupeze pe toți fiii ei”⁷⁷. Procesul de la Cluj, înscenat în 1894 memorandiștilor, a stîrnit un nou val de indignare în toată țara : „Toți oamenii cinstiți și sinceri simpatizează cu acuzații... cu poporul suferind”⁷⁸. Poziția socialiștilor a fost limpede formulată în cuvintele : „Purtarea stăpînirii maghiare este nedemnă, procesul intentat românilor este condamnat din toate punctele de vedere”⁷⁹.

Organizațiile politice ale proletariatului român au condamnat măsurile samavolnice luate împotriva unor cunoscuți luptători democrați pentru unitate națională. Relevînd, de pildă, activitatea neobosită desfășurată de dr. V. Lucaciu, militanții socialiști remarcă meritele „omului care suferă pentru o idee a sa, care se jertfește pentru idealul său și care nu se dă înlături de la nici un sacrificiu pentru a face să triumfe ideile sale”⁸⁰.

statului național unitar român, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.”, anul XIV, nr. 6/1968, p. 3—10 ; M. Badea, V. Niculae, *Ideea desăvîrșirii statului național unitar în teoria și practica mișcării socialiste din România*, în „Revista de filozofie”, tom. 15, nr. 12/1968, p. 1363—1379.

⁷² „România muncitoare”, anul IV, seria a II-a, nr. 70 din 22 ianuarie 1909.

⁷³ Arhiva I.S.I.S.P., fondul M.M., 1908, documentul nr. 3, inventar 2048.

⁷⁴ „România muncitoare”, anul II, seria a II-a, nr. 45 din 7—14 ianuarie 1907 ; vezi și : „Adevărul” („Glasul poporului”), anul V, nr. 2 din 13 ianuarie 1907.

⁷⁵ *Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918* (sub redacția Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac), ediția a II-a, București, 1972, p. 204—254.

⁷⁶ „Munca”, anul III, nr. 18 din 21 iunie 1892.

⁷⁷ „Democrația socială”, anul I, nr. 25 din 21 iunie 1892.

⁷⁸ „Munca”, anul V, nr. 12 din 15 mai 1894.

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ „Munca”, anul V, nr. 5 din 27 martie 1894.

Ei au protestat cu energie împotriva măsurii samavolnice a guvernului Austriei de a-l expulza în mod abuziv pe învățatul N. Iorga din Bucovina⁸¹. De asemenea, cu ocazia unei adunări publice convocată la 23 decembrie 1909 s-a adoptat o moțiune, prin care „muncitorimea organizată, alături de studențimea universitară și de cetățenii Capitalei“, a înfierat „atitudinea dușmănoasă a guvernanților unguri care au întemnițat pe poetul Octavian Goga, inimosul luptător pentru libertățile românilor de peste munți“⁸².

Dezvoltarea legăturilor pe multiple planuri ale proletariatului din România cu cel din provinciile subjugate s-a concretizat în schimburile reciproce frecvente de delegați la congrese și conferințe, de publicații și corespondență, în permanenta vehiculare de cadre, în acordarea de sprijin material și moral în acțiunile întreprinse⁸³. Înseși cerințele luptei au impus îndreptarea eforturilor socialiștilor români de pretutindeni spre intensificarea și stringerea legăturilor dintre ei, în direcția creării, în fapt, a unității pe plan național a mișcării muncitorești.

În vara anului 1893, o delegație de socialiști români, condusă de C. Mille, a vizitat câteva orașe din Transilvania și Banat — Arad, Brașov, Cluj, Timișoara —, luînd cunoștință atît de asuprairea națională la care erau supuși românii, cît și de lupta acestora pentru menținerea limbii și culturii naționale⁸⁴. La întoarcere, C. Mille s-a adresat în mai multe rînduri muncitorimii și tuturor patrioților din România, cerîndu-le să sprijine lupta pentru drepturi politice dusă de românii de peste munți, în care scop socotea că este necesar să se „trimită fonduri pentru lărgirea ei, pentru agitarea ei și prin presă“⁸⁵, dovedindu-și astfel în mod practic și folositor patriotismul de care sînt animați. În 1906, informînd despre o scrisoare pe care G. Grigorovici a adresat-o, în numele socialiștilor din Bucovina, Cercului „România muncitoare“ din București, organul socialist central de presă arăta că în rîndurile primite se evidenția „nevoia unei legături între mișcarea de acolo și mișcarea de aci socialistă. El ne cere broșurile noastre, precum și gazeta și își propune ca să facă propaganda printre muncitorimea română de acolo prin mijlocul broșurilor și ziarului nostru“. În încheierea relatării, redacția își exprima speranța că, „între noi și tovarășii din Bucovina“ se vor stabili raporturi și „mai strînse“⁸⁶.

Elocvent este faptul că, la scurt timp, în cadrul Conferinței socialiste din august 1906 — eveniment apreciat de delegați ai întregului proletariat român ca un moment de seamă, unde „a fost zămislită și trainic încheată... marea Românie socialistă“⁸⁷ —, s-a adoptat hotărîrea de editare a *Calendarului muncii*. El era destinat și socialiștilor din teritoriile subjugate pentru a se forma „întîia unitate română socialistă între ele-

⁸¹ „România muncitoare“, anul V, seria a II-a, nr. 37 din 9 iulie 1909.

⁸² „Adevărul“, anul XXI, nr. 7 294 din 25 decembrie 1909.

⁸³ Arhiva I.S.I.S.P., fondul nr. 15, dosarul nr. 109, vol. 6; Arhivele statului București, fondul Direcția poliției și siguranței generale, dosarul nr. 85/1907, filele 24—29.

⁸⁴ A. Deac, *Mișcarea muncitorească din Transilvania. 1890—1895*, Editura științifică, București, 1962, p. 241—245.

⁸⁵ „Munca“, anul IV, nr. 34 din 17 octombrie 1893.

⁸⁶ „România muncitoare“, anul I, seria a II-a, nr. 47 din 22 ianuarie 1906.

⁸⁷ „România muncitoare“, anul II, seria a II-a, nr. 25—26 din 20—27 august

mentele muncitoare“⁸⁸. De asemenea, „Viitorul social“, publicație teoretică de prestigiu a partidului socialist, a anunțat ca o datorie a sa de onoare de a face din revistă „organul socialiștilor de limbă românească din toate țările. Vom avea, de aceea, colaboratori constanți din Transilvania, Bucovina și Basarabia“⁸⁹.

Revelatoare prin consecințe a fost și munca depusă de partidul socialist în direcția dezvoltării și afirmării unei puternice culturi naționale, care, alături de activitatea patriotică pe tărâm cultural a unor societăți și asociații progresiste, de presa și publicistica democratică, a potențat, peste barierele convenționale și arbitrar, conștiința națională a poporului român, i-a menținut mereu trează dorința de unire și de libertate. Muncitorii și țăranii români din provinciile cotate au început tot mai mult să vadă în socialiști, în partidul clasei muncitoare un sprijin și ajutor de nădejde în lupta pentru realizarea năzuințelor lor. Numeroase știri confirmă faptul că ziare, broșuri și alte materiale românești de propagandă socialistă erau insistent cerute de românii din Transilvania și Bucovina⁹⁰. Încă din 1894, la consfătuirea de la Lugoj, socialiștii români din Banat își manifestaseră hotărîrea de a acționa pentru răspîndirea gazetei „Munca“ printre români, recomandînd totodată muncitorimii române „să citească cît mai multe scrieri socialiste, pentru ca să se lumineze“⁹¹. I. Nădejde relatea, la 4 iunie 1897, că la Consiliul general al P.S.D.M.R. s-au primit „mai multe scrisori de la români, mai multe cereri de broșuri și «Lumea nouă» din Banat și Transilvania“⁹². Manifestul *Sînt socialiștii nepatrioți?*, din 1894⁹³, precum și lucrarea *Primejdii națională* aveau, de asemenea, o largă circulație⁹⁴, vădînd preocuparea mișcării socialiste de a răspîndi în teritoriile românești subjugate ziare și lucrări care să slujească idealurile libertății, independenței și unității.

În noile împrejurări care se configurau la începutul secolului nostru revoluționarii români s-au ridicat împotriva angajării României în sistemul de alianțe care împărțea Europa. Ei au criticat tratatul de alianță secretă cu Puterile Centrale, consecințele sale negative, care impiedeau asupra mișcării naționale a românilor⁹⁵. Devenise tot mai evidentă constatarea că existența acestei alianțe îngreuna sau, în unele cazuri, făcea imposibilă luarea unei atitudini oficiale deschise și eficiente față de oprimarea românilor din Transilvania și Bucovina. S-a născut, treptat, un larg și puternic curent de opinie împotriva acestei angajări, de reorientare a politicii noastre externe, în sensul unei stricte neutralități⁹⁶. În acest climat, poziția partidului de clasă al proletariatului s-a detașat prin aceea că, analizînd contextul internațional și situația țării, a militat consecvent împotriva ori-

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ „Viitorul social“, anul I, nr. 1, august 1907, p. 5.

⁹⁰ „România muncitoare“, anul III, seria a II-a, nr. 4 din 25 martie 1907.

⁹¹ „Munca“, anul V, nr. 3 din 13 martie 1894.

⁹² „Lumea nouă“, anul III, nr. 867 din 4 iunie 1897.

⁹³ *Mișcarea muncitorească din România. 1893—1900*, București, Editura politică, 1965, p. 359—360.

⁹⁴ „Lumea nouă“, anul IV, nr. 1204 din 25 iulie 1898.

⁹⁵ „România muncitoare“, anul V, seria a II-a, nr. 14 din 18 aprilie 1909.

⁹⁶ „Noua revistă română“, vol. 5, nr. 3 din 26 octombrie 1908, p. 33; Ion Gheorghiu, *Relațiile dintre România și Austro-Ungaria în anii 1908—1914*, în „Studii și articole de istorie“, XI, 1968, p. 137—152.

cărei angajări la vreuna din taberele imperialiste. După cum se știe, România va părăsi o alianță care se vădise drept singura posibilă și îndreptățită în momentele de la sfârșitul veacului al XIX-lea și, sub presiunile diplomatice și militare ale puterilor imperialiste beligerante, interesate de poziția strategică, de potențialul său economic, militar și uman, la doi ani după declanșarea primului război mondial va semna tratatul cu Antanta, prin care se recunoșteau din punct de vedere juridic o parte din dezideratele ei naționale. Dar, desfășurarea evenimentelor a dovedit în cele din urmă justetea punctului de vedere socialist, desăvârșirea statului național nefiind darul dezinteresat al bunăvoinței vreunor mari puteri, ci rodul eforturilor și sacrificiilor, al luptei comune a întregului popor român.

Continua agravare a contradicțiilor dintre marile puteri imperialiste în direcția unei conflagrații mondiale a impus partidului socialist o examinare atentă, realistă și lucidă a situației, sub toate aspectele sale. Maturitatea partidului în această împrejurare se degajă și din activitatea teoretică și practică consacrată problemei războiului și păcii, care a pus în lumină fidelitatea mișcării socialiste din România față de mărețele idealuri ale proletariatului, față de năzuințele și țelurile poporului muncitor⁹⁷.

Reprezentanții partidului proletar au dezvăluit rădăcinile sociale, economice și politice ale războaielor, relevându-le mecanismul propulsor, contradicțiile proprii orînduirii capitaliste care le generează. „În lupta pentru piețe de desfacere și mai ales pentru colonii, al căror număr e atît de limitat, biruie cel mai puternic. De aci înarmările din ce în ce mai crescînde ale societății capitaliste, armate din ce în ce mai numeroase, bugete militare imense a căror greutate strivește societatea de azi, de aci războaiele moderne, singeroase pentru dobîndirea coloniilor“⁹⁸. Socialiștii români au evidențiat faptul că „societatea capitalistă poartă în pîntecele său sămînța războaielor și luptelor dintre națiuni, precum și luptelor dintre clase“⁹⁹. Războaiele, scria „România muncitoare“, care au „la bază condițiunile economice“¹⁰⁰, sînt provocate „de interesele marilor financiari, de interesele marilor industriași, de interesele clasei capitaliste“¹⁰¹, demascîndu-se astfel caracterul imperialist, de jaf și cîmpire al politicii statelor capitaliste dezvoltate, „adevărata cauză“¹⁰² a războaielor.

În această analiză și înțelegere a realităților rezidă convingerea adîncă a gînditorilor socialiști că o politică de neutralitate și pace era singura ce corespundea intereselor reale ale țării. Pacea, menționa Al. Dobrogeanu-Gherea, este „bunul suprem de care are absolută nevoie țara noastră pentru dezvoltarea ei nestînjinită“¹⁰³, neutralitatea completă, ca un corolar firesc, față de conflictele aflate în desfășurare pe scena europeană,

⁹⁷ Nicolae Copoiu, *Socialismul european și mișcarea muncitorească și socialistă din România. 1835—1921*, București, 1971, p. 104—113; Damian Hurezeanu, *Op. cit.*, p. 300—306, 314, 319; Titu Georgescu, *Între două revoluții*, Editura „Scrisul românesc“, Craiova, 1974, p. 104—112.

⁹⁸ C. Dobrogeanu-Gherea, *Din ideile fundamentale ale socialismului științific*, București, 1906, p. 24.

⁹⁹ „România muncitoare“, anul V, seria a II-a, nr. 16 din 26 aprilie 1909.

¹⁰⁰ „România muncitoare“, anul VIII, nr. 79 din 11 octombrie 1912.

¹⁰¹ „România muncitoare“, anul VIII, nr. 75 din 27 septembrie 1912.

¹⁰² *Calendarul muncii pe anul 1912*, Cercul de editură socialistă, București, 1911, p. 55.

¹⁰³ „România muncitoare“, anul VIII, nr. 96 din 9 decembrie 1912.

fiind ridicată la grad de axiomă politică. „Ca o țară mică între țări mari și rapace, politica externă ce trebuie să urmeze țara se impune a fi o politică de defensivă, de pace, de neutralitate. Prin pace și absolută neutralitate, cată o țară mică să se strecoare printre cei mari, puternici și hrăpăreți, până la vremuri mai bune, care vor veni cu siguranță și vor permite dezvoltarea pașnică și neîmpiedicată a fiecărei națiuni în marginile sale etnice“ ¹⁰⁴.

Împotriva războiului imperialist, pentru salvagardarea neutralității țării, P.S.D. din România a organizat zeci de întruniri și demonstrații, a răspândit sute și mii de afișe, manifeste și broșuri, imprimând un înalt spirit combativ întregii sale acțiuni politice ¹⁰⁵. Prin moțiuni, cum a fost aceea votată la întrunirea muncitorimii bucureștene din 4 noiembrie 1912, proletariatul român s-a angajat solemn să se opună cu toate forțele în cazul „unei conflagrații generale europene“ ¹⁰⁶.

Totodată, socialiștii români au înțeles necesitatea istorică și justetea războaielor de apărare și de eliberare națională a popoarelor. În cazul unei cotropiri asupra teritoriului național „un stat atacat trebuie să se apere... Dacă noi am împiedica războiul defensiv... ar însemna să deschidem granițele țării pentru cucerirea externă“ ¹⁰⁷, deoarece „e de datoria și dreptul fiecărei țări de a se apăra contra oricărei tentative de violență din afară, e datoria tuturor românilor să apere relativa libertate și integritate a țării“ ¹⁰⁸. Sintetizând această poziție de principiu a partidului clasei noastre muncitoare, C. Dobrogeanu-Gherea afirma că mișcarea socialistă „în concordanță cu concepția și tactica ei, e împotriva războaielor de cotropire, de acaparare..., de jaf și exploatare“, situându-se „de partea altor războaie: războaiele de liberare, războaiele cotropiților împotriva cotropitorilor, războaiele civile sau revoluțiile pe care le-ar face clasele subjugate și împilate împotriva împilatorilor“ ¹⁰⁹. Se recunoștea, astfel, că singurele războaie drepte sînt cele duse de popoarele căzute victime agresiunii sau subjugate, nemaivorbînd de justetea luptei de eliberare a maselor muncitoare de sub jugul exploatării.

Elocvente în această direcție au fost și participările socialiștilor români la dezbaterile internaționale potrivnice războiului, unde au adus contribuția unei mișcări revoluționare mature. În cadrul forumurilor internaționale, ei au fost purtătorii unei poziții de atașament neabătut la principiile internaționalismului proletar, ale unității și solidarității clasei muncitoare, dezvăluind, alături de socialiști din multe țări, esența imperia-listă a războiului declanșat de marile puteri, caracterul său reacționar, nedrept. Consecvență hotărîrilor adoptate la Stuttgart, Copenhaga și Basel, mișcarea muncitorească din România, partidul ei socialist au fost printre promotorii unei acțiuni internaționale în vederea curmării măcelului mondial. Astfel, P.S.D. din România a fost un participant activ la organizarea și desfășurarea Conferinței socialiste interbalcanice de la București, ca și

¹⁰⁴ C. Dobrogeanu-Gherea, *Război sau neutralitate*, p. 68—69.

¹⁰⁵ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, p. 244—246, 250—251, 420—421, 431, 504—508.

¹⁰⁶ „România muncitoare“, anul VIII, nr. 87 din 8 noiembrie 1912.

¹⁰⁷ „România muncitoare“, anul VIII, nr. 76 din 30 septembrie 1912.

¹⁰⁸ *Antimilitarismul*, Cercul de editură socialistă, București, 1912, p. 50—51.

¹⁰⁹ „Viitorul social“, anul II, nr. 3—4, mai-iunie 1913, p. 143.

a Conferinței socialiste internaționale de la Zimmerwald, situându-se pe pozițiile înaintate de condamnare a războiului imperialist, de dezavuare a oportunismului Internaționalei a II-a, care captase o parte din liderii și partidele socialiste europene ¹¹⁰.

În același timp, înfățișând opiniei publice primejdia ce plana asupra țării, datorită faptului că în jurul hotarelor României cele două imperii absolutiste — habsburgic și țarist — intraseră în flăcările războiului imperialist, partidul socialist a subliniat importanța deosebită pentru destinele poporului român a adoptării unei politici de strictă neutralitate ¹¹¹. Congresul extraordinar al partidului din august 1914, remarcând că, în acest conflict pustiitor, statele mici erau destinate să servească drept compensații în slujba statelor mari beligerante, a hotărât că „singura politică compatibilă cu interesele vitale ale țării este neutralitatea sinceră și definitivă, pentru a cărei menținere muncitorimea română se va lupta chiar cu prețul singelui său, apărând integritatea teritorială a țării împotriva oricărei încercări de violare” ¹¹². Clasa muncitoare a acționat în acele vremuri grele în sensul menținerii neutralității țării, împletind lupta pentru revendicări economice și politice, cu acțiuni de masă îndreptate împotriva războiului imperialist ¹¹³.

Partidul socialist nu a identificat caracterul imperialist al războiului dezlănțuit de marile puteri cu dreptul sacru al poporului român de a-și împlini idealul național. Atunci când, după intrarea României în război, Armata română a trecut Carpații în vederea eliberării Transilvaniei și s-a pus problema poziției clasei muncitoare față de lupta armată pentru desăvîrșirea statului național unitar, Comitetul Executiv al partidului s-a plasat pe poziția sprijinirii acțiunii de eliberare a provinciilor românești aflate sub dominație străină ¹¹⁴. Stau măturie faptele, care atestă că, în confruntarea cu situația dramatică, creată ca urmare a invadării unei mari părți a teritoriului țării de trupele Puterilor Centrale, mișcarea muncitorească a dovedit, prin eroism și jertfe, dragostea sa fierbinte de patrie. O atitudine profund patriotică, care rezidă în studierea atentă a istoriei naționale, a coordonatelor evoluției poporului nostru și a imperativelor timpului. „Din toată lunga, dureroasă și zbuciumată existență istorică a principalelor române — declara M. Gh. Bujor —, scoatem aceeași încheiere generală, că mai toate războaiele purtate de ele au fost... războaie de defensivă, de apărare a solului și neatîrnării împotriva năvălitorilor din afară” ¹¹⁵. Atitudine principială a clasei muncitoare de apărare a independenței și

¹¹⁰ Gheorghe Matei, *Date privind contribuția socialiștilor români la păstrarea și dezvoltarea legăturilor de solidaritate internațională a clasei muncitoare în anii 1914—1916*, în „Anale de istorie”, anul XVI, nr. 2/1970, p. 101—110.

¹¹¹ Augustin Deac, *Caracterul participării României la primul război mondial*, Editura politică, București, 1973, p. 19—29.

¹¹² *Documente privind istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, p. 811.

¹¹³ Georgeta Tudoran, *13 iunie 1916. 50 de ani de la eroica demonstrație a muncitorilor din Galați*, Editura politică, București, 1966, p. 51—79.

¹¹⁴ Nicolae Copoiu, *Cu privire la aprecierea poziției socialiștilor români față de participarea României la primul război mondial*, în „Anale de istorie”, anul XIX, nr. 3/1973, p. 158—160.

¹¹⁵ M. Gh. Bujor, *Războiul european și social-democrația*, Cercul de editură socialistă, București, 1914, p. 11.

integrității țării, care s-a vădit plenar în participarea ei eroică, conștientă în focul luptei.

Jaful, teroarea, samavolniciile de tot felul, încercările de germanizare au stîrnit revolta și ura profundă a poporului, neîmpăcat nici o clipă cu gîndul ocupației și al opresiunii străine. În fruntea mișcării de rezistență împotriva cîmpitorilor, care a cuprins cele mai largi clase și pături sociale, s-a aflat muncitorimea, animată de un profund patriotism. Militanți ai partidului proletariatului român au format, încă din octombrie 1916, grupuri ilegale de acțiune în Capitală, la Ploiești, Turnu Severin, Craiova și în alte localități. Sustragerea sistematică de la munca forțată, sabotarea mașinii de război, activitatea propagandistică, mitingurile de protest, demonstrațiile de stradă, grevele au constituit, în pofida măsurilor represive ale comandamentului militar german, mijloace eficace de subminare a jugului cîmpitor folosite de clasa muncitoare ¹¹⁶. Un mare număr de socialiști s-au înrolat în lupta, ce a atins momentele de culme ale eroismului popular la Mărăști, Mărășești și Oituz, pentru salvarea ființei naționale a poporului, mulți dintre ei jertfindu-și viața în bătăliile glorioase pentru apărarea pămîntului străbun, cum au fost D. Marinescu, Gh. Giosanu, O. Călin și alții ¹¹⁷.

În împrejurările create de prăbușirea monarhiei austro-ungare și ale victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, lupta pentru desăvîrșirea statului național unitar ia un deosebit avînt, angrenînd întreg poporul, atît din România liberă, cit și din provinciile cîmpite.

În provinciile cîmpite, clasa muncitoare, țărăimea au reprezentat forțele motrice ale luptei pentru libertate și unitate națională, pentru susținerea revendicărilor esențiale, social-economice și politice nutrite de masele muncitoare. Organizațiile proletariatului s-au situat, în acest climat de puternică efervescență revoluționară și patriotică, în primele rînduri ale luptătorilor pentru dreptate socială și libertate națională, aducîndu-și astfel o prețioasă contribuție la înfăptuirea Unirii. Rolul clasei muncitoare, al mișcării socialiste, s-a manifestat pregnant și prin influența exercitată asupra programelor politice adoptate în această epocă, în susținerea unor obiective cu caracter democratic în favoarea poporului muncitor, cum au fost : reforma agrară, votul universal, libertatea și egalitatea în drepturi pentru toți cetățenii țării, legislația muncitorească etc.

În timpul marilor adunări populare, al grevelor și demonstrațiilor de masă s-a pus elocvent în lumină năzuința nestrămutată a întregului popor de unire cu Țara, exprimată și întărită prin hotărîrile adoptate de Sfatul Țării din Basarabia, Congresul general al Bucovinei, Marea Adunare Națională a românilor din Transilvania.

Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, convocată de Consiliul Național Român Central, a consfințit încheierea procesului de desăvîrșire a statului național unitar român. În această zi istorică, peste 100 000 de muncitori, țărani, intelectuali s-au adunat pe Cîmpul lui Horia, proclamînd, în unanimitate, unirea cu România.

¹¹⁶ Ștefan Mușat, *Eroicele bătălii desfășurate de Armata română în vara anului 1917*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.”, anul XIII, nr. 3/1967, p. 8.

¹¹⁷ Ion Popescu-Puțuri, *Op. cit.*, p. 94.

Actul istoric al înfăptuirii unității statului național român a deschis perspectiva evoluției mai rapide a forțelor de producție ale țării, a creat condiții prielnice pentru unirea la scară națională și dezvoltarea mișcării revoluționare a proletariatului, pentru intensificarea activității claselor și păturilor sociale progresiste. Chiar din primele momente după Declarația de la Alba Iulia, Partidul Socialist din România, ca reprezentant al maseilor muncitoare, a salutat cu înflăcărare acest act de justiție istorică. Ziarul „Socialismul“, organul central de presă al partidului, declara în acest sens : „Ca socialiști români, internaționaliști, salutăm cu bucurie dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum și respectăm legămintele de unire hotărîte... România nouă de astăzi, trebuie să devină România socialistă de mîine.“¹¹⁸

Incununare a aspirațiilor seculare ale poporului român pentru libertate, independență, unitate, piatră de hotar a istoriei noastre naționale, Unirea din 1918 a reprezentat, așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „rodul luptei întregului popor, însuflețit de năzuința seculară a unității, de hotărîrea de a împlini visul pentru care au luptat și s-au jertfit atîtea generații de înaintași“.¹¹⁹

¹¹⁸ 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România. *Documente*, Editura politică, București, 1974, p. 753.

¹¹⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 716.

Constantin Dobrogeanu-Gherea, personalitate marcantă a mișcării muncitorești internaționale

AUGUSTIN DEAC

De-a lungul deceniilor și pînă în actualitatea zilelor noastre, opera de prestigioasă valoare a teoreticianului și militantului socialist Constantin Dobrogeanu-Gherea, format ca marxist în efervescența de idei și în lumina problematicii sociale din România, a suscitat și continuă să suscite un interes evident atît în țara noastră, cît și peste hotare. În genere, mișcarea muncitorească de la noi, ca și mișcarea muncitorească internațională din epoca sa a apreciat la dimensiuni autentice și într-un context de critică științifică militantă aportul prodigios pe care Gherea l-a înscris în cadrul ideologiei revoluționare a proletariatului.

Mai tîrziu, și cu deosebire într-o anume perioadă, opera eminentului doctinar marxist român a avut a cunoaște interpretări contradictorii și chiar a apărut o așa-zisă „problemă Gherea“, ai cărei autori, abandonînd terenul analizei de fond, au recurs la denaturări și invective, străine de spiritul marxismului, oferind o imagine neconformă adevărului despre militantul socialist. În încercarea de a-și „justifica“ diverse aserțiuni și optici false privind probleme fundamentale ale istoriei poporului român, ale luptei proletariatului de pe aceste meleaguri și de a pune, propriu-zis, stavilă gîndirii științifice novatoare, ei au taxat ani în șir și în bloc o seamă de studii și lucrări aparținînd lui Gherea — și care, natural, infirmiau atare aserțiuni prin orientarea și soliditatea investigării marxiste — drept „oportuniste“, „reformiste“, neținînd seama de resursele lor ideologice-științifice și absolutizînd anumite carențe manifestate uneori în cuprinsul lor. Iar autorul acestor lucrări a fost stigmatizat, în unele momente, ca „menșevic“ al mișcării muncitorești din România, deși, în mod structural, gîndirea și activitatea sa nu aveau de-a face cu menșevismul, pe care V.I. Lenin l-a combătut pe bună dreptate pentru concepțiile și pozițiile lui nefaste. I se aduceau lui C. Dobrogeanu-Gherea aspre „învinuiri“ nu numai pentru ceea ce, chipurile, ar fi susținut în mod greșit, ci, mai ales, pentru ceea ce nici măcar nu a susținut, decretîndu-se că asemenea „greșeli“ ar fi fost urmarea unei atitudini conștiente, deliberate.

Practici de felul acestora n-au putut umbri, însă, relieful gîndirii sociale a lui Gherea, în opera căruia strălucesc spiritul revoluționar marxist al mișcării muncitorești din țara noastră, culmile pe care proletariatul

român s-a situat în eroica sa luptă pentru dreptate socială și eliberare națională.

Etapă nouă marcată de Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, care a inaugurat cursul spre fertilizarea pe un plan superior și într-un spirit de profund realism a gândirii marxist-leniniste creatoare în țara noastră, a însemnat, în același timp, o largă deschidere spre studierea și punerea în valoare, potrivit cu adevărul probant, a istoriei poporului nostru, a luptei clasei muncitoare din România și, în acest cadru, personalitatea lui Constantin Dobrogeanu-Gherea ca teoretician marxist de frunte al mișcării muncitorești din România și, totodată, al mișcării muncitorești internaționale a fost considerată în lumina sa firească.

O contribuție de excepțională însemnată pe planul teoretic și metodologic au adus în ceea ce privește cercetarea istoriei mișcării muncitorești, a aprecierii militanților revoluționari cuvântările și scrierile secretarului general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care au dat un îndrumar prețios de gândire și activitate cercetătorilor istorici, așezând studiul istoriei pe temeiurile obiectivității, ale interpretării evenimentelor social-politice în funcție de realitate, în toată complexitatea lor. Punând la bază materialismul dialectic și istoric — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, activitatea diferiților militanți, personalități revoluționare și politice poate fi prezentată în mod just numai în legătură strânsă cu clasa socială căreia îi aparțin, iar aprecierea acestei activități „trebuie făcută ținându-se seama de contribuția și de rolul pe care l-au jucat în fiecare perioadă a vieții lor, în fiecare etapă a mișcării muncitorești“¹.

Opera și activitatea lui Constantin Dobrogeanu-Gherea au fost, astfel, analizate și evaluate prin prisma valorii și semnificației lor de fapt, reliefindu-se conținutul de idei și rolul lor în dezvoltarea și propagarea științifică a ideologiei de clasă a proletariatului. Așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu, opera lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, cu toate lipsurile și limitele sale, „ocupă un loc de mare însemnată în istoria științelor sociale din România, în răspîndirea ideilor marxiste, în dezvoltarea concepției revoluționare a proletariatului“².

Competente studii, articole, monografii apărute în ultimii ani re-trasează tot mai fundamentat liniile valorice ale conținutului de idei propriu gândirii lui Gherea, marcînd un evident pas înainte în exegeza operei socialistului român. Cel mai adesea, ele îl prezintă pe Gherea cu deosebire prin prisma rolului său în cadrul mișcării socialiste din România, enunțînd, totodată, unele considerații de ordin mai general privind prestigiul său ca teoretician și militant al mișcării muncitorești internaționale³. Aceste considerații pornesc, la rîndul lor, de la elemente parțiale, cum au fost, de pildă, legăturile lui Gherea cu personalități ale mișcării muncitorești internaționale sau contribuția pe care a adus-o la afirmarea

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 337.

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 345.

³ Ștefan Voicu, *Introducere în valorificarea operei sociologice a lui Dobrogeanu-Gherea*, în „Lupta de clasă“, seria a V-a, anul XLVIII, nr. 3, martie 1968.

gîndirii marxiste românești, a mișcării muncitorești din România pe arena mondială⁴.

Sînt, desigur, acestea repere importante pentru configurarea locului lui Gherea în cadrul mișcării muncitorești internaționale, dar ele nu pun îndeajuns în lumină substanța contribuției sale teoretice la dezvoltarea gîndirii marxiste în lume. După cum se știe, reputatul socialist român a întreprins o amplă activitate teoretică de investigare, în lumina ideologiei marxiste, a realităților social-economice din România acelei epoci, deslușind sensul evenimentelor sociale; el a fost cel dintîi care a efectuat pe multiple coordonate și în profunzime o astfel de investigare, avînd a depăși dificultățile enorme ce le implica faptul că era primul care a aplicat de o asemenea manieră legile generale ale marxismului la condițiile concrete ale țării noastre. Gherea a analizat configurația economică-socială a societății românești, caracteristicile și fenomenele sociale de esență, relațiile și deplasările în raporturile forțelor de clasă, cursul spre afirmarea a ceea ce este nou și specific în dezvoltarea socială, în vederea promovării obiectivelor care să concorde cu cerințele perioadei social-istorice date. El a căutat să dea răspuns unor chestiuni stringente care se ridicau în fața gîndirii social-politice și a mișcării socialiste din țara noastră, chestiuni care vizau în mod direct căile și perspectivele dezvoltării României, determinarea principalelor forțe sociale progresiste în respectiva perioadă. El este acela care, într-un cadru larg de argumente științifice, a demonstrat posibilitatea dezvoltării capitalismului în toate fundamentele societății românești, inclusiv în agricultură, și, implicit, a dezvoltării proletariatului. Deși a supraestimat rolul rămășițelor feudale în agricultură și a implicațiilor acestora asupra vieții social-politice — ceea ce s-a repercutat asupra unor aprecieri și concluzii ale sale —, Gherea a descifrat în adîncime particularitățile sistemului agrar, căutînd să dea soluții adecvate căilor de dezvoltare a României spre socialism.

Rolul de seamă al militantului socialist român în mișcarea muncitorească internațională se desemnează prin analiza și elucidarea științifică a unor probleme de importanță fundamentală care se ridicau cu acuitate în fața socialiștilor de pretutindeni, prin contribuții doctrinare care au dus înainte cugetarea marxistă, expresie a spiritului creator propriu gîndirii revoluționare a mișcării noastre muncitorești, a înțelegerii învățăturii lui Marx și Engels ca teorie și metodă revoluționară deschisă, care se îmbogățește necontenit în lumina materialului viu al practicii sociale în continuă transformare, a condițiilor concrete, a specificului și particularităților de dezvoltare din fiecare țară, într-un cuvînt a cadrului social-istoric dat. De altfel Gherea a atras atenția, în numeroase rînduri, asupra necesității de a se porni în cercetarea fenomenelor de la o privire generală asupra dezvoltării economice și sociale a țării, asupra claselor și poziției lor. În 1886, în studiul programatic: *Ce vor socialiștii români?* — primul program marxist al mișcării muncitorești din țara noastră —, Gherea scria aceste cuvinte de semnificație istorică pentru socialiștii din

⁴ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Correspondență*. Ediție, studiu introductiv și note de Ion Ardeleanu și Nicolae Sorin. *Studii și documente*, Editura „Minerva”, București, 1972; Damian Hurezeanu, *Constantin Dobrogeanu-Gherea*, Studiu social-istoric, Editura politică, București, 1973.

toate colțurile lumii : „Școlari ai socialismului științific, membri ai marei familii socialiste europene, noi știm că felul activității noastre atîrnă de condițiile reale ale țării noastre și, mai ales, de cele economico-sociale“⁵.

Cu deosebire această manieră de a gândi a conferit lui Gherea locul de teoretician de seamă al mișcării muncitorești internaționale. „Meritul cel mare al tovarășului Gherea — aprecia în 1920 ziarul „Socialismul“, oficiosul Partidului Socialist din România — este nu numai că a fost părintele intelectual și întemeietorul socialismului român, nu numai că o viață întreagă a rămas străjer neadormit al ideii socialiste, nu numai că a popularizat și exprimat într-un chip admirabil cele mai complexe teorii ale marxismului, dar că a aplicat gîndirea și doctrina lui Marx la realitatea noastră socială“⁶. Opera lui Gherea — continua același organ de presă — „are o valoare internațională. Prin cercetările și analizele sale asupra structurii societății capitaliste și a legilor sale istorice, el a adus un neprețuit serviciu nu numai socialismului român, ci socialismului internațional“⁷.

Bogata activitate de doctrinar marxist a lui Gherea — scria în 1915 „Lupta zilnică“, organul Partidului Social-Democrat din România și al Uniunii Sindicale — poate fi clasificată în „1) Scrieri și cercetări relative la socialism în genere; 2) Scrieri și cercetări relative la socialismul țării românești în special“⁸. În prima categorie, erau incluse „pătrunzătoarele sale analize ale anarhismului, apoi expunerea scurtă, dar înălțătoare a eticei socialiste“. Ziarul releva că „Gherea e neîntrecut în analizarea și evidențierea celor mai grele și mai complicate chestiuni social-filozofice, și scrierile sale din această categorie se pot măsura cu cele mai bune produse ale literaturii socialiste din Apus“⁹. Într-un alt articol, „Lupta zilnică“ sublinia că partidul muncitorilor din România, mișcarea socialistă internațională îl consacră „între marii oameni și marile lui virtuți...“¹⁰. Iar Cristian Racovski, în studiul : *Personalitatea lui Gherea*, aprecia, la rîndu-i, că „Socialismul internațional și socialismul român pot fi mîndri de el, căci numai ideile lor înalte și nobile pot fi în stare să inspire oamenii lor atîta idealism [ideal] și curaj“¹¹.

Valoarea și actualitatea operei lui Gherea au trezit, în mod firesc, un larg interes peste hotare. O dovedește, între altele, faptul că o serie de scrieri ale sale, printre care : *Concepția materialistă a istoriei*; *Anarhia cugetării*; *Neoioabăgia*; *Asupra socialismului în țările înapoiate* au fost traduse în numeroase limbi : franceză, bulgară, sîrbă, rusă, germană, ungară. Militanți de frunte ai mișcării socialiste internaționale, Friedrich Engels, Clara Zetkin, Karl Kautsky, precum și din țările balcanice, ca D. Blagoev, G. Dimitrov, D. Tuțovici, au relevat rolul important al lucrărilor lui Constantin Dobrogeanu-Gherea în promovarea socialismului științific în lume. „Socialismul în Serbia — remarca D. Tuțovici în 1912 —

⁵ *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Editura politică, București, 1964, p. 335.

⁶ „Socialismul“, anul XIV, nr. 99 din 10 mai 1920.

⁷ *Ibid.*

⁸ „Lupta zilnică“, anul XI, nr. 115 din 20 mai 1915.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ „Lupta zilnică“, anul XI, nr. 108 din 13 mai 1915.

¹¹ „Socialismul“, anul XIV, nr. 99 din 10 mai 1920.

datorește în mare parte succesul său de astăzi și ajutorului pe care l-a avut de la socialismul român. Una din primele broșuri pe care am citit-o a fost studiul marelui tovarăș al dv. — Gherea asupra concepției materialiste a istoriei¹². Relevînd personalitatea lui Dobrogeanu-Gherea, Dimităr Blagoev declara, în cuvîntarea ținută la București, cu ocazia jubileului acestuia, că „Socialismul român a avut o mare influență asupra socialismului din Balcani și pentru aceasta socialiștii bulgari poartă tovarășilor din România o caldă recunoștință“¹³.

Revista socialistă „L'Ère nouvelle“, editată la Paris, și în paginile căreia a colaborat Friedrich Engels, a publicat două importante studii ale lui C. Dobrogeanu-Gherea : *Concepția materialistă a istoriei* și *Max Stirner*, acesta din urmă fiind apreciat de Clara Zetkin ca lucrarea „cea mai clară și mai precisă“ (subl. ns.) pe care am citit-o despre marele teoretician al anarhismului¹⁴.

De o mare semnificație și acreditare științifică este aprecierea lui Friedrich Engels conținută în scrisoarea adresată la 4 ianuarie 1888 lui Ioan Nădejde și în care este elogiată orientarea marxistă a programului *Ce vor socialiștii români?*, elaborat de C. Dobrogeanu-Gherea în 1886 : „Cu mare plăcere am văzut că socialiștii din România primesc, în programul lor, principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna într-un mănunchiu de luptători mai pe toți socialiștii din Europa și din America — e vorba de teoria prietenului meu, răposatul Karl Marx“¹⁵.

Alături de studiul : *Ce vor socialiștii români?*, lucrările *Karl Marx și economiștii noștri* ; *Anarhia cugetării* ; *Concepția materialistă a istoriei* ; *Robia și socialismul* ; *Neoibăgia* ; *Asupra socialismului în țările înapoiate*, numeroasele articole din „Contemporanul“, „Revista socială“, „Drepturile omului“, „Munca“, „Lumea nouă“ etc. sint, la rîndul lor, un exemplu de promovare a marxismului, care la Gherea nu însemna nicidecum repetarea mecanică a unor teze ale acestuia, ci analiza și interpretarea proceselor și fenomenelor sociale ale contemporaneității sale în lumina acestor teze, cristalizarea unor concluzii de fond care confereau întreaga strălucire istoricelor descoperiri ale fondatorilor comunismului științific și care adăugau noi valențe ideologiei revoluționare a proletariatului. Gherea a înțeles că realitatea vieții sociale, departe de a fi statică, uniformă și simplificatoare, se afirmă ca un dat complex, care poate fi studiat în mod real numai cu ajutorul teoriei și metodologiei socialismului științific și în această idee se regăsește unul dintre punctele de pornire în făurirea contribuției sale teoretice inovatoare la îmbogățirea ideologiei marxiste. Corespunzător, observă Gherea, tactica socialiștilor marxiști trebuie să fie o tactică complexă, o adevare continuă și creatoare a activității revoluționare la împrejurările economice-sociale și politice în permanentă schimbare și dezvoltare. Considerînd naivi pe toți aceia care simplifică realitatea social-politică, articolul : *Deslușiri în privința manifestului*¹⁶, în redactarea căruia C. Dobrogeanu-Gherea a avut un rol de seamă, sublinia : „După cum e complexă teoria socialismului științific, tot astfel de com-

¹² „România muncitoare“, anul VIII, nr. 51—52 din 8 iulie 1912.

¹³ „Lupta zilnică“, anul XI, nr. 108 din 13 mai 1915.

¹⁴ „L'Ère nouvelle“ (Paris), anul II, nr. 1/1894.

¹⁵ „Contemporanul“ (Iași), anul VI, nr. 6, ianuarie 1888, p. 571.

¹⁶ „Revista socială“, anul II, nr. 4 din aprilie 1887, p. 177—190.

plexă este și tactica socialiștilor moderni. Știind că au a face cu un organism viu, foarte complex, și nu cu un material mort, tactica lor trebuie să fie și ea foarte complexă. Ei trebuie să ție seamă de construcția societății, de funcționarea organelor sociale, de mediul în care se dezvoltă ea, trebuie să ție seamă de împrejurările speciale ale dezvoltării fiecărui popor și să schimbe tactica după dinsele. Firește că asemenea tactică e mult mai grea, nespus mai grea, dar numai ea poate da roade folositoare“¹⁷.

Spiritul științific creator în abordarea problematicii și acțiunii mișcării muncitorești era înțeles de Gherea ca spirit de fermitate și fidelitate revoluționară, ca atitudine combatantă față de curente și pozițiile potrivnice ideologiei de clasă și luptei proletariatului. Socialistul român a denunțat, prin analize temeinice, teoriile burghezo-liberale și cele poporaniște cu privire la căile și metodele de dezvoltare a României, ca și anarhismul și revizionismul din mișcarea muncitorească internațională. El a dus o luptă necruțătoare, cu argumente științifice, împotriva revizionistilor, în frunte cu Eduard Bernstein, care încercau să golească marxismul de conținutul său revoluționar, a respins aceste încercări, susținând cu și mai multă hotărâre necesitatea înțelegerii profunde, de la sursa originală, a învățăturii marxiste, singura teorie pînă la capăt științifică, ce permite analiza obiectivă a fenomenelor din lumea materială și din societate : „Se înțelege, toate modificările pe care le suferă societatea în mersul ei înainte — scrie Gherea —, toate devierile, toate fenomenele noi și complexe care apar în cursul dezvoltării ei trudnice și atât de imens de complicate trebuie să fie cercetate, analizate, studiate în toată complexitatea lor. Însăși metoda și cercetările științifice ale lui Marx sînt pentru noi în această privință cel mai mare îndemn, dar cercetările acestea, noi socialiștii trebuie să le facem pe baza însăși a metodei și cercetărilor lui Marx. Părăsind această metodă și aceste cercetări, lipsiți de conducerea lor, riscăm să ne pierdem în haosul inextricabil al fenomenelor sociale atât de complexe, riscăm să ne pierdem în cel mai regretabil eclectism științific și în cel mai detestabil oportunism practic“¹⁸.

Afirmarea mișcării muncitorești din România în efervescența ideologică din mișcarea muncitorească internațională a epocii s-a înscris, în același timp, pe coordonatele abordării unor probleme noi și specifice, dar cu un reflex mai larg, ale aportului său la cristalizarea și soluționarea lor teoretică și practică, iar C. Dobrogeanu-Gherea a avut în acest domeniu o fructuoasă activitate. Întîlnirea sa cu Friedrich Engels la Londra, la sfîrșitul lunii iulie 1893, trebuie apreciată în contextul preocupărilor socialiștilor români de a-și aduce contribuția, prin experiența proprie și fertilizările teoretice ale mișcării noastre muncitorești, la dezbaterile Congresului Internațional Socialist, ale cărui lucrări aveau să se deschidă peste cîteva săptămîni. Dealtfel, mișcarea muncitorească din România a participat la congresele Internaționalei a II-a încă de la constituirea ei, în 1889, și s-a afirmat prin angajarea sa activă la analiza și interpretarea în lumina principiilor socialismului științific a unor importante probleme teoretice și practice cu care se confrunta Internaționala a II-a.

¹⁷ *Ibidem*, p. 179.

¹⁸ C. Dobrogeanu-Gherea, *Postfață* la lucrarea lui Karl Kautsky *Bazele social-democrației*, Cercul de editură socialistă, București, 1911, p. XX.

În 1891, la Congresul de la Bruxelles, delegații români, în amplul raport prezentat, au abordat problemele dezvoltării mișcării muncitorești din țara noastră și ale răspîndirii ideilor socialiste la sate, insistînd asupra necesității atragerii de partea mișcării socialiste a maselor țărănimii exploatate. Ei și-au însoțit raportul de propunerea concretă ca forul internațional socialist să dezbată problema atitudinii partidului muncitorilor față de țărănime. Gazeta „Munca“ informa că delegația română a avut mandat special de a ridica „chestiunea socialismului agrar“ la Congresul socialist internațional de la Bruxelles. Ca atare, menționa aceeași gazetă, „pentru întîia oară chestia agrară e pusă în discuția tuturor partidelor socialiste“¹⁹.

Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România a acționat apoi pentru înscrierea acestei probleme pe ordinea de zi a Congresului internațional socialist de la Zürich, luînd o serie de inițiative în această direcție. A fost desemnată să participe la Congres o delegație de cinci socialiști, în frunte cu C. Dobrogeanu-Gherea, teoreticianul care analizase cel mai adînc, în lumina socialismului științific, realitățile social-economice și politice din România, implicațiile problemei agrar-țărănești și care elaborase primul program marxist de acțiune al socialiștilor români, program apreciat elogios de însuși Friedrich Engels.

Înainte Congresului de la Zürich, la care își manifestase dorința de a participa și Friedrich Engels, Gherea a solicitat o întîlnire cu conducătorul mișcării muncitorești internaționale, în scopul discutării problemei agrare și a altor aspecte ale activității Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România — după cum amintește însuși socialistul român²⁰. Pentru mijlocirea acestei întîlniri, Gherea a luat legătura cu revoluționarul rus Stepneak, aflat în emigrație la Londra, cit și cu Paul Axelrod. Ca urmare, la 29 iulie 1893, Stepneak îi scria lui Friedrich Engels: „Dobrogeanu îmi cere să-ți scriu cîteva cuvinte pentru a-l introduce, ceea ce eu nu cred că este necesar, deoarece d-ta îl cunoști, desigur după nume. El pleacă la Congresul de la Zürich ca reprezentant al socialiștilor români și, venind pentru cîteva zile la Londra, este foarte dornic a te vedea“²¹.

Cu prilejul vizitei, Gherea a discutat cu Friedrich Engels probleme care priveau atît mișcarea muncitorească din România, cit și cea internațională. Una dintre acestea, îndelung dezbătută, a fost atitudinea social-democrației față de țărănime. O atestă și faptul că, la Zürich, delegații români, și mai ales C. Dobrogeanu-Gherea, au acționat cu o fervoare deosebită pentru succesul inițiativei lor.

În cadrul dezbaterilor Congresului, Gherea a adus o contribuție substanțială, insistînd să fie discutată problema agrară și să se ia hotărîri în problema atragerii țărănimii alături de proletariat în lupta generală a mișcării socialiste. Nu numai realitățile românești impuneau cu acuitate abordarea și analiza acestei probleme de către mișcarea muncitorească. Perioada activității Internaționalei a II-a a coincis cu numeroasele mișcări țărănești desfășurate aproape în întreaga Europă, ceea ce sublinia, o dată

¹⁹ „Munca“, anul IV, nr. 26 din 22 august 1893.

²⁰ C. Dobrogeanu-Gherea, *Studii critice*, vol. V, București, 1927, p. 293—297.

²¹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare — A.I.S.I.S.P.), fondul Marx-Engels-Lenin (fotocopii).

în plus, caracterul de actualitate al inițiativelor socialiștilor români. Delegația română a arătat că „partidele socialiste și congresele lor internaționale s-au ocupat pînă aci de clasa muncitorilor industriali, care e cea mai importantă, e avangarda socialismului, dar că de aci înainte, cînd marea parte a proletariatului industrial e atrasă spre socialism, se impune tuturor partidelor socialiste, și deci congreselor lor, datoria de a se ocupa în mod special de ariergarda socialismului, de muncitorii agricoli [țărani muncitori]”²².

Așa cum avea să relateze C. Dobrogeanu-Gherea într-un articol din ziarul „Munca”, delegația română a depus multe eforturi în cadrul Congresului pentru a obține o discuție imediată a problemei agrare²³. Argumentele socialiștilor români au avut darul de a convinge pe participanții la Congres, astfel că pe ordinea de zi a fost inclusă și dezbaterea acestei probleme. O comisie specială a fost însărcinată să redacteze o rezoluție pe baza concluziilor rezultate din dezbateri²⁴.

Raportul expus de socialiștii români la Congresul de la Zürich s-a ocupat în mod deosebit de programul agrar al P.S.D.M.R., subliniind că „acesta este obiectivul principal al prezentului raport”²⁵, și a exprimat încrederea că Congresul va lua hotărîri privitoare la atragerea țărănimii în mișcarea socialistă. Delegația română a mai propus ca la viitoarele congrese socialiste internaționale chestiunile referitoare la muncitorii agricoli să ocupe un loc important în cadrul ordinii de zi²⁶.

Datorită activității delegației române, s-a reușit convocarea comisiei însărcinate de Congres cu redactarea unui raport în chestiunea agrară, precum și a două întîlniri speciale ale tuturor delegațiilor, în care reprezentanții P.S.D.M.R. au argumentat pe larg necesitatea dezbaterii problemei agrare în contextul preocupărilor mișcării socialiste. La aceste întîlniri au fost puse în discuție probleme privind condițiile economice-sociale ale țărănimii, precum și mijloacele și metodele de atragere a acesteia în mișcarea socialistă. S-a discutat, de asemenea, despre atitudinea partidelor socialiste față de diferite categorii de proletari agricoli, mici proprietari sau dijmași²⁷. Este important de relevat că socialiștii români au avansat ideea folosirii de metode diferite pentru atragerea diferitelor categorii sociale de țărani în mișcarea socialistă. „Desigur că condițiile economice agrare în fiecare țară sînt foarte deosebite — arăta C. Dobrogeanu-Gherea —, e absolut adevărat că din această cauză și activitatea practică în fiecare țară va fi mai mult ori mai puțin deosebită. Personal, cred că aceeași tactică ori, mai bine zis, aceleași măsuri și cereri agrare pot fi revoluționare și socialiste într-o țară, iar într-alta reacționare. Dar de aici pînă la a susține că congresele internaționale nici nu trebuie să se ocupe cu chestiunea agrară este o mare diferență. În definitiv, s-ar putea spune că

²² „Protokoll des Internationalen Sozialistischen Arbeiterkongresse in Zürich“, p. 11. A se vedea și „Munca“, anul IV, nr. 26 din 22 august 1893.

²³ „Munca“, anul IV, nr. 26 din 22 august 1893.

²⁴ În „Protokoll des Internationalen Sozialistischen Arbeiterkongresse in Zürich“ se menționează că propunerea delegației române a fost susținută de delegații Serbiei, Bulgariei, Italiei, Spaniei, Olandei. (A se vedea în această privință și „Munca“, anul IV, nr. 27 din 29 august 1893.)

²⁵ „Munca“, anul IV, nr. 28 din 5 septembrie 1893.

²⁶ „Munca“, anul IV, nr. 26 din 22 august 1893.

²⁷ *Ibid.*

și condițiile industriale și, mai cu seamă, starea politică a claselor industriale este diferită, dovadă e că congresele internaționale, recomandând o anumită tactică, au totdeauna grija de a adăuga : «acolo unde condițiile politice o permit»²⁸.

Comisia agrară a Congresului a votat, în unanimitate, următoarea importantă rezoluție :

„Congresul afirmă dreptul comunității asupra solului și a subsolului ;

Congresul declară că una din datoriile cele mai de căpetenie pentru democrația-socialistă din toate țările este de a organiza pe muncitorii agricoli, ca și pe muncitorii industriali, și de a-i înrola în rândurile marelui armate a socialismului internațional ;

Congresul hotărăște ca toate națiunile să prezinte la viitorul congres un raport asupra progreselor propagandei la țară și, în general, asupra situației agrare în țările lor respective. Rapoartele vor arăta, mai cu seamă, ce atitudine, ce mijloace și ce metodă de propagandă [le] cred socialiștii ca cele mai potrivite situației agrare a țării lor față de deosebitele categorii de muncitori agricoli : salariați, mici proprietari sau muncitori cu dijmă ;

Congresul decide ca chestiunea agrară, considerînd importanța ei capitală și puțină atenție ce i s-a dat pînă aici în congresele internaționale, să fie nu numai la ordinea zilei a viitorului congres, dar în fruntea acestei ordine de discuție»²⁹.

Rezoluția Congresului a avut o uriașă însemnătate. Gherea aprecia că „chiar dacă această hotărîre a Congresului n-ar avea alt rezultat decît acela că 19 națiuni care au fost reprezentate ar prezenta 19 rapoarte agrare studiate în sensul rezoluției votate de Congresul de la Zürich, încă și acesta ar fi de un mare, de un foarte mare folos. Prin acest prealabil studiu și prin aceste rapoarte se va pune o bază serioasă pentru o lucrare internațională socialistă între clasele agrare muncitoare și noi credem că nu numai acesta va fi folosul cel mare pentru cauza socialismului internațional. Viitorul va arăta»³⁰.

Hotărîrile luate în problema agrară de Congresul internațional socialist de la Zürich atestă elocvent că socialiștii români au studiat îndeaproape configurația vieții sociale, au sesizat importanța abordării problemei agrar-țăărănești ca problemă nouă, încă nedezbătută de mișcarea muncitorească internațională, au supus-o analizei Congresului cu o magistrală putere de argumentare și interpretare în spirit marxist și au preconizat metode adecvate de acțiune în acest domeniu. Odată cu următorul Congres, de la Londra, toate congresele Internaționalei aveau să includă problema agrară printre obiectivele specifice de activitate ale partidelor socialiste.

După cum se afirmă încă în raportul delegației socialiștilor români la Congresul de la Bruxelles, din 1891, partidul muncitorilor din România era mîndru de a „servi ca pionier al ideilor socialiste în Orientul european”. Odată cu Congresul de la Zürich, problema agrară, a atragerii țărănimii de partea proletariatului, a dezvoltării activității socialiste în

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*

³⁰ „Munca”, anul V, nr. 12 din 15 mai 1894

lumea satelor avea să stea, teoretic și practic, în preocuparea mișcării socialiste internaționale ca unul dintre obiectivele sale organice.

La un an după Congres, dr. Ștefan Stincă scria : „La Congresul din Zürich, românii au fost acei ce stăruiau mai tare ca lumea să se ocupe de chestia agrară ; ei au avut fericirea să izbutească”³¹.

Poziția și activitatea socialiștilor români în cadrul lucrărilor Congresului de la Zürich au stîrnit un ecou profund în mișcarea muncitorească internațională. Ziarul „Der Sozial Demokrat”, organ al Partidului Social-Democrat German, a publicat, în ziua de 1 mai 1894, articolul intitulat : *Țăranul român*, în care era evidențiată acțiunea susținută a delegației P.S.D.M.R. în vederea includerii problemei agrare pe ordinea de zi a Congresului.

Rolul socialiștilor români în cadrul mișcării muncitorești internaționale a fost reliefat, de asemenea, de Partidul Social-Democrat din Ungaria. În scrisoarea adresată Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România cu prilejul celui de-al doilea congres al său, din 1894, se spunea : „Primiți călduroasele noastre salutări, tovarăși ai tinărului și vîgurosului partid socialist democrat român, care ocupă deja, grație devotamentului și energiei voastre, un loc însemnat printre partidele socialiste ale continentului”³².

Este foarte semnificativ faptul că, în 1894, Friedrich Engels a publicat lucrarea *Problema țărănească în Franța și Germania*, pe care, datorită acuității problemei agrare, așa cum o demonstraseră și dezbaterile forului socialist internațional, s-a străduit s-o redacteze și s-o publice în cel mai scurt timp.

Alături de Congresul de la Zürich, un prilej deosebit pentru afirmarea largă a punctului de vedere al socialiștilor români în problemele cu care se confrunta mișcarea muncitorească internațională l-a reprezentat Congresul socialist de la Basel, din toamna anului 1912. Nu este întimplător că la acest Congres, în cadrul căruia se punea problema adoptării unei poziții ferme față de războiul pe care-l pregăteau marile puteri imperia-
liste, Partidul Social-Democrat din România a avut în componența delegației sale pe C. Dobrogeanu-Gherea, căci era vorba aici de o dez-
teoretică menită să contribuie la indicarea unor mijloace eficace de în-
dicare a războaielor cotropitoare.

Delegația socialiștilor români a adus o importantă contribuție la adoptarea documentelor și rezoluțiilor Congresului, pe care Gherea l-a apreciat ca fiind „un eveniment istoric considerabil”³³, și, totodată, a inițiat o acțiune specială, prezentînd Congresului un memoriu al Partidului Social-Democrat din România în problemele sud-estului european. Plecînd de la premisa firească și întemeiată că partidele socialiste din țările balcanice sînt cele mai în măsură să elaboreze și să propună o linie de conduită potrivită în problemele care se ridicau în această zonă a Europei, memoriul preconiza ca forurile Internaționalei a II-a să nu ignore, ci să apeleze la

³¹ „Munca”, anul V, nr. 5 din 27 martie 1894.

³² „Munca”, anul V, nr. 9 din 24 aprilie 1894.

³³ „Viitorul social”, anul II, nr. 3—4, mai-iunie 1913, p. 151.

contribuția pe care ar putea-o aduce în acest sens partidele din această parte a Europei³⁴.

C. Dobrogeanu-Gherea a reprezentat, de asemenea, tineretul socialist din România la Conferința internațională de la Basel³⁵ și, alături de alți militanți socialiști din țara noastră, a participat la cea de-a doua Conferință socialistă internațională de la București, din vara anului 1915, făcând parte din comisia însărcinată cu redactarea Declarației de principii a Conferinței, alături de V. Kolarov, G. Kirkov, Cr. Racovski, A. Sideris.

Este de făcut remarca grăitoare că strînsele legături ale lui Gherea cu reprezentanți de seamă ai mișcării muncitorești internaționale, care l-au apreciat în mod deosebit, s-au materializat, în același timp, ca legături între doctrinari ai marxismului. În afară de Friedrich Engels, el a cunoscut pe V. I. Lenin, G. Plehanov, V. Zasulici, Rosa Luxemburg, Karl Kautsky, Clara Zetkin, G. Dimitrov, D. Blagoev, V. Kolarov, G. Kirkov, precum și numeroși militanți din Franța, Anglia, Austro-Ungaria, Serbia, Polonia, Grecia etc. Lui Gherea i s-au adresat pentru sfaturi și păreri personalități de seamă ale mișcării muncitorești internaționale.

Plehanov, de exemplu, i-a trimis lucrarea sa : *Cu privire la problema dezvoltării concepției moniste asupra istoriei*, rugîndu-l s-o citească și să-și spună părerea asupra ei.

Karl Kautsky îi scria lui Gherea, la 14 ianuarie 1915, că „Ar fi de mare interes pentru noi dacă am putea obține un articol despre poziția socialiștilor români și, în general, despre situația creată în România în urma războiului“³⁶. Într-o altă scrisoare, Karl Kautsky, după ce îi mulțumea pentru trimiterea lucrării *Neoiobăgia*, adăuga : „Mi se pare și mai important dacă, în sfîrșit, vor apare în limba germană diferite lucrări ale dvs. literare și istorice. Acestea ar putea să conteze pe un public cititor și mai mare decît o prezentare a situației din România și ele tratează domenii care din punct de vedere marxist în germană au fost încă prea puțin tratate“³⁷.

Din Paris, la 3 martie 1910, Mony Sabin, solicitîndu-i lui Gherea unele materiale pentru revista „Le Courrier Européen“, îi scria că cititorii francezi „vă cunosc deja din răspunsurile pe care ați avut amabilitatea să le dați anchetelor noastre și care făcuseră o primire excelentă cu cîteva luni înaintea răscoalei agrare din 1907...“³⁸.

Ca semn al aprecierii de care se bucura pe plan internațional Constantin Dobrogeanu-Gherea Congresul socialist internațional de la Copenhaga îi adresează un călduros salut. Cartea poștală ilustrată semnată de V. I. Lenin, Rosa Luxemburg, G. V. Plehanov și de alți eminente conducători ai proletariatului din numeroase țări, are următoarea dedicație : „Bunului tovarăș și excelentului om Dobrogeanu-Gherea, salutul și frăția Congresului de la Copenhaga“.³⁹

³⁴ Damian Hurezeanu, *Op. cit.*, p. 320—321.

³⁵ „România muncitoare“, anul VIII, nr. 96 din 9 decembrie 1912.

³⁶ *Constantin Dobrogeanu-Gherea. Corespondență*. Ediție, studiu introductiv și note de Ion Ardeleanu și Nicolae Sabin, p. 243.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ A.I.S.I.S.P., fondul Gherea, p. 283.

³⁹ Fond C. D. Gherea, p. 283.

Cu ocazia vizitei pe care secretarul Partidului Social-Democrat din România, D. Marinescu, a făcut-o lui Karl Kautsky, în noiembrie 1911, acesta declara că îl socotea pe Gherea „cu drept cuvînt Marx al României”⁴⁰. Iar într-o scrisoare adresată lui Gherea la 18 martie 1913, Rosa Luxemburg îl aprecia ca „un mare om”⁴¹.

La încetarea din viață a lui C. Dobrogeanu-Gherea, revistele de limbă franceză, rusă și germană ale Internaționalei Comuniste îi publicau portretul. „La Révue communiste scientifique, politique et littéraire” aprecia că „una dintre cele mai frumoase figuri ale socialismului european s-a stins din viață la București. Este Constantin Dobrogeanu-Gherea, fondatorul Partidului Socialist Român, promotorul marxismului în România. Întreaga sa viață a însemnat un apostolat neîntrerupt pentru ideile socialiste”⁴². La rîndul său, ziarul „Arbeiter Zeitung” din Viena, după cum informează gazeta „Nădejdea” releva „importanța mondială ca teoretician socialist a marelui dispărut”⁴³.

Datele și faptele evocate în rîndurile de față, alături de multe altele, care vor forma, desigur, obiectul unor noi studii, vin să pună în lumină laturi și trăsături care-l conturează pe Constantin Dobrogeanu-Gherea ca personalitate proeminentă de gînditor și teoretician al mișcării muncitorești naționale și internaționale. Patrimoniul de valori ideologice făurite de Gherea, prin ceea ce au ele mai înaintat, se constituie ca elemente de îmbogățire și dezvoltare creatoare a teoriei socialismului științific, multe din contribuțiile sale doctrinare formînd, pînă în zilele noastre, puncte de reflecție în mișcarea de idei din contemporaneitatea noastră.

⁴⁰ Loc. cit.

⁴¹ Loc. cit., p. 248.

⁴² „La Révue communiste scientifique, politique et littéraire”, anul I, nr. 3 din mai 1920.

⁴³ „Nădejdea”, anul I, nr. 59 din 4 iulie 1920.

Moștenirea documentară – monument elocvent al vechimii și forței mișcării muncitorești și socialiste din România*

Știința istorică există și se manifestă prin două categorii de tipărituri :

a) Cea mai răspândită dintre acestea este scrierea *istoriografică*, adică prezentarea de către un autor a trecutului, a unor momente, evenimente sau oameni din trecut, în care concepția scriitorului, talentul său de a relata și mai ales capacitatea de a selecta și a introduce în lucrarea sa date documentare, joacă rolul decisiv în realizarea obiectivului, adică a *cărții de istorie*. Cititorul poate să fie încântat de lectura unei asemenea cărți de istorie, poate să se considere chiar informat pe baza cunoștințelor aflate din ea, dar contactul nemijlocit cu trecutul el îl realizează numai parțial.

b) Adevăratul contact al cititorului cu urmele materiale ale trecutului (noi ne referim numai la cele scrise) îl realizează prin cealaltă categorie de tipărituri, aceea care preia din trecut urmele documentare, așa cum au fost lăsate, cum au fost păstrate și, mai ales, așa cum au fost găsite. Iată pentru ce exigențele cultural-științifice ale cititorului, la nivelul maselor de cititori contemporani, merg nu rareori cu precădere, spre volumele de documente. S-ar putea spune chiar că mulți virtuali cititori de istorie nu sînt încă preveniți, prin mijloacele de masă de informație, asupra caracterului *captivant* pe care îl prezintă, de regulă, lectura unor volume documentare de epocă. Persistă încă prejudecata că volumele de documente se alcătuiesc pentru uzul specialiștilor — ceea ce din punctul de vedere al profesiei, este real, dar acest fapt nu ar trebui să înlăture de la lectura acestor volume pe cititorii de istorie în general. Și tendința care se observă pe plan internațional, cum o remarcam mai sus, este ca volumele de documente, adică de material brut, să intre într-o adevărată competiție cu lucrările istoriografice.

Gîndurile de mai sus ne-au fost prilejuite de recenta apariție a volumului de „Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1900—1909”. Este al șaptelea volum din această serie și el încheie ciclul unei întregi epoci de dezvoltare a mișcării muncitorești, a partidu-

* Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1900—1909, Editura politică, 1975, 1006 p. Volumul, apărut sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., a fost pregătit pentru tipar de un colectiv format din: Ion Popescu-Puțuri (coordonator), dr. Augustin Deac, dr. Ion Iacoș, Ion Mamina, Vasile Niculae. A colaborat dr. Ludovic Vajda.

lui clasei muncitoare din țara noastră, până în momentul interzicerii existenței legale a acestuia în 1924. Celelalte volume etapizează această epocă în felul următor : 1821—1878 : volumul reflectă perioada de început a luptelor sociale în epoca modernă a istoriei poporului român, de apariție a mișcării muncitorești, de creare a primelor organizații ale tinerei clase muncitoare, expresie elocventă a vechimii mișcării muncitorești în țara noastră ; 1879—1892 : în acest volum, deosebit de bogat în documente, reflectând îndeosebi gândirea socialistă românească în spirit marxist, se înfățișează procesul îndelungat de pregătire a formării partidului clasei muncitoare din România; volumul care cuprinde perioada 1893—1899 prezintă documentele programatice ale Partidului social-democrat al muncitorilor din România, bogata activitate a acestuia în cadrul luptei generale pentru afirmarea proletariatului român ca factor important în viața social-politică a țării.

În anii trecuți au mai apărut volumele de documente pe perioadele 1910—1915 ; 1916—1921 și 1921—1924.

Volumul cel mai recent apărut și care constituie obiectul prezentații noastre încorporează documente din perioada 1900—1909, astfel încît întreaga perioadă, de la 1821 pînă la 1924, își găsește reflectarea istorică, pe planul luptelor sociale, al mișcării muncitorești, într-un corpus de documente, alcătuit din șapte volume, totalizînd peste șapte mii de pagini.

Fiecare etapă din acest veac — căruia L. Pătrășcanu i-a consacrat o sinteză pe linia „frământărilor sociale“ — s-a caracterizat prin anumite trăsături, prin obiective și raportări concrete cu caracter istoric, astfel încît lectura lui, deși acoperă o sferă largă de probleme, acestea se circumscriu totuși într-o anumită orientare generală bine delimitată. Este cazul și acestui volum care ne definește din multiple unghiuri de vedere trăsăturile cele mai necontestabile ale etapei de dezvoltare a mișcării muncitorești din primul deceniu al veacului nostru. Folosind experiența acumulată în etapele anterioare dinaintea anului 1900, mișcarea muncitorească s-a dezvoltat, ca și pînă atunci, în concordanță cu condițiile concrete social-economice și politice ale țării din perioada respectivă. Experiența acumulată în perioada anterioară s-a exprimat, îndeosebi, în intensificarea muncii de organizare a muncitorilor și de educație în spirit socialist a acestora, în promovarea unor conducători dintre muncitorii cei mai luminați cum au fost I. C. Frimu, Ștefan Gheorghiu, Alexandru Constantinescu, Dumitru Marinescu, Gheorghe Cristescu și alții.

În această etapă organizațiile clasei muncitoare, cercurile socialiste și sindicatele au desfășurat o bogată activitate în spiritul luptei de clasă, al patriotismului și internaționalismului proletar susținînd totodată ideile cele mai înaintate cu privire la dezvoltarea progresistă a țării, a poporului român. După cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită la adunarea festivă din 1973, consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România, „În această perioadă are loc o tot mai evidentă închegare a forțelor revoluționare ale clasei muncitoare, proces ce își găsește expresie în unificarea cercurilor «România muncitoare» din întreaga țară și în crearea Uniunii Socialiste din România“. Prin aceasta clasa muncitoare, în frunte cu organizațiile ei, — cercurile socialiste, constituite în 1907 în Uniunea

Socialistă și Comisia Generală a Sindicatelor, creată în 1906 — și-a adus o contribuție determinantă la afirmarea în societatea românească a acelor principii și idei care corespundeau nevoilor sale, dorinței poporului român de a păși mai repede pe calea progresului social și național, a realizării aspirațiilor sale politice, culturale și spirituale.

Din punct de vedere organizatoric, organizațiile mișcării muncitorești din țara noastră au cunoscut la începutul veacului unele greutăți ca urmare a trecerii citorva conducători ai Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (V. Gh. Morțun, Ioan Nădejde, G. Diamandi, Al. Radovici ș.a.) în alte partide politice, în special, în partidul liberal. Deși unii dintre cei menționați, cum era, de exemplu, Ioan Nădejde aveau merite mari în mișcarea socialistă din veacul trecut ca propagandiști ai ideilor socialiste și ca militanți de seamă ai partidului clasei muncitoare creat în anul 1893, plecarea lor din acest partid s-a dovedit a fi o necesitate politică și ideologică, determinată de creșterea elementului proletar, muncitoresc în partid, de necesitatea afirmării acestuia în conducerea partidului. „La vremuri noi, oameni noi“ — scria Nădejde, sugerînd faptul că în conducerea organizațiilor muncitorești trebuiau să prevaleze muncitori. În primii ani ai secolului nostru au avut loc acțiuni greviste importante în Capitala țării, în orașele portuare Brăila și Galați; în același timp, unele organizații ale partidului clasei muncitoare au continuat să-și ducă activitatea.

Pe acest fond organizatoric s-a creat un puternic cerc socialist în 1901 la București care a și inițiat publicarea gazetei socialiste „România muncitoare“. În anii următori s-au creat cercuri socialiste cu același nume și în alte orașe. În jurul cercurilor și a gazetei „România muncitoare“ s-a continuat activitatea de răspîndire a ideilor socialiste în țara noastră, de atragere a noi luptători sub steagul socialismului științific. În orașul Iași și-a reluat activitatea în 1903 Cercul de studii sociale, cerc care ființa încă din ultimul deceniu al veacului trecut. În jurul lui s-au format cadre valoroase ale mișcării socialiste din țara noastră de la începutul veacului, cum au fost: M. Gh. Bujor, dr. Ottoi Călin, Max Vexler, dr. Ghelerter și alții.

Conferința muncitorească din august 1906, reflectînd nivelul de dezvoltare organizatorică, a hotărît centralizarea mișcării sindicale pe întreaga țară avînd o conducere unică — Comisia Generală a Sindicatelor.

Un an mai tîrziu, în vara anului 1907, conferința socialistă de la Galați a centralizat într-o organizație unică, numită Uniunea Socialistă din România, cercurile existente la acea dată în toată țara. Impetuoasa dezvoltare organizatorică a impus la scurt timp convocarea unei noi conferințe socialiste care a avut loc în ianuarie 1908. La această conferință au fost dezbătute documentele programatice ale organizației politice a clasei muncitoare din țara noastră. Doi ani mai tîrziu, Uniunea Socialistă din România, la congresul din ianuarie-februarie 1910, și-a luat numele de Partidul Social-Democrat din România, marcînd în felul acesta reconstituirea formală a partidului care fusese dezorganizat în 1899.

După cum se vede perioada aceasta de zece ani este inegală în ce privește intensitatea, amploarea și prezența mișcării muncitorești în viața social-politică a țării. Ea are însă un permanent caracter *ascendent*, pe toate planurile și toate planurile se definesc printr-o orientare *revo-*

luționară, ancorată tot mai puternic în realitățile societății românești. Este tocmai motivul pentru care reflectarea mișcării muncitorești în documentele ei scrise a rezistat într-un mod excepțional eroziunii timpului. Practic ar fi trebuit ca volumul acesta să fie de câteva ori mai mare, deoarece publicistica socialistă și muncitorească din această perioadă ar fi meritat să fie reprodusă aproape în întregime, atât este de valoroasă din punct de vedere istoric. În raport cu alte perioade — și chiar cu perioada anterioară când ziarul socialist „Lumea nouă” consacra problemelor socialismului și mișcării muncitorești numai o parte din spațiul celor patru pagini, gazeta „România muncitoare” promova o atitudine militantă, socialist-muncitorească prin toate paginile sale. La acestea se adaugă după 1907 revista cu caracter teoretic „Viitorul social” ale cărei analize privind diferite aspecte și mai ales aspectele majore ale societății românești surprind și astăzi pe cercetător prin caracterul lor științific, bazat pe concepția materialismului istoric. Dar nu numai aceste publicații centrale au oferit materialul cuprins în volumul de documente la care ne referim, ci și o serie întreagă de alte publicații socialiste, muncitorești, profesionale, de breaslă, cum au fost „Adevărul” (organul socialist-muncitoresc din Transilvania), „Calendarul muncii”, „Desrobirea”, „Uniunea” etc. La aceste documente, care au fost publicate la timpul lor, se adaugă o serie de piese inedite (scrisori, rapoarte ș.a.) care confirmă în general datele și faptele documentelor publicate.

Fiind publicate în ordine cronologică, cititorul volumului poate fi surprins de vecinătatea unor documente deosebite prin conținutul și proveniența lor, dar global toate documentele ilustrează același fenomen istoric — al afirmării celei mai înaintate forțe politice în societatea românească — mișcarea socialistă și muncitorească.

Dacă am încerca totuși să sistematizăm documentele publicate, s-ar putea desprinde următoarele categorii: a) documentele programatice ale mișcării, adică programele și statutele Uniunii socialiste, ale Comisiei Generale a Sindicatelor, statute ale unor organizații muncitorești locale, adică documentele fundamentale ale existenței mișcării muncitorești, ale organizațiilor ei politice și profesionale; b) o altă categorie de documente cu caracter tot programatic, deci definitorii pentru mișcarea muncitorească, dar limitate la o anume problemă sau la un anume eveniment, îl reprezintă apelurile, moțiunile, manifestele difuzate în diferite împrejurări, atât de conducerea centrală a mișcării, cât și de organizațiile locale; c) o categorie aparte de documente o constituie materialul informativ, elaborat de diferite surse (ziare, organizații, poliție ș.a.) despre viața și activitatea muncitorească — pe diferite planuri: acțiuni revendicative, problema nivelului de trai, aspecte culturale etc. Această categorie de documente a impus autorilor culegerii un ascuțit spirit de discernămint, de selecții, din cauza abundenței materialului și valorii lui istorice, informative.

Din punctul acesta de vedere este evident că primii ani ai secolului (1901, 1903, 1904) — au oferit mai puțin material informativ — reflectare a situației de vremelnice recul îndeosebi pe plan organizatoric, a mișcării muncitorești.

În schimb, anii 1907—1909, când se organizează Uniunea socialistă, iar mișcarea sindicală luase o amploare fără precedent, materialele infor-

mative sînt mult mai numeroase și ele au fost inevitabil incluse în volum în urma unei judicioase selectări.

d) O categorie de documente, bogat ilustrată în volum, o constituie acele materiale care redau imaginea gîndirii socialiste românești, adică articolele și studiile teoretice publicate de socialiștii români în această perioadă. Includerea în volum a unor astfel de materiale — care s-au mai tipărit și se tipăresc fie în culegerile antologice de istorie a presei socialiste, fie în colecția scrierilor social-politice aparținînd diferiților autori — a fost necesară pentru a arăta că dezvoltarea mișcării muncitorești în țara noastră, în acea perioadă (ca și în altele) s-a realizat în strînsă legătură cu orientarea teoretică marxistă pe care a primit-o din partea celor mai luminați conducători ai ei. Ceea ce caracterizează literatura teoretică socialistă este conectarea ei la realitățile nemijlocite ale societății românești. Articolele și studiile din „Viitorul social” și „România muncitoare” nu mai dezbăteau probleme teoretice ale socialismului privind un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat, ci luau în dezbatere, căutînd și propunînd soluții, probleme fundamentale, la ordinea zilei, care frămîntau societatea românească și destinul clasei muncitoare. În 1907, la numai cîteva luni de la marea răscoală țărănească, într-un moment cînd toți factorii politici erau în căutarea unor orientări și soluții de viitor, revista socialiștilor români scria în articolul-program aceste cuvinte clarvăzătoare: „Considerăm ca o axiomă politică afirmațiunea că numai sub auspiciile socialismului și numai prin luptele proletariatului se va putea înfăptui renașterea politică a României” (p. 619).

Întrucît în istoriografia mai veche precum și în lucrările de istorie a mișcării muncitorești din România care apar în alte țări în zilele noastre dar continuă să fie tributare unor concepții depășite, ca să nu le calificăm altfel, s-a vorbit despre caracterul „reformist”, „oportunist” al gîndirii socialiste românești, este locul să precizăm că acest caracter nu reiese nicidecum din lucrările teoretice ale socialiștilor români și nici nu s-a materializat în procesul dezvoltării mișcării muncitorești din acea perioadă și de mai tîrziu. Dimpotrivă, fiecare document, în felul său, fie că relatează despre o grevă, fie că este un articol de orientare politică, exprimă caracterul revoluționar al mișcării muncitorești din România, al organizațiilor sale. Un element esențial pe care îl evidențiază cu prisosință volumul de documente în legătură cu spiritul revoluționar care călăuzea cercurile socialiste „România muncitoare”, iar din 1907 Uniunea socialistă îl reprezintă legătura ideologică, pînă la identificare, a sindicatelor muncitorești, cu organizația *politică* a clasei muncitoare. Iar această ideologie promova principiul schimbării fundamentale a regimului social-politic din țară, „renașterea României” cum se exprima „Viitorul social”, prin luptele proletariatului adică prin cucerirea puterii, prin *revoluție*. Unde se găsește „reformismul” în mișcarea muncitorească din România din această perioadă? Nicăieri. Această etichetă a fost aplicată mai tîrziu pe una dintre perioadele cele mai revoluționare ale istoriei clasei muncitoare din România, din motive și rațiuni pe care nu le discutăm aici, dar care pentru cine cunoaște istoria mișcării muncitorești internaționale le deduce ușor. Nu numai că nu a fost „reformistă”, dar mișcarea muncitorească din România a fost în *chip unitar* revoluționară. Dacă comparăm situația din mișcarea noastră cu situația din mișcarea muncitorească din alte țări,

constatăm că în România nu s-a desprins nici o aripă reformistă în cadrul mișcării muncitorești, cum s-a întâmplat de pildă în Rusia, în Bulgaria, în Olanda, în Italia etc.

O particularitate de însemnătate istorică pentru evoluția ulterioară a partidului clasei muncitoare din România a constat în aceea că reformismul, personificat în țara noastră de generoșii care au părăsit partidul clasei muncitoare în anii 1899—1900 nu și-a găsit teren în rîndurile clasei muncitoare, el n-a căpătat o bază organizatorică muncitorească. Se știe că trecerea „generoșilor” Morțun, Radovici, Atanasiu în partidul liberal era plănuită inițial nu în chip individual ci și cu organizațiile muncitorești. Acel „Sîntem și rămînem” din 1899 prin care muncitorii români au declarat că nu renunță la idealurile luptei lor revoluționare, ca și poziția de principiu a lui Gherea care a dezavuat încercarea generoșilor de a atrage după ei și pe muncitori, în ideea formării unei grupări muncitorești filoliberale (reformiste) — au avut ca rezultat menținerea clasei muncitoare din România pe poziții revoluționare, marxiste. Cercul socialist „România muncitoare”, înființat în 1901 a preluat ștafeta revoluționară de la partidul creat în 1893, abandonată de Ion Nădejde, principial, încă din 1898 — și a reușit să polarizeze în jurul său timp de mai mulți ani pe toți acei care se situau pe poziții revoluționare. S-ar putea spune că experiența părăsirii partidului chiar de către unii dintre fruntașii acestuia a obligat noua organizație la o vigilență revoluționară, de clasă, sporită, în întreaga perioadă de pînă la primul război mondial.

În asemenea condiții apare absurdă atribuirea caracterului reformist unei mișcări care s-a distins tocmai prin spirit revoluționar, prin abordarea frontală a marilor obiective ce se puneau în fața societății românești cum erau : problema agrar-țărănească, problema unității naționale a poporului și a statului român, problema necesității industrializării, a înlăturării regimului burghezo-moșieresc.

Deși cercurile socialiste, în prima decadă a veacului nostru, s-au abținut de la participarea la alegerile parlamentare, evenimente care constituiau puncte culminante ale vieții politice din România de odinioară, organizația politică a clasei muncitoare a jucat un rol important în toate marile evenimente care s-au produs în viața țării. Pe primul loc se situează poziția clasei muncitoare din România față de țărănimea și de lupta ei pentru o viață mai bună.

După cum se știe, la sfîrșitul secolului trecut încercarea socialiștilor români de a-și extinde munca de organizare în lumea satelor prin înființarea cluburilor țărănești a fost împiedicată cu violență de guvernele burghezo-moșierești, în anii 1898—1899. În pofida acestor persecuții socialiștii au continuat și la începutul secolului nostru acțiunea de menținere a legăturilor cu lumea satelor, cu țărănimea română, a cărei situație, deosebit de grea, s-a reflectat în neîncetatele răscoale care se produceau în diferite părți ale țării aproape în fiecare an.

În 1906 — cîteva luni înainte de izbucnirea mării răscoale din 1907 — gazeta „România muncitoare” a publicat materiale zguduitoare despre situația grea a țăranilor. Tipărind un număr special închinat vieții țăranilor din armată, (din care, din păcate, volumul nu a preluat nimic) se atrăgea atenția într-un manifest adresat recruților că aceștia nu trebuie să accepte participarea la reprimarea răscoalelor țărănești. „*Țevile în*

*pământ sau în pieptul călăilor. Aceasta trebuie să o puteți face căci nimeni nu vă poate impune să ucideți și să deveniți asasinii propriilor voștri părinți și tovarăși*¹. Aceste cuvinte și-au găsit ecoul în timpul răscoalei din primăvara anului 1907, când în unele localități, de exemplu la Stănești-Vlașca, soldații au refuzat să execute ordinul de a descărca puștile în părinții lor, țăranii răsculați.

Răscoala din 1907 a confirmat întru totul concepția socialiștilor privind situația grea a țăranimii. Tocmai de aceea mișcarea socialistă, muncitorească a fost singura forță politică organizată care s-a solidarizat în diferite forme cu cauza dreaptă a răsculaților. Alături de mișcarea socialistă s-au aflat reprezentanți progresiști ai opiniei publice, intelectuali apropiați de popor și care aveau sau avuseseră legături, mai mult sau mai puțin directe, cu mișcarea socialistă.

Socialiștii au organizat manifestații de simpatie, mitinguri, iar în unele orașe muncitorii au declarat greve în semn de solidaritate cu lupta țăranimii, fapte demonstrate prin documente elocvente în volum. Manifestații semnificative pentru alianța de luptă muncitorească-țăărănească din țara noastră s-au produs în orașul Pașcani unde muncitorii, călăuziți de socialiști, au eliberat pe țărani arestați în urma răscoalelor, în orașul Buhuși etc. (doc. 220).

Avînd această atitudine caldă, de simpatie și solidaritate față de țăranime, mișcarea socialistă a înscris în programele sale de luptă obiective fundamentale privind îmbunătățirea situației țăranimii cum era, de exemplu, exproprierea marii proprietăți moșierești (doc. 249).

Continuînd lupta începută încă din ultimele decenii ale veacului trecut pentru democratizarea vieții politice în România, organizațiile clasei muncitoare au desfășurat o intensă acțiune pentru introducerea dreptului de vot universal în țara noastră, pentru acordarea de drepturi politice tuturor cetățenilor țării, indiferent de naționalitate, religie sau sex. Cele mai mari campanii în această direcție au fost desfășurate în anii 1908—1909 (doc. 278). Deși socialiștii nu au reușit pînă la primul război mondial să determine pe guvernanți să introducă principiul votului universal, campaniile lor, munca lor politică în mase a avut drept consecință constrîngerea guvernanților români în 1917 să promită introducerea votului universal, iar la sfîrșitul războiului să legifereze această reformă. Introducerea votului universal în România la sfîrșitul primului război mondial a fost, așadar, rezultatul acțiunilor și manifestărilor întreprinse de clasa muncitoare și organizațiile ei timp de decenii în favoarea acestei reforme.

Un rol deosebit de important în campaniile pentru reforma agrară și electorală l-a avut revista socialistă „Viitorul social”, apărută la Iași în toamna anului 1907. În paginile acestei publicații au fost dezbătute în spirit marxist cele mai importante probleme care frămîntau societatea românească. Revista are merite importante în combaterea curentului poporanist care, pe plan politic, susținea teoria imposibilității dezvoltării industriale a României și, implicit, a proletariatului și a mișcării muncitorești. Principalii colaboratori ai revistei au fost : C. Dobrogeanu-Gherea, dr. Cristian Racovski, dr. Ottoi Călin, M. Gh. Bujor ș.a.

Continuînd lupta lor pentru regim republican, socialiștii au demască caracterul reacționar-anacronic al monarhiei, combătînd dinastia

¹ „România muncitoare” din 29 octombrie 1906.

— atît ca instrument politic al regimului — cît, mai ales, ca deţinătoare a unei averi uriaşe care aparţinea de fapt poporului român.

Expresia cea mai semnificativă a acestei atitudini a fost manifestul „40 de ani de sărăcie, de robie şi ruşine“ tipărit de socialişti în primăvara anului 1906 cu prilejul jubileului regal (reprodus integral în volum, p. 333—383). Descrierea situaţiei materiale a poporului era făcută într-un stil colorat şi plin de patos revoluţionar — descriere bazată pe statistici oficiale. Prevăzînd victoria forţelor progresiste în lupta împotriva regimului monarhist burghezo-moşieresc, Manifestul se încheia cu următoarele rinduri: „Ca şi leul adormit, poporul românesc astăzi tace, dar cît de puternică şi de teribilă va fi vocea lui... Atunci el va învinge... pentru că cu el e inteligenţa şi dreptatea“ (p. 383).

Volumul cuprinde o serie de documente revelatoare cu privire la dezvoltarea mişcării muncitoreşti din Transilvania, la strînsele legături ale acesteia cu mişcarea muncitorească din ţară. Articolul „Lăţirea socialismului între români“ (doc. 109) exprima, în 1904, cu vigoare dar şi într-un limbaj caracteristic temperamentului local, faptul că „am lăţit frăţietatea, am lăţit dragostea între om şi om“ şi că „nici un român socialist nu face deschilinire (deosebire — n.n.) între naţionalităţi, în lupta între capital şi muncă. Pentru că ştie că toţi un interes au a lupta pentru pită şi lupta aceasta numai aşa va putea să aibă un succes“ (p. 191). Relatări despre grevele muncitoreşti din Cluj, Timişoara (doc. 181, 182), despre luptele de la Alejd din 1904 (doc. 101, 108), despre conferinţa muncitorească de la Cernăuţi (doc. 184) şi Dărilor de seamă ale Conferinţelor şi Congreselor muncitoreşti din Transilvania (doc. 201, 202 ş.a.) oferă tabloul cuprinzător al dezvoltării mişcării muncitoreşti în toate provinciile româneşti, rolul mişcării socialiste din „ţară“ în sprijinirea socialiştilor români din provinciile româneşti aflate sub dominaţie străină. În scrisoarea socialistului arădean Ion Creţu către socialiştii din Bucureşti se arată că numai în Arad era nevoie de 40—50 exemplare din gazeta „România muncitoare“ (p. 624).

Volumul de faţă pune în evidenţă contribuţia a numeroşi muncitori, intelectuali la lupta generală a clasei muncitoare, atît pe planul acţiunilor revendicative zilnice cît şi în cadrul marilor confruntări de idei din societatea românească. Numele lui I. C. Frimu, C. Dobrogeanu-Gherea, M. Gh. Bujor, Cr. Racovski, D. Marinescu, Ştefan Gheorghiu, Gh. Cristescu, Andrei Ionescu, Al. Constantinescu, V. Anagnoste, Ec. Arbore, I. Sion, I. Nădejde-Armaşu ş.a. apar nu o dată ca autori de articole, ca oratori la mitingurile muncitoreşti, ca apărători ai intereselor muncitoreşti în timpul acţiunilor revendicative, ca organizatori ai Uniunii socialiste şi ai Comisiei Generale Sindicale. În această perioadă numele cel mai respectat de conducător teoretic al mişcării a fost C. Dobrogeanu-Gherea. La marile întruniri muncitoreşti (de pildă, cu ocazia zilei de 1 mai), la conferinţele socialiste şi muncitoreşti, la care Gherea era absent, cei prezenţi adoptau o telegramă de felicitare către acesta. Iată cum glăsuia o asemenea telegramă adoptată de participanţii la întrunirea de la 1 mai 1903: „Muncitorii de toate breslele din Capitală, întruniţi astăzi pentru a sărbători ziua de 1 Mai, transmit şefului teoretic al social-democraţiei române şi părintelui intelectual al ideilor sfinte (citeşte socialiştii — n.n.) expresiunea recunoştinţei şi admiraţiunii lor pentru omul statornic prin convingere“ (p. 144).

Un mare prestigiu a dobândit, în rîndurile muncitorimii din țara noastră, dr. Cristian Racovski, figură proeminentă a socialismului internațional, viitor colaborator apropiat al lui V. I. Lenin, după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Muncitorul I. C. Frimu, nu o dată comparat cu Bebel, era adevăratul conducător al organizațiilor muncitorești, omul dîrz în convingeri și hotărît în acțiuni, „om de treabă“ care „merita stima adversarilor“, cum îl caracteriza chiar unul dintre aceștia — marele savant Nicolae Iorga. În această perioadă s-a afirmat ca un viguros talent de ziarist și cunoscător al problemelor sociale, tînărul M. Gh. Bujor.

Mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră a manifestat, încă de la începuturile sale, un puternic spirit internaționalist. În anii 1905—1907 organizațiile clasei muncitoare au organizat numeroase acțiuni de solidaritate cu revoluția rusă: „La numai cîteva zile după «duminica sîngeroasă» de la Petersburg, în ianuarie 1905, cercul socialist din București a organizat o mare întrunire de protest și a editat publicația «Jos despotismul!»...“ (doc. 124, 125). În vara aceluiași an muncitorimea română a primit cu entuziasm pe marinarii revoluționari de pe crucișătorul Potemkin, nevoiți să debarce pe pămîntul ospitalier al țării noastre, în urma înfrîngerii războalei lor (doc. 153).

Continuînd inițiativele din ultimul deceniu al veacului trecut, cînd au adus o contribuție remarcabilă la dezbaterile problemelor socialismului în cadrul Congreselor Internaționalei a doua, reprezentanții socialismului românesc au participat activ la Congresul socialist internațional de la Stuttgart (1907), unde au prezentat un amplu raport, publicat în limba română pentru prima oară în volumul de față (p. 595—608). Delegații români, situîndu-se în aripa de stînga a Internaționalei, alături de bolșevicii ruși conduși de V. I. Lenin, au combătut cu energie politica militaristă și imperialistă a marilor puteri, au votat pentru cunoscuta rezoluție de la Stuttgart (doc. 202).

O activitate deosebită au desfășurat socialiștii români pe linia întăririi legăturilor de prietenie cu mișcarea socialistă din Serbia, din Bulgaria și din alte țări balcanice.

Legături puternice legau pe socialiștii români cu socialiștii din Rusia, Germania, Franța, Italia. Presa socialistă din România, în primul rînd gazeta „România muncitoare“ și revista „Viitorul social“, au publicat numeroase materiale referitoare la mișcarea muncitorească din alte țări, la solidaritatea clasei muncitoare din țara noastră cu lupta proletariatului internațional.

Volumul de documente privind perioada 1900—1909 ilustrează elocvent faptul că la începutul veacului nostru socialismul, organizațiile clasei muncitoare care îl aveau înscris pe steagul lor de luptă, devenise o forță politică redutabilă. Poziția marxistă a Uniunii Socialiste, a sindicatelor în problemele fundamentale ale luptei revoluționare din țara noastră le-a asigurat un merit prestigiu în masele largi ale poporului. Acest fapt avea să se reliefeze cu putere în perioada următoare a războiului și mai ales la sfîrșitul acestuia, cînd partidul social-democrat, partidul clasei muncitoare, atrăgînd sub steagul său de luptă noi detașamente ale clasei muncitoare, în urma făuririi statului național unitar român, devenise partidul cel mai viguros din țară, transformat în mai 1921 în Partidul Comunist Român.

NICOLAE COPOIU

Din activitatea comuniștilor din Oltenia în rîndurile organizațiilor de masă legale și ilegale, în perioada interbelică

In perioada interbelică, comuniștii din Oltenia, asemenea tuturor comuniștilor din România au desfășurat o activitate tot mai amplă și eficientă în rîndul maselor de oameni ai muncii. La scurt timp după crearea P.C.R. la Craiova au fost reorganizate sindicatele lucrătorilor tipografi, metalurgiști, timplari, cismari, chelneri și asimilați, muncitorilor și micilor slujbași C.F.R., sindicatul presei din Oltenia și altele¹. În Drobeta-Turnu Severin și-au reluat activitatea în noile condiții Comisia sindicală locală, sindicatele lucrătorilor de la Șantierul naval, C.F.R., timplarilor, croitorilor, sindicatul „Cerna” al lucrătorilor din port și rampa gării etc.². Au fost reorganizate unele sindicate la Corabia și Caracal³.

Comuniștii din Oltenia au îndrumat mișcarea sindicală spre obiective majore ale luptei proletariatului împotriva exploatării și asupririi, a legislației antimuncitorești, spre susținerea și impunerea revendicărilor zilnice ale muncitorilor, înfăptuirea frontului unic muncitoresc. Așa de pildă în anii 1921—1923, sindicatul „Cerna” al lucrătorilor din port și rampa gării din Drobeta-Turnu Severin⁴ și sindicatul arte grafice din Craiova⁵ au reușit să impună noi contracte colective, pe baza cerințelor formulate de membrii acestor sindicate. În iunie 1922, lucrătorii Șantierului naval Drobeta-Turnu Severin, mobilizați de sindicat, au declarat grevă pentru obținerea indemnizațiilor de scumpete⁶. Conflicte colective de muncă au declanșat muncitorii metalurgiști din Craiova, cei de la Atelierele C.F.R. Drobeta-Turnu Severin, lucră-

¹ Arhivele statului Craiova, fondul Inspectoratul muncii Craiova, dosarul nr. 1/1920—1921, fila 14; dosarul nr. 5/1923, nepaginat; „Viața sindicală”, nr. 2 și 8 din 24 iulie și 4 septembrie 1921.

² Arhivele statului Craiova, fondul Inspectoratul muncii Craiova, inv. nr. 3/1922—1923, fila 104; „Socialismul”, nr. 162 din 25 iunie 1922; „Viața sindicală” nr. 67 din 22 octombrie 1922 și nr. 77 din 31 decembrie 1922; Olaru Vasile, *Șantierul naval Turnu-Severin*. Monografie, 1958, p. 129.

³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 12, mapa nr. 5/1923; „Viața sindicală”, nr. 2 din 24 iulie 1921.

⁴ Arhivele statului Craiova, fondul Inspectoratul muncii Craiova, inv. 3/1922—1923, filele 1, 5, 8—10; *Documente din istoria partidului comunist și a mișcării muncitorești revoluționare din România. 1921—1924*, Editura politică, București, 1970, p. 525.

⁵ „Socialismul”, nr. 170 din 23 iulie 1922.

⁶ Arhivele statului Craiova, fondul Inspectoratul muncii Craiova, inv. nr. 3/1922—1923, filele 41, 45, 50.

torii forestieri de la Societatea „Carpatina” din Brezoi-Vilcea, lucrătorii timplari din Rîmnicu-Vilcea, brutarii din Caracal și alte categorii de muncitori⁷.

În anul 1923, sindicatele muncitorilor metalurgiști din Drobeta-Turnu Severin, lucrătorilor portuari și cismari din Corabia, muncitorilor metalurgiști și lucrătorilor brutari din Craiova s-au afiliat Consiliului General al Sindicatelor Unitare⁸.

Transpunind în viață directivele și sarcinile conducerii P.C.R., comuniștii din Oltenia s-au ocupat îndeaproape de organizarea pe baze revoluționare a tineretului, de mobilizarea lui, alături de celelalte categorii de oameni ai muncii, la lupta împotriva exploatării și asupririi. Sub îndrumarea organizațiilor locale ale P.C.R. se reorganizează sau se pun bazele secțiunilor și cercurilor de tineret din Craiova⁹, Drobeta-Turnu Severin, Caracal¹⁰ și Corabia¹¹.

În condițiile de după ilegalizarea P.C.R. comuniștii din Oltenia au trecut la reorganizarea pe baze ilegale și a activității U.T.C. din Drobeta-Turnu Severin, Craiova, Corabia, Calafat și alte localități. Pentru conducerea și coordonarea directă a muncii, militanții comuniști din Drobeta-Turnu Severin, ca State Ciuhurezu, Ion Socol și Petre Paleacu au făcut parte din Comitetul ilegal nou constituit, iar la Craiova, comuniștii Ilie Diaconescu, Gheorghe Țipa, I. Geică și alții au primit sarcina să se ocupe nemijlocit de mișcarea tineretului revoluționar din oraș. În Craiova a activat, pe lângă Sindicatul Unitar, și un cerc cultural al tineretului muncitor, care desfășura activitate politică și cultural-artistică și era îndrumat de comuniștii Mihail Cruceanu, Ion Popescu-Puțuri, Ilie Diaconescu și alții¹².

În vederea menținerii și intensificării legăturilor cu oamenii muncii din fabrici, uzine, porturi etc., organizațiile din Oltenia ale P.C.R. au folosit posibilitățile oferite de sindicatele muncitorești care activau legal, mai ales de Sindicatele Unitare, create, din inițiativa P.C.R., în octombrie 1923. Comuniștii și ceilalți membri ai Sindicatelor Unitare au militat pentru refacerea unității sindicale pe baze revoluționare, pentru apărarea intereselor oamenilor muncii, organizarea în sindicate a tuturor categoriilor de salariați, cucerirea pe cale revoluționară a revendicărilor muncitorești, participarea la lupta generală condusă de P.C.R. pentru drepturi și libertăți democratice.

În anii 1924—1928, orașele Drobeta-Turnu Severin și Craiova se numărau printre centrele muncitorești importante din România în care își desfășurau activitatea Sindicatul Unitar.

Sindicatele muncitorești din Oltenia, sub conducerea sau influența comuniștilor, au mobilizat proletariatul la demonstrații, mitinguri, greve și pentru impunerea revendicărilor sale firești, pentru cîștigarea de drepturi și libertăți democratice. Deși acțiunile întreprinse în anii 1924—1928 au o intensitate mai redusă decît în etapa anterioară, totuși, muncitorimea din această parte a țării nu s-a resemnat, nu a încetat lupta. În această perioadă, la Craiova și Drobeta-Turnu Severin au fost organizate, cu prilejul zilei de 1 Mai, mitinguri și întruniri sub semnul luptei împotriva exploatării capitaliste; s-au desfășurat grevele muncitorilor portuari din Drobeta-Turnu Severin și Cetate, conflictele colective de muncă ale tipografilor și brutarilor din Craiova, unele din ele soldîndu-se cu impunerea revendicărilor de către muncitori¹³.

Acțiunile greviste și conflictele colective de muncă au fost determinate de înăsprirea exploatării capitaliste, de nivelul scăzut al salariilor în raport cu scumpirea vieții, de mărirea duratei zilei de muncă, de nerespectarea repaosului duminical, de creșterea șomajului și altele. În legătură cu această situație, într-o chemare a organizațiilor muncitorești din Craiova, adresată muncitorimii locale în 1927, se arăta: „În timp ce viața se scumpește din zi în zi, salariile noastre

⁷ Florian Tănăsescu, *Activitatea revoluționară a comuniștilor din Oltenia între anii 1921—1924*, în „Anale de istorie”, nr. 4/1972, p. 118—119; Luchian Deaconu, Atanasie Marinescu, Vladimir Osiac, *Pagini din istoria mișcării revoluționare și democratice de tineret din Oltenia*, Craiova, 1972, p. 54—55.

⁸ „Socialismul”, nr. 95 din 29 noiembrie 1923 și nr. 2 din 6 ianuarie 1924; „Muncitorul în alimentație”, nr. 2 din 15 ianuarie 1924.

⁹ „Tineretul socialist”, nr. 8 din 25 septembrie 1921.

¹⁰ „Tineretul socialist”, nr. 32 și 39 din 4 martie și 22 aprilie 1922.

¹¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 12, mapa nr. 5/1923.

¹² Florian Tănăsescu, *Op. cit.*, p. 139.

¹³ Arhivele statului Craiova, fondul Inspectoratul muncii, inv. 2/1926, fila 112, inv. 2/1927, filele 213—214; „Lumea nouă”, nr. 16 din 18 mai 1924.

rămân aceleași ; ziua de 8 ore nu se respectă ; lipsa de lucru crește, iar pretențiile patronilor devin tot mai mari¹⁴.

Conștiința de necesitatea și utilitatea unității de acțiune a clasei muncitoare, comuniștii din Oltenia s-au adresat în mai multe rânduri conducătorilor social-democrați locali și au încheiat înțelegeri cu aceștia, organizând unele acțiuni comune pe bază de front unic.

În perioada 1924—1928, P.C.R. a creat și folosit noi organizații de masă legale. Dintre acestea cea mai activă a fost în Oltenia Blocul Muncitoresc-Tărănesc, creată în anul 1925 ca organizație care cuprindea comuniști, social-democrați, membri din aripa stângă a partidului țărănesc. Înființarea acestei organizații de masă legale evidențiază preocupările P.C.R. pentru încheierea alianței clasei muncitoare cu țărănimea și cu celelalte mase muncitoare neproletare, grija sa de a avea o formațiune politică cu un program care să permită partidului de a activa deschis.

La sfârșitul anului 1925, în urma activității secțiunilor și celulelor P.C.R., s-au constituit în Oltenia comitete locale ale B.M.Ț. la Drobeta-Turnu Severin, Craiova și Corabia, iar la începutul anului 1926 la Calafat¹⁵. Din aceste comitete au făcut parte conducători comuniști locali, alți membri ai P.C.R., între care Ion Cristescu, Vasile Armeanu, Constantin Chipere, la Drobeta-Turnu Severin, Mihail Cruceanu, Ilie Diaconescu, Gh. Țipa, la Craiova.

Un moment important în viața P.C.R. și, în general, în viața politică a țării l-a constituit participarea B.M.Ț. la alegerile comunale din 1926, împreună cu partidul țărănesc, partidul național, cu organizații socialiste și social-democrate, în cadrul „opozității unite”, pentru înfringerea în alegeri a guvernului liberal. În vederea realizării acestui obiectiv politic, organizațiile B.M.Ț. din Drobeta-Turnu Severin, Craiova și Corabia au dus tratative cu organizațiile locale ale partidului țărănesc și partidului național, încheind acorduri de participare pe liste comune în alegeri. La Drobeta-Turnu Severin au figurat pe lista blocului opoziției și Vasile Armeanu, croitor, Ion Crăciunescu, muncitor la Șantierul naval, și Marin Smadu, lucrător la Atelierele C.F.R., reprezentanți ai B.M.Ț., care au devenit consilieri comunali¹⁶.

Reprezentanții B.M.Ț. în consiliile comunale au demască corupția existentă în administrația statului ; au determinat organele din care făceau parte să adopte unele măsuri în favoarea maselor exploatate, au opus rezistență când s-a încercat inițierea de măsuri care loveau în interesele celor ce muncesc. Activitatea revoluționară a consilierilor B.M.Ț. a îngrijorat autoritățile care, încălcând cele mai elementare drepturi, au folosit împotriva lor tot felul de șicane, mergind până la dizolvarea consiliilor comunale din Iași, Galați, Drobeta-Turnu Severin și Oradea¹⁷.

Pentru a pune bazele organizatorice ale B.M.Ț. și a coordona acțiunile comitetelor acestei organizații, în ziua de 18 aprilie 1926 a fost convocată, la Drobeta-Turnu Severin, Conferința pe țară a tuturor organizațiilor locale. Au participat reprezentanți ai comitetelor B.M.Ț. din București, Timișoara, Oradea, Arad, Brașov, Iași, Drobeta-Turnu Severin și Craiova. Conferința a stabilit ca denumirea organizației să fie B.M.Ț., a ales C.C. al B.M.Ț., din care au făcut parte și doi reprezentanți de seamă ai mișcării muncitorești din Oltenia — Mihail Cruceanu și Mihail Macavei¹⁸ —, a elaborat tactica de luptă în alegeri și a adoptat programul Blocului.

După Conferința de la Drobeta-Turnu Severin, P.C.R. a făcut pregătiri intense pentru a participa, prin intermediul B.M.Ț., la alegerile parlamentare din mai 1926. Astfel de pregătiri s-au desfășurat și în Oltenia. Militanții revoluționari din Drobeta-Turnu Severin, Craiova, Corabia, Calafat au tipărit și răspândit manifeste cu programul B.M.Ț., au organizat întruniri în care au rostit cuvântări comuniști Mihail Cruceanu, Ion Pirvan, Ilie Diaconescu, State Ciuhurezu și alții, cerind legalizarea P.C.R., amnistie generală, încheierea frontului unic muncitoresc. Ei au condamnat legile antimuncitorești, regimul de teroare din închisori împotriva deținuți-

¹⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., Colecția 50, dosarul nr. 1042, fila 254.

¹⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa 102/1926, fila 2.

¹⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 12, mapa 10/1926.

¹⁷ Nicolae Petreanu, „Probleme fundamentale ale istoriei patriei, istoriei mișcării muncitorești și istoriei P.C.R. (decembrie 1918—august 1944). Note de curs, 1974, p. 178.

¹⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., Colecția nr. 50, dosarul nr. 4078, filele 231—232 ; fondul nr. 21, mapa 17/1926.

lor politici, au subliniat necesitatea menținerii păcii cu toate popoarele¹⁹. Materiale de propagandă electorală ale B.M.Ț. au fost răspindite și în județele Gorj și Olt.

În anii 1929—1933, după o perioadă de relativă stabilitate și dezvoltare, lumea capitalistă a cunoscut cea mai puternică și îndelungată criză economică din istoria de până atunci a capitalismului, criză care a cuprins și România. În Oltenia, criza economică de supraproducție s-a manifestat cu deosebită intensitate în toate sectoarele producției, circulației și schimbului, fiind agravată de randamentul scăzut al producției agricole, de scăderea vertiginoasă a prețurilor produselor agricole.

În timpul crizei s-a înrăutățit mult situația economică și socială a clasei muncitoare. Scăderea permanentă a producției industriale a făcut ca șomajul să cunoască o creștere continuă. La șantierul naval din Drobeta-Turnu Severin existau, în iunie 1931, 182 de șomeri din totalul de 360 lucrători²⁰. În regiunea Inspectoratului muncii din Craiova numărul șomerilor a crescut de la 510 în 1928 la 934 în 1931. În aceste condiții, guvernul și patronii au încercat să arunce pe seama maselor muncitoare toate greutățile generate de criză.

Comuniștii din Oltenia și-au îmbunătățit munca în mișcarea sindicală, prin intermediul căreia realizau mobilizarea oamenilor muncii la acțiuni revoluționare pentru cucerirea de revendicări general-democratice. La Drobeta-Turnu Severin era semnalată, de către autoritățile locale, în aprilie 1929, „o activitate febrilă din partea conducătorilor Sindicatelor Unitare“, care în cea mai mare parte erau comuniști. Printr-o activitate susținută de clarificare politică asupra importanței unității de acțiune a proletariatului împotriva exploatării, comuniștii din Craiova au reușit să unească în front comun sindicatele țimșoarești, brutarilor și metalurgiștilor obținând unele revendicări pentru aceste categorii de muncitori²¹. Din Comitetul de conducere al Sindicatului în lemn și mobilă din Craiova făceau parte și comuniștii Ilie Diaconescu, Aristide și Ion Geică, primul avînd funcția de secretar, iar cel de-al doilea de vicepreședinte al acestui comitet. În fruntea sindicatelor de la Întreprinderea metalurgică „Brătășanu“ din Craiova și de la Șantierul naval și C.F.R. Drobeta-Turnu Severin se aflau, de asemenea, comuniști locali²².

În urma Congresului de la Timișoara, din 2—5 aprilie 1929, guvernul național-tărănist a hotărît dizolvarea Sindicatelor Unitare sub pretextul că acestea au depășit rolul lor de organizații profesionale. La Drobeta-Turnu Severin, în zilele de 2 și 22 mai 1929, prin hotărîri judecătorești s-a dispus „dizolvarea și lichidarea“ sindicatelor lucrătorilor din Șantierul naval, C.F.R., croitori, pielari, frizeri și altele²³.

Represiunea a fost îndreptată și asupra unor instituții care aveau legături cu P.C.R. și cu Sindicatul Unitar. La 24 aprilie 1929, Procuratura din Drobeta-Turnu Severin cerea Tribunalului să hotărască închiderea „Casei poporului“ din localitate, leagăn al activității muncitorimii severinene încă de la înființarea acesteia în 1913.

Un rol important în acțiunile revoluționare desfășurate de masele muncitoare, în perioada 1929—1933, au avut organizațiile locale ale B.M.Ț. din Oltenia care, sub conducerea comuniștilor, continuau prodigioasa lor activitate de până atunci.

Comuniștii și alți militanți socialiști din Oltenia au organizat, prin intermediul B.M.Ț., numeroase acțiuni de protest împotriva exploatării capitaliste, pentru amnistie generală, legalizarea P.C.R. și a U.T.C., au răspîndit broșuri și manifeste tipărite pe plan local sau primite de la Comitetul Executiv al Blocului, care explicau oamenilor muncii de la orașe și sate scopul urmărit de această organizație și mijloacele ce trebuiau folosite pentru ieșirea din situația gravă în care se afla țara²⁴.

¹⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 12, mapa 10/1926.

²⁰ Arhivele statului Drobeta-Turnu Severin, fondul Șantierul naval, inv. nr. 5, dosarul nr. 3 A, filele 6—8.

²¹ Luchian Deaconu, *Op. cit.*, p. 101—102.

²² Ion Giubelan, *Lupta P.C.R. pentru cucerirea puterii politice și înfăptuirea reformei agrare în Oltenia*, Craiova—1968, p. 31.

²³ Arhiva C.C. al P.C.R., Colecția nr. 50, dosarul nr. 7101, fila 14; Arhivele statului Drobeta-Turnu Severin, Colecția de documente, documentele VI/38, VI/39, VI/40, VI/41.

²⁴ Detalii asupra acestei activități, în Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 21, mapa nr. 157/1929; fondul nr. 12, mapa nr. 12/1932; Colecția nr. 50, dosarul nr. 3159, fila 589; dosarul nr. 3158, partea a II-a, fila 348; dosarul nr. 3163, filele 119, 125, 126, 128, 178—186.

Intr-un manifest din 1930 al organizației B.M.Ț. Craiova, adresat tuturor celor „care muncesc în ateliere, fabrici, cu mîntea sau cu brațul”, sînt demascate autoritățile burgheze care inițiau măsuri pentru restrîngerea activității Blocului, încheindu-se cu vibranta chemare: „Să întărim syndicatele muncitorești și B.M.Ț. care strînge sub steagul luptei proletare toate forțele combatante ale clasei muncitoare și astfel, mină în mină, să luptăm cu hotărîre pentru înlăturarea exploatării omului de către om...”²⁵.

La sfîrșitul anului 1932, pe baza hotărîrilor Congresului al V-lea, au fost reorganizate Comitetul regional Oltenia și comitetele județene Mehedinți, Dolj, Romanați și Vilcea ale P.C.R.; au fost constituite organizații de partid în porturile Drobeta-Turnu Severin, Corabia și Calafat, s-au creat celule de partid la Atelierele C.F.R. Drobeta-Turnu Severin și în mai multe comune și sate²⁶. În aceste condiții, activitatea comuniștilor din Oltenia în rîndul organizațiilor de masă ilegale și legale s-a intensificat, legăturile cu oamenii muncii de la orașe și sate s-au întărit.

În anii 1932—1933 a cunoscut o anumită înviorare activitatea secțiunilor Craiova și Drobeta-Turnu Severin ale U.T.C., acțiunile în rîndurile tinerilor din întreprinderi, sate, ale ucenicilor și elevilor diversificîndu-se. În decembrie 1932, tineri comuniști din Craiova au răspîndit manifeste șapirografiate printre elevi, îndemnîndu-i să lupte pentru asigurarea învățămîntului gratuit copiilor de muncitori și țărani, contra Gărzii de fier, pentru pace și prietenie cu Uniunea Sovietică²⁷. La sfîrșitul anului 1933, Secția Craiova reușise să creeze patru celule U.T.C. la Fabrica metalurgică „Brătășanu”, Atelierele C.F.R., Liceul „Frații Buzești” și o celulă de cartier.

Cînd organele represive au înăbușit în sînge luptele ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933, tineretul comunist din Craiova și Drobeta-Turnu Severin s-a alăturat protestelor vehemente ale lumii muncitoare din întreaga Romînie împotriva acestor samavolnicii ale guvernărilor. La Craiova, în întreprinderi și pe străzile principale tinerii au difuzat manifeste în care înfierau crimele burgheziei și cereau eliberarea muncitorilor ceferiști arestați, ridicarea stării de asediu etc.²⁸. În același spirit acționau și comuniștii din Drobeta-Turnu Severin. Iată unul din apelurile adresate maselor muncitoare pentru mobilizarea lor la luptă: „Partidul Comunist și Uniunea Tineretului Comunist, secția Drobeta-Turnu Severin, vă cheamă să luați parte în rîndurile lor și împreună să ducem lupta hotărîtă pentru eliberarea muncitorilor ceferiști condamnați la muncă silnică și a deținuților politici... Pentru mărirea salariilor și contra concedierilor. Pentru reprimirea celor concediați la lucru...”²⁹.

În decembrie 1932, în plină criză economică, secția din Craiova a U.T.C. a editat, sub îndrumarea comuniștilor, revista „Tînărul comunist”. În coloanele revistei au fost dezbătute și popularizate probleme privitoare la criza economică și efectele ei negative asupra maselor muncitoare, viața și activitatea tineretului școlar craiovean.

În toamna anului 1933, în timpul campaniei electorale, P.C.R. a constituit „Liga muncii”, organizație de masă legală al cărei scop era „apărarea intereselor tuturor categoriilor de muncitori, țărani, meseriași, intelectuali săraci, studenți, femeilor și tineretului muncitor, funcționarilor, micilor comercianți și meseriași și a naționalităților asuprite”³⁰. În Oltenia „Liga muncii” a avut secțiuni locale la Craiova și Rîmnicu-Vilcea³¹. Documentul de constituire a comitetului local din Craiova

²⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 161, mapa nr. 5/1930.

²⁶ *Organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R. 1921—1944*, vol. I, Editura politică, București, 1970, p. 399; Titu Georgescu, *Organizații legale de masă conduse de P.C.R. 1932—1934*, Editura politică, București, 1967, p. 21; Ion Giubelan, *Op. cit.*, p. 32.

²⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 114, mapa nr. 2/1932.

²⁸ *Ibidem*, fondul nr. 114, mapa nr. 6/1933.

²⁹ *Ibidem*, fondul nr. 12, mapa nr. 16/1933.

³⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 22, mapa nr. 19/1933.

³¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 22, mapa nr. 4/1933; Colecția nr. 50, dosarul nr. 3165, fila 47; Petre Constantinescu-Iași, *Organizații de masă legale conduse de P.C.R. în anii 1932—1938*, Editura Academiei R.P.R., 1952, p. 46; Titu Georgescu, *Liga muncii, organizație de masă legală condusă de P.C.R. (1933—1934)*, în „Anale de istorie” nr. 2/1959, p. 84.

scoate în evidență faptul că muncitorii și intelectualii din localitate considerau „Liga muncii” drept „singura organizație legală de clasă în sinul căreia se poate duce cu folos o luptă intransigentă de revendicări și operațiuni muncitorești”³². Din comitetul respectiv făceau parte și comuniștii Aristide Geică și Constantin Oancă. Pe lângă comitetul „Ligii muncii” funcționau Cercul feminin și Cercul tineretului comunist³³.

În campania electorală din iarna anului 1933, când „Liga muncii” a depus candidaturi proprii în 45 de județe, inclusiv în Vilcea, Romanâți, Dolj și Mehedinți, comitetele ligii din Craiova și Rimnicu-Vilcea și-au sporit activitatea în rîndul maselor. Prin adunări electorale, manifeste și alte forme de legătură ale partidului comunist cu masele erau relevate exploatarea continuă a muncitorilor, situația socială grea a țăranilor, funcționarilor și pensionarilor: „Munca noastră — nota un manifest electoral al „Ligii muncii” din Rimnicu-Vilcea — nu e reglementată, repaosul nu se respectă, salariile și pensiile nu ni se pîlesc, taxele și birurile ne doboară, sintem concediați la bunul plac al stăpînilor. Toată Valea Lotrului geme de exploatarea barbară a societății «Carpătina» și a exploataților particulare”³⁴. Manifestul sublinia necesitatea unirii tuturor oamenilor muncii într-un front comun de luptă împotriva exploataților, pentru apărarea intereselor lor vitale: „Numai noi singuri uniți ne putem apăra. De aceea, grupați în jurul organizației „Liga muncii”, organizație de front unic a celor trudiți și exploatați, noi vă chemăm la luptă alături de noi, împotriva jecmănitorilor noștri”³⁵. Sub conducerea comuniștilor, organizația din Craiova a „Ligii muncii” s-a ocupat îndeaproape și de organizarea și mobilizarea șomerilor la acțiuni vizînd îmbunătățirea situației lor generale, legiferarea ajutorului de șomaj, reprimirea la lucru etc. Adresîndu-se printr-un manifest acestei categorii de oameni ai muncii din Craiova, „Liga muncii” le arăta că ajutorul de șomaj nu era o operă filantropică a burgheziei, ci un drept legitim al muncitorilor rămași fără lucru, după ce au fost exploatați și umiliți de către clasa capitalistă. Cînd autoritățile din Craiova au întrerupt ajutorul pentru șomeri, „Liga muncii” a convocat o întrunire a acestora la sediul sindicatelor, urmată de o manifestație la Prefectură și la Primărie; în urma acestei acțiuni de masă a șomerilor, s-a continuat cu distribuirea ajutoarelor³⁶.

Cu toată teroarea dezlănțuită împotriva militanților, a candidaților „Ligii muncii” și a alegătorilor care o sprijineau, această organizație de masă legală a obținut un număr însemnat de voturi în unele sectoare ale Capitalei și în județele Dîmbovița, Dolj, Prahova, Iași, Sibiu și Vilcea³⁷.

În perioada anilor 1934—1938, viața economică a României a cunoscut o activizare generală, s-au dezvoltat forțele de producție ajungîndu-se la cel mai înalt nivel de creștere economică realizat pînă la acea dată în țara noastră. Cu toate acestea, nivelul de trai al maselor, mai ales al proletariatului, a continuat să rămîină scăzut.

Aplicînd în viață indicațiile și sarcinile trasate de conducerea P.C.R. în funcție de condițiile specifice ale etapei, comuniștii din Oltenia au continuat să desfășoare activitate în mase prin U.T.C. și sindicate, prin organizațiile de masă legale nou create de partid: Blocul pentru apărarea libertăților democratice, Uniunea Democratică, Amicii U.R.S.S., Liga contra prejudecăților, comitetele pentru apărarea și ajutorarea ceferiștilor și altele³⁸.

Cu toate greutățile și unele lipsuri existente în munca organizației comuniste de tineret din Oltenia, în anii 1934—1938 aceasta s-a ridicat pe noi trepte, a devenit mai legată de masa tineretului și mai eficientă. Activitatea tinerilor comuniști a fost amplu dezbătută la prima Conferință regională a U.T.C. din Oltenia, care a avut loc în mai 1935. „Prima conferință regională a U.T.C. din Oltenia — sublinia

³² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 22, mapa nr. 4/1933.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, mapa nr. 11/1933.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, mapele nr. 15/1933 și 50/1934.

³⁷ Petre Constantinescu-Iași, *Op. cit.*, p. 43.

³⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 6, dosarul nr. 1185, fila 70; fondul nr. 12, mapele nr. 22, 23, 24, 47, 49; fondul nr. 114, mapele nr. 7, 8, 9, 10; *Documente din istoria U.T.C. din România. 1917—1944*, Editura tineretului, 1958, p. 380-394; Titu Georgescu, *Op. cit.*, p. 197-198; Gh. I. Ioniță, *Pentru front popular antifascist în România*, Editura politică, București, 1971, p. 21, 81—82, 92.

Rezoluția adoptată la conferință —, analizând situația tineretului muncitor din orașele și satele regiunii constată în lumina Rezoluției C.C. al P.C.R. din februarie 1935 și a Directivelor C.C. al U.T.C., că organizațiile U.T.C. din Oltenia, deși tinere, au reușit într-o măsură oarecare... să organizeze cu succes o serie de acțiuni (la C.F.R. cămine de ucenici, tipografii din Drobeta-Turnu Severin, Râmnicu-Vilcea, Pitești etc.), pornind astfel pe calea de a deveni, sub conducerea politică a organizației regionale a P. C., organizatorul și conducătorul tineretului muncitor în lupta pentru dezrobirea sa totală³⁹.

Conferința U.T.C. a evidențiat faptul că tineretul din Oltenia a luat parte la luptele desfășurate de proletariat împotriva exploatării și asupririi, pentru o viață demnă și civilizată. La C.F.R. Drobeta-Turnu Severin, „Găvana” — Pitești, „Lignitul” — Muscel, unele mici întreprinderi din Râmnicu-Vilcea, Școala de meserii din Pitești și alte unități, tinerii muncitori s-au ridicat contra neplății la timp a salariilor, pentru mărirea acestora în raport cu costul vieții, împotriva regimului cazon din cămine. În mediul rural, tineretul a avut o prezență activă în cadrul mișcărilor țărănești împotriva condițiilor grele ale învoielilor agricole (județul Romanați), pentru izlazuri comunale (județele Muscel, Vilcea, Mehedinți), contra amenziilor școlare și a terorii fiscolei (județele Vilcea, Romanați, Argeș, Dolj, Gorj).

Pentru eliminarea fenomenelor negative și îmbunătățirea substanțială a activității în rândurile tineretului de la orașe și sate, Conferința regională a stabilit, în cadrul rezoluției adoptate, sarcinile imediate ale U.T.C. din Oltenia, dintre care consemnăm: organizarea, sub conducerea politică a P.C.R., a luptei în front unic contra asupririi economice și a pericolului fascist, pentru înfăptuirea unui larg front popular antifascist; realizarea alianței de luptă a tinerilor muncitori și țărani; intensificarea muncii printre recruți și soldați; desfășurarea unei largi activități de masă în rândurile tuturor categoriilor de tineri în vederea atragerii lor la lupta revoluționară și altele. Spre a se putea îndeplini în mod corespunzător aceste sarcini, Rezoluția conferinței atrăgea atenția asupra necesității de a se acorda o mare atenție întăririi celulelor U.T.C. existente și creării de noi celule în unități și localități. „Trebuie dată o deosebită atenție celei pentru transformarea ei într-un adevărat conducător și organizator al luptei tineretului... Celula trebuie să se strângă regulat discutând în comun nevoile cele mai arzătoare ale tinerilor din fabrici sau sate și să organizeze și conducă luptele, dând fiecărui membru din celulă sarcini concrete pentru care este responsabil individual. Celulele trebuie să prelucreze și să popularizeze directivele partidului comunist și U.T.C. și presa de partid⁴⁰”.

După Conferința regională din mai 1935, activitatea U.T.C. din Oltenia a cunoscut o îmbunătățire. Conduși nemijlocit de comuniști, uteciștii din Drobeta-Turnu Severin, Craiova, Caracal, pe baza tratativelor duse cu tinerii socialiști au participat în front comun la acțiuni împotriva organizațiilor fasciste locale, la greve și conflicte colective de muncă⁴¹. Înviorarea muncii în organizațiile comuniste de tineret a fost consemnată și în rapoarte ale Regionalei Oltenia a P.C.R. Într-un astfel de raport se nota că, datorită sprijinului organizațiilor de partid și a Comitetului regional Oltenia al P.C.R., organizațiile județene Mehedinți, Vilcea, Argeș, Muscel și Dolj ale U.T.C. au putut iniția unele acțiuni revendicative pe linie de tineret.

Dizolvarea însă a U.T.C. la începutul anului 1937, pe baza indicațiilor Internaționalei Comuniste a Tineretului, în împrejurări cind tinăra generație avea nevoie mai mult ca oricând de o organizație revoluționară, a contribuit la slăbirea capacității de luptă a partidului comunist, la întreruperea temporară a unor legături cu masa tineretului. Reînființarea de către partid, în 1939, a acestei organizații a determinat participarea activă a tineretului comunist la lupta dusă de P.C.R. în anii dictaturii regale și în etapele istorice următoare.

Un rol însemnat în popularizarea și înfăptuirea ideilor de unitate muncitorească, de organizare a luptei pentru apărarea intereselor economice și politice ale proletariatului, pentru contracararea acțiunilor organizațiilor fasciste au avut sindicatele și activitatea comuniștilor în interiorul acestora.

Procesul de clarificare și reorganizare a sindicatelor în Cadrul Confederației Generale a Muncii, ca unica organizație sindicală din România, desfășurat în anii

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ *Ibidem.*

⁴¹ Luchian Deaconu, Atanasie Marinescu, Vladimir Osiac, *Op. cit.*, p. 125.

1935—1936, s-a produs și în Oltenia, mai active fiind și în această perioadă centrele muncitorești cu bogate tradiții revoluționare — Drobeta-Turnu Severin și Craiova. În ianuarie 1935 existau în Oltenia 14 organizații sindicale, între care cele de la C.F.R., port și Șantierul naval, la Drobeta-Turnu Severin; tipografi, timplari, cismari, la Craiova; C.F.R., la Slatina; minier, la Ocnele Mari etc., cea mai mare parte din acestea fiind afiliate la C.G.M.⁴² Pe baza sarcinilor și obiectivelor stabilite de P.C.R. și în conformitate cu acordurile sau înțelegerile locale realizate cu organizațiile P.S.D. și P.S.U. din Drobeta-Turnu Severin și Craiova, oamenii muncii au acționat în front unic cu prilejul unor greve, al alegerilor pentru camerele de muncă, în cadrul acțiunilor împotriva scumpetei, pentru dreptul de organizare și întrunire, pentru dizolvarea organizațiilor fasciste și profasciste etc.

Acționind în spiritul Rezoluției Conferinței regionale Oltenia a P.C.R., din iulie 1935, care a evidențiat necesitatea continuării luptei „pentru unitatea sindicală, cu asigurarea celei mai largi democrații proletare în sindicate”⁴³, la Pitești, Rimnicu-Vilcea, Drobeta-Turnu Severin, Craiova, Slatina, Ocnele Mari, sindicatele lucrătorilor lemnari, forestieri, minieri, ceferiști desfășurau acțiuni în spiritul unității sindicale, realizând în fapt această unitate. În decembrie 1936, la întrunirea delegaților sindicatelor muncitorești din porturile Brăila, Galați, Constanța, Drobeta-Turnu Severin, Corabia, Cetate și altele, s-a scos în evidență faptul că, datorită acțiunilor lor comune, muncitorii din aceste unități importante au impus încheierea de contracte colective cu majorări de salarii de 20%, precum și alte revendicări⁴⁴.

Un factor important al activității de masă legale a P.C.R. l-a constituit Blocul pentru apărarea libertăților democratice, creat în anul 1935, care a continuat munca desfășurată de „Liga muncii”, sub conducerea partidului comunist.

În anii 1935—1936, Blocul democratic și-a creat o rețea de organizații locale în întreaga țară și a reprezentat de multe ori P.C.R. la tratativele de front antifascist purtate cu diferite partide și organizații politice. În Oltenia au luat ființă și au desfășurat activitate comitete județene la Drobeta-Turnu Severin și Pitești, iar la Rimnicu-Vilcea, Corabia, Caracal și Calafat au activat comitete locale ale Blocului democratic, din care au făcut parte un număr însemnat de comuniști. Comitetul județean Mehedinți a creat unele comitete mai restrinse ale B.A.L.D. și în mediul rural, în vederea atragerii țăranilor la lupta pentru cîștigarea revendicărilor lor specifice, cuprinse în programul Blocului⁴⁵. De altfel, în perioada 1935—1936, organizația din Drobeta-Turnu Severin a B.A.L.D. a desfășurat, sub conducerea comunistilor locali și a militanților centrali ai Blocului, o largă și intensă activitate în rîndul maselor pentru front popular, apărarea drepturilor și libertăților democratice ale acestora, împotriva fascismului și a războiului.

Activitatea laborioasă a Blocului democratic a ieșit puternic în evidență cu prilejul pregătirii și desfășurării alegerilor parlamentare parțiale de la 18 februarie 1936 din județele Hunedoara și Mehedinți. Pentru asigurarea succesului în alegeri s-a realizat pe plan local o coaliție a forțelor democratice în care la Mehedinți au intrat: B.A.L.D., P.S. (Popovici), organizațiile P.S.D. și P.N.Ț. Din partea Frontului comun al forțelor democratice a fost propus să candideze în alegeri, în județul Mehedinți, dr. Nicolae Lupu.

La chemarea P.C.R., plenara B.A.L.D. din 28 ianuarie 1936 a adoptat un program concret de măsuri pentru desfășurarea în bune condițiuni a campaniei electorale și a alegerilor parțiale, plan care a fost însușit și aplicat în viață de către organizația județeană Mehedinți a Blocului democratic.

Pentru mai buna organizare a mișcării democratice în județul Mehedinți, Comitetul local al B.A.L.D. a adresat o scrisoare, în ianuarie 1936, tuturor organizațiilor politice democratice și cu caracter profesional din județ, prin care le invita „dată fiind situația critică prin care trece astăzi democrația în urma asaltului fascist”⁴⁶, la

⁴² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 26, mapele nr. 18, 21, 23, 26 și 46/1935; fondul nr. 73, dosarul nr. 4513, filele 569-573.

⁴³ *Ibidem*, fondul nr. 12, mapa nr. 26/1935.

⁴⁴ P.C.R. în *viața social-politică a României. 1921—1944*, Editura militară, 1971, p. 188—189; Gh. I. Ioniță, *P.C.R. și masele populare*, Editura științifică, București, 1971, p. 56.

⁴⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 12, mapa nr. 46/1935; fondul nr. 6, dosarul nr. 1193, filele 3-4, dosarul nr. 1190, filele 48-51; fondul nr. 63, mapa nr. 36/1936; Colecția nr. 50, dosarul nr. 3165, filele 43, 46; Petre Constantinescu-Iași, *Op. cit.*, p. 82.

⁴⁶ „Blocul” nr. 5, din 14 ianuarie 1936.

o consfătuire ce urma să aibă loc la 19 ianuarie 1936. Împreună cu scrisoarea era trimis și un „program care sintetizează cerințele întregii suflări democratice din țara noastră”⁴⁷ și care prevedea: lupta împotriva pericolului dictaturii fasciste, împotriva cenzurii și a stării de asediu; libertatea presei și a întrunirilor; dreptul de organizare politică, sindicală și culturală; egalitatea de tratament a tuturor naționalităților conlocuitoare; mărirea salariilor și condiții omenești de muncă; împotriva războiului, pentru pace și prietenie cu toate statele democratice etc.⁴⁸

Ideea înfăptuirii Frontului popular în lupta împotriva fascismului era prezentă în toate acțiunile inițiate de organizația din Drobeta-Turnu Severin a Blocului democratic. Într-un manifest din 1936 al acestei organizații, adresat muncitorilor și țăranilor mehedinteni, se consemna: „În lupta voastră împotriva fascismului trădător de patrie și de neam voi nu sunteți singuri. În toate colțurile țării noastre, poporul muncitor se ridică contra bandelor hitleristo-fasciste... Muncitori și țărani mehedinteni!... Faceți din Frontul popular o realitate vie, de neînvins...”, faceți din Mehedinți o forțăreață populară de patriotism antifascist”⁴⁹. În același spirit se adresau maselor alte manifeste și apeluri ale Comitetului județean Mehedinți al P.C.R., ale B.A.L.D., precum și personalități marcante din conducerea centrală a Blocului democratic, între care Athanase Joja, Mihail Macavei⁵⁰.

Comuniștii din județul Mehedinți au folosit campania electorală pentru întărirea legăturilor lor cu masele de oameni ai muncii de la orașe și sate. Cu toate condițiile grele în care activau forțele democratice, au fost organizate numeroase întruniri la care au luat parte mii de cetățeni de diferite categorii sociale și convingeri politice. Comitetul județean de partid a acordat o mare atenție organizării și desfășurării întrunirilor convocate de Blocul democratic sau de alte organizații cu care acesta colabora. În ziua de 31 ianuarie 1936, în sala „Apollo” din Drobeta-Turnu Severin a avut loc o asemenea întrunire din inițiativa B.A.L.D., la care au fost prezenți peste 1200 de muncitori ceferiști și portuari, alți cetățeni din localitate. Au luat cuvântul Athanase Joja, dr. Frangopol, președintele Secției locale a B.A.L.D., și alții, care au relevat condițiile grele de viață și de muncă ale maselor, sarcinile ce revin forțelor democratice în lupta împotriva organizațiilor fasciste, pentru victoria în alegeri a candidatului Frontului popular⁵¹. La o altă mare întrunire antifascistă din oraș, convocată de Blocul democratic și P.N.T., au participat, alături de cetățeni severineni, reprezentanți ai muncitorilor de la Atelierele C.F.R. Grivița și ai tinerețului din Capitală, ai țăranimii din județul Vilcea și alții⁵². Athanase Joja, prezent și de această dată în mijlocul antifasciștilor severineni, încheia astfel cuvântul său la întrunire: „Pe plan național, coalizarea fasciștilor pentru a da un atac disperat libertăților ce mai aveam, n-a rămas fără răspuns din partea muncitorimii, țăranimii și celorlalte categorii producătoare: de la Mehedinți la Hunedoara se manifestă un curent antifascist din străfundurile sufletului românesc. Atacul brutal al fasciștilor dovedește slăbiciunea lor”⁵³. În final, la propunerea lui Mihail Macavei, participanții au adoptat în unanimitate o moțiune în care se cerea tuturor forțelor și organizațiilor democratice să-și unească eforturile în cadrul Frontului popular spre a bara drumul fascismului. După întrunire, răspunzând atacurilor elementelor fasciste locale, participanții au demonstrat pe străzi, scandînd lozincile: „Vrem Front popular”, „Jos fascismul”, „Jos războiul”⁵⁴.

Blocul democratic a obținut unele rezultate pozitive și în atragerea țăranimii de partea forțelor democratice și progresiste, împotriva pericolului fascist. Între acțiunile concrete desfășurate de B.A.L.D. în rîndul acestei categorii de oameni ai muncii menționăm Conferința organizată în ziua de 8 februarie 1936, la Drobeta-Turnu Severin, cu participarea reprezentanților țăranimii din 16 comune aparținînd județului Mehedinți și județelor vecine. La Conferință au vorbit Ilie Pintilie, secretar al C.C. al P.C.R., membru în C.C. al B.A.L.D., Athanase Joja, muncitorii Ion Cristescu, de la Șantierul naval din localitate, și Cîrstea, din Calafat, Ion Gorun

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ *Ibidem.*

⁴⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 63, mapa nr. 14/1936.

⁵⁰ Loc. cit., fondul nr. 12, mapa nr. 28/1936; fondul nr. 63, mapele nr. 7, 8, 10, 13, 20 și 23/1936; „Blocul”, nr. 6 din 8 februarie 1936.

⁵¹ „Blocul”, nr. 6 din 8 februarie 1936.

⁵² *Ibidem.*

⁵³ *Ibidem.*

⁵⁴ *Ibidem.*

din Rîmnicu-Vilcea și alții. Ilie Pintilie a făcut un apel vibrant țăranilor pentru a-și uni forțele cu muncitorii de la orașe spre a feri țara de negura fascismului. „Trebuie — spunea el — să luptăm pînă la ultima suflare împotriva fascismului, fiindcă pătura producătoare orășenească și sătenească va suferi grozav de pe urma lui”⁵⁵. Semnificative au fost și cuvintele adresate țăranilor de muncitorul Cîrstea din Calafat: „Numai sprijinindu-se reciproc muncitorii și țăranii își vor putea îmbunătăți soarta... Astăzi, cînd grupările fasciste, cu sprijinul guvernului, își dau mina și țintesc la cucerirea puterii și înlăturarea democrației, trebuie să ne unim și noi, indiferent de partidul căruia aparținem și să izgonim fascismul. Mintuirea noastră e în înfăptuirea Frontului Popular Antifascist, care trebuie să cuprindă toate forțele democratice”⁵⁶.

Delegații la Conferință au votat în unanimitate o moțiune, ce urma să fie înaintată Parlamentului, în care țăranii cereau: trecerea impozitelor pe seama celor avuți; ieftinirea traiului; ștergerea datoriilor agricole; încetarea fiscalității excesive; repararea drumurilor; desființarea stării de asediu și a cenzurii; stingerea proceselor antifasciștilor; întărirea alianței cu U.R.S.S.⁵⁷.

Activitatea intensă desfășurată de comuniști în campania electorală prin intermediul B.A.L.D., continua radicalizare a maselor și ridicarea tot mai hotărîtă a acestora împotriva organizațiilor fasciste au asigurat succesul în alegeri al candidaților Frontului popular din județele Hunedoara și Mehedinți. În județul Mehedinți, deși bandele teroriste gogo-cuziste au desfășurat o permanentă campanie demagogică împotriva forțelor democratice, dr. Nicolae Lupu a obținut, la toate cele 24 secții de votare, cel mai mare număr de voturi.

Victoria forțelor democratice în alegerile parlamentare parțiale din județele Hunedoara și Mehedinți venea să confirme realismul orientării și activității P.C.R. de realizare a Frontului popular, posibilitatea reală a închegării acestui front care să pună stavilă ascensiunii fascismului în România. Referindu-se la acest important succes al forțelor democratice, ziarul „Adevărul” scria: „Hunedoara și Mehedinți sînt afirmarea materială, sensibilă, decisivă a revirimentului în opinia publică, împotriva sistemului de brutalizare și infeudare a țării în sfera fascistă-hitleristă. Am înregistrat cea mai frumoasă izbîndă a democrației române din ultima vreme”⁵⁸.

Prestigiul și autoritatea B.A.L.D. în rîndurile forțelor democratice și ale maselor muncitoare au îngrijorat pe guvernanți, care au trecut la represii directe împotriva acestei organizații. Astfel, la 21 martie 1936, Ministerul de Interne a suspendat apariția ziarului „Blocul”, iar la 29 aprilie același an, pe baza ordonanței Corpului II armată, a fost dizolvat B.A.L.D., sediile organizației din București, Ploiești, Iași, Drobeta-Turnu Severin etc. fiind percheziționate și sigilate⁵⁹. Organizațiile locale ale P.C.R. și Blocului democratic, între care și cele din Drobeta-Turnu Severin, au inițiat largi acțiuni de protest împotriva acestor măsuri abuzive, cerînd cu hotărîre guvernului imediată lor anulare și redeschiderea sediilor B.A.L.D. Tinerii muncitori din Craiova au infierat și ei atitudinea provocatoare, reacționară a guvernului: „Noi, tinerii muncitori protestăm contra actului samavolnic al autorităților prin care sediile B.A.L.D. au fost închise și puse sub sigiliu, iar membrii blocului închiși și bătuiți”⁶⁰.

După dizolvarea Blocului democratic, P.C.R. a găsit noi posibilități de desfășurare a activității în rîndul maselor, folosind căile legale de acțiune. În iulie 1937, partidul comunist a creat Uniunea democratică, organizație de masă legală care a preluat rolul și atribuțiile B.A.L.D. Din conducerea centrală a organizației făceau parte muncitori, meseriași și intelectuali progresiști.

În scurtă vreme, Uniunea democratică și-a creat organizații locale în sectoarele Capitalei, la Deva, Rîmnicu-Vilcea, Ploiești, Drobeta-Turnu Severin, Craiova, Timișoara și alte localități din țară⁶¹. Organizațiile din Oltenia ale Uniunii democratice au militat pentru atragerea în rîndurile lor a unui număr cît mai mare de munci-

⁵⁵ „Blocul”, nr. 7 din 26 februarie 1936.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ „Adevărul”, din 23 februarie 1936.

⁵⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 6, dosarul nr. 9084, fila 140, dosarul nr. 1189, filele 126, 140, dosarul nr. 1192, filele 8—10.

⁶⁰ *Ibidem*, dosarul nr. 1187, fila 229.

⁶¹ Petre Constantinescu-Iași, *Op. cit.*, p. 92—93.

tori, meseriași, intelectuali, funcționari, comercianți și alte categorii de oameni ai muncii, pentru mobilizarea lor la îndeplinirea obiectivelor și sarcinilor acestei organizații de masă. Timpul scurt, însă, în care Uniunea democratică a putut desfășura activitatea (în martie 1938, imediat după instaurarea dictaturii regale, a fost desființată), nu i-a dat posibilitatea să se afirme cu putere, să organizeze și să conducă largi acțiuni de masă împotriva exploatării și asupririi, împotriva pericolului fascismului. Odată cu interzicerea Uniunii democratice, organele represive făceau să dispară ultima organizație de masă legală creată și condusă de P.C.R.

Din relatarea succintă a evenimentelor se desprinde concluzia că organizațiile din Oltenia ale P.C.R. au desfășurat, în perioada interbelică, acțiuni multiple pentru menținerea și intensificarea legăturilor cu masele populare de la orașe și sate, folosind, uneori cu ingeniozitate, posibilitățile oferite de organizațiile de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de partidul comunist. Această activitate a reprezentat un factor deosebit de important care a contribuit la creșterea combativității și a spiritului revoluționar al maselor, la radicalizarea lor crescândă, la lupta forțelor democratice și patriotice pentru apărarea intereselor majore ale patriei.

ROMUS DIMA

Contribuții privind cunoașterea muncii organizațiilor de partid din județele Baia, Botoșani, Cimpulung, Dorohoi, Rădăuți, Suceava în anii 1944-1947

După 23 August 1944, cind desfășurarea procesului revoluționar din România cunoștea o amploare fără precedent, cind mase largi de oameni ai muncii erau trezite la viața politică, organizarea rindurilor Partidului Comunist Român pe baze legale a constituit una din problemele fundamentale ale acestei perioade, care avea să marcheze trecerea la o nouă epocă în istoria poporului român. Acest proces a pornit de la Comitetul Central către organizațiile locale. „Imediat după 23 August — subliniază în acest sens tovarășul Nicolae Ceaușescu —, partidul trece la organizarea activității sale în noile condiții de legalitate. Buzuindu-se pe zecile de mii de membri și de simpatizanți care luptaseră în ilegalitate sub conducerea sa, partidul reușește să-și organizeze în scurt timp forțele în principalele întreprinderi, la sate, în instituții de cultură și învățămînt, în toate centrele țării”¹.

Printre comitetele regionale pe care partidul le avea organizate încă din ilegalitate se număra și Comitetul regional Moldova, care coordona activitatea de partid în această parte a țării. Trecindu-se la organizarea pe baze legale, acestuia i-au fost subordonate 12 județe, în care urmau să se constituie comitete².

Determinat de o situație specifică acestei părți a țării, s-a adoptat formula constituirii unei verigi intermediare între Comitetul regional și Comitetul județean, care a purtat denumirea de Raională³. În acest mod a luat ființă Raionala Moldova de Nord a Partidului Comunist Român, formată din comitetele județene Baia, Botoșani, Cimpulung, Dorohoi, Rădăuți, Suceava⁴.

Prin intermediul activului Raionaliei — și pe măsura posibilităților de cuprindere — s-a trecut la constituirea comitetelor județene și a organizațiilor locale. Se înțelege că procesul de făurire a structurii organizatorice s-a întins pe o perioadă relativ mai îndelungată. De asemenea, pentru început, primirea membrilor de partid se făcea chiar de către activiștii aflați pe teren, urmînd ca confirmarea acestora să fie realizată ulterior, de către Comitetul județean.

Organizarea treptată, pe măsura creării condițiilor obiective și subiective, și influența crescîndă a partidului în mase au făcut ca în unele locuri — ca de pildă la Dorohoi — unii cetățeni care au desfășurat în trecut activitate democratică, dornici de a deveni membri ai partidului marxist-leninist, să se constituie, din proprie inițiativă și fără a cunoaște nimic din normele vieții interne, în secție a partidului comunist, înainte de făurirea Comitetului județean⁵, fenomen care s-a petrecut și în alte locuri din țară.

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, Editura politică, București, 1968, vol. 1, p. 383.

² *Conferința Organizației regionale Moldova a P.C.R.*, Editura Lupta Moldovei, Iași, 1945, p. 23.

³ Arhiva Comitetului județean Suceava al P.C.R. (în continuare A.C.J.S.), fondul nr. 1, dosarul nr. 2/1945, fila 27.

⁴ Loc. cit., fondul nr. 16, dosarul nr. 2/1945, fila 2.

⁵ Loc. cit., fondul nr. 12, dosarul nr. 1/1945, fila 14.

În cadrul Raionalei Moldova de Nord, printre primele comitete județene ale Partidului Comunist Român au fost cele din Botoșani, Suceava, Baia. Ulterior, s-a constituit Comitetul județean Dorohoi, în octombrie 1944⁶, Comitetul județean Cîmpulung, decembrie 1944⁷, și Comitetul județean Rădăuți, 1 ianuarie 1945⁸.

Structura organizatorică, mai sus descrisă, e existat pînă în anul 1946⁹. Pe baza hotărîrii Plenarei a II-a a C.C. al P.C.R., raionalele și-au încetat activitatea, iar vechea regională s-a împărțit în trei organizații mai mici. La 17 februarie 1946, s-a constituit Regionala Moldova de Nord, cu sediul la Suceava, care îndruma activitatea celor șase județene subordonate pînă atunci Raionalei.

Primirea de noi membri, precum și încheierea structurii organizatorice a întîmpinat mai multe dificultăți îndeosebi pînă în martie 1945, deși influența politică a partidului comunist cunoștea o ascensiune continuă. Totuși, o anumită atitudine sectară împiedica dezvoltarea partidului în limitele normale, activitatea organelor conducătoare axîndu-se mai ales pe măsuri cu caracter birocratic. Astfel, de pildă, la ședința lărgită a Comitetului județean Cîmpulung, desfășurată la 7 mai 1945, reprezentanții ai organizațiilor locale au criticat faptul că instrucțiunile se dădeau numai telefonic, fără o legătură vie a organului județean cu organizația de bază¹⁰. O asemenea stare de lucruri îndreptățește Comitetul Raionalei Moldova de Nord a Partidului Comunist Român să se adreseze — la 2 iulie 1945 — comitetelor județene cu îndemnul : „ocupați-vă de oameni, căutați să scoateți la suprafață elementele cele mai bune, nu vă mărginiți numai la cerul vostru restrîns”¹¹.

Cu toate dificultățile, unele inerente începutului, altele de ordin subiectiv, munca de organizare a partidului, de cuprindere în rîndurile sale a elementelor înaintate politicește, a cunoscut succese, mai ales după 6 Martie 1945. Înfăptuirea reformei agrare sub conducerea partidului comunist, legiferarea ei de către primul guvern revoluționar democratic cu pronunțat caracter muncitoresc țărănesc a încheiat și consolidat alianța indestructibilă dintre muncitori și țărani, temelia politică a regimului democrat popular în România. Aceasta s-a reflectat puternic în afluența țărănimii muncitoare către partid. La ședința lărgită din 7 mai 1945, a Comitetului județean Cîmpulung, tovarășul Emil Bodnaraș, referindu-se la apartenența de clasă a celor prezenți, remarcă : „Eu văd în componența delegaților de aici alianța între muncitori și țărani, care ne garantează victoria de mîine”¹².

Ca urmare a muncii asidue duse de comitetele județene s-a ajuns ca în timp relativ scurt organizațiile de partid să cuprindă în sfera activității lor întreg teritoriul din nordul Moldovei¹³.

Principala problemă a muncii de organizare în cursul anului 1945 a reprezentat-o formarea și consolidarea comitetelor locale și de plasă ale partidului, capabile să îndrume și să sprijine activitatea celulelor din întreprinderi, instituții, cartiere și sate. Rezolvarea acestei probleme a comportat multe greutăți, cauzate atît de lipsa experienței politice, cît și de o anumită insuficiență numerică a cadrelor competente. În această parte a țării, cu un nivel scăzut al dezvoltării industriale, numărul muncitorilor, raportat la totalul populației active, reprezenta un procent relativ mic. Ca atare, posibilitatea antrenării în munca politică a elementului proletar era redusă. La aceasta se adăuga faptul că chiar muncitorii existenți proveneau din mica industrie, fiind recrutați de curînd din rîndurile țărănimii sau meșteșugarilor și păstrînd încă modul de a gîndi, mentalitățile specifice acestor categorii. Din aceste motive, organizarea comitetelor locale și de plasă în toate județele Raionalei Moldova de Nord a necesitat o muncă mai îndelungată. În mod treptat, s-au constituit, consolidîndu-și apoi activitatea, comitetele de partid ale plășilor Boroaia, Fălticeni Lespezi, Mălini, Pașcani (din județul Baia); Botoșani, Bucecea, Sulița, Ștefănești (din județul Botoșani); Gura Humorului, Vatra Dornei (din județul Cîmpulung); Putna, Rădăuți, Siret (din județul Rădăuți); Centru Dărmănești, Ilișești, Solca (din Județul Suceava).

În bătălia pentru alegerile parlamentare din 1946, eveniment politic ce avea să însemne un moment de cotitură în desfășurarea procesului revoluționar din țara

⁶ Loc. cit.

⁷ Loc. cit., fondul nr. 8, dosarul nr. 1/1945, fila 3.

⁸ Loc. cit., fondul nr. 17, dosarul nr. 1/1945, fila 1.

⁹ Loc. cit.

¹⁰ Loc. cit., fondul nr. 8, dosarul nr. 1/1945, fila 10.

¹¹ Loc. cit., fondul nr. 8, dosarul nr. 3/1945, fila 40.

¹² Loc. cit., fondul nr. 8, dosarul nr. 1/1945, fila 7.

¹³ Loc. cit., fondul nr. 6, dosarul nr. 2/1945, fila 2.

noastră, Partidul Comunist Român a crescut numericeste, au luat ființă noi celule în întreprinderi și sate. În acest context, procesul de organizare s-a încheiat pe întreaga structură¹⁴, organizațiile de partid — începînd de la Comitetele județene și pînă la celule — fiind factorul dinamizator al muncii politice, fapt care a contribuit decisiv la victoria din 19 noiembrie 1946.

Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 8—9 ianuarie 1947 a luat unele măsuri organizatorice menite să permită o apropiere mai mare între conducerea superioară de partid și organizațiile locale, iar, pe de altă parte, să contribuie la o mai strînsă legătură între organizațiile de partid locale și masa oamenilor muncii. În acest sens, au fost desființate regiunile de partid, comitele județene avînd legătură directă cu Comitetul Central. Organizațiile de bază care aveau un număr mai mare de 100 de membri se divizau, fiind conduse — pe plan local (întreprindere, sat) — de un comitet de partid. Toate celulele organizau grupe de partid pe locurile muncă¹⁵.

Organizarea pe baze legale a însemnat și primirea de noi membri de partid din rîndurile muncitorilor, țăranilor, intelectualilor care au manifestat o atitudine revoluționară, voință de a-și aduce contribuția la lupta pentru instaurarea regimului democrat-popular. Datele statistice existente nu permit o urmărire amănunțită a modului cum au evoluat organizațiile de partid din această parte a țării din punct de vedere numeric. Așa, de pildă, în luna mai 1945, organizațiile Județenei Baia numărau 385 de membri, cele ale Județenei Rădăuți 605 membri¹⁶, ajungîndu-se aici, în decembrie 1947, la aproximativ 6.500 de membri și, respectiv, 4.000 de membri¹⁷.

În ceea ce privește compoziția socială a organizațiilor de partid din nordul Moldovei, dat fiind caracterul predominant agrar al economiei de aici în această perioadă, elementul țăranesc deținea numericeste ponderea¹⁸. Astfel, în mai 1947, Comitetul Județean Baia, analizînd structura efectivului la sate, aprecia că „elementul predominant îl formează țăranimea săracă, reprezentată printr-un procent de 65 la sută, muncitori agricoli 5 la sută, iar restul mijlocași”¹⁹. La fel, Județeană Cimpulung s-a orientat spre primirea „semiproletarilor, adică asupra acelor țărani care lucrează vremelnic și la fabrici”²⁰. Situația aceasta era aproximativ asemănătoare pentru toate județele din nordul Moldovei.

Este de menționat că, în general, organizațiile de bază ale partidului au respectat normele indicate de conducere pentru primirea noilor membri, îndeosebi după aprobarea Statutului de către Conferința Națională a P.C.R. În iulie 1945, Raionala Moldova de Nord a P.C.R. a atras atenția tuturor organelor și organizațiilor pe care le îndruma să respecte cu strictețe principiul potrivit căruia „membrii de partid trebuie să fie propuși în celule. Autobiografia lor trebuie să fie discutată în celulă. În caz că celula cade de acord asupra persoanei ce solicită încadrarea în partidul comunist, se întocmește un proces verbal... Celula aprobă încadrările în principiu, înaintează autobiografiile însoțite de procesul verbal cu hotărîrea celei comitetului de plasă și acesta, la rîndul său, comitetului județean, care discută și, decă este cazul, confirmă ca valabilă încadrarea...”²¹

S-au manifestat însă și unele lipsuri în primirea în partid, fapt care avea să influențeze negativ asupra muncii desfășurate de organizații. Astfel, unele celule au făcut încadrări cu ușurință²², fără respectarea normelor stabilite, ceea ce a permis ca în partid să pătrundă elemente necorespunzătoare, străine spiritului luptei de clasă. *

¹⁴ Loc. cit., fondul nr. 1, dosarul nr. 1/1946, fila 27; dosarul nr. 2/1946, fila 8; dosarul nr. 3/1945, filele 47—58 b; fondul nr. 8, dosarul nr. 3/1945, filele 47—58.

¹⁵ Loc. cit., fondul nr. 1, dosarul nr. 3/1947, fila 6; dosarul nr. 2/1947, filele 2, 49, 56, 82; fondul nr. 12, dosarul nr. 1/1947, fila 32; fondul nr. 17, dosarul nr. 1/1947, fila 69; fondul nr. 21, dosarul nr. 1/1947, filele 44, 70.

¹⁶ Loc. cit., fondul nr. 6, dosarul nr. 1/1945, fila 7; fondul nr. 17, dosarul nr. 1/1945, fila 1.

¹⁷ Loc. cit., fondul nr. 6, dosarul nr. 2/1947, fila 135; fondul nr. 17, dosarul nr. 1/1947, fila 69; fondul nr. 21, dosarul nr. 1/1947, fila 70.

¹⁸ Loc. cit.

¹⁹ Loc. cit., fondul nr. 6, dosarul nr. 2/1947, fila 38.

²⁰ Loc. cit., fondul nr. 8, dosarul nr. 1/1945, fila 10.

²¹ Loc. cit., fondul nr. 8, dosarul nr. 3/1945, fila 40.

²² Loc. cit., fondul nr. 1, dosarul nr. 2/1945, fila 2; dosarul nr. 5/1945, fila 1.

* Datorită ușurinței și, de multe ori, grabei de a primi noi membri, s-au putut materializa tendințele unor „elemente chiabure de la sate și reacționare de a pătrunde în partid”.

Ceea ce a îngreunat mai mult munca celulelor din județele aparținătoare de Raionala Moldova de Nord a fost nivelul politic nesatisfăcător al noilor membri de partid. Desigur că o asemenea situație a fost determinată de anumite condiții obiective, din care trebuie reținute, în primul rând, nivelul cultural precar al populației din această parte a țării, precum și faptul că chiar muncitorii, întrucât păstrau încă strinse legături cu satul, manifestau deficiențe în ceea ce privește conștiința de clasă, proletară.

Întărirea organizatorică a partidului, intensificarea și diversificarea muncii politice au stat în centrul atenției Conferinței Raionalei Moldova de Nord a Partidului Comunist Român, care și-a desfășurat lucrările la Suceava în zilele de 30 iunie — 1 iulie 1945. Preocupându-se de realizarea unei legături mai strinse a muncii politice cu problemele reconstrucției țării, Conferința a îndrumat organizațiile județene, orașenești, comunale, pe toți comunistii să sprijine eforturile de ridicare a producției în întreprinderile industriale și în agricultură, să caute soluții optime pentru rezolvarea nevoilor de ordin material din lumea satelor, să militeze cu perseverență pentru aplicarea măsurilor organizatorice și economice preconizate de guvernul democratic²⁴. Conferința a dat prețioase îndrumări pentru intensificarea muncii de partid. În acest sens celulele Partidului Comunist Român urmau să organizeze adunări în care să se dezbată atît probleme ale vieții interne de partid — primirea în partid, îndatoririle și drepturile membrilor de partid, disciplina și vigilența, îndeplinirea sarcinilor de partid de către fiecare comunist etc. — cît și probleme economice — cuprinsul legiurilor economice (pe măsura elaborării lor), problemele gospodărești ale întreprinderii sau comunei etc. În fiecare ședință trebuiau trecute în revistă și lămurite principalele evenimente politice, iar la intervale mai mari urma să se analizeze cum și-a îndeplinit sarcinile fiecare comunist din celula respectivă²⁵.

Înfruntînd cu tenacitate lipsurile și dezvoltîndu-se numeric și calitativ, organizațiile din nordul Moldovei au contribuit prin munca lor la creșterea continuă a încrederii maselor în cuvîntul partidului. „Această creștere — se sublinia în Raportul prezentat la Conferința Organizației regionale Moldova a Partidului Comunist Român din 19—21 august 1945 — se datorește, în primul rînd, liniei juste a partidului nostru și muncii active duse de membrii de partid“²⁶.

Continuă îmbunătățirea a vieții interne de partid, ridicarea conștiinței de clasă și politice a membrilor celulelor au constituit principala premisă ca organizațiile locale să reprezinte cu adevărat forța mobilizatoare și conducătoare a maselor largi în transpunerea în viață a politicii promovate de Partidul Comunist Român. Numeroase documente atestă cu date indiscutabile că organizațiile partidului din nordul Moldovei au propagat și dezbătut legiurile economice elaborate de guvernul democratic, ajutînd efectiv ca marea masă a cetățenilor să și le însușească, au militat cu toate forțele pentru refacerea întreprinderilor industriale și agricole, pentru activizarea acestora, pentru ridicarea continuă a producției. Organizațiile locale orașenești și cele satești au dovedit multă perseverență în rezolvarea problemelor create de situația economică deosebit de grea din acei ani, s-au străduit să găsească soluții acceptabile, au depus eforturi pentru aplicarea lor în viață.

În județele din nordul Moldovei au activat în perioada interbelică, mai ales în orașe, și organizații ale Partidului Social-Democrat din România. După 23 August 1944, social-democrații și-au refăcut rîndurile, constituind secțiuni și la sate. În ultimele luni ale anului 1944, au luat ființă organizații județene la Rădăuți, Fălticeni, Suceava, Botoșani, Dorohoi²⁷. Membrii P.S.D. proveneau cu precădere dintre intelectuali, funcționari, meseriași și, în mai mică măsură, din rîndul muncitorilor. Reorganizarea și activitatea desfășurată în primele luni după insurecția din august 1944 s-au axat pe îndrumările pentru activitatea politică a secțiunilor Partidului Social-Democrat din România, din octombrie 1944, elaborate de Secretariatul General²⁸.

precum și a unor „funcționari care simțeau că urmează să fie comprimați“²⁹. În unele locuri, pe această cale, au pătruns temporar în rîndurile organizațiilor chiar unii foști legionari (Loc. cit., fondul nr. 8, dosarul nr. 1/1945, fila 11).

²³ Loc. cit., fondul nr. 21, dosarul nr. 1/1947, fila 34; fondul nr. 8, dosarul nr. 1/1947, filele 2, 28, 44.

²⁴ Loc. cit., fondul nr. 21, dosarul nr. 1/1946, fila 11.

²⁵ Loc. cit., filele 12, 13.

²⁶ Conferința organizației regionale Moldova a P.C.R., p. 23.

²⁷ A.C.J.S., fondul nr. 17, dosarul nr. 1/1945, fila 1.

²⁸ Loc. cit., fondul nr. 6, dosarul nr. 9/1945, fila 110.

Cu toate greutățile existente în acești ani, atitudinea hotărâtă a muncitorilor și în general a tuturor elementelor cinstite social-democrate, acțiunile desfășurate în comun cu membrii partidului comunist — munca de reconstrucție și de învingere a enormelor greutăți provocate de secetă, combaterea politicii partidelor reactionare etc. — au dus, treptat, la eliminarea din organizațiile P.S.D. a elementelor de dreapta. Astfel, cu prilejul Conferinței Organizației județene Baia a P.S.D. pentru alegerea delegaților la Congresul al XVIII-lea, încercările și presiunile pentru desemnarea unor elemente ostile unității clasei muncitoare au eșuat²⁹. De asemenea, în rezoluția adoptată de Conferința Regionalei Moldova de Nord a Partidului Social-Democrat, ale cărei lucrări s-au desfășurat la Suceava³⁰ în zilele de 12—13 iulie 1947, se sublinia cu fermitate că „Partidul se obligă a întări și adânci Frontul Unic Muncitoresc pe bază de sinceră și tovarășească colaborare, fiind convins că el este singura garanție a dezvoltării democratice atât în țara noastră cât și în toate țările în lupta pentru instaurarea unui adevărat regim democratic”³¹.

Elementele de dreapta din conducerea organizațiilor județene și locale social-democrate au determinat însă o oarecare încetineală în transpunerea în viață a hotărârilor Conferinței. Astfel, în raportul pe luna iulie 1947, Comitetul județean Suceava al P.C.R. semnală că „majoritatea elementelor cinstite din Partidul Social-Democrat vor să intre în Partidul Comunit Român, motivînd că conducerile lor nu le dau îndrumări, nu activează pe teren... În centrul Cacica, unde social-democrații sînt mai numeroși, muncitorii cer să vină comuniștii să le vorbească, deoarece conducerea lor nu lucrează deloc”³². În luna septembrie, „o mare parte din învățătorii și muncitorii din Partidul Social-Democrat au vrut să intre în Partidul Comunit Român”³³.

Organizațiile partidului comunist nu au dat curs acestei tendințe, deoarece ar fi însemnat că, prin plecarea elementelor devotate revoluției, P.S.D. ar fi rămas deschis acțiunii celor de dreapta. Dimpotrivă, comuniștii au sfătuit elementele cinstite din P.S.D. să-și curețe organizațiile de membrii necorespunzători, fapt care a contribuit la apropierea efectivă, strînsă între socialiști și comuniști, grăbindu-se și pe această cale făurirea partidului unic marxist-leninist al clasei muncitoare din România.

Procesul de apropiere între P.C.R. și P.S.D. — bine conturat pe plan organizatoric — începuse încă din aprilie 1944, prin făurirea Frontului Unic Muncitoresc, act de însemnătate fundamentală în victoria insurecției naționale antifasciste și antiimperialiste.

În nordul Moldovei, consolidarea unității de acțiune a proletariatului a constituit unul din obiectivele politice prioritare; ca atare, încă la sfîrșitul anului 1944, au luat ființă Comitetele județene ale Frontului Unic Muncitoresc³⁴.

Mutațiile intervenite în urma parcurgerii primei etape a procesului revoluționar, activitatea politică comună în întreprinderi, instituții și în bună măsură la sate a facilitat statornicirea unor relații bazate pe principialitate între comuniști și social-democrați, eliminarea treptată a atitudinilor sectare, precum și o treptată apropiere ideologică. Colaborarea permanentă, discutarea tuturor problemelor politice și adoptarea unor poziții unice au creat și în organizațiile din nordul Moldovei premisele înțelegerii necesității obiective de făurire a partidului unic revoluționar al clasei muncitoare din România.

Desigur că procesul de apropiere nu s-a desfășurat lin, de la sine, fără asperități. Și în prima parte a anului 1947 în unele comitete ale F.U.M. din această parte a țării, mai ales la nivelul organizațiilor locale și în întreprinderi, s-au mai aflat elemente care au provocat greutăți luptei comune. Astfel, într-o serie de comune din județele Baia, Cimpulung, Rădăuți, activitatea de front unic a întîmpinat dificultăți³⁵.

Ceea ce a caracterizat, însă, prima parte a anului 1947 a fost succesul înregistrat pe linia apropierii politice a membrilor celor două partide muncitorești. „Relațiile în cadrul Frontului Unic Muncitoresc în întreprinderi și în conducerea ju-

²⁹ Loc. cit., fondul nr. 6, dosarul nr. 2/1947, fila 68.

³⁰ Loc. cit., fondul nr. 21, dosarul nr. 1/1947, fila 41.

³¹ „Poporul” (București) din 16 iulie 1947.

³² A.C.J.S., fondul nr. 21, dosarul nr. 1/1947, filele 41, 48.

³³ Loc. cit.

³⁴ Loc. cit., fondul nr. 1, dosarul nr. 2/1944, fila 3.

³⁵ Loc. cit., fondul nr. 6, dosarul nr. 2/1947, fila 53; fondul nr. 8, dosarul nr. 2/1947, fila 42; fondul nr. 17, dosarul nr. 1/1947, fila 62.

dețeană sint bune — constata Comitetul județean Suceava al P.C.R. în aprilie 1947. Nu există disensiuni de nerezolvat. Milităm împreună pentru stringerea legăturilor în Frontul Unic Muncitoresc, pentru consolidarea pozițiilor cîștigate de clasa muncitoare și pentru ajungerea la unificarea politică prin Partidul Unic Muncitoresc³⁶.

În condițiile consolidării unității clasei muncitoare, după alegerile sindicale și succesele obținute de forțele democratice prin aplicarea măsurilor cu caracter anticapitalist, Birourile Politice ale P.C.R. și P.S.D. întrunite în ședință comună, la 27 septembrie 1947, au hotărît ca „în vederea îndeplinirii misiunii istorice a clasei muncitoare din România, să pună în discuția forurilor de conducere respective mijloacele practice pentru grăbirea înlăptuirii unității politice, organizatorice și ideologice a mișcării noastre muncitorești”³⁷.

Hotărîrea de a se făuri partidul unic al clasei muncitoare a fost primită și în nordul Moldovei, ca în întreaga țară, cu profundă satisfacție. „Problema unificării — informa Comitetul județean Baia al P.C.R. — este privită cu multă încredere de masele muncitorești, care discută cu viu interes”³⁸. Iar Județeană Suceava aprecia că „atmosfera pentru constituirea partidului unic este bună, membrii celor două partide primind cu bucurie această unitate”³⁹.

Începînd de la județ și pînă la comună s-au întreprindut au fost organizate comisii mixte, care au asigurat cadrul necesar dezbaterii platformei partidului unic muncitoresc. Prelucrarea și discutarea prevederilor Platformei în cadrul organizațiilor din nordul Moldovei au avut un efect salutar. „La celule — informa Comitetul județean Baia — se constată creșterea frecvenței precum și a nivelului politic al membrilor, evidențiat în discuțiile desfășurate”⁴⁰. La Suceava, era vizibilă strînsa unitate între comuniști și social-democrați, antrenarea lor mai activă în acțiunile de ordin politic-economic, fapt care „a avut ca rezultat crearea condițiilor în vederea unificării ideologice-organizatorice a celor două partide”⁴¹. Aceeași atmosferă de efervescență politică, de colaborare tovarășească erau semnalate și de Județenele Botoșani și Baia⁴².

Cu această stare de spirit s-a trecut, începînd din 10 ianuarie 1948, la constituirea organizațiilor de bază ale partidului unic muncitoresc. Adunările în cadrul cărora a avut loc acest proces politic au evidențiat justetea actului, care realiza unitatea politică deplină a clasei muncitoare din România. Astfel Județeană Baia Mare informa că toate adunările de la Fălticeni, Pașcani, cît și din plăși s-au desfășurat într-un cadru sărbătoresc și cu mult entuziasm. Felul în care au participat la discuții, angajamentele pentru îndeplinirea sarcinilor luate de diferiți tovarăși — atît comuniști cît și socialiști — a arătat că actul înlăptuirii partidului unic muncitoresc a făcut să se întărească conștiința de clasă și a dovedit o ridicare a nivelului și a maturității politice⁴³. La Botoșani, Comitetul județean aprecia că adunările „au decurs în cea mai desăvîrșită ordine, în spirit de colaborare frățească, exprimînd entuziasmul maselor pentru unitatea clasei muncitoare”⁴⁴.

După constituirea organizațiilor de bază ale partidului unic în întreprinderi și instituții, a comitetelor orășenești și de plasă, au avut loc adunările generale pentru alegerea comitetelor județene și a delegaților la Congres.

La județeană Rădăuți adunarea a fost condusă de tovarășul Nicolae Ceaușescu, care, în numele Comisiei Centrale de organizare a partidului unic, a instalat noul Comitet județean⁴⁵. La 3 februarie 1948, la prima ședință a Biroului Comitetului județean, tovarășul Nicolae Ceaușescu a dat îndrumările necesare noului organ ales, trasînd și sarcini pentru desfășurarea muncii în viitor⁴⁶.

³⁶ Loc. cit., fondul nr. 21, dosarul nr. 1/1947, fila 22.

³⁷ „Scinteia” din 29 septembrie 1947.

³⁸ A.C.J.S., fondul nr. 1, dosarul nr. 1/1947, fila 27.

³⁹ Loc. cit., fondul nr. 21, dosarul nr. 1/1947, fila 78.

⁴⁰ Loc. cit., fondul nr. 6, dosarul nr. 2/1947, fila 127.

⁴¹ Loc. cit., fondul nr. 21, dosarul nr. 1/1947, fila 65.

⁴² Loc. cit., fondul nr. 1, dosarul nr. 1/1947, fila 132 ; fondul nr. 6, dosarul nr. 2/1947, fila 146.

⁴³ Loc. cit., fondul nr. 6, dosarul nr. 6/1948, fila 9.

⁴⁴ Loc. cit., fondul nr. 1, dosarul nr. 1/1948, fila 157.

⁴⁵ Loc. cit., fondul nr. 17, dosarul nr. 3/1948, fila 1.

⁴⁶ Loc. cit., dosarul nr. 4/1948, fila 1.

În adunările generale județene au fost aleși și delegații la Congres, dintre care menționăm pe Ion Avădanei, Ștefan Duduman, Constantin Haratu, Aspasia Maței, Dumitru Mereuță, Ion Pinzaru, David Salzberg, Iulius Schorr, Ionel Tărianu, Ene Țurcanu ș.a. La 21 februarie 1948, au început în Capitală lucrările congresului care incununa acțiunea pentru unirea celor două partide. „Realizarea unității politice, ideologice și organizatorice a clasei muncitoare, prin unificarea Partidului Comunist cu Partidul Social-Democrat, și crearea pe baza concepției marxist-leniniste, în februarie 1948, a Partidului Muncitoresc Român, ce număra aproape un milion de membri, a asigurat forța politică și organizatorică necesară conducerii operei complexe de transformare socialistă a țării, de făurire a noii orânduiri sociale”⁴⁷.

Congresul a reprezentat punctul culminant al operei de făurire a partidului unic, pe baza principialității de clasă, a unității organice, prin înlăturarea, cu hotărâre, a oricărei concepții de unitate formală, prin lichidarea pentru totdeauna a sciziunii din mișcarea noastră muncitorească.

Crearea partidului revoluționar unic al clasei noastre muncitoare a reprezentat o necesitate obiectivă pentru dezvoltarea cu succes a revoluției, pentru împlinirea misiunii istorice ce revenea proletariatului, clasă conducătoare a societății românești, pentru victoria socialismului pe pământul patriei noastre.

VASILE IONESCU

⁴⁷ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 56.

Federația partidelor socialiste din România (1921-1927)

FLORIAN TĂNĂSESCU

Congresul de constituire al Federației partidelor socialiste din România (F.P.S.R.), organizație muncitorească de orientare social-democrată, și-a desfășurat lucrările la Ploiești, între 19—20 iunie 1921 *.

Congresul, care a adoptat programul de acțiune și statutele federației, a hotărât afilierea acesteia la Uniunea muncitorească internațională a partidelor socialiste, cu sediul la Viena **, și a ales organele sale de conducere.

Rapoartele prezentate la congres *** au apărut în presa socialistă înainte de deschiderea lucrărilor acestuia. Asupra lor, atât în cadrul organizațiilor socialiste cât și în presă au avut loc dezbateri, care au evidențiat existența unor deosebiri de vederi între militanții socialiști. Unii dintre aceștia au criticat documentele publicate și au făcut propuneri pentru îmbunătățirea lor. Astfel, militanții socialiști din Banat au considerat federalizarea partidelor socialiste și social-democrate regionale ca o propunere neadecvată. „Trebuie să mărturisim în mod sincer însă — afirma ziarul socialist «Arbeiter Zeitung» din Timișoara —, că acest plan nu ne satisface pe deplin. Am prefera să vedem un singur partid unit...“¹ Existența acestor deosebiri era relevată și de ziarul socialist „Vremea nouă“ care arăta : „Există... curente care vor să dea federației o organizare mai strânsă decît prevede proiectul de statut, ba chiar pronunțîndu-se de pe acum [pentru] fuziunea completă, creînd un partid unitar“². Aceste deosebiri de vederi s-au manifestat și în rîndul delegaților prezenți la lucrările congresului. Unii dintre aceștia — Ștefan Urlățeanu (Băicoi), dr. Valer Roman (Cluj) ș.a. — și-au exprimat părerea că federalizarea

* La Congres au participat 73 delegați, avînd 116 mandate („Vremea nouă“, anul III, nr. 107 din 3 iulie 1921).

** Denumire avută de Internaționala Socialistă în perioada 1921—1923.

*** Congresul a avut următoarea ordine de zi : 1. Organizarea și statutul (raportori : Iosif Ciser și Iosif Mayer) ; 2. Programul de acțiune (raportor : Șerban Voinea) ; 3. Problema afilierii la Internațională (raportor : Iacob Pistiner) ; 4. Alegerea Comitetului Executiv ; 5. Propuneri („Vremea nouă“, anul III, nr. 104 din 5 iunie 1921).

¹ „Arbeiter Zeitung“, anul 29, nr. 136 din 21 iunie 1921.

² „Vremea nouă“, anul III, nr. 106 din 19 iunie 1921.

nu reprezenta o soluție organizatorică corespunzătoare necesităților și aspirațiilor muncitorilor, propunând crearea unei organizații politice unice — partidul socialist³.

În urma discuțiilor, proiectele programului de acțiune și statutului federației au suferit importante modificări. Cu toate acestea documentele au fost votate cu rezerve de către numeroși delegați. Astfel, din cele 106 voturi în favoarea adoptării proiectului de statut, mai mult de jumătate erau cu rezerve*.

Programul de acțiune conținea o parte teoretică și o parte practică, în care erau enumerate obiectivele luptei economice, politice, sociale și culturale ale noii organizații muncitorești.

În partea teoretică se făceau aprecieri asupra situației politice a lumii postbelice și se schița orientarea strategică și tactica federației. Programul sublinia caracterul inevitabil, obiectiv al revoluției sociale în toate țările, indiferent de gradul de dezvoltare economică, cât și posibilitatea ca această revoluție să îmbrace forme diferite, în funcție de determinările concrete ale fiecărei țări. Recunoscînd, în principiu, necesitatea transformării revoluționare a societății românești, programul, fără a analiza în profunzime schimbările survenite în structura și dinamica social-politică internă, a preconizat soluții inspirate din anumite teze vechi, care au avut circulație în mișcarea muncitorească înainte de declanșarea primului război mondial. Se aprecia că realizarea socialismului în România era posibilă numai prin „influențarea și modificarea proceselor noastre de viață prin apusul înaintat”⁴. În felul acesta, programul supraestima influența factorilor externi considerînd că în România nu existau încă condiții pentru lupta revoluționară a proletariatului, că nu se formase încă o clasă muncitoare puternică, conștientă și bine pregătită.

În partea a doua, programul enumera obiectivele activității F.P.S.R., accentul căzînd pe lupta parlamentară. Între acestea se înscriu: acordarea dreptului de vot pentru toți locuitorii țării, fără deosebire de neam, sex sau religie, avînd vîrsta de 20 de ani împliniți; desființarea senatului; egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul; libertate de organizare în sindicate; ziua de muncă de 8 ore; socializarea parțială a industriilor particulare, a mijloacelor de transport și a societăților de asigurare etc.

Programul fixa, în linii generale, principiile strategice și orientarea tactică a federației. Obiectivul final era același cu cel al Partidului Comunist Român, ambele organizații urmărind cucerirea puterii politice și edificarea societății noi, socialiste; mijloacele prin care fiecare organizație în parte urmărea înlăturarea acestui obiectiv erau însă diferite.

Partidul Comunist Român, încrezător în potențele revoluționare ale proletariatului, era adeptul acțiunilor intense și permanente, de clasă, care să antreneze masele muncitoare, al folosirii tuturor formelor și posibilităților pentru înlăturarea claselor dominante de la conducerea țării. În concepția sa, cucerirea puterii politice trebuia să fie opera clasei muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare și cu masele largi populare,

³ Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 50, dosarul nr. 9325, filele 23—29.

* Delegații din Transilvania și Banat, care împreună aveau 94 mandate, au votat cu rezerve statutele federației.

⁴ „Vremea nouă”, anul III, nr. 107 din 3 iulie 1921.

aceasta fiind determinată de existența condițiilor obiective și subiective propice înfăptuirii unui asemenea act revoluționar.

Deosebiri de tactică dintre cele două organizații muncitorești, corelate cu contradicțiile tot mai accentuate dintre mișcarea comunistă și cea socialistă, pe plan mondial mai ales după 1924, au generat și în România disensiuni, însoțite adeseori de polemici neprincipiale între cele două partide muncitorești.

Federația partidelor socialiste, acordând excesiv importanță factorilor externi, pe seama cărora vedea posibilitatea realizării socialismului în România, a dat o orientare tactică inspirată din această concepție. Lupta parlamentară, acțiunile cu caracter revendicativ, ridicarea nivelului de pregătire ideologică și politică a muncitorilor prin mijloace oferite în cadrul regimului burghez constituiau obiectivele tactice imediate ale activității F.P.S.R.

Statutul adoptat de congres conținea prevederi referitoare la organizarea federației. Aceasta se compunea din patru organizații regionale: Partidul social-democrat din România veche, Partidul socialist din Transilvania, Partidul socialist din Banat și Partidul social-democrat din Bucovina. Organizațiile regionale se bucurau de o largă autonomie, ele, hotărând rămânerea pe mai departe sau retragerea din cadrul federației.

Organele de conducere ale federației erau : *congresul*, care se convoca anual ; *conferința delegaților de încredere*, care se întrunea din trei în trei luni și *Comitetul Executiv* ce se reunea în plen cel puțin o dată pe lună. Compus din reprezentanți ai partidelor federate și ales de către congres, *Comitetul Executiv* avea următoarele atribuții : a conduce federația și a rezolva problemele ei curente între congrese ; a convoca congresele și conferințele federației și a face propuneri privind ordinea lor de zi.

Organizațiile care făceau parte din federație se bucurau de o largă autonomie ceea ce a determinat caracterul eterogen al acesteia ; datorită slabei discipline de organizație, prestigiul și forțele federației au avut mult de suferit.

Înainte de încheierea lucrărilor sale, congresul a ales organele de conducere ale noii formațiuni politice muncitorești și a adoptat unele propuneri formulate de delegați *.

Constituirea Federației partidelor socialiste din România, în iunie 1921, în condițiile când cercurile guvernante dezlănțuiseră o puternică campanie de măsuri antirevoluționare, antimuncitorești, a constituit un

* Congresul, în urma propunerii lui Șerban Voinea, a desemnat o comisie formată din I. Pistiner, Ș. Voinea, I. Mayer, I. Ciser și I. G. Șerbănică care urma să elaboreze proiectele programului agrar și comunal al federației. De asemenea, a fost adoptată și propunerea lui Ioan Flueraș de a se înainta guvernului și parlamentului memorii conținând unele revendicări muncitorești.

Comitetul Executiv a fost desemnat în următoarea alcătuire : Șerban Voinea, Alexandru Dunăreanu, Iosif Ciser, dr. Valer Roman, Gh. Kövesdy, Francisc Geistlinger, Eftimie Gherman, George Grigorovici și Iacob Pistiner ; supleanți : I. G. Șerbănică, Romulus Dan, Bleyer Mihael și Nandor Gavron. În comisia de control au fost aleși Gheorghe Ungvari, Leopold Somló și Constantin Cracalia.

Congresul a hotărât ca George Grigorovici să reprezinte federația în *Comitetul Executiv al Uniunii muncitorești internaționale a partidelor socialiste*, cu sediul la Viena. („Vremea nouă”, anul III, nr. 107 din 3 iulie 1921.)

pas decisiv spre destrămarea unității proletariatului organizat din țara noastră. Referindu-se la acest aspect, tovarășul Nicolae Ceaușescu, arăta : „Trebuie remarcat faptul că în fața politicii reacționare a capitalului clasa muncitoare se găsea dezbinată, ca urmare a faptului că după Congresul din 1921 gruparea de dreapta a fostului partid socialist, care s-a opus creării partidului comunist, a trecut la constituirea Partidului social-democrat. Aceasta a dus la scindarea unității clasei muncitoare pentru o lungă perioadă de timp, cu repercusiuni dintre cele mai grave asupra luptelor revoluționare și democratice din România”⁵.

Divizarea forțelor proletariatului organizat din România s-a extins și asupra mișcării sindicale. După terminarea lucrărilor congresului de constituire a F.P.S.R., tot la Ploiești, conferința sindicală, convocată de unii lideri socialiști și social-democrați, a hotărât crearea Consiliului sindical muncitoresc din România, cu sediul la Cluj. Conferința a votat statutele noii organizații și a ales organele sale de conducere*.

În ziua de 22 iunie organele centrale ale federației și ale Consiliului sindical muncitoresc s-au întrunit, separat, în prima lor ședință de lucru după alegere. Cu acest prilej au fost desemnați președinții celor două organizații : George Grigorovici, pentru F.P.S.R., și Iosif Mayer, pentru Consiliul sindical muncitoresc**.

Activitatea F.P.S.R. pînă în august 1922, cînd a avut loc prima conferință după crearea sa, a avut o arie de manifestare relativ restrînsă. Cauzele acestei situații proveneau, între altele, de la imobilismul Comitetului Executiv, care nu și-a îndeplinit una din atribuțiile sale esențiale : coordonarea activității organizațiilor componente. Lipsite de conducere și de directive, organizațiile regionale ale F.P.S.R. au acționat independent, luînd inițiative care aveau efecte numai pe plan local.

Una din principalele lor preocupări a constatat în reorganizarea secțiunilor locale și în refacerea sindicatelor. Pînă în vara anului 1922 au fost constituite sau reactivizate peste 70 de secțiuni⁶. Un proces similar s-a desfășurat și pe plan sindical. Cu toate progresele înregistrate în această direcție, federația avea o structură organizatorică firavă, eterogenă. Numeroși membri ai organizației au criticat conducerea F.P.S.R. pentru pasivitatea sa, pentru lipsa unui cadru corespunzător de manifestare a muncitorimii socialiste. Astfel, secțiunea Craiova a P.S.D. din România veche, a hotărît în ședința din 9 martie 1922 trimiterea unor

⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 356—357.

* Conferința a ales Comisia generală, în componența căreia intrau : Alexandru Bartalis, Pavel Buciumeanu, Ioan Szöcs, Rudolf Gaidosch, Romulus Dan, Frantzig Ianós, Rom Petru, Iosif Mayer și Iosif Gabriel („Vremea nouă”, anul III, nr. 107 din 3 iulie 1921). Detalii în legătură cu desfășurarea lucrărilor acestei conferințe și, în general, cu evoluția mișcării muncitorești din acești ani, a se vedea la M. C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească din România în anii 1921—1924*, Editura politică, București, 1971.

** La ședința Comitetului Executiv al federației s-a decis înlocuirea lui Iacob Pistiner cu Romulus Dan și cooptarea lui Leon Gheller în Comitetul Executiv și Biroul Permanent. Tot cu acest prilej a fost ales și Biroul Permanent, care era format din Șerban Voinea, Iacob Pistiner, George Grigorovici, Alexandru Dunăreanu și Eftimie Gherman (*Vremea nouă*, anul III, nr. 119 din 25 septembrie 1921).

⁶ „Lumea nouă”, anul I, nr. 40 din 3 septembrie 1922.

scrisori organizațiilor din București și Cluj „pentru determinarea unei consfătuiri sau congres al secțiunilor mișcării socialiste din România care să aibă rostul unei coordonări a tuturor partidelor socialiste din România, care partid, așa împărțit cum e astăzi cu fracțiuni sub diferite numiri nu numai că aduce un mare rău proletariatului din țară, democrației, ba chiar dezbinarea noastră servește în mare măsură oligarhiei românești”⁷.

Situația organizatorică a mișcării socialiste din acea vreme s-a complicat și mai mult la începutul anului 1922, cînd a fost creată o nouă formațiune politică muncitorească: Partidul socialist din România. Acesta a fost organizat din inițiativa unor lideri socialiști-centriști, între care Ilie Moscovici, Constantin Popovici, Vasile Anagnoste, Constantin Titel-Petrescu, Alexandru Gh. Oprescu, Spiridon N. Calu, Coloman Müller, Ioan Crețu, Emanoil Socor. La 3 februarie 1922, noua grupare politică a început editarea ziarului „Lumea nouă”⁸. Partidul socialist din România a avut o existență efemeră iar activitatea sa s-a desfășurat numai la nivelul unor secțiuni (București și Galați).

Activitatea organizațiilor socialiste în această perioadă, cînd mișcarea muncitorească din România făcea eforturi deosebite pentru refacerea sa de pe urma loviturilor primite din partea autorităților burgheze, a cunoscut multe momente în care spiritul de unitate proletară a fost mai puternic decît deosebirile de vederi. Astfel, la Ploiești, muncitorii comuniști și socialiști după cum informau organele de siguranță locale, au constituit la 26 iunie 1921 un „bloc muncitoresc pentru apărarea libertății”⁹, iar secțiunile Galați și Iași, formal declarate socialiste, se compuneau de fapt din militanți comuniști și socialiști-centriști, situație ce a dăinuit pînă la începutul și, respectiv, mijlocul anului 1922¹⁰.

Muncitorii socialiști au acționat în front comun cu muncitorii comuniști în campaniile de eliberare a militanților aflați în închisori și de încetare a procesului din Dealul Spirii, în acțiunea de ajutorare a deținuților politici ai proletariatului, în alegerile parlamentare de la începutul anului 1922, în editarea și difuzarea de manifeste cu caracter cultural-sportiv, în organizarea și sărbătorirea zilei de 1 Mai 1922, în sprijinirea materială a populației înfometate din Rusia Sovietică ș.a.

La acțiunea de ajutorare a militanților aflați în închisori au luat parte muncitori socialiști din București, Iași, Galați, Timișoara, Gheorghieni și alte localități¹¹. Singure organizațiile socialiste din Banat au reușit să colecteze, pînă în august 1922, alimente, încălțăminte și îmbrăcăminte în valoare totală de 200 000 lei¹². La această campanie a participat nemijlocit și presa centrală și locală a federației, care a publicat apeluri ale Comitetului de ajutorare a deținuților, chemări ale organizațiilor regio-

⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 46, mapa nr. 93/1922.

⁸ „Lumea nouă”, anul I, nr. 1, din 3 februarie 1922.

⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 50, dosarul nr. 9325, filele 63—65.

¹⁰ „Socialismul”, anul XVI, nr. 124 din 7 martie 1922; „Iașul socialist”, anul III, nr. 149 din 21 mai 1922.

¹¹ „Viața sindicală”, anul II, nr. 48 din 11 iunie 1922; „Iașul socialist”, anul III, nr. 133 din 29 ianuarie 1922.

¹² „Lumea nouă”, anul I, nr. 40 din 3 septembrie 1922.

nale pentru sprijinirea materială a celor închiși¹³. În favoarea eliberării delegaților de la congresul din mai 1921 și a celorlalți militanți ai mișcării muncitorești aflați în închisori s-au pronunțat secțiunile socialiste din București, Galați, Brașov, Cluj, Cernăuți care au votat moțiuni în acest sens, cerînd totodată și încetarea procesului din Dealul Spirii¹⁴.

Colaborări cu caracter local între comuniști și socialiști s-au realizat și cu prilejul alegerilor parlamentare generale din martie 1922. Unele secțiuni, cum au fost cele din Galați, Iași și Chișinău au depus liste comune cu comuniștii. Pe aceste liste, alături de militanți comuniști ca Gh. Cristescu, M. Cruceanu, Al. Dobrogeanu-Gherea, M. Macavei, P. Constantinescu-Iași au figurat și reprezentanți ai socialiștilor cum au fost Ilie Moscovici, Constantin Popovici¹⁵, Gheorghe Tănase * ș.a. Cu sprijinul campaniei electorale și al participării la alegeri federația și-a popularizat programul de acțiune prin intermediul publicațiilor, manifestelor, adunărilor și al întrunirilor. Au fost editate mii de manifeste, afișe și broșuri (Partidul socialist din Banat a tipărit 75 000 exemplare¹⁶), s-au mărit tirajele la publicații și au fost editate altele noi („Social-democrația“ — Ploiești, „Înainte“ — Chișinău, „Ciocanele“ — Craiova), s-au organizat adunări și mitinguri electorale la București, Iași, Chișinău, Sf. Gheorghe¹⁷ și în alte localități.

În alegeri, federația a obținut 102 433 de voturi¹⁸. În urma acestui rezultat, F.P.S.R. a primit un loc în Adunarea deputaților **, prin Iacob Pistiner, ales la Cernăuți¹⁹.

În zilele de 27 și 28 august 1922, la Ploiești, s-au desfășurat lucrările primei conferințe a F.P.S.R. după constituirea sa. Pe ordinea de zi a acesteia au fost înscrise următoarele puncte: activitatea federației și a partidelor federate; situația internațională; situația internă; relațiile externe ale federației; alegerea delegaților pentru congresul internațional socialist de la Karlsbad; convocarea congresului federației; diverse²⁰.

Raportul asupra activității federației recunoștea critic că, în ansamblu, F.P.S.R. a desfășurat puține acțiuni, încercînd a explica această situație

¹³ Ibidem, nr. 3, 5, 6 și 18 din 10, 17 și 20 februarie și 3 martie 1922.

¹⁴ „Dimineața“, anul XVIII, nr. 5309 și 5380 din 25 august și 7 septembrie 1921; anul XIX, nr. 5592 și 5596 din 24 și 30 mai 1922; „Lumea nouă“, anul I, nr. 27 din 4 iunie 1922.

¹⁵ „Dimineața“, anul XIX, nr. 5502 din 2 februarie 1922.

* La acea dată Gh. Tănase nu era încadrat în P.C.R.

¹⁶ „Lumea nouă“, anul I, nr. 40 din 3 septembrie 1922.

¹⁷ „Dimineața“, anul XIX, nr. 5509 și 5512 din 11 și 15 februarie 1922; „Lumea nouă“, anul I, nr. 5 și 6 din 17 și 20 februarie 1922.

¹⁸ „Buletinul statistic al României“, nr. 2, iulie-decembrie 1923, p. 106.

** În perioada iunie 1921 — martie 1922, grupul parlamentar socialist, compus din 9 deputați și 3 senatori a propus unele amendamente la legea financiară, la votarea căreia au lipsit însă („Vremea nouă“, anul III, nr. 107 din 3 iulie 1921); a protestat prin deputatul Iosif Ciser împotriva prelungirii exercițiului bugetar fără a avea aprobarea parlamentului („Vremea nouă“, anul III, nr. 108 din 10 iulie 1921); a criticat proiectul de reformă electorală depus la senat („Tribuna socialistă“, anul XVIII, nr. 1 din 8 ianuarie 1922) ș.a.

¹⁹ „Monitorul oficial“ (Dezbaterile Adunării naționale constituante a deputaților), nr. 3 din 1 aprilie 1922, p. 16.

²⁰ „Tribuna socialistă“, anul XVIII, nr. 8 din 20 august 1922.

prin înăsprirea măsurilor cu caracter antimuncitoresc. El evidenția ca principale acțiuni ale organizațiilor regionale campania împotriva procesului din Dealul Spirii și eliberarea celor arestați, sprijinirea materială a militanților aflați în închisori și colectarea de ajutoare materiale pentru populația infometată din Rusia Sovietică, participarea la campania electorală și alegerile din martie 1922.

Raportul a făcut obiectul unor severe critici din partea unor delegați (Ion Flueraș, Iacob Pistiner, Iosif Mayer), care au relevat „lipsa de energie cu care a fost condusă federația, lipsa de datorie a Comitetului Executiv, care nu a sprijinit suficient partidele slabe... și în general nu a dat suficientă dovadă de inițiativă în determinarea și coordonarea acțiunilor partidelor federate”²¹.

În timpul lucrărilor conferinței, delegații Partidului socialist din România au hotărât unificarea cu Partidul social-democrat din România veche, noul partid primind denumirea de Partidul socialist din România. În această situație, în componența organelor de conducere ale federației au survenit modificări*.

În încheierea lucrărilor conferinței, la propunerea lui Iosif Mayer, s-a hotărât convocarea congresului federației pentru luna noiembrie a aceluiași an²².

Pînă la autodizolvarea sa, în mai 1927, activitatea federației a avut, în linii generale, caracteristicile celei din anii 1921—1922. Comitetul Executiv al F.P.S.R. s-a întrunit în plenușă la intervale mari de timp**, iar hotărârile adoptate nu au vizat probleme fundamentale ale activității mișcării socialiste. Congresul, care conform statutului trebuia să fie convocat anual, a fost exclus din practica F.P.S.R. Cu puține excepții, acțiunile desfășurate de conducerea federației în intervalul 1922—1927 au purtat amprenta voluntarismului, lipsei de coordonare și continuitate.

Un loc important în activitatea federației a continuat să-l dețină problemele organizatorice. Conferințele partidelor socialiste regionale care au avut loc în acest interval de timp*** au pus accent pe întărirea secțiunilor socialiste, pe atragerea unor noi contingente de aderenți la programul lor de acțiune. În acest scop au fost elaborate noi statute ale partidelor regionale, cît și regulamente de funcționare a secțiunilor, care conțineau o serie

²¹ „Lumea nouă”, anul I, nr. 40 din 3 septembrie 1922.

* Noul Comitet Executiv se compunea din: Șerban Voinea, Alexandru Du-năreanu, Mihael Bleier, Ilie Moscovici, Constantin Popovici, dr. Valer Roman, Gh. Kövesdy, Francisc Geistlinger, Eftimie Gherman, George Grigorovici, Romulus Dan și Leon Gheller. Ca supleanți au fost desemnați I. G. Șerbănică, Ioan Flueraș, Nandor Gavron și dr. Reich, iar în Comisia de control au fost numiți Gheorghe Ungvari, Leopold Somló și Rudolf Gaidosch.

²² Ibidem.

** În intervalul august 1922 — mai 1927 au avut loc zece ședințe ale Comitetului Executiv al federației.

*** Acestea s-au desfășurat după cum urmează: 17 septembrie 1922 și 19 septembrie 1923 — Partidul socialist din Transilvania; 17—18 februarie 1924 și iunie 1925 — Partidul socialist din Banat; 20 iulie 1924, 7 și 8 ianuarie 1926 — Partidul socialist din România veche; ianuarie 1925 — P.S.D. din Bucovina; 20 septembrie 1925 — organizațiile socialiste din Prahova și 25 aprilie 1926 — organizațiile social-democrate din județul Cimpulung (Bucovina).

de prevederi referitoare la normele de organizare ale partidelor respective²³. Conform prevederilor lor, puteau deveni membri ai acestor organizații persoanele care recunoșteau programul și statutele partidului respectiv, care aveau o conduită morală corespunzătoare. Singur Partidul socialist din România veche a prevăzut în regulamentul de organizare al secțiunilor și verificarea anticipată a celor care solicitau primirea în partid. Toate acestea demonstrau că atât federația, ca organism central, cât și secretariatele sale regionale persistau în eludarea criteriului de clasă al selecționării cadrelor, dînd acces oricăror elemente, inclusiv burgheze, care se declarau de acord cu programul F.P.S.R. Aceste prevederi statutare au dăunat compoziției sociale și caracterului de clasă al federației.

Orientarea treptată a F.P.S.R. spre compromisuri și acorduri cu partide burgheze, cu deosebire pe plan electoral, a generat un proces de cristalizare și adîncire a unor curente în cadrul federației. El va continua să existe și să se manifeste și după autodizolvarea F.P.S.R., în cadrul Partidului social-democrat.

Acțiunea de reorganizare a federației s-a soldat cu înființarea de noi secțiuni (Focșani, Cîmpina, Constanța, Drobeta-Turnu Severin, Oradea etc.) și întărirea celor existente. Cu toate acestea, sub raport numeric federația a înregistrat creșteri mici²⁴.

Sporirea neînsemnată a numărului membrilor F.P.S.R., cu toate că se creau noi secțiuni își avea explicația în caracterul fluctuant al existenței unora, care își încetau activitatea sau se reînființau în funcție de atitudinea autorităților locale, de măsurile adoptate de acestea împotriva mișcării socialiste.

Partidele socialiste au avut preocupări și pentru constituirea organizațiilor feminine și de tineret, dar unele rezultate în acest sens au obținut numai Partidul socialist din România veche și Partidul social-democrat din Bucovina.

Reorganizarea mișcării tineretului socialist în România veche a început în vara anului 1923, cînd, la Craiova, s-au pus bazele primei secțiuni socialiste de tineret. Comitetul secțiunii s-a transformat în Comitet Central provizoriu al Uniunii tineretului muncitor (U.T.M.), cu sediul la Craiova, afiliată F.P.S.R. și Consiliului general al sindicatelor²⁵. De la 15 martie 1924 noua organizație a început să editeze publicația „Tînărul muncitor”.

În lunile ce au urmat au fost constituite secțiuni ale U.T.M. la Drobeta-Turnu Severin, Orșova, București și Galați²⁶.

²³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 46, mapa 145/1925; „Tribuna socialistă”, anul XVIII, nr. 9 din 8 octombrie 1922; „Lumea nouă”, anul I, nr. 56 din 31 decembrie 1922.

²⁴ Numărul membrilor federației, conform rapoartelor înaintate secretariatului Internaționalei socialiste, a oscilat în jurul cifrei de 12.600. Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 46, mapa 42/1925; Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (citată în continuare: Arhiva I.S.I.S.P.), fondul nr. 10, dosarul nr. 1175, filele 84—86.

²⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 12, dosarul nr. 3159, fila 22.

²⁶ „Lumea nouă”, anul II, nr. 39 din 25 noiembrie 1921; Arhiva I.S.I.S.P., fondul nr. 30, dosarul nr. 866, vol. VII, filele 38—39.

Un proces asemănător pe linia reorganizării mișcării de tineret a avut loc și în Bucovina ²⁷.

La 7 septembrie 1924, la București, a avut loc conferința Uniunii tineretului muncitor, la lucrările sale participând și delegați din Bucovina. Conferința a decis mutarea sediului uniunii la București și unificarea sa cu organizațiile socialiste de tineret din Bucovina ²⁸. Conferința a votat statutele și a ales organele de conducere ale uniunii. Președinte al U.T.M. a fost ales Nicolae Deleanu, iar secretar C. Ionescu.

Activitatea Uniunii tineretului muncitor a constatat în acțiuni cu caracter educativ și cultural-sportiv, influența sa în rindurile maselor de tineri fiind redusă.

Mișcarea sindicală rămasă sub influența federației, după congresul de la Cluj din septembrie 1923, a urmat în linii generale același sinuos proces de reorganizare ca și organizațiile politice. Experiența pozitivă a anilor 1922—1923, cînd pentru scurtă vreme mișcarea sindicală s-a reunificat, cît și tradițiile de unitate ale mișcării muncitorești din țara noastră de-a lungul timpului, a impulsionat tendința de creare a unui organ unic de conducere a sindicatelor de orientare social-democrată. Această tendință a fost determinantă în convocarea congresului sindical din 28—30 august 1926 de la București, care a hotărît crearea Confederației generale a muncii *. Constituirea unui singur for de conducere pentru mișcarea sindicală aflată sub influența F.P.S.R. a creat condiții pentru accelerarea pregătirilor vizînd unificarea partidelor socialiste regionale în cadrul unei organizații politice unice și, totodată, pentru continuarea dialogului cu sindicatele unitate în vederea prospectării căilor de colaborare în acțiunile muncitorești. Acest dialog, soldat cu numeroase înțelegeri de colaborare între organizațiile sindicale, a deschis largi posibilități pentru înfăptuirea unității sindicale, la un pas de realizare în anii 1926—1927.

Procesul de reorganizare a mișcării socialiste, atît pe linie politică cît și pe linie sindicală, a fost estompat de ingerințele și măsurile represive ale autorităților. Acestea au utilizat o gamă largă de forme și procedee, cum au fost : dizolvarea unor secțiuni (secțiunile de tineret de la Craiova și Orșova) ²⁹, sigilarea sediilor unor organizații (Casa Poporului din Iași) ³⁰, arestarea unor militanți socialiști din București și Cernăuți, interzicerea unor întruniri (Iași, Cîmpina, București, Ploiești ș.a.) ³¹, confiscarea unor publicații și lucrări ale secțiunilor socialiste ³², suspendarea temporară a unor publicații ale F.P.S.R. ³³, oprirea unor muncitori de a se organiza în sindicate (Bacău, Comănești) ³⁴ ș.a.

²⁷ În anul 1924 existau 6 organizații de tineret numărînd 600 de membri. „Lumea nouă”, anul III, nr. 34 din 2 noiembrie 1924.

²⁸ „Lumea nouă”, anul III, nr. 28 din 21 septembrie 1924.

* La congres au participat 117 delegați cu 210 mandate, reprezentînd 28.642 de muncitori organizați („Socialismul”, anul XX, nr. 38 din 5 septembrie 1926).

²⁹ „Socialismul”, anul XIX, nr. 7 din 22 februarie 1925.

³⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 46, mapa nr. 84/1923.

³¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 46, mapa nr. 84/1923 ; „Adevărul”, anul 39, nr. 13.001 din 6 mai 1926.

³² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 46, mapa nr. 84/1923.

³³ „Adevărul”, anul 49, nr. 13.001 din 6 mai 1926 ; Arhivele Statului Ploiești, fondul Poliția oraș Ploiești, inventar nr. 114/1926, fila 233.

³⁴ „Socialismul”, anul XX, nr. 50 din 28 noiembrie 1926.

Între anii 1922—1927, muncitorii încadrați în Federația partidelor socialiste din România împreună cu muncitorii comuniști au desfășurat o serie de acțiuni cu caracter revendicativ la București, Brașov, Cluj, Timișoara, Reșița, Arad, Buhuși, Satu-Mare, Cîmpulung, Zărnești, Brad, Oradea, Călan, Timișoara ș.a. Dintre acestea s-au detașat greva muncitorilor de la fabrica de vagoane „Astra” Arad (7 august — 10 septembrie 1922), greva generală a muncitorilor din Arad de la 30 octombrie același an, la care au participat peste 30.000 de lucrători și lucrătoare; greva muncitorilor mineri de la Brad (toamna anului 1925); greva metalurgiștilor de la Reșița (martie — mai 1926), la care au luat parte 6 500 de muncitori; greva tipografilor bucureșteni din 25—26 octombrie 1926³⁵.

În urma acestor acțiuni muncitorii au obținut sporuri de salarii, reducerea timpului de muncă, prelungirea contractelor colective de muncă ș.a. Trebuie subliniat faptul că aceste mișcări cu caracter grevist erau rezultatul direct al voinței maselor de muncitori de a-și apăra prin luptă drepturile lor. Ei au impus conducătorilor federației punctul lor de vedere, în pofida dorinței măturisite a acestora ca acțiunile revendicative să îmbrace doar forma memoriilor, pentru a nu intra în conflict cu autoritățile.

Această concepție s-a răsfrint și asupra activității politice a federației, imprimându-i un caracter limitat și necombativ. Activitatea politică a fost orientată cu preponderență către acțiuni declarativ-criticiste la adresa cercurilor guvernamentale și a politicii lor și participarea la alegerile parlamentare generale și comunale din acești ani. Federația și-a exprimat însă poziția față de unele probleme importante ale societății românești postbelice cum au fost realizarea unității național-statale, problema agrară, caracterul și perspectivele revoluției în România, căile și mijloacele asigurării progresului economic al țării etc.

De la tribuna Adunării deputaților sau prin intermediul publicațiilor, militanți socialiști au luat poziție față de politica antimuncitorească promovată de guvernele burgheze, față de măsurile represive adoptate împotriva organizațiilor politice și profesionale proletare, față de abuzurile și falsurile înregistrate în timpul alegerilor, față de unele prevederi ale constituției din 1923 și ale legii electorale din 1926, față de caracterul demagogic al programelor partidelor politice burgheze, față de încălcarea și limitarea drepturilor și libertăților democratice ș.a.

Înfăptuirea statului național unitar în 1918 a fost apreciată de către federație ca un act istoric obiectiv, în concordanță deplină cu realitatea istorică și cu aspirațiile națiunii române. Prin unirea tuturor provinciilor istorice românești în hotarele firești ale aceluiași stat — arătau socialiștii — s-au creat condiții favorabile afirmării plenare a capacității creatoare a poporului român.

După 1922, federația a început să manifeste preocupări și pentru problema agrară. Conferința Partidului socialist din Transilvania, din 19 septembrie 1923, a luat în dezbatere, între altele, și această problemă, subliniind însemnătatea elaborării unei tactici corespunzătoare intereselor

³⁵ „Minerul”, anul VII, nr. 9—10 din 31 octombrie 1925; „Socialismul”, anul XX, nr. 13 din 28 martie 1926; „Gutenberg-Typograph”, anul VIII, nr. 15 din 10 aprilie 1926; „Banater Arbeiter Presse”, anul II, nr. 15 din 10 aprilie 1926; „Arbeiter Zeitung”, anul 34, nr. 89 din 20 aprilie 1926; „Constructorul”, anul VI, nr. 3 din 1 martie 1927.

țărănimii, pentru crearea condițiilor înfăptuirii alianței muncitorești-țăărănești.³⁶ Totuși, spre deosebire de alte aspecte ale situației social-economice ale vremii, asupra problemei agrare soluțiile au fost mai puțin prezente. Reprezentanții ai federației au sesizat limitele legislației agrare din anii 1918—1921 (lipsa inventarului viu sau mort din gospodăriile țăranilor împroprietăriți, au evidențiat necesitatea unei agriculturi intensive ș.a.) dar nu au preconizat soluții concrete pentru rezolvarea problemelor semnalate.

Fără a constitui o preocupare pentru federație, ca atare, problema determinării stadiului dezvoltării social-politice a țării, a sarcinilor și perspectivelor revoluției în România a făcut obiectul atenției unora din militanții socialiști. Între aceștia, s-a numărat și Lothar Rădăceanu care în studii și articole tipărite în țară și în străinătate a formulat unele opinii. Potrivit părerilor sale, înaintarea României pe calea progresului și a prefacerilor social-politice înnoitoare era condiționată de desăvârșirea „revoluției burgheze”, a cărei menire consta mai ales în lichidarea rămășițelor feudale³⁷.

Ca și Partidul Comunist Român, F.P.S.R. și organizațiile sale de masă a luat atitudine împotriva grupărilor extremiste de dreapta încă de la primele acțiuni ale acestora, atât pe plan intern cât și pe plan extern. Astfel, a fost înfierată venirea la putere a fasciștilor în Italia³⁸, acțiunea unor grupuri antisemite din București în 1923³⁹, asasinarea lui Matteotti de către fasciștii italieni⁴⁰ ș.a. Militanți de seamă ai federației, conștienți de pericolul pe care-l reprezenta mișcarea extremistă de dreapta pentru clasa muncitoare, pentru democrația românească, s-au lansat într-o acțiune curajoasă de demascare a substratului politic al acesteia, a scopurilor și mijloacelor sale politice. Într-un articol, semnificativ prin factura și conținutul său, dr. Ghelerter releva, în noiembrie 1926, care erau țelurile politice ale mișcării fasciste în general și ale grupărilor de extremă dreaptă din România. „Fascismul și în România — releva dr. Ghelerter în articolul «Fascismul și proletariatul» nu poate avea alte țeluri, decât acelea de a întări forța organizată a statului... Împotriva proletariatului, pe care toate celelalte clase obișnuite îl consideră ca tutelă al suferințelor și al aspirațiilor de mai bine“. Dr. Ghelerter avansa și soluția practică de barare a curentelor extremiste de dreapta: „Să ne unim laolaltă toate forțele muncitorești, spre a scobori rampa de fier care să oprească în drumul lor dictatura și fascismul“⁴¹ (subl. ns.).

Una din laturile activității F.P.S.R., căreia i-a fost acordată o atenție specială, a constituit-o politica comunală. Federația a elaborat un program comunal care cuprindea propuneri privind organizarea și administrarea

³⁶ „Tribuna socialistă“, anul XIX, nr. 16 și 18 din 26 august și 7 octombrie 1923.

³⁷ „Arhiva pentru știința și reforma socială“, anul VI, nr. 1—4 din 1925, p. 160; „Der Kampf“, anul XIX, nr. 4 din aprilie 1926, p. 158—165 și nr. 7 din iulie 1926, p. 285—288.

³⁸ „Tribuna socialistă“, anul XVIII, nr. 11 din 12 noiembrie 1922.

³⁹ „Tribuna socialistă“ anul XIX, nr. 19 din 2 octombrie 1923.

⁴⁰ „Banater Arbeiter Presse“, anul I, nr. 8 din 22 august 1925.

⁴¹ „Socialismul“, anul XX, nr. 49 din 21 noiembrie 1926.

centrelor urbane și rurale și a manifestat preocupări pentru crearea unei rețele de cooperative comunale muncitorești.*

Programul, în esență, urmărea asigurarea unor condiții mai adecvate de muncă și de viață, în special muncitorilor, păturilor nevoiașе în genere.

Mișcarea cooperatistă, după 1922, a început să cunoască unele succese notabile. În Valea Jiului, cooperativa de consum și producție „Munca” a deschis filiale în principalele localități miniere: Petroșani, Lupeni, Aninoasa, Petrila⁴². Ateliere de lăcătușerie, tâmplărie, croitorie, cizmărie, precum și măcelării și brutării au fost deschise de către secțiunile socialiste și la Cluj, Sibiu, Brașov, Anina, Lugoj, Cimpina, Ploiești⁴³. La Cernăuți exista o cooperativă muncitorească de consum care avea 11 filiale de cartiere care distribuiau produse alimentare, textile, sticlărie ș.a.⁴⁴ Cu regim de societăți cooperative au funcționat și casele poporului din București și Galați. În anul 1926 a luat ființă „Banca muncitorilor S.A.”, cu sediul în București, instituție de credit, industrie și comerț. Scopul creării sale era de a „sprijini efectiv realizarea progresului economic al mișcării muncitorești”...⁴⁵

În viziunea socialiștilor români, mișcarea cooperatistă reprezenta un mijloc de pregătire a maselor de muncitori cu formele noi de proprietate, specifice socialismului.

Mijlocul practic de realizare a politicii sale comunale, federația l-a văzut în desemnarea unui număr cit mai mare din reprezentanții săi în consiliile comunale. Participarea la alegerile comunale din acești ani avea în vedere realizarea acestui obiectiv.

În anul 1926, activitatea politică a federației a cunoscut o intensificare considerabilă datorită alegerilor comunale din februarie și a celor parlamentare generale din mai același an.

Înfrînt în alegerile pentru camerele agricole din anul 1925, guvernul liberal a anunțat că va organiza alegeri comunale și județene. În acest context, partidele din opoziție, între acestea înscriindu-se și organizațiile muncitorești, au trecut la pregătirea participării lor la campania electorală și la alegeri, care urmau a se desfășura în februarie 1926.

În timpul campaniei, organizațiile regionale ale F.P.S.R., au convocat numeroase adunări și întruniri și au dezbătut în cadrul ședințelor diverse aspecte legate de pregătirea participării la alegeri. Asemenea adunări și întruniri au fost organizate de către secțiunile socialiste din București (4 octombrie 1925⁴⁶ și 4 februarie 1926⁴⁷), Brașov (12 octombrie 1925)⁴⁸, Brăila (14 februarie 1926)⁴⁹ ș.a.

* Programul comun, elaborat la sfîrșitul anului 1925, între altele, prevedea organizarea asistenței sociale de către comune, reglementarea salarizării, a condițiilor și programului de muncă de către comune, fixarea de impozite progresive, proporționale cu averea și cîștigurile cetățenilor, dezvoltarea rețelei de școli de cultură generală, rezolvarea problemei locuințelor ș.a. („Tribuna socialistă”, anul XXI, nr. 41—45, din 8 noiembrie 1925).

⁴² „Tribuna socialistă”, anul XVIII, nr. 19 din 9 decembrie 1922.

⁴³ „Calendarul «Tribunei socialiste»” din 1923, p. 70—71.

⁴⁴ „Arbeiter Kalendar” din 1927, p. 69.

⁴⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 46, mapa 179/1926.

⁴⁶ „Adevărul” anul 38, nr. 12.826 din 6 octombrie 1925.

⁴⁷ „Adevărul”, anul 39, nr. 12.298 din 6 februarie 1926.

⁴⁸ „Adevărul”, anul 38, nr. 12.838 din 14 octombrie 1925.

⁴⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 46, mapa nr. 154/1926.

Federația nu a avut o poziție unitară în problema colaborării electorale cu alte partide și organizații politice. Fiecare organizație socialistă regională a avut deplină libertate în alegerea partenerilor. Partidul socialist din Transilvania și organizațiile socialiste din Banat au încheiat un pact electoral cu Partidul național, participând alături pe listele opoziției unite ⁵⁰. Sub presiunea maselor de muncitori, care se pronunțau pentru restabilirea frontului unic proletar, conducerea celor două partide a dat libertatea ca, pe plan local, acolo unde condițiile permiteau, organizațiile socialiste să încheie acorduri electorale și cu alte partide politice, în afară de Partidul național.

Partidul social-democrat din Bucovina a încheiat o înțelegere electorală cu Partidul țărănesc ⁵¹.

Organizațiile socialiste din România veche, considerînd alegerile un mijloc de afirmare a proletariatului organizat, au colaborat cu Partidul Comunist Român și cu principalele organizații de masă aflate sub conducerea P.C.R. : Blocul muncitoresc-țărănesc și sindicatele unitare. În urma tratativelor dintre delegați ai P.C.R. și ale Partidului socialist s-a ajuns la colaborări pe plan local la București, Ploiești, Craiova, Cîmpina, Buzău, Iași ș.a. ⁵².

În componența comitetelor de front unic constituite în urma tratativelor, care aveau menirea de a coordona activitatea muncitorilor comuniști și socialiști în timpul alegerilor, au intrat militanți de frunte ai partidului comunist și ai partidului socialist, cum au fost : Gheorghe Cristescu, Mihail Cruceanu, Dumitru Gănescu, Ion Tiri, Marcel Leonin, Solomon Șain, Ilie Diaconescu, dr. L. Ghelerter, Constantin Titel-Petrescu, Constantin Popovici, Vasile Anagnoste, Ilie Horodniceanu, Nicolae Boiangiu ș.a.

Colaborarea dintre comuniști și socialiști realizată la nivelul României vechi, acțiunile comune desfășurate pe plan local în Transilvania și Banat ca și activitatea organizațiilor muncitorești în ansamblu au permis obținerea unui succes notabil cu prilejul alegerilor comunale și municipale din februarie 1926.

Pe listele comune ale muncitorilor comuniști și socialiști au fost aleși 27 consilieri municipali la București (1), Oradea (10), Timișoara (6), Arad (1), Drobeta-Turnu Severin (3), Iași (3), Galați (1), Bazargic (1) ⁵³, între aceștia fiind Gh. Cristescu, E. Rozvan, C. Müller, I. Tiri, C. Titel-Petrescu, L. Ghelerter, Gh. Voștinar. Separat, pe listele socialiste au fost aleși un însemnat număr de consilieri municipali și comunali, cît și supleanți. Consilieri municipali au fost aleși la București (2), Cluj (5), Cernăuți (4 și 2 supleanți), Brașov (un supleant), iar consilieri comunali la Gherla (1), Anina (5 și 3 supleanți), Ocna de fier (3 și 2 supleanți), Secul (4), Petroșani (2), Zlatna (2), Petrila (2), Rodna Veche (2), Roșia Montană (4), Strimbu Băiuțului (7), Beiuș (6) ⁵⁴.

⁵⁰ „Adevărul”, anul 39, nr. 12.926 din 4 februarie 1926.

⁵¹ „Adevărul”, nr. 12.920 din 28 ianuarie 1926.

⁵² Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 50, dosar nr. 4078, filele 46 și 57 ; „Viața muncitoare”, anul III, nr. 14 din 10 ianuarie 1926 ; „Facla”, anul VIII, nr. 235 din 3 februarie 1926 ; „Adevărul”, anul 39, nr. 12.927 din 5 februarie 1926.

⁵³ „Viața muncitoare”, anul III, nr. 23 din 15 martie 1926.

⁵⁴ „Typograph”, anul VIII, nr. 9 din 27 februarie 1926 ; „Minerul” anul VIII, nr. 2—3 din 31 martie 1926 ; „Adevărul”, anul 39, nr. 12.947 din 28 februarie 1926.

Din rîndul acestor consilieri, în patru localități, între care Anina și Strimbu Băiuțului, au fost desemnați primari socialiști.⁵⁵

Rezultatul alegerilor comunale și județene din februarie 1926 a relevat importanța colaborării pe plan politic dintre organizațiile muncitorești, posibilitatea reală a înfăptuirii unității de acțiune a proletariatului român.

Apreciind rezultatele alegerilor comunale, unul dintre conducătorii mișcării socialiste din România de atunci, tovarășul Ștefan Voitec, sublinia: „Am luptat împreună cu muncitorimea unitaristă * și ne încumetăm să proclamăm sus și tare că această conlucrare a dat rezultate bune. Nu ne vom opri la acele mici neînțelegeri, inevitabile în situația delicată creată înlăuntrul mișcării muncitorești... Ceea ce trebuie să reținem, însă, cu obiectivitate este răsunetul pe care frontul de luptă al muncitorimii unite l-a stîrnit în rîndurile proletariatului”⁵⁶.

Colaborarea dintre comuniști și socialiști în alegerile comunale a favorizat continuarea dialogului dintre organizațiile politice și profesionale muncitorești în vederea explorării căilor de făurire a partidului unic muncitoresc. Acest dialog a avut loc permanent în lunile aprilie și mai 1926, avînd drept rezultat crearea de noi comitete de front unic. La începutul lunii mai comitete de front unic ființau la București, Ploiești, Craiova, Drobeta-Turnu Severin, Buzău, Piatra Neamț, Focșani, Bîrlad, Timișoara, Arad, Sibiu, Oradea, Tirgu-Mureș, Mediaș, Brașov, Galați și Tecuci.⁵⁷

Cu toate că existau condiții favorabile conlucrării cu succes în alegerile parlamentare generale din mai 1926, conducerea F.P.S.R. nu a mai dat curs cererilor insistente ale muncitorimii socialiste de a participa pe liste comune cu partidul comunist și organizațiile sale politice de masă. Federația a luat parte la aceste alegeri pe liste proprii ** obținînd 40 594 de voturi⁵⁸, insuficiente însă pentru a trimite reprezentanți în parlament.

Acceptarea colaborării cu Blocul muncitoresc-țărănesc și cu celelalte organizații revoluționare nu numai că ar fi avut ca rezultat obținerea unor locuri în Adunarea deputaților, dar ar fi contribuit la stringerea rîndurilor muncitorimii organizate din România, la stimularea luptelor revoluționare.

În perioada care a urmat alegerilor parlamentare din mai 1926, activitatea politică a federației a fost absorbită de pregătirile deschiderii lucrărilor congresului său general, convocat pentru luna mai 1927. Astfel, în cadrul organizațiilor socialiste și în presă au avut loc dezbateri asupra ordinei de zi a congresului, asupra documentelor ce urmau a fi votate, asupra formei de organizare a mișcării socialiste. Presa socialistă a publicat rapoartele pentru congres și a acordat un spațiu larg propunerilor venite din partea unor secțiuni sau a unor membri privind îmbunătățirea documentelor și a activității noii organizații.

⁵⁵ „La Nouvelle revue socialiste” (Paris), Première Année, nr. 6 (15 mai—15 iunie 1926), p. 235.

* Autorul se referea la muncitorii încadrați în sindicatele unitare, organizații de masă constituite în toamna anului 1923 cu sprijinul P.C.R.

⁵⁶ „Socialismul”, anul XX, nr. 13 din 28 martie 1926.

⁵⁷ Arhivele Statului Ploiești, fondul Poliția oraș Ploiești, dosarul nr. 116/1926, fila 141.

** Din lipsă de fonduri F.P.S.R. a depus liste numai în 23 județe din 71, cite avea România la acea dată („Minerul”, anul VIII, nr. 5 din 1 iunie 1926).

⁵⁸ „Adevărul”, anul 39, nr. 13.025 din 5 iunie 1926.

După mai multe amânări, la București, în zilele de 7, 8 și 9 mai 1927 a avut loc congresul F.P.S.R. care a hotărât autodizolvarea acestei organizații și crearea Partidului social-democrat din România.

Activitatea externă a federației a îmbrăcat diverse forme. Între acestea s-au înscris: ajutorarea morală și materială a proletariatului din alte țări, comemorarea unor personalități proeminente ale mișcării muncitorești internaționale, aniversarea unor evenimente memorabile ale luptei proletariatului internațional, participarea la congrese și conferințe internaționale etc.

În spiritul internaționalismului proletar, federația a colectat fonduri bănești pentru sprijinirea populației înfometate din Rusia Sovietică, pentru minierii greviști din Anglia și pentru muncitorimea din Germania, care traversa o perioadă de acută recesiune economică. În această acțiune s-au remarcat secțiunile socialiste Brașov și Cernăuți, ai căror membri au donat o zi din salariu pentru înfometatii din Rusia Sovietică⁵⁹, secțiunea socialistă Reșița, care a expediat 4 000 lei Internaționalei Socialiste în vederea aceluiași scop⁶⁰, Uniunea muncitorilor mineri, care a trimis minierilor greviști din Anglia peste 32 000 lei⁶¹, Uniunea muncitorilor din porturi și Partidul socialist din Banat care au donat muncitorimii din Germania 4 000 și respectiv 18 000 lei⁶².

Organizațiile socialiste au comemorat moartea lui Marx, Engels și a altor conducători ai proletariatului internațional, au aniversat Comuna din Paris etc.⁶³.

În anul 1924, federația a ridicat un viguros protest împotriva asasinării unuia dintre proeminenții conducători ai proletariatului italian, Giacomo Matteotti, secretarul Partidului socialist italian⁶⁴. Reprezentanți ai federației au luat parte la congresele socialiste de la Hamburg (mai 1923) și Marsilia (august 1925) și la Conferința sindicală balcanică de la Sofia (aprilie 1926)⁶⁵. De asemenea delegați ai federației au participat la conferințele muncii de la Geneva din octombrie 1921, iunie 1924 și mai-iunie 1925⁶⁶.

Federația a primit vizitele unor reprezentanți ai organizațiilor muncitorești din alte țări, cum au fost Buchșeg, conducătorul sindicatelor din Iugoslavia⁶⁷, comisia parlamentarilor socialiști din Anglia⁶⁸, a secreta-

⁵⁹ „Dimineața”, anul XVIII, nr. 5380 din 7 septembrie 1921; „Vremea nouă”, anul III, nr. 117 din 11 septembrie 1921.

⁶⁰ „Lumea nouă”, anul I, nr. 45 din 8 octombrie 1922.

⁶¹ „Minerul”, anul VIII, nr. 8 din 31 august 1926.

⁶² „Lumea nouă”, anul II, nr. 43 din 30 decembrie 1923; „Arbeiter Kalendar” din 1925, p. 80.

⁶³ „Lumea nouă”, anul I, nr. 50 din 12 noiembrie 1922.

⁶⁴ „Lumea nouă”, anul III, nr. 22 din 29 iunie 1924.

⁶⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28, dosarul nr. 4377, fila 137; „Lumea nouă”, anul II, nr. 11 din 13 mai 1923; „Tribuna socialistă”, anul XXI, nr. 33—34 din 23 august 1925.

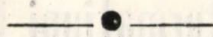
⁶⁶ „Dimineața”, anul XVIII, nr. 5400 din 30 septembrie 1921; „Socialismul”, anul XIX, nr. 15 din 1 mai 1925; „Tribuna socialistă”, anul XXI, nr. 26—27 din 5 iulie 1925.

⁶⁷ „Tribuna socialistă”, anul XVIII, nr. 9 din 8 octombrie 1922.

⁶⁸ „Tribuna socialistă”, nr. 18 din 7 octombrie 1923.

rului general al Internaționalei sindicale de la Amsterdam, Eduard Fümenn, și a organizat în zilele de 11, 12 și 13 martie 1924, la București, o conferință a partidelor socialiste din Balcani *.

Privită în ansamblu, activitatea F.P.S.R., cu toate limitele și carențele sale, a adus un aport la întărirea tendințelor și curenților de stînga din cadrul societății românești din acea vreme, la propagarea ideilor marxiste în rîndul maselor de muncitori și educarea lor în spiritul acestor idei, la organizarea unor acțiuni care au contribuit la îmbunătățirea unor condiții de muncă și de trai ale proletariatului, la frînarea și limitarea unor măsuri cu caracter antidemocratic și antimuncitoresc inițiate de autoritățile burgeze.

* La conferință au participat: Ianco Iacosov, Asen Țancov, Dimitr Neikov (din partea P.S.D. Bulgar), Nedelco Divac, dr. Zivco Topalovici (Partidul socialist din Iugoslavia) și I. Flueraș, Ilie Măscovici și I. Pistiner (F.P.S.R.).

Programul Partidului Comunist Român despre procesul istoric de formare a poporului român și a evoluției lui pînă la crearea primelor sale formațiuni feudal-statale*

GETO-DACII

ȘI CONȚINUTUL PROCESULUI DE ROMANIZARE

Orice încercare de înțelegere a procesului formării poporului român trebuie să țină seama de împrejurarea că factorul esențial al etnogenezei

l-a constituit substratul traco-geto-dacic.

Cercetările arheologice au dovedit cu prisosință că civilizația traco-geto-dacilor, unitară în formă și conținut, se întindea pe o mare arie geografică, mergînd la răsărit pînă dincolo de Nistru, la apus, pînă la Dunărea mijlocie, la nord, pînă în Slovacia, iar la sud, pînă în munții Haemus. În cadrul acestei arii s-a dezvoltat, cu milenii înaintea erei noastre, o civilizație cu trăsături proprii, caracteristică geto-dacilor — ramura cea mai înaintată a arborelui tracic, cum scria și Herodot. Punctul culminant al înfloririi sale se plasează către mijlocul sec. I î.e.n., adică pe vremea marelui rege Burebista.

O dată cu apariția „fenomenului roman” în regiunile Dunării mijlocii și de jos, interferențele acestuia cu lumea traco-geto-dacică încep să se manifeste în chipul cel mai direct. Negustorii romani vor cutreiera din ce în ce mai des ținuturile locuite de geto-daci, iar autoritatea politică republicană și, mai târziu, imperială, va angrena în jurul intereselor sale lumea traco-geto-dacilor din dreapta și din stînga Dunării.

În complexul unor atare împrejurări istorice, este de la sine înțeles că o parte a populației locale începuse să se romanizeze încă de pe acum. Altfel, nici nu s-ar explica sensul unor descoperiri arheologice, de genul celor de la Ocnița (jud. Vîlcea), unde au apărut mai multe fragmente ceramice, cu inscripții cu litere latinești datate în sec. I î.e.n.

Astfel prezentîndu-se lucrurile, este de presupus că pînă în vremea lui Decebal cele mai afectate de procesul romanizării dintre ținuturile geto-dacilor au fost Banatul, Oltenia, Muntenia și sudul Moldovei, pentru că ele se găsesc mai aproape de „lumea romană” de la sud de Dunăre.

* Începînd cu numărul acesta revista noastră publică consultațiile din cadrul programului seminarului: „Probleme ale istoriei patriei, a Partidului Comunist Român, a mișcării muncitorești și democratice din țara noastră, a mișcării comuniste și muncitorești internaționale.

O dată însă cu anul 106, cînd rezistența dacilor este frîntă de armatele de sub conducerea lui Traian, autoritatea romană se va instaura pînă în nordul Transilvaniei, creîndu-se cu acest prilej condițiile unei romanizări și mai accentuate a ținuturilor dacilor liberi de la apus, nord și răsărit de Dacia Traiană.

Așa cum se subliniază în *Programul Partidului Comunist Român*, „cucerirea Daciei și transformarea ei într-o provincie a imperiului roman — cu toate aspectele negative pe care le-au avut — au dus la împletirea celor două civilizații, au determinat o nouă înflorire economico-socială a acestor meleaguri, și-au pus amprenta asupra întregii evoluții istorice ulterioare a societății din acest spațiu.“

Elementul esențial al romanizării dacilor liberi l-a constituit legătura permanentă între aceștia și dacii romanizați din Dacia romană.

Unii istorici străini au susținut, fără a aduce măcar o singură dovadă, că în Dacia Traiană n-a existat o populație dacică în momentul ocupării ei de către trupele romane și că o dată cu retragerea aureliană (anul 275) în anumita provincie nu a rămas nici un fel de populație care să fi vorbit limba latină.

Nu este greu de înțeles că prin aceste două obiecții se încerca negarea nu numai a romanizării dacilor liberi, ci și a continuității poporului nostru în provinciile foste romane.

Că romanii cînd au intrat în Dacia n-au găsit aici o *terra deserta et inhabitata*, ci că, dimpotrivă, ea era populată de daci, au dovedit-o cu prisosință cercetările arheologice din ultimii 25—30 de ani. Două dintre zecile de exemple sînt cît se poate de elocvente în acest sens. De pildă, la Locusteni (jud. Dolj) a fost cercetată o necropolă birituală conținînd deopotrivă vestigii dacice și romane, iar la Slimnic (jud. Sibiu) a fost cercetată o așezare cu bordeie în care s-au găsit laolaltă vase romane și dacice. În ambele obiective, datînd din veacurile II—III, s-au surprins elemente care-i definesc pe daci în plin proces de romanizare.

De asemenea, investigația arheologică dovedește că părăsirea aureliană din anul 275 nu a însemnat golirea Daciei de populația romanizată.

De altfel, privită prin prisma documentelor materiale, de genul celor de la Bratei, această problemă nu mai comportă azi nici o discuție.

Interesantă și plină de semnificație ni se pare descoperirea cetățuii de piatră de la Celei, datată în a doua jumătate a secolului al III-lea. Dacă în viitoarele cercetări se va demonstra că cetățuia de la Celei a fost construită în vremea lui Aurelian, așa cum înclină să creadă unii cercetători, atunci arheologii și istoricii vor trebui să interpreteze într-o nouă viziune știrile izvoarelor literare referitoare la „părăsirea Daciei“ de către administrația și trupele lui Aurelian. Deoarece, în acest caz, fortificația de la Celei ar constitui prima dovadă sigură că în vremea lui Aurelian armata romană n-a abandonat *toată* Dacia și că, măcar în unele zone ale acesteia, imperiul a căutat să-și mențină și să-și consolideze autoritatea.

Adepții tezelor roesleriene * invocă adeseori drept dovadă împotriva

* Robert Roesler, istoric german din veacul trecut, adversar al continuității românilor la nord de Dunăre; și-a sistematizat teoria despre așa-zisa „imigrație“ tirzie a românilor (folosindu-i și pe predecesorii săi, Fr. J. Sulzer și J. Fr. Engel) în lucrarea *Römische Studien. Untersuchungen zur älteren Geschichte Römieniens*, Leipzig, 1871. Primii istorici români care îl combat au fost A. D. Xenopol și apoi, printr-o critică nimicitoare, D. Onciul.

continuității noastre împrejurarea că romanii nord-dunăreni apar relativ târziu în izvoarele literare. Or, cei ce apelează la astfel de „dovezi“ ar fi trebuit să știe că populațiile erau înregistrate în izvoarele literare, de regulă, numai atunci când intrau într-un conflict cu o putere politică. Afirmția noastră își găsește ilustrarea în următorul pasaj din cronica lui Skylitzes : „*dar să încetăm a vorbi despre uzi, căci ei n-au ieșit din ținuturile lor, nici n-au trecut Dunărea și nici n-au invadat teritoriul romeic*“. Consemnată în dreptul anului 1050, aceasta este prima referință bizantină la adresa uzilor, deși ei se aflau în spațiul nord-pontic încă de la începutul secolului X. O dată cu anul 1065, când uzii — populație migratoare de neam turcoman, înrudită cu pecenegii și cumanii — se vor prăvăli în ținuturile sud-dunărene, izvoarele bizantine nu vor continua să vorbească despre ei pînă la dispariția lor totală. Așa s-a întîmplat și cu românii. N-au fost menționați în izvoare atîta vreme cît n-au stînjinit interesele politice ale Bizanțului sau ale altui stat.

Prin urmare, inexistența unor mărturii literare privind populația românească de la nord de Dunăre de pînă în secolul X *nu poate constitui* o dovadă împotriva autohtonismului nostru. Altminteri, cei ce susțin că ne-am fi format la sud de Dunăre ar trebui să explice de ce vlahii balcanici sînt înregistrați în izvoarele bizantine de-abia la sfîrșitul secolului X.

Abordînd aceste cîteva chestiuni vom trece la miezul problemei etnogenezei.

UNDE S-A PLĂMĂDIT

POPORUL ROMÂN

ȘI ÎN CE REGIUNI ?

Firește, astăzi nimeni nu mai are vreun temei să definească zona de formare a poporului român în funcție de axul Dunării. Toți cercetătorii

obiectivi recunosc că poporul român s-a format într-o vastă arie geografică, ce includea atît regiuni de la nord cît și de la sud de Istru.

Potrivit opiniei îmbrățișate de arheologi, poporul român s-a format în spații întinse, cuprinzînd nu numai zonele ocupate de unitățile militare romane, cum ar fi cele din Transilvania, Oltenia, Dobrogea, Platforma Prebalcanică, ci și Muntenia, Moldova pînă la Nistru și ținuturile de la vest de Munții Apuseni.

Ca atare, procesul formării poporului român nu poate fi socotit ca rezultanta exclusivă a conviețuirii daco-romane în regiuni controlate militaricește de unitățile imperiale, ci ca o necesitate obiectiv-istorică manifestată peste tot unde populația dacică a intrat într-un contact, fie el de orice natură, cu romanii. Desigur, romanizarea dacilor din Dacia Traiană a fost mai intensă și mai rapidă decît a dacilor din regiunile extracarpătice, dar aceasta nu a împiedicat desfășurarea a ceea ce se numește *fenomenul generalizării* în procesul de etnogeneză al poporului român.

De altfel, descoperirile arheologice documentează o intensă prezență romană, ce-i drept, mai mult „civilă“ decît militară, și în regiunile extracarpătice neocupate efectiv de ostașii Romei.

Raportînd chestiunea formării poporului român la timpul și la spațiul în care s-a exercitat dominația unor unități militare romane unii cercetători istorici comit o serioasă eroare de metodologie ; întîi pentru că nu toate regiunile stăpînite prin intermediul armatei romane au fost

romanizate, iar apoi pentru că există și regiuni necontrolate efectiv de ostașii imperiului, care însă au beneficiat de fenomenul romanizării.

Unii istorici străini afirmă că unitatea limbii românești vorbite la nord de Dunăre (așa-numitul dialect daco-roman) ar constitui o dovadă peremptorie în sprijinul tezei răspîndirii acestei limbi dintr-un ținut redus la suprafața Daciei Traiane. Ne grăbim să adăugăm că în cazul limbii române (nord-dunărene) unitatea este determinată nu de răspîndirea ei din spații restrînse în altele mai largi, ci de restrîngerea spațiilor geografice în care este ea vorbită. Cu alte cuvinte, vrem să spunem că aria de formare a poporului și limbii române a fost mult mai mare decît aceea care corespunde teritoriului românesc din zilele noastre. În procesul de restrîngere al spațiului geografic în care s-a format poporul român era firesc ca să se uniformizeze și limba vorbită de el. Un rol deosebit în această privință l-a jucat și fenomenul transhumanței, prin mijlocirea căruia s-au vehiculat dintr-o parte în alta nu numai expresii, cuvinte, particularități gramaticale, chiar și toponimice.

Procesul de etnogeneză a poporului român s-a încheiat înainte de secolul al VIII-lea, o dată cu asimilarea slavilor și cu răspîndirea în masă a creștinismului. Este demn de subliniat că răspîndirea creștinismului s-a împletit cu însuși procesul de formare a poporului român.

Analiza de fond a culturilor materiale de pe teritoriul țării noastre, corespunzînd epocii de etnogeneză a poporului român, îndreptățește concluzia că aceste culturi au în componentele lor de bază un *caracter unitar*, determinat de una și aceeași tradiție provincial-romană.

Originea autohtonă a acestor culturi apare limpede ilustrată de conținutul *civilizației Dridu* care în formele sale pe deplin încheiate este cea mai reprezentativă pentru perioada care succede împlinirii procesului de formare a poporului nostru.

Unitatea de neam și de limbă, pe de o parte, și unitatea de cultură materială și spirituală, pe de altă parte, constituie coordonatele esențiale ale fenomenului de etnogeneză ale poporului român.

EXISTENȚA SOCIALĂ.

FORME DE MANIFESTARE

Formarea poporului român a mers mîna în mîna cu definirea formelor sale de organizare socială. Deși nu dispunem de izvoare literare directe privind organizarea socială a populației romanizate și străvechi românești, din cea de a doua jumătate a primului mileniu din e.n., descoperirile arheologice ne îndreptățesc a vorbi de existența obștilor. Este de presupus că această formă de organizare, ale cărei rădăcini trebuie căutate în lumea dacică, s-a menținut ici-colo chiar în cadrul provinciei romane a Daciei.

Oricum, cele mai multe dintre obștile dacilor au fost desființate în vremea stăpînirii romane de însăși natura orînduirii sclavagiste a cuceritorilor. Ce-i drept, o dată cu retragerea aureliană din anul 275, obștile încep să se „regenezeze” sub impulsul carpilor și dacilor liberi care pătrund în fostele teritorii romane.

Sistemul de organizare al acestor obști este, pe alocuri, în anumite laturi, greu de reconstituit. Unii termeni, cum ar fi, de pildă, județ,

vecin, părtaş, păstrați pînă tîrziu în epoca feudală, reprezintă o dovadă în sprijinul autohtonismului acestor obști.

Membrii obștilor se ocupau în special cu agricultura și apoi cu creșterea vitelor. Acolo unde condițiile naturale o permiteau, unii membri ai obștilor se îndeletniceau cu pescuitul. În anumite cazuri, se practica meșteșugul prelucrării fierului, al osului, lemnului etc., produsele fiind consumate, cel mai adesea, în cadrul comunității. Existau, desigur, și schimburi comerciale și o circulație monetară — cum dovedesc datele arheologice.

Viața în cadrul obștii se leagă de crearea condițiilor permanenței poporului român în toată epoca migrațiilor popoarelor. Obștile au reprezentat unitățile sociale și politice ale „statului neorganizat“.

Așa cum se precizează în Program, *năvălirile popoarelor migratoare au constituit o serioasă frînă în dezvoltarea forțelor de producție de pe teritoriul țării noastre, fără a putea însă distruge ființa poporului român și nici a-l abate din drumul său istoric obiectiv.*

★

Într-adevăr, poporul român a parcurs apoi un drum secular de organizare proprie, plin de vicisitudini de tot felul, dar mereu ascendent. *„Au trebuit duse multe lupte grele — evidențiază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, s-au dat multe jertfe; dar ceea ce a caracterizat întotdeauna — de-a lungul acestei îndelungate perioade — viața și luptele românilor au fost legăturile strînse, permanente între voievodatele de pe acest teritoriu, apoi dintre Țara Românească, Moldova, Transilvania și Dobrogea“.*

De aceea, nu este nici științific și nici necesar, metodologic, să explicăm apariția organismelor statale românești prin „impulsul“ exterior sau prin „desprinderea“ din cadrul marilor state din jur. Statul — arăta Fr. Engels — *nu este o putere impusă din afară ci rezultatul unui proces intern.* Desigur, vecinătatea unor state feudale — Imperiul bizantin, înlocuit de la sfîrșitul secolului XII de Imperiul româno-bulgar (sau Imperiul Asăneștilor), regatul ungar arpadian și apoi angevin, cnezatele și principatele rusești, iar ulterior regatul Poloniei instalat pe Nistru și Ceremuș —, pe de o parte, pătrunderea și dominația populațiilor asiatice turanice (pecenegi, cumani și tătari), pe de alta, toate aceste împrejurări exterioare, neizvorite din mijlocul societății românești ci paralele cu evoluția acesteia, au avut, fără îndoială, repercusiuni diferite în spațiu și pe scara timpului în conținutul vieții de toate zilele a românilor. Ele au situat în umbră pe înaintașii noștri de acum opt-nouă veacuri și mai mult, îngăduind prin această pretinsă „tăcere impresionantă“ fantasmele teoriei imigraționiste roesleriene și neo-roesleriene. În realitate, deși sporadic menționați în izvoarele scrise, dar cu consistență și pe planuri multiple din punct de vedere arheologic, românii își dovedesc din plin prezența lor medievală în vechiul cadru teritorial de formare a lor ca popor.

Întreaga perioadă a veacurilor IX—XIV ilustrează cu plenitudine că procesul obiectiv de maturizare a societății românești, în pas cu dezvoltarea treptată a forțelor de producție și a relațiilor economice corespunzătoare, *de caracter feudal timpuriu*, stă pe primul plan, în timp ce *factorii externi, chiar favorabili* (crizele din regatul ungar și din statul Asăneștilor, decadența dominației mongole după dispariția de pe scenă a hanului Nogai etc.), au ocupat un plan secundar, uneori fiind chiar lăaturalnici ca importanță istorică.

PREMISE SOCIAL-ECONOMICE

Atît izvoarele scrise (narrative, de cancelarie ș.a.), cît și cele arheologice permit reconstituirea cadrului social-economic de pe întregul teritoriu locuit de români. Astfel, referitor la sfera producției materiale în perioada veacurilor IX—XIV se constată o creștere sensibilă a agriculturii și creșterii vitelor, ramuri de bază ale vieții economice la români, apar unele și tehnici noi, care sporesc randamentul producției agricole, inclusiv în tehnica morăritului, unde se folosește din ce în ce mai mult forța hidrolică. Se dezvoltă vînătoria și pescuitul. În chip corespunzător, progrese evidente au loc în ramurile meșteșugărești și îndeosebi în domeniul prelucrării metalelor — cum probează instalațiile de redus minereurile și atelierele de fierărie descoperite în Transilvania, Moldova, Dobrogea, Muntenia și în alte locuri; salturi însemnate sînt înregistrate în exploatarea miniere, mai ales din Transilvania și Banat. Olăritul — ocupație cu rădăcini milenare pe pămîntul nostru — cunoaște o înflorire remarcabilă în această perioadă, alături de alte îndeletniciri, ca torsul și țesutul, prelucrarea lemnului, osului ș.a.

Deși, în ansamblu, este vorba de predominarea în această vreme (și chiar mai tîrziu) a *economiei naturale*, totuși se fac simțite încă de pe acum *elementele economiei de schimb*: activități comerciale și circulația monetară, ceea ce a determinat în chip hotărîtor ca unele din atît de numeroasele așezări ce împînzeau teritoriul țării să devină nu numai centre de producție ci și de schimb — *tîrguri și orașe medievale*. Demn de subliniat în această privință este faptul că în circulația monetară se constată o mare diversitate de monede — bizantine, ungare, germane, engleze, tătarăști ș.a., așa cum probează tezaurele monetare descoperite (Dolhești — în Moldova; Snagov, Racovița, Rîureni, Filiași ș.a. — în Muntenia și Oltenia; Orșova, Caransebeș, Sîntandrei, Teremia Mare, Făgăraș, Streja-Cîrțișoara, Hunedoara și multe altele — în Banat, Crișana și Transilvania; în sfîrșit, Dinogetia-Garvăn, Păcuiul lui Soare ș.a. — în Dobrogea). Semnificativ și atestînd clar intensificarea circulației monetare, necesitatea imperioasă a monedei divizionare, este faptul că numeroase piese din tezaurele găsite se aflau tăiate în bucăți (între altele, cazul tezaurului din secolul al XII-lea de la Balș). În sfîrșit, este de menționat că, alături de negustorii autohtoni, izvoarele indică frecvent pe cei din afara teritoriului locuit de români; un rol de seamă a revenit în această direcție negustorilor genovezi, prezenți la gurile Dunării în veacurile XIII și XIV, îndeosebi în vestitele centre de la Chilia (Lycostomo) și Vicina.

Dezvoltarea forțelor de producție, înfățișată prin laturile esențiale de mai sus, a corespuns în chip firesc evoluției societății autohtone ca atare. S-a arătat că vreme îndelungată cadrul de existență socială a româ-

nilor se caracterizează prin *remanența obștilor* — comunități care, la origine, se întemeiau pe legăturile de sînge (rudenie — de unde și cutuma, transmisă de-a lungul veacurilor, de a socoti descendența și, după caz, desherența în funcție de un moș comun), ulterior însă prevalînd legăturile interioare de natură economică, pe măsură ce obștea tinde să se spargă, intrînd în faza de dezagregare. În adevăr, tocmai din dialectica acestui proces de destrămare internă s-au născut factorii ce reprezentau elementul nou, de progres social — *germenii feudalismului românesc*, ilustrați de apariția proprietății private și, ca o consecință, de diferențierea socială din sînul obștilor, de creșterea rolului oamenilor „bătrîni“, a *juzilor, cnezilor și voievozilor*, primii reprezentanți ai nobilimii conducătoare medievale românești; încă din această treaptă a evoluției sociale și economice se poate distinge faptul că întregul edificiu al societății se sprijinea pe munca producătorilor direcți, care în scurtă vreme vor fi aserviți în cea mai mare parte stăpînitorilor feudali.

Acest proces, complex și specific totodată realităților noastre *, a fost subliniat cu pregnanță de principalul document adoptat de Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român. „*Datorită particularităților sociale — se afirmă în Programul P.C.R. —, orînduirea feudală a îmbrăcat în țările române, pe lîngă caracteristicile clasice fundamentale, anumite forme specifice originale. Una dintre cele mai importante constă în împletirea relațiilor de exploatare feudală cu relațiile de proprietate țărănească individuală și de obște, în existența unor categorii de țărani liberi — răzeși și moșneni — stăpîni de pămînt, care se bucurau de anumite drepturi economice și sociale. Această împrejurare a imprimat țărănimii, în întregul ei mediu, un rol deosebit în viața țărilor românești, făcînd din ea atît forța socială principală a dezvoltării economico-sociale, cît și factorul militar hotărîtor în bătăliile pe care poporul român a trebuit să le ducă pentru apărarea entității naționale, a integrității patriei, a dreptului său sacru de a trăi liber*“.

PREMISE POLITICE

Așa cum stadiului de dezvoltare a forțelor de producție, în limitele impuse de factorii naturali și demografici, îi corespund în mod necesar relațiile de producție de caracter feudal tot mai pronunțat, tot astfel și existența socială a populației autohtone românești își află expresia în *formele instituționale*, sociale și politice, pe care și le-a creat singură în decursul vremii.

Căci, așa cum demonstrează izvoarele, o dată cu fenomenul de dezagregare internă a vieții de obște sătească și mai ales datorită necesității de apărare față de dușmanii din afara obștii aceste organisme sociale intră cu timpul în *etapa confederării* lor; așa le înregistrează de fapt istoria — în *țări* (terrae) fixate pe văile rîurilor, în depresiunile intra- și submontane, dar și în zonele de podiș și de cîmpie. Ele erau *formațiuni politice românești* — ducate, cnezate și voievodate, *semnalate pe absolut întregul teritoriu locuit de români*, indiferent de faptul că nu sînt întot-

* Este cunoscut că însăși nomenclatura așezărilor omenesti din țara noastră, cu sufixe în *ești* (în general *antroponime*) oglindesc vechile alcătuiuri ale obștilor sătești (București, Mănești, Cornești etc.). Fenomenul nu este întîlnit la popoarele din jurul nostru.

deauna nominalizate ca atare. Multe din acestea (dacă nu chiar majoritatea lor) au dăinuit în bună parte și în condițiile vieții statale medievale propriu-zise — sub termenul obișnuit de *județ* (și este de subliniat că denumirile acestora se referă mai ales la ape : Argeș, Motru, Buzău, Suceava, Tîrnava, Timiș, Mureș, Cahul, Lăpușna, sau la zone moșnenești : Hune-doaara, Mehedinți, Vlașca, Romanai, Orhei ș.a.).

Cunoaștem de timpuriu asemenea formațiuni politice, intrate de multă vreme în conștiința națiunii noastre. Astfel, în vestul și nord-vestul țării neprețuitul izvor care aparține *Notarului Anonim* al regelui ungur Bela, respectiv *Gesta Hungarorum* (sfîrșitul secolului al XII-lea, scriere ce prelua însă informații cu mult mai vechi) semnalează : *voievodatul lui Menumorut*, localizat în Crișana, între riurile Someș și Mureș, avînd centrul în cetatea *Biharia* ; *ducatul lui Glad*, situat între Mureș și Dunăre, cu centrul în cetatea *Cuvin* (Keve) ; *ducatul lui Gelu* („quidam Blaccus“) din podișul Transilvaniei, între porțile Meseșului și izvoarele Someșurilor, cu centrul în vestita cetate de la *Dăbîca*, puternic fortificată. În legătură cu aceste formațiuni politice sînt de reținut două aspecte : primul — că ele *ființau dintr-o epocă mult anterioară* pătrunderii ungarilor dinspre cîmpia Panoniei, iar al doilea — că *fiecare din ele reprezenta o forță care s-a opus cu dîrzenie acțiunii de cucerire* (honfoglalás) a *Transilvaniei și Banatului*. Mărturia ne-o transmite același *Anonim*, care arată, între altele, că ducatul lui Gelu (căzut în luptele cu ungurii și înlocuit de fiul său *Gyla* — *Julă*) era „o țară foarte întinsă și bogată“ (*Regnum latissimum et opulentissimum*). Din alte izvoare știm că și *Ahtum*, urmașul lui Glad, întreținea din centrul său situat acum la Morisena (Cenad) strînse legături cu Vidinul și chiar cu puternicii Comneni, împărații din Bizanț. Tot el era conducătorul unei puternice armate ce îl înfrunta pe regele arpadian și controla vămuirea sării transportate pe Mureș.

Bineînțeles, aceste formațiuni politice nu erau și singurele din spațiul intracarpatic. Sursele arheologice, îndeosebi, dar și cele scrise dovedesc existența unui voievodat în jurul Bălgradului (Alba-Iulia din zilele noastre), iar termenii de geografie istorică — Țara Birsei, Țara Făgărașului (recte *Terra Blachorum*, 1222), Țara Amlășului, Țara Hațegului și mai ales vasta Țară a Maramureșului și Oașului — glăsuiesc de la sine pînă la ce dimensiuni se afla fenomenul politic românesc din interiorul arcului carpatic, explicînd și de ce cucerirea ungară în aceste ținuturi a fost împlinită abia în secolul al XIII-lea.

În altă parte a teritoriului țării, între mare și Dunăre, numeroase izvoare — cu precădere bizantine — atestă că în Dobrogea existau de asemenea, o serie de formațiuni politice, a căror treaptă de dezvoltare este ilustrată și prin faptul că s-au ciocnit cu Imperiul în epoca de restaurare a dominației acestuia la Dunărea de jos, sub Ioan Tzimiskes (971). Mai tîrziu, în condițiile invaziei pecenege asupra zonei dunărene, asemenea formațiuni căutau ieșirea de sub autoritatea bizantină — cum dovedesc mai ales însemnările Anei Comnena, în legătură cu evenimentele din perioada 1074—1088 și cu altele.

Un proces similar celor de mai sus, deși în oarecare măsură așteaptă completări de ordin arheologic, se petrece în restul teritoriului românesc, respectiv în spațiul extracarpatic.

În ce privește Moldova, și această provincie istorică românească a pășit de timpuriu pe drumul dezvoltării de caracter feudal. Cronicarul polon Jan Dlugosz, folosind surse documentare mai vechi, arăta că la anul 1070 „valahii” au luptat alături de ruteni și pecenegi împotriva regelui polon Boleslav ; în 1159, 1161 și 1174 sînt menționați de izvoarele rusești „berladnicii” — cu care s-au înfruntat în repetate rînduri cnejii de dincolo de Nistru —, ei fiind în stare să adune o oaste de 6000 de oameni, o forță însemnată pe atunci. Exista, așadar, o formațiune politică locală în jurul Bîrladului moldovean. De asemenea, la începutul secolului al XIII-lea, izvoarele amintesc de o „terra Brodnic” (1222, 1227), vecină cu așa-numita „Cumanie” (termen sub care se înțelegea teritoriul Munteniei), deci, această „țară a brodnicilor” este de situat în sudul Moldovei, poate ținutul Vrancei de azi. În sfîrșit, în nord-estul Carpaților, sînt menționați *bolohovenii* („zemlja bolohovskaja”) și aceasta încă la mijlocul veacului al XII-lea (1150). Este vorba de *volohi* — românii din Moldova, despre care știm sigur că erau conduși de *cnezi* ; la 1231, aceștia îl ajută pe regele ungar Andrei II împotriva principelui Volhiniei, iar la 1235 pe principele din Cernigov.

Dar cele mai expresive forme de manifestare a vieții politice a românilor, ilustrînd stadiul de dezvoltare pe care îl atinseseră aceștia în feudalismul timpuriu, privesc teritoriul dintre Carpați și Dunăre, Oltenia și Muntenia.

Ecoul luptelor din zona nord-estică a Imperiului bizantin se face din plin simțit, în primul rînd în Cîmpia Dunării. *Geții* de aici, pe care îi consemnează atît Ana Comnena cît și Mihail Psellos ca aliați ai „sauromaților” (pecenegilor) împotriva Bizanțului, sînt tocmai localnicii români, nord-dunăreni ; aceștia vor fi evocați apoi de cronicarul Kinnamos — în legătură cu expediția bizantină din 1166 împotriva ungarilor — care zicea despre ei că „sînt vechi coloni din Italia”. Acești români erau organizați politicește în așa măsură, încît au luat parte activă — *în sprijin* — la crearea statului româno-bulgar de la Tîrnovo. Nu e de mirare, în consecință, că la începutul veacului al XIII-lea, prin 1210, căpetenii locale (din Oltenia) îl atacă pe comitele ungar Ioachim de Sibiu, în drumul său către Vidin, iar la 1234 — într-o cunoscută scrisoare a papei către viitorul rege Bela IV — constatăm la sud de Carpați o ierarhie înaltă bisericească — fapt ce ar rămîne inexplicabil dacă nu luăm în considerare că „pseudo-episcopii” de rit grecesc (adică ierarhi ortodocși, nerecunoscuți de papă) dublau pe planul spiritual puterea laică, pe conducătorii politici ai locurilor.

Și, într-adevăr, date arheologice recente demonstrează că la Curtea de Argeș exista reședința unui reprezentant al vîrfurilor politice locale — din nefericire neînregistrat de izvoare —, alături de care, *în jurul anului 1200*, se înălțase lăcașul religios, o frumoasă biserică de stil bizantin. Documentația istorică ulterioară dovedește elocvent rolul de nucleu coagulant pe care l-a avut acest centru de pe Argeș în crearea statului feudal Țara Românească.

Am subliniat mai sus că o serie de evenimente și fenomene petrecute în afara teritoriului locuit de români au avut deseori repercusiuni asupra

destinului istoric al acestora din urmă, fără ca prin aceasta să se determine în mod decisiv evoluția lor ascendentă. Este cazul rivalităților dintre regatul ungar — a cărui politică de expansiune a fost fățiș exprimată — și statul Asăneștilor, care nutrea — acesta din alte rațiuni — aceeași tendință în ce privește teritoriul nord-dunărean ; înfruntarea căpătase și un aspect confesional, întrucît primul era exponentul cel mai fidel al scaunului apostolic de la Roma (ulterior la Avignon), iar celălalt întruchipa, evident la scară mai redusă, ortodoxismul răsăritean. Pînă la urmă cîștigul — temporar, ce-i drept — a fost de partea regelui ungar, care în lupta împotriva așa-zișilor „schismatici“ (și printre aceștia se numărau în primul rînd românii, apoi cumanii ș.a.) a folosit felurite mijloace : îi aduce pe cavalerii teutoni în Țara Birsei (1211), smulge din partea vestică a Olteniei o fișie și organizează, prin 1230, Banatul de Severin, sprijină în tot felul propaganda catolică în părțile extracarpatiche, nutrind speranța ca astfel să le supună definitiv coroanei ungare.

O lovitură năprasnică primesc aceste planuri pluraliste prin invazia mongolă din anul 1241, care a afectat un imens teritoriu din Europa. Deși a fost unul din factorii care au frînat constituirea mai devreme a unor puternice organisme statale la români, prin zdruncinarea regatului ungar ea a favorizat totuși, în perspectivă, dezvoltarea statelor românești. Un izvor de importanța Diplomei Ioaniților (2 iunie 1247) nu vine decît să confirme această concluzie.

Documentul (să precizăm că acesta este cunoscut de exact două veacuri, fiind publicat abia în 1774) reflectă aceeași politică a regelui ungar (Bela IV) de a-și asigura supunerea și exploatarea teritoriului dintre Carpați și Dunăre pe termen lung, apelînd de data aceasta la cavalerii Ioaniți — cărora le concedează „țara Severinului“, așadar Banatul de Severin (inclusiv o parte din Oltenia), extins însă teoretic „pînă la riul Olt“, deși actul amintit face și anumite distincții. Din diplomă rezultă limpede stadiul în care se afla societatea românească ; sînt amintite ramurile economiei — agricultura și creșterea vitelor, pescuitul —, precum și comerțul extern și cel de tranzit, circulația monetară ; structura societății era demult diferențiată, căci ea vorbește de *maiores terrae* și *nobiles* (adică stăpînitorii de pămînt, clasa feudalilor), dar și de țărani — *rustici* și de dările cu care aceștia erau obligați. Se relevă legăturile strînse cu Transilvania (Carpații nefiind vreodată o stavilă în calea acestora), ca și cu țările din Balcani. Organizarea politică a societății este ilustrată de cnezatele lui Ioan și Farcaș (ambele dependente de țara Severinului), ca și de voievodatele lui Litovoi, în dreapta Oltului, și al lui Seneslau, în stînga rîului, în așa-numita „Cumanie“, ambele rămase pe seama românilor („așa cum le-au ținut și pînă acum“). În sfîrșit, în afară de numeroase alte informații, diploma evocă și pe episcopi și arhiepiscopi (cu drepturi „despre care se știe că le au“).

Bineînțeles, alături de aceste formațiuni politice existau pe teritoriul Olteniei și Munteniei și altele de acest fel, multe sugerate de datele geografiei istorice, de izvoare scrise, de tradiție etc. Așa, de pildă, o forma-

țiune teritorială se afla în jurul Buzăului, alta între riurile Prahova și Teleajen, posibil una către Brăila, iar la apus de Olt avem destule temeiuri să presupunem o formațiune politică la Jiul de jos (Dolj), în jurul Craiovei.

CALEA SPRE TREAPTA SUPERIOARĂ A VIETII DE STAT

Toate aceste formațiuni politice românești nu erau încă state — în sensul propriu al termenului, ci doar

prefigurări ale acestei forme superioare de manifestare pe plan supra-structural. Numai în părțile de vest și în voievodatul Transilvaniei (acesta cu statut privilegiat, quasi-independent) se impune ordinea statală a cuceritorilor, prin organizarea comitatelor, a aparatului fiscal, judecătoresc etc. Totodată, în aceste ținuturi se petrece și un fenomen specific : în extinderea și consolidarea relativă a noilor stăpîni au fost atrase și unele din vîrfurile autohtone, care cu timpul își pierd identitatea etnică, îngroșînd astfel clasa dominantă suprapusă celei locale. Ca revers, intensificarea regimului de exploatare feudală — așa cum se subliniază în Programul P.C.R. —, adîncirea procesului de depozitare a membrilor obștilor (uneori în forme deosebit de violente în ce-i privește *mai ales* pe români) au determinat adesea refugierea celor oprimați dincoace, de munți ; documentele din 1234, 1247 ș.a. indică limpede această mișcare de populație, pe care aparatul de constrîngere al clasei dominante maghiare căuta s-o stăvilească. Asemenea stări de lucruri — reale la vremea lor — au permis mai tîrziu tradiției noastre istorice să presupună „descălecatul” lui Radu Negru, crearea spontană a statului sud-carpatic.

În fapt însă, societatea din afara arcului carpatic se îndrepta ea însăși către unificarea politică a formațiunilor teritoriale ce dăinuiau aici din vechime, luptînd în primul rînd împotriva dominației din exterior sau strecurate în sinul ei.

O primă și semnificativă etapă este marcată de acțiunea întreprinsă în deceniul al optulea al veacului XIII, în orice caz după 1272, cînd voievodul român Litovoi (probabil același cu voievodul menționat în 1247) încearcă, în pofida repetatelor „admonestări” primite din partea regalității ungare, să-și extindă autoritatea și asupra altor formațiuni politice de la sud de Carpați. El cade însă în luptă, în timp ce fratele său, Bărbat voievod, a fost luat în prinsoare și eliberat în schimbul unei mari sume de bani. Evenimentele, consemnate în două documente din anii 1285 și 1288, departe de a constitui un minor episod din lupta de scuturare a suzeranității ungurești, prezintă importanță prin cel puțin aceste trei aspecte :

a) dovedesc creșterea forței interne, economice și politice, a formațiunilor românești, capacitatea acestora de a înfrunta oastea puternică a regatului ungar, precum și largile posibilități materiale de care dispuneau vîrfurile conducătoare românești ; această ultimă latură este ilustrată de fapt și arheologic, prin monumentele și alte urme de cultură materială ce ilustrează perioada de care ne ocupăm aici (la Curtea de Argeș, de pildă) ;

b) vădesc că acțiunea lui Litovoi și a fratelui său Bărbat a fost premeditată, avînd la bază *calcule politice* și nu simplul refuz al unor vasali rebeli față de suzeranul ungar în ce privește plata tributului cuvenit ;

c) arată, în sfârșit, că la nivelul cel mai înalt al vîrfurilor conducătoare locale își făcea loc practica dinastică — fir axial al vieții politice românești în condițiile statale propriu-zise de mai târziu.

Un conținut identic al procesului istoric — deși mai încetinit — a avut loc și la est de Carpați, unde dominația tătară era simțită mai îndepărtate, iar avanposturile celei ungare îmbrăcau mai ales haina penetrației catolice. Astfel, tot la 1247 este evocat voievodul *Olah* de către misionarul Giovanni da Pian del Carpini, iar o știre din cronica lui Thomas Tuscus amintește că în anul 1277 s-a dat o luptă între ruteni (probabil) și români — *Blaci*, așadar în nordul Moldovei. Între 1279 și 1288 papa era adînc preocupat să renască episcopatul Milcoviei (dispărut o dată cu invazia mongolă din 1241), ca și de soarta predicatorilor din „țara Vlahilor“ (*terra Vlacorum*) și de veniturile ce s-ar putea obține de aici. Reamintim că în preajmă, la gurile Dunării, mișunau activ negustorii genovezi, al căror volum de mărfuri schimbate sau tranzitate prin Moldova atingea o cifră enormă către anul 1300. Este lesne de dedus că printre beneficiarii acestei activități comerciale se numărau în primul rînd conducătorii politici locali (la unul dintre aceștia se adăpostește în 1299 fugarul Ceaka, fiul hanului ucis, Nogai). De altfel, referitor la același episcopat catolic amintit, deținem și importanta știre din anul 1332 : bunuri și venituri ale acestuia fuseseră uzurpate de „puternicii acelor părți“ (*a potentibus illarum partium*).

Dar avem la îndemînă, în legătură cu cele înfățișate mai sus, și alte criterii de apreciere istorică, peremptorii, care ne indică maturizarea internă și evoluția către treapta superioară de organizare statală. Una din acestea o prezintă *fenomenul urbanizării*, procesul apariției orașelor și a formelor instituționale (municipale) fiind tipic pentru lumea medievală europeană.

Mai devreme în Transilvania (am punctat deja avansul acesteia în evoluția istorică a provinciilor românești), la sud și est de Carpați se poate observa cum o pondere din ce în ce mai însemnată o capătă unele din fostele *tîrguri de văi*, din *țările străvechi*, Argeșul, Cîmpulungul, Baia, Suceava fiind doar cîteva din cele mai reprezentative, care devin cu timpul *orașe medievale*, cu organizare proprie. De subliniat este și faptul că rolul lor economic — ele fiind centre de producție meșteșugărească și de comerț, deși nu lipsesc activitățile agricole și pastorale — se împletește strîns cu cel militar și politic-administrativ ; în Moldova sesizăm, de aceea, denumirea lor dublă : Baia — Tîrgul Moldovei (*Civitas Moldaviensis*), Hîrlău — Tîrgul Bahluiului ș.a. În acest fel, rezultă limpede că *dominanta în ce privește originea orașelor noastre medievale extracarpătice* trebuie căutată în istoria locală și mai puțin în influența elementelor alogene (săsești mai ales), cu toate că rolul acestora nu este de neglijat. *Creația românească în procesul apariției orașelor este originală și însoțitoare, totodată, a însuși procesului de organizare și consolidare statală.*

Pe acest fundal de puternică afirmare a laturilor cardinale ce prefigurează de timpuriu funcțiile interne și externe ale statelor medievale românești, sînt înregistrabile istoricește împrejurările exterioare, din secolul al XIV-lea, care au favorizat împlinirea procesului statal, cum au fost stingerea dinastiei arpadiene în Ungaria, anarhia feudală instaurată aici înainte de instalarea (1308) noii dinastii franceze (angevinii), decăderea

puterii tătarilor ș.a. În astfel de condiții, urmașul lui Tihomir din scaunul voievodal de la Argeș — Basarab (cca 1310—1352) — are meritul de a fi înțeles necesitățile timpului său și ale societății românești din mijlocul căreia se ridicase și o reprezenta : el reușește (prin bună înțelegere și, desigur, nu fără luptă, pe alocuri) să strângă în jurul său pe ceilalți conducători ai formațiunilor politice de la sud de Carpați, care îi recunosc calitatea de *singur voievod stăpînitor* ; acesta este sensul pe care trebuie să-l acordăm știrii din tradiția letopisețelor muntenești, potrivit căreia miticului Radu Negru i se „îchină“ stăpînitorii de la apus de Olt.

Unificarea politică din timpul lui Basarab I și apariția pe scena sud-estului european a *Țării Românești* (sau *terra Basarab*), cum mai era numită, ulterior *Ungrovlahia*, adică „Vlahia din spre regatul Ungariei“, a impus, totodată, și înlăturarea dominației politice străine. Aproape două decenii i-au trebuit lui Basarab I ca să realizeze independența noului stat — în sensul *medieval* al termenului, adică *stăpînirea de sine stătătoare* ; intervenția armată a regelui Carol Robert de Anjou împotriva Țării Românești îi prilejuiește lui Basarab I strălucita victorie din 9—12 noiembrie 1330. De acum încolo, conducătorul Țării Românești se putea intitula : *Marele Basarab voievod*.

Un curs diferit pînă la un punct l-a avut procesul de unificare politică din Moldova, unde regele Ludovic I, spre a preîntîmpina pericolele din partea tătarilor și altora, crease un fel de „marcă“ încredințată voievodului maramureșan Dragoș (cca 1352—1353), cu centrul probabil la Baia. Dependența de coroana ungară a Dragoșizilor a stîrnit însă împotrivire în sinul societății locale moldovene, al exponenților feudali ai acesteia, contrariind aspirațiile spre unificare într-un stat puternic și liber ce se făceau simțite în întregul ținut moldovean. La acestea se adăugau eforturile opoziției maramureșene împotriva politicii angevine — în fruntea acestor opozanți aflîndu-se voievodul român *Bogdan din Cuhea* (declarat de altfel ca „infidel“ față de coroană încă de la 1343).

Înfrînt în încercarea de a sfîrși cu dependența Maramureșului, Bogdan se alătură mișcării de dincoace de munți și în 1359 îl înlătură pe urmașul lui Dragoș — Balc, fiul lui Sas, fiind recunoscut de ai săi ca voievodul țării Moldovei. Încercările ulterioare întreprinse de rege de a-l supune pe Bogdan I eșuează pe rînd, așa încît *al doilea stat feudal românesc* în afara Carpaților era o realitate de care s-a ținut seama în politica europeană din perioada ce a urmat.

Ridicarea Țării Românești și a Moldovei la viața de stat independentă a avut ecou și în teritoriul românesc al Dobrogei dintre Dunăre și Mare. Aici apăruse mai demult o „țară a Cavarnei“, amintită încă în prima parte a secolului al XIII-lea — mai tîrziu apanaj al principelui Smileț. Mișcările tulburi din Bizanț și din țaratul de la Tirnovă au permis în veacul al XIV-lea ca în Dobrogea să se consolideze o viață politică autonomă. În 1346, stăpînea aici Balica, avînd titlul de *despot*, iar după moartea acestuia ajunge la putere *Dobrotici*, vasal al împăratului din Constantinopol, dar care intră apoi în conflict cu Ioan V Paleologul, în legătură cu stăpînirea litoralului maritim. Dobrotici obține autonomia vieții politice — autoritatea acestui despotat dobrogean sporind o dată cu fiul său *Ivanco*. De subliniat este faptul că ambii bat monede proprii, Ivanco încheind și cunoscutul tratat de comerț cu genevezii (1387). Invazia turcească pune capăt

stăpînirii despoţilor dobrogeni, dar Mircea cel Bătrîn reuşeşte să unească Dobrogea cu Țara Românească (1389), împlinind o milenară năzuință a acestei vetre a romanității orientale.

În condițiile vieții de stat organizate, țările române cunosc rapid o dezvoltare pe planuri multiple — în economie, în viața culturală, în administrație. Apare necesitatea baterii de monede proprii (Vladislav I — Vlaicu, în Țara Românească și Petru I Mușatinul, în Moldova), ca și a organizării vieții bisericești, prin întemeierea mitropoliilor. Necesitățile de apărare au impus, de asemenea, construirea de cetăți din piatră. Cu drept cuvînt se reliefează în Programul P.C.R. : „*Organizarea statelor feudale românești a creat condițiile ridicării vieții economico-sociale pe o treaptă superioară, a înscris în istorie epoci de puternică înflorire a civilizației materiale și spirituale pe teritoriul țării noastre, marcate și de personalitatea unor mari domnitori patrioți*”.

Destinul poporului român se împletea în chip fericit cu propria-i istorie pe această treaptă a dezvoltării sale, iar înfruntările, jertfele și nenumărate biruinți strălucite i-au asigurat un loc de onoare alături de celelalte popoare din Europa.

PETRE DIACONU, NICOLAE CONSTANTINESCU

BIBLIOGRAFIE

- * * * Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 27—31.
- NICOLAE CEAUȘESCU, Cuvîntare la grandioasa adunare populară, consacrată împlinirii a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române și sărbătoririi orașului bimilenar Alba Iulia, 28 mai 1975, Editura politică, București, 1975, p. 6—8.
- NICOLAE CEAUȘESCU, Cuvîntare la marea adunare populară din municipiul Craiova, în „Scînteia”, anul XLV, nr. 10286 din 16 septembrie 1975.
- DUMITRU BERCUI, Romanitatea „Vlahilor”, în „Era socialistă”, 12 (1975), p. 40—43.
- ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU, Țara Românească de la Basarab I „Întemeietorul” pînă la Mihai Viteazul, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970, p. 11—36.
- MIRCEA MUȘAT, Continuitatea luptei poporului român pentru înaltele idealuri de libertate socială și națională, Editura politică, București, 1974, p. 8—17.
- ȘTEFAN OLTEANU, Evoluția procesului de organizare statală la est și sud de Carpați în secolele IX—XIV, în „Studii. Revista de istorie”, tomul 24 (1971), nr. 4, p. 757—775.

Programul Partidului Comunist Român cu privire la procesul trecerii României de la feudalism la capitalism

Înțelegerea clară a perspectivelor evoluției prezente și viitoare a națiunii noastre socialiste cere o minuțioasă analiză a procesului istoric al devenirii României, concluziile care se desprind în acest sens impunându-se cu pregnanță ca linii clarificatoare ale trecutului frământat și eroic al înaintașilor noștri.

PROGRAMUL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN CU PRIVIRE LA PROCESUL DE TRECERE DE LA FEUDALISM LA CAPITALISM ÎN ȚĂRILE ROMÂNE

Document de o inestimabilă valoare, *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism* dă o legitimă atenție procesului trecerii de la feudalism la capitalism în țările române, în fapt însăși procesului de pregătire a făuririi României moderne. Evidențiind lupta maselor, factor hotărâtor al dezvoltării istorice, relevind rolul țărănimii, Programul a scos în relief avântul transformărilor economice din perioada amintită, ca și rolul pe care l-a avut în împrejurările date burghezia. „Paralel cu dezvoltarea industriei — se arată în Program — crește tot mai mult rolul social și politic al burgheziei, care acționa pentru desfășurarea largă a activităților economice și comerciale și, implicit, pentru unele reforme democratice ce corespundeau cerințelor obiective ale dezvoltării societății noastre“. Important de reținut este nu faptul că în Program sînt relevate, în același timp, limitele pe care de la început le-a avut clasa burgheză, chiar și atunci cînd ea se mai găsea încă în faza de ascensiune. „Interesele de clasă — se spune în acest sens — făceau însă burghezia să intensifice exploatarea maselor și totodată să pactizeze pe plan politic cu moșierimea“. Este neîndoielnic că fiind ea însăși o clasă posedantă, burghezia și-a exercitat exploatarea asupra maselor și atunci cînd acțiunile ei antifeudale se înscriau pe linia progresului, iar masele o urmau în lupta împotriva boierimii în Moldova și Țara Românească și a nobilimii în Transilvania. De asemenea, slăbiciunea ei relativă pe plan economic, faptul că în situația dată moșierimea, în cea mai mare parte de origine feudală, și-a putut păstra importante poziții în ansamblul economiei — și aceasta chiar și după reforma agrară din 1864 — a determinat — de altfel, ca și în alte

țări — ca burghezia să ajungă la un compromis pe plan social-politic cu moșierii, înfrinți dar nu eliminați de pe scena economico-socială și politică. Dacă pe plan politic înțelegerea partidelor, reprezentând, în esență, pe una sau pe cealaltă din cele două clase dominante, nu s-a realizat decât sporadic, ori de câte ori lupta maselor pune în primejdie situația exploatatorilor în ansamblu, burghezia și-a dat mîna cu foștii boieri pentru a înăbuși ridicarea mulțimilor.

Locul însemnat pe care l-a avut în evoluția istorică a României formarea clasei muncitoare, clasa menită să asigure în etapa istorică următoare deplină eliberare, pe plan social și național, a poporului român, este pregnant pus în lumină, în Program. „Unul din procesele sociale cele mai importante care marchează evoluția societății românești în această perioadă — se arată în document — este dezvoltarea și intrarea fermă în arena vieții politice a tinerei clase a proletariatului industrial — clasa cea mai înaintată a țării. Proletariatul devine tot mai mult purtătorul idealurilor celor mai revoluționare ale maselor populare, exponentul aspirațiilor vitale ale întregului popor muncitor spre dezvoltarea patriei pe calea progresului, spre o viață liberă și demnă, spre făurirea unității naționale și cucerirea independenței de stat“.

Proletariatul modern a început să se formeze în țările române — în primul rînd în Transilvania și Banat, unde condițiile de progres economic au fost mai prielnice, dar și în Moldova și Țara Românească — încă din secolul al XVIII-lea, în primii ani ai secolului al XIX-lea putîndu-se înregistra — la Pociovaliște, în preajma Bucureștilor — nu numai o întreprindere de postav ce grupa mai multe sute de muncitori, dar și primele manifestări organizate ale luptei de clasă ale acestora. Prezența tabacilor în frămîntările revoluționare din Țara Românească în prima jumătate a veacului trecut, la 1821 și, mai ales, la 1848, prezența tipografilor în evenimentele revoluționare bucureștene pașoptiste, participarea activă a elementelor muncitorești în zilele înfăptuirii Unirii Principatelor în ianuarie 1859, la Iași și îndeosebi la București, demonstrează forța noii clase, rolul istoric pe care l-a avut încă de la începuturile ei, în societatea românească.

Programul partidului scoate în evidență marile confruntări de clasă ale perioadei de trecere de la orînduirea feudală la cea capitalistă. „Lupta de clasă a țărănimii, a maselor populare împotriva asupririi a constituit factorul fundamental al tuturor transformărilor sociale, al înaintării poporului nostru pe calea progresului economico-social și a eliberării naționale“. „Marea răscoală țărănească“ din 1784—1785, la care au luat parte țărani români, dar și maghiari și germani, revoluția de la 1821, care „marchează începutul istoriei moderne a României“, fiind „un moment de cotitură în lupta pentru libertate și dreptate socială, pentru scuturarea jugului dominației străine și afirmarea drepturilor naționale ale poporului român“ și, mai ales, puternica revoluție burghezo-democratică de la 1848, care a cuprins aproape în întregime teritoriul locuit de națiunea română și care a fost „un moment crucial în trecerea României de la feudalism la capitalism“ sînt pregnant reliefate în Program ca momente-cheie fără de care întreg procesul trecerii la o nouă orînduire nici n-ar putea fi pe deplin înțeles și explicat.

O deosebită atenție este conferită în Program pe drept cuvânt, revoluției pașoptiste, care „a dat un puternic impuls creșterii conștiinței de sine a poporului român, a exprimat hotărîrea moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor de a sfărîma vechile relații feudale, de a deschide calea noii orînduiri, de a făuri unitatea națională în cadrul frontierelor unuia și aceluiași stat, de a înainta neabătut pe drumul progresului și democrației“. Semnificative sînt explicațiile date înfrîngerii revoluției, dar nu a ideilor ei, în fapt biruitoare în cursul etapei istorice următoare. „Slaba dezvoltare a noilor forțe sociale — afirmă Programul despre eșecul aparent temporar al revoluției de la 1848 —, lipsa unui program clar de schimbare socială, precum și intervenția armată a imperiilor străine chemate de reacțiunea feudală din țările românești — înspăimîntată de amploarea mișcărilor revoluționare — au dus la înfrîngerea vremelnică a revoluției“.

Tot în legătură cu revoluția pașoptistă, Programul subliniază importanța hotărîtoare pe care a avut-o în desfășurarea evenimentelor lupta maselor populare și, de asemenea, evidențiază însemnătatea operei cărturarilor înaintați — unii simpatizanți ai ideilor socialiste — care a avut un semnificativ rol în mobilizarea poporului. „Inspirate din tradițiile revoluționare, progresiste ale poporului român, precum și din ideile înaintate ale veacului, aceste opere reprezintă un valoros tezaur de gîndire socială și politică ; ele au dat un puternic impuls dezvoltării luptelor de eliberare socială și națională din țările române“. Această apreciere din Program pune într-o lumină corespunzătoare întreaga generație de cărturari patrioți, care au contribuit prin activitatea lor, pe tărîm cultural și social-politic, la făurirea României moderne. Procesul constituirii statului român modern nici n-ar putea fi înțeles dacă nu s-ar ține seama de opera culturală, dar și politică a unor marcante personalități cum au fost: Bălcescu, Kogălniceanu, Heliade Rădulescu, Negri, Alecsandri, Rosetti, Bolliac, Bolintineanu, Avram Iancu, Bărnuțiu, Bariț și mulți alții.

Ca „un moment de o deosebită importanță istorică“ este considerat în Program actul istoric al Unirii Principatelor, cînd o dată cu „domnia luminoasă a lui Alexandru Ioan Cuza“ a fost inaugurată „intrarea țării noastre în noua etapă a evoluției ei capitaliste“. De fapt, odată cu ziua de 24 ianuarie 1859 — cînd poporul român a oferit lumii măsura patriotismului și a capacității sale politice, rezolvînd el însuși „problema europeană“ a propriei sale unități, a cărei împlinire puterile europene o tergiversau — procesul de trecere de la feudalism la capitalism poate fi socotit ca încheiat. Reforma agrară din 1864, care a urmat dublei alegeri din 1859, n-a fost decît confirmarea pe plan economico-social a noii situații ce se crease prin Unire, iar anul 1877 — consecința implacabilă și logică a actelor istorice de la 5 și 24 ianuarie 1859. Cînd în 1918 s-a format statul unitar român, care a cuprins în hotarele sale întreaga națiune, procesul istoric al creării României moderne a fost desăvîrșit. Așa cum se subliniază în Program, „istoria demonstrează că formarea statului național unitar român nu a fost rezultatul unui eveniment întîmplător, de conjunctură, al înțelegerilor intervenite la masa tratativelor“, deoarece „tratatul de pace n-a făcut decît să consfințească o situație de fapt, creată de lupta maselor populare“.

Istoria ne dezvăluie greutățile uriașe pe care poporul român a fost nevoit să le biruiască în cursul milenarei sale existențe. „Timp de secole, se remarcă în Programul partidului, noul popor creat prin contopirea dacilor cu romanii — poporul român — a trebuit să ducă o luptă îndârjită și necurmată pentru a-și păstra ființa, pentru a-și asigura continuitatea pe teritoriul în care s-a născut și dezvoltat, în ciuda vicisitudinilor istorice“. Programul menționează această particularitate a istoriei poporului român, care aproape neconținut în cursul existenței sale s-a aflat în situația de a înfrunța — într-o măsură mai mare decât alte popoare — politica de penetrație și expansiune a puterilor din afară. În ceea ce privește perioada de trecere de la feudalism la capitalism, problema a avut, neîndoielnic, o însemnătate deosebită. După ce, înfruntând Poarta otomană, românii au reușit să-și mențină autonomia, ființa de stat a țărilor lor și să le apere pe acestea de pericolul de a fi transformate în pașalicuri supuse nemijlocit puterii sultanilor — cum s-a întâmplat pe teritoriile sud-dunărene —, în pragul perioadei moderne, când împrejurările interne generau condițiile trecerii la orînduirea capitalistă, tinăra națiune română a trebuit să facă față politicii de dominație a tuturor marilor imperii învecinate. Exploatarea feudală — se arată în Program — a fost agravată de dominația marilor imperii vecine, otoman, habsburgic, țarist, care prin războaie, prăzi și biruri au secătuit, veacuri de-a rândul, avuția țărilor românești. În această privință, Programul mai subliniază faptul că „dominația străină a dus, totodată, la prelungirea în timp a orînduirii feudale, la întîrzierea procesului dezvoltării societății românești, care a rămas în urmă față de țările din centrul și apusul continentului, unde destrămarea orînduirii feudale, trecerea la capitalism și încheierea statelor naționale s-a putut realiza cu mult înainte“. Poporul român a știut însă să înfrunte în cursul îndelungatei sale istorii politica de dominație străină, afirmîndu-se în concertul popoarelor lumii, în ciuda tuturor greutăților și piedicilor, la scara valorii sale, a aportului său la progresul umanității în ansamblul ei.

LUPTA MASELOR POPULARE PENTRU FAURIREA UNITĂȚII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

Programul Partidului Comunist Român relevă în mod deosebit aportul esențial al maselor populare la procesele istorice desfășurate de-a lungul veacurilor. În acest context este pus în lumină rolul maselor de făuritoare ale istoriei, de factori hotărîtori în marile încercări, care au deschis calea spre progres, de apărătoare dîrze, în lupta purtată cu clasele exploatare și dușmanii externi, ale cauzei progresului și a dreptății. „Întreaga istorie a poporului român se înfățișează ca istoria unor neconținute lupte de clasă, a bătăliilor purtate de masele populare pentru neatîrnare, pentru progres și civilizație“.

Masele au fost principala forță în făurirea unității. Conștiința unității de neam care le-a însușit permanent le-a conferit încrederea neclintită în faptul că hotare vremelnice nu pot nicicînd rupe o unitate de necontestat. Apele care scaldă teritoriul locuit de români, ca și Carpații n-au despărțit niciodată, ci au unit pe cei aflați prin vicisitudinile istoriei sub stăpînire străină, au reprezentat un puternic liant, care i-au ajutat să-și

desfășoare o viață economică proprie, chiar și în condițiile feudalismului, adică ale unei orînduiri ce impunea separații, economie închisă, izolare. Viața culturală a maselor, creația populară, folclorul au unit poporul de pe întreg teritoriul locuit de români, dîndu-i sentimentul indestructibil al continuității și unității sale.

Masele au susținut cu entuziasm pe domnitorii patrioți, care au apărut ființa statelor și care au văzut în unitate o condiție a propășirii poporului român. Ele s-au jertfit cu neprecupețire pentru țară și s-au ridicat cu hotărîre atît împotriva asupririi interne, cît și a dominației străine. Neatîrnarea, ca și unitatea au constituit năzuințe fundamentale și permanente ale maselor populare. Sînt elocvente, în acest sens, curajul și jertfa de care ele au dat dovadă în lupta pentru afirmarea independenței și a însăși ființei de stat a Țării Românești în timpul lui Basarab — bătălia de la Posada reprezentînd, din acest motiv, într-un fel un act de naștere a statului muntean neatîrnat —, în luptele lui Mircea, cînd au săvîrșit fapte de arme legendare, ca și în oștile înțeleptului și nebiruitului Ștefan cel Mare, dîrz apărător al Moldovei împotriva cîmpirii străine. Voievod purtător al idealurilor de independență și unitate, care cel dintîi a realizat vremelnice unirea teritoriilor românești, Mihai Viteazul s-a bucurat de sprijinul oștenilor, reprezentanți ai poporului. În 1437 — în răscoala de la Bobilna, în 1514 — în răscoala condusă de Gheorghe Doja, în răscoalele seimenilor și ale dorobanților de la mijlocul veacului al XVII-lea, în răscoala din 1784 a țăranilor transilvăneni, masele populare s-au ridicat eroic împotriva asupririi sociale și naționale, dovedindu-și prin aceste puternice manifestări ale luptei de clasă poziția lor anti-feudală, hotărîrea de a răsturna rînduiri ce frînau însăși dezvoltarea țărilor române.

În perioada modernă, masele au fost prezente în evenimentele revoluționare din 1821, prilej de evidențiere a simțămîntelor de unitate și a năzuinței de independență. Nu întîmplător Tudor Vladimirescu, bun cunoscător al vieții semenilor săi de peste Carpați, cititor al *Istoriei pentru începuturile românilor în Dachia*, aparținînd cîrturarului transilvănean Petru Maior, era așteptat de țăranii români de aici ca un „crăișor“ eliberator, ce trebuia să repete faptele lui Horea. Evenimentele revoluționare au zguduit și Moldova și Țara Românească, iar Tudor Vladimirescu, purtător de cuvînt al maselor răscolite, recomanda la conlucrare și acțiuni comune cu Moldova, „ca unii ce sîntem de o lege și sub aceeași stăpînire“. Un rol hotărîtor l-au avut masele în 1848, fapt evidențiat plenar în Programul partidului: „Forța principală a revoluției de la 1848 în toate țările române au fost masele populare, hotărîte să lupte pentru o viață mai bună, liberă și independentă, să asigure dezvoltarea țării pe calea progresului economic și social. Marile întruniri politice și manifestările de masă din Moldova, cucerirea, pentru un timp, de către revoluționari din Muntenia a puterii de stat și apărarea de către masele populare a guvernului revoluționar împotriva reacțiunii, luptele armate desfășurate de către revoluționarii din Transilvania, ilustrau gradul înalt de radicalizare a maselor, uriașa forță politică pe care o reprezentau acestea, capacitatea lor de a-și impune voința și de a determina cursul evenimentelor istorice“.

Marile adunări populare de la Blaj și Lugoj, adunările de pe câmpul Filaretului de la București, masiva intervenție în revoluție în toate țările române a țărânimii, care a dezvoltat o puternică activitate revoluționară pe plan local, pasiunea cu care masele au urmărit și mai ales au sprijinit cursul evenimentelor în timpul revoluției, totul demonstrează plenar rolul decisiv împlinit de acestea în anul 1848. Revoluția a fost în mod evident opera poporului, lucru de altfel relevat de Nicolae Bălcescu, clarvăzător democrat revoluționar. Masele s-au jertfit pentru cauza revoluției, au luptat pline de avânt, iar când revoluția a fost înăbușită, în primul rînd datorită represiunii externe, ele nu i-au trădat idealurile, ci le-au slujit mai departe, refuzînd să se plece în fața reacțiunii și a armatelor represive străine.

Însăși constituirea României moderne a fost opera maselor, rodul neprecupețitelor lor eforturi, a luptei lor necurmăte. În jurul steagului Unirii Principatelor, din 1859, primă etapă pe drumul făuririi statului național unitar, s-au strîns masele într-un irezistibil avînt, impresionînd prin maturitatea și patriotismul lor pe observatorii străini. Ele au fost perfect conștiente că nu era vorba doar de o simplă ștergere de hotar între două țări românești — Moldova și Țara Românească —, ci de un proces cu mult mai profund, afectînd chiar structurile vieții statale și, în primul rînd, temeiurile social-economice și politice ale societății românești. Pentru țărănime Unirea însemna neîndoielnic reforma agrară, abolirea relațiilor feudale din agricultură, înzestrarea ei cu pămînt. Nu întîmplător, în aceste condiții, Mihail Kogălniceanu atribuia națiunii realizarea unirii Principatelor.

Masele au avut rolul hotărîtor și în evenimentele din 1877. Proclamarea independenței de stat depline la 9 mai 1877 n-a fost o simplă decizie a Corpurilor Legiuitoare; actul a reflectat voința neștrămutată a poporului, ai cărui reprezentanți, cu miile, erau prezenți în preajma Adunării Deputaților. Dar independența n-a fost numai rodul curajului și destoiniciei ostașilor și ofițerilor români, care și-au dovedit în fața Plevnei vrednicia militară, ci ea a fost și neîndoielnicul rezultat al străduințelor necurmăte ale națiunii, ale maselor de pe tot întinsul teritoriului locuit de poporul român. Voluntarii ardeleni, femeile din Transilvania care au întreprins colecte, țărănimea și orășenimea săracă, care au dus greul războiului, jertfindu-și însuflețite de spirit patriotic puținele bunuri, intelectualii înaintați, cu toții au văzut în independență o necesitate imperioasă, un țel ce trebuia neapărat atins. Ca și în 1859, masele au fost la înălțimea împrejurărilor și neatîrnarea României a reprezentat materializarea aspirațiilor și eforturilor lor.

Unirea din 1859 și independența din 1877 s-au cerut a fi desăvîrșite pe planul unității statale. Întreaga națiune trebuia cuprinsă în hotarele statului unitar. Înțelegînd acest imperativ, văzînd în eliberarea întregii națiuni și în unirea ei statală însuși sensul existenței lor, masele au acționat cu elan patriotic. Miile de patrioți care s-au pus în slujba luptei pentru unitate, primejduindu-și chiar viața, neînfricații soldați din timpul primului război mondial, ce se avîntau în luptă cu gîndul la eliberarea fraților asupriți, masele românești supuse dominației străine, care au știut să-și exprime cu atîta forță arzătoarea și legitima dorință de a se înfăptui unificarea statală a națiunii, confirmă plenar acest lucru. Un rol deosebit

de important a revenit în această privință, și lucrul este relevat în Program, proletariatului român, care s-a pronunțat „cu fermitate pentru unirea Transilvaniei cu România“. Astfel, „în timpul luptelor din primul război mondial pentru apărarea pământului patriei împotriva ocupanților militariști germani, pentru salvagardarea unității și integrității teritoriale, oștirile române, masele populare din România au înscris în istoria țării o pagină nepieritoare de eroism și abnegație, de spirit de jertfă și patriotism fierbinte“.

Lupta maselor populare din România pentru crearea statului național unitar se încadra — după cum se remarcă în Programul partidului — în amplul proces de formare și de desăvârșire a statelor naționale: „În mișcarea popoarelor europene pentru autodeterminarea națională și scuturarea dominației străine se încadrează și lupta maselor populare din România și din celelalte teritorii românești aflate sub dominație străină pentru formarea statului național unitar român. Realizarea acestui dezerat istoric vital a fost rodul luptei maselor largi populare, a muncitorimii, a țăranimii, intelectualității, a cercurilor înaintate ale burgheziei, a principalelor clase și pături ale societății, opera întregului popor, a întregii națiuni“. Programul arată limpede, întemeindu-se pe realitatea faptelor istorice, că „formarea statului național unitar român nu a fost rezultatul unui eveniment întâmplător, de conjunctură, al înțelegerilor intervenite la masa tratativelor“, deoarece „tratatul de pace n-a făcut decit să consfințească o situație de fapt, creată de lupta maselor populare“.

Prezentă de la început în primele linii ale acțiunilor poporului pentru o viață mai bună, pentru realizarea marilor aspirații ale națiunii, clasa muncitoare din România s-a afirmat tot mai viguros ca unul din factorii cei mai marcanți ai luptei pentru eliberare națională și socială. Ea a știut să se dăruiască cu abnegație și a cimentat cu lupta și jertfa ei marile izbînzii ale poporului român din timpul perioadei de încununare a făuririi statului național modern.

ȚĂRÂNIMEA — FORȚĂ SOCIALĂ HOTĂRÎTOARE A LUPTEI PENTRU DEZVOLTAREA ECONOMICO-SOCIALĂ, APĂRAREA DEMNITĂȚII NAȚIONALE ȘI A INDEPENDENȚEI

Înainte ca proletariatul român să-și fi preluat sarcina istorică, în condițiile feudalismului îndeosebi, țăranimii i-a revenit rolul de a fi forța hotărîtoare a luptei pentru progres a poporului român. Programul P.C.R. subliniază aportul deosebit al țăranimii în decursul perioadei feudale, rolul decisiv pe care l-a avut în evoluția seculară a societății românești în timpul feudalismului, faptul că a fost clasa pe care s-a bizuit lupta de rezistență împotriva cîmpirii străine, pentru salvagardarea și afirmarea entităților de stat românești. „Țărănimea — se arată în Program — a constituit forța principală a armatelor multor mari conducători de oști, care au înscris pagini de înălțător eroism în lupta împotriva dominației străine. Figurile legendare ale lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și ale altor domnitori care au dobîndit mari victorii în fruntea oștilor române vor rămîne de-a pururi în conștiința poporului nostru, în istoria patriei. Țărănimea a dus greul bătăliilor împotriva cîmpitorilor străini, pentru unirea țărilor române, pentru cucerirea independenței de stat, pentru închegarea statului național unitar român“.

Un rol deosebit este atribuit în Program țărănimii libere, care, împreună cu țărănimea aservită — rumânii și vecinii — a dus pe umerii ei în cea mai mare măsură povara sarcinilor sociale. Existența răzeșilor și a moșnenilor este considerată în Program ca reprezentînd o „formă specifică, originală“, care a imprimat feudalismului românesc, „pe lîngă caracteristicile clasice fundamentale“, o notă aparte. Această împrejurare, a existenței categoriilor de țărani liberi — „stăpîni de pămînt, care se bucurau de anumite drepturi economice și sociale“ — a făcut din țărănime, în întregul ev mediu, „atît forța socială principală a dezvoltării economico-sociale, cît și factorul militar hotărîtor în bătăliile pe care poporul a trebuit să le ducă pentru apărarea entității naționale, a integrității patriei, a dreptului său sacru de a trăi liber“.

Țărănimea liberă, dar mai ales țărănimea aservită, s-a afirmat „cu putere ca o clasă socială revoluționară“ în tot decursul evului mediu și apoi și în perioada modernă. În răscoala de la Bobilna și în cea din 1514 condusă de Gheorghe Doja — răscoală în care țăranii iobagi au acționat alături, înfrățiți, indiferent de naționalitatea căreia îi aparțineau — în ridicările țărănești care brăzdează ca un fir roșu întreaga perioadă feudală, țărănimea s-a dovedit deplin capabilă de a înfrunta pe exploataorii feudali. Un moment marcant al luptei antifeudale, anunțînd totodată zorii perioadei moderne, a fost răscoala țărănească transilvană din 1784—'85 condusă de Horea, Cloșca și Crișan — apreciată în Program drept „marea răscoală țărănească din secolul al XVIII-lea“ —, care, pe lîngă amploarea ei, relevantă în ce privește forța acestei țărănimii asuprite și dorința ei de mai bine și de progres, a reflectat și năzuințele arzătoare de eliberare națională. Nu întîmplător contemporanii i-au atribuit lui Horea titlul de „rex Daciae“, iar țăranii răsculați transilvăneni așteptau, îndreptățiți, ajutoare din Țara Românească și Moldova pentru a lupta împotriva asupritorilor lor feudali. Această mare răscoală, care a premers cu o jumătate de deceniu marea revoluție franceză din 1789, a atras în mod deosebit atenția unor revoluționari europeni de talia lui Brissot.

Țărănimea aservită și mai ales pandurii, reprezentanții țărănimii libere, au furnizat cadrele „adunării norodului“ condusă de Tudor Vladimirescu în 1821, moment ce a deschis porțile istoriei moderne a României. În marea lor majoritate răsculații din 1821 au aparținut țărănimii și ei au dovedit că erau purtători de cuvînt nu numai ai clasei lor, ci ai întregului popor. Deși înăbușite prin intervenția militară represivă externă, evenimentele revoluționare din 1821 au demonstrat voința de înnoire a societății românești și capacitatea de luptă a țărănimii, pe care reprezentanți ai păturilor mijlocii, unul dintre aceștia fiind însuși Vladimirescu, au știut a o organiza și a o transforma într-o redutabilă forță de șoc.

Un sfert de veac mai tîrziu, țărănimea din țările române s-a dovedit din nou a fi componentă de bază a luptei de eliberare socială și națională. Pe baricadele revoluției din 1848, țărănimea s-a jertfit cu abnegație în primele rînduri, acționînd pentru împlinirea revendicărilor ei legitime

— legate în primul rînd de abolirea relațiilor feudale în agricultură și de înzestrarea ei cu pămînt; ea a înțeles, totodată, că trebuie să slujească cu elan patriotic țelurile întregii societăți românești, deoarece prin constituirea statului român modern propriile ei țeluri aveau să-și găsească un cadru mai prielnic de realizare. În Țara Românească, mii de țărani au dat baza de mase începuturilor revoluției la Islaz la 9 iunie 1848 și țăranii au fost apoi neconținut prezenți în tot decursul evoluției evenimentelor revoluționare muntene, nu numai în sate, ci și în marile acțiuni desfășurate în orașe și în primul rînd la București; țăranii munteni și-au dat, de asemenea, contribuția în formarea taberei de luptă de la Rîureni de sub ordinele lui Gheorghe Magheru și ei au dus, după înăbușirea revoluției, o aprigă luptă de rezistență, refuzînd să accepte reinstaurarea reacțiunii și a regimului Regulamentului organic. În Transilvania, țărănimea a reprezentat, de asemenea, forța de șoc a revoluției; sub îndrumarea lui Iancu, moșii au transformat regiunea munților Apuseni într-o cetate de necucerit. Prin țărani revoluția română s-a afirmat cu tărie în Transilvania, dînd glas însă nu numai revendicărilor acestei clase, ci și celor ale societății românești în ansamblul ei. Dacă în Moldova revoluția n-a putut dobîndi de la început dimensiunile ei plene acest lucru s-a datorat mai ales insuficienței recurgerii la sprijinul țărănimii. Dar în cea de-a doua parte a primăverii, în vara și în toamna anului 1848, revoluționarii moldoveni au făcut un larg apel la lupta țărănimii, care, prin luptele ei pe plan local, a transformat de fapt ceea ce pînă atunci fusese o mișcare revoluționară într-o revoluție.

Unirea Principatelor, eveniment de o deosebită importanță istorică în procesul de constituire a României moderne, nu poate fi înțeleasă dacă nu se ține seama de rolul pe care l-a avut țărănimea. Lectura documentelor prin care reprezentanții acestei clase — Ion Roată și Tănase Constantin — și-au exprimat în Adunările ad hoc revendicărilor, relevă adîncul simț patriotic al acestei țărănime exploatare, care ducea pe umerii ei povara sarcinilor fiscale și a obligațiilor obștești. În mod firesc, reprezentanții țărănimii și-au exprimat dezideratele menite a împlini îndelungatele ei așteptări, care au fost cu claritate rostite și în timpul revoluției din 1848, dar ei au făcut aceasta cerînd, totodată, constituirea unui stat român, conștienți că numai în acest cadru ele se puteau îndeplini. Țăranii au luptat cu avînt în 1857 și în 1859, conștienți că momentul unirii din 1859 trebuia să-i urmeze în mod necesar reforma relațiilor agrare, abolirea relațiilor feudale din agricultură, înzestrarea lor cu pămînt.

Ostașii țărani și în primul rînd dorobanții și călărașii — întruchipări legendare ale eroismului românesc — au fost principalii cuceritori, două decenii mai tîrziu, ai independenței de stat depline. Fără jertfa lor, fără patriotica lor dăruire, proclamarea independenței la 9 mai 1877 ar fi putut rămîne un act fără urmări. Dar avîntul oștenilor țărani, dorința lor de a înfrunta pe cei ce reprezentau dominația străină, apăsătoare și paralizantă pentru însăși dezvoltarea societății românești, au făcut din 9 mai

1877 una din zilele cele mai memorabile ale veacului trecut, conferindu-i valoare de simbol. Eroismul oștenilor a fost total în fața Plevnei. Asaltul Griviței — imortalizat de pictori și poeți și consemnat admirativ de corespondenții de presă străini — a demonstrat în fața Europei, prin faptele eroice și jertfa de sine a ostașilor țărani, că România merita și era capabilă să-și impună dreptul la independență. Fapta ostașilor țărani a atârnat neîndoielnic greu și la masa tratativelor din vara anului 1878, oamenii politici și diplomația europeană fiind nevoiți să recunoască și să confirme ceea ce acești țărani neînfricați realizaseră de fapt: independența de stat deplină a țării.

Reforma agrară din 1864, deși de o deosebită importanță, cu incontestabile consecințe pozitive, a fost, totuși, o reformă „de sus“, care n-a rezolvat pe deplin situația țăranimii. Deși relațiile feudale au fost înlăturate, puternice rămășițe au continuat să paralizeze libera afirmare a țăranimii. Rămășițele feudale au frînat procesul de transformare a țăranimii române într-o clasă prosperă. Țăranii români nu au ajuns mici fermieri, care să-și dezvolte activitatea în cadrele unei agriculturi moderne, ci au rămas mai departe în largă măsură la cheremul moșierimii, deținătoare în continuare a unor mari domenii, exercitînd funcții exploatare. Această situație a generat — așa cum se arată și în Program — mișcările țărănești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea, care au luat „o amploare tot mai mare“ și au culminat, după răscoala din 1888, prin „marea răscoală din primăvara anului 1907“. Această puternică răscoală a dezvăluit, cum se subliniază în Programul partidului, „marile energii revoluționare ale țăranimii, care a înscris în acel an una din paginile glorioase ale luptei sociale a poporului român“. Programul evidențiază, totodată, rolul important pe care l-a avut cu acest prilej clasa muncitoare din ce în ce mai prezentă în arena luptelor social-politice. Astfel, „în cursul desfășurării răscoalei din 1907 s-au manifestat pentru prima dată în mod mai activ colaborarea și solidaritatea în luptă a muncitorimii cu țăranimea, prevestind zorii alianței muncitorești-țărănești, ce avea să devină cea mai puternică forță socială și politică a societății noastre“.

Țăranimea a fost de asemenea prezentă în hotărîtoarele momente ale Marii Uniri din 1918. Atît ostașii țărani, care au dovedit în luptele din vara anului 1917 de la Mărăști, Mărășești și Oituz nemărginitul lor eroism și capacitatea lor de jertfă și dăruire patriotică, cît și masele țărănești în ansamblu, care au rezistat în România, pe toate căile, presiunilor și ocupației străine, iar în provinciile aservite dominației marilor imperii au constituit unul din cei mai de seamă factori ai luptelor politice de eliberare, militînd totodată pentru unificarea statală a națiunii și bine meritînd de la patrie. Prin faptele lor ei au pus statului românesc unitar temelie de granit. Și de data aceasta, într-o formă mai hotărîtă decît în 1877 — și faptul se datora creșterii și maturizării clasei muncitoare, animatoare a ansamblului luptei eliberatoare a poporului —, țăranimea și-a afirmat nu numai arzătoarele năzuințe de eliberare națională, ci și

cele de eliberare socială. Ea a cerut guvernanților să răspundă jertfelor ei neprecupețite printr-o nouă reformă agrară menită a-i satisface revendicările cărora reforma din 1864 nu le mai putea oferi cadru adecvat. Poziția radicală a țăranimii la sfârșitul epocii moderne s-a reflectat în strînsele ei legături cu clasa muncitoare, în caracterul revoluționar pe care l-au avut în bună măsură evenimentele ce au marcat constituirea statului unitar român, în dimensiunile teritoriului locuit de întreaga națiune.

Atît în perioada medievală, cît și în perioada modernă țăranimii i-a revenit în procesele social-politice care au frămîntat societatea românească un rol dintre cele mai de seamă. Ea a știut să fie la înălțimea împrejurărilor și să-și dea contribuții hotărîtoare la formarea statului modern.

DAN BERINDEI

BIBLIOGRAFIE

- Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism**, Editura politică, București, 1975, p. 31—39.
- NICOLAE CEAUȘESCU, **120 de ani de la revoluția din 1848. Cuvîntare rostită la adunarea populară din Capitală. 29 iunie 1968**, Editura politică, București, 1968, p. 5—15.
- NICOLAE CEAUȘESCU, **România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste**, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 706—717.
- NICOLAE CEAUȘESCU, **Cuvîntare la adunarea populară de pe Cîmpia Libertății de la Blaj consacrată aniversării revoluției de la 1848. 17 mai 1973**, Editura politică, București, 1973, p. 6—21.
- NICOLAE CEAUȘESCU, **Cuvîntare la adunarea populară de la Iași consacrată aniversării revoluției de la 1848, 4 mai 1973**, Editura politică, București, 1973, p. 7—16.
- ION POPESCU-PUȚURI, **Lupta multiseclară a poporului român pentru apărarea dreptului de libertate socială și națională. P.C.R., continuatorul tradițiilor de luptă pentru suveranitatea și independența poporului român**, în „Anale de istorie”, anul XXI (1975), nr. 3, p. 23—44.
- ȘTEFAN PASCU, ARON PETRIC, **Ideea de unitate național-statală în conștiința poporului român**, în „Anale de istorie”, XIX (1973), nr. 3, p. 3—23.
- MIRCEA MUȘAT, **Continuitatea luptei poporului român pentru înaltele idealuri de libertate socială și națională**, Editura politică, București, 1974, p. 17—31.

Grigore Preoteasa, **TEXTE SOCIAL-POLITICE**,

*Editura politică, București, 1974. 332 p.**

Cu toate că, în acest an, Grigore Preoteasa, pe care l-am cunoscut mai îndeaproape, ar fi împlinit 60 de ani, mi-l închipui în floarea vârstei, dedicându-se cu nețărmurit devotament, cu energia sa binecunoscută înfăptuirii idealurilor partidului, ale înălțării patriei socialiste pe noi trepte de împliniri. Căci întreaga sa viață, atît de timpuriu și atît de tragic frîntă, a fost o necurmată luptă pentru cauza socialismului.

Așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea ținută la mîtingul de doliu, Grigore Preoteasa „s-a caracterizat printr-un înalt spirit de partid și intransigență revoluționară. Militant neobosit pentru apărarea purității învățurii marxist-leniniste, pentru întărirea ideologică a partidului și a unității sale, el a adus o contribuție de seamă la crearea unei intelectualități

de tip nou, devotată poporului și cauzei construirii socialismului“.

Încă din perioada marilor frămîntări sociale și a luptelor revoluționare ale clasei muncitoare din anul 1933, Grigore Preoteasa a fost unul dintre reprezentanții de seamă ai pleiadei de intelectuali tineri care s-au alăturat Partidului Comunist Român. Din acest moment, sub îndrumarea P.C.R., se va împlini și se va desăvîrși, în vîltoarea asprelor înfruntări de clasă, personalitatea sa de luptător revoluționar. El își va dăru cu dragoste și devotament activitatea și cunoștințele, priceperea și energia idealurilor de dreptate socială și libertate națională ale partidului comunist, ale maselor largi.

Scrișul său, purtînd pecetea educației muncitorești, partinice, a mediului social din care pornește, este organic pătruns de seva proletară, de ideile înnoitoare, dînd expresie într-un mod strălucit trăsăturilor proprii scrisului revoluționar, combatant. Privind

în retrospectivă, putem afirma cu certitudine că numele lui Grigore Preoteasa ocupă un loc de frunte în istoria presei noastre de partid, căreia i s-a consacrat cu pasiune și talent. Foarte multe din scrierile sale, așa cum o vădește și culegerea de față, reprezintă, prin claritatea ideilor și prin forța lor de convingere, adevărate pagini de antologie a presei noastre progresiste și revoluționare. Ele au darul de a-i face pe cititori și, cu deosebire, pe cei mai tineri, să înțeleagă mai bine dimensiunile talentului său, spiritul revoluționar ce-l caracteriza, să reconstituie sensuri adînci ale luptei comuniștilor, ale maselor largi populare de la perioada grea care a premers cel de-al doilea război mondial, la răsturnarea dictaturii militare-fasciste, instaurarea puterii revoluționar-democratice, înlăturarea claselor exploatare și edificarea noii orînduirii sociale.

Parcurgînd culegerea de texte social-politice, cei ce am trăit acele vremuri sîntem impresionați de precizia cu care Grigore Preoteasa redă evenimen-

* Prefață de Vasile Dumitrescu. Selectarea textelor și coordonarea volumului: Octavian Butoi, Gavril Horja, Georgeta Oancea.

tele la care a participat și le deslușește fondul. Din tot ceea ce a scris și a gândit, ca de altfel din întreaga sa activitate, se conturează o personalitate dirză, de un înalt patriotism, un spirit efervescent, un gânditor revoluționar profund.

Întotdeauna a știut să desprindă din multitudinea faptelor esențialul, să filtreze prin controlul inteligenței sale lucide evenimentele la care participa sau la care era martor, în concordanță cu concepțiile comuniste, pe care și le însușește din tinerețe.

Aparute acum pentru prima oară într-un volum, cuvântările, apelurile, articolele și însemnările sale au fost selectate cu grijă din publicațiile pe care Grigore Preoteasa le-a condus, ca „Fapta”, „Reporter”, „Cadran” din anii 1937—1938, iar pentru perioada de după 23 August 1944 cele mai multe texte au fost culese din ziarul „România liberă”, al cărui redactor responsabil a fost de la primul său număr apărut legal, la 24 august 1944, și până la 17 noiembrie 1947. Amintim, de asemenea, că unele articole și cuvântări ale sale care sînt incluse în această culegere au apărut în ziarul „Scînteia”, organul central de presă al P.C.R.

Parcursarea celor peste 300 de pagini arată că alcătuitoarea acestei culegeri au selectat acele scrieri care pot oferi o imagine cît mai concludentă asupra aspectelor și domeniilor pe care le-a abordat Grigore Preoteasa, asupra problematicei epocii în care a scris și, desigur, a contribuției pe care militantul comunist a adus-o la lupta împotriva fascismului, la victoria democrației, la înfăptuirea

revoluției socialiste, a operei de construire a socialismului în România.

Pe bună dreptate, așa cum menționează, de la început, alcătuitoarea culegerii, multe din articolele lui Grigore Preoteasa au astăzi, cu precădere, o valoare documentară, de cronică a zilelor în care au fost scrise și publicate, iar cercetătorul care va face istoria epocii respective va găsi în ele, în afara remarcabilelor calități publicistice, date și fapte care-l vor ajuta, fără doar și poate, la înțelegerea unor aspecte și evenimente. Adoptîndu-se un criteriu cît mai accesibil, cel cronologic, cititorul poate cunoaște, în contextul unei bogății de date și fapte, aria largă a preocupărilor sale politice-ideologice, angajarea sa la dezbaterile marilor probleme sociale, politice și culturale ale epocii în care a trăit.

După cum se știe, Grigore Preoteasa a desfășurat o activitate publicistică deosebit de rodnică încă de la debutul acesteia, în cadrul Facultății de litere și filozofie a Universității din București, iar mai tîrziu al Academiei comerciale. Spiritul combativ și talentul său viguros au făcut ca revistele „Studentul leninist”, „Studentul român”, „Acțiunea studentască”, „Studentimea nouă”, la a căror editare a participat, să aibă un puternic ecou în cercurile studentești. Din această cauză va fi exmatriculat din facultate, arestat și condamnat la doi ani și jumătate închisoare. Rîpostînd ferm la orice tentativă de încălcare a demnității sale, Grigore Preoteasa a înfruntat cu dirzenie regimul de detențiune de la Jilava, Doftana, Craiova. În în-

chisoare, la Doftana, este primit în rândurile Partidului Comunist Român. Anii întunecați ai detențiunii au fost pentru el anii unui profund proces de maturizare politică.

Grigore Preoteasa și-a continuat cu hotărîre activitatea revoluționară în condiții de ilegalitate, organizînd redacția și stabilind profilul revistei legale „Fapta”, care a apărut de la 1 octombrie 1937 pînă la 20 noiembrie 1938, cînd a fost suprimată de autorități. În articolul: *Rînduri de clarificare*, apărut în nr. 1 din 1 octombrie 1937 al revistei „Fapta”, Grigore Preoteasa, dorind să se înțeleagă că trebuie să se meargă dincolo de situarea pe pozițiile unui vag democratism, de așteptare, scria că „trebuie să se facă ceva, să se schimbe ceva. Și ne-am hotărît ca la «Fapta» să găsească loc tot ceea ce înseamnă construcție, mișcare, viață. Fapte — pentru voi, tineri din uzine, din universități, tineri din bezna satelor sau din pîcla periferiilor. Pentru voi care ați suferit, ați luptat, v-ați rugat, ați lovit, ați plîns, pentru voi cuvintele sînt inutile... Tineri din universități, din sate, din uzine, sîntem cu toții în același gînd, avem aceleași interese de apărut... Noi am părăsit conceptul vetust al democrației idilice. Pentru noi democrația înseamnă faptă democratică. Sîntem democrați pentru că am simțit sensul existenței și al faptelor noastre. Luptăm pentru dreptate, pentru că refuzăm să trăim înșelați și asupriți. Luptăm pentru libertate, pentru că numai cei liberi pot să participe la construirea propriului lor viitor... Apărați libertatea și dreptatea țării, apărînd

independența și cultura națională. Apărați-vă libertatea și dreptatea voastră, apărându-vă dreptul la muncă" (p. 26—27).

Alături de alte publicații ale P.C.R., „Fapta” a adus o contribuție deosebită la lupta împotriva primejdiei fasciste, a pericolului războiului, pentru libertatea și independența națională. „Ni se răpește cultura — scria în același număr din „Fapta” Grigore Preoteasa —. Cultura noastră, crescută din realitățile pământului ăsta românesc, căruia i-am adăugat perspectivele noastre tinerești, avîntul, generozitatea, lupta noastră pentru o Românie nouă, unde toți să aibă drept la suflet... Vom lupta să scoatem cultura dintre baionete și s-o răs-pindim printre noi, în mijlocul nostru, în școli, în cămine, în ateliere, în fabrici, în uzine” (p. 31—32).

Grigore Preoteasa a acționat zi de zi pentru a transforma revista într-o tribună, într-o adevărată expresie a actualității, prin publicarea de scrisori deschise, prin numeroase apeluri și chemări adresate tineretului în lupta sa pe linia progresului social. Iată câteva titluri ale articolelor din „Fapta”, reproduse în această culegere: *Dictatorii; Prima scrisoare a „Faptei” către tineretul bucureștean; Pentru concentrarea forțelor democratice; Al II-lea Congres mondial al tineretului; Tineri; Cultura se cumpără?*

Grigore Preoteasa a militat pentru îmbinarea valorilor culturii naționale cu cunoașterea valorilor culturii universale. El a întreținut și a dezvoltat legături permanente cu intelectuali și scriitori ai vremii — Petre Constantinescu-Iași, Gheorghe

Dima, Geo Bogza, Pompiliu Constantinescu, George Macovescu ș.a. —, cu care a colaborat în vederea promovării culturii naționale progresiste. Alături de Ilie Pintilie, Petru Groza, N. D. Cocea, va publica, în 1938, o serie de articole în „Reporter” și în alte publicații conduse de Partidul Comunist Român, în care a demască și a înfierat conținutul diversionist al lozincilor fasciste. „În astfel de vremuri, poezii și prozatorii, ziariștii și romancierii, bătrîni și tineri — mai ales tinerii — care știu ce-i *omenia, dreptul* — o mare datorie au: *să fie strîns uniți, cot la cot, treji și ațintiți pentru tot ce vor trebui să răs-pundă, să ceară*” — scria el în nr. 3 din 1939 al publicației „Cadran” (p. 70).

Dezlănțuirea agresiunii fasciste în Europa îl găsește pe Grigore Preoteasa în primele rînduri ale luptei împotriva primejdiei iminente de război. La începutul anului 1940, împreună cu alți militanți comuniști și antifasciști, a fost din nou arestat și deținut în lagărele de la Miercurea-Ciuc, Caracal și Tîrgu-Jiu. Și în aceste condiții a rămas mereu același militant ferm, același ostaș credincios al clasei muncitoare. Aici a continuat să scrie, să înfierceze regimul dictaturii militare fasciste și administrația. Cu cîteva zile înainte de declanșarea insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste, din august 1944, a evadat din lagăr și a venit în București, unde a avut ca sarcină pregătirea celui dintîi număr legal al „României libere”. Neuitat va rămîne acest număr-document, în care s-a publicat declarația Comitetului Central al Partidului Comunist Român ce se încheie cu aceste cu-

vinte-program: „Salutăm lupta poporului român pentru cucerirea independenței naționale, păcii și libertății”. Iar alăturat se insera articolul de fond scris de Grigore Preoteasa și care transmite și azi întreaga încărcătură tensională a temperaturii la care a fost gîndit: „„România liberă” înce-tează de a mai fi un ziar ilegal. De trei ani foaia aceasta trăiește și luptă. Scrisă în temnițe, tipărită în hrube, împărțită noaptea din om în om, pe sub mină, „România liberă” a plătit cu sînge dreptul de a-și purta ca pe un steag numele său înăbușit în te-roare. Se va și într-o zi cită suferință, cită îndir-jire și cită aprigă hotărîre s-a cerut pentru fiecare cuvînt scris aici. „Româ-nia liberă” rămîne și nu va înceta niciodată să fie un ziar de luptă”.

Așa scria Grigore Preoteasa. În noul ev, care a început în acea zi istorică de 23 August 1944, plină de toate nădejile viitoru-lui, el a avut din plin po-sibilitatea să lupte pentru fericirea și demnitatea României libere, pentru afirmarea crezurilor ei în lume.

Grigore Preoteasa a condus apoi și a organi-zat alte instituții de presă, putînd fi considerat unul din cei care au pus ba-zele presei comuniste le-gale după eliberare. Ar-ticolele sale din acești ani, și care alcătuiesc partea cea mai mare a culegerii de față, exprimă cu clari-tate idealurile comuniste care l-au animat, înflăcă-rarea crezului său politic. Scria aproape zilnic, con-tribuind activ la afir-marea țelurilor partidului comunist în rîndul mase-lor. El a împletit scrisul zilnic cu o atență și per-manentă grijă față de toți colaboratorii, cărora a

căutat să le insuflă aceeași responsabilitate militantă care îi era specifică. Spiritul său critic se manifesta printr-o înaltă exigență față de tot ce apărea în ziar, dar, mai ales, față de propriile sale articole. Era un aprig adversar al improvizățiilor și superficialității.

În cercetarea fenomenelor social-istorice de după 23 August, Grigore Preoteasa, așa cum se desprinde din textele înmănunchiate în volum, a îmbinat armonios analiza sobră a faptelor cu generalizări teoretice sprijinite pe date concrete. Urmărind dezvoltarea fenomenelor politice, evidențiind aspecte și fapte esențiale, el nu a făcut altceva decât să redea cu fidelitate realitatea în mersul ei obiectiv. Referindu-se, de pildă, la însemnătatea actului istoric de la 23 August 1944, Grigore Preoteasa a reușit să redea, cu o mare forță de concizie, un deosebit de complex moment istoric: „23 August este o dată fără egal în istoria României. Zi a celei mai mari coticuri în istoria României, poarta pe calea independenței naționale și a democrației“.

Numeroase articole ale sale abordează procesul schimbărilor structurale în situația forțelor sociale și politice din țară, proces în care pozițiile claselor exploatatoare au fost zdruncinate și spulberate.

Se poate afirma că nici una din problemele majore ale noii epoci isto-

rice deschise de insurecția națională din august 1944 nu a rămas în afara preocupărilor sale: lupta antifascistă și de eliberare națională, apărarea și consolidarea revoluției populare, democratizarea vieții publice, dezvoltarea procesului de organizare a clasei muncitoare, bătăliile revoluționare purtate de masele populare, în frunte cu comuniștii, împotriva reacțiunii, înfăptuirea reformei agrare, lupta pentru instaurarea guvernului revoluționar-democrat, refacerea economiei distruse de război, consolidarea bazei social-politice largi pe care se sprijinea guvernul democratic după alegerile parlamentare din noiembrie 1946 etc.

Patriot înflăcărat, Grigore Preoteasa a publicat o serie de articole care evocă fapte de vitejie din trecutul milenar al poporului român sau mari personalități ale istoriei noastre: Horia, Cloșca și Crișan, Tudor Vladimirescu, Nicolae Bălcescu, Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, ș.a. Demonstrând larg ideea că, de-a lungul istoriei, masele populare au fost forța de bază în lupta pentru progres social, pentru apărarea patriei, pentru libertate și independență, Grigore Preoteasa avea să înfățișeze în această lumină în scrisul său răscoalele țărănești de la 1907, eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933 și alte momente ale luptei revoluționare.

În același timp, Grigore Preoteasa, în calitate de ministru de externe, a depus o susținută activitate plină de patriotism și de spirit internaționalist pentru întărirea legăturilor de prietenie cu celelalte țări socialiste, cu toate popoarele iubitoare de libertate, pentru aplicarea politicii de pace și colaborare activă între națiuni elaborată de partid și guvern. Prin glasul lui s-a făcut auzit mesajul noii României — al României socialiste — la Organizația Națiunilor Unite: „România este profund și organic interesată într-o politică de pace și colaborare internațională. Aceasta o determină să promoveze cu stăruință, în politica sa externă, principiile coexistenței pașnice, colaborarea cu toate țările pe picior de egalitate, respectarea reciprocă a suveranității și integrității teritoriale, neamestecului în treburile interne ale altor state“.

Și din această culegere de texte, ca de altfel din întreaga sa activitate, se degajează cu putere că Grigore Preoteasa s-a datorit cu întreaga sa ființă măreței opere a Partidului Comunist Român, militând pilduitor pentru libertatea, prosperitatea și demnitatea clasei muncitoare, a poporului român, pentru propășirea patriei noastre în lumea contemporană.

NICOLAE CIOROIU

CLASA MUNCITOARE — FORȚA SOCIALĂ CONDUCĂTOARE ÎN ROMÂNIA SOCIALISTĂ,

Editura politică, București, 1974, 244 p.

Lucrarea, apărută sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., se înscrie în contextul preocupărilor tot mai sistematice pentru studierea din unghiuri de vedere multi sau interdisciplinare a problemelor privitoare la structura socială a României, evoluția și perspectivele acesteia, rolul clasei muncitoare ca forță socială conducătoare în transformarea revoluționară a societății românești, noua sa poziție în socialism, impunându-se ca sinteză a eforturilor unor cunoscuți cercetători în domeniu*. Ea este rodul unor analize îndelungi și temeinice, studiile pe care le cuprinde fiind elaborate după o largă dezbatere de idei asupra chestiunilor pe care le tratează**.

Această problematică suscită un interes deosebit, deoarece structura de clasă a țării noastre, urmând marile prefaceri revoluționare proprii făuririi noii orînduiri, a înregistrat mutații fundamentale, materializate în crearea și înflorirea proprietății socialiste — bază economică a muncii libere —, schimbarea modului de existență al oa-

menilor, educarea politică și ideologică a oamenilor muncii pe baza idealurilor socialismului. Modificarea structurii sociale îmbracă în fiecare țară socialistă forme specifice, asupra cărora își pun amprenta moștenirea istorică, originalitatea soluțiilor elaborate de fiecare partid comunist, care este chemat să aplice și să dezvolte creator, pe un teren social-istoric concret, adevărurile generale valabile ale socialismului științific.

Anii revoluției și construcției socialiste au schimbat profund tabloul societății românești contemporane, locul și rolul diferitelor clase și categorii sociale, au validat rolul conducător al clasei muncitoare în toate sferele vieții sociale. Îndeplinindu-și misiunea de forță socială conducătoare a revoluției populare, clasa muncitoare din România — detașament național al mișcării muncitorești internaționale —, prin modul în care a conceput și a realizat acest amplu proces, prin soluțiile date unor probleme majore, a îmbogățit teoria marxistă cu noi elemente. Aceste contribuții îi determină pe autori să aprecieze că ele confirmă „concluzia fundamentală a comunismului științific cu privire la misiunea istorică a proletariatului, la capacitatea sa de creație istorică, demonstrează cu pregnanță caracterul legic al rolului său conducător în lupta maselor largi pentru progres și socialism” (p. 5).

Asigurarea rolului conducător al clasei muncitoare în dezvoltarea socială reprezintă problema esențială a perfecționării relațiilor politice-sociale. Teza care călăuzește activitatea factorilor de decizie este aceea că dacă anumite etape istorice nu pot fi ocolite, evoluția generală poate fi grăbită atunci cînd „știm ce clasă se află în centrul unei anumite epoci, determinînd conținutul ei principal, direcția principală în care evoluează, principalele caracteristici ale condițiilor istorice etc.” În lucrarea la care ne referim se arată că în țara noastră rolul conducător al clasei muncitoare decurge din situația socială obiectivă a acestei clase. În același timp, acest fapt are o determinare adînc implantată în trecutul poporului nostru, iar autorii evidențiază pe multiple planuri ideea că formarea și dezvoltarea clasei muncitoare au constituit un factor de cea mai mare importanță pentru destinele istorice ale țării.

Transformînd radical fizionomia societății românești, clasa muncitoare — cea mai dinamică forță socială — a cunoscut ea însăși profunde schimbări calitative și cantitative. Astfel, prin actul naționalizării, a devenit proprietarul principalelor mijloace de producție, depășindu-și condiția proletară. Prin aceasta, s-a schimbat rolul ei în organizarea socială a muncii, în conducerea întregii societăți, fiind principala inițitoare a progresului. În anii revoluției populare, clasa muncitoare a înregistrat o importantă creștere numerică, o repartizare teritorială tot mai corespunzătoare, o adîncire a

* Lucrarea apare sub redacția dr. Gheorghe Surpat. Colectivul de autori este alcătuit din: Gheorghe Surpat, Ionel Nicolae, Ion Coltofeanu, Dumitru Mazilu, Maria Popescu, Gheorghe Berescu, Vasile Popescu.

** A se vedea în acest sens: Rolul conducător al clasei muncitoare în societatea socialistă (dezbatere), partea I și a II-a, în „Anale de istorie”, anul XVIII, nr. 2/1972, p. 51—96 și nr. 3/1972, p. 75—137.

gradului său de concentrare — toate acestea permițându-i îndeplinirea cu și mai mult succes a misiunii sale istorice. Astfel, clasa muncitoare din România, născută din interacțiunea dirijată, programată și planificată a factorilor subiectivi și obiectivi, a devenit o clasă nouă.

Astăzi este un adevăr unanim acceptat că a conduce înseamnă a cunoaște. Această cerință este cu atât mai impetuoasă în prezent cu cât industrializarea a operat o profundă revoluție a producției industriale: natura și structura acesteia au fost modificate de progresul științei; în cadrul unităților industriale au avut loc transformări complexe, caracterizate prin diviziunea tot mai accentuată a muncii și prin cooperarea tot mai strinsă în același domeniu al muncii. De aceea, astăzi nivelul de pregătire profesională, de asimilare a cunoștințelor tehnice-științifice constituie unul dintre indicatorii de bază care dau expresie capacității clasei muncitoare de a-și exercita rolul conducător. Pe parcursul lucrării se ilustrează, făcându-se apel la numeroase surse statistice, saltul calitativ, realizat prin grija partidului și statului, în domeniul calificării muncitorilor (a se vedea paragraful *Mutații în structura socio-profesională și în conținutul calificării*, p. 69—85).

Sînt analizate formele de calificare folosite în diferite etape ale făuririi bazelor socialismului, schimbările calitative intervenite în structura profesională a clasei muncitoare, creșterea an de an a numărului celor calificați pentru ramurile

„de vîrf” ale progresului tehnic, extinderea specializării și policalificării. Pregătindu-se permanent, clasa muncitoare — se subliniază în lucrare — face cu succes față răspunderii ce-i revine în conducerea statului și a economiei, contribuie la ridicarea nivelului de cultură al poporului nostru.

Legată direct de producția mijloacelor de producție, de ramurile înaintate ale economiei, clasa muncitoare ocupă o poziție hotărîtoare în organizarea socială a muncii, deoarece: își desfășoară activitatea cu precădere în industrie, ramură ce deține rolul hotărîtor în economie; este legată de proprietatea socialistă cu cel mai înalt grad de socializare și, de aceea, este clasa cea mai concentrată; este purtătoarea consecventă a ideologiei marxist-leniniste, a idealurilor socialismului, pătrunsă de un înalt spirit de fermitate politică, combativitate, responsabilitate și abnegație pentru progresul continuu al societății (p. 42).

Clasa muncitoare își exercită rolul conducător în țara noastră, decide asupra destinului patriei colaborînd fructuos, permanent și sistematic — în condiții de egalitate — cu țărînimea, intelectualitatea și celelalte categorii de oameni ai muncii. Pe bună dreptate se relevă în lucrare că în România conducerea „se realizează într-un cadru național, ca o creație istorică a clasei muncitoare, a maselor populare” (p. 37).

Conducerea întregii societăți de către clasa muncitoare se poate realiza — după cum confirmă experiența — atunci

cînd aceasta are în avangardă un partid marxist-leninist, care acționează neconținut pentru perfecționarea structurii interne de clasă, pentru consolidarea pozițiilor clasei muncitoare în sistemul democrației socialiste. Între Partidul Comunist Român, expresia politică a exercitării rolului conducător al clasei muncitoare, exponentul intereselor vitale ale maselor, și clasa în numele căreia acționează se instituie — așa cum arată autorii — „raporturi de interdependență complexă, dialectice, care constau în aceea că, pe de o parte, partidul trebuie să slujească interesele clasei muncitoare, iar pe de altă parte este obligat să se comporte ca stat-major, să conducă clasa muncitoare în lupta ei pentru edificarea noii orînduirii sociale” (p. 115).

Democrația socialistă — forma de organizare politică pe care în mod necesar o îmbracă statul și conducerea tuturor treburilor sociale și obștești în perioada făuririi socialismului — este un fenomen nou, care postulează participarea oamenilor muncii la conducere și putere. Ea își modifică formele de realizare și instrumentele de înfăptuire de la etapă la etapă. Deci democrația muncitorească, avînd caracter concret istoric, trebuie să fie adecvată condițiilor specifice de timp și spațiu. Legitatea generală a dezvoltării democrației își găsește o aplicabilitate specifică în funcție de circumstanțele date, căci nu pot exista forme universale valabile de democrație socialistă; ea constituie un sistem politic deschis, ce permite dezvoltarea inițiativei creatoare a maselor și a

libertăților umane. Adevărata democrație — în care întreaga putere nu numai că emană de la popor, ci aparține poporului în mod efectiv — răspunde la două cerințe: 1) poporul să decidă în modul cel mai deplin posibil și mai realist asupra tuturor problemelor importante ale țării; 2) oamenii muncii să ia parte în mod liber și conștient la elaborarea deciziilor după ce au fost informați. Două capitole ale lucrării (*Clasa muncitoare și conducerea vieții sociale*; *Clasa muncitoare și conducerea activității economice*) tratează aceste probleme, oprindu-se îndeosebi asupra exercitării rolului conducător al clasei muncitoare în viața de stat, la nivel central, și în cadrul unităților economice. Pe fondul omogenizării sociale, s-a lărgit baza socială a puterii, încât astăzi esența puterii de stat este muncitorească, muncitorească-țăărănească și populară (p. 140). În aceste condiții, asistăm la împletirea tot mai accentuată a activităților de stat și obștești pentru înfăptuirea politicii clasei muncitoare prin participarea organizațiilor de masă și obștești la realizarea unora dintre atribuțiile organelor de stat și prin transferarea unor competențe ale organelor de stat organizațiilor de masă și obștești.

Participarea oamenilor muncii la conducerea unităților economice a cunoscut și ea un proces permanent de adâncire a conținutului și de extindere a formelor instituționale care să permită atragerea muncitorilor la organizarea propriei munci. Participarea nu neagă rolul statului; ea exprimă natura de clasă a puterii care determină caracterul democratic al conducerii. Formele de conducere colectivă asigură clasei muncitoare posibilitatea de a-și exercita direct rolul conducător în societate; ele îi consacră aceste drepturi și îi conferă mijloacele pentru a le exercita. Instituirea lor are un caracter necesar, ce decurge din complexificarea problemelor sociale, și un caracter util, derivat din maturitatea politică sporită a muncitorilor, din dezvoltarea conștiinței lor politice și morale. Conștiința filtrează valorile spirituale și evaluează valorile politice; ea mobilizează energiile, unește voințele, îndeamnă la acțiune, asigurând transpunerea în viață a obiectivelor partidului, sporește responsabilitatea individuală și colectivă față de cauză comună. Noua condiție socială îi permite clasei muncitoare să aspire la toate valorile umane și să le împlinească. Lipsiți de exploatarea de clasă, oamenii

muncii caută și găsesc în activitatea lor un centru de interes și un factor de echilibru. Ei știu pentru cine și pentru ce muncesc, înțeleg că participarea la opera colectivă de făurire a noii societăți implică relații interpersonale deosebite, o personalitate distinsă. Astfel, clasa muncitoare pune în circulație un ansamblu de valori morale și politice la care fiecare membru al societății dorește a accede.

Lucrarea prezintă un caracter unitar, capitolele sînt înălțuite logic și firesc. Considerăm că ar fi fost necesar a se fi tratat și problema rolului conducător al clasei muncitoare în celelalte țări socialiste, stadiul în care se află, formele pe care le îmbracă participarea efectivă a muncitorilor la actul de decizie. În felul acesta, ar fi ieșit și mai mult în evidență specificul soluțiilor românești în acest domeniu, originalitatea politicii partidului nostru, latura națională, particulară, generată de condițiile proprii României. În egală măsură, s-ar fi cuvenit delimitat rolul de funcție clasei muncitoare pentru a se configura pe coordonate multiple ce se înțelege prin rolul conducător al clasei muncitoare și ce se înțelege prin funcțiile ei în societate.

CONSTANTIN NICA

Olimpiu Maticescu, OPINIA PUBLICĂ INTERNAȚIONALĂ DESPRE DICTATUL DE LA VIENA,

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, 256 p.

Cartea pe care o recenzăm cuprinde dure adevăruri despre un moment tragic din istoria Europei, de la începutul războiului al doilea mondial. Argu-

mentată științific, folosind surse documentare variate — de la arhive, la memorii și periodice —, ea se înscrie ca o certă reușită istoriografică.

Firește, în legătură cu arhitectonica, stilul și compoziția generală a lucrării pot fi emise păreri dintre cele mai diferite. Ceea ce este esențial rezidă în autenticitatea cu care sînt înfățișate fapte, momente, probleme privind una din marile zgu-

duiri ale centrului și sud-estului european. Pentru că aceasta a însemnat Dictatul fascist de la Viena din 30 august 1940.

Despre Dictatul de la Viena s-au scris studii și cărți din cele mai valoroase. Se părea că pot surveni doar completări sau accente în interpretarea aceluiași fapt. Cartea de față dovedește contrariul. Autorul re-deschide dosarele unuia dintre cele mai tenebroase acte ale fascismului și aduce, pe lângă mărturii știute, multe necuprinse în literatura publicată pînă acum. Spre a înțelege mai bine momentul august 1940, cititorul parcurge, în unele capitole, epoci trecute, edificîndu-se asupra cursului istoriei atît de ignorate și falsificate acum 35 de ani de către guvernările statelor fasciste pentru a mutila o națiune și a o aduce în dependența politicii hitleriste.

Calitatea cărții este aceea că nu ocolește adevărurile, oricît de dure ar fi. Ea le reconstituie și cu documente ale secolelor trecute și cu mărturii contemporane anului 1940 și evenimentului dat. Meticulozitatea cu care autorul a realizat lucrarea amplifică forța ei de convingere. Sursele sale principale sînt: istoria popoarelor din aria central și sud-estică europeană, la care face repetate trimiteri pentru ca cititorul să judece evenimentul 1940 ancorat în procesualitatea istorică; documentația concretă a momentului august 1940, care privește reacția opiniei publice internaționale așa cum este ea reflectată în actele, sintezele, informațiile diplomaților vremii și concentrate, îndeosebi, în fondurile arhivistice ale periodicelor provenite din numeroase țări de la mi-

niștri, consilieri de ambasadă, atașați de presă ș.a. Comentariile emanînd din numeroase țări sînt extrem de sugestive pentru înțelegerea modului cum a fost privită de către opinia publică internațională amputarea teritorială a României în vara anului 1940. De la declarații ale forțelor politice din multe țări și pînă la declarațiile de presă sau la articolele periodicelor vremii întîlnim același dezacord neambiguu cu dictatul puterilor fasciste exercitat asupra României la Viena.

Parcursînd cartea, cititorul realizează o seamă de reflecții care duc departe în trecutul istoric, dar și în contemporaneitate, meditează la ceea ce trebuie să facă țările mici sau mijlocii spre a trage învățăminte din jocul, uneori tragic pentru omenire, al extinderilor, cîmpirilor, războaielor nimicitoare.

Vom consemna, pentru început, poziția marilor personalități politice față de Dictat. Aproape pretutindeni, reacția a fost imediată și în total dezacord cu atmosfera euforică pe care căutau să o acrediteze propaganda statelor fasciste și, firește, cea aparținînd „beneficiarilor” horthyști. Guverne, oameni de stat (W. Churchill, lordul Halifax, A. Eden — în Marea Britanie; F.D. Roosevelt și Cordell Hull — în S.U.A. și alții) s-au pronunțat împotriva dictatului impus României, declarînd că nu-l vor recunoaște în nici un fel de circumstanță istorică. O declarație oficială în acest sens a fost făcută în primăvara anului 1944 și de către I. V. Stalin președintelui Cehoslovaciei, Eduard Beneș, care a adus-o apoi la cunoștința

opinii publice internaționale (p. 10).

Titlurile capitolelor sînt grăitoare pentru ceea ce tratează lucrarea în conținut. Ele reprezintă extrase din periodicele străine, din declarații oficiale făcute în epocă: „Atacurile constante contra fruntariilor vecine nu servesc decît a menține agitația și insecuritatea...”; „România a intrat pe unul din fîgașele cele mai critice ale istoriei sale...”; Dictatul de la Viena — „un nonsens istoric, o absurditate și o amenințare pentru pacea Europei”; „Rămîneți neclintîți! Fiți credincioși marii voastre istorii...!”; „Pentru Europa de sud-est, un popor român unit și liber reprezintă o necesitate absolută...”. Încheierea care urmează putea cuprinde și concluzia că, pentru întreaga Europă, un popor român unit, liber, cu o țară puternic dezvoltată pe toate planurile, reprezintă un cîștig pentru toate țările continentului și un aport la un climat de pace și progres în lume.

Recompunerea evenimentelor începe în carte cu anul 1933, cînd instaurarea dictaturii hitleriste în Germania a pus în ecuații agresive problemele Europei. „Ordinei” preconizate de Mussolini prin pactul celor patru (Germania, Italia, Franța, Anglia), țările Micii Întelegeri îi opuneau Carta Societății Națiunilor, care acorda drepturi egale tuturor statelor, indiferent de mărime. Nicolae Titulescu va declanșa alarma contra preconizatului directorat al celor patru țări dezvoltate și puternice, care nu numai că amenința Mica Întelegerere, dar urmărirea subordonarea tuturor țărilor europene, cu avantaj net pentru statele fasciste Germania și

Italia. Peste continent pluteau nori amenințători. La Londra, în iulie 1933, se impune Convenția Litvinov-Titulescu de definire a agresorului, atenționând omenirea asupra pericolelor reale.

Titulescu, o mare capacitate intelectuală, diplomatică, a fost mare și prin faptul că a exprimat cu profunzime interesele poporului său în consens cu interesele popoarelor lumii, împotriva agresiunilor, asupririlor, războaielor. Cartea îl surprinde în ipostaze semnificative privind lupta sa contra revizuirii tratatelor de pace, contra politicii guvernelor ce pregăteau agresiuni, a Italiei mussolinienne, Germaniei hitleriste și a tuturor acelor care își subsumau crezurile și activitatea politicii fasciste.

Dintru început, trebuie precizat că politica promovată de clasele dominante, în cazul de față de către guvernul fascistilor ai unor țări sau al altora, nu a avut nimic comun cu opțiunea populară a maselor. Pacea de la Versailles, mult prea defăimată de către unele state, a devenit punctul de plecare pentru „justificarea” celor mai agresive planuri și acțiuni potrivnice păcii, democrației, independenței și unității statelor europene.

În anii luptei împotriva politicii revizioniste a fascismului, de pregătire a războiului, Uniunea Sovietică s-a aflat de partea popoarelor amenințate. „Pravda” publica, la 9 iulie 1935, sub titlul: *Umbra habsburgilor deasupra Austriei*, un articol deschis antirevizionist, exprimând poziția oficială a statului sovietic de solidaritate cu po-

poarele aflate sub amenințarea agresivității hitleriste. „Pravda” sublinia că „toate încercările de revizuire teritorială vor fi îndreptate în primul rând împotriva Cehoslovaciei, Iugoslaviei și României”.

Ungaria horthystă, încurajată de Reichul hitlerist în visuri de mărire pe seama țărilor vecine, a sfidat pericolul pierderii independenței chiar după ce Austria fusese înglobată Germaniei. Hitler își desfășura funestul joc disprețuind popoarele, hotarele, pacea și civilizația Europei. Autorul dezvoltă pe pagini întregi această precară stare în care au fost aduse popoarele continentului de către guvernele fasciste sau profasciste.

Austria a sucombat prima, Ungaria, căreia i se promisese teritorii de la toate statele din jur, va sfârși prin a fi adusă sub o hegemonie care o va ține drept ultima fidelă pînă în primăvara anului 1945. României i s-au oferit bucăți din trupul altor țări vecine — Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia —, dar avea să refuze categoric a participa la festinul revizionist făcut pe seama popoarelor. L. Chocholoušek, consulul Cehoslovaciei la Cluj, declara, după primul dictat de ciuntire a hotarelor Cehiei: „D-voastră sînteți la noi cea mai populară națiune și sîntem convinși că această atitudine a d-voastră față de noi va fi în istoria românilor pomenită cu mîndrie spre folosul nației înseși...”. Iar ministrul de externe al Cehoslovaciei îl asigura pe ambasadorul român de la Praga că „Nu vom uita niciodată că singurele dovezi efective de prietenie ne-au

fost date de d-voastră”.

Sfărîmarea hotarelor, sub baghetă hitleristă, era preludiul „ordinei” pe care Reichul urma să o instaleze în Europa. În drumul spre această „ordine”, România ocupa un loc deosebit în planurile fascismului.

Perspectivile subordonării economice a României față de Germania nazistă erau apreciate de opinia publică internațională drept o primejdie gravă nu numai pentru români. Senatorul american H. C. Wolfe atrăgea serios atenția în martie 1939: „Românii, amenințați de Hitler și de unguri (horthyști — n.n.) se găsesc într-un pericol grav, deși fac toate eforturile pentru a-și apăra independența...” soarta României în fața penetrației naziste ar putea fi și soarta Europei; atît este de importantă astăzi România”. Asemenea avertismente nu au fost înțelese în toată temeinicia lor, România rămînînd izolată, singură în fața expansiunii hitleriste, manifestate sub felurite forme. Astfel, în vara anului 1940, negocierile româno-ungare, determinate de presiunile revizioniste horthyste, sprijinite de Hitler și Mussolini, s-au desfășurat sub imperiul supremației Reichului în Europa. „Washington Post” scria că „Negocierile româno-maghiare sînt în unele privințe ireale. Nici una din țări nu se bucură de independență în adevăratul sens”.

Autorul cărții, oprindu-se doar la tema propriu-zisă — poziția opiniei publice —, nu intră în detalii privind desfășurarea convorbirilor sub presiunea ultimatum-urilor de tip nazist. De altfel, valoroasele monogra-

fii ale lui Traian Bunesco* și Aurică Simion** aduc detalii concludente. Recent, în revista „Anale de istorie”, Mircea Mușat și Ion Ardeleanu au remarcat câteva momente semnificative, citind telegrama ministrului de externe român M. Mănoilescu aflat la Viena sub teroarea triplei amenințări, hitleriste, mussolinienne și horthyste, spre a consimți la dictatul fascist: „Totul apare ca o piesă scrisă dinainte, în care nici o singură vorbă, nici un singur gest nu se poate schimba... Alternativa pe care mi-au pus-o a fost următoarea: sau primim arbitrajul astăzi cel mai târziu la miezul nopții, încît mâine să se poată da hotărîrea... sau dacă nu primim, vom fi mâine atacați și va fi sfîrșitul României“***.

Dramatic adevăr, care explică și imediată reacție a opiniei publice internaționale. „România a suferit o severă mutilare teritorială. Nu avem de gînd să recunoaștem vreuna din schimbările teritoriale ce se fac în timpul războiului“ — declara W. Churchill în Camera Comunelor, la 5 septembrie 1940. Iar ministrul de externe al Marii Britanii, lordul Halifax, declara în Camera Lorzilor că guvernul britanic nu acceptă Dictatul de la Viena, care răpea României o însemnată parte din teritoriul său național printr-o reglementare care a fost „dictată de

puterile Axei și a fost impusă României prin constrîngere“.

Comentariile autorului lasă loc, treptat, martorilor vremii, care își expun în termeni limpezi poziția. Seton Watson, istoric englez, vorbind la Radio Londra imediat după Dictat, spunea: „Azi s-a săvîrșit la Viena o nouă și monstruoasă ciuntire a granițelor României prin dictatul puterilor Axei“. Ardealul, declara el în continuare, „nu reprezintă o simplă problemă teritorială. El reprezintă vatra românilor, iar cuvîntul *Ardeal* este idolul pentru care s-au sacrificat atîtea generații de români“. Pagini la rînd din lucrare expun luări de poziții oficiale și ale reprezentanților partidelor sau marilor instituții științifice, universitare, ale presei de toate nuanțele, cu excepția celei fasciste. Radio New York, într-o emisiune din 31 august, arăta cum România a fost forțată să cedeze în urma unor mari și oneroase presiuni. Radio Londra observa că „Guvernul român a fost pus în fața ultimatumului de a accepta arbitrajul Germaniei și Italiei“; „marele doliu care a cuprins România a revoltat toate statele din Europa“. Agenția Reuter califică Dictatul de la Viena ca o „nouă și uriașă înșelăciune nazistă“, arătînd că prima reacție a opiniei publice internaționale „a fost stupefacția generală pentru felul cum a fost prădată România“.

Sfîșierea teritoriului Transilvaniei, spunea comentatorul politic englez Milton G. Lehrer, constituie „un nonsens istoric, geografic, economic, etnic, etic, o absurditate și o amenințare pentru pacea Europei“. El adăuga

că „nici un chirurg din lume nu ar fi putut proceda la o asemenea operație, demnă, cel mult, de mina brutală a unui măcelar“. La rîndul său, „New York Herald Tribune“ publica un comentariu sub titlul: *Axa întrebuintează toporul*, cu hărți și date care dovedeau dreptatea românilor.

Turcia își manifesta, prin declarații oficiale, comentarii de presă, poziția de solidaritate cu România. Cartea reproduce un amplu material provenind din note diplomatice și rapoarte consulare. Toate acestea se referă nu numai la Turcia, ci și la țări europene ca Grecia, Suedia, Anglia, Elveția, Iugoslavia, iar pentru perioada anterioară invaziei naziste la Belgia, Norvegia, Danemarca. Cvasiunanimitatea declarațiilor, comentariilor, articolelor relevau drepturile istorice ale României, flagrant încălcate, aducînd cifre, statistici prin care dovedeau absurditatea fără limite a revizionistilor nu numai în privința Transilvaniei în ansamblu, ci a nord-vestului smuls României în manieră hitleristă.

Între altele, cartea redă comentariul unui publicist american, care conchidea: „Cînd citești azi declarațiile oficiale, comentariile oficioase și telegramele trimise de agențiile «D.N.B.» [germană] și «Stefani» [italiană], în zilele care au urmat faimosului verdict, te întrebi dacă succesele pasagere ale Axei le întunecase într-atît mintea guvernanților de la Roma și Berlin încît să creadă că parodia de la Viena poate constitui fundamentul fruntariilor definitive

* *Lupta poporului român împotriva Dictatului fascist de la Viena (august 1940)*, Editura politică, București, 1971.

** *Dictatul de la Viena*, Editura Dacia, Cluj, 1972.

*** 35 de ani de la marile manifestații populare îndreptate împotriva Dictatului de la Viena, în „Anale de istorie”, anul XXI, nr. 4/1975, p. 79.

în Europa sau — îmbătați de aceste succese — ei își băteau, pur și simplu, joc de națiile care nu puteau reacționa în acea vreme”.

Intr-adevăr, România a fost adusă în această stare de a nu mai putea reacționa. Pumnalul de la Viena ducea pînă în pragul prăpastiei o țară și așa lovită și izolată de criza proprie Europei odată cu începerea războiului și cu predominarea hitleristă pe cea mai mare parte a continentului. Pe acest fond de situații a venit la cîrmă guvernul antonescian, care a împărțit cîteva luni puterea cu legionarii prohitleriști.

*

„Ca și în anii precedenți, cînd ținuse mereu trează vigilența poporului român împotriva pericolului fascist și militase neconținut pentru realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare și a Frontului Popular Antifascist, în aceste zile negre, de doliu național, Partidul Comunist Român s-a situat din nou în fruntea mișcării spontane de revoltă a maselor muncitoare, a chemat poporul român la unitate și la rezistență hotărîtă împotriva agresorilor fasciști și revizionști, pentru apărarea independenței, suveranității naționale și integrității teritoriale a patriei“ (p. 142). În această lumină este abordată în lucrare problema rezistenței interne, care s-a bucurat de ecou favorabil peste granițele țării, lărgind și amplificînd mișcarea de sprijin și solidaritate cu poporul român în cadrul opiniei publice democra-

te și antifasciste din diferite țări.

„Multe exemple ne-au arătat cît de periculos este să te joci cu independența și integritatea unei națiuni conștiente de independența sa națională — releva ziarul turc „Tan“ din 4 septembrie 1940 —. Nu există nimic ce n-ar putea face un popor îndoliat“. În paragraful *Vinovații* din cartea sa *Ardealul pămînt românesc*, Milton G. Lehrer arăta că nu poate fi acuzată întreaga națiune ungară. Acest element este subliniat în lucrarea recenzată, autorul scriind despre „discrepanța principală existentă între clasele dominante din Ungaria horthystă și poporul ungar...“ (p. 148). Publicistul american vedea așezarea pe poziții realiste a Ungariei în condițiile democratizării: „Este neîndoișor că în ziua în care se va instala la Budapesta un regim democratic cinstit și sincer, problema Transilvaniei nu se va mai pune pentru guvernanții unguri, după cum ea nu s-a pus nici pentru Lajos Kossuth, atunci cînd departe de clocotul pasiunilor șovine a meditat mai profund asupra caracterului eminamente românesc al provinciei de peste munți“.

Apăreau macabre, la finele anului 1940, declarațiile legionarilor, ale agenturii hitleriste, despre respectarea de către Germania a aspirațiilor naționale ale românilor! Aderarea Ungariei și apoi a României îngenunchiate la Pactul Tripartit (Germania, Ita-

lia și Japonia) releva tragismul țărilor mici, batjocorite de marile puteri și învrăjbite neconținut. Este știut că Pactul Tripartit era un pact al stăpînilor, iar semnăturile vasalilor erau „platonice“. Prezența diviziilor germane în România la o lună de la Dictat vorbea de la sine despre starea în care fusese adusă țara noastră. Tot după Dictatul de la Viena, Ungaria a cunoscut un aflux de divizii germane și o accentuare a vasalității.

Starea în care fuseseră aduse cele două țări vecine, cele două popoare nu era de ajuns pentru conducătorii horthyști? Imediat după Dictatul fascist de la Viena, aceștia au continuat propaganda revizionistă, cerînd extinderea teritoriului ocupat spre Transilvania de sud. R. Bossy transmitea din Roma, la 19 septembrie 1940, către ministrul Afacerilor Străine note de informații privind planul de refacere a fictivului și nebulosului imperiu al lui Ștefan cel Sfînt. „Întreaga presă italiană — comunică R. Bossy — primește o serie de broșuri tinzînd la justificarea aspirațiilor realizate și la temeiul unor năzuințe ulterioare asupra teritoriilor aparținînd în trecut Coroanei Sfîntului Ștefan...“ Practica invadării cu broșuri și articole, a trimiterii de scrisori către oameni politici și de cultură, a cumpărării redactorilor radio și din presa scrisă pe care o foloseau horthyștii friza cerșetoria și determina blamuri la adresa Ungariei. Nu oamenii muncii făceau ase-

menea trafic de influență, ci bine știute cercuri și agenți guvernamentali. „In sens asemănător, din Londra soseau știri că emisarii horthyști continuau să distribuie broșuri și alte materiale iredentiste, prin care cereau alipirea întregii Transilvanii la Ungaria” (p. 160).

Maculatura revizionistă invadase nu numai Europa, ci ajunsese și în S.U.A., unde unele ziare mai publicau, sub insistențe tipice, unele articole care stârneau indignarea opiniei publice. În ianuarie 1941, secretarul de stat al S.U.A., Cordell Hull, avea să facă o importantă declarație de politică externă, care va spulbera orice speranță în privința recunoașterii de către S.U.A. a valabilității Dictatului de la Viena. Amintind ocuparea și regimul de teroare din Danemarca, Norvegia, Olanda, Belgia, Franța, România, Cordell Hull conchidea: „Prin cuvânt și faptă năvălitorii au făcut negreșit de clară hotărîrea lor de a impune în mod permanent asupra acestor nefericite țări o domnie a teroarei care deseori ne aduce aminte de cele mai triste pagini ale istoriei”.

Participarea Ungariei la agresiunea hitleristă contra Iugoslaviei — se arată în lucrare — și refuzul României de a se asocia la acest act terorist au creat temeuri noi revizionismului horthyst, pretențiilor sale de acaparare a întregului teritoriu transilvănean. Presa fascistă ungară acuza România de neloialitate față de Axă, de felonie ș.a. În timp ce arma-

ta română era blamată că nu a participat la sfîrtecarea Iugoslaviei, armata ungară primea elogii de la Berlin. „Germania este fericită pentru că Ungaria a mai făcut un pas pentru rectificarea «nedreptăților de la Versailles» spre refacere” (Postul de radio Londra reluînd declarația lui Hitler).

Semnificative apar comentariile romancierului ungar Ferenc Kormendi, preluate de ziarul „America”, sub titlul: *„Ungaria fascistă și Ungaria democrată*. Scriitorul socotea Ungaria ca dominată complet de naziști și că această dominare își avea originea în politica pronazistă a guvernului horthyst, care vinduse independența țării pe prețul satisfacerii megalomaniei revizioniste. El contrapunea Ungariei care aclama și mergea în pas cu Reichul nazist o Ungarie pașnică, democratică a maselor populare („America” din 9 septembrie 1941).

Lucrarea abundă în informații documentare privind poziția opiniei publice internaționale față de problema Transilvaniei în anii 1943 și 1944. Vizita întreprinsă la Moscova de președintele Cehoslovaciei, Eduard Beneș, în primele luni ale anului 1944, și declarațiile sale despre poziția guvernului sovietic față de România au fost receptate cu deosebit interes de presa din Elveția, S.U.A., Turcia, Suedia, Marea Britanie. Reproducînd telegramele Agenției Reuter, întreaga presă turcă a comentat evenimentul sub titlul:

Moscova consideră Transilvania drept provincie românească. În ce privește Ungaria — scriau ziarele —, Stalin a declarat că ea va trebui să restituie cîștigurile ce i-au fost acordate de Hitler. Aceste cîștiguri sînt [între altele] provincia Transilvania [de nord], pe care sovieticii o consideră românească.”

Cînd era clar că Germania hitleristă va fi înfrîntă, iar armatele sovietice se aflau la hotarele României, au apărut un nou gen de avocați ostili României, care sugerau crearea, la sfîrșitul războiului, a unei Transilvanii de tip federativ. Asemenea teorii reacționare uitau cine era agresorul și cine era victimă.

Demn de relevat este poziția forțelor democratice, revoluționare din Ungaria.

Comuniștii unguri, la postul de radio „Kossuth”, apreciau drept absurde pretențiile guvernărilor prohitleriste. „Nu avem nici un drept etnic de a menține cu forța ținuturile pe care le-am răpit de la cehi, sîrbi și români, astfel că argumentul că în cazul ieșirii din război Slovacia, Croația și România ne-ar ataca nu are nici un sens, căci nici așa nu vom putea păstra teritoriile care ne-au fost atribuite de către nemți”. Și nu le-au putut păstra. August 1944 a adus în această privință România acolo unde voia poporul. Iar contribuția sa la zdrobirea Germaniei hitleriste a întărit această voință. Armistițiul încheiat la 12 septembrie 1944 pre-

ciza, în mod explicit, anularea Dictatului de la Viena (p. 238). Conferința de pace a declarat, în 1947, drept „nule și neavenite” hotărârile sentinței de la Viena. „Frontiera dintre România și Ungaria este restabilită prin articolul de față astfel cum exista la 1 ianuarie 1938”. Națiunile

Unite au fost unanime pentru această „reparare” a istoriei.

Cartea *Opinia publică internațională despre Dictatul de la Viena* are o mare încărcătură de fapte semnificative și de probleme care îndeamnă la meditații profunde pe istorici, pe cititori în-deobște, și nu numai pe ei.

Astăzi, mai mult ca oricând, avem conștiința și realitatea independenței și suveranității noastre, lecțiile istoriei în-tărind virtuțile națiunii române cu bogate sensuri civilizatoare, de bună în-țelegere între popoare, de pace și umanism.

TITU GEORGESCU

ISTORIA ECONOMIEI NAȚIONALE A ROMÂNIEI,

Editura didactică și pedagogică, București, 1975, 600 p.

Apariția volumului *Istoria economiei naționale a României* este un fapt care nu poate scăpa interesului istoricilor și economiștilor din țara noastră. Ea este opera întregului colectiv al catedrei de istorie a economiei naționale de la Academia de studii economice din București, rezultatul activității didactice și științifice al autorilor unor numeroase studii, lucrări de istorie economică a României*.

Lectura volumului ne-a condus la citeva aprecieri, fără, bineînțeles, a epuiza fondul bogat în probleme al cursului, precum și la formularea unor considerații proprii.

În fața concepției unei examinări unitare a întregului interval istoric, de la apriția raporturilor sociale și parcurgind toate orînduirile pînă astăzi pe teritoriul României, se impunea rezolvată optim, corespunzător imperativelor actuale

de formare a studenților. problema dimensionării spațiului expunerii și a conținutului fiecărei epoci. Soluția adoptată de autori o considerăm satisfăcătoare pentru auditoriul lucrării. Astfel, formațiunile economico-sociale precapitaliste ocupă 168 pagini, cea capitalistă circa 300 pagini, iar orînduirea socialistă 100 pagini, avînd în vedere că multe cursuri cu profil economic fac incursiuni necesare în dinamica economiei socialiste. Dacă pentru studenți problematica este relativ suficientă, deși nu întotdeauna și conținutul, știința istorică, frontul nostru ideologic în genere are nevoie de o istorie a economiei naționale socialiste. În acest sens, considerăm ca necesară o lucrare globală, enciclopedică, a construcției economice, a experienței practice și teoretice a maselor producătoare, de edificare a noii orînduirii, sub conducerea Partidului Comunist Român.

Expunerea materialului degajă spiritul teoriei și metodei marxist-leniniste, care fundamentează lucrarea. În același timp ea este jalonată de

problemele majore ale interpretării istoriei țării noastre, subliniate permanent de documentele partidului nostru, îndeosebi după Congresul IX, de secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Remarcăm, totodată, abordarea problemelor din unghiul istorismului, ca principiu al materialismului dialectic și istoric, în sensul că fenomenele sînt privite în procesul apariției și dezvoltării lor, pe baza legilor lor proprii, în legătură cu condițiile istorice concrete care le-au generat. Ca atare, evoluția marilor procese și fenomene, a principalelor manifestări ale vieții economice, în diferite epoci istorice, este concepută într-un sens unitar, prin continuitatea sa de la apariție spre dezvoltare; producția materială și forțele obiective și subiective care-i corespund este urmărită în desfășurarea sa graduală, de la inferior la superior, prin acumulări cantitative și treceri calitative.

Ceea ce rămîne însă un deziderat, parțial adresat cursului, dar integral unei istorii viitoare a economiei naționale, este determinarea prin *criterii economico-sociale* a

* Lucrarea apare sub redacția prof. dr. doc. M. A. Lupu.

Colectivul de autori este format din: prof. dr. doc. M. A. Lupu, prof. dr. N. Marcu, prof. dr. P. Tudor, conf. univ. dr. V. Bozga, conf. univ. dr. T. Puia, lector univ. A. Cherciu.

perioadelor, etapelor, stadiilor calitative a evoluției marilor procese economice — a dezvoltării forțelor de producție sau a economiei naturale, a economiei simple de mărfuri, a economiei capitaliste etc. —, a gradului de dezvoltare a raporturilor de producție, sociale în diferite stadii ale orînduirilor, a gradului de adîncire a antagonismelor economice și sociale, a forțelor economice și sociale ale diferitelor clase, pături și grupuri sociale.

În ceea ce privește criteriile cantitative ale fenomenelor economice, în lucrare sînt în multe cazuri explicate și exemplificate, iar în altele doar suplinite prin afirmarea tezistă. Determinarea și explicitarea în virtutea unor criterii științifice și a faptelor, a trecerii la noua calitate a fenomenului economic, la un nou rol și la noi funcții sau, din contră, la perimarea acestora este una din cerințele esențiale ale istoriei economice atît pentru atestarea ei ca știință cu o contribuție proprie la reconstituirea istoriei generale a poporului român, cît și pentru rolul său de bază interpretativă a fenomenului de suprastructură, adică pentru istoria politică.

Cele mai multe studii, lucrări, analize de istorie economică din țara noastră se datoresc cercetătorilor istorici și reprezintă, prin concepere, studii istorice asupra unor evenimente, fapte economice. Studiul istoriei economice s-a conturat, astfel, prioritar în perimetrul istoriei faptelor și fenomenelor, a monografiilor evenimentelor sau perioadelor; în cercările de generalizare, de definiri și determinări

calitative teoretice la dimensiunile epocilor istorice, a legilor economice sînt însă insuficiente.

O istorie economică a României, ca știință completă — cuprinzînd informația de bază, analiza și sinteza determinantelor vieții economice, cu relevarea legilor și contradicțiilor economico-sociale, a factorilor interni și externi activi în mișcarea istorică, cu dezvoltarea mecanismului organismului social de producție și a forțelor sale propulsoare în toate epocile și etapele evoluției poporului român — este solicitată de o gamă întregă de științe sociale: arheologia, lingvistica, folclorul, istoria generală politică, istoria modernă și contemporană a mișcării muncitorești, istoria gîndirii economice, a ramurilor, domeniilor, claselor sociale, a diferitelor forme de structură și suprastructură etc. În lipsa datelor unei asemenea științe încheiate, fiecare știință, disciplină socială, atunci cînd a proiectat și realizat cercetarea unor probleme ale obiectului său, și-a anticipat un capitol sau un paragraf de genul: „situația economico-socială” din perioada sau asupra domeniului dat. Urmare a unei asemenea abordări fragmentate, foarte diferită sub aspectul competenței, informării și analizei, s-au născut și numeroase aprecieri, cu valoare diferită, uneori chiar opusă, asupra unor fenomene și procese, asupra perioadelor și problemelor lor economice.

În dezbaterile și cercetările de clarificare, de stabilire a adevărului istoric asupra economiei românești, în lupta cu teoriile nemarxiste un rol esențial îl are logica dia-

lectică, dar piatra de verificare este studierea nemijlocită și interpretarea marxistă a realității economice românești. La această realitate, cunoscută, cercetată, reconstituită științific și evidențiată prin analize, trăsături, legități și contradicții, stări și dinamici cantitative și stadii calitative, prin concluzii, caracterizări sintetice și relevarea modalităților de funcționare a mecanismului organismului economiei naționale etc., la această realitate — odată definită istoric și teoretic — trebuie să se raporteze ca la etalonul obiectiv al veridicității teoriile, concepțiile în circulație, aprecierile trecute și prezente asupra istoriei economice, sociale a României.

În ceea ce privește lucrarea recenzată, considerăm mai util decît trecerea în revistă a tematicii sale comentariul asupra citorva dintre cele mai importante probleme pe care le tratează. Astfel, continuitatea vieții economice pe teritoriul României din cele mai vechi timpuri, legăturile multiple dintre populațiile teritoriilor, provinciilor locuite de români, străbat cu forță întregă expunere. Viața economică interdependentă, legăturile tot mai dese au întreținut o pulsație economică care, aidoma unui organism în naștere și dezvoltare, sedimenta și clădea treptat, nu fără reculuri și distrugerii provocate de forțe externe, matricea viitoarei construcții economice a organismului social de producție, integrat al poporului român din epoca modernă de mai tirziu.

Este supusă convingător criticii teoria roesle-

riană, falsă, a migrației; remarcăm însă că autorii ar fi trebuit să abordeze critic și alte teorii, în special din perioada interbelică, emise de ideologi burghezi reacționari.

Lucrarea înfățișează lupta de clasă dintre exploatați și exploataitori, în formele sale variate, de la o orînduire la alta, situația grea a maselor, dar și creșterea forțelor de emancipare socială, îndeosebi activitatea clasei muncitoare. Lupta împotriva asupririi și exploatării străine — ca trăsătură istorică specifică a unui popor afectat de politica expansionistă și spoliatoare a imperiilor vecine — constituie în mod organic un capitol fundamental din istoria poporului român; formele exploatării economice, mecanismul ei, consecințele grave sociale și politice, soldate în întîrzierea cu unu-două secole a proliferării progresului și civilizației necesită încă studii vaste, mai ales comparative. Ideea de necesitate obiectivă, de luptă, de acțiune pentru unirea țărilor române și obținerea independenței lor depline se evidențiază continuu din analizele și concluziile economico-sociale. Referitor la aceasta semnalăm ca bine realizate paragrafele despre frînarea dezvoltării forțelor de producție în epoca migrației popoarelor (p. 56 și urm.), sistemul otoman de exploatare economică a țărilor române (p. 104 și urm.). De asemenea, lucrarea urmărește una din problemele fundamentale ale istoriei sociale, cu durată de multe veacuri, aceea a problemei agrare, problema majorității poporului român. Deși autorii nu de-

finesc conținutul ei în toate perioadele feudalismului și capitalismului, starea economico-socială, dezideratele țărănimii, raportul economic între păturile agrare, lupta de clasă — apar cu pregnanță.

Subliniem ca pozitivă modalitatea adoptată de autori în tratarea vieții economice a țărilor române despărțite prin granițe statale administrative de vicisitudinile istoriei. Criteriul folosit nu este rigid; în unele locuri unitatea tratării se realizează în cadrul ramurilor agriculturii, industriei, comerțului etc., expunîndu-se succesiv situația Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei; în alte capitole se fac paragrafe speciale pentru fiecare provincie românească; în sfîrșit, în cazul abordării pe probleme și sinteze, este prezentată într-un context unitar situația economică a țărilor române. Astfel, de pildă, se procedează în paragrafele despre frînarea dezvoltării forțelor de producție în perioada migrației popoarelor, sistemul otoman de exploatare practicat în țările române, tirgurile și orașele, caracterizarea situației economice a țărilor române către mijlocul secolului al XVIII-lea, trăsăturile dezvoltării de ansamblu a capitalismului în economia României pînă la primul război mondial, mișcarea muncitorească și socialistă din România în a doua jumătate a veacului trecut etc.

Adoptînd acest sistem de expunere combinat autorii realizează o viziune mai aproape de unitatea marilor procese economice pe teritoriul țării noastre, depășind

modalitățile de tratare separată a țărilor române utilizate în unele lucrări.

Totuși, considerăm că s-ar fi impus formularea de la început a unui cadru metodologic unitar, deoarece, la o lectură sumară, se degajă impresia că alegerea modului de tratare din cele trei variante ar ține doar de lațitudinea și posibilitățile fiecărui autor.

Economia României s-a dezvoltat din cele mai vechi timpuri într-o legătură necesară cu popoarele vecine, s-a desfășurat într-un cadru economic european și în relația, în raportul cu acesta. În lucrare, cadrul economic și politic internațional este succint prezentat pentru fiecare epocă sau perioadă mai importantă, evidențindu-se principalii factori de influență. Interacțiunea între țările române și celelalte țări este analizată mai ales pe canalele economice, insistîndu-se asupra sistemelor de exploatare externe. Comerțul exterior este iarăși o verigă de legătură cu alte economii, comentată pe larg. Dar, în acest mod, deși s-au atacat problemele principale, încadrarea economiei României în raporturile economice europene și mondiale nu este completă. Era necesară aici sublinierea raporturilor economice, a tradițiilor îndelungate în acest domeniu cu popoarele vecine, jalonarea zonei cu care de secole românii au avut legături materiale, precum și a fluxului civilizației materiale, economice, tehnice, am spune, cu celelalte popoare ale Europei. În aceeași ordine de idei, trebuia remarcat faptul că generalizarea rapidă a științelor și a tehnicii, pe ca-

re poporul român a în-sușit-o și adaptat-o mai ales în condițiile grele ale capitalismului, a demonstrat marea sa receptivitate și capacitate de asimilare a progresului și civilizației.

Reflecții pe marginea cursului stimulează și obiectul istoriei economiei naționale a României. El este definit ca fiind „studierea evenimentelor, faptelor și fenomenelor economice care au avut loc de-a lungul timpurilor pe teritoriul țării noastre, pe baza legităților care au determinat dezvoltarea economiei naționale în ansamblu și a ramurilor sale componente“ (p. 5).

Obiectul, în formularea sa, prea generală, implică anticipat o ierarhie de conținut și valoare între categoriile de fapte, fenomene și evenimente economice, o selecționare a ceea ce este determinant și nedeterminant în cele trei categorii, a ceea ce este important sau mai puțin important.

Mai explicit și mai concret ni se pare descifrat obiectul istoriei economiei naționale în sarcinile disciplinei. Din acest unghi istoria economiei naționale studiază fie o anumită ramură, fie economia națională în ansamblu; ea studiază „dezvoltarea producției sociale“, „dezvoltarea forțelor de producție și a relațiilor de producție“, precum și „interacțiunea dintre relațiile și forțele de producție în cursul istoriei“. În sarcina istoriei economice stă studierea „mersului forțelor de producție, progresul în baza materială a societății“, inclusiv „perfecționarea tehnicii“, „a progresului științei și tehnicii“, „a sistemelor de organizare a pro-

ducției și de pregătire a lucrătorilor“, precum și „dezvoltarea bazei economice a societății“, „evoluția formelor și relațiilor de proprietate“, „problemele populației“ și „întregul sistem de relații de producție, condițiile de muncă și trai ale oamenilor muncii, lupta de clasă“ etc.

În inventarul domeniilor și problemelor pe care le studiază știința istoriei economice intră, de asemenea, „raportul dintre bază și unele manifestări ale suprastructurii, ca instituțiile politice (îndeosebi statul), instituțiile și normele juridice, formele ideologice care exercită o influență asupra economiei politice și legislația economică, acțiunea statului asupra economiei, conceptele economice și politice în măsura în care influențează asupra evoluției economice“. Obiectivul central al cursului este, deci, studierea problemelor de ansamblu ale dezvoltării economiei României, adică „problemele istoriei economiei naționale a României“ (p. 3—4).

Orice știință se consacră ca atare când are obiect propriu, metode de cercetare, sistem categorial și instrumentar adecvat de cercetare. Istoria economică a devenit știință de la jumătatea secolului trecut, odată cu cercetările economice cu caracter istoric întreprinse de Karl Marx și Friedrich Engels.

Cu tot progresul realizat în țara noastră știința istoriei economiei naționale dispune încă de rezerve mari, latente de dezvoltare, atât în ce privește propria-i constituire și definire, respectiv aprofundarea metodologică, cât și interpretarea realității istorice.

Ceea ce socotim necesar să subliniem — în acest context — este că viața economică întotdeauna s-a desfășurat într-un organism mai simplu sau mai complex, în funcție de gradul de dezvoltare a producției, schimbului și de alte împrejurări istorice. Societățile precapitaliste, în care precumpănea economia naturală, reproducția simplă și izolarea se caracterizau printr-o mulțime de organisme de producție, care se identificau cu orașul, satul, obștea, domeniul etc., ele având capacitatea de a-și asigura producția și consumul necesar propriei reproducții. Abia societățile moderne, întemeiate pe reproducția lărgită și forțele de producție și schimb specifice ei, ajung obiectiv la organisme integrate unitar care cuprind întreaga viață economică a unei națiuni.

În această concepție, a ansamblului vieții economiei ca unitate, fenomenele și procesele sale sînt privite drept componente, sisteme ale ansamblului, interdependente în funcționalitatea lor, în cadrul organismului social de producție. Mișcarea economică are loc, în esență și pe intervale lungi, pe baza mecanismului fundamental al modului de producție, a legilor economice și a contradicțiilor sale interne.

Abordarea elementelor componente ca părți funcționale ale întregului organism social de producție, în societățile întemeiate pe proprietate privată și antagonisme de clasă, vizează o unitate economică antagonică, care se afirmă în caracterul și în rezultatele economiei. Cercetarea proceselor și fenomenelor determinate ale vieții economice la dimensiunile, în interio-

rul și prin mecanismul de funcționare al unei entități sociale constituită istoricește în cadrul orânduirilor sociale — trib, popor, națiune —, respectiv cercetarea organismului social de producție în ansamblu sau pe componente, asigură o legătură organică între cele două dimensiuni social-istorice: orînduirea socială și modul de producție care o determină și colectivitatea istoricește constituită, cu formele lor statale corespunzătoare. Concepută astfel studierea istoriei economice servește ca teren și temelie la descifrarea factorilor economici care au dus la formarea colectivităților social-istorice cunoscute și, respectiv, a popoarelor și națiunilor. Viața economică, prin atributele sale de comunitate ca factor și trăsătură a națiunii, ne apare, în această viziune, dedusă organic din urmărirea dezvoltării economice a popoarelor.

Istoria economică realizează în acest mod studiul unei componente esențiale a popoarelor, națiunilor — comunitatea vieții economice. Pe acest teren economic, cercetătorii — politologi, sociologi — pot să construiască, folosind și realizările altor științe — geografie, lingvistică, etnografie, istoria în general etc. —, istoria națiunii române.

În alt plan de idei, am opta pentru abordarea fenomenelor economice, chiar în forma de sinteză, în dublu plan: macroeconomic și microeconomic. Planul macroeconomic a fost preferința cercetătorilor, a economiștilor istorici, pînă acum studiul abordînd fie perioade din viața economică a țării, fie ramuri sau domenii. O cunoaștere temeinică a realității istorice, a vieții

economice în ceea ce are determinant în evoluția societății, a mecanismului de funcționare și propulsare spre progres nu se poate obține însă fără examinarea unităților sociale de producție. Conținutul, structura lor economico-socială, forțele interne, contradicțiile lor, legile care le dictează apariția, dezvoltarea și dispariția etc., toate sînt celula complexă a marelui organism social de producție al societății.

Desigur, raportul de abordare macro și micro a economiei perioadelor, proceselor urmează evoluția istorică a omenirii: pentru unele perioade mai vechi, a economiei celulare, naturale, cu reproducție simplă, prioritate va avea cercetarea micro economică, respectiv a unităților caracteristice modului de producție dat (tribului, familiei, satului, obștei, orașului, domeniului etc.). Perioada secolelor IV—XI din istoria României nu poate fi examinată temeinic și nu pot fi obținute generalizări economico-sociale și politice fără cercetarea multilaterală a formei de existență organizată, economico-socială, a obștilor satești. De altfel, autorii cursului analizează structura, caracterul și funcția socială a obștilor satești. Tot astfel feudalismul nu a putut fi bine cunoscut pînă nu s-a cercetat multilateral domeniul feudal, satul feudal, breslele, orașele feudale etc.

Cercetarea în plan micro economic presupune, în virtutea celor menționate mai înainte, încadrarea unităților de producție și schimb în mecanismul organismului social de producție, deci a legăturilor generale, a caracterului lor, între unitățile

de producție situate într-un cadru administrativ-statal.

Cercetarea macro economică îmbrățișează pentru aceste epoci fie aria geografică-demografică a popoarelor date, fie a cadrului administrativ-statal, realizînd sinteze ale mișcării fenomenelor economice în cadrul și între unități de producție. Istoria arată că în anumite epoci istorice — cele vechi și medii — unitățile de producție socială coincid sau aproape coincid cu organismele sociale de producție. În epoca de trecere la o producție dezvoltată de mărfuri și apoi la cea capitalistă reproducția socială trece de la simplă la lărgită; se centralizează și leagă între ele un număr tot mai mare de unități sociale de producție în virtutea creșterii diviziunii sociale a muncii și a dezvoltării forțelor productive ale societății; se apropie și se coagulează pe o arie tot mai întinsă, pînă la dimensiunile națiunii, organismele sociale de producție într-unul singur, național. La aceste stadii trece în prim plan cercetarea macro economică, cu viața unitară a organismului unic al economiei naționale, fără a ignora însă importanța evoluției economice la nivel micro economic.

Față de obiectul și sarcinile istoriei economiei naționale definite în lucrare, în plus față de cele menționate, mai adăugăm unele elemente necesare, după opinia noastră, acestei științe. Este vorba nu numai despre raportul dintre baza economică și unele forme ale suprastructurii, observate în curs, ci de înseși forme, instituții și acțiuni care aparțin mecanismului de funcționare a organismu-

lui economiei naționale. De pildă, concepția, ideea, prognoza unor măsuri economice, politica economică, instrumentele ei de realizare — e drept, neeconomice — juridice, administrative etc. nu aparțin nemijlocit economiei, dar sînt concepute pentru ea și aplicate în domeniul economiei produc efecte economice; ele ar trebui, considerăm, să fie cuprinse în obiectul istoriei economice.

Același raționament și aceeași opțiune și cu privire la instituțiile economice private sau statale; de asemenea, se cer incluse și aspecte geografice, climaterice, demografice, urbanistice, care joacă un rol tot mai important și sînt indisolubil legate de procesele economice. Istoria economică ne oferă, astfel, o concluzie importantă: în măsura dezvoltării forțelor de producție, a tehnicii și științei subordonate lor, a civilizației în general, zona economicului se lărgește mult în alte zone infrastructurale, structurale și suprastructurale, implică domenii care odată păreau fără legătură cu viața economică; ea antrenează cea mai mare parte a vieții sociale și politice a oamenilor. Dacă acesta este un adevăr incontestabil, atunci și obiectul cercetării științei noastre trebuie să corespundă realității. Tot atît de indispensabili științei istoriei economice sînt factorii economici și politici externi, mai ales cînd influența lor este puternică asupra economiei naționale. Aceștia sînt în mare parte produsul evoluției obiective legice a dezvoltării sociale pe plan mondial. Ei însă intervin în mecanismul organismului economiei naționale și sub

formă conjuncturală, accidentală, dereglînd funcționalitatea lui internă. Începînd cu războaie, descoperiri geografice și noi drumuri comerciale, prohibiții, concurență, dumping, invenții și sfîrșind cu revoluții în forțe de producție, în științele producției, în organizarea lor, factorii externi, pe care, în alt sens, i-am mai menționat, au jucat un rol considerabil în mișcarea economică internă. Această influență se amplifică pe măsura sporirii interdependenței economiilor naționale.

În sfîrșit, istoria economică nu poate să nu ia în considerare o serie de evenimente extraeconomice care au produs consecințe economice: calamitățile naturale (secete, invazii de dăunători, inundații, cutremure), ori epidemii umane, animale, migrațiuni în masă de oameni etc. Ca regulă, ele nu schimbă cursul evoluției, a modurilor de producție, dar modifică pentru o perioadă structurile economice, frînează dezvoltarea și uneori o deviază de la un curs secular. Pentru Europa și pentru istoria țării noastre migrațiunile popoarelor, de pildă, au produs modificări ale evoluției deosebit de profunde. Considerentele de mai sus sugerează ideea că aria obiectului istoriei economiei naționale poate și este necesar să fie îmbogățită.

Lucrarea conține pe lîngă clarificări unanime și cvasiunanime acceptate și o serie de teze care se află în proces de elucidare, dintre care menționăm: natura proprietății feudale și a celei moșierești, stadiul capitalismului în România la mijlocul secolului al XIX-lea, gradul de dezvoltare a ca-

pitalismului în agricultură în a doua jumătate a secolului al XIX-lea etc.

Din acest punct de vedere, dorim să ne mai oprim doar la o singură problemă: a stadiului capitalismului în țara noastră la mijlocul secolului trecut. În lucrare se relevă că despre trecerea la noua orînduire, „la cea capitalistă nu se poate vorbi decît atunci cînd aceste relații (capitaliste — n.n.) au devenit preponderente în sînul societății adică la mijlocul secolului al XIX-lea“ (p. 187). În alt loc se arată că reforma agrară din 1864 „a marcat momentul cînd modul de producție capitalist a devenit dominant în economia României“ (p. 138). Același lucru se afirmă legat de reforma agrară de la 1848 din Transilvania (p. 137).

În literatura istorică contemporană trecerea la orînduirea capitalistă este situată pe la mijlocul secolului trecut, odată cu reformele agrare care au înlăturat regimul de drept feudal. Socotim că această apreciere corespunde realității istorice. Cînd însă se identifică procesul de trecere cu faptul că capitalismul a devenit preponderent în viața societății românești, atunci discuția se deschide în alt plan.

În primul rînd nici la mijlocul secolului al XIX-lea, nici cel puțin la două-trei decenii după reformele agrare nu se poate constata istoricește și afirma preponderența relațiilor capitaliste în economie. Autorii înșiși arată în alte capitole, privind agricultura, industria, adică în ramurile determinante ale producției materiale, că în a doua jumătate a secolului trecut relațiile capitaliste, a căror esență este exploata-

rea forței de muncă salariate, se extind. Ramura principală, predominantă, care furniza 70—80% din producția socială și ocupa 85—90% din populația activă a țării — respectiv agricultura, nu poate fi considerată în toată această perioadă ca dominată de raporturi capitaliste. În acest sens, se menționează, în mod justificat, că abia la începutul secolului al XX-lea „sistemul muncii capitaliste a devenit predominant față de sistemul muncii în dijmă” (p. 247). În industrie, după cifrele indicate de D. Pop Marțian, în anul 1863 majoritatea producției era dată de atelierele meșteșugărești — peste 60 000 meșteșugari — și de 12 867 „stabilimente industriale”, din care peste 10 000 erau tot ateliere meșteșugărești. Este greu de aflat în această structură preponderanța muncii salariate în industria deceniilor șase-opt ale secolului trecut. În celelalte ramuri: în comerț domina capitalul negustoresc, în credit cel cămătăresc (încă lipseau sistemele moderne capitaliste de credit și bancar); nici capitalul comercial nici cel bancar nu erau subordonate celui industrial. În deceniul al șaptelea doar apariția transportului feroviar pune această ramură direct pe bază mecanizată și a exploatării muncii salariate.

Marile evenimente politice, sociale și economice

— revoluțiile de la 1821, 1848, formarea statului național unitar român, începând cu 1859, instituționalizarea organismului economiei naționale, înlăturarea regimului feudal și a constrîngerii extra-economice (1848—1864), cucerirea independenței statale depline a României, toate au accelerat proliferarea raporturilor capitaliste în economie. Întreaga perioadă reprezintă o epocă de trecere la capitalism, de consolidare a elementelor capitaliste și transformare a lor treptată în relații predominante spre sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea. Mai dialectică este afirmația „...reforme agrare au constituit un moment important pentru dezvoltarea capitalismului în țara noastră, capitalismul devenind, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, modul de producție dominant în economia țării” (p. 201).

Menționăm că teza despre preponderanța modului de producție capitalist, începînd de la jumătatea secolului sau de la reformele agrare, este răspîndită în literatura noastră istorico-economică. O asemenea „anticipare” pe plan teoretic a stadiului economico-social al României cu 4—5 decenii a creat terenul îngreunării înțelegerii multor fenomene sociale și politice din viața țării sau a unei diagnosticări neconforme cu realitatea.

În încheiere, o remarcă asupra unei aprecieri referitoare la concepția lui C. Dobrogeanu-Gherea. În lucrare se menționează că acesta „afirmă că în agricultura României în perioada de după reformă nu se dezvoltă relațiile capitaliste ci dimpotrivă se dezvoltă iobăgia”. Este adevărat că Gherea insistă asupra caracterului „neoiobag” al agriculturii. Dar tabloul de ansamblu sună astfel: „Producerea în țara noastră are un caracter capitalist, raporturile de producere, deși la țară încărcate încă de iobăgism, au totuși în mare parte caracter capitalist”¹.

Prin bogăția de fapte, evenimente și analize lucrarea poate fi încă mult comentată. Împlinind o operă utilă, ea reprezintă pînă acum singura tratare unitară, sintetică în domeniu, un elaborat de consistență didactico-științifică, cu merite incontestabile. Dezideratele noastre, observațiile menționate privesc mai ales știința istoriei economiei naționale a României; cursul analizat, al cărui cadru, dimensiuni și cerințe sînt totuși dictate de programa de învățămînt, poate fi onorat și de meritul de a constitui un îndemn la o efervescență a dezbaterilor de istorie economică.

VICTOR AXENCIUC

¹ C. D.-Gherea, *Scrieri social-politice* (studii introductive, antologie și note de Damian Hurezeanu), București, 1968, p. 262.

СОДЕРЖАНИЕ

АНЕТА БУСУЙОК: Исторический непрерывный процесс усовершенствования общественно-политической организации и руководства социалистической Румынии на основе документов XI-ого Съезда РКП.	3-
ГЕОРГЕ СУРПАТ: Революционные преобразования после 23 Августа 1944 г. в документах Национальной Конференции РКП октября 1945 г.	13-
ГЕОРГЕ МАТЕЙ: Румынская коммунистическая партия и общественно-политическая мысль периода экономического кризиса 1929—1933 гг.	25-
МАРИН СТЭНЕСКУ, НИКОЛАЕ ПОПЕСКУ: РКП и конгрессы Коммунистического Интернационала.	48
ИОН МАМИНА, ВАСИЛЕ НИКОЛАЕ: Борьба за национально — государственное единство и за национальную независимости, фундаментальная цель рабочего движения в нашей стране.	69-
АВГУСТИН ДЕАК: Константин Доброджану-Гереа, выдающаяся личность международного рабочего движения.	89-

Документальное наследство-красноречивое доказательство древности и силы рабочего и социалистического движения в Румынии: <i>Николае Копою</i> . ..	101
--	-----

МЕСТНАЯ ИСТОРИЯ

Деятельность коммунистов Олтении в рядах легальных и подпольных массовых организациях, в период между двумя мировыми войнами: <i>Ремус Дума</i>	110-
К изучению деятельности партийных организациях уездов Бая, Ботошань, Кымпулунг, Дорохой, Рэдэуць, Сучава в 1944 — 1947 гг.: <i>Василе Ионеску</i>	121-

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЙ МАТЕРИАЛ

Федерация социалистических партий Румынии (1921 — 1927 гг.): <i>Флориян Тэнэсеску</i>	128-
--	------

КОНСУЛЬТАЦИИ ДЛЯ ПРОПАГАНДИСТОВ И СЛУШАТЕЛЕЙ ПАРТИЙНОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО ИДЕОЛОГИЧЕСКОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ

Программа Румынской коммунистической партии об историческом процессе образования румынского народа и первых феодальных государственных укладов: <i>Петре Диакону, Николае Константинеску</i>	144-
---	------

Программа Румынской коммунистической партии относительно процесса перехода Румынии от феодализма к капитализму: <i>Дан Бериндей</i> :	158
--	-----

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

SUMMARY

ANETA BUSUIOC: The Uninterrupted Historical Process of Perfecting the Social-Political Leadership of Socialist Romania in the Light of the Documents of the XI-th Congress of the Romanian Communist Party.	3
GHEORGHE SURPAT: Revolutionary Transformations After August the 23rd, 1944, in the Light of the Documents of the October 1945 National Conference of the Romanian Communist Party.....	13
GHEORGHE MATEI: Romanian Communist Party and the Social-Political Thinking During the 1929—1933 Economic Crisis.	25
MARIN STĂNESCU, NICOLAE POPESCU: Romanian Communist Party and the Congresses of the Third International.	48
ION MAMINA, VASILE NICULAE: The Struggle for Unity and National State Independence, Fundamental Objective of the Romanian Workers Movement.	68
AUGUSTIN DEAC: Constantin Dobrogeanu-Gherea, Remarkable Figure of the International Workers Movement.	89

★

Documentary Heritage — Eloquent Moment of the Length and Strength of the Labour and Socialist Movement in Romania: <i>Nicolae Copoiu</i>	101
---	-----

LOCAL HISTORY

Communists' Activity in Oltenia in Legal and Illegal Organizations Between the Two World Wars: <i>Remus Dima</i>	110
Contribution to knowing the Activity of the Party Organizations in Baia, Botoșani, Cimpulung, Dorohoi, Rădăuți, Suceava Counties During 1944—1947. <i>Vasile Ionescu</i>	121

DOCUMENTARY

Federation of the Socialist Parties of Romania (1921 — 1927). <i>Florian Tănăsescu</i>	128
---	-----

ASSISTANCE FOR THE POLITICAL AND IDEOLOGICAL PARTY STUDY.

The Programme of the Romanian Communist Party Concerning the Historical Process of the Formation of the Romanian People and of the First Feudal States: <i>Petre Diaconu, Nicolae Constantinescu</i>	144
The Programme of the Romanian Communist Party Concerning the Process of Transition From Feudalism To Capitalism of Romania: <i>Dan Berindei</i> ..	158

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY.

SOMMAIRE

ANETA BUSUIOC: Le procès historique continu de perfectionnement de l'organisation et de la direction social-politiques de la Roumanie socialiste mis en evidence par les documents du XI-ème Congrès du P.C.R.	3
GHEORGHE SURPAT: Les changements revolutionnaires après le 23 août 1944 mises en evidence par les documents de la Conference Nationale du P.C.R. d'octobre 1945.	13

GHEORGHE MATEI: Le Parti Communiste Roumain et la pensée social-politique dans la période de la crise économique de 1929—1933.	25
MARIN STĂNESCU, NICOLAE POPESCU: Le P.C.R. et les Congrès de la III-ème Internationale.	48
ION MAMINA, VASILE NICULAE: La lutte pour l'unité et l'indépendance nationale et de l'État, objectif fondamental du mouvement ouvrier de notre pays.	69
AUGUSTIN DEAC: Constantin Dobrogeanu-Gherea, personnalité proéminente du mouvement ouvrier international.	89

L'héritage documentaire — éloquent monument* de l'ancienneté et de la force du mouvement ouvrier et socialiste en Roumanie: <i>Nicolae Copoiu</i>	101
--	-----

HISTOIRE LOCALE

L'activité des communistes d'Oltenie dans les organisations de masse légales et illégales entre les deux guerres mondiale: <i>Remus Dima</i>	110
Contributions à l'étude de l'activité des organisations du Parti des départements Baia, Botoșani, Cîmpulung, Dorohoi, Rădăuți, Suceava dans les années 1944—1947: <i>Vasile Ionescu</i>	121

DOCUMENTAIRE

La Fédération des Partis Socialistes de Roumanie (1921—1927): <i>Florian Tănăsescu</i>	128
---	-----

À L'AIDE DE CEUX QUI SUIVENT L'ENSEIGNEMENT POLITIQUE

ET IDÉOLOGIQUE DE PARTI

Le Programme du Parti Communiste Roumain sur le procès historique de la formation du peuple roumain et de ses premières formations féodales: <i>Petre Diaconu, Nicolae Constantinescu</i>	144
Le Programme du Parti Communiste Roumain sur la transition de la Roumanie du féodalisme au capitalisme: <i>Dan Berindei</i>	158

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

SUMARIO

ANETA BUSUIOC: El proceso historico incesable de perfeccionamiento de la organización de Rumania socialista en la luz de los documentos del XI-e Congreso del Partido Comunista Rumano.	3
GHEORGHE SURPAT: Las transformaciones revolucionarias después de 23 de Agosto de 1944, en la luz de los documentos de la Conferencia Nacional del P.C.R. de octubre de 1945.	13
GHEORGHE MATEI: El Partido Comunista Rumano y el pensamiento social-político en el período de la crisis economica de 1929—1933.	25
MARIN STĂNESCU, NICOLAE POPESCU: P.C.R. y los congresos de la tercera Internacional.	48
ION MAMINA, VASILE NICULAE: La lucha por la unidad y independencia nacional-estatal, objetivo fundamental del movimiento obrero de nuestro pais.	69
AUGUSTIN DEAC: Constantin Dobrogeanu-Gherea, personalidad proeminente del movimiento obrero internacional.	89
★	
La herencia documental-momento eloquente de la vejez y de la fuerza del movimiento obrero y socialista de Rumania: <i>Nicolae Copoiu</i>	101

HISTORIA LOCAL

La actividad de los comunistas de la región Oltenia en las hilas de las organizaciones de masas legales y ilegales, en el periodo interbelico: <i>Remus Dima</i>	110
Contribución al conocimiento del trabajo de las organizaciones del partido en los distritos: Baia, Botoşani, Cîmpulung, Dorohoi, Rădăuţi, Suceava en los años 1944—1947: <i>Vasile Ionescu</i>	121

DOCUMENTARIO

La Federación de los Partidos Socialistas de Rumania (1921 — 1927): <i>Florian Tănăsescu</i>	128
--	-----

AYUDANDO A AQUELLOS QUE ESTUDIAN LA ENSEÑANZA POLÍTICO—IDEOLÓGICO DEL PARTIDO

El programa del partido Comunista Rumano sobre el proceso histórico de formación del pueblo rumano y de las primeras formaciones feudales-estatales: <i>Petre Diaconu, Nicolae Constantinescu</i>	144
El programa del Partido Comunista Rumano concerniente al proceso del paso de Rumania del feudalismo al capitalismo: <i>Dan Berindei</i>	158

CRITICA Y BIBLIOGRAFIA

INHALT

ANETA BUSUIOC: Der ununterbrochene historische Perfektionierungsprozess der sozial-politischen Organisierung und Führung des sozialistischen Rumänien im Hinblick der Dokumente des XI. Kongresses der R.K.P.	3
GHEORGHE SURPAT: Die revolutionären Umgestaltungen nach dem 23. August 1944, im Hinblick der Dokumente der Nationalkonferenz der R.K.P. vom Oktober 1945.	13
GHEORGHE MATEI: Die Rumänische Kommunistische Partei und das sozial-politische Denken in der Periode der ökonomischen Krise von 1929—1933.	25
MARIN STĂNESCU, NICOLAE POPESCU: Die R.K.P. und die Kongresse der III. Internationale	48
ION MAMINA, VASILE NICULAE: Der Kampf für national-staatliche Einheit und Unabhängigkeit, Hauptziel der Arbeiterbewegung unseres Landes.	69
AUGUSTIN DEAC: Constantin Dobrogeanu-Gherea, hervorragende Figur der internationalen Arbeiterbewegung.	89

★

Das dokumentarische Erbe — eloquentes Zeugnis des Alters und der Stärke der Arbeiter — und sozialistischen Bewegung Rumäniens: <i>Nicolae Copoiu</i>	101
--	-----

LOKALGESCHICHTE

Aus der Tätigkeit der Kommunisten Olteniens in den Reihen der legalen und illegalen Massenorganisationen, in der Zwischenkriegszeit: <i>Remus Dima</i>	110
Beiträge zur Erkenntnis der Arbeit der Parteiorganisationen aus den Kreisen Baia, Botoşani, Cîmpulung, Dorohoi, Rădăuţi, Suceava in den Jahren 1944—1947: <i>Vasile Ionescu</i>	121

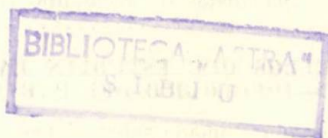
URKUNDE

Die Föderation der Sozialistischen Parteien Rumäniens (1921—1927): <i>Florian Tănăsescu</i>	128
---	-----

**ZUR HILFE! DEREN DIE IM RAHMEN DES POLITISCH — IDEOLOGISCHEN
SCHULWESEN STUDIEREN.**

- Das Programm der Rumänischen Kommunistischen Partei über den historischen Prozess der Entstehung des rumänischen Volkes und seiner ersten feudalen Staatsformationen: *Petre Diaconu, Nicolae Constantinescu*..... 144
- Das Programm der Rumänischen Kommunistischen Partei betreffend den Prozess des Übergangs Rumäniens vom Feudalismus zum Kapitalismus: *Dan Berindei* 158

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

Redactori : Ion Calafeteanu, Elena Mureșan, Nicolae Rauș

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17.01.60, interior 274 ; 442 ; 722.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROM-PRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66. P.O.B. — 2001.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii”

LUCRĂRI APĂRUTE

SUB EGIDA

INSTITUTULUI

DE STUDII ISTORICE

ȘI SOCIAL-POLITICE

DE PE LÎNGĂ

C. C. AL P. C. R.

**80° ANNIVERSARIO
DELLA FONDAZIONE
DEL PARTITO POLITICO
DELLA CLASSE OPERAIA**

IN ROMANIA

EDITORI RIUNITI

**Documente
din
istoria
mișcării
muncitorești
din România**

1900-1909

Volumul reunește documente semnificative — rapoarte, dări de seamă, rezoluții, hotărâri, moțiuni, articole, memorii — care pun în lumină, sub multiple aspecte, continuitatea și dezvoltarea revoluționară a mișcării noastre muncitorești.

Acesta completează seria actuală începută în anul 1966 a corpusului de documente din istoria mișcării muncitorești și socialiste, a Partidului Comunist Român apărute pînă în prezent în Editura politică, care cuprinde volumele :

1821—1878
1879—1892
1893—1900
1900—1909
1910—1915
1916—1921
1921—1924

I 8969.

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

anale de istorie

anul XXI 6 1975

1020

0 IUL 2005

97

CITITORILOR ȘI COLABORATORILOR REVISTEI

ANALE DE ISTORIE

Călduroase felicitări și cele mai bune urări de sănătate
și spor în activitate cu prilejul aniversării Republicii
și al ANULUI NOU

Colectivul de redacție

5 8969.

BIBLIOTECA „ASTRA”
SIBIU

-- ULL 2014

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

anale de
istorie

Anul XXI

6

1975

SUMAR

- MARIN VOICULESCU: P.C.R. și necesitatea instaurării unei noi ordini economice și politice internaționale 3
- ELENA MUREȘAN: Programul Partidului Comunist Român despre semnificația confruntărilor din societatea capitalistă contemporană . . . 15
- X VIORICA MOISUC, GHEORGHE ZAHARIA: Politica Germaniei naziste de hegemonie în sud-estul Europei și independența economică a României în anii 1938—1939. 26
- ION ARDELEANU, MIRCEA MUȘAT: 1918. Socialiștii români în fruntea luptei maselor pentru încheierea procesului de formare a statului național unitar. 45
- AUGUSTIN DEAC: Sprijinul acordat în România marinarilor ruși de pe crucișătorul „Potemkin”. 58
- ★
- O imagine elocventă a luptei comuniștilor iugoslavi pentru edificarea socialismului (Pe marginea volumului: „Documente ale Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia”): *Vasile Sălăgean*. 73

DOCUMENTAR

- Date cronologice privind dezvoltarea social-economică și politică a României în anii 1948—1950: *Gheorghe Țuțui*. 82

23300 .

E V O C A R I

Alexandrina Magheru-Haralamb • Constantin C. Petrescu 94

ÎN AJUTORUL CELOR CE STUDIAZĂ ÎN CADRUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI POLITICO-IDEOLOGIC DE PARTID

- Apariția proletariatului pe scena istoriei patriei și începuturile mișcării muncitorești. Crearea și activitatea partidului politic al clasei muncitoare din România (1893—1918): *Ion Mamina, Vasile Niculae*. 103
- Transformarea Partidului socialist în Partidul Comunist Român. P.C.R. în fruntea luptei maselor populare pentru progresul social și apărarea intereselor fundamentale ale întregului popor, împotriva pericolului fascist, pentru pace și democrație: *Virgil Smârcea*. 119
- Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă — moment hotărâtor în dezvoltarea țării pe calea unor profunde transformări social-revoluționare. Victoria revoluțiilor populare într-o serie de țări din Europa, Asia, America Latină: *Petre Ilie, Mihail E. Ionescu*. 138

A N I V E R S Ă R I

DOLORES IBARRURI (Cu prilejul aniversării a 80 de ani de la naștere)... 154

V I A Ț A Ș T I I N Ț I F I C Ă

- Al. XIV-lea Congres internațional de științe istorice: *Gheorghe Unc*. 158
- Sesiune științifică consacrată aniversării a 75 de ani de la nașterea lui *Lucrețiu Pătrășcanu*. 166
- Sesiune științifică prilejuită de aniversarea a 50 de ani de la înființarea *Blocului Muncitoresc-Țărănesc*. 167
- Simpozionul „50 de ani de la luptele greviste ale muncitorilor forestieri de pe Valea Mureșului”. 167
- Întâlnirea Comisiei mixte româno-sovietice de istorie. 168
- Congres de istorie cu tema: „Cel de-al doilea război mondial în perspectiva a 30 de ani”: *Maria Covaci*. 168
- Simpozion româno-sovietic: *Gheorghe Surpat*. 169
- Simpozion româno-polon: *Milică Moldoveanu*. 173

C O L E G I U L D E R E D A Ț I E

GHEORGHE MATEI — redactor-șef, ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚĂ, N. G. MUNTEANU, MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, ARON PETRIC, VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMÂRCEA — secretar de redacție, GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE ZAHARIA.

P.C.R. și necesitatea instaurării unei noi ordini economice și politice internaționale

MARIN VOICULESCU

Istoria în general, istoria politică în special, gândirea social-politică a epocilor trecute oferă o oglindă în care se reflectă viața acelor epoci, a societăților existente, sfîșiate de contradicții sociale, etnice, religioase. Lupta declanșată în interiorul și pe baza acestei „entropii“ social-economice, politice, s-a desfășurat ca luptă între vechi și nou, între forțele propulsoare ale progresului și cele frînatoare, conservatoare.

În toate aceste epoci, momente istorice, forțele progresiste, revoluționare au găsit pînă la urmă resursele, modalitățile, căile de izbîndă proprii. Antiteza reacționar-progresist, conservator-revoluționar a fost tranșată, în esență, în favoarea noului, a elementului progresist, revoluționar.

Epoca contemporană se impune istoriei prin tumultul și diversitatea ei, prin ineditul, fie și parțial, al formelor de structurare și restructurare economică, de organizare socială și politică, a instituțiilor corespunzătoare, a căilor de progres în genere.

În acest cadru, complex și contradictoriu, renunțarea la vechea ordine internațională, discriminantă, depășită juridic și moral, care implică menținerea și chiar adîncirea decalajelor existente, apare ca o cerință intrinsecă a progresului în general, a revoluției în știință, în tehnică și tehnologie.

Cum se relevă în *Raportul* prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la cel de-al XI-lea Congres al P.C.R., „legitățile obiective, dialectica socială, necesitățile progresului societății reclamă sfărîmarea vechilor cătușe care pun în pericol însăși civilizația umană, cer făurirea unei lumi a dreptății sociale și naționale, atît în cadrul fiecărui stat, cît și pe plan mondial, care să asigure un nou avînt al forțelor de producție, al științei și culturii, al progresului general“¹.

Se poate spune că această necesitate obiectivă, această legitate, în favoarea căreia timpul acționează în mod sigur, a fost sesizată la timp de forțele înaintate, progresiste ale contemporaneității. O ulterioară

¹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1974, p. 15.

„antologie“ a documentelor, pozițiilor, acțiunilor concrete în sprijinul contactului adecvat, echitabil dintre state și națiuni va consemna, fără îndoială, drept contribuții inestimabile pe acelea care în anii noștri s-au făcut și se fac ecoul acestei cerințe, acestei „civilizații juridice“.

De altfel, se constată că atât forurile internaționale reprezentative, cum ar fi Organizația Națiunilor Unite, cit și alte organizații sau organisme, încep a da curs cerințelor și chiar și termenului de *nouă ordine internațională*. În acest sens, practica cooperării a luat-o înaintea teoretizărilor, deși literatura de specialitate este destul de bogată, fără a înregistra însă un consens deplin. Opoziția se manifestă îndeosebi atunci când este vorba de a se recunoaște semnificațiile multiple ale termenului, în afara celor economice, încărcătura lui politică, socială, juridică, etică.

Ordinea juridică internațională, mai veche sau mai nouă, a fost și va fi întotdeauna determinată de împletirea factorului economic cu cel social, politic, juridic. Desprinderea tranșantă a raporturilor economice, comerciale interstatuale de consecințele lor politice, sociale nu este o eroare, ci un act deliberat, care nu poate scăpa atenției statelor și națiunilor contemporane, nici opiniei publice internaționale. „Osmoza“ economic-politic este o legitate în sensul căreia putem să acționăm, dar nu s-o desființăm. A ignora acest comandament contemporan, din indiferent ce rațiuni, înseamnă, implicit, a cădea pradă unor consecințe nefaste, care ar dăuna progresului cooperării interstatuale. Dimpotrivă, prognozarea imperativului unei noi ordini internaționale și soluționarea ei certifică găsirea unei busole sigure pentru colaborarea conjugată, multilaterală, în interesul tuturor statelor, al idealurilor și năzuințelor popoarelor, al tuturor forțelor progresiste internaționale.

Fructuoasa și perseverenta activitate desfășurată de partidul și statul nostru, cooperarea activă și multilaterală cu toate statele lumii, pe baza principiilor deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, renunțarea la forță și la amenințarea cu forța, respectul dreptului fiecărui popor de a-și hotări dezvoltarea economică și socială corespunzător voinței sale, fără nici un amestec din afară, al dreptului de a-și făuri o viață liberă, independentă, au oferit posibilitatea desprinderii, în decursul anilor, a *cerințelor fundamentale* pe care le presupune și în temeiul cărora se poate constitui și afirma o *nouă ordine economică și politică internațională*.

Luînd în analiză situația internațională prezentă, faptul că s-a conturat o evidentă schimbare a raportului de forțe pe plan mondial în lumea contemporană în favoarea forțelor progresiste, afirmarea puternică a sistemului socialist mondial, influența covârșitoare a mișcării comuniste și muncitorești internaționale, afirmarea crescîndă a noilor state independente din Asia, Africa și America Latină, consecvența înriurire a forței opiniei publice în soluționarea pașnică a principalelor probleme ce se confruntă în viața internațională, prinderea lumii capitaliste, inclusiv a celor mai dezvoltate state imperialiste, într-un adevărat clește al crizei economice, financiare ce se manifestă în toate sectoarele vieții, apariția unor puternice contradicții între statele capitaliste — partidul nostru, sub îndrumarea clarvăzătoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, a for-

mulat, la cel de-al XI-lea Congres al său, o adevărată doctrină cu privire la semnificația și componentele unei noi ordini economice și politice internaționale.

Poate că niciodată în istoria sa capitalismul nu a fost atât de zdruncinat ca în anii din urmă, când se constată o criză de sistem și sînt puse sub semnul întrebării toate compartimentele sale. Fără îndoială, pe acest fundal se conturează posibilități mai largi de a determina aceste state, și în primul rînd marile puteri, să consimtă la părăsirea pozițiilor arogante, de forță și dictat în relațiile internaționale. Statele capitaliste sînt puse în fața unor contradicții și probleme care vrînd-nevrînd, le obligă la cooperare cu alte state, inclusiv cu țările socialiste și cu cele în curs de dezvoltare.

În acest sens rămîne pilduitoare constatarea secretarului general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu: „Soluționarea problemelor complexe ale vieții economice internaționale actuale, lichidarea gravelor fenomene de criză, rezolvarea problemei materiilor prime, a crizei energetice, a instabilității economice mondiale cer în modul cel mai categoric instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale, a unor raporturi noi, echitabile între state”².

Sintetic, am observa că prin conceptul propus de forul comuniștilor români se înțelege cadrul economic, social, politic, juridic, instituțional, creat, promovat și dezvoltat într-un corespunzător climat moral, metodologia sau metodologiile adecvate folosite și folosibile de către diversele state, organizații, organisme internaționale în procesul cooperării internaționale. *Harta politică*, statală internațională, generînd necesitatea multiplicării și diversificării contactelor dintre state, dintre organizații și chiar zone și regiuni de state, determină o înțelegere sistemică și intersistemică a acestor relații, întrucît fiecare stat, organizație națională, zonală, regională constituie, la rîndul lor, un sistem în sine, angrenat, totodată, într-un sistem mai larg, de cooperare sporită. Evident, calitatea, conținutul cooperării diferă în funcție de natura statelor angajate în respectiva cooperare, de structura lor socio-politică.

Din documentele Partidului Comunist Român se degajă, după opinia noastră, și o altă semnificație a conceptului de nouă ordine economică și politică și anume faptul că reprezintă, în același timp, și însemnul unor realități care își fac loc în cooperarea unor state la ora actuală și mai pronunțat în perspectivă, precum și *un deziderat* posibil de îndeplinit în viitorii ani sau în viitoarele decenii dacă forțele progresiste de pretutindeni, opinia publică internațională vor milita consecvent pentru înlăturarea vechii ordini internaționale și impunerea treptată a unei ordini echitabile. Prin urmare, nu este vorba nici de o abordare lipsită de realism, iluzorie, fiindcă obstacolele nu vor dispărea peste noapte, nici de o optică sceptică, fatalistă cu privire la posibilitatea îndeplinirii acestei cruciale exigențe a epocii noastre. Materializarea în practică a acestei posibilități pretinde eforturi sporite din partea tuturor statelor și națiunilor. Dar efectul așteptat va fi pozitiv, pentru toate statele și națiunile lumii, care se vor impune plenar ca subiecte independente, suverane, contribuind la

² Nicolae Ceaușescu, *Cuvînt la marele miting al prieteniei româno-coreene*, în „Scînteia”, nr. 10 189 din 25 mai 1975.

accelerarea progresului și civilizației. În acest sens, secretarul general al partidului nostru preciza : „Viitorul aparține societății în care fiecare națiune va fi stăpînă pe destinele sale, în care popoarele vor conlucra în mod pașnic în scopul progresului economico-social al fiecăruia, al dezvoltării civilizației universale“³.

Conceptul de noua ordine economică și politică internațională — gîndit și formulat sintetic în documentele Congresului al XI-lea al partidului nostru — oferă o înțelegere complexă, largă și unitară a procesului instituirii ei în ansamblu, a momentelor și componentelor sale. Astfel, el înseamnă întronarea unor principii larg democratice și echitabile, care să avantajeze toate părțile implicate, eliminîndu-se pentru totdeauna subjugarea statelor și națiunilor mai slabe. Noua ordine internațională nu se poate întemeia, în concepția partidului nostru, pe ideologia și practica dominării, pe inegalitate și subjugare. Ea presupune, prin însăși esența și rațiunea de a fi, înscrierea la loc de frunte a principiilor independenței și suveranității. „Schimbarea doar a ambalajului — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu va soluționa problema ; dimpotrivă, va agrava și mai mult stările actuale de lucruri, criza economică, instabilitatea, criza generală a capitalismului, cu toate consecințele pe care acestea le au asupra colaborării și păcii internaționale“⁴.

Desigur, înfăptuirea noii ordini economice și politice nu este o sarcină ușoară. Ea poate fi realizată, însă, dacă toate popoarele, toate forțele sociale înaintate își concentrează eforturile. *În concepția partidului și statului român, noua ordine nu este o cerință conjuncturală.* Ea constituie o necesitate obiectivă, dar și o posibilitate reală. Se știe că actuala stare de lucruri își are originea în colonialism și neocolonialism, „în practicile imperialiste care au favorizat dezvoltarea unor țări pe seama altora, au creat situația care generează inechități, exploatare, profituri unilaterale, într-un cuvînt, perpetuarea și accentuarea împărțirii lumii în țări dezvoltate, în curs de dezvoltare și slab dezvoltate“⁵.

Conceptul românesc privind noua ordine internațională are, de asemenea, în vedere o radicală depășire a epocii caracterizată de dreptul forței și instaurarea unui climat călăuzit de forța dreptului. El implică, firesc, dreptul absolut al tuturor statelor și națiunilor de a-și elabora și susține o politică internă și externă proprie, nealterată de nici o ingerință din afară. Decizia, indiferent de mărimea sau domeniul vizat, aparține necondiționat statului în cauză și, în consecință, cooperarea internațională nu trebuie să lezeze în nici un fel și sub nici un pretext acest act suveran.

În poziția teoretică și practică a partidului nostru, poziție care se înscrie ca o contribuție de preț la dezvoltarea și îmbogățirea teoriei relațiilor internaționale, noua ordine economică și politică este concepută a se baza pe *unicitatea* dreptului internațional. „Se impune să se pornească în mod hotărît de la respectarea principiilor dreptului internațional, de

³ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român*, p. 104.

⁴ *Ibidem*, p. 34.

⁵ Ion Stoica, *Conceptul de nouă ordine economică și politică internațională*, în „România liberă“, anul XXXII, nr. 9 376, 16 decembrie 1974.

la soluționarea tuturor problemelor litigioase dintre state pe cale pașnică, prin tratative“⁶.

Reprezentantul Algeriei la O.N.U., Abdelaziz Bouteflika, sublinia că pentru oricine este fără îndoială clar că am pășit într-o eră de punere sub semnul întrebării „a ordinii internaționale care ne-a condus pînă acum“^{*}.

Evidențiind necesitatea respectării principiilor fundamentale ale dreptului internațional, tovarășul Nicolae Ceaușescu preciza că ele „...nu pot face obiectul nici unui fel de tranzacții, că deosebirile de orînduiri sociale sau identitatea de orînduiri sociale nu pot să pună în discuție aceste principii. Dimpotrivă, tocmai pentru afirmarea atît a unei colaborări rodnice între statele cu aceeași orînduire socială și ideologie sau între statele cu orînduiri sociale deosebite este necesară aplicarea în viață a acestor principii ferme“⁷.

O nouă ordine internațională nu poate fi concepută în afara dreptului, însăși vocația regulii de drept fiind aceea de a ordona raporturile care se stabilesc pe multiple planuri între membrii comunității internaționale. Ca atare, orice efort care vizează crearea unor premise reale pentru edificarea unei ordini internaționale calitativ noi față de trecut și actualitate este necesar să pornească de la faptul că ordinea este indiso-ciabilă de existența normelor destinate să o cîrmuiască. Din acest punct de vedere apare evident că vechea ordine este nu numai complet perimată, ci și profund compromisă în fața majorității covârșitoare a popoarelor lumii. Dominația, spolierea, dictatul, hegemonia, negarea abordării democratice a marilor probleme care confruntă viața internațională sînt fațete simptomatice ale naturii vechii ordini, al cărei impas este continuu denunțat de numeroase națiuni ale lumii pentru care progresul prin reînnoire și dezvoltare, prin afirmarea echității nu constituie doar deziderate ale unei epoci istorice, ci au devenit condiții inerente ale participării lor efective la mersul înainte al omenirii.

Astfel, în consens cu poziția țării noastre, Leopoldo Benites, reprezentantul Ecuadorului — președintele celei de-a XXVIII-a sesiuni a Adunării Generale a O.N.U. — cerea „o ordine dreaptă, coordonată și independentă“, relevînd că „Noua ordine economică trebuie să fie în esență o nouă orînduire a dependențelor economice reciproce“⁸.

Din concepția sintetizată în documentele partidului nostru în acest domeniu străbate, de asemenea, consecvența poziției românești privind necesitatea ca în întreg procesul de afirmare a principiilor fundamentale în cooperare, indiferent de natura sau mărimea statelor, să se respecte și mai întîi să se statornicească un cod al moralei universale, o cartă larg acceptată a mondo moralei. În această privință, avînd în vedere configurația lumii contemporane, se poate constata că în relațiile dintre un număr tot mai mare de state se pornește, în general, de la respectarea principiilor suveranității, independenței, neamestecului în treburile interne,

⁶ *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1975, p. 741.

^{*} *Documents Assemblée Generale/Procès Verbaux* (Procesul verbal al Adunării Generale O.N.U.), nr. 2265, 10 octombrie 1974.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 440.

⁸ *Documents Assemblée Generale/Procès Verbaux* (Procesul verbal al Adunării Generale O.N.U.), nr. 2256, 4 octombrie 1974.

avantajului reciproc, abținerii de la folosirea forței sau amenințării cu forța; se înlătură, treptat, în cooperarea interstatală, aroganța de mare putere, sînt repudiate tot mai mult principiile sau rămășițele unor principii și practici arbitrare, rasiste, discriminatorii. Acest aspect izvorăște din realitate și este determinat de aceasta. În același timp, o analiză atentă asupra raporturilor multilaterale dintre state, asupra pozițiilor unor guverne, cabinete, orientări din lumea contemporană, care se reflectă, adesea, și în activitatea unor organizații și foruri internaționale, atestă existența încă a unor practici și concepții retrograde, conservatoare. De multe ori în practica internațională se ignoră poziția opiniei publice mondiale, se mai urmăresc avantaje materiale, economice, comerciale în dauna altor state, altor națiuni, se mai manifestă atitudinea de mare putere din partea unor state imperialiste, încercîndu-se menținerea, prin diverse forme, a complexului de inferioritate al unor state eliberate de sub jugul colonialist și aflate azi în luptă pentru cîștigarea unei reale independențe economice și politice. Ordinea mondială actuală se prezintă încă drept „o ordine îngustă și perimată în sensul că ea continuă fără încetare să-i sărăcească pe cei săraci și să-i îmbogățească pe cei bogați. Ea își are sorginea în relațiile politice și economice stabilite într-o epocă în care cea mai mare parte a țărilor lumii nu existau ca state independente. Inechitatea și inegalitatea pe care le perpetuează provin, în fond, din perioada imperiilor coloniale...”^{*}.

Or, toate acestea vin într-o flagrantă contradicție cu ideile umanitare, cu idealurile de progres și civilizație la care au nutrit și nutresc făuritorii bunurilor materiale și spirituale de pretutindeni. Partidul nostru, subliniind existența unor asemenea orientări și practici anacronice, precum și necesitatea și modalitățile înlăturării, depășirii lor se pronunță și susține activ și concret promovarea în relațiile internaționale a unor principii care să constituie adevărate valori juridice, politice, morale. Este, aici, o dovadă de responsabilitate civică, politică, care vizează interesele tuturor popoarelor.

„Istoria demonstrează zi cu zi, ceas de ceas — am putea spune — că tot ce s-a clădit pe forță, dictat și presiune de orice fel s-a prăbușit pînă la urmă sub loviturile luptei popoarelor, a maselor largi populare... Noua ordine presupune principii noi, de egalitate, de respect al voinței și libertății fiecărei națiuni! Pe această bază omenirea, în ciuda tuturor acelor care se mai gîndesc la vechea ordine, va înfăptui relații noi în viața internațională”⁹.

Așa cum sînt ele formulate în Raportul prezentat de secretarul general al partidului nostru la cel de-al XI-lea Congres al P.C.R., căile, modalitățile, stringent cerute de instaurarea unei noi ordini economice și politice — înlăturarea relațiilor de inechitate, a asupririi unor popoare de către altele, lichidarea politicii imperialiste, colonialiste, neocolonialiste, deplina egalitate în drepturi în relațiile dintre state, respectarea suveranității fiecărui popor asupra bogățiilor sale naționale, respectarea dreptului fiecărui popor de a-și alege orînduirea socială, de a se dezvolta

^{*} Dr. Nicolae Ecobescu, dr. Victor Duculescu, *Considerații privind conceptul noii ordini economice și politice mondiale*, în „Viitorul social”, nr. 2/1975, p. 251.

⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 10, Editura politică, București, 1974, p. 858.

independent din punct de vedere social-economic, lichidarea rapidă a decalajelor dintre state, apropierea nivelurilor de dezvoltare economico-socială, relații echitabile între prețurile materiilor prime și ale produselor industrializate, stimularea activității productive a tuturor popoarelor, accesul tuturor țărilor la materiile prime, la sursele de energie, la cuceririle științei și tehnicii moderne, programe speciale sub egida O.N.U. vizînd obiective de importanță vitală pentru omenire, acordarea unei atenții deosebite problemei alimentare, asigurarea asistenței tehnice și intensificarea ajutorului extern pentru progresul economic și social al țărilor slab dezvoltate etc. arată că este vorba de un *program complex și unitar*, a cărui realizare poate fi concepută numai procesual și pe etape. El poate fi apreciat ca un model tactico-strategic, care, deși implică organic prevederile menționate, rămîne deschis îmbogățirii, perfectibilității. Dialectica acestui proces se va îngemăna cu dialectica metamorfozelor intervenite în evoluția statelor și națiunilor.

Procesul trecerii la noua ordine internațională presupune, atît ca o condiție indispensabilă cît și ca un rezultat, democratizarea relațiilor, raporturilor internaționale, lărgirea, îmbogățirea și diversificarea modalităților instituționale de cooperare, de conlucrare. Larga democratizare a raporturilor internaționale se va întruchipa în antrenarea tuturor statelor și națiunilor în sfera cooperării complexe, a unei game din ce în ce mai largi de organizații, instituții, în apariția unor alte forme organizaționale și instituționale. „Viața — se arată în *Programul partidului* — demonstrează că în etapa actuală marile probleme ale vieții internaționale nu mai pot fi soluționate de un grup de state ; găsirea unor soluții viabile și trainice impune participarea tuturor statelor interesate, a tuturor popoarelor la lupta pentru colaborare și pace”¹⁰.

Democratizarea presupune depășirea așa-ziselor centre de putere, de decizie, ea conduce la înlăturarea a ceea ce am putea numi „elitismul” deciziilor.

Partidul nostru pornește de la convingerea că întreaga politică internațională, ansamblul relațiilor externe care vor „brăzda” harta politico-diplomatică a lumii de acum încolo vor fi rezultatul efortului conjugat al tuturor statelor lumii, indiferent de orînduirea lor socială, de mărime sau arie geografică. Era „senatorilor de drept” în cîrmuirea politicii la nivel planetar este în declin și va apune cert. Astăzi toate statele și națiunile își afirmă dreptul și datoria de a fi piloni activi în derularea și dezvoltarea relațiilor bi- sau multilaterale. Acesta este un atribut al suveranității de care se cuvine a beneficia cu drepturi egale toate țările lumii. „Complexitatea problemelor cu care se confruntă azi omenirea — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — reclamă în mod imperios participarea cu drepturi egale la viața internațională a tuturor statelor, fără deosebire de orînduire socială, de mărime, de putere economică sau militară și, în primul rînd, a țărilor mici și mijlocii, a țărilor în curs de dezvoltare, a statelor nealiniat — direct interesate în abolirea vechii politici imperiale de forță și dictat, în soluționarea problemelor internaționale în interesul dezvoltării independente a tuturor statelor, în respectarea dreptului

¹⁰ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 203.

fiecărei națiuni la dezvoltare liberă, corespunzător năzuințelor și voinței sale“¹¹.

Se înțelege, etapa pe care o traversează astăzi omenirea este încă tributară unor politici urmate și impuse timp de secole, care au dus la dezvoltarea unor state devenite mari puteri imperialiste sub raport economic, tehnico-științific, militar, pe seama exploatării altor popoare.

Replica activă a celorlalte popoare în planul economic, comercial, diplomatic, tehnico-științific, tehnologic, prezența lor consecventă și originală în viața internațională, dezvoltarea puternică pe plan național, ceea ce duce la creșterea ponderii lor în raportul de forțe mondiale este însă o realitate ce se impune astăzi în măsură crescândă, de care sînt nevoite să țină seama marile puteri.

„Fără îndoială că țările mari — cum sînt Statele Unite și celelalte — releva în acest sens tovarășul Nicolae Ceaușescu cu prilejul vizitei în S.U.A. în decembrie 1973 — au un rol important în viața internațională. Dar trebuie să vă spun și de data aceasta deschis că numai ele nu pot asigura cursul nou spre destindere, nu pot asigura o lume mai dreaptă și mai bună. Înfăptuirea unei politici noi în viața internațională, de egalitate, de respect nu poate fi decît rezultatul acțiunii unite a tuturor statelor, a tuturor popoarelor, tot așa cum pe plan național înfăptuirea unei politici de dreptate socială nu poate fi decît rodul politicii unite a întregului popor“¹².

Este în afara oricărei îndoieli că *decalajul* existent între statele bogate, puternic dezvoltate și cele sărace sau subdezvoltate este problema care pune sub semnul întrebării cruciale cea mai mare parte a populației pămîntului.

Această situație a rezultat din faptul că imperialismul a generat un sistem de relații, o ordine economică și politică ale cărei „trăsături poartă amprenta naturii sale : exploatarea nemiloasă și nerațională a avuțiilor majorității popoarelor, inegalitate între țări și popoare, asuprirea celor slabi de către cei puternici. O expresie a acestei politici sînt practicile neo-colonialismului, care au supraviețuit și după apariția noilor state independente și care constau, între altele, în schimburi comerciale neechivalente ; în așa-numita «foarfecă a prețurilor» datorită căreia prețurile la materiile prime coboară, iar cele ale produselor industrializate urcă ; în menținerea unui sistem monetar creator de privilegii pentru anumite țări ; în impunerea unor acorduri economice neechitabile, în «ajutoare» îndreptate nu spre lichidarea subdezvoltării, ci spre asigurarea unor profituri cît mai mari pentru societățile multinaționale“¹³.

Ca urmare, subnutriția, subalimentația, bolile, analfabetismul sînt plăgi care țin în afara condiției umane majoritatea omenirii. Depășirea unor asemenea stări de fapt nu poate avea loc prin perpetuarea vechii ordini internaționale, care a defavorizat de la început tocmai țările ne-

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român și Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României*. 21—22 iulie 1975, Editura politică, București, 1975, p. 68.

¹² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 9, Editura politică, București, 1974, p. 711.

¹³ Ion Fintîinaru, *Milităm pentru o nouă ordine economică și politică mondială*, în „Scînteia“ anul XLIV, nr. 10 050 din 12 decembrie 1974.

dezvoltate industrial, tehnic, tehnologic, dar bogate în materii prime, al căror preț era derizoriu, menținute ca tributare ale capitalului străin, ale practicilor imperialiste. Situația respectivă, anacronică oricând, devine și mai anacronică astăzi, când aceste popoare din fostele colonii sau semicolonii din Asia, Africa și America Latină și-au cucerit independența politică, devenind state suverane, când revoluția științifică, tehnică, tehnologică cunoaște un inedit avânt, când viața a denunțat ca risipă consumul din statele care s-au îmbogățit și pe seama acestor popoare. Așa cum menționa tovarășul Nicolae Ceaușescu, la Conferința mondială a populației, constituie o realitate tragică a lumii de azi faptul că circa 2/3 din populația planetei trăiește în țări subdezvoltate, sau în curs de dezvoltare, că decalajele ce separă multe din aceste țări de statele avansate din punct de vedere economic se accentuează, în loc să se diminueze. Este edificator în acest sens că la începutul deceniului actual, produsul național brut — indice concludent al gradului de civilizație materială a popoarelor — era în țările în curs de dezvoltare de circa 230 dolari pe locuitor, în comparație cu 3 055 dolari în țările avansate, raportul fiind de 1 : 13. Într-o serie de țări considerate cel mai puțin avansate, care numără circa 150 milioane de locuitori, decalajul față de țările dezvoltate se ridică la raportul de 1 : 36¹⁴.

Cifrele menționate sînt elocvente prin ele însele. Dacă se va merge în continuare după vechea ordine economică, dacă creșterea veniturilor naționale, a producțiilor globale va avea loc după aceleași reguli, ținînd seama și de sporul demografic cu mult mai mare în țările în curs de dezvoltare, se poate desprinde concluzia că decalajul existent se va adînci la cote imprevizibile. „Or, în condițiile interdependenței crescînde dintre țări, persistența decalajelor economice este de natură să contribuie la îngustarea pieței mondiale, la izbucnirea unor crize economice, și nu numai economice, afectînd posibilitățile de dezvoltare chiar și ale țărilor avansate economice”¹⁵.

Nu este de mirare de ce concepția românească privind noua ordine internațională se bucură de o largă apreciere și audiență în rîndurile țărilor în curs de dezvoltare. O grăitoare recunoaștere a contribuției României socialiste la edificarea unei noi ordini economice și politice internaționale, la crearea unui cadru economic, social, instituțional, politic și moral care să permită amplificarea relațiilor dintre state în lumina unor principii de dreptate și echitate o reprezintă și invitarea țării noastre la lucrările recentei Conferințe a țărilor nealiniat. Cum se precizează în Comunicatul cu privire la ședința Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din 26 august 1975 „...participarea României ca invitat la Conferința statelor nealiniat constituie o nouă dovadă a adîncirii solidarității cu țările în curs de dezvoltare, în general, cu țările lumii a treia, în lupta pentru asigurarea dreptului fiecărui popor de a-și hotări de sine stătător propriile destine, pentru făurirea unei lumi mai drepte și mai bune“.

Dealtfel, în acest context, este de reținut faptul că acest for, al țărilor nealiniat, a adoptat, în documentele finale — *Programul de la Lima de solidaritate și ajutor reciproc și Strategia pentru întărirea unității și*

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Conferința mondială a populației, 19 august 1974*, Editura politică, București, 1974, p. 7—8.

¹⁵ L. Stroja, *Decalaje economice-dinamică și perspective*, în „Era socialistă“, nr. 10/1974, p. 50.

solidarității țărilor nealiniat în realizarea unei noi ordini economice internaționale — poziții convergente cu a țării noastre asupra necesității și justetei unei noi ordini internaționale.

Pe această bază se poate aprecia că „Programul de la Lima“ conține strategia țărilor nealiniat pentru consolidarea păcii și securității internaționale, pentru intensificarea solidarității și ajutorului mutual între ele. Esența acestei strategii rezidă în hotărîrea țărilor nealiniat de a-și aduce o contribuție mai substanțială la rezolvarea problemelor mondiale, în spiritul și cu forța principiilor elaborate de conferințele la nivel înalt : opoziție activă la orice politică imperialistă, colonialistă și neocolonialistă ; dreptul popoarelor care încă nu sînt libere de a-și obține libertatea, dreptul la autodeterminare și independență ; respectarea suveranității și integrității teritoriale a tuturor statelor, a dreptului la egalitate și la o participare activă în afacerile internaționale ; dreptul tuturor națiunilor suverane de a dispune liber de resursele lor naturale, inclusiv de dreptul de naționalizare, și de a hotărî în deplină libertate calea propriei lor dezvoltări politice, economice și culturale.

Se poate spune, prin urmare, că acest forum internațional a dezbătut cu responsabilitate și competență crucialele probleme cu care se confruntă astăzi omenirea în general, țările nealiniat în special. „Prin profunda analiză a evoluției mondiale, prin hotărîrile și propunerile adoptate în domeniile principale ale relațiilor pe diferite planuri, dintre state, Conferința miniștrilor de externe din țările nealiniat aduce o contribuție prețioasă, principială și practică, la ansamblul acțiunilor întreprinse azi în lume — o nouă ordine economică și politică internațională“¹⁶.

Abordînd această problemă de larg interes internațional, documentele partidului nostru indică și soluțiile unui program concret de depășire a subdezvoltării, de micșorare și, în perspectivă, de înlăturare a decalajului actual. Astfel, prezentînd pe larg concepția țării noastre asupra decalajului și subdezvoltării, tovarășul Nicolae Ceaușescu preciza : „Un imperativ major al progresului în lumea de azi este lichidarea grabnică a subdezvoltării. Menținerea și chiar adîncirea marilor decalaje economice dintre state, ca urmare a politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, constituie în zilele noastre o sursă gravă de inechitate în relațiile internaționale, de încordare și conflicte, de accentuare continuă a instabilității economice și politice mondiale. Lichidarea subdezvoltării impune, în primul rînd, crearea condițiilor ca fiecare țară în curs de dezvoltare să-și poată folosi toate resursele materiale și umane pentru accelerarea progresului lor economic și social. Apreciem că paralel cu eforturile proprii ale acestor popoare pentru industrializare, pentru punerea în valoare a bogățiilor naționale, statelor avansate le revine datoria de a contribui la realizarea programelor de accelerare a progresului economic și social multilateral al țărilor în curs de dezvoltare“¹⁷.

Sintetizîndu-se încă odată trăsăturile conceptului românesc cu privire la noua ordine internațională, în Declarația difuzată la a VII-a sesiune extraordinară a Adunării Generale a O.N.U., intitulată *Poziția*

¹⁶ Eugen Pop, *Conferința țărilor nealiniat — contribuție prețioasă la realizarea unei noi ordini economice și politice internaționale*, în „Lumea“, nr. 36 din 4 septembrie 1975, p. 21.

¹⁷ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la marele miting al prieteniei româno-coreene*, în „Scînteia“ din 25 mai 1975.

României cu privire la instaurarea unei noi ordini economice internaționale, se relevă că pentru lichidarea subdezvoltării și asigurarea progresului economico-social în toate statele și, îndeosebi, în țările rămase în urmă, stare de lucruri care impietează asupra progresului economic general al umanității, „România apreciază că este imperios necesară instaurarea unei ordini economice internaționale de natură să asigure condiții de reală dezvoltare tuturor popoarelor, un climat de înțelegere și colaborare, de cooperare fructuoasă, în interesul fiecărui stat și popor, al păcii și prosperității generale în întreaga lume“. Documentul subliniază cu satisfacție că și alte țări sînt profund preocupate de problemele instaurării unei noi ordini economice, acestea declarîndu-se gata să discute, într-un spirit constructiv, căile concrete de acțiune; de asemenea, ele își reafirmă sprijinul față de ideile și măsurile cuprinse în documentele adoptate în cadrul Adunării Generale și a organismelor specializate ale O.N.U., orientate spre înfăptuirea acestui mare deziderat al popoarelor.

Între obiectivele primordiale ale edificării noii ordini economice internaționale, documentul menționează: lichidarea stării de subdezvoltare, a decalajelor existente între nivelurile economice ale statelor lumii; ampla cooperare internațională, menită să asigure cele mai eficiente soluții tehnice și economice pentru punerea în valoare a resurselor de materii prime și energetice, eliminarea risipei și utilizarea lor rațională, asigurîndu-se exercitarea de către fiecare popor a controlului național asupra propriilor bogății; soluționarea problemelor alimentației; accesul larg, fără discriminări sau bariere, al tuturor statelor la cuceririle științei și tehnicii contemporane; pregătirea cadrelor naționale; promovarea unor raporturi cît mai largi de schimburi comerciale și de cooperare economică internațională; desfășurarea pe baze stabile a relațiilor valutare-financiare, cristalizarea unui nou sistem monetar internațional sănătos și echitabil, care să asigure întărirea monedelor naționale, statornicirea unor cursuri de schimb reale, fundamentate economic, să creeze premisele unei mai mari stabilități a cursurilor valutare; elaborarea în cadrul O.N.U. a unor norme precise ale noii ordini economice internaționale, angajante pentru toate țările membre, precum și a unor programe speciale de acțiune.

În aceeași ordine de idei, a sugerării unor acțiuni concrete, România socialistă propune „ca un organism special al O.N.U., deschis participării tuturor statelor, să fie însărcinat să urmărească modul cum se realizează aceste norme și programe, să inițieze măsurile ce se impun în acest scop“.

În același sens, țara noastră a propus constituirea unui Fond de dezvoltare, administrat de O.N.U., care să fie repartizat, cu prioritate, statelor cu un venit național pe cap de locuitor sub 200 dolari, fond ce ar urma să fie „format prin contribuția tuturor statelor și în primul rînd a celor dezvoltate“. Pe aceeași linie, documentul a propus reducerea cu 10 la sută a bugetelor militare ale tuturor statelor, luînd ca bază volumul cheltuielilor din anul 1975, și transferarea, fără condiții, a unei jumătăți din mijloacele astfel economisite la dispoziția Fondului de dezvoltare al O.N.U.

Ca expresie a hotărîrii de a-și aduce deplina contribuție la traducerea în fapt a acestui program complex și îndrăzneț — adevărată Cartă tactico-strategică închinată progresului, civilizației, umanismului — în finalul Declarației se precizează: „În ce o privește, România a desfășurat și va desfășura o intensă activitate pentru extinderea colaborării multi-

laterale cu țările în curs de dezvoltare, cu toate statele care se pronunță pentru propășirea economico-socială independentă, ca o expresie a solidarității în lupta pentru emancipare economică, pentru afirmarea unor relații noi, cu caracter democratic în viața internațională, pentru instaurarea unei noi ordini economice internaționale“.

Documentele partidului și statului nostru pornind de la analiza situației complexe internaționale, de la mutațiile intervenite în raportul de forțe pe plan mondial, formulează în mod riguros concepția comuniștilor români despre noua ordine economică și politică, despre modalitățile concrete de transpunere în practică a acestui imperativ al epocii contemporane, concepție care se bucură de o largă apreciere pe meridianele lumii. Astfel, ca o recunoaștere a contribuției remarcabile aduse de țara noastră, de președintele R. S. România la elaborarea și formularea acestui concept, prima sesiune a Consiliului general al Institutului de la Paris pentru noua ordine economică internațională, desfășurată în capitalele Franței și României, a avut ca temă : *Problemele unei noi ordini economice internaționale. Modul în care este concepută noua ordine internațională de președintele Ceaușescu*. Președintele Institutului, Arturo Frondizi, fost președinte al Argentinei, releva cu prilejul sesiunii că deschiderea dezbatărilor cu examinarea punctului de vedere al României, al președintelui Nicolae Ceaușescu se explica prin aportul original de gândire și de idei marcat în acest domeniu de țara noastră și, în primul rînd, de președintele ei, precum și prin caracterul României de protagonistă a unei politici dinamice de dezvoltare a forțelor de producție pe plan intern și de extindere a colaborării cu toate statele, indiferent de orînduirea lor, pe planul politicii externe *.

Aprecierea deosebită de care se bucură țara noastră, președintele său, promotor al unor inițiative și acțiuni concrete întreprinse în scopul făuririi unei noi ordini economice internaționale, s-a vădit și în acordarea președinției de onoare a Institutului pentru noua ordine economică internațională tovarășului Nicolae Ceaușescu. În cuvîntul rostit cu ocazia primirii delegației Institutului pentru problemele unei noi ordini economice internaționale, președintele Republicii Socialiste România a subliniat importanța creării acestei instituții științifice, a activității pe care o va desfășura, semnificația instaurării unor raporturi echitabile între state : „...noua ordine economică internațională presupune o revoluție în relațiile dintre state, presupune să se pună capăt dominației unor țări asupra altora sub orice formă, să se creeze relații de egalitate, de respect, de înțajutorare, de avantaj reciproc, să se asigure, totodată, accesul în condiții avantajoase la tehnologiile și cuceririle științei“¹⁸.

Dezbaterile primei sesiuni, la care au participat prestigioși oameni de știință și personalități ale vieții politice, analizînd în profunzime situația actuală în domeniul relațiilor internaționale, au pus în lumină cu deosebită pregnanță imperativul lichidării stării de subdezvoltare, printr-o nouă diviziune internațională a muncii, în cadrul unei noi ordini economice și politice internaționale.

* Vezi „Scinteia“, anul XLV, nr. 10 346 din 25 noiembrie 1975, p. 6.

¹⁸ „Scinteia“, anul XLV, nr. 10 356 din 6 decembrie 1975.

Programul Partidului Comunist Român despre semnificația confruntărilor din societatea capitalistă contemporană

ELENA MUREȘAN

Programul adoptat de cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român oferă strategii de lung termen pentru întreaga perioadă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a țării noastre spre comunism, analizând, în același timp, situația internațională, evoluțiile care se prefigurează în acest domeniu de mare complexitate.

În acest cadru se înscrie și detașarea de către Program a principalelor probleme de ordin economic, social și politic pe care le cunosc în momentul actual țările capitaliste avansate.

Abordarea și aprecierea acestor probleme oferă un instrument teoretic și metodologic indispensabil cercetării realităților capitalismului contemporan, precum și precizării poziției față de demersurile teoriei burgheze, aspect fundamental al confruntării ideologice în etapa actuală. După cum se relevă în Programul P.C.R., „Gîndirea teoretică, activitatea ideologică a partidului trebuie să demonstreze că societatea capitalistă bazată pe exploatarea omului de către om, pe inegalitate, pe împărțirea lumii în bogați și săraci, și-a încheiat misiunea istorică, nu mai corespunde stadiului actual de dezvoltare a forțelor de producție. Modul capitalist de repartiție a produsului social și a venitului național trebuie înlocuit”¹.

În ultimele două decenii, ideologii burghezi au fost deosebit de activi în a constitui o viziune teoretică apologetică asupra situației și perspectivelor capitalismului monopolist de stat.

Faptul își găsește explicația în conjunctura economică favorabilă în care s-au găsit țările capitaliste în perioada postbelică. Respectiv, investițiile vaste pentru reconstrucție, modernizarea echipamentelor industriale, dezvoltarea schimburilor internaționale și cursa înarmărilor au determinat o adevărată expansiune economică în țările occidentale. Creșterea a fost constantă pînă în jurul anului 1962, cînd consecințele răz-

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 154.

boiului s-au estompat. Începînd de acum, s-au făcut simțite treptat fenomene specifice acestei orînduiri: blocări de salarii, șomaj, frînarea politicilor sociale, instabilitatea monedelor, mișcări politice și revendicative². În această perioadă, concepte ca societate postindustrială, de consum, a abundenței, civilizație terțiară etc. au devenit frecvente în literatura economică, sociologică, politologică, viitorologică de orientare burgheză din țările capitaliste, alături, evident, de curențe și tendințe de protest social și chiar revoluționare.

Încercarea de a fundamenta coordonatele de existență ale societăților capitaliste avansate economic de pe pozițiile conservării acestui cadru vădește o dublă funcționalitate ideologică. Este vorba, pe de o parte, de abaterea interesului maselor din țările respective de la adevăratele probleme economice și sociale prin exaltarea virtuților „civilizației postindustriale“, axate pe activități de „loisir“, de servicii și consum, iar, pe de altă parte, de a acredita ideea că teoria marxistă a claselor, a necesității și inevitabilității revoluției socialiste — singura cale de lichidare a tarelor de fond ale capitalismului, de edificare a unei lumi noi, echitabile — și-ar fi pierdut valabilitatea în condițiile progresului tehnologic actual, cînd clasa muncitoare ar dispărea ca realitate sociologică, iar distincția dintre capitalism și socialism ar fi inoperabilă.

Examinarea cîtorva teze despre societatea capitalistă în ipostaza sa postindustrială este revelatoare pentru spiritul partizan al ideologilor burghezi, ca și pentru capacitatea acestora — cum observă tovarășul Nicolae Ceaușescu — de „a fascina“ un anumit auditoriu³. De aceea, este un imperativ al gîndirii teoretice marxiste evidențierea adevărului despre această societate, bazată funciarmente pe o profundă inegalitate, al cărui anacronism este accentuat de stadiul actual de dezvoltare al forțelor de producție.

Societatea postindustrială, afirmă sociologul Alain Touraine, poate fi numită ca atare în situația în care dorim să semnalăm distanța care o separă de societatea industrializată predecesoare; tehnocratică — dacă o desemnăm cu numele puterii dominante în cadrul ei; programată — în ipoteza unei definiții bazată pe natura modului de producție și a organizării economice ce o caracterizează⁴.

Zbigniew Brzezinski preferă termenul „tehnetric“ — pentru că evidențiază mai bine „principalele forțe care sînt la originea schimbării în epoca noastră“ — spre a defini caracteristicile acestei societăți „a cărei formă este determinată pe plan cultural, psihologic, social și economic prin influența tehnologiei și a electronicii — cu totul particular în domeniul ordinatorilor și al comunicațiilor“⁵.

² Vezi: François Mitterand, *Ma part de vérité. De la rupture à l'unité*, Fayard, 1969, p. 176, 177.

³ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român și Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României*. 21—22 iulie 1975, Editura politică, București, 1975, p. 49.

⁴ Alain Touraine, *La société post-industrielle. Naissance d'une société*, Denoël, Paris, 1969, p. 7.

⁵ Zbigniew Brzezinski, *La révolution technétronique*, Calmann Lévy, Paris, 1971, p. 28—29 (Titlul original: *Between two ages*).

Nivelul cercetării științifice și tehnice, largă difuzare a cunoștințelor, aspectele formării profesionale, capacitatea de programare a transformărilor și de dirijare a organismelor sînt criterii esențiale pentru noua fază de dezvoltare în care intră țările industriale avansate⁶. În ce privește structura socială, tehnocrații sînt considerați a forma clasa dominantă, elita puterii. Ei nu sînt tehnicieni, ci diriguitori ai administrației de stat, ai marilor întreprinderi, strîns legate prin importanța lor economică de mediile de decizie politică.

Luptei de clasă i se conferă, în acest context, o nouă accepțiune, deoarece nu s-ar mai desfășura între clase antagoniste, a căror opoziție de interese rezidă în însăși structura relațiilor de producție, ci ar fi determinată de „posesia” instrucției. Deținerea informațiilor, competența devin elementul central al organizării sociale, în funcție de care aceasta se structurează. De aceea, afirmă ideologii burghezi, în societatea programată este mai dificil de stabilit sfera celor care se opun tehnocrațiilor, respectiv mecanismelor de „transformare dirijată”, de integrare socială și culturală. Clasele sociale, centrele de conflict sînt diferite față de capitalismul clasic. Iată, de pildă, un tabel elocvent pentru această concepție :

Clase dominante	Clase dominate	Cazuri extreme de alienare	Independenții	Centre de rezistență față de clasele dominante
Tehnocrații	Dirijații	Membri ai comunității în declin	Profesioniștii	Profesioniștii, salariații și studenții
Birocrații	Funcționarii	Tehnicienii	Experții	Tehnicieni din birourile de cercetare
Raționalizatorii	Operatorii	Muncitorii vîrstnici	Artizanii de servicii	Muncitorii de întreținere

Tehnocrații reprezintă clasa dominantă la nivelul deciziilor politice ; birocrații — la nivelul organizării economice ; raționalizatorii — la nivelul execuției tehnice.

Ideea care se degajă, implicit, din schemă este că în societatea capitalistă contemporană la baza conflictelor sociale, atunci cînd aceasta se manifestă, nu ar mai sta exploatarea și asuprirea clasei lipsite de mijloace de producție de către clasa posesoare și dominantă, ci un anumit tip de alienare.

„Societatea noastră este o societate de alienare... pentru că ea seduce, manipulează și integrează”⁷. Cu alte cuvinte, întrucît în societatea postindustrială sărăcia, exploatarea ar dispărea ca fenomene, conflictele sociale s-ar concentra exclusiv în jurul aparatelor de decizie și organi-

⁶ Vezi : Hermann Kahn, Anthony Wiener, *L'an 2000. Un canévas de speculations pour les 32 prochaines années* (cu o introducere de Daniel Bell), Robert Laffont, Paris, 1968, p. 35.

⁷ Alain Touraine, *Op. cit.*, p. 14.

zare. Și aceasta, în măsura în care anumite categorii, grupuri de interese imaginează un alt model de dezvoltare, pe care-l opun puterii existente, față de care manifestă „rezistență“, sau în extremis, când societatea programată evoluează spre totalitarism — posibilitatea nu este exclusă —, ajungînd la „supunerea ansamblului societății instrumentelor de dezvoltare economică și progres social, sacrificînd propriile țeluri, propriei puteri“⁸.

Din același unghi, care ocolește izvorul real al luptei de clasă în capitalismul contemporan, determinarea acesteia este transferată din planul obiectiv, în cel cultural-filozofic : „Lupta de clasă nu este în primul rînd o luptă între clase sociale, ci o luptă pentru un proiect de societate... ea este o înfruntare între prioritatea banului și prioritatea omului, între viziunea democratică și viziunea aristocratică...“⁹.

Potrivit acestor concepții, clasa muncitoare, în accepțiune marxistă, ar fi dispărut. „Noul proletariat“ este reprezentat fie de cei respinși de piața muncii, din cauza îmbătrînirii calificării pe care o profesau, fie de clasa tehnicienilor *. Pe aceștia din urmă, deși angajați efectiv în angrenajul social, faptul că sînt supuși ierarhiei și manipulărilor societății neocapitaliste îi poate împinge pe poziții de contestare.

Evident, conceptul de clasă muncitoare are un conținut concret istoric, variînd în fiecare etapă istorică în raport cu nivelul civilizației și gradul dezvoltării tehnologice. De altfel, în viziune marxistă conceptul nu presupune includerea în cadrul acestei clase numai a acelor membri ai societății care pentru a-și câștiga existența desfășoară o muncă fizică, manuală nemijlocită, ci pe toți aceia a căror activitate este necesară într-un mod indispensabil desfășurării producției într-o formațiune social-economică dată. Membrii acestei clase sînt determinați prin funcția economică îndeplinită, care se materializează la niveluri diferite de complexitate, dependent de caracteristicile structurii producției și a serviciilor. Ca atare, categoriile de muncitori-tehnicieni, specifice unei economii moderne, sînt implicate de conceptul marxist de clasă muncitoare. Poziția lor privilegiată în ce privește salarizarea nu este un criteriu esențial și suficient pentru definirea unui statut de clasă.

Dependent de faptul că cunoașterea a devenit actualmente o forță de producție, *universitatea* — și nu mediul marilor uzine — este tot mai mult apreciată ca „locul privilegiat de formare a noilor lupte sociale... pentru că mișcarea ideilor precede organizarea luptelor politice, pentru că rolul social al cunoașterii este o problemă generală“¹⁰. Ideea este comună și gîndirii contestatatoare, de pe poziții nemarxiste. Herbert Marcuse, de pildă, reprezentant al „noii stîngi“, în studiul său asupra societăților industriale avansate, în speță asupra societății S.U.A., consideră între forțele cărora le revine misiunea de a schimba organizarea socială, pe care o contestă, tineretul universitar și mediile de specialiști. „În opoziția tineretului... posibilitatea eliberării este sesizată ; dar lui îi

⁸ *Ibidem*, p. 99.

⁹ Jean Delmarie, *Classes et lutte de classes*, Les Éditions Ouvrières, Paris, 1973, p. 266.

* Vezi : Philippe Larere, *Une nouvelle classe moyenne*, Les Éditions Ouvrières, Paris, 1970.

¹⁰ Alain Touraine, *Op. cit.*, p. 21.

lipsește, pentru ca ea să se realizeze, puterea materială. Aceasta nu mai aparține clasei muncitoare în societatea abundenței... Moștenitorii săi istorici vor fi... savanții, tehnicienii, specialiștii etc.“¹¹. Moștenitori potențiali, pentru că sînt, în același timp, beneficiarii sistemului, iar refuzul de către ei al acestui sistem va fi, afirmă Marcuse, „un miracol al lucidității și discernămîntului“.

Deproletarizarea capitalismului contemporan reprezintă, deci, o concepție larg vehiculată de ideologii acestei orînduirii. Societatea capitalistă, în caracteristicile sale actuale, nu s-ar mai dezvolta sub imperiul contradicțiilor antagonice, în primul rînd a celei dintre capital și muncă, a contradicției dintre producție și consum, locul vechilor clase sociale fiind luat de categorii și grupuri de interese care nu ar mai fi în opoziție ireductibilă. Configurarea acestei problematici are ca premisă, în esență, identificarea progresului realizat în știință, tehnică și tehnologie cu progresul social general. Evident că dominația marilor monopoliuri, accentuarea intervenției statului în reglarea economiei, dezvoltarea forțelor de producție și a productivității muncii pe fundalul revoluției tehnice-științifice din ultimele decenii au determinat evoluții notabile în structurile capitalismului, dar nu și înlocuirea lor prin cele ale unei societăți calitativ noi, transformarea relației fundamentale a structurii economice capitaliste — cea dintre capital și muncă.

Chiar o atare viziune nu poate nega cu totul existența conflictelor sociale, deși le conferă o altă origine și, implicit, semnificație, perspectiva armonizării sociale rămînd ca o posibilitate deschisă. Clasa dominantă își păstrează, și în această optică, atributele. Deși nu ar mai deține puterea în virtutea faptului că posedă mijloacele de producție, o deține pe baza monopolului asupra informațiilor, „cunoștințelor“. Alienarea apare, astfel, ca un factor ineluctabil al structurii sociale, care creează opoziția fundamentală între cei care au acces la decizii, prin intermediul „competenței“, și cei care sînt în afara acestui privilegiu.

În fapt, alienarea — în sensul funcționării produselor realizate de om împotriva voinței și scopurilor sale, adesea amenințîndu-i chiar existența — este un fenomen generat de cadrul capitalist al existenței sociale. Fenomenul sesizat — de înstrăinare politică — caracterizează, într-adevăr, societatea capitalistă contemporană, căreia-i lipsește premisele obiective pentru o democrație reală. Dar alienarea nu exclude lupta de clasă, ci dimpotrivă, o presupune. După cum remarcă François Mitterand, „în pofida mutațiilor interne din categoria exploataților, *exploatați* și *exploatatori* constituie două *blocuri antagoniste* și între ele se petrece un fenomen comparabil luptei de clasă din primele timpuri... Toți cei care suferă în societate, sînt frustrați, care sînt exploatați și care produc în beneficiul altora sînt în aceeași situație (*subl. ns.*)“¹².

Este un fapt că în țările capitaliste dezvoltate luptele clasei muncitoare nu se mai limitează la problemele sărăciei. Spre această concluzie converg puternicele mișcări din aceste țări, ale căror obiective înscriu alături de revendicări economice — creșterea salariilor, îmbunătățirea con-

¹¹ Herbert Marcuse, *L'homme unidimensionnel. Essais sur l'ideologie de la société industrielle avancées*, Éditions de Minuit, Paris, 1968, p. 10.

¹² François Mitterand, *Un socialisme du possible*, Éditions du Seuil, 1970, p. 19.

dițiilor de muncă etc. — și : sistarea concedierilor, lichidarea șomajului, lărgirea drepturilor sindicale, naționalizarea unor întreprinderi monopoliste, participarea la planificare, la controlul producției, la opțiunile politice ș.a. Atitudinea activă a maselor din lumea capitalistă pentru participare la decizii în domeniul economic și politic — transpusă pe planul ideologiei în concepția despre alienare — își are motivația în poziția proletariatului de clasă dominată. Or, din locul unei clase în relațiile de producție decurg și posibilitățile de a interveni în procesele decizionale și monopolul competenței. Alienarea invocată de ideologii burghezi nu este, deci, decât una din formele de manifestare a contradicției dintre capital și muncă ; determinarea ei este obiectivă, decurgînd din mecanismul reproducerii capitalului, a relațiilor de producție. Revoluția în știință, tehnică și tehnologie, ce se desfășoară în ritmuri accelerate, nu face decât să agraveze contradicțiile proprii capitalismului, transformînd în imperativ necesitatea înlăturării lui. „Caracterul social al producției și al muncii în capitalism — se arată în Programul P.C.R. — impune schimbarea relațiilor de producție și a repartiției produsului social și a venitului național, desființarea exploatarei capitaliste, înfăptuirea unor noi relații de producție și a unui nou mod de repartiție“¹³.

Insuficiența criteriului „eficacității“, amintit adesea de ideologii burghezi, pentru caracterizarea unei societăți în care legea profitului și a luptei pentru existență își păstrează dominația, manifestîndu-se dur, în care nevoile și aspirațiile indivizilor sînt predeterminate, subordonate intereselor producției, ei fiind supuși unor modalități diverse de manipulare, a fost dezvăluită și din interiorul cadrului de referință, de către gîndirea contestatară *.

Este semnificativă, în acest sens, atitudinea lui Jean Fourastié, cunoscut prin lucrările sale de perspectivă socială, concepute din unghiul analizei fenomenelor economice. Dacă în numeroasele sale cărți cu această tematică ** Fourastié exprima o viziune optimistă cu privire la viitor, pornind de la curbele de creștere a unor indicatori — producția națională, consumul național, productivitatea muncii ș.a. —, în 1970 lansează o „scrisoare deschisă către patru miliarde de oameni“, un avertisment, în care se dezice de ideea dezvoltării sociale armonioase, pe baza creșterii producției materiale. După cum remarcă filosoful, scrisoarea este o „mărturisire“, pentru că s-a simțit vinovat. Gravele tulburări din Franța anului 1968, afirmă el, refuzul societății de consum de către tineret l-au făcut să înțeleagă faptul că lumea în care trăiește nu este cea pe care a prezis-o. Ceea ce l-a determinat să reflecteze mai adînc la *condiția umană* și să adreseze această „scrisoare“ generațiilor lumii de mîine, pentru a-i „ajuta poate în a trăi o viață pe care eu o prevăd mai dificilă și mai puțin sigură decât a noastră“¹⁴.

¹³ Programul Partidului Comunist Român..., p. 154.

* Vezi : Herbert Marcuse, *Op. cit.*

** Cităm, între acestea, *La civilisation de 1960*, P.U.F., Paris, 1950 ; *La grande metamorphose du XX-siècle*, P.U.F., Paris, 1961 ; *Le grand espoir du XX-e siècle*, Gallimard, 1963 etc.

¹⁴ Jean Fourastié, *Lettre ouverte à quatre milliards d'hommes*, Editions Albin Michel, Paris, 1970, p. 18.

Referindu-se la politica de creștere economică a societăților occidentale — care stă, în genere, la baza tezelor apologetice cu privire la această societate — Bertrand de Jouvenel face remarca, de pe poziții filozofice umaniste, că noțiunea este imprecisă, întrucât nu lămurește despre ce fel de creștere este vorba — orientată numai spre maximalizarea produsului național sau și spre ameliorarea condițiilor de viață pentru toate categoriile sociale.

Opinia filosofului francez este că societatea capitalistă — caracterizată ca postindustrială — suferă de un rău fundamental, care se rezumă la faptul că individul nu contează pentru ea decât „în rolul său iresponsabil de consumator“, sens în care această societate este cu adevărat o „societate de consum“¹⁵.

François Perroux, tratind aspectele participării și ale excluderii sociale, încearcă o analiză a motivațiilor profunde ale persistenței fenomenelor de sărăcie — prin raportare la venitul național ridicat — în capitalismul modern, fenomen îndeobște negat sau socotit accidental de către ideologii burghezi, adepți ori promotori ai tezei „societății abundenței“. Perroux arată că industriașii, marii comercianți, cadrele superioare sau liber profesioniștii se recrutează, practic, în această societate numai din mediile claselor mijlocii sau diriguitoare, ceea ce îi face să aibă interese comune în menținerea formei de economie ce le oferă un monopol colectiv. În acest mod, „sărăcia masivă și multidimensională, insuficiența materială și culturală a unui mare număr... decurg direct din procedeele sale de excludere“¹⁶. Printre acestea, sistemele de educație și instrucție, modalitățile de funcționare ale sistemului politic ocupă un loc important în societățile occidentale.

Procedeul caracterizării unui anumit tip de societate exclusiv prin structura sa economică (societate pre sau postindustrială) ori printr-o activitate de ordin economic este unilateral; el omite luarea în considerare a unui element esențial pentru definirea oricărui sistem social-economic — relațiile de producție, cadrul social al vieții. Civilizația eficientă, atât de frecvent menționată în lucrările consacrate capitalismului contemporan, are sens numai în perspectiva unui viitor care-și propune ca țel suprem al progresului tehnologic și științific — omul cu nevoile sale, calitatea relațiilor umane.

Or, aceasta nu este posibil decât prin „trecerea la noua orînduire socială“, fapt ce reprezintă „o necesitate istorică obiectivă a dezvoltării societății pe o treaptă superioară“. Numai în noua societate, cea comunistă, „odată cu dispariția oricărui deosebiri de clasă și inegalități naționale, se realizează adevărata libertate“¹⁷. În această eră a libertății, umanitatea va acționa pentru folosirea conștientă a legilor sociale, „în interesul ei, pentru transformarea naturii și societății în strînsă concordanță cu cerințele progresului general“¹⁸.

¹⁵ Bertrand de Jouvenel, *Sur la croissance économique*, în „Analyse et Prevision“, tome XIV, octombrie 1972, nr. 4.

¹⁶ François Perroux, *Masse et classe*, Casterman, 1972, p. 125.

¹⁷ *Programul Partidului Comunist Român...*, p. 154.

¹⁸ *Ibidem*, p. 155.

Tezele ideologilor capitalismului contemporan cu privire la societatea abundenței, belșugului etc., sînt denunțate de analiza profundă, lucidă pe care o întreprind, asupra acelorași realități, teoreticienii marxiști. Astfel, în raportul prezentat de Enrico Berlinguer, secretar general al P.C.I., la Congresul al XIV-lea al Partidului Comunist Italian, se relevă — ca o caracteristică comună a țărilor capitaliste dezvoltate — reducerea sau stagnarea activităților productive concomitent cu menținerea unor puternice impulsuri inflaționiste, intensificarea dezordinii în domeniul monetar și pe piețele financiare, dominate de instabilitate cronică și activități speculative necontrolate. * Georges Marchais, referindu-se la situația economiei franceze, arată că aceasta e marcată de grave distorsiuni, de risipe enorme pe de o parte și o adevărată întârziere industrială, pe de altă parte. În același timp, în vreme ce monopoluri gigantice acumulează profituri uriașe, șomajul — afectînd în special tineretul — se amplifică. În uzine, accelerarea ritmurilor, decalificările rapide duc la transformarea muncitorului într-o simplă mașină de produs. Pe plan politic se manifestă tendințe tehnocratice. „Parlamentul a devenit o simplă cameră de înregistrat deciziile ministeriale. Colectivitățile locale sînt frîmate și lipsite de resursele necesare unei activități normale. Dacă «participarea» și «concertarea» sînt adesea invocate în discursurile oficiale, muncitorii, toți lucrătorii manuali și intelectuali, ansamblul poporului este în fapt privat de posibilitatea de a participa la conducerea și gestiunea treburilor publice, fie că e vorba de scară națională, locală sau de întreprinderi“¹⁹.

În același sens, prezentînd obiectivele programului comun al stîngii de guvernare democratică, Georges Marchais relevă mecanismul intim de funcționare a societății franceze, specific de altfel societății capitaliste contemporane, caracterizată de ideologii burghezi ca postindustrială sau de consum: „întreaga politică economică a țării, dezvoltarea industrială, orientarea agriculturii, amenajarea teritoriului, fiscalitatea — totul este subordonat de către puterea actuală profitului privat al monopolurilor“²⁰. Astfel, ceea ce reprezintă pentru această societate o sarcină grea, nu este politica de progres social, ci faptul că monopolurile acumulează o parte considerabilă din avuția produsă la nivel social, sub formă de profit monopolist. „Jumătate din capitalurile acumulate nu este utilizată în scopuri productive pentru țară, mase de capital disponibil navighează în apele tulburi ale speculațiilor colosale, cheltuieli parazitare sînt consimțite, capacități potențiale materiale și umane sînt literalmente sterilizate“²¹.

Confruntarea dură a țărilor capitaliste cu realitățile crizei au demistificat fără drept de apel aserțiunile ideologilor burghezi despre societatea care ar fi depășit preocupările acute economice și sociale. Șo-

* Vezi „Era socialistă“, anul LV, aprilie, nr. 7/1975, p. 53.

¹⁹ Parti Communist Français, *Changer de cap. Programme pour un gouvernement démocratique d'union populaire*. Introduction de Georges Marchais, Éditions Sociales, Paris, 1971, p. 9.

²⁰ *Programme commun de gouvernement du Parti Communist Français et du Parti Socialiste* (27 iunie 1972), Introduction de Georges Marchais, Éditions Sociales, Paris, p. 28—29.

²¹ *Ibidem*, p. 29.

majul, care cuprinde mase tot mai mari de oameni din toate sectoarele economiei, inflația, care apasă tot mai greu asupra veniturilor numeroaselor categorii de salariați, grevele și manifestațiile pentru apărarea drepturilor elementare ale oamenilor muncii, scăderea ritmurilor de creștere sub cotele prevăzute sau chiar stagnarea economică sînt numai cîteva simptome ale complexului fenomen apreciat în documentele partidului nostru drept „începutul unei noi faze a crizei sistemului capitalist”²².

Actuala criză nu reprezintă una din repetatele crize ciclice ale capitalismului. Ea are un caracter profund, cuprinzînd toate domeniile: economia, politica, cultura și se manifestă atît în viața internă a fiecărei țări cît și în relațiile internaționale.

Transformarea societății pe baze noi, punerea în concordanță a caracterului relațiilor de producție cu nivelul forțelor de producție sociale apar ca o necesitate istorică, ca un proces inevitabil al dezvoltării în continuare a societății omenești²³. Criza „demonstrează cu putere că vechile relații interne și internaționale create de orînduirea capitalistă nu mai corespund noilor forțe de producție, dezvoltării impetuoase a revoluției tehnico-științifice, nu mai pot oferi soluții corespunzătoare — în interesul maselor largi populare, al progresului — problemelor complexe ce preocupă lumea contemporană”²⁴.

Fără îndoială, izbucnirea acestei crize generale și formele ascuțite de manifestare s-au datorat și unor împrejurări agravante, cum sînt criza energetică și a materiilor prime, prăbușirea sistemului monetar, criza financiară, inflația galopantă etc. Cauzele ei fundamentale rezidă însă în accelerarea fără precedent — în condițiile actualei revoluții științifice-tehnice — a procesului concentrării producției și centralizării capitalurilor, care intră în contradicție cu forma îngustă, capitalistă a repartiției. În același timp, numeroasele monopoluri, cu prerogative supranaționale, care dispun de o forță materială și socială considerabilă, afectează suveranitatea statelor naționale și agravează contradicția fundamentală a capitalismului*.

Polarizarea lumii în țări bogate și țări sărace, accentuarea decalajului între țările avansate industrial și cele în curs de dezvoltare adîncesc fenomenele de criză la nivel mondial. „Societatea omenească — se relevă în Program — este tot mai mult confruntată cu contradicțiile create de orînduirea capitalistă, de politica imperialistă, colonialistă și neocolonialistă”²⁵. Însăși dialectica dezvoltării sociale reclamă sfărîmarea cătușelor care le reprezintă pentru progresul societății rînduiriile capitaliste și „făurirea unei lumi a dreptății sociale și naționale, atît în cadrul fiecărui stat, cît și pe plan mondial...”²⁶.

²² Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1974, p. 14.

²³ *Programul Partidului Comunist Român...*, p. 194.

²⁴ *Ibidem*, p. 188.

* Un exemplu elocvent în acest sens îl oferă conflictul de la Uzinele LIP din Franța, cînd, la 18 iunie 1973, pentru a-și apăra interesele — grav afectate de firma elvețiană multinațională principală acționară la LIP — muncitorii au preluat conducerea producției (vezi: Michel Branciard, *150 ans de luttes ouvrières*, Éditions Chronique Sociale de France, Lyon, 1974, p. 65).

²⁵ *Programul Partidului Comunist Român...*, p. 188.

²⁶ *Ibid.*

Aceasta impune, în primul rînd, o restructurare de fond a raporturilor dintre state, stabilirea unei noi ordini economice și politice internaționale, pentru a cărei înlăptuire trebuie să colaboreze activ toate popoarele. O contribuție deosebită la definirea noii ordini, a căilor de instaurare a ei revine Partidului Comunist Român, secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care a formulat pentru prima oară acest concept în Raportul prezentat la cel de-al XI-lea Congres al partidului. Cîteva țări — subliniază în această privință tovarășul Nicolae Ceaușescu — au creat așa-zisa societate de consum pe spatele majorității omenirii. O asemenea situație nu se poate perpetua la infinit, după cum, și pe plan național, mai devreme sau mai tîrziu, în fiecare stat vor trebui să se schimbe vechile stări inechitabile, să se realizeze o serie de reforme sociale care să ducă la reducerea excesului de bogăție la un pol și de sărăcie, la altul. „Este de înțeles că 2/3 din omenire nu vor accepta să trăiască în continuare în mizerie, în timp ce alții să se complacă în abundență... Deci, problema care se pune este ca în relațiile dintre state să se introducă o nouă ordine. Trebuie să facem aceasta, pentru că numai astfel aspirațiile omenirii de progres și civilizație vor putea deveni realitate”²⁷.

Societatea capitalistă de consum, practicînd o adevărată risipă de materii prime și energetice, ceea ce a declanșat actuala criză economică, a dat faliment. Necesitatea restructurării relațiilor internaționale, în sensul așezării lor pe baze echitabile, a devenit o evidentă în împlinirea căreia se angajează tot mai multe state și popoare, tot mai multe forțe politice și sociale ale contemporaneității. Țările în curs de dezvoltare, așa-zisa lume a treia, subdezvoltată, ca o consecință a injustelor raporturi economice și politice internaționale, sînt promotoare active ale noii ordini, propun și inițiază o seamă de acțiuni menite să contribuie la soluționarea acestui imperativ al epocii noastre. Rezolvarea lui nu este o problemă de caritate, ci de dreptate. Nu este vorba, cum consideră Hermann Kahn, reprezentant al școlii americane de prognoză*, ca cetățenii din țările industriale „să accepte privațiuni” pentru a-i ajuta pe cei din lumea subdezvoltată, ci de crearea unui sistem de relații avantajoase pentru toate țările, care să permită dezvoltarea echilibrată a economiei mondiale. Aceasta nu presupune, evident, reducerea activității în țările occidentale, ori a nivelului de viață din aceste țări; dar ele trebuie să contribuie la dezvoltarea țărilor rămase în urmă, ceea ce va duce la creșterea cerințelor de bunuri materiale, la extinderea producției și, în ultimă instanță, la stabilitate economică, la o repartitie mai justă a eforturilor și a veniturilor. La baza unei atari soluționări nu poate sta decît o bună colaborare între toate statele, renunțarea la vechile principii și concepții de profundă inegalitate în planul relațiilor economice internaționale.

Firește, falimentul societății capitaliste de consum pune pregnant în lumină și inconsistența tezelor despre această societate, inconsistență

²⁷ *Interviul acordat de președintele Nicolae Ceaușescu directorului ziarului „Le Monde”, în „România liberă”, anul XXXIII, nr. 9 564, din 25 iulie 1975, p. 3.*

* *Vezi articolul: De ce să nu creăm o ordine mai bună pentru toți?, în „România liberă”, anul XXXIII, nr. 9 636, din 17 octombrie 1975.*

care se relevă atât sub raport teoretic, cât și din confruntarea cu realitățile dure ale acestei societăți.

Analiza întreprinsă de Programul partidului în spiritul dialecticii marxiste asupra problemelor complexe ale epocii noastre și — în acest context — asupra capitalismului contemporan, evidențierea, pe această bază, a fazei noi a crizei sistemului capitalist, care cunoaște o puternică ascuțire a tuturor contradicțiilor sale, ce nu-și mai pot găsi rezolvarea în cadrul dat, conduc la concluzia iminenței înlăturării sale. „Orînduirea capitalistă — subliniază Programul — și-a încheiat misiunea istorică și trebuie să facă loc noii orînduiri sociale în stare să asigure progresul rapid al tuturor popoarelor, realizarea unei lumi mai drepte. Această misiune istorică revine orînduirii socialiste, care deschide noi perspective pentru creșterea forțelor de producție și pentru satisfacerea cerințelor de consum în mod rațional și echitabil”²⁸.

Formele de trecere spre socialism în țările capitaliste avansate se vor deosebi, desigur, de cele pe care le vor cunoaște țările în curs de dezvoltare, fiind determinate în mod concret de condițiile istorice noi. Sarcinile revoluției socialiste și ale edificării noii orînduiri în aceste state vor fi ușurate în mare măsură de gradul înalt al dezvoltării și concentrării forțelor de producție, precizează Programul²⁹.

Instaurarea orînduirii socialiste — necesitate istorică obiectivă a dezvoltării sociale — este o problemă a cărei soluționare aparține fiecărui popor în parte, realizîndu-se prin lupta unită a tuturor forțelor revoluționare, progresiste din țara respectivă.

Programul — document fundamental al Congresului al XI-lea al P.C.R. — oferă ansamblului științelor sociale un exemplu de analiză marxistă creatoare, îmbinînd armonios investigarea trecutului cu prospectarea direcțiilor de dezvoltare în viitor, pe baza datelor și evoluțiilor pe care prezentul le configurează.

²⁸ Programul Partidului Comunist Român..., p. 188.

²⁹ Ibidem, p. 193.

Politica Germaniei naziste de hegemonie în sud-estul Europei și independența economică a României în anii 1938 – 1939

VIORICA MOISUC,
GHEORGHE ZAHARIA

În contextul slăbirii interesului unor state față de politica de securitate colectivă, pregătirea anexării Austriei de Germania, planurile împotriva Cehoslovaciei, expansiunea economică spre sud-estul Europei și politica britanică de stimulare a orientării imperialismului german spre centrul, sud-estul și răsăritul continentului, puneau cu tot mai multă acuitate popoarelor din aceste regiuni, problema rezistenței în fața pericolelor crescînde de agresiune, a apărării suveranității și independenței lor naționale.

Comuniștii români, care, încă din momentul instaurării dictaturii naziste, au înțeles limpede primejdia la adresa păcii și securității, a libertății popoarelor, reprezentată de politica externă și internă a acestui regim, de ideologia sa, au apreciat că „izvorul tuturor pericolelor de acum este Germania războinică hitleristă“, deoarece prin planurile sale agresive de hegemonie „amenință Cehoslovacia, Uniunea Sovietică și pacea generală și deci și țările mici, inclusiv România“¹. Apreciind deci ca pericol principal pentru pacea generală și independența popoarelor Germania nazistă, comuniștii români au sesizat și rolul nefast al politicii de conciliere cu Germania, promovată de cercurile guvernante britanice, mobilurile sale, arătînd că : „Imperialismul englez ajută Germania și Italia, văzînd în alunecarea lor către răsărit, o posibilitate de a scăpa de revindicările lor coloniale îndreptate contra sa“².

Ideea aceasta, a concilierii intereselor regimului hitlerist cu interesele imperiului britanic, în sensul acordării libertății de mișcare pentru Germania în bazinul dunărean și în Balcani, în schimbul renunțării la pretențiile asupra fostelor sale colonii, a fost dezbătută și comentată amplu în literatura de partid, în presa democratică și antifascistă din țara noastră, mai ales din punctul de vedere al repercusiunilor situației sus-amintite asupra independenței economice și politice a României, ca și a celorlalte țări din același spațiu geografic. „Germania — se preciza în revista „Dacia nouă“ — ar «consimți» să renunțe la colonii în schim-

¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, mapa 33 (Material de partid din iulie 1937, intitulat *Momentul de față și sarcinile imediate de luptă*, p. 9).

² *Ibid.*

bul minei libere ce i s-ar da în bazinul dunărean. În special grînele și petrolul sînt obiectul unei atenții speciale din partea Germaniei“³.

Monedă oferită Germaniei naziste, în schimbul unei presupuse siguranțe pentru țările din occident, țările mici și mijlocii din Europa centrală și sud-estică deveneau primele victime ale politicii de înțelegeri cu agresorul, practică de cercurile conducătoare din Marea Britanie și Franța. Ca și comuniștii, socialiștii semnalau în presa lor : „Politica de capitulare a democrațiilor din Franța și Anglia față de fascismul internațional, zilnic mai agresiv și mai întreprinzător, a agravat situația aici, în centrul Europei. Primejdia unui nou măcel este azi mai mare ca în trecut“⁴.

Analizîndu-se procesul penetrației germane în centrul și sud-estul Europei pe cale economică, prin prisma obiectivului fundamental al celui de-al III-lea Reich — dominația mondială — apărea clar că bazinul dunărean constituia pentru marea industrie germană o sursă de aprovizionare de importanță primară. Specificul politicii comerciale germane este surprins deosebit de clar, remarcîndu-se, totodată, și dificultățile tot mai mari ridicate în fața libertății comerțului, a schimburilor în devalize, în raporturile de clearing ale statelor dunărene cu țările din Occident. „Marea industrie germană care visa expansiunea mondială nu și-a putut dori o bază alimentară și de materii prime mai bună decît bazinul dunărean. Acestuia îi revine un rol de seamă și ca piață de desfacere“ — se arăta în revista de limbă maghiară „Korunk“⁵. Printre principalele cauze de natură economică ce au favorizat expansiunea economică germană s-a aflat și criza economică mondială din 1929—1933, „cînd produsele din bazinul dunărean, cu excepția petrolului, abia sînt solicitate pe piața mondială“ ; situație de care a profitat Germania, „singura care acceptă de aici orice fel de produse agricole și materii prime. Unica clauză pusă de ea o constituie înlocuirea plății în numerar cu plata în produse și utilaje industriale, cu condiția să i se admită să ia parte la exploatarea produselor ce o interesează“⁶. Astfel se degaja constatarea că „dependența economică unilaterală a țărilor dunărene devine tot mai accentuată căci, ceea ce constituie a treia parte a exportului unui stat mic, în exportul Germaniei spre aceste state este de numai 1—2%“⁷. Este locul să adăugăm că în perioada 1937—1938, poziția pe piața externă a României, ca și a altor țări dunărene producătoare de mărfuri agroalimentare, s-a înrăutățit mult, ca urmare nu numai a conjuncturii politice internaționale, dar și datorită recoltei mondiale record

³ C. Mănescu, *Germania cere colonii*, în „Dacia nouă“, anul II, nr. 7 din 30 ianuarie 1938 ; vezi, de același autor, *După cinci ani*, în „Dacia nouă“, anul II, nr. 9 din 13 februarie 1938.

⁴ C. Titel-Petrescu, *România și independența Austriei*, în „Lumea nouă“, anul XXXI, nr. 9 din 27 februarie 1938. „Lumea nouă“, organul central al Partidului social-democrat, a susținut principiile apărării independenței și suveranității naționale a României, s-a pronunțat pentru alianță și colaborare cu Franța, Marea Britanie și Uniunea Sovietică.

⁵ Ladislau Banyai, „Mittleuropa“ germană și coaliția din bazinul dunărean, în „Korunk“ nr. 7, iulie-august 1938.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*

de griu, situație care a împiedicat exportarea acestor mărfuri la un preț convenabil.

În această conjunctură, chiar dacă guvernul român a depus eforturi în sensul încurajării comerțului cu Anglia și Franța, adoptându-se un ansamblu de măsuri, care, după cum aprecia Mitiță Constantinescu, ministrul industriei și comerțului, „atîrnă greu asupra bugetului și a consumatorilor români”⁸, nici guvernul francez și nici cel britanic nu au răspuns solicitărilor românești. Tratatările economice româno-franceze din vara anului 1938, menite să ducă la rezolvarea dificultăților privind achitarea cupoanelor datoriei publice a României în Franța, să stimuleze schimburile de mărfuri între cele două țări, nu au realizat nimic substanțial. Rezultatul a fost că, dacă indicele valoric al exportului României în Marea Britanie și Franța se situa în 1937, față de 1929, la 149,06 și respectiv 139,89, în 1938 el a scăzut la 127,83 și respectiv 77,62⁹.

Totalitatea factorilor de natură politică și economică menționați a concurat la îngustarea posibilităților României, ca și a altor țări din această regiune, de a contracara presiunile germane. Este meritul comuniștilor, al opiniei publice progresiste din România, de a fi înțeles foarte clar sensul politicii naziste de expansiune, rădăcinile sale istorice. „Primul obiectiv al acestei expansiuni este bazinul dunărean, se arăta în amintitul articol din revista „Korunk“ : În formularea pseudo-științifică a celui de-al treilea Reich, Europa centrală aflată sub conducere germană ar cuprinde, pe lângă statele mici dunărene, și Balcanii, Ucraina, Polonia, statele baltice. La apus Alsacia, Lorena și o parte a Olandei. Nucleul acesteia este cercul închis al națiunii și culturii germane, însăși Germania mare, îmbogățită cu Austria și teritoriile limitrofe locuite de germani. Ungaria este puntea care comunică cu așa-numita Zwischen-europa, tranziția de populație amestecată, așezată între Danzig, Triest, Riga și Odesa, a cărei esență este *Streudeutschentum*-ul, germanii dispersați. Aceasta este în totalitatea ei marea Mitteleuropa pe care — conform acestei teorii — se desfășoară soarta germanilor de la goți încoace și pe care, sortit istoricește, trebuie să domine”¹⁰. Îngrijorarea pentru soarta României, pentru primejdia de a fi prinsă în „cercul de fier al Grossraumwirtschaft-ului german care ne amenință atât independența economică, cit și cea politică”¹¹, se impunea cu pregnanță în preocupările celor mai largi cercuri ale opiniei publice democratice și antifasciste. Este semnificativ că repercusiunile nefaste asupra României ale politicii economice germane, ale conciliatorismului marilor puteri față de cel de-al III-lea Reich erau sesizate, în multiplele lor aspecte generale și particulare, fiind judecate prin prisma intereselor naționale ale țării, avin-

⁸ Arhiva M.A.E., fond Convenții, Anglia, vol. IV. Memoriile B.N.R. asupra situației schimburilor comerciale și plăților cu Franța și Anglia, semnate de Mitiță Constantinescu, înaintate cu adresa nr. 18134 din 14 mai 1938, ministrului de externe, N. Petrescu-Comnen.

⁹ *Comerțul exterior al României în anul 1940. Tabele rezumative*, publicație oficială a Direcțiunii statisticii financiare din Ministerul Finanțelor, București, 1940. p. 12—21.

¹⁰ „Korunk”, nr. 7, iulie-august 1938.

¹¹ Andrei Șerbulescu, *Perspectivile crizei mondiale*, în „Viața românească”, anul XXX, nr. 8, august 1938, p. 109.

du-se în vedere, în primul rând, chestiunea independenței politice și economice.

Pentru România, țară dunăreană, stăpînind gurile fluviului și avînd ieșire la Marea Neagră, planurile de hegemonie germană în aceste zone ridicau cu acuitate și chestiunea libertății de navigație pe Dunăre, Marea Neagră, Marea Mediterană și alte mări. România era direct interesată în păstrarea libertății de navigație pe Dunăre, în strîmtori și Marea Neagră și, în același timp, în Marea Mediterană¹². „Dacă ținem seama de importanța transporturilor maritime ieftine — se constată într-o cronică economică din revista „Însemnări ieșene” — pentru o țară ca România, cu produse exportabile de o valoare invers proporțională cu volumul sau cu greutatea (materii prime de tot felul), atunci libertatea și siguranța navigației pe Dunăre, prin strîmtori, spre Mediterana Orientală (Siria, Palestina și Egipt) ca și spre cea Occidentală, mai departe prin Gibraltar, către apusul Europei și America — ne apare ca o condiție esențială a neatîrnării noastre economice și politice”¹³.

Desigur, toate aceste probleme au căpătat noi contururi odată cu cîmpirea Austriei în martie 1938. Nu era un secret planul Germaniei naziste de a construi o rețea de canale navigabile, care să permită legarea Mării Nordului de Marea Neagră. Într-o Europă dominată de Germania, exploatarea ținuturilor de pe valea Dunării și din Balcani se realiza astfel în condiții excepționale. „Stăpîn astăzi la Viena — constata ziarul „Lumea nouă” —, Hitler va folosi și mai mult calea admirabilă de transporturi pe care o prezintă Dunărea, spre a face progrese noi și repezi, în acțiunea de expansiune economică în toate statele dunărene și în general în Peninsula Balcanică. Cînd marile lucrări de lărgire și legare a canalurilor Rin-Main-Dunăre vor fi terminate, Marea Nordului va fi legată de Marea Neagră și Mitteleuropa astfel realizată, Germania va atrage și absorbi cerealele din Ungaria și România, lemnul din Cehoslovacia și Iugoslavia, minereurile din provinciile dalmate și petrolul din România, impunînd prețurile și condițiile sale de schimb”¹⁴.

Comuniștii, socialiștii, opinia publică democratică românească au înțeles că Anschluss-ul reprezintă un moment esențial în planurile celui de-al III-lea Reich, vizînd subjugarea economică a celorlalte țări din centrul și sud-estul Europei, în vederea pregătirii declanșării războiului pentru dominație mondială. „Ocuparea Austriei — citim în „Scînteia” ilegală — marchează cea mai însemnată etapă pentru dezlănțuirea războiului. Ocuparea Austriei dă lui Hitler cheia pentru sugrumarea Cehoslovaciei și pentru subjugarea economică și politică a tuturor țărilor din

¹² Nesiguranța crescîndă a navigației era foarte serios resimțită în România, mai ales în porturi, unde se scumpiseră mult prețurile de transport maritim (navlurile), ca o consecință directă a scumpirii primelor de asigurare; totodată, personalul de bord al vaselor comerciale ridica pretenții de plată tot mai mari, datorită tocmai dificultăților navigației, greutăților de tot felul.

¹³ N. Dașcovici, *Libertatea navigației în Mediterana și interesele noastre naționale* (conferință ținută la Academia liberă de export din Galați la 27 martie 1938), în „Însemnări ieșene”, anul III, nr. 6, iunie 1938, p. 506. Vezi, de același autor, *Materii prime, colonii și revizionism pașnic* (conferință ținută la Universitatea din Iași în 13 februarie 1938), în „Însemnări ieșene”, anul III, nr. 4, 1 aprilie 1938.

¹⁴ *Expansiunea germană în bazinul dunărean* (semnat „Pacificus”), în „Lumea nouă”, anul XXXI, nr. 18 din 1 mai 1938.

bazinul dunărean și din Balcani“¹⁵. O analiză detaliată a semnificației Anschluss-ului releva perspectivele evoluției situației țărilor din Europa sud-orientală în perioada imediat următoare. „Prin ocuparea Austriei — se arăta într-un document al C.C. al P.C.R. din aprilie 1938 — fascismul german a stabilit granița comună cu Italia lui Mussolini, a tăiat Europa în două, separînd Franța de aliații săi, statele din Mica Înțelegere, și va îngreua enorm legăturile economice între aceste țări și Franța, Belgia, Anglia, va pune aceste state mult mai mult sub influența sa economică și la prima ocazie va prefăce tot sud-estul Europei în bază pentru ducerea războiului pentru reîmpărțirea lumii“¹⁶. În același timp, se observa că, între Germania și aliații săi, Italia și Japonia, se tindea spre o împărțire a sferelor de influență și a posesiunilor: „Mussolini — se aprecia în documentul amintit — avînd nevoie de ajutorul Germaniei hitleriste pentru zdrobirea Republicii spaniole și întărirea pozițiilor sale în Mediterana, Africa, Marea Roșie, lasă mină liberă Germaniei hitleriste spre estul și sud-estul Europei... Militarismul fascist din Japonia duce războiul nimicitor contra poporului chinez, încearcă să pună mîna pe concesiunile franceze și engleze în Șanhai“¹⁷.

Este adevărat că, în cadrul triumghiului Berlin-Roma-Tokio se tindea la o delimitare a ariilor de expansiune teritorială, economică și politică, dar nu se poate vorbi totuși de faptul că Italia fascistă ar fi „dat“ mină liberă Germaniei naziste în estul și sud-estul Europei. Se știe că a existat o permanentă rivalitate între Germania și Italia pentru dominație și influență în sud-estul Europei. Sint cunoscute manevrele guvernului italian pentru a influența și a atrage de partea sa Ungaria horthystă și Iugoslavia, acțiunile diplomatice desfășurate în vederea constituirii faimoasei „axe“ Budapesta-Varșovia-Belgrad-Roma, menită să contracareze expansiunea germană; trebuie avute în vedere, de asemenea, veleitățile Italiei de a fi devenit „stat balcanic“ odată cu cucerirea Albaniei, calitate în care a urmărit să obțină hegemonia într-un eventual bloc al tuturor statelor din Balcani, contrapus politicii germane¹⁸.

¹⁵ „Scînteia“, anul VIII, nr. 6—7 din 1 aprilie 1938 (*Etapa hotărîtoare în dezvoltarea războiului*). Dacă înfăptuirea anexării Austriei a aparținut regimului hitlerist, planurile Anschluss-ului au prins contur clar cu mult înainte de 1933, Austria fiind considerată de imperialismul german ca „puntea Germaniei spre Răsărit“. Constituția adoptată la Weimar, la 11 august 1919, prevedea la art. 2: „teritoriul imperiului cuprinde teritoriul țărilor germane. Alte teritorii pot să i se unească, dacă populația lor își exprimă această dorință în virtutea dreptului popoarelor de a dispune de soarta lor“; în continuarea ideii, art. 61 preciza: „Austria germană va primi, după alipirea ei la imperiul german, dreptul de a participa la Consiliul imperial — Reichsrath. Pînă atunci, reprezentanții Austriei germane vor avea vot consultativ“. Este semnificativ faptul că, dacă la 2 septembrie 1919 aliații au impus anularea art. 61 din Constituția de la Weimar și au introdus clauze speciale în tratatele de pace de la Versailles (art. 80) și Saint-Germain (art. 88), privind respectarea independenței Austriei, în 1938 au acceptat fără reticențe actul agresiv al Germaniei și, odată cu aceasta, încălcarea tratatelor internaționale în vigoare.

¹⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1 (1938), mapa 50 (*Momentul politic și sarcinile imediate ale muncitorilor înaintați din România*, broșură editată de C.C. al P.C.R., în aprilie 1938).

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ De pildă, în primăvara anului 1939, în condițiile cuceririi Cehoslovaciei, Hitler a încercat să forțeze intrarea definitivă a Iugoslaviei în sfera de influență germană, acționînd prin presiuni militare în Carintia. Această tentativă germană a provocat protestul lui Mussolini, a grăbit ocuparea Albaniei de Italia. Forțele mili-

Aşa cum istoria a dovedit, rivalităţile dintre cele două puteri fasciste nu au fost de natură a determina nici destrămarea Axei, nici izbucnirea unui război între Germania şi Italia. Comunitatea ideologiei şi obiectivelor fundamentale ale politicii externe — revizuirea tratatelor de pace, războiul pentru expansiunea teritorială în dauna Angliei, Franţei şi a aliaţilor lor — au primat.

Am insistat aici asupra acestor aspecte generale ale chestiunii raporturilor între Germania şi Italia, deoarece, în politica externă a României, ca şi a aliatelor sale din Mica Înţelegere şi Înţelegerea Balcanică, factorul Italia a avut un anumit rol în încercările de contracarare a influenţei crescînde a celui de-al treilea Reich, a planurilor sale de dominaţie asupra sud-estului european.

În perioada de după Anschluss, cînd politica Germaniei de „Drang nach Osten“ a devenit o realitate tot mai evidentă, socialiştii au emis părerea că puterile occidentale, Marea Britanie şi Franţa, ar fi dispuse să se angajeze într-o politică de limitare a penetraţiei germane spre centrul şi sud-estul Europei, sprijinind eforturile ţărilor din aceste regiuni de a-şi apăra independenţa economică¹⁹. Fără îndoială, în perioada din primăvara şi vara anului 1938, poziţiile avansate deţinute de cel de-al treilea Reich în centrul şi sud-estul Europei au preocupat într-o măsură din ce în ce mai mare o seamă de cercuri politice şi de afaceri din occident, ale căror interese erau direct lezate de pătrunderea germană. Aceste cercuri s-au arătat, în adevăr, dispuse să acţioneze pentru dezvoltarea relaţiilor economice, în special comerciale, cu România ca şi cu alte state din sud-estul Europei. În ceea ce priveşte guvernele francez şi englez, însă, aşa cum am amintit mai sus, ele au refuzat să sprijine încercările României de a stabili o bază mai largă de colaborare reciproc avantajoasă. De altfel, expansiunea Germaniei spre sud-estul Europei era, în concepţia cercurilor politice conciliatoriste britanice, a cercurilor defetiste franceze, contravaloarea unei așa-zise „securităţi“ a occidentului.

În documentele din acel timp ale Partidului comunist sînt sesizate atent caracteristicile raportului forţelor politice interne din Marea Britanie şi Franţa, ca şi orientarea pe plan extern a celor două mari puteri. În politica externă a Marii Britanii, aprecia P.C.R. în aprilie 1938, s-a produs o modificare profundă, „împusă de Chamberlain şi conservatorii cei mai reacţionari, care renunţă acum deschis la politica de securitate colectivă, nu vor să audă de apărarea din partea Ligii Naţiunilor a statelor mici“. Dar, se constata pe bună dreptate, „în Marea Britanie, sub presiunea muncitorimii şi a maselor populare, chiar în rîndurile guvernului se formează două grupe : prima, în frunte cu Chamberlain nu vrea să ia nici un angajament pentru ajutorarea Republicii spaniole şi nici pentru garantarea Cehoslovaciei de un atac din partea Germaniei hitleriste... Această grupă mai vrea continuarea tratativelor cu Hitler şi

tare italiene prezente în Albania aveau posibilitatea să ocupe insula Corfu la prima mişcare a Angliei, să ţină sub observaţie şi presiune Grecia, acţionînd totodată cu multă eficacitate pentru înglobarea Bulgariei în sfera de influenţă a Italiei. Astfel prin Albania, Salonic, Bulgaria, ducele miza pe cîştigarea, pe la sud, a cursei de viteză asupra înaintării lui Hitler pe la nord (vezi, în acest sens : Arhiva M.A.E., fond 71/U.R.S.S., vol. 86. Raport descifrat nr. 1923 de la legaţia României la Roma din 19 aprilie 1939, semnat Zamfirescu etc.).

¹⁹ „Lumea nouă“, anul XXXI, nr. 18 din 1 mai 1938.

Mussolini. A doua grupă, în frunte cu ministrul de război Hoare Belisha, cere măsuri imediate pentru împiedicarea Germaniei și Italiei de a pune mâna pe Republica spaniolă, ruperea oricăror tratative cu Hitler și Mussolini și declararea hotărâtă că Marea Britanie nu va permite mai departe nici un atac al agresorilor fasciști contra oricărui stat mic și în primul rând că ea va da tot sprijinul Republicii cehoslovace în caz că va fi atacată de Hitler²⁰. În ceea ce privește Franța, se considera că raportul de forțe politice nu era de natură a garanta o politică consecventă împotriva planurilor expansioniste, agresive ale Germaniei naziste²¹.

P.C.R. a surprins în mod veridic configurația problemelor politicii externe a Marii Britanii. În adevăr, odată cu formarea cabinetului Chamberlain, și mai ales după înlocuirea la Foreign Office a lui A. Eden, cu E. Halifax, Marea Britanie a promovat în mod constant și tot mai fățiș, acea politică de înțelegere cu Germania nazistă pe seama intereselor vitale ale unor terțe țări. Practica concilierii cu agresorul, folosindu-se această monedă de schimb, nu a fost acceptată — așa cum bine observau comuniștii — nu numai de opinia publică engleză, de numeroase cercuri de afaceri, de opoziția laburistă, dar nici de unele grupări din guvern, cu vederi lucide.

În Franța, de asemenea, remanierea guvernului Daladier și înlocuirea la externe, în aprilie 1938, a lui Paul Boncour cu G. Bonnet s-a reflectat imediat în tendința de „acordare“ a politicii externe franceze cu aceea a Marii Britanii. Așa se explică de ce, în primăvara anului 1938, independența Austriei, garantată de peste 50 de state, a fost sugrumată de Hitler, fără să se schițeze nici o împotrivire din partea celor două mari puteri occidentale; așa se explică de ce comuniștii, ca de altfel și celelalte forțe democratice și antifasciste, considerau că împrejurările internaționale care au permis Anschluss-ul agravau, odată mai mult, prin acțiunea lor, primejdia expansiunii germane spre centrul și sud-estul Europei, a hegemoniei economice și politice a Germaniei naziste în această regiune.

Conciliabulele paralele franco-germane și anglo-germane, tratatul de comerț franco-german, semnat la 2 august, la Berlin, discuțiile secrete ale lui Fritz Wiedemann, omul de încredere al lui Hitler, cu lordul Halifax, la Londra, concomitent cu vizita suveranilor britanici în Franța și afirmarea principiilor unei politici puse în slujba păcii și securității internaționale, erau elemente ce anunțau complicarea situației țărilor din bazinul dunărean. „Se vorbește deci, se tocmește, se târguiește pentru neutralizări, sfere de influență, participări la mari afaceri și distribuirea de cadouri și profituri. Înțelegerea anglo-franceză — aprecia „Viața românească“ — al cărei efect psihologic întrece toate obligațiile formale, aduce siguranța că nu se va produce un conflict în care să fie amestecate marile puteri. Ea forțează Germania să se grăbească a obține pe cale pașnică pozițiile strategice din punct de vedere economic și politic în Europa centrală. Dunărea trebuie să devină, neapărat, o axă în lupta de penetrație cu orice preț a germanismului către răsărit, către petrolurile de la Baku și bogățiile naturale ale Ucrainei și ale țărilor din

²⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1 (1938), mapa 50.

²¹ *Ibid.*

jurul Mării Negre”²². Analizînd coordonatele politicii continentale a Marii Britanii din punctul de vedere al primejdiilor ce se ridicau pentru independența economică a României și a celorlalte state central și sud-est europene, organul social-democrat „Lumea nouă” arăta : „Noi credem că țările mici din această parte a Europei nu pot rămîne simple figuri în jocul de șah al marilor puteri. Ele au dreptul la independență și — sublinia ziarul — nu trebuie să devină nici colonii ale Germaniei, nici ale Italiei și nici ale Angliei”²³.

Teza formulată de P.C.R. în aprilie 1938, potrivit căreia „Ocuparea Austriei dă lui Hitler cheia pentru sugrumarea Cehoslovaciei și pentru subjugarea economică și politică a tuturor țărilor din bazinul dunărean și din Balcani”²⁴, a fost confirmată de evoluția evenimentelor în perioada imediat următoare. Acordul imperialist de la Munchen din septembrie 1938, departe de a fi „salvat” pacea sau de a fi creat *un echilibru* în politica de conciliere a intereselor Germaniei naziste și ale imperialismului britanic, a adîncit contradicțiile între cele două puteri ; anexarea regiunii sudete, căreia, în scurtă vreme, avea să-i urmeze cîmpul de bătaie în regiunea cehoslovacă, nu reprezentau decît o etapă necesară în planurile Germaniei naziste de dominație mondială.

În această vreme, cînd se făceau auzite în Europa declarațiile „pacificismului” hitlerist și asigurările britanice privind securitatea popoarelor, care găseau ecou în anumite cercuri ale opiniei publice din Occident, opinia publică democratică din România a înțeles sensul evenimentelor internaționale, semnificația lor pentru situația României și a celorlalte state din sud-estul Europei.

În analiza pe care au făcut-o situației politice internaționale, comuniștii au relevat ascuțirea contradicțiilor între Germania și Italia pe de o parte, și Marea Britanie și Franța pe de altă parte, concomitent cu sporirea apetitului pentru cucerirea de noi teritorii, de expansiune economică a lui Hitler. „Scînteia” ilegală scria în acest sens : „Colonii, pămînturi arabile imense și pămînturi care dispun de resurse miniere — iată ce pretinde Hitler... adică pămînturi ce aparțin altor țări, altor popoare. Întărirea intervenției italo-germane în Spania și pretențiile coloniale ale Germaniei și Italiei față de posesiunile franceze și engleze sînt urmările dictatului de la Munchen, dictat care a sporit în mod vertiginos poftele agresive ale hitlerismului. Cotropirea de popoare, distrugerea de centre de cultură, măcelărirea a mii și mii de femei și copii, iată politica de pace a fascismului”²⁵.

Desigur, intensificarea politicii de expansiune economică a Germaniei naziste, agresivitatea crescîndă a acestei politici, nu erau numai o urmare a pactului de la Munchen, ci erau, în primul rînd, atribute ale doctrinei regimului nazist însuși, decurgeau din obiectivul politicii externe hitleriste — dominația mondială, cu faza sa intermediară, cucerirea „spațiului vital” în răsărit. Ofensiva luată de cel de-al treilea Reich

²² D. N. Ciotori, *Vizita suveranilor englezi la Paris*, în „Viața românească”, anul XXX, nr. 9, septembrie 1938, p. 107.

²³ „Lumea nouă”, anul XXXI, nr. 5 din 3 iulie 1938 (*Ce urmărește Germania hitleristă.... Statele dunărene trebuie să devină dominioane germane !!!*).

²⁴ „Scînteia”, anul VIII, nr. 6—7 din 1 aprilie 1938.

²⁵ „Scînteia”, anul IX, nr. 17 din 8 februarie 1939 (*Provocațiile războinice ale Germaniei hitleriste*).

după München era susținută de marile avantaje economice obținute odată cu cotropirea Austriei și a regiunii cu subsol bogat și puternic industrializată din Cehoslovacia, se sprijinea pe politica de capitulare a Angliei și Franței și profita de slăbiciunea economică, politică și militară a statelor din sud-estul Europei, accentuată odată cu dezmembrarea Cehoslovaciei.

Punctul de vedere de mai sus, formulat de P.C.R. pe baza unei analize științifice a elementelor definitorii ale conjuncturii internaționale, a exprimat nu numai concepția partidului marxist-leninist al clasei muncitoare, ci a coincis cu ideile, aprecierile, poziția majorității opiniei publice din România, a reflectat gândurile și frământările unor largi clase și pături sociale, precum și cercuri ale burgheziei. O dovadă în acest sens sînt nenumărate articole apărute în presa antifascistă a vremii, articole care se ridicau la o bună înțelegere a situației internaționale, a situației României în contextul raportului de forțe postmunchenez.

München-ul — scria Andrei Oțetea — a însemnat „ruperea barierelor împotriva expansiunii germane spre șesul Dunării și al Ucrainei, ...și aruncarea Cehoslovaciei în brațele Germaniei“²⁶. În paginile ziarului „Universul“, într-o analiză a politicii agresive a Germaniei după 1933, se arăta : „Doctrina naționalistă germană a avut de la început un caracter ofensiv, un caracter de expansiune, un caracter de dominație. Din cauza aceasta situația internațională a devenit din ce în ce mai acută și de ani de zile ea este dominată de îngrijorare“²⁷. Nicolae Iorga, cu bine cunoscuta sa profunzime de gândire și cu curajul de exprimare ce-l caracteriza scria : „O nouă formulă s-a adus la cele care pot să scuze orice : *spațiu vital*. După răscolirea drepturilor istorice a căror călcare e foarte relativă, după invocarea unui drept național, a cărui exagerare ar rupe puțința de colaborare între popoare, ni se vorbește de nevoia fiecărui grup național de a pregăti încă de acum terenul în care generațiile viitoare ar avea să-și desfășoare activitatea. Sînt oameni care sînt, ori se fac a fi, seduși de această lozincă. Ei nu se gîndesc, sau refuză a se gîndi că la pretențiile lor pot răspunde altele pe aceeași bază ; tu cauți spațiul tău vital la mine, de ce nu l-aș căuta și eu la tine ? De cîte ori *statele* vor crede că trebuie să vorbească de așa ceva, ele se vor înșela. Spațiul vital au să-l caute *națiunile* — sublinia N. Iorga — *dar, la ele sensul e altul*. Ele se pot întinde prin spirit în spirit, prin activitate în activitate. Și aceasta fără a călca o graniță, fără a deschide o rană“²⁸.

În funcție de înțelegerea adevăratului sens al raportului internațional de forțe, al politicii promovate de Germania hitleristă, P.C.R. a descifrat perspectivele evoluției situației României, locul ei în planurile agresive naziste în etapa postmuncheneză. Pornind de la constatarea că,

²⁶ Andrei Oțetea, *Drama cehoslovacă după cartea albă engleză*, în „Însemnări ieșene“, anul III, nr. 12 din 1 decembrie 1938, p. 465.

²⁷ *Cine amenință Germania* (editorial), în „Universul“, anul 55, nr. 245 din 9 septembrie 1938.

²⁸ N. Iorga, *Spațiul vital*, în „Neamul românesc“, anul XXXIV din 14 iunie 1939.

„evenimentele din Cehoslovacia, adeziunea Ungariei la pactul anticomintern* și lupta țărilor fasciste pentru dominație în Balcani și la gurile Dunării pune țara noastră în fața unor mari și amenințătoare primejdii“, P.C.R. aprecia : „Germania are neapărată nevoie de grâul și petrolul țării noastre. Ea luptă sistematic și cu înverșunare pentru a ne monopoliza comerțul extern. Ea dorește să devină stăpîna Dunării“²⁹.

În Raportul prezentat la Plenara a VI-a a C.C. al Partidului Comunist Român, din iunie 1939, s-a făcut o amplă analiză a situației internaționale a României în perioada de după Munchen. Ideile exprimate în acest raport sînt un exemplu de înțelegere lucidă a realității obiective, de pe pozițiile clasei muncitoare³⁰. Trăsăturile definitorii ale situației României în conjunctura internațională de la sfîrșitul anului 1938 și începutul anului următor, perspectivele evoluției sale, descifrate cu clarviziune de comuniști, au fost confirmate de istoria însăși a acestei perioade. În adevăr, o preocupare centrală a guvernului nazist după Munchen a fost consolidarea pozițiilor sale pe plan economic și politic în bazinul dunărean și Balcani, în vederea asigurării bazei materiale și strategice necesară începerii unui război de durată. Criza cehoslovacă postmuncheneză, iminența dezagregării statului cehoslovac și aderarea Ungariei la pactul anticomintern au favorizat ofensiva desfășurată de Germania nazistă pentru subordonarea economică și politică a sud-estului european³¹.

Teoriile pseudoștiințifice naziste, care încercau să „fundamenteze“ politica agresivă, expansionistă, a celui de-al treilea Reich, au fost demascate și combătute, în însăși semnificația lor, de presa democratică și antifascistă din România, de opinia publică, profund îngrijorată de evoluția situației internaționale. „În noua comunitate internațională născută din concepția germană — se scria în „Însemnări ieșene“ — ar trebui să intre numai acele popoare care sînt în stare să stăpînească un spațiu în cadrul căruia un popor sau o rasă poate să-și realizeze plenitudinea destinului său (Schicksalsraum). Iar dacă acest «spațiu vital» devine la un moment dat prea strîmt pentru un popor, acesta poate să și-l procure prin forță de la alte popoare... Sistemul german înseamnă abolirea sistemului de siguranță bazat pe drept și pe respectul independenței și integrității popoarelor în limitele granițelor lor naționale firești. El se clă-

* Adeziunea Ungariei horthyste la pactul anticomintern, la 24 februarie 1939, a avut semnificația unui act ce a legat și mai mult Ungaria de Axă în general — la care aderase la 13 ianuarie 1939 — și de Germania în special, cu toate consecințele favorabile ce au decurs de aici pentru politica externă a celui de-al treilea Reich.

²⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1 (1939), mapa 22 (Fragment din Raportul asupra activității partidului, prezentat la ședința C.C. al P.C.R. din martie 1939).

³⁰ Vezi, pentru analiza acestor chestiuni: Viorica Moisuc și Florea Nedelcu, *Problemele politicii externe a României reflectate în documentele plenarelor a V-a și a VI-a ale C.C. al P.C.R. (1936, 1939)*, în „Anale de istorie“, anul XVII, nr. 6/1971, p. 83—98; Gheorghe Zaharia, *Traditions de la politique étrangère du Parti Communist Roumain (1921—1939)*, în „Revue Roumaine d'Histoire“, tome X, nr. 3/1971, p. 423—444.

³¹ Vezi: Gh. Zaharia, „Acordul de la Munchen și reacțiile față de el“, în *Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial*, ediția a II-a, Editura politică, București, 1974, p. 51—76.

dește numai pe forță, în disprețul dreptului și fără vreun ideal de justiție care ar trebui să se înlătuiească între națiuni”³².

Combătind teza nazistă cu privire la includerea țărilor mici și mijlocii în „spațiul vital” al unor mari puteri și lichidarea independenței naționale a celor dintii, presa socialistă preciza că, „nu e adevărat că autenticul socialism care trăiește în visurile clasei muncitoare și pentru realizarea căruia această clasă a dus atâtea lupte înfrinse și victorioase, nu e adevărat că acest socialism consideră independența națională ca un lux și n-ar voi să suporte «poverile acestui lux». Nici unul din teoreticienii socialismului n-a spus vreodată că, pentru a scăpa de unele poveri sociale, popoarele mici trebuie să renunțe la independența lor națională și să se «socializeze în umbra unui copac mai puternic». Internaționalismul socialismului nu constă în lichidarea independenței naționale a popoarelor mici, ci din contra, în realizarea dreptului tuturor popoarelor la această independență și în lichidarea oricărei hegemonii naționale”³³.

Primele rezultate ale campaniei desfășurate după München de Germania hitleristă în estul și sud-estul Europei, cu sprijinul puterilor occidentale, n-au întârziat să se arate. La sfârșitul lui octombrie 1938 s-a semnat acordul comercial germano-polon, care a angajat Polonia să deschidă un credit de 120 milioane de zloti Germaniei și să mărească apreciabil livrările de grâu³⁴. În aceeași perioadă s-au încheiat noi acorduri de clearing germano-iugoslave, care prevedeau creșterea volumului comerțului dintre cele două țări, restringându-se posibilitățile Iugoslaviei de a procura devize³⁵. Cu Bulgaria, ca și cu Turcia, au fost încheiate acorduri de plăți ce se concretizau în sporirea schimburilor comerciale pe bază de clearing³⁶.

În România, influența determinantă au continuat să o aibă și după München cercurile de orientare pro-franceză și pro-britanică, care au promovat, deși din ce în ce mai greu, cu posibilități mereu mai restrinse, aceeași politică activă antirevizionistă, de apărare a păcii și securității în sud-estul continentului. S-a accentuat, însă, în această perioadă, tendința obținerii unor garanții cât mai largi din partea marilor puteri; obținerea unei angajări a Germaniei — devenită putere cvasi-discreționară în sud-estul Europei — în această direcție a fost, după München, unul dintre obiectivele importante ale diplomației românești. Prețul — greșit calculat — la care cercurile conducătoare evaluau atingerea unui astfel de obiectiv, îl constituiau concesiile de natură economică³⁷. Concomitent, însă, cu folosirea acestui mijloc de temporizare a planurilor agresive naziste și horthyste, s-au depus eforturi pentru menținerea și

³² Dimitrie Gherasim, *De la siguranța colectivă la echilibrul forțelor*, în „Însemnări ieșene”, anul III, nr. 8 din 1 august 1938, p. 293.

³³ Emil Huszar, *Între patru ochi cu „luxul” independenței naționale*, în „Azi”, anul VII, seria a II-a, nr. 9 din 16 aprilie 1939.

³⁴ „Timpul”, anul II, nr. 538 din 31 octombrie 1938.

³⁵ Arhiva M.A.E., dosarul nr. 2, litera S, nr. 8, vol. II bis, Convenții, Iugoslavia. Raportul nr. 3902, Belgrad, 29 octombrie 1938, confidențial, semnat Geblescu.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Vezi: Viorica Moisuc, *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938—mai 1940*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971, cap. III și IV, p. 107—223.

dezvoltarea, într-o oarecare măsură, a raporturilor economice, dar mai ales comerciale, cu Franța, Marea Britanie și alte state.

Încercările cercurilor conducătoare românești, în toamna anului 1938, de a găsi debușee — altele decît în Germania — pentru mărfuri (în special pentru cereale și produse agroalimentare) au dat rezultate de minimă importanță. S-a confirmat, odată mai mult, intenția guvernelor Chamberlain și Daladier de a nu se opune expansiunii — pînă la o anumită limită — a Germaniei hitleriste în sud-estul Europei.

Situația în care se găsea guvernul român, încercările sale de a evita extensiunea raporturilor comerciale cu Germania nazistă, defavorabile intereselor României, a fost descifrată în mod realist de P.C.R. : „Regimul de dictatură regală caută să-și asigure puțința de a rezista asaltului hitlerist. Carol și-a dat seama de pericolul pe care-l reprezintă pentru România și dinastie politica de «Drang nach Osten». De aci — tratativele economice cu Franța și Italia, trimiterea lui Tătărescu la Paris, înființarea unei reprezentanțe comerciale la Moscova și întărirea legăturilor economice cu Anglia, al cărei comerț cu România a crescut enorm în ultima lună, depășind chiar pe acel al Germaniei“. În continuare se constată și faptul că, „din nefericire pentru România, puterile la care dictatura regală caută sprijin sînt partenerele Germaniei de la München“³⁸.

Incontestabil, guvernele francez și britanic, punîndu-și semnătura pe pactul încheiat la München, contribuiseră la dezmembrarea Cehoslovaciei, act ce a avut cunoscutele urmări în ceea ce privește ofensiva Germaniei naziste spre centrul și sud-estul Europei. De asemenea, politica promovată de cele două puteri occidentale în raporturile lor cu Germania după München a purtat amprenta „müncheneză“. Dar, tot așa de adevărat este că, cedînd Germaniei locul preponderent în centrul și sud-estul Europei, în special pe plan comercial, Marea Britanie și Franța nu înțelegeau să-și abandoneze pozițiile cheie în economiile țărilor din aceste regiuni sau să renunțe la influența politică, părăsind totodată niște poziții strategice de prim rang. Asemenea caracteristici contradictorii ale politicii externe britanice și franceze — accentuate tot mai mult în anul 1939, ca urmare a presiunii și influenței crescînde a opiniei publice, a grupărilor din opoziție, a numeroase cercuri de afaceri — s-au oglindit în natura relațiilor lor cu țările dunărene și balcanice, au fost folosite de aceste țări în încercările de a rezista presiunilor crescînde ale Germaniei naziste, penetrației germane în economia lor. Așadar, în pofida paradoxului — bine sesizat de autorul articolului citat din „Scînteia“ —, orientarea cercurilor conducătoare românești spre stringerea legăturilor economice, comerciale cu Anglia și Franța, în perioada de după München, era subordonată scopului evitării instalării unui comerț exclusiv cu Germania.

Într-o astfel de conjunctură, folosind șantajul și amenințarea, în condițiile agravării situației internaționale a României după primul dictat de la Viena, a adîncirii crizei politice din centrul Europei, Germania

³⁸ Leonte Răutu, *Asaltul lui Hitler împotriva României*, în „Scînteia“, anul IX, nr. 15—16 din 24 ianuarie 1939.

hitleristă a obținut încheierea unor noi acorduri comerciale cu guvernul român, la 10 decembrie 1938.

Deși aceste acorduri — care se adăugau la șirul acțiunilor întreprinse de Germania după München, pentru penetrație în sud-estul Europei — i-au adus substanțiale avantaje în comerțul său cu România, cel de-al treilea Reich năzuia la mult mai mult. La sfârșitul anului 1938 și începutul anului 1939, Germania a intensificat campania împotriva României, trecând la exercitarea unor puternice presiuni. Partidul comunist a sesizat foarte limpede situația României în acel moment: „După cum a prevăzut partidul nostru, asaltul economic și politic al Germaniei împotriva României ia forme tot mai ascuțite — scria „Scinteia“ — ... Germania cere să poată importa din România petrol în cantitate nelimitată. Ea mai cere mâini libere la gurile Dunării. Ea cere dreptul de a construi în România o autostradă, de felul celei din Cehoslovacia. Și, în sfârșit, ea ajunge atât de departe cu neobrăzarea, încît se amestecă fățiș în treburile interne ale țării, cerînd înlăturarea din guvern a lui A. Călinescu, autorul măsurilor împotriva agenturii gardiste a lui Hitler“³⁹.

Într-adevăr, relațiile româno-germane treceau printr-o perioadă de criză tot mai accentuată. Un important factor care a contribuit la adîncirea acestei crize l-a constituit poziția României față de Cehoslovacia înainte și după coterpirea acestei țări de Germania hitleristă. După cum se știe, în România și-au găsit refugiu un număr foarte mare de locuitori, ca și o parte a trupelor cehoslovace. Sprijinul acordat refugiaților de întreaga populație, solidaritatea cu victimele agresiunii, manifestată în cele mai diferite forme, precum și ajutorul acordat de autorități au atras o violentă reacție a guvernului nazist. Profitînd de conjunctura deosebit de nefavorabilă în care se afla România, Germania hitleristă a trecut la presiuni cu caracter ultimativ, impunînd semnarea, la 23 martie 1939, a tratatului economic româno-german.

Acest tratat a fost judecat de P.C.R. prin prisma intereselor vitale ale poporului român, a fost analizat din punctul de vedere al conținutului și semnificației sale, a urmărilor pe plan economic și politic. Astfel, Partidul comunist a apreciat că, în conjunctura dată, el însemna o nouă verigă a planurilor expansioniste germane spre sud-estul și estul Europei. Această idee era astfel exprimată la ședința C.C. al P.C.R. din martie 1939: „Cînd armatele Germaniei fasciste și ale Ungariei horthyste au coterpit Cehia, Slovacia și Ucraina subcarpatică, agresorii și-au îndreptat privirile către România. Încurajate de Hitler, guvernele Ungariei și Bulgariei au mobilizat la granițele țării, amenințînd existența României“. * La Plenara a VI-a a C.C. al P.C.R. din iunie 1939 s-a precizat încă odată aceeași idee: „Plenara stabilește că primejdia dezmembrării și ocupării României de către Germania fascistă și statele revizioniste a crescut enorm în urma ocupării Cehoslovaciei, Albaniei, Memel-ului, în urma aderării Ungariei la pactul anticomintern și creșterii influenței fascismului german în Bulgaria și Iugoslavia“⁴⁰. Deosebit de clar

³⁹ *Ibid.*

* „Lupta de clasă“, anul XX, nr. 6 din august 1939.

⁴⁰ *Rezoluția Plenarei a VI-a a C.C. al P.C.R.*, în „Scinteia“, anul IX, nr. 21 din 26 iulie 1939.

a fost intuit raportul dintre evenimentele petrecute în centrul Europei și tratatul economic româno-german. Iată cum este definită această corelație în raportul Secretariatului teritorial la ședința Comitetului teritorial pentru Ardeal și Banat al P.C.R. din 13 aprilie 1939 : „Germania fascistă, în colaborare cu Ungaria revizionistă, au împărțit și lichidat statul cehoslovac. Italia lui Mussolini a ocupat Albania, încătușind în robie popoarele acestor țări... Cele două state fasciste, cu șantajul intervenției armate au formulat diferite revendicări, între altele față de Polonia, România și Franța, al căror rezultat imediat a fost tratatul comercial germano-român“⁴¹. Organul teoretic al Partidului comunist făcea aprecieri foarte clare cu privire la mijloacele folosite de Germania nazistă — presiunea militară, amenințările și șantajul — pentru a obține încheierea tratatului economic : „Din ordinul de la Berlin — se arăta în „Lupta de clasă“ — Ungaria și Bulgaria au mobilizat și masat trupe la granița României. Totodată, Germania înainta României un ultimatum *, numit de presa internațională «unic în analele relațiilor între state suverane». Prin acest ultimatum, Germania hitleristă cerea României pur și simplu renunțarea la orice independență economică, transformarea ei într-un appendice economic și politic al Germaniei. Totodată, posturile de radio și presa ungară făceau o dezmațată propagandă revizionistă...“⁴². Organul teoretic al P.C.R. considera că „primejdia care amenința independența și integritatea României“ era „concretă și imediată“.

Așadar, observînd caracteristicile situației internaționale a României în contextul evenimentelor politice din acel moment, comuniștii au sesizat faptul deosebit de semnificativ că tratatul economic româno-german din 23 martie 1939 făcea parte din politica de ansamblu a celui de al treilea Reich, vizînd acapararea economică și hegemonia politică în spațiul sud-estic al continentului ; acest tratat, aprecia Partidul comunist, „a fost impus României de către Germania“⁴³, de unde caracteristica sa de „dictat economic“⁴⁴. În același timp, P.C.R. a considerat că, semnarea, în cele din urmă, de guvernul Armand Călinescu, deși sub presiunea amenințărilor și șantajului, în condițiile știute, a tratatului

⁴¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, inv. 8, I.C., dosarul nr. 167, filele 17—22.

* Acest „ultimatum“ german, dezmințit, de altfel, de către guvernul român, ultimatum de care s-a vorbit mult în acele zile în presa din toate țările, în cercurile politice și diplomatice, constituie încă o chestiune controversată în istoriografia românească și străină. În ceea ce ne privește, considerăm că n-a fost vorba de un ultimatum în accepțiunea clasică a termenului, dar că cererile și pretențiile formulate de Germania nazistă, susținute prin amenințări, presiuni militare la frontieră și șantaj, au avut un caracter ultimativ. Vezi, în acest sens, V. Moisuc, *Tratatul economic româno-german din 23 martie 1939 și semnificația sa*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.“, anul XIII, nr. 4/1967, p. 130—146.

⁴² „Lupta de clasă“, anul XX, nr. 6, august 1939 (*Germania hitleristă în luptă împotriva independenței și integrității României*).

⁴³ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, inv. 8, I.C., dosarul nr. 166, filele 17—22.

⁴⁴ „Lupta de clasă“, anul XX, nr. 6, august 1939 (*Lupta pentru apărarea independenței țării contra agresiunii fasciste*).

economic, a fost un act de „capitulare economică”⁴⁵, că „el a cedat în mare măsură presiunii germane”⁴⁶.

Această înțelegere lucidă a realității, în sensul că, pe de o parte, cercurile conducătoare au încercat să evite și să amâne semnarea unui tratat economic cu un conținut net defavorabil intereselor României, că au respins numeroase cereri, proiecte și contraproiecte germane, tergiversând negocierile economice, dar că, pe de altă parte, sub amenințarea forței au semnat în cele din urmă tratatul — în speranța de a depăși criza acută a relațiilor cu Germania și de a îndepărta pericolul imediat al unei agresiuni conjugate —, fără a consulta voința poporului, fără a avea tăria de a rezista presiunilor externe, a relevat, în adevăr, caracterul de capitulare economică față de Germania nazistă, pe care l-a avut semnarea, de către cercurile conducătoare românești, a tratatului din 23 martie 1939, ca și ratificarea lui ulterioară.

Din punctul de vedere al semnificației acestui tratat pentru independența economică și politică a țării, comuniștii români au apreciat la fel de just că, „organizînd subminarea economică a României, transformarea ei într-un mare rezervor de grâu și petrol pentru Germania războinică, Hitler organizează cu nu mai puțină energie subminarea ei politică”⁴⁷. Subliniind interdependența dintre latura economică și latura politică a consecințelor grave ale tratatului asupra situației României, P.C.R. considera că Germania nazistă a obținut, în contextul tuturor evenimentelor din martie-aprilie 1939, o poziție ce-i va permite să organizeze o vastă acțiune de subminare economică și politică, nu numai în România dar și în celelalte țări din sud-estul Europei. Ideea apare formulată și de socialiști, care scriau : „această hegemonie (spre care tinde Germania în Europa centrală și de sud-est — *n.n.*) este destinată să asigure celui de-al treilea Reich controlul și posesiunea cerealelor, lemnului și petrolului acestei mari regiuni europene — ca măsură preliminară în marea acțiune contra Rusiei, Asiei — cu drumul spre Indii și Mediterana, cu coloniile africane”⁴⁸.

Trebuie precizat faptul că, deși P.C.R. a fost singurul partid politic care s-a pronunțat, fără echivoc, împotriva acceptării dictatului economic impus de Germania nazistă și, totodată, împotriva tendinței cercurilor guvernante de temporizare a planurilor agresive hitleriste, prin concesiile economice, totuși a înțeles în mod realist intenția guvernului Călinescu de a lua măsuri militare excepționale în fața primejdiei iminente de agresiune din partea Germaniei naziste și Ungariei horthyste. „Cu toată capitularea economică — se arăta într-un manifest din martie 1939 al Comitetului teritorial din Ardeal și Banat al P.C.R. — guvernul a hotărît apărarea neatîrnării și a hotarelor țării contra oricărui atac. În scopul acesta guvernul a mobilizat... Astfel de măsuri care se bat cap în cap ne silesc să ne dăm bine seama de situația și datoriile

⁴⁵ Arhiva I.S.I.S.P., fond II, dosarul nr. 847, vol. III C (*Manifest din martie 1939*, intitulat : „Către poporul muncitor al Ardealului !”, al Comitetului teritorial pentru Ardeal și Banat al P.C.R.).

⁴⁶ „Lupta de clasă”, anul XX, nr. 6, august 1939.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *In fața primejdiei* (editorial), în „Lumea nouă”, anul XXXII, nr. 13 din 26 martie 1939.

noastre. Guvernul acesta își bazează stăpînirea pe desființarea drepturilor cetățenești, pe cenzură și starea de asediu. Pentru recîștigarea acestor drepturi am luptat și vom lupta pînă la înfăptuirea democrației. Această luptă — se preciza în continuare — nu ne poate însă împiedica pe noi, poporul muncitor din Ardeal, să sprijinim guvernul atît în lupta de apărare, cît și în menținerea ordinii interne, în lupta contra Gărzii de fier, acești agenți hitleriști. Situația e serioasă și pentru a ține față cu dușmanii, e nevoie de concentrarea tuturor forțelor de apărare a țării. Trebuie să i se dea drum liber voinței și simțirii de legitimă apărare a poporului — sublinia documentul amintit. Revolta contra agresorului trebuie să oțelească puterile de rezistență ale maselor⁴⁹. Această capacitate a comuniștilor de a judeca în mod diferențiat actele și politica guvernului Călinescu, multiplele aspecte ale situației interne și externe a României în contextul istoric al timpului, a avut o foarte mare importanță pentru orientarea tactică și strategică a partidului, pentru înțelegerea particularului și generalului într-o perioadă istorică determinată.

Rezultă de aici încă un fapt foarte interesant pentru modul cum P.C.R. a văzut semnificația tratatului economic româno-german din punctul de vedere al independenței economice și politice a României. Se știe că, printre măsurile pe care cercurile conducătoare românești de orientare filo franco-britanică le-au luat imediat după 23 martie 1939, pentru a contracara consecințele nedorite ale tratatului cu Germania nazistă, atît pe plan economic-comercial cît și politic, a fost semnarea tratatelor economice cu Franța și cu Anglia. Este de precizat că, în special tratatul cu Anglia are o asemănare izbitoare, prin articolele sale, cu tratatul româno-german. Aceleași prevederi de colaborare pe tărîm industrial, de creare a unor societăți mixte, de delimitare, în anumite porturi românești, a unor „zone libere” în profitul Marii Britanii, sînt conținute în tratatul economic româno-englez din mai 1939. Cu alte cuvinte, tratatul cuprinde elemente clare, caracteristice unei situații de subordonare economică a României față de monopolurile britanice. Cu toate acestea, Partidul comunist, ca de altfel și Partidul social-democrat, ca și celelalte forțe politice antifasciste și democratice nu s-au pronunțat împotriva tratatului româno-englez și nu i-au acordat semnificația ce ar fi rezultat din prevederile sale concrete. După părerea noastră, această poziție a P.C.R. a dovedit, odată mai mult, luciditatea sa în ceea ce privește înțelegerea și aprecierea unor situații concrete ale României, ținînd seama de specificul internațional dat.

În adevăr, în condițiile din primăvara anului 1939, cînd Germania hitleristă se instalase temeinic în centrul Europei, acționînd pe toate planurile pentru a include țările sud-estice și balcanice în „spațiul german cu economie dirijată”, tratatele economice româno-francez și româno-britanic, în pofida caracterului prevederilor celui din urmă, apăreau ca încercări de contracarare a penetrației germane, a tendințelor de monopolizare a comerțului exterior al României, încercări de menținere a piețelor din occident pentru produsele clasice ale exportului României — cereale, lemn, petrol. Semnificația politică a tratatelor economice cu Franța și Marea Britanie apare și mai pregnant dacă avem

⁴⁹ Arhiva I.S.I.S.P., fond II, dosarul nr. 847, vol. III C.

în vedere ansamblul situației internaționale din acea perioadă: garanțiile politice acordate de cele două puteri occidentale Poloniei, României și Greciei, tratatele lor cu Turcia, negocierile tripartite anglo-franco-sovietice, în vederea închegării unui sistem de securitate colectivă în Europa și în lume, tratative în care cercurile guvernante românești își puseseră mari speranțe.

Sfera de acțiune a efectelor pozitive rezultate din largirea comerțului româno-britanic după martie 1939 a fost însă limitată, atât din punct de vedere economic, cât mai ales politic, de manifestările politicii conciliatoriste engleze, susținută de gruparea din jurul primului ministru Chamberlain. Deși după cucerirea Cehoslovaciei, la 15 martie, cedând presiunii opiniei publice și opoziției parlamentare, guvernele francez și britanic au afirmat intenții de a se opune unor noi acte de agresiune ale puterilor Axei, angajându-se, cum se știe, într-un ansamblu de tratative la diferite nivele pentru organizarea unui sistem politic și militar de alianțe, acorduri și garanții, în vederea consolidării securității pe continent, totuși încercările de conciliere cu cel de-al treilea Reich pe seama unor țerte țări nu au conținut. Convorbirile secrete anglo-germane din vara anului 1939 au gravitat în jurul citorva probleme principale, privind: recunoașterea reciprocă a preponderenței fiecăreia dintre cele două puteri asupra unor piețe și sfere de influență (centrul și sud-estul Europei revenind Germaniei)⁵⁰, revizuirea dispozițiilor tratatului de la Versailles cu privire la colonii și teritorii aflate sub mandat, crearea unui „condominium colonial” în Africa sub conducerea Angliei și Germaniei, rezolvarea dificultăților valutare ale Germaniei cu sprijinul Marii Britanii etc.⁵¹.

Astfel, profitând de conjunctura internațională din vara anului 1939, Germania nazistă a obținut noi angajamente din partea cercurilor conducătoare românești, în temeiul dezvoltării — în convenții separate — a prevederilor tratatului din 23 martie. La 13 mai 1939 s-a semnat la București un protocol confidențial cuprinzând proiectul unui plan de „colaborare” în domeniul exploatării, valorificării și comercializării lemnului⁵², iar la 1 iulie același an s-a semnat protocolul asupra livrărilor de cereale, valabil pentru cinci perioade cerealiere⁵³.

Nu e mai puțin adevărat că, deși aceste protocoale — menite a pune în aplicare prevederile tratatului-cadru din martie — stabileau angajamentele guvernului român pe planul raporturilor comerciale cu Germania, politica economică externă a cercurilor conducătoare românești a fost totuși orientată și în această perioadă spre largirea schimburilor comerciale și dezvoltarea relațiilor economice cu Anglia și Franța, ceea ce a dus la neaplicarea tratatului româno-german și a convențiilor încheiate ulterior. În iulie 1939 — se constata într-un referat al Direcțiunii

⁵⁰ *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918—1945*, seria D, vol. VI, doc. nr. 716 (memorandumul Wilson).

⁵¹ *Ibid.*

⁵² Arhiva M.A.E., Convenții, Germania, vol. I (Scurte note asupra situațiunii legăturilor economice cu Germania în urma tratatului de la 23 martie 1939, întocmite de Direcția economică din M.A.E., la 3 iulie 1939).

⁵³ *Deutsches Zentralarchiv Potsdam*, Akten des Auswärtiges Amt, Handakten Clodius, Korrespondenz („Protocol între guvernul român și guvernul german asupra cerealelor”).

economice din Ministerul de Externe român — „din punctul de vedere al aplicării practice a tratatului din martie, nu s-a făcut nimic efectiv pînă în prezent“⁵⁴. La 11 iulie 1939, în cadrul unei consfătuiri dintre Hitler și colaboratorii săi direcți, generalul Keitel a dat un raport amănunțit despre situația neîndeplinirii la nici un capitol a prevederilor tratatului economic cu România, datorită tocmai opoziției ce se manifesta din partea ministerelor de resort române, orientării generale a guvernului Călinescu în direcția dezvoltării schimburilor cu Marea Britanie⁵⁵.

Dar perioada postmuncheneză s-a caracterizat în general printr-o atmosferă de suspiciuni, generate de ciocnirile de interese contradictorii dintre principalele puteri europene, care făceau eforturi pentru a orienta agresiunea germană decisivă în sens opus. În aceste împrejurări explozive, tratativele tripartite de la Moscova au eșuat și au fost încheiate pactul economic (21 august) și tratatul politic (23 august) sovieto-germane.

Sfîrșitul lunii august 1939 adusese omenirea în prelua mării conflagrații mondiale, dezlănțuită odată cu atacarea Poloniei, la 1 septembrie. Marile răsturnări ce se produsese în raportul de forțe politice-militare pe plan internațional au provocat falimentul total al politicii securității colective, încheind *de facto* procesul izolării României pe plan extern, în pofida speranțelor cercurilor guvernante de a găsi unele soluții care să evite antrenarea ei în vîltoarea evenimentelor ce se precipitau.

Prăbușirea Poloniei și inactivitatea militară a Marii Britanii și Franței au slăbit poziția României în fața ofensivei celui de-al treilea Reich pentru acapararea resurselor economice din zona balcanică și pentru eliminarea prezenței și influenței puterilor occidentale din această regiune.

În noile împrejurări, încălcarea normelor dreptului internațional și generalizarea politicii de forță, lichidarea independenței naționale a statelor mici și mijlocii și transformarea lor în anexe ale marilor puteri au fost amplu dezbătute și analizate în coloanele presei democratice a timpului, sub semnătura unor personalități bine cunoscute. De exemplu, savantul român de reputație mondială, Nicolae Iorga, scria: „Reapare în forma cea mai crudă vechea teorie că statele mici n-au dreptul la independență, că ele cad în «spații vitale» și se pot mărgini pe hartă ca să se știe în al căruia din statele mari trebuie să cadă. Și nu numai aceia care sînt insultați în mîndria lor legitimă și amenințați în dreptul lor de

⁵⁴ Arhiva M.A.E., Convenții, Germania, vol. I (Scurte note asupra situațiunii legăturilor economice cu Germania în urma tratatului de la 23 martie 1939, întocmite de Direcțiunea economică din M.A.E., la 3 iulie 1939).

⁵⁵ *Deutsches Zentralarchiv Potsdam*, Akten des Auswärtiges Amt, Handakten Clodius, Korrespondenz („Copie secretă de pe instrucțiunile date de fîhrer la ședința OKW, Berlin, 22 iulie 1939).

În fața unor realități atestate de documente istorice autentice, surprinde modul în care A. Niri își desfășoară argumentația în studiul *Semnificația tratatului economic româno-german din 23 martie 1939*, publicat în „Memoria economică“, nr. XXIV, 1972. Rămăsă la părerii expuse în lucrarea *Istoria unui tratat înrobitor* (Editura științifică, București, 1965), A. Niricolește cu ușurință documente, chiar și aprecieri ale P.C.R. din acei ani, interpretează faptele rupîndu-le de contextul internațional — care devenise tot mai favorabil Germaniei la sfîrșitul verii anului 1939 — și de implicațiile acestui context asupra cercurilor politice și economice burgheze românești (vezi, îndeosebi, p. 72—75, 77, 80, 85, 88).

a exista — spunea Iorga în continuare — trebuie să respingă cu indignare această tăgăduire grosolană... După biruința principiului național, statele, cit de mici, sînt națiuni. *Iar națiunile sînt o formă organică a umanității.* Nici o metodă nu le poate nimici, cum ele nu sînt rezultate din exercițiul nici unei metode. Ele sînt născute, iar nu făcute“⁵⁶.

Insuccesul tratativelor anglo-franco-sovietice din vara anului 1939, opoziția manifestată de guvernul Călinescu față de extinderea comerțului cu Germania, orientarea binevoitoare față de Polonia și eșuarea ideii neutralității țărilor balcanice au dus la înrăutățirea situației României pe plan extern. Întreținerea și intensificarea tensiunii în raporturile Germaniei hitleriste și Ungariei horthyste cu România, intensificarea acțiunilor teroriste fățișe ale Gărzii de fier, care l-a asasinat, la 21 septembrie, pe primul ministru, au constituit puternice mijloace de presiune și intimidare a cercurilor conducătoare românești. În același timp, slăbiciunea militară a României, restrîngerea progresivă a drepturilor și libertăților democratice și întărirea caracterului reacționar al regimului dictaturii regale au micșorat puterea de rezistență a poporului român în fața pericolelor externe crescînde. Lunile care au urmat pînă la agresiunea germană contra U.R.S.S. au fost dominate de disputa surdă sovieto-germană în acest spațiu continental. Istoricul sovietic V.L. Israelian aprecia în comunicarea referitoare la politica externă a Uniunii Sovietice față de țările din bazinul dunărean în anii celui de al doilea război mondial, ținută la Colocviul internațional de istorie de la Budapesta, din octombrie 1966, că : „Pentru a stăvili extinderea influenței germane în țările dunărene și balcanice, guvernul sovietic a încercat să opună aici influenței fascismului german, influența Uniunii Sovietice“⁵⁷. Cît privește situația României, pe drept cuvînt aprecia reputatul istoric polonez Henry Batowski, în comunicarea expusă la același colocviu internațional de istorie : „forțată a se subordona tuturor dorințelor Berlinului după dezastul polonez, neîncercîndu-se de asemenea în Uniunea Sovietică, care devenise vecinul său pe o întindere mult mai mare ca înainte, România nu mai știa unde este salvarea ei, cu atît mai mult cu cît puterile garante își demonstraseră întreaga lor neputință“⁵⁸.

În adevăr, în împrejurările cînd ultimul punct de sprijin european al speranțelor României — Franța — cădea sub loviturile mașinii de război naziste în iunie 1940, se începea tragicul proces al „revizuirii“, statu-quo-ului teritorial al țării care avea să pună sub semnul întrebării însăși ființa națională a poporului român. La mai puțin de un sfert de secol de la Marea Unire forțele patriotice, progresiste și antifasciste, în frunte cu comuniștii, aveau să reînceapă lupta pentru reîntregirea țării.

⁵⁶ N. Iorga, *Se pot distruge popoarele ?*, în „Neamul românesc“, anul XXXIV, nr. 199 din 9 septembrie 1939.

⁵⁷ V. L. Israelian, *Sovetskii Soiuz i stranî Dunaiskogo baseina v period vtoroi mirovoi voinî*.

⁵⁸ H. Batowski, *Les Etats danubiens et balkaniques et la guerre polono-allemande en septembre 1939*.

1918. Socialiștii români în fruntea luptei maselor pentru încheierea procesului de formare a statului național unitar

ION ARDELEANU,
MIRCEA MUȘAT

Cadrul economic și social-politic în care s-a desfășurat viața societății românești după primul război mondial este dominat de desăvîrșirea procesului istoric de formare a statului național unitar român.

Coordonată fundamentală și permanentă a istoriei României, lupta pentru unitate și independență națională a constituit idealul și năzuința seculară a celor mai înaintate forțe ale societății românești, a maselor largi populare. Această luptă a însuflețit mintea, inima și pana celor mai proeminente personalități ale poporului nostru.

Problema desăvîrșirii unității statului național român — necesitate obiectivă — devine la începutul secolului nostru o chestiune la ordinea zilei. Însăși dezvoltarea societății, progresul economic și cultural al țării impuneau în mod imperios continuarea, pe un plan superior, a actelor energice ale națiunii române, de la 1859, cînd s-au pus temeliile statului român modern, de la 1877, cînd s-a cucerit independența de stat deplină, pecetluită cu efortul imens material și uman al poporului român. Această necesitate obiectivă se ridică nu numai în fața poporului român, dar și în fața altor popoare din centrul și sud-estul Europei, care, aflate sub dominația străină, nu reușiseră să-și realizeze încă state naționale.

Izbucnirea primului război mondial în vara anului 1914 a constituit un moment de răscruce în dezvoltarea socială și politică a statelor europene, un eveniment care a zguduit puternic rînduielile vechi, ascuțind la maximum contradicțiile sociale și naționale, determinînd un puternic val al luptei popoarelor pentru eliberare socială și națională. El a ridicat și în fața poporului nostru probleme de mare însemnătate pentru însăși soarta națiunii române. După cum se știe, în momentul declanșării războiului, un mare număr de români trăiau încă în afara granițelor statului, teritorii românești se aflau încă sub stăpînire străină. Lupta pentru unitate națională angrena toate clasele și forțele politice atît din vechea Românie cît și din provinciile istorice cotate.

Mișcarea muncitorească și socialistă din România, care se situa în avangarda forțelor progresiste, a condamnat războiul imperialist declanșat de marile puteri, aducător de distrugerii materiale, pierderi și sufe-

rințe umane, militînd pentru o politică de neutralitate hotărîtă. În acest sens au fost organizate puternice acțiuni în favoarea păcii, pentru cucerirea de drepturi și libertăți democratice, pentru improprietărirea țărănilor, pentru un trai mai bun, ajungîndu-se pînă la demonstrații de stradă antirăzboinice, cum a fost eroica luptă a muncitorimii de la Galați, din 13 iunie 1916.

Situîndu-se în rîndul partidelor și grupărilor de stînga, în frunte cu V. I. Lenin, din Internaționala a II-a, mișcarea socialistă din România s-a numărat printre inițiatorii Conferinței de la Zimmerwald (septembrie 1915) care au condamnat războiul imperialist. Pronunțîndu-se împotriva războiului mondial imperialist, socialiștii români au militat activ pentru făurirea statului național unitar român, a cărui realizare ei nu o legau de jocul politic, diplomatic și militar al marilor puteri, ci o considerau o necesitate legică, cerută de întregul curs al istoriei poporului nostru și de năzuințele lui de progres. Totodată, ei legau problema unității statale de necesitatea asigurării unui regim de largi libertăți democratice pentru masele muncitoare.¹ Subliniind poziția antirăzboinică a socialiștilor români, Cr. Racovski, militant de seamă al mișcării muncitorești din țara noastră, în lucrarea „Războaiele — Cauze — Consecințe — Sfîrșit“, apărută în anul 1914, arăta că lupta împotriva războiului imperialist nu înseamnă „să renunțăm la unirea noastră cu românii din Transilvania, Bucovina și Basarabia“.

Militînd pentru victoria revoluției proletare mondiale prin transformarea războiului imperialist în război civil, socialiștii români nu negau existența patriei libere, independente și unitare în dezvoltarea societății. Astfel, Mihail Gh. Bujor arăta că : „Patriile sînt cadre naționale și istorice de dezvoltare a popoarelor. În aceste cadre s-a întemeiat pentru fiecare națiune o existență proprie, cu tradițiile ei, cu viața ei sufletească, cu idealurile ei, cu civilizația ei, element prețios și indispensabil în concertul civilizației generale. În acest înțeles, patriile sînt *necesare*, căci în regimul actual, numai înlăuntrul acestor cadre popoarele și-ar putea dezvoltă în voie și pe deplin toată originalitatea și toată puterea lor de creațiune. Acesta e unul — evident, nu singurul — din motivele pentru care social-democrația se ridică împotriva ciuntirii țărilor constituite, împotriva frîngerii popoarelor în bucăți, împotriva suprimării vieții naționale a popoarelor“². Conchizînd, el arăta că socialiștii au proclamat „întotdeauna dreptul imprescriptibil și inviolabil al *tuturor* națiunilor la viață liberă și integrală“³.

Încă de la începutul organizării sale, mișcarea muncitorească, care s-a dezvoltat concomitent în toate provinciile românești, și-a propus ca unul dintre țelurile fundamentale ale programului ei revoluționar realizarea unității naționale a poporului nostru. Socialiștii scriau, în 1883, în revista cu numele semnificativ „Dacia viitoare“ : „Nu vom avea o zi, un ceas de odihnă pe cît timp un frate de-al nostru va geme în lanțurile sclaviei și vom lupta necurmat, așteptînd cu nerăbdare și credință

¹ Ștefan Pascu, Aron Petric, *Ideea de unitate național-statală în conștiința poporului român*, în „Anale de istorie“, anul XIX, nr. 6/1973, p. 14.

² *Calendarul muncii pe anul 1916*, Cercul de editură socialistă, București, 1915, p. 55.

³ *Ibid.*

în viitor, fericita zi cînd mînă în mînă, vom putea striga liberi și împreună *Trăiască România!*"⁴.

Consecvent ideii fundamentale a desăvîrșirii statului național unitar, C. Dobrogeanu-Gherea, exprimînd poziția principială a socialiștilor români, nu pierdea din vedere condițiile istorice concrete în care urma să se înfăptuiască acest deziderat secular. Tocmai de aceea, socialiștii români au militat pentru neutralitatea țării și s-au pronunțat împotriva războiului imperialist. În acest sens, C. Dobrogeanu-Gherea scria : „Ca o țară mică între țări mari și rapace, politica externă ce trebuie să urmeze țara se impune a fi o politică de defensivă, de pace, de neutralitate. Prin pace și absolută neutralitate, cată o țară mică să se strecoare printre cei mari, puternici și hrăpăreți, pînă la vremuri mai bune, care vor veni cu siguranță și vor permite dezvoltarea pașnică și neîmpiedicată a fiecărei națiuni în marginile sale etnice”⁵.

Socialiștii români explicaseră cu mult înainte necesitatea istorică și justetea războaielor de apărare a țării împotriva cîmpitorilor străini, de eliberare națională și socială a popoarelor, deoarece „e de datoria și dreptul fiecărei țări de a se apăra contra oricărei tentative de violență din afară, e datoria tuturor românilor să apere relativa libertate și integritate a țării”⁶.

După doi ani de neutralitate, în august 1916, guvernul român s-a alăturat Antantei, care promitea ca, după victorie, să satisfacă în mare parte dezideratul desăvîrșirii unității statului național român. Astfel, participarea țării noastre în acest război alături de coaliția franco-anglorusă a dat impuls luptei maselor largi populare pentru realizarea statului român unitar. Partidul socialist, clasa muncitoare din România nu au identificat caracterul imperialist al războiului dus de marile puteri cu dreptul istoric al poporului român de a-și îndeplini idealul național. Atunci cînd Armata română a trecut Carpații în vederea eliberării Transilvaniei, Comitetul Executiv al Partidului Social-Democrat din România, exprimînd poziția clasei muncitoare, a maselor largi populare, a sprijinit acțiunea de eliberare a provinciilor românești aflate sub dominație străină⁷. Aceasta a constituit suportul moral pentru jertfele grele, umane și materiale, date de poporul român în timpul războiului, căci poporul român nu a intrat în război cu intenții de cîmpire și anexiuni, ci din dorința realizării aspirațiilor sale profunde spre unire.

Uriasele manifestații, demonstrații organizate în tot cursul războiului, miile de voluntari înrolați în lupta pentru cauza întregirii țării, sprijinul acordat de cercuri din ce în ce mai largi ale poporului sînt numai cîteva fapte care dădeau glas voinței de unire a întregii națiuni române. Încrederea în apropierea ceasului izbăvitor era atît de mare, încît nici dramaticele evenimente din toamna anului 1916 și din primăvara anului 1917, cînd două treimi din teritoriul României a fost cîmpit de armatele

⁴ „Dacia viitoare”, anul I, nr. 1 din 1 februarie 1883, p. 6.

⁵ C. Dobrogeanu-Gherea, *Război sau neutralitate*, București, 1914, p. 68—69.

⁶ *Antimilitarismul*, Cercul de editură socialistă, București, 1912, p. 50—51; vezi și: *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, Editura politică, București, 1968, p. 420—421, 504—508.

⁷ Ion Mamina, Vasile Niculae, *Mișcarea muncitorească — factor activ al luptei poporului român pentru independență, unitate și libertate națională (1877—1918)*, în „Anale de istorie”, anul XXI, nr. 5/1975, p. 86—87.

Puterilor Centrale, nu au putut stăvili dorința și voința neclintită de unire a tuturor românilor. Așa, de exemplu, proclamația conferinței voluntarilor români de la Darnița, din 26 aprilie 1917, avea să exprime în fața lumii întregi voința de autodeterminare a popoarelor și de unire a Transilvaniei cu România. Conștienți că românii din această provincie istorică, „după limbă, după structura socială și după esența noastră etnică și politică“, constituie „un stat indivizibil împreună cu celelalte părți componente ale națiunii române“, voluntarii români declarau: „Cerem cu neabătută hotărâre unirea noastră cu România liberă, pentru a forma împreună un singur stat național român, care trebuie să aibă la bază cele mai largi principii democratice“⁸.

În condițiile ocupării unei mari părți a teritoriului țării noastre de către trupele inamice, a înăsprii și mai mult a contradicțiilor economice și social-politice existente s-a intensificat lupta revoluționară, de eliberare națională și socială, mișcarea pentru unitate națională; ea se desfășura în ritm crescând, pe măsura prelungirii războiului, atât în provinciile subjugate cât și în Oltenia, Muntenia și Dobrogea — ocupate recent de armatele Puterilor Centrale. Jaful, teroarea, samavolniciile de tot felul au stîrnit revoltă și ura întregului popor. În fruntea mișcării de rezistență împotriva cotropitorilor, care a cuprins cele mai largi clase și păături sociale, s-a aflat muncitorimea. Un mare număr de socialiști s-au înrolat în lupta, ce a atins momentele de culme ale eroismului popular la Mărrăști, Mărrășești și Oituz, pentru salvarea ființei naționale a poporului, mulți dintre ei jertfindu-și viața în bătăliile glorioase pentru apărarea pămîntului străbun⁹.

Vestea victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a dat un nou imbold avîntului revoluționar pe toate meridianele globului, a răsunat ca un îndemn înflăcărat la lupta pentru realizarea aspirațiilor de libertate și progres ale tuturor popoarelor lumii. Intensificarea luptelor revoluționare și de eliberare națională, înfrîngerile militare suferite de Puterile Centrale au reprezentat un factor puternic de accelerare a destrămării Imperiului austro-ungar. Se adevereau astfel cuvintele pe care Fr. Engels le scria socialistului român Ioan Nădejde încă în ianuarie 1888, cînd îi arăta că, după ce țarismul se va prăbuși, fie într-o luptă cu foștii membri ai Sfintei Alianțe, fie printr-o revoluție internă, numai după aceea învechita monarhie austro-ungară va cădea și ea iar națiunile de acolo se vor organiza după cum vor voi¹⁰.

De altfel, în 1916, V. I. Lenin califică monarhia austro-ungară drept „o uniune șubredă a cîtorva clici de paraziți sociali“, subliniind că „lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istoricește decît o continuare a destrămării Turciei, fiind, ca și aceasta, o necesitate a procesului istoric de dezvoltare“¹¹. Această previziune și-a dovedit valabilitatea în cursul anului 1918. Pe ruinele acestui imperiu de tristă amintire au apărut sta-

⁸ Arhiva I.S.I.S.P., fond XVII, dosarul nr. 975.

⁹ Ion Popescu-Puțuri, *Lupta multiseclară a poporului român pentru apărarea dreptului de libertate socială și națională. P.C.R., continuatorul tradițiilor de luptă pentru suveranitatea și independența poporului român*, în „Anale de istorie“, anul XXI, nr. 3/1975, p. 34—35.

¹⁰ *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Editura politică, București, 1964, p. 188—190.

¹¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 30, Editura politică, București, 1964, p. 8.

tele naționale suverane și independente ale popoarelor din centrul și sud-estul Europei : Republica Cehoslovacă, statul iugoslav, Republica Austria, Republica Ungară ș.a.

În această mișcare a popoarelor pentru autodeterminare națională și înlăturare a dominației străine se încadrează și lupta poporului român. Ea a avut un caracter larg, burghezo-democratic, antrenînd clasa muncitoare — forța cea mai înaintată, cea mai activă în lupta revoluționară pentru unire —, țărănimea, intelectualitatea, celelalte forțe sociale și politice.

Principiile de egalitate și autodeterminare a popoarelor proclamate de tînărul stat sovietic au constituit un imbold în lupta pentru realizarea de state naționale. Încă în septembrie 1917, V. I. Lenin, în lucrarea *Sarcinile proletariatului în revoluția noastră*, arăta : „În chestiunea națională, partidul proletar trebuie să susțină mai întîi proclamarea și înfăptuirea imediată a libertății depline de despărțire de Rusia pentru toate națiunile și popoarele asuprite de țarism, înglobate cu forța sau ținute cu forța în granițele statului, adică anexate”¹².

Salutînd scopurile nobile ale revoluționarilor ruși, social-democrația română din Transilvania se pronunța astfel prin paginile ziarului „Adevărul” : „Voi cereți ca nici o națiune să nu țină în asuprire pe alta, nici un neam să nu fie subjugat și fiecare popor singur să aibă dreptul de a se conduce. Nici o țară să nu răpească pămînt străin și nici o țară să nu ceară haraci — despăgubire de război — de la alta... Scopurile astea toate ale voastre, care sînt și ale tuturor socialiștilor din lume, sînt atît de mărețe și atît de sfinte, încît vor trebui să ducă la izbîndă”¹³. În același spirit — de îmbinare a țelurilor sociale cu cele de eliberare națională — se exprima și ziarul „Mișcarea” din Iași, care scria, la 6 decembrie 1917 : „revoluția rusă nu trebuie privită numai prin efectele ei imediate asupra noastră, ci și prin influența ce poate ea să aibă asupra intereselor mari și permanente ale neamului și statului nostru, interese pentru care am pornit la luptă”.

În această conjunctură istorică, la 24 ianuarie 1918 Republica Democratică Moldovenească se proclamă „în unire cu voința norodului Republica Moldovenească de sine stătătoare și neatîrnată avînd ea singură dreptul de aș hotărî soarta în viitor”¹⁴. Salutînd acest act, socialiștii români declarau în ziarul partidului clasei muncitoare : „Basarabia liberă și independentă în urma revoluției ruse, la care a contribuit cu sînge și cu sacrificarea elementelor tinere nu va mai primi jug străin și după cum s-a și exprimat dorește alipirea la România”¹⁵.

¹² V. I. Lenin, *Despre problema națională și național-colonială*, E.P.L.P., București, 1958, p. 465.

¹³ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 70.

¹⁴ „Cuvînt moldovenesc” din 29 ianuarie 1918.

¹⁵ „Socialismul”, anul XIII, nr. 3 din 18 noiembrie 1918.

La 27 martie 1918, Basarabia, teritoriu care în 1812 fusese anexat de Rusia țaristă, a revenit la patria mămă ca urmare a mișcării pentru unitate națională, a luptei și voinței maselor largi populare, fapt consfințit și de hotărîrea Sfatului Țării, organism ales în mod democratic încă în anul 1917 din rîndul reprezentanților tuturor claselor sociale. Unirea Basarabiei cu România a constituit un eveniment de mare însemnătate în procesul desăvîrșirii statului român.

În manifestul Partidului Socialist, al Uniunii sindicale din România intitulat „Către muncitorimea de la orașe și sate“, publicat în ziarul „Trăiască socialismul“, se arăta : „Datorită revoluției ruse, care a dat tuturor popoarelor din imensul imperiu libertatea de a hotărî de soarta lor, Basarabia a putut să se declare Republică independentă și să se unească cu țara“¹⁶.

Actul unirii Basarabiei cu România la 27 martie 1918 a fost salutat de muncitori, țărani, intelectuali de pe întreg cuprinsul țării. Pe adresa Sfatului Țării au fost trimise numeroase scrisori, telegrame de adeziune. Cunoscutul militant de seamă al partidului, academicianul Petre Constantin-Iași, participant activ la lupta pentru făurirea P.C.R., aflat în acel timp la Huși, a adresat următoarea telegramă vicepreședintelui Sfatului Țării : „Cele mai calde felicitări din partea fostului tău camarad de universitate de la Iași și tovarăș de idei pentru împlinirea idealului căruia ți-ai închinat viața : Basarabia democratică lipită de țara mămă“¹⁷. Deputatul Gheorghe Cristescu, membru al Comitetului Executiv al Partidului socialist, în ședința parlamentului din sesiunea din 1919, referindu-se la acest eveniment, arăta : „Atunci cînd Rusia țaristă sărbătorea «liberarea» Basarabiei, atunci singur Partidul socialist a fost acela care a convocat o întrunire la Dacia * și a înfierat această impertinență a țarismului. Mai mult încă, Partidul socialist este singurul care, întrucît privește constituția sa internă, nu s-a mărginit la simple declarații platonică în favoarea Unirii. Chiar din primul moment, cînd, mulțumită și revoluțiilor politice, democratice din jurul țării, Unirea devenise fapt îndeplinit, partidul nostru s-a pus realmente pe baza acestei stări de fapt, intrînd în strînse legături cu organizațiile socialiste din provinciile alipite și înjghebînd împreună un singur partid unitar, al întregii clase muncitoare“¹⁸.

Consecințele prăbușirii marilor imperii vecine s-au repercutat și asupra Bucovinei. Criticînd asuprirea națională la care era

¹⁶ „Trăiască socialismul“, anul I, nr. 1 din 14 noiembrie 1918.

¹⁷ Telegramă facsimil, Fototeca Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.

* Este vorba de marele miting care a avut loc în mai 1912 la București, organizat cu prilejul trecerii unui secol de la ruperea Basarabiei din trupul țării. Atunci socialiștii români își exprimau credința că revoluția rusă va dezrobi cît de curînd popoarele asuprite de țarism, eliberînd astfel și Basarabia („România muncitoare“ din 10 mai 1912).

¹⁸ „Dezbaterile Adunării Deputaților“. Sesiunea 1919, p. 311.

supusă populația românească din Imperiul habsburgic, deputatul socialist George Grigorovici declara: „Unirea românilor este un ideal și o țintă pe care o vor urmări românii totdeauna și în veci, în tot momentul și în toate împrejurările... Bucovina trebuie restituită patriei“¹⁹. Atît mișcarea revoluționară cît și mișcarea pentru unitatea națională au căpătat către sfîrșitul anului 1918 forme decisive. În octombrie 1918, Clubul parlamentar român din Viena s-a transformat în Consiliul Național Român.

Cîteva zile mai tîrziu, la 14/27 octombrie 1918, a fost convocată la Palatul Național din Cernăuți o adunare politică, la care au participat deputații români din parlamentul din Viena, foștii deputați din dieta Bucovinei și primarii români din întreaga provincie. Proclamîndu-se Adunarea Constituantă, adunarea a votat o moțiune, prin care hotăra unirea Bucovinei cu celelalte provincii românești „într-un stat național independent“. Pentru ziua de 15/28 noiembrie 1918 a fost convocat, la Cernăuți, Congresul reprezentanților populației din Bucovina, care a hotărît unirea cu România a acestei vechi provincii istorice românești, răpită de habsburgi în 1775. Exprimîndu-și adeziunea față de actul unirii, delegatul socialiștilor români arăta: „Dacă-mi strînge cineva mîna că am vorbit în sens național, trebuie să o spun că aceasta nu o fac numai ca român, ci tocmai ca socialist, căci doresc libertatea oricărui popor“²⁰. În toamna anului 1918, evenimentele revoluționare au cuprins întreaga Transilvanie și Banatul. Aproximativ deznodămîntului victorios al luptei maselor populare din Transilvania pentru unitate deplină răscolește profund toate păturile sociale.

În septembrie 1918, socialiștii români au inițiat constituirea Consiliului Național Român — organism alcătuit pe baze paritare între reprezentanții Partidului Național Român și ai mișcării socialiste care să conducă în contextul revoluției burghezo-democratice mișcarea pentru unitate națională. Oameni ai muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități și-au exprimat voința de eliberare de sub jugul dominației austro-ungare și de unire cu țara. Astfel, în cadrul mării întruniri a muncitorilor de la Csepel, din 30 septembrie 1918, la care au participat și numeroși intelectuali și studenți, Tiron Albani, precizînd poziția socialiștilor români, arăta că ei cer ca „și românii să aibă drept de liberă dispunere asupra sorții lor, adică ei singuri să hotărască forma de stat în care să trăiască în viitor“²¹. În același sens s-au pronunțat și alți participanți la întrunire. Puternice manifestații și demonstrații ale maselor largi s-au desfășurat în această perioadă pe întreg cuprinsul Transilvaniei și Banatului, cererile de unire, drepturi politice, libertate fiind prezente pretutindeni.

La 18/31 octombrie 1918 s-a constituit Consiliul Național Român Central, „ca unicul for care reprezintă voința poporului român“, format

¹⁹ „Glasul Bucovinei“ din 11/24 octombrie 1918.

²⁰ „Glasul Bucovinei“ din 16/29 noiembrie 1918.

²¹ „Adevărul“ din 6/20 octombrie 1918.

din șase social-democrați : Tiron Albani, Ion Flueraș, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu, Basiliu Surdu, și șase reprezentanți ai P.N.R. : Vasile Goldiș, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ștefan Ciceo-Pop, Al. Vaida-Voievod și Aurel Vlad ²².

Pe întreg teritoriul Transilvaniei s-au format consilii naționale regionale, locale și gărzi naționale ca organe ale mișcării burghezo-democratice, care activau sub conducerea C.N.R. ²³. Ele cuprindeau, în majoritatea lor, reprezentanți ai clasei muncitoare, țărânimii, intelectualității, mulți dintre ei membri ai Partidului social-democrat.

Constituirea Consiliului Național Român, imediat după dezlănțuirea revoluției burghezo-democrate, cu larg caracter popular, a dat un nou impuls luptei pentru eliberarea Transilvaniei și unirea ei cu țara. Pentru masele muncitoare devenise pe deplin clară împletirea strânsă ce exista între rezolvarea problemei naționale și a celei sociale. Într-un articol de fond, intitulat *Ce vrem?*, organul de presă al socialiștilor români, „Adevărul“, arăta : „Revoluția și capitulația a creat pentru toate națiunile din țară puțința ca singure să-și hotărască soarta, singure să decidă asupra viitorului lor și singure să-și croiască cadrele de stat în care vor dori să trăiască în viitor... Consiliul Național Român este chemat acum a merge cu un pas mai departe și a declara în mod clar și lămurit că voim ca întreg poporul român din Ungaria, Transilvania și Banat să fie întrebat prin referendum, printr-o votare obștească, în ce cadre de stat voiește să trăiască în viitor“ ²⁴. Iar socialistul Ion Mihuț, într-o declarație publicată în același ziar, arăta că era necesară „eliberarea socială a întregii națiuni române“ ²⁵.

Așa s-a ajuns, ca rezultat al unui întreg proces de evoluție social-politică, la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1918, moment istoric în care poporul nostru a văzut calea de exprimare a năzuinței și conștiinței sale de unitate, de alcătuire a unui singur stat, care să cuprindă în granițele sale pe toți românii.

Consultarea poporului reprezenta modalitatea cea mai democratică de rezolvare a problemei majore ce frământa în această etapă conștiința întregii națiuni. Ea urma spiritul hotărârilor democratice de unire adoptate în martie 1918 la Chișinău și noiembrie 1918 la Cernăuți.

În manifestul lansat la 7/20 noiembrie se arăta : „Mersul irezistibil al civilizațiunii omenеști a scos și neamul nostru românesc din întunericul robiei la lumina conștiinței de sine... Vrem să trăim alături de celelalte națiuni ale lumii, liberi și independenți“ ²⁶. Referindu-se la același

²² „Adevărul“ din 21 octombrie / 3 noiembrie 1918 ; vezi și *Marea Unire de la 1 decembrie 1918*, București, 1943, p. 29.

²³ *Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918* (sub redacția I. Popescu-Puțuri, A. Deac), ediția a II-a, Editura politică, București, 1972, p. 571—600.

²⁴ „Adevărul“ din 28 octombrie / 10 noiembrie 1918.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ „Românul“, anul VII, nr. 11 din 8/21 noiembrie 1918.

aspect, Ion Clopoșel scria : „Interesul superior politic cerea ca masele poporului românesc să-și manifeste voința de autodeterminare încă sub jugul de sclavie“²⁷.

În editorialul *La Alba-Iulia*, redacția ziarului „Adevărul“ scria : „Se vor întruni toți reprezentanții neamului românesc din Ungaria și Ardeal, și prin cuvîntul lor vor arăta lumii întregi voința întregului neam. Se va arăta în primul rînd că națiunea română, care veacuri de-a rîndul a suportat jugul robiei naționale, voiește acum să devină cu desăvîrșire liberă și să se contopească într-un singur stat național. Românii din Transilvania și din Ungaria, *fără deosebire de clasă*, voiesc să se unească cu frații lor de peste munți... Prin aceasta, se va înfăptui, în fine, ceea ce înainte cu trei sute de ani a fost zădărnicit prin uneltirile barbare ale unor tirani și prin lipsa de conștiință națională a poporului românesc de atunci. Drama națională săvîrșită pe cîmpia Turzii se va ispăși acum prin hotărîrea istorică ce va lua-o Adunarea Națională de la Alba-Iulia. A sosit, așadar, plinirea vremii. Poporul român se bucură azi de libertate națională. Dar nu e numai aceasta ceea ce se va săvîrși la Alba-Iulia. Căci nu e vorba acum numai de dezrobirea națională, ci și de ridicarea asupritului popor român la o treaptă socială mai înaltă și omenească“²⁸.

Zeci de mii de țărani, mii de muncitori și intelectuali, mulți dintre ei veniți pe jos, au început să se adune, încă de la 16/29 noiembrie, la Alba-Iulia din toate părțile Transilvaniei, așteptînd cu nerăbdare răspuns la cele mai arzătoare probleme ridicate de făurirea unui stat național, unitar, democrat și independent.

La 1 decembrie 1918 (18 noiembrie stil vechi) s-au strîns la Alba-Iulia, pe Cîmpul lui Horea, peste 100 000 de oameni, muncitori, țărani, meseriași, intelectuali, veniți să consfințească actul legic, obiectiv și progresist de încheiere a procesului de formare a statului național unitar român. La adunare erau prezenți 1 228 de delegați, aleși prin vot de cercurile electorale sau de organizațiile politice și de instituțiile românești din Transilvania, printre care oameni politici și fruntași ai mișcării naționale. Au fost prezenți 150 de delegați ai social-democrației române²⁹, partea cea mai activă în lupta pentru realizarea unirii, reprezentînd aproape 70 000 de muncitori organizați, atît români cît și maghiari, germani și de alte naționalități. Printre delegați erau: Ion Flueraș, Ion Mihuț, Tiron Albani, Iosif Jumanca, Enea Grapini, Emil Isac, Basiliu Surdu, Iosif Receanu, Petre Bernau, Zaharia Pop, Victor Tafleu, I. Munteanu, Iosif Ilie, Constantin Felec, dr. Valeriu Roman. Din unele relatări reiese că secția română din Arad a P.S.D. și-a trimis delegați pe Leon Munteanu și Ghiță Hălmă-

²⁷ Ion Clopoșel, *Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p. 66—67.

²⁸ „Adevărul“, anul XIV, nr. 46 din 17/30 noiembrie 1918.

²⁹ Tiron Albani, *Douăzeci de ani de la Unire. Monografie comemorativă a Unirii*, vol. I, *Cum s-a făcut unirea*, Oradea, 1938, p. 225—228.

jan, secția din Brașov pe George Grădinar ³⁰, secția din Deva pe Dionisie Pirvu ³¹ și Petru Seleşan ³², secția din Lugoj pe George Urzică ³³, secția din Orăștie pe Ioan Hertza și Adam Olteanu ³⁴, secția din Rodna Veche pe Alexandru Cărdean, Victor Singeorzan ³⁵ și Iosif Tăpălagă ³⁶, secția din Turda pe Ioan Pescariu și Ion Ghișiu ³⁷, secția din Timișoara pe Traian Novac ³⁸, Clubul socialiștilor români din Săcărimb pe Gavril Deac și Dumitru Matei ³⁹. De asemenea și-au trimis delegați numeroase reuniuni de meseriași, plugari și muncitori din Sibiu, Reghin, Gherla, Caransebeș, Brad, Abrud etc.

În cadrul adunării de la 1 decembrie 1918 s-a adoptat istorica *Declarație de la Alba-Iulia*, document memorabil al unirii, la care și-au adus contribuția toate forțele politice și sociale române din Transilvania. În preambulul Declarației se făcea o incursiune în istoria milenară a poporului român, relevându-se lupta sa de secole pentru libertate națională și socială, pentru a fi stăpîn în vatra strămoșească. „Veacuri de-a rîndul poporul românesc — se arăta în Declarație —, adevăratul și legitimul proprietar al pămîntului ce fusese odată Dacia, a fost socotit străin și sclav pe pămîntul său strămoșesc... Bucățirea trupului românesc a fost act de barbarie. Distrusă barbaria, unirea tuturor românilor într-un singur stat este cea mai firească pretențiune a civilizației. Teritoriile locuite de români de la descălecarea lui Traian și pînă astăzi au fost teritorii românești. Nu există putere de a suci logica pînă acolo ca invadările elementelor străine, dirijate pe aceste teritorii în chip artificial și prin abuzul de putere al statului cu scopul desființării noastre naționale, să poată clătina dreptul nostru de proprietate asupra acestor teritorii” ⁴⁰.

Ideile fundamentale ale Declarației Marii Adunări Naționale au fost pe larg susținute de Aurel Lazăr, Iosif Jumanca, Enea Grapini, Emil Isac, Ion Suciu, Alexandru Lapedatu, dr. Petru Groza, Aurel Cosma și alți delegați.

Luînd cuvîntul în fața maselor, în numele social-democrației române, Iosif Jumanca a evidențiat de pe poziții de clasă importanța actului Unirii: „Astăzi venim și noi aici, adevărații reprezentanți ai muncitorimii române din Transilvania și Banat, venim să declarăm în fața dv., în fața Internaționalei Socialiste și în fața întregii lumi că vrem unirea tuturor românilor... Social-democrația nu-i identică cu lipsa simțului național, noi nu zicem *ubi bene ibi patria*, ci zicem că «acolo unde ți-e patria, acolo să-ți crezi fericirea vieții tale». Și noi n-avem teamă că

³⁰ Arhiva Muzeului Unirii, Alba-Iulia, fond doc. Unirii, vol. I, p. 823.

³¹ *Loc. cit.*, p. 824.

³² *Loc. cit.*, p. 824.

³³ *Loc. cit.*, p. 825.

³⁴ *Loc. cit.*, p. 826.

³⁵ *Loc. cit.*, p. 826.

³⁶ *Loc. cit.*, p. 827.

³⁷ *Loc. cit.*, p. 828.

³⁸ *Loc. cit.*, p. 829.

³⁹ *Loc. cit.*, p. 830.

⁴⁰ *Marea Adunare Națională întrunită la Alba-Iulia în ziua de 1 decembrie 1918. Acte și documente*, vol. I, p. 14—18.

poporul muncitor român, care a rupt acum cătușele unei robii seculare, nu va avea destulă putere ca și în România să-și asigure drepturile la o viață liberă... Noi am trăit într-una cu tovarășii noștri unguri... dar azi a sosit momentul când declarăm că, da, ca clasă sîntem solidari cu ei și nu le sîntem dușmani, dar vrem să fim în viitor o floare neatîrnată în marele buchet al Internaționalei“⁴¹. Prin participarea largă a maselor populare la Alba-Iulia, se afirmă încă odată și definitiv poporul român ca făuritor al Unirii, rezultat al luptei sale de veacuri pentru libertate, unitate și independență națională.

În declarația Partidului social-democrat asupra actului unirii, publicată în ziarul „Adevărul“, se arată : „Proclamarea unirii tuturor românilor e astăzi fapt împlinit... La aducerea hotărîrii acesteia am luat și noi parte socialiștii români“⁴².

Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia a proclamat solemn prin declarația adoptată, unirea Transilvaniei și Banatului cu România pentru toate veacurile. Salutînd înfăptuirea unității statale a României, socialiștii transilvăneni declarau : „Și noi care am luptat pînă acum și am jertfit muncă fără preget pentru dezrobirea atît națională cît și socială a neamului românesc, nu ne putem uita de trecut și nu ne puteam împotrivi atunci cînd a fost vorba de realizarea dezrobirii naționale. Dar am făcut-o aceasta și pentru ca mai tîrziu, cu atît mai ușor să putem lupta pentru nimicirea oricărei stăpîniri de clasă și pentru înfăptuirea societății socialiste“⁴³. Scriitorul socialist Emil Isac, în articolul *Alba-Iulia socialiștilor români*, remarcă : „Independența noastră este o condiție sine qua non a viitorului nostru și independența nu ne poate fi asigurată decît atunci dacă nu vor mai exista provincii românești, ci dacă toată românia va trăi o singură viață de stat. Asta-i argumentul suprem pentru care socialismul român s-a declarat în Alba-Iulia pentru idealul unirii tuturor românilor“. Un popor care nu și-a dobîndit unitatea politică „nu-și poate dezvolta niciodată particularismul național spre binele omînirii întregi“⁴⁴. Oamenii muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare, care, în decursul zbuciumatei noastre istorii participaseră alături de poporul român la lupta pentru libertate socială și națională, și-au exprimat azeziunea și hotărîrea de a sprijini marea act al unirii încheiat la 1 decembrie 1918. Unirea Basarabiei cu România și a celorlalte teritorii românești a contribuit la întărirea rîndurilor partidului clasei muncitoare. Într-un articol redacțional ziarul „Socialismul“ scria : Tînărul partid socialist român va fi întărit ca urmare a unirii Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei⁴⁵. În raportul Comitetului regional asupra activității socialiste și sindicale din Moldova pe perioada 16 august 1916 — 20 aprilie 1919, subliniind semnificația Unirii pentru dezvoltarea mișcării muncitorești

⁴¹ Tiron Albani, *Op. cit.*, p. 240.

⁴² „Adevărul“, anul XIV, nr. 48 din 2/15 decembrie 1918.

⁴³ „Adevărul“, anul XIV, nr. 48 din 2/15 decembrie 1918.

⁴⁴ „Adevărul“, anul XIV, nr. 51 din 23 decembrie 1918 / 5 ianuarie 1919.

⁴⁵ „Socialismul“ din 19 noiembrie 1918.

din țara noastră, se arăta : „Ținând seama de noile condițiuni politice din Bucovina, Ardeal și Basarabia, am căutat să ne punem în legătură cu tovarășii conducători socialiști din aceste teritorii, pentru a pregăti unitatea sufletească și propagandistică cu aceștia, și azi ne bucurăm a putea constata că aceste legături vor rămâne trainice, spre folosul și izbînda finală a proletariatului din România“⁴⁶. Exprimîndu-și public hotărîrea de a lupta pentru consolidarea actului de la 1 decembrie 1918, populația germană din țara noastră arăta prin organul său de presă : „Germanii din România veche, Banat, Basarabia, Bucovina, Transilvania pășesc uniți în viața politică a statului român, la care au aderat de bună voie și din proprie inițiativă, exprimînd încă odată recunoașterea apartenenței lor față de statul român“⁴⁷.

Încheierea procesului de formare a statului național unitar român în aceste condiții interne și internaționale a fost rezultatul luptei maseilor populare din toate colțurile țării, opera întregului popor român. Uriașele manifestări organizate de masele populare au consfințit voința de unire a întregii noastre națiuni. Unirea a fost încununarea victorioasă a luptei seculare duse de cele mai înaintate forțe ale poporului român, de cărturarii și marii gînditori ai neamului, a activității desfășurate de elementele revoluționare, democratice, de militanții socialiști, a aspirațiilor și a voinței întregului popor român. Unirea din 1918 a constituit înfăptuirea firească a năzuințelor de unitate ale poporului nostru, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, împlinirea unei necesități a însăși dezvoltării istorice.

„Istoria — se arată în Programul Partidului Comunist Român — demonstrează că formarea statului național unitar român nu a fost rezultatul unui eveniment întîmplător, de conjunctură, al înțelegerilor intervenite la masa tratativelor ; tratatul de pace n-a făcut decît să consfințească o situație de fapt, creată de lupta maselor populare“⁴⁸.

La 13 februarie 1919, referindu-se la actul just al desăvîrșirii unității statului național, în Declarația Comitetului executiv provizoriu al Partidului socialist și a Comisiei generale provizorii a sindicatelor din România se arăta : „Provinciile românești subjugate de alte națiuni nu puteau să rămînă în afară de aceste prefaceri. Locuite în marea lor majoritate de o populațiune românească, apăsată de secole de dominațiune străină, împiedicate astfel în dezvoltarea lor economică, politică și culturală, aceste provincii s-au emancipat de sub aceste dominațiuni, devenind libere.

Prin dreptul de autodeterminare a națiunilor, principiu recunoscut de întregul socialism internațional, românii din teritoriile subjugate și-au manifestat prin hotărîrile adunărilor lor naționale, voința de a se uni cu România, pe baza rezoluțiunilor votate.

Ca socialiști români internaționaliști, salutăm cu bucurie dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum și respectăm legămintele de unire hotărîte...

⁴⁶ „Social-democrația“ din 27 aprilie 1919.

⁴⁷ „Siebenburgisch Deutsches Tageblatt“ din 12 octombrie 1919.

⁴⁸ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 37.

România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mâine“⁴⁹.

Caracterul cvasiconcomitent al hotărîrilor de unire cu România — 27 martie, 28 noiembrie și 1 decembrie 1918 —, conținutul identic al programelor mișcărilor revoluționare, burghezo-democratice de eliberare națională a românilor, caracterul și componența forțelor sociale participante la această luptă au ilustrat și au dovedit comunitatea idealului național: făurirea statului național român unitar. Înfăptuirea unității statului român a realizat cadrul național și social-economic pentru dezvoltarea României moderne, a avut o înfrîurire pozitivă asupra întregii evoluții economice, politice și sociale a țării. S-au creat condiții pentru dezvoltarea forțelor progresiste ale societății, ale clasei muncitoare, ale partidului său politic.

În acest context Partidul socialist s-a unificat la scară națională, s-a desăvîrșit procesul de transformare a sa într-un puternic Partid comunist al clasei muncitoare din întreaga țară. Crearea Partidului Comunist Român, în mai 1921, a marcat un moment de răscruce în istoria mișcării muncitorești din țara noastră. Partidul comunist, continuatorul direct al mișcării revoluționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare făurit în 1893, a dus mai departe și a ridicat pe un plan superior, în noul cadru de dezvoltare a țării, lupta de eliberare socială a poporului român.

⁴⁹ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921, p. 166—167.

Sprijinul acordat în România marinarilor ruși de pe crucișătorul „Potemkin“

AUGUSTIN DEAC

O nouă și remarcabilă manifestare a sentimentelor de simpatie ale proletariatului român față de eroica luptă a maselor muncitoare din Rusia a constituit-o sprijinul moral și ajutorul material dat de mișcarea socialistă, de clasa muncitoare, de toate forțele progresiste ale României marinarilor insurgenți de pe crucișătorul „Potemkin“, debarcat la Constanța în iunie 1905.

Odiseea echipajului cuirasatului revoluționar a atras atenția întregii lumi. Gazeta socialistă „România muncitoare“, într-un articol intitulat: *Epopoea cuirasatului „Potemkin“*, semnat de Cr. Racovski, militant de frunte al mișcării muncitorești din România, înfățișă, pe baza mărturiilor proprii ale mateloților revoluționari ruși, rolul flotei revoluționare ruse în adâncirea revoluției declanșate în ianuarie 1905. „Planul alcătuit iarna trecută de Uniunea democratică socialistă din Crimeea în înțelegere cu Comitetul Central al Partidului muncitorilor social-democrați ruși — relatau mateloții — era următorul: pe timpul marilor manevre pe care urma să le facă toată flota Mării Negre în luna iulie sau august, trebuia să se dea un semnal de pe un cuirasat. La acest semnal, mateloții care intrau în conjurațiune trebuiau să aresteze pe ofițeri și să pună stăpînire pe vasele de război. În urmă, flota urma să se îndrepte succesiv spre Odesa și spre celelalte porturi rusești din Marea Neagră spre a se uni cu muncitorii răzvrățiți. Odată Rusia de sud în mâinile revoluționarilor, odată aceștia stăpîni pe arsenale și pe artilerie, revoluția era să cîștige puțin cite puțin întreaga Rusie“¹. Ce plan măreț și practic în același timp — exclama militantul socialist român.

Din destăinuirile mateloților, rezultă că s-a izbutit foarte repede să se înjghebeze pe toate navele rusești din Marea Neagră centre importante de marinari conștienți, care nu așteptau decît momentul pentru a acționa².

Mărturisirile mateloților corespund întru totul realității.

V. I. Lenin, aflat la Geneva, care urmărea cu atenție desfășurarea revoluției în Rusia, ca și mersul răscoalei de pe crucișătorul „Potemkin“,

¹ „România muncitoare“, anul I, seria a II-a, nr. 19 din 10 iulie 1905.

² *Ibid.*

a văzut limpede sensul acestor evenimente. „Marea importanță a ultimelor evenimente din Odesa — arăta Lenin — consta tocmai în faptul că aici, pentru prima oară, o mare unitate a forțelor armate ale țarismului — un întreg crucișător — a trecut deschis de partea revoluției... crucișătorul «Potemkin» a rămas un teritoriu nebiruit al revoluției, și oricare ar fi soarta lui, ne aflăm în fața unui fapt incontestabil și foarte semnificativ : o încercare de a crea *un nucleu al armatei revoluționare*“³. Totodată, Lenin aprecia că „Trecerea armatei de partea revoluției a fost pecetluită în fața întregii Rusii și a lumii întregi. ...Sarcina noastră în momentul de față este de a sprijini din toate puterile aceste încercări..., de a ajuta diferitele detașamente ale acestei armate să ridice *steagul popular al libertății*...“⁴. Alte încercări, și mai energice, de formare a unei armate revoluționare „vor urma inevitabil după evenimentele din flota Mării Negre.“⁵

Pentru a asigura conducerea de către partid a răscoalei, V. I. Lenin a trimis la Odesa, în timpul cînd cuirasatul „Potemkin“ se afla acolo, pe bolșevicul M. Vasiliev-Iujin, cu însărcinarea de a pătrunde pe vas și de a convinge pe marinari să debarce și să acționeze hotărît și rapid. Planul lui V. I. Lenin avea în vedere trecerea orașului în mîinile insurgenților, înarmarea muncitorilor și desfășurarea de către ei a unei acțiuni hotărîte de atragere a țărănimii de partea revoluției. Lenin era hotărît ca, după ce și restul flotei va adera la acțiunea lui „Potemkin“, *să vină în România* pentru a conduce de aici revoluția. Acest măreț plan al lui Lenin — deși pe deplin realizabil — nu a putut fi, însă, pus în aplicare, deoarece înainte de sosirea la Odesa a delegatului trimis de Lenin crucișătorul „Potemkin“ a părăsit portul rusesc, cu destinația Constanța⁶.

La Constanța, în ziua de 19 iunie 1905, ora 4, a apărut la orizontul mării, din direcția Odesei, vasul „Potemkin“ și torpilorului cu numărul 267. La ora 6, ajuns în dreptul Cazinoului comunal, cuirasatul a ancorat în afara portului, la circa 2 km de coastă. A salutat cu 19 focuri de tun orașul și a ridicat la catargul de la proră unele semnale, între care și un drapel mare roșu. „Toată populația (orașului Constanța) — consemna ziarul burghezodemocratic de mare tiraj „Dimineața“ — se aglomerează pe coastele mării și în special pe bulevard și cheiurile din port așteptînd sosirea vaporului“⁷. Mateloții de pe cuirasatul „Potemkin“ au trimis pe uscat o delegație compusă din doi membri, Matuscenko și Tănase Petrov, ultimul român de pe plaiurile Basarabiei, cu misiunea de a trata cu autoritățile românești acordarea de permise în vederea aprovizionării cu alimente și combustibil. Cei doi delegați au adus cu ei numeroase apeluri și proclamații adresate

³ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 10, Editura politică, București, 1962, p. 334—335.

⁴ *Ibidem*, p. 335.

⁵ *Ibid.*

⁶ A se vedea : Augustin Deac, Ion Ilincioiu, *Lenin și România*, Editura militară, București, 1971.

Revoluționarul rus M. Vasiliev-Iujin, care, în acea perioadă, a lucrat nemijlocit cu Lenin, la Geneva, își amintește despre măsurile luate de Comitetul Central al P.M.S.D.R. și de V.I. Lenin pentru asigurarea victoriei marinarilor răsculați din Marea Neagră. El descrie aceste evenimente exact în sensul arătat mai sus. (Augustin Deac, Ion Ilincioiu, *Op. cit.*)

⁷ „Dimineața“, anul II, nr. 496 din 21 iunie 1905.

marilor ziare străine * și reprezentanților tuturor puterilor **, prin care făceau cunoscut întregii lumi măreția cauzei pentru care s-au răsculat și spulberau calomniile propagandei țariste, care căuta să-i ponegrească ca pe niște piraiți.

Delegații insurgenților au rugat pe comandorul Negru, căpitanul portului Constanța, să facă a ajunge la destinație toate apelurile și proclamațiile ce i-au fost înmînate. Comandorul Negru le-a sigilat și le-a expediat imediat ministrului de externe. Aceste apeluri și proclamații au fost publicate în aceeași zi în cotidienele românești de mare tiraj „Dimineața” și „Adevărul”⁸.

* Primul apel avea următorul conținut :

„Către întreaga lume civilizată. Cetățeni din toate țările, fii ai tuturor popoarelor !

În fața ochilor voștri se înfățișează priveriștea măreață a unei mari lupte eliberatoare ! Poporul rus, asuprit și înrobît, n-a mai putut răbda jugul secular și despotismul autocrației.

Jaful, sărăcia și lipsa de drepturi în care guvernul rus a adus Rusia martiră au făcut ca masele de muncitori să-și piardă răbdarea. În toate orașele și satele s-a aprins deja flacăra revoltei și miniei. Strigătul puternic scos din milioane de piepturi : «Destul cu lanțurile robiei și ale despotismului, trăiască libertatea !» a răsunat ca un tunet pe tot întinsul Rusiei.

Guvernul țarist însă a socotit că e mai bine să înece țara în sîngele poporului său decît să-i dea libertatea și un trai mai bun. Și astfel sîngele nevinovat al bra-vilor luptători a curs valuri în toată țara noastră.

Dar guvernul, înnebunit, a uitat un lucru, și anume că armata, ținută în întu-neric și asuprită, arma sa puternică pentru planurile sale sîngeroase, nu este decît același popor, aceiași fii ai maselor muncitoare care au hotărît să-și cucerească libertatea. Și armata, mai devreme sau mai tîrziu, va înțelege acest lucru și va șterge această pată rușinoasă a călăilor care au lovit în părinții și frații lor. Astfel, noi, echipajul crucișătorului de escadră «Potemkin de Taurida», facem cu hotărîre și în deplin acord cu toții acest pas măreț. Fie ca toate jertfele fraților noștri muncitori și țărani, căzuți pe străzile și plaiurile Patriei noastre de gloanțele și baionetele soldaților, să ridice de pe noi blestemul de ucigași ai lor.

Nu, noi nu sîntem ucigașii lor, noi nu sîntem călăii propriului nostru popor, ci sîntem apărătorii lui. Lozinka noastră, a tuturor, este : «Moartea sau libertatea pentru întreaga Rusie».

Cerem imediata încetare a vărsării de sînge fără rost de pe cîmpiile Man-ciuriei îndepărtate. Cerem convocarea imediată a unei Adunări constituante, aleasă de întregul popor pe baza votului universal, direct, egal și secret. Pentru aceste revendicări, noi, echipajul acestui crucișător, sîntem gata cu toții să cădem în luptă pînă la unul sau să ieșim învingători.

Sîntem ferm convinși că oamenii cinstiți și muncitorii din toate țările, ca și popoarele, vor răspunde cu înflăcărare la apelul pentru măreția noastră luptă pen-tru libertate.

Jos autocrația ! Trăiască Adunarea constituantă !

Echipajul crucișătorului de escadră

«Kneaz Potemkin de Taurida» și al

torpilorului «267» (Em. I. Grant, *Prima republică rusă de 11 zile. Cneaz Po-temkin de Taurida*, Tipografia „Viitorul”, București, 1905, p. 47—48. A se vedea și : V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 10, p. 349).

** Al doilea apel avea următorul conținut :

„Către legațiunile străine din România. Echipajul vaporului «Potemkin» declară solemn război tuturor vaselor rusești care nu se vor alinia nouă. Vom res-pecta atît teritoriul neutru cît și vasele străine, fie de război, fie comerciale. Mer-gem să bombardăm porturile rusești. Întîmple-se orice. Rugăm deciziunea noastră să fie adusă la cunoștința întregii Europe” („Dimineața”, anul II, nr. 497 din 22 iu-nie 1905).

⁸ „Dimineața”, anul II, 497 din 22 iunie 1905.

Ziarele străine — nota Lenin — „nu găsesc cuvinte pentru a-și exprima uimirea, pentru a caracteriza îndeajuns de pregnant starea rușinoasă în care a ajuns guvernul absolutist. Culmea acestei rușini a fost *demersul prin care guvernul țarist a solicitat României și Turciei ajutor polițienesc împotriva matrozilor răsculați*!”⁹. V. I. Lenin citează următoarele din articolul de fond al cotidianului englez „Times” din 4 iulie 1905, pe atunci unul dintre cele mai informate ziare din lume : „Neputința guvernului rus pe mare și-a găsit o confirmare surprinzătoare în nota pe care, după cum se comunică, a adresat-o *Porții* (adică guvernului *turc*) și guvernului *român*. În această notă, guvernul rus cere statelor menționate să considere pe matrozii răsculați ai flotei ruse drept delincvenți de drept comun și le avertizează că în caz contrar *se vor ivi complicații internaționale* (subl. ns.). Cu alte cuvinte, guvernul țarului se umilește pînă într-atît, încît imploră pe *sultanul Turciei și pe regele României* să fie atît de buni și să facă pentru el treaba polițienească pe care el însuși nu mai e în stare s-o facă. Rămîne de văzut dacă *Abdul-Hamid* va binevoi sau nu să acorde țarului ajutorul cerut”¹⁰.

Guvernul român a decis ca marinarii să predea autorităților române cuirasatul și torpilorul ce-l însoțea, iar ei să debarce neînarmați pe teritoriul României, rămînînd liberi și putînd să meargă ori unde vor voi¹¹. La început, marinarii nu au acceptat să debarce dezarmați și să se predea, considerînd, între altele, că „România este foarte slabă pentru a refuza restituirea imediată a crucișătorului Rusiei”. În consecință, au hotărît să părăsească Constanța, plecînd la Feodosia, de unde, după nereușita aprovizionării, au reapărut, peste cîteva zile, adică la 25 iunie, la Constanța, hotărîți să respecte condițiile guvernului român.

Șeful guvernului conservator român, G. Cantacuzino, care se afla la Constanța, a condus personal tratativele cu delegația marinarilor revoltați. El a fost însoțit de prefectul județului Constanța, Capșa, generalii Grozea și Angelescu și comandorul Cozłinschi.

Referitor la tratativele purtate cu delegația marinarilor răsculați, primul ministru al României, G. Cantacuzino, a declarat : „Deoarece între noi și Rusia nu există vreun tratat de extrădare și n-avem vreo conven-

⁹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 10, p. 343.

De menționat că guvernul țarist s-a adresat, la 20 iunie 1905, și guvernului bulgar printr-o notă în care-i atrăgea atenția să nu dea maselor răsculate nici alimente, nici cărbune, întrucît „echipajele au săvîrșit multe crime de drept comun — omoruri, incendii, jafuri”. Guvernul bulgar a promis direct reprezentantului diplomatic țarist la Sofia „un ajutor în prinderea marinarilor de pe «Potemkin» și predarea acestora guvernului țarist, dacă aceștia se vor afla pe teritoriul bulgar”.

În telegrama trimisă din Sofia consilierului titular de Stat, Bajmetiev, la Petrograd se preciza : „Ministerul Afacerilor Interne bulgar imediat mi-a confirmat că echipajele navelor vor fi arestate și reținute atît în cazul în care se vor preda de bună voie, cît și în cazul debarcării pe țarm sub orice pretext”. (Arhiva revoluției și politici externe din Moscova, dosarul *Cu privire la răscoala de pe crucișătorul „Potemkin de Taurida”*).

¹⁰ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 10, p. 344.

¹¹ „Dimineața”, anul II, nr. 497 din 22 iunie 1905.

țiune în privința refugiaților politici și a dezertorilor *, de aceea noi ne-am călăuzit numai pe principiile umanității. România niciodată nu va recurge la represii pentru vreun stat din lume. Noi în libertate ne-am născut și în libertate vom trăi și ne vom desvolta”¹². Generalii Grozea și Angelescu au urcat apoi la bordul cuirasatului, au strâns în jurul lor membrii echipajului, declarându-le că, o dată ce marinarii se predau ca „dezertori”, sint liberi și pot pleca oriunde vor voi. „Echipajul — relatea un martor ocular — a acoperit cu urale nesfârșite declarațiunea generalilor români. În acest timp, veni pe cuirasat și comandantul marinei române, care declară răsculaților «că nu au să se teamă de nimic, că vor trăi în România ca la ei acasă și că nu vor fi predați Rusiei»”¹³.

Hotărîrea guvernului român în chestiunea potemkiniștilor a fost amplu comentată în țară și peste hotare. Ziarul „Dimineața”, de exemplu, referindu-se la prudența și tactul guvernului, scria: „Neapărat România, oricîte simpatii ar avea pentru cauza revoltaților, care reprezintă astăzi strigătul de durere al întregului popor rusec și al celorlalte popoare subjugate de ruși, nu este în putință să dea ocrotire fățișă unor soldați revoltați; dacă aceasta s-ar întîmpla micul regat român ar intra în conflict cu marele imperiu al țărilor și fiecare vede că urmările cele rele ar fi incalculabile pentru noi”¹⁴.

Față de eventualitatea ca vasele militare țariste, care urmăreau cuirasatul revoltat, să sosească la Constanța și să-l atace chiar în rada portului românesc, ceea ce însemna o bătălie crîncenă, avînd în vedere marea putere de luptă a crucișătorului „Potemkin” **, același ziar aprecia: „Nu tăgăduim că este foarte delicat evenimentul și că este nevoie de foarte multă cumințenie și cumpăneală spre a evita stîncile prin mijlocul cărora plutește acum statul român, însă cu mult patriotism și cu mult

* Menționăm că, la 1/14 martie 1904, guvernul român semnase, totuși, alături de Rusia, Germania, Austro-Ungaria, Danemarca, Suedia, Norvegia, Turcia, Bulgaria și Serbia, *Protocolul secret* de la Petersburg „asupra anarhiștilor”, prin care statele semnatare se obligau să-i expulzeze, trimițîndu-i „în patria lor înapoi”. De remarcat precizarea specială a reprezentantului guvernului român asupra acestei clauze a protocolului: „Guvernul român — declara el — menține dreptul său exclusiv de a recunoaște caracterul anarhic al oricărui individ împotriva căruia el (subl. ns.) este chemat să aplice măsurile prevăzute”. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, fondul Titu Maiorescu, mss. 3665, fila 33).

¹² Em. I. Grant, *Prima republică rusă de 11 zile. Cneaz Potemkin de Taurida*, p. 89—90.

¹³ *Ibidem*, p. 63—64.

Primul ministru român, G. Cantacuzino, a primit chiar în Constanța pe Matuscenko, conducătorul marinarii rusești răsculați, cu care a avut o convorbire îndelungată, iar familia regală a dorit să vadă pe doi ofițeri și pe un mecanic de pe „Potemkin”. Aceștia au și plecat la Sinaia.

¹⁴ Em. I. Grant, *Op. cit.*

** Crucișătorul de escadră „Kneaz Potemkin de Taurida” era cel mai puternic și mai modern vas al flotei rusești din Marea Neagră, un adevărat gigant de oțel. Vasul avea patru tunuri de 305 mm, 16 de 152 mm, 14 de 75 mm, fără a mai vorbi de tunurile de calibru mai mic și de instalațiile de lansare a torpilelor. Crucișătorul era printre cele mai mari ca tonaj (12 500 de tone) și avea o lungime de 113 m și o lărgime de 22 m. Motoarele sale puternice îi permiteau să atingă o viteză de 16 noduri. Echipajul număra 740 de marinari, 12 maiștri și 20 de ofițeri. (A se vedea: Titu Georgescu, Gavril Marcu, *Potemkiniștii în România*, E.S.P.L.P., București, 1955, p. 54).

simț de dreptate trebuie să ieșim cu onoarea intactă din impas“¹⁵. Ziarul atrăgea atenția guvernului : „Condescendența față de Rusia ori frica de guvernul țarist să nu ne povățuiască a comite acte de lașitate. România nu poate provoca pe colosul de la nord, însă în același timp nici nu i se poate umili“¹⁶.

Din cei peste 700 de marinari care se aflau pe cuirasatul „Potemkin“, 200 erau socialiști revoluționari. După cum aflăm din interviul luat de directorul ziarului „Adevărul“, „Ei au fost cu ideea să se încredințeze vasul României cu însărcinarea de a-l da înapoi Rusiei când aceasta va deveni un stat constituțional“¹⁷.

Din alte relatări ale timpului aflăm că acei care au stăruit mai ales ca echipajul de pe „Potemkin“ să se predea în România au fost marinarii basarabeni, în număr tot de 200. „Acest fapt — scria ziarul „Dimineața“ — dovedește atât încrederea pe care românii din Basarabia o au în statul român, cât și simpatia lor pentru țara românească... Mateloții basarabeni citeau și traduceau camarazilor ruși articolele ziarelor din România, articole ce le erau favorabile. Când vasul «Potemkin», după multe zile de plutire rătăcitoare pe apele Mării Negre, a fost amenințat să fie capturat de escadra oficială [rusă], marinarii basarabeni s-au ridicat și au strigat tovarășilor lor : «Este aici aproape o țară mică, dar o țară liberă, aceasta este țara fraților noștri, aceasta este România. Să mergem și să ne oprim pe pământul primitor și leal, acolo vom întâmpina bunăvoință frățească și de acolo nu ne va goni și nici ne va da pe mâna călăilor»“¹⁸.

Exprimînd poziția opiniei publice românești, de simpatie profundă față de revoltații de pe vasul „Potemkin“, ziarul „Adevărul“, într-un articol de fond, scria : „...un cuirasat din escadra Mării Negre — și cel mai de seamă, «Kneaz Potemkin», a ancorat în fața Constanței. Este adevărat că în locul culorilor rusești avea arborat steagul roșu al revoluțiunii și libertății, dar întreaga lume civilizată se descoperă azi cu respect înaintea acestui steag și dacă el a luat locul culorilor rusești este că Rusia autocrată a acoperit de ură și de sînge culorile sale naționale. Nu e de discutat nici un moment și ar fi anormal să fie altfel : simpatia întreagă a poporului român, ca și aceea a tuturor popoarelor civilizate, merge către disperații luptători de pe «Kneaz Potemkin», care reprezintă un punct culminant al suferințelor și martiriului ce îndură în aceste momente milioane de ruși ce luptă și mor pentru mîntuirea țării lor“¹⁹.

Atent la reținerile inițiale ale mateloților de a dezarma, același ziar observa : „Este de asemenea explicabilă neîncrederea și temerea ce au arătat acești oameni față de un guvern străin lor și faptul că au evitat să debarce dezarmați. Ei cunosc guvernul din Saint-Petersburg și cred că are încă destulă putere de a obține o extrădare. Iată motivul ezitării de a debarca“²⁰.

În momentul în care crucișătorul „Potemkin“ părea prima oară Constanța, mateloții aveau să citească în „Adevărul“ despre simpatia profundă a poporului român față de ei : „Noi — scria „Adevărul“ — trimitem

¹⁵ „Dimineața“, anul II, nr. 502 din 27 iunie 1905.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ „Dimineața“, anul II, nr. 504 din 29 iunie 1905.

¹⁹ „Adevărul“, anul XVIII, nr. 5697 din 22 iunie 1905.

²⁰ *Ibid.*

salutul nostru de respect și nemărginită simpatie luptătorilor nobili și îndurerați de pe «Kneaz Potemkin», care întrupează idealul Rusiei culte, muncitoare, liberale...»²¹.

La reparația cuirasatului în rada portului Constanța, unii fruntași socialiști, printre care C. Dobrogeanu-Gherea, care a venit de la Ploiești la București, s-au interesat la autoritățile centrale de soarta marinarilor ruși, iar Cr. Racovski a cerut să i se acorde permisiunea de a sta de vorbă la Constanța cu echipajul. Racovski primise în acest sens împuternicirea conducerii de la Geneva a mișcării revoluționare ruse, care, după cum relatează el : „*mă delegase telegrafic să mă urc pe vas* (subl. ns.). Acest mandat telegrafic — explică în continuare Racovski —, primit după înția sosire a lui «Potemkin» la Constanța și despre care am aflat numai după plecarea vasului la Feodosia, îmi impunea datorii încă și mai riguroase decît acelea pe care le-ar fi simțit orice socialist particular care n-ar fi ascultat decît de propria sa conștiință»²². Care a fost mesajul transmis de conducerea mișcării revoluționare ruse prin Racovski mateloților revoltați de pe „Potemkin” rezultă din memoriile lui Matuscenko, în care acesta vorbește despre eforturile făcute de Racovski pentru a împiedica predarea lor și de cauzele care au zădărnicit încercarea sa²³. În memoriile lui Kiril, un alt matelot de pe vasul „Potemkin”, sînt redată și măsurile propuse de Racovski mateloților — la indicațiile conducerii mișcării revoluționare ruse — pentru a continua lupta²⁴.

Explicînd poziția și intervenția socialiștilor români, Cr. Racovski scria, în articolul : *Potemkin și România socialistă*, publicat în „România muncitoare” : „Nu pentru a da sfaturi de slăbiciune și demoralizare s-a urcat autorul acestor rînduri pe cuirasatul socialist înfruntînd toate dificultățile polițienesti. Ne-am dat foarte bine seama de eforturile formidabile și de sacrificiile nemaiauzite ce au costat pe tovarășii noștri din Rusia actul lor îndrăzneț, pentru ca să ne ducem cu inima ușoară să-i sfătuim să părăsească acest instrument de luptă care e unul din cele mai puternice nave de război. Nu, n-aveam sfaturi de dat unor tovarăși care dăduseră toate dovezile de bravură antică, de prudență și de înțelepciune. Rolul nostru a fost cu mult mai modest. *Ne-am urcat pe bordul lui «Potemkin» pentru a ne pune în numele României socialiste la dispoziția tovarășilor noștri ruși* (subl. ns.). Dacă ei ar fi crezut că acțiunea lor nu e terminată și că trebuiau să continue lupta — continuă Racovski — n-am fi făcut decît să le-o ușurăm cu slabele noastre mijloace. Dar deoarece începuseră să vadă că vasul nu mai putea ține din punct de vedere tehnic, ne-am mărginit să confirmăm garanțiile pe care legile țării noastre le dau acelorora ce se numesc «criminali politici». Aceasta a putut învinge tentațiunile tovarășilor noștri și a contribuit astfel să se înlăture catastrofele care poate amenințau deja pe «Potemkin» și bravul său echipaj. Nu ne-am făcut decît datoria de socialiști și de oameni ajutînd mișcarea de dincolo de Prut. Trăiască Revoluția Rusă !”²⁵.

²¹ *Ibid.*

²² „România muncitoare”, anul I, seria a II-a, nr. 44 și 45 din 1 și 8 ianuarie 1906.

²³ *Ibid.*

²⁴ *Ibid.*

²⁵ „România muncitoare”, anul I, seria a II-a, nr. 18 din 3 iulie 1905.

Aflind despre sosirea cuirasatului „Potemkin“ la Constanța, primul secretar al ambasadei ruse la București, Lermontov, a transmis telegrafic la Sinaia ministrului român de externe Al. Lahovari cererea guvernului țarist de a nu se admite debarcarea potemkiniștilor, pe motivul că echipajul „s-a compromis prin făptuirea de omoruri și jafuri“²⁶. În telegrama de răspuns, Lahovari anunța că „Potemkin“ s-a și predat, iar autoritățile române au garantat marinarilor libertate, „dată fiind imposibilitatea de a dezarma cuirasatul prin forță“²⁷.

Situația potemkiniștilor debarcați în România l-a interesat îndeaproape pe Vladimir Ilici Lenin. Citind din același ziar londonez „Times“, V. I. Lenin, în articolul : *Țarul Rusiei caută ocrotire împotriva propriului său popor la sultanul Turciei*, menționa : „Cit privește guvernul român, el a procedat corect, ignorând cererea de a considera pe matrozii răsculați drept delincvenți de drept comun. Ceea ce, de altfel, era și de așteptat de la guvernul unei națiuni care se respectă. Guvernul român a dispus să nu se dea navei «Potemkin» nici provizii, nici cărbuni, dar în același timp a făcut cunoscut celor 700 de matrozi ai navei că, dacă vor debarca pe țărmul românesc, vor fi considerați ca dezertori străini“²⁸. Pe baza acestor informații, V. I. Lenin concluse : „Așadar, guvernul român nu este cituși de puțin de partea revoluției, nici vorba de așa ceva ! Dar el nu vrea să se înjosească pînă într-atîta încît să facă slujbă de polițist la cererea țarului întregii Rusii, care e urît și disprețuit de toată lumea. El refuză să îndeplinească rugămintea țarului. El procedează așa cum poate proceda numai «guvernul unei națiuni care se respectă»“²⁹. În România, adăuga Lenin, „crucișătorul revoluționar a remis consulilor o proclamație în care declara război flotei țariste, confirmînd că față de navele neutre el nu-și va îngădui nici un fel de acțiuni ostile. *Revoluția rusă a făcut cunoscut Europei că poporul rus duce împotriva țarismului un război fățiș*. De fapt, prin aceasta revoluția rusă încearcă să vorbească în numele unui guvern nou, revoluționar al Rusiei. Fără îndoială că aceasta nu este decît o primă încercare...“³⁰.

În același articol, citat mai sus, referitor la justetea poziției guvernului român față de insistențele țarului de a fi „slugi polițiste“, Lenin nota :

²⁶ *Ibid.*

²⁷ *Ibid.*

De altfel, după cum remarcă ziarul „Dimineața“, în articolul *Țariștii și revoluționarii*, din 2 iulie 1905, „Guvernul rusesc avea mare sete ca să pună mîna pe marinarii răsculați spre a-i ucide, dar fapta guvernului român i-a stricat planul și i-a răpit mult așteptata răzbunare“. Drept pentru care personalul țarist, la preluarea cuirasatului, „au făcut tot ce au putut pentru a ne ofensa : dacă le-ar fi stat prin putință — sublinia ziarul — sîntem încredințați că ar fi bombardat Constanța“. („Dimineața“ din 2 iulie 1905). Același ziar, sub titlul : *Plecarea lui Potemkin*, aprecia comportarea nedemnă a autorităților militare țariste față de statul român. „La plecare, nici un vas rus nu a salutat uscatul conform uzului. Contraamiralul Pisarevski nu a debarcat pe uscat pentru vizita de rigoare autorităților. În general, atitudinea flotei urmăritoare a lăsat de dorit sub raportul regulilor marinei internaționale“ („Dimineața“ din 30 iunie 1905).

²⁸ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 10, p. 344.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibidem*, p. 347.

Intr-o notă intitulată : *Ultimele știri*, publicată în ziarul „Proletarii“, Lenin reproducea după un comunicat din București al unui ziar german și Manifestul potemkiniștilor sosiți în portul Constanța.

„Se comunică de asemenea că, atunci cînd torpilorul «Stremitelnei», însoțit de alte cîteva nave de război, a sosit la Constanța (România) în căutarea crucișătorului «Potemkin», guvernul român a reamintit autorităților rusești că în apele românești veghează asupra ordinii armata română și poliția română, chiar și în cazul cînd «Potemkin» s-ar mai afla în apele românești»³¹.

La debarcarea echipajului de pe crucișător, muncitorii din portul Constanța i-au făcut o primire entuziastă. „Un public imens staționează pe cheiuri și primește cu urale pe cei debarcați...”³² — scria reporterul ziarului „Dimineața”, de la fața locului. Iar într-un alt grup de știri, referitor la coborîrea pe uscat a marinarilor revoluționari, C. Mille, prezent și el la Constanța în acele zile de la sfîrșitul lui iunie 1905, sublinia, la rîndu-i, calda primire făcută potemkiniștilor. „Toată Constanța e în picioare — arăta el —, zeci de mii de oameni năvălesc în port... Multă lume cumpără panglici cu inscripția vaporului. Soldații (potemkiniști — n.n.) sînt veseli și fraternizează cu românii. Acum orașul e plin de marinari. Mulți români găzduiesc pe ruși”³³.

De altfel, peste tot, la Brăila, Focșani, Galați, Iași, Buzău și în alte orașe ale țării, eroicii revoluționari au fost întîmpinați de muncitorii români, de populație în general, cu aceleași sentimente de caldă simpatie și solitudine în ajutorarea lor³⁴. „Pe țarm au fost întîmpinați de urale de salut — scrie potemkinistul Lîcev. — Acestea răsuna și erau repetate pe întregul litoral. O uriașă mulțime de oameni ai muncii din Constanța întîmpină echipajul cuirasatului revoluționar rus. Această minunată demonstrație de solidaritate internațională a oamenilor muncii a produs asupra noastră o impresie uriașă, de neuitat.” În ziua următoare, mulți locuitori ai orașului Constanța purtau în loc de cravată berete marinărești. Iar în raportul nr. 71 din 27 iunie 1905 al consulului rus la Constanța, Serghei Vestman, trimis însărcinatului cu afaceri rus la București, se notau următoarele despre felul cum au fost primiți potemkiniștii pe pămîntul românesc: „În general, unii marinari din echipajul răscolat sînt priviți cu simpatie și primesc sprijinul atît din partea autorităților române, cît și din partea persoanelor particulare. În această privință — se conchidea în respectivul document —, predarea în România a lui «Potemkin» ar putea avea pentru noi [țăriștii] în viitor urmări nedorite”^{*}.

³¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 10, p. 345.

Intr-adevăr, sosirea în porturile Galați și Constanța a unor distrugătoare ale forțelor navale țariste, pentru a urmări crucișătorul „Potemkin”, fără aprobarea autorităților românești, a făcut ca trimisul guvernului român la Petersburg, G. Rosetti-Solescu, să adreseze, la 23 iunie 1905, ministrului afacerilor externe țarist următoarea notă de protest a guvernului român: „Conte, distrugătoarele escadrei împăratului au pătruns în porturile Galați și Constanța, fără să îndeplinească formalitățile cerute în astfel de cazuri de drept internațional. Din ordinul guvernului meu, am onoarea să vă aduc la cunoștința dv. aceste fapte și să rog luminăția voastră să le comunice ministrului maritim împărătesc, atrăgînd atenția autorităților ruse de marină asupra dreptului exclusiv al poliției românești, ce-l au statele de pe coastă în apele lor teritoriale”. (Arhiva revoluției și politicii externe din Moscova, dosarul *Cu privire la răscoala de pe crucișătorul „Potemkin de Taurida”*).

³² „Dimineața”, anul II, nr. 502 din 27 iunie 1905.

³³ *Ibid.*

³⁴ „Dimineața”, anul II, nr. 504 din 29 iunie 1905.

^{*} Arhiva revoluției și politicii externe din Moscova, dosarul *Cu privire la răscoala de pe crucișătorul „Potemkin de Taurida”*.

De cîtă simpatie se bucurau toate actele de răzvrătire îndreptate împotriva țarismului, cum era și această răscoală de pe cuirasatul „Potemkin“, se poate vedea și din faptul că presa română și din străinătate era plină de comentarii favorabile cu privire la marinarii răsculați. „Presa străină din toate țările, presa tuturor partidelor — scria V. I. Lenin — abundă în știri, telegrame și articole în legătură cu trecerea unei părți dintre navele flotei Mării Negre de partea revoluției ruse“³⁵.

Felul în care guvernul român a rezolvat problema crucișătorului „Potemkin“, comenta ziarul „Dimineața“ în articolul *România și opinia europeană*, a fost aprobat fără rezerve de întreaga opinie publică atît din țară, cît și din străinătate. „Răzvrățiții de pe vasul «Potemkin» au întîmpinat și întîmpină unanime simpatii, prin toate gările și orașele, cetățenii le ies înainte și îi întîmpină cu bunăvoință, îi cinstesc, îi felicită..., cetățenii judecînd fapta marinarilor și înțelegînd că ea a fost o revoltă împotriva unui regim pe care poporul rus nu-l mai poate tolera, au îmbrățișat cauza celor care au ajuns pribegi și le-au arătat că poporul român simpatizează cu cei aprinși de dorul libertății“³⁶.

De altfel, toate ziarele mari din Europa au aprobat măsura guvernului român, care a consimțit ca marinarii ruși „să rămînă în țară spre a munci pe unde vor găsi de lucru și nu i-a silit ca să părăsească imediat România — potrivit legii de expulzare existentă“³⁷.

Solidarizarea poporului român cu potemkiniștii — se scria într-un articol din „Dimineața“ — se datorește faptului că „acești oameni s-au răzvrătit împotriva despotismului și că au manifestat dorul lor cald de libertate. Marinarii ruși reprezintă în ochii românilor pe liberalii din Rusia, pe acei care nu mai pot tolera jugul și cnutul, pe oamenii care simbolizează o luptă lungă și singeroasă în contra uneia dintre cele mai spăimîntătoare tiranii ce a cunoscut istoria; acești oameni, pribegi astăzi, au devenit simpatici prin răscoala lor pe care o aprobă conștiința întregii lumi civilizate...“³⁸.

Cu prilejul răspîndirii marinarilor prin orașele țării noastre, „s-a făcut de către români o sinceră și spontană manifestare. Românii au aclamat pe marinarii ruși fiindcă au declarat război țarismului și fiindcă au avut marele curaj de a se revolta în condițiile extraordinare în care au făcut-o. Capitulații de pe «Crucișătorul Potemkin» au apărut încă și ca niște eroi, autori ai uneia dintre cele mai îndrăznețe fapte din care se

³⁵ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 10, p. 343.

Cît de complicată era situația în această zonă a Europei se vedește și din telegrama secretă nr. 297 adresată de guvernul țarist împuternicitului său la Londra, contele Benckendorf, la 24 iunie 1905, din care rezultă că trimisul Marii Britanii la Constantinopol s-ar fi adresat sultanului, din ordinul guvernului său, cerînd să se permită trecerea prin strîmtori a două crucișătoare engleze „pentru apărarea intereselor comerciale și a altor interese ale Angliei în Marea Neagră“. Guvernul țarist atrăgea „în mod serios“ atenția trimisului său la Londra asupra acestui fapt și adăuga: „Dacă guvernul Marii Britanii, într-adevăr, ar fi avut intenția să recurgă la această măsură cu nimic justificată, noi n-am putea să considerăm aceasta altceva decît ca o atitudine vădit dușmănoasă față de Rusia“. (A se vedea: Arhiva revoluției și politicii externe din Moscova, dosarul *Cu privire la răscoala de pe crucișătorul „Potemkin de Taurida“*).

³⁶ „Dimineața“, anul II, nr. 508 din 3 iulie 1905.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ „Dimineața“, anul II, nr. 510 din 5 iulie 1905.

cunosc (subl. ns.) și dinșii au făcut impresie asupra tuturor imaginațiilor și au atras asupra-le privirile lumii întregi“ — scria același ziar.

Într-un alt ziar, „Adevărul“, se scriau următoarele despre faptele eroice ale mateloților : „Pildă rea pentru apărătorii de patrie nu va putea fi actul lor de urgie și disperare. * Nu regulile nobile ale disciplinei militare le-au călcat acești oameni ; ei au opus forței brutale și corupțiunii care avea ca instrument armata, solidaritatea cu cei mai nobili, mai culti și mai bravi fii ai patriei, care luptă laolaltă — pentru Rusia de mâine, Rusia libertății și umanității“³⁹.

Cit privește pe mateloții oaspeți ai statului român, același ziar le adresa următoarea urare : „Liniștească-se în voie pe pământul nostru sufletele acestea atit de frământate și fie ca, în curînd, ochii umezi de fericire ai celor 700 de expatriați să vadă ziua în care cu toții vor putea săruta pământul liber al propriei lor patrii“⁴⁰.

Într-o *Declarație* semnată de numeroși potemkiniști și adresată prefectului județului Constanța se aduceau mulțumiri pentru felul prietenesc în care au fost primiți în România : „Cu această ocazie — se menționa în *Declarație* —, vă exprimăm personal, domnule prefect, și prin dv. guvernului român și societății românești, mulțumirile noastre profunde pentru primirea caldă și frățască ce ne-a fost acordată“***.

Se zvonise atunci, în unele cercuri, mai ales de peste hotare, căre nu cunoșteau îndeaproape realitățile românești, despre eventualitatea extrădării marinarilor către poliția țaristă. Acest fapt a alertat pe social-democrații ruși, care l-au încunostințat pe V. I. Lenin, aflat în acel timp în străinătate. Revoluționarul Z. M. Chipovici scria atunci din Rusia : „Tovarășii îl roagă pe tov. Lenin să intensifice agitația în rîndurile reprezentanților social-democrației pentru ca ei să ceară ca marinarii și alți tovarăși să nu fie extrădați de România“***.

„De extrădare — sublinia ziarul „Adevărul“ din 22 iunie 1905 — nici nu putea fi vorba căci întreaga țară s-ar fi opus la aceasta cu ultima energie, oricare ar fi fost atitudinea Rusiei“. Ziarul trăgea această concluzie simțînd poziția hotărîtă a opiniei publice românești, în primul rînd a clasei muncitoare, care s-a ridicat în apărarea matrozilor insurgenți.

Încă la debarcare, șeful politic al insurgenților, Matuscenko, declara într-un interviu luat de C. Mille cu ajutorul lui Cr. Racovski : „Noi nu vom părăsi lupta. De aproape ori de departe, ne vom face datoria. Cînd Rusia va fi liberă, și sperăm că va fi curînd, ne vom întoarce în patrie. Deocamdată, ne vedem pe teritoriul unei țări libere, care ne-a primit bine de astă dată, vedem amici care ne întind mina, ne vorbesc și vorba lor are răsunset în inima și sentimentele noastre“⁴¹.

* Ziarul se referă la faptul că mateloții, nemaiputînd îndura tratamentul brutal la care fuseseră supuși, în timpul răzvrătirii au împușcat mai mulți ofițeri reacționari.

³⁹ „Adevărul“, anul XVIII, nr. 5702 din 27 iunie 1905.

⁴⁰ „Adevărul“, anul XVIII, nr. 5697 din 22 iunie 1905.

** Arhiva revoluției și politicii externe din Moscova, dosarul *Cu privire la răscoala de pe crucișătorul „Potemkin de Taurida“*.

*** *Ibid.*

⁴¹ „Adevărul“, anul XVIII, nr. 5703 din 28 iulie 1905

Poziția mișcării socialiste din România de sprijinire activă a revoluției și a revoluționarilor ruși se înscrisă, în același timp, pe linia orientării Biroului Socialist Internațional și a solicitărilor făcute de în- săși conducerea revoluției ruse, în frunte cu V. I. Lenin.

Pusă în cunoștință de cauză de către Cr. Racovski asupra pericole- lor ce-i amenințau pe potemkiniști (agenții de pe teritoriul românesc ai Ohranei țariste încercau să-i atragă în Rusia, iar guvernul țarist făcea demersuri pe lângă marinarii străini în vederea spargerii frontului de luptă revoluționar al marinarilor ruși), conducerea revoluției ruse s-a adresat forului suprem al Internaționalei a II-a pentru „a interveni urgent în favoarea marinarilor de pe «Potemkin» care au găsit azil în România”. În acest sens, raportul Secretariatului Biroului Socialist Internațional menționa că organele de conducere ale revoluției ruse, în frunte cu V. I. Lenin (Ulianov), au cerut „ca Biroul să intervină pentru a împiedica guvernul rus de a obține ajutorul marinarilor străini contra marinarilor potemkiniști și mai tirziu extrădarea marinarilor refugiați în România”⁴².

Pentru sprijinirea materială a potemkiniștilor și pentru ocrotirea lor în România s-a constituit un *Comitet* format din dr. Ecaterina Arbore, dr. Cr. Racovski⁴³, militanți de frunte ai mișcării muncitorești din Româ- nia, dr. Caraciali, D. Blebea, S. Malcoci-Petrescu. În Manifestul lansat de către acest comitet, prin coloanele „României muncitoare”⁴⁴, se scria în acest sens : „Datoria societății române, care a primit cu o simpatie atât de călduroasă pe refugiații cuirasatului «Potemkin», nu este însă sfârșită. Ma- rinarii ruși sînt amenințați de o mare primejdie : agenții străini cutreieră toată țara, încercînd a convinge pe marinari de a se întoarce în Rusia, unde îi așteaptă o moarte sigură... Din această cauză apelăm la întreaga societate românească, și în special la proprietarii și patronii care i-au anga- jat, de a-i lua sub directa lor protecție și a-i preveni contra curselor ce li se întind... Ne adresăm dar către toți cetățenii care doresc a aduce obolul lor marinarilor... Nu uitați că printre marinarii refugiați se află și atîția români din Basarabia”⁴⁵.

Populația României a răspuns cu însuflețire apelului. Sume impor- tante au fost colectate pentru ajutorarea marinarilor de pe crucișător. Este elocvent faptul că Comisia generală a organizațiilor socialiste din Rusia cu sediul în străinătate a delegat în mod special pe militanții revo- luționari români Cr. Racovski și Ecaterina Arbore să reprezinte în Româ- nia aceste organizații, pe numele cărora să se trimită ajutoarele. La 5 martie 1906 — aflăm dintr-un document — I.C. Frimu a predat împu- terniciților din România ai organizațiilor social-democrate ruse o sumă

⁴² *Raport du Secrétariat pour les mois de juin-juillet et août 1905*. Confiden- tiel, Bruxelles, le 22 septembre 1905, Multigraphie, p. 1.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ „România muncitoare”, anul I, seria a II-a, nr. 19 din 10 iulie 1905.

În manifest se indicau și adresele membrilor acestui Comitet pentru a ajunge la destinație sigură ajutoarele materiale, comunicatele și scrisorile : pentru Bucu- rești — dr. E. Arbore, strada Dragoș Vodă, nr. 21 ; pentru Constanța — D. Blebea, casier de bancă.

⁴⁵ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1900—1909*, Edi- tura politică, București, 1975, p. 267.

Acest manifest a fost publicat, în repetate rînduri, și de ziarele burghezo- democratice de mare tiraj „Adevărul” și „Dimineața”. (A se vedea : „Dimineața”, anul II, nr. 513 din 8 iulie 1905).

de bani, adunată de la organizațiile muncitorești din România. În *Chitanța* primită cu această ocazie se menționa: „Subsemnații, membri ai Partidului social-democrat rus și ai Partidului socialist revoluționar rus, delegați din partea Comisiei generale a organizațiilor socialiste din Rusia pentru ajutorul marinarilor revoluționari de pe vasul «Kneaz Potemkin», certificăm că am primit de la cetățeanul Frimu, delegat secretar al Cercului «România muncitoare», suma de lei 380 (trei sute optzeci) [franci-aur] adunați cu ocazia aniversării unui an de la izbucnirea revoluției populare în Rusia de la diferitele organizațiuni socialiste din România. Dr. E. Arbore-Ralli, delegat al P.S.R.R., dr. Cristian Racovski, delegat al P.S.D.R., Buc., 5/18 martie 1906”⁴⁶.

Chitanța, împreună cu o scrisoare explicativă, a fost trimisă de M. Gh. Bujor, fruntaș al mișcării socialiste din România, Biroului Socialist Internațional, la Bruxelles, care intenționa să le publice în buletinul său lunar.

Cu această ocazie, gazeta „România muncitoare”, în numele organizațiilor muncitorești din țară, a mulțumit, „tuturor celor care au dat înălțătoarea dovadă de solidaritate internațională, contribuind cu slabele puteri la lupta măreață, eroică a tovarășilor noștri din Rusia”⁴⁷. De menționat că, la București, în vara anului 1905, a apărut în Tipografia „Viitorul”, lucrarea: *Prima republică rusă de 11 zile*, sub pseudonimul Em. I. Grant, având 124 file, în care se descrie întreaga epopee a marinarilor revoltați de pe crucișătorul „Potemkin”, cit și a celorlalte nave răsculate. Este de notat că autorul specifică în prima pagină că 30% din profitul net realizat de pe urma tipăririi acestei lucrări va fi vărsat în folosul marinarilor răsculați.

★

Socialiștii din România au sprijinit menținerea legăturilor revoluționarilor de pe „Potemkin” cu mișcarea revoluționară din Rusia și cu toți aceia care priveau cu simpatie lupta lor. Gazeta „România muncitoare” găzduia în paginile sale un Apel al revoluționarilor de pe crucișător, adresat presei socialiste ruse, prin mijlocirea căruia trimiteau „salutul lor frățesc întregului proletariat rus... Rămînem acum mai mult ca totdeauna credincioși cauzei proletariatului și libertății în Rusia...” — se declara în acel apel. Aducînd mulțumirile lor presei socialiste ruse, potemkiniștii mulțumeau, totodată, „tuturor tovarășilor străini pentru sentimentul lor de solidaritate și pentru graba de a veni în ajutor în momentul tragic prin care trecem”★. Și tot datorită presei românești a fost publicat în țara noastră și răspunsul clasei muncitoare din Rusia adresat potemkiniștilor prin intermediul presei socialiste ruse: „Transmiteți camarazilor debarcați de pe «Potemkin» — se menționa în acest răspuns — călduroase salutări și felicitări în numele proletariatului rus... Sîntem siguri că insurecțiunea viitoare ne va duce la țintă. Trăiască republica rusă! Trăiască marinarii revoluționari...”⁴⁸.

⁴⁶ „România muncitoare”, anul II, seria a II-a, nr. 3 din 19—26 martie 1906.

⁴⁷ *Ibid.*

★ Apelul a fost publicat de repetate ori și în cotidienele „Dimineața” și „Adevărul”.

⁴⁸ Augustin Deac, Ion Ilincioiu, *Op. cit.*, p. 63—64.

Prezența marinarilor ruși insurgenți pe pământul României a înlesnit continuarea legăturilor acestora cu mișcarea socialistă rusă, cu conducerea ei revoluționară.

Dintr-o circulară a Direcției siguranței statului către prefecturile județelor țării rezultă că o parte din potemkiniști își intensificau legăturile cu mișcarea revoluționară din Rusia. „S-a constatat — se menționa într-o asemenea circulară —, în nenumărate rinduri, că refugiații politici dezeratori din armată și *potemkiniștii* se stabilesc în județele de frontieră limitrofe cu statele cărora le-au aparținut, de unde întrețin relațiuni cu amicii lor de idei de peste hotare”⁴⁹.

Mai mult, dintr-un tabel ce cuprinde numele tuturor potemkiniștilor, la rubrica *Observații* se menționează cazuri în care unii potemkiniști au plecat clandestin în 1905 înapoi în Rusia spre a participa la revoluție și care s-au refugiat apoi din nou în România în 1907, „cînd revoluția populară din Rusia este înfrîntă”⁵⁰.

În aceeași adresă a Direcției siguranței statului către toate prefecturile din țară, referitor la această problemă se constata: „De cînd s-a în-cuviințat ca potemkiniștii să locuiască în țară fără acte de călătorie, o mulțime de indivizi fugiți din Rusia la noi pe sub ascuns, din diferite împrejurări se dau drept potemkiniști și obțin, pe baza acestei simple declarații, notificări [bilete de rămînere în țară (liberă petrecere) care se dădeau cetățenilor străini nepașaportari], conform dispoziției prezidiului Consiliului de Miniștri nr. 671 din 23 mai 1907”⁵¹.

Adîncirea revoluției ruse odată cu epopeea insurgenților din flota rusească din Marea Neagră a fost un prilej în plus pentru socialiștii români de a analiza trăsăturile revoluției din Rusia, făcînd aprecieri care dovedesc înțelegerea profundă a caracterului și scopului acestei revoluții, a forțelor ei motrice.

În primul rînd, s-a subliniat că revolta de pe cuirasatul „Potemkin” a fost dinainte pregătită de către socialiștii ruși, care au realizat unitatea lor de acțiune prin reunirea organizațiilor social-democrate existente. „Din ce în ce reiese tot mai mult că revoluțiunea care singurează acum Rusia este puternic organizată de către partidele socialiste revoluționare unite”⁵².

De altfel, gazeta socialiștilor români, sub titlul *Împăcarea socialiștilor ruși*, felicitase realizarea unității de acțiune a organizațiilor muncitorești din Rusia. „Biroul Socialist Internațional — informa „România muncitoare” — a primit de la cetățeanu *Ulianov* o scrisoare care anunță intrarea grupului dezident *Vperiod* (Înainte) în sînul Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia. Al treilea congres al acestui partid s-a întrunit și a decis să înlocuiască gazetele «*Iskra*» și «*Vperiod*» prin jurnalul săptămînal «*Proletarul*», care apare la Geneva. Felicităm pentru această decizie pe prietenii social-democrați din Rusia — subliniau socialiștii români —

⁴⁹ Arhivele statului Rm. Vlcea. Corespondența soldaților potemkiniști din România, dosarul 1908, fila 67. A se vedea și: Tr. Udrea, *Pagini din viața și lupta marinarilor potemkiniști stabiliți în România. (Trei dosare de corespondență și materiale din perioada 1905—1909 privitoare la potemkiniști*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.”, anul II, nr. 2/1956, p. 121—132).

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*

⁵² „Adevărul”, anul XVIII, nr. 5695 din 20 iunie 1905.

și nădăjduim că această contopire se va întinde în curînd și la celelalte organizații, sau dacă aceasta este încă imposibilă se va ajunge la o *unitate de acțiune* atît de trebuincioasă în starea actuală”⁵³.

În articolul intitulat : *Cinste vouă, tovarăși din Rusia*, gazeta socialistă „România muncitoare”, conștientă de actul eroic al insurgenților de pe cuirasatul „Potemkin”, scria : „Pentru prima oară în istorie drapelul roș al proletariatului și al partidului socialist internațional filfiie pe un cuirasat”. Răsculații s-au ridicat „la nivelul unor campioni eroici, conștienți de drepturile și de datoria lor. Revoluția rusă crește ca un talaz năprasnic, care va prăbuși vechiul edificiu al țarismului birocratic și tiranic. E pentru noi un mare prilej de bucurie să ne bucurăm de victoriile fraților noștri... Proletariatul e mîndru de eroismul nobililor comunarzi de la 1871, el va fi și mai mîndru încă de vitejia și de abnegația socialiștilor ruși, căci ei ne dau dovezi de adîncimea convingerilor și a credinței lor”⁵⁴.

Aceeași gazetă, sub titlul : *Oamenii sacrificiului*, aprecia că „fapta revoluționarilor ruși rămîne unică, rămîne mare și va fi pomenită întotdeauna cu mîndrie și admirație”⁵⁵.

Ținînd seama că la lupta împotriva țarismului participau înfrățiți, alături de muncitorii și soldații ruși, și cetățeni aparținînd națiunilor și naționalităților asuprite de țarism, „România muncitoare”, în articolul de fond : *Cuirasatul Potemkin în Constanța*, aprecia că „revoluționarii ruși, avînd în sînul lor români basarabeni, sînt prin acest fapt însuși deja purtătorii cauzei basarabenilor asupriți împotriva țarismului, care urmărește înăbușirea tuturor naționalităților care gem”⁵⁶.

Intregul efort făcut de mișcarea socialistă, de clasa muncitoare și forțele progresiste din România, în virtutea principiilor solidarității internaționaliste cu lupta poporului, a proletariatului, a mișcării socialiste ruse împotriva țarismului, marchează înscrierea unei noi și strălucite pagini în cartea legăturilor dintre cele două mișcări revoluționare. Ca o recunoaștere a sprijinului internaționalist deosebit dat de mișcarea muncitorească din România, de către conducătorii ei, printre care și Cr. Racovski, revoluției ruse în anii 1905—1907, delegația rusă, intrunindu-se separat la Congresul socialist internațional de la Stuttgart, a votat o rezoluție specială în semn de simpatie pentru Cr. Racovski, prezent și el din partea social-democrației românești. „Delegațiunea social-democrată rusă la Congresul de la Stuttgart — se spunea în această rezoluție — exprimă lui Cr. Racovski sentimentele de caldă simpatie și frățească recunoștință ale social-democrației rusești pentru concursul ce doctorul Racovski l-a dat în cursul multor ani revoluției noastre și luptei proletariatului”⁵⁷.

⁵³ „România muncitoare”, anul I, seria a II-a, nr. 14 din 5 iunie 1905. A se vedea și : V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 10, p. 222.

⁵⁴ „România muncitoare”, anul I, seria a II-a, nr. 17 din 26 iunie 1905.

⁵⁵ „România muncitoare”, anul I, seria a II-a, nr. 18 din 30 iunie 1905.

⁵⁶ „România muncitoare”, anul I, seria a II-a, nr. 17 din 26 iunie 1905.

⁵⁷ Augustin Deac, Ion Ilincioiu, *Op. cit.*, p. 76.

O imagine elocventă a luptei comuniștilor iugoslavi pentru edificarea socialismului

(Pe marginea volumului: „Documente ale Uniunii
Comuniștilor din Iugoslavia“)

În ansamblul activității internaționale a României, direcționată constant spre adîncirea prieteniei și colaborării cu toate țările socialiste — orientare programatică reafirmată de Congresul al XI-lea al P.C.R. —, partidul și statul nostru acordă o înaltă prețuire relațiilor cu Republica Socialistă Federativă Iugoslavia, vecină și prietenă. Pe temelia trainică a legăturilor frățești, între Partidul Comunist Român și Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia, între poporul român și popoarele iugoslave se dezvoltă o conlucrare multilaterală, care poartă pecetea unei evoluții fructuoase și continuu ascendente.

În contextul acestor raporturi, al bunej colaborări statornicite între Editura politică și Centrul editorial „Komunist“ din R. S. F. Iugoslavia, în cursul acestui an au fost publicate, la Belgrad și București, volume cuprinzînd documente de primă importanță ale Partidului Comunist Român și, respectiv, ale Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia. Ele mijlocesc publicului cititor posibilitatea unei și mai apropiate cunoașteri reciproce a experienței partidelor comuniste din cele două țări în opera de edificare a socialismului.

La Belgrad a văzut lumina tiparului volumul intitulat : *Documente ale Partidului Comunist Român*. Constituind prima lucrare din cadrul colecției *Documente ale partidelor comuniste și ale altor partide progresiste*, inițiată de cunoscuta editură iugoslavă, volumul înmănușează, în cele peste 260 de pagini, principalele documente ale Congresului al XI-lea al P.C.R. După apariția, în aceeași editură, cu un an în urmă, a lucrării : *Nicolae Ceaușescu — Scrieri alese*, publicarea acestui volum vine în întîmpinarea interesului manifestat în Iugoslavia socialistă față de activitatea partidului nostru, față de țara noastră și realizările ei în edificarea noii orînduiri, față de contribuția României socialiste la lupta forțelor progresiste de pe toate meridianele globului pentru făurirea unei lumi mai drepte și mai bune.

În cursul lunii septembrie 1975, la Editura politică din București a apărut volumul : *Documente ale Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia*. În cele 582 de pagini, volumul cuprinde : *Programul Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia*, adoptat de Congresul al VII-lea al U.C.I. (22—26 aprilie 1958), care trasează orientarea ideologică și stabilește platforma politică a acti-

vității comuniștilor iugoslavi de construire a societății socialiste ; *Raportul prezentat de președintele Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia, Iosip Broz Tito, la Congresul al X-lea al U.C.I. (27—30 mai 1974)*, precum și rezoluțiile adoptate de Congresul al X-lea al U.C.I. Aceste documente oferă cititorului român posibilitatea unei cunoașteri îndeaproape a realităților țării vecine și prietene pe drumul edificării orînduirii socialiste, a preocupărilor, orientărilor și direcțiilor de dezvoltare preconizate în vederea parcurgerii unor noi trepte de împliniri, a unor noi etape de construcție revoluționară în toate domeniile.

Programul Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia, cu care se deschide volumul, reprezintă baza întregii activități de edificare a socialismului în Iugoslavia. În capitole de sine stătătoare, sînt abordate multiple probleme privind : *Relațiile social-economice și politice din lumea contemporană ; Lupta pentru socialism în noile condiții ; Relațiile politice internaționale și politica externă a Iugoslaviei socialiste ; Revoluția socialistă în Iugoslavia ; Bazele economice și politice ale construcției socialiste în Iugoslavia ; Orînduirea social-economică ; Sistemul politic al puterii poporului muncitor ; Federația și relațiile dintre popoarele Iugoslaviei ; Politica economică, socială și culturală ; Rolul social și bazele ideologice ale Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia.*

Esența Programului o constituie perfecționarea cadrului de manifestare constructivă a inițiativei și capacităților creatoare ale clasei muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii în vederea dezvoltării bazei materiale a societății și a relațiilor socialiste, perfecționarea sistemului politic și adîncirea democrației socialiste, consolidarea unității și coeziunii popoarelor Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, înflorirea și progresul continuu al tuturor republicilor și regiunilor, al întregii țări vecine.

O caracteristică fundamentală a *Programului Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia*, care se relevă distinctiv din întreg conținutul său, este originalitatea creatoare și novatoare, orientarea spre elaborarea unei linii generale strategice și tactice proprii, potrivit condițiilor istorice, naționale și sociale, specifice și corespunzător intereselor clasei muncitoare, ale popoarelor Iugoslaviei.

Programul U.C.I. afirmă cu putere ideea că diversele forme politice ale dictaturii proletarietului decurg în mod necesar din diversitatea dezvoltării istorice a fiecărui popor în parte, din structurile social-economice diferite, din condițiile economice, politice și culturale diferite, din tradițiile, obiceiurile, concepțiile politice și democratice, din diversitatea punctelor de plecare și a căilor pe care s-au efectuat transformările sociale. În această ordine de idei, se apreciază că întărirea continuă a forțelor socialismului pe scară mondială și creșterea influenței lor asupra mișcării sociale generale din lume vor contribui la apariția în viitor a unui număr și mai mare de forme politice diferite ale dictaturii proletarietului.

Programul Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia derivă organic din programele anterioare ale Partidului Comunist din Iugoslavia. El sintetizează experiența dobîndită de Partidul Comunist, respectiv de Uniunea Comuniștilor, de clasa muncitoare și de popoarele Iugoslaviei în lupta lor pentru eliberarea socială și națională, pentru îndeplinirea obiectivelor socialismului, ținînd, totodată, seama de experiența mișcării comuniste și

muncitorești internaționale. Așa cum se arată în preambul, *Programul Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia* este, în cadrul dezvoltării generale a ideilor socialiste, „expresia gândirii socialiste în actuala etapă de dezvoltare socială a Iugoslaviei. El nu este un cod de dogme și adevăruri definitive. Practica noastră socială viitoare și gândirea științifică în general vor depăși, vor corecta și vor nega poate unele poziții, concepții și formulări concrete, și tocmai în acest fel ele vor afirma spiritul revoluționar și concepția creatoare a Programului Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia“ (p. 9).

Telurile și sarcinile stabilite în Programul U.C.I. oferă o viziune largă și o concepție ideologică fundamentată a dezvoltării sistemului relațiilor sociale pe linia adâncirii democrației socialiste. În Program se evidențiază, de asemenea, că succesul în revoluționarea relațiilor sociale depinde în mod esențial de condițiile concrete, de gradul dezvoltării forțelor de producție, de nivelul conștiinței sociale, de raportul real al forțelor social-politice.

Expresie a analizei proprii practici și experiențe dobândite de U.C.I., Programul înfățișează evoluția mișcării muncitorești din Iugoslavia, remarcând momentele cu semnificație deosebită din activitatea și lupta sa. În acest context, se subliniază importanța excepțională a constituirii, în anul 1919, a Partidului Comunist din Iugoslavia, instaurarea noii conduceri a partidului în frunte cu tovarășul Iosip Broz Tito, în anul 1937, reînnoirea, totodată, a partidului din punctul de vedere organizatoric și ideologic și pregătirea lui pentru marile sarcini revoluționare pe care evoluția situației din Iugoslavia le pune în fața mișcării muncitorești. Un loc aparte ocupă lupta eroică dusă de popoarele Iugoslaviei, în frunte cu Partidul Comunist, în războiul de eliberare națională și înfăptuirea, încă din timpul războiului, a puterii populare. Sînt reliefate amploarea eforturilor depuse pentru refacerea țării în urma distrugerilor de război și activitatea consecventă a Partidului Comunist de consolidare a noii orînduirii.

Programul U.C.I. stabilește sarcinile ce revin comuniștilor iugoslavi în toate domeniile luptei pentru socialism. El precizează că clasa muncitoare nu poate renunța — în lupta sa pentru depășirea factorilor sociali și materiali care, în diferite forme, mai exercită presiuni asupra raporturilor sociale din realitatea iugoslavă — la arma luptei sale de clasă, la dictatura proletariatului și la rolul conducător al Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia.

O atenție deosebită se acordă importanței pe care o are unitatea de vederi asupra problemelor interne și externe, asupra problemelor esențiale ale luptei pentru socialism. Programul precizează, în acest sens, că principiile centralismului democratic sînt expresia și condiția organizatorică cea mai adecvată a unității ideologice și de acțiune a Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia.

Ocupîndu-se pe larg de viața social-economică, *Programul Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia* trasează direcțiile principale ale desfășurării activității în fiecare domeniu în parte. Se remarcă puternic orientarea spre dezvoltarea și lărgirea democrației socialiste pe linia participării cît mai largi și cît mai armonioase a forțelor creatoare — prin aplicarea și

dezvoltarea, potrivit condițiilor proprii, a sistemului autoconducerii — la conducerea întregii activități.

Programul Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia exprimă, de asemenea, unele puncte de vedere asupra anumitor probleme mai importante ale mișcării comuniste și muncitorești internaționale și ale dezvoltării socialismului în lume.

Programul apreciază că existența țărilor socialiste și, îndeosebi, dezvoltarea continuă progresistă a relațiilor sociale în aceste țări exercită o mare influență asupra evoluției întregii societăți, asupra dezvoltării relațiilor internaționale în direcția progresului și a întăririi socialismului în lume. Se remarcă ideea că rezultatele dobândite de fiecare țară socialistă în parte contribuie la victoria socialismului, după cum și succesele socialismului din lumea întreagă întăresc forțele socialiste din fiecare țară și le ușurează calea spre noi succese.

În Program se subliniază diversitatea formelor și căilor de construire a socialismului, faptul că edificarea noii orînduiri nu se desfășoară în linie dreaptă. Oamenii construiesc socialismul în mod conștient, dar în țări diferite și în condiții foarte diferite. Ei se confruntă cu contradicții interne de intensitate diferită, acționează sub influența celor mai diverși factori materiali și sociali și adoptă hotărîri subiective diferite în soluționarea problemelor concrete. Scopurile socialismului sînt identice, dar popoarele le realizează — din cele mai diferite motive obiective și subiective — pe căi și cu mijloace diferite.

Cu privire la problema unității mișcării comuniste și muncitorești internaționale, Programul U.C.I. consideră drept sarcină de bază a forțelor socialiste lupta perseverentă și constantă pentru crearea în cadrul acestora a unui astfel de climat și a unor astfel de relații care, indiferent de deosebirile de păreri, să înlănească diferite forme de acțiune comună, de înțajutorare, de sprijin reciproc. În legătură cu aceasta, Programul se pronunță cu hotărîre pentru respectarea principiilor egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne, pentru asigurarea condițiilor de cunoaștere reciprocă, pentru apropierea și dezvoltarea colaborării, considerînd că în acest fel internaționalismul proletar își va găsi cea mai bună manifestare.

Între documentele U.C.I. înmănușchiate în volum se distinge, prin importanța sa, *Raportul prezentat de președintele U.C.I., Iosip Broz Tito, la Congresul al X-lea al U.C.I. (27—30 mai 1974)*.

În partea de început, acest document se ocupă de aspectele luptei pentru dezvoltarea în continuare a autoconducerii socialiste în Iugoslavia și rolul U.C.I., după care, în capitole aparte, sînt expuse și analizate problemele privitoare la : *Schimbările în lumea contemporană și politica externă a Iugoslaviei ; Dezvoltarea materială și socială pe baza autoconducerii ; Construirea în continuare a sistemului politic și social-economic pe baza autoconducerii ; Realizarea rolului conducător al Uniunii Comuniștilor în dezvoltarea autoconducerii socialiste*.

Raportul reliefează cu pregnanță coordonatele fundamentale ale dezvoltării Iugoslaviei socialiste în perioada ultimilor ani — perioadă deosebit de densă în evenimente politice de mare însemnătate în viața Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia, a întregii societăți iugoslave. El prezintă succesele remarcabile raportate de popoarele Iugoslaviei, sub

conducerea comunistilor, în construcția socialistă, în progresul economiei, științei și culturii, în consolidarea și dezvoltarea noii orînduiri. Raportul relevă că, în perioada de după eliberare, Iugoslavia socialistă a dezvoltat într-un ritm accelerat forțele de producție și a ridicat neconținut nivelul de viață material și cultural al oamenilor muncii. De-a lungul acestei perioade, Iugoslavia s-a situat printre țările cu un puternic ritm al dezvoltării economice din lume. Ca urmare, a fost substanțial redusă diferența dintre Iugoslavia și țările dezvoltate din punctul de vedere economic. Au fost schimbate din temelii raporturile de proprietate. Proprietatea socială a fost dezvoltată și lărgită permanent. În prezent, Iugoslavia produce cu mijloacele de producție aflate în proprietatea socialistă peste 82% din produsul social total, iar valoarea reală a acestuia este de circa cinci ori mai mare față de cea realizată în urmă cu 25 de ani.

Raportul precizează că : „Scopul principal al politicii de dezvoltare economică în toată această perioadă a fost industrializarea rapidă a țării. Lucrul acesta nu a fost însă ușor și nici simplu de realizat. Aceasta a fost însă singura cale posibilă de scoatere a țării din subdezvoltarea economică. Desigur, au fost necesare eforturi mari și renunțări conștiente din partea oamenilor muncii de la noi. Aceasta a înlesnit însă dezvoltarea foarte rapidă nu numai a industriei, ci și a tuturor celorlalte ramuri ale economiei : agricultura, transporturile, comerțul, serviciile hoteliere și turismul, construcțiile etc.” (p. 264).

Datele prezentate în Raport ilustrează ritmul de dezvoltare a Iugoslaviei. Industria realizează în mai puțin de o lună mai mult decît producția întregului an 1939. Iugoslavia satisface, prin producția proprie, două treimi din necesarul său de utilaje. Producția agricolă a fost dublată. Se apreciază că o influență hotărîtoare asupra dezvoltării agriculturii au avut și au gospodăriile agricole, sectorul social care dă, de pe 15% din întreaga suprafață arabilă, aproape jumătate, iar împreună cu acțiunile de cooperare circa două treimi din excedentul de produse agricole destinate pieții. S-au construit și s-au modernizat circa 30 000 km de șosele și căi ferate. Capacitatea marinei comerciale a crescut, în comparație cu anul 1939, de patru ori. Iugoslavia întreține relații comerciale cu peste o sută de țări. În același timp, a fost calitativ modificată structura schimburilor comerciale. Raportul menționează că „În toate republicile și regiunile a fost realizată o dezvoltare dinamică și multilaterală, deși mai există diferențe considerabile în ceea ce privește nivelul dezvoltării lor economice. Această situație înregistrează însă o schimbare progresivă. În republicile mai puțin dezvoltate din punct de vedere economic și în regiunea Kosovo a fost creat deja un puternic potențial care le oferă posibilitatea unei dezvoltări mult mai rapide” (p. 266). Rezultate însemnate au fost obținute și în îmbunătățirea condițiilor materiale și culturale ale oamenilor muncii. Fiecare a treia familie locuiește într-un apartament construit în ultimii 20 de ani. Consumul de energie electrică pe locuitor a crescut, în comparație cu anul 1939, de peste 75 de ori. Peste 80% din gospodăriile țărănești sînt electrificate.

„Revoluția noastră socialistă — se subliniază în Raportul prezentat de tovarășul Iosip Broz Tito la Congres — a obținut succese tocmai pentru că P.C.I., respectiv U.C.I., a fost o organizație revoluționară conducătoare care a știut, în ciuda șovăielilor temporare, a erorilor și a slăbiciu-

nilor, să formuleze scopurile ideologice și politice și sarcinile pe care le-a necesitat fiecare situație. Trebuie deci să acordăm în continuare cea mai mare atenție dezvoltării permanente și înfăptuirii rolului de avangardă, de clasă, orientării politice și ideologice, capacității de acțiune și construcției organizatorice, precum și metodelor și formelor de activitate ale Uniunii Comuniștilor“ (p. 313).

Indicînd sarcinile fundamentale care se pun pentru perioada actuală, Raportul subliniază necesitatea creșterii mai rapide a producției și a productivității muncii, sporirii numărului locurilor de muncă, dezvoltării mai rapide a zonelor mai slab dezvoltate, participării mai largi și mai fructuoase a economiei la diviziunea internațională a muncii, asigurării unei mai mari stabilități a evoluției economice în ansamblu și, îndeosebi, stăvilirii inflației, a creșterii prețurilor și a costului vieții. Se arată că realizarea acestor sarcini implică o mobilizare a tuturor oamenilor muncii și a organizațiilor lor, mai multă disciplină în muncă și un consum mai rațional de muncă umană și de mijloace materiale. Atingerea obiectivelor stabilite — se spune în Raport — necesită, de asemenea, o organizare mai eficientă în toate sectoarele și o mai bună coordonare a activității tuturor celor care participă la elaborarea și la înfăptuirea politicii economice.

Paralel cu prezentarea greutăților și a problemelor care stau în prezent în fața U.C.I., Raportul se referă la apariția și în viitor a unor dificultăți ce vor trebui soluționate. Acestea — se arată în continuare — nu constituie, însă, nici un motiv de îngrijorare, întrucît este vorba de probleme ale progresului, și nu ale regresului sau stagnării.

Raportul se ocupă pe larg de dezvoltarea, în continuare, a sistemului politic și social-economic din Iugoslavia. În această ordine de idei, se relevă însemnătatea adoptării noii Constituții a Republicii Socialiste Federative Iugoslavia pentru dezvoltarea sistemului politic, subliniindu-se că sensul modificărilor este acela de a asigura participarea hotărîtoare a clasei muncitoare și a oamenilor muncii la exercitarea funcției puterii și de a dezvolta în continuare relațiile dintre popoarele Iugoslaviei pe baza egalității în drepturi și a răspunderii fiecărei republici și regiuni pentru dezvoltarea sa proprie și pentru dezvoltarea de ansamblu.

„Constituția R.S.F.I. — se arată într-o rezoluție a Congresului — reprezintă o sinteză a luptei și cunoștințelor teoretice ale U.C.I., precum și o expresie a hotărîrii Uniunii Comuniștilor și a celorlalte forțe socialiste organizate de a construi toate relațiile în societate pornind de la interesele, scopurile și rolul conducător ale clasei muncitoare și de la necesitatea dezvoltării și consolidării permanente a autoconducerii socialiste“ (p. 342).

Prin întreg conținutul său, Raportul prezentat de președintele U.C.I. la cel de-al X-lea Congres relevă preocuparea, în lumina Programului Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia, pentru întărirea rolului conducător al clasei muncitoare, pentru consolidarea unității politice-ideologice și a capacității de acțiune a Uniunii Comuniștilor — factor esențial de coeziune a comunității socialiste iugoslave, garanția înaintării ei pe calea progresului material și spiritual —, pentru intensificarea muncii de

educare socialistă, revoluționară a comuniștilor, a tuturor oamenilor muncii.

Capitolul din Raport referitor la situația internațională definește orientarea fundamentală după care se conduce Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia în desfășurarea activității sale externe. Se apreciază că schimbările mari care s-au produs în relațiile internaționale și în dezvoltarea internă din multe țări modifică continuu raportul de forțe în favoarea păcii și progresului. Documentul subliniază importanța pe care o au țările socialiste în evoluția viitoare a situației mondiale spre noi schimbări progresiste în relațiile internaționale și declară că țările socialiste nu-și pot întări poziția în lume, nu pot susține cauza păcii și socialismului decât dacă relațiile lor mutuale se întemeiază pe principiile egalității în drepturi, independenței, respectului reciproc și neamestecului în treburile interne. În același timp, se face aprecierea că pe lângă numărul tot mai mare de state socialiste, progresiste și rolul tot mai hotărâtor pe care îl joacă ele în evenimentele mondiale, cea mai profundă trăsătură a proceselor actuale mondiale constă în destrămarea rapidă a sistemului colonial creat de-a lungul secolelor și menținut în diferite moduri.

Republica Socialistă Federativă Iugoslavia promovează, după cum se știe, o politică de nealinie, definită în documentele Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia ca o politică de angajare activă în frontul de luptă al popoarelor pentru pace, independență națională și progres. Ea militază pentru statornicirea în lume a unor noi raporturi internaționale, democratice, din care să fie eliminate politica de forță și de agresiune, presiunile și amenințările de orice fel împotriva statelor suverane, pentru crearea unui climat de natură să faciliteze dezvoltarea liberă, nestingherită a tuturor popoarelor și țărilor lumii.

Cu privire la destinderea internațională, se apreciază că acesta este un proces pozitiv, dar că el este încă limitat și instabil. „Actualul echilibru de forțe pe scară globală, întemeiat pe forța militară, nu poate constitui o bază trainică și fermă pentru pacea și securitatea lumii“ (p. 257). În legătură cu aceasta, se subliniază necesitatea încetării cât mai urgente a cursei înarmărilor. Raportul exprimă ideea că „Nu poate exista pace mondială trainică și securitate atâta timp cât destinderea nu va cuprinde toate regiunile lumii și atâta timp cât la soluționarea problemelor internaționale fundamentale nu vor participa, cu drepturi egale, toate țările. Aceasta întrucât fiecare țară are dreptul și datoria ca, în colaborare cu alte țări, să-și asume partea sa de răspundere pentru apărarea păcii și pentru progresul comunității internaționale, ceea ce este și în interesul vital al asigurării independenței proprii“ (p. 261).

În Raport este dezvoltată ideea cu privire la necesitatea creării unui sistem nou, mai just, de relații economice internaționale, menționându-se că procesul destinderii nu poate progresa atâta timp cât el nu cuprinde și soluționarea problemelor economice mondiale.

Raportul subliniază hotărârea Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia, fidelă îndatoririlor internaționaliste, de a dezvolta colaborarea cu partidele comuniste și muncitorești și cu toate celelalte mișcări progresiste și

de eliberare care luptă pentru pace, egalitate în drepturi și progres general în lume.

În volum sînt prezentate, în continuare, cele 18 rezoluții adoptate de Congresul al X-lea al Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia. În spiritul Raportului prezentat de tovarășul Iosip Broz Tito la Congres, rezoluțiile cuprind problemele fundamentale și stabilesc orientarea activității comuniștilor în direcția edificării socialismului în Iugoslavia, ca și pe plan internațional. O atenție aparte se acordă dezvoltării și perfecționării sistemului politic-social, consolidării muncii ideologice și organizatorice a U.C.I., întăririi sistemului de apărare general-națională, înfăptuirii politicii de dezvoltare economică, îmbunătățirii activității în domeniul învățămîntului, culturii și științei.

Rezoluția intitulată : *Lupta pentru dezvoltarea continuă a autoconducerii socialiste și sarcinile Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia* stabilește că principala îndatorire a comuniștilor este „de a lupta în mod organizat și susținut pentru dezvoltarea în continuare a Iugoslaviei socialiste bazate pe autoconducere ca o comunitate de popoare și naționalități egale în drepturi, în care clasa muncitoare, ca principală forță motrice și ca factor de bază al construirii autoconducerii socialiste, să-și exercite tot mai mult rolul dominant și conducător în cadrul reproducției sociale și în societate în ansamblu“ (p. 354).

Se arată, de asemenea, că Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia, ca organizație unitară și ca forță revoluționară a clasei muncitoare, trebuie să se întărească permanent, pentru ca, în spiritul și pe baza principiilor centralismului democratic, să aplice eficient hotărârile adoptate și politica stabilită.

Cu privire la dezvoltarea economică, Rezoluția indică necesitatea efectuării, în anii următori, a unor schimbări structurale în direcția dezvoltării armonioase a industriei, sporirii eficienței, folosirii depline a potențialului de producție, creșterii ponderii elementelor calitative în producție și în obținerea unei productivități superioare a muncii etc.

Referitor la dezvoltarea agriculturii, domeniu care constituie obiectul unei rezoluții aparte, se subliniază că Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia va lupta cu hotărîre pentru înfăptuirea concepției politice-ideologice de transformare socialistă a agriculturii și a satului și de întărire a alianței dintre muncitori și țărani prin intermediul muncii asociate.

În rezoluția intitulată : *Sarcinile Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia cu privire la politica socială* se relevă că scopul fundamental al politicii sociale a U.C.I. este participarea conștientă a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii și a instituțiilor societății socialiste la îmbunătățirea permanentă a condițiilor de muncă și de viață ale oamenilor muncii.

Rezoluțiile referitoare la activitatea în domeniile învățămîntului, științei și culturii recomandă să se facă la toate nivelurile o analiză profundă a practicii proprii și să se elaboreze programe de acțiune cuprinzînd sarcinile adecvate pentru realizarea transformărilor necesare în aceste domenii.

O însemnătate deosebită se acordă apărării naționale. Rezoluția : *Sarcinile U.C.I. privind apărarea general-națională, securitatea și autoapărarea socială* stabilește ca direcție principală de acțiune modernizarea în continuare a ansamblului sistemului de apărare general-națională. Se subliniază, de asemenea, necesitatea dezvoltării Armatei Naționale Iugoslave ca forță armată a clasei muncitoare, dezvoltarea în continuare și întărirea apărării teritoriale, mobilizarea și mai intensă a comuniștilor din rîndul forțelor armate la rezolvarea tuturor problemelor apărării general-naționale a societății, la pregătirea populației pentru lupta armată.

În Rezoluția : *Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia în lupta pentru pace, pentru o colaborare internațională bazată pe egalitatea în drepturi și pentru socialism* se prezintă unele considerente cu privire la evoluția situației internaționale din lumea contemporană, se reafirmă poziția U.C.I. în relațiile internaționale și se fixează obiectivele politicii externe a R.S.F. Iugoslavia în perioada următoare.

Volumul cuprinde, de asemenea, cinci rezoluții care redau poziția U.C.I., exprimată în cadrul Congresului al X-lea, față de anumite probleme internaționale.

VASILE SALAGEAN

Date cronologice privind dezvoltarea social-economică și politică a României în anii 1948 – 1950

Epoca socialistă în țara noastră debutează printr-o încărcătură excepțională de date și fapte, reflectând viguroasa ascendență a noii istorii românești. Este perioada în care mlădițele socialismului apar și se afirmă în toate domeniile. Inceputul operei de făurire a noii structuri economice-sociale și politice, corespunzător concepției revoluționare a proletariatului despre orinduirea socialistă, izvorită din realitățile țării, a pus în fața Partidului Comunist Român, forța conducătoare a revoluției, o multitudine de sarcini noi, i-a solicitat răspunsuri la numeroase probleme, unele deosebit de complicate și urgente, i-a cerut o mare capacitate de analiză și sinteză, forță organizatorică și politică, abnegație și spirit de sacrificiu pentru înfringerea greutăților inerente unei asemenea opere.

„Conducerea victorioasă a poporului român pe drumul socialismului, al progresului material și spiritual, al democrației socialiste — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu ar fi fost posibilă dacă în fruntea națiunii nu ar fi existat Partidul Comunist Român, unic și glorios partid marxist-leninist al clasei muncitoare, care și-a asumat înalta misiune istorică de a face să triumfe pe pământul României visul de aur al omenirii — societatea comunistă”¹.

De aceea, cronologia de față cuprinde, în primul rînd, datele cele mai semnificative din istoria partidului, începînd cu Congresul de unificare din februarie 1948 și încheind cu adoptarea primului plan cincinal. Ea reflectă succesiunea măsurilor luate de P.C.R. în vederea adaptării formelor sale de organizare noilor cerințe și realități, pentru îmbunătățirea continuă a compoziției rîndurilor partidului, pentru întărirea legăturilor sale cu masele. În acest context și în strînsă dependență cu dezvoltarea partidului, se poate urmări evoluția activității principalelor organizații de masă — sindicate, organizația de tineret și cea de femei —, acțiunea de unificare și de constituire a cîte unei singure organizații, de tineret, de femei și a maselor țărănești, ca și apariția a numeroase asociații profesionale ale celor mai diferite categorii de oameni ai muncii. Se evidențiază astfel creșterea rolului conducător al partidului în viața politică a țării, a influenței sale polarizatoare, atît la nivelul diferitelor categorii de oameni ai muncii, cît și la scara întregii țări. Semnificative pentru aceasta sînt constituirea și dezvoltarea Frontului Democrației Populare, nou organism politic al forțelor interesate în construirea socialismului, rezultatele obținute de acesta în alegerile pentru Marea Adunare Națională din martie 1948 și cele pentru sfaturile populare din decembrie 1950,

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 621.

ca și larga participare a maselor la marile acțiuni organizate și conduse de partid.

Importanța anilor 1948—1950 este remarcabilă și pentru aceea că acum, pe baza liniei politice generale de construire a socialismului în România, jalonată de Congresul al VI-lea al P.C.R., partidul a elaborat obiective și a stabilit măsuri concrete pentru toate sectoarele de activitate, care au fost exprimate în planurile anuale pe anii 1949 și 1950, în planul decenal de electrificare (1951—1961) și în primul plan cincinal (1951—1955). Rod al gândirii partidului, această orientare avea în vedere, într-o strinsă interdependență, cele trei domenii fundamentale: industrializarea socialistă, cooperativizarea agriculturii, dezvoltarea rapidă a învățămîntului, științei și culturii.

O latură esențială a activității desfășurate de P.C.R. în acești ani de început ai revoluției socialiste este aceea a construcției de stat. În acest cadru, au fost create Marea Adunare Națională și sfaturile populare, organe centrale și locale ale puterii de stat, ca și aparatul corespunzător, justiția populară, procuratura, securitatea, miliția, precum și instituțiile și aparatul economic și cultural, urmărindu-se ca acestea să-și îndeplinească cu succes rolul și funcțiile lor.

Datele incluse în această cronologie relevă faptul că, într-o situație complexă, pe plan intern și extern, P.C.R. a acționat ferm, a depășit o serie de piedici și greutăți și a asigurat angrenarea poporului nostru, în frunte cu clasa muncitoare, pe calea edificării măreței opere de transformare revoluționară a societății românești. Ele ilustrează, de asemenea, marea varietate de forme și metode prin care masele populare, sub conducerea comuniștilor, s-au angajat cu însuflețire la îndeplinirea și depășirea sarcinilor, atitudinea nouă față de muncă și față de bunurile obștești, politica socială a partidului și statului. Numeroasele manifestări de politică externă, aspecte ale relațiilor internaționale, ale solidarității cu lupta popoarelor pentru libertate, democrație și socialism completează acest tablou sintetic.

GHEORGHE TUȚUI

1948

- 1 ianuarie** — A fost dat publicității textul legii prin care România devine Republică populară.
- 4 ianuarie** — Comitetul Central al Frontului Unic Muncitoresc a hotărît crearea Comisiei de organizare a Congresului de unificare a P.C.R. și P.S.D.
- 8 ianuarie** — La Deva, în prezența dr. Petru Groza, s-au desfășurat lucrările Congresului anual al Frontului Plugarilor.
- 12 ianuarie** — S-a dat publicității Comunicatul comitetelor centrale ale Uniunii Tineretului Muncitoresc și Uniunii Tineretului Socialist în legătură cu hotărîrea lor de a constitui o singură organizație de tineret.
- 16 ianuarie** — La București, a avut loc semnarea Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală între România și Bulgaria.
- 22 ianuarie** — A fost adoptată Hotărîrea Comisiei ministeriale pentru redresarea economică și stabilizarea monetară cu privire la înființarea șantierelor naționale de muncă voluntară Bumbesti-Livezeni și Salva-Vișeu.
- 23 ianuarie** — S-a dat publicității Comunicatul ședinței comune a conducătorilor Frontului Plugarilor și Partidului Național-Tărănesc—Anton Alexandrescu, adoptat la 21 ianuarie 1948, prin care s-a hotărît unificarea celor două organizații în Frontul Plugarilor.

- 24 ianuarie** — În întreaga țară, au avut loc manifestări dedicate sărbătoririi a 79 de ani de la făurirea statului național român prin unirea Țării Românești și Moldovei.
- 24 ianuarie** — La Budapesta, a fost semnat Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală între România și Ungaria.
- 24—25 ianuarie** — Au avut loc adunările organizațiilor județene ale partidului unic muncitoresc, acțiune care a marcat constituirea partidului unic muncitoresc. Au fost aleși delegații pentru Congresul de unificare a P.C.R. și P.S.D.
- 1 februarie** — Au fost publicate principiile de bază ale activității Frontului Plugarilor, componența noului Comitet Central și a Biroului Politic.
- 1 februarie** — S-au desfășurat conferințele județene ale Partidului Național Popular (P.N.P.) și ale Uniunii Femeilor Democratice din România (U.F.D.R.).
- 1—3 februarie** — Au avut loc consfăturile organizației P.C.R. București, organizațiilor județene și comisiilor mixte de unificare, care au analizat stadiul de pregătire a unificării. După această dată, comisiile mixte de unificare și-au încetat activitatea.
- 4 februarie** — La Moscova, a fost semnat Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală între România și U.R.S.S.
- 14—16 februarie** — La București, s-au desfășurat lucrările Conferinței pe țară a U.F.D.R.
- 18 februarie** — A fost încheiat un acord economic între România și U.R.S.S.
- 21—23 februarie** — La București, s-au desfășurat lucrările Congresului de unificare, pe baza concepției marxist-leniniste, a P.C.R. și P.S.D., la care au luat parte 822 de delegați, precum și reprezentanți ai partidelor comuniste și muncitorești din 13 țări. Congresul a aprobat activitatea de înfăptuire a unității politice, ideologice și organizatorice a clasei muncitoare, a adoptat Statutul partidului și a ales Comitetul Central. Secretar general al Comitetului Central a fost ales Gheorghe Gheorghiu-Dej.
- 24 februarie** — Adunarea Deputaților a hotărât organizarea, la 28 martie, a alegerilor pentru Marea Adunare Națională, după care s-a autodizolvat.
- 27 februarie** — A avut loc ședința de constituire a Consiliului Național al Frontului Democrației Populare (F.D.P.), din care au făcut parte P.C.R., Frontul Plugarilor, U.P.M. și P.N.P. Președinte al Consiliului a fost ales dr. Petru Groza.
- 28 februarie** — La București, a avut loc adunarea de constituire a Comitetului de inițiativă al Uniunii Asociațiilor de Elevi din România (U.A.E.R.).
- 4 martie** — A avut loc ședința Consiliului Național al F.D.P., la care au fost primite adeziunile principalelor organizații de masă: Confederația Generală a Muncii, Uniunea Femeilor Democratice din România, Federația Națională a Tineretului Democrat și altele.
- 7 martie** — A avut loc ședința extraordinară a Comitetului Central al C.G.M., care a stabilit sarcinile sindicatelor în campania electorală.
- 15 martie** — Uniunea sindicatelor de artiști, scriitori și ziariști din România a aderat la F.D.P.
- 20 martie** — La București, s-au desfășurat lucrările primei Conferințe naționale a Uniunii Asociațiilor de Elevi din România.
- 28 martie** — Au avut loc alegerile de deputați pentru Marea Adunare Națională, la care au participat 7 661 031 de alegători. Din cele 7 468 541 de voturi exprimate, 6 959 936, respectiv 93,2%, au fost acordate Frontului Democrației Populare. Partidul Național-Liberal—Bejan a obținut 2,8% din voturi; Partidul Țărănesc-Democrat—dr N. Lupu — 0,7%; alte grupări — 3,3%. Potrivit rezultatelor electorale, repartitia celor 414 mandate de deputați s-a făcut astfel:

Frontul Democrației Populare — 405 mandate ; Partidul Național-Liberal — 7 ;
Partidul Țărănesc-Democrat — 2.

- 6 aprilie** — A avut loc sesiunea solemnă a Marii Adunări Naționale, aleasă la 28 martie. Cuvîntul de deschidere a fost rostit de deputatul C.I. Parhon, președintele Prezidiului Provizoriu al Republicii Populare Române.
- 13 aprilie** — Marea Adunare Națională a votat în unanimitate Constituția Republicii Populare Române.
- 13 aprilie** — A fost ales Prezidiul Marii Adunări Naționale, format din 19 persoane. C.I. Parhon a fost ales președinte ; Petre Constantinescu Iași, Mihail Sădoveanu și Ion Niculi, vicepreședinți, iar Marin Florea Ionescu, secretar. Tot acum a fost aprobată și componența guvernului, al cărui președinte a fost ales dr. Petru Groza.
- 30 aprilie** — A fost inaugurată Fabrica de confecții București, construită prin muncă voluntară.
- 12 mai** — La Ministerul Agriculturii au fost numiți trei secretari generali : Nicolae Ceaușescu, Mihai Levente, Marin Stancu, iar la Ministerul Comerțului, Emanoil Vinea, Victor Dușa, Roman Moldovan, Gheorghe Rădulescu.
- 22 mai** — Consiliul de Miniștri a aprobat intrarea în patrimoniul statului a bunurilor fostului rege Mihai și ale membrilor fostei familii regale.
- 22 mai** — A avut loc Conferința organizatorică a Uniunii Populare Maghiare, care a stabilit sarcinile sale în legătură cu participarea populației aparținînd naționalității conlocuitoare maghiare la opera de edificare socialistă a țării.
- 9 iunie** — A avut loc marea adunare publică de la Islaz, care a deschis oficial săptămîna centenarului revoluției române de la 1848.
- 10—11 iunie** — S-au desfășurat lucrările Plenarei a II-a a C.C. al P.C.R., care a luat în discuție următoarele probleme : 1 Raportul Biroului Politic al C.C. al P.C.R. asupra învățămîntelor campaniei electorale din martie 1948 ; 2 Raportul privitor la problema naționalizării întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transport.
- 11 iunie** — Marea Adunare Națională a adoptat proiectul de lege privind naționalizarea principalelor mijloace de producție.
- 14 iunie** — Au început primele întreceri în sectorul socialist din industrie.
- 1 iulie** — Consiliul de Miniștri a aprobat suma de 22 422 000 000 lei pentru investiții în sectorul economic.
- 4 iulie** — S-a publicat decizia Consiliului de Miniștri prin care au fost dizolvate Uniunea generală a industriașilor din România (U.G.I.R.) și Asociația industriașilor de petrol (A.I.P.R.)
- 14 iulie** — S-a dat publicității Decretul privind organizarea și funcționarea întreprinderilor industriale.
- 21 iulie** — La București, a fost semnat Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală între România și Cehoslovacia.
- 8 august** — Marea Adunare Națională a adoptat Legea privind reforma învățămîntului.
- 13 august** — S-a publicat Statutul de organizare și funcționare a Academiei Republicii Populare Române.
- 13 august** — A fost dat publicității Decretul-lege pentru dizolvarea și lichidarea întreprinderilor bancare și a instituțiilor de credit particulare.
- 18 august** — Presa din țara noastră a publicat propunerile Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez în vederea constituirii unui guvern de coaliție în China.

- 19 august** — La Atelierele C.F.R. „Otopeni“ au fost recepționate primele locomotive electrice fabricate în țară.
- 9 septembrie** — Programele de producție pe luna august au fost realizate după cum urmează: la cocs — 112%; la fontă — 101%; la laminate — 123%; la oțel — 114%.
- 10 septembrie** — La București, a avut loc adunarea oamenilor de cultură din Republica Populară Română, care a aderat la Congresul internațional al intelectualilor. S-a hotărât formarea unui comitet de inițiativă pentru convocarea Congresului național al intelectualilor.
- 10 septembrie** — A reapărut revista „Lupta de clasă“, organ teoretic și politic al C.C. al P.C.R.
- 24 septembrie** — A fost inaugurat Stadionul Republicii din Capitală.
- 26 septembrie** — S-a deschis Școala centrală de cadre a Comitetului Central al Uniunii Tineretului Muncitoresc.
- 1 octombrie** — În prezența conducerii de partid, s-au deschis cursurile Universității „Ștefan Gheorghiu“.
- 1 octombrie** — S-a înființat Centrala Stațiunilor de Mașini și Tractoare, însărcinată cu organizarea, conducerea și controlul activității S.M.T., precum și a atelierelor de reparat mașini agricole.
- 15 octombrie** — Consiliul de Miniștri a adoptat Raportul prezentat de Gh. Gheorghiu-Dej asupra Planului de Stat pe anul 1949.
- 18 octombrie** — A avut loc ședința solemnă a celei dintâi sesiuni generale a Academiei Republicii Populare Române.
- 2 noiembrie** — Președinția Consiliului de Miniștri a adoptat proiectul de lege pentru naționalizarea industriei cinematografice și a instituțiilor sanitare particulare.
- 13 noiembrie** — A fost adoptat Decretul pentru organizarea Băncii Republicii Populare Române ca bancă de stat.
- 15 noiembrie** — În întreaga țară, a început recensământul întreprinderilor industriale, de transport, comerciale, de credit și al atelierelor meșteșugărești.
- 21 noiembrie** — S-a dat publicității Comunicatul C.C. al P.C.R. privind începutul verificării activului de partid.
- 1 decembrie** — Au fost publicate articole aniversative în legătură cu împlinirea a 30 de ani de la actul istoric al unirii Transilvaniei cu România și formarea statului național unitar român.
- 10 decembrie** — La Cluj, s-au desfășurat lucrările celui de-al IV-lea Congres al Uniunii Populare Maghiare.
- 12 decembrie** — A fost dată publicității Rezoluția Biroului Politic al C.C. al P.C.R. în problema națională.
- 13 decembrie** — În Capitală, au avut loc acțiuni dedicate împlinirii a 30 de ani de la desfășurarea luptelor revoluționare ale muncitorilor de la 13 decembrie 1918, prilej cu care, în Piața Teatrului Național din București, a fost dezvelită o piatră comemorativă.
- 16 decembrie** — S-a publicat Salutul C.C. al P.C.R. adresat Congresului de unificare a clasei muncitoare din Polonia.
- 18 decembrie** — S-a publicat Salutul C.C. al P.C.R. adresat celui de-al V-lea Congres al Partidului Muncitoresc (Comunist) Bulgar.
- 22—24 decembrie** — A avut loc ședința plenară a C.C. al P.C.R., care a dezbătut următoarele probleme: 1 Raportul asupra planului general economic pe anul

1949 ; 2 Raportul asupra legilor financiare și a proiectului de buget pe anul 1949 ; 3 Raportul asupra problemelor sindicale și a contractelor colective de muncă ; 4 Raportul asupra problemelor activității în rindurile tineretului ; 5 Raportul asupra măsurilor de stimulare a activității științifice, literare și artistice.

27 decembrie — Marea Adunare Națională a adoptat rapoartele asupra planului general de stat și bugetului pe anul 1949, precum și Legea de organizare a asigurărilor sociale de stat.

1949

7 ianuarie — A fost publicată Rezoluția ședinței plenare a C.C. al P.C.R. din 22—24 decembrie 1948 asupra problemei sindicale.

7—8 ianuarie — A avut loc ședința plenară a Comitetului Central al Uniunii Tineretului Muncitoresc, care a dezbătut și și-a însușit Rezoluția ședinței plenare a C.C. al P.C.R. din 22—24 decembrie 1948 asupra activității partidului în rindurile tineretului.

7—9 ianuarie — A avut loc ședința plenară a C.C. al C.G.M., cu următoarea ordine de zi : 1 Sarcinile sindicatelor pentru realizarea și depășirea planului economic ; 2 Noul sistem de salarizare ; 3 Controlul colectiv ; 4 Asigurările sociale.

13 ianuarie — Marea Adunare Națională a votat Legea sfaturilor populare, organe locale ale puterii de stat.

21 ianuarie — Cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la încetarea din viață a lui V.I. Lenin, la București a fost organizată o adunare solemnă, la care a luat cuvîntul Gh. Gheorghiu-Dej.

22 ianuarie — A fost adoptată Legea de înființare a miliției. Prin aceeași lege, poliția și jandarmeria au fost desființate.

25 ianuarie — S-a înființat Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (C.A.E.R.), organism la care România este unul din membrii fondatori.

26 ianuarie — La București, a avut loc semnarea Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală între România și Polonia.

27 ianuarie — A avut loc ședința Comisiei de unificare a tineretului, care a hotărît convocarea Congresului pentru ziua de 19 martie 1949.

6 februarie — Ședința C.C. al Partidului Național Popular a hotărît autodizolvarea partidului și a recomandat membrilor săi să se încadreze în alte partide și organizații democratice.

14 februarie — Organizația de partid a Capitalei a deschis primul cabinet de consultații marxist-leniniste.

27 februarie — A avut loc conferința de unificare a tineretului muncitor din Capitală.

1 martie — A fost dat publicității proiectul de statut al Uniunii Tineretului Muncitor.

2 martie — Prezidiul Marii Adunări Naționale a adoptat Decretul privind trecerea în proprietatea statului a bunurilor și proprietăților moșierești exceptate de legea din 23 martie 1945.

3—5 martie — A avut loc ședința plenară a C.C. al P.C.R., care a stabilit sarcinile partidului în lupta pentru întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și pentru transformarea socialistă a agriculturii.

11 martie — A apărut săptămînalul „Ifjumunkás“, organ al U.T.M. în limba maghiară.

- 19—21 martie** — În Capitală, a avut loc Congresul de constituire a organizației unice revoluționare de tineret — Uniunea Tineretului Muncitor —, la care au participat 643 de delegați, precum și reprezentanți ai tineretului din 16 țări și ai F.M.T.D.
- 25—26 martie** — S-a desfășurat Conferința pe țară a scriitorilor din Republica Populară Română, care a hotărât înființarea Uniunii Scriitorilor din România.
- 29—31 martie** — La București, s-a desfășurat Congresul intelectualilor din Republica Populară Română pentru pace și cultură. Cuvîntul de deschidere a fost rostit de acad. Mihail Sadoveanu.
- 1 aprilie** — Au fost date publicității hotărârile ședinței plenare a C.C. al C.G.M. din 18—19 martie în legătură cu sarcinile sindicatelor în lupta pentru transformarea socialistă a agriculturii.
- 1 aprilie** — Consiliul de Miniștri a aprobat decretele privind organizarea cooperației și cea judecătorească.
- 1—2 aprilie** — Conferința C.C. al Uniunii Populare Maghiare și-a însușit Rezoluția Plenarei C.C. al P.C.R. din 3—5 martie 1949 și a stabilit sarcinile organizației în lumina acestui document.
- 2 aprilie** — A apărut ziarul „Scînteia tineretului“, organ al C.C. al U.T.M.
- 2 aprilie** — A fost adoptată Legea privind naționalizarea farmaciilor, a laboratoarelor chimico-farmaceutice, a depozitelor de medicamente și a laboratoarelor de analize medicale.
- 9 aprilie** — În întreaga țară, la nivelul județelor și al orașelor, au fost instalate comitetele provizorii ale sfaturilor populare.
- 30 aprilie** — La București, a avut loc ședința festivă de constituire a primelor detașamente de pionieri.
- 5 mai** — A fost publicat Comunicatul asupra realizării Planului de Stat pe primul trimestru al anului 1949. În industrie, planul a fost îndeplinit în proporție de 107,3%.
- 8 mai** — La Combinatul siderurgic Hunedoara, cu două luni mai devreme, a intrat în funcțiune furnalul nr. 1.
- 12 mai** — A fost constituit Comitetul permanent pentru apărarea păcii din Republica Populară Română.
- 13 mai** — A fost constituită Comisia de Stat pentru ocrotirea mamei și a copilului.
- 16 mai** — În întreaga țară, au început alegerile de asesori populari.
- 21 mai** — S-au deschis lucrările celei de-a doua sesiuni generale a Academiei Republicii Populare Române.
- 22 mai** — În centrele de plasă, a început instalarea comitetelor provizorii ale sfaturilor populare.
- 28 mai** — A avut loc ședința de constituire a Societății de științe naturale și geografie din Republica Populară Română.
- 29 mai** — A fost constituită Societatea științelor medicale din Republica Populară Română.
- 7 iunie** — A avut loc ședința Comitetului permanent pentru apărarea păcii din Republica Populară Română, care a ales Biroul Executiv, prezidat de Mihail Sadoveanu.
- 9 iunie** — A fost constituită Societatea de științe istorice, filologice și folclor.
- 10 iunie** — A luat ființă Societatea științelor matematice și fizice.
- 16 iunie** — A avut loc, în Capitală, ședința festivă care a inaugurat manifestările prilejuite de comemorarea a 60 de ani de la moartea lui Mihail Eminescu.

- 21 iunie** — A avut loc şedinţa plenară a C.C. al C.G.M., care a analizat următoarele probleme: sarcinile sindicatelor în lupta pentru pace; participarea sindicatelor din Republica Populară Română la lucrările celui de-al doilea Congres al Federaţiei Sindicale Mondiale; sarcinile sindicatelor pentru îndeplinirea Planului de Stat pe 1949.
- 24 iunie** — Prin Decret al Prezidiului Marii Adunări Naţionale, a fost constituită Societatea pentru răspîndirea ştiinţei şi culturii.
- 30 iunie** — A fost dat publicităţii Comunicatul cu privire la alegerile de asesori populari, care au avut loc în intervalul 10 mai—10 iunie. Au fost aleşi 40 954 de asesori, dintre care 15 020 muncitori, 23 818 ţărani şi 2 116 funcţionari.
- 1 iulie** — A avut loc şedinţa plenară a C.C. a U.T.M., cu următoarea ordine de zi: activitatea Organizaţiei de Pionieri; reînscrierea membrilor U.T.M.; Congresul şi Festivalul Mondial al Tineretului etc.
- 24 iulie** — A fost publicat Comunicatul Consiliului de Miniştri asupra îndeplinirii Planului de Stat pe trimestrul al doilea al anului 1949. Pe întreaga industrie, planul a fost realizat în proporţie de 107,4%.
- 24 iulie** — Au fost inaugurate primele cinci cooperative agricole de producţie: „Zărilor“ (Turnişor-Sibiu); „Drumul Nou“ (Zăbrani-Arad); „Ogorul Roşu“ (Laslea-Tîrnava Mare); „Victoria socialismului“ (Râşcani-Vaslui); „Tractorul Roşu“ (Lunca de Jos-Cluj).
- 26 iulie** — S-a publicat Hotărîrea Biroului Politic al C.C. al P.C.R. cu privire la construirea „Casei Scînteii“.
- 6 august** — În întreaga ţară, au fost organizate adunări consacrate împlinirii a 20 de ani de la luptele muncitorilor de la Lupeni.
- 8 august** — Prin Decret al Prezidiului Marii Adunări Naţionale, a fost înfiinţat Comitetul pentru cultură fizică şi sport de pe lîngă Consiliul de Miniştri.
- 8 august** — Uzinele „Republica“ din Capitală au fost premiate pentru depăşirea sarcinilor pe primul semestru al anului 1949.
- 8 august** — A fost înfiinţat Comitetul geologic de cercetare şi exploatare a bogăţiilor subsolului.
- 18 august** — În cartierele Ferentari şi Vatra Luminoasă din Capitală, au fost date în folosinţă primele locuinţe muncitoreşti, totalizînd 684 de apartamente.
- 20 august** — A fost înfiinţat Consiliul pentru protecţia muncii.
- 23 august** — La Bucureşti, a avut loc parada militară şi demonstraţia oamenilor muncii în cinstea celei de-a cincea aniversări a eliberării României de sub dominaţia fascistă.
- 27 august** — A fost inaugurată şi dată în folosinţă linia de transport a energiei electrice Bucureşti—Giurgiu—Rusciuc.
- 14 septembrie** — Prin Decret al Prezidiului Marii Adunări Naţionale, a fost înfiinţată Comisia Controlului de Stat.
- 17 septembrie** — Consiliul de Miniştri a hotărît sărbătorirea a 100 de ani de la naşterea lui Mihail Eminescu. În acest scop, a fost constituit un comitet naţional jubiliar, prezidat de Mihail Sadoveanu.
- 23 septembrie** — Cooperativa agricolă de producţie „Sándor Petöfi“ din comuna Botiz-Satu Mare a adresat tuturor cooperativelor agricole de producţie o chemare la întrecere.
- 1 octombrie** — A fost dat publicităţii Apelul Comitetului Executiv al C.G.M. în legătură cu participarea sindicatelor la manifestările Zilei internaţionale de luptă pentru pace.
- 1 octombrie** — Presa din ţara noastră a publicat articole consacrate semnificaţiei istorice a proclamării Republicii Populare Chineze.

- 2 octombrie** — În Piața Universității din Capitală, a avut loc o mare adunare consacrată Zilei internaționale de luptă pentru pace, care a fost prezidată de acad. Mihail Sadoveanu, președintele Comitetului permanent pentru apărarea păcii din Republica Populară Română.
- 3 octombrie** — S-a hotărît stabilirea de legături diplomatice între Republica Populară Română și Republica Populară Chineză.
- 7 octombrie** — Marea Adunare Națională a aprobat decretul de organizare a Stațiunilor de Mașini și Tractoare (S.M.T.).
- 7—8 octombrie** — La Petroșani, s-au desfășurat lucrările primei conferințe pe țară a inovatorilor și raționalizatorilor din industria carboniferă.
- 7—8 octombrie** — La Reșița, a avut loc prima conferință pe țară a siderurgistilor.
- 8 octombrie** — Ziarul „Scînteia” a publicat editorialul intitulat: **Un nou factor al democrației și păcii**, consacrat semnificației istorice a proclamării Republicii Democratice Germane.
- 9 octombrie** — A luat ființă Asociația științifică a tehnicienilor din Republica Populară Română.
- 14 octombrie** — În Parcul național din București, s-a deschis Expoziția industriei sovietice.
- 17 octombrie** — A fost inaugurată, cu 20 de zile înainte de termen, linia ferată directă Făurei—Tecuci.
- 17 octombrie** — În Sala „Dalles” din Capitală a fost inaugurată expoziția documentară a Republicii Populare Ungare.
- 17 octombrie** — În Capitală, a avut loc deschiderea Universității serale de marxism-leninism. Cuvîntul de deschidere a fost rostit de Teodor Iordăchescu, membru al Biroului Politic al C.C. al P.C.R., directorul Universității serale.
- 21—22 octombrie** — S-au desfășurat, la București, lucrările Conferinței pe țară a compozitorilor, criticilor muzicali și muzicologilor.
- 24 octombrie** — La Atelierele „Grivița-Locomotive” din Capitală, a avut loc un miting în cadrul căruia s-a adresat o chemare la întrecerea socialistă către toți muncitorii, tehnicienii și funcționarii din țară.
- 27 octombrie** — În cadrul unei ședințe festive, Academia Republicii Populare Române a sărbătorit pe academicianul C. I. Parhon, cu prilejul împlinirii vârstei de 75 de ani.
- 30 octombrie** — S-a dat publicității Comunicatul Consiliului de Miniștri asupra îndeplinirii planului de stat pe trimestrul al treilea al anului 1949. Pe întreaga industrie, planul a fost realizat în proporție de 108,9%.
- 1 noiembrie** — S-a publicat hotărîrea primei Conferințe pe țară a inovatorilor și raționalizatorilor din industria carboniferă.
- 10 noiembrie** — Cu prilejul împlinirii a 9 ani de la prăbușirea Doftanei, a fost inaugurat, într-un cadru solemn, Muzeul Doftana.
- 10 noiembrie** — A avut loc ședința Comitetului permanent pentru apărarea păcii din Republica Populară Română, care a ascultat raportul delegației ce a participat la sesiunea de la Roma a Comitetului Permanent al Congresului Mondial al Partizanilor Păcii.
- 11 noiembrie** — Pe traseul Piața Victoriei—Hipodromul Băneasa, a fost dată în folosință prima linie de troleibuze din București.
- 10—14 decembrie** — La București, a avut loc Conferința de constituire a Uniunii Internaționale a Muncitorilor din Transporturi.
- 17 decembrie** — S-au încheiat lucrările pe Șantierul național „Salva—Vișeu”.
- 22 decembrie** — A fost inaugurată linia electrică de înaltă tensiune Brașov—Azuga.

- 27 decembrie** — Marea Adunare Națională a luat în dezbateră proiectul de lege al Planului de Stat pe anul 1950.
- 30 decembrie** — A avut loc adunarea festivă consacrată celei de a doua aniversări a proclamării Republicii Populare Române.
- 31 decembrie** — Planul producției globale industriale pe anul 1949 a fost îndeplinit în proporție de 108%.

1950

- 4 ianuarie** — A început circulația pe calea ferată „Salva—Vișeu“.
- 6 ianuarie** — A fost semnat acordul economic pe anul 1950 între Republica Populară Română și Republica Populară Polonă.
- 11 ianuarie** — A avut loc semnarea acordului privind schimbul de mărfuri și de plăți între Republica Populară Română și Republica Populară Ungară pe anul 1950.
- 14—15 ianuarie** — La Ploiești, s-au desfășurat lucrările Conferinței pe țară a muncitorilor, tehnicienilor și inginerilor din industria petrolieră, care a dezbătut sarcinile planului de stat pe 1950.
- 16 ianuarie** — La Ateneul Republicii Populare Române din București a avut loc sărbătorirea Centenarului nașterii lui Mihail Eminescu.
- 17 ianuarie** — La București, s-au deschis lucrările sesiunii Comitetului Executiv al F.M.T.D.
- 21 ianuarie** — În Sala „Patria“ din Capitală, a avut loc adunarea solemnă de comemorare a 26 de ani de la încetarea din viață a lui V. I. Lenin.
- 23—24 ianuarie** — A avut loc a V-a ședință plenară a C.C. al P.C.R., la care au participat secretari ai comitetelor județene de partid și ai unor întreprinderi industriale mari.
- 26 ianuarie** — A avut loc Conferința pe țară a președinților și secretarilor comitetelor provizorii ale sfaturilor populare județene și orașenești.
- 28 ianuarie** — Marea Adunare Națională a început dezbateră proiectului de buget general al R.P.R.
- 28 ianuarie** — S-au stabilit relațiile diplomatice între Republica Populară Română și Republica Democrată Vietnam.
- 16 februarie** — A avut loc Congresul sindicatelor de salariați din instituțiile administrative de stat.
- 18 februarie** — A fost dată publicității Hotărîrea C.C. al P.C.R. și a Consiliului de Miniștri privind campania de însămînțări din primăvara anului 1950.
- 18 februarie** — Au fost stabilite relații diplomatice între România și Indonezia.
- 22 februarie** — Atelierele centrale ale Întreprinderii petroliere „Muntenia“ din Ploiești, Schela Gura Ociței și Depoul C.F.R. Brașov au primit „Drapelul Roșu“, de întreprindere fruntașă.
- 2 martie** — A început organizarea de întreceri socialiste între cooperativele agricole de producție.
- 6 martie** — În Sala „Patria“ din Capitală, a avut loc adunarea festivă organizată cu prilejul sărbătoririi zilei de 6 martie 1945. Dr. Petru Groza a rostit o amplă cuvîntare.
- 19—21 martie** — A avut loc Congresul cooperației din Republica Populară Română, la care s-a constituit Uniunea centrală a cooperativelor de consum (Centrocoop).
- 30 martie** — A fost adoptată Hotărîrea Consiliului de Miniștri cu privire la măsurile pentru continua consolidare și dezvoltare a gospodăriilor agricole de stat.

- 31 martie** — Planul de stat pe primul trimestru al anului 1950 a fost îndeplinit la producția industrială în proporție de 104,6%.
- 2 aprilie** — A fost dat publicității Salutul C.C. al P.C.R. către Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Francez.
- 11 aprilie** — Comitetul permanent pentru apărarea păcii din Republica Populară Română a hotărât publicarea Apelului pentru interzicerea necondiționată a armei atomice, lansat de Comitetul Permanent al Congresului Mondial al Partizanilor Păcii, și a aprobat planul de măsuri pentru strângerea de semnături pe acest Apel.
- 22 aprilie** — La Ateneul Republicii Populare Române a avut loc adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 80 de ani de la nașterea lui V. I. Lenin.
- 22 aprilie** — A fost înființat complexul sportiv de stat „Gata pentru muncă și apărarea Republicii Populare Române”.
- 29 aprilie** — Au fost stabilite relații diplomatice între Republica Populară Română și Republica Populară Mongolă.
- 15—17 mai** — A avut loc ședința plenară a C.C. al P.C.R., cu următoarea ordine de zi: 1 Proiectul Codului Muncii; 2 Raportul asupra raionării R.P.R.; 3 Raportul Comisiei centrale de verificare asupra verificării membrilor de partid; 4 Raport asupra recrutării de noi membri de partid; 5 Raport asupra sarcinilor organizațiilor de partid și ale organelor de stat în campania de strângere a recoltei și de colectare a cerealelor.
- 27 mai** — Au avut loc lucrările Plenarei C.C. al C.G.M., care a dezbătut Codul Muncii și bugetul de stat pe anul 1950.
- 30 mai** — Marea Adunare Națională a adoptat proiectul de lege a Codului Muncii.
- 1 iunie** — A avut loc sărbătorirea Zilei internaționale a copilului.
- 5 iunie** — La „Arenele Libertății” din București a avut loc o mare adunare a partizanilor păcii din Republica Populară Română. Până la acea dată, Apelul pentru Pace fusese semnat de 10 048 670 de cetățeni.
- 8 iunie** — A luat ființă Comitetul Cinematografiei de pe lângă Consiliul de Miniștri.
- 14—16 iunie** — În prezența a 619 delegați și a reprezentantelor organizațiilor de femei din 14 țări, la București a avut loc Congresul Uniunii Femeilor Democrate din România.
- 5 iulie** — Sub lozinca: **Jos miinile imperialiștilor de pe Coreea**, în întreaga țară au avut loc numeroase mitinguri și adunări.
- 10 iulie** — Până la acea dată, fuseseră constituite 547 de cooperative agricole de producție.
- 11 iulie** — Prin Decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, a fost înființat Comitetul pentru artă de pe lângă Consiliul de Miniștri.
- 22 iulie** — Consiliul de Miniștri a aprobat cifrele de control ale Planului de Stat cincinal 1951—1955.
- 26 iulie** — A fost publicată Hotărîrea C.C. al P.C.R. asupra rezultatului anului școlar 1949/1950 și a pregătirii anului școlar 1950/1951 în învățămîntul de partid.
- 28 iulie** — Planul de producție pe trimestrul al doilea al anului 1950 a fost realizat pe întreaga industrie în proporție de 100,8%.
- 1 august** — Până la 1 august 1950, au fost constituite 729 de cooperative agricole de producție.
- 8 august** — A fost adoptat Decretul pentru instituirea titlurilor de „Om de știință emerit”, „Artist al poporului”, „Maestru emerit al artei”, „Artist emerit”, „Profesor emerit”, „Învățător emerit”.
- 23 august** — În întreaga țară au avut loc manifestări consacrate celei de-a șasea aniversări a zilei de 23 August.

- 4 septembrie** — La Institutul de cercetări agronomice din București a avut loc conferința pe țară a conducătorilor S.M.T. și centrelor mecanice, la care s-a analizat campania agricolă de vară și s-au stabilit noile obiective.
- 5 septembrie** — Pînă la acea dată, au fost constituite 972 de cooperative agricole de producție.
- 7 septembrie** — Marea Adunare Națională a votat legea pentru alegerile de deputați în sfaturile populare.
- 9 septembrie** — La București, au început lucrările primului Congres al comitetelor de luptă pentru pace din Republica Populară Română. Cuvîntul de deschidere a fost rostit de acad. Mihail Sadoveanu.
- 10 septembrie** — În comuna Horia (Roman), a luat ființă cooperativa agricolă de producție „Tudor Vladimirescu”. Cu aceasta, numărul cooperativelor agricole de producție a ajuns la 1 000.
- 25 septembrie** — A fost publicată Hotărîrea Comitetului Central al P.C.R. și a Consiliului de Miniștri privind campania muncilor agricole din toamna anului 1950.
- 29 septembrie** — A început sesiunea lărgită a Academiei Republicii Populare Române, care a dezbătut proiectul de plan al electrificării țării.
- 3 octombrie** — A fost publicată Hotărîrea C.C. al P.C.R. și a Consiliului de Miniștri pentru îmbunătățirea muncii în sectorul de exploatare și industrializare a lemnului.
- 4 octombrie** — A fost constituit Consiliul Central al Frontului Democrației Populare, compus din reprezentanți ai P.C.R., C.G.M., Frontului Plugarilor, U.P.M., U.F.D.R., U.T.M., Uniunii Scriitorilor, Academiei R.P.R., Comitetului antifascist german, Asociației științifice a tehnicienilor, ș.a. Președinte al Consiliului a fost ales dr. Petru Groza.
- 9 octombrie** — A avut loc ședința plenară a C.C. al U.T.M., cu următoarea ordine de zi: 1 Introducerea anului școlar în învățămîntul politic al U.T.M.; 2 Primirea de candidați în U.T.M.; 3 Participarea U.T.M. în lupta pentru transformarea socialistă a agriculturii; 4 Raport asupra participării delegației U.T.M. la Congresul Uniunii Internaționale a Studenților (Praga — august 1950).
- 14 octombrie** — A fost publicat Manifestul Frontului Democrației Populare, intitulat: **Pentru pace, pentru înflorirea patriei, pentru socialism!**
- 23 octombrie** — A fost inaugurat Institutul de neurologie al Academiei.
- 26 octombrie** — Ședința plenară a C.C. al P.C.R. a aprobat planul de electrificare a țării, prezentat de Gh. Gheorghiu-Dej.
- 29 octombrie** — Planul de Stat pe trimestrul al treilea al anului 1950 a fost îndeplinit la producția industrială în proporție de 101,6%.
- 16 noiembrie** — A fost adoptată Hotărîrea Consiliului de Miniștri cu privire la construirea Centralei hidroelectrice „Vladimir Ilici Lenin” pe riul Bistrița.
- 18 noiembrie** — Comitetul Central al Partidului Comunist Român a adresat o chemare către toți alegătorii — muncitori și muncitoare, țărani și țărance, ostași și ofițeri, oameni ai culturii și ai științei — în vederea alegerilor de deputați în sfaturile populare.
- 3 decembrie** — Au avut loc alegerile de deputați pentru sfaturile populare regionale, orașenești, raionale și comunale, la care au participat aproape 10 milioane de cetățeni, dintre care 96,31% au votat pentru candidații Frontului Democrației Populare.
- 12—13 decembrie** — Ședința plenară a C.C. al P.C.R. a aprobat planul cincinal de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1951—1955.
- 15 decembrie** — Marea Adunare Națională a votat Legea pentru apărarea păcii.
- 28 decembrie** — A fost publicat Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale pentru organizarea și funcționarea sfaturilor populare.
- 31 decembrie** — Planul producției globale industriale pe anul 1950 a fost îndeplinit în proporție de 104%.

ALEXANDRINA MAGHERU-HARALAMB (1825-1877)

Alexandrina Magheru-Haralamb aparține unei familii animate de înalte aspirații patriotice, a cărei participare activă la revoluția de la 1848 din Țara Românească s-a ilustrat prin exponenții a două generații: pe de o parte tatăl, generalul Gheorghe Magheru, pe de alta fiul și nepotul de frate ai acestuia, cadeții George și Ion Magheru, deveniți ofițeri în timpul guvernării revoluționare. Ea se conturează ca o figură feminină reprezentativă din epoca luptei pentru afirmarea și înfăptuirea idealurilor pașoptiste, în cadrul cărora năzuințele de unire și independență națională ocupau un loc însemnat. Concepțiile sale înaintate și întreaga-i comportare în timpul revoluției și după aceea i-au făcut pe contemporani să aprecieze că ea „a luat parte cu inima și cu fapta“ la mișcările naționale și „a iubit pînă la ardoare țara“, pentru binele căreia era gata la orice sacrificiu.

Alexandrina Magheru, fiica mai mare a generalului Gheorghe Magheru și a primei sale soții, Ancuța Pleșoianu, s-a născut în comuna Bîrzeiu, la 17 martie 1825. Și-a început studiile la Tîrgu-Jiu, unde s-a distins ca elevă sirguincioasă și destoinică. De aceleași însușiri a dat dovadă și ca elevă a pensionului de fete din Craiova, unde și-a continuat învățătura.

O atenție deosebită a acordat Alexandrina cunoașterii limbilor străine. A studiat franceza, italiana, germana, engleza și greaca, unele stăpînindu-le în asemenea măsură încît, încă în școală fiind, a tradus în românește lucrarea scriitorului clasic francez Jean François Marmontel: *Belisarie*, care s-a și publicat în anul 1844. Ion Eliade Rădulescu i-a adresat Alexandrinei o scrisoare elogioasă, în care, apreciind această realizare ca „o probă de înaintările în studiu și de principiile sănătoase primite“, o felicită și îi ura să poată „urma și mai departe cu asemenea lucrări folositoare nației“.

Sobrietatea firii sale, gîndirea curînd maturizată, înflăcărarea patriotică ce o caracteriza au făcut ca Alexandrina Magheru să fie preocupată, de foarte tînră, de destinele patriei sale. Aceste alese trăsături și atașamentul său față de ideile înaintate ale epocii i-au determinat pe unii

din frunțașii revoluționari de la 1848 să considere că ea a exercitat o influență pozitivă asupra tatălui său, în hotărîrea luată de acesta de a se alătura revoluției încă de la începuturile sale, în ciuda funcției oficiale pe care o deținea și a încrederii de care se bucura din partea domnitorului. Alexandrina însăși s-a aflat în primele rînduri ale celor care au aderat imediat la revoluție și au întîmpinat cu un mare entuziasm pe membrii Guvernului provizoriu, aleși la Islaz.

Astfel, în ziua de 11 iunie 1848, la primirea însuflețită făcută la Caracal de populație și autorități, în frunte cu generalul Gheorghe Magheru, administratorul județului Romanați, taberei revoluționare sosite de la Islaz, Alexandrina Magheru a ținut în fața membrilor Guvernului provizoriu un scurt și înflăcărat discurs, expresie a simțămîntelor de simpatie ale mulțimii al cărui exponent se făcea și a urât izbîndă revoluției de regenerare socială și națională începute. Ea a dăruit membrilor guvernului revoluționar „eșarfe tricolore brodate de mîinile sale“ și i-a decorat cu „cocarde naționale“, lucrate, desigur, tot de ea sau sub îndrumarea ei. Asemenea cocarde tricolore a executat tînăra Alexandrina Magheru și la Craiova, unde se pare că a mers odată cu Guvernul provizoriu, al cărui membru devenise și tatăl său. Chiar în iunie 1848, Alexandrina Magheru a oferit acest simbol revoluționar, în semn de înaltă prețuire, profesorului transilvănean Ioan Maiorescu, care se bucura de o mare considerație și care reușise să cîștige pentru cauza revoluției o bună parte din populația orașului Craiova. Această mărturie se păstrează și astăzi la Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România.

Alexandrina Magheru a continuat să urmărească cu pasiune și încredere cursul evenimentelor revoluționare și după ce Guvernul provizoriu s-a îndreptat spre București. În scrisoarea din 13 iunie 1848 către tatăl său, își manifesta bucuria pentru izbînzile revoluției și-i transmitea caldă și semnificativa urare: „Să trăiască libertatea română!“ Atunci cînd comploturile reacțiunii au încercat să pună stavilă mersului revoluționar, ea și-a exprimat neliniștea față de asemenea tendințe, pe care le dorea înlăturate pentru totdeauna. Corespondența sa din această perioadă, ca și cea de după înfrîngerea revoluției, vădește interesul ei permanent pentru progresul țării, dorința de a contribui la realizarea acestuia. Totdeauna nefericirea patriei a mîhnit-o adînc. Înfrîngerea revoluției și prezența trupelor străine în țară o făceau să scrie, la 28 septembrie 1848, că Bucureștiul a devenit un mormînt în care nu se mai aude decît „zgomotul lanțurilor ce se pregătesc pentru sârmana noastră patrie.“

Represiunea care a urmat înăbușirii revoluției a lovit-o direct, ca și pe membrii celorlalte familii care jucaseră un rol însemnat în revoluție, cu atît mai mult cu cît aderasese deschis și entuziast la idealurile acesteia. Împreună cu cea de a doua soție a tatălui său, Maria, Alexandrina Magheru a fost tratată ca vinovată de „crime politice“, cum aprecia cu indignare Zoe Golescu, într-o scrisoare către fiul său Ștefan, și expulzată. Peste munți, în Transilvania, unde s-a oprit la început, înainte de a-l urma pe tatăl său în exil la Viena, Alexandrina Magheru s-a bucurat de o aleasă

considerație din partea conducătorilor revoluționari ardeleni, care o prețuiau în mod deosebit pentru atitudinea sa. Într-o scrisoare adresată din Brașov tatălui său, în aprilie 1850, Alexandrina își exprima admirația față de revoluționarul George Barițiu, care îi arătase multă prietenie. Legăturile cu revoluționarii transilvăneni le-a păstrat și după stabilirea sa la Viena, fiind foarte apropiată de familia Maiorescu, de Dionisie Pop Marțian, Alexandru Papiu-Ilarian și de alți români de peste Carpați. De altfel, prin intermediul ei erau difuzate printre tinerii transilvăneni ziare românești apărute la Paris și expediate Alexandrinei de fratele său George Magheru, emigrat în Franța. Ziarele care îi parveneau din Franța erau răspindite nu numai în rîndul transilvănenilor, ci și al celorlalți revoluționari români aflați în emigrație și cu care venea în contact.

Alexandrina Magheru a rămas la Viena și după plecarea tatălui său la Constantinopol. Aici, s-a îngrijit cu devotament de educația fratelui său mai mic, Romulus Magheru, căruia i-a cultivat de timpuriu dragostea de patrie, deși împrejurările l-au silit să-și trăiască copilăria departe de pămîntul străbun. Ulterior, el a devenit ofițer activ în armata română și a participat la războiul pentru cucerirea independenței de stat depline a României din 1877—1878, cu gradul de maior.

La Viena, unde a rămas mai tot timpul exilului — cu excepția unor scurte călătorii în Franța, în tovărășia fratelui său mai mare, George, sau la băile de la Marienbad, pentru îngrijirea sănătății —, Alexandrina Magheru s-a străduit să mențină legătura între românii emigrați în apusul Europei, în special în Franța, și cei aflați în Imperiul otoman, nutriend continuu speranța unirii tuturor pentru marea cauză a poporului român, în ciuda disensiunilor ivite între unii revoluționari. Chiar din Paris, scriind generalului Magheru, în iunie 1853, despre emigranți și neînțelegerile dintre ei, Alexandrina Magheru considera că, la nevoie, s-ar uni cu toții. În anii următori, cînd activitatea pentru înfăptuirea Unirii s-a intensificat, ea a continuat să se intereseze îndeaproape de realizarea acesteia, dorind-o cu aceeași înflăcărare ca și revenirea în patrie, ce i se refuzase în mai multe rînduri.

Numai după întoarcerea tatălui său din exil, Alexandrina și-a putut revedea țara atît de mult iubită, unde a sosit spre sfîrșitul anului 1857, împreună cu fratele său mai mic, Romulus, și însoțită de vărul său Ion Magheru. Numai atunci, după încetarea doliului simbolic pe care îl purtase în tot timpul emigrației pentru nefericirea patriei sale, ea s-a căsătorit cu colonelul Dimitrie Haralamb, cu care a avut doi copii: o fetiță, Aurora, pe care a pierdut-o de timpuriu, și un fiu, Mihai, pe care l-a crescut cu un devotament nemărginit.

Deși mamă a doi copii și rămasă curînd singură prin decesul soțului său, în 1867, Alexandrina Magheru-Haralamb a continuat să se preocupe de aspectele vieții politice, sociale și culturale din țară. De asemenea, a menținut legătura cu românii transilvăneni și bănățeni care luptau pentru drepturi naționale, gata oricînd să participe, pe măsura puterilor sale, la realizarea unor acțiuni în sprijinul cauzei românilor de pe

ambele versante ale Carpaților și să propage și în rîndul altora marile idei înnoitoare.

O exemplificare a activității sale în acest sens o constituie și solicitarea bănățeanului Vincențiu Babeș, care, la 13 octombrie 1860, o anunța că îi expediază 10 exemplare din lucrarea sa intitulată: *Cauza limbilor și naționalităților din Austria*, pentru a le difuza în rîndul unor reprezentanți de seamă ai vieții politice și culturale. Vincențiu Babeș îi mai trimitea o listă de subscripție în sprijinul scopurilor naționale, pentru ca ea să îndemne și pe alții să contribuie. Preocupările de acest gen sînt ilustrate și de apelul pe care i-l face Alexandrinei, în mai 1870, Bogdan Petriceicu Hasdeu, trimițîndu-i o listă cu abonamente la „Columna lui Traian“, pentru a atrage aderenți din cercul cunoștințelor sale la această publicație, a cărei țintă era „creșterea poporului român pe o cale curată națională, fie în politică, fie în literatură“.

Tot în anul 1870, Alexandrina Magheru-Haralamb a oferit mănăstirii Putna, ctitorie a lui Ștefan cel Mare, apărător statornic al înaltelor idealuri de libertate și neatințare, „un frumos și bogat drapel“ pentru a servi la acoperirea mormîntului marelui domn, iar în 1876 a contribuit la ridicarea, în orașul Iași, a unei statui a voievodului moldovean.

Alexandrina a manifestat un interes permanent pentru însușirea de către tineret a cunoștințelor științifice și pentru cultivarea în inimile acestuia a sentimentelor patriotice. În acest scop, ea a acordat premii pentru elevi și eleve și a subvenționat societăți de lectură din toate părțile locuite de români.

Dintotdeauna i-a reținut atenția nefericirea semenilor săi, cărora căuta, pe cît îi stătea în putință, să le micșoreze suferința; de aici, grija ei pentru ajutorarea unor fete sărmene și a copiilor orfani, a văduvelor și a celor nevoiași, meritîndu-și cu prisosință admirația contemporanilor.

La 20 februarie 1877, în vîrstă de numai 52 de ani, Alexandrina Magheru-Haralamb a încetat din viață la Craiova. Ziarul „Românul“ anunța cu durere moartea sa, iar bătrînului ei tată îi erau exprimate condoleanțe din partea a numeroase personalități ale vieții politice și culturale românești — generalul George Adrian, Ion Ghica, Ion Eliade Rădulescu, pictorul Gheorghe Tattarescu ș.a. —, care cunoscuseră și prețuiseră calitățile și activitatea sa în slujba idealurilor înnoitoare, a unirii și independenței patriei

ELENA PĂLÂNCEANU

CONSTANTIN C. PETRESCU (1884-1914)

Constantin C. Petrescu s-a născut la Constanța, în anul 1884. Era fiul unui paznic de vie. Om sărac. Însetat de cultură, tânărul a făcut eforturi mari pentru a pleca în străinătate, la învățătură. Din corespondența sa cu Teodor Iordăchescu reiese că nu o dată se afla, în țară străină, lipsit de bani chiar și pentru piine. Flacăra care-l mistuia, aceea de a studia cât mai mult pentru a fi de folos poporului său, pe care dorea să-l vadă că înaintează spre progres, să vadă cum lumina adevărului și dreptății sociale pătrunde și în casele celor obidiți, a fost imboldul care l-a ajutat să depășească împrejurările vitrege.

Tinerețea lui Constantin Petrescu a fost de un dramatism puțin obișnuit. După ce a urmat liceul la institutul particular „Mircea Vodă” din Constanța, a fost un singur an student la Universitatea din București. Avea darul de a scrie și a vorbi cu înflăcărare. A început să studieze din liceu marxismul și a militat cu toată ardoarea pentru cultivarea muncitorilor. Referitor la acești ani de viață, Teodor Iordăchescu relatea într-un articol apărut în ziarul „Scinteia” din 30 august 1956 : „Ca elev al unui liceu particular din Constanța, el a predat primele noțiuni de marxism altor colegi, printre care mie și lui Ghețu Nicolae... Dornic să aprofundeze știința marxistă și să cunoască mișcarea muncitorească internațională, el a plecat, fără mijloace, în străinătate, trăind în condiții adesea disperate în Germania, Belgia, Franța și stabilindu-se în Italia, unde a murit...”.

Redăm citeva rinduri din corespondența Petrescu — Iordăchescu, semnificative și pentru profunzimea sentimentelor ce-i legau pe cei doi tovarăși care și-au închinat viața cauzei clasei muncitoare din țara noastră.

La 22 noiembrie 1905, T. Iordăchescu îi scria lui Petrescu, aflat în Germania : „M-a îndurerat mult scrisoarea ta și primele rinduri mi-au provocat un tremur ce mi l-a stăpinit numai singele rece ce-l arăți în fața mizeriei. Când am primit vestea ta mă pregăteam să-ți scriu și eu și să-ți

spun că am intrat la Administrația Drumurilor ca copist cu 70 sau 80 pe lună, nu știu nici eu sigur pînă nu voi primi leafa la 25 st. v. Bazat acum pe leafă, am făcut rost de 20 lei care, cu încă 90 strînși de bătrînul, o să-i primești poate și înainte de 1 st. n. Să sacrifici, dragul meu, încă 10 bani spre a-mi răspunde în ce fel și cînd trebuie achitat laboratorul ca să ne îngrijim din vreme. În tot cazul fii sigur că de la mine o să ai cît s-o putea mai mult...”

În mai 1906, luna luptei și a speranței oamenilor muncii într-o lume fericită, T. Iordăchescu a primit, la Constanța, o scrisoare de la Constantin Petrescu, aflat la Paris. „*Scumpul meu tovarăș*. Într-o scrisoare pe care am primit-o acum 8 zile, tatăl meu îmi comunică că mi-a trimis 20 franci. Dar au trecut 8 zile și mandatul nu mi-a sosit. Acuma mă aflu într-o situație disperată. De două zile n-am mîncat nimic și dacă asemenea situație va continua, nu pot să prevăd urmările care ar putea să aibă loc. Te rog să nu comunicîi părinților mei nefericita situație în care mă aflu; aceasta i-ar amări, iar mie nu mi-ar folosi de loc. Datorită grevelor al căror număr se mărește, orice activitate e paralizată, astfel că oriunde mă duc să cer de lucru mi se răspunde că în timpul grevelor nu se fac angajări la uzine. Vezi deci în ce stare mă aflu; așa că te rog să treci pe la tatăl meu astă-seară și să-i spui *numai* că n-am primit încă banii și că mă aflu într-o situație grea, să se ducă la poștă și să întrebe sau să facă orice, astfel ca să primesc în 8 zile ceva ajutor, deoarece, mai tîrziu, s-ar putea să fie prea tîrziu. Să te interesezi dacă mama e mai bine, în sfîrșit să-mi scrii adevărul. Încă o dată, să nu le spui nimic de suferințele mele. Adresa mea este aceeași: Lucas M.C.P. Rue des Jardins St. Paul”.

Nemîncînd zile întregi, nevoit să muncească oriunde și orice, în Germania, în Belgia, în Franța, el a reușit totuși să-și termine studiile în științele sociale, la Bruxelles. Din activitatea lui în această perioadă se cunoaște că a scris, la Paris, o dramă socială în limba franceză, intitulată *Secerișul*, cu o prefață de Amilcare Cipriani*.

În ziua de 31 octombrie 1909 a avut loc la Paris, în sala grupului muncitorilor socialiști români, o mare întrunire de protest împotriva expulzării din România a doctorului Cr. Racovski. Constantin Petrescu, care a prezidat întrunirea, a citit în fața participanților printre care se găseau și studenți români care urmau cursurile facultăților de filozofie și drept din capitala Franței, o moțiune de protest împotriva expulzărilor nedrepte ce se comiteau în țară.

* Amilcare Cipriani s-a născut la 18 octombrie 1894, la Rimini (Italia). Socialist revoluționar, el l-a urmat pe Garibaldi, devenind locotenentul său. A aderat la Internaționala I, situîndu-se de partea lui Marx, la Londra. Locotenent-colonel în armata republicană franceză, el s-a aflat la 18 martie 1871 în rîndurile comunarșilor. Rănit și arestat, a fost condamnat la moarte. Pedepsa i-a fost apoi comutată; deportat, a revenit în 1880, avînd domiciliul în Italia. A fost ales de nouă ori deputat, dar n-a fost eliberat ca să-și exercite mandatul. Ieșit din închisoare, s-a stabilit în Franța, unde a militat cu condeii și cuvîntul în cadrul secțiunii franceze a Internaționalei. A colaborat la organul de presă al socialiștilor francezi — „L'Humanité”, aflat atunci sub direcția lui Jaurès. A încetat din viață la 2 mai 1918.

De cite ori se întorcea acasă, pentru a-și îngriji sănătatea, grav afectată, își petrecea timpul la sediul mișcării muncitorești, scriind, de pe poziții marxiste, articole la „România muncitoare“.

Astfel, la rubrica *Idei sociale* a gazetei, din 6 martie 1911, a publicat articolul intitulat *Solidarism sau socialism*, în care demonstra, cu argumente științifice, că propagarea armoniei între capital și muncă nu este decât un vis sterp, deoarece aceasta nu poate exista decât prin înlăturarea claselor antagoniste, prin desființarea exploatării omului de către om, adică prin instaurarea regimului socialist. Cunoscător al marxismului, el a scris, în această perioadă, un interesant articol despre geniala personalitate a autorului *Capitalului*, pe care o dorea cunoscută, la adevăratele ei dimensiuni, de către muncitorii români.

O atenție deosebită a acordat militantul socialist problemei ridicării nivelului cultural al maselor. În articolul *Roadele culturii* („România muncitoare“ din 18 aprilie 1910), el arăta că gazetele muncitorești și broșurile socialiste dau muncitorului înțelegerea limpede a rostului lucrurilor în societate, îi îndreaptă pașii pe calea organizării sub cutele steagului socialist. În același sens, într-un articol despre Muzeul Simu, releva necesitatea ca actul culturalizării să aibă un caracter complex : „proletariatul nostru trebuie să participe cit mai intens la viața estetică pe care o produce arta sub diferitele ei forme (literatură, muzică, pictură, sculptură etc.)“, puternic convins de forța educativă a artei („România muncitoare“ din 18 aprilie 1910).

În toamna anului 1911, C. Petrescu — care studiasse și arheologia la Roma — a publicat în „România muncitoare“ (din 18, 22, 25, 29 septembrie și 2 octombrie) un ciclu de cinci articole : *Scrisori din Italia*, concepute în aceeași dorință de instruire a muncitorimii.

În „Calendarul Muncii“ pe 1910, militantul socialist a scris un interesant articol, *Morala proletară*, cu adânci rezonanțe și în vremurile noastre. El demonstra cum o întreagă categorie de oameni, dominați politicește, împinși de aceleași nevoi, își întocmesc o morală bazată pe cerințele lor comune, în care dispar interesele individuale. Această morală se confruntă cu o alta, consfințită juridic : „Clasele dominante, deținând bogățiile sociale, dau o garanție legală modului de a-și privi activitatea lor. De aici întregul sistem juridic e bazat pe interesele lor. Clasele apăsate, constrinse a avea o atitudine anumită, opun o altă ideologie, o altă morală, lipsite însă de orice consfințire“.

Făcînd o incursiune istorică, el dădea ca exemplu cele două morale de care s-a folosit burghezia franceză, înainte și după revoluție : „cîtă vreme burghezia franceză se zbătea sub tirania neagră a feudalismului, cu întregul lui spirit de subjugare, ideologii burghezi prezentau omenirii un plan de societate pe a cărei poartă stătea scris : «Libertate, Egalitate și Frăție». Venind la putere, burghezia și-a uitat lozincile sau le folosea în mod ipocrit“.

Morala proletariatului este însă de o natură diferită. Proletariatul trebuie să arate burgheziei că dominația ei este bazată pe violență și nedreptate, că exploatarea ei este imorală. El duce lupta economică și politică în numele moralei al cărui țel este adevărata înfrățire și pace so-

cială. Proletariatul luptă pentru dezrobirea întregii omeniri de sub jugul legilor economice oarbe ce funcționează în societatea burgheză. El opune moralei strimte și ipocrite a burgheziei o morală largă, cu adevărat umană. În concluzia articolului, C. Petrescu previzionează, în 1910, că atunci când proletariatul va cuceri puterea politică, „își va transforma energia de luptă în energie de producție”, așa cum Garibaldi, o dată cu realizarea idealului pentru care a luptat o viață întreagă — unitatea Italiei, i-a spus fiului său : „ține această sabie și fă din ea plug”.

În articolul *Morala socialismului* („România muncitoare” din 13 mai 1910), el demonstrează că marxismul nu este „numai o genială doctrină economico-socială”. Din analiza făcută de Marx formelor economice ale societății în diferite etape istorice „se degajează principii de înaltă moralitate”. Evident, după Marx, forțele de producție constituie principala forță motrice a istoriei. Aceasta nu înseamnă însă că el ar fi negat rolul factorilor morali și intelectuali în transformarea societății. Mai mult : „Engels, ilustrul amic și colaborator al lui Marx, declară expres că evoluțiunile politice, juridice, filozofice, religioase au drept bază evoluția economică, dar că ele reacționează una asupra alteia și asupra bazei economice”.

Articolele și studiile lui C. Petrescu au un profund caracter științific, marxist. În „Calendarul Muncii” din 1912, în articolul *În spre socialism*, el scria că adversarii socialismului nu mai pot tăgădui forța numerică și morală crescândă a proletariatului. Abordînd problema legității dezvoltării sociale, a încheității existenței producției colective și a distribuției individuale, a creșterii concomitente a bogățiilor la un număr restrîns de oameni neproducători și a sărăciei în mijlocul maselor producătoare, tînrul socialist își manifesta bucuria față de deșteptarea conștiinței muncitorești, a dezvoltării spiritului de organizare și de luptă. „Acest fapt istoric — arăta el — este de o înaltă valoare morală. Deșteptarea conștiinței muncitorilor robiți e consecința fatală (inevitabilă — *n.n.*) a modului actual încheitabil de producție și distribuție”.

Gîndurile sale de atunci, care au prins viață abia în zilele noastre, vădesc spirit previzionar. „Cînd socialismul va triumfa — scria C. Petrescu în 1912 — cînd o stare de înfrățire, de pace și dreptate socială va urma stării actuale de luptă, cînd toți oamenii vor avea partea lor de proprietate în imensul capital omenesc și partea lor de muncă și inițiativă rodnică în imensa activitate socială, atunci și numai atunci toți oamenii se vor considera cu drept cuvînt copărtașii civilizației universale”. Socialismul — spunea el —, prin proprietatea socială asupra pămîntului și a tuturor mijloacelor de producție, va asigura fiecărui om condițiile unei vieți omenești, contribuind, astfel, la dezvoltarea completă a personalității tuturor.

În același context de idei, el observa, cu luciditate : „Un adevăr cardinal al socialismului fiind și aceasta că : orice individ *trebuie să muncească* (afară numai dacă e copil, bolnav sau invalid), oricare ar fi munca utilă pe care o îndeplinește în societate, urmează ca consecință necesară că într-o societate ordonată pe acest principiu, orice dușmănie de clasă va deveni imposibilă, căci războiul social de clasă există numai acolo unde o parte imensă a omenirii muncește pentru a întreține o minoritate restrînsă de bogați paraziti”.

Avînd o temeinică pregătire juridică, C. Petrescu a publicat, în „Viitorul social“ din 1908, mai multe studii asupra criminalității : *Originile crimei* — după școala lombroziană, *Criminalitatea ca fenomen social* și *Socialism și criminalitate*. Folosind o bogată literatură de specialitate, citind permanent pe cei mai cunoscuți dintre criminologi, sociologi, etnografi și istorici, el a combătut teoriile școlii lombroziene, care nu se preocupa de persoana criminalului, de factorii sociali, plasînd în biologie calificativul de anormal al unor acte săvîrșite în domeniul social. Un act nu poate fi considerat drept criminal, constată el, decît în raport cu societatea, nu poate fi socotit drept moral sau imoral, decît în funcție de poziția de clasă a celor ce-l apreciază ca atare.

Constantin C. Petrescu, în perioadele cînd se afla în țară, a căutat, cu o largă generozitate, să împărtășească muncitorilor români din cultura acumulată, interpretînd cele mai profunde teorii într-o limbă accesibilă celui mai simplu muncitor, sîdînd în cititori crezul luminos al socialismului.

S-a stins din viață la sfîrșitul lunii ianuarie 1914 la Roma. În necrologul publicat de dr. Cr. Racovski s-a subliniat locul pe care-l ocupă C. Petrescu în cadrul mișcării noastre muncitorești, faptul că moartea acestui „om de talent și cu calități rare, a fost însă și o pierdere pentru știință și pentru literatură. El a lăsat o colecție de cîntece și poezii socialiste în manuscris, ca și două alte drame sociale, în afară de «Secerișul», a tradus în italienește pe Caragiale, procurînd astfel marelui dramaturg una din ultimele și cele mai curate bucurii din viața sa“.

Două poezii — „Gornistul“ și „Noi viețuim“ — traduse de el pentru muncitorii români, au fost cîntate cu elan de generații întregi de socialiști și comuniști.

Constantin C. Petrescu rămîne un admirabil exemplu de revoluționar.

ION FELEA

ÎN AJUTORUL CELOR CE STUDIAZĂ ÎN CADRUL ÎNVAȚĂMÎNTULUI POLITICO-IDEOLOGIC DE PARTID

Apariția proletariatului pe scena istoriei patriei și începuturile mișcării muncitorești. Crearea și activitatea partidului politic al clasei muncitoare din România (1893 — 1918)

FORMAREA PROLETARIATULUI

ȘI ÎNCEPUTURILE MIȘCĂRII

MUNCITOREȘTI DIN ROMÂNIA

Începuturile și dezvoltarea mișcării muncitorești din România sînt fundate pe evoluția generală, economică și social-politică a societății noastre, determinată de progresul forțelor de

producție și de schimbările petrecute în relațiile de producție ale țării. Comparativ cu alte state din centrul și din apusul Europei, dezvoltarea țării noastre a fost frînată de o serie de factori istorici obiectivi, între care menținerea relațiilor feudale și, mai ales, încălcările autonomiei țărilor române, invaziile și jafurile cotorpitorilor străini, cărora li s-au adăugat ocuparea și înglobarea unor provincii românești în componența imperiilor otoman, habsburgic și țarist. Ca urmare, relațiile de producție capitaliste au început să apară în România spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea, odată cu dezvoltarea producției manufacturiere și a industriei. Acest proces a devenit și mai evident în a doua jumătate a secolului trecut, determinînd și, totodată, dezvoltîndu-se sub impulsul unor mari mișcări sociale și naționale, cum au fost revoluția din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, revoluția de la 1848, Unirea Principatelor, în 1859, proclamarea independenței depline de stat a României, în 1877.

În provinciile românești aflate sub stăpînire străină, dezvoltarea social-economică, în ciuda unor particularități generate de condiții specifice de dezvoltare, a păstrat trăsături comune societății de pe întreg teritoriul țării. Un moment însemnat în evoluția economică și socială a României l-a constituit reforma agrară de la 1864, care a împins spre orașe un însemnat număr de țărani neîmproprietăriți sau împroprietăriți cu loturi prea mici de pămînt, atrași apoi în sfera producției industriale. Ea nu a înlăturat însă bazele puterii economice a moșierimii, marea proprietate deținînd, în continuare, aproape 70% din suprafața de pămînt. Limitele reformei au determinat o cale specifică a evoluției capitalismului în agricultură, caracterizată prin împletirea formelor de producție capitaliste cu puternice rămășițe feudale. În acei ani începe să facă primii pași industria petrolieră, se dezvoltă industria extractivă, a morăritului și panificației, se în-

ființează o serie de tăbăcării, întreprinderi forestiere, fabrici de zahăr, apar primele ateliere metalurgice.

După cucerirea independenței de stat depline, ca urmare a adoptării unor măsuri cu caracter stimulator — cum au fost legea pentru încurajarea industriei naționale (1887) și tarifele vamale protecționiste —, ritmul de înființare a întreprinderilor industriale a crescut. Dacă între 1866 și 1887 au luat ființă, anual, cîte 8,2 fabrici, între 1893 și 1906 ritmul mediu anual a fost de 18 fabrici nou create. Este perioada în care se intensifică și procesul formării marii industrii capitaliste, dotată cu aparat tehnic productiv mașinist și deservită de proletariatul modern de fabrică, perioada în care dezvoltarea economică generală a țării a dus la profilarea unor importante centre industriale și muncitorești: București, Brăila, Galați, Valea Jiului, Valea Prahovei, Turnu Severin, Reșița, Hunedoara, Pașcani, Arad, Cluj, Brașov, Timișoara ș.a. În primii ani ai secolului al XX-lea, economia României a înregistrat noi pași înainte pe linia dezvoltării capitaliste a industriei, a comerțului și a altor ramuri. Au fost adoptate însemnate măsuri cu caracter protecționist (1904—1906 și 1912), ceea ce s-a repercutat într-o dezvoltare mai accentuată ca în trecut a industriei mașiniste, ritm pus în evidență de sporirea numărului întreprinderilor încurajate de stat, ce aveau o pondere însemnată în ansamblul industriei prelucrătoare; s-a intensificat gradul înzestrării energetice. Totuși, creșterea a avut loc cu precădere în ramurile industriei ușoare și extractive; în schimb, industria metalurgică, în special industria producătoare de mașini, era slab dezvoltată.

Economia românească a devenit tot mai dependentă de capitalul străin, pătrunderea și creșterea ponderii acestuia făcîndu-se pe calea împrumuturilor contractate de stat de la grupările germane, franceze, engleze etc., prin investiții în domeniul bancar și comercial, prin acapararea ramurilor producției industriale. Majoritatea capitalurilor străine investite au fost orientate cu precădere spre industria ușoară și extractivă, unde profiturile mari se obțineau mai rapid, repercutîndu-se negativ în evoluția neuniformă a economiei țării. Deținînd poziții-cheie în cadrul economiei românești, capitalul străin avea să-i imprime o dezvoltare unilaterală și să scoată din țară profituri enorme, stoarse prin exploatarea prădalnică a bogățiilor țării și a muncitorilor. Trusturile imperialiste străine exercitau asupra României nu numai presiuni de ordin economic, ci se amestecau direct în treburile interne ale țării, știrbindu-i independența și suveranitatea.

Existența îndelungată a dominației străine, jugul opresor exercitat asupra unor străvechi provincii românești, persistența unor rămășițe de natură feudală în agricultură, tendințele cercurilor monopoliste internaționale de acaparare a bogățiilor materiale ale țării au determinat, în mare măsură, ritmul anevoios, neuniform (din punct de vedere teritorial) și inegal (din punct de vedere al ramurilor industriale) al dezvoltării capitalismului în România. *Cu toate progresele înregistrate, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, România se afla în prima fază a evoluției capitaliste, economia sa păstrînd un caracter predominant agrar.*

Datorită schimbărilor petrecute pe plan economic, au avut loc mutații importante în structura și raporturile de clasă ale societății româ-

nești. Rezultatul esențial al evoluției României pe făgașul capitalismului l-a constituit apariția și afirmarea celor două clase noi, cu interese fundamentale opuse — burghezia și proletariatul. Paralel cu dezvoltarea industriei a crescut tot mai mult rolul social și politic al burgheziei, care acționa pentru desfășurarea largă a activităților economice, comerciale și, implicit, pentru unele reforme democratice ce corespundeau cerințelor obiective ale societății românești. Specificul desfășurării revoluției burghezo-democratice a făcut, totodată, ca burghezia, ale cărei interese o determinau să intensifice exploatarea maselor, să pactizeze, în bună măsură, pe plan politic, cu moșierimea, care continua să aibă o poziție economică și politică puternică, fiind clasa cea mai reacționară, potrivnică reformelor cu caracter progresist, democratic. Cea mai numeroasă clasă a societății, țărănimea, crâncen exploatată de moșieri și arendași, vital interesată în lichidarea marii proprietăți funciare, în schimbări profunde cu caracter democratic, reprezenta o puternică forță progresistă. Societatea românească mai cuprindea categorii sociale mijlocii — meseriași, mici producători și comercianți —, precum și intelectualitatea, interesate în dezvoltarea democratică a țării.

Factorul de cea mai mare importanță pentru destinele României l-a constituit formarea, dezvoltarea și intrarea fermă în arena vieții politice a proletariatului. În perioada 1861—1900, numărul muncitorilor a crescut de peste trei ori, ajungând la începutul secolului al XX-lea la circa 300 000 de persoane ocupate în industria prelucrătoare, extractivă și în transporturi. „Proletariatul — se subliniază în Programul Partidului Comunist Român — devine tot mai mult purtătorul idealurilor celor mai revoluționare ale maselor populare, exponentul aspirațiilor vitale ale întregului popor spre dezvoltarea patriei pe calea progresului, spre o viață liberă și demnă, spre făurirea unității naționale și cucerirea independenței de stat“.

Exploatarea capitalistă, agravată de jaful trusturilor străine, a accentuat contradicțiile de clasă, a impulsionat dezvoltarea în ritm rapid a mișcării muncitorești. În contextul dezvoltării generale a României, al schimbărilor în cadrul raportului de forțe politice, lupta proletariatului și-a înscris astfel drept țel principal eliberarea sa și a maselor muncitoare de exploatare și asuprire, ea căpătînd, totodată, și un caracter național, patriotic, prin faptul că țintea la apărarea independenței și suveranității țării, la salvagardarea dreptului sacru al poporului român de a se dezvolta de sine stătător.

În perioada începuturilor mișcării muncitorești, plasată în timp la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, sînt atestate un mare număr de acțiuni revendicative cu caracter spontan (în 1796—1799 la manufactura de postav de la Pociovaliște, în 1803 la minele Băița, în 1804 la salinile Cojocna și Ocna Sibiului ș.a.), dar care, prin frecvență și chiar prin intensitate au relevat forța revoluționară a clasei ce se năștea, fenomen care l-a determinat pe Nicolae Iorga să constate că, încă din această epocă, „o adevărată chestie muncitorească se deschidea astfel și la noi“. În toiul acestor lupte și ca urmare a desfășurării lor, a început un proces treptat de organizare a clasei muncitoare. Este o caracteristică esențială a mișcării noastre muncitorești faptul că, încă din stadiul ei de început, proletariatul și-a pus problema organizării

sale ca clasă, înțelegând că aceasta reprezintă o condiție hotărâtoare pentru dezvoltarea luptei împotriva claselor exploatare, pentru eliberarea socială a tuturor celor ce muncesc.

Primele forme de organizare muncitorească au fost asociațiile profesionale de întraajutorare, care și-au propus, la început, revendicări cu caracter economic și care, ulterior, se dezvoltă pe baza principiilor luptei de clasă. Dintre acestea, menționăm : asociațiile lucrătorilor tipografi din Brașov (1846) și Timișoara (1851), ale calfelor de șepcari (1855) și tipografilor din București (1858), denumită mai târziu „Gutenberg“, cele ale muncitorilor din Arad, Turnu Severin, Cluj, Iași.

Experiența dobândită în cursul confruntărilor dintre muncă și capital au convins proletariatul de necesitatea unirii sale în organizații menite să-i apere interesele. Un moment deosebit de important în dezvoltarea procesului de organizare a proletariatului l-a constituit întemeierea, în 1872, a *Asociației generale a tuturor lucrătorilor din România*, care își propunea, pentru prima dată în istoria noastră, unirea muncitorilor din întreaga țară. *Acest eveniment marchează începutul organizării de clasă, pe scară națională, a proletariatului român.*

În anii următori, se înregistrează o creștere a combativității revoluționare a muncitorimii, care inițiază acțiuni greviste cu un larg ecou, reușind să impună o serie de revendicări proprii. Printre primele și cele mai însemnate acțiuni în acest sens se înscriu grevele muncitorilor de la șantierelor de construcții ale căilor ferate București—Giurgiu și Simeria—Petroșani, de la Regia din București și greva lucrătorilor din portul Galați (1872), grevele lucrătorilor tipografi și croitori din București (1873), greva minerilor din Valea Jiului și a lucrătorilor din portul Brăila (1875), a muncitorilor de la șantierul de construcții a șoselei Ploiești—Predeal (1877), a minerilor din Petroșani (1879) ș.a.

În focul bătăliilor proletare se constituie organizații muncitorești bazate pe principiul luptei de clasă, cum au fost : Asociația lucrătorilor tipografi din București „Matei Basarab“ (1873), Societatea generală a lucrătorilor tipografi din România „Deșteptarea“ (1879), societățile curelarilor, cizmarilor, caretașilor și lemnarilor din Iași (1880), Societatea lucrătorilor din portul Brăila (1884), Societatea curelarilor din București (1886), organizații care prefigurează trăsături ale viitoarelor sindicate, create în ultimul deceniu al veacului trecut.

Paralel cu mișcarea muncitorească, a apărut și s-a dezvoltat mișcarea socialistă, în care s-au încadrat intelectuali de frunte ai țării, animați de idei progresiste și democratice, de dorința realizării unor reforme și schimbări structurale în societate. Creșterea mișcării socialiste, afirmarea ei pe scena vieții politice sînt indisolubil legate de propagarea tot mai largă în țara noastră a ideilor socialismului științific. Pe fondul de o deosebită receptivitate al gândirii progresiste românești, al socialismului utopic, cunoscut în România încă din deceniul al IV-lea al veacului trecut și întruchipat prin falansterul de la Scăieni (1835), al împletirii ideologiei revoluționar-democrate cu elemente ale concepției materialismului dialectic și istoric în activitatea generației pașoptiste, *ideile marxiste au început a fi răspîndite în țara noastră încă din perioada plămădirii lor.*

Activitatea Internaționalei I și proclamarea Comunei din Paris au stîrnit un interes deosebit din partea muncitorilor și intelectualilor înaintați interesați în cunoașterea și însușirea socialismului științific.

În acest climat iau ființă, în anii 1868—1871, primele organizații socialiste din țara noastră. În 1868, din inițiativa militanților socialiști Gheorghe Ungureanu și Carol Farcaș, se creează, la Timișoara, *Asociația generală a muncitorilor*, care, în 1869, devine secție a Internaționalei I. Organizații similare s-au constituit și și-au desfășurat activitatea în orașele Arad, Reșița, Cluj etc. Începînd din 1871, se întemeiază *cercuri socialiste* la București, Iași, Galați, Ploiești, Brăila și în alte centre, iar odată cu aceasta, răspîndirea marxismului în țara noastră capătă un caracter și mai organizat. Căutînd răspuns la soluționarea problemelor cu care era confruntată societatea românească, membrii acestor cercuri, intelectuali militanți, ca Eugen Lupu, V. Gh. Manicea, C. Stăuceanu, Al. S. Trușcă, Nicolae Codreanu, Zamfir Arbore, dr. N. Russel, C. Dobrogeanu-Gherea, Ioan Nădejde, Constantin Mille și mulți alții, au desfășurat o activitate rodnică de traducere și de răspîndire a scrierilor marxiste, ajungîndu-se treptat la înțelegerea faptului că singura și adevărata cale pentru soluționarea obiectivelor aflate în fața poporului român era aplicarea creatoare a ideilor socialismului științific la condițiile țării, prin organizarea și înarmarea proletariatului român cu învățătura revoluționară despre lume și societate. Circulația ideilor socialiste în România a avut o puternică influență asupra dezvoltării mișcării noastre muncitorești, legînd-o, totodată, de timpuriu, de mișcarea muncitorească internațională, de înșiși marii ei conducători.

Acești ani au reprezentat pentru mișcarea socialistă o perioadă de intense eforturi atît pe linia pregătirii teoretice, cît, mai ales, a stabilirii strategiei și tacticii luptei revoluționare, a orientării spre înțelegerea necesității făuririi organizației politice proprii. Dezvoltarea numerică a clasei muncitoare, continua ridicare a nivelului conștiinței sale revoluționare, creșterea potențialului de luptă și de solidaritate revoluționară ale muncitorilor, evidențiate cu prilejul unor puternice acțiuni greviste, au permis socialiștilor români să caute și să găsească în proletariat forța socială capabilă să dea viață ideilor socialismului științific. Nu este deloc întîmplător că ziarul socialist „Înainte” (1880) se subintitula „Organ democratic-socialist și al proletariatului român”, iar publicațiile socialiste „Contemporanul” (1881—1891), „Revista socială” (1884—1887), „Drepturile omului” (1885 ; 1888—1889) și altele se vor adresa tot mai mult muncitorilor și vor aborda în paginile lor o serie de probleme specifice proletariatului.

CREAREA PARTIDULUI POLITIC

AL CLASEI MUNCITOARE

DIN ROMÂNIA (1893)

Ca urmare a maturizării proletariatului, a dezvoltării acțiunilor sale de clasă, mișcarea socialistă din România se afirmă tot mai mult, începînd din 1885—1886, ca o forță

politică revoluționară de sine stătătoare pe plan național. Documentele mișcării muncitorești și socialiste consemnează folosirea tot mai frecventă a termenului de „*partid al muncitorilor*” sau de „*partid socialist*”, mărturii elocvente ale căutărilor militanților noștri socialiști în direcția

afirmării rolului și structurii partidului politic proletar, ca singura forță capabilă să conducă cu succes lupta revoluționară eliberatoare.

Un moment deosebit de important în acest proces l-a reprezentat publicarea de către C. Dobrogeanu-Gherea, în 1886, a lucrării *Ce vor socialiștii români?*, primul program al mișcării revoluționare marxiste din țara noastră, în care era susținută și argumentată temeinic necesitatea organizării partidului politic al clasei muncitoare, alături de obiectivul fundamental al acestui partid — lupta revoluționară pentru cucerirea puterii politice și instaurarea dictaturii proletariatului. Pe aceste coordonate s-a intensificat întrepătrunderea elementului muncitoresc cu cel socialist, în cadrul unor organizații cu caracter proletar socialist tot mai pronunțat. În 1887 au luat naștere la București, Iași, Brăila, Galați, Bacău, Turnu Severin și în alte orașe *cercuri muncitorești*, fapt care marchează pașii importanți realizați în direcția organizării politice a proletariatului. Începând din 1890, aceste cercuri se transformă în *cluburi ale muncitorilor*, organizații politice cu un număr mai mare de membri, care și-au propus drept țel principal pregătirea congresului socialist, ce avea să statueze constituirea partidului politic al clasei muncitoare din țara noastră. Cercurile și cluburile muncitorești au editat numeroase organe de presă („Munca“, „Muncitorul“, „Dezrobirea“, „Lucrătorul“ ș.a.), din care au făcut veritabile tribune de afirmare, dezbatere și popularizare a acestui mare obiectiv.

În acest răstimp, mișcarea muncitorească din provinciile cotoșite a luat, de asemenea, amploare. Legăturile socialiștilor români de pe ambele versante ale Carpaților se intensifică, mișcarea muncitorească dezvoltându-se concomitent în toate teritoriile românești.

Lucrările *Congresului de constituire a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România* s-au desfășurat la București, în zilele de 31 martie — 3 aprilie 1893. Au participat 54 de delegați din partea organizațiilor socialiste din țară, un reprezentant al Grupului studenților socialiști români de la Paris și 8 delegați ai organizațiilor profesionale. Congresul a dezbătut și a aprobat programul și statutul partidului și a votat o serie de moțiuni și rezoluții privitoare la activitatea de viitor a statului major marxist al proletariatului român. Pe baza unei aprofundate analize, în spiritul socialismului științific, a dezvoltării economice și social-politice a României, programul partidului sublinia rolul istoric al proletariatului în eliberarea întregului popor muncitor de exploatare și în „întemeierea societății socialiste“. El afirma convingerea neștăruită a socialiștilor în izbînda idealului revoluționar, în realizarea dezideratului final al proletariatului organizat — „*prefacerea tuturor instrumentelor de muncă în proprietatea colectivă a societății întregi*“.

Programul partidului cuprindea și revendicări practice imediate, cu conținut general-democrat, corespunzătoare etapei istorice date, precum : votul universal egal și direct pentru toți cetățenii trecuți de 20 de ani, garantarea dreptului la întrunire, asociere, grevă, ziua de muncă de opt ore, repaus duminical, reglementarea muncii femeilor și a copiilor, egalitatea juridică a femeilor cu bărbații, învățămînt obligatoriu și gratuit, impozit progresiv pe venituri, dezvoltarea industriei naționale ș.a.

Constituirea, în 1893, a partidului politic al clasei muncitoare din România, pe baza principiilor socialismului științific, a teoriei de clasă a

lui Marx și Engels, a intrat în istorie ca un moment de excepțională însemnătate pentru destinele luptei revoluționare a proletariatului român. „Anul 1893 — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — este anul nașterii detașamentului revoluționar, de avangardă, al clasei muncitoare din România. Iată de ce putem spune cu deplin temei că adevăratele începuturi ale Partidului Comunist Român — care continuă cele mai înalte tradiții de luptă ale poporului și își are rădăcinile împlântate adânc în mișcarea muncitorească, socialistă din a doua jumătate a secolului trecut — coincid cu începutul activității partidului muncitoresc călăuzit de teoria revoluționară marxistă“.

Partidul proletariatului român și-a asumat, din prima clipă, misiunea istorică de a conduce lupta revoluționară pentru cucerirea puterii politice, împreună cu masele muncitoare de la orașe și sate, pentru transformarea socialistă a societății românești. El și-a creat o puternică bază de susținere în rândurile clasei muncitoare și ale altor păături muncitoare, înregistrând însemnate succese pe planul întăririi și dezvoltării organizațiilor socialiste și profesionale, al mișcării greviste, al călirii ideologice marxiste a maselor proletare, al acțiunii politice muncitorești, al definirii poziției sale față de realitățile specifice societății românești.

În cadrul celor 11 congrese și 4 conferințe ale partidului clasei muncitoare din România, desfășurate în perioada 1893—1918, la care au participat reprezentanți ai organizațiilor politice și profesionale, precum și delegați din provinciile românești asuprite, s-au afirmat atît temeiurile de bază ale luptei revoluționare, cît și direcțiile principale de acțiune corespunzătoare complexului social-politic național. Aceasta a permis dezvoltarea sa unitară și centralizată, a făcut ca la temelia mișcării revoluționare, la toate nivelele — partid, syndicate, organizații de tineret și de femei —, să fie așezate cu consecvență principiile luptei de clasă, unității de acțiune, ale patriotismului și internaționalismului proletar.

Pe măsura dezvoltării generale a țării, a sporirii ponderii proletariatului în producția materială, în interiorul partidului s-a dezvoltat continuu spiritul revoluționar, exprimat în consolidarea organizațiilor politice și profesionale locale, în întărirea bazei sale proletare. Aceasta a permis depășirea rapidă a momentului dificil apărut în anii 1899—1900, cînd activitatea partidului, ca for central de conducere, a fost vremelnic întreruptă. Prin strădaniile concentrice întreprinse de toate organizațiile muncitorești, atît cele care și-au continuat activitatea, cît și cele nou înființate, ideea necesității organizației politice la nivelul întregii țări s-a menținut permanent trează. În acest cadru, *Cercul socialist „România muncitoare“* din București și-a asumat și a îndeplinit rolul de forță politică polarizatoare a întregii muncitorimi organizate.

Crearea, în 1906, a Comisiei Generale a Sindicatelor din România, organ central de conducere a mișcării syndicale, unificarea în 1907 a cercurilor socialiste „România muncitoare“ în cadrul *Uniunii Socialiste din România*, organism politic centralizat la scara întregii țări, apoi transformarea sa, în 1910, în *Partidul Social-Democrat din România* au constituit trepte de ascendență ideologică și organizatorică a partidului clasei noastre muncitoare.

Un proces similar de maturizare a parcurs și mișcarea muncitorească din teritoriile cotoprite, reflectat în constituirea *Partidului social-*

democrat român din Transilvania (1903) și a *Partidului social-democrat român din Bucovina* (1905), în consolidarea organizațiilor profesionale, în prezența activă a muncitorimii în arena vieții social-politice, în întărirea legăturilor multilaterale dintre masele proletare de pe ambele versante ale Carpaților.

Partidul a desfășurat o intensă activitate în domeniul ideologic și al propagandei socialiste, la care au participat figuri de seamă ale mișcării noastre muncitorești, cum au fost : C. Dobrogeanu-Gherea, Raicu Ionescu-Rion, C. Mille, Ioan Nădejde, I. C. Frimu, Ștefan Gheorghiu, Gh. Cristescu, I. Crețu, G. Grigorovici, M. Gh. Bujor, dr. C. Racovski și mulți alții. Au fost editate numeroase organe de presă centrale sau locale : „Lumea nouă“, „Lumea nouă științifică și literară“, „Literatură și știință“, „Evenimentul literar“, „România muncitoare“, „Viitorul social“, „Calendarul muncii“, precum și numeroase publicații cu caracter profesional ; au fost tipărite broșuri de popularizare a ideilor socialismului științific, unele dintre ele traduceri, altele elaborate de militanții români. Ideile socialiste au înrîurit, de asemenea, conștiința multor personalități marcante ale vieții culturale și științifice, un mare număr dintre aceștia — între care Emil Racoviță, D. Voinov, I. Cantacuzino, C. I. Parhon, N. D. Cocea — făcând parte din rindurile mișcării socialiste.

În lupta cu exponenții ideologici ai claselor exploatare, gânditorii socialiști au fundamentat teoretic, în spirit marxist, *legitimitatea și necesitatea obiectivă a socialismului în țara noastră*, au argumentat cu fermitate inconsistența teoriilor care susțineau că socialismul era „o plantă exotică“ în România, au subliniat factorii care determinau afirmarea sa ca mișcare de idei și ca mișcare socială viabilă. Astfel, în confruntarea cu poporanistii, care vedeau viitorul țării într-o societate agrariană — complex social ipotetic, unde programul socialist ar fi fost inoperant, lipsindu-i baza socială, proletariatul —, militanții socialiști au demonstrat, cu argumente științifice, tezele eronate și implicațiile retrograde ale acestui curent.

Sub conducerea partidului proletar un deosebit avînt a luat mișcarea revendicativă a proletariatului, desfășurată, îndeosebi, pe calea luptei greviste, a conflictelor deschise dintre muncitori și exploataorii capitaliști. Partidul a îndrumat, prin intermediul organizațiilor politice și profesionale locale, mișcările greviste și le-a asigurat sprijinul și susținerea solidară din partea întregului proletariat organizat. Stau mărturie grevele lucrătorilor croitori din București, ale cizmarilor din Ploiești și ale brutarilor din Galați (1893), ale muncitorilor de la fabrica „Goetz“ din Galați (1896), greva generală a lucrătorilor tipografi din București de la sfîrșitul anului 1898 și începutul anului 1899 și altele.

Prin intrarea în arena istoriei a noi și importante detașamente muncitorești, la începutul secolului al XX-lea elementul nou, caracteristic, îl constituie combativitatea sporită a luptelor de clasă, durata și amploarea lor, faptul că acțiunile revendicative au cuprins principalele ramuri ale economiei țării și au antrenat un număr crescînd de muncitori. Larga mișcare grevistă s-a răsfrînt nu numai pe scara relațiilor dintre patroni și muncitori, ci și pe ansamblul regimului social-politic existent. Desfășurarea marilor acțiuni revendicative, cum au fost cele din porturile Brăila și Galați din anii 1910, 1912, 1913, ale metalurgiștilor din București

din 1912, ale petroliștilor din 1913, ca și grevele din perioada neutralității (1914—1916), ilustrează forța mobilizatoare a partidului revoluționar al clasei muncitoare, ca și consecințele pozitive pe care le-au determinat pe planul conștiinței solidarității de clasă a proletariatului, precum și implimentațiile și rezonanța lor în viața politică a țării.

**ATITUDINEA PARTIDULUI POLITIC
AL CLASEI MUNCITOARE FAȚA
DE PROBLEMELE FUNDAMENTALE
ALE DEZVOLTĂRII ROMÂNIEI**

Puternic ancorat în realitățile țării, partidul politic proletar și-a spus cuvântul față de marile probleme care frământau societatea românească și a preconizat soluții concrete, potrivit cu interesele și aspirațiile revoluționare și patriotice ale proletariatului, ale maselor largi populare. Socialiștii români s-au situat de la început pe poziții marxiste clare, și-au propus ca obiective fundamentale soluționarea problemelor arzătoare izvorite din realitățile concrete, din necesitățile dezvoltării României pe calea progresului material și social. Afirmând, în focul bătăliilor de clasă, dezideratele fundamentale ale dezvoltării țării, partidul clasei muncitoare a pus în discuție datele esențiale ale prefacerilor corespunzătoare desăvârșirii revoluției burghezo-democratice — etapă necesară pe calea făuririi orînduirii socialiste pe pămîntul României —, precum și mijloacele revoluționare în slujba acestui ideal. „Năzuințele populare — se releva la Congresul partidului socialist din aprilie 1914 — nu pot fi îmbrăcate în haina unor legi prea strîmte, căci popoarele au un mijloc de a sfîșia această haină și a se libera. Și acest mijloc e revoluția“. Întreaga existență a partidului politic al proletariatului român este parte integrantă a organismului economic și social-politic al țării, purtătorul idealurilor celor mai nobile ale clasei muncitoare, ale întregului popor.

Militanții partidului proletar au supus unei analize științifice marxiste structura și contradicțiile regimului politic, stadiul dezvoltării capitaliste a țării, cauzele care frînau progresul industriei României. *Teza dezvoltării economice pe baza industrializării* a fost susținută și argumentată de socialiștii români, industrializarea fiind apreciată ca o pirghie principală a progresului, ca o condiție de existență în viitor, o „condiție de a fi ori a nu fi“. Profund patriotic, partidul revoluționar al clasei muncitoare s-a ridicat împotriva vînzării bogățiilor țării capitalului străin, declarîndu-se pentru promovarea industriei naționale. Socialiștii români vedeau în dezvoltarea mării industrii baza materială a viitoarei societăți socialiste, iar proletariatul industrial clasa socială chemată de istorie a înfăptui răsturnarea revoluționară a societății burgheze. C. Dobrogeanu-Gherea remarcă faptul că, dezvoltarea industriei constituie calea principală pentru înlăturarea rămîinerii în urmă a țării, pentru deschiderea unor noi orizonturi societății românești. „Acolo unde strigătul strident al sirenei — scria el — cheamă mulțimea muncitoare la muncă, acolo unde masele muncitoare în mine răscolesc măruntaiele pămîntului, unde ciocane uriașe spulberă blocuri de oțel, unde pădurea de coșuri înălțată spre cer anunță izbînda și victoria muncii omenești asupra naturii... acolo unde fierbe și spumegă lupta uriașă dintre muncă și capital, din care trebuie să nască o lume nouă... acolo naște viitorul“.

O altă coordonată majoră a gîndirii teoretice a partidului revoluționar al clasei noastre muncitoare, a numeroaselor sale dezbateri în con-

grese, întruniri publice și articole de presă, materializată în alcătuirea de programe politice și în adoptarea de rezoluții a constituit-o *problema agrar-țărănească*. În acest sens, aprecierea unanimă a socialiștilor era aceea că, una dintre piedicile cele mai mari în calea dezvoltării României o constituia caracterul retrograd al relațiilor agrare existente în lumea satelor, relații incompatibile cu propășirea generală a țării. Pornind tocmai de la aceste realități, militanții socialiști au căutat și soluțiile de rezolvare. Caracteristic este efortul de permanentă căutare și cunoaștere a acestei chestiuni fundamentale pentru destinele țării, curba ascendentă de înțelegere teoretică și de acțiune practică. Partidul clasei muncitoare s-a preocupat de organizarea țărănimii în cluburi socialiste, concepute ca organizații ale partidului în mediul țărănesc, desfășurînd, în acest scop, o intensă muncă de propagandă. Campania de organizare a țărănimii, începută încă din 1887, a cunoscut o efervescență deosebită în toamna anului 1898 și în primăvara anului 1899, cînd numărul cluburilor socialiste la sate a ajuns la circa 300, cuprinzînd majoritatea locuitorilor din comunele unde ele ființau. De asemenea, reprezentanții autorizați ai partidului socialist s-au ridicat împotriva măsurilor liberale, parțiale și insuficiente, ca legea învoielilor agricole, înființarea Casei rurale, limitarea dreptului la arendă, preconizînd rezolvarea radicală a problemei agrare prin exproprierea totală a marii proprietăți funciare. Strîns legată de aceasta, o latură importantă a activității propagandistice a partidului proletariatului a reprezentat-o demascarea cruntei exploatări și asupririi ce domneau în lumea satelor, înfierarea actelor samavolnice săvîrșite de proprietari și arendași față de marile ridicări la luptă ale țărănimii din anii 1888 și 1907. De evidențiat este faptul că, mișcarea muncitorească a înțeles necesitatea intensificării propagandei în rîndul țărănimii, pentru mobilizarea acesteia, alături de proletariatul organizat, la lupta conștientă împotriva exploatării.

O puternică ilustrare a forței și a combativității mișcării revoluționare din țara noastră a reprezentat-o participarea clasei muncitoare, a socialiștilor la evenimentele din 1907 — anul celei mai puternice răscoale țărănești din istoria modernă a României. Ampla ridicare revoluționară din primăvara anului 1907 a prilejuit afirmarea clasei muncitoare ca forță socială cea mai activă în sprijinul țărănimii. Stau mărturie momentele de luptă comună ale țărănimii și populației muncitoare din orașe, grevele izbucnite în diferite localități, întrunirile de solidarizare cu cauza celor răsculați, organizate în diverse centre muncitorești, din inițiativa și sub conducerea cercurilor socialiste sau a organizațiilor muncitorești locale. Toate acestea au reflectat interesul viu pe care clasa muncitoare îl nutrea față de situația țărănimii, caldă simpatie cu care îmbrățișa mișcarea țărănească.

Momentul 1907 se înscrie cu semnificații majore în afirmarea pe arena politică națională atât a muncitorimii, cît și a țărănimii — profund interesată în transformarea democratică a țării —, evidențiază cu putere de simbol manifestarea unității și alianței celor două clase, care militau pentru lichidarea exploatării și asupririi de către burghezie și moșierime.

Ca forță fundamental deosebită de toate celelalte partide și grupări politice, *partidul revoluționar al proletariatului din România a supus unei analize profunde structurile regimului social-politic, punînd în lu-*

mină trăsăturile vieții politice a epocii. Prin presă, la întruniri și demonstrații, a fost dezvăluită demagogia guvernanților, atitudinea diferitelor partide ale claselor dominante față de problemele politice și social-economice la ordinea zilei, au fost demascate contradicțiile regimului existent, persecuțiile și represiunile continue ale acestuia îndreptate contra mișcării muncitorești, s-a înfățișat adevărul asupra condițiilor mizere de muncă și de viață ale maselor de la orașe și sate. Credincios tradițiilor republicane ale mișcării muncitorești, partidul proletariatului a continuat lupta împotriva monarhiei, pronunțându-se pentru republica democratică. Totodată, în forurile conducătoare ale partidului, la congrese, consfătuiri s-au dezbătut probleme privind tactica mișcării față de lupta parlamentară, necesitatea și semnificația cuceririi dreptului de vot universal, egal, direct și secret, cât și a unor largi libertăți democratice pentru oamenii muncii.

Militînd pentru democratizarea regimului politic, partidul s-a ridicat împotriva sistemului electoral censitar, pentru legiferarea dreptului de vot universal, cât și pentru garantarea în fapt a drepturilor și libertăților înscrise în Constituție. În vederea impunerii unei reformări radicale a sistemului electoral, socialiștii au acționat pentru concentrarea eforturilor tuturor forțelor democratice favorabile realizării acestui obiectiv. Socialiștii priveau obținerea sufragiului universal ca o sarcină nemijlocită a momentului, ca o posibilitate concretă și reală de acțiune împotriva unor structuri politice retrograde, care generau și permiteau existența dominației burgheziei și moșierimii. Această revendicare politică, dominantă în epocă, era privită nu numai prin prisma rezultatelor sale nemijlocite, ci în legătură strînsă cu sarcinile permanente ale luptei clasei muncitoare.

În cadrul larg al bătăliei proletariatului pentru restructurarea de fond a unui regim politic minat de adînci contradicții, mișcarea muncitorească a atribuit luptei parlamentare un loc ce se afla în interdependență cu celelalte forme și mijloace de acțiune revoluționară. Participarea candidaților socialiști la alegerile parlamentare și comunale, desemnează astfel o direcție importantă de acțiune a partidului proletar în sfera vieții politice, reprezentînd veritabile momente de călire ideologică și întărire organizatorică, de clarificare a strategiei și tacticii pe linia înfăptuirii telurilor general-democrate înscrise în programul său.

Reprezentanții clasei muncitoare în forul legislativ, aleși în 1888, 1891, 1892, 1895, au folosit tribuna Parlamentului pentru a susține revendicări esențiale ale maselor muncitoare, s-au pronunțat pentru adoptarea unui ansamblu de măsuri, ce se înscriseră în sensul progresului țării.

Pentru proletariat, idealul independenței și al unității de stat, deziderat istoric al poporului român, s-a constituit într-o adevărată permanență, el ilustrînd toate acțiunile pe care mișcarea noastră socialistă le-a întreprins pe multiple planuri. Proletariatul, se subliniază în Programul Partidului Comunist Român, s-a afirmat ca „*purtătorul idealurilor celor mai revoluționare ale maselor populare, exponentul aspirațiilor vitale ale întregului popor muncitor spre dezvoltarea patriei pe calea progresului, spre o viață liberă și demnă, spre făurirea unității naționale și cucerirea independenței de stat*”. În concepția mișcării muncitorești, independența și unitatea au fost socotite, pe drept cuvînt, ca imperios

necesare atât pentru propășirea, în ansamblu, a țării, pentru rezolvarea problemelor esențiale ale dezvoltării României, cât și pentru întărirea și dezvoltarea luptei clasei muncitoare împotriva exploatării, pentru făurirea unei noi societăți.

Mișcarea socialistă din țara noastră a dat strălucite dovezi ale patriotismului său, ale dăruirii și devotamentului pentru cauza poporului și a patriei. Ea a militat pentru cucerirea independenței de stat depline, în războiul din 1877—1878, apoi, după ce acest deziderat vital al tuturor românilor a fost realizat, clasa muncitoare și partidul său politic și-au dovedit în mod plenar atașamentul sincer la ideea apărării independenței atât de greu cucerite și, ca o condiție de prim ordin în vederea împlinirii acestui obiectiv, au luptat pentru desăvârșirea unității de stat a tuturor românilor. În același timp, preocuparea mișcării muncitorești pentru problematica relațiilor externe ale țării — condiție indispensabilă rezolvării chestiunilor fundamentale cu care se confrunta societatea românească, a apărării și consolidării independenței patriei — a fost un reflex firesc al înțelegerii tot mai plene — în sensul opțiunilor și al soluțiilor — a sarcinilor majore aflate în fața României pe linia făuririi statului național unitar, a apărării independenței, suveranității și integrității sale teritoriale, în împrejurările complexe ale vieții internaționale dominată de politica forței și a intervenției brutale a marilor puteri imperialiste.

Analiza întreprinsă de militanții clasei muncitoare asupra politicii externe a statului român a purtat girul realismului, ea ținând seama de condițiile și posibilitățile interne ale țării, de situația specifică geografică și strategică a României, de mecanismul extrem de complicat al politicii externe imperialiste promovată de marile puteri, politică bazată pe forță, pe expansiune economică și cuceriri teritoriale. Reprezentanți de frunte ai partidului s-au ridicat cu tărie împotriva dominației străine și au proclamat solemn dreptul imprescriptibil și inviolabil al națiunii noastre, ca, de altfel, al tuturor națiunilor la o viață liberă și independentă. Ei au remarcat că existența liberă a națiunilor, respectarea suveranității și integrității statelor sînt în măsură să creeze un climat propice afirmării capacităților creatoare ale popoarelor, capabile numai în aceste condiții să contribuie real și integral la dezvoltarea generală a umanității. Sesizînd consecințele negative ale asupririi naționale pentru dezvoltarea popoarelor, C. Dobrogeanu-Gherea arăta : „O țară ca un organism social trebuie să se dezvolte ca un organism întreg în marginile sale etnice“, iar M. Gh. Bujor scria : „Socialismul nu este și nu a fost niciodată pentru desființarea patriilor... Patriile sînt cadrele naturale și istorice de dezvoltare a popoarelor“.

În abordarea acestei chestiuni de importanță vitală pentru destinele poporului român, militanții socialiști au avut permanent în vedere toate teritoriile românești cوتropite. Ei au demascat crunta exploatare națională la care erau supuși românii de autoritățile habsburgice și țariste, descifrînd, totodată, atât sarcinile mișcării de eliberare națională, derivate din situația specifică a fiecărei provincii, cât și direcțiile esențiale de acțiune ale partidului politic al proletariatului din România în problema națională. „Cînd vorbim de unitate națională, de ajutarea românilor de a se putea liber dezvolta — declarau socialiștii —, fără îndoială că ne gîn-

dim la toți românii, din orice parte și sub orice stăpânire ar fi. Acesta e un punct asupra căruia nu mai încap nici o discuție“.

Partidul clasei muncitoare a cultivat în permanență contactele tradiționale firești cu românii din provinciile cotate. Prin felurite modalități s-a dezvăluit opiniei publice suferințele românilor subjugati, oprirea națională exercitată în viața economică, socială și politică, rezistența lor dîră și jertfele aduse în slujba mișcării de eliberare națională. Înseși cerințele luptei au impus îndreptarea eforturilor socialiștilor români de pretutindeni spre intensificarea și strîngerea legăturilor dintre ei, în direcția creării, în fapt, a unității pe plan național a mișcării muncitorești. Schimburile reciproce frecvente de delegați la congrese și conferințe, de publicații și corespondență, permanenta vehiculare de cadre, acordarea de sprijin material și moral în acțiunile întreprinse au concretizat dezvoltarea pe multiple planuri a legăturilor proletariatului din România cu cel din provinciile subjugate.

Atunci cînd, după intrarea României în primul război mondial, Armata română a trecut Carpații în vederea eliberării Transilvaniei, partidul clasei muncitoare s-a plasat pe poziția sprijinirii acțiunii de eliberare a provinciilor românești aflate sub dominație străină. Un mare număr de socialiști s-au înrolat în lupta, ce a atins momentele de culme ale eroismului popular la Mărăști, Mărășești și Oituz, pentru salvarea ființei naționale a poporului, mulți dintre ei jertfindu-și viața în bătăliile glorioase pentru apărarea pămîntului străbun.

În împrejurările prăbușirii monarhiei austro-ungare și ale triumfului Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care au dat o lovitură puternică sistemului imperialist, s-au creat, arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, „condiții pentru realizarea unor profunde transformări social-politice în această parte a Europei, pentru încheierea statelor naționale — și în acest cadru pentru crearea statului național unitar român, ce încununa lupta de secole a maselor populare din toate cele trei provincii românești“.

Atît în România liberă, cît și în provinciile cotate, clasa muncitoare, țărănimea se constituie în forțe motrice esențiale ale luptei pentru libertate și unitate națională, pentru susținerea revendicărilor social-economice și politice nutrite de masele muncitoare. Organizațiile proletariatului s-au situat, în acest climat de puternică efervescență revoluționară și patriotică, în primele rînduri ale luptătorilor pentru dreptate socială și libertate națională, aducîndu-și astfel o prețioasă contribuție la înfăptuirea Unirii. Rolul clasei muncitoare, al mișcării socialiste, s-a manifestat pregnant și prin influența exercitată asupra programelor politice adoptate în această epocă, în susținerea unor obiective cu caracter democratic în favoarea poporului muncitor, cum au fost : reforma agrară, votul universal, libertatea și egalitatea în drepturi pentru toți cetățenii țării, legislația muncitorească etc.

În timpul marilor adunări populare, al grevelor și demonstrațiilor de masă s-a pus elocvent în lumină năzuința nestrămutată a întregului popor de unire cu Țara, s-a impus actul Unirii, exprimat și întărit prin hotărârile adoptate de Sfatul Țării din Basarabia, Congresul general al Bucovinei, Marea Adunare Națională a românilor din Transilvania.

Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, convocată de Consiliul Național Român Central, a consfințit încheierea procesului de făurire a statului național unitar român. În această zi istorică, peste 100 000 de muncitori, țărani, intelectuali s-au adunat pe Cîmpul lui Horia, proclamînd, în unanimitate, unirea cu România.

Încununare a aspirațiilor de veacuri ale poporului nostru pentru eliberare națională, victorie epocală a maselor populare din întreaga țară, în realizarea căreia clasa muncitoare, mișcarea socialistă au adus o prețioasă contribuție, înfăptuirea unității statului național român a deschis calea dezvoltării mai rapide a forțelor de producție, a creat cadrul propice pentru intensificarea mișcării revoluționare a clasei muncitoare, a activității tuturor forțelor progresiste ale societății românești.

PARTIDUL CLASEI MUNCITOARE
DIN ROMÂNIA — DETAȘAMENT
ACTIV AL MIȘCĂRII MUNCITO-
REȘTI INTERNAȚIONALE

Încă de la începuturile sale, mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră s-a dezvoltat în strînsă legătură cu mișcarea muncitorească internațională, cu conducătorii ei revoluționari. Începute în perioada de după 1848, cînd unii revoluționari

români au venit în contact nemijlocit cu cercurile revoluționare din Apusul Europei, mai ales de la Londra și Paris, unde activau Marx și Engels, legăturile internaționaliste cunosc noi trepte de dezvoltare în timpul Internaționalei I și a Comunei din Paris. Tineri revoluționari români, ca Mircea Rosetti, Gheorghe Panu, Vasile Conta, Zamfir Arbore, Titus Dunca și alții au fost membri activi ai unor secții europene ale Internaționalei I, iar muncitorii socialiști Gheorghe Ungureanu și Carol Farcaș au întreținut legături strînse cu conducători ai Asociației Internaționale a Muncitorilor sau cu fruntași ai secțiilor acesteia din diferite țări. Președintele Asociației generale a muncitorilor din Timișoara, Carol Farcaș, a participat la Congresul de la Haga al Internaționalei (1872). El a adus o contribuție constructivă la lucrările acestui congres, susținînd propunerile militanților revoluționari, în frunte cu Marx și Engels. De asemenea, pe baricadele primei revoluții proletare din istorie s-au aflat numeroși fii ai poporului român, care s-au înrolat voluntari în batalioanele de luptă ale Comunei din Paris.

O expresie elocventă a internaționalismului mișcării muncitorești a constituit-o prezența activă a socialiștilor români în forurile socialiste internaționale, sprijinul moral și material acordat luptelor purtate de proletariatul din alte țări și continente, întîlnirile directe și corespondența cu Friedrich Engels, cu conducători ai unor partide și organizații socialiste, aniversarea an de an a zilei de 1 Mai, ziua solidarității internaționale a celor ce muncesc.

Partidul socialist din România, profund internaționalist, a popularizat, prin intermediul presei muncitorești, momentele semnificative din lupta proletariatului mondial, a ilustrat, prin exemple edificatoare, forța de neînfrînt a solidarității proletare, reliefind, în același timp, aportul clasei noastre muncitoare la patrimoniul mișcării muncitorești internaționale.

Participarea activă a socialiștilor români la congresele Internaționalei a II-a de la Paris (1889), Bruxelles (1891), Zürich (1893), Londra (1896), Stuttgart (1907), Copenhaga (1910) și Basel (1912), evidențiază rolul crescând al mișcării noastre muncitorești pe plan internațional, pune în lumină atitudinea socialiștilor români ca promotori ai dezbaterii chestiunii agrare, lupta lor pentru pace, împotriva războaielor nedrepte și a tendințelor cotropitoare ale marilor puteri. Atitudinea adoptată în problema războiului a situat mișcarea muncitorească din România în rîndul partidelor și grupărilor de stînga din Internaționala a II-a, care, dezvoltînd țelurile imperialiste ale marilor puteri ce au declanșat primul război mondial, au luptat împotriva lui. Pe linia întăririi curentului de stînga din mișcarea muncitorească internațională, socialiștii români au desfășurat o acțiune energică, fiind inițiatorii și organizatorii celei de-a doua Conferințe socialiste interbalcanice de la București (iulie 1915), au jucat un rol important în convocarea Conferinței de la Zimmerwald (septembrie 1915), unde delegația română a participat activ, ca reprezentanta unui partid conștient de răspunderile sale internaționaliste.

Partidul muncitorilor a dezvoltat largi relații cu partidele socialiste din alte țări. Multiple și strînse legături s-au statornicit între mișcarea muncitorească din țara noastră și cea din Rusia. Ele și-au găsit expresia, pe de o parte, în activitatea de sprijinire de către socialiștii români a grupărilor revoluționare ruse în transportarea spre Rusia a literaturii ilegale tipărită în Apus, iar pe de altă parte în ajutorul moral și material acordat socialiștilor ruși emigrați în România, cit și în schimbul de corespondență și în legăturile directe cu Plehanov, iar mai tîrziu cu Vladimir Ilici Lenin. „Lumea nouă“, organul de presă al partidului politic al proletariatului din România, publica frecvent știri despre mișcarea revoluționară din Rusia, iar în 1897, prin gazeta „Mișcarea socială“, socialiștii români și-au exprimat simpatia și solidaritatea cu grupul revoluționarilor ruși, printre care se afla și Lenin —, pe care guvernul țarist îl deportase în Siberia. În 1905, mișcarea noastră muncitorească se solidarizează cu proletariatul rus, organizînd mari demonstrații de protest împotriva represiunilor dezlănțuite de ohrana țaristă. Atitudinea favorabilă luptei împotriva țarismului, afirmată cu putere de către mișcarea muncitorească, a făcut posibilă salvarea echipajului revoluționar de pe crucișătorul „Potemkin“. Datorită presiunii puternice a mișcării de solidaritate proletară și a opiniei publice progresiste, care simpatiza cu luptătorii împotriva țarismului, guvernul român le-a acordat azil politic, în conformitate cu legile țării. Dînd o semnificație deosebită acestui act, V. I. Lenin a apreciat că guvernul român „nu vrea să se înjosească într-atît încît să facă slujba de polițist la cererea țarului întregii Rusii“ și că a procedat „așa cum poate proceda numai guvernul unei națiuni care se respectă“.

O amploare deosebită au cunoscut legăturile mișcării noastre muncitorești cu cele din Bulgaria, Serbia, Ungaria, Polonia, pămîntul ospitalier al României oferind loc de azil multor refugiați politici revoluționari din aceste țări. Relații internaționale au fost stabilite, de asemenea, cu partidele socialiste din Germania, Franța, Austria, Italia, Belgia și din alte țări. Paginile presei muncitorești și socialiste din acele vremuri constituie o mărturie a solidarității proletariatului român cu luptele munci-

torilor din Norvegia, Danemarca, Olanda, Elveția, Spania, China, Australia, Statele Unite ale Americii, Cuba și din alte țări ale lumii, ca și a sprijinului internaționalist primit de mișcarea muncitorească de la noi din partea muncitorimii din alte țări.

Așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu, „*Activitatea internă a partidului, legăturile strânse cu organizațiile clasei muncitoare din celelalte țări, cu conducători eminenți ai proletariatului, participarea și contribuția sa activă la dezbaterile problemelor importante ce se puneau în fața mișcării muncitorești internaționale în acea vreme i-au adus prestigiu și autoritate pe plan internațional*“. Aceste adînci și puternice tradiții au fost preluate, îmbogățite și dezvoltate pe un plan superior de către Partidul Comunist Român, continuatorul direct al mișcării revoluționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare făurită în 1893.

ION MAMINA, VASILE NICULAE

B I B L I O G R A F I E

- Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 31—39.
- NICOLAE CEAUȘESCU, Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România, în volumul NICOLAE CEAUȘESCU, România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 253—273.
- ION POPESCU-PUȚURI, Lupta multiseclară a poporului român pentru apărarea dreptului de libertate socială și națională. P.C.R., continuatorul tradițiilor de luptă pentru suveranitatea și independența poporului român, în „Anale de istorie“, anul XXI, nr. 3/1975, p. 28—36.
- MIRCEA MUȘAT, Rădăcinile istorice ale Partidului Comunist Român, Editura politică, București, 1973, p. 11—24, 32—37, 48—77.
- ION IACOȘ, Partidul muncitorilor din România în viața social-politică a țării. 1893—1910, Editura politică, București, 1973, p. 22—62.
- I. BABICI, GH. I. IONIȚĂ, Tradiții de solidaritate internaționalistă ale Partidului Comunist Român, Editura politică, București, 1973, p. 7—22.
- N. G. MUNTEANU, 140 de ani de la prima rodire a ideilor socialismului pe pămîntul românesc, în „Anale de istorie“, anul XXI, nr. 1/1975, p. 111—121.
- GHEORGHE MATEI, Date privind contribuția socialiștilor români la păstrarea și dezvoltarea legăturilor de solidaritate internațională a clasei muncitoare în anii 1914—1916, în „Anale de istorie“, anul XVI, nr. 2/1970, p. 101—110.

**Transformarea Partidului socialist în Partidul Comunist Român.
P. C. R. în fruntea luptei maselor populare pentru progresul social
și apărarea intereselor fundamentale ale întregului popor,
împotriva pericolului fascist, pentru pace și democrație**

**FAURIREA P.C.R. — STADIU SUPERIOR
ÎN DEZVOLTAREA MIȘCĂRII MUNCITO-
REȘTI, MOMENT CRUCIAL ÎN ISTORIA
ROMÂNIEI**

Înfăptuirea statului național român — victorie epocală a maselor populare din întreaga țară, în realizarea căreia clasa muncitoare, mișcarea socialistă

a adus o contribuție prețioasă — a deschis perspectiva dezvoltării mai rapide a forțelor de producție ale țării și, totodată, a creat condiții favorabile pentru intensificarea activității forțelor sociale progresiste, a mișcării muncitorești revoluționare. În anii 1918—1920, pe fundalul ascuțirii contradicțiilor regimului burghez, crește combativitatea maselor muncitoare. Sînt cunoscute marile demonstrații de la 13 decembrie 1918, înăbușite în sînge de regimul burghez, acțiunile revoluționare, deosebit de intense, ale clasei muncitoare în perioada de după război, care au luat o tot mai mare amploare, culminînd cu greva generală din 1920, ce a cuprins proletariatul de pe tot cuprinsul țării, zguduind puternic însăși temeliile regimului burghez și demonstrînd că muncitorimea este o forță socială în stare să conducă poporul în lupta pentru transformarea revoluționară a întregii societăți.

În România se aflau atunci la ordinea zilei probleme deosebit de stringente, care se cereau soluționate fără întîrziere, ca, de pildă, reforma agrară, refacerea economiei distruse de război și dezvoltarea unor ramuri noi ale economiei naționale, asigurarea unor condiții de viață mai bune pentru masele muncitoare. Clasa muncitoare care se dezvoltase numeric, al cărei rol politic crescuse ca urmare a experienței proprii de luptă și sub influența victoriei Revoluției Socialiste din Octombrie, a intensificării mișcării revoluționare mondiale, avea de jucat un rol de cea mai mare importanță în dezvoltarea țării, în apărarea intereselor și drepturilor oamenilor muncii de la orașe și sate. Aceasta impunea în mod necesar reorganizarea partidului, astfel încît să poată acționa ca organizator și conducător al marilor bătălii de clasă ce se anunțau, să-și poată asuma răspunderea conducerii întregii lupte revoluționare în România, pentru răsturnarea claselor exploatare de la putere, pentru înfăptuirea revoluției proletare și trecerea la faurirea societății socialiste.

Crearea Partidului Comunist Român a fost rezultatul unui proces istoric dialectic, de continuitate și înnoire în evoluția mișcării noastre

muncitorești ; ea s-a realizat prin transformarea Partidului socialist, ceea ce a presupus implicit o anumită gradație și succesiune în timp a evenimentelor de pregătire a noii calități.

Unul dintre primele momente de seamă care a reflectat accentuarea orientării revoluționare în rîndurile mișcării socialiste, avea să conștina în schimbarea vechii denumiri a partidului, în noiembrie 1918 *, și în conținutul *Declarației de principii*, adoptată de conducerea partidului în același an. În această declarație Partidul socialist din țara noastră înscrisa principiul dictaturii proletariatului, ideea revoluției, forme radicale de luptă ș.a. Orientîndu-se în mod just în situația concretă din România militanții revoluționari ai partidului socialist au apreciat că întemeierea partidului comunist trebuie să se înfăptuiască nu prin desprinderea din partidul socialist a acelora ce înțeleseseră deja necesitatea creării unui partid de tip nou, ci prin cîștigarea mării majorități a membrilor partidului de partea ideilor revoluționare și prin *transformarea*, în acest fel, a partidului socialist în partid comunist.

Rezultatele acestei activități au fost deosebit de evidente începînd cu a doua jumătate a anului 1919, cînd ideea transformării Partidului socialist în partid comunist s-a conturat tot mai clar, cuprinzînd masa largă a membrilor partidului, întregul proletariat revoluționar. În cursul anului 1919 s-a pronunțat de mai multe ori în acest sens secțiunea din București, urmată de secțiunile din principalele centre muncitorești din întreaga țară.

În august 1920, Congresul Partidului socialist din Transilvania și Banat adoptă, concomitent cu declarația de unificare deplină a Partidului socialist la nivelul întregii țări și o rezoluție în favoarea creării partidului comunist și afilierii la Internaționala a III-a. Experiența luptelor clasei muncitoare din anii 1918—1920 și îndeosebi greva generală din octombrie 1920 a avut o importanță hotărîtoare pentru clarificarea politică și ideologică din partid. Greva generală a evidențiat necesitatea făuririi partidului de tip nou.

Aderarea la ideile comuniste de către majoritatea covîrșitoare a membrilor partidului socialist — rezultat al unui proces rapid de clarificare ideologică marxist-leninistă — a determinat o delimitare hotărîită a masei membrilor de partid, de elementele rămase prizoniere ale unor practici social-democrate. Sub presiunea torentului tot mai puternic al ridicării revoluționare a maselor și ca urmare a acțiunii de clarificare ideologică, în mișcarea muncitorească din România exponenții orientării social-democrate au fost total izolați, ceea ce i-a determinat să părăsească la începutul lunii februarie 1921 rîndurile partidului socialist fără ca unitatea acestuia să sufere. „Manifestul Consiliului general — re-marca «Socialismul» din 6 februarie 1921 —, proclamă cu seninătate că «unitatea partidului nu este atinsă» și partidul întreg «rămîne unit împrejurul steagului purtat cu cinste prin atîtea bătălii»“.

* Schimbarea denumirii Partidului social-democrat din România, în Partidul socialist din România era expresia hotărîrii de a rupe cu social-democratismul reformist al Internaționalei a II-a.

Imaginea transformării partidului socialist în partid comunist este întregită de semnificația votului din ziua a patra a Congresului general al partidului din mai 1921.

Pentru afilierea fără rezerve la Internaționala a III-a, și-au dat votul majoritatea covârșitoare a delegaților, 428 mandate. Votul cu rezerve al unor delegați la Congresul din mai 1921 are nevoie de o analiză mai profundă și trebuie interpretat în concordanță cu semnificația sa reală. În esență cele 111 voturi cu rezerve pentru afilierea la Internaționala a III-a trebuie apreciate ca o adeziune la ideile comuniste, ca o dorință de a înfăptui în practică un program revoluționar. De subliniat că rezervele unitariștilor români nu se refereau, în general, la problemele de principii — strategice și tactice — ale partidului de tip nou și ale Internaționalei Comuniste, ci doar la raporturile dintre conducerea Internaționalei a III-a și partidul comunist ca secțiune a acesteia, la obligativitatea hotărârilor Internaționalei Comuniste pentru partidele componente. De altfel, aceste rezerve le-a prezentat conducerii Internaționalei a III-a și delegația Partidului socialist din țara noastră condusă de Gheorghe Cristescu care s-a deplasat special la Moscova în toamna anului 1920. Deși au susținut cu multă hotărâre rezervele la unele puncte ale condițiilor de afiliere la Internaționala a III-a — care în esență se refereau la raporturile de subordonare a partidelor comuniste față de aceasta — delegații Partidului Socialist Român înțelegând *imperativul transformării partidului socialist în partid comunist* au admis în cele din urmă cele 21 de condiții de afiliere. Deci, înțelegerea imperativului transformării partidului socialist în partid comunist a impus renunțarea la unele rezerve. Demn de relevat este faptul că atât la votare cât și imediat după, delegații care au votat afilierea cu rezerve s-au considerat comuniști și au hotărât rămânerea lor în partidul comunist.

Ținând seama de toate aceste considerente, pînă în mai 1921 în România nu s-a creat un alt partid pe lângă partidul socialist existent cu trăsături ale partidului de tip nou, marxist-leninist, ci Partidul Socialist din România, datorită transformărilor calitative intervenite în sinul său, s-a declarat — la Congresul istoric din mai 1921 afiliat la Internaționala Comunistă, păstrîndu-și pentru a sublinia acest proces deosebit care i-a determinat apariția, denumirea de partid socialist-comunist.

Partidul Comunist Român, continuatorul direct al mișcării revoluționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare făurit în 1893, a dus mai departe și a ridicat pe un plan superior în noile condiții ale dezvoltării României, lupta de eliberare socială și națională. „Crearea Partidului Comunist Român pe baze ideologice marxist-leniniste — se subliniază în „Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism“ — a marcat o etapă nouă superioară, atât pe plan politic și ideologic, cât și organizatoric în mișcarea revoluționară din România, în dezvoltarea detașamentului de avangardă al clasei muncitoare, a dat un nou și puternic avînt luptelor politice și sociale desfășurate de masele largi populare din țara noastră“.

Crearea Partidului Comunist Român nu poate fi desprinsă de complexul social-politic al țării, de problemele sale cardinale, de existența unei clase muncitoare contopită intim cu interesele maselor și ancorată în contextul mișcării muncitorești internaționale.

**SEMNIFICAȚIA ISTORICĂ A CREĂRII
P.C.R. PENTRU LUPȚA MASELOR POPU-
LARE ÎN VEDEREA PROGRESULUI GE-
NERAL AL ȚĂRII ȘI A APĂRĂRII INTE-
RESELOR SALE FUNDAMENTALE**

De la întii săi pași, an de an, zi de zi, Partidul Comunist Român, însuflețit de dragostea fierbinte față de popor, însușindu-și și aplicând în viață ideile marxism-leninismului, pătruns de spiritul internaționalismului

proletar, a stat neconținut în fruntea maselor și le-a condus spre realizarea celor mai înalte țeluri, mai progresiste, mai umane și revoluționare în același timp. Odată cu înființarea Partidului Comunist Român a început o etapă nouă în lupta proletariatului și a maselor muncitoare. În fruntea lor se afla acum un conducător devotat pînă la capăt cauzei dezrobirii celor ce muncesc, luptînd neînfricat pentru edificarea societății socialiste și apoi comuniste în patria noastră.

Partidul Comunist Român s-a impus în arena luptei politice ca o forță politică distinctă producînd o serioasă deplasare în cursul vieții politice a țării noastre. El a devenit stegarul maselor pentru cucerirea unui real democratism, pentru o Românie socialistă. În 1921 s-a creat un partid de tip nou, fundamental deosebit de celelalte partide politice din România acelei etape istorice. Partidul Comunist Român intra în angrenajul vieții politice a țării, abordînd și luptînd pentru rezolvarea problemelor majore ale poporului, ale maselor, vitale pentru soarta dezvoltării țării. Partidul Comunist Român n-a precupețit nici un sacrificiu, dînd numeroase jertfe în lupta pentru interesele fundamentale ale clasei muncitoare și poporului în lupta împotriva regimului burghez, împotriva exploatării de către capitalul intern și cel străin, pentru independența patriei, pentru pace, democrație și socialism.

Înfruntînd cu tărie grele încercări, torturi și schingiuri, temnițe și plutoane de execuție, comuniștii au slujit cu abnegație cauza dreaptă a clasei muncitoare, a întregului popor. P.C.R. s-a făurit și s-a întărit ca partid al luptei neconținute împotriva claselor exploatoare, desfășurîndu-și activitatea încă din primii ani după creare în condițiile unei intense prigoane dezlănțuite de guvernele burgheze împotriva celor mai buni fii ai poporului.

Perseverînd în elaborarea liniei politice generale corespunzător stadiului de dezvoltare a societății și dispoziției forțelor diferitelor clase și categorii sociale în fiecare etapă istorică, în luptă cu multe și felurite greutăți, Partidul Comunist Român s-a preocupat să stabilească obiectivul strategic în fața căruia se găsea România și să adopte o tactică și metode de acțiune adecvate.

Partidul Comunist Român a înfățișat întregului popor perspectiva însuflețitoare a răsturnării de la putere a exploatorilor, a transformării

revoluționare a societății, a făuririi unei vieți mai bune și mai fericite pentru cei ce muncesc. El a reușit să mobilizeze în jurul obiectivelor sale de luptă masele largi muncitoare din România, forțele politice progresiste ale națiunii, conducând cu curaj, cu fermitate și pricepere lupta pentru răsturnarea regimului burghez, pentru cucerirea puterii politice în stat de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea și alte categorii sociale. Animați de un înflăcărat patriotism, comuniștii au dat un conținut mai bogat și au făcut să rodească din plin năzuințele marilor cărturari și gânditori cu dragoste de patrie, ale neînfricaților conducători ai răscoalelor și mișcărilor populare din trecut.

Între anii 1921—1924, Partidul Comunist Român, desfășurându-și activitatea în condiții legale, și-a concentrat atenția îndeosebi asupra întăririi organizatorice și definirii liniei sale generale politice.

Activitatea Partidului Comunist Român în perioada 1924—1944, când a fost interzis prin lege, datorită unor circumstanțe interne și internaționale, poate fi cunoscută și apreciată în mod corespunzător prin cercetarea și cunoașterea unor elemente caracteristice folosite de comuniștii români în condițiile ilegalității. Principala caracteristică a activității P.C.R. în perioada interbelică a constat în folosirea celor mai variate mijloace și posibilități de a-și afirma poziția în viața social-politică a țării, de a menține legături strânse cu masele muncitorești, de a influența opinia publică. Numeroase organizații legale, create, conduse și influențate de partidul comunist, sutele de publicații legale tipărite de comuniști, alte publicații de nuanță democratică, exprimau ampla activitate a comuniștilor de antrenare a maselor muncitorești la acțiuni politice, revendicative la crearea unui curent antifascist deosebit de puternic în opinia publică din România.

P.C.R. a ridicat pe o treaptă mai înaltă tradițiile revoluționare ale clasei noastre muncitoare, aspirațiile militanților mișcării socialiste, însuflețiți de ideile nobile ale dezrobirii sociale a oamenilor muncii. Sub conducerea încercată a Partidului Comunist Român, clasa muncitoare a înscris pagini de adevărată epopee în istoria poporului nostru, pagini care reprezintă tot atâtea trepte în drumul lung și greu al zdrobirii orînduirii capitaliste bazată pe exploatarea nemiloasă a celor mulți.

Amplele lupte sociale din anii 1929—1933 împotriva ofensivei capitalului și monopolurilor străine, care se disting prin forță și combativitate crescîndă și prin cuprinderea a noi categorii ale proletariatului, sînt marcate la loc de cînte în letopisețul mișcării revoluționare din România. Luptele minerilor de la Lupeni din 1929 și acțiunile greviste din principalele centre industriale din România, cu corolarul lor — marile bătălii revoluționare ale ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933 —, au fost organizate și conduse de partidul comuniștilor.

În perioada următoare clasa muncitoare, în frunte cu partidul comunist, s-a afirmat cu putere pe arena istoriei ca cea mai înaintată forță a societății românești, avangarda întregului popor în lupta împotriva pericolului fascist, a înfeudării țării imperialismului occidental, pentru demo-

crație, pentru apărarea independenței naționale și a integrității teritoriale. În pofida terorii dezlănțuite de clasele dominante, partidul comunist a ținut trează grija neostenită pentru soarta țării.

**LUPTA P.C.R. ÎMPOTRIVA PERICOLULUI
FASCIST, PENTRU APĂRAREA INDEPEN-
DENȚEI ȘI INTEGRITĂȚII TERITORIALE
A ROMÂNIEI**

Situația deosebită internă și externă în care Partidul Comunist Român a trebuit să activeze în perioada anilor 1934—1938, dominată de creșterea treptată a primejdiei fasciste,

a făcut necesară rezolvarea unor noi și complexe sarcini. Înfățișând condițiile grele ale ilegalității, măsurile represive îndreptate împotriva sa, P.C.R. a acționat cu vigoare sporită în direcția legăturilor sale cu masele. O covârșitoare însemnătate în această direcție a avut experiența acumulată în cursul marilor bătălii proletare din anii crizei economice.

Concentrându-și atenția pe linia legării strânse cu detașamentele de bază ale clasei muncitoare, P.C.R. a primit în rîndurile sale numeroși muncitori din ramurile principale ale industriei, ceea ce a dus la îmbunătățirea compoziției sociale a partidului; acționîndu-se pe aceste coordonate, s-a reușit crearea de noi organizații de partid și, totodată, întărirea celor anterioare. După datele existente — fără îndoială incomplete — P.C.R. a avut, încă de la începutul acestei perioade, cca 300 de organizații de bază în importante întreprinderi de pe întreg cuprinsul țării. Totodată partidul comunist a reușit să atragă în rîndurile sale țărani din sate ale județelor Ilfov, Bihor, Mehedinți, Hunedoara, Dolj, Romanați, Vâlcea, Arad etc. Legături tot mai strînse, mergînd pînă la constituirea de organizații proprii, a izbutit să realizeze în acești ani P.C.R. și în mediul intelectual, în rîndul universitarilor (București, Cluj, Iași), al scriitorilor și publiciștilor, al profesorilor secundari, învățătorilor etc.

Sub conducerea P.C.R. și-au desfășurat activitatea în acea perioadă, ca principale organizații ilegale, Uniunea Tineretului Comunist, Ajutorul Roșu, Cercul femeilor comuniste. Un ajutor prețios pentru activitatea generală a partidului în rîndul tineretului din uzine și fabrici, instituții, școli și facultăți, din armată, pentru atragerea lui pe calea luptei revoluționare și democratice, l-a constituit Uniunea Tineretului Comunist. În scopul extinderii și întăririi legăturilor sale cu masele populare, P.C.R. a creat un mare număr de organizații de masă legale, care cuprindeau mii de membri.

Îndeplinirea rolului istoric care revenea Partidului Comunist Român în ralierea tuturor forțelor democrat-antifasciste a fost frînată și în acești ani pe de o parte de persistența unor insuficiențe proprii, iar pe de altă parte impunerea de către Comintern a unor lozinci și forme tactice de acțiune necorespunzătoare situației politice concrete din România. Deși la Congresul al VII-lea al Internaționalei Comuniste, desfășurat la Moscova între 25 iulie și 20 august 1935, s-a relevat că în aplicarea orientării generale a luptei antifasciste fiecare partid trebuie să țină seama de situația concretă din țara respectivă, au continuat să se manifeste practici dăunătoare legate de impunerea unor teze și lozinci neconforme cu realitățile din România, de dictare a conduitei politice într-o situație sau alta.

Înlăturînd treptat în mare măsură o serie de aprecieri și interpretări nerealiste, greșite, referitoare la aspecte importante privind linia politică

generală a partidului, la probleme ca cea națională, agrară, aprecierea caracterului unor partide și grupări politice etc. partidul comunist a reușit să-și lărgască contactele cu grupările și organizațiile democratice, să stabilească legături cu diferite fracțiuni ale forțelor politice burgheze și cu un mare număr de personalități progresiste. În activitatea practică, comuniștii au înlăturat, în mare parte, influența unor aprecieri necorespunzătoare asupra dispozitivului forțelor de clasă din țară.

Între anii 1934 și 1938, în activitatea P.C.R. și-a făcut loc tot mai mult o linie realistă, bazată pe studiul condițiilor social-politice interne, conjugate cu situația internațională, și, în funcție de acestea, s-au stabilit sarcinile partidului în mobilizarea maselor populare aparținând diferitelor categorii sociale, fără deosebire de naționalitate, cu diverse orientări politice, la lupta pentru satisfacerea revendicărilor economice și politice, contra pericolului fascist.

Un rol important în orientarea activității P.C.R., în conformitate cu imperativele majore ale momentului istoric în care se afla țara, l-au avut plenara C.C. al P.C.R. din februarie 1935, și mai ales cea din iulie 1936, care au analizat pe larg activitatea partidului, situația politică internă și internațională. Astfel, plenara C.C. al P.C.R. din februarie 1935 a pus în centrul preocupărilor partidului analiza raportului forțelor de clasă din România, mai ales între forțele democratice, în frunte cu clasa muncitoare și avangarda sa — Partidul Comunist Român — și cele de extremă dreaptă, și în primul rând Garda de fier. Pornind de la aprecierea că raportul forțelor de clasă înclina, fără putință de tăgadă, în favoarea forțelor democratice antifasciste, în favoarea maselor populare, plenara a conturat în termeni realiști tactica luptei pentru crearea Frontului popular antifascist, care să grupeze păături și categorii sociale largi — muncitori, țărani, meseriași, intelectuali, mici negustori, funcționari, pensionari —, în vederea îmbunătățirii condițiilor de muncă și de trai ale acestora, apărării libertăților democratice, în vederea luptei împotriva primejdiei fasciste. Subliniindu-se necesitatea înfăptuirii Frontului Unic Muncitoresc ca o condiție esențială pentru crearea unui larg front popular antifascist, plenara a preconizat adoptarea unor forme elastice de activitate prin care să se reușească atragerea celor mai diverse păături și categorii sociale la luptă în jurul clasei muncitoare.

Un an mai târziu, pe baza unei prețioase experiențe acumulate, a studierii atente a ansamblului factorilor interni și externi, Plenara a V-a lărgită a C.C. al P.C.R. din iulie 1936 a dat noi indicații, de mare însemnătate, în legătură cu linia politică-tactică a partidului. Punând în centrul atenției problema creșterii pericolului fascist, revizionist, care amenința integritatea teritorială a țării și însăși ființa națională a poporului român, eliminând erori anterioare, plenara a apreciat că „România poate deveni un obiect de reîmpărțire nouă, imperialistă, a Europei, iar nu un subiect“. Ea a relevat că triumful hitlerismului ar duce la „dezmembrarea României în folosul țărilor vecine fasciste și la înrobirea poporului român, la acapararea tuturor bogățiilor țării de către imperialismul german“. Partidului comunist îi revenea, potrivit aprecierilor plenarei, sarcina de a „organiza rezistența față de un atac posibil din partea fascismului german ungar asupra României“. Exprimiind poziția patriotică a comuniștilor, plenara arăta că ei „vor considera necesară apărarea fiecărei palme de

pământ a țării“, vor „intra în primele rînduri ale luptătorilor pentru respingerea agresiunii fasciste“.

Plenara, pe baza analizei făcute, a elaborat și adoptat o platformă comună de luptă patriotică, antifascistă, menită să ralieze largi forțe social-politice, inclusiv partide și grupări burgheze cu vederi lucide, caracterizate în documentele plenarei ca reprezentînd, în condițiile date, „factori antifasciști“. Platforma prevedea: lupta împotriva pericolului de război din partea Germaniei hitleriste, pentru o politică consecventă de pace, de apropiere de Uniunea Sovietică și încheierea unui pact de ajutor mutual cu aceasta. pentru strîngerea legăturilor cu Franța, Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, pentru întărirea Ligii Națiunilor, alungarea din țară a tuturor agenților hitleriști, desființarea și interzicerea tuturor organizațiilor fasciste, curățirea aparatului de stat de elementele fasciste-hitleriste, apărarea regimului constituțional și a tuturor instituțiilor democratice, lupta împotriva cenzurii și stării de asediu, pentru libertăți cetățenești, pentru dreptul liberei organizări politice și profesionale a maselor, pentru drepturi egale ale naționalităților conlocuitoare cu poporul român, contra regimului de exterminare a deținuților politici din închisori, pentru un regim politic în închisori, pentru amnistie generală, pentru o politică de ridicare economică și culturală a maselor populare, pentru respectarea zilei de muncă de 8 ore, ridicarea salariilor, împrumutarea țăranilor fără pământ sau cu pământ puțin, ușurării fiscale pentru muncitori, țărani, meseriași, mici comercianți și mici industriași. „Partidul Comunist Român — precizau hotărârile plenarei lărgite din 1936 — este gata să trateze cu alte partide și organizații pentru lupta comună pe baza acestei platforme ori a unora din punctele ei. Partidul este gata să participe la organizarea luptei comune pentru orice cerință vitală a maselor“.

Activitatea P.C.R., a organizațiilor sale, a comuniștilor pentru traducerea în viață a liniei politice-tactice stabilite s-a desfășurat în anii 1934 — februarie 1938 prin înfrîngerea unor multiple obstacole, cu prețul unor sacrificii grele. Măsurile represive ale guvernanților îndreptate împotriva comuniștilor și a celorlalte elemente revoluționare n-au încetat nici un moment. Mulți dintre cei mai buni luptători revoluționari și patrioți au fost urmăriți, persecutați, arestați, schingiuiți și întemnițați.

Procese politice judecate între 1935 și 1937 la București, Craiova, Brașov, Cluj, Constanța, Iași, Galați etc. în care au fost implicați nenumărați comuniști și patrioți antifasciști, au fost transformate, atît de luptătorii aflați pe banca acuzaților cît și de masele largi ce se solidarizau cu ei, în adevărate tribune de demascare a regimului burghez și a pericolului fascist, de mobilizare a poporului în lupta pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, a integrității teritoriale, independenței și suveranității patriei.

Este important de remarcat faptul că prigonirea comuniștilor și antifasciștilor a cunoscut o puternică ripostă din partea maselor. Guvernanții au trebuit să facă față valului tot mai puternic și mai larg de proteste din întreaga țară împotriva arestării și torturării celor mai buni fii ai poporului — comuniștii și antifasciștii. P.C.R. a organizat apărarea, în numeroase procese, a militanților mișcării muncitorești și antifasciste, trimiși în fața instanțelor de judecată de organele represive ale regi-

mului. Acțiunile de solidaritate cu comuniștii și antifasciștii implicați în procesele înscenate de justiția burgheză s-au împletit permanent cu multiple forme de sprijinire morală și materială a luptei eroice dusă de către comuniștii și antifasciștii întemnițați la Doftana, Caransebeș, Tg.-Ocna, Suceava, Văcărești, Mislea, Deva, Dumbrăveni, Rîmnicu-Sărat, Galata (Iași) și în alte închisori.

Devotați pînă la sacrificiu cauzei clasei muncitoare, intereselor majore ale poporului român, activiștii de frunte ai partidului comunist, militanții revoluționari, luptătorii antifasciști au înfruntat cu eroism regimul de exterminare morală și fizică din închisori. Departe de a ceda în fața măsurilor la care au fost supuși, militanții revoluționari, luptătorii antifasciști au răspuns cu demnitate și dîrzenie printr-o muncă politică și cultural-educativă, factori ce au contribuit la sudarea unor puternice colective de luptă, legate strîns cu activitatea comuniștilor din afara închisorilor.

Lupta pentru făurirea Frontului popular și patriotic antifascist, în avangarda căreia s-a situat consecvent Partidul Comunist Român, s-a soldat în perioada dată cu multe rezultate pozitive, cu dobîndirea unor experiențe valoroase.

În ansamblul acțiunilor revoluționare purtate în acei ani, clasa muncitoare s-a afirmat în România drept clasa socială fundamentală, forța principală a societății. Sub conducerea Partidului Comunist Român, clasa muncitoare a acționat hotărît pentru a antrena în această luptă alte pături și categorii sociale, în vederea concentrării lor pe o platformă comună a Frontului popular și patriotic antifascist. Este de subliniat în mod deosebit faptul că în cursul înclăstării revoluționare din acei ani, ridicarea conștiinței de clasă a muncitorilor și întărirea unității muncitorești în decursul acțiunilor au influențat asupra creșterii rolului clasei muncitoare ca forță conducătoare a mișcării democratice, antifasciste în permanentă dezvoltare. Pe aceste baze, Partidul Comunist Român s-a întărit continuu din punct de vedere organizatoric și politic, afirmîndu-se neîncetat ca avangardă de nădejde a clasei muncitoare și a întregului popor.

O atenție din ce în ce mai mare a acordat partidul comunist întăririi legăturilor sale cu satele. Alături de obiectivul de mare interes pentru țărănime — lupta pentru pămînt — lupta împotriva primejdiei fasciste a constituit pentru partidul comunist o a doua pistă principală pe care s-a întîlnit cu țărănimea. Și, după cum se știe, nu puține la număr au fost prilejurile în care aceasta a trecut chiar pe primul plan în cadrul unora dintre acțiunile țărănești, chiar dacă, nici în perioada dată, nu a putut rezolva pe deplin problema înfăptuirii alianței muncitorești-țărănești.

Pe planul demascării fascismului și al luptei practice împotriva lui, o contribuție de seamă au adus-o intelectualii democrați, patrioți. Într-o etapă de mari frămîntări sociale și politice, ca cea la care ne referim, tot ce a avut mai de preț intelectualitatea noastră — savanți, scriitori și artiști al căror renume depășise de mult granițele țării — s-a situat de partea forțelor democratice, a militat prin cuvîntul și opera ei, în spiritul chemărilor partidului comunist, împotriva fascismului, a

afirmat năzuințele de independență și suveranitate ale poporului nostru, s-a ridicat împotriva înrobirii străine, a nesocotirii demnității naționale.

O formă frecventă de exprimare a hotărârii de luptă revoluționară, antifascistă, antihitleristă a maselor a reprezentat-o organizarea unor mari întruniri populare. Adeseori, acestea se încheiau prin puternice manifestații antifasciste, pentru pace, prin demonstrații de stradă.

Pentru a spori eficiența mișcării generale antifasciste din România, partidul comunist s-a orientat, îndeosebi începînd din anii 1935—1936, spre concentrarea într-un front comun antifascist a tuturor organizațiilor revoluționare, democratice, lăsînd totodată deschise porțile pentru toate acele partide, grupări și organizații de alte nuanțe politice, dornice a colabora la o înfruntare fățișă cu fascismul, cu propaganda sa demagogică și acțiunile sale deșănțate. În acest sens, P.C.R. a și adresat în mai multe rînduri apeluri celor mai diverse partide și grupări politice și a obținut o serie de succese importante. Blocul democratic, de pildă, a fost cel care, la 26 noiembrie 1935 — la fel cum făcuse Frontul plugarilor cu Madoszul la 24 septembrie 1935, la Băcia — a încheiat, la București, un acord de colaborare democratică, antifascistă cu Partidul socialist (Popovici). „Încheind acest acord — se specifica în documentul adoptat —, cele două organizații sînt convinse că exprimă, prin concentrarea acțiunii lor, realitatea năzuințelor, luptelor și organizării mulțimilor muncitoare de la orașe și sate, a intelectualilor, micilor comercianți, micilor industriași, meseriașilor, funcționarilor, pensionarilor și a tuturor acelor care sînt expuși pericolului fascist, creator de mizerie, război și lagăre de concentrare“.

Succesele amintite aveau să fie dezvoltate prin încheierea, la scurt timp, la 6 decembrie 1935, a acordului de la Tebea. Semnificația acestui acord, încheiat simbolic sub gorunul legendar al lui Horia și la mormîntul lui Avram Iancu, a fost cu totul deosebită, dovedindu-se prin aceasta posibilitatea reunirii, pe o platformă comună de revendicări democratice, a maselor populare.

Cu prilejul alegerilor parlamentare parțiale din județele Mehedinți și Hunedoara de la 18 februarie 1936, forțele democratice, antifasciste, raliat pe o platformă comună și avînd candidați comuni, au înregistrat una dintre cele mai prestigioase izbînzii.

În succesele obținute de forțele democratice și în alte alegeri desfășurate pe ansamblul întregii țări, concretizate în obținerea unui mare număr de voturi, trebuie distinsă contribuția P.C.R. la concentrarea forțelor democratice în jurul unui candidat comun, care trebuia să reprezinte, din momentul alegerii sale, interesele și voința colectivă a maselor de alegători care, de pe pozițiile Frontului popular și patriotic antifascist, îl susținuseră în fața urnelor.

O contribuție de seamă în lupta revoluționară, în acțiunea de demascare a fascismului, a mobilizării maselor în frontul comun de luptă pentru democrație și pace a adus-o presa comunistă, democratică, antifascistă a vremii. Este cu atît mai mare meritul slujitorilor scrisului cu cît a fi gazetar de stînga, antifascist, în vremea cînd legionarii ucideau pe peronul gării Sinaia pe I. G. Duca — primul ministru al țării — și își lichidau adversarii cu cuțitul, pistolul sau pușca mitralieră, nu era o profesiune comodă. A combate pătrunderea fascismului în România, a

expune oprobiului public metodele de cumpărare a unor politicieni români de către hitleriști, a condamna măsurile luate de guvernanți împotriva clasei muncitoare, a maselor în general, a scrie despre Partidul Comunist Român, atunci când simpla menționare a numelui lui constituia delict penal, toate reprezentau acte de curaj civic, curaj plătit deseori cu jertfe. Cum se știe, numărul celor care au trecut peste gravele pericole ce planau asupra-le și și-au închinat activitatea lor luptei antifasciste, cu toată măiestria gazetărească și cu profunzimea sentimentelor patriotice de care erau animați, a fost impresionant.

Deosebit de active s-au dovedit clasa muncitoare, masele largi, antrenate de P.C.R. în inițierea unor acțiuni fățișe îndreptate împotriva organizațiilor fasciste, a propagandei și activității lor. Provoacărilor bandelor fasciste pe străzi, atacurilor asupra sediilor forțelor democratice masele le-au răspuns de fiecare dată prin acțiuni de protest, de combateri și de dejucare a planurilor lor. Un puternic ecou a avut, de pildă, lupta comună a muncitorilor comuniști și socialiști și social-democrați împotriva elementelor fasciste care, în 1936, au atacat și au încercat să ocupe Casa poporului din București. După ciocniri violente, care au durat câteva zile, atacul fascistilor a fost înfrânt. Față de atacurile întreprinse de bandele fasciste împotriva sediilor și a presei democratice, față de devastarea de către acestea a chioșcurilor de ziare și a arderii presei democratice, antifasciste, P.C.R., organizațiile democratice, masele au luat de fiecare dată măsuri de apărare. Asemenea acțiuni și poziții au făcut ca în România organizațiile fasciste să nu-și poată permite ceea ce în alte țări au reușit uneori cu mare ușurință.

În marea bătălie antifascistă varietatea și diversitatea metodelor folosite de partidul comunist în această perioadă, pricepera cu care a îmbinat formele muncii ilegale cu cele legale și semilegale și-au găsit o vie ilustrare prin activitatea desfășurată de *Comitetul Național Antifascist*, în iunie 1933, care a continuat pe un plan mai larg — ca urmare directă a venirii hitlerismului la putere în Germania — activitatea Comitetului Național Antirăzboinic, constituit în 1932. Reunind în rândurile sale reprezentanți ai celor mai diverse clase și păături sociale, Comitetul Național Antifascist avea în conducerea sa personalități marcante, figuri din cele mai proeminente ale vieții publice și culturale. Din comitet a făcut parte și tinărul muncitor Nicolae Ceaușescu, pe atunci în vîrstă de 16 ani.

Țelurile urmărite de Comitetul Național Antifascist au fost expuse în Apelul publicat în iulie 1933. „Stringînd în jurul acțiunii antifasciste pe toți cei care lucrează cu brațul sau cu mintea la orașe și sate — se spunea, între altele, în Apel, — vom putea stăvili în România triumful unui curent care poartă în el germenul de distrugere a tot ce este izvor de muncă și gîndire. Cu acest țel chemăm la organizare temeinică și lupta neșovăitoare“. Ecoul acestui apel s-a materializat în avalanșe de adeziuni din lunile următoare, precum și în crearea de comitete regionale și locale antifasciste, într-un mare număr de orașe ale țării. Practic, întreaga țară fusese împinzită de rețeaua acestor comitete, ceea ce dovedea puternica stare de spirit antifascistă a întregului popor român.

În cadrul activității Comitetului, problema tineretului a ocupat un rol deosebit — tocmai pentru că fascismul, mișcarea legionară mizau pe lipsa de experiență politică, specifică vârstei, spre a transforma masele tinerilor în forță de manevră. Or, tocmai în lupta pentru dejucarea acestor planuri își găsește o vie expresie activitatea rodnică desfășurată de comitetul național pe linia atragerii la lupta antifascistă a tineretului din fabrici, universități, școli și de la sate. După ce au fost organizate grupe, asociații și ligi antifasciste, s-a constituit Comitetul antifascist al tineretului din România. Comitetul antifascist al tineretului a creat numeroase comitete locale în rîndul tinerilor muncitori, al studenților. S-a constituit, totodată, Comitetul antifascist al femeilor, avînd ca președintă pe profesoara Zoe Frunză, personalitate de seamă a mișcării muncitorești din România.

În cursul anului 1934, Comitetul Național Antifascist a organizat o suită de acțiuni cu o puternică rezonanță politică. El și-a făcut viu simțită prezența în valul acțiunilor de protest desfășurate în întreaga țară împotriva procesului intentat conducătorilor luptelor ceferiștilor și petroliștilor, acțiuni ce s-au transformat într-o viguroasă manifestare a solidarității, expresie a atitudinii antifasciste a maselor largi.

P.C.R. a îndrumat Comitetul Național Antifascist să atragă în sfera activității sale o serie de organizații muncitorești și democratice. Pe această linie se înscriu conlucrarea Comitetului Național Antifascist cu Frontul Plugarilor, cu opoziția democratică din Partidul maghiar din România, formarea Comitetului de coordonare a frontului unic de luptă comun contra fascismului și a războiului, alcătuit din reprezentanții Comitetului Național Antifascist, Partidului Socialist Unitar și Ligii Muncii (organizație politică), care a pregătit edificarea programului frontului unic, a organizat numeroase întruniri de protest contra stării de asediu, a cenzurii. De asemenea P.C.R. și celelalte organizații democratice au participat la congresele și manifestările organizate pe plan mondial împotriva fascismului și războiului.

Un puternic mijloc de stimulare a luptei antifasciste l-a constituit editarea, în tiraje de masă, a unui mare număr de publicații, cărți, broșuri, manifeste, care dezvăluiau opiniei publice întreaga gravitate a pericolului fascist.

Împletirea răspunderilor față de poporul român cu conștiința îndatoririlor internaționaliste și-a găsit expresie în nenumăratele manifestări de simpatie, sprijin și solidaritate cu acțiunile de luptă ale clasei muncitoare și popoarelor de pretutindeni. În acest context se înscriu numeroasele și variatele forme de manifestare a solidarității militante antifasciste cu Ernst Thälmann, Gheorghe Dimitrov, cu poporul etiopian, victimă a fascismului italian, cu poporul chinez, cu Franța frontului popular etc. Peste 600 de voluntari români, comuniști și alți antifasciști, au luptat cu arma în mînă în apărarea Spaniei republicane. Mișcarea antifascistă din România și-a trimis reprezentanții săi la toate congresele mondiale antifasciste.

Eroica luptă dusă în acei ani de partidul comunist, în fruntea clasei muncitoare și a unor largi forțe progresiste, sub steagul democrației, in-

dependenței și integrității țării, amploarea mișcărilor democratice, cit și atitudinea realistă a unor personalități și grupuri politice burgheze au stăvilat pentru un timp ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și înrobirea țării Germaniei naziste.

P.C.R. ÎN ANII DICTATURII REGALE

Perioada cuprinsă între instaurarea dictaturii regale, în februarie 1938, și cea militară-

fascistă, septembrie 1940, are ca trăsătură dominantă accentuarea complexității, a întrepătrunderii fenomenelor vieții politice interne și internaționale. Această perioadă coincide cu ajunul și începutul celui de al doilea război mondial, eveniment care a avut consecințe imediate și îndepărtate, de o semnificație istorică deosebită pentru destinele a numeroase popoare.

Odată cu căderea guvernului liberal tătărescian, în alegerile parlamentare din decembrie 1937, istoria politică a țării a înregistrat temporar, pentru o perioadă de 44 de zile, o guvernare de dreapta, reacționară a Partidului național-creștin, Goga-Cuza. La adăpostul acesteia, regele Carol al II-lea a pregătit instaurarea dictaturii regale, la 10 februarie 1938; principalele atribute ale puterii au fost preluate de rege. Starea de asediu a fost decretată pe tot cuprinsul țării. Pozițiile politice hotărâtoare au fost acaparate de grupurile industriale și bancare legate de comenzile statului, al căror exponent principal era însuși regele Carol al II-lea.

Regimul de dictatură regală s-a izbit încă de la început de consecințele unor împrejurări de ordin intern și, mai ales, de ordin extern. Este perioada în care pe plan internațional s-au petrecut evenimente grave, legate în primul rând de extinderea actelor de agresiune ale Germaniei hitleriste și ale aliaților ei. Este binecunoscut faptul că față de aceste acte puterile occidentale au manifestat în acei ani vizibile poziții concesive. Drept urmare, istoria a înregistrat succesiv anexarea Austriei (1938), înfrângerea guvernului republican și instaurarea fascismului franchist în Spania (1939), dezmembrarea și cotropirea Cehoslovaciei (1938—1939), ocuparea Albaniei (1939), extinderea agresiunii japoneze împotriva Chinei (1937). La 1 septembrie 1939, prin atacul Germaniei hitleriste asupra Poloniei, a început cel de-al doilea război mondial.

Începînd cu primul guvern al dictaturii regale, cel prezidat de patriarhul Miron Cristea, viața politică a țării avea să înregistreze un pas spre încălcarea și restrîngerea libertăților democratice. Constituția din 1923, ale cărei prevederi, deși încălcate deseori, ofereau un cadru politic general-democratic, a fost abolită; în locul ei a fost decretată o nouă constituție, care, restrîngînd considerabil libertățile cetățenești, atribuia parlamentului un rol formal, transformîndu-l într-o anexă a regimului dictatorial monarhic. Activitatea partidelor politice a fost formal interzisă; s-a înăsprit cenzura, iar administrația locală a trecut sub conducerea organelor militare. Sindicatele muncitorești au fost interzise, în locul lor dictatura regală înființînd breslele, organizații profesionale cu caracter guvernamental, subordonate țelurilor ei.

Masele populare au acționat viguros împotriva unor asemenea măsuri, militînd pentru apărarea drepturilor și libertăților lor democra-

tice. Împotriva măsurilor restrictive de îngrădire a libertăților constituționale s-au ridicat și reprezentanți ai partidelor burgheze care suferiseră de pe urma măsurilor dictaturii regale.

Reorganizându-și rîndurile, acționînd hotărît pentru făurirea și păstrarea unității tuturor forțelor antidictatoriale, P.C.R. și-a concentrat atenția — pe plan teoretic și practic — spre surprinderea trăsăturilor politice ale noului regim și, pe această bază, spre folosirea tuturor breslelor existente.

În acest sens, P.C.R. a caracterizat, încă de la început, dictatura regală ca un regim antipopular, expresie a cercurilor reacționare ale marelui capital și ale moșierimii, în frunte cu Carol al II-lea. Totodată, partidul comunist atrăgea atenția că „ar fi o mare greșeală să confundăm regimul actual, reacționar și antipopular, cu fascismul“, subliniind că „dușmanul principal este și rămîne Garda de fier“. Împotriva Gărzii de fier — agență teroristă de spionaj hitlerist — trebuia, în primul rînd, îndreptat focul. Asemenea aprecieri se întîlnesc într-o serie de documente ale partidului, în hotărîri și rezoluții ale conferințelor regionale și ale plenarei a VI-a a C.C. al P.C.R. din iunie 1939.

În acest context, platforma de acțiune elaborată de partidul comunist în iunie 1938 cuprindea un ansamblu de măsuri de ordin economic, social și politic, menite să ralieze cele mai largi pături sociale, partidele și organizațiile politice nefasciste care, deși dizolvate de dictatură, duceau o activitate neoficială. Așa cum se subliniază și în Programul P.C.R. adoptat la cel de al XI-lea Congres al P.C.R. în această perioadă „se amplifică conlucrarea partidului cu alte forțe democratice, cu o parte a burgheziei, inclusiv cu unii miniștri ai guvernului de dictatură regală care se pronunțau împotriva politicii de aservire a țării Germaniei naziste“.

Sarcina făuririi unui larg front al forțelor populare și patriotice, a cărui premisă de bază trebuia s-o constituie realizarea Frontului Unic Muncitoresc, străbate ca un fir roșu întreaga activitate desfășurată de P.C.R. în anii de dictatură regală. Acest front era cu atît mai necesar în acele împrejurări legate de creșterea amenințărilor hitleriste și horthyste asupra României, el trebuind să asigure fundamentul intern și de durată al întăririi capacității de rezistență a țării. Pe plan extern P.C.R. preconiza stringerea relațiilor cu toate țările interesate în bararea agresiunii hitleriste, menținerea statu-quo-ului și a păcii.

Din ansamblul muncii politice și organizatorice desfășurate de P.C.R. în acei ani, plenara a VI-a a C.C. al P.C.R. din 1939 se desprinde cu deosebire prin profunzimea analizei întreprinse asupra unor probleme majore, de larg interes pentru masele populare. Relevînd extinderea agresiunii hitleriste, faptul că „primejdia dezmembrării și ocupării României de către Germania fascistă și statele revizioniste a crescut enorm“, plenara stabilea drept sarcină centrală a partidului concentrarea eforturilor „pentru înfăptuirea grabnică a Frontului unic, a Frontului popular antifascist și a unui larg front al forțelor patriotice, care să lupte contra agresiunii hitleriste și pentru doborîrea dictaturii regale“. Aceste forțe urmau să impună un guvern de salvare națională, care să restabilească regimul parlamentar democratic, să îmbunătățească nivelul de trai

al maselor, să ducă o politică de securitate colectivă, de prietenie cu toți vecinii, de apărare a unității național-statale a poporului român.

Pe baza vechilor sale preocupări pentru apropierea de celelalte partide muncitorești, P.C.R. a continuat tratativele cu liderii socialiști și social-democrați. În întâmpinarea acțiunii duse de comuniști au ieșit în măsură tot mai mare membrii de rînd și tot mai numeroase cadre de la diferite eşaloane ale Partidului social-democrat, care, în procesul de deplasare a lor spre stînga, s-au delimitat tot mai mult de liderii reformiști.

Folosind posibilitățile legale oferite de existența breslelor, comuniștii, în colaborare cu muncitorii și activiștii socialiști și social-democrați, au desfășurat o intensă muncă în interiorul acestora, izbutind să preia conducerea unora dintre ele și să le folosească în vederea desfășurării luptei de clasă revoluționare. Sesizînd acest proces tot mai des întîlnit în bresle, organele de stat erau nevoite să consemneze în rapoartele lor că „terenul cel mai favorabil și acoperit a fost găsit în bresle, care de altfel sînt conduse de cunoscuți comuniști... Dacă această situație nu se schimbă — arătau acestea — nu ar fi exclus să ne trezim cu o conducere care să schimbe complectamente fața lucrurilor și breasla să devină ceea ce legiuitorul a vrut să înlăture...”. Drept consecință, organele dictaturii regale au procedat la dizolvarea comitetelor breslelor alcătuite din elemente revoluționare, operînd numeroase arestări.

Anii 1938—1940 au fost martorii declanșării și desfășurării unui număr mare de conflicte colective de muncă, dintre care peste 180 s-au transformat în greve. La București, Iași, Cluj, Timișoara, Brașov, Ploiești, Oradea, Galați, Valea Jiului, Tg. Mureș, Arad ș.a. valul luptelor de clasă nu au încetat nici un moment. În multe locuri, ca urmare a combativității cu care s-a acționat în front unic, a fost impusă satisfacerea unora dintre revendicările pentru care s-a intrat în acțiune.

O contribuție importantă în lupta dusă de P.C.R. în anii dictaturii regale a avut-o tineretul comunist. În acest sens, un rol însemnat a revenit Uniunii Tineretului Comunist, reînființată în 1939, după aproape doi ani de întrerupere a activității sale datorită indicațiilor Internaționalei Comuniste. Din însărcinarea partidului comunist, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a aflat în fruntea Comitetului de reorganizare a U.T.C.

Alături și sub conducerea P.C.R. au continuat să acționeze în acel ani organizațiile de masă Uniunea democratică, Frontul plugarilor, Madoszul ș.a. care și-au reorganizat munca pe baze ilegale. Un teren important pentru munca legală a comuniștilor au oferit, în anii 1938—1940 organizațiile și asociațiile profesionale, cultural-științifice, sportive. Prin intermediul presei ilegale, a manifestelor și a altor materiale, prin înfrîngerea unor multiple greutăți, P.C.R. a continuat să depună eforturi pentru atingerea obiectivelor sale pe tărîm propagandistic.

Este necesar să subliniem că în întreaga luptă desfășurată P.C.R., masele largi nu au scăpat nici un moment din atenție obiectivul de mare însemnătate al combaterii, prin toate mijloacele, a grupării legionare, a agitațiilor fasciste sub orice formă s-ar fi manifestat ele. Această acțiune s-a desfășurat cu mai bune rezultate în împrejurările în care înseși contradicțiile dintre cercurile palatului regal și Garda de fier s-au ascuțit atît de puternic încît au determinat măsurile adoptate de guvern, de

reprimare a legionarilor, sub impulsul lui Armand Călinescu, Victor Iamandi și al altor reprezentanți ai cercurilor burgheze antihitleriste.

Trăgînd concluziile ce se impuneau din o atare evoluție a evenimentelor, P.C.R. s-a mobilizat și mai activ în perioada aceea pentru realizarea grabnică a unui larg front patriotic antifascist.

Pe planul politicii externe, dictatura regală a menținut în continuare orientarea spre Anglia și Franța. Cu Uniunea Sovietică au existat relații caracterizate de M. Litvinov, în martie 1938, ca „...fără a fi deosebit de bune, sînt relații normale de vecinătate“.

Repetatele presiuni și amenințări proferate de Germania hitleristă la adresa țării noastre au făcut treptat locul unor oscilații și cedări din partea diplomației oficiale, mai ales după Anschluss (martie 1938), cînd penetrația hitleristă în sud-estul european a devenit un fapt la ordinea zilei. Din acea perioadă datează și începutul unor acute frămîntări în viața politică a României. Doar Garda de fier și alte grupări fasciste au salutat, fără rezerve, de la început, apropierea treptată a trupelor hitleriste de fruntariile noastre naționale. În timp ce P.C.R. și forțele politice cu care colabora îndeaproape au combătut cu înverșunare creșterea acestei amenințări, în rîndurile celorlalte forțe politice ale țării s-a produs un îndelungat proces de clarificare și delimitare, care nu a putut decît să îngreuneze făurirea la timp a unui front național de rezistență antihitleristă, antifascistă.

Situația țării noastre s-a agravat și mai vizibil în timpul crizei cehoslovace, produsă ca urmare a acordului de la Munchen de la sfîrșitul lui septembrie 1938. Au venit zile grele în care, sub apăsarea unor dificultăți economice tot mai mari și a presiunilor cercurilor prohitleriste, guvernul dictaturii regale, lipsit de ajutor extern, a dat curs, la începutul anului 1939 la o serie de concesii economice făcute Reichului. Creșterea treptată a pretențiilor Germaniei hitleriste a produs în țară adînci convulsii, grele momente de tensiune. În martie 1939, cînd hitleristii au invadat Cehoslovacia, masele din România au reacționat imediat. Poziția României a fost primită cu recunoștință de opinia publică și de oficialitățile cehoslovace. „Praga spune lumii întregi: Nu vom uita niciodată dovezile de cinste și de credință ale poporului român... În aceste cîteva clipe grele — comunica postul de radio Praga în emisiunea din ziua de 3 noiembrie 1938 — politica României a dovedit calități cu adevărat cavalierești. Numai la nevoie se cunosc prietenii adevărați și poporul nostru ceh, împreună cu cel slovac, au avut în nenorocirea lor mîngîierea de a putea constata lealitatea desăvîrșită a României“. Primejdia încălcării frontierelor naționale ale țării noastre a atras atenția guvernului Armand Călinescu care a adoptat măsuri de apărare a graniței de vest, decretînd mobilizarea parțială.

În această conjunctură cînd sprijin extern nu se putea obține de nicăieri, guvernul a încheiat la 23 martie 1939 acordul economic cu Germania. Acest acord, deși o perioadă de vreme nu a fost aplicat, fiind tergiversat atît de cercurile politice cît și de cele economice reprezentate în guvern a fost urmat de alte tratative, care au dus la subordonarea economiei românești intereselor politice agresive ale Reichului, la încălcarea gravă a suveranității naționale a poporului român.

Partidul Comunist Român, atent la evoluția gravă a evenimentelor care se succedau cu repeziciune și cu consecințe din ce în ce mai grele, nu a conținut să cheme cele mai diferite forțe sociale și politice la vigilență și acțiune hotărâtă de rezistență. „Să nu capitulăm! Să ne împotrivim!“, glăsuia unul din nenumăratele manifeste ale P.C.R. din acel timp. P.C.R. declară „comuniștii vor lupta cu arma în mână în primele rînduri. Uniți-vă cu toții într-un singur front puternic contra lui Hitler și aliaților lui revizionişti“ — citim într-un alt document al partidului comunist.

Pe o platformă comună cu partidul comunist s-au aflat în apărarea intereselor supreme ale țării, o serie de cercuri politice și personalități a căror luciditate le-a îndemnat la sprijinirea liniei de ordine dată de comuniști. Mihail Sadoveanu, dr. Gh. Marinescu, Dimitrie Gusti, Petre Andrei, Mihail Ralea, dr. C. I. Parhon, Gr. Iunian, C. I. Băicoianu, Mitică Constantinescu, Victor Iamandi, Gr. Filipescu sînt numai cîteva exemple de oameni politici și de cultură care n-au pregetat să vină în întîmpinarea apelurilor făcute de P.C.R.

Starea de spirit antihitleristă a maselor a cunoscut o puternică manifestare în timpul marilor demonstrații antifasciste de la 1 Mai 1939 care au avut loc în București și în alte centre ale țării și care au avut la bază unitatea de acțiune dintre P.C.R. și P.S.D. Desfășurate, sub lozincile „Vrem România liberă și independentă“, „Jos fascismul“, „Cerem abrogarea pactului economic româno-german“, „Jos agresorul hitlerist“ manifestările de 1 Mai 1939 au produs o deosebită impresie peste hotare. Conferința mondială pentru apărarea păcii și democrației, ținută la Paris în zilele de 13 și 14 mai 1939, de pildă, considera aceste manifestații „o dovadă că poporul român se raliază la mișcarea antifascistă și că voința sa este de a lupta, în mod real, împotriva agresorului și fascismului“.

Marșul războinic al Germaniei hitleriste, cîmpirea succesivă a unor țări europene, începutul celui de-al doilea război mondial la 1 septembrie 1939 au creat o situație din ce în ce mai grea pentru România. Eforturile forțelor democratice, antifasciste de a se opune presiunilor cercurilor fasciste interne și ale Germaniei naziste, eforturi în care s-au antrenat inclusiv exponenți ai cercurilor burgheze, au primit o lovitură la 21 septembrie 1939, cînd primul ministru al țării, Armand Călinescu — adversar al expansiunii Germaniei hitleriste — a fost asasinat mișelește de către elemente ale Gărzii de fier, cu complicitatea directă a Gestapoului.

Cu toate acestea, ostilitatea maselor împotriva fascismului german n-a încetat să devină tot mai puternică. În aceste condiții însă în Directivele Cominternului din mai 1940 adresate Partidului Comunist Român, în loc de a se aprecia justetea luptei contra războiului hitlerist și de a se chema la intensificarea acestei lupte, se aduc critici comuniștilor români pentru activitatea desfășurată împotriva agresiunii Germaniei și pentru poziția de apărare a independenței naționale a patriei. Aceste directive au avut repercusiuni grave asupra întregii activități desfășurate în România pentru unirea poporului împotriva fascismului și agresiunii Germaniei.

Anul 1940 a adus cu sine o serie de acte care au contribuit la extinderea focarului de război pe continentul european. Sub loviturile armatelor hitleriste, țările mici apusene au căzut una după alta. Căpi-tularea Franței și înfrângerea Angliei pe continent, amenințarea ei cu invazia hitleristă au agravat și mai mult situația României. După cum se știe, au urmat la scurt timp importante cesiuni teritoriale impuse României.

La 26 iunie 1940, după cum este cunoscut, în urma unui ultimatum al guvernului sovietic, teritoriul dintre Prut și Nistru, precum și partea de nord a Bucovinei, au fost anexate Uniunii Sovietice.

La 30 august 1940, prin impunerea Dictatului fascist de la Viena a fost smulsă din trupul patriei și predată Ungariei horthyste partea de nord-vest a țării.

Cele de mai sus erau rezultatul răsturnărilor politice externe și interne produse în intervalul august 1939 — august 1940. Aceste răsturnări explică de ce România, țară dominată de profunde sentimente potrivnice imperialismului german s-a putut afla timp de patru ani alături de Germania hitleristă, deși aceste sentimente au continuat să persiste.

Poporul român s-a ridicat cu fermitate împotriva nedreptății istorice săvârșite asupra sa. El și-a manifestat hotărîrea de a lupta cu arma în mînă împotriva dictatului fascist de la Viena, pentru apărarea integrității României. Comuniștii, socialiștii, Frontul Plugarilor, mase importante ale partidelor burgheze au reprezentat o expresie a hotărîrii poporului român de a apăra independența patriei, de a lupta pentru unitatea statului național român.

În conjunctura dată, în septembrie 1940 a fost instaurată dictatura militară-fascistă; țara a fost subordonată intereselor Germaniei naziste, afectînd grav independența națională. Lupta antifascistă desfășurată de poporul român s-a transformat în mișcare de rezistență, cuprinzînd cercuri politice și pături sociale extrem de diverse. În fruntea acestei rezistențe s-a situat clasa muncitoare, condusă de partidul său de avangardă, Partidul Comunist Român.

VIRGIL SMĂRCEA

BIBLIOGRAFIE

„Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism“, Editura politică, București, 1975, p. 39—40 ; 42—45.

NICOLAE CEAUȘESCU: „Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România“, 30 martie 1973, în volumul NICOLAE CEAUȘESCU, „România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate“, vol. 8, Editura politică, București, 1974, p. 270—275.

NICOLAE CEAUȘESCU : „Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de a XXX-a aniversări a eliberării României de sub dominația fascistă”, 24 august 1974, în volumul NICOLAE CEAUȘESCU, „România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate”, vol. 10, Editura politică, București, 1974, p. 620—621.

GHEORGHE UNC : „Unificarea organizatorică a mișcării socialiste din România în anii 1918—1921”, în „Anale de istorie” nr. 6/1974, p. 63—72.

GHEORGHE ZAHARIA : „Premise istorice ale mișcării de rezistență antifasciste în România”, în „Anale de istorie”, nr. 1/1974, p. 3—16.

GHEORGHE I. IONIȚĂ : „Activitatea teoretică desfășurată de P.C.R. în perioada interbelică pentru afirmarea unității naționale, a independenței și suveranității țării”, în „Anale de istorie” nr. 4/1975, p. 53—73.

**Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă —
moment hotărîtor în dezvoltarea țării pe calea unor profunde
transformări social-revoluționare. Victoria revoluțiilor populare
într-o serie de țări din Europa, Asia, America Latină**

I. PREFACERILE DIN LUMEA POSTBELICĂ

În istoria milenară a poporului român insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944 constituie un eveniment major, cu ample rezonanțe în devenirea națiunii noastre. „Înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944 — se arată în *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, adoptat de Congresul al XI-lea al partidului — marchează un moment hotărîtor în dezvoltarea țării noastre pe un drum nou, deschizînd calea eliberării de sub dominația Germaniei naziste și trecerii la realizarea unor profunde transformări social-revoluționare în România“.

Marea ridicare politico-militară a poporului român din august 1944 nu a reprezentat un fenomen întîmplător, un accident istoric, nu a fost rezultatul exploatării unei conjuncturi de moment, ci s-a înscris în chip firesc pe făgașul evoluției noastre istorice, a întruchipat strălucit aspirațiile de libertate națională și socială ale maselor largi.

Realizarea năzuinței seculare de neațîrnare și unitate a poporului român, pecetluită cu eroismul și abnegația a numeroase generații de înaintași, cu jertfele de sînge de pe cîmpurile de bătălie ale războiului din 1877—1878 pentru dobîndirea independenței de stat depline, la Mărășești, Mărăști, Oituz în cursul primului război mondial, a fost pusă în cumpănă în anii premergători ultimei conflagrații mondiale, agresivitatea nazistă constituind o amenințare deschisă la adresa statelor mici și mijlocii europene, a independenței și suveranității lor.

Declanșarea celui de-al doilea război mondial, desfășurarea evenimentelor politico-militare în perioada septembrie 1939 — vara anului 1940, printre care zdrobirea Poloniei, înfrîngerea Franței în mai-iunie 1940 și anumite alianțe perfectate de diplomația germană, au făcut din Reich și aliații săi arbitri pe cea mai mare parte a continentului european, au avut însemnate repercusiuni asupra situației externe și interne a României.

Din punct de vedere extern, România se găsea izolată, lipsită de orice sprijin din afară, putîndu-se bizui doar pe propriile ei forțe, incomparabil mai mici decît cele ale agresorilor potențiali. În interiorul țării

s-a intensificat presiunea cercurilor și grupărilor reacționare, de orientare fascisto-hitleristă, ceea ce a avut ca rezultate ascendența lor pe primul plan al vieții politice și, concomitent, un anumit grad de dezorientare a maselor largi.

În ciuda opoziției crescînde și deschise a maselor populare, animate de puternice sentimente antifasciste, democratice și patriotice, a forțelor politice conștiente, progresiste, în septembrie 1940, sub presiunea și amestecul direct al Germaniei naziste, în țară a fost instaurată dictatura militaro-fascistă.

„Politica de cedare și capitulare în fața Germaniei pe plan internațional — apreciază Programul partidului —, cît și politica antinațională a cercurilor celor mai reacționare din România, instaurarea dictaturii militaro-fasciste în septembrie 1940 au deschis calea aservirii complete a țării noastre de către Germania hitleristă. A început cea mai neagră perioadă din istoria modernă a României“.

Orientarea internă și externă a dictaturii legionaro-antonesciene a evidențiat pregnant caracterul nefast al acestui regim. În interiorul țării a fost promovată de la început o politică teroristă de reprimare a forțelor democratice și în special a activității Partidului Comunist Român.

Cu deosebită ascutime au ieșit în evidență caracteristicile regimului în perioada septembrie 1940 — ianuarie 1941, cînd Garda de fier a constituit baza politică a guvernării. Legionarii au jefuit, schingiuit sau ucis mii de oameni cunoscuți pentru vederile lor progresiste, antifasciste, pentru sentimentele lor potrivnice Germaniei naziste și Gărzii de fier. Printre cei asasinați s-au numărat savantul de renume mondial Nicolae Iorga și profesorul universitar Virgil Madgearu, precum și foști demnitari și funcționari superiori ai statului. Persecuțiile împotriva clasei muncitoare, a reprezentanților forțelor politice antifasciste au cunoscut o amploare nemaiîntîlnită. Au fost asasinați militanții comuniști Constantin David, membru al comitetului organizației de partid a Capitalei, Ocsko Tereza din activul Comitetului regional Banat al P.C.R. și alții. Teroarea a atins punctul culminant în cursul zilelor rebeliunii legionare din 21—23 ianuarie 1941, cînd Garda de fier a încercat înlăturarea de la putere a generalului Ion Antonescu pentru dobîndirea supremației politice în stat. Riposta armatei — în rîndurile căreia Garda de fier era impopulară — a fost promptă, rebeliunea a fost înfrîntă. Aceasta n-a însemnat însă și dispariția unora din trăsăturile fundamentale ale regimului instituit în septembrie 1940 — politica de reprimare cruntă a luptei revendicative politice și economice a maselor (politică a cărei duritate a crescut direct proporțional cu desfășurarea războiului dus alături de Germania hitleristă), concentrarea la maximum a pîrghiilor de conducere a statului etc.

Pe plan extern, principalele evenimente care urmau să definească statutul României în perioada următoare evenimentelor de la începutul lunii septembrie s-au consumat imediat după constituirea, la 15 septembrie 1940, a guvernului prezidat de generalul Ion Antonescu — vicepreședinte fiind șeful Gărzii de fier, care a proclamat România „stat național-legionar“. În octombrie 1940 s-a încheiat un protocol româno-german

care stipula intrarea în țară a unei misiuni militare germane cu scopul declarat de a participa la ridicarea capacității de luptă a armatei române. Până către sfârșitul lunii octombrie și în lunile următoare trupele germane au invadat România, instalându-se în principalele centre ale țării. Directiva lui Hitler din 10 octombrie 1940 specifica că este necesar „să se evite și cea mai mică aparență de *ocupație militară a României* (subl. ns.) și să se dea de la început transferului de unități germane militare în această țară caracterul unei trimiteri de misiune a Wehrmachtului, având trupele de instructaj trebuincioase“. Dar instrucțiunile date comandanților misiunii militare germane erau clare în ceea ce privește rosturile reale ale trupelor hitleriste din România.

Un alt eveniment care a consacrat subordonarea țării puterilor Axei a fost aderarea la Pactul Tripartit (Germania, Italia, Japonia), la 23 noiembrie 1940.

Situația deosebit de grea în care s-a aflat România începând din toamna anului 1940, atât pe plan intern cât și extern, a determinat o adâncă nemulțumire a maselor populare, a celor mai diverse categorii sociale și forțe politice.

Din punct de vedere economic România traversa o situație de mare dificultate. Reducerea potențialului economic ca urmare a cesiunilor teritoriale, restrângerea drastică a legăturilor economice externe, reduse la relații de schimb cu Germania și Italia în principal, imposibilitatea folosirii integrale a forței de muncă, povara financiară și alimentară pe care o impunea întreținerea sutelor de mii de refugiați din teritoriile răpite și a efectivelor trupelor germane, jaful practicat de ocupanții hitleriști au avut ca rezultat înrăutățirea gravă a situației materiale a maselor. Crizei economice care cuprinsese România i se adăuga criza politică reflectată în instituirea unui regim dictatorial și în subordonarea față de Germania nazistă.

În chip firesc această situație a determinat o puternică efervescență socială, manifestată în opoziția față de cercurile guvernante și sprijinitorii lor din afară, față de continuarea unui război nepopular și împovărător.

Masa principală a poporului, clasa muncitoare și țărănimea, resimțea cel mai acut dificultățile economice și politice. Pentru clasa muncitoare creșterea vertiginoasă a prețurilor la bunurile de larg consum, dublată de grava insuficiență a acestora, sporirea numărului orelor de muncă, instituirea unui sistem de teroare în întreprinderi au însemnat adâncirea mizeriei. Țărănimea, care furniza partea cea mai însemnată a contingentelor pentru front, supusă rechizițiilor forțate și, în consecință, lipsită de inventar agricol indispensabil, adesea expropriată forțat de micile proprietăți pentru nevoi militare, înregistra un proces accelerat de pauperizare.

Mica burghezie și cercuri însemnate ale mării burghezii erau lovite în interesele lor economice și politice de pătrunderea masivă a capitalurilor germane, de acapararea sub diverse forme a unor întregi ramuri de producție de către monopolurile din Reich.

Intellectualitatea progresistă, animată de tradițiile înaintate de luptă pentru libertate ale poporului nostru, de idealurile de unitate și inde-

pendență națională, se găsea în opoziție organică față de formele sălbătice ale obscurantismului, misticismului, ale cultului forței, față de înrăutățirea posibilităților de exprimare deschisă a opiniilor.

Armata — masele de soldați și cea mai mare parte a corpului de comandă —, la rîndul ei, se făcea reflexul nemulțumirilor păturilor sociale din care provenea. Lupta pe care era obligată să o poarte, alături de fostul inamic din primul război mondial, imperialismul german, conștiința crescîndă a faptului că acesta reprezenta și acum adversarul principal, vexațiunile la care erau supuși militarii români de către „aliații” germani erau factori care întrețineau și stimulau o stare de spirit puternic antihitleristă în rîndurile armatei.

În acest climat de ostilitate față de dictatura internă și Germania hitleristă, care caracteriza ansamblul societății românești, au început în mod firesc căutările pentru găsirea unor soluții de scoatere a României din situația în care se găsea, de evitare a catastrofei naționale care se profila.

Partidul Comunist Român s-a detașat ca singura forță capabilă să înțeleagă aspirațiile legitime ale maselor, să desprindă în mod științific, pe baza analizei materialist-dialectice a evoluției istorice, ordinea de urgență a obiectivelor pe care poporul era chemat să le atingă. Partidul comuniștilor români a demascât încă de la început, în documente programatice, caracterul regimului instaurat în septembrie 1940, pericolul reprezentat pentru România de intrarea trupelor germane în țară și aderarea la Pactul Tripartit, menit să transforme țara într-un apendice militar și economic al Reichului german.

În circulara C.C. al P.C.R. și în Platforma-program din 8 iulie și respectiv din 6 septembrie 1941 comuniștii au arătat că obiectivele esențiale ale luptei poporului român sînt răsturnarea dictaturii interne și instaurarea unui regim de libertăți democratice, ieșirea din războiul dus alături de Germania hitleristă și lupta pentru alungarea trupelor naziste din țară, pentru zdrobirea fascismului.

Totodată, partidul a stabilit strategia politică în măsură să asigure realizarea acestor deziderate naționale. El a propus „lupta comună a tuturor partidelor, grupărilor, persoanelor politice și tuturor patrioților români, pentru realizarea FRONTULUI UNIC NAȚIONAL al poporului român contra ocupanților hitleriști și a slugilor lor trădătoare din țară, pentru cucerirea cerințelor din PLATFORMĂ, care sînt cerințele cele mai arzătoare ale poporului român”. Comuniștii s-au declarat gata să colaboreze „cu toate partidele, grupările, persoanele politice și cu toți patrioții români” în vederea asigurării victoriei în lupta pentru apărarea intereselor vitale ale națiunii române.

Suplețea gândirii și acțiunii comuniștilor români în acei ani dificili au legitimat rolul de conducător al poporului cu care fusese P.C.R. investit obiectiv încă de la crearea sa. Strategia politică a comuniștilor, stabilită pe baza împrejurărilor concret-istorice, nu era rezultatul unei voințe subiective, unei situații de moment. Ea își avea rădăcinile în eroica luptă antifascistă desfășurată de proletariatul român, de masele largi populare, sub conducerea comuniștilor, în deceniul al patrulea, în bogata

experiență teoretică și practică acumulată în marile bătălii de clasă purtate în anii interbelici, în lupta dusă pentru apărarea intereselor fundamentale ale poporului, independenței și suveranității patriei.

În același timp, strategia salvării naționale preconizată de comuniști lua în considerare gigantica luptă ce se ducea în acea epocă împotriva fascismului de către puternica coaliție a statelor antihitleriste — în rândurile căreia rolurile principale le aveau U.R.S.S., Anglia și S.U.A. —, precum și de mișcarea de rezistență a popoarelor, care constituia, de asemenea, un factor important al situației internaționale.

Perioada anilor 1941 — august 1944 evidențiază eforturile partidului comunist pentru traducerea în viață a liniilor principale ale programului său de făurire a frontului unic național de luptă al întregului popor, de materializare a strategiei politice stabilite.

Pornind de la rolul conducător care revenea obiectiv proletariatului în sinul societății românești, în mișcarea de rezistență antifascistă, P.C.R. a militat pentru realizarea unității politice de acțiune a clasei muncitoare. În acest scop a dezvoltat contactele cu Partidul social-democrat, punând bazele unei tot mai ample colaborări menite să asigure unitatea de acțiune a muncitorimii. Totodată, și-a intensificat acțiunile în rândurile altor forțe politice, care reprezentau interesele țăranimii și intelectualității, a desfășurat o amplă propagandă în cadrul corpului ofiteresc și al masei de ostași.

În același timp, consecvent cu programul său, P.C.R. a menținut și dezvoltat contactele cu grupările politice burgheze aflate în opoziție față de regimul dictatorial intern, comuniștii cerînd liderilor politici ai burgheziei să renunțe la forma pasivă de rezistență pe care o promovau prin memorii și scrisori de protest adresate lui Ion Antonescu și să se angajeze hotărît în lupta activă pentru înfăptuirea majorelor deziderate naționale.

Rezultatele acțiunilor întreprinse de P.C.R. în direcția înfăptuirii programului său de salvare națională nu au întîrziat să se arate. În toamna anului 1943 se constituie Frontul Patriotic Antihitlerist — din care făceau parte Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat (temporar), Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Uniunea oamenilor muncii maghiari din România (Madosz) și Partidul Socialist-Țărănesc —, etapă importantă în realizarea deplină a convergenței tuturor forțelor politice naționale antifasciste. În aprilie 1944 se încheie acordul de Front Unic Muncitoresc între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat prin care se făurea unitatea de acțiune a clasei muncitoare.

Depășirea șovăielilor și reținerilor liderilor partidelor burgheze, ca urmare în principal a politicii suiple, clarvăzătoare a comuniștilor a avut drept consecință încheierea, în iunie 1944, a Blocului Național Democrat, din care făceau parte Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal. Platforma de acțiune a acestei grupări politice multipartid cuprindea, în esență, punctele programatice din documentele partidului comunist elaborate în perioada 1940—1941. Se prevedea: încheierea armistițiului cu Națiunile Unite, ieșirea României din Axă, eliberarea țării de sub ocupația ger-

mană, alăturarea României la coaliția antihitleristă, restabilirea independenței și suveranității naționale, încheierea unei păci conforme cu interesele statului și poporului român. În vederea îndeplinirii acestor obiective, se preconiza înlăturarea regimului de dictatură internă și instituirea unui regim constituțional, democratic, de garantare a libertăților civice tuturor cetățenilor țării.

Concomitent, începînd din vara anului 1943, partidul comunist, prin contactele stabilite cu reprezentanți ai monarhiei, a asigurat includerea acestei instituții în largul sistem de alianțe politice care cuprindea, de fapt, toate clasele și păturile sociale ale țării.

O atenție deosebită a acordat partidul comunist armatei, corpului de comandă al acesteia, ale cărui sentimente patriotice, antifasciste s-au manifestat încă de la începutul guvernării dictatoriale. În perioada pre-insurecțională au fost contactați de forțele rezistenței antifasciste un însemnat număr de generali, îndeobște cei care dețineau funcții cheie de conducere în rîndul trupelor de pe front sau din țară: comandanți de mari unități, de comandamente, cu înalte funcții în Marele stat major. Cercetări recente au dovedit că din cei circa 180 de generali aflați în activitate la 23 August 1944 forțele politice care au pregătit insurecția au luat legătura cu aproape 40 dintre aceștia; un număr apreciabil dintre ei au participat la pregătirea nemijlocită a ridicării naționale la arme. O intensă activitate politică a fost dusă în rîndurile masei de ostași; nemulțumirile acestora, sentimentele lor patriotice, democratice, antifasciste au fost canalizate într-un curent de opinie net antidictatorial și antifascist.

Prezența Partidului Comunist Român în fiecare verigă a acestui sistem de alianțe — în Frontul Patriotic Antihitlerist, în Frontul Unic Muncitoresc, în Blocul Național Democrat, contactarea monarhiei și a căpeteniilor armatei —, unitatea pe care o asigurau obiectivele strategiei de acțiune elaborată de comuniști vădesc rolul hotărîtor al P.C.R., în mișcarea de rezistență românească, în sinul coaliției de forțe chemată să conducă poporul la biruință.

Paralel cu aceste succese politice, mișcarea de rezistență antifascistă din țara noastră a cunoscut numeroase alte forme de manifestare. Sub conducerea directă a comuniștilor au avut loc numeroase greve și conflicte de muncă, acțiuni de împotrivire ale țărănimii împotriva rechizițiilor și expropriierilor forțate, acțiuni de protest ale intelectualității, a crescut continuu numărul celor care nu se supuneau ordinelor de încorporare în armată, al dezertorilor de pe front. Totodată, în ciuda activității vastului aparat represiv al dictaturii, s-au înmulțit actele de sabotaj împotriva producției de război, de subminare a capacității de luptă a armatelor hitleriste, s-au constituit grupe de partizani. Jertfele, suferințele și sacrificiile pe care le înscrie analele mișcării de rezistență românești stau mărturie nedeazămintă a aspirațiilor de libertate națională și socială care au animat dintotdeauna poporul nostru. Au fost arestați, judecați și condamnați în anii dictaturii aproape 11 000 de patrioți sub învinuirea de activitate antifascistă. Au fost pronunțate 300 de condamnări la moarte (din care 72 au fost executate), iar verdictele judecătorești au însumat zeci de mii de ani de temniță. Deosebit de singeroasă a fost teroarea pe care au instituit-o autoritățile fasciste de ocupație în Transilvania de

nord. Urmărindu-se deliberat nimicirea elementului etnic românesc, de departe precumpănitor în această parte a țării, au fost puse în practică metode sălbătice, medievale. Trimiterile la muncă forțată în regiuni din Ungaria sau Germania, arestarea și schingiuirea elementelor de frunte ale populației românești, asasinările în masă, deportările etc. n-au reușit să zdrobească însă lupta plină de curaj ce se desfășura aici împotriva fascismului, pentru realipirea la patria străbună.

Analiza politică și militară a condițiilor interne și internaționale din toamna anului 1943 și vara lui 1944 a evidențiat ca singura soluție viabilă ce se punea în fața națiunii — insurecționarea întregului popor, lupta cu arma în mână împotriva dictaturii antonesciene și a ocupanților hitleriști.

În interior erau prezente simptomele unei situații revoluționare în care erau maturizați toți factorii pentru declanșarea luptei populare. Pe fondul general de nemulțumire a maselor dornice de schimbare se articula neputința cercurilor guvernante de a mai conduce, clica antonesciană aflându-se într-o adevărată criză politică. Insurecția se impunea imperios ca unica modalitate de salvare. Sistemul de alianțe politice perfectat de partidul comunist, cuprinzând toate clasele și categoriile sociale, urma să asigure unitatea de acțiune a întregului popor în insurecție.

Situația internațională era, de asemenea, favorabilă. În urma ofensivelor Armatei Roșii, trupele Wehrmachtului se instalaseră în dispozitiv de apărare în Moldova în vara anului 1944, iar în iunie-iulie 1944 fusese distrus puternicul grup de armate german „Centru” în Bielorussia; pe frontul occidental debarcarea din Normandia a trupelor aliate, declanșată la 6 iunie 1944, reușise, marile unități ale armatei hitleriste aflându-se într-o retragere precipitată. Rezistenții antifasciști din țările dominate de Reich dădeau puternice lovituri mașinii de război hitleriste.

Pregătirea nemijlocită a insurecției s-a făcut în peste 15 ședințe conspirative la care au participat reprezentanți ai P.C.R. și ai celorlalte partide din Blocul Național Democrat, ai monarhiei și armatei. În cursul acestor ședințe s-au dezbătut și soluționat numeroase probleme pe care le ridica declanșarea acestei acțiuni, între care menționăm: modalitatea înlăturării guvernului dictatorial, adoptându-se soluția arestării lui Ion Antonescu și a apropiaților săi; formula guvernului ce urma să succedă celui răsturnat; conținutul documentelor programatice ale guvernului insurecțional — Proclamația către țară, Declarația guvernului și primele decrete; analiza atentă a raportului de forțe între insurecționali și ocupanții hitleriști; căile de stabilire a legăturilor și încheiere a armistițiului cu Națiunile Unite; alegerea momentului declanșării acțiunii.

În vederea ridicării la arme a întregului popor partidul comunist s-a preocupat pentru alcătuirea unor formațiuni înarmate ale clasei muncitoare, menite să constituie nuclee de raliere la efortul militar insurecțional a cetățenilor patrioți. Asemenea nuclee au fost constituite în principalele întreprinderi din țară, în zonele de maximă densitate muncitorească.

Pregătită minuțios din punct de vedere politic și militar, insurecția a fost declanșată la 23 August 1944 și a atins din primele momente obiec-

tivele ei principale. A fost doborâtă dictatura lui Ion Antonescu, prin arestarea principalilor membri ai guvernului antonescian, s-a instituit un guvern emanație a largii coaliții de forțe politice încheată de P.C.R., țara a fost scoasă din războiul purtat alături de Germania hitleristă împotriva Uniunii Sovietice și a angajat lupta pentru eliberarea întregului teritoriu național de sub dominația hitleristă.

Armata română, conform ordinelor primite, a îndeplinit concomitent trei mari misiuni, care, în îmbinare, alcătuiesc efortul militar insurecțional : lichidarea prezenței militare germane din interiorul țării ; acoperirea frontierelor de sud, sud-vest și a liniei de demarcație româno-ungară din Transilvania stabilită prin dictatul de la Viena (30 august 1940) pentru a interzice accesul forțelor inamice din afară ; desprinderea forțelor militare române din dispozitivul german dintre Carpații Orientali și Marea Neagră și afluirea lor spre zone de regroupare în vederea operațiilor militare ofensive de eliberare a Transilvaniei de nord.

Principalele înfruntări ale armatei române, sprijinită de întregul popor, cu ocupanții au avut loc în zona Capitalei, Valea Prahovei, traiecul românesc al Dunării, Arad, Porțile de Fier, Brașov etc. Pretutindeni unitățile militare române au avut sprijinul nemijlocit, sub cele mai diverse forme, al populației mobilizate neconținut de partidul comunist prin ape-luri și chemări ; peisajul luptelor insurecționale din România acelor zile prezintă similitudini cu ceea ce practica și teoria militară definesc drept război popular, adică război purtat de întregul popor pentru salvagardarea independenței și suveranității naționale împotriva unei armate invadatoare, superioare numericeste și calitativ.

În cele 9 zile de desfășurare a insurecției românești (23—31 august 1944) poporul înarmat a eliberat întregul teritoriu aflat sub autoritate statală românească la 23 august 1944, adică circa două treimi din patrimoniul teritorial al țării, reprezentînd părțile de sud ale Moldovei și Transilvaniei, Muntenia, Oltenia, Dobrogea și Banatul.

Marea ridicare la arme a poporului în august 1944 a avut repercusiuni însemnate pe planul desfășurării de ansamblu a celui de-al doilea război mondial. A grăbit prăbușirea apărării germane, desfășurate între Carpații Orientali și limanul Nistrului — angajată încă de la 20 august 1944 de o puternică ofensivă sovietică ; a creat premisele dezagregării dispozitivului strategic german din Peninsula Balcanică, hărțuit puternic din anii anteriori de mișcările de rezistență ale popoarelor din zonă, care au obligat pe fasciști să amenajeze adevărate fronturi de luptă constituite, cum a fost cazul în Iugoslavia ; a deschis exploatării militare a forțelor Națiunilor Unite canalul danubian de pătrundere în Europa centrală ; a smuls comandamentului hitlerist posibilitatea de a organiza o linie de rezistență puternică pe crestele lanțului carpatic meridional și sudic occidental, forțele insurecționale menținînd dincolo de culmile acestora, în Transilvania și Banat, un vast cap de pod strategic de unde armatele aliate, române și sovietice, au putut declanșa dinspre sud ofensiva împotriva Reichului ; a lichidat efective germane echivalente cu 6 divizii ale Wehrmachtului de pe un spațiu de aproximativ 150 000 kilometri pătrați, posesor al unor remarcabile valențe în balanța strategică a celor două coaliții în conflict ; a furnizat fronturilor constituite ale Națiunilor Unite efective militare al căror quantum s-a ridicat pînă în

final la mai mult de o jumătate de milion de oameni, iar efortului antifascist al maselor largi de pretutindeni aportul unui popor hotărît să nu precupească nimic pentru a face să triumfe lumina asupra întinericului, civilizația asupra barbariei.

Actul istoric săvârșit de poporul nostru în august 1944 a avut, încă din momentul înfăptuirii sale, un amplu ecou internațional. La 12 ore după doborîrea dictaturii antonesciene postul de radio Londra comenta astfel: „Fapta României constituie un act de mare curaj și acest act va grăbi sfîrșitul războiului. Prăbușirea hitleriștilor se apropie cu pași repezi iar zilele ocupației germane din Balcani pot fi numărate“. Postul de radio Moscova anunța la 27 august: „Ieșirea României din Axă are o importanță covârșitoare nu numai pentru această țară ci pentru întreaga Peninsulă Balcanică deoarece prin această lovitură se prăbușește întregul sistem de dominație german din sud-estul Europei“.

Foruri autorizate din cele două tabere beligerante au remarcat însemnătatea deosebită, politică și militară, a insurecției române. Prezidiul Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice decerna la 6 iulie 1945 șefului statului român de atunci ordinul „Victoria“, cea mai înaltă distincție de război a U.R.S.S., „pentru actul curajos al cotelor hotărîte a politicii României spre ruptura cu Germania hitleristă și alierea ei cu Națiunile Unite în clipa cînd încă nu se precizase clar înfringerea Germaniei [...]“.

Victoria insurecției — reprezentînd un efort integral de autodefinire națională, o mare ridicare la luptă pentru scuturarea dominației străine — a fost posibilă datorită unității de luptă a poporului. Tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cursul recente sale vizite în Portugalia, sublinia că „am răsturnat dictatura fascistă pornind de la unirea tuturor forțelor și, în primul rînd, de la realizarea unei colaborări strînse între Partidul Comunist și Partidul Socialist. Am colaborat și cu alte partide — țărănești, ale claselor mijlocii, inclusiv ale burgheziei — și, ceea ce este mai important și merită a fi subliniat, în această luptă a noastră a participat activ întreaga armată. Așa a fost posibilă înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944, insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă [...]“.

Prin obiectivele pe care le-a îndeplinit insurecția română, prin forțele participante, prin urmările sale imediate și de perspectivă, marea ridicare la arme din august 1944 a căpătat dimensiunile și atributele unui act național și antifascist. Lichidînd dominația unei mari puteri imperialist-fasciste, refuzînd a deveni obiect de dispută între cele două coaliții în conflict, luîndu-și cu îndrăzneală soarta în propriile mîini, hotărît să-și construiască singur viitorul său, poporul nostru a conferit un vădit caracter antiimperialist ridicării sale la arme din august 1944.

Insurecția a demonstrat justetea orientării partidului comunist în împrejurările concret istorice ale anilor 1940—1944, a reliefat cu putere viabilitatea soluțiilor pe care le-au preconizat comuniștii. Ea a constituit o strălucită afirmare a valențelor politice ale clasei muncitoare investită obiectiv istoric să conducă destinele poporului, procesul de restructurare socialistă a societății românești.

Privită din acest unghi, insurecția din august se situează ca moment de început al revoluției populare în țara noastră, al procesului de făurire a unei noi orînduiri sociale.

Revoluția populară din România a antrenat masele largi de oameni ai muncii la făurirea istoriei, la edificarea unei orînduiri lipsite de orice exploatare, capabile să imprime progresului un ritm accelerat. Într-o primă etapă a procesului revoluționar inaugurat de 23 August, întinsă în timp pînă la 30 decembrie 1947, au fost atinse o serie de obiective politice și sociale, pe care le puneă însăși stadiul de dezvoltare socio-economică a țării. A fost lichidată marea proprietate moșierească, desființându-se clasa socială a moșierimii, înlăturîndu-se rămășițele feudale din agricultură; a fost lipsită treptat, de bazele politice și economice marea burghezie, a fost lichidată monarhia, care constituia o frînă în calea progresului social. Cucerirea puterii de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea și intelectualitatea s-a petrecut în mod treptat, pe măsura dezvoltării condițiilor sociale și economice obiectiv necesare.

Într-o a doua etapă a revoluției populare s-a desăvîrșit procesul de instaurare a relațiilor de producție socialiste în întreaga economie națională. Încheierea cooperativizării agriculturii în 1962 a semnat din acest punct de vedere începutul unei noi etape în edificarea celei mai echitabile orînduiri sociale.

Proletariatul a fost în fruntea tuturor transformărilor revoluționare care au avut loc în România în ultimele trei decenii. În alianță cu țărănimea, cu intelectualitatea, cu celelalte categorii de oameni ai muncii, clasa muncitoare a asigurat ascendența neîntreruptă a procesului revoluționar din țara noastră. Partidul Comunist Român, reprezentînd interesele întregului popor, s-a dovedit la înălțimea misiunii cu care a fost investit de evoluția istorică, exercitîndu-și în mod științific, permanent rolul de conducător al întregii societăți. Națiunea socialistă română se prezintă astăzi ca o colectivitate socială omogenă, în care toți cetățenii, fără deosebire de naționalitate, își dedică forțele construirii viitorului luminos al patriei.

Congresul al IX-lea al P.C.R. a marcat începutul unei etape noi, calitativ superioare în dezvoltarea socialistă a României. Deceniul jalonat de congresele al IX-lea, al X-lea și al XI-lea ale partidului se înscrie — prin prefacerile profunde și înnoitoare care au avut loc în toate domeniile vieții sociale — ca perioada cea mai fertilă în împliniri din întreaga istorie a țării. Activitatea dezvoltată de către P.C.R., în spirit revoluționar, pe baza concepției materialist-dialectice și istorice, și-a găsit o strălucită expresie în hotărîrile Congresului al XI-lea, în Programul adoptat de Congres, care cristalizează linia strategică generală a partidului, orientările tactice de viitor.

La începutul drumului pe care este astăzi angajată societatea românească, de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism, se află marea ridicare la arme din august 1944. Astfel, în istoria milenară a poporului român insurecția se vedește a fi o piatră de hotar, între două epoci distincte și, concomitent, un liant în devenirea noastră istorică neîntreruptă.

II. VICTORIA POPOARELOR ÎMPOTRIVA FASCISMULUI

Al doilea război mondial, de la sfârșitul căruia s-au scurs peste trei decenii, a marcat o singeroasă încheștare a forțelor progresului și democrației cu fascismul.

Puternicele capacități de război ale statelor Axei — îndeosebi ale Germaniei și Japoniei — au avut de înfruntat nu numai armatele statelor coaliției Națiunilor Unite, ci și masele largi ale popoarelor subjgate, care s-au ridicat la luptă armată împotriva cotropitorilor, dând naștere unui fenomen specific, mișcarea de rezistență.

În fața loviturilor puternice aplicate de armatele statelor coaliției Națiunilor Unite și de mișcarea de rezistență a popoarelor, Germania nazistă, principalul bastion al fascismului internațional, a fost silită să capituleze la 9 mai 1945. Cîteva luni mai târziu, la 2 septembrie 1945, Japonia militaristă capitula necondiționat.

Al doilea război mondial lua sfârșit prin izbînda popoarelor. Jertfele aduse de ele victoriei au fost imense. În înfruntările militare desfășurate pe o suprafață de 22 milioane kilometri pătrați au luat parte peste 110 milioane de combatanți, din care 32 milioane au pierit, iar alte 35 de milioane au rămas pentru tot restul vieții cu grave invalidități. Pierderile materiale au fost inestimabile. Au dispărut pentru totdeauna comori neprețuite ale civilizației omenеști, orașe întregi au fost rase de pe suprafața pămîntului; s-a calculat că numai cheltuielile militare directe s-au ridicat în cursul întregii conflagrații la fabuloasa sumă de 935 miliarde de dolari, de 4,5 ori mai mult ca în primul război mondial.

La obținerea victoriei finale o contribuție însemnată au adus-o statele coaliției Națiunilor Unite. Uniunea Sovietică a înregistrat în cursul războiului, cînd a fost nevoită să înfrunte cea mai mare parte a trupelor terestre ale Axei, pierderi care se cifrează la peste 20 milioane de oameni, militari și civili. Pierderile materiale s-au ridicat la cifra de 679 miliarde de ruble. Amploarea efortului militar și uman depus de Uniunea Sovietică rezultă și din faptul că frontul oriental a constituit timp de patru ani principalul teatru de confruntare a beligeranților. Aici s-au desfășurat cele mai mari operații — Moscova, Stalingrad, Kursk, Budapesta, Viena, Berlin etc. —, s-au obținut victorii de mare însemnătate. Luptele s-au purtat pe o adîncime de aproape 5 000 kilometri și pe o lărgime de 6 200 kilometri. Pierderile provocate inamicului de armata sovietică se cifrează la circa 10 milioane soldați ai Wehrmachtului. Din cele 783 divizii germane, nimicite pe parcursul războiului, 607 au fost pulverizate pe frontul oriental.

Aportul la victoria finală al celorlalte țări ale coaliției antihitleriste a fost, de asemenea, însemnat. Amintim că Anglia s-a aflat în intervalul iunie 1940—iunie 1941 singură în războiul cu Germania nazistă, apărînd cu succes teritoriul insulelor britanice și luptînd împotriva trupelor Axei în Africa de nord. Pierderile Marii Britanii în cursul întregului conflict, de-a lungul a aproape 6 ani, s-au ridicat la 375 000 oameni. Statele Unite ale Americii, angajate în război împotriva Axei la 7 decembrie 1941, au combătut imperialismul nipon în Extremul Orient și forțele militare ale Axei europene în Africa de nord, Italia și Europa occidentală, contribuînd cu potențialul lor militar și economic la desfășurarea

întregului război antifascist. Un moment important în evoluția războiului l-a constituit debarcarea efectuată de armatele anglo-americane la 6 iunie 1944 în nord-vestul Europei.

Succesele repurtate de armatele coaliției antihitleriste au fost posibile ca urmare a uriașei mobilizări a resurselor economice și demografice ale statelor angajate în luptă. Rolul hotărîtor l-au avut masele populare, care au furnizat fronturilor potențialul uman necesar armatelor de linie, inclusiv aprovizionările necesare fronturilor : armament și tehnică de luptă, muniție și carburanți, alimente și medicamente etc.

În felul acesta frontul împotriva fascismului a fost pretutindeni susținut de masele angrenate într-un uriaș efort de război. În prima linie armatele regulate înfruntau forțele fasciste, în spatele ei, sub lozincă susținerii totale a frontului, armatele de muncitori, țărani, intelectuali și alte categorii sociale acționau pentru alimentarea permanentă a combatanților cu cele necesare ; în spatele liniei inamicului, în teritoriile ocupate, luptătorii din mișcarea de rezistență măcinau permanent potențialul dușmanului fascist. Numărul acestora din urmă este impresionant : în anii 1943—1944 în Uniunea Sovietică luptau împotriva hitleriștilor peste 1,2 milioane oameni aflați în unitățile de partizani sau organizații ilegale ; în Iugoslavia armata populară de eliberare națională număra peste 500 000 oameni ; în forțele rezistenței franceze acționau circa 400 000 oameni, iar rezistența italiană cuprindea peste 150 000 luptători. După calcule incomplete s-a stabilit că numărul combatanților încadrați în mișcarea de rezistență din Europa a depășit 3 milioane de oameni. Acestui număr trebuie să li se adauge contingentele de luptători împotriva imperialismului nipon pe care le-au ridicat popoarele din Extremul Orient — chinezii, vietnamezii, coreenii, filipinezii și altele.

Rezistența antifascistă a popoarelor a fost un factor de seamă al victoriei. „Se poate spune, într-adevăr — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu —, că în marele front antifascist s-au înregimentat zeci și zeci de popoare hotărîte să-și apere libertatea și independența, să contribuie la înfrîngerea Germaniei și a Japoniei, care aspirau să domine și să asuprească întreaga omenire“.

În rînd cu celelalte forțe progresiste și antifasciste poporul român și-a adus din plin contribuția la obținerea victoriei asupra fascismului. Insurecția din august 1944, care a constituit punctul de maximă amplitudine a mișcării de rezistență românești, a fost, în același timp, începutul războiului antihitlerist purtat de România. În înfruntarea cu inamicul, armata română, sprijinită de întregul popor, în strînsă cooperare cu trupe sovietice, a eliberat partea de nord-vest a României, combătînd dușmanul pe teritoriile Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, pînă la 12 mai 1945.

De la 23 august 1944 pînă la 12 mai 1945 (data la care rezistența în fața trupelor române și sovietice aflate în Cehoslovacia a încetat) — deci de-a lungul a 264 zile —, armata română a străbătut prin lupte 1 700 km de la Marea Neagră pînă în Boemia, curățînd de inamic o suprafață de peste 270 000 km pătrați, a provocat adversarului pierderi ce s-au cifrat la peste 136 000 de prizonieri și morți — echivalînd cu aproape 14 divizii ale Wehrmachtului —, a eliberat peste 3 800 localități, a angajat însumat pe timpul războiului un total de circa 540 000 ostași

și ofițeri, din care a pierdut aproape 170 000 de oameni (morți, răniți și dispăruți). Militarii români au străbătut în lupte grele, în condiții meteorologice deosebit de dificile, aproximativ 20 masivi muntoși mai importanți și au forțat 12 cursuri de apă mai mari.

Contribuția României nu s-a limitat însă la aspectul strict militar. Masele muncitoare din țară, mobilizate de înflăcărata chemare lansată de comuniști — „Totul pentru front, totul pentru victorie“, au asigurat frontului — cu abnegație și spirit de sacrificiu — cele trebuincioase.

În cifre incomplete (nu sînt incluse pagubele pricinuite de inamic pe parcursul staționării, luptelor și retragerii efectivelor lui, precum și echivalentul aprovizionărilor efectuate pe plan local, de la populația românească, de către trupele române și sovietice) efortul economico-financiar al României în războiul antihitlerist — aplicat concomitent îndeplinirii obligațiilor ce decurgeau din convenția de armistițiu — a depășit un miliard de dolari (valută 1938), sumă echivalentă cu mai mult de patru ori bugetul anului 1937—1938. Plin de semnificație este faptul că în tot cursul războiului baza de aprovizionare a armatei române a constituit-o, în exclusivitate, economia națională.

Victoria obținută asupra fascismului în cel de-al doilea război mondial a avut importante consecințe în istoria omenirii în ansamblu.

III. TRANSFORMĂRILE DEMOCRATICE ȘI REVOLUȚIONARE ÎN EPOCA POSTBELICĂ

În peisajul politic al lumii postbelice s-au produs importante mutații ca rezultat al luptei revoluționare a popoarelor pentru dobîndirea libertății naționale și schimbări de ordin social.

Avînd premisele create în anii încheștării cu fascismul, într-o serie de țări din Europa centrală și de sud-est și din Asia de sud-est au avut loc revoluții populare. În Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Republica Democrată Germană, Iugoslavia, Polonia, România și Ungaria, sub hegemonia clasei muncitoare, procesul revoluționar s-a finalizat în instaurarea unor regimuri democrat-populare. Un eveniment de importanță mondială a fost victoria revoluției socialiste în China și crearea Republicii Populare Chineze. Tot în Asia au luat ființă Republica Populară Democrată Coreeană și Republica Democrată Vietnam. Pe continentul latino-american a izbîndit revoluția socialistă în Cuba, creîndu-se primul stat socialist în această parte a lumii.

Victoria revoluțiilor populare în aceste țări a făcut posibilă constituirea, în epoca postbelică, a sistemului mondial socialist. Dacă în perioada de dinainte de 1939 existau doar două state socialiste, Uniunea Sovietică și Republica Populară Mongolă, în 1949 socialismul triumfase pe 27 la sută din suprafața globului unde locuiau 34 la sută din omenire.

În cuvîntarea la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de a XXX-a aniversări a eliberării României de sub dominația fascistă, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „În lume există acum 14 țări socialiste, care cuprind o treime din populația globului și dețin un loc tot mai important în producția mondială, în dezvoltarea științei și tehnicii contemporane. Sistemul socialist reprezintă o realitate puternică a lumii de azi, exercitînd o înfrîurire din ce în ce mai mare asupra între-

gii dezvoltări social-politice mondiale. Fără îndoială că în perioada următoare, corespunzător legilor dezvoltării sociale, noi și noi popoare vor păși pe drumul socialismului. Orînduirea nouă, socialistă se vedește singura cale ce asigură progresul economic și social rapid al popoarelor, împlinirea aspirațiilor lor de dreptate socială, bunăstare și fericire“.

Procesul revoluționar postbelic desfășurat pe arena mondială cuprinde și o altă componentă de mare însemnătate istorică — mișcarea de eliberare națională. Ca urmare a intensificării mișcării de eliberare națională a popoarelor supuse dominației străine, s-a prăbușit sistemul colonial ; pe ruinele lui s-au format zeci de noi state independente, care își afirmă cu tot mai multă putere voința de a-și făuri o viață nouă, liberă, de sine stătătoare.

În primii ani postbelici s-a proclamat independența Indoneziei, Vietnamului și Coreei, și-au cucerit dreptul la existență liberă, de sine stătătoare Libia și Libanul, Iordania și Filipinele. În anul 1947 India și-a cucerit independența politică, proclamîndu-se republică în 1949. Din imperiul colonial britanic, clădit de-a lungul secolelor, s-au desprins, pe rînd, proclamîndu-se independente, Pakistanul, Birmania, Ceylonul ș.a. În ultimele trei decenii pe harta lumii au apărut aproape 80 de state noi ; astăzi asistăm la dispariția ultimelor rămășițe ale sistemului colonial.

Forțele imperialiste mondiale au încercat în repetate rînduri să oprească procesul ireversibil al luptei pentru independență națională. Războaiele pe care le-au angajat în acest scop în Vietnam, în Coreea, în Algeria și în alte țări au fost sortite însă eșecului. S-a demonstrat astfel, ceea ce se evidențiasse cu putere și în desfășurarea celui de-al doilea război mondial, că nimic nu poate pune stavilă dorinței popoarelor de a trăi libere, de a-și construi singure propriul lor destin. Secretarul general al partidului nostru arăta în această privință că „victoria epocală asupra fascismului în cel de-al doilea război mondial a demonstrat încă o dată, la scara celei mai ample încleștări din cîte a cunoscut istoria, forța cu care popoarele se ridică în apărarea unei cauze drepte, adevărul incontestabil că rolul hotărîtor în făurirea istoriei, în apărarea libertății și independenței naționale îl au masele populare, milioanele și milioanele de oameni ai muncii de pretutindeni. Războiul antifascist a relevat că oricît de mare ar fi potențialul aruncat în luptă de forțele reacțiunii, oricît de puternice ar fi armatele imperialiste invadatoare, ele nu pot înfrînge voința de libertate a popoarelor, dorința acestora de a-și hotări singure soarta“.

Raportul de forțe în lumea contemporană s-a schimbat simțitor în favoarea forțelor progresului social și național. S-au agravat simțitor contradicțiile din cadrul lumii capitaliste. Totodată, în aceste țări se ascute lupta dintre burghezia monopolistă și celelalte clase și categorii sociale, au loc mari bătălii de clasă în care oamenii muncii, conduși de detașamentele lor politice, se afirmă ca o puternică forță socială. Lupta maselor din țările capitaliste pentru revendicări politice și economice se înscrie, astfel, ca o componentă de seamă a procesului revoluționar mondial din ultimii treizeci de ani.

O altă latură a fenomenului revoluționar mondial o reprezintă străduința statelor în curs de dezvoltare de a deveni stăpîne pe bogățiile lor naturale, acțiunile întreprinse în vederea stabilirii

unor raporturi echitabile între țările producătoare și cele consumatoare. S-a amplificat, sub impulsul puternicei presiuni exercitate de forțele progresiste interne și internaționale, lupta a numeroase state din Asia, Africa și America Latină pentru a dobîndi un rol politic tot mai însemnat pe arena mondială. Statele mici și mijlocii se afirmă astăzi tot mai deschis pentru instituirea unor relații internaționale echitabile, care să excludă agresiunea și amenințarea cu forța, amestecul din afară în treburile interne, promovarea politicii imperialiste și hegemoniste, de mare putere. Ele se opun divizării lumii în blocuri militare opuse, escaladării cursei înarmărilor, se pronunță pentru cooperare în viața internațională, pentru asigurarea unui climat de pace și securitate necesar propășirii omenirii în ansamblu.

Schimbările uriașe care au avut loc în lumea postbelică au imprimat evenimentelor, sub impulsul luptei maselor populare de pretutindeni, un curs nou, îndreptat spre destindere și colaborare pașnică. Aflat abia în faza lui incipientă, departe de a fi devenit ireversibil, acest curs nou al politicii internaționale se impune ca singura alternativă rațională față de un nou război al cărui rezultat ar fi distrugerea planetei.

Realitatea lumii actuale, cerințele viitorului omenirii pun pregnant în lumină necesitatea înlăturării sechelelor celui de-al doilea război mondial. Din acest punct de vedere un rol foarte important îl dobîndește instituirea unui climat de pace și securitate în Europa. Este știut că pe acest continent se află față în față forțele militare a două blocuri opuse : NATO și Tratatul de la Varșovia, fapt cu consecințe deosebite în viața politică mondială. Înlăturarea situației anacronice a divizării continentului european în două blocuri militare opuse impune desființarea concomitentă a acestora, reducerea forțelor și cheltuielilor militare în Europa, lichidarea bazelor militare străine de pe teritoriul altor state, retragerea trupelor în granițele lor naționale. Un eveniment pozitiv în viața europeană, pentru întărirea cursului de destindere, l-a constituit semnarea în august 1975, la Helsinki, a actului final al Conferinței pentru securitate și cooperare europeană.

Viața internațională demonstrează convingător că politica de forță și dictat, de agresiune și încălcare a independenței și suveranității statelor este astăzi perimată. Se impune o politică nouă, ale cărei principii să fie deplina egalitate în drepturi a tuturor statelor, respectul independenței și suveranității naționale, neamestecul în treburile interne, colaborarea reciprocă avantajoasă, renunțarea la forță și la amenințarea cu forța în relațiile internaționale, dreptul imprescriptibil al fiecărui popor de a-și făuri singur viitorul.

În trasarea unui curs nou în viața internațională un rol tot mai însemnat revine Organizației Națiunilor Unite, altor organisme internaționale. Participarea tuturor statelor la activitatea acestora, a forurilor de conducere — necesitate stringentă a contemporaneității — va deveni o pîrgie importantă în instituirea unui climat de pace în lume.

Programul Partidului Comunist Român relevă în acest sens : „Rezolvarea marilor probleme care preocupă azi omenirea, democratizarea vieții internaționale se pot asigura numai cu participarea egală a tuturor țărilor lumii. Viața demonstrează că în etapa actuală marile probleme ale vieții internaționale nu mai pot fi soluționate de un grup de state ; gă-

sirea unor soluții viabile și trainice impune participarea tuturor statelor interesate, a tuturor popoarelor la lupta pentru colaborare și pace“.

Marile procese care caracterizează societatea contemporană și care au convers spre modificarea configurației politice a lumii, spre afirmarea luptei popoarelor la o dezvoltare de sine stătătoare creează noi posibilități pentru făurirea unei lumi mai drepte și mai bune, pentru evoluția ascendentă a civilizației umane.

PETRE ILIE,
MIHAIL E. IONESCU

B I B L I O G R A F I E

- * * * Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, în Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român, Editura politică, București, 1975, p. 614—615 ; 630—634 ; 717—723 ; 725—728 ; 729—732.

NICOLAE CEAUȘESCU, Cuvintare la Sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de a XXX-a aniversări a eliberării României de sub dominația fascistă, în volumul NICOLAE CEAUȘESCU, România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, vol. 10, Editura politică, București, 1975, p. 618—662.

NICOLAE CEAUȘESCU, Cuvintare la Adunarea festivă din Capitală cu prilejul aniversării a 30 de ani de la victoria asupra fascismului și a 98 de ani de la cucerirea independenței de stat a României, Editura politică, București, 1975, p. 6—29.

GH. I. IONIȚĂ, Insurecția din august 1944 — strălucită confirmare a justetei strategiei și tacticii promovate de Partidul Comunist Român, în „Era socialistă“, nr. 15/1974, p. 9—12.

MIRCEA MUȘAT, Începutul unui profund proces revoluționar, în „Era socialistă“, nr. 15/1974, p. 13—15.

GHEORGHE MATEI, Semnificația istorică și social-politică a insurecției naționale antifasciste din august 1944, în „Anale de istorie“, anul XX, nr. 1, 1974, p. 109—120.

GHEORGHE ZAHARIA, MIRCEA MUȘAT, Lupta pentru independență și unitate statală — permanență a istoriei poporului român, în „Anale de istorie“, XXI, nr. 1, 1975, p. 58—80.

- * * * Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică, Editura militară, București, 1974, p. 30—40, 54—63, 330—355, 372—381

DOLORES IBARRURI

(Cu prilejul aniversării a 80 de ani
de la naștere)

La 9 decembrie 1975 s-au împlinit 80 de ani de la nașterea tovarăsei Dolores Ibarruri, conducător încercat al Partidului Comunist din Spania, militant de seamă al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, luptător hotărât și neînfricat pentru cauza libertății și progresului, pentru socialism și pace.

La această aniversare, căreia comuniștii, toți oamenii progresiști spanioli i-au dat o viguroasă expresie, sărbătorind-o în efervescența luptei pentru democrație și progres social în Spania, comuniștii din România, întregul nostru popor au participat cu vibrantă însuflețire, în spiritul sentimentelor de strinsă prietenie, de stimă reciprocă și solidaritate militantă dintre partidele comuniste și popoarele din cele două țări. Viața și activitatea revoluțio-

nară a tovarăsei Dolores Ibarruri, consacrate triumfului năzuințelor poporului spaniol, se bucură de o înaltă cinstitoare în rîndurile partidului nostru, ale întregului popor român, ale comuniștilor și revoluționarilor din întreaga lume.

Tovarășa Dolores Ibarruri s-a născut la 9 decembrie 1895, dintr-o familie de mineri din nordul Spaniei. Cunoscînd, din fragedă tinerețe, viața grea a oamenilor muncii din munții Asturiei, de pe cîmpiile Cataloniei, s-a avîntat cu pasiune în lupta pentru împlinirea celor mai arzătoare aspirații ale clasei muncitoare, ale întregului popor spaniol, numărîndu-se printre întemeietorii Partidului Comunist din Spania.

În continuare, viața tovarăsei Dolores Ibarruri s-a identificat trup și suflet cu lupta eroică, plină de sacrificii, a Partidului Comunist din Spania, care, de-a lungul întregii sale existențe, a ținut sus, ferm și

hotărît, steagul luptei pentru cauza libertăţii şi fericirii poporului spaniol, pentru o Spanie independentă, democratică şi prosperă, pentru idealurile înaintate ale omenirii contemporane.

Membră a Comitetului Central şi a Biroului Politic, tovarăşa Dolores Ibarruri a devenit, în 1942, secretar general, iar în 1962 preşedinte al partidului.

Aşa cum se cunoaşte, Partidul Comunist din Spania a înscris în anele luptei popoarelor pentru libertate o pagină glorioasă în timpul războiului civil, dezlănţuit în 1936 de reacţiunea internă, cu sprijinul Germaniei hitleriste şi al Italiei fasciste. Polarizînd în jurul său cele mai largi forţe patriotice şi democratice, Partidul Comunist din Spania a fost inspiratorul şi însufleţitorul rezistenţei populare, care s-a transformat într-un greu război naţional-revoluţionar împotriva agresiunii fasciste, pentru salvare naţională, libertate şi progres social. Rămîn de neuitat faptele de epopee înscrise de regimentele şi batalioanele organizate de comunişti, activitatea lor eroică, jertfele de sînge pe care le-au dat pe toate fronturile în cursul celor 32 de luni de rezistenţă a forţelor patriotice şi democratice împotriva unui inamic cu mult superior ca număr şi tehnică militară.

Prezentă în clipele cele mai grele ale bătăliilor, tovarăşa Dolores Ibarruri — denumită „Passionaria“ pentru energia şi elanul său revoluţionar — a participat direct la organizarea luptei pe diferite fronturi.

Profund devotat tradiţiilor sale internaţionaliste, Partidul Comunist Român, activînd în condiţii deosebit de grele, a iniţiat şi a condus în ţara noastră o amplă mişcare de solidaritate cu cauza poporului spaniol — mişcare care a culminat cu participarea eroică a sute de revoluţionari români pe fronturile de luptă antifascistă din Spania.

După înăbuşirea în sînge a luptei eroice a poporului spaniol şi instaurarea dictaturii franchiste, Partidul Comunist din Spania, desfăşurîndu-şi lupta în condiţiile deosebit de grele ale ilegalităţii, înfruntînd prigoana şi represiiunile, a militat cu acelaşi neţărmurit devotament faţă de popor, ca şi în timpul rezistenţei armate, împotriva reacţiunii, afirmîndu-se ca principalul organizator şi catalizator al unirii tuturor forţelor patriotice interesate în lichidarea dictaturii şi dezvoltarea democratică a ţării.

În întreaga sa activitate, Partidul Comunist din Spania a manifestat spirit creator, capacitate de a aplica în acest spirit teoria marxist-leninistă la condiţiile concrete din Spania. „Nici noi şi nici un alt partid comunist — a subliniat tovarăşa Dolores Ibarruri la cel de-al VIII-lea Congres al Partidului Comunist din Spania — nu poate încadra politica şi lupta sa în şabloane teoretice abstracte, ci trebuie să ţină seama de realitatea cu care este confruntat“. Tocmai puternica sa ancorare în realităţile naţionale a asigurat Partidului Comunist din Spania poziţia sa de avangardă în lupta poporului spaniol, a făcut din el o forţă de bază a societăţii spaniole. În acelaşi timp, detaşament activ al mişcării comuniste şi muncitoreşti, Partidul Comunist din Spania s-a manifestat ca o forţă activă a luptei împotriva imperialismului, aducînd o contribuţie remarcabilă la întărirea solidarităţii dintre partidele comuniste, pentru o unitate nouă, bazată pe deplina respectare a principiilor egalităţii în drepturi, neimixtiunii în treburile altui partid, a respectării dreptului fiecăruia de a-şi hotărî de sine stătător linia sa politică internă şi externă.

Cea de-a 80-a aniversare a tovarăsei Dolores Ibarruri are loc într-un moment deosebit al istoriei poporului spaniol, cînd, după dispariția lui Franco, s-au conturat premise noi, mai favorabile, pentru înaintarea sa pe calea unei evoluții democratice, a edificării unui regim social înnoitor, astfel ca poporul spaniol, cu vechi și strălucite contribuții la patrimoniul civilizației universale, să se poată consacra făuririi unui viitor mai bun. Caracterizînd actualul moment al luptei partidului comunist, tovarășa Dolores Ibarruri subliniază : „Spania trăiește. Poporul său, clasa muncitoare, țăranii, intelectualii, burghezia progresistă sînt dornici să meargă pe calea democratică ce se deschide în prezent spre o nouă viață în pace și libertate“.

În vederea atingerii acestor țeluri, Partidul Comunist din Spania militează cu hotărîre și energie pentru realizarea unei largi unități de acțiune a tuturor forțelor democratice și progresiste — condiție esențială a succesului în lupta pentru înnoirea societății spaniole. Ca o expresie a înțelegerii acestei cerințe, are o deosebită importanță faptul că între principalele grupări ale opoziției — Junta democratică și Platforma de convergență democratică — se dezvoltă conlucrarea în vederea atingerii unor obiective imediate, cum sînt : amnistierea tuturor deținuților politici și sindicali, reconcilierea națională, exercitarea plenară a drepturilor și libertăților cetățenești și ale diferitelor naționalități și regiuni ale statului spaniol.

Opinia publică din România urmărește cu cel mai viu interes evoluțiile politice din Spania, cu convingerea că angajarea acestei țări pe o cale democratică răspunde intereselor fundamentale ale poporului spaniol prieten, precum și ale destinderii și securității în Europa și în lume.

Comuniștii, întregul nostru popor nutresc o profundă solidaritate față de lupta dusă de Partidul Comunist din Spania, de Comitetul său Central, în frunte cu tovarășa Dolores Ibarruri, președinte, și tovarășul Santiago Carrillo, secretar general al partidului, pentru înfăptuirea năzuințelor de libertate, democrație și progres ale poporului spaniol, pentru cauza socialismului și păcii — luptă care se bucură de o înaltă prețuire în rîndurile partidului și poporului nostru, ale comuniștilor și revoluționarilor din întreaga lume. Între Partidul Comunist Român și Partidul Comunist din Spania, între conducările celor două partide se dezvoltă legături de strînsă prietenie și solidaritate frățească, întemeiate pe principiile trainice ale marxism-leninismului și internaționalismului proletar.

Un rol esențial în această direcție au contactele și întîlnirile atît de frecvente ale tovarășului Nicolae Ceaușescu cu conducătorii Partidului Comunist din Spania, dialogul rodnic desfășurat întotdeauna în spiritul prieteniei, stimei și înțelegerii reciproce, documentele comune semnate.

Dînd expresie sentimentelor și convingerilor tuturor comuniștilor români, la un vibrant miting de la București, consacrat prieteniei dintre Partidul Comunist Român și Partidul Comunist din Spania, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta : „Pentru partidul nostru constituie o deosebită satisfacție faptul că între comuniștii români și spanioli au existat și există relații bune, de colaborare și prietenie internaționalistă... Aceste relații pornesc de la necesitatea colaborării și întrajutorării continue în lupta pe care o ducem fiecare, a întăririi necontenite a solidarității dintre partidele noastre și dintre toate forțele revoluționare și progresiste ; avem

convingerea că această solidaritate și unitate constituie un puternic factor al victoriei socialismului în întreaga lume“.

Tovarășa Dolores Ibarruri a fost în ultima perioadă în fiecare an oaspete al tovarășului Nicolae Ceaușescu și tovarășei Elena Ceaușescu, fiind înconjurată de fiecare dată cu o caldă afecțiune și ospitalitate de întregul nostru popor. La solemnitatea prin care acum cinci ani, la împlinirea vârstei de 75 de ani, i s-a conferit ordinul „Steaua Republicii Socialiste România“ clasa I, ca semn al prețuirii meritelor deosebite în îndelungata sa activitate revoluționară și antifascistă, tovarășa Dolores Ibarruri a adresat cuvinte de caldă mulțumire pentru solidaritatea poporului român și a Partidului Comunist Român față de poporul spaniol, arătând că „salută poporul român, muncitorii, țărani, intelectualii, harnicele femei, care, sub conducerea Partidului Comunist Român, construiesc socialismul, transformând vechea Românie a boierilor într-o Românie industrial-dezvoltată, făcând să devină realitate visul atîtor generații de luptători revoluționari“.

Sentimentele de strînsă prietenie, colaborare și solidaritate militantă dintre Partidul Comunist Român și Partidul Comunist din Spania și-au găsit o nouă și puternică expresie în cuvintele pline de căldură și afecțiune ale Mesajului pe care secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, l-a adresat cu prilejul sărbătoririi tovarășei Dolores Ibarruri. Dînd glas sentimentelor tuturor comuniștilor și oamenilor muncii din România, reafirmînd solidaritatea lor cu comuniștii, cu toate forțele democratice și progresiste din Spania, Mesajul tovarășului Nicolae Ceaușescu exprimă tovarășei Dolores Ibarruri urări de viață îndelungată, multă sănătate și putere de muncă, noi succese în activitatea viitoare, spre binele poporului spaniol, în folosul cauzei generale a socialismului, democrației și păcii în întreaga lume.

Al XIV-lea Congres internațional de științe istorice

Între 22 și 29 august a.c. s-au desfășurat la San Francisco (S.U.A.), lucrările celui de al XIV-lea Congres internațional de științe istorice*, care a reunit aproape 1500 de istorici, reprezentând 60 de țări. Delegația română de 14 istorici a fost condusă de un birou în frunte cu prof. univ. Ștefan Ștefănescu, din care au făcut parte academicienii Emil Condurachi, Constantin C. Giurescu, Ștefan Pascu, prof. univ. Mihai Berza și dr. Gheorghe Zaharia, în componența ei mai intrând: dr. Eugen Bantea, dr. Dan Berindei, dr. docent Cornelia Bodea, dr. Ilie Ceaușescu, dr. docent Valentin Georgescu, dr. docent Carol Göllner, dr. Eugen Stănescu și dr. Gheorghe Unc.

La fel ca și la precedentele forumuri, tematica Congresului de la San Francisco a fost extrem de largă și variată, cuprinzând probleme istorice de interes major, pornind din antichitate și pînă în contemporaneitate, fapt pentru care lucrările sale s-au desfășurat în cadrul a patru secții: 1. *Teme majore*; 2. *Probleme de metodologie*; 3. *Istoria cronologică*; 4. *Organismele internaționale afiliate*.

În rîndurile de față vom prezenta sintetic contribuția istoricilor români la congres, insistînd asupra problematicei istoriei moderne și contemporane.

Delegația română și-a coordonat astfel activitatea, încît să fie prezentă la dezbaterile problemelor fundamentale

care figurau pe ordinea de zi. Aportul ei s-a concretizat, în primul rînd, în prezentarea rapoartelor: „Populații nomade în spațiul european și rolul lor în formarea statelor feudale“, de acad. C.C. Giurescu; „Procesul de modernizare în Europa de răsărit în secolele XVIII—XIX“, de dr. docent Valentin Georgescu; „Stabilirea relațiilor diplomatice dintre Statele Unite și statele europene în secolele XVIII și XIX“, de dr. Dan Berindei și coraportor Fr. Kellogg (S.U.A.), „Reflectarea războiului pentru independență al S.U.A. și a celui de secesiune în istoriografia românească“, de colonel dr. Ilie Ceaușescu; „Aspecte ale corelației material-artă militară în România modernă (1840—1940)“, de general Eugen Bantea, care s-au bucurat de aprecieri pozitive din partea participanților la congres. Totodată, istoricii români au luat parte în mod activ la debaterile din secțiile congresului, au susținut un număr de intervenții, prin intermediul cărora au adus în dezbatere probleme esențiale ale istoriei României, încadrate în contextul istoriei universale.

Un larg interes au suscitat temele numeroase dezbătute în *Secțiunile I și a II-a*, la analiza cărora istoricii români s-au înscris prin luări de cuvînt substanțiale. Pe marginea raportului „Istorie și societate“, prezentat de un colectiv de șase istorici sovietici, dr. Eugen Stănescu, în calitate de expert, a detaliat teza privind rolul educativ al cercetării științifice, care are menirea de a atinge adevărul istoric detașat de subiectivism și relativism. În legătură cu „Eveniment, structură și evoluție în istorie“ (raportor E. Engelberg, R.D.G.), în intervenția

* Reamintim data desfășurării congreselor anterioare: I — Paris, 1900; II — Roma, 1903; III — Berlin, 1908; IV — Londra, 1913; V — Bruxelles, 1923; VI — Oslo, 1928; VII — Varșovia, 1933; VIII — Zürich, 1938; IX — Paris, 1950; X — Roma, 1955; XI — Stockholm, 1960; XII — Viena, 1965; XIII — Moscova, 1970.

s-a, dr. Eugen Stănescu a susținut imposibilitatea unei teorii structuraliste în explicarea fenomenelor istorice. În discuțiile prilejuite de raportul „Drepturile omului”, de R. Mousnier (Franța), acad. Șt. Pascu a extins problema drepturilor omului la drepturile națiunilor, evidențiind situația nedreaptă a națiunilor dominate de Imperiul habsburgic și lupta pentru libertate națională a românilor subjugăți. Referindu-se la raportul „Istoriografia ca știință istorică”, de E. Sestian și P. Brezzi (Italia), dr. E. Stănescu a pledat pentru caracterul științific al istoriografiei, susținând posibilitatea îmbogățirii ei teoretice și metodologice prin osmoza cu alte științe sociale. Dr. docent Cornelia Bodea a luat cuvîntul pe marginea raportului „Fenomenul istoric al minorităților: experiența canadiană” de W.L. Morton (Canada), insistînd asupra definirii „minorităților” din cadrul Imperiului habsburgic, iar dr. docent Carol Göllner a evidențiat dezvoltarea națiunii române și rezolvarea problemei naționale în țara noastră. În calitate de expert la tema „Istoricul în căutarea documentării”, tratată de J. Topolski (Polonia), prof. univ. Șt. Ștefănescu a pus în discuție unele aspecte noi privind dinamica și structura procesului istoric, tendința spre interdisciplinaritate ori spre elaborarea de modele. Acad. Șt. Pascu, vicepreședinte al ședinței care a dezbătut raportul „Migrațiile”, de G. Dupeux și S. Åkerman, a reliefat migrațiunile interne, în cadrul aceleiași țări sau în țările locuite de același popor, cum a fost cazul țărilor române, exemplificînd cu emigrările din Transilvania în Moldova și Țara Românească, din pricina împingerii la care erau supuși românii transilvăneni din partea nobilimii maghiare. Cu același prilej, dr. docent Cornelia Bodea a dezvoltat fenomenul emigrărilor românilor spre America de Nord, inclusiv spre Canada.

Numeroase intervenții au avut specialiștii români în cadrul *Secției a III-a*, unde s-a dezbătut o vastă gamă de chestiuni axate pe perioade cronologice, adică epocile cunoscute: antichitate, evul mediu, epoca modernă și cea contemporană.

Acad. E. Condurachi, care a prezidat una dintre ședințe, a avut intervenții pe marginea următoarelor rapoarte consacrate *istoriei antice*: „Vechile popoare balcanice (tracii, ilirii etc.). Rolul și importanța lor în dezvoltarea istorică a lumii vechi”, de V. Velkov și A. Fol (Bulgaria); „Centre și periferii ale civilizației antice în Africa de Nord”, de J. Kolendo și T. Kotula (Polonia); „Gre-

cia și Orientul în decursul istoriei”, de K. Nicolaou (Cipru); „Limesul și provinciile”, de A. Mócsy (Ungaria), aducînd contribuții la temele menționate și evidențiind, totodată, locul și rolul strămoșilor noștri în cadrul istoriei universale.

Numeroasele rapoarte dedicate *istoriei evului mediu* s-au concentrat în jurul a două teme mari: *Societățile nomade și Întîlniri ale civilizațiilor în Europa în jurul anului 1300*. În intervenția la raportul „Hoarda de aur”, de B. Spuler (R.F.G.), acad. C.C. Giurescu a relevat efectele năvălirii mongole, insistînd asupra stăvilirii, de către aceștia, a expansiunii maghiare spre est și sud de Carpați. Referindu-se la raportul „Est și Vest în sud-estul Europei în secolele XII—XIV”, de S. Cirković (Iugoslavia), prof. univ. Șt. Ștefănescu a reliefat însemnătatea formării, în secolul al XIV-lea, a statelor românești independente, teritoriu de întrepătrundere a influențelor din Vest și Est, subliniind antrenarea țărilor române, prin marile drumuri comerciale, în circuitul de valori internaționale. Acad. C. C. Giurescu a completat, prin cuvîntul său, raportul „Structuri sociale, politice și culturale în Europa secolului al XIII-lea”, de J. Kloczowski (Polonia), înfățișînd realitățile din regiunea carpato-danubiană din acel timp, aspecte omise de raportor, în timp ce acad. Șt. Pascu a remarcat aportul poporului român pe planul civilizației europene a vremii. Raportul lui G. Székely (Ungaria), „Orașe și limbaje în Europa centrală și de est”, a prilejuit intervenția acad. Șt. Pascu, care a îndreptat unele fapte eronate și interpretări denaturate, aducînd mărturii privind locuirea orașelor Transilvaniei de către români. Dr. Eugen Stănescu a luat cuvîntul la raportul lui P. Topping (S.U.A.), „Coexistența dintre latini și greci în veacurile XIII—XIV”, făcînd mențiuni asupra stabilirii unor principii de coexistență între Imperiul romano-german și Imperiul bizantin spre sfîrșitul primei jumătăți a veacului al XIII-lea.

Națiuni și state (secolele XVI—XVIII) și Aspecte economice ale societăților în dezvoltare industrială (secolele XVIII—XIX), au reprezentat temele generale referitoare la *istoria modernă*. În intervenția sa asupra raportului „Formarea statului centralizat rus”, de L.V. Ce-repnin și V.T. Pașuto, prof. univ. Șt. Ștefănescu reliefînd importanța ideii dădîce, ca idee-fortă în procesul de unificare a poporului roman, a insistat asu-

pra semnificației unirii țărilor române sub Mihai Viteazul. Dr. docent Carol Göllner, îndeplinind funcția de vicepreședinte la o ședință a secțiunii de istorie modernă, referindu-se la rapoartele „Politica otomană în fața Reformei”, de T. Gökbilgin (Turcia) și „Expansiunea otomană și dezvoltarea statelor centralizate din Europa răsăriteană”, de J. Pérenyi (Ungaria), a adus completări, corelând la aceste teme problematica istorică românească.

La secțiunea de istorie contemporană, un loc central l-au ocupat materialele axate pe următoarele teme mari: *Europa și Statele Unite, Mișcările muncitorești în secolul al XX-lea în fața problemei: revoluție sau reformă, Problema democrației în structura internă a partidelor și mișcărilor politice din secolul al XX-lea și Idei și realități politice în secolul al XX-lea*, dintre care unele au vizat și aspecte ale istoriei moderne. Cu acest prilej, dr. Dan Berindei a prezentat noi aspecte privind relațiile politico-diplomatice ruso-americane, la raportul „Relațiile ruso-americane în secolele XVIII și XIX”, de J. Vávra și M. Suttý (Cehoslovacia). De asemenea, el a avut o intervenție pe marginea raportului istoricului vest-german E. Angermann, „Prima constituție germană și modelul american”, în care a semnalat ecoul pe care l-a avut constituția americană din secolul al XVIII-lea în țările române, menționând totodată răsunetul printre români a informațiilor privind lumea americană. Dr. docent Cornelia Bodea a vorbit pe marginea raportului „Relațiile dintre forțele progresiste europene și Statele Unite în secolul al XIX-lea”, de K. Obermann (R.D.G.), aducând elemente în plus cu privire la poziția cercurilor înaintate românești față de Statele Unite în perioada respectivă.

Trecând la problemele de istorie contemporană, trebuia amintit că ele au fost prezente nu numai în cadrul secției respective, ci au constituit obiect de discuții atât la temele mari cât și la dezbaterele din cadrul Secției a IV-a.

După cum s-a menționat, un deosebit interes a suscitat în rândul delegaților raportul privind „Drepturile omului”. În intervenția sa la această temă, dr. Gheorghe Zaharia a arătat, printre altele:

Este greu de găsit astăzi subiecte mai controversate decât acelea ale drepturilor omului și democrației, ale caracteristicilor și sensurilor lor în secolul al XX-lea. Problematika drepturilor omului și a democrației este prezentată și teoretizată de

unii autori, mai ales după cel de al doilea război mondial, ca o membră despărțitoare între lumea „liberală” și lumea „nedemocratică” — chipurile — din țările socialiste.

Relațiile acestor țări, posibilitățile reale de afirmare a individului în toate compartimentele vieții sociale, în întregul proces de gândire și aplicare a deciziei la nivel micro și macro social — în care consistă esența democrației socialiste —, arată cât de nereale sînt asemenea teorii. În România, de exemplu, a fost creată o largă rețea de organizații politice, obștești, profesionale, culturale, avînd competențe și răspunderi însemnate în sistemul politic al țării. În unele țări socialiste continuă să-și desfășoare activitatea mai multe partide, toate exprimînd interesele categoriilor sociale fundamentale ale societății.

După cum se știe, între drepturile omului și democrație există o legătură strînsă. Dezvoltarea democrației socialiste contribuie direct la modificarea statutului economic, social, politic al omului. Dar trebuie să se recunoască, de asemenea, că există și o strînsă legătură între drepturile omului și drepturile națiunilor. Lărgirea democrației pe planul vieții politice interne se poate împlini, deci, cu și mai mult succes, într-un climat de democratizare a vieții internaționale, a relațiilor dintre statele lumii, indiferent de mărimea și forța lor economică, relații guvernate de principiile respectării independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, respectului și avantajului reciproc. Democratizarea relațiilor internaționale — dorită și necesară tuturor popoarelor — impune întărirea și respectarea unei noi ordini economice și politice internaționale, o ordine care să excludă raporturile inechitabile, discriminatorii, practicile recurgerii la folosirea forței sau ale amenințării cu forța.

Tema intitulată *Politică și strategie în cel de al doilea război mondial* a suscitat un legitim interes, printre vorbitori numărîndu-se și dr. Eugen Bantea, din a cărui intervenție redăm următoarele:

Pînă acum s-a vorbit aici nu numai despre „marea strategie”, ci mai ales despre strategia celor mari. Rolul avut de cîteva mari puteri în desfășurarea, în deznodămîntul celui de-al doilea război mondial a

fost, în general, apreciat la justa valoare; se cunoaște totodată, că, datorită caracterului său mondial și în virtutea altor cauze, acest conflict a constituit un complex de politici și strategii ale multor popoare — inclusiv mici și mijlocii.

Un element constitutiv de acest gen a fost întoarcerea armelor săvârșită de poporul român în august 1944, ceea ce istoriografia română desemnează drept insurecție națională antifascistă.

Desigur este vorba, în primul rând, de o politică și o strategie internă, românească. Fără a putea să fac aici o analiză substanțială a circumstanțelor epocii, semnalez că în fața factorilor politici români existau mai multe alternative, într-o situație caracterizată de o dominație suigeneris exercitată de Reichul nazist asupra României, situație care tindea să pună sub semnul întrebării soarta acestei țări. Există alternativa care consta în continuarea cursului precedent. Există încă o altă soluție: a aștepta, a lăsa să se înfrunte pe teritoriul său numai protagoniștii, plecând de la constatarea că factorii decisivi ai evoluției evenimentelor erau marile puteri.

Dar s-a constituit la noi o coaliție politică internă, destul de neobișnuită — pornind de la clasa muncitoare, reprezentată de partidul comunist și partidul social-democrat, pînă la monarhie —, coaliție, care, trebuie spus, sub impulsul partidului comunist, a optat pentru o a treia alternativă: aceea de a nu se lăsa în voia împrejurărilor, de a nu asista pasiv la recroirea soartei țării, de a aduce o contribuție distinctă, proprie, la desfășurarea evenimentelor care angajau profund prezentul și viitorul poporului român. Această inițiativă s-a concretizat în insurecția națională antifascistă începută la 23 August 1944. Inițiată de factori politici situați în largul evantai social-politic menționat, întoarcerea săvârșită de români a implicat, în același timp, o întreagă strategie militară, destul de originală în elementele sale constitutive. În numai 9 zile, Wehrmachtul a fost eliminat și înfrînt pe un teritoriu de aproximativ 150 000 km p, a pierdut în fața românilor efective echivalente cu 6 divizii, majoritatea prizonieri, dintre care mai mult de 10 generali.

Evidențiind corelația între factorii interni și cei externi în momentul declanșării actului istoric de la 23 august 1944, dr. Eugen Bantea a vorbit apoi de semnificația insurecției din România.

Insurecția română a constituit, totodată, o „intruziune” românească în politica și strategia altora, îndeosebi pe planul sud-est european, unde intervenția factorului român a contribuit în mod substanțial la agravarea situației strategice a Reichului nazist.

În continuare s-au adus mărturii, atestînd puternicul ecou al insurecției naționale române și a participării țării noastre la războiul antihitlerist.

Istoricii români au avut, de asemenea, intervenții în cadrul secției de istorie contemporană. Dr. Ilie Ceaușescu a depus o intervenție scrisă pe marginea raportului privind relațiile stabilite între forțele progresiste din Europa și S.U.A. în secolul trecut, al cărui text îl redăm în rezumat:

Angajați, de-a lungul ultimelor două secole, într-o luptă neînteruptă pentru emancipare națională, de salvagardare a propriei personalități etnice amenințate convergent, românii au urmărit cu viu interes eforturile altor popoare închinete statornicirii unei vieți statale democratice și independente. Cele două mari momente din istoria S.U.A. — războiul de independență și cel de secesiune — au avut puternice rezonanțe în spiritualitatea românească, numeroase fiind reușitele oamenilor de cultură români din secolele 19 și 20 în stabilirea unor similitudini istorice, desigur ținînd seama de diferențe și proporții, între procesele și evenimentele petrecute pe malurile Potomacului și cele din spațiul carpatodanubian.

În secolul trecut, Mihail Kogălniceanu și Constantin A. Rosetti considerau că idealurile umanitare reprezentau fundamentul ideologic prezent atât în procesul eliberării sclavilor din S.U.A., cit și în emanciparea robilor țigani (1856) și a țăranilor iobagi de pe domeniile feudale românești (1864); asemenea întregii generații a făuritorilor României moderne, ei afirmă că menținerea unor forme perimate de dependență economică și politică pentru o parte a cetățenilor era incompatibilă cu statutul de țară civilizată. În favoarea aceluiași idei

a militat și presa românească în anii războiului de secesiune, ziare ca „Gazeta Transilvaniei” (Brașov), „Buciumul” (București), „Tribuna românească” (Sibiu) etc., evidențiind, cu simpatie, reușitele militare sau politice ale nordiștilor. Semnificativ că, din paleta relativ bogată a presei române de atunci lipseau luările de poziție în sprijinul sudului.

Istoriografia românească s-a preocupat în cursul secolului al 20-lea de o serie de aspecte și idei noi în legătură cu cele două războaie americane. Nicolae Iorga a relevat interdependența dintre tăria bazei sociale a unei revoluții și succesul sau insuccesul acesteia, evidențiind rolul primordial al clasei fermierilor și al intelectualilor înaintați în cucerirea independenței S.U.A.; lui îi aparține o interesantă analiză comparativă dintre acest război și revoluția din 1821 din Țara Românească, condusă de Tudor Vladimirescu.

Cele două evenimente au fost receptate și pe planul gândirii militare românești. Pe această linie s-a înscris, în secolul trecut, trimiterea de către Ministerul de Război a unui observator român, căpitanul E. Boteanu, ca atașat pe lângă Statul major al armatei unioniste — fapt semnificativ în ceea ce privește opțiunea conducerii române (prințul Al. I. Cuza și colaboratorii săi în frunte cu M. Kogălniceanu) față de cele două tabere beligerante. În aceeași perioadă, publicația militară oficială românească „Monitorul oastei” insera relatări cuprinzând observații asupra artei militare a armatelor americane, înzestrării lor și posibilităților de a prelua, eventual, în dotarea armatei române, armamentul care dăduse rezultate satisfăcătoare pe câmpul de luptă.

Alături de alte momente importante ale istoriei universale, războiul pentru independența S.U.A. și cel de secesiune au fost, de asemenea, analizate în cursurile unor profesori de la Școala superioară de război din București și de la alte instituții de învățământ militar.

Dr. Gheorghe Unc a prezentat o intervenție pe marginea raportului istoricului maghiar T. Erényi, „Revoluția socialistă și reforma burghezo-democratică în

monarhia austro-ungară în descompunere”, din care prezentăm cele de mai jos :

Pornind de la premisa procesului istoric obiectiv al destrămării Imperiului habsburgic, sarcina esențială în chestiunea națională care se punea atunci în fața forțelor revoluționare era aceea a recunoașterii dreptului de autodeterminare al națiunilor până la separarea de statul multinațional austro-ungar și constituirea de state naționale unitare. Această idee fundamentală pentru rezolvarea problemei naționale n-a fost însușită de partidele social-democrate ale națiunilor dominante, respectiv austriac și maghiar, nici chiar în ceasul al 12-lea, în zilele prăbușirii Imperiului habsburgic.

Problema națională a constituit o preocupare nemijlocită a organizațiilor socialiste aparținând popoarelor oprite din Austro-Ungaria. În plus, ea a stat în atenția și a mișcărilor socialiste din România, Serbia și Italia, care și-au manifestat solidaritatea cu lupta conaționalilor lor, care trăiau în monarhia habsburgică. Problema luptei împotriva asupririi românilor din Austro-Ungaria preocupa în așa măsură pe socialiștii din România încât unul din militanții lor a cerut sfaturi direct lui Engels în privința modului cum trebuie să desfășoare ei această luptă. În răspunsul său, din 1888, Engels, analizând relațiile internaționale ale timpului, arăta că „imediat ce se va prăbuși despotismul la Petersburg nu va mai exista în Europa nici Austro-Ungaria” și că numai în aceste împrejurări popoarele din această zonă a globului își vor putea obține eliberarea. După ce imperiul rus se prăbușise în urma Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917, în toamna anului 1918 s-a prăbușit și cel habsburgic sub loviturile luptei de eliberare națională a popoarelor asuprite. Prezența socialiștilor aparținând națiunilor oprite la lupta propriilor lor popoare pentru eliberare națională a fost un factor de natură progresistă. Această apreciere o raportăm nu la revoluția socialistă, ci la rezolvarea sarcinilor revoluției burghezo-democratice, care, în condițiile istorice date, era o sarcină imperioasă și obiectivă a tuturor forțelor sociale

și politice, a fiecărei națiuni oprimate.

Prezența socialiștilor în lupta de eliberare națională a imprimat acestei lupte un caracter de masă, prin antrenarea muncitorilor, soldaților și țăranilor. În sfârșit, rolul socialiștilor s-a manifestat și prin influența pe care au exercitat-o asupra programului politic al mișcărilor de eliberare națională, în exprimarea revendicărilor cu caracter democratic.

Tot dr. Gheorghe Unc, în intervenția la raportul „Mișcarea muncitorească din Balcani în fața problemei: revoluție sau reformă”, de J. Marjanović (Iugoslavia) a arătat:

Se cuvine a sublinia în primul rând faptul că, unele partide social-democrate, ca cele din România și Iugoslavia, nu puteau neglija problema majoră a desăvârșirii unității statelor respective. Soluția lor era însă diferită de cea a burgheziei, adoptând principiul democratic al autodeterminării pe cale revoluționară. Situate pe platforma luptei de clasă, partidele social-democrate din spațiul sud-est european, apreciind caracterul imperialist al primului război mondial, au rămas fidele solidarității internaționale proletare și obligațiilor pe care și le-au asumat la congresele Internaționalei a II-a de la Stuttgart și Basel. Formele de manifestare împotriva războiului în această zonă europeană au îmbrăcat o gamă foarte largă și variată. În ceea ce privește Partidul Social-Democrat din România, el a desfășurat o vastă activitate pe linia mobilizării maselor la lupta împotriva războiului, pentru păstrarea neutralității țării.

Pe lângă poziția de clasă, atitudinea antirăzboinică a socialiștilor din țările aparținând spațiului Europei de sud-est izvoră și din interesele specifice, naționale, ale popoarelor respective. Socialiștii români atrăgeau atenția în repetate rânduri că intrarea în război putea să pună în pericol însăși existența statelor din Balcani, prin posibilitatea unor înțelegeri de ultim moment între marile puteri imperia-liste. Această teză se întâlnea cu aprecieri ale lui Lenin, cu privire la tratativele din culise ale marilor

puteri beligerante pentru o pace imperialistă pe seama țărilor mici.

În al doilea rând se impune să subliniem faptul că, partidele social-democrate din Europa de sud-est s-au situat în fruntea luptei pentru unirea pe plan internațional a forțelor socialiste care nu s-au abătut de la principiile luptei revoluționare. Ca o primă etapă în acest proces s-a înscris convocarea celei de a II-a Conferințe socialiste interbalcanice de la București, din iulie 1915, la care au luat parte socialiștii români, delegați ai tesnaciilor bulgari și ai Partidului socialist grec (socialiștii sîrbi, neputînd participa, au aderat la hotărîrile conferinței). În sfârșit, se impune a menționa activitatea socialiștilor din Balcani pentru pregătirea și organizarea Conferinței de la Zimmerwald. Socialiștii români s-au numărat printre inițiatorii și organizatorii conferinței menționate, ce s-a ținut în septembrie 1915. Ca o recunoaștere a meritului socialiștilor români în lupta pentru regruparea mișcării muncitorești internaționale, un reprezentant al lor (Cr. Racovski) a fost ales în Biroul permanent al Conferinței.

În concluzie, din datele sumare prezentate mai sus se desprinde faptul că într-una din cele mai importante probleme, cea a războiului și a regrupării pe baze revoluționare a forțelor muncitorești, partidele clasei muncitoare din țările aparținînd regiunii sud-estului european s-au situat în rîndul partidelor și grupărilor de stînga din Internaționala a II-a.

Tot în cadrul dezbaterilor privind temele de istorie contemporană, dr. Gheorghe Zaharia, care a îndeplinit și funcția de vicepreședinte la o ședință din această secțiune, a prezentat o intervenție pe marginea raportului istoricului englez D. C. Watt, „Falimentul sistemului de securitate în Europa, 1930—1939”, în care a remarcat:

Dintre factorii care au condus la eșuarea politicii securității colective în anii 1930—1939, nu poate fi omisă — așa cum a procedat colegul britanic — politica de „împăcare” dusă de guvernele Marii Britanii față de statele care promovau revizuirea statu-quo-ului postbelic. Am aminti aici doar cîteva momente foarte cu-

noscute, cum ar fi propunerea lui MacDonald din Camera Comunelor, în martie 1933, privind constituirea „directoratului în patru”, prin încheierea unui acord între Marea Britanie, Franța, Italia și Germania, pentru revizuirea tratatelor de pace în cadrul Societății Națiunilor, ca și conferința de la Stresa, din aprilie 1935, și acordul naval anglo-german din iunie 1935. La cele de mai sus, mai trebuie adăugate, bineînțeles, atitudinea Marii Britanii față de sancțiunile adoptate de Liga Națiunilor contra Italiei fasciste în timpul agresiunii ei în Etiopia, ca și față de agresiunea Japoniei împotriva Chinei, atitudine ce a subminat grav speranțele statelor care semnaseră pactul Briand-Kellog și protocolul de la Moscova, convențiile pentru definirea agresorului și asigurarea inviolabilității teritoriului, ale statelor componente ale Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice, prestigiul și autoritatea Societății Națiunilor.

Ar mai fi de amintit aici, desigur, „sfaturile” stăruitoare pe care cercurile guvernante britanice și franceze le-au dat, în anii 1936—1937, statelor Micii Înțelegeri, de a face, la rîndul lor, concesii în privința revizuirii clauzelor militare ale tratatelor de pace de la Paris. Evoluția procesului de „împăcare” a agresorilor avea să atingă punctul maxim odată cu realizarea, pentru scurt timp, a „directoratului în patru”, din septembrie-octombrie 1938, care a marcat un mare eșec al ideii securității colective, cu toate variantele sale.

Tratativele tripartite din august 1939, de la Moscova, au fost urmărite cu un mare interes de opinia publică din țările central și sud-est europene, convinse fiind că încheierea unei alianțe militare anglo-franco-sovietice ar fi putut schimba raportul de forțe pe plan internațional și înfrîna pe agresorii fasciști. Dar, după cum se știe, tratativele au intrat în impas din mai multe motive.

Marile puteri democratice care duceau tratativele n-au luat în considerație posibilitățile pe care le puteau oferi statele mijlocii și mici nerevizioniste. Ele n-au adoptat, în acele momente hotărîtoare, declarații solemne, publice, care să înlăture suspiciunile și temerile acestor

state, interesate în menținerea păcii, a statu-quo-ului postbelic și a securității, să stabilească un climat de încredere, bazat pe respectul și garantarea independenței și suveranității naționale.

Dr. Eugen Bantea, în intervenția sa la raportul „Mobilurile și țelurile democratice în activitatea partidelor comuniste”, de E. A. Bagramov și S. S. Salîșev (U.R.S.S.), a relevat rolul partidelor comuniste în reala democratizare a relațiilor internaționale, precum și necesitatea de a atrage la această acțiune și celelalte partide muncitorești și democratice :

Așa cum se constată uneori prin tangență sau prin antinomie, relațiile între comuniști și socialiști au fost determinante pentru evoluția cauzei democratice în diverse țări în timpul ultimelor decenii.

De altfel, mi-aș permite să vă supun atenției sau să vă reamintesc că, la noi, în România, prin inițiativa secretarului general al Partidului Comunist Român, președintele Nicolae Ceaușescu, a fost lansată formula „reconcilierii istorice”, la scară globală, a comuniștilor și socialiștilor sau social-democraților, reconciliere care nu înseamnă combinație fortuită, pragmatică, vizînd în perspectivă despuierea reciprocă de aderenți sau înfruntare permanentă, întreruptă de scurtele intervale de cooperare. Reconcilierea cere mutații, cotituri în modul de abordare, curaj intelectual și politic, schimbări radicale în deprinderi, depășirea inerțiilor, respingerea dogmelor, avînd în vedere că uneori asupra relațiilor dintre comuniști și socialiști apasă mai degrabă trecutul și înfrîngeri externe decît prezentul sau datele țării în cauză.

Ultimele decenii au arătat că eficacitatea acțiunii democratice a comuniștilor, a partidelor comuniste este în strînsă dependență de caracterul relațiilor dintre partidele comuniste. În această privință, cei treizeci de ani anteriori au arătat că s-au făcut eforturi susținute și rezonabile pentru democratizarea raporturilor dintre partidele comuniste, de a afirma în practică deplina lor egalitate, de a contracara imixtiuni, care — din nefericire —, n-au lipsit într-o anumită perioadă,

de a promova dreptul fiecărui partid de a-și stabili singur opțiunile pentru ca — ceea ce este esențial și pentru componenta democratică a acțiunii acestor partide —, soluțiile date problemelor la ordinea zilei ca și a acelor de perspectivă să corespundă cât mai bine realităților țării în cauză, căci soluțiile prefabricate dăunează iar imitația servilă, renunțarea la autonomie și la inițiativă proprie nu au fost niciodată indicii ale progresului și democrației.

În orice caz, conducători ai diferitelor partide comuniste au subliniat în mod repetat că n-ar fi rezonabil de a extrapola automat, la scara internațională a relațiilor dintre comuniști, regulile, procedeele valabile și necesare în interiorul cutărui partid comunist sau altuia. Mă refer mai ales la principiul majorității și minorității, care, fără îndoială, n-ar putea fi aplicabil între partide și organizații aparținând unor țări, națiuni, state distincte, îndeosebi în această perioadă, când, existența de centre coordonatoare ale mișcării comuniste, așa cum a fost înainte de război Internaționala Comunistă și după război, ceea ce în Occident a fost desemnat prin Cominform, deci existența anumitor centre este acum oricum anacronică.

În Secția a IV-a a congresului, care a dezbătut și probleme ale istoriei contemporane, delegații români s-au manifestat activ, cu rapoarte, corapoarte, expertize, intervenții, replici, completări, precizări etc., în cadrul organismelor: Asociația internațională de istoria dreptului (dr. docent Valentin Georgescu); Asociația internațională de studii bizantine (acad. Emil Condurachi și dr. Eugen Stănescu); Asociația internațională de studii sud-est europene (acad. Emil Condurachi, prof. univ. Mihai Berza și dr. Eugen Stănescu); Comisia internațională de studii slave (dr. Dan Berindei și dr. docent Cornelia Bodea); Comisia internațională de demografie istorică (acad. Ștefan Pascu); Comisia internațională a istoriei orașelor (acad. C. C. Giurescu și acad. Ștefan Pascu); Comisia internațională pentru istoria celui de-al doilea război mondial (dr. Eugen Ban-
tea).

Delegații români au fost prezenți și la lucrările cu caracter organizatoric ale unor organisme internaționale, cum au fost cele de la Comisia internațională de demografie istorică, Comisia internațională eclesiastică comparată, Comisia internațională a adunărilor de stări, Comisia internațională a istoriei orașelor, Comisia internațională de istorie maritimă, Asociația de studii bizantine, Asociația de studii sud-est europene, Asociația europeană de istorie contemporană, Comisia internațională de istoria presei, Comisia internațională de studii slave, Comisia pentru istoria celui de-al doilea război mondial, Comisia internațională de istorie militară comparată, Comisia de istorie a Revoluției franceze.

Încercînd a concluziona asupra contribuției delegației române la congres, se poate considera ca pozitivă. De altfel, aprecierile de care se bucură istoriografia română în cercurile științifice de peste hotare s-au reflectat în hotărîrea Adunării generale a Comitetului internațional de științe istorice, ca viitorul Congres internațional de științe istorice să aibă loc în România. O dovadă în plus o constituie re alegerea prof. univ. Mihai Berza ca membru în Biroul Comitetului internațional de științe istorice. Rolul pe care delegații români l-au avut în secția a IV-a a Congresului a fost relevat și de alegerea lor în componența comisiilor sau la conducerea lor. Acad. Ștefan Pascu a fost ales președinte al Comisiei internaționale de demografie istorică și membru al Comitetului Comisiei de istoria orașelor, dr. docent Valentin Georgescu, vicepreședinte al Comisiei adunărilor de stări, prof. univ. Mihai Berza, membru în biroul Comisiei internaționale de istorie maritimă, dr. Gheorghe Zaharia, membru al Comitetului Executiv al Comitetului internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial, dr. Dan Berindei, membru al Comisiei internaționale de studii slave.

În ansamblu, Congresul internațional de științe istorice de la San Francisco s-a încheiat cu un bilanț reușit, urmînd ca experiența sa să fie folosită la viitoarea mare reuniune a istoricilor care va avea loc, în 1980, în România.

GHEORGHE UNC

Sesiune științifică consacrată aniversării a 75 de ani de la nașterea lui Lucrețiu Pătrășcanu

În ziua de 4 noiembrie 1975 a avut loc la Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România, sub auspiciile Academiei de Științe Sociale și Politice, Academiei „Ștefan Gheorghiu”, Ministerului Educației și Învățământului și Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., sesiunea științifică dedicată aniversării împlinirii a 75 de ani de la nașterea lui Lucrețiu Pătrășcanu, teoretician marxist de seamă, om de știință combatant și militant de frunte al Partidului Comunist Român.

După cuvîntul de deschidere rostit de prof. dr. docent Mihnea Gheorghiu, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice, care a evocat pe larg activitatea multilaterală, politică și științifică, a lui Lucrețiu Pătrășcanu, cel ce „a îmbinat în mod strălucit în personalitatea sa trăsăturile intelectualului marxist și ale militantului politic de partid, devenind un adevărat tip reprezentativ de luptător revoluționar, propagator al concepției materialismului dialectic și istoric și participant activ la transformarea societății, pe baze noi”, Ștefan Voicu, redactor șef al revistei „Era socialistă”, a evocat cu glasul amintirii momente din activitatea revoluționară a lui Lucrețiu Pătrășcanu.

Au fost prezentate apoi comunicările: *Inceputurile activității revoluționare a lui Lucrețiu Pătrășcanu*, de dr. Marin Stănescu, cercetător științific principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.: *Lucrețiu Pătrășcanu — cercetător al economiei românești*, de prof. dr. Victor Axenciuc, de la Academia „Ștefan Gheorghiu”; *Contribuția lui Lucrețiu Pătrășcanu la îndeplinirea sarcinilor partidului în organizarea și desfășurarea insurecției naționale din august 1944*, de dr. Aurică Simion, cercetător științific principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; *Omul politic, gânditorul și publicistul Lucrețiu Pătrășcanu*, de prof. dr. Marin Voiculescu, de la Academia „Ștefan Gheorghiu”, și general-maior Constantin Antip; *Contribuția lui Lucrețiu Pătrășcanu la dezvoltarea filozofiei marxiste în România*, de dr. Radu Pantazi, membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice; *Activitatea*

lui Lucrețiu Pătrășcanu ca jurist și profesor al Facultății de drept, de dr. docent Ioan Filip, vicepreședinte al Asociației Juristilor din Republica Socialistă România, și prof. dr. Ioan Oancea, decan al Facultății de drept din București.

Comunicările au reliefat activitatea revoluționară desfășurată în anii ilegalității de Lucrețiu Pătrășcanu, subliniindu-se participarea și rolul său în lupta pentru emanciparea socială a maselor muncitoare, pentru transformarea revoluționară și democratică a societății și făurirea orînduirii noi, socialiste, în România; totodată, au evocat personalitatea sa științifică, aportul său remarcabil la dezvoltarea filozofiei marxiste, a gândirii politice, economice și juridice românești.

Rostind cuvîntul de închidere, Ion Popescu-Puțuri, directorul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., a evidențiat contribuția lui Lucrețiu Pătrășcanu la îndeplinirea politicii partidului de raliere a tuturor forțelor democratice, patriotice într-un front comun de luptă împotriva fascismului, la înlăturarea insurecției naționale din august 1944. „Partidul comunistilor români — a remarcat vorbitorul — s-a aflat în fruntea evenimentelor în marea bătălie antifascistă și antiantonesciană, tocmai pentru că nu a fost un partid sectar. Închisat în dogmele și în directivele altora, ci a ținut seama de situația concretă în care se afla, în care acționa. Posibilitatea de a realiza o asemenea politică s-a datorat și capacității unor oameni ca Lucrețiu Pătrășcanu... Desigur experiența P.C.R. este o experiență concretă românească. Dar nu este mai puțin adevărat că ea, în momentul cînd este cunoscută, interesează partidele comuniste și muncitorești din alte țări. Întrucît încorporează un principiu viabil — acela că partidele clasei muncitoare trebuie să țină seama de setea de libertate și independență națională a popoarelor, de interesele acestora de a păși mai repede pe calea progresului material și spiritual”.

Lucrările sesiunii științifice, prin ea însăși o expresie elocventă a cinstitii și prețurii acordate de partid, de întregul popor lui Lucrețiu Pătrășcanu, celor

care au desfășurat o activitate plină de abnegație în slujba idealurilor eliberării sociale și naționale ale poporului român, a cauzei socialismului, au fost urmărite

cu un viu interes de activiști de partid și de stat, vechi militanți ai mișcării muncitorești, cercetători, cadre didactice, studenți.

Sesiune științifică prilejuită de aniversarea a 50 de ani de la înființarea Blocului Muncitoresc-Țărănesc

În ziua de 30 septembrie 1975, sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice, Academiei „Ștefan Gheorghiu” și Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., s-au desfășurat lucrările sesiunii științifice închinată împlinirii a cinci decenii de la crearea Blocului Muncitoresc-Țărănesc, organizație de masă legală, inițiată și îndrumată nemijlocit de Partidul Comunist Român.

Ion Popescu-Puțuri, directorul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., în cuvântul de deschidere, a relevat faptul că, apariția Blocului Muncitoresc-Țărănesc pe arena vieții politice a României a fost o necesitate determinată de realitățile concrete ale țării, o expresie vie a activității neobosite depuse de partidul comunist în vederea concentrării eforturilor maselor largi în lupta pentru drepturi și libertăți democratice.

Au fost susținute apoi comunicările: „Rolul Blocului Muncitoresc-Țărănesc în menținerea și lărgirea legăturilor P.C.R. cu muncitorii, țărani, meseriași,

funcționarii și alți oameni ai muncii de la orașe și sate”, de prof. dr. Nicolae Peetreanu, de la Academia „Ștefan Gheorghiu”; „Blocul Muncitoresc-Țărănesc în viața social-politică a României”, de dr. Florea Dragne, șef de secție la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; „Acțiuni inițiate de Blocul Muncitoresc-Țărănesc pentru făurirea unității de luptă a clasei muncitoare din România”, de lector univ. dr. Ion Scurtu, de la Facultatea de istorie din București, și Florian Tănăsescu, cercetător științific la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; „Politica P.C.R. pentru încheierea alianței clasei muncitoare cu țărănimea în lupta pentru cucerirea puterii politice și edificarea socialismului în România”, de prof. dr. Marin Popescu și conf. dr. Ștefan Lache, de la Academia „Ștefan Gheorghiu”, materiale care, în ansamblu, au evidențiat semnificația istorică a acestui eveniment, consecințele sale pozitive repercutate în procesul evoluției ascendente a mișcării revoluționare și democratice din România.

Simpozionul „50 de ani de la luptele greviste ale muncitorilor forestieri de pe Valea Mureșului”

La 28 septembrie 1975, în orașul Toplița (județul Harghita) a avut loc simpozionul consacrat aniversării unei jumătăți de secol de la acțiunile revoluționare ale muncitorilor forestieri de pe Valea Mureșului, organizat de Comitetul județean Harghita al P.C.R. și Filiala județeană a Societății de științe istorice.

Comunicările prezentate de profesorii Rokály Iosif, „Cauzele economice și so-

ciale ale grevei forestierilor din Valea Mureșului din anul 1925”; Komán János, „Luptele greviste ale muncitorilor forestieri de pe Valea Mureșului reflectate în publicistica vremii”; Amuliu Cheța, „Documente de arhivă privind greva muncitorilor forestieri de la «Societatea anonimă Bistrița-Năsăud» din Gheorghieni” au descris aceste evenimente, prezentând noi date și fapte revelatoare.

Întîlnirea Comisiei mixte româno-sovietice de istorie

La București și Suceava, în perioada 22—28 septembrie 1975, a avut loc întîlnirea științifică a Comisiei istoricilor din Republica Socialistă România și Uniunea Sovietică. Cu acest prilej, partea română a prezentat comunicările: „Mișcarea revoluționară din România la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea“, de dr. Ion Iacoș și dr. Nicolae Copoiu; „Stadiul de dezvoltare economică a României la începutul secolului al XX-lea“, de prof. dr. Victor Axenciuc; „V. I. Lenin despre mișcarea revoluționară din România la sfîrșitul secolului al XIX-lea și în primul deceniu al secolului al XX-lea“, de prof. dr. Vasile Ionescu; „Episodul Potemkimist — memorabilă expresie a solidarității internaționaliste active a mișcării muncitorești din România cu revoluția rusă din 1905“, de prof. dr. Titu Georgescu; „Contribuții istoriografice românești din ultimul deceniu privitoare la dezvoltarea mișcării revoluționare din țara noastră la finele se-

colului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea“, de conf. dr. Gh. I. Ioniță, iar partea sovietică comunicările: „Însemnătatea internațională a primei revoluții ruse“, de acad. I. I. Minț; „Mișcarea revoluționară în Rusia și România la hotărul a două epoci“, de candidat în științe istorice E. I. Spivakovski; „Revoluția anilor 1905—1907 în Rusia și tradițiile revoluționare ale clasei muncitoare din România“, de candidat în științe istorice A. K. Moșanu; „Prima revoluție rusă și opinia publică românească“, de dr. în științe istorice V. N. Vinogradov.

Pe marginea comunicărilor s-au desfășurat discuții, după care s-a semnat Protocolul celei de-a III-a întîlniri a Comisiei mixte româno-sovietice de istorie, stabilindu-se ca, la viitoarea întîlnire, să se dezbată o tematică referitoare la „Mișcarea de eliberare națională din Balcani în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Relațiile româno-ruse și războiul din 1877—1878“.

Congres de istorie cu tema: „Cel de-al doilea război mondial în perspectiva a 30 de ani“

În zilele de 13—16 septembrie 1975 s-au desfășurat lucrările Congresului de istorie, avînd ca temă centrală: „Cel de-al doilea război mondial în perspectiva a 30 de ani“, manifestare științifică, ce se înscrie în rîndul acțiunilor internaționale destinate aniversării a trei decenii de la victoria popoarelor asupra fascismului, organizată de Institutul „Monastero di Varenna“ din Varenna-Como (Italia). Au luat parte, alături de istorici și foști luptători în mișcarea de rezistență din Italia, delegați din Anglia, Austria, Canada, Elveția, Franța, Finlanda, R.D. Germană, R.F.G., Iugoslavia, Polonia, România, Ungaria, S.U.A., Nou Zeelandă.

Referatele și comunicările numeroase prezentate pe parcursul lucrărilor congresului s-au axat, cu precădere, asupra următoarelor mari probleme: mișcarea de rezistență a popoarelor împotriva fascismului și nazismului; semnificația și importanța acțiunilor forțelor armate ale coaliției antihitleriste în bătăliile din Europa și din Oceanul Pacific; de ase-

menea, unele materiale au analizat locul și rolul statelor mici și mijlocii în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale și poziția marilor puteri față de ele.

Un capitol aparte l-au constituit referatele și comunicările consacrate istoriografiei acestei problematice multilaterale și complexe. Delegații au evidențiat, în acest sens, munca amplă depusă pe frontul istoric în vederea elaborării de lucrări de sinteză sau în alcătuirea unor volume de documente, materiale care caută să înfățișeze împrejurările ce au dus la izbucnirea conflictului, să descrie principalele acțiuni diplomatice și confruntări armate, ca și trăsăturile evoluției relațiilor internaționale postbelice. Interesul pentru atare chestiuni s-a vădit și la această manifestare științifică, analiza consecințelor și a învățămintelor războiului mondial provocînd vii discuții.

Totodată, desfășurarea lucrărilor reuniunii științifice a evidențiat necesitatea evaluării contribuției tuturor țărilor.

și a celor mici sau mijlocii, la desfășurarea victorioasă a bătăliei împotriva fascismului, a adâncirii complexului de cauze care au dus la declanșarea conflictului, a prezentării rolului partidelor politice (ca și a personalităților politice și militare) din fiecare țară în parte, în această perioadă istorică. Dis-

cuțiile au remarcat, în această direcție, utilitatea elaborării unor lucrări de sinteză sau publicării de volume de documente printr-o rodnică colaborare între institutele de specialitate din diferite țări.

MARIA COVACI

Simpozion româno-sovietic

În cadrul acordului de colaborare dintre Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. a avut loc la Moscova în zilele de 18—19 noiembrie 1975, simpozionul comun cu tema: *Rolul conducător al partidului comunist în edificarea socialismului și comunismului*. Din partea Institutului de marxism-leninism au fost expuse referatele: *Creșterea rolului P.C.U.S. în edificarea comunismului: factorii obiectivi și subiectivi*, de prof. dr. I. N. IUDIN; *Principalele direcții ale conducerii de către partid a creării bazei tehnico-materiale a comunismului*, de dr. A. A. PRUTSKI; *P.C.U.S. și evoluția relațiilor sociale de clasă în condițiile socialismului dezvoltat*, de N. I. KOLCENKO, candidat în științe istorice; *Creșterea însemnătății muncii ideologice a P.C.U.S. în etapa actuală și perfecționarea formelor și metodelor ei*, de V. M. MALIAEV, candidat în științe istorice.

Delegația română a susținut referatele: *Factorii obiectivi și subiectivi ai creșterii rolului conducător al P.C.R. în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism. Principiile promovate de P.C.R. în conducerea societății*, de dr. GH. SURPAT, șef de secție; *Formele și modalitățile de exercitare a rolului conducător al P.C.R. în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate*, de P. NICHITA, cercetător științific principal; *Preocuparea P.C.R. pentru continuarea și întărirea politico-ideologică și organizatorică — condiție a exercitării rolului său de forță politică conducătoare*, de P. NICHITULEA, cercetător științific.

În referatul prezentat, ca și în discuțiile purtate, I. N. IUDIN, relevând că Partidul Comunist al Uniunii Sovietice se află în ajunul celui de-al XXV-lea Congres, a analizat pe larg problemele

creșterii rolului conducător al P.C.U.S. în edificarea comunismului. Înarmat cu cunoașterea legilor dezvoltării sociale, partidul — a arătat I. N. Iudin — reprezintă forma cea mai înaltă de manifestare a laturii conștiente în edificarea comunismului. Viața confirmă teza marxist-leninistă potrivit căreia necesitatea creșterii rolului conducător al partidului, de îndrumare a întregii activități economice, sociale și politice este cu atât mai puternică cu cât este mai largă amploarea construcției comuniste, mai înalt gradul de conștiință al maselor, mai profund caracterul transformărilor ce au loc în societate. Documentele P.C.U.S., hotărârile Congreselor al XXIII-lea și al XXIV-lea abordează în mod detaliat problema factorilor ce condiționează necesitatea sporirii rolului partidului în edificarea comunismului. Astfel, programul P.C.U.S. fundamentează creșterea rolului și a importanței partidului în etapa actuală prin ansamblul următoarelor condiții obiective: sporirea proporțiilor și a gradului de complexitate a sarcinilor construcției comuniste, ceea ce impune un mai înalt nivel al conducerii politice și organizatorice; avîntul activității creatoare a maselor, atragerea a noi milioane de oameni la conducerea treburilor de stat și a producției; dezvoltarea pe mai departe a democrației socialiste, amplificarea rolului organizațiilor obștești, extinderea drepturilor republicilor unionale și ale organelor locale ale puterii; sporirea însemnătății teoriei comunismului științific, a intensificării educației comuniste a oamenilor muncii și a luptei pentru depășirea rămășițelor trecutului în conștiința oamenilor. În procesul înaintării spre comunism ponderea acestor factori se extinde, acțiunea lor intensificându-se necontenit. Acest fapt — se menționează în referat — este legat, în primul rînd, de noile fenomene

ce apar în dezvoltarea bazei societății sovietice, de procesul impetuos al revoluției tehnico-științifice, de necesitatea creșterii eficienței producției sociale, a îmbunătățirii indicilor calitativi ai întregii activități ș.a.m.d. Toate acestea fac să crească însemnătatea activității teoretice, politice și organizatorice a partidului, de îmbinare a activității practice curente cu cea de perspectivă, de prognozare pe o perioadă îndelungată. Totodată — se relevă în referat —, sporirea rolului partidului ca forță conducătoare și îndrumătoare a societății rezidă și în dezvoltarea suprastructurii, a perfecționării fiecărei părți componente a sistemului politic al societății sovietice. Devine mai puternic rolul Sovietelor, Comsomolului, al sindicatelor și al altor organizații obștești în viața social-economică, politică și culturală a țării.

Una din cele mai de seamă tendințe legitime ale dezvoltării sociale în condițiile socialismului dezvoltat, a arătat I. N. Iudin, o reprezintă extinderea laturilor obștești în activitatea statului întregului popor și, în același timp, mai activa atragere a organizațiilor obștești la îndeplinirea funcțiilor organelor de stat. Pe măsura dezvoltării statului întregului popor, a sistemului politic al U.R.S.S., acest proces devine în mod considerabil mai complex, ceea ce implică atât sarcina delimitării maxime a funcțiilor ce revin organizațiilor aminate, cât și a coordonării și îngemănării eforturilor lor în lupta pentru comunism, concomitent cu fundamentarea științifică, adâncirea dinamismului și a caracterului organizat al activității acestora.

Referindu-se la caracterul atotcuprinzător al conducerii societății de către partid, I. N. Iudin a arătat că P.C.U.S. acordă în acest proces o neobosită atenție dezvoltării și concretizării factorilor subiectivi care asigură creșterea rolului său. Rolul partidului nu sporește însă de la sine, ci ca urmare a creșterii nivelului conducerii științifice de către P.C.U.S. a tuturor laturilor vieții, a intensificării muncii politice, organizatorice și ideologice a organizațiilor de partid și a maselor, ca rezultat al respectării neabătute a principiilor leniniste ale conducerii și ale vieții de partid, al promovării unei linii fundamentată științific în domeniul construcției de partid și al vieții interne de partid. În acest sens, I. N. Iudin a relevat atenția pe care

o acordă P.C.U.S. întăririi unității ideologice și organizatorice a rîndurilor sale, aplicării consecvente a principiului centralismului democratic în construcția organizatorică și în activitatea de partid, dezvoltării democrației interne de partid, criticii și autocriticii, întăririi disciplinei de partid, a spiritului de răspundere, a pregătirii și educării cadrelor de conducere etc.

În ceea ce privește latura internaționalistă a activității partidului, referatul a subliniat atenția pe care o acordă P.C.U.S. studiilor și folosirii experienței pozitive a țărilor socialiste frățești, faptul că experiența altor țări și partide este aplicată în mod creator, luîndu-se în considerare condițiile concret-istorice și tradițiile naționale.

Abordînd problemele conducerii economiei, A. A. PRUTSKI a arătat că P.C.U.S. se călăuzește în acest domeniu după principiile leniniste, a căror esență constă în : elaborarea și aplicarea unei politici economice științific fundamentate de edificare a socialismului și comunismului ; unitatea dintre munca politică și cea economică ; delimitarea funcțiilor între organele de partid și cele economice și sporirea spiritului de răspundere al organelor de stat și economice ; selecționarea, repartizarea și educarea cadrelor economice ; controlul exercitat de partid asupra activității conducătorilor din economie ; dezvoltarea activității productive și a inițiativei creatoare a maselor , lărga atragere a oamenilor muncii la conducerea producției. În continuare, referatul s-a oprit pe larg asupra direcțiilor creării bazei tehnice-materiale a comunismului : dezvoltarea industrială a întregii producții sociale, ridicarea eficienței și intensificarea ei consecventă pe baza însușirii realizărilor revoluției tehnico-științifice contemporane, accelerarea sporirii productivității muncii, atingerea unor ritmuri ferme de dezvoltare a agriculturii, creșterea constantă a ritmurilor producției bunurilor de consum etc. Programul complex elaborat de P.C.U.S., de introducere în producție a realizărilor științei și tehnicii contemporane, a arătat A. A. Prutski, reprezintă una din principalele direcții în realizarea cu succes a mecanizării și automatizării ramurilor economiei țării. În această privință s-a relevat că datorită sporirii grijii P.C.U.S. pentru dezvoltarea științei și folosirea rezultatelor ei în ramurile economiei s-a consolidat și s-a îmbogățit în mod considerabil în conținutul său legătura științei cu producția. S-au diversi-

ficat formele și metodele de exercitare a influenței partidului asupra dezvoltării științei și producției. S-a consolidat, în și mai mare măsură, legătura creatoare dintre lucrătorii în domeniul științei și colectivele de producție. Pe lângă numeroase comitete de ținut, regionale, orașenești și raionale de partid funcționează comisii și consilii pentru progresul tehnic, buna calitate a produselor, organizarea științifică a muncii, consilii pentru dezvoltarea economică și socială, consilii ale directorilor. Acestea sintetizează experiența pozitivă a muncii organizațiilor de partid în conducerea activității științifice, ajută comitetele de partid să analizeze profund activitatea întreprinderilor, a instituțiilor științifice și a instituțiilor de învățământ superior, să orienteze colectivele de muncă în direcția soluționării sarcinilor celor mai actuale ale progresului tehnico-științific. În întrecerea socialistă, în competiția pozitivă partidul vede mijlocul cel mai eficient de educare a maselor în spiritul unei atitudini comuniste față de muncă, al unei abordări gospodărești a îndeplinirii sarcinilor de producție.

Prezentând mutațiile calitative din structura socială și de clasă care au avut loc în Uniunea Sovietică în procesul edificării socialismului și comunismului, N. I. KOLCENKO a arătat, atît în referat cit și în cadrul discuțiilor, că în politica privind domeniul relațiilor sociale, în etapa actuală, P.C.U.S. are în vedere faptul că socialismul victorios deși a lichidat opoziția și antagonismele între clase, totuși se mai mențin anumite deosebiri între muncitori, țărani și intelectualitate. La baza deosebirilor dintre clasa muncitoare și țărănimea colhoznică, de pildă, stau nivelul relativ neegal în dezvoltarea forțelor de producție în industrie și agricultură, precum și existența celor două forme de proprietate. Pe de altă parte, deosebiri esențiale se mai păstrează între munca fizică și cea intelectuală. P.C.U.S., a subliniat N. I. Kolcenko, promovînd linia de ștergere treptată a limitelor dintre clase, pune și rezolvă concomitent o serie de sarcini, strîns legate între ele, ale dezvoltării social-politice, economico-gospodărești și culturale. Baza materială a depășirii deosebirilor dintre clase rezidă în avîntul general al forțelor de producție, în condițiile creșterii lor accelerate în producția colhoznică, precum și în dezvoltarea și ulterioara contopire a celor două forme de proprietate socialistă — de stat (a întregului popor) și cooperatist-

colhoznică — în proprietatea comunistă unitară. De asemenea, P.C.U.S. soluționează pas cu pas sarcini ale ștergerii deosebirilor existente între muncitori și colhoznici în organizarea muncii și în relațiile de muncă, în formele și modurile de repartiție, în nivelul de învățămînt, în domeniul culturii, vieții spirituale, condițiilor de trai.

Orientînd dezvoltarea relațiilor dintre clase în societatea socialistă, P.C.U.S. a pornit și pornește de la faptul că forța socială principală în construcția comunistă este clasa muncitoare. Explicația constă în aceea că și în etapa actuală pe care o traversează Uniunea Sovietică, clasa muncitoare rămîne forța de producție hotărîtoare. Clasa muncitoare este legată în mod direct, nemijlocit, de forma proprietății de stat, a întregului popor. Ea se manifestă ca principalul purtător al relațiilor de producție socialiste și comuniste, fiind vital interesată în consecvența lor consolidare și dezvoltare.

Referindu-se la bazele politicii sociale, de clasă a partidului în prezenta etapă, N. I. Kolcenko a arătat că ele sînt definite în Programul P.C.U.S. adoptat la Congresul al XXII-lea, în documentele Congreselor XXIII și XXIV, ale Plenarelor din martie și septembrie ale C.C. al P.C.U.S. (1965) și a celor ulterioare.

V. I. MALIAEV, prezentînd amplu direcțiile și conținutul activității ideologice și politico-educative a partidului, definite de cel de-al XXIV-lea Congres al P.C.U.S., preocuparea sa pentru perfecționarea continuă a muncii ideologice-educative, a subliniat că în etapa actuală pivotul întregii activități ideologice-educative îl constituie formarea, la masele cele mai largi de oameni ai muncii, a concepției comuniste despre lume și societate, educarea lor în spiritul ideilor marxism-leninismului. Analizînd învățămîntul de partid, V. I. Maliaev a arătat că acestuia îi revine un rol de frunte în formarea concepției științifice despre lume și societate a oamenilor sovietici. P.C.U.S., Comitetul său Central, perfecționînd permanent formele și metodele de studiu politic, au desfășurat în ultimii ani o imensă muncă de restructurare și îmbunătățire a organizării și conținutului învățămîntului marxist-leninist, care în prezent reprezintă un sistem armonios constituit din trei trepte — primar, mediu și superior. În zece ani de existență a sistemului actual în funcțiune al învățămîntului de partid, a arătat referentul, acesta a fost frecventat de

19 600 000 de comuniști, comsomoliști și persoane din activul celor fără de partid.

O largă dezvoltare au cunoscut formele superioare ale învățămîntului de partid, cum sînt universitățile serale de marxism-leninism, seminarele cadrelor de conducere în C.C. ale partidelor comuniste ale republicilor unionale, ale comitetelor de partid de ținut, regionale și orășenești, școlile raionale ale activului de partid, seminarele teoretice, metodologice și metodice etc. În prezent, în U.R.S.S. funcționează 355 universități de marxism-leninism, care cuprind aproximativ 330 000 de oameni, din care peste 200 000 comuniști. O largă extindere a cunoscut învățămîntul economic, care în ultimii trei ani a fost absolvit de 35 000 000 de cursanți. Un rol important în educația politico-ideologică a comsomoliștilor și tineretului, în însușirea de către aceștia a teoriei marxist-leniniste, îl joacă învățămîntul politic comsomolist, formă în care sînt cuprinși aproximativ 9 000 000 de tineri și tinere.

În cadrul învățămîntului marxist-leninist al oamenilor muncii a crescut rolul propagandei politice și îndeosebi al unor forme ale ei, cum sînt școlile muncii comuniste și universitățile populare. Numărul celor care frecventează astfel de forme de învățămînt se ridică în prezent la 17 000 000. De asemenea, s-au îmbogățit formele și metodele muncii politice de masă, ale propagandei folosite de comitetele, organizațiile de partid în munca ideologică-educativă în rîndul oamenilor muncii. În informarea politică orală, alături de colectivele de agitație, grupele de lectori, de propagandiști, au apărut și forme noi, ca, de pildă, grupul informatorilor politici de pe lîngă organizațiile de partid. În munca politico-educativă de masă se practică, de asemenea, și alte forme, cum sînt „joile” și „vinerile” leniniste, „serate de întrebări și răspunsuri”, „zilele întîlnirilor pe probleme concrete de lucru”, discuții în jurul meselor rotunde, conferințele ș.a. În cadrul întreprinderilor industriale, colhozurilor, sovhozurilor, șantierelor etc. se folosesc pe scară largă, ca modalități ale muncii de educație, investirea solemnă a tinerilor și tinerelor cu titlul de muncitori, colhoznici, înmînarea în cadru festiv a primului salariu, felicitarea lucrătorilor și a membrilor familiilor lor cu prilejul unor date aniversative, ridicarea drapelului în onoarea învingătorului în întrecerea socialistă, fixarea de plăci memoriale pe casele oamenilor muncii de la țară cărora le-a fost acordat titlul de

„Colhoznic de onoare”, „Maistru-mîini de aur”, înmînarea de diplome de onoare, scrisori de felicitare și multe alte forme de recompensare obștească.

Subliniind importanța pe care o acordă P.C.U.S. educării tuturor oamenilor muncii în spiritul internaționalismului și patriotismului sovietic, referatul a prezentat varietatea formelor folosite în acest scop de organele și organizațiile de partid, cum sînt, de pildă: propagarea tradițiilor de luptă și muncă ale clasei muncitoare, ale oamenilor muncii din toate republicile Uniunii Sovietice; participarea tuturor oamenilor muncii, indiferent de naționalitate, la crearea bazei tehnico-materiale a comunismului; întîlniri cu veterani ai partidului, cu participanți la războiul civil și la Marele Război pentru Apărarea Patriei; sărbătorirea veteranilor, a eroilor războiului, ai muncii; primirea solemnă în rîndurile pionierilor și Comsomolului la mormintele ostașilor căzuți; înmînarea de către comuniști în vîrstă a carnetelor de Comsomol tinerilor și tinerelor; crearea de muzee, colțuri și camere ale gloriei revoluționare, de luptă și muncă; participarea tineretului la marșurile unionale prin locurile bătăliilor eroice ale Armatei Sovietice și ale detașamentelor de partizani, marșuri prin locurile de glorie în muncă; căutarea de către pionieri — cercetători de urme — a eroilor căzuți; detașamentele studențești de construcții; schimburile culturale între popoarele sovietice, organizarea diverselor activități pentru cunoașterea luptei și muncii popoarelor din celelalte țări socialiste și alte activități.

Cercetătorii români au abordat — în referatele elaborate și în cadrul discuțiilor — în lumina documentelor celui de-al XI-lea Congres al partidului, a Programului P.C.R., o arie largă de probleme privind creșterea rolului conducător al P.C.R. în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate. Subliniind că exercitarea rolului conducător al partidului — avangardă a clasei muncitoare, a întregului popor — reprezintă o legitate a edificării socialismului și comunismului, cercetătorii români au analizat pe larg factorii obiectivi și subiectivi care determină creșterea rolului P.C.R. în actuala etapă pe care o traversează țara noastră, integrarea tot mai deplină a P.C.R., a organizațiilor sale, a membrilor săi în activitatea și viața întregii societăți, formele democratice de conlucrare a P.C.R. cu masele largi ale poporului, de dezbateră publică a liniei sale politice și a programului său, prin-

cipiile promovate de P.C.R. în conducerea societății, concepția și practica P.C.R. potrivit căreia conducerea științifică trebuie să cuprindă toate problemele organizării societății — de la cele privind dezvoltarea economiei, științei, culturii, până la cele care privesc familia și normele de conviețuire socială, preocuparea permanentă a P.C.R. pentru promovarea noului, a spiritului revoluționar în activitatea de partid și în societate etc.

Analizându-se formele și modalitățile de exercitare a rolului conducător al P.C.R., în referate s-a subliniat că acestea nu sînt imuabile, rigide, că este necesară perfecționarea continuă și adaptarea lor corespunzător schimbărilor ce se produc în societate în diferite etape, cerințelor mereu noi puse de viață. A fost pusă în lumină preocuparea continuă a P.C.R. pentru creșterea rîndurilor sale cu cei mai înaintați oameni ai muncii din toate domeniile de activitate, pentru continuă întărire a unității sale politice și organizatorice, pentru promovarea largă a principiului conducerii muncii colective, aplicarea consecventă a principiului centralismului democratic, pentru promovarea în diferite sectoare ale muncii de partid și de stat, ale activității economice și sociale a celor mai buni militanți, care demonstrează prin activitatea practică posibilitatea de a răspunde exigențelor crescînde ridicate de mersul înainte al societății noastre.

În ceea ce privește activitatea ideologică și munca educativă a P.C.R., cercetătorii români au relevat atenția deo-

sebită pe care o acordă partidul activității sale în acest domeniu, preocuparea sa pentru creșterea continuă a conștiinței revoluționare a comuniștilor și a tuturor oamenilor muncii, educarea lor în spiritul patriotismului și internaționalismului socialist, generalizarea principiilor moralei și echității socialiste, dezvoltarea spiritului critic și autocritic la toate nivelurile muncii de partid și în toate direcțiile, de jos în sus și de sus în jos. În concepția P.C.R., educația socialistă a maselor, formarea conștiinței socialiste implică o temeinică pregătire politico-ideologică, bazată pe însușirea concepției materialist-dialectice și istorice despre natură și societate, lărgirea orizontului general de cunoaștere prin însușirea a tot ce este valoros în domeniul culturii, științei și tehnicii contemporane, creșterea spiritului de responsabilitate socială, generalizarea în întreaga societate a atitudinii noi, înaintate, față de muncă, față de proprietatea socialistă, dezvoltarea continuă a devotamentului față de cauza socialismului.

În încheierea simpozionului a fost subliniat rolul schimbului direct de opinii, de informații științifice, ca formă eficientă a colaborării în domeniul cercetării, utilitatea unor astfel de manifestări cu caracter științific.

Lucrările simpozionului, axate pe o tematică majoră, prin maniera de desfășurare, prin referatele prezentate și conținutul discuțiilor au constituit un prilej de cunoaștere mai bună și aprofundare a problemelor teoretice și practice puse în dezbatere.

GHEORGHE SURPAT

Simpozion româno-polon

În zilele de 18—21 noiembrie 1975, la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. au avut loc lucrările celui de al treilea simpozion româno-polon, pe baza acordului de colaborare dintre institutul nostru și Institutul mișcării muncitorești din cadrul Școlii superioare de științe sociale de pe lângă C.C. al P.M.U.P., avînd ca temă: *Mișcarea de rezistență din România și Polonia în timpul celui de al doilea război mondial*.

Simpozionul s-a desfășurat în cadrul unor sesiune prezidate alternativ de membrii ambelor delegații, conduse de

directorii adjuncți ai celor două institute: conferențiar universitar dr. GHEORGHE ZAHARIA și dr. docent ZENOBIUSZ KOZIK.

Delegația poloneză a susținut referatele: *Comuniștii polonezi în lupta pentru frontul național în anii ocupației hitleriste*, de dr. docent ZENOBIUSZ KOZIK; *Probleme politice fundamentale ale mișcării de rezistență poloneză*, de dr. docent RYSZARD NOZAREWICZ; *Locul mișcării muncitorești în lupta împotriva ocupanților hitleriști*, de dr. TADEUSZ SIEROCKI.

Din partea delegației române au fost prezentate referatele: *Lupta Partidului*

Comunist Român împotriva pericolului fascist, pentru apărarea independenței și integrității țării în anii 1934—1940, de conf. univ. dr. MIHAI FATU; Formele și metodele folosite de comuniști în organizarea și desfășurarea mișcării de rezistență. Politica de alianțe, de dr. AURICĂ SIMION; Insurecția națională antifascistă și antiimperialistă din august 1944 — moment culminant al mișcării de rezistență din România, de conf. univ. dr. GHEORGHE ZAHARIA.

În referatul susținut de dr. docent ZENOBIOUSZ KOZIK a fost abordată evoluția programului comuniștilor polonezi în problema creării frontului național și a luptei împotriva ocupanților hitleriști în cel de-al doilea război mondial. Referatul a apreciat că, de la făurirea sa, Partidul Comunist Polonez (pînă în 1924, Partidul Comunist Muncitoresc Polonez) a situat în fruntea prevederilor sale programatice acele lozinci „care exprimau cel mai deplin interesele fundamentale nu numai ale clasei muncitoare, ci în general ale maselor muncitoare, cu alte cuvinte ale acelor clase și pătri sociale care formează poporul muncitor, adică majoritatea însemnată a societății burgheze”, interesate deopotrivă „în apărarea suveranității și independenței de stat”. Aceasta a fost strategia creării Frontului Popular în Polonia, de care „istoriografia poloneză leagă maturizarea mișcării comuniste din perioada războiului și ocupației”.

Cele mai mature organizații comuniste s-au postat chiar înaintea refacerii partidului clasei muncitoare poloneze (P.C.P. fusese dizolvat de către C. E. al I.C. în 1938), „pe poziția luptei pentru independență, după a cărei redobîndire urma realizarea sarcinilor general-democratice și nu a sarcinilor socialiste, care tradițional apăreau în programele mișcării comuniste”. Promotorii acestei linii programatice considerau, în mod just, că în împlinirea scopurilor general-naționale și general-democratice exista posibilitatea conlucrării tuturor forțelor sociale democratice și patriotice în cadrul unui front de luptă împotriva ocupației germane.

O dată cu crearea, în ianuarie 1942, a Partidului Muncitoresc Polonez, problema făuririi frontului național a fost pusă cu și mai mare acuitate.

P.M.P. a arătat în manifestul pogram din ianuarie 1942 că numai rezistența armată a tuturor forțelor antihitleriste poate contracara planurile hitleriste de distrugere a poporului polonez. „Lozincă luptei armate active împotriva ocupanților promovată de P.M.P. exprima in-

teresele întregului popor, a cărei existență era amenințată. Punerea în aplicare a acestei lozinci era sarcina de primă urgență a întregii mișcări de rezistență”. Pentru împlinirea acestei hotărîri, conducerea P.M.P. și-a creat organizația sa militară — Garda Populară (G.P.).

În referat s-a subliniat, totodată, faptul că P.M.P. s-a condus după ideea potrivit căreia frontul național va fi realizat și va învinge „dacă în primele rînduri ale luptei se va afla clasa muncitoare unită și omogenă”. El a făcut apel la unirea eforturilor polonezilor cu lupta coaliției antihitleriste, condamînd așa-numita teorie a „celor doi dușmani”, pe care „celelalte partide ale rezistenței poloneze continuau s-o promoveze și după semnarea tratatului de alianță între guvernul generalului Sikorski și guvernul Uniunii Sovietice”.

Conform programului P.M.P., Polonia trebuia să ființeze în viitor ca un stat independent, democrat, al cărui regim social-politic urma să fie hotărît de cele mai largi pătri ale națiunii. „Pe baza științei marxist-leniniste — arată Z. Kozik — P.M.P., ca partid revoluționar al clasei muncitoare poloneze, a elaborat un astfel de program de acțiune care îmbina într-un tot armonios lozincile luptei pentru eliberarea națională și socială”. Propagîndu-și programul, P.M.P. și-a definit atitudinea față de forțele politice ale rezistenței poloneze, reprezentată de o gamă largă de organizații politice și militare, mai cu seamă față de Reprezentanța în țară a guvernului din emigrație și față de Comandamentul Principal al Uniunii Luptei Armate — Armata Țării (Z.W.Z. — A.K.). Urmărind concentrarea tuturor forțelor patriotice în cadrul unui larg front național de luptă, P.M.P. a recunoscut inițial guvernul polonez din emigrație ca reprezentant provizoriu al poporului polonez pe plan internațional și ca factor de organizare a luptei polonezilor din emigrație.

Datorită însă atitudinii dușmănoase a factorilor de mai sus față de P.M.P. și G.P., comuniștii polonezi au trecut la elaborarea unei noi concepții a frontului național; din acesta urmau să facă parte numai forțele democratice care se ridicau atît împotriva hitleriștilor, cît și a „intențiilor taberei londoneze de a pune mîna pe putere în Polonia eliberată”.

Noua concepție — cunoscută în istoriografia poloneză sub denumirea de concepția frontului național-democratic — a

fost precizată în declarația P.M.P. din noiembrie 1943, intitulată *Pentru ce luptăm* ? Continuând să pună pe primul plan sarcina luptei armate de eliberare a țării, P.M.P. se pronunța pentru preluarea puterii în perspectivă de către forțele consecvent democratice, refuzând din acel moment dreptul guvernului din emigrație de a reprezenta națiunea și de a prelua puterea în momentul eliberării țării.

După cum arăta C.C. al P.M.P., trecerea de la concepția frontului general național la cea a frontului național-democratic își găsea motivarea în „specificul relațiilor interne caracterizate prin tensiunea neobișnuită a luptei de clasă dezlănțuită de reacțiune în problema granițelor răsăritene ale Poloniei și în problema viitorului regim politic din țară”. În această situație P.M.P. a subliniat că unica cale justă de urmat era cea a consolidării forțelor democratice în jurul unui Consiliu național central și al unor consilii naționale locale, făurirea unei Armate Populare (A.P.) și preluarea puterii de către aceste organisme în momentul eliberării chiar și numai a unei părți a Poloniei. Crearea Consiliului Național al Țării (C.N.Ț.) — în care au intrat 14 organizații democratice, grupări și cercuri profesionale, îndeplinind de fapt rolul de parlament al forțelor democratice — a reprezentat o soluție mai avantajoasă pentru interesele democrației poloneze decât instituirea unei eventuale reprezentanțe democratice poloneze în emigrație — se arată în referat. Acest fapt s-a evidențiat în mai 1944, când, prin intermediul unei delegații a sa, C.N.Ț. a stabilit legături cu guvernul sovietic obținând asigurarea acestuia că „centrul noului guvern va fi țara și Consiliul Național”.

În prima ședință de constituire a C.N.Ț. a fost luată hotărârea făuririi Armatei Populare (A.P.) a cărei bază trebuia s-o constituie Garda Populară, dar în rândurile căreia puteau intra, pe principiul păstrării unei largi autonomii, toate organizațiile militare care se pronunțau pentru lupta activă împotriva ocupanților hitleriști.

În prima jumătate a anului 1944, adică pînă în momentul eliberării de către Armata Sovietică și Armata Populară Poloneză a teritoriilor răsăritene ale Poloniei, în întreaga țară au fost create consilii naționale locale clandestine, ca expresie a frontului național. „Pe măsura eliberării teritoriilor poloneze acestea deveneau o expresie a puterii revoluționare a statului popular”.

Platforma politică a P.M.P., care se regăsește și în programul C.N.Ț., con-

ținea atât sarcini cu caracter democratic, ca, de pildă, exproprierea moșierilor și împărțirea pământului acestora țărănilor, cât și sarcini care depășeau acest caracter : naționalizarea întreprinderilor bancare, industriale, comerciale și agricole deținute de ocupanți, introducerea controlului muncitoresc, un nou aparat al puterii.

O însemnată activitate au desfășurat comuniștii polonezi aflați în Uniunea Sovietică, care în anul 1943 au creat Uniunea Patrioților Polonezi, organizație în care au intrat „persoane cu diverse convingeri politice animate ca și cei din țară de voință de a lupta pentru eliberarea de sub ocupația hitleristă și organizarea statului pe principii democratice”. Cu sprijinul guvernului sovietic ei au constituit divizia I Tadeusz Kościuszko, apoi armatele 1 și 2 poloneze care au înscris „un important aport la eliberarea Poloniei, iar apoi la zdrobirea definitivă a Reichului german”.

În referat se subliniază că după crearea C.N.Ț., P.M.P. a continuat eforturile pe linia lărgirii bazei frontului național, încercînd să atragă în cadrul lui întregul Partid Muncitoresc al Socialiștilor Polonezi, precum și Partidul Țărănesc Polonez ; aceste stăruințe au fost încununate de succes abia după eliberarea țării.

„Situația politică din ajunul eliberării țării — scrie autorul — a confirmat pe deplin prevederile P.M.P.”. În cursul lunii iulie 1944, „cînd Armata sovietică a pășit pe teritoriile poloneze”, a fost creat, în numele C.N.Ț., Comitetul Polonez de Eliberare Națională (C.P.E.N.) al cărui program — cuprins în *Manifestul din iulie* — se baza pe cel al P.M.P. și C.N.Ț. Ca sarcină prioritară C.P.E.N. și-a fixat problema luptei pentru înfrîngerea definitivă a ocupanților hitleriști alături de Armata sovietică, în jurul acestui obiectiv putînd fi raliată întreaga națiune. În *Manifest* se preciza că C.P.E.N. era „unicul organ legal al puterii menit să conducă lupta de eliberare a țării și refacerea statului polonez”. După cum conchide Z. Kozik, „*Manifestul din iulie* a legat reformele sociale și politice, epocale în istoria Poloniei, nu numai de interesele cele mai vitale ale clasei muncitoare, ci și de nevoile și interesele întregului popor. Situndu-se formal pe fundamentul democrației parlamentare, acesta a fost în esență expresia făuririi noului regim al democrației populare, care lichida sistemul social burghez-moșieresc și des-

chidea perspectiva pășirii pe drumul socialismului”.

Dr. docent RYSZARD NAZAREWICZ a tratat în referatul prezentat unele probleme politice fundamentale ale mișcării de rezistență poloneze.

Dezvoltarea luptei de eliberare națională — se subliniază în referat — a necesitat înainte de toate unirea tuturor forțelor patriotice interne, fapt facilitat de atitudinea fermă antiocupaționistă a societății poloneze, ceea ce „a paralizat orice tendință de împăcare cu ocupația sau de colaborare cu dușmanul”. Cu toate acestea, făurirea unității naționale „a fost un proces extrem de greu”, deoarece în realizarea lui s-au înfruntat concepții și poziții diferite.

Concepția strategică burgheză elaborată de guvernul din emigrație de sub conducerea generalului Sikorski și Statul Major al armatei, instituții aflate la Londra, prevedea organizarea numai a acelor acțiuni militare împotriva Germaniei hitleriste care puteau constitui un sprijin pentru armatele anglo-americane. Astfel, „efortul de război al poporului polonez urma să fie strict subordonat planurilor strategice apusene”, vizînd în perspectivă menținerea dominației capitaliste în viitoarea Polonie. De aici s-a născut și strategia așa-numitului *attentysme* (așteptare), recomandat de statul major britanic mișcărilor de rezistență din diferite țări, precum și tactica pasivității și „neangajării” formulată de tabăra burgheză.

O linie politică deosebită au promovat forțele progresiste și revoluționare ale poporului polonez, în fruntea cărora se găsea Partidul Muncitoresc Polonez. „Făurirea P.M.P. a însemnat sfîrșitul monopolului politic, organizatoric și militar al taberei guvernamentale”. Așadar, în cadrul rezistenței poloneze s-au delimitat clar două curente fundamentale: popular-revoluționar, în frunte cu clasa muncitoare și partidul ei revoluționar, și curentul burghez, reprezentînd interesele claselor avute, care deținea însemnate influențe asupra păturilor micii burgheziei și asupra unei părți a maselor muncitoare. „Granițele între cele două curente n-au fost stabile; au existat și poziții intermediare”.

P.M.P. a considerat că sarcina cea mai importantă în acel moment o reprezenta organizarea clasei muncitoare și a maselor populare în lupta de eliberare națională. Realizînd sarcinile partidului în domeniul luptei împotriva ocupantului, detașamentele și grupele Gărzii Popu-

lare, în timpul așa-numitei „lupte pentru șine”, au deraiat 150 de trenuri, au distrus 13 poduri și 36 de gări, au purtat 250 de lupte cu forțele de ocupație, în timpul cărora au ucis 1 500 de jandarmi și SS-iști. Tabăra guvernamentală a respins însă eforturile comuniștilor de organizare a luptei active împotriva ocupanților, încercînd chiar să provoace un război civil, evitat de P.M.P. și G.P.

Importante schimbări în raportul forțelor politice a avut loc în țară în a doua jumătate a anului 1942 și în primăvara anului 1943. Sub influența succesorilor obținute de Garda Populară, singura forță de partizani pînă în acel moment, căreia încep să i se alăture membri ai Armatei Țării și ai altor organizații militare, Comandamentul Principal al A.Ț. a fost nevoit să schimbe tactica „attentystă” folosită pînă atunci, de așteptare „cu arma la picior”, și să treacă la așa-numita luptă limitată.

Schimbările intervenite, care demonstrează că concepțiile războiului activ enunțate de P.M.P. triumfau, în timp ce în mase se adîncea procesul de pierdere a influenței de către forțele burgheze, au înfrîurit dezvoltarea activității militare a Gărzii Populare, precum și a altor formațiuni militare, care au trecut la lupta armată pe frontul intern, fapt care a obligat în curînd pe ocupanții hitleriști „să dizloce în Polonia o serie de noi unități polițienești și militare, care nu au mai putut fi folosite împotriva Armatei Roșii”.

Autorul subliniază importanța creării Consiliului Național al Țării, printre ale cărui prime măsuri s-a numărat și decizia de creare a Armatei Populare, precum și a înființării în U.R.S.S. din inițiativa Biroului Central al comuniștilor polonezi, în mai 1944, a Statului Major Polonez al Partizanilor, care a facilitat furnizarea de armament sovietic pe calea lansărilor pentru partizanii Armatei Populare.

Luptînd din spatele armatelor hitleriste au atins apogeul în perioada eliberării Poloniei. În general, Armata Populară a organizat cca 900 de acțiuni de luptă (în timpul cărora au fost uciși cca 20 000 de hitleriști), au aruncat în aer 320 de trenuri, 80 de poduri etc. Armata Populară s-a transformat într-o importantă forță, cu un efectiv de 60 000 de combatanți (Garda Populară numărase 16—20 000 oameni) din care aproape 20 000 (din cadrul Gărzii Populare — 5 000) au luptat în unitățile de partizani, în timp ce cealaltă parte a acționat

în detașamente de intervenție și unități de garazoană.

Crearea C.N.T. și creșterea influenței politice a P.M.P. și aliaților lui au grăbit pregătirile guvernului din emigrație de a prelua puterea în Polonia. În acest sens a fost dezvoltată febril rețeaua organismelor subterne ale Reprezentantei guvernului, au fost enunțate o serie de reforme cu conținut burghezodemocratic, formulate însă într-o manieră foarte nebuloasă. Concomitent — se relevă în referat — a fost intensificată propaganda denigratoare la adresa P.M.P. și Uniunii Sovietice. În acest scop a fost creat așa-numitul Comitet Social Anticomunist și s-au făcut pregătiri intense pentru punerea în aplicare a cunoscutului plan „Furtuna”, în conformitate cu care „forțele A.T. urmau să fie mobilizate în totalitatea lor în momentul apropierii Armatei sovietice”, iar după lupte cu unitățile germane de asigurare a spatelui trebuiau să pună stăpânire pe majoritatea localităților și să compare „în rolul de administrație, deci ca unică autoritate legală”.

Autorul menționează în continuare că în pofida politicii promovate de conducerea taberei londoneze, „datorită patriotismului partizanilor”, multe din detașamentele subordonate guvernului din emigrație au atacat forțele hitleriste, provocându-le însemnate pierderi, marcând o însemnată contribuție la aportul general al Poloniei în războiul împotriva fascismului.

După constituirea Comitetului Polonez de Eliberare Națională — în cadrul căruia un rol însemnat l-a jucat P.M.P. în alianță cu Partidul Socialist Polonez, Partidul Țărănesc și Partidul Democrat — forțele burgheze au reacționat prin crearea așa-numitului Consiliu Național al Miniștrilor, vicepremier fiind numit delegatul guvernului din emigrație. El urma să înlocuiască guvernul până în momentul reîntoarcerii acestuia de la Londra, luând în stăpânire capitala, pentru a pune C.P.E.N. și Armata sovietică care se apropia în fața unui fapt împlinit. „Acestea au fost scopurile politice ale insurecției de la Varșovia declanșată de comandamentul Armatei Țării la 1 august 1944”. În pofida intențiilor organizatorilor, insurecția „s-a transformat într-o ridicare eroică la luptă a populației Varșoviei, care timp de două luni a opus o rezistență îndrăzită citorva divizii hitleriste”.

Acțiunile taberei burgheze nu au putut însă opri procesul revoluționar

odată început. În fruntea uriașelor sarcini politice, organizatorice, economice și de altă natură ale statului popular se situau cele care rezultau din starea de război a Poloniei cu Germania. Se impunea un efort uriaș pentru dezvoltarea Armatei Populare Poloneze (al cărei nucleu l-au constituit Armata Populară și Armata poloneză creată în U.R.S.S.), care trebuia să participe, alături de Armata sovietică, la eliberarea a 75% din populația poloneză și a 80% din teritoriul și patrimoniul național aflate încă sub ocupație. În ciuda greutăților rezultate din enormele distrugerii, slaba industrializare a teritoriilor eliberate în vara anului 1944, a sabotajului și divisiunilor organizate de forțele contrarevoluționare, care au pășit pe calea războiului civil, tinărul stat popular dispunea, la sfârșitul anului 1944, de o armată de 300 000 de ostași, și care în aprilie 1945 a atins un efectiv de 400 000. În componența ei se aflau și mii de ostași ai A.T., care, refuzând să mai dea ascultare ordinelor șefilor lor, s-au prezentat pentru a participa la bătălia hotărâtoare. Referentul a subliniat în încheiere importanța participării armatelor poloneze la luptele împotriva Germaniei hitleriste, inclusiv la operația de la Berlin. „În timpul luptelor din Brandenburg și Saxonia, ostașii celor două armate poloneze au eliberat sute de localități din R.D.G.-ul de azi, iar în timpul operației de la Praga multe localități de pe teritoriul Cehoslovaciei, la eliberarea căreia, după cum se știe, un rol important l-a jucat noua armată română”.

În referatul dr. TADEUSZ SIEROCKI, despre locul mișcării muncitorești poloneze în lupta împotriva ocupanților hitleriști, s-au analizat factorii care au influențat rolul și aportul mișcării muncitorești din Polonia la lupta împotriva ocupației hitleriste în anii celui de al doilea război mondial: — existența a două doctrine politico-ideologice (revoluționară și social-democrată reformistă); — politica de exterminare promovată de ocupanții hitleriști; schimbările intervenite în raportul forțelor sociale din țară; — procesul progresiv de radicalizare a maselor largi populare; — schimbările intervenite în rândurile clasei muncitoare; și — concepțiile mișcării comuniste și socialiste cu privire la eliberarea națională; — condiționările externe care au facilitat lupta de eliberare a poporului.

În timpul ocupației, în cadrul mișcării muncitorești poloneze s-au manifestat

poziții diferite ideologice și politice, mai cu seamă în problemele conducerii luptei armate a modului de efectuare a unor transformări sociale radicale în Polonia eliberată, a atitudinii față de Uniunea Sovietică etc. Aceste poziții și-au găsit expresia în crearea pe teritoriul țării ocupate a unor grupări politice ale proletariatului: Partidul Muncitoresc Polonez, continuatorul mișcării comuniste în noile condiții; Partidul Socialist Polonez, reprezentant al reformismului social-democrat, Partidul Muncitoresc al Socialiștilor Polonezi, care cuprindea stînga socialistă și care cu timpul s-a apropiat de P.M.P.

Între scopurile sociale și mijloacele folosite de primele două grupuri, s-a arătat în referat, existau deosebiri. „Factorul care le-a unit, indiferent de deosebirile doctrinare, a fost atitudinea activă în lupta pentru eliberarea națională. Cea de a treia grupare, stînga socialistă, mobilizîndu-și eforturile în lupta împotriva ocupanților, chiar dacă nu a avut de la început un program politico-ideologic pe deplin cristalizat, a jucat un anumit rol în integrarea clasei muncitoare. Purtătorul de cuvînt al acestei integrări a fost în primul rînd P.M.P.” „Existența unor puncte de vedere diferite sub aspect doctrinar în mișcarea politică a clasei muncitoare poloneze — conchide la acest punct autorul — nu a avut repercusiuni asupra atitudinii active a clasei muncitoare în lupta pentru eliberarea națională”.

Referindu-se la politica de exterminare promovată de ocupanții hitleriști, cu efecte grave asupra clasei muncitoare și a P.M.P. („partidul împușcaților”), autorul relevă că această politică impunea cu toată tăria clasei muncitoare și reprezentanților săi politici necesitatea unirii în vederea luptei al cărui țel era „eliberarea națională”.

Abordînd problema rolului schimbărilor petrecute în raportul forțelor sociale din Polonia și influența acestora asupra mișcării muncitorești poloneze, autorul subliniază procesul constant de radicalizare nu numai a mișcării muncitorești, ci și a celei țărănești, „fapt care a facilitat realizarea alianței muncitorești-țărănești, a apropiat din punct de vedere politic pe țărani muncitori de mișcarea muncitorească, îndeosebi de curentul ei revoluționar”. Mutații importante au avut loc și în cadrul intelectualității; contactele cu clasa muncitoare au determinat numeroși intelectuali să intre în P.M.P. sau în P.M.S.P.

Procesul de radicalizare a diferitelor pături sociale — se susține în referat — a fost înrîurit de cel puțin trei factori. În primul rînd, responsabilitatea claselor dominante poloneze față de pierderea independenței naționale, și anume, pe măsura intensificării terorii, „aproape toate grupările politice au început să analizeze mai profund cauzele catastrofei din septembrie”. Apoi, dezvoltarea mișcării muncitorești de stînga, în frunte cu P.M.P. Refacerea partidului comuniștilor polonezi și programul său de trecere la lupta armată activă și imediată împotriva ocupanților au fost îmbrățișate nu numai de către clasa muncitoare, ci și de uriașa majoritate a țărănimii și intelectualității. Concepția de luptă a P.M.P. a avut o mare influență asupra grupărilor socialiste. „Cîteva organizații locale au rupt cu dreapta socialistă, în timp ce în cadrul stîngii s-a conturat o aripă radicală care mai tirziu s-a transformat într-un partid independent — P.M.S.P. Același proces a avut loc și în sînul mișcării țărănești, în cadrul căreia s-a cristalizat organizația radicală „Voința poporului”; ea a acționat împreună cu comuniștii și socialiștii radicali. Al treilea factor care a contribuit la radicalizarea societății poloneze a fost participarea Uniunii Sovietice la cel de al doilea război mondial, victoriile obținute de armata sa. În concluzie, se remarcă în referat, „procesul de radicalizare a diferitelor cercuri ale societății poloneze în perioada ocupației le-a apropiat de forțele revoluționare”.

Asupra mișcării muncitorești poloneze din timpul ocupației și-a pus amprenta politica de exterminare promovată de ocupanți. Drept urmare, în structura socială și profesională a clasei muncitoare au avut loc mutații legate în mare măsură de înrăutățirea bruscă a situației generale a muncitorilor. Lichidarea legislației sociale, introducerea tarifelor oficiale, prelungirea zilei de muncă la 12—14 ore, sistemul de aprovizionare echivalent cu înfometarea, reducerea salariilor la 20% din cîștigurile dinainte de război, toate acestea nu puteau să nu-și pună amprenta asupra atitudinii clasei muncitoare, a grupărilor ei politice, dintre care cel mai activ s-a manifestat P.M.P. Deși avea mai puțini membri decît alte grupuri politice, P.M.P. a reușit să atragă de partea sa pături tot mai largi ale poporului și să influențeze clasa muncitoare, îndeplinind în modul acesta rolul principal de factor integrator.

Poziția pe care a ocupat-o P.M.P. în cadrul mișcării muncitorești subterane a fost determinată, înainte de toate, de atitudinea lui față de problema eliberării naționale și sociale, diferită și în opoziție cu alte organizații. „Atitudinea P.M.P. față de ocupanți și eliberarea socială a făcut ca concepțiile lui să devină mai atractive pentru clasa muncitoare, decât diferitele programe ale P.S.P. — W.R.N.“

În sfârșit, asupra locului și rolului mișcării muncitorești în lupta împotriva ocupanților și-au spus cuvântul factorii de ordin extern, care au influențat dezvoltarea luptei de eliberare a poporului polonez. „Factorul care a favorizat întărirea forțelor de stînga au fost victoriile militare ale Uniunii Sovietice“. În același timp, tabăra burgheză „nu a putut să se folosească prea mult de atu-urile create prin succesele militare

ale Marii Britanii și S.U.A.“, se conchide în referat.

În timpul discuțiilor, au fost aprofundate probleme esențiale ale temei, desprinse similitudinile și deosebirile existente între mișcarea de rezistență din România și Polonia, între strategia și tactica P.C.R. și P.M.P. în făurirea frontului național.

Membrii delegației poloneze au fost primiți de către tovarășul Ion Popescu-Puțuri, director al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., și au avut o întâlnire de lucru cu colectivul de redacție al revistei „Anale de istorie“.

Ambasadorul Poloniei în R. S. România, Władysław Wojtasik, a oferit un dineu cu ocazia acestei manifestări științifice.

MILICĂ MOLDOVEANU

СОДЕРЖАНИЕ

МАРИН ВОЙКУЛЕСКУ: РКП и необходимость установления нового международного экономического и политического порядка.....	3
ЕЛЕНА МУРЕШАН: Программа Румынской коммунистической партии о смысле противоречиях в современном капиталистическом обществе. . .	15
ВИОРИКА МОЙСУК, ГЕОРГЕ ЗАХАРИЯ: Отношение патриотических сил к планам нацистской Германии захвата румынской экономики (1938—1939 гг.)	26
ИОН АРДЕЛЯНУ, МИРЧА МУШАТ: Румынские социалисты во главе борьбы масс за завершение процесса образования единого национального государства.	45
АУГУСТИН ДЕАК: Поддержка оказанная русским матросам броненосца «Потемкин» в Румынии.	57

Красноречивый образец борьбы югославских коммунистов за построение социализма. (Относительно сборника «Документы Союза Коммунистов Югославии»)	73
--	----

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЙ МАТЕРИАЛ

Хронология истории общественно-экономического и политического развития Румынии в период 1948—1950 гг.: <i>Георге Цуцуй</i>	82
--	----

ВОСПОМИНАНИЯ

Александрина Магеру-Хараламб • Константин К. Петреску.	94
---	----

КОНСУЛЬТАЦИИ ДЛЯ ПРОПАГАНДИСТОВ И СЛУШАТЕЛЕЙ ПАРТИЙНОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО И ИДЕОЛОГИЧЕСКОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ

Появление пролетариата на арене истории родины и начало рабочего движения. Создание и деятельность политической партии рабочего класса в Румынии (1893—1918): <i>Ион Мамина, Василе Николае</i>	103
Преобразование Социалистической партии в Румынскую Коммунистическую партию. РКП во главе борьбы народных масс за общественный прогресс и за защиту фундаментальных интересов всего народа, против фашистской опасности за мир и демократию: <i>Вирджил Смырча</i>	119
Национальное антифашистское, антиимпериалистическое вооруженное восстание — решающий момент в развитии страны на путь глубоких социальных революционных преобразований. Победа народных революций в ряде стран Европы, Азии, Латинской Америки: <i>Илие Петре, Михаил Е. Ионеску</i>	138

ЮБИЛЕНЫЕ ДАТЫ

ДОЛОРЕС ИВАРРУИ (80 лет от дня рождения).	154
--	-----

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

XIV Международный конгресс исторических наук: <i>Георге Унк</i>	158
Научная сессия посвященная 75—летию со дня рождения Лукрециу Пэтрэш-кану.	166
Научная сессия посвященная 50-летию образования Рабоче-крестьянского блока	167
Симпозиум «50 лет от забастовочных боев лесных рабочих Долины Муреш.»	167
Встреча совместной румынско-советской исторической комиссии.	168
Исторический конгресс на тему: «Вторая мировая война спустя 30 лет»	
<i>Маруя Ковач</i>	168
Москва. Румынско-советский симпозиум: <i>Георге Сурнат</i>	169
Бухарест. Румынско-польский симпозиум: <i>Миликэ Молдовану</i>	173

SOMMAIR

MARIN VOICULESCU: Le P.C.R. et la nécessité de l'instauration d'un nouvel ordre économique et politique international	3
ELENA MUREȘAN: Le Programme du Parti Communiste Roumain sur la signification des confrontations de la société capitaliste contemporaine.....	15
VIORICA MOISUC, GHEORGHE ZAHARIA: L'attitude des forces patriotiques envers les plans de l'Allemagne nazie d'acaparement de l'économie roumaine (1938—1939).	26
ION ARDELEANU, MIRCEA MUȘAT: Les Socialistes roumains à la tête de la lutte des masses pour la conclusion du procès de formation de l'Etat National Unitair.	45
AUGUSTIN DEAC: L'appui accordée en Roumanie aux marins russes du croiseur „Potemkin“.	57

Une image éloquent de la lutte des communistes yougoslaves pour l'édification du socialisme. (En marge du volume „Documents de l'Union des Communistes de Yougoslavie“).	73
---	----

DOCUMENTAIRE

Dates chronologiques sur le développement social-économique et politique de la Roumanie dans les années 1948—1950: <i>Gheorghe Țuțui</i>	82
---	----

EVOCATIONS

Alexandrina Magheru-Haralamb • Constantin C. Petrescu	94
---	----

A L'AIDE DE CEUX QUI ETUDIENT DANS LE CADRE DE L'ENSEIGNEMENT POLITIQUE-IDEOLOGIQUE DU PARTI

(le Séminaire Nr. 5)

L'Apparition du prolétariat sur la scène de l'histoire de la Patrie et les origines du mouvement ouvrier La création et l'activité du parti politique de la classe ouvrière de Roumanie (1893—1918): <i>Ion Mamina, Vasile Niculae</i>	103
La transformation du parti socialiste dans le Parti Communiste Roumain. Le P.C.R. à la tête de la lutte des masses populaires pour le progrès social et la défense des intérêts fondamentales du peuple entier, contre le danger fasciste, pour la paix et la démocratie: <i>Virgil Smârcnea</i>	119
L'insurrection nationale armée, antifasciste et antiimpérialiste — moment décisif dans le développement du pays sur la voie des profondes transformations sociales-révolutionnaires. La victoire des révolutions populaires dans une série des pays de l'Europe, d'Asie, d'Amérique Latin: <i>Ilie Petre</i>	138

ANNIVERSAIRES]

DOLORES IBARRURI (A l'occasion de son 80-ème anniversaire).	154
--	-----

LA VIE SCIENTIFIQUE

Le XIV-ème Congrès international des sciences historiques: <i>Gheorghe Unc</i>	158
Session scientifique consacrée a la 75-ème anniversaire de Lucrețiu Pătrășcanu...	166

Session scientifique occasionée par la 50-ème anniversaire de la création du Bloc ouvrier — paysan.	167
Le symposium „50 ans des luttes grévistes des ouvriers forestiers de la Vallée de Mureș“.	167
La rencontre de la Commission mixte roumaine-soviétique d'histoire.	167
Congrès d'histoire sur le thème: „La deuxième guerre mondiale dans la perspective de 30 ans“: <i>Maria Covaci</i>	168
Moscova. Symposium roumain-soviétique: <i>Gheorghe Surpat</i>	168
București. Symposium roumain — polonais: <i>Milică Moldoveanu</i>	173

SUMMARY

MARIN VOICULESCU: R.C.P. and the Necessity of a New Economic Order and International Policy.	3
ELENA MUREȘANU: The Programme of the Romanian Communist Party Con- cerning the Significance of Confrontations in the Contemporary Capitalist Society.	6
VIORICA MOISUC, GH. ZAHARIA: The Attitude of the Patriotic Forces in Front of the Plans of Nazi Germany to Seize the Romanian Economy (1938—1939) ..	15
ION ARDELEANU, MIRCEA MUȘAT: The Romanian Socialists Ahead of the Struggle of the Masses for Closing the Process of Formation of the United National State.	26
AUGUSTIN DEAC: The Support Given by Romania to the Russian Seamen of the Cruiser „Potemkin“.	45
	57

An Illustrative Representation of the Struggle of the Yugoslavian Communists for Building Socialism (Concerning the „Documents of the Union of Communists of Yugoslavia.	73
---	----

DOCUMENTARY

Chronological List Concerning the Social-Economic and Political Development of Romania (1848—1950). <i>Gh. Țuțui</i>	82
--	----

EVOCATIONS

Al. Magheru — Haralamb ● Constantin C. Petrescu	94
---	----

IN HELP OF THOSE STUDYING IN THE POLITICAL AND IDEOLOGICAL PARTY STUDY

Emergence of the Proletariat on the Historical Scene of the Country and the Begi- ning of the Workers' Movement. The Creation and the Activity of the Political Party of the Working Class of Romania. 1893—1918. <i>I. Mamina, V. Niculae</i>	103
The Transformation of the Socialist Party in the Romanian Communist Party. R.C.P. Ahead of the Struggle of the People's Masses for Social Progress and Defending the Basic Interests of the Entire People, Against the Fascist Peril for Peace and Democracy — <i>Virgil Smărcea</i>	119
Antifascist and Antiimperialist National Armed Insurrection,— Decisive Moment for the Development of the Country on the Path of Profound Revolutionary Social Transformations. The Victory of People's Revolutions in Countries of Europe, Asia, Latin America. <i>Ilie Petre</i>	138

ANNIVERSAIRES

DOLORES IBARRURI (On the Occasion of the 80th Birthday).	154
---	-----

SCIENTIFIC LIFE

The XIV th International Congress of Historical Sciences. <i>Gh. Unc</i>	158
Scientific Session on the Occasion of Lucreția Pătrășcanu's 75 th Birthady.	166

Scientific Session on the Occasion of the 50 th Anniversary of the Workers Peasants' Block.	167
Symposium „50 Years Since the Forest Workers' Strike in the Mureş Valley“	167
Meeting of the Romanian-Soviet Mixed Commission of History.....	167
Congress of History: „The Second World War in the Perspective of 30 Years“.	
<i>Maria Covaci.</i>	168
Moscow. Romanian-Sovietic Symposium. <i>Gh. Surpat.</i>	169
Bucureşti. Romanian — Polish Symposium. <i>M. Moldoveanu.</i>	173

INHALT

MARIN VOICULESCU: Die RKP und die Notwendigkeit der Einführung einer neuen ökonomischen und politischen internationalen Ordnung.	3
ELENA MUREŞAN: Das Programm der Rumänischen Kommunistischen Partei über die Bedeutung der Auseinandersetzungen in der gegenwertigen kapitalistischen Gesellschaft.	15
VIORICA MOISUC: GHEORGHE ZAHARIA: Die Einstellung der patriotischen Kräfte gegenüber den Plänen Nazideutschlands für die Unterjochung der rumänischen Wirtschaft in den Jahren 1938—1939.	26
ION ARDELEANU, MIRCEA MUŞAT: Die rumänischen Sozialisten im Vordergrund des Kampfes der Massen für die Vollständigung des Gestaltungsprozesses des einheitlichen nationalen Staates.	45
AUGUSTIN DEAC: Die Unterstützung der russischen Matrosen des Kreuzers „Potemkin“ in Rumänien.	57

Ein vielsagendes Bild des Kampfes der jugoslawischen Kommunisten für den Aufbau des Sozialismus (Im Zusammenhang mit dem Sammelband „Dokumente des Bundes der Kommunisten Jugoslawiens“)	73
--	----

URKUNDE

Chronologische Daten zur sozial-ökonomischen und politischen Entwicklung Rumäniens in den Jahren 1948—1950: <i>Gheorghe Tufui.</i>	82
--	----

WACHRUFEN

Alexandrina Magheru — Haralamb ● Constantin C. Petrescu.	
---	--

ZUR HILFE DEREN DIE IM RAHMEN DES POLITISCH IDEOLOGISCHEN PARTEISCHULWESENS STUDIEREN

Das Auftreten des Proletariats auf der Bühne der Geschichte Rumäniens und die Anfänge der Arbeiterbewegung. Die Gründung und die Tätigkeit der politischen Partei der Arbeiterklasse Rumäniens (1893—1918: <i>Ion Mamina, Vasile Niculae.</i>	103
Die Umwandlung der sozialistischen Partei in die Kommunistische Partei Rumäniens. Die RKP im Vordergrund des Kampfes der Volksmassen für sozialen Fortschritt und für die Verteidigung der Hauptinteressen des ganzen Volkes, gegen die faschistische Gefahr, für Frieden und Demokratie: <i>Virgil Smarcea.</i>	119
Der bewaffnete nationale, antifaschistische und antiimperialistische Aufstand — Wendepunkt in der Entwicklung des Landes auf dem Wege gründlicher sozialrevolutionären Umgestaltungen. Der Sieg der Volksrevolutionen in einigen Ländern Europas, Asiens und Lateinamerikas: <i>Ilie Petre.</i>	138

GEBURTSTAGE

DOLORES IBARRURI (Bei Gelegenheit des 80 jährigen Geburtsstages)	158
--	-----

DAS WISSENSCHAFTLICHE LEBEN

Der XIV. Internationale Kongress für historische Wissenschaften: <i>Gheorghe Unc.</i>	158
---	-----

Wissenschaftliche Konferenz anlässlich des 75. Geburtstages von Lucrețiu Pătrășcanu.	166
Wissenschaftliche Konferenz anlässlich der 50. Jahresfeier der Gründung des Arbeiter-Bauernblocks.	167
Das Symposion: „50 Jahre seit den Streikkämpfen der Holzarbeiter aus dem Mureschtal“.	167
Das Zusammentreffen der rumänisch-sowjetischen gemischten historischen Kommission.	168
Historischer Kongress zum Thema: „Der zweite Weltkrieg in der Aussicht von 30 Jahren“ <i>Maria Covaci</i>	168
Moskau. Rumänisch-sowjetisches Symposion: <i>Gheorghe Surpat</i>	169
Bukarest. Rumänisch-polnisches Symposion: <i>Milica Moldoveanu</i> :	173

Redactori : Ion Mamina, Elena Mureșan, Nicolae Rauș.

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17.01.60. interior 442 ; 722 ; 274.

Revista „Anale de istorie“ a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

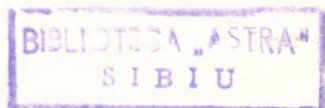
Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

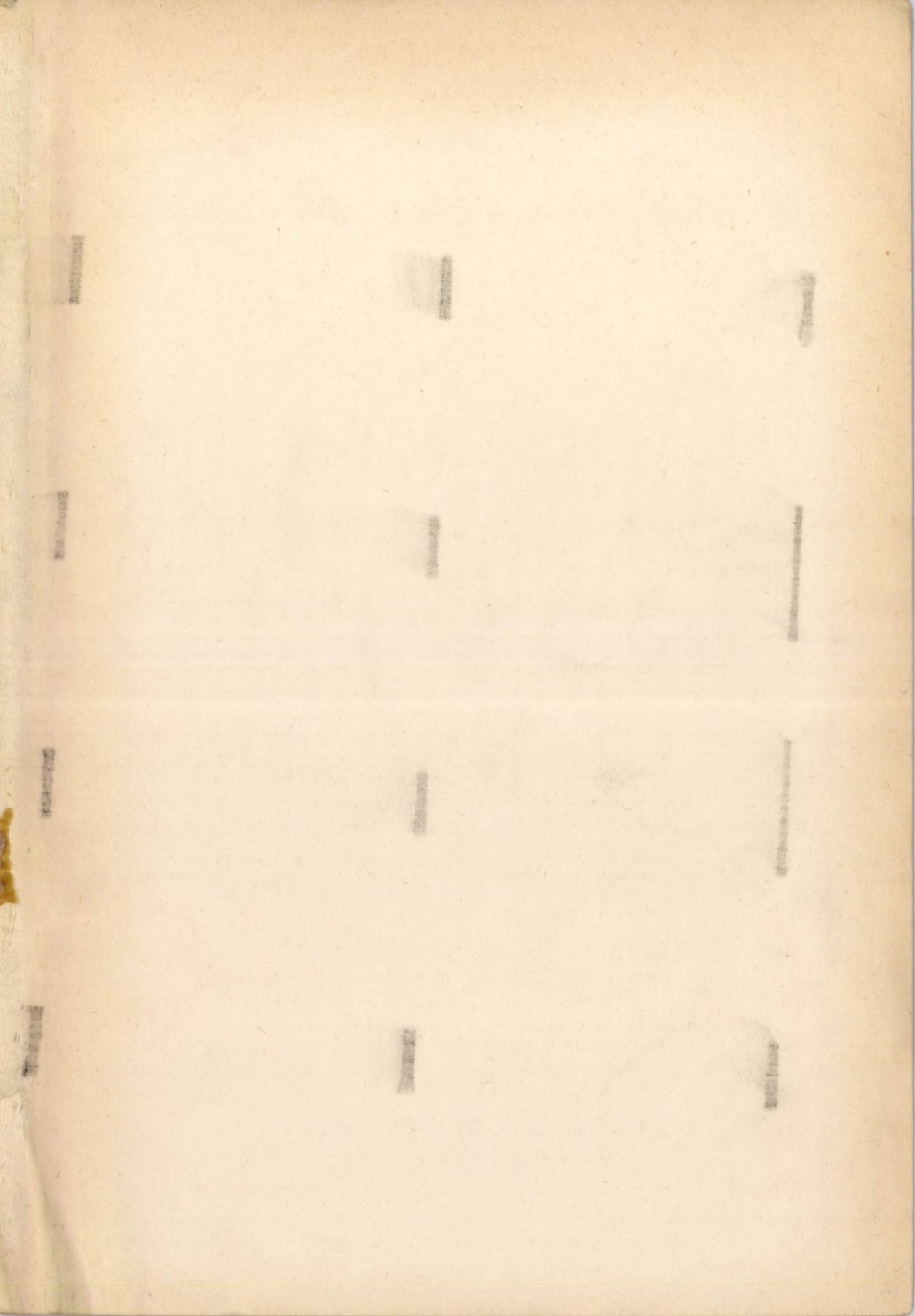
Prețul unui număr — 6 lei; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROM-PRESFILATELIA“ — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. — Box 2001.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii“

LEI 6